

Данило КОЦИЋ

**ХРЕСТОМАТИЈА
ЛЕСКОВАЧКЕ КЊИЖЕВНОСТИ
И ПУБЛИЦИСТИКЕ
(1914 -2014)
I - II**

Стари Лесковац: Драгољуб Станковић „Чиви“

КРАТКА ИСТОРИЈА ЛЕСКОВЦА

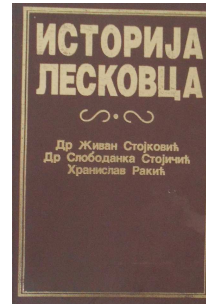
Лесковац у писаним документима. – Први учитељи и школе. – Прве новине и културне установе. – Важни догађаји на почетку XX века. – Лесковачка периодика између два рата. – По величини други град у Србији. – Први филмови, мотоцикл и ауто. – Прве лесковачке фабрике. – Лесковац „српски Манчестер“. – Тешки дани окупације. – Школе крајем XIX века – Ча Митина школа. – Лесковачка гимназија. – Лесковачка гимназија и Радоје Домановић. – Лесковачки говор.- Речник лесковачког говора. – Лексика лесковачког говора. – Црнотравски речник. – Речник говора јабланичког краја

*Ово је измеђено и допуњено издање двотомне студије
„Лесковачки писци – трагови и трагања“, Лесковац 2015.*

КРАТКА ИСТОРИЈА ЛЕСКОВЦА

I

ШЕСТ ВЕКОВА ЛЕСКОВЦА - Године 1989. Скупштина општине Лесковац образовала је Одбор за обележавање шест векова постојања Лесковца и том приликом, сходно тврђењу појединих (старих) историчара као први помен Лесковца узет је датум и година из повеље деспота Стефана Лазаревића, издате руском манастиру Светом Пантелејмону на Светој Гори 1395. године. Из низа планираних пројеката релизована је врло вредна књига „Историја Лесковца” др Живана Стојковића, др Слободанке Стојичић и Хранислава Ракића¹.

У међувремену, поједини историчари изразили су сумњу у тачност године првог помена Лесковца што је условило и померање обележавања шест векова од првог помена Лесковца. Затражена су и стручна мишљења познатих академика и професора о првом помену Лесковца. Чини се да је овај проблем дефинитивно решен, али отом потом.²

%

Станко Миљковић констатује у чланку „Трајање у простору и времену”, који се први пут појавио у „Нашој речи” 1999. године, да је Лесковац, још у време када се није тако звао, врло старо насеље. На брду Хисар, изнад Лесковца, археолози су пронашли трагове живота још из праисторијског доба (неолита). Зна се поуздано да је на Хисару постојало градилиште у римском и вазантијском периоду.³

Наиме, постоји једно популистичко и помало вулгарно тумачење да је Лесковац добио име по *лесковој шуми* којом је била богато обрасла котлина Глубочице. Међутим, професор Јован Деретић у свом делу „Срби – народ и раса” цитира неког историчара Госелина као доброг познаваоца предхришћанске историје Срба. Тај Госелин помиње велико српско племе, које се звало *Лици*, и које је живело на врло широким просторима. У Малој Азији и на обалама Егејског мора имали су своју државу Ликију, од њих је остао и топоним „Лика” за некад српску покрајину у данашњој Хрватској. Али Госелин каже да су те Лике суседни народи врло често

¹ Идеја да се пише историја Лесковца настала је на симпозијуму одржаном 1967. године у Народном музеју у Лесковцу поводом 90. годишнице ослобођења од Турака. Тада је формиран Редакциони одбор који је имао задатак да изради скицу за овај пројекат. Констатовано је да постоје и знатне тешкоће за писање историје Лесковца због недовољне истражености свих периода његове прошлости, као и недостатка историјских извора. Иначе, у Поговору књиге „Историја Лесковца” напомиње се да су се аутори определили да обраде историју од најстаријих дана до 1944. године, јер сматрају да послератни период тек треба истраживати и валоризовати.

² Станко Миљковић, Записи у времену, Удружење писаца општине Лесковац 2002.

³ Исто.

звали „Леско“ или „Лески“. Прилично је ово симптоматично, ако се зна да је на просторима некадашње Југославије било много насеља са именом Лесковац. Када је у питању први назив Лесковца вредно би било истраживати у том правцу, што би можда први помен Лесковца померило у много већу старину.⁴

Образлажући даље свој поглед на актуелно питање првог помена Лесковца. С. Миљковић прецизира да је „по неким тумачењима, први помен Лесковца везан за 1020. годину, за повељу коју је византијски цар Василије II (972–1025) издао Охридској архиепископији. Неки историчари, међу њима и Стојан Новаковић, сматрају да се не ради о данашњем Лесковцу, него о истоименом селу на ушћу реке Книне у Дрим. То село више не постоји, али је, ипак, поуздано утврђено да се ради о нашем Лесковцу.”

За ову оцену С. Миљковић не наводи прецизније изворе, али зато истиче да се „Лесковац под данашњим именом у писаним документима јавља тек почетком XIV века у фалсификованој повељи краља Милутина из 1308. године писаној за манастир Хиландар и његов пирг Хрусију, а права, данас изгубљена повеља, писана је 1303/4. године. Веровало се да је то први писани помен овог Лесковца. Но, научници су неумољивом логиком чињеница ово оповргли.”⁵

Лесковачки крај помиње и цар Душан у чувеном Законику у коме, поред осталог, посебном одредбом даје повлашћење лесковачким произвођачима лана и конопље. Такође, 1348. године цар Душан у општој христовуљи Хиландару потврђује поново село Лесковац. И дефинитивно долазимо до повеље монахиње Евгеније (кнегиње Милице) која са синовима Стефаном и Вуком чини даровницу руском манастиру Светом Пантелејмону и ту помиње Лесковац. Том приликом руски манастир је поред бројних метоха добио једну кућу у Лесковцу и два човека: Константина и Дражуја.⁶ Ова даровница, наводи Миљковић, датирана је најпре у 1395. годину, па је сходно томе и било одлучено да се шест векова од првог помена Лесковца обележи 1995. године. Међутим, у то време појединци изражавају основану сумњу у тачност овог датума. Скреће се пажња на 1.400 годину, која би званично требало да буде година првог помена Лесковца у писаним документима. На тај начин шестогодишњица би требало да буде обележена 2.000. године.

Како је често најлакше посумњати у домаћу памет, меродавни су затражили тумачење највећих ауторитета. Тако професор Милош Благојевић са Филозофског факултета у Београду, у свом писму упућеном СО Лесковац каже следеће: „Лесковац који се помиње у повељи кнегиње Милице и деспота Стефана Лазаревића (Законски споменици, 518) свакако се налази на месту данашњег Лесковца и у то доба имао је „*статус*

⁴ С. Миљковић, Записи у времену, Удружење писаца Лесковац 2002.

⁵ С. Миљковић, Удружење писаца Лесковац 2002.

⁶ Станко Миљковић, Запису у времену, Удружење писаца Лесковац 2002.

града'' Он се помиње после „града” Сталаћа, Крушевца, „града” Прокупља (Светог Прокопија), а испред Новог Брда. За Ново Брдо и Лесковац се у повељи изричито наглашава да су градови, али се то подразумева пошто је Ново Брдо најзначајнији град у држави Лазаревића. До сада је узимано као извесно да је поменуто повеља Лазаревића, наглашава професор Благојевић, била издата 1395. године. Но, апострофира професор Благојевић, недавно је академик Сима Ћирковић исправио датум издавања повеље и поуздано утврдио да је повеља издата 8. јуна 1400. године. У ово датирање не треба сумњати пошто на повељи коју је читао С. Ћирковић стоји датум 8. јуна 6908. „од постанка света”, а од 6908. када се одбије 5508. добија се тачно 1400. година’’.

С обзиром да се професор Благојевић позвао на академика Ћирковића затражено је објашњење и од овог врхунског ауторитета. У свом допису, академик Ћирковић, између осталог, каже: „Када сам добио фотографије које су сачинили француски истраживачи средином нашег века ради приказивања српских повеља у Русику (књига *Actes do Saint-Panteleemon, edition, diplomatique, par P.Lamerie, D. Dagron*, Сима Ћирковић, Париз, 1982, стр. 185-187) могао сам констатовати да је година на целовитом папиру нечитка, а да је на фрагменту јасно видљиво 6908. „од настанка света” што одговара периоду од 1. септембра 1399. до 31. августа 1400. године. У складу са тим сам у поменутој публикацији тај акт датовао, остављајући резерву због тога што главни примерак нема читав датум. Биће потребно да се на том оригиналу у самом манастиру провери да ли је на њему бројка „8”, тојест слово „X” које има бројну вредност „8”. Из ваше тешкоће с јубилејем може се изаћи упозоравајући на византијску годину која траје од 1. септембра до 31. августа, што је примењивано у Србији. Постоји дакле 35 одсто вероватноће да је акт кнегиње Милице из 1399. године и 65 одсто вероватноће да је из 1400 године (4 месеца 6908 година спадају у 1399. а осам месеци у 1400).⁷

Милош Благојевић се, иначе, поново огласио уз оцену да се јубиларна „шестота” годишњица може прославити или обележити од 1. септембра 1999. до 31. августа 2000. године по календару Српске православне цркве због тога што је „Нова година” у Византији, па и средњовековној Србији, почињала првог септембра.

У већ поменутој „*Историји Лесковца*” аутора др Живана Стојковића, др Слободанке Стојичић и Хранислава Ракића наводи се да се средњовековна историја Лесковца „тешко може потпуније дати због оскудних историјских извора”⁸ Подручје у околини Лесковца познато је под именом Дубочица (Г’лбочица) од времена када је почела владавина Стефана Немање (1168-1196), а историја места под садашњим називом од почетка XIV века. Има, међутим, историчара који изједначавају Дубочицу

⁷ С. Миљковић, *Записи у времену*, Удружење писаца Лесковац 2002.

⁸ Аутори дају преглед праисторије лесковачког краја, антички период и период настанка Царичиног града (поглавље Византија и Словени), па се том делу историје Лесковца нећемо ни задржавати.

са облашћу Дендре, коју помиње само секретар Манојла I Комнина Јован Кинам, када описује догађаје у Србији око 1162. године. Деса, најмлађи брат великог рашког жупана Уроша управљао је Дендром, богатом и многољудном земљом у суседству Ниша. Кад је Манојло поставио Десу за рашког великог жупана (1162), тражио је да му врати Дендру иако то Деса није хтео. Византији није одговарала ни сарадња Србије са Угарском, па је Деса 1163. смењен, а Дендра му је одузета.⁹

За Дубочицу се зна да је била богата и густо насељена област. Већину становништва чинили су Словени, који су доста рано признавали рашку власт. Укључењем у Немањину државу и стабилизацијом прилика, почели су да се осећају као Срби.¹⁰

У „*Историји Лесковца*” се прецизира да се „Дубочица у изворима помиње најпре у оснивачкој повељи за манастир Хиландар, коју је издао Немања, а верује се да ју је написао Сава Немањић, у којој се каже да је од грчке земље освојио Лаб са Липљаном, Дубочицу, Реке, Тагрлату, Левач, Белицу и Лепеницу.” Затим се помиње у Хиландарској повељи великог жупана Стефана Немањића (написаној 1200 – 1202), у којој је манастиру потврђена стара и дата нова добра. Најзад, у биографији Стефана Немање, коју је написао Сава Немањић (1208), све се то поново наводи, с тим што се међу земљама освојеним од Грка додаје Ситница и Поморавље.

Лесковац се први пут као насељено место помиње у „општој хрисовуљи” за Хиландар и пирг Хрусију, почетком XIV века (по неким изворима 1308). Повеља је била фалсификована, са неколико одвојених целина, које чак не потичу из истог периода. Текст повеље преузет је од неке данас изгубљене Милутинове повеље издате Хиландару, која по подацима епископа потиче из 1303. или 1304. године у којом се пиргу у Светој Гори даје манастир Св. Никите у околини Скопља. Како је повеља фалсификована, основни подаци у њој нису измишљени и потичу од поменуте Милутинове повеље. После набројних посуда пирга Хрусије, следи део који се односи на манастир и у њему се помиње Лесковац са засеоцима.¹¹

%

О Лесковцу, али и Врању почетком XIX века знало се врло мало.¹² Сам Вук Караџић, који се веома интересовао за географију, историју и етнографију српских земаља, још 1827. године писао је да је читав овај крај, као и шире суседно подручје готово потпуно непознато и неописано: „Између Ибра, Косова, Мораве, Нишаве, Старе планине и Суваре (тј. Суве планине), ђе је Ново Брдо, Врање, Куршумлија, Крушевац, Прокупље и Љесковац... најнепознатији је комад Србије... Зато и на мапама стоји сав

---

⁹ Исто, стр. 34.

¹⁰ Исто, стр. 35.

¹¹ Исто, стр. 38.

¹² Видосава Николић, Вук Караџић о Лесковцу и Врању, Лесковачки зборник, бр. 3, 1963. година, стр. 59-61.

готово пуст.¹³ Да је Вуково мишљење било потпуно тачно сведочи и велики истраживач и познавалац Балканског полуострва, географ *Ами Буе*, десетак година касније. Он је, после 1836. године, пропутовао крајеве садашње јужне Србије и о томе писао слично Вуку. Али, од Вука Карацића остао нам је, ипак, изван број података на основу којих се може видети шта је он знао о Лесковцу и Врању... У свом забавнику „*Даница*” за 1827. годину, коју је издавао о свом трошку, говорећи о градовима и варошима Србије, Вук је забележио: „Љесковац на Бинч. Морави и Врање, Врање такођер на источној Морави.”¹⁴ Вук њих помиње као вароши које су се сматрале као средишта нахија: „љесковачке” и врањске. Вук је сматрао да је Лесковац спадао у веће вароши Србије (међу првих осам насеља по величини) и да је у њему могло бити, уопштено, „преко хиљаду кућа”.¹⁵ За Лесковац под турском влашћу Вук зна да је њиме управљао Шашић (тј. Шашит) паша.¹⁶ Под чијом је влашћу био и Параћин. О томе он говори на једном месту: „...диштрихт љесковачки, тј. наија Праћинска, Ражањска, и горе уз Мораву до самог Ниша, и с ону страну Мораве наија Крушевачка, то је све и сад под Љесковцем...”¹⁷

Вук Карацић је живо желео да упозна јужне крајеве Србије, па је то више пута изјављивао. Још 1836. године, он је писао: „Од како сам почео купити (умотворине?) наше народности једнако сам жељан да обиђем све југоисточне крајеве народа нашега... али се до данас никако не даде, и по својој прилици ћу ову жељу однијети са собом на онај свијет.”¹⁸

Кад се испита допринос Вука Карацића познавању лесковачко-врањског краја у околностима и приликама његовог времена, види се да је он био први српски писац који је показао одређено интересовање и одређено знање за овај крајњи део Србије. Штета је велика што му се није испунила жеља да посети и види јужноморавске крајеве, о којима је науци сигурно могао да саопшти пуно новог и интересантног.¹⁹

II

ЛЕСКОВАЦ У СТАРИМ СПИСИМА - Занимљива је историја Лесковца и југа Србије до ослобађања од Турака. На основу података, које даје пољски историчар *Длагош*, поред Крушевца, Копријана, Прокупља и Зеленграда, Лесковац је спадао у градове, имао посаду и био утврђен у првим деценијама турске владавине. Почетком XVI века, по његовом имену, добила је и назив нахија лесковачка. Претпоставља се да је утврђење било на Хисару. Испод њега, на истоку и северу, било је вероватно предграђе са тржиштем, кућама и дућанима од

¹³ Вук Карацић, *Даница* за 1827, Беч, 1827, 57/8.

¹⁴ Исто, стр. 47.

¹⁵ Оп. цит, стр. 48.

¹⁶ Вук Карацић, *Скупљени историјски и етнографски списи*, Београд, 1898, стр. 56.

¹⁷ Вукова Преписка књ. I, Београд, 1907, 344, Вуково писмо датирано је 4/16. XI 1829.

¹⁸ Вук Карацић, *Ковчежић за историју, језик и обичаје Срба сва три закона*, Беч 1849.

¹⁹ Видосава Николић, Вук Карацић о Лесковцу и Врању, *Лесковачки зборник*, бр. 3, стр. 61.

дасака. Испод некадашњег Светоилијског парка постојало је насеље под називом Кулина, вероватно названо по некој кули, која је постојала изнад њега, на старом путу од Лесковца до Врања, поред Ветернице. А насеље у Лесковцу, на десној обали Ветернице, Подворце, по називу упућује на кулу, односно двор (под-дворци).²⁰

По првом сачуваном попису из 1516. године, Дубочица је била највећа нахија у санџаку. По подацима с краја XV века, ова област је имала 13.020 кућа обавезних да дају цизију. Нахија Дубочица захватала је простор сливова Моравиних притока: Јабланице, Ветернице и Власине, односно од Радан планине, на западу, до данашње југословенско-бугарске границе источно од Калне, на истоку, и од Видојевице, Пасјаче, Бабичке горе и Саве планине, на северу, до Кукавице и Чемерника, на југу. Поменути сумарним пописом у Дубочици је било 10.536 хришћанских пореских домаћинстава и 398 кућа муслимана. Међутим, и овде нису наведена сва села, тако да слика није потпуна. Дубочица је имала, према томе, око 15.000 кућа и између 70.000 и 90.000 становника.²¹

Два пописа са самог почетка треће деценије XVI века, један суморни, а други детаљни, пружају нове податке о Лесковцу. Нахија се у њима само зове Дубочицом а Лесковац има статус касабе. За мање од две деценије знатни је опао број становника у Лесковцу, што се закључује по мањем броју како турских, тако и хришћанских кућа. Ова појава је била карактеристична и за друге градове и, мада нема сазнања о узроцима, доводи се у везу са сталним турским освајањима на северу, јер су пре свега занатлије и војници одлазили у друге, северније градове.²²

Последњи податак о граду на Ветерници у XVI веку односи се на пожар који је 1594. године захватио Скопље и Лесковац, али о томе нема правих докумената.²³

У дугом и тешком рату 1683-1699. лесковачки крај и сам Лесковац били су опустошени.²⁴ Последице великог рата су биле огромне. Попис из 1710. говори да је требало да даду 26.120 харачких обвезника, а евидентирано је 1.330 поданика-раје, што је двадесети део предратног становништва. У Лесковачком кадилуку од 3.400 предратних кућа нађено је само 574 обвезника, 16 у Лесковцу и 559 земљорадника у 90 села. У селима је било 115 Арнаута, у Лесковцу 135 муслимана, од којих 17 Цигана. Нађено је и 17 рудара Срба и 17 рудара Арнаута. На основу тога може се закључити да је у Лесковачком кадилуку остао сваки двадесет и трећи предратни порески обвезник.

Лесковачки пашалук уочи Првог српског устанка, према томе и лесковачку нахију, насељавало је претежно српско становништво, док је неколико десетине села и заселака у Горњој Јабланици настањено

²⁰ Ж. Стојковић и др. Историја Лесковца, стр. 44.

²¹ Исто, стр. 44.

²² Исто, стр. 48.

²³ Исто, стр. 52.

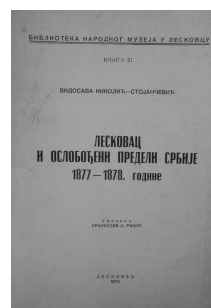
²⁴ О томе рату има више радова, а обрађен је и у Историји Лесковца Ж. Стојковића и др, стр. 56-62.

досељеницима Арбанасима мусиманске вере. Турака није било по селима. Лесковац, као центар пашалука имао је око 12.000 становника, претежно Срба. Град је имао шест џамија, сахатлук, млинове на реци и један мост. Турци су живели на левој, а хришћани на десној обали реке.

Куће лесковачке сиротиње биле су мале, од слабог материјала и прућа, облепљене блатом, најчешће неодржане и покривене сламом са малим прозорима, без стакала. Грађене су тзв. „редене куће”, са тридесетак станова и заједничким кровом за занатлије, чивчије и досељенике. У центру града биле су, углавном, турске куће. Најбогатији Турци становали су на десној обали Ветернице. Ту су се налазиле куће турских феудалаца и богатих чорбачија, простране, спратне са доста прозора, са доклатима, диванима и украсима, китњастим димњацима и крововима од ћирамида. На периферији Лесковца живела је сиротиња у некалдармисаним, блатњавим улицама, кућама које су више личиле на колибе, на мочварном терену са крововима од сламе. На малим прозорима није било стакла већ натегнуте свињске бешике, а на неким и специјална хартија, „артија пенџерика”,²⁵

Ш ЛЕСКОВАЦ И ОСЛОБОЂЕНИ ПРЕДЕЛИ СРБИЈЕ

- Најобимнију и најпотпунију студију Лесковца уочи и за време ослобођења од Турака објавио је Народни музеј 1975. године. Била је то 21. књига у његовој едицији (уредник Хранислав Ракић). Аутор књиге др Видосава Николић – Стојанчевић²⁶ је дело назвала „Лесковац и ослобођени предели Србије 1877-1878. године”, а у поднаслову је стајало: *етничке, демографске, социјално-економске и културне прилике*.²⁷

Према подели до 1873. године, Лесковац, са Нишом, Пиротом, Трном, Врањем, Прокупљем и Куршумлијом, чинио је једну административну целину, односно припадао је као каза (срез) мутесарифлику (округу) нишком, у косовском вилајету, коме су, поред нишког округа, припадали још и призренски и скопски округ.

²⁵ Исто, стр. 17.

²⁶ У Лесковачком зборнику бр. XLIII, 2003. године професор Хранислав Ракић је објавио прилог под наднасловом „Сећање на др Видосаву Стојанчевић” и насловом „Допринос Видосаве Николић-Стојанчевић изучавању етнодемографских, социјално-економских и културних карактеристика јужноморавског региона”. У напмени стоји да је Народни музеј, у оквиру научног скупа „Културно-историјска баштина југоисточне Србије VII”, други део скупа посветио др Видосави Стојанчевић (под насловом „Успомене на Видосаву Стојанчевић”). Том приликом о њеном научном доприносу етнологској науци говорили су др Сребрица Кнежевић, др Олга Савић, Радмила Стојановић, др Ненад Љубинковић и академик Владимир Стојанчевић, а библиографију њених радова урадио је Милорад Радевић, и та саопштења су објављена у Лесковачком зборнику XXXIX, Лесковац 1999, стр. 243-314.

²⁷ Видосава Николић – Стојанчевић, Лесковац и ослобођени предели Србије 1877-1878. године, Народни музеј Лесковац 1975.

Са оспособљавањем комуникација и организовањем прве администрације, Врховна команда је организовала и прву просветну службу и црквену управу у ослобођеним крајевима. Најпре је установљена „духовна управа“ ослобођених крајева и извршено разграничење територије црквених управа на подручју ослобођених крајева. (...) Непосредно по образовању духовне (црквене) управе у ослобођеним крајевима извршен је попис манастира и црквене имовине по епархијама. У току рата 1877/78. године, а делом и 1876. године, цркве и манастири у ослобођеним пределима били су опљачкани и осиромашени. Материјални положај српског свештенства био је веома тежак.

У овим крајевима у време успостављања српске управе био је веома мали број писмених људи. Организовање школске мреже, почетак редовног школовања и подизање нових школа започео је тек завршетком рата, 1. марта 1878. године, када су демобилисани, на захтев српске Врховне команде, сви професори, учитељи и ђаци војници због почетка редовне наставе.

Турци су неке од ретких хришћанских школа у ослобођеним пределима у току рата били порушили, спалили и упропастили, па је било потребно да се на њиховом месту подигну сасвим нове школске зграде за наставу ученика којих је био знатан број у првим послератним месецима. Приликом пописивања турских кућа, водило се рачуна о оним зградама одбеглих турских поданика које би могле да буду погодне за школске зграде, како би се бар на тај начин надокнадио недостатак школских зграда.

Етничка структура ослобођених предела види се најбоље из „Прегледа пописа људства у ослобођеним крајевима извршеном између 22. фебруара и 22. марта 1879. године“. Тада је укупно било 307.867 становника. Од тога је мумамеданског евидентирано 6.567, Јевреја 1.443 и осталог инородног 7.910 становника. Према „Попису људства у краљевини Србији 1884. године“, који се односи на „нове округе“ (врањски, нишки, пиротски и топлички), становништва „туђе националности“ у врањском округу је било 1.956, односно 2,88 од укупног броја, нишком 4.646 (3,44 одсто од укупног броја), пиротском 1.377, односно 1,77 одсто од укупног броја и топличком 3.232 или 4,42 одсто од укупног броја.

Већ од 3. јануара 1878. године и 14. маја исте године, у ослобођеним пределима су, према донетом Закону о уређењу ослобођених предела“- којим су ослобођени крајеви били најзад укључени у политички, економски и културни развој Србије после рата 1878. године - организоване окружне, среске и општинске управе и поднети министру унутрашњих послова и први извештаји о броју кућа, душа и величини општинских територија са укупним бројем насеља. Са ратификовањем Берлинског уговора, престала је надлежност административних подела ослобођених предела извршених до 10. августа 1878. године и извршене су знатне измене у ранијој подели према одредбама Берлинског мировног

уговора. Дотле су се послови одвијали преко надлежности организованих окружних управа од 14. маја 1878. године, када су извршена и постављења „чиновника и званичника” којима је остављено у надлежност да „врше дужност полицијских звања у ослобођеним пределима”. Ослобођене области су од маја 1878. године биле подељене на шест округа: нишки, куршумлијски, лесковачки, врањски, пиротски и кулски.

Издавањем дефинитивне географске карте, и „описом заузетих земаља” у ослобођеним крајевима које је Министарство војно упутило министру унутрашњих дела 15. октобра 1878. године, у коме су биле уписане нове границе Србије – дефинитивно су били укључени „ослобођени прдели” у општи политички, етнички, економски, друштвени и културни развој тадашње Србије.

За разлику од осталих области у „ослобођеним пределима” 1877/78. године, Лесковац и његова околина одиграли су посебну улогу у организовању најпре оружане борбе народа против Турака не чекајући на акцију српске војске, која је наилазила са ратишта, на којима су већ били потиснути Турци, а затим, на организовању брзе и врло ефикасне организације прве српске административне управе, пре него што су оне биле организоване на подручјима која су била ослобођена пре Лесковца.

Од тренутка првих успеха српске војске у ослобођењу Куле (Адлије, 4. децембра 1877), Прокупља са Мрамором (6. децембра 1877) и њеног напредовања ка Нишу, Пироту и Ак. Паланци, а нарочито од пада моста код Чечине у српске руке (већ 7. децембра) када је била пресечена комуникација Лесковац – Ниш, турска управа у Лесковцу постојала је још само формално, јер су се Турци припремали за евакуацију према Врању, кроз грделички теснац, где још није била допрла српска војска.

(...) Тако је Лесковац већ 9. септембра освануо без турске војске и већине турског становништва, а такође и без турске управе. Тако је био ослобођен знатно пре Ниша, Ак. Паланке, Пирота и Куршумлије. Од 9. децембра до уласка српске војске, 11. децембра, Лесковац је остао без икакве управне власти и постао „ничија земља”, којој је свакога часа претила да запоседне поновно турска војска у повлачењу из Ниша, или у повратку из Дрвена (Грделица), или турско-арбанашке јединице у повлачењу из Куршумлије и Пусте Реке, Поречја и Јабланице.

У тренутку уласка српске добровољачке војске у Лесковац, 11. децембра, у вароши и околини је затечено етнички хетерогена структура. У Лесковцу су затечене, осим српског становништва, које је представљало већину, још 62 заостале сиромашне турске породице и 32 јеврејске фамилије. У стрепњи и неизвесности исхода борбе српске војске на овом подручју, српски грађани Лесковца у договору са заосталим турским и јеврејским становницима формирају привремену заједничку варошку општину, са заједничким представницима у циљу заштите и одбране. Тако је, пре организовања српских административних „управа ослобођених

предела'' у оквиру надлежности српске врховне команде, у Лесковцу била формирана привремена локална општинска управа.

(...) У вароши је било пописано 900 туских домова само са 126 заосталих „турских душа'', 100 душа Јевреја, и 280 Цигана, а 9.300 српских душа (по завршетку рата, крајем 1878. године). У тренутку ослобођења Лесковца живело је у вароши око 5000 душа Турака, које су готово сви (осим заостале 62 породице) напустили варош. Тако је Лесковац, наиласком српске војске, нагло изменио свој етнички састав и од турске постао српска варош.

Из другог извештаја Управе лесковачке члану владе у Врховној команди у Нишу, види се да је један од хитних задатака управе било одређивање подручја општине и организација среске управе. Како се наводи у овом извештају, прва лесковачка управа у одређивању општинских међа руководила се старим границама „кајмакамлука'' (нахије) а представнике општинских власти бирала по старом начину, међу старим кметовима. (...) У овој нахији, изузимајући варош Лесковац, села су изванредно мала: има их са 5 кућа, већина их је са 20 до 60, а само шест села са више од 100 кућа.

Општинска власт за варош Лесковац изабрана је на дан 5. јануара. (...) До 2. фебруара непрестано је рађено и организовано је 29 селских општина и 1 општина у вароши Власотинце. Но, извештај о овоме послу управа није могла поднети с тога што су се сељани села Црна Трава, у нахији врањској, молили да дођу под нахију лесковачку. Када је дошло наређење члана владе при Врховној команди да се и та општина узме у подручје ове општине, образована је и последња црнотравска општина.²⁸

У тренутку ослобођења, према овом попису, у вароши Лесковцу је пописано укупно 1932 куће (1785 српских, 115 „турских'', 32 јеврејске куће), које су биле настањене, и више од 700 напуштених „турских'' домова. За разлику од Лесковца, у варошици Власотинце затечено је етнички хомогено српско становништво, које је настањивало укупно 576 домова.²⁹

IV

ЛЕСКОВАЦ У ПУТОПИСНИМ БЕЛЕШКАМА - У многим путописним списима забележени су занимљиви детаљи о Лесковцу. Интересовање наше и стране научне јавности за српске крајеве у европској турској било је појачано током XIX века. Тежак положај хришћана који је за последицу имао бројне побуне и буне условио је потребу запада, али и истока да преко непоредних емисара и потописаца (*Аму Буе, Феликса Каница и др*) сазна право стање у европској Турској. Посебан интерес показала је Аустрија, тако да је аустријски официр обишао јужне српске крајеве и седамдесетих година сачинио више добрих

---

²⁸ Исто, стр. 98.

²⁹ Исто, стр. 111.

и прецизних географских карата. Аустријским картама, као значајним обавештајним средствима, служили су се и први страни путници кроз ове крајеве.³⁰

Када је после ослободилачких ратова 1877-1878. године наступило примирје и почела дипломатска акција српске владе, једна група наших научника и интелектуалаца започела је истраживање у југоисточној Србији. Међу првим истраживачима налазили су се Милан Ђ. Милићевић, Стојан Новаковић, Владан Ђорђевић, Алекса С. Јовановић, сликари Ђорђе Крстић, Стева Тодоровић и Никола Арсеновић, архитекта Драгиша (Драгутин) Милутиновић, песник Стеван Владислав Каћански и неки фотографи.

Један од значајних истраживачка био је *Мита Ракић*. Он је упућен из Београда са задатком да прође ослобођене крајеве, опише знаменитости и старине и уколико их буде прикупио старе рукописе. Резултате својих истраживања саопштио је 1880. и 1881. године у часопису „*Отаџбина*”, под насловом „*Из нове Србије*”.³¹

У оставштини Мите Ракића остали су сачувани рукописи путних дневника, које је водио приликом посете југоисточној Србији непосредно после ослобођења. Ови необјављени путни дневници послужили су за писање путописа „*Из нове Србије*”.

(...) Овај рукопис, између осталог, садржи и Ракићево путовање према Лесковцу, потом из Лесковца преко Медвеђе и Лебана до Бувца и планине Голак, где се највише задржао. После повратка у Лесковац, обишао је Врање, путујући кроз Грделичку клисуру.

Први утисак о Лесковцу у који је приспео 16. јуна 1878. године забележио је овако: „... У 7 часова у Лесковац. Лесковац је јужно од Ниша, а југоисточно од Прокупља. Прилично велика и лепа варош. Боља ми се види од Пирота. Одседох у станици, у великом, старом и красном конаку Шишит-паше, пријатеља кнеза Милоша. Авлија је читав један квартал од вароши. С улице су сокаци а унутра су конаци, један стари, и други нови, који је сада такође стари, јер има, веле, 90 година. Живописан је прекрасно (...) Овде сам тек добио појам о талентима и домаћем луксузу турском. Начелник станице је мој познаник Пера, који је увек особито учитив према мени...”

М. Ракић је 30. јуна посетио сабор код турековачке цркве, који описује овако: „...Света врло много. Ношиво интересантно. Оро игра непрестано; једна половина само мушкиње, а друга само женскиње. Коло води жена или девојка, која, покатад, маше марамом коју у руци држи. Тако и мушки коловођа. Нико не изгледа весео, него на сваком лицу читам неку хладноћу, као да кукуруз копају. Изгледа, доиста, као да они то сматрају за дужност... Слушао сам једног који уз гајде пева јуначке песме, као уз гусле... певао је песму, која има и у Вука, како су Марко Краљевић и још

³⁰ С. Војиновић, Лесковачки зборник, XVIII, 2003.

³¹ Исто, стр. 46.

двојица просили девојку. Овде је други Милош Југовићу, а трећем не могу чути имена. Марко даје од злата јабуку, Милош жуту дуњу, а онај трећи прстен...”

(...) У пет и по стигох у Печењевце. Ту је мост на Морави. У Печењевцу имају три махале и лепа кула неког Паша-Агића из Лесковца, који је био фини човек. Ту ручасмо ја и мој кочијаш мало свињетине на жару...

(...) У седам часова у Лесковац. Лесковац је јужно од Ниша, а југоисточно од Прокупља. Прилично велика и лепа варош. Боље ми се види од Пирота. Одседох у станици, у великом и красном конаку... (...) Телеграфисах мојој Ани, да се не брине. Боже мој, шта ли она ради с децом? Да ли је само здрава? Све се бојим да јој није што зло, а ја овако далеко од ње? Ана је нежна и слабачка, она не може ниједног дана да живи без свога Мите. Слатко моје Анче! А како бих био срећан да знам да јој је добро, да се много не брине за ме, да је весела, да се шета!

(...) Двадесет и пети јун, у недељу... У 8 часова у Бојнику... Бојник је лепо место, на самој Пустој реци, која утиче у Мораву, више Брестова, а испод Чечине. (...) 29. јун, четвртак... Гајтан је прекрасна долина, једина питомина у целом Арнаутлуку. По средини доле тече лепа река, а с оне стране, под брдом, куће, ливаде, њиве, воденице. Гајтан – лепо име за још лепше место, фини свилени гајтан на грубом сукну арнаутском!

1. јул, субота. (...) Пут је до Грделице прилично искварен. Одатле најлепши. Клисура испред Грделице, од Кобаснице (Копашнице!) Грделица 284 м. Клисура је прекрасна, јер је питома. Поврх брегова висе њиве, ливаде и куће. Пут иде до Грделице левом, а одатле десном обалом Мораве, све до Џепа... 2. јул, недеља. Спавао сам у хану, у соби с прам оне у којој је начелник станице. Једва сам остао жив од бува, а и ваш сам по коју опазео...

%

Горан Максимовић у чланку „*Нова Србија у путописним сликама Мите Ракића*” (Лесковачки зборник (XLIII, 2003) оцењује да „као путописац Ракић обједињује уметничко и научно, а огледа се то у спајању путничких слика и личних утисака, занимљивих описа природе, те оригиналних приказа карактера савременика, са стручним огледима и запажањима о историји, географији, демографији, етнографији, језику и културним споменицима”.

Мита Ракић (1846-1890), професор, преводилац, публициста и политичар, чије је животно дело углавном познато у одабраним научним круговима, док је међу новим књижевним нараштајем остао познатији као отац великог песника Милана Ракића (1876-1938). Као један од бројних српских интелектуалаца друге половине XIX века, који је образовање после Велике школе у Београду стекао на западноевропским универзитетима - Минхен, Цирих и Гетинген - Мита Ракић је у свом времену остао упамћен као писац српске синтаксе и ортографије, као

аутор више чланака и расправа у тадашњој периодици, а пре свега као преводилац бројних дела из филозофије и књижевности са готово свих словенских и европских језика, међу којима нарочито издвајамо руски, немачки, енглески и шпански.

%

Иначе, путописна интересовања за просторе југоисточне Србије у годинама пред почетак, а потом и после српско-турских ратова (1876-1878) и даље, све до балканских ратова (1912-1913), била су веома жива у српској књижевности, а реализована су најчешће узгред, као плод конкретних државних послова. Најпре је *Милош С. Милојевић* непосредно пред поменуте ратове, а затим и за његово трајање, објавио у Београду три књиге: „*Путопис дела праве-старе-Србије*” (књ. I, 1871; књ. II, 1872; књ. III, 1877). Потом треба поменути путопис Сретена Л. Поповића: „*Путовања по Новој Србији*”, који је објављен у наставцима у часопису „*Отаџбина*”, 1878. и 1880. године. Милорад Поповић Шапчанин објављује у Београду 1879. године путопис „*С Дрине на Нишаву*”, а Милан Ђ. Милићевић такође објављује у Београду, 1882. године путопис „*С Дунава над Пчињу*”. Живан Живановић објављује књигу „*Ниш и нишке знаменитости*”, која се појавила 1883. године, Стојан Новаковић објављује путопис „*С Мораве на Вардар*” (Београд, 1886), а Спира Калик, нешто иза тога, 1894. године, путопис „*Из Београда у Солун и Скопље с Београдским певачким друштвом*”.³²

Ракић са радозналошћу долази у Лесковац, после Ниша највећу и најлепшу варош у Новој Србији. Зато и описује његов крајолик са прецизношћу и детаљним запажањима о реци Ветерници, о околним планинским масивима, о дивним виноградима, а затим и лепим и чистим кућама, пространим улицама и богатим трговима. Од грађевина као нарочиту знаменитост, како примећује Г. Максимовић, препручује Шашин-пашин конак, у којем описује уметничке резбарије у дрвету, али и знамениту лесковачку цркву, уз коју су довитљиви мештани сазидали оцак и огњиште, како би заварали Турке да граде кућу за попа и учитеља.

Ракић наглашава да му је непознато кад је град добио данашње име, осврће се на његову немењићку прошлост, када се звао Глубочица или Дубочица. Пао је под турску власт 1455. године, био је седиште пашалука и има већу важност од Ниша.

На пут према Врању, Ракић се упућује долином реке Ветернице, јер му се учинио тежим и интересантнијим од лагоднијег друма долином Мораве, који је пресекао и сачинио Митар-паша тешким кулуком локалног становништва. Чини нам се да је тај пут Ракић одабрао и зато што је мало путописаца пре њега туда пролазило. Изгледа само лекар енглеског краља, *Едвард Браун*, 1669. године, сматра Г. Максимовић, али за ту оцену не наводи ниједан извор.

---

³² Г. Максимовић, Лесковачки зборник, XVIII, стр. 88.

Ракић је избројао да је на том путу равно 96 пута прегазио реку Ветерницу, а сама клисура је и довољно пространа, плодна и родна, да се не разликује много од околних долина. Највећа њена драгоценост је њен народ, записао је Ракић, који се „одвојено и стасом и изгледом од онога око Лесковца, а и дух му је другачији”. Ракић је нарочито одушевљен јунаштвом коју су показали у протеклим ратовима за ослобођење, када су много помагали српској војсци.

(...) Област Буковика и Власине, Заплања и Лужнице, Ракић пролази путем према Пироту. Прво значајно место на том друму је *Власотинце*, које „чистоћом, белином, уљудношћу и уредношћу кућа које изгледају као какве виле”, пријатно изненађује путописца и зато му признаје да је „као варош лепша од Прокупља и Врања, да је као место лепша од Лесковца, а да је и у једном и другом лепша од Пирота”. Ракића нарочито радује снажна национална свест и патриотизам Власотинчана: „Кад је год Србија дала знак, Заплање и Буковник били су на ногама. Често су крваво плаћали ову поданост Србији и љубав к народном имену своме, али су, мимо све то, остали крепки и непоколебиви”. Посебна драгоценост овога поднебља је неговање резбарског и дрворезачког заната, а као врхунски узор Ракић наводи „*Кнежев сто*” у власотиначкој цркви.

%

О одушевљењу властичким крајем које испољава Мита Ракић, члан Српског ученог друштва, који по задатку Врховне команде путује по новоослободјеним крајевима 1877/78. године од Турака, пише професор Живан Стојковић.³³

„На путу од Лесковца према Пироту, Ракић је прошао и кроз власотиначки крај, који се по закону од 14. маја 1978. године, звао срез власински у лесковачком округу. (...) Од Лесковца до Власотинца, пише Ракић, путовало се два добра сата а треба да се пређе и мост на Јужној Морави, који је у време кад је он путовао вода заобишла. Настављајући пут према Власотинцу, он је био одушевљен као дланом равним питомим пољима. (...) Иако је мислио да је Власотинце само село, био је пријатно изненађен када је нашао да је то касаба. Међутим, његов утисак се променио када је ушао у Власотинце, за које је касније написао да је права варош, не само по имену већ и по изгледу. Власотинце је било чисто, уљудно уређено, као да је већ три деценије под Србијом. Изненадило га је да у њему није било турских високих зидова, већ да су куће на улици, лепе и чисте, а пошто су имале двосливне кровове, изгледале су као виле. Велики комплимент за ову варош је Ракићева оцена да је Власотинце лепше од Пирота и Врања, а од Лесковца и Пирота лепше и као место и варош.

(...) По попису из 1879. године, Власотинце је имало 519 кућа, 2626 становника и то 1304 мушких и 1322 женских, као и 622 пореске главе.

---

³³ Проф. др Живан Стојковић, *Власотиначки крај у Путопису Мите Ракића, Власотиначки зборник, Власотинце 2003. год, стр. 57-65;*

Интересантно је да су тада била 432 мушкарца и 22 жене који су знали да читају и пишу.

Професор Стојковић закључује да је Мита Ракић „највише био одушевљен власотиначким крајем и оставио је о њему сведочанство које може бити потврда и данашње привлачности овог краја као бисера овог поднебља”.³⁴

После М. Ракића, првих година по ослобођењу, по службеном задатку, „*С Дунава на Пчињу*”, посетио је Власотинце, *Милан Ђ. Милићевић*. Он је Власотинце описао као „варош коју река Власина само орошава”, као место где „ова вода из свих својих тескоба избија, излази у широку моравску раван”. По величини, Милићевић сврстава Власотинце „у другу варошицу у нишком округу”. Милићевић такође наводи народно предање о откупу Власотинчана „за 130.000 гроша” од Латиф бега („у турско време”), откада у њему више нису могли да станују Турци, осим турских царинских и административних чиновника.³⁵

%

У току и после ослобођења нових крајева 1877-1878. године у њеним просторима се креће велика група истраживача наше културне прошлости. Тако ће у кратком временском раздобљу новоослобођене крајеве посетити и у њима боравити *Мита Ракић*, *Стеван Владислав Каћански*, *Милан Ђ. Милићевић*, *Светислав Вуловић*, *Ђорђе Костић*, *Ђуро Даничић*, *Тихомир Р. Ђорђевић*, *Светислав Марић* и др. Међу овим истраживачима два последња наведена су се бавили и историјом школства за време турске владавине.³⁶

(...) Глигорије Костић прихватио се да изнесе и своја лична запажања, јер је учио у лесковачкој школи од 1870. године до ослобођења. Прва верзија ове књиге била је завршена 1896. године. Он је те 1896. године боравио у Лесковцу у више наврата бележећи сећања наставника ове школе за време турске власти *Мите Николића (Ча Мита)* и *Ђорђа Петковића (Бата-Ђорђа)*. Тако је Костић могао извршити испитивање главних организатора основне школе у Лесковцу. Ова сећања учитеља и лична сећања омогућују му да до танчина опише живот школе дајући на тај начин прворазредни документ о тадашњем школству.

Рад на књизи је завршио септембра 1897. године, када рукопис са препоруком неколицине значајних педагога предаје редакцији часописа „*Учитель*”, која га је почела објављивати у двоброју од новембра-децембра исте године. После другог наставка (објављен у јануару 1898) *незадовољан величином слова*, Костић обуставља његово излагање у „*Учитељу*”. Сматрајући свој рукопис значајним, 17. априла 1898. упућује читаоцима посебно штампани оглас којим *позива на претплату* своје

³⁴ Исто, стр. 64.

³⁵ Др Видосава Стојанчевић, Власотинце после ослобођења од Турака (1878-1890), Лесковачки зборник бр. XXIV, стр. 255.

³⁶ Санислав Војиновић, Глигорије Костић и његово дело о школовању у Лесковцу за време турске владавине, 'Ча Митина школа, Београд 1898.

књиге „*Ча Митина школа*”. У позиву претплатницима обећао је да ће се књига појавити до 20. јуна, али је она изашла из штампе тек септембра 1898.

Тако се појавила прва књига која је у целини посвећена Лесковцу, омогућујући нам да много боље упознамо школски и уопште културни живот Лесковчана у последњој деценији турске власти.

(...) У књизи је пластично описана сама школа (подигнута 1854), ученици, наставна средства. До натуралистичког су описани односи учитеља и ученика. Поред података о самом школовању – стицању знања, Костић је дао и податке о начину управљања у школи и о њеним учитељима. Од заборавља је отргнуо учитеље дајући нешто података о Мити Николићу, Ђорђу Петковићу, Јосифу Костићу, Настасу и Ленки Крстић, Спири Здравковићу и Ставри Кочићу.

(...) На крају... Костић је обећао и другу књигу којој је намеравао описати и њене ученике. Нажалост, своју намеру није остварио а наша истраживања у том правцу нису дала резултате.

%

Глигорије Костић је рођен у Лесковцу 30. јануара 1866. године, као прво од троје деце сиромашних занатлија. Основну школу је почео учити код *Мите Николића* још за време турске власти. После ослобођења наставља школовање у лесковачкој Нижој гимназији (до 1883) и Учитељској школи у Нишу, коју завршава 1888. године.

На учитељском испиту је показао следећи успех: из науке хришћанске и црквеног певања - одличан; српског језика и литературе – врло добар; историје српске и опште и земљописа – добар; педагогија са историјом и психологијом са логиком - врло добар; рачуница са геометријом – добар, природне науке – одличан; школски рад – врло добар и писмени рад – добар.

Сведочанство му је издато 29. јуна 1888. године а потписали су га управитељ школе М. Влајић и пословођа Стеван Никшић Лала.

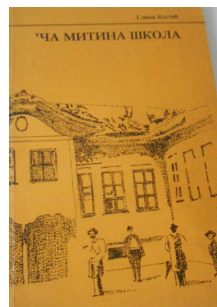
%

По завршетку школовања, Костић се обратио министру просвете тражећи учитељско место у Лесковцу или његовој околини. Том приликом је истакао сиромашно стање својих родитеља и потребу да помогне у школовању млађег брата и сестре. Министар просвете је одговорио позитивно на ову молбу и поставио га је за учитеља у Дединој Бари код Грделице. О његовом боравку у Дединој Бари нема много података. У више наврата је отпуштан из службе...

Последњи пут је отпуштен из службе 1. септембра 1901. и пензионисан је, али је по жалби враћен поново у службу 1. децембра исте године... У Смедереву је боравио за време балканских ратова, до изненадне смрти, 23. августа 1918. године, не дочекавши да види ослободиоце.

V

ПРВИ УЧИТЕЉИ И ШКОЛЕ - О периоду историје Лесковца и југа Србије од 1877. до 1944. године постоји богата грађа али ћемо обратити пажњу само на онај део који се односи на свакодневни живот „обичних људи”. У центру пажње нашег интересовања биће образовање и култура.³⁷

Први службени попис нових крајева и прве статистике свих крајева потичу из 1879. године. Према попису из 1890. године од 13.641 становника у Лесковцу, 625 је било из других места у Србији, а 332 из других држава. Житеља других народности било је 629, а 552 су били неправославне вере.

Да би се разумеле просветне прилике после ослобођења од Турака, треба рећи да су почетком XIX века углавном постојале школе са манастирским методом учења. Школа се везивала за цркву. Први учитељ у Лесковцу спомиње се после Другог српског устанка. То је био *Јован Павловић*, који је одржавао наставу по приватним кућама богатијих Лесковчана. Међутим, први учитељ који је јавно радио са ђацима био је даскал (учитељ) *Даца* (Стојанча). Њега је средином XIX века наследио поп *Ђорђе*, који је такође радио по манастирском методу.

По угледу на Кнежевину Србију, у Лесковцу је 1856. године нови наставни метод завео учитељ *Симеон Андон Софијанац*, пореклом Грк, који је живео у Софији. Поред црквених, увео је доста световних предмета (граматика, земљопис, рачун, таблице). Он је радио у Лесковцу до 1868. године, када га је због болести заменио најпознатији лесковачки учитељ из времена турске владавине *Јосиф Костић*, родом из Приштине. Пре преласка на модерну наставу, у Лесковцу је радила и тзв. *Ча Митина школа*, чија се зграда налазила до старе цркве.

Пред ослобађање од Турака, Лесковац је имао троје учитеља *Јосифа Хаџи-Костића*, *Настаса Крстића* и *Ленку Крстић*. Учитељица *Ленка Крстић* је основала у Лесковцу школу за женску децу. Пред крај турске владавине, Лесковац је добио нову школску зграду на црквеном плацу, између цркве и старе школе. Тако је после ослобођења Лесковац имао две школе са великим бројем писмених мушкараца и жена.³⁸

³⁷ Видети део литературе: С. Димитријевић: Грађа за проучавање Лесковца и околине, свеска I, Лесковац 1954; Историја Лесковца и околине (1918-1928); Сто година лесковачке текстилне индустрије 1884-198, Лесковац 1984; Д. Трајковић: Из прошлости Лесковца и околине, Лесковац 1977; Др Ж. Стојковић, др Слободанка Стојичић, Хранислав Ракић: Историја Лесковца, Београд 1992; Д. Туровић: Јунаци гвозденог пука, Лесковац 1990; Ж. Стојковић, Ненад Кражић: Лесковац – време прошло – време садашње, Лесковац 1989; Проф. др Димитрије Кулић: Бугарска окупација Србије 1941-1945, Ниш 1970; Никола Илић: Крвави фебруар, Лесковац 1977.

³⁸ С. Димитријевић: Грађа за проучавање Лесковца и околине, свеска I, Лесковац, 1954; Ж. Стојковић и др: Историја Лесковца, Београд 1992.

У Лесковцу су у овом периоду успешно радиле и мушка и женска основна школа у којој је учитељица била *Даринка Здравковић*. Године 1883. почела је да ради и продужена школа за мушку и женску децу у коју се уписивало са завршеном основном школом. Закон од 1882. године уместо четвороразредне уводи шесторазредну основну школу која постаје обавезна. Уколико ученик није настављао школовање у некој средњој школи, он је морао да заврши шесторазредну преко продужене школе, а поред Лесковца, таква школа је постојала и у Власотинцу. У лесковачкој продуженој школи 1884. године било је 35 ученика.

Појавом текстилне индустрије, крајем XIX века, у Лесковцу је септембра 1890. године, почела са радом Ткачка школа по одобрењу Министарства народне привреде. То је била државна установа и радила је у Пашагићевој згради. Њен први управник био је *Чех Алојз Шкарка*. Број ученика се кретао од 15 до 31, а школом је руководио Управни одбор чији је председник био окружни, односно срески начелник.³⁹

VI

ПРВЕ НОВИНЕ И КУЛТУРНЕ УСТАНОВЕ - Лесковац је још 1869. године имао народну читаоницу, нешто касније и две књижнице и штампарију. Лесковачку читаоницу основао је наставник *Лука Дождудић* почетком осамдесетих година XIX века, а градску читаоницу „*Касина*” водили су наставници Гимназије.⁴⁰

Прво певачко друштво „*Бранко*” основано је у Лесковцу јануара 1887. године. Месец дана после тога одржана је и прва скупштина. Две године касније, друштво је престало да ради, али је 1890. године обновљено. Значајну улогу у раду друштва имали су наставници Гимназије. Од 1894. године за хоровађу је постављен *Станислав Бинички*. Од 1902. године хоровађа је био *Стеван Живковић*.⁴¹

„*Црквени гласник*”, који је излазио од 1887. до 1889. године, *први је часопис који се појавио у Лесковцу*. Покретач, власник и уредник био је наставник лесковачке Гимназије *Димитрије Алексић*.⁴² Часопис „*Братство*” Друштва „Св. Сава”, растурао је његов пододбор, који је основан у Лесковцу 1888. године.⁴³

Године 1896. основана је *прва позоришна дилетанска група* која је употпунила културни живот у граду. Оснивачи су били професори лесковачке Гимназије, а значајну улогу у томе имао је и *Радоје Домановић*, наставник ове школе (1898), који је тај догађај описао у прошеветки „*Позориште у паланци*”.⁴⁴

³⁹ Историја Лесковца, стр. 156.

⁴⁰ Сто година Лесковачке гимназије 1879-1979, Лесковац 1979; С. Димитријевић: Историја Лесковца и околине 1918-1928.

⁴¹ С. Димитријевић: „Стари Лесковац као просветни и културни центар”, Лесковац, 1950.

⁴² Сто година лесковачке Гимназије 1879-1979, Лесковац, 1979.

⁴³ Историја Лесковца, стр. 158.

⁴⁴ Н.Тимченко: „Фрагменти из историје лесковачког позоришта” I (1896-1941), Лесковац, 1967.

Лист „*Бачки напредак*” појавио се 1905. године и излазио је девет година, до 1914. године.⁴⁵

Почетком XX века потекла је иницијатива од текстилних и других фабричких радника за оснивање културно-уметничког друштва. Најпре је у кафани „*Централ*” 1904. године основана културно-уметничка група чији је председник био *Никола Костић Андикаљ*. Група је имала две секције: дилетанску и рецитаторску. Први позоришни комад који је дилетанска група припремила био је „*Циганка*”. Културно-уметничка група је од 1906. године радила као културно-уметничко друштво „*Абрашевић*” у коме је формирана и хорска секција названа Радничко певачко друштво. Поред приредби у Лесковцу и околним градовима, КУД „*Абрашевић*” је учествовао у првомајским прославама и другим манифестацијама. Балкански и Први светски рат прекинули су рад овог друштва.⁴⁶

У културном животу Лесковца крајем XIX и почетком XX века било је значајних личности. Један од њих је *Димитрије Алексић*, уредник „*Црквеног гласника*”, свештеник који је био и писац многих песама и приповедака с мотивима из библије и црквене историје.

Јосиф Костић је 1891. године написао своје успомене о ослобођењу Лесковца, Власотинца и околине, а *Глиша Костић* је 1898. године штампао своје успомене о школовању у Лесковцу.

Радоје Домановић је врло кратко боравио у Лесковцу. Запажени драмски писац, глумац и редитељ био је *Сима Бунић*, рођен 1882. године у Лесковцу. Завршио је шест разреда Гимназије. Био је руководио позоришне групе и врло интензивно се бавио овим послом од 1905. до смрти 1914. године. Најпопуларнија је била његова комедија „*Дочек краља Милана у Лесковцу*”. Писао је и песме и сарађивао у нишком листу „*Позориштанце*”.

Учитељ *Владимир Петровић* испитивао је народни живот и обичаје у селима Разгојни, Градашници, Горњој и Доњој Локошници и сакупио је малу збирку лирских народних песама. Заједно са учитељем *Крстом Димитријевићем* штампао је и два дечја алманаха. Учитељ *Димитријевић* је објавио један број прича и пословица, а учитељ *Ђорђе Стојановић* малу збирку прича и једну приповетку из сеоског живота. У брошури „*Српски језик као средство за учвршћивање морала и подизање народног благостања*” учитељ *Арсеније Шијаковић* се залагао за просвећивање народа.⁴⁷

⁴⁵ С. Димитријевић: „Стари Лесковац као просветни и културни центар”, Лесковац, 1950.

⁴⁶ Историја Лесковца, стр. 158; *Видети отишрнице* – проф. др Д. Кулић: Коста, Лесковац 1931; Шесдесет година рада КУД „Абрашевић у Лесковцу 1905-1965”, Лесковац 1966.

⁴⁷ Историја Лесковца, стр. 159-160, Београд 1992; *Отишрнице* – Глиша Костић: Ча Митина школа, Београд 1898; Јосиф Костић: Ослобођење града Лесковца, Власотинца и околине, Лесковац 1988; С. Димитријевић: Историја Лесковца и околине (1918-1928), Лесковац 1983; Н. Тимченко: Фрагменти из историје лесковачког позоришта I (1896-1941), Лесковац 1967.

VII

ВАЖНИ ДОГАЂАЈИ - Кључни догађаји с почетка XX века до 1918. године, свакако су балкански ратови, Топлички устанак и Први светски рат. О тим догађајима везним за лесковачки крај и шире просторе, постоји богата литература, односно грађа, као и велики број научних радова.⁴⁸

Лесковац је ослобођен 7. октобра 1918. године, 12. октобра је ослобођен Ниш, током октобра и Србија, а 3. новембра и Београд. Тако је био сломљен аустроугарско-немачки фронт у Србији. До половине новембра биле су ослобођене скоро све југословенске земље. После Бугарске, капитулирала је Турска, а затим 3. новембра и Аустро-угарска. Немачка је потписала капитулацију 11. новембра 1918. године чиме је окончан Први светски рат. Првог децембра 1918. године створена је Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, која је призната на Версајској мировној конференцији 1919. године.⁴⁹

Првих послератних година у лесковачком срезу било је 60.904 становника. Било је много сирочади, па је 1920. године почео да ради Окружни дом, који је примио 150 деце, а нешто касније и 350 из целог врањског краја.

У Лесковцу су 1921. године почеле да раде фабрике штофа, фабрика гајтана, три мале фабрике чешљева, фабрика сапуна, фабрика штофа у Грделици, а убрзано се радило и на отварању других производних објеката. У Лесковцу 1921. године није било незапослених фабричких радника.⁵⁰

У лесковачком срезу су 1928. године радиле 32 основне школе, од којих четири у Лесковцу. Непосредно после рата у лесковачком срезу је било 25 сеоских основних школа са 40 наставника и око 3.000 ученика. Основне школе су биле четвороразредне, а похађање је било обавезно.

⁴⁸ С. Димитријевић: Грађа за проучавање Лесковца и околине, Лесковац 1954; Историја Лесковца и околине (1918-1928), Лесковац 1983; А. Митровић: Србија у Првом светском рату, Београд 1984; Миодраг Павићевић – Х. Ракић: Лесковачки и врањски крај – историјско- географски преглед, Лесковац 1986; М. Перовић: Устанак на југу Србије 1917, Београд 1959; М. Перовић: Лесковац у рату и револуцији, Београд 1968; Д. Туровић: Јунаци гвозденог пука, Лесковац 1990; Ж. Стојковић, С. Стојичић, Х.Ракић: Историја Лесковца, Београд 1992.

⁴⁹ Историја Лесковца, 181-183. стр.

⁵⁰ Историја Лесковца, стр. 186.

Поред основних школа, у Лесковцу је на захтев родитеља 1923. године отворено прво забавиште за предшколско васпитање деце. Школске 1925/26. године почело је са радом забавиште у основној школи I кварта и радило је непрекидно све до 1941. године, а ново, бесплатно забавиште при основној школи II кварта, основано је 1927. године и радило је такође до 1941. године.

Најважније место међу лесковачким средњим школама од самог оснивања имала је Реална гимназија која је настала спајањем шесторазредне Реалке за мушкарце (која је постојала до Првог светског рата, односно окупације Србије 1915) и Приватне женске Гимназије (која је постојала до балканских ратова).

Лесковац је између два светска рата добио и прву средњу текстилну школу. Идеја за оснивање школе потекла је од познатог текстилног стручњака *Чедомира Јоксимовића*, који се школовао у Русији. По повратку у земљу 1925. године, предложио је отворање средње текстилне школе у Лесковцу или Београду. Лесковачка општина прихватила је овај предлог и обавестила је министарство октобра 1925. године да ће обезбедити зграду за школу, огрев и осветљење. Министарство трговине и индустрије донело је решење о оснивању школе у Лесковцу 27. јуна 1927. године. Званичан назив школе био је Државна средња техничка текстилна школа, и то је била прва школа такве врсте на Балкану. Била је смештена у приземној и запуштеној згради фабрике кашика и виљушака, а почела је са радом 1. октобра 1927. године. Први директор је био Чедомир Јоксимовић, а прве школске године било је уписано 40 ученика, међу којима и 6 ученица. Међутим, у прве две године рада школа је имала доста тешкоће, јер је имала само четири стална наставника.

Због непосредне ратне опасности, по наређењу Министарства трговине и индустрије Краљевине Југославије, школа је престала са радом 2. априла 1941. године.⁵¹

%

За време Турака и непосредно после ослобођења, Лесковац, је био не само велики град, већ једновремено један од најкрупнијих центара у Србији. У њему је после ослобођења, било много занатлија и ситних трговаца (843) и Лесковац се по њиховом броју приближио Београду, у коме их је било 966. Узмемо ли у обзир тадашњу величину Београда, који је имао преко три путе више становника од Лесковца (Београд је 1884. имао 35.483 становника, Лесковац, 10.870, Ниш 16.178, а Крагујевац 9.083) видимо да је Лесковац био највећи чаршијски центар Србије.⁵²

Још 1858. године аустријски конзул Хан, описујући Лесковац, каже да је у њему „владала велика живост, нарочито у пазарне дане, када су

⁵¹ Видети: Четрдесет година Текстилне техничке школе у Лесковцу (1927-1967), Лесковац 1967.

⁵² Сергије Димитријевић: Градска привреда старог Лесковца, библиотека Градског народног музеја Лесковац 1952; Уредник књиге Веља Ивановић, управник Градског народног музеја. Књига је штампана у 2.000 примерака, а штампање завршено 31. децембра 1952.

дугачке чаршијске улице потпуно закрчене биволским колима и људима који су дошли да пазаре, а мноштво људи који не могу да се сместе у њима преплаве споредне улице”.⁵³

Лесковац је у време турске владавине био многољудна варош, чије се становништво у XIX веку кретало између 12.000 и 15.000. Дobar део његових становника били су Турци. Године 1858. аустријски конзул Хан спомиње 500 турских кућа, што представља једну шестину од укупног њиховог броја, који, по његовој процени, износи 3.000.⁵⁴ Милићевић пише да је пред ослобођење у Лесковцу било 5.000 Муслимана и 900 турских кућа.⁵⁵

Лесковац је био седиште паше, резиденција спахија и читлук сахибија, судско и нахијско средиште, велики и важан центар турске владајуће феудалне класе. Зато је у њему било неколико велелепних конака и три огромна сараја, а над њим се гордо дизала шест минарета, покривена оловом.⁵⁶

Три велика дворца-сараја заузимали су специјално место међу зградама. Два сараја су била власништво лесковачког паше, надалеко чувеног по свом богатству, а трећи је био седиште кадије (суд). Највећи од њих. тзв. стари сарај био је на месту порушене старе гимназије. То је био чувени Шашит-пашин сарај. *М. Милићевић*, који је познат као реалистички приповедач, а који је имао прилике да лично разгледа овај двор, дао нам је његов најбољи опис. У својој познатој привоетки, која се односи на прошлост Лесковца, каже: „Двор у Лесковцу чувен је надалеко. Грађа за њега сечена је чак у Јастрепцу. То је грађевина много налик на грађевине других бегова и богатих Турака: али је све њих надмашила својом необичном величином, својим распоредом, правилношћу својих одељења, украсима својих врата и прозора, и дивним разбојем на јулауцима (долапима) у собама а можда највише својим положајем према сунцу. Намењен да буде „харемлук” и да буде „рај” бегових жена, двор је тај, срећом окренут на подне те има обилно сунчане светлости, и поглед му је отворен на дивотне вучјанске и накривањске планине.”⁵⁷

Господске, турске и српске куће, не само да су биле лепе, већ су биле и удобне. Оне су имале за тадашње време савршене уређаје. Свака од њих имала је амаџик-купатило. У великом ћилеру (остава), која је била део мутваке (кујне) постојала је и некаква врста умаваоника–лавабо. Земљана цев одводила је прљаву воду у покривену, зидану помијару-ђериз. У дворишту изнад ђериза обично су биле засађене тикве чији корен иде дубоко.

Сиротињске куће пружале су сасвим другачију слику. Оне су биле сићушне, исплетене од прућа, изграђене од слабог материјала, премазане

⁵³ С. Димитријевић: Градска привреда старог Лесковца, стр. 9.

⁵⁴ С. Димитријевић, Градска привреда старог Лесковца, стр. 103.

⁵⁵ Исто, стр. 103.

⁵⁶ Исто, стр. 104.

⁵⁷ Исто, стр. 105.

обичним блатом, грађене без употребе креча, а најчешће и неокречене, без стакла, са малим прозорима, без и најмање украса, покривене сламом.

Турске куће заузимале су центар града и његове најлепше делове. У центру града, на десној обали Ветернице, у делу где су становали највиђенији Турци и паша, налазиле су се и чорбацијске куће. Турска господа примала је у своје друштво и хришћанске господаре – земљопоседнике, трговце и зеленаше. Богати и сиромашни квартави представљали су тада два света. Они су били тако различити један од другог да је човек, када би се нашао у њима, имао утисак да се не ради о једном истом месту.⁵⁸

Највећи хан у граду био је Алијин хан. (...) Тек пред крај турске владавине, последњи лесковачки кајмакам и познати богаташ Афис Пашагић подигао је први европски хотел... Имао је европски намештај и билијаре. У самом граду биле су три ћуприје. Њих спомиње и Каниц 1889. године. На обалама реке Ветернице, Турци су засадили бројне врбе да би спречили поплаве – Дркине врбе.

У последњем периоду турске владавине у Лесковцу је било осам џамија и десет до дванаест текија. Највећи део био је порушен одмах после ослобођења. У време пописа од 1878. године постојале су још само три џамије и једна текија. Једна је Чарши џамија. Имала је башту са великим дрвећем и дебелом ладовином и била омиљено место за састајање турске госпде. Друга је Сат џамија, која се налазила на дрвеној пијаци. Џамија је имала велики сат, инсталиран на дрвеној кули, по коме се тада читав овај крај, а данас Циганска мала, назвао Сат-мала.⁵⁹ Од свих последњих џамија најдуже се задржала најстарија лесковачка џамија, подигнута у славу Бајазита, како је стајало у натпису. Џамију су минирали и срушили Немци 1942. године.⁶⁰

Поред цркве треба споменути и *Ча-Митину школу подигнуту 1854. године, најстарију школску зграду у нашој (лесковачкој) општини, порушену 1922. године*, као и дугачак поповски конак. Обе зграде биле су у црквеној порти.⁶¹

Лесковачке улице нису биле поплочане. Највећи део улица није имао никакву калдрму, а неколико главних улица имало је турску калдрму. (...) У ноћи варош није била осветљена. Лесковац је добио прве фењере тек после ослобођења, а то само у чаршији.

По дану, разликовали су се чаршија и стамбене четврти. Калдрамисана чаршија била је начичкана безбројем малих дрвених дућана, наткривљених широким и истуреним стрејама, са ћепенцима на којима су седели скрштених ногу занатлије и трговци. Она је била препуна људи и

---

⁵⁸ Исто, стр. 113-114.

⁵⁹ С. Димитријевић, Градска привреда старог Лесковца, стр. 117.

⁶⁰ Исто, стр. 117.

⁶¹ Исто, стр. 118.

бучна. Њоме је одјекивала лупа занатлија који су радили свој посао и вика трговаца који су нудили своју робу.

Стамбене четврти пружале су сасвим другу слику. Куће и баште биле су ограђене високим зидинама од ћерпича непечене цигле, покривеним ћерамидом или зидовима од исплетеног прућа облепљеног блатом, на којима су се налазила по два улаза, мала капија за пролаз људи и „голема порта” за улаз коња.

(...) У сумрак, град је изумирао. Све је затворено, радње, капије и куће. Већ на почетку вечери чаршија је била потпуно пуста, неосветљена, покривена дрвеним капцима и замандаљена гвозденим шипцима. (...) У турско доба, на исти начин као и чаршија, изумирали су у ноћи и остали делови вароши. Улице су биле неосветљене и пусте, капицици и порте затворене, пенцери покривени капцима. Једино је лавез безбројних паса указивао да је град још ту, да живот није изумро, да се само повукао унутар кућа. По који ретки закаснили пролазник ишао је са фењером у коме је горела лојана свећа или гасарче. У изумрлом граду ове ретке појаве личиле су на привиђење.

Гледан из околине, Лесковац је био сав утонуо у зеленило својих башти. Зелено језеро било је окружено појасом колиба и кровинара, које нису биле нимало угледне. Изнад дрвећа штрчале су само Сахат кула, б минарета и мрки кровови високих сараја и конака. Само са висине Хисара, видело се неколико тргова и широких улица, велика чаршија и лепота њеног конака. Са сваке друге стране његов изглед није био привлачан.⁶²

У време Првог српског устанка, 1807. позивајући се на старе изворе, С. Димитријевић тврди да је Лесковац био ограђен земљиним утврђењем и дрвеним палисадама. Тада је био велики град и имао је више од 2.000 кућа.

%

Резимирамо ли сва ова опажања, видимо да је Лесковац у време турске владавине био чисто оријентална варош, прљава и неуредна, са харемским зидовима и баштама, дрвеним ћепенцима, богатим конацима и бедним предграђима, пун џамија и текија. Једину његову драж представљали су пашини сараји, беговски и чорбацијски конаци, велика и жива чаршија и Хисар покривен виноградима.

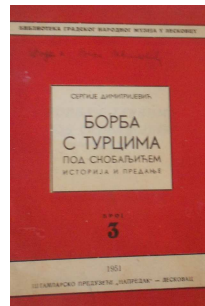
За кратко време после ослобођења, град се из основа преобразио. Број зиданих кућа нагло се увећао, ћепенци су замењени дућанима, харемски зидови нестали, а текије отишле у заборав. На њиховом месту израсле су прозирне тарабе, које откривају лепоту башти, фабрике, железничка станица и електрични стубови. Последњи трагови турског Лесковца углавном су нестали за време бомбардовања 1944. године.

---

⁶² С. Димитријевић, Градска привреда старог Лесковца, стр. 121-122.

VIII

ПО ВЕЛИЧИНИ ДРУГИ ГРАД У СРБИЈИ - Године 1858. према подацима на које се позива С. Димитријевић,⁶³ Лесковац је био по величини други град на територији Србије (Београд 22.000 становника, Лесковац 15.000 становника.⁶⁴ Неспорно велики зналац Лесковца, његове богате прошлости, Сергије Димитријевић, забележио је невеликој књизи (88 страна) „Грађа за проучавање Лесковца и околине”,⁶⁵ више занимљивих података и описао „сочан лесковачки говор”.

Гвожђарска радња *Ђорђа Кражића и синова* основана је 1827. године. Овај податак углавном се слаже са наводима Христићевог Трговачко-занатског шематизма из 1896/97. године, која спомиње као најстарије лесковачке фирме гвожђарске радње *Трифуна Дончића* (1849) и *браће Кражић* (1864), које припадају истој породици, а настале су деобом.⁶⁶

Ова гвожђарска радња, која је набављала робу из иностранства, одиграла је значајну улогу у прошлости Лесковца. Тако је, на пример, она донела у Лесковац прво прозорско стакло и прву петролејску лампу са стаклом. До тада је Лесковац употребљавао само гасарчиће, петролејске лампе без стакла. Прву петролејску лампу са стаклом купио је неки лесковачки бег. Ова фирма донела је у Лесковац и прве гвоздене плугове, увезене из Беча.

IX

ПРВИ ФИЛМ, МОТОЦИКЛ И АУТО - Најстарији податак о приказивању филмова у Лесковцу датира из 1905. године. Вест о томе објављена је у „*Ђачком напретку*”, дечјим новинама, које су излазиле у Лесковцу (II, бр. 3). У њему пише: „Електро-биоскоп позориште. Власник једног електро биоскоп-позоришта бавићи се у Лесковцу приредио је 13. септембра т.г. у лепој и пространој сали овдашње Гимназије представу за ђаке. Ђаци су плаћали по 0,10 дин. Наставници су пробрали комад који су деци показивали. Са великим интересовањем наши су ђаци (и мушки и женски) посматрали показане слике. Са особитим допадањем и веселошћу примљене су лепе шале: прождрљиви црнац и крађа јабука. И лепо би и корисно би било да се

⁶³ Исто, стр. 142.

⁶⁴ Стенографске белешке Народне скупштине, 1879. год, стр. 365.

⁶⁵ С. Димитријевић, Грађа за проучавање Лесковца и околине св. I, Градски народни музеј, Лесковац 1952.

⁶⁶ С. Димитријевић каже да је ове податке пружио Тоде Ђорђевић, унук оснивачке фирме.

овакве ствари показују и ђацима наших сеоских школа. Представе се могу изводити и у дан у замраченим локалима, као је у Лесковцу и било.

Око 1909. године дошао је у Лесковац путујући *боскоп Најдановића*, који је поред биоскопа има и менаџерију. Представе су даване у великом шатору на сточној пијаци („Говеђа пијаца”). Тада је приказива и филм о крунисању руског цара Николе II.⁶⁷

После балканских ратова отворена су у Лесковцу два биоскопа. Први је био смештен у сали хотела „Круна” и припадао је фирми „*Pathe Friere*”. Други је припадао фирми „*Gaumont*”, а био је смештен у великој дашчари, код касније Штиркине пекаре. Платно је било на средини сале, а публика га је гледала са две стране. Ђаци који су имали јефтинија места гледали су платно одстрага. У тим условима било је тешко читати натписе који су излазили наоколо. Ова сала је изгорела. Лесковчани претпостављају да је пожар био злонамеран, окривљујући за то конкурентни бископ.⁶⁸

Први мотоцикл у Лесковцу је набавио 1910. године *Андрија Каљан*, monter Електричне централе у Вучју. Мотоцикл је купљен за 550 динара, а био је израђен у Улму. На њему је Каљан долазио из Вучја у Лесковац.

Први ауто је у Лесковцу набављен 1911. године опет од Андрије Киљана. Ауто је био марке Laurin Klement, а био је изграђен у чехословачком граду Jung-Bunzlau. Ова кола имала су мотор од четири коњске снаге, трошила су 8 литара бензина на 100 километара, а развијала су максималну брзину од 36 до 40 километара на сат.

Први грамофон у Лесковац је донео 1905. године познати лесковачки авантуриста *Јован „Портартурац”*. Када га је наместио на прозору једнспратне зграде где је била радња Тодоровића (ћошак до хотела „Круна”), грамофон је изазвао велику сензацију. Под прозором се окупио цео Лесковац. Идућег дана долазили су сељаци у масама да чују чудо што „свира, пева и збори на трубу”.

Први рентген апарат у Лесковцу набавио је *др Жак Конфино* 1924. године записано је у „*Лесковачком гласнику*”, бр. 8, 1924, а *први радио апарат* у Лесковцу набавила је „Грађанска касина” 1925. године. („*Лесковачки гласник*”, бр. 7).

Х

ПРВЕ ЛЕСКОВАЧКЕ ФАБРИКЕ - Лесковац је привредни развој постигао као трговачки и индустријски град у последњој деценији XIX и почетком XX века. Монопол у гајењу и преради конопље, корен је развитка Лесковца, најпре као трговачког, а затим и индустријског града. *Почетак лесковачке текстилне индустрије био је 1884. године* када је 60

⁶⁷ С. Димитријевић, Грађа за проучавање Лесковца и околине, стр. 23. (*Напомена С. Димитријевића*, Подаци Сретена Костића „Грозничке”).

⁶⁸ Исто, стр. 23.

чаркова пренетих тајно из Бугарске почело да производи 25.000 до 30.000 килограма гајтана у селу Стројковцу.

Прву фабрику гајтана под фирмом Антоније Поповић и Компанија основали су трговци Антоније Поповић, Глигорије Јовановић, Мита Теокаревић, Прока Митић и Стеван Бојацов.⁶⁹

Неколико година касније, гајтанару у Козару, код Власотинца, отворили су трговци из Лесковца Коста Илић Мумџија, Глигорије Петровић, Михајло Јанковић и Маноило Илијев. Међутим, поновна појава бугарског гајтана у Србији (укинута је заштита царина на увоз гајтана из Бугарске) и изградња модерне фабрике за израду гајтана у Параћину, натерало је власнике гајтанара у Стројковцу, Вучју и Козару да се удруже 1895. године и да наредне године отворе *прву фабрику штофа у Лесковцу*, под фирмом Поповић, Илић и Компанија.⁷⁰

XX века текстилна индустрија Лесковца даље се развија. У Лесковцу је 1903. године основано предузеће за прераду кудеље. Подигнута је Фабрика Јовановића и Поповића у Грделици. Две године касније Коста Илић Мумџија се издваја из старе фабрике и у Београду са својим синовима купује Фабрику штофова Евгенија Михела и Фабрику платна. Прва лесковачка фабрика вунених тканина, све до окупације, послује под фирмом Илића, Теокаревића и Петровића, јер су Петар Илић (син Косте Илића), Мита Теокаревић и Горча Петровић једини од првобитних оснивача остали у њој. Године 1906. под фирмом Лазар Дунђеровић и Ко. оснива се фабрика тканина, која је у почетку само израђивала гајтан (до 1910).⁷¹

XI
ЛЕСКОВАЦ – „СРПСКИ
МАНЧЕСТЕР“ – За развој
индустрије Лесковца значајан је датум
отварање железнице, која је до Ниша
дошла 1884. године, а у *Лесковац* стигла
1886. године. Исто тако, значајна је и
изградња *електричне централе у Вучју*
1903. године.

Почетком XX века у Лесковцу су почеле да се развијају и неке друге индустријске гране. Тако је 1907. и 1911. основана фабрика за израду црепа и цигле. Обе су подигнуте капиталом Трајка Ђорђевића Кукара, трговца, који је 1911. формирао и прво металуршко предузеће у Лесковцу,

⁶⁹ Ж. Стојковић и др., Историја Лесковца, Београд 1992.

⁷⁰ Видети опширније: Д. Трајковић, Ми једмо паприке и зидамо фабрике, прилог за студију о манчестерству, Лесковац 1930; Д. Трајковић: У чему је тајна појаве и развитка индустрије у Лесковцу? – Ужице 1940. и Д. Трајковић, Историја лесковачке индустрије до Другог светског рата, Београд 1961.

⁷¹ Историја Лесковца, стр. 139.

окупивши некадашње самосталне занатлике на изради окова за врата, кугли, дугмета, и прстена.

Млинарска индустрија и њен развој везују се за име *Живка Стојиљковића*, који је од обичног затеченог млина 1897. године, када га је преузео, до 1907. године, направио аутоматско млинарско предузеће. Лесковац је још 1872. године добио радионицу сапуна. То је будућа велика фабрика Јована Влајчића и синова, која је сталним усавршавањем технологије успевала да шири асортиман свог основног производа (сапуна). Касније се њен асортиман шири, јер поред сапуна производи и парфимерију и козметику. Корени лесковачког занатства потичу из периода средњовековне државе, а положај занатлија био је једнак положају сеоског становништва.⁷²

По попису из 1890. године у Лесковцу је 715 самосталних занатлија и 513 помоћника, али је и тада било мајстора који су радили бесправно и угрожавали су мајсторе. Према попису из 1921. године лесковачки срез је имао 61.322 становника у 22 општине, а сама општина Лесковац 13.702 становника. Доминирало је сеоско становништво.

Прва фабрика хемијске индустрије настала је из занатских радионица. Занатска производња сапуна и свећа у Лесковцу почела је седамдесети година XIX века у такозваним мунцијским радионицама. Прве машине ове радионице набавила је почетком XX века и почела је да ради као Прва лесковачка фабрика мирисавих пераћих сапуна Јована Влајчића и синова. Фабрика сапуна и парфимерије „Трајко Ђорђевић Кукар” настала је из занатске радионице 1879. године, основана је 1926. Власници су били Петар и Ђорђе Ђорђевић, индустријалци. Са 60 радника, запошљавала је, углавном, женску радну снагу, била је смештена у Кукаревој згради подигнутој 1924. Производила је сапун за прање, парфимисани сапун, медицински сапун и антисептичка средства, као и сапун за индустријске сврхе. Се десет радника и скромном производњом почела је да ради Прва југословенска фабрика гуме „Рекорд” Јосифа Чуљковића у Лесковцу. Од 1935. године предузеће је било претворено у акционарско друштво под називом Творница гумених производа „Рекорд” Јосифа Чуљковића а.д. – Београд, фабрика у Лесковцу. Године 1902. основано је Лесковачко електрично друштво а.д. које је производило и продавало електричну енергију. Како су потребе у то време биле око 250 киловата, монтиране су две турбине на Вучјанки, па је тако створена хидроцентрала која је задовољавала потребе све до 1921. године, када је монтиран један дизел мотор као додатни извор енергије. После краћег периода застоја непосредно после рата, лесковачка индустрија је од 1923. до 1928. године имала убрзан развој. Број предузећа се скоро удвостручио, а од њих

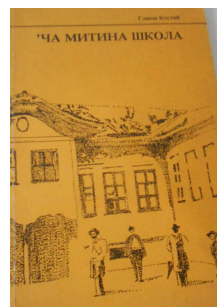
⁷² Др Ж.Стојковић, Н. Кражић, Занатство Лесковца, Историјски архив, Лесковац 2005.

највећи број (39) био је смештен у самом граду, а 17 у другим, околним местима. Зато је Лесковац и назван „Српски Манчестер”,⁷³

ХП

ОБРАЗОВАЊЕ - ЧА МИТИНА ШКОЛА - Нема ниједног истраживача историје лесковачког школства, који као своје најважније полазиште није имао *'Ча Митин школу'*. Због тога ћемо, природно, и најпре о томе писати. О *'Ча митиној школи*, односно о школовању у Лесковцу до ослобођења (1877) најбоља сведочанства је оставио *Глиша Костић*. Врло драгоцен, нужна литература, *'Ча Митина школа'* коју је написао Глиша Костић, објављена је као посебно издање Народног музеја у Лесковцу (књига 10, уредник *Хранислав Ракић*).

Са насловне стране се види да пун назив књиге гласи: *'Ча Митина школа – наше школовање у Лесковцу до ослобођења (1877)'*. Назначено је да је реч о првој књизи и да је штампана у Београду, у штампарији *Драгољуба Миросављевића*, године 1898, а да је цена књиге – један динар!

„Некоји наши уважени писци писали су у *'Учитељу'* нешто мало о школовању нашем у Нишу и његовој околини и у пиротском округу, али само површно и на дохват, јер су то прибележили и написали онако како су то чули од других, а свакако зна, да чути и видети није свеједно. Без зазора могу рећи да су они изнели и такве мале безначајне ствари, које, тако рећи, врло мало пажње заслужују, према оним стварима које су они изоставили јер их нису штампали. Последњи је нешто о овима прибележио и навео у *'Учитељу'* 1896. мој уважени друг г. *Тихомир Ђорђевић*, професор, уколико је то могао сазнати од појединаца, приликом ревизије у срезу власотиначком, округа пиротског.”⁷⁴

Дакле, најпре смо дознали шта је Глишу Костића побудило да се и он као савременик ондашњег школовања латио посла „да опише целокупно

⁷³ Проф. др Живан Стојковић и др., Историја Лесковца, Београд 1992. *Напомена*: Лесковачка привреда доживела је тешке дане током Другог светског рата. Немци су имали право располагања предузећима и само су они могли да их демонтирају, селе или оспособљавају за рад. Током 1941. године само из Лесковца и Ниша било је транспортовано за Немачку 38 вагона машина. У Лесковцу је зато извршен попис свих сељачких газдињстава како би се омогућио принудни откуп по нижим ценама. Тако је само 1941. године са подручја лесковачког округа откупљено 1600 вагона разних житарица, што је настављено и у наредним годинама. За откуп стоке и меса бринула се Централна за стоку, месо и масноћу, која је основана одмах после окупације. Она је откуп вршила уз помоћ квислишних власти и преко својих експозитура. Експозитура у Лесковцу, само у августу 1941. године, откупила је 11.864 килограма говеђег и 47.364 килограма овчијег меса. (...) Школске зграде основних школа биле су углавном заузете за потребе окупатора и њихових сарадника. (...) Зато су основне школе радиле како се која снашла: у приватним кућама, двориштима, па чак и у железничкој радионици. Окупатори су прогањали српске учитеље, па је велики број села остао без њих. У прве две школске године у Лесковцу су радиле четири основне школе са 44 одељења и 70 наставника. За време окупације школе су претрпеле велике штете, од паљења до пљачкања инвентара

⁷⁴ Глиша Костић, *'Ча Митина школа*, Народно музеј, Лесковац; (Почетак књиге и поглавља Предговор).

наше ондашње школовање у Лесковцу, свом месту рођења, и то изнесе у неком од наших школских листова”. Костић даље оцењује да „на тај начин, кад се после буде потанко знало какво је школовање било у Лесковцу, у *вароши*, лако се онда може појмити како је оно било у околини, којој су и онда, као и данас, највише школе служиле као тип”.

Дознајемо из *Предговора* да је Костић са „овим послом” био брзо готов, јер је „исте године (1896) написао пуних десет табака о овом школовању нашем, обухватио само *најглавније* и *најкрупније* ствари и занимљивости, али ипак *новине* и *непознате* не само обичном читалачком свету, већ и најбољим и најпризнатијим педагозима и књижевницима нашим”.

И сада следи готово невероватан обрт, јер када је Глиша Костић овај рад дао неколицини професора на *оцену*, код њих је наишао на *разочарење!* „Не само да су сви они били противни оваквом „кратком и простом излагању тако драгоцених, а за историју нашег школовања јединствених ствари, него су, шта више, били противни и томе да ова грађа изађе у каквом било „листићу”, где би остала *неопажена* од ширих кругова. Костић потом наглашава како му је „већина саветовала да ову грађу *нано*во прерадим и да у њу унесем и све појединости њене, како би иста добила *изглед једне заокружене целине*, па да то онда штампам у – *засебну књигу*. Али, закључује Костић, како је то штампање „скончано са трошковима” сложили су се да овај рад „*овако отиширно разрађен*”, штампам прво у „Учитељу”, а после да то „прештампам у посебну књигу”.

„Тако и учиних. Одмах сам похитао у Лесковац где сам застао још жива ’Ча Миту, који ми је, на моју молбу, подробнија обавештења о ондашњој својој школи дао, а уз то сам се, пак, и с неким Лесковчанима боље распитивао, те на основу свих ових података, а првенствено *свога личног познанства*, у току прошле године, на терену, разрадох по горњем упутству ову грађу, коју после по њеном учитељу, кога смо сви *по имену* звали ’*Ча Мита*, назвах: ’*Ча Митина школа*’”.⁷⁵

Сигурно је занимљиво, али и поучно даље објашњење Глише Костића да „иако ми је ово прва књига коју написах, опет сам се постарао да она буде што потпунија и верна копија, како би читаоци могли добити праву и истоветну слику оне школе, којој је душа био ’*Ча Мита*’”. Уредништво „Учитеља” је било прихватило да штампа ову књигу у новембарско-децембарској свесци, „али и поред све моје жеље и мога заузимања да *слова буду крупнија*, опет уредништво не хтеде то учинити. С тога сам био принуђен да прекинем даље излагање у „Учитељу” и да књигу *изнова* штампам сам о свом трошку”.⁷⁶

⁷⁵ Видети ’*Ча Митина школа*, стр. VII

⁷⁶ Књигу је Глиша Костић „посветио свом првом учитељу у Педагогији, господину Живану Живановићу, саветнику у пензији”.

То је, дакле, био занимљив, на моменте и потресан Предговор књиге, а затим следи немање интересантан *Увод*, из којег дознајемо појединости о Лесковцу у то време, али и занимљивости о згради у којој је била 'Ча Митина школа'.

У вароши Лесковцу постоји и данас, до старе цркве, стара зграда, ограђена тврдим зидом од ћерпича, у коју се улази на велику, двокрилну капију. То је лесковачка основна школа. На њој пише 1854. те се по томе може закључити да је та школа ту још од те године. Тако започиње Глиша Костић историју школе и даје оцену да је „зграда врло велика и једноспратна”, да је улаз са западне стране и да се прво улази у веома велики ходник, који после води за учионице и остала одељења. На „супротној страни” налазе се управо дворишта где су „бунар и нужници, а са северне стране иде се у порту”. До 1870. године, у овој згради беше, пише даље Костић, једна необично велика и једна обична учионица, једна повећа соба, једна кухиња, коју онда зваху „кафеоцак” (јер су у њој наставници кували кафу).

Глиша Костић даље пише да су „у почетку биле само две учионице, велика и једна обична (резервна), а 1870. године „подиже се трећа, мања од друге, а такве су остале до ослобођења”.

„Ова велика учионица беше оваква: дугачка преко 30, широка скоро 20, а висока 6 метара. (...) На средини западног зида беху велика двокрилна врата, а на три остала зида 20 и неколико великих прозора. На источној страни, пак, учионице беше једно, на неколико степеница, уздигнуће, дашчано уздигнуће, ограђено високим, затвореним (такође дашчаним) доксом, те се човек једва из њега види када стоји.

Костић наводи да је и она друга „обична учионица имала веома много прозора, али није имала „чардаче” и „апсанче”. Новоподигнута, пак, трећа учионица била је по пространству најмања, те је за то зваху „мала чкоља”.⁷⁷

У великој учиници је било 20 и неколико веома дугачких клупа, две велике и неколико малих (за зид) црних табли, један необично велики сто, две три столице, једна слика и мноштво уоквирених таблица, које су биле „више од по метра високе” (јер су својом висином стајале усправно).

Таблице су биле од дебеле хартије са простим дрвеним рамом, а на њима су била исписана сва слова, велика и мала, па онда слогови, речи и реченице (посебно) и на њима су ђаци вежбали у читању. Клупе су биле веома просте, јер су озго имале само једну даску за наслон књига... Клупе су биле толико дугачке да је у свакој од њих седело преко 20 ђака, и зваху их „чинови”...

(...) Школовање је било добровољно. Родитељи су уписивали децу кад је коме воља била, али обично на *Чисти понедељак*. Прозивке у школи није било, нити је опет ко тражио, да се *уписани* ђаци уредно испишу из школе.

---

⁷⁷ У оно време у Лесковцу су звали школу - „чкоља”

У оно време учитеља зваху „даскал”, а у овој великој учионици радили су онда „два даскала”. То беху даскал *Мита* и даскал *Ђорђе*. Даскала Миту ђаци зваху *’ча Мита* (чича Мита), а даскала Ђорђа - „*бата Ђорђе*” (место господин Мита и господин Ђорђе), јер он беше млађи од овога.

Глиша Костић потом пише „ни испита преко године, нити на крају године, није било, па по томе ни великог распуста, већ се у школу ишло целу годину”. Није било ни одмора „у четвртак после подне” сем што су „у суботу после подне ишло без књига те се учило певање и ишло у цркву на вечерње”. Само су ђаци „пуштани од школе по неколико дана за Божић и Ускрс”. Чак ни „између часова није било одмора, већ како се уђе у школу не излази се док се не пође кући”.

Ево, на пример, како Глиша Костић описује један час: „Како ко дође изјутра или по подне у школу, мора да заузме једно место у којем било „чину” (јер се седело где је ко волео), да извади књигу и учи док се не скупе сви ђаци. Најпосле дођу *’ча Мита* и *бата Ђорђе* (да се послужимо ђачким називима) и одмах се прочита заједничка молитва. Потом се *’ча Мита* и *бата Ђорђе* „шетају” по учионици – свуда и наоколо око клупа и разговарају и пуше, а ђаци продуже учење. Неки се додуше и играју, па и бију, док се ови с далека краја приближе њима”. У овој школи часови су били „од 2 до 5 пре и 7 до 10 после подне – по *турском*, а то је од 8 до 11 пре подне и од 1 до 4 часа после подне, по европском сату”.

„*Ча Мита* Николић беше стар човек, коме је онда могло бити 55 до 60 година. Био је мала раста, ни сувише дебео ни сувише мршав, црномањаст, пуних проседих бркова, густих и дугачких обрва које му падаху на црне, мутне очи, и проседе браде и косе. Браду и врат бријао је а тако исто и косу до пола главе, те је носио *перчин*. Глас му беше крупан, а говорио је полако. На главни је носио тврду, високу, озго пљоснату – какве се онда ношаху – црну шубару, а од одела ношаше: под туром сукнене чакшире, зелен појас од американа и дугачко гуњче, а зими пак ношаше плитке, доста тешке, потковане ципеле, и вунене беле чарапе. У рукама, пак, увек је држао крупне бројанице, које је непрестано престима претурао, зрно по зрно. Многа су му деца била помрла те је био доста благе и мирне нарави. Ђаке је волео као своју децу и учио их како је знао и умео, та их спремао да буду *добри грађани*. И успео је.⁷⁸

За *’ча Миту*, Костић пише да „није никакве школе свршавао, сем што је нешто мало учио код неког старинског даскала и неких попова у Лесковцу”. Али опет, додаје Костић, „он је у оно време био „*најчувенији*”, кад је „Синод” могао баш њега да узме за свога учитеља”.

Дознајемо да му је плата била веома мала, „у почетку је била само неколико стотине чаршијских гроша на годину и тек доцније протури 1000 гроша”. Он је „свој посао истински волео, а школу није никада напуштао”.

---

⁷⁸ Исто, стр. 15-16.

Глиша Костић сасвим другачије описује другог учитеља, *Ђорђа Петковића*. „То је повисок, сувоњав човек, онда црних бркова, смеђа лица, плавих и ватрених очију, а ређих и малих обрва. Једва да беше протурио тридесету годину. И он је браду бријао, али није носио перчин. Теме му је сасвим голо, а осталу је косу шишао. Глас му је танак, а кад говори, по мало шушка”.⁷⁹ И за њега пише Костић да није „никакве особите школе свршио, али је опет више учио од ’ча Мите. Био је неко време учитељ по селима, а после га „Синод” узео за помоћника у ’Ча Митиној школи.”⁸⁰

Један податак, како и сам Глиша Костић оцењује, може бити невероватан. Говорећи о томе како су се ’Ча Мита и бата Ђоша слагали (што је реткост код данашњих учитеља), наводи да се „никада нису пожалили ни на какве тешкоће иако их је исувише било, нити опет на велики број ђака којих је свагда било по *пет до шест стотина у једној истој учионици*.”⁸¹

Крајем шесдесетих година (мислим 1868) дође у Лесковац за учитеља г. *Јосиф Костић*, свршени ђак Сомборске препарандије, кога је наша држава била послала, те он отвори и друго, односно треће одељење, које смести у ону другу, обичну учионицу, која дотле стајаше празна, али оно не беше дуга века, јер је ускоро г. Јосиф *морао* напустити Лесковац и отићи у своје место рођења – Приштину. Не потраја дуго, а „Синод” изради код турске власти, те ова допушти г. Јосифу да се врати у Лесковац, и он се врати 1870. године.⁸²

Из целе ’Ча Митине школе, Јосиф Костић је издвојио неколико десетине најбољих ђака „од сваке сорте”. Ова школа се разликовала од претходне, а и учитеља су звали „господином” а не по имену, а грађани га зваше „учитељем а не даскалом”. Истина, „испита у њој није било... али је учитељ Јосиф ипак „у две или три године једанпут и то свечано држао испит на сам Петровдан”. На испит је долазила цела варош, и мушко и женско, и старо и младо, и велико и мало, а првенствено турски чиновници (кајмакан, мудурини итд) који су добре ђаке даровали великим сумама новца.⁸³

После Ј. Костића у Лесковац долази за учитеља *Настас Крстић* „такође са стручном спремом”, а „ускоро за овим учитељ Настасова жена пок. *Ленка*, отвори и *женску школу*, у којој број ученица, за кратко време порасте преко 50. У „њој се предавало све оно што је једној домаћици и мајци требало за живот. ’Ча Мита није остао до ослобођења учитељ, јер је пред сам рат за ослобођење, не знам зашто, оставио учитељство и са

---

⁷⁹ Исто, стр. 17.

⁸⁰ Исто, стр. 17.

⁸¹ Детаљније видети стр. 19.

⁸² Исто, стр. 89-90.

⁸³ Исто, стр. 92.

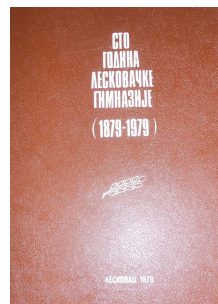
својим синовима радио у дућану Њега је заменио један ђак из „мале чколе”, пок. *Спира Здравковић*.⁸⁴

(...) И учитељ Јосиф и учитељ Настас и данас су учитељи у Лесковцу (учитељ Настас је пре неколико месеци стављен у пензију), бата Ђорђе је у општини лесковачкој *квартирник*, а стари и добри ’ча Мита је умро у децембру 1896.⁸⁵

ХШ

ЛЕСКОВАЧКА ГИМНАЗИЈА - Радош

Требјешанин, који је са др Сергијем Димитријевићем, Хранисла вом Ракићем и мр Слободаном Младеновићем учествовао у стварању, како и сам пише, „*импозантне књиге*” „*Сто година Гимназије у Лесковцу, 1879-1979*”, појашњава у XXIV броју „Лесковачког зборника” (1984) да та књига није обухватила обраду биографија наставних достигнућа, научних радова и уопште доприноса култури и културно-прогресивној еволуцији Лесковца, његове околине, па чак и своје домовине – неколико стотина наставника Гимназије у току једног по историју наше нације бурног периода.

Требјешанин, сем неколико изузетака, потанко описује рад чак 135 професора и сарадника Гимназије. Међу њима се налази и опис животописа Радоја Домановића. Ево неколико занимљивих података о неким професорима и сарадницима Гимназије на почетку њеног рада и у првим деценијама XX века онако како их наводи Радош Требјешанин.

Димитрије Алексијевић, професор и директор школе, постављен је 24. октобра 1902. године, а премештен 8. марта 1903. Поред старешинске дужности, залагао се за повраћај школске зграде у којој је био смештен батаљон XVI пешадијског пука српске војске из Ниша, али у томе није успео, те је школа радила у старој гимназијској згради „до реке”.

Димитрије Алексић, свештеник, предавао је у школи хришћанску науку од постављења, 20. октобра 1886. до смрти, 19. августа 1889. Рођен је у Алексинцу, 14. септембра 1856. а завршио је Богословију у Београду. Алексић је у Лесковцу 1885. године председник Друштва Црвеног крста, а касније и Друштва Св. Сава. Године 1887. издаје у Лесковцу црквено – књижевни часопис „*Црквени гласник*”, који уређује до своје смрти. Био је власник часописа. *То је први часопис штампан у Лесковцу*. Писао је приповетке, песме, беседе. *Алексић је у Лесковцу штампао 1889. године и прву књигу „Утрте стазе”* у којој се у стиховима велича прогнани

⁸⁴ *Објашњење* Г. Костића: Спира Здравковић је ускоро после тога отишао Богословију, а по ослобођењу био је у Лесковцу учитељ и управитељ, а у последње време и ђакон, до 1886.

⁸⁵ Видети стр. 98.

митрополит Михаило. Године 1887. дао је оставку на службу, али је поново враћен 1889. „пошто се опоравио”.

Павле Аршинов, професор и директор школе, постављен је 6. октобра 1890. године, а премештен 2. септембра 1894. Првог октобра 1892. године *отпуштен је из државне службе јер је одрекао месном среском начелнику да потпише честитку краљу Александру* поводом његовог проглашења пунолетним и ступања на престо. Поново је враћен на дужност 1. марта 1895. године. Од 20. јула 1890. је члан Управног одбора новоотворене Ткачке школе у Лесковцу. Члан је и Окружног просветног одбора и у том својству је вршио инспекцију 1893. школа у срезovima пољаничком, пчињском и масуричком. Аршинов је прво био социјалиста и са М. Ценићем је уређивао партијски лист „*Борбу*”. Касније прилази Радикалној странци и 1893. године изабран је за обласног радикалног посланика за Лесковац у врањском округу. Био је дуже времена члан Просветног савета краљевине Србије. *Написао је неколико књижица из области агрономије, народне економије и пољопривредног задругарства*. Павле Аршинов је рођен у Зрењанину 10. децембра 1855. године. Природне науке је студирао у Прагу као питомац Текеланијума. Године 1885. је пребегло у Србију. Када је 4. јула 1892. године молио министра за премештај у Београд у молби је навео да је „у Србији већ десет година”. Школске 1891/92. године био је министров изасланик за преглед школа у срезу јабланичком, а 1894. године премештен је у нишку Гимназију за предавача.

Станислав Бинички, предавач ботанике, физике и хемије, на дужности у лесковачкој Гимназији је од 21. септембра 1894. до 3. маја 1896. када је добио одсуство и отишао у Немачку да студира музику као државни питомац. Станислав је рођен 1872. године у крушевачком селу Јасики, на Западној Морави, где му је отац био командир потоњерске чете. Његов отац је политички емигрант из Чехословачке. Године 1877. почетком децембра, као командант дивизије, ослободио је Прокупље. Станислав је студирао и завршио природне науке на В. школи у Београду. Предавао је музику и нотну певање. У школи има ђачки хор и оркестар. Диригент је грађанског хора „*Бранко*” у који по први пут уводи и женске певаче. Тек 1895. године, након десет година од свог оснивања, „*Бранко*” постаје мешовити грађански хор. Са школским хором, а и са „*Бранком*” ишао је на екскурзије до Врања и Ниша. Компонувао је народну песму „*Месечина – чибричина*”. То је његова прва и позната корачница. Компонувао је за коло и песму „*Донке, мори Донке*”. У знак сећања на Биничког, Лесковчани су организовали познати грађански хор „*Бинички*”, који је Станислав 1926. године посетио. Има података, истина не и убедљивих, да је Бинички у Лесковцу сакупио народне песме и мелодије. После студија у Немачкој, Бинички се није враћао на дужност у лесковачкој Гимназији.

Ђура (Коњовић) Бранковић, учитељ вештина, прешао је 1879. године из Војводине у Србију и убрзо променио презиме Коњовић за презиме Бранковић. Учио је Нижу реалку у Сомбору 3 године, а шести разред је

завршио у Вишој реалки у Панчеву и техничке науке у Будиму „докле су тамо били немачки професори”. Бранковић 1885. године прелази у полицијску службу и отуда моли да хонорарно предаје цртање и краснопис. Једно време је и срески порезник. Године 1886. и то 5. априла, постављен је за предавача у Гимназији по молби и предлогу старешине завода Милоша Милојевића. Тада је добио II класу и плату 1750 динара годишње. Поново одлази за среског начелника у Власотинце, али се у Гимназију враћа 15. априла 1888. године пошто му је дата у школи прва класа и годишња плата од 2000 динара. Напреднички лист „Видело” напао је Бранковића 1891. године, 29. септембра, за „нељудско понашање у школи и према ученицима”. (...) Касније је предавач у Богословији у Београду, у којој је пензионисан 1898. године.

Нема трагова да је Бранковић оставио у Лесковцу који уметнички рад веће вредности. Радио је, зна се, диплому „Бранка”, а тај рад је добио награду 250 динара.

Милутин Витковић, професор. У Лесковац је премештен из нишке Гимназије 1. новембра 1894. године, а отишао је у Гимназију у Врање 1. септембра 1898. Витковићев отац Гаврило Витковић пребегао је из Аустро-угарске у Београд средином XIX века. Старином су из Невесиња где и данас стоје зидине куће Витковића. Умро је у Врању 1899. године у 34 години живота, од туберкулозе, коју је добио у рату 1878. године. Умро је у тренутку када му је жена, учитељица Персида, родила сина Миодрага, који је погинуо у рату 1916. године као ђак-доброволац. Предавао је хемију са минералогijом, физику, геометрију, зоологију, ботанику и немачки језик. Витковић је у Лесковцу члан Управног одбора Ткачке школе са хонораром од 5 динара од седнице, члан је лесковачког гимназијског друштва „*Душан Силни*” и руководиоца „витешког одељења”. У овом друштву вежба мачевање и рвање. Председник је лесковачког аматерског позоришта „*Југ Богдан*”, које је основао 1896. године са професором Петром Поповићем. Њих двојица су и Нишу 1893. године обновили тамошње позоришно друштво „Синђелић”.

Са *Радојем Домановићем* коректно се дружио и понашао. Наталију, супругу Домановићеву, бранио је као школски изасланик од оптужби учитељица лесковачке основне школе, иако је приговор учитељице Живковић био мотивисан. Сматра се да је са Домановићем био један од организатора буне професора против старешине завода Косте Ивковића. Аматерско позориште које су Витковић и Петровић организовали у Лесковцу није прво. Наиме, такво је аматерско позориште у Лесковцу било одмах после ослобођења 1878. године. О томе говори и уверење општине у Лесковцу бр. 70. од 10. јануара 1879. године, које је она дала Фотију Иличићу, познатом вођи путујућег позоришта, а које је овај тражио ради регулисања радног стажа.

Милана Давидовац-Грбић је политички емигрант из Аустроугарске у Србију, где 25. новембра 1911. године подноси ову молбу: „Славно

министарство, дописата слободно сам замолити славно министарство да би ме благовољело поставити за наставницу у неком од својих завода за предмете: историја, српски језик, немачки језик и земљопис. Положила сам испит зрелости на Великој гимназији у Новом саду, а три семестра филозофије слушала сам у Бечу и Загребу. Вежбала сам се у практичном раду годину дана у вежбаоници Учитељске школе у С. Карловцима, а уписаћу се и даље на свеучилиште, док не дипломирам или ћу се подврћи испиту који ми славни наслов одреди”.

Милана је рођена 25. новембра 1889. године у С. Карловцима. За време окупације 1915-1918. године остала је са децом у Лесковцу, а муж јој је био на Солунском фронту. Бугари су јој нудили да служи и да предаје немачки њиховим официрима. Она је то одбила. Радила је у фабрики мармеладе за све време рата и од те зараде издржавала себе и своју децу. Милана Грбић је једина жена са звањем професора коју је добила 1912. године лесковачка Гимназија, не рачунајући неколико учитељица које су предавале женски ручни рад током XIX века, почев од оснивања школе 1879. до окупације 1915. године.

Урош Грбић, предметни учитељ IV класе. „Пошто није хтео да служи туђега краља” пребегло је у Србију из Аустроугарске заједно са Миланом. Постављен је за предавача немачког језика 16. јануара 1912. године. Професура му је призната 1914. године. Факултет је учио у Бечу. Године 1920. премештен је у Јагодину. У рату 1912-1913. је добровољац, а у Првом светском рату био је као каплар на Солунском фронту шеф војног магацина у Сакуљево. Рођен је у Сремским Карловцима, 2. јануара 1885. године. Предавао је, поред немачког језика, и математику, земљопис и хемију. Био је одличан математичар и педагог.

Прокотије Гребенаревић, суплент. Предавао је од 11. септембра 1895. године до 1. септембра 1898. године када је отпуштен из школе јер није имао положен професорски испит у року од три године активне службе. Предавао је српски језик, историју Срба и као резервни официр, гимнастику. Студирао је у Београду и као студент добио је награду београдске општине за рад „Краљ Урош I Велики”. Рођен је у Лесковцу 1871. године. Године 1896. на приредби прославе преноса костију Вука Караџића из Беча у Београд држи предавање у школи „О животу, раду и заслугама Вука Караџића – нашег великана”. Одговарао је за присуство годишњој скупштини професорског друштва на којој је Радоје Домановић прочитао своју познату Резолуцију против владе и неправде која се чини просветним радницима. Гребенаревић је гласао за Резолуцију и због тога је био „кажњен” строгогом опоменом директора школе”. У Лесковцу је члан управе друштва „Душан Силни“, где је био и вежбач и предавач. У друштво је увео око 70 ученика школе. Касније је чиновник министарства привреде, а 1907. године службеник Државне статистике. Умро је 1915. године од тифуса, који је добио на фронту српске војске против аустроугарских пукова на Церу.

Милош Димитријевић, суплент. Постављен је 10. октобра 1910. године као почетник, а јавио се на дужност и 1919. године одмах по повратку са Солунског фронта. Студије је завршио у Београду, а професорски испит полагао је 1913. године. Предавао је српски језик. Године 1912. ратни добровољац. Са српском војском прешао је Албанију. У Француској је организовао курс за српске гимназисте избеглице из домовине. Почетком 1911. године дошао је оштар сукоб са старешином завода Алексом Станојевићем. Сукоб је настао око часова певања. Наиме, Димитријевић је предавао певање хонорарно, па када је постављен стални наставник за овај предмет, настало је међусобно оговарање. Димитријевић је писао и песме. Оснивач је ђачког литерарног друштва „Истрајност”. Написао је драму „*На прагу*”, али је остала необјављена. Активни је члан Касине и њене Читаонице. Умро је 1940. године у Београду.

Лука Дожудић, свештеник, пребегло је из Аустрије у Србију 1879. године. Постављен је одмах за учитеља Основне школе у Лесковцу, а потом и за хонорарног предавача хришћанске науке у Гимназији. У С. Карловцима је завршио Велику гимназију и Богословију. У Гимназији предаје и немачки језик. За предавача у Гимназији тражио је да се постави преко нишког владике који је молбу препоручио. Постављен је за предавача Гимназије 29. децембра 1879. године.

У лесковачкој Гимназији показивао је скромне резултате. Често је из немачког језика било највише слабих оцена. У Лесковцу је 1880. године основао читаоницу у згради градске касине. Лесковчани су га звали „Поп у капуту”. Лепо је певао. Пензионисан је као учитељ и предавач 1808. године. Умро је у манастиру Петковици, у Мачви, као архимандрит и старешина манастира под монашким именом Лукијан.

Сретен Л. Дожудић, професор. То је син Луке Дожудића. У Лесковцу је завршио Нижу гимназију, а у Београду на В. школи природне науке. Године 1897. положио је професорски испит. Петог септембра 1894. премештен је из Чачка у Лесковац где остаје до 1. септембра 1898. године, када је премештен у Лозницу.

Јован Ђорђевић, професор. Рођен је у Лесковцу 12. децембра 1868. а умро у Београду 25. априла 1954. године. Завршио је у Лесковцу основну школу и Нижу гимназију, а Вишу гимназију у Нишу. У Београду је студирао историју. А када је 29. октобра 1892. године дипломирао историјску групу наука на Великој школи, учествовао је у демонстрацијама гимназиста поводом отпуштања из државне службе професора Јована Николића.

Петнаестог новембра 1892. године поднео је министру просвете молбу за постављење за предавача у гимназији. У тој молби стоји: „Из приложеног уверења види се да сам завршио Филозофски факултет Велике школе, стога молим г. министра да ме постави за предавача пиротске Гимназије или у ма које друго место у коме има гимназије. Моје сиромаштво познато је г. министру просвете, зато се и надам да ће ме што

скорије поставити за предавача те да потпомогнем и себи и својој фамилији – оцу, мајци, браћи и сестри”. Исте године послат је у параћинску Гимназију, а наредне године премештен у Врање, одакле долази у лесковачку Гимназију 7. септембра 1903. године. За полагање професорског испита јавио се 1894. године. Професорска тема му је била: „Историја совјета од 1804. до 1886”, а испитна клаузула „кратка историја жупанства под Властимировићима и њихов однос према Византији, Бугарској и Хрватској”. На усменом делу испита полагао је општу и националну историју, упоредни земљопис и језик – српски и немачки. Председник испитног одбора био је *Љуба Ковачевић*. Испит је завршио 13. априла 1894. године. Испитни одбор, у коме су су били поред Љубе Ковачевића још и *Јован Цвијић* и *Љуба Јовановић*, *Хенрих Лилер* и још један испитивач, чије је име написано нечитко у документу, донео је и Ђорђевићу саопштио своју одлуку: По свршеном испиту, Испитни одбор, узевши у обзир домаћу радњу, претходни испит, клаузулу и усмени испит, решио је једногласно да приправник Јован Ђорђевић није положио професорски испит и дао му једногласном одлуком оцену *слаб*, па му је ту одлуку одмах и саопштио”. Поново је Ђорђевић полагао професорски испит 1897. године и положио га са задовољавајућом оценом.

Јован Ђорђевић је често долазио у сукоб са колегама. Године 1903. дошао је у Лесковац са казном укора директора школе због клевете и увреда колеге и пашенога, професора Ракића.

Јован Ђорђевић се бавио проучавањем српске историје и нарочито историје Лесковца и његове нахије. *Он је фактички први историчар Лесковчанин и истраживач лесковачке историје*. Дао је завидан прилог историји свога завичаја, који су многи касније користили као изворну литературу. Написао је уџбеник „*Историја српског народа*”, који је служио у школи као приручник за наставу историје. За ову књигу *члан оцењивачке комисије Стеван Сремац рекао је да је „добра и да се као уџбеник може у школи користити”*. Књига је доживела IV издања 1924. године. *Њено прво објављивање било је у Врању 1901. године*.

Године 1907. говорио је на светосавској прослави у Лесковцу о теми „Српске школе у прошлости” а 1927. године на прослави педесетогодишњице ослобођења Лесковца о историји града и нахије Дубочица.

Јован Ђорђевић је објавио 15 историјских радова од 1901. до 1921. године. Објављивао их је у годишњим извештајима гимназија у Врању, Нишу и Лесковцу, у Годишњици Николе Чупића, Братству итд. Један део радова је објавио самостално, као посебна приватна издања. Јован Ђорђевић се политички није ангажовао, а припадао је самосталцима. Предавао је историју, земљопис и немачки језик.

Михајло Ђуровић, професор и директор школе. Ђуровић је други по реду постављени предавач и први старешина Гимназије у Лесковцу. Дужност старешине школе примио је 16. септембра 1879. године.

Премештен је у Београд 1. септембра 1881. године, где је умро 1887. године као професор Учитељске школе.

Завршио је студије словенске филологије у Београду на Великој школи као ванредни студент. Професорски испит је положио 1880. године, а тема је била из области филологије словенских језика. Пре доласка у Лесковац био је учитељ, па суплент Гимназије у Алексинцу, где је заступао директора школе годину дана.

У Лесковцу се заузимао за подизање нове школске зграде. Биран је за општинског одборника. Као први оснивач и организатор лесковачке Гимназије показао је доста умешности и напора. У недостатаку наставног кадра и сам је предавао српски језик и земљопис.

Стеван Живковић, професор. Рођен је у Лесковцу где је учио основну школу и Нижу гимназију. Студирао је у Београду на Великој школи историју и земљопис. Прво место службовања, 1. септембра 1902. године, било му је нишка Гимназија, одакле долази у Лесковац за суплента 7. септембра 1903. године. Професорски испит је положио 1907. године, 21. марта. Ђаци су га звали „*Стева Монблан*” зато што је често говорио ученицима о својим утисцима приликом пролаза кроз тунел Монблан у Швајцарској. Иначе, ученици су се прибојавали његових деформисаних прстију и његових „*кокаваца у слепоочнице*”.

Ђура Илић, професор, постављен је 16. септембра 1889. године у лесковачку Гимназију, а премештен у Врање 1. маја 1895. предавао је ботанику, зоологију и немачки језик. Рођен је у Панчеву, а природне науке студирао је у Прагу. Дипломирао је на универзитету 1881. године, а потом пребачен у Србију. Професорски испит је положио у Београду 1892. а тема рада је била „*Змије у Србији, њихов живот и развитак и њине разлике*”. Бавио се проучавањем флоре и фауне у врањском округу и томе показао значајне резултате. Бугари су га стрљали као родољуба српског 1916. године негде око Сурдулице где су га нашли на прикупљању биљака и гмизаваца за своја научна истраживања.

Коста Ивковић, професор и директор школе. За директора Гимназије у Лесковцу изабран је премештањем 1. септембра 1894. године из Ниша, где је поново враћен 21. октобра 1897. године. Ивковић је краљев народни посланик. Биран је за одборника општине у Лесковцу 1895. године. У лесковачкој Гимназији формирао је Фонд сиромашних ученика, а у дворишту школе установио је и засадио велики школски парк. У школи је установио и ђачку књижницу и написао правила за управљање књижицом.

После буне наставника у Лесковцу 1897. године, Ивковић је постављен за директора Велике гимназије краља Милана у Нишу. Ивковић је све оптужбе које су професори упућивали на његову адресу одбио; признаје да је у школи завладао неред, али је то правдао тиме што је дуже времена остајао у Народној скупштини, па је његов заменик Витковић одиста допустио појаву анархичности у школи, па чак и појаву мита и боемисања професора по кафанама. У прво време у Народној скупштини Ивковић је

гласао за чисто мушке гимназије, без женске деце, али је касније, када је упорно тражио да се у лесковачкој Гимназији отворе V и VII разред и то реалке, тражио да се изузетно за новоослобођене крајеве одобри ученицама упис у гимназије. Но његова молба није прихваћена, јер је министар просвете од раније планирао затварање Гимназије у Лесковцу. Ивковић је рођен у Сакулама код Зрењанина, 16. августа 1854. године, а математичке науке је студирао у Прагу. Године 1878. је пребегао у Србију и учествовао је у српско-турском рату 1878. године као добровољац. Био је секретар српске војне управе у Ћустендилу. После мајског преврата 1903. године као напредњак је пензионисан. Умро је 1910. године, 22. јануара, у Књажевцу, где је живео као пензионер. Написао је књижицу „Српска гимназија у XIX веку” и са чешког језика превео књигу „За слободу” од Јана Холчека.

Трандафил Коцић, ђакон, предавао је хришћанску науку, хонорарно, прво у Приватној женској, а потом у Државној гимназији од 19. марта 1913. до бугарске и немачке окупације Лесковца 1915. године. Повлачио се са српском војском до Призрена. Одатле је враћен кући. Бугари су га стрељали 1916. године као родољуба и члана Националног друштва у Лесковцу.

Павле Лотић, професор, у лесковачкој Гимназији је од 14. новембра 1893. до 8. септембра 1894. године. Професорски испит је полагао 1894. године. Предавао је српски језик, историју Срба и немачки језик. Био је 1894. године министров изасланик за ревизију школа у Јабланичком срезу. Када је суспендован поводом резолуције Радоја Домановића, рекао је у Нишу: „Нисам био на скупштини, али бих гласао за резолуцију”.

Милан Мајзнер, професор. У лесковачкој Гимназији предавао је српски језик, историју и музику. Једно време је хоровођа „Бранка”. Студирао је класичну филологију и конкурисао за универзитетског предавача, али у томе није успео.

Михаило Марковић, професор и директор школе. У лесковачкој Гимназији је од 17. септембра 1912. до окупације Лесковца. Тада је имао 27 година службе у просвети. Он је обавио спајање државне и приватне гимназије, а успео је да у Лесковцу отвори 1913. године још V и VI разред. После ослобођења је поново у Лесковцу у својству директора Гимназије.

Светислав Матић, професор и директор школе у Лесковцу је од 17. септембра 1911. до јесени 1912. године, када је предао директорску дужност. Био је бесплатни управитељ Приватне женске гимназије. Иначе је познат као *писац уибеника зоологије*. У Народној библиотеци у Београду радио је на каталогизацији рукописа.

Ђира Милић, професор, дошао је у Лесковац из Јагодине 3. септембра 1907. године, а премештен је у Ужице 31. децембра 1908. године. Предавао је српски језик и земљопис. Учествовао је у Лесковцу у покушају организовања аматерског позоришта и градске читаонице са библиотеком.

Милош Милојевић, професор и директор школе. Постављен је за директора Гимназије у Лесковцу 2. септембра 1881. године и на тој дужности остао је све до 2. октобра 1890. године, када је премештен за Београд. Рођен је 1842. године у Црној Бари, у Мачви. По завршетку велике гимназије, студирао је право у Београду, а после завршетка правних наука, наставља студирање словенске филологије са књижевношћу и руским језиком у Москви и историјске науке у Немачкој. Милојевић је све испите на овим катедрама давао са одличним успехом. Као студент је постао члан Императорског друштва љубитеља јестаственог знања и члан Антрополошког и археолошког одсека академије у Москви. У Србији је судски чиновник, гимназијски професор и најзад од 1874. године управитељ другог одељења страначке богословије у Београду и са тог положаја долази у Лесковац. Посветио се просветитељском раду у српским областима под Турцима. Године 1891. путовао је илегално по Старој Србији, прикупљао народне умотворине, обављао описе старина, испитивао стања школства у Старој Србији и Макеоднији. Од 1879. године је краљев народни посланик и истакнути првак Либералне странке. У Лесковцу је, поред службе народног посланика, председник и оснивач пододбора друштва Св. Саве, Стрелачке дружине, пододбора Црвеног крста, један од покретача часописа „Братство”, управитељ Привредног завода у Лесковцу, организатор пребацивања српских књига свих врста на бугарску и турску територију, достављач разних новинских пошиљки Србије устаницима на турској територији, достављач награда тамошњим српским учитељима, итд.

Члан је Српског ученог друштва и дописни члан САНУ. Биран је за предавача руског језика на Великој школи. У оба српско-турска рата је командант устаничких одреда у биткама на ибарском и дежевском ратишту. Имао је чин активног мајора српске војске у резерви. Одликован је низом одликовања међу којима и орденом Таковског устанка II и V реда, орденом Белог орла, Медаљом за храброст, итд. У Лесковцу је радио на одржавању певачког друштва „Бранко”, часописа „Црквени гласник” у коме је сарађивао и општем народном просвећивању гонећи без милости „кафанске и туђе песме”, туђе књиге, нарочито оне „из Бугарске” и слично. И поред свих дужности, обавеза и болести, која га је стезала са последицама сушења руке и тешке астме, Милојевић је у школи задржао наставу српског језика у два старија разреда. Он је у школи формирао дружину која је сваке седмице давала читаве приредбе. Био је изузетно вредан пажње подухват који је имао сврху и да ученике увежбава у писању радова и вештини рецитовања, говорништва и певања народних песама. У наставничком колективу је био тактичан и mudar. *За десет година колико је био старешина ове школе, у њој се није појавио ниједан конфликт међу наставницима.* Једино му се десила ђачка буна против отпуштања наставника Јована Николића. Ђаци су написали краљу молбу да помилује њиховог професора и краљу је лично предали када је овај

долазио у Лесковац 1882. године. Са старешинском бригом, Милојевић је буну стишао на тај начин што је два ученика искључио са предавања са правом полагања разредних испита у јуну исте године. Истерани ђаци били су одлични ученици и ванредни испит им није задавао бригу. Оба ученика су изгубили и благодејање. То им се није могло надокнадити. Један од тих ученика је био *Прока Биволаревић*, касније пуковник српске војске, који је погинуо у свом шатору од грома на српско-бугарском ратишту 1913. године.

Милојевић је написао и издао већи број књига. Стално је сарађивао у часописима СУД, ГИЧ, „Братство”, „Црквеном гласнику” итд. Издао је и две књиге наодних песама и две књиге својих путописа по Турској и Србији. Издао је и „*Житије Свете Петке српске*”. Своју прву књигу Тодор Станковић, познати ниши устаник и родољуб посветио је Милојевићу овим речима: Теби највиђенији родољубе,/ Теби највећи народни учитељу и просветитељу свога времена,/ Теби који си живом речју, пером и мачем непрекидно и неуморно кроз цео свој живот србовао,/ Теби велики Србине, теби Милошу С. Милојевићу посвећујем ову књижицу, коју писах идући стопама твојим”. Тим речима Тодора Станковића и устаника могу се приписати и речи љубави свих Нишлија.

Лесковчани су своју Споменицу поводом педесет година од ослобођења Лесковца 1928. године такође посветили Милојевићу речима: „*Највећем националном раднику у овим крајевима пре и после ослобођења, Милошу С. Милојевићу, професору и књижевнику*”.

Светозар Милосављевић, професор. Као радикала, министар просвете премешта га са дужности директора београдске Велике гимназије у Лесковац 15. маја 1882. године по потреби службе. Иако није дошао на дужност у Лесковац, примио је плату за те месеце. Тим поводом, Милосављевић, каснији министар у радикалској влади, написао је министру: „Ја се по вашем налогу премештам од директора велике београдске гимназије за предавача ниже Гимназије у Лесковац по потреби службе. Пошто сам убеђен да је тај премештај учињен не с тога што је захтевао интерес школе и наставе или што сам починио какве кривице већ из сасвим других мотива које нисам рад овде именовати и пошто се тиме јавно и на најочигледнији начин омаловажавам и понижавам, а ја нисам вољан то трепети, то подносим оставку на државну службу, с уверењем да сам 13 година вршио професорску службу поштено и савесно а тако исто и остале послове које су ми поверавани.”

Властимир Милутиновић, суплент, дошао је из Београда и постављен је за предавача немачког и српског језика у лесковачкој Гимназији, 23. новембра 1913. године. По потреби службе. У Лесковцу је прихваћен хладно, а поверено му је најраспусније одељење са 50 ученика. Био је то четврти разред у коме је био и велики број ученика са школским казнама. Ту одлуку је прихватио храбро, јер је, почетник – предавач Четврте гимназије већ стекао извесно искуство у раду са ученицима. Забранио је

ученицима да устају при уласку и изласку наставника из учионице. Поништио је све ученичке казне и оправдао све неоправдане изостанке.

Јован Николић, предавач. Као дипломирани студент Духовне академије у Русији и слушалац историјских наука у Бечу, постављен је 11. августа 1881. године за предавача хришћанске науке у лесковачкој Гимназији. Био је присталица идеје Светозара Марковића, а најжешће га је оптуживао Лука Дожудић. Тврдио је да Николић учи ђаке непослушности. Николић је, пак, говорио да Дожудић као поп за време великог поста једе кријући месо печено, „вадећи га у кафани из цепа мантије”.

Риста Николић, професор и директор. У лесковачкој Гимназији је од 1. октобра 1892. до 1. марта 1892. године, када је премештен у врањску Гимназију. Предавао је српски језик и историју. Запамћен је његов савет слабијим ученицима: „Тражи од Бога већу памет!”

Петар Ј. Петровић, професор. Био је предавач српског језика у лесковачкој Гимназији од 1. септембра 1894. до 17. октобра 1896. године када је премештен у Београд за писара Министарства просвете. Поново је у лесковачкој Гимназији од 1. септембра 1904. до 2. септембра 1905. године. Рођен је у Сомбору 1860. године. Петровић је писао драме и песме. Звали су га „*Његош мали*”, што је имао исто име и презиме и што је певао песме као и велики црногорски песник. Учесвовао је у формирању градског аматерског позоришта у Лесковцу са Милутином Витковићем, као што је у Нишу, опет са Витковићем, радио на обнови тамошњег грађанског позоришта „Синђелић”.

Јосиф Подградски, предавач. Године 1883. побегао у Србију из Аустроугарске и 11. маја исте године постављен за предавача немачког језика где остаје до јануара 1888. када је премештен у Београд. Подградски је Словак, католик. У Лесковцу је примио православну веру са целом породицом у којој су били жена и пет ћерки. Заменявао је директора школе Милоша Милојевића. Писао је чланке у „Црквеном гласнику” у Лесковцу, а на словачки језик превео је „Хасанагиницу”, а сам је написао драму „*Лепосава*”.

Аврам Поповић, суплент. Као дечак пребегао је из Турске (Вучитрнска нахија) у Србију, у којој завршава гимназију у Нишу и Филолошки факултет у Београду. У Лесковцу је од 2. септембра 1905. до 19. септембра 1909. године када је премештен у Ниш. Тада је имао пет година службе и професорски испит није положио, што су му просветни органи замерали. Рођен је у селу испод Копаоника, на турској територији. Оженио се ћерком Стевче Михајловића и са њом имао два сина од којих је *Владета био оснивач Катедре енглеског језика на Београдском универзитету 1920. године.*

Поповић је предавао српски језик, а написао је више књига и радова од којих су познати „Горки Ибар”, „Устанак у Ибру на Копаонику 1804”, „Врх Лаба – Беласица и жупа Врховина у средњем велу”, „Гаврило Смиљанић, писар Карађорђевог 1806-1813.” итд. После ослобођења 1918.

године, Аврам Поповић је био директор Гимназије у Косовској Митровици.

Мирко Поповић, студент, постављен је 21. новембра 1887. године за суплента. Године 1892 (28. октобра) премештен је у Зајечар, па у Ниш, 23. октобра 1895. године, одакле 1897. године долази у Лесковац за директора школе и по потреби службе.

Поповић је рођен у Товарнику, у Срему, 1865. године. Природно-математичке науке студирао је у Грацу и Бечу. У Лесковцу се оженио ћерком Михајла Ђуровића, бившег директора лесковачке Гимназије 1879. и 1880. године. Са њом је имао две ћерке. У недостатку наставника певања, сам Поповић води школски хор. Једно време је и председник певачког друштва „Бранко”. Ценећи тај његов рад, лесковачка Саборна црква га уписује за добротвора Фонда сиромашних ученика Гимназије у Лесковцу. Поповић је министров надзорник основних школа у Нишу. Умро је у Београду 1936. године.

Александар Пржић, учитељ вештина IV класе. Постављен 1904. године и остао у Лесковцу све до 1915. године када су га Бугари стрељали у Сурдулици. Имао је 66 година. У Лесковцу је формирао курс за слушање немачког језика. Заједно са супругом, Лесковчанком учитељицом, добротвор је Певачке дружине „Бранко”, а помагао је и Ђачки лист „Напредак”. Као уметник радио је само диплому „Бранко”. Од других уметнички радова није запамћено да их је било. Његов син је др Илија Пржић, познати правник и професор београдског Правног факултета.

Миленко Ранчић, предавач, први је наставник који је дошао у Лесковац и који је започео организационе радње отварања гимназије до доласка М. Жујовића. У Лесковац је дошао августа 1879. године. Обавио је први упис ученика и извршио прве пријемне испите. Рад је обављао у основној школи званој „Ча Митина школа”. Био је прво учитељ у Тополи, а после је ванредно завршио филозофски факултет. Предавао је српски језик, који му је био струка и по потреби, земљопис и немачки језик. Из Лесковца је премештен у Крагујевац 1882. године, где остаје све до 1898. године када је отпуштен из државне службе пошто ни до тада није положио професорски испит. Касније је службовао у Архиву Србије до коначног пензионисања 1908. године.

Михајло Рувидић, суплент, постављен је 28. децембра 1879. године, премештен у Лозницу 27. јануара 1881. године. Рувидић је рођен у селу Липолисићу у Мачви. Као ученик Учитељске школе у Крагујевцу избачен је јер је био учесник познате Ђачке буне, која је била надахнута идејама Светозара Марковића. Рувидић потом одлази у Немачку где је у Цириху и Лајпцигу студирао природне науке.

Милан Свирчевић, професор, политички емигрант из Аустроугарске. У Србију је пребегао 1881. године, примио српско поданство и био постављен за предавача у лесковачкој Гимназији 27. октобра 1882. године.

Наредне године иде на лечење у Београд, а 1884. године, 7. августа, доживљава нервни слом и напушта државну службу.

Александар Станојевић, професор и директор. У лесковачкој Гимназији је од 12. септембра 1909. до 12. октобра 1911. године. Станојевић је студирао природне науке. Писао је уџбенике хемије са минералогијом и геологијом, коју је употребљавао у настави. Станојевић је члан Главног просветног савета и Професорског друштва.

Милутин Татић, предавач, рођен је у Новом Саду 1856. године. Студирао је географију, геологију и историју у Прагу и Бечу. У Србију је пребегао 1881. године. У лесковачкој Гимназији је од 22. септембра 1882. а 1890. по молби премештен је у Београд „да би био што ближи својима”. Наредне године је по молби премештен у Лесковац „где се окућио”. Татић је један од оснивача и стални хоровођа певачког друштва „Бранко”.

Јеротије Топаловић, професор и директор. У Лесковцу је од 3. септембра 1907. до 10. септембра 1909. године. Топаловић је био и директор Приватне гимназије за женску децу у Лесковцу што су били и остали директори од 1907. до 1912. године. Поред Приватне гимназије, Топаловић је покретач у Лесковцу 1907. године Вечерње занатлијске школе. Био је резервни официр и председник гимнастичког друштва „Душан Силни” у Лесковцу. Студирао је математичке науке, а професорски испит је положио после четири године од завршетка студија.

Живојин Хаџић, професор и директор, био је претходно окружни и школски надзорник округа врањског, па директор Гимназије у Лесковцу од 8. марта 1903. до 1906. године, када је разрешен дужности. Хаџић је студирао природне науке, а 1894. године положио је професорски испит. У школи је предавао физику, хемију и јестаственицу. Погинуо је 20. јула 1913. године од бугарске артиљерије као командант чете на Кочану.

Борђе Цветковић, професор од 5. септембра 1906. до 20. септембра 1909. године. У школи замењује Хаџића на дужности директора. Предавао је математику, физику и зоологију. Студирао је природне науке.⁸⁶

Светозар Цветковић, суплент, предавао је математику од 24. јуна 1903. до 17. марта 1905. године, када је премештен у Врање. Био је добар математичар, али је замуцкивао и када је изговарао „ма..ма...т...ка”. Ђаци су то тумачили да им псује мајку.

Стева Чутурило, учитељ језика. Из Крагујевца је Чутурило премештен у Лесковац 20. јануара 1889. године, а у Лесковцу је од 11. септембра 1889. године дао оставку на државну службу због чега је кажњен петнаестодневном платом.⁸⁷ Писао је уџбенике и његов Буквар је дуго био у нашим школама у употреби.⁸⁸

---

⁸⁶ Цветковић је упао ноћу у стан Горче Младеновића, због његове ћерке, у коју се био заљубио. Скандал је заташкан и заљубљени Цветковић није био кажњен.

⁸⁷ Чутурило је био на челу лесковачке делегације 1889. године која је ишла у Београд на честитање новом краљу приликом доласка на престо.

⁸⁸ Радош Требјешанин, аутор опширног чланка у Лесковачком зборнику о наставницима лесковачке Гимназије 1879-1979. године наводи да су датуми по старом календару, у облику као у изворним

XIV

РАДОЈЕ ДОМАНОВИЋ У ЛЕСКОВЦУ - Радоје Домановић је рођен у шумадијском селу Овсишту код Крагујевца 16. фебруара 1873. године, где је завршио основну школу.⁸⁹

Гимназију је учио у Крагујевцу, а студирао је на Великој школи у Београду, филолошку групу предмета. У школи се ничим није одликовао. На студијама се одаје бoемству и разбољева од туберкулозе. Када је студије завршио у јесен 1894. године, поднео је молбу министру просвете за постављење за „предавача у којој било средњој школи у Србији”. Молба му је одбијена, јер Домановић није приложио своју универзитетску диплому. Њу му је задржао деканат до повраћаја дугова које је Радоје имао. Тек јануара 1895. године је дугове исплатио и добио диплому. На поновну молбу, министар просвете га поставља 14. јануара за суплента Гимназије у Пироту.

Септембра 1895. године премештен је у Врање, а октобра 1895. године у Лесковац где је остао до августа 1898. године, када је отпуштен из државне службе зато што није у законском року положио државни испит.

У врањској Гимназији држи на прослави Св. Саве предавање „О милосрђу”, а у Лесковцу о „Народној поезији”. У све три гимназије је књижничар професорске књижице и руковдилац литерарних дружина. За време боравка у Пироту пише приповетку „*Не разумем*” и роман „*Из школе у живот*”, који је изгубљен у рукопису. Приповетку „*Смрт*” је написао у Врању, а у Лесковцу приповетку „*На млађима свет остаје*” и „*Идеалисти*”. Домановићева болест се распламсава и све чешће одсуствује са часова. Због тога га директор гимназије опомиње, саслушавају и туже министру просвете.

%

Краљ Александар I и председник његове владе Владимир Ђорђевић припремали су се и донели 1898. године познати Закон о школству у Србији. Циљ закона је био да се број гимназија у Србији смањи и отпусте из државне службе млађи наставници, махом радикали, који нису били положили у року од три године професорски испит међу којима се нашао и Радоје Домановић. Домановић је касније службеник Државне архиве.

документима. Поред школске администрације Гимназије, извор је проналазио и у Архиву Србије, Фонду Министарства просвете, Просветном гласнику од 1881-1918, Календару – шематизми Кнежевине до 1882. и потом Краљевине Србије до 1918. године, часопису Наставник од 1887. до 1918. године, у годишњим извештајима Гимназије у Лесковцу од 1895-1914. године, досиеима наставника, али у дневној штампи, периодичној публикацији итд. Требјешанин наводи да има и мешања звања наставника. То је зато што је све до 1898. године у школи постојало звање предавач поред звања професор. Посебно је било звање учитеља језика и вештина. Напореда је фигурирало и звање наставник, као опште и за предавача, професора и учитеља. Уводи се звање суплент које траје до положеног професорског испита када се стиче звање професор.

⁸⁹ Р. Требјешанин, Наставници Лесковачке гимназије 1879-1979, Лесковачки зборник, бр. 24, 1984.

Министар просвете је Домановића реактивирао и поставио за предавача Гимназије у Пироту, августа 1902. године, али је Домановић ово постављење одбио. Са доласком Радикалне странке на власт 1903. године и радикалског монарха на престо Краљевине Србије, Домановић није ништа добио. Његова телесна конструкција била је трзавицама и болешћу разорена. Умро је у Београду 1908. године у 35. години живота.

%

О боравку Радоја Домановића на југу Србије, у Пироту, Врању и Лесковцу, опширно су писали многи: Јаков Продановић, до Радош Требјешанин, др Владан Ђорђевић, Драгољуб Влатковић, Светозар Ђоровић, а најопширнију оцену његовог рада и живота дао је проф. др Димитрије Вученов.⁹⁰

Радоје Домановић се 15. новембра 1896. године обраћа Министарству просвете и црквених дела с молбом да буде премештен у Лесковац пошто су тамо постојала упражњена места и у гимназији и у основној школи.

Овога пута молба му је била уважена. Са породицом и стварима, без сметње напушта Врање 26. новембра 1896. године срдачно испраћен од ученика, колега и пријатеља. У Лесковачкој нижој гимназији Домановић је „уведен” одмах у дужност (27/11 1896) као предавач српског језика и књижничар ђачке библиотеке. Као и у Врању, и овде је сув, висок, смеђ, без бркова и браде, новопридошли професор српског језика са црним шеширом и необично широким ободома изазива пажњу и чуђење мештана. Па, ипак, лесковачка средина је убрзо упознала Радоја Домановића као дружељубивог човека и великог веселака, који воли добру песму и ужива чашу укусног пића. Према сведочењу његових ученика Тасе Стевановића и Ђорђа Поповића, Домановић је, иако строг, био добар педагог, одличан стручњак за свој предмет; од својих ученика тражио је, пре свега, добро знање, умеће и сналажљивост.

Међутим, Домановић је у Лесковцу проводио безбројне сате по кафанама са својим истомишљеницима, у боемској атмосфери. На тим седељкама, он је знао да прича и препричава безбројне приче, увек духовите, језички богате, сочне и занимљиве. Многи су били уверени да је његово усмено приповедање било далеко квалитетније од писаних текстова које је овај сатиричар објављивао по новинама и часописима. У неким особеним тренуцима расположења, Домановић је знао да одрецитује напамет цео „Горски вјенац”, или „Смрт Смаил-аге Ченгића”, а други пут знао је да поткрепи своје беседништво мноштвом цитата из Гогољевих дела. У касне сате кафанских бдења, Домановић је, кажу, са задолјством и изванредно казивао нашу народну поезију. За време боравка у Лесковцу, Домановића је интересовао рад око позоришта, али и

---

⁹⁰ Г. Антић, Радоје Домановић на југу Србије, Наше стварањем бр 3-4, Лесковац 1997. Први део има поднаслов Пирот – Врање – Лесковац, а други Врање – Лесковац. Овде ћемо се, из тог прилога, задржати на Домановићевом боравку у Лесковцу. *Напомена:* Гојко Антић (Пасјача, Пирот, 1945)

педагошка проблематика. Тако се памти Св. Сава за 1897. и његово предавање у школи о „Народној поезији”.⁹¹

У лесковачкој Гимназији уведена је 1898. године гимнастика. За овај предмет се, између осталих, здушно залагао и Радоје Домановић. Он је за први час новоуведеног предмета припремио предавање на тему „О значају телесног васпитања за здравље ученика”. Касније је своје предавање преточио у чланак под насловом „Дечје игре у нашој гимназији”.⁹²

‰

Неке особине које су се испољиле у његовом приповедачком раду показале су се и овом једином Домановићевом педагошком осврту, есеју. О томе проф. Вученов пише да је Домановић као одани сарадник мостарске „Зоре”, листа који му је објављивао приповетке за време његовог наставниковања у провинцији, он је још доброћудан и ироничан, благ и прекоран. Не сувише бучно и гласно, Домановић је, гурнут у провинцију, свој књижевни почетак везао за овај лист и његове уреднике, који су га свестрано прихватили објављујући му на страницама готово све што је слао. Између осталог, Домановић је у мостарској „Зори” објавио и приповетку „На млађима свет остаје”, која је датирана: Лесковац 1896. Та приповетка је изазвала велико интересовање читалаца.

Успех постигнут у Врању у драматизацији „Горског вјенца”, сигурно је утицао да се Домановић и у Лесковцу (за)интересује за позориште. Прва дилетанска позоришна група створена је у овом граду 1896. године и то, највероватније, захваљујући неким професорима лесковачке Гимназије, а нарочито Радоју Домановићу, Мирку М. Поповићу, тадашњем директору и Лесковчанину *Сими Бунићу, писцу првог лесковачког позоришног комада „Дочек краља Милана у Лесковцу.”*⁹³

О искуству и начину рада, односу паланачке средине према позоришним представама, глумцима и уопште о атмосфери која је пратила рађање лесковачког позоришта, Домановић говори у својој приповетки „Позориште у паланци”. Приповетка „Позориште у паланци”, поред личног и аутентичног доживљаја, има и карактеристичне појаве из тог паланачког живота. Животна искуства стечена у подухвату за оснивање локалног позоришта у многоне су помогла реализацији ове приповетке са толико живости и реалности.⁹⁴

Домановић се у Лескову, поред редовне наставе српског језика, коју је изводио у I, II и III разреду, прихватио и дужности књижничара ђачке библиотеке којој је поклатио више књига. Захваљујући Домановићу и

⁹¹ Домановићево знање народне поезије и причање о њој било је импресивно.

⁹² Извештај Лесковачке гимназије за школску 1897/98. годину.

⁹³ Сергије Димитријевић, Стари Лесковац као просветни и културни центар, Народни музеј, Лесковац 1950, стр. 17.

⁹⁴ Проповетка Позориште у паланци објављена је у „Звезди”, бр. 2-4, од 4. до 8. октобра, Београд 1898. Занмљиво је нагласити да и Стеван Сремац пише сличну приповетку, *Путујуће друштво*, коју објављује СКГ, књ IV н.е. од 1. и 16. новембра и 1. и 16. децембра, Београд 1901. По својој прилици, како оцењују поједини критичари, Домановићева приповетка је утицала на Сремца да обради сличан мотив у готово истој паланачкој средини – *Власотинцу*.

тадашњем директору Гимназије Мирку Поповићу прихвата се иницијатива за формирање наставничке читаонице, којој је поклатио часопис „Зору”.

%

На крају школске 1897. године, Домановић је из Лесковца тражио премештај за себе и своју жену у Крагујевац.⁹⁵

Разлог за премештај налази у оправдању и истицању слабог материјалног стања, као и слабог здравља, оје му не дозвољава да се озбиљно посвети спремању професорског испита. Разлози наведени и молби нису прихваћени и он са породицом остаје у Лесковцу живећи и даље у сиротињи и несређеним приликама. „Са свршетком школске 1897/98. године, како бележи проф. Димитрије Вученов, ближи се и крај Домановићеве наставничке каријере.

Отпуштен из службе 1898. године као непожељан противник режима Домановић се враћа у Београд, прихватајући новинарски позив. Чврсто везан за новинарство, Домановић тада пише своје најзначајније текстове. Период пуне стваралашке активности овог писца пада у време апсолутистичке владавине последњег Обреновића. Радоју Домановићу који је оштрим и опорим рукописом и непоштедно и бескомпромисно бацио у лице времену теже истине заоденуте сатиром.⁹⁶

%

Период од три и по године проведене у унутрашњости Србије био је од значаја за Домановићево политичко и идеолошко деловање, али и од значаја за његов књижевни рад. Дела писама у Пироту, Врању и Лесковцу одишу хумором, комичним ситуацијама и иронијом. Међутим, знатан број Домановићевих завршених и недокршених рукописа пропао је заувек.

У приповеткама из паланачког живота - „*Не разумем*”, „*Снови и јава*”, „*Краљевић Марко по други пут међу Србима*”, „*Смрт*”, *На млађима свет остаје*” „*Позориште у паланци*”, као и недокршени роман „*Из школе у живот*”, које је Домановић датирао из Пирота, Врања и Лесковца – сагледан је живот тек ослобођених крајева после српско-турског рата и Берлинског конгреса.

У приповеткама из лесковачког живота „*На млађима свет остаје*” и „*Позориште у паланци*” писао је са тежњом да фиксира карактеристичне појаве које је „производио” Обреновићевски режим. У приповетки „*Позориште у паланци*”, Домановић, у ствари, представља положај српског интелектуалца, који покушава да се уклопи у свет паланачког живота. Приповетке писане у новоослобођеним крајевима - Пироту,

---

⁹⁵ Молба Радоја Домановића, II, бр. 10159 од 30. јула 1897. Домановић је имао здравствених проблема још у Врању, а у Лесковцу се његово побољшање продужило. 30. августа 1897. По поднетој молби, добио је одобрење о одсуству са наставе због лечења.

⁹⁶ Г. Антић, Радоје Домановић на југу Србије (2), Наше стварање, Лесковац 4/97. *Напомена:* Домановић, син сеоског учитеља, детињство је провео у Јарушицама, где је завршио основну школу, због политичких уверења, програњан је, премештан и отпуштан с после. Разочаран, одавао се све више бојемском животу, много је пио; усамљен и огорчен, умро је у 35. години, 4. августа 1908. у Београду.

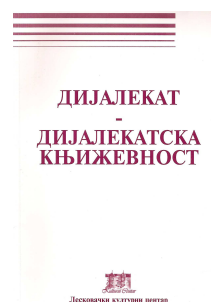
Врању, Лесковцу - део су паланачке атмосфере са јасно типизираним ликовима. За менталитет и паланачку средину, као и односе „садањих” према „бившим”, свакако је карактеристична приповетка „На млађима свет остаје”, датирана у Лесковцу. Ту је и проповетка „Позориште у паланци” за чију је садржину и темат коришћен аутентични пишчев догађај.

XV

ЛЕСКОВАЧКИ ГОВОР - Под лесковачким говором подразумева се говор града Лесковца и његове околине. Тај говор, са доста елемената да се сматра лингвистичком реалношћу, тј. такав да буде препознатљив својим одликама у односу на говоре из своје непосредне и шире околине, још није подробно и поуздано описан, иако сви – и Лесковчани и нелесковчани – радо овај назив користе, уверени да је управо тако, да је то засебан, свој и такав, довољно самосвојан систем језичких јединица за споразумевање, како се, иначе, без много примедба, дефинише и језик уопште.⁹⁷

(...) Термин „говор” узимамо у овом смислу којим се у дијалектологији везује за језички систем (фонолошки, морфолошки, синтаксички и лексички) који функционише на једном простору ужем од језика, са особинама које се могу сматрати карактеристичним, јер се – разуме се, у границама језика (овде српског) као ширег система – по њима одликују од других говора, остављајући по страни друга значења ове речи као што су „говорење”, тј. комуницирање путем језичких средстава, или „способност људи да произвођењем, одашиљањем и прихватањем језичких сигнала” разговарају међусобно.

(...) Са ослобођењем, и развојем просвете, а то за наше крајева једва да је више од једног века, стварају се и услови за научне задатке. И заиста није требало дуго чекати да се европска наука, пре него српска, полетна али у повоју, окрене југу Србије и отпочне црпсти из живота врела народних говора, задовољавајући научне (и не само научне!?) побуде и тражећи научне доказе за многе историјске односе које је језик на свој начин сачувао и кроз векове пренео. Било је и неке среће па се и српска наука, у лику свога тада и дуго потом најбољег научника (у области језика) *Александра Белића* окренула југу, говорима којима и лесковачки припада и тако наше крајеве увела у науку где сада заузима врло високо место и својим особеностима и радовима у којима се те особености проучавају.

⁹⁷ Др Недељко Богдановић, Лесковачки говор у језичкој науци, Лесковчанин, бр. 2, 15. мај 1997. *Напомена:* Део овог прилога, али и неколико других, угледног професора др Богдановића, одличног znalца лесковачког говора, послужиће за ближе разумевање говора Лесковца и околине.

Већ 1903. године норвешки слависта *Олаф Брок* објављује у Бечу (на немачком) своје дело „*Дијалекти најјужније Србије*”. Толико необично и јуначки да то није могло проћи изван оне епске прилике „кад удари јунак на јунака”. Доиста наша наука имала је среће а наш гост-научник много мање да се већ 1905. године објављује монументална расправа Белићева „*Дијалекти источне и јужне Србије*” и брзо баца у засенак иначе ваљану Броккову студију. И на њу се, какав је био, Белић одмах осврнуо не дајући могућност необавештенима да успутне Брокове налазе прихвати за коначне, да би неку годину потом (1911) врло студиозно прокоментарисао многе стране Брокове радње, исправљајући објављене закључке и поправљајући научну слику о говорима овога дела Србије.

Ипак, овај рад, који обухвата и говор лесковачког краја, заслужује да се о њему наведу речи нашег најауторитативнијег живог научника *Павла Ивића*, на научном скупу у Нишкој Бањи (1992. године) посвећеном управо говорима призренско-тимочке области.

„Можемо слободно рећи да се права научна литература о говорима призренско-тимочке области јавља тек почетком XX века. Она почиње монографијом норвешког слависте *Олафа Брока* из 1903. године⁹⁸ и капиталним делом *Александра Белића* из 1905. године.⁹⁹”

Књига *Олафа Брока* (...) заснована је на теренском раду 1899. године у околини Ниша и пределима јужно и источно одатле, до тадашњих граница Бугарске и Турске, а објављена је у Бечу, те је прва тако обимна и тако садршјајна монографија о српским дијалектима. Аутор, озбиљан научник и добар фонетичар, сабрао је знатну количину грађе, махом тачно забележене. Као информаторе узимао је људе школоване или такве који су имали доста додира „са господом”. Отуда у његовим записима има много наноса из књижевног језика, далеко више него што је могло бити у самом дијалекту тек две деценије после ослобођења 1877. године.¹⁰⁰

Белићева расправа, захватом источносрбијанских говора (по ширини и дубини), методологијом, трудом и знањем великог научника даће далеко прецизнију слику о говорима и језичким системима више дијалектских типова призренско-тимочке зоне. Јужноморавски говор у тој расправи, истина више врањски него лесковачки, а овај многи више него алексиначки, имаће своје место које није скоро ни у чему доведено у питање пручавањима која су дошла после Белићевих.¹⁰¹

⁹⁸ Olaf Broch, Die Dialekte des sudlichen der Balkankommission Linguistische, Abteilung III, Wien 1903.

⁹⁹ Александар Белић, Дијалекти источне и јужне Србије, Српски дијалектолошки зборник, књ. I, СК Београд 1905.

¹⁰⁰ Павле Ивић, Дијалектолошка проучавања говора призренско-тимочке зоне; Зборник радова са научног скупа „Говори призренско-тимочке области и суседних дијалеката” (Нишка Бања, јун 1992), Филозофски факултет у Нишу, Ниш 1994. Прештампано у: Призренско-тимочки говори (серија издања из пројекта Лексиколошка проучавања југоисточне Србије), Ниш 1996, стр. 6-8.

¹⁰¹ Др Недељко Богдановић, Лесковачки говор у језичкој науци: Надајући се да о појединим одликама лесковачког говора и у другој прилици више проговорим, овде остајем на констатацији да се после наведених значајних радова Брока и Белића научни интерес за јужноморавске, као и друге источносрбијанске говоре не смањује и број научних и стручних прилога о њима већ премашује цифру од 500 јединица. Лесковац и лесковачко подручје, међутим, у тој библиографији имају часне изузетке,

Два су аутори, својим делима, ипак оставили трајне трагове проучавања лесковачког говора. *Јован С. Михајловић* објавио је 1977. године расправу „*Лесковачки говор*”,¹⁰²

Књига је лепо замишљена, са лепим прилозима у облику записа народног стваралаштва и речника. Све је у овој књизи занимљиво али као да за обраду грађе није била довољна ауторова уистину велика љубав за родни крај и његов говор, а вероватно су стајале и тешкоће да се до поузданије грађе дође на најбољи начин. Највише омашки има у систематизацији, у распореду правих примера на права места. Због тога неупућен читалац на многим местима може бити изложен заблудама, а онај ко више о народним говорима јужне Србије зна неће бити задовољан резултатима који су овде изложени. У методолошке недовољности спада и некритичан избор информатора: већином су то људи града са сељачким пореклом, неретко из шире околине. Природно је, онда, што је грађа неуједначена и не увек репрезентативна. Ипак, расправа је лепо дочекана од Лесковчана, али својом појавом она просто моли да је нека нова студија замени и превазиђе. На то се још чека. Докле?

Други један посленик на језичком проучавању Лесковца није тако лепо дочекан, иако му заслуга није мања од Михајловићеве. Наиме, *Брана Митровић* објавио је 1984. године „*Речник лесковачког говора*” (који је претходних месеци доживео друго, сада већ распродато издање).¹⁰³

Речник је лепо схваћен у научним круговима, али је ражестио неке Лесковчане до мере да су чинили осврте пуне јада, некритичке и скоро непријатељске. Штета. Један напор сасечен је у зачетку, када је ваљало после првог искуства дорадити речник (тако да се он сада појављује у првобитном виду, а могао је лако бити побољшан).

Ваља признати да Митровићев речник има озбиљне слабости, од којих већина долази од стања дијалекталне лексикологије и лексикографије код Срба уопште, а сам подухват долази много година после (дотог јединог) речника народног говора *Г. Елезовића (Речник косовско-метохијског дијалекта)* из тридесетих година нашег века, а да је „повукао ногу”, те су га убрзо следили и по нечему превазишли речници народних говора Пирота, Тимока, Црне Реке.

Митровић је у „Лесковачком зборнику” објавио и друге радове о лесковачком говору: *Пред лесковчаким говором* (1979), *Лесковачки говор* (1981), *Путевима етимологије лесковачког говора* (1984), па му се не би могло замерити на неупућености, а укупан рад обезбеђује му лепо место међу не баш многобројним проучаваоцима лесковачког говора.

У томе своје место има и *Јован Јовановић*. Он је изучавајући поједине регије лесковачке околине забележио многе микротопониме, имена радова

али не и довољне и задовољавајуће резултате науке у области језика. Видети опширније Лесковчанин, бр. 2, мај 1997, стр. 8.

¹⁰² Видети опширније у поглављу о Ј. Михајловићу.

¹⁰³ Видети опширније у поглављу о проф. Брани Митровићу.

и фамилија, а оставио је и тумачење неких од тих чињеница, углавном она која живе у народу. Објавио је, међутим, и посебне прилоге: *Лесковачки надимци* (1962) и *О лесковачком говору* (1988).

Посебну књигу *Лесковачки надимци* (1978) објавио је *Добривоје Катисазовић*. Ваља речи да се све ове публикације везују за Народни музеј у Лесковцу и „Лесковачки зборник”, једну од најбољих дуговечнијих публикација у нас.

(...) По свему судећи, лесковачки говор иако занимљив многим својим странама, није добио адекватну студију, уз сва уважавања, домета који су постигли наведени прилози науци, од којих су ипак најбољи кратка монографија Ј. Михајловића и речник Б. Митровића.¹⁰⁴

%

Утврђујући несумњиву српску основицу ових говора на простору од границе с Албанијом на западу, Македонијом на југу, бугарским говорима) који у околини Босилеграда и Димитровграда улазе у територију Србије) на истоку, а онда до Зајечара преко равни Тупијница, Слемен и планина Ртањ и Буковник до околине Сталаћа, па потом на југ до Прокупља, а онда висовима Пасјаче и Петрове горе на југозападу до Подујева и дијагонално на ушће Лаба у Ситницу и преко Метохије до Дечана и Таковице – приближно, *А. Белић* описује најбитније њихове одлике (чак и за просторе који онда, 1900 - 1903, није могао посетити), настојећи да их протумачи.¹⁰⁵

(...) Лесковац по Белићевој схеми припада трећој зони, најширој и најшароликој, која се од тог времена зове призренско-јужноморавски дијалект. Истина, називи се мењају, а мења се с временом у науци и дијалектолошка номенклатура, па и сазнања да и ово није јединствена област, већ је у њој могуће наћи обележја ужих области, више дијалекатских типова. Говори Призрена и околине, говор Сретечке жупе, Јањева, врањског краја, Алексиначког Поморавља – сви они, као и Лесковац, у оквиру опште слике, имају и по неку специфичност, иако целином својих одлика остају у границама (не само територијално већ и по језичком систему) призренско-тимочке области као целине.

---

¹⁰⁴ У 42. књизи едиције Српски дијалектолошки зборник, најстарије и најпознатије публикације народних говора код Јужних Словена (издање отпочиње 1905. године Белићевим Дијалектима источне и јужне Србије), који издаје Институт за српски језик САНУ, под руководством академика Павла Ивића, објављена је монографија „*Говор Црне Траве и Власине*” недавно преминулог др *Вилотија Вукадиновића*, доцента Филозофског факултета у Нишу. Монографија доноси опис граматичког система два типа говора (једног са одликама тимочко-лужничког, а други са одликама сврљишко-заплањског типа) којима говоре житељи најисточнијих предела дуж државне границе према Бугарској, и у непосредном суседству са бугарским језиком. Црна Трава и Власина спадају у пасивне крајеве који су се у толикој мери раселили да ће (не дао Бог) ускоро можда остати њихов најважнији споменик и поменик да су постојали и да су имали свој говор који информисе и о ономе шта су знали, у шта су веровали и како су именовали садржаје своје свести и праксе. (*Видети оцену Недељка Богдановића, Лесковчанин, бр. 6, 1998, стр. 8.*)

¹⁰⁵ Др Недељко Богдановић, Лесковачки говор међу српским дијалектима, Лесковчанин, бр. 3, август 1997, стр. 9. *Видети: А. Белић, Дијалекти источне и јужне Србије, Српски дијалектолошки зборник, Београд 1905.*

Од источних српских говора, који се у науци зову сврљишко-заплањски и тимочко-лужнички, ове говоре територијално оштро одвајају висови десне стране долине Јужне Мораве, а језик се и већ на први поглед (или послух) црта.

Према *бил* на истоку, *бија* је на западу, с њим се слаже *дође* (на истоку *дојде*), *имав* (источно имају), слунце, слуза, са другачијим изговором на истоку итд. Разуме се, много више је одлика које их повезују у јединствену ширу језичку област, а онда и њу приближавају самом српском језику, нарочито оном стању тога језика које је настојало и настало до турске окупације.

(...) Само се неуким, или необавештеним људима чини како је њихов говор као „ниједан други”, а у основи је то иста гласовна или морфолошка система са разумљивим и објашњивим разликама.

Разумљиво је, с тога, констатација *Ј. Михајловића*, која мање-више вреди и за нека друга ужа подручја југоисточне Србије да: „Лесковачком говору, као и осталим говорима призренско-тимочке зоне припада посебно место у оквиру штокавске области. Ови говори се оштро издвајају у два правца: већем броју арахаизама и, нарочито, низом иновација које иначе нису обичне.”¹⁰⁶

Михајловићева књига, дочекана с много знатижеље, дошла је као израз стварне потребе да се говор Лесковца и оклине опише. Аутор је, међутим, вероватно радећи уз више ограничења, само делимично одговорио задатку.¹⁰⁷

(...) Али оно што Лесковцу, ипак, обезбеђује видно и посебно место у кругу говора јужноморавског типа призренско-тимочке области није само у броју и систему гласова и граматичких облика. Још је видније то у лексици, у фонду речи којима се људи Лесковца већ вековима служе, узимајући не само број тих речи већ и специфична значења (са бројним преливима социјално и психолошки условљеним), потом у систему имена за различите ознаке (имена, презимена, надимци, људи, животиње, места у простору, форми, појединим производима из области кулинарства, одевања и сл).

(...) Својим гласовним и граматичким особинама, да то поновимо, говор Лесковца и околине чврсто стоји у систему источносрбијанских говора призренско-тимочког типа, укључујући се тако у шире штокавско подручје српског језика.

Својим социолингвистичким (па и психолингвистичким) обележјима језичке праксе говор Лесковца и његове најуже околине има посебне карактеристике, које га чине препознатљивим међу говорницима српског језика.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Ј. Михајловић, Лесковачки говор, Народни музеј Лесковац, Лесковац 1977, стр. 6.

¹⁰⁷ Др Н. Богдановић, Лесковчаки говор међу српским дијалектима, Лесковчанин, августа 1997, стр. 9.

¹⁰⁸ У Помаку, бр. 3, јануар-март 1998. године, стр. 1. појавио се занимљив прилог Томислава Н. Цветковића *О лесковачком говору, с поводом*: „Појава књиге Рада Јовића „Пораво злато” – стихови старовремски, 1988. године (цртеж и манускрипт Слободан Костић - Коста), наишла је на благодан

(...) Иначе, мислим да се под лесковачким говором подразумева говор ширег подручја, па би неко наредно истраживање говора Лесковца морало да приђе као урбаном идиому, у чему наша наука доиста касни.¹⁰⁹

Ипак, на основу досадашњих гледања, а на основу споменутих радова, истакли бисмо неке од одлика лесковачког говора, подразумевајући под тим говор старих Лесковчана и села у његовом залеђу.¹¹⁰

%

Морфолошки систем лесковачког говора обележава неколико развојних тенденција које га удаљавају од просечног штокавског или чине особеним у односу на ближе говоре (сврљишко-заплањски и тимочко-лужнички) исте, призренско-тимочке области. Има и појава које су заједничке целој области, па и лесковачком говору у њој, а нису заједничке осталом делу штокавског наречја српског језика.

Прве особине су оне које се називају балканистичким, друге су типично јужноморавске, а треће представљају присуство неких архаизама или појаву специфичних иновација.¹¹¹

Говор Лесковца и његове околине спада у оквир призренско-јужноморавског поддијалекта, који са сврљишко-заплањским и тимочко-лужничким сачињава призренско-тимочку дијалекатску зону, односно групу говора српског језика.¹¹²

пријем читалаца, а и код критике. У издању Удружења писаца општине Лесковац објављена је, у нешто проширеном облику, и под другим насловом: „Наша чаршија”- стихови старовремски, друго издање, „Ђораво злато” (1997). Пре појаве Јовићевог Ђоравог злата, Ненад Кражић је објавио две монодраме (Зорка Мантина и Копе Шустер) и драмолет (Нек иде и јуже), 1981. године, под заједничким насловом „Будење”. Значајно је поменути да је рецензент Будења био професор Јован Јоца С. Михајловић, врстан зналац лесковачког говора и аутор књиге „Лесковачки говор” (1977). Др Момчило Златановић, други рецензент Будења истиче: Ненад Кражић до присности познаје дијалекатске особине лесковачког говора. Поред тога зналац је и многих локалних пословичних поредби и изрека. Њих је изванредно уткао у монологе и дијалоге и тако потпуније дочарао староградску лесковачку средину.” Гордана Томић-Радојевић објавила је 1989. године збирку песама *Исцв’тена стрњика*. Ђорђе Ј. Јанић, књижевни критичар у рецензији бележи: „Збирка песама Гордане Томић Радојевић састављена је од изразито лирских песама писаних у дијалекту, што им даје посебан шарм, чији је уметнички ниво врло висок. Она представља драгоцен допринос развоју дијалекатске поезије код Срба и освежење у савременој поезији.” Бриљантна књига записа Саве Димитријевића „Свеће у снегу”, људи и сокаци старог Лесковца (1990), „Камен на памет” (1994), „Баче поголеме од сокаци” (1994) – такође су писане у дијалекту. У дијалекту „на лесковачком” пре (Другог светског) рата писали су: Наталија Драгомировић („Лесковчани у Паризу”), Сретен Динић („Наша работа”), Добровоје Каписазовић (Лесковачке чараламе и заврзламе”, Драгоњуб М. Трајковић („Ладовинке и фотелке”), Брана Митровић („Искрице из Дубочице”).

¹⁰⁹ Др Недељко Богдановић, Лесковачки говор као лингвистичка реалност, Лесковчанин, бр. 5, децембар 1997, март 1998, стр. 9. *Напомена*: На самом почетку овог чланка, др Недељко Богдановић даје напомену: Овај прилог није настао на основу самосталног теренског истраживања, већ на основу грађе коју налазимо у издањима: А. Белић: *Дијалекти источне и јужне Србије*, Београд 1905; Ј. Михајловић: *Речник лесковачког говора*, Лесковац (2. изд. Београд 1992); као и на основу чланака Б. Митровића: *Пред лесковачким говором* (ЛЗб. 19/1979), *Путевима етимологије лесковачког говора* (ЛЗб. 21/1981); Ј. Јовановић: *О лесковачком говору* (ЛЗб 18/1988).

¹¹⁰ Видети: Д. Богдановић, Лесковаки говор..., Лесковчанин, децембар 1997, стр. 9.

¹¹¹ Др Недељко Богдановић, Лесковачки говор и лингвистичка реалност, Лесковчанин, септембар 1998. год.

¹¹² Јован С. Михајловић, Лесковачки говор, Библиотека народног музеја, књига 24, Лесковац 1977, стр. 5. *Напомена*: У Уводу, аутор пише: За овај рад, замишљен као прилог науци о језику, определио сам се после читања Говора Јањева од професора др Миливоја Павловића, а са широким ослонцем на рад

XVI

РЕЧНИК ЛЕСКОВАЧКОГ ГОВОРА - Књижевни, као и уопште речник једног народа обично се схвата и примењује првенствено као средство његовог усменог и писменог споразумевања.¹¹³

На првом месту он то и јесте.

Међутим, у суштини је он много више од тога. Он је сложена духовна творевина, много значајнија и више вредносна, која на јединствен начин изражава синтезу народног духовнога постојања у прошлости и садашњости, његових сазнања и искустава. Разумљиво је, отуда, настојање да се речник објасни, опише и писмено среди. Из тих околности и потиче нарочита активност у наше време на обједињавању речника. Објављен је већ низ различитих речника према њиховој природи. Нарочито је жив рад на објављивању речника књижевног језика. Тако је после читавог века штампања коначно завршен Речник хрватског или српског књижевног језика Југословенске академије знаности и умјетносит у Загребу. Објављен је 1976. године Речник српскохрватскога књижевног језика Матице српске, а од 1959. године закључно са 1978. годином, после читавог века припремања, Српска академија наука и уметности у Београду објавила је десет свезака српскохрватског књижевног и народног језика.

Појава овог, дијалекатског, односно речника једног говора, какав је Речник лесковачког говора, треба да попуни празнине у издавању дијалекатског речника, пошто сем познатог Речника косовско-метохијског говора Г. Елезовића не постоји више ниједан објављени речник те врсте. Сем тога, он треба да пружи општој и научној јавности материјал о суштини овог, још увек недовољно проученог говора.¹¹⁴

професора др Александра Белића и уз дијалекатска расправљања од стране професора др Михаила Стевановића, др Павла Ивића и др Бранка Милетића. Професору Миливоју Павловићу дугујем посебну захвалност што ми је рад прегледао и изразио своје мишљење да би га требало објавити. Захвалан сам и на помоћи коју су ми указали доцент др Јован Кашић и мр Мате Пижурица. Књигу је аутор посветио сенима драгог и поштованог професора др Миливоја Павловића. Уредник књиге био је Хранислав Ракић, а рецензенти су др Драгољуб Петровић, др Момчило Златановић и Томислав Н. Цветковић, књижевник. *Напомена:* Опирније у поглављу о Јовану С. Михајловићу.

¹¹³ Брана Митровић, Речник лесковачког говора, Народни музеј Лесковац, књ. 32, Лесковац 1984. *Напомена:* Уредник издања Хранислав Ракић, рецензенти Милија Станић и Драгољуб Трајковић. Аутор је записао: „Дело посвећујем свом несрећно преминулом сину Радмилу.“ Преносимо уводни текст проф. Митровића под назнаком „Поводом овог речника“, а опширније о Митровићу у поглављу о њему.

¹¹⁴ Др Недељко Богдановић, Лексика лесковачког говора, Лесковчанин, бр. 7, 1998, стр. 7. *Напомена др Богдановића:* У нашој науци нема много речника народног говора. Лесковац је имао среће да у овоме буде нешто друго. Лесковац је имао *Бранислава Брану Митровића*, а сад има *Речник лесковачког говора*, најпре објављен заслугом Народног музеја 1984. године, а потом поновљен заслугом ауторове породице 1992. године. *Напомена Н. Богдановића:* Лично нам није позната историја Речника, чак ни животни пут његовог творца, али је вероватно да се он израдом речника био „заразио“ већ док је објављивао претходне радове: Пред лесковачким говором (Лесковачки зборник 19/1979), Лесковачки

%

Лесковачки говор као посебни облик јужноморавскога наречја, који се одликује изразитим особинама једнога давно оформљенога језика читавог лесковачког региона, представља изванредан материјал не само о духовном животу овога дела јужне Србије него и пружа обиље података за проучавање развића нашег књижевног језика. То се јасно огледа у око 10.000 његових пописаних и описаних речи, иако оне нису све његово речничко благо. Центар његове лексике је сам Лесковац, мада она обухвата читав регион. Грађу за овај речник сам прикупљао како из живог народног говора тако и из писаних извора доста објављене литературе о говору, тачно наведене где и како је она изнета, као и из бројних умотворина разне врсте (приповедака, пословица, питалица, загонетака, изрека и др.).

На прикупљању и приповедању материјала за овај речник помогли су ми бројни сарадници, из самог Лесковца и ближе и даље његове околине. Од сарадника из самог Лесковца највише су ми помагали Драган Миловановић, правник, Јулијана Свилар, домаћица, Едита Лазаревић, службеница Сајма, пок. Светозар Миљковић, судија у пензији, Славољуб Гребенаревић, сајција, Драган Тасић, технички директор Сајма, Петар Митић, судија у пензији. Што се тиче сарадника који су ми помагали за утврђивање грађе из околине Лесковца, нарочито су ми били при руци: Љубомир Ковачевић, професор у пензији, за подручје Кукавице, инж. Живојин Ђорђевић за Печењевце, кустос Музеја Десанка Костић за Цекавицу, др Божидар Стоиљковић за Грделицу, књиговођа Музеја Драган Ђорђевић за Годоровце, социјални радник Одељења трансфузије Медицинског центра „Моше Пијаде” Станко Милисављевић из Градашнице, председник Општинског суда Борислав Станковић за Ђинђушу. Прикупљени материјал сам упоређивао с речником САНУ, Матице Српске, с речницима турцизма А. Смиљића и етимолошким речником П. Скока. Не сматрам, и поред свега, да сам сав посао у назначеном правцу обавио, па га треба и даље наставити.

Сав овај посао сматрам својим друштвеним дугом према завичају, матерњем језику, науци и друштву уопште.¹¹⁵

говор (ЛЗб 21/1981), Путевима етимологије лесковачког говора (ЛЗб 24/1984). О професору Брани Митровићу видети опширније у посебном делу књиге.

¹¹⁵ Бојан Попов је високо оценио дело Бране Митровића (*видети Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, 30/2, Нови Сад 1987), учинивши тако приговоре који су долазили из завичајне средине маргиналним, иако многе напомене и даље стоје, али сада као разумљиве слабости које се у оваквим пословима могу јавити и у много осмишљенијим издањима и у срединама које традицију у оваквим пословима. (...) У Зборнику Матице српске за филологију и лингвистику (30/2, Нови Сад 1987), *Бојан Попов* свој приказ започиње речима: Прегалац на овом главолномном послу, човек који је школовао четрдесет генерација Лесковачке гимназије, уградио је и свој живот у овај речник. Дочекавши његов излазак из штампарије, његов аутор Брана Митровић није дочекао и Нову 1985. годину!¹⁷ (...) Кад је Митровић објављивао ово капитално дело лесковачке културе није могао знати да ће тиме можда покренути силне напоре више стваралаца те да ће за неколико година потом југоисточна и источна Србија постати лексички „најпроученије области нашег народног језика. Речници су сустижали сваки доносиће неку новину и померајући искуство наше лексикографије.

XVII

ЛЕКСИКА ЛЕСКОВАЧКОГ ГОВОРА - Лексика или именованост, једног језика представа најновији свет човека одређеног времена и поднебља претворен у појмове и у речи као ознаке појмова. Али, овако речено – речено је превише упрошћено. Истина је да један човек зна најмање онолико речи колико појмова има у својој свести и у своме искуству, али је истина и да за неки појам има и више речи, потом да нису све речи појмовне, не стоји иза сваке и испод сваке речи представа ствари, појава итд..., већ су неке и помоћне. Оне (предлози, именице, прилози, речце) служе да се изрази неки однос међу речима у комуникацији. Потом, човек речи наслеђује, што значи да наслеђује и појмове, односно значења које му те речи доносе, чак и када се његово животно искуство није додирнуло са представом која је реч некад и у нечијем говору именовала.¹¹⁶

(...) Овако некако, истина много комплексније (...) стоји и са лексиком, односно речником лесковачког говора. А речник, он је скуп речи које има сваки човек понаособ и сви људи заједно, чему унапред треба дописати и да и само једна реч може код више људи изазивати различите представе, а уз то сваки говорник може дотичну реч употребити и у преносном, најчешће метефоричком значењу, па тако број појмова, представа и значења речи увећава у несагледивој перспективи. Стоји задатак науке да прати све промене у речнику, региструје их, проучава, смешта у речнике, ставља у употребу, уграђује у културно наслеђе народа и преноси новим генерацијама. Тако би било добро радити, али тако се, најчешће, не ради, а кад се ради – то ипак остаје недовољно.

(...) У Зборнику Матице српске за филологију и лингвистику (30/2, Нови Сад 1987), *Бојан Попов* свој приказ започиње речима: Прегалац на овом главолномном послу, човек који је школовао четрдесет генерација Лесковачке гимназије¹¹⁷, уградио је и свој живот у овај речник. Дочекавши његов излазак из штампарије, његов аутор Брана Митровић није дочекао и Нову 1985. годину!”

%

Кад је Митровић објављивао ово капитално дело лесковачке културе није могао знати да ће тиме можда покренути силне напоре више стваралаца те да ће за неколико година потом југоисточна и источна Србија постати лексички „најпроученије области нашег народног језика. Речници су сустизали сваки доносилац неку новину и померајући искуство наше лексикографије.¹¹⁸

(...) Деценија и по после Митровићевог речника била је довољна да лексика лесковачког говора уђе у многе радове наше језичке науке. Служе

¹¹⁶ Др Недељко Богдановић, Лексика лесковачког говора, Лесковчанин, бр. 7, децембар 1998, стр. 7.

¹¹⁷ *Напомена* Д. Кошића: Ради прецизности, видети поглавље о професору Б. Митровићу.

се њим домаћи стручњаци, не мање и странци. Својом архаичном лексиком он је нарочито користан етимолозима (недавно је српска наука добила прву, посебну свеску Етимолошког речника, где се лесковачка лексика обилато цитира).¹¹⁹

---

¹¹⁹ Крајем XX. века изашли су: *Речник тимочког говора* Јакше Динића (с двама допунама), *Речник народног говора у Црној Реци* Миодрага Марковића (с једном допуном), *Речник пиротског говора* Новице Живковића, *Лужнички речник* Драгослава Манића и *Речник говора јужне Србије* Момчила Златановића. И поред исте дијалекатске базе и релативно блиског начина живота, као и природних и историјских околности, ови речници показују висок степен самосталности, и свако од њих доноси методолошке помаке. *Напомена*: У организацији Народног музеја у Лесковцу и Учитељског факултета у Врању, септембра 1998. године, представљен је „*Речник говора јужне Србије*” проф. др Момчила Златановића, добитника Вукове награде. О речнику су словили проф. др Недељко Богдановић, проф. др Тихомор Петровић и аутор, чију језгровиту беседу објављујемо: „Мој главни циљ и најомиленији посао је истраживање народног песништва у јужној Србији и на Косову. Из ове области сам објавио највише радова (око триста). Моје најзначајније књиге су „Народно песништво јужне Србије” (1982) и „Народне песме и басне јужне Србије” (издање Српске академије наука, 1994. године). Радећи десетлећима овај посао, нисам могао и да се не интересујем и за језик, односно за лексиком. Речник сам припремао више година, али са прекидима. Још као студент ВПШ у Нишу написао сам рад о говору моје баке. Иначе, радове из лексике објављујем од 1979. године. Једну расправу ми је објавила САНУ (1979). Најзначајнији ми је рад „Варваризми, провинцијализми и друге мање познате речи у књижевном делу Боре Станковића” (1995). Прибирање и објашњавање речи је велика мука и велико задовољство. Права је радост када чујете звучну завичајну реч, која вам нешто другачије дочарава животну стварност. Да поменем један занимљив случај. Наиме, 1880. године, из Загребa је у Београд допутовао познати лингвиста *Ђуро Даничић*. Путовао је са одабраним друштвом у Ниш, Пирот и Грделичку клисуру да ослушне народни говор. У Грделичкој клисури чуо је реч *комај*, која га је својом гласовном структуром просто одушевила. „Само за ову ријеч *вриједело* је оволико путовање!” – рекао је пратиоцима. Речи сам записивао на терену, слушајући жив, гибак, сочан и ћудљив народни говор. Бележио сам речи и на састанцима, нарочито у селима, у локалним аутобусима, у свакодневним контактима с људима. Свака реч је одмах добијала посебно парче хартије. Прелистао сам многе наше и стране речнике. Најтеже је одредити речима право значење, или финесу у значењу. Само један пример. Постоји турска реч *тафра*, арапског порекла. Код нас је променила значење. Од ње имамо глагол *тафрити се*. Како га објаснити? Кад кажемо за неку девојку да се *тафри*, не значи да се само *дотерује*, него и да пред светом истиче своју *гиздаост* и *отменост*. Тафрено девојче – није само лепо обучено девојче него и гиздаво и отмено, а то настоји и да покаже. Речи су из Врањског Поморавља, Пчиње, Пољанице, Иногошта, Прешевске Моравице и Прешевске Црне горе, Грделичке клисуре, Власине и Црне Траве. А то су предели за које сам присно везан. О Пчињи сам објавио књигу, а о Пољаници ће изаћи из штампе монографија, и то ових дана. (То се недавно и догодило. *Напомена Д.К.*) На овом пространом подручју постоје разлике у говору: у фонетици, морфологији, па и лексици. Све је блиско, али није исто. Сложена је миграциона композиција у насељима на југу Србије. У једном селу живе родови досељени из разних крајева. Све се то, мислим, види и у овом Речнику. Рачници су својеврсна енциклопедија. Узмите Вуков Ријечник. Не садржи он само лексичко благо српског народа. Зар нам он не помаже да боље упознамо Србију, њену историју, њен дух? У њему је битије нашег народа. У мом Речнику ћете наћи изреке, пословице, стихове, етнографске и ботаничке речи, сточарску терминологију итд. Моје намере је прозreo песник Светислав Стевановић, родом из Пољанице. Ево шта ми пише: „За мене је то много више од речника у обичајном смислу. Низ богатих асоцијација и живих успомена, шифраник чаробног света детињства, дух и атмосфера у којој сам одрастао.” Навео је у писму дивну сентенцу: „Језик олакшава оријентацију у стварности.” Дијалекатски речници помажу да боље упознамо поједине наше крајеве. У реч највише стане. Све што је људско – има слабости, па и овај Речник. Надам се да ће други Речник, на којем радим, бити бољи. Ако искуство није варљиво.” (*Напомена*: О Речнику говора јужне Србије проф. др Момчила Златановића видети прилог у Помаку бр. 9, октобар 1998, стр. 11.

XVIII

ЦРНОТРАВСКИ РЕЧНИК - У издању Српске академије наука и уметности и Института за српски језик САНУ, 2010. године објављен је на 1.060 страна *Црнотравски речник* Радосава Стојановића, професора и познатог књижевника.¹²⁰

%

Црнотравски говор припада сврљишко-заплањском типу говора у оквиру призренско-тимочке зоне српског језика, онако како је одредио Александар Белић у *Дијалектима источне и јужне Србије*. Но, овај говор не захвата само насеља која су у непосредном окружењу варошице Црна Трава, нити само села која припадају овој општини, већ нешто шири појас, пружајући се према насељима Грделичке клисуре у којима доминира јужноморавски говорни тип, а која досадашњим дијалектолошким проучавањима нису била овухваћена. Његове лингвистичке карактеристике је сасвим добро обрадио и описао др *Вилотије Вукадиновић* у *Говору Црне Траве и Власине*, тако да у нашем Црнотравском речнику није неопходно давати посебна објашњења и назнаке о овом говору. Другим речима, Вукадиновићева студија у нашем речнику, и обратно, наш речник у Вукадиновићевој студији има одговарајућу језичку потврду, када је реч о црнотравском говору. Но, не испустимо из вида да се Вукадиновићева студија бави и говором Власине, коме припадају и нека насеља црнотравске општине.¹²¹

(...) С обзиром на чињеницу да је ово, у последњих педесет година, изразито депопулациони крај и да ће, колико за деценију-две, његова насеља остати без житеља чији је матерњи црнотравски говор, *Црнотравским речником* настојали смо да обухватимо (колико се то могло) лексику која је (била) у употреби у временском распону од стотину последњих година а која не припада стандардном српском језичком изразу. Осим чињенице да је аутор овог речника у дубокој вези с

¹²⁰ Српски дијалектолошки зборник LVII, Београд, 2010, стр. 11-17. *Напомена*: Стојановић је рођен је 1. новембра 1950. године у Паруновцу, код Крушевца. Одрастао је у Млачишту, у Црној Трави. Школовао се у Млачишту и Црној Трави, Нишу и Приштини. Дипломирао српскохрватски језик и југословенску књижевност на Универзитету у Приштини. Био је професор у Гимназији „Иво Лола Рибар” у Приштини, новинар, уредник и главни и одговорни уредник (1990-1993) листа „Јединство” и директор Покрајинског народног позоришта (1993-2004). Члан је Удружења књижевника Србије од 1985. године и Удружења новинара Србије од 1979. године. Са Косова је прогнан јуна 1999. године. Живи у Нишу и на Чемернику. Стојановић је објавио велики број књига песама и приповедака, три романа, неколико драма, научних и публицистичких студија. За досадашњи рад Стојановић је добио више годишњих награда за новинарство листа „Јединство”, као и књижевне награде „Стеван Сремац”, „Лазар Вучковић”, „Златно перо Стефана Лазаревића”, „Милутин Ускоковић”, Награду Књижевног друштва Косова и Метохије за најбољу књигу, 1999. године, награду „Лаза К. Лазаревић”, „Раде Драинац” и специјалну награду Сусрета професионалних позоришта Србије „Јоаким Вујић”, 2000. године.

¹²¹ Радосав Стојановић, Увод у Црнотравски речник, Српски дијалектолошки зборник LVII, Београд, 1910, стр. 11.

родним крајем (Млачиште, Жутини, Село), (те да је објавио више приповедачких књига везаних за поднебље Црне Траве), у изради *Речника* коришћени су фонолошки записи стари и до три деценије, а обављена су и нова снимања на терену говора саговорника који нису напуштали родни праг, а имали смо на увид и литературу (доста скромну) везану за лексику овога краја.

Кад помињемо ту литературу, мислимо пре свега на речи црнотравског говора (око 500), које је проф. Миодраг Поповић записао од своје мајке Евгеније и бабе Гиздаве, лета 1950. године, а које се налазе у оставштини Сергија Димитријевића. Речи су, без већих претензија сакупљача, дате са оскудним тумачењем и без акцента. Према његовом каснијем присећању, оне још онда нису биле у употреби. Оне речи које је М. Поповић записао, а на које ми нисмо наишли у говору Црнотраваца и чије нам значење није било познато, у речнику смо означили са: (записао М. П.) или само (М. П.).

(...) У Лесковачком зборнику XLIV, 2004. године, Тамјана Јанков је објавила рад „Лексика прераде вуне и конопље у селу Горње Гаре“ (рађен под руководством проф. Недељка Богдановића), које припада црнотравском говору, са речником (око 250 речи) који је дат с примерима из народног говора, али су речи и овог пута, заслугом редакције, објављене неакцентоване. Срећко С. Станковић је у обимној књизи „Брод, село код Црне Траве“ (2006) без неког реда и критеријума донео један број речи овога говора, са приличним импровизацијама и честим неадекватним тумачењима и, такође, без акцента.

(...) *Речник* је припремљен по методологији по којој је рађена већина дијалекатских речника објављених у издањима САНУ и њеног Института за српски језик са евентуалним незнатним одступањима. Можда је, евентуално, могао бити и квалитетније урађен да Институт има јасно конципиране критеријуме и начине уноса лексичке грађе. На крају овога обимног посла, свесни смо да смо могли много тога другачије и боље урадити. Но, основна чињеница да је лексика ту, забележена, и да је време неће потрти, чини нас задовољним, уз напомену да смо се трудили да објашњења лексема буду што концизнија и краћа, јер нам није био циљ да детаљно описујемо оно што наши читаоци већ знају.

(...) Имајући у виду да је црнотравски говор на неки начин уклињен између два доста различита говорна типа тимочко-лужничког и јужноморавског, то смо за оне лексеме које се не срећу на целом подручју овога говора назначавали и места где су најфреквентније. Наравно, историјска кретања становништва овога краја била су усмеренија према Морави, Предејану, Владичином Хану, Грделици, где је пролазио воз, једино превозно средство у дугом временском периоду, понајвише због печалбарства, а и због чињенице да су то били развијенији крајеви, то је утицај моравског говора код појединих лексема евидентнији, док је народ остао имунији на утицај власинског говора, који припада тимочко-

лужничком типу. Отуда се и срећу лексеме: *слуба, слупац, брзо, улегњује* и сл. уместо доминантнијих *слаба, слапац, брзо, улази* итд. Наравно, ми смо и ове облике речи бележили, али не све. Овакви варијетети јављају се понајвише у местима која су гранична са моравским (Мачкатица, Мрковица, Црвени Брег, Ново Село), односно са лужничким говорним типом (Криви Дел и Дарковце), ако се кадгод сретну неке речи с њиховим варијантама.

У *Речник* је ушао, наравно, и један број речи које су одраз савременог живота, а које продиру на рурална подручја како путем медија тако и већом и бржом комуникацијом и фреквенцијом људи између села и града. Тамо где су породице на селу остале с једним чланом, чији је брачни друг умро, такве особе зиму најчешће проводе код деце или рођака у граду, да би се с првим пролећем вратиле у родни крај. Везе с рођацима одржавају већ десетак година мобилним телефонима, док фиксне немају. Те савремене речи (из културе, технике, образовања, политике, жаргона) преломљене су кроз народни осећај за језик, добивши нешто измењеније ликове, а некад и померенија значења.¹²²

%

Са *Црнотравским речником*, Црна Трава биће ретко подручје српског језика, ако не и једино, које има своју и дијалектолошку монографију и дијалектолошки речник. Значај *Речника* видимо у обезбеђењу обилне грађе за етимолошка проучавања, чиме се он директно укључује у грађу за Етимолошки речник српског језика. *Речник* има и значајну културолошку вредност, будући да похрањује значења и сазнања стариначког становништва, удаљеног од главних комуникација, и смештеног у брдовитим пределима, упућеног да сопственим трудом, довијањем, веровањем, и на основу сопственог искуства решава питања живота и опстанка.

Померањем пажње на лексику из новијег периода, *Речник* улази у пажњу социолингвистике (додајмо да већ десетак година постоје Власински сусрети, као годишњи скупови научника социологије села, којима би садржина овог речника била добродошлица са становишта појмова и термина насталих на вишевековној пракси – радној и комуникативној) соског живља управо са подручја Власине. *Речник* је нискористив и за наставу завичајне историје и наставу матерњег језика.

Више година трају напори на проучавању такозване дијалекатске књижевности, нарочито оне која се ствара на локалним идиомима

---

¹²² Радосав Стојановић, Увод у Црнотравски речник, Београд, 2010, стр. 11-17. *Напомена:* У фусноти стоји да је рад настао у оквиру пројекта *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора*, који финансира Министарство науке и технолошког развоја Републике Србије. *Уреднички одбор:* др Недљко Богдановић, др Милан Драгичевић, др Александар Младеновић, др Мирослав Николић, др Дагољуб Петровић, др Асим Пецо, др Слободан Реметић, др Драго Ћупић. *Напомена:* Аутор је записао „Посвећено свим црнотравским неимарима и печалбарима, који у XX веку у овој земљи оставише немерљив трагове својих градитешких руку, и женама Црнотравкама, које, у исто време, на оскудној црнотравској земљи, однеговаше часне градитеље и бранитеље српске земље“.

југоисточне Србије, удаљенијим од основице књижевног језика (Лесковац, Врање, Пирот, Ниш). Стваран од књижевника, домороца, *Црнотравски речник* Радосава Стојановића је од велике помоћи и евентуалним радницима (сам аутор не припада тој књижевности, иако је многе завичајне лексеме уградио у своју прозу), који свој израз темеље на говору ужег региона. Најзад, *Речник* је велики резултат пројекта „Дијалектолошка истраживања српског језичког простора“ Института за српски језик САНУ.

Због свега изложеног, чему додајемо и невеселу чињеницу да је демографско и социјално подручје овога речника у потпуној девастацији, а његов говор на удару многих промена које захватају његов дијалекатски статус, предлажемо да се *Црнотравски речник* Радосава Стојановића објави као целовито издање, као прилог проучавању српских говора са југоистока Србије, као грађа за Етимолошки речник српског језика и као резултат научноистраживачког пројекта „дијалектолошка истраживања српског језичког простора“.¹²³

%

Радосав Стојановић, дипломирани филолог за српски језик, књижевник (...) после вишегодишњих теренских истраживања говора Црне Траве (југоисточна Србија) сачинио је обиман дијалекатски речник, на 1.060 страна. У овоме послу аутор се показао као добар познавалац свога завичајног говора, а филолошко образовање и литерарно умеће омогућили су му да забележену лексику обликује у прецизно дело лексикографског описа једног говора удаљеног од основице књижевног језика, у националном и социјалном региону југоисточне Србије који је у потпуном замирању.

Забележена лексика, у којој егзистирају речи из дубоке старине, са специфичним значењима, које одсликавају и некадашњи живот сељака у високим пограничним пределима југоисточне Србије, смешта се овим речником у духовне трезоре српског језика, будући да је то језик најстаријег слоја (већ значајно проређеног) становништва.

(...) Лексикографска обрада је у традицији дијалектолошких речника који се објављују у Српском дијалектолошком зборнику, а овај речник карактерише пажња аутора на регистровању језичке полисемије, као и ка функционалном разлучивању комуникативне функције од стилске функције и народне фразеологије. То га, у скоро свакој другој речи, чини богатијим у односу на друге речнике дијалектолошке науке.¹²⁴

---

¹²³ Др Недељко Богдановић, извод из рецензије.

¹²⁴ Извод из рецензије проф. др. Слободана Реметића, главног уредника Српског дијалектолошког зборника.

**ЛЕСКОВАЧКА КЊИЖЕВНОСТ
ПРЕ II СВЕТСКОГ РАТА**

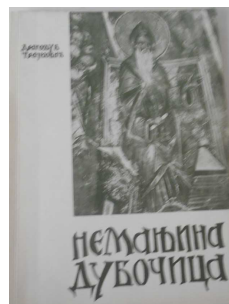
*Наталија Арсеновић Драгомировић. – Сретен Динић. – Јован Јовановић. –
Жак Конфино. – Добривоје Каписазовић. – Атанасије Младеновић. –
Божидар Митровић. - Миливоје Перовић. – Аристомен Ристић. – Фреди
Фазловски*

УМЕСТО УВОДА

I

Требало је да прође доста времена од ослобођења од Турака па да се у Лесковцу или од његових људи почну стварати дела за која би се могло рећи да заиста спадају у белетристику. Међутим, у њему су се или од његових људи и у то време појављивали списи, у листовима, часописима и књигама, који свакако представљају извесно списатељство, те њих морамо поменути пре него што приступимо приказивању оних које сматрамо чисто литерарним творевинама.¹²⁵

У одсуству сваке литерарне климе, сматра Драгољуб Трајковић, у Лесковцу дуго није могло да се јави никакво списатељство већих вредности. Оно се тада није јавило ни у Нишу, а још мање у Врању или Пироту, јер су тада Стеван Сремац, Борислав Станковић и Радоје Домановић, који су боравили у тим градовима, постали књижевници тек у Београду.

Али, ако у Лесковцу и од њихових људи, све до данас, нису створена књижевна дела каква су дали напред поменути писци, у њему ипак има појава које су, скоро од почетка овога века, интересантне и заслужују нашу пажњу. Овде, пре свега, мислио на извесне списе Сретена Динића, па на приповетке Жака Конфина и Бране Митровића, као и на песме Добровоја Каписазовића, Фреда Фазлофског и других, не испуштајући из истог периода ни извесне публицистичке списе нити драмска дела Наталије Арсеновић.

(...) У Лесковцу је одмах после ослобођења од Турака провео неко време као професор и директор Гимназије познати национални радник и писац Милош с. Милојевић, који је целокупном својом мисли припадао прошлости. У то време је од 1887. до 1889. године излазио у граду на Ветерници „Црквени гласник” часопис који је своје ступце посвећивао питањима вере, цркве и свештенства, под уредништвом лесковачког намесника Димитрија Н. Алексића, који је био писац многих песама и приповедака с мотивима из Библије и црквене историје. Сем тога, у Лесковцу је 1888. године излазио политички лист „Глас народа”, а објављене су и две књиге: календар „Крин” (1887) и „Српско хришћанско домаће васпитање” (1888).

Још 1891. године, стари лесковачки учитељ Јосиф Х. Костић, написао је своје успомене на ослобођење Лесковца и околине и објавио их наредне

¹²⁵ Д. Трајковић, Преглед лесковачког књижевног стваралаштва, Наше стварање, Лесковац 1973, краћи приказ књиге, са посебним освртом на најзначајније писце који су стварали у првој половини XX века.

године. У свом спису, који је прештампан 1907. године под насловом „Ослобођење града Лесковца, Власотинца и околине”.¹²⁶

II
ПИСЦИ ПРЕ II СВЕТСКОГ РАТА (краћи преглед) – Лесковац је између два светска рата имао неколико више изузетних ствалаца, а период од 1918. до 1941. године сматра се његовим „златним добом“.

НАТАЛИЈА АРСЕНОВИЋ – ДРАГОМИРОВИЋ (1886 – 1978) рођена је у Лесковцу и прва је жена комедиограф у српској књижевности. Поред комада „Лесковчани у Паризу“, написала је још три позоришна комада: „Бисрна књегинја“, „Удај ми ћену“, „Капетан Милан“. После Другог светског рата започела је (није завршила) лакрдију о *Тодору Тонићу*, лесковачком адвокату, народном посланику, или како се сам називао „*татко на народ*“. Наталија – лесковачка *Парижанка*, преживела је голготу преласка са српском војском преко кршевите Албаније, била је предани активиста Међународног црвеног крста у Паризу, проносила је име Париза у Србији својом духовитом комедијом „Лесковчани у Паризу“; светска дама, племенита особа, знаменита Лесковчанка окончала је свој бурни и богати живот 28. јануара 1978. године у Београду.¹²⁷

СРЕТЕН ДИНИЋ (1875 - 1949) рођен у Великом Шиљеговцу у долини Рибарске реке, у подгорју Јастрепца.¹²⁸ Прво Динићево књижевно дело је позоришна игра у седам слика „*Косовски бој*“. Динић има и повећу збирку песама „*Јеци и одјеци*“ (Београд, 1905). „*Из царства мрака*“ зове се Динићева трилогија намењена народном просвећивању. Од свих Динићевих дела из лепе књижевности овог периода, свакако највише пажње заслужује збирка „*Мој завичај*“ (Београд, 1926). Његово „*Ратно сирочје*“ објављено је 1924. године у Лесковцу. Слично је интониран комад у два чина „*Под маслинама на Крфу*“ (1926). Драмско дело Сретена Динића, његов комад „*Наша работа*“ (Ниш, 1925) једно од од два његова белетристичка списа искључиво посвећених старом Лесковцу.¹²⁹

Сретен Динић је више од 15 година био једини уредник „*Лесковачког гласника*“, недељног листа лесковачке омладине. На то место дошао је 1922. године. (...) Динић је био главни покретач оснивања Народног универзитета у Лесковцу 1924. године и један од његових активних сарадника више од једне деценије. Он је био члан његове управе и са његове катедре одржао је велики број предавања о разноврсним темама од којих је неке штампао. Динић је био један од главних иницијатора

¹²⁶ Д. Трајковић, Преглед лесковачког књижевног стваралаштва, стр. 7.

¹²⁷ Томислав Н. Цветковић, Наталија – лесковачка Парижанка, Алијанса, бр. 12, јун 2004, стр. 16.

¹²⁸ Д. Трајковић, Народни просветитељ Сретен Динић и његово време (1875-1949), Народни музеј, Лесковац 1973; Преглед лесковачког књижевног стваралаштва, Наше стварање, Лесковац 1973.

¹²⁹ Д. Трајковић, Преглед..., стр. 26.

оснивања Градског позоришта у Лесковцу, које је радило од 1926. до 1929. године. Неко време био је и управник овог позоришта и уложио је доста да оно што дуже опстане и одговара својој намени, при чему је поднео и извесне материјалне жртве. Динић је био и први управник Академског позоришта у Лесковцу.¹³⁰ Динић је себе ангажовао и на стварању Народне књижице у Лесковцу.¹³¹ Сретен Динић је умро у Лесковцу почетком августа 1949. године, после дуге и тешке болести.

(...) Да бих употпунио представу о обиму и разноврсности Динићевог рада, навешћу податке које о њему даје Трајковић у „Лексикону југословенских писаца“. Према том, по свему судећи непотпуном списку, Динић је објавио први рад, расправу „О народним учитељима“, још крајем прошлог века, 1898. у Пожаревцу; пре збирке песама „Јеци о одјеци“ (Ниш 1905), штампао је у Београду расправу „Учитељ као културни радник“ (1901). Следе: „Царство ракије“ (1906), „Царство судбине“ (1907), „Препорођај“, роман (1911), „Царство лажне образованости“ (1913), „Мали путници“ (1920), „Мали пријатељи“ (1921), „Чаришја и култура“ (1921), „Бугарска зверства у Врањском округу I-II“ (1921), „Српска војска и бежанија кроз Албанију“ (1922), „Школа живота“ (1923), „Мића Соколац“, позоришни комад (1923), „Ратно сиромаштво у песми и причи“ (са Ст. Д. Живковићем), 1924, „Наша работа“ (1925), „Косовски бој“, позоришна игра (1925), „Под маслинама ка Крфу“, позоришни комад, 1926, „Мој завичај“, приче из народног живота, (1926), „Мајчин аманет“, прича (1927), „Ко треба да буде путовођа нашега народа“ (1928), „Михаило Аврамовић“ (1931), „На левој обали Мезе“ (1931), „Проглас уједињења“, позоришни комад (1931), „Шта треба да знам“ (1933), „Сагоревање омладине“ (1934), „За организацију народног просвећивања“ (1934). Из ове очигледно непотпуне и непрецизне библиографске јединице, који је сачинио наш несумњиво веома заслужни библиограф Ж. П. Јовановић, води се да је, поред свих својих редовних послова, Динић годинама успевао да објави сваке године бар по једну књигу!¹³²

ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ (1905 – 1992) рођен је у Лесковцу. После завршене гимназије уписао се на Технички факултет у Љубљани. Сиромашан, напушта Љубљану и уписује права на Београдском универзитету. Дипломирао је 1931. године са врло добрим успехом. Судско-адвокатски испит положио је 1935. године у Београду. У адвокатски именик уписан је 7. новембра 1936. године и од тада па до смрти био је веран адвокатском позиву. Као правник и адвокат радио је у

¹³⁰ Напомена Д. Трајковића: О томе опширније у Споменици тридесетогодишњице позоришног живота Лесковца (1926-1956), Николаја Тимченка, као и у књизи Н. Тимченка Фрагменти из историје лесковачког позоришта, I (1896-1941), Лесковац 1967.

¹³¹ Лесковачки зборник, VI књига, Д. Трајковић Предратна организација студената лесковачког краја и стварање народне књижице и читаонице у Лесковцу.

¹³² Н. Тимченко, Књижевна баштина Лесковца, стр. 33-34.

Ужичкој Пожеги, Власотинцу и Лесковцу. Умро је децембра 1992. године, у 87. години. Био је врло скроман и карактеран човек, кога је красио патријалхални етнос нашег народа.

Јован Јовановић се веома рано посветио историографији лесковачког краја. Он је један од *првих сарадника Народног музеја* у Лесковцу и „*Лесковачког зборника*”, од 1961. године па до смрти. У „*Лесковачком зборнику*”, у едицији посебних издања, Јовановић је објавио антропогеографске и социолошке студије „*Лесковачко Поречје*” (1972-1973), „*Пуста Река*” (1975- 1979), „*Лесковачко поље и Бабичка Гора*” (1978-1979) и „*Доња Јабланица*” (1981-1982). Поменуте студије имају историјско-привредни карактер. Јована Јовановића можемо уврстити у ред великих Лесковчана, као што су Сретен Динић, Драгољуб Трајковић, Сергије Димитријевић, Жак Конфино и други.¹³³

ЖАК КОНФИНО (1892 - 1975) рођен је у Лесковцу, у занатлијској породици. Основну школу и Нижу гимназију завршио је у Лесковцу, а вишу Прву београдску гимназију 1910. године. Исте године се уписао на Медицински факултет у Бечу, где је положио први ригорозум. Умро је 16. августа 1975. године у Београду, где је и сахрањен.

Према библиографији књижевних дела, Жак Кофино је *објавио девет књига кратке прозе*: Моји општинари, 1934, Лице и наличје, (хумореске) - пре рата; Ротаријанци, Жежева прича, Хумористикон, Лекареве приче, Нова хумореска, Пожури, докторе - после Другог светског рата. *Објавио је и пет романа*: Мој Јоцко (пре рата), Моје јединче, Мамин велики син, 100 година – 90 гроша и Јеси ли ти разапео Христа (после рата). *Штампано му је и 5 драмских текстова*: Сирото моје паметно деце, Заклињем се, У среду се региструјем, Крв није вода, Луда болест љубомора. *Два драмска текста су извођени, а нису штампани*: Плагијат и Штрајк у заробљеничкој болници, као и роман Заробљеници добровољци.

ДОБРИВОЈЕ КАПИСАЗОВИЋ - Прва Каписазовићева збирка под насловом „*Песме*” (Лесковац, 1927), друга Каписазовићева збирка зове се „*Алтана*” (Скопље, 1930). Уз две поменуте збирке песама објавио је књиге: „*Лесковачки надимци*” (грађа за проучавање породица старих Лесковчана), издавач Народни музеј у Лесковцу, потом „*Тошке у Лесковац и његове говоранице*” (1980), „*Анегдоте из живота Митрополита Скопског Јосифа*” (1982), „*Монографију Митрополит Вићентије*” (1938), „*Лесковчаке заврзламе и чарламе*” (1975, која је 1995. године доживела репринт издање). Био је члан Удружења новинара Србије и, пред смрт, постао је и члан Удружења књижевника Србије. Одликован је Орденом Светог Саве. Умро је у Београду 1993. године а сахрањен у Лазаревцу. Сахрани је присуствовао и патријарх српски господин Павле. Спомине га

---

¹³³ Драгутин М. Борђевић, Јован Јовановић, адвокат у пензији, културни и научни радник из Лесковца, Лесковачки зборник XXXIII, 1993, стр. 375.

и Радомир Константиновић (пета књига, стр. 311), „Биће је језик – есеји о књижевности”, а објављене су му песме у Енциклопедији Мирослава Крлеже. Године 1985. Загреб је издао „Педесет најпознатијих староградских народних песама, романи и шлагера”. Међу њима је и песма „*Тужни ветри гором вију*”, аутор музике и текста Добривоје Каписазовић.

ПРОФ. БРАНА МИТРОВИЋ - Поред мале збирке „*Искрице из Дубочице*” (Лесковац, 1935), Брана Митровић је пре (Другог светског) рата објавио још десетак кратких прича из живота људи у Лесковцу. После рата наставио је са писањем и објављивањем сличних састава, поред других, објавио је малу збирку краћих пропедеака под насловом „*Време протекло*” (Лесковац, 1971).¹³⁴

Последње године живота, после пензионисања, провео је у интензивном раду на „*Речнику лесковачког говора*”, на коме је радио готово целог свог радног века и чије је објављивање у едицији Народног музеја ипак дочекао. Овај Речник, који је *сматрао својим животним делом*, дочекан је у јавности са подељеним утисцима, изазивајући похвале али и оштре критичке одзиве у штампи. Пре рата објавио је омању збирку прича под насловом „*Искрице из Дубочице*”; после рата, у издању Радничког универзитета, објавио је књигу истог обима, приче под насловом „*Време протекло*”. Речник лесковачког говора Бране Митровића доживео је два издања.

АТАНАСИЈЕ МЛАДЕНОВИЋ (1899 -1965) рођен је у Лесковцу где је и умро 22. априла 1965. године. По завршеним студијама Атанасије Младеновић је 18. јула 1928. године постављен за школског надзорника Среза јабланичког. Младеновић је написао три ђачке читанке и пет школских уџбеника: „*Извођење наставе у народној школи*” (Битољ, 1936), „*Педагогија наших народних песама*” (Београд, 1936), „*Распоред наставног градива за други и четврти разред основних школа у Краљевини Југославији*” (Београд, 1939), „*Читанка за трећи и четврти разред основних школа у Краљевини Југославији*” (Београд, 1939), „*Читанка за трећи разред основних школа у Краљевини Југославије*” (Београд, 1939), „*Читанка за четврти разред основних школа у Краљевини Југославије*” (Београд, 1939) и „*Методска упутства за рад у основним школама*” (Београд, 1940). Његови уџбеници и читање унели су новине у тадашњој настави у школама Краљевине Југославије. Између два светска рата објавио је књиге: „*Битољ и његова околина*” (1937), „*Педагогија наших народних песама*” (1936), „*Јужна Србија – Вардарска бановина у речи, слици и броју*” (1939), а после Другог светског рата „*Водич кроз Лесковац и околину*” (1954) и „*Сијаринска Бања*” (1958).

---

¹³⁴ Д. Трајковић, Преглед лесковачког књижевног стваралаштва, Наше стварање, 1973, стр. 40.

МИЛИВОЈЕ ПЕРОВИЋ (1912 - 1975) - Др Миливоје Перовић рођен је у Брајини. Основну школу завршио је у Тулару, гимназију похађао у Гњилану, Приштини, Врању, Суботици и Лесковцу, а Правни факултет завршио 1937. године у Београду, где је 1940. године и *докторирао*. По завршетку студија, био је судски и адвокатски приправник у Лесковцу, где је био председник Народног универзитета и *стални дописник „Политике“*. Умро је 29. децембра 1975. године у Београду.¹³⁵

Перовић је, може се рећи, у белетристику закорачио књигом *„Хроника о Пустој Реци“* (Просвета, Београд, 1951). Друга Перовићева књига у коју су ушли његови почетни белетристички радови, зове се *„Поред Мораве“* (Просвета, Београд, 1958). То је збирка од десет приповедака, међу којима прве две захватају више од половине текста и карактеришу читаво његово потоње литерарно стварање. Књижевно дело Миливоја Перовића, у које је укључено десетак романа и једна збирка приповедака, пре свега: импонује својим обимом.¹³⁶

АРИСТОМЕН РИСТИЋ (1906 – 1969) - Аристомен Ристић Мења, крштен Аристоменис Димитрије рођен је у Лесковцу. Као студент права био је *хонорарни дописник београдског листа „Политика“ из Лесковца* 1929-1934. године. Такође, Ристић је био *новинар и уредник* опозиционог листа „Недељне новине“, који је излазио од 1932. до 1935. године. Права је завршио 12. фебруара 1937. године. После ослобођења Лесковца, Ристић је 7. новембра 1944. године постављен за *првог уредника листа „Наша реч“*, органа Градског одбора Народног фронта Лесковац. *На овој дужности је остао до 15. марта 1948. године*. Умро је 21. септембра 1969. у 64. години живота. У току новинарског и публицистичког рада, Аристомен Ристић је објавио *осам књига*: *„Лесковац јуче и данас“* (1935), *„Истакнути борици радничке класе Лесковца“* (1951), *„Публицистички рад народног хероја Трајка Стаменковића“* (1953), *„Коста Стаменковић“* (живот и рад, 1969, I и II издање), *„75 година текстилне индустрије у Лесковцу“* (1959), хроника *„Грделица у пламену револуције“* (1965), *„Вилем Пушман“* (1969).

ФРЕДИ ФАЗЛОВСКИ - У граду на Ветерници десетак година (1926-1930 и 1955-1961) провео је Фреди Фазловски, глумац, песник, новинар и бoем.¹³⁷ Фазловски је у Лесковцу објавио збирку песама *„Еротикон моје психе“* (Лесковац, 1928). То је поезија старога жанра, са реквизитима и арматуром ранијег доба, са строфама и сликама. После тога појавиле су се његове *„Поеме“* (Прокупље, 1929). Фазлофски је ушао је у *„Историју српског позоришта“* Боровоја Стојковића и *„Лексикон књижевника Југославије“*, био глумац, редитељ, песник, новинар“.

¹³⁵ Добросав Ж. Туровић, Горња Јабланица, људи и време, Лесковац, 2004.

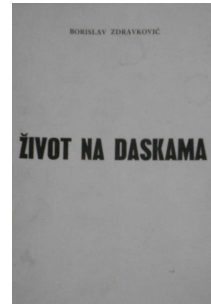
¹³⁶ Д. Трајковић, Преглед..., стр. 79.

¹³⁷ Д. Трајковић, Преглед..., стр. 48.

НАТАЛИЈА АРСЕНОВИЋ ДРАГОМИРОВИЋ

I

Наталија Арсеновић Драгомировић рођена је у Лесковцу 3. јануара 1886. године од оца Тасе Ђорђевића, познатог лесковачког јорганџије. Интелигентна, отресита, духовита, врло лепа и комуникативна – разликовала се од своје браће и сестара и по томе што је више волела да чита књиге но да ради просте послове. Маштовита, још као девојчица, сањала је о животу на високој нози, о проводу и путовањима. Намера родитеља да је удоме за неког виђенијег трговца или индустријалца Лесковчанина – није се остварила: осијетила је њихово очекивање и у 17 години удала се за студента фармације Љубишу С. Арсеновића из Ниша, сина ондашњег управника града Београда Светоза Арсеновића. Убрзо после венчања одлази у беч, где супруг Љубиша наставља студије.¹³⁸

Заједно са супругом, санитетским официром, са српском војском прелази преко Албаније и стиже у Солун. Из Солуна Наталија одлази у Италију, а одатале у Француску где је радила у Централном одбору Међународног црвеног крста. Будући врло комуникативна, усто веома предусретљива, и прави добротинитељ – многим Лесковчанима, а не само њима, који су боравили у Паризу, била је на услузи. Наши људи су је звали „*наша мајка*“. У Паризу се упознала са Морисом Шевалијеом, с којим се касније дописивала, дружила се са породицом краља Милана Обреновића, са индустријалцима и министрима. Њени чести гости у Паризу били су песник Раде Драинац, политичар Моше Пијаде и други.

По завршетку Првог светског рата, Наталија и Љубиша враћају се у Југославију и 1922. године одлазе у Сарајево. Након две године долазе у Београд где се 1924. године разводе.

На премијери комада „*Лесковчани у Паризу*“ (1928) упознаје се са др Миливојем Драгомировићем, јавним краљевским бележником. Једно време у његовој адвокатској канцеларији радио је и Лола Рибар. Миливојев отац Светозар Драгомировић био је велепоседник, врло богат човек, а Миливоје једино мушко дете у породици. И тако – сан Наталије се остварује: живи луксузно, креће се у елитном друштву баш онако како је, још као девојчурак, у кући својих родитеља, маштала.

Занимљив је разговор са Наталијом објављен у новосадском листу „*Застава*“, уочи премијере „*Лесковчани у Паризу*“ у Новом Саду, маја 1926. године. „О себи само врло мало могу да кажем. Дуго времена сам

¹³⁸ Томислав Н. Цветковић, „Наталија – лесковачка Парижанка“, Алијанса Лесковац, бр. 12, јун 2004, стр. 16.

живела у Паризу, па сада велики део године боравим у француском главном граду. Оданде радим за београдске листове, који, морам да признам, више цене страног писца него домаћег. У почетку сам своје радове слала под властитим именом, али нису објављивали, касније сам писала под француским псеудонимом и од тада ми сваки рад угледа светло дана.“

О свом комаду, Наталија је рекла да је музичка комедија са песмом и да очекује успех на новосадској сцени пошто је свуда где је играна добро прошла. „Мислим, додала је, да ће се и мађарској публици јако допасти, већ зато што су у њему садржане неке међународне атракције.“ (Представу је режирао Радослав М. Васнић, знаменита личност српске позоришне историје).

II

Наталија Арсеновић-Драгомировић је прва жена комедиограф у српској књижевности. Поред комада „Лесковчани у Паризу“, написала је још три позоришна комада: „Бисрна књезиња“, „Удај ми ћену“, „Капетан Милан“. После Другог светског рата започела је (није завршила) лакрдију о *Тодору Тонићу*, лесковачком адвокату, народном посланику, или како се сам називао „*татко на народ*“.

Комад „Лесковачни у Паризу“ доживео је више извођења у Скопљу и Новом Саду 1926. године, у Београду 1928. године, када је била постављена и у Сарајеву, као и на сцени повлашћеног Градског позоришта Лесковац (септембар 1926). На сцени позоришта у Лесковцу комад је извођен и сезоне 1944/45. Трећи пут комад „Лесковчани у Паризу“ поставио је редитељ Миодраг Гајић у част 70. годишњице од оснивања Дилетанског позоришта у Лесковцу 1896. године.

На позив ондашњег управника Народног позоришта Томислава Н. Цветковића, Наталија је присуствовала премијери у бриљантној Гајићевој режији, 16. октобра 1966. године. Био је то Наталијин последњи боравак у родном Лесковцу. Наталија је била изузетно задовољна представом и љубазним позивом да буде гост Наодног позоришта. Позоришту је, том приликом, поклонила огромну енциклопедију на немачком језику, нешто намештаја и гардеробе, а одрекла се и хонорара од представе која је извођена преко 70 пута пред препуним гледалиштем.

Наталија – лесковачка *Парижанка*, преживела је голготу преласка са српском војском преко кршевите Албаније, била је предани активиста Међународног црвеног крста у Паризу, проносила је име Париза у Србији својом духовитом комедијом „Лесковчани у Паризу“; светска дама, племенита особа, знаменита Лесковчанка окончала је свој бурни и богати живот 28. јануара 1978. године у Београду, оставивши сећање на своје одважно делово за време рата, и књижевно дело које пркоси времену незаборавом.¹³⁹

¹³⁹ Томислав Н. Цветковић, Наталија – лесковачка Парижанка, Алијанса, бр. 12, јун 2004, стр. 16..

III

ЛЕСКОВЧАНИ У ПАРИЗУ – Позоришни комад „*Лесковчани у Паризу*“ (Наталије Арсеновић) региструје покушај да се наслика патријархални живот и менталитет старих Лесковчана и тако сачува од заборава једна вековна архаика која у себи крије обиље поезије и занимљивих истина о људима. Инспирација је потекла из пишчеве љубави према граду из детињих и девојачких успомена, са чијим ће људима и касније, као Парижанка, да контактира у Француској. Међутим, сама људска наклоност није довољна да се и успе у књижевним амбицијама, поготово када се ради о делу у дијалошком облику. Аутор је успео да оствари само делић своје замисли: језички жаргон и један угао патријархалног морала и психологије старих Лесковчана. Нешто истине о својим познаницима писац нам је презентовао у карикатуралним видовима, испуштајући суштинске компоненте без којих дело нема снаге илузије о истинском животу ни у двочасовном трајању. У литерарном и чисто драмском погледу испољена је почетничка наивност која пати од разводњености, растргнутости, плоназама и неумешности да се изграде драмски заплети и континуитет сценских ситуација на материји која пружа мноштво могућих интрига. Оно што је највредније у делу јесте доброћудан хумор према коме се наша публика увек односила захвално.

И поред крупних недостатака у делу, Миодраг Гајић је приступио режирању представе са особитим задовољством и одушевљењем, улажући велике напоре да ову позоришну шалу што више сценски оживи и обогати архаичним лесковчаким колоритом, у чему она сиротињски оскудева. Ослободивши представу епизода које су успавале драмски ритам, а уносећи своје детаље са низом изворних песама, кола, изрека и битних момената из лесковачких обичаја (тканица, просипање воде на испраћају укућана, „сито“, свадобено даривање, „свекрвино коло“ и друго), редитељ је извукао представу из шунда и придао јој фолклорни значај. На тај начин је она осетно добила у динамици и занимљивости и дочарала нам изгубљене боје одређеног поднебља. Да би ефекат био потпун, редитељ је успешно организовао бројни свирачки, певачки и играчки ансамбл од људи изван позоришне куће, што такође представља новину у извођењу овог комада. Међутим, иако су ликови извучени из изанђалог штива, било је и мањих слабости у њима које су могле бити избегнуте, нарочито језичке недоследности. Наиме, многе личности у комаду изговарају текст и са старом и са новом лесковчаком акцентацијом или, пак, у истом дијалогу чујемо граматички правилне, а и чисте жаргонске реченице. Те слабости, ипак, нису довољне да умање успех представе, која се темељи на залагању читавог ансамбла и других сарадника који су у комаду учествовали не појавом већ својим стручним решењима.¹⁴⁰

¹⁴⁰ Борислав Здравковић, Живот на даскама, Н. Арсеновић Драгомировић „Лесковчани у Паризу“, стр. 36-39.

%

О овом комаду писао је у *“Прегледу лесковачког књижевног стваралаштва”* Драгољуб Трајковић. Наталија Арсеновић, подсећа Трајковић (стр. 30) написала је *„комедију садашњице у шест слика“*. *„Лесковчани у Паризу“*, то је лакрдија у којој је – захвљујући донекле и рђавој представи (јер је писац ових редова гледао само њену представу), дата рђава и неукусна карикатура патријалхалних Лесковчана Благоја и његовог оца Копета. Копе је њен главни јунак, недоследан чувар свега што је конзервативно у материјалном и моралном животу Лесковчана. Пред свој полазак у Париз Копе никако није хтео да одбаци народно одело и да обуче европске *„панталимоње“* и капут с крагном, машном и шепиром. Али дошавши у Париз и међу *„париске Лесковчане“*, у једном веријатео падне у севдах, заборави на све обзире и круте регуле свога места и допусти да му веријеткиња седне у крило, а једна чак и на грбачу да му се попне, свестан сваког тренутка свог моралног пада; али и не трепећи због тога никакву грижу савести, већ једино страх да то не дозна његова Санда.

%

О Наталији Арсеновић Драгомировић опширно је писао и *Милан Трајковић*, а о његовој књизи *„Наталија Арсеновић Драгомировић“* на промоцији је опширно беседио проф. др Живан Стојковић.¹⁴¹

(...) Наталија Арсеновић Драгомировић, прва је жена писац комедије у лесковачком жаргону и једина, колико нам је познато, у дугој историји овога града. Па ако у глумишту постоје примадоне, она је у нашем културном миљеу примадона, која је, како сама каже, схватила да је живот толико тужан, толико испуњен тешким и непријатним догађајима да се од сурове свакодневице увек треба бранити смехом. А сам аутор у уводу истиче да му је интересовање било усмерено у проналажењу женског лика који је у Лесковцу запамћен по неким културним или техничким достигнућима. Преко њеног лика покушао је да оживи женску страну лесковачке чаршије почетком XX века.

(...) Милан Трајковић се није упуштао у оно што припада књижевним критичарима. То је анализа и критички осврт на комедију *„Лесковчани у Паризу“*, што је, у сваком случају, посебна тема за обраду, у чему би помогле и бројне критике, наравно позитивне, после приказивања ове комедије у разним градовима широм Србије, затим у Сарајеву и Скопљу.¹⁴²

---

¹⁴¹ Проф. др Живан Стојковић, *„Беседе о књигама“*, Удружење писаца Лесковац 2012, стр. 83. *Напомена:* У књизи је објављена беседа у Народном музеју, 13. марта 2010. године. Стојковић подсећа да је аутор књиге Милан Трајковић, студент друге године на Одсеку за историју Филозофског факултета у Нишу и да је син универзитетског професора Живојина Трајковића и праунук чувеног проте Драгутина Ђорђевића, познато као *„лескоачаки Вук Карацић“*.

¹⁴² Проф. др Живан Стојковић, *Беседе о књигама“* – приказ књиге Милана Трајковића *„Наталија Арсеновић Драгомировић“*, Удружење писаца Лесковац 2012, стр. 83-87.

СРЕТЕН ДИНИЋ

І
Сретен Динић (1875 - 1949) рођен у Великом Шиљеговцу у долини Рибарске реке, у подгорју Јастрепца. Прво Динићево књижевно дело је позоришна игра у седам слика „Косовски бој”. Састављено је из народних песама, а делом и из песама Љубомира П. Ненадовића. Оно је најпре изведено у Кладушници, а потом другим селима кладовског краја. У виду књижице појавило се тек 1925. године у Лесковцу. Динић има и повећу збирку песама „Јеци и одјечи” (Београд, 1905). У своје време овим стиховима је, с једне стране, одрицана свака књижевна вредност, док су, с друге стране, били необично хваљени. Писац се, изгледа, приклонио првом мишљењу (јер ову књигу не уноси у списак својих објављених радова) иако се никад није одрицао писања песама.¹⁴³

„Из царства мрака” зове се Динићева трилогија намењена народном просвећивању. Са књижевне стране, сматра Д. Трајковић, најинтересантнији је трећи део „Из царства лажне образованости” (Београд, 1913). Од свих Динићевих дела из лепе књижевности овог периода, свакако највише пажње заслужује збирка „Мој завичај” (Београд, 1926). Његово „Ратно сироче” објављено је 1924. године у Лесковцу. Слично је интониран комад у два чина „Под маслинама на Крфу” (1926). У спеву „Мајчин аманет” (Београд, 1928), Динић у деветерцу износи како болесна Невена прича свом синчићу Стојану.

Драмско дело Сретена Динића, његов комад „Наша работа” (Ниш, 1925) једно од од два његова белетристичка списа искључиво посвећених старом Лесковцу. Динић није говорио о Лесковцу мечестерства, накалемљеног на паланачко малограђанство, коме су трагови у времену што је претходило овом, а омогућило му афирмацију баш ово, са свим економско-социјалним и културним реквизитима. Ипак, он га није сасвим пренебрегао, али је о њему проговорио узгредно („Наше газде, наше фабрике, неши радници, наша работа!” или „Куде се биволи бањав, оне жабе не крекав”) а додирнуо га је и у једном чланку своје књиге „Чаршија и култура”¹⁴⁴

¹⁴³ Д. Трајковић, Народни просветитељ Сретен Динић и његово време (1875-1949), Народни музеј, Лесковац 1973; Преглед лесковачког књижевног стваралаштва, Наше стварање, Лесковац 1973.

¹⁴⁴ Д. Трајковић, Преглед..., стр. 26.

Динић је основну школу учио у свом селу од 1883. до 1887. године. Нижу гимназију похађао је у Крушевцу од 1887. до 1891. године. Године 1891. Динић се уписује у нишку Учитељску школу.¹⁴⁵

%

Динић је школовање морао касније да настави у богословији. У својим аутобиографским белешкама које је назвао „*Моје бројанице*”, Динић није поменуо да је у богословији положио и испите за прву годину. Касније је постављен за привременог учитеља у Бивољу код Крушевца, с тим да положи матуру идућег маја у алексиначкој Учитељској школи, која је те године била премештена из Београда у то место. Најзад, од 12. маја до 12. јуна 1897. године, у Учитељској школи у Алексинцу полагао је завршни учитељски испит и положио га са одличним успехом, само тројица са врло добрим, а остали са добрим, уколико нису одбијени.

Када је положио испит зрелости, Динић је разрешен дужности привременог учитеља, обратио се министру просвете с молбом да буде постављен за учитеља у било којем месту јастребачког подгорја. Али, у министарству су му рекли: „А, не може тако. Ти си матуру завршио са одличним успехом, а ми одличне шаљемо само у Крајину.” Слегао сам рамена, сећа се Динић, и нисам даље ни речи приговори... Савијем објаву у џеп па право у Кладушницу код Кладова, крај плава Дунава.¹⁴⁶

За време учитељевања у Кладушници, Динић је написао и своје прво дело, студију „О народним учитељима”. Кроз читаву брошуру провејава залагање писца за признање да је учитељски позив тежак и племенит, за достојанство људи који су неимари народне просвете и културе... Динић је за своје ученике у Кладушници написао и „Косовски бој”, позоришну игру у седам слика. Ову позоришну ствар за децу Динић је објавио у посебној књижици тек 1925. године у Лесковцу. Рад на задругарству, инспирисао је Динића да напише роман са тематиком из живота једне сеоске породичне задруге. То је његов „Препорођај” (Београд, 1909). У роману се све углавном збива у задрузи сељака Радача, који поред жене има и четири сина и толико снаха.

Још 1905. године, Динић је објавио у Нишу збирку својих песама под насловом „Јеци и одјеци”. То је позамашна књига стихова која је, иако у часопису „Босанска вила” оцењена повољно, од критике у Србији дочекана као „неозбиљна, рђава и без икакве вредности.”¹⁴⁷

%

Године 1910. из часописа „Учитель”, чије је био сарадник, прештампана је Динићева расправа „Учитель као културни радник”, која се у многоме ослађа на његов рад „О народним учитељима у Србији”. Друштво за школство хигијену и народно просветитељс тво издало је

¹⁴⁵ Д.Трајковић напомиње да су сви подаци о Динићевом одласку у учитељску школу преузети из његових аутобиографских бележака објављених у часопису Народни просветитељ 1930-1933. године под насловом Моја бројаница

¹⁴⁶ Цитат из Мојих бројаница

¹⁴⁷ Видети Дело, децембар 1905, стр. 399 и Српски књижевни гласник. бр. 2, јануара 1906.

Динићеве два дела: „Из царства мрака - Царство ракије”, 1906, „Царство мрака – Царство судбине”, 1910. године. Динић има и трећу књигу из „Царства мрака”. То је дело „Из царства лажне образованости” (1913) у коме је у виду прича дата читава галерија разних ликова. Динић је написао и уџбеник „Познавање природе за III и IV разред основне школе (Београд, 1910).

%

Сретен Динић је 1913. године постављен за школског надзорника среза лесковачког и среза власотиначког. У Лесковац је дошао 20. новембра исте године, и отада, сем прекида за време Првог светског рата, није више мењао место свога службовања и рада.¹⁴⁸

Он је тада са двојицом наизменичних председника општине, Мичетом Бабамилкићем и Стојаном Николићем, стварао планове о многим актуелним комуналним и школским проблемима Лесковца. После страшног и жалосног повлачења кроз Албанију 1915. године, Динић је на Крфу учествовао у оснивању државне штампарије и „Српских новина”, а постао је и члан редакције овог листа и његов први сарадник заједно са Бранком Лазаревићем, Милутином Бојићем, Драгољубом Филиповићем и другима. У „Српским новинама” и „Ратном дневнику”, који је излазио у Солуну, Динић је објавио своје белешке о повлачењу српске војске.

(...) Дело је још одмах стављено на располагање француским публицистима, а пријатељ српског народа Жозеф Ренк користио га је за своја предавања на Сорбони о трагичној одисеји Срба кроз Албанију. Овај први спис о последњим месецима Србије у 1915. години и повлачењу усред зиме, после рата, издат је о трошку писца под насловом „Српска војска и бежање кроз Албанију и на Крфу”.¹⁴⁹

Као болесник од маларије, Динић је 1917. године, са нашим инвалидима, упућен у Француску, у Лион, где хвата везе и ствара пријатељства са француским интелектуалцима и користи их за српску ствар. На народном универзитету који оснива у Франшевилу, нашим инвалидима држи читаве циклусе предавања, а поред тога служи им као тумач за француски језик. У месту Полињи (Јура), Динић пред већим скупом говори на француском о страдању Срба при повлачењу кроз Албанију.

Динић је радио и на оснивању Дома ратне сирочади, а написао је и комад „Ратно сироче” и заједно са професором Стеваном Живковићем „ставио га на ноте” те је ствар, као нека врста оперете, са доста успеха извођена у Лесковцу и по околним местима. Касније је Динић објавио још неколико комада. Његов комад „Под маслинама на Крфу” (Београд, 1926) има два чина и написан је „по личним доживљајима и утисцима”. Поменимо и његов позоришни комад у једном чину „Проглас уједињења” (Лесковац, 1930), где глорификује братство Срба, Хрвата и Словенаца.

¹⁴⁸ Д. Трајковић, Народни просветитељ Сретен Динић, стр. 50.

¹⁴⁹ Исто, 51.

Своје посебно дело о бугарским зверствима у Првом светском рату штампао је у две књиге под насловом „Бугарска зверства у врањском округу” (1921), а те године му је штампана и збирка поучног састава за децу „Мали путници”.

На једном конкурс, после Првог светског рата, његова „Школска хигијена” добила је прву награду америчке мисије и исте године објављена у издању Министарства просвете (Београд, 1922). Наредне, 1923. године, Динић је штампао у Лесковцу, о свом трошку, на најпростијој хартији, своје највеће дело за народно просветитељство и васпитање. То је књига „Школа живота” са поднасловом „васпитни савет једног младог човека”, у ствари низ поука које се дају у оквиру дијалога између једног младића који је, сит варошког живота, пошао да изврши самоубиство и једног старца који младића враћа животу.

Године 1923. објављена је Динићева „Чаршија и култура”, „књига за народно просвећивање”. Она садржи четири предавања и неколико чланака. Писац сматра да чаршија таква каква је не може бити носилац културе ни предњачити у извршавању националних задатака.

II

УРЕДНИК ЛЕСКОВАЧКОГ ГЛАСНИКА - Сретен Динић је више од 15 година био једини уредник „*Лесковачког гласника*”, недељног листа лесковачке омладине. На то место дошао је 1922. године. (...) Динић је био главни покретач оснивања Народног универзитета у Лесковцу 1924. године и један од његових активних сарадника више од једне деценије. Он је био члан његове управе и са његове катедре одржао је велики број предавања о разноврсним темама од којих је неке штампао. Динић је био један од главних иницијатора оснивања Градског позоришта у Лесковцу, које је радило од 1926. до 1929. године. Неко време био је и управник овог позоришта и уложио је доста да оно што дуже опстане и одговара својој намени, при чему је поднео и извесне материјалне жртве. Динић је био и први управник Академског позоришта у Лесковцу.¹⁵⁰ Динић је себе ангажовао и на стварању Народне књижице у Лесковцу.¹⁵¹

Поред романа „Препорођај”, Динић је дао и једну збирку приповедака о људима свога краја под насловом „Мој завичај” (1926). Те године Српска академија издала је Динићев спис „Како да сами себе васпитавамо и култивиремо”. У првом делу су чланци, а у другом поучне приче. Октобра 1927. године Лесковчани су прославили пола века свога ослобађања од Турака. Тада је објављена „Споменица на прославу педесетогодишњице ослобођења Лесковца” (Лесковац, 1928), коју су

---

¹⁵⁰ Напомена Д. Трајковића: О томе опширније у Споменици тридесетогодишњице позоришног живота Лесковца (1926-1956), Николаја Тимченка, као и у књизи Н. Тимченка Фрагменти из историје лесковачког позоришта, I (1896-1941), Лесковац 1967.

¹⁵¹ Лесковачки зборник, VI књига, Д. Трајковић Предратна организација студената лесковачког краја и стварање народне књижице и читаонице у Лесковцу.

урадили Сретен Динић и Драгутин Тодоровић. Ту је објављен и Динићев чланак „Лесковац у прошлости”.

Динић 1928. покрене лист „Народни просветитељ”, који је неко време био орган Учитељског друштва среза лесковачког. Часопис је излазио шест година (1928-1933) и залагао се за народно просвећивање. Диниће је сарађивао у многим дневним листовима и часописима. Био је превише ангажован као публициста, а тај његов рад добио је повољну оцену, што показује свакако и једна свешчица, једно писмо београдских студента објављено 1910. године у коме је Сретен Динић увршећен међу тадашње „признате педагоге и ђачке пријатеље”.¹⁵²

Динићева књига „Народни будилник” (Лесковац, 1931) је читанка за народ, збирка многобројних прича, анегдота, писама, изрека итд. По садржини и саставу слична „Школи живота”. Динић је објавио и посебну књижицу о Михајлу Аврамовићу, творцу српског земљорадничког задругарства. Његов „Михајло Аврамовић” (Лесковац, 1931) говори о човеку око кога се, у своје време, „окретала сва чисто културна народна интелигенција.” Динић је био религозан човек, али је на веру гледао као на средство за оплемењивање душе. Објавио је и посебну књигу „Исус Христос као народни просветитељ”, (Лесковац, 1933).

„Сагоревање омладине” (Лесковац, 1934) је збирка предавања и чланака са темама о васпитању омладине, пре свега о фаталном утицају улице и рђавог друштва на васпитање деце. Године 1934. Динић је објавио књигу „За организацију народног просвећивања” у којој се бави питањем да ли народно просвећивање треба да буде индивидуално или колективно.

%

Сретен Динић је умро у Лесковцу почетком августа 1949. године, после дуге и тешке болести. Поводом његове смрти, у „Нашој речи” од 6. августа, под насловом „Умро популарни јавни радник Сретен Динић”, објављен је краћи напис Аристомена Ристића, новинара.¹⁵³

„Смрт је ових дана изненада истргла из наше средине популарног писца Сретена Динића, доајена лесковачких јавних радника... Иако болешљив и већ изнемогао, Сретен Динић је и после ослобођења активно учествовао у културном препороду и животу свога града. Живо се залагао за оснивање музеја града, чији је био први управник, и поклонио му драгоцен материјал, држао предавања, помагао рад Народног универзитета, био је члан и ревностан посетилац Литерарног клуба.”

---

¹⁵² Д. Трајковић, Народни просветитељ и писац Сретен Динић и његово време, стр. 78.

¹⁵³ Д. Трајковић, Народни просветитељ и писац Сретен Ристић, стр. 82.

III

Сваки и најсумарнији приказ књижевног рада у Лесковцу између два светска рата, просто мора да почне Сретенем Динићем, незаоблазним просветним и културним прегаоцем и човеком који је неуморном делатношћу оставио неизбрисив траг у културној историји овога града.¹⁵⁴

Сретен Динић није Лесковчанин, али је по доласку у Лесковац осетио, нема сумње, неку чврсту, унутражњу повезаност са људима овога града и његовим духом; Динић није напуштао Лесковац све до своје смрти и све своје снаге употребио је неуморно и искрено настојећи да унапреди живот Лесковца и Лесковчана у сваком погледу и на свим нивоима.¹⁵⁵

Општу слику о Динићу даје Драгољуб Трајковић у својој књизи о њему; та слика је толико тачна, толико и карактеристична, позивајући на коментар и промишљање правих домета једне мисионарске делатности, у исто време обухватне и дискутабилне; мислим да неће цинично звучати ако се каже да је у том опису дошла до пуног изражаја мера једног Лесковчанина, Трајковићева, о заслугама једног делатника који квалитетом и институцијама свога деловања потпуно одговара провинцијском укусу и критеријуму; али, треба рећи и то да без Динића, а то Трајковић одлично разуме и констатује, о култури Лесковца између два светска рата не би имало шта много да се каже.¹⁵⁶

Оно што карактерише рад и личност, схватања и животну филозофију Сретена Динића јесте, пре свега, његово апсолутно опредељење за рад за народ и народно просвећивање. Доказ за то јесте његово послератно ангажовање; наиме, он учествује у припремама за опремање и отварање Народног музеја 1948. године, учествује на свечаној академији поводом отварања музеја и чак извесно време, иако већ изнемогао од старости, врши дужност управника музеја. То је лепо уочио и констатовао у некрологу Аристомен Ристић. (...) Ристићев некролог објављен је у *Нашој речи*; његовим речима о Динићевој повезаности са народом додао бих лично сазнање да су Динића сачували у најбољим успоменама неки од оних лесковачких јавних и научних радника који су га познавали, али и његови ученици, који су га запамтили као доброг педагога и драгог учитеља.¹⁵⁷

(...) Да бих употпунио представу о обиму и разноврсности Динићевог рада, навешћу податке које о њему даје Трајковић у „*Лексикону југословенских писаца*“. Према том, по свему судећи непотпуном списку, Динић је објавио први рад, расправу „*О народним учитељима*“, још

¹⁵⁴ Николај Тимченко, Белешка о Сретену Динићу, Народно стварање, Лесковац, 3/97. (На крају прилога је дато објашњење да је о реч о одломку из рада Књижевни живот у Лесковцу између два рата).

¹⁵⁵ Николај Тимченко, Сретен Динић, културни преглац и писац, Књижевна баштина Лесковца, Лесковачки културни центар, Задужбина „Николај Тимченко“, Лесковац 2007, стр. 29.

¹⁵⁶ Николај Тимченко, Књижевна баштина Лесковца, стр. 30.

¹⁵⁷ Н. Тимченко, Књижевна баштина Лесковца, стр. 33.

крајем прошлог века, 1898. у Пожаревцу; пре збирке песама „*Јеци о одјеци*“ (Ниш 1905), штампао је у Београду расправу „*Учитељ као културни радник*“ (1901). Следе: „*Царство ракије*“ (1906), „*Царство судбине*“ (1907). „*Препорођај*“, роман (1911), „*Царство лажне образованости*“ (1913), „*Мали путници*“ (1920), „*Мали пријатељи*“ (1921), „*Чаршија и култура*“ (1921), „Бугарска зверства у Врањском округу I-II“ (1921), „*Српска војска и бежанија кроз Албанију*“ (1922), „*Школа живота*“ (1923), „*Мића Соколац*“, позоришни комад (1923), „*Ратно сирочије у песми и причи*“ (са Ст. Д. Живковићем), 1924, „*Наша работа*“ (1925), „*Косовски бој*“, позоришна игра (1925), „*Под маслинама ка Крфу*“, позоришни комад, 1926, „*Мој завичај*“, приче из народног живота, (1926), „*Мајчин аманет*“, прича (1927), „*Ко треба да буде путовођа нашега народа*“ (1928), „*Михаило Аврамовић*“ (1931), „*На левој обали Мезе*“ (1931), „*Проглас уједињења*“, позоришни комад (1931), „*Шта треба да знам*“ (1933), „*Сагоревање омладине*“ (1934), „*За организацију народног просвећивања*“ (1934). Из ове очиглено непотпуне и непрецизне библиографске јединице, који је сачинио наш несумљиво веома заслужни библиограф *Ж. П. Јовановић*, води се да је, поред свих својих редовних послова, Динић годинама успевао да објави сваке године *бар по једну књигу!*¹⁵⁸

(...)... Динић сматра да Лесковац треба да има позориште и да у позоришним комадима његови житељи треба да буду представљени; зато он пише „*Ратно сироче*“, које ће касније постати и нека врста опере, и „*Нашу работу*“, у коме пушта на сцену лсковачке људе да говоре лсковачким језиком. И у једном и у другом случају проговара Динићева просветитељска свест и долази до изражаја његова неутољива потреба да даје својим мештанима оно што сматра да им је потребно ради подизања стандарда њихова живота. Као што се у својим списима противи алкохолизму и пушењу, залаже се за очување здравља, тако исто у покретању Народног универзитета, писању песама и комада и сл.¹⁵⁹

Динић је, када је реч о поезији, објавио збирку песама још 1905. године, али није прстао да пише стиховане саставе састављене све до рата; другим речима, упоредо са свим својим осталим списатељским, просветитељским, организационим и уредничким пословима, он је истрајавао и као песник.

Динићева доста обимна збирка стихова „*Јеци и одјеци*“ није прошла ни у критици незапажено; о њој су објављени прикази у угледним часописима као што су *Босанска вила*, *Дело* и *Српски књижевни гласник*, и то би био успех сам по себи да нису два београдска часописа донела сасвим негативне критике о тој поезији.

¹⁵⁸ Н. Тимченко, Књижевна баштина Лесковца, стр. 33-34.

¹⁵⁹ Н. Тимченко, Књижевна баштина Лесковца, стр. 39-40. *Напомена:* О Динићу Сергије Димтријевић, за разлику од Д. Трајковића, изриче оцену да је „контрверзна личност, „мрачна, реакционарна личност, окорели назадњак који се супротставља напредним идејама...“

IV

Динић је у правом смислу речи оно што се може означити старинским, али тачним изразом – *народни просветитељ*; употребивши модернији израз, рекло би се да је био културни и просветни радник коме су све сфере друштвеног и јавног рада биле блиске и чије се име може срести у готово свим активностима које се сматрају као културно-просветне и корисне. Јер, по занимању учитељ, по функцији просветни надзорник, по опредељењу велики поборник идеје задругарства, а по схватању дужности савременик учесника свеколиких збивања и културних иницијатива, уредник локалног листа „Лесковачки гласник”, управник професионалног позоришта, члан управе Народног универзитета, на коме је држао предавања, члан многих удружења као што је удружење трезвењака; слободно се може рећи да није било подухвата у култури у коме он није учествовао, а подједнако је био просветни и јавни радник, књижевник и новинар јер се просветом није бавио само професионално већ му је *просвећивање народа* било вокација. У ту сврху, бавио се и новинарством – његови многобројни чланци су више моралне и практичне поуке него информације; он много више коментарише него што обавештава имајући у виду увек поуку и моралисање као сврху свог деловања и као праву потребу читаоца коме се обраћа. Са сличним циљевима и побудама бавио се и књижевношћу – он је претежно морализатор и васпитач и као песник, и као приповедач, и као комедиограф, па и као писац либрета. То је јавни делатник који је целокупни свој рад, па и књижевни, потчинио тој основној вокацији. Имајући у виду оно што је урадио и оно што је у међуратној историји Лесковца у њему од културе и просвете постојало, ваља без предомишљања констатовати да би без њега културни живот у граду био много сиромашнији. Занимљиво је истаћи да је Динић био управник и тек основаног Народног музеја 1948. године. Он је, дакле, до саме смрти све своје стваралачке снаге поклатио Лесковцу.

Марљивост је главна особина Сретена Динића. Он је не само неуморно практично деловао него је и много писао, између осталог песме, приче и позоришне комаде, а онда и, као уредник Лесковачког гласника, новинске чланке, затим брошуре о задругарству, учитељском позиву итд. Погледа ли се све то, а то је довољно да испуни цео један радни век, има се утисак о једној силној енергији стављеној у службу општенародне користи. Динић је био *народни човек* у најбољем смислу те речи. Али, разноврсност и, посебно, вредност Динићевог књижевног и публицистичког опуса изискује сасвим одређене закључке и они нису у складу са марљивошћу пишчевом и енергијом унетом у сав тај веома обимни и пожртвовани рад.¹⁶⁰

---

¹⁶⁰ *Напомена:* О Сретну Динићу опширан прилог објавила је Верица Баторевић Божовић у Помаку, јануара 1997. године. Она напомиње да је Динић објавио око 40 књига, да је писао у Политици и Правди и да су му дела превођена на чешки и француски језик.

ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ

И Међу личностима недавне прошлости Лесковца посебно место заузима *Јован Јовановић*. Ова контраверзна, довољно снажна и карактерна личност заслужује пажњу као интелектуалац, правник, адвокат, професор, политичар и јавни културни радник.¹⁶¹

Припада истакнутим личностима Лесковца између два светска рата попут *Сретена Динића*, *Сергија Димитријевића*, *Жак Конфина*, *Миливоја Перовића*, *Драгољуба Трајковића*. После Другог светског рата бавио се стваралаштвом оставивши неизбрисив траг у

култури. Интересантан је као уредник „Недељних новина”, политички првак Земљорадничке странке и истакнути стваралац на научном пољу. Његов научни опус, антрополошко-социолошког каарактера, вредан је допринос изучавању јужносрбијанаца, насеља, живота и рада народа лесковачког краја. И као правник и адвокат уживао је посебну репутацију.

Јован В. Јовановић, рођен је 2. фебруара (на Сретење) 1905. године у Лесковцу, у сиромашној занатској породици абације *Василија* и *Настасије*. Одрастао је и васпитавао се у патријалхал ном духу. Његов чукундеда Стаменко води порекло из Буниброда. Он се дошао у Лесковац још за време Турака. Његова куће је била на источној периферији вароши Лесковца, где је данас зграда Општинског суда. У то време, од његове куће источно, иза данашње железничке станице, простирале су се баре пуне воде, шевара и риба. Стаменко се бавио трговином, а његов син Јован абацијским занатом. Јован и његова два брата Кота и Младен Дена звали су се Абраши. Јован Абраш био је учесник у ослобођењу Лесковца од Турака 1877. године. Тада је, веле, убио турског команданта жандар мерије Белог Менета.

Са Недом из Грајевца изродио је три сина – Василија, Владимира и Љубомира и кћерку Костадину Дику. Јованов отац Василије, кад се оженио Настасијом, оделио се од оца и купио кућу у јужној периферији вароши, где се и данас налази.

Са Настасијом је изродио је Светозара, Војислава, Драгутина и Јована и кћери Лепосаву и Љубицу. Када му је 1909. године жена умрла, Василије се по други пут оженио Евдокијом са којом је имао кћерку Веру. Породица је живела у сиромаштву. Василије и његова одрасла деца радила су даноноћно абацијски занат и борили се са тешком немаштином. Јован је код оца био чирак. Живели су уз пасуљ, закуван љутим паприкама, а

¹⁶¹ Добросав Туровић, Јован Јовановић Абраш, Лесковчанин, бр. 11, октобар 1999, стр. 12-13.

спавали на асурама и на земља ном патосу. Није било времена за разоноду и весеље.

Јован Јовановић је пошао у школу 1912. када је избио Први балкански рат. Бугарска окупација Лесковца 1915. прекинула му је школовање. Све до ослобођења породица је живела бедно, уз свако дневну бугарску тортуру.

После Првог светског рата, Јовановић је наставио школовање. Гимназију је учио у Лесковцу, а матурирао је у Врању. После завршене гимназије уписао се на Технички факултет у Љубљани. Сиромашан, напушта Љубљану и уписује права на Београдском универзитету. Студирао је три године уз рад, а у четвртој је био редовни студент. Дипломирао је 1931. године са врло добрим успехом. Судско-адвокатски испит положио је 1935. године у Београду. У адвокатски именик уписан је 7. новембра 1936. године и од тада па до смрти био је веран адвокатском позиву. Као правник и адвокат радио је у Ужичкој Пожеги, Власотинцу и Лесковцу.

Јован Јовановић укључио се у политички живот 1925. године. Као студент права приступио је 1929. године Земљорадничкој странци, коју је водио Драгољуб Јовановић, професор Београдског универзитета. Исте године Јовановић је постао шеф Земљорадничке странке, као леви земљорадник и 1927, 1929, 1935, 1936. и 1938. активно учествује на општинским и парламентарним изборима. Један је од састављача чувене „Лесковачке резолуције” (од 12 тачака) против Шестојануарске диктатуре и режима краља Александра Карађорђевића, због чега је хапшен и прогањан.

II
У књизи „Из нашег Манчестера” (Београд, 1953) публициста и историограф Драгољуб Трајковић записао је о Јовану В. Јовановићу: „Уредник „Недељних новина”, уколико се у оно време могло, није штедео ништа што у јавном животу није било за поштеду. То нису чинили ни остали сарадници овог напредног листа: око њега су се за кратко време окупили многи људи чија је наштампана мисао била одважна, исправна и поштена. Поред Аристомена Ристића, Јовановићевог помоћника, у овом листу сарађивали су и ови људи: Сергије Димитријевић, Предраг Ђорђевић, Брана Митровић, Т. Дорин (Трајко Стаменковић), Светозар Крстић, Адам Илић, Миладин Ћирић, Владимир Велебит, Михајло Јовановић – Брада, Лика Ценић, Раде Вуковић и други. „Недељне новине” остаће видно забележене у аналима духовне културе града.

Иначе, на парламентарним изборима 1938. године, као леви земљорадник, Јовановић је био посланички кандидат на листи Удружене опозиције. На изборима је добио 2.543 гласа, од тога 301 у самом Лесковцу. На овим изборима није победио нити је изабран за народног посланика. Но, Јован Јовановић није на то обраћао пажњу већ је и даље,

све до Другог светског рата, водио странку и заступао интересе сељака и радника.

И у новинарству и публицистици, Јовановић је био веома активан. Био је од 1933. до 1935. године везан за лист „Недељне новине”. Окупљао је даровите интелектуалце града око свога листа и код новинара уживао је велики углед.

Има хуманих и прогресивних, који се боре за друштвене интересе и стављају их изнад личних интереса, а нису одговорни ниједном режиму. Један од таквих, који се увек борио против постојећег режима, а долазио је у конфликт са онима за које се борио, био је управо Јован В. Јовановић. Тегобан живот из детињства и младости и правнички позив утицали су на његову хуманост и прогрес. Као политичар и јавни радник често је био пред дилемом који пут да одабере и животним правцем да се упути? Јовановић је имао да изабере између приклањања постојећој политици и режиму или да своје неслагање с њим изрази на видљив начин. Он је у три система задржао лични став левичара и опредељеног интелектуалца!

Још као студент права припадао је напредном покрету. Под утицајем свог професора Драгољуба Јовановића, чијом ће се сестром касније оженити, приступа Земљорадничкој странци и 1929. године сукобиће се са режимом Краљевине Југославије. Као потписник „*Лесковачке резолуције*” против Шестојануарске диктатуре, тражио је да се сељак и радник заштите од економске кризе и полицијског система, да се смање порезе и таксе, као и да се сељак заштити од Аграрне банке, коју представљају крупни капита листи. Подвргао је критици државу и режим Петра Живковића за стање у војсци, парламенту и држави и указао на самовољу и корупцију. Критиковао је отпуштање чиновника, хрватску слогу, доделу одликовања за паре и наговестио предстојећи рат и несигурност народа. Због ове резолуције био је хапшен и прогањан од режима и полиције. У конкордатској борби 1937. године супрот ставио се ондашњим властима у Лесковцу. *Био је ухапшен, осуђен* на основу Закона о заштити државе на *30 дана апсе и 3.000 динара новчане глобе*. На притисак јавности и опште амнестије у вези са Конкордатом *издржао је казну затвора од 14 дана*. Такође, исте године дошао је у сукоб са локалним властима јер је јавно критико вао повећање лесковачког буџета.

И у току Друго светског рата изјаснио се против фашизма. После окупације Лесковца 1941. године од Немаца, Јовановић је био на списку сумњивих интелектуалаца за хапшење. Био је под присмотром полиције. Да би избегао пратње и хапшења, 1943. године прихватио се принудног рада у Немачкој. Интерниран је у Беч на принудни рад у фабрици шећера и слада. У Бечу је провео шест месеци и почетком 1944. године илегалним путем, теретним возом, вратио се у родни град. Нико осим његове породице није знао да је дошао из Беча. У кућном скровишту провео је до 6. септембра када је Лесковац бомбардован од савезничких авиона. У белом чаршаву, као „рањеник”, користећи метеж, напустио је град и

прикључио се партизанима Поречја. По потреби службе послат је у Горњу Јабланицу за службеника среског НОО Јабланичког среза у Медвеђи.

Јовановић је учесник НОБ од 6. септембра 1944. до маја 1945. године. Као правник радио је после ослобођења земље у Лебану, Лесковцу и Власотнцу као адвокат, а од 15. августа 1949. године био је професор права и политичке економије у Економској средњој школи (Трговачка академија).

И народна власт, за коју се борио, није му била наклоњена. *Био је на списку „морално политички неподобних“*. Дуго није добио одобрење за адвокатуру. Среско јавно тужилаштво Јабланице, 28. јула 1949. године покренуло је кривични процес против Јовановића „због увреде суда и правосуђа“. Среско јавно тужилаштво у Власотинцу, 6. маја 1950. године, обуставља кривични процес јер нема елемената за кривично гоњење због „слободних мисли и слободног изражавања“. У том процесу Јовановић губи државну службу, па је 1950. радио у Приштини. Међутим, мајор Јован Вукчевић, опуномоћник Управе државне безбедносит за лесковачки срез, 18. октобра 1951. године, ухапсио је Јована Јовановића због писања сељацима молби за испис из сељачке радне задруге. На главном претресу Окружног суда у Лесковцу, 4. фебруара 1952. године, Јовановић је *осуђен на казну затвора у трајању од 7 месеци за „дело надриписарства“*. Казну је издржао и 1958. године затражио је од СУП Лесковац да га брише из списка осуђених. После издржане казне тешко је живео са женом Радмилом и децом Љубишом и Миром. Његов људски век био је борба за право и правду. Због тога је испаштао и нализацио на отпоре власти и неправду. И поред свих животних тегоба, Јовановић је остао веран својим принципима, перу и стваралаштву! То није имало утицаја на његову стваралачку личност, истраживање и писање научних радова.

Умро је децембра 1992. године, у 87. години. Био је врло скроман и карактеран човек, кога је красио патријалхални етнос нашег народа.

III

Јован Јовановић се веома рано посветио историографији лесковачког краја. Он је један од *првих сарадника Народног музеја* у Лесковцу и „Лесковачког зборника“, од 1961. године па до смрти. У скоро свакој свесци „Лесковачког зборника“ објављивао је прилоге научно-публицистичког истраживања. Његови радови су антрополошко-социолошког, етнографског, културолошког, правног и исто риографског карактера. У „Лесковачком зборнику“, у едицији посебних издања, Јовановић је објавио антропогеографске и социолошке студије „Лесковачко Поречје“ (1972-1973), „Пуста Река“ (1975- 1979), „Лесковачко поље и Бабичка Гора“ (1978-1979) и „Доња Јабланица“ (1981-1982). Поменуте студије имају историјско-привредни карактер.

Јовановић је објавио и више научних радова из даље и ближе прошлости Лесковца и лесковачког краја. Његова интересовања и знања

дубоко задиру у науку, историју, језик (лесковачки), народно стваралаштво и уметност. Његови радови вредан су допринос изучавању становништва лесковачког краја. Остаће запамћен и као критичар, полемичар и добар саговорник. Наш град још памти Јовановићеве дуеле са *Миливојем Перовићем*, писцем романа „*Големаша*“, због типизације ликова романа и са професором *Браном Митровићем* у вези са лесковачким говором, а и у вези са правним и историјским темама.¹⁶²

У „Лесковачком зборнику“ бр. XXXIII за 1993. годину у рубрици *In memoriam* о Јовану В. Јовановићу са пуно поштовања, пише *Драгутин М. Борђевић*: „Тихо, смирено и скоро нечујно у Лесковцу је децембра 1992. године, у 87. години, умро лесковачки адвокат у пензији, и истакнути радник на културном и научном пољу Јован В. Јовановић. Нестала је једна изузетна личност, један страствени истраживач свога завичаја и простора где су се смељивале и сударале историјске епохе и културе многих народа.

Високообразован, интелигентан, од младости усправног става, чврстог, принципијелног карактера, Јовановић се веома рано посветио историографији лесковачког краја. У групи студената између два светска рата ужива велики углед због свога рада. Постаје уредник веома познатих „Недељних новина“ око којих окупља ондашњу школовану омладину.

(...) Јован В. Јовановић је један од првих сарадника Лесковачког зборника. Од 1961. па све до скоро, у свакој свесци, годишњаку Народног музеја у Лесковцу, објавио је веома запажене радове и прилоге антрополошко-социолошког карактера који представљају вредан допринос изучавању становништва, насеља, живота и рада народа лесковачке области.

(...) Јована Јовановића можемо уврстити у ред великих Лесковчана, као што су Сретен Динић, Драгољуб Трајковић, Сергије Димитријевић, Жак Конфино и други.¹⁶³

IV

О Јовану Јовановићу као ствараоцу објављено је више прилога, а Николај Тимченко је оценио да су се „крајем двадесетих и почетком тридесетих година појавили заједно, као генерација, Сергије Димитријевић, Драгољуб Трајковић, Аристомен Ристић, Јован Јовановић, и почели, уз доајена лесковачког културног и књижевног живота, неуморног и заслуженог Сретена Динића, да сарађују у Лесковачком зборнику, да покрећу нова гласила и да дају допринос и проширују онај домен јавног живота који називамо културним и, уже, књижевним.“ Додуше, сви побројани аутори давали су примат историји и науци над белетристиком, али су неки од њих много учинили за појаву и неговање

¹⁶² У књизи *Живот* пише приче Верице Баторевић Божовић (Удружење писаца општине Лесковац 2001) пренет је њен прилог о Јовановићу. (Помак, бр. 6, јануар-март 1998), Између осталог, наводи: „Мало је познато да је Јовановић студирао књижевност, али да те студије није привео крају.“

¹⁶³ Драгутин М. Борђевић, Јован Јовановић, адвокат у пензији, културни и научни радник из Лесковца, Лесковачки зборник XXXIII, 1993, стр. 375.

критике – А. Ристић, на пример, позоришне, а Ј. Јовановић књижевне – и тиме директно утицали на развој завичајне књижевности.¹⁶⁴

(...) Хронологије ради, ваља напоменути да је Драгољуб Трајковић свој први рад објавио 1927. године, и то су били „Први весници слободе“; он је увелико сарађивао у Лесковачком гласнику; следеће, 1928. године објавио је и другу књигу „Покрети за ослобођење у крајевима ослобођеним 1877/78“; године 1930. штампа књигу с реченицом која постаје славна – „Ми једемо наприке, а зидамо фабрике“, а 1932. године „Силуете из Фанара“, с поднасловом „Прилози за студију манчестерства“.

Као што се из ових наслова види, Трајковић се првенствено усмерио на проучавању историјске прошлости и његове претензије су првенствено научне; њему уз бок по вредноћи, интелектуалној снази и озбиљности стоји Јован Јовановић, који се појављује у Лесковачком гласнику 1923. године са политичким чланцима; овај заслужни Лесковчанин је у јавни живот ушао као журналиста и политички писац, а онда је силом околности морао напустити политичку активност и одати се антропологији и социологији села, не напуштајући ни своје перманентно интересовање за културне и књижевне појаве.¹⁶⁵

(...) Јовановићев приказ Конфинових „Мојих отитинара“ објављен је у Недељним новинама, у броју 23. од 10. јуна 1934. године. Конфинова књига није изашла у Лесковцу, објавио ју је један од најугледнијих српских издавача Геца Кон „у тврдом повезу и броширано, са сликом на корицама по угледу на модерна издања из лепе књижевности“, али је суд Јована Јовановића, за разлику од оцене Сретена Динића, који је о овој књизи писао у Лесковачком гласнику, не само негативан, већ могло би се рећи, поразан – и то из више што књижевних, што ванкњижевних разлога. (...) Конфино је у извесном смислу козер, али његове приче нису ни издалека духовите; најзад, Кофино не следи тенденције нове књижевности.¹⁶⁶

(...) После Другог светског рата Јовановић је био један од најсталнијих сарадника Лесковачког зборника, почев од седамдесетих година чешће се јавља у Нашем стварању, а спорадично и у Нашој речи. (...) Уопште узев, Јован Јовановић је личност преко чијег се дела и деловања, и пре и после Другог светског рата, не може олако прећи, иако је он, нажалост, прећуткиван и такорећи искључен из официјелних токова лесковачке културе.¹⁶⁷

---

¹⁶⁴ Николај Тимченко, Књижевна баштина Лесковца, Лесковачки културни центар, Задужбина „Николај Тимченко“, Лесковац 2007, стр. 25.

¹⁶⁵ Николај Тимченко, Књижевна баштина Лесковца, стр. 27.

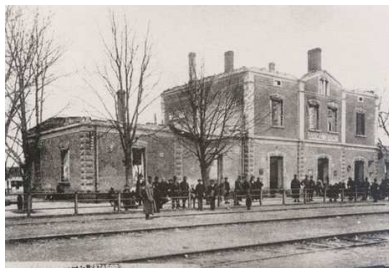
¹⁶⁶ Николај Тимченко, Књижевна баштина Лесковца, стр. 118.

¹⁶⁷ Н. Тимченко, Књижевна баштина Лесковца, стр. 135-136.

ДОБРИВОЈЕ КАПИСАЗОВИЋ

I

Неколико младих Лесковчана, између два светска рата, штампало је збирке својих песама. Поред Каписазовића, то су били: *Спасоје Стојановић* (сам и заједно са глумцем *Јованом Танићем*), *Раде М. Димитријевић*, *Глигорије Гљебов* и други. Међу њима се видно истакао Добривоје Каписазовић, који је у својим песмама једини био Лесковчанин.¹⁶⁸

%

Прва Каписазовићева збирка под насловом „*Песме*” (Лесковац, 1927), има двадесет песама неједнаке вредности. Одушевљен њеним стиховима, Трајковић је по изласку књиге из штампе написао ову белешку: „Ове је први пут да се у Лесковцу јави једна добра књига стихова, која је технички врло лепо и укусно опремљена.

У Каписазовића је пантеистичко осећање природе, осећање врло дубоко, управо једно стапање са космосом. Ту трепери душа млада, „На земљи овој грешници старој” души је тесно па хоће висину и чистоту звезда. Она узлеће до њих, милује звезде и на њима се греје. Душа му лети звездама, и мисли одлећу „у сфере за људску недостижну моћ” кроз „тишину пуну бола што влада изнад овог Плачног неба”. Јер природа сама себе ствара и руши, и у томе јесте њена тајна.

Друга Каписазовићева збирка зове се „*Алтана*” (Скопље, 1930). Она има двадесет и пет песама, које, опет као што обично бива, нису једнаке вредности. По основном лирском тону сличне су онима из прве књиге и скоро половина их се извила из раније објављене песме „Алтана”.

Као и прва, и друга Каписазовићева збирка стоји под утицајем народне лирике лесковачког краја, али и под утицајем наше романтичарске лирике:

*„Млади дани исплакани, горо зелена.
Млади дани проћердани, туго голема!
Тужном гором ветри вију, горо зелена.
Виногради сузе лију, туго голема“
У лутању младост вене, горо зелена.
Лишће вене, да увене, туго голема!..”*

¹⁶⁸ Д. Трајковић, Преглед..., Лесковац 1973.

II
У необјављеним аутобиографским белешкама „Шта ме је све интересовало, чиме сам се све бавио”, Добривоје Каписазовић је записао: „Од самог детињства, пре школе, знао сам да читам и пишем и многе сам песмице учио и знао и да декламујем и да певам. Као гимназијалац, записао сам песме које су се певале. После четвртог разреда гимназије почео сам да сакупљам народне песме, а тада сам почео и да пишем стихове. Не сећам се назива своје прве песме, али мислим да је била нека серенада (тада су биле у моди) а знам да сам се осмелио да је прочитам старијем другу (који је важио као критичар на литерарним састанцима). Он ми је онда рекао да је песма добра, али да му кажем одакле сам је преписао. А мене је баш то окуражило јер сам био сигуран да је нисам преписао, већ сам је измислио. То је значило да сам успео. Тај се друг звао *Радмило Димитријевић*, доцније је био професор универзитета. Године 1923. већ сам се пробио као песник. Јеремије Живковић је уређивао и издавао врло лепо уређиван часопис „*Венац*”, а ја сам се уврстио у сараднике и то под називом „*Монах Венијамин*”. Због тог псеудонима био сам отпуштен из црквене службе. То је посебна прича, записује Каписазовић својом руком и додаје: „Прву збирку „*Песме*” штампао сам 1927. а другу „*Алтана*” 1930. године.¹⁶⁹

%

Заједно са *Љубишом Каписазовићем*, старијим сином Добривоја Каписазовића, седимо у радној соби лесковачког писца и ствараоца у Улици Браће Баруха 11. у Београду, у близини Јеврејске општине, на Дорћолу. Љубиша брижно чува и објављене књиге и необјављене рукописе свога оца. И све оно што је о Добривоју написано и објављено. У објављеној трећој књизи *Лексикона писаца Југославије*, 1987. године, у издању Матице српске, знатан простор посвећен је Добривоју Каписазовићу.

%

Као изданак старе лесковачке породице, чак веома образоване по критеријумима с почетка XX века, Каписазовић је у Лесковцу похађао Нижу гимназију, Богословију у Битољу, па се 1927. године уписао на Богословски факултет који није завршио. Био је писар приправник Духовног суда у Скопљу, па је отпуштен, због писања песама под псеудонимом „*Монах Венијамин*”; по казни је премештен у Духовни суд у Шапцу због збирке песама „*Алтана*” поново је премештен у Скопље, где ради као писар, па секретар Духовног суда. Потом постаје ђакон, па протођакон. Пошто је протеран из Скопља, ради у Лесковцу и Врању као секретар Црвеног крста и заменик митрополита скопског, а априла 1947. године напушта црквену службу.

У Лесковцу је био сарадник и уредник недељника „*Наша реч*”, директор Народног позоришта, службеник просветног одељења Лесковца,

¹⁶⁹ Верица Баторевић-Божовић, Добривоје Каписазовић, Помак, бр. 3/4, април-септембар 1997.

секретар Музичке школе и Економске школе. Средином педесетих година одлази за Београд где је био уредник фабричког листа „Галеника”. Уређивао је „Весник”, лист православног свештенства СФРЈ и часопис „Православна мисао”.

III

Писао је песме, приче, хумореске, драмске слике, приказе, чланке, белешке, у великом броју листова и часописа. Народно позориште у Нишу и Лесковцу 1944, односно 1953. године извели су му драму у пет чинова „А младост је прошла”. Лесковачко Народно позориште извело је једночинку „На Коњуху”, „Са партизанима”, „Хитлерова смрт”, „Освета”, „Дочек Нове године”, а на дечјој сцени у Лесковцу драматизацију бајке у три чина „Ивица и Марица”. Урадио је *Споменицу Цркве „Света Богородица”* у Скопљу од 1835. до 1935. и Божићну читанку.

Уз две поменуте збирке песама објавио је књиге: „*Лесковачки надимци*” (грађа за проучавање породица старих Лесковчана), издавач Народни музеј у Лесковцу, потом „*Тошке у Лесковац и његове говоранице*” (1980), „*Анегдоте из живота Митрополита Скопског Јосифа*” (1982), „*Монографију Митрополит Вићентије*” (1938), „*Лесковчаке заврзламе и чарламе*” (1975, која је 1995. године доживела репринт издање). Међутим, доста онога што је Добривоје Каписазовић написао у рукопису је и до сада није објављено. Био је члан Удружења новинара Србије и, пред смрт, постао је и члан Удружења књижевника Србије. Одликован је Орденом Светог Саве. Умро је у Београду 1993. године а сахрањен у Лазаревцу. Сахрани је присуствовао и патријарх српски господин Павле. Спомине га и Радомир Константиновић (пета књига, стр. 311), „Биће је језик – есеји о књижевности”, а објављене су му песме у Енциклопедији Мирослава Крлеже. Године 1985. Загреб је издао „Педесет најпознатијих староградских народних песама, романси и шлагера”. Међу њима је и песма „*Тужни ветри гором вију*”,¹⁷⁰ аутор музике и текста Добривоје Каписазовић.

У својим необјављеним рукописним белешкама, Каписазовић је записао: „Када сам 1930. године издао књигу песама „*Алтана*” у Скопљу, где сам и живео, дружио сам се са члановима Певачког друштва „Мокрањац”. Када сам им уручио своју прву збирку песама многи су ми рекли: шта нам дајеш песме које се не певају. То је био повод да пронађем мелодију за неке од својих песама. И тако је настала мелодија за песму,

---

¹⁷⁰ У необјављеним аутобиографским белешкама Каписазовић је написао да је песма настала у Скопљу. Наишла је на добар пријем, па су је почели да свирају по кафанама. У том време беше дошао у Скопље Миле Милутиновић, звани „Воскар”, бивши оперски певач. Он је са Мицом Бошњаковић, приређивао концерте класичне музике и народних композиција - сећа се Каписазовић.

моју песму „*Тужно ветри гором вију*” - пише у белешкама Добривоје Каписазовић.¹⁷¹

Ево како гласи песма „*Тужни ветри гором вију*“:

*Тужни ветри гором вију,
Горо зелена!
Виногради сузе лију,
Туго голема!*

*Имао сам једну драгу,
Драгу вољену
Китио је росним цвећем,
Ружом руменом.*

*Ружа ми је увенула,
Ружа румена,
Драга ме је оставила,
Драга вољена.
Драга ме је напустила
Драга вољена.¹⁷²*

Драгољуб Трајковић је у „*Прегледу лесковачког књижевног стваралаштва*“, између осталог, записао: „...Али, ако у Лесковцу и од њихових људи, све до данас, нису створена књижевна дела каква су дали напред поменути писци, у њему ипак има појава које су, скоро од почетка овога века, интересантне и заслужују нашу пажњу. Овде, пре свега, мислио на извесне списе *Сретена Динића*, па на приповетке *Жака Конфина* и *Бране Митровића*, као и на песме *Добровоја Каписазовића*, *Фреда Фазлофског* и других, не испуштајући из истог периода ни извесне публицистичке списе нити драмска дела *Наталије Арсеновић*. Ми, исто тако мислимо на лесковачко литерарно стваралаштво после Другог

---

¹⁷¹ Уз овај приказ, Верица Батореви-Божовић, одличан зналац Каписазовићевог живота и рада, преноси и део песме Д. Каписазовића из збирке „Песме”, објавље не 1927. године: „*Рођен сам у доба кад долећу птице/ што доносе радост и вест о о пролећу крај обале/ тихе реке Ветернице ој, у то доба осећам, умрећу*”.

¹⁷² У необјављеним аутобиографским белешкама о свом композиторском ангажману Добривоје Каписазовић је записао: „Збирку „Алтана“ издао сам у Скопљу, јер сам тамо и живео. Дружио сам се са певачима, члановима Певачког друштва „Мокрањац“ у Скопљу. Када сам им уручио своју нову збирку песама многи су ми рекли: „Шта нам дајеш песме које се не певају!“ То је био повод да пронађем мелодију за неку од песама. И тако је настала мелодија за песму „Тужно ветри гором вију“. Певали смо је у Скопљу и она је наишла на добар пријем, па су је почели свирати и кафанске музике. У то време беше дошао у Скопље Миле Милутиновић, зв. „Воскар“, бивши оперски певач. Он је са Мицом Бошњакковић припређивао концете класичних и народних композиција... Миле је моју песму одмах заволео, он је први, колико знам, пренео свуда. И у то време с радо певала у Београду. Од тада се врло често чује преко Радио Београда и других радио станица. Колико се сећам, интерпретирали су је, поред М. Милутиновића још и Вуле Јевтић, Павле Стефановић, Никола Колаковић, Пандуревићева и др. А у последње време Предраг Цуне Гојковић преко ТВ Београд. Може се чути како се радо пева и у малим градовима, покаткад и без музичке пратње. *Напомена*: Видети опширније Наше стварање, нова серија 4-97.

светског рата, али не заборављамо ни оне списатеље које је у Лесковцу или од Лесковчана створено до Првог светског рата, и то само радом *Димитрија Алексића* и других у прошлом веку, већ и делатношћу лесковачких учитеља окупљених око дечјег листа „Ђачки напредак”, као и радом *Симе Бунића* на драми.“

IV

ХУМОР У ДЕЛИМА ДОБРИВОЈА КАПИСАЗОВИЋА - Добривоје Каписазовић, аутор књиге „*Лесковачке чарламе и заврзламе*” (1995), добар је зналац лесковачког менталитета.

(...) Једна од занимљивих шала везана је за познатог књижевника Радоја Домановића, који је био наставник у лесковачкој Гимназији: „Радоје Домановић је бија у Лесковац наставник, волеја је такој да поседи с’с друштво, да проћаска па и да „купи” поништа за његово писување. У тој време Лесковац још није имаја електрично осветљење.

Лесковчани су били радни и вредни и рано се легали, ал’ рано се и дизали. Чека ги работа. „Рано пиле, рано поје” - викали су они. А Радоје па волеја да гледа у лампу - причали су Лесковчани. Ама на њега несуд замерали, он је бија јѐбанџија.

К’д Лесковац добија електрику, прича се, дошеја Домановић у Лесковац. Интересовало га да види како с’г живив Лесковчани. И изненадио се јербо си је све било ко пре: Лесковчани па рано ишли на спавање. И затој је, викав, написаја: „Иако сад у Лесковац електрика светли,/ Лесковчани ипак лежу/ Кад и петли!”¹⁷³

%

Море, шће ни школе и големо знање!

За Лесковчанина си је доста да научи да чита и пише и убаво да изуче рачуницу. Шће му поголемо знање. За њега си је трговија. И затој дете треба да изучи: три године трговију у Лесковац, три године да учи штедњу у Пирот, и три године у Ужице да изучи њини мерифетлуци. И више му не треба. Доста. За живот му друго не треба. К’д тој убаво изучи, тој му је повише од сви факултети и све школе.

К’д сам овиј чуја зачудија сам се: к’ко тој Лесковчани признавав да су Пироћанци поголеме штедише од њи!

%

Ево још једне згоде, али о другом доктору, др Мазнићу:

Прича се по Лесковац к’ко је тој волеја да каже чувени доктор Мазнић, кој си је много волеја друштво, седељке, песму, свирку, па и добру капљицу. Он је објашњавао како је још Шекспир рекја:

„Тешко је Србин бити!

За кога је све једно:

---

¹⁷³ Лесковац је трећи град у Србији кој је добио електрично осветљење (после Београда и Ужица). То је било 1903. године.

бити ил не бити,
Ал неје све једно:
пити ил' не пити!

Да л' је тој сам Мазнић турија у Шекспирова уста, ил' па чуја од некога,
не се знаје. Ама, сигурно је да тој Шекспир неје казаја.

%

Бија у Лесковац неки много добар доктор. Од милоште, сви су га звали:
докторче Жаче! Бија је цењен и омиљен, јербо је умејаја с'а људи и да ги
саветује и да се интересује за њино здравље. И човек трезвен, паметан и
исправан. Што се вика: мане неје имаја!

Одједанпут протурили глас:

- Докторче живи с'с шофера!

И цел се Лесковац почеја да чуди: к'ко па тој, зар тој може да буде
истина! Неки поверовали, неки несу, ама глас се пронеја... А оно које
било. Купија докторче Жак ауто, а његова жена Грета шоферирала,
управљала с ауто... И л'кнуло на сви.

%

Друга, такође занимљива прича, везана за познатог адвоката Манића:

Манић је школовао истовремено четворо деце у Београду. Да би смањио
трошкове, Благоје је својој деци сваке недеље слао храну у картонским
кутијама... Те кутије су деца враћала натраг. Једном га неки пријатељ
упита како је и како напредују деца на студијама. Благоје кратко одгово
ри:

- Кутије се исцепише, деца школу не свршише, ја не могу више!

%

Кад смо код лесковачког говора на можемо а да не споменемо једну
његову особину: све што има име - и надимак има. Дешавало се често да је
надимак важнији од имена. Ево једне такве згоде:

Године 1900 одлази Горча ћата из Лесковац са регрутима у Врање и
списком њихових имена и презимена. Три регрута - истог имена: Милан
Стојановић. Уз списак неки водник из врањског војног округа звани
СУТРА и стаде прозивати. Прозове: Милан Стојановић! Нико се од
регрута не одазва. Он штиклира то име. Прочитала мало касније опет:
Милан Стојановић! Нико се опет не одазва... Десило се то и трећи пут. Кад
је завршио прозивку, окрене се Горчи ћати, па му рече:

- Абре, ћато, па овде ти нема сви регрути!!!

- Туј су сви! Дај овама тај списак па ће видиш да су туј!

Узе ћата списак и прочита штиклиране регруте:

- Милан Стојановић - Голотрпче!

- Ја!

Милан Стојановић - Звер!

- Ја!

- Милан Стојановић - Близнак!

- Ја! - одазва се трећи.

Водник звани СУТРА приђе Милану Стојановићу Голотрпчету и рече:
- Је ли, бре, што се ти не одазва кад те је прозва, а!
- Знам ли, бре, водниче, кога ти Милана прозиваш и од коју фамилију!
Да си казаја „Голотрпче”, ја би знаја, овакој што знам на кога Милана
Стојановића мислиш!

V

ТОШКЕ ИЗ ЛЕСКОВАЦ И ЊЕГОВЕ ГОВОРАНЦИЈЕ – Тодор Тонић на кога се ове лакрдије односе није нека измишљена фолклорна особа. То је стварни актер друштвеног и политичког живота Лесковца између два светска рата, производ лажне буржоаске демократије, њена трагикомична фигура и предмет увесељавања тадашњих житеља нашег града.¹⁷⁴

Осврнимо се укратко на политичку каријеру Т. Тонића. Т. Тонић, адвокат, појављује се већ на изборима за Уставотворну скупштину одржаним 28. новембра 1920. као кандидат Радикалне странке за Врањски округ (у групи кандидата по чл 14. изборног закона – који је тражио факултетске квалификације). Тада није ушао у парламент.

(...) После прокламовања шестојануарске диктатуре 1929. године први парламентарни избори одржани су 1931. године. (...) Т. Тонић је први пут изабран за посланика.

(...) Аутор ове књижице Д. Каписазовић је у 48 прикупљених анегдота успешно приказао личност Тодора Тонића, адвоката, познатог демагога, политичког превртљивца и дугогодишњег режимског народног посланика лесковачког среза у периоду од шестојануарске диктатуре до слома Југославије априла 1941. године.¹⁷⁵

%

Имао је Лесковац више народних посланика, али памте се само двојица: *Мане и Тошке*. Први је био давно, а други између два рата. Када хоће да се каже: опет он! Опет исти! У Лесковцу се уместо тога рекне: „*Ја! Па Мане!*“¹⁷⁶

Ове узречица је настала у вези са последњим кандидовањем његовим. Наиме, познато је да су се стари Лесковчани знали углавном по надимку или по деминутиву имена. Ретко се мо знао по имену и презимену. Манојла Живковића, народног посланика знали су само по имену у скраћеном облику: Мане. Пошто је осетио да га народ више неће бирати, он позове чланове главног одбора странке да га подржи и поново кандидује. Представник странке је на збору излагао како Лесковчани треба да из своје странке изаберу човека који ће најбоље умети да заступа

¹⁷⁴ Др Сергије Димитријевић, предговор, „Тошке из Лесковац и његове говоранције“, Културни центар „Милентије Поповић“, Лесковац 1980, стр. 5-8

¹⁷⁵ Др. С. Димитријевић, предговор, „Тошке из Лесковац и његове говоранције“, стр. 7.

¹⁷⁶ Добривоје Каписазовић, уводна реч, „Тошке и његове говоранције“, стр. 9-10.

њихове интересе и зато он предлаже да бирају Манојла Живковића. Не знајући да је то њихов Мане, они прихвате кандидату са „живео!“ Позван је Мане на говорницу да се захвали. И чим се појавио, неко је узвикнуо: „*Ја! Па Мане! Нећемо Мане!*“ Нису га изабрали, али је остао у сећању по овој узречици.

Други послани који се памти, чије ће име остати у причама и шалама је Лесковчанин *Тодор Р. Тонић, познат као Тоша, Тошке* или као „*татко на народ*“ – како је сам себе познавао.

Тошке је стекао такву популарност не само у Лесковцу и околини, но и у читавој нашој земљи. Његова појава потписнула је све оно по чему се знало и причало о Лесковчанима. Јер раније, ако би ко срео Лесковчанина, наметало му се и нехотице оно: „трговац из Лесковац“ или индустријалац Манчестерац, а Тошке је учинио да се при сусрету са Лесковчанином изговори: „Тошке“ или „татко на народ!“ И данас се то може чути.

Није Тонић такву и толику популарност стекао ни као правник и адвокат, ни као народни послани.

-Па чиме? – упитаће свако.

Тонић се је прочуо својим лакрдијама, својим шалама, својим специјалним хумором и понајвише по томе што је све то казивао *лесковчаким језиком* (жаргоном) – као добар козер и демагог.

Опсена му је била да буде познат и славан и чинио је све и сва, свуда, на сваком месту, да буде запажен, да се о њему прича и препричава. Баш као и многе жене, које, да би биле уочене и запажене, чине све и свашта: кинђуре се, фракају и мажу и облаче често накарадно – тако је и Тонић лакрдарио и причао свашта да би био интересантан и запажен. И успео је у томе.

Оно што сам овде изнео из његових говораница и онога што сам у личном додиру од њега чуо, а и од других – најбоље ће илустровати Тодора Тонића и начин стицања популарности.

Без намере да говорим о његовој личности, о њему као адвокату или посланику и да дајем суд и оцену о њему и његовом раду – узео сам из његовог живота само ону „*смешну страну*“ са намером да се то сачува од заборавља као интересантност своје врсте, као оригиналност његова.

Још само да напоменем: Тонић је рођен у сиромашној кућици на периферији Лесковца и сам се кроз живот пробијао и школовао. Ни као адвокат, ни као посланик није ништа нарочито стекао (сем куће у граду, која је потпуно срушена приликом бомбардовања Лесковца), а скончао је свој живот у Сиротињском дому у Лесковцу, убрзо после ослобођења.

Све његове лакрдије нису овде обухваћене. Можда они који га знају треба да их забележе. Постоји и велики број писама која је он писао разним личностима, која садрже доста његовог хумора и његову својеврсну духовитост.¹⁷⁷

---

¹⁷⁷ Добривоје Каписазовић, комплетна *Уводна реч*, „Тошке из Лесковац и његове говоранице“, стр. 10.

ЖАК КОНФИНО

И **Ж**ак Конфино и Брана Митровић су први Лесковачки приповедачи са извесном књижевном културом и у исто време са књижевним претензијама.¹⁷⁸

До (Другог) светског рата су изашле четири збирке Конфинових прича: „*Моји општинари* (1934), „*Лица и наличја*” (1936), „*Мој Јоцко*” (1937) и „*Хумореске*” (1941). Оне су највећим делом посвећене Лесковчанима и лесковачким Јеврејима. „Конфино је започео свој приповедачки рад као приказивач

архаичне јеврејске општине у Лесковцу, једне заједнице где је живот био диригован исконским верским регулама... (...) Али Конфино није сликар-приповедач, јер у његовим списима, па ни у јеврејским причама чија му је тематика била најближа, уопште нема сликарског елемента, нема боја.¹⁷⁹

Причање у првој збирци, у „*Мојим општинарима*”, испуњено је бригом око организације црквене општине која има правила од 130 параграфа, а свега 18 општинара и „ил Светозар деветнаести” или око тога како да се уравнотеже општинске финансије одстрањењем тија – Грасје, која је постала права напаст, јер добровољне прилоге скупља у своју ташну, или око тога како да се са лицитације мицвота (црквених обреда) уклони Аврам Каталин, који узима афтару на вересију; или како да се удоми општинска удовица тија – Амада, која је ницала где је нису сејали... која је знала све, видела све, чула све”, и никог није остављала на миру, или како да се тију – Менахем разведе од своје жене зато што је о празнику изнела на сто празну шерпу; итд. Сличне су му и остале јеврејске приче из друге и четврте збирке.¹⁸⁰

На унутрашњој страни омота друге збирке Конфинових прича „*Лица и наличја*”, написано је: „О Лесковцу и Лесковчанима морали сте да чујете. Можда их и познајете. Али сте несумљиво далеко од тога да их разумете потпуно ако их нисте упознали кроз ведри хумор *првог Лесковчанина у нашој литератури – Жака Конфина*. Конфино је пронашао старо мађионичарско огледало и пустио незлобљиво да се у њему огледају и једни и други (тј. православци и Јевреји), цео његов родни Лесковац и сво његови драги Лесковчани”.

¹⁷⁸ Д. Трајковић, Преглед..., стр. 31.

¹⁷⁹ Исто, стр. 31.

¹⁸⁰ Д. Трајковић, Преглед..., стр. 33.

Д. Трајковић у „Прегледу...” каже о тој збирци да се из ње „не види прави лик овога града” и додаје да је Жак Конфино (ставља под знаке навода) „први Лесковчанин у нашој литератури”.¹⁸¹

По Трајковићевој оцени, „изузев донекле првог и последњег поглавља”, („Иза божјих леђа” и „Јоцко решава и крупнија питања”), „слику Лесковца не показује ни књига „Мој Јоцко”, коју је писац иначе пласирао као лесковачки роман.”

(...) Додир живота у Лесковцу је површан. Ипак, у првом је дато као неко „земљиште радње” овог јединог али и неуспелог лесковачког романа, који као да се и не развија у лесковачкој средини, а у другом – једна конкретна слика у прилично живим локалним бојама, пуна динамике, реалистична слика која подсећа на оне из Сремчевих приповедака и која би можда била и боља да се не налази у низу других исто таквих и да Конфиново схватање друштва и збивања у њему није површно и магловито, мада с претензијама да буде исправно и јасно.

У ново издање овог романа (под насловом „Моје једнице”, 1952. године), убачено је и неколико нових глава. Али ствар тиме није постала нимало интересантнија, нити је штогод добила у својој локалној боји и композицији.¹⁸²

Последња предратна збирка Конфинових прича, објављена под насловом „Хумореске”, показује више и ведрине и зрелости него остале његове предратне књиге, и највише доприноси позитивним странама његовог дела.

За осам предратних година објављене су и четири збирке Конфинових приповедака, а ван њих остало је још неколико у „Политици” и две-три у „Српском књижевном гласнику”. То је довољно да један приповедач покаже да ли његово дело има књижевну вредност, да ли он сам има довољно снаге за уметничко обликовање извесне друштвене стварности.

Своју литерарну делатност Конфино је почео у Лесковцу, месту у сваком погледу интересантном за уметника било које врсте, у једној средини која обилује грађом за све књижевне облике. Истина, почео је хумором и сатиrom, па и свака срећнија досетка, виц или „реч с реп”, јако цене, макар и у усменом приповедању, и где колорисана и голицава прича о месним догађајима и људима вреди колико и добар ђувеч и добро вино и могао да осети, чак и да буде и сведок многих историја, често врло интимних, свеједно да ли су комичне, гротескне или трагичне.¹⁸³

Конфино је само изузетно умео да удеси и одржи дистанцу између себе и свога дале, да се ослободи свог манирског излагања и да свом причању обезбеди природни ток. Д. Трајковић додаје уз ове критичке опаске, да Конфино „има особитог дара за хумор”.

---

¹⁸¹ Д. Трајковић, Преглед..., стр. 35.

¹⁸² Исто, стр. 35.

¹⁸³ Д. Трајковић, Преглед..., стр. 36.

Најбоље Конфинове приче су оне које су инспирисане стварним животом, оне чију садржину није морао да измишља: „Душевна храна”, „Скоро једна драма”, „Уверење за женидбу”, а нарочито „Пријатељи”, озбиљна тема за велику причу о свирепом ударању на таламбасу сопствене бруке, о непромишљеном садистичком изазивању сопствене несреће, из патријархалних обзира. У исти ред иде „Последња љубав”, као и неке које су остале само приче „Политике”: „Луд на свој начин”, „Деда Васиљко”, „Мени стига”, „Сто година - девет гроша” и „Меница”. Но, иако садржајне и локално обојене, и ове су у ствари заостале на најповршнијој скици, са плитком и примитивном психологијом, мада су могле бити развијеније у веће приповетке.¹⁸⁴

Кад се прочита нежна прича „Миленко, регрут”, стиче се уверење да би Конфино могао бити бољи у нехумористичкој него у хумористичкој приповетки.

Ово уверење још више учвршћују и две његове приповетке објављене у „Срском књижевном гласнику”, 1940/41. Прва од њих је „Сирена”, изузетно садржајна, скоро увод у роман о нашим Менчестерцима, показује знатан напредак у раду овог приповедача, јер није голо варирање једне исте идеје, као што је иначе случај са највећим бројем његових прича.

Друга је необично фина приповетка „Спасилац”, сликовита, добро постављена и психолошки довољно образложена. Та приповетка, у којој се имало праве мере за оно што је опште, и да причање не изгуби од локалне боје која му даје особиту драж, и да не буде лишена извесног хумора, али правог, неусиљеног, најбољи је доказ за то да би Конфино у озбиљној причи могао да пружи и дела од трајније вредности. И доказ за оно чему иначе нису потребни докази: да је живот најбољи покретач уметничког стваралаштва, да се најбољи израз даје оној „повести”, како каже Д. Трајковић, „која је уједно и повест нашег срца, па били то лични доживљаји или догађаји који су нас потресли као свесну друштвену јединку. „Спасилац” је успела приповетка о болести једне мајке која „треба да умре зато што је страх да рађа децу коју неће моћи да исхрани”.

Очекивало се од Конфина, и још неких, да литерарно уобличи Лесковац, да на животу његовог друштва што пре изврше пресек и да га унесу у књижевност. Конфинова прича „Кијамет с гробљем” примљена је као лак убод у тему коју је био дужан да обради ваљано, ако је хтео да његово спосатељство представља извесну културну вредност. Исти је случај и са његовом причом „Једна афера”, али не по њеној уметничкој обради већ по њеној концепцији која је ако не у целини, довољно поентиранира да би могла послужити за основу већег књижевног дела о Лесковцу („Али никад се није десило, бар не у нашем граду, да је један адвокат био покраден”).¹⁸⁵

---

¹⁸⁴ Исто, стр. 37.

¹⁸⁵ Д. Трајковић, Преглед..., стр. 38.

Жак Конфино је имао све материјалне услове да би слободно могао приказати живот једног интересантног града у свој његовој наготи и нескладу, да би се слободно могао ухватити у коштац са једном бандитском немани у чијем ропству је стењао велики број његових земљака, а да би оштрим оруђем (и сатиром, а не само хумором) могао ударити по њој.

Али стварни реквизити којим је овај писац располагао били су, како изгледа, и сметња за једно уметничко стварање са прогресивним тежњама, јер је и Конфино плаћао трибут својој друштвеној класи.¹⁸⁶

Пре рата Конфино је написао (заједно са својом супругом Гретом) и две комедије - „Плагијат пред академијом” и „Крв није вода” од којих је прва играна у Народном позоришту у Скопљу и Сарајеву, а друга у Скопљу и Нишу.

После рата, исти писац објавио је неколико збирки хумористичких прича: „Ротаријанци”, 1947, „100 година – 90 гроша”, 1952, „Лекареве приче”, 1953, „Нове хумореске”, 1960. и „Пожури, докторе!”, 1972. године.

Сем тога, као што смо поменули, његов предратни роман „Мој Јоцко” доживео је ново издање као „Моје јединче”, 1953. године.

Од Конфинових послератних драмских дела објављена су: „У среду се региструјем”, 1952, „Заклињем се”, 1957. и радио-драма „Мамин велики син”, 1960, а игране у разним позориштима: „У среду се региструјем”, „Сирото моје паметно дете”, „Експримент” и „Луда болест – љубомора”. Као радио драме извођене су: „Мамин велики син”, „Лекар у дилеми”, „Трешњин рођендан” и „Зденко Надувенко”.

Конфинова збирка хуморески „Лица и наличја” преведена је на португалски и објављена у Рио де Жанеиру (Бразил), док је њен аутор превео роман Шалома Алејхејма „Маријенбал”.¹⁸⁷

Конфино је био врло плодан као хумориста и комедиограф. Његовом укупном делу може се дати позитивна оцена са критичком оградом какве ја напред изнета, као што је она која потиче од рецензената Конфиновог романа „*Јеси ли ти разапео Христа*” (Београд, 1968).

О тој књизи, која у ствари није роман, већ представља својеврсни концерт разних ауторових хуморески, са ликовима нама већином познатим из ранијих његових прича, у који је грађен на некаквом топожем антагонизму у респективној друштвеној средини, Оскар Давичо је написао:

„Роман Жака Конфина „*Јеси ли разапео Христа*” - прича са својственим шармом овог старог и угледног писца судбину Јевреја из једне србијанске паланке. Радња се дешава пред Други светски рат и завршава се окупацијом и масовном „ликвидацијом јеврејског питања”.

---

¹⁸⁶ Д. Трајковић, Из нашег Манчестера, Београд 1953. године, стр. 110 -122.

¹⁸⁷ Д. Трајковић: „Преглед...”, стр. 39.

То је онај трагичан акценат финала који лебди над овом књигом од часа кад је отворите. Нека се прича судбина дечака и девојчице, мучан живот јеврејске и српске сиротиње, нека се причају љубавне згоде младих људи разних вера, нека се описују празници, свечаности, отварања „радњи” и друге перипетије овог романа, нека то приповеда Жак Конфино на свој хумористички начин у традицији Переца и најбољих странаца Шалома Алејхема, трагичан је ваздух, покрети, ликови свих људи који пролазе овом књигом. И можда је то разлог што издвајам ову књигу из обимног опуса овог писца, што је сматрам његовим најбољим и најкомплетнијим делом, делом високе људске и књижевне вредности.”¹⁸⁸

II

Као гимназиста, био сам ученик Жака Конфина.¹⁸⁹ Касније, кад год бисмо се срели, Жак ме је ословљавао са „*драги земљаче*” (а свакако и своје друге ђаке – земљаке). Знао је за моје склоности према хумору и шали и да радо причам и препричавам вицеове, па га је то, можда, више мени приближавало. Увек, кад год бисмо се срели, застао би да мало поразговарамо. Његово прилажење било је присно, другарско, што ме је храбрило да пред њим „*свашта*” причам. Жак је увек више волео да слуша, више да „купује” но да продаје оно што у себи има хумора. Бивало је да ја у његовом друштву пред другим изнесем и неку шалу на његов рачун. Он би се слатко смејао што је за мене био знак да ми не замера. Ево неких анегдота из живота др Жака Конфина, мога земљака.¹⁹⁰

Био сам службом у Скопљу када је Скопско позориште припремало и приказало Жаков комад „*Крв није вода*”. Срели смо се у кафани „*Маргер*” и он се јако обрадовао и позвао за његов сто. Са њим су седели неки глумци које сам ја добро познавао, а и неки непознати. Понудио ми је улазницу за премијеру, али сам ја одбио, јер сам уживао бесплатну карту, као новинар.

После премијере, по договору, нашли смо се опет код „Маргера”. Он је већ седео са својим друштвом и кад ја нађох, он ме пресретне шалом на свој рачун:

„Е, мој земљаче – пропаде твој Жаче!”

То изазва смех, а ја онда одвалих:

„Христос је од воде правио вино,/ А крви и воду помеша Конфино...”

%

Кад се после рата сретосмо први пут (Жак је још носио неку униформу и титовку), ја узвикнух:

„Поздрављам доктора Жака/ партизанског јунака!”

---

¹⁸⁸ Исто, стр. 40.

¹⁸⁹ У Лесковачкој гимназији Конфино је предавао хигијену.

¹⁹⁰ Добровоје Каписазовић, Сећање на др Жака Конфина, Помак, бр. 2. јануар 1997. У напомени уредника стоји да је достављен Т. Н. Цветковићу 1981. године за I манифестацију Конфинови дани хумора и сатире, одржаној јуна 1981. године у Лесковцу.

Једном код „Безистана” беше са неким глумцима (сећам се Геца) и када ја приђох, Жак ми рече да ће ускоро премијера његовог комада „Сирото моје паметно дете”, а ја одвалих:

„Лако је Вама! Ем Јеврејин, ем Лесковчанин, ем доктор, ем писац...”

А Жак прихвати:

„Ато – ем Лесковчанин, ем поп, ем новинар, ем – лисац!”

И кад се сви насмејаше, он ме благо ухвати за руку и другом помилова, желећи да ублажи своју жаоку, и рече:

„Знаш, оно „Л” је штампарска грешка”.

%

Због своје бољке (био је асматиچار), избегавао је кафане, али би, ипак, навратио понекад, али на кратко. Шетао је више. Па ни кад се седи по кафанама није остајао дуго. Ја сам редовно са својим друштвом био испред „Градске кафане”. Кад наиђе Жак, приђе, чучне и обично ме пита:

„Нешто ново?”

То је значило: имали ли који виц. Ја бих му увек понешто испричао и он би одмах устајао и одлазио даље.

Када га је његова бољка више притегла, почео је да носи штап. Први пут када је наишао са штапом, ја га, као да га окуражим, дочекам:

„Гура Жаки као младић сваки!”

Он се насмеја болно и узврати. Боље да си рекао:

„Види Конфина пост’о – вуцибатина!” (Показа на штап и продужи).

Када беше издао књигу „Јеси ли ти разапео Христа” – позвао ме телефоном да га посетим - „*да нешто поратимо*”. Ја му одговорих:

„Пошто ти ниси разапео Христа, доћи ћу!”

Посетио сам га, наравно, и тада ми рече да је наумио да заједнички напишемо један позоришни комад, комедију на рачун лесковачких чорбација, који су били нека врста мецене, за оснивање и издржавање лесковачког Народног позоришта. То је идеја коју би требало да остваримо. И зато да претходно сваки понасоб сачини скицу – па да после усагласимо шта ћемо и како ћемо. Ставили смо и рок. Њему се журило, вањада због болести и неког предосећања. Сачинили смо скице по својој замисли и одржали неколико радних састанака, али нисмо докрајчили посао. Његова се бољка погоршавала, и прекинули смо рад.

Ти „*синописи*” (радне скице) код њега су остали, а ја, после његове смрти, нисам се постарао да их потражим од његове супруге, а видим да сам погрешно. Ускоро умре и Жакова супруга, а у његовој заоставштини не пронађох тај рукопис.

III

У „Помаку”, листу за књижевност, уметност и културу Удружења писаца Лесковца¹⁹¹, на насловној страни 19. броја, јануара 2001. године, објављен је (уз фотографију др Жака Конфина) прилог књижевника Томислава Н. Цветковића: „Жак Конфино – лекар и литерата”.

Од Лесковца, где је завршио основну школу и Нишу Гимназију, преко Београда, где је завршио вишу Гимназију – пут га је водио у Беч, где је уз помоћ јеврејске хуманитарне организације „Потпора” уписао Медицински факултет, заавршио га је у Берну 1918. године.

У току Првог светског рата, са српском војском преживео је „Голготу” преко Албаније. Имао је чин санитетског поручника. По завршетку рата, указом од 14. априла 1920. године, постављен је за лекара среза ЗВИШКОГ, где остаје до 14. децембра 1920. године. Почетком 1921. године Одбор општине Лесковац изабрао га за градског лекара. Конфино се није ограничио само на лекарску ординацију, „ординирао” је и у листу „Лесковачки гласник”, где је имао сталну рубрику. *Писао сам, вели Конфино, више да убијем време, него да обезбедим своје место у историји књижевности!* Конфино је учествовао и у Другом светском рату као резервни санитетски капетан I класе. Тридесетих година постао је *стални дописник „Политике”*, која му је прву хумореску објавила 1932. године, што је било, према казивању Конфина, пресудно за његово изразито бављење књижевношћу. У БИЛТЕНУ Удружења Јевреја из Југославије у Израелу (Тел. Авив, 25. новембра 1975), сећајући се почетка сарадње са „Политиком”, Жак Конфино наводи: „Догодило се ово: једна моја прича нашла се цела преписана (из „Лесковачког гласника”) у „Политици”. Наљутио сам се, јер прави писац није био наведен. А било ми је и драго: био је то недвосмислени знак да то моје писање нешто вреди. Једном, док сам био у Београду, свратио сам у „Политику” да извидим како му то постојава. Имао сам и једну причу у џепу и решим се да је понудим, уверен да ће „Политика” то одбити. А ако то учини имао сам говово питање: а оно што сте из „Лесковачког гласника” преписали, то је добро, зар не? Ондашњи уредник Живко Милићевић прими ме лепо, прочита причу и каже: „Добро, све је у реду, лепо је то, објавићемо Вашу причу... и било је тако – прва прича и то објављена у „Политици”. Следовале су потом друге моје приче, само сам их у „Политици” објавио више од стотине. Потом су дошле књиге, романи и све остало, и кад ме питате ко је

---

¹⁹¹ Помак се први пут појавио октобра 1996. године и непрекидно излази десет година. Његов први уредник је Томислав Н. Цветковић, а у саставу редакције тог првог броја били су: Јосиф Стефановић, одговорни уредник, др Тихомир Петровић, Сава Димитријевић, Раде Јовић, Вили Хубач, Данило Коцић, Мира Кошић, секретар редакције, Ненад Кражић, Миодраг Величковић, технички уредник, Стојна Марковић, коректор, Гмитар Обрадовић, ликовно решење корица, фотограф Душан Костић. О том листу, чије све бројеве поседујем захваљујући љубазности Томислава Н. Цветковића, опширније у посебном поглављу ове студије.

на мене утицао, онда тачан одговор гласи: била су то Шалем Алејхем и Михаил Зашченко, али и Живко Милићевић...”

Према библиографији књижевних дела, Жак Кофино је *објавио девет књига кратке прозе*: Моји општинари, 1934, Лице и наличје, (хумореске) - пре рата; Ротаријанци, Жежева прича, Хумористикон, Лекареве приче, Нова хумореска, Пожури, докторе - после Другог светског рата. *Објавио је и пет романа*: Мој Јоцко (пре рата), Моје јединче, Мамин велики син, 100 година – 90 гроша и Јеси ли ти разапео Христа (после рата). *Штампано му је и 5 драмских текстова*: Сирото моје паметно дете, Заклињем се, У среду се региструјем, Крв није вода, Луда болест љубомора. *Два драмска текста су извођени, а нису штампани*: Плагијат и Штрајк у заробљеничкој болници, као и роман Заробљеници добровољци.

Конфинов роман „*Мој Јоцко*”, у издању Геце Кона, 1937, године, ушао је у избор Славка Кораћа „Српски романи између два рата (1918-1941)”, објављен 1982. године. Библиограф А. Арантовић наводи још 202 јединице приповедака и хуморески објављених у периодици, и 23 јединице новинских текстова (репортаже, критике, преводе, полемике...).

У анкети „Политике” Драгослава Адамовића Зире: Ко је на вас пресудно утицао и зашто”, Конфино одговара: „Хумором и ведрином ја сам, текорећи, наследно оптерећен. За мога раног детињства, смех нам је у кућу доносила моја стармајка, по оцу... Имала је драго, смешно, ружно лице, чини ми се да би јој сваки комичар могао позавидети на тој њеној „фаци”, а то је врло много доприносило смешнијем ефекту њених казивања. Онда отац, био је врло познат и врло популаран шаливџија у мом родном Лесковцу. Иако је само обичан, сиромашан лимар, на нивоу оне познате „дан и комад”, био је омиљен у друштву и чаршији. Умео је да прича, да се шали, био је неисцрпан у коментарисању дневних згода и незгода, од оних обичних до оних политичких...”

Позоришни комади Жака Конфина, пре и после Другог светског рата, били су на репертоару бројних путујући позоришних трупа и позоришних кућа Битоља, Скопља, Лесковца, Ниша, Зајечара, Крагујевца, Београда, Новог Сада, Загреба, Птуја, Трста, Варшаве... *Комад „Сирото моје паметно дете”*, на пример, спада у четири највише извођена комада у Југославији, у једној сезони. Лесковачко Народно позориште извело је „Сирото моје паметно дете” 1959/60; комедију „Луда болест љубомора” (премијерно) 1964, а други пут 1981. године у оквиру манифестације Конфинови дани хумора и сатире у част Жака Конфина.

Пре Другог светског рата Скопско позориште, приликом вишенедељног гостовања у Лесковцу, извело је (премијерно) два комада Жака Кофина: „*Плагијатор пред академијом*” и „*Крв није вода*”. Комад „Плагијатор пред академијом” (потписали су Грета, Конфинова супруга и Конфино), изведен је јануара 1936. године и у Народном позоришту Сарајева. Сарајевски часопис *Преглед* бележи да је комад са драмског гледишта интересантно постављен који држи гледаоце у извесној

напетости до краја. У овом комаду, наставља хроничар, има радње, има заплета, има ефекта, а има и сатире. Све је доста згуснуто. Публика је приредила срдачне овације ауторима (Грети и Жаку), изазивајући их неколико пута пред застор. На сцени Народног позоришта у Лесковцу, „Плагиијат” је, у нешто измењеном облику, изведен у оквиру IV манифестације Конфинови дани хумора и сатире 1994. године у режији Давида Путника.

Жак Конфино је последњи пут боравио у Лесковцу 1973. године за време III смотре класика на југословенској сцени, значајне манифестације југословенског глумишта. Гост смотре, установљен у част годишњице Позоришта без благајне у Лесковцу, 3. октобра 1971. године.

Конфино је одликован Медаљом града Лесковца за изванредне заслуге за развој Лесковца, а на предлог управе лесковачког Народног позоришта Орденом заслуга за народ са златном звездом. Целокупна заоставштина др Жака Конфина, љубазношћу Савеза јеврејских општина Југославије и Јеврејског историјског музеја, уступљена је Лесковцу и чува се у Народном музеју Лесковца.

(...) Лесковац је овековечен у делу Жака Конфина, лекара и књижевника, публицисте и преводиоца, друштвеног радника и хуманисте.

IV

У 19. броју Помака (јануар 2001) огласио се Николај Тимченко прилогом „Конфино и предратни Лесковац.” Овај напис односи се на Жака Конфина, лекара и некадашњег суграђанина кога се, по својој прилици, сећају сви старији Лесковчани и књижевника који је несумњиво значајна фигура књижевног живота Лесковца и коме је место и у српској књижевности, прозној и драмској, посебно као хумористе; Конфино је, наиме, годинама испуњавао странице престоничких листова. Жак Конфина повезује један лук о коме треба да водимо рачуна размишљајући о култури града и књижевном стваралаштву у њему; наиме, ово је сусрет оних који учествују у садашњем књижевном тренутку Лесковца са писцем који стоји на почецима књижевног стваралаштва овде; тај лук протеже се на неких осамдесет година овог (XX века) који је на измаку. Конфино је, наиме, почео да пише негде средином двадесетих година и, разуме се, том својом активношћу скренуо пажњу лесковачке јавности.¹⁹²

Нажалост, Конфино је напустио Лесковац већ 1936. године. Нећу да улазим у разлоге овог одласка. Напомињем само да је Конфино у граду имао уходану и успелу лекарску праксу, да је имао свој санаторијум који је у сваком случају значио нешто више и опремљеније од обичне амбуланте какве је имао већи број лесковачких лекара. Само ћу указати на једну чињеницу; Конфино је, као хумориста, као човек од духа и радозналости, као посматрач људских физиономија и нарави, имао мало

¹⁹² О раду Николаја Тимченка, једног од највећих лесковачких интелектуалаца, критичара, есеисте и филозофа видети прилог у посебном делу ове студије.

искошен поглед на људе, па и на град у коме је живео, а коме по пореклу припада, и на суграђане са којима се свакодневно сусретао и у својој ординацији и на улици; као добар посматрач. Конфино је, нема сумње, уочавао и оне карактеристике суграђана које они нису били баш склони ни да покажу нити да буду примећене а још мање да о њима на овај или онај начин буде говорено; с друге стране, пак, Лесковчани нису увек са разумевањем гледали на лекара, „озбиљног човека” и домаћина који се бави писањем, дакле нечим другим, а не само својом основном делатношћу и самим тим занемарује своју лекарску праксу, тим пре што су многи Лесковчани то „заношење” писањем сматрали испразним послом, тачније бесмислицом. Није им се допадала ни поза шерета коју је Конфино често на себе узимао и тако карикирао чаршилије и озбиљне занатлије и грађане; наравно, Конфино није имао никакве зле намере већ је једноставно давао маха свом хумористички оријентисаном темпераменту, али ипак можда његову праву мисао изражава једна реченица коју је написао и објавио у „Лесковачком гласнику” 5. октобра 1930. године. Та реченица гласи: „Кад се о неком рекне да је „прави Лесковчанин”, то он сигурно није заслужио особинама које се стављају у први ред људских врлина”.

(...) Конфино је, наиме, 1934. године у Београду, у популарној колекцији „Наша књига”, коју је уређивао један од знаменитих београдских уредника Живко Милићевић, објавио своју прву књигу коју је назвао „Моји општинари”. Та књига није прошла у Лесковцу незапажено. О њој су писали Сретен Динић и Јован Јовановић, први похвално, друга чак врло негативно. Главна замерка је била да Конфино није приказао лесковачку средину и да није у току са тенденцијама савремене књижевности а те тенденције су се сводиле на захтев присталица тзв. социјалне књижевности да се пише кратко о социјалној ситуацији у нашем друштву. Тако су се разишли Конфино и Лесковчани пре рата, и то како лесковачка чаршија, тако и лесковачки интелектуалци, учесници у књижевном животу, они Лесковчани који су се бавили и књижевном критиком. Конфино није обрађивао живот Лесковчана и живот града, то је замерка и Драгољуба Трајковића у његовом иначе *благонаклоном приказу* Конфиновог књижевног рада. Међутим, у питању је, као што је врло често случај, непоразум: од Конфина се тражило нешто што он није желео да приказује и третира у свом књижевном делу. Кофино заиста није желео да пише о лесковачким већ уопште о људским наравима, и то тако да те људске карактеристике види у незлобовом, помало истина у кропном огледалу, ако смем тако да кажем. Конфино је брз на потезу, са мало речи, без нарочитог удубљивања слика ликове који промичу пред читаочевим оком и никада нису наказне, без обзира на њихов каактер који се назирао, али који никако није „позитиван”. Кофинова литература је литература једног хумористе који искоса али без пакости гледа на људске несавршене нарави.

Није сасвим тачно да у Конфиновим делима нема одблеска оног што бисмо назвали Лесковчанима и Лесковцем, дакле грађе коју је уочио и мотива до којих је дошао живећи у овом граду. Тако је, на пример, у београдском часопису „Мисао” 1933. године Конфино објавио причу под насловом „Све за партију”. Очеvidно да је писац имао у виду мотиве које је понео из Лесковца; можда је и лик главног јунака неки Лесковчанин, жртва партијске ујдурме. Али је такође очеvidно да Конфину није стало да слика лесковачке нарави и лесковачке партије, већ да прикаже накарадно устројство партијског живота које доноси незгоде људима који помало из наивности, помало из помисли да могу извући некакву корист, учествују у партијском животу, тачније у наличју партијског живота. Конфино и као личност и као писац није довољно упознат и проучен, и о њему, без обзира на појачане напоре, тек треба да се размишља и пише. Један од начина да се Конфино приближи нама и да га боље разумемо и прихватимо, јесте брижљивији однос према његовој заоставштини.

V

Под насловом „Жак Конфино – хуманиста и писац”, проф. др Тихомир Петровић пише да је др Жак Конфино био личност скројена од неколико бића, свестран – писао је приче, романе, драмске текстове, репортаже, преводе. Мало је плодова имагинације, које он, као писац, није окусио.¹⁹³

Иако је Конфино писац који, у строгом одабиру стваралаца нашег поднебља заузима значајно место, његов свеукупни рад до данас није истражен. Конфино није уметник средње руке и слабашне имагинације. Уколико његово дело подлеже белетристичком просеку, оно не оскудева у погледу инвенције и оригиналности. Конфинов дело, зацело, карактеришу конститутивни елементи класичне школе; комплетна фабула, објективност, затворена конструкција, логично устројена синтакса и поступак који не измиче контроли. Аутор је у свом сразмерно богатом књижевном опусу обухватио шири круг тема и мотива. Слободна имагинација, песничка слика, метафора и смех, идеја, елементи су његове поетике и његовог певања и мишљења. Притиснут, међутим, стегом владајуће (ондашње) књижевне праксе и лекарском етиком, Конфино писац је био телеолошки усмерен. Полазећи од става да нема бољег и здравијег штива од оног које проширује знање и упућује поруку, аутор ствара дело несумљиве катарзичне функције, дело кадро да лечи и уздиже дух. Неизбегавање моралних импликација, едукативна компонента која проводи читаоце сазнању, чини каткад Конфиново дело дидактичним. На поуци, спровођењу тезе, оклизнули су се писци велике репутације. Ту је зајазлио свој таленат и др Жак Кофино. Но, не бих се, ипак, могло рећи да

---

¹⁹³ Видети: Помак бр. 19, јануар 2001. године. Иначе, о проф. др Тихомиру Петровићу, сада редовном професору Педагошког факултета у Сомбору, који је дуго живео и радио у Лесковцу, биће речи у посебном поглављу ове студије.

се Конфинова проза гуши под теретом дидактике. У бољим ауторовим причама и романима, сугестија извире, спонтано из садржине дела, из делања јунака, из радње и њене карактеризације, из тока приповедања и начина обликовања. Неретко, порука засија поетском сликом, ликови говоре сами од себе.

Хумор прожима свеукупно дело Жака Конфина; хумор је његова рудокопна жица и императив његове творачке природе. Конфинов хумор је радостан, доброћудан, пријатељски, благонаклон, благ, топао. Његов хумор није оштрих и грубих тонова, као што је, на пример, Нушићев или Домановићев. Нема говора о комици која наружује и вређа. Али, писац се чува да не пређе у нижу врсту комике и јефтине ефекат.

Реч „хумор” у европске језике ушла је с медицинском терминологијом. Хумор, опште је познато, чини човека здравим и психофизичком смислу. Но, Конфино би зацело рекао: „Драги моји, хумор оживљава и регенерише организам, побољшава целокупно расположење, одстрањује унутрашњу напетост. Здрав смех који извире нехотице тресе цело тело...

Могло би се, свакако, говорити и о другим аспектима Конфиновог дела. Књижевни зналац и хроничар мирне савести може потписати да је у питању дело солиден књижевне вредности, опус пред којим се застаје с дужном пажњом и естетичном поштом по свим оцењивачким теразијама.

VI

Доктор Жак Конфино припада плејади истакнутих лесковачких лекара у међуратном периоду, периоду између два стветска рата.¹⁹⁴ Шири српска и југословенска јавност више га познаје као приповедача, романсијера, драмског писца, а надасве хумористу. Бранко Ћопиће је записао: „Моја посебна слабост је савремени писац Жак Кофино, који ми је исто толико драг као и Бабељ или Шалом Алејхем, јер његов хумор ме подсећа на хумор ових великих писаца”.¹⁹⁵ У његовом животу и раду су постојале неколико својеврсних дихотомија: професија лекар и љубав за литературу, обичаји својствени Србима и традија јеврејства, професионални хуманизам и књижевна даровитост.

Конфино је припадао колонији сефардских Јевреја, која се доселила најдаље у дубину српског југа, а доминирали су у Београду и унутрашњости Србије. Они су махом били интеграционисти, односно за њих је јеврејство само вера, али не и нација, па су се писали као „Срби, Мојсијеве вере”, што је чинио и Ж. Кофино.

Рођен је крајем XIX века, 22. јуна 1892. године у Лесковцу, у занатлијској породици. Основну школу и Нижу гимназију завршио је у Лесковцу, а вишу Прву београдску гимназију 1910. године. Исте године се

¹⁹⁴ Др Нинослав Златановић, Лекарска каријера др Жака Конфина, Наше стварање бр. 3, 1997. године; Др Нинослав Златановић је рођен 1957. године. Медицински факултет је завршио 1979. године. Специјалиста опште хирургије од 1987. а од 1997. примаријус. Ради у лесковачком Здравственом центру, Објавио је више стручних радова.

¹⁹⁵ Поговор у књизи: Жак Конфино, Јеси ли ти разапео Христа, Београд, Јеж, 1968.

уписао на Медицински факултет у Бечу, где је положио први ригорозум. Наставио је медицинске студије у Берну (Швајцарска), где је положио други и трећи ригорозум 1917. године. Према „Протоколарном извештају медицинског испита који не даје право на докторску „титулу“ од 25. јула 1917. године, потписаног од декана Медицинског факултета у Берну проф. др Л. Ошера, Конфино је имао следеће оцене (у загради је име испитивача): I ригорозум: анатомија и физиологија – ослобођен. Положио у Бечу. II ригорозум: медицинска хемија 3 (Бирт), фармакологија 3 (Бирт), судска медицина 4 (Ховалд), патолошка анатомија 5 (Вегелин), интерна медицина 4 (Ховалд), хирургија 5 (Кохер); III ригорозум: порођаји и гинекологија 3 (Тунгеберг), очне болести 4 (Сигрист). Радио је докторску тезу код знаменитог професора хирургије Теодора Кохера (1841-1917), Нобеловца, али је због смрти професора морао да мења тезу. У току боравка у Швајцарској, био је асистент у санаторијуму „Бритезу“ од септембра 1917. до краја марта 1918. године, а затим на Хируршкој клиници у Лозани код професора Руа (Roux) до августа 1918. године.

Указом од 14. априла 1920. године, постављен је за лекара среза звишког са седиштем у Кучеву. Септембра 1920. године постављен је за лекара среза рачанског, округа ужичког. Премештен је за лекара среза битолског 14. децембра 1920. године. Био је у државној служби до 19. фебруара 1921. године. После оставке на државну службу, изабран је од одбора општине Лесковац за општинског лекара 12. маја 1921. године, али је паралелно развио и приватну лекарску праксу у својој кући у подножју брда Хисар. Приватна општа пракса му је одобрена већ 16. септембра 1921. За потребе своје приватне лекарске ординације почетком 1924. године набавио је први рендген-апарат марке „Сименс“ у Лесковцу, о чему је обавестио пацијенте преко новина.¹⁹⁶ Следеће године, 11. јуна 1925. по претходно прибављеном мишљењу Санитетског савета, одобрено му је право приватне праксе у Врњачкој Бањи. У Врњачкој Бањи је ординирао само преко лета у Бањској полклинци, која се налазила у вили „Зора“.

Две године после оставке на место општинског лекара (1926), заједно са др Душаном Деклевом (1896-1980), хирургом и оснивачем хируршке службе у Лесковцу, отвара приватну болницу (тзв. санаторијум) у Улици Војводе Мишића, 15. априла 1928. године, где се некада налазио катастар. Потом су саградили нову зграду за потребе санитаријума у Улици Сурдуличких мученика бр. 2, који је почео са радом 1933. године. Санитаријум је био намењен за лечење унутрашњих, хируршких и женских болести и поседовао је салу за операције, породилиште и рендген-апарат. Поред тога, у новинама је обавештено грађанство да Санаторијум располаже, поред рендгена за дијагностику и одељењем за физикалну терапију: кварц, дијатермија, одељењем за хидротерапију и лечење плућне туберкулозе „давањем пнеумоторакса“, тадашњег моћног

---

¹⁹⁶ Лесковачки гласник, 23. фебруар 1924.

средства против ове болести. За време у коме се Лесковац називао „Српски Манчестер”, а Лесковчани „Манчестерци” Санаторијум је био модерна здравствена установа са око 20 постеља, савремено конципирана и пружао је све здравствене услуге као и лесковачка болница.

Међутим, Конфино се поред практичног лекарског рада у Санаторијуму све више бавио и писањем, тако да је у „Лесковачком гласнику” имао своју сталну рубрику. Године 1936. одлази из родног Лесковца за Београд претходно предавши свој део Санаторијума др Душану Деклеви. Деклева је у Санаторијуму радио до 1948. године када је Санаторијум национализован за потребе гинеколошко-акушерске службе. Сада је то зграда Музичке школе „Станислав Бинички” после пресељења породилишта (1973) у зграду новосаграђене болнице.¹⁹⁷

У Београду, почев од 1938. године, бавио се такође приватном праксом и исте године је у Паризу свршио седмомесечни курс за бронхијалну астму од које је и сам боловао. После капитулације Краљевине Југославије, заробљен је и интерниран у логор Бољако (Италија), одакле је пребегао 1943. године у Швајцарску, где је била његова жена Грета Тиб, која је радила као главни секретар Друштва за помоћ Југословенима у Цириху. У Швајцарској је уређивао илегални лист „Слобода”, али су га денуцирали монархисти, па су га швајцарске власти ухапсиле. Убрзо је ослобођен и са групом лекара прикључио се партизанском штабу на Вису, а од октобра 1944. до марта 1946. је лекар Главне војне болнице у Београду. Потом је био лекар Јеврејске општине и Јеврејског дечјег дома, као и председник Јеврејске општине у Београду.¹⁹⁸

Умро је 16. августа 1975. године у Београду, где је и сахрањен.

VII

Добар дан, др Жак Конфино! Прелиставао сам и ишчитавао табакe и табакe, а изгледали су да су недирнути и после толико година. Наједном полутабаку, из досијеа др Љубомира Балића, били су отштампани премештаји лекара за септембар 1920 године... др *Јаков Конфино*, лекар среза звишког, округа пожаревачког, премештен за лекара среза рачанског, округа ужичког!? Поред толико спискова лекара, апотекара, дентиста, бабица пожаревачког округа, по први пут се сусретох са Конфином и не слутећи у које ћу се пустоловине уплести.¹⁹⁹

Следећи логику, потражих досије др Јакова Конфина, који је похрањен у Архиву Србије. Исписао сам у свеску основне податке и пресликао

¹⁹⁷ Н. Златановић, Седам деценија развоја хирургије у Лесковцу, Лесковачки зборник, XXXVI, 1996, стр. 61-68.

¹⁹⁸ Лист личних и службених података, 23. новембра 1946, Архив Србије, Ф 75, К 200.

¹⁹⁹ Др Душан С. Кастратовић, Потрага за др Јаковом Жак Конфином, Помак, бр 19, 2001; *Напомена*: Прилог са трибине Жак Конфино – лекар и писац, у Пожаревцу, 1997. године, у организацији Српског лекарског друштва, прилог др Душана Кастратовића, специјалисте за стоматолошку протетику. Ради у Дому здравља у Пожаревцу. Објављује романе из историје медицине и стоматологије. Написао је књигу Историја медицине пожаревачког округа 1822-1914, Медицински центар Пожаревац, 1991. за коју је добио награду СЛД 1992. године из Фонда проф. др Владимир Станојевић.

његову диплому Медицинског факултета у Берну 1918. године. Истога дана, по повратку кући, развио сам снимљени материјал. Разгледајући оштрину снимака, приметих на филму да сам снимио диплому Јакоба Конфина.

Био сам у дилеми да ли сам уписао право име лекара. Још већа конфузија настаде када сам у Медицинском годишњаку Крањевине Југославије за 1933. годину пронашао да у Лесковцу ради др Жак Конфино, који је дипломирао 1918. године. Имао сам неко олакшање и податак више за поређење, а изгледало ми је као да ми је све познато. Потражио сам податке о књижевнику Жак Конфину у Просветиној енциклопедији. Коцкице мозаика убрзо су се сложиле: Писало је „Конфино Жак, лекар и писац, рођен у Лесковцу 1892. године. Завршио Медицински факултет у Берну 1918. године.

У дубокој ноћи био сам окружен папирима и књигама, нисам био још задовољан. Прву загонетку, коју сам желео да решим, било је питање имена. Започео сам игру Ларусовим и нашим француским речницима. Тако пронађох синоним за имена Jacques (Жак) – Јаков и Јакоб – Јаков. Господин Кофино је засигурно добро познавао порекло свога имена, па је одабрао милозвучно име Жак, које је истоветно са именом које је добио при рођењу.

Др Жак Конфино је постављен указом од 14. априла 1920. године за лекара среза звишког, округа пожаревачког са седиштем у Кучеву, где је провео на служби пет месеци. Пронађени стереотипни биографски подаци о др Жак Конфину нису били довољни за објављивање у књизи. Потражио сам у телефонском именику презимењаке др Жака, који ме упутише на *Томислав Н. Цветковића*, књижевника из Лесковца. Такође и из Историјског јеврејског музеја ми га препоручише. У музеју сам пресликао фотографију др Жака Конфина. У београдској антикварници купио сам књигу „Крв није вода” која је имала исписану посвету писца.

Постепено сам улазио у круг поштовалаца књижевника Жак Конфина. Долазио сам до необичних података. Из преписке са проф. др Слободаном Ђорђевићем, оториноларингологом, сазнао сам да је видео сестру др Конфина у једном кибуцу, када је посетио Израел. Огњан Топаловић ми је послао његову књигу „Стари бањски лекар” у знак пажње за пружање помоћи при прикупљању података. На насловној страни фотографија групе лекара, међу којима и познати лик др Кофина. Пронашао сам вероватно и његов једини објављени рад из медицине „*Стање симпатикотомије код асматицара*”, публикован 1940. године у „Српском Архиву”.

Данас, после низа година, када нађем неки податак или илустацију др Конфина, застанем и у тренутку као да се јавим: „Са добар дан, докторе Жак Кофино”.

VIII

О преводачком раду Жака Конфина врло се мало зна. Нашој културној јавности познато је да је „преводио” с немачког и португалског” (Лексикон писца Југославије). С немачког је на српски превео књигу Шалома Алејхема „*Маријенбад*” (Београд, 1952), а са португалског две комедије савременог бразилског писца Педра Блока.²⁰⁰

Жак Конфино је, међутим, преводио не само са страних језика на српски већ је и са српског на стране језике. Конфино је био полиглота. Говорио је немачки, француски, италијански, португалски, знао је сигурно и сефардски ладино језик, а преко њега вероватно и шпански (поред осталог, више књига на шпанском у његовој библиотеци говоре у прилог овој претпоставци). Има индиција да се служио и јидишем и руским језиком; његов биограф Живојин Јевтић, у брошури издатој у Нишу 1985. године, поводом 10. годишњице пишчеве смрти, напомиње, тако, да је Конфино још као студент преводио Шалома Алејхема и Мијаила Зошченка. Могуће је да је познавао, бар у основним цртама, и хебрејски језик (провео је извесно време у Израелу, а у његовој заоставштини се налазе и књиге на хебрејском језику). На треба зато да чуди што се упуштао у превођење са страних језика на српски.

Полиглота - Оно што представља, међутим, велико изненађење, то је да се бавио превођењем са српског на стране језике. На том сегменту његовог стваралаштва, потпуно непознатој јавности, овде ћу се дуже задржати, будући да сам о Конфину као полиглоти и преводиоцу на стране језике нешто већ писао у једном броју „Помака”.

Конфинов преводачки рад са српског на немачки, француски, италијански и португалски језик није познат јавности из једног једноставног разлога: његови преводи нису нигде објављени или бар нема никакве потврде у пишчевој биографији да су негде у иностранству објављени. Они се налазе у његовој заоставштини (у лесковачком Народном музеју) и чувају се у рукопису (куцани, понеки од њих и у неколико примерака, на писаћој машини). Преводи нису датирани тако да се не може прецизно одредити време њиховог настанка.

Можемо само претпоставити да су настали непосредно после појаве оригинала на српском језику. Ако је та претпоставка тачна, излази онда да се оваквом врстом преводилаштва Конфино бавио више од 30 година, од средине тридесетих до пред крај шездесетих. Највише, пак, изненађује једна друга чињеница: Конфино је преводио искључиво своје књижевне текстове. У нашој књижевности врло је редак случај да су писци преводили на стране језике своја књижевна остварења. Чинио је то, на

²⁰⁰ Проф. др Душан Јањић, Жак Конфино као књижевни преводилац, Помак, бр. 19, јануар 2001.

пример, Душан Матић, преведећи на француски своје песме. Чешћи је случај да су са страним преводиоцима били коаутори превода својих дела (Васко Попа или Миодраг Павловић, на пример). Још једна чињеница пада у очи. Конфино је на стране језике преводио углавном своја драмска дела, своје комедије. Једини изузетак је превод на немачки језик романа „*Jesi li ti razaneo Христа*” (наслов у преводу *Wer hat Christis gekreuzigt*). По свему судећи, овај роман је требало да преведе Ина Брода, познати немачки преводилац наше књижевности, а Конфинов већ припремљен превод требало је да јој помогне у њеном подухвату. Види се то из рукописа превода три поглавља романа на чијем крају стоји да их је превела Ина Брода. Сви други Конфинови преводи односе се на његове комедије.

Овде се могу поставити неколико питања. Прво, зашто се наш писац определио за превођење својих драмских дела? Вероватно зато што је силно желео да се она играју на иностраним сценама, оцењујући да међународно признање може стећи онајпре као драмски писац, комедиограф. Друго, зашто је преводио само две своје комедије: „Крв није вода” и „Сирото моје паметно дете” (уз превод радио-драме „Случај професора Бркића” на француски језик *Le professeur Nicephore*).

Сматрао је, чини се, да оне једино могу привући пажњу иностраних гледалаца (или читалаца) својом тематиком и идејама. Прва комедија (играна је први пут у Нишу 1936. године на сцени Народног позоришта Моравске бановине) имала је је тада актуелну тему и у њој је Конфино извргао руглу нацистичку расну „теорију” о чистоћи крви, а друга (извођена је 1957. године на многим позориштима у Југославији), лепршава, благог, незлобивог хумора, са занимљивим али не и превише компликованим заплетом, могла се онајвише допасти страниј публици. Конфино је, иначе, комедију „Крв није вода” превео на француски, немачки и италијански, а „Сирото моје дете” на француски, па немачки и португалски.²⁰¹ Интересантно је приметити да је прву комедију Конфино превео на три напред поменута језика заједно са својом првом супругом Гретом, Швајцаркињом (она је, уосталом, била и коаутор комедије). Најзад, треће или четврто, Конфино је за преводе одабрао своје драмска дела зато што је, изгледа, његовом знању страних језика и преводилачком умећу највише одговарао разговетни позоришни језик.

Дубља анализа - Упуштајући се у анализу, додуше површну, превода двеју комедија на француски језик, ја сам утврдио да су Конфинови преводи сасвим коретни. Проводилац је, наиме, налазио праве еквиваленте да на француски језик верно пренесе оригинални текст. Није се притом слепо држао изворника и буквално преводио његове дијалоге већ га је где-где саображавао француском социо културном реализму. У сваком случају, Конфинови француски преводи предствљају, по мени, занимљива и хвале вредна преводилачка остварења.

---

²⁰¹ Видети оригинал превода, Помак, бр.19, јануар 2001, стр. 3.

Преводилачки рад Жака Конфина заслужује, свакако, још продубљење испитивање и разматрање и оно би могло да допринесе потпунијем осветљавању личности и дела нашег писца.²⁰²

IX

Светлана Велмар-Јанковић припада оној традицији коју су у српској књижевности створиле Исидора Секулић и Аница Савић Ребац.²⁰³ (...) Светлана Велмар-Јанковић ће, описујући догађаје из свог (не)срећног живота, описивати и људе који ће бити нераздвојни део њеног живота и оставити трага у њему. Један од њих, свакако је и њен пријатељ и лекар, пореклом из Лесковца.

(...) Изврстан лекар и још бољи породични пријатељ, Жак Конфино је доста времена проводио у кругу породице Велмар-Јанковић. Један весео, насмејан, од доброте истопљен мајмунски лик – како га је Светлана описала - доктор Жак Конфино, умео је да усрећи Светлану на посебан начин.

Списатељица се са радошћу сећа зиме 1941. када ју је, болесну, посетио Жак, од милости прозван „Жакили”, а седећи поред ње, засмејавао је и прегледао. А када јој је објаснио да мора да јој да инјекцију и да ће је мало заболети, али само мало, Светлана му се препуштила без имало страха. И управо ће Жак угушити у Светлани страх од било које инјекције за читав живот. Штавише, Жак ће за њу бити најбољи човек, исцелитељ са најлепшим осмехом на свету. Зато ће се у њој и родити жеља да кад порасте буде, као и чика Жак, дечји лекар и писац. Пресрећно лице доктора Конфина у том тренутку заувек ће остати у Светланином сећању.

(...) Свог Жака, Светлана ће срести по завршетку рата у Београду, на летњој позорници, где је учествовао на књижевној вечери, са Десанком Максимовић, Душаном Матићем и Вељком Петровићем. Светлана и Жак отићиће потом њиховој кући. Светланина срећа, као и срећа њене мајке, била је, у тренуцима поновног сусрета, неизмерна.

---

²⁰² Заоставштина Жака Конфина налази се у лесковачком Народном музеју. На иницијативу Томислава Н. Цветковића, а уз сагласност Савеза јеврејских општина Југославије и Јеврејског историјског музеја Београд, уступљена је 1981. године Народном музеју у Лесковцу. Заоставштина припада Етнолошком одељењу Народне музеја и представља значајну збирку. Књижевна заоставштина има 45 наслова књига и часописа, дела у рукопису (90 библиографских јединица, преводе (у регистру збирке заведено је и 19 рукописа на страним језицима, многобројни чланци, прикази, ордени и друга признања). О томе је у саопштењу посвећеном личности и делу др Жака Конфина, на научном скупу поводом 20. годишњице од његове смрти, одржаном 27. децембра 2000. године, детаљно говорила Слађана Трајковић, кустос етнолог лесковачког Народне музеја (видети опширније у Помаку, бр. 19, јануар 2001, стр. 5).

²⁰³ Марија Стојановић, Снажно уметничко сведочанство о Лесковцу и Вучју (Поводом дела Прозраци Светлане Велмар Јанковић), Српски југ, бр. 5, Просвета, Ниш, 2006; Овај чланак је, у ствари, надахнуто излагање Марије Стојановић, младе професорице српског језика на промоцији романа Прозраци у Народној библиотеци у Лесковцу.

Х

Конфино је писац кога књижевна историја и критика нису мимоишле, али му нису ни одредиле место међу писцима књижевности којој је припадао нити су шире и дубље анализирале и оцењивале његово дело – што, када је реч о српској књижевности, није никакав ни изузетак, нити посебан случај. Додуше, акрибични и поуздани Предраг Палавестра, у својој *„Послератној књижевности 1945-1970“* (Београд 1972), помиње Конфина на два места, међу прозним писцима који су сарађивали у првим бројевима часописа *„Књижевност“* (што значи да је учествовао у обнови књижевног живота непосредно после рата), и међу хумористима и сатиричарима, одајући му признање и констатујући, мислећи на сатиру уопште и његов прилог сатиричном сагледавању наше стварности: Принуђена на тегобна прилагођавања и на мучно вегетирање на нивоу безазлених пошалица са људима без одбране, она се окренула хумору и бурлески, за коју су изразити смисао показивали *Жак Конфино* и *Миле Станковић*. Овде могу одмах додати да је склоност ка хумору Конфино показивао у „Лесковчаком гласнику“ између два рата.²⁰⁴

Конфина помиње и Јован Деретић у првом, ширем издању своје *„Историје српске књижевности“* (1983), наводећи да је овај писац написао неколико комедија, међу којима се издваја *„Сирото моје паметно дете“*, и да се огладао и у хуморористичкој прози.²⁰⁵

Наравно, Конфино припада и лесковачкој књижевној баштини, он је и лесковачки писац, и то је свакако разлог што су лесковачки хроничари културног и јавног живота и критичари написали у литератури о Конфину најопсежније текстове о његовом животу и делу. Ту првенствено мислим на *Драгољуба Трајковића*, *Брану Митровића* и *Јована Јовановића*, чијим је текстовима заједничко не само настојање да што свестраније прикажу Конфиново дело него и чињеница да у извесном смислу прозно дело претпостављају драмском и комедиографском. Трајковиће је у свом *„Прегледу“* Конфину дао прво место међу предратним лесковачким писцима стављајући поред њега само Брану Митровића.

Међутим, најамбициознији међу Конфиновим критичарима, Јован Јовановић, питао се *„ко је Конфино и који су корени његове личности и врело инспирације његових дела“*. Брана Митровић, пак, има неке карактеристичне опсервације и даје општу оцену Конфиновог рада, констатујући да је Конфино *„ишао у разноврсност врста и материја све на рачун квалитета у обради, у разноврсност и обимност место у дубину“* и да се – како дословно каже – „може сматрати драматичарем“. Митровић додаје да су Конфинова дела приказивана у позориштима Југославије, али да он све до тог момента није стигао да их објави. Притим

²⁰⁴ Николај Тинченко, Књижевна баштина Лесковца, Жак Конфино позоришни писац, Лесковачки културни центар, Задужбина Николај Тинченко, Лесковац 2007, стр. 74-75.

²⁰⁵ Исто, стр. 75.

је набројао следећа Конфинова драмска дела: *Плагијат*, *Срото моје паметно дете*, *Заклињем се*, *У среду се региструјем*, *Крв није вода или Експеримент*. На жалост, Конфинова дела остала су необјављена, а није утврђена ни тачна библиографија; велика је штета што није угледала светло дана библиографија коју је сачинио и за коју је чак награђен наш заслужни библиограф и преводилац *Добрило Аранитовић*.²⁰⁶

(...) Тако, рецимо, Драгољуб Трајковић каже да је Конфино пре рата у заједници са супругом Гретом написао две комедије – *„Плагијат пред академијом“* и *„Крв није вода“*, и да су оба ова комада играни; први у Скопљу и Сарајеву, а други у Скопљу и Нишу.

После рата објављени су следећи комади: *„У среду се региструјем“* (1952), драма *„Заклињем се“* (1957) и радио драма *„Мамим велики син“* (1960). У разним позориштима играни су ови комади: *У среду се региструјем*, *Сирото моје паметно дете*, *Експерименти* и *Луда болест – љубомира*. Изведене су и радио драме *Мамим велики син*, *Лекар и дилеми*, *Прешњин рођендан* и *Зденко Надувенко*.

Према *„Библиографији оригиналне српске позоришне драме“* објављене на српскохрватском језику 1944. до 1977. Душана Јовановића, штампани су ови Конфинови радови: *„Код нас су сви млади“* (једночинка, у књизи Седам једночнки, Београд 1950), *„У среду се региструјем“* (Весела игра, Београд 1951), *„Заклињем се“* (драма у пет слика, Београд 1957), *„Крв није вода“* (фарса у три чина, Београд 1972), *„Две комедије“* (Луда болест – љубомора и *„Сирото моје паметно дете*, Лесковац 1973).

Према истом библиографу, у позориштима Србије и Југославије играни су ови Конфинови комади: *„Три савремене комедије“* (Ниш), *„Како сви – тако и ми“* (Сомбор), *„Заклињем се“* (Ниш), *„Сирото моје паметно дете“* (Шабац, Лесковац, Вршац), *„Луда боест – љубомора“* (Лесковац).

И најзад, да погледамо податке наведене у *„Лексикону српских писаца“*, књ. II, Матица српска: *„У среду се региструјем“*, 1952, *„Заклињем се“*, 1957 (овде означена као комедија), *„Мамин велики син“* (овде означена као роман), *„Крв није вода“*, 1972, *„Две комедије“*, 1973, у лексикону се даље наводи да су изведени ови комади: *„Плагијат“*, 1935, *„Стари и млади“*, 1952, *„Сирото моје паметно дете“*, *„Луда боест љубомора“*. Конфино је с правом сматрао *„Сирото моје паметно дете“* за свој највећи сценски успех; то је комад који је игран у највећем броју позоришних кућа, а у Београду, у Београдској комедији доживео је несумљив успех јер га је публика прихватила и радо гледала, а о премијери су писали, између осталих, и *Финци*, *Бора Глишић*, *Слободан Селенић*, *Јован Путник* – све значајна имена наше театрологије и позоришта. Критика се сложила и у оцени комада и природе Конфиновог комедиографског талента и проседа.²⁰⁷

²⁰⁶ Николај Тимченко, Књижевна баштина, стр. 75-76.

²⁰⁷ Николај Тимченко, Књижевна баштина Лесковца, стр. 78.

XI

КОНФИНОВИ ДАНИ ХУМОРА – Томислав Н. Цветковић (1933-2010) је љубав према своме граду посебно показао покренувши 1981. године књижевну манифестацију „Конфинови дани хумора“. Имао је свесрдну помоћ Савеза јеврејских општина Југославије, Скупштине општине Лесковац, Републичке заједнице културе, Народног музеја и Културно-просветне заједнице Лесковац. Ти први Конфинови дани хумора одржавали су се од 22. до 26. јуна 1981. године, а судионици су били људи од пера и пријатељи, Лесковчани, Београђани и пријатељи из других градова Југославије.²⁰⁸

Жака Конфина већ шест година није било међу нама. О њему су говорили или писали др Сергије Димитријевић, др Владимир Михајловић, Добривоје Каписазовић, Јован В. Јовановић, Фадил Хаџић из Загреба, Бранко Ћопић, Ерих Кош и други, а од стране савеза председник савеза др Лавослав Каделбург, Еуген Вербер, глумац, преводилац и велики познавалац историје и културе Јевреја и књижевник Иван Ивањи.

(...) А онда је требало да прође десет година да би се организовао нови сусрет у сарадњи Фонда за културу Лесковац и Савеза јеврејских општина Југославије. Други „Конфинови дани хумора“ одржани су 25. и 26. јуна 1991. године. И опет велику радост и терет организације носи Тома. Након низа припремних састанака у Лесковцу и у савезу у Београду, поново је начињен богат програм. Отворена је изложба посвећена делу Жака Конфина. Приказани фрагменти из драмског репертоара и из прозе Жака Конфина, свирао је др Андреја Прегер, а значајан део посвећен је разговорима о хумору и сатири у делу Жака Конфина, као и о савременом тренутку хумора и сатире.

(...) Те године (1991) Томислав Н. Цветковић је, у име Културно-просветне заједнице Лесковца покренуо иницијативу да се установи награда за стваралаштво „Др Жак Конфино“. И од тада се „Конфинови дани хумора“ узастопно одржавају пет година.

Трећи „Конфинови дани хумора“ одржани су у једном дану, 24. јуна 1992. године, уз 100. годишњицу рођења Жака Конфина. У галерији позоришта отворена је изложба карикатура Миодрага Стојановића и Миодрага Величковића. О делу Жака Конфина говорили су Симха Кабиљо Шутић, мр Марко Недић, Давид Албахари, Саша Хаџи Танчић, Николај Тимченко, Томислав Н. Цветковић и Драгомир Милосављевић, а Предраг Ејдус извео је монодраму.

Следеће године четврти „Конфинови дани хумора“, осим изложбе, трајали су један дан, 9. јула 1993. године. Аутор изложбе „Сефардска књижевност, издаваштво и публицистика на територији бивше

²⁰⁸ Бранка Цидић, архивиста Јеврејског историјског музеја у Београду, „Томислав Н. Цветковић и Конфинови дани хумора“, Помак, бр. 51/52, јул – децембар 2010, стр. 4-5. . *Напомена:* Пренели смо највећи део овог прилога објављеног поводом смрти Томислава Н. Цветковића.

Југославије“ Милица Михаиловић, управница Музеја нагласила је да, због ратне ситуације у земљи, на изложби није представљено стваралаштво Сарајева.

Приказан је часопис „Освит“ број 7/8 са текстовима са прошлогодишњег скупа о Жаку Конфину. О валоризацији књижевне баштине говорио је главни уредник часописа Саша Хаџи Танчић, а књижевник Томислав Н. Цветковић окупио је књижевнике из Лесковца, Београда, Ниша, Власотинца и Новог Сада на књижевно вече. Приређен је и концерт јеврејске музике и староградских песама у Јевреја и Срба уз групе „Хулијот“ из Београда и лесковачког „Рузмарина“. Наступила је у драмском делу глумица Весна Латингер и контаурорка Радмила Стевановић, садашња Парижанка из Лесковца. О Жаку Конфину говорио је предани организатор, књижевник Томислав Н. Цветковић.

У октобру, 28. и 29. 1994. године одржани су пет „Конфинови дани хумора“. Отворена је изложба карикатура, разговарало се о делу Жака Конфина. Одржано је вече хумора и сатире, приказана је представа „Плагијатор“, прво послератно извођење овог Конфиновог дела. Посебно је било занимљиво вече сефардске музике и књижевности. Крајем 1994. године Томислав Н. Цветковић иницира, у оквиру ТВ емисије „Људи говоре“, снимање „Сећања на Жака Конфина (1892–1975) у сарадњи са Јеврејским историјским музејем из Београда. Емисија је реализована почетком следеће године.

(...) Последњи „Конфинови дани хумора и сатире“ одржани су 24. и 25. новембра 1995. године. Организован је Округли сто о Жаку Конфину. О њему су говорили Петар Волк, мр Марко Недић, Живојин Тасић, мр Симха Кабиљо Шутић, Саша Хаџи Танчић. Уприличене су промоције књига др Петра Волка и др Михаила Видаковића, монодраме изводе Вида Тодић, Јелисавета Сабљић, Маја Димитријевић, Ружица Сокић. Отворена је изложба карикатура Новице Коцића. На вечери хумора, сатире и афоризама учествују најбољи сатиричари у земљи.

(...) Томислава Н. Цветковића упознала сам 2005. године када је дошао у савез како би по трећи пут, после неколико година паузе, покренуо „Конфинове дане хумора“ у Лесковцу. А хтео је завршити још један посао: уредити у Народном музеју у Лесковцу, кући Боре Димитријевића – Пиксле, посебну Меморијалну собу Жака Конфина. Јер СЈОЈ и Јеврејски историјски музеј у Београду уступили су Народном музеју заоставштину Жака Конфина чија је заслуга за развој његовог родног Лесковца изузетно значајна.

(...) Томислав Н. Цветковић је овом приликом рекао да др Жаку Конфину придаје значај Боре Станковића за Врање, јер је исто тако Лесковац овековечен у Конфиновом делу.

БРАНА МИТРОВИЋ

I

Поред мале збирке „Искрице из Дубочице” (Лесковац, 1935), Брана Митровић је пре (Другог светског) рата објавио још десетак кратких прича из живота људи у Лесковцу. После рата наставио је са писањем и објављивањем сличних састава, поред других, објавио је једну малу збирку краћих пропедака под насловом „Време протекло” (Лесковац, 1971).²⁰⁹

У „Књижевној баштини Лесковца“ Николаја Тимченка објављено је поглавље „Журналистика и белетристика Бране Митровића“ (стр. 88 -105). У тој књизи више од тридесет пута наводи се име Бране Митровића, који је био професор Лесковачке гимназије и Пољопривредне школе. Године 1949. на првој књижевној вечери у Лесковцу, о којој је остао траг у Нашој речи (аутор Владимир Каменовић), учествовали су: Сретен Динић, Брана Митровић, Аристомен Ристић, Јован Јовановић и Добривоје Каписазовић, од старијих, и Радмило Требјешанин, ученик гимназије, од млађих. Тимченко наводи (стр. 200 Лесковачке књижевне баштине) да је Брана Митровић од старијих културних радника и писаца најмарљиви сарадник Нашег стварања – уз Драгољуба Трајковића, Атанасија Младеновића и Жака Конфина. Од послератних песника, уз Бору Здравковића, дојена и вероватно највећег имена у оквиру поетског стваралаштва Лесковца, најприжељнији сарадник био је Томислав Н. Цветковић; као Бора Здравковић, он је био дугогодишњи уредник часописа а писао је и драме и публицистичке напесе.

%

Књижицом „Искрице из Дубочице” Брана Митровић се приказао као сликар једног сокака у коме је провео своје детињство и младост, а потоњим радом, он је почео да захвата и живот велике улице на коју овај сокак излази. Та улица започињала је у центру и протезала се до изласка из града према фабричком крају, лети покривена дебелим слојем црне прашине од које се у кишне дане правило блато, с обе стране нанизана сиротињским кућицама с пенџером до земље, уснутих кровова, давно неокречених, избушених и гаравих дувара.

У овој улици, везане истом судбином као што су им куће живеле су или и данас живе наше старе познанице, Митровићеве и моје, старице чије животне историје личе на роман Пелагије Власове до њеног ослобођења од

²⁰⁹ Д. Трајковић, Преглед лесковачког књижевног стваралаштва, Наше стварање, Лесковац 1973, стр. 40.

мужевљеве тираније, до њеног пробуђења: као и Пелагије, оне су имале мужеве пијанице, који су их редовно тукли; а њихови синови нису имали свој пут као Павле Власов, будући у свему налик на своје очеве, али их нису превазилазили у пијанчењу и скандалима по периферијским крчмама и бурделима. Њихови људи су остајали до краја свога живота несвесно робље које је стечену зараду давало на алкохол и свој век проводило у лудилу од пијанства и у беди, у свађама и тучама, и страдало од туберкулозе и других болести и невоља.

Ниједна од њих није имала среће да до краја доживи судбину Ане Заломове. Многе од ових жена су и саме пиле и опијале се, и тиме још више отежале положај у коме су живеле са својим мужевима и децом.

Лево и десно од ове улице, преко комплекса сиротињских кућа зараслих у бучумику и друге одвратне прашљиво биље, у које ниси смео да крочиш босом ногом, налазе се још две улице, везане с првом читавим низом тесних сокачића. То је онај крај нашег града на чијим становницима је лежао велики део првобитне акумулације лесковачке, која се протезала до наше дане. Међу њима је била савршена једнакост, карактерисана великим бројем деце на којој се и голим оком распознавао низак животни стандард њихових родитеља.

Пролетерски део града и материјал који смо само површно додирнули, Брана Митровић је узео да уметнички обради, да га унесе у литературу као колектив који је већ прилично био свестан и мислећи или који је још увек могао бити и несвестан, и отуда козервативан и груб, чак и према онима којима је дуговао нежност, какав је, на пример, био онај лумперпролетерски муж из једне Митровићеве приче („С њом је поступао грубо. Најмању ситницу је морала да му додаје, да не би он устајао да га изува и пере му ноге вечером, да једнако стоји над њим и бди над његовим жељама. Кад би је хтео, само би рекао одлучно: „Ајде!“ Она би се само скупила, послушала као јагње, нема од страха. Често би је сву стресао јачином свога гласа. Бар да има коме да се пожали или да су остали у кући били добри!“).

Да је Митровић дорастао задатку који је себи поставио и који му се намеће, дао је доказа и у причама које је досад објавио, а још више у списима које чува у рукопису. У својој првој збирци, у књижици чији смо наслов споменули, Митровић је дао пет добрих фотографија, у којима је слика изражена покатак и на старински начин, али које су као целина добро компоноване, мада им је фраза понегде неконцизна. Пане и Баба-Станика су типови с дна, али који су, уместо да буду божјаци, мучно зарађивали себи несусушни хлеб, она – вукући воду газдама и господи у граду, а он – носећи тешке џакове на старим плећима без самара, и служили истовремено околини као предмет за шалу, све док се он није разболео и умро у хладној општинској штали, где му је био стан, а она док није негде нестала. Димче је тип посрнулог пекарског мајстора, ситног сопственика, кога је рат потпуно помео и отргао од посла, бацивши га у

наручје беди и алкохолу. (Седи у кафаници до среског суда, заједно са још неколицином, и чека. Требаће неком писмени сведоци, и он ће се са којим од њих потписати крупним неједнаким рукописом. За новац ће, који добије, ставити под мишку хлеб за себе и стару, док ће остало оставити „куде Млацу под итириз”, тј. за ракију”).

Митровић, који има много љубави за мале јунаке својим кратких, али језгровитих и сочних прича, и разумног саосећања за њихове судбине, које су детерминисане економски, углавном портретира, не апострофирајући случајеве Панета, баба-Станике, Димче и Дунета (донекло и Драге с њеним мужем), као ствари колектива коме припадају. Као да се отргнуо од стабла чији су плод. Но, све нити између њих и елемената у којима живе нису прекинуте. То најбоље показује „Муж”, једна од најзрелијих Митровићевих прича из поменуте збирке. У њој је дат тип богате уседелице, којој је потребан само мужјак, већ је у њој интелигентно предствљен положај сироте раднице, Димчине неудате ћерке, која је, живећи у пролетерској кући са још патријалхалним оковима мозга укућана, постајала сметња све већа уколико је залазила у године. („Брат јој је за сада погледима само говорио да иде, да му ослободи кућу, треба и њему. Али једнога дана када се мање буде уздржавао, рећи ће јој отворено: „Шта чека, што не нађе начина да се некако очисти из његове куће? Њему треба, а у својој рођеној кући не може да се окрене од тескобе”).

Брана Митровић је тек показао свој књижевни лик, откривајући једну средину чија је животна филозофија садржана у често поновљеној сентенци апатичног пролетерског лумпа: „Кој има, па да има; које нема, никад да нема!”

%

Но, Митровићева афирмација као лесковачког приповедача зависи од даљих његових напора на уметничкој обради онога што је досадашњим делом већ захватио или онога што убудуће буде захватио са непресушног животног врела овог града, у коме се живело и патило, волело и страдало, и тамо где се видело – у чаршији и на улици, и тамо где се није видело – иза зидова кућа и дућана.²¹⁰

II

Једноставан и концизан у свакој реченици, тежећи да продре у срж онога о чему прича, Брана Митровић успева да нас веже за своје ликове”.²¹¹ У свакој његовој приповетки основа је, рекло би се, обичан догађај каквих је на стотине. Али, том обичном, свакодневном, Брана Митровић даје посебну топлину, обојеност, избија носталгија, кроз свакодневне дијалоге, одједном, израста пред нама један нови свет који нисмо знали или смо га, у овој трци са временом, врло брзо заборавили.

²¹⁰ Из нашег Манчестера, стр. 122-127.

²¹¹ В. Хубача, Преглед..., стр. 43-44.

(...) Митровић са много љубави говори о људима, који су једноставни''.
(...) Брана Митровић врло вешто, са мером на првом месту, употребљава изворни говор људи лесковачког краја. И то његовим приповеткама даје посебну арому, животност, оживљава пред нама време протекло.

У збирци приповедака „*Време прошло*”, Бране Митровића има и оних са темама из народноослободилачке борбе и времена окупације. У тим приповеткама, Брана Митровић је психолошки дубљи, трага за оним суштинским у поступцима и деловању актера. Очити пример за то је приповетка „*Била је то борба*”. Атмосфера, ликови, све је то дато са извесним осећањем мере.

(...) Брана Митровић нам је овом својом збирком приповедака причинио ретко задовољство да се сетимо времена прошлог, да се замислимо над њим. Због своје једноставности у казивању истина о том времену, реалности, непосредности и искрености. Као такву треба је примити и прихватити.²¹²

Ш

Једна од најзанимљивијих личности Лесковца свакако је Брана Митровић. Многе генерације сада већ старијих Лесковчана памте га као педагога, иза кога су остале многе анегдоте а његова права вокација, ипак, била је писана реч.²¹³

Бавио се белетристиком и новинарством, писао приче, романе, драме, књижевне и позоришне приказе, новинске чланке, репортаже и извештаје са разних скупова и догађаја, радо улазио у полемику и активно учествовао у културном животу Лесковца. Последње године живота, после пензионисања, провео је у интензивном раду на „*Речнику лесковачког говора*”, на коме је радио готово целог свог радног века и чије је објављивање у едицији Народног музеја ипак дочекао. Овај Речник, који је *сматрао својим животним делом*, дочекан је у јавности са подељеним утисцима, изазивајући похвале али и оштре критичке одзиве у штампи.

Почео је да пише и објављује још као студент. *Прву причу*, са спортском тематиком, објавио је у листу „Спортиста” још 1931. године; прича се и тако зове „*Спортиста*”. Реч је о једном дечаку који ће се посветити фудбалу; такође, реч је о сиромашној средини у којој се радња одиграва. Педагошка намера пишчева је очигледна. Тако се већ у првој причи, која има више одлика репортаже, оцртава тематски круг из кога ће и касније писац Брана Митровић ретко излазити. Следила је сарадња у „Недељним новинама”, листу који је уређивао Јован Јовановић, који је такође излазио кратко време, али који је оставио дубок траг у лесковачком новинарству. Брана Митровић је у „Недељним новинама” развио врло плодну белетристичку, критичку и новинарску делатност, објављујући

---

²¹² В. Хубач, *Наше стварање*, мај 1971.

²¹³ Николај Томченко, Професор Брана Митровић 1908-1984, Помак, бр. 7-8, април 1998.

приче, књижевне приказе, чланке о књижевности, полемике и репортаже, као и новинске извештаје и чланке.

После дипломирања на Групи за књижевност и српски језик (имао је срећу да слуша предавања *Александра Белића*, *Павла Поповића*, *Стјепана Куљбашића*, *Уроша Џонића*, *Павла Стевановића* и др. познатих зналаца и професора тога доба, највећих имена наше књижевне науке), Брана Митровић се у правом смислу нашао на животnoj раскрсници са које се, силом прилика, упутио на тежак и крвудав пут. Није могао да нађе запослење у Лесковцу, па се у почетку морао и даље бавити новинарством и књижевношћу, али и предавањима на курсевима експеранта и држањем часова слабир ученицима; запажена су била његова предавања на Народном универзитету. Поводом предавања о данашњем ученику, „Недељне новине” су два пута писале, а у закључку свог приказа са предавања „Бране Митровића, дипл. филозофа”, Јован Јовановић је писао: „Г. Митровић, сасвим млад човек, продоран као ситна киша, истрајан у раду, са дубоком и искреном социјалном вером, наговештава човека од кога друштво има разлога да очекује. Он је још један доказ о виталности и способности новог поколења које свом снагом надире”.

Да је Митровић заиста био писац и јавни радник који обећава и чије је деловање било драгоцено, сведочи кратко обавештење објављено такође у „Недељним новинама”, да он одлази у Загреб где је постављен за суплента Класичне гимназије и да се редакција нада да ће наставити своју сарадњу са листом. То се и обистинило – Брана Митровић је и даље неуморно писао за „Недељне новине” где се, у есејима и написима, јасно определио за тзв. социјалну књижевност која тада узима све више маха. О томе сведоче његови написи као што су „Социјална књижевност”, „Грађанска књижевност”, „Покрети у уметности” итд. Међутим, да је пут Бране Митровића био крвудав и често помало необјашњив, са оштрим заокретима, потврђују следеће чињенице: залажући се за социјалну књижевност и пишући приче са тзв. социјалном тематиком у „Недељним новинама”, Брана Митровић године 1935. објављује једну причу („Динча”) о идејама Милоша Црњанског који је баш тада био у непомирљивом сукобу са Митровићевим истомишљеницима из покрета за социјалну књижевност; осим тога, Митровић у „Недељним новинама” објављује приказ предавања Ратка Павловића под насловом „Једно бомбастичко предавање” на „Народном универзитету” и са једном алузијом да и интелектуалцима, који су могли да прате пренатрпано и грозничаво изговарано Павловићево предавање, „дијалектички материјализам звучи као грмљавина светова светог Илије”. На овај доста збуњени и збркани приказ, који је ипак остао углавном на алузијама, љутито је одговорио Ратко Павловић подвлачећи приказивачеву, тј. Митровићеву, недоследност кад тврди да је нереално и антисоцијално расправљати о дијалектичком материјализму. У извесне незгоде са својим неистомишљеницима Митровић је упадао и приказујући неке концепте

духовне музике, сасвим у духу напредне науке тражећи да се та музика повеже са друштвеном стварношћу, на шта су му опоненти, музички стручњаци, одговорили да он није музички образован и да у те проблеме не треба да се меша.

IV

Настављајући своју белетристичку и уопште публицистичку делатност, и дуго после укидања „Недељних новина”, Брана Митровић је непосредно пред рат објавио неколико прича и фељтона у београдској „Политици”, што је, вероватно, и највећи домет његовог предратног рада. Реч је о причама и фељтонима као што су „Другови”, „Доне се бори за љубав”, „Петар ходи брата”, „Свој своме”, „Писмо пријатељу”, „Писмо на часу”; осим тога, тридесетих година Брана Митровић је и дописник „Политике” и „Правде” из Лесковца.

Своју новинарску делатност Брана Митровић није прекидао ни за време окупације. Сада сарађује са „Новим временом” и та сарадња се протеже на читаво раздобље од 1941. до 1944. године; та чињеница му са доласком нове власти доноси велику непријатност и он извесно време проводи у затвору. Ипак, све се срећно завршило и појавом „Наше речи” Брану Митровића поново видимо као врло агилног сарадника који објављује приче, пише критичке приказе и чланке, извештава са разних састанака и још нешто – редигује материјале за лист, обавља технички део посла и врши коректуру слога. Опет је ту она личност на коју се може рачунати и о чијој енергији и употребљивости пише у цитираном приказу Јован Јовановић.

Нова драматична ситуација у животу Бране Митровића догодила се школске 1958/59. године када просветне и политичке власти један његов педагошки гест у настави књижевности примају као неку врсту диверзије; тада Брана Митровић бива одстрањен из наставе и неколико година проводи као службеник лесковачког Сајма текстила. Погођен неправдом, стално је говорио како свако мора да носи свој крст. Ипак, после неколико година враћен је у наставу и пензионисан је као професор лесковачке Пољопривредне школе.

%

Пре рата објавио је омању збирку прича под насловом „Искрице из Дубочице”; после рата, у издању Радничког универзитета, објавио је књигу истог обима, приче под насловом „Време протекло”; није више писао за Нашу реч, али је зато објављивао приче и чланке у „Лесковачком зборнику”, „Нашем стварању”, чији је сарадник од почетка излагања овог првог послератног лесковачког часописа за књижевност и културу, „Градини” (Ниш) итд.

%

Оставио је за собом неколико необјављених рукописа прича, романа и драма. То је заоставштина коју треба погледати и установити да ли треба и

како те рукописе објавити. Реч је, на пример, о збирци прича „Гласови из Дубочице”, роману „Младост Прокопа Самарцијског” и драми „Срца у бури”, с тим да се мора рећи да то није све. Та чињеница обавезује истраживача лесковачке књижевне баштине да се позабави делом Бране Митровића за кога сам на самом почетку рекао да је по много чему занимљива личност јавног, културног и књижевног живота Лесковца. Јер, не само дело, не само књижевни домети тога дела, него и начин на који је живео, како је пролазио кроз животне буре и време у коме је чинио све оно што је био приморан и што је свесно бирао заслужује студију која би тежила да осветли и то дело и тај живот али и време, његове мене и недоследности, којима се личност о којем је реч с мање или више успеха прилагођавала, промашујући али и погађајући.

V

РЕЧНИК ЛЕСКОВАЧКОГ ГОВОРА - Речник лесковачког говора Бране Митровића доживео је два издања. О том речнику писали су веома опширно и са тежњом да искажу своје критичке примедбе и своје поштовање према напору састављача Јован Јовановић и Добривоје Каписазовић, Лесковчани који су из љубави проучавали лесковачку прошлост и Лесковчане. Позитивно мишљење о речнику изразио је познати језички стручњак Милија Станић, који се и потписао као рецензент.

С напоменом да о Брани Митровићу треба писати и да га се треба сећати, завршавам овај кратак и непотпун осврт на једну изузетно занимљиву појаву лесковачке не тако далеке прошлости.

%

Лесковачки говор данас треба, да би се схватио како ваља, посматрати са два становишта. Са становишта онога шта он представља до данас, као говор и језик једне јужноморавске области, и према друштвеној улози и важности коју је обележио у свом постојању и деловању.²¹⁴

Само, да бисмо могли макар у општим цртама да назначимо оно што је основно у оба та правца у њему данас, јер је скоро непремостиви проблем ближе одредити како је то било од његовог почетка пре деценија и векова, треба пре свега рашчистити појам говора уопште у лингвистичком значењу.

На жалост, ни о томе данас наука још не може много да каже.

Проблем говора у лингвистичком значењу још увек стоји отворен. Он тек треба довољно да буде пречишћен и објашњен. Као научни проблем је у науци новија појава у испитивању, мада он као такав постоји заједно са постојањем дијалеката у нашем језику. Говор је, дакле, стара појава у језицима скоро колико и дијалекти у њима, с којима је он ишао више или мање упоредо. А како се наука још увек недовољно бавила дијалектима, у

---

²¹⁴ Проф. Брана Митровић, Пред лесковачким говором данас, Помак, бр 11/12, април-септембар 1999, стр. 44. (Напомена: Пренето из Лесковачког зборника бр. XIX 1979. године).

толико је још мање застајала на говорима у њима. Тек ново време је довело до тога да се говорима посвети одговарајућа пажња.

Оно најважније, после свега овога, ипак назиремо у природи говора.

Под појмом говора у лингвистичком значењу данас се подразумева нарочита, најмања језичка целина у оквиру једног дијалекта, заправо – претежно у оквиру једног наречја. Др Асим Пецо је у једном осврту свом на говору, овако означио његову појаву: „Унутар граница једног наречја може бити речи о различитим говорима или говорним типовима било да је у њима диференцирање према акценту, гласовним, обичним или неким другим особинама”. Говор се, дакле, оформљује у оквирима постојања и деловања једног наречја. Ми данас још не знамо сигурно, ствар је у испитивању, колико се говор конкретно, под којим непосредним околностима, временским, територијалним и индивидуалним, најпре образује а затим и даље развија. Проф. Милија Станић је објавио 1974. године обимну студију о свом родном, ускочком говору (Ускочки говор, Бгд, 1974, Институт за српскохрватски језик), али је више описао његово стање него што је улазио у његову генезу. Истом поступку је прибегао и публициста Јован Михајловић са лесковачким говором у својој брошури (Лесковачки говор, Лесковац, 1977, Библиотека музеја у Лесковцу). Можда су све поменуте околности присутне при појави једнога говора. Ипак, оне су, по свој прилици, посебне и различите код сваког говора, и крећу се од говора до говора. Опште обележје им је, свакако, регионалност. Говор је на првом месту везан за простор на коме је поникао, развио се и функционисао изграђујући на њему своју језичку особеност. Сви наши дијалекти имају, тако, своје говоре, мање или више развијене, само усмене или и усмене и посмене.

Један од најпознатијих међу њима је и наш, лесковачки говор. Оно што се односи на говоре уопште важи и за њега. То дуго није било јасно. Почетком овога века (XX века – примедба Д.К.), када је писао своје *Дијалекте* (Дијалекти источне и јужне Србије, Бгд, 1905) др *Александар Белић* га није разликовао од јужноморавског наречја: „Јужноморавски говор представља интересантну и поучну слику постанка многих дијалеката Балканског полуострва. Таквих говора на Балканском полуострву има више него што се мисли. Они се развијају и сада, на наше очи” (стр. LXIII). Јасно да се овде радило о јужноморавском наречју, а не говору, пошто је данас и обичном логиком јасно како је говор само себи циљ, и из њега се не развија ништа и даље од њега. За науку је данас непобитно јасно како лесковачки говор проистиче из јужноморавског наречја, и међу њима је сада видна разлика поред њиховог очигледног сродства. Иако су на истој територији свако од њих има своју област на којој развија унутрашње особине. Док према самоме Белићу јужноморавско наречје захвата ширу територију, између Врања и Сталаћа и Влашког поља и Црног врха, лесковачки говор се у том оквиру сместио између Грделице и Брестовца и Равног Дела и Бублице, ако се усвоји

граница коју му је у својој брошури обележио публициста Михајловић. Према овоме, док јужноморавско наречје води језичке особине једне широке, врло разнолике територије јужног Поморавља, лесковачки говор их је кондензовао у регионалном оквиру у коме се оформио и развио. Он се више држао свог средњовековног узора него наречја, које је примило утицаје са разних страна. Оставши доследно на старој, средњовековној језичкој варијанти, на првобитној рецензији, како у фонетици тако и у морфологији, етимологији, синтакси и акценту, он представља потпуну диференцијацију од јужноморавског наречја. Градећи специфичне своје локалне особине, према одговарајућих околностима и потребама, лесковачки говор је до данас остао њима веран, чувајући полуглас, дифонг, сводећи именску промену на два падежа, редуцирајући коњугацију на најнужније облике и пунећи лексику подједнако старим и новим изразима и речима.

Тако је постао регионални језик лесковачког краја, лесковачки говор.

Тек треба утврдити када и како је до тога дошло. То је проблем далеке прошлости нашег краја. Оно што можемо са већом сигурношћу да потврдимо то је зашто је до тога дошло. Врло је рано постојала потреба, коју више наслућујемо него што можемо да докажемо, за образовањем таквог говора нашег краја. Развијање Лесковца као центра јужног Поморавља изискивало је непосредније говорно средство. Државни центар се све више удаљавао од лесковачког подручја према северу, а касније га је уопште нестало с окупацијом јужне Србије све до краја XIX века. Лесковачки крај је престао да учествује, због тога, у развијању књижевног језика, одсечен од тога процеса вековном окупацијом, па се осврнуо око себе у стварању својег језичког средства. Тако је постала основа и друштвена потреба за лесковачким говором. Друштвена активност и друштвене потребе су то све више наметале. Лесковац је привредно и друштвено све виче јачао, наметао се читавом јужном Поморављу као предводник. Публициста Михајловић у поменутој својој брошури о томе примећује: „Скоро од самог оснивања је Лесковац већа насебина. У XIV веку, на пример, био је станица за караване. Дубровник је с Лесковцем имао трговинске везе још у XV веку”. У време губљења независности српске средњовековне државе Лесковац је привредно био повезан тако не само са севером, него и са југом, тргујући и са Мекедонијом и Грчком. За то му је био потребан језик усмено и писмено. Он је прерађивао наслеђене језичке елементе рецензије, мешавине старословенског и народног језика, и тако градио лесковачки говор. Намењен првобитно практичним усменим и писменим потребама, тај говор природно није остао само на тој фази развоја. Он се развијао, све више ширио као такав, па је прешао и у народно стваралаштво као књижевни језик краја уопште. На лесковачком говору су некле фолкорне књижевне творевине, лирска поезија са нешто епском, разноврсна проза (прповетке, пословице, загонетке и друго). А када се са ослобођењем националне територије и лесковачки регион

повезао са вуковским књижевним језиком, он није одбацио свој говор. У њега су већ у толикој мери биле уграђене локалне и индивидуалне особине, да га је и даље задржао, практично у свакодневном саобраћају и у области књижевног фолклора. Он је имао своју суштину и своје даље потребе постојања које нису биле у супротности, противуречности с књижевним језиком земље. Онако исто као што ни говор кајкавског и чакавског подручја српскохрватског књижевног језика нису само били ни у каквој противуречности са књижевним језиком, него су општеусвојени као други књижевни језици. То је, у ствари, за своје подручје био, иако непризнат као такав, и лесковачки говор. Он је вршио своју књижевну и културну улогу не само као језик уопште, него и кроз књижевни фолкор на читавом свом региону. Није му много требало да се од практичног језичког средства преобрази временом, у недостатку књижевног језика, у регионални књижевни језик, који је усменим путем описивао живот, навике и духовну развијеност људи нашега краја у борби за опстанак и живот, као и вечите људске борбе и постојање уопште. У том погледу је лесковачки говор давао највише што један говор може дати, испуњавао улогу регионалног уметничког средства.

Тако је лесковачки говор испунио обе своје улоге, као језичко и уметничко средство подржавања и подизања народа. Тиме, разуме се, није речено све што данас треба рећи и урадити са лесковачким говором.

У вези са његовим постојањем и деловањем имамо дуг према њему. Њему је данас потребна подршка у даљем настојању, друштвена подршка и оживљавању и преображају и сређивању онога што је он већ дао и даје и даље, у његовом проучавању из друштвених и научних разлога. Ако смо са тим закаснили, па је један део стваралаштва лесковачког говора неповратно нестао, као све што је усменог карактера и не буде на време забележено, време је да прекинемо с тим пропустима. Ако је до сада било оправданих и неоправданих разлога за ово закашњење, друштвени је моменат сада да се и једни и други отклоне без великих жртава. Прва је наука дала повода за то занемаривање нашег говора. Још у својим чувеним студијама др Александар Белић није поклонио пажњу лесковачком говору. Ни једну изворну фолклорну ствар лесковачког говора он није забележио, што није случај и са говорима источне Србије. Други после њега су још мање настојали на лесковачком говору. Први покушај у том правцу, у настојању да се да основна језичка слика лесковачког говора настао је тек у наше дане са поменутом брошуром публицисте Михајловића. И сама лесковачка јавност, усмена и писмена, слагала се с тим пренебрегавањем свог сопственог говора. Поред несхватања његове важности, на то је деловала и предрасуда о њему. Према њој лесковачки говор није ништа друго него само искривљени, изврнути говор књижевног језика. Према тој предрасуди многим Лесковчанима је чак њихов говор био смешан. То схватање се држало и у школама, где су наставници „бранили“ књижевни језик од негативног деловања говора.

Напоредо, дакле, са отклањањем разних предрасуда и пропуста из прошлости треба то учинити и са лесковачким говором.

Звуци нашег говора успешно одјекују преко наше радио станице сваких петнаест дана. Прикупљена је оригинална грађа за обиман речник нашега говора са 6.000 одредница чије планирање за објављивање ове године није далеко. Само је то почетак. Још ни једна приредба у граду, а нарочито шире од њега у самој земљи, није организована у циљу манифестације онога што је најлепше у нашем говору. Једна шира и организована акција треба не само да подигне наш говор на висину која му одавно припада, него и да сакупи и објави оно што је до сада створено. Као што спасавамо већ деценијама средњовековне фреске из њихових наслага малтера и креча да бисмо очували један део некадашњег сликарства, тако треба да скинемо наносе, предрасуде и неразумевања и са многих творевина нашега говора. Он има не само културну него и научну важност као документ за упознавање наше прошлости и садашњости. Он је једно од ретких сведочанстава о путевима којима је до данас прошао наш савремени књижевни језик. Његова језичка особеност, изражајност и лепота не смеју се више препустити њему самом.²¹⁵

VI

Брана Митровић се јавља године 1931. цртицом „*Спортиста*“ и тиме одмах наговештава своју литерарну вокацију и прврженост журналистичком начину изражавања. Додуше, будући из врло сиромашне лесковачке породице, и како није могао одмах по дипломирању да нађе школу у којој би добио стално намештење, Брана Митровић се *морао* прихватити разноврсних послова. Он је најпре дописник београдске *Правде* (1930), а онда *Политике* (1931, 1949) из Лесковца и Вуковара (1940), а затим *Новог времена* (1941-1945), што му после рата доноси велике неприлике које су, срећом, биле краткотрајне.

%

После рата, Митровић све до 1959. хонорарно ради у *Нашој речи* као извештач, редактор и коректор, али ту објављује и позоришне, књижевне и филмске приказе, као и своје приповетке, од којих неке налазе своје место у његовој јединој послератној збирци „*Време протекло*“, која је угледала светло дана. Већ овај кратак преглед показује да је Брана Митровић био трајно везан за журналистику, и да је она једна од две најинтимније и најснажније вокације.²¹⁶

Што се тиче међуратног периода, Брана Митровић је све до одласка у Загреб за суплента једне од тамошњих гимназија држао курсеве експеранта, преводио са експеранта, поучавао ученике, појављивао се као

²¹⁵ *Напомена*: О лесковачком говору опширније видети у посебном делу ове студије.

²¹⁶ Николај Тимченко, Књижевна баштина Лесковца, Лесковачки културни центар, Задужбина „Николај Тимченко“, Лесковац, стр. 88-89.

предавач на катедри Народног универзитета, постао један од најагилнијих сарадника „Недељних новина“.

(...) Као журналист, Брана Митровић је највише пружио у „Недељним новинама“ где се заиста осећао као близак сарадник и где су све његове способности могле доћи до изражаја; он је у овом лесковачком листу кратког трајања водио полемику, писао репортаже и мале есеје о књижевним проблемима, и приказе, и објављивао приче; када је одлазио на своју сталну прву дужност, добивши запослење, овај лист је то забележио следећом вешћу:

„Наши најближи другови и сарадници г. Брана Митровић и Аристомен Ристић отпутовали су из Лесковца. Г. Митровић је постављен за суплента Прве класичне гимназије у Загребу. Г. Ристић је отишао у Београд да доврши своје студије. Иако су територијално далеко, они ће увек бити и даље уз нас и сарађивати на листу.“²¹⁷

(...) У *Недељним новинама* је објављен први критички текст о његовој јединој међуратној књизи прича „*Искрице из Дубочице*“.

(...) Брана Митровић се у есејима, објављеним у Недељним новинама, децидирано изјашњава за социјалну књижевност, што претпоставља негацију тзв. грађанске књижевности. Тако, на пример, у чланку под насловом „*Грађанска књижевност*“, Брана Митровић најпре констатује да се не зна какав је био почетак ове књижевности – јер недостаје литературе из које би се то могло разабрати.²¹⁸

%

Брана Митровић је објављивао највише у Недељним новинама, а затим неколико прича у Политици (његове приче допале су се, на пример, Црњанском). Он је целога живота писао за новине, као и прозу, а у рукопису му је остало нешто прича, и романа и драма. Боље су му, чини ми се, приче писане између два рата од оних које је објављивао после рата у Нашој речи, јер ове имају једну не баш књижевну тенденцију; желе, наиме, увек да саопште „*напредну поруку*“ у духу социјалистичког реализма; и стил тих прича је често натруњен извесним паролаштвом, као на пример у причи „*На новом путу*“ која се завршава реченицом: „*И пошли су сваки на своју страну путем народне борбе.*“²¹⁹

%

У сећању Лесковчана и оних који се интересују за интелектуалне токове и литературу, као и оних који људе памте само као своје суграђане – Брана Митровић је остао пре свега као професор а мање као писац и журналиста. Своје дело он је крунисао „*Речником лесковачког говора*“, по коме је постао познат и ван свог подручја.

²¹⁷ Николај Тимченко, Књижевна баштина Лесковца, стр. 93-94.

²¹⁸ Николај Тимченко, Књижевна баштина Лесковца, стр. 96.

²¹⁹ Николај Тимченко, Књижевна баштина Лесковца, стр. 104.

Његово дело није сагледано у целини, поготово због тога што није познато јавности јер је остало много његових радова у рукопису.

За хроничара литерарног живота Лесковца и критичара, ово неистражено дело може бити од великог интереса. Ко зна – можда ће се показати да је у Брани Митровићу Лесковац имао свога писца.²²⁰

VII

МИЛОШ ЦРЊАНСКИ О БРАНИ МИТРОВИЋУ - Књижевни летописци завичајног поднебља Лесковца не би смели испустити из вида овај драгоцени прилог аутора Сеоба и Дневника о Чарнојевићу, поготово што их, таквих прилога, баш нема у књижевној историји овог краја Србије, а и због Бране Митровића кога заслужено памтимо по „Речнику лесковцаког говора“, као посебном облику јужноморавског наречја.

Први пут штампан је под насловом „*Брана Митровић – један нови таленат наше књижевности*“, у часопису „Идеје“, Београд, 13. 04.1935., број 22. стр. 6, ћирилицом и са потписом М. Цр. Текст преузимамо из Дела Милоша Црњанског, том десети, књига 21, у издању Задужбине Милоша Црњанског и Нашег дома – Editions l’age d/home, Lausanne, Есеји и чланци I, Књижевност – Уметност, Београд, 1999.²²¹

%

Неспорна чињеница да у провинцији имамо много часописа. Литература се распарчала и провинцијајализирала. Стоји и то да у провинцији имамо много „писаца“. Ко све није „песник“ и „књижевник“ код нас по паланкаман.²²²

Ретко се, у томе, нађе ма шта утешно. Па најбоља је та детињаста игра уређивања литерарних ревија, тог окупљања песника, тог издавања књига још у Босни, где је најозбиљнија, и у Црној Гори где је, кад се одбију неколико марксистичких дрекаваца, најсимпатичнија.

У Сарајеву и часописи, и књижевни рад уопште, носе обележје озбиљнијег потхвата, а на Цетињу, у Подгорици и Никшићу, међу најмлађим писцима има неколико младих људи који не само што нису без талента, него имају и искрену жељу рашчишћавања наших, ни мало ружичастих, књижевних прилика.

Ипак, овај млади писац и његова прва, мала збирка, заслужује исто тако пажњу, јер је литерарна вредност ове мале збирке реална.

Родом из Прокупља, син занатлије, са утисцима из ратова и тешких дана после рата, новинар у индустријском Лесковцу, г. Брана Митровић, самим својим животом стекао је, нема сумње, оштро око опажања.

²²⁰ Николај Тимченко, Књижевна баштина Лесковца, стр. 104-105. *Напомена:* У „Књижевној баштини Лесковца“ објављено је поглавље „Журналистика и белетристика Бране Митровића“ (стр. 88-105). *Напомена:* Књижевна баштина Лесковца објављена је после Тимченкове смрти, књигу је приредио Предраг Стајић.

²²¹ Милош Црњански, Брана Митровић, Успења бр. 2, Лесковац, август 2007, стр. 24.

²²² Милош Црњански, Брана Митровић, Успења, бр. 2, стр. 24. *Напомена:* Преносило комплетан текст.

Литерарна атмосфера у знаку социјалне књижевности може с правом да му годи. Само што, у исто време, на почетку свога рада, овај млади писац показује у својим причама и много лирског, поетичног у својој прози која није тенденциона ни сува.

Овај млади писац, као мало ко после Б. Станковића и Сремца, полази у своју литерарну каријеру са нечим дубљим од обичног фотографисања оних крајева, и књижевних репортажа.

Нешто истинско и меко има на себи његова проза, печат свога завичаја и те кратке приче о Панету божјаку, баба Станки коју цела варош неправедно прогања, или она сјајна дата о Динчи, пекару који у свом пијанству додирује главном највише добро, све су то књижевни покушаји који су далеко изнад данас у нас уобичајних фељтона.

Име, г. Бране Митровића први пут се јавља на нашем књижевном хоризонту, у редовима наших почетника, али његова мала збирка прича, бар се нама тако чини, од почетка значи пун литерарни успех, и боља је, дубље вредности, од свих других које је наш лист имао да прикаже у последње време.

Нама се чини да је Дубочица, у овом младом писцу, добила талентованог приповедача који већ првом својом збирком даје књижевни рад заслужан да се примети и ван уских граница једног провинцијалног листа.²²³

---

²²³ М. Црњански, Брана Митровић, Успења, бр. 2, Лесковац, август 2007, стр. 24. *Напомена:* На насловој страни бр. 2 Успења записано је: „Нема сумње да су Успења, већ својим називом, обраћање читалачкој јавности највишег реда, које уједно значи потврђивање визије и изношења стваралачких прегнућа у области назначених у заглављу (знање, веровање, стварање, вредновање), један пун и богат свет стваралаштва, поредив с духовним светом, с којим се уздиже биће човека уопште. Свешћу о сопственим прегнућима и домашјима, пре свега разлозима своје присутности на културној мапи наше земље као српски часопис који излази у Лесковцу, „Успења“ несумњиво већ јесу публикација ширих концепцијских преимућстава у односу на сродна и већ овештала часописна штива „за књижевност, уметност и културу“, пре свега у средини у којој се појавио и излази. „Успења“ иду у врсту мултидисциплинарно и ревијално засноване концепцијности у роду часописне периодике. „Успења“ ће такође следити модерне критичке смерове свога доба, према хоризонту садашњих европских промена.

АТАНАСИЈЕ МЛАДЕНОВИЋ

Међу најпознатијим интелектуалцима између два светска рата био је педагог, драматург, хроничар и новинара *Атанасије Д. Младеновић*. Био је свестрана личност не само лесковачког краја већ читаве јужне Србије.²²⁴

Атанасије Д. Младеновић Таса (чика Таса) рођен је 9. августа 1899. године у Лесковцу.

Рано је остао сироче, растао је без оба родитеља. Још од раног детињства упознао је сву суровост живота. Његов суров живот формирао му је радан, смишљен и озбиљан карактер. Основну школу и два разреда Гимназије завршио је у Лесковцу. Не могавши да поднесе самачки живот, одлази у Београд код старијег брата *Веље Младеновића*, правника. Трећи и четврти разред гимназије завршио је 1913. године у Другој београдској гимназији. Његов брат Веља умире 1914. године. Убрзо му је умрла и сестра *Драгица*. После губитка брата и сестре, Таса се враћа у Лесковац и септембра 1915. године уписује други разред Учитељске школе у Скопљу. Међутим, ратна ситуација 1915. године била је тешка за српски народ. Спроведена је општа мобилизација свих војних обвезника и регрута. У граду на Ветерници није било радне снаге. Атанасије је примљен за службеника у начелству Среза Лесковца. На тој дужности провео је од фебруара до 10. августа 1915. године.

После бомбардовања, Бугари су окупирали Лесковац. Освојили су град и опљачкали добра, завели су терор и увели своју власт. Похапсили су угледне Лесковчане: попове, банкарне, трговце индустријалце, занатлије, службенике, учитеље и професоре. Спровели су их у Сурдулицу и на зверски начин побили, а мањи део одвели у логоре у Бугарској. Ни Тасу нису поштедели већ су га 2. марта 1917. интернирали у Сливен, у заробљенички логор за Србе јужне Србије. За годину и седам месеци, Таса је био неми сведок свакодневног мучења и умирања Срба у бугарском казамату. Из заробљеничког логора вратио се 1. октобра 1918. године, после капитулације Бугарске у Првом светском рату.

Сурово ратно детињство оставиће трајне последице у његовом бићу и надахнуће за прво његово литерарно дело „*Патње српског народа 1915-1918*”. По повратку, Таса се поново запослио у начелству Среза лесковачког. После осам месеци напушта службу и поново уписује учитељску школу у Скопљу, коју завршава 1921. као ђак генерације.

²²⁴ Добросава Туровића, Атанасије Младеновић, Лесковчанин, бр 12, фебруар 2000. године; Туровић даје и следећу напомену: Литература и документација: Персонални досије Атанасија Младеновића (својина мр Слободана Младеновића Ботка), Сто година Лесковачке гимназије, Д. Гроздановић, Просвета, школство и култура 1941-1945, Лесковац 1973, Ђура Радосављевић, Сто Чика-Тасиних година, Наша реч, 6, 12, 19. и 27. август 1999. године.

Министарство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца поставило је Младеновића за првог српског учитеља основне школе у Босилеграду, који је присаједињен 1919. Југославији. Пре Тасе учитељи су били бугарски даскали. Није му било лако у забитом и беспутном крају. Но, убрзо се жени Драгицом, кћерком Глигорија Горче Митровића са којом је изродио леп пород: Радмилу (саобраћајни инжењер, учесник НОР-а и интернирац), Радомира (рударски техничар), Верицу (преминула врло млада), мр Слободана Ботка, (професора) и Душанку (професора атомистике).

Педагошке способности испољио је у раду на унапређивању наставног поступка и писању ђачких уџбеника, као и на пољу књижевности. У поменутим делатностима, у периоду 1921-1940. године, Таса је био први човек јужне Србије.

(...) По завршеним студијама Атанасије Младеновић је 18. јула 1928. године постављен за школског надзорника Среза јабланичког. Био је управитељ Основне школе у Лебану и председник Учитељског друштва у Јабланичком срезу. И у Лебану, Таса оснива народну књижницу и читаоницу, женску занатску школу и женско друштво. Краће време, 1929. био је управитељ Државне грађевинске школе у Блацу.

Сагледавајући кадровске потребе за јужну Србију и Македонију, Министарство просвете Краљевине Југославије, 1. јула 1930. године доноси декрет о постављењу Атанасија Младеновића за школског надзорника у Прешеву. И у том забитом и заосталом прешевском крају, Таса обнавља Народну књижницу и читаоницу. Оснива Соколско друштво и сеоске соколске чете у Биљачи и Среско учитељско удружење са седиштем у Бујановцу. Пуно времена посветио је народном просвећивању Срба и Шиптара.

После две године службовања, 1. јула 1930. године, Младеновић је премештен за школског надзорника у Битољу. И у новој средини, Таса је испољио просветарске и људске вредности. Отворено је 30 одељења и омогућено 1.500 ђака за редовно васпитање.

(...) Младеновић је написао три ђачке читанке и пет школских уџбеника: „Извођење наставе у народној школи” (Битољ, 1936), „Педагогија наших народних песама” (Београд, 1936), „Распоред наставног градива за други и четврти разред основних школа у Краљевини Југославији” (Београд, 1939), „Читанка за трећи и четврти разред основних школа у Краљевини Југославији” (Београд, 1939), „Читанка за трећи разред основних школа у Краљевини Југославије” (Београд, 1939), „Читанка за четврти разред основних школа у Краљевини Југославије” (Београд, 1939) и „Методска упутства за рад у основним школама” (Београд, 1940). Његови уџбеници и читање унели су новине у тадашњој настави у школама Краљевине Југославије.

После успешних 15 година рада проведених у јужној Србији, Атанасије Младеновић премештен је из Битоља, 14. августа 1936. године, и

постављен за инспектора за основну наставу Министарства просвете Краљевине Југославије. Обављао је и дужност шефа персоналног одељења – одсека. Као истакнути просветни радник и публициста изабран је у Просветни одбор Соколске жупе у Београду. За успешан рад и народно просвећивање у јужној Србије Младеновић је одликован орденом Св. Саве и Орденом југословенске круне.

Декретом је премештан за банског школског надзорника и саветника у Скопљу. Но, убрзо је 1940. године пензионисан као политички неподобан. Једно време није примао пензију. Нажалост, Таса ће бити пензионисан и у социјалистичкој Југославији.

У животном веку Атанасије Младеновић била су два пута, у оба светска рата интернирац. Други светски рат затекао га је на фронту војске Краљевине Југославије. После немачког напада и капитулације југословенске војске, Немци су га заробили 16. априла 1941. године на Страцину. (...) Са још пет Лесковчана спроведен је у Немачку, у Мосбург, у заробљенички логор „сталак 7а”, (40 километара од Минхена). Као доброг познаваоца немачког језика, одређен је за тумача. Услови живота и рада у логору били су лоши. Таса се тешко разболео од астме, спао је на 40 килограма. И поред лоших услова, Таса је у логору правио скице и писао рукописе „Филозофија српских народних песама” (два тома), „Збирка књижевних састава”, „Збирка приповедака” као и више приказа и есеја. Међутим, здравствено стање му се погоршало, те је после 2 године 4 месеца и 18 дана проведених у заробљеништво, 4. септембра 1943. године, пуштен кући „да умре”.

По повратку у родни завичај, Атанасије Младеновић није радио већ се лечио. По ослобођењу Лесковца, 28. јануара 1945. године Таса је изабран за члана Културно-просветног одбора лесковачког округа. Са Димитријем Марковићем, Младеном Савићем и Александром Гавриловићем, Таса је организовао више аналфабетских течајева. Такође, са Ђоком Поповићем водио је стручне учитељске курсеве и и школовао једну генерацију учитеља. Од 10. септембра 1945. до 28. октобра 1949.

Таса Младеновић радио је у Лесковачкој гимназији као предавач филозофије, психологије и логике. Као наставник поменутих предмета, које није факултетски студирао, умео је најсложеније и најстручније лекције поједноставити и сажети у тој мери да је изложена материја била јасна и разумљива сваком ученику. Био је омиљен професор и педагог Гимназије. Иако је био строг и искусан професор и педагог, то није никада у настави испољавао.

Важио је за једног од најбољих педагога и професора Лесковца. Ђаци су га из милоште звали „чика Таса”. Поштовали су његов ауторитет и избегавали да дођу на његове часове неспремни. Као професор није ђацима давао слабе оцене или обарао на матури, што је за данашње професоре невероватно да професор који не обара постигне завидну дисциплину на часу.

Атанасије Младеновић је више од две и по године био инспектор и повереник за просвету среза Лесковац, затим управник Градске библиотеке „Радоје Домановић”. Као врстан позавалац књижница и читаоница, Таса је обновио библиотеку на савременим библиотечким основама и увео популарна предавања, „усмене новине”. Важио је за једног од највећих радника у граду. У пензију је отишао са положаја управника Народног универзитета 1. јануара 1959. године. И поред свих изнетих чињеница, Таса је у новој Југославији два пута пензионисан: 30. априла 1959. и 1. августа 1961. године. Поред више похвалница и диплома, награђен је 1958. године новчаном наградом са 50 одсто његовог личног дохотка.

Умро је 22. априла 1965. године у Лесковцу.

Као матурант Учитељске школе у Скопљу Младеновић се посветио књижевном стваралаштву. Његов књижевни опус је разноврстан и богат. Писао је драме, приповетке, романи, затим монографије краја, школске и ђачке уџбенике, књижевне есеје, приказе књига и новинске чланке.

Таса Младеновић је био хроничар свог времена. Као познати педагог објавио је више научних радова. Сарађивао је у „Нашој речи” „Врањском гласнику”, „Варадару”, „Недељним новинама” и „Нашем стварању”.

Први је од свих писаца описао трагедију српског народа за време Првог светског рата. Његова драма „*Патње српског народа 1915-1918. године*” објављена је 1925. године у Врању (1936. године, друго издање). Драма је изведена у Лесковцу, Скопљу, Бујановцу и Куманову. Драма „*Између два светска рата*” изведена је у Народном позоришту Лесковца 1955. године.

Драма се догађа између два светска рата у Београду. Дело приказује живот људи и друштвене политике. Необјављен роман „Мали људи” говори о нашим логорашима у немачком логору 1941-1943. Као књижевник, Младеновић је написао и две збирке приповедака (необјављене), затим *књижевну студију „Коштана”* Борислава Станковића.

Између два светска рата објавио је књиге: „*Битол и његова околина*” (1937), „*Педагогија наших народних песама*” (1936), „*Јужна Србија – Вардарска бановина у речи, слици и броју*” (1939), а после Другог светског рата „*Водич кроз Лесковац и околину*” (1954) и „*Сијаринска Бања*” (1958).

%

Остала су у рукопису необјављена дела: „*Између два светска рата*”, „*Монографија о Великој Копашници*”, „*Монографија о Вучју*”, „*Споменици, културе Сијаринске Бање*”, „*Врањска Бања*” и „*Филозофија српских народних песама*” (у два тома), као и велики број приказа књига, превода, приказа позоришних представа, новинских и стручних чланака.

БОЖИДАР МИТРОВИЋ

I

Божидар Митровић је рођен 1913. године у Богојевцу, крај Лесковца. Доста касно је почео да објављује, али са оним што је издао или што је написао и оставио неће бити заборављен.²²⁵

Најпознатији је по збиркама „Свирала уз рало“ (Раднички универзитет Лесковац, 1973) и „Добродошлица за птице“ (где је заступљено још неколико песника, Раднички универзитет Лесковац 1968).

II

МОРАВСКИ ОРФЕЈ – У Помаку бр. 49/50 (јануар – јун 2010) Томислав Н. Цветковић објавио је занимљив прилог о Божидару Митровићу, једином сељаку – писци из лесковачког краја под занимљивим насловом „*Моравски орфеј*“.

„Ја видим облаке пуне громава

И силни тресак муње и сјај

А ја сам скроман сељак писац

Митровић Божа, моравски крај.

Митровић Божа је једини сељак писац лесковачког краја. У Лексикону писаца Југославије Матице српске и пропратног писма др Радмила Димитријевића – преписујемо: да је Божа Митровић рођен 25. децембра 1913. године у селу Прибоју код Лесковца, да је од школе завршио четири разреда основне школе, земљорадник и печалбар, учесник НОБ-а, да је ноћни чувар у штампарији „Напредак“ у Лесковцу, да је прву песму написао, како сам изјављује, 1961. године, а прве песме објавио у школским листовима: „Кораци младих“, „Будућност“ у Лесковцу, касније је објављивао у „Расковнику“, „Раду“, „Задругару“, „Нашој речи“, Нашем стварању“, „Трибини младих“, „Зборнику са митинга поезије“ у Лесковцу.²²⁶

О Божињим песмама и о њему, писано је у „Књижевним новинама“, „Раду“, „Нашој речи“, „Вечерњим новостима“, „Расковнику“.

Шездесетих година – сеоски учитељ га упутио на лесковачки Раднички универзитет у Клуб радника писаца који тек што је био формиран (1958).

²²⁵ Станко Ђорђевић, приказ, Свирала уз рало, Раднички универзитет Лесковац 1973. године, Књижевне критике и студије, Литера Ниш 1979, стр. 93-94.

²²⁶ Томислав Н. Цветковић, Божидар Митровић (1913 – 1980) – Моравски орфеј, Помак бр.49/50, јануар– јун 2010, стр.13.

Од тада почиње Божино песникованье – напорно упорно друговање са песмом да „сам клеше граматуку, речи и слова.“

У поговору збирке „Измирени дугови“ (посхумно издање, приредили др Драгиша Витошевић и Томислав Н. Цветковић), Витошевић о Божи пише: „... Митровић је леп пример самоучког почињавања и пробијања, напорног и у исто време ведрога улажења у свет књиге и песме.“

За Божидача Митровића, који је почео касно да пише, у педесетој години живота, остало је (у рукопису) нешто песама, недовршени роман „На слободној територији у XXVIII бригади“, збирка песама „Свирала уз рало“ (у издању Радничког универзитета, 1973), пет кратких песничких записа у антологији „Орфеј међу шљивама“ (1963) и збирка „Измирени дугови“ (издавач Запис, Удружење књижевника Србије 1981), потом преписка са Добрицом Ерићем, др Драгишом Витошевићем, др Владетом Кошутићем, Милојком Ђоковићем, Миливојем Павловићем, др Радмилом Димитријевићем, Момчилом Тошићем, Јованом Алексићем... Обраћао се ученим љидима, поверавао стрпљиво, исповедао спремним да га саветују, упуте, препоруче, слао песме, сејао семе самобдења и бивао све присутнији у листовима, часописима, на књижевним сусретима, разговорима... Речју, Божа је силно желео крупно да корача до крајње потврде дара и дамара у свему што осећа, што носи, што жели и поручује. Као да је слутио да му не преостаје много времена; грабио је од ноћи и дана, од сна и сневана. Завршне речи др Драгише Витошевића у поговору збирке „Измирени дугови“ гласе: „... Несумњиво обдарен, он је песник у „природном стању“ као руда ископана из тла. И као знак једног поштеног измиреног дуга.“²²⁷

III

СВИРАЛО УЗ РАЛО – Четрдесет песама поете са села, који се већ јавио у многим нашим листовима и часописима заслужује пажњу утолико пре што је целом тематиком потпуно предан свом селу. Иако песме нису подељене у одељке, ми бисмо могли слободно рећи да су најлепше оне биографске иако заслужују пажњу и оне друге у којима истиче поштовање према пријатељима или размишља о неким битима живота.

*Нежна си као женске власи,
а мирс ти је тако врео,
осетићу те ма где си
и стопићу се над тобом цео.
(Лица)*

Каква сам будала да ме свако стрви,

---

²²⁷ Напомена: У броју 49/50 Помака (2010) објављене су три песме Божидача Митровића из његове песничке заоставштине: Сеоски песник, Жетва на месечини и Моје мишљење

*па и Јесењин беше слава кета;
Ето и мени је сада у крви:
Сањало сеоско да буде поета..!*

(Сеоски песник)

Такве су и песме: *Песма и рало, Ја стражар, Воз и месец, Моје речи, Песник у пољу, То сам ја* и друге. Један број песама посветио је пријатељима: *Рађање звезде* (Милану Здравковићу), *У библиотеци* (Свети Цветковићу), *Довиђења тмино* (Милојку Ђоковићу, новинару из Београда). Иако је објављена оцена да су у његовим песмама сажима народни фолклор, тешко би се прихватило такво схватање ако се проучи ова поезија која извире из срца, из правог песничког врела.

*Радујем се, мислим крај Мораве
На златно класје и дукатно зрење.
(У пољу)*

*Одјекују поља житна, поветарац хуји,
а у мени Поморавље новим ритмом бруји.
(Моравско поље)*

*Но срп, плуг ил коса,
и так песма бива,
док ме мије роса
насред мојих њива...
(Стих на њиви)*

Описним стиховима његово село је лепо и кад је сунце, и кад је кошава, и кад је мрак и кад је дан. Село је видео и описао само лирским тоновима. Он је чак и поносан што има два заната... „*Пишем, орем и дрљам*“ – каже у песми *Два заната*.

Прилаз сеоским темама му је оригиналан. Нема патетике, нема песимизма, нема тешкоћа од рада, нема ничег што угрожава добар живот сељака. Његова тема је осавремењена, блиска овом добу иако неангажована.

Љубав га није занимала. Али, последња елегична песма је, у ствари, она тиха, неокрњена, искрена љубав из сеоских дворишта. То је породична љубав. За њу је требало заиста снаге. Он је пронашао прави начин. И та туга на њиви је само туга са оном која треба да дође и да га усрећи.

*А кад је угледам пут села,
у грудима ми се отопи лед.
Е, сад ће бити опрашена њива цела
кад она узме до мене ред.
(Туга на њиви)²²⁸*

---

²²⁸ Станко Ђорђевић, приказ, Свирало уз рало, Раднички универзитет Лесковац 1973, Књижевне критике и студије, Литера Ниш 1979, стр. 93-94.

III

Иза човека, вели наш народ, остане само добра реч. Па тако и иза Божидара Митровића, јединог сељака писца лесковачког краја. То не кажемо тек за *момента мори*, тек да се јубиларно подсетимо оних што минуше крај нас у брзом мимоходу...²²⁹

Дружевна реч љубави за човека, земљу, воду, небо – опори стих нашег Орфеја лебди нам у слуху, буди дамаре топле осећајности за природно, печално, тегобно и лепо, за патњу као извор сазнања.

*„Мораво, све ћу ја испричати
Неком далеком свету,
Нека они виде као у сну,
Где ти се белутак блиста на дну,
Створен у каменом цвету”*

Ишао је и посртао наш песник, како сам рече, „крз машту и живот”, кроз неке плавичасте зоре, у којима „неки писар над свеском блене”. (У мозгу своје врту круњачу) и гура точак у свемир да крене – пловио је непознатим морима и галаксијама на свом песничком броду, питајући се: „Где сам”, молио помахнитала мора да „мирно ћуте”:

*„Ја сам ко славуј у лугу села
што песму своју срцем извија
од које кликћу поља и врела.”*

Полагао је пред собом и празним небесима паганске завете „као преци, врежом сплетен на њиви у селу”; свему што га је снашло, чему је био наредан, и кад му је смрт однела целу породицу, и кад је задње зрно безнадни спустио у бразду, пркосио је: „Горд као да је од мрамора”. Певао је свом завичају, родном Прибоју, Морави, Хисару, палом борцу, сам је клесао „граматику, речи и слова”, ослушкивао како „стриже тестера стабло данашњег доба”, стрепео од оног бремена ко би што нам свима „почива на плећа” (Т. Ујевић), он - „Основац, сужањ у огњеном паклу/ с оловком у руци против свих демона...” „Без сна и одмора и без једне луке”.

*У шљивику ме сунце у чело пољуби
У винограду ноћ потцима труби
У њиву ветар опта па се изгуби
И само шану што те чуди:
Пркоси горд као да си од мрамора
И песмом млади поздраву свет*

---

²²⁹ Др Зоран Чановић, Сећање на Божидара Митровића, Помак, бр. 6, 1998, стр. 8.

*И прости радост као Тагора
За поља мира и купина сплет.
(Сељак песник)*

Да ли смо знали да је живео међу нама и овакав човек. Самотник један, из Богојевца, самоук, пропевао је у педесетим, написао прегршт стихова, оставио недовршен роман о партизанској XXIII бригади, песничке записе, писма уређивао људима душевним и мисаоним и сачувао одговоре... шта да се још каже о човеку чије је животом било трептало једнако под бљеском муње над Моравом и у светлуцању ситних варки у којем га „крадом сета зауздава”. Може ли песник доиста да нестане док му „дланови ко фосфор горе” док види „себе на крају света/ Ко вагон на петом колосеку.”

*Прамен магле што ми свио колено сељачко
Међу бразде пољске ко на груди чедне,
То ме жајца, пече, ти’ о племе орачко,
Ја сам овде сејач давни ко род пчеле медне.
Сан и јава још би хтели крила лет да вине,
Смер би зраку да ме кућа плаветнило неба,
Врећу прошлост свезао бих нек јој чами семе,
Али земља још све плоди те ме врца веже
С ветром који љуља гране и сенку ми клати,
Ту се сељак песник роди да стихове реже,
Да измири задужење и удео плати.
(Задужење)*

Тако је певао Божидар Митровић, он који је видео и како „Живе песме кликћу, вију се кроз пруће/ срце варнички ватру из човека.” Можда је ту одговор на питање о песнику и времену, можда у стиху Такома Скотија:

*„Ако те питају о мојој смрти
Не веруј у смрт песника”
(П.С. „Ако те питају”) ²³⁰*

У Песмопису, који је приредио проф. Мирослав Миловановић, налази се и име Божидара Митровића. О њему се говори као аутору заједничке збирке песама *Добродошлица за птице* (1966), где су, поред њега заступљени и Лазар Миленковић, Станије Станковић, Божидар Митровић и Љубомир Живковић.

---

²³⁰ Зоран Чановић, универзитетски професор, један је од ретких истраживача живота и рада „лесковачког Орфеја”. У лесковачким часописима је објављено само неколико Митровићевих песама. *Напомена*: Избор Митровићевих песама у посебном делу ове књиге.

*Скидам сан и росу са класја крај стазе,
провирила зрна па ме цаклић пазе...*

*Бујна влат се вије око мојих ногу,
високо се песма мог поља извија.
У свакоме грму и грбавом слогу
непомична роса трепери и сија.*

*Од уједа маште ни сан да ме скраси,
орошен до паса од праха на њиви –
Расковник у цвету Орфеје огласи,
језде на зеленку с пропорцем у гриви.*

*Крај извора скрितог слушај жуборења
потока и река наших родних села.
Кусни слат живота из нашег корења,
прости светлост зора са високог чела.
(Песник у пољу)*

*У шљивику ме сунце у чело пољуби
У винограду ноћ потцима труби
У њиву ветар опита па се изгуби
И само шану што те чуди:
Пркоси горд као да си од мрамора
И песмом млади поздраву свет
И прости радост као Тагора
За поља мира и купина сплет
(Сељак песник)*

Један од сељака песника, Божидар Митровић, почео је касно да пише и углавном се формирао у Клубу писаца при Радничком универзитету, а касније активно суделује у књижевном животу града. Стихови овог песника су једноставни, речи су свакодневне, обичне, али у сазвучју строфе постају мелдичније и топлије.²³¹

---

²³¹ Мирослав Миловановић, Уместо на маргинама, Песмопис, Културни центар Лесковац, стр. 21.

МИЛИВОЈЕ ПЕРОВИЋ

I

Др Миливоје Перовић је рођен 5. октобра 1912. године у *Брајини*, у породици слободара и јунака српске војске *Луке Перовића*, носиоца Карађорђевог звезде, и мајке *Станише*. Основну школу завршио је у Тулару, гимназију похађао у Гњилану, Приштини, Врању, Суботици и Лесковцу, а Правни факултет завршио 1937. године у Београду, где је 1940. године и докторирао. По завршетку студија, био је судски и адвокатски приправник у Лесковцу, где је био председник Народног универзитета и стални дописник „*Политике*”.

(...) Др Миливоје Перовић био је познати адвокат, дипломата, новинар и књижевник. Написао је и објавио преко 20 романа и хроника.

Као романописац, хроничар, есеиста, приповедач и новинар, Перовић спада у најплодније писце јужне Србије, а као правник и адвокат уживао је велики углед. Носилац је Партизанске споменице 1941. и више ратних и мирнодобских одликовања и Октобарске награде Лесковца. Умро је 29. децембра 1975. године у Београду.²³²

Миливоје Перовић је пре (Другог) светског рата био дописник „*Политике*” из Лесковца. После рата наставио је да пише репортаже и чланке по разним листовима и часописима, али је почео да објављује и хронике из народноослободилачког рата, док се није појавио и својим радовима и првим романом „*Големаши*”.²³³

Перовић је, може се рећи, у белетристику закорачио књигом „*Хроника о Пустој Реци*” (Просвета, Београд, 1951). У том делу је писац, како истиче Д. Костић, покушао „да на документарном изгради шире уметничко дело, да уметничким поступком обради ослободилачку борбу једног краја у Србији, Топлицу и Јабланицу”, не схватајући хронику само као фактографску операцију, као пуко низање датог материјала који следи својим одређеним током, већ и као тежи, згуснутији и литерарнији израз оног што се обично подразумева под тим појмом”. „Писац има приповедачког дара, он често изненађује свежим и оштрим опсервацијама, кратким и лепим описима; у више махова полази му за руком да нас врати у атмосферу устанка, да да слику његовог успона и падова” – каже даље писац.

²³² Добросав Ж. Туровић, *Горња Јабланица, људи и време*, Лесковац, 2004. (део прилога о др Перовићу, који је заступљен у поглављу посвећеном истакнутим функционерима Горње Јабланице, стр. 263)

²³³ Д. Трајковић, *Романи Миливоја Перовића у књижевној критици*, Преглед лесковачког књижевног стваралаштва, стр. 57-82. страна (краћи преглед).

Друга Перовићева књига у коју су ушли његови почетни белетристички радови, зове се „*Поред Мораве*” (Просвета, Београд, 1958). То је збирка од десет приповедака, међу којима прве две захватају више од половине текста и карактеришу читаво његово потоње литерарно стварање.

У првој од ових дужих приповедака, која носи наслов „*Кућа на самку*”, за Перовића је било занимљиво да се позабави и једним обичним кријумчарем. (...) Причу о кући Перовић је доцније развио у читав један роман, вероватно аутобиографског карактера, „*Вуци из Жуте Реке*”. Из друге велике приповетке ове збирке, „*Болница из Придворице*” испирило се, у ствари, трећи по реду Перовићев роман, „*Седам ока земље*”. (...) О првом Перовићевом роману „*Големаши*”, који је објављен 1955. године у издању „Минерве” у Суботици, изашли су бројни прикази.²³⁴

О другом по реду Перовићевом роману „*Бели квадрат*” (Космај, Београд, 1957) такође је објављено више приказа.²³⁵

Миодраг Максимовић у књижевном додатку „Политике” пише да се „роман „Бели квадрат” чита са узбуђењем и та прва веза са читаочевом пажњом најзад ишчезне кад се књига дочита”, а *Антанасије Младеновић* у *Нашој речи*” пише: „Један критичар назвао је ликове у роману Достојевског – свет болнице нервно оболелих. И за ликове из овог романа можемо рећи да су „поремећени људи”, личности ван нормалног колосека живота...”

О трећем роману М. Перовића „*Седам ока земље*”, Душан Костић²³⁶ даје приказ: „Тежак утисак остане после дочитавања овог најновијег романа Миливоја Перовића: једна страшна, надугачко и нашироко испричана повијест о моравском сељаку - мрачна дозлабога”. (...) Слободан А. Младеновић пише:²³⁷ „Позитивних ликова нема. Ниједног. И због тога мора човек да се замисли над овом књигом”.

(...) Четврти по реду Перовићев роман „*Планина Влаина*”, који је издала „Народна књига” у Београду 1962. године у лицу Мирка Милорадовића нашао је врло строгог критичара:²³⁸ (...) Мали Перовићев роман „*Вуци из Жуте Реке*”, који се појавио 1964. године у издању самог аутора испирило се, као што смо напоменули, из његове приповетке „*Кућа на самку*.”

Шести роман М. Перовића „*Град на Морави*” (Просвета, Београд, 1965) приказао је *Николај Тимченко* у „*Нашој речи*”, 11. јуна 1965. године овако: „Импонује стваралашка плодност Миливоја Перовића: убрзо после краће прозе „*Вуци са Жуте Реке*”, појављује се његов роман; пријатна је његова тематска везаност за људе и поднебље Лесковачке Мораве која је у *Перовићу добила свог песника*; нови роман, што је још пријатније, није само нова библиографска јединица у списку Перовићевих остварења него

²³⁴ Књижевне новине, 13. март 1956, Политика, 6. април 1956. и др.

²³⁵ Политика, 15. децембар 1957, Наша реч, 12. април 1958.

²³⁶ Д. Костић, Књижевни додаток Политике, 27. септембар 1959.

²³⁷ Наша реч, 3. октобар 1959. год.

²³⁸ М. Милорадовић, Борба, 18. март 1962. год.

је стварно нов и по тематском материјалу, композиционој структури и извесним свежим садржајним елементима, поготово у обликовању ликова. Критика, међутим, није била једнодушна у оцени вредности овог Перовићевог дела: кретала се од негације до готово потпуног признања.

Какав је свет који Перовић описује, како изгледају људи Мораве у његовом приказу? Досадашња остварења овог аутора сугерисала су песимистички утисак: његови описи били су пуни бруталности, односили су се на мутне сцене испољавања мрачних дубина људске психе, били су натуралистички у својој огољености и имали су призвуке нечега што је више подсећало на литературу, психоанализу и конструкцију него на лични доживљај самога писца. И у овом роману у основи сачуван је такав приступ: поднебље Мораве остало је амбијент мрачних сукоба страсти, злочина и неспоразума са собом и својим хтењима, али ипак - атмосфера није тако црна и то не по крајњем утиску који читалац понесе него захваљујући ауторовом настојању да у своје дело унесе и неке нове димензије – објашњавајући личности, њихове поступке и судбине. Овде има више наговештавања него бруталних натуралистичких описа, композиција је занимљива утолико што се користе стари летописи и причања главног јунака, фабула, ма колико била танана, испричана је живо тако да држи пажњу читалаца... Перовић је, дакле, свом уметничком поступку додао неке нове елементе који су обогатили његово дело у целини. Фабула се састоји из сплета околности које је, по Перовићу, типичан за животне судбине људи из Мораве: интелектуалац, јунак романа, који прича у првом лицу, враћа се у град на Морави, Брестовац. У родни град довела га је нека и њему готово несазнатљива чешња; он наставља да пише Моравски летопис (можда би се могло рећи да и сам Перовић, овим романом, наставља да пише свој уметнички летопис о Морави). На крају романа, који узредно додирују неколико људских судбина, типичних за Мораву, испоставило се да је јунака у Брестовац довела неуспела љубав према лепотици Драги, која труне крај големаша Хаџи Косте. Она је сестра по мајци Хаџи Костина, а поп Лука је његов син, писац Моравског летописа и неиспуњени Хаџи Костин сан. Сви они проживели су свој век и искуство које су стекли може се сажети овако: „Човек је... увек доживљавао поразе: почињао да се бори и увек на крају бивао побеђен. Човека – победника још сунце над овом земљом није видело”.

Овај роман, као и многи други Перовићеви романи – јер је то, изгледа, његово антрополошко искуство – завршава се поразом човека и људскости уопште. Интересантни су само елементи – међу којима биолошки играју једну од одлучујућих улога – који сачињавају то Перовићево искуство и условљавају овакве његове закључке.

У „Нашој речи”, 24. јуна 1966. године, о седмом роману М. Перовића „Четири Мујове војске” (Својина човечанства), који је издала крушевачка „Багдала” 1966. године, *Мирослав Миловановић* је написао овај приказ:

„После романа „Планина Влаина” Миливоја Перовића, хроничар, приповедач и романописац, поново се враћа Влаини и револуцији романом „Четири Мујове војске”. У њему је остао веран свом завичајном пејзажу, у коме има богате социјално-историјске рудокопе из којих узима и проучава грађу, коју уметнички претвара у синтетичке целине, које већ представљају, без икаквог претеривања, један још непознати монумент.

„Планину Влаину”, слободно можемо сматрати прологом овог најновијег романа, јер у њеном тематском снопу налазимо многе појединости које се у облику реминисценција уплићу и преплићу у овај роман. Револуција је основна потка овога романа. И то прецизно уоквирена у просторне координате Пусте Реке и Кукавице. Али ово није књига само о устаничким данима 1941. и 1942. године. „Четири Мујове војске” је виолентна амплитуда људске психологије и судбине, тако сложене, трагичне и драмски замршене у суровим условима рата. У много чему овај роман се надовезује на Ћосићево „Далеко је сунце” и са њим представља богату фреску догађаја народноослободилачког рата од Гоча и Јастрепца до Пусте Реке и Кукавице. У овом роману се приказује животни хоризонт и у њему стравичне муке једног јужноморавског партизанског одреда, где је сва пажња усредсређена на комесара и војсковођу Младена Петровића Мују. Али у њему сусрећемо и читав свет и ратну атмосферу Пусте Реке у доба рата, који живи и пати, сиротује и ратује, страда али не посустаје држећи барјак слободе.

Читав роман је углавном монолог – дијалог комесара Муја. Он говори о себи и другима – кроз себе: о очима неискреним, завереничким, о поступцима – сумњивим. Перовићеви јунаци и делају и гину обично, у махове и прозаично, без икаквих громких речи и поклича. У мирном приповедању, често неочекиваном, писац нас доводи очи у очи са драматичним и трагичним ситуацијама, писац нас стално узбуђује. Безброј пута се нађемо у дилеми, више пута прогутamo чемерну сузу неслагања и озбиљно се у одстрадној ћутњи опредељујемо за и против појединих брзих и преоштрих одлука.

Није овај Перовићев роман без мана. Ликови су овлаш скицирани, без улажења у психологију личности. У више случајева одлуке су немотивисане. У четвртом делу романа причање је замагљено, местимично неразговорно. Комесар Мујо је изгубио три војске, а четврта га оставља обешена у планини. Међутим, иза ове одлуке и чина остају многа питања и проблеми који су покренути Гвозденовим случајем а актуелизовани Мујовим смрћу. Јер, Перовић се овим романом и романом „Седам ока земље”, тематском креацијом, надовезује на Добрицу Ћосића са којим заокружава психологију и етику окоморавске Србије и њених људи. И зато се овај роман чита са великим интересовањем”.

Осми по реду Перовићев роман, ако сам ја добро израчунао, зове се „Дан осми”. Изишао је 1968. године у издању аутора. О том делу Драган

Јеремић је написао:²³⁹ „Дан осми је, у ствари један велики мозаик састављен из описа низа мањих необичних карактера и судбина, специфичних доживљаја природе, запажања о извесној друштвеној средини и, најзад, једног (непотпуног) романа у роману. (...) Пошто је бог умро, настао је дан осми, дан без бога, без ослоња на његове моралне норме. Тог осмог дана људи су се нашли сами са собом, отуђили се, сакрили иза закључаних брава и започели борбу свих против свију. Они, притом, осећају потребу за једним новим моралом, али га не налазе. Уместо у том моралу, они траже склониште на тамним скривеним местима, која их подсећају на њихове приповетке, али „што је човек више жудео да побегне – и гоњење се усавршавало”.

(...) Од до сада последњем роману М. Перовића, називајући га „алегоричном визијом зла” о његовом „*Последњем броду*” (Слово љубве, Београд, 1971) књижевник П. Палавестра пише да је то „до сада најамбиционије дело изузетно плодног писца”,²⁴⁰

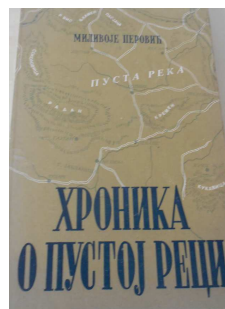
(...) Састављен од три неједнако писана дела, Перовићев роман има чврсту унутрашњу структуру. Немаран стилиста и без правог смисла за чврсто компоновање великих прозних целина, Перовић се често губи у дигресијама и епизодама у којима непотребно троши снагу. Нецеловит, неизгладан и неуједначен, роман је исувише гломазан и тежак да би могао деловати као компактна целина...”

II

Књижевно дело Миливоја Перовића, у које је укључено десетак романа и једна збирка приповедака, пре свега: импонује својим обимом. Његов аутор се не би могао пожалити да за већину тих списа није могао да нађе издавача, као ни на то да је од критике био прећуткиван, чак да му од ње нису признавани извесни квалитети. Ово последње и од оних из града на Морави, односно на Ветерници.²⁴¹

Перовићево дело Лесковчани, међутим, нису могли и не могу да прихвате као адекватан уметнички одраз савремене и прошле објективне стварности Лесковца и околине. Због тога оно није умногоме прихваћен ни од неких критичара ван Лесковца, од оних који су у њему, поред осталог, пронашли елементе натурализма или утицаја Ф. М. Достојевског.

(...) Књижевни опус Миливоја Перовића, као што смо већ нагласили, својим *волуменом изазива дивљење*, а аутор му се ипак још није прославио? Откуд то?

²³⁹ Видети опирније недељни додатак Политике, 8. септембар 1968. године

²⁴⁰ Опширније, Политика, 26. фебруар 1972. године

²⁴¹ Д. Трајковић, Преглед..., стр. 79.

Нетачно би било рећи да је читаво Перовићево дело књижевни промашај. Јер ако смо извесне ликове у његовом првом роману препознали, то значи да су дати више-мање успешно, и да утолико његово дело представља допринс остварењу лесковачког романа на који одавно чекамо. Можда би се и из других Перовићевих романа о граду на Морави (односно на Ветерници) могли издвојити извесни елементи по којима бисмо исти град такође открили. Али још увек остаје огроман квантум који се, бар са етнoлошког и социолошког становишта, не би могао сматрати конгруентним са оном реалношћу која је могла бити подстицај ауторовом књижевном стварању.²⁴²

III

Последње издање „*Легата*”, (број 8 за 2005. годину) електронског часописа Народне библиотеке у Лесковцу (*оснивач и уредник Саша Хаџи Танчић*), у целости (девет страна) је посвећено др Миливоју Перовићу, како се каже у уводу, „пре свега зато што је и после тридесет година од његове смрти неизбрисив траг његове личности и дела у научном, културном и јавном животу Србије пре, за време и после Другог светског рата”. Овај објективни саучесник драматичних преокрета у годинама покушаја револуционисања Планете ни у једном раздобљу није заборавио завичајно поднебље родног *Српског Југа*.

Саша Хаџи Танчић пише у чланку *Метафора светлости и таме* да је пишчева амбиција била да до перфекције савлада технику писања по узору на Иву Андрића, па је његов утицај несумњив. Хаџи Танчић помиње и утицај неких других писаца попут Достојевског, Чехова, Ги де Мопасана и Кафке.²⁴³

Познати лесковачки књижевник, аутор романа „*Каравани Светог Влаха*”, у чланку *Више од прећуткивања* констатује да се „у Лесковцу упорно настављају да прећуткују личност и дело Миливоја Перовића; димензије прећуткивања превазилазе баналност пуког заорава и људске сујете.

Равнодушност и инерција према *најзначајнијем тисцу лесковачког краја* средином прошлог века, несумљиво је ригидна, идентична са затирањем дела културне традиције овог поднебља. Пропуштена је, заправо, прилика да се обележи тридесета годишњица од његове смрти. Није забележена ни на маргинама медијских регистратора, да не говорим о крупним разлозима за комплетно научно и књижевно историјско проучавање свих видова његове богате стваралачке и интелектуалне личности.²⁴⁴

²⁴² Исто, стр. 82.

²⁴³ Легат бр. 8, 2005. године, стр. 2-3.

²⁴⁴ Саша Хаџи Танчић, *Више од прећуткивања*, Легат бр 8, 2005. година, стр. 3-4.

Конечно, треба поменути да марљиви лесковачки историчар и публициста *Добросав Туровић* пише (Легат, бр 8, стр. 4-9) о Миливоју Перовићу као познатом адвокату. Туровић констатује да је Миливоје Перовић почео да се бави адвокатуром 18. фебруара 1958. године и за кратко време је стекао велики углед. Аутор дела *Јунаци гвозденог пука* наводи да је о др Миливоју Перовићу као адвокату писала и „*Политика*“:

„Познати београдски адвокат др Миливоје Перовић одавно је познат као човек који преузима одбране у тешким и замршеним злочинима.”

Поводом његове смрти у „*Адвокатури*” је, између осталог, записано: „Као правник, књижевник, дипломата, адвокат и дописник „*Политике*”, својим погледима, опсервацијама о питањима како изградње земље, тако и догађајима, допринео је да многа од њих од интереса за право, правну свест и културу, постану доступни широким масама, тако да га је његова јавна делатност истакла као врсног правника и друштвено ангажованог борца и публицисту за јавну реч.”²⁴⁵

%

При систематизацији књижевног стваралаштва *Миливоја Перовића* поставља се питање разврставања периодизације или типолошке природе. Може се говорити о историјским и теоријским основама периодизације и о могућим критеријумима за разврставање романа овог плодног писца. Томе се може приступити, најпре, историјско-хронолошки; затим, поетички и типолошки и, најпосле, тематско-мотивски.²⁴⁶

Слика развојних процеса омогућава потпунији компаративни приступ његовим делима. И обратно, такав приступ допустив је и из перспективе његовог целокупног прозног опуса, тим пре што је књижевно стваралање Миливоја Перовића несумњив израз духовних особености пишчевог родног југа Србије.

Када је реч о прозном опусу Миливоја Перовића издвајају се четири развојне етапе карактеристичних и битних вредности; то су његови *хроничарско-монографска* дела историографског карактера и његове *приповетке* (Књига „*Поред Мораве*”), које нису предмет нашег интересовања у овом раду; *романи о доратном Лесковцу*; и *романи о Лесковцу у време Другог светског рата и из послератне стварности*.

Три типа прозе - Да би се, дакле, спровела типологијација романескног опуса Миливоја Перовића неопходно је указати на његову присутност у српској књижевности чију су суштину, уопште узев, одређивали важни историјски догађаји и друштвене промене. Широко узето, три развојне фазе српске послератне књижевности, у којима стварао Миливоје Перовић (прва, време непосредно после рата и промене друштвено-политичког система; друга, период од средине педесетих година до половине шездесетих година; и трећа, од друге половине шесте деценије до данас)

²⁴⁵ Добросав Туровић, Познати београдски адвокат, Легат бр. 8, 2005, стр. 4-9

²⁴⁶ Саша Хаџи Танчић, Романи Миливоја Перовића, Лесковчанин бр. 10, јун 1999, стр. 13; Приказ најбољег зналца Перовићевог рада преносимо у целини.

могуће је квалификовати на основу културних, историјских и политичких чињеница, затим на основу књижевне ситуације и на основу вредносних критеријума. Померање књижевних убеђења од њеног реализма у првој фази (доктрина социјалистичког реализма, заснована на строгом принципу *верности* естетских модела чињеницама реалног живота и на естетским критеријумима вредности дела), преко реалистички схваћеног егзистенцијализма (измена књижевне технике и третмана човека и његовог места у свету и обнова искуства међуратне модернистичке књижевности, у првом реду искуства експресионизма и надреализма) до потоње доминантније естетике структуре реализма у критици и реалистичко-веристичких тенденција у прози и поезији, оживело је трагичну рекапитулацију историјског на примеру савременог и уметничког транспоновања савремене реалности у књижевној слици. Стваралачки развој Миливоја Перовића, као и карактеристике његове уметничке прозе, неодвојиве су од поменутих развојних етапа књижевности којој припада.

Обзиром на то да се свака типологија ослања на хронологију развитка књижевности и њоме образлаже, када је реч о Миливоју Перовићу, могуће је издвојити три типа прозе које овај писац обликује у романсираној форми; то су: најпре *објективистички тип прозе*, затим *субјективистички тип ратне прозе и јунака-ратника у послератним условима* и, најад, *параболичко-симболички тип прозе*.

Дела првог циклуса Перовићевих романа, о грађанском Лесковцу, писана су у знаку објективистичког (натуралистичког) типа прозе. Свевидећи приповедач саопштава збивања и бави се ликовима. Поједностављено се приповеда о људским судбинама и стваралачки сублимише животна грађа. На специфичност овог типа прозе Миливоја Перовића утицао је пресудно елемент традиције. Посматрано синхронијски, али и историјско-дијахронијски, несумњив је, наиме, утицај реалистичке традиције; поготово изразитије тенденције те врсте у делу најбољег писца књижевног југа, Боре Станковића. Књижевни југ је у најбољем и највишем смислу регионалан. Зато је за естетско уживање у Перовићевим прозама потребна извесна наклоност за локалну атмосферу овог посебно занимљивог поднебља. Пишчева уметничка настојања не трагају за новим обликом и поступком него богате и психолошки нијансирају тематске - мотивске равни наратије о људима и животу једне средине недовољно присутне у нашој књижевности. Еминентно књижевним средствима осмишљена је уметничка слика књижевног југа у делима „Големаша”, „Седам ока земље”, „Бели квадрати”, „Моравски летопис” и „Град на Морави”. Пре свега, тема ових дела је грађанска реалности Лесковца на коју се гледа критички. Књижевни лик је део стварности, биће са њиховог тамног фона, оптерећено грађанским начином живота и поразним дејством новца на његову психу. Заједничка формула ових романа, која их чини типским садржана је у шире оцртаној

слици грађанске стварности, поларизацији ликова у панорами спољашњих збивања, али и психологији унутрашњег живота објашњивој спољашњим и, напосле, свезнајућих личности аутора у улози приповедача.

Могуће је указати на још неке типске ознаке ове прозе. Тако су, на пример, ликови оличење патријалхалног морала, али и његове патријалне жртве; њихова драма проузрокована је несрећним животним околностима и наслеђем (мистика крви). Фолкорно и натуралистички експресивно, стварно и бизарно, мотивисани су атмосфером прошлости, интимизацијом живота, понирањем у животни простор и душевни живот.

У Перовићевим наредним романима „*Четири Мујове војске*” и „*Дан осми*” остварена је тематика рата. И понашање ликова мотивисано је општим ратним хаосом. Херојски подвиг мотивисан је пре инстинктом него идејно или политички. У роману „*Планина Влајна*” бизарност психологије и њена несагласност са постојећим животним околностима доводи до гротеске коју Перовић постиже посредством главног лика неприлагодљивог новој, послератној реалности. Стога се ова три романа обједињено могу сврстати у субјективни тип ратне прозе и јунака-ратника у послератним условима.

Већ у време када је Перовић објавио ове романи, па и нешто раније, наине, почеле су промене у нашој књижевности. Нови тип прозе испољава се, пре свега, у другачијем третману ликова. Субјективизован је а спољашња стварност посматрана је у функцији његове свести. Тим променама наговештени су квалитети новог типа прозе чије се појаве поклапају са другом фазом наше послератне књижевности. Објективизирани свезнајући приповедач уступа место субјективној јунаковој аутоанализи, причи у првом лицу кроз коју се преламају догађаји у рату и послератном времену. Главни лик је ратник кога у рату и миру оптерећују доживљаји, тешка искушења се објављају и дезинтегришу његову личност.

Нови квалитети прозе, испољени не толико у обликовном поступку (техника приповедања је и даље у знаку свезнајућег приповедача), већ у општој структури дела, видљиви су у романима „*Време без бога*” и „*Последње брдо*”, који се стога могу сврстати у параболничко симболички тип прозе. Ова два романа представљају новину и вредност у Перовићевом раду управо модернизацијом субјективне свести главног лика.

Дивергенција - Романи Миливоја Перовића, узети скупа, репрезентују типолошку линију од објективистичке у субјективистичку прозу (модернизација синтагме, измена приповедачке перспективе, манипулација врстама дијалога и монолога).

Из свега изложеног, поставља се и сада, као у време његовог настанка, питање *дивергенције* романескног дела Миливоја Перовића у смеру тематско-мотивских, обликованих и идејних равни или тенденција чији су они саставни део. То се може образложити пишчевим настојањем да обликује јединствене слике света у две различите временске, односно

историјске равни. Ништа не може бити природније него утврдити, ако се прати генеза романескних остварења Миливоја Перовића, како многе идеје и конвенције у тематско-мотивском смислу представљају управо испољавање јединственог обликотворног процеса грађења уметничке слике света, примереног специфичним условима живота у датој временској равни. С друге стране, и поред поменутих заједничких конвенција, постоје и неке специфичне црте које одређује не само индивидуалне карактеристике Перовића као аутора, већ и његова друштвена и политичка припадност, са критичношћу као изразом ауторске индивидуалности. У анализи структуре подразумева се елемент критичности као један од слојева који је чини, поред многих других, оним што јесте: романом са изразитом моћи да сугерише присуство јаке естетске информације. Једну од многих, иако не и једину и искључиву.

Полазећи од тога, може се приступити и раздвајању књижевних тоталитета појединих романа у ансамблу романескних остварења Миливоја Перовића. Оно што их приближава јесте заједништво идеја и тематских и мотивских конвенција, а удаљавају их одлике индивидуалних и обликованих црта у њима. Груписање скупих књижевних конвенција очито је на основи хронотопа и идејне интегрисаности. У појединим делима овог писца могуће је пратити прожимање више тематско-мотивских и идејних равни истим духом времена; и то на тај начин што се заједнички књижевни модел на сличан начин трансформише у неколико романа. Једну врсту таквог интегритета представљају „Големаши” „Бели квадрати”, „Седам ока земље” и „Град на Морави”. Целином их чини синтеза живота и судбина лесковачких Моравца у времеском распону од ослобођења од Турака до Другог светског рата. Специфичан део те целине јесте роман „Моравски летопис” који по свему представља прочишћену и комплекснију верзију „Седам ока земље”.

Њу сачињавају дела у којима се прате судбине неколико генерација имућних и угледних породица специфичне културе живљења, зависно од главних типова стицања иметка! У ближој прошлости, на жалост, Лесковчана не утиче само припадност заједници, поднебљу и традицији, него и битно измењени идејни и економско-политички интереси, матични токови живота *револуционисту* се у један нови и наизглед сасвим другачији друштвени модел живота и стицања иметка. А то значи да се управо дух тог новог времена и модел егзистенције на књижевни начин трансформише у неколико наредних романа Миливоја Перовића.

Другу врсту таквог интегритета представљају „Планина Влаина” и „Последње брдо”. Специфичан део ове целине, пак, јесте двотомно „Време без бога”, заправо прерађени поменути романи „Дан осми” и „Четири Мујове војске” („Својина човечанства”).

Обе скупине романа обликују кохерентну књижевну целину поднебља југа Србије, искључивог књижевног надахнућа Миливоја Перовића по одласку у средину у којој је живео и радио до смрти. (Београд).

АРИСТОМЕН РИСТИЋ

I
Aристомен Ристић Мења припада генерацији лесковачких интелектуалаца који су између два светска рата а и после оставили неизбрисив траг у нашој културној баштини. Пуне четири деценије Мења се бавио новинарством и публицистиком. Иза њега су остале многе странице новинарских чланака и *седам вредних књига*.²⁴⁷

Аристомен Ристић Мења, крштен *Аристоменис Димитрије* рођен је 27. августа 1906. године у Лесковцу, у угледној, имућној трговачко-кафецијској породици, у којој је стекао солидно васпитање и образовање. Његов отац *Леонида* и мајка *Олга* пореклом су Грци. Леонида, по завршетку матуре у Грчкој, настанио се у Лесковац и бавио кафецијским послом. (...) За време Другог светског рата и бомбардовања Лесковца 9. септембра 1944. њихова велика кућа срушена је до темеља.

Аристоменово школовање почело је са балканским ратовима. (...) Припадао је генерацији ученика којима је Први светски рат узео детињство. Глад и свакојака немаштина били су пратиоци његовог школовања у основној школи, а касније и у гимназији.

Ристић је наставио даље школовање после Првог светског рата. Школске 1919/20. године уписао је први разред лесковачке гимназије. (...) После матуре, Аристомен је 1929. године уписао право на Београдском универзитету. И за време студија школовао се под врло тешким материјалним приликама. Пратило га је сиромаштво те је био приморан да студира уз рад. Припадао је напредном студентском покрету. Његова политичка активност дошла је до изражаја за време парламентарних избора. (...) Као студент права био је *хонорарни дописник београдског листа „Политика“ из Лесковца* 1929-1934. године. Такође, Ристић је био *новинар и уредник* опозиционог листа „Недељне новине“, који је излазио од 1932. до 1935. године.

(...) Права је завршио 12. фебруара 1937. године. Правничку каријеру Аристомен Ристић је започео као адвокатски приправник код познатог лесковачког адвоката Јована Јовановића Абраша 1935. године. (...) Као судски приправник радио је у Среском суду у Јужном Броду све до 1941. године. После капитулације бивше Војске Југославије и окупације земље, Ристић је 12. августа 1941. године декретом премештен за судског

²⁴⁷ Добросав Туровић, публициста и историчар, део оцене о Аристомену Ристићу (специјално написан прилог за књигу „Лесковачки писци – трагови и трагања“).

приправника Среског суда у Куршумлији, где је остао до јула 1944. године.

(...) После ослобођења Лесковца, Ристић је 7. новембра 1944. године постављен за *првог уредника листа „Наша реч“*, органа Градског одбора Народног фронта Лесковац. *На овој дужности је остао до 15. марта 1948. године.* (...) Правничку радну каријеру Ристић је завршио као судија Окружног суда у Лесковцу 1954-1966. године. (...) За свој плодан стваралачки рад добио је бројна признања. Носилац је Медаље заслуге за народ, Октобарске награде Лесковца, као и Медаље за новинарски и публицистички рад. Умро је 21. септембра 1969. у 64. години живота.²⁴⁸

II

Аристоменов новинарски и публицистички рад био је плодан и разноврстан. Његов стваралачки рад био је везан за Лесковац. Био је један од најстаријих новинара југа Србије. Новинарством је почео да се бави у 23 години. *Први новинарски чланак објавио је 8. јуна 1929. године у београдском листу „Политика“* о подизању Соколског дома у Лесковцу, где је сада Народно позориште. Био је сарадник и уредник лесковачког листа „Недељне новине“. Сарађивао је у „Лесковачком гласнику“ и у „Лесковачком привреднику“, а повремено у београдским листовима „Правда“ и „Време“. У београдском листу „Нин“ објавио је 1935. године подужу рецензију о првом позоришном комаду др Жака Конфина „Плагијат пред академијом“. Треба рећи да је Ристић нарочито неговао рецензију и репортаже и био *стални рецензент Народног позоришта*. Писао је озбиљне и запажене критике књига, филмова и културних приредби. Учествовао је у покретању напредних листова „Прогрес“ и „Погледи“, који се нису појавили због притиска режима.

%

У току новинарског и публицистичког рада, Аристомен Ристић је објавио *осам књига: „Лесковац јуче и данас“* (1935), *„Истакнути борци радничке класе Лесковца“* (1951), *„Публицистички рад народног хероја Трајка Стаменковића“* (1953), *„Коста Стаменковић“* (живот и рад, 1969, I и II издање), *„75 година текстилне индустрије у Лесковцу“* (1959), хроника *„Грделица у пламену револуције“* (1965), *„Вилем Пушкин“* (1969). (...) Ристићева Хроника о Грделици је *прва награђена хроника* у нашој средини. Последњих десетак година интензивно се бавио историографијом и тако дао огроман допринос бољем упознавању лесковачког краја.

Савременици Аристомена Ристића, првог уредника „Наше речи“, исписали су током ове године много лепих речи о Мењи – ентузијасту и заљубљенику писане речи. Аристомен Ристић је не само на страницама

---

²⁴⁸ Аристомен Ристић је сахрањен уз учешће великог броја грађана. Од њега су се и уме СО, Окружног суда и редакције Наше речи опростили мр Мирослав Здравковић, Предраг Елезовић и Милисав Маринковић.

овог листа већ и у Политици, чији је био први дописник из Лесковца, као и у историографској литератури и публицистици овога краја, оставио значајан траг.²⁴⁹

У ручно писаној биографији (5. мај 1951), Ристић је записао: „Рођен сам 9. септембра 1908. године у Лесковцу, срез лесковачки, НР Србија. Пореклом сам Грк, а југословенски држављанин. Мој отац Леонида, по завршеној матури у Грчкој, настанио се у Лесковцу и одао кафецијском послу. Мати ми се зове Олга, грчког је порекла, по занимању домаћица. Ожењен сам. Године 1937. завршио сам Прави факултет на Београдском универзитету, од страних језика говорим грчке. Још као студент нагињао сам новинарству и огледао се на том пољу (био дописник „Политика“, затим уредник напредног листа „Народне новине“ од 1933. до 1935.). писао сам чланке, позоришне рецензије, филмске приказе, репортаже и др. Бавио сам се проучавањем прошлост Лесковца и уредио и издао књигу „Лесковац јуче и данас“.

Школовао сам се под врло тешким материјалним приликама као гимназист, а нарочито као студент, јер су у то време моји материјално лоше стајали. Први пут сам ступио у државну службу 1939. годин (две и по године после дипломирања, због напредног става), као судијски приправник Среског суда у Јужном Броду, у Македонији, где сам био до 1941. године, а после окупације додељен сам, у истом својству, Среском суду у Куршумлији и тамо остао до 1944. године.

После ослобођења уређивао сам лесковачки локални лист „Наша реч“ од 1944. до 1948. године, био дописник Танјуга готово у исто време, уређивао Билтен Среског синдикалног већа....²⁵⁰

%

Развоју књижевног живота у Лесковцу несумњиво су у великој мери допринели листови који су излазила у овом граду, у првом реду *Лесковачки гласник* и *Недељне новине*. (...) Критике у Недељним новинама писали су Јован В. Јовановић, Аристомен Ристић, Драгољуб Трајковић и Брана Митровић.²⁵¹

(...) У *Недељним новинама*, листу који је и поред свог краткотрајног излагања, оставио видног трага у културној и политичкој историји Лесковца, 1. априла 1934. године појавио се натпис са карактеристичним насловом „*Народни универзитет без народа*“. То је заправо извештај

---

²⁴⁹ Верица Баторевић Божовић, Кратка прича о Аристомену Ристићу, првом уреднику Наше речи, Наша реч, 28. новембар 1984. *Напомена*: Прилог објављен и у књизи В. Баторевић Божовић „Живот пише приче“, Удружење писаца Лесковац 2001, стр. 41-42.

²⁵⁰ В. Б. Божовић, Живот пише приче, Удружење писаца Лесковац 2001, стр. 41-42. *Напомена*: У изјави коју је супруга Аристомена Ристића, Нада Ристић, дала новинарки В. Б. Божовић (Живот пише приче), сазнајемо да је Ристић највише волео новинарство и публицистику: „За писање никада није био уморан. Иако судија по професији, позив који је највише волео је новинарство. Уз бројна признања која је добио као судија, друштвено-политички радник и активиста, најдраже му је била Медаља града Лесковца за новинарство и публицистички рад.“

²⁵¹ Николај Тимченко, Књижевна баштина Лесковца, Лесковачки културни центар, Задужбина „Николај Тимченко“, Лесковац 2007, стр. 107-108.

сталног сарадника и практично једног од уредника тог листа Аристомена Ристића о годишњој скупштини те установе која је, како пише у тексту, рођена у великим мукама десет година раније и која је, према утиску који је преовладао у живој дискусији на самој скупштини, ипак имала пет година интензивног рада корисног за културни и просветни просперитет града. Међутим, најинтересантнији део дискусије, у којој је учесовало више тада најпознатијих и најагилнијих јавних радника Лесковца био је посвећен приказивању (оцени) предавања која су одржавана на Народном универзитету, а затим опширно коментарисана у листу.²⁵²

Поводом једног извештаја Аристомена Ристића (потписаном шифром „З“) у Недељним новинама са предавања „*Шта је филозофија*“, које је одржао Димитрије Хаџи Митић, дошло је и до судског спора. Суђење је одржано, дуго је трајало јер је правничким смицалицама адвоката и уредника Јована Јовановића одлагано и то је било прво суђење на основу Закона о штампи у Лесковцу.²⁵³

%

Књижевни живот добија посебно интензивне импулсе када се у град враћа група свршених студената са београдских факултета. Неки од њих одају се публицистичком и научном раду, а они са свршеним судијама књижевности започињу књижевну делатност (нажалост, они су у мањини – овде се издваја Брана Митровић), док они који су завршили права или сличне факултете развијају плодну публицистичку активност: реч је о Драгољубу Трајковићу – правнику, који се бавио историјом завичаја, Јовану Јовановићу – правнику, који се бавио књижевном критиком, Сергију Димитријевићу – који се најпре истакао као историчар и чије су песме објављене тек посхумно; ту су и Аристомен Ристић – који се бавио позориштем, Добривоје Каписазовић – који је писао пезију, Атанасије Младеновић – просветни радник, који је писао и драма итд. (...) Године 1949, на првој књижевној вечери у Лесковцу, о којој је остао траг у *Нашој речи*, у приказу Владимира Каменовића, једног од млађих, учесовали су: Сретен Динић и Брана Митровић, Аристомен Ристић, Јован Јовановић и Драгољуб Каписазовић, од старијих, и Радмило Требјешанин, ученик гимназије, од млађих. Узгред буди речено, овај приказ је изазвао малу полемику, јер се управа Књижевног клуба није сложила са неким оценама рецензента.²⁵⁴

---

²⁵² Н. Тимченко, Књижевна баштина Лесковца, стр. 113. *Напомена*: Без обзира на критике које је трпела и нападе који су се обрушили на њу, редакција недељних новина је наставила да прати збивања у граду и приказује предавања на Народном универзитету, такође са доста критичности и личног става. Иначе, лист је опширно пратио ток парнице са професором Хаџи-Митићем већ од свог 13. броја који је изашао 1. Априла 1934. године

²⁵³ Николај Тимченко, Књижевна баштина Лесковца, стр. 113.

²⁵⁴ Николај Тимченко, Књижевна баштина Лесковца, стр. 197-198.

ФРЕДИ ФАЗЛОВСКИ

И граду на Ветерници десетак година (1926 - 1930 и 1955 – 1961) провео је Фреди Фазловски, глумац, песник, новинар и бoем. Поред сарадње у „Лесковачком гласнику”, он ради и у „Лесковачком привреднику”, чије је ступце врло често сам испуњавао почев од уводника па преко других разноврсних написа све до фељтона, позоришних рецензија и приказа књига. Он је из Лесковца слао своје написе и загребачком позоришном листу „Кулисе” и у њима давао оцене појединих представа лесковачког позоришта, чији је члан био.²⁵⁵

II Фазловски је у Лесковцу објавио збирку песама „Еротикон моје психе” (Лесковац, 1928). То је поезија старога жанра, са реквизитима и арматуром ранијег доба, са строфама и сликама. После тога појавиле су се његове „Поеме” (Прокупље, 1929) у којим су видно дошли до изражаја не само многи тренуци и периоди живота човека кога је отиснуо у свет, пун непредвиђених тешкоћа и јада, силни нагон да превазиђе беду и мрак средине у којој је поникао, него и тежак положај пролетера српског Менчестера и њихова борба против обесправљености и експлоатације, борба за један бољи и свет и бољи живот.

%

Фреди Фазловски, писао је Д. Трајковић, још 1930. године, није посматрао Лесковчане само са позорнице, док су за време представе крцкали кикирике или јели ћевапчиће и испијали расхлађено вино са содом. Није постао Лесковчанин, али зато није остао ни имун за социјалну и културну средину Лесковца, чије супротности су му биле добро познате. Стога су у његову поезију уткани и фрагменти прозе нашег града, и крајња стремљења оних који у њему пате.²⁵⁶

%

У његовој другој збирци „Поеме” (1929) има песама социјалних, бунтовних, у слободном стиху и снажном изразу, материјом којом је дата форма пуна сарказама што уједа као отров гује, с пуно гнушења на некадашњи беспоредак, с револтом који се диже као бура: „Вапај, очај, чезнутљив вапај из грла милиона неговестио је одмазду”.

²⁵⁵ Д. Трајковић, Преглед..., стр. 48.

²⁵⁶ Исто, стр. 48.

У једној песми износи свој живот као „историју бескућника, вечитог луталица“:

*„Родило ме је прљаво село у децембарском јутру
Када по бреговима урличу курјаци
Као у раном јутри фабричке сирене
Које позивају на бедну и мучну зараду насушног хлеба.*

*Мој живот је дуга непрегледна поворка беде.
Никада се није насмејала јутарња роса
На окнима мојих чађавих прозора,
Изнемоглих под сунчаним зрацима у јулским подневима
И чврстом наслагом леда у децембарској ноћи.*

*Видим болну прошлост и кржаве руке у аргатина,
Који тужи за комадом натрула живота,
Али се моли само жуљевима својих руку
И сунцу са црвенога хоризонта.*

Ш

За време поновног боравка у Лесковцу, Фазловски је сарађивао у „Нашој речи“, у „Нашем стварању“ и „Лесковачком зборнику“. Поред осталог, објавио је подужи чланак о Сими Бунићу као драмском писцу. У „Споменици“ о тридесетогодишњици некадашњег лесковачког Градског позоришта штампан је његов дужи реферат о раду тога позоришта.²⁵⁷

За лесковачко позориште и позоришни живот у овом граду нераскидиво је везано име једног посленика – Фредија Фазловског. Босанац који је у Лесковац дошао први пут 1926. године у ондашње Градско позориште. Његовим гашењем, одлази глумачким путем широм Југославије, да би се овом граду и његовом позоришту поново вратио 1955. године и ту дочекао пензију. Фреди Фазловски није био само глумац и редитељ. Био је и новинар, публициста, песник... Лесковцу је дао своје младалачке а потом и зреле године уметничког стваралаштва. Упоредо, био је у свим културним и друштвеним токовима и збивањима у ондашњем „српском Манчестеру“ и поратном Лесковцу.²⁵⁸

(...) Занимљив је податак из његове биографије: од родног села у Босни до школе прелазео је пут од 14 километара дневно, и поред свих недаћа, стекао образовање. Определио се за позориште: У Народно позориште у Сарајеву ступио је 1923. године као реквизитер, потом је био инспицијент. „Пекао“ је позоришни занат успињући се постепено лествицама до – глумца, касније и редитеља.

²⁵⁷ Д. Трајковић, Преглед, стр. 49.

²⁵⁸ Велимир Хубач, Не само глумац, Помак, бр.15/15, април 2000, стр. 5.

Немиран дух донео му је прву животну недаћу: због позоришних критика које је тада објављивао, добија отказ, па се прикључује путујућим позориштима Душана Животића, Николе Јоксимовића и Матијевића.

%

Међу првим члановима Градског позоришта у Лесковцу, када је почело са радом, био је и – Фреди Фазловски. Те 1926. године први пут се среће са Лесковцем и остаје у њему док је трајало Градско позориште – 1929. године.

О том периоду оставио је вредан историографски текст „Градско позориште–прво професионално позориште у Лесковцу”, објављен у „Споменици трдисетогодишњице позоришног живота Лесковца ” у издању Народног позоришта 1956. године. У градском позоришту млади глумац Фреди Фазловски исказивао се успешним остварењима на сцени. Истовремено, био је и новинар: сарадник је „Лесковчаког привредника” (1928-1929, уредник Драгутин Тодоровић), а у часопису за казалиште, кино и варијете, друштво и шпорт „Кулиса” у Загребу редовно је објављивао текстове о раду Градског позоришта.

У споменутој „Споменици” као прилог објављен је и избор тих текстова. Пажњу привлаче фотографије са легендом „Фреди Фазловски, члан Градског позоришта у Лесковцу као Драгиша Филиповић у свом властитом комаду „Кроз живот” („Кулиса”, Загреб, 1. марта 1928. године, број 5). Објавио је тих година и збирке песама: „Растргане душе” (1924), „Нарцис” (1925), „Строфе револта” (1926), „Еротикон моје психе” (1928) и „Поеме” (1929). У „Нашој речи” Фазловски објављује серијал „Хроника о глумцима”. Н.Т. (Николај Тимченко) 1996. године, поред осталог, записује:

IV

Фазловски је ушао је у „Историју српског позоришта” Боровоја Стојковића и „Лексикон књижевника Југославије”, био глумац, редитељ, песник, новинар”. Указује и на податак да је афирмацију као млади глумац стекао у Градском позоришту у Лесковцу, да је пензионисан у Народног позоришту у Лесковцу 1961. године, а последње године живота провео је у Вршцу бавећи се књижевним радом.

Са гашењем Градског позоришта 1929. године одлази из Лесковца. Био је у ангажману у професионалним позориштима у Мостару, Новом Саду, Београду, Пожаревцу, Ужицу и другим местима. У неким је учествовао и у њиховом оснивању.

У Лесковац се враћа 1955. године као зрели уметник, пун искуства и глумачког и редитељског. У њему и овом граду остаје све до пензионисања 1961. године, опраштајући се од лесковачке публике улогом у „Јелисавети, кнегињи црногорској”. Те године, у „Нашој речи” излази пригодан текст у коме се износе занимљиви подаци из његове биографије: У 38 година професионалног бављења позоришном уметношћу играо је у

8.000 представа, тумачио око хиљаду ликова, од тога остварио око 600 главних улога. Потписао је и 90 режија, 60 у послератном раду. У лесковачком театру такође се исказао као редитељ.

%

У средини коју је познавао и која је њега знала, одмах се активно укључује у друштвене токове: изабран је за члана првог позоришног савета, формираног крајем 1955. године. Поред рада у самом театру сарађује са „Нашом речи” пишући о позоришту. Тако, све до пензије. Лесковачкој публици представља се као редитељ на почетку сезоне 1955/56. представама „Манде” М. Држића и „Хасанагиница” М. Огризовића, а потом и представом „Љубав и беда” А. Гринвуда”.

Крајем новембра у „Нашој речи” објављује текст „Око позоришног репертоара”, који је изазвао пажњу. Следе године пуног ангажмана, својственог Фредију Фазловском: писао је за „Нашу реч” занимљиве текстове, од најаве премијера до мини-студија о писцима чија се дела играју, сматрајући да позоришној публици треба пружити што више података о ономе што се у театру догађа.

Није се либио да улази у полемике које су се на страницама овог листа повремено отварале када је реч о позоришту. Увек је био на страни театра, указујући да је он не само забава већ и уметност која оплемењује.

%

О Сими Бунићу је написао - објављен је у више наставака - садржајан текст позоришног znalца. Индикативан је и његов текст, споменимо га као пример, о вези глумац – публика. У „Нашој речи” од 10. марта 1956. године објављује подужи текст: „Посматрано не из гледалишта већ са позорнице ПУБЛИКА И ГЛУМЦИ – овога пута: шта мисле позоришни радници о гледаоцима”. Ова занимљива размишљања завршава: „Публика је један од најважнијих фактора за остварење *добре* позоришне представе и позоришни је радници моле да им у томе погледу помогну у границама могућности.”

У Лесковцу је, не само његовом, у његовом театру, оставио незаобилазне вредности, остајући део његовог позоришта и културе.

%

После Првог светског рата, покретањем „Лесковачког гласника“, почиње *трећи*, свакако најзначајнији период развоја завичајне књижевности. И публикације и писци из овог раздобља заслужују највећу пажњу, и то како историчара књижевности и књижевног критичара тако исто, додуше у већој мери, и историчара културе и хроничара књижевних догађаја. (...) На пример, када је реч о поезији, морају се поменути *Добривоје Каписазовић* и *Фреди Фазловски* као песници чији покушаји превазилазе у извесној мери културно-историјски значај.²⁵⁹

---

²⁵⁹ Николај Тимченко, Књижевна баштина Лесковца, Лесковачки културни центар, Задужбина Николај Тимченко, Лесковац 2007, стр. 23-24.

**ЛЕСКОВАЧКА КЊИЖЕВНОСТ
ПОСЛЕ II СВЕТСКОГ РАТА**

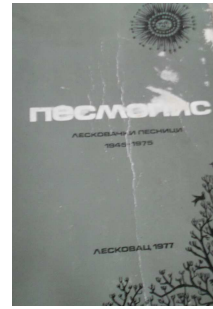

УМЕСТО УВОДА

I

НА МАРГИНАМА - Крајем седамдесетих година XX века, посебно у време појаве познате антологије песама *Песмопис*, јавила се група младих талентованих писаца, који су наредних година, све до краја XX и почетком XXI века покушали да се наметну бројним песничким збиркама, али и прозним радовима, а неколико писаца постали су препознатљиви и изван Лесковца. Покушали смо да представимо готово све ствараоце, посебно оне који су не само бројем објављених књига, него пре свега уметничким донетима свога стваралаштва, скренули пажњу шире читалачке јавности.

Занимљиву оцену о лесковачком стваралаштву дао је Станко Миљковић²⁶⁰ у књизи *Записи у времену*.²⁶¹ Миљковић у посебном одељку књиге под назнаком *Лесковачко књижевно стваралаштво од „Песмописа“ (1977) до данас*,²⁶² подсећа да је „... већ 1877. године у Лесковцу почео да излази часопис „*Црквени гласник*“, чији је власник и уредник био свештеник Димитрије Н. Алексић. У том часопису, поред свештеника Алексића, прве песме почео је да објављује Владимир Петровић. Већ 1905. године почео је да излази дечји лист „*Ђачки напредак*“. Године 1920. покренут је недељни лист „*Лесковачки гласник*“, чији је дугогодишњи уредник и сарадник био Сретен Динић, у оно време водећи лесковачки интелектуалац. Године 1933. почеле су да излазе и „*Недељне новине*“, које су доносиле песничке радове првих лесковачких песника. У то време, песме су објављивали Сретен Динић, Фреди Фазловски, Добривоје Каписазовић, Милун Милатовић, Спасоје Стојановић, Радослав Димитријевић, Григорије Гљебов, Драгутин Ђорђевић, Ратко Павловић и други.

(...) У ослобођеном Лесковцу први је запевао *Добривоје Каписазовић*. Али његова песма била је ламент над градом који је ојађен не само тешким бомбардовањем већ и многим жртвама које је принео окупатору и његовим помагачима. Стога клима (у граду) на Ветерници под Хисаром није дуго могла да буде погодна за какво озбиљније књижевно стваралаштво, „иако су одмах преузете извесне акције у правцу стварања колико-толико повољних услова за културни живот у граду.“²⁶³

²⁶⁰ Станко Миљковић, новинар и писац (1948, Велико Војловце, Лебане). Завршио Филолошки факултет у Београду. Објавио је више књига. Живи, како је говорио, на баштини својих родитеља. О његовом стваралаштву у посебном поглављу књиге.

²⁶¹ С. Миљковић, *Записи у времену*, Удружење писаца општине Лесковац 2002.

²⁶² Овај чланак - осврт, први пут се појавио у *Нашем стварању*, бр. 3, Лесковац 1977.

²⁶³ Д. Трајковић, *Преглед лесковачког књижевног стваралаштва*, стр. 51- 120.

У „Прегледу лесковачког књижевног стваралаштва” Драгољуб Трајковић, констатује да се, срећом, још у октобру 1944. године Лесковчанима нашао при руци лист „Наша реч”, који је те године почео да излази на слободној територији, окупивши око себе и неколицину људи који су се у новинарству огледали и пре рата. Као и доцније, ове новине су од првих дана свога постојања указивале гостопримство многима који су желели да се изразе у песми, причи, књижевној рецензији или фелтону.²⁶⁴

(...) Фебруара 1945. године отворен је Народни универзитет и на њему одржана прва предавања. Године 1948. ударени су темељи и лесковачког Народног музеја, који је убрзо постао главни ослонац и подстрекач научне делатности ширег подручја, у првом реду обраде целокупне прошлости лесковачког краја, и у коме је дуго била сконцентрисана главна издавачка делатност града. Од 1950. године музеј покреће и своје посебне библиотеке (...), а 1961. издаје свој годишњак „Лесковачки зборник”...²⁶⁵

Много је важније, међутим, што је у Лесковцу још од 1953. године почео да излази часопис „Наше стварање” који је временом окупио „велики број сарадника из града и осталих места наше земље” и „повезивањем са сличним публикацијама умногоме непосредно утицао на развијање стваралачке климе, потпомогао вредне иницијативе и допринио афирмацији истинских вредности наше средине”.²⁶⁶

У време када се појавио тај часопис, у Лесковцу су излазили: „Омладински глас” и „Глас тинира”, који су били замена ранијим листовима „Лесковачком средњошколцу” и „Искри”. Почетком 1968. године Раднички универзитет у Лесковцу почео је са издавањем лист „Трибина младих”. У уводној речи, уз први број, каже се да ће се лист бавити „животом младих у свим аспектима његовог многоструког испољавања”. „Желимо лист који ће бити сведочанство о нама и о нашој жељи да се хуманизујемо и да будемо саучесници у овом нашем времену борбе за човечијијег човека.”²⁶⁷

(...) Поред литерарних дружина по лесковачким школама, у којима се окупља велики број љубитеља литературе, од 1958. године у Лесковцу је неко време постојао и *Клуб писаца* при Радничком универзитету. Нешто доцније, јавља се и клуб при Народном универзитету у Вучју, као и Клуб младих списатеља „Сневање” у Брестовцу.²⁶⁸ У делу Драгољуба Трајковића „Преглед лесковачког књижевног стваралаштва” у посебном поглављу обрађени су песници, а у другом прозни писци.²⁶⁹

---

²⁶⁴ Д. Трајковић, Преглед..., стр. 51.

²⁶⁵ Исто, стр. 51.

²⁶⁶ Д. Трајковић у фусноти даје следеће објашњење: Томислав Н. Цветковић у чланку Литература 1969 (Наша реч, 16. јануара 1970).

²⁶⁷ Д. Трајковић, Преглед..., стр. 53.

²⁶⁸ Исто, стр. 56.

²⁶⁹ Преглед лесковачког књижевног стваралаштва подељен је на следеће целине: Предговор, Од Милоша Милојевића до Симе Бунића, Сретен Динић, Жак Конфино и други, Послератна књижевност, Романи Миливоја Перовића у књижевној критици, Поезија и Проза.

ВЕЛИБОР БАЉОЗОВИЋ

I

Др Велибор Баљозовић рођен је 28. марта 1957. године у Лесковцу где је завршио ОШ „Јосиф Костић“ и Гимназију „Станимир Вељковић Зелe“. Дипломирао је на Медицинском факултету у Београду 1981. године и радио у Медицинском центру „Моша Пијаде“ у Лесковцу до 1993. године. Специјалистички испит из гинекологије и акушерства положио је 1989. године у Београду. Уметност медицине учио је од старих, понатих лекара: др Љубе Цветковића, др Томислава Цветановића, др Радета Станковића, др Нинослава Златановића, др Зорана Динића, др Томислава Стојчића, др Боре Димитријевића, др Радета Вукадиновића, проф. др Жарка Пилића, др Небојше Радуновића, проф. др Драгомира Младеновића.

Од 1993. године др Баљозовић живи у Риму, где је 1996. године дипломирао на Медицинском факултету „La Sapienza“. Радио је на више клиника у Риму. Од јуна 2004. године ради на Гинеколошко-акушерском одељењу болнице „Policlinico Casilino“ у Риму.²⁷⁰

%

Др Велибор Баљозовић аутор је аутобиграфског романа „Рим, велики мали град“ (Филекс, Лесковац 2005).

II

РИМ, ВЕЛИКИ МАЛИ ГРАД – Др Велибор Баљозовић је своме делу дао одредницу „роман“ иако је у суштини реч о „аутобиографским сликама - причама“ у којима је на једноставан, али и занимљив начин испричао неке од детаља из своје богате биографије, школовања у Лесковцу и Београду, пута за Италију и боравка у тој великој земљи.

У првом поглављу, коме је наденуо има „Збогом, Србијо“ (налазе се приче Збогом, Србијо, Нећу се вратити, Италија, Али, господине, они су лопови!, Бар нешто, Где смо дошли?), др Баљозовић пише: Крајем априла 1993. године, у рану зору, кренусмо на пут за Италију, Рим. Наталија имаше две године, Никола пет. Вадро јутро, прохладно. Пусте улице, пуст град, нигде никога. Последњи поглед, као кад се растајеш од девојке. Али на изласку из града изненађење – полицијска контрола! Сумњиво: једини ауто који се креће тако рано у општој несташици, а изнад свега – бензина. Контрола докумената, а онда можемо даље. Настављамо пут од лебанске кривине према Медвеђи. Док деца спавају на задњем седишту, често гледам кроз прозор у неописиве природне лепоте. Могу дуго да задржим

²⁷⁰ Др Велибор Баљозовић, Рим, велики мали град, роман, Филекс, Лесковац 2005.

поглед лево или десно, јер још нема других учесника у саобраћају. После Лебана, кривине све чешће и оштрије. Морам да будем пажљивији. Гледам на показивач броја километара. Тек смо прешли неку десетину, још увек нисмо тако далеко од Лесковца и међународног пута Београд – Атина, али осим природних лепота, све је тако скромно, пасивно, да не кажем бедно и напуштено.

Гледам у бескрајну лепоту реке, ливада, долина и шума, обасјаних сунчевим златним нитима, тако да ми личе на најраскошније краљевско одело. Мала Наталија повраћа већ трећи пут млеко које је јутрос попила, док ауто кривуда у близини Медвеђе путем који подсећа на змију. Питам се куда идемо. У Рим, Италију. Све је неизвесно. Тамо нас нико не чека, немамо никога свог. Зар је све тако морало да буде?

Осећам велику одговорност. Шта ће бити сутра? Кад на раскрсници пута, лево за Медвеђу, десно за Приштину, поново контрола полиције.

-Ко сте, ваша документа, куда идете? – пита полицајац.

-За Херцег Нови, на море! – одговорих.

-Ма, није ли рано за море? – наставља неповерљиво вртећи главом полицајац.

-Деца имају проблема са плућима, дисањем – покушавамо да га уверимо. Смешкајући се, полицајац врти главом, гледа децу и каже: - Срећан вам пут!

%

„Како сам почео“ наслов је другог поглавља: „Дођеш у туђу, велику земљу. Учиш прве речи на италијанском. Не знаш и немаш никога. Ко ће ти помоћи? Кога да питаш и куда да идеш? Распитујем се на портирници амбасаде за „наше“. Презимена Рашковић, Грубишић... уливају ми поверења и буде наду. Окрећем листове старог телефонског именика, баченог испред банке на углу улице Бруна Буози и Бартоли у Париоли. Надам се и покушавам да на слово Б нађем неког Баљозовића који је можда пре више деценија стигао овде. Илузија. Налазим бројеве телефона „наших“. Зовем, представљам се. Тражим било шта, информацију. Осим љубазности од 30 секунди, ништа више. Одговор је исти: Знате, овде је врло тешко? Неочекивано, професор књижевности Антон Јерков ми заказује да дођем на разговор. Одлазим пун наде, јер је његова супруга Ксенија Грубишић, гинеколог. Улица *Conco d'oro*, густо насељена, сасвим обична, осредња зона града, што би се овде рекло – „*popolare*“. Са мном водим и децу, јер их немам где оставити. После више промењених аутобуса градског превоза и дуге вожње, стижемо тачно на време на заказано место. Дошао сам пун наде мислећи зашто би ме звали ако ми неће понудити нешто. Просторија у којој сам седео, не знам колико, пола сата или више, остаће ми у сећању као „соба за мучење“.

Професор Јерков је Хрват. Каже да је некада службовао у Ваљеву. Доктор Ксенија, Црногорка, ради као гинеколог само приватно. Више пута је учествовала на конкурсима за место у државној болници, али није

успела да уђе. Одговор би био да је способна, али да им је жао. Антун и Ксенија нису више млади. Напротив, одају утисак да им је време за пензију, ако већ нису пензионери. Каже ми да његова жена приватно ради врло мало, да је тешко и да зарађује мало. Помислих, неће ли тражити позајмицу од мене?

Док Никола немирно јури око стола (гледам га како ће разбити главу), Наталија ми седи мирно у крилу. Врти ми се у глави, грло ми је суво, а од жеђи више не могу ни уста да отворим. Потражих чашу воде и добих је.

(...) Дошао сам с надом, а из „*собе за мучење*“ одлазим пуно сломљен. Требало ми је два-три дана да дођем себи. Помислих: *У се и у своје кљусе!* Од тога дана прошло је десет година. Већ трећу годину радим у државној болници „San Giovanni – Addolorata“ и једну годину у „Santo Spirito“ на одређено време. Одлучих, сутра ћу назвати Антона и Ксенију да им саопштим радосну вест. („*У се и у своје кљусе*“, јун 1993).

%

У делу романа - причи „*Како сам почео*“ - др Баљозовић описује како се и у „*несрећи може доћи среће*“: Стојим у реду са ћерком Наталијом. Пре недељу дана, играјући се у парку, пала је и сломила руку. На њој је још гипс, који су ставили у хитној служби поликлине „*Umberto primo*“. Дошли смо да тражимо ортопедски преглед, контролу. Док су ми отварали „*књижницу*“, професорица Карла, волонтер, чу да сам лекар, гинеколог:

-Ти су гинеколог! – пита ме.

-Si! (да) – одговорих.

-Имамо један проблем. Заказани пацијенти су дошли, њих 17 (што је овде изузетно велики број), али немамо гинеколога. Хоћеш ли да радиш?

Не размишљајући ни тренутак одговорих потврдно:

-Si! Сав срећан што ми се указала прилика да само после два месеца по доласку у Рим, иако још не знам довољно језик, радим баш у мојој професији, што је овде врло тешко. Долазе стручњаци из целог света, факултетски образовани, али тек после више година чекања малом броју се осмехне срећа. Тао су, да би преживели, принуђени да раде било који посао. Карла, сва срећна што је нашла решење за проблем, узвикну:

-Ради! Ћерку дај мени, ја ћу је чувати, а за руку не брини, мој муж је ортопед!

Додоше ми бели мантил и тако почех. Напољу 40 степени, у амбуланти као у пећници, можда 50 степени, са мене лије зној, нешто због врућине, нешто због проблема да разумем пацијенте из целог света. Мој први задатак сам обавио више него успешно, искуство је дошло до изражаја. Сви су ме гдвали као чудака: 17 пацијената! Вест се брзо прочула и стигла до директора свих амбуланти. (јул 1993, Рим).

%

У врло занимљивој причи „*Странац у Београду*“ (из поглавља „*Одјеци у времену*“), др Баљозовић се сећа главног града и живота у њему: „Рођен сам у Лесковцу, у Србији, 1957. године. До 1993. године живео сам у

Лесковцу, до моје 36. године, од којих шест и по година у Београду (Медицински факултет и специјализација). Од 1993. године живим у Риму. По завршетку студија на Медицинском факултету врло често, скоро сваког месеца, путовао сам за Београд, као главни град, ради провода или усавршавања. У Београду смо имали и имамо рођаке. И поред тога, тамо сам се увек осећао странцем, и дан-данас, много више него овде, у Риму.

Најважнији су били Црногорци, а онда Срби из западне Србије, творци наше азбуке, као да су били потомци Вука Караџића.

Иначе, јужњаци би се стидели свог завичаја, то јест, били би велике покондирене тикве.

%

У краткој, ефектној причи „*После десет година у Риму*“, др Баљозовић се сећа првог сусрета са Весном и родног града: „Стојим на мосту у центру Рима и гледам у мутну воду реке Тибар. За тренутак ми се учини да гледам у мутну лесковачку Ветерницу. Срећан сам, али не због тога што сам у Риму, још мање што гледам у реку Тибар. Моја срећа је љубав коју сам срео овде, у белом свету: Весна! (10. фебруар 2003, 15 сати).²⁷¹

²⁷¹ Роман Рим, велики мали град др Велибора Баљозовића (Филекс, Лесковац, 2005), има следећа поглавља: ЗБОГОМ, СРБИЈО! (ту су приче: Збогом, Србијо; Нећу се вратити; Италија; Али, господине, они су лопови?; Бар нешто); КАКО САМ ПОЧЕО (У се и у своје кљусе; Медицински техничар Марио; Како сам почео; Пацијенткиња из Могалиша; Grazie – хвала!; Савет, или буди Баљозовић; Мајка Љиљана; Нова техника); НИКОЛА И НАТАЛИЈА (Школа; Тата, миришу ђевапчићи!); Тата, да ли је Бог добар?; Треба сањати, треба веровати; Тата је сладак као „киндер“; Никола може бити срећан што има таквог оца; Глумица; Причајмо наш језик; Баљозовић и Бејазовић; Два писма без наслова; Разговор у колима; Успео сам); ЛЕКАР, ГРАЂАНИН СВЕТА (Дежурни лекар; Добар дан, професоре; Професор Жарко; Професор Дарио; Цигани и семафори; Доктор Илито; Хоће дете; Доктор који увек ради; Докторе, не треба ви да боксујете; Докторе, Црнци воле дебеле; Хвала вам, докторе, трудна сам; Још је жива; Типични гинеколог Србин; Потрчко, Лекар, грађанин света; Комшије; Ђоакино (Gioacchino Menuni); Сам, а њих шест; Лекари; Слободни уметник; Блеф запада; Дај му власт, да му чујеш глас; „Va bene“; ЕНРИКО И АЛБА (Енрико; Алба; Испред затвора Ребиња; Хвала, докторе; Венчање; Добри људи; Извините, ми вас бомбардујемо; Тако је Франческо нашао оца; Мени једнога са плавим очима); ВЕЛИКИ.МАЛИ РИМ (Сам против педесет; Причала ми је Циганка; Најлепши Божић; Живела Југославија; Добро јутро у аутобусу 48; Шта радим!? Крадем; Слушај море, Патриција; Срби, чудан неки народ; Пут за сутра; Жвакаћа гума; Ноћу спава, Лесковачка атмосфера у Риму; У пошти; Осам година после; Погрешан тренутак; Мали свет, Ствар навике; Римске вечери уз српску музику; Цигани у метроу; Велики мали Рим; Разговор у аутобусу 46; Навијачи; Србија у малом; Пријатељи из Tor di Quinta-а; Град Рим; Рим; Велибор, стари Римљанин; СУДБИНЕ И ПРИЈАТЕЉИ (Маја Лесковчанка; Сицилијанац; Карамеле од злата; Часна сестра Тихомора; Пријатељи, Камила (Camilla Gizzi); Донатела; Итало и његова шкољка; Колонело Карло (Colonnello Carlo); Радица и Пино; Часна сестра Паола; Збогом, Кармело; Часна сестра Стела; Жена која је чекала; Емир; ХОДНИЦИ СЕЋАЊА (Већ виђено, Без прошлости нема будућности; Који ти беше наводација?); Један и један су једанаест; Речи водитеља; Учитель Велибор; Родитељи и деца; Учи, сине!; Поштар Пришка; Типични лесковачки разговор; Лесковачки синдром; Невини свет; Професор Денча; 1944-1999. Лесковац, Србија; Отац Божидар; ОДЈЕЦИ У ВРЕМЕНУ (Овако или онако; Бог није био добар; Две највеће заблуде деценије; Компјутеризација; Рат или мир; Сви лопови на свету; Без везе не можеш ни да певаш, нити да шутираш лопту; Ноћ; Странац у Београду; Три прасета, а вука нема; Угрожена демократија!; Компанија Италијани, Броз и Слоба нису ниша; Рим – Фао; Свет педера; Рим, вила Ђулија (Villa Giulia); Девојке; Светско чудо демократије и економије; Трговци некад и сад; Да ли и њима Бог помаже?; Нека друга Италија; Клонирање; Италијанска телевизија; Лако је било Моми Капору; Костурица и Цигани; Режиер Нани Морети; Пре или после; Боље него Ањели; Један обичан дан; Прави пут; Бити срећан; Казини (Pierferdinando Casini); Масија; Ђузепе и Кармине; Зима и вотка; ВЕСНА (Албертина; Снег над Римом; Загрљљј на улици; Поново снег; Недостаје ми; После десет година у Риму; Учим српски у Риму; Пловидба по прошлости; Најлепше коло на свету; Венчање).

САЊА БОРЧИЋ

I

Сања Борчић рођена је 4. јануара 1996. у Приштини, али сада живи у Лесковцу. Писањем је почела да се бави у трећем разреду основне школе и постизала је одличне резултате на такмичењима. Највећи успех остварила је 2010. године када је њена песма објављена у књизи Братислава Голића „*Сто младих талената јабланичког округа*.“ Песмом „*Сви заједно до лепог осмеха*“ привукла је пажњу редакције „*Српске куће*“ у Пожаревцу. Након објављивања већ поменуте песме, добила је понуду за објављивање књиге која је реализована 2013. године. Књигу је одлучила да назове „*Савршено несавршени*“ посветивши је својој породици у знак неописиве подршке коју су јој пружали од самог почетка.²⁷²

II

САВРШЕНО НЕСАВРШЕНИ - Песнички рукопис „*Савршено несавршени*“ младе ауторке Сање Борчић представља занимљив подухват. Она види свет у свом савршенству и несавршенству.

*Била сам, заправо, јако мала
Када сам од живота тренутке крала.
Деловало је све као јабука нека,
Укусна, сочна, а тако далека.*

*Надала сам се да зна тат
Зашто су увек закључана врата
Зашто смо се по подрумима крили
И зашто срећни нисмо били.*

*И небо је било тако сиво,
Сећам се да ми је било баш крив
Што тата вредан као мрав
Више није био здрав и прав.*

*Тада сам се угледала на маму
Ту јаку особу, борбену даму
И тада, током највећег пада
Учила ме је да постоји нада.*

²⁷² Сања Борчић, *Савршено несавршени*, Српска кућа, Пожаревац 2013.

*И тата је у увелом цвеће.
Ипак могао да види срећу.
Тако сам учила свакога дана
Да јача нас свака дубока рана.
(Била сам, заправо, јако мала)*

Даје нам Сања, кроз своје песме, реалан поглед на свет. У збирци се преплићу песме о животу, о људима, о љубави. Остварити љубав, бољи живот, живот који ће живети сви, постаје главни задатак младе ауторке која нас подсећа да увек можемо бити бољи.

*Ако се на живот пажљиво гледа,
Онда је живот као санта леда,
Као лист који лагано пада,
Као цветић који се кишици нада.*

*Живот је као нека књига,
Пуна проблема, страха и брига.
Кад год окренеш нови лист,
Надаш се да је бео и чист.
(Живот)*

Интересантно је да нас једна млада ауторка, чији је ово првенац, песмама упозорава за изгубљеним смислом живота, покушавајући да га пронађе за нас.

*Људи те увек гледају док падаш,
Смеју се зато што се превише надаш.
Љубоморни су кад ти иде боље,
Желе да ти униште атом сваке воље.*

*Траже ти помоћ свакога дана,
Да те исцрпе, душевна им је храна.
Нормално је да живе у рају,
Воле да узимају, не и да дају.
(Реалност)*

Остављајући бајке, Сања се окреће животу. У том животу ће њено нежно срце затрептати пред плавим очима. „Савршено несавршени“ је збирка која нам даје могућност да у овом несавршенству осетимо савршен живот.²⁷³

---

²⁷³ Сузана Станковић, професор српског језика, рецензија, Савршено несавршени, Српска кућа Пожаревац 2013.

ДОБРИВОЈЕ БОШКОВИЋ

I

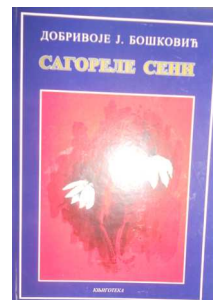
Добривоје Ј. Бошковић рођен је 4. јануара 1936. године у Грделици код Лесковца. Основно и средње образовање стекао је у Грделици, Лесковцу и Нишу. Дипломирао је на Медицинском факултету у Београду, а последипломске студије и специјализацију завршио је на Универзитету у Гетингену, Келну, Марбургу на Лану и Лондону.

Аутор је поема: „Посланица“, „Чезња“, „Суд и усуд“, „Сан и јава“, „Жена“ и „Грех“; трагедије у стиховима „Крик понора“, комедије „Грделички крос“; сатире „Анатомија сујете и заблуде“; драма: „Растко“, „Српски краљеви Стефан Драгутин и Стефан Урош Други Милутин“, „Цар Душан Силни“, „Цар Лазар“ и „Смрт вилењака“; романа: „Сагореле сени“ и „Валсотино империјал“; стручних дела (учбеника): „Муцање као говорна мана“ (заједно са сином Дејаном) и „Физиологија уметничког певања“. За комедију „Грделички крос“ добио је награду издавача Србије за најбољу драму (2000). За роман „Сагореле сени“ – награду „Златни венац“ издавачке куће „Књиготека“ (2003); за роман „Валсотино империјал“ – међународну награду „Арка“ (2007). Бошковић је композитор, певач и гитариста.²⁷⁴

II

САГОРЕЛЕ СЕНИ - Догодило се то тридесетих година прошлог века. Била је то дотад невиђена љубав двоје младих, а онда је она изненада смртно оболела од туберкулозе. Нису помогле молбе и заклинања; он је остао уз њу све до неизбежне смрти. „Напиши, напиши причу о тој великој љубави“, често је говорила моја мајка Симка. Написао сам је својим сузама...²⁷⁵

На самом излазу из варошице Грделице, где стари и дотрајали дрвени мост премашћује мали поток Речицу, започиње свој врлетни успон изрован и узак колски пут за Велику Сејаницу грабећи кривудава и све стрмије према брдима зеленог и

²⁷⁴ Добривоје Ј. Бошковић, „Рано и позно“, НИУ „Македонски информативни центар, Панчево 2014, стр. 176-177.

²⁷⁵ Напомена: Тако почиње роман Добривоја Бошковића Сагореле сени, два тома, око 1.000 страница, Књиготека, Нови Београд 2002. У потпису увода стајало је Аутор, а роман је посвећен брату Драгољубу. Роман сам позајмио из Народне библиотеке у Лесковцу. Аутор је у посвети написао: Библиотеци мог завичаја. *Добривоје Бошковић*

питомог Чемерника и пратећи са све веће висине ток жубораве и кристално бистре Речице, која се лењо, али постојано, пробија кроз стрму и дубоку безимену клисуру необичне лепоте и величанственог утиска. Речица настаје од два, не баш водом богата, али шумна и клокотава рукавца, који се састају испред вртоглавог каменог узвишења, делом обраслог ретком и местимично бизарном шикаром, на чијој висоравни, као кула у облацима, попут птичјег гнезда, лежи згуснуто и лепо насеље бело окречених кућа које блистају на сунцу-Брођанци. Сваког јутра буљук чиле и веселе деце овог засеока, на путу у грделичку школу, акробатски се спушта низ стрми и крошњама дрвећа прерасли путељак који се завршава при самом дну клисуре, а затим на десној страни успиње све до сејаничког пута. Леви рукавац потока настаје из више хладних извора скривених у густом шипражју изнад којих се као лијане несметано шире безбројне купинове лозе чије плодове позобају разне шумске птице и глодари јер им човек не може прићи. Извориште десног и водом богатојег крака, до сада нико није открио, јер лежи у неприступачном каменом усеку окомитих литица и са гигантским степеничастим препрекама које човек без специјалне припреме и опреме за верање уз стеновите формације, не може превазићи и савладати. Обавијен тајном, овај део Речице подхрањује машту доконих људи и бапска препредања у дугим зимским вечерима о некаквим шумским вилама чаробницама, као и о прождрљивим рептилима величине змија и великим змијама којих на другим местима нема и које халапљиво сисају млеко залуталим козама, једине у стању да се лако спусте у тајанствени и тамни амбис каменог усека. Речица својим током час жури, час је заустављају и зајажују препреке од одроњеног камења, стварајући велике вирове и праве биотоне за мале рибе и бројне жабе и пуноглавце, као и за њихове смртне непријатеље, водене змије-белоушке, које деца без страха хватају, стављају у стаклене боце са љутом ракијом, и тако препариране носе у школу на часове биологије. У ужеглим летњим месецима: јулу и августу, у овим вировима се чобани купају и поје стоку, кличућу весело и раздрагано са самог дна клисуре, док им се ехо простире њеним коритом и вишеструко враћа натраг а брда јече од необичних и дрхтавих усклика немутираних гласова помешаних са онима који се преламају и неодољиво подсећају на јодловање алпских певача. Почев од места где се спајају оба рукавца Речице, па све до њеног утока у знатно већу Козарачку реку, овај поток посред дели поседе два веома угледна домаћинства овог краја. На њеној десној страни простиру се шуме, ливаде, воћњаци, њиве и баште породичне заједнице Фирга, а на левој Карча. И једни и други на свом поседу имају по једну воденицу коју су наследили од својих предака и коју користе за сопствене потребе подижући на тај начин свој углед и вредност имања. Фирге су свој звучни и препознатљиви надимак добили због црне косе, тамне пути и кестерњастих очију, док су све Карче, без изузетака, поседовали изразито белу кожу, плаву косу и очи боје ведрога неба. Чланови обеју заједница

били су марљиви и озбиљни људи, с тим што је код Карча преовлађивала отмена уздржљивост, а код Фирга склоност ка некој врсти лаичког филозофирања, све до мистицизма, у чему је највише предњачила Роска. Куће Карче налазиле су се на једном овећем и питомом платоу прве узвишице на левој страни пута за село Дедина Бара, одмах изнад саме варошице Грделице, која се одатле видела као на длану. Одозго се одлично видело корито Мораве, Козарачке реке и мале Речице, као и прекрасна панорама зеленог ораовачког поља које је у позадини омеђено сликовитим венцем обронака питеме Кукавице. Њихове широке приземне куће биле су изузетно уредне и бескрекорно чисте, са великом верандом према поплочаном дворишту које су красиле колоне од правих и ољуштених борових стабала подједнаке димензије, премазаних дебелим слојем прозирног лака. Велико двориште са стожером гувна у самој његовој средини, оивичује жива ограда од густог и декоративног шимшира, испред које се по целој дужини простиру два реда белих и црвених ружа, при сваком крају наслошене на две витке сребрне липе...²⁷⁶

Роман „Сагореле сени” писан је да га читалац доживи као панораму једне паланачке средине на југу Србије коју је писац дуго година, боравећи у туђини, носио дубоко у својој души и преживљавао је са искреном носталгијом. Без намере да прати и користи неки од начина романескног казивања, писац по свом опредељењу користи својеврсну форму, дух и осећајност којим ће на најбољи начин изразити своје намере.²⁷⁷

(...) У роману „Сагореле сени” све је људски и књижевно дубоко доживљено и делује присно и препознатљиво. Трагичност узвишене љубави двоје младих, мноштво догађаја, прича, људских судбина и нарави, очараност природом и опијеност њеним мирисом, бојом и њеном лепотом, све то заједно оставља упечатљив утисак о роману-панорами једне конкретне животне средине као што је завичај.²⁷⁸

(...) У основи свих збивања је љубав, однос међу људима и породици, природи. Али, изнад свега, то је страсна и непоновљива љубав двоје младих. Бане и Љиљана – Лили својом младошћу, лепотом и искреношћу осећања представљају у свим елементима најсветлији део универзалне и савршене љубави. Љубав је највиша одредница којом се уређује свет и живот. Писац у то искрено верује. Он пише оду љубави, али не само која

---

²⁷⁶ Одломак из првог поглавља првог тома Свитање. Први том романа Сагореле сени има, иначе, следећа поглавља: Свитање, Пламен љубави, Строст и сумња, Заручење и подозрење, Узнесење и стрепња, Идила и клетва. Други део романа се састоји из следећих поглавља: Нарушавање, Понор пакла, Патња и Нада.

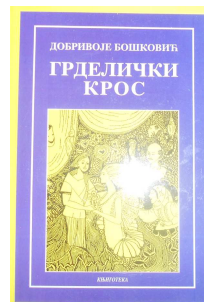
²⁷⁷ Јован Д. Ђорђевић, Трагичност узвишене љубави, Сагореле сени, Књиготека, Београд 2002, Помак, бр. 25/26, јануар - јун 2004, стр. 24. *Напомена*: Видети опширније у поглављу о Јовици Ђорђевићу.

²⁷⁸ Књижевно-издавачка задруга Књиготека доделила је награду Златни венац Добривоју Бошковићу за роман Сагореле сени, у два тома. Радња романа догађала се тридесетих година прошлог века и говори о великој и трегичној љубави двоје младих. Она задобија тешку и у то време неизлечиву болест туберколозу, али он не жели да је напусти. Ту је и више питорескин епизода личности које на живописан начин осветљавају једно време.

везује двоје младих. То је љубав свестрана која доминира у свему што чини живот, чак и онда када је душу притисла туга и боравак у туђини

III

ГРДЕЛИЧКИ КРОС – Др Добривоје Бошковић, специјалиста оториноларингологије, кога инспиришу лепоте бајковите Грделице и околине и обдарени музичар, композитор, стваралац за кога су сви животни тренуци у животној вредности, написао је и објавио две посланице као епистоле за памћење, циклус лирских песама (љубавних и елегичних), роман Сагореле сени и комедију Грделички крос.

Комедиографски текст Грделички крос је сладуњава комедија у три чина. Драмски темпо протиче у сукобима хтења. По овоме јесте прва комедија те врсте у нашој драмској литератури. Ако су само хтења главних јунака, онда је јасно што нема великих бура, трагике, ироније, сатире и сукоба карактера.

Тај живи свет је приказан у завичајном миљеу, а хумор проистиче из неочекиваних хтења и локалних израза у говору Грделице.

Радња се догађа у кафани. Комедиографски текст је једносмеран и животан. Сва хтења су реална: Боне жели да се ослободи дугова удајом ћерке, ћерка хоће да се уда за момка кога воли, мајка и баба желе да набаве контакт сочива и слушалице за уши. Ту су и Београђани који ће учествовати у кросу, Лесковчани, гости и Грделичани. Сви ликови имају разна етичка обележја, па су и хтења различита. Осећај хумора проистичке баш из тих хтења. Ликови нису типични.

Гледалац очекује крос, може ли крос да се одржи у кафани? Не може. Доћи ће Драган, студент из Београда, и рећи ће да је победник кроса.

Очекивање кроса је само вештина драматургије. То је начин да се усмери пажња на неку крупну реч, на предстојећи догађај. Крос је загонетка, то је драмски реп, али није кључ за решење радње комедије. Крос ће помоћи Драгану да се заљуби у Соју и да се вери са њом. Драган рецитије дивне љубавне стихове Соји. Мита ће верити Нину и рећи ће: „Грделица нам је донела срећу за цел живот.“

Џумба свира и колом се завршава комедија.

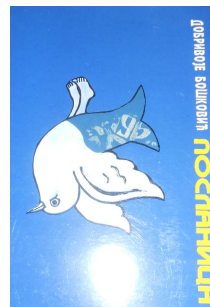
%

Чиме се посебно одликује овај комедиографски текст? Писац је познавалац локалног говора. Главне личности говоре тим језиком. Навешћу неке симпатичне изразе: и убав и ружан остварив, убавило кућу не завילו, онај је рекја да жене носе штикле да гим се језик не букја по земљу, будала се не сеје, сам си ница, тера мазно на празно, боље да оклизнеш сас ногу него сс језик, имаш зета, имаш си магаре итд.

Комедија Добривоја Бошковића је као млечна чоколада. Појешћемо је смејући се.²⁷⁹

IV

ПОСЛАНИЦА – Поема Посланица (Наша реч, Лесковац 1991) заснована је на вишеслојној мисаоној равни, која понекад има филозофски набој. Пажљиви читалац откриће у њој фантазмагоричне боје као са неког платна Франсиска Гоје, или ће му однекуд зашумети ехо девете синфоније Лудвига Ван Бетовена. Посланица може понети и име – књига мудрости.

(...) Као у келеидоскопу сусрећемо низ дубоких мисаоних слика, изнајансираних поетским тоновима које зраче својом унутрашњом гамом. То је поетска река у којој се огледају људске врлине и мане, чије дубине крију тајне људског сазнања и битисања.

Поема се завршава апотеозом светлости, иманентни човеку, без које нема ни будућности, ни живота.

Поетска продорност, дух којим поема звучи боја непатвореног фаталног и фасцинантног живота и специфичан језик – била би основе компоненте које поему Посланица детерминишу као самосвојно и изузетно песничко дело.²⁸⁰

V

ЧЕЖЊА – У Едицији „Завичај“ недавно се појавила снажна и јединствена поема под симболичним насловом „Чезња“ песника Добривоја Ј. Бошковића из Грделице, код Лесковца.

(...) Поема Чезња (60 страна) је снажна лирска и рефлексивна певанија која говори о човековом удесу и опстајању у свету, о чезњама у туђини, о љубави према завичају и домовини, о доживљајима реалног и оностраног, о прожимању филозофског и мисаоног... У слободном стиху и разбијеном ритму, без употребе интерпукцијских знакова, значејски језгровито и симболични сложено, песник Бошковић исписује савремену кантилену, са аутобиографским тоновима и искреним исповестима. Рецензент Љубиша Ђидић истиче да је ова збирка „језички свежа, као мисаона понорница, попут водопадне и водоплавне родне завичајне реке, која у дубини хучи набреклим емоцијама налик бајковитој дуги...“

²⁷⁹ Станко Ђорђевић, Добривоје Бошковић – Грделички крос, Књиготека, Београд 1993. Приказ, Наша реч, Лесковац 1999. *Напомена:* Објављујемо комплетан критички осврт С. Ђорђевића, професора и писца. О њему у посебном делу ове студије.

²⁸⁰ Милутин Алимпијевић, Посланица, извод из рецензије. *Напомена:* Прилог објављен у Европском експресу, 14. децембар 1993. године. *Напомена:* Поема Посланица је прво песничко дело Добривоја Бошковића.

Збирком Чезња Добривоје Бошковић је итекако обогатио књижевност наше дијаспоре и показао да заслужује већу пажњу књижевне критике и читалачке јавности.²⁸¹

VI

VALSOTTINO IMPERIJAL – Аутор неколико поема, драмских текстова и запаженог романа у два тома Сагореле сени, Добривоје Бошковић (1936), иначе угледни лекар из Франфурта, написао је још један обиман роман „Valsottino imperijal“ (Арка, Смедерево 2007) чија се изузетно занимљива радња догађа у Власотинцу, између два светска рата.

Међународни жири је 2007. године доделио награду Арка овом роману Добривоја Бошковића као најбољем објављеној у тој години, а награду је на сајму књига аутору, др Добривоју Бошковићу, предао академик Ристо Василевски, директор Арке.

У центру збивања је драматична судбина најимућније породице мале вароши, Влаић. Гвозден Влаић је власник велике винарије која послује са целим светом, али током година доживљава личне успомене и падове. Старији син Никола одаје се пороцима и завршава у душевној болници, млађи Михаило одлази у манастир, а жена му умире током његове свађе са Николом, а сам Гвозден доживљава срчани удар...

Уредник и писац Ристо Василевски добро примећује да је овим делом Власотинце у Бошковићу добило писца као што га је Врање добило у знаменитом Бори Станковићу.

Роман говори о грађанском друштву у Србији кроз причу и трагичном паду породице Гвоздена Вајића, власотиначког богаташа. Такође одсикава нарави и мале грађанске средине.

%

То дело није обичан роман о једном граду који се воли, то је песма у прози, прича о људској пролазности и таштини, слика о похлепи и нади, исечак трајања о непролазности великих ишчекивања. То је драма о љубави која се намах створи и целога живота остаје да се памти и препричава као „отворена књига“.²⁸²

²⁸¹ Милутин Ђуричковић, Лирска поема, оцена поеме Чезња, В. новости, 2001.

²⁸² Данило Коцић, уводно слово на промоцијама романа Valsotino imperijal, у Власотинцу и Лесковцу у организацији Народне библиотеке из ова два града. Исечак из романа: ... Догодило се то на самом почетку студија. Риђокосу Ану је упознао на једној журки. Одмах се заљубио у њу. Те луде, незаборавне ноћи, она је босонога, обнажених груди, првокласним трбушним плесом, опчинила све присутне мушкарце, на пречаш освојивши и његово срце. Била је старија од њега и понашала се исто као Катарина. Свесна свога изледа, та разблудела, подивљала жена, није се устручавала да у његовом присуству кокетира са сваким мушкарцем који јој се свиђао, не обазирјући се на то што он због тога дубоко пати. Од ње је научио не само како се води љубав и због тога пати, него је стекао искуство за цео живот. Сећајући се тих дана учини му се да је то био само један далеки, ружан сан, али није било тако. Умела је та врцава заводница и незасита нимфоманка са дугом, као ватра црвеном косом, да као успашена кучка око себе окупи гомилу обожавалаца, да са сваким од њих оде у кревет, да би, на крају, завршила тамо где јој је било место: у београдском пуфу на Теразијама. И сада, док је гледао те раскошне груди и високе кукове, сећајући се онога што му је личило на кошмарни сан, он се упита да ли је Катарина тако поступила због неискуства, младости и животног темперамента, који тог тренутка пред њим није могла контролисати, или је оно што је учинила резултат њене дивље необузданости,

VII

СИМБИОЗА ЛИРСКОГ И ЕПСКОГ - Успешан лекар, писац стручних радова из оториноларингологије и изврстан гитариста и интрепретатор сопствених композиција, наше горе лист (рођен у Грделици пре шездесет година), Добривоје Ј. Бошковић је и песник чија се друга поема недавно појавила из штампе и скренула пажњу на овог песника са особојним исказом и својеврсним емотивним набојем.²⁸³

Као песник, Бошковић потврђује стару антрополошку истину да се човеково биће испољава на различите, и често неочекиване, начине и у форми која је на први поглед страна аутентичном бићу дотичне личности. Јер, писац књиге о муцању као говорној мани и више стручних студија из медицине, дакле практичару и научнику у чијем је раду, бар се тако претпоставља, основно радио и сув научни језик, своје биће остварује и кроз музику и поезију. Када га човек слуша са гитаром у руци, има утисак да је у питању човек са естраде који своје радости и умеће жели да подели са читавим светом, или бар са публиком која дође у салу да га слуша. Али када чита његове поеме, обе са речитим насловима (Посланица и Чежња) човек увиђа да је реч о личности која животне сокове упија кроз све поре и која се исказује најплеменитијим језиком а то је језик поезије.

У другој поеми реч је о чежњи у најширем значењу речи. То је чежња за најширим пространством човековог космоса, за досезањем дубине човековог бића, за свим облицима и видовима живљења и исказивања човековог света.

(...) Поема Добривоја Ј. Бошковића је излив једне богате душе која жели да се исказе, и исказује се у различитим сферама, уједињујући оно практично и рационално (Бошковићев основни позив и научни рад) и оно метафизичко и душевно (што је потреба унутрашњег бића). Чини ми се да се поезија овог песника може потпуније доживети и разумети ако се то зна.

VIII

СМРТ ВИЛЕЊАКА – Издаја, љубав и злочин, усковитлане људске страсти на подлози велике европске ноћи, предмет су заносног драмског текста истакнутог српског писца Добривоја Ј. Бошковића „Смрт вљењака“. Сценски текст-медаљон који је посвећен успомени и слави великог шпанског песника Фредерика Гарсије Лорке, трепери и злати са пред нама и сам од страсне поезије, кроз коју дзвњају звуци гитаре и

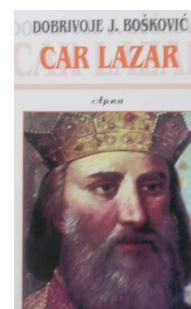
својствене само лаким, непромишљеним женама, каква је била Ана? Он је више волео уздржане, тихе и загонетне жене, са прикривеном сексуалношћу и пристојним понашањем које мушкарцу пружају прилику, помажући му да се до краја исказе и постепено открије највећу тајну жене, а када дође прави тренутак – њоме се усхити.

²⁸³ Н(иколај) Т(имченко), Симбиоза лирског и епског (Добривоје Бошковић, Чежња, Багдала, Крушевац 1996), Помак, бр. 5, 1997, стр. 27. *Напомена*: О поезији др Бошковића видети пославње о Панорами лесковачког песништва.

лирика најфиније врсте. Мали број лица, сведена радња, поједностављен заплет, стил узвишеног дијалога, све је овде у служби снажног осећања, израза уметности и укитије правде. Слободног замаха, аутор доводи у дотицај шпански темперамент и балканску древну мудрост, стављајући у уста андалузијских сањара стихове српског песништва. Ова универзалност лепог проширује се и на универзалност зла. Убијајући, у драстичном непосредном приказу, песника Шпаније, слепа и бесловесна сила убиј и део нас. Лорка је кроз цео овај текст жив, као што је кроз Бошковићев комад жив и општи језик вечите уметности.²⁸⁴

IX

ЦАР ЛАЗАР – Ново и веома занимљиво дело Добривоја Ј. Бошковића доноси нам изузетну књижевну слику најзначајнијег догађаја у историји Срба, Косовске битке. Песничко дело пред нама заправо је трактат о славној бици, а сачињавају га својим стилизованим монолозима и дијалозима сами учесници, неумрли јунаци наше херојске прошлости. Аутор уноси иновацију остварујући стил који је мешавина ритмичке прозе, благо стиховане реторике и ламентације – у језику махом архаизованом и који понегде прелази у чисто десетерачки исказ који је толико близак материји, људима и атмосфери догађаја. Наоружан влеком ерудицијом Бошковић нам обелодањује подробна историјска сазнања, аутентична имена војсковођа и учесника, састав војски, стратегију и тактику битке, па и саме речи агресора на језицима освајача. Уз демистификовање издаје, која је део косовске легенде, аутор нам је пружио богат увид у поступке готово свих значајних актера битке. У длеу је писац кнеза Лазара третирао као апсолутног цара кога је устолочио Крунски савет, Лазар је представљен као рођени син цара Душана Силног. Дело је поткано лириком, као што је то у нежној лепој сцени растанка цара Лазара и царице Милице. Битка је приказана јасно, као на широком платну, нарочито прецизно су виђени подвизи као што је то подвиг Милошев... Патриотска, драма Бошковићева је и романтична и реалистичка, она знатно задире у појединости медијевалне политике (издаје, уцене, претње, улизивања...) приказује и идеализам и зверства и прагматичност и илузије зараћених и утицајних сила, тако да је овај поучан текст прилог и истини времена и савременој драми: и фатографској историји и литерарној фикцији.²⁸⁵

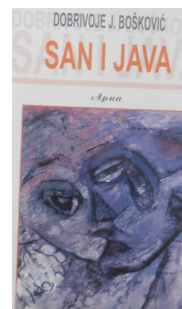

²⁸⁴ Лаза Лазич, извод из рецензије, Смрт вилењака, Арка Смедерево 2010 (корице драме).

²⁸⁵ Лаза Лазич, извод из рецензије, Добривоје Бошковић, Цар Лазар, драма, Арка Смедерево 2011 (на последњој страни корица књиге)

X
САН И ЈАВА – Поема Сан и јава испевана је у једном комаду, континуирано, као један једини уздах, прегнантним, узнесеним и наизглед уједначеним тоном. То је речитатив љубави и природом омађијаног човека што најпре грца своја осећања и рефлексије о својој љубљеној и о васељени, а после настоји да свом монологу да књижевни облик. Форма је, дакле, у другом плану. Исповест је централна, стога је у првом плану оно што се у општем говору осећајних људи једноставно назива љубавном муком. Песник влада артистичком вештином, наравно, без тога не би могао ни кренути у изражавање тако сложеног осећања као што је љубавно, али овде нас плени сам занос, жестина, страст, сумња, двојба и бол човека фундаментално узнемиреног највећом људском и божјом тајном.

Бошковић узима страст и срећу, радост и тугу – заједно. То је оно што овај поетски исказ чини правоваљаним...²⁸⁶

XI
КРИК ПОНОРА - Крик понора, трагедија у стиховима, ново је драма др Добривоја Бошковића, књижевника, лекара, полиглоте и светског путника, управо објављена у едицији „Сведочанства“ издавачке куће „Мирослав“ из Београда.²⁸⁷

У рецензији Слободана Јарчевића „Ураган зла и нечовештва у драми „Крик понора“, записано је да се „велики српски писац и хуманиста Добривоје Бошковић прихватио тема у својим делима какве су биле реткост у српској књижевности.“.

У романима, драмама и приповеткама, Добривоје Бошковић нам представља народне муке. Непријатељи заузимају српске државне земље и бездужно убијају, прогоне и пљачкају српски народ. На тим несрећним раскрсницама судбине народа и државе, српски владари и племићи чине све да би спасили што се спасти може – пише у рецензији.

У овом делу, поред крика Срба убијених и бацаних у кршке јаме, Бошковић је представио истовремено и крик Цивилизације. Крик од бола, јер је Намачка одлучила 1933. да биолошки истребљује Србије, Роме и Јевреје. То је тема трагедије узвишеног духа лекара Бошковића – оцењује Јарчевић. По његовој оцени, „у светску књижевност улази ова трагедија др Бошковића чији садржај ће потрести савремена покољења европског човека.“

²⁸⁶ Лаза Лазић, извод из рецензије, Добривоје Бошковић, Сан и јава, Арка Смедерево 2011 (на последњој страни корица).

²⁸⁷ Данило Кошић, излагање на промоцији драме Добривоја Бошковића: „Крик понора“, трагедија у стиховима, Мирослав, Београд 2012. године. Књижевно вече др Бошковића, Лесковац, Лесковачки културни центар, 2. новембра 2012. године.

У Прологу др Добривоје Бошковић, између осталог, пише: „Савест ми није давала мира. Свестан огромних жртава мога народа у Другом светском рату који је претходни режим силом једнопартијске власти углавном заташкавао, морао сам написати ову трагедију – прву такве врсте у свету, како бих се на достојан начин одужио онима који су главом платили веру у човечност и своје суседе, као и у заједничку државу јужних Словена.“

Драма „Крик понора“ – трагедија у стиховима - посвећена је сенима српског хероја и борца за истину и правду доктору Милану Булајићу, а има два чина и девет слика (три у првом и шест у другом чину).

Др Добривоје Бошковић, изванредни мајстор романа, поезије, музике и научних дела, како уочава познати српски писац Лаза Лазић, припада још увек старом типу књижевника високе осећајности. Срећом, независан писац, он је сва своје дела остварио на основу ове осећајности, висprenости, истине и лишености сваке рачунице која би могла да га доведе, као многе друге писце, до славе, почаст и признања, а услед неког нарочитог артизма, модерности или популарности. Веома познат и омиљен код публике и поред знатног броја дела, др Бошковић, ту бих се сложио са оценом Лазе Лазића, воли више да живи помало у сенци, рачунајући само на уметнички допринос. За „Крик понора“ – такође бих могао да се сложим, са Лазићем – својеврсне сценске поеме, драме или игроказа, у којој је дата слика потресне трагедије, својеврсна је пишћева исповест због злочина над Србима у данима квислиншке Независне Државе Хрватске. Писац је најискреније изразио ову трагедију као трагедију појединаца! Не масе. Као ретко где у срској литератури, др Бошковић је испричао истиниту драму, наводећи људе и догађаје, жртве тиранске одмазде, који су изгубили своје снове, свој дом и свој живот.

Страхота и језа крашких јама у које су бацане труднице, мала деца, старци и младост српских села, драмски су тако приказани да изазивају бес, али и жељу да се тако нешто никада више не понови!

Могло би се рећи да је „Крик понора“, примећују и други, усуђујем се да то кажем, „добро замисљен и одмерен реситал“ где долази до изражаја – као у великим драмама – снажна назначена слика- сцена клања и насиља.

Могли бисмо се усудити да изрекнемо оцену, као и Лаза Лазић да је ово дело др Добривоја Бошковића – велико као Горанова „Јама“, као „Мајка православна“ Владимира Назора или поеме Скендера Куленовића.

Кроз комплетну драмску радњу наглашен је крик, ту су и страдали, и преживели који жале што нису умрли, али ту је и утеха оних који могу да сведоче, да одају све почаст страдалицима народна српског у вихору Друга светског рата. Да закључим занимљивом на самоме крају рецензије Слобдана Јарчевића: Све ће се јасно видети, кад трагедија „Крик понора“ буде на позоришним даскама. Надајмо се да то неће бити избегавано.“

Ова драма се једино може разумети као опомена, а не оптужница, као слика над којом се треба замислити где смо били, где смо сада и куда тежимо!²⁸⁸

XI

ГРЕХ – Ево новог, изузетног дела хуманисте, савести човечанства, веома плодног писца, лекара, бесребрника, композитора, певача и гитаристе Добровоја Ј. Бошковића. Бошковић је песник другчији од свих. Оригинално, самостално и независно писца, како у књижевности, тако и у личном животу и односу субјекта према свету, увек је била, и остала, највећа препорука да читалац обрати посебну пажњу његовом делу. У мору уједначених, начину и захтеву времена оданих и послушних уметника, највише вредности су увек на страни нарочитог и храброг аутора, који у своје остварења једном речи све од своје уметности, од знања и учености, од свога угледа и вере, од свога живота, да би изразио лично, искрено и дубоко виђење човека, друштва и света, васионе и себе самог.

(...) Запажена су његова драмска дела о великанима српске владарске лозе Средњег века, али и књиге о песницима света (Гарсија Лорка), те велики број приповедака и романа о суштој реалности нашег домаћег живота. Као лекар истакао се својим научним радовима из оториноларингологије, а као композитор, певач и гитариста дао је велики допринос селекцији и интерпретацији најлепших песама народа, песама које ће, као и најбоља дела уметничке књижевности, живети докле год буде живео овај народ. Вадра и строга слуха, природа Бошковићева увек га је држала са народом коме је помагао несебично и као лекар и као једноставни тумач најлепших дела наше народне музике, и као потпуни стручњак за интерпретацију вокалне музике, као и познавалац музике уопште.

(...) Истини за вољу мора се нешто рећи и о песниковом језику и песничком облику. Ова поема је написана у форми продуженог дистиха. Овај дистих у сасвим слободном такту који је у складу са бираним речима, што сме по себи имају ритмичко музичку вредност, носи и риму. У господском, понекад наизглед прозном току стиха, са заградма, умецима и објашњењима, постоји слик на крају, чија је дужност да одједном мало подигне исказ и да допринесе одјеку и утицају риме на следећи одсек литерарног казивања.

(...) Као каква раскошна катедрала диже се поема Грех у видном пољу нашег духа, и наше литературе, и читајући ове стихове ми као да чујемо њен звон. Црквењак овог храма, учени скромни роб Божји Добровоје не жељаше (како би он сам рекао) да дигне овом црквом себи споменик. Он

---

²⁸⁸ Данило Коцић излагање на промоцији драме Добровоја Бошковића: „Крик понора“, трагедија у стиховима, Књижевно вече др Бошковића, Лесковац, Лесковачки културни центар, 2. новембра 2012. године.

само истиче потребу да се свет пробуди, прегне и да, пробуђен, промисли да се сети и покаје. Међу покајницима је и он сам, архитекта ове творевине, певач њених псалама и скрушени молитељ, коме је Бог подарио снагу пера, хумано срце и глас подобан да одјекне у црквама, библиотекама и са концертних подијума.²⁸⁹

ХП

ПОЕМА „ЖЕНА“ испевана је у једном комаду, континуирано, као један једини уздах, прегнаним, узнесеним и наизглед уједначеним тоном, то је речитив љубави и прородом омажијаног човека што најпре грца своја осећања и рефлексije о својој љубљеној и о васељени, а потом настоји да својем монологу да књижевни олик. Форма је, дакле, у другом плану.²⁹⁰

(...) Бошковић узима страст и срећу, и радост и тугу – заједно. То је оно што овај поетски исказ чини правоваљаним. Тај његов текст без интелекције, стихови овог пева, нижу се местимично као у бунилу и песник се нигде не лаћа разјашњавања, објашњења – како је заорао, тако после шездесетак стана излази напоље, у вис, у небеса. Његова искреност и приврженост теми, и предмету његове ефекције, води нас преко свих језичких, стилских, прозодијских неравнина, и чак ми ни не назиремо рационалну идеју његове песме, али док читамо, осећамо се добро, и лепо, у аутентичном естетском доживљају. Ова је поема уз то богата прордном атмосфером. Нарочито је она обмотана, увијена, ушущкана у биље, у буколичку и аркадијску флору поља и ливсда јавичаја.

(...) Стихови су понегде дотакли дотакли и еротско, али атмосфера је, нарочито у првом делу књиге, вилинска. Шумска бића, пољски народ, збор девица красних, птице, ваздух, вода и звезде, све је то умешено у великим кошмар љубави. сам интнзитет доживљаја наговештава једну унутрашњу драму, која ће ускоро и уследити, пошто се поема најзад успиње и до антитезе лагодног задовољства и почиње да бруји стрепњом, патњим и сумњом.²⁹¹

²⁸⁹ Лаза Лазић, Расуло времена, Добривоје Ј. Бошковић, Грех, поема, Македонски информативни и издавачки центар, Панчево 2013, стр. 127-134.

²⁹⁰ Лаза Лазић, Једна понесена и искрена љубавна поема, Добривоје Бошковић, Жена, поема, Македонски информативни издавачки центар, панчево 2013, стр. 239.

²⁹¹ Лаза Лазић, Једна понесена и искрена љубавна поема, Добривоје Бошковић, Жена, Панчево 2013, стр. 239. *Напомена:* Томислав Н. Цветковић, „Од Грделице до Пекинга“, запис о Добривоју Бошковићу, Наша реч, октобар 2010. године: „Када у туђем свету сретнеш свог човека, Србина – намах те обузме осећање радости. Ако ли је, пак, тај човек из твог места живљења, или ближе околине, свеједно, још ако је похађао исту школу, чији си и ти ученик био, онда твојој радости нема граница. Стежете руке као најрођенији. Грлите се као најмилији. Управо сам то доживео приликом недавног боравка у Немачкој, у Франкфурту на Мајни, граду са највећим аеродромом у Европи и највећим сајмом књига у свету. Срео сам се са Добривојем Бошковићем, Грделичанином, одличним учеником Лесковачке гимназије, некада најмађим југословенским лекаром (факултет је завршио са 22 године). И само то је било за радовање. (...) И вратиће се др Добривоје Бошковић. Он никада и није отишао из света нашег у туђи свет. У то смо се уверили после вишечасовног разговора у кући председника Југословенске књижевне радионице у Франкфурту на Мајни Милутина Алимпијевића, члана Удружења књижевника Србије на привременом раду у Немачкој.

XIII

ЦРНИ ЂОРЂЕ – ЈУРОДИВ ИЗ ТОПОЛЕ - Ретка су драмска књижевна дела о значајним личностима српског народа и српске државе. Зато је драма Добривоја Ј. Бошковића о Карађорђу, вођи првог српског противтурског устанка и утемељивачу српске државе у 19. столећу, подухват вредан сваке похвале.²⁹²

За претходно дело, „Анатомија сујете и заблуде“, Д. Бошковића написао сам да је досегло висине филозофије и мудрости, а истоветне одлике красе и драму „Црни Ђорђе – јуродив из Тополе“. У њу је уткано и савршено знање о тадашњим међудржавним односима: Турске, Француске, Аустрије, Русије... а ти односи су, с тачака интереса сваке од ових сила, нарушавали безбедност српског народа и ометали рађање српске државе. Писац је то изврсно објаснио и недоумица о времену првих година 19. столећа, кад је реч о судбини Првог српског противтурског устанка, нема. Руси су били српска браћа и желели су им помоћи у ослобађању од турског ропстава, али страховита опасност од Наполеонових армија се у Санкт Петербургу разумела. Знало се, да скоро исто тако бројна и снажна војска може да продре у Русију из Турске, јер су Турци, до тада, били савезници Наполеону! У Русији се није назирало ништа друго осим руског пораза на бојишту. А онда, ненадно, Турска је наговестила Русији могући мирољубиви споразум. Из Цариграда су поручивали руском цару, да ће прекинути војни савез с Француском - ако Срби зауставе устанак у Србији и одустану од његовог ширења у осталим српским земљама.

Значај Првог српског противтурског устанка за природу тадашњих односа међу великим силама Азије и Европе, једва да је неко од историчара спомињао. А Д. Бошковић је то ставио у жижу своје драме, што ће читаоцу помоћи - да схвати све околности француско-руског рата почетком 19. столећа. Видеће, да је најважније за безбедност Русије било сплашњавање српског отпора Турцима – што је обављено на молбу Русије, а на радост Турске. Због очигледног гашења жестине српског устанка, Турска није послала војну помоћ Наполеону. Писац нам то јасно објашњава кроз исповедање војда Карађорђа: „Којекуде, по души те, Антоније, ако сам народ упропастио – учинио сам то заједно с вама! Знаш да себе нисам штедео и да сам све, што ми Бог подари, пружио другима. Србија је пропала – кад из Русије дође онај Херцеговац и гроф, Ивелич. Поред оних ордена (да ми замаже очи), даде ми и писмо цара, у којем је

Напомена: У једном од писама, др Бошковић је поручио је аутору књиге Лесковачки писци и њихово доба: „Драги мој пријатељу! Сваки пут када чујем твој глас или ти се писмом обраћам, срце ми заигра од задовољства. То сам ти сто пута рекао, али ти због твоје честитости заслужујем и много више. Ти си мој духовни брат“.

²⁹² Слободан Јарчевић, рецензија, „ЦРНИ ЂОРЂЕ – ЈУРОДИВ ИЗ ТОПОЛЕ“, драма о Карађорђу и његовом народу Добривоја Ј. Бошковића.

стајало – да напустим Србију, како би Турци у њу ушли, а онда ће руска војска, касније, да истера Турке“.

Тадашње међудржавне односе у Европи Бошковић је упоредио с овим данашњим - не уочава се, на пример, никаква разлика у тадашњем односу Западноевропљана према Србима и овоме данас. Јер, Европској унији је стало - да Србија и Русија не успоставе блиску сарадњу, а пријатељство Руса и Срба, Западноевропљани нису подносили ни почетком 19. столећа. Писац нам то опет саопштава у исповести Карађорђа, којем Аустријанци замерају што тражи савез са Русијом: „Када пређох у Земун – у земљу да пропаднем. Пита мене аустријски генерал, Јозеф Червенка, где желим да живим, а ја велим – у Русији. Већ у Земуну ми све што имадох узеше: седамнаест ковчега, у којима је једна златна кутија, украшена дијамантима, две табакере, такође украшене дијамантима, те много посребрених и позлаћених предмета и одеће – коју сам радо носио. Ограбљен до голе коже, питам ја генерала зашто је то учинио. А он мени вели: 'То Вам је Ваша Русија учинила!' Тако рече, и, под стражом, као каквог разбојника, у манастир Фенек ме одведе, тобож' у карантин, а оно, више, у затвор“.

Иначе, што се тиче књижевних одлика ове драме, мора се признати, да је она на висини дела наших најцењенијих прозних писаца. Све је у драми јасно и сликовито. Лако се разуме свака пишчева порука. Види се да је имао на уму генијална дела нашег народа и описивао је догађаје онако како то чине српске десетерачке песме. А оне су мелодичне и информативне, а уздижу до божанских вредности људско поштење, племенитост, јунаштво и родољубље. Управо је овим одликама украшен и главни јунак ове драме – Ђорђе Петровић Карађорђе. Њих ће Бошковић често истицати, а обавезни смо споменути их и кроз речи Доситеја Обрадовића, тада најписменије Србина: „Господару, Ви знате да сам свет обиграо, књиге изучио и свега и свачега се нагледао, али такув аскетску скромност и калуђерску смерност, као што је Ваша – нигде нисам видео. Многи то не примећују, али, не мари – то Бог с неба, и они који то треба да препознају виде. Скромност својих вођа народ највише цени. То је Ваше личности слика и прилика, и највећи сјај и одлика“.

Јунаштво и државничка мудрост Карађорђа треба да буде цењена код Срба и ова драма Бошковића ће нам помоћи у томе. А у њој се могу правилно схватити и улоге других српских учесника Првог српског противтурског устанка: Милоша Обреновића, Младена Миловановића, Јакова Ненадовића, Станоје Главаша, Цинцар Јанка и других.

Оно што у драми изузетно привлачи јесу околности под којима је убијен Карађорђе. Учинили су то његови најближи саборци и кум. А и то је учињено на основу умешаности великих сила, у првом реду Турске. Све је исто под капом небеском, гласи једна од српских пословица.²⁹³

---

²⁹³ Напомена: Рецензент Слободан Јарчевић записао је: Београд, 18. фебруар 7523 (2015)

РАДУНКА БОГДАНОВИЋ

I

Радунка Дуна Богдановић, рођена Ђокић, 4. марта 1951. године у селу Ружић, махала Маковиште, општина Владичин Хан. Живи у Брестовцу. Основну школу завршила је у Цепу а учитељску школу и педагошку академију за разредну наставу у Алексинцу. Носилац повеље Најдражи учитељ (2003.). Пише поезију за одрасле и децу, хаику и приче.

II

Објављене збирке песама: *Домовино, да ти кажем*, (1990.) *Из срца*, (1995), *Додир ђутања* (1999) и *Невенпоље* (2002) и збирка прича *Крадљивци сунца* (2010). Песме су јој објављиване у многим листовима, часописима и зборницима а хаику код нас, у Јапану и Немачкој. Заступљена је са по једном песмом у три Антологије (Галаксија Миљковић, Пожега, 2002, Књижевници у пјесмама, Подгорица 2002. године. Избор из савремене књижевности за децу, Витез, Београд, 2004. године, „Гарави сокак, Инђија, 2008. Као и у неколико заједничких збирки, зборника, лексикона и у Зборнику просветних радника књижевних стваралаца. Добитник је неколико награда за поезију: (1. награда Радио Подриња у Лозници за родољубиву поезију 1989. године, 2. награда на конкурсима Наше речи из Лесковца 1988. године, 2. награда у Барајеву 2006. године, две треће награде на конкурсима Књижевне заједнице Југославије 2004. и 2007. године.

III

ДОДИР ЂУТАЊА - После силног истраживања тоpline, љубави, светлости, лепоте и материје која се зове песничка реч, Радунка Богдановић овом књигом се издваја из плејаде песника која оцвтава на маргинама пролазности... Велику одговорност песникања преузима на себе узимајући мач Александра Великог да семантички разреши крик усковитлан у дубинама своје распеване душе ограђене сетом као секундарним ткивом. Она то чини зачуђујући успешно на своју радост и на радост читалаца... Овде лепота ослушкује своју властиту јеку, а

творац ове лепоте негде из потаје прати сваки стих као сребрне поточиће како се из њене у туђу душу претачу.²⁹⁴

Једна поетеса живи, ради и пише свјежу, допадљиву поезију подаље од савремених културних и књижевних средишта. Ријеч је о Радунки Богдановић, која ради као учитељица у Брестовцу код Лесковца. Сви ови локалитети као да потврђују њену снажну спону са природом. До сада је објавила двије књиге поезије „Домовино, да ти кажем“ и „Из срца“), а ево и њене треће књиге „Додир ћутања“.

Ако би се хтјело говорити о тематским оквирима који побуђују стваралачке наклоне ове пјесникиње, онда би ваљало навести широку лепезу објеката из њене околине – биљака, животиња, природних појава, затим годишњих доба, широких простора, од околних ливада, преко шума и планина, па до облака и небеских висина. Све што се у тим просторима затиче њу изазива, иште од ње поетски исказ. Радунка, наиме, кроз загонетни простор свога станишта иде отворених чула, кроз питомину боја, мириса и звукова проноси емоције и мисли а тајне небеских висина гледа будним очима. Све се то у њеној пјесничкој уобразиљи мијеша, покреће, окреће, претапа. Сад је ливада на небесима, сад небо на пропланку, сад цвијеће у облацима или мисао у вјетру. Њено надахнуће није епско, уопштено. Она својим инспиративним изазовима прилази лирски, с радошћу или сјетом, духовитом мишљу, осјећајем за модерну мерафору. Пјесме Радунке Богдановић сачињене су од малих строфа од којих свака за себе има посебно поетско значење, дјелује као хаику пјесма, а све заједно чине лирски вјенац оплемењен лаганом а духовитом слојевитошћу језика, богатом знаковитошћу ријечи, метафоричном досјетком. Све се то складно уклапа у цјелину књиге, претапа у опојан животни и поетски мозаик.²⁹⁵

Догодио се „Додир ћутања“ Радунке Богдановић, поетесе која тихо улази у поезију, све бојећи се да не наруши њен свемир и каноне по којима су распоређена сазвежђа лепоте. Влику одговорност песникиња преузима на себе узимајући мач Александра Великог да семантички разреши крик усковитлан у дубинамасвоје распеване душе ограђене сетом као секундарним ткивом. Она то чини зачуђујуће успешно на своју радост и на радост читалаца, јер зна да „без бола/ радости/ нема“. Овде лепота ослушкује своју властиту јеку, а творац ове лепоте негде из потаје прати сваки стих као сребрне поточиће како се из њене у туђу душу претачу.“²⁹⁶

Ову поезију одликује једноставност у изразу, коју песникиња постиже мајсторским коришћењем синтаксичких конструкција, говорних, мисаоних, ликовних и фолклорних обрта. Овде свака строфа надпевава

²⁹⁴ Милорад Калезић, из рецензије збирке, Додир ћутања, Стручна књига, Београд 1999. *Напомена:* Књижевник Митар Митровић каже: Радунка Богдановић је у „женској“ поезији оно што је Васко Попа у мушкој.“ Проф Станко Ђорђевић, пак, оцењује: Овде свака строфа натпевава једна другу, па се тако градацијом долази до врха грађевине одакле се види да „ни ветрови/ не могу/ бити савршени“.

²⁹⁵ С. Радоњић Рас, Опорни сокови живота (приказ збирке), Стручна књига, Београд, 1999.

²⁹⁶ Милорад Калезић, књижевни критичар, Београд

једна другу, па се тако градацијом долази до врха грађевине, одакле се види да „ни ветрови/ не могу/ бити савршени“. Говорни клишеи ове поезије су ту, на дохвату, на додиру и осећајима, на самом врху лепоте језика, који не падају у сенку ниједне школе нити песничког правца, као што ни племенити метали не припадају некој другој врсти материје. Додуше, има ти и есенцијалне моћи јапанског хаикуа, и кондензоване росе кинеске поезије, и фоклорног узноса наше мудрости, али све преточено у нешто својеврсно, у нешто што не подлеже шемама и калупима, као што ни билје њеног Невенпоља не подлеже нормама осталог биља са некултивисаних утрина и пропланака.²⁹⁷

IV

НЕВЕНПОЉЕ - Збирку песама Радунке Богдановић, са седамдесет песама објавио је КК „Глубочица“ – Лесковац. Ако проучимо последњу песму „Верованье у Невпоље“, јасно ће бити да лирски пејзажи поетског неба, јесу озвучене лирске слике у речи. Умном снагом, тумачећи одређено време, продужава лепоту зеница („скитнице од очију“), а велича барице светлости, које улазе у „крвоток“. Јасно је да поетеса у одређеном тренутку осети „душу траве“ да би потражила уточиште у Невпољу. Зашто баш у НЕВЕНУ у НЕВЕНПОЉУ? То је права субјективна лирика, рефлексивна, без икакве сумње, даровите поетесе Радунке. Њена богата личност никада се не поиграва са огледалом лирике. Муње, громови, Сунце, Месец једино стрепе од „јесењих киша“. У тој неверици остаје вера у НЕВЕНПОЉЕ! Тамо судије лепотом све „кроте“.

Поетеса Радунка смело гледа у оно што види и не заборавља да то запише и задовољи свој трагички дух. Тада живи живот поред извора Сунца. Скоро да и нема несигурности ако је осмислила исказ. Њене песме су без „костура“. Поетеса Радунка себе не одваја од песме, и не трага ван песме. Портрет песме је у „игри“ лепоте немира, у самом срцу. Песма се рађа емотивном чедношћу. Ако у овој збирци постоји песма која не може да се заборави (а таквих има у великом броју), можемо константовати да постоји и поетеса Радунка, која је веома успешно, даровито, повезала речи и лирско књижевно дело.

Ако проучимо последњу песму „Верованье“ у „Невенпољу“, јасно је да ће бити да лирски пејзажи поетског неба јесу озвучене лирске слике у речи. Умном снагом, тумачећи одређено време, продужава лепоту зеница („Скитница од очију“), а велика барица светлости које улазе у „крвоток“.

(...) То је права субјективна лирика, рефлексивна, без икакве сумње даровите поетесе Радунке Богдановић.

(...) Ако у овој збирци постоји песма која не може да се заборави (а таквих има у великом броју), можемо констатовати да постоји и поетеса

---

²⁹⁷ Милорад Калезић, књижевник из Београда

Радунка, која је веома успешно, даровито, повезала реч у лирско књижевно дело.²⁹⁸

V

КРАДЉИВЦИ СУНЦА - Тематска остварења збирке *Крадљивци сунца* Радунке Дуне Богдановић, сврстаних у три посебне целине, изузетно су разноврсна, док су мисаона упоришта усмерена на кључна места суштине, понекад афористички и пословички изречена. Још у првом ишчитавању осети се благост, питкост приповедака у контакту са живим ликовима које примамо са симпатијом у есенцији живота, чија нам искуства, некад и скромна, нису страна и безначајна, јер то су често и наша искуства, те представљају не само пишчево огледало, већ и самог читаоца. Она ефектно почне и надмоћно заврши своје сочиненије, кадра да опчини, да представи различити свет ликова и карактера који ће заузети своје место у галерији уметничког стваралаштва.

(...) Њено приповедање је песнички ефектно. Она зна да бира теме, ретке, неистрошене, оригиналне. Необичност о којој је реч очитује се првенствено у наративном поступку којом аутор индивидуализује и себе и животну филозофију коју литерарни субјекат носи, заступа, оваплоћује, уобличава и чини посебном.

(...) Отуда стоји јасан квалификатив да је ова књига прозе израз и есенција богатог духовног живота Радункиног и њеног радозналост али мирног духа, врло блиска, непосредна, у исто време традиционална и модерна.²⁹⁹

Радунка Богдановић, учитељско-песничка душа пуна топлих и мудрих мисли, подсећа нас на раније генерације учитеља који су и живом и писаном речју били не само критичари друштвених слабости него и носиоци друштвеног напредка. Радунка симболично најављује да долази време када ће педагози својом мудрошћу, спремношћу, својом стваралачком енергијом, људским достојанством снажније се укључити у нашу свеколику јавност.³⁰⁰

Збиља времена у коме живимо просто нагонне песникињу распеване душе Радунку Богдановић да створи стихове великог лирског набоја, садржајне, пуне живота. Кроз три објављене књиге, она је сазрела, пре свега, кроз лирски израз и исказ унутрашњих стања свога бића, које као код свих нас, одређује овај живот који живимо: суров и груб. Њен најновији рукопис „Додир ћутања”, рецензент М. Калезић назива, с правом, својеврсном галеријом у којој је изложено сијасет непроцењиво вредних слика умешно обојених душом песникиње.³⁰¹

²⁹⁸ Станко Ђорђевић, Невенпоље, КК Глубочоца, Лесковац 2002.

²⁹⁹ Вера Цветановић, песникиња, Бабушница

³⁰⁰ Проф. др Милан Ратковић

³⁰¹ Мира Кошић, Радунка Богдановић: Распевана душа у огради од себе, Помак, бр. 15-16, април – септембар 2000, стр. 15.

МИЛАН РАД. БОЖОВИЋ

I

Милан Рад. Божовић рођен је 11. новембра 1940. године у Ужицу, а житељ Лесковца од почетка 1942. године. Основну школу завршио је у Лесковцу, а Технолошки факултет у Београду. Службовао је у Комбинату „Косово” у Обилићу и Хемијској индустрији „Невена” у Лесковцу. Живи у Лесковцу.³⁰²

Божовић је објавио књиге: *Московске приче* (Удружење писаца Лесковац 2002), *Егејске приче* (Удружење писаца Лесковац 2003), *Германске приче* (Филекс, Лесковац 2004), „*Сибирске приче*“ (2005) и „*Брђанске приче*“ (2009). Непосредно пре смрти, 11. септембра 2013. године, Милан Божовић привео је крају припреме за објављивање своје можда понајбоље књиге „*Варошке приче из Панађуриште*“.

II

ПУТОПИСИ МИЛАНА БОЖОВИЋА - Инжењер по образовању, а могло би се казати страствени путник и путописац, Милан Радосава Божовић (Ужице, 1940, од 1942. живи у Лесковцу) – како пише Верица Баторевић Божовић („Доживљено и проживљено”) – у предговору „Московских прича” (Лесковац 2002) - „више службено, мање приватно, Божовић је обишао многе земље: Совјетски Савез, потом Русију, Бугарску, Пољску, Чешку, Мађарску, Аустрију, Француску, Немачку, Белгију, Енглеску, Швајцарску, Грчку.”

Већ првом књигом „Московске приче” (55 страна), Божовић се наметнуо не само као писац који зна да саопшти шта је видео и доживео, него да то учини и као истински литерарни стваралац „од мере и укуса.”³⁰³

Ако нас је, можда, Божовић изненадио Московским причама, његове Егејске приче смо дочекали као нешто очекивано. Од „Зејтинлика”, до „Пријатеља”, рађа се 13 прича, међу којима су неке означене именом места у којима је аутор боравио, попут, на пример, „Паралије” или „Метора”. Проф. др Тихомир Петровић, у рецензији, уочава да „Милан Божовић пером хвата и зауставља живот који око нас јури као водопад”. Петровић сматра да је Божовић „изненада и ненајављено ушао у

³⁰² Милан Рад. Божовић, *Сибирска прича*, Удружење писаца општине Лесковац, Лесковац 2005.

³⁰³ Д.Коцић, *Путописи Милана Божовића*, излагање на промоцији, 15. јун 2004.

књижевни живот као писац – путник’’. Трећа књига су Германске приче. Рецензент, аутор Тумача сопственог сећања и Опсаде – два занимљива романа објављена ове године у Лесковцу, професор књижевности и новинар Наше речи Станко Миљковић бележи да је „готово невероватно како аутор (Божовић) кратким потезима кичице одсликава и ситуације и људске карактере, а та интрига и радозналост трају од почетка до краја књиге’’.

(...) Од Московских до Егејских и Германских прича, Милан Божовић је затворио само један круг свог богатог интересовања. Показао се као истински зналац и писац оне врсте литературе која читаоце не оставља равнодушним. Због тога се његове приче, путописи, односно записи о људима и далеким крајевима – све три књиге се тако могу и назвати – читају као лепо, успело литерарно штиво. А то је довољно да се о Милану Божовићу говори као о добром писцу, који се, овим делима појавио у животној и стваралачкој зрелости и лесковачкој, не превише успелој књижевној продукцији, подарио нешто ново па се тако издвојио као писац особеног стила кога, засигурно, неће сви једнако ценити, али пред његовим делом, то је сасвим извесно, мало ко ће остати равнодушан.³⁰⁴

Без икакве оградe, могу рећи да Московске приче спадају у добру, примерену путописну литературу, литературу која се, нажалост, све мање чита, заправо, литературу, којом се ретко ко бави. Сваки литерарни почетник, ако већ нема афинитета за поезију, дохвати се данас романа или, ако није тако амбициозан, неких мањих прозних форми, а путопис увек сматра недостојним своје пажње.³⁰⁵

(...) Данас се ретко пишу књиге путописаца, ретке су то књиге и у тој сушној продукцији јавља се плакета путописних записа Милана Божовића, која у нашој завичајној литератури представља већ феномен. Јер небројене су у нас књиге песничких збирки, бројне су књиге приповедака, нису ретки романи ни драмска остварења.

Вечерашња књижевна седељка по много чему је различита од уобичајних књижевних вечери, и ваља је утувити из најмање два разлога. Први: представиће вам се двоје животних сапутника – путописци Верица Баторевић Божовић и Милан Божовић. Други разлог: први пут представљамо две књиге путописне прозе: „*Путописи*’’ Верице Баторевић Божовић и „*Германске приче*’’.³⁰⁶

³⁰⁴ Д. Коцић, О Сибирској причи, рецензија, Сибирска прича, Лесковац, Удружење писаца 2005, стр. 51. Ту сам, између осталог, записао: Сибирска прича се може схватити и као једна велика метафора људској пролазности и величини природе, која тако упорно пркоси свему, понајпре несталности, која је надмоћнији судија над нашим малим, истрошеним животима. Цела Сибирска прича се чита као упечатљиво сведочанство човека који је знао да гледа и разуме традицију, менталитет и време у другом времену. Све је испричано на први поглед једноставно, али је речник богат, занимљив, а слике упечатљиве, каткад толико снажне да срце задрхти, а мисао се наставља онде где је аутор застао, можда баш у намери да га натера на дубље промишљање о властитој снази и немоћи, али и силини која се намеће као право судилиште.

³⁰⁵ Душан Јањић, реч на промоцији књиге „Московске приче’’, Лесковац, 15. фебруар 2002. године.

³⁰⁶ Томислав Н. Цветковић, Слично а различито (Реч Т. Н. Цветковића на промоцији књига путописа Верица Баторевић Божовић и Милана Божовића), Помак, бр. 27/28, јул – децембар 2004, стр. 35.

III

БРЋАНСКЕ ПРИЧЕ - „*Брђанске приче*“ Милана Рад. Божовића отменим стилем приповедања, само су још више потврдиле неспорни таленат овог даровитог писца, који једним детаљем више зна да одслика драму људске несталности него поједини аутори на десетине страница својих књига. „*Брђанске приче*“ су у исто време искрена страница живота једне породице, једне фамилије и једног народа. Писане с мером да не повреде друге, разоткривају сву драму генерације која је преживљавала све ратно-поратне године у којима се живело мученички, са страхом, у непроболу због губитка најдражих. Због тога „*Брђанске приче*“ имају јаку црту аутобиографског, али то није њихова мана, него је још један доказ више колико је Божовић био и остао привржен себи и својим коренима, али и свом схватању савремене литературе.³⁰⁷

„*Брђанске приче*“ се зато читају као отворена књига, уз непрестану стрепњу да ће пристићи нови, драматични догађаји пишчеве животне стварности. Оне се могу разумети и као драма у драми, као отворена рана задобијена у једном времену које остаје да се памти и препричава у неком другом времену.

Милана рад. Божовића, који приповеда у другом лицу, привлаче „нека друга мјеста која си као дијете посјећивао и гдје си цијеле школске распусте проводио... Па би прво и радије тамо...“

(...)Ту, у том далеком свету пишчевог живота, и ноћна тишина бешумно пева, то је сада остала само прошлост. Ту је он утонуо у успомене, ћути. Јер, „ионако је туга само твоја“, а „живот је утврнуо свијећу и све је мртвило... Сем сјећања!“

„*Брђанске приче*“ су, углавном, описале време између два рата, оног које је било, и оног које је писац хтео да се догоди. Та сенка која је стално пратила писца била је у исто време и опомена, и нада, и крај који затвара један, а отвара други видик. Из сенке се корачало у другу сенку, и из ње каткад у бездан. Тамо, иза тог бездана, отварао се нови живот, одсликавала „мала кућа покривена каменим плочама... и сама сва у камену“. То је (не)стварна слика једног времена и једног трајања, то је тај исечак који се не може да замисли, већ позива на вечито трагање за оним што се зове људска успомена без које живот постаје маргина. То је та слика о људском трајању у коме се тешко може до танчина да измери сва дубина људске туге и несреће, јер се каткад и писци учинило да „не чу кад је старац Тома Николин обневидео“, али је „и слијеп, изгледа, далеко видео“.

Божовић није у „*Брђански причама*“ испричао само једну причу, како се мисли да чине стари ратници. Он није беседио само о себи, иако је, дабоме, о томе највише говорио, али је тај оквир његовог трајања био само део једне широке повесме која је ту да се памти и опомиње. Ако је код

³⁰⁷ Данило Коцић, рецензија, *Брђанске приче*, Удружење писаца Лесковац 2009, стр. 7-10.

Тома Николина „школа уз огњиште“, Божовићу је тај старински простор, и то огњиште, послужило да се управо ту чује и прибележе велики број истина, уз гусле. Он је, слушајући друге, бележио своје време, а кроз то бележење представио је и себе и доба за поштовање. Божовић је од оних писаца, попут Арсе, једног од јунака његових прича, који је био „човек што мало збори, али рекне“.

У Божовићевим „*Брђанским причама*“ разговори „теку ко што је ред“, јер се „одговори кад те ко старији што пита“. И, ништа више. Ка треба и сви знају да заћуте, а затим се разговори настављају као да није било тишине. А онда, опет, започне прича о најлепшем јутру „кад над Вељим Брдом почне да се румени зора, божански тиха, дјевичански стидљива, кад почне да израња из мрака и претходи жару небеса и појави жуте сунчеве кугле са свјетлошћу новог дана“. Ту, у том пределу, у том исечку живота за вечито трајање, „ваздух мирише свјежином зеленила што се цијелу ноћ одмарало од летње препеке...“

У „*Брђанским причама*“ Милана Рад. Божовића, како је сам записао, „све има свој почетак и крај“, па тако то изгледа и у Ријечи Црнојевића („Обод“, једна од најбољих прича ове збирке). Ту, на том месту, „куће су сасвим запуштене... Пустош сузе завређује... На неким развалинама израсло шибље и дрвеће... Туга је гледати...“ Можда управо ова упечатљива слика, записана у неколико потеза, најбоље одсликава сву снагу приповедачеве маште и његову способност да читаоце придобије да се уживе у тај далеки, нестварни свет неког другог предела које му се намах учини да је препознатљив близак, а у исто време га тера да се осети рањивим. У томе је најјача пишчева снага и највећа врлина његовог мајсторског приповедања. То је та прича, и та туга од које се побољева за вечито трајање, јер се „ништа и не чује сем зова неке давне прошлости“.

Божовић је невероватном лакоћом успео да опише стање човековог трајања у ноћима када нема сна, јер „ноћ не мирује, не умирује, не умире“... Ноћ те тера „да размишљаш и о ономе од чега си бежао, натера те да крикнеш гласом својим који не препознајеш, да изустиш оно што је она наумила, натерате да будеш тамо где те она води...“

О тајнама и пловећим сенкама, које се удаљавају, па опет пристижу, сакрио се и део приче Милана Рад. Божовића, који се, намах, а опет трајно, нашао у своме пожељном видокругу трајања и патњи.

(...) За Божовића, давно потврђеног аутора одличних путописа, „Брђанске приче“ су – ма колико имале боју туге – ипак, како би сам записао, у знаку „пролећа које смењује ново пролеће“.

„*Брђанске приче*“, писане јасним стилем, без обзира што су каткад оптерећене неким мање важним детаљима, разоткривају нову димензију пишчевог умећа и нови-стари свет који показује смисленост људског постојања.³⁰⁸

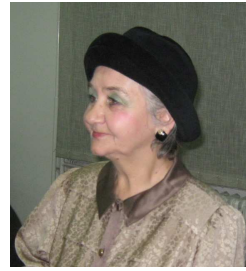
---

³⁰⁸ Данило Кошић, рецензија, Брђанске приче, Удружење писаца Лесковац 2009, стр. 10.

ВЕРИЦА БАТОРЕВИЋ – БОЖОВИЋ

I

Верица Баторевић Божовић рођена је Лесковчана (1947), из старе лесковачке породице „Мађини“. Дипломирани је правник (Правни факултет у Београду), али се професионално определила за новинарство, публицистику и писање. Још 1961. године на југословенском конкурс у „Малих новина“ из Сарајева за причу, песму и композицију, осваја прву награду. У новинарству је од 1971. године. Године 1986. добија новинарску награду „Алекса Маркишић“, а 2007. године први је новинар који од Јабланичког управног округа добија награду за животно дело у новинарству. Те године одлази у пензију.

Верица Батовић Божовић била је прва жена директор и главни и одговорни уредник недељника „Наша реч“, главни уредник листа за књижевност, уметност и културу „Помак“ и прва жена главни и одговорни уредник часописа „Нашег стварање“. Сада је прва жена председник Удружења писаца општине Лесковац. Била је професор новинарства у Лесковачкој гимназији и редактор часописа лесковачких гимназијалаца „Ми“. Уз посао у „Нашој речи“, где је написала на хиљаде текстова из свих области друштвеног живота, од политике до културе, била је дописник Експрес политике, Комуниста, Телевизије Србије, Света, стални сарадник Радио Лесковца, а објављивала је у Помаку, Нашем стварању, часопису МИ, лесковачком листу Ђачке новине, Вршачком зборнику, Зборнику радова лесковачких писаца (1998).

Почетком осамдесетих година XX века установила је са *Томиславом Н. Цветковићем* књижевни конкурс југословенског ранга на српском говорном подручју за причу и песму, који је опстајао 25 година.

Књигу записа о људима „*Живот пише приче*“ објавила је 2001. године поводом 30. годишњице рада у новинарству (Удружење писаца општине Лесковац) Књига се налази у библиотеци Српске академије наука и уметности и Српске патријаршије. Другу књигу „*Путониси*“ издала је 2004. године. Године 2009. Верица Баторевић Божовић објавила је збирку песама „*Трагови опстајања у времену*“ (Филекс, Лесковац).

Члан је Удружења писаца општине Лесковац, Савеза књижевника у отаџбини и расејању и Удружења новинара Србије. Добитник је више признања, међу којима, Октобарске награде Лесковца, Златне значке ССРН Србије и Плакете Јабланичког управног округа за допринос развоју културе и других одличја.³⁰⁹

³⁰⁹ Верица Баторевић Божовић, Трагови опстајања у времену, Филекс Лесковац 2009, стр. 69-70.

II
ЖИВОТ ПИШЕ ПРИЧЕ - У овој, 2001. години, Верица Баторевић Божовић обележава тридесет година континуираног деловања у новинарској професији, као једна од ретких жена новинара југа Србије која траје и опстаје. И, као новинар, не само хроничар, него и истраживач, оставља за собом сведочанство о људима и времену у коме они живе. Избор текстова у овој књизи казује о изузетно ангажованом новинару коме су, људи и њихове судбине, основна преокупација, истовремено и очување од заборава и времена и окружења у коме јунаци ових новинских текстова живе. Ти текстови су били занимљиво штиво за читаоце у време када су објављивани, а сада, са ове временске дистанце која се мери и годинама и деценијама, представљају исто тако занимљиво штиво, али и – одраз, реалан, непатворен прошлих времена и догађаја.³¹⁰

Од завршетка студија на Правном факултету у Београду 1971. године, она је новинар Наше речи, лесковачког недељника. Рођена 1947. у Лесковцу, основну школу и гимназију завршила је у родном гаду, уз то и Нижу музичку школу. И у основној школи и у Лесковачкој гимназији добијала је републичке и савезне награде за литерарне саставе, а за време студија била је стипедиста југословенског омладинског листа *Младост*, као један од најбољих ученика Лесковачке гимназије.

У Нашој речи ради као новинар, а 1980. године бива именована за директора ООУР Новинска делатност Информативне организације Наша реч, главног и одговорног уредника листа и прва је жена на тој функцији на југу Србије. Тада иницира покретање покретање подлистка *Реч младих* и у заједници са СИЗ-ом културе књижевног конкурса југословенског карактера који траје у континуитету и данас.

Поред других бројних награда и признања добила је награду „Алекса Маркишић“ 1987. године. У време усмереног образовања била је професор у Лесковачкој гимназији, на смеру новинар-сарадник, уз редовне новинарске послове у матичној редакцији Наше речи. Један је од иницијатора поновног излажења часописа лесковачких гимназијалаца „Ми“, учествујући у његовом уређивању.

У Нашој речи објавила је током тридесетогодишњег рада мноштво информација, репортажа, бележака, записа, коментара, исто тако и фељтона о развоју апотекарства и радиолошке службе у лесковачком крају... наведимо само неке примере.

Оно што је основно, када се о свему овоме говори, свакако је: њени текстови протеклом времена не умиру, напротив, добијају специфичну арому, остају живи, занимљиви за читаоце и данас, откривају му, кроз животне приче људи, не само њихове судбине, већ и време у коме су живели, пружајући обиље фотографских детаља, значајних за историчаре, али и сада, будући емоције. Редак и занимљив спој фактографије и новинарског израза и исказа.

---

³¹⁰ Вили Хубач, Новински текстови – слика времена, Живот пише приче, Лесковац 2001.

III

На страницама које следе, како би рекао руски песник, подигнут је нерукотворен споменик људима разноврсних занимања и позвања, различитих животних искустава и судбина. Реч је о појединцима којима је Лесковац место рођења, њихово станиште или место рада. Конкретније, у књизи су се нашли они који ће, свако према својим могућностима, задужити потомство добрим и корисним. Међу њима је малина који су се успели на сам врх да оставе пободену заставу следбеницима који ће доћи.³¹¹

И читаочеве симпатије су подједнако на страни оног житеља који је најшумнији барјак на грађевини која се зове Лесковац, оних који су макар за један замах крила испред других, колико и према онима који су се заморили и на пола пута застали, можда би – да нису ушли у књигу – за вазда остали непознати и безимени. Бирани по имену и делу, често неким поводом, саговорници Верица Баторевић Божовић – сада јунаци књиге – представљени су фактографски и са својим именима и презименима. У улози поштеног референта, писац – репортер је, са смислом за опсервацију, насликао галерију ликова у свој њиховој представности. Текстови насловљени „Живот пише приче” документ су о једној генерацији која је својим прегнућима, својим животом и самим постојањем, оставила трага у своме времену. У том смислу, ради се о корисној публикацији за будуће летописце и мултидисциплинарно оријентисане истраживаче. Вредност књиге је у њеној фактографској грађи, колико и у поруци да племенита прегнућа, дела људских руку и извршења својих „задатака”, осмишљава људску егзистенцију и то што се зове живот. Стваралачки нагон, читамо између редова књиге, један је од највећих мотива човековог живота и постојања, те да се, као што каже пословица, живот не мери дужином, већ делима.

Текстови писани као „извештај са терена” са жељом да се отргне један живот од живота, сада ситуирани између корица књиге, остављају утисак целине. Ауторка, каткад, узима на око карактеристике које јаче истичу скривене црте личности, осећа се покушај извлачења поезије из живота који се описују, а коју (поезију) живот садржи.

Књига В. Баторевић Божовић је дошла у добри час да се вратимо сазвежђу нашега поднебља, одабраним појединцима који нам служе као пример за углед. Књига је као наручена за адресате града Лесковца, пре свега, за садашње и оне који ће доћи. Штампана из осећања захвалности према суграђанима који су се узвисили својим именом и делом, па и из обавеза хроничара према своме крају, књига писца и новинара Верице Баторевић Божовић ће, надамо се, ући у хоризонт очекивања и изван регионалног читалачког подручја.

---

³¹¹ Тихомир Петровић, Приче из живота, рецензија, Живот пише приче, Удружење писаца оштине Лесковац, Лесковац 2001, стр. 3-4.

IV

Књига ова коју Верица Баторевић Божовић нуди читаоцима и радозналцима, повесничарима и хроничарима, завичајцима и знатитељницима о знаним и мање знаним Лесковчанима, о врхунским научницима и марљивим посленицима, који потичу из Лесковца или су живели у њему, о писцима и приповедачима, професорима и полетарцима, сликарима, композиторима, књижевницима, глумцима и редитељима, о занатлијама чије време пролази и младим ствараоцима чије време тек долази, о људским пасијама и необичним сусретима, о онима који у походе Лесковцу беше и оставише траг боравка свог, о обичним и необичним професијама... речју о времену минулом утканом у време садашње, заветованом будућем – књига ова круна је вишедеценијског помног и прилежног, професионалног и промишљеног праћења неуморне и ненадмашне Верице Баторевић Божовић, новинара, негдашњег директора и главног и одговорног уредника листа Наша реч, сарадника бројних листова и часописа, радија и ТВ током минулих година.³¹²

V

Има оних који кажу да су све приче испричане. Ево књиге која то Обилато оповргава, настављајући „причу” сопственог јунака – самог живота. Једног јединственог и непоновљивог живота, али и сваколикх облика појединачних људских судбина. Овога пута оних који су Лесковчани по рођењу, или пребивалишту.³¹³

Већ у првом додиру са „причама” Верице Баторевић – Божовић читалац је заинтересован и привучен популарним обликовањем животних искустава актера ближе прошлог и савременог Лесковца. Сви прилози скупа и сваки посебице оличавају сраслост њихових судбина с градом у коме су живели или живе.

Баторевићева као да зна, или бар слутљиво прониче у ону чудновату другачију страну својих саговорника – апотекара, лекара, милиционара, ловочувара, ћурчија, сарача, салера. Можеш још бити свештеник или најстарији суграђанин, просветар или новинар, важно је да си нечим заслужан да без тебе ничег није могло бити. С прилике на прилику, Верица Баторевић Божовић је дискретно закупљена неком њиховом бригом или мишљу, чином или примером, знајући колико су притом њена питања важна за саговорника, да је заправо питање свих питањи схватити сву целину, сву немимоилазну природу непосредног повода.

Изгледало ми је, повремено, да сам у ову књигу ушао као у вагон неког воза и у том међувремену од првог заступљеног прилога, 20. марта 1970. године, заповедао разговоре са сваким од оних са којима је Баторевићева

³¹² Томислав Н. Цветковић, Од памтивека до незаборава, рецензија, Живот пише приче, Удружење писаца општине Лесковац, Лесковац 2001.

³¹³ Саша Хаџи Танчић, Живот се пише причом, а прича животом, Лексикон писаца лесковачког краја, КК ГЛубочица, Лесковац, 2003, стр. 14.

разговарала, а сишао осунчаног лесковачког поднебља 20. септембра 2001. године у дому Божовићевих да непосредно разговарам с последњим саговорником, унуком Верице Баторевић-Божовић, ученицом Јованом Николић.

Нека живот настави да пише приче, снажније од сваке друге могуће или постојеће појединости ове блиске и драге књиге Верице Баторевић Божовић. Живот пролази, приче остају.

VI

ПУТОПИСИ - После књиге записа „Живот пише приче”, која је по објављивању 2001. године, наишла на добар пријем код читалаца и критике, Верица Баторевић – Божовић (Лесковац, 1947), правник по образовању, а новинар по опредељењу, у издању Филекса објавила је кратку, али занимљиву књигу „Путописи” у којој се нашло осам записа о лепоти, али и пролазности људског трајања: Метеори, Наупаре, Свети Роман, Азурна обала, Верона, Фиренца, Гута Перејма и Трактат о времену.³¹⁴

%

Сви текстови, који чине књигу „Путописи”, раније су објављивани у Зборнику радова лесковачких писаца (1998. године) и часопису Удружења писаца Помак (1996. до 1998. године).

Проф. др Тихомир Петровић, један од рецензента ове књиге, не без разлога уочава да „Путопис Верице Баторевић Божовић, публицисте и писца, има све што је потребно: виђење, доживљавање, чињенице, људе, тачна запажања. Зато ће, надамо се – закључује професор Петровић – наћи своје место у имагинарној колекцији српског путописа.”

Очарана лепотом Грчке (као и многи други са наших простора), Верица Баторевић-Божовић отвара странице књиге записом „Метори”, доказу да је у тесалијској равници некада давно било море. Трагом једне старе, вредне књиге, која је списатељица пронашла у заоставштини оца Азарија Баторевића (Богословски факултет завршио у Београду, предавао веронауку у лесковачкој Гимназији између два рата, а након Другог светског рата руски језик) са породицом се упућује у манастир Неупаре. („Блага узвишица, с олисталим и расцветалим дрвећем, скривала је

³¹⁴ Д. Коцић, Мирис покошене траве, Наша реч, 21. мај 2004, стр. 12. *Напомена:* Ово је, иначе, део излагања са промоције књиге у Културном центру у Лесковцу априла 2004. *Напомена:* У Нашој речи, 27. децембра 2006, стр. 27, Томислав Н. Цветковић је у рубрици Знамените Лесковчанке представио Кају Игњатовић Бунић, Загорку Димитријевић Радић, Смиљу Стојановић Табак, Славку Берић, др Лепосаву Миљковић Витановић, Наталију Арсеновић и Верицу Баторевић-Божовић. О Божовићевој је записао: „У овој 2006. години Верица бележи 35. годишњицу деловања у новинарској професији, у недељнику Наша реч. Године 1980. именована је за директора и главног и одговорног уредника Наше речи и прва је жена на тој функцији на југу Србије. Први је зачетник, са супругом Миланом Рад. Божовићем, путописних проза у Лесковцу.

манастир од погледа, па га, након објашњења једног сељака, успесмо да пронађемо. Увек вас на манастирским имањима дочека тишина. Нигде живе душе’’).

О Светом Роману, такође занимљивом манастиру, Верица Баторевић-Божовић пише са пуно узбуђења. У близини манастирске зграде налази се гробница пуковника Рајевског алијас грофа Вронског из „Ане Карењине’’ Лава Николајевича Толстоја. („Двориште манастира Свети Роман подсећа на старе лесковачке градске авлије, калдрисане, какве и аутор ових редова из детињства памти’’).

Путописи „Азурна обала’’, „Верона’’ и „Фиренца’’ настали су после једног вишедневног путовања новинара 1971. године. Ауторка подсећа да је те године млади и агилни новинар Владимир Красић, дописник „Вечерњих новости’’ из Лесковца, организовао наградну игру – пут на Азурну обалу. Уз пуно занимљивих детаља, Верица Баторевић-Божовић се присећа тог путовања после пуних 26 година. („Ми се у Верони задржасмо само два сата. Нема се времена ни за шетњу градом. Али таман довољно да посетимо – споменик великој љубави – гроб Јулије’’). И завршава запис о Верони: Док аутобус креће ка Фиренци, попут дамара, одзвањају речи Ромеове, изречене у очајању: „Ја сам играчка у рукама судбине.’’

Најзанимљивији и најпотреснији део књиге „Путописи’’ је „Гута Перејма’’. То је, заправо, прича о путовању са оцем у његово родно село Гута Перејма. Путовали су крајем јуна 1966. године. Возом. Другом класом: „Никада свог оца нисам видела тако узбуђеног, час ћутљивог, час говорљивог, као током овог пута’’.

Док су путовали, отац јој беседи како ће видети село које се некад звало Немовичи: „Тамо сам се родио, тамо сам се затекао као студент ветерине када су дошли да мобилишу војску. Морао сам да пођем, дакако, морао сам да пођем. А после је све било као у сваком другом рату. Ти пуцаш у противника, он у тебе, а жеља и једног и другог је иста: да преживи. А када се рат заврши, онда сазнаш која је страна победила, где си ти и шта ти ваља чинити...’’

Село Гута Перејма је у Украјини: „Ваздух свеж, коњи јуре касом, нигде никога, само огромна дебла са једне и са друге стране пута и неки чудни мирис покошене траве. Украјина има свој мирис, а мени се и тада и сада чини да је то мирис покошене траве.’’У сликама препуних боја, Верица Баторевић-Божовић описује то незаборавно лето у Гута Перејми: „Јуни, јули и август су најлепши месеци у Украјини, већ у септембру догоди се да се вода у кофи замрзне.’’ Лепа прича о Гути Перејми могла би да буде преточена у узбудљив роман о једној дивној породици и једној далекој земљи у којој се тако снажно осећа мирис покошене траве! Књига „Путописи’’ Верице Баторевић - Божовић предобар је подстицај и другима да се лате узбудљивог и заводљивог писања путописа, тако ретке форме у нашем завичајном, али и ширем литерарном простору.

VII

ТРАГОВИ ОПСТАЈАЊА У ВРЕМЕНУ – Верица

Баторевић Божовић у зборци песама „Трагови опстајања у времену“ отвара се читаоцу и пева о својој интими. Живот је тежак и патња нагони песника да тражи уточиште у уметничком изразу. Али ако је та патња или мжда грижа савести превелика, уметник ће онемоћати и осећати само бол, а неће ништа написати. Потребно је да се створи склад између снаге животног израза и песникове личне енергије и снаге да би песма била испевана. Верица Баторевић Божовић је пронашла тај склад и усагласила своју људску и песничку патњу са својом драгоценом моћи да пева.³¹⁵

У уводној песми песникиња се исповеда: некада давно, када је била сасвим млада, песникиња је за време студија у Београду становала у малом стану, где је дочекала свог оца који је дошао у посету из Лесковца. Отац је желео да остане код кћери још један дан, да би се шетао и разговарао са њом, али га је песникиња одбила због једног „необузданог младића“ с којим је тога дана требало да се сретне.

*Други пут дошао си
у моју студентску собицу
где си и сам некада студирао.
Желео си да преноћииш
и останеш још један дан.
А ја сам нашла изговор
да не буде тако
И ти си се вратио кући.
Све је то опет било
због истог
необузданог младића.
Твој ДАН дуже у Београду
када смо могли да шетамо, причамо
и заједно пијемо кафу
данас ме искрено боли.
Тај недоживљени дан.
Опрости.
(„Пасијанс“)*

³¹⁵ Драган Тасић, Извод из рецензије, Трагови опстајања у времену, Филекс Лесковац 2009, стр. 66.
Напомена: У овој, првој збирци Верице Баторевић Божовић, налазе се следећа поглавља: Пасијанс;
1993; Минијатуре; Уморан дан; Дошао је Годо.

Љубав између песникиње и „необузданог младића“ није потрајала дуго, а песникиња, према исповести у овој песми, није много жалила за њим, поднела је раскид са само нешто мало горчине. Но, она и данас пати и гризе је савест што је свог нежног оца неувиђавно послала кући уместо да поклони један свој дан драгом човеку. Питалац ће бити, нема сумње, изненађен и ганут уводном исповедном песмом и зацело помислити како се песникиња за свој грех према оцу искупила искреним кајањем, које живи у њој и после толико година.

И закључној песми Верица Баторевић Божовић открива мале а несушне животне радости, уз рефрен „а могло је да ја то не видим“.

*Просуо се топли пролећни дан
као препуна кашика шећера
у дрхтавим рукама.*

А могло је то да не видим.

*Голуб шета по ивици оградe
тераса на трећем спрату*

*А могло је то да не видим.
(„Срећа“)*

Ова је песма захвалности вишим силама што песникиња има моћ да уочи и ужива у лепом, које би прошло незапажено да песникиња није тако осетљива. То је захвалност и зато што је песникиња жива и здрава, што је са својим најдражим и најближим сродницима, и што је у животу и у снази да види и чује и данас. Она каже: „Хвала ти, Господе, за сваки нови дан“. Верица Баторевић Божовић у једном делу књиге пева и о суровој стварности 1993. године када је у условима оскудице и хиперинфлације дала силне безвредне милиона, целу своју плату, да купи мало дувана и папира за цигарете. Верица пише и о томе како су те, 1993. године, деца нагло одрасла, јер нису смела да изражавају ни најобичније дечје жеље, знајући да се оскудева у свему, а одрасли нагло остарели, јер су увидели да ни најспособнији нису у стању да се снају у општем хаосу. Тиме је било повређено њихово достојанство снажних и јаких хранитеља породице, јер ни снага ни памет нису помогли у великој пометњи. Верица уме да буде и сентиментална. Она пише о старици коју су из кућице окружену цвећем, преселили у мали сан, а кућицу порушили и на њеном месту изградили велику нову зграду. У кућици је старица зацело имала комшије са којима се дружила, док у малом стану, зазидана негде у вишеспратници, она не зна никога и сви су заборавили на њу. Песме Верице Баторевић Божовић треба препоручити читаоцу као искрене, емотивне и достојне читалачке пажње.

ДРАГУТИН БРАНКОВИЋ ГИЛЕ

I

Драгутин Бранковић Гиле рођен је у Лесковцу 13. марта 1959. године, а глумачку каријеру почео је представом „Мој пас Краб“. Написао је више позоришних монодрама и играо у бројним ТВ серијама.

II

Драгутин Бранковић је пре неколико година написао најпознатији позоришни комад „Дунђери“ у коме је на непосредан, духовит начин приказао Лесковчане.

„Дунђери“ су писани на лесковачком говору, па у једном тренутку Ђоша критикује Тошу „што неје образован као он, па подучава гледаоце како би што боље пратили представу:

-Дакле, скраћени курс на лесковачку граматику. За нас из Лесковац кажу да имамо само један падеж. То неје тачно! Имамо два! Један за сваки дан и један за свечане прилике ко што је ова! Па које је ако немамо падежи! Ни енглески нема, па је светски језик. Ако оскудевамо у падежи, имамо вишак у степенима поређења, односно једини у бел свет имамо четири степена градације. Другарице и другови, то је прошло време... Даме и госпођо, господо, на тај књижевни се каже богат, богатији, најбогатији, а у Лесковац богат, побогат, најбогат и четврти степен, полудеја од паре! Има и пети - још га несу уфатили. Може и шести - још га фаћају. И најновији седми – пребегао! Појавио се и осми - сам се предао! И за крај овог курса поменимо опште познати глагол - немати, са личним заменицама: ја немам, ти немаш, он нема, ми немамо, ви немате, они краду!

Ђоша прича и једну од (не)истинитих згода:

-Све је почело на једну свадбу. Ја сам био кум. У почетку је све било лепо. Јес да је свадба била у бараку, ал' је било светски. Бео добро расположен, људчки одради неки предузимачки посао, доби дебеле паре, па све лепим марке на чело од певача и питујем га - знаш ли да певаш „Ој Мораво, моје село равно.“ - Куме, Ђошо, за теј паре ћу гу препливам леђно и тој за зимски свети Јован!

И сви смо се веселили, млада је била највеселија. Знала је шта је чека то вече. И младожења се веселио. Није ни он глуп човек! А онда... Катастрофа! Да не мислите да измишљам, еве... Још чувам изјаву дату пред суд, под заклетву. Изјаву дао шеф оркестра Демир Барјактаровић.

Цитирам: „Овако је било г-осн судија. Оћи да ми испадну ако лажем. Барака је ишла мало на улицу, тесно двориште. Расположење је било на врхунац. Кум Ђоша је водио ред да све буде како треба. Летеле су марке на све стране! Ко конфете за Нову годину! А онда је улетео таксиста са сто

на четрдесет на сат. Прошао је кроз центар на бараку! Како ушао тако и изашао. Није рекао ни добар дан, ни довиђења! На лицино место је правио карамбол, није се разликовало ребро од клавијатуре! Дизала се глава на косама од ужаса! Свима нама људима! Како је ударао хармоникаша, он се 151 метар возио на хармоникама, а ципеле су му летеле у небо. Кад је закаћио кума Ђошу (то сам ја), четири пута га је бацио на хаубу, а деца су викала: „Ауу тате, ау маме!” Ја сам свирао соло трубу. Када ме ударио, моментално сам гутао писак. Срамота ме г-осн судија да објашњавам како сам га враћао назад! И, молим, г-осн судија да ово обавезно уђе у записник. Лево до мене стајао је Звонко певач и појачало. После га нигде није било - ни Звонка ни појачало! А појачало је моје! И још нешто г-осн судија... Душко што свира контрабас... контрабас смо нашли на вр' дуд, а Душка још тражимо!” Завршен цитат.

У „Дунђерима”, ево како се представио Тодор Илић звани Баксуз, уз Ђошу, једина личност драме: Ја сам Тодор Илић звани Баксуз из Леско вац. Рођен сам 13. 03 у 13 сати, 13 минута и 13 секунди како тринајесто дете у лесковачко породилиште. Па још у петак. Ја сам један толки баксуз да сам се у Кувајт родио, родио би се ко камила, а не ко шеик. Мене кад виде црне мачке, оне бегав, да им не пређем пут! ...А највећи баксуз сам био кад сам се оженио! Истина, оно сад суд утврђује ко је поголем баксуз, ја ил' жена! И тој нема везе с тој што сам био призетко и што су душмани говорили да сам и на кокошке у двориште говорио: „Добро вече, тетка! Како сте!” Лажу! Говорио сам само: „Добро вече”. Тетке нисам спомињао...

Занимљива прича Тодора Баксуза везана је за његов и Ђошин пут у Русију. Гиле Бранковић каже да је догађај истинит:

-При крај '93, налетим на једног јаког предузимача. Ал' предузимач постави један услов. Да нађем још једног доброг зидара ко што сам ја, па да он оформи групу... и идемо у Русију. И ја се сетим! Ђоша! Мој другар. Заједно смо ишли у школу. Грађевинску. Реко му:

-Ђошо, брате мој, мож' се иде у Русију. Ради се шес' дана у недељу од седам ујутру па док падне мрак. Мож' радиш и у недељу. Плаћа се дупло. Толко и толко...

- Важи - вика он - А с' чија кола ће путујемо!

- Каква кола! Путује се с' авион!

- А онда не долази у обзирима!

- Зашто!

- Много се плашим од авион!

- Па, летео ли до сада с' авион!

- Несам, ал' се плашим!

-Нисам ни ја! И ја се плашим. Ал' теј паре не може зарадимо овде. Баш си сад нашао да се плашиш од летење с авион...

- Не плашим се ја од летење, него од падање!

ЈОВАН БЕЛИЋ

I

Јован Белић је рођен 30. априла 1945. године у Бечеју. Основну школу је завршио у Бечеју, грађевинску у Новом Саду. Бавио се боксом, а спортски радник у овом спорту више је од 30 година у Бечеју и Лесковцу. У Лесковац долази 1970. године, где живи и ради.

Прикупљањем, обрадом и писањем вицева бави се дуго. До сада је објавио око 17.000 вицева и написао више од 12.000 афоризама и импресија.³¹⁶

Аутор је књиге „*Та наша дивна створења*“ (све о таштама).

II

ТА НАША ДИВНА СТВОРЕЊА – Живот ма своје комичне видове у којима се интензивно испољавају људске мане и недостаци, па су се такви садржаји наметали и у овој књизи и допринели да настану вицеви о таштама у којима се са много духа и смисла за хумор преплићу догодовштине из живота свих укућана тако да се живљење одвија у домаћој атмосфери. То су, пре свега, животне навике, обичаји, често нетрпељивости између „*главе*“ куће – зета и првог „*командира*“ кућне параде – таште. Таште заузимају посебно место у друштву.

Виц као скица доноси само оно најважније. Његова недореченост није никаква случајна слабост, већ стилска одлика стварања. Творац вица у принципу не коментарише, нити моралише, он само даје животну ситуацију која нас окружује у довољно упечатљивој и сложеној слици.

У народу има много вицева на друге теме, а поента је у томе што су они у томе „*сажета животна мудрост*“. Праву уметничку вредност, међутим, имају само они који су без наметљиве дидактике.

У вицевама о таштама, у концизним или збијеним описима кратких животних ситуација говори се колико о врлинама и лепотама човека, толико и о његовим манама и слабостима.

Колико је шала (смех) богата за стваралаштво и колико се из ње може много открити. Мудри Диситеј на једном месту овако закључује: „*Заиста, од та четири слова могла би се начинити цела књига историје живота...*“

Одувек смо тврдили да је смех изузетно користан човеку и да је знак доброг здравља. Научно је потврђено и доказано да десет минута смеха има исти третман за срце и кадриоваскуларни систем као и пола сата веслања или трчања. Као што је смех за појединце здравствено веома

³¹⁶ Јован Белић, *Та наша дивна створења*, Наша реч Лесковац 1999. године.

користан, тако се може речи и за народе. Народ који уме да се шали, који има духа, сигурно је здрав народ. Пре свега духовно здрав. Смишљање шала и вицева изузетно је корисна појава. Када се наш човек нађе међу својима у иностранству једно од првих питања која му се постављају је: „Има ли нових вицева?“. Очигледно је да се ти вицеви смишљају у матици, а не у дијаспоро. И то један од доказа да је матица ментално здрава.

У вицевама о таштама може се уочити извесна флегматичност, нарочито ако виц почиње да одише иронијом, када заправо прелази у сатиру..., нпр. када се Лала налази са целом фамилијом у зоолошком врту па када га син Јоца хитно зове говрећи:

„Бабо, бабо, дођи брзо, тигар је зграбио баку“!

„Ако, сине, ако, сам је то тражио, сада нека гледа како да се спасе!“

Истина за вољу, мора се признати да је улога таште у животу породице и читавог нашег друштва – огромна. У борби за срећу своје кћери потенцијална ташта има до савршенства истанчан њух за зета. Мотиви који ташту покрећу на акцију ипак су племенити и позитивни. То је љубав, искључиво љубав, и то она најтоплија, материнска, јача од живота и смрти и од правде и од логике. Понекад, јача од свих осталих сила које делују у човеку. То је љубав која руши све што јој стане на пут. А зет је тај који јој понекад стане на пут... Ту лежи психичка подлога свих вицева о таштама који се налазе у овој књизи.

Таште су у принципу увек „кондиционо“ спремне да могу са зетовима видети „рововску борбу“. Оне су увек одлучне и са пуно енергије. Оне следе свој племенити нагон срца који је природан и трајан. Но, ма колико се смејали таштама, морамо знати да и зетови постоје у овој књизи. Исто тако морамо да знамо да таште у принципу никада прве не нападају. Нападају кад бивају нападнуте и онда груну свом жестином, јер је напад по војничким мерилима најбоља одбрана.

Данас су се односи између таште и зета у многоме поправили. Таште су постале модерније, разумније и нису више пристрасне присталице својих ћерки, већ често држе и зету страну. Модерна ташта је успела да се отресе својих предрасуда. Ташта је постала популаран члан породице и њу зет све више воли и поштује. Пакосним вицевама о таштама дошао је крај.

Но, смејући се вицевама о таштама, знајте да се добрим делом смејете и себи самима.³¹⁷

---

³¹⁷ Јован Белић, Та наша дивна створења (све о таштама), реч аутора, Наша реч Лесковац 1999, стр. 208-210. Ево неколико примера:

-Ташто, распитује се умилно зет, колико дуго мислите да још останете код нас?

- Док вам не досади, децо, скромно ће ташта.

- Зар тако кратко!?

ЈОВАН БУКЕЛИЋ

I

Јован Букелић, доктор наука, психијатар, професор социјалне психијатрије Универзитета у Београду, рођен је 1934. године у селу Карађорђевићу, матурирао у Лесковачкој гимназији, а дипломирао на Медицинском факултету у Београду.

Као средњошколац био је уредник „Лесковачког средњошколца“ и „Омладинског гласа“, а у току студија више година уредник је и „*златно перо*“ београдског „Студента“. Био је уредник „Лекара“. Сада је главни и одговорни уредник „Весника“ – листа универзитетских професора и научних радника Србије и члан редакције „Психијатрија данас“ и књижевног часописа „Наше стварање“. Један је од уредника едиције „Стресови рата“ и један од редактора превода Десете међународне класификације менталних поремећаја и поремећаја понашања.

Објављује поезију, прозу, путописе, репортаже, фелтоне, стручне есеје и критику. Превођен је на енглески, руски, мађарски, пољски... Једна прича „*Деце пакла*“ драматизована је, а монодрама награђена првом нагтадом на Међународном фестивалу монодраме (1997). Редовни је члан Удружења књижевника Србије. Први је доктор наука са дисертацијом из области наркоманије младих.

Штампано је више од 80 научних и стручних радова из области психијатрије, социјалне патологије и психотерапије. Аутор је 17 књига, уџбеника и монографија. Добитник је „Златне плакете“ за уџбеничку литературу Завода за уџбенике и наставна средства Београд, Златне плакете Медицинског факултета и Друштва физиолога Србије, као и Повеље за научно истраживачки рад Српског лекарског друштва (два издања монографије „Дрога – мит или болест“). Др Јован Букелић је експерт клиничке психијатрије Савезног министарства за развој, науку и животну средину и ванредни члан Медицинске академије Српског лекарског друштва.³¹⁸

³¹⁸ Јован Букелић, Белешка о писцу, Деца пакла, Веларта, друго допуњено издање, Београд, 1998, стр. 407-408. *Напомена аутора* проф. др Букелића: Ова књига стварана је скоро три деценије. Писале су је исповести „деце цвећа“, побуђеника против конвенционалних и неатрактивних модела живљења отуђених људи. Та деца, слуђена атрактивношћу и филозофијом хипика и наркомана да се живи одмах: што брже, што лепше, што безбрижније, нису веровала да се сваког тренутка могу наћи у предворју пакла. Радозналост да се проба дрога, попут дивље страсти, први је пуцањ у сопствену будућност. (Опширније Деца пакла, стр. 2-9). *Напомена*: На званичном сајту Института за ментално здравље – Београд о проф. др Букелићу записано је: Јован Букелић (1934), неуропсихијатар, редовни професор Дефектолошког факултета Универзитета у Београду при Катедри за превенцију и ресоцијализацију лица са поремећајима у друштвеном понашању. Медицински факултет је завршио у Београду, а своју лекарску каријеру започео је у Заводу за ментално здравље од његовог оснивања 1963. године. Током своје каријере успешно се бавио болестима зависности. Његова докторска

II

ДОБРИЦА ЋОСИЋ О „ДЕЦИ ПАКЛА“ – Пре две године, мој пријатељ Јован Букелић, лекар-психијатар, дао ми је да прочитам његов рукопис „Деца пакла“. У принципу, ја не читам рукописе. Треба писцу рећи истину која њему значи више од истине. А за ту истину која руши или раскриљује наду, треба бити савестан изнад поштења и храбрији од убеђења. Својим искуством знам колико се према писцу, особито почетнику, може да погрешити и нашкоди: и хвалом и покудом; а највише својим тумачењем написаног. Међутим, „*Деца пакла*“ су ме увукла у нова сазнајна искушења, приводећи ме до рубова њиховог пакла који нема зидове, капије и стражаре, ни свог јединог господара – Сатану. Њихов пакао је свет; сама људска, млада егзистенција, коју је опасно и проширила и стеснила наша цивилизација; ово доба које је деци у раном младићуству и девојаштву, оно вечно питање хлеба заменило или продубило тежим питањем – питањем смисла живота, путева у себи до љубави и среће, и из себе с безнађем до бескрајне пустиње света заковитлане свакојаким људским и машинским кретањима, до људске равнодушности и муклог ћутања, испуњеног буком сурове и баналне реалности... У тај се пакао ступа невин и наиван, лаковеран и несрећан, сит живота осим оног једног и битног у њему, гладан живота и узбуђења, охол и аморалан, слаб за озбиљне напоре и одрицања, храбар за прошаст...³¹⁹

Читао сам, дакле, Букелићев рукопис са вишеструким осећањем: као радозналац, као писац, као равнодушни и несавесни пролазник паклом, као сукривац за патње те деце, јер сам са њиховим родитељима учествовао у успостављању друштва које је тим младим очајницима због нечег пустиња и изазов у пријатне привиде и неминовне несреће. То несагледно зло није домаћег порекла; оно је увезено у нашу земљу, оно је артикл слободе и комуникације са светом; оно је масовни производ цивилизације у којој живимо и њене суб-културе. А увезли су га они привилеговани, они из „*виших слојева*“ нашег друштва...

Тих дана, уплашен и најежен, пролазио сам поред „*коња*“, на чијем су постељу седели младићи и девојке, које сам претварао у „*Децу пакла*“, у племе младих очајника, будућих мртваца. Пролазио сам поред њих и њиховог састајалишта као саучесник великог зла чије су жрве у бекству од

дисертација „*Медицински и социјални аспекти злоупотребе дрога у преадолецентној и адолесцентној популацији Београда*“ (1979) је прва из ове области у Југославији и на Балкану. Учествовао је у многим научноистраживачким пројектима и био рецензент многих уџбеника и монографија. Добитник је више престижних награда, од којих су најважније – Седмојулска награда, три златне плакете, две повеље, као и јубиларна Златна плакета Завода за уџбенике и наставна средства за дугогодишњи успешан ауторски рад на писању уџбеника (1997). Аутор је и коаутор 18 књига (уџбеника и монографија) и преко сто научних радова. Објавио је и велики број есеја, фелтона и оригиналних литерарних радова у књижевним часописима и културним додацима многих листова. Најпознатије литерарно делу му је књига „*Деца пакла*“, по којој је приређена и истоимена монодрама која је награђена првом наградом на Међународном фестивалу монодраме 1997. године.

³¹⁹ Добрица Ћосић, Сувишна реч над Децом пакла, Деца пакла, друго издање, Веларта, Београд 1998. године, стр. 402.

реалности тражиле спас, утеху, радост, узбуђење, егзистенцију у халицинацији, привиду, сну, а осудили су себе на презир, робље, луднице, смрт... Кришом сам загледао тихе групице младих за које сам по лику и погледу веровао да су пацијенти доктора Букелића (да не набрајам све лекаре-психијатре које познајем), а који су животом и коначном несрећом својих родитеља и свих који су их волели, из привода, накратко узвишени халуцинатима, стрмоглавице падали у страву реалности из које су узалудно покушавали бекство. Њихове судбине нису само њихове. То су људске судбине свих времена и свих незадовољника светом и собом, свих младих пустоловника, авантуриста, слабића, срећника и несрећника. Из тих неспокоја и свакојаким очаја, неразумевања и мржње, из егзистенцијалних страхова и тескоба, они су ишли у религије, секте, ратове, револуције, свакојаке пустоловине, путовања у непознате пределе, грабили дроге и отрове... И метафизиком и „*белим прашком*“, и хапшењем и бунтом против поретка ствари, тражило се спасење у сласти пропадања и понижења, у подвигу и злочину... У смрт.

Дрога није само један порок: дрога је читава људска егзистенција, дрога је поредак вредности; дрога је чулни nihilizam. Дрога није само проблем психијатрије, дрога је проблем породице, друштва, ивизиције. Дрога је интернационални криминал. Дрога је оно велико зло чији је идентитет – тајна. Дрога мами и застрашује као небо и понор.

Пре две године прочитавши рукопис „*Деца пакла*“ доктора Букелића, записао сам на полеђини његових страница, најнепосредније утиске, примедбе и предлоге. Писац их је усвојио и на рукопису још радио и допуњавао га новим записима. Можда су ти нови записи и најбољи, а рукопис је свакако знатно литерарнији. Али ја ћу остати на својим првим доживљајима и додати им мишљење да су „*Режисерове најављиване смрти*“ изузетно снажна драма, одлично записана и написана. Преписујем те своје непосредне белешке са белина Букелићевог рукописа зато што сам уверен да сам их записивао у читалачкој халуцинацији, дрогиран толиким трагедијама... Нећу да их накнадном свешћу редигујем. Ево тих бележака:

За Јована Букелића:

Све ове приче, записи, чине један метасвет Београда, један социјалноментални слој данашњице који се шири и прети младости сутрашњице. Ја више нисам спокојан на улицама Београда, млади мртваци су око мене. Давно ме нека књига није тако обеспокојила и растужила. Не треба журити с њеним објављивањем. Још је богатити садржајно, радити на рукопису, развијати драмске чворове.

У неким записима има премного стручног речника. Треба то свести на неопходно. Ти приповедаш о судбинама и фрагментима из живота наркомана и своје доживљаје с њима.

Увек је добар и литерарно култивисан, даровит текст, када га говориш као терапеут. Драма твојих болесника је и твоја драма. Та идентификација

оплемењује приповест. Јер лекар наркомана, такође је наркоман: жели немогуће, тежи да победи смрт. „Деца пакла“ су се одрекла реалности, њихови чувари такође су се одрекли реалности: често воде узалудну борбу са смрћу. Али је воде и то њиховој вољи и посвећености даје величину. Ви психијатри сте спасиоци с најмање наде. И зато сте хероји медицине, и зато у вашим теоријама има највише „теорије“, највише произвољности, субјективности, литературе...

И твоја литература је доказ да си психијатар; јер је психијатрија доказ твоје даровитости, доказ артефицијелности прихватања егзистенције у имагинарном.

Када бих имао мало више времена, написао бих твој портрет у „Деци пакла“.

Свагда када си приповедач то је даровито, занимљиво, трагичарско. Очигледно је лакоћа исказа, леп смисао за нарацију и виђење карактеристичног, битног у односу и доживљавању човека – наркомана. Очигледно је и одсуство професионалног рада на продубљивању и сазнању праве поетске енергије мотива. У лакоћи приповедања, има фелџонистичког језика и синтаксе. Све ми се чини да би неке мотиве могао снажније и литерарније да развијеш...

Књига је узбудљива, значајна, занимљива. Писао је даровит, луцидан, племенит, самоуверен, амбициозан човек. Тај писац је психијатар зато што јесте писац. Наравно ово није рад којим се потврђује битно у књижевном дару: машта! (Све док не прочитам *измишљену* причу, јер не знам колико су ти, Јоцо, дервоти приповедач... Морам да се замислим над собом онако како се замишљам над својом молитвом и транспозицијом...).

У неким портретима, скицама судбина „Деца пакла“ недостаје оквир. А добро би било знати муку, недоумицу, моћ и немоћ терапеута. Јер ово није само књига о „Деци пакла“, него и о њиховим чуварима.

Књига на крају расте...

Зналачи и луцидно описујеш град који изазива психолошке кризе које воде дроги.

Врло су прецизна и убедљива опажања у опису ликова; лепа способност за литерарну карактеризацију, у овом случају само несрећника.

Рекао бих да је страх од суочавања са животом најчешћи и општи узрок тражења излаза и спасења у дроги. А то је страх од истине. Од реалности. То је страх од патње. Ту су несрећници слабићи; повређена, рањена, незалечена деца...

Мотиви наркомана су најчешће у породици. Та деца беже из породичне несреће. Беже из љубавног слома.

Опис драме наркомана је врло убедљив, снажан. Често висок емотивни набој. Писац тада зналачки и даровито штеди речи.

Мала психијатријска антологија. Албум несрећника и очајника. Али, ти су очајници опасни, много опасни: много опасни они могу да постоје само

ако шире своју несрећу, ако шире дрогу, ако распростиру свој очај, ако умножавају смрт... Тада и због тога постају криминалци... Каква сатанска детерминација зла!

А шта тек да се каже за трговце дрогом? Које су казне адекватне њиховом злочину?

На крају ове јединствене књиге на српском језику, остајем потресен и уплашен: настаје ли то у свету племе наркоса, народ наркоса, човечанство наркоса?

Сада, априла 1995. замољен од уредника БИГЗ-а Димитрија Тасића да нешто од свог доживљаја овог рукописа допишем, поново прочитах поему „Моја генерација“ и „Некрофилија“, потписом – Ивана. Једне Иване из пакла. Не знам да ли је жива – тај интелегентни, несрећни песник. Ако је Ивана жива и ако пише, наша савремена књижевност има у њој песника једног трагизма своје генерације. Ако је пронашла своје коначно небо, оставила је тестамент своје генерације у песмама „Моја генерација“ и „Некрофилија“. Њима додајем и песму „Надокнада“, потписана – „Једна наркоманка“. Та и Иванине песме, много су рекле. Ја немам шта да им додам. Ако бих их препоручивао и тумачио, повредио бих *Истину* и све Иване.³²⁰

Ш

ДЕЦИ ЦВЕЋА, С ЉУБАВЉУ – Ова књига је стварана скоро три деценије. Писале су је исповести „деца цвећа“, побуђеника против конвенционалних и неатрактивних модела живљења отуђених људи. Та деца, слуђена атрактивношћу и филозофијом хипика и наркомана да се живи одмах: што брже, што лепше, што безбрижније, нису веровала да се сваког тренутка могу наћи у предворју пакла.³²¹

Радозналост да се проба дрога, попут дивље страсти, први је пуцањ у сопствену будућност. Књигу су наставивла посрнула „деца цвећа“, негативни хероји жељни небеских надахнућа, млади који су појудно желели да буду *хомо луденси* – деца која се играју. Играју се они и данас, са својим, али и са тужим животима.

Када сам пре три године у београдском „Интервјуу“ објавио неколико прича, био сам изненађен и помало уплашен када ми се телефоном јавио Добрица Ћосић. Питао ме ко сам ја и да ли сам заиста лекар. Нисам знао да одговорим ко сам. Знао сам једино да сам психијатар.

³²⁰ Добрица Ћосић, Сувишна реч над „Децом пакла“, Веларте, Београд 1998, стр. 401-406. (комплетна рецензија, 18. април 1995).

³²¹ Јован Букелић, „Деца цвећа, с љубављу“, уводни прилог у књизи „Деца пакле“ (исповест наркомана, записи психијатра), Веларта, Београд (Библиотека Свети Сава, књ. 3), друго допуњени издање, Београд 1998, стр. 1-8. *Напомена:* Професор др Букечић припада другој послератна генерација Лесковачке гимназије која није случајно названа златном: свих 90 матураната стекло је факултетске дипломе - половина од њих постали су лекари. Међу њима су и два члана медицинске академије наука, дванаест доктора наука, професори, правници, економисти.

Мом перу Ћосић је додао крила. Из неких тајних предела навирала су сећања, ниске речи, калеидоскопски ликови, монолози, вербалне ватре, молитве, застрашујући призори делирантних помућења свести...

Рукопис је растао...

Дрога је дошла далеких седамдесетих...

На београдском Тргу Републике, код „коња“ (споменик кнезу Михајлу), из свих светских метропола почели су да се окупљају, дукокоси хипици и наркомани, заводљиво обучени, накинђурени оријенталном орнаментиком. Брзо су постала објекти идентификације најрадозналије групе младих, која је себе назвала посвећеном, спиритуално надареном, економском и културном елитом. Један од првих београдских хипика и наркоман назван је *Исус*. Наркомани, уосталом, тврде да је први хипик био Исус Христос. Многим градовима почели су да ходају овоземаљски нови Исуси.

У Косовској улици у Београду наркоман М. убризгао је смртоносну дозу опијума младој девојци и побегао с места несреће. Као да је у тој смрти било шекспировске трагике: несрећна девојка звала се Нада. Опијум је усмртио Наду... и многе наде.

У омладинским новинама појавила се песма Нади, првој жртви опијума. На асфалту су ницали нови негативни хероји. Кренула је у походе велика хемијска епидемија. Упркос теорији друштвеног нарцизма, према којој је друга модна лудост Запада, болест капиталистичке омладине која нема идеала, епидемија је захватила и социјалистичку омладину, која ће претпоставене и очекиване идеале заменити тријумфалним застрашујућим и осветничким избором дроге, као идеологије пасивности и безнађа.

Почињу да умиру неки од идола младих. Умире (1970) *Џими Хендрикс*. После смрти овог популарног музичара забележен је пораст броја самоубиства међу младима.

Брајан Џонс, један од *Стоунса*, нађен је мртав у свом базену. „Био је то уобичајен дан за Брајана, он је умирао свакога дана.“ У Хајд парку, у Лондону, његови пријатељи пустили су три хиљаде шарених лептира. Био је то последњи поздрав.

Године 1968. у београдском Институту за ментално здравље отворено је први саветовалиште за наркомане у Југославији. Телевизијске камере снимиле су прве психотерапијске сеансе у контралихту, да се ликови интервјуисаних не би препознали, да би изостале анекдоте и социјалне дистанце.

Наркоманске сеансе пре три деценије одвијале су се уз пламен свеће, музику рока или урлике. Имале су своју особену сценографију, драж, ритуале и нечег магијског. Будиле су знатичељу, распиривале страст и креативност маневара да се у групу уђе по сваку цену. Водене (*наргиле*) и кратке луле (*пајп*) кружиле су од усана до усана, на диму су се њихали снови попут бајки из „*Хиљаду и једне ноћи*“. Заједнички шприц „фурао“ је

од једне до друге вене, праћен криком, блескастим смехом и понеком комом. Управо због таквог хазардирања југословенски наркомани брзо су се нашли на врсту светске ранг листе оболелих од „хипи хепатита“, инокулационе жутице, врло агресивног запаљења јетре. На београдској Клиници за инфективне и тропске болести почели су да умиру млади, лудо храбри корисници инфицираних шприцева и игала.

Дрога је брзо прихваћена као метафорички облик револта, фатер протест, протес против ауторитета, против алијенираног друштва, које се одушевљава украшавањем ствари, а не украсним добротама човека.

Дрога је постала облик свакодневног бекства од стварности, у свет без конфликата и проблема, у којем је макар за тренутак „мале вачности“, лепше и „садржајније“ живети.

Наркомани и хипици наметнули су се, као атрактивни или ружни декор мегалополиса, тиранополиса, тврђава самоће Новог и Старог континента.

Шта је то дрога с којом млади у почетку стварају пријатељства, а касније постају сужњи, хемијски људи, бивши људи.

Дрога унесена у организам улази у метаболизам, с посебним афинитетом на нервне ћелије. Ствара се метаболичка зависност, облик неутољиве метаболичке глади. Организам лишен дроге реагује апстиненцијалним синдромом, који је често врло драматичан, праћен паником тела, делирантним спектаклом ужаса, застрашујућим халуцинацијама, психомоторним немиром, дивљом агресивношћу, фаталним крајем, покушајима самоубиства и самоубиствима. На срећу све дроге не стварају физичку, метаболичку зависност, али све доводе до психичке зависности. Наркоман без дроге не успева да остври адекватну интерперсоналну још мање емпатску комуникацију у својим социјалним хуманим просторима. Дрога је, с тога, штака, фармакопротеза у раштимованом механизму социјалне адаптације младих. Наркоман је марионета, а дрога бич за уморног, узнемиреног коња.

Наркомани ходају овим светом помоћу хемијских протеза. То је лебдећа, тетурава адаптација, гостовање у сопственом животном веку, донкихотки обрачун с недаћама и животним проблемима. Најтрагичније је када дрога постане избор, стил живљења, филозофија, хедонистичка гозба или бекријање, анхедонистичко презирање или проћедавање живота.

Дрога је облик задовољења архаичних (оралних и сексуалних) жеља, потреба за сигурношћу и самопоштовањем, либидинозна и нарцистичка гратификација, одбрана од анксиозности и депресивности пред претећим силама дезинтеграције. Дрога доводи до регресије на емоционалне доживљаје раног детињства, тежња повратку „примарној љубави“, двојном јединству с мајком, тенденција да се не одрасте. Дрога продубљује конфузију идентитета и неадекватан је сурогат за мајку. Наркомани остају велика деца, уплашена својим матурационим цветањима или стресовима, не прихватајући сексуалне и социјалне улоге одраслих људи.

Улаз друге на сцену карактерише: магијска трансформација стварности, протективна регресија, експлорација унутрашњег света, колебање дионизијског и аполонског виђења себе, раст „психичког човека“, теансцеидентално јединство, бунт против компетиције моћи, конфузност вредносних оријентација, глорификација и деификација дрога од стране хемиофила, лет у утопију, а често у апокалиптички, окултни мистицизам.

Дрога је понела и ореол афродизијачке супстанце, супстанце која разбуктава сексуални нагон. Правог потенцирања сексуалне моћи нема. Има, међутим, дезинхибиције, воајерства, кожног еротизма, етичког посртања, промискуитета и проституције.

Између љубави и дроге – бира се дрога. Између детета и дроге – мајка се опредељује за дрогу. Дете поклања неком или јој дете смештају у дом или породицу, где ће га нека друга мајка више волети и боље неговати.

Дрога рањава и љубав и материнство, озлеђује човекове хромозоме, доводи до рађања наказног потпомства. Транс-генерацијско преношење најтежи је грех према потомству.

Моји најтужнији сусрети били су са децом чије сам очеве и мајке лечио од дроге, или су умрли од ње. Они не наричу, не преклињу, већ броје своје „јединице несреће“. Понека суза кане, затрепери и засија као кап росе на сунцу, а ако се дубље загледате учини вам се да у тој сузи борави нека неисказана и растопљена туга.

Наркомани су нови Тантали. Носе свој бол као беџ, као крст, као казну за сопствени духовни разврат, носе дрогу као свог психосоматског господара, као Атилин бич, носе своје психоделичне фасаде, често уверени да су реинкарнирани богови. Када се пробуде чека их свет у комадићима. „Осмеси су ишчашени заједно са кореном!“.

Засужњени су многи млади умови. У суманутој екстатичној комуникацији и идентификацији с богом смањују се папирни цинови и постају хемијске марионете. Утихнуле су њихове вербалне бенгалске ватре, склопиле су се многе очи визуелних прождрљиваца, очи жељне сензација и визуелних оргијања.

Дрога је магијска трансформација стварности. Пасивним сањарењем, сањари се отуђују од света, а дрога спречава реализацију снова. Наркомани не запажају своје предуго, апокалиптичко тетурање „под невидљивом заставом сопствене стварности“. Дрогом су желели да приреде радост, фасцинацију сопственим чулима увек гладним надахнућа, не верујући да ће данак плаћати вапајима тих чула.

Млади некритички верују да ће им дрога донети спиритуалне благодети из неког бајковитог и трансцендталног света, омогућити сагледавање сопствених креативних и когнитивних простора, попут раскошно украшених монитора, улаза у архитектуру лавирината несвесног, излазак на авеније креативности.

Дрогом се не шире духовни видици. На духовном хоризонту покрадени су и затворени многи прозори, а видик је сведен на иглу, шприц и вену.

„Космичка свест“ постиже се „проширивањем духовне свести, не сужавањем или искривљавањем, не халуцинацијама, него визијама, не сањарењем, већ будним гледањем у суштину.“

Многи родитељи нису препознавали крике над понорима, над празником, над усамљеношћу своје деце. Деца су била „радосна до неба“, „смртно озбиљна“, страсно уљуљкана раскошним визијама или победничким мономанијама. За то време, родитељи су боравили у тунелима, са сумњом као једином светлошћу.

Млади наркомани дрогом покушавају да окупе своје породице. То, неретко, има сиболику окупљања око одра. Стога, књига је порука родитељима да послушају да ли „њихова деца певају или се свађају са одјецима својих душа“.

У конкуренцији све чуднијих, апсурних вредности, „ковача лажног новца“, са пиједестала се најпре руше родитељи, њихове фасадне слике, њихова надања.

Дрогом се стварају илузионистичка и краткотрајна другарства. Пријатељства и лепог понашања у наркоманији нема. Много је младих, сурових кондора који ће наркомане увлачити у паукове мреже.

Трговина дрогом је бескрупулозна, а кријумчари, дилери и мрави убице су на дистанци. Кријумчари су најбоље организована армија на свету. Наркомафија нема милости: данак се мора платити.

Током последње деценије дроге се користе као усамљеничке радости, склоњене од радозналих очију и група, у сопственим менталним бункерима. Попут тројанског коња увукао се вирус сиде и вирус страха од сиде. Све је већи број ХИВ позитивних наркомана. Најчешће су то интравенски хероинмани и промискуитетне особе. Ако вам у некој од својих искрених исповести дозволе да уђете у неке делове њиховог пакла, сазнаћете какве су кошмарне ноћи и ноћи када постепено нестаје нада. Очи жељне светлости и сунца трагале би за највећом планином са које се сунце још увек назире. У њиховим зорама и свитањима било је све мање сунца. Злослутња је остала као једино друговање.

Као терапеут, често искрено несрећан, постављао сам себи многа питања: ко сам ја – стражар пред вртима пакла, водич кроз пакао, или некоко нема снагу Тезеја и магичност Аријадиног конца да изведе наркомане из Минотауровог лавиринта, из њихових вештачких рајева, из њихових лажних светова.

Слушао сам сатима исповести наркомана, њихових родитеља, читао њихове дневнике, бистрио њихова делирантна помућења свести, причао о зорама здравља. Био је то болан и дуг пут, скоро круг. Пратим ја и данас своје пацијенте с неком хипократовском надом да ћу зауставити неки од тих апокалиптичких кругова.

Кажу да са смрћу пацијента умире по мало и његов терапеут. Сваку смрт мојих пацијената доживљавао сам као неуспех. Остале су њихове приче или приче о њима. Многи од њих нису међу живима, али су оставили поруке с надом да други живе, да не умиру полако.

Многи терапеути не прихватају или одбацују наркомане, јер пружају мале терапијске гратификације, озлеђују терапеутово самољубље, његов нарцизам и његову омнипотенију. Терапеут који се определи да лечи наркомана мора постати свестан неопходности можда чак и мазохистичког жртвовања. Јер, као што су страшно, саморазарајуће узимали дрогу, они ће вапити за терапијом, за мелем речи или неком пилулом спаса.

Смрти наркомана породице ретко објављују у читуљама, а фотографије још ређе. Они су порушили њихов нарцизам и породичне обрасце васпитања. Социјали стид јачи је од бола. Данима и ноћима, пре њихове коначне смрти, они су их тражили у хаусторима, подрумима и парковима, одболовали и сахрањивали по мало, на рате.

Један од најпотрснијих догађаја свакако је вест коју је објавио Студио Б да се на Клиници за инфективне и тропске болести налази мртав неидентификовани наркоман. Десеак избеzumљених мајки дошло је на клинику с питањем: „О, боже, није ваљда то мој син.“

Наркомани бирају и отмене смрти. Психоаналитичари дрогу сматрају одгођеним, пролонгираним самоубиством, а ставови наркомана према смрти пуни су контроверзи и мистификација. Многи од њих заљубљени су или кокетирају с теоријом „младих лепих лешева“ према којој треба умрети млад и бити леп леш!

Феномен „златног метка“ карактерише избор смрти у лепом декору. Закупљују се собе или апартмани у елитним хотелима и у „свечаном миру“ убрзава смртоносна доза дроге.

Умире се и клошарски, у стадијуму потпуног телсног руинарања, с епитетима које су им доделили злобници и циници, називајући их „костурима у покрету“, „подгрејаним и лоше нашминканим лешевима“, „лешевима на годишњем одмору“.

Известан број наркомана не мири се с хаотичном јавом, не налази одговор има ли смисла живети живот који је постао остатак моралних посртања и малих социјалних смрти, које су претходница емоционалног, интелектуалног и телсног опустошења, последњи чин драме биолошког нестајања.

Ова књига је, можда, извињење и покушај да пацијентима кажем и нешто што нисам смогао или нисам умео да учиним благовремено, у ординацији, у нашим дијалозима, у нашим мачевањима, у нашим вербалним тирадама.

„Деца цвећа“ кренула су пречицом ка срећи, бежећи из света реалности. Како их научити да чак и у овом трагичном, непријатељском и суровом свету, трагају не за ирационалном лепотом, већ за лепотом стварности.

Ова књига је тихи обол, мemento „деци цвећа“ и порука: „Нема срећних наркомана!“ Трагајући страсно за неким фантазмагоричним световима та несрећна, увела „деца цвећа“ преселиће свој кошмар, пожар тела и своју панику нирване у неки само њима знани замак од снега... Постаће *деца пакла!*³²²

IV

КРИТИЧАРИ О КЊИЗИ „ДЕЦА ПАКЛА“ – Прво издање књиге „Деца пакла“ распродато је у рекордно кратком року и доживело ласкаве критике.³²³

%

Скоро три деценије психијатар Јован Букелић исписивао је своје мучно сведочанство о заблудама да постоји ружичасти свет у који се бежи помоћу дроге.³²⁴

Мучно ћутање о фаталном рулету где се живот ставља на коцку у илузорној нади да се побегне у ружичасти свет прекинуо је психијатар др Јован Букелић својом јединственом књигом с речитим и неспокојним насловом „Деца пакла“, коју су издали БИГЗ и Завод за уџбенике и наставна средства. Деценијама је Букелић стражар на вратима пакла наркоманије, сведок страшних и грозоморних драма младих који вапију за другачијим светом и у њега улазе кроз уски тунел игле. Помно очински, нежно сапатнички, он прати своје „пацијенте“ који хоће убодом игле да иду велики испред звезда и показује им да је то само злослутна илузија и да на том небу звезда нема.

Никада се на српском језику није тако снажно експресивно, уверљиво стручно, али не мање и с књижевним талентом и умећем проговорило о „сјају и беди наркоманије“ и разуђеној делти њеног пакла.³²⁵

%

Наслов књиге упућује читаоце на синтагму коју је својевремено лансирао *Тимоти Лири*, идеолог „*психоделичног култа*“ који је наркомане назвао „*децом цвећа*“. Букелић, дакле, жестоко оспорава Лиријеву

³²² Јован Букелић, „Деци цвећа, с љубављу, комплетан уводни текст књиге „Деца пакла“, Веларта Београд 1998, друго, допуњени издање, стр. 1-8.

³²³ Јован Букелић, Исповести критичара, Деца пакла, друго, допуњено издање, Веларта, Београд 1998, стр. 409. *Напомена:* За монодраму „Деца пакла“, првакиња Југословенско драмског позоришта добила је Златну колајну „Маја Димитријевић“ на 22. фестивалу монодраме и пантомиме у Земуну. „Ђурђија Цветић је, по једноставности и дубини израза, стигла до праве глумачке уметности“, прочитала је Марија Црнобори, председник Стручног жирија овогодишњег, 22. фестивала монодраме и пантомиме завршеног у недељу у Наордном позоришту – Сцена Земун. Та једна једина реченица образложење је за Златну колајну „Маја Димитријевић“. Први пут ова награда носи име велике Маје, први пут је уручена из руку Мирослава Беловића –Ђурђији Цветић за њену прву монодраму у животу „Деца пакла“. (*Напомена:* опширније Деца пакла, друго, допуњено издање, Веларта, Београд, 1998, стр. 414).

³²⁴ Јовица Стојановић, Прекинуто ћутање, Пакао наркоманије, Политика, Београд (прилог се нашао и у другом, допуњеном издању Деца пакла, Београд 1998, ст. 413).

³²⁵ Јовица Стојановић, Прекинуто ћутање, Пакао наркоманије, Политика, Београд (прилог се нашао и у другом, допуњеном издању Деца пакла, Београд 1998, ст. 413).

крилатицу и, нудећи велики број описа најчешће младих наркомана, констатује да је живот ових људи искуњен пакленим мукама и тегобама.³²⁶

У Букелићевим портретима зависника сустижу се и успешно преплићу записи стручњака, лекара и пажљивог посматрача са изразитим литерарним склоностима. Ауторова описивања танано разлажу део по део личности о којој говори да би се, коначно, доспело до свеобухватне анализе понашања и мишљења, социјалих и породичних прилика у којима пацијенти живе.

Али, иза свих потресних прича, од којих мало која оставља траг оптимизму, иза појединачних криза и трагедија, налази се сазнање о дубоко несрећним особама које су саме себе довеле до дна живота. То је она опомињујућа и горка истина која читаоца не може оставити равнодушним; свака личност о којој Букелић пише доноси сопствено очајање, своје чемерно искуство и незнађе.

Из психијатрових записа јасно извире став да је дрога друштвено зло; она је сурогат којим се трага за пуним обликом или смислом живота. Ако су хипици шедесетих помоћу друге бежали у измишљене светове и у њој тражили заштиту од отуђеног друштва или затвореног друштвеног модела, наркомани данас траже у наркотику потпуно бекство од реалности, премда је већина њих свесна да се упутила на пут без повратка. Искуства др Букелића говоре да је могућно пружити пут наде зависнику уколико он сам покаже упорност и вољу да савлада сопствени негативни идентитет.³²⁷

%

Књига „Деца пакла“ буди из моралне учмалост, отрежњује и опомиње. Она је поуздан луч који расветљава грозоморно подземље наркоманије у коме сија црно сунце, у коме не свиће младост, већ доживљава свој сутон. Тамо не мирише пролеће већ царује дуга и ледена зима. Ако се чини да гори ватра, онда она не греје већ спаљује живот: „Деца пакла“ су књига која се не чита за лаку ноћ – ко је тако чита спреман је да животу каже: Збогом! Ово је збирка потресних исповести свих оних који се труде да друге врате са страпугице живота. Књижевно умеће професора Букелића само је још више учинило да тема књиге буде сугестивније обрађена и да психијатријска стручност буде обогаћена језиком који је ближи слуху просечног читаоца. Тако је постигнуто да се тема актуелизује и да се, као проблем, потврди у својој актуелности. Одлагање овде значи одбацавање живота. Заувек!³²⁸

---

³²⁶ Радомир Путник, Јован Букелић: Деца пакла, Трећи програм (видети друго, допуњено издање Деца пакла, Веларта, Београд, 1998, стр. 410.

³²⁷ Исто, стр. 410.

³²⁸ Др Весна Дуканац, Дрога – опело младости (Јован Букелић: Деца пакла, БИГЗ, Београд 1996), Наше стварање 3/97, Лесковац. *Напомена:* Прилог објављен и у другом, допуњеном издању, Веларта, Београд 1998, стр. 411.

СВЕТОЗАР ВЕСЕЛИНОВИЋ

I

Светозар Веселиновић рођен је 5. октобра 1949. године у Клаићу. По завршетку школовања, од 1968. године живи у Грделици. Члан је Књижевног клуба „Дервен“ – Грделица од оснивања и почасни члан КК „Глубочица“ – Лесковац.

Песме је објављивао у „Помаку“ и „Глубочици“. Објавио је збирке песама за децу: „Песме и шале за одрасле и мале“ и „Осмех је песма нова“.³²⁹

II

ОСМЕХ ЈЕ ПЕСМА НОВА – Често се каже да су песници слични деци и свим људима који верују у чистоту света, и у добра дела. А добра дела су љубав и поверења, вера у успех, снага и истрајност, оданост другоме, чврстина карактера. Добра дела су и све друго што собом носи племениту мисао о животу и за човека.³³⁰

Свако на свој начин па и Веселиновић у својој другој по реду књизи песама са многим песничким одликама исказаним у првој књизи, оглашава своју мисао и веру, у живот и његове вредности. Лако је, чини чини се, написати све што је написано, а тешко је написати ненаписано. Како написати оно што се опире, што се не подаје, оно чему писац није дорастао. Подједнако је тешко написати роман и кратку песму, мисаоно просторну, асоцијативну, сиболичну. И зато можемо слободно рећи да је ова књига још један покушај Светозара Веселиновића да се буде велики песник а мало дете и обратно.

Реч је овде најдиректнији посредник између осмеха и песме, уједно и симболичка колерација са детињством:

*„Смех је увек светла тачка
У космосу мојих снова,
Кад озари лице моје,
Тад настаје песма нова.“*
(Осмех је песма нова)

³²⁹ С. Веселиновић, Осмех је песма нова, Филекс, Лесковац и КК Дервен – Грделица 2013, стр. 77.

³³⁰ Дејан Ђорђевић, рецензија, Светозар Веселиновић, Осмах је песма нова, Филекс, Лесковац, КК Дервен – Грделица, стр. 73-76.

Песници су гласоноше љубави, вере у живот и вечити приврженици другарству и детињству па тако и Веселиновић цео један циклус у својој новој књизи посвећује томе:

*„Одосмо у вечност
У слику смо стали
Ти је узми и погледај
Кад ти друг зафали.“
(Другарство из клупе)*

У стиховима Светозара Веселиновића осећа се велико срце за све што постоји. Њега инспиришу првенствено деца и њихова игра, али не заостаје за њим ни природа и животињице које налазимо у њој а које побуђују дечју машту. Тако у својој песми „Жабац и комарац“, Веселиновић пева:

*„Са листа локвања
Комарац се спрема
Копљем да убоде
Жаца који дрема.“*

или песма о мишевима:

*„У крви је мишевима
ноћ и дан да краду
Свеједно дал’ живе
у селу ил’ граду.
(Желе да се селе)*

Песник настоји да уђе у душу детета и да наслика његов психолошки портрет. А све то чини с љубављу и разумевањем. Он децу прихвата као равноправне партнере у борби са животом и животним искушењима:

*„Сложно дигните глас
Сва децо света
Највише вам треба
Здрава планета.“
(У помоћ децо)*

Било би неправедно не споменути још неке наслове који ће сигурно остати забележени код читалаца, а то су: *Рађају нас маме, Рајска батина, Кокин рецепт, Жика цунгур, Дечији суд*. Остајућу, дакле, на истим песничким позицијама на којима је био у својој првој песничкој књизи „*Песме и шале за одрасле и мале*“. Веселиновић својом новом песничком књигом „*Осмех је песма наша*“, и по теми, и по песничком поступку и по

домашајима својих лирских лутања кроз време и простор, без сумње допевава своју претходну песничку књигу.

По својој прилици тачно је да је поезија вечни одлазак некуда и вечни повратак од некуд. У поезији Веселиновића то је оно што нам прво пада на ум, оно што нас неће издати у немилосрдном судару са системом који нас окружује, а то је завичај, природа и детињство као израз вечног и непрсушне песничке инспирације.

Имамо утисак да песник стално негде жури, да је нестрпљив да исказе неисказано, нешто веома битно, а можда и да нас упозори. У тежњи да изрекне неизрециво и велико, Веселиновић понекад заборавља на структуру песме и њен фабуларни ток. Његове мисли као у неком хаосу траже свака своје место, док се такорећи „таложе“. Затим се доле „хладе“, али Веселиновић не дозвољава да се овај стваралачки процес заврши и зато се дешава да песма буде облички и ритмички несређена.

Свежином свог језика, његовом једноставношћу а и спонтанношћу која је запажајућа одлика његове поезије, Веселиновић покушава да надокнади све своје недостатке и у томе успева. Свестан ризика да неће задовољити све потребе и укусе љубитеља писане речи, Веселиновић се ипак усуђује да на свој начин, како он то доживљава, пише о деци и за децу, до краја свестан да је то огroman и врло озбиљан задатак.

III

Друга збирка лирских песама писца Светозара Веселиновића има пет циклуса: *У космосу мојих снова*, *Вештице не постоје*, *Без пардона*, *Сећање* и *Гледано из мог угла*. Укупно 44 песме, сам је разврсао по циклусима.³³¹

И у овом тешким приликама материјалне оскудице испољио је сјајна лирска осећања према деци, људима, природи и свету у њему. Посебан значај придаје богатству дечјег интересовања (мрак, вештице, страшило). Он слави дечју љубав. Тада осећање усхићености у њему живи пуном снагом. Својим стиховима делује на мисао и размишљање деце.

Песма са правом градацијом и драмским моментима јесте *Кокин рецепт*:

*„Бучно то она изводи,
скреће на се пажњу
да су њена јаја слађа
од меса са ражња.“*

Његове лирске слике јесу занимљиви цртежи једног литерарног искуства. Са много симпатија решава сусрете у природи: жабе и комарци, старца и комарца, пса и буве итд. Чак и „*Млади лопови*“ (деца) нису

³³¹ Станко Ђорђевић, рецензија, Светозар Веселиновић, Осмех је песма нова, Филекс, Лесковац, КК Дервен, Грделица 2013, стр. 71-72.

несимпатична ни када се сама послужи грожђем док чувар дрема или спава. Веселиновић уноси лаки хумор, без сатире, и тако исказује свој песнички дар на један посебан начин. Он о радостима деце пише пуним срцем. Покушао је да се присети и свог детињства. Томе је посветио цео један циклус *Сећање*. Тиме је оптеретио и себе и своје мале читаоце.

Теме су веома разнолике. Песничке слике су верне животу. Пише о деци, бакама, декама и мамама. А и тате није запоставио.

Најсрећнији је кад успостави контакт са својим мислима. Посебно је у томе успео у првом циклусу са ударном песмом „*Осмех је песма нова*“:

*„Смех је увек светла тачка
у космосу мојих снова.“*

У њему као човеку песнику нема злокобних мисли, па каже: „Мржњу, пакост, злобу, у мрак би послао.“ Није заборавио ни описе природе. *Ружа, Игра облака, Први снег*:

*Баи је љутог трна
А предивног цвета
Дворишта нам краси
Преко целоглета.*

*Мирис бујни шири
Да нам се захвали,
Њој смо главно место
Испред куће дали.*

*На једноме стаблу
Више грана стоје,
На свакој су цветови
Различите боје.
(Ружа)*

Нехотимично ускочи и у „*стандардни калуп*“. Зато тада користи занимљиву фабулу и њоме спасава ликове и лирска оптерећења. Покушава да медитира са свима. Ти нежни тренуци нису искушења. Они често освајају поруком. Начин изражавања уклапа се у савремене лиричне норме. Нема архаичних речи и израза. Нема недоречених стихова и мисли. Остаје у свом завичају на свој начин и у оквиру свога времена. Користи свој начин интерпунције. То јесте дозвољено у слободном стиху, и у песништву. Међутим, имао је боља решења.³³²

---

³³² *Напомена*: Избор песама Светозара Веселиновића у Панорами лесковачког песништва.

ЉИЉАНА ВУЧКОВИЋ

Љиљана Ана Благоја Вучковић (девојачко Ристић) рођена је 31. августа 1956. године у Лесковцу. Књижевни рад: Несанице, збирка песама, 1998, Лесковац; Заступљена у „Песмопису”, зборнику лесковачких писаца 1945. до 1975. године, Зборнику лесковачких писаца, 1998, Зборнику најлепших родољубивих песама (Барајево 2001), Истина о Србима, зборник награђених дела (Градишка 2001), Чегарске Ватре (Ниш 2002), Гарави сокак (Инђија 2002). Објављивала у многим часописима: Полетарац, Кекец, Весела свеска, Дечје новине, Наша реч, Трибина младих, Ми, Народне новине, Помак, Наше стварање, Јединство – Сарајево, Ослобођење – Приштина, Луча – Суботица, Јесењин – Београд, Лесковчанин и другим листовима. Члан је Удружења писаца Лесковца, Књижевне заједнице Југославије. У периоду од 1975. година добијала многобројне награде на школским и другим приредбама и конкурсима: Прва награда Палићи гaleb на југословенском фестивалу поезије „Ју-Фест” у Суботици (2000), Захвалница (четврто место) на конкурс у На пола пута – Пријеполје (2000); Прва награда (новчана и златни печат Правитељствујућег совјета сербског) на фестивалу родољубиве поезије у Барајеву (2001); наградно учешће (10 дана) на манифестацији Дани Заграша – Заграђе код Сутомора (2001); Друга награда (новчана) на међународном фестивалу поезије „Истра о Србима” – Градишка (Република Српска 2001); Избор на конкурс за зборник „Чегарске ватре”, Ниш, 2002. године, избор и Повеља на конкурс за зборник „Гарави сокак” – Инђија, 2002, учешће на међународној поесничкој манифестацији „Врата Заплања” – Заплање, 2002. године.³³³

Позната је њена песма „Палић девојка“

*Рашири крила Палић – девојко,
Рашири крила сунцем шарана,
Нека се прелију боје равнице,
Пурпурне боје зрелих макова;
Нека се пролију боје ливада
И месечева срма по њима.
Нека се проспе сафири језера
Да небо лице у њему огледа.*

³³³ Лексикон писаца лесковачког краја, КК Глубочица, Лесковац 2003, стр. 25.

*Расплети косе Палић – девојко,
Расплети косе биљем кићене.
Нек замиришу пролећни пропланици.
Зелене шуме, летња обала.
Нек замиришу палићке јесени.*

*Разгрни недра Палић – девојко
Разгрни недра богато везена
У њима птице звери и људи
На истој стази срећни, весели.
Лепотом твојом сви засењени.*

II

Ова 2001. година за Љиљану Ану Вучковић је година значајних признања. На Шестом међународном конкурсју „Истина о Србији”, који расписује Народна библиотека „Јован Дучић” из Градишке (Република Српска), а у оквиру бањалучког Сајма књига, Вучковићевој је додељена друга награда за песму „Гуњ”. Још значајније признање Љиљане Ане Вучковић је прва награда на Трећем конкурсју родољубиве поезије, који је расписала Скупштина општине Барајево и Књижевни клуб Барајево. На манифестацији тим поводом, жири у саставу Љубивоје Ршумовић, Даринка Вучинић и Баника Бојић, поред новчаног дела награде, песникињи Вучковић је уручен златни „печат правитељствујућег совјета серпског”.³³⁴

На крају еви и њене такође добро знане песме „Кошуља за време“

*Окрени вретено!
Из преслице живота
Упредај нити радости
Кошуљу Времену да изаткамо!*

*Камене свирале
Опет свирају!
Из горе вранци
По јахаче долазе!
На јахачима
Од макова доламе,
Од љубави панцир кошуље,
Још истину да им
На штитове ставимо,
Па Времену
Кошуљу да понесу!*

---

³³⁴ Љиљана Ана Вучковић, Помак, бр. 21-22, јули – децембар 2001, стр. 36. У том броју је објављена и награђена песма Гуњ.

МИОДРАГ ВЕЛИЧКОВИЋ

I

Миодраг Величковић (1943-2010) рођен је у Лесковцу. Завршио је Уметничку школу „Богдан Шапут“ у Новом Саду. Радио је као технички уредник листа Лескотекс, до почетка осамдесетих година прошлог века, када прелази у недељник *Наша реч*, где је дуги низ година, све до пензионисања, био новинар и карикатуриста. У истом листу је све време обављао и функцију техничког уредника. Такође, током рада у *Нашој речи* радио је недељни стрип каиш „*Боцко*“ и до престанка радног односа урадио је неколико хиљада каишева овог стрипа. У *Нашој речи* радио је и као новинар и аутор бројних афоризама, а за поменути недељник је редовно писао текстове о стрипу. Урадио је више од 40.000 карикатура и стрип табли, које је објављивао у многобројним домаћим и страним листовима као што су *Paris Mach*, *Yumiuri Shimbun*, *Политика*, *Вечерње новости*, *НИН*... За своје карикатуре и стрипове добио је 105 награда широм света. Био је учесник групне изложбе „*Седм величанствених*“, маја 1995. године у Дому културе у Лесковцу. У Лесковачкој школи стипа „*Никола Митровић Кокан*“ био је кртно време предавач, у јуну 1995. године. Добитник је специјалне, ванредне Октобарске награде 1996. године за допринос култури града Лесковца. Више пута је био председник жирија за доделу меморајалне плакете „*Никола Митровић Кокан на балканским смотрема млаих стрип аутора у Лесковцу*“. Имао је велики број самосталних и групних изложби у земљи и иностранству. Сем карикатуре, успешно се бави и сликарством. Преминуо је у Лесковцу 2010. године, а исте године посхумно је награђен плакетом „*Никола Митровић Кокан*“ за допринос српском стипу. *На Дванаестој балканској смотри стип аутора, јуна 2010. године, установљена је, по свом карактеру, јединствена на простору Балкана, награда „Миодраг Величковић Мивел“*, која се годишње додељује за најбољи сатирични стрип. У склопу поменуте манифестације приређена му је меморијална изложба.³³⁵

Миодраг Величковић, карикатуриста, илустратор, новинар и тенички уредник „*Наше речи*“. Карикатором се бави од 1960. године, а прве радове објављивао је у новосадском „*Дневнику*“.³³⁶

Као истакнуто име у области карикатуре – био је члан жирија у Италији и Турској, као и више домаћин фестивала и салона карикатура. Илустровао је тридесетак књига дечје поезије и многе листове тога жанра.

³³⁵ Марко Стојановић, *Лесковачка школа стрипа 1950-2010*, стр. 26.

³³⁶ Томислав Н. Цветковић *Миодраг Величковић*, Помак, бр. 6. јануар – март 1998, стр. 33.

Добитник је „Златне значке” КПЗ Србије и Октобарске награде града Лесковца. На 19. интернационалном фестивалу карикатуре у организацији најтиражнијег листа на свету „*Јомјури шимбун*” награђен је медаљом тог највећег светског салона карикатуре у Токију. Тема је била „*Време*”, стигло је 12.000 карикатура од преко 5.000 аутора из 72 земље.

И Миодраг Величковић је од првог броја „*Помака*” технички уредник – волонтер. На Првом међународном конкурсима који је одржан у Никозији (Република Кипар), наш карикатуриста Миодраг Величковић је поново освојио „Гран при“, прву награду у жестокој конкуренцији. Учествовало је близу 400 карикатуриста из 52 земље света.³³⁷

У Тајпеху, на Тајвану, у Републици Кини, ове године је одржан први интернационални фестивал карикатуре. На овом фестивалу учествовало је 2.327 аутора из 72 земље широм света. У таквој конкуренцији наш карикатуриста освојио је треће место и добио бронзану медаљу.³³⁸

На 21. интернационалном фестивалу „*Насредин Хоџа*” у Истанбулу Миодраг Величковић је освојио највише признање „Гран при“ у конкуренцији 2.450 селектованих карикатура које је послало 1.115 аутора из 62 земље. Када је ових дана сео да сабере све што је до сада објавио, и сам је био запрепашћен над бројем од 40.000 карикатура. У Нашој речи, где ради као технички уредник листа, али и као новинар и хумориста, већ петнаест година објављује стрип „Боско”, а доскора је хумористичка страна овог листа била препознатљива и по његовој рубрици „*Између два петка*” у којој је објављивао афоризме и кратка духовита запажања о Лесковцу и догађајима у њему. Поред свих домаћих листова у садашњој и бившој Југославији, његове карикатуре налазиле су места и у многим светским листовима, као што су „Литературнаја газета” из Москве, „Стршељ” из Софије, „Вашингтон пост” из Вашингтона, „Ојленшпиген” из Беча, „Шпилки” из Варшаве. Као мајстора свог заната позивали су га и да буде члан жирија на многим конкурсима за карикатуру, па је тако 1978. године био у жирију на интернационалном конкурсима у Истанбулу. Звали су га у Италију, али није могао да оде, „*жирирао је*” у Крагујевцу, Прокупљу, Власотинцу... А од бројних награда поменимо прву, другу и трећу награду на престижном конкурсима „*Пјер*”, прву награду на конкурсима Жежа „*Мој поглед на свет*”, „*Златну кацигу*” у Крагујевцу за стрип и карикатуру, а својеврстан је куриозитет да је четири пута узастопно добио другу награду на Еко фесту на Копаонику.³³⁹

³³⁷ Помак, бр. 7-8, април - септембар 1998, стр. 49.

³³⁸ Помак бр. 11-12, Лесковац, април - септембар 1999, стр. 49.

³³⁹ М. Момчиловић, Поглед на свет из другог угла (о карикатуристи Миодрагу Величковићу), Помак, Лесковац, бр 21- 22, децембар 2001, стр. 34 - 35. Од 1. јануара 2007. године је званично пензионер. Отишао је у пензију после 27 година проведених у редакцији Наше речи и након 37 година радног стажа. *Напомена:* Видети опширније о испраћају М. Величковића, Наша реч, 12. јануар, 2007, стр. 7.

НОВИЦА ВЕЛИЧКОВИЋ

I

Новица Величковић Позни рођен је у Лесковцу 1952. године. Поезију пише још из основношколских дана. Објављивао је у листовима и часописима.³⁴⁰

Прва збирка песма „Светла на моја сећања“ изазвала је пажњу читалаца и књижевне критике. Године 2009. Величковић је објавио као ауторско издање другу песничку збирку „Одјеци живота“.³⁴¹

II

СВЕТЛА НА МОЈА СЕЋАЊА - Поетска књига Новице Величковића Позног „Светла на моја сећања“ већ својим основним мотивским избором представља вредност и освежење у савременом песништву. Његов средишни мотив је и основни мотив живота, лајтмотив културе и света – љубав! Данас, када је свет посесивно оптерећен свим небитним, прозаичним стварима живота, Новица Величковић се враћа темељном људском осећању, *љубави*, која је човека и уобличила у највишу врсту на планети. Само онај који уме да воли, тај је човек подобан Богу, како су наумовали мудраци векова и света, и све свете књиге великих, објављених религија. Судаћи по његовим стиховима, Новица Величковић је човек љубави, и жала за прошлим, јер само човек може да уме и садржајно да буде меланхоличан. То не може ни животиња, ни Бог. Само онај који може да воли и клечи због љубави, у њему се усправља Бог. Наш песник силно чезне, проживљава свој бол, али уме и да прашта неузвраћеност, што је велелепна хришћанска врлина, и највећа међу свим људским моралним и хуманим моћима. У поезији Новице Величковића сусрећу се љубав агапе и љубав телоса, али и љубав алтруистичка и љубав посвећеника у биофилном вољењу, који обожава живот, упркос свему, као највишу тајну Врховнога Ума.³⁴²

Још је Фројд луцидно приметио да је човек најслабији и најрањивији када воли, али је тада он и најјачи и највећи. И, само тада, има људски стас и *дубину*. То је њена егзистенцијална и смислена вертикала. Да је томе, потврђује и Позни својом књигом љубавних стихова Светла на моја сећања. Онај који није патио због љубави, и који није ту патњу стиховима

³⁴⁰ Н. Величковића, Светла на моје сећање, Филекс, Лесковац 2006. године.

³⁴¹ Новица Величковић Позни, Одјеци живота, ауторско издање, Лесковац 2009.

³⁴² Јовица Стојановић, Светлост љубави и поезија, Светла на моја сећања, Филекс, Лесковац 2006, стр. 139-140.

осветлио, тај је незнано и необележено минуо животом и остао је човек без дела. Новица Величковић уме песнички да тихује, љубављу да светли, без гнева и мржње, и показује да се значајни љубавни стихови могу исковати само од сете, на наковњу сопственог срца и у ватри сопствене страсти и љубавног жара. Тако су, и и из тог љубавног бола, спеване све велике љубавне песме света које су славиле љубав као људску моћ над моћима, а не персонално жене којима су посвећене. Ту је жена битна само као род и пол. Песник је тај који од ње, у својој стваралачкој, патничкој самоћи, чини идеал и твори је у икону свог храма љубави. *Кога* је Новица Величковић идеализовао и опевао то не знамо, али је битно *како* је је то учинио. По свом умећу овај песник је подигао трајан споменик љубави, јер је човек љубави који уме да воли, прашта и стихотвори. Тиме је обогатио и себе и нас, и поезију, као израз људског ума и осећајности.

У овој књизи Новице Величковића Позног има и песама социјалне, родољубиве и медитативне инспирације. Међу њима треба издвојити песму *Хиландарска тишина*, која је антологијска, и аутентична је химна највећем српском светилишту. То је песма која треба да буде урезана у мермер или гранит, као трајан споменик српству и традицији која нас чини оним што јесмо. Таква је и песма *Зејтинлик*, поема о страдалничкој младости остављеној изван међа отаџбине, осталој „тамо далеко”. Књига попут ове Новице Величковића Позног уверавају нас да упркос свој прозаичности и ефемерности живота вреди живети: с љубављу, због љубави, или у њено име. Од тог песничког благослова већи није могућ.

III

ПЕСНИК ЉУБАВИ И ТУГЕ - Шта нам нуди Новица Величковић – Позни (Лесковац, 1952), који за себе каже да поезију пише од средњошколских дана?³⁴³

Нуди нам, пре свега, песме у чијем је средишту љубав, како с правом уочава рецензент, антрополог, истински интелектуалац наше средине, Јовица Стојановић, али ту је и тај неизбежни носталгични тон, туга, јад због пролазности тренутка и година, због изгубљене младости и несталности времена. Ево, у поглављу „*Далеко време*”, првом циклусу ове збирке и у првој песми „*Сећаш ли се*”, песник пева: „Сећаш ли се, драга, наших дана срећних/ Дуготрајних шетњи и по које сузе./ Прошла нам је младост, нестала је љубав./ Неко ми те, мила, већ одавно узео.”

Уосталом, сам песник на почетку песничке збирке поручује: „Посвеће но носталгији за прошлим временима”, а могло би се рећи да је мото целе збирке јасан: „Све нестаје, само пролазност траје”. И песник даје објашњење: Ова поезија је настала да вас дотакне, ако успе у томе, песник ће бити задовољан!”

---

³⁴³ Излагање Д. Коцића на промоцији књиге Новице Величковића – Позног, Дом културе, Лесковац, 22. децембра 2006.

Збирка песама Новице Величковића Позног „Светла на моја сећања” има, заправо, две целине: „Далеко време” (педесетак песама) и „Путеви живота” (више од 40 песама).

И друга Величковићева песма, „Тугованка” из првог циклуса, чиста је елегија:

„Срце је моје испуњено сетом/ И дубока туга ме обузима,/ Нешто полако умире у мени/ Последња нада ми се одузима.”// Знам да нас, душо, године деле/ У косама мојим понека седа,/ Несрећан сам што си ме одбацила,/ А жеља моја неће да се преда.”

И тако наставља редом у песми „Мени требају ове ноћи: „Мени требају ове ноћи/ твоје тамне очи, моја мила,/ да ме једном погледаш њима/ Да ли си стварно моја била?”

Као да се потом ређају слике за сликом (каткад успешне, али и доста прозаичних, старомодних, превазиђених), спорог ритма, готово да су писане у страху да се не затури нека мисао или стих.

За њега, песника Величковића, „љубав је мелодија слатка”, „љубав је као кад ветар пири”, „љубав је као талас са стена”, а опет песник додаје како „чува неке сањане снове”, јер „њему остају само прошли снови”.

Ту, у средишту је жена. Она, драга, за песника је „као цвеће у баштици” (типично романтичарски, сладуњаво, давно отпевано и заборављено, што ће, нажалост, бити најважнији песнички тон и на слабија боја песничке туге!). А опет, поново старомодно, давно отпевано, песник каже: „Сваким даном што прође/ У заборав све се губи./ Ја не могу да прежалим/ Што другог сада љуби.”

Пева Величковић често о старој теми, „жал за младост”, као у песми „Жал за младошћу”: „Ово ми је време прлетело брзо/ Гледам моја коса већ је седа/ И кад се осврнем видим иза себе/ Како моја прошлост отуда ме гледа.”

А опет сам крај песме: „Ако си решила” даје јасну поруку: „Хтео бих да овај живот застане/ Некако време мало да успорим,/ Јер све у њему брзо пролази/ И ја желим да се мало одморим.”

Први циклус Величковићвих песама завршава стиховима, који су типични за његов песништво: „Дубоко у мени/ Постоји место/ Ту да те волим/ Ја нисам престо.”

Други циклус „Путеви живота” започиње „Хиландарском тишином”, која је, сматра Јовица Стојановић, рецензент, „антологијска аутентична је химна највећем српском светилишту.” То је песма, наставља Стојановић, која треба да буде урезана у мермер или гранит, као трајан споменик српству и традицији која нас чини оним што јесмо.”

Можда у томе има и Стојановићевог претеривања, али се не може оспорити да је то заиста далеко најбоља, најуспелија и најоригиналнија Величковићева песма. Тема позната, много је стихова о томе у српској поезији, али је песник успео да буде – оригиналан, не патетичан и не

елегијски и рољољубиво претеран. Укратко, песма по мери савременог читалаштва:

*„Слушам над Хиландаром бескрајну тишину.
Чини ми се живот овде вековима стоји.
Само кад дође време за молитву,
Са звоника звоно ударце одброји.
И последња строфа:
„Слушам над Хиландаром бескрајну тишину.
Пролазе у молитви дани, у бденију ноћи.
Многи су овде потражили спокојство.
Ко овамо једном дође, поново ће доћи.“*

Ево и друге, Величковићеве песме, песме „*Зејтинлик*“, коју такође рецензент Јовица Стојановић сматра врло успешном, јер је то „поеме о страдалничкој младости остављеној изван међа отаџбине, осталој тамо далеко“:

*„Редови камених крстова
Над костима српских тела
У спокојном, вечном миру
Почива ова младост цела.“*
И сам крај:
*Редови камених крстова
Над костима палих хероја.
Около свуда мир, тишина
Као ехо давнашњих боја.“*

Уопште узев, други циклус песама „Путеви живота“ је успешнији. Ту песник вели: „ова песма је душа чиста“, „успомене су нам увек тихе“, а „лепота прошлости постане далека“, а на крају долази песма „Кафанска здравица“ из њему драге Кајсине кафане: „Увек живи, здрави били,/ Свима вама то ја желим./ Вазда нек сте орни, чили/ И веселим срцем целим.“

То је, дакле, тај песнички свет Новице Величковића – Позног, који је, по моме суду, премало знан у лесковачким простору, али се овом збирком, иако у пуној животној зрелости, наметнуо као песник, стваралац, кога историја лесковачке литературе више не може да заобилази! Ова поезија је написана из душе, из срца песника заљубљеног у живот, али рањеног што је све тако брзо прошло.

Да је било мало више одабира, па и потпуно одустајања од појединих песама, збирка би добила нову, богатију боју туге. Али, и овако, не треба је поцењивати, јер она ипак говори о песнику који није без талента и песмамама, које по својој основној језичкој структури иду у ред већине стваралаца наше „завичајног биографије.“

IV

ОДЈЕЦИ ЖИВОТА – Друга књига поезије Новице Величковића Позног вишезначног наслова „*Одјеци живота*“ профилише његов песнички глас као препознатљив, не само у песничком стваралаштву јужних обода Србије, већ и у савременој српској поезији. Ако следимо уврежено, али не богзна како утемељено мишљење критичара да тек друга књига писача дефинише његову поетику и утврђује му ореол аутора, и тада се може рећи да је Величковић задовољио овај критеријум ико је својом првом књигом више но довољно посведочио да је миљеник муза и достојан Парнаса. Величковић већ ја ше свог Пегаза, за разлику од многих песника који се тетурају на кљусатим и обескриленим кљусинама. За нашег песника се може речи да је рођени песник са талентом да опесмотвори све чега се дотакне, на њему својствен начин. Он у храм поезије улази као песник који пева самосвојно, без робовања клишеима и правцима, јер ко је сам себи путоказ њему не треба легитимација припадности овој или оној провенијенцији и правцу. Поезија је или то или није; насилно управљање њом је противно песничком бићу, и бићу поезије. Аутентичан песник се препознаје по томе што на читаоца делује церебрално-емотивно, а не по томе где се може таксономски сврставати, како критичари у својој хендикепираности желе да раде, што довољно говори о њему.³⁴⁴

Ко гледа очима песника, и песнички осећа свет, попут Величковића, он готово у свему види поезију и песнички станује, у времену које није наклоњено поезији и песницима, јер је малигно оболело од свеопште прозаичности и површности. У томе видим терапеутску моћ и сврху ове поезије Новице Величковића Позног, јер лечи од мемљиве чамотиње и свеопштег сивила бесмисла. Од наоко тривијалних ствари и појава Позни гради поезију, и то је моћ оваквог песника који уме и има шта да каже, јер стварима и појавама, а тако их је јадно мало (које су по себи поезија) не треба сабрат Орфеја. Од небеских светлила (сунце, месец, звезде) преко племенитости љубави, до мрачних историјских дешавања креће се песнички радијус творца књиге „*Одјеци живота*“ и све то у његовој поезији је удар који налази искру у камену и заиста моћно одјекује и (пре)светљује. За Величковића је поприште и драматика живота довољна инспирација и песмозовно врело, те је зато он ту и спустио своје песничко сидро и лиризује и оно што на први поглед нимало не делује лирски. У томе је, иначе, моћ сваког песника од стваралачког гласа и стаса.

Збирка „*Одјеци живота*“ подељена је на циклусе самом природом песничке инспирације. У њој, не без разлога, доминирају два корпуса песама, љубавних и рефлексивних. Први циклус „*Одјеци живота*“ јавља се као закономоран наставак љубавне поезије из његове прве збирке

³⁴⁴ Јовица Стојановић, рецензија, *Одјеци поезије и живота*, Новица Величковић Позни, *Одјеци живота*, ауторско издање, Лесковац 2009, стр. 148-153.

„Светла на моја сећања“. Иначе, читаоци Величковића већ препознају као изразитог песника љубави, као интимистичког znalца тајне срца, јер љубав спада у основне феномене људског постојања и онтолошки је ентитет човекове бачености у свет. Можда је љубав темељ човековог идентитета и интегритета, па и улазница за *интелигибилни* свет, или за *есхатон*, како је наумовало хришћанство, али је, свакако, она склона тријумфалистичком погледу на свет у којем је све ефемерно и рушевно. У првој збирци овог песника уочљиво доминира љубав, с нескривеним тријумфалистичким амбицијама и порукама, док се у „*Одјецима живота*“ она другачије прелама криз призму или визуру песниковог погледа на свет. Чини се да је својој основној песничкој вокацији и инспирацији Величковић додао један *алем камен*, драгуљ *филозофеме* о бићу љубави саме. Сада његова љубавна поезија добија и једну меланхоличну ноту, што сматрам вредношћу по себи. Овај циклус је емоционални албум сећања, још увек моћног жара жеља, али и многих упита које песник поставља себи и читаоцима. Наравно, није реч о депресивном паду већ о меланхоличном узлету у етеричне висине љубави, а оне су и највише, јер их оплемењује и наткриљује духовно обогаћена патња која чини сложеност љубави и без чије компоненте се она своди на поетско. Сада песник достиже пунину љубави, са свим онима што од ње чини једну од најчудеснијих, али и најтајновитијих, па и магично најпривлачнијој појави на планети. Песнички субјект је сада знатно оплемењен, осењен величином љубави у свим њеним аспектима, док је последња тајна љубави у промисли Творца или Бога. Од тога се даље у певању љубави, и о њој, не може ићи, ни у поезији ни у животу. Величковић је, са искуством песника од формата, сав у хтењу, у наднесености изнад пролазности свега под небом, али и даље утемељен у апотеози љубави која је приближна библијској величини и снази, јер пева о Снежани, о прототипу њене или њеној инкарнацији која је најближа Еви из „*Књиге постања*“.

Без обзира на сву патетичност која се у многим песмама јасно уочава, како је био случај и у претходној Величковићевој збирци, овде је, у првом реду, реч о жени као гласу, стасу, погледу, чекању, тихој патњи, а не само о жудњи жлезда. Од љубави телоса, која је још по библијској заповести посвећена, Величковић се креће ка етеричном, есенцијалном, трагајући за тајном љубави која и усредсређује и боли, и води продуховљеној патњи, која даје меру самом бићу љубави.

(...) Новица Величковић Позни је у књизи „*Одјеци живота*“ одјекнуо громогласно, песнички аутентично, и верујем да ће његов одјек тек да се чује, да ће бити ехо во вјеки вјекова, што је и смисао песништва које усправља све понижене, посустале. То је та терапеутска, живпотидавна моћ поезије какав је Новице Величковића Позног. Он пушта своју књугу у свет да одјекује.

ВЛАСТИМИР ВЕЉКОВИЋ

I

Властимир Вељковић (1934), дипломирани филолог, новинар, вишегодишњи дописник дневног листа Борба и Новинске агенције Танјуг из Лесковца. Сарадник листова, радија и ТВ станица. Извештач са бројних догађаја у земљи. Бави се публицистичко – литерарним радом. Прилоге објављује у листовима и часописима за књижевност, уметност и културу. Добитник награда, ордена, плакета и других признања. Живи у Лесковцу.³⁴⁵

Вељковић је аутор више запажених књига прича и публицистичких радова: Камено звоно, Иридино гласоносје, Трагови времена (о др Томиславу Илићу) и романа Жедне очи.

II

КАМЕНО ЗВОНО - Богато животно и новинарско искуство било је благородно поднебље које је помогло Властимиру Вељковићу да напише књигу узбудљивог тока и занимљивог наслова „Камено звоно”.³⁴⁶

(...) Ако је истинито да је песник понекад и сам песма, да је поезија сведок времена, да је ред ствари, васкрснуће речи, онда уз њу, поезију, следи и питање како преболети непробол? Управо то питање лебдело је, из дана у дан, у души Стефана Цакића, главне личности „Каменог звона”, који је, како бележи Властимир Вељковић, тихо говорио, загладан у неке даљине, истрајно пребирајући по сећању. Јер, да допричамо Вељковићеве речи, исповест која следи у „Каменом звону” није бајка, она је истинита Цекићева драма, а све као да је започело страдањем Цекићевог оца Драгомира, из родног Манојловца, који се 1938. године, притиснут оскудицом и сиримаштвом, отиснуо у „бели свет”, чврсто решен да заради за достојанствен живот, ма колико туђина била тужна, горка и негостољубива. Његов живот после тог живота, био је живот без живота. То је била драма у драми, исечак туге над небом које се претворило у чађави декор.

(...) „Камено звоно” је прича о човеку који је заволео многе ствари и који се зажалио над њим; то је и белег где је неопходно ћутање и где се, само у ћутању, највише говори. Драматични, до бола, делују дани у затвору на Голом отоку, где се Слободан не једном, него два пута нашао. Ту, далеко од света, али и далеко од себе, у ноћном оквиру живота,

³⁴⁵ Властимир Вељковић, Трагови времена, монографија, СВЕН, Ниш 2006, стр. 294.

³⁴⁶ Д. Кошић, Извод из рецензије књиге Властимира Вељковића Камено звоно, Филекс, Лесковац 2006, стр. 7 - 8.

помишљао је на најгоре. Око њега је царовала смрт, није било излаза, сем самоуништења. Могло би се рећи да и обим неког страдања није оно најбитније. Много је важније питање: зашто је морало да се страда? А на то тако једноставно питање, није нимало лако докучити прави одговор, иако је шифра у времену туге била једноставна: дотрајале ципеле су мерило по коме се одређивала правда!

Властимир Вељковић, тај неуморни хроничар наших дана, у књизи необично узбудљиве драматургије, у првом лицу, под метафоричким насловом „Камено звоно”, није, дабоме, дао одговоре на сва важна питања живота и смрти, али је показао да је људима и у најтежим тренуцима живљења, преостало да разоткрију смисао људске тишине, постојаности и вечите пролазности. Каткад се више бојом гласа, него смислом речи говори о успоменама, а како би казао један велики песник, имамо неколико варијанти успомена.

У узбудљивом „Каменом звону” Властимир Вељковић је саопштио једно од њих, потресну и поучну. Он, Вељковић, мајстор потресних прича, описао је један живот у више живота и једно време у више времена, на тако узбудљив начин да се пред упитаношћу о неминовности нашег краја, мора да цени тренутак у коме се исписује наше сећање и наше вечито, каткад варљиво надање, да ће живот потрајати у другачијој, лепшој варијанти, у мање болним бојама туге. Због тога, али и не само због тога, „Камено звоно” угледног новинара Властимира Вељковића завређује да се нађе у одабиру породичних књига.³⁴⁷

III

ИРИДИНО ГЛАСОНОСЈЕ – Властимир Вељковић се, изгледа, није случајно определио за предања и легенде, живот на граници реалног и заумног, јер усудно и неизрециво, грчке границе стварног и нестварног, обредне реквизите, дисхармонични токови паганског и хришћанског, химертрофирање верског и сујеверице – требало би, по његовом уверењу, да дочарају један заводљив, атрактиван и нестваран амбијент проницања и

³⁴⁷ На почетку Каменог звона, Вељковић бележи: „Човек је као птица. Чим добије крила, вине се просторима животног бескраја. Вођен својом звездом, сновима и невидљивим нитима судбине. Прича која следи је истинита. Аутиентична. Понегде тешка, опора и горка. Драматична. Саткана животним ветровима и косинама. Преплетена чудесном игром, завишћу, пакошћу, патњом, надом и радошћу. Радошћу живљења. Понегде понета и прожета људском добротом и љубављу, вером и топлином, што храбри и уздиже.” На крају, Вељковић даје и поговор: „Припвест је саткана неопозивом Стефановом истреношћу и отвореношћу. Идући својом животној стазом, Цека се бодрio духом самопоуздања, уверен у праведност и неугасле вредности истине. Та вера пратила га је и тада када су слепе силе агресивно и апсурдно гушиле човеков ум. Његова исповест, испричана без сенке, већ како је било, више је од животне игре и изазова у протоку времена. (...) Дарујући ми књигу Камено звоно, мој велики пријатељ и колега Властимир Вељковић је у посвети написао: „Јесу ли наша надања и чежње просуто бисерје на златовезу бескраја, красном човеку, сјајном другу и писцу Данилу Коцићу. Испрено.” Властимир Вељковић

загледања у који се претпостављено верује, или полаже последња нада.³⁴⁸

(...) Властимир Вељковић је новинар окренут својој професионалној обавези да забележи све чиме је у животу окружен, чиме је, у ствари, закупљен као сензацијама за непосредно суочавање човека са самим собом.

(...) Суштински, изабрана тема вековима и хиљадама година узбуђује песнике и психологе, етнологе и антропологе. Вељковић јој се окреће зато што је традиционалиста и закупљен прошлошћу. Сва његова интересовања усмерена су ка савремености и трагичној судбини човека.³⁴⁹

Књига аутора Властимира Вељковића „Иридино гласоносје“ обрађује психолошке и парапсихолошке доживљаје, у причама које потичу из обичног народа, у којима је увек било више страсти него психологије, више апологије него науке.

Аутор у књизи даје критичке исказе који се могу узети као идејни и естетски „грех“, чији је циљ да предоче неку моралну истину или поруку, чиме желе да потврде да су одраз, још увек патријалхалне заједнице у Србији и на почетку 21. века.

Ауторово приповедање може се свеси на неколико култних чињеница које у човеку исказују високо поштовање, дивљење до обожавања или чак добијају божански карактер.³⁵⁰

(...) Узбудљиво приповедање, аутора Вељковића, које има четири карактеристичне црте, уверава нас да је аутор нашао шта је то што одговара веровању у натприродну моћ предмета, појединца и сна.

Шта је то што долази после оваквог сазнања ствари, да ли су те вредности непроменљиве, вечно дате, или ће будућност, можда, нешто друго о њима рећи.

Књига је конципирана тако да читаоца провоцира на размишљање о могућем и немогућем, о добру и злу, о себи и галаксији...

Зато овакво народно предање буди у човеку племенитост и води његовом спасењу. То, управо, говори од колике је важности сачувати га и оставити у наслеђе будућим поколењима.

Књига аутора Вељковића издржаће пробу времена иако у њој има и превазиђених идеја и облика, али то неће умањити њене узбудљиве вредности. Па, нека тако и буде.³⁵¹

³⁴⁸ Саша Хаџи Танчић, Иридино гласоносје, Поговор, Иридино гласоносје, Филекс, 2007, стр. 94.

³⁴⁹ Исто, стр. 95. *Напомена*: У хеленској митологији ирида је крилата богиња, персонификација небеске дуге, која од зевса доноси поруке боговима и људима. (Мала енциклопедија, Пеосвета Београд 1968, стр. 575)

³⁵⁰ Томислав Илић, Предговор, Иридино гласоносје, Филекс Лесковац 2007, стр. 5. *Напомена*: Вељковић је аутор монографије *Трагови времена* о доктору правних наука, стручњаку из области кривичног и породичног права, професору Томиславу Илићу (видео део студије о Томиславу Илићу).

³⁵¹ Исто, стр. 7. *Напомена*: У Белешкама о аутору, у књизи Иридино гласоносје пише: Властимир Вељковић (1934), Суково (Пирот), дипл. филолог, новинар. Вишегодишњи дописник дневног листа Борба и Новинске агенције Танјуг из Лесковца. Сарадник листова, радија и ТВ станица. Извештач са бројних догађаја у земљи. Бави се публицистичко-литерарним радом. Прилоге објављује у листовима и часописима за књижевност, уметност и културу. Покретач и уредник новина (Летекс, Тома Костић, Црнотравске новине...) и аутор публикација. Живи и ради у Лесковцу.

IV

ЖЕДНЕ ОЧИ - Роман Властимира Вељковића „*Жедне очи*” занимљива је и по многим детаљима необична сага о људској срећи и несрећи, о покушајима, али и (не)успесима да се ухвати та нит која људску постојаност чини таквом да за себе може да каже како је проживео један успешан животни круг. Властимир Вељковић (1934, Суково, Пирот), од оне је врсте писаца, публицисте и новинара који су зналачки умели да уграде свој интелектуални, истраживачки порив у стваралаштво које је било стално на „*брисаном простору*”, на међи времена и догађаја, али као да је то овог новинара, хроничара свога доба још више нагнало да буде упорнији, радозналији и зрелији.³⁵²

Чиме год да се бавио – од новинарског посла, јер је томе био највише посвећен – до публицистичко-литерарног рада, Вељковић је био успешан. Његови прилози објављени у угледним листовима и часописима за књижевност, уметност и културу, не само да нису били „*маргина маргине*”, него су се наметнули као незаобилазно стваралачко дело које се чита пажљиво и чије се поруке дуго памте.

За Вељковића, као и усталом и за друге новинаре, писце и публицисте, сам стваралачки процес био је смисленица живота, истинско, промишљено посматрање времена које је ту крај нас, али и тренутака који су неминовно одлепшали у неку далеку прошлост, можда и у измаглицу трајања.

Најновије дело Властимира Вељковића, професора и писца, новинара и саговорника који зна да пажљиво слуша сабеседника, само је, у ствари, потврда тог заиста неспорног талента да са лекоћом проникне у људско трајање и време својих јунака. „*Жедне очи*” су исписане јасним стилем, језиком који се пречесто губи у времену „*брзог ритма*” и игара које немају никаквог смисленицу.

„*Жедне очи*” нису хронолошка прича о једној породици у којој су Смиљана и њена деца „*центар дешавања*”, већ су снажне слике, повремено чак драматичне, исказане не језиком приповедача, него песничком метриком, да се на тренутак читаоцу учини као да је пред „*песмама у прози*”. То, дакако, овом делу даје особени мирис и уметничку вредност, јер показује да је писац не само дубоко промишљени приповедач, него на моменте и – прави песник!

Од првог сусрета Смиљане и ћерке Катине, која ће повремено бити „*загубданка*” свога доба, пратимо догађаје у низу, који се смењују том драматиком да настављамо читање, јер у појединим сликама видимо сву дубину промишљености пишчевог гледања на време и људе, на оно што је било, а могло је бити другачије, али и на оно што нас чека, а свима је заједничка неизвесност и одлазак у вечиту тишину.

---

³⁵² Данило Кошић, рецензија романа *Жедне очи* (до краја 2013. године није објављен).

„Жедне очи” не треба детаљно препричавати, јер се тако губи смисленост поетике дела; роман треба посматрати онако како му је и аутор метафорички наденуо име, које боље од било које смисленице одсикава драматику људске постојаности, посебно разгранату везу која је владала у породичним и другим односима бројних личности овога дела.

Нама се каткад чини, нарочито у тренуцима туге и судоносних преврата људских личности, да време – како би сликовито рекао писац – отиче, а привиђа се да је стало и да се не миче! Галерију занимљивих ликова – којој се отвара „драма о другима”, по много чему типичних судбина једнога времена које више не постоји – чине поред Смиљане, баке Искре, Катине, њене сетре Србице, Габријеле и Мартина и многе друге личности чију су животи, најчешће, обојени трагичним судбинама.

У том драматичном сусрету људи и времена, мајке и ћерке, који ће бити „сенка будућих дана”, као да је све речено у једном даху: „Заобишао ме живот, моја Катина.” Те речи болесне мајке пратила су бројних дешавања, али и (не)ухватљива сенка туге која постоји у животима многих људи.

Катина је „дугонога кафанска певачица бујне и распусне косе”, која „песмом и својим особено топлим гласом отвара душу и буди севдах”, а њено „шапутање песме је опојно и снено, допире из грла као притајени шум јасике крај уснулог планинског бистрика”. Тако јасан опис личност ретко се сусреће, посебно у тзв. завичајној литератури и то је та „притајена ерупција Вељковићевог доживљаја живота и људске среће”.

У Вељковићевом успелом поимању људског трајања, може се сусрести и слика када са „црквеног звоника ретко допире звоно, позивајући на јутрење”, као да је и живот, како би рекао писац „погурен под теретом пропуштених снова и сећања на своје распусно време”. У том, тако згуснутом животу људског трајања и човекове несталности, делује такође снажно слика једног тренутка који се памти као вечност, јер је „месечина сишла на кровове кућа, полегла на росом овлажене плочнике, разлиза се као просута воде”. У опису таквих тренутака људске драматике и сталног сусретања са несталаном природом, Вељковић је прави „мајстор детаља”. Зато делује веома упечатљиво слика Катине мајке, коју она примећује док је „не напушта несаница” и док отвара прозор и „налакти се рукама меканим као голубије паперје”. Тада, у том оквиру своје личне драме, Катина види мајку: „У очима њеним огледа се умор. Клизи јој суза, на глави сићушне, светлуцаве звезде поређане у минијатурни кружић укоснице. На њој је дугачка хаљина боје хростове коре. Иде, па стане, Погрбљена је, штапом се подупире. Погледом нешто тражи, осврће се немо мичући уснама.”

Та слика својом снагом је заробила Катину, али је тргну „изненадни клевет голубова” и док их броји њој се начас причини да је „птица на небеским висинама”. Тада, гле силине ауторовог описа, „дође нешто незнано и јекне као одрон камена”. У Катином животу видимо своје слике, које нам

је аутор просто наденуо као „формулу спасења из бесмисла живота“: „Пред очима јој поново израњају исте слике из минулих дана. Играју и хитро нестају. Враћају се у свет половичних доживљаја и недовршених прича.“

Вељковић је, што је својствено само ауторима снажне маште, који су способни да уоче детаљ када је то најпотребније, поједине личности видео и „очима које буде наду“. Тако је и Смиљану, једну од централних личности, посматрао док је „уздигнуте главе ишла у сусрет животним радостима“. Али, како то бива у људском трајању испреплетаном чудноватним дешавањима, „наједном је мимоишли снови, којима се предавала свим својим бићем“. Њу ће увек пратити „ноћ обасјана пуним месецом“. Она, та ноћ, у њеном животу је „остала моћна као вечност и свемоћна као судбина“. Тек касније, при крају овог узбудљивог романа, дознаћемо „историју те ноћи обасјане месецом“.

За Смиљану сазнајемо – и то није пуко низање података, него „песма у прози, која повремено рањава душу“ - да је била јединица, кћи „надменог Горуна и тихе, у себе повучене Лозане“. Била је њихова мезимица и миљеница, понос и радовање. Смиљана је у детињству била „безбрижна и чила, умна и разборита“. Вељковић даје снажан опис те „устрпталe младости“: „Очи јој крупне, боје кестена. Из њих зраче благост и доброта. Плела је дугачке, бујне кике. Плетенице се извијале и падале јој дубоко низ струк. Понекад их је свијала у венац око главе. Неговала је ситне увојке косе. Немарно су лежали на челу, додирујући густе, црне обрве. Витка и устрептала као пољски цвет. Погледом је миловала, дарујући осмех.“

Вељковић ће касније пратити њен „устрептали живот“, њено прво одвајање од родитељске куће када је после завршене основне школе уписала средњу економску у вароши. Сазнаћемо да је становала код мајчиних рођака и била ученица за пример. У тим средњошколским данима, подсећа писац, најчешће се дружила са Дијаном, својом најбољом другарицом, које ће једнога дана „загонетно нестати“ и којој је „поверавала своје младалачке тајне и сањарења“.

Већ поменути „тренутак драме“ у животу Смиљане биће „дугог, врелог августовског дана“, када се, враћајући се са купалишта, сусрела *Њега* (аутор обележава реч великим почетним словом). Тај опис сурета је „драмата у драми“, „урамљена слика људског трајања“, одлично описан и део је тог зналачког тока радње коју Вељковић води током од самог почетка до краја романа: „Не зна се, изронио је изненада. Створио се као да је из земље изникао, или се тога трена усправио из суседног жбуња ижциканог поред прашњавог пута. Он, из њених девојачких снова. Појавио се као привиђење, можда магија. Да ли је то очи варају. Он је ту, крај ње. Стоји.“

Ето тренутка за вечито трајање и ето трена који ће – видеће се касније – преломити живот у „сенке неизлечиве туге“. Вељковић даје и опис тог

младића: „На њему је лагано платнено одело, загасите боје. Коса црна, густа, кратко ошишана. Висок, широких рамена. Ход му одмерен и чврст. Чело равно и уздигнуто, а усне развучене у загонетан, благ смешак.

Све даље је судбина од које се – а многи у то истински верују – не може побећи! Неће Смиљана заборавити ту ноћ на обали реке, ни тренутак када је отпратио до куће и час када је „одрлепшао као птица”, „потонуо је као камен бачен у воду”, „нестао тихо као човеков ход по воденој површини”. Остао је само један детаљ за сећање, „у рукама јој његова бела марамица”.

Од тога сусрета и тог ненаданог растанка, Смиљана ће читавог живота чувати своју велику тајну! Породила се пре времена, на свет је донела Србицу, „плавокосу бебу крупних очију и широког чела”. То њен отац Горун неће разумети, трагично ће окончати свој живот.

Доживеће Смиљана и касније многе преломне тренутке, драматичне дане и понижења. Добиће још деце, упознаће нове људе и свет који јој је толико стран да је и сама била „*сенка своје сенке*”. У њеној глави, поготово док је била у болничком кревету, „нагнуле су мисли, сустижу се и губе као ветром ношени”.

Приближавајући се четрдесетој години, Смиљана је родила Катину, Каћу, а име је добила на предлог баке Искрене, али ће и она, Катина, проживети тренутке који су такође „драма у драми” и тај опис људске патње описан је „у *бојама туге*”, јер, како се једном присетила, „у *лепу реч може много да стане, а у ружну још више*”. На једном од „драматичних сусрета”, Смиљана ће открити још једну велику тајну, саопштиће Катини, Каћи ко је њен отац: „Звао се Павле, из суседног је села...”

Занимљиво, по много чему драматично раздобље Катиног живота је – кафана! Волела је и знала да пева још из ђачких дана. У кафани, као неком другом људском свету, где је тако сјајно певала, дознаће за чудне људе и свет који до тада није познавала. Ту ће упознати Звездицу, која ће бити њен „певачки узор” и зато ће жалити за њеном трагичном судбином, јер је оболела и више није могла да наступа! Сетила се не једном њених речи: „Лаж је ђаволски ученик. Истина има само једно лице, а неистина безброј. И још нешто: истина не застарева, она траје и хода на обе ноге, уздигнутог чела. Лаж увек храмље на једној нози и кратког је века.” Сетиће се Катина, Ката и своје добре другарице Тонке која је завршила студије туризма и запослила се у хотелу једног планиског туристичког места. И ту, у оквиру „новог доба”, доживеће на самом почетку праву „драму кошмарних снова”, коју аутор сликовито описује. Узорни грађани постаће нечувени пијанци, људи са дна живота! Сетила се Тонка, добра Катина другарица, очевих речи које је чула као средњошколка и довољно су разговетне да се разуме туђи живот: „Човек је, драга моја Тонка, Бог и разум, образ и душа, огледало и надахнуће, извор и увир, са светлом и оном другом, тамнијом страном. Са човеком треба умети, треба га

разумно саслушати и разумети, а онда пресуђивати. Пренаглашено реаговање – готова грешка и кајање. Где нема опреза, како народ каже, не може бити ни памети.”

Шетаће повремено поред хотела Катина, као да пролази кроз живот, травнатом стазом која је дубока „као вез”, док „пада јутарша светлост, чиста и лака као одсјај из дечјих очију”, биће упорна, учиће и постаће – професор! Посла у струци није било и постаје – кафанска уметница!

На крају овог узбудљивог романа, сазнаћемо и тајну коју је Смиљана годинама носила у себи. Ненадано се појавиво ОН. Отац прве Смиљанине кћерке чије име тек при крају романа писац разоткрива – Стратимир! После много година проведених у иностранству, много затворских дана – вратио се у завичај! Слушамо његову драматичну причу о „младим, лудим и јогунастим годинама”, када је „охоло и неумловљиво мислио да све уме и зна боље од других, да све сме и може, чак и небо да дохвати”. Кицош и сањар, срео је Смиљану, признаје, на сеоском путу, када га је „опчинила својом појавом”. Обећао је да ће је сутра посетити и, гле ироније живота, мотоциклом креће са другом ка граници, прелазе је ненадано – мислећи да је то игра и касније ће проживети године „између живота и смрти” и године поређане на дугом путу кроз непознато!

Занимљива историја једне породице и једног времена својим крајем, у коме има нечега што оставља читаоцима део загонетке да *сами „решавају ребус живота”*, као што се то чини у сваком добром делу, мало кога ће оставити равнодушним. Не изненађује толико „*згуснута игра приче*”, па ни веома добар пишћев стил, колико начин вођења радње, који показује да је аутор овим делом показао снажну способност да у детаљу уочи целину и да из целине извуче битан детаљ.

Вељковић је овим романом успео да се наметне као аутор који зна да заинтересује читаоца, а то је, ваљда, нешто што свако добро дело препоручује не само за читање, него и за место у одабиру породичних библиотека.³⁵³

---

³⁵³ Данило Коцић, рецензија романа Жедне очи. *Напомена*: Вељковић је био изузетно агилан сарадник листа Лесковчанин. У више бројева објавио је прилоге о историји лесковачког здравства и раду Српског лекарског друштва, а поводом смрти Ненада Михајловића, једног од сарадника листа „Лесковчанин”, Вељковић је написао: Красиле су га најузвишеније људске особине, бескрајна доброта, племенитост и човекољубље. Рођен је у Сврљигу 1923. године. Највећи и најлепши део свог живота, провео је у Лесковцу. Најпре као ученик Текстилне школе од јесени 1943. до пресељења у Београд у јесен 1975. године. Добровољац у рату, 1944. Акцијаш у послератним годинама, ударник, ваздухопловни официр... Са изузетним ернтузијазмом и највишим успесима радио је у текстилним фабрикама лесковачког басена и био на најодговорнијим дужностима. Угледан наставник и уважени васпитач и педагог у лесковачкој Текстилној школи, подизао је генерације стручњака. Биран је за професора и директора Више текстилне техничке школе у Лесковцу и Београду, за посланика у Скупштини Србије и био у руководству бројних одбора, организација и стручних удружења. Михајловић је аутор три средњошколска уџбеника од којих је један доживео 12 издања.

МИОДРАГ ГОРАНОВИЋ

Др медицине Миодраг Горановић је један од ретких лесковачких лекара, који поред своје хумане медицине, припада и списатељском свету. Рођен је 5. маја 1950. године у Београду. Рано детињство провео је у Војводини (Ратково), а од 1963. године прелази у Лесковац. Ту је завршио основну школу и гимназију, а касније Медицински факултет у Скопљу. После стажа, четири године ради у Дому здравља у Црној Трави, где је последње две године био и директор. Касније прелази у Службу за кућно лечење и медицинску негу у Лесковцу, а од 1989. године ради у Дому здравља у Хигијенско-епидемиолошкој служби, где је, после завршене специјализације из епидемиологије, био и начелник те службе, а скоро три године је и у Поливалентно-патронажној служби.³⁵⁴

Он се увек с поштовањем и захвалношћу сећа и говори о својим пријатељима, професору српског језика из Лесковачке гимназије, Бориславу Здравковићу, као и, у то време, главном уреднику Наше речи Милисаву Маринковићу. Они су још тада у њему видели склоност ка писању. Још у гимназији, др Горановић је био један од коаутора књиге песама „Априлски жубори“. Касније је објавио и две књиге прича – „Еее, да ми је..!“ и „Не знам где сам“, а тренутно је пред непосредним изласком из штампе и књига прича под насловом „Повратак из раја“. Такође, у припреми му је и књига од преко стотинак до сада необјављених песама. Да споменемо и то да је он за време служења војног рока у Војној болници у Скопљу био међу првима који је у то време добио највише војничко признање и значку „Примеран војник“. Каже да му је то најдража награда коју је до сада добио.

Он је љубитељ искрених и племенитих људи, речи и дела. Хуманиста по професији и души. Иако је по струци специјалиста епидемиолог, он у шали, али изгледа истинито и на свој начин, каже да му је драго „што има своју приватну волонтерску специјализацију из области духовно-моралне хигијене чију „епидемију“ својим радом изазива, шири је и на друге преноси, али коју многи око њега прихватају и шире је. Поред свог редовног посла против болести код људи, он својим текстовима већ дуго година у разним часописима, честим и лепим сусретима и разговорима са људима и својим књигама „лечи људске душе“.

³⁵⁴ Помак, бр. 61/64, јанаур – децембар 2013, стр. 15. Прилог под назнаком „Др мед. Миодраг Горановић“ објављен у рубрици Представљамо чланове Удружења писаца Лесковца, преносимо у целини.

II

Раднички универзитет у Лесковцу, поводом 90. годишњице Гимназије „Станир Вељковић – Зеле“, објавио је 1969. године збирку песама „Априлски жубори“ у којој су заступљени Мирјана Тасић, Ђокица Петковић, Љиљана Јешовић и Миодраг Горановић.“ Горановићева поезија је искана од песимистичких жица, а сва је у тражењу оригиналног поетског темпа. У њој је расточена елегична жеља чији акорди још увек дисонантно озвучују младалачка хтења, понирања и узлете. Видан је напор младог песника да проникне у животну окосницу проблема и да нађе његово аутентично разрешење: “³⁵⁵

*„Хоћу земљу од пола до полутара
да раскопам својом жељом,
орак у центру да разбијем –
можда је ту.*

У том мисаоном чвору сплеле су се различите асоцијације у чијим мрежама егзистира самоћа, окрутна и тужна, из чијег сивила избија пелинаста резигнација и недефинисани револт, јер у песнику су „*кренуле патње низ реку*“ и он исповедно вели:

*„Дође мој сан,
поклони ми сунце
и заједно са душом га истрже.“*

Но, читав овај кошмар самотних конвулзија, као да проистиче из револта према свету који носи у себи потенцијалну могућност самоуништења. Људски забринут и младалачки ангажован, Горановић исказује своје виђење такве катаклизме, која најадекватније импликује став и страсну припадност концепцији мира и коегзистирања наше најмлађе генерације.

*„И полет ће умрети у себи,
ветар ће се повући,
звезда ће гледати размножавање корова...“*

И зато се хуманистички залаже са искреном наивношћу зрелог детета да „за добро људи жртвује себе“:

*„Хоћу да река не мрзи обале,
снови траг да се утре.“*

Ове прве поетске искре нашег младог песника невосмислено указују да у Горановићу стаса и развија се нова песничка нада која у себи носи мисаоне рубине поетске оригиналности.³⁵⁶

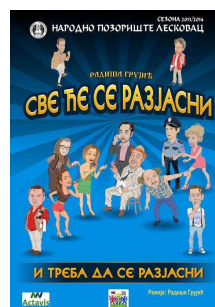
³⁵⁵ Априлски жубору, Раднички универзитет, Лесковац 1969.

³⁵⁶ (М)ирослав (М)иловановић, Априлски жубори, Раднички универзитет Лесковац 1969, стр. 47-48. Напомена: У овој збирци, Горановићеве песме носе наслове: *Вековање жеља, Око за око, Осећање кривице, Револт, Скретничар на станици самоће, За добро људи, Немир, Споменици, Визит карта, Храбри клесачи, Циљ, Ћује..., Ја и моја поезија, Смак света.*

РАДИША ГРУЈИЋ

I

Радиша Грујић је рођен 1944. године у Београду, од 1968. је професионални глумац (првак Народног позоришта Лесковцу). Поред више од 130 улога, режирао више представа, написао неколико кабареа и изузетно успелу драму „Све ће се разјасни”, коју су гледаоци видели широм Србије. Грујић је добитник значајних награда међу којима и посебног признања Удружења драмских уметника Србије.

II

СВЕ ЋЕ СЕ РАЗЈАСНИ - (*Завесе се подиже уз звуке најпопуларније музике у Лесковцу: „Са”. Коле Сармалук закупио приватну кафану „Код Стеву” и са друштвом тера кера*)³⁵⁷

КОЛЕ: Хер Немац може чевапчики.

НЕМАЦ: Ја, ја, јуууз.

КОЛЕ: Стево, дај овдег пет кила белог и фрљи на цкару још два-три кила месо, колко да има за мезе...

СТЕВА: Коле, немој, да те нема, угаснула се цкара.

КОЛЕ: (*вади сто хиљада и даје му*) Ево ти за цкару, да има с које да гу распалиш.

СТЕВА: Немој, Коле, мора затварамо.

КОЛЕ: (*гура му паре у џеп*) Ајде, ајде...

СТЕВА: Ће наиђе инспекција, има ме одерев с казну. Знаш да имам дозволу само до десет.

КОЛЕ: Еве ти за тој (*опет му даје паре*) И не ми искачај више пред очи док те не викам.

СТЕВА: Ама, Коле...

КОЛЕ: Нема туј ама... (*опет му даје паре*). Ево ти и за ама.

СТЕВА: Знам, Коле, ал...

КОЛЕ: Које АЛ! Дошли ти гости из иноземство, чак из Немачку и Италију. – О СОЛЕ МИО – а ти викаш ал. Ви угоститељи, бре, везу си немате с мозак. Кад ће ти па дођев странци, кад ти целу ноћ викаш ал.

СТЕВА: И тој ми га уз компири да ли ће дођев.

КОЛЕ: А марке, а девизе!

СТЕВА: Имам си ја марке и без тој. Несам ја државни сектор па да морам да ладим јајца на странци.

ШВАБА: (*пијан ко мајка*) Вас ис дас јајце?

СТЕВ: Море, море ти, бре, набутам ти га мајке швапске!

³⁵⁷ Одломак драме „Све ће се разјасни” Радише Грујића, „Лесковчанин”, бр. 10, јун 1999, стр. 8-9.

ШВАБА: Вас ис дас набутам ти га мајке?
КОЛЕ: Вика да пострафиш мутер, Ферштен?
ШВАБА: Мајн мутер?!
КОЛЕ: Ја. Вика да гу пострафиш мутер! Не га пуцај, Стево, тој разуме. Научили га ови наши мангупи, још кад је био на прошли сајам.
СТЕВА: И тој ме заболе. Намрзео сам ги тија Немци, не мог ги гледам.
МИЦЕ: Па које ти има да ги мрзиш кад си рођен после рат.
СТЕВА: Ако. То су наши непријатељи. Знав само да ратујев. Због њини ратови, ја сам три пута у школу понављаја.
КОЛЕ: Па које ти фали. Да си учија школу, бија би божјак као овај доктор. Мож се слика с његову докторацију. Саг, бре, неје битно колко знаш, него колико умеш. Јел тако?
ДОКТОР: Тако је, Коле, изедем те! Сад је дошло време за билмези. Што си већи билмез, то боље пролазиш. Погледај овога Стеву, медицински феномен. Педесет година живи без мозак, а не зна колко паре има.
СТЕВА: Ма немој! А ти, које си? Доктор. Бем ти доктора, не уме ни од кијавицу да лечи.
ДОКТОР: Господине угоститељу, ја сам, бре, доктор за филозофију, а не за таки зивани ко што си ти.
СТЕВА: Бија би ти доктор на мојега чапу да ти неје Коле Сармалук да те извлачи из гомна. Девет година не мож работу да нађеш него цепаш ручку на мешину код Коле. Да неје Коле, носија би цакови и копаја шанци по Лесковац.
КОЛЕ: Него и тој још да ги моли и тој да му дав.
МИЦЕ: Брстија би дудинке ко коза, на онј дуд у авлију, с туј твоју филозофију.
ШВАБА: (*баца столицу*)
КОЛЕ: Шта ти је, бре? За што фрљи туј столицу?!
ШВАБА: (*оће да се бије*). Варум пострафиш маји мутер!
КОЛЕ: Чекај, бре! Куде си навалија ко Здравко на спржу?!
СТЕВА: Пусти га, Коле, молим те да ге изгазим.
ШВАБА: Варум, пострафиш моју мутер!
КОЛЕ: Стани, бре, да ти објасним! Спрехен зи дојч!
ШВАБА: Ја.
КОЛЕ: Е, па које се онда љутиш?! Човек вика да пострафиш мутер. Мутер... гут морген. Ферштен?
ШВАБА: Наји!
КОЛЕ: О, јебо те бог глупи, Немац па не разуме немачки. Мице, смири овога, немој Стево да га изгазим.
ШВАБА: (*устреми се сада на Колета*) Јепо пок! Варум јепо пок!?
КОЛЕ: Буди, бре, миран ћу пустим Стеву им те све исцепи. Ни доктори из Америку после не може да тезакрпи а камо ли ови наши из Лесковац!

АЛЕКСАНДАР ДАВИНИЋ

И Александар (Живојина) Давинић рођен је 15. марта 1954. Године у Власотинцу, где је завршио основну, а средњу школу у Лесковцу. При Југословенском институту за новинарство фебруара 1979. Године завршио је Новинарску школу, Вишу економску у Лесковцу, а апсолвирао је на Филозофском факултету (књижевност) у Приштини. Више од 25 година био је дописник Политике

експрес из Лесковца, а 8 година дописник Политике из Врања и Лесковца. Давинић је објавио две књиге – „Врањски бисери“ и „Бисери са јужне пруге“ (коју чине текстови-репортаже објављени у Политици).

Александар Аца Давинић, некадашњи светски број један "јахач на плочама"-диск-цокеј (у дужини вођења програма - 200 сати)), глумац, певач, рокер, радио водитељ, хумориста, продуцент многих певача и група и новинар, ма где да се налази за себе каже да је Власотинчанин. Овај некада у поп и рок музици стални сарадник Би-би-сија, Радио Луксембурга, Радио Фиренце, Европе веле Саар, Радио Београда, Београда 202, Студија Б, Радио Сарајева, Радио Скопља, Радио Загреба, Радио Љубљане, Радио Сплита, Радио Ниша, Радио Лесковца... је пажњу светске, европске и домаће (СФРЈ) јавности скренуо на себе 1972. године уређујући и водећи веома популарне забавно-музичке емисије и непрестаним (24 и 48 часовним вођењем диско-шоу програма у градској дискотеци. Пре недостижних рекорда које је постављао у вођењу програма Давинић је 1973. године на такмичењу најбољих диск-цокеја ондашње СФРЈ био трећи одмах иза Зорана Модлија и Ивана Балента Тратинчице, а затим се отиснуо у друге воде.³⁵⁸

Већ дуже време Давинићева књига "Врањски бисери", за коју каже да је издао као новинар гастарабајтер у Врању, је постала најтраженија и најчитанија у граду под Пржаром. Због тога је огромна већина Врањанаца позајмљује да би је прочитала.

Врањанци су као Власотинчани, док књига не почне да се оговара, олајава, напада, рка и плује сви се праве као да никад нису чули за њу. "Врањски бисери" су управо због свега тога добили статус који и заслужују – тренутно су постали најтраженија и најчитанија књига на овим просторима.

У предговору и рецензији је јасно речено да се ради о духовитим договорштинама из врањског краја које се препричавају широм света

³⁵⁸ *Напомена:* Податке из животописа, на молбу аутора студије, уступио је Александар Давинић.

(штампају и објављују на многим светским медијима). На један леп духовит и сатиричан начин показује се сва довитљивост, оштроумност, мудрост и духовитост ових вредних људи. Нема сумње, то је Врање и заслужило. Јер, овакав "репро материјал"- договштине за Риплија и врцав хумор могу само да имају прави Врањанци. Александар Давинић у "Врањским бисерима" бележи догађаје из даље и блиске прошлости Врања и околине.

II

КАЛАМБУР НА АЦИН НАЧИН - Александар Давинић је ведро биће из Нушићеве галаксије, иако не претендује да буде комедиограф. Он је пре свега врцави вицмејкер, скупљач анегдота и творац каламбура са југа Србије, првенствено у јужњачком жаргону.

У Ациним „Врањским и бисерима с јужне пруге” сједињују се вицеви, анегдоте, гегови и, пре свега, каламбури. Пре него што напише своје ведре, врцаве и китњасте приче, исприча их својим пријатељима и прати њихове реакције – тренутке када наступи смех.

Увек је спреман да разгали, насмеје, орасположи... И нема границу. Пушта машти на вољу и на своје и на читаочево задовољство – филује познате и непознате форе и фазоне.

Воли да прикупља и духовите аберке (гласине) па их бележи у свој новинарски нотес. Онда их уобличава вицкастим измишљотинама.

Циљ му је да увуче читаоца у свет ведрине, без намере да увреди и унизи. Уосталом, како неко рече, „Врањски бисери” нису монографија Врања. У овим озбиљним временима смеха и хумора никад доста. Нека се не љуте потомци Зоне и Калче. „Врањски бисери” имају само један циљ – шалу.

А Аца је увек у форми за писање кратких и лаких форми. Воли да меша стварност и фикцију, па да то зачини хумором. Рођен је у Власотинцу, али често је у Врању, где неуморно тражи бисере.

Аца је, пак, новинар у срцу и души. Био је поуздан и вредан дописник „Политике” из Врања. Красила га је и репортерска ексклузивност.

Опчињен је и музиком: средином седамдесетих година прошлог века, када смо били млади и леви (сада смо само леви, зар не?), поносно је носио етикету вансеријског ди-џеја у СФРЈ.

Знам Ацу и као гурмана, па ме не чуди што често записује и рецепте јер воли да кека (једе) и не мари за мере (килограме). Аца Давинић да смрша? Којешта. Па, годинама је одвајао од уста да се угоји.

Иако одавно зна да је најопаснија храна – торта, и то свадбена – Аца је срећно ожењен Марицом. Посебно је поносан на сина Марка, младог и талентованог научника који ускоро докторира вирусологију у Америци.

А ко пожели да упозна Александра Давинића, сигурно ће га наћи на путу добронамерне шале и неодољиве ведрине. Задња пошта – јужна пруга: Лесковац-Врање-Власотинце и југ Србије.³⁵⁹

³⁵⁹ Петар Мићковић, уредник викенд издања Политике, рецензија, Врањски бисери

МИЛАН ДИМИТРИЈЕВИЋ

I

Милан С. Димитријевић је рођен 24. августа 1947. године у Лесковцу. Дипломирао је на Природно-математичком факултету у Београду, одсек астрономија, 1972, године, одсек физика 1973, године. Магистрирао је 1976, а докторирао 1978. Године. Објављивао је песме у заједничким збиркама, Нашој речи, Студенту, Књижевној речи, Фронту, Песмопису, Спектру, Нашем стварању и другима листовима и часописима.

Милан Димитријевић објавио је 45 научних радова од међународног значаја, а 84 научна рада у националним часописима. Написао је шест уџбеника из астрономије (за ученике гимназије). Члан је Академије Нелинеарних наука, Москва, Друштва астронома „Руђер Бошковић” (председник), Друштва астронома Србије, Међународне астрономске уније, Европског астрономског друштва, Евро-азијског астрономског друштва, Москва. Добио велики број награда и признања.³⁶⁰

Објавио, између осталог, збирке: „Песме” и „Космички цвет” (Просвета, Београд 2003).

II

ПЕСМЕ - Када би стварност непосредно погађала наша чула и нашу свест, када бисмо могли да успоставимо непосредну везу са стварима и сами са собом, верујем да би уметност била непотребна или, тачније, да бисмо сви били уметници, јер тада би наша душа увек треперила у складу са природом. Покушај да успоставимо ту везу дао је резултате у „поетском случају” господина Милана С. Димитријевића, збирком „Песме”.³⁶¹

Димитријевић је разумео намеру многих својих претходника и начинио поетски подухват поступком замене појмова: тамо где је било срце стајаће

³⁶⁰ Лексикон писаца лесковачког краја, КК Глубочица, Лесковац 2003, стр. 26. *Напомена:* Милан Димитријевић је завршио физику и астрофизику у Београду. Доктор је физичких наука. Пише поезију. Био је министар науке, технологије и развоја СР Југославије 1993. и 1994, директор Астрономске опсерваторије у Београду од од 1994. до 2002. године, уредник *Srbian Astronomical Journal* од 1987. до 2002. Један је од најзаслужнијих чланова Астрономског друштва „Руђер Бошковић” на чијем је челу био од 1982. до 2004. Главни и одговорни уредник астрономског часописа „Васиона”, органа овог Друштва, је био од 1985. до 2004. године. Организатор је бројних међународних и домаћих астрономских скупова. Бави се астрономском спектроскопијом, посебно утицајем судара атома и јона са наелектрисаним честицама на спектре звезданих атмосфера и лабораторијске плазме (Штарково ширење), као и историјом и филозофијом астрономије. Улази у ред наших најплоднијих и најцитиранијих научника и највећих популаризатора астрономије.

³⁶¹ Дејан Ђорђевић, *Поетске димензије Милана С. Димитријевића*, приказ објављен у више листова и часописа и недељнику *Наша реч*, Лесковац 2006.

сунце” (В. Миљковић: Поезију ће сви писати). (...) Он оправдава самим песничким чином своја стремљења ка даљинама и астралном; тамо где престаје наука, почиње поезија: „*Кренуо је/ Оптијен свежином просветалих извора/ По бесконачности звезданих простора/ Тамо, где се завршава дуга.*”

Простори за којима трага песник стваралачки су у перцепцији, слике имагинације. Међутим, песник је понекад у срцу самих срећних простора а понекад, чешће, далеко од њих, опсесивне трагалашке журке да им се приближи, да утоне у њих. Сталан је тај зов. Песник штити своје послове од деструкције времена. Он успоставља специфичан однос према времену. Он се снагом својих сећања благо супродставља времену као сили растакања: „*Тражио сам мир у безмирју/ Али је време ишло испред/ Морао сам да читам трагове.*”

Простори су бесконачни, а време је ипак мерљиво и то трептајима звезда поручује аутор. У „бескрајном плавом кругу”, налазимо и звезду поезије Милана Димитријевића и то као „поетску персону”. Песник њоме сагледава несагледиво, мери немерљиво, види невидљиво. Успоставља равнотежу времена и простора. Суштина њене лепоте невидљива је и зато поета непрестано чезне и пати. Али ништа није коначно, па ни човекова патња. Поред простора среће, постоји женски лик који вида време у поезији Милана С. Димитријевића. Тај лик је легитимитет и енергија самом стваралачком чину. Није обичан, он је светао и, наравно, поетски снажан. Он милује, очарава, зауставља време, благосиља и васкрсава. Таквих примера је на претек у нашој и светској поезији (Дантеова Беатрича, Петраркина Лаура, Ленка Дунђерски Лазе Костића).

Димитријевић снагом идеалности долази у додир са стварношћу, али је свестан тога да песма није живот, да је паралелна животу. Она се догађа. Није заслепљена реалношћу нити истином, она слути и једно и друго, и само на тај начин испуњава мисију. Свака песма је окружена космичком тишином.

(...) Само онај који уме на прави начин да доживи поезију Милана С. Димитријевића, може оваплотити своју слику Космоса и Човека.

III

КОСМИЧКИ ЦВЕТ - Нови увид у књижевност остварен је недавно избором из богатог и разноврсног песништа о космосу, књигом „*Космички цвет*” Милана С. Димитријевића, астронома, физичара и песника. Нова и неочекивана светлост бачена је у неизмерну дубину поетског стваралаштва на ову тему.³⁶²

Мистериозна драж тајновитих простора универзума оставља у стиховима хировит одблесак. У излетима у астралне даљине песници проналазе унутрашње делотворне резонанције и неисцрпне проломе

---

³⁶² Дејан Ђорђевић, приказ књиге Милана С. Димитријевића *Космички цвет*, (Просвета, Београд 2003) Васиона, ЛП, 2004, стр. 3

побуда за раскошну калеидоскопију доживљавања. У том рефлексивном осмишљавању предмета једнако им је стало до тога да слику света уроне у интелгибилно поимање, као и да је изражајно украсе и живо обоје. Овде су ствари симболи вечности који нас окружују. Све њих, спознаје да се много лирски заноси урушавају, наводе да потраже упориште између сна и јаве, у прозирној апстрактности астралних простора васионе. Дух под притиском мучне напетости елементарним заносом несвесно тежи за лепотом, према тајнама несаопштивога Апостолута. Они на крилима своје имагинације одлазе у звездане просторе и живе у блиском духовном додиру са космосом.

Можемо се дивити различитим видовима искуствене стварности, динамици модерног живота, фунционалности технчке цивилизације, али астронаутика неће застрти нашу визију о лепоти космоса.

Избор песама за ову Антологију би се могао назвати личним и тематским, или рецимо скупом стотинак најлепших песама о космосу по избору састављача. Изостављањем речи Антологија, за коју се мисли да тако много значи и безгранично обавезује, ништа се заиста не би променило. Књига је састављена са намером и планом који је довољно очигледан. Ниједна антологија није песнички законик, па ни ова не жели да то буде.

„Бирао сам оне које у мени поетски најдубље одзвањају, у уверењу да ће многи од ових стихова на трагу старе идеје о универзалној кореспонденцији уметничких вредности, отеловљеној у сагласју облика, простора, светлости, звукова и хармоније одјекнути и у другима – каже Димитријевић у Предговору збирке „Космички цвет“.

И самом аутору ове врло захвалне књиге било је немогуће да уврсти све песнике који су писали на ту тему. Не заборавимо да је Димитријевић пре свега астроном и он се тако и овде понаша. Својим телескопом пажљиво посматра и бележи у овој књизи једну по једну звезду са неба књижевног.

На крају да књижевно разумним чињеницама оправдамо аутора да је овде у питању властитост антологијског избора и ауторска посебност таквог чина, што је неспорно и оправдава његов приватно-лични увид у ову врсту поезије. Према томе, неспорно је да овај избор може да излучи неке уметнички достојанствене резултате, чији се домети могу вредновати без неких умањених књижевних критеријума.³⁶³

За скоро четири деценије научног, књижевно-поетског, монографског, историографског, уредничког, публицистичког и предавачког рада, Милан С. Димитројевић је објавио више од двадесетак књига, укључујући ту и иновирана издања превода његових уџбеника. Уз то, научна библиографија овог аутора бројала је 2003. године нешто мање од 700 јединица. У међународним часописима публиковано му је, према овој библиографији, 169 научних радова, уз два прилога монографског карактера, у коауторству са проф. др Николом Коњевићем. Од тог укупног

---

³⁶³ Дејан Ђорђевић, исто, стр. 3.

броја 85 радова му је штампано у најеминентнијим европским и америчким астрономским часописима. Уз то, дао је драгоцен допринос организовању научно-стручних скупова и конференција међународног значаја.³⁶⁴

Димитријевић је свестран и полифон стваралашки ум, који мисаоно и духовно унапређује обухватан рад на аналитичко-хронолошком разматрању и проучавању развојних токова историје, српске и шире јужнословенске астрономије, на савремен начин, уз сагледавање појединих фаза у динамичној процесуалности. У новије време, након личних-поетских прилга и студија, организовано и у знатној мери систематизовано, покреће и успоставља вишезначне везе између астрономских, астропесничких, ликовних, ужепоетичних и симболичних појава у уметности и естетско-визуелним аспектима српског средњовековног новчарства. Јединственом антологијом поезије *Космички цвет* вредно је обогатио издавачка настојања ове врсте у нашој литератури, а припремио је и једну сличну, селективну, антологију бугарске поезије.

Уметност песничког стварања је за Димитријевића, као и за школу и радионицу академика Миодрага Павловића, из које је изашао, суптилна и деликатна, и у знатној мери се издваја од осталих креативних прегнућа, па ипак није апсолутно и у свему аутономна. То је непрестано сучељавање унутрашње духовности са спољним светом материјалности, борба против сила нереда којима треба овладати и успоставити изванредан склад, сличан хармонији небеских сфера. У сложенем процесу самоовладавања текао је његов развој од разних дечачких песама, преко првих објављених стихова у књижевним публикацијама до збирке *Песме* (2003). Бити песник за њега је значило истовремено бити сличан и близак другим људима, али се разликовати од њих снажном креативном свешћу и могућностима непрекидног самоодрастања, на путу до финализације поетских остварења; и то у дијалектичком сукобу са собом, природом, космичким сферама, које се духовно освајају, са великом муком и непрекидним делатним прегнућима. За њега, као и за Миодрага Павловића, и оца, Сергија Димитријевића, поезија, литература и уметност су у сталној вези са богатим и сензибилним животом и вишесмерно напрегнутом односу са њим.³⁶⁵

---

³⁶⁴ Никола Цветковић, Милан С. Димитријевић – научник светског гласа и имена, *Наше стварање* 1-2, 2002. године, стр. 83-84.

³⁶⁵ Никола Цветковић, Милан С. Димитријевић – научник светског гласа, *Наше стварање*, 3-4, 2012, стр. 362. *Напомена*: У фусноти стоји: Миодраг Павловић, *Поетика модерног*, Графос, Београд, 1978, стр. 28. *Друга напомена*: Овај опширан приказ рада Милана С. Димитријевића (у два наставка) пролог је из књиге Николе Цветковића „Астроном, песник и друмовник“ (Животопис и библиографија).

САВА ДИМИТРИЈЕВИЋ

I У свечаном четвороброју *Нашег стварања* 4/2003, у одредници „Белешке о ауторима”, уз име Саве Димитријевића стоји: Сава Димитријевић, књижевник. Рођен 1938. у Лесковцу. Књиге прозе: *Свеће у снегу*, *Баче поголеме од сокаци*, *Камењ на памет* и *Подсисарчани*. ТВ драме: *Господин Клео* и *Мој ујак чудо од детета*; позоришна драма: *Верглаши* и драмски текст у рукопису: *Ће се жени Мика Дуз*. Живи у Лесковцу.

И он, Сава Димитријевић, мој колега, дугогодишњи новинар Радио Лесковца, сматра да ова одредница довољно казују о њему! Да му поверујемо. Уз широки осмех, и неку врсту само њему разумљиве журбе, на једно моје питање о његовом животу и раду, каже: „*О томе све најбоље зна Тома!*”³⁶⁶

Лако ме је убедио, јер знамо да је – тако!

У том, дакле, свечаном броју (насловна страна је видно обележена крупним бројевима 1953-2003) Сава Димитријевић се нашао у добром друштву најбољих лесковачких, али и познатијих српских писаца чији су се радови ранијих година нашли у *Нашем стварању*, па су се, по избору главног и одговорног уредника Димитрија Тасића, били део новог одабира. Свечани број *Нашег стварања* – поводом пола века излажења - штампан је на више од 270 страна, а „*Изабране странице*”, односно прилози из ранијих бројевима, заузели су – 121 страну!

II **ЛЕСКОВАЧКИ ФЕЛИНИ** - Литерарна појава Саве Димитријевића, половином педесетих година, у листу „Наша реч”, и у тек покренутом часопису „Наше стварање”(1953) значила је литерарно суочење са једним даровитим учеником лесковачке Гимназије³⁶⁷.

Поред првих песама у листу „Наша реч”, часопис „Наше стварање” 1957. године, из броја у број, објавио је три приче Саве Димитријевића: „*Дводинарка*”, „*Наш пољар*” и „*Црвено и плаво небо*”. Од те 1957. године, до данас, Сава Димитријевић исписује свој не мали стваралачки опус писца хроничара, публицисте, репортера, драматичара.

³⁶⁶ Сава Димитријевић мисли на Томислава Н. Цветковића, који је о њему доста писао и, за разлику од већине лесковачких писаца, који су крајње немарни, води педантну евиденцију, има богату документацију и библиотеку, а Димитријевићу је неколико година био – директор у Радио Лесковцу, где је он новинар од оснивања те станице, уредник Дневника и, накратко, главни и одговорни уредник и директор.

³⁶⁷ Томислав Н. Цветковић, Сава Димитријевић – лесковачки Фелини, Помак, бр. 21/22, јули-децембар 2001, стр. 20.

За све оне који су слушали бројне радио репортаже, репортерске записе, незаборавну серију „Породица Недељковић”, читали Савине приче, гледали позоришну представу на његов текст „Вреглаши” на сцени Народног позоришта Лесковац – ваља рећи: да је Сава аутор више радио драма (емитованих преко Радио Београда, Радио Загреба, Радио Пуле, Радио Лесковца; да му је Телевизија Загреб емитовала два драмска текста: „Мој ујак чудо од детета” и „Госпдин Клеон”, да је новинар испрва „Наше речи”, па Радио Пуле, а сада Радио Лесковца, да је више прича објавио у „Нашој речи”, „Нашем стварању”, „Политици”, „Освету” и „Помаку”.

Године 1990. у новопокренутој едицији „Наше речи” – Документарна проза, књига I, објављена је књига „Свеће у снегу” – људи и сокаци старог Лесковца, књига коју сам препоручио издавачима надахнуто:

„...Ово је књига медаљон – у правом, и преносном смислу; чуваће се истрајно, а читаће се страшно. Ово је књига сановник – толико је у њој нежних, дирљивих, лирских, изаплотних, ноћобдијских снарења, чежњи и надања... Овакву књигу могао је да испише само песник, сањар и снохватица... Ово је књига која се пише једном, а листа увек при помену Лесковца и духовитих Лесковчана.”

У оквиру поменуте едиције - „Наша реч” објављује (1994) и другу књигу Саве Димтријевића „Баче поголеме од сокаци”, а те исте године, Удружење писаца општине Лесковац, објављује му трећу књигу „Подсисарчани” са поднасловом као и код две претходне књиге: „Људи и сокаци старог Лесковца”. Годинама већ, „Наша реч”, из броја у број, објављује надахнуте текстове Саве Димтријевића под насловом: „Из старог Лесковца”, текстове неуморног трагача, неодољивога заговорника, оданог штитника и брижног чувара свега типичног за Лесковац и Лесковчане.

Сава Димитријевић је један од значајних писаца чија је претежна преокупација, нарочито последњих година, Лесковац и Лесковчани. Наравно, пре тога не заборављамо знамените Лесковчане који су своја најбоља дела исписивали „на лесковачком”: Сима Буних, лучоноша Српског позоришта („Дочек краља Милана у Лесковцу”), др Жак Конфино („Мој Јоцко”, „Моји општинари”), Наталија Арсеновић-Драгомировић („Лесковчанин у Паризу”), Сретен Динић („Наша работа”), Драгољуб Трајковић („Ладовинке и фотелјке”), Добривоје Катисазовић („Лесковачке чарламе и заврзламе”), Брана Митровић („Искрице из Дубочице”)...

Међутим, у односу на предратне завичајне писце Лесковчане – Сава је нешто особено; особеност његовог дела огледа се у задивљујућој хроничарској знатижељи и упорном настојању да осветли разгрананавање „стабла” Лесковчана – успех појединих породица и или суноврат других, те увећавање града и угледа његовог по ослобођењу од Турака.

Обићи бројне улице и сокаке, разговарати са стотине Лесковчана, може само стваралац који осећа неизмерну љубав према своме граду и суграђанима и има одговоран однос према задатку који је себи поставио. Као заговорник Сава уме да доведе саговорника у ситуацију да исприча баш оно што је карактеристично за саговорника и његову породицу, као и за комшијске односе и градске ујдурме. Све књиге Саве Димитријевића писане су на лесковачком, и прича тече лако и лакореко, забавно и заводљиво у маниру осведоченог приповедача.

%

Сава Димитријевић, као и остали савремени завичајни писци Лесковчани: *Слободан Костић Коста*, *Раде Јовић*, *Ненад Кражић*, *Гордана Томић Радојевић* - показују својим остварењима да је изражавање у дијалекту и могуће, и да изазива знатижељу и у срединама у којима се не говори „по лесковчаки”.

Стрпљив саговорник, а издашан приповедач, Сава је литерарним умећем допринео да казивања саговорника буду живописна, занимљива и узбудљива. Он на суптилан начин одсликава дух старог Лесковца, „српског Манчестера”, нарави и менталитет доброћудних Лесковчана, шароликост чувене лесковачке чаршије, милозвучност лесковачког говора којим се Лесковчани служе и данас, и овде, и свуда где се нађу.

„У Лесковац кад дођеш – ил’ ће идеш од реку, ел’ према реку, а десно и лево су север и југ...”

%

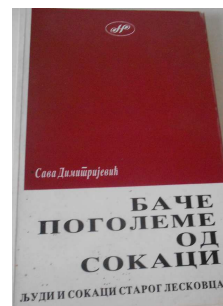
Ваља поменути да лесковачки говор има своју граматику (аутор *Јован Јоца С. Михајловић*), и свој „Речник лесковачког говора” (аутор, професор *Брана Митровић*). Зашто не рећи и то да су књиге Саве Димитријевића спомене на стари Лесковац, кога више нема (у стварности), али га има у памћењу преживелих и потомака им, прерастајући тако у Незаборава! Моје казивање о писцу Сави Димитријевићу, и његовом делу насловио сам: „Сава Димитријевић – лесковачки Фелини”. Приклонио сам се напису „Мој приватни Фелини” извесног *Жарка А. Спасића*, објављеног у „Нашој речи” 20. септембра 1995. године, коме Сава, у посвети, поручује: „На Жарка Спасића што у Београд живи, а на Лесковац стално мисли и сања плескавице, ћевапи и кои ти незервативи на цкару.”³⁶⁸

---

³⁶⁸У чувеном Прегледу лесковачког књижевног стваралаштва Д. Трајковића помиње се и С. Димитријевић: „Поред раније поменутих песника и приповедача, у нашем стварању су објавили своје песме: Никола Цветковић, Првољуб Пејатовић, Димитрије Тасић и још неки који нису издали посебне збирке, а од приповедача Сава Димитријевић и други. Сава је недавно написао и драму „Верглаши” која је прошле године приказана у лесковачком Народном позоришту, Преглед...стр. 123.

III

БАЧЕ ПОГОЛЕМЕ ОД СОКАЦИ - Један од најпознатијих и најбољих лесковачких писаца *Сава Димитријевић*, дугогодишњи новинар и уредник Радио Лесковца, у књизи под занимљивим насловом „*Баче поголеме од сокаци*” (људи и сокаци старог Лесковца, Наша реч, уредник Михајло Дедић), записао је много занимљивих згода и незгода. Писао је језиком препознатљивим за југ Србије, односно лесковачки крај, а по властитом признању, све његове приче су - истините. Из те занимљиве књиге, која је можда и понајбоље дело Саве Димитријевића, издвајамо неколико прича:

%

Милан Мазнић воли да попије, а највише се весели у хотелу „Круна”. Цигани кд чујев да је у кафану - саберев се и цело Подворце иде да гледа како се Милан весели. Из Подворце је и музика сс трубача Шефкета.

-Марсељезу! Марсељезу ми свирајте! – казује Милан.

Шефкет и цела музика свирив му „Марсељезу” и било коју песму оће да чује. Милан је највише у друштву Душана Чолака, касапина, у дрвену касапницу над реку куде мос. И едев они и пијев и на Милана се пријела цигерица од теле.

-За тебе, Милане, ако треба и теле ћу да закољем! – казује Душан Чолак.

И ткој и направи - доведе теле, заклаше га куде реку, извадише из теле цигерицу и онакој још врућу испекоше гу на цкару куде ноћне ћевапције.

У поноћ Милан и Душан Чолак отидев сс фијакер у Светоилијску цркву. Милан улегне у дзвонару и повуче конопац и зазвони дзвонара у поноћ, дзмини дзвонара и од силно звонење град се пробуди и узбуни. Јер, дзвонара кд дзвони у тој доба и у било кое доба кд неје време за тој - тој је или узбуна или мобилизација. Ујутру, Милана викнев у општину и он плати казну што је у нић кд му нее време звонија дзвонару Светоилијску.

Милан много време проводи по кафане – ако га дом не испрати музика, ондак га пијаног донесе неки од пандури. У кафани му се пријатељи и други гости обраћају за лекарску помоћ.

-Докторе! – казуе му еднпут ники кафански гост – много кашљам, начесто сам заневаљаја, назеб ники може бити!

-Добро је кд кашљаш! - казује му Милан.

-Како добро, докторе! Кд ме уфати кашаљ не могу до ваздух да дођем!

-Е, сг ће видиш за које је боље да кашљаш него да не кашљаш! - казује Милан и наручује да дође фијакер. Седоше у фијакер и отидоше на Светоилијско гробље. На гробље искочише из фијакер и Милан казује:

-Јованееее! Јоване, кашљаш ли, бре, како си!

Ал, из гробље – ништа се не чује.

-Живадине! – вика Милан - кашљаш ли, Живадине, како си, бре, Живадине!

Из гробље - па се ништа не чује.

-Ете - казје Милан на онога што је пошја с њега из кафану - ете, чујеш нешто, јавља ли се ники, жали ли се ники на кашљање, чу ли се Јован, јавља ли се Живадин!

-Не чујем ништа! - казује онј човек - не чујем ништа и ники се не јавља!

-Ееее! - вика Милан Мазнић - и не мож ги чујеш - они не кашљав и нема ги више. А ти кашљаш и туј си. Добро је. См ти кашљај и ништа се не секирај!

%

Тома Ципулка кд се напије цели штосеви паре од иљадо и две иљаде фрља у шпорет. У јесен закла свињу, направи вешалке и спржу и викну Бошка Јаћимовога, Леку берберина Каракеју, а њи се нагњете и Мика Каракеја. На астал све што од свињу може да буде - изнесе се. Жена на Тому Ципулку донесе бокал од три четири кила вино – ладно, дирек из бчву у подрум, пени се. Она донесе - они попише. Савка донесе и други болак - они га попише, побрго него онј први. Бошко Јаћимов и Лека Какакеја - суви бурићи. Све што се изнесе на астал, а нее вода – они одма попиев. Тома Ципулка казуе:

-Савке, донеси други бокал!

-То је трећи! - казује Савка.

-Добро, Савке, донеси трећи бокал!

Савка стоји пред врата, а Бошко Јаћимов казуе:

-А, не, не, Савке, немој да доносиш, више не можемо!

А Тома Ципулка диже руку па акну у астал - све се чаше окренуше наопачке.

-Па, добро, бе - вика Тома Ципулка - кој је овдена наређује и господари, мајку му! Савке - донеси! Ја сам газда.

У собу - зорт. Седиш туј и нема мрдање док Тома не каже да се иде. И ткој - до пладне едење и пиење!

%

Сава Димитријевић, тај виспрени лесковачки новинар, приповедач и песник, записа: „Оној што је имало да буде - дође и беше!”

У Поп Стевин сокак смо Кевче Пикљаче имала фини граматички говор. Она никад не казуе: „Жико!”. Него: „Господ Жиико!”. А увече има да искочи на сокак и децу учив како да се држив кд шетав с младићи или играв.

-Ако играте - то морате оооовааако, па оооовааако!

И кад прекара деведесету годину, Кевче Пикљавче, обуче старинску српску ношњу - на њума пинђурица, либаде, фес, тепелук, сат и ланац. Иде

код рођаци у гости, а куде Жику Брку кд отидне поседи и по неколико дна. Стално накашљује и на Дару, Жикину жену казуе:

-Ете, снајке, идем, кашља́м и викам - и до године!

%

Кд Коле Кука седне с другари у Дорину кафану, ел у кафану на Владу Шатора и Влајка Дунију - ники не сме да шукне! И блек музика мора да буде!... Куде њега се вино не пије из килаш него см из балони и у шашу обавезно по кришка од јабуку - да на вино извуче киселину.

Коле Кука, Циле Цоца и другари гим кочијаши, матрапази и фијакерис ти узев блек музику и отиднев куде Циле Цоцу у Кајсин сокак. Музика не престаје. Небо се кида од трубе и ударање у гоч.

-Милке! - вика Циле Цоца на жену си - испрегни коња и одведи га у шталу!

Милка испрегне коња ис фијакер, одведе га у шталу и да му да еде. Циле, Коле Кука, Алекса Ђелаш, Влајко Дунија, Влада Шатор и другари гим ударив на мезе и ракију.

-Милке - казуе Циле Цоца кд му се жена врне из шталу - сг да испржиш едно четерес - педесет јајца - да едемо ко људи!

...Милка јајца не пржи у тигањ, него узне тепсију и крши јајца, а она падав, падав у тепсију. А тепсија - колко астал широк - толко и она зафаћа.

%

У много верзија, у бројним причама, па и књигама, описан је део живота фамилије Мите Бурета. Једну од верзија прибележио је и Сава Димитријевић.

На Св. Илију, на сабор куде Светоилијску цркву, слеже се народ. Кабезе и кликери, крушке чеклике, диње и лубенице.

На сабор и Мита Горчић, ђевапчија. Ради цкара - ђевапи, пљескавице и кобасице. Еде се више него што може да се изеде и пије се колко кој може да попије. Мита казује да може буре пива да попије.

Другари му викав да не може. Притисла врућина. Упекло. А Мита пије, пије - и попи пиво, а празно буре пушти низ Светилијски пут. И стркаља се буре, отиде низ пут, а на Миту остаде надимак - Мита Буре!³⁶⁹

---

³⁶⁹ О раду новинара и писца Саве Димитријевића, добитника бројних награда за књижевно стваралаштво, писао сам у Политици, али и неколиколистова и часописа и притом посебну пажњу посветио његовом познавању лесковачког дијалекта, али и уметничким вредностима његовим дела, која су својеврсна хроника старог Лесковца.

ЉУБИША ДИНЧИЋ

I

Љубиша Динчић, новинар, публициста и писац. Рођен је у Лесковцу 1951. године. До сада је објавио књиге – драма *Државна тајна*, *Живео народ* и *Прељубници*, а аутор је великог броја радио драма. Његов позоришни комад „*Државна тајна*” игран је на сценама у Новом Саду, Београду, Крушевцу, Куманову и Лесковцу. Аутор је романа *Уклето* и књиге *Бела земља* (белези). Динчић је аутор монографије „*Школа поред реке*“ написане поводом 100. годишњице ОШ „Светозар Марковић“. Добитник је октобарске награде градова Власотинца и Лесковца за новинарство и драмско стваралаштво.

II

БЕЛА ЗЕМЉА - Људи срећније руке, рођени под срећнијом звездом, одњихани у бољим колевкама, крену светом, обиђу многа знаменита места на овом земаљском шару, запишу своје утиске и од тога направе литературу. Ону, не тако честу, путописну.³⁷⁰

Почело је то на овим просторима са Љубом Ненадовићем, његовим Писмима из Италије, наставили су потом Исидора, Раско, Црњански, Десанка и још по неки значајнији српски писац и путописац. ...Љубиша Динчић није имао амбицију да уђе у круг поменутих, а ни пара да обиђе она места о којима су они писали и којима су се дивили, и своје дивљење записано понудили читаоцима. Пише о селима нашег краја.

И, ево већ неко време, из броја у број Наше речи, читамо његове сјајне, лирски надахнуте, људски топле текстове о селима. О селу се много причало и писало, много се прича и данас, сва је прилика да ће се о селу причати и писати и у времену будућем. Али како, на који начин причати и писати о селу? Брана Ловренски и Милош Тасић су писали о селу у најбољим манирима соцреализма у новинарству и новинама. Жика Лазић и Душан Савковић су о селу писали са увредљивом иронијом до карикатуралности...

(...) Љубиша Динчић избегава све ове замке, зналачки и професионално. Перо искусног новинара и врсног znalца села, сасвим сигурно и без подрхтавања, исписује сјајне странице о селу у свом и нашем невеселом времену и на овом не баш срећном простору.

Има у тим текстовима изврских описа природе, чеховљевски интонира их, оригиналних досетки о лубеницама које се сунчају, врцавих дијалога

³⁷⁰ Светолик Станковић, Истина о селу, рецензија, Љ. Динчић, Бела земља објављен, стр. 211.

са саговорницима. Уме Љубиша Динчић да разговара о свему што мучи сељака. Нађе за саговорнике и оне који су се тек сада сетили да су са села, да имају њиве и ливаде, воћњаке и винограде, да мотика нема уграђене чипове већ обичну дрвену држалицу и да се њоме веома једноставно рукује, па је се треба прихватити без предрасуда, да би се преживело у овим тешким и мучним временима.

Али Љубиша Динчић не карикира, не подсмева се ничему и никоме, покушава да све разуме и да свему да свој, лични печат казивања. Блесне овде – онде понека саркастична реченица, исплива на тренутак иронија осенчена благом сенком свакидашњице, али све је то са мером, јасно видљивом намером да аутор поштује своје саговорнике и да о њима пише са великом љубављу врхунског професионалца.

Динчић не драматизује своја казивања о селу али и не улепшава. И ту је негде, на средини, заправо тамо где је најчешће истина о селу и сељацима. У томе је заправо, највећа вредност ове књиге.

III

ЖИВЕО НАРОД - Кад је пре неку годину лесковачки новинар Љубиша Динчић написао своју прву драму „Државна тајна” знао је добро да је то најтежи књижевни род који најпре подразумева добру дозу талента и нешто више занатског искуства. Тај текст постављен је у лесковачком Народном позоришту и одигран је четрдесет пута што се мерено неким параметрима може сматрати успехом ако се зна да су поједини текстови великих аутора само премијерно извођени и никад више, бар на сцени поменутог позоришта. У то време код Динчића се јавља права књишка амбиција и као резултат тих његових напора имамо и текст друге драме под насловом „Живео народ”.³⁷¹

Кад већ имамо и други драмски текст, касвим је извесно да се не може заобићи навика поређења у смислу питања има ли напретка у овом духовном предузећу. Могло би се рећи да има у смислу што аутор приликом писања „Државне тајне” није имао на уму неке принципе Аристотелове поетике у смислу поштовања јединства времена, простора, места и радње. У драми „Живео народ” ови принципи су у доброј мери заступљени, а ако се томе додају и добро одмерене и распоређене дидаскалије, напредак је више него очит.

Иначе, сама драма „Живео народ” је једна снажна метафора о још свежем времену које смо на размеђи двадесетог и двадесет и првог века слуђени преживели, метафора о времену у коме су комунисти отпевали своју последњу националистичку лабудову песму, којом су један народ гурнули у гето и безнађе.

Кроз причу о малом провинцијском циркусу и његовим актерима, испричана је управо прича о нама самима, прича у којој аутор није

---

³⁷¹ Станко Миљковић, Сваки кавез жури своју причу, рецензија, Живео народ Љубише Динчића, Наша реч, Лесковац, 2002, стр. 49..

понудио неку нову наду, а нада нам је данас најпотребнија. Иако су актери драме талог са дна људског живота, појединци међу њима комуницирају лепом књижевним језиком, што на крају не сме да чуди. Међутим, поједини ликови говоре и својим кућним дијалектом, па се то може узети као мана овог текста. А сваки читалац ће моћи да се одреди према овом тексту, тек кад драму као књигу буде имао у рукама.

IV

УКЛЕТО - Најдраматичнији моменат романескног првенца Љубише Динчића „Уклето” јесте само проклетство, усудност или дословце насловљена уклетост. У дубини бића сваког његовог лика постоји једна тајна у коју је немогуће проникнути, да се нико не може, без остатка свести на своје видљиве поступке и да се прича о њиховом животу у књижевној стварности овог дела расплиће строго судбински, односно фатално.

Градећи своје дело од неколико међусобно преплетених приповедних и временских равни, аутор то чини издижући их симболично до уклетости породице, поднебља, читавог света.

Овај наоко препознатљив оквир у коме се одвијају све познате равни послужио је аутору да причу обликује лирски, поетски и уметнички вредно исказом древне бременитости поруке да је све морало да се догоди, ако се збило.³⁷²

%

После узлета у тајанствене пределе драмског стваралаштва (драме „Државна тајна” и „Живео народ”) прекаљен за смелије литерарне подухвате Љубиша Динчић, у стваралачком преображају залази својом прозом у један комплексан књижевни жанр, роман.³⁷³

„Уклето” Љубише Динчића је по броју страница на колебљивој граници између дуже приповетке и романа. Насупрот развијеној фабули, временско – пространој каузалности, имамо модеран тип романеске структуре. Сужава се епска наративност, фабула се редукује, временске и просторне одреднице се релативизују. Тако се постепено, у прозни текст уграђују елементи лирског израза.

Тема романа „Уклето” је исувише позната (распад породице, проклетство), у књижевности већ толико употребљавана да се опасно приближава граници семантичке „испражњености”. Фабуларно језгро „Уклето”, премда заплета у чисто класичном смислу баш и нема, твори „историја” једне од многих породица располућених између патријалхалног менталитета и „усуда” који долази са новим временом. Градећи своје дело од неколико међусобно преплетених приповедних и

³⁷² Саша Хаџи Танчић, рецензија, Уклето, Филекс, Лесковац 2004.

³⁷³ Дејан Ђорђевић, Тематска конвенционалност модерног израза, приказ (Љубиша Динчић, Уклето, Филекс, Лесковац 2004), Помак, бр. 27 - 28, јул – децембар 2004, стр. 37.

временских равни, аутор то чини издижући их симболично до уклетости породице, поднебља, читавог света.

Овај високо препознатљиви оквир у коме се одвијају све поменуте равни послужио је аутору да причу обликује лирски, поетски и уметнички вредно исказом древне бременитости поруке да је све морало да се догоди, ако се збило, наводи у својој рецензији књижевник Саша Хаџи Танчић.

„Уклето” је роман лабаве композиције (руши се временско-просторна узрочност, присутни су хронолошки скокови). Проза је врло близу лирском исказу. Догађаји се описују у дисконтинуитету, онако како се одвијају у самом аутору и његовим јунацима.

(...) Једна од особености овог романа је то што сви ликови говоре језиком којим говори и сам наратор. Индивидуализацију и карактеризацију писац надокнађује њиховим размишљањима и животима који живе и тиме доприноси да читалац може доживети „пуноћу” литерарне слике која му је предочена.

(...) После свега, очигледно је да Љубиша Динчић није превише инсистирао на формалном перфекционизму, већ успева да једноставно исприча ону стару, увек исту и увек различиту, причу о егзистенцијалној мучнини. Одабирајући да прича о губитницима Љ. Динчић је одабрао надмоћну уметничку позицију и та надмоћност је искоришћена.

Суд о постојању списатељског талента Љубише Динчића никако није у питању; ваља рећи да од овог писца читалац још увек више очекује.

%

Љубиша Динчић новелом или малим романом Уклето, заглаван у тајне лесковачке котлине, исписује доказе за једначину по којој се изводе тачне формуле и сразмере непријатељских сила пред којим човек нашег простора нема куд да се склони. Живот је вековима био тежак и уклет, како у Лесковцу, тако и у целој Србији, услед чега ни смрт не успева да стави тачку на патње људи које је тај живот изневерио. Отуда визија бесмртности као последице зле силе која има натприродно порекло и подиже мртве из гробова, ако већ сама природа, заједно са већ уобичајном издајом лепих очекивања од наопаке судбине, није успела да засити глад за смисленим животним расплетима, како би се упокојила душа смртника. (...) Бајковита повед Љубише Динчића игра на карту препознатљивих превредновања повести на крају бурног српског двадесетог века. (...) Код Динчића је видљива тенденција да кроз пример Јефимијевог доба, пуног злодуха српске давнине, ратно Огњеново спасавање и поратно његово страдање, уз три доказна става, изведе једначину на поуку читатеља; и то није лоше, утолико што није афектирано ни претенциозно. Писац је применио средства која одговарају достигну циљу, за који се на сву срећу, мудро определио.³⁷⁴

---

³⁷⁴ Драган Тасић, Формула уклетости у три доказна става, Завичајни круг и српске теме, Филекс 2006.

МИХАЈЛО ДОЈЧИНОВИЋ

I

Михајло В. Дојчиновић рођен је 29. септембра 1934. године у Броду, општина Црна Трава. Основну школу учио је у Броду и Предејану, а гимназију је похађао у Лесковцу, Чачку и Шапцу. У Новом Саду је завршио средњу медицинску, а у Београду Вишу медицинску школу. Студирао је филозофију у Београду и Скопљу. Правни факултет завршио је у Нишу. Као средњошколац, у Шапцу и Новом Саду привлачи пажњу књижевне јавности. Његов књижевни рад заступљен је у заједничким збиркама: *Песмотис* (Лесковац 1977), *Глубочица између обала* (КК Глубочица, Лесковац 1986, 1988, 2003 и 2004) и *Збирци радова лесковачких писаца* (Удружење писаца општине Лесковац, Лесковац 1988). Песме су му превођене на француски и македонски, а приче на руски језик. У раду књижевних клуба био је ангажован као члан Управног одбора КК „Светислав Вуловић“ у Лесковцу, члан Управног одбора и председник КК „Глубочица“, члан Управног одбора Удружења писаца општине Лесковац и члан редакције листа за књижевност, уметност и културу Помак. Од значајних књижевних награда треба поменути Октобарску награду Лесковца и Златну значку КПЗ Србије.³⁷⁵

II

КЊИЖЕВНИ РАД – Дојчиновић је објавио следеће књиге песама: *Сунчева река* (Социјален борец, Битољ 1971), *Звездане кише* (Просвета, Ниш 1974), *Шапат бреза* (Културни центар Лесковац 1977), *Заустављено време* (Литера, Ниш 1979), *Вертикале* (Нова просвета, Београд 1988), *Помоћни зов* (Књижевни клуб Глубочица, Лесковац 1991), *Одбегле тишине* (Књижевни клуб Глубочица, Лесковац 1994), *Љубав на мрављи поглед* (Удружење писаца општине Лесковца 1998), *Уштапове шуме* (Филекс, Лесковац 2004) и *Додири* (Филекс, Лесковац 2006). Објавио је збирку прича за децу и младе *Венац од звезда* (Удружење писаца општине Лесковац 2004), и романе *Требежина* (Филекс, Лесковац 2008) и *Мртвица* (Филекс, Лесковац 2011).³⁷⁶

Михајло В. Дојчиновић је песник који је своју присутност у поезији потврдио са седам збирки песама. Овај песник је од почетка бављења поезијом изабрао сажет песнички израз, онај чија су изворишта у поезији

³⁷⁵ Михајло Дојчиновић, *Мртвица*, Филекс, Лесковац 2011, стр.120.

³⁷⁶ Михајло Дојчиновић, *Мртвица*, Филекс, Лесковац 2011, стр. 120.

Момчило Настасијевић и Васко Попа. Поезија овог песника окренута је човеку и животу, дакле оној непоновљивој и божанској лепоти којој нема прамца. Отварајући се према свету, овај песник истовремено одређује свој однос према њему и однос света према оним загонеткама које би песник да разреши и осмисли.

*Изнад темена
камени нишан
у небо*

*Беоњаче Чемерника
као глад
огњем разарају равнице*

*Јека земље
у зебњи
(Камени нишан)*

Песник је свестан да му је суђено да дели судбину свог народа и отуда чини покушаје да јасније дефинише координате оних веза којима су људи крвно везани за постојбину. Овде није реч само о историјском памћењу, већ и о хуманистичкој димензији самог песника и о његовој решености да поезијом искорачи из опне властите судбине, да одбаци скромну кућицу пужа и да слободно дише под озвезданим небеским сводом.

(...) Посебно ваља указати на слојевитост поезије Михајла В. Дојчиновића.

*Из погребне ноћи
обале
измамиле месечеве сокаке*

*Каравани
приближили ћувике
злаћаним стазама*

*Од чуда погледи морнара
остали заковани
у звезданом ињу
(Звездано иње)*

Покаткад осетимо у његовим стиховима и благу печалбарску тугу и сету, ону коју је понео од детињства из црнотравских успаванки. Каткод се овај песник окреће прошлост, он то чини једино из разлога да боље протумачи стварност, јер тешка је и неописива грешка заборавити корене.³⁷⁷

---

³⁷⁷ Др Славољуб Обрадовић, Траг у времену, Зборник радова лесковачких писаца, Удружење писаца Лесковца, Лесковац 1998, стр. 13.

III

УШТАПОВЕ ШУМЕ – Михајло Дојчиновић у свакој својој збирци задржава језик и ток и остварује поезију препознатљивог сензибилитета и лирског штимунга у коме се мисаона нит провлачи једним снажним током, али и садржи нове акценте и нове валере. Он је у збирци „Уштапове шуме” препознатљив али и на изврстан начин нов. Он је благо замишљен, увек отворен према доживљају, али и склон необичним језичким склоповима, ствара углавном лирске минијатуре које се одмах не отварају поимању и које захтевају пажљиву сарадњу читаоца, изазивајући асоцијације на дубоко запретење доживљаје и осећања.

У овој збирци „Уштапове шуме”, чији и сам наслов изазива различите асоцијације и позива на размишљање, Дојчиновић је нешто отворенији, ако се тако може рећи, према читаоцу и сам открива смисао и дубоке токове своје песме, али ипак углавном остаје у оним пределима духа, сензибилитета и осећања која су га карактерисала и раније.³⁷⁸

%

Збирка „Уштапове шуме”, девета у низу Дојчиновићевих песничких књига, садржи 63 песме испеване у потпуно слободном стиху.³⁷⁹

Реч је, махом, о кратким песмама, каткад минијатурама, у којима кондензован и непосредан песнички исказ поцртава лирску експресивност збирке. Притом, звуковна језичка димензија Дојчиновићевих стихова, иако не поседује традиционалну ритмичност, изражену, пре свега, у правилном метру и рими, даје збирци посебну субјективност. Песников језички материјал, чести необични склопови речи, спајање наизглед неспојивог, изазивају, како каже рецензент књиге Николај Тимченко, „асоцијације на дубоко запретење доживљаје и осећања”, у песми „Сећања”, на пример:

*Звездају сећања над скретницама врелих одрона
игленим кошмарима и ђерданима вратоломних роса
искованих раздања у распрелом ињу ватре
и кораку јагунастих бичева*

Тешко је, намах, растумачити песничке слике и метафоре које доносе Дојчиновићеве стихови и проникнути у њихову симболику и смисао, али њихова учесталост, понављање, енергија којој исијавају, откривају нам, ако уронимо у њих и читамо их од корица до корица, песникову поруку, ма колико она, треперава, у фрагментима измицала нашем поимању.

Ако је наслов збирке срж смисла целине, онда су „Уштапове шуме” срећно изабрани наслов, јер ова, на први поглед, загонетна синтагма

³⁷⁸ Н. Тимченка, рецензија, Уштапове шуме, Лесковац 2004.

³⁷⁹ Др Душан Јањић, У знаку светлости и тајанства, Помак, 29/30, јануар-јун 2005, стр. 24-25; Приказ преносимо у целини.

озрачује целу збирку, дајући песмама које је чине кохезивно својство. *Уштап, пун месеца*, и шума имају мноштво симболичких значења и буде различите асоцијације. Упућују, најпре, на песников додир са природом, на његову блиску везаност за њене феномене кроз чије испреплетане слике и спрегове он одгонета свет и суштину човековог постојања.

С једне стране, наш песник посматра месец, дакле и уштап, превасходно као симбол, преображаја и раста, шуме види као извор обиља и плодности и као посредника између земље и неба. Уштапове шуме, мада део природе, симболизују целу природу, бујну, животодајну, пуну светлости.

Целина збирке је у знаку светлости, сјаја:

*У сјају
ружиних усана
бисерне године
уткале
чаробне ватре*

Дојчиновићеви стихови купају се у сјају „тек запаљених уштапових шума”, разиграни су облаци, зоре, брзаци, птице, макови, разиграно је „око дана”, кише су раскашашне, ветрови пребрзи, врлетни, кршни; таласају „златне влати траве”, обале су зажарене, планине раскошне, крв узаврела; у располућеном дану царује биље, горобиле – руже, булке, јаглике, маслачак, ђурђевак, божури, траве. Царују и зоре, кад се дан буди, зоре плаве, заплавеле, запаљене, ужарене, заискрене, седефасте, зоре потопа, пропланци зора. Песник „Уштапованих шума” осећа природу живом, динамичном, доживљава је као непресушну животну радост:

*Невидљиви цветови срца
Бокоре травама среће*

Природу, испуњену сјајем и мирисима, Дојчиновић слика разним бојама, али превлађујућа боја његовог лирског универзума је бела. Бели су облаци, галегови, облаци, беле су бреге, руже, реке, голубице, лабуднице” (на прсима белих лабудова љуљашка усамљеног месеца), беле су белине. Доминација белог има очито сврху да се призори сјаја и светлости јаче нагласе у збирци.

У песмама Михајла Дојчиновића приметно место добија небески свод, уз месец, и звезде, тако да песник проширује свој доживљај природе на целу васиону. Плућају, у стиховима, космосом звезде захуктале, заблуделе („сјајне кугле неба”) „разлама се запаљено небо”, „са неба силазе громови”, „камен двори сунцем потопљени”, „на разиграним жицама пукотине сунца”.

%

У његовом песничком сазвежју чујемо стихове из песме „Докови“:

*Докови
Застају по сечивима стопала*

*Ватре
У узаврелим чежњама*

*Сакривени набори
У усијане научине*

Кроз бројне метафоре и персонификације васиона се оживљава, постаје блиска, уплива се у земне ствари („Залудела сазвежђа/ нестају у бури недогледа/ и уплићу душу/ у непознате ветрове”). Успоставља се нераскидива веза, бришу се границе између небеског и земаљског.

Дојчиновићева књига није, међутим, једнозначна, обележена једино светлошћу. „Уштапове шуме” имају и своју другу страну, додуше мање видну. Символизују и тајанствено означавају нешто што је загонетка, недокучиво, несвесно, нејасно, мрачно. Шуме и ноћ крију своје тајне, несазнатљиве, непојамне („У тајнама шума /језере бисерни погледи/ несмирених снова/ и руку); својим чинима залуђују, обузимају намернике („У венама шума/ стао зачаран поглед), станиште су натприродних бића („Чаробне виле/ шапатима ноћи/ опчиниле дах река/ и сагорелој гори/ подариле сопствена срца). Знак су таме, ноћних мора („Ноћне море/ сузама засениле уштапове шуме/ ветрове несном несанице).

У свет уштапових шума улазе ненадано и самоћа, туга, очај, бол, нарушавајући склад ведрине и радости („Избија бол /у тугу предака). Превагу, ипак, односи светлост као излаз из мрачног беспућа („Капи сунца /разбиле распуклине водопада”, „Стабла ужарених зора /пробудиле звездано гледну висину/ зачету у лишћу бреза).

Тако се у Дојчиновићевим песмама смењују и преплићу светлост и тама, као два вида самог живота, сатканог од среће и несреће, радости и туге. Јарки, пак, призори природе, од којих су саздани песнички стихови, оквир су за његове лирске рефлексije о судару два животна принципа, о времену, вечности, пролазности, смислу живљења.

Збирка „Уштапове шуме”, сликовита и мисаона, приказује Михајла Дојчиновића као песника особеног стваралачког формата.

У једној од својих песама, „Издалека“, Дојчиновић поручује:

*По жити огњева
Прити
Чело земље
У ужегле стабљике
Дланови од жита*

*Испод замрачених капија
Заточена светлост
Суновратни увир сутона*

*Издајека
У оку камени поклонници*

IV

САМОЋА И ЛЕЛЕК ДУШЕ - Наш песник из Брода код Црне Траве објављивао је широм земље у разним листовима часописама. А сада, пред нама је зрели песник који још има унутрашње снаге и јаку мотивацију да разоткрије, именује и варира своје мисли и снове, стрепње, законе и нагибе душе у овим лирским целинама. Његове посланице почињу песмом насловног емотивног кода - „Поноћни зов” и закриљују се симболичним стиховима који инкарнирају унутрашњу стрепњу и загонетно – болно тајанство недодирљивог бескраја.

Недовољност печалног живота избија из многих стихова концизне мисаоности и лиричности, писаних без риме, али не и без ритма који омогућује ненаглашена интерпунктивност; тај жубор речи каткад је слаповит, каткад стешњени точурак, а она опет мутна вода, силна, луда, болна...

Мада стилски-језички сва у модерној фактури, Дојчиновићева песма изненади нас и неким елементима романтичарске експресије, наговештајем тихе клонулости и стрепње, страсти трајања и повргавања страсти у самој клици, у стрмљењу ка вишем избављењу. Песник је час брижни пастир тужних успомена које раздиру душу, час себар изгубљен усред свог завичаја, скамењен, нестало „у вучјем гласу” у самоћама које „другују по трагу несна”. И тако се у бескрај пред нама одвијају секвенце сна и јаве, ти покидани делови филмске траке, једног осећања”³⁸⁰.

%

Насловна песма „Поноћни зов” наговештава да ће све поћи од храма живота. А куда? „Полемичке линије живота” су само једна стаза. Дојчиновић не тражи централну тему. Он ослобађа медитацију сваке зависности у свакој лепоти тренутка, медијски изазов, оно што извире из рефлексije песника, из опстојања филозофске мисли, можда из једног стиха који ће зауставити и најкритичнији тренутак који нас упућује на НЕШТО.

Тај лирски кисеоник буди мисао, распреда машту и нуди свој субјект. Та побуна лирског сугерише али не условљава. Ми можемо и не морамо поверовати у мисао постојања таквог живота. Песник каже да је у том „грозничавом говору” метеор „добри живот” („Метеори љубави”).

---

³⁸⁰ Зоран Чановић, Самоћа и лелек душе, приказ, Лексикон писаца лесковачког краја, стр. 33.

Срећа ником није наклоњена. Никог није ни издала. Она је дух времена. Човек је доживљава иако „тужне мелодије кидају душу” („Дозиви”). У тој свељудској драми има нешто НОВО. То ново је у несталности мотива у којима су спектарне духовне светлости.

Неисцрпном снагом тумачи духовна пространства. Непрестани изазови су у тумачењу, у претакању, у ненаплаћивању, у напуклинама, у зеленим надама. Можда је то и једини песник коме не сметају парадоксални тренуци. Његове лирске жице дају унутрашњу хармонију, глас носталгије, сан сањалице, пијане ветрове да би „у поломљеним видицима” затражиле и љубав и цветни одсјај и „лик сунца” („Кап суза”).

Пред нама је човек у целом свом достојанству. Он није оптерећен сексом, влашћу, јер „ватрене звезде ватрају своје уморе” („Ватрене звезде”). Пред нама је много животних детаља, право богатство лирских мотива и рефлексивна.

Дојчиновић отвара врата живој поезији рефлексивним тоном лирике, његов језик чини литературу, облик песме, изворишта подстицања на размишљање. Поетска реч у доброј спрези са рефлексивним, са животом из којег извире инспирација”.³⁸¹

Песник Дојчиновић пева у песми „Самододир”:

*Гвоздене сенке
Плешу
По ужадима снова
По спиралама осмеха*

*На рези сунца
Разпет дан
Процветава на ружине гране
У нежност
Занемелих белина*

*Зидови зора
Руше мале светове
И мале лепоте сунца*

*У трави остали
Погубљени самододир*

%

Песник Михајло В. Дојчиновић, познат је широј читалачкој публици, јер поодавно објављује песме у многим листовима и часописима. У збирци „Одбегле тишине” опевају се разноврсни трептаји немирне људске душе.

---

³⁸¹ Станко Ђорђевић, Звездана зрења укључалих немира, Лексикон писаца лесковачког краја, стр. 34.

А песник све то повезује са кретањима у васиони. Све је уперено против застоја и тишине.

У погледу форме, метричке и језичке структуре, стихови су посве модерни. Поједини се, чак, узвисују и над нашим песничким стандардима.

Стих је најчешће избрушен, врло поетичан, а израз стегнут. Уочава се стална песничка тежња да са мање речи изрази своје мисли, осећања и сазнања.³⁸²

V

МРТВИЦА – Мртвица је други по реду роман истакнутог српског књижевника Михајла Дојчиновића. У њему се Дојчиновић, после првог романа Требежина, и надовезујући се на њега, предаје евокацији давно прохујалих времена испуњених вековном борбом народа црнотравског краја за слободу.³⁸³

Слично поступку који примењује у Требежини, писац овде испреда причу поштујући историјске догађаје и ослањајући се на релативна документа, записе и предања, али минули стварност дочарава кроз вешто сročене дијалогe и описе којима повезује нити романа састављеног од низа испреплетаних повести и људских осбина у временском распону дужем од једног столећа, од деведесетих година 19. века до краја Другог светског рата.

Роман је широка, епска слика народних буна и устанака, неугасивих тежњи Црнотравац да опстану, да се избаве из канџи окуртних завојевача, турских и бугарских. То је потресна драма о житељима овог дела југоистичне Србије изложених покољима и нечувеним зверствима. Мртвица, која је, као и Требежина, стратиште, губилиште, место свирепих злоћина, у роману постаје симбол страдаљништва једног народа, али и отпора његовом затирању.

У страдања која чине потку романа, Мртвица је и приказ свакодневног живота народа, његових обичаја, у коме има места и за дирљиву љубавну причу. Као реалистичка инкарнација прошлости, књига Михајла Дојчиновића, пред уметничке, има и знатну документарну вредност.

---

³⁸² Проф. др Момчила Златановића и проф. др Тихомира Петровића, Одбегле тишине трептај душе, Лексикон писаца лесковачког краја, стр. 35.

³⁸³ Проф. др Душан Јањић, рецензија, Мртвица, роман Михајла Дојчиновића, Михајло Дојчиновић, Мртвица, Филекс, Лесковац 2011, стр. 119.

НЕБОЈША Б. ЂОКИЋ

I

Небојша Ђокић рођен је 1960. године у Бачевини, код Лебана. Завршио је Факултет одбране и заштите у Београду. Песме су му објављиване у Нашем стварању, Нашој речи, Помаку, Лучи, Стигу, Свитку, Лесковчанину, Алијанси и Вечерњим новостима. Прву збирку песама „Долазиш из ветра“ објавио је 1994. године у издању „Хата“ из Београда. Другу збирку песама „Недосањани круг“ објавио је 2000. године у издању Књижевне заједнице „Вељко Видаковић“ из Ниша. Небојша Ђокић добитник је прве награде на традиционалном конкурс за најлепшу љубавну песму „Жубори са Моравице“, Дом културе из Ивањице издао је трећу збирку песама „Мама времена“, 2006. године. Заступљен је у више зборника и заједничким збиркама песама. Живи и ради у Лесковцу.³⁸⁴

Удружење писаца Лесковца објавило је 2012. године Ђокићеву четврту збирку „Између сенке и камена“.

Ђокић је заступљен у Зборнику радова лесковачких писаца.³⁸⁵

II

ДОЛАЗИШ ИЗ ВЕТРА - Говорећи схематично, са извесном дозом Дупрошћавања, аутор стихова „Долазиш из ветра“ пева о теми због које су песници од искона умаkali перо, и која је одувек у жаришту интересовања не само уметности него и општих филозофских рефлексija. И Небојша Ђокић, дакле, пева о љубави у најобичнијем, примењеном смислу речи. У у његовој поетској визији љубав је драга, стварна, од природе, „обнажена“, у исти мах невидљива, етерична, звук или Јелена које нема.³⁸⁶

Аутор збирке „Долазиш из ветра“ као да на врху свога пера носи чежњу и лепоту у исти мах. Ипак је поетска реч, „песничко писмо“, потврђује се

³⁸⁴ Небојша Ђокић, збирка песама „Између сенке и камена“, Удружење писаца Лесковца 2012, стр. 81.

³⁸⁵ Зборник радова лесковачких писаца, КК Глубочица, Лесковац 2013, стр. 36. *Напомена*: О аутору је записано: Небојша Ђокић је рођен 4. октобра 1960. године у Бачевини, општина Лебана. Основну и средњу школу завршио је у Лесковцу, а Факултет одбране и заштите у Београду – професор одбране и заштите. Књижевно стваралаштво: „Долазиш из ветра“, песме (ХАТ, Београд 1994), „Недосањани круг“, песме (Вељко Видаковић, Ниш 2000); Заједничке књиге „Галаксија Миљковић“ (избор из поезије посвећене Бранку Миљковићу, приредио Горан Деспотовић, Удружење књижевника Србије и „Свитац“, Пожега 1998). Заступљен у Зборнику радова лесковачких писаца (Удружење писаца општине Лесковац, 1998). Песме су му објављиване у Нашем стварању, Помаку, Лучи, Стигу, Лесковчанину и другим листовима и часописима. Победник је конкурса „Жубори са Моравице“ за најлепшу љубавну песму, који сваке године расписује

³⁸⁶ Др Тихомир Петровић, Долазиш из ветра, Хата, Београд 1994.

и овај пут, прожета осећањем неспокоја, тугом и опоменом – изгубила херодистички елемент и престала да буде уживање и радост.

Зар модерни стваралац није песимист и меланхолик? Зар сега у већој мери не побуђује на стварање, него на оно што се зове срећа?

Ђокић има осећај за звук, ритам и смисао за меру, склад и одговорност. Зато се и његове песме читају лако и са задовољством. У исто време рукопис одаје, утисак је, устручљивог и стидљивог ствараоца, који се не игра језиком, не избличава речи, нити прави духовите обрте или семантичке досетке, једном речи, који негује стил без украса и великих гестова.

Изузму ли се местимични недостаци и неравнине, поезија Небојше Ђокића сасвим испуњава основне захтеве уметничког, као што су неочекиваност, непредвидивост и занимљивост.

У време компјутера журбе, саобраћаја, зараде пословне буке – заслужује поштовање и симпатије сваки истински делатник који себе ставља у службу уметности и поезије не као артије и мастила, него поезије као краљице вештине.

III

НЕДОСАЊАНИ КРУГ - У завичајној књижевности Небојша Ђокић је закорачио 1994. године својом првом песничком збирком „Долазиш из ветра” којом је тананим песничким нервом наговестио да неће бити сукоба и несугласица између читалаца и његове поезије. Оваква оцена проистекла је из песничког напора да се рационалним коришћењем речи створи поље равнотеже између жељеног и казаног, што је на крају његовој првој збирци донело атрибут „одмерене” и пажљиво срочене поезије, у којој сасвим добро пулсира песнички крвоток.³⁸⁷

Тиме је он скренуо пажњу на себе, како читалаца, тако и квалификованих оцењивача, уз опаску да се у догледно време од њега може очекивати и квалитетнија поезија. Неки који су тако прогнозирали очито да нису погрешили. Јер, Небојша Ђокић својом новом збирком „Недосањани круг” границе своје поезије помера ка спољњем простору, што указује на чињеницу да смо добили једног зрелог песника који већ успешно гради своју сопствену поетику.

Већ сам назив збирке је једна снажна и јасно одређена метафора попут оне Црњанског - „плави бескрајни круг, у њему звезда”. У овом случају Ђокић види и осећа свој песнички круг, али уместо звезде, у њему је он сам, песник тихог спокојства и човек животне тишине. Нешто као пољубац који се не чује. А што је тиши, тиме је и страсвенији, интимнији. Зато је и његов свет лишен исповедног, мада се једним делом бави интимом али сада из новог угла посматрања себе у односу на свет. Песничка суочавања у односу на себе, окружење и свет су јаснија и одређенија.

---

³⁸⁷Станко Миљковић, *Актуелисани песнички глас*, Лексикон писаца лесковачког краја, КК Глубочица, Лесковац 2003, стр. 37.

Ђокић се у својој збирци бави и питањем односа према жени, и то на врло елегантан начин. Жена је лишена страсти, али је у његовој поезији тихо све присутно, загонетна, негде у прикрајку, али вечито у песниковим очима.

Ова Ђокићева песничка збирка велики је искорак ка квалитету и топло га препоручује читаоцима свих узраста.

%

У тишини слутим/ Остаћу сам/ с ове стране ћутања'' – каже песник Небојша Ђокић, а затим одмах додаје као мото збирке песама „Недосањани круг” речи Леонарда Коена „Не да бих ти ишта рекао/ већ да живим вечно/ пишем ово.” И, управо између тих двеју одредница траје песник са песмама које се отхрављују самоћи, тишини и забраву, казујући не само своје снове и сновиђења у животном кругу који сања, као што то исказује у песми „Камен прећутао ватру” посвећену Бранку Миљковићу. (...) Очито је да после прве збирке песама „Долазиш из ватре” (1994. године у издању „Хата” из Београда), којом се представио читалачкој јавности, Небојша Ђокић другом збирком „Недосањани круг” (песме су познате читаоцима Нашег стварања, Помака, Луче, Стига и Лесковчанина) показује не само песничко сазревање, већ и даљи помак у неговању сопственог израза и даљег трагања у поетским токовима.³⁸⁸

IV

МАПА ВРЕМЕНА - Шта је видљиво на овој Мапи времена? Најпре границе постојања у простору и времену, а то значи: завичајно поднебље осунчане Петрове горе, потом годови – од детињег до духовног узрастања; како се с година ма мења лирски субјект, какве су метаморфозе сиболочног значења његовог односа према животу и свету.³⁸⁹

Шта је, даље, видљиво на мапи Ђокићевог времена? Оба доживљаја живота и света (а није на први поглед) тесно, судбински су повезане, и неразлучно спојене, у јединствен однос према уметничком обликовању, песничком изразу: песма је могућна само ако је доживљај снажан, а снажан је само ако је трагичан.

(...) Лирски субјект Ђокићеве поезије своју аутентичну будућност препознаје у љубави, болно преживљеној - до неизговора. Свуда сам те помало остављао, вели он, мада понајвише у речима као највидљивијим траговима срца и душе.

³⁸⁸ Вили Хубач, Круг није затворен, део приказа збирке песама Н. Ђокића Недосањани круг, Књижевна заједница Вељко Влаховић, Ниш 2000, Помак бр. 15 - 16, април - септембар 2000, стр. 35.

³⁸⁹ Саша Хаци Танчић, Годови, нестрпљиво време, предговор Мапи времена Небоше Ђокића, Дом културе Ивањица 2006. *Напомена*: Прилог је објављен у Нашој речи (Годови, нестрпљиво време), 19. јануар 2007, стр. 7.

На непојамној граници живота са смрћу, љубав прераста у сан, те се лирски субјект обраћа спавачу као себи другом. У строгој сагласности са двојником у сну необухватан је значај вечитог ништа. Зато и каже збогом слици из сна, варци која за мало да му буде све. Најдубљи трагови Мапе времена Небојше Ђокића сежу до прасвета, уздигнућем до Господа, коме се обраћа завршним циклусом.

Овом збирком сроставамо с природом неусиљеном присношћу и срдачношћу гостопримства песниковог завичајног српског Југа.

И после читања Мапе времена дуго ће горети покошене траве на рубу села, а из година посеченог дрвета истицаће нестрпљиво време. Но, коме се заправо обраћају студени гласови, урезани у камен? Песник је и на то одговорио: годинама је измерено све, ма колико оспоравали свако кретање.

V

Покушај скицирања нечега тако апстрактног као што је време захтева храброст и иницијативу. Вербално описивање изогласа времена, и нешто више од тога: песнички таленат. Збирка песама Мапа времена Небоше Ђокића одсликава лирски доживљај стварности у временском бескрају песниковог бића.

Збирка је састављена од пет поглавља насловљених: Мапа времена, Неизговорено, Сlike из сна, Речи и Дах понестали. Стихови су проткани лирским додирима дубоко личног у спрези са етносом и универзумом. Љубав према Господу, саосећање са страдалницима сународницима, породични мејдан – чине основу песниковог бића у коме, ипак, не преста је осећање празнине за изгубљеном драгом. Небијшини стихови представљају ковитлац мисли и емоција, чежњу и наду у привидну стварности и прошлост, сна и јаве.

У првом одељку, песник исцртава Мапу времена антонимичним покретима осећања и упитаношћу над неразмрсивим животним путевима који спајају судбине ван времена и простора. Поистовећивањем са наизглед ишчезлим старогрчким јунацима древних епопеја, песник у савременом тренутку препознаје зов еона и истовремено нежно тка зави чајну елегију.

(...) Писане савременим, слободним стихом, неоптерећене ритмом ни класичном композицијом, песме Мапе времена симболизују песникову тежњу ка неспутаном слободом. Променом *ја-форме* у *он-форму*, песник се идентификује са осталим људским судбинама чије је поистовећивање неминовно услед шаблонизираних животне материје.

Верујем да ће читаоци Мапе времена пронаћи доста свога у овој књизи која својом топлом емоцијом и опоменом пред Богом и људима повезује искомско и савремено, узноси и одбацује, интригира и смирује. Тиме

завређује све препоруке за штампање и презентацију читалачкој јавности.³⁹⁰

Сваки песник сања да досегне Олимп поетике, да открије онај врх где су назори свега што он треба да учини, да запише, да успостави дијалог са својом богињом. На „*Мапа времена*“ песник Небојша Ђокић јасно је учртао свој Олимп: *Радан/ одмах ту иза/ моје куће/ био је мој/ Олимп*“

Стихови песме „*Мој Олимп*“ отварају ову књигу која приповеда да сунцем почиње дан, али и живот, сунцем осмеха, за чијим ће нитима песник вазда ходати и који ће га, потом, вратити, а онда се негде нешто догодило, као да човечанство не општи са истим ваздушним океаном, истим небом, као да је престало свима да светли исто Сунце.

Мудрословно, Небојша Ђокић прави завичајни круг почев од „Гласа“, „Ужине“, Скијања“, „Трајања“, „Одустајања“... Користећи тек једну или две слике, он пева сажето гласом који се праметнуо у глас птице.

(...) Ова *мапа је замислица*, песме не нуде оптимизам, оне певају синониме пропаста. Ипак, нико нам, каже песник, не може узети право на сан и сећање.³⁹¹

VI

ИЗМЕЂУ СЕНКИ И КАМЕНА – Небојша Ђокић има иза себе већ неколико збирки лирике. Његова нова збирка „*Између сенки и камена*“ открива читаоцу да је аутор наставио ту где је стао и да се доследно бави старом и провереном темом свих лиричара – темом љубави. Живот, смрт, време – подсетимо на то да је Ђокић у једној од својих ранијих збирки покушао да нацрта „*мапу времена*“, све се то огледало у човековом љубавном доживљају. Одиста песнички простор испрва изгледа скучено пошто песници имају свега неколико основних опседнутости тајном живота, али су варијације тих константи које нам помажу да се снађемо у лавиринту које гради сваки песник, у суштини, бесконачне.³⁹²

Ђокић подсећа у својој сажетости на Момчила Настасијевића, пишући песме од свега неколико речи или неколико редака, тако да одбацује чулни сјај овог света који треба захватити опширно и, да се тако каже, епски надахнуто, настојати око обимних описа и преношења интензивних чулних доживљаја. Настасијевић је напрегао синтаксу и лексику и направио мистичне стихове испрметаног реда речи који тражи додатни напор око разумевања. Ђокићева песма тежи битном, суштини, некој врсти платонске идеје која, једна једина, сија испод целог мноштва појава

³⁹⁰ Мр Марина Јањић, *Између сенке и камена*, извод из рецензије, *Мапа времена*, Ивањица 2006, стр. 69-72. *Напомена*: Мр Јањић и Д. Тасић су 31. јануара 2007. године представили ову успелу књигу у лесковачкој Народној библиотеци. *Напомена*: Избор из Ђокићевог стваралаштва у Панорами лесковачког песништва.

³⁹¹ Милијан Деспотовић, Пророку није лако, Небојша Ђокић, *Мапа времена* (27. јул 2007).

³⁹² Драган Тасић, рецензија, *Искушење са сажетошћу*, Небојша Ђокић, *Између сенки и камена*, Удружење писаца Лесковца 2012, стр. 77-79

које само умножавају појединачну суштину заједничку читавом низу искуствених датости. Али, Ђокић, за разлику од Настасијевића, чува конвенционалну синтаксу, премда је графички често наглашена свака реч која се, једна по једна и свака неописиво тешка, јавља у његовом сажетом певању.

Ђокић на тај начин заштрава границу чулног и апстрактног. У песми „Кретање“ он полази од пријатног хлада старе шљиве, једне чулне сензације свежине да би завршио као антички филозоф који оспорава кретање, зато што је промена лаж, а истину представља једно, непроменљиво, вечно и савршено биће.

*Већ давно ме је
напустио хлад
старе шљиве*

*Узалуд сам
оспоровао
свако кретање
(Кретање)*

Песника теши што изнад привида покрета и промене, у којима се сукобљавају и пропадају чулне ствари, наслућује нешто трајније од ефемерног људског бића које, немоћно и заморено хиљадама променљивих ствари у току којег личи на бујицу, наслућује да је то само опсена од које ће га излечити надахнуто виђење вечности. Ипак, песник каже: „Узалуд сам оспоровао свако кретање“. На крају, ма како да му је то било, песник мора да се помири са чулним светом, јер, све и да не жели да то призна заокупљен суштином, после свега мора да прихвати да поезија живи од чулног света, макар да је он пролазан и несавршен. Визија песникове драге у разним ситуацијама показује нам да *филозоф у песнику* износи умна начела по којима постаје јасно да песник воли љубљену целим бићем, и када је она ту, крај њега, и када је веома далеко. Само човек, међу свим божјим бићима, може да замисли неког кога нема, или је отишао некуда далеко, као да је ту, крај њега. У песми „Оче“ песник се обраћа оцу. Ђокић опомиње оца да не тугује над преораним имањем, над оним што је изгубљено у рату за поседовањем видљивих и материјалних ствари, зато што у смањеном поседу, пошто су им непријатељи преорали бразде на његовој земљи, још увек живи духовна равна постојања: *Оче/ не копни над браздом/ немерљив је наш посед/ У очима Бога/ садржане су све мере (Оче)*.

Како је то лепо и сажето речено!³⁹³

---

³⁹³ *Напомена:* Комплетна рецензија Драгана Тасића, нажалострано преминулог, професора, преводиоца, књижевног критичара и песника чије је стваралаштво заступљено у Панорами лесковачке критике и Пенорами лесковачког песништва.

ДЕЈАН ЂОРЂЕВИЋ

I

Дејан Ђорђевић рођен је 2. јануара 1970. године у Великој Сејаници. Гимназију „Станимир Велковић-Зеле“ завршио у Лесковцу, а Филолошки факултет у Скопљу. Поезија и есеји Дејана Ђорђевића превођени су на енглески, француски, грчки, руски, бугарски и македонски језик.

Збирке песама.: Јесам и нисам (Филекс, Лесковац, 2007), Не/пристајање (Филекс, Лесковац, 2008) и Будим се да бих те волео (Филекс, Лесковац, 2014). Уредник у издавачкој кући „ФИЛЕКС“ и у часопису „УСПЕЊА“ у Лесковцу. Живи у Грделици.³⁹⁴

II

ЈЕСАМ И НИСАМ - Како одредити лирски субјект поезије Дејана Ђорђевића кад се он већ сам одредио према себи потврдно и одречно? Лирски субјект Ђорђевићеве поезије крајње је двосмеран и антиподан. У песмама збирке „Јесам и нисам“ пратимо га како осмишљава свет своје присутности, али и како га обесмишљава самим својим присуством. Он се појављује као субјект који, додуше, утиче и мења садашњост своје животне драме, али се сама драма одвија артифицијелношћу песничких циклуса који се смењују у низу од пет оделитних целина.

Помног читаоца занима стога чврста узрочна повезаност међу циклусима, међу којима је песма „О смрти“ преломно место узрочно – последичног низа, пошто је у стању да трансформише трагичну и ироничну раван читаве збирке. И песник Ђорђевић се, до крајности интензивирајући смену датих равни, сврстава заправо међу модерне песнике; пре би се рекло да је песник модерног сензибилитета.

А што се оквира моделитета тиче, упркос свем задржавању неких традиционалних видова доживљаја (пре свега жене и љубави) удео надреалистичког је свакако онај доминантни елемент на којем његова поезија најснажније рачуна.³⁹⁵

Тако се циклусима „Ионако“ и „Чекајући Бекета“ обезбеђује како чист песнички аутоматизам тако и, једнако изражен, основни тип надреалистичког текста који осим расутости и привидне неповезаности слика испољава синтетичку и семантичку игру речима, нов и смео израз,

³⁹⁴ Податке из библиографије за студију „Лесковачки писци – трагови и трагања“ доставио сам аутор.

³⁹⁵ Саша Хаши Танчић, Унутрашње писање Дејана Ђорђевића, рецензија збирке песама „Јесам и нисам“, Филекс, Лесковац 2007, стр. 52 – 54.

под делотворним утицајем духа побуне која подстиче озбиљнија креативна прегнућа.

Песма „О смрти”, дакле, битно се разликује од осталих песама у књизи. Уместо несумњивих лирских исказа (о братовој смрти) и констатацији (о подневном часу његове сахране) „свезнајућег лирског субјекта”, завршним стихом постаје све сумњиво, мучно и неодређено; на први поглед се не може ухватити у реч нити идентификовати: ко заправо „саопштава” лирски субјект или само смрт!

Исказани завршни стих је лирском субјекту стављен заповедно: „Ником о мени не веруј.” Тиме је појачана несигурност лирског саопштења, тема певања и емотивног текста.

Посебно су занимљиви поменути трећи и четврти циклус. Одликује их „надреалистички нехај” у рађању асоцијација и непрецизност створена тим „нехајем”.

За песника смисао може бити не само у речима него и испод њих (као у истоименој песми „Испод”). Речи се понављају, „шетају” као у песми „Тамо амо” и спонтано улазе у ланац асоцијација. Ту су и два синестезијска поступка: песма је присвајање и одвајање. Тежња за спонтаношћу и „дозивањем” речи се наставља, па би се песме ових циклуса могле стопити у једну.

Аутор Дејан Ђорђевић, дакле, зна за надреалистичко искуство и уме да га уклопи у своје певање. Овај песник, уосталом, три посебне песме посвећује или је надахнут емблематичним личностима дубоко повезаним са наслеђем овог модернистичког покрета између два светска рата: Бранком Миљковићем, који је (преко неосимболизма) сматрао себе унуком надреализма, затим Сигмундом Фројдом, најпроницљивијим тумачем снова и несвесног (на чијем трагу су надреалисти градили своје теоријске програме и манифесте) и, дакако, Семјуелом Бекетом, чије се дело, доследно надреалистичким начелима, дограђује до апсурног.

Певање у збирци „Јесам и нисам” развија се из перспективе савременог аутора. Већим делом је то Ђорђевићево „унутрашње писање на клацкалицы смрти” (према једном тумачењу јунака романа „Распуст” Александра Вуча). Осмишљена је по основама свих времена до ове ноћи, саткана од аутентичних виђења, снова и доживљаја.

„Унутрашњим писањем” све је подређено перспективи субјективног певања, до те мере да Ђорђевићева поезија постаје такозвани „доживљени говор”. Дејан Ђорђевић има своју поетику. И по томе се издваја из унисоног круга сродника по завичајном песничком поднебљу. Он већ песничким првенцем ствара своју „стварност”. Заједничко јој је што су оба лирска субјекта (кад јесте и кад није) заправо исто. Ова два егзистента статуса су супротстављена као сурова реалност, поларизовање „појединих стварности” – још један идеал из доба надреализма.

III

БУДИМ СЕ ДА БИХ ТЕ ВОЛЕО - Пред нама је једна интересантна књига, *Будим се да бих те волео*, Његова најновија књига има 45 страница, од који само у једној садржи његову песму *Будим се да бих те волео*. Остале су у петнаест превода те песме и азбуци тих превода – примећује Васа Михаиловић.³⁹⁶

Књига је интересантна не само по свом садржају већ и по смелости аутора да у књизи "сложи" песму само на једној страници читаве књиге. Међутим, смисао целе песме - љубав која проузрокује ментална као и емотивна узбуђења у човеку – далеко је важнији од песничке форме. Због тога песма заслужује да се цитира у целисти:

*Будим се
Због погледа у плаво
Због вртоглавог круга
У коме се губим
Можда?
Будим се
Због оно што је нацртано
И што може да се избрише.
Будим се
Због твојих корака
Које чујем
Јер знам да долазиш
Због дланова руку
Које се зноје при помисли.
Будим се с песмом, с твојим гласом
У страху да те не успавам
Будим се да бих те волео*

Песма говори о фасцинацији узбуђења љубави у свим могућим видовима. Заљубљена особа осећа љубав на неколико платоа. Поглед у плаво, то јест у сунчаној срећи и рингишпилског вртоглавља, у којој може да изгуби себе. Али можда је све то ипак само сан и сумња што може да нестане сваког часа. Њен (можда и његов?) долазак он(а) чује као неминован корак, који изазива зној нестрпљења. Најзад, зебља у

³⁹⁶ Књижевни осврт на књигу „Будим се да бих те волео“ Васа Михаиловића, познатог писца, изашао је у „Американском Србобрану“⁴⁰⁰, најстаријем и највећем српском листу у Америци, чији је главни уредник Књижевник Александар Петров, а часопис излази у Питтсбургу. *Напомена:* У ЛКЦ крајем септембра 2014. године промовисана је књига Будим се да бих те волео, а посебно надахнуто о њој, али и стваралаштву Дејана Ђорђевића, говорио је проф. др Душан Јањић.

истинитост тих осећања. Ипак, песма се свршава да је љубав вредна саме себе, јер он воли, а то је изнад свега. Читалац, или слушалац, може да тумачи ову песму на свој начин и према својим осећањима. Несумњиво је да љубав „буди“ оно што је најбоље у људима и за њих.

IV

ПОЕТСКЕ МИНИЈАТУРЕ ДЕЈАНА ЂОРЂЕВИЋА - Невелик је број српских песника који своје песме обликују на начин како то чини Дејан Ђорђевић. Рафинисаног језика, до огољелости, готово ослобођеног метафоре, он рефлексивне о свету у коме живи својом поетском пресом сабија у минијатуре, кратке по форми али језгровите по значењу.

Склон ненаданим обртима, неочекиваним и необичним синтагмама, Ђорђевић често код читаоца изазива зачудност и изненађење. Баш као Васко Попа, својевремено, својом поезијом. Очигледно је да му је овај песник један од узора, а ту је још и Новица Тадић, дакле песници изразито модерне провинцијенције у нашој поезији. Међутим, ови песници су само ослонац Ђорђевићу у обликовању сопствене поетике.

Песме овог песника неодољиво подсећају на дела апстрактних сликара, без изражене фигуративности и препознатљивости, већ као нешто мисаоно, нестварно, што само као појам заокупља мисли. Зато и не чуди што су за предлошке неких његових песама узети мотиви из уметничке сфере, пре свега литературе и сликарства.

Као и већина савремених песника Ђорђевић је склон дисонанци, иронији, сатиричности, парадоксу, диспаратности слика, а све то са циљем демистификације стваралачког чина и дела, односно његовог одјека у (д)уху читаоца.

У том смислу индикативни су стихови из „Мокре песме“:

Поплављена друга строфа песме.

Отежано кретање стихова.

Предузимају се све мере

Да се речи евакуишу

Иронични искорак кроз ове стихове који претендују зачудности и изворности, разнородности асоцијација, нису само су у фонетској, лексичкој и мисаоној конструкцији одлична илустрација онога што ћемо пронаћи и у већини Ђорђевићевих песама. Они илуструју не само формалну поетску изражајност, већ и песников однос према стварима, догађајима из песниковог животног окружења, па до ширења на шири друштвено – политички план. Наиме, Ђорђевић није метафизички песник; апстрактно у његовим песмама је тек померена перцепција, или боље рећи изабрани ракурс посматрања, промишљања и бележења онога што му се чини занимљивим и вредним „опевавања“. Њему предвидљиво

једноставно није интересантно, односно њега интересује проналажење непознатог у познатом, појединачног у општем, необичног у свакидашњем. Он успешно издваја неочекивано из очекиваног, иновацијски пресвлади традиционално у ново рухо, успешно избегавајући отрцане фразе уопштености. Овакав поступак је готово неизводив без ироничних осенчења, где слике попримају ефекат искривљеног огледала, као на пример у првој строфи песме „Седам обраћања Марији“: *Драга Марија, и данас је кишно као и јуче. Кишни човек пише кишну песму, окишио у ово љубавно доба. Знам да су све емоције мокре. Проквишава глупост.*

Ова синтагма *проквишава глупост* може се сматрати кључном у циклусу „Пројекти“. Кроз песме овог циклуса провејава углавном она прашина коју су нам у очи бацали којекакви „пројектанти“ послењих двадесетак година. Већина ових песама су сатирички обојене, са дубоким жигом сурове реалности коју смо проживљавали и коју још увек проживљавамо. И сам наслов „Пројекти“ носи у себи подсмешљиво и поспрдно значење. Од силних пројеката спали смо на то да буквално преживљавамо једући корење, како је то у једном тренутку јасно и саопштио један од кључних „пројектаната“.

А у песниковој интерпретацији то изгледа овако:

*Одредили су нам мисију и визију.
Циљеве и задатке смо сами себи поставили.
Од испитаних потреба све нам је приоритет.
Свој нервни систем стављамо на анализу.
Показатељи су јасни и конкретни.
Све је наше и све је туђе.
Пратиће нас двадесет и четири часа.
А онда ће све то оцијенити
Иставити на листу чекања.
Од живота ни Ж.
(Песма „Пројекти“)*

Дејан Ђорђевић је, у том смислу, бунтовник са мером. Он је успео да сопствену стваралачку свест уравнотежи са неминовношћу историјских дешавања и да их сведе у оквир објективности.³⁹⁷

V
КРАЈ И БЕСКРАЈ - Никада нико није, вјероватно зато што је то немогуће, измјерио колико је простора, колико ријечи, колико стихова потребно да би се пјесмом саопштила нека истина, и то не обична, огољена, већ истина исказана првенствено пјесничком сликом у којој (и на којој) међусобно усклађене рефлексија и емоција имају своју аутономију и

³⁹⁷ Небојша Деветак, Поетске минијатуре Дејана Ђорђевића

никада једна другој не засметају. Мјера је, зато, у пјесниковом срцу, у његовом поимању свијета, у његовој потреби да на ненаметљив начин макар укаже на то шта би требало мијењати у том свијету да би био по мјери човјека и свега оног што је око њега створено, да међусобно служе једно другом.

Управо изречена мисао није плод неке општости већ је проистекла из ишчитавања рукописне збирке пјесама *Крај и бескрај* Дејана Ђорђевића, пјесника који у свом стваралаштву остаје вјеран ономе што називамо минијатуром. Није овдје случајно употријебљен израз *називамо*, јер пјесници попут Ђорђевића, језгровитошћу исказа и смисленошћу изреченог, проширују границе кратке пјесме, која је – ослонимо се овдје само на запажања проистекла из рашчитавања *Краја и бескраја* – минијатура само по броју стихова, па и по њиховој краткоћи, а својом асоцијативниошћу осваја неупоредиво веће просторе. Погледајмо Ђорђевићеву пјесму *Догорева*:

*Ноћас је негде пала звезда
и кап кише погодила је птицу у лету
да ме небо хоће као страдалника.*

*Сањам тело усамљено
небу и земљи грч да вратим.*

Поново догорева.

Док се у нашу (под)свијест и, још више, у осјећања напросто усијеца слика звијезде падалице и бисрне капљице која погађа птицу у лету, напросто осјећамо како је запаљен цијели космом у потрази за смислом бивствовања (и битисања) појединца у тој (све)општости. Додавање нових стихова, гомилање нових мисли и пјесничких слика, само би оптеретило ову пјесму и сузило оквире асоцијативности, потрло њену вишеслојност, удаљило је од читаочеве перцепције одузимајући јој шам првотности. Можда би се баш зато (и на овом примјеру) могло рећи да Ђорђевић својим пјесмама брани смисао минијатуре, потврђујући да јој заправо и није потребна никаква одбрана. Читалац ће вјероватно запазити колику симболику у Ђорђевићевој поезији имају *огледало* и *птица*, мада ове ријечи нису баш учестале у његовим стиховима. Огледало је подједнако одраз наше душе и наше слутње, а птица израз тежње ка лету у спознају, неће се погријешити ако се каже - више у одгонетање сопства него спољног свијета.

Јер, човјек је, често, сам себи највећа тајна, нарочито када се на волшебан, пјеснички начин, прометне у митског Прометеја, као у пјесми *Три скице за три приче*:

Небо и Земља.

*Човек и стена.
Ватра у руци.
Орао на грудима.*

Пјесник води занимљив разговор и са сопственим пјесмама. У том горљивом дијалогу, кад *гори ноћ*, може да се догоди и ово: *У пожару је изгорео сан*. Истовремено, док корачамо кроз непроход и поплаве, бауљају и наши стихови, као што се догађа у *Мокрој песми*:

*Поплављена друга строфа песме.
Отежано кретање стихова.*

Док таква осјећања претаче у стихове, пјесник ствара и најупечатљивије слике (*Ми смо пронађени*):

*Тишина у нама
На песму је осуђена
Реч по реч.*

У том сталном прожимању стварног и опјесмотвореног свијета човјек лако може и да се изгуби, а тада му ништа друго не преостаје, него да буде пјесник, па ће, као Д. Ђорђевић у шестом пјевању пјесме *Седам обраћања Марији*, једноставно рећи: *Ја више не умем да волим, а не умем ни да ћутим о љубави*. Не разговара, наравно, пјесник сам са собом, већ и са временом у коме живи, а што је често плод тог дијалога резигнираност, није пјесников гријех, јер он само пјева о ономе што јест око њега (па самим тим и у њему), као што то чини Ђорђевић у пјесми *Теби за рођендан*:

*Овде си
једначина са три непознате;
за боље и више није било места.*

Уз потребу да се још једном нагласи да су минијатуре у збирци *Крај и бескрај* то само по форми, никако по асоцијативности, ову књигу Дејана Ђорђевића у коју је, у четири циклуса, с тим што је у четвртном само једна пјесма, уврстио нешто више од педесет пјесама, свакако треба препоручити читаоцу.³⁹⁸

---

³⁹⁸ Ранко Павловић, Над рукописном збирком песама „Крај и бескрај“ Дејана Ђорђевића

VII

КАФКИН СИН САШЕ ХАЦИ ТАНЧИЋА -

Добра књига, баш као и свако уметничко дело које вреди, обавештава само о себи, без икаквих посредника. О причама „Кафкин син“ Саше Хаџи Танчића ништа нисам чуо пре него што сам их прочитао, није било предходних најави, интервјуа, малих и великих звона која најављују посебан доживљај.³⁹⁹

Ако се за литературу може рећи да је достојанствена, отмена чак, онда је то управо књига о којој говоримо. Теме су сведене на најбитније, језик је одабран, јасан, казивање густо јачко до опожности.

(...) Нема ничег сувишног, нема пренемагања, а како би и било када је реч о краткој прозној форми. Неке основне црте пишчеве духовности препознају се и овде. Мислим пре свега, на трезвеност и суздржаност, несклоност олаквим импресионистичким егзалтацијама, аналитичност као и способност да се битно разлучи од небитног. Отуда је, бар сада тако изгледа, кратка прича била најпогоднија форма да се саопште нека ауторова животна искуства. Према виђењу књижевног историчара и есејисте, уваженог професора новосадског универзитета, др Мирослава Егерића, у својству рецензента, Саша Хаџи Танчић је у овој књизи показао да је од оних писаца који негују дух финесе на рачун духа геометрије и да та врста испитивачке проницљивости јесте и врста победе српске прозне литературе. Он такође закључује „да Хаџи Танчић не подлеже лиризму, већ „копа невидљиву, досад ретко откривану руду човекове проблематике и особености егзистенцијалног кретања“. Ових шездесетак кратких прича, не дужих од странице, носе лични печат аутора, откривајући његов сензибилитет и афинитете према личности и уметничком свету једног од највећих писаца двадесетог века, Францу Кафки, а истовремено одсликава владајући доживљај живота и егзистенцијалне представе доба у коме живимо.

(...) Прозни израз у „Кафкином сину“ једноставан али сугестиван, одређен је и омеђен самом природом кратке приче, њеном непретенциозношћу. На малом простору пробраним средствима, у неколико потеза Хаџи Танчић даје минуциозне описе неке личности, слика типичне ситуације, оживљује препознатљив амбијент.

(...) По среди је, дакле, поступак којим се само назначују обриси догађаја или лика, приказују наизглед, ситна збивања свакодневног живота.

³⁹⁹ Дејан Ђорђевић, Кафкин син Саше Хаџи Танчића, Рад, Београд 2008.

МИОДРАГ ЂОРЂЕВИЋ

I

Миодраг Николе Ђорђевић рођен је у Лесковцу 1930. године. Основну школу и гимназију завршио је у свом родном граду, а Филозофски факултет у Београду, Група италијански и француски језик. Радио је као професор француског језика и књижевности у основној школи у Бошњацу и основној школи у Предејану. Најдуже је био професор француског језика и књижевности у Првој текстилној школи у Лесковцу. Био је овлашћени судски тумач за италијански језик. Ђорђевић је аутор уџбеника за француски језик и књижевност за текстилну струку. Добитник је значајних друштвених признања.⁴⁰⁰

II

Људима је мало што имају властита имена (крштена), наслеђена или породична (презимена), већ надевају, не баш свакоме и нека додатна, а то су надимци. Лесковац је познат по непознавању језичких правила (падежа), али је у свету познат по укуским ћевапчићима, по паприци а и по надимцима.

Како појединци добијају те надимке? У настанку разна су порекла њиховог постојања; поједини су у вези са пореклом особе на коју се односе, поједини истичу извесне личне особине, говорне или телесне, добре, лоше или, пак, увредљиве, изазивачке. Надимци се дају и придевају, ту и тамо, повезујући их са неком и нечијом узречицом. Веома су разнолики, каткад и чудни – у сваком случају надимци одржавају схватање извесних слојева друштва, или насталих догађаја, или неких потреба. Има породица чији се надимак преноси с колена на колена, а има и оних који припадају само појединцима. Има неких надимака где не постоји или нема ничег службеног, него су пуни неке присности, вољености. У надевању надимака има чак и необичности: наиме, постоје женски надимци а односе се на мушкарца (свакако да су такви разумљиви или оправдани тек ако им се зна узрок, порекло и околности у којима су настали); има и увредљивих, понешто скаредних али, чудно, њихови носиоци не мисле баш тако...

Да су они у нашим српским крајевима пријемчиви, па и значајни, нашао сам извесна туђа објашњења, нажалост неприхватљива, површна, мада им

⁴⁰⁰ Миодраг Ђорђевић, Лесковачки надимци, Белешка о аутору, Удружење писаца Лесковац 2005, стр. 61.

лично не одричем њихову значајност: када је војни старешина вршио прозивку уочио је да му се један војник није одазвао на прочитано име и презиме, па се досетио да је војник о коме је реч „откуда Лесковац”. Поново је погледао списак и видео да је дотичном војнику уписан и надимак и тек тада се овај огласио.

%

(...) Ту скоро, ономадне, један који је такође скупљао надимке, али не у Лесковцу, већ у свом граду, описује случај: тражио неки човек некога по имену и презимену обраћајући се групи деце која су се играла на улици. Нико није знао да одговори, али се овај веома сналажљиви човек досетио да и овде има људи са надимцима, и тек што је уз име и презиме траженог додао надимак, један дечак је узвикнуо: „Па то ми татко!”

III

Ево само неколико објашњења (немогуће их је све објаснити, мада су извесни сами по себи разумљиви) о настанку тек неколико надимака:

Радиомилевка – здушно и искрено је преносио када треба и када не треба све што би чуо преко радија – чим тај види неког познаника почне да га салеће: „У толико и толико сунце излази, а у толико и толико пак залази, те дан толико траје, а ноћ толико.”

Дзрдзољак – у лесковачком наречеју означава особу врло ниског раста, суву, неразвијену, па је тој особини она прозвана на речен начин.

Врањанац – близу Врања је била граница када су Турци били потискивани из целе Србије, после скоро пет векова ропства. Али су Турци, пљачкашки и осветнички настројени, упадали у погранична српска села крадући све што су могли и убијајући, па је прадеда сакупљача лесковачких надимака прешао у Врање са два брата који су ту и умрли. Прадеда се убрзо доселио у Лесковац са женом, пет синова и једном ћерком. И ко би могао одмах све да им попамти имена, већ су их Лесковчани у почетку означавали: Па ови, из Врања, Врањанци!” Тако им оста тај надимак.

Бгд – предавач у школи имао је обичај да Београд скраћено изговара како се не би у целини писало, а ђаци – као ђаци – прозваше га Бгд.

IV

Ево примера лесковачких надимака, онако како их је забележио проф. Миодраг Ђорђевић:

А: Абаџијски, Авионче, Абдул, Абрам, Абраш, Агиџва, Ајданац, Американац, Андиџољ, Арабат, Анџијски, Арап, Арапче, Аргилови, Арнаут, Арначуче, Арсенко, Арсеновски, Асага, Аџија, Аџиплакови, Аџитанџи.

Б: Баба, Бабан, Бабаџика, Баја, Бајоз, Багателка, Бадерка, Бакам, Бандаш, Бане, Банџур, Бата, Батко, Баџко, Бачоваџијски, Баџа, Беба, Бебинџи, Бегине, Бејаз, Бела Вера, Бело јагње, Бела мачка, Белич, Бичлика, Бибаџ, Бига, Бигља, Бибче, Биџак, Благоџија, Блек, Близнак, Бобичинаџ, Богојеваџки, Божјачки, Бојаџијски, Бојџовџи, Боџини, Боранија, Босанаџ, Брџак, Брџа, Брођа, Броџа, Буџа, Буџин, Буре, Буђка, Буџко.

В: Ваљачкине, Вангелови, Вардарови, Васа прва класа, Вашарски, Вики, Вла(х), Врањанаџ, Врањанче, Врањски, Велики Џо, Велков, Везенко, Врапче, Владика, Врџупче, Врџивага, Врђуп, Вруђка, Врџа, Врџољ.

Г: Гајдарче, Гајдариче, Гађине, Гаџа, Герџине, Геџа, Гига, Гилка, Гипи, Гиџка, Главоња, Главосек, Главотоп, Главуш, Глођосија, Глоџански, Говедараџ, Гоне, Голотрпче, Грамада, Гранда, Грданиџки, Грне, Грнџарски, Грџ, Грџничка, Грче, Хугутче, Гурџус, Гурман, Гусар, Гуска, Гуштер.

Д: Дај-дам, Даскало, Дваеспараџ, Двоџевка, Демек, Дивље пиле, Дрвен поп, Дрвени адвокат, Дрвењак, Дрџа, Дрџенка, Дунђерка, Динија, Душе, Дуџини.

Ђ: Ђаволика, Ђеманџинка, Ђикини, Ђорџовски (сви примери из књиге).

Е: Електрика, Елита, Ера, Ерсеновски.

Ж: Жер, Жикине, Жичка, Житар, Жишка, Жмигаваџ, Жути, Жуђа, Жџ.

З: Зајачки, Зајаџ, Зајка, Звер, Закасџина, Звонџар, Сверка, Зеба, Зеџ, Зис, Зојкине, Зољка, Зонџин, Зубан, Зубин, Зврџ.

И: Иџине, Инајџет, Инђилиџ, Ипче, Иџине.

Ј: Јабуче, Јаџурџија, Јапаџанаџ, Јашмалка, Јеврејче, Јорџа, Јорџа, Јорџађ, Јуџин.

К: Кајмаџан, Кајса, Капџан, Караџаџ, Каракашеџи, Каракеја, Каспар, Качамаџ, Кеџа, Кенџра, Киза, Кијаџмет, Кикирез, Килџа, Кинез, Киџа, Кликер, Коде, Код Тоше на џоше, Козак, Конзул, Копе, Коџе, Кочан, Кривџа, Крвопија, Крџалија, Кривоџија, Крња, Кромпир, Крњоз, Куџи, Куџурек, , Кумаџин, Кумаџара, Курсула, Кучџарка.

Л: Л(а)џов, Лајџучка, Лала, Лалунка, Лађа, Лемби, Лебаџанаџ, Липса, Лиска, Лешњаџ, Лола, Лопов, Лубура, Лудајка.

Љ: Љоља, Љољџини, Љошџови.

М: Маврин, Маџаирџа, Мазан, Мајџул, Макси, Малиџан, Мали Џон, Мандрџи, Манџини, Манџин, Мађин, Маше више, Матрапаџ, Маџта,

Маче, Мачин, Медар, мечка, Мечкоступ, Микуља, Минге, Мојсинче, Мондиш, Морис, Муњин, Мурко, Мутавџијски, Мф.

Н: Нагазаљка, Назланкине, Најанџијски, Наполеонче, Нађа, Нафта, Никац, Нишкин, Ноња, Нф.

О: Ороигра, Оџачаров.

П: Пакља, Палојац, Паљка, Папир, Паризлија, Пачавра, Пепељуга, Пепек, Перуника, Петле, Пеца, Печено главче, Пинтер, Плуг, Пљака, Покрет, Политика, Поп, Прасе, Прда, Премда, Прима Сима све што има, Прцко, Пуклица, Пшка.

Р: Радиомилевка, Радиче, Ракетла, Раца, Решетар, Рипан, Рогушкин, Роска, Роталија, Ротко, Рубан, Рупица, Рус.

С: Саија, Сале, Савко, Светац, Свитка, Сврака, Северови, Сека даша, Селе, Сеља, Сербез, Сирђе, Скачка, Слезинка, Смејурија, Старо гвожђе, Суља, Сучкар.

Т: Табак, Тапарланка, Тежак живот, Тужно брашно Тулча, Тута, Тутурче.

Ћ: Ћарушка, Ћата, Ћелеш, Ћораво куче, Ћоса, Ћосат, Ћуран, Ћућулија.

У: Угусуз, Урф.

Ф: Фабер, Фајда, Фајдичине, Фантазија, Фарбар, Фирка, Фифица, Флека, Фока, Форма, Франташ.

Х: Хараламови, Хисар, Хорват.

Ц: Цаја, Цака, Цвећка, Цекине, Цепено либаде, Цивун, Цилко, Цкцк, Црни.

Ч: Чавка, Чавче, Чауш, Чвор, Чекерка, Чекрк, Чокалија, Чорба.

Џ: Џамакеј, Џгара, Џојка, Џумба, Џуца.

Ш: Шаторче, Шаче, Шебек, Шемшир, Шиша, Шмокљан, Шоња, Шоп, Шнајдер, Шука, Шукрија, Шуманка, Шуца, Шушмула,

Дз: Дзвер, Дзвиска, Дзвонцар, Дзврчкин, Дзиван, Дзинге, Дзрдза, Дзрдзољак (сви примери из књиге).

%

У рецензији проф. др Момчила Златановића и проф. др Тихомира Петровића је, између осталог, записано: Професор Миодраг Ђорђевић, из старе градске породице, брижљиво је истраживао ову појаву у граду на Ветерници, прикупио мноштво интересантних надимака и припремио краћу збирку за објављивање. Ова збирка је интересантна за даље истраживања – социолошка, етнографска, психолошка и друга. Разуме се, посебно може бити предмет лингвистичких испитива.⁴⁰¹

---

⁴⁰¹ Миодраг Ђорђевић, Лесковачки надимци, Удружење писаца Лесковац 2005.

СРЂАН ЂОРЂЕВИЋ

I

Срђан Ђорђевић Крле рођен је августа 1961. године у Лесковцу. Од рођења живи у Грајевцу. О свом дивном селу каже да је „Дубровник у малом“. Безгранично воли своје вредне Грајевчане. Свет уметности га је одавно привлачио; још из најраније младости почео је да црта портрете и карикатуре. Љубав према ликовној уметности била је огромна, али то није било довољно да оствари своје снове. Ликовну академију није уписао из финансијских разлога. Од малих ногу почео је да плови и песничким водама. Своје радове је објављивао у многим часописима за децу.

Године 2006. постаје члан Књижевног клуба „Глубица“ и објављује своје песме у заједничкој збирци „Глубочица између обала 2005-2006“. Охрабрен добрим пријемом песама одлучује се да изда своју прву збирку „Залеђена река“⁴⁰²

II

ЗАЛЕЂЕНА РЕКА – „Залеђена река“ је прво песничко остварење Срђана Ђорђевића Крлета. Песме из ове збирке дуго су сазревале у песничкој души и песник их је дуго чувао у рукопису, сведок није смогао храбрости да их поклони читалачкој публици. Оне ће сигурно пробудити успаване или сакривене емоције у вашим срцима и распламсати љубав и наду у вама, јер је свака песма плод љубави, наде и вере.⁴⁰³

Песник је неуморни борац који тежи првој љубави и срећи. У збирци преовладавају љубавне и рефлексивне песме, а у мањем броју заступљене су и родољубиве песме и песме посвећене најближима – мајци, синовима, другу...

У љубавним песмама жена представља отелотворење љубави. Понекад је она конкретна; насликан је конкретни доживљај са Биљаном, Сузаном, Јованом. Међутим, чешће мотив жене у песмама Срђана Ђорђевића има шири значај, посебно када је жена плод песничке имагинације, жена као сновиђење. Жена тада представља ону вечиту тежњу човека за љубављу.

Љубав није само песников ослонац у стваралаштву, већ и звезда водиља кроз живот. Тако се овај мотив може срести у свакој његовој песми. Песник „живи у једном смеру“, вођен само племенитим осећањима, вођен светлошћу којој се поклања.

⁴⁰² Срђан Ђорђевић, Залеђена река, Филекс, Лесковац, КК Глубочица, Лесковац 2006.

⁴⁰³ Маре Каранфиловић, Боркица Миловановић, рецензија - Песникова потреба за љубављу чији је синоним савршество, Залеђена река, Филекс, Лесковац, КК Глубочица, Лесковац 2006, стр. 92-94.

Вечити оптимиста и крају даје светле тонове. Вешто служећи се контрастним сликама, не верује да је крај нешто коначно. Сваки је крај почетак нечег новог. Крај једне љубави оставља тугу, али не убија наду. Остаје вера песника да љубав постоји и он ће трагати за њом све док је не пронађе. Не жели да верује да је заувек остао без љубави, јер би то сазнање убило сензибилну душу песника.

Прошлост често окупира његову душу. Понекад је она плод сазнања да је живот пролазан, понекад извор туге, али никада није препуштена песимизму. Сlike из албума не могу избледети, не због заборава већ због суза којима их песник умива, али успомене остају у његовој души.

Песник се суочава и са стварношћу, не бежи од ње. Светли тонови преовладавају у његовим песмама. Макар та светлост била представљена свећом, песник се нада да ће њена маленкост успети да победи мрак. Он се бори свим снагама против мрака. Можда ће то неке личити на борбу *Дон Кихота* са ветрењачама, али зар то није узвишена борба за идеале у које човек искрено верује када је осуђен на пораз. Само ће његова свећа „горети до зоре“ и то је довољно усамљеном песнику да истраје у својим трагањима, како у стваралаштву тако и у животу уопште.

Слој схематизованих аспеката заузима посебно место у поезији Срђана Ђорђевића. Овај је слој веома захвалан за интерпретацију, али за једно дубље и шире проучавање. Песник је оставио доста простора читаоцу па је тако пружио могућност својим песмама да направе чврст мост који ће спајати душу ствараоца са сродним дужама. Његове „Недовршене мисли“ вапе за разумевањем, али и трагају за савршенством у стваралаштву:

*„Разлеже се туга
улицама недовршених мисли.
О делу ни речи,
Повикаше велика недела.“*

Будно око песника представља „језеро душе“, али и „море соли“. Око уметника уперено је у недостижне висине. Оно трага за визијом будућности, за вшим циљевима и зато је увек будно. Песник је целим бићем посвећен поезији, стваралаштву. Њега убија „белина папира, суза несрећног, рука утехе“, а једини му је циљ да поезији „обезбеди“ вечност „која се спаја са садашњошћу и траје до краја будућности.“

(...) Песник размишља и о пролазности живота. Као вечити опимиста, свестан је чињенице да је живот пролазан, али не очајава, жели да живот осмисли, оплемени и испуни креативношћу. Када бисмо сви прихватили живот као песници оптимисти, он би нам сигурно био не само подношљивији, већ и богатији. Срђан проналази срећу у посвећености поезији и једина награда, коју очекује, јесте жеља да песмама победи смрт, да оне живе након његовог физичког нестајања.

БОРИСЛАВ ЗДРАВКОВИЋ

I

Борислав Здравковић (1930, Брестовац, Лесковац, професор књижевности, новинар, дугогодишњи уредник Нашег стварања). Објавио збирке песама: Тренуци лирике, Лесковац, 1967, На падинама сна, Лесковац, 2000. Заједничке збирке: Препознавања, 1962, присутан у часописима. Члан је Књижевног клуба Глубочица и Удружења писаца. Добитник бројних награда за књижевност.⁴⁰⁴

Лесковачки песник Борислав Бора Здравковић (Брестовац, 13. јануар 1930, Лесковац, 2012) и по животној биографији и песничком трајању (пола века), али пре свега по начину певања и схватања поезије и живота, најоригиналнији је поета на јужносрбијанским просторима.

(...) Здравковић је својом поезијом, која има све одлике модерне лирике, *бежао од тзв. „модернистичких егзибиција“* и *„нејасних кованица“* и у томе остао тврдоглаво доследан, па донекле и старомодан. Осећајући *„нови песнички звук“*, који њему као врсном песнику и професору књижевности није био прихватљив, клонио се писања, а када је то чинио, радио је са мером и у свом маниру.⁴⁰⁵

Здравковић је, видели смо из оцене Драгољуба Трајковића, али и ставова других критичара, које помиње у *„Прегледу лесковачког књижевног стваралаштва“* већ првом самосталном збирком *„Тренуци лирике“* показао раскошан таленат и наметнуо се као зрео песник. Све остало је – историја.⁴⁰⁶

Здравковићева прва збирка, *„Тренуци лирике“* је књига несумњиве песничке вредности, и поред извесних падова и клонућа. Борислав Здравковић је песник напорочног талента, а у појединим тренуцима творац стихова антологијске вредности, које будући састављачи антологија српске поезије не би смели мимоићи. Јер, то су стихови који се памте, казују наизуст и воле.⁴⁰⁷

⁴⁰⁴ Зборник писаца лесковачког краја, Лесковац, 2003. године.

⁴⁰⁵ Д. Коцић, Пола века песништва Боре Здравковића, Наша реч, 8. октобар 1999, Лесковачки дневник, јануар 2000.

⁴⁰⁶ Имао сам привилегију и част да се годинама дружим са Бором Здравковићем – у дописништву Политике, Културном центру, Радио Лесковцу, на бројним књижевним сусретима и најчешће у – кафанама. О њему сам написао доста прилога, али је он, самосвојан и скроман, томе, као и многим другим стварима, придавао мало пажње. Уређивао је Наше стварање, био главни уредник Радио Лесковца, у младости новинар и професор Лесковачке гимназије. Он је био и остао рођени песник и за њега је дружење са искреним пријатељима било и више од живота. Остало је – остало!

⁴⁰⁷ Године 1962. у издању КК Светислав Вуловић појавила се позамашна књижица поезије четворице песника под насловом „Препознавања“. У њој је око осамдесет песама чији су аутори Борислав Здравковић, Јосиф Стефановић, Бранко Перошевић и Раде Јовић.

II

ТРЕНУЦИ ЛИРИКЕ – Клуб писаца при Радничком универзитету „Коста Стаменковић“ објавио је још 1967. године збирку песама Боре Здравковића под насловом „Тренуци лирике“.⁴⁰⁸

У предгову овој публикацији *Мирослав Миловановић*, између осталог, пише: „Песник је животно везан за домовину и њене људе чија је слика дата у неколико конкретних детаља које смиреним ритмом и једноставним казивањем откривају његове животне и поетске преокупације.

*„Ако сам нешто изван тебе, мога сна, био бих врт
у коме сваки цвет, сваки лист шапуће моју смрт.“*

(Домовина)

Та присна веза са родном грудом постала је доживљени израз његове поетске личности и поетска инспирација у којој нема националних оклоп, већ смиреним и исповедним тоном, полуслободним стихом и местимице слободном римом, песник нас уводи у животне просторе човека и указује на лепоту живота који сублимира етичке и хуманистичке координате људске егзистенције. Здравковић верује у човека, у његову ћутљиву приврженост родном огњишту.

*„Ништа ме не би утешило да немам две мајке
нити бих нашао циља
Једна ми је певала успаванке
и у дане кржаве истине описала мачем.
Другој сам ја племенитом сабљом косе резао
и певао занос на њеном задњем криштењу.“*

И зато је и стаменом мирноћом био спреман, увек када су црни облаци запретили громом уништења, да им пође у сусрет, да у паганском чину осведочи и потврди универзум своје личности:

*„Када је полазио у рат,
отац их је обе пољубио и од сваке понео амајлије:
прамен црне косе и шаку црне земље“*

Здравковић је у том поразном врелу човекове личности нашао социјалне и родољубиве нити којим је исплео етичко језгро живота. На једноставном симболу конструисао је тихом резигнацијом лик нашег сељака у миру и рату. Тврд и огрубео у немаштини, нем и тих у суровој борби за живот:

*„С јесени је обавезно силазио у град
да од црне летине сваком понешто купи.
Зној јевтин па је ноћио на станичној клупи,
а сољу и пројицом толио вечиту глад.“*

---

⁴⁰⁸ *Напомена:* Пренисимо комплетан предговор збирке Боре Здравковића Тренуци лирике аутора Мирослава Миловановића, који је објављен у Прегледу лесковачког књижевног стваралаштва, Наше стварање, Лесковац 1973, стр. 84-89.

И том животу рат доноси омчу, пораз, али и светли тренутак етичког потврђивања и моралне узвишености:

*„У селу беше први на првој црној листи
и сам ископа земљу да би легао у њу“.*

.....
*„Што се све са њим збило, изговрићу тихо:
Ни гуњ не би поднео више. А затим омча
и пркосни поклич што нас у пламену зањиха.“*

У овој слици као да су се резонирани полетни стихови, ови и њима слични, повезани идентичношћу судбинског тренутка генерација:

„Славни мрите мад мријети морате“

Хуманистичка вибрација прожима елегични призив стиха, открива и указује на зрелост песничке мисли:

*На путу згажен плод цветаће у семену
из кога ће све љубави да се помире.*

Осећајући поремећај и неразумевање међу њудима савременог света, Здравковић будно опомиње и указује на значај људскости и солидарности:

*Човек и човек
дисање у себи*

.....
*Човек у човеку
простор у бескрај*

Том свету разумевања предочава:

*Човек на човека
ланици и пепео.*

И зато не игнорише тај свет, већ емотивно, али без позе, одмереном озбиљношћу, изражава свој животни кредо, хуманистичку ширину љубави:

*Ја имам једну жељу, блистав сан:
да љубав сиђе међу људе,
да срећа сваком шара длан,
да нове зоре смехом руде;*

*Да свака суза у сан процвета,
да корак срећних буде тих,
да сваки онај који клевета
презир и мржње буде свих.*

„Из ђачког споменара“ - зрачи тиха и носталгична сета, младалачки разнежена и елегично заденута „сврком из даљине“ у којој одзвањају акорди песимистичких сећања и пропалих нада. Али тај песимизам дубоко у себи крије сјај непролазних успомена из чијих искричавих варница

светли лепота постојаност и вечите оданости „обали среће“ са које животне плиме и осеке не могу да однесу „сјај плавих ведрина“. Јер, у његовом шапутању распознајемо „душу која сања“ и која уноси неку невидљиву моћ у сваку реч, стих ис трофу. Те обичне речи су специфични облици лепоте у поетском ланцу асоцијалних идеја и контраста:

*Није моја, туђа је ова јесен:
Ја и живот мој још се нисмо срели.
И када ћутим над собом наднесен,
то неко други моје речи вели.*

Независно од ове привидне одсутности, Здравковићеву поезију прожимају праве вредности живота: у њој има и снаге и природне љупкости, зато је у многим стиховима и жесток и нежан. У песимистичком тону неких интимних песама као да назиремо сузу, али и ватру која племенито сажеже бол. У његовој песничкој природи оркестрирају за сваки дрхтај људског осећања којима прониче у срж да би им одредио праву меру и место. И зато је добар број ових песама права слика живота, поетски исказаног у његовој општељудској истини.

„Трагом палих звезда“ је циклус песама о младачкој неспокоју који у илузионистичком лету доживљава празнохват разочарања, у коме је жена бег пред златним срцем, сјај и хладноћа чежње, суза у осмеху ишчекивања и најслађи напитака на ломачи патње. Она је недостижна отровница у цвећу жеља, перфидна мачка у лепоти голуба који у тишини опролећених нада хара у души песника и ствара ломотресе од којих се разгоревају ватре мртвих немира, чији пламенови постају лахори за расветавање неразумне сете. И када се опрашта од вољене жене, оптимистички удара у сетно звоно осећања да би је гануо до срца истином која метафорично прераста у звезду, у чијем сјају трепери суза растанка слеђена тишином неостварене љубави:

*Као што дође тако оде:
ништа ти нисам узео, ништа дао.
Овога тренутка само ми је жао
што људи теку као воде.*

Јер наш песник у љубави тражи пролазну песму, песму која израња из суза и чије висине назире у лету ка небу, лету који носи буру и кишу успомена које се памте до гроба. Међутим, Здравковић је своју елегичну лиру пригушио реком тишине да би се боље разнала бујна експресија његовог стиха, који је језгровит и сочан, али без китњастих ђинђува и непотребног руха апстракције. Рима му је прилично немарна и зато је ритам и понекој песми широке руке чији неравномеран жубор ремети музикалност стиха и загрдне мелодиозност мисли.

„Тренуци лирике“ представљају талентованог и зрелог песника. Из њених стихова зрачи рефлексивна песничка физиономија која од песме жели да буде птица која буди и разуме и чија ће мисао, као лампа у ноћи, да окупља лептире. Оштар и сентименталан и зато елегично дрхтав, нежан

и болећив и зато емотиван, он је сав окренут човеку који у овом песничком дневнику има младалачко лице које су прошарале боре живота.

Ова збирка саткана од низа најтананијих интима добија у графици *Миодрага Павићевића* једну веома успелу и скоро недељиву паралелу. И у овој другој личности сусрећемо се са скоро истоветном поетском природом која свој израз, свој свет, своја тражења, место стиха, налази у игри тамних и светлих површина.⁴⁰⁹

III

НА ПАДИНАМА СНА - Шта су други написали о Бори Здравковићу не би могло да стане и у повећи роман. Овога пута, не сасвим случајно, изабрали смо неколико оцена, које су објављене под надзнаком „Други о Бори” у његовој последњој збирци песама „На падинама сна” (Лесковац, 2000).

Могло би се рећи, чега год да се латио овај рођени песник, аутор збирке „Тренуци лирике”, дало је резултата. Штета је – ко зна колико пута смо рекли – али то није само наш суд, штета је, дакле, што је мало писао.

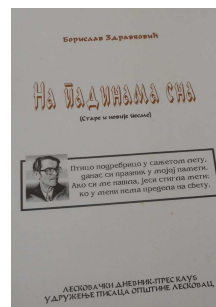
Одговор на то и на многа питања свакодневног људског трајања даће сам аутор, а нама остаје да се једноставно замислимо над дубином његових порука које нам је упутио овај велики песник, професор, боем и пријатеље, пре свега оних који су хтели и знали да га добро слушају.

%

Уметнички предиспониран, самосвојног гласа, књижевно образован, Здравковић је, несумњиво, остварио дело солидне уметничке вредности. Утемељено на модерним песничким начелима, његово дело носи нешто од филигранских песника парнасовског типа. Стављено на пробу структуралних анализа, оно делује одлично и поетично.⁴¹⁰

Налазећи лирско упориште у мотивима и темама због којих су песници од искона умакали перо, аутор *На падинама сна* (старе и новије песме) у тренуцима искреног надахнућа, пројектује песничке слике натпросечног стваралачког домета. Теме око које се окреће свет његове поезије не могу се свести на неке одређене садржаје. Човек, жена, земља, слобода, која даје сјај и лепоту животу, речју, човеков живот – у жаришту су његовог интересовања и рефлексije. Инвентар његових мотива је, посве, покривен наносима сете.

У Борином стиху је, помогнимо се уобичајном фразом, неодвојиво певање од мишљења. У равнотежи између слике и поруке, у оклевању

⁴⁰⁹ Драгољуб Трајковић, Преглед лесковачког књижевног стваралаштва, Лесковац 1973, стр. 84-89.

⁴¹⁰ Др Т. Петровић, Песник и дело, предговор збирци песама Б. Здравковића *На падинама сна*, Удружење писаца, Лесковац 2000, стр.5.

између звука и смисла, одвија се ауторов стваралачки кредо. Он тачно зна колико реч садржи могућих рима. Хармонија је „логика” његове поезије.

Борина поезија је у знаку једноставних и читљивих начела. Он има јасан поглед на ствари: песма је крајње отворена и комуникативна. Из његове метафоре не произилази нешто лоше, него – како каже једна лепа реч – само сведочанство нашег срца.

У чему је суштина његове поетике и тајна његове књижевне радионице? Пустимо нека одговор пружи сама песма „Кандило“: *„На зиду Света Марија,/ На поду црна шамија/ Утули, мајко кандило!/ Однесе вода градину,/ Оде живот низ падину.“*

Поетска реч писана искрено, растерећена конкретног значења, референцијалности – као и мисли о књижевном успеху – припада модерној поезији, под чијим се појмом обично означава нови укус и уметнички принцип, и битно другачији поступак. Здравковић није дидактичан песник. Он врло добро зна да је учинак литературе ништаван. Поезија је у служби племенитог ангажмана, она буди машту и фину осећајност; отвара човеку очи за лепоту и срце за љубав међу људима.

Песник не бежи од стварности и живота; прави живот и права поезија је оно што у срцу носимо. Песништво је најистинитија уметност.

Аутор „Гуња”, „Трагом палих звезда”, „Кандила”, говори језиком наратора, опрезно, неусколебаном синтаксом, не ретко, прећуткивањем. Солидно мајсторство на тешком пољу стиха и ритме, уметник показује у одмеравању распона речи, његовог значења и носивости. Ситуиран у неадекватном контексту, израз мења естетску валентност и добија могућност семантичке перспективе и злоупотребе, стилског домишљања и версификаторских трикова. Ко се маши у овој поезији за заумним сликама, остаће празних руку. Нема загонетања и затварања иза седам брава.

Ауторова залиха лепих речи није оскудна. Поетско плетиво које се, у одабраним примерима, домаша крупним вредностима целокупне лирике, начињено је од разуђеног језика у коме, често, реч задржава основно, номинативно значење. Стил је одмерен, без украса и великих гестова. У родољубивим стиховима се чува плахих речи народних песама, јаким епитета и бомбастичких екламација. Артистичко богаство, ритамска и мелодијска организованост стиха, битно је својство његовог песништва. Уметности Здравковићеве речи несвојствена су општа места, устаљене навике и навикнуте конфигурације, или понављања која вуку у монотонију. Изузетно, његов стих оставља утисак аутора који прима туђа искуства као готове путеве у планини и готове мостове на води. Евидентно, асимилација неке елементе народне лирике и поетска сазвучја војиславизма или, узмимо, Драинчева пева. Туђа искуства користе: сви се ми пењемо на раменима других; најпосле, нијдан песник није искључиво творац дела, каже Дилтај.

Ван сваке сумње, реч је о оформљеном ствараоцу. Од песника са овог вилајета, *Здравковић је, заједно са Томиславом Н. Цветковићем, најдаље отишао*. Поете локалног, завичајног значаја, у његовој популарности виде и свој песнички капитал. Много њихови стихови, спрам његових стихова, који се читају и казују, изгледају као убошки сиромаси.

И Бора Здравковић је човек пука, наше горе лист. Он пије воду са истог извора, али, насупрот многима, он не посеже за дијалектом да би аутентично изразио свој доживљај, или обогатио властити песнички фонд. Пише чистим језиком, као да је из Херцеговине, кованице језика и земље рапсода. Аутор збирке „На падинама сна” не мора да сагиње главу ни пред једним својим стихом. Његове песничке творевине налазе смисао у аутономној естетској вредности, у новини и оригиналном језику.

Изазивајући у свом ужем окружењу завидну и заслужену пажњу књижевне јавности, Здравковићево дело ће, извесно, издржати књижевне мене и захтеве. Песме човека који није по срцу рђав, које доживљавамо као инкантацију доброте и љубави, заслужују заснованију и дубљу реч.⁴¹¹

Последњу збирку „На падимана сна”, која је, заправо, одабир његовог песничког рада, објавио је 2000. године, а једно поглавље „Нашег стварања” (уредник *Димитрије Тасић*) посвећено је овом занимљивом песнику.

%

Од 1949. године када су се на књижевној вечери, први пут у Лесковцу, представили млади песници, најистакнутији међу њима *Борислав Здравковић* и *Миодраг Митић*, па преко колективне збирке „Препознавања” (1962), потом самосталне књиге „Тренуци лирике” (1967), све до 29. октобра 1999. када је о прослави 120. годишњице Гимназије „Станислав Вељковић Зеле” салом Народног позоришта прострујао *поетски вихор песме „Слобода” – ехо поезије* Борислава Здравковића одјекивао је на митинзима и вечерима поезије, литерарним сусретима, говоре је наглас или носе у себи, подједнако, литерарци и маторци, исписујући у споменару, и девојчице и уседелице, снохватице и буднице, романтичари и елегичари, заљубљеници и запостављени... Како и не би када је, у укупном поетском опусу, било да је реч о родољубивим или љубавним песмама, песмама сете или снатрења, бола или радовања, речју у поезији Борислава Здравковића тако импресивно „крз поетске нити уперена тиха, носталгична сета, младалачки разнежена и елегично интонирана”. (*М. Миловановић*)

Довољно је само навести стих било које Борине песме, па да намах бљесну речи као слеп воде са планинског виса:

*Није ми, није ми више жао
што јесен сиви оставља траг.
Луче, у сан процветао*

---

⁴¹¹ Проф. др Тихомир Петровић, Књижевни записи, песник и дело, Удружење писаца Лесковца 2000, стр. 55-57.

Девојке осмех драг.

(Јесен, она и ја)

Перјаница нашег песничког неба, Борислав Здравковић, ево, више од пет деценија броди песничким стазама и богазама, остајући веран свом позиву поете – закључује Борин песнички сабрат Миодраг Митић.

Жесток и нежан, бунтован и смирен, мудар и меланхоличан, раздраган и разуздан – Борислав Здравковић је стално и у суштини елементарни песник, окренут човеку, завичају и домовини.⁴¹²

Песник је име указано у времену, јер је време у човеку и веће у препознатљивије, а произилази из имена које човек поседује. Борислав је сав у Здравковићу: пореклом стиха и физичком појавом човека о коме говоримо. Здравковић је сав у борама Борислава. Иза тога излази да је у свему стих, у стиху је човек кога знам из дугих шетњи лесковачким улицама, кога знам из седења по старим и младим кафанама, са књижевних казивања, из необавезних разговора...

Елем, Борислав је песник, Борислав је време прошло и садашње, Борислав је бојем. Борислав је стихотворац, Борислав је глава породице. Борислав је професор, Борислав је ваш и мој пријатељ. Зато, када будете мерили време, не заборавите боре Борислава Здравковића.⁴¹³

После песничког зборника „Добродошлица за птице” и „Мајских цветова” В. Красића – у Библиотеци Радничког универзитета из Лесковца појавила се збирка песама Борислава Здравковића „Тренуци лирике”. Ова књига је плод скоро двадесетогодишењег преданог и стрпљивог стваралашког рада једног заљубљеника поезије, који међу списатељима на југу Србије ужива леп углед.⁴¹⁴

Песничко казивање Боре Здравковића садржано је и саздано између оне тако карактеристичне уводне песме „Песмо”, која представља и песнички манифест и поетику у малом – и мудрих и осмишљених „Рефлексција”.

У распону између ова два белега, који у основним цртама могу да означе преокупацију Б. Здравковића, нашла су место четири складно компонована циклуса: „Земља и рат”, „Из ћачког споменара”, „Трагом палих звезда” и „Подребрица”.

(...) „Варијације: на тему јесен” израз су пуног песничког зрења Б. Здравковића. То се он, сетан и невесео, суочава са собом, са пролазношћу, са вечитим менама и метаморфозама света.

Циклус „Трагом палих звезда”, у истину открива и нуди све врлине певања Борислава Здравковића. У њему се налази неколико песама антологијске вредности („Трагом палих звезда”, „Жена”, „Ја сам...”).

⁴¹² Напомена Т. Н. Цветковића: Прилог Перјаница нашег песничког неба, који преносило у целини, објављен је у збирци песама На падинама сна, Лесковац, 2000; (датум писања – 15. новембар 1999).

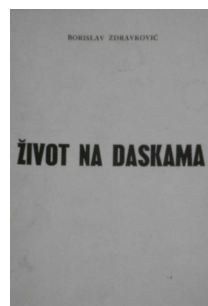
⁴¹³ Раде Јовић, Време прошло и време садашње; (Из збирке Б. Здравковића На падинама сна, Лесковац 2000).

⁴¹⁴ Проф. др Никола Цветковић, Песник јужног поднебља, Борба, 13. јун 1968. године; Овај прилог је пренет и у збирку изабраних песама Боре Здравковића, На падинама сна, Лесковац, 2000.

У песми „Ја сам...“: „*ја сам (...) песма скривене среће и сан над горком јавом*“. Овим стиховима, чини се, песник је најсликовитије одредио себе и своје певање.

IV

ЖИВОТ НА ДАСКАМА - Професор и песник Борислав Бора Здравковић био је луцидни позоришни критичар. Године 1970. лесковачко Народно позориште објављује његове, како их је назвао, „*позоришне импресије*“, односно књигу позоришних приказа „*Живот на даскама*“. На једном месту нашли су се његове оцене објављене у Нашој речи, Нашем стварању и Сусретима. У првом делу су оцене домаћих аутора, а у другом су представе са VI позоришних сусрета Јоаким Вујић.⁴¹⁵

Иако су Здравковићеве оцене каткад биле „преоштре“, сви су знали да су – дело стручњака који зна шта је – позориште. О његовим позоришним критикама, песништву и животу у шест наставака лесковачки недељник *Наша реч* објавила је интервју.⁴¹⁶

Уредник издања и аутор предговора под насловом „Поводом књиге и седам и по деценија позоришта у Лесковцу“ био је познати песник и тадашњи управник Народног позоришта Томислав Н. Цветковић. (...) А баш у Лесковцу се ових дана одржавају VI сусрети професионалних позоришта Србије „Јоаким Вујић“. Отуда и намера наше куће да поред низа других публикација у дане сусрета изда и књигу позоришних критика професора Борислава Здравковића, који је у Лесковцу први увео књижевну позоришну критику и њоме обухватио највише представа од свих осталих рецензената.⁴¹⁷

⁴¹⁵ Борислав Здравковић, *Живот на даскама*, Народно позориште Лесковац 1970.

⁴¹⁶ Интервју Данила Коцића са Бором Здравковићем објављен у *Нашој речи* - први део се појавио 1. јула 2005, а последњи 5. августа 2005. године.

⁴¹⁷ Томислав Н. Цветковић, *Поводом књиге и седам и по деценија позоришта у Лесковцу*, *Живот на даскама*, предговор, Народно позориште Лесковац 1970, стр. 7-13. Борислав Здравковић, *Живот на даскама*, стр. 158. *Напомена*: У књизи су објављени следећи прикази позоришних комада: Милутин Бојић – „*Урошева женидба*“; Светозар Ђоровић „*Зулумћар*“; Борислав Станковић „*Коштана*“; Борислав Станковић „*Нечиста крв*“; Д. Лебовић и А. Обреновић „*Небески одред*“; Н. Арсеновић-Драгомировић „*Лесковчани у Паризу*“; Жика Живуловић „*Лево од савести*“; Радивоје Лола Ђукић „*Бог је умро узалуд*“; Бранислав Нушић „*Обичан човек*“; Бранислав Нушић „*Пут око света*“; Бранислав Нушић „*Сумњиво лице*“; Бранислав Нушић „*Ожаловићена породица*“; Бранислав Нушић „*Свет*“; Петар Кочић „*Јазавац пред судом*“; Мира Пуцова „*Свет без мржње*“; Велимир Суботић „*Прозивка*“; Борислав Михајловић „*Командант Сајлер*“; Александар Поповић „*Јелена Тетковић*“; Раде Павелкић „*Клонови*“; Мирослав Митровић „*Поноћна провала*“; Иван Студен „*Вожд*“; А. Н. Островски „*Таленти и обожавачи*“; Јарослав Хашек „*Добри војник Швејк*“; А. Стримберг „*Отац*“; Џозеф Кесерлинг „*Арсеник и старе чипке*“; Џон Пристли „*Скандалозни догађај*“; А. П. Чехов „*Ујка Вања*“; Н. В. Гогољ „*Женидба*“; В. Н. Собко „*Сачувај моју тајну*“; Х. Ибзен „*Непријатељ народа*“; А. Поповић „*Развојни пут Боре Шнајдера*“; Ж. П. Сарт „*Несахрањени мртваци*“; Т. Арсовски „*Корак ка јесени*“; А. П. Чехов „*Три сестре*“; М. Глишић „*Подвала*“; Р. Милар и Н. Балчин „*Пут кроз шуму*“; Јурцин О. Нил „*Дуго путовање у ноћ*“; Борислав Михајловић „*Марко Краљевић*“; Александар Поповић „*Крмећи кас*“; Максим Горки „*Малограђани*“. Позоришне критике у књизи

СЕЋАЊА НА БОРУ ЗДРАВКОВИЋА – У издању КК Глубочица крајем 2014. године појавила се књига „*Сећање на Бору Здравковића*“ проф. др Драгомира Радовановића, најплоднијег лесковачког књижевника. Књига је представљена у Лесковачком културном центру 25. децембра и у о њој су објављене изабране Здравковићеве песме и занимљиве анегдоте из заједничког дружења проф. Радовановића и Боре Здравковића са познатим Лесковчанима, али и са „обичним људима“.⁴¹⁸

У Предговору књиге „*Сећања на Бору Здравковића*“, аутор, проф. др Драгомир С. Радовановић, констатује: Легендарни професор Лесковачке гимназије, узор многим генерацијама, личност огромног знања и високе интелигенције, песник је без премца.

(...) И дан данас се испредају приче о његовим предавањима, писменим вежбама, рада са младима.

(...) Његове песме су антологијске. Скоро свима који се баве културом и књижевношћу, довољно је поменти називе песама као што су: Жени, Она изеђу мене и свега, Гуњ, Матуранско вече, Подробница и др. па да се одмах погоди да је реч о Бориславу Бори Здравковићу. Ја, међутим, вероватно као афористичар, који воли кратке форме, скидам капу пред његовим песмама које сам назвао песме у афоризмима као што су Ток, Точак, Кандило... Колико је истина из живота сабрано у четири до шест стихова, то је невероватно и то је прави артизам.

(...) И Бора је, као и сви други људи, сем породичног и пословног живота, имао своја кафанска дружења са колегама која су незаборавна и од којих се многа препричавају.

(...) Он је феномен. Његова интелигенција изузетна, његова мисао за хумор пун метафора, иронија, па и цинизма.

(...) Сматрам, с обзиром на квалитет његовог дела и допринос култури не само Лесковца и Србије, него и шире, да му Лесковац није поклатио дужну пажњу.⁴¹⁹

објављене су у листу „Наша реч“, часопису „Наше стварање“ и „Сусретима“. Критике „Таленти и обожаваоци“ и „Добри војник Швенк“ објавио сам у заједничком ауторству са М. Драшком, односно Зораном Поповићем – напомена је Б. Здравковића.

⁴¹⁸ Драгомир С. Радовановић, *Сећања на Бору Здравковића*, КК Глубочица, Лесковац 2014. *Напомена*: У књизи су објављене следеће Здравковићеве песме: Варијације на тему: Јесен, Јесен, она и ја, Матуранско вече, Песник и ја, Ток, Жени, Песмо, С омчом око врата, Подробница, Две мајке, Слућња, Моје руке, Она између мене и свега, Сан, Животопис (избор песама Данило Кошић, новинар и писац). Књига је штампана у 200 примерака, а рецензент је проф. др Јаворка Маринковић.

⁴¹⁹ О књизи *Сећања на Бору Здравковића*, у издању КК Глубочица, чији је члан био Бора Здравковића, говорили су, поред аутора проф. Радовановића, Слађана Младеновић, уредница у ЛКЦ, Драган Радовновић, песник, уредник часописа *Наше стварање*, Боркица Миловановић, председница КК Глубочица, проф. др Живан Стојковић и Данило Кошић, новинар и писац. *Напомена*: Прихваћен је предлог проф. др Живана Стојковића, познатог лесковачког историчара, да КК Глубочица, чији је члан био Борислав Бора Здравковић установи књижевну награду која би носила име Боре Здравковића. *Напомена*: Ево једне од бројних анегдота које је прибележио проф. Радовановић: Питају Бору да ли је Домановић реално описао своје време. Бора им каже: „Знам што је о онима писао онако, али не знам како би писао о овима што раде овако.“

МИОДРАГ ДРАГАН ЗДРАВКОВИЋ

I

Миодраг Драган Здравковић рођен је 1950. године у Медвеђи код Лесковца. До 1970. године живи у Тителу, где је завршио средњу школу. Након тога долази у Лесковац. Бави се организовањем „културног живота”, за шта добија одликовања, награде и признања. Бавио се спортским и тренерским радом. Мајстор је борилачких вештина (носилац црног појаса). Добитник је Октобарске награде града Лесковца. Запослен је у лесковачком Културном центру.

Пише песме. Члан је Удружења писаца. Учесвовао је на многим књижевним смотрима поезије широм бивше СФРЈ, а затим и у низу градова у Аустрији, Немачкој и Бугарској у оквиру програма КУД „Абрашевић” из Лесковца. Објављене збирке песама: „Снопље”, Лесковац 1977, Лесковац, „Изван вида дан”, Лесковац 1996. Више од 70 песама објавио у зборницима и периодичи.⁴²⁰

Младост из Београда и Удружење бораца Лесковца рата од 1990. године објавили су 1997. године Здравковићеву поему „Свединар”, име светлости.⁴²¹

II

СТВАРАЊЕ – ИСЦЕЉЕЊЕ ПАТЊЕ - Ближе одређење књиге Миодрага Драгана Здравковића „Свединар” – која се појављује као номинално прва књига едиције Песничка школа у оквиру Библиотеке Поезија, подразумева објашњење саме едиције.

Мада тек ова књига Миодрага Драгана Здравковића носи број 1, у Едицији Песничка школа, Едиција је, стварно, утемељена већ његовом претходном књигом, издатом 1996. у Библиотеци Поезија, „Изван вида дан”, у чијем су предговору и истакнуте неке полазне идеје естетских претпоставки на којима се темешу школа. Након промоције те књиге настало је извесно интересовање и међу другим песницима у Лесковцу. То је послужило за повод да се у Лесковцу оснује Песничка школа при часопису Наше стварање, што је подразумевало потребу да се истакне и

⁴²⁰ Подаци преузети из поеме М. Д. Здравковић, Свединар, поема, Младост Београд, Удружење бораца рата од 1990, Лесковац 1997.

⁴²¹ У лепо написаној посвети у књизи „Свединар” (изванредан рукопис, а и порука), Миодраг Драган Здравковић је написао: Данилу, у знак уважавања и наде да ће престати разлози да песници пишу песме попут ових у овој књизи. Лесковац, 25. 09, Миодраг Драган Здравковић.

посебно обележје издатих песама – усаглашавањем са наведеним естетским начелима.⁴²²

%

Слепоћа, макар то звучало и парадоксално, игра немалу улогу у развоју уметности – посебно књижевности, и то на два начина: доприносом слепих уметника и слепоћом као темом уметничких дела.

(...) Колико нам је познато – још није било целе збирке песама са више мотива, посвеће теми слепоће. Не рачунамо „Јаму” Ивана Горана Ковачића, која је, додуше, вишеделна – али је у питању поема која је у свим деловима рађена на исти мотив. Књига Миодрага Драгана Здравковића Свевиднар (првобитни наслов *Скривена светлост*) прва је штампана збирка песама, обимног садржаја и разнолике тематике – на тему слепоће.

Већ и сам наслов збирке – вишезначан је и сиболитан, али поднаслов збирке име светлости – у први план истиче једно значење. То је светлост – која, симболички, улази у круг мотива теме слепоће. И заиста, основна тема збирке – јесте тема слепоће, која је провучена, у различитим мотивима – модалитетима слепоће кроз свих седамдесетак песама.

Могуће је, додуше, разликовати уже блокове теме слепоћа по модалите тима у збиљи – као на почетку књиге: мотиви ратом узроковане слепоће, те и други мотиви манифестовања исте теме, што је, у извесном смислу – наставак ауторовог тематског опредељења и отуда емоционалног преостатка из претходне збирке Изван вида дан, која је и сама релевантна за тему слепоће.

Песник се и у овој, као и у претходној збирци, определио за стваралачки поступак – стварање нове збиље наместо описивања реалне. Он не опису је реалну збиљу – драматику манифестних појава слепоће у збиљи – што је по себи довољно велики изазов (којем, на пример, није одолео Ковачић), већ налази храбрости да се ослони само на свој уметнички домет и инвенцију грађења нове теме по свом доживљају.

И у овој књизи песник занемарује истицање гносеолошких значења и из њих проистеклих друштвених функција, мада их, делом, ипак, остварује – за рачун наглашавања естетских функција. Песник се одриче услуге епистемолошких значења реалне теме, која се са њом лако могу унети у песму, одредивши се да сам створи песничку збиљу сопственим средствима – стварањем: не користи ни опис, ни наратију. Свој циљ остварује слободним стихом – без слика и њихових украса, који, међутим, поседују притајену унутрашњу снагу драматике.

Ако у стиховима збирке Изван вида дан има извесних наглашених акцената израза грча – повремено, мада срачунато дисонантних, у целини укроћених траженим сладом замишљене форме – у стиховима Свевид нара – дисонаци сазвучја нема. Све је, наоко, равно – уједначено и склад

---

⁴²² Светислав Павићевић, Свевиднар, предговор, стр. 5. *Напомена*: Написано 27. априла 1997. године у Београду.

но. Језик ове поезије је функционалан – мада разноврстан па и жив и прикладан, иако уједначен, што производи и израз лакоће – који је исказ природности више но недостатка унутрашњег набоја. Спонтаност доприноси утиску убедљивости – а тиме и узбудљивости стиха, којим песник успева да обликује у песнички запис – своју нову збиљу, уз помоћ метафора као сублимираних слика.

Коначан резултат који песник досеже – у трансформисању предметног, његових својстава у уметничка значења је: остварена имагинација магли не нове збиље. То је управо оно по чему створена уметникова збиља дела – као његових недодатком над предметним – превазилази значење предмета, и стиче ново значење које носи мисао и естетску вредност. У овом делу то је: емоционални набој, драматика, убедљивост, узбудљивост као ново значење саме теме – језа трагике и слепоће, али и смирење настало разумевањем и виђењем новог смисла – свевидарски достигнути склад и с њиме мир. У овом новом – естетском значењу теме, видимо и највиши вредносни домет ове књиге.

Сам настанак збирке може послужити и као својеврсна илустрација уметничког поступка стварања. Цела збирка је настала спонтано, у једном изливу за свега којих двадесетак дана октобра 1996. године – неочекивано и за самог аутора.

Наравно, ништа није случајно. Тему је аутор срео знатно раније, када га је коснула, али ју је одбацио из свести, потиснуо у подсвест – а ова једном покренута – наставила је да сама ради на теми, и то дуго, све док је није обликовао. Под поновљеним спољашњим подстицајем – нашим предочавањем теме слепоће аутора – настао је покрет механизма подсвести, ова се отворила, и, еруптивно, гурнула у свест и у њу сложила целу, обликовао ну тему, пред зачуђеним очима песника.

Да је у питању реализација за двадесетак дана – само као завршни чин стварања – тзв. инспирација – скупљеног набоја језе таложног у подсвесном – чије је песничко обликовање и значило боловање теме – доказ је и то, што је песник, када се тема отворила и почела да тече, пао у болесничку постељу из које је устао, након завршетка рада, сломљен, али и опорављен од бољке која му је опасно угрожавала здравље – да све буде онако како је говорио Заратруста: Стварање – то је исцељење од патње.

III

СВИВИДНАР (*име светлости*) - Светлост је одувек привлачила људски дух. Путујући бескрајним просторима *призива* мисао да је прати. То нам говори да је мисао креталачка и да се придружује свету као његова неизбежна амплитуда. Кад је дух у питању, нестају просторне и друге препреке. У природи је спољњег света да се рефлектује у бескрају унутрашњег (човековог) света, будући да су оба у односима перманентног прожимања.

Миодраг Драган Здравковић своју поему „Свевиднар” засновао је на начелу подударности та два света, у свему. Дух постаје посредник те нераскидиве везе. До сазнања те везе долази се магновеним путем, јер се из магновења најчешће рађа надахнуће. За нас је важно да оно има поетску функцију.⁴²³

Здравковићева поема Свевиднар синтагмирана је у таквом захтеву. Светлост као мотив изразитија је кад продире кроз тмину. Он је то нагласио у једној успелој песничкој референци: „У паду не може/ Као у снопу да стане/ Несхваћено светло. Овде се кретање светлости (успон) схвата у смислу њеног поседовања. А светлост је постојана ако је *одражена* у човеку, посебно као духовни оријентир. И кад згасне, песник је *замишљањем* оживи. Замишљање је врста живота, бар кад се ради о поетској фиксацији света: Нађе увек песму/ Ко жели да пева.

Ова Здравковићева поема третира проблем слепоће али кроз призму условности. Иза граничне линије мрака је небо и у њему звезда. Довољан подстицај да се, како каже поета, тражи име светлости. Један од начина је да се *уме* живети. То би била основна парадигма човековог прихватања живота. То је та светлост о којој песник сања и коју дозива кроз стихове.

Постојећем противуречи могуће. Оно је изазовније са становишта живота. Посебно његових дубинских својстава. Није важно да ли се ради о крилу птице која у заносу сврдла небо или је у питању нека друга чаролија природе. Ми наводимо једну која нам се истински дојмила: Роса је знамење цветова!

Свет представља метеж и склад. Песник се приклања царству обеју ових *упитаности*, црпећи из њих облике богатог песничког доживљаја. У те доживљаје поета је уплео и тему рата као сукривца за човекову несрећу. Символ несреће је понор. Остати без светлости знати бити лишен енергије живота. Рат поменути понор продубљује као последичну датост. Песник то стање веома упечатљиво приказује: *Стигли смо где нисмо пошли!*

Тиме се не апострофира само ужасна слика рата, него се наговештавају и његове последице. Рат увек остави болни траг за собом. Највише у памћењу и осећањима. *Како призвати светлост/ Кад је у један метак стала.*

Тако код Здравковића рат не може да мине. Баш због препознатљивости ова два знака – памћења и осећања. Они упућују ствараоца да догођено стање поетски ретроспектира. Да му удахне прустовску категорију временске варљивости. Мислим да је Здравковић овом поемом рат *сагледао* у маниру резигнације Душана Васиљева, али је у њој исказао и нешто што нас подсећа на Дединчеву веру у лепше зоре (песме из концентрационог логора у Шлезивији за време Другог светског рата). Ево те Здравковићеве надалачке слутње: *Окопај мотиком наде/ Клонуле светове зори/ И тама је светлост/ Кад свесно гори.*

---

⁴²³ Жарко Ђуровић, академик, поговор, Свевиднар, Младост, Београд, Удружење бораца Лесковац, Лесковац 1997. стр. 85.

Поета је окренуо слух земље и слуша њене дрхтаје. Верује да јој има шта подарити. Подариће јој светлост, траве, шуме, воде, али са извесним призвучком помућеног памћења. То је и разумљиво: тамнило рата наднело се над душом човековом. Међутим, у њему има и сунчевих проширица које у свести покрећу стару мисао да је зло пролазно, разуме се ако је потхрањено сањалачким синдромом. У Здравковићевим стиховима има много тога сањалачког. То је и условило да се не запада у монотонију, јер феномен сањалаштва нуди увек изменљивост слика и расположења, а уједно намеће и различите матричке обрасце у версификацији, што је допринело квалитету збирке.

Поетска вокација не мора бити хотимична, али мора бити имагина тивна. Једно се жели, а друго се расположење *отвори*. Све зависи од тога какве су га унутрашње силе диктирале. Здравковић је песник спонтаног лирског излива. Он вешто уме да обједини више исказних облика у поему широког слива и завидне песничке пројекције. Меланхолијом обухвата и слике рата и оне реминисценције које су дошле после њега и које нису ослобођене кошмарног статуса.

Можда је то кошмарно стање предуслов да се обогати доживљајни фондус поеме, њена изражајна структура. У сваком случају, ова поема је у том погледу квалитетнија од његове иначе запажене збирке „Изван вида дан”, која је недавно објављена.

Ово што је важно за овог даровитог поету, то је да му се амбиције не разиђу са песничком моћи. А та је моћ у овој поеми видна, јер је природно настајала у вокацијском смислу. Зато треба веровати песнику и кад сумњу узима као гесло виталности: *У трку низ брдо/ застала је шума/ пред опсеном пута/ Који не постоји.*

Окосница ове поеме је у знаку да се човек одржи као човек. На песнику је да одслика *то одржање*. И да пронађе светлост, макар она била затрпавана ратом.

IV

ИЗВАН ВИДА ДАН - Стварање је исцељење. Ослобађање од патње – каже Ниче. Под тим ваља мислити свакако на патњу егзистенције, која у свету уметника, великог патника, наталожи једна тема са свим својим мотивима, која га покреће на уметничко дејство – крик, којим је обликује и изриче, и тиме је предаје другима да је они сами пате, ослобађајући своју свест једне патње – да би ову ослободио за нову патњу. Управо, ово се односи на књигу песама Миодрага – Драгана Здравковића „Изван вида дан”, објављене децембра 1996. године у едицији „Младости поезије” По томе, ово је књига великог бола и велике патње не само песника, него и његовог читаоца. Уверили смо се у то и емпиријски, на промоцији песама, одржаној у препуној дворани Народног позоришта у Лесковцу, 16. децембра 1996. године. Многи посетиоци, поготово они женског пола (и, претпостављено - пословично - „мекшег срца”) изашли

су из сале упла каних очију, односећи, у светлости зенице, луч примљене патње са собом.⁴²⁴

Но, песникова патња била је дубља и дужа.

Почела је, много пре настајања песама збирке, оног момента – када је песник, отац троје деце, решио да пође у један несрећни и сувишни (а који није то) рат, патио и бдио над судбином све деце - „да не буде горе – на децу ред да не дође” – како то казује његова уводна песма, стиховима преузетим директно из песникове пријаве за ступање у ред бораца.

Патња се наставила до трагичног врхунца, у рату: када је песник – уместо да стварно спасава децу непосредно – морао да то чини војничким средствима, артиљеријским оруђем. Сам је дошао у трагичну ситуацију – да дејствује топовима у циљу заштите деце, не знајући притом, да ли његове гранате падају на дечје или главе убица.

Из ове трагике, настала је патња, коју је патио и након изласка из рата, још коју годину – све док није успео да је обликује у књижевни израз, њиме је дистанцирао од себе и понуди – као уметничко дело – чулима и осећањима трећих лица, читалаца, којима је упућено.

%

Ову књигу, сагласно свом предговору, датом на њеном почетку посматрамо, пре свега и изнад свега – онако како се једно уметничко дело и увек има посматрати и вредновати – као оно што она, наднаравно, и јесте естетски објекат, нова збиља, алтернативна постојећој, коју уметник нуди, као поремећену над реалном збиљом – ново, живо биће, уметничко дело. Живо је по томе - што је дејствено: делује својим емоционалним, трагичним набојем овладавајући свешћу субјекта перцепције у чину естетског феномена, произвођењем у свести трагику осећања бола. А то могу, само стварна, истински жива уметничка дела. Ако нису таква – дела и нису уметничка.

(...) Истини за вољу, судећи по свему – овај аутор својим делом, иако га свесно лишава бљештавих уреса форме – постиже и јака друштвене дејства – као фунцију човекољубља, праведности, љубави према деци, осуде рата као бестијалног чина страдања оних који су за њега најмање криви – невинне деце (свеједно којој страни у рату они припадају) достижући значење универзалне теме: осуде страдања и трагике невинних жртава рата – и то у интензитету какав се ретко среће у савременој књижевној уметности, не само у нас.

Али, оно што привлачи нашу пажњу и заслужује наше признање, које књизи стога и одајемо – то је уметничка, естетска вредност – испуњење мерила уметничке успешности: лепота, узвишеност патње, али и трагика, драматичност збиље песме, њена спонтаност, и из ове проистекла – као највиши критеријум и надаре њена узбудљивост, постигнута убедљивошћу – истинско дејство својствено само стварно живом бићу.

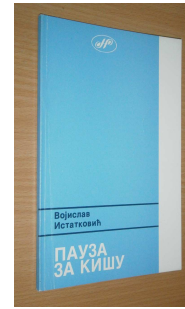
---

⁴²⁴ Др Светислав Павићевић, Изван вида стид, Помак, бр. 3-4, 1997, стр. 23. *Напомена:* Избор песама у посебном делу ове књиге.

ВОЈИСЛАВ Ј. ИСТАТКОВИЋ

I

Војислав Ј. Истатковић је рођен 2. јануара 1953. године у Власотинцу. Звање: правник, технички инжењер. Књижевни рад: „Љубилиште”, поезија (Лесковац 1976), „Сабрани делови”, поезија (Пљевља 1986), „Пауза за кишу”, поезија (Лесковац 1991), „Она између звезда и лиића” (са Бором Здравковићем, Лесковац 1987). Објављивао у часописима, новинама, антологијама: Наше стварање, Освиг, Поља, Књижевна реч, Књижевне новине, Наша реч, Песмопис.

Добитник је награде „Блажо Шћепановић” за 1985. годину Међу општинске заједнице културе Пљевља и многих других награда на конкурсима за песме и циклус песама.⁴²⁵

До пре неколико година у Лесковцу није могла да се замисли књижевна манифестација без учешћа Војислава Истатковића. Последњих година, међутим, нема га у књижевном животу града. То свакако не значи да не пише. Напротив.⁴²⁶

Још како пишем. Наравно, пре свега песме!

Истатковић је писањем песама почео да се бави још у основној школи, али је његов песнички таленат открио професор и књижевник Бора Здравковић и сам песник. Седамдесетих година (XX века) у Гимназији је веома активно радила Литерарна секција. Водио је професор Здравковић, који је, како каже Истатковић, учио талентоване ђаке песничком занату.

(...) Мислим да је моја најбоља књига песама „Сабрани делови” за коју сам добио републику награду „Блажо Шћепановић”. У њој су рефлексивне песме, а та ми је награда била својврсно подстрек за рад. Знате, са годинама и песник сазрева. Моје прве песме, па и моја прва збирка, биле су у знаку младалачких размишљања, а са годинама и моје су песме, бар ја тако мислим, све боље. А пишем љубавне, рефлексивне, али и социјалне песме.

(...) Кад данас размишљам, за мене као песника, најлепши су били гимназијски дани, после је било све много теже постићи у животу. Мислим да је свих протеклих година изостајала брига за таленте, нису неговани, а верујем да ће се та клима променити. Набоље, свакако, и да ће Лесковац више пажње посветити неговању свог стваралачког кадра.

⁴²⁵ Лексикон писаца лесковачког краја, КК Глубочица, Лесковац 2003, стр. 53.

⁴²⁶ Верица Баторевић Божовић, Живот пише приче, Војислав Истатковић: Песма има своју структуру, Удружење писаца општине Лесковац, Лесковац 2001. *Напомена:* Прилог о Истатковићу први пут објављен у Нашој речи 25. јула 1997. године.

Протеклих деценија, Истатковић је објављивао у књижевним часописима и листовима: „Поља”, „Наше стварање”, „Књижевна реч”, „Разви так”, „Књижевне новине”, „Освит”. Каже да је почео да пише и приче. Написао их је десетак али их још никоме није понудио и није их објављивао.

II ПОЕЗИЈА В. ИСТАТКОВИЋА - Преда

мног су песме Војислава Истатковића, прошлогодишњег матуранта и литерарца наше школе. Песме су му објављиване искључиво на страницама гимназијског часописа „Ми”, а њих се сигурно не би постидео ниједан југословенски часопис. Пред поезијом сам, дакле, познаника и сарадника, истинског песника, усковитланог и ненаученог да се боји, раздвојеног између неучљивости и недогледа, не приметног а активно присутног. У бојазни да не умре незадовољан, он гради речима свој свет, склад и лепоту песама које су надрасле конвенционалност и избегле екстремност, тежњу за шокантним.⁴²⁷

Најчешћи мотив Истатковићевих стихова је сопствена трагедија која га је опесничила, али не и распевала живот. Песме су му за плакање, болом поткане, а метафором основане. Зато у покушајима да напише оду животу, он пише клетву оплакујући њену лепоту, хвалећи њен недоглед који га налази разбољеног.

(...) Карактеристично за већину песама је то да су не тренутна синтеза живог и нежног, и да се ти елементи допуњују. Таква му је песма „Биљни олтар”, у којој песник, на устаљен, њему својствен начин исказивања, дориче далеку лепоту завенчану, рајским корацама од којих је корачање песника шутије и лаганије:

„Кад год пођем на свој погреб идем,
ишаран опекотинама од муња
невин и прљав као прачовек.”

(...) Најупечатљивија аутобиографска и љубавна песма је „Рањена обала”, која је песнику најдража:

„Замени ми глас кад урличем омамљен
високо при земљи”.

Узнемиреност оваквих челично-моралних принципа изискује претерану снагу и упорност да се истраје без „сокова у очну глећ”, „у песак који милује” Зато он моли за растерећење од тих принципа и ветрометина. „И буди висока кад шибају ти кораке”, буди достојанствена, јер стопе шибају

⁴²⁷ Драган Радовић, Поезија Војислава Истатковића, Ми, часопис лесковачких гимназијалаца, нова серија, бр. 11, 1999, стр. 31. *Напомена:* Прилог је први пут објављен у часопису Ми, бр. 4, 1973. године.

само великим и значајним људима. Затим оди у град чистоте и купи двоструки осмех, нежан и тежак као рањена обала:

„О иди у град пужева и купи ми
купи ми двоструки осмех у ткиву
рањену обалу
и беше рањена обала”

(...) Занимљиво је „Љубилиште” у неку руку и поема, коју је Војислав поделио у три дела да сваки чини један целовит одломак.

(...) „... Пробуди мрвице смеха, ницањем спаса,
из мира зелених, из арије усева: враћају се ломна моја чела, далека
и моја грла, сузе вреле, пред кликом зимског ужаса”.

На тространом љубишту песниково:

„Трагање погубљења

На тромеђи мрака, љубави и неготе тела.

Трагање коначно заталаса

Моја зверна и часна сазвежђа, моја разорена одела.”

И са „Љубишта” песник шаље поруку: „Спалимо гилотине вољена”, која израста, наравно увек када је реч о љубави, у ореол славља и

„... Она која остане, бисерне ми жене,
у црној сржи нека негује. Отвара се за моје растиње,
у рупи небеса, урнебесно Љубиште.”

(...) Приказом неколико надихват узетих песама, не смем а да не кажем да највећи део песама носи терет живота и лепоте разнежености зацрнелог песниковог раскорака између песимисте радовања и песника љубави и светаца живота.

Ш

ЉУБИЛИШТЕ - (...) Он се успешно служи игром речи, које слаже у невезану мисао. Том приликом не бежи од личних заблуда чак и по цену да песма добија печат индивидуалности...

(...) Нема дефиниције онога што се подрзумева. Чита лац мора бити саговорник. Писац жели да се наметне и свестан је да то чини снагом свог интелекта...

(...) Ипак, он је непровидним велом покрио све кризе и вешто се спасавао групом синтагми новог значења. Опсене су људске. Заблуде су реалне. Криза свести је само наставак психичког.⁴²⁸

Војислав Истатковић и други млађи месници имају своју индивидуалну фразеологију и они су заговорници интелектуалне поезије. Заинтересовани су за откривање смисла живних појава и ствари, а блиско им је интересовање за опште видове модерне урбане поезије, као и за нековенционално придружење песничкој традицији савременом песништву и лексиси.⁴²⁹

⁴²⁸ Станко Ђорђевић, Лексиком писаца лесковачког краја, стр. 53.

⁴²⁹ Мирослав Миловановић, Лексикон писаца лесковачког краја, стр. 53.

IV

МИСИОНАР - На сеоском тргу окупили су се сви, до последњег, знатижељни, пуни наде, очекивали су сатима. Појавио се иза брежуљака, са кожним црним кофером, у црном, дугом мантилу. Осмеживао се задовољан бројем људи који су га жељно ишчекивали. Кренуо је према гомили полако, неусиље но, трудећи се да својим покретима, погледом код присутних не изазове подозрење, сумњу, због једног циља, продаји што већег броја сатова.⁴³⁰ Спустио је кофер на плато на тргу. Подигао је руке да стиша жамор људи. А, кад је настала потпуна тишина, сачекао је још пар секунди да би знати жеља присутних достигла врхунац.

Погледи људи, углавном у дроњцима, људи избразданих црних лица, загласлих очију, били су на њему. Осећао је да у њему виде Спасење, Бога. Знао је да због свега не сме да му задрхти глас. Ниједан део тела не сме да ода сумњу, колебање, мора бити што убедљивији.

Након мука у ваздуху, отворио је кофер и обратио се:

-Мили моји – рекао је прилично тихо – окупили сте се у нади да ћете се и ви спасити овим чудесним сатовима.

Повисио је глас:

-Окупили сте се да се уверите у истинитост прича које круже овом умирујућом планетом. А ја вас једним пуним срцем и душом уверавам: моћ ових сатова је права, стварна, јер сами знате: на бројчаницима сатова је изгравирано време, године из прошлости. И сами знате – подигао је одлучно руке према њима – да можете по свом избору на сатовима да подесите време у које хоћете да се вратите, да се вратите у топлину прошлости, да што пре одете из ове злокобне стварности. Али, не заборавите: изгравирано је време до пре осамдесет година, тако да се у скору прошлост не можете вратити. И још једно: уколико желите поново да се вратите у садашњост, то можете након двадесет година. Зато о свему добро размислите – задовољно је завршио свој говор.

Људи су немо стајали и гледали лепо поређане сатове у више редова, размишљајући о последицама једне такве одлуке. Јер, знали су: тиме остављају пријатеље, имовину, начин живота. То их је мучило и колеба ло. Вратио се у село након три дана. Од свих који су на тргу чекали, само мали број није купио сатове. Презадовољан, кренуо је у нову мисију.

Остављајући још једно место иза себе, размишљао је: „Изгледа да ће, најзад, ова мисија успети. Јер, нас мисионара је осамдесет хиљада на целој планети. За трогодишњу мисију свешћемо човечанство на четврти ну. Од средстава продатих сатова, Централни систем улаже све могућност да насељава људе на друге планете и побољшава услове за опстанак тамо. Тиме ће решити проблем опстанка људске цивилизације, јер за двадесет година земља ће експлоадирати.

---

⁴³⁰В. Истатковић, Мисионар, Глубочица између обала 2005/2006, стр. 68.

ЉИЉАНА ЈАНАЋКОВИЋ

I

Љиљана Јанаћковић је рођена 1947. године у Лесковцу. Филозофски факултет завршила је у Скопљу. Поезију је објављивала у многим листовима и часописима. Аутор је двојезичних, српско-македонских песничких књига „Вода жедна меда”, из које је песма „Бојим се” уврштена у антологију српске љубавне лирике Пере Зубца, и „Обојене песме”. Њене књиге документарне прозе „Македонија, земља добрих људи”, у издању београдске „Просвете”, у звезданој статистици листа „Политика експрес”, јула 2000. године, проглашена је за најчитанију и најтраженију књигу. Аутор је запажених репортажа објављених у часопису „Портал”. Најновије њена књига је „Звездана преписка” (на српском и македонском језику).
Живи и ради у Београду.⁴³¹

II

КРИТИЧКИ ФРАГМЕНТИ - Као да се десило, на изванредан начин, чудо. Реч је о такозваној лирици. Оној коју везујемо за Десанку Максимовић, специјално за њене љубавне песме. Чиста осећања изречена небарокним језиком, максимално једно ставним, са уобичајним сликама, са римама минималним. Са пореклом основним из народне женске лирике. И привидно је све једноставно као да је човек на ивици нечег познатог. Међутим, та кобајаги шансона, или типична женска поезија има сасвим посебан, другачији слој. Реч је о доњем слоју у којем се показује песникињаина оригиналност. Она како да долази од дугог уздржавања, и не знам да ли одлагања. Претакање њено до којег се стигло оставља на крају златан песак.⁴³²

(...) ... Поетски медаљони Љиљане Јанаћковић о Морави, о завичају – том усуду клетом што увек подсећа, свраћа постојбини првобитној, ма где

⁴³¹ Подаци о песникињи Љиљани Јанаћковић преузети из књиге њених песама (на српском и македонском језику) Звездана преписка („Звезданата преписка”), Арка, Смедерево, Матица македонска, Скопље, 2005. Почетком маја 2006. године у Лесковачком културном центру промовисана је ова књига истовремено са отварањем прве самосталне изложбе слика Зорана Јанаћковића, њеног супруга. Чуло се, између осталог, да је Љиљана Јанаћковић аутор три збирке песама: Вода жедна меда, Обојене песме и Звездана преписка. О овој последњој говорили су Ристо Василевски, члан Македонске академије наука и уметности и Томислав Н. Цветковић, књижевник из Лесковца.

⁴³² Света Лукић, из рецензије књиге Вода жедна меда, објављене у збирци песама Звездана преписка, у поглављу Критички фрагменти, где су објављене оцене Ђоке Стојичића, Владе Урошевића, Ратомира Рале Дамјановића, Кате Мисиркове – Руменове, Љиљане Дирјан, Томислава Н. Цветковића, Драгана Јовановића – Данилова, Љубивоја Ршумовића, С. Радоњић – Рас, Милорада Блечића и Чедомира Мирковића.

и ма шта били, сличе лахору ветра, мирису цвећа, жубору понорнице, неухватљиви к'о птице, неукротиви к'о река...⁴³³

Песничком књигом Звездана преписка, песникиња Љиљана Јанаћковић посеже за песмама у којима сја необично озвездана реч – као да нам небески шапат који нам зачарава ноћи заносним сновима бар за прегршт стихова постаје одгонетнут и заробљен у одабране речи. Озвездава песникиња своје земаљске радости и усхићења, интима и пригушена узбуђења и неоткривене ризнице душе путем литераризованог претакања свог дневно осмишљеног животног круга блиских људи у циклусима који дозивају живот интересовање читалаца. Разоткрива нам се песнички свет препун виталитета.⁴³⁴

III

МАКЕДОНИЈА - ЗЕМЉА ДОБРИХ ЉУДИ - Ова књига својом богатом и разноврсном документарношћу говори о снажној подршци коју су грађани Македоније пружили нашој земљи и нашем народу током драматичних дана агресије НАТО-пакта.⁴³⁵

Књигу Љиљане Јанаћковић „Македонија – земља добрих људи” сматрам штивом које има актуелне претензије да допринесе повећању узејамне љубави, разумевању и поштовању између македонског и српског народа.

... Велика порука ове лепе књиге, која ће се, надам се, оглашавати и у будућим временима као судбински мemento, лежи у сазнању да ниједна велика сила, макар и имала на располагању супермодерна техничка средства за уништавање, неће успети да малим, честитим и поносним народима, чија култура траје столећима, поруши и уништи међусобно поштовање, везе и контакте. Њих је љубав саздала у име логике живљења и они су практично неуништиви. У овом мислу, појава књиге Љиљане Јанаћковић представља чврсти мост љубави између Срба и Македонаца. Ауторка нам се представља као васкрсли митски неимар љубоградње.

%

... Љиљани Јанаћковић пошло је за руком да састави и осмисли мали али сугестивни приручник македонско-српског пријатељства на основу оне снажне ерупције македонске солидарности која је провалила у току злокобних 78 дана 1999. године.

(...) Ова књига прожета је животворном снагом такве моралне прото плазме. Захвалимо се најтоплије ауторки ове књиге што је умела и успела овим својим делом да нам то посведочи.

---

⁴³³ Томислав Н. Цветковић, Звездана преписка, стр. 107.

⁴³⁴ Гане Тодоровски, рецензија (у целини), Звездана преписка, Арка, Смедерево, Матица македонска, Скопје 2005. година (задња страница књиге).

⁴³⁵ Чедомир Мирковић, рецензија књиге „Македонија – земља добрих људи”, Звездана преписка, Арка, Смедерево, Матица македонска, Скопје 2005, стр. 109. *Напомена:* Избор песама Љ, Јанаћковић у посебном делу ове књиге.

ЉИЉАНА ЈАЊИЋ

I

Љиљана Јањић је рођена 1937. године у Слатини, код Јагодине. Основну школу и гимназију завршила је у Јагодини, а Филолошки факултет (Група за романистику) у Београду. Предавала је француски и латински језик у Медицинској школи у Лесковцу. Провела је годину дана у Паризу похађајући наставу на *Alliance française*. Као стипендиста Владе Француске, учествовала је на течајевима усавршавања француског језика на универзитетима у Греноблу и Безансану. Просветни савет Републике Србије доделио јој је 1988. године звање педагошког саветника. Бави се поезијом, прозом и преводилаштвом. Објављивала је песме, приче и преводе са француског језика у часописима и листовима у Лесковцу (Наше стварање, Помак, Наша реч, Алијанса), у Јагодини (Нови пут), Београду (Политика базар). Заступљена је у зборницима Синђелићеве чегарске ватре (Ниш), Гарави сокак (Инђија), Глубочица између обала (Лесковац). Награђивана је на књижевним конкурсима за поезију и прозу. Године 2001. изашла јој је збирка песама „Кућни праг”, а 2004. објавила је збирку песама за децу „Јавила са крова рода” (Удружење писаца Лесковац). Члан је Удружења писаца Лесковца, Књижевног клуба „Глубочица”, Друштва Србија – Француска у Лесковцу. Живи у Лесковцу.⁴³⁶

„Филекс” је 2006. објавио приче Љиљане Јањић „Царска крушка”, а 2010. године Удружење писаца Лесковца објавило је њен „Изгубљени кључ” (Руковет нових и старих песама). О аутору, у тој збирци пише: Љиљана Јањић је рођена у Слатини код Јагодине. Завршила је Филолошки факултет у Београду. Објавила књиге: *Кућни праг* (песме), *Јавила са крова рода* (песме за децу), *Царска крушка* (приче). Бави се преводилаштвом. Песме, приче и преводе објављивала је у бројним српским часописима, листовима и зборницима. Живи у Лесковцу.⁴³⁷

II

КУЋНИ ПРАГ - Љиљана Јањић понудила је дело по мери свога знања и по мери своје естетске савести. У песничку авантуру ушла је из побуне ствараоца и уметника са савешћу да је позив уметника један од најсуровијих. Збирка „Кућни праг” испевана је с укусом и са осећањем за

⁴³⁶ Љиљана Јањић, Царска крушка, Филекс, Лесковац, 2006. *Напомена*: Избор песама у посебном делу ове књиге. Антологији – панорами лесковачког песништва.

⁴³⁷ Љиљана Јањић, Изгубљени кључ, Удружење писаца Лесковац 2010, стр. 88.

меру, за звук, за бруј језика, зацело, даје своме творцу право да гледа у будућност својих стихова и да верује у властиту песничку уметност.⁴³⁸

Наслоњена на најлепше изданке наше песничке традиције, ауторка се не прихвата ризика експримента и трагања за новим звуком, не рачуна с читаочевим неразумеванем или смишљеном кореспондентношћу. Љиљана Јањић није од списатељица са сухим срцем, од модерниста који посежу за сложенијим поетским инструментаријем, који прибегавају алузији или, на пример, лексичком ломљењу. Естетско глачање и поетско билансирање, нијансирање атмосфере, одржавање ритмичке линије, дају песниковану елеганцију и нешто од финог мелодијског саћа. Хотимична лепршавост стихова, нота прозрности, ауторкин смисао за форму и биран језик, дарују читаоцу естетско задовољство и у исти мах га гоне на размишљање. Држећи се Горкијевог савета да треба прво бити међу људима, искусити живот, па онда се дохватити писаљке, Љиљана Јањић је понудила дело по мери свога знања и по мери своје естетске савести. Посреди је, нема сумње, остварење које правилази оквире текућег збивања из домена књижевног живота.

III

ЦАРСКА КРУШКА - У савременом свету у коме доминира темпо живота и бесконачна трка са животом, ретко се сећањем враћамо у детињство и младост. Савремени човек, обузет гужвом у саобраћају, претрпаним послом у предузећу, надменим шефовима, поремећеним системом вредности и транзицијом, чини се да нема времена за детаље, емоције и успомене које би му улепшале ионако празну свакодневицу. Па ипак, да има и другачијих људи, чији живот чине мале ствари, ситнице, осећања и успомене, показује нам и књига која је пред нама, збирка прича „Царска крушка” наше суграђанке Љиљане Јањић, која се после песничких збирки, овога пута представила читаоцима и као врстан прозни писац. Иако рођена у Јагодини, Љиљана Јањић се, као писац и професор француског језика, уосталом и као човек, формирала и сазрела у Лесковцу, па је можда и наша јужњачка сентименталност утицала да и њено стваралаштво буде прожето тако дубоким емоцијама.⁴³⁹

(...) Реч је о петнестак краћих прича у којима су садржана поетизована сећања на детињство и младост наше списатељице и детаљи који су се урезали у њену свест у најранијем добу. Списатељица се сећањима враћа у једно давно прошло и прохујало време које у њој буди најлепше успомене и тако подсећа савременог читаоца на неке од правих вредности које су у савременом друштву маргинализоване. Тако се у причи „Царска крушка”, по којој је и цела књига насловљена, на специфичан начин изражава

⁴³⁸ Тихомор Петровић, из рецензије, Кућни праг, Удружење писаца, Лесковац 2001.

⁴³⁹ О збирци прича „Царска крушка” Љиљане Јањић говорила је Марија Стојановић на промоцији у Лесковчаком културном центру, крајем фебруара 2006. године. О тој књизи беседио је исте вечери и аутор ове студије.

носталгија за прошлим временима. Док гледа посечено иструлело стабло крушке и велику рупу у трулом пању, јунакиња ове приче сећа се свог детињства и огромне крушке насред дворишта пуне сочних, румених плодова по којима је и добила назив „царска”. И та крушка, неми сведок људских живота, остала је да траје као симбол једног времена.

(...) Оно што одликује ову збирку прича, то је њена тематска разноврсност, али и различитост тонова. Скала изражених осећања у причама протеже се од осећања дубоке туге са мрачним тамним тоновима болести и смрти до осећања ведрине изражене у лепоти и радости живљења. Овако широка скала осећања чини да проза Љиљане Јањић није једнолична и униформна. Приче у збирци се одликују великом тематском разноврсношћу зато што приказују призоре који се одвијају у урбаној, градској средини, али и у сеоској, на радној акцији, али и у школи, болници или на мору. Мада традиционална по форми и садржини, збирка на моменте има и један модеран дух, односно форму.

(...) Писане реалистично, са наглашеним лиризмом и сензибилним психолошким опсервацијама, приче Љиљане Јањић су пријемчиве и особито занимљиве савременом читаоцу. Ако томе додамо необичне метафоре и поређења, прецизно вођене дијалоге, одабрану и колоритну лексику, закључујемо да је пред нама уметничка проза које је у многоме различита од текуће књижевне продукције.

IV

Љиљана Јањић је позната читалачкој јавности као аутор збирке песама „Кућни праг” (2001) и „Јавила са крова рода” (2004), као и по својим другим литерарним и стручним радовима. Недавно се ауторка огласила новом књигом под насловом „Царска крушка”, прозом сажете композици је, одлучујућег обрта и извесним елементима сценског.⁴⁴⁰

Свака прича Царске крушке обухвата један догађај, један – два карактера и временски и просторно фиксирано збивање. Концентрација је на мотив из свакодневног, можда и ауторкиног живота и радњу која доводи до одређене пажње и неочекиваног исхода.

У основни новела као што су Царска крушка – по којој је и збирка добила наслов – Црвене сандале, Награда, Прозор, Кривуља, уочљиве су црте усменог и традиционалног приповедања. Приповеда се према начелу вероватноће, могућности и сагласности са стварним животом. Приповедачко јединство, усредсређење пажње, занимљивост, уверљивост унутрашњег дешавања, рељефност ликова, краткоћа постојања карактеристике су новелистичке структуре Љиљане Јањић. Сажета мотивација, директно увођење у средиште збивања, брза интервенција, скакање са сцене на сцену, радња, непостојање широких описа, мобилишу читаочеву уобразиљу и изазивају ишчитавање.

---

⁴⁴⁰ Тихомир Петровић, Приче из живота, приказ, Наша реч, 2. фебруар 2007, стр. 11.

Крај којим се завршава нарација и оставља утисак целovitости је значајно својство приповедачких остварења Љиљане Јањић.

(...) Приче Љиљане Јањић карактерише стилски дотерана форма. Уметница се нужно користи стварношћу и фактима. Они служе као залеђе да одапне своју крилату стрелу, то јест преобрази их у уметничку истину. Љиљана Јањић не барата сировим догађајима или чињеницама, него догађајима представљеним на изванредан и њој својствен начин. Узети из стварности и унети у књижевно ткиво, односно уметнички обликовани, они не припадају реалној стварности. Стваралачки обликовани руком списатељице, приређени у нов квалитет, стављени у естетску функцију, факти и радње, као у сваком ваљаном песничком тексту, попримају вишу вредност, постају карактеристичнији, интересантнији.

Стваралачка моћ ауторке Царске крушке лежи у имагинацији као једној од основних карактеристика инвенције. Пројектима духа и интелигенције, игром маште, појам и слика су саопштени, оживљени у форму и стил.

(...) Извесно, књига кратких прича Царска крушка је од несумњиве књижевне вредности.

Љиљана Јањић, песникиња, приповедач, професор француског језика, која је рођена и одрасла у Јагодини, а већ преко четири деценије живи и ради у Лесковцу, после две објављене збирке песама, оглашава се, ево, и збирком прича необичног наслова – Царска крушка.⁴⁴¹

Реч је о петнаестак, превасходно краћих прича класичне реалистичке акцентуације које, заправо, представљају литераризована сећања на детињство и младост списатељице, а понекад им мозаичко сликање сна и јаве (као у причи којој је књизи позајмила име) обезбеђује ону чудесну алхемију и магију која се зове уметност и која и зрачи из ових прича уметничке прозе које су, дакле, далеко више од обичних литераризованих сећања „упакованих” у приче.

Некада исповедним тоном, а некада у трећем лицу, Љиљана Јањић веома питорескно, доживљено и маркантно, са наглашеним лиризмом и сензибилним психолошким преливима, презентира различите догађаје који су се, очигледно, урезали у њену свест (најчешће) још у сасвим младим годинама.

Притом, Јањићева показује и завидно приповедачко умеће, повремене интелектуалне опсервације и необичне метафоре и поређења, као и аутентично и прецизно вођење дијалога.

Осим тога, латентно, из другог плана, аутор углавном слика оно послератно време колективног сиромаштва и искреног дружења па се, на изванредан начин, може констатовати да ове приче имају и карактер хронике. Посебно Јагодинци могу кроз ову збирку прича да, у највећем броју, препознају описе делова свога града, па чак и познате појединце – попут прослављеног фудбалера Стевана Балова, на пример – што овој прози даје посебну топлину и драж.

---

⁴⁴¹ Бајо Цаковић, Приче из живота, рецензија, Царска крушка, Филекс, Лесковац 2006.

V

ЈАВИЛА СА КРОВА РОДА - Писана по мери детета, песмарица Љиљане Јањић „Јавила са крова рода” обухвата разнобојан тематски миље. Снагом познаваоца дечје душе, оживљен је један свет игре и маште, свет сасвим близак малом читаоцу. Поетске јединице Љиљане Јањић, саздане у духу најбоље змајјовинске традиције, карактеришу хуман и здрав однос према детету, језик разуђен и комуникативан; обележава их избегнута поука и све замке која она носи. Управо прилепљеност за традицију, спонтан приступ, неизлагање ризику експеримента, језик лирски озвучен, држе пажњу младом рецепијенту. Састављене по свим нормама поетике за децу; јасност, једноставност, приступачност, пластичне слике, мелодија, сликовита поента, дух животне ведрине и вера у светлостни свет детињства, оне ће увек наћи своје читаоце.⁴⁴²

Ауторка која је властитим експресивним и поетским вредностима обзанила глас у поезији за одрасле, збирком стихова о свету флоре и фауне, о школском животу, „царству среће” и у другим занимљивим мотивима недораслим корисницима - дарује књижевно дело, зацело, вредно читалачке пажње.

VI

ИЗГУБЉЕНИ КЉУЧ – Поезија, песништво у целини Љиљане Јањић, има своје развојне фазе, има свој биоритам, који долази изненада, у оним тренуцима када је реч незадржива, када стигне ношена бујицом и бујицама. Она је песникиња снажне инспиративне вокације, у чему највише удела има природни ток ствари. Такође, она је истински завичајна, дубоко спојена са земаљским и небеским стварима која јој дају њено окружење, средина. Тематски захвати о завичају као главна одредница збирке песама „*Кућни праг*“ доминираће и у најновијој књизи песама ове песникиње под називом „*Изгубљени кључ*“ (Руковети нових и старих песама).

Шумадија, чудесни земаљско поднебље препуно ливада и цвећа, уређених њива са усевима, људима благотворног темперамента, сви они као да су посудили, или као да их је пронашла у дубинама завичаја, ту поетску реч, бујицу, која понесе песникињу за собом ни сама не зна где ће се зауставити, како завршити, али зато то и јесте она поезија која има своје најдубље природно и лично искуство, искушење. Песникиња је сама себи окренута, своме бићу из кога излази чисто осећање језика. Реч је о поезијикоја претпоставља одређени смисао. Има свој корен у бивству, у трајању. Љиљана Јањић у својој новој књизи песама „*Изгубљени кључ*“ сабира сећање на протеклу лепоту живљења и љубави густо структурираних емотивним набојем, видљивим готово у сваком стиху. То је вибрациона лирика љубави и егзистенције која се данас, нажалост, ретко

⁴⁴² Тихомир Петровић, из рецензије, Јавила са крова рода, Удружење писаца Лесковац, Лесковац 2004.

пише. Ничега патвореног, накићеног а празнословног нема у њеним песмама. Има искрености топле, има затворености осећања. Има понесености лепотом у себи и око себе. Она свој свет брижљиво гради описима, понегде искричавим дијалогом, лирским пасажом. Наиме, лежерно писане, лаке за читање, песме одају и њену амбициозност видљиву у настојању да свој пут на место песме до краја осмисли и потом са лица места што исцрпије и ауторитативније приближи нашем уху.

Ова збирка песама, у целини узевши, постаје мозаик и нови ход поплочан надама. Овде се сусрећемо са упориштем нежности. Сензибилитет ове поезије је мистичан, она тражи истину у времену а не у трену. Њено треперење душе је буђење из сна са убрзаним ритмом веома живог срца. Она говори док има ватре у телу. Она разуме неразумљиво, види невидљиво.

Стиче се утисак да су све песме у овој књизи учесвовале да се песма, по којој је и збирка насловљен „Изгубљени кључ“, оствари. Она није написана, није стигла из песничког умећа, већ из нечега што се не може ни одгонетнути. У њеном настојању све је учесвовало, ваздух и мисли. И када говоримо о песми, ми говоримо о гласу, о особеном гласу. Иако је све то песникиња изрекла, речима, онда морамо претпоставити у ком и каквом стању се налазила, и које, какво биће је проговорило из ње:

*Чекају листови на лити
Да буду пребројани
А тачан број знан
Кораџи до чесме
и сваки тон у гласу
младости рам
чаме*

*Светло на прозору
Обриси силуета
незнаних лица
Забрављена капија
Кључ изгубљен
у времену
тамe.*

Сасвим је на месту оцена Тихомира Петровића о поезији Љ. Јањић поводом њене прве песничке збирке „Кућни праг“ из које је у „Изгубљени кључ“ ушло двадесетак песама.

(...) Мишљења сам да је књига „Изгубљени кључ“ (која је поетички завршена) изврстан спој и чудесан сусрет проживљеног, интелекта и дескрипције модерног лирског језичког осећаја.

СНЕЖАНА Ч. ЈАЊИЋ

I

Снежана Ч. Јањић је рођена 1950. године у Лесковцу. Завршила је гомназију и студирала немачки и енглески језик. Пише од четвртог разреда основне школе. Објављује у „Бамбију”, „Нашој речи” и „Нашем стварању” Награђивана на књижевним конкурсима.

Њени стихови су се чули на таласима удружених радио станица Србије. Пише и прозу. Најрадије чита стихове Борислава Здравковића, Ради у Општинском суду у Лесковцу.⁴⁴³

II

КАД ЈЕСЕН ПРОЦВЕТА - Снежана Јањић је поетеса са аутентичним сензибилитетом и емотивним набојем. Изражајна средства су јој, углавном, типично романтичарска: ветар, цвеће, киша, стена, небески сјај, птице, зора, ноћи, опало лишће, роса, лето, јесен, зима, пролеће, гром, олуја...

Међутим, ове речи нису никада у баналној употреби, њих аутор слаже у дивне пејзаже душе, у слике сложених расположења и размишљања, од запролећених, младалач ких, до замишљеност над човековом судбином над пролазношћу, смислом и бесмислом живљења, над руином порушених илузија.⁴⁴⁴

У песмама Снежаниним доминирају мотиви љубави, породични, природе, чврсте везаности за своју земљу, за жубор завичајне реке, за баште пуне зумбула и лала, за лепоте и сивица које живот собом носи.

Жена у стиховима песникиње је крхка, нежна, али и јака као стена, као гвоздени плуг. Таквој жени, жени борцу, жени сестри, жени девојци, мајци и баки, песникиња поручује: Буди чаробница, зачарај човека.

Песме посвећене сину и ћерки Марији су посебан мотив, вредан пажње и поштовања. Материнска бескрајна љубав и забринутост су дирљиви искази у свом елементарном изливу. Ове песме је писало велико материнско срце.

Природа је честа инспирација песникиње, као чист мотив (Бреза, Башта) и као орнамент других мотива (Корачај тихо, Кад златна јесен процвета, Камен).

⁴⁴³ Снежана Ч. Јањић, Кад јесен процвета, КК Глубочица, Лесковац, 2000.

⁴⁴⁴ Борислав Здравковић, одломак из рецензије, Кад јесен процвета, КК Глубочица, Лесковац 2000, стр. 63-65.

(...) Слика персонифициране природе додирује се са пантеистичким надахнућем. Снажан доживљај у романтичарском маниру. (...) Рукопис песама Снежане Јањић заслужује да се обликује у књигу.

Оно што је сигурно: песникиња Снежана Јањић најпре стилем, а потом и тематиком, подсећа на давно прохујало време – на романтизам. То што је, међутим, у њеним песмама присутан тематски оквор наших романтичара, само по себи не мора да буде лоше. Има и песника, али и других зналаца српске поезије који и данас сматрају да романтизам као начин певања и мишљења није превазиђен, да је, шта више, у суровом свету стварности, чак и пожељан.

Када се, дакле, са тог становишта посматра „песнички рам” Снежана Јањић, њој се не може нимало замерити на таквом начину певања. Уосталом, ма колико савремено певање данас било модерно и пожељно, романтичарска боја гласа никада неће изгубити повремену жељену варијанту.

%

Бити песник, бар у лесковачком песничком простору, за неке је „изнуђена варијанта животне стазе”. Наравно, уколико се за песништво има бар имало дара. За песникињу Снежану Јањић се, без двоумљења, може рећи да је довољно даровита да нам понуди своје схватање поезије, живота и људске несталности.

То, дабоме, у садашњим околностима „новог песничког таласа” није довољно. Али, Јањићева и није певала, бар смо тако разумели њену песме из збирке „Кад јесен процвета” да би се такмичила са „великим песницима.” Она је то радила, јер јој је душа диктирала такву потребу.

С правом је Бора Здравковић, тај велики умник лесковачке поезије, указао на боју њеног песничког гласа, па и на неке озбиљне мањкавости, али није заборавио да истакне како њени стихови нису нимало банални, већ су сложени у дивне песничке слике.

Управо та оцена великог лесковачког песника, професора, књижевног критичара, довољна је да се о песништву Снежане Јањић може говорити као једном од оних песничких гласова „завичајног круга” који се никада не сме маргинализовати.

%

Невелика, али занимљива и (технички) лепо урађена збирке, има пет поглавља: Корени (9 песама), Римовани кораци (8 песама), Технологија тренутка (9 песама), Рефлексije (9 песама), У мом гнезду (9 песама). Неједнаке су вредности, али све чине, ипак, један успешан руковет који говори о и песникињи чији се занимљив песнички глас може послушнути и у лесковачкој периодици.⁴⁴⁵

---

⁴⁴⁵ *Напомена:* Ово је краћи осврт Д. Кошића. Поменимо да је уредник збирке Боркица Миловановић, рецензент Борислав Здравковић, а посебно је занимљиво (и необично), коректор је Николај Тимченко, а веома лепе илустрације и наслову страну урадио Ненад Кражић, познати лесковачки приповедач, драмски писац и сликар.

IV

СПОМЕНАК - Збирка песама и прича „Споменак” која је пред нама друга је објављена књига Лесковчанке Снежане Јањић. Па, ипак, да њено име није сасвим ново у књижевности, сведоче и раније објављене песме и приче у часописима Помак, Наше стварање, Наша реч, Сасвежђа, учешће на књижевним конкурсима Ноћ боема, Гарави сокак (Инђија), Чегарске ватре (Ниш), Радничка врела (Горњи Милановац), као и престижне награде освојене у Новом Саду, Туприји и Оцацима којима је потврђен изузетан песнички и приповедачки дар ове списатељице. Неке од награђених песама и прича део су и ове књиге.⁴⁴⁶

%

Прво што се запажа при сусрету са њеним песмама јесте емотивност и сентименталност које избијају из готово сваког стиха. Ако томе додамо и аутобиографску црту којом су прожете неке од песама, схватићемо да су пред нама стихови једне емотивне жене којој живот није био наклоњен. Сваком читаоцу застаће „кнедла у грлу” после читања песама о животу и смрти девојчице Марије, у којима списатељица са мало речи (зар се и може другачије?!) изражава своју мајчинску бол због смрти ћерке (Патња, Пиле моје, Најлепши сан, Он). Са осећањем преваре која раздире душу и срце (Превара), списатељица осећа потребу за променом живота (Молба, Моје боре) али, како и сама каже: „Тесно ми је у овој кожи,... тесно ми је а бојим се да је променим.” У неким песмама, Јањићка изражава и веру у праведност живота и наду у боље сутра (Сан, Пролеће), али и тада она остаје у домену своје скромности и задовољава се ситницама које ће је учинити срећном (Не треба ми ништа више). Посебну групу песама чине оне са мотивима родољубља у којима ће Јањићка исказати нескривену љубав према Косову али и завичају и родном граду (Завичајна, На души те носим, Граде мој).

Најчешће у исповедном тону, а некада и у трећем лицу, Снежана Јањић веома доживљено и емотивно, са наглашеним лиризмом и сензибилитетом приказује трагове и ожиљке на својој души.

%

Субјективност, емотивност и животност који су карактеристика поезије Снежане Јањић, основне су особености и прича у овој књизи. И како каже сама ауторка: Неко пише о рату и миру, неко о љубави и мржњи, неко о болу и радости... ја пишем о онима поред и преко којих живот пролази чак и не додирнувши неке од њих.” И заиста је готово свака прича

---

⁴⁴⁶ Милена Стојановић, Споменак, рецензија (Необични путеви живота), Филекс, Лесковац 2007. *Напомена:* На промоцији ове књиге у Лесковачкој гимназији говорила је и млада професорица књижевности Милена Стојановић (О њеном раду видети у посебном делу ове студије). Прочитана је и рецензија професора Боре Здравковића, а делове прича и песме читала је Снежана Јањић. Одабир песама С. Јањић у посебном делу ове књиге.

инспирисана стварним животним судбинама због чега су и приче пријемчиве, читљиве и посебно занимљиве. Главни јунаци прича су жене и то не обичне, већ храбре, достојанствене жене које постојано подносе све надеће живота налазећи утеху живота и срећу једино у деци. Таква је Сека у причи Осмех плавих очију, затим полуслепа мајка мале Маријане и жена којој једине тренутке радости пружа ћеркица остала као резултат десетогодишњег брака са алкохоличарем. А колико живот може бити немилосредан показује и прича Баби Милкини ратови, о жени која је у три рата изгубила мужа, сина и унука. Међу причама у књизи налази се и аутобиографска прича Плес живота. То је прича о инвалидима о којима се мало води рачуна у савременом друштву. Плес Марије и Мирослава на обали мора, у инвалидским колицима, под сјајем сребрних кугли, родиће прве искре љубави међу њима, али ће се све завршити на скривеним симпатијама јер животна срећа неће бити на њиховој страни.

%

Иако се ради превасходно о краћим причама, оне пружају читаоцу литераризоване али реалистичке опсервације на необичне животне судбине. Њих карактеришу, пре свега, елегични, сетни тонови, па чак и мрачни тонови болести и смрти, али се у позадини готово свих прича назире оптимизам и вера у бољи живот. Сликајући судбине жена које храбро и достојанствено подносе терет живота, приче Снежане Јањић изазивају у читаоцу дубока саосећања. Аутентичност, примерена лексика, драматуршки снажна прича и упечатљиви и рељефни ликови су елементи који свакако привлаче пажњу читалаца свих генерација.

%

Ако имамо у виду да свака проза носи у себи аутобиографско обележје које је уобличено и надограђено маштом и фикцијом писца, може се рећи да проза Снежане Јањић представља савршено укомпоновану машту са стварним догађајима, због чега су приче добиле на квалитету и занимљивости. Надамо се да смо пробудили пажњу знатиљељног читалаца за даље читање и доживљавање песама и прича из ове збирке, те да ће она задобити наклоност шире читалачке публике коју несумњиво заслужује.⁴⁴⁷

---

⁴⁴⁷ Избор песама С. Јањић у Панорами лесковачког песништва.

ЗОРАН ЈОВАНОВИЋ

I

Зоран М. Јовановић, рођен је новембра 1969. године, ради у „Пошти Србије“ на месту главног сарадника у служби за поштанске услуге. Магистар економских наука од 2010. године, а писањем се бави од 2006. године.

II

Јовановић је награђен на бројним конкурсима за поезију: у Суботици 2009. на конкурс Књижевног клуба Иродалми за песму на тему Вино-Боеми-Роми, конкурс УСКОР-а „Драган Жигић“ 2012. године освојио прву награду за поезију, у Власотинцу на конкурс на тему „Вино-грожђе“, 2011. године, похваљен, у Барајеву, на конкурс за родољубиву, љубавну и мисаону поезију – Оловко не ћути, 2012. године, похваљен, на конкурс „Јадарски Одисеј“ издавачке куће Поета, освојио специјалну награду за родољубиву поезију 2013. године, на конкурс Књижевног клуба Соколово перо, 2013. године, добио трећу награду, на конкурс у Ћуприји, освојио повељу „Бата Ждерић“ за песму написану у глоси. Јовановић је освојио и бројне награде на конкурсима афористичара: на конкурс „Милован Илић Минимакс“ у Новом Саду, 3. награда, 2011. и 2013. године, на конкурс „Оловко не ћути у Барајеву“ за 2011. годину освојио 1. награду и 2012. трећу награду, на конкурс КК „Душан Матић“ у Ћуприји за 2012. годину освојио 1. награду и на конкурс у Ћуприји 2011. године похваљен.

На конкурсима за кратку причу такође био веома успешан: у Лесковцу 2010. године на конкурс „Вукашин Цонић“ припала му је друга награда, у Апатину, на конкурс „Миодраг Борисављевић“ похваљен за причу „Мој храст“.

На песничком маратону и сусретима песника освојио друго место по оцени жирија публике на песничким сусретима у Алексинцу 2012. и треће место по оцени жирија публике на Поетској позорници у Ћуприји 2012. године. Био је веома успешан и на међународним књижевним конкурсима: Специјална награда, Караманови Поетски Средби, Радовиш, Македонија 2012. године. Похваљене су му кратке приче и песме послате на конкурс у Барајеву, Коњуху, Апатину, Ћуприји и Житишту.

Песме и приче објављиване су у зборницима радова: Рудничка Врела 2010, 2011, 2012, Гарави Сокак 2010, Жубори са Моравице 2009 и 2010, Панонски Галеб, Лептирица у Ћилибару, Ћирилица слово српског лица

2010 и 2011, 2012, 2013, Тирилица огледало српске душе 2011, 2012, 2013. године. Између два света 2011. и 2012. године. Један од аутора заступљених у збиркама поезије више аутора "Први пут", "Љубавни рецеПат", „Ветрењача“ и „Окретање Точкао“ у издању Културног центра Крушевац, у часопису за књижевност, уметност и културу "Помак" и недељнику "Наша Реч" из Лесковца као и на неколико интернет сајтова посвећених поезији. Приче, песме и афоризми објављиване су у електронским часописима за политичку сатиру „Жикишон“ у Србији и сарајевском „МаксМинус-у“, као и у издању овог часописа за Швајцарску, а у припреми је и прва збирка песама и прича под насловом "Моја последња зб(и)рка".

ЈА САМ ДОМАЋИН ЧОВЕК

(одломак)

Нисам ти ја, брале, човек за те ствари!
Мислим, швалерација, и тако то.
Ја сам домаћин човек!
Данашње жене воле мазне и намирисане
ко оне, Боже ме прости,
а ја и неокупан легнем!
додуше, само кад је сезона
и не у кревет него у сено
да ујутру не губим време.

.....

.....

Ја сам ти, брале за поштен живот
што би се рекло, за данас, глуп.
Онај што не да на своје
али и једнако поштује туђе.
Нисам од оних, Боже ме прости
што се савију како ко дуне.
Ја све што мислим гласно кажем,
домаћин човек, кажу у селу.
Сад, кад још мало загуди север
а ја насецкам кисео купус
па преко њега грувану, љуту
у поверењу, заболе ме....!!

Песме су му превођене на македонски, португалски, француски, енглески и пољски језик. Организатор Књижевног конкурса и један од техничких уредника зборника радова са конкурса "Слапови Вучјанке" и оснивач Књижевног клуба "Парабола" у Лесковцу.

РАДЕ ЈОВИЋ

I

У „Белешкама о писцу”, које се објављене у „Срећном царству” (Просвета, Београд, 1998), најбољем делу Раде Јовића, записано је: „Раде Јовић рођен је у Лесковцу 1937. године. Школовао се у Лесковцу и Београду. Досад је објавио збирке песама за децу: *Небески морнари, Мате*; збирке песама: *Вињете, Разговор с Ветерницом* (Јеванђеље лесковачког менталитета), Бајке: *Принц Леско и принцези Леска*; романи: *Сезона клања и Перпетум мобиле*; драмски текстови: *Нудим ти пуне руке живота, Пут у светлост, Време препознавања, Гозба, Лесковчанин у Паризу*; монодраме: *Мој нас Краб*, адаптација Шекспировог дела, *Ласте јастребарске и Не се знаје, Заре игра*. Јовић је аутор лесковачког „П(р)озоришта у авлији”, оснивач Фестивала филма сутрашњице и основач Колоније младих лесковачких сликара *Копачница '74*. Живи и ради у Лесковцу, где је и умро 2004. године.

II

Раде Јовић је почео као аматер и културни радник који је подстицао развој аматеризма у Лесковцу.⁴⁴⁸ Занимала га је поезија, филм и драма. Прву младост је провео између Београда и Лесковца, изучивши занат металца. Није се дуго задржавао у тој струци, него је ступио у свет културе као аниматор културног живота и идејни и материјални творац многих успешних и познатих манифестација у родном граду, Лесковцу. Најпре се представио као песник у заједничкој збирци стихова са *Бранком Перошевићем, Бором Здравковићем и Јосифом Стефановићем*. У граду су га сви знали као песника неколико популарних песама које су кокетирале са руском естрадом поезијом, међу којима треба истаћи популарни „Дневник за Миљану”, посвећен чувеној градској лепотици оног времена. Самосвестан, Раде Јовић је гласно говорио да је по вокацији песник, уметник који интелектуални раст свога бића дугује предузимљивости и снажљивости са којом се креће кроз уметнички занат, мимо онога свог првог заната којем се није посветио очаран лепотом младости, девојака и првих не само стварних, него и уметничких љубави које се рађају у лектири вредних дела националне и светске баштине. Тако, Раде Јовић је са *конгелнијалном интуицијом*, прихватио „театар суровости” Артоа, на основу превода који су се јавили тих година у часописима и направио *одличну представу „Гозба или о љубави”* по Платоновим дијалозима, због

⁴⁴⁸ Драган Тасић, In memoriam, Наше стварање, 4-1/2004/5, стр. 522.

које је сам *Данило Киш* долазио у Лесковац, где се упознао са Радетом, да би затим Радетово позоришно остварење успешно гостовало у Атељеу 212, у Београду. Раде је организовао фестивал „Филм сутрашњице” на којем су се приказивала врхунска остварења филмских аматера из целе некадашње Југославије, да би се окитио признањем за свој филм на једном интернационалном фестивалу аматера у Белгији. Осамедесетих година Раде Јовић стиче праксу у трговачком занату, бавећи се пословима продаје на релацији између Црне Горе и Србије, често боравећи на приморју, у Будви. Многи су таде вероватно помишљали да је Раде полиграфског талента, за песму, драмску скицу и филмски сценарио, али да се у тој вишеструкости ни он сам неће препознати и разабрати. Раде је, напротив, посвећен раду, тих година написао роман – колумну „Сезона клања”, стичући искуства са занатом романописца. За Радетом су остала три „велика” романа: „*Perpetum mobile*”, „*Срећно царство*” и „*Бесна кобила*”. Деведесетих година изашло му је проширено издање стихова у дијалекту „*Мајсторска писма*” и збирка лирике у знаку мита о Русији „*In temeritat*”. Писао је и дечје песме, а има у његовој богатој заоставштини и драмских текстова. Шта год да је радио, Раде Јовић се послу посвећивао без остатка.⁴⁴⁹

Ш

ОТИШАО ПЕСНИК – ОСТАЛА ДЕЛА - Недавно је преминуо Раде Јовић. Као да није: за њим је остало толико тога написаног, од њега самог, и оних који су писали о њему, и оних који су га познавали, дружили се са њим, слушали његов сонорни глас како одушевљено говори стихове своје. Они, пак, који га лично нису знали, а гледали су његове надахнуте репортаже серијала „Мала села – велике радости” ТВ Лесковац, у свести им титрају слике буцмастог качкетлије, неодољивог саговорника, глагољивог беседника, прилагодљивог свакој прилици и догодовштини места које је посећивао, писао и причао о њима.⁴⁵⁰

Памте га синеасти, фотوماјстори, стрип цртачи и они који му 1969. године доделише Међународно признање као маштовитом аутору аматерског филма. Њему је успело, а како и не би када се глас о фото-кино ствараоцу Лесковчанину Радету Јовићу преносио широм СФР Југославије,

⁴⁴⁹ У лесковачком Народном архиву налази се Легат Рада Јовића. У Прегледу архивских фондова и збирки Историјског архива (Лесковац, 2004, стр. 277), између осталог, пише: Књижевник Раде Јовић рођен је у Лесковцу 2. јануара 1937. године. После основне школе коју завршава у Лесковцу, прелази у Београд где завршава металостругарски занат 1953. У Лесковац се враћа 1956. године и запошљава у фабрици „Раде Металац”. Захваљујући дружењу са тадашњим позоришним глумцем Стојаном Стојиљковићем, Јовић, као и многи други млади људи, стиче прва знања о позоришној глуми и режији. Као писац се јавља 1959. године, а често је уређивао и приређивао јавне програме. Његов први текст „Нудим ти пуне руке живота” постављен је на сцени Драмског студија „Абрашевић” у режији Фрања Бичанића. Од тог времена до данас иза Јовића је остао богат стваралашки опус. Јовићев легат садржи документа, филмске траке, фотографије, разне преписке, касете и др. Смештен је у 14 кутија и архивски је срећен.

⁴⁵⁰ Томислав Н. Цветковић, Отишао песник – остала дела: Раде Јовић – будни сневач, Помак, бр. 27/28, стр. 28, јул-децембар 2004.

да у Лесковац доведе Загребчанина, угледног ствараоца, јединог оскаровца Југословена Душана Вукотића, да буде гост фестивала „Филм сутрашњице”, чији је иницијатор и организатор био Раде Јовић, врли члан и председник Фото-кино клуба „Аца Стојановић” - Лесковац.

Памте га љубитељи поезије – Раде Јовић је у свима њима; сећа га се интелектуална чаршија по првој, једној, јединој изашлој књизи „Препознавања” у послератном периоду. Поред већ афирмисаних песника Боре Здравковића, Јосифа Стефановића, Бранка Перошевића, заступљен је и Раде Јовић са 19 песама, међу којима је њему, и поклонцима његове поезије веома драга песма „Дневник за Миљану”.

Споменари многих заљубљених, причао ми је Раде, испуњени су стиховима:

*„Ето, Миљана,
на макар увек била ноћ,
ја ћу увек волети дан
када је сунце личило на тањир
Пун зрелих јагода
Ти на рукама носиш насмејани сутон
Косом мрсиш љубичице,
Пређеш кроз мене погледом
И негде далеко
Жеље нам се пољубе даљином”*

Памте га, и памтиће га, угледни издавачи: Просвета (Београд) – роман „Срећно царство”, Градина (Ниш), роман „Перпетум мобиле”, КММ-Медија (Скопје) - „Чаршијски муабети” (на македонском), Културни центар (Власотинце) - роман „Бесна кобила”, Удружење писаца Лесковац - „Наша чаршија” - стихови старовремски”, Удружење самосталних привредника Лесковац, „Лесковачка мајсторска писма”...

Памте га и памтиће га, гледаоци поетског драмског текста „*Нудим ти пуне руке живота*”, памтиће га лесковачка и београдска публика (Атеље 212) по „*Гозби*” и његови глумци Верица Јовановић и пријатељ му одани Благоје Ивановић, који су после аматерске представе запутише у драмске токове – у професионалне глумце... Памте га, и памтиће га, његови духовни, и духовити, илустратори Миодрог Величковић, карикатуриста светског значаја, и значења, и Слободан Костић, лепи Коле, како га је Раде звао, духовити цртач и тумач Радетових песничких враголија, бриљантни козер који је на свој допадљив начин пратио неуморног мајстора лесковачког говора, трибуна лепе речи, који је великодушно казивао на митинзима, књижевним вечерима, сусретима писаца у Лесковцу, Нишу, Приштини, Новом Саду, Београду, Прокупљу, Скопљу, Мевеђи, Лебану, Бојнику... и осталим непоменутих местима, школама, радним организацијама са мапе песниковог бдења, песника топлог насмејаног лика, срдачног саговорника, страшног рецитатора и наратора.

Памтим га и памтиће га, аутор овог текста, од дана када су се први пут срели далеке 1957. године у Радничком универзитету „Коста Стаменковић”- Лесковац, док је радио као металац у „Леминду”. Незаборавао је наш сусрет и његове прве речи, уместо поздрава: „Ја сам неки вајни песник, може ли нешто да се учини у оквиру Радничког? Одговорих му: „А ја сам неки вајни писац. Урадићемо нешто?” После тог разговора убрзо је формиран Клуб радника писаца (1958) и, наравно, Раде Јовић за председника.

Сећају га се и Лазар, Лари Миленковић, Љубомир Живковић, Јасмина Богдановић, Братислав Стаменковић и још двадесетак чланова клуба, и посетиоци књижевних вечери и сусрета по школама, радним организацијама...

Никада нећу да заборавим посвете које је исписивао на поклоњеним књигама које ми је даривао: „Ветровита је обала наших снова, земља нам узглавље, поколења нам речи, а ми војници чекања на мртвој стражи тишине.” („Мапе”, песме за децу, октобар 1969). У роману Бесна кобила, пророчански, са дозом носталгије, исписао је: „Све је у нашим рукама, само што смо ми још увек на падинама сна!” Песнику и пријатељу Томиславу Н. Цветковићу, срдечно, 1. 06. 2004.

Човек је оно што за њим остаје, по томе је неуништив... ето, зато, на почетку овог тужног помена, кажем: Раде Јовић је преминуо, а као да није, јер он живи у нама, у памћењу нашем свим оним што име његово значи, и зрачи, за Лесковац, који му је доделио Октобарску награду, и за српску књижевност чији је респектовани члан Удружења књижевника Србије.

IV

МАЈСТОР ОД ЛЕСКОВАВАЧКИ РЕЧ - Опет је, по трећи путу минулих десетак година,⁴⁵¹

Раде Јовић објавио ново-старе стихове старовремске, који разгаљују срце и душу лесковачког читаоца. И не само њега, већ и сваког другог осетљивијег читаоца, али, ипак, понајпре и понајвише лесковачког. Мислим, наравно, на нову Јовићеву књигу „Лесковачка мајсторска писма”, али којој је наш песник додао и стихове из своје две претходне књиге, чији су наслови лесковачком читаоцу добро познати: „Ђораво злато” и „Наша чаршија”. Има Раде Јовић и других вредних књига, и посвећених Лесковцу, као и ове три што су, али тек са њима Раде Јовић је *заслужио да и сам добије Лесковачко мајсторско писмо, као изузетни Мајстор од лесковачки реч.*

⁴⁵¹ Димитрије Тасић, Раде Јовић, Мајстор од лесковачки реч, Помак, бр. 19, јануар-март, 2002, стр. 3; Преносимо комплету оцену угледног критичара Димитрија Тасића, дугогодишњег уредника нашег стварања.

(...) У веома лепом предговору овој књизи, Драган Тасић с правом указује да Јовићеви „*стихови старовремски*” поседују укус сентенце, дакле, кратке, сажете, мудре мисли, опаске или изреке. Још од античких времена, па у средњем веку и ренесанси, било је у књижевној моди, од значаја, да се праве збирке сентенци, бираних из дела највећих писаца, па ређаних по алфabetу...

Раде Јовић, међутим, своје сентенце ређа по бројевима (у новој књизи, из 2000. године, почео је од броја 2001), а црпе их не из других књига, него из живота и памћење и говора Лесковчана, уобличавајући их у своје једностихе, двостихе, тростихе, ређе у веће строфичне целине.

(...) Лесковачка мајсторска писма, која пева Раде Јовић, сведоче о томе шта су Лесковчани и славили: славили су мајстора-делатника, ствараоца, његову марљивост и умеће. Они, лесковачки мајстори, стварали су, одржавали, подизали, унапређивали чаршију и град, живот у граду и живот сам. Али у свему томе, или изнад свега тога, славило се врхунско мајсторство, тежња ка савршенству, недостижном, што је само човекова и највише човекова одлика.

По томе су лесковачки мајстори били „мајстори над мајсторима”... у свим занатима – од абаџијског до списатељског, од грнчарског до сликарског, од шустерског, до свирачког, од шнајдерског до апотекарског, од столарског до лекарског, од воскарског до филмацијског, од фризерског до књиговезачког, од клонферског до штампарског, од бојацијског до шаховског, од ковачког до поповског, од таљигашког до фабриканског, од кафеџијског до судијског, од опанчарског до фотографског, од браварског до трговачког.

Али из разлога који су општепознати, наводимо стихове који говоре о врхунском умећу мајстора, лесковачке скаре – сцаре. Тако, рецимо, мајсторско писме се „писувало” и „...на Грују, *ћевацију,!* затој што уме да мота/ јагњећа црвца у осмице... Или: „...што су цкару умејали/ да исплете звонце за врбице/ од јагњеће цревце –/ дава се једно мајсторско писмо/ на Драгана Лешњака.

Или се мајсторско писмо даје нашем познатом савременику: „*Од ћеват мајстори/ и од мајстори на пљескавице/. Жика Јовановић, из Балканску,/ Виа Београд./ Код Жикау ћевати сами/ Улазив на муштерије/ Там куде је Бог рекнуја./ Паре после.*”

Али сви су ти мајстори били и људи и наш је песник иза њихових мајсторских писама загледао у њихове људске судбине, и не само у њихове... Зато наш аутор није без оправдања у поднаслову ове своје књиге рекао да је она „*јеванђеље лесковачког менталитета*” Али нећемо погрешити ако кажемо да се у Јовићевим стиховима одсликава не само лесковачка чаршија, већ и васцели свет под небом, јер наш песник каже: „*Наша чаршија на малецку столицку седи,/ али у големо небо гледа...*”

Општи човеков удес, под тим једним големим небом је исти – рађање, радост и мука живљења, патња понајвише, смрт.

Николај Тимченко је у праву када каже да Јовићеве стихови носе „једну исконску мудрост која произилази... и из патње”. Зато Раде Јовић за мото своје књиге ставља ове стихове: „*Има ли Бог памет/ кад ме тури/ на триста муке.*”

Мудрост исконска, коју истиче Тимченко, одлика је синтенце, такође. Није случајно да су најпознатије збирке синтеници направили мудраци, као што су Катон римски или Еразмо Ротердамски.

Али мудрост у синтенцама Радета Јовића, онолико колико је има, па била она и „мудрост без мудрости”, како то луцидно примећује поменути већ писац предговора Драган Тасић – ковала се у жару свакодневног живота лесковачке чаршије, те све исконско живота овде носи јединствени, неупоредиви, свакој лесковачкој души препознатљив печат – дух и звук, боју и облик, укус и мирис.

Ево, рецимо, како ће лесковачки мајстор-папучар Божа Шестл прославити рођење детета, не свог, него своје муштерије; срећна породица је тражила од њега да јој направи један пар папуча, а „*Божа направи јед н/ и још сто пара. Папуче*”.

(...) Лесковачки мајстори, и Лесковчани уопште, умеју да се смеју себи самима. Кад Коста прокуриста „што га викав Лепи Коле, /он неје ништа крив”, кад он, дакле, „писује смешно/ од људи из чаршију, /а на тија људи мерак. /Тој га нигде нема”. Тако, Тома Струга: „*Он много воли,/ ал не уме да се вуне дом.*”

А Мока Зиван је, ипак, уписан за мајсторско писмо „*затој што убаво оди /кад је нацврцкан*”, а тишлери Таса и Цепено либаде и Сима Пљоска „затој” што су „*обојица правени од једну даску. /ал умев од две (дакле) /са направив шифоњер.*”

(...) Али наш песник не заборавља ни ово: ако ти заборавиш на смрт, неће она на тебе. Доћи ће, па и пре времена, насилно и грубо, неправедно, мимо свих људских и божјих закона, као што је дошла по Шефкета, кларинет мајстора. То је „онај свирач кога су Немци стрељали/ у Арапову долину”.

Али лесковачки мајстори су, пре свега, и понајвише мајстори „од живот, а не од смрт”, баш како се отвара, а за нас и затвара, ова драгоцен лесковачка књига: „*Најбољи мајстори у Лесковац,/ били су ономад кад су деца/ дд радост одила на руке...*”

Читајући и још више слушајући Јовићеве „стихове старовремске”, уверавам се у јединствену, високу изражајну моћ лесковачког говора. Зато Јовићеве „стихови старовремски” имају не само *укус сентенце*, већ и *укус поезије*, оне која наставља да казује и када најбоља мудрост заћути. Само у њој су, као што нам то казују Лесковачка мајсторска писма Радета Јовића, „*ковачи без наковањ /ковачи сабље димскије*”, само у њој живе „*коњи што зборив*”, само у њој се „*вози точак без педале*” и само у њој је „*време имало име*”, и само у њој може из поште да се јави „*да је време остарело*”, и само у њој може да се свира „*и на там и на овам*”.

И зато што и Јовићеви стихови „старовремски” умеју да певају „и на там и на овам”, и ја их доживљавам „и на там и на овам”, тј. и као старовремске, али и као ововремске, и својевремске.

V

ЛЕСКОВАЧКА ЋЕВАП АРТИЉЕРИЈА – Посвећено лесковачким мајкама, чукун и прабабама, очевима лесковачких мераклија и ћевап мајстора; живим солунским и ратницима балканских и небројених српских ратова; кабадахијама, мајсторима роштиља, фабрикантима, музичарима, кочијашима, поштарима, конопљарима, лоповима и жандарима, лепотицама, свештенству, чувеним голубарима, тишљерима, ковачима; забринутим пекарима и властодршцима који по правилу мање трају од времена које им је судбина одобрила да га троше на добробит поданика.

Посвећење се односи и на преостали запамћени и незапамћени свет, који је имао срећу и несрећу, да са писцем ових стихова, проживи онолико векова колико треба да један човек запамти све што је било, да запамћено отме од заборавља, да би свет имао што год да куди, или да хвали, ако за хвалу буде места. После, кад доле потписани налогом светитеља, оде у лепу материну, нека се нађе други, који ће наставити да учи људе, како се оштрив плајвази, како се правив здрава деца, како се шишав овце, како се пуши дуван и како се фарбав јајца за Велигден.⁴⁵²

Ево како пева Раде Јовић у овој збирци:

*„Најбољи роштиљ мајстори у Лесковац,
Били су ономад,
Кад су кише падале кад је требало,
Кад је Бог даваја сас капу, и сас шаку,
Кад су лесковачке младе невесте
Рађале и у понедељак.*

*Ономад су се по Лесковац шетали
Краљеви шураци и краљеве сестричине.
Шетале су се и шапкале су:
Леле, леле, мајке,
Ал су убави лесковачки роштиљчије,
Ајде да си једног поведемо дом.“*

⁴⁵² Раде Јовић, Лесковачка ћевап артиљерија – стихови старовремски – јеванђеље лесковачког менталитета – бисери; Филекс, Лесковац, књига I, V издање 2004.

Поћи од локалног ка општем и бити изнад локалног и изнад општег
веома је тешко. Само су прави мајстори стиха и прозе успели у томе. Није
нескрмно ако кажемо да је то постигао и Раде Јовић.⁴⁵³

%

Тако су стихови старовремски Радета Јовића узети за себе, необични,
јер су испевани на дијалекту и у руху које носи печат свог аутора – творца
– али и једну исконску мудрост која произилази не само из искуства, него
и из патње.⁴⁵⁴

%

Стихови Радета Јовића који су се појавили до сада у два издања
несумљиво поседују укус сентенце.⁴⁵⁵

%

Чини с да су Радетови стихови у нама јер их је он народним језиком
преточио у песме свевременске које ће живети док буде Лесковца, оне
нестварне вароши која на „малечклу столицку седи, али у големо небо
гледа“.⁴⁵⁶

%

Доколку на времето гледаме како на минлива категорија, несемнено
стануваме свесни дека постојат нешто кои го нарушаваат поном за
апсолутна минливост нешто кон му се спротивставуваат на заборавот.⁴⁵⁷

%

Тзв. „*Ђораво злато*“ или „*Наша чаршија*“ (прим. аутора), створено
даром и мером Радета Јовића, представља сублимацију муке и науке
(искуства) и то све обликовано језиком који је успешно издржао
поетизовање, прихватио енергију слика тла и времена којима га песник
оснажио, пратећи личне доживљаје и титрајима сопственог срца, пренео
до читаоца и даље у духовну будућност народа.⁴⁵⁸

VI

РОМАНИ РАДЕТА ЈОВИЋА - У романесној трилогији *Радета
Јовића* – састављеној од три романа – „*Perpetum mobile*“, „*Срећно
царство*“ и „*Бесна кобила*“ – трећи роман „*Бесна кобила*“, појављује се
пред читаоцем. У првом роману изложено је одрастање једног од главних
ликова, Јована Миљковића. У другом, његово позно стваралаштво и

⁴⁵³ Бора Ољачић, Златни стихови, Лесковачка ђевап артиљерија, Филекс, Лесковац 2004. *Напомена:* Оцена најпре изречена уз првом издање Стихова старовремским под насловом *Ђораво злато*, Лесковац 1998.

⁴⁵⁴ Николан Тимченко, Лесковачка ђевап артиљерија, Лесковац 2004. *Напомена:* Оцена први пут објављена у збирци Лесковачко мајсторско писмо, Лесковац 1997.

⁴⁵⁵ Драган Тасић, Лесковачко мајсторско писмо, Лесковац 2004. *Напомена:* Оцена први пут објављена у збирци Лесковачко мајсторско писмо, Лесковац 2000.

⁴⁵⁶ Срба Такић, Лесковачка ђевап артиљерија, Лесковац 2004. *Напомена:* Оцена објављена под насловом *Големо небо*.

⁴⁵⁷ Годана Стојковска, Лесковачка ђевап артиљерија, Лесковац 2004. *Напомена:* Оцена објављена први пут у збирци Р. Јовића „*Чаршијски муабети*“, КММ медна, Скопје 2000.

⁴⁵⁸ Недељко Богдановић, Лесковачка ђевап артиљерија, Лесковац 2004. *Напомена:* Оцена објављена први пут у недељнику *Наша реч*, јун 2003.

бесконачни разговори са тетком Доцом, Царицом Маром, а у трећем, своју завршницу добијају збивања у другом временском плану, догађаји из XIX века. Ту читалац уочава, као основну, појаву бичобије и вукодлака Вуча. Објашњавајући чињенице порекла и развој породице Миљковић романописац гради роман, почев од „Срећног царства” чије су одреднице у два времена. Давно прошлом, деветнаестовековном и скорашњем, са догађајима из живота Јована Миљковића. Раде Јовић таквим компоновањем романа, даје пресек прошлости, садашњости, па и будућности, окренут будућем, лесковачког краја и самога града Лесковца, удубљен у проблем да из задатих одредница проникне у судбину Србије и њених историјских путева и беспућа. Јован Миљковић је, заправо, чудновата симбиоза између личности самог аутора, једна аутобиографска пројекција, и лика и функције, као писац и као трговац, по томе налик на живот аутора романа. Тетка Дринка из „Срећног царства” је његова савест која га често опомиње и саветује. С њом Јован расправља о смислу живота, судбини, случају. С њом се препире да ли има смисла бити писац и тежити писању читавог живота. Радета Јовића привлачи стваралачи жар оних који покрећу економију – трговца, индустријалаца, занатлија – а њих је Лесковац у прошлости поседовао.⁴⁵⁹

Они што су подигли „мали Манчестер” – Лесковац, и завештали потомству неповерење у „лепе духове”, естетe, спојивши у себи трговца и писца, Јован Миљковић пркоси теткином прагматизму и њеној сумњичавости што се сестрићевог заната писца тиче. Вуча, осيون, скучен и енергичан, креће лествицом економског успона, али доживљава време ослобођења Србије, посебно Лесковца, да би видео како се силно мењају околности привредног живота. Он је, на дну свог тврдог срца, незадовољан и собом и Србијом на измаку његовог доба. Наиме код Вуче визије какве би Србије требало да буде, да због ње кори оскудну стварност; оскудно је и Вучино срце, али у тој оскудици, стешњен, он, на читаочево изненађење, види да тај загонетни српски газда трговац и механџија, какав је у властитим очима, брине за судбину не само својег блага, него и читаве Србије. Чини се, тако бичобија размишља, да се у Србији, прихватају разне ствари у журби, да се изађе из турске епохе. Пошто се прихвата све што стиже, и како стиже са Запада, могуће су лоше процене и грешке, које ће се касније љуто плаћати. Саговорник Вучи је сам књаз Милош, коме он путује у мислима, да би изразио сумњу у права и најбоља решења, која могу бити велика потешкоћа касније. Милош је онај упитани који Вучи треба да каже зашто је Србија била свињска кнежевина, зашто се Срби стално ослобађају зла, а оно их ипак прати.

После седам година повлачења у себе, Вуча ће се једнога дана пренути и проговорити. Он је свестан колико се тога изменило за кратко време од ослобођења Лесковца. Вођен нагоном, он жели да сретне већ почившег

---

⁴⁵⁹ Д. Тасић, Раде Јовић – чињенице порекла, Књижевни акценти, Удружење писаца Лесковца, стр. 99 – 102.

кнеза Милоша, да би с њим проговорио о судбини земље до које му је стало.

Путујући до Београда, Вуча ће преминути. С њим у гроб одлази читав период у историји града на Ветерници. У првом временском плану умире тетка Даца из Америке. Она се не појављује у „Бесној кобили”, али на основу преписке, дознајемо за њену смрт и тугу Јована Миљковића због те смрти.

Раде Јовић пише о свему што чини људски живот, о веселим и тужним збивањима подједнако. Он осветљава смрт стављајући акценат на правне формалности које не може да избегне нико. Смрт баба Виле је пример како храбро гледа на своје ишћезнуће проста жена из народа. Кад се скончање приближило, баба Вила је била свесна тога и оставила поруку за своју децу, на време и сталожено. Није ништа страшно што се умире, то ће нас све снаћи пре или касније. Унук Јован, иако растужен смрћу, увек је тамо где је то потребно, спреман да се одазове захтевима администрације или испоштује обичај на ваљан начин.

Не треба да нас чуди што упркос томе што је његова повест пуна смрти и сахрана, роман *Раде Јовића оставља ведар утисак*. Цео живот, са рођењима и смртима, само је припрема за властиту коб. Тужно треба ожалити како ред и обичај налажу, весело прославити, по истом налогу и са истом вером да је човек једна недосегљива реалност, на коју много шта утиче и која почива на неизрецивом.

Роман „Бесна кобила” је *роман љубави за животом*, роман који открива изворе људске среће и несреће, показујући да је највиша тајна зашто се уопште постоји. Ако постојимо, такви какви јесмо, изложени ударима судбине, слутимо да обреди, свадбе, рођења, смрти, морају да имају неки виши смисао за сваког човека који се сачувао и предао без остатка живота, користећи све снаге да живи тај живот.

Све што човек може и зна смрт односи за собом, али су дарови живота на тај начин још јаче изражени у контрасту светла према тами. Објашњавањем чињеница порекла, Раде Јовић шири галерију ликова, које подједнако дубоко захвата, тако да је тешко одредити се којег од Јовићевих ликова треба сматрати главним. Јевра, Јелена, Груја, Васка, учитељ Јосиф, мутавција Јован Миљковић, деда Јован Миљковић, низ епизодних појава, чине складно мноштво судбина упућених једне у друге, и дефинишу атмосферичан, осећајима набијен простор Јовићевог романа.⁴⁶⁰

---

⁴⁶⁰ Драган Тасић, Чињенице порекла, Књижевни акценти, Удружење писаца Лесковац стр. 102

МИЛАН ЈОКОВИЋ

I

Милан Јоковић је рођен 26 октобра 1940. године у Новом Саду, од оца Новице и мајке Видосаве, рођене Ивановић. Основну школу је похађао у Медевцу, Орлану и Лебану, а гимназију је завршио у Лесковцу. Вишу педагошку школу, Одсек српскохрватски језик и југословенска књижевност, завршио је у Нишу. Наставнички позив започео је 1961. године у ОШ „Владимир Букелић” у Тулару, а затим у Броду, код Црне Траве. Новинар и одговорни уредник лесковачког листа „Комбинат” био је од 1970. до 2001. године. Сарађивао у многим листовима и часописима: „Рад”, „Политика”, „Дневни телеграф”, „Блиц”... Објавио је велики број запажених репортажа и записа о људима и догађајима. Припремио је рукопис „Непоуздано сведочанство”.

Добитник је награде Удружења новинара Србије за изузетне резултате у новинарству у привреди, затим највишег признања СОФК-е Лесковац и других признања друштвених организација и удружења.

Живи у Лесковцу.⁴⁶¹

II

ПРЕД КИШУ - Бистро априлско поподне пуно као око полако се пресвлачи и урамљује сумраком. Сунцем измамљени сокови биља и набубреле земље таложе се по плотовима и разгранатом ораху испод кога седиш.

За неки дан путујеш. То само наизглед нема никакве везе са априлом и тугом којом он зрачи.

-Поквариће се време – кажеш загледана у крошњу ружне шљиве преко пута нас.

-Боле те зглобови? – подсмевам се твом врачању.

-Ама не – то кажу метеоролози.

У сутону је човек склон и да поверује у било шта. Разумео сам те – хоћеш рећи да обично бива супротно ономе што иначе желиш.

Белина твог лица тек је нешто мало осенчена – подсећа на мајсенски порцелан. На њему две крупне тамне мрље.

-Она грана тамо... Хоће ли поново израсти?

Поглед не скриваш са те рошаве шљиве. Заиста изгледа нимало привлачно; још у развоју се пресавила негде око половине струка, па онда

⁴⁶¹ Д. Туровића, Горња Јабланица, људи и време, СО Медвеђа, Културни центар Власотинце 2004, стр. 470.

у страну као да је без жеље расла и као да је хтела да што пре остари – са истог места одједном је пружила неколико грана. Једна од њих није издржала све априле и твој отац, да би је подмладио и спречио да њем отровни песимизам не пређе на друге, скратио је.

-Била је ту љуљашка.

Кажем то шапатам огрћући се шалом чија тамна боја још више истиче нестварну чистоту твога лица.

Тако заогрнута и сакупљена на столици скоро да те и нема или те ја видим у неком другом простору и времену, на некаквој граници која се не може одредити. А да си ту, јасно је: твоји прсти, чији смисао за игру познајем, пребирају по ресама шала као да дотичу струне некакве неме харфе не би ли из ње измамили звук...

Некакав страх, живахан попут рибица, увлачи се у мене.

-Одложи, исправљам се брже боље, ако ти се не иде.

-Ићи ћу, кажеш. А биће ми једино жао...

-Шта то? Пожурујем те пун притајене наде да и тебе тишти оно што и мене – наш растанак.

-Ове шљиве. Цвет ће јој проћи док се не вратим!

Претворила си ме у пустињски ветар који без икакве наде трага за оазама и тако сув нестаје у бесконачном грлу простора. Срушила си мој ужасни егоизам, мој свет тако удаљен од других ствари као што је твоја ружна рошава шљива, бременита лепотом. Уздрмали си космос и све ствари које сам у њему погрешно поређао. Био сам само трунка, а вече је величанствено.

Отпутовали су. Кише су, заиста, убрзо дошле.

%

Причу „Пред кишу“ објавио је „Лесковачки дневник“ јула 2005. године. У том часопису који је, пре свега, био намењен ђацима, Јоковић је објавио више изузетно занимљивих прича и репортажа! Прича „Пред кишу“ део је збирке репортажа „Непоуздано сведочење“. Јоковић је деценијама важио за једног од најбољих лесковачких новинара – репортера. Аутор је великог броја „прича из живота“ у недељнику „Наша реч“, а објављиване су и у другим листовима и часописима.

„Лесковачки дневник“, који је уређивао *Данило Коцић*, објавио је и Јоковићеве „Лажљиве риме“, по признању самог аутора, аутобиографску песму, једину коју је написао.⁴⁶²

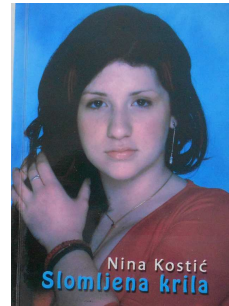
---

⁴⁶² Дуго, са великим успехом, Милан Јоковић сарађивао је у многим листовима и часописима, највише у *Нашој речи*. Требало је да буде примљен за новинара тог недељника, али се то није догодило и за то није дато никада ваљано објашњење. Касније је са великим успехом уређивао лист „Комбинат“, гласило Грађевинског предузећа „Милентије Поповић“. У време Милошевићеве владавине био је дописник „Дневног телеграфа“, уредника и власника Славка Ђурувије, али и дописник још неколико београдских гласила. *Напомена*: Песма „Лажљиве риме“ објављена у Панорами лесковачког песништва (1944-2014).

НИНА КОСТИЋ

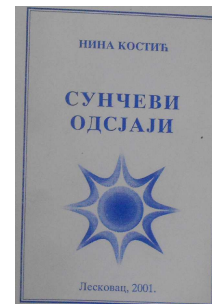
I

Нина Костић рођена је 11. фебруара 1991. године у Лесковцу. Ученица трећег разреда Лесковачке гимназије. Објавила збирке песама „Јутарња роса“, „Пролеће у срцу“ и „Сунчеви одсјаји“. Песма „Челична птица“ објављена јој је у књизи „Лесковачки крај у време НАТО агресије“, Лесковац 2000. године. Добила је прву награду за песму „Свети Сава“ на конкурс Одељења министарства просвете Јабланичког округа 2001. године. Песма је објављена у часопису Помак 2001. године, листу за књижевност, уметност и културу у Лесковцу. Њено стваралаштво је представљено у ђачким новинама „Лесковачки дневник“ (бр. 9, фебруар 2001). У локалном листу Наша реч, септембра 2006. године, објавила је чланак „Тесла и светски мир“ и песму „Тесла велики учитељ“.⁴⁶³

II

СУНЧЕВИ ОДСЈАЈИ – Нина Костић је године 2001. као ученица четвртог разреда ОШ „Јосиф Костић“ у Лесковцу објавила збирку песама „Сунчеви одсјаји“. О Нини Костић је у тој збирци, између осталог, записано: Гостовала је на Радију016 у Лесковцу. Добила прву награду за песму „Свети Сава“ на конкурс Одељења министарства просвете Јабланичког округа 2001. године. Песме је објављивала у часопису „Помак“ 2001. године (бр. 20).⁴⁶⁴

III

СЛОМЉЕНА КРИЛА – Спознаја љубави значајна је прекретница у животу сваког човека. Њена чудесна моћ, недокучиве тајне, лепршава лепота, али и болне последице, туга и патња. Најсрећнији је онај који рајске вртове љубави открије са сродном душом способном да узврати тај тајанствени флуид да га подари и јачином светлости, искрено и несебично, да га разастре духовном мекоћом, да корача стазама натопљеним само сузама радосницама. А спознаја љубави често иде сасвим спонтано, непланирано, невешто, као да је то јединствено богатство људског духа

⁴⁶³ Нина Костић, Сломљена крила, Филекс Лесковац 2008, стр. 75. *Напомена:* Рецензент ове песничке збирке је Данило Кошић, предговор је написао проф. др Живан Стојковић, а вињете је урадио Димитрије Миленковић.

⁴⁶⁴ Нина Костић, Сунчеви одсјаји, Графички атеље „Филиповић“, Лесковац 2001.

тајна коју је тешко открити, још теже признати и упознати. Зато следи лутање, а многа питања остају без одговора. Ако се упознавање љубави догађа у адолесценцији, ако су изостала сазнања о том најплеменитијем својству људске личности, онда спонтаност може имати трагичну димензију и донети, патњу, сузе, бол у срцу, расцеп душе, повређену невиност, сломљена крила. На то се управо односе песме Нине Костић и прозне поруке. А читалац остаје у дилеми да ли даљина и стално одсуствовање вољеног може бити разлог за толику патњу или сумња у праву љубав. Оно што, пак, охрабрује је њен прикривени оптимизам да све то може да се савлада, да потоци суза могу да пресахну, да су путеви праве љубави изазов и вечита покретачка снага људског ума, а пријатељство основа људске егзистенције.⁴⁶⁵

СВЕТИ САВА

Кад славуји певају, а река жубори
Поред лепог града што се Рас назива
Уз одсјаје сунца мали Растко збори
Са птицама несташним тајну призива

Машта дечак мали на жупанском двору
Да сунце дохвати, а месец умири
Да све ноћи у дане претвори
Да уз светлост свећа нестану немири.

И док Вукан дечјих мачем маше
А брат Стеван са камена скаче
Бистри растко прва слова пише
Нове речи на таблици сриче.

Одлучи се Растко да на Свету гору оде
Да се Богу моли и школу изучи
Благи мирис мора будио му наде
Ал неслога браће миран сан му мучи.

Од орлића Растка сад је Сава постао
Свог оца Немању у Грчку је довео
Браћи завет дао да у миру буду
А са оцем манастир Хиландар сазидао.⁴⁶⁶

---

⁴⁶⁵ Живан Стојковић, предговор, Нина Костић „Сломљена крила“, Филекс Лесковац. 2008, стр. 7.
Напомена: Рецензент ове песничке збирке Данило Коцић, лектор Јасмина Јанаћковић, вињете урадио Димитрије Миленковић.

⁴⁶⁶ Песмом „Свети Сава“ Нина Костић победила на Светосавском конкурс у 2001. године у организацији Одељења министарства просвете Јабланичког округа.

СЛОБОДАН КОСТИЋ КОСТА

Иugasio се живот Слободана Костића, популарног Косте, једног од најплоднијих и најчитанијих сарадника београдског хумористичко-сатиричног листа „Јеж“. Тихи стваралац, блистави хумориста и инвентивни сатиричар високих домета и, надам се, човек истанчаних хуманих вредности, утиснуо је трајне трагове у миљеу духовних садржаја ове и шире заједнице. Био је члан уредништва часописа за књижевност, уметност и културу „Наше стварање“ у Лесковцу.⁴⁶⁷

Рођен је 6. марта 1941. године у Крагујевцу, где су му родитељи службовали. Школовао се и одрастао у Лесковцу, а на Правном факултету Београдског универзитета стекао је диплому правника. Свој радни век провео је у стручној служби Фонда за инвалидско-пензионо осигурање у Лесковцу, где је стекао заслужену пензију. На велику жалост, мирне пензионерске дане прекинуо је његов одлазак у вечност и сећање, спомињање и незаборав 23. маја 2011. године.

Своје прве, почетничке прилоге, карикатуре, објавио је у лесковачком недељнику „Наша реч“, а потом се огласио хумористичко-сатиричким радовима. Одликовали су се особеношћу тема, приступу „цакама“, обрту, порукама и свему што такав стил и садржај карактерише, а прилог чини убојитим, са савршеним жаокама које не вређају, погађају у праву мету.

Као студент права објавио је у листу „Студент“ текст о филму „Битка на Неретви“. Приказ је био у Костином „стилу“, са опаскама и „бодљама“, које су „дигле на ноге“ ондашње „величине“. И Слободану је забрањена даља сарадња у листу. Наставио је да пише, али „за себе“, није објављивао своје рукописе.

Сарадња са београдским листом „Јеж“ почела је благодарећи познанству Слободановом са истакнутим књижевником Драгославом Михајловићем, који је боравио у Лесковцу. Познанство са њим било је пресудно у погледу активног укључивања Косте у токове „живе, писане речи“. Оберучке је прихваћен за сарадника и убрзо стекао епитет најчитанијег „јежевица“, уз ласкаве оцене читалаштва. Благодарећи особеном стилу писања, избору тема и другим вредностима објављених прилога, стекао је највише признање ове издавачке куће – одличје „Златни јеж“, које се додељује стварно најуспешнијим ауторима.

---

⁴⁶⁷ Властимир Вељковић (главни уредник листа Помак), Слободан Костић – Коста (1941 – 2011), Помак бр. 53/54, јануар – јун 2011, стр. 18 -19. *Напомена:* Прилог објављен у рубрици Спомињање.

На наваљивање пријатеља, Слободан је 2005. године објавио запажени хумористичко – сатирични роман „Гуте Ђубре“, а две године потом изашла је његова збирка хумористичко-сатиричних текстова „Неописива направа споменичке дивоталности.“ Обе књиге су изашле у едицији „Златни јежевци“, издавачке новинске куће „Јеж“.

Са изузетним успехом, Коста се бавио ликовним стваралаштвом, понајвише илустрацијом, а мало је познато да се доказао и у сликарству. Књига „Ђораво злато“ аутора Радета Јовића штампана је у манукскрипту, урађеном Слободановом руком и талентом. Такође су раскошно илустроване „Бацине новине“, посве особене „новине“, које су, у једном примерку, у манускрипту излазиле „само петком“. Његов садржај, у „стилу“ надареног Косте чинили су изванредне карикатуре и хумором зачињени прилози о „виђенијим“ суграђанима, дешавањима типичним за ову средину, сценама о нама и о „свему другом виђеном у токовима наше свакодневице“.

II

ГУТЕ ЂУБРЕ - „Ошишани јеж“ је (2005) штампао хумористички, или боље речено, пикарски роман „Гуте Ђубре“. Пикарски романи, попут Лесајовог „Жила Бласа“, били су писани у XVII и XVIII веку без устручавања пред проблематичним моралним профилом јунака: јунак делује у свету таквом какав јесте и задивљује надомишљатошћу са којом се сналази у више него сумњивим и мрачним околностима.⁴⁶⁸

(...) Слободан Костић је мишљења да је цео живот збир погодака и промашаја, до којих долази човек колико – толико свесним напором, али да много тога зависи од случаја који ће коначно решити судбину тешког настојања да се одлучи о властитом успеху или неуспеху...

(...) Роман започиње збивањима током Другог светског рата, а завршава се у првим годинама послератне стварности. Судити о карактеру целих народа је незахвално, јер се онај ко тако уопштава сусреће са одбијањем да је донео исправне закључке и отвореном сумњом да је сувише хитро и лакомислено дошао до наопаког увиђаја шта то краси или ружи слику појединих национа, како свог, тако и туђих. Али, без таквих уопштавања, колико год да делује преурањено, писац не би имао о чему да пише. Слободан Костић је, упркос свему, праведан и јасан у својим оценама. Немци из његове књиге су одиста оличење дисциплине.

(...) Слободан Костић Коста поседује неку врсту мудрости. Сви који га знају потврдили би да се не покорева никаквој аргументацији и да опрезно

⁴⁶⁸ Д. Тасић, Пикарски роман Слободана Костића Косте, Слободан Костић, „Гуте Ђубре“, Ошишани јеж, Београд 2005, Завичајни круг и српске теме, Филекс, Лесковац 2006, стр 34.

одбија да се сложи и са најдобронамернијим дефиницијама. Живот је једно немерљиво и опасно чудо и зато треба знати да се буде задовољан.

Коста на то упозорава сваког саговорника који се, распричан и одвећ широке руке у објашњавању свих тако познатих околности, жали на људску глупост и велича памет: Коста би на то узвратио да је благо паметнима док има глупих, јер у противном не би било никог да у односу на њих паметни буду паметни.

Тешко је притећи у помоћ било коме, а човек помаже сам себи колико уме и ако се сам не снађе, нико неће моћи да му буде од користи, ма био оличење памети или чисте простоте глупости.

Искре хумора вргају на све стране; на сву срећу, нема расне селекције па су људи свакакви и никакви и међу прецима имају и бистре и тупе, болешљиве колико здраве. Многи причају како им је неки горди и јуначки предак убио Турчина, па је морао да се сели и бежи од потере. То је опште место код Костићевих Срба са Југа. Но, у овом роману један његов јунак тврди да су његови преци убијали само сународнике, уместо да јуначки тамане Турке, а када су се сетили да би можда ваљало да изађу на крај са неким Турчином, Турака на Југу већ није било, давно су се одселили натраг – у Турску.

%

Кратки роман Слободана Костића Косте „Гуте Ђубре” има нешто племенитог у себи: Коста се никада неће помирити ни са чим, па ни са оним што је сам рекао, али ће у својој прометејској побуни наћи неки скривени начин да поручи људима да буду упорни и да се помире са собом ако се већ не могу помирити са светом.

III

СРПСКИ КЊИЖЕВНИ ПИКАДОР - Било је то равно пре подне. Кроз густе капитализам нису се видела ни три прста пред оком. Кад наједном огласи се звоно телефона. Погледах у правцу часописа специјализованог за објављивање огласа. Очекивао сам да ће се звоно телефона још једном огласити. Како се то није догодило, подигох слушалицу.⁴⁶⁹

-Овде Српска академија наука и уметности! – зачуо сам женски глас. Шта хоће САНУ од мене! – подвикнух.

Кад су писали Меморандум, нису ме звали, а да о неком научном скупу посвећеном мени и моме делу и не говорим.

-Академик Михаиловић би желео да разговара са Вама! – рече она жена.

И тада сам од академика Драгослава Михаиловића први пут чуо за Слободана Костића.

Академик ми је рекао како у „српском Манчестеру”, из чега сам одмах закључио да се ради о Лесковцу, живи један веома талентовани писац, да се српским језиком служи кад хоће да га цео свет разуме, док за језиком

⁴⁶⁹ Боривоје Бојичић, Српски књижевни пикадор, „Гуте Ђубре“, Ошишани јеж, Београд 2005.

хумора потеже само кад се креће јужном пругом и да би било добро да га позовем да сарађује у листу „Ошишани јеж“.

И тако је Слободан Костић постао један од најважнијих „Јежевих“ сарадника.

У години када свет обележава 400 година од објављивања пикарског романа „Дон Кихот“, најбоље написаног романа свих времена, „Ошишани јеж“ објављује пикарски роман Слободана Костића. Пикарски значи да је главни јунак тога дела неки лупеж.

Када смо већ били потпуно убеђени да се неће наћи писац који ће за јунака свог пикарског романа наћи међу Србљем и мед сном, јер се лупежи могу наћи још само у власти, на челу странака, међу богатима скривени у институцијама српског друштва, невладиним организацијама и медијима, Слободан Костић нам је понудио књигу „Гуте Ђубре“.

%

„Гуте Ђубре“ је потврда да се понеки лупеж, свуда и на сваком важнијем месту у Србији, може наћи у књигама. Разлика између лупежа из наших живота и лупежа у књигама је највише у томе што су барабе из романа књижевни јунаци, а лупежи из наших живота кукавице, од којих народ може једино да добије птичји грип. Овјављујући овај роман прво у наставцима на страницама „Ошишаног јежа“, а сада и као целовиту књигу, још једном се показује да сва велика дела имају сличну судбину. И Достојевски је своје романи објављивао у наставцима по новинама. Па, види где су сада његове књиге.

Остаје нам да верујемо да ће и Костићеви романи надживети не само свога писца, него да ће живети док буде читалаца који воле пикарски роман.

„Дон Жуан“, који је после четири века најбољи написани роман, учвршћује нас у уверењу да је тако нешто могуће.⁴⁷⁰

---

⁴⁷⁰ Роман Слободана Костића Косте, аутора који је присутан у српској периодици, најоригиналније је дело лесковачких стваралаца. Оцена академика Драгослава Михаиловића да у „српском Манчестеру“ живи један веома талентовани писац, да се српским језиком служи како хоће и да га цео свет разуме, показала се више него тачном. Невелик по обиму, роман је пребогат занимљивим детаљима који одсликавају лик главног јунака Гутета, али и читаве галерије људи које је сусрео на путу од Лесковца, до Немачке и после повратка у родни крај, потом у селу, где је био учитељ и касније, док је био чиновник. Роман је, иначе, подељен у седамнаест глава, а чини се да су најзанимљивије странице које описују главног јунака као сеоског учитеља. (...) Почетком фебруара 2007. године, на свечаности поводом „Златног јежа“, у Лесковачком културном центру уручено је посебно признање Слободану Костићу Кости. О његовом раду беседио је главни уредник Жежа Радивоје Бојичић. (...) Костић годинама објављује, сваког петка, своје новине под називом „Бицине новине“ у којима на духовит начин подвргава ситном зезању своје бројне пријатеље из области културе. Неверованто је колико је тај човек духовит, а никада се не смеје! Он просто кипи од хумора и својим хумором терапијски делује на околину!

ДАНИЛО Б. КОЦИЋ

I

Данило Б. Коцић рођен је 4. септембра 1949. године (село Дадинце, општина Власотинце). Коцић је професор књижевности и дипл. правник, ради као новинар. До сада је објавио романе *Изабрани живот* и *Изабрана тишина* и збирке песама за децу „*Чудна лађа*“⁴⁷¹ и „*Дневник на распусту*“ и збирке песама за одрасле „*Говор камена*“⁴⁷² и „*Песма жени*“.⁴⁷³

Коцић је 2006. године кратким романом и „*Изабрани дани*“ освојио прву награду на другом анонимном књижевном конкурс у Лесковачке Издавачке куће „Филекс“. Награђиван и на другим књижевним конкурсима за кратку новинску причу. Члан је Удружења новинара Србије и Удружења писаца општине Лесковац.

Данило Коцић је радио као професор у гимназијама (Исток, Косово и Метохија и у Власотинцу) и ОШ „Радоје Домановић“ у Манојловцу (Лесковац), био је новинар приштинског дневног листа „Јединство“ и 29 године (од 1978. до 2007. године) био је дописник тога листа из Лесковца када је као тзв. „технолошки вишак“ (као и већина дописника Политике) остао без посла. Оснивач и главни и одговорни уредник дневних електронских новина *Медија центар Лесковац*, а готово три године – јер није могао у Лесковцу (али и другде) да пронађе било какав посао - до пензионисања уплаћивао је допринос за пензијско осигурање.

II

Данило Коцић је својим књижевним стваралаштвом стао у први ред Лесковачко-власотиначке литературе. Песник и прозни писац, представља се као свестрани стваралац (три романа, збирке песама, критичар и историчар књижевности).⁴⁷⁴

У својим романима он даје слику човека, судбину и удес човека овог поднебња на развалинама душе, на ветрометини њему нејасних збивања у

⁴⁷¹ Збирку песама „*Чудна лађа*“ објавио је Културни центар из Лесковца маја 1987. године, уз одличне илустрације Миодрага Нагорног. Главни и одговорни уредник био је мр Слободан Младеновић, технички уредници Михајло Дедић и Владимир Величковић, а рецензенти проф. др Момчило Златановић и Бора Здравковић, професор.

⁴⁷² Збирка *Говор камена* (четрдесет осам песама) појавила се 2004. године у издању самог аутора и Удружења писаца општине Лесковац (уредник проф. др Душан Јањић, председник Удружења писаца). Рецензент Борислав Здравковић!

⁴⁷³ Данило Коцић, „*Изабрани дани*“, роман, Народна библиотека Власотинце, Удружење писаца Лесковац, 2012.

⁴⁷⁴ Мр Лука Крстић, Власотиначка песничка панорама, приказ, „*Кућа од расцветалих жеља*“, збирка песама власотиначких аутора, Фондација даровитих „Христифор Црниловић – Кица“, Власотинце, 2007, стр. 208-209. Напомена: Мр Лука Крстић, одличан писца, био је одличан гимназијски професор, који је предавао и мојој генерацији далеке 1965/66. године.

ратним и поратним годинама, једног и чемерног усамљеника, несхваћеног од других и себи загонетног, прогоњеног и обесмишљеног живота. Место Забрђе постаје вишеслојна метафора универзалне отуђености, напуштености, мрака и чамотиње, заблуда и лутања, трајних немира и унутрашњих мрачних сила. И људске злобе. Са завидним образовањем и богатом књижевном културом, он ствара интелектуалну прозу есејистичког типа, покушавајући да проникне у природу зла у својим јунацима и у њиховом окружењу. Као песник, он зна да је музика ембрион песме. Да је песма свечаност језика и ствара лирику, никада не заборављајући да је песма, пре свега, естетичка природа и суштина. За њега је језик дубок и неизмеран рудник и он, као лингвиста, са радошћу проналази свеже, неистрошене речи.

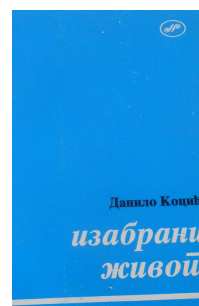
III

ИЗАБРАНИ ЖИВОТ - У роману *Изабрани живот* (Из „Бележака мојих дана”), који је његов прозни првенац, Данило Коцић користи своје богато народно искуство, а то значи познавање животне свакодневице и детаље који чине њену реалност.⁴⁷⁵

(...) Своје опредељење да исприча једну животну, реалистичну причу, Коцић је остварио послуживши се досетком, која му је омогућила да у нарави унесе потребну иронијску дистанцу и знатно обогати раван свог казивања. Наиме, он је свом јунаку – наратору наменио улогу лика који је изабрао да умре у један одређени дан и да онда из гроба исприча све оно што је видео на сопственој сахрани и што је записивао у белешкама свога живота, тј. да изведе једну ретроспекцију прошлих догађаја, дакле да као „мртав” буде и потпуно слободан у својим сећањима на оно што се догађало. И његова прича тече без застоја и длаке на језику.

(...) Рукопис је испуњен сочним, добро пронађеним детаљима који карактеришу људе и догађаје и представљају са мало речи менталитет ликова о којима се се говори и карактер власти и система који је владао земљом, људима и догађајима.

(...) Писац је понегде исувише експлицитан, има нешто и понављања и непотребног карикирања, што значи да иронија која је увек добро оружје оваквог начина казивања прелази у карикатуру која ипак не може да се оправда ако се гледа из велике књижевне структуре и поруке која треба да произађе из ње саме.

⁴⁷⁵ У роману *Изабрани живот*, који се појавио као прва књига у едицији романа лесковачке *Наше речи* 1997. године (редакцији су чинили Михајло Дедић, уредник, Саша Хаџи Танчић и Велимир Хубач), објављен је и извод из рецензије Николаја Тимченка, који преносимо у целини. Роман је први пут представљен на Дан *Наше речи* 1997. године. Изазвао је значајну пажњу критике, па се појавило више занимљивих осврта у лесковачкој периодици, али и у Културном додатку *Политике*.

У сваком случају, рукопис Данила Коцића заслужује да угледа светло дана и биће освежење наше завичајне књижевности која је досад догађаје који су у овом роману предмет пажње представљала у другачијем, рекло би се исувише „идеалном”, а то значи нереалном светлу.

IV

ИЗАБРАНА ТИШИНА - Амбициозно писан роман, који је дело искусног новинара и аутора, између осталог, једног успелог романа (*Избрани живот*, Наша реч, Лесковац 1997) описује догађај који би се временски, као и претходни, могао ситуирати у нашу ближу прошлост. Али, за разлику од претходног, у овом роману нема ироније и хумора којим је писац „олакшавао” опис једног времена и догађаја у селу из којег су и јунаци овог романа.⁴⁷⁶

Роман „Изабрана тишина” („Случај новинара Косте Даниловића”) писан је у озбиљном тону, без присенке ироније и без дистанце; у њему преовлађују трагика и патња, као резултат извесних спољашњих околности и деловања неких порива у људима. Можда је било потребно направити извесне стилске исправке и, нарочито, сажимања, али и у овом руху роман је, мада донекле натопљен размишљањима и изношењем патњи и бола, остављајући утисак извесне тежине и једноличности, у појединим деловима импресиван.

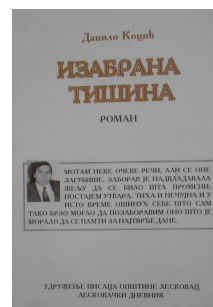
Зато ово дело Данила Коцића заслужује сваку пажњу и, пре свега, читаоце. У сваком случају, и без икакве интервенције, роман Д. Коцића представља литерарни текст који знатно обогаћује завичајну књижевност. Коцић, у тим оквирима, придружујући се општим тенденцијама у савременој српској књижевности (Селенић, Жика Павловић) још једном поврћује своју особујност тиме што битно проширује и тематске и идејне димензије завичајне литературе.”

%

Недавно је из штампе изашао нови роман Данила Коцића „*Изабрана тишина*”.⁴⁷⁷

Ако ћемо овај Коцићев роман посматрати као целину, он је најпре снажан искорак ка квалитету у односу на први роман „*Избрани живот*”, а ова оцена обезбеђује му право место у савременој српској литератури.

Писан сјајним стилем, уз богато коришћење лексичке грађе, прави је изазов за читаоце модерне литературе. Ако се свему томе дода и чињени

⁴⁷⁶ Николај Тимченко, новинар и публициста, филозов и велики зналац српске, али и светске литературе, аутор је рецензије романа *Изабрана тишина* (Случај новинара Косте Даниловића), Удружење писаца општине Лесковац, 2000. године. Политика је 2000. године, пре појаве романа, објавила у петнаестак наставака најбоље странице тог дела.

⁴⁷⁷ Станко Миљковић, *Тишина једног романа*, Записи у времену, Лесковац 2002, стр. 77-78. *Напомена*: део критичког осврта објављеног у Политици маја 2000. године.

ца да је фино психолошки изнијансиран, она му свакако треба поћи у сусрет.

Коцићев роман „Изабрана тишина” је тако структурално урађен да се не да препричати. У суштини, он је једна снажна метафора о људској усамљености, пуној бола и патњи, вешто урамљеној, у једно не тако далеко време, када су победници били господари људских судбина, а сви остали били под сумњом и истрагом.

(...) Очито је да је Коцићев циљ био да овим романом озбиљно загризе у савремену српску литературу. Колико је у томе успео показаће један од неумољивих судија – време! Можда би Коцићева књига била врло близу одреднице - „одличан роман” да у својој структури има причу, у смислу интриге.

(...) У Коцићевом роману, више је него сигурно, има и аутобиографских података, и то још једна ствар која може да се свиди. Бољи познаваоци културних и политичких прилика засигурно ће лако открити идентитет правих јунака, оних из живота. То нормално књизи не умањује вредност. Напротив, та луцидна Коцићева метафора, испричана изабраним језиком тишине, разлог је више да се прочита „Изабрана тишина”. Данило Коцић је својом књигом знатно обогатио не само завичајну, већ и српску књижевност.⁴⁷⁸

%

Писац Данило Коцић написао је роман у првом лицу. Литерарна грађа подељена је у двадесет, по дужини неједнаких, а по обради заокружених целина. Фабула у сваком од ових двадесет целина почиње својим током, али она није разбијена. Све целине су повезане једном психолошком нити, која се у овом случају зове ТИШИНА. Гледано теоријски приповедање је смештено у веома кратком временском периоду, од хапшења до пуштања на слободу главног јунака, Косте Даниловића. Радња није разграната, веома је мали број епизодних догађаја и, ако се тако може рећи, и споредних личности, иако ове ниједан лик није сувишан. Место радње је или хладна затворска ћелија или село Забрђе. Време свих догађаја је период после Другог светског рата када се формира нова власт.⁴⁷⁹

Две главне личности, Коста Даниловић и Младен Зорић, провели су заједно детињство, гимназијске и студентске дане. Коста је постао новинар. Због једног чланка био је ухапшен. Младен је постао милиционар, оженио се, развео, и постао начелник полиције. Младен хапси свог друга Косту. Животна драма у души Косте имала је одраза у Младеновим мислима. То нису два идентична јунака. Оно што треба да их

---

⁴⁷⁸ О роману Изабрана тишина писао је и есејист, професор књижевности Драган Тасић. Тај приказ је објављен у књизи Завичајни круг и српске теме (Филекс, Лесковац 2006) под насловом Лирски роман Данила Коцића.

⁴⁷⁹ Станко Ђорђевић, приказ, Данило Коцић: Изабрана тишина – роман, Помак, бр. 65/68, јануар – децембар 2014, стр. 40-41.

спаја, сада их разједињује. Амбијент села Забрђа утиче на јасност фабуле јер им и породице ни по чему нису исте.

Породица Косте Даниловића је живела у селу Забрђу. Костин деда у Забрђанском колориту спајао је самоћу и лутање, трагао за коначном помиреношћу животом и смрћу, који је неизмерно волео ракију и увек наздрављао са „живели“, умро је. „Отпратили смо га достојанствено у свечаној тишини“, каже писац романа у име јунака Косте. Очевих речи се увек сећао и прекораво се што их је понекад заборављао. У тој породици, у којој је у огромном сељачком кревету осећао мирис жетве помешан са топлином, у породици у којој се певала песма „*Спремте се, спремте се, четници*“, доживео је прву, незаборвну љубав. И он је увек осећао срећу када је поново сања.

„Никада нисам скривао носталгију за прошлим прелепим данима детињства и младости, за временима у којима су се рађале велике тајне и заметале неизбрисиве љубави“. Живео је у „знаку очеве нежне слике“, у његовим предугим ћутањима, у загонетној тишини идиличног сеоског краја када су биле велике поделе и сурове немаштине. Тада се родила и прва велика сумња. Запамтио је и последње очеве речи: „Иди у свет, синко, али мораш да будеш храбар и поштен.“

„Дуга и тужна породична хроника милиционера Младена Зорића била је мучна и имала је дубоке ране. Његов отац, Спасоје, алкохоличар, „у рану зору, док се помаља љубичаста свежина неба, препун псовки, галаме и затрованости, кренуо је у нова убијања.“ За њега је убијање било смисао победе. Клао је мучки и под његовим ножем нестајале су читаве породице, као и породица Петровић. Отац и мајка се разводе. Младен је и сам скривао тајне јер се бојао многих истина, па је бежао у осаме. У тој блатњавој свакодневици осећао је да је постао „део нечије далеке самовоље“. Школовао се по домовима и бележио своју „сневеселу, уморну збиљу“. У тој чамотињи је и постао милиционер, који се „лажима бранио од живота“. У презривом ћутању, непокретности и ћутању, као неспреман човек, није ни могао ни хтео друге да слуша. Младен, као начелник полиције, имао је и права да „намеће силину својих речи“ и да као такав своју себичност претвара у врлине. Тако је ухапсио Косту, саслушавао га и на крају пустио на слободу. На крају „једне јесење прохладне ноћи оробило је пуцањ“, а нико није рекао да је Младен био „човек о коме би требало прозборити лепе речи за дуго трајање.“

Додирује душе обојице, Косте и Младена, јер разнобојна птица младости обојицу је изневерила. У њиховој свести, намученој души, стално колутају тонови сумње. Младен са маском уљудности носи у себи злог и опаког полицајца. Коста, без маске, са горчином и сумњом у себи. Лирска реч у служби епског литерарног ткива, са свим раскошним скалама верификације, детерминише унутрашње доживљаје.

Младен Зорић је из породице друге врсте. Тако је и описан. „Кочоперан, циничан, чудно насађен, стално напет“. Зриков поглед

скривао је иза наочара, а то је био поглед лажљивца. У дубини душе је био кукавица. Он је обична протува „која је била спремна да ме згази на миг“, али је покушавао да се представи ученим иако је дрхтавим рукама стално мицао и муцао. Он је „сипао себи пиће, којим се бранио од неке немани“, од сујете и страха, од пораза, брисао је дебеле усне и оквир наочара. Био је „права полицијска утвара“, јер је био „ошамућен као када кладенцу бистре воде пресеку живот“. Тако се тај његов друг за време истраге и саслушања жмиркавим и подругљивим очима и лажима бранио од живота. У том ровитом погледу, лица скамењеног, скривала се и тајна љубави. Тај култ недоживљене жене, једном доживљене, пун жудње, био је у еротској привлачности.

Две девојке, Драгана и Невена, психолошки су ушле у ликове оба јунака романа.

Коста каже: „У застакљеној ноћи (био је пун месец) закорачисмо у први дан нашег узбудљивог дисања. У село смо ушли тихо, нечујно, као једна сенка, најлепша сенка зимске ноћи, заборављене у планини, ЉУБАВ. Родила се љубав.“

Невена је девојка „божанске лепоте, наглашена струка“, која је „мирисала на бадем“ са процвалим лицем.

Аутор је дотакао и друге женске ликове. Бака са тојагом, без које се никуда није кретала, а мајка је само једном споменута „ни речи утехе изговорене на прагу старе куће које му мајка беше упутила (оцу), док му је давала завежљај хране, врућу погачу и сира.“ (стр. 123).

Дара, сеоска курва, која је могла да зграби и три мушкарца, мало иронично је приказана, јер „Дарина снага могла би да се схвати и као комплимент новој власти.“

Прва љубав његовог брата се сеоском девојком, као са несуђеном женом, љубоморна, бледа као залутала месечина, „мионог мириса пољских трава“, остављена, запалила је шталу и стогове сена. Ухапшена је. „Сељаци су јој опростили грех, разумели су њену љубав“, а суд је ослободио, јер је „била лепа као анђео“, а и „мирисала је на смрт“.

Химна о оцу, који је одлазио у ратове и говорио „историји не треба веровати до краја“, а то је Косту и његовог брата „терало да ћути“.

Шта је НОВО, оригинално, у композицији ове аромансијерске грађе?

ПРВО, то је, јасно се види, намерно изостављање принципа за грађу епског дела. Тако, на пример, експозиција је тек на 68. страни, а заплет је у 38 локација, то нису странице романа. То су ГЛОСЕ, подстрекачи душевних немира. Хронику догађаја једноставно није прихватио. На првим страницама романа каже: „Цео свет ми се сабио у неколико успомена.“ И почиње са првом успоменом. Ако је то већ поставио тако, онда је јасно што се определио на личну и колективну психологију.

ДРУГО, ако су успомене и болне и „неме као прохујало трајање“ (страна 5), „слике из суморне прошлости“ (страна 6), „слике извучене из самоће“ (страна 8), „оробљене... унутрашњим инатом и новом

идеологијом“ (страна 27), „као осушени брест сведочиле о свим минулим временима“ (страна 41), „да се њима отворе и затворе путеви своје судбине“ (страна 45) онда је јасно што су УСПОМЕНЕ и најпогодније за узбуђења и затишја.

ТРЕЋЕ, психолошка грађа мора да има своја стална упоришта. Своју даровитост, снагу високо образованог интелектуалца, уткао је у ТИШИНЕ. Споменуо их је 36 пута. Оне су његова одбрана од психолошких вирова. Оне су одбрана и од самог аутора, јер у њима нестају вртлози. ТИШИНА је развијена метафора. Она је персонификација. И треба ове примере користити као материјал за школске уџбенике. ТИШИНА може бити: ноћна (страна 84), мека (страна 86), узнемирујућа (страна 91), болна (страна 104), поломљена (страна 114), и вечита (страна 123). Образовани професор је градицијом значења освежио епско ткиво.

ТИШИНА у његовој психологији: „Претварам се у тишину“ (страна 9), „Осећам још дубљу тишину, јер нема гласова да се моје трајање одложи“ (страна 14), „Приморан сам да слушам тишину“ (страна 16), „Волео сам своје тишине“ (страна 20), „Нисам био вољан да реметим ову тишину“ (страна 28), „Лепо је кад тишину обасја месечина“ (страна 40), „Са тупим болом у души и заробљеном тишином“ (страна 50), „Хитам у своју тишину“ (страна 65), „Пред нама, као да нестаета измаглице, назире се глуп, од мириса и тишине, простран и леп предео“ (страна 113).

ЧЕТВРТО, унутрашње јединство романијерске грађе јесу психолошка стања. Дакле, не радње, јер мисаоност није у приповедању. Аутор даровито истражује просторе бременитих емоција. Густином израза тумачи мржње, пркос, понос, туге и страсности. Психолошке рефлексије Косте и Младена задржавају ток радње. Тај лирски ток у епској грађи остварио је оригиналном психолошком драматургијом. Тај тренутак заустављања хронике, рекао бих први у овој врсти епског ткива, остварио је својеврсним подстрекачима мисли. То су ГЛОСЕ, елиптичке, екскламативне, сакате, као психолошки сублимат, МОТИВ, пре кога је почела психологија, у коме траје то СТАЊЕ и у коме ће се завршити.

Драгана проверава његову снагу сакатим речима: „Волим твоје двосмислене параде“. Речи: „дакле“, „У... и... и...“, „Еее... еее“ (као далеки зов) оробиле су унутрашња осећања.

Колективну психологију сељака села Забрђа такође је обрадио. Од одушевљења када су носили слике Тита и Стаљина, до испитивања зашто су их носили. Власт је унела „повампирену тишину“, па се и његов отац разболео. И наравно, дошло је до новог „метежа и злокобне тишине“. Много пута су Забрђани „морали да ћуте“, а очи су им личиле на „угасле свеће“, јер их је „плашило ћутање власти“. А Забрђани се нису бунили јер „то је божја воља или је тако власт хтела“. И зачудо нису плакали. Феномен слободе стваралаштва јесте у имену Данила Коцића.

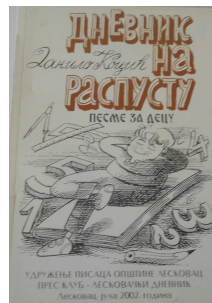
Снажна ауторова личност испољила се у логици сна и јаве, у лингвистици и драми психолошких рефлексија. Адноминалним синтагмама, обично атрибутским, покаткад и објектатским, улазио је у сфере филозофије, а говорио је о животу и смрти, трајању, па је и „текст необјављеног рукописа“, сањао као новопроцветали зумбул. Он се зато у хладној зимској ноћи, када се ткање мисли преплета, сећа онога што су му казивали његови Забрђани: „Не умире се зато што се хоће, него што је смрт живот који се неизоставно мора проживети.“ После умора, страха и снамора да слуша ТИШИНЕ и ЧЕКА!Констатовао бих да нема еквивалентнијег дела у нашој савременој литератури. Данило Коцић је написао савремени психолошки роман.⁴⁸⁰

V
ЧУДНА ЛАЂА – Рецензенти, проф. др Момчило Златановић и Бора Здравковић, професор, између осталог, записали су: „Чудна лађа се истиче богатством мотива, разноврсношћу, па и свежином стихова. Сцене и слике у песмама су ненаметљиве, све је природно и из самог живота. У појединим песмама јавља се епска црта, односно оне су помало приче. Као такве подсећају на нашу класичну поезију за децу. У збирци има и таквих песама и стихова који, заиста, припадају модерној поезији за децу. Ово је прва збирка песама Данила Коцића, па је сасвим разумљиво што у њој има и неке несавршености, што се понекад осећа несклад у повезивању строфа, што се јави по која сувишна реч итд... Укратко, пред нама је лепа збирка песама за децу коју ће млађи читаоци, верујемо, примити са радошћу.“

VI
ДНЕВНИК НА РАСПУСТУ - Детињство као највиша вредност живота и једина светла тачка у човековој свести све више заокупља пажњу нове наше књижевности као поетски најпривлачније раздобље људског доба. Слободна игра и машта привилегован је мотив, пре свега за децу и младе.⁴⁸¹

(...) Данило Коцић за мотив своје збирке Дневник на распусту узима ђачко доба, деци – читаоцима драгу и блиску тему. Ма и летимичан поглед на стихове о

⁴⁸⁰ *Напомена:* Преносимо компетну оцену познатог лесковачког књижевог критичара, есејисте и песника. Станко Ђорђевић, приказ, Данило Коцић: Изабрана тишина – роман, Помак, бр. 65/68, јануар – децембар 2014, стр. 40/41.

⁴⁸¹ Др Тихомир Петровић, Дневник на распусту, рецензија, Удружење писаца општине Лесковац, Лесковац 2002. годне. Књига, илустрована одличним прилозима Миодрага Величковића, познатог карикатуриста из Лесковца, привукла је пажњу критике и јавности.

ђачким јединицама, двојкама, тројкама, четворкама и петицама, о „помиловању” које тражи јединица, потом на коло песама под насловом „Мама коза”, закључно са темом за сценско извођење „Већање” – што све, заправо, чини садржину збирке – открива ведрину и ауторов хумористичко – игрив тон (оно што је стајна тачка и полазиште стваралаца готово свих генерација од, рецимо, Змаја, можда и његових претходника, преко А. Вуча, Д. Максимовић, Б. Ћопића и Д. Радовића, све до наших данашњих познатих дечјих песника). Везујући игру и машту за ђачко – ђачке оцене – и петице и јединице као терет који ђаци носе о врату – Коцић се сасвим приближио дечјем бићу и психологији, његовој замисли и осетљивости. Заснивајући свој исказ на машти као највишој естетској категорији, стављајући хумор у функцију игре, аутор разиграва читаочеву машту, ритам и дах њихов, доноси му и дарује потско задовољство и чисту естетску забаву. Певао је, истина, помало конвенционално, старинским звуком, без посебно нових језичких склопова, речи и синтагме; водио „љути бој за риму” не би ли се одупро наративности која расплињава ритам и било радње – па, ипак, стихови о школском дневнику и учитељевим оценама не оскудевају у свежини, сликовитости, мелодичности и уметничкој лепоти. Збирка Дневник на распусту, по свему, припада модерној поезији за децу и младе. Атрибут модерна поезија долази, у ствари, од растерећеља стихова традиционалне дечје тематичке, биља и звериња, и сличних истрошених мотива.

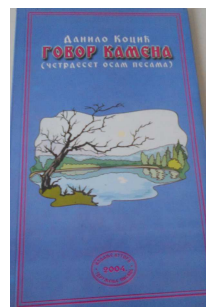
(...) Држећи се поетског правила: не бити упрошћено досетљив, не претерати без разлога, не смејати се сувише гласно, Коцић је, уз неке нужне ограде, сачинио ритамски и мелодијски правилно организоване стихове, лаке и течне стихове достојне праве дечје поезије.

(...) У хладној, прецизној оцени, збирку једноставног језика и простог срца Дневник на распусту красе све одлике наше поезије, која не излази из оквира традиционалне поетике дечје литературе у ужем смислу речи.

Неоспорно занимљиве садржине, проткана лепршавим, жарујућим хумором, састављена са одређеном културом и укусом, Коцићева књига песама завређује труд младих као и одраслих читалаца.

VII

ГОВОР КАМЕНА - Збирка *Говор камена* (четрдесет осам песама) појавила се 2004. године у издању самог аутора и Удружења писаца општине Лесковац (уредник проф. др Душан Јањић, председник Удружења писаца). Рецензент Борислав Здравковић пише: Поезија Данила Коцића је лишена сваке фабуле, сликања догађаја и других захтева версификације; те класичне версификаторске особине аутор је подредио унутрашњој страни, збивањима и ритму у самом себи и личностима са којима комуницира.

(...) Ћутање у његовој песми има често већи значај и учинак од говорења, психолошке паузе су акције. У њој је све атмосфера и штимунг. Изгубљеност и беспомоћност људи Коцић нам не казује већ удахњује. То ми осећамо као јесењи ветар, као кишу, као елементарну непогоду, као пејзаж у коме смо се и сами нашли. Тај поетски штимунг је потекст који се рашчлањава у емоцији и остаје у нама као шум ноћи, као зближавање са његовим патњама.

(...) Његов свет чине завичајни људи. Они су увек са рукама испружених животу, недоживљеном, а слућеном, чији дарови увек падају мимо њих. У својој и њиховој промашености, песник нам открива и њихове немире, страхове и своју пољуљану веру у бољи, радоснији живот.

VIII

ПЕСМА ЖЕНИ – Песничка збирка Данила Коцића припада, жанровски узето, љубавној поезији, најкарактеристичној врсти лирике и најчитанијем изразу осећања. Тема Коцићеве поезије је, дакле, љубав као једна од насушних и најважнијих човекових потреба. Љубав је највеликодушнија и најнесебичнија у природи, у исто време, највиши квалитет живота. Следствено томе, жена је централно - тематска Коцићева инспирација. У његовој визији, жена није ословни услов постојања човековог живота већ симбол љубави и недостижна вилинска лепота. Она није посуда ужитака, као што ни љубав није немир и жар тела и срца.

Љубавна осећања остварена су на складан и продуктиван начин. Пажљиво инсконструисаном имагинацијом (имагинација је упориште ауторове поетске концепције) и креативним превазилажењем ограничења, Коцић нуди јасан израз своје осећању и јасан облик замасима своје визије. Његова поетика је у незамућеним, игривим сликама и контролисаном заносу, у уметничкој речи иза које стоје умни напор, уздржаност и опрезност. Индивидуалност израза је у уметничкој организацији и поетском искоришћавању језика.

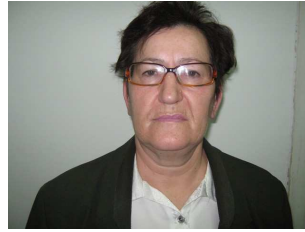
Песник стоји изнад грађе и њоме се слободно игра. Лудистичка оријентација, чиста игра која укључује у себе стваралачки импулс, проналази дух, машту, случајност, спонтаност, изненађење, варирање, оживљавање, занос, илузију, забаву у основи је ауторовог поступка и стваралачке интелигенције.

(...) Коцићево поетско дело започето из сразмерно високе ноте, од првих стихова *Дал ћеш мени опет доћи? Да сањамо целе ноћи, до последњег стиха „Моја мала љубишнице, магленице, безгрешнице/ Дал ћеш мени опет доћи“* одражава ниво тонске писмености, склад мисли, значење и ритам.⁴⁸²

⁴⁸² Проф. др Тихомир Петровић, извод из рецензије *Игра интелекта и маште, Песма жени*, Фондација даровитих „Христифор Црниловић“ Власотинце 2007, стр. 83-85.

МИРА КОЦИЋ

И Мира Коцић рођена је 1950. године у Братмиловцу. Гимназију је завршила у Лесковцу, Факултет политичких наука у Београду. Ради у Лесковцу. Поезију пише од гимназијских дана. Године 1969. штампана је заједничка збирка песама „Априлски жубори”, четворо гимназијалаца међу којима је и Мира Тасић (девојачко презиме). Самоосталну збирку песама „У небо верујем” објавила је 1994. године, а Чигоја штампа јој је 2002. године објавила збирку кратких прича „Змијарева кћи”.

О поезији Мире Тасић писао је Николај Тимченко: „Оно што поезију Мире Тасић сада јасно карактерише јесте да је она израз њене личности, да је већ сада индивидуалисана до те мере да се заиста може рећи да је то поезија Мире Тасић. То, ако ништа друго, наговештава једног правог песника.” Објављивала је у листовима и часописима и заступљена у заједничким збиркама: „Рудничка врела” (Горњи Милановац), „Чегарске ватре” (Ниш), Збирка посвећан јубилеју Хиландара (Ниш), Зборник радова лесковачких писаца” (Лесковац). Пише кратке приче, а објављивала је у Нашој речи, Народним новинама, Лесковчанину, Помаку, часопису Значење (Добој). Збирку песама „У небо верујем” објавила је нишка „Градина” (1994). Члан је Удружења писаца Лесковца. На традиционалном књижевном конкурс Новинске издавачке куће Наша реч Лесковац, за 1999. годину Мира Коцић је добитник прве награде за песму „Јутро после првог бомбардовања Синковца”⁴⁸³

Та песма гласи:

*Тек је свануло, а све је већ ту:
Гости које не познајем,
Кораџи које не чујем,
Сан у који не верујем,
Гласови које не разумем,
Свеће које не светле,
Ватра која никога не греје.
Комади стакла као да су ми се очи просуле,
Прашина, помама,
Језа одавде до звезда.
Тек је јутро, а све је већ ту*

⁴⁸³ Помак, награђени лесковачки песници, бр. 14, март 2000. стр. 19. и М. Коцић, Змијарева кћи, Чигоја штампа 2002.

II
У НЕБО ВЕРУЈЕМ - Наслов је за књигу оно што је за човека име. (...) Наслов прве самосталне песничке збирке лесковачке књижевнице Мире Коцић специфичан је још по нечем. Збирка је добила наслов по истоименој песми „У небо верујем”, али акценат је на различитим речима. У наслову песме истакнута је реч небо.⁴⁸⁴

Прва песма у збирци је изван циклуса и насловљена је „Пред одлазак”. То је заправо одлазак у изгубљену постојбину, а за песника је она, ништа друго, до поезија.

Последња песма је Повратак и то је не случајно. Ове две песме чине заокружени оквир за поетску слику самог песника. У овај оквир песник ниже мотиве које повезује на себи својствен начин.

Збирка Мире Коцић подељена је у пет циклуса. Класична драма по Аристотелу има пет чинова. Лаици би рекли: случајност. Не, у поезији нема случајности, то је интуиција, оно нешто што песника чини песником. Ову зирку можемо да назовемо драмом у пет чинова писаном у слободном стиху.

Први циклус „О великој љубави” је заправо експозиција. Овде се први пут, изван оквира, срећемо са песникињом за коју љубав има само почетак и која само у сновима скида маску да би написала малу песму о великој љубави, довољну за бесмртност. Песникиња већ овде себи и својој љубави одређује место: „Тражи ме на небу” (Тражи ме на небу). То је путоказ који преко замки и грешака води до прошлости осликане у циклусу „После мога оца”.

Овај циклус је друга фаза у развоју драмске радње, заплет. Сваки сусрет с прошлостју је већ сам по себи почетак сукоба. Овде је тај сукоб осећај дужности према прошлости оличене у слици оца.

Квантитетом кратак, али емотивно врло богат заплет кулминира циклусом „У небо верујем” (кулминација). Љубав испреплетена с вером, природом и нарицањем мајке Југовића – овако се најкраће може представити овај језгровит циклус.

%

Ево како пева Мира Коцић („Змијска кошуља“)

*Догађа ли се вама
Да сте изјутра шешир,
У подне време,
Увече марамица пуна суза;
Да сте јато, а у јату
Од висина росних и жудње велике*

⁴⁸⁴ Милена Стојановић, Оквир за поетску слику у пет чинова, приказ збирке М. Коцић „У небо верујем”, Помак, бр. 2, март 1997, стр. 26.

*Пресвисла птица која пада?
Реците ми:
Догађа ли се вама да одложите своје бриге
Како бисте лутали шумом,
Како бисте тражили
Змијску кошуљу
За вашу јутарњу преобуку?*

III

ЗМАЈЕВА КЋИИ - Када оконча приповедање текстова из првог циклуса о стварном, аутор уводи читаоце у други циклус прича о нестварном. Ако је кроћење змија вештина, кроћење стварног и нестварног приповедањем је уметност. Власница рукописа ове књиге је вешта попут Змијарева кћи, а њена уметност приповедања на најбољем је трагу појавног и непојамног.⁴⁸⁵

Приповедање Мире Коцић час је тмурно, час светло, као небо над нама (оно небо, у које ветрује песникиња Мира Коцић). Расветљавајући нам будну јаву и уснули сан, верујемо јој да јава, а ни сан, нису једине стварности у којима обитавамо, него да је на овом свету ту још и – уметност. Када је реч о Мири Коцић, мислимо на уметност речи, на књижевност; на уметничко приповедање, на причу. Само још тумачење доприноси њиховој схватљивости. (...) Мира Коцић, мудрица од пера, определила се да приповеда, а не да тумачи него да гради причу. И то причу као „кућиште бића”. Вештије или мање вешто, несумњиво предано и стрпљиво; зато каткад прича провирује иза скела, а каткад аутора затичемо с мистријом у рукама. Крај не може сакрити. А ни своју прозну имовину.

Како Мира Коцић гради причу погледајмо на примеру приче „Нико сем мене није видео Црњанског”. Разумљиво је, најпре, да је одабрала писца за јунака приче. Још ће га доживети као јунака његовог екранизованог романа „Сеобе”. Могло се догодити да га на екрану виде сви, осим ње. Из њеног приповедања лако је уочљиво супротно – да га, осим ње, нико није видео! Црњански је као стварни лик прерастао своју присутност у очима једног гледаоца! Гледаоца филма насталог по његовом роману. Али није то насумице одбранило дело, него управо „Сеобе”. Дакле, о сеобама је реч, али не у историјском или националном смислу речи, него о егзистентно-метафизичким равнима постојања (живот с ове и оне стране света). То је, изгледа, наша судбина, поручује Коцићева трагом сликом оживљеног књижевног дела нашег великог писца – да нас види само један, а не сви, иако изгледа супротно. И то очима – да опет парафразирамо приповедача ове Мирине приче – кроз које протиче време. Очима кроз које протиче време писац гледа на свет и све, а не властитим очима пролазности.

---

⁴⁸⁵ Саша Хаџи Танчић, О стварном и нестварном, рецензија, Змијарева кћи, Чигоја штампа 2002.

Не може се порећи ненадана појава Црњанског у њеној причи, а ни судбина писца који свет доживљава као видљиво и невидљиво (или видљиво само појединцима). Отуда је овај рукопис дводелан не само по циклусима него и по свим равнима својих уметничких значења, али је зато наш суд о њему један и недељив – објавити!

%

Мира Коцић, један од најизразитијих гласова лесковачког песничког круга, својим рукописом Змијарева кћи успешно се огледа и као прозни писац, и то као писац кратке прозе. Овим термином – кратка проза – може се покрити све што срећемо у рукопису Мира Коцић, а у њему су не само кратке приче, које су, свакако, најпознатији репрезент кратке прозе, већ и други, још мањи прозни облици, као што су цртица, слика или легенда, запис или скица...⁴⁸⁶

Свесна ове разноврсности у погледу форме, а с којом, природно, иду и друге – тематско-мотивске или изражајна – наша ауторка је свој рукопис поделила у две целине, па су се тако у првој нашле кратке приче, а у другој – све остало. Али, композиција рукописа има још један моменат – уводни текст, који можемо да читамо као својеврсни краћи пролог или подужи мото. Карактеристичан је наслов овог текста - „Седам савета путнику или човеков живот”. Сетићемо се неких од ових савета упознајући животне ситуације и преживљавања јунака из прича Мира Коцић. Али њих јунаци прича нису могли да чују, могу да их прочитају само читаоци. Зато, заправо, овај текст можемо да читамо, и зато се он сигурно и налази на самом почетку рукописа, и као „савете читаоцу”, јер шта је читалац ако не путник кроз књигу, а шта је књига ако не самосвојан живот; а читање – живљење? У то тајновито повезивање, па и поистовећивање, приче и живота, читања и живљења, уверавају нас неке од најлепших страница овог рукописа. Такође, то повезивање, проживљавање, па и поистовећивање, али и разилажење, па и сукобљавање сна и јаве, стварног и нестварног, проживљеног и измишљеног, стварности и узлета (како то каже приповедачки субјект у причи „Поимање приче”) веома заокупља ауторку Змијарева кћи. Није се, зато, чудити што је она неколико својих прича или записа посветила уметницима – писцу, те глумцу или музичару, сликару или вајару – и њиховој радости и муци стварања. Али не само уметник већ и сваки други путник кроз живот, или читалац књиге, проживљава исту муку или радост стварности или узлета, свеједно. А путника или читаоца, свеједно, наша ауторка саветује да прихвати разноликост, вишезначност и многобитност и живота и приче, и један и други пут, и долину и планину, и тишину и звук, и камен мудрости и тајну – знаке на камену.

---

⁴⁸⁶ Димитрије Тасић, *Стварност и узлет*, рецензија, Змијарева кћи, Чигоја штампа, 2002, стр. 87.

(...) Овако трагично осећање живота преовлађује у рукопису „Змијарева кћи”, али то не значи да је оно једнозначно, а свакако не и једино. Већ смо споменули и сјај живота, његову лепоту и радост.

Већина прича из првог дела рукописа, које су углавном писане у реалистичком кључу, препознају се и просторно и временски. Просторно – то је Србије: Поморавље са Лесковцем у центру, између Косова и Београда. Временски – то је цела друга половина већ минулог века коју, и на њеном почетку и на њеном крају, обележавају ратови: Други светски и рат на Коосову, са НАТО-бомбардовањем Србије.

(...) И по завршетку рата, и задуго још потом, неки би задоцнели пуцањ, у недужну жртву, подмиривао стари ратни рачун мржње, освете, злобе. („Пуцањ”, „Багремово дрво”). Али ни само време између ратова, које је обећавало вечну срећу (јунакиња приче „Изгубљена битка” каже да је „чврсто веровала да гризе(м) свој део вечности), није донело никаквог правог добра. А донело је, рецимо, ’48. годину, која ће разгнати једну љубав, а са њом, заувек, и сваку веру и наду – свеједно: у човека, идеју, отаџбину, Бога... („Изгубљена битка”). Време изгубљене битке је све оно време власти важних другова, председника, секретара, директора, чувара закона („Свађа”), време отуђења и насиља („Сви смо ми убице”), најзад време забрањених књига („Изгубљена битка”). А књига и живот, већ је речено, исто су – ма колико да су и различито. Као што и приповедање Мира Коцић није једнозначано, једносмерно, једнобојно.

(...) Причама из првог дела рукописа, у којима се мешају јава и сан, стварно и имагинарно, живот и илузија, сродне су наравице из другог дела, али све су оне, по своме облику, као што смо већ истакли на почетку, нешто друго: слике и цртице, записи и скице... У тако краткој и променљивој форми и у сажетом, једоставном исказу потпуно се губе и време и простор, а све оно што би требало да буде фабрула, радња, догађај, лик – даје се у обрисима, назнакама, наговештају, фрагменту...

Бекство у илузију, за нашу ауторку, није тек пуко сањарење, већ готово увек болно, збиљско растрзање између доживљаја укуса празнине стварности и укуса нестварности илузије („Глумац”), или човекова, а посебно уметникова, потреба за откривањем скривене истине („Задовољство”), или досезање немогућег, савршенства („Кларинетиста и проклете уши”). Да ли ћемо погрешити ако кажемо да и наша ауторка иживљава исту потребу за откривањем скривене истине или за досезањем савршенства када своје приповедање сажима у једну слику, са неколико, па и са само три реченице, као у запису „Исповест камена”: „Мрвим се притешњен временом и прозачним бескрајем. Нико ми не верује да је лакше змији која се под мене завлачи. Остаје нетакнута.” Али, као и ова, и друге приповедачке слике Мира Коцић увек су више од саме слике – она је носилац нека метафоре: дечји папирнати змај који пушта отац напуштен од сина („Разлика”); или неког симбола: млада мајка са дететом у колицама у цветном парку („Лепота”); или параболе: кућна змија на прагу

који никад не умире, већ само пресвлачи своју кожу, са којом се идентификује вечна нараторка – змијарева кћи, наша ауторка или приповедачки субјект, свеједно.

Оно што је јединствено у тако разноврсном тематском и мотивском кругу, као и у тако разноликим наративним облицима кратке прозе Мире Коцић – то је, свакако, трагично, али изразито хуманистичко осећање света и живота. Наша ауторка слави и брани живот – човека, дивље гуске, багремовог дрвета, па зато само још више тугује над његовом несигурношћу, угроженошћу, крхкошћу, пролазношћу. У аутопоетичној рефлексiji, у завршној причи првог дела рукописа који има и карактеристичан наслов - „Поимање приче”, наша ауторка каже: „... оно што сам ја хтела, то је да не умртвим живот, већ да га пресадим у ... читаочеу свест. А да ли је прича добра, не знам.”

%

Наравно, ауторку је увек тешко да зна да ли му је прича добра или не, и када има развијену аутокритичну свест. Наша ауторка је, несумњиво, има, као што нам је показао наведени цитат. Оно што бисмо могли рећи, опет као једну јединствену одлику њеног приповедања, то је да је она све своје тако разнолике приче и друге мале прозне саставе пише чистим и читким језиком, којим гради лепу, једноставну, разумљиву реченицу. Она непосредно говори о конкретном догађају или доживљају појединца – на фону крупних историјских збивања. Са мало речи, тек понеком назнаком, детаљем, речју или сликом, евоцира се крај светског рата, година '48. или рат на Косову, и цело послератно полувековно раздобље. Па и главни догађаји у причи, рецимо смрт главног јунака – одигравају се без драматизације, и саопштавају директно, без околишења, али свему томе не мањка уверљивост, напротив. Као у оној лепој метафори о рани на грудима убијеног Стојана („Пуцањ”): „На расцетану сису... могао си пун месец да ставиш.”

Али и нашој ауторки понегде се отме патетична реч, поетизована реченица склизне у сентименталност, већ сугестивној причи непотребно се дописује наравоученије, дидактичко-моралног карактера. Или, обрнуто, прича остави утисак недовршености, неразумљивости, немотивисаности. Али то су слабости која писац таквог несумњивога дара као што је Мира Коцић може лако да уклони. Зато, и уз њихово местимично појављивање у овом рукопису кратке прозе, Змијарева кћи Мире Коцић представља јадан од највиших домета прозног стваралаштва у Лесковцу данас, које своје одређено, лепо место, може да има и у оквиру савремене српске прозе уопште.

ВЛАДИМИР КРАСИЋ

I

Владимир (Радомира) Красић је рођен 28. јануара 1943. године у Нишу. Новинар. Завршио Вишу педагошку школу и Школу народне одбране. Књижевним радом је почео да се бави у петанаестој години. Прву књигу песама написао је у шеснаестој години. Објавио је књиге: „Мајска свитања”, 1966, „Марија Михајловна”, 1986. и 1987 године, „Молитва против успомена”, 1986, „Разљубак”, 1988, „Ена из огледала”, 1989, „Жена у плавом прозору”, 1989, „Срце у трку”, 1989, „Црна мачка”, 1990, „Новембар у Београду”, 1996, „Саопштење”, 2001, „Књига о сновима, 2000, „Књига о хороскопу”, 2000, „Убице су дошле с маскама”, 2000, „Позови шифру кавез” (сценарио за филм), „Азра у оку”.

Красић је Удружења књижевника Србије. Оснивач је Радио Новости. Радио је као дописник Радио Београда и ТВ Београд и уредник у Вечерњим новостима. Уређивао многе часописе. Водио је и школу новинарства. Красић је аутор четрдесетак књига и 20.258 наслова у новинама. Добио је 53 награде, признања и одликовања међу којима је Златна значка КПЗ, Октобарска награда Београда и друге награде.⁴⁸⁷

После дуге и тешке болести, преминуо је у Београду 2008. године.

II

МАРИЈА МИХАЈЛОВИЋ - Недосањани идеал савршене љубави, сасвим новим, необузданим јужњачким жаром заблистао је још једном ових дана издатој, трећој по реду збирци песама Владимира Красића, која носи наслов „Марија Михајловић”. Чиста, скоро побожна књига стихова Владимира Красића огледало је бића обичне жене. Та жена је покретач поетских асоцијација овог поете.

Чак и у послу, у коме нема места за поетичност, енергију црпим увек из истог извора. Идеал жене и нада у нови свет, олакшавају и оплемењују буру детаља, у којим често не видимо ништа, осим њихове баналности. Зато је од писане, много важнија поезија у односу према свету, а тек из тога може да произилази порука за остале.⁴⁸⁸

%

„Песник каже: „Писати за мене значи дисати и даље – живети. Људи се бране на различите начине. Стих је моја одбрана, мој свет и бег, моја потреба. Отиснути се у светове речи значи помоћи себи самом,

⁴⁸⁷ Лексикон лесковачких писаца, стр. 65.

⁴⁸⁸ М. Ђорђевић, из рецензије збирке песама „Марија Михајловић”

ослободити се душевне стеге и набоја муке кроз једно болно пражњење после којег настаје олакшање. Објавити неписано значи показати себе изнутра, обелоданити слабе тачке, показати свету личну интиму, оголити душу и њене најтананије трептаје, дозволити сваком да те види.”

Ако је исповедионици Владимира Красића књижевна критика ставила по коју замерку на стил, форму и метафору, сасвим је извесно да је његова значајна предност стих сам по себи, што се као прави бисер заискра у контексту песме.

„Може ли неко после толико љубави да буде сам и пуст” или „може ли жена због које живим да буде сама”, или „можеш сва огледала да разбијеш. Ти се, ионако, најлепше видиш у мојим песмама”

А таквих бисера је у „Марији Михајловић” читав прегршт. Прегршт која има готово афористички призив и самим тим класични карактер. Управо због тога за поету Красића могло би се закључити: док се обраћа Марији Михајловић, својој „чежњивој жељи” и свом „лековитом биљу у Алпима бола”, он страствено каже: „Искидаћу те... лудим”, показујући и потврђујући древну мисао да уколико је човек већи утолико су јаче његове страсти.⁴⁸⁹

Ш

ЧОВЕК ИЗ ЈЕДНОГ КОМАДА – Поводом именовања за главног и одговорног уредника Радио Новости 3. марта 2000. године на основу одлуке Савезне владе Југославије у књизи „Човек из једног комада” Надежда Ерић, између осталог, пише:⁴⁹⁰

„Рођен је 28. јануара 1943. године у Нишу од оца Ратомира и мајке Добриле. Србин. Члан је Удружења књижевника Србије и Удружења новинара Србије. С поносом истиче да је био ученик професора Мирослава Миловановића из Лесковца и Љубе Стојановића из Ниша. О њему, његовом стваралаштву најлепше су говорили и писали проф. др Никола Цветковић и његов пријатељ, песник Раде Јовић. Радну каријеру започео је као оперативац Службе државне безбедности 1964. године. У то време бавио се новинарством и публицистиком.

Почео је као дописник Радио Београда и ТВ Београд из лесковачког региона. Био је уредник свих издања „Вечерњих новости” за југоистучно Србију са седиштем у Нишу, заменик главног и одговорног уредника Борбе, главни и одговорни уредник часописа Будућност, уредник листа Наша реч за младе, заменик генералног директора НИП Борба, директор радио Новости...

Аутор је 53 књиге, 20.258 наслова у новинама, више од 2.000 радио емисија, 275 ТВ прилога, три дугометражна документарна филма, аутор и приређивач монографија, излагао уметничке фотографије на пет самосталних изложби.

⁴⁸⁹ Верољуб Јовановић, Лексикон писаца, стр. 66.

⁴⁹⁰ Надежда Ерић, Човек из једног комада, Књижевна омладина Србије, Београд 2006, стр. 268.

%

Красић је објавио књиге поезије: „Мајска цветања” (1966), „Марија Михајловић” (1986. и 1987), „Молитва против успомена” (1988), „Жена у плавом прозору” (1989), „Срце у трку” (1989), „Црна мачка” (1990), „Новембар у Београду” (1996) и др. Синови Ратомир и Иван (новинари) снимили су дугометражни филм о Владимиру у трајању од 180 минута. Светлана Шуњевић Илић написала књигу о Владимиру Красићу под насловом „Неухватљиви Владимир” (1999), а Сунчица Мирна Зелић написала књигу, документ, о томе шта је све објављено о Владимиру Красићу под насловом „Песник је мислио на тебе”.

%

Седмог јула 2005. године напунио 40 година новинарског стажа. Прешао у слободне новинаре. Живот га гадно преварио. Издали су га они које је највише волео. Преварили су га они којима је највише веровао. Отели су му Радио станицу коју је сам измислио, нацртао, пројектовао и пустио у погон.⁴⁹¹

IV

ИЗМЕЂУ ЖИВОТА И СМРТИ - Песничко лудило Владимира Красића се наставља. Ове године у издању Књижевног друштва „Душко Радовић” из Београда, у размаку од само 30 дана, после књиге „Разљубак”, појавила се нова књига поезије под насловом „Ена из огледала”.⁴⁹²

%

Ова шеста по реду књига је, изгледа, Красићево дефинитивно опредељење да се посвети интимистичкој поезији коју на својеврстан и само њему познатих разлога презентира, опет, у 99 нумерисаних примерака.

Владимир Красић је, ипак, песник по мери живота. То је најлепше рекао Радомир Јовић у једном од предговора Красићеве књиге. И, није га могао боље представити, јер почев од „Молитве против успомена” па све до најновије, шесте књиге, овај поета наизглед лагано покреће, стварајући крхку, питку ултра модерну поезију. То је његово једино оружје.

%

Завичајно одељење Народне библиотеке у Лесковцу обогатило је свој књижевни фонд са две необичне зборке Владимира Красића „Разљубак” и „Ена из огледала” које су се у октобру за само 30 дана појавиле у излозима. Ова библиографска издања Књижевног друштва „Душко Радовић из Београда штампана су у нумерисаном тиражу од 99 примерака. У припреми је и седма по реду збирка Красићевих стихова. Окренут жени,

⁴⁹¹ Надежда Ерић, Човек из једног комада, стр. 273.

⁴⁹² Иванка Стојановић, Радио Лесковац, 22. октобар 1988. *Напомена*: Прилог објављен у књизи Човек из једног комада, стр. 143-148.

богињи и прелепој видарки душе, песник у „Разљубку” слави и једину и своју, а свачију чежљу за недостигнути⁴⁹³.

%

После „Молитве против успомена” и „Марије Михајловић”, Разљубак је трећа (од укупно пет) књига стихова Владимира Красића, коју аутор штампа у 99 примерака библиографског издања. Нећемо се бавити одгонетањем тог његовог поступка. Песниково је право да своју књигу сведе на број оних којима је наменио. У „Разљубку”, Красић је наставио да пева о својој љубави према жени. Овога пута она се зове Ена. То је, у ствари, краткотрајна бајка без које би песников живот био нестваран. Красић не пева о срећи, јер је она себична, већ о судбини која је неподмитљива. Његов „Разљубак” је рана коју покушава да сагори на свом срцу.⁴⁹⁴

V

КЊИГА О ХОРОСКОПУ - „Књига о хороскопу” је књига пуна информација, поучног, забавног, али и јасног указивања да треба разликовати заблуду, празноверицу од наде у боље сутра. У низу сличних књига, ово дело Владимира Красића има своје вредности јер се на једном месту налазе бројни појмови, синтеза и анализа онога што је кроз векове пружало наду у бољу будућност. Красић је томе у знатној мери допринео. То су само од неких разлога ради чега је вредно читати и упознавати се са овим делом.⁴⁹⁵

%

Владимир Красић је по много чему једна од најзанимљивијих личности савремене лесковачке (и српске) литературе, али и - новинарства. Њему није недостајало ни храбрости, ни упорности да се огледа и то се великим успехом, и у новинарству, али и у књижевности. Наравно, није увек био успешан, али када се његово (по броју) обимно новинарско и књижевно дело посматра из непристрасног угла, оцена би засигурно требало да буде више него повољна. Од свих лесковачких песника, најпре сам упознао Владимира Красића. Био је врло млад; ја ученик Гимназије у Власотинцу. Наша драга професорица Марија Стојановић, која је такође била млада (тек дошла са студија у Београду) понудила нам је Красићеву књигу песама. Не сећам се наслова, знам да сам је дуго чувао и прелиставао. Сад знам да су то била „Мајска свитања.” Све остало је историја!

⁴⁹³ Властимир Вељковић, Богатији књижевни фонд, Тањуг, 30. октобар 1998. *Напомена*: Прилог објављен у књизи Човек из једног комада Надежде Ерић.

⁴⁹⁴ Јован Кесар, Свакој књизи – нумера, Вечерње новости, 26. јул 1988. *Напомена*: Прилог објављен у књизи Човек из једног комада, стр. 118-119. *Напомена*: О Владимиру Красићу су, између осталих, писали: Мирослав Миловановић, Слободан Марковић – Либеро Маркони, Милован Ђорђевић, Вили Хубач, Бранко Јовановић, Раде Јовић, Верољуб Јовановић, Златко Стевић, Дуда Цветковић, Раде Биочанин, Надежда Ерић, Властимир Вељковић и др.

⁴⁹⁵ Прим. др Тихомир Јовановић, рецензија Књиге о Хороскопу.

АНИЦА КРСТИЋ

I

Зовем се Аница Крстић. Имам 12 година и велику породицу. Живим са мамом, татом, два брата и три сестре. Моје село се зове Добротин. То је у околини Лесковца. Рођена сам 8. јануара 1995. године у 21 час, као прво дете у породици. Тада сам имала четири и по килограма. Са пет месеци сам почела да говорим. Са десет месеци сам почела да ходам. Са пет година сам већ научила да бројим и пишем, а са пуних шест сам зала „*много тога*“. Своје прве песмице сам почела да пишем када сам пошла у први разред основне школе. Многе сам поклањама друговима и драгим рођацима. А сада, своју прву збирку, желим да посветим свима. Наравно, захваљујући својим спонзорима, добрим људима који су хтели да ми помогну.⁴⁹⁶

%

Збирку песама „*Први кораци*“ Аница Крстић објавила је 2007. године (Филекс, Лесковац).

II

ПРВИ КОРАЦИ – Аница Крстић има дванаест година а граница детињства је четнаест година која се индивидуално протеже на једну или другу страну. Тај период се описује као корен човековог живота, бољи и праведнији свет од сваког другог света, дивни свет игре, сна и хумора.⁴⁹⁷

У збирци песама „*Први кораци*“ Анице Крстић доминирају ведре боје, игре речима и олако разумевање ствари и појава. Као биће деликатне менталне структуре (она је још дете), разуме свет на себи својствен начин, по законима другачије логике:

*„Ласта лети
и песме се сети*

Жаба скаче к’о прваче.

*Кит плива
ко Попајева Олива.*

⁴⁹⁶ Биографија, Аница Крстић, Први кораци, Филекс, Лесковац, 2007. стр. 48.

⁴⁹⁷ Реч уредника, Аница Крстић, први кораци, Филекс, Лесковац 49-50. *Напомена:* уредник издања је Радислав Филиповић.

*Пингвин на јужном полу
пије кока-колу.*

*Миши жели сира
док у гајде свира.
На крају миша
поједе мачка.
и, тачка.
(Живот)*

Игра је за Аницу нужност, она је аутентични вид њеног живота, који је у складу са њеним интелектуалним и телесним моћима. Тачно је да дете као стваралац или онај ко бележи своја осећања, стања и збивања у великој књижевности не може да „носи“ велика збивања и прича велике фабруле. Представа света у дечјим очима знатно се разликује од оне коју има одрастао човек. Та представа је свакако сиромашнија, али је чулно много чистија, неоптерећена искуствима сазнања. Природна несразмера између дечје рационалности и његовог интересовања најчешће је покретач дечје маште, а она, опет, утиче на развој дечје мисаоне способности:

*„Када би снег био од чоколаде,
шта би деца могла да раде?
Само би се најела,
и сита би спавала.*

*Кад би Снешко био
ко ладолед торта,
да л' би био велики ко кућа?
Граја би око њега била немогућа.*

*Снег би волели
и стари и млади,
па не би било глади.*

*Ал снег је
само од воде,
и шта да се ради?
(Снег)*

Оно што ми преостаје, то је да Аници, младој песникињи, пожелим још доста овако лепих књига као што је ова, док ову срдечно препоручујем читаоцима.

НЕНАД КРАЖИЋ

I

Ненад Кражић (1941, Лесковац, завршио Позоришну академију у Београду). Објавио књиге: *Буђење*, монодрама и драмолет из лесковачког живота, 1981, *Зорка Мантина*, монодрама из старог Лесковца, 1989, *Димитрије, сине Митре*, драма из старог Враћа, 1989, Лесковац, време прошло, време садашње, монографија о Лесковцу (коаутор др Живан Стојковић), *Занатство Лесковца* (коаутор др Живан Стојковић).

Објављивао у бројним часописима и добио бројне награде.⁴⁹⁸

Предисторију *Будења*, можда, најбоље показује Ненад Кражић, који и лепо описује стари Лесковац и његове људе у антологијском делу „Како су се заволели и узели Зорка Мантина и Копе Шустер“.⁴⁹⁹

Ненад Кражић је почетком 2007. године објавио нову, занимљиву књигу о старом Лесковцу - „*Кад су Ветерницом пловили чамци*“. Промовисана је у Лесковачком културном центру у оквиру Петог салона књига и изазвала велико интересовање Лесковчана. Прелиставајући лесковачку периодичку уочава се његово присуство у готово свим листовима и часописима – од „Наше речи“, „Нашег стварања“, „Лесковчанина“ до „Помака“, где је, од 1. до 22. броја, у редакцији на чијем је челу књижевник Томислав Н. Цветковић. На шалјив начин, Кражић ће бити представљен у књизи професора Живана Стојковића „*Езон у Лесковицу*“ (КПЗ, Лесковац 2002).

У лесковачкој „Нашој речи“ (6. јуна 1997. године) објављен је занимљив прилог Верице Баторевић Божовић, која је, потом, уврстила у своју познату књигу „*Живот тише приче*“ (Удружење писаца Лесковац, 2001) под назнаком „Лесковачки ствараоци – где су, шта раде“ и насловом „*Ненад Кражић: Пишем и сликам*“: „Ненад Кражић је веома дружељубив човек. И када му је тешко неће вам то рећи. Напросто, сваки контакт и сусрет са људима повод је за њега да се нашали, да у друштву створи добро расположење. Рођен је у Лесковцу 1941. године. Његова породица у Лесковац је дошла 1826. године из околине Битоља, а деда по мајци Светозар А. Тасић, брашнар, био је кмет, сарађивао са Јованом Дискићем, био је социјалиста по убеђењу, комунистички кмет, како то

⁴⁹⁸ Лексикон писаца лесковачког краја, КК Глубочица, Лесковац 2003.

⁴⁹⁹ Ненад Кражић, Како су се заволели и узели Зорка Мантина и Копе Шустер, Лесковчанин, бр. 6, септембар 1998, стр. 4.

Неша данас, уз осмех, каже у време комунистичке општине у Лесковцу почетком двадесетих година овога (XX века).⁵⁰⁰

Ненад је завршио средњу текстилну школу у Лесковцу а на Позоришној академији у Београду завршио је 1965. године одсек организације. Но, по завршеном факултету, десетак година ради у просвети, предаје музичку и ликовну уметност, а потом је био секретар КПЗ, директор Дома културе, уредник драмског програма у Дому културе, директор биоскопа... Године 1995, уз Томислава Н. Цветковића, Владимира Красића и Николу Цветковића, увршћен је у едицију „Ко је ко” (ту су се нашли, између осталих, и најпознатији ствараоци југа Србије).

II

БУДЕЊЕ - Прву књигу „Будења” са три дрмска текста - „Зора Мантина”, „Копе Шустер” и „Драмолет” – дуо драма са два лица, Ненад Кражић објавио је 1981. године.

Драмски текст „*Димитрије, сине Митре*” објавио је 1989. године Историјски архив. Туристички савез општине Лесковац издаје књигу „*Време прошло-време садашње*” (у коауторству са професором Живаном Стојковићем). То је мала монографија Лесковца, са сликама и илустрацијама. Кражићу је „Наша реч” (1991. године) објавила „Зорку Мантину”, Историјски архив (1996. године) објављује заједничко дело Н. Кражића и Ж. Стојковића „*Занатство у Лесковцу*”.

Ненад Кражић објављује приче и драмске игре у „Нашем стварању”, „Освиту”, „Градини”, прокупачком „Току” и другим листовима и часописима. Његову популарну „Зорку Мантину” прва је интрепретирала *Милка Газикаловић*, а потом *Весна Анђелковић*... Ненад Кражић, рекли смо, интензивно се бави и сликарством, а његово интересовање је усмерено ка – старом Лесковцу.

Књига „Будење” (монодрама и драмолет) Ненада Кражића писана је, ако се не варамо, кад се аутор опорављао после једне саобраћајне несреће и објављена 1981. године када су пристигле „најлепше године”. Из лепо опремене књиге (по формату и изгледу најоригиналнија међу лесковачким писцима) дознајемо да је свечано промовисана у Дому културе „Стари град” у Београду, 17. децембра 1981. године.

Зналац лесковачког говора, о Кражићевом „Будењу” пише: „Ненад Кражић, аутор књиге „Будење”, писане лесковачким говором, и лепим стилем пуним народних изрека и пословица, у двома једночиним монодрамама (једна за жену, друга за мушкарца) и дијалошким драмолету даје пластичну слику старог Лесковца с почетка нашег (XX века) и између два светска рата.

Свуда, у лику избирачице Зорке Мантине, и у догодовштинама Копета, шустера, и у вереничкој предигри и брачним Колетовим и Биљаниним

⁵⁰⁰ В. Баторевић-Божовић, Живот пише приче, стр. 220.

искушењима, аутор књиге Ненад Кражић вешто и допадљиво приповеда, заплиће и разрешава ситне људске зађевице, али и вечите теме – физички, психички, морални и друштвени опстанак.

Наоко сличне и обичне животне истине у Кражићевим монодрамама и драмолету, казане уз досетке, метафору или дубоку мисао, засмеју нас, замисле и неодољиво привуку. Коначно, монодраме и драмолет књиге „Будење” јесу буђење многих Зорки, Копета и дргих Лесковчана, заправо њихово ослобађање од стега патријалхалног живота и пут ка подизању друштвене свести и емоционалном и интелектуалном богаћењу људи.”

У некој врсти предговора „Будења”, читамо и оцену проф. др Момчила Златановића, великог znalца народне књижевности и обичаја југа Србије: „Ненад Кражић до присности познаје дијалекатске особености лесковачког говора. Поред тога, зналац је и многих локалних пословицких поредби и израза. Њих је изванредно уткао у монолог и дијалог и тако потпуније и реалније дочарао староградску лесковачку средину. У једночинки „Зорка Мантина”, у монологу, дат је верно и сочно лик девојке удаваче из старог Лесковца. Драмолет „Нек иде и јуже” је такође занимљива слика из живота у старом Лесковцу. Копе је из саме лесковачке занатлијске средине. Сав је у пунобојном ликалном колориту.”

У којој су мери „реалан свет” и овај из драматуршке обраде у дослуху? На то колико једноставно, важно питање, одговор као на длану, на неком брисаном простору, нуди сам аутор. Он пише у поглављу „Реч аутора”:

„Стара грађанска занатлијска и патријархална породица оптерећена традиционалним и конзервативним погледима на живот, на однос према човеку у друштву носила је, ипак, у својим недрима искру, један пламичак, буђења и једно трзање које је представљало благу наду за боље и сигурније сутра. То буђење (или како би Лесковчани рекли БУДЕЊЕ). Испољило се, пре свега, у људима који су поседовали интелектуалну, а наравно, и образовну предиспози цију. Да није тих искри друштво би тапкало у месту. То су у књизи Зорка Мантина и у блажој форми Копе шустер. Они говоре својим језиком али мисле својом главом, не као њихови суграђани. Њихово будење – буђење је искричаво и нековенцијално. У тексту књиге наводе се аутентични лесковачки надимци за које су везана измишљена имена. Све је плод замишљене приповедачке конструкције која је, додуше, уоквирена могућим варијантама приказивања ситуација и догађаја људи лесковачког менталитета. Према томе, свака сличност са знаним именима и надимцима је случајна.⁵⁰¹

---

⁵⁰¹ У књизи „Будење” (у делу „Реч аутора”), Кражић даје следећу напомену: У току писања и довршавања књиге, знатно су ми помогли другови и пријатељи Живан Стојковић, Томислав Цветковић, Хранислав Ракић, Владимир Величковић, Љубиша Антић, Бранислав Литрић и Милан Ђермановић. Поред ваљано обављене рецензентске дужности, друг Јоца Михајловић, изузетан познавала лесковачког говора, обавио је и нарочите лекторске интервенције. Добронамерна и пријатељска интервенција професора др Момчила Златановића учинила је, такође, да књига добије коначну верзију монодраме и драмолета.

IV

КАД СУ ВЕТЕРНИЦОМ ПЛОВИЛИ ЧАМЦИ – Између два рата у Лесковцу су радила три биоскопа: биоскоп у хотелу „Костић“, биоскоп „Корзо“ и биоскоп „Славуј“. Најагилнији и најнапреднији у рекламирању својих биоскопских представа био је Драги „Славуј“, власник биоскопа „Славуј“. Генерална реклама његовог биоскопа била је са употребом магарца који је на леђима носио паное на којима је писало: „Само је не идем у биоскоп Славуј“. Магарца је, наравно, водио градом костимирани човек који је, такође, својим изгледом скретао пажњу пролазника. И за филмове који су му били на репертоару Драги „Славуј“ је смишљао рекламе.⁵⁰²

(...) И кад публика уђе у салу и заузме своја места на дрвеним столицама и клупама у партнеру и невеликом балкону пре почетка представе појављивао се газда Драги да поздрави публику, да каже неколико речи о садржају филма и тешкоћама на које је наилазио при набавци филма:

-Драги и поштовани посетиоци, добро дошли у ваш биоскоп! Ви, који сте писмени, и прочитали сте у наш „Лесковачки гласник“ о чему се ради у филму што ћемо вам да пуштамо, али неје на одмет да и ја кажем (чита): „Филм „Лажни супруг“ је сто одсто немачка тон перета пуна песама и музике акције и модерног спорта...“

...Да вас обавестим и то да ускоро намеравам да монтирам најновији пројекциони апарат, који дозвољава и слабо писменим посетиоцима лако читање натписа филма.

И на крај да замолим да је у мој, хоћу кажем ваш биоскоп, забрањено семке грицкање, безобрано фатање и... Е, сад мож почне филм. Мајстор Влајче, омцај га. Фала!⁵⁰³

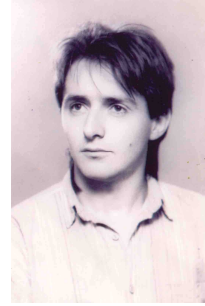
⁵⁰² Ненад Кражић, Лесковачка разгледница – „Биоскоп „Славуј“, лесковачке новине „Тачка“, бр. 5, година I, 13. Фебруар 2006, стр. 8

⁵⁰³ Ненад Кражић, Лесковачка разгледница „Први ауто, рендген, радио и грамофон“, лесковачке новине Тачка, 27. фебруар 2006, стр. 8. *Напомена:* У лесковчаким новинама „Тачка“, које су излазиле недељно (или два пута месечно), Кражић је присутан готово из броја у број. Први број Тачке појавио се 26. децембра 2005, а последњи 26. фебруара 2007. године. Кражић је објавио следеће прилоге: „Мајсторско писмо“ (13. март 2006), „Комшијско пецкање“ (27. март 2006), „Првенство чиновништво“ (10. април 2006), „Лесковачки ероплан“ (24. април 2006), „Предавање од брак“ (8. мај 2006), „Украдени амрели“ (27. мај 2006), „Јавно купатило“ (5. јун 2006), „Енглески нужници у Лесковац“ (19. јун 2006), „Лесковачки срмлак“ (3. јул 2006), „Машина за прање веш“ (17. јул 2006), „Кам ги три“ (31. јул 2006), „Банане у Лесковац“ (14. август 2006), „Флизура буби копе а ла гасон“ (28. август 2006), „Скопљанско позориште гостује у Лесковац“ (11. септембар 2006), „Буретови ђевапчики“ (25. септембар 2006), „Царски ручак“ (6. новембар 2006), „Кркалуци лесковачких ловица“ (20. новембар 2006), „Случај с лед“ (4. децембар 2006), „Лепи манири модерних игара за Нову годину“ (18. децембар 2006), „Барјактар Стевана Дечанског у Лесковцу“ (15. јануар 2007), „Направили уговор сас Турци“ (12. фебруар 2007), „Мират порушио двор Југа Богдана у Лесковцу“ (26. фебруар 2007. године. То је био и последњи број „Тачке“ у коме је објављена информација да је изашла књига Ненада Кражића о старом Лесковцу „Кад су Ветерницом пловили чамци“ (26. фебруар 2007, стр. 8).

НЕБОЈША КРСТИЋ

I

Небојша Крстић рођен је 1963. године у Лесковцу, а живи у Великој Грабовници, код Лесковца, где је и завршио основну школу. Гимназију је учио у Лесковцу и стекао звање организатор програма и културно-уметничких манифестација. Дипломирао је 1985. године на Филолошком факултету у Скопљу, на Групи за југословенску књижевност и српски језик. Исте године почиње да ради, најпре у више школа у општини Медвеђа, а од 1991. у истуреном одељењу ОШ “Славко Златановић” у Оруглици. Крајем осамдесетих прелази у основну школу у Великом Трњану. Постављен је за директора Народне библиотеке 7. фебруара 2001. године, а разрешен дужности 4. децембра 2002. године.⁵⁰⁴

%

Објављивао у часописима и у заједничкој збирци „Глубочица између обала“. Члан је Књижевног клуба Глубочица.⁵⁰⁵

Године 2008. Крстић је објавио збирку песама „То код нас не може да буде“.

II

ТО КОД НАС НЕ МОЖЕ ДА БУДЕ - Стихови који су пред вама представљају збир мојих импресија у неколико последњих деценија, почев од 1982. године па све до данашњих дана. У оквиру ових корица поделио сам их у четири циклуса, а све се могу подвести под једним – издајство.

Никада нисам планирао да издам све оно што је, у већини резултат мојих младалачких жеља, надања и страдања. То стваралаштво сматрао сам својом великом тајном и оно што сада чиним зовем истим именом као и онда. Управо због тога најобјективнији назив био би управо „Издајство“.⁵⁰⁶

%

Небојша Крстић је песник неоромантичарске провенијенције и треба га сагледати у том светлу. Његово песничко дело је расадник лирске бујне вегетације, али и епског замаха. У том делу бујају строфе крцате најузвишенијим људским осећањима и чистом, непатвореном хуманистичком мишљу. Све је код Небојше Крстића од овога света,

⁵⁰⁴ Небојша Крстић, Легат, званични сајт Народне библиотеке „Радоје Домановић“, Лесковац.

⁵⁰⁵ Небојша Крстић, Лексикон писаца лесковачког краја, КК Глубочица, Лесковац 2003.

⁵⁰⁶ Небојша Крстић, Уместо предговора, То код нас не може да буде, Филекс Лесковац 2008, стр. 3-4.

човеку блиско и драго, разумљиво, читљиво. Његови стихови се пресипају из строфе у строфу, из песме у песму као река понорница у свом, само свом кориту. И то је он, свој на своме, нису му страни савремени песнички узлети, али он није човек од овога века, већ своју песничку кулу гради на неким старим темељима. Песнички субјект одриче свој песнички ауторитет, али не крије да тражи утеху у поезији. Она је његово последње прибежиште, увир и утеха. Несрећна љубав је код Крстића равна смрти. И као што је казано, песнички субјект нам имплицитно говори да је *Човек другог века и дете романтизма*, а Небојша Крстић песник неоромантичар. Он жели да се врати вековима дражим. Необузданог лирског темперамента, али не без епске потке, он пева свој светски бол, бол од векова.⁵⁰⁷

(...) Крстићева љубавна лирика плени богатством свежих, непроверених осећања и буди у нама емоције које нису у супротности са разумом. Све је овде чисто, ефемерно и невино: и љубав, и пркос, и срећа и несрећа. Песнички субјект воли и то му, поручује он, нико забранити неће. Може се слободни рећи да је Небојша Крстић песник осећајне лирско-епске снаге, песник свеколике љубави и помирења међу људима.

Иако је врстан познавалац теорије књижевности, Небојша Крстић песме није поделио на циклусе. Определио се за тематске целине, за јединствене просторе без значајних семантичких разноликости, са насловима: Издајице успомена, Свак је рођен за по једном мрети (родољубиве); Издајице снова, Оно што живи не умире и Бол оправдава постојање (неколико рефлексивних и љубавних песама).⁵⁰⁸

(...) Није слабост рећи своја осећања. Песнику, као и сваком живом бићу, важна је особа, жена, која ће га унутрашњим импулсима инспирисати, чију љубав може да записује и без слова. На ветровима лирике лелуја се његово срце препуно жара.

*Он ће се можда
И звати као ја,
Само се једно сигурно зна,
То нисам и нећу бити ја.
(То нисам ја)*

Раскошни стихови говоре, као звоно на узбуну, да постоје и неуспешне страсти.

*Лепо је било,
Добро је било,*

---

⁵⁰⁷ Јовица Стаменковић, рецензија, То код нас не може да буде, Филекс Лесковац 2008, стр. 104-105. *Напомена*: пренета комплетна рецензија.

⁵⁰⁸ Станко Ђорђевић, приказ збирке Небојше Крстића То код нас не може да буде, Филекс, Лесковац 2008, Помак, Лесковац, број 49-50, јануар-јун 2010, стр. 45.

*Док нисмо знали
За женске чари
(Женске чари)*

*Враћају се у прошлост,
У свет мојих снова и жеља,
У свет мојих бродолома.
(Авети)*

(...) Песник Небојша Крстић, емоционално зрео, бурно је проживео свој песнички живот. Сасвим је јасно да је имао изворе личних осећања, изворе из којих је маштовито, непосредно обрадио самога себе. Из тог богатства лирских тема, из тих извора, без романтике, налази опстанак у реалном свету, са људским сновима. Његов поетски систем проналази простор у коме је она. Он је види, али не открива „пејзаже њене душе“. Он је осећајно додирује. То не скрива. Мисли су реалне. Сентиментална тајанственост пулсира једновалентно. Део истине остаје за читаоца. Морамо схватити да песник тражи искрено-емотивни однос са њим.

*Сви ветрови вију моје туге,
Где су зраци оне дивне дуге!
(Ветрови туге)*

*И исам сунце без топлих зрака,
Само ме прате ветрови мрака.
(Ветрови мрака)*

У слободи личног, заљубљеног ја, има рефлексивних мисли. То је једна значајна тематска целина. Лирски говор проналази инспиративна расположења. Лирски израз имају и интелектуално и емотивно. То је, заправо, оригинално у овој поезији. Та кретивна реч је ауторова душа. жена је само инспирација. Тада се гранично додирују љубавна и рефлексивна осећања. Читалац дознаје да су песника заливале хладне и топле раскалашне кише! То је рална потка.

*Очи су ти извор живота,
Лице ти је ко пролећно цвеће,
Усне су ти ко пламен румени,
Осмех ти је немиран ко море,
Срце ти је искрено и драго.
(Закопано благо)*

Жена је је у једном доста неодређеном времену. Он не прихвата сваку жену.

*И за себе песме тишем
С вама само ваздух дишем.
(Странац)*

Жена, човекомученица, јесте владарка личне лепоте. У овим песмама жена је естетска слика, поетски запис. Глас те жене се не чује. Небојшино ткање смислености, тражење топлог женског даха, није неоромантизам. Ова поезија јесте успон песничког света. У њој је све, јер и у песнику је све. Писац је кренуо од извора и корачао до увира. Надахнуто, колорним пејзажима, дао је свој портрет жене.

У песниковом памћењу су две жене, неверна и верна. Он је са обема. Песниково болно осећање због изгубљене нежности јесте премостиво, јер утиче на разрешење лирског тока мисли.

*Бескрајне снове имам,
Дечју бујну машту,
И као свако биће
Имам своје идеале
Због којих морам даље
(Огледало душе)*

Многе песме јесу „живо ткиво“ јер је поетски говор биографски. Буре и олује праве поетски живот.

У песмама: Грех, Зашто себи судити, Признање за одликовање и другима, песник је човек, чије „око све види“, „ухо све чује“.

*Човек
Највећи бог
Најјачи кад воли
најсрећнији кад је вољен,
Најнесрећнији кад није вољен.
(Човек)*

Душко Радовић је рекао: „Ко уме да воли, не треба ништа друго да ради.“

Небојша Крстић, као даровити писац, стваралачком маштом и лингвистичким знањем, слави песму као бит личног живота.

Језик ове поезије је животан. Реч по лексичким законима има моћ поетске светлости.⁵⁰⁹

---

⁵⁰⁹ Станко Ђорђевић, приказ збирке Небојше Крстића То код нас не може да буде, Филекс, Лесковац 2008, Помак, Лесковац, број 49-50, јануар-јун 2010, стр. 45.

ЉИЉАНА КРСТИЋ

И Љиљана Крстић, професор и песник, рођена је и живела у Београду. Основну школу завршила је у Лебану, средњу школу и Учитељски факултет у Врању.

Своју поетску личност формирала је од детињства објављујући своје радове на конкурсима и у заједничким збиркама. Прву заједничку збирку објавила је у средњој школи и од тада добитник је многих престижних признања у Јабланичком и Нишком округу. Активни је члан Књижевног клуба Глубочица. Живи у Лесковцу и ради као учитељица у ОШ Вук Караџић.⁵¹⁰

Објавила је збирку песама „*Витез Теодор аждаја и пегава Маја*“ (Филекс, Лесковац 2008).

II

ТИМЧЕНКО О ПЕСМАМА ЉИЉАНЕ КРСТИЋ – У све разгранатој поезији за децу не само у српској књижевности него и у књижевности која настаје у нашем граду, Лесковцу и околини, јавља се један нови глас. Уз *Рада Јовића*, *Михајла Дојчиновића*, *др Драгутина Николића*, *Данила Коџића* и других, чије смо збирке песама могли да читамо и које су сликале дечји свет и вршиле мисију примаљиве лирике за најмлађе малишане и девојчице, појављује се и нови песнички глас који својом првом самосталном књигом за децу и стиховима дочарава оно што у нашој свести поимања представља перцепцију и песнички исказ једног тако драгоценог и бојама богатог животног раздобља какво је детињство; истовремено, тај нови песнички глас је слика онога што поезија као племенити стваралачки дар може да понуди дечјој пажњи и радозналости.⁵¹¹

Кад год се код нас поведе реч о поезији за децу имамо пред очима и у души *Змаја* и *Душка Радовића*; Змаја који је дечју поезију уздигао до степена уметничке креације, показујући изузетно добро познавање дечје психе, и Радовић који је проширио и допунио наше познавање дечје машовитог света као света непресушне радости у игри, као стваралачком принципу, затим домишљању, замишљању, сневању и новим, непознатим

⁵¹⁰ Љиљана Крстић, *Витез Теодор аждаја и пегава Маја*, Филекс, Лесковац, 2008.

⁵¹¹ Николај Тимченко, из рецензије, *Љиљана Крстић, Витез Теодор аждаја и пегава Маја*, Филекс, Лесковац, 2008, стр. 5-6. *Напомени*: Ауторка Љиљана Крстић је уз ову рецензију записала: У знак сећања на дивног човека из пера аутора књиге: „Господ Вас је одабрао да видите оно што је постало очигледно.“ Хвала вам и вечна Вам слава.

пределима и тананостима дечјег сензибилитета. Незаборавна је његова здравица, химна радости, разиграности, животног оптимизма:

*Нека пева
све што има глас,
неко лепше, ведрије од нас,
Певати, певати, лепо је певати!
Живети, живети, лепо је живети!*

У том духу, и са истом тенденцијом да се да полета песми као изразу пуноће живота, испевала је песме у оквиру своје прве самосталне песничке збирке Љиљана Крстић, учитељица по занимању, мајка по природној предодређености и песникиња по вокацији, коју је диктирала не само њена унутрашња потреба да се исказе и стиховима него и не мање снажно осећање дужности да своју педагошку мисију заокружи и деловањем које спада у уметничку сферу.

У поезији Љиљане Крстић има и радости и слављења и свега животног што окружује дете и представља његов свакодневни амбијент и сферу интересовања, а дете је жељно и спремно да се свакога тренутка, понесено маштом и игром, одлети у висине, у неизмерно пространство, у непознато што се јавља у сновима и прижељкује стварност.

Има у тој поезији и замишљености, и брижности, чак и извесне упитаности пред животом и у свему ономе што дете види или жели да види и доживи, у стварности или машти, свеједно. Ту неугасиву потребу за сазнањима и новим сензацијама, па и несташлуцима који карактеришу дечји свет, песникиња помно прати и покушава да фиксира у својој поезији.

Љиљана Крстић је успела у многоме да превазиђе своје педагошки домен на рачун естетског момента; наиме, она успева да своје педагошке склоности стави и други план и да ствара песму у којој преовлађују игра и машта. Увек је добро када се то у поезији за децу догоди, када поука и моралисање остану негде позади само као благи тон, а песма добије приоритет.

Детету је, наравно, потребан ослонац који увек тражи и од родитеља по правилу добија, али то стварање не сме у песми добити облик децидираног и нападног исказивања.

Љиљана Крстић подједнако пева о дечацима и девојчицама, као и о природи, растењу, цвећу, животињама... Њена брига за правилност риме и организацију песме, за њену стофичну структуру доживљава се као њена већ у приличној мери савладана вештина компоновања песме. Зато њене песме остављају пријатан утисак и, нема сумње, представљаће прикладну лектиру за оне због којих су стваране.⁵¹²

---

⁵¹² *Напомена:* Књига песама има и предивне илустрације, које је урадила сама ауторка Љиљана Крстић, а уредница издања је Тамара Стојановић Ђорђевић, професор књижевности.

III

Свакоме је дата креативност. Она ствара услове сасвим другачије атмосфере. Чист систем „*боцкања шкољки да би се дао бисер*“... Тренуци креативности јесу експлозија у организму онога који је привилегован од самога себе, зар има светијег и важнијег него ли развијати тај дар Свевишњег!⁵¹³

Љиљана Крстић се не плаши своје креативности. Она је не блокира, већ ослобађа. Њен механизам размишљања прави чистину да се нешто направи. Метафора у мишљењу, да бисмо знали како треба писати, како се треба понашати док пишемо, како се треба понашати у односу на туђе креативности, пре свега, дечју. И најзад, како се треба понашати док ишчитавамо песме поникле из пера спонтано приступачне и увек благо насмејане учитељице, која нам је понудила ковчег пун блага.

Љиљана је своја чула маштовитости отворила онима који су и сами маштовити, недокучиви, помало враголасти у свему томе, али свакако и најневинији и најискренији, каква јесте и сама. Ступити у нераскидиву везу с децом и кренути на дуго путовање? Прогласити поезију игром? Љиљана Крстић то не покушава. Она то успева. Свом главом, која је њена лична перцепција, не удара о зид, већ га вешто прескаче, олако као што то раде и јунаци њених песама. Зар није јасно да овакав обожавалац деце ненаметљиво постаје највећи пријатељ свој деци овога света! Једноставно, она то мора. Тако је потекла једна бистра, као суза, река стихова. Замирисао је предиван букет најшаренијег пољског цвећа за свако радносно дете, за сваки кутак свачијег срца, замирисали су облаци, узлетело се заједно са њим, о свему што у дечјој глави станује. Пише за оне мало млађе и даје им могућност да заједно са њом, раме уз раме, допринесу овој оригиналној књизи, пуштајући машти на вољу.

Свет у коме је настанила Богдана, Катарину, Теодора, Мају, Мињу, Љиљу, аждају, мишеве и шишмишеве, мравовиће, слона, камилу, затим вештице, несебичне сликарке, будуће песнике, на крају ће „*око бора коло заиграти*“, у земљи где царује љубав, где су деца и увек деца на самом трону. У ту земљу „*Недођију*“ води их она лично са срцем Петра Пана и осећајношћу мале – велике Звончице. Веома оригинални наслови песама, који прерастају у праве Андерсенове бајке, Љиљана и сама постаје једна од бајковитих ликова. Та племенита, осећајна, пуна разумевања, али и залутала Алиса у земљи чудеса, проналази пут до чаробњака из Оза и дарује му најлепши дар који се може подарити: љубав!

Зар камила Матилда не тражи лешинара свог живота:

*„Испред шатора на сред Сахаре,
на врелом песку пустиње праве,*

⁵¹³ Тамара Стојановић Ђорђевић, Поговор – О поезији за децу и о деци Љиљане Крстић, Љиљана Крстић, Витез Теодор аждаја и пегава Маја, Флекс, Лесковац 2008, стр. 83-84.

*лежала је ружна ал' мила,
Матилда, камила.
И тужна је, врло тужна била.*

*Крај ње је седео замшиљен
богати Арапин Сулејман.
Хладну је воду жудно пио
и он је прилично тужан био.
Камилу молио и сузе лио. “
(Несрећна љубав)*

Зар заљубљени мрав у љубавном заносу не проси своју драгану:

*Био једном жути мрав,
леп, марљив и здрав.
заљубио се у црну мравицу,
у мрављем свету праву царицу.*

*Освајање не беше лако.
Ишло је траљаво и полако
Јер поносна беше црна мравица,
права, правцата мравља царица.
(Мравовићи)*

А куцов? Зар и он не жели да опроба своју „срећу керећу“, и то ни мање ни више него у загрљају „препотентне овце младе“:

*Решио куцов, шарпланинац,
да опроба своју срећу,
знате ону познату
керећу, ил' псећу.
(Срећа керећа)*

И тако, док ће малишани уживети „у авиону са слоновима“, док ће са „витезом Теодором и аждајом пити чаја“ и са Цицом вештицом бацати чини на Петра, док мишеви шишмиши праве заверу против мачке, верујемо да ће и они показати своју креативност, јер на крају крајева, ово није обична збирка песама, већ и бојанка, те тако укомпонована без размишљања може представљати део ђачке лектире.

А ви, драга децо, слободно пишите и шаљите ваше радове на адресу: Снежана и седам патуљака, улица Вечитог детињства без броја. Земља иза девет царства, иза седам гора, преко пет равница, преко девет мора...Тамо где станује ваша звезда!

МИОМИР МИЈА КУЛИЋ

И Миомир Мија Кулић рођен је 9. јануара 1952. године у Лесковцу. Завршио је средњу машинску школу, али се позивом за који се школовао никада није бавио. Током осамдесетих година прошлог века радио је и објављивао стрипове хорор тематике за немачки часопис *Gespenster-Geschichten* и друге магazine издавача *Baster-Verlag*, као и Тома Џерија за *Kondor-Verlag* и белгијско тржиште.

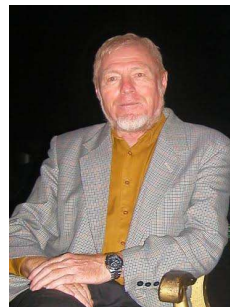
На сајму књига у Франкфурту 1987. године договорио је сарадњу на стрипу *Bloodgame* са тадашњим главним уредником америчке куће *Marvel* Џимом Шутером, која је остала нереализована због Шутерове оставке у *Марвелу*, која је убрзо уследила. Током осамдесетих радио је насловне стране рото-романа „Хејзи“ (аутора Т.Н.Грејча, у ствари Градимира Пашћановића) за новосадски *Дневник*. урадио је неколико насловних страна рото-издања „Книнце“, витезови Српске Крајине у издању *Политике*, од којих је објављена само једна, почетком девесетих. Током деведесетих објаво је серијал „Силикса, краљица Аксе“ у македонском часопису *Мак стип*. Исти стрип објавио је и у лесковачком *Ђачком забавнику* за који је радио и илустрације 1995-1996. године. Објављивао је и у *Арсеналу*, као и у нишком стрип часопису *Strip Pressing*.

Бави се и сликарством где је за изражавање одабрао правац хиперреализам. Са Николом Митровићем Коканом започео је маја 1995. године Школу стрипа у Лесковцу, у којој је неколико месеци радио као предавач. Самосталну изложбу слика имао је у лесковачком Дому културе „Жика Илић Жути“ 19. маја 1997. године. Изложбе портрета имао је у Задру и Народном музеју у Лесковцу („*Портрети бораца лесковачког краја*“). Бавио се израдом слика за надгробне споменике и за себе у шали каже да има сталну поставку портрета на Шпитаљском и Светоилијском гробљу. Аутор је књиге „*Циркус М*“, објављене новембра 1999. године у издању „Графике Галеб“, Ниш. Аутор је монодрама „*Пегава*“, „*Желиш ли да ти вежем очи*“ (извођење Нинослав Милићевић, режија Радиша Грујић), „*Милисав*“, „*Ав, ав*“ (извођење Ђорђе Томић, режија Миомир Кулић) постављених у Народном позоришту у Лесковцу, као и монодраме „*Кучка*“ (извођење Ивана Ђокић), постављена у позоришту „*Дадов*“ (Београд).

Био је аутор и водитељ емисија „*Мушки разговори*“ на ТВ Лесковац, 1995. године. Започиње ауторску емисију „*Циркус М*“ 3. јануара 1996. године, коју су емитовали многе радио и ТВ станице.⁵¹⁴

II

УНИВЕРЗУМИ МИОМИРА КУЛИЋА - „Живот је једна велика игра, а Миомир Кулић је и од школе, и од градских улица, и од људи које је случајно или намерно сретао, изучио вештину изазова и илузија који игру чине игром“ : реченица је коју сам испалио у једном сасвим другом тренутку, сасвим другом пригодом. Погодио сам мету, али сам све друго промашио. Да није кренуо у свет симбола, да није одлучио да за своје опхођење са окружењем користи алтернативне, али ипак од Створитеља човеку ДАТЕ облике комуникација, Миомир би био занимљив мађионичар у каквом циркусу из наших снова, или успешни илузиониста у неком кабареу данашњице. Уверен сам да би и у томе био недостижно бољи од, у нашим животима већ свеprisутних, неуспешних имитатора у – биће замало – четвртвековном покушају.⁵¹⁵

На самом старту зрелији од поменутих а неуспешних антипода, Мија пролази кроз период сопствене инфантилности док пучнеш прстима, задржавајући се у њему тек толико да потврди своју претпоставку да се језик симбола, као средство разумевања са људима, може и треба применити и у зрелом добу. Надарен интуицијом, још у фази игре открива да је свет сложенији од оног са којим се мирно спава, да се не може објаснити општеприхваћеном благословеном једноставношћу трију димензија које су на дохват руке, да се истина и реалност најчешће налазе у реону оностраног поретка ствари, и да свакако постоји више од једног универзума.

Ето разлога за рани почетак стварања бора на челу: Сцена је намештена, и било је само питање – у ком ће тренутку Мија неизбежно налетети на Касандрин синдром. Налетео је одмах. Не мислим, наравно, на Касандру из шпанских сапуница, већ на пророчицу из Делфа и ћерку краља Троје, чијој видовитости није веровао ни рођени отац.

Учинило се да ће Слике бити излаз из збуњености коју је стварала прозорљивост, са Мијине, и неразумевање, са стране оних којима је он хтео да саопшти своје виђење стварности. Ради се, дакле, о времену ране младости, или касног дечаштва, у коме ствара серију цртежа, портрете

⁵¹⁴ Марко Стојановић, Лесковачки стрип 1950-2010, Удружење љубитеља стрипа и писане речи „Никола Митровић Кокан, Лесковац, 2010, стр. 70.

⁵¹⁵ Никола Милићевић, уводно слово „Универзуми Миомира Кулића (или како да другима буде боље“), на промоцији романа Мије Кулића у ЛКЦ. *Напомена: Мото излагања: ...Ако човек мора нешто да уради, неће му бити ништа ако то уради како треба... (Норман Мајер)*, ЛКЦ, 2011. године.

хероја Другог светског рата са подручја Југославије, и које храбро предочава јавности на, вероватно, првој самосталној изложби, наишавши на подељени суд озбиљне критике: док једни у цртежима виде долазећег, други сматрају да је уложено превише труда у нешто што је већ виђено.

Како год, чини ми се да су ти цртежи, што се Мијиног ликовног универзума тиче, били окидач за неке од последица његовог талента: ликовно стваралаштво у области хипер-реализма, и – још више – за његово бављење стрипом.

Слика, као продукта Мијиног бављења ликовном уметношћу било је и мало, и много. Мало, ако се као параметар узме величина талента и количина која се нашла на изложбама. Много, ако се крајње консеквентно узме Мијина заједљива опаска да је он, ипак, - поносни власник вероватно највеће сталне изложбе портрета постављене на бројним гробљима широм екс-Југославије.

%

Стрип – други универзум - и колико је он у њему био значајан. Ја ћу се задржати на само неколико натукница које хроничар може да дозволи себи. Колико ја Мију познајем (а има ли кога да све зна?) цртањем се бави, као најомиљенијом игром, још из најранијег детињства, и у том делу приче он неће изоставити детаљ да је рођен са развијенијом десном можданом хемисфером, што је условљавало доминацију леве руке. Са жаљењем ће рећи да су му леворукост упорно исправљали родитељи, у свему другом стари добри просветни радници, а што је, опет, збуњивало елементарну детињу комоцију понашања по најједноставнијем, дакле природном методу, и продужавало логични развој. Најдража игра, цртање, оставиће повећи ожиљак који ће се, сазревањем, дефинисати као печат по коме је Кулићев комплетан стваралачки опус бити препознатљив: суптилност потеза цртача једнако је присутна у писаној форми, којој потку представља својеврсни виртуелни „цртеж“ са темељним карактерним и психолошким линијама лика, догађаја и сцене на којој се радња одвија. О значају осећаја за цртеж у ликовном и универзуму стрипа не треба трошити речи.

Свој елементарни таленат Мија ће, одрастањем, надграђивати учећи „занат“ од стрипова и њихових мајстора који су објављивани у „Политикином забавнику“ (који је средином прошлог века описменио таман толико људи колико и све основне школе у ех-Ју заједно), „Кекеца“, дневних листова „Политика“, касније „Вечерњих Новости“... Тешко је установити зашто су „каубојци-индијанци“ били његова прва преокупација, која ће га (хм, као и свака прва љубав?) пратити кроз живот до те мере да је и данас носи под левом руком.

Одговор цеховске јавности на Мијин таленат био је доста млак: могуће је да је лактовима требало разгрнути гужву коју је стварао повећи број већ позиционираних цртача којима је подручје српско-словенског Балкана одувек обиловало. Своју цртачку зрелост откриће приликом одласка на

франкфуртски сајам књига, у Немачкој, који му је пружио могућност да своја умећа тестира *in vivo*. Угледне издаваче на сајму одушевило је оно за чиме домаћи нису хтели ни да се окрену. Немачки смисао за практично учинио је да европски угледни издавач GESPENSTER – GESCHINTEN одмах и на дужи рок ангажује Кулића и повери му најбоље стране у својим стрип-свескама. Неће проћи дуго, а уговор о сарадњи понудиће још једна немачка, у свету стрипа реномирана, издавачка кућа – CONDOR VERLAG. Последица оваког сплета догађаја је, вероватно, најпродуктивнији период Мијиног стваралаштва у сфери стрипа: крајем осамдесетих и почетком деведесетих година прошлог века, Мија за издавача GESPENSTER – GESCHINTEN ради неколико десетина комплетних стрипова, почев од оних са фабулом из обичног живота, до оних насталих на основу митова, легенди или СФ прича. Нашло се ту и неколико десетина табли са хумористичким садржајем, коме Мија непрестано инклинира и у коме се успешно одмара на опште задовољство стрип-конзумента. У сарадњи са овим издавачем најчешће је „сам свој мајстор“, што значи да се појављује као сценариста, драматург и цртач, али успешно сарађује и са немачким ауторима скрипта и текста. Колико је овај издавач ценио умеће Мије Кулића сведочи податак да су стрипови из његове радионице штампани на ударним странама свески, на онима на којима се објављују наруџбенице за годишњу претплату, следећу свеску или логотипи великих оглашивача!

У истом периоду, за издавача CONDOR VERLAG радиће комплетне епизоде антологијског стрипа *Том и Цери*, и табле стрипа чији је главни лик не мање познати *Drops*. Поштујући једно од десет заповести намењених балканском менатлитету – зашто просто кад може компликовано, домаћи издавачи ће касније откупљивати стрипове од својих немачких колега, уносећи у своје годишње билансе референце у успешној спољнотрговинској и међународној сарадњи.

%

Просто је чудо да у свом најпродуктивнијем цртачком периоду, поред обимних уговорених обавеза према страним издавачима, Мија постиже да уради огроман број карикатура, илустрација, плаката, ликовних предлогака за подршку алтернативним и другим манифестацијама... на запоостављајући при том нити један од својих универзума.

На недавно постављено питање: Ко је у сфери стрипа у највећој мери утицао на његов приступ, Мија одговара са – Проклети Американци! – не остављајући места за дилему о његовом даљем суду према овој младој нацији и култури.

Мија Кулић неће добити улицу са својим именом у Лесковцу, као нити било ко из групе Величанствених седам, која свакако није родоначелник стрипа у граду, али је извесно од цртача стрипа направила у Европи респектабилну институцију. Природно прихватајући чињеницу да је Балкан полуострво у Европи, и марећи за идеолошке разлике таман толико

колико и други европљани, а то значи нимало, Мија се намеће својим квалитетом и инвентивношћу европским издавачима стрипа радећи за њих скоро две деценије.

Како било, Мија је направио терк о томе – шта и колико тога треба да поседује неко ко жели да га Европа прими у своје друштво. Чињеница да га за савет о томе нико није питао последњих десет година, колико трају покушаји Србије да се са унијом некако привенча, индицира да они који о томе највише причају немају потребне квалитете, па би њихова абдикација са тих послова била тренутна. Или бар извесна.

Радио и ТВ стваралаштво - Хроника Мијиних урадака била би некомплетна без помињања његових аргатлука у подручјима медија, па би се *радио и телевизија* оправдано могли сматрати трећим универзумом којим се кретао. Сами почетак бављења овим медијима могао би се ситуирати у ране седамдесете (иако то открива животно доба у коме се Мија сада налази, и уз опаску да неки људи старе као ципеле, други као катедрале), у време када је био модератор (како то гордо звучи!) шарених вечерњих седељки у, до плафона пуном, сада већ заборављеном Клубу студената. Гости? Писци, славни глумци, рецитатори, уметници, карикатуристи, класични музичари, анонимна локална и ина братија која је имала штофа да забавља друге... Матрица, формирана на тим вечерима, послужиле да се касније формира јединствена – припрема се на дијалекту, једина је на југу Србије - радијска емисија *Циркус М*, која је, крајем 2010. обележила више од 700 емисија у Лесковцу, или 1240 на просторима јужне Србије. Временом, Мија је, принуђен околностима, променио концепт у комерцијални, на рачун забавног дела програма, али је експертима који се баве маркетингом поставио тежак задатак: како, социолошко-психолошко-потрошачки, на циљну групу утичу ЕПП слогани припремљени у духовитој форми и на дијалекту. Мија, једноставно, није имао куд: у условима када се обраћа популусу у коме живи више од 700 хиљада дословно неписмених, и бар још двоструко већи број функционално неписмених, економско пропагандне поруке на нивоу когнитивног схватања не пролазе, па неће бити користи од високоумне дреке препуне скривених садржаја, туђих речи и количине сертификата. Зато поруке и прави на начин да се лако памте, користећи лесковачки дијалект и форму пословица. Број емисија Циркуса М и задовољство наручилаца сведоче о успешности.

%

Мија је био инспиратор и покретач „*Мушких разговора*“, телевизијске емисије која је требало да представља пародију и уравнотежење са „Женским разговорима“, изузетно популарном домаћичко-трачерском ТВ серијом. „Мушки разговори“ конципирани су као једносатни низ међусобно неповезаних гегова које су правили мушкарци за мушкарце на све теме. Осим о највећем мушком атрибуту. Мислим на фудбал, наравно. „Мушки разговори“ су, после пар емисија, нестали. Ипак се радило о

подухвату који је пред екипу постављао све веће захтеве, пре свега техничке, али и логистичке природе. Штета.

Мија ће, на радију већ опробани Циркус М, са концепцијом потпуно посвећеној забави, реализовати и у телевизијској форми, кроз стотинак емисија, на каналима нишког Бел Амија и београдске Кошаве. Али, његова виртуелна фирма за производњу забаве „Омаја продакшн“, на телевизијама „страних“ региона, разумљиво, није могла да пронађе упориште.

Драме - Не мирећи се поимањем да је живот индустрија, а живљење текућа трака на чији се почетак постави човек коме се, у покрету, ураде углавном скромна дотеривања пре него се, на крају, скине са траке а на њу постави неко тек придошао, у Мији ће, погуране талентом и његовом бунтовном природом прорадити аркане које ће га нагнати да се, мада веома ретко, прихвати и пера којим се ките писци, па ће из тога настати *драме* које ће, у облику монодрама, бити приказане у позоришту пре него да су, као књиге, угледале светлост дана.

Без обзира што, квантитативно, драме представљају најмањи Мијин универзум, топло их препоручујем свима онима који би да проникну и схвате његову мултидисциплинарност. Четири написане драме заправо су сублимат свега онога што је Мија, кроз живот и његов простор-време, базајући по својим универзумима, проживљавао. Па се посветио писаној речи, кад већ другачије нису могли да га разумеју. Елем: његове прве монодраме (игране на сцени лесковачког позоришта) „*Пегава*“ и „*Желши ли да ти вежем очи*“ писане су класичним, поготову друга, оловнотешким језиком, и одраз су ломова и дубоких унутрашњих сукоба човека са смим собом, све са циљем да се ослободи сопствених заблуда и илузија што безболније. А што, опет, није увек могуће, из чега се јављају трауматски заплети и дубоки лични ожиљци. Иако Мија није расположен да то потврди, поменута дела су окренута „*према унутра*“ (тј. *in*), и њихове поруке је могуће схватити одмах, са задршком или никад, већ према афинитету и квалитету на који се поима „човек по себи“.

Трећи позоришни комад „*Милисав-ав-ав*“ окренут је према споља (категија *out*), и то није једина разлика. „*Милисав-ав-ав*“ засмејава и растужује, али поруку оставља одмах и без остатка. Оставити такав утисак на публику није нимало лака ствар, и то је Мија одлично знао правећи костур дела. Бирајући за носећи лик монодраме један од два најчешћа клишеа којима се дефинише менталитет јужномораваца, (први је ксенофобичан, лукав и резервисан, размишљање му не иде даље од линије – мож' да бидне, не мора да значи, други је једак, духовити мудријаш и има га бар поједан у сваком селу - Мија се определио за овај други, јер му је, сем козерске провокативности, био потребан и лик са израженим сензибилитетом. Да монодраму заврши ефектно. Одатле па надаље, Мија монодраму пише по себи.

Милисав је памећу здрав сељак, који на земљи стоји чврсто, обема ногама, а на свет гледа широм отворених очију. Како му сопствени живот није туђа појава, он покушава да схвати његове условљености на свој, једноставан начин, а који подразумева да се свака истина сагледа до гола, без икаквих боја и овоја. Наравно да је таква истина апсурд, а свака појава доведена до апсурда провоцира смех, па због тога Милисавов монолог има облике сјајно сложених вицева, афоризама и карикатура. Ауторов разговор са имагинарним саговорником, који је, заправо његово друго ја, алиби за умишљај да и њега неко слуша, смешан је до тренутка када главни лик схвата да сам не може да изађе на крај са поремећеним системом (системима?) вредности, због чега чак и земља престаје да буде земља која даје... Одатле до патетике пут је кратак, а још краћи до драмског завршетка.

Деветог децембра 2004. године је, као дипломска представа, у београдском позоришту „Дадов“ први пут изведена представа необичног дела „Кучка“. Млада глумица Ивана Ђокић одабрала је да дипломира са овом контроверзном монодрамом, за коју Мија Кулић тврди да се не сећа да ју је икада написао (ако су драме пишчева деца, није ли овде у питању страх од алиментације, али – коме би то и шта писац алиментирао?). А јесте. Користећи се узбудљивом судбином и биографијом француске глумице Мадлене Буасон.

После бројних непријатних искустава са неколико београдских редитеља, судбински тренутак за монодраму догодио се када је Ивана Ђокић упознала редитељку Тијану Стевић, која се, још као студент филмске режије на Академији уметности у Београду, афирмисала култним филмовима и несвакидашњим редитељским рукописом. Иако је „Кучка“ претходно обесхрабрила многе глумце и редитеље, Тијана Стевић је, употребивши елементе филмског језика, од ове позоришне монодраме направила духовиту и дирљиву дуодраму, сликовити спектакл за сва чула, уводећи у представу, осим Иване Ђокић, и Зорана Пајића, такође глумца у успону. Од тада, до данас, „Кучка“ је на сцени „Дадова“ приказана много пута, а мали позоришни ансамбл гостовао је и на сценама већег броја градова у Србији. Критика је дуодраму оценила као комад који ће забавити публику, али је истовремено натерати да се замисли над усудом (својим?) Мадлене Буасон, неверне супруге, веселе удовице, лоше мајке и највеће кучке француског глумишта.

Зашто, онда, Миомира Кулића нема међу славним писцима и још славнијим лауреатима награда? Одговор је лаконски лак: у ери опште пауперизације, уништавања свега што је вредно пред налетом тврдње да је све што је продукт људске делатности роба, књиге не продају њихов садржај, нити писац, већ маркетиншки тимови едуковани да сајамском халабуком, шареним светлима и шљокицама блокирају чула онога коме и писца, и књигу и књижевност продају као робу. У замену за једини циљ деструктивног подухвата – новац!

Све у свему, Миомир Кулић је *лаки аутор тешких дела*, човек пред (и са којим) се не може остати равнодушан, али чији се радови могу попити са чашом воде без последица по стомак. За главобољу, већ, не гарантујем.⁵¹⁶

III

ЈА ТЕ ПОЗНАЈЕМ - Колико овај мој роман вреди сазнању када га прочитају моји (не)пријатељи – казао је у шaljивом тону Мија Кулић на промоцији његовог првенца „*Ја те познајем*” у издању нишког Зографа.

Промоција је обављена у оквиру Деветог салона књиге, а говорили су Цана Радивојевић, уредница у ЛКЦ, Никола Милићевић, новинар, Деспот Деспотовић, издавач књиге и сам аутор.⁵¹⁷

Роман „Ја те познајем“ (на око 400 страна) спада у ред најбољих дела лесковачких писаца. Нажалост, критика у Лесковцу (али и Србији) углавном је „*прећутала*“ његову појаву и сем промоције и неколико новинских прилога, није било озбиљнијих приказа. Неспорно је да је Кулић „*мајстор детаља*“ и да ово дело заслужује пажљиво ишчитавање и стрпљиве читаоце.

%

Овај роман је „*жестока прича аутора вишеструког талента*” – сматра Никола Милићевић, а Деспот Деспотовић, испред издавачке куће „Зограф”, оцењује да је Кулић „*прави бунтовник*”, да је написао добар роман, који му истина неће донети „велике награде”. За Миомира Мију Кулић, најпознатијег лесковачког хумористе, чуло се да је „*лаки аутор тешких дела*”. Ово је заиста веома добра књига – сматра Цана Радивојевић, уредница у Лесковачком културном центру. Кулић је, уз захвалност свима, подсетио да је као ђак био „*класичан дудук за писање*”, али да се осмелио да напише роман који је дуго носио у себи.

Мото романа Ја те познајем: „*Живот је само празна реч/ кад нема шта да изгубиши/ и кад све изгуби свој смисао*. Ц.Ц.

Почетак романа: „Зовем се... не, то вам нећу рећи. Моје име вам неће значити ништа. Баш ништа. Боље да уместо мог имена, замислите неку боју. Замислите коју хоћете. Само... молим вас, нека то не буде нека јарка боја. Нека буде светла, за нијансу светлија од оне коју сте ви замислили. Само мало свртлија. Тако мало да... да се не може опазити у мраку. Као што западна страна зид неће никада ухватити јутарње сунце. И не љутитите се због мог имена – и ја га немам.

⁵¹⁶ Никола Милићевић, уводно слово „Универзуми Миомира Кулића (или како да другима буде боље“), промоција романа Мије Кулића Ја те познајем, ЛКЦ, 2011.

⁵¹⁷ *Напомена*: Роман Ја те познајем промовисан у ЛКЦ март 2011. године. О роману су говорили Никола Милићевић, новинар (у име пријатеља), Деспот Деспотовић, испред издавачке куће Зограф, Цана Радивојевић, уредница у ЛКЦ и аутор.

БОРИВОЈЕ ЛУКИЋ

I

Боривоје Лукић је рођен 1941. године у Лесковцу. Члан је Књижевног клуба „Глубочица”. Збирке песама: „Песме о Лесковцу” (заједно са унуком Мајом Лукић). Живи у Лесковцу.⁵¹⁸

%

Маја Лукић је рођена 1986. године у Лесковцу. Члан је КК Глубочица. Збирка песама „Песме о Лесковцу”. Маја Лукић, сада студент права, први пут се огласила још у основној школи. Њена песма „Зима снежна кројачица” награђена првом наградом 1997. године. То је, дабоме, тренутак који се памти и то је доба када се најискреније сања:

Зима-снежна кројачица/ Сашила је Новој години/ Белу лепршаву хаљину/ Од пахуљица чипканих/ И шкољица шарених.”

Баш лепо, и баш духовито. Зрели стих детињства.

II

ПЕСМЕ О ЛЕСКОВЦУ - Негде сам давно прочитао – жао ми је што нисам прецизно прибележио када је то било – да је Велибор Глигорић, наш знаменити критичар, „волео Београд тихим жаром историчара и неразметљивог сведока.”⁵¹⁹

Тихи жар – то је и најважнија слика ове књиге.

Необична књига – обичног назива. Тако, или слично томе, могло да отпочне казивање о збирци песама Боривоја и Маје Лукић. Необичност је понајпре у томе што су се на једном месту нашли деда и унука, али и по томе што је и Боривоју (65) и Маји (20) то прва зборка песама. Коначно, можда је необичност ове књиге је и главни тематски оквир – у оба случаја то је Лесковац.

Професор Живан Стојковић, који се, колико се зна, није интензивно бавио песништвом, у кратком, занимљивом преговору, даје потпуно јасну и тачну оцену ове збирке песама: „И не без видне симпатије сусрећемо се са лирским првенцем времешног Боре Лукића и млађане Маје Лукић, који су своју љубав према Лесковцу спојили у једној књизи да му се кроз песму одуже за зрело доба првог и детињства другог аутора.” И такође – не без

⁵¹⁸ Глубочица између обала 2005 - 2006, Филекс, КК Глубочица, Лесковац 2006.

⁵¹⁹ Д. Кошић, уводно слово на промоцији збирке песама Боривоја и Маје Лукић Песме о Лесковцу, Културни центар Лесковац, 10. фебруар 2006. *Напомена:* Ово је једини случај у Лесковцу да су деда и унука објавили заједничку збирку песама!

разлога цитирамо и сам почетак оцене проф. Стојковића: „У културном миљеу Лесковца значајан је број аутора који су за своје стваралачко умеће инспирацију налазили управо у том граду који већ има осведочену традицију стваралачких узлета.”

(...) Трагајући за историјским фактима, Борвоје Лукић је у песмама не тако ретко губио дах; као да је био понет славном историјом нашега краја и као да је, журећи у саопштавању искрене љубави према граду и његовим људима, заборављао на уметничку страну песме, на чистоту говора и нужност неминовног прецртавања свакога стиха, па и строфе, која се ту наметнула, јер је заспала после првог песничког пута кроз тај умилни, прелепи свет стваралачког простора.

Због тога се, посматране у целини, песме Боривоја Лукића могу схватити и као покушај да се историја нашега града, односно Лесковца – а историјски факти су каткад далеко од песничке форме – преточи у брушен израз, у одабир који не трпи превелике импровизације. Наравно, у овом кртички интонираном прилазу песама Боривоја Лукића никако не треба губити из вида чињеницу да су настале – да опет и то не без разлога цитирам проф. Стојковића – у песниковом зрелом добу, што само по себи пречесто постаје препрека да се искаже то танано песничко осећање за које многи теоретичари песништва и критичари верују да је предодређено само за младалачке године људског пута кроз овопролазно време.

(...) Пева Боривоје Лукић уз носталгични тон, али и каткад, рекосмо, у некој несхватљивој журби, и о димњацима, старој касапници, таксистима-фијакеристима, мосту на Хисару. Ту су и песме о чувару базена и неколико песама о Ветерници, која је, иако мајушна – сем када се повремено узјогуну – просто мамила и песнике, и сликаре и ко зна кога да је описује и да крај њених обала сања неке нова, лепа, румена јутра.

Треба, свакако, поменути да циклус 16 песама Маја Лукић отвара једном занимљивом поруком, која је и мото њеног рада:

*„Сачекаћу рану зору
Да погледам како пупољак
Отвара латице своје
И да се појави најлепши цвет
Црвене боје.”*

(...) Песме о Лесковцу – са успелом насловном страном Ђорђа Васића „Вађа”, једног од најбољих и најталентованијих српских сликара, у издању „Филекса”, добар су повод за промишљање о лепоти нашег града, али и добар разлог да песници у неком новом издању од стране све оне сувисле стихове и у сажетој варијанти опишу душу старог Лесковца, онако како су је видели и доживели. Нека као избор из неколико варијаната мог промишљања казивање буде завршено познатом опаском великог песника и новинара Душка Радовића: „Часно је живети у својим него у туђим заблудама.”

ПРЕДРАГ МАРИЋ

I

Предраг Марић Пеђа потиче из једне од најпознатијих лесковачких породица. Био је угледан психијатар. Радио је у Лесковцу, Власотинцу и Београду. Словио је за великог хуманисту, а о њему је написано безброј новинаких текстова у најпрестижнијим српским новинама и часописима.⁵²⁰

Објавио је неколико књига из струке а у литетаратуру је ушао успелим романом „Пун месец над Власинским језером”. Аутор је и роман „*Kanibal ante portas*” (Људождер је пред вратима).

II

ПУН МЕСЕЦ НАД ВЛАСИНСКИМ ЈЕЗЕРОМ - У роману Предрага Марића „Пун месец над Власинским језером” и биљке имају памћење, и то веће и поузданије од људи.⁵²¹

(...) Млади јунак романа ће три пута имати визије у којима му се до појединости приказује прошлост на висовима Власинског језера. Предраг Марић, као човек са југа Србије, волео је реку Власину и планински предео на њеном извору. Јунак романа је студент медицине и одлази на предавања угледног професора коме, да би му се приближио, поставља занимљивија питања после предавања, која откривају обавештеност оног који пита. После прве верзије младић жели да зна откуд она, ко му је послао те чудне слике и шта то треба да значи. Он покушава да се консултује са будућим колегама, психијатрима, застрашен сумњом да није сишао с ума пошто је јасно видео бугарске војнике који су настрадали у живом блату Власинског језера; они су, заправо, потонули у блато у доба пре изградње бране и настанка језера, на некадашњим пашњацима испресецима током потока.

(...) Предраг Марић тако гради један Пантеон, на чијем су врху неизрециве силе које владају његовим вољеним побрђима. Златка или Слатка постаће траварица која послује са хајдучком травом; студент намерно греша и назива је Слатком уместо Златком у наступу љубави према девојци коју је заволео ни сам не знајући како. Чудесна трава памти оно што је било и предсказује оно што ће тек да буде. Кроз њу се боре и

⁵²⁰ О Предрагу Марићу посебно су надахнуто писали Војислав Воја Добријевић, дугогодишњи дописник Политике из Лесковца и Властимир Власта Вељковић, дописник Борбе и Танјуга из Лесковца. Неки од тих новинских текстова налазе се у лесковачкој Народној библиотеци, којој је Добријевић поклонио своје (лепо укоричене) новинске прилоге.

⁵²¹ Д. Тасић, Биљно памћење (део приказа романа П. Марића), Завичајни круг и српске теме, Лесковац, Филекс 2006, стр. 31-33.

сучељавају рајске и паклене силе. Још при његовој првој визији, један свештеник упозорио је јунака романа да је можда у додиру са силама зла, под утицајем неког палог анђела. То застрашује и јунака романа и он пости и настоји да се молитвом очисти и ослободи море. Све што је скончано са сазнањем, за којим младић жуди, поред љубави, у исто време је и опасно. Укус опасности и посвећености је нешто што опстаје у читаоцу док чита ове редове. Колико је стрпљења и патње потребно за свако, па и најмање, сазнање?

Лесковац и његова околина у писању Предрага Марића су један божански врт у надмоћи халуциногене хајдучке траве, па помишљамо да је сваки кутак Србије, а можда и света, уређен духовно по вредности и поретку сила које владају једним крајем. Где год да се крене, постоји један Пантенон, храм свих Богова, и нових и старих, који скривено и склоњено од очију гомиле, кроз продуховљено биље, реке и планине, проз пределе пуне неслућеног богатства, управљају тајним механизмима бића тако да пробуђени, коме се десило нешто необично, да би га пренули из сна, широко отворених очију гледају у небо о којем је покушавао да дозна део истине, по цену лишавања и стрепње. Живот води јунака романа на неку другу страну, али се не може отети утиску да је његова Златка или Слатка оличење промашене судбине, која се није испунила до краја.

III

РОМАН О ХАЈДУЧКОЈ ТРАВИ - Пред нама се налази први роман прим. др Предрага Марића, рођеног у Лесковцу, који живи и ради у Београду, као психијатар, неуролог, акупунктурист. Писан посмодернистичким књижевним посупком, роман импонује јер у свом руху и духу подесећа на романи Милорада Павића „Унутрашња страна ветра” и „Предео сликан чајем”. Слободно можемо рећи да је ово једна блистава књижевна творевина, роман о митској хајдучкој трави која расте на планинама око Власинског језера, роман о трагањима и постојањима.⁵²²

%

Овај роман узаврелих страсти – неспокоја и бригом за читалачки род, носи у поднаслову ознаку „роман о хајдучкој трави”. Ноћ над Власинским језером и хајдучка трава – као витална и жива трава незаборава, стапају се у једну непатворену органску целину, у књижевно дело снажних детаља, интуитивних порука и психоаналитичких нијанси, с обзиром да је писац психијатар.

Наратор у роману је помно бележио и најситније детаље доживљаја на Власинском језеру који му се јављају у сновима као предмет истеривања „злог духа” приликом истраживања егзотичних предела. Власинско језеро је изванредно изабран лајмотив који држи целу причу о мистерији, миту и алхемији. Када је у својим лутањима по дну исушеног Власинског језера

---

⁵²² Милосав Ђалић, Роман о хајдучкој трави, Помак, Лесковац, бр. 17/18, 2000, стр. 34, Пун месец над Власинским језером, Светлост књига, Београд 1999. године.

пронашао старо чађаво кандило потонуло у прегорели јелеј и стари пергамент умотан у лист дневних новина, отишао је у провинцијску варош у близини Власинског језера код свештеника да му одгонетне тајну. Овај му је одговорио: „Пут којим си пошао, синко, пут је у пакао”. Пут у пакао за смртнике је тешко препознатљив. Он може да води преко лепоте, лажне лепоте, преко богатства и раскоши, кроз пуне банчине сефове, преко товара блага кроз слатки живот, кроз грамзивост. Да се не препозна, може бити окићен златом и дијамантима, сребром, срмом, свилом и кадифом. Или се препозна пред крај кад се више не може кренути другим путем.

%

Своју шетњу по дну пресахлог језера, наратор је поделио са свештеником и професором. Захваљујући њима није поклекнуо. Са пријатељем Бошком одлази јутром рано у планину Чемерник у лов и у брање боровница. На Власинско језеро се опет вратио после седам година.

Марићева прича тече лагано и маштовито, сигурном руком наратора, тако да добијамо роман стамене кохеренције. Обично свако ново поглавље прати светла ноћ пуна месечине изнад које одмах настаје тама као у библијском потопу. Наратор својом вештом руком и лучом осветљава таму и тражи себи пут из исконског изконструисаног лавиринта. Непрестано иде ка некој тајни коју само он може да одгонетне. Символ ложења ватре такође је симбол из старе словенске митологије, што поетику самога романа поставља на древну подлогу. Као одбрану од имагинарног страха наратор се окружио старим предметима и необичним људима (зарђало кандило, свештеник, професор). Уверљиво звучи прича свештеника који му је рекао да је он (наратор) један од многобројних који су сусретали Бога а то сами нису знали. Док је свештеник коме је старост била знак распознавања и који је спокојно мировао у тој својој старости, фотограф кога је знатно раније срео у вароши крај Власинског језера, остао је скоро недотакнут временом.

Док лежи да спава у соби пуној хајдучке траве и њеног јаког мириса, појављују му се у сну историјске личности чиме прелистава у себи српску историју: велики жупан Стеван Немања, цар Фридрих Први Барбароса. Снови и сновиђења су посебна карактеристика овога романа, које је брижљиво бележио дневник склањајући китице од хајдучке траве са писаћег стола. То је био моменат да открије тајну путовања у прошлост. У његовим виђењима, могао је слободно да закључи, хајдучка трава је активни и значајни учесник. Њен латински назив *Achillea milnefolium* можда потиче из Тројанског рата када је Ахил многе своје војнике излечио заустављајући крварење хајдучком травом. Пошто су се дуго сматрале светима, стабљике су служиле за прорицање времена у неким годишњим добима у Европи, док су Кинезима служиле за прорицање будућности. Наратор јој приписује чудне особине: хајдучка трава бележи, складишти и репродукује, односно емитује све оно што је видеала кроз векове и то онда када се напоји потребном енергијом. Сада знамо да је то енергија летњег

сунца или енергија пуног месеца, или обе, и свака је на свој начин, дешифрована да може да одгонетне постојање Божје тајне, тајне које човек никада неће моћи да одгонетне.

Закопано благо је као и вино: што дуже стоји све је боље. Крвник је Јеврејину исекао језик кад и трећи пут питан није хтео да ода где је благо. Људске кретње, намере и дела, одвијају се у мраку, тишини тамне и густе ноћи, да се ништа не зна, не види и не чује као у неким Андрићевим делима о свиленом гајтану и катул-ферману. Свуда је вребао свакога свилени гајтан без обзира на поштење или грешку. Свако мора крваво да плати своје постојање и делање, као и лепа Лесковчанка за турског замана, када је сва гола и крвава сишла с коња једног Јерменина. Застрашујуће и симболично делује слика жртве набијене на колац који је после девет дана од набијања на колац признала све. „То се није десило од века и причаће се до века, док је крвника, иследника, целата и кадија.” Или, на пример, долазак једног видара из Котора који је читао судбину помоћу звезда. Звезде су паши поручиле: добра дела у злим временима се кажњавају. Не чини добра дела у злим временима. Тако се зла времена само продужују. Срећни су потомци добротвора, а несрећни су потомци злотвора. Потомци не знају зашто су срећни или несрећни.

Ово би био други део романа у коме наратор исписује места Клисуре у турским временима и у том делу романа писац нас подсећа на опис Боре Станковића. Добро је говори паша у овом делу романа да душа несношљиво боли. Боли много више од телесне и љуте ране. Ту је улога пергамента незаобилазна, а смеша златних дуката и хајдучке траве је специфична алхемија која увек стигне до оног коме је намењена. Хајдучка трава је универзални еликсир за све бољке. Њоме се лечити и излечити божанствени је дар.

%

Дарујући својим ликовима елементе заумног приповедања, писац Предраг Марић есхатолошким елементима нарације и реминисценције своју оригиналну и врло маштовито склопљену причу уводи у ред психоаналитичких романа као што су „Име руже” и „Фукоово клатно” Умберта Ека. За јунаке овога романа, односно свезнајућег приповедача – нема тајни између неба и земље, о којима наука ћути, али зато има тајни за масе, за колектив, који немају предиспозиције за архитипски резон.

Роман нема краја, логичног и књижевно природног, као свако класично књижевно дело, већ се оставља читаоцу као и у романима Милорада Павића – да сам налази решења ениги, загонетки, заплета и расплета и да га чита с које год хоћете стране, што је одлика аутентичне посмодерне прозе; ако читалац то није у стању да уради, мораће можда да сачека следеће дело др Предрага Марића у коме ће се решити тајанствена и латентна загонетка овога романа, или ће, пак, упасти у још гушћу мрежу чудесне поетике посмодерног романа. У сваком случају, писац је на потезу.

СВETИСЛАВ МАРЈАНОВИЋ

I

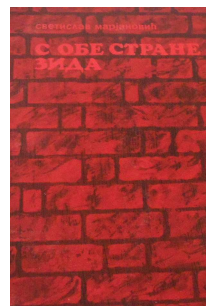
Светислав Марјановић – Цеци рођен је у Лесковцу 27. новембра 1959. године. Завршио је Лесковачку гимназију 1978. године. Објавио збирку песама „С обе стране зида“ (1988). Марјановић је оснивач и директор привредног друштва „Принт–уп“ доо (2005) и потпредседник Центра за самостални живот особа са инвалидитетом Србије (2010-2014).

Аутор је тридесет реализованих пројеката и учесник бројних семинара, а од 2003-2013. године локални координатор у реализацији више од 20 пројеката Центра за самостални живот особа са инвалидитетом Србије.

II

СОБЕ СТРАНЕ ЗИДА – Млад човек по пређеном путу, много млађи по списатељском стажу (две године), а већ стасао поимањем живота као ужасног ратишта на коме се ломе његова копља сумње и вере, смисла и бесмисла непрекидног опирања злослутним птицама у тамним вилајетима ојађене душе.

Светислав Марјановић је изузетан поетски тренутак лесковачке литарарне ситуације, можда и историје.

Хендикепирани личном трагиком, аутор не преклиње ни судбину, ни људе, ни свог умишљеног Бога, симбола добра и зла – свој живот носи, и проноси, као светлосну биљку стрминама ноћи.

Бол, црн, голем, лајмотив је целокупне збирке песама, око њега песник гради венац својих невеселих расположења, снова и сновиђења: али са оптимистичким ставом.

*У болници кревет, а ја живот псујем,
крај кревета мајка, смрт од мене тера,
из леденог мрака, к`о да шапат чујем:
Не предај се, сине, победиће вера.
Ја јој стегох руку, као да разумем,
не могах јој рећи да се залуд нада,
смрт је већ у мени, осећам: не уmem
да на небо вратим звезду која пада.
Нисам чак ни свестан са које сам стране*

*зида што раздваја овај свет од оног;
уморно би срце да заувек стане,
док стазама смрти пролазим босоног.
К`о на ћердан бола нанизане сузе,
заискрише немо у мајчином оку,
са њеним ме срцем повезаше узе,
и осетих љубав, искрену, дубоку.
Одједном тишина што у мени бунца,
к`о ветар распали давно згаслу ватру.
Хоће ли ми зраци неког новог сунца,
мрак у болној души успети да сатру?
И, то ново сунце поче да ме греје,
да отапа санте са усана бледих,
у мени се опет стари живот смеје,
крај процвета најзад, вером смрт победих.
(С обе стране зида)*

У својој посвети песник каже: „*Није важно само бити жив. Много је важније осећати се живим*“. Да, живот није ни леп ни ружан, ни црн ни бео, ма какав био; он је само онакав како га доживљавамо, како га видимо. Живот не може да има више лепоте него што је човек у себи носи. Ваљда је то стара мудрост до које је наш песник дошао личним искуством и ноћобденијама.

Збирка садржи пет циклуса под истобојним насловом: *С обе стране зида*, *Беспућима патње*, *Делта живота*, *У алеји таме*, *Смисао суштине*.

Цела збирка је насловљена *С обе стране зида*, истоимени наслов и уводне песме у којој песник даје слику свога живота. Зид полови живот на два дела, на ноћ и дан, на сан и јаву, на радост и патњу, на ову и ону страну гроба.

Беспућима патњи су циклус љубавних мотива. Ја не знам да ли је песник имао прилике да прочита песме *Владимира Рајића*, макар само једну „*На дан њеног венчања*“. То кажем јер ми се чини да Рајић, кога многи сматрају највећим песником бола у српској поезији, није ништа болнији од Светислава. И једног и другог су љубавни снови узнесени, обојица праштају и граде сан о љубави на рушевинама; не, нећемо рећи мазохистички, пре ће бити идеалистички.

%

У *Беспућима патње* Светислав Марјановић је чемернији од Велимира Рајића:

*Као дим се вијааш пољем мојих снова,
морем мојих мисли као локвањ плутааш,
дал до тебе стиже одјек мога зова
док беспућем патње босонога лутааш?*

*Болеће ме ноћи док се зори надам,
и јесење магле са сунцем без тебе;
ломиће ме чемер док у очај падам
и док црном снегу не поклоним себе.*

Драга у поезији Светислава Марјановића је неухватљива, непрепознатљива; она није његова срећа, већ сан о срећи, она је бекство из ружне јаве у цветне пределе снова; неостварљива је, јер је имагинарна.

Још један женски лик је присутан у песмама: лик мајке. Она је песникова реалност, непресушни извор снаге, окупљења у часовима клонућа, она је најлепше песничко чудо.

Само је један митолошки лик песника очарао: Прометеј. Судбинска подударност, поистовећење! У *Делти живота*, уводној песми истоименог циклуса, песник корача речним коритом живота којим су протикали његови давни преци и на чијим обалама тражи смирај свом умору:

*Обале ми оштре отварају ране,
док потоци мутни утичу у мене
Желећи да бистар стигнем до свог циља,
чистећи се, болно ударам о стене.*

Алеја таме је врт у коме „безнађе цвета“ и „мирише патња“ за шта су „сећања крива“:

*Крива је и сумња која веру љути,
кријући под маском своје право лице,
и садашњост ова што прерано жути
бежећи кроз маглу следе сутрашњице.*

У *Смислу суштине* песник је, замишљен космополитски над целокупним животом, настоји да проникне у његову суштину, и још даље, у смисао његове суштине.

На животним токовима песник види тамне облеске као „појилишта звезда“ и „гробнице муза“, а у ватри „родилишта смрти и камених суза“.

У вечитом ланцу рађања и умирања све су суштине остале без смисла, па се пита:

*Хоће ли нам плећа издржати бремене
бреме празних лажу и подлих превара?*

Вечна питања. Вечна лутања. У *Сећањима* песник види људе као овце које безазлено пасу траву крвљу орошену. Иза ових стихова закључује:

*Из белог руна са светлог олтара
живот нам проклетство у пехаре насу.*

Није ли ова песников мисао да је човек проклет већ самим рођењем! Тамни обриси песникове визије света се темеље на стварним доживљајима, не тескоби животног амбијента. Много је оловних облака на видику, али се иза њих наслућује сунце, сунце живота чији је плод и овај красни поетски ћердан.

Са оскудним животним искуством, али дубоко проживљеним, промишљеним, песников свет је аутентичан, а изражајна средства су у Дучићевским манирима, што је за почетак и добро, јер Дучић не може бити лош учитељ.

Добар ковач исковаће добру сабљу и позајмљеним чекићем, лош никада. Суштина је у садржају, форма је пролазна и променљива. Одело можемо мењати, себе не.⁵²³

%

Суштину поезије Светислава Марјановића можда понајбоље одликава (комплетна) песма *У Алеји таме*.

*Кад оживе мртве сенке голих грана,
а звезде нам сјајем оплемене око,
под ожилком врисне лажно срасла рана,
што не боли јако, ал` боли дубоко.
И кад своје боје предвечерња дуга
нечујно у црне хаљине обуче,
скупи се у нама горчина и туга,
а снове нам почну кошмари да муче.
Јер кад год у башти, где безнађе цвета,
замирише патња која бол дозива,
кроз алеју таме мисао прошета:
то што прошлост боли, сећања су крива.
Крива је и сумња која веру љути,
кријући под маском своје право лице,
и садашњост ова што прерано жути,
бежећи кроз маглу следе сутрашњице.
И страх из ког црно предсказање пени,
лелек у грудима, што ћутећи кличе,
и обзорје бледо, што споро румени,
пред чијом лепотом зла слутња узмиче.
(У Алеји таме)*

---

⁵²³ Борислав Здравковић, др Момчило Златановић, рецензија, С обе стране зида, Лесковац 1988.

ДИМИТРИЈЕ МИЛЕНКОВИЋ

И На Митровдан, 8. новембра (2011), престало је да куца срце Димитрија Миленковића, професора српског језика и књижевности и дугогодишњег руководиоца најзначајнијих просветних служби у Лесковцу и региону. Својим преданим радом вишеструко је задужио област образовања и васпитања на овом подручју, али дао је и не мали допринос, пре свега својим ликовним стварањем, развоју културе у Лесковцу.⁵²⁴

Рођен је 5. августа 1937. године у Лесковцу у коме је завршио основну школу и гимназију. Дипломирао је на Филолошком факултету у Београду 1961. У родном граду предавао је српски језик и књижевност у основним школама „Јосиф Костић“ и „Васа Пелагић“ и у Машинско-техничкој школи, а већи део свог радног века налазио се на челу важних друштвених служби и установа; био је између осталог начелник Одељења за друштвене делатности општине, секретар СИЗ основног образовања, секретар СИЗ усмереног образовања Јужноморавског региона, директор Међуопштинског завода за унапређење васпитања и образовања. Свој уметнички дар испољио је још за гимназијских дана. Посебно се истицао у ликовном изражавању. Своје прве цртеже објавио је у лесковачком „Средњошколцу“ и у „Омладинском гласу“. За време студија и служења војног рока пунио је листове и часописе својим илустрацијама, вињетама, цртежима, карикатурама (Студентски збор у Скопљу, Студент, Гардист, Вечерње новости у Београду). По доласку у Лесковац наставио је да се бави ликовним стварањем. Илустровао је ђачке листове, које је, углавном, сам покретао и уређивао („Пионирски гласник“, „Искрице“, „Машинац“, „Свитања“, „Пионир“). Вињете и цртеже објављивао је, потом, и у листовима и часописима („Помак“, „Алијанса“). Илустровао је такође неколико књига лесковачких књижевних стваралаца.

Уметничку страну своје личности Димитрије Миленковић крунисао је 2004. године књигом „Мој црнобели свет“, која је наишла на топао пријем у нашој културној јавности. Ликовни критичар и историчар др Срђан Марковић пише, поводом те књиге, да је у цртежима и вињетама „садржан интимни цртачки дневник Димитрија Миленковића Мите саткан од љубави, снова, суровости живота и надања, реализован цртачки сигурно и са осећањем мере за однос између емоције, линије и поезије.“

⁵²⁴ Душан Јањић, Запис за сећање - Димитрије Миленковић (1937 – 2011), Помак, бр. 55/56, јул – децембар 2011, стр. 22.

II
ОСОБЕНИ СТВАРАЛАЦ - Драга ми је књига Мите Миленковића (Лесковац, 1937). Као књига подсећања и озарења. Враћа ме у далеку прошлост, подсећа на давно минуле дане када смо, сваки на свој начин, улазили чиста срца у свет уметности. Док листам њене странице, као да чујем опојни пев слатке птице младости, одлутале, одлетеле тако брзо из наших живота...

Сабрани сада на једном месту, Миленковићеви ликовни радови, настали највећим делом педесетих и шездесетих година прошлог века, показују ауторов неспорни таленат, потврђују још у већој мери вредности његовог ликовног изражавања. Цртежи, вињете, илустрације, одишу ведрином, гдегде из њих веје дах носталгије, али у целини сви су они проверовски поетични, пуни живота и тако речити иако у њима има тако мало речи.

Карикатуре и хумористички записи, бритке, врцави, духовити, употпуњују слику о Мити Миленковићу као особеном ствараоцу.⁵²⁵

%

Писац ових редова и не мора да освежава памћење прелиставањем сада у књигу свезаних листова орнаментике изведене у црном тушу волшебном руком његовог другара и пријатеља Мите. Пред његовим очима још увек је сјај тек осушеног туша, у ноздравама мирис свеже штампе студентског листа преузиманог из руку већ заборављених колпортера, на чијим страницама оних вечери шездесетих година последњег века протеклог миленијума заједно проналазили вињете, а овде потписани у њима за себе откривао мала чудеса.

(...) Захвалност Мити што нас подсећа на себе, уз опроштај што тек сада то чини.⁵²⁶

Вињете, крокији, илустрације, карикатуре – све оно што се испољава кроз форму цртежа, а што налазимо у рукопису књиге Мој црнобели свет Димитрија Миленковића Мите, чине тек део његовог опуса објављиваног на страницама студентске штампе, часописа или других публикација.

Поређани како ваља, хронолошки и тематски, они веома јасно одсликавају све промене кроз које је Миленковић у свом цртачком развоју пролазио.

(...) У тим цртежима - попут „Портрета младе жене”, „Ноћи на мору”, „Снова од бисера”, „Девојчице и птице”, „Сањарења”, Празника моје мајке”, „У загрљају враћамо и туђи дуг”, „Какав диван дан”... садржан је интимни цртачки дневник Димитрија Миленковића Мите саткан од

⁵²⁵ Душан Јањић, Мој црнобели свет, Лесковац 2004.

⁵²⁶ Драган Хаџи Танчић, Мој црнобели свет, Лесковац 2004.

љубави, снова, суровости живота и надања, реализован цртачки сигурно и са осећањем мере за однос између емоција, линија и поезије.⁵²⁷

III

МОЈ ЦРНОБЕЛИ СВЕТ - Димитрије Миленковић Мита пред публику је изашао књигом црнобелих цртежа, шала и анегдота „Мој црнобели свет”. Све је то настало током година сарадње са многим листовима. Треба одмах рећи: цртежи и хумористички прилози су на високом професионалном нивоу. Димитрије Миленковић, професор српског језика и књижевности, сам истиче да се у животу није могао увек бавити оним што је највише волео.⁵²⁸

%

Радни век, Миленковић је започео као професор и предавач, али је каријеру завршио као функционер у образовању и култури. Спутан многим обавезама, он није могао да се потпуно посвети вињети, цртежу и илустрацији, мада им се увек враћао кад год су то околности дозвољавале. Књига штампана у црвелој техници има ведар дух, мада – као у цртежу „Чежња” – кроз њене странице провејава иње година које су прошле; нема сумње да је аутор свесно ишао на ефекат који оставља редуцирани колорит његове књиге. А тај ефекат буди у публици, оној старијој, многе успомене, док младима доноси информације и коментар о времену које је било давно пре пре него што су се неки од млађих рецепијената родили.

Дар да се црнобелим линијама у тушу наслика стварност или да се баца хуморно светло на збивања, чине ову књигу достојном пажње, јер се после искре подсмеха и духовитости почињемо да питамо о томе чему су се људи некада смејали. Легенда или текст карикатуре, код Мите Миленковића има једнаку важност као графичко решење мотива, тако да кроз архитектуру цртежа, ступамо на тло једне, изнад свега, ликовне фасцинације људским манама и врлинама.

Књигу је Миленковић посветио рано преминулом сину Милораду, свестан да је сам „кривац” за Милорадово повремено бављење цртежом, пошто је син наследио смисао за ликовну форму од оца. Доиста, верна овој комеморативној сврси, премда ведро и постојаног духа, књига Мите Миленковића као да жели да каже нешто о целовитом смислу уметности и, посебно, цртежа и хумора, који имају весело дејство, али и крепе човека да се коначно уозбиљи и суочи, ако је то потребно, са темом и трагиком живота.

Мита Миленковић и насловом књиге и њеном атмосфером, показује колико је енергије и људске памети потребно да се има здрав и исправан однос према животу, што ће рећи, једнако и према смрти; иронија или хумор само су средство да човека, по растућем степеновању, полако и

⁵²⁷ Срђан Марковић, рецензија, Мој црнобели свет, Лесковац 2004.

⁵²⁸ Драган Тасић, Димитрије Миленковић Мита, Мој црнобели свет, Помак, бр. 25/26, јануар – јун 2004, стр. 30.

нужно, карикатуриста и мајстор цртежа приведу достојанстеном и делотворном поимању зла, протканих повременим обасјавањима духа, који, код честитог човека, има неуништиву снагу.

Суочен са губитком свога првенца, који су многи знали као уљудног младића, пожељног пријатеља и мудру главу, Мита Миленковић црнину своје књиге посвећује баш свом Мићи, како је од миља био зван Митин син Милорад.

Неке врло декоративне и врло успеле вињете, са женским ликовима, Мита Миленковић је створио у часовима туге и осаме, да би превладао и зауздао бол губитка најближег и најдражег, и да би их штампао у билтену српско-француске Алијансе.

%

Као филолог по образовању, Димитрије Мита Миленковић у другом делу књиге износи пред читаоца ковчежић прикупљеног блага; његове хумореске, срезане и заокружене, делују као да их аутор није сам писао, већ да је попут Вука Караџића прикупљао умотворине студентског духа у Београду, које је касније штампао у београдском студентском листу „Студент”. Одиста, суочен са више него скромним условима студентског живота, јер се много шта од кућне удобности морало жртвовати због стицања образовања, Мита Миленковић је и у оно доба, које, као младост, захтева пуно тога што постоји једино у сновима, знао да се лишава, али је ипак веровао у људску доброту, што налази смисао и у сивој свакодневици оскудних времена.

Питање је, ако се окренемо историји нашег народа, када су и да ли су уопште била нека добра времена и које смо „златно доба” преживели, а да није тражило да се скупо плати тренутно побољшање прилика. Зато се Србима, изложеним суровим ветровима несклоне историје, хумор и јавио као спас и начело искупљења, под притиском збивања која никако да се среде и смире. Ако имамо једно, тада недостаје друго, а обе пожељне ствари не можемо одједном да добијемо. Одговор на такво стање ствари, као што је речено, Србима је одувек био хумор.

Мита Миленковић је, на тај начин, бранећи се од свог и општег српског удеса, окренуо страницу пошалице на књизи живота, у јединственом настојању да таму преобрази у светло. Само, Миленковић се шали достојанствено, и у особеном духу короте, ставља акценат на људско памћење и моћ предања, ту брану уништава и заборавља људска мука. После читања и разгледања ове књиге, осећамо се бољи, другачији, племенитији.

ЛАЗАР МИЛЕНКОВИЋ

I

Лазар Лари Миленковић живи и ради далеко од „лесковачке узавреле буке”, у Вучју, где је рођен 7. јула 1938. Тамо је исписивао највећи део своје животне биографије и ту, у том лепом крајолику југа Србије, написао своје најлепше песме. Награђиван и хваљен, али увек скроман, Миленковић заслужује да се о њему говори и пише као о добром песнику и приповедачу.

II

АМЕРИЧКЕ ПРИЧЕ - Синтагма која фигурира у поднаслову рукописа „Ко је убио Мери” (америчка прича) најбоље предочава врсту прозног исказа аутора Лазара Миленковића. На први поглед, сасвим необично за некога ко не само да није живео у Америци него ни у светским и нашим великим урбаним центрима, већ у малој, забитој јужносрбијанској варошици (Вучје). Међутим, ни Кар Мај, на пример, није никада боравио на Дивљем Западу или у гудирама Курдисана, нити, пак, Жил Верн на Месецу или 20.000 миља под морем, па нико не поставља питање аутентичности уметничког доживљаја њиховог прозног писца. Покушај Лазара Миленковића очит је омаж великој популарности америчке и, уз то, криминалистичке приче, са свим њиховим структурним обележјима.⁵²⁹

Прича у рукопису „Ко је убио Мери” подржавају у свему описе специфичних америчких услова живота и развијају се у координатама претпостављених америчких друштвених услова и психолошких мотивација. Таква тематско-мотивска основа најчешће служи као фон за фабуларну конструкцију приче са криминалистичким заплетом. „Ко је убио Мери” заправо је дело породично-трагичног привида реалности до којег се долази литерарним трагањем за идентитетом данас најмоћнијег континента. Миленковић то изводи у неколико праваца: у стилу и језику, у тематско-мотивским и идејним равнима и у карактеризацији ликова. Заправо, он у свим овим равнима опонаша прозни концепт америчких

⁵²⁹ Саша Хаџи Танчић, Америчке приче Ларија Миленковића, Освиг, бр. 20, новембар 1997, стр. 80-90. У том броју Освита објављене су следеће приче Л. Миленковића: Ко је убио Мери; Блиски сусрет и Реке надолазе.

писаца, а на плану обликовања жанр криминалистичке приче. У границама таквог концептуалног опредељења, Лазар Миленковић се користи опробаним механизмима у наративи и композицији (злочин, расположење, чињенице за истрагу, логична дедукција и, коначно, расплет). Међутим, аутор не иде даље од установљене фабуларне окоснице, претпостављене схеме, не мобилише хоризонте очекивања за исход једне дубље људске ситуације или судбине. Он уме да фабулу своје приче вешто заплете, али само тиме испуни сав њен уметнички смисао. Инсистирање на ритму језичке експресије води непрецизностима у извесним видовима стилизације.

(...) У тако стешњеним оквирима, Лазар Миленковић је, ипак, успео да истраје у свом приповедачком настојању и захваљујући природи ауторовог концепта рукопис „Ко је убио Мери” пре књиге објављује се једним делом у овој свесци „Освета”.

III

КО ЈЕ УБИО МЕРИ (*одломак*) - Мери је лежала дубоко под земљом на гробљу на крајњем југу Алабаме, градићу чије је име у овом случају сасвим безначајно. Јер, главно је: Ко је убио Мери? Мери, која је са непуних 25 година, и, чини се, сасвим недужно, ето, лежала мртва дубоко под земљом... И полиција, и болница, у којој су се лекари поштено и дуго борили да јој спасу живот, ставили су овај случај ад-акта.

Потпитање: Зашто се овакви и слични случајеви често олако стављају ад-акта? А, Мери је до последњег даха јасно испољавала жарку жељу да живи. Да живи... коме и зашто то није ишло у рачун? Ко је тај „болесник” коме се није „исплатило” да Мери буде срећна? , Да, „болесник”. Јер, смрт младе Мери, реално, ником живом није могла да донесе, ама, баш никакву корист. Није ни донела...

Мери је свом љубљеном Едгару оставила девојчицу Кетлин, од две, и још једну, Ен, од четири године. Биле су оне, одиста, златне. Али само онај који је остао са златном, здравом и нејаком девојчицом, а без њихове мајке, зна добро колико је тешко, колико болно!

Едгар, вероватно, сада то добро зна! Тек сада... И, вероватно, све ће боље знати. Оставила је Мери и свекрву Ели, која је већ годинама живела без мужа и без једне руке. Кад је син јединац, Едгар, саопштио да ће се ожени, када је пристигао за то, одрастао на муци, на мајчиној јединој руци, госпођа Ели је заплакала. Наравно, од среће. И плакала је она све док јој Мери није ушла у кућу. Сада је, наравно, плакала од несреће, јер јој је Мери изашла из куће. За њу је „изненадна” смрт снахе Мери био највећи губитак. И, сад, шта би то личило када бисмо рекли да за родитеље покојне Мери, њена смрт није значила ништа! И мајка Линда, и отац Џорџ, завијали су, нека опросте на изразу сви родитељи, завијали су као смртно рањене животиње. Родитељска љубав нема границе ни у животињама ни у људима.

ЉИЉАНА ТАКИЋ МИЛЕНКОВИЋ

I
Љиљана Такић Миленковић рођена је у Власотинцу од мајке Душанке Гргур из Подравске Слатине и оца Драгољуба Такића из Власотинца. У Власотинцу је завршила основну и Грађевинско-техничку школу. Студирала је у Нишу. Сада живи и ради у Лесковцу.

Пише песме, кратке хумористичке приче, а припремљен за штампу јој је роман „Развејане жетве“. Песме је објављивала у листовима и часописима „Глубочица између обала“, „Глубочица“, „Наше стварање“, „Наша реч“, „Лескотек“, „Комбинат“, „Јединство“, „Пионир“. Њена поезија читана је у емисијама радио Лесковца и на књижевним вечерима, као и на сусретима жена писаца Југославије 1989, 1990, 1991, 1992. и 1994. године. Члан је Удружења писаца Лесковца, КК Глубочица у Лесковцу и КК Росуља у Власотинцу.⁵³⁰

Љиљана Такић је објавила две збирке песама: *Птица љубави* (КК Глубочица, 1994), *С обе стране љубави* (КК Глубочица, 1996) и збирку прича „*Ту око нас*“ (КК Глубочица, 2001).

II
П**ТИЦА ЉУБАВИ** – Збирка песама „*Птица љубави*“ је лирски запис из богатог емотивног живота песникиње. У тежњи да се емотивно исказе, она трага за доживљајем истинске љубави, а пре свега за истином о себи и светом који је окружује. Тај интимни свет слика на особен начин, онако како га види непатворена особа, али без илузија да ће изменити било шта у њему што неће оставити ожиљке, али и са сазнањем да треба више неговати лепоту поетског доживљаја, па и онда када се то само наговештава. У збирци су најефикасније песме о љубавним прекупацијама проткане мисаоним искрицама, што појачава њихову вредност. Разноврсност мотива и тежња песникиње да се модерним поетским језиком најбоље може представити њен интимни песнички дозивљај наговештавају оригиналног песника.⁵³¹

⁵³⁰ Љиљана Такић Миленковић, *Птице љубави*, Књижевни клуб Глубочица. Лесковац 1994. и *Ту око нас*, КК Глубочица, Лесковац 2001.

⁵³¹ Оливера Шијачи, рецензија, „*Птица љубави*“, КК Глубочица Лесковац 1994.

Прва збирка радова „Птица љубави“, већ познате лесковачке песникиње, заслужује достојно уважавање. Без икакве сумње можемо рећи да је ретко наћи циклус љубавних песама са толико дирљивих, лирски уобличених тренутака.

Песма „Девојка“ по композицији и градацији емоција спада у антологијске радове. Она успешно повезује љубавно и описно да једно у друго утка и да тако појача интензитет својих осећања. То је видљиво и у два пролећа: „Лепо пролеће“ и „Пролећна издаја“. У њој нема романтичних суза, ни проклињања, ни раскидања са животом. Напротив, она из свих комуникација извлачи закључке. Иако као жена зна да „*робује себи и једној руци*“ („Стрепња“), не плаши се својих мисли и хтења. Тај неко изаћи ће „*са ликом мога бола*“ и доћи ће да васкрсне.

Поезија је њено хтење. Она живи да би мислила, откривала своја понирања и најзад преточила целу себе у емотивно, лирско, у стих, строфу, песму. У свим овим песмама, емоцију животне путености даје једноставно, смирено, личном енергијом без отуђења. Рефлексијама и сновиђењима повезује своју професионалност, људско према људима, домовини и пријатељима. Треба прихватити све лирске унутрашње формуле ове даровите песникиње.⁵³²

%

У најдубљем болу материнске љубави и бдења над болесним дететом да ће оздравити ниче крик стиха Љиљане Миленковић. Сублимација патњи у свом преизвору не лишвавају је и радости због постојања себе такве каква је и свог „*крвавог плода*“. Зато и најмањи бисер стиха ове поезије делује као обелиск у снази љубави према детету, човеку и свету. И у бесмислу пронаћи смисао, чисто и коштуњаво, доиста је подвиг. То, изгледа, још само може песник. Љиљана Миленковић искрено, надамне искрено, испреда своје снове батргања и узлете из најдубљих тмина трошности што чини човеков свет.

Љубав је имератив ове поезије. Углавном љубав која се прижељкује, која се сања и ретко доживи или се никада не доживи. Утолико је страснија нада да ће љубав и срећа ипак доћи. Њена болесна девојчица је заправо метафора несавршености и човека, и света, и живота. Нада да ће бити боље и лепше простор је у коме се одвија ова поезија у којој, упркос свему има нежне чулности, природне жеље и радости. И што је најлепше, нема резигнације, и проклињања судбине.

И најмања радост доживљава се као огроман добитак и дар. Напор да се сачини поезија из оваквих димензија и живот осмисли треба подупрти и поздравити.⁵³³

---

⁵³² Станко Ђорђевић, из рецензије, „Птица љубави“, КК Глубочица Лесковац 1994.

⁵³³ Др Даринка Вучинић, рецензија, „Птица љубави“, КК Глубочица Лесковац 1994. *Напомена:* Љиљана Такић Миленковић организује сваке године, у дворишту своје куће у Власотинцу, сусрете песника. Многима су управо та дружења била повод да напишу неку песму или причу. *Напомена:* Избор песама Љиљане Такић Миленковић у посебном делу ове књиге

СТАНКО МИЉКОВИЋ

И Станко (Радован) Миљковић рођен је 28. маја 1948. године у Великом Војловцу, општина Лебане. Завршио је студије књижевности на Филолошком факултету у Београду. Новинар је лесковачког недељника „Наша реч”. Објавио је до сада збирку кратких прича „Рашки сликар”, зборник есејистичких текстова „Затиси у времену”, романе „Тумач сопственог сећања”⁵³⁴ и „Опсада”. У припреми је роман Небеска чакаоница. Живи у Великом Војловцу на баштини својих предака.⁵³⁵

Његови преци доселили су се из околине Пећи и формирали Велико Војловце 1931. године. До катарзе је поносан на дивне претке који су на сабљи и бајонету стекли Српску земљу, али је и до непробола несрећан што баштина предака није на најбољи начин очувана и што се српски национални корпус урушава... Каје се што је студирао и сматра да би себе као човека далеко боље остварио да се бавио занатом предака – земљорадњом. То је, тврди он, још једини частан посао на свету.

Радио је кратко у просвети (у Неготину), потом као новинар Радио Лесковца. Два пута је освајао награде на књижевним конкурсима Наше речи. Члан је искључиво лесковачке Народне библиотеке и члан Удружења писаца општине Лесковац.⁵³⁶

%

Прерано је умро Станко Миљковић (1948 – 2010), новинар, публициста и писац наше средине, поштовани саговорник и сапутник, био је пре свега велики читалац. Читао је опсежно, организовано, студиозно и аналитички, али и сасвим опуштено и информативно.

(...) Са уверењем да су прошлост и традиција једног народа и критеријум његовог духа, пропутовао је више европских земаља међу којима Енглеску и Француску, ношен жељом за сазнањем о положају Србије и српског народа у свету. Као радознали новинар и путник, посетио је за живота Лондон, Бедфорд и Париз где се у првом реду интересовао за живот припадника српске дијаспоре у овим земљама. Свој први сусрет са Лондоном, на пример, Станко Миљковић је према свом казивању, доживео као „занимљив пејзаж давно потонуле галије која је неким чудом

⁵³⁴ О овом роману Ст. Миљковића писао је Д. Тасић (Завичајни круг и српске теме, Филекс, Лесковац 2006, стр. 18-21)

⁵³⁵ С. Миљковић, Тумач сопственог сећања и Опсада, Филекс, Лесковац 2004.

⁵³⁶ Лексикон радова лесковачких писаца, стр. 77.

изронила на светло дана из које је измилио неки шарени свет у коме нико нико ни на кога не личи“. Свим својим бићем, као човек „наше горе лист“, припадао је менталном амбијенту Сремчеве „Ивкове славе“ из које се ори враголаста музика пуног живота и хумора. Са поносом је истицао да је своју прву „врлетну“ читанку изучио из књиге професора Радмила Димитријевића и Димитрија Вученова, „која га је увела у свет литературе, али и много више од тога.“⁵³⁷

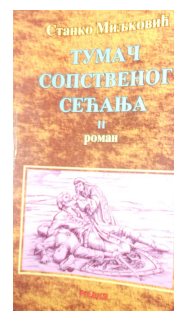
%

Миљковић зна да беседи, да приповеда. Његов стил казивања је од „једноставности до врхунског мудровања“. Одличан зналац српске литературе, али и светске књижевности, Миљковић посебно одушевљава познавањем – историје. Због тога у његовим романима и есејима има много занимљивим, мање познатих података, о нашој ближој и даљој прошлости, о Лесковцу, његом људима и минулим временима. Поједине његове репортаже и записи, објављени у „Нашој речи“, као и бројни прикази у српској периодици, употпуњују слику о овом значајном лесковачком есејисти, романописцу, професору и новинару.

Из ставова које је Миљковић изнео у приказима лесковачке књижевне сцене и периодике, јасно се може закључити да поштује овдашње ствараоце, а да је неколико песника и књижевника тзв. старије генерације посебно издвајао, јер их је сматрао правим, истинским писцима.

II

ТУМАЧ СОПСТВЕНОГ СЕЋАЊА - „Буђење је било споро и болно. Осећао сам негде жишку живота у себи, али тај осећај се није могао дефинисати. Био сам у некаквом мраку који ме плашио.“ Уводне реченице, другог дела романа „Тумач сопственог сећања“, на готово афористички начин, дефинише суштину стања српског народа, од почетка деведесетих година прошлог века до данас.⁵³⁸

Српски народ се споро и болно будио, осећајући у себи жишку живота, коју није могао да дефинише до краја, наставши се у мраку који га није само плашио, него и слудео до неслућених граница. Станко Миљковић наставља да прати судбину свог главног јунака Новице Живковића, кроз причу Милоша Вучића, доктора историјских наука, кроз страшни и крвави лавиринт, саздан од живота, света, историје.

⁵³⁷ Светомир Николић, новинар, „Занимљив и плодан писац (О Станку Миљковићу 1948 – 2010), Помак бр. 53/54, јануар – јун 2011, стр.19.

⁵³⁸ Светолик Станковић, О путевима и беспућима, илузијама и заблудама, приказ романа Тумач сопственог сећања, Филекс, Лесковац 2005, Помак, бр. 31-32, јул-децембар 2005, стр. 30.

Прошлост и садашњост стално се смењују, најчешће на великом фронту историје и страдања српског народа. О будућности се не говори много, а ако се и прозбори која реч, најчешће је непотпуна, маглопита, нејасна.

Један Енглеz је, са висине познатог енглеског цинизма и хладне осорности моћних, рекао да „мали народи немају права на илузије и националне емоције”. И ту почињу недаће главног јунака књиге о којој говоримо, а и васколиког српског народа.

Ликови Новице Живковића и Милоша Вучића су парадигматични ликови Србије, али онакви каквих их аутор романа хоће да види.

Ако ликови, попут Новице Живковића још и постоје, што се у последњим ратовима показало, лик Милоша Вучића, доктора историјских наука, врсног интелектуалца и националисте, у најбољем смислу те речи, бојимо се, у српском народу, скоро да више и не постоји.

Докази за ову тврдњу, нажалост, има на претек. Највећи број интелектуалаца у Србији, поготово оних који се крећу у београдском „кругу двојке”, у силној жељи да се допадне свету, не смеју ни да кажу да су Срби. Окупљени у разне НВО и покрете, лију крокодилске сузе са свима, бесомучно плујући по српском народу. За њих постоје само жртве других, оних који су бесомучно уништавали све што је српско. Жртве српског народа их не интересују. Тај оркестрирани хор би морао да се згади сваком иоле поштенем човеку, Србима поготово.

Јунаци Миљковићевих романа су велики српски националисти, које силно боле „све ране њиховог рода”. Они би да исправе све неправде историје и светских моћника, али и да наплате историјске дугове из ближе и даље прошлости. Али како? Јуначки, епски, онако како су њихови преци радили на Церу, Сувору, Кајмакчалану.

(...) Антејска везаност Миљковићевих јунака за српску земљу, његово упорно настојање да Србима означи српску земљу као њихову највећу светињу, да српску традицију и културу врати у свет сваког Србина, повремено прелази у патетику, али у такву патетику од које не треба бежати. Напротив, треба је неговати, подстицати, јер је то један од путева којим ће се Србија вратити себи. Станко Миљковић чини то као ретко ко у Србији и због тога му треба одати дужно поштовање. Ово истичемо без икаквог зазора и страха од евентуалне погрешне процене.

Роман Станка Миљковића „Тумач сопственог сећања” припада оној књижевној структури која никог не оставља равнодушним, јер се чита у једном даху. По начину писања, овај роман улази у сам врх модерне српске литературе. Та оцена неког може да збуни, поготово када се ради о роману - првенцу иначе познатог лесковачког новинара, који је већ објавио две књиге – записе и приче и освојио више награда на анонимним књижевним конкурсима.⁵³⁹

---

⁵³⁹ Приказ Д. Коцића објављен у Културном додатку Политике, јуна 2004. године под насловом „Узбудљива прича из времена туге” и поднасловом: „Станко Миљковић – Тумач сопственог сећања”, роман, Филекс, Лесковац 2004.

(...) У Миљковићевом роману има од свега што живот чини тако узбудљивим и неизвесним. Искрено, са много љубави, описани су косовско-метохијски дани Вучићеве породице из Дечана, страдање Срба и понашање власти што доводи до трагичних догађаја. Слична судбина обележава и живот породице Живковић, а епилог – страдање Николе Живковића, који је, иако прави геније, већ у студентским данима имао много видљивих, али и доста непријатеља скрајнутих у неку сенку из које сваког тренутка прете да ће појурити као неман.

Други ток приче су љубавне драме. На уверљив начин описане су прве љубави и велика разочарања. Млади, пуни животне енергије и изазова, волели су се готово свуда, па чак и на гробљу! Нестварна слика наше стварности. Док је велика Николина љубав Цеца (уз много пролазних авантура), млади Вучић се најпре заљубљује у своју школску другарицу Душанку, потом у младу Земунку, пуковникову жену Живкицу, Дубровчанку Ксенију и, коначно, Милену, због које одлази у Канаду.

У роману је, могло би се казати, на потресан начин описан трнаестогодишњи пут младог Милоша Вучића. У Београду упознаје „галерију ликова”, али на њега најснажнији утисак оставља Новица Живковић, који је био најбољи студент историје и француског језика („Видело се да је то момак рођен за вођу”). Он, тај Живковић, који је постао професор француског језика (а последњи испит у јуну на Катедри за историју није дао, јер је хео да остане у Београду), научио је Вучића: „Историја је најизазовнија наука, зато што је препуна лажи, тим пре што је пишу победници.” Многе прелепе жене биле су кобне и за Вучића и Живковића. На мору, Новица упознаје Цецу која га је пољубила („Сем тог пољупца ништа друго не признајем у животу” – говорио је Новица, док су је касније годинама тражили и једне зимске вечери нису случајно пронашли). Тада започиње једна страсна љубав која се на крају завршава – раскидом. У животу Милоша Вучића неизбрисив траг оставила је Ксенија Дунат Прибишић, из Дубровника, коју је упознао у Београду, где је студирала на Вишој медицинској школи. Први пут су се волели на Новом гробљу: „Ноћ је била полупијана, мирисале су руже, мирисало је небо. Љубили смо се на сваком кораку”. Тога дана, касније је Милош Вучић дознао, Шиптари су му убили оца Радоја („Убише га душмани и то с леђа”). Ксенија, кад је дознала за Милошеву трагедију, дошла је у Дечане. („Све је било као сан, као занос. Дуго сам седео поред кревета, посматрао је онако уснулу и нестварну. Мирисала је ноћ. И на дуње испод прозора и на њено море.”) Ипак, по наговору родитеља, Ксенија се удаје у родном Дубровнику за доктора запосленог у тамошњем Медицинском центру! („То је девојка која се, док смо се волели, три пута дневно купала”).

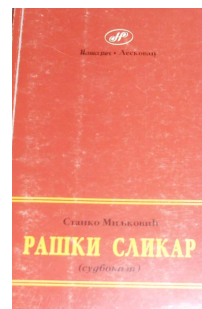
Милошев деда Вучета умире са гулама на грудима, а комшије Шиптари, после већања, саопштавају Милошу да има „бесу”. Тих дана на Новом гробљу Милош упознаје Наталију Арсенијевић, снаху четничког капетана Војислава Арсенијевића, чији је гроб повремено посећивао.

Истога дана када је Милош постао професор историје, 24. јуна, умрла је Наталија Арсенијевић. По њеној последњој жељи, комплетно богато наследство требало је да припадне унуци Милени и Милошу Вучићу, али под условом да – склопе брак! У противном све дарује Српској православној цркви! Како се нису никада познавали, Милена и Милош на суду одбише тај предлог. („Слушајте ви млади глупави људи! Направите фиктивни брак, продајте кућу, поделите паре, па се после разведите и свако на своју страну” – саветовао их је адвокат). После много писама које је Милена слала из Канаде, нежних речи, па и бројних телефонских разговора, они склапају брак – Милош одлази у Канаду! На дан пред венчање долази и Новица и свима се представља новим именом Радиша Јовановић. („Изнадих се кад стиже поклон и од Краснићија, лепо упакован. Унутра млин за кафу ручне израде. За њега везан велики дукат.”)

III

РАШКИ СЛИКАР (СУДБОКАЗИ) – Негде на средини између репортаже и приче, што ће рећи документа и легенде, ови текстови или записи новинара Станка Миљковића веома су привлачно и читљиво штиво. Новинар, дакле аутор који зна вредности документа и података, у овим текстовима прилази као приврженик литературе коме су јасне и драге чари литерарног преобликовања грађе. Тако се добио спој стварносне прозе, засноване на податку, све једно да ли верификованом као истинитом, и мита или легенди који имају привлачну чар тајанствености, двосмислености и литерарног казивања које често својом симболиком казује нешто више и стварније о животу него сам истинити податак. Станко Миљковић копа по историјским записима, слуша приче старих људи, као и оних који су доживели несвакидашње судбине, путује и посматра и од свег тог материјала покушава да изгради причу која је, као што рекох, по свом облику репортажа а у својој суштини прича.

(...) Уобличени у књигу, текстови Станка Миљковића чине целину која делује на осећања и производи ефекте које читалац увек има када се сусретне са талентовано писаним штивом и искреним напором да се саопште аутентични доживљаји помало мистичног човековог света.

Најзад, читалац овде нема потребу да се пита да ли је ово прича или репортажа. Он једноставно са радозналешћу чита оно што му писац нуди као своје виђење једног посебног света.⁵⁴⁰

%

Књига Станка Миљковића „Рашки сликар“ по многим својим одликама потврђује један неспорни списатељски таленат са јужних обода Србије.

⁵⁴⁰ Николај Тимченко, рецензија, „Рашки сликар (судбокази)“, Наша реч Лесковац 1998, стр. 114.

Жанровски, то је срећна синтеза профилиране журналистике, путописа, строго селективне мемоарске прозе и историографског начина мишљења. Књижевнички дар овде моћно наткриљује разуђену делту, на први поглед, тешко помирљивих прозних формација које су увелико савладали умеће казивања. Већ својом првом књигом Миљковић је уверљиво потврдио да је писац који уме да каже битно, чини он то надахнуто и сугестивно, са ретким умећем да читаоца наведе на умну запитаност и учини га са ствараоцем својих приповести, у којима се одгонетају фундаменталне тајне света и живота. У овим кратким прозама суверено доминира дух јужносрбијанског поднебља: темперамент, лирски страствено узбудљив, у коме се преплићу словенско-паганска еруптивна снага, готово дионизијски разобручена, али, ипак, опасана хришћанским благим мазохизмом и једноставношћу.

И када говори о савремености и почесто худој судбини својих јунака, Миљковић стално има на уму њихову историју као судбину, која је важан фактор предестинације њихових животних путева и странпутица. Арома далеких минулих времена која се осећа у овим судбоказима основна је психолошка матрица из које су израсли пишћеви јунаци: робусни, често неподношљиво сирови и сурови, али увек узвишено трагични јер свако од њих има свој магични животни круг и у њему чудесан хералички знак. Колико су Миљковићеви јунаци стварносни толико су и поетофантастични и под његовим пером постају уметничко дело, уверљиво индивидуализовано и психолошки прецизно мотивисано.

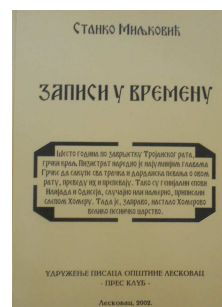
У фокусу стваралачке пажње Станка Миљковића налазе се хероји чудних, кат-кад мистериозних живних путева који храбро опробавају разгранату ружу ветрова живота и гордо одлазе у смрт, пркосећи усуду и спољашњим менама времена и нарави. То је добро уочљиво нарочито у причама „*Балада о Доли Гардовић*“, „*Коледарски гроб*“, „*Пољубац Симон Сињоре*“ и трагипоетичној причи о јединственој јужносрбијанској Пенелопи, са једноставним насловом „*Српкиња*“.

Миљковићева прича „*Рашки сликар*“, са свим одликама антологијског прозног остварења, снажне је драматичне тензије у којој доминира богато чвориште историјско-карактерног усуда. Рат, издајство, јаничарска магична везаност за родну груду, несвесна едиповска драма и трагично самоубиство као логичан увир грандиозне ефективне силе. Силан јунак и зулумћар, јаничар Ибрахим-паша, роби свој народ, али, на крају немоћно пада под удар злохуде судбине и страшне истине јер од моћи империје моћније је рука кратких земаљских дана. У овој, као и у поменутих причама, Миљковић је себе потврдио као писца од специфичног нерва за медитативнолирску прозу, са изразитим контеплативним пасажима који умногоме обогаћују његов стваралачки поступак. Општи поглед на књигу „*Рашки сликар*“ води закључку да је реч о већ изграђеном приповедачу, од не малог казивачког умећа и убеђује да је Станко Миљковић озбиљан књижевни таленат с југа Србије који има шта да каже и чини то с

примерном дозом имагинације и сугестивности. Међу ствараоцима овога поднебља Миљковић је утрђен и препознатљив глас и писац на кога ће, надамо се, српска књижевна критика да обрати адекватну пажњу.⁵⁴¹

IV

ЗАПИСИ У ВРЕМЕНУ – Станко Радована и Косаре Миљковић (1948) публициста је и књижевни стваралац са већ изграђеним именом. Он није прегалац кога прате једностраност и ограниченост на једну воду, већ стваралац који се огласио на више поља: свагдашњи живот, национална историја, лојална књижевна производња, литерарно стваралаштво. Управо његова најновија књига изразитог наслова – *Записи у времену* – потврда је његове интелектуалне радозналости.⁵⁴²

%

Миљковић, кога је морила жеља, племенита у сновима, да дело што пре штампа, сачинио је књигу од властитих текстова који се поглавито тичу српске историје, данашње књижевне и делом позоришне критике, књижевних записа и приказа. Држећи до тековина прошлих времена, трагова предака и претходника, аутор се овде занима за имена као што су цар Јустинијан и Растко Немањић, затим за трајање града Лесковца, за порекло светиња и необичних лесковачких локалитета. У члнку о лесковачким писцима од 1977. до данас, оцењује писце објективно, тражи у њиховом делу оно што је боље, избегавајући да аутора затекне у погрешном кораку. По њему, у питању су солидни књижевни уметници, без много локалне боје и јачине у сликању.

%

Миљковић је аутор коме не оскудева скромност и природност праве страсти и који теми приступа са занимањем и дубоким поштовањем. У, рекло би се, синовској привржености својој родној грудии својим прецима, неретко, самодопадно загладан у своју нацију, он се занима за ближу и даљу прошлост. Историја је област која га интригира, има се утисак, заокупља и мучи. Суочен са стварима које спадају у рационални забран и подлежу провери које знају само за факат, документ и цифру, за историју, дакле, чије је право и последње мерило истина, Миљковић заступа ставове који не изгледају изговорени узгред и у пролазу. Новинарским језиком речено, на његовом дневном реду је чисто историјски факат о коме се мало зна и о чему се мало може пронаћи у књигама. Сви судови су крхки и подложни ревизији. И Миљковићеве

⁵⁴¹ Јовица Стојановић, компетна рецензија, „Станко Миљковић: Рашки сликар“, Станко Миљковић, „Рашки сликар (судбокази)“, Наша реч Лесковац 1998, стр. 115-116.

⁵⁴² Тихомир Петровић, Белези (новински приказ), Станко Миљковић, Записи у времену, Удружење писаца и Прес клуб, Лесковац 2002, Наша реч, 14.мар 2003, стр. 15.

претпоставке о селу Смрече, Момином камену, о пореклу манастира Војловице код Панчева, посебно истине о Словенима, али и пореклу цара Јустинијана, свакако су тачне у најгрубљим цртама и, зацело, исправне у оквиру својих граница. И када се учини да у његовим текстовима има смелих судова, трепериво изречених слутњи (проистеклих из онога што је од раније знано и што је за сврхе конкретног рада покупио), читалац је у искушењу да сам потпише такво схватање, у сваком случају, он га не може одбацити у целини.

Читалац, имајући у виду одређене наслове, слуги да аутор Записа воли своју земљу, као што се воли мати, те је за своју родну грудну готов жрвовати себе и своја себична задовољства. Аутор верује у добру звезду свога народа, у његову сјајну будућност која тек што није гранула.

%

Станко Миљковић, било да говори о књижевности или историји, о стварним или нестварним темама, чињенице не литерализује, не релативизује и не заталасава. Пише критички оштроумно, реторски уверљиво и пажљиво изнијансираном фразом. Ствара књижевном пажљивошћу, реченицом која не запиње, тако да свака реч стоји на своме месту. У потврди својих теза или ставова писаца које заступа Миљковић није сув писац и од оних који вас не поштеде ниједног детаља своје приче, ма како он био ситан и небитан. Јер он не пише под морањем и под притиском књига, већ из својих унутрашњих потреба, неотклоњивим као кажаљ. Записи у времену, писани и објављени као текстови у метежним временима, у часу многих запитаности, несигурности и транзиције, од дела су неоспорне вредности. Писана искрено, Миљковићева књига је по многим својим ознакама белег свога времена. Управо њен документарни и књижевнокритички домашај даје јој видно место у поретку наше завичајне вредности и препоручује за читање.⁵⁴³

V

РОМАНИ СТАНКА МИЉКОВИЋА - Романи Станка Миљковића „Тумач сопственог сећања” и „Опсада” обезбедили су онај други елемент уз који књижевно дело једино може да постоји за читалачку публику. Сигурно је једно, а то је довољно, да се књиге читају, а судови о њима су, свакако, различити, од негирања овакве прозе, до оних који ће је препоручити као вредне пажње.⁵⁴⁴

%

Говорећи о значају романа Р. Барт примећује: „Неки људи као да прижељкују такст који је потпуно модеран и сасвим нечитак, текст без сенке, одсечен од владајуће идеологије, али то би био текст без плодности, без продуктивности, у ствари јалов текст из којег ништа не би проистекло.

⁵⁴³ Тихомир Петровић, Белези (приказ књиге Станка Миљковића Записи у времену), Наша реч, 14. март 2003, стр. 15.

⁵⁴⁴ Д. Ђорђевић, Два Станкова романа, Помак, март – децембар 2006, бр. 34 - 36, стр. 40.

И обратно, читљив или традиционалан текст не може а да не постане стерилан, да буде сасвим предсказљив и на први поглед схватљив”.

Роман „Тумач сопственог сећања” је некако и класичан и модеран. Модеран је по томе што један од главних јунака, Милош Вучић, носи радњу, а она често тече мимо њега. Вучић прича о догађајима, учествује у њима, јесте главни лик, и није. Главни су сви епизодни ликови, а њих је на десетине, јер сваки је за неко време присутан и од њега зависи догађај. И тако се обрачунавају са самим собом и непостојећим саговорником: онда је то покрет да се учини нешто човечно, да се неко заштити, расветли истина и ослободе сећања.

%

Према структури Миљковићевог романа наслеђује у приповедачкој техници много од традиционалног романа, али по обради ликова, према стварности и односа човекове свести према проблемима егзистенције, роман задобије елементе модерне прозе.

Миљковићев поступак описивања је дедуктиван: од општих опажања иде према духу својих ликова. Наративни ток одликује се не тако наглим хронолошким скоковима и просторним премештањима. Миљковићев текст је бујан, он поседује моћ брзих захвата и промена драмских ситуација. Његово надахнуће се рађа у наглим скоковима. Линеарност приповедања на почетку и на крају романа повремено се разбија дијалогом, сећањем прошлих и садашњих радњи. Излагање појединих збивања, ситуација и призора су врло често хомогена и комуникативна. Понекад је језик сведен само на меру сугестивног саопштавања. Ако се задржимо на дикцији ликова, приметимо да се оне међусобно разликују, да на један начин говори мајка, на други отац, на трећи син. Такође, примећујемо да наведени јунаци говоре о ономе што им најприродније одговара.

%

У роману „Опсада”, Миљковић се враћа историјској прошлости. И треба одмах рећи, чини то успешно. Миљковић успева оно што је у овој књижевној врсти (историјски роман) најтеже: успоставити прави однос, литерарно најпродуктивнију равнотежу између аутентичних историјских чињеница и њихове уметничке „надградње”. „Опсада” залази у прошла времена ослушкујући њихов јек који увек и свуда стоји притајен, који обитава као доказ бескрајних духовних димензија једног народа. У својој бити, Миљковић је са јасним уобличеним искуством, примереним знањем, несебично приклоњен традицији и коренима. Међутим, овде су појединачне судбине у првом плану а историја у другом. Он није од оних писаца код којих крупни историјски догађаји, велике теме и важне идеје времена заклањају животе конкретних људи. То не значи да се у „Опсади” не покрећу значајна питања историје, националне егзистенције и људског живота уопште. Напротив. Само што овај писац зна да је у

уметности најкраћи пут да се до овог питања доспе, пут од појединачног ка општем.

%

Кроз поступке једних и судбине других историјских и псеудо историјских личности, читаоцу се сугеришу истине трајнијег значаја. Једна од таквих је да је човек, готово увек, жртва историје. Историја је непрекинути след разноврсних обмана и лажи. Он овде извлачи оно што у себи укључује сукоб супротних сила, јер живот извире управо из те сукобљености добра и зла, лепог и ружног, истинитог и лажног. Он, дакле, денуцира и демитологизује (националну) историју. Но, за аутора „Опсаде” пакао нису други, човек је жртва властите, противуречне и несавршене природе. Корене историјског и сваког другог зла треба тражити у биолошкој, психолошкој и антрополошкој равни. Станко Миљковић је способан да оживи овакву атмосферу минулих времена.

%

Но, ако је „Тумач сопственог сећања” ипак остао испод нивоа „Опсаде”, чини се да главни разлог треба тражити у избору приповедачког поступка који је одредио композицију и утицај на начин обликовања ликова у роману. Приповедање у роману „Тумач сопственог сећања” одвија се по систему концентричних кругова и нема вертикалног, узлазног развоја радње. Избор таквог статистичког (уместо динамичног) начина приповедања (не мора у литерарном смислу да значи ништа лоше), Миљковићево казивање иде у ширину уместо у дубину, уводе се нови ликови, епизоде и детаљи који се понекад чине недовољно мотивисани (произвољни) и не баш сасвим интересантни. Услед проширивања опсега приповедања, писцу је ускраћена могућност да неке добро постављене ликове пуније, свестраније осветли, до краја обликује и тако им обезбеди још снажније место у причи. Зато се, на пример, десило да однос између Новице Живковића, главног јунака овог романа и представника комунистичког режима, пуковника Ландеке, уместо да постане доминантан мотив, остаје недовољно развијена епизода. Хијерархизација ликова и мотива онемогућена је, дакле, недостатком једног снажнијег, доминирајућег фабулативног тока, па је „Тумач сопственог сећања”, у неку руку, књига у којој су делови уметнички смелији од целине.⁵⁴⁵

---

⁵⁴⁵ Дејан Ђорђевић, професор књижевности, један је од оснивач КК Дервен у Грделици.

ЗОРИЦА МИТИЋ

I

Зорица Митић је рођена у Лесковцу где је похађала основни и средњу школу. Завршила књижевност на Вишој педагошкој школи, радила у Народној библиотеци „Радоје Домановић” у Лесковцу, а сада је пензионер. Објављивала је у заједничкој збирци: „Глубочица између обала”, у „Нашој речи” и „Нашем стварању”. Објавила: „Женске приче”, „Узлетимо с ветровима” и „Женски разговори”. Зорица Митић је добитник више друштвених признања. Између осталог, као библиотекар два пута добила награду Друштва библиотекара и Већа Савеза синдиката, док је за друштвени рад и литерарно стваралаштво добила Октобарску награду града Лесковца.⁵⁴⁶

II

ЖЕНСКА КАЗИВАЊА - И трећа књига (прва носи наслов „Женске приче”, 1994, друга је објављена под насловом „Женски разговори”, 1997) највероватнијих догађаја са периферије града Лесковца, и прича комшика, потврђује склоност писца Зорице Митић да обогати новим женским ликовима своја епска казивања.

(...) У сокаку се сваки догађај кад-тад обелодани и препричава. У солитеру се никада неће тачно дознати неки догађај уколико га штампа не опише или ако не дође у судске списе. „Култура” станара не дозвољава да се комшике распитују за интимне догађаје. Само поједине трачаре би могле да причају: ко улази, куда одлази, на која врата највише улазе! Зашто то? Зашто оно? Али, то ће бити шапутање. Двадесет и пет комшика из Дркине врбе, Рупе, Кајсине мале и Подврца или ће отићи код комшике или ће позвати комшику и почеће прича, разго вор, казивање неке истине. Ниједна прича није аргументима анулирана. То значи да су сва казивања реална.⁵⁴⁷

⁵⁴⁶ Подаци преузети из књиге З. Митић, Женска казивања, КК Глубочица, Лесковац 2000. *Напомена:* Уз рецензију С. Ђорђевића, стоје две напомене. Прва мр Слободана Младеновића: Сагласан сам са рецензијом професора Станка Ђорђевића и, друга, проф. др Николе Цветковића: На основу мог увида у рукопис и на основу позитивних рецензија Станка Ђорђевића и мр Слободана А. Младеновића, предлажем да рукопис буде објављен. У књизи је објављено 25 прича под следећим насловима: Комшика Гина прича, Комшика Ратка прича, Комшика Љуба прича, Комшика Ташана прича, Комшика Лепша прича, Комшика Живка прича, Комшика Рада прича, Комшика Јуца прича, Комшика Ружа прича, Комшика Милка прича, Комшика Ђурђевка прича, Комшика Лепка прича, Комшика Јелка прича, Комшика Мица прича, Комшика Станче прича, Комшика Дана прича, Комшика Олга прича, Комшика Божика прича, Комшика Станка прича, Комшика Роса прича, Комшика Сика прича, Комшика Стана прича, Комшика Дика прича, Комшика Васка прича и Комшика Дарка прича.

⁵⁴⁷ С. Ђорђевић, Женска казивања, рецензија, Женска казивања, КК Глубочица, Лесковац 2000, стр.7.

III

КОМШИКА ДАРКА ПРИЧА - Пладне смте што је прошло, а жене се сабрале у Мицину авлију. Она јес да има убаву башчу, пуну сс цвеће, и да тој цвеће убаво мирише, али што је много, много је. Почесто се куда њума сабирав. Верујем да ву свекрва пребацује за тој сабирање комшике. Не смо за сабирање, него и за галаму, а и за кафу што гим вари. А кд седив пред капију ретко која тд вари кафу. Оне јес да се смањујев, али на Дику тј трошак почесто пада.⁵⁴⁸

Отодо и ја. Понесо печене семке на које се оне обрадоваше. Обрадова ше се онеј које имав зуби, па може да ги грицкав и да се забављав, а онеј које немав зуби оне ги па лупив. Такој гим донесо занимацију, да немав секирацију, или да гу заборавив секирацију коју имав. И ево које чу там:

„Комшика Живка се одава, а има две године како је удовица, а и ћерку одава сс коју седи. Оне се такој договориле да се одав у исто време, како не би једна остала само у кућу.”

И такој и било. Уговорили венчање за Живку за петнајест дна, а за ћерку Винку за два месеца, јер су пости за Велигден и нема за тој време венчање.

Прошло мало време и седеле су такој и причале од свашта, а највише од њино одавање. Живка ће на ћерку рекне: „Днс торник, па среда, па четвртак, па петак, па субота, па тек недеља кд треба да се одам за Жику. Много дна требав да прођев.”

А ћерка на њу: „Мајке, мајке, твоји пет дна за час ће прођев, а моји много дна, има много да чекам, а и Станко може за тој време да се предомисли.”

А Живка тешила ћерку: „Ћерко, не се секирај, дн по дн ете га Ђурђевдан, а моје је чекање дугачко.”

Дарка наставила да се смеје сс комшике, што се журило на Живку да пређе куде Жику што пре. Много ву било пет дна да чека, а на ћерку много повише неје много она сматра. Понављала Дарка: „Дн по дн и ете га Ђурђевдан.”

---

⁵⁴⁸ Зорица Митић, Женска казивања, КК Глубочица, Лесковац 2000, стр. 62. *Напомена:* Зорица Митић цео радни век провела је у Народној библиотеци у Лесковцу, где је радила као виши књижник. Била је члан Књижевне омладине, а члан је Књижевног клуба "Глубочица" од оснивања. Добитник је Октобарске награде града Лесковца. Радове је објављивала у заједничким збиракама и стручним часописима: "Глубочица између обала", "Наше стварање", "Наша реч", "Библиотекар" и "Заједница матичних библиотека". Учествовала на "Сусретима жена писаца Југославије" 1989. и 1990. године. Објавила је: "Узлетимо са ветровима", збирка песама, 1994. године, "Женске приче", 1994. године, "Женски разговори", 1997. године, "Женске приче", допуњено издање 1998. године, "Женска казивања", 2000. године (подаци преузети са званичног сајта Народне библиотеке „Радое Домановић“ у Лесковцу)

ВОЈИН МИТРОВИЋ

И навршила се трећа година од смрти песника и писца Војина Воје Митровића (1942 – 2008). На дан 8. марта 2008. године престало је да куца племенито и песничко срце. Умро је познати човек и песник. Град на Ветрници остао је без једног реномираног ствараоца у култури. Иза њега остали су песнички и литерарни белези.⁵⁴⁹

Војин Митровић је рођен 24. фебруара 1942. године у Урошевцу, у патријархалној породици, оца Јована и мајке Босилке (из познате породице Одовић, код манастира св. Василије Острошки). У породици је стекао солидно васпитање. И није чудо што је читавог живота зрачио као човек, кога су красиле најлепше људске врлине.

(...) Митровић је основну школу и гимназију завршио у Лесковцу и био је ђак генерације. После завршене гимназије Војо је на Београдском универзитету студирао архитектур, филозофију, књижевност и политичке науке. И поред тога што је био успешан студент, нажалост, студије није завршио. Посустао је као упоран планинар који се успење до самог врха планине и одустане да крочи на сам врх! Природну интелигенцију искористио је за свестрано образовање, па је зрачио у друштву као „енциклопедиста“. Као студент свирао је у оркестру Ватрогасног друштва Лесковца до 1968. године. После студија радио је у Општинском комитету СКС Лесковац, све до пензионисања и био руководиоца стручне службе. Војин је рано заорао књижевну бразду. Још као гимназијалац писао је песме и приче. Радове је објављивао у „Нашој речи“, „Трибини младих“, „Трагу“, у којима је био члан редакције. Бавио се и новијанством. Такође је био потпредседник КПЗ Србије и КПЗ Лесковац, затим члан КК Глубочица и Удружења писаца Лесковца. Учесник је многих културних манифестација и песничких сусрета.

Но, оно што је највредније што остаје да се памти су његове песме, приче и записи. Памтиће га лесковачки писци и песници, школски другови, пријатељи и наша средина као скромног, поштеног, искреног и талентованог песника.⁵⁵⁰

⁵⁴⁹ Добросав Ж. Туровић, „Војин Ј. Митровић“, Помак, бр. 51/52, јул – децембар 2010, стр. 22. Напомена: Преносимо комплетан прилог објављен у рубрици „Сећања“.

⁵⁵⁰ Исто, Помак, стр. 22.

II

ОЗБИРЦИ „СТОЈБИНЕ“ - Поезија лесковачког песника Војина Митровића по свим карактеристикама припада самом врху завичајног стваралаштва. Неке песме, без изакве сумње, могу се убројити у ред онајбољих и на ширем песничком простору – написао је у резензији Данило Коцић.

Митровић је песник који је на бројним анонимним песничким такмичењима, по правилу, освајао прве награде, што је само још једна потврда да је реч о песнику несумљивог умећа. Иако за живота није објавио ниједну целовиту песничку збирку, број песама које су остале у рукопису био је довољан да се направи овај одабир где су се на првом месту нашле његове песме које су му донеле истинско признање књижевне критике. Песничка збирка „Стојбина“ (наденута по истоименој песми) садржински је подењена у седам поглавља: Стојбина, Биљарица, Хеликон, Опушци, Винска, Лескованица и Белуци. Могло би се закључити да је тај редослед у дослуху са Митровићевим начином певања, али је много важније од самог следа песама нагласити да то груписање има „песникову мисаоност“ и след „Светила пепела“ и „Распећа“, којима се и отвара прво поглавље под називом „Стојбина“. Песме Војина Митровића нису једнозначне и не читају се лако. Неке траже озбиљна тумачења, па и широко образовање, које је и сам Митровић поседовао иако није, стицајем околности, имао неке формалне дипломе које обично друге људе свставају у ред образованих стваралаца. Војин Митровић јесте „рођени песник“, али је – то се лако може уочити – сазревао и песнички напредовао читајући Миљковића, Настасијевића и Попу, на пример. Њему су ти и други песници били „обавезна школска лектира“, али је Митровићев песнички свет у много чему другачији, оргиналнији и зато каткад и мање успешан и тешко ухватљив. Кроз велики број Митровићевих песама тече (не)стварни живот, пролазе дани, бележе се успеси, падови и људска пролазност. Његова песничка нит, ма колико била затворена - херметичност његових песама је само други израз његовог свакодневља – разоткрива песникову зрелост, али и поруку да другачије од других, великих песника, опева ту свакодневну људску потребу да се победи немогуће. Тај „песнички круг“, својствен само одабранима, довољно је вишезначан да је одавно Митровић заслужио објављивање ових песама као „слике која трепти“ и „приче која прети“ да ће доћи неминовно крај једног и почетак неког другог песниковог живота.

Лесковац, град Митровићевог најдужег хода кроз несталности животног трајања, није увек знао на прави начин да вреднује ту непоновљиву уметничку поруку коју је песник поседовао и ова збирка песама, која је само исечак из његовог разбарушеног, богатог песничког света, уверени смо, исправља ту неправду!⁵⁵¹

⁵⁵¹ Данило Коцић, рецензија (припремљене, али необјављене) збирке Војина Митровића Стојбина.

БОГОЉУБ Т. МИХАЈЛОВИЋ

I

Они који помно прате дешава и хаику песништво добро знају да су наши ствараоци одмах уз песнике Јапана где је хаику и настао. Породици домаћих хаиђина придружио се и пензионисани официр ВЈ Богољуб Т. Михајловић. Мада стихове пише још из гимназијских дана „Свирале ветра” је његова прва објављена збирка песама (Књижевна заједница В. Видаковић, Ниш 1997).⁵⁵²

II

СВИРАЛЕ ВЕТРА - Први читање збирке нам открива Михајловића као песника који уме на прави начин да урони у живот и природу. Одмах затим уочавамо да аутор као сваки добар хаиђин поседује неопходну искреност у изражавању што је итекако битно за ову врсту песништва.

*„Дупољак руже
јутрос је процветао
радост у башти.”*

Хаиђин памти или бележи слику на лицу места, то јест, сада. То чини и Михајловић трудећи се да у запажању и нарочито у бележењу буде веродостојан.

Његова преокупација је дрво – на шта указује сам назив циклуса у збирци „Стабла дрвореда”, „У лишћу бреза” и „Гране јаблана”. Знамо да дрво грана, расте, листа, цвета, да рађа плодове, да крије птичја гнезда, да гори, да... То је довољан разлог за нашу пажњу а у хаику песнику да и не говоримо. Аутор „Свирале ветра” чува у свом сећању а нама поклања предивну слику:

*„Јутарње сунце
на грану дуда села
бела гугутка.”*

---

⁵⁵² Д. Т. Адски, Веродостојна поетика, приказ: Богољуб Т. Михајловић: „Свирале ветра”, Књижевна заједница В. Видаковић, Ниш 1997, Помак, Лесковац, бр. 6, јануар – март 1998, стр. 32.

Јутарње сунце својим помирљивим зрацима најављује дан. Крошња дуда је видљива. По изласку сунца та се видљивост из часа у час повећава. Посматрач постаје све радозналији. Можда се на тренутак грана дуда зањихала и он је на тој грани запазио гугутке. Да се то догодило у току дана, слика не би била тако упечатљива као у том тренутку. Хаику стих и јесте зато да забележи на најбољи могући начин најлепши тренутак.

Аутор се не дружи увек метрике 5:7:5 али то прекорачење у слоговима не смета јер је по правилу било неизбежно као и умањење слогова. У већини случајева присутна су сва четири елемента драматике: простор, време, предмет и наравно аутор, али без свог ја, већ је он присутан изоштреним чулима:

*„Бисери неба
падају на стасале
уздахе ражи.”*

Да се наслутити да Михајловић осећа за хаику стих треба имати ваљани разлог па га написати:

*„У капи росе
пева јутарња светлост
дан на видику.”*

Грех је не забележити овакву слику. Овде кап росе није у контексту симболичког поимања већ је оно што јесте – кап росе. Јутарња се светлост прелама у тој сићушној чистоти а посматрачу се чини да она од радости због сусрета са таквом невинашћу и чистотом пева. Наравно, сусрет сунца и росе, истински најављује да је дан на видику. Прва збирка Богољуба Т. Михајловића у сваком случају завређује нашу пажњу. Он пева у песми „Туга“:

*Поспани облаци лутају ивицом
зоре.
Раздање у камену
јеца.
Туга се уселила у
очи.
Провалија дана скаче
празним
безнађа.⁵⁵³*

---

⁵⁵³ Богољуб Михајловић је не тако ретко присутан у лесковачкој периодици. Његове песме објављиване су у Помаку, али и у Лесковчанину, Освиту и Нашем стварању. Он је један од најуспешнијих песника ове врсте поезије у Србији и добитник бројних награда на међународним конкурсима.

ЈОВАН ЈОЦА МИХАЈЛОВИЋ

Име Јована Јоце Михајловића, по ономе што је у родном Лесковцу радио и урадио, стварао и створио, мислио и осмислио, до његовог одласка из Лесковца 1957. године, и после тога, до кобног дана, убележено је у летопис скоро свих организација из области културе и образовања Лесковца. Име Јоце Михајловића може се прочитати на страницама угледних листова и часописа до публикација енциклопедијског карактера. Сусрећемо га, такође међу истакнутим научним радницима, књижевницима, публицистима, на бројним научним скуповима, књижевним манифестацијама, конгресима фолкориста Југославије. Јоца Михајловић је човек који је, свим оним што је написао и потписао, наумио и остварио за протекле четири деценије – прерастао у чин, у дело, у домет стваралачке истрајности.⁵⁵⁴

Занимљивим саопштењима Јоца Михајловић је учесовао на свим конгресима Савеза удружења филкориста Југославије од 1976. године (Славонски Брод, саопштење „Карневал у Лесковцу“) од 1987. године, октобра у Тузли, саопштењем „Трагом Вука Караџића у Војводини“. Јоца Михајловић је био члан Друштва књижевника Војводине, члан Удружења новинара и члан Савеза фолкориста Југославије.

Јоца Михајловић је рођен 6. јануара 1924. године у Лесковцу где је завршио средњу техничку текстилну школу. Студије македонског и српскогхрватског језика и југословенске књижевности завршио је на Педагошкој академији у Скопљу и на Филозофском факултету у Новом Саду. Радни век Јован Јоца Михајловић почео је као техничар у текстилној фабрици „Црвена звезда“ у Лесковцу. Био је наставник у Средњој пољопривредној и Мешовито-стручној школи у Лесковцу. Једно време је био уредник, лектор и коректор листа „Наша реч“ и штампарског предузећа „Напредак“ у Лесковцу.

По одласку из Лесковца запослио се у ОШ „Владимир Назор“ у Петроварадину, а убрзо је постављен за референта информисања Среског одбора ССРН Нови Сад. Био је новинар Радио Новог Сада и главни и одговорни уредник часописа „Гласник“. Са дужности секретара идеолошко-политичке комисије Среског одбора ССРН Новог Сада, из здравствених разлога, Михајловић је пензионисан 1. јануара 1965. године. Скојевац, учесник НОР-а од 1941. године, ратни војни инвалид... Романтичар, трагалац, лиричар, истраживач, одмерени научни радник и

⁵⁵⁴ Т. Н. Цветковић, Лексикон писаца лесковачког краја, стр. 180.

стрпљиви бележник свега вредног из народа народу завештаног. Био је један од оних скромних људи који никада нису говорили о томе како су изгубили здравље борећи се за ову нашу заједницу. И није било организације која му за испољену активност није доделила своје признање: добио је тачно 109 признања, од ордена и одликовања до плакета, повеља, захвалница и других вредних одличја за пет деценија деловања у Лесковцу и Новом Саду.

Михајловић је био сарадник Речника личних имена код Срба, зборника „Прилози проучавању језика” и „Дијалектолошког речника Војводине”, Института Филозофског факултета у Новом Саду за југословенске језике, Речника српскохрватског књижевног и народног језика Института за српскохрватски језик САНУ, „Енциклопедије Војводине”, „Зборника народних хероја Југославије” (II и III издање), Споменице просветних радника Србије палих у НОР-у. Био је и сарадник „Лесковачког зборника”, часописа „Наше стварање” и листа „Наша реч”. Последњи прилог у „Нашој речи” објавио је 1984. приликом 40. годишњице излажења листа. Иначе, сарађивао је са више од 40 листова и часописа и радио и ТВ станица широм земље. Почев од 1947. објавио је неколико хиљада прилога и то углавном из области просвете, књижевности, фолклора, из историје НОБ-а, лингвистике и културе уметност народа и народности Југославије. Од великог броја студија и чланака навешћемо следеће: „Бата Тимчина писма из Лесковац” (Јез, 1952. до 1954. године). „Шест деценија КУД „Абрашевић”, „Надимци Лесковчана”, „Лесковачке изреке”, „Епика Јабланице”, „Лесковачке пословице”, „Топоними и микропоними у Лесковцу”, „Пословице и изреке у Војводини”, „Војвођански бећарац данас”, „Ромске умотворине”

Михајловић је објавио збирку песама „Раскалшине кшше” (1969), потом књигу романсираних биографија знаменитих људи „Неувели откоси”, а у издању Народног музеја у Лесковцу, дијалектолошку студију „Лесковачки говор” (1977). Запажена му је и књига „Прилози проучавању васпитања и образовања НОБ и револуције Војводине” (1981). У рукопису, припремљено за штампу, остало је неколико вредних дела.

Одликован је: Орденом за храброст, Орденом братства и јединства са сребрним венцем, Орденом рада са златним венцем, Орденом заслуга за народ са сребрним венцем. Добио је и Октобарску награду Лесковца, диплому Дома културе у Руском Крстуру, Повељу скупштине Црвеног крста Југославије, Захвалницу Народне библиотеке „Радоје Домановић” у Лесковцу и друга признања.

Јован Јоца Михајловић умро је 1. фебруара 1988. године, а сахрањен на Градском гробљу у Новом Саду.⁵⁵⁵

---

⁵⁵⁵ У име Лесковца и Лесковчана, које је неизмерно волео, о којима је с љубављу причао и писао, опростио се Томислав Н. Цветковић, његов велики пријатељ и најбољи познавалац његовог живота и рада.

II

ЛЕСКОВАЧКИ ГОВОР - Говор Лесковца и његове околине спада у Локвир призренско-јужномо равског поддијалекта, који са сврљишко-заплањским и тимочко-лужничким сачињава призренско-тимочку дијалекатску зону, односно групу говора српског језика.⁵⁵⁶

Јужноморавски говор представља интересантну и поучну слику постанка многих дијалеката Балканског полуострва. Таквих говора на Балканском полуострву има више него што се мисли. Они се развијају и сада, на наше очи... У овом дијалекту, ако га разгледамо са чисто језичке тачке гледишта, можемо констатовати неколико дијалекатских таласа.⁵⁵⁷

Пошто се Лесковац налази у средишњем делу територије призренско-јужноморавског поддијалекта, али и врло близу јужног дела сврљишко-заплањског поддијалекта, разумљиво је да ће се у његовим карактеристи кама сусретати утицаји ове близине.

Уосталом, многе особине јужноморавског говора показују да је у њему у различита времена било „подмлађивања”, уношењем свежег, новог материјала из околних дијале ката. Поред тога, суседство околних говора условило је извесну сличност њихове лексике, фразеологије и синтаксе са говором Лесковца и околине, при чему је овај тип говора потпуно сачувао своју српску штокавско-екавску карактеристику.

Вишевековни боравак Турака у овим крајевима такође је оставио траг у лесковачком говору, као што ће се касније у ово раду и показати. И на крају, померање становништва, изазвано низом историјских догађаја, разног степена јачине и разних изражаја, условило је процесе неусклађених супстратних слојева и укрштање дијалекатских типова и појединих изоглоса. Лесковац од свега тога није био заштићен, углавном због свог географског положаја. Лесковачком говору, као и осталим говорима призренско-тимочке говорне зоне, припада посебно место у оквиру штокавске области. Ови говори се оштро издвајају у два правца: већим бројем архаизама и, нарочито, низом иновација које иначе нису обичне.

Као насељено место, Лесковац се помиње још у XII веку. Византијски цар Манојло Комнен је најмлађем сину жупана Завиде, Немањи, покло нио Дубочицу, предео око данашњег Лесковца, говорећи: „Теби буди и

---

⁵⁵⁶ Јован С. Михајловић, Лесковачки говор, Библиотека народног музеја, књига 24, Лесковац 1977, стр. 5. Напомена: У Уводу, аутор пише: За овај рад, замишљен као прилог науци о језику, определио сам се после читања Говора Јањева од професора др Миливоја Павловића, а са широким ослонцем на рад професора др Александра Белића и уз дијалекатска расправљања од стране професора др Михаила Стевановића, др Павла Ивића и др Бранка Милетића. Професору Миливоју Павловићу дугујем посебну захвалност што ми је рад прегледао и изразио своје мишљење да би га требало објавити. Захвалан сам и на помоћи коју су ми указали доцент др Јован Кашић и мр Мате Пижурица. Књигу је аутор посветио сенима драгог и поштованог професора др Миливоја Павловића. Уредник књиге био је Хранислав Ракић, а рецензенти су др Драгољуб Петровић, др Момчило Златановић и Томислав Н. Цветковић, књижевник

⁵⁵⁷ Александар Белић, Дијалекти источне и јужне Србије, Београд 1905, Увод, стр. LXIII

потомству твојему по теби, ни с ким у заједници, ни са мнош, ни са сродницима мојим по мени.⁵⁵⁸

Од тада, 1159. године, Лесковац је остао у држави Немањића, затим под турском влашћу, и ослобођен од Турака 1877. године. Скоро од самог оснивања је Лесковац био већа насеобина. У XIV веку, на пример, био је станица за караване. Дубровник је с Лесковцем имао трговинску везу још у XV веку. Учествовао је Лесковац са својим људима у свим бунама и устанцима српског народа, цветао и сиромашео. Са његовом националном и економском историјом развијао се и његов говор. Отуда извесне унутрашње разноликости језичког развоја. По ослобођању од Турака 11. децембра 1877. године, према првом попи су насеља „варош Лесковац има: српских 1785, јеврејске 32, турских 115, осим тога (близу) 700 кућа од Турака који су одбегли.⁵⁵⁹

%

Закључак - У склопу призренско-јужноморавског поддијалекта налази се и лесковачки говор. Он се простире, отприлике, до села Брестовца према северу, до села Пискупово, Власотинца и Грделице на југоистоку, али „не источније од пруге која везује Рамни Дел и Купиновицу.⁵⁶⁰”, и до Ђеновца и Бублице са западне стране. Обухвата сливове река Ветернице, Јабланице, Вучјанке и Власине.

Ову територију, која је улазила у нешто ширу област некадашњег лесковачког среза, реорганизованог шездесетих година, насељава око 150.000 становника. Имајући у виду архаизме и иновације као значајну групу особина лесковачког говора, треба да их као такве у прегледу нагласимо.

(...) Језички фонд лесковачког говора (лексика), можда више него других српских екавско-штокавских говора призренско-тимочке дијалекатске зоне, одликује се позајмицама из турског језика. Општи тип је објашњив географским и другим условима.

Данашњи говор Лесковца и околине није у потпуности онакав какав је био пре 100, 200 и више година. Он се понечем разликује и од говора који је испитивао проф. Александар Белић. У књизи Јована С. Михајловића „Лесковачки говор” налази се и речник мање познатих речи.⁵⁶¹

⁵⁵⁸ Старе српске биографије, стр. 33.

⁵⁵⁹ Етничке карактеристике лесковачког краја у време ослобађања од Турака 1877/78, с. 25.

⁵⁶⁰ Дијалекти источне и јужне Србије, Увод, стр. ХСVI, пасус 2.

⁵⁶¹ Јован Јоца Михајловић је био не само изванредан познавалац лесковачког говора, него је и одличан приповедач, песник, есејиста и педагог. Може се сматрати да је Михајловић по много чему занимљива личност међу ствараоцима не само у Лесковцу, него и на читавом југу Србије. Због тога је међу пријатељима уживао велики углед, а стручњаци су посебно ценили његов истраживачки рад. Иначе, за писање „Лесковачког говора” Михајловић је користио богату литературу, као што су радови проф. Александра Белића, Павла Ивића, Бранка Милетића. Миливој Павловића, али и књигу завичајних стрваралаца Хранислава Ракића и др. „Лесковац и околина”, Лесковац 1961.

МИЛАН МОМЧИЛОВИЋ

I

Милан Момчиловић је рођен у Јабучици (1952), општина Црна Трава. Живи у Лесковцу. Завршио је Учитељску школу у Неготину и Факултет политичких наука, новинарски смер, у Београду.

Као новинар, радио је у војном листу „Народни борац” у Сарајеву, Радио Лесковцу, Радио Сокобањи, лесковачкој „Нашој речи”, где је једно време обављао дужност директора и главног и одговорног уредника. Од 1989. године стални је дописник Политике из Лесковца. Сарађивао је са другим редакцијама. Поред осталих, добитник је награде из Фонда „Алекса Маркишић”. Песме пише из студентских дана. Објављивао је у часописима и преко радиостаница.⁵⁶²

Нишка Градина је 1996. објавила збирку песама „*Вече над Лесковцем*”.

II

ВЕЧЕ НАД ЛЕСКОВЦЕМ - Дубока прожетост завичајним поднебљем југа Србије је основна особеност певања Милана Момчиловића првом песничком збирком „*Вече над Лесковцем*” доследно исказана. Ако је завршни циклус доследан поетскиј традицији његовог родног краја (Црна Трава), претходни циклуси саображени су путевима његовог песничког присуства. „*Вече над Лесковцем*” – судећи по збирци истоветног наслова – делује потребом за сањарењем којим је изузетна песничка фантазија обликовала један лични космом, поредак ствари у коме претежу тамне стране живота.⁵⁶³

Збирка има следећа поглавља: На растанку, Путовање, Из трена у трен, Ту је мој дом, Повратак.

Милан Момчиловић се ретко оглашава песмама, али када то чини, показује несумњив песнички таленат. Његову једину збирку песам „*Вече над Лесковцем*” сви критичари, добри зналци лесковачке литературе, оценили су као зрео песнички израз. Нажалост, после те невелике песничке збирке, Момчиловић се није оглашавао новим књигама, али се готово редовно појављивао у лесковачкој периодици. Највећи број песама из ове збирке нашле су место у Освиту, лесковачком часопису, који је од самог зачетка, до последњег броја, уредио Саша Хаџи Танчић.

⁵⁶² М. Момчиловић, *Вече над Лесковцем*, Градина, Ниш 1996, стр. 48.

⁵⁶³ Рецензија објављена у књизи *Вече над Лесковцем*, Градина, Ниш, 1996. Главни уредник издања Саша Хаџи Танчић.

Хаџи Танчић, који је био и уредник збирке песама „Вече над Лесковцем” (Градина, Ниш 1996), изабрао је заиста онајбоље Момчиловићеве песме – њих десетак – и то је, сем ретких изузетака – најобимнији одабир песничког стваралаштва лесковчких аутора заступљен у Освиту, што указује колико Саша Хаџи Танчић вреднује стваралачко умеће овог некадашњег песника.

Милан Момчиловић је врло озбиљно закорачио у просторе поезије. И он, под Хисаром, истрајава дане и песнички осмишљава живот у граду. Његове песме су израз сумњи и непристајање песника на овоземаљско сивило, на свакодневну монотонију и сва могућа отуђења. Свестан је оних дана када је принуђен да води жучне обрачуне с двојником, да му се исповеда и да се истовремено обрачунава са њим. „Суманута јава открива недоглед” – вели песник. А недоглед је, знамо, и чешња и загонетка, и недодир и неспокој. Прилично култивисани израз, ова поезија има своју будућност и нужно је истрајати и не угасити се пре но што песма избори право на властиту судбину, јер, чињеница је да између рођења и смрти непрекидно тражимо смисао живота, али и смисао песме.⁵⁶⁴

У краткој, али заиста успелој песми „*На растанку*”, Момчиловић пева:

*„Заустави руку у лету.
Додирни птицу према сунцу.
Довиђења.”*

Од одабира најуспешнијих, треба свакако споменути „*Тамо је мој пут*”, која се може убројити у ред најбољих песама лесковачких аутора:

*„Тамо је мој пут,
Где прошлост
Усеца увалу вечности.*

*Чујем глас, птице, пролеће.
У предворју сна.
Или је то само ехо прошлости.”*

За крај, као још једна потврде умећа Милана Момчиловића ево и песме „*Путујем*”:

*„Путујем.
Дуго путујем.*

*Беле, црне, свакојаке године
Остају крај пута.”*

---

⁵⁶⁴ Др Славољуб Обрадовић, Зборник радова лесковачких писаца, 1998.

ЉУБИНКА МЛАДЕНОВИЋ

I
Љубинка Младеновић рођена је 1958. године у Лесковцу, а основну школу завршила је у Паризу. По повратку у Лесковац определила се за занимање женског фризера, а 1976. године отворила је самосталну фризерску радњу у којој и данас ради.⁵⁶⁵

Данас је већ позната и афирмисана песникиња. Објавила је збирке песама: *Оловка пише срцем*, *На крилима песме*, *У пољу белог папира*, *Мале и велике радости* и *Дечји свет – пета збирка песама за децу*.⁵⁶⁶

Године 2008. изашла јој је и збирка родољубивих песама *Рођена земљо*.

II
ДЕЧЈИ СВЕТ – Основно песничко гесло Љубинке Младеновић од самог почетка па до ове, пете, збирке јесте да би дечја поезија требало да буде јасна, разумљива, плод чистих и искрених доживљаја и осећања. У њеној поезији могу се уочити више песничких кругова, који се могу генерализовати и свести на: песме о детињству и одрастању, песме о завичају, дескриптивне песме, песме о животињском и биљном свету, песме о предметима.⁵⁶⁷

Дечји свет, коме се песникиња стално враћа, „*мала је стона*“, али и врт у коме „*мирише цвет до цвета*“. Насловном песмом открива нам тајну одакле долазе њена неизмерна снага и љубав, које усмерава ка стваралаштву, али и према свету и животу уопште. Дечји свет својим осмехом лечи и обасјава свет одраслих, чинећи га лепшим и племенитијим.

Искрени стихови, обојени светлим, нежним тоновима и благим хумором, после поруке које налазе најкраћи пут до дечјег срца, али и до срца одраслог човека.

Филозофија живота исказана је рефлексима које су прилагођене дечјем узрасту, али тиме није умањена дубина мисаоности. Човек се, од рођења, креће у једном зачараном кругу, у коме постоје ствари на које не може утицати. Постоје путеви који се „*врте у круг*“, али и они које сами бирамо и трасирамо. Безброј је животних путева, а места њиховог сусрета су раскршћа. То су места великих одлука, места на којима се могу

⁵⁶⁵ Љубинка Младеновић, *Мале а велике радости*, Филекс, Лесковац 2006.

⁵⁶⁶ Љубинка Младеновић, *Дечји свет*, Филекс Лесковац 2007.

⁵⁶⁷ Маре Каранфиловић, рецензија, *Дечји свет* Љубинке Младеновић, Љубинка Младеновић, *Дечји свет*, Филекс, Лесковац, 2007, стр. 113-116.

исправити неки ранији, погрешни кораци. Када говори о животним путевима, користи облике мушког рода множине придевски неодређене заменице *неки*, а када говори о човеку – облик именички неодређене заменице *неко*. Овим поступком јасно наглашава велики избор путева будућности и индивидуалну улогу човека у одабиру правог пута.

Песме о завичају и свету у њему представљају сећања на детињство у коме се огледају и традиција, и љубав према породици и животу. Веза са завичајем не може се замислити без баке и деке и њихове топле куће. Љубинки је то посебно важно, јер се некада, чежњивим мислима и сећањем, враћала из туђине у свој родни крај. Сада, као бака, саосећа са својим унуцима, који одрастају тамо далеко и са нестрпљењем ишчекује сваки њихов долазак.

%

Поетеса Љубинка заљубљена је у своју децу и децу своих најближих и у овој петој књизи дечјих песама остаје верна поезији за децу. Љубинка је поетеса најчистије лирске поезије. Символи су: деца, цвеће, птице, дрвеће, трава па даје своју душу интими и лепоти природе.⁵⁶⁸

Свим срцем светкује сваки дечји лик и сви ти ликови срећно сазревају у свом детињству. Наглашеним поетским речима буди мисли о животу својих јунака. Њихове невинне чежње гранају жеље тако да и невини дан сведочи о правој срећи. Природа је пуна боја и мириса, а одједи далеких видика чекају њен глас. Јунаци и јунакиње су увек чедни, осмехом маме, очима милују и ту су и данас, а биће их сутра, биће их свих наредних дана. Ти ликови су гласоноше и цветоноше. Поетеса Љубинка је као песник њихова радосница времена у коме живе. Њен сан је поетска стварност. Деца су свет од поверења. Поетеса Љубинка широког срца је увек оптимиста: Имај воље, Јутро у мом врту, Песма славуја, Мала куца... Дакле, Кад порастем биће боље! Љубинка је краљица свога завичаја. Читалац увек поверује у веродостојност и вредност сваке песме. Поетеса је увек у креативном свету, јер све своје време посвећује писању. Лично задовољство је и доживљај и реалност наших простора. Рекао бих да је сама природа њену душу научила да осмишља теме о деци и за децу.

Љубинка зна шта треба да напише и зато су те лирске поруке јасне, прихватљиве и драге свима. То је поезија која видно прати одрастања деце. Дете није затворено. Дете није ћутљиво. Дете није никога разочарало. Оно воли и подстиче. Није чак ни љубоморно. Дете је зелени изданак људског рода, очекује нежност, топлину, искреност и љубав. Њен стих разведрава душу и не скрива бајку данашњице. Њен стих је сажет. Вера у дечју поезију која ће вечити живети.

---

⁵⁶⁸ Станко Ђорђевић, Боркица Миловановић, Бранка Ђорђевић, рецензија, Дечји свет – песме, Љубинка Младеновић, Дечји свет, Филекс, Лесковац 2006. стр. 117-118. *Напомена*: пренета комплетна рецензија

Ш

МАЛЕ А ВЕЛИКЕ РАДОСТИ – И овом књигом Љубинка остаје верна свом стилу и својој најдражој читалачкој публици – *деци*. Топло препоручујем ову књигу одраслима. Док читате песме својој деци или унуцима нека се отвори ваше срце. Ова је књига прави кључ за наша чврсто закључана срца. Она је призма која ће сигурно променити наш поглед на свет.

Питам се да ли смо слепи за лепоту која нас окружује или нам је тежак живот обојио свет двома бојама – црном и белом? Мижда нас је живот „*изместио*“ и тако променио наш угао посматрања? Или пак Љубинка живи у неком другом, лепшем, племенитијем свету? Као да је она остала у рајском врту, а ми смо га напустили или нас је живот прогнао из њега... Ако је тако, прогнали смо сами себе, тако да смо затворили очи пред лепотом коју нам је Бог подарио створивши савршени свет.

(...) О својим ће песмама Љубинка рећи да су једноставног кроја, али управо због тога оне су лепе. Њихов је крој заиста једноставан, али је подлога богато дизајнирана. То се шаренило огледа како у избору мотива, тако и у пажљиво бираној лексици. За песникињу која је пуна љубави мотиви се налазе на сваком кораку. Она их проналази у сваком бићу, појави или предмету из нашег окружења – у сваком цвету, на свакој ливади, у дворишту, башти, у ветру, пахуљи снега, у осмеху, погледу... Љубинка се пре свега окреће деци јер зна да су њихова срца чиста, невина, па жели да она таква и остану. Најлепи цвет у њеном врту јесте дечји осмех.

(...) Ти сусрети и познанства су обична, људска, она су само поетизована. Поезија Љубинке Младеновић је литература у склопу лирске књижевности. Она се радо чита. Она је одраслима драга. Она преноси лирске информације и доступна је дечјој машти и дечјој души. Поетесу Љубинку унутрашњи глас храни и води кроз разнолике мотиве. Она с лакоћом проналази мотиве и даје безброј садржаја. Њеним звезданим рекама тече неокаљана дечја душа.

%

Поезија за децу осваја, јер негује, залива и воли нежне мирисне цветиће – *децу*. Песма је дечја душа. Та поезија јесте огледало дечје душе. Умеће поетесе јесте да осећај за реалност, осећај за природу, претвори у песму. Она баш тада респектује саговорнике. Спремна је да саслуша и оцени доминацију емоција. Зато никада не намеће закључке.⁵⁶⁹

---

⁵⁶⁹ Станко Ђорђевић, рецензија, Љубинка Младеновић, *Мале а велике радости*, Филекс, Лесковац, 2006, стр. 114-120.

IV

РОЂЕНА ЗЕМЉО – Навикли смо да Љубинка пева о љубави према деци и према свему што је окружује веселим и нежним тоном. *Рођена земља* открива једну другу страну, другу преокупацију Љубинке Младеновић. И овде је љубав основно осећање, али тонови нису весели. Ова је књига рефлексија о свему што се годинама скупљало у души песникиње.⁵⁷⁰

Основни мотиви у песмама јесу мајка, завичај и домовина. Ова три мотива и љубав којом су опевани блиски су, стално се преплићу, често се у потпуности стапају и поистовећују. Песникиња не прави разлику између мотива мајке и домовине, јер је за њу љубав према земљи скоро једнака оној према мајци.

(...) Родољубље Љубинке Младеновић исказује се сликањем сневаних предела из завичаја, сећањем на детињство и на тренутак одласка или чежњом да се врати из туђе земље. Пределни су пластично осликани, сећања на прошле дане верно су евоцирана, визуелни и акустички ефекти смишљено су коришћени, тако да читалац може чути и чежњиве уздахе и видети тужне, болне изразе лица. Сећања су тешка, али насушно потребна јер одржавају емотивну везу лирског субјекта са коренима. Емотивна везаност пружа сигурност, води у љубав према завичају, народу и домовини. На тај начин ова љубав, преко индивидуалног искуства, прераста у слику колективне судбине. Неретко, песникиња наглашава, општом заменицом *свако*, да њена судбина није усамљена, посебно не на овим просторима. Елегична осећања извиру из песама где лирски субјекат, враћајући се дому, затиче празну кућу и оне у којима се повратник старац осећа бескорисним; своју је младост и своју је снагу оставио у туђини.

У *Тужној песми* Љубинке Младеновић присутна је и мисао о пролазности и смрти. Песникиња проналази смисао постојања у стваралаштву. Све је пролазно и трошно, само песма остаје да сведочи о светој мисији трагања. Љубинка се обраћа својој песми, својој поезији, као да је дело неког другог аутора, који је добро познавао њен живот. Прочитавши песму до краја, схватамо да је поезија њен једини верни пријатељ и саговорник у самоћи, њено опредељење и једини начин да се живот осмисли и победи пролазност.

Поетеса Љубинка објавила је *пет књига* и доказала се као врстан дечји песник. После књижевне награде „*Бранко Милковић*“ са родољубивом песмом, природно је што је пожелела да објави и остале лирске песме, сличног жанра.⁵⁷¹

⁵⁷⁰ Маре Каранфиловић, рецензија, Песма као емотивна веза, Љубинка Младеновић, Рођена земља, Филекс, Лесковац 2008, стр. 114-115.

⁵⁷¹ Станко Ђорђевић, рецензија, Љубинка Младеновић, Рођена земља, Филекс, Лесковац 2008, стр. 116.

ДРАГАНА М. НЕШИЋ

I

Драгана М. Нешић је рођена 26. маја 1986. године у Лесковцу. Објавила је у Лесковцу 2001. године самосталну збирку песама „*Кад облаци замиришу*”. Присутна у заједничкој збирци песама Глубочица између обала. Објављивала у часописима Помак, Лесковачки дневник, Наша реч, Ђачки забавник, Стазе маште, Светосавски зборник. Члан је КК Глубочица. Добитник је награде на Светосавском конкурсима 2000. и 2001. године. Освојила је награду на конкурсима Блистав осмех у стојој у организацији СО Лесковац, добитник је дипломе часописа Пет плус из Краљева и добитник дипломе за српски језик и литерарно стваралаштво. Њена биографија са фотографијом штампана је у енциклопедији талентоване деце Србије *Они долазе*.

На конкурс за литерарно стваралаштво на територији СРЈ у распону од 14-20 године ушла је у ужи избор од двадесет добитника награде и била учесник Песничке колоније Србије на Фрушкој гори, где је за свој рад добила признање у организацији КИДС-а (Креативни и даровити Србије).⁵⁷²

II

КАД ОБЛАЦИ ЗАМИРИШУ - Понуђена збирка песама Кад облаци замиришу Драгане Нешић разоткрива поетесу сањара емотивних шапата са достојанственим следом додира сопствених осећања. Простор виђен оком стиха, проткан лирским слојевима, страствено плени пажњу, држи читаоца у лепом доживљају и након сусрета са песникињом. Похватане звезде и снови изазивају унутрашњи осећај, откривају садашњи тренутак и стреме будућности. Та будућност је за младу потесу и почела.⁵⁷³

Трајно јединство запажања, осећајности и постојаности смештено је у једноставном изразу да би истовремено на читаоца бацило спектар рефлексија у функцији недосањаних снова. Свој поетски импулс интимних осећања Драгана нуди као део свог унутрашњег света. Стога себе уклапа, на стваралачки и рефлексиван начин, у дескрипцију. То је управо идентификација, а она у том сегменту осећа безбедност према поезији.

⁵⁷² Лексикон писаца лесковачког краја, стр. 86.

⁵⁷³ Миша Цветановић, Станко Ђорђевић, Кад облаци замиришу, Лексикон писаца лесковачког краја, стр. 86.

Истина, у једном броју песама остаје привржена песничкој традиционалној структури, али има и веома модерних успешних покушаја.

Збирка песама *Кад облаци замиришу* није надвременска и изван простора. Напротив, стихови одају аутора са свим својим животним осећањима. Да нема података о поетеси стекао би се утисак и дала нетачна прогноза да се ради о особи са животним и литерарним искуством. Но, Драгана је само основац из ђачке клупе, па је нормално што се кроз њену поезију уочавају песнички узор и утицаји изражени у првом лицу јединине. Нешићева пева леко у песми „Савршен сан“.

*Саслушај моју мисао луду
И скрени пажњу са обичног света,
Срећа није онда где је слепо тражиш.
Она је у осмеху једног човека.*

*Нека ти из очију изроне звезде
И нека те срце води путем снова;
Бићеш оно што желиш да будеш,
Немо постојање савршеног кроја.*

*И не тражи утеху у мору простих суза
Јер сами смо себи спас и очајање,
Ти буди мисао своја и ничија,
Савршено биће без сумње и мане.*

*Ти си само сенка нестварног живота,
Бледа контрура туђих осећања,
Ти си страх што понире у бескрај
Лепота ноћи што дану се клања*

Избор песама младе поетесе је двострук изазов. Један је у виду награде за предан и перманентни рад са свим успесима од настанка ове збирке, и други – захтев да се песничка нит настави узлазном линијом, јер се то с радозналошћу очекује. Томе треба додати и обавезе које су на страни оних који су са поетесом брусали један песнички таленат. Делимични увид у певање Драгане Нешић намеће основну одредницу која извире из сваке песме. То је бистар извор језичке екологије. Иако се понегде јавља по нека стилска фигура, она је мајсторски одмерена и лоцирана у правим размерама да не нарушава поетску архитектуру. Само певање даје тоталитет младости, лепршавости и разиграности акустике. Све је то слојевито уткано како у родољубивој, тако и у дечјој и љубавној дескрипцији. „Јесен је скоро ту/ Мој вољени граде,/ Кад зажмурим,/ Сети ми се...”⁵⁷⁴

---

⁵⁷⁴ Драгана Нешић, *Савршен сан*, Глубочица 2002, стр. 57.

ДРАГУТИН НИКОЛИЋ

I

Драгутин Николић је рођен 4. септембра 1939. године у селу Грделица, а умро 2006. године. Основну школу је завршио у Грделици, Гимназију у Лесковцу, а Медицински факултет у Скопљу 1966. године. Специјализацију из интерне медицине завршио је у Нишу 1979, а звање примаријуса је стекао 1996. године. Радио је као интерниста на Интерном одељењу Болнице у Лесковцу. Умро је 2006. године. Др Николић се поезијом бави још из гимназијских дана. Од 1966. године пише веома интензивно. Наслови објављених књига: „Снови на јастуку”, 1998, „Уста пуна смеха”, 2000, „Ратници у белом”, 2000, „Раздрагана планета”. Објављује у заједничким збиркама и часописима: Глубочица између обала, Наше стварање, Помак, Наша реч.

Др Драгутин Николић је један од оснивача КК „Дервен” у Грделици, а био је његов председник. Члан је КК Глубочица, члан Удружења писаца општине Лесковац и Еколошког друштва Грделица. Добитник је више стручних награда и признања.⁵⁷⁵

II

НА КРИЛИМА СНОВА - Таман смо се навикли на чињеницу да и лекари могу да певају јер је осећајност вршни терет у њиховој често грубој професији, ево и четврте песничке збирке др Драгутина Николића „На крилима снова”, којом само потврђује да наша већ поменута навика није била краткорочна. Добро је што је тако, јер управо они, који се најчешће срећу са људском патњом, управо и најбоље знају шта је то радост живота – ток Божјег чуда. Песник Николић то изузетно добро зна, тим пре што се уз осећајност и лепоту дуже траје. Ако је у његовим првим књигама било и песничке наивности, ова четврта чини велики искорак напред по свим песничким вертикалама и хоризонталама. Ово је већ озбиљна књига.⁵⁷⁶

Ево Николићеве познате песме „На крилима снова“:

Звездана ноћ надамном бди

Буди моје снове испод јастука

Шири своја невидљива крила

Са њом да ме понесе у небеско царство.

⁵⁷⁵ Лексикон писаца лесковачког краја, стр. 83.

⁵⁷⁶ Станко Миљковић, На крилима снова, КК Дервен, Грделица 2001.

*Летимо на крилима снова
Поздрављамо најближу звезду
Светлуцавим речима нам шапуће
Летите чак до крова љубави.*

*Размахнута крила чују поруку
Још чврстиће се стежу наше руке
Уздрхтала тела траже загрљај
Јасно је шта треба да се чини.*

*Будим се и гледам твој одлазак
Видим како ти зора иде у сусрет
Смејеш се и погледом ме мамии
Твој ми осмех улетишава дан.*

Централна емоција којом песник пева је – љубав. Емоција стара колико и сам човек, али срећом никад довршена. О том најесенцелнијем осећању људског живота, Драгутин Николић пева прочишћеним емоцијама, на начин који овом певању даје ноту оригиналности. Нема шунда и кича. Све је пречисто и изворно у смислу порекла емоције. А то порекло Николићеве емоције проистиче из најдубљег бунара песниковог срца у коме је од праискона наталожена човекова вечита глад за љубављу, и то не оном која се прима, већ оном која се даје. Зашто не рећи да је у давању много више радости него у примању. А ту где нема себичности капије животних радости су широм отворене.

Песничка тема ове љубавне збирке је жена, *бифуркација*, уходиште и исходиште човековог живота и људске судбине. Она о којој Драгутин Николић пева је само на први поглед путена и плотска.

Када се разгрну први значењски слојеви, то је „*жена – радост*” у сусретима сунца и пролећа, то је жена на којој почива хармонија Васељене и људског трајања.

Та жена је хармонично размештена у габаритима песникове несебичности, то је икона, то је фреска на зиду којој се клањамо, чак и кад постоје задње намере. Он о њој пева полифоно уз коришћење свих жица на невидљивој виолини душе.

Овим скромним текстом, придружујемо се општем уверењу да Драгутин Николић заслужује снажну подршку читалаца, јер са песничког пута којим је Николић кренуо, очито повратка неће бити, јер је песнички импулс пробио зид осредњости, а и такви, који као Драгутин Николић умеју да певају и воле, као што некад рече Душко Радовић, не би смели ништа друго да раде. Дефинитивно, ова књига потврђује аутора као зрелог песника, не само од локалног значаја.

III
УСТА ПУНА СМЕХА – Даровити истраживач дечијих душа, примаријус др Драгутин Николић, понудио је тематски веома богату збирку песама о деци и за децу. Осетивши потребу да се лирским речима искаже, пронашао је унутрашње просторе и најзанимљивије исечке из живота деце. Таквом поезијом указао је на вечност сусрета са тим цветовима живота. Велика је снага у његовом племену љубави према најмађима. Читајући песме осетимо да те поетске визије не пише обичан посматрач. То су: речи, стихови, строфе откуцава срце уметника, срце које уме да одслика дечији свет, чудан и обичан, маштовит и реалан.⁵⁷⁷

Удахнуо је поштовање према онима који ће и својим снагама осмислити своје постојање. У тој људској топлини динамичке мирноће, хармонично додирује и своја задовољства па ће и нама, читаоцима, оживети уметникова душа. Свој идентитет оставио је на највећој и најмириснијој трпези сунчевог сјаја. То је, наравно, и смисао живота правог уметника. Све песме ове збирке везује јединствена тематика из живота деце и њиховог окружења.

(...) Литерарна вредност ове дечје поезије јесте и у садржају и у уметничком казивању. Срце др Драгутина Николића припада деци. И дао им га је. Срца деце припадају др Драгутину Николићу. И узео их је. Ретко је видети писца и дете који се тако искрено воле.

Песнички језик карактерише свежина, аутентичност, мотивисаност и функционалност, али без нових изражајних облика. Ова збирке дечјих песама „Уста пуна смеха“ биће домаћин у свим дечјим и школским библиотекама.

Са посебном пажњом треба прочитати и песму „Десанка“. Њу је, свакако, интуитивно написао:

*„Окитише се школе именов твојим
многе учионице дечије ноге газе
твој име у срцима носе
пресрећна што имаху тебе
твојим путем иду наше стазе“.*
(„Десанка“)

На лирским стазама пресрећних ђака са осећањем чедности корача и примаријус др Драгутин Николић.⁵⁷⁸

Песнички првенац др Драгутина Николића, објављен 1998. године под насловом „Снови на јастуку“, најавио је једну песничку личност у много чему аутентичну и специфичну за овдашње услове и прилике. Угледни

⁵⁷⁷ Станко Ђорђевић, рецензија, Примаријус др Драгутин Николић: „Уста пуна смеха“, песме, Уста пуна смеха, НИП Наша реч, Лесковац 200, стр. 105.

⁵⁷⁸ Станко Ђорђевић, рецензија, „Уста пуна смеха“, Наша реч, Лесковац, стр. 110.

лекар, специјалиста, одлучује се да „*песнички проговори*“. Ни мало не чуди што своју прву песничку збирку посвећује најуниверзалнијој теми и појму, вечите, неуништиве и инспиративне љубави. То је и најречитија потврда песниковог опредељења, али и искрене намере да јавно проговори о метафизичком доживљају појма љубави.⁵⁷⁹

(...) Свака песма појединачно или поетска целина у овој збирци подсећају нас и везују за призоре из обичног живота, на нешто што смо на себи својствен начин осетили и проживели. Песник настоји да нас врати свом исконском почетку пуном радости, осећања среће, љубави и оптимизма. И када дефинитвно постаје свестан, заједно са читаоцем, да је успео у томе, дотадашња поетска разиграност, помало неочекивано, уступа место мирном и нежном казивању о начину и могућностима сусрета са природом и њеним лепотама.

Својим развијеним осећањем и искуством за детаље, др Николић као да тражи смирај својих осећања. Преноси их у време чија је вечност недокучива, али се мири и памти по јутру, сунцу, месецима, годинама. Описни приступ по месецима и годишњим добима је позив да се вратимо природи и њеном увек присутном реду и савршенству и у томе посебно проговара песник – лекар.

И пре ових песама стекао се утисак да у завршном делу књиге треба очекивати нешто ново и изненађујуће. То што је требало да нас изненади је нешто што је недостајало за потпуни доживљај.

Време и простор требало је испунити стварима и појавама које дубоко и снажно упућују на утисак да је све ту, око нас, и да треба доживети са осећањем љубави, среће, оптимизма. Поетски доживљај реке Мораве, за који је песник очигледно многоструко, а пре свега емоционално повезан, само потврђује да магична песничка реч поседује снагу и моћ да нас, између осталог, врати на нешто што је покривено забором и да поновни сусрет може да зрачи истом снагом, задовољством и надањућем.

Збирка песама „*Уста пуна смеха*“ представља несумљиво значајан труд и напор др Драгутина Николића да настави своје песничко трајање. На први поглед ради се о једном тематском заокрету који може да делује изненађујуће. Међутим, општи оквир у коме се песник креће и у овој књизи само је наставак његовог личног избора. То је искрено настојање да се објасни и доживи позиција човека према природи и животу, дакле, према вредностима и лепоти у времену које најчешће прати атрибут невремена. Изражену песникову храброст и амбицију треба поштовати и подржати је у несебичним и хуманим намерама.⁵⁸⁰

---

⁵⁷⁹Јовица Ђорђевић, предговор, „Уста пуна смеха“, Наша реч, Лесковац 2000, стр. 7.

⁵⁸⁰Јовица Ђорђевић, предговор, „Уста пуна смеха“, Наша реч, Лесковац 2000, стр. 12. *Напомена:* Др Драгутин Николић је почео да пише поезију још као гимназијалац. Од 1995. године почиње да пише активније, када објављује прву збирку љубавних песама под називом „Снови на јастуку“. Друга збирка песама је посвећена искључиво деци и носи наслов „Уста пуна смеха“ (подаци преузети из књиге Уста пуна смеха).

НАДА НИКОЛИЋ

I

Нада Николић је рођена 27. новембра 1947. године у Предејану. Завршила је учитељску школу 1966/67. године у Врању. Члан је Удружења писаца аматера од 1. марта 1981. године. На првом наградном конкурс за најбољу песму, на тему НОБ и револуција песма „Човек кога треба волети” освојила је трећу награду. Први пут се појављују њене три песме у заједничкој збирци „Срце на длану”, која је објављена 1982. године у издању Удружења писаца аматера Србије. Сада се по први пут јавља самостално и представља широј јавности својом првом и невеликом збирком поезије и прозе „Не играј се ватре”.⁵⁸¹

Нада Николић је рођена у Предејану од оца Драгољуба и мајке Севделине. Ту завршава основну школу, а у Врању завршава Учитељску. Ради као учитељица на селу. Од 1981. године постаје члан Удружења писаца аматера Србије, сада Удружења писаца Србије. Ту објављује своје прве песме 1981. године у заједничкој збирци „Срце на длану” и добија награду за најбољу песму. Самосталну збирку објављује 1983. године - „Не играј се ватре”. Једном је за њу Миодраг Булатовић написао: „Заиста песнички мислиш, поезији припадеш, што је данас реткост. Живи и пиши.” Објављује у Нашој речи, Нашем стварању, а дала је и коментар у књизи Петра Петровића „Предејане и околина”. Активно учествује на сусретима писаца у Београду, Предејану и другим местима широм земље. Нада живи у Предејану, у породичној кући, са својом мајком којој је 94. година живота. Воли природу и у њој проводи слободно време. Није све у њеном животу било лепо, али је за све потребна воља и храброст да се пронађе неки смисао да се живи. Времена су била тешка да објави другу књигу. Жеље су биле једно, а могућности друго.⁵⁸²

II

НЕ ИГРАЈ СЕ ВЕТРЕ - Несумљиво да је жеља сваког писца аматера да своје радове саопшти и другима, да чује и њихово мишљење и да са њима осети и подели оно чудно и тајно задовољство које долази као резултат стваралаштва (ако је ово стваралаштво успешно и вредно); или да

⁵⁸¹ Нада Николић, Не играј се ватре, Удружење писаца аматера, Београд 1983.

⁵⁸² Део података из њене биографије, уз љубазни позив колеге Властимира Вељковића, уступила нам је Нада Николић.

прихвати мишљење, примедбе и савете за још боље усавршавање тога стваралаштва.

Напореда с тим, врхунска жеља свакога писца аматера је да своје стваралаштво преточи у књигу и да тако учини доступним већем броју људи и љубитељима књиге. Једном речи, да изађе из анонимности. Управо, ова потреба је и један од основних разлога постојања клубова и удружења писаца аматера.⁵⁸³

Један од таквих писаца аматера је и Нада Николић, учитељица из Предејана. Њена је жеља да се представи широј јавности својом првом и невеликом збирком поезије и прозе „Не играј се ветре”. Неоспорно је да је Нада Николић почетник у овом уметничком стваралаштву, да је аматер у овом „занату”, те према томе ово треба имати у виду приликом оцене њеног стваралаштва, поготово што је млада и има перспективе за даљи развој и усавршавање.

Поезија Наде Николић носи обележја почетника и има печат модерне поезије нашег времена. Али, њена поезија није ни модернистичка, ни егзистенцијалистичка, ни футуристичка. То је реалистичка поезија социјалистичке епохе, са свим пратећим врлинама и манама.

По тематици коју обрађује у овој књизи, Нада Николић је поделила на родољубиву (хуману, социјалну) и на љубавну поезију. Родољубива поезија заступљена је у осам песама. То су песме инспирисане топлим, искреном и истинском љубављу према својој земљи и своме народу, према слободи и миру. Једноставне, искрене и топле. Без много улепшавања, без китњастих епитета и лажне патетике. Делују једноставно и непосредно.

Љубавна поезија такође је заступљена у овој књизи са осам песама. Предмет им је, разумљиво, љубав између жене и мушкарца. Искрена и топла осећања прожимају сваку строфу, сваки стих. Основна подлога је сета, често праћена разочарањем и болом за недостижним, изневереним. Добија се утисак промашене и неузвраћене љубави. У њима скоро увек постоји мисао о пролазности и лепоти љубави.

Нада Николић поезију пише у слободном стиху, без шаблона и ослобођења је свих правила која важе за тзв. поезију везаног стиха. Услед тога њене песме личе на песме у прози, без обзира на облик строфе и стиха који им даје. Језик је једоставан, лак и разумљив, стил је течан.

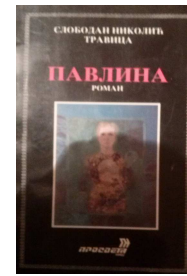
Проза Наде Николић заузима већи део простора у овој књизи. Ту су приче „Варошица”, „Дошљаци”, „Миља”. (...) У закључку о прози Наде Николић, која је заступљена у овој збирци, може се рећи: Приче Наде Николић су реалистички приказ људи и догађаја једног насеља који теже да се ишчупају из заосталости и немаштине и да крену новим и бољим путевима. То је уједно и мисао и порука њена.

---

⁵⁸³ Велимир Ивановић, Не играј се ватре, Удружење писаца аматера, Београд 1983.

СЛОБОДАН НИКОЛИЋ ТРАВИЦА

I
Слободан Николић Травица рођен је 1939. године у Печењевцу. Од 1964. године живи у Немачкој, у Минхену. Објавио је три књиге прозе: „Река мисли моје домовине”, „Завичај”, „Колевка”. Нишка „Просвета” му је објавила и два романа: „Павлина” и „Ђутљиве даљине”. Објавио је и књигу поезије „Пролећне кише”. Живи и ради у Минхену.⁵⁸⁴

II
ПУТЕВИ И СТАНПУТИЦЕ - У Давидовим мислима, представе досадашњих збивања, ковитлале су се, ишчезавале и нанова враћале још замршеније. У невеселом срцу мучило га је сијасет тешких питања. Мучила га је, пре свега, неизвесност. Све је празно: и у њему и око њега. Минули су дани када су се с весељем узбуркивала сва његова чула, а радост подизања душу до неба. Али, несмотрена младост заискала је више од онога што се поштено постиже и да се без двоумице постигне што пре. Поврх тога, однекуд, са странпутице умешао се тада и нечији глас. Дођимо до тога, или умримо!⁵⁸⁵

-О, судбино, шта ли ми још спремаш? – питао се, као да корача кроз бескрајну пустош.

Пошљункана стаза завршавала се под самим подножјем брега и ударала на пут, који је водио навише. Неко време ишао је нагоре не знајући шта ће рећи, да ли ће имати толико снаге, пре свега, оне бесочне дрскости, неоспорне особености свих фукара, вуцибатина и ветрогора, да погледа Бенедикту у очи. Обузимало га је немо чуђење као незаштићено дете, које плашљиво ступа у препуно школско двориште ђака, што је у извесном смислу био сам, али сада, ђак живота, а тај учитељ не познаје милосрђе, још мање препуштање и поправне испите.

Заморан, стао је и погледао одозго према далеком хоризонту, који је све обилније беласао. Убрзо је изронио пун месец, ноћни светлоноша. Како је, продуживши, у томе налазио радост, али на нову веру и ново уздање. За тили час нестала је та чаролија. Пред вратима зграде прошлости, обасјане месечином, учинило му се да стоји њен творац, гроф од Бабингена, у свој својој величини и јасноћи гласа упућеног њему: Ко на земљи не посеје макар зрнце добра, неће наћи ни пут у царству божијем!

⁵⁸⁴ Помак бр 34/36, Лесковац, децембар 2006, стр. 31.

⁵⁸⁵ Слободан Николић Травица, Одломак из романа „Путеви и странпутице”, Помак, бр. 34/36, Лесковац 2006, стр. 31. Овај роман ускоро треба да се појави на немачком језику. Иначе, одломак из романа Павлине објављен је у Помаку бр. 11-12, септембра 1999, стр. 34 – 35.

И приказ је ишчезао. Давид се пренуо и ступио на први степенник. Унутра је горело светло. Прозор, десно од улаза, полуотворен.

У том се чуло, њему познато Бенедиктово кашљуцање. Старац више није био при добром здрављу. И како је старац кашљуцао, тако се приближавао вратима. Давид је хитро скочио у страну, сакрио се иза угла и са два прста опипао је новчаник у малом џепу.

-Дошао сам да му је вратим, ја се сакрио! Господе, овај срам је тежи од планине!

Врата су се отворила. Старац се појавио и стао. На углу, уз сами зид растао је бршљан.

Давид га је између две гранчице гледао. Бенедикт је кашљуцао и прозборио:

-Да, истина је то. Док је човек млад и непромишљен, вероватно ће се и понашати тако. О, ти ветропирасти подухвати, што се будаласто називају великом надом за великим успехом.

Уместо да буде срећан у свом свету скромне стварности, занемарио је најнужније и преконоћ прокоцкао што је годинама пребирао. Ех, колико вреди створити објективни циљ и остати до краја истрајан!

Старчева појава је нестала, врата су се затворила.

Давиду је било јасно да се то односи на њега, да је Бенедикту била јасна и она дрско смишљена лаж када је позајмио двадесет марака. То га је почело тако жестоко мучити, да му се чинило да ће га тиштити и после смрти.

-Сада немам нигде приступа ни улаза. Боже, смилуј се, дај ми крила да полетим к теби!

Сишао је низ брдо салетан вихорима мисли. Све их је подносио, осим једне маленкости.

-Куда ћу ако је Ервин дошао са женом и децом још вечерас?

Да би побеглао од непријатних размишљања, ушао је у прву крчму, ћумез, свратиште за изгубљене и усамљене, за печалбаре-странце, за раскалашне, који се размећу не толико изразитом памећу, колико својим бескрупулозним вештинама брзог и лаког стицања новца.

Давид се сместио за дугачки шанк, где се увелико надметало кафанским мудростима, и поручио бокалче вина. Пијуцкајући, одмах је уочио да је сусед са његове леве стране присвојио себи улогу председавајућег. У један мах му се учинило да му је фаца некако позната. Али, откуда и откуда? Није хтео, није био ни расположен да о томе размишља.

Био је то човек тамних, зазорних очију, косе разбарушене, дебелих образа и усана које су ландарале кад би на нечије негирање завртео главом. На себи је имао зеленкасту кошуљу, жуту кравату и плаво одело с некаквом сумњивом значком на реверу.

Он се окренуо замишљеном Давиду, узео смешак, почасно наметљив став, као да је богзна каква моћна и важна личност, да се не плаши ни полиције, ни пореске управе.

ПРВОЉУБ ПЕЈАТОВИЋ

I

Првољуб Пејатовић (1932), песник, новинар Борбе и ТВ Београд. Са још тројицом песника присутан у збирци „Квартет“ (1954), објавио књигу путописних репортажа „Градови и љубави“. Заступљен у песничким зборницима: *Врата времена* Ивана В. Лалића (1958), *Немир од искона* – поетски рецитал (1968), *Људи* Јура Каштелана (1969), *Поезија бунта и отпора* Зорана Гавриловића (1976), *Како се рађала југословенска револуционана поезија* Милорада Блечића (1979), *Црвена зора времена – југословенска револуционарна поезија 1919-1980*. Блаже Шћепановића (1980), *Књига другова – алманах најмлађих југословенских социјалних лиричара* Новака Симића и Јована Поповића (1980)... Приредио песнички зборник *Књига и револуција – зборник ангажоване поезије у Југославији (1919-1980)* (1981). Добитник бројних награда међу којима и највише награде за новинарско стваралаштво „Светозар Марковић“ (1973).

II

Прошло је већ 80 година од рођења *Првољуба Пејатовића* (1932), првог модерног лесковачког песника после Другог светског рата, а истекло је и седам година од његове смрти (2005), а од тог „одласка неизбежног“ као да камен падне у воду... како је певао овај песник у својој најбољој и највећој, четвороделној, песми „*Одавде до вечности*“.⁵⁸⁶

Али, каже нам он у истој песми и:

„*Одлазиш,
а остала је реч
која се одронила од тебе
и одлепшала у овај карамрак.*

.....

и можеш, бежећи од ње, да умреш

- *она ће доћи да те покопа*

да би се родила с тобом

- *ова реч*

име свих неизговорених речи.

⁵⁸⁶ Димитрије Тасић, Реч свих неизговорених речи Првољуба Пејатовића, *Наше стварање* 1-2/2003, стр. 180. *Напомена*: Прилог објављен у рубрици „Људи“ преносимо из незнатно скраћивање.

Ова Пејатовићева реч призива данас и моју – да подржим његову да се не изгуби у *карамраку*, да се види на светлу дана и данас, посебно на страницама *Нашег стварања* за које је било везано и песнково име, и то од првог броја (1953), у којем ће објавити три песме: *Задушнице*, *Јутро* и *Скица* да би се, међутим, већ идуће године (1954) у лесковачком листу *Наша реч* огласио као оштар критичар општег вредносног нивоа часописа, а посебно његове традиционалне поетске оријентације, што ће узбуркати ондашњу лесковачку књижевно-културну сцену, али накратко и не превише. Часопис ће преживети и истрајати – са прекидима, падовима и успонима – све до данас, и као такав један од ретких у Србији. А у њему ће се, за песникову живота, а и потом, објављивати и песме Првољуба Пејатовића.

Ову, као своју, данашњу *прозвану реч* о песнику исписујем-изговарам иако знам, од песника само добро знам, да колико год говорио нећу изговорити ону *праву*, ону жељену, тражену *реч* – *име свих неизговорених речи*. А једнако знам, од песника такође, да изговорена реч пре може чак и да више опустоши (*земља опустошена од речи...*) него да засади, више да следи, него да раскрили (*...ништа више/ сем овог бекрилног лета...*).

Опомињем се овог *знања*, јер добро памтим, за мене не баш угодну, једну стару песникову опомену – упућену ми уживо...

Прича је ова...

Године 1954. штампарско-издавачко предузеће „*Омладина*“ у Београду, у едицији *Алфа*, као своју *Свеску 1*, издало је књигу *Квартет*, књигу чеворице другова, младих песника – Бранка Јовановића, Томислава Мијовића, Првољуба Пејатовића и Божидара Тимотијевића. Пејовићеве песме у књизи објављене су под насловом *Тамо где нисмо били*.

Књига *Квартет* нашала се и у мојим рукама (сигурно никако другачије него као дар песника, јединог кога сам тада, као лесковачки гимназијалац, могао познавати из тог београдског студентског песничког *квартета* – Првољуба Пејатовића). Треба разумети усхићење младог лесковачког гимназијалца који у својим рукама држи књигу песника кога лично познаје, лесковачког студента у Београду, већ уредника елитног београдског књижевног листа *Млада култура!* И још је та књига била *врућа* у његовим рукама када се у лесковачкој *Нашој речи* појавио и његов текст о њој (његов први *књижевни приказ* уопште), под насловом *Песник оног што је лепо у нама* (1955).

Прва реченица тог *приказа* је гласила (приметићете: почиње са три тачкице... као наставак неког умишљеног *говора одувек*): „... А Првољуба сам већ добро знао. И тако, то је био сусрет давно над реком под звездама, најављени. Још онда када су његове прве песме далеко и тихо забрујале по омладинским и књижевним часписима. Па је после успон био брз...“

А завршио се, тај приказ, како је и почео, једнако усхићено: „Па ако је свака нова песма младог и талентованог лесковачког песника (сада већ

више српског него лесковачког) будила у нама радост и нове немире, онда је овај наш сусрет са његовом првом књигом песама... највећа радост коју нам је он могао да пружи.“

Двадесетак година касније (биле су то већ године седамдесете прошлог века), песник и његов приказивач из завичајне *Наше речи* срели су се на Телевизији Београд, које, телевизије, за оних њихових ђачких и раних студентских година, педесетих, није уопште ни било у ондашњој Југославији. Сада, старији за двадесетак година, они се срећу већ као ТВ-уредници: први као уредник и аутор телевизијских путописних емисија, а други као уредник емисије *ТВ лектура* и *Култура данас*.

Пејатовић је у међувремену био постао и чувено репорерско перо листа *Борба*, перо које се било посебно истакло извештајима из земљотресом уништеног Скопља. Био је објавио и књигу својих новинских путописних репортажа *Градови и љубави*. Али ни његов песнички дар, иако се Пејатовић више није јавно представљао као песник, није никада пресушио. Био ми је у неким ранијим сусретима говорио да припрема нову песничку књигу, чак ми је и њен наслов био открио – *Скадар на Бојани*. Али, ни као Скадар у народној песми, тако ни његова нова песничка књига није никада осванула. Његове песме су се, међутим, и даље појављивале у листовима и часописима, па је тако и у *Нашој речи*, уз мој приказ о књизи *Квартет*, била објављена једна нова Пејатовићева песма – *Црна птица*.

(...) Уместо у кафани лесковачког хотела „Београд“, у којој смо се некад сретали, сада смо се, у Београду, виђали у чувеном тв-бирцузу подно Ташмајдана... Једном сам му, са жељом да га подсетим на његову песничку биографију, донео сачувани исечак из *Наше речи*, свој приказ његове прве књиге *Квартет*. Али, уместо да га обрадујем, чему сам се потајно надао, ја сам на његовом лицу изазвао само благу горко-подсмешљиву гримасу... „Ех, памтим... Било ми је неугодно колико си ме хвалио... ово нисам смео никоме да покажем...“

Било је онда неугодно и мени... Али, прочитавши данас поново свој приказ, видео сам да је Пејатовић био веома обзиран према мени... Јер мана мог приказа није било само у томе што сам песника неумерено хвалио, већ што песника нисам био разумео....

Ондашњи усхићени песнички почетник-гимназијалац видео је у Пејатовићевим стиховима само *неухватљиву узвихорену радост, озвездане небо и реку, додуше и тугу младалачку и замисљено ромињања*... Видео је Пејатовића само као *песника оног што је лепо у нама*, како је гласио наслов приказа.

Али не и као песника раног трагичног доживљаја живота, мишљења и певања: не ране ратног детињства (*.... очи/ што су се трпнут суочиле са цевима*) и поратног (*...без цвећа и без хлеба... заборављено предграђе*); не егзистенцијалну зебњу у пролазности живота, у лавиринтима љубави, у

сенци смрти; не песникову муку с речима – неизрецивост; трагање за речи које је име свих неизговорених речи.

Стихови родољубиве и социјалне осећајности увешће нашег песника у наведене већ југословенске зборнике...

Остали стихови су остали у неизговореној речи... о њима, па и у раној речи младог приказивача лесковачке Наше речи.

(...) Па ипак, једну од најлепших песама о сусрету у животу испевао је овај песник – песму „Ако не пада киша“:

*Рекли су: сутра у четири
ако не пада киша.*

*Мора да сам сву ноћ мислио на сунце
Буђење ми је затекло очи заустављене на њему.*

*Читавог дана сам знао
Да и она мисли на сунце.*

*У четири је падала киша
Ми смо киснули насмејани.*

Песма је била објављена у *Нашем стварању*, и постала догађај: пробудила радост у младим читаоцима који су је говорили наизуст, али и дигла једну ружну узбуну: песник је био јавно, али лажно, оптужен за плагијат! Оптужба је јавно и одбачена и песник је песму „Ако не пада киша“ објавио у књизи Квартет. Али једну реч коју није могао да објави ни у књизи, ни у потоњим песмама које је спремао за књигу Скадар на Бојани, као што ту реч никада није изговорио ни један други песник – била је – реч... свих неизговорених речи. Она се крила у тишини од које прскају бубне опне, под прозором драге изгубљене због неизговорене речи, у дрворедима под којима су љубавници заборавили последњу реч, у песми коју нећемо чути, у самом песнику да, као и Љубав... /у мени трајеш/ вечито као ћутање, у свему ономе о чему се, како каже Витгенштајн, ни не може говорити, па зато и треба ћутати...

Првољуб Пејатовић није изговорио ту реч, али је певао, јер песникова је судбина да пева, о њеној неизрецивости, па ипак, колико тајно толико и дубоко, и о њеној судбинској присутности – и у животу и у свакој правој песми. Одроњена од песника, али, ево, у његовом *Нашем стварању* поново рођена с песником, једнако поводом осамдесетогодишњице његовог рођења и семдогодишњице његове смрти.⁵⁸⁷

---

⁵⁸⁷ Димитрије Тасић, Реч свих неизговорених речи Првољуба Пејатовића, *Наше стварање* 1-2/2003, стр. 180-185.

ГРУЈА ПЕТКОВИЋ

I

Груја С. Петковић, рођен 1936. године у Лапотинцу, општина Бојник, од оца Светозара и мајке Стане, домаћице, рођене Момчиловић. Завршио је учитељску, педагошку школу и филолошки факултет и целог радног века био је просветни радник. Основну школу је започео у родном месту, а завршио у Лесковцу (1944-1952), Учитељску школу у Врању (1952-1957), Вишу педагошку школу у Нишу (ванредно, 1959-1964) и Филолошки факултет у Скопљу (ванредно, 1971-1974). Радни век је започео као учитељ у селу Боринцу, општина Бојник (1957-1958), наставио у Бобишту (1959-1960) и Градашници (1960-1962), општина Лесковац. Као наставник српскохрватског језика радио је у Великом Трњану (1962-1966) и Школи за основно образовање одраслих у Лесковцу (1966-1977) и као професор српскохрватског језика и југословенске књижевности у Дому пионира (1978-1988) и ОШ „Васа Пелагић” – до пензионисања. Уз васпитно-образовни рад, бавио се и књижевним радом. Пише песме и приче за децу и одрасле и објављује их у дечјим и књижевним листовима и часописима за одрасле. Објавио је књиге: „Свети Сава – први српски учитељ”, 2000. године у Лесковцу и „Књигу о Вуку”, 2004. године, такође у Лесковцу. Десет година уређивао дечји лист „Пионир”, новине свих школа лесковачког краја. За рад на књижевном стваралаштву награђиван: трећа награда „Дечјих новина” из Горњег Милановца за причу „Зимски дан”, трећа награда „Просветног прегледа” из Београда за циклус песама „Крвави пир” 1983. године и на Седмим сусретима просветних радника књижевних стваралаца за децу 2000. године у Дољевцу прва награда за причу „Баба-Икино двориште”. Први штампани рад му је циклус песама (поема) „Крвави пир” (Наше стварање 1983, бр. 3-4, стр 47-100). Члан је Удружења писаца Лесковца.⁵⁸⁸

II

СВЕТИ САВА - Свети Сава – први српски учитељ је књига о животу и делу неуморног Растка Немањића – Светог Саве, првог српског учитеља и просветитеља, првог књижевника и архиепископа Српске православне цркве. Свети Сава, који је заорао најдубљу бразду у култури српског народа, имао је у Доситеју и Вуку, и другим нашим прегаоцима,

⁵⁸⁸ Податке о Г. Петковићу дао нам је сам аутор (приложио је бројне новинске прилоге. Истовремено је на коришћење понудио све бројеве Пионира, листа основних школа лесковачког краја, који је представљен у посебном делу ове студије. Петковић је десет година био уредник тог гласила.

своје настављаче. Књига о Светом Сави, аутор се нада, користан је приручник за васпитаче и васпитанике, посебно данас када је веронаука прешла праг школе и ушла у наставни програм. Свети Сава као школска слава заузела је централно место. Стога припреме за Савиндан почињу са почетком школске године, а јануар је круна дотад постигнутог.⁵⁸⁹

Хрестоматија о Светом Сави, али и дело Грује Петковића као писца да сагледа колосалну Савину личност и процени његово необухватно дело – дошла је у прави час.⁵⁹⁰

III

КЊИГА О ВУКУ - О великом Вуку Стефановићу Карацићу, језикословцу, реформатору, сакупљачу умотворина, историчару, написано је скоро све.⁵⁹¹

(...) Као велики Вуковац и поштовалац Вуковог лика и дела, професор Петковић се у књизи одредио према трима важним годишњицама: то су 140. годишњица смрти, 70. годишњица Вуковог сабора и 200. годишњица Првог српског устанка. Одмах пада у очи чињеница да је аутор уложио силан труд и велику дозу мере и укуса да у својој књизи презентује оно што је најбитније и најинтересантније из Вуковог живота. Подаци су то који не могу оставити никога равнодушним, тим пре што су врло селективно презентовани, са циљем да и подуче и да обуче, посебно средњошколску популацију, а у томе је можда и највећа вредност ове књиге. Аутор је за ову књигу користио тридесетак библиографских јединица, селективно промишљених, па се усуђујемо да кажемо да Министарство културе уопште не би погрешило када би ову књигу уврстило макар у категорију допунског уџбеника, тим пре што је у прошлости написано много уџбеника који су због идеолошке обојености више него баласт за ученике. Овде се ради о мултидисциплинарном приступу једној комплексној теми и, уз велики ауторов труд, резултат није изостао. Све што је између корица књиге аутора Грује Петковића искрено препоручује и као доброг језичког и просветног стручњака и као доброг znalца Вуковог културног наслеђа. Књигу препоручујемо и онима који о Вуку желе да знају а да се притом не оптерећују бројним студијама и анализама о српском великану.

(...) Аутор Вука Стефановића Карацића сагледава комплексно. Књига о Вуку нуди пунобојни портрет једне од најзнаменитијих личности наше новије историје. Имајући у виду читаоца школског узраста, коме је књига превасходно намењена, аутор је с правом највише пажње усмерио на Вуково завођење реда и јединства у језику свога народа.⁵⁹²

⁵⁸⁹ Г. Петковића: „Свети Сава, први српски учитељ“, Уместо предговора, Пес клуб, Лесковац, 2.000.

⁵⁹⁰ Др Т. Петровић, Свети Сава први српски учитељ, Прес клуб, Лесковац 2.000, стр. 7.

⁵⁹¹ Станко Миљковић, Књига о великом Србину, приказ књиге Грује Петковића, Књига о Вуку, Удружење писаца Лесковац 2004, Наша реч 2004. године

⁵⁹² Из рецензије проф. др Тихомира Петровића, Књига о Вуку, Удружење писаца 2004.

ЈЕЛЕНА ПЕТКОВИЋ

I

Када сам била мала, онако, баш малецна, мислила сам да једино ја на овом свету умам да дишем. Да сам једноставно другачија од свих, посебна. Отишла бих у купатило, сећам се, веш-машина и ја бејасмо исте висине, стала бих поред ње као поред каквог доброг друга и почела бих да дишем: 1, 2, 3, 4, 5... и сваки пут до 30. Испунивши свој универзум посебношћу, вратила бих се међу „смртнике“ и прикривајући у себи задивљење собом, својом неспорном различитошћу, упуштала бих се у мање занимљиве токове живота. Чини ми се да сам веш-машну прерасла за две године када сам схватила да имам бронхитис. И да сам ја само једна обична, најобичнија Јелена Петковић, рођена у лето `89-те, у једном маленом селу Белановцу, поред маленог Лесковца, а не каква прицеца Јелина из Јелинграда. Без обзира на придеве и титуле које себи дајемо, сви смо једнаки пред огледалом неба. Није погрешно имати своја пространства и универзуме, али да би наш Универзум дисао, потребно је да ми дишемо једнако.⁵⁹³

II

ВРЕМЕ СИ ТИ – Када сам добио рукопис збирке поезије „*Време си ти*“, младе песникиње Јелене Петковић из Лесковца, и након неколико прочитаних песама, оте ми се уздах задовољства што ћу баш ја писати рецензију за ову књигу пуну љубави, романтичне душе и отвореног јужњачког срца песникиње... Што сам даље читао, нисам могао а да се не отмам утиску да је ова књига још један небрушени дијамант на уметничкој огрлици Књижевне омладине Србије.

Јелена Петковић је песникиња која једноставним, слободним стихом, без много експериментисања, у свакој речи, у сваком стиху, свакој песми оставља свој препознатљив печат љубави, чак и онда када о растанку пише. Предаја за њу није предаја, већ нада која као да нам поручују: када нестане љубави, нестаће и света! Перо Јелене је лира која пева на експресиван, али сиболичан начин, кроз метафизичко осећање унутрашњих жубора и дамара, често упућена попут љубавне посланице

⁵⁹³ Јелена Петковић, *Време си ти*, Књижевна омладина Србије, Београд 2014. *Напомена*: Ову су комплетни подаци из одељка Биографија Јелене Петковић.

имагинарном сабеседнику, саосећајнику и љубавнику, ткајући дубину и рафинираност људске душе, кроз метафизички доживљај сопственог бића. Љубав је чулна, страсна, жуборава, али и предео сна, спокој након заврелих страсти соларних божанстава.

(...) Када пева о љубави, она нема тајни које би сакрила од других. Да би љубав као исконско стање духа и тела приближила читаоцима, песникиња Јелена Петковић од те исте љубави тражи увек више, али и даје, па њене песме представљају подсећање и опомену свима онима који не држе до туђих осећања, али ни до властитих... То нам показује великим спектром љубавних осећања:

„Немој ме волети увек, то је превише и далеко...“

Док нам стиховима:

*„моја љубав вечно трага за твојим очима
није да се ја нисам довољно потрудила“*

дочарава сукоб жељеног и недокучивог, сањаног али недосањаног; драгог и непожељног, и заносног, што незадрживо одлази са надом да ће се вратити.

Стилски израз песничке збирке *„Време си ти“* одликује се краткоћом форми, језичком сажетошћу и згуснутошћу, експресивношћу и симболиком, при чему синтагма и реч постају стих ослобођен риме, а песма овенчана поентом као финалном формулом.

Мада нисам склон упоређивању са неупоредивим, ипак ме стил Јелениног пера помало подсећа на стил којим је писао легендарни Мика Антић; док тражи неистражено, док воли (не)вољено или никад прежаљено, када *„у боли нем вршити“*. Баш то доказују стихови и из њене песме *„Остала сам те нема“*:

*Остала сам те нема,
ућутао си на мојим уснама*

Или

*Обећала сам ти вечност,
ништа мање нећеш добити*

Песничка и креативне вредност ове збирке је велика. Зато сматрам да први корак Јелене Петковић у свет поезије завређује сву пажњу читалачке публике. Верујем да ће сваког читаоца ове прекрасне збирке песама *„Време си ти“*, преплавити осећање нежности, чежње и несебичне љубави... Неко је некад рекао: Кад рука почне да пише, срце не зна за страх...“ Срце наше песникиње не зна, то је сигурно! Поштовани љубитељи поезије, песничка врата Јелене Петковић су отворена. Одшкрините их и завирите. Угледаћете лепоту лирског надахнућа и исказа, поетску аутентичност, и фино лирско ткање.⁵⁹⁴

---

⁵⁹⁴ Јордан Алексић, резензија, *Време си ти*, Књижевна омладина Србије, Београд 2014, стр. 71-73. *Напомена*: Промоција збирке *„Време си ти“* одржана је у Лесковачком културном центру октобра 2014. године. Поред аутора, уредника и рецензента, о збирци је говорио Драган Радовић, познати лесковачки песник, уредник часописа *Наше стварања*.

ПЕРИЦА ПЕШИЋ

I

Перица Пешић је рођен 1950. године у Мирошевцу, општина Лесковац. Средњу школу је завршио у Лесковцу. Дипломирао је на Технолошком факултету у Скопљу (Македонија), а магистрирао на Природно-математичком факултету у Нишу, студијска група за хемију. Живи и ради у Лесковцу. Бави се научно-истраживачким и књижевним радом. Члан је Српског хемијског друштва, Удружења писаца општине Лесковац и Књижевне заједнице. Од дванаесте године пише кратке књижевне форме, црта карикатуре и сакупља народне умотворине. Песме је објављивао у листовима Трибина младих, АИК, Наша реч, Борба и Помак, као и у часописима Освиг и Наше стварање. Хаику песме су му се појављивале у листу Маслачак (Ниш) и Шкољка (Подгорица), а хумористичко-сатиричне прилоге објављивао у листовима АИК, Лесковачки дневник (новине Ђачке), Нашој речи, Помаку, Јесењину, Политици, Жежу, Нашем стварању и Остену (Скопље). Мр Перица Пешић је заступљен у књигама: Сатире IV (избор са конкурса), Библиотека Радоје Домановић, Велика Плана и ИШ Стручна књига, д.д. Београд 1997. године, Зборнику радова лесковачких писаца (Удружење писаца, 1998. године), „Ко је ко у нашем хумору, сатири и карикатури” (Ошишани јеж, Београд, 1998. године), Глубочици између обала 2003. (КК Глубочица, Лесковац). Заступљен је и у књизи „Синђелићеве чегарске ватре” (Глас корена, Ниш, 2002), „Извајаним мислима” (афоризми домаћих аутора – избор), Центар за културу и уметност, Алексинац, 2002. године), „Анђео име пламен” (Књижевна заједница Југославија, Београд, 2003), „Гарави сокак” (КК „Мирослав Мика Антић”, Инђија, 2003). Био-библиографски мр Перица Пешић представљен је у књизи „Лексикон писаца лесковачког краја” (КК „Глубочица”, Лесковац, 2003. године).⁵⁹⁵

У књизи „Афоризми”⁵⁹⁶ у одељку „О homo satirikusu” наводи још неколико занимљивих података о Пешићу. Као дипломирани инжењер заснива радни однос у прехрамбеној индустрији „Тома Костић” у Лесковцу 15. јануара 1976. године. Био је шеф производње и дао је велики допринос иновацији и рационализацији производње и супституцији скупих увозних сировина домаћим. Учествовао је на већем броју научних скупова у земљи и иностранству.

⁵⁹⁵ Подаци преузети из књиге П. Пешића Испод свода плава, песме за децу, Удружење писаца 2004.

⁵⁹⁶ П. Пешић, Афоризми, издање самог аутора, 2004. године.

II

ИСПОД СВОДА ПЛАВОГ - Стихове Перице Пешића карактеришу све одлике истинске поетске речи. Игра, хумор и машта су њихове битне одлике. То је примарно поезији традиционалног, змајевског стила и манира. Аутор комуницира с малим читаоцима као једнак с једнаким; дете је његов саиграч. Његово обраћање незрелом читаоцу не подразумева спуштање на разумну раван критике, већ уздизање на ниво детета. Извесно, по среди је творевина која пружа малом реципијенту задовољство и естетски ужитак; која задовољава читаочеве потребе за лепим али и васпитним, сазнајним и моралним.⁵⁹⁷

%

Пред нама је одштампана књига, 2004. године, са 79 песама подељених у седам циклуса. Наслови циклуса су и порука и повод да се прочитају песме: Истина, Балада о љубави, Време учења, Сlike дана, Љубав за све, Испод свода плавог (тек је на шестом месту) и Перица у коме је његов родослов.⁵⁹⁸

Професор Перица је засадио љубав и окусио лирику као хлеб и со. Бар то танано лирско жумори непосредно и чезне за детињством. Свом својом интелектуалном снагом подигао је завесу испред душа својих миљеника и стиховао шта се у њима догађа.

(...) Перица као писац остварује своју песничку слободу у крилу дечјег живота. Али, живот деце није идеализован. Песник каже „Биће два пута дете – још као мало и кад остари” („Дете”).

Као образован писац пун је маште. Његово срце дише и казује своја осећања користећи и биографска присећања. Зато и песме имају фабулу. И баш та садржина је у споју неоромантизма и савременог реализма.

(...) Поетски изрази песника Перице су душевна расположења и она имају своју оригиналну потку. Мотивисана раван је субјективна. Литерарна тематика у коју се уноси епско расположење обележава се као извор из којег теку дубоке мисли. Та мисаона веза са прошлошћу и недосневаним сновима повећава погледе ка лепоти песме. Стихови су без одређене метрике. Језичко-стилски изрази су кратки и граматички исправни.

Литература овакве врсте увек ће живети у срцима и деце и одраслих. И име песника Перице Пешића трајаће у литератури.

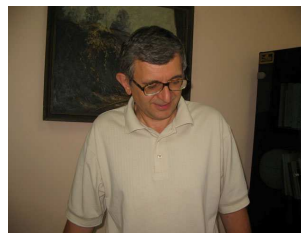
⁵⁹⁷ Проф. др Тихомир Петровић, рецензија (одломак) објављен у књизи П. Пешића Испод свода плавог, Удружење писаца Лесковац 2004.

⁵⁹⁸ Станко Ђорђевић, Испод свода плавог, песме за децу Перице Пешића, Удружење писаца 2004, Помак, бр. 27/28, децембар 2004, стр. 38.

ДРАГАН РАДОВИЋ

I

Драган Радовић је рођен 1955. године у селу Добра Вода. Основну школу и гимназију завршио је у Лесковцу. Као ученик гимназије био је стални сарадник Дома пионира од његовог отварања 1973. године. Завршио је Филолошки факултет у Београду. Бави се поезијом, прозом, књижевном критиком и рецитовањем. Објављивао је радове по књижевним часописима и листовима. Највише радова било је на страницама Змаја, књижевног часописа за децу. Добио је неколико награда за књижевно стваралаштво. До сада је објавио збирку песама за децу „Добра Вода”, у којој Радовић пева о детињству. Има у рукопису неколико књига. Посебно му је драга необјављена књига песама за децу „Најсиромашнији краљ”⁵⁹⁹

Године 2013. Радовић је објавио другу збирку „Купен петл“ писану на дијалекту родног краја.

Драган Радовић, професор књижевности (...) пише песме још из школских дана. Основна школа „Коста Стаменковић” издавала је средином шесдесетих година лист „Хисар” и он је ту објављивао. А када се његова патриотска песма о Кости Стаменковићу нашла на првој страни, био је пресећан.⁶⁰⁰

Потом, у Гимназији. Књижевност му је предавао Бора Здравковић. Од њега сам научио, каже Радовић, песничку школу живота. Већ у првом разреду, 1970. године, добио сам прву награду на школском конкурсима и почео да сарађујем у часопису „Ми”, чији је први број штампан 1970. године, за Дан школе. Прве есеје и приказе објавио сам у том часопису, писао сам о свом другу, песнику Воји Истатковићу. Током студија објављивао је песме у Књижевној речи, Студенту, часопису Филолошког факултета Знак. По завршетку студија, Радовић долази у Лесковац, у Народну библиотеку са основним задатком да популарише књигу. Уз помоћ библиотекара организовао је стотинак књижевних сусрета годишње како у матичној библиотеци, тако и у истуреним одељењима и школама у најудаљенијим местима у општини. Прву (...) збирку песама, и то дечјих, Драган Радовић је објавио под називом „Добра вода” 1982. године у издању КК „Глубочица”. Свих протеклих година пише и објављује у Градини, Нашем стварању, неке су му песме преведене на италијански језик.

⁵⁹⁹ Пионир, Наши суграђани ствараоци, октобар 1982, бр. 4 (21), стр. 10.

⁶⁰⁰ Верица Баторевић-Божовић, Живот пише приче, Лесковац, Удружење писаца, 2001, стр. 226.

II

ДОБРА ВОДА – У савременој поезији је тушта и тма стихова који се не могу најбоље разумети и протумачити, што је врло невесело за читаоце, песнике и поезију. Драган Радовић, аутор зборке песама „Добра воде“⁶⁰¹ ни у ком случају не доводи читаоце у недоумицу. У његовој поезији нема места питању „шта је писац хтео...“

„Добра вода“ је књига намењена највише деци. То се у првом реду види из фабуле узете из дубине дечјег света и доживљаја, ненаметљиве и неусиљене поенте. На то упућује и лакоћа којом песник уме да приђе дечјем свету и извуче из њега грађу и обради је језиком дикцијом који најбоље одговарају малом читаоцу – и да се у свему томе одржи на висини уметничког и песничког говора. Стихови „Добре воде“ са много маште и емоције уносе животну радост и ведрину у душу детета–читаоца, а естетски доживљај који стварају по своме ефекту није тренутан ни ограничен догађај. Свака песма ове танушне књиге у читаоцу измамљује осећање ведрине и радости: лаким и лепршавим ритмом њени стихови изазивају осећање за леп израз и звук. Као права поезија проширују круг дечјих сазнања. При читању Радовићевих песама дете има непомућену илузију да се пред његовим очима одвија једно животно збивање у коме и само учествује. Песме „Добре воде“ имају личан, индивидуални нагласак и одговарају узаврелој, жедној дечјој природи. Писана маштовито, са интуицијом и опсервацијом, и смислом за детаљ и нијансу, стихови Радовићеве збирке привлаче пажњу својом лепотом. Понеки од њих чине мала *ремек-дела савременог песништва*. Врло успела својом ритмичком организацијом „Добра вода“ у свему испуњава захтеве добре поезије за децу: поступност увођења у свет уметности, педагошко усмеравање дечје психе и, свакако, развијање осећања за лепим.

У Радовићевим песмама нема смелих склопова речи, смишљених артистичких састава, али у њима има музичког у ритму стиха и размештају речи; у његовим песмама нема лепореке интерпретације, продора у ирационално, али има поетске свежине; немају савремену, урбану тематику, али имају моћ да озаре душу читаоца; немају врхунски, опсењујући квалитет, али имају снагу да уједине осећања и мисли читаоца. Готово да је тако: и оно што имају и немају, допринело је да има своје читаоце. Песник стихова: „*Молим те снађи се некако/ и наћи ми негде једног малог брата./ ја бих теби пронашао лако/ да сам, тата, ја твој тата*“ обрадоваће читаоце свих узраста. Радовићева књига заслужује да стоји у истој полици са књигама познатих савремених песника.⁶⁰²

---

⁶⁰¹ Драган Радовић, „Добра вода“, Књижевни клуб Глубочица и Народна библиотека „Радоје Домановић“, Лесковац 1982.

⁶⁰² Проф. др Тихомир Петровић, Књига завичајних писаца, приказ, „Огледи и критике из књижевности и језика“, Нова просвета Београд, 1994, стр. 134-135.

III

КУПЕН ПЕТЛ – Збирку песама Драгана Радовића „Купен петл“ (2013), писану у духу говора југа Србије, појавила се у издању Туристичке организације Лесковца и „Филекса“.⁶⁰³

У књизи, како стоји у наслову „*Подаци од мене*“, песник је записао: „Мајка ме родила на пунлетан дан у девети месец у годину иљаду деветстотина педесет и (Ахилову) пету (19. 9. 1955) у селу Доба Вода. Школувао сам се у Лесковац и Београд. Там сам завршио белосвецку књижевност на Филолошки факултет. Преминули рад стицао сам у културне установе по Лесковац: Боблијотеку десет године, Позориште још толко и у Културни центар еве више од десет године прођоше. Објавио сам једну малецку књигу за децу и приредио једну од Лесковац за големи. Уређувао сам лис за књижевност и уметност „Пом(п)ак“ и саг су ме турав на уређујем „Нашо стварање“.

У „Посвети“, Радовић у шаљивом тону записује: „Не се препоручује на малолетни, малоумни и малодушни. (А кој нормалан ће чита овој?)“ Збирка песама Драгана Радовића има пет поглавља: Сиротињска патка, Тристаћ на клоцне, Мушице под реп, Чорба без ич и Угасла скара. Песничка збирка Драгана Радовића објављена је у 300 примерака, а илустрована је радовима преминулог Слободана Костића – Косте, познатог писца из Лесковца. Илустрације су, иначе, преузете из „Бациних новина“ захваљујући његовој деци.

IV

ДРАГАН ТАСИЋ О ЗБИРЦИ „КУПЕН ПЕТЛ“ - Драган Радовић, Лесковачки културни радник и песник, писац приказа и рецитатор, обрадовао нас је ове године новом збирком песама на дијалекту под насловом „*Купен петл*“. Радовић је један од оних писаца који сматра да је прави матерњи језик за људе Југа Србије њихов дијалекатски, јужњачки говор. Радовић воли, премда добро познаје књижевни језик и, штавише, зна да говори са правилним акцентом, без примеса неправилног локалног акцентовања, да се изражава на дијалекту и у стварном животу, нарочито

⁶⁰³ Промоција збирке песама Драгана Радовића „Купен петл“ одржана је у Културном Центру Лесковац поводом 1. априла – светског дана шале. Једна је од ретких на дијалекту, којим се чува мелодичност језика. „Књига садржи сву лепоту лесковачког дијалекта, а сво богатство показано је кроз анегдоте и сочне псовке нашег краја“, каже аутор Драган Радовић. То је једна од ретких књига написана на дијалекту, а познати лесковачки песник, књижевник и књижевни критичар, аутор дела написаних дијалектом, тежи да очува идентитет једне заједнице. Он је идејни творац Научног скупа Књижевност на дијалекту. Убеђена сам да ће поред роштиља и паприке, књига Купен петл постати нови бренд Лесковца и нашег дијалекта. Искрено се надам да ће и поезија постати наше обележје града“ - рекла је Цветана Радовановић, уредница у ЛКЦ. *Напомена:* О збирци песама „Купен петл“ писали су, између осталих, проф. др Тихомир Петровић, Драган Тасић и Данило Кошић.

када се шали и покушава ведрим тоном да освоји свога саговорника. Он тада опонаша необразованог али изворног Лесковчанина и сам је једном приликом изјавио да ће му се то осветити неки пут када буде потребно да се правилно изражава, тако да ће му се пред публиком омакнути дијалекатски крња и изобличена омашка. Но, то не значи да Радовић, премда дијалекатске омашке делују ружно у поређењу са чистим и правилним књижевним извором, мисли да је дијалект само ружна или комична појава. Када се у целини развије са својом иманентном логиком, када песник развије причу или лирско ткање, види се да дијалект има своју звучност и мелодичност и да може да пренесе све врсте књижевних порука, па и оне озбиљне. Комика којом одише певање Драгана Радовића на дијалекту, има дубуку хуману вредност и нуди нам, попут неке монодраме у стиху, главног лирског јунака који пркоси невољама и недаћама живота тако што признаје свкоме право да буде другачији и тера по своме, ма каква да су искушења пред њим, те на тај начин и сам постаје озарена појава неког ко таму живота, коју не жели да негира и заобиђе, преображава у илуминацију звонког и пуног римованог стиха одунутог у рухо слатког матерњег језика јужносрбијанске говорне области.⁶⁰⁴

Истина је да су људи са Југа Србије често муцави и крњи у погледу нагласка или падежа, али песници с Југа Србије, када пишу правилним језиком, доказују да је и код јужњака живо осећање за језик и језички слух, па тако остаје утисак да људи с Југа могу изврсно да говоре књижевним језиком да истовремено буду на трагу својих језичких корена. Радовић црпе из врела народа мудрости и наставља оно што је започео Раде Јовић својим „Ћоравим златом“, спевом у дијалекту испеваним слободним стихом, који има фрагменте обележене бројевима као да је састављен од неке врсте пословица нанизаних у целину. Но, те пословице су алогичне и намерно банално одсикавају оно здраво неповерење у велике мудрости какво одликује увек шеретски настројене Лесковчане. Радовић тако, у две песме износи аргументе за и против женидбе, као да два лирска јунака говоре у прилог и против исте ствари, или се његов пркосни и некада побеђени јунак шали са читаоцем нудећи му са подједнаким жаром у доказима, две опречне перспективе на једно исто питање. Радовићев лирски јунак се шали и са смрћу, као што чини и са толиким другим стварима у животу:

*„На бандеру теј се сенке сретну.
Туј кад умрем плакат ће ми метну.“*

Као у „Гаргантуи и Пантагруелу“ Франсоа Раблеа, где се раскалашни веселјаци хвале да су мокрећи изазвали прави потоп, Радовић пише песму у којој лирски јунак, пошто се олакшао, изазива велики талас на реци, који

---

⁶⁰⁴ Драган Тасић, приказ, Лирски јунак и пркос, Драган Радовић: „Купен петл“, Туристичка организација Лесковац, Филекс, Лесковац 2012), Помак бр. 61/64, јануар – децембар 20013, стр. 49.

се разорно шири све до ушћа двеју Морава, код Сталаћа. Таква хипербола говори о неразоривој утврди пркоса и доброг расположења, коју сваком својом речи и гестом подиже Радовићев лирски јунак. Пада нам на памет још један драгоцен лексовачки аутор, такође покојни Слободан Костић Коста, са својим изврсним кратким романом „*Коста ђубре*“ на дијалекту, налик на некакав пикарески роман о једном пробисвету, који је можда грешан, али није лицемеран и зао. И Радовићев лирски јунак презире лицемерје и цинизам које сусрећемо код оне врсте перфидних људи које друге оптерећују моралним захтевима, у које сами верују, и понашају се тако као да за њих морал не важи. Радовићев лирски јунак, ако није алтруиста који је способен да настрада ради туђег добра, ако неће и не сме да се жртвује у свом нескривеном и живијалном егоизму, бар неће никад ни напакостити и наудити другоме зато што је злбан и покварен. У песми „Дзивка“ лирски јунак се жали да му снага отиче кроз малену рупицу, „дзвирку“, да га неко посматра и надгледа, а он не зна ко је то, Али, он и томе може да доскочи тако што ће „дзвирку“, рупицу кроз коју неко мотри на њега, залепити и затворити „с пљунку“ (пљувачком). Има ли истинитије ситуације него што је ова? Могима се чини да их неко стално посматра, смејући се њиховим узалудним напорима, да им снага отиче сваки дан помало, кроз некакву рупицу. Радовићев јунак ће поправити тај кобни удес тако што ће пљувачком зачепити гладни отвор кроз који нам живот исисава вољу и моралну чврстину. Наравно, ту је и једна аутентична лексовачка пословица, изрека: „Плашити мечку с речето“.

Када би се таква звер дала збунити шупљикавом кухињском алатком, у таквом говорном обрту заиста не би било здравог хумора који краси Лесковчане и њихова је главна врлина. За Радовићевог лирског јунака живот је борба непрестана. Ипак, док може да иде на гробље да покојницима запали свећу, овај лирски јунак са смерним поносом моћи ће да закључи како је жив: „Даклем, ја постојим“. И то је оно што је кључно. Лирски јунак није допустио да га савладају невоље, те иако је свестан тежине препрека које су пред њиме, верује у то да ће упркос свему наћи неки свој пут. Треба још похвалити звучност и звонкост стихова испеваних на дијалекту, јер, као што је речено, када се граматика лексовачког народног говора испоштује и развије у свој целовитости, постаје јасно да у томе нема ничег ружног ни накарадног и да зналац дијалекта може да ужива у пуноћи израза оствареног на такав начин. Ако невешти спој књижевног и дијалекатског, као и разне омашке изазване дијалекатским склоностима у говору, делују одбојно, развијени језички систем дијалекта у рукама znalца, који, попут Радовића, признаје да понекад не зна који је израз аутентично лексовачки, постаје извор префињеног уживања у једној особеној мелодији која краси матерњи говор јужњака.

V
УРЕДНИК И КРИТИЧАР- Драган Радовић је, нема никакве сумње, вишеструко талентован и образовани стваралац. Још у гимназијским данима исказао се и као песник и као књижевни критичар. Написао је занимљиву анализу песама свог школског друга Војислава Истатковића, који ће касније постати једно од најзначајније имена лесковачког песништва.⁶⁰⁵

Радовић је такође објавио више приказа дела лесковачких писаца. Издавамо оцену о збирци песама Светолика Станковића „*Последња лука*” (Удружење писаца Лесковац 2003). Драган Радовић на почетку тог осврта пише: „Када би нам се дало да књигу песама Светолика Станковића „*Последња лука*” прочитамо онако како он сам чита (дакле, без професорске хладноће, без рутине и без обавеза), могли бисмо се понадати да смо они због којих постоји уметност писања.”⁶⁰⁶

Радовићево ангажовање у лесковачкој Народној библиотеци, директоровање у Народном позоришту, његово драмско стваралаштво (неке драме се изводе на српским сценама), такође завређује пажњу и детаљнију анализу.

%

Године 2006. Драган Радовић је уредник листа за књижевност, уметност и културу „Помак”, гласила Удружења писаца. Већ у првом броју, на првој страни, објавио у рубрици „Лични став” оцену *Николаја Тимченка* „Култура између појавности и суштине” и уз тај прилог даје занимљиво објашњење: „Текст Николаја Тимченка настао је пре десет година и, нажалост, није изгубио на актуелности. Као да се за протеклу деценију ништа није променило у лесковачкој јавности, ако промена није то да „Освит” и „Лесковчанин” више не излазе, а „Нашег стварање” није било, ево, годину дана. „Помаку” је припала част, да уместо уводника, објави прилог какав се само пожелети може.”⁶⁰⁷

Ипак, ма колико вишеструко Радовић био талентован у бројним областима (одличан је, на пример, и рецитатор), чини ми се да је посебно вредно његово песништво за најмлађе и по томе је апсолутно на самом врху у Лесковцу.

---

⁶⁰⁵ Ми, часопис лесковачких гимназијалаца, нова серија, бр. 11, 1999. године, стр. 30-33. Део те анализе налази се у поглављу о Војиславу Истатковићу.

⁶⁰⁶ Помак, бр. 25/26, јануар-јун 2004, стр. 27.

⁶⁰⁷ Помак, јануар-март 2006, стр. 2. *Напомена*: Радовић је уредник у ЛКЦ и уредник Нашег стварања.

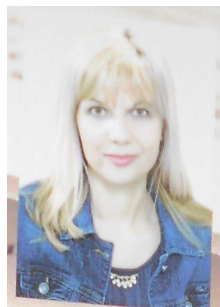

ДАНИЈЕЛА РАДОВАНОВИЋ

I

Данијела Радовановић (р. Станковић) рођена је 9. фебруара 1975. године у Лесковцу. Основну и средњу школу завршила је у родном граду, дипломирала је на Студијској групи за српски језик и књижевност Филозофског факултета у Нишу.

У досадашњој каријери обављала је послове наставника у основним и средњим стручним школама и гимназији. Постигла је запажене резултате у стручном и професионалном раду. Тренутно ради као професор Српског језика и књижевности у Економској школи „Ђука Динић“ у Лесковцу.⁶⁰⁸

II

КЊИЖЕВНИ РАД: „Испретурано време“, збирка песама, Удружење књижевника Србије, Књижевна заједница Поморавског округа Јагодина, „Биндер“, Београд 2014.

III

ИСПРЕТУРАНО ВРЕМЕ - Време вечно тече и никада се у свом току не прелива, оно је бездан и претеча свих ствари, сматрао је Орфеј, највећи песник Старог света, али и филозоф, мистагог, исцелитељ, песник и ненадмашни свирач, а музика је за човека управо временска уметност. Орфејеве идеје о времену присвојили су касније филозофи античког доба. Метафизички и филозофски проблем времена постоји, дакле, отада је и цивилизације, а древне књиге - староставне и цароставне и стари уметници нам говоре да су до сада на нашој планети биле четири цивилизације, а ова коју ми живимо је пета по редоследу. Земља је, веле, предвиђена за седам цивилизацијских циклуса.⁶⁰⁹

%

И млада поетеса Данијела Радовановић већ у својој првој збирци није одолела овом вечитом изазову и упустила се у метафизички и песнички проблем времена, нудећи нам несебично на поклон своју, морам одмах да нагласим – изванредну књигу „Испретурено време“, свој субјективни осећај за пролазност, али и за такозвано космичко и објективно време, које

⁶⁰⁸ Данијела Радовановић, Испретурано време, Удружење књижевника Србије, Београд, Књижевна заједница Поморавског округа, Јагодина, „Биндер“, Београд 2014. *Напомена:* Збирка има следећа поглавља: Велика обмана свемира; Дарови времена; Црвоточине времена; испретурано време. Укупно је објављено тридесетак песама.

⁶⁰⁹ Мирослав Димитријевић, рецензија, О времену за сва времена, Удружење књижевника Србије, Београд, Књижевна заједница Поморавског округа, Јагодина, „Биндер“, Београд 2014.

истиче из њеног пера и мастионице – плаве песничке клеписидре, која је као и пешчани и дигитални сат само човеков напор и покушај овладавања временом, календаром и животом.

„Доиста је милина гледати људе/ док се утркују у лепим речима/ и сјајном и честитом понашању“ – каже Лао Це у 62. строфи „Књиге Тао“ (Оксфорд 1891). И аутор овог микро-есеја је заиста осетио радост ишчитавајући ову сјајну и јединствену песничку књигу у младој српској поезији, како се поетеса Данијела Радовановић просто утркује са својим блиставим мислима о времену, са језичком структуром и фактуром, тражећи најтананије и најфиније изразе у које претвара своје емоције, мисли, своју уметност.

*„Све има свој крај
Само неке ствари немају почетак
Одувек су биле ту“*

каже Данијела Радовановић у последњој песми ове књиге под насловом „Рађање бескраја“, а могу слободно рећи и у последњој песми „Песме“, јер цела њена збирка је, у ствари, само велика поема о времену, а ову њени стихови, кореспондирају и са стиховима великог Лао Цеа: „Почетак неба и земље назива се непостојање/ Постојање је мајка свих бића“ (Књига Тао, Оксфорд 1891).

Колико је поезија Данијеле Радовановић озбиљна у својим интенцијама и остварености и колико допире до најдубљих времена мудрости и „росног доба човечанства“ (Бела Хамваш) може се илустровати стиховима из „Багавад Гите“: „Нема небићу постања/ нема бићу пропадања.“ Данијела удубљена у проблем постања времена каже у својој песми „Зачеће бескраја: „Није га могла родити само једна мајка/ зато га својатају све.“ Одмах из „Багавад Гите“ као да стиже ехо: „Рођенима смрт следује/ умрлима да се роде/ неизбежно то је сваком.“ А из „Књиге краља Тота“ допире глас подршке: „Кроз многе сам векове живео/ гледајући око мене оне што пехар смрти испијају/ и опет у Светло живота се враћају (Прва плоча, 28 версет).

*„Покорио је земљу
Облаци су још увек терали по свом
Заштићени високим маглама.“*

јесу почетни стихови песме „Освит времена“ Данијеле Радовановић у којима се осећа атмосфера баш као у библијском Постању или Гenezису, а надам се да тај почетак знају сви иоле образовани људи, или, рецимо, као на почетку „Књиге о стварању света“: „Кад небо још неимаше име/ кад Земља доле још неимаше име/ Исконски Абсу што их породи/ и Муму Тијамат, њихова свеопшта мајка/ Стану мешати воде.“ (Прва плоча,

Лондон 1902). Тијамат је Мајка Земља или Велика Мати, баш као што у својим стиховима и слуги Данијела Радовановић.

Могли бисмо овако врло дуго да компарирамо сличности и подударности, али и разлике у мишљењу аутентичне поетесе Радовановићке са стиховима из најмудријих књига човечанства, насталих у миленијумима пре нове ере, а које се, нажалост, тако ретко изучавају, чак и са сродним филолошким и филозофским студијама.

Поезија Данијеле Радовановић је контемплативна и медитативна, рекао бих – промишљена лирика која у себи сједињује цивилизацијско искуство са временом од постања до данас, преломљено кроз њену уметничку светлосну и светлзрачећу призму.

У том смислу, смем да тврдим да до сада нисам прочитао тематски целовитију и кохерентнију књигу, у њеној унутрашњој, једноставној, али чврстој архитектоници, посвећену само једној теми, где песникиња ниједног момента не губи дах, не пада у својој онипотенцији – духовној, менталној и емоционалној, већ са сваком новом песмом – прозором или украсом на фасади, улепшава свој поетски омаж посвећен „Његовом величанству Времену“.

Талентована, образована и елоквентна, млада поетеса Данијела Радовановић исписала је књигу громаду, фигуративно речено – поетски Тацмахал, са пуно љубави, дара и мудрости. Многи су њени стихови реченице – мисленице, а пуно песама заслужују да уђу у антологијске изборе. Ову књигу неће ни „зуб Времена“, о чему се, превасходно, и говори у њој. О времену за сва времена.

IV

БИЉАНА МИЧИЋ О ЗБИРЦИ **„ИСПРЕТУРАНО ВРЕМЕ“** – Песничка збирка

Данијеле Радовановић *Испретурано време* већ самим својим насловом сугерише поетско-мисаони захват у оно што је ван граница видљивог. Исписујући модеран песнички мит о постанку и трајању времена као необичног аутономног и аутохтоног бића, ауторка износи своје искуство у судару са временом које се раслојава у неколико семантичких равни: време као апстрактна метафизичка категорија, време као егзистенцијална категорија људског трајања, најзад, лично искуство у сусрету са током времена, обележено напором да се пронађе сопствено место у космосу.⁶¹⁰

⁶¹⁰ Мр Биљане Мичић, изагање на промоцији збирке у ЛКЦ 26. фебруара 2015. године. *Напомена:* Поред ауторке, о збирци су говорили Данило Коцић и Маре Каранфиловић, професорица књижевности, директорица Школе за текстил и дизајн у Лесковцу, а програм је водила уредница у ЛКЦ Слађана Младеновић.

Збирка показује висок степен унутрашњег сагласја. На свесно усаглашавање делова целине указује брижљив распоред песама по циклусима. Поетско варирање мита о прапочелу условило је компоновање циклуса у знаку митског броја седам, симбола стварања, вечног кружења, трајања, неуништивости. Циклуси „Велика обмана свемира“, „Дарови времена“ и „Испретурано време“ имају по седам песама. Једино ће циклус „Црвоточине времена“ имати, у складу са насловом, једну песму више, можда и зато што се у завршној песми овог циклуса зачиње бескрај. Повезаност између песама остварује се не само унутар једног циклуса већ на нивоу читаве збирке. Кореспонденција се остварује на тематском, семантичком и језичкостилском плану. Тако ће, на пример, песма „Женско време“ из првог циклуса дозивати песму „Мушко време“ из другог; песма „Неко ко је једном отишао“ наћи ће свој одјек у песми „Неко ко се једном вратио“, а „Зачеће бескраја“ из трећег циклуса продужиће се кроз песму „Рађање бескраја“ из последњег. Од почетка до краја кроз лирску нарацију и имагинацију може се пратити поменута тематско-мотивска усмереност збирке, од космогонијског мита о настанку времена до понирања у нутрину властитог бића, која сугестивно преноси јединствену песничку визију пролазности и трајања. Семантичка тежишта циклуса јесу стихови које ауторка бира за мото сваког од поглавља. Прочитани у низу, откривају донекле песничку асоцијативну логику:

*И роди се на истоку империја зачета у заблуди;
Спора са временом никада није ни било.
Људи су га измислили да би повремено могли да буду изнад њега;
Не одлазимо нити долазимо,
само лутамо несталним црвоточинама времена;
Онај који је живео вечно није био песник,
само је умео с временом.*

Тежиште ове збирке, основна слика, кристалizacionи центар из којег се гранају сва друга значења јесте време. Оно се испољава као биће зооморфне и антропоморфне природе – оно је и покисло, и бесано, пргавао, и лагано. Оно има зубе, несташно је, превртљиво, али и сурово и неумољиво. У његовом неумитном ходу огледа се терет нашег постојања: *Али глад не зна за милост/ неће поштедети никога/ појешће све/ и себе.*

Кругу песничких мотива збирке се у завршном циклусу придружује и тема уметничког стварања, а „Моја песма“ из тог, завршног циклуса, аутопоетички је текст који и демистификује и мистификује настанак песме. Испод овог, тематско-мотивског плана, налазе се слојеви осећајности и мисаоности којима се задире у област антропологије, естетике, социологије и психологије. Време је повод за лирске контемплације и за бројна осећања од којих се меланхолија намеће као доминантно. Од најстаријих, паганских времена до нашег доба, које је у

лирској визији ауторке конкретизовано представом урбане средине и елемената савременог свакодневља, човек је у узалудном, идеалистичком напору да савлада време и досегне бескрај. Наше трошно трајање обележено је дуалистичким сударом добра и зла, које је у корену самог постанка, на шта ће у песми „Зачеће бескраја“ ауторка алузијама упутити: *Зато није могуће решити/ велику загонетку/ који је од двојице створитеља/ одговоран за/ нови почетак/ Први се заклиње у десет заповести/ да иритантно чудовиште није плод/ његове уобразиље/ Други у све познате кругове од којих се/ леди крв/ да му такав поредак ствари/ дугорочно/ не иде у прилог.*

И управо се у овом сегменту отвара још један слој збирке *Испретурано време* – интертекстуалност. Реинтерпретација древних митова и њихова контекстуализација у савременом добу, богат сплет асоцијација и алузија – одражавају ерудицију ауторке, а најуспелије песме захтевају управо таквог читаоца. У равни форме, синтаксе, кондензованог лирског израза песнички субјект ове збирке дозива у свест глас песничког субјекта *Споредног неба* и *Непочин поља* Васка Попе. Згуснута метафорика доприноси сугестивности ових песама, а њихова уметничка снага и лепота произлазе пре свега из посебно обликованих песничких слика и вишезначних вербалних знакова који изазивају бројна питања: Какво је наше место у времену? Јесмо ли достојни времена и свог трајања у њему? Како га савладати? Колики је значај памћења и зашто је памћење често казна, а заборав благодат? Све песме испеване су у слободном стиху. Ритмомелодијски ток одређен је семантичким целинама и синтаксичком интонацијом. Ниједна песма нема устаљен метрички образац, али ће се у појединим песмама, на нивоу строфа јавити паралелизми, или доследно спроведена композиција на контрастном принципу, из чега произлази нарочит ритам, па се те песме истичу наглашенијом мелодичношћу у окружењу стихова у којима превагу над слојем звучања има слој значења. Таква је, на пример, песма „Све што нам време није рекло“. У језичком слоју истиче се и ауторкино поигравање са фразеологизмима и вербалним клишеима, који чине окосницу песме „Моје време“.

Сваки критички увид у књижевно дело треба да доведе до изрицања извесног суда о написаном. Анализа тематско-мотивског склопа збирке и уметничких поступака којима је уобличена унутрашња форма дела долазе након првог, доживљајног читања, које је, у мом случају, било јако интензивно. Ново, аналитичко читање, само је потврдило први утисак – реч је о аутентичној, брижљиво обликованој збирци песама које превазилазе своју самосталност и најкомплетнија значења остварују у контексту целине. Песме наводе да им се изнова враћамо и одгонетамо њихову симболику, проналазећи, увек, и делове себе у њима. Најзад, размишљајући и говорећи о доживљају света различитог од властитог, читалац и критичар рефлектује и своје властито искуство.

КОЦИЋ О ЗБИРЦИ „ИСПРЕТУРАНО ВРЕМЕ“ - Збирка песамама „Испретурано време“ професорице Данијеле Радовановић је право, могло би се рећи изузетно изненађење, јер се, чак и површним читањем непогрешиво може закључити да је реч о збирци у којој је песникиња певајући, да парафразирам, „ловила своју песничку сенку.“⁶¹¹

Читајући песме ове збирке неодољиво се намеће мисленица о значају и значењу певања „под налетима источних ветрова који су претили издајом.“

%

У првом од четири песничке целине наденутој „Великом обманом свемира“ и мотоом: “И роди се на истоку империје зачета у заблуди“, професорица Данијела Радовановић, којој је „Испретурано време“ прва песничка књига, кроз песничке слике препуне метафора и философског промишљања о пролазности тренутка, успева да, стилем талентованог песника, одгонетне смисао освита времена, како јој се, на пример, зове прва песма из тога дела ове успешне песничке књиге.

Песникиња је – то је чак својеврсна загонетка – управо времену као појму који се може посматрати не само кроз песничку слику, него и као философска, социолошка, историјска, језичка или било каква друга одредница, дала, чини се, јасан одговор о „мирису страха“ који је ту, крај нас и у нама док неумитно тече време!

Талентована песникиња у својој песничкој радионици „не мари за ситнице“, али смисленицу живота и успешнога рада „дарује трајању“.

Данијела Радовановић нам, на пример, у песми „Зуби времена“ поручује да управо те зуби времена „гризу помало/ од јутра до бескраја.“ Можда се то дешава највише, како би рекла у „Покисленом времену“ „због речи које су богови некада волели да чују.“

Кроз целу збирку песникиња креће у „непроход“ кроз песнички терет који јој је њеним избором био наметнут. Она је, као и бројни безимени јунаци времена, „чувала своје право на тешке одлуке“ да би, као сваки упорни, мудри песник, „освајала вечност/ кап по кап.“

У збирци су у дослуху, у неминовном преплитању, али и сударању речи и време, како се и зове једна њена песма, која се завршава врло добро наденутим стиховима:

*„Сломиће их поретком
Неправедним као свет из кога долази“*

Данијела Радовановић, чини се, доследна у дослуху са философијом временске ограничености људског трајања, у песму „Женско време“ упућује неку врсту добродошлог савета:

⁶¹¹ Данило Коцић, излагање на промоцији збирке „Испретурано време“, 26. фебруара 2015. у Лесковачком културном центру.

*Мисли лажима
и воли истином*

Ти понајбољи стихови из иначе богате песничке ризнице као да одзвањају док ишчитавамо језгровиту, јасну, песнички врло лепо исказану поруку о „недосањаним сновима наде“.

За песникињу женско време поручује она:

*„Не застаје
Увек је за три копља испред
Мушког времена
Не подноси његову тромост“*

Над овим, али и другим стиховима из последње песме првога поглавља човеку остаје смисленица стихова својеврсне личне оданости:

*„Замисли
Само замисли
Вечност која не боли.“*

Друго поглавље названо „Дарови времена“ има занимљив мото: Спора са временом никада није било. Људи су га измислили да би повремено могли да буду изнад њега.“

Управо у песми „Дарови времена“ шаље јасну песничку поруку:

*„Умело је да нас јутром умије
хармонијом свемира
Нас немирне сневаче
Опијене
несталном ведрином
микросмичких варки“*

То је та уметничка, песничка слика света и нас у њему по којој се показује вештина песничког израза. Управо у тој песми читамо да „сећање није престајало да боли сваку кап/ свемира.“

Песникиња затим наставља у том истом, философском, а оригиналном стилу да пева у песми „Твоја вода“, јер је, попут воде, „поносна на своје трагове“, а у песми „Мушко време“, на самом почетку исписује своје можда понајбоље стихове:

*„За који трен млађе је од женског
ни за шта на свету то не би признало
Заветовало се на вечно ћутање*

*Углавном због сујете
И зато што за њега говоре његова дела
А не речи
Испразне речи.“*

За песникињу је време – већ смо то уочили - средиште њеног сневана, јер, како пева у песми „Све што нам време није рекло“:

*„Одувек знало је време за почетак и крај
Само није умело да их објасни“*

Песничка игра у збирци „Испретурано време“ професорице Данијеле Радовановић је истовремено игра нестајања и заорава, игра тајни присних пријатеља и игра варки, сусретање са ситним лажима, јер како песникиња поручује:

*„Времену нису требале ситне лаже
Само ми нисмо хтели да покажемо све што
умемо“*

За песникињу је „убого време“, чини се, шифра за одговор на питање о нашем трајању и нашем нестајању. Прелепо, мудро, песнички савршено, Даније Радовановић исписује у песми „Бесано време“ „да време не може да спава чак и када је уморно од свега“, док, како она допевама „немирни свет безобзирно тера по своме“.

„Неко ко је једном отишао“, како пева Радовановићева у истоименој песми „Покрио је очи сновима које други нису могли/ да чују“.

По томе, између осталог, разликују се одлични од добрих, солидних песника „упркос свему и свима“.

Одлични од добрих песника разликују се и по томе, како пева Данијела Радовановић у „Пргавом времену“, што је знала не само да дослути него и да одгонетне шифру „жалосне тишине“, „свађе од које вришти небо“ и то баш када је „престала киша и заћутао свемир“, док је „замрла реч“, како допевава, на „мојим спорим уснама“.

%

„Црвоточине времена“, треће поглавље ове по много чему успеле песничке мудрованке, нуди нам такође мото који говори више од сваке критичке примисли:

*„Не одлазимо нити долазимо
само лупамо несталним црвоточинама
времена“*

Радовановићева као сасвим зрела песникиња снагом песничке метафоре започиње песму „Под исти облак“:

*„Неке тајне
које су вековима лутале небом
упловиле су данас
под исти облак“*

Тајна – то је смисленица одгонетке људског постојања, трајања и нестајања. У овој песми све је исказано снажном метафором која нас упућује на питалицу из саме песме да потражимо „под исти облак залутале сенке птица збуњене кашњењем пролећа“.

Јер, уочава песникиња, живот се може протумачити као својеврсно „додворавање смрти“, као „закаснили пољубац коме је страст управо скинула капу“, као „позни пољубац које је издало време много пре љубави.“

Песникиња своје „Испретурано време“ досликава лепо стилизованом песмом „Лагано време“, које „образриво пузи поред нас“, „покушава да нас освоји“, „док гледамо ситнице“.

Ова песма, као и низ других, да поново делимице цитирам талентовану песникињу, „доноси нам лаке ноте финих мелодија“ да би као права, већ увелико изграђена песникиња, завршила прелепим стиховима јасних порука:

*„Тек понекад
Сетимо се да је некад негде живело
Неко лагано време
Које нико није примећивао“*

Негде далеко, тамо где царује песнички ум, рођени таленат – јер песници се рађају, а не стварају (иако се о томе и може полемисати) – у песми „Поклоници будућности“, снагом одабраних речи које нуде слику за незаборав, Даније Радовановић ће мудро проговорити: „Поклоници будућности прескочили су данас“.

И додала је: „Ниједна дилема није могла да их врати у јуче“.

Ова заиста одлична песничка мудрованка даје одговор и на питање о значењу „његовог спокојног осмеха“, о смисленици „стаклених слутњи“, о значају људског трајања који је сличан, како би песникиња рекла „само трептају у пролазу“.

Можда је мудро приупитати се да ли имамо довољно времена (песма „У позајмљеном времену“):

*„За све позајмљене истине
И лажи*

*Из туђих живота
И туђих смрти“*

Да малчице позајмим слику и да се упитам да ли људски род (и свако појединачно) „живи у позајмљеном времену“ и „храни се илузијама од којих/ расту крила“.

Лепо, прелепо, довољно слаткоречиво, али песнички мудро, Данијела Радовановић наставља да пева (да парафразирам) како оштримо своје снове негде између земље и облака.

У можда понајбољој песми „Љубав и време“, која започиње вишеслојно могућим тумачењем стиха „Тога дана када си измишљао вечност“, песникиња завршава песму стихови за антологијски одабир:

*„Донеће твој поглед
Какав памтим
Да ме је некада срео*

*По њему послаћу ноћи
Исцеђене од снова
Да их одложиш на сигурно
Тамо где никад нећу тражити
И онај један дан када су љубав и време
Били једно“*

Данијела Радовановић нам одгонетна у песми „Неко ко се једном вратио“ можда заблуду, али и наду свих наших живота:

*„Онај који се вртио почео је да гаји крхку наду
да ће се његов једном подигнути глас
чути далеко
ношен крилима једне птице.
Једине која уме да слуша
некад давно рекли су му
Да нада последња умире“*

%

Последње, четврто поглавље, по коме је и збирка прозвана „Испретурано време“, читамо мото замишљени над собом и временом:

*„Онај који је живео вечно није био песник
само је умео с временом“*

Прелистајмо наслове песама тога поглавља: „Јутра времена“, „Све што остављам у пролазу“, „Крхотине свемира“, „Заборав“, „Моја песма“, „Испретурано време“, „Моје време“ и „Рађање бескраја“.

Следимо сада траг песникиње, одабир њених слика, пратимо „дане у наговештају буђења“, „сенке неки туђих дана“ или магију почетка свих почетака.

У песми „Све што остављам у пролазу“ песникиња затвара очи из којих се још отима свет, а ту је и радост и туга и страх и стрепња. Све посебно, а опет све заједно, као целина, као порука живота!

Свет је за песникињу, као тренутак најузбудљивојег додира са истином, својеврсна жмурка игре вечности и детињства, али и неки туђи страх и неразвезани чвор изгубљеног пријатељства.

Опет стихови за дуго, дуго промишљање и одабир међу цветовима препуне баште усред маја:

*„Ћутим и кад неки други чују да говорим
Због страха
Мог и туђега
Оног коме ни време не може
Ништа“.*

Данијела Радовановић је заиста знала да на правом месту пронађе меке речи на својим заспалим рукама, јер – како лепо речено у песми „Заборав“:

*„И неко далеко јутро воли речи којих
ја никако не могу да се сетим“*

Песникиња у „Мојој песми“ чека ту песму од туге и говора да јој врати гордост казивача велике поезије.

*„Та моја песма
Она коју чекам
Зна како се ћути“*

У песми „Моје време“ дознасмо за „Крадљивицу божјих тајни“, јер ту је слика која говори више од речи, да би у песми „Рађање бескраја“ завршила свој песнички траг:

*„Све има свој крај
Само неке ствари немају почетак
Одувек су биле ту“.*

За крај овог песничког трагања за умовањем Данијеле Радовановић можда би требало прецизно погледати и саму песму „Испретурано време“ (по којој се и збирка зове).

Пажљиво пратимо слику:

*„Понављам у себи стих стих стих
све док не меморишем
ту реч која не значи ништа
А звучи
Понављаћу себи дан дан дан
док се не уверим у светлост својим очима
и будем сигурна
да је то то
Бар на кратко“*

Јер, како песникиња завршава ову изузетно успелу песму (што је и мото овог поглавља):

*„Онај који је живео вечно
Није био песник
Само је умео с временом“.*

Иако сам се проучавајући књижевно стваралаштво Лесковца (али и Србије) клонио прејаким оцена могао бих да се сложим са закључком Мирослава Димитријевића: „Талентована, образована и елоквентна, млада поетеса Данијела Радовановић исписала је књигу громаду, фигуративно речено – поетски Тацмахал, са пуно љубави, дара и мудрости. Многи су њени стихови реченице – мисленице, а пуно песама заслужују да уђу у антологијске изборе. Ову књигу неће ни „зуб Времена“, о чему се, преваходно, и говори у њој. О Времену за сва времена.“

ДРАГОМИР С. РАДОВАНОВИЋ

I

Драгомир С. Радовановић рођен је 7. априла 1948. године у Кацабаћу, општина Бојник. Основну школу је завршио у Кацабаћу (1954-1958) и Косанчићу (1958-1962). Средњу школу завршава у Лесковцу, студије у Београду (1974), магистрира у Нишу (1976) и докторира у Скопљу (1991). Радовановић је доктор економских наука, професор универзитета и важи за најплоднијег лесковачког писца.⁶¹²

Радовановићев научни и књижевни рад приказан је у књигама „Ко је ко у хумору и сатири Југославије”, „Лексикон писаца просветних радника Југославије и Републике Српске и књизи „Знаменити Пусторечани”. Добитник је многобројних признања од којих издвајамо Орден рада са златним венцем. Живи у Лесковцу.⁶¹³

Имао сам пет или шест година. За данашње услове право дете. Али тада сам ја био радна снага. Чак и као млађи почео сам да чувам свиње, ту поред куће, истеријући их на пут да поред њега пасу траву трескот, коју су толико волеле.⁶¹⁴

Радовановић се књижевним радом бави од 1987. године. Члан је Удружења књижевника Србије. Баби се и сликарством.⁶¹⁵

Године 2013. Радовановић је објавио 130. књигу – „Афоризми и мисли за сва времена“.⁶¹⁶

Професор др Драгомир Радовановић и Саша Хаџи Танчић покренули су средином 2002. године часопис „Лесковачка мућкалица”, „српски лист за духовитост и сатиру”. Иако је уредништво најавило да ће се годишње појављивати четири објављено је само неколико бројева. У првом броју „Лесковачке мућкалице” (јун 2002. године), Саша Хаџи Танчић на духовит начин представио је и самог уредника Радовановића.⁶¹⁷

⁶¹² Крајем марта 2007. године, др Драгомир Радовановић је обележио две деценије књижевног рада. Уручена му је чланска карта Удружења књижевника Србије.

⁶¹³ Подаци преузети из књиге Драгомира С. Радовановића Још читам идиоте, СИИЦ, Ниш 2000.

⁶¹⁴ Драгомир С. Радовановић, Моје време, сам почетак аутобиографског романа, КК Глубочица Лесковац 2013, стр. 5.

⁶¹⁵ Драгомир С. Радовановић, Моје време, Књижевни клуб Глубочица Лесковац 2013.

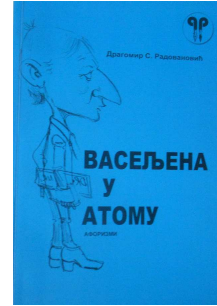
⁶¹⁶ Књига у издању КК Глубочица из Лесковца, промовисана је у ресторану „Колиба“ истовремено са отварањем његове пете самосталне изложба слика, а славље је било и у знаку одласка у старосну пензију са места редовног професора Високе пословне школе у Лесковцу.

⁶¹⁷ Д. Кошић, Педесета књига Драгомира С Радовановића (поводом појаве дела Шале из наше мале, 2222 вица из лесковачког краја, Наша реч 1999. године)

II

БЕЛЕТРИСТИКА Д. РАДОВАНОВИЋА – Проф. др Радовановић је објавио 94 књижевна рада:

Стално су будни, зар нису чудни, (1987), Успешни промачаји (1989), Од рођења до смрти само нас живот дели (1992), Животне дефиниције из недефинисанг живота (1992), Хоћу да нешто нећу (1992), Рат и хир (1992), Отворена у затвореном (1992), Стање је црно па гелдам бело (1993), Успутна размишљања (1995), Ујед кобре (1996), Дум-дум реци, књига прва (1996), Дум-дум реци, књига друга (1996), Дум-дум реци, књига трећа ((1996), Дум-дум реци, књига четврта ((1996), Отворена у затвореном, друго, допуњено издање (1995), Празне главе избијају на површину (1996), Руба је пеликану делкатес (1997), Све постаје горе кад је горе горе (1997), Туђе нећемо, своје немамо (1997), Беле вране (1997), Почетак и крај се памте по оном између (1997), Гледала је унапред, а снажло је отпозади (1997), Они су сити а ми нисмо на броју (1997), И црвена ружа има своје трње (1997), Овоме се и атеисти крсте (1997), Марке су пуни марака (1997), Рејтинг подижу спуштајући нам га (1997), Она између мене и свега (коауторство са Б. Здравковићем) (1996), Жена у мислима мојим (2005), Свемир у капи воде (1997), Играле се делије са остатком Србије (1997), Ко не уме да пронађе излаз треба му показати врата (2006), Вуне је све мање, а дрндања више (2006), Док ми стварамо историју, други нам мењају географију (2006), Досад смо подржавали ми вас горе, подржите мало ви нас доле (2008), Још читам идиота (2002), најбољи коњи скупштине су на улазу (2011), Асоцијације на разне варијације (2011), Њима све, нама ништа, и ником ништа (2011), Кривосеча, драма (1995), Бугарче, драма (1995), На оштрици ножа, приче (2002), Одговори живота, приче (2004), Жена у мислима мојим (2005), (С)војна тајна (2006), Приче из таксија (2008), Стимулација духа (2008), Индекс црвен од стида (2011), А књига празна (2011), Приче свакојаке (2011), Богу божије – мисли о религији (1998), Деда Тошино пиле, роман (2002), Како одживети живот (2001), То је то, а можда и није (2011), Моје време (2012), Са дна живота, песме (1997), Дилеме (2010), Шале из наше мале (1993), Шале из наше мале (1994), Шале из наше мале – 1111 вицева из лесковачког краја (1995), Шале из наше мале – 1111 нових вицева из лесковачког краја (1995), Шале из наше мале - 2222 вице из лесковачког краја (1998), Шале из наше мале – 3333 из лесковачког краја, Шале из женске мале (2008), Шале из дечје мале (2008), Шале из полицијске мале (2008), Шале из конобарске мале (2008), Шлае из ловачко-риболовачке мале (2008), Шале из политичке мале (2008), Шале из судијско-затвореничке мале (2008), шале из мушке мале (2008), Шале из богаташке мале (2008), Шале из лудачке мале (2008), Шале из докторске мале (2008),

Шале из спортске мале (2008), Шале из тштине мале (2008), Шале из циганске мале (2008), Шале из поповске мале (2008), Шале из сељачке мале (2008), Шале из бабине и дедине мале (2008), Шале из мјкине и ћеркине мале (2008), Остале шале из наше мале 82008), 333 зашто – 333 зато (1990), 555 зашто – 555 зато (2002), 1000 зашто - 1000 зато (2008), Цилит, дечје игре (2010), Да ли знате, занимљивости (2006), Океан у капљици воде (2012), Васељена у атому (2012), Лесковачка високошолска фарма (2012), Обредне песме у пусторечком селу Кацабаћ (2012), Дијазози једног проевропског српског вола (2012).⁶¹⁸

III

ХУМОР ДРАГОМИРА С. РАДОВАНОВИЋА - У једној од књига, „Шале из наше мале”, записао је занимљиве догдоштине Лесковчана, њихових пријатеља и гостију.

%

Чита муж новине, док жена нешто ради у кухињи. Наишавши на један чланак, он је позва и рече:

-Замисли, драга. У новинама пише да у Африци може да се купи жена за две козе!

Жена остави посао у кухињи, па ће запањено:

-Па то је страшно!

А муж ће смирено:

-Ја се не бих сложио с тобом. Зар добра жена не вреди колико две козе!

%

Опет о Лесковчанкама:

Питају Лесковчанку, које су три најлепше ствари на свету:

-Једно пиће пре, и једна цигара после!

%

Жена до касно у ноћ очекује мужа који се запио негде у кафани. У касне сате, муж долази, а она ће:

-Ајде, бре, куде си до сг! Чим залаје куче, ја мислим ти си!

%

Доктор Драгомир Радовановић, који је и сам универзитетски професор, прибележио је много занимљивих згода из студетског живота, посебно у време полагања испита.

Намерачио се професор на једног студента, и стално га обара. Сада на испиту студент све зна, а професор поново намерава да га обори:

-Колико сијалица има у овој сали!

Студент брзо изборори и рече:

-Десет!

-Е, није тачно - рече професор - него десет! Ево још једне! - и извади сијалицу из цепа, и обори студента.

⁶¹⁸ Драгомир С. Радовановић, Човек велике имагинације, ЛКЦ 2011. стр. 145-147.

Следећи пут иста прича. Опет студент све зна. Опет исто питање:

-Колико има сијалица у сали!

Студент ће ко из топа:

-Десет!

-Није десет, него девет! Данас нисам понео сијалицу! - рече професор.

-Е десет! - рече студент и извади сијалицу из џепа.

%

Једна занимљива љубавна прича.

Разговара новопечени брачни пар. Млада пита:

-Драги, шта је за тебе љубав!

-То је оно што ујутру осећам према спавању, пре подне према себи, по подне према храни, увече према пићу, а ноћу према теби. Шта мислиш, јесам ли ово добро рекао! - упита он.

А она ће:

-А ја мислим да је љубав борба за парче меса!

И друга занимљива лесковачка љубавна прича коју је прибележио др Радовановић:

Дође пријатељ пријатељу у кућу. Њега нема. Заприча се он са женом, па пошто га је био глас да је швалер, пријатељева жена га упита:

-Је ли, а како ти знаш која жена хоће!

-Па, помиришем је, и на основу тога закључим.

-Па, хајде, помириши мене, па ми кажи да ли ми се хоће!

Онај је помириса и рече:

-Теби се неће!

А жена ће:

-Ти или лажеш или имаш кијавицу!

%

Професор др Драгомир Радовановић и Саша Хаџи Танчић покренули су средином 2002. године часопис „Лесковачка мућкалица“, „српски лист за духовитост и сатиру“. Иако је уредништво најавило да ће се годишње појављивати четири објављено је само неколико бројева. У првом броју „Лесковачке мућкалице“ (јун 2002. године), даје се објашњење назива часописа. У „Лесковачкој мућкалици“ (број 2, септембар 2002), Саша Хаџи Танчић на духовит начин представио је и самог уредника Драгомира С. Радовановића.⁶¹⁹

⁶¹⁹ Д. Коџић, Педесета књига Драгомира С Радовановића (поводом појаве дела Шале из наше мале, 2222 вица из лесковачког краја, Наша реч 1999. године); Видети Лесковачки дневник, бр. 4, септембар 1999. *Напомена*: Када се појавила 50. књига проф. Радовановића, Политика је објавила мој прилог „Писац са лесковачке калдрме“ (Политика, 26. април 2000). Објављивање тог прилога има занимљиву предисторију, која је права анegdота.

-Да ли сте ви, колега Данило! – заповеднички говори уредник.

-Да – одговорам – чекујући неугодни наставак разговора.

-Какве глупости пишете, Данило! – настави уредник.

Заћутах, немам речи да одговорим, неучитовост ме зароби тишином.

-Зар је могуће – тако стоји у Вашем иначе добро написаном чланку – да је професор Радовановић објавио педесету књига! Мора да је нека грешка!

-Не, није грешка. Све је тачно! – победнички одговорам.

IV

ЧОВЕК ВЕЛИКЕ ИМАГИНАЦИЈЕ – Сусрет са Драгомиром Радовановићем одише необичним

флуидом који вас необјашњивом мистиком зачара после прве реченице коју он изговори. У првом тренутку делује збуњујуће, а онда убрзо закључујете да вас је недољивим, специфичним осмехом и бистрином ума освојио и упутио на стазу обостраног пријатељства, што је више од дружења. То је човек интересантне спољашњости и ретко карактеристичног духа. Средњег раста, неупадљив, ноншалантан, веран традицији текстилног посленика у одевању, са израженим фацијалним карактеристикама, уз обавезну кожну торбу која употпуњује озбиљност интелектуалне персоне, беле путе и са необавезном, не тако бујном фризуром, он одише неком мистичном харизмом коју ни себи, ни другим не може да објасни. (...) Када је, као један од најпознатијих савремених афористичара, отворио двери књижевног узлета, проширио је своја трагања и кроз песме и романи први пут нам је подарио роман са три краја, по избору читалаца. (...) Драгомир Радовановић, попут познатих српских књижевника, боем је лесковачког кафанског живота. Тек у том амбијенту потврђује се прва вредност личности. Јер, ту се дише пуним плућима, добија инспирација за стваралаштво, упознају скривене карактеристике људи, пише на кафанским салветама, воде се необавезне расправе и псује. Ту се доживи пијанство као вентил напаћене душе, ту се склапају нова пријатељства и губе границе положаја на друштвеној лествици. Ту је Радовановић непревазиђен. Остао је велики и увек пожељан у друштву.⁶²⁰

%

Попут Боре Станковића или, пак Џемса Џојса, којима су Врање, односно Даблин, топоними и симбол за цео свет и његове универзалне вредности – да парафразирамо Ненада Грујичића – др Драгомиру С. Радовановићу је Лесковац место у коме се одиграо „*цео живот*”.

%

Писати или говорити о проф. др Радовановићу после објављене књиге „*Човек велике имагинације*“ (Лесковачки културни центар, 2011, приређивач проф др Живан Стојковић, уредник Слађана Младеновић) зауман је посао. Све или готово све је казано и сада би било тешко додати нешто сасвим ново, оригинално, али вреди покушати.

-Ако је тако, тај професор није нормалан! – рече уредник.

-Па и није – одговорих победнички – Какав је ускоро ће објавити и стоту књигу.

-Идем онда у Шуматовац да попијем хладно пиво и да испричам колегама каквих све људи има.

⁶²⁰ Проф. др Живан Стојковић, Предговор, *Човек велике имагинације*, Лесковачки културни центар 2011, стр. 7-9.

Оно што се лако уочава, као на брисаном простору, то је обимност дела проф. Радовановића. Делује готово нестварно да неко у „затуреној паланци“, далеко од главних токова књижевног, па и научног стваралаштва има толико енергије, али и талената да напише и објави тако велики број књига потпуно различитих порука.

Ствар постаје још интересантнија ако се зна да је проф. Радовановић почео релативно касно да објављује своја дела. Прва књига „*Стално су будни – зар нису чудни*“ појавила се 1987. године, у 39. години живота! Та књига афоризама, нема никакве сумње, обележиће његово даље усмерење, јер ће му – уз научни рад – писање афоризама бити део свакодневне збиље.

(...) Николај Тимченко, засигурно најпознатији лесковачки књижевни критичар, филозоф, новинар и лектор, који је готово цели радни век провео у Нашој речи, записао је далеке 1990. године: „Књига која је сада пред читаоцима је трећа књига афоризама и анегдота овог већ запаженог и, слободно се може рећи, афирмисаног писца. Он је 1987. године објавио своју прву збирку афоризама под насловом „*Стално су будни, зар нису чудни*“, а две године касније, 1989. и другу књигу, под насловом „*Успешни промашаји*“. Обе ове књиге нису прошле незапажено. О њима су писали књижевници Томислав Н. Цветковић и Радивоје Бојичић, а критика им је посветила дужну пажњу и високо их оценила (уп. Велимир Хубач, „Не само афоризми“, *Наша реч*, бр. 42, 27. октобар 1989).

О афоризмима проф. др Радовановића, чини се да је најбољу оцену изрекао пре готово две деценије проф. др Тихомир Петровић.

„Радовановићева поетика темељи се на рефлексији, игри и хумору, на луцидности сразмерно високог домета; изненађењу, илузији и хумору хеленистичке провинцијенције. Мисао, игра и хумор чине конструктивне елементе његовог израза“.

Та оцена проф. Петровића могла би се без икакве ограде да изрекне и о најновијој књизи афоризама проф. Радовановића „*Васељена у атому*“ (Лесковачки културни центар, 2012). Ту заиста не бих ништа посебице додао, уз оцену, која је увек присутна када је афоризам предмет интересовања, да аутори никада, ма колико били добри, не досегну у сваком афоризму „смисленицу свога рада“, што би другим речима значило да има оних који су ту да једноставно попуне простор!

Избор, избор, и само избор, то је каткад мањкавост најновије књиге великог афористичара проф. Радовановића. Али, сви који пишу знају да је то велика бољка од које се побољева и долазе несни, јер се лако не може да прекорачи та умишљена границе између личне оцене свога дела и стварних вредности наших намера. Зато је прелазак на другу обалу реке, где нас чека оцена нашега дела, често тугаљив, тежак и каткад и незахвалан пут!

Тачне, промишљене, каткад духовитне оцене о Радовановићевом раду, понајвише о његовим афоризмима изрекла је и проф. др Јаворка

Маринковић (Учитељски факултет Врање): „До сада је објавио 38 збирки афоризама... сврстан у неколико антологија и лексикона... Радовановић је савремени, аутентичан и својеврсни стваралац у области литературе на изразито дијалекатском подручју јужне Србије“.

Цитирајући оцену Јохана Фридриха Шилера („Човек слика себе својим делима“), проф. др Живан Стојковић луцидно примећује у Предговору књиге „Човек велике имагинације“: „Сваки његов (Радовановићев) афоризам је више од опомињујуће поруке, свака мисао је као убојита стрела која, међутим, има један циљ, да мења стварност.“

%

Када се (не)добронамерни критичар стваралаштва и живота проф. др Драгомира С. Радовановића макар и површно сусретне са овим „уметником речи“, не може а да се не упита како је све то могло да стане у један животни ход. Делимице шифру открива сам проф. Радовановић (рано устајање), али прави одговор је свакако негде другде. Није то ни само његов раскошни таленат да, како учава проф. др Влада Вељковић (бивши декан Технолошког факултета у Лесковцу) „увек спреман да направи шалу на свој и туђ рачун, а без љутње када у шали других „страда“ он.“

За проф. др Борка Крстића (бивши декан Економског факултета у Нишу), „Драган Радовановић, професор и привредник, књижевник, сликар и бојем плете своју „мрежу“. Драган Радовановић је „постао Институција Лесковца и југа Србије“.

Радовановићев научни и књижевни рад приказан је у књигама „Ко је ко у хумору и сатири Југославије“, „Лексикону писаца просветних радника Југославије и Републике Српске и књизи „Знаменити Пусторечани“. Добитник је многобројних признања од којих издвајамо Орден рада са златним венцем. Живи у Лесковцу.

%

Писао је и објављивао др Радовановић и песме (што је мање познато). Поменимо збирку „Са дна живота“, а заједно са професором Бором Здравковићем, лиричарем са Дучићеве стазе („Ако је Његош наша епска, онда је Дучић наша лирска парадигма“ – каже Рајко Перов Ного) објавио је књигу песама и афоризама „Она између мене и света“, која, нажалост, није ни приближно имала такав одјек као Здравковићева прва збирка песама „Тренуци лирике“.

(...) Списатељство др Радовановића – обимно и разноврсно – тражи осмишљеније проучавање стручњака различитог усмерења – од економиста, драматурга, до историчара књижевности. Неке књиге овог аутора, попут „Операције планирања“, „Анализа пословања предузећа“, „Основи трговинског менаџмента“, „Развој економских мисли“, или „Предузетништво“ I, и „Предузетништво II“ – да набројимо само можда понајбоља дела – по оценама економских експерата – велики су допринос

овој науци и постају део незаобилазне литературе сваког студента економије.

(...) Вредност стваралаштва др Радовановића није толико у обимности (иако ни то не треба никада губити из вида) колико у разноврсности, а од овог неуморног списатеља, између осталог, и „смешне стране нашег лика” – ускоро се може очекивати да се представи новим стваралачким дOMETИМА, што многи његови пријатељи са нестрпљењем очекују.⁶²¹

%

Професор Радовановић је знао на занимљив, њему својствен начин, са пријатељима да обележаве и годишњице својих успеха.⁶²²

%

О раду проф. Радовановића објављено је много текстова у најугледнијим новинама и часописима. У вељтону „Хумор лесковачког краја“, који је Политика објавила маја 1997. године, доста простора посвећено је управо проф. Радовановићу. Професор Радовановић је једном приликом, како је прибележио економиста Чедомир Митић (Човек велике имагинације, стр. 85) рекао да је његов највећи успех што је још жив, што су му деца јако доба... што је у браку са женом пуне 42 године... и да по броју објављених књига и слика сада има – 115 година живота!

И за сам крај, једна порука професора Драган Радовановића, коју је прибележио Чедомир Митић: „Ако ме неко пређе једном, он је будала, а ако ме пређе и други пут, онда сам ја будала.“

%

Књижевним радом почео је да се бави пишући афоризме. Прва књига његових афоризама изашла је из штампе 1987. године. Вредност Радовановићевог писања је у одважности да се без женирања проговори о жени и (њеној) љубави, на један духовит и естравагантан начин. Неоптерећен књижевном теоријом или естетиком (он је пример тезе да, којекуд завидне домете у одређеној дисциплини постижу људи који нису

---

⁶²¹ Др Радовановић је представљен и у посебном одељку „Хумор лесковачког краја”. У Политици, у петнаестак наставака, објављен је фељтон под истоветном назнаком. Из књиге „Још читам идиоте”, ево неколико афоризама: Идемо у смрт за бољи живот!/ Кад атеисти траже бога, нађу ђавола!/ Таман смо остали боси, а трње прекри снег!/ Врло су карактерни типови. Немају карактера!/ Ако немате шта рећи, имајте бар памети да ћутите!/ Што смо ближи рају, то смо ближи крају!/ Сви смо паметни, а мишљење јавности сматрамо мишљењем будале!/ За кога је све добро, не зна за добро!/ Не тражите памет у лудој глави!/ Лако је волети више, а тешко – само једну жену!/ Да би престало убијање, неке би требало убити!/ Има неограничених могућности да се ограничи моћ ограничених!/ Паметан искористи и непријатеља, а будала ни пријатеља!/ Кад би батине доносиле памет, магарци би били најпаметнији!/ У једној ствари смо истомишљеници. Али нико не сме то да каже!/ Сваком магарцу је сан да постане коњ!/
⁶²² Крајем марта 2007. године, др Драгомир Радовановић је обележио две деценије књижевног рада. Уручена му је чланска карта Удружења књижевника Србије. Извештавајући са тог скупа, С. Миљковић пише у Нашој речи (30. март 2007, стр. 10) да је Радовановић „као доктор економских наука написао 12 стручних књига и још 46 из области књижевности.” О др Радовановићу посебно је говорио Саша Хаџи Танчић, који је подсетио да је Радовановићево стваралаштво врло разуђено, да је познат као сакупљач и издавач великих збирки вицева, значајан афористичар, писац драма, збирки прича, аутор неколико романа и песничких збирки. Иако се ради о огромном квантитету, није занемарен ни квалитет – истакао је Хаџи Танчић.

везани за конкретну струку, већ јој прилазе из пасиониране љубави, из забаве или доколице). Радивановић је подарио читалаштву занимљиву лектуру. Доктор по звању, стваралац инвенције маште, можемо речи, књижевник (предрадник, Радовановић Књигом о љубави броди у свет писане речи као у реку).⁶²³

%

У причама, цртицама, драмским текстовима отворено и широко говори о истинитим догађајима на начин потпуно нов и због тога заслужује пуну пажњу. Једним својим литерарним радом читаоцу нуди два-три решења на крају приче. Оригинално и читљиво.

То је човек са хиљаду решења за сваки проблем. Међутим, много пута усамљен, несхваћен. Иде испред вфремена. Човек ренесансе. Зато је др Драган Радовановић и велики оптимиста. Долази, каже, његово време. Будимо стрпљиви, сачекајмо тај дан.⁶²⁴

%

Рођењем и животом навикао је од малих ногу на мукотрпни рад и борбу за опстанак. У сплету животне борбе, наде муке и патње, наде, муке и патње – он је победник. Живот га није уљуљкивао, ни миловао, али и носи неки усуд, као племенит човек, добричина и хуман, спреман да помогне. За пријатеље увек има времена за чашицу разговора, зрачи добротом и вером у људе. Драгомир Радовановић је човек изузетне мудрости и емотивности, разборитости и образовања. И зато није чудо што је један од најугледнијих људи Пусте Реке и Лесковца.⁶²⁵

Префињен смисао да речима да нова значења у контексту посебан је дар аутора. Оно што је најкарактеристичније за ове афоризме јесте њихова прејака сажетост која иде до перфекције. Језгровитост је основна особина афоризма, а постићи њу хиљаду пута у једној књизи заиста је уметнички артизам. У томе се и највише види ауторово сазревање у веома плодној продукцији.⁶²⁶

%

Радовановић је био оснивач и одговорни уредник Лесковачке мућкалице, српског часописа за хумор и сатиру.

(...) Његови афоризми, анегдоте, вицеви и друго углавном сликају тренутак у коме су створени и на један посебан начин говоре о приликама и животу људи у тешким условима.

⁶²³ Проф. др Тихомир Петровић, Књижевни рад Д. Радовановиће, Човек велике имажинације, стр. 63.

⁶²⁴ Ненад Кражић, исто, стр. 69

⁶²⁵ Добросав Туровић, исто, стр. 76. *Напомена:* Имао сам час и задовољство што преко четири деценије другујем са Драгомиром Радовановићем. Наша дружења су најчешће у лесковачким механамама „Сајам“, „Бела лаја“, „Колиба“ и другим познаим угоститељским објектима. Драгомир је поред партизанских певао и четничке песме, што је у оно време било кажњиво. Зато су се у Државној безбедности о њему распитивали. Једном приликом, у „Сајам“ уђе један инспектор Државне безбедности, а Драгомир запева „Иде Тито преко Романије“, па скрену на песму „Спрем те се, спремете, четници“. Инспектор није Драгана познавао, позва ме у страну да ме нешто пита: „Туровићу, ко је овај што уједно пева и о Титу и Дражи?“ Ја му одговорих: „Друже инспекторе, Драган се овако шали, он је из партизанске Пусте Реке.“ Инспектор се насмеја и напусти кафану, а ми продужисмо да се дружимо.

⁶²⁶ Борислав Здравковић, исто, стр. 81.

(...) И најзад, ми бисмо се сложили са једним делом изреченим у Белешци о актеру у књизи Легенда у анегдотама, коју је приредио за штампу проф. др Живан Стојковић, а она гласи: „Обдарен невиђеном енергијом, бави се научним радом, пише афоризме, сакупља умотворине, дарује романе и збирке песама, слика и, наравно, постаје запашени књижевник. Без њега, култура Лесковца била би знатно осиромашена.“⁶²⁷

%

Ако ћемо 1971. памтити, а памтићемо је, по књизи *ЛССС...* (карикатуре без речи) Миодрага Стојановића, Лесковчанина, а карикатуристе светског гласа, ако ћемо 1981. памтити, а памтићемо је, по првој (и јединој у Лесковцу) изложби карикатура Миодрага Стојановића (негдашњег) и Миодрага Величковића (садашњег) новинара Наше речи у оквиру незаборавне (и никад више обновљене) манифестације Конфинови дани хумора, онда 1987. уписујемо у календар духовних догодовштина (пониклих и прониклих) у Лесковцу по првој објављеној књизи афоризама (уопште) Драгомира Радовановића.⁶²⁸

Ш

ТУЛЧА И БУЛЧА – Књига „Тулча и Булча“ има само педесет и девет страница, седамнаест поглавља, односно седамнаест делова, поднаслова или седамнаест врло значајних друштвено-економских државних и међународних актуелних тема. Свака за себе од ових тема представља бисер, есенцију, срж за разумевање не само волова Тулче и Булче, него и нас људи, под условима да нисмо Тулче и Булче.⁶²⁹

(...) Главне личности у овој књизи су два вола: Тулча и Булча и, нормално, аутор, али не као личност, него само као наратор... Сам аутор каже, а вама саветујем да му верујете, да је на идеју да напише ово дело дошао читајући књигу „Размишљање једног обичног српског вола“ од Радоја Домановића. Аутор даље портретише две личности овог дела, Тулчу и Булчу, који су, како он каже, два бикчића браон боје, од оца сименталца, увезеног у Србију, и мајке, наше обичне српске краве. Ја бих лично волео да је аутор направио другачију комбинацију: да је отац наш, обичан српски во, а мајка сименталка, увезена из Европе „чија мајка црну вуну преде“.

(...) У портретисању главних личности, мислим да аутор није био конзистентан, доследан, тако да ни литерарни ликови, Тулча и Булча, нису адекватно приказани. Њихове ликове аутор даје тако, како каже: „Тулча је био дебљи и лепши и није много размишљао, али Булча запажа ствари, размишља, иако за то није био задужен и често пута своја размишљања преносио Тулчи. По аутору, Тулча је више личио на наше српске, а Булча

⁶²⁷ Хранислав Ракић, исто, стр.83-85.

⁶²⁸ Томислав Н. Цветковић, исто, стр. 79.

⁶²⁹ Мирослав Здравковић, уводна реч, промоција књиге проф. др Драгомира Радовановића „Тулча и Булча“, 13. мај 2013. године.

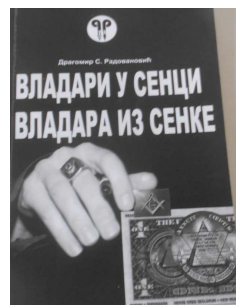
на проевропске волове. Заитригиран оваквим приказом ликова Тулче и Булче, консултовао сам речник српскохрватскога књижевног језика из 1960. године. У том речнику постоји реч „булка“ (цвет у пшеници) и „булче“ (деминутив од булке). Из тога се јасно може извести закључак да је во Булча добио име по томе што је на челу имао белу боју длаке у виду цвета булке, што се из слике волова на насловној страници књиге, односно на корицама јасно види. Дакле, Булча добија име по урођеним, спољашним особинама. Зато и мислим да је Булча требало да буде више наш, више српски во. Шта је онда са именом Тулча! У поменутом речнику нема тог термина. Користећи знање из историје језика, дошао сам до закључка да је реч Тулча настала од глагола „тулити“. У речнику нема ни тог глагола, јер то није књижевни израз, већ провинцијализам, као карактеристичан за наше језичко подручје. Пошто није у питању књижевни израз, не постоји ни званично, мериторно тумачење тог израза „тулча“. Они који мање познају природу језика под изразом „тулча“ најчешће подразумевају човека будалу, глупака, неспретњаковића, шепртљу. Ја не мислим тако. Тулча је, у ствари, човек кога животно искуство, животне ситуације науче да се лако, некад и бескрупулозно прилагођава новонасталим ситуацијама и да се прави невешт, луд, да купус гледа, а месо вади и једе. Кад све то ради из егоистичких интереса, користољубља, властољубља и ниских страсти, онда је он потпуно негативна личност. Тулче су они, како и аутор ове књиге каже, који су демократију у Србији увели директно са улице, а ја бих додао и успут, признавали „Милосрдног анђела“ да нас бомбардује, а они палили парламентарна здања – куће, симболе институционалне, народне демократије. Зато је за мене, по свим ових дефинисаним особинама, Тулча проевропски, несрпски лик.

(...) Остало је да се каже да када је у питању литерарно стваралаштво, где се говори о животињама и где се животињама приписују особине људи, онда се таква врста литерарног стваралаштва најчешће сврстава у басне. Међутим, у нашој белетристици има доста примера да се управо најоштрија критика друштвених појава носилаца власти и негативних кретања у држави истиче у сатирама какав случај су дела Радоја Домановића „Размишљање једног обичног српског вола“ и Петра Кочића и његов „Јазавац пред судом“ и ево код Драгомира Радовановића у делу „Тулча и Булча“. Далеко сам од тога да мислим да је дело „Тулча и Булча“ сатира истог ранга, нивоа или квалитета као што су поменуте сатире Радоја Домановића и Петра Кочића, али се усуђујем да кажем да по смелости и храбрости аутора „Тулче и Булче“, по отвореној, оштрој, бескомпромисној мисији и снажној критици актуелних негативних појава и њихових носилаца у нашој држави Србији и по имену, презимену и функцији, ово дело надмашује обе поменуте сатире.

(...) Основна поруке ове књиге је да Тулча и Булча знају шта не знају, а људи не знају шта знају! То је, у ствари, оно што је велики песник Његош истицао: „Народ чини оно што зна, али не зна што чини.“

IV

ВЛАДАРИ У СЕНЦИ, ВЛАДАРИ ИЗ СЕНКЕ – Књига „Владари у сенци, владари из сенке“ по својој тематици и садржини, представља изузетно актуелно дело у области стваралаштва и даје значајан допринос покушају да се одговори на бројне изазове актуелног политичког тренутка у свету.⁶³⁰

(...) Аутор посебно наглашава да данас живимо у време у којем се не поштује и не примењују економске законитости и да светом управљају банкарски магнати, мултинационалне компаније, берзе и њихове агенције, а не националне владе.

Ове наднационалне институције изазивају финансијске, економске, социјалне и политичке кризе у земљама чији им се режими не свиђају и под видом заштите људских права и развијања демократије доводе на власт оне кадрове који ће радити по њиховом диктату.

Аутор заслужује све похвале што се јасно одређује према свим кретањима сматрајући их за највеће зло и отворено тражи супродстављање том злу поруком „не одупрети се злу, још веће је зло.“ После ове кратке, али врло садржајне уводне речи, аутор даљу садржину ове књиге даје у виду пет животних прича и дешавања у САД.

(...) Оно што је посебно интересантно за нас је дугачак списак личности на одговорним дужностима у државама и међународним организацијама које су учествовале у разбијању Југославије.

У делу књиге под насловом „Циљеви тајних друштава“, аутор истиче да је историја човечанства углавном заснована на бројним покушајима насилног успостављања глобалне доминације почев од периода Александра Македонског, Наполеона и Хитлера, до данашњих дана.

(...) На крају књиге, аутор пише о потреби утврђивања националне стратегије за борбу против светског поретка.⁶³¹

⁶³⁰ Мирослав Здравковић, уводно излагање, промоција књиге проф. др Драгомира Радовановића *Владари у сенци, владари из сенке*, 5. октобар 2012. године.

⁶³¹ *Напомена:* Мр Мирослав Здравковић је говорио и о другим публикацијама лесковачких писаца. Посебно запажено било је његово излагање о књизи „55 година Водовода“ Лесковац (1954-2009) аутора др Живана Стојковића и Хранислава Ракића. Промоција је одржана 29. јануара 2009. године.

IV

ПРИЧЕ СА ХИСАРА - Збирку која је пред нама чине 42 кратке приче, повезане општом насловном синтагмом – *Приче са Хисара*. Изузев ове просторне одреднице, у причама није одређен хронотоп, ни место, ни време дешавања. Ипак, наслућујемо неколико временских равни. Овим причама успоставља се вертикална оса времена која повезује давно прошла времена са савременим светом и животом. Тематски, ови прозни записи распоређени су у три циклуса. Прва два имају семантичке наслове који наговештавају идејну окосницу – *Одговори живота* и *Индекс црвен од стида*. Последњи циклус носи назив који сугерише намеру да се окупе различите цртице из живота – *Приче свакојаке*. Све приче из збирке постижу сагласност у домену поруке, истичући општу моралну хипокризију и позивајући на повратак основним моралним начелима, алтруизму, поштовању и саосећању, захваљујући којима је човечанство и опстало.⁶³²

Приче из првог циклуса израстају из наталоженог искуства наше народне предаје. Оне одражавају морални кодекс заједнице, народна веровања, обичајне норме и табуе. Ове су приче израз колективне свести да се основе традиционално-моралног кодекса морају поштовати. Људске особине препознају се у ситуацијама које намећу искушење. Представљене ситуације нису свакодневне, оне су судбинске. Приче груписане око централне теме првог циклуса (зло у свету и зло у човеку) имају дводелну композицију: представљен је најпре грех, а потом казна. Традиционално-моралне норме не познају праштање за прекршиоца правде или забране. У неким причама се разрађује веровање у табуе, што је део колективне свести нашег народа. Забране се морају поштовати. Као део традиционалне културе јавиће се и клетва – посредно или непосредно изречена, која потврђује народно веровање у магијску моћ речи. Ове слике и представе упућују на књижевност насталу у народу, а насловом збирке успоставиће се веза између прича првог циклуса и наше завичајне збирке народног стваралаштва коју нам је прота Драгутин Ђорђевић оставио. Супротстављањем богатства и сиромаштва у спрези са моралом и неморалом, кршење забрана, непоштовање светиња, огрешење о племенитост и чистоту одражавају нашу патријархалну културу, а став заједнице потенциран је безличним глаголским формама – *прича се, говори се* и сл. Тај морал традиционалне културе и традиционалних веровања препознајемо у наслову чувене народне баладе: *Бог ником дужан не остаје*. Десиће се у овим причама и сусрет са оностраним, више у домену народне фантастике, мање као психолошка пројекција због

⁶³² Излагање мр Биљане Мичић на промоцији књиге проф. др Драгомира Радовановића *Приче са Хисара* у издању КК Глубочица, Лесковац 2014.

гриже савести услед начињеног греха. Заумно је ту да грешника казни, а заједницу опомене. Део ових прича има тематику из рата. Не знамо о ком се рату конкретно говори, али на основу лексике можемо претпоставити да су то ратови који нам временски нису далеко. Убиства, отимања, разарања и уништавања указују (уз експликацију уводне максиме из прича *Телевизор* и *Гелер – Ко се лати мача, од мача ће страдати*, и *Што је отето, то је проклето*) и на дехуманизацију човека и деструкцију свих људских вредности у рату.

Други циклус укључује социјалне мотиве и временски нам је близак, препознатљив. Ове приче доводе у питање интелектуално поштење, професионалну етику, представљајући, крајње веристички, инцидентне ситуације из високог, академског света. Истина о свету никада није само једна, али овде су укрштене две перспективе – оних који узимају, али и оних који дају. У овим причама правда није увек задовољена.

(...) Приче из трећег круга су разнолике. Неке садржински кореспондирају са претходним причама, у неким, међутим, изостаје казна за почињене грехове, за разлику од оних из првог циклуса, где казна доследно стигне грешника. Неке од њих (о брачној превари, о судбини и грешкама младости) настају из проширене анегдоте. Из иницијалног мотива развија се кратак сиже са обртом и поентом на крају. Односи у породици, брачно неверство, похлепа, сиромаштво, несрећа, правда (људска и она судска) смењују се у последњем кругу прича попут исечака из наших живота. Неке слике из живота својом суровошћу делују готово надреално и сугеришу не само слику света, у којем зло одвајкада обитава у разним појавним формама, већ и трагичну слику друштва које не мари за егзистенцију обичног, малог човека. Мрачна визија друштвене стварности биће и домановићевски заоденута у форму сна у причи иронијски названој *Срећа*, а сам сан сажета је, упечатљива слика наше Страдије. И алегоријска, шаљиво-иронијска слика о разговору Булче и Тулче успоставља везу са чувеним *Размишљањем једног обичног српског вола*. Збирку одликује традиционална форма приповедања. Мотивација је доследно спроведена. Нема задирања у психолошку димензију личности – ликови су супротстављени по доминантној црти карактера. У свакој од прича представљен је по један догађај и приче су упечатљиве управо по специфичној радњи. Нема развијених описа и рефлексива, али се често јави сажет коментар на крају. Успоставиће се и дијалог са читаоцем, чиме се ствара илузија усменог приповедања. У *Причама са Хисара* нема новина у формалном, жанровском и мотивском смислу, већ у смислу јединствених, јасно, транспарентно исказаних порука – својеврсних савета за живот – и позива на повратак ризници искуства наших старих, коју смо давно почели да напуштамо, несвесни да напуштајући њу, напуштамо сами себе.

САМНИК СИЛОМИЋ (РАТОМИР КОСТИЋ)

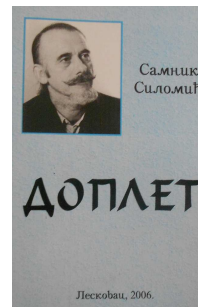
И
Ратомир Костић је рођен 6. маја 1941. године у Навалину. Дипломирао је економију на Универзитету у Нишу. Прве песничке радова објавио је у часопису „Глас пинира”, у недељнику „Наша реч” и другим листовима. Живи и ствара Лесковцу.⁶³³

У разним књигама и званичним документима уписано је моје име *Ратомир*, презиме *Костић*, име оца Ђорђа. Датум рођења по новом календару 06. 05. 1941. а по старом 23. 04. 1941. године.

Име Ратомир дао ми је кум, а по почетном мом децјем памћењу звали су ме Рацко. Рано сам приметио да, не само у нашем крају, има много уобијених промена имена исте особе. Уз то је било и похвалних и увредних...Рано сам од мајке чуо да поп, када је јављено цркви моје рођење ради припреме обичајног православног крштења, поменуо име Сава, а онда рекао да се званично уписује име које даје кум...

(...) Касније сам сазнао да је шестога маја по старом календару пренос моштију Светог Саве...

(...) Учио сам да пишем слова и бројеве и пре поласка у основну школу, а гледао сам како старији пишу и читају брже и више, са међусобним запиткивањем ко уме пре и боље... Када сам пошао у школу често су неки говорили да се много више ради и научи у животу него у школи. Приметио сам да они који помажу учење деци знају много више него што било ко сам може да сазна... (...) Пошто су ме до четвртог разреда у селу називали најбољим ђаком, питао сам се како ли ће бити у граду где има много бољих ђака него у селу... шта ли ко о коме или о чему треба да зна? Почео сам да пишем песмице за штампање у „Гласу пионира” и припремао се до пораста за „Глас омладине”.... (...) Потом сам одлучио да занемарим приступ литератури, а више пажње усмерим оспособљавању за рад међу економистима... (...) За излазак из свега и свачега опет сам повремено писао песмице које нисам објављивао него бацао зато што неки радови нису личили на стихове. Одлучио сам да пробам плет сонетних венаца... тумачим значење речи ДАТУМ по слоговима и словима: да тум; дат ум; да т у м; д а ту м; д а т у м; му тад; мут ад... (...)... радни бројеви слова у азбуци: Датум .... 51222415 ... 15242215; Дан над ...5116 .... 1615; Да не ... е дан ... 51167 ... 71615.

⁶³³ Самник Силомић (Ратомир Костић), Плет, песме, Филекс, Лесковац 2004.

II
Самник Силомић је објавио две збирке песама: „Плет” (Филекс, Лесковац 2004) и „Доплет” (ауторско издање, Лесковац 2006).

У песми „Акростих“ пева.
Ја један нови хоћу да градим дом
Ех кад бих могао са прњем из душе
Ломом камена од јада што гуше
И ти када би се придружила том

Цвилим да чујеш и родиш то што је
Изданак неки од маште ми јачи
Живот тад нови да се раскорачи
Изнад видика пролазности моје

Вихор из душе да оде у гриве
Кад коњи језде преко родне њиве
Орући бразде за расаде веће

Вино би лоза наточила сама
И реч здравице да крене жилама
Ђирлијање би будило пролеће

Ево и његове добро познате песме „Рецензија“

За прву збирку животних бдења
Први читалац рецензије стави
Лутање мисли да не заустави
Насловом „Покушај лепшег рађања”

Како је које делове читао
Кад напомиње предговор Флечера
А тајна или кнежева вечера
Одводе где сам мисли уплитао

Поменуо сам у прози есеј
Истину сито може ли да сеје
Ако решета прошутају лажи

И онда гледам кретање бројева
По угловима из разних слојева
Право решење да било ко тражи

ГОРИЦА СТАНКОВИЋ

I
Горица Станковић рођена је у Лесковцу. Пише љубавну и родољубиву поезију. Своју прву збирку песама под називом „Сама“ објавила 2013, а друга њена збирка „Месечева тајна“ објављена је 2014. године. Објављивала песме по зборницима – „Арте стих 2013“, „Чегарске ватре“, „Стиховање“, „Мирис брда на шљиве зреле“, „Снага ријечи“, „Прљача“ и другим. На песничком маратону у Алексинцу освојила друго место песмом „Испред манастира“.

II
САМА – Из женског угла, сензибилном душом, Горица Станковић обликује папир, оставља траг искреног пера. Она је запитана пред универзалним, савременим питањима.⁶³⁴

Трагање је њено опредељење, свесна је да се смисао можда крије у самом трагању. На путу вечитог преиспитивања воде је љубав, вера и нада, те и у најтежим тренуцима окренута је овим вредностима. Мотивска структура њених песама је разнолика и богата. Обојена је личним виђењем и топлином, искреношћу, љубављу... Љубав је основни мотив њене поезије. Љубав, како искрена исповест, као покретачка снага и инспирација. У песмама доминира и мотив природе. Ова два мотива се преплићу и нераскидиво обитавају у њеном стваралаштву. Своје емоције, мисли, расположења и доживљаје Горица уоквирава дескрипцијом. Осећања Горице су искрена, чедна, чиста и велика – као изворска вода, беле пахуље, звезде, сунце и небо. Такав је и њен поглед на живот. Сунце својом светлошћу обасјава и открива њену љубав, радост и срећу. Контрастно овом мотиву постављен је мотив месеца. Месец разбуктава слутњу, тугу, чежњу, страсти и немире – буди ноћне дамаре. И када тугује, она губи наду, не предаје се ни пред сазнањем о пролазности, јер је њена душа увек млада, нерочито када стари. Пркосне песме дају јој снагу да узлети, да досегне плаветнило висина, да мрак отера светлошћу и дугиним бојама снова.

⁶³⁴ Маре Каранфиловић, Јесен у нама обојена – прозор и уточиште, рецензија, Горица Станковић, Сама, Филекс Лесковац 2012, стр. 78-79.

III

МЕСЕЧЕВА ТАЈНА – Ова књига, особена по много чему – како примећује рецензент Љубиша Динчић, намеће оригиналност у исказивању страсти од које се не умире лако у песничкој покорности, али, као у јуначком епу, неко по правилу увек мора да победи, тако и у сукобу потреба и стварности губи онај ко не признаје кривицу. Тако је по правди, а и и традицији, која се дубоко темељи у поезији Горице Станковић. Она каже: Тишина почне да пише, испод месечеве мене, кад песма замирише.“ За лепоту и трајање утиска сасвим довољно. Овде, међу корицама нове књиге, почива скривена месечева тајна у сталном страху да речи не сагоре у самоћи песничке невоље или разбукти ћутањем, које нико не разуме у огњу пакла, који стално додирује. Верује – и у рају може да досади лепота. Дисање је оправдано само уз помоћ стихова, али струне на удару страсти опомињу устајалу арију од које се не може побећи. Она, као бреза жедна пролећа, снове оставља подивљалом ветру да љубав животом замирише. Поезија је њен избор, вода и хлеб: „Кад ноћ зацвили останем без даха, кроз камене вене крв потече.“ Бежећи од отворених погледа и кад пољупце замене отровне стреле, она почне да дише својим сонетима као задрхтала јесен. Она тугује стиховима до савршенства. Љубав пије и наздравља самоћи чекајући последњи воз за бекство, препуна лепоте као трешња у мају. „Без крила сам, али хоћу да летим, ја умам да певам из дубине мрака, не знају они да стиховима видим ране зато што живот по правилу наплаћује туђе грехе.“ Затим додаје: „Ипак, кад ти осмех на лицу задрема, онда срце почне да пише животне баладе, јер папир је место не коме почиње игра.“ Као невеста од папира, ћутање у пркосу носи, крије све оно што у њој гине и зато сама себи пада у скуте, где покушава да ћути, али новом песмом. Она зна да воли и када спава, сновима се покрива где су заспале изгореле жеље, у хладовини звезде намигуше. И опет воли да слуша стих сањив, у страху да је не изда реч, која јој недостаје: „Ноћи уморне од туге у леденој гори. Ко воли опрости, а ко не – изгори.“ Осмехом би угазила звезду, у мирису немира тражи своја свитања: „Кад ти осмех на лицу задрема – срце пише животне баладе.“ Стихови очарани бојама, певани искреним тоновима, дар су поноса у вртлогу сурове истине, која се може одбранили само снагом оних који не одустају од живота. (...) Ова млада поетеса отрива раскошни таленат и не прећуткује га. Другом збирком песама, читљиво и без погрешке, вођена судбином, раскошне стихове плете танано приморавајући читаоца да не одустане до краја заподенуте приче.⁶³⁵

⁶³⁵ Збирка „Месечева тајна“ промовисана је у ЛКЦ 4. септембра 2014. године и о њој је говорио рецензент Љубиша Динчић, новинар и писац.

ПРЕДРАГ СТАНКОВИЋ

I

Предраг Станковић је рођен 1963. године у Лесковцу. Дипломирао је на Групи за романистику Филолошког факултета у Београду. Професор је латинског и француског језика у Лесковачкој гимназији. Писао је за „Нашу реч“, пише за „Think Tank“. Станковић живи као и сав остали свет, али верује да је тај живот вредан приповедања.⁶³⁶

II

ИГРА С КРТИЦАМА - Својом првом збирком прича „Игра с кртицама“ Предраг Станковић улази на велика врата у свет литературе под условом, наравно, да лепа књижевност – та чудна и чудесно отровна биљка – преживи још неки дилетански стампедо, који увек треба очекивати од једнофазних пабирчара велеумних мисли и разнородних „књижевника са трафике и контејнера“.⁶³⁷

(...) Али, где се тачно налазе та фамозна врата кроз која се из проклетства анонимности и срца блажене приватности излази на ветрометину критике? У перу аутора? Тешко: јер, ако је истина да бисмо се, у случају да нам неко закотрља главе низбрдо, сви залетели управо и само за својом главуцом, тада је тачно и да би сви писци сва своја дела прогласили обавезном лектиром – од забавиште до пензије. Можда између корица књига? Лепо, али немогуће: свет је већ видео толику гомилу брошираних и тврдоповезних ступидарија да му свако појављивање „новог и генијалног аутора“ личи на још једну превару. Дакле? Само и једино у очима *Његовог величарства читаоца*: спремног, стрпљивог и упорног да „пропусти“ туђе уметничко дело кроз сопствене етичке и естетске филтере.

Управо то је оно што Предраг Станковић очекује од свих који своје драгоцене време поклоне његовом књижевном чеду: тренуци самоће и потпуног мира, вечити дуел са својим другим ја на „непознатом терену“ нових прича touche који ће одјекинути оног тренутка када се склопе корице прочитане књиге. А ко преживи, тај нека и даље прича и чита лепе приче!⁶³⁸

⁶³⁶ Предраг Станковић (подаци из биографије), Игра с кртицама (збирка прича), Фестивал књижевности „Think Tank Town“, Лесковац 2010. Књига Игра с кртицама, октобар 2010, коло I, књига II.

⁶³⁷ Саша Стојановић, рецензија, Предраг Станковић, Игра с кртицама, Фестивал књижевности „Think Tank Town“, Лесковац 2010. године.

⁶³⁸ Саша Стојановић, рецензија, Игра с кртицама, Лесковац 2010.

III

ВИДОВИ ФРАНЦУСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ Д. ЈАЊИЋА –
Вечерашњи повод двојако је срећна околност: Тимченко никада није имао пажњу шире заједнице; заузврат, имао је пажњу уже заједнице, тј. службе и њених прилепака, а од нас смо га отпустили олако и неприметно, не искористивши прилику да му одамо признање, да научимо више и боље. Бавио се античком мишљу, руском и наравно француском књижевношћу. Овом потоњом озбиљно су се бавили ретки, а данас скоро да их и нема, тако да је ова студија Душана Јањића овдашњег - редак, згодан, значајан и потпуно отворен наставак сопственог и туђег трагања и указивања на могуће читалачке стазе.⁶³⁹

У свом поговору *Душан Стошић* написа прецизно и сажето све што се о овој књизи морало рећи. Рече још и да међу поменутих писцима нема чврсте узајамне везе, осим оне стилске и аналитичке које Јањић критички ствара. А затим се благо исправља, налазећи ипак ту везу у трагичном, можда у оном расколу - каткад луцидном, каткад не – између стварног и могућег, између жеља и стрепњи.

(...) Сам аутор о књизи каже следеће: *Књига „Видови француске књижевности“ представља, у извесном погледу, друго издање књиге „Књижевни поводи“, са поднасловом „Огледи и записи о француским писцима“, која је објављена 2002. године – издање је знатно проширено, а ту је и текст о Николају Тимченку, о његовим „Француским белешкама“ и његовом читању француске књижевности уопште. Јањић баца другачије светло и на већ постојећа тумачења писаца за које смо мислили да о њима нешто знамо; има, дакле, тумачења и тумачења тумачења, као и неизоставних Јањићевих опсервација француско-српских књижевних веза, рефлексија. То је српски поглед на Французе кроз епохе и на то како каткад осврт само једног ауторитета може изменити квантитет и квалитет рецепције; у питању је сугерисање читања Игоа, рецимо.*

(...) И ту сам негде застао и саплео се: шта ми овде, заправо, смета. Које су мањкавости дела? Све је, некако, одвећ једноставно и питко. С друге стране, у дубинама се разне опасности легу: искушење врховног арбитра и проналазача чак и оног чувеног *je ne sais quoi...* искушење несвесног бриколирања, конструисања релација које искрсавају из баговане, ионако недовољно познате прошлости.

Јањић је дискретан, не потеже тешке алатке. Ступа опрезно и простире духове различитих епоха, а опет тако сличних јер им је човек заједнички чинилац. Не знам, можда да је било више репрезентативних примера и цитата. Да је било више речи о стилу.

---

⁶³⁹ Предраг Станковић, Видови непресушног, уводна реч на промоцији књиге проф. др Душана Јањића „Видови француске књижевности“, Задужбина „Николај Тимченко“, Лесковац 2013. године у ЛКЦ на Данима „Николаја Тимченка“ 13. децембра 2013. године.

IV

THINK TANK - Некада давно, још 2005, извесни Саша Стојановић Чарли овдашњи, а уз финансијску и логистичку подршку неких позитивних и препознавању добрих идеја склоних људи (рецимо, Милана Тодоровића, једног од директора Актависа), Фонда за развој општине Лесковац, а касније и Службеног гласника, покренуо је часопис за Балкан – *Think tank*. За Балкан, јер није поента била тек у аутистичном ришкању по сопственој чаури, има вазда разних чаура, треба их поредити...

Стојановић је, као уредник, у идеју промишљања културних феномена и њених протагониста упрегао и сопствено предузеће и око часописа успео да окупи људе добре воље кадре да без шлихтања трендовима, културтрегерима и опсенарима, понуде што објективнији и с убедљивих позиција другачији, разноврснији и провокативнији поглед на културу, њене квалитете и изворе – све то у време одумирања штампане речи и квалитетне периодике уопште. Један од резултата је била и могућност истовременог читања опречних ставова потеклих из пера са специфичном тежином.

Укратко, сваки од тридесетак бројева обрушавао се на одређену тему, на неки глобални или регионални, прошли или актуелни феномен: преслишавала се национална, балканска и ина књижевност, као и књижевни сајмови и фестивали; књижевне награде; филм и филмски фестивали у региону; треш и кемп, еротика & порнографија & политика, '68, (ауто)цензура, Монти Пајтон, Алан Форд. У *Think tanku* било је места и за приче писаца из региона, за бројне интервјуе и текстове Апдајка, Харолда Пинтера, Буковског, Хабермаса, Чарлса Алверсона, Филипа Кора, Бранка Шмита, Данијел Кон-Бендита... За *Think tank* су писали Игор Мандић, Милан Влајчић, Тирнанић, Панчић, Зеленовић, Зоран Пешић Сигма, Дарио Гргић, Владимир Копицл, Миша Васић, Ото Олтвањи, Мухарем Баздуљ, Миљенко Јерговић, Бранислав Милтојевић, Предраг Ж. Вајагић, Горан Карановић, Владимир Арсенијевић, Срђан Тешин, Андреј Николаидис, Миљурко Вукадиновић, Мирко Демић, Нермин Сарајлић, Димитрије Војнов и многи други – списак је и овако предугачак, али је ту да илуструје опсег ангажованости и тема. Последњу реч у часопису углавном је потписивао Љуба Живков; нажалост, неки лесковачки новинари су га јесенас прекрстили у Живковића!

Специфичну категорију аутора чине Дејани, углавном Нишлије (!?): Стојиљковић, Дабић, Огњановић, Костић итд. специјализовани пре свега за филм и стрип. Часопис се често бавио стрип мајсторима, новим трендовима и промоцијом појединачних достигнућа, актуелним стањем стрипа на простору бивше Југе и региона. Тај је део, наравно, уређивао

Марко Стојановић. Често би читав број био посвећен некој стрип теми; у супротном, било је текстова везаних за стрип, стрип табли или барем карикатура и цртежа Миодрага Величковића и Јурице Дикића, а Величковићу је, постхумно, био посвећен читав број. У том сегменту, отиске пера су оставили Павле Зелић, Милош Холцлајтнер, Дејан Петровић, Златибор Станковић и други, док смо кроз интервјуе и стрипове боље упознавали старе и нове светске мајсторе, али и Срђана Николића Пеку, Укропину, Тончија Зоњића, Филипа Андроника, Небојшу Пејића, Игора Јовчевског, Тихомира Челановића, Томажа Лаврича, Милорада Вицановића, Изтока Ситара, Јурицу Дикића, Мијата Мијатовића, Дејана Ненадова...

Говоримо у прошлом времену из простог разлога што нови број, на који чекамо од 2009, никако да се пробије кроз последице глобалних, али и локалних трендова. Ови потоњи нису успели да препознају оно што други јесу: *Think tank* је искористио прилику директне промоције и у Босни и Херцеговини, Републици Српској и Хрватској; осим тога, организатори првог Конгреса писаца и књижевних преводилаца - WALTIC 2008 - одржаног у Стокхолму, одлучили су да управо *Think tank*, као репрезентативан књижевни часопис са простора ex-уи, буде промовисан на оваквој манифестацији.

Конгресу су, поред Стојановића, присуствовали Јурица Дикић и сарадници *Think tanka* Жељко Баришић из Сплита, те Горан Карановић из Мостара.

Елем, да не испадне да је ова прича без дигресије: лесковачке... пардон... лексичке педантности ради, да се вратимо на оно од чега је све кренуло, на тинк танкове (или тенкове, али то је већ питање за Ивана Клајна и њему сличне): часопису блиско значење поменутог израза је наводно настало у Америци неколико година након Другог светског рата, мада је оно што је тада и данас означавало постојало још у 19. веку. „*Think tank*“ је током рата у америчком сленгу био назив за главу, лобању, али и за све оне просторе у које су затварали ратне стратегије и научнике да отуд не изађу док не смисле неко решење, по могућству паметно („паметно“ са становишта господара рата). Нешто као труст мозгова... Данас тинк танкови представљају тела, зависна и независна од државе и разних институција, а баве се истраживањем начина на који функционишу органи, саветују државне ресоре и утичу на њихову политику, али и на политику и јавно мњење других, још „*нецивилизованих*“ држава.

Од Лесковчана, за часопис су поред Саше Стојановића писали или на други начин учествовали у његовом „*раду*“ и Марко Стојановић, Предраг Станковић, Данијела Влаховић, Александра Димитријевић, Јелена Павловић, Миодраг Богдановић, Миодраг Стојковић, Драган Дашић, Драган Радовић, Јурица Дикић (дизајн) и Саша Николић (фотографија).⁶⁴⁰

---

⁶⁴⁰ *Напомена:* Овај прилог написао је професор Предраг Станковић јануара 2014. године.

САША СТАНКОВИЋ

I
Саша З. Станковић рођен је 4. августа 1980. године у Лесковцу. Основну школу и гимназију завршио у Власотинцу. Дипломирао је на Филозофском факултету у Нишу на Студијској групи књижевност и српски језик са темом *Владар и владање - идеолошко читање Гетеовог „Фауста“*.

Почетничке стихове пише у другом разреду основне школе када је и штампао прву песму у сарајевској *Веселој свесци*, а прву књижевну награду добио је у седмом разреду за кратку причу на тему заштите животне средине. Као гимназијалац наставља да објављује поезију у информативном листу *Власина*, а у истом ће гласилу током студија књижевности објавити семинарске радове *Новокомоноване народне песме – узроци експанзије турбо фолка* и *Стеван Сремац и Власотинчани*. Као студент чита сопствену поезију на књижевним вечерима у Нишу.

Године 2007. штампа песме у колективној збирци *Кућа од расцветалих жеља*, *Фондација даровирих Христифор Црниловић – Власотинце*. Прву самосталну књигу прозе *Двадесет жуљева* објавила је *Књижевна омладина Србије* у едицији „Пегаз“ (2010).

Рукопис исте књиге прошао је на неколико конкурса за прво дело аутора млађих од 30 година. Између осталих жири крагујевачке едиције *Првенац* уврстио га је међу 13 аутора (од 65 пристиглих рукописа са простора бивше Југославије) којима нажалост не могу објвити књигу због недостатка финансијских средстава, иако својим квалитетом то заслужују.

Збирка кратких прича *Двадесет жуљева* пресудна је у досадшњем раду Саше Станковића, јер након ње учествује на Београдском сајму књига, гостује у градовима по Србији и даје изјаве за електронске медије (ТВ РТС1, ТВ Лесковац...). О књизи су између осталих говорили или писали критичар др Ђорђе Јанић, сценариста Синиша Павић, књижевник Саша Хаџи Танчић, књижевник и новинар Данило Коцић.

Касније бива заступљен у антологијама *Најкраће приче 2010* (Алма, 2010, Београд) и *Цео живот у мање од 900 знакова* (Алма, 2011, Београд). Године 2011. ушао је у антологију *ПЕГАЗ - печат времена* заједно са писцима као што су Светислав Басара и Исидира Бјелица, чиме је остао једини писац са Јабланичког округа који је ушао у збирку којом се обелажава 40 година *Књижевне омладине Србије*.

На подстицај књижевника Саше Хаџи Танчића публикује књижевне студије у лесковачком часопису *Успења: Владар и владање - идеолошко*

читање Гетеовог „Фауста“, (Успења бр. 6) и *Сто година од смрти Радоја Домановића* (Успења бр.7)

Прве књижевне критике Станковића прате збирке прича Саше Хаџи Танчића: *Приче из безвремене шуме симбола* (Кораџи, свеска 11-12, 2009), *Духовно прожимање времена* (Кораџи, свеска 1-2, 2011) *Под бескрајном сенком вечитога круга* (Књижевни лист, 2011) и *Приповедање супротно од казаљке на сату* (Београдски књижевни лист, 2012).

Пошто га поред књижевности занима језик и историја јужне Србије у *Власотиначком зборнику 3. и 4.* објавио је следеће студије: *Предрасуде о српским говорима Јужне Србије, Илија Стреља Петровић у народној и ауторској књижевности* и *Влада Илић – Власотинчанин на челу Београда*. У часопису *Наше Власотинце* публикује радове о Дари Секулић, Живојину Мишићу и прву приповетку о животу лесковачког и београдског индустријалца Владе Илића – *Сан најбогатијег Србина*.

Паралелно са почетком педагошког рада у школама Јабланичког округа објављује у *Просветном прегледу* наставне јединице из методике српског језика и књижевности: *Гласовна промена прелаз Л у О* (2005) и *Супротне реченице – Село гори, а баба се чешиља* (2012). Као професор књижевности прати књижевни таленат код ученика са којима ради у Гимназији „Стеван Јаковљевић“ у Власотинцу и ОШ „Бора Станковић“ у Губеревцу. Редовно објављује чланке у електронским и штаманим медијима о активностима у обе школе у којима је запослен. Уредник је песничке збирке *Свитање* ученице Власотиначке гимназије Милице Митић. Један је од сарадника гимназијског листа *Чигра*.

У духу новог доба Саша Станковић све више сарађује са интернет сајтовима *Нова алтера* (књижевник Иван Ивановић), *Књижевна омладине Србије*, *Медија центар Лесковац*, сајт ОШ „Бора Станковић“ у Губеревцу, *Википедија*...⁶⁴¹

II

ДВАДЕСЕТ ЖУЉЕВА - Двадесет прича, или двадесет жуљева у Станковићевој збирци, аутор је сместио у пет целина, које, свака понаособ, представљају целину за себе, али су повезане и хронолошки и узрочно-последично, као да повлаче за собом домино ефекат.

Свих двадесет прича заправо осликавају *Плодове слободe* о којима аутор пише у првој целини своје збирке. У самом наслову ове целине

⁶⁴¹ У часопису *Историја* објављено је истраживање „Власотинце три пута спаљивано у XIX веку“ Саше З. Станковића, писца и професора књижевности у Гимназији „Стеван Јаковљевић“ у Власотинцу.

уочава се болна иронија аутора, који се родио у време рађања те „слободе“. Аутор трага за одговором на питање: „Чега смо се ослободили? Велике државе, великог државника, великих ратова. Ослободили смо се, наизглед свега, али се и даље нејасно чврсто држимо за све то. Чувамо успомене. Наши родитељи, чувају успомене на путовања у Трст, за понеку крпицу, летовања на хрватско приморје и безбројне кредите, и говоре да је све некада било боље. Ми ваљда у то верујемо, јер нам је тешко замислити да је могло бити горе. Чини ми се, међутим, да нас ове приче опомињу да размислимо да ли вреди сачувати такве успомене или су вредне успомене само мале девојчице која бежи из страха да ће остати без ствари које је вежу за оца, који се борио за те плодове слободе.

Наслов друге групе прича *Грех је бити млад* крије у себи сарказам тридесетогодишњака, који је суочен са бројним проблемима друштва у транзицији, како еуфемистички зовемо земљу у којој живимо. Ове приче се директно настављају на прву групу прича, као директна последица историјских трвења које описује. У причи *Њен дан*, Станковић са дозом ироније и рекло би се благе осуде, приказује девојку, која је до дипломе лекара дошла уз помоћ новца свог оца коме је важнији привидни углед који има у граду, неголи значај Хипократове заклетве. У причи су транспарентни сви могући путеви до факултетске дипломе и сви страхови оних који су до тих диплома, како каже „докторка Жака“ у причи дошли "без веза и везица". У кафкијанској *Мушици* аутор симболично имплицира да можда сви летимо као муве без главе. У реченици: „Зар да ти причају о памети, они који се облаче на кинеском ђубришту?“, види се суноврат свих система вредности којима су последње пионире СФРЈ учили родитељи. *Даворика* је прича која опомиње, али и показује сву површност нашег друштва у *Апелу часних грађана* - ваљда су то исти они из Домановићевог *Мртвог мора*. У причама о греху једне младости чини се, највише је присутна ангажованост аутора. Док читате писмо друга другу у причи *Ђораво посла*, осећате да су те речи просто куљале из аутора, да су као терет биле у њему, и да је то писмо заправо његово, али не тамо неком имагинарном пријатељу, него свима нама, деци осамдесетих.

Транзиције има свуда, па онда је ваљда има природно и у љубави. У овим причама, љубав је сасвим у другом светлу, ваљда у складу са свим оним инстант стварима које нас окружују. Тако је и љубав инстант, ствар интереса, ниских страсти и престижа. Је ли и љубав сада посматрамо кроз црну рупу која нас окружује, па нам се свуда негде жури. Запитала сам се читајући ове редове, да ли је заиста тако или смо само пуни предрасуда приписали љубави, неко ново, мање лепо лице? У овим причама, учинило ми се да аутор покушава да оповргне тврдњу девојке, да је књижевност уметност лажи, и да заправо сви јунаци из овог круга прича лажу себе, борећи се да прикрију да у љубави не би смело да буде транзиције.

У наслову *Тешка демократија* назире се излизаност те грчке речи, која нам је окупирала живот и само као кроз маглу сећамо се које је, заправо,

изворно значење те речи. У овим причама Станковић показује да су плодови наше слободе заправо то да можемо да бирамо да сви буду наши, по потреби, јер то је демократија; да средовечни човек има право да сања жену млађу петнаест година и плату коју не може да изброји, јер је и то демократија; да не бирамо средства како бисмо дошли до циља јер то нам доноси демократија, за неког природна, а за мајку са четворо деце можда тешка као што је тешка кост у грлу.

У завршном кругу прича *Држава без народа*, чини ми се аутор гласније него у другим причама исказује свој револт и као да каменчићи у ципелама више жуљају, јер снажно опомињу. Све се заправо врти у круг. Ако смо трагали за слободом из првог круга прича, у завршном кругу Станковић показује да губимо себе и поентира оним што нас и највише жуља, губимо оно што су стекли наши преци, јер смо као мушице из једне од прича, губимо везу са коренима јер верујемо да је негде тамо боље, али у једној сетној причи, *Мајка*, читалац може да уочи дозу оптимизма младог доктора, који није изгубио свест о вредности породице, јер је то заправо оно што га подстиче и онда када је само црна рупа из једне од прича пред њим.⁶⁴²

Инспиративна окосница младог писца Саше Станковића темељи се на специфичном односу према поднебљу Јужне Србије и завичајном Власотинцу. Два приповедна тежишта, али и два значења те врсте: једна, несумњиво језичка, а друга из домена личних, породичних и друштвених равни. Двадесет кратких проза, разврстаних у пет насловљених циклуса, изражајних су исходишта у границама непосредно стварног. Плене пуноћом непреврелих утисака, маловарошке атмосфере, нијансираних мотивских пулсирања, док се у њиховом краткоречју зачињу и застају дијалогски и емотивни литерарни набоји – записао је познати писац Саша Хаџи Танчић.

Светом завичајног пејзажа ликови су сасвим прожети. Побуна и немирење их одликује, изразит гнев и критички набој, но и завет да се живи отвореног срца и памети, широм отворених очију. Зато прозе Саше Станковића у рукопису пред нама брзо и сликовито апсорбују утиске, испитују их; назначује се само ``гола слика`` и понешто из склопа опште спознаје света, да би текст добио на изражајној особености.

Сусрећемо се и са колекцијом проза посредне друштвене и политичке реалности, фокусираних брито и сатирично. Жанру сатиричне приче Станковић је на путу да удахне нов и свеж замах. Уме да разоткрива и „фиксира“ друштвене проблеме са становишта судбине људи, посебно младих.

Судећи према рукопису пред нама, млади аутор повремено допушта да га понесе текст, почне и заврши на непосредном импулсу споља, понет

---

⁶⁴² Ивана Цекић, *Жуљеви деце осамдесетих*, Двадесет жуљева, Књижевна омладина Србије, Београд, 2010. стр.72. *Напомена*: Ивана Цекић је професор књижевности на постдипломским студијама на на Филозофском факултету у Нишу.

магичном моћи саме приче да све „унесе у себе“. Станковићев текст тек треба да се успостави по сложеним принципима реда и условности уметничког приповедања. Срећом, наш аутор поседује одлике правог приповедача у настајању. Тим пре што рукопис *Двадесет жуљева* привлачи разновсношћу и отвореношћу израза. Обележавајући хоризонт својих тражења, разобручио је опсег приповедних могућности.

Аутор је, компоњујући прозни првенац, имао разлога да га назове „повешћу у настајању о нестајању“ и да препусти читаоцу и критичару даља типолшко разјашњавање. Не бисмо се стога усудили да тврдимо да су сви текстови у овом рукопису приче, па ни повести, мада постоје одређени разлози због којих су обухваћени књигом. Укратко пред нама је рукопис широких стваралачких регистара, хоризонталан пресек ауторових претензија (језички колажи, сублимне језичке минијатуре, прозне слике, записи). Приповедне линије најчешће су скициране, неразвијене до краја, јер на полазишту заостаје њихова условна целовитост.

Саша Станковић израста, међутим, у песника Власотинца, једног света који се мења, настаје и нестаје као његове кратке прозе у рукопису *Двадесет жуљева*; веран средини и поднебљу постицајним трагањем за откривањем универзалне истине о човеку и његовом трајању. У том смислу Власотинце из рукописа *Двадесет жуљева*, који препоручујемо за објављивање, још један је књижевни топос у литерарном поднебљу на мапи савремене српске прозе.

IV

БОГ ИХ ПОГЛЕДАО САСHE ХАЦИ ТАНЧИЋА - Јер кад једном будем Горе, мислим, моје дело подсећаће на то у каквим сам се духовним сферама већ налазио. (*Саша Хаџи Танчић, Слово на додели „Велкове голубице“, 6. децембар 2013*).

(...) Последњих месеци живота Хаџи Танчић је исписивао књигу о старом Лесковцу и с правом су се његови пријатељи питали да ли је стигао да оствари замисао. Божијим промислом средином лета збирка приповедака "Бог их погледао" угледала је светлост дана.

Радња збирке је локализована у Лесковац са ближом околином: Вучје, Накривањ и слично. Време није у свим причама јасно одређено, али углавном је то прва половина 20. века. На овај начин Хаџи Танчић се враћа родном граду, којем је био веран колико и Нишу. Као што је Бора Станковић песник старог Врања, а Стеван Сремац старог Ниша, тако је Саша Хаџи Танчић песник старог Лесковца. У једној својој збирци и истоименој причи он је шеретски рекао да је Кафкин син, а сада би се могло рећи да је Станковићев син. Оба писца користе дијалекат као средство карактеризације ликова. Такође, обојица пишу поетску прозу у којој се одступа од стандардне синтаксе како би се постигла лиричност реченице. Портрети људи са маргине у "Божијим људима" имају своје "сроднике" у неким ликовима збирке "Бог их погледао". Поједини Хаџи

Танчићеви ликови су божјаци, помало подсећају на јуродиве ("луди Христа ради"), као Иња и Станче, али и они што то нису од Бога су обележени. Даница Минић се убила због кривих ногу, Алекса калемар је посматрао жене као воћке, Танасију жена одлаже смрт, Полина се удала за брата... Иза сваког портрета стоји чаршијска прича. Постоји друга група ликова које писац слика са дубоком емпатијом, као што је нана Добра која је толико усамљена да су јој мишићи пријатељи, као и болесна Смиљана што сакупља лутке кад јој Бог не даде децу. Сва та атмосфера гробља и људи без потомства подсећа помало на "Кронику паланачког гробља" Исидоре Секулића, а нарочито на "Госпа Нолу". Посебну групу чине ликови мајки које су забринуте или разочаране у децу ("Громада момак", "Није човек", "Даће Бог...") Својом лепотом издваја се потресна исповест усамљене старице у причи "Пријава" којој је умро син, а полиција је не штити од лопова. Њене речи могле би бити мото читаве књиге: *"Кад се судбина једном заплете, тешко је одмрсити"*. У причи "На бунару" бунарска вода је симбол минулог времена, а свака препуна кофа је по једно тешко сећање старице. Српска књижевност иначе има доста упечатљивих женских ликова, а Хаџи Танчић овим причама доприноси да галерија буде богатија.

Бог и смрт преплићу се и прожимају кроз целокупно Хаџи Танчићево стваралаштво, нпр. збирке "Звездама повезани" или "Лепи гробови", али ни у једној ранијој књизи та веза није толико јака као у "Бог их погледао". Скоро да не постоји прича у којој се не помиње реч Бог, а ликови, ако већ нису умрли, онда мисле о смрти. Писац негује својеврсну теодицеју јер овде нема ни говора о побуни против Господа, напротив, неки ликови се мире са свим што их је снашло речима: *"Бог дао, Бог узима..."*

Кратке прозе или боље речано лирске минијатуре су оно по чему је Саша Хаџи Танчић познат, а оне нису изостале ни у овој књизи. У оним најбољим има поетизације смрти и смелих покушаја да се о морбидним темама говори на лирски начин, нпр. болесни син греје мајчин гроб како би јој вратио топлину коју је добио од ње у детињству ("Толина"). "Насрт" је најкраћа и препуна симболике: *"С постеље од смећа, на крају друма, пред зору, осе насрнуле. Најездиле. С просјака однесе их ветар"*. Кратке приче "Лежао ту" и "Писање по даху" достојне су сваке антологије.

(...) Саша Хаџи Танчић се од нас физички удаљио, али збирком приповедака "Бог их погледао" никад није био ближи поднебљу и људима од којих је потекао. Одужио је свој дуг према завичају, а уједно задужио српску књижевност.⁶⁴³

---

⁶⁴³ Приказ књиге „Бог их погледао“ Саше Хаџи Танчића. Београд, Лесковац - У новом броју „Српског књижевног листа“ објављен је приказ постхумне збирке прича „Бог их погледао“ Саше Хаџи Танчића у издању београдске Издавачке куће „Танеси“.

V

ВЛАСОТИНЦЕ И „ЛЕСКОВАЧКИ ГЛАСНИК“ - Недељник *Лесковачки гласник* (1921-1941) најзначајнији је медиј у међуратном периоду за подручје Лесковца и његове најшире околине. У ситуацији када је више од половине становништва неписмено, тираж овог гласила је достигао и до 2.000 примерака, што довољно говори о његовом утицају.⁶⁴⁴

Основан је као маркетиншка подршка лесковачкој индустрији, па су га зато финансирали индустријалци, браћа Илић, потомци чувеног власотиначког богаташа Косте Илића Мумџије. Званични власник био је Тихомир Илић, Костин унук од сина Михајла. Две године након оснивања Илићи препуштају овај недељник Лесковачкој трговачкој омладини, а готово све време уредник је угледни културни делатник Сретен Динић.

Изашло је око 1.000 бројева *Лесковачког гласника* и скоро у сваком броју објављена је барем по једна вест о Власотиначком срезу, који је обухватао подручје данашњег Власотинца, Грделице и Црне Траве. Анализом тих чланака видимо са каквим проблемима се суочавало становништво, односно какве су биле културне, друштвене, економске, образовне, спортске и друге околности у срезу. Ми за ову прилику бирамо садржаје који би могли бити занимљиви данашњем читаоцу, са посебним освртом на комшијске трзавице између економски надмоћног Лесковца и традиционалног Власотинца са славном ратничком прошлошћу.

Прилично објективну слику Власотинца до средине 20. година прошлог века дала су два новинара *Лесковачког гласника*. Аутор првог текста је уредник *Сретен Динић*, који је једно време био задужен и за школство у Власотинцу. Он је рођен у Великом Шиљеговцу код Крушевца, а својим радом много је помогао лесковачки крај као народни учитељ, новинар и књижевник. Други чланак написао је *Богољуб Горуновић*, у то време професор историје у Лесковцу, иначе рођени Власотинчанин. Оба аутора написала су доста афирмативних текстова о Власотинцу, додуше касније када је било више разлога за похвале. У сваком случају у добронамерност и обавештеност ових новинара немамо разлога да сумњамо.

Варошица Власотинце чувена је по својој прошлости због величине духа њених предака. Њихови устанци противу Турака кроз цео XIX век остаће као једна сјајна епизода у листовима њихове историје. И данас се спомињу стари људи: „*Ја знам кад је горело Власотинце*“. Ти исти Власотинчани који су умели да дижу устанке и да умиру на вешалима турским, нису били глуви ни према култури. Они су подигли још онда цркву лепшу од лесковачке, а тако исто и школу. Данашњи Власотинчани који располажу много већим материјалним средствима, који уживају

⁶⁴⁴ Уочи Нове 2014. године појавио се трећи број часописа "Наше Власотинце" (издање Народне библиотеке „Десанка Максимовић“) у којем је објављена студија Власотинце као предграђе Лесковца писца Саше З. Станковића. Овај занимљив текст анализира односе два суседна места на основу чланака *Лесковачког гласника* (1921-1941).

потпуну слободу, тој започетој култури за 40 година нису од ослобођења додали још ни једну циглу, ни једну ћерамиду, ни једну зграду. За опште културне циљеве, нису приновили, већ се још моле Богу у старој цркви, деца уче у старој згради, и суд суди у оној истој згради у којој је била турска стражара. Али зато су подигли све оно друго што доноси личну ренту.⁶⁴⁵

Власотинце има формирану своју колективну душу - она је јака као живи организам и пре је утицала у позитивном смислу, када се је требало борити с Турцима, сада, нажалост, у негативном када се треба борити с незнањем. Многи Власотинчани попримали су елементе новог живота, али су они, ипак, били немоћни да их одрже кад год су долазили у додир с том заједничком душом. Она је одмах изглачавала све неједнакости и увлачила све новине у своју утробу не да их тамо преради, већ да их сасвим угуши. Та заједничка душа има у себи пуно старога, патријархалнога, тако да сада, када је човечанство тако одмакло, она изгледа конзервативна и старинска. Само, што је утешно, наш конзерватизам не носи у себи клицу дегенерисања, већ обележје заосталости у културном погледу. Економске прилике, кретане у истој атмосфери, рад истог посла, привезаност за земљу од које се очекује сав приход - све је то утицало да моћ целине буде јака и не да да се врши јака промена на власотиначком организму. И све дотле докле год се не изврше промене основних економских фактора, који условљавају другачији развитак, не може се говорити ни о каквом напресу.⁶⁴⁶

На основу ових чланака изгледа да почетком XX века разлика између Власотинца и Лесковца није никад била већа у новијој историји. Поред економске снаге Лесковца, који је био један од највећих индустријских центара у новоствореној држави, пада у очи нарочито културни јаз између два суседна места. Од ослобођења од Турака у вароши није изграђен ниједан велики објекат од општег културног или образовног значаја. Стање ће почети да се мења на боље крајем 20. година, а резултати тих промена биће посебно упадљиви током наредне деценије. Ако се мора одредити пресудна година у којој је Власотинце одлучно кренуло напред, онда је то 1929. година, када је завршен Народни дом, формирана Државна грађанска школа, основан одбор за подизање спомен-чесме борцима за слободу и уступљено је земљиште за изградњу Задружног дома винарско-виноградарске задруге, а 18. септембар 1932. године био је дан када су се десила у Власотинцу чак три значајна догађаја: освећење споменика палим ратницима (1809-1918), освећење соколске заставе и подрума виноградарске задруге.

То је био једно од најмасовнијих окупљања грађана Власотинца. Дошло је много људи са свих страна, а међу њима епископ нишки Доситеј

⁶⁴⁵ Сретен Динић, Тифтинизам и култура (одломак), Лесковачки гласник бр. 45, Лесковац 1923.

⁶⁴⁶ Богољуб Горуновић, Власотинце у перспективи економских читалаца, Лесковачки гласник, бр. 51, 1926.

и супруга Владе Илића, која је била дародавац соколске заставе. Учествовала су на манифестацији бројна власотиначка, лесковачка и нишка друштва: певачка друштва *Његош*, *Братство* и *Бранко*, соколски музичари из Лесковца, нишки војни музичари... Тако су се у вароши постепено побољшавали услови за живот и новинар *Гласника* каже да „ко није био у Власотинцу за једну деценију па дошао сад, он је могао само да се изненади“. Подрум виноградарске задруге подстакао је производњу вина, па је и матријална ситуација била боља. Крајем 30. година коначно је успео да заживи и лист *Власина*. И резултати СК *Власине* у другој половини деценије били су најбољи у дотадашњој историји клуба. Из тог перида имамо рекламу за летњу башту „Ваздушна бања“ где су уз јело и пиће могао слушати цез оркестар *Мароко*.⁶⁴⁷

На територији среза економски напредак осећао се и у Грделици, чија је текстилна фабрика успешно радила, а њен власник Јован Л. Јовановић је поклонио вароши своју заджбину Цркву Светог Јована на Ивандан 1937. Наравно, било је још доста нерешених животних проблема, поготову у планинском делу среза, на пример до Црне Траве се и даље стизало планинским стазама. Тада се покреће јавна расправа о изградњи пруге Пирот – Власотинце – Лесковац – Лебане – Туларе – Приштина. Током 1925. и 1926. *Лесковачки гласник* пише о потреби и економској исплативости пруге. У расправу су укључени бројни интелектуалци, али као што се зна то је само још једна утопија тог времена.⁶⁴⁸

Српске поделе имају митске размере и одавно су ушле у колективну свест. Довољно је да једна група Срба стане са једне стране реке, а друга са друге стране и ето поделе на ове и оне. Тако је Јужна Морава као природна граница између Власотинца и Лесковца, постала „узрок“ још једне српске поделе – „до Мораву и преко Мораву“.⁶⁴⁹

(...) Комшијски односи Власотинчана и Лесковчана преносили су се и на друге средине, рецимо на Београд. Пошто је број становника престонице у међуратном периоду утростручен, велики број досељеника формирао је разна завичајна удружења у Београду. Тако су Власотинчани имали своје удружење већ 1928. године, а Лесковчани 1933. Узрок томе је чињеница да је планински део Власотинчког среза због тешког живота почето са иселјавањем одмах по ослобођењу од Турака. Још почетком ХХ века Црнотравци су били предузимачи у Београду, где су неки живели са породицама, на пример браћа Милентије и Миодраг Поповић, који су после Другог светског рата постали београдска елита. Такође, Влада Илић један од најбогатијих Срба, најмлађи син Косте Мумџије, водио је две текстилне фабрике у Београду, а доста радника довео је из родног Власотинца. Све је то утицало да Власотинчани међу првима имају своје завичајно удружење. У новогодишњем броју *Лесковачког гласника* за

⁶⁴⁷ Лесковачки гласник бр. 36, 1936.

⁶⁴⁸ Лесковачки гласник, бр. 39, 1932.

⁶⁴⁹ Лесковачки гласник, бр. 9, 1936.

1933. објављен је чланак „*Лесковчани у Београду*“, у којем неименовани новинар критикује своје земљаке због неорганизованости: „И Власотинчани се боље пласирали од Лесковчана. Њихов један човек бар је успео да буде председник општине у Београду.“ Мисли се на Милана Нешића који је од 1930. до 1932. био први човек престонице, а већ 1935. то је успео и Влада Илић. Крајем исте године Лесковчани у Београду су прослављали своју славу, али Власотинчани их нису посетили. Новинар *Гласника* примећује тај детаљ са славља, чак иде корак даље и предлаже да Власотинчани приђу Лесковчанима, како би заједничко завичајно удружење било јаче.⁶⁵⁰

Једна лесковачка афера из 1933. године доспела је чак до страница београдске *Политике*, а у њеној позадини опет се види проблем већ помињаних предрасуда. Дошло је до сукоба између председника Општине Лесковац, Михајла Буринчића и електромашинског инжењера Владе Поповића. Наиме, председник Буринчић са још 4 одборника (један од њих је инжењер Поповић) био је члан Електричног одбора, општинског органа задуженог за решавање проблема снабдевања Лесковца електричном енергијом. Са данашње временске дистанце, нас не занима суштина њиховог сукоба, већ медијски одјек те афере и каквим су се средствима служиле завађене стране. Пошто се сукоб преселио из Општине у чаршију, група око Поповића је организовала митинг против председника Буринчића на којем се окупило око 2.000 људи од 18.000 житеља Лесковца. О протесту је изашао чланак у *Политици* 17.9.1933. што је овај сукоб пренело са локалног на државни ниво тако да се у спор укључио начелник Вардарске бановине, којој је тада припадао и Лесковац. Председник Буринчић је покушао да се освети за овакво стање инжењеру Поповићу тако што је излепио плакате по Лесковцу против Поповића и то баш на дан доласка начелника бановине. Као одговор на плакат изашао је у *Лесковачком гласнику* чланак под називом „Бесан пас“.⁶⁵¹

(...) Из данашње перспективе можемо рећи да је *Лесковачки гласник* уз *Власину* најбољи сведок догађаја између два светска рата за Власотинце са околином. Они се чак лепо допуњују. С једне стране, у *Власини* је варош главна тема, али је лист излазио само неколико година, а, с друге стране, *Гласнику* је Власотинце једна од тема, али непрекидно, готово читав међуратни период. Генерално гледано новинари *Гласника* су посматрали Власотинце, како и сами кажу, као предграђе Лесковаца. То је двоструки однос центра према периферији. У афирмативним чланцима осећа се доза братске благонаклоности, док у критичким понекад исплива на површину потцењивачи однос богаташа према сиротану.

---

⁶⁵⁰ Лесковачки гласник бр. 52, 1933.

⁶⁵¹ Лесковачки гласник бр. 41, 1933.

СВЕТОЛИК СТАНКОВИЋ

И Светолик Станковић је рођен 5. јануара 1945. године у Бабичком, од оца Илије и мајке Љубице. Живи у складу са својом поезијом и нескладу са временом у којем се по злу случајно нашао. Све остале податке о себи сматра безначајним.⁶⁵²

%
Свет сам, не својом вољом, угледао једног мразовитог јануарског дана 1945. године уз асистенцију баба Милке, на рогожи, у соби коју су звали „голема соба” и служила је, углавном, за дочек гостију. Мајка Љубица још није била навршила двадесет година.⁶⁵³

КЊИЖЕВНИ РАД: *Последња лука* (Удружење писаца општине Лесковац 2003); *Залудна молитва* (АМА, Лесковац 2007); *Гласови и сенке из „Добре главе“* (Удружење писаца Лесковца, Медија центар Лесковац 2013).

II
ПОЕЗИЈА СВЕТОЛИКА СТАНКОВИЋА - На почетку свих Светоликових – светлозарних стаза стоји духовно исходиште вишеградско-бабичке стазе, како је он често именује. Први пут је њоме проходао када му је дошла до руку отворена Књига. То је било у подножју Бабичке Горе.⁶⁵⁴

(...) Певање је за Станковића колико узлет стваралачког духа толико и самосвојно жртвовање емоција из љубави према духу и потским визијама и представама.

(...) Његов јасан песнички говор – у време кад се тражи да литература саопштава неизрециво и мисли немисливо – није само сабирно место свих

⁶⁵² Светолик Станковић, *Последња лука*, песме, Удружење писаца општине Лесковац 2003.

⁶⁵³ Светолик Станковић, *Лексикон писаца лесковачког краја*, стр. 100.

⁶⁵⁴ Никола Цветковић, О поезији Светолика Станковића, рецензија, *Последња лука*, Удружење писаца општине Лесковац, Лесковац 2003, стр. 79. *Напомена:* У предговору збирке *Последња лука* проф. др Никола Цветковић, позивајући се на писање Љубише Динчића (Наша реч, 29. децембар 2000. године) за Станковића пише: „Песник Светолик Станковић – Фауст са Бабичке горе... у стању је да на вазда отвореном Универзитету народне душе свима, па и највиђенијим интелектуалцима одржи „слово”, говорећи често саме есенцијалне истине, можда попут оног митског Фауста из Хајделберга. За овог модерног Фауста нашег доба, блиском филозофији праксе, филозофија није само љубав према мудрости, нити пак само интелектуално стварање које се критички противставља општем научном мишљењу на путу до „здравог разума” и вишег погледа на свет, већ су филозофија и поетика стваралаштва, управо оно што се истински догађа када пракса живљења, осмишљена узноситом визијом постане с а м о с в е с н а .”

знања, већ и лирски оплемењен рацио који тежи узвишеној чистоти изражавања.

(...) Песник Станковић је пре и више од других схватио да се узносити лирски тренуци не нуде тако често и као на длану, већ су редак Гост, који се ненадано јавља, а понекад се и притајено увлачи у биће, или чудовишно проваљује из преобиља живота и густе магме свакодневице. Тај лиризам је са његове вишеградско – бабичке стазе. А кад се у њему огласе под снажним налетима интимистичким буровитости стихије живота или друштвених збивања, они управо од свега тога попримају пуну примамљивост, када се превиђају мањкавости а запажају само заносне врлине.

Наш песник у појединим моментима настоји да деконструише и раščисти своју лирску субјективност на разне нивое, степене и вештине и опредељује се за креативне пројекције на унутрашњој сцени, заједно са озраченима из бића, са примордијалним моћима онога који гледа из нутрине и онтолошке суштине света.

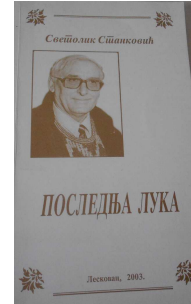
У свакидашњем језику песника Светолика Станковића, у његовој проживљеној поетској разговорности, понекад намерној неуглађености па и неотесаности и том чисто неформалном, али изворном и самосвојном начину изражавања мисли – скоро све упућује на пуноћу животности забележеног тренутка. Али и на чистоту стања поетског духа који се разазнаје у свакидашњим, обичним, малим стварима. Наш песник том колоквијалношћу не жели само да комуницира, општи или изражава своје виђење света, већ да на свој начин истакне па и пренагласи лирско суштаство што се налази управо иза тог обичног, разговорног језика и неформалног стилског израза. А то је она мало притајена поезија живота што се налази с ону страну само наизглед обичног, понекад тривијалног. То Светолик Станковић, песник животом и делом, који се чува крупних, великих речи – указује на свеживотност, садржину у малим скоро узгредним неприметним појединостима на улици, у кафани, на пољу, у друштву...

Он је песник наизглед обичног и свакодневног, а унутар тога животно, људски, друштвено, па и историјски узвишеног, на нов начин који креативно деструира или тачније – деконструише оно традиционално, свикло и скорело.

У основи Станковићеве филозофије, па делимично и поетике присутан је еклектицизам који спретно комбинује понајбоље елементе разноликих схватања и концепција. Он, да се послужимо једном метафором, попут пчеле, ношен изворним надахнућем, инстинктивно бира из различитих филозофских погледа и система оно што сматра да је највише прирођено његовом поетски осмишљеном погледу на свет. У тој избирљивости нема оне неопходне дозе систематичности, али се у разним комбинацијама и поетским прожимањима, разазнаје посебна врста креативне оригиналности изванредног читача (close reading).

III

ПОСЛЕДЊА ЛУКА - Светолик Станковић по струковном и професионалном опредељењу припада техничкој интелигенцији (дипломирани инжењер електротехнике), међутим по личном и менталном склопу он је сав у габаритима оне врсте духовности која, очигледно је, припада византијском типу, не толико по сопственој поезији, колико по начину живота и начину размишљања. Тако је, бар за оне, који га лично познају.⁶⁵⁵

*Мој брод хаварисан лежи
негде у последњој луци
на крају света.
Ја – његов капетан стојим на обали
без речи
без циља
без воље да поново кренем.*

Рођен је и одрастао на обронцима Бабичке горе, у столетним шумамама српског предања, од малена могао је да види мало даље но други. Најпре, читаво Моравско поље, потом све даље, до Солуна, ирских гора, до норвешких фјордова. Било је то време у коме се формирао узнемирени интелектуалац, на размеђи једног бурног времена, које нас је одређивало својим стихијским силама у једном мрачном добу. У добу у коме се је српска колевка љуљала и празнила, прадедовска огњишта гасила. Било је то једно планирано и континуирано урушавање свих српских земаља, по свим вертикалама и хоризонталама.

У једном таквом смутном и слуђеном времену, није ни чудо, што сви тражимо неко своје прибежиште, неку своју Последњу луку, а Станковић је себе пронашао у поезији, којој се враћао, у лепоти живота, и у животној муци. Њоме се бранио и одбранио, себе и своје детињство, као почетно извориште и као слику која се не да избрисати. Отуд се и може рећи да је Светолик Станковић у својој поезији помало носталгичар, али и позитивиста који брине за судбину људи и све чини за одбрану детињства и корена. Као сведочанство овој, можда смелој тврдњи, могла би да послужи и Станковићева песма Кућа на продају, која има немерљу песничку вредност и заслужује да се научи напамет.

Станковићева поезија није песничка грађевина у којој су све цигле добро наслагане зато што се ради о песмама које су настајале разним поводима, али је то у сваком случају песничка грађевина са много духовних рупа и келија, у којима по потреби, можемо наћи и сместити, себе и сличне. Станковићев песнички глас је тематски разуђен али повезан песниковим

⁶⁵⁵ Станко Миљковић, Мека душа Светолика Станковића, рецензија, Последња лука, Удружење писаца, Лесковац 2003, стр. 83. *Напомена:* Написано у Војловцу, 10. јула 2002.

напором да се чуди над лепотом живота, увек спреман да осуди све који нарушавају његову хармонију. Зато у његовој поезији има пуно аутобиографских и искуствених момената. Својим песмама из збирке Последња лука, Светолик Станковић се годинама бранио од стравичне слике епохе и света и то завичајем, успоменама, детињством, љубављу, и на крају неугашеном вером да смо бољи него што одиста јесмо. У томе је можда и највећа вредност ове песничке збирке.

Иначе, Светолик Станковић не пева ни по једној песничкој шеми, већ по вокацији срца, осећања и виђења живота. Стихови су му често недотерани, неспретно казани, понекад изречени онако како људи говоре, али су прожети горчином несанице и горког месеца. Стихови су слободни али су налик на маглу која избија из вулкана гробова прошлости. Уосталом, то је задатак поезије да нас у немогућности потпуног спасења бар мало продужи.

%
*Нека су проклети тренуци
Кад подједнако бежим
Од огледала
И своје сенке.*

%
*У очима ми озелени пролеће
у коси ми запролећи зима
у души се сјесенила јесен
пролазност, пролазности, ко те измисли.*

%
*У сутону,
Мирисом липа,
Сликама
Нека далека лета.*

Светолик Станковић је својом поезијом, бранећи себе, одбранио и нас, а то итекако препоручује. Дубоко верујем да је то песнички потенцијал, који ће нас у будуће још изненађивати.

Када би нам се дало да књигу песама Светолика Станковића „Последња лука” прочитамо онако како он сам чита (дакле, без професорске хладноће, без рутине и без обавеза), могли бисмо се понадати да смо они због којих настају књиге и због којих постоји уметност писања. Светолик Станковић припада оном кругу ретких и одабраних (што су сами себе изабрали), који књижевност воле, којима се књижевна дела допадају у оном кантовском значењу незаинтересованог допадања. Клонећи се обазриво опасне књижевне матрице, Светолик пажљиво обделава приобаље богато се користећи наносима и напловима поезије и прозе,

наливајући сушту свакидашњицу, правећи газове за своје воденице и ваљавице зарад ситније мељаве и финијег ткива.⁶⁵⁶

Нанела, богами, књижевност Светолику завидно благо, па се у његовој лектури с једнаким поносом шире словенска душа Толстоја, Пастернака, Менделштајна, романска љубав Лорке и Превера, германска мудрост Гетеа, Рилкеа, Мана, мистика Борхеса, лепота Андрића, Тосића, Исидоре, Црњанског. Том искушењу није могао да одоли Светолик – хтео је да да свој допринос, да се књигом „Последња лука” скромно парафне на дебеле маргине класика и тако остави траг.

„Последња лука” је људска, искрена и поштена стихована преписка са самим собом, али и са искуством – и књижевним и животним (а временом се нагомилало поприлично тога). Књига је необични аутопортрет - песма о поштењу, сети, романтично - меланхоличној немоћи практичара који би да мења свет празним рукама. Капетан (песник) на зарђалом броду (животу) у последњој луци, са прамца, гледа у време које одлази у непознато, али, чини се, као да из непознатог и долази. Иако насукан, зарђали брод песника баца у вртлог, насред матице. А песник би да умерено и отмено, хладно и одмерено, часно и савесно измири рачуне са остацима минулог. Песник стиховима евоцира љубави старе, намирује обавезе према деци, супрузи и пријатељима, враћа неодужив, пажњом стечен дуг према родитељима. Оно мало мотива што је песнику претекло стало је у некакав, ваљда нормалан „друштвени ангажман”, па је у књизи пар песама и таквог карактера.

А онда широко поље уметности. Чини се да је у песмама више имена уметника, од Сметане, Надежде Петровић, Исидоре Секулић... до Комненића, него што их има у каквом бољем уџбенику или што их у својој савести чувају интелектуалци. То само говори о завидном читалачком искуству овог песника. Богато мотивима, певање које декларативно позива на велике узоре, остало нам је дужно лепоте израза, оног мајсторски извајаног верса, оне мелодије и ритмом опточене риме. Једноставно, Светолик је водио рачуна о ономе што ће рећи. А то, како је речено, остало је запостављено. Тај део своје поезије Светолик је оставио онима који не знају другачије него да професорски хладно, срачунато и обавезујуће загорчавају ужитак и себи и песнику.

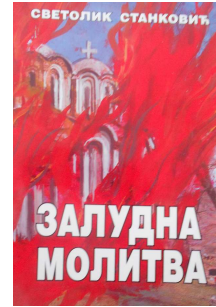
Упркос свему, Светолик Станковић је један од ретких због којих књижевност треба да постоји.

---

⁶⁵⁶ Драган Радовић, Капетан насуканог брода (Светолик Станковић, Последња лука, Удружење писаца Лесковац 2003), Помак, бр. 25/26, јануар – јун 2004, стр. 27.

IV

ЗАЛУДНА МОЛИТВА – Претходна збирка песама Светолика Станковића „*Последња лука*“ у којој су сакупљени стихови што су настајали у разним етапама стваралачког раста и узраста, тражења и усавршавања поетског израза – припремили су ову најновију књигу у многим видовима лирске кристализације. Креативни и пустоловни дух Поезије јесте својеврсна „*авантура метаморфозе*“, како би рекао Драган Јовановић Данилов.⁶⁵⁷

(...) Као *песник-велечитач*, и поред угледања на оно што је најугледније, ипак остаје узор самом себи. Стварајући сопствени живот, у настојању да овлада стихијом и тајновитом „игром“ сваковрсних догађаја, он опева мелодраматизовано сопство.⁶⁵⁸

(...) Песник Светолик Станковић један је од ретких тоталних *Читалаца* и интелектуалаца који је већ одавно себе нашао међу *Књигама*; у најновијој збирци кристализује, сажима и преиспитује оно што је целовито, фрагментарно, половично, живело последњих неколико година. Али овога пута у контексту визије једне зреле *Литературе* кој је болело и патило време драматичних збивања у Србији, над којом поетски ламентира. То је *бабибичкогорски*, не стражиловски ламент и *шумовити храстобруј*, час расгоробађених речи и стихова, а час опет нежуљиви жамор и шапат разлисталих поетских слика, које се оваплоћују и у домену визуелне уметности. То је загрцнута музика смисла садашњице, застале у гротлу времена и посуновраћеног бивствовања, повезана са питањем моћи, вредности и људским интересом. То је *глагољиви шум бистрогорја* који би да без отпора и надметања заведе и обезнани милосни и немилосни анђео небеских и овоземаљских сфера.

(...) Ово је зрело и хранљиво промишљање света из свога сопства у свету – бесвету, у самопревазилажењу од знања које би да се обзнани у разумевању и осећању. И корак напред, два корака назад у обзнањењу будућности: од свосећања ка разумевању и прошлом „*добу разума*“, на самосазнање. Зрелост се овде оглашава из речите дубине, смисла што зрачи из Станковићевих стихова. Зрелост је друго име за поетику самоосвешћености, за спој и прожимање животног делања и мишљења које се лирски објављује у његовој поезији. А у њој се, са драмским доживљајем наше епохе све усложњава изнутра, богати и осмишљава. То је умна страственост и одважна интелектуалност која тражи одговоре на

⁶⁵⁷ Зоран Ћалић, Свет свиле и меда (Разговор са Драганом Јовановићем Даниловим), Летопис Матице Српске, јануар 1995, књ. 455, св. 1, стр. 198.

⁶⁵⁸ Проф. др Никола Цветковић, Поговор, Светолик Станковић, Залудна молитва, АМА, Лесковац 2007, стр. 104.

отворена питања нашег времена и њима саображава књижевно-поетски језик глагољиве, чешће наративне барокности.

(...) После прве песничке збирке „*Последња лука*“, ево пред нама је и друга књига поезије Светолика Станковића „*Залудна молитва*“. Већ својом првом књигом аутор, који у лесковчаком културном миљеу важи за врсног znalца књижевности, мада професионално припада техничкој струци, скренуо је пажњу на себе, утолико пре што се збирка појавила у песниковим позним годинама. Тематски посматрано његова прва збирка је доста разуђена па не оставља утисак песнички заокружене целине, али зато оставља утисак *душевности и духовности*. У њој махом преовлађују љубавне и патриотске песме, па је било лако претпоставити у ком правцу ће се кретати будуће певање Светолика Станковића. Погодили смо! „Залудна молитва“ је песнички и мотивски сасвим заокружена, набијена врелим емоцијама, лако схватљива... Ова песничка збирка, усуђујемо се рећи, на неки начин је *песникова духовна и душевна биографија*. Као што јесен долази кроз кукурузна поља, како сам песник каже у једној песми, тако се је једнога дана, из *света бабичке студене тишине* у свет отисну наш песник, увек у одласку или повратку пролазећи кроз та иста кукурузна поља. Отишао је да би се увек враћао, јер кретање је живот, као што је живот мирисна травка на Бабичкој гори, као што је живот пун чокот грождја. Пошао је са празном торбом, али пуних џепова детињства и успомена. Размажена и недобудна градска дечурлија пуна неке атавистичке мржње према сељацима, ношена обешћу примитивних и злурадих, збуњено и уплашено сељаче, Светолика, прекрстише именом *Гуте*. И од тада остао је Гуте, заправо Светолик Станковић Гуте.

И тако се је Гуте ономад вратио из Бабичког и донео пуну торбу стихова, у сваком случају тематски осмишљене поезије. (...) Све песме Светолика Станковића су пуне *експлозивног набоја и лирског и драмског*. При пуном сазнању да је песникова отаџбина разапета између политичких интереса светских сила и моћника, он је пун брига над човеком и отаџбином притом апострофирајући ничим заслужену неправду.

(...) Оптерећен истим страховима као велики песници које *уби прејака реч*, он се у својим песмама управо у бираним тренуцима обраћа баш овим песницима, не тражећи подршку, већ само апострофирајући исту прапатњу. Ако се узме да су међу песницима највећи страдалници не може се заобићи утисак да је реч и даље најјаче оружје обесправљених и угњетених. Верујући у моћ речи, Светолик Станковић бира оне најјаче и кад грми над судбином отаџвине, над неком својом емоцијом или људским тескобама. Његова реч је одмерена, у тишини одабрана, лековита, помало пророчанска. И нуди наду.

Иначе, Станковићева збирка „*Залудна молитва*“ је зрела песничка књига, бар за три копла боља од прве што говори да је песник напредовао и своје слутње и страхове с правом мером артикулисао.⁶⁵⁹

⁶⁵⁹ Станко Миљковић, Јесен долази кроз кукурузна поља, разговор, Залудна молитва, стр. 107-108.

V

РОМАН ГЛАСОВИ И СЕНКЕ ИЗ „ДОБРЕ ГЛАВЕ“

- Када мисли лете у оне године у којима смо живели, описиване успомене и сећања, на нежне године младости, прикривено исказују *страст за будућношћу* (Валери) и притајену потребу да се и по други пут проживе неки важнији садржаји *из времена наде и оптимизма*. Управо то, недвосмислено показује проза *Гласови и сенке из „Добре главе“*, песника Светолика Станковића.⁶⁶⁰

Станковићева проза се налази на релацији између регионализма, дијалекатског и локалног, па донекле и модерног израза (форма, фрагментарност, цитатност, документарност и др.). Аутор живи и надахнуто песнички ствара у унутрашњости, чије духовне омеђености стваралачки прераста и вишесмерно надраста, својим песничким, приповедачким, есејистичким, публицистичким и афористичким делом, посведочавајући прави и пуни смисао деметрополизације културно-уметничког рада.

У новије време се догађа, да све чешће, из мање познатих подручја наше земље, поготову Јужне и Старе Србије узрастају креативне личности, што изражавају одређену регионалност, коју успешно и плодотворно афирмишу и прозно-поетски артикулишу локални амбијент, прилике и околности, као и психо-менталну структуру завичајних простора.

(...) Светолик, као и већина писаца *стварносне прозе*, усредсређен је на описивање конкретне животворне стварности, са друштвено-историјским знацима и географским одређењем. (од Вијене до Константинопоља, између Ниша и Лесковца). Доминантна је регионална мотивско-тематска преокупација, локална боја и атмосфера, продуховљено, понекад натуралистичко и помало бизарно анегдотско.

То је углавном свет социјалне периферије, клонулих и посусталих људи, у нечему блиских подземљу и приземности, ругоби и лепотности, ниском и воздигнутом. Аутор ове прозе прегнтно слика сирову и опору стварност, људе посуновраћених судбина, мало заковрнуте, али на свој начин, у недоследности доследне и у аморалности моралне. Ту разуђену слику доста спретно мала и дочарава, сочним језиком, повремено дијалекатским говором, којим настоји да индивидуализује ликове, али не увек довољно истрајно, прецизно и доследно. Његови јунаци, што су скоро додирнули дно живота, говоре сликовито, упечатљиво, са доста подтекстне

⁶⁶⁰ Проф. др Никола Цветковић: Између завичајно-регионалног и стварносно реалистичног у приповедању, критика, Светолик Станковић: *Гласови и сенке из „Добре главе“*, Удружење писаца Лесковца, Медија центар Лесковац, 2013.

симболике, којој писац, ипак, не посвећује већу пажњу у разradi и фолклорном инкрустирању.

Кафана је једна од најважнијих српских институција (Брана Црнчевић). Из кафане-бирцуза “Добра глава” догласавају се сваковрсне појединости, преплићу животне згоде и незгоде; пролазе *сенке* привида сећања, и присећања, али истовремено се осликава и општија друштвена клима и атмосфера.

Ово је слојевито, полиморфно дело које се жанровски може ситуирати у исповедну и поетску прозу, хронику, кратке форме и анегдотско приповедање, што све указује на жанровску хибридноћ, са елементима медитативности, етичких и социо-политичких, критичких експликација, уз доста лирског, али и дескриптивно-приповедног. У појединим деловима присутно је осећање за народни језик, фолклорно, као и за архаичне језичке идиоме и лексеме. Кроз приповедање просијава понешто афористичко, понегде есејистичко, лирски распевано; а има и елемената иронијско-пародијске природе. Ово је својеврсна поетизована хроника једног моравског села, којих је подоста расуто поред Мораве, са распредањем индивидуалних судбина и повести, са мањком психосеквенци, коју надокнађују контемплативни детаљи.

У Станковићевом лирском приповедању садржано је нешто од изворне, елементарне снаге, која плени читаоце, заједно са присним везаностима за родно тло и људе поред Јужне Мораве, на простору од Грделице до Дољевца, о којима је релативно мало писано. Он те људе настоји да представи у правом светлу, прикладним бојама, са добрим и лошим особинама, у распону између помало идиличног, али и драматски трагичног, у зависности од социо-политичког момента, њихове природе и карактера, моралних дилема и недоумица. То су најчешће обични, мали људи, из опоре и сурове свакодневице живљења. Њих муче сваковрсне ситне и крупне невоље; имају преданост и топлину да помогну више другима но себи; склони су безазленим шалама и пошалицама, понекад са оштром жаоком и горко-ироничном инвективом.

У складу са својом поетиком, која је блиска концепцијама реалистичке и стварносне прозе, Станковић се посвећује уже локалном и регионалном, у лирски приповедном дочаравању атмосфере збивања, захватајући, у интроспекцији, општије теме, али подаље од крупних светско-историјских преламања. Дубље атавистички везан за завичајне просторе, облике и видове живљења, клонећи се помодарства и наметљивог естетизма, он пише о интензивно проживљеном времену младости, када смо се бакама обраћали са *љубим руке*, при сусрету или растанку, а оне нас испраћале у свет, са тугом у срцима и скривеним сузама – пише Светолик на једном месту и додаје: „Тек када бисмо добрано далеко одмакли од њих, отварао путне торбе, налазили бисмо јабуку, крушку или дуњу, које су нам стављале између свеже опраних кошуља, убруса и марамица. Замирисало би детињство, замирисала би рана сећања до бола, мајчин или бакин и

сестрин лик, на тренутак, би нам измамили сузу у крајичку ока, коју смо крили, палећи цигарету и прелиставајући већ бајате новине купљене на железничкој станици.⁶⁶¹

Као и код неких наших знаменитијих писаца, тако и код Светолика Станковића, динамично проживљено детињство и младост, снажни утисци и богата сећања, имају посебно важну улогу у списатељском раду, нарочито у зрелијим и познијим годинама. Брестовац и оближња места која приказује, или помиње у својој прози, тек делимично сличе и изгледају онако као у доба његове младости, па је ово и својеврсна књижевна хроника о том времену и појединцима што могу да га оличавају.

Литерарно-документаристичко о том свету у делу *Гласови и сенке*, посредовано је Станковићевим продубљеним личним доживљајем. Животне прилике и неприлике, ликови (Бранко Моша и Љуба Мртвак) и догађања, сагледани су овде из једне особеније мемоарске визуре, у којој се сустичу разнолике судбине јунака. На кафанска збитија из *Добре главе* надовезале су се његове богате и разуђене младалачке успомене, оно што је сам видео и проживео, па тако обликују основно поетско језгро приповедања. А наративи су прилично спретно компоновани у осмишљену целину, по уобичајеним начелима организовања фрагментарних делова, што је био деликатан и успешно савладан посао. Фрагментарност је иначе једна од битних поетичких основа ове питке и читљиве прозе.

Вредно је помена, да је изразити песник Светолик Станковић, једна од ређих појава међу писцима Југа Србије, који, на себи својствен начин, зналачки и сугестивно, обрађује сеоски и провинцијални живот. Поред креативних упоришта нађених у богатој традиционално реалистичкој баштини, овај танани лиричар доста ваљано користи искуства и сазнања из модернизма и стварносне прозе, са мало одважности за истраживачко, новаторско и експериментално, које би, помоћу неуобичајене примене познатих видова нарације, усавршили и проширили представљање и уобличење стварности (унутрашњи дијалог, монолози, токови свести и сл.).

Из његовог приповедања, посебно онда када превазилази хроничарско-репортерско казивање, зрачи завидан ниво књижевне културе, начитаности па и упућености у неке од занатских тајни списатељског посла, препознатих углавном здравим стваралачким инстинктом и урођеном даровитошћу. На моменте, запажају се делимичне стилско-језичке недотераности, скроман вокабулар, недовољна избирљивост детаља у обликовању атмосфере и карактеризацији ликова, као и неке лекторске и коректорске мањкавости. Сви ти и други ситнији пропусти, којима у будуће треба обратити већу пажњу, незнатно умањују праву

---

⁶⁶¹ Мемоарски запис Светолика Станковића.

вредност овог књижевног подухвата насталог у поодмаклим годинама, када није ни лако ни једноставно успешно, романескно, положити *велику матуру литературе* (Душан Матић).

Поред тога што књига *Гласови и сенке из „Добре главе“* скоро целим бићем припада завичајно-регионалној литератури, она ипак знатно превазилази уске локалне, јужно србијанске оквире, и најбољим приповедним деловима, укључује се у савремене токове, не само домаће, већ и шире јужнословенске књижевности. Она у неколико попуњава постојећу празнину и мањак приповедачких остварења о сеоским и маловарошким срединама поред Јужне Мораве, о којима је иначе недовољно писано поготову, на овакав поетски и продуховљен начин.

VI

Одавно је Светолик Станковић песмама, причама и особеним начином приповедања придобио наклоност читалаца којима је стало до праве уметности. Нова књига под крајње занимљивим насловом *Гласови и сенке из „Добре главе“* образац је праве школске лектире; писана стилем који је „више од стила средњега реда“, манирима приповедача који је знао не само да одслушне, него и да разуме живот и људе око себе и зато ће сигурно одзвонити као право литерарно освежење на иначе попрлично (не)јасном књижевном простору Лесковца и југа Србије.⁶⁶²

Књигу, како каже Станковић, „дугује нежним годинама своје младости и времену наде и оптимизма.“ Он, аутор ове поетске прозе, појашњава да је „дугује и људима, часним, племенитим, стаменим попут моравске земље, којом достојанствено иђаху.“ Ово је књига - дневник, исписница једног давно прохујалог времена, мисленица о нама у нама, о људима око нас; о времену без времена и данима туге када се тражи лек за бољку од које сви побољевају – пролазности времена и живота! Станковић највећи део ове нежне исповедне прозе посвећује времену када је проживео свој прави живот, јер све што је касније дошло - само су дани у низу који су ту да се поброје до одласка у заборав! Аутор поетске књиге *Гласови и сенке из Добре главе* припада оној групи стваралаца који знају да испредају причу и да пренесу тоном пуним драматике преломни тренутак људског трајања. Станковић – описујући тај далеки зов младалачких дана – примећује да „старост није ништа друго до ли прелиставање прошлости и чепркање по давним данима пропалим у бездно времена.“ Овај аутобиографски роман Светолика Станковића сетна је прича о Брестовцу и његовим људима и нека врста „људске упитаности“ пред магијом која се зове „Добра глава“ у којој се наслушао бројних поучних прича и говора људи који су знали да у том далеком времену осете вредности живота и упуте праве савете оним који су желели да их слушају.

У животопису младалачких дана, који се памте „као смисленица трајања“, на отвореном простору, Станковић је снажно обојио читав свет,

⁶⁶² Данило Коцић, *Гласови и сенке из Добре главе*, комплетна рецензија, Лесковац 2014.

који је нестао када су се изгубиле те „нежне године његове младости“. Гласови и сенке – права метафора Станковићеве „драме у драми“ – најбоље је одредница да се разуме дух његових прича, које се нижу у роману као „боја развигора“, али и „боја туге“. Овде, у драмски осенченом људском животу, испричане су судбине над којим се требе замислити и истовремено зажалити што се данас, у времену без времена, ретко могу срести такви људи! За многе људе, које снагом своје литерарне умешности одсликава Светолик Станковић, извориште мудрости била је кафана „Добра глава“ из које су потекле најбоље приче овог по много чему занимљивог романа чија је највећа вредност – уз питање, не превише претенциозни стил – истинитост догађања и слика људи који су стварно постојали!

Роман, дакле, није „вештачка прича“ исказана „лако скројеним језиком литерараца“, него стварна слика која нагони на промишљање о српском усуду у временима туге и заборављања, али и добу које мора да се памти, јер ће одсејај тога времена бити даровница за године које ће пристизати! У средишту романа, поред те неизбежне сенке туге, налазе се прелепи описи младалачких лудовања и жена које су својом појавом пореметиле устаљену слику затурене провинцијске средине. Та тема – младалачка лудовања због устрептале жеље пред нежном женском појавом, свакако, није новост у нашој литератури, али је Станковић знао да тој „непоновљивој слици живота“ придода ону боју свога рукописа која нагони читаоце да се и сами осећају да су део те непрегледне галерије нежних људских гласова у којима младалачка појуда тражи да оствари свој сан – напречац, без условљавања! Роман има најмање неколико токова узбудљивих радњи, али свима је заједничка порука: не посустати пред изазовима живота и показати да се у снази људских покрета и речи налази излаз из безизлазне ситуације, којом су, на пример, биле обојене приче о ратним страхотама, дугим зимским ноћима, глади, али и људској потреби да се преживи то време сурових дешавања.

Станковић је својим јунацима, истинитим личностима, прилазио младалачки одмерено, али и самоуверено. Имао је особину, која је реткост, нарочито за кафанским столом, да пажљиво слуша саговорника, да памти његова казивања и да у детаљима проналази извориште своје литерарне снаге. То међу писцима ретко коме полази за руком, јер желе – учи нас историја књижевности – да намах буду и учесници и сведоци; да одређују токове свога, али и туђег литерарног трајања и тада њихове приче прелазе границу – добрих мера!

Покаткад је аутор овог заиста доброг романа знао у својој скромности и да претера, да се не осећа учесником догађаја које описује, јер је за себе говорио да је – безначајни записивач ових редова! Наравно, то није ни тада, иако намерно писац прилази опису као учесник и сведок, а други пут као посматрач, био „безначајни записивач“, јер је слика описа људске драме коју је пратио у животима својих саговорника најбоље показала да

је он, Станковић, истовремено био неко ко је видео, каткад учествовао у дешавањима, али и неко које све те догађаје знао да попамти и да им да боју књижевности „вишега реда.“ Неки делови овог романа прави су литератни бисери, јер су препуни одличних метафора и снажних слика људске постојаности. Те романескне слике показују да је аутор не само на прави начин био „сведок - уметник“, него и познавалац савремених токова литературе!

Укратко – без навођења имена мудрих, обичних људи, али и врхунских лекара, интелектуалаца и професора – могли би да оценимо да је Станковић, који је одавно стекао углед одличног песника, овога пута показао како се то песничко умеће лепо, на прави начин, прелама у прозном делу, у роман који ће се сигурно радо читати, а поједини делови, због начина писања и уверљивости догађаја, памтити и препричавати. То је, дабоме, довољно да се Станковићовом роману метафоричког наслова *Гласови и сенке из „Добре главе“* дају обележја модерне српске прозе.

VII

Велика је радост кад, поета по вокацији, изнедри на светлост дана рукопис романа, скројеног по рецепту и угледу надахнутих и стасалих писаца, који се, нажалост, све ређе појављују на овом јужњачком књижевном простору. С тога, ово дело по својој оригиналности, композицији, као и порукама које прослеђује, с пуним правом треба да заузме угледно место у литератури модерне српске прозе.⁶⁶³

Станковић овим романом доказује високе списатељске домете, својствене оним ствараоцима који располажу богатим знањем и животним искуством. Приповедач убедљивог и особеног стила, прецизног и документованог израза, богатом поетиком открива раскошан таленат оригиналним поимањем једног времена о коме се до сада недовољно сведочило и приповедало. То је период прегорелог страха, слободе сећања, у коме нам открива познанство са мудрим људима, искушеницима слободе, „професорима на катедри животног универзитета“, које је као млад неискусник помно прислушкивао међ мученицима и моравским мудрацима у једној сеоској биртији. Миље његових ликова, као да смо добро познавали у окружењу, али недовољно блиско, као аутор, који нам зналачки претреса и и дочарава њихова житија. Вешто и без сувишних фраза открива њихова лица, поступке и чињења, уводи у несвакидашњу причу, маштовиту и оригиналну, кројену по мери животне судбине.

Кафана „Добра глава“, средишно је сценско место догађања у роману. То је искрено локално мудрилиште, где писац активно учествује у причи, пратећи наставу о животу. Ту се свладавају искушења и предрасуде, слажу животне приче као празне чаше и где младост преко ноћи престаје да лебди, где настају лудорије с поводом. Исповедаоница, галерија драмских пустолова, као позоришна сцена, стециште одабраних и необичних

---

⁶⁶³ Љубиша Динчић, *Гласови и сенке из Добре главе*, комплетна рецензија

ликова, које аутор романа бриљантно одсликава делећи им улоге по законима моравских праведника, знатижељника и одважних приватних филозофа. Догађа се у једном времену, скоро заборављеном, које за сведочење свакако није изгубљено, а за песнике и писце кафана је одувек била и остала право место за животопис туђих судбина.

Непогрешиво прецизно, често духовито са стилем зналачког приповедача, Станковић расплиће догађаје „мученика са брестовачких њива“ чије богатство ума превазилази класичан приказ живота на овом поднебљу. Мало је нових приповедача код нас којима успева да насликају особену надареност људи овог поднебља, а који су као инспирација, на сву срећу, оставили дубоки траг у животу самог аутора и окупирали његову изражајну креативност. То време, које нам писац романа доводи у садашњост, заједно са ликовима, који су га измамили да положи испит зрелости јесте коштана срж, која се прожима током ове занимљиве романесне приче. То нису биле године на стрмини, већ неизбрисива суштина једног времена за полагање животне матуре. Ту срећну околност, богатство духа, врцавост сабеседника, догађаје и карактере, Станковић нам убедљиво приказује и даровито преноси приређујући нам мелодично задовољство кроз неколико прича. Истините ликове и догађаје, слика пером, од идиличних до ратно сурових, боји сведоке једног времена који не признају људски пораз. Због тога се доводи у питање његово скромно признање „безначајног записивача“, већ напротив! Роман је листање његовог богатог животног садржаја, човека који кипти од литературе. Тако се у збиљу овоземаљске кафанске исповедаонице и судбоносне реторике умешају славни филозофи, писци, научници. У тај такав провизоријум таштине знају да уђу Сенека, Сартр, Данило Киш, Малро и друга елита најпознатијих умова.

Он није само сведок него и учесник времена које нам дарује за упознавање, не кријући у машти властито младалачко бекријање, људске дилеме и стваралачке склоности.

Мисаоно и поетски ГЛАСОВИ И СЕНКЕ натпричавају се међусобно као наставно градиво, као наук за пут безгрешних, уколико се животно првило добро запамти. Вешто преносећи расплет са сцене у “Доброј глави” читалац доживљава ово поднебље као елегијско задиркивање слободе живљења у загушљивој свакодневици, која је увек ту негде, али се стално истерује као прашина на промаји. Аутор примећује сваки животни ожиљак тог доба кад су се распознавале људске врлине, а „критиковале“ мане као друштвено неодговорне појаве. Станковић се не устеже бојажљиво од суштине већ погађа стварност циљано и доказује истинитост приповедања, као део најбитније аутобиографије самог аутора романа. У зрелој драматургији, нагони да у подели улога и сами учествујемо и проналазимо властите глумачке реплике, а личне драме саговорника као да су делови наших живота.

ЗОРАН СТОЈАНОВИЋ

I

Зоран Стојановић рођен је 1955. године у Прилепцу код Власотинца, од оца Јована и мајке Смиље. Основну школу завршио је у Прилепцу и Губеревцу, гимназију у Власотинцу, а економски факултет у Нишу. Поезијом и прозом се почео бавити као ученик гимназије, касније и као студент. Песме и приче је објављивао у домаћим листовима и часописима. Члан је Удружења писаца општине Лесковац. Живи и ради у Лесковцу.⁶⁶⁴

СТВАРАЛАШТВО – Збирке песама: *Пропланци снова* (Филекс, Лесковац 2006), *Светлост тишине* (Филекс, Лесковац 2008), збира прича *Бреза* (Филекс, Лесковац 2011); романи *Мрежа* (Филекс, Лесковац 2012) и *Живот једне учитељице* (Филекс, Лесковац 2013).

II

ПРОПЛАНЦИ СНОВА - Поезија Зорана Стојановића, представљена у збирци песама „Пропланци снова” је топло изненађење у љубавно-рефлексивној лирици. Збирка песама исказује унутрашња песникова осећања као љубавна сусретања и чежњу раскошних снова..⁶⁶⁵

(...) Књига стихова Зорана Стојановића „Пропланци снова” зрачи светлошћу, здравим, позитивним односом према свету и животу, виталистичка је као емоционална и језичко-ритмичка енергија и имаће своје место у завичајном песништву као значајно обогаћивање песничког говора.⁶⁶⁶

III

БРЕЗА – Збирка садржи десет прича неједнаке дужине са мотивском структуром која у свакој причи има посебно време и посебан животни простор. Зоран Стојановић гради приче са малим и великим људима свакодневице из перспективе одрастања једног детета које у свакој причи има друго име, други животни простор, другу породицу и судбину. На деликатан начин у овој прози се откривају и интима људских живота,

⁶⁶⁴ Зоран Стојановић, *Живот једне учитељице*, Белешка о писцу, Филекс, Лесковац 2013.

⁶⁶⁵ Јосиф Стефановић, књижевник, Михајло Дојчиновић, књижевник, *Пропланци снова*, извод из рецензије, Филекс – Лесковац 2006, стр. 7.

⁶⁶⁶ Мр Лука Крстић, *Пропланци снова*, Филекс, Лесковац 2006.

додирују се и значајне живитне теме и то без патетике. Можда најбоља прича из ове збирке је Бреза, констатује рецензент мр Лука Крстић, уз оцену да је Зоран Стојановић показао свој стваралачки дар и себе представио као датовитог приповедача.

IV

МРЕЖА – Роман Зорана Стојановића Мрежа одсликава године деведесете када се припремао рат на југословенским просторима, када се све чинило да се заједница братских народа распадне. Даје нам околности почетка новог братоубилачког, грађанског рата, животни простор у коме људи мењају адресе, држављанство, професију, место боравка и последице на њихов живот и живот њихових породица – констатује рецензент, мр Лука Крстић (Мрежа, Филекс, Лесковац 2012). (...) У средишту приче је судбина једне београдске породице; животни путеви њених чланова у вртлогу неочекиваних дешавања. (...) Сам текст је уметнички и садржајно промишљено конципиран, провокативно и храбро. Жанровски, ова проза, овај роман-прича, роман фељтон је у ствари фактографија испреплетана мотивима политике, рата и љубави. (...) Мрежа Зорана Стојановића открива нам делић стварности који може помоћи да другачије сагледамо историју и да схватимо да тешки тренуци у човека могу да пробуде и ону бољу страну у њему.

ЖИВОТ ЈЕДНЕ УЧИТЕЉИЦЕ – Свака ствар је речита и представљива у естетизованом виду; нема иверја животне грађе. Живот једне паланачке учитељице и људи једног поднебља и времена, кажимо без устезања, власотиначког краја између два рата, могли су да буду читаоцима занимљива тема. Посве учитељица Мара покретачка је снага изградње и обликовања сужејног склопа Стојановићеве романесне прозе, готово средишњи и обликујући структурни елемент.⁶⁶⁷

(...) Стојановићевом књижевном остварењу иманентни су испреплетаност мотива и догађаја, укрштене људске судбине, сучељавања, главни и споредни јунаци. У првом реду, хронологија и сукцесивно низање мотива руководећи је проседе. Писац говори разумљиво, незамршено и општеприхватљивим изразом.

(...) Реч је о књизи вредној читалачког труда и занимања.

⁶⁶⁷ Проф. др Тихомир Петровић, из рецензије, Живот једне учитељице, Филекс Лесковац 2013.

ИВАНКА СТОЈАНОВИЋ

I

Иванка Стојановић је рођена у Лесковцу 1959. године. У родном крају је завршила гимназију, а дипломирала на Филозофском факултету у Новом Саду, одсек за српски језик и југословенску књижевност. Ради као новинар Радио Лесковца. Прва објављена песма у листу „Наша реч” 1973. године. Своје песме говорила је на разним медијима, учествовала на разним књижевним конкурсима. Књига „Док ти живиш” је њена прва самостална збирка песама.⁶⁶⁸

Пажњу јавности привукле су нека друга остварења Иванке Стојановић, посебно роман „Грдна сам ти и нико”.⁶⁶⁹

II

ДОК ТИ ЖИВИШ - Нема у овој збирци ни сладуњавости, ни баналности, све више је мисаоности. Символика је то жене која воли, многих љубави – вековна судбина жена се прелама у овим искреним стиховима. Добра је ово, искрена књига, надахнута књига о љубави. Неће се допасти онима који су занети само формом, само иновацијама. А књига је итекако нова и савремена, необична по искрености, носећи вечиту тему људских осећања и љубави. Нису то само „нека женска осећања”, жена кад воли, воли и оне који су део живота вољеног, чак и ако је она изопштена из тог живота. Ово су стихови душе и срца, чулни али и дубоке нежности осећања. Читаће је жене и мушки род који ће боље разумети комплетну личност жене. Ово је ретка књига, отворена, страсна, чиста и поштена. Желим јој срећан пут међу људе, пријатеље.⁶⁷⁰

III

ОТЋУТАНА ТАЈНА – Иванка Стојановић је песник култа љубави, заноса, страсти и потпуности предавања. Она је похотно тражи и разазнаје свуда и у свему. У лирској преданости и интимистичким магновањима љубавни узлети су неки лук што спаја неспојиво, а блажени осмејци мелемност забољеној души. Љубавни снови песникиње су паперјасто лебдење између жудњи и михализма, између опоре стварности

⁶⁶⁸ Иванка Стојановић, Док ти спаваш, Народна библиотека Ресавска школа, Београд 1996.

⁶⁶⁹ Иванка Стојановић, Грдна сам ти и нико, Стручна књига, Београд 1998. Уз сам роман, уз назнаку Аутор, Иванка Стојановић записује поруку коју преносимо као уводник.

⁶⁷⁰ Мира Алечковић, комплан извод из рецензије (нема наслова), Док ти живиш, Београд 1996. Напомена: Избор песама И. Стојановић у посебном делу књиге.

и имагинарних саморашчињавања, између притајених жеља – нада и неостварености која боли.⁶⁷¹

У силовитој, скоро безмерној љубавној обузетости нашој поетеси се отварају нови духовно-сазнајни видици и чаровито раскрыјене а неухватљиве перспективе. Чини се да само онај ко истински воли може да осети сву силу ове љубави која може да буде и изазовна и у креативном смислу делотворна. У самоидентификацији са вољеним петеса тражи неко своје лирско исходиште. У том стању тоталне преданости Еросу, љубав као да постаје нешто надстварно, трансцендентално и несазнатљиво, иако је оваплоћено у свеживотном. Иванка Стојановић целим својим бићем и скоро сваким стихом, па и оним недореченим тежи апсолуту љубави ослобођене од свих услова и ограничења. У том силном заносу љубави заборавља васцели свет што остаје изван страсничког обухвата и загрљаја, па чак и неке унутрашње разлоге вољења. За Иванку Стојановић је љубав бајословно чудо у смислу онога што се не може лако и једноставно објаснити, како због васколике сложености и деликатности, тако и због немоћи духа, ума и чулности да је у свему разазна и протумачи.⁶⁷²

IV

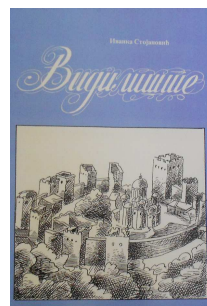
ВИДИЛИШТЕ – Иванка Стојановић је за кратко време начинила прави песнички подвиг: уобличила је лирски триптих о љубави („Док ти живиш“, 1996, „Отђутана тајна“, 1997 и „Видилиште“ 1997).⁶⁷³

У њеним стиховима прелама се вековна судбина жене која воли, записала је Мира Алечковић поздрављајући њене прве песничке кораке.

И друга књига песама „Отђутана тајна“ показује да је она песник култа љубави, заноса, страсти и потпуности предавања.

Иванка Стојановић и у трећој књизи открива тајанство и недокучивост љубави, која је вечна и бескрајна, вазда полетна и младалачка. Љубав није за њу егоизам срца, како најчешће бива, већ усхићена преданост душе и бића. То је узносита жиотна страст у којој је негдања прошлост у свему лирски оваплоћена садашњост која се продужава у вечност.

Љубав јој је, као и поезија, најдубља вера у опстојаност људског, а у узмаху надахнућа божанског. Она је радост срца, али и голгота тела која јој доноси животно спасење. Песникиња по себи и по љубави препознаје људе које нежно, чежњиво и постојано воли. То је она права, *толтојевска*

⁶⁷¹ Проф. др Никола Цветковић, рецензија, Иванка Стојановић „Отђутана тајна“, Народна библиотека Ресавска школа – Деспотовац 1997.

⁶⁷² Проф. др Никола Цветковић, рецензија, „Отђутана тајна“, Народна библиотека Ресавска школа – Деспотовац 1997.

⁶⁷³ Драгојла Цветковић, рецензија, Иванка Стојановић „Видилиште“, Ресавска школа – Деспотовац 1997.

љубав према свима и за све на овом свету. Она је небеско обасјање и земаљско астрално узношење у знаку свеживотности.

За Иванку Стојановић љубав је извориште моћи, а тајна моћи је у јединству истине, верности и слободе. „Химном љубави“ она је отворила просторе чедне преданости поетског надахнућа и смерног говора. Тихо, ненаметљиво поручује младенцима: „Брижљиво трошите залихе чежњивих речи – нежно чувајте заједничке светиње“, искрено стихом обликујући склад непрекидног предавања љубави.⁶⁷⁴

V

ГРДНА САМ ТИ И НИКО - „Грдна сам ти и нико – лирски запис или елегија, свему неоствареном. Неће се читати док удариш дланом о длан, нити у једном даху. На тренутке ће се причинити да прети да сву вашу вољу самеле и претвори у нови подухват, назван искушење. Је ли дилема решена? Да ли је писац био у већем искушењу од читаоца, да ово и овако изнедри, на видело дана. Чистих хтења, да расветли наухватљиво, каткад свевидно у вековној тами самоће; ко јасика пред ветром олујним, болно треперећи – да закрили недосежно. На стотине непослатих писама „невидљивом сапутнику својих најчеднијих девојачких снова“ – у ковчежићу мистериозни споменар, ко мали споменик свим неодболованим одисејама, што би да успркосе забраву. Бар један нежан листић истргните и сакријте дубоко у недра, ко зна хоћете ли већ сутра, или истог часа, похитати да надушак дошапнете тек одгонетнуту тајну, која ни у себи, до овог трена, спознали нисте. Или можда сто пута јесте, не мирећи се са „досуђеним бдењем“. У прилици сте, да ипак нешто учините, што ће помак бити катарзи названој „забрањено воће“, када се у вашу спознају усели сазнање да бити „неко сасвим трећи“ и није тако поражавајућа ствар – на крај памети да се искупљење каткад чак и фатално плаћа, данком који се зове живот, или још горе, живот у тами. Но, ако се и поред прозора запутите омамљени у тај лавиринт сновиђења, најсрдачније вам желим срећан пут. Бићу вам друг на слепом друму и тешити вас кад је тешко. У име свих нас који смо у том грчу и дан-данас, но ипак се због свега и поред играрија судбине, нисмо покајали. Имало се рашта и туговати, са плаветним у оку. Крадом удахните дах и зароните дубоко у наш заједнички ризик, неизвесност љубави...

„А зар сам свој замисљени живот икада отпочела да живим? – пита се аутор ове књиге уместо сваког од нас.“⁶⁷⁵

Изгледа тако танана и крхка љубав која траје кривудајући попут реке кроз брда и долине живота, а ипак је тако неуништива и вечна, казује ова повест, неухватљиве форме, као што је и само осећање која је тема неухватљиво.

⁶⁷⁴ Драгојла Цветковић, извод из рецензије, „Видилиште“, Ресавска школа – Деспотовач 1997.

⁶⁷⁵ Светлана Пешић, Извод из рецензије. Грдна сам ти и нико, Стручна књига, Београд 1998. године.

(...) У овој прози све се њише између крајности, лута између туге и радости, од проклетства до посвећења, све нестаје и настаје потакнуто и покренуто љубављу. Тек што се учини да ће прича бити угушена очајањем или тугом запретена, враћа се озарена у бојама најдубљег заноса, да би се час касније смирила у једноставим речима признања да је немогуће живети без снова – тј. без љубави.

Прво лице у коме је написана књига доприноси уверљивости и прихвата се као исповест, но опречни тонови остављају тек довољну недоумицу, је ли се то ради о једној опсесивној љубави или је сублимат многих различитих припадања многих различитих индивидуа.

(...) Била је љубав, кажу ови радови, који се не читају лако, него траже да се по њима разгрћу значења и поруке, биће љубав заувек у много облика и много значења – јер када је права, она постаје и опсесија, и радост лепоте и безвремена је: туга која радује и радост што сузе изазива. И писац је не објашњава, не труди да рашчлањује, него је показује причајући као да је пре свега, себи признаје, па тек онда због обраћања, другима.

VI

ОПРОСТОМ БЛАГОСЛОВИ – Песме Иванке Стојановић – Станиславске су казивања о томе зашто се и како се може и уме волети и у томе истрајавати. Из вишегласја срца и разума разазнаје се сазрела и искрена страст и љубав до посрећености и оданости кроз песме које су као једна гласом оног који тражи и трага, чак захтева, који се нада и моли, све памти, запамћено призива, са њим живи и од њега упорно бежи, који опрашта и опрост моли.⁶⁷⁶

Испричана је властита и искрена прича о потреби да се воли и буде вољен. То је прича оног ко уме да прича, намерно заоденута у по мало и по некад архаични језик и стил, хришћанско милосрдним, чак побожни тон којим песник покушава да прикрије и прибере своју снагу, набујалу и једру емоционалност, не зато што се боји да се она не проспе, изгуби или ишчили, већ зато што му се чини да су то најбољи сведоци постојаности дубоке и трајне искрености и љубави коју обелодањује.

Али, те песме су и двоструки сведок. Оне истовремено казују о песниковом (само)израстању и самодосезању. Импресивно је и сасвим очигледно како се он без страха и застанка, са сумњом, али без надобе и самообмане, са решеношћу да у свом науму истраје, пробија кроз тамне вилајете своје унутрашњости и субјективности, да пронађе себе, из себе изађе и сам себе као песника роди.⁶⁷⁷

⁶⁷⁶ Проф. др Миомир Деспотовић, извод из рецензије, Иванка Стојановић – Станиславска „Опростом благослови“, Свентовид, Београд 2002.

⁶⁷⁷ М. Деспотовић, рецензија, „Опростом благослови“, Свентовид, Београд 2002.

ЉУБА СТОЈАНОВИЋ

И
Љуба Стојановић (Живкову, Лесковац, 1919), правник, радио је у СО Лесковац. Као припадник НОП-а ухапшен је почетком 1944. године и до краја рата преживео је ужасну тортуру фашистичких затвора и логора у Аустрији, а после ослобођења активно се укључује у друштвено-политички рад. Повремено се бавио новинарством. Стојановић је објавио неколико запажених дела. Романи: *Од пакла до сунца*, *Глас из земље* и *Седми четвртак*, као и више прича, записа и цртица. За своје дугогодишње књижевно стваралаштво добио је Октобарску награду Лесковца, Повелу са златном значком КПЗ. Био је потпредседник Заједнице књижевних клубова Србије. Његов рад није довољно истражен и стручно валоризован.⁶⁷⁸

Први књижевни рад, козерију, објавио је 1954. у листу *Наша реч*, а у разним листовима и часописима објављивао је приче, записе, цртице и друге радове. Бавио се и публицистиком. Активан је члан и дугогодишњи председник Књижевног клуба „Глубочица“ у Лесковцу.⁶⁷⁹

II
РОМАНИ ЉУБЕ СТОЈАНОВИЋА – Станко Ђорђевић дао је критичку оцену сва три романа Љубе Стојановића у књизи *„Књижевне критике и студије“*.⁶⁸⁰

„*Од пакла до сунца*“ – Дело је стварано у знаку креације једне личности. То је, наравно, Мића, младић нашег поднебља, човек из народа. (...) Фабрула се не удаљава од главне личности, тече строго праволинијски.⁶⁸¹

„*Глас из земље*“ – У центру радње је само једна личност. Та наклоност према Слободану – Слоби чак и није скривана. То је дечак из најсиромашније куће. (...) Јунаци овог дела носе на леђима једно тешко бреме личног живота. Њихова идеолошка оријентација је идеална и то их храни, одржава и доводи до победе.⁶⁸²

„*Седми четвртак*“ – Право епско дело написано је у првом лицу. Почиње кошмарном рефлексijом из које ће се испрести цела, веома оригинална фабула. Милан Јовановић, директор фабрике хартије

⁶⁷⁸ Пионир, бр 3(12), 1980, стр. 10.

⁶⁷⁹ Станко Ђорђевић, *Књижевне критике и студије*, Литера, Ниш 1979, стр. 57.

⁶⁸⁰ Станко Ђорђевић, *Књижевне критике и студије*, Литера, Ниш 1979. године.

⁶⁸¹ Станко Ђорђевић, *Књижевне критике и студије*, Литера, Ниш 1979, стр. 48-49.

⁶⁸² Станко Ђорђевић, *Књижевне критике и студије*, Литера, Ниш 1979, стр. 50-53.

„Ослобођење“, присећа се своје жене Јагоде, таста Софронија Лазића, бившег фабриканта, суђења и дана проведених у затвору. Рељефна слика процеса доживљена је реално, целовито, у коју је уткао и знање уже специјалности из ранвих наука и уметничко виђење кроз психологију главних јунака.⁶⁸³

„Од пакла до сунца“ (Лесковац, 1970) је роман првенац Љубе Стојановића. О том делу Мирослав Миловановић, између осталог, пише: „Ово је првенац Љубе Стојановића... Ова солидно опремљена књига је роман – хроника који не претендује неки виши литерарни домет, али је сигурно да представља успешан старт, почетак без промашаја... Вредност ове књиге је у њеној васпитној поруци, у родољубиво интонираном садржају о коме овако закључује њен рецензент Малиша Вучићевић, књижевник: „Борба је свето право свих покорених, свих израбљиваних; право које се не моли од целата, већ отима од силних и оснионих.“ Поред напред наведеног, приказивач је истакао да је Стојановић овим делом „у многим детаљима пројектовао аутобиографске моменте своје младости, и времена, литературе и историје, да би све то целински представило судбину младости која је прошла пут од пакла (мучење и тамновање) до сунца (слободе и победе)“. Он је такође поменуо неусклађене изражајне могућности овог писца почетника, као и то да је судбину интернираних скојеваца „пратио у црној-белој техници сликања њихових моралних и људских ликова“.⁶⁸⁴

„Глас из земље“ (Београд, 1972), други је роман Љубе Стојановића. Професор Тоде Чолак пише: „У најбољем смислу речи, „Глас из земље“, други роман Љубе Стојановића - први је од „Пакла до сунца“ (1970) – изразито је реалистичког карактера и по свему – и по стилу и факури својој – наслања се на српску реалистичку прозу с почетка овог века, која се нагло, негде између два светска рата, посве изгубила. Писан доста свеже и ненаметљиво, с тежњом да буде што упечатљивији, овај роман на својим страницама исповеда послератне сукобе на србијанском селу и говори у жртвама тих сукоба у време нормализације живота“.⁶⁸⁵

О роману Љубе Стојановића. В. Хубач, поред осталог, запис је: „Тежња да се створи атмосфера оних тешких поратних дана, да се искаже њихова драматичност, завршава се на тешким речима, које опет изречене, како су изречене, асоцирају на паролу. Једноставност романа је у фактури његовој, у праволинијском кретању личности и догађаја. Међутим, у његовим јунацима, како су описани, црно или бело обојени, у њиховом речнику, осећа се књишка једноставност. Људи говоре као да су стално на конференцијама: речи су велике, крупне али – слабе. Јер не делују животно. И каже једна личност: „Као да си силина из стене.“⁶⁸⁶

⁶⁸³ Станко Ђорђевић, Књижевне критике и студије, Литера, Ниш 1979, стр. 54-57.

⁶⁸⁴ Д. Трајковић, Преглед..., стр. 117.

⁶⁸⁵ У оцене Т. Чолака, који је био професор аутору ове студије (Д. Кошићу), не треба сумњати, јер је сваки рад, сваки приказ дела, радио са великом дозом мирноће и необичном педантношћу.

⁶⁸⁶ Наше стварање, мај-август, 1972.

САША СТОЈАНОВИЋ

I
Саша Стојановић, доктор ветерине, један је од најугледнијих лесковачких и српских писаца с краја XX и прве деценије XXI века, рођен је 14. марта, шездесет и пете... Намерно... У Приштини, случајно... Потомак Стојана Младеновића, највећег лесковачког земљопоседника и изданак породице Бунић... Јована, првог лесковачког кмета, после одласка Турака и Симе, првог управника и оснивача Нишког позоришта... Такође, потомак генерала Ђуре Хорватовића, оног истог који је донео поентере на двор Обреновића, и праунук новосадског трговца Александра Хорватовића... Отуда, ваљда, поверење у псе и сумња у људе... Са мајчине стране, поносан на Тановиће и Хидовиће...

Завршио је Факултет ветеринарске медицине, више него случајно... Радио је као физикалац, бармен, конобар, брисао шофершајбне на пумпама, свирао на улицама Герингена, Улма и Штутгарта, и по ресторанима на Халкидикију, продавао луткице у Кнез Михајловој, шверцовао упаљаче из Аустрије и крпице из Грчке, цигаре са Кубе и маслац и кавијар из Русије... Русима плаћао у старим, безвредним петохиладаркама које су, они, уместо рубаља, уваљивали пијаним Финцима у Лењинграду... Био ветеринарски инспектор на клиници, дао отказ после два месеца, затим ветеринар за мале животиње, уживао у свом послу, једини пут, власник апотека и веледрогерије, оснивач „Scene exclusive” у Народном позоришту у Лесковцу, један од аутора Стратегије развоја јужне Србије у оквиру пројекта UNDP-а. Тренутно производи најбоље кондоме на свету... Sky classic”... Путовао по Европи, Русији, Америци... Приморавао педесет грчких острва да га трпе неко време... на кратко, срећом по острва... Био је у затвору... Ни крив, ни дужан, али не и невин... Рат „провео” у 175. пешадијској бригади, на Косову... За време „кампање” добио дете... Војевање завршио недељу дана пре објаве краја, на ВМА, са дијагнозом Пострауматски Стресни Поремећај... Написао књигу „Крвоследници – приручник за државне рекеташе”... Пошто му то није било довољно да се опамети, написао још један роман, „Manchester Sity Blues”. Истрага је у току... Живи у Лесковцу.⁶⁸⁷

⁶⁸⁷ Подаци преузети из романа Manchester Sity Blues, Белешка о писцу, Филип Вишњић, Београд 2006, стр. 219 -221. У рубрици Подаци о писцу даље стоји: Романи Крвоследници (ИП Филип Вишњић, Београд 2003; Крвоследници (ИП Филип Вишњић, друго издање, 2006; Manchester Sity Blues (ИП Филип Вишњић, Београд 2006).

II

КЊИЖЕВНО СТВАРАЛАШТВО – Стојановић је аутор романа: *Крвоследници* (2003), *Manchester Siti Blues* (2006), *Var* („Филип Вишњић, Београд 2008. и „Албатрос плус“, Београд 2009, „Жалихица“, Сарајево 2012). Роман *Var* је 2011. преведен на чешки језик („Dauphin“ – Праг), 2013. године завршен је превод и на пољски (AdPublic – Вршава); у току је превод на енглески, италијански и шпански језик.

Објавио је књигу приповедака „*Тачке теорије*“ („Албатрос плус“, 2011), као и збирку колумни „*Свежњевци и сужњевци*“ објављених у листу „Данас“ (Фестивал књижевности „Think Tank Town“, Лесковац и Службени главник, Београд 2012). Више пута је награђиван на конкурсима за кратку причу („Милутин Ускоковић“, „Улазница“, „Књижевна реч“, „Награда НБ Бор“, „Лаза Лазаревић“ итд). Уредник је часописа „Think Tank“ и директор фестивала књижевности Think Tank Town. Члан је чешког ПЕН клуба.⁶⁸⁸

Саша Стојановић 2013. године објавио је роман „*Последњи дан бога Сатурна*“ (Албатрос плус Београд).

III

КРВОСЛЕДНИЦИ - Роман Саше Стојановића „Крвоследници“ (издавач Филип Вишњић, Београд 2003) цео један град, град Лесковац, подвргава књижевном преображају у мочвару настањену животињама насталим у слободном укрштању. Птице и пси, слепи мишеви и водоземци, почели су да се паре и дају резултате једне брзе и нагле, а немогуће еволуције. У духу књижевне традиције која описује преображаје живот света од Овидија и његових „Метаморфоза“ до Кафке и повести о деградацији човека силаском у свет животињских форми, фантастичарски поступак наведених аутора, па и Саше Стојановића, указује на филозофску апорију да ли је човек само животиња или нешто више од тога.⁶⁸⁹

Саша Стојановић пружа читаоцу огромну сатиричну фреску, уверен да су животиње, које су некад биле људи, најпогодније да изразе морално опадање пишевог града у протеклим годинама. Да ли се може рећи да је овај роман политички? Џонатан Свифт, у свом генијалном делу „Гуливерова путовања“ истражује да ли политика уопште има смисла. У земљи патуљастих Лилипутанаца, две главне партије темеље свој политички спор на питању да ли је јаје боље разбијати са шиљасте или заобљене стране. Нико осим самих политичара не види у чему је проблем и зашто се води политичка борба. Свифт својим делом, јединственим у светској књижевности, заокружује сатиру визијом политике као потпуно

⁶⁸⁸ Саша Стојановић, *Последњи дан бога Сатурна*, Албатрос плус, Београд 2013.

⁶⁸⁹ Драган Тасић, *Крвоследници* Саше Стојановића, приказ, Књижевни акценти, Удружење писаца Лесковац, 2004, стр. 103-107.

бесмислене људске активности. Иследник, који испитује главног јунака и наратора, Чарлија, сматра у духу познатог зазирања од политике да само докони људи, који не воде рачуна о нужним условима егзистенције поистовећеним са материјалним богатством, губе време на кажњиву политичку делатност. Политика није право на своје мишљење и одлучивање преко изборних представника, него луксузна навика буржуја, који не знају да беже од свега што представља исповедање уверења и што превазилази старање о непосредној, уско личној користи. У једном кафићу сувласник апотекарске фирме, изјављује да је вођа у којем препознајемо Слободана Милошевића велико зло за Србију. То је још више отежало положај окривљеног због непрописног пословања и остварене незаконите добити. Корумпирани режим препознаје „своје” и „туђе” људе. Огромна новчана средства нестају и иду у џепове појединаца, а финасијска полиција налази жртвеног јарца међу онима који се сналазе размишљајући пословно и у складу са законима приватне својине.

Саша Стојановић је уверења да је његова аутобиографска пројекција, Чарли, крив што стечена добра има у своме власништву и није укључен у мрежу привредног криминала. Друштвену својину пљачкају привредни функционери не усуђујући се да се само декларишу као власници. Ту друштвену својину, у њиховим очима, ничију, требало би да препусте онима који ће се о њој старати без крађа. Чарли је иследнику, зачуђеном његовим политичким настојањем, одговорио да, премда је политика тешка, замршена и не обећава лак пут до далеких замишљених циљева, ипак нагони људе да се баве њоме, у нади да ће нешто постићи. Упркос мрачним тоновима у Стојановићевој књизи, оваплоћеним преображајем људи у животиње, он верује у циљеве и смисао политике, за разлику од Свифта, који је доказивао њен очигледни бесмисао. Другачије речено, Стојановић је написао један ангажовани роман, роман с тезом.

Селјак је поштен човек, који се бави обрађивањем земљишта. Стојановић зато не жели да вређа селјака. Али „селячине”, сви они који су помешали рад и преваре, приватну својину и безочно отимање туђег или ничијег, у шта спада позната „друштвена својина”, заслужују сваку осуду. Житељи града, како они који су у њему од давнина, тако и они које у град доводи урбанизација и сеоба становништва из села у град, треба да знају шта је дозвољено а шта није. Вођен сатиричном романеском маштом, аутор износи читаоцу повест финасијског полицајца који је то постао зато што има заслуге да уопште не разликује шта је криво а шта право. Они који чине преступе и богате се на њима, људи система које и систем сматра за „своје”, пошто прођу кроз затвор због махинација, регрутују се у финасијске полицајце, чији је задатак да даље шире политичку и моралну конфузију, праштајући онима који су непоштени, кажњавајући оне који не одустају од правичности. Гротескно ауторово виђење пред читаоце изводи шефа финасијске полиције који је своје знање и занат испекао на затворском курсу за будуће прогонитеље здравих

економских схватања, заснованих на правом демократском поретку као институционалном оквиру у коме се може развијати исплатива и за све корисне приватна иницијатива.

(...) Романопишчева машта се такмичи са изобличеном стварношћу у којој невини постају кривци и смешта прогонитеље међу злочинце које су злочинци на слободи ставили у затворе, по начелу да кога ухвате, испашта, а други, вештији, за злодела још добија почести. „Крвоследници”, протекли из кругова у којима не знају за добро и зло, већ само за корист, не могу да схвате да је њихов притвореник заиста различит, и мисле да он, са својим скрупулама и моралом, глуми да му је стало до правде. Покушавајући да га преобрате и себи сличног, а Чарли, који је такође доспео у затвор попут шефа финасијске полиције из романа, не успева да заврши „затворски универзитет” и изађе на слободу као послушан точких у механизму система. Затворско школовање и универзитети на робији Максима Горког и других комуниста, до последњег детаља верно пренесени у пародију и сатиру, омогућују аутору да закључи да је место универзитета тамо где они обично и јесу, а неповерење полиције према школованом затворенику говори о примитивизму који школу сматра наметом на памет. У правој школи се може научити само да се изиграва исправан човек доследних уверења. Као у Андрићевој „Проклетој авлији”, тамничари сматрају да нико није невин и да нико нема чисте побуде. Чистунство изазива гнев оних који траже од набеђеног кривца да призна како је исто што и остали „поданици”, јер, сматрају они, све да кривице нема, могло је да је буде. Ко је толико поштен да сме тврдити како се никад не би огрешио о закон?

У затвору се Чарли сусреће са правим преступницима. Они брзо уочавају да нешто са новим затвореником није у реду. Или је у питању намештаљка или је нови затвореник сувише наиван. Данило Киш у „Гробници за Бориса Давидовича”, говори да су „социјално блиски”, прави криминалци, били мање мучени од политичких криваца у совјетској Русији. Они који су начинили праве преступе и злочине, прихватљивији су тамничарима, јер ништа не покушавају да докажу. Политички кривци се непрестано буне и имају представу да су незаслужено кажњени тако да не прихватају услове заточења. Њихова моралистичка ишчекивања да невини буду спасени, нема темеља у стварности, јер је човек заувек жигосан чим је једном доспео у затвор.

(...) Затвореници, прави криминалци, својим непогрешивим интуицијама, увиђају да је Чарли другачији и на племенит начин стављају му до знања да се чува замки живота у затвору, па и од њих самих, што му уз жељу да схвати где се нашао, саопштавају са неком врстом зачуђујућег, а ипак постојећег, поштења преступника. У том светлу, затвореници делују као људи са више разумевања за патњу окривљеног на основу прикривеног суда да се није уклопио у свакодневицу обмана и крађа, него

тамничари, које ненавикнута појава власника фирме раздражује неглумљеном људском исправношћу.

(...) Чарлију постаје јасно да осим остарелих злочинаца који се баве недозвољеним занатима, има и оних које је друштво дословно гурнуло међу преступнике. На Медин захтев, младић из исте ћелије прича потресну причу о нужности кога човека, премда је могао да остане поштен, да није дошао до слепог пута у животу, потискује с оне стране закон. Поменути младић је успешно завршио прву годину студија али се његов отац тешко повређује у несрећи на послу, тако да родитељи више не могу да издржавају студента. Он је приморан да се бави свакаким пословима. Труд се не исплати. Околности гутају све што се заштеди и окрутна збиља се подсмехнула напору да се поштено заради за живот. Један случајни пролазник показује несуђеном студенту лагодну страну преступничког живота који заводи младића да се ода злочину. Чарли, иако у дну душе упорно верује да има разлике између невиних и правих грешника, кроз причу друга из ћелије, долази до сазнања да је граница између поштеног живота и престапа понекад крхка и осетљива.

(...) Онај ко тражи истину, неће до ње лако доћи. Прилог трагању за истином, која, како писац истиче, увек измиче, представља роман Саше Стојановића „Крвоследници”, са својим ретким и јединственим, сатиричним погледом на ствари.

(...) Лесковац је град у коме је, нажалост, остало мало тога магичног (ако не рачунамо роштиљ), и тешко да се на његовим нејаким плећима може одржати било каква конструкција неког новог имагинарног „Нишвила”... Након дугогодишње владавине злосрећних мутаната, полуљуди, полугмизаваца, грешних сподоба створених дугогодишњим деловањем идеолошке радијације, од Лесковца је остала само блурована сенка у којој Саша Стојановић, писац ретке ерудиције и духовитости, диже наказни „споменик” људима који су тај исти град уништили. Тај „споменик” је роман „Крвоследници”. Кроз причу, у већим деловима аутобиографску и самим тим итекако истиниту, писац ставља на увид историју пропадања једне старе србијанске вароши и рађање МОЧВАРЕ, новог екосистема где опстају само они који реч „морал” доживљавају као мисаону именицу.

Радња романа „Крвоследници” је једноставна, толико да је може разумети и финасијски инспектор. У време најгорег сатирање државе и народа од стране бескрупулозних Очева нације и њиховог идеолошког накота. Чарли бива ухапшен под лажном оптужбом за злоупотребу службеног положаја. Прави разлог лежи у чињеници да локалним пашама и њиховим бескичмењачким помоћницима није хтео да плати рекет.⁶⁹⁰

%

---

⁶⁹⁰ Дејан Стојиљковић, Чарли против Мочваре, Крвоследници Саше Стојановића, приказ, Think Tank, 1. новембар 2006.

То је било сурово време од 1994. године, када се рекетирало у очувању голе власти – све до 2000. године када је тај режим отишао са власти. И данас још те појаве, нажалост, има и овај роман му дође и као приручник за рекеташе са практикумом. Радња у роману се догађа у Лесковцу у годинама 1994. и 1999. када је Стојановић био и сам жртва тог самовладања. Сви ми на југу Србије смо преживели тај терор, али су, нажалост, остали ожиљци и ране које се тешко лече.⁶⁹¹

%

„Крвоследници” је роман који има више наративних токова, испреплетаних међусобно, базиран, нажалост, на истинитим догађајима, при чему је свака сличност са постојећим личностима више него намерна и више него случајна. Основу чини дијалогска прича у затвору, суђење, љубави, слободи и смрти, исприповедана речником који се граничи са скаредним и без длаке на језику, доказујући, још једном, да само сужњи знају да певају о слободи и да само смрт достојно велича појам живота. Хапшење, притварање, осам година суђења, скоро триста дана контроле, прегледа, саслушања, вештачења и шест хиљада страница разних докумената дају овој основи болан документаристички привид.

Другу димензију романа чини хроника о мочвари, повест испричана кроз ликове – начелника округа и шефа тајне полиције – који мењају свој облик кроз међусобно полно општење, при чему политика доказује да је најстарији занат на свету, а тајна служба не сакрива задовољство старе муштерије. Хроника коју они пишу, називајући себе научницима, јесте историја једне срамоте, болесна и ишчашена дисертација о пропадању једног града који, нажалост, може бити било који град у овој држави.

Трећи ток јесте немушта прича исприповедана кроз истините и лажне документе, при чему је, понекад, тешко направити разлику.

(...) Кроз фрагментарну форму, изречена је прича у једном даху, при чему мозаичка структура не нарушава жесток темпо приповедања. С друге стране, убеђен сам да само овакав, непрочишћен стил, може да опише квантум апсурда, јачину парадокса и дубину непрегледне мочваре у којој живимо.⁶⁹²

Аутор преко спретно одабраних „докумената”, „писама” и „потврда”, дакле различитих доказа примитивизма и бруталности „чувара реда и режима”, те службе, тих на први поглед невидљивих али свемоћних чинилаца једног система усмереног против једног човека и његових виталних интереса, самим тим и против града и средине у којој се догодио „случај” о коме, као фабуларној основи романа, аутор пише. Ти фактори довели су до претварања града у мочвару, живо бласто, у које пропадају

---

⁶⁹¹ Саша Стојановић, Крвоследници, Serbiancafe

⁶⁹² Део излагања аутора Саше Стојановића на промоцији романа Крвоследници, Лесковац, 17. децембар 2003. године.

људи без наде да ће се излечити. Мочвара је успела метафора у којој се сажима идеја овог дела.⁶⁹³

(...) Брутално гоњен, наратор употребљава жесток језик, намерно непрочишћен стил, понекад чак претеријући у употреби скаредних речи, али та претеривања показују колико је оно људско у аутору повређено и упозоравају читаоца на силину изазова, психолошког и социјалног, који је покренуо писца да се на овакав начин обрачуна са једном суморном стварношћу. На крају, као закључак, могао бих да поновим речи аутора да је ово прича о „Земљи Чуда” која је била држава и о Граду који је постао мочвара, са поданицима који су трпели али и допринели да им Град постане оно што сада јесте.

IV

MANCHESTER CUTY BLUES - Узорни припадник тајне полиције Еустахије Друкић добија нимало пријатан задатак: праћење и извештавање о кретању жртве, заведене у „протокол људских душа” код Шкворецког као „Чарли”. У књижевном интеррегнуму између правог Manchester Sity и српског Манчестера, главни јунак је, наредбом виших истанци, приморан да преплиће путописе о Крфу, Скијатосу, Косу и Санторијану, са причама и есејима о Сократу, Прокопију, Марину Држићу и Пушкину. принуђен да одслуша комплетан опус Кума манчестерског блуза, *Дона Мејола*, тајни агент примећује чудне промене у себи, штетне за успешну каријеру у Служби.

Гогољевски ненаметљив, опуштен као Каруаков „На путу” и шармантно дрзак као Љосин „Панталеон и посетитељке”, роман „*Manchester Suty Blues*” испреда антифаустовску причу о продаји „часне удбашке душе” и о трансформацији хиљаде сарадника Службе у литеропатске пацијенте. Крешендо, у виду пародије на Марловог „Фауста”, отклања све сумње у постојање и битисање оваквих нуспродуката свих тоталитарних режима.

У својим покушајима да сачини извештај, у складу са захтевима Службе, гонитељ је принуђен да упозна богату историју најлепших грчких острва. Али, у трагању за подацима који би могли да поткрепе сумњу у жртве, гонич ће морати да се запита и о постојању Сократа, веродостојности Прокопијеве „Тајне историје”, разлосима због којих је Марин Држић покушао државни удар у Дубровнику и о околностима Пушкинове смрти. При чему је, у сваком од ових случајева, најмањи заједнички именитељ управо неограничен терор државне силе над слободним појединцем.

(...) Жестоко, интелигентно, безобразно... „Manchester City Blues” је роман који можете или волети или мрзети, али сигурно нећете остати равнодушни.⁶⁹⁴

⁶⁹³ Николај Тимченко, рецензија (на корицама романа) Крвоследници, Филип Вишњић, Београд 2003.

⁶⁹⁴ Manchester Sity Blues”, прилог на корицама романа (у роману није назначен рецензент), „Филип Вишњић”, посебна издања, Београд 2006. *Напомена*: На промоцији у Лесковцу, 21. фебруара 2007. године, о роману су говорили Душан Стошић, Дејан Стојиљковић, Зоран Пешић Сигма и Зоран Ћирић.

Стојановић је, нема никакве сумње, успео да се наметне читалаштву и изван „завичајног круга“ и његово стваралаштво је препознатљиво широм Србије, а представљено је и у иностранству и зато важе за једног од најмодернијих српских писаца.⁶⁹⁵

V

ВАР - Саше Стојановића, запаженог писца од пре неколико година, по драмском склопу је ратни ораторијум исказан у тридесетак исповести несрећних јунака који су се присилно затекли у Милошевићевом походу на Косово, и оданде се вратили са крвавим ранама и тешко залеченим траумама.⁶⁹⁶

Роман „ВАР“ се отвара Матејевим монологом који пали иницијалну мотивацијску капислу, одврће осигурач оне прве касетне мине, помера ороз који испалјује први метак... Роман стилске виртуозности и духовитости!⁶⁹⁷

Бруталним, али функционалним и инвентивним језиком, намерно сведеним готово на најнижи значењски регистар који је вербални аналогон догађаја, приповедач читаоца доводи до дилеме која постоји откако људи бележе ратове – избора између епске/медијске слике рата сасвим супротних сведочанстава учесника.⁶⁹⁸

Саша Стојановић је један од најинтересантнијих и најинтригантнијих писаца из сусједне Србије.⁶⁹⁹

„ВАР“ је истинско ремек-дело, а Саша Стојановић је ударник нове гарде српских писаца!⁷⁰⁰

⁶⁹⁵ Шта се, на крају, може рећи о роману Саше Стојановића „Manchester City Blues“? Неколико су примисли присутне и најпре једно питање: Да ли је ово, уопште, роман? Ако јесте, он је заиста толико посмодернистички да захтева пажљиве, добро образоване читаоце. Зоран Ћирић, добитник НИН-ове награде, на промоцији у Лесковцу, фебруара 2007. године, био је више него отворен: „На ТВ сам хвалио Сашу и сада није ред да га критикујем. Да ли то значи да се ово дело није допалу Ћирићу? Једно је сасвим извесно: роман мора да се чита!!! Укратко, аутору ове студије, роман се допао, јер је по много чему необичан и привлачан можда понајпре због опорог хумора, језика и гротескне имажинације. Ето, то је то, довољна препорука за читање! Све остало је – историја!

Напомена: Део интервјуа Саше Стојановића у Вечерњим новостима (4. јануар 2007, стр. 23) - Не зна се шта је необичније и интригантније – његов живот или књиге које пише. *Чиме се сада бавите?* -Између писања и, опет, писања, правим кондоме. Титула коју ми је подарило формално образовање, доктор ветеринарске медицине, не спречава ме да се бавим овим послом од кога се може живети. На несрећу, „живот“ у Србији преводи се на језик сваког нормалног народа као „преживљавање“. Поред „Sku“ комдома, ту је и часопис „Think Tank“ за Балкан, који уређујем и издајем, при чему увек покушавам да пронађем нешто занимљиво, инспиративно у сваком послу од кога „леба једем“. Ако ништа друго, накупио сам „материјал“ за, брат брату, још једно десет романа

⁶⁹⁶ Милан Влајчић, познати новинар и књижевни критичар, НИН, Београд

⁶⁹⁷ Владимир Арсенијевић, познати писац, Данас, Београд

⁶⁹⁸ Младен Весковић, Блиц, Београд

⁶⁹⁹ Зоран Рошко, Зарез, Загреб.

⁷⁰⁰ Горан Карановић, Књижевност. орг. Мостар

VI

ПОСЛЕДЊИ ДАН БОГА САТУРНА - За разлику

Од претходних књига у којима је бележио углавном сопствена искуства - Крвоследници, *Manchester Siti Blues*, Вар, Саша Стојановић у новом роману „Последњи дан бога Сатурна“ напустио је свој наративни проседе. Роман је написан у само једној реченици и има скоро хиљаду фуснота. На овај начин остављена је могућност читања само основног текста, саме фусноте чине посебну приповедачку позицију, а читалац може и да укршта ове две наративне нити. Уз елементе романа-опсаде, тока свести и пикареског романа, пред нама је књига која говори о последњем дану "диктатора", менталног болесника који окупира лудницу и диже револуцију по угледу на Француску. Проблем је што и ослободиоци нису ништа нормалнији. Роман тражи образованог, посвећеног и стрпљивог читаоца.⁷⁰¹

Ову књигу могу узети или оставити кад год зажелим. Кад сам празан или пун. Један лист могу појести за минут или га њушкати пола сата. Могу је насумично отворити, ослобођен круте читалачке дужности, и узети колико ми треба. Свевремене Сатурн, генијални и глупи гад, силази на дно мог бића и ја више не знам колико је људи на том дну ни шта су они заправо, одевени у исконско и будуће, у смежурани уд немоћи и блистави врх поимања и визије, у несхватљиви вртлог стваралачког и уништавајућег.⁷⁰²

Да логорејично булажњење главног лика, који се појављује пред нама у улози једног од вођа крвавог Термидора (у ком врхуни Француска буржоаска револуција започета 1789. године), изговорено и исписано практично у једном даху, може бити компоновано као роман састављен од једне једине реченице (са близу хиљаду фуснота које су, као крхотине некад цјеловите и јединствене планете Свезнања, дозване силом теже креативног ума – да фигурирају у тексту као неизбјежни противпол апсолутној неукротивости и непредвидљивости приповједно-исповиједног тока /не/свијести јединог јунака и да буду, дакле, у функцији бек-вокала или бекграунда, који, из позадине дискурзивно-рационалног филозофског, историографског, научног, есејистичког или књижевноумјетничког виђења и тумачења историје, на осебујан начин прате и подупиру *непрестанонасамојгранициексплозије* енергетски набој и фреквентни спектар тог незауостављивог солилоквија)... те да тај и такав роман, дубоко укопан у црницу-земљу апсурда, може бити млад и лијеп као пјесма склопљена од тек створених, још неупотребљаваних ријечи и да може у нарастајућој динамици своје властитости доћи до оног нивоа на ком га

⁷⁰¹ Напомена: Оцена уредника Јагоша Ђуретића

⁷⁰² Предраг Станковић, рецензија, Последњи дан бога Сатурна, Албатрос плус, београд 2013. године.

осјећамо и реципирамо као Саму Свеприсутност Творачког Даха у кључној тачки енергетског пражњења кад се у космосу-језику рађа једна звијезда – све то нисмо знали нити смо могли знати, док се Саша Стојановић није одважио страћити четири године свог живота да би нам показао како је и колико је свака сличност између луднице и историје... не случајна (никако!), већ, напротив, кључајна...!⁷⁰³

У најновијем, 57-58. броју Босанске виле, листа за књижевност, културу и друштвена питања, објављен је одломак из романа лесковачког књижевника Саше Стојановића „Последњи дан Бога Сатурна“. У најави редакције се каже да се тај одломак објављује као ексклузивитети овог броја. “Босанска вила” обилежава две значајне годишњице – 120 година од рођења великог књижевника Милоша Црњанског и 20. годишњицу од смрти највеће поетесе Балкана Десанке Максимовић. Кроз већ сталне и новоотворене рубрике – поезија, проза, есеји, студије, портрети уметника и преводи, прве странице овог часописа Српског просвјетно-културног друштва “Просвјета” посвећене су поетском стваралаштву Мирјане Стефановић, добитнице награде “Босански стећак” 2013.

Између рата и јамске белине језик ове прозе је укљештен али се томе отима. Зашто? Па то је најпсовачкији говор који наша мирна, благоуштројена књижевност готово не памти...⁷⁰⁴

Ауторово лично учешће у рату је важан предуслов веродостојности приче, јер упркос постмодерном поимању књижевности као необавезног конструкта имагинације, постоје теме попут рата, чија обрада без реалног, доживљеног искуства не може имати жељени аутентичитет. У убрзаном темпу приповедања се смењују исповести шахисте, проститутке, месара, мајора, психијатра, наркомана, љубавнице, наставника филозофије, окорелог криминалца, заповедника резервиста-бравара, адвоката, возача, супруге и др. Писац ове исповести/поглавља романа приређује и даје им наслове, неретко према канонским делима западне књижевности.⁷⁰⁵

---

⁷⁰³ Жељко Граховац, рецензија, Последњи дан бога Сатурна, Албатрос плус, Београд 2013. године

⁷⁰⁴ Миљурко Вукадиновић, Књижевне новине, Београд

⁷⁰⁵ Јан Долежарл, Право, Праг. *Напомена*: У најновијем, 57-58. броју (за 2013) Босанске виле, листа за књижевност, културу и друштвена питања, објављен је одломак из романа лесковачког књижевника Саше Стојановића „Последњи дан Бога Сатурна“. У најави редакције се каже да се тај одломак објављује као ексклузивитети овог броја. “Босанска вила” обилежава две значајне годишњице – 120 година од рођења великог књижевника Милоша Црњанског и 20. годишњицу од смрти највеће поетесе Балкана Десанке Максимовић. Кроз већ сталне и новоотворене рубрике – поезија, проза, есеји, студије, портрети уметника и преводи, прве странице овог часописа Српског просвјетно-културног друштва “Просвјета” посвећене су поетском стваралаштву Мирјане Стефановић, добитнице награде “Босански стећак” 2013.

ТАМАРА СТОЈАНОВИЋ – ЂОРЂЕВИЋ

I

Тамара Стојановић-Ђорђевић рођена је 16. јуна 1970. године у Лесковцу где је завршила основну и средњу школу. Године 1994. дипломирала је у Скопљу на Филолошком факултету, одсек Југословенска књижевност са светском и матерњим језиком. Ради у Лесковцу као професор српског језика. Своју поетску личност формирала је током дугих година, објављујући своје радове у многим часописима, заједничким збиркама и на конкурсима. Добитник је многих књижевних награда. Активни је члан Књижевног клуба Глубочица. Живи у Лесковцу.⁷⁰⁶

II

ЦВЕТ ИЗ ПЕПЕЛА – Прву збирку лирских песама поетеса Тамара понудила је као целокупно своје поетско стваралаштво, од далеких школских дана до повратка са свих путовања када је утврдила да су сентименталне везе вечите.⁷⁰⁷

.....
А знала сам све тајне

.....
*Или сам мислила да их знам!
О како је слатка ова тишина.
Како нежно пада
И како само боли“*

Заљубљене очи поетесе Тамаре сјајем светлости осетиле су топлину звезда. Права љубав је у узбуђењу, мирису божанске лепоте душе. И реалност и сан формирали су Тамару и као жену и као петесу. Није то лирика која има тематску разуђеност. Лирска реч је заокупљена собом. Али, по естетској вредности, то су нивелисане песме, јер садржински видик, мерен типским емоцијама неорамантизма, јесте игра маште, бесмисла и смисла као у песми „Због љубави“.

*Пробудићу речи
Из дубоког сна,
Натерати мисли да проговоре*

⁷⁰⁶ Тамара Стојановић-Ђорђевић, Цвет из пепела, Књижевни клуб Глубочица, Лесковац 2001.
Напомена: Избор песама Тамаре Стојановић-Ђорђевић у посебном одељку ове студије.

⁷⁰⁷ Станко Ђорђевић, Цвет из пепела, рецензија, Лесковац КК Глубочица, Лесковац 2001, стр. 3

*Истину да кажу
У светлости да се роде
Да неплодна плодна буде“*

Поезија ове врсте нуди духовну храну. То је најдирљивије „*ратовање*“ са свим искушењима. Њена *љубав*, пламена, нестална, окупана чак и сузама, покреће птице, мути небо, мрси ливаде, буди успомене. Пред тим изазовима поетеса не жмури.

*„Љуби ме тим уснама
Полуцијаним очима ме гледај
Ту сам...“*

(...) Визије имају унутрашње императиве. Свако осећање, исказано тајним језиком срца, можемо наслутити, можемо и ослушнути. Истинито је *оно* што поетика открива у мисаоном набоју. (...) Птица младости, разнобојна и несташна, прихватила је све молбе и изаткала стихове у песме од записа њене романтично заљубљене душе. (...) Поетским изразима, који надахњују и приближавају њене тајне читаоцима, Тамара потврђује своје високо образовање. Стварно учешће у професији професора књижевности јесте писање. Писањем Тамара одговара својим емоцијама, својим доживљајима и целој себи. Стихови у свим песмама су јасни и с лакоћом се читају, нема кованица. Негује слободан стил.⁷⁰⁸

Аутор збирке песама „*Цвет из пепела*“ Тамара, као да на врх свога пера носи чежњу и лепоту у исти мах у реалности и сну, и овде и тамо негде... Заљубљени дани теку у разговору и са собом и са свим вољеним лицима. Креира естетска узбуђења као зов свога срца и са сликарским, колорним пространствима именује своје снове и јаве.⁷⁰⁹

Чаробним ткањем стихова преноси поруке и истине једне младости која даје сјај и лепоту животу. Она стално хода граничном линијом која додирује постојање и сумње. Оком заљубљене жене посматра Сунце, када је сијало и када је била спремна да га освоји, и када је сагорела и живела само за љубав. Без загонетки ту треба тражити и почетак и крај.

*„Суза је умрла у прабини крај пута.
Али и осмехом се може плакати.“*

Ширином простора и времена поједине њене песме су, по начину стваралаштва, блиске *поемама*. Она зналачки трага за даљинама, „тамо иза вечности, неслућености, тамо негде... с друге стране сна“.

Тамара има осећај за звук, ритам и смисао за меру и одговорност. Зато се њене песме читају лако и са задовољством, јер како каже Тамара:

*„Кључ од Сунца проналазим,
Ткајем златни облак и
Небу га посвећујем.“⁷¹⁰*

⁷⁰⁸ Станко Ђорђевић, рецензија, Цвет из пепела, стр. 7.

⁷⁰⁹ Боркица Миловановић, рецензија, Цвет из пепела, КК Глубочица, Лесковац 2001, стр. 8.

⁷¹⁰ Б. Миловановић, рецензија, Цвет из пепела, КК Глубочица, стр. 9.

ЈОСИФ СТЕФАНОВИЋ

I

Јосиф Стефановић рођен је 1931. у селу Добра Вода, у Пустој Реци. Живи у Лесковцу. Књижевним радом почео је да се бави као средњошколац. Песме и приче објављивао је у многим листовима и часописима. Извесно време радио је као новианр у листу „Наша реч“ у Лесковцу и био један од уредника листа „Омладински глас“. Иницијатор је формирања Књижевног клуба „Светислав Вуловић“, а био је и његов вишегодишњи председник. При клубу покренуо је часопис за књижевност, културу и уметност „Сусрети“ и био један од првих уредника. До сада је објавио књиге: „Моји зелени токови“, песме, Лесковац (1971), „Партизанске приче“, Лесковац (1971), „Горка земља“, роман, Просвета, Ниша (1975). На књижевно-публицистичком конкурс у „Драгојло Дудић“ СУБНОР-а Србије, 1976. године похваљена му је збирка песама „Строј револуције“ (наредне године и објављена) као вредан допринос вредновању слободарских траија НОР-а и револуције народа и народности СР Србије. Године 1988. у издању Нове Просвете – Београд, објављен му је роман „Црвени батљон“, а 1991. године КК „Глубочица“ објавио је збирку песама „Усијани простори“. Заједно са другим ауторима објавио је осам збирки песама и три књиге из историографије. Одликован је Орденом заслуга за народ са сребрном звездом и Медаљом за храбост. Добитник је Октобарске награде града Лесковца за књижевно стваралаштво. У припреми за штампу има два романа са ратном тематиком, 16 збирки песама и мемоаре.⁷¹¹

Члан је Удружења књижевника Србије и Удружења писаца општине Лесковац. Међу његовим делима су: Жртве фашизма – спомен књига, Лесковац, 1969, Моји зелени токови, песме, Лесковац, 1971, Партизанске приче, проза, Лесковац, 1971, Горка земља, роман, 1975, Просвета Ниш, У строју револуције, Лесковац, 1977, Црвени батаљон, роман, Нова Просвета, Београд, 1988, Усијани простори, песме, Лесковац, 1991, Истргнути цветови, Лесковац, 1994, Капија сунца, песме, Лесковац, 1997 и монографија Књижевни клуб „Светислав Вуловић 1912-1973“, Лесковац, 1997. Присутан је у чувеној збирци четворице песника Препознавања, Лесковац, 1962, а објављене су му песме у Песмопису.

⁷¹¹ Јосиф Стефановић, Истргнути цветови“, збирка песама, Белешка о писцу, КК Глубочица, Лесковац 1994, стр.75-76.

II

ИСТРГНУТИ ЦВЕТОВИ – Све су песме инспирисане тргичним догађајима на просторима бивше Југославије. Већ се из наслова види стравично време које смо доживели: *Језа траве, Безимене гробнице, Аветињске маглине, Певачи смрти* и друге. За песника је бивша Југославија родна грудa, али су је притиснуле црне магле и она „крвари у тами“. Песник слика ратна разарања и страдања људи. Убијају се једнокрвна и једнојезична браћа и пустоши се шире. Јосиф Стефановић већ деценијама објављује прозу и песме у листовима и часописима и издао је више посебних књига.

Стиче се утисак да је ове песме писао дуго и пажљиво. Стих је разноврстан и истанчан. Јавља се читав низ нових метафора које згуснуто сликају ужасну стварност. Ово ће бити једна од ретких збирки која у целисти опева савремене догађаје и крваву ратну збиљу. Сматрамо да су овакве књиге данас актуелне. С друге стране збирка Јосифа Стефановића је његово, можда, најбоље књижевно остварење.⁷¹²

III

КАПИЈА СУНЦА – Јосиф Стефановић дуже од три деценије потврђује своје активно присуство у књижевном животу југа Србије. Његову поетску стазу нешто јасније пратимо од 1971. године када је објавио збирку песама „*Моји зелени токови*“ па до ове, 1997. године, када је светлост дана угледала његова збирка песама „*Капија сунца*“.⁷¹³

У последњој збирци, условно речено последњој, песник се враћа мајци природи и у њој тражи разрешење животних тајни, радости и открића којима су стране влeике позе, сувишне речи и лажни патос. Хармонично се поклапају песников сензибилитет и његов интимни свет с дешавањима у природи, са свим њеним шумовима, бојама, покретима и многим другим нијансама. И у овом зборнику срећемо лирске варијације покренуте својеврсним активним односом песника према природи. Песник је окренут рустикалном амбијенту, њега привлачи разноликост пејзажа, преплитања сенки и светлости, треперење усамљених бреза на равном длану ледине. Дионизијски распевана, пуна емоционалних набоја, с младалачком циркулацијом, ова поезија слави живот. Она позива на повратак изворном, иконском, чистом свету и потврђује да је човек део природе без обзира што на њу често не мисли. Манифестације природе песник доживљава као најпунији израз живота. Он, песник, захваљујући природи лакше

⁷¹² Проф. др Момчило Златановић, проф. др Тихомир Петровић, рецензија, Јосиф Стефановић, „Истргнути цветови“, КК Глубочица – Лесковац, 1994. године

⁷¹³ Др Славољуб Обрадовић, „Траг у времену“, критички осврт – избор и предговор,, „Зборник радова лесковачких писаца“, Удружење писаца општине Лесковац, 1998, стр. 12.

препознаје себе и у себи све своје људско, он наслућује прајезик светлости и изгрева на многим хоризонтима између сна и јаве. Наглашена експресивност његовог поетског језика лишена је неприродне драматичности. Све је у овој поезији израз неутољиве жеђи за животом. Стефановић својим песмама потврђује да је поезија језик младости, али и то да је „она исто тако младост језика, а то значи пролећни струј речи у крвној циркулацији песме“. Док читамо његове стихове, пред нашим очима се претплиће сијасет поетских слика, жива непосредност доживљаја, мноштво боја и изузетни моменти луцидности и просветљења песниковог духа. Јосиф Стефановић је аутентични песник. Он је следбеник оног правца у српској поезији која иде од Црњанског, па преко Стевана Раичковића и многих других песника који нагињу тзв. стражиловској поезији, оној разбарушеној, баршунастој и наглашено мелодичној.

IV

ИЗОКРЕНУТИ СВЕТОВИ - Јосиф Стефановић, историограф, културни радник и писац, већ годинама исписује песме које, ако ништа друго, изазивају радозналост својом загонетношћу. Није овде место да процењујемо све што је Јосиф написао и како је поделио своју личност кроз алтернативе које су се нудиле његовој потреби да буде дете времена, али и неко ко покушава да надмудри време трајношћу онога што ће урадити. Јосиф Стефановић је учествовао у народноослободилачкој борби. Пошто је срећно изнео живу главу из ратног ужаса, његова трајна опсесија постале су првалије, брда и долине, елементарна сила природе коју су осетили и партизани, са којима се борио, и друге војске које су биле принуђене да се по времену и невремену боре једна против друге под раширеним небеским просторима, који више није представљао романтично плаветнило људима који су проводили дане и месеце ван људских насеља, почели да слуте колико је овај свет неочекиван, равнодушан према човеку. Јосиф је своју најновију збирку насловио ипак „*Изокренути светови*“, што значи да на један старински начин верује да је присна топлина огњишта, људски разговор и разумевање она права тачка гледишта којој се тежи и до које ваља доћи, да је прави свет, човеков свет.⁷¹⁴

Јосиф Стефановић се, у оквиру општег друштвеног оријентисања ка модернизму уместо ка догми социјалистичког реализма, током касних педесетих и шездесетих придружио онима који су желели да се користе стваралачким слободама у стварности ондашње социјалистичке Југославије, која је, уз сва ограничења, била ипак нешто лабилнија него земље такозваног реалног социјализма. Јосиф Стефановић је знао шта догматичари замерају модерној уметности: таква уметност не приказује

⁷¹⁴ Д. Тасић, Песме о крају света, Помак, 29/30, јануар-јун 2005, стр.27.

нашу стварност, то није онај живот који се обично живи, то је лаж, а не истина. Догматичарима би се могло одговорити да нико није знао шта је то коначно права стварност, па према томе може бити стварно све оно што се, уз напор мисли и машта која сама собом представља некакву другу збиљу, у зависности од гледања на ствар, узима као стварно.

Јосиф Стефановић мисли да је људска стварност она права стварност, како би се казало, старинска, али не и догматична: јер заиста има и „изокренутих светова”, наговештаја да све стреми ка пропасти. Задивљује елоквенција и грандилоквијенција у којој се наслућује рат, некакав неодређени оружани сукоб међу људима, природа која шуми и јечи под ударима ветра, планине које се заривају у небо. Укратко, као да видимо призор светске катаклизме коју описује посматрач склоњен у неки безбедни кутак, ван овог света, или неко ко живи у неком бољем времену, а сећа се погибије и пропасти или слугу ужасна будућа збивања. У том споју разумски, простосрдачно схваћеног модернитета као сликања „изокренутих светова” и песник Јосиф Стефановић се препушта дескрипцији усковитланих сила, предочених у духу, али и као стварна могућност за човека који, и не знајући, живи на ивици провалије која се, сазнаје читалац, сваки час може отворити под ногама и обистинити.

(...) Читалац који се одлучи да зарони у хаос „изокренутих светова” Јосифа Стефановића можда ће моћи да закључи да су ти светови заправо овај наш, једини свет, који је једном настао и једном ће нестати.

V

ГОРКА ЗЕМЉА - Јосиф Стефановић, лесковачки писац иза кога су већ збирка песама „Моји зелени токови” и збирка „Партизанске приче”, појављује се пред читалачком публиком и својим првим романом „Горка земља”, који му је ових дана (приказ је из 1975) у едицији Савремена југословенска проза, издала нишка Просвета.⁷¹⁵

%

Јосиф Стефановић остао је у свом првом роману веран својој досадашњој преокупацији: времену ратном и људима у њему, трагајући за људским судбинама и њиховом разрешавању у ратном вихору.

(...) Основна одлика романа у првом реду је тежња аутора да му ликови не буду црно-бели: његови и најхрабрији борци су људи од крви и меса са свим својим наравима – вером у оно што чине, спреман и на највеће жртве за остварење заједничког идеала.

(...) Реченица му је ефектна, стилски, највећим делом чиста, сажета, језгровита, дијалог кад устреба, то је на првом месту и са правом мером. А ликове даје кроз догађаје, кроз акције, мање кроз описе. Зато су нам ликови и борци не само јаснији, они су ближи, разумљивији и – животнији.⁷¹⁶

⁷¹⁵ В. Хубач, Лексикон писаца лесковачког краја, стр. 107.

⁷¹⁶ Исто, стр. 107.

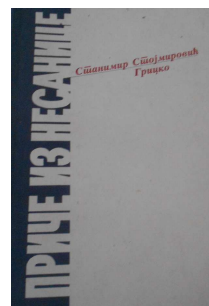
СТАНИМИР СТОЈМИРОВИЋ ГРИЦКО

I
Станимир Стојмировић Грицко је рођен 1938. године у сиромашној печалбарској породици, у махали *Ђуркинци села Брод*, општина Црна Трава. Основну школу и гимназију завршио је у Лесковцу, а права студирао у Београду.⁷¹⁷

Књижевним радом бавио се од 1955. године. Прозне радове је објављивао у многим листовима и часописима. Заступљен је у заједничкој збирци *„Добродошлица за птице“*. Објавио је две збирке кратких прича: *Другарско вече мртвих* и *„Приче из несанице“*. Роман *„Водени бик на Чемернику“* објављен је у наставцима у лесковачком недељнику *„Наша реч“*, непосредно пре смрти. Аутор је и збирке песама *„Порекло висине“*, као и књиге афоризама *„Неоматерисане мисли“*. Живео је и радио у Лесковцу. Подмукла и неизлечива болест га је истргла из живота у време када је, како је сам говорио, *„жестоко писао“*. После смрти (20. новембра 1996. године), у *„Нашој речи“* (22. новембра 1996. године), између осталог је записано: *„Станимир Стојмировић Грицко остаће упамћен као суптилни хроничар времена у коме је живео, мајстор литерарних висина, попут његових мајстора, градитеља димњака, испрени и иронични књижевни стваралац јаке књижевне експресије.“*

II
ПРИЧЕ ИЗ НЕСАНИЦЕ – Прозни писци знају да је новинску кратку причу на три и по шлајфне готово најтеже написати. Зато смо сви ми, најчешће, пишући приче за новине, у ствари, писали романи, приче су биле одломци још ненаписаних романа. Ретко се нађу специјалисти за кратку причу, писци који су кадри да приче дају почетак и крај. Са задовољством констатујем да је мени досад као писац углавном непознат, Станимир Стојмировић Грицко из Лесковца, један од таквих специјалиста.⁷¹⁸

Писац нас не оставља на цедилу, на пустињском тлу. За немире, узнемирења, прохтеве, даје реална решења. Свака прича има свој завршетак. Ако желимо поуку, можемо је прихватити, ако, пак, не

⁷¹⁷ Пренето из Лексикона писца лесковачког краја, стр. 191.

⁷¹⁸ Иван Ивановић, књижевник из Београда, рецензија, *„Приче из несанице“*, КК Глубочица, Лесковац 1996, стр. 125.

желимо, не треба ни да размишљамо о њој. То је, како бих рекао, човекова прича коју је испричао ЧОВЕК ПИСАЦ. И зато је ту и крај једног узбуђења. Бити човек и остати ЧОВЕК можда је општа порука писца. Он је, у ствари, такав и у приватном животу.⁷¹⁹

У песми „Портрет повратника, Станимир Стојмировић Грицко исказује и своје истинско прсничко умеће: *Све зависи за коју је прилику портрет: /Ако је за причест,/Истину,/Или аманет,/Портрет Србина не може: /Без буне,/Здравице/И пута./А никако:Без правде,/Бразде/И тврдог женског бута*

Наравно, не треба сметнути с ума његов несумљиви песнички дар исказан у снажној родољубивој песми „Повратак у Србију“:

Сигурно се враћам у Србију

У своје срце.

Док ми син гугутан стане на ноге

Узећу наук Његоша и Вука

И инат Милоша

Да ми огњиште има смисла.

Сигурно се враћам у Србију

У своју Душу

Међаш камен рушим, да дедовини буде потаман

За пост и крст.

Уљезима за опрост и хајдучију остављам

Скуте и совре свемоћног Крчмара.

Сигурно се враћам у Србију

Друге немам и нећу.

Запеваћу рујном зором да чује сва Ситница и Лаб

Од извора до ушћа сетве.

Упрегнућу волове топлином дојки моје Косовке

И посадићу праведни хлеб.

Требало је да се одавно одазовем памети

Да је Србину најлепше у поноћ

Док му памћење стражари

А заклетва молитва док се мати рађа.

Стојмировић је добитник више награда на конкурсима као што су: Југословенски конкурс „Вукови ластари” 1983. године, а освојио је и више награда на конкурсима лесковачке „Наше речи” за кратку причу.

---

⁷¹⁹ Станко Ђорђевић, рецензија, Приче из несанице, Лесковац 1996, стр. 125. *Напомена*: 1996. Године, у првом броју листа Помак“, објављена је је Грицкова прича „С обе стране пута беле бреге, а поноћ празна“.

III

ДРУГАРСКО ВЕЧЕ МРТВИХ – Једанаест кратких прича познатог Лесковачког лиричара прихваћене су као песме у прози или својеврстан вид прозе с јасним циљем да је протумачи само образовани читалац.⁷²⁰

Писац тражи свој *ego* (у агонији смрти Николе Орлића), у реалним сусретима са стварношћу (чика Јордан), као и у оним тренуцима живота када се искрено износи најскривенији, најтананији и најискренији део прошлости. Из тог разлога Стојмировић веома пажљиво прати: оно што није људско, што не сме да се заборави, оно што је порок и што руши углед друштва. Желећи да то до краја каже фабулу је подредио лирици, а у смеши лирског и епског настоји да само фројдистички посматра, открива и разјашњава психу свога јунака. Такве су приче: *Другарско вече мртвих*, *Златна рибица*, *Дупло голо*, *У реду за живот*.

Његов сталан метод дијалога са монологом углавном су веома срећно решење да психолошки објасни мотив свог јунака, да процени филозофију једног живота и да тај кратак мелодраматичан проток заврши блиставом лирском грађом речи. Он нема звуковну бесмисленост речи. Напротив, тражи веома сложене афоризме које уклапа у растргану психу свога јунака и тиме потврђује оно што може да се постигне без фабуле што је уобичајно у свим другим приликама.

За поједине његове приче (*Мирвет*, *Поклон*, *Последња крађа*) треба пронаћи смисао садржине. Његово харање људском психом, као и код Фројда, јесте лутање *ега*, бежање и враћање, сећање и умирање, сневање и гледање, те се прави закључци могу наћи само у оним деловима који су сажети у филозофске мисли, у лирски пејзаж, у оригиналну реченицу из које зрачи песников поента.

Та изразита духовитост за психолошку садржину наводи да закључимо да имамо посла са једним зрелим и веома образованим писцем који своје виђење репрезентује заиста на свој ствојствен, оригиналан начин.

%

„Кроз мали прозор мало живота улази у самотну собу. Ноћ дуга и бела. Целом њеном дужином звече празне мисли и меци“.

(Другарско вече мртвих)

„Ко да сам ти ухо ставио на разум“.

(Дупло голо)

„Знам, оптимизам смрти је у рађању“.

(Мајмуни на журу)

---

⁷²⁰ Станко Ђорђевић, приказ Другарско вече мртвих, Раднички универзитет Лесковац, 1970. године, Књижевне критике и студије, Литера Ниш 1979, стр. 119-120.

„Ако јуришаш, поштење испред пушке избаци“
(*Априлске врбе*)

„Молио је слику да му позајми сузе“.
(*Приче из јеврејске улице*)

„Ти хоћеш лажно да умреш у стиску“
(*Мирвет*)

Лиричар нам се одужио и веома лепим описима, који су кратки, али уткани на права места. Они носе у себи и друге елементе, као, на пример, онај којим и почиње прича „Другарско вече мртвих“.⁷²¹

%

О књизи прича „Другарско вече мртвих“ осврт је дао и Драгољуб Трајковић (Преглед лесковачког књижевног стваралаштва, Лесковац 1973).

О овим причама које су нам делом познате из колективне збирке „Добродошлица за птице“, Велимир Хубач у Нашој речи (26. децембар 1970), поред осталог пише: „Један млади песник огледа се и у прози, осећајући ипак, и у овом покушпају, да се изрази кроз кратке приче, веран поезији... И управо у његовим причама лирски пејсажи су оно највредније. Чим пређе на терен прозног казивања о људима и догађајима, покушавајући да мроз чисто прозни израз искаже све што жели, долази у раскорак са самим собом, својом идејом која се назире у првим редовима. И тако нас држи у напетости: смењују се делови кратких прича избрушени, рекло би се, сигурном руком мајстора, да нас на следећем кораку, у истој причи, у другом облику, разара невештином, боље рећи неискуством“.

Приказивач, даље, истиче како Грицко „понекад посегне за бизарном темом, добро почне, па као да му понестане даха да до краја оствари ту своју намеру, да је одене у рухо кратке приче (*Мирвет, Прича из Јеврејске улице*) и указује на оно „што писац треба да теше“, а то је дијалог. „Станимир Стојмировић поседује све предиспозиције, таленат, први кораци показују изразиту даровитост, тако да се може с пуном вером очекивати од њега даље неговање кратке приче. Наравно, ако отклони недостатке, у првом реду да му дијалог буде животнији (сви људи не говоре исто и када о истим стварима причају), и када и његово животно искуство буде било катализатор сазревања“.⁷²²

---

⁷²¹ Станко Ђорђевић, приказ Другарско вече мртвих, Књижевне критике и студије, Литера Ниш 1979, стр. 119 – 120.

⁷²² Драгољуб Трајковић, Преглед лесковачког књижевног стваралаштва, Наше стварање, Лесковац 1973, стр. 119.

БРАТИСЛАВ ТОДОРОВИЋ

I

Братислав Тодоровић рођен је 1972. године у Лесковцу. Објавио је збирке поезије *Рапсодија младости*, (1995) и *Карта живота*, (2006), збирку приповедака *Сан бесане ноћи*, (1999/2007), збирку прича *Убиство смисла* (2004) и романе *У сенци времена* (2002) и *Љубав у Лисабону* (2012). Објављивао је у часописима: Наше стварање, Успења, Помак, зборницима: Глубочица између обала, Сазвежђа, Јутро над Озреном, новинама: Тачка и Наша реч. Заступљен у Лексикону писаца лесковачког краја. Члан је Удружења писаца Лесковца. Данас живи и ствара у Земуну.⁷²³

II

РАПСОДИЈА МЛАДОСТИ - Срж ове збирке песама чини четрдесет лирских песама, које по песничком усхићењу јесу и љубавне и рефлексивне. То је поезија оригиналних звукова, обојена изузетном експерименталношћу у којима има и љубави и чежње, и мудрости и младости, и осуде тражења те „блуднице” са посебним немиром и болом.

(...) Свака песма је лично хтење у коме открива оно што неки чувају као вечиту тајну доживљене младости. Он каже: „Она је песма што душу опија.” Јасни су корени заљубљене душе младог поете. Та лирска драма јесте резултат свог поетског искуства испољеног у машти, знању, лутањима, тражењу тајни и покушају да одгонетне оно вечито биће које мучи младалачку машту. Уметничка лепота ових песама привлачи све узрасте иако се скоро ограничава на своју генерацију. Вредност ових стихова је значајна.⁷²⁴

⁷²³ Братислав Тодоровић, *Љубав у Лисабону*, Мали Немо, Панчево 2012. *Напомена*: уредник издања Милан Орлић. *Напомена*: У Народној библиотеци у Лесковцу крајем 2013. године промовисан је роман *Љубав у Лисабону*. Поред аутора, говорио је Душан Благојевић, критичар. То је романесна прича о три љубави које се преплићу у животу главног јунака Симана. Ово је сага о стварности света савременог човека, од балканских до западноевропских простора – истиче Душан Благојевић, књижевни критичар. *Напомена*: У Лексикону писаца лесковачког краја (стр. 120) пише: Братислав Тодоровић је рођен 14. новембра 1972. године у Лесковцу. Члан је Књижевног клуба „Глубочица” од 1995. године. Објавио је збирку песама „*Рапсодија младости*” (1995), „*Сан бесаних ноћи*” (збирка приповедака, 1999) и „*Убиство смисла*” (збирка приповедака, 2004) и роман „*У сенци времена*” (2002). Радове објављује у часопису *Наше стварање* и зборнику *Глубочица између обала и Сазвежђа*. Заступљен је у Лексикону писаца лесковачког краја. Од 2000. године секретар Књижевног клуба, што је и у новом мандату од 2004. год. Добитник је признања за активно учешће у раду КК Глубочица. Живи и ствара у Лесковцу.

⁷²⁴ Станко Ђорђевић, *Рапсодија младости*, Лексикон писаца, стр. 120. *Напомена*: Уз ово рецензију стоји: Сагласни са оценом професора Ђорђевића, Боркица Миловановић и мр Слободан А. Младеновић. *Напомена*: Избор песама Б. Тодоровића у Панорами лесковачког песништва.

III

САН БЕСАНЕ НОЋИ - Интуитиван, рефлексиван и емотиван, Братислав Тодоровић открива своје виђење једног преломног времена. Интровертан, стваралачки, не нарцисоидно, он тражи индентитет своје личности и свога народа. Ова књига ће вас узбудити и откриће вам мноштво питања, али не очекујте одговоре. Њих писац налази у себи и у дубоким коренима, јер је знао да дубоки корени дају високе крошње и богате плодове. Верујем да је ово само почетак прозног стваралаштва које ће у наредним делима довести до расцвета тек иницираних али занимљивих проблема.⁷²⁵

Седам прича јесу седам лирских истина у приповедачко-хроничарском тону. Свака прича је једна посебна целина. Дакле, догађаји нису сродни, ни било по чему повезани. Једино је оно лирско *ја*, поетску епском штиву нит која, заиста, постоји.

(...) Његов свет је лични немир. Дијалоге у овој прози прожима музиком речи и у њима је култ доживљене, очекиване, жељене *жене* и жудња за њом. У машти аутора радује се *она*, понекад тајанствена, али са својом судбином. Лепота *фабуле* је у ишчекивању расплета. У свим причама је урбана средина.⁷²⁶

IV

У СЕНЦИ ВРЕМЕНА – Братислав Тодоровић је песник у души. То је доказао и овим романом, лирским писањима у њему. Лиризам је озвучена нарација, обојени су описи. Као прави песник, Братислав прати развој мисли и емиција главног јунака. Израћају питања да ли је „У сенци времена“ психолошки или социолошки роман? Можда је роман лика, роман простора или роман времена? Оваква питања нису реткост, посебно када се говори о романима савремене књижевности, али је тешко дати одговор. Има ли нечег аутобиографског у овом роману? Сигурно да има, али, пре свега, овај роман је, у неку руку, роман биографија српског народа. Ово је роман који ће посведочити о времену и „уклетом“ простору, виђен очима сензибилног главног јунака Андреје.

Писац с љубављу и дозом добронамерне критике говори о родном граду и суграђанима: „*усамљен град, скривен веловима тајни, пробудио се, обележио је тренутак постојања*“. Није тешко открити да та љубав има шире размере, да је усмерена Србији и целом српском народу.

Прича почиње крај Мораве која зна „*горку истину трагичне судбине српског народа*“. Зна Морава, али ћути. Можда ће је судбина Андрије

⁷²⁵ Јелена Златковић, део рецензије, Сан бесане ноћи, Лексикон писаца, стр. 121.

⁷²⁶ С. Ђорђевић, Сан бесане ноћи, Лексикон писаца, стр. 121.

натерати да проговори елегичним тоном, а можда ће имати и коме? Посматра „*рањена река*“ како се котрља српска реалност, дрхти пред новим ужасима... колоне избеглих с Космета мешају се у конвоје војске“. Власт их жели убедити да напуштају свету српску земљу зато што су победници. Да ли се може веровати оваквим тврдњама?

Овим романом Братислав Тодоровића оставља траг о једном лудом времену када су се испирали мозгови преко уигране машинерије јавног информисања и на тај начин се тражило оправдање за лоше вођену политику. „Прстрашени нису могли слободно да мисле и делају“. Ми смо сведоци тог времена, нећемо га сигурно заборавити, али ће роман бити упозорење и драгоцен смирница будућим генерацијама. Ако ми нисмо били, нека они буду мудри, нека претворе Србију у оазу слободе.⁷²⁷

Аутор бројних литерарних радова (...) сада је понудио рукопис првог романа „*У сенци времена*“. Радња романа догађа се средином 1999. године. Места догађаја су Лесковац и Лондон. Почетак романа везан је за време завршетка рата наше војске на Косову и Метохији. Колоне избеглица, Срба и колоне ратника, војника, који се враћају са ратишта. Војници су у камионима и на оклопним возилима. Улазе у котлину Јужне Мораве. Пуцају из пешадијског наоружања, славе повратак и свој лични спас.⁷²⁸

УБИСТВО СМИСЛА - Писац Братислав Тодоровић у петнаестак прича и једној приповетки, младалачком непосредношћу, записује своје емоције. Приче нису повезане једним заједничким догађајем, једном фабулом. Свака за себе чини једну целину. Зато су и имена јунака различита: Игор, Немања, Никола, Борис, Михајлов, Милан, Иван, Миша, Милош, а у појединим радовима имена нису ни споменута. Скоро увек говори у првом лицу. Рекло би се да писац има намеру једноставано да додирује своју самосвест и бременита појила на развалинама урбаног града и његове стварности. Психологија главног јунака доминира. Остале ликове, ако их спомиње, не описује, нити објашњава.⁷²⁹

У причи „*Сасвим уобичајена ноћ*“, младић Игор се пита шта је у животу успео, а шта није. Полази у град да тражи „спас изгубљене душе“. Није нашао *спас*, чак, и када је у кафићу видео Катарину, девојку која је „одавно у његовој картотеци“. Немања у причи „*Сан у огледалу јаве*“ размишља и види: проститутке, пијанце, лопове, наркомане, лудаке. Са њим је увек *Госпођа несрећа*. И пита се: „Ако је љубав остала да убије бесмисао живљења, онда смо пали у немилост времена“. Девојку Ену је видео у лимузини са другим младићем. У присећању обелодањује

⁷²⁷ Маре Каранфиловић, професор, Ненад Стаменковић, професор, комплетна рецензија романа, Братислав Тодоровић, „У сенци времена“, КК Глубочица - Лесковац, 2002, стр. 138-140

⁷²⁸ С. Ђорђевић, У сенци времена, рецензија, Лексикон писаца, стр. 122.

⁷²⁹ С. Ђорђевић, извод из рецензије, Братислав Тодоровић: Убиство смисла, КК Глубочица, Лесковац 2004, стр. 157-160.

авантуру са плавушом. Рећиће оно што може да се припише и Еви: „Остаће вечна тајна обрасла лишћем доказа.” (Ена). Жена је привилегована. Љубав према њој је једнака, али је психолошки срасла са ликом јунака приче. Чежња за њом потиче још из прошлости. Тај догађај, можда пресудан у пубертетском размишљању, није објашњен. У урбаној средини свога града описује улице, кафиће, своју спаваћу собу, себе и пероне железничке станице. Ходајући тим улицама, од куће до главне улице града, често их именује. И тада умножава своје мисли. То су веома важни инсерти из његовог живота, блиске његовој младости.

(...) У океану речи, неке приче се приближавају монодрами. Тада посвећује пуну пажњу монологу. А то је и прави тренутак за ерупцију личних осећања. Писац баш тада дозвољава времену да *оно* одлучи колико ће дуго јунак остати у својој биографији. Са те позиције каже: „Нисам сигуран у успех. Но, све у своје време. До тада ћу овај видео портрет послати у будућност с надом да овај покушај није био узалудан.” (*Видео портрет*).

(...) Причање је јасно, разумљиво, читљиво. Нема бесмислица. По начину изражавања, то је лична психологија са личним филозофирањем. Јунак приче живи у својој стварности као у некој илузији и чека чуда. Скоро увек губи наду да ће доћи благостање. И тада главни јунак и каже по коју карактеристику о себи. Читаоцу остаје да је прихвати или схвати на свој начин.

(...) Братислав је приповедач, окренут је себи, али прича да и други чују шта мисли о себи. Једино мелодија ишчезава пред огледалом. Да ли је то исповедање или је почетак заплета? Јер, кад нема заплета, има догађаја. Нема ничег сакривеног, а реченице су граматички јасне и садржајне.

VI

РОМАН ЉУБАВ У ЛИСАБОНУ - Романескне

прича о три љубави. Прво о љубави према Лисабону и фаво певачици Марион. Са њом главни јунак Симан доживљава авантуру. Њена смрт од неизлечиве болести води суштинском обрту у његовом животу. Друга љубав се испољава као узајамна приврженост Симана и његовог пса љубимца, епањел бретона, Ротмана. Трећа обједињује претходне две. Тиче се често нимало једноставних односа унутар младе Симанове породице. Њој припадају и његов пријатељ, професор Глигорије и Марионина ћерка Клара. Све три приче, уз још неколико уметнутих фрагментарних и метатекстуалних приповедних целина, чине занимљиву сагу о стварности света савременог човека, од балаканских до западноевропских простора.

ГОРДАНА ТОМИЋ – РАДОЈЕВИЋ

I

Гордана Томић – Радојевић рођена је у Лесковцу 1939. године у занатској породици пекара Ђорђа у време, како песникиња сликовито бележи, када се читави свет по други пут уједињава да се брани од заједничке немани.⁷³⁰

Гордана Томић се бавила писањем као гимназијалка. Објављивала је у многим часописима, зборницима и заједничким збиркама: „Наша реч”, „Четврти јули”, „Рад”, „Наше стварање”, „Стремљења”, „Пјесничка ријеч на изворима Пиве”, а била је и добитник награде за поезију – у Београду 1985. и 1986. године.

Док је живела и радила у Лесковцу – била је активни члан Књижевног клуба „Глубочица”, искрени приврженик и одани сарадник новопокренутог листа „Помак”.

Преласком у Београд, радила је у Југословенском библиографско-информационом институту, прихватила је да води Књижевни клуб „Ђуро Салај” при Радничком универзитету у Београду, и убрзо, постала члан управе Југословенског клуба писаца бораца у Београду.

II

ИСЦВ’ТЕНА СТРЊИКА - Љубав према језику завичаја, потом поетски подстицај песника, професора *Боре Здравковића* и подршка *Вили Хубача*, Гордана Томић-Радојевић се одлучила да прву збирку песама објави на лесковачком дијалекту. Реч је о поезији „*Исцв’тена стрњика*” (издавач Културни центар „Милентије Поповић”, Лесковац, 1986. године, уредник мр Слободан А. Младеновић).

Ђорђе Ј. Јањић, књижевни критичар, један од три рецензента (*Радивоје Микић*, *Васка Јукић Марјановић*), пише о књизи: „...Овде нећемо инсистирати на чињеници да је она (Гордана) једна од првих песникиња из лесковачког краја која је читав један део свог песничког опуса посветила писању у дијалекту који је, још од Стевана Сремца до Жака Конфина, служио више хумористичким текстовима као подлога но што је коришћен у лирици... Зато збирку треба са посебном похвалом истаћи. Истаћи и као дело написано у дијалекту и као дело високе уметничке вредности, за збирку песама чисте лирике каква се ретко може наћи у савременом српском језику... Збирка представља драгоцен допирнос развоју дијалекатске поезије код Срба и освежење у савременој поезији”.

⁷³⁰ Т. Н. Цветковић, Гордана Томић – Радојевић, Лексикон писаца лесковачког краја, Лесковац 2003.

III
ЖЕДНА ЈЕФИМИЈА - Године 1990. у издању Књижевног друштва „Душан Радовић” у Београду, Гордана објављује другу збирку поезије „Жедна Јефимија” – за коју књижевна критика бележи: „Збирка је књижевно дело значајне уметничке вредности у себи, на стваралачки начин сажима неколико струја савремене књижевности... Она жели да језик, ослањајући се на два извора – архаизам и неологизам – оживотвори. Да своје песничке слике оплемени...”

Њено стваралаштво лепо одсликава песма „Аратлж“

Мој јелек преклапач што ми снагу брани

Д’ти дам

Куде би га од ебанџије крија

Д’те викнем д’оратимо

К’ко би ме у очи погледаја

К’д би ти рекла д’од твој

Глас мир немам

Дал’ би ме више познаваја

А ако би ме више познаваја

А ако би рекла да с’м ти

Татли гугутка

Од радос’ који би работија

%

Гордана Томић – Радојевић је писала и хаику песме. Гњижевно друштво „Филип Вишњић” из Ниша, 1995. године објавило је Горданину невелику књигу (невелику по обиму) хаику поезије за коју др Слободан Обрадовић пише: „Хаику песме Гордане Томић - Радојевић су лишене апстракције. Песникиња пише једноставно и као да сваким стихом „твори малу слику живота. Сугестивном књигом хаикуа ова песникиња се придружује великој породици хаијина.”

По ономе што је написала незаборавна лесковачка поетеса Гордана, по ненаметљивом, шармантном и зналачком вођењу бројних манифестација културе у Лесковцу, и околини, по утиску који живо опстојава у сећању – Гордана заузима часно и завидно место међу ствараоцима Лесковчана у послератном периоду.

Умрла је у пуном напону снаге и умења, али успомена на њен лик, и дело, живеће у сваком оном који је са Горданом радио, сарађивао и стварао.⁷³¹

%

---

⁷³¹ Т.Н. Цветковић, Лексикон писаца лесковачког краја, Лесковац 2003..

У првом броју *Помака* (октобар-децембар 1996. године) објављена је песма Гордане Томић-Радојевић „*Пријатељу подај моје морје*“:

*Приходих ти немирно и смерно
Да одајом биљура и воденим трагом
Спознам слутњу посејдона, зрело семе
Сије велми због тебе прави слове*

*Оваплотило сунатице благост месечине
Умин ока узасјала драгог ми доброта
Поворке ноћних тамноцвети олеандри грле
Тихо пијем ноћи и драгости песме*

*У године младе именових те за дукат душе
Принесох ударје неречено ћутно бресје
Беле коње неседлане за друмарење прене
Мелеми морје моје морно бреме*

*Кока колу и пиво умилењем зборим
Онкрај морја оваплодна богиња је пила
Уцветна стопала о таласје свила
Љубећ мене оком подајно занесена*

*Пријатељу подај –
Кока колу и пиво молим
Час безмерја је и пенушање морја
Тужи стена на њој само сена
Пјано бесни зорје галебови узлетели*

*Пријатељу подај –
Кока колу и пиво молим
Чамотимо ја и галеб рањени
Он пут небеса у горки ветар
Искидани ћердан галебице тражи
Ја будан пир пучине снијем*

*Пријатељу подај –
Кока колу и пиво умилењем зборим
Онкрај морја оваплотна богиња је пила
Уцветна стопала о таласје свила
Љубећ мене оком подајно занесена*

*Пријатељу подај
Кока колу и пиво молим*

IV

Лесковачка песникиња Гордана Томић – Радојевић више од 15 година живи у Београду, али и тамо, она је – лесковачка песникиња.⁷³²

(...) Гордана Томић Радојевић рођена је у Лесковцу 1939. године, у Влајковој улици, у Подворцу, у познатој трговачкој породици. Отац Ђорђе био је пекар, правио је луксузно пециво. У родном граду завршила је основну школу, потом гимназију, па Вишу педагошку школу у Нишу. У Лесковцу је најпре радила у ОО ССРН, Дечјем одељењу библиотеке „Радоје Домановић“, потом у ОШ „Радован Ковачевић“ у Лецу, па поново у лесковачкој Народној библиотеци, где је водила покретни књижни фонд. Крајем седамдесетих година одлази у Београд и ради у Специјализованом информационом институту на пословима међународног шифрирања књига. Своју прву песму „Зима“ објавила је када је имала 16 година у „Нашој речи.“ Сећа се и године: 1957. Добијала је као средњошколка награде на литерарним конкурсима, доцније је у библиотеци организовала занимљиве поетско-музичке вечери.

(...) Стохови Гордане Томић-Радојевић објављени су у многим зборницима: Песничка реч на извору Пиве, Сусрети „Косте Абрашевић“ (тада је у Ваљеву добила и златну статуету за своју песму), Клуба „Ђуро Салај“ у Београду, алманаху поводом песничких сусрета „Стари град“. Прву збирку песама под називом „Исцветана стрњика“ објављује 1986. године Центар за културу у Лесковцу. То је, иначе, прва збирка песама у Србији на лесковачком говору. А другу „Једна Јефимија“, 1990. године објављује у Београду. Издвач је КК Душан Радовић. Те године постаје и члан Удружења књижевника Србије, по позиву. У Београду 12 година водила је Књижевни клуб „Ђуро Салај“, седам година књижевну манифестацију „Песничка реч пругом Београд-Бар“. Учествовала је у оснивању КК „Душан Радовић“, веома је активна у Књижевном клубу Дома ратних војних инвалида.⁷³³

⁷³² Верица Баторевић Божовић, Живот пише приче, Удружење писаца Лесковац 2001, стр. 213-114. *Напомена:* Прилог најпре објављен у Нашој речи 23. маја 1997. године

⁷³³ Верица Баторевић Божовић, Живот пише приче, стр. 214-215. *Напомена:* У интервју који је дала Нашој речи, Гордана Томић-Радојевић је, између осталог, рекла: „Знате, ми Лесковчани који живимо у главном граду, донели смо у њега и мало лесковачког духа. Када се, рецимо, др Никола Деклева зажели Лесковца и лесковачког говора, позове ме телефоном па му читав сат причам шта се у Лесковцу догађа. И не само њему. Срећемо се ми Лесковчани у Београду када се зажелимо Лесковца. Недавно сам славила Св. Саву, своју песничку славу. Имала сам 35 гостију. И, наравно, међу њима је било највише Лесковчана. *Напомена:* Гордана Томић Радојевић рођена је у Лесковцу 1939. године у породици пекара Ђорђа. Док је живела и радила у Лесковцу- била је активни члан КК "Глубочица" и сарадник књижевног листа "Помак". Лесковачка литерарна публика, и не само лесковачка, памти Гордану као надахнутог водитеља, даровитог рецитатора, маштовитог организатора бројних културних приредби, посела, промоција књига, преваходно у организацији Народне библиотеке. Преласком у Београд, ради у Библиографском институту, и води КК "Ђуро Салај", а постаје и члан управе Југословенског клуба бораца. Љубав према језику завичаја, доприноси да прву књигу поезије "Исцветана стрњика", објави на лесковачком дијалекту 1986. године. У издању Књижевног друштва "Душан Радовић" у Београду објављује другу збирку "Једна Јефимија". Писала је хаику песме, па је у издању Књижевног друштва "Филип Вишњић" у Нишу, 1995. године објавила књигу хаику поезија. Добитник је најзначајније награде у библиотекарству "Милорад Панић-Сурепа" и Октобарске награде Лесковца. (*Напомена:* подаци преузети са званичног сајта Народне библиотеке у Лесковцу)

ВУКИЦА ЋУКАЛОВИЋ

I

Вукица М. Марковић – Ћукаловић је рођена 2. новембра 1962. године у селу Славујевцу. Ради у Центру за социјални рад у Лесковцу. Књижевно стваралаштво: *Варљиве стазе*, збирка љубавних и родољубивих песама (Лесковац 1995).

Објављивала у Глубочици између обала, часопису Ми, Нашем стварању, Помаку итд. Била је секретар Књижевне омладине града Лесковца, члан је КК „Глубочица” и члан Удружења писаца општине Лесковац и потпредседник удружења „Запис”. Њене песме награђиване првом наградом у листу Наша реч. Учесовала на Сусретима жена писаца Јабланичког округа и Југославије. Радове представљала у многим градовима широм Србије.⁷³⁴

Вукица Ћукаловић је почела да се бави писањем песама још у основној школи. Прве радове је објавила у листу Полет у Мирошевцу, касније у часопису лесковачких гимназијалаца Ми. Њене песме објављиване су у збирци песама КК Глубочица – Глубочица између обала.

На конкурс Књижевне омладине Лесковца добила је прву награду, а радови су јој објављивани у Нашој речи. Запажено је њено учешће на многим манифестацијама у граду и ван града, као и на књижевним сусретима Књижевне омладине и КК Глубочица. Гостовала је у многим емисијама Радио Лесковца, учесник је Сусрета жена писаца Југославије. За те радове добијала је многа признања и награде. Пише родољубиву и љубавну поезију.⁷³⁵

II

ВАРЉИВЕ СТАЗЕ - Поетеса Вукица Ћукаловић, иако је ово прва њена збирка песама, није непозната читалачкој публици у Лесковцу.

Као средњошколка била је запажена и као распевана омладинка учесовала је на многим литерарним скуповима. Касније је учесовала на литерарним слављима и објављивала песме у разним листовима и часописима, а и похваљивана. Као поетеса, имала је мирне и узнемирене тренутке наше свакидашњице па је, јасно, устрепталост своје младости уносила у своје стихове.

Њена поезија бележи баш њу као девојку, као жену и особу која отворено каже:

⁷³⁴ Лексикон писаца лесковачког краја, стр. 129.

⁷³⁵ В. Ћукаловић, *Варљиве стазе*, КК Глубочица, Лесковац 1995.

*„Младости моја
Будућност је ваша
Човек је рана која
Крвари’’
(Порука)*

Збирка песама има наслов Варљиве стазе и садржи три циклуса: Варљиве стазе, Кап младости и Обалом Балкана.

Сегменти њене поезије и њеног живота јесу њене сентименталне поруке са примесима филозофије живота и живљења. Границе њених инспирација нису обележене. За сваку песму долази нови мото. Инспирише се схватљивим људским осећањима. У трагању за егзистенцијом налазимо њу, њен его, а и њеног субјекта, који је такође, на клацкалицы живота и живљења. Она се као жена и самостално биће никада не прилагођава нечијој ситуацији, нечијој неутралности, нечијој колебљивости и тренутка неке, било које, одлуке.

Насловна песма, која у једном делу оставља празан простор за размишљање, на отвара сукоб. Поетеса је „у вртлогу варљивих стаза’’, те своју интиму обелодањује:

*„Умире једно „здрaво’’
.....
Истaлa последњи кап крви
Жедна љубави и
Тебе’’
(У вртлогу варљивих стаза)*

Чињенице су такве. У њеној интими је веома сложено расположење. Тада дозвољава и да буде објект туђе инспирације.

*„Трагај у мени и тихо
Кораци ће твоји
Судбину да сломе
Над колевком уснуле наде.’’
(Трагај у мени)*

Њени стваралачки изазови, њена музикалност речи, њено поимање живота и себе у томе, у тој лирској визији, јесу праве вредности... Она је поетеса снова и жеља без покушаја да мења себе и њега... Она не тражи посебну форму, посебан стил, све то тече из срца разнежене лирске душе... Она је оправдала име поетесе.⁷³⁶

---

⁷³⁶ Станко Ђорђевић, из рецензије, Варљиве стазе, КК Глубочица, Лесковац 1995.

ДРАГОСЛАВ ХАЦИ ТАНЧИЋ

I

Драгослав Хаџи Танчић је рођен 1938. године у Лесковцу. Објавио је (између осталог) књиге: „Тајна црног лука” (приче), „Смртоносне и друге приче”. Живи у Београду.⁷³⁷

Године 1999. Рад из Београда објавио је његове кратке приче „Грчко слово”

%

У часопису Успења (бр. 4, март 2008. године, стр. 6), о Драгославу Хаџи Танчићу, уз његову причу „Аплаузи“, записано је: Драгослав Хаџи Танчић рођен је у Лесковцу 1938. године. Завршио је правни факултет.

Објављене књиге прича: „Тајна црног лука“, „Смртоносне и другоглике приче“, „Грчко слово“, „Масило нове учености“, „У славу лажног сведочења“. *Бави се правном проблематиком.* Живи у Београду.⁷³⁸

II

ГРЧКО СЛОВО - Ненаметљивом иронијом, алогичким обртима, повременим симулирањем аналитичких поступака и коришћењем литерарних језичких образаца, аутор нас у својим кратким причама уводи у апаратни свет идеја, ситуација и нарави, које се у свом приповедном исходу, најчешће наглашено поентирано, уверљиво осмишљавају.⁷³⁹

УЧИОНИЦИ (прича) - Рецимо да се то десило. Ако и није, увод у причу је неизбежан. За њен крај претпоставка је недовољно убедљива. Зато, десило се.

Један од двојице ловокрадица убио је лугара. Али који? Обојица су пуцали, лугар је погођен у главу и срце. Најпре у главу, а потом у срце. Можда и обрнуто. Само не истовремено. Чула су се два пуцња.

Позвани да пресуђују већ толико година се трве да ли ловокрадице треба осудити или ослободити кривице.

Теорија о адекватној узрочности се према тумачењу њених најбољих познавалаца у овом случају потврђују и отказују. За нас престаје да буде важно како то може да буде, јер наш учитељ тврди да је ловокрадица било више од двојице, у сваком случају тројица.

Наш учитељ нам говори да су оба метка, један у главу а други у срце, имали своју жртву. Схватимо то различито; неки од нас толико да два пута

⁷³⁷ Драгослав Хаџи Танчић, Грчко слово, Рад, Београд 1999.

⁷³⁸ Драгослав Хаџи Танчић, Аплауз, Успења, бр. 6, мар 2008, стр. 6.

⁷³⁹ Д. Хаџи Танчић, Грчко слово, краћи осврт, Рад, Београд 1999.

треба убити онога ко има два живота. Мање маштовити, да жртву треба дотући.

А то, да га је жртва више занимала од злочинаца, као да смо слутили. Нама се на томе, да о жртви, или злочинцу, свеједно коме од њих, више бринемо, не би могло замерити. Никома не дугујемо за сопствене наклоности. А ни доследност нам не мора бити врлина. Њему, који трага за потпуним одговором и коначним истинама, не пристаје да раставља неодвојиво; тек злочин и његова жртва творе злочин, према њему су у родитељском односу.

Пресудно за то наше освешћење, о његовом односу према жртви говорим, можда је онај час када је рекао да нико нема право да суди о томе ко је жртва.

Ми, ипак, хоћемо да откријемо жртву.

Да ли је то он сам, зналац узрока ако не свих, барем оних последица за које се морају положити рачуни.

Знам да ће недоумица остати и после дијалога који је водио. С ким?

Сада вадимо (неко од нас ће то учинити) свитак из његовог цепа на прслуку.

„Ја сам себе убијао у њему.“

„Зашто онда нисте само себе убили?“

„Мислите ли да је то изводљиво?“

„Не знамо... али ако сте били тамо...“

„А где бих могао бити?“

„Ми смо вас. Питали за вас.“

„Он није ништа рекао о мени?“

„Одселио се, рекао је.“

„Хуља. Не кајем се.“

Сада смо уверени, још више због ваше недоумице, да је био и трећи ловокрадица. Један од оне двојице убио га је у лугару. Друга је већ прича да ли је тако убио себе. Тај ловокрадица. Ако му верујемо да никада више неће бити онај који је био, а све указује да је нешто тако изјавио у наступу покајања пред палом жртвом, можемо сматрати да се тако и десило. Убио је себе. Право говорећи, то је могло бити само његово друго ја, тако да су ловокрадице после свега остале у свом збиру с почетка приче.

Наш учитељ није ни ловокрадица, ни лугар. И то је оно што нас онеспокојава. Ми не знамо у коме је он од нас, његових ученика. Јер пронађена белешка је још увек само његово испитивање сопствене вештине. Проба пред самим собом. Можда тек огледање пред неким од нас. А док очекујемо исход његовог трагања за самим собом, пребројавамо се на необичан начин. Празнимо нашу учионицу.⁷⁴⁰

---

⁷⁴⁰ Прича „У учионици“ је прва из збирке Грчко слово (Рад, Београд 1999), која је објављена у едицији „Знакови поред пута.“ Збирка је названа по једној од прича. Драгослав Хаџи-Танчић је објавио више приче у Политици, а заступљен је и у српској периодици.

III

А ПЛАУЗ – Два писца исписују своје текстове на тему задату њиховим присуство на плажи (Халкидики, Грчка), у часу када мајка у очајању трага за изненада несталим речаком. Ласло Блашковић то чини у дневничком запису, од уторка, 9. јануара (објављено 2007. године у књизи „Турнир грбаваца“, Геополитика, Београд), Љиљана Јањић у причи „Нарушен склад“, недатираног настанка (објављено у књизи „Царска крушка“ 2006. године, Флекс, Лесковац).⁷⁴¹

Ова хронологија заправо и није битна, осим ако би могле бити у вези са аплаузом као звучном сензацијом чија могућност провере интензитета опада протеком времена. Истини за вољу, то би се тицало само сведочења Љиљане Јањић, која нам потврђује да се на појаву детета плажом разлегао громогласни аплауз, не и Ласла Блашковића који само слути аплауз, тачније би било рећи да га сматра вероватним, што је условљено другом вероватноћом, оној у којој мајка проналази своје чедо. Од Ласла Блашковића и не бисмо могли више да очекујемо, у смислу веродостојности, јер је са сапутницом на летовању (супруга) морао да крене са плаже, оде пре краја филма, како је рекао. Посредством Љиљане Јањић сазнајемо да се слутња Ласла Блашковића (надаље остајемо на његовој слутњи, занемарујемо очекивања) потврдила. Ову чињеницу не може да обеснажи обрнути редослед, у коме слутња једног следи сведочење истине од стране другог. Љиљана Јањић, која је благовремено била у поседу истине, неће ми замерити, надам се, ако у одмеравању слутње и доживљаја аплауза предност дам Ласлу Блашковићу. Онај који слути аплауз већ показује да довољно зна о аплаузу као говору мноштва. Близак је одговору на питање колики је најмањи број (парова) дланова неопходан за аплауз. За сваки у (грубој) класификацији – френетичан, громогласан, стишан. То није потребно откривати за куртоазни, проналази се у протоколу. У самој пак слутњи аплауза уочавам сумњу у спонтаност аплаудирања. Отклањању те предрасуде придружујем се сопственим запажањем о најранијој школи аплаудирања. Кроз њу смо сви прошли.

---

⁷⁴¹ *Напомена:* Љиљана Јањић је рођена у Слатини, код Јагодине. Основну школу и гимназију завршила је у Јагодини, а Филолошки факултет (Група за романистику) у Београду. Предавала је француски и латински језик у Медицинској школи у Лесковцу. Провела је годину дана у Паризу похађајући наставу на *Alliance française*. Као стипендиста Владе Француске, учествовала је на течајевима усавршавања француског језика на универзитетима у Греноблу и Безансану. Просветни савет Републике Србије доделио јој је 1988. године звање педагошког саветника. Бави се поезијом, прозом и преводилаштвом. Објављивала је песме, приче и преводе са француског језика у часописима и листовима у Лесковцу (Наше стварање, Помак, Наша реч, Алијанса), у Јагодини (Нови пут), Београду (Политика базар). Заступљена је у зборницима Синђелићеве чегарске ватре (Ниш), Гарави сокак (Инђија), Глубочица између обала (Лесковац). Награђивана је на књижевним конкурсима за поезију и прозу. Године 2001. изашла јој је збирка песама „*Кућни праг*“, а 2004. објавила је збирку песама за децу „*Лавила са крова рода*“ (Удружење писаца Лесковац). Члан је Удружења писаца Лесковца, Књижевног клуба „Глубочица“, Друштва Србија – Француска у Лесковцу. Живи у Лесковцу. „Филекс“ је 2006. објавио приче Љиљане Јањић „*Царска крушка*“.

Таши, таши, танана, наша је најбоља припрема за сва родитељска очекивања аплаудирања. А оно, из те прве лекције – и свилена марама, као реквизитариј лепршања, прва је представа апотеозе победника. Наравно да мали Јанис, тако се звао изгубљени а потом пронађени дечак, није мислио, дочекан аплаузом, да је овим победник, увиђао је да има све разлоге да се нада ћушки. Ако се чудило што га казна није снашла, то је само због његовог неразумевања маминог несвесног повиновања забрани чије би поштовање повредило мноштво које је аплаузом дало одушке свом узношењу себе у њему пронађеном. Од њега се не очекује да зна оно што ће Ласло Блашковић предочити као своју претпоставку о ономе што би се десило да дечак није пронађен. Интернационална забринутост нагих итд. тела која прате причу, почела би мало-помало да сплашњава. Људи би престали да обраћају пажњу на несрећу узмуване жене, наставили би да се сунчају, сисају смокве или терају осе, да би се све изгубило у старачкој равнодушности, спласнуло и изједначило се. А ја верујем свему како је казао Ласло Блашковић; он је све то морао да зна, иначе не би отишао пре краја филма, мислим да сам и ово о одласку тачно пренео као и претходно о сисању смокви. И о терању оса, наравно, али уз истовремено моје противљење да се то чини лепршањем свилене мараме. Свилену марам(иц)у, ту сестрицу аплауза, чије га лепршање одмењује када његов ехо не досеже око видљиво, не треба развијати на ветру сваке ћуди, а вреба и нос својом жудњом за усекњивањем. Увод у њену будућу употребу из једне од првих родитељских лекција основа је до краја строгог програма о усвајању градива о нашем опстајању у увек непредвидивим приликама. Због њих, таквих прилика, ни речено градово не може бити упрошћено. Треба знати и где зека пије воду. Ако одмах није тајна да му је извор на длану, тек касније ће се открити зашто он, зека, на треба да преза од аплауза са тог истог или неког другог длана. Аплауз који утерује страх и није аплауз, иначе је аплауз поништење свих разлика, тама заборава свих разлика међу онима који аплаудирају, сви су један, истовремено је и кришом подизање на прстима, сваког за себе, до висине онога коме се аплаудира, лична провера да ли је тај баш толико висок. Ово последње, нека се не губи из вида, није рекао неко од двоје овде помињаних писаца, то је рекла моја маленкост, у крепкој нади да јој се неће приписати намера да буде поздрављен аплаузом.⁷⁴²

---

⁷⁴² Драгослав Хаџи Танчић, Аплауз, прича пренета у целини, Успења, бр. 4, март 2008, стр. 6.

САША ХАЦИ ТАНЧИЋ

I

Саша Хаџи Танчић рођен је 3. новембра 1948. године у старој грађанској породици од оца Владимира и мајке Вере. Основну школу и гимназију завршио је у Нишу. Дипломирао 24. новембра 1970. године на Вишој педагошкој школи у Нишу српскохрватски језик и југословенску књижевност, а 1974. године у Приштини Филозофски факултет на Одсеку за југословенску књижевност и српскохрватски језик и стекао диплому професора књижевности.

Саша Хаџи Танчић био је новинар Народних новина у Нишу (1971-1977) и главни уредник ИП Градина (1989-1994), када је постао професор у Средњој музичкој школи и директор Уметничке школе у Нишу. Хаџи Танчић је био директор Народне библиотеке у Лесковцу (2002-2006) и Народног позоришта у Нишу (2006-2009). Све ово време био је уредник нишког часопис за књижевност, уметност и културу „Градина“ (1978-1989) и лесковачких часописа Освит (1991-1998), листа Лесковчанин (1996-2001), српског листа за духовност и сатиру Лесковачка мућкалица (2002) и часописа за знање, веровање, стварање, вредновање Успења (2007-2009). Члан је Удружења књижевника Србије и Српског ПЕН центра.

II

КЊИЖЕВНИ РАД: Књижевно стваралаштво Саше Хаџи Танчића је обимно и разноврсно, али како су приметили поједини књижевни критичари није довољно проучено и на прави начин вредновано.

ЗБИРКЕ ПЕСАМА: Записан свршиће се свет (Градина, Ниш 1973), Пејзаж с душом (Наша реч, Лесковац 1975), Лична смрт, Псалми за 2000 (Графика Галеб, Ниш 2001);

ЗБИРКЕ ПРИПОВЕДАКА: Јевреме сав у смрти (Просвета, Београд 1976), Савршен облик (Просвета, Београд 1984), Силазак у време (Просвета, Београд 1987), Звездама повезани (Просвета/Књижевне новине, Београд 1990), Ивицом, најлепши пут (Свјелост, Сарајево 1990), Галопирајући војник (Српска књижевна задруга, Београд 1991), Скидање оклопа (Просвета, Биш 1993), Храм у коферу (Прометеј, Нови Сад 1995), Небеска губернија (Просвета, Београд 1997), Ратна престоница (Рад, Београд 2007), Кафкин син (Рад, Београд 2008), Лепи гробови (Танеси,

Београд 2010); Саша Хаџи Танчић је приредио две збирке прича својих ранијих издања: Кључ за чудну браву (Просвета, Београд 1994), Повратак у Наис (Глас српски, Бања Лука 1997); Мирољуб Јоковић је приредио избор „Најлепше приче Саше Хаџи Танчића“ (Рашка школа/Тенеси, Београд 2012), а његове приче објављене су у више антологија.

РОМАНИ: Свето место (Рад, Београд 1993), Црвенило (Просвета, Београд 1995), Караван Светога Влаха (Просвета, Београд 2002), Меланхолија (Рад, Београд 2006).

ОГЛЕДИ И ЕСЕЈИ: Паралелни светови (Градина, Ниш 1979), Паралелни светови (Градина, Ниш 1989), Поетика одложеног краја (Просвета, Београд 1999), Романи Миливоја Перовића (ПОНД, Лесковац/СИИЦ, Ниш 2002), Проклетство, коначна ведрина (Рад, Београд 2002), Повлашћена места (Нишки културни центар, Ниш 2005), Корен, копрена (Филекс, Лесковац 2006), Из дубина књижевног дела (Нишки културни центар, Ниш 2007), Шест прозора и хоризонт (Службени гласник, Београд 2010);

ПРИРЕЂИВАЧКИ РАД: Корак међу тајнама, поезија младих песника Ниша (Градина и Књижевна омладина Ниш, Ниш 1980), Стеван Сремац, Старо време – ново читање (Градина, Ниш 1982), Бора Станковић, Старо време – ново читање (Градина, Ниш 1983), Нише приповетке Стевана Сремца I - III (Стеван Сремац, Ниш 1995), Бранко Миљковић, Песме о песми (Градина, Ниш 1996), Српске празничне приче („Рашка“, Београд 2000), Бранко Миљковић, приповедање љубави (АРС центар Уметничке школе, Нишки културни центар, „Градина“, Ниш 2001), Најлепше приповетке Борисава Станковића (Просвета, Београд 2004), Симон Симоновић, Без датума (Глас српски, Графика, Бања Лука 2005), Српске празничне приче (часопис „Крајина“, Бања Лука – Београд, Арт принт – Београд 2009), Вељко Милићевић, Најлепше приповетке (Ариадна, Београд 2009), Светолик Ранковић, Најлепше приповетке (Ариадна, Београд 2010), Момо Капор, Мали екран – ТВ критике (Тенеси, Радио-телевизија Србије, Београд 2012), Фантастична зоологија, српске приповедне прозе двадесетог века (Службени гласник, Београд 2012).

НАГРАДЕ – За досадашњи изузетно плодан и успешан књижевни рад Саша Хаџи Танчић је добио бројна признања: Награда Ослобођења града Ниша (1976), награда Лазар Вучковић (1991), Андрићева награда (1991), Златна плакете Жак Конфино (2003), Ромонда Србија, награда Књижевне колоније „Сићево“ (2005), Златно слово, награда књижевног часописа Акт (2009), Вељкова голубица, награда Градске библиотеке из Сомбора (2013).⁷⁴³

---

⁷⁴³ *Напомена:* Опширније о Саше Хаџи Танчићу (Википедија). О животу и делу Саше Хаџи Танчића објавен је велики број чланака и приказа у српској периодици.

III

САША ХАЦИ ТАНЧИЋ И НЕСТВАРНИ ГРАД -

Саша Хаџи Танчић је аутор који се поиграва поетичким опцијама, тако да жанровска одређења властите прозе премешта из области у област, да би на интеракцијама жанровских канона изградио једну особену поетску игру и довођења у питање прихваћених уметничких и друштвених конвенција.⁷⁴⁴

(...) Саша Хаџи Танчић започиње прву објављену књигу приповедака (Београдска, Просвета 1976), „Јеврем, сав у смрти”, приповетком истог наслова као цела књига. Живота, Јевремов отац – Јеврем је главни лик у овој приповетки – појављује се на граници живота и смрти.

Он је за Јеврема још увек жив, све док се душа сина морена грижом савести, не помири са грубом и порочном душом оца. Око Јеврема су људи, сведоци његовог бола и жалости, која једино доликује сину; ако они не могу да потврде да је Јеврем искрено зажалио за оцем, из Јевремових злослутних снова отац неће моћи да оде на онај свет. Тешко је жалити за покојником, када син помишља да је смрт можда била боље решење. Болестан, нечист и запуштен, неспособан да се брине о себи, Јевремов отац Живота био је мучан за гледање људима крај болесничке постеље у којој је беспомоћан лежао, опогаљен.

(...) Јеврем, ближи мајци, не уме да потисне сазнање да је отац био, истини говорећи, нерподношљива особа. Зато он сања оца, премда отац већ лежи мртав у ковчегу, као да је жив или је сен која не може да се упокоји. У помешаним временским токовима, блиским сновиђењу, на питање мајке шта је сањао, Јеврем не даје ведре одговоре, већ оне који слуте на смрт.

(...) Људи нису идеализовани у Хаџи Танчићевом приповедању, њима је нека врста злобе и морално ниске победе над покојником то што присуствују његовом погребу, уместо он њиховом. Многима је нестварни град Лесковац додијао, тако да се у загробном свету или у очи смрти са отвореном мржњом сећају рођака, пријатеља, познаника, од којих су заувек отишли или се тек спремају да оду од њих у вечност, са олакшањем што се себично надмудривање око земаљских ситница неопозиво завршава. Хаџи Танчић убедљиво мотивише ликове везане за земљу тешом свакодневних обавеза и друштвене нужности, парадирајући апсурд

⁷⁴⁴ Драган Тасић, Саша Хаџи Танчић и нестварни град (*преносимо део обимне Тасићеве анализе Хаџи Танчићевог прозног стваралаштва, више од 60 страна*), Завичајни круг и српске теме, Филекс, Лесковац 2006. Та књига је представљена у лесковачкој Народној библиотеци и о њој је говорио и Данило Коџић. *Напомена*: Видети поглавље о Драгану Тасићу.

људских односа без поштовања чињенице да се радња приповедака одвија у његовом завичајном Лесковцу.

Упркос димензији лирског, приповедач не штеди житеље родног града, што значи да тако схвата и своју критичку улогу у буђењу Лесковчана да се боре за бољу судбину места које ниче као привиђење у равници, под звезданим небом на којем те звезде астролошким распоредом већ исписују пророчанства о судбини насеља пуног пакости и изневерених људских снова. Само нови нараштаји, честитији и бољи, унапредиће Лесковац.

Хаџи Танчић пише о бесмислу људских живота посвећених наопако схваћеном породичном складу, замишљеном са ограниченоћу какву поседује једино немоћни разум. Још једном: Хаџи Танчић не слика грађане Лесковца са самилосном слабошћу да би им опростио недостатке, и широку рекструкцију завичајног кутка на тај начин препушта ауторима другачијег надахнућа, какав је био покојни Раде Јовић, мекшег срца за врлине и мане Лесковчана.

Саша Хаџи Танчић започиње збирку приповедака „*Савришен облик*“ (1984) причом „Догађај с ватром“, којом се завршава књига „Јеврем, сав у смрти“. Аутор који је успевао да пружи уточиште супротстављеним погледима на живот и на то шта је стварност тог живота, у окриљу вишедимензионалног приповедања, поновним укључивањем већ штампане приче у ново дело, истиче намеру да у приповедању буде дотакнуто свето колико профано, да би била пронађена формула која сажима, у тачним сразмерама, чудо и беду живота – сјај историје која избија кроз пукотине њеног мрачног наличја.

Хаџи Танчић је радознао и, ако је претерано рећи да је ведар, онда је зацело духовно жив писац окренут светлости која сија у тами. У „Догађају с ватром“ управа позоришта трага за новим портиром. Кандидате за звање портира очекује проба способности достојна театра; они треба, по налогу испитивача, да се као глумци на позоришној проби, уживе у неку од могућих ситуација – кад насилника треба удаљити са представе или потражити заборављени кишобран можда остао у дворани. Кандидати се збуњују у ситуацијама које ваља уверљиво одглумити и није им јасно зашто на тај начин доказују способност за вршење дужности портира.

(...) Читаоцу Хаџи Танчићевих кратких прича, какве преовлађују и у књизи „*Савришен облик*“, неће промаћи да се он није устезао да пише о маргиналним јунацима, у духу традиције „Божјих људи“ Боре Станковића, чији јунаци су просјаци и бескућници. Хаџи Танчић је окренут опорим странама живота и познаје убиствену баналност. Упркос свему, он из таквих околности истрже сажетом реченицом призоре које обасјава лирска осећаност писца.

Саша Хаџи Танчић сваком новом књигом мења начин приповедања. У књизи „*Силазак у време*“ (1987) аутор не даје својим причама одређења на која смо навикли у ранијим књигама. Он уводи читаоца у низ текстова налик песмама у прози. Њега сада привлачи питање шта је човек сам за

себе, окренут свом унутрашњем бићу, и да ли људи имају неко властито средиште, ван онога што су добили у друштву.

Нема више препознатљивог оквира за жанровску игру фантастичног и реалног – писац не смешта више радњу у завичајни простор. Као да је заборавио ко је и одакле је. Хаџи Танчић се одлучује за рудиментарну радњу, која није створена ни за шта друго него да пружи поуку људима које је писац напустио, да би се склонио ван времена и простора, у циљу да заборави све сувишно. На повратку, силазећи у време, приповедач распознаје само оно што је најопштије и размишља о људима немоћан да их замисли тачније и опипљивије него у апстрактном односу – ја – они, ми – они. Танчић открива редуцирану слику отпора и препуштања, у којој понекад човек намеће вољу множини, а понекад људска заједница намеће усамљенику оквире веровања.

Саша Хаџи Танчић се у књизи „*Ивицом, најлетиши пут*” (1990), враћа моделу прозе из „Јеврема”. У игри конвенцијама поетике, Хаџи Танчић је мењао константе приповедања, тако што је час једна, час друга била доминанта његовог писања у сталној промени. За писца није тајна да нужност живота закива пажњу чак и доброг посматрача на баналности.

(...) Писац се труди да овлада употребом новог језика који пада у зависност од оностраног као претња збиљи. Збиља је поништила своју ваљаност подлежавши коначно апсурду, да би из неког другог света јавила нада или паклено искушење у обраћању читаоцу, сачињеном од неколико језичких могућности у које се сажео сав људски говор. Иако у овој књизи има мало фантастичних прича, стварности буди упитаност над том стварношћу, као једина права реакција публике.

Саша Хаџи Танчић у књизи „*Звездама повезани*” (1990) прступа тумачењу историјских личности, о којима дознајемо из размишљања и казивања ликова три приповетке или тако што сам знаменити човек постане јунак приповедања – као што је случај са царем Константином, у првој приповетки под насловом „Повратак у Наис”. Шта је историјска личност – има ли нечег што је чини другачијом од обичних смртника?

Насловом књиге и прступом историјским величинама, чији живот је испреплетан са животима других смртника, Хаџи Танчић указује на повезаности свих бића, па и оних која се сматрају изабраним. Стварност каква је затечена, пре него што ће је славним делима изменити и утицати на установе да настане нешто ново, део је њиховог наслеђа. Константин не живи у некој сфери изнад времена, и он је део свога доба.

Саша Хаџи Танчић у кратком роману „*Галопирајући војник*” (1991) састављеном од симетрично распоређених поглавља, са две половине у којима се наслови понављају заједно са варијанним основним ситуацијама, износи пред читаоце антиратни протест.

(...) У „Сеобама” Милоша Црњанског читамо без улепшавања о војничком животу Срба у аустријском царству, што се може схватити као евокација бесмисла страдања за туђ рачун али и ратног насиља уопште.

Хаџи Танчић, с друге стране, не смешта радњу кратког романа ни у какво конкретно историјско дешавање, мада се толико догађаја нудило његовом избору. Као у сатири, он се служи једном само могућом стварношћу, на основу које читалац доноси закључке везане за одређена збивања која зна из искуства. У поглављу „Разрешитељ”, отац главног јунака погинуо је зато што су га оклеветала браћа потплаћена од политичких непријатеља, иако су били присталице старог режима, а јунаков отац његов противник.

Хаџи Танчић у роману „Свето место” (1993) даје објашњење историјског опстанка Срба током вековне владавине Турака над њима. Свето место је свако место са којег се човек обраћа Богу и упућује молитву за спас оном ко одлучује о нашим судбинама. Најчешће, такво место је простор цркве. Црква светог Николе у огромном временском распону, пошто је постала џамија кад год би се Турци наљутили, више пута је обнављана и враћана намени хришћанског храма. Писац без ублажавања описује зверства Турака над хришћанима као разлог за оружани отпор и одметање у хајдуке, чега је за све време турске власти било, мада је уверење да се српски народ одржао више зато што је бринуо о свом имену и вери, која је спречила да се историјско памћење изгуби, него зато што је имао велике војничке способности.

%

Хаџи Танчић у књизи кратких прича „Скидање оклопа” (1993) наставља да испитује однос фикције и стварности. Отац, сестра и мајка јављају се у више прича као стални чиниоци према којима се Хаџи Танчићеви ликови – приповедача односе са наклоношћу или одбацујући њихов утицај, као већ сувишан и штетан, након напуштања породичног гнезда.

%

Хаџи Танчић у кратком роману „Црвенило” (1995), можда најуздржанијој и најобјективнијој својој књизи по тону приповедања, излаже појединости успона и пада новинара Стевановића у доба појаве либерализма у Србији, посебно у Нишу, крајем шесдесетих и почетком седамдесетих година прошлог века. Сажета ауторова хроника не одаје никакав став приповедача према ликовима, а поготово не изриче експлицитне оцене њиховог деловања и смисла њихових напора. Стевановић после завршетка студије књижевности у Београду, одлучује да се врати у Ниш. Посао проналази у Нишким новинама, премда зна да се напуштајући престоницу удаљио од књижевног живота великог града, у којем је могао покушати да стекне место за себе и своје потајне књижевне амбиције.

(...) Нагли завршетак кратког романа (или самостално штампане новеле) оставља читаоца запитаног пред Стевановићевом судбином означеном сумњивим нагодбама са срећом и предодређеношћу; да ће јунака савест узнемиравати и убудуће, говори то што је његово основно осећање над минулим збивањима стид, како и пише на самом почетку књиге: „Размишљајући о томе какав је, у ствари, биланс те његове одлуке, шта је

заправо доживео и проживео, осетио је како црвени. Да, после свега што му се догодило, било га је стид; то је било просто срамота.”

%

Књигом „Храм у коферу” (1995) Саша Хаџи Танчић прави сажетак људске судбине трима врстама текстова: прозним цртицама – минијатурама, циклусом лирских песама и кратким причама. Лирика је присутна и у цртицама, блиским песамама у прози, да би се писац потом посветио чисто лирском у песничком циклусу „Лични став”. Особина лирике да у њој претеже субјективност, преноси се и у приповедачке делове књиге. Хаџи Танчић је у овој књизи близак хајдегеровској концепцији да смрт није у видокругу субјекта као неко опште сазнање о смртном исходу појединачних живота, јер човек учи да је смртан управо на примеру других и дознаје да и њега чека исто – смрт, као коначна извесност нарочито његовог живота; смрт се, зато, указује пре свега као суочавање са тим да ће се чињеница постојања преобратити у властито, лично непостојање – смрт предстоји свакој субјективности као њен нестанак, њена смрт. Отуда – лична смрт.

%

Збирком приповедака „Небеска губернија” (1997) Саша Хаџи Танчић за место радње својих проза бира Русију. (...) Небеска губернија, велика руска земља, наставља у интерпретацији Хаџи Танчића да одмерава природну дарвинистичку узрочност са кантовском слободом категоричног императива и дан данас, као што је то некада чинио велики Достојевски у сваком од наслова свог обимног књижевног опуса.

%

У роману „Караван светог Влаха” (2002), аутор, који се у више збирки приповедака исказао као мајстор кратке приче, искуства са овом малом приповедачком формом, уграђује у компоновање обимног романескног дела. Његову поетику, чије начело је применио стварајући овај роман, најсажетије бисмо обележили ако кажемо да је то поетика фрагмента. Способност писца да у прозној цртици – како се некад називала анегдотска прозна минијатура – опише околности и да добро запази карактеристике појединог лика, води Хаџи Танчића, сваком новом композиционом одредницом, која понекад има размере класичног поглавља, а некад је много мања него поглавље, одшкрине врата приповедања, тако да сазнајемо само део онога што би старински приповедачи нашироко исприповедали.

(...) Обрнутом перспективом, приповедач Саха Хаџи Танчић жели да види, не то како Дубровник изгледа из Србије, него како Србија, на путу дубровачких каравана, изгледа из Дубровника.

IV

ДУШАН СТОШИЋ О САШИ ХАЦИ ТАНЧИЋУ

Читао сам Хаџи Танчићеве прве књиге и наслутио да је Бора Станковић добио наследника, а Југ, после толико деценија, право, такорећи великог писца. Читајући његове приповетке то сам већ осетио, али махнуо сам руком. Ма, није могуће!⁷⁴⁵

Наравно, други су писали о новом и оригиналном прозном писцу, међу њима и неки Лесковчани, па и обично шкрти у похвалама Николај Тимченко, књижевни критичар строгог суда и прелепог стила. Ја, дотад, нисам писао. Али, разлог је мало чудан. Притиснут похвалама критике и Андрићевом наградом коју је овај Лесковчанин добио (а са њим и цео Лесковац за вечита времена) код дугог чекања утврдио сам да је познато, признато и награђено прозно дело Саше Хаџи Танчића остало непрочитано. И нисам писао рекавши себи: „Е, ти ћеш сад ту да ми се присиш!” А, све ме нешто копка и ево већ две – три године по новинама и часописима пишем о превиђеним димензијама и квалитетима ове поетске и метафорички интониране прозе. То сам чинио и пред лесковачком читалачком публиком, која га вероватно хвали и слави у страху да им потомство не каже: „Како га благовремено не видесте у правом светлу?”

Да је писац Нечисте крви добио наследника, о томе се, рекао сам већ, говорило и писало, али не пуним устима, него кроз стиснуте зубе. А Саша Хаџи Танчић је близак Бори по мотивима и стилу своје ране прозе, али и по таленту, по златном дару приповедања у садашњој фази. О томе – негде рекох – треба писати књиге. „Е – рече одјек – зар о писцу за живота писати књигу?” Кад сам већ подстакнут, да кажем: „Ја сам стар и не могу да чекам да овај писац умре па тад да пишем књигу”. „А зашто мораш да пишеш ту књигу?”

Можда зато што знам за тешкоће поетизације, то јест стварања новог бића речи из материјала који пружају менталитет Југа, оно универзално његових људи и језик којим се говори околу оног митског бића које зовемо Морава, кад не кажемо Морава. А способност како савладати ове тешкоће наш писац је наследио од родитеља, с таквом способношћу се он родио. Потичући из старих грађанских породица имао је он, вероватно, и дар за стицање материјалног богатства, али се определио за стварање духовног богатства. А шта је чинио да свој дар и однегује показују – не говорим о његовој личној карти – текстови које је као главни и одговорни уредник нишког часописа за књижевност, уметност и културу Градина, као и главни уредник у истоименом издавачком предузећу, за деценију и по прочитао и одабрао. Да кажем и то да је аутор романа „Свето место” и збирке приповедака „Звездама повезани”, „Јеврем, сав у смрти” и

⁷⁴⁵ Душан Стошић, Тражење излаза, Лесковчанин, бр. 6, 1998, стр. 9

„Ивицом, најлепши пут”, један од најобразованијих интелектуалаца на југу Србије што се може утврдити ако се прочитају његови дискурзивни текстови, неки од њих објављени у књизи студија „Паралелни светови”. Да ли сам заборавио да у овом контексту поменем часопис „Освит” и лист „Лесковчанин”, две лепе серије уређивачке делатности. Заборављају то неки други, не ја. Заиста се чудим и дивим Хаџи Танчићевој стваралачкој и радној енергији која се у свему поменутом осмислила.

А шта је – код бољег читања Танчићевих текстова – остало непрочитано? Наравно да се одмах мора рећи оно најбинније: промакла је критици православно-теолошки оријентисана креативна имагинација целокупног дела. То јест, не да је она споља ушла у слике, метафоре и структуре, у ликове, већ да је тако поетизовала језик овог односа према свету, души, Богу, па је објављен нови свет бића и појава, ново јеванђеље на раскрсници модерног и постмодерног доживљаја изгубљености човека. Промакло је критици стварање најразноврснијих светских бића благо замаскираних хронотопским одредбама карактеристичним за два града на југу Србије и сличним одредбама под небом Русије (у најновијој књизи „Небеска губернија”). Критици је промакло присуство посмодерне челусти која прети да заувек прогута могућу хармонију поетских слика и естетско јединство уметничког производа, уметничког бића. Целокупно дело Саше Хаџи Танчића драматизује конфликт апсурда и наде „пута” и „нигдине”, што се најбоље уочава ако се упореде богојажљива приповетка „Црква на четири стране” и приповетка „Храм у коферу”. Чињеница да је име целој збирци дала посмодернистичка прича говори о томе да је неко придодео неки каменчић на терације и пореметио равнотежу о којој је писац енигматичке поетске прозе „Силазак у време” увек водио рачуна. Промакла је критици и двоструко спрегнута метафора о којој ће морати ипак да проговори. Кад неки од јунака пије млеко из оклопа корњаче, а у некој следећој причи корњача постаје нови симбол цркве (све то искључиво у песничкој структури текста, не као ванестетска компонента), онда основ за градњу метафоре зове критику да формира и образложи суд о поетици ове прозе. То ће се, по мом назирању, показати место које заузима Саша Хаџи Танчић у савременој српској књижевности.

Можда је ово што ћу рећи најважније – нико није видео прави смисао кентаур-мотива у „Галопирајућем војнику”. За то је, делимично, крив аутор, јер је херметички стилизованим текстом наметнуо превелик терет читаоцу. Али, зар критика није ту да баш у оваквим случајевима показује пут читаоцу, да му отвара очи да би видео и дубинска значења? Ова по структури најсложенија Хаџи Танчићева књига има необично својство којим он резимира своје поетско-стилистичко умеће, ону компоненту која износи на видело намеру аутора да стваралачки процес подвргне контроли до највеће могуће мере.

За тврдње које исказујем посебан значај има онај поступак којим се хронотоп (рецимо Лесковац и околина) претвара у функционални поетски

свет Хаџи Танчићеве прозе. То, по мом мишљењу, нема неку везу са тзв. стварносном прозом. Има неколико линија поетизације хронотопских одредаба. Ове одредбе се користе као материјал за индивидуализацију ликова, нарочито женских ликова у приповеткама. Те одредбе не ретко играју важну улогу код обликовања колективних портрета и донекле су и додатак да се локалном читаоцу мало угоди. Али, и то је мотивисано у складу са контекстом или – кад је укомпоновано у контекст продужује се у поруку универзалнијег смисла. Најважније хронотопске одредбе јесу у чињеници да се на њих гледа „изнутра” или са „онога света” чиме оне добијају посебну ауру и благи сјај пун очаравајућег тајанства.

Од не малог значаја за ову прозу је поигравање са архитиповима. Архитипови се налазе у дубини структуре и нису видљиви. Оригиналношћу обликовања затире скоро свако сећање на архитипско порекло теме али и ликова. Зато је веома захвално трагање за за архитиповима у основи, мада то – иако има вредност правога открића – може да остави утисак трагања за нечим естремним и ванкњижевним.

Овај делимично поглед на прозу Саше Хаџи Танчића употпуњава плодотворност противречја у равни универзалних исказа који проистичу из поетских контекста. Ова проза осцилира између два стуба: то се види у наслову првог циклуса поетске прозе „Силазак у време”, „Пут – а ми нигде”. Пут Нигдина – две главне линије приповедања Саше Хаџи Танчића, и у том простору тражи се излаз. Симптоматично је да се наш писац изразио тако необично у поменутом наслову циклуса књиге. Обично је наше време одређено, на овај или онај начин, исказом: Ми – а пут нигде”. Још се притом мисли да пута никад више неће бити и не може се рећи да је лако полемисати са оваквим ставом. Али, то је већ филозофија, а пред нама је један поетски свет, контекст који потврђује наведен исказ о Путу Нигдини. А за писца нема веће похвале него када се каже да контекст његовог дела потврђује универзалне исказе у делу, или – што је други израз за исту тврдњу – кад се каже да универзални искази покривају цео контекст.

У Лесковцу, граду за који је наш писац везан дубоким емоцијама и коме се заиста обилно одужује, објављена је само књига песама „Пејзаж с душом”. Ваљда Лесковчани неће дозволити да одабрана дела овог писца објави неко други, у Нишу или Београду. Они који тако мисле имају и моју подршку, јер поетска и метафоричка проза широког одјека не настаје овде свакога дана или године.⁷⁴⁶

---

⁷⁴⁶ *Напомена:* О делу Саше Хаџи Танчића писали су многи познати критичари: академици Миодраг Павловић и Мирослав Панџић, Светлана Велмар Јанковић, Марко Неђић, Чедомир Мирковић, Драшко Речећ, Радивоје Микић, Бојан Јовановић, Николај Тимченко, Милисав Савић и други. (Видети Лексикон писаца лесковачког краја, Лесковац 2003, стр. 134-138).

V

НАЈЛЕПШЕ ПРИЧЕ САШЕ ХАЦИ ТАНЧИЋА - Посао приређивача антологије је, најблаже речено, незахвална делатност. Антологичар се налази у *“тамном вилајету”* из којег шта год да одабере *„кајаће се“*, јер ће се увек наћи неки пажљиви читалац који ће му с правом указати на неминовне пропусте. С тим у вези разумемо Мирољуба Јоковића који је имао тежак задатак да из богатог опуса Саше Хаџи Танчића изнесе на светлост дана ваљан избор најлепших прича.⁷⁴⁷

На основу ранијих промишљања стваралаштва Саше Хаџи Танчића (Књижевни лист, бр. 99, стр. 21), можемо рећи да се у његовом приповедању уочавају четири поетска круга: 1) реалистичне приче; 2) приповетке инспирисане историјским личностима; 3) приче засноване на митологији; и 4) симболистичке кратке приче. Осим реалистичне приче, све три подврсте уочавамо међу 12 прича у овој антологији.

Од десетак збирки прича Хаџи Танчића, једино је *Звездама повезани* („Андрићева награда“ за 1991.г.) комплетно ушла у овај избор. Ове три приповетке из прошлости Ниша и данас после две деценије од објављивања не губе стари сјај, напротив, добијају на значају као *Повратак у Хаис*.

(...) Приповетка о сусрету Стефана Немање и Фридриха Барбаросе израста на традицији магијског реализма 20. века и српских средњовековних хагиографија. На први поглед ове традиције немају додирних тачака, али у овом делу оне постају органска целина.

Епилог приче написан је у духу „плетенија словес“ и исихазма монаха Доментијана, писца *Житија Светом Сави*. Тиме Хаџи Танчић враћа у савремену српску књижевност средњовековну радост умирања, по којој богољубив човек види смрт као сједињење с Богом, а не као ништавило. *Кула од лобања* приповеда о подвигу Стевана Синђелића, али не у стилу класичне историјске приче већ из перспективе свевремености.

Свевременост је код Хаџи Танчића призма кроз коју се преламају прошлост, садашњост и будућност. Наиме, време се доживљава као чисто субјективна категорија, тј. у свести доктора Констатиновића оживљава Стеван Синђелић путем размишљања, снова, визија... У овој причи аутор сврсисходно користи технику тока свести указујући да славни преци у сећању живе вечно.

Приповетке из савременог живота засноване на древним митовима нарочито су биле заступљене у последњој збирци *Лепи гробови*. Од тих прича својим естетским квалитетима се издваја прича *Прастари*, која на примеру фигуре келтске мачке показује како су древне митологије

⁷⁴⁷ У најновијем броју „Књижевног листа“ објављен је приказ Саше З. Станковића, професора књижевности из Власотинца, „Најлепше приче Саше Хаџи Танчића“ (Рашка школа/Танеси, Београд 2012).

присутне у животу свременог човека, а да он тога није ни свестан. *Царичин град* осавременује народно предање о несрећној љубави царева кћери и свињара.

Освајање полазну основу има у предању о жртвовању мајке за изградњу Скадара на Бојани. Скулптура богиње Дијане је тачка ослонца за фабулу приче *Лик за којим трагам као за ликом света*. Као што се да приметити Саша Хаџи Танчић, користи митологије разних народа да би испричао како вредности древних народа увек нађу пут до савременог човека. Дакле, садашњост је само тачка преламања прошлости и будућности.

Симболистичке кратке приче су оно по чему је Саша Хаџи Танчић препознатљив. Не постоји српска антологија кратке приче у којој нећемо наћи овог аутора. И баш овај вид прозе готово да није заступљен у књизи *Најлепше приче Саше Хаџи Танчића*. То је највећа замерка приређивачу антологије Мирољубу Јоковићу, ако занемаримо недостатак библиографије писца. А овакву поетску прозу наћи ћемо у збиркама *Силазак у време*, *Храм у кофери или Кафкин син*. Примера ради, кратке приче *Кртица*, *Звери* и *Палидрвце* су по свим критеријумима антологијске. Најближа овом типу прозе у овој књизи је прича *Дугме*, где се симболика круга испољава у безброј варијаната: дугме, точак, обнављање, срећа, сунце, судбина, живот, духовно прожимање времена...

Иначе, круг је централни појам за разумевање поетике Саше Хаџи Танчића. Ова поетска карактеристика га делимично приближава источњачкој филозофији и феномену реинкарнације. Појаве, личности и вредности непрестано се понављају у времену на исти или сличан начин. У једној од прича аутор каже да је улога уметника да ``кружи супротно од казальке на сату``, тј. служи циркулисању древних вредности за генерације које долазе.

Позната је ствар да су најлепша прозна остварења лирски обојена. Са овим је свакако упознат Саша Хаџи Танчић, па је често његов прозни исказ препун особеног лирског колорита. И када се контемплативно приповедање удружи са лириком, добијамо бисере поетске прозе. Еклектицизам је још једна особеност прозе овог књижевника, који користи најбоље цветове прозне традиције од антике до данас. То нам указује да је богато читалачко, стваралачко и животно искуство преточено у литературу.

Надајмо се да ће Хаџи Танчић још дуго „силазити у време“ и износити на видело нова остварења, на радост упућених читалаца. Антологија је најлепши плод интерактивног односа између читаоца и дела. За Сашу Хаџи Танчића време антологија тек долази.

VI

КАФКИН СИН САШЕ ХАЦИ ТАНЧИЋА - Осврт на нову књигу Саше Хаџи Танчића *Кафкин син* (Рад, Београд, 2008) захтева бар летимичан поглед на раније кратке приче овог аутора.⁷⁴⁸

Приповетке Саше Хаџи Танчића могу се поделити у три подврсте кратких проза. Приче писане у духу стварносне прозе, која је била један од магистралних токова српске књижевности током последње трећине XX века. Код Хаџи Танчића присутне су све битније одлике прозе овог типа: исповедни тон, казивање у првом лицу јунака са друштвене маргине, редуковани описи, реалистичко приказивање (при)градског миљеа... Што се тиче овог поетичког тока, Иван Ивановић и Саша Хаџи Танчић су свакако најозбиљнији аутори не само Лесковца него и југа Србије уопште. Типичан пример овакве прозе је приповетка *Ивицом, најлепши пут*.

Приче из збирке *Звездама повезани* биле би посебна прозна подврста. Аутор полази од значајних историјских личности, те их преко сна повезује са својим савременицима. На тај начин он ствара један безвременни простор, где су прошлост и садашњост само тачке ослонца за чињеницу да је људска судбина непроменљива. Цара Константина, Стефана Немању и Стевана Синђелића не повезује Ниш само као географска одредница, већ тај простор носи са собом живот као вечну борбу са разним завојевачима. Стиче се утисак да време ништа не мења, односно да оно само потврђује чињеницу како на овом простору живети, увек, значи и ратовати. То преплитање мита и историје, фантастике и реалности, гради слику света као код писца магијског реализма. Овде је основна функција фантастике да открије вечне проблеме човекове егзистенције.

Трећу подврсту у приповедном корпусу Саше Хаџи Танчића чине симболистичке приче. Ако се упореде приче из периода стварносне прозе са овим причама, видеће се да је писац прешао дуг пут од конкретног до апстрактног. У њима нема неког одређеног хронотопа, тј. није више ни прошлост ни садашњост југа Србије. Реално и фантастично су једна целина, а граница међу њима је неприметна. Ако је јунак ових прича човек, он је безимен, а и када су јунаци животиње, ове прозне творевине нису басне. Све ове недоречености, или боље речено, намерне недоречености, чине да ове приче жанровски припадају симболистичкој прози. Типични примери овакве прозе су: *Кртица*, *Љубав*, *Савршен облик*, *Освета* и сл. И највећи број кратких прича (како их је сам аутор назвао) из књиге *Кафкин син* припада овој подврсти прозе, ово се пре свега односи на корпус прича под насловом *Корњачина љубавна игра са нужем*. Пошто је и у њима хронотоп крајње апстрахован, нарација лирски обојена, реченице језгровите и описи минималистички - све то указује да уз ове кратке приче може стајати и одредница песме у прози. У српској књижевности жанровски су им најсродније *Плаве легенде* Јована Дучића.

⁷⁴⁸ Саша З. Станковић, Приче из безвремене шуме симбола, Кораци, свеска 11-12, 2009.

(...) У књизи *Кафкин син* има прича које се можда најбоље читају из позиције данашњице. Једна од њих је *Радно место*, која приказује сегмент из савременог градског живота.

(...) *Корњачина љубавна игра са пужем* може бити парадигма модерног односа жене и мушкарца, тј. симболично приказана доминантна улога жене у савременим љубавним везама. Прича *Посао* може се тумачити као потврда за тезу да је дечија вера у Деда Мраза корисна за нормално одрастање деце. Међутим, данас када се у муслиманском делу Босне забрањује Деда Мраз, антиглобалистима ова прича је доказ да се уз помоћ Холивуда деца од малена васпитавају у духу глобализма: *Деда Мраз доносио ми је радосну вест да припадам деци света*. Још доста прича занимљиво је тумачити са позиције садашњости, али некако се издваја прича *Губљење времена*, пре свега, због употребе фантастике за осветљавање апсурдности у животу савременог човека. Наиме, главни јунак је већ пет година сахрањен и стално размишља о губљењу времена. Наравно да је он само метафора за људе који живе у страху од губитка времена, а никад и не помисле да на тај начин губе живот.

(...) Завршни циклус прича окупљен је под насловом *Случај с класиком*. На почетку књиге приказано је детињство, у којем доминира фигура биолошког оца, на крају су приказани духовни учитељи Саше Хаџи Танчића, у чијем центру, као духовни отац аутора, доминира Франц Кафка. Приче су написане на постмодернистички начин, тачније на начин њиховог праоца Борхеса. На основу њих може се закључити чија искуства синтетизује Хаџи Танчић у свом делу. Опште је познато да уметности писања, претходи уметност читања. Право на постмодернистички поглед на књижевност остварио је још Данило Киш (бар што се тиче наше књижевности). То свакако није мана ни ове књиге.

Постоји више разлога зашто збирка носи наслов *Кафкин син*. Неколицина прича блиско је Кафкином доживљају живота. На првом месту је *Истрага*, које као да је Кафкин *Процес* сажет у пар реченица. Код оба писца постоји филозофско предочавање људске егзистенције и откривање фантастичног у свакодневици. Чини се да оба виде живот појединца као сталну несигурност. Човека прати та несигурност због мноштва људских ограничења и не може се ње ослободити, може само тумачити ту шуму симбола, али ни то му није дато коначно да појми. Баш Кафкин цртеж на корицама књиге сугерише ту људску ограниченост. Човаков искорак је тежња да се некуд крене, али он остаје окружен капијом иако је она отворена.⁷⁴⁹

---

⁷⁴⁹ О причама „Кафкин син“ Саше Хаџи Танчића опирно је писао и Дејан Ђорђевић, професор, песник и књижевни критичар (видети поглавље о њему).

ЖЕЉКО ХУБАЧ

И Жељко Хубач рођен је у Тузли, 1967. године, а одрастао у Зеници и Лесковцу. Као инжењер електротехнике и апсолвент београдског Природно-математичког факултета, уписао је Факултет драмских уметности у Београду, где је дипломирао 1996. на одсеку Драматургија.

Његови драмски комади су до сада 33 пута премијерно изведени у професионалним позориштима у Србији (Београд, Нови Сад, Ниш, Лесковац, Шабац, Ужице, Крушевац, Зрењанин, Кикинда, Косовско Митровица и Врање), у Бугарској (Пловдив, Видин и Крџали), Хрватској (Загреб), Босни и Херцеговини (Зеница) и репризирани више од 1000 пута.

Представе рађене по његовим драмама биле су у селекцији 38 домаћих и иностраних позоришних фестивала (Стеријино позорје у Новом Саду, Фестивал „Нова драма“ у Санкт Петербургу – програм младих европских аутора, Фестивал БиХ драме у Зеници, Фестивал луткарских казалишта у Риједи, Дани комедије у Јагодини, ЈоакимФест у Крагујевцу, Фестивал позоришта/казалишта БиХ Брчко, Фестивал професионалних позоришта Војводине, Фестивал професионалних позоришта Србије „Јоаким Вујић“, Међународни позоришни фестивал за дјецу у Котору, Међународни луткарски фестивал "Златна искра" у Крагујевцу, Фестивал позоришта за децу „Позориште звездариште“, Фестивал позоришних представа за децу „Фестић“, Сусрети луткарских позоришта Србије, Фестивал малих форми, Фестивал праизведби, Нушићеви дани и др) и освојиле су више од 40 награда. Представе рађене по његовим адаптацијама такође су учествовале и освајале награде на значајним фестивалима, међу којима су Град-театар Будва, Сплитско лето, Фестивал камерног театра „Ристо Шишков“ у Струмици и Фестивал црногорског театра.

За драмске текстове Жељко Хубач је награђиван 10 пута у земљи и иностранству (Награда за најбољи драмски текст на Фестивалу професионалних позоришта Србије „Јоаким Вујић“ 1994, Награда „Бранислав Нушић“ Удружења драмских писаца Србије 1996. и 1998, Награда за најбољи текст на Фестивалу луткарских позоришта Србије 2002, Награда за најбољи комедиографски текст на Данима комедије 2004, Награда за најбољи савремени драмски текст на Сусретима позоришта/казалишта БиХ 2010 и др.) Добитник је Награде Народног позоришта у Београду за уметнички и радни допринос 2010. године. Дrame су му превођене на енглески, немачки, руски, бугарски и пољски језик.

У издању КИЗ Алтере и Шабачког позоришта објавио је књигу драма "Бизарно" 2012. године. Као драматург је радио у значајним театрима у Србији и региону. Професионално се бави и позоришном режијом. Аутор је већег броја реализованих телевизијских емисија, два играна серијала и једне ТВ драме. Писао је позоришну критику за дневни лист „Данас“. Објављивао је театролошке есеје у домаћим и иностраним часописима. Члан је српских секција ИАТЦ-а (Међународног удружења позоришних критичара и театролога) и ИТИ-а (Међународног театарског института). Дугогодишњи је новинар и колумниста, оснивач је и главни уредник „Позоришних новина“ Члан је НУНС-а. Био је уредник издања Музеја позоришне уметности Србије и позоришног часописа „Театрон“, главни уредник Издавачке делатности Народног позоришта у Београду и драматург Српског народног позоришта у Новом Саду. Тренутно је драматург Народног позоришта у Београду.

Изведени драмски текстови: Ближи небу (игран и као Осамдесетдевета), Ближи ватри, Ближи земљи, Копље (по мотивима романа Доротеј Добрила Ненадића), 'Ајдуци су опет међу нама (игран као Кланац и Било једном на Балкану), Отмица и вазнесење Јулијане К. (игран и као Комшије су криве и као Ратко и Јулијана), Косовска... и драма Бизарно.

Драме за децу: Мала сирена, Лепотица и звер, Царево ново одело у земљи чуда, Чаробна свирала вилењака Милана, Успавана лепотица, Размажени принц (игран као Зачарано краљевство и Принц неваљалац).

Неизведени драмски текстови: Берлински зид, Судија (драматизација истоименог романа Вука Драшковића) и Војвођанска елегича (драматизација романа Ђорђа Балашевића Три послератна друга).⁷⁵⁰

Театролози, драматурзи и позоришни критичари, који прате списатељски рад Жељка Хубача недвосмислени су у тврдњи да се након овог трећег драмског дела „Ближи земљи“ о Хубачу може говорити као о зрелом писцу.

Према Хипократовој теорији четири елемента: небо, ватра, земља и вода су четири квалитета. Аристотел разрађује тезу и каже да приликом поремећаја равнотеже између њих настаје хармонија. Усуд наших простора, дакле простора на којима живимо, је да смо све ближи и ближи хармонији. А то значи да нисмо у хармонији, већ у хаосу. Тај хаос проистиче из менталитета људи и последица је овог поднебља, пре свега. У мојим драмама управо пишем о менталитету, жанровски су то мелодраме, пре свега због тога што нам менталитет носи емотиван набој који нам често дође главе.

Отуда размишљања о тетралогији: небо, ватра, земља, једног лепог дана очекују да напишем и драму о води, односно ближи води. Да не би било претенциозно ово ме је помињање тетралогије навело да кажем да ћу

---

⁷⁵⁰ Подаци преузети са сајта Народног позоришта у Београду. О Хубачу видети опширније Помак, бр. 2, јануар – март 1997, стр. 9.

написати четири драме, али волео бих да једнога дана све четири видим у континуитету извођења из вечери у вече. Прва драма, „Ближи небу” ми је најдража. Писана је 1987. године, одмах стављена на репертоар Народног позоришта у Лесковцу и ево (...) још траје... Од еминентних драмских писаца добио сам веома позитивне оцене о том мом првом драмском делу. Можда је награђена драма наградом „Бранислав Нушић” моје до сада најзрелије дело, али је мени „Ближи небу” ипак најдражи текст.

У драми Ближи земљи бавим се проблематиком за коју још увек нема временске дистанце, али сам успео да направим театарску дистанцу без памфлета. Заправо, у драми су испричане две приче. Прва је везана за 1886. годину, након завршеног српско-бугарског рата. Војни инвалид долази у родни крај и доживљава несрећну љубав. Остао је без руке, храмље на једну ногу и добија надимак Њопа. Друга прича се догодила након сто година, тачније из једног изгубљеног рата 1995. године враћа се болестан војник и доживљава несрећну љубав.

Он је такође инвалид, болује од ЕИДС, болест је зарадио у рату и нема надимак. За стотину година колико раздваја ова два јунака промениле су се само две ствари: природа болести и моралне норме.

(...) Награде ми много значе. Мада ми много значи оно што чујем од драмског писца Синише Ковачевића, сценаристе Гордана Михаића, театролога и позоришног критичара Владимира Стаменковића, драматурга Дубравке Кнежевић, позоришног критичара и селектора Стеријиног позорја у две протекле године Александра Милосављевића. Значајна ми је била свих ових година и морална и стручна подршка Саше Стевановића и сценографа Срђана Цакића, мојих родитеља Вилија и Живке Хубач и, наравно, људи из „Наше речи” и лесковачког Народног позоришта. Зато Лесковац увек може да рачуна на мене.⁷⁵¹

II

БЛИЖИ НЕБУ - Први драмски текст Жељка Хубача бави се материјом која је позната у позоришној и филмској драматургији скоро као поджанр: догађаји и смисао тих догађаја који се одвијају у лудници представљају само део ширег круга представа и филмова који, свако на сопствени начин, третирају проблем микроцелине – света са посебним и специфичним системом вредности...

Имам утисак да се Жељко бавио, кроз овај текст, највише проблемом насиља и препуштености себи у једном таквом свету какав је свет шизофрених људи. Да ли можемо да разумемо насиље и да га рационално објаснимо? Да ли је насиље одсуство разума? Да ли је могуће побећи од насиља, психичког, физичког, моралног, социјалног? И да ли је бег од насиља бег од разума, у ствари? Сасвим је сигурно да је тежина тих питања превелика да може пуном снагом да се навали на нечији први

---

⁷⁵¹ Верица Баторевић-Божовић, Живот пише приче, Лесковац, Удружење писаца, стр. 198. *Напомена:* Разговор са Жељком Хубачем објављен је први пут у *Нашој речи* 14. фебруара 1997. године.

текст и нечију прву режију али то су, без обзира на успех реализације, питања од којег се кренуло. А то су и питања овог човека и овог времена и простора, више него ичег другог. Насиље је на тај начин ушло у свет ових људи и овог простора да је почело, малтене, рационално да се објашњава и правда. Зато је највећи вршитељ насиља у овом тексту једини човек који је ван лудачке собе – болничар Маша. А ако је насиље са обе стране разума, и са ове светле и са оне тамне, куда онда може да се побегне?⁷⁵²

III

ПОСЛЕ ШЕСТ ГОДИНА, Београд, 15. јун 1995. - Мој професор Јован Христић рече једном на предавању, прошле године, да се драма пише тек онда кад се има добар крај. И заиста, 1989. године, имао сам у брду папира „само” један добар крај, једно чудно искуство и жељу да са радног стола склоним уџбеник ЕТФ-а у коме су умне главе писале о ортогоналним полиномима и теорији вероватноће. И убрзо потом настала је прва верзија драме „Ближи небу”.⁷⁵³ Показало се да је то тек почетак.

Пет година овај текст таворио је на оквирном репертоару једног позоришта (Зајечар) и скупљао прашину у многобројним фиокама. Онда сам, негде пред крај зиме 1994. године (вања се тада отапају снег и сличне предрасуде) упознао Давида Путника. Студент, баш као и ја, обојица млади, неискусни и дрчни. Разговарали смо читаво поподне, куцао сам читаву ноћ а све то разумела је већина људи из једног малог и храброг позоришта – лесковачког. Већ у априлу чуо сам глумце како на читајућој проби изговарају речи које сам написао. Са те читајуће пробе сећам се речи Мирјане Љубић. Казала их је Драгану Мићаловићу, пошто су прочитали пету слику: „Мацо (тако сви у позоришту зову Мићаловића) коју љубавну сцену имамо!” То је било довољно да поверујете у једну представу. Тог, 5. маја, пред премијеру, био сам нервозан. Сала је била пуна. Представа је почела и људи су кренули да – реагују! Све што се касније десило представи, од награда преко фестивала и гостовања, ништа је у поређењу са 300 гледалаца који аплаудирају и плачу – управо после те пете слике. Тешко је објаснити тим људима колико дају. Још теже објаснити сарадницима колико среће уносе у једног човека, посебно ако је

---

⁷⁵² Давид Путник, реч редитеља, Ближи небу Жељка Хубача, Народно позориште Лесковац, Лесковац 1994, стр. 61. Премијера представе изведена је 5. маја 1994. године у Народном позоришту у Лесковцу (сезона 49). У афишу за представу биле су кратке белешке и о аутору и редитељу: Жељко Хубач, рођен је 19. јула 1967. године у Тузли. Основну школу и гимназију завршио је у Лесковцу, Вишу електротехничку школу у Београду. Студент је београдског Факултета драмских уметности на смеру драматургија. Аутор је, поред драме Ближи небу, и комедије „Ајдуци су опет међу нама” и драматизације романа Вука Драшковића „Судија”. О редитељу Путнику је записано: Путник је рођен 4. априла 1972. године у Београду. Основну и средњу бродарску школу завршио је у Београду. Студент је београдског Факултета драмских уметности на смеру позоришна режија у класи професора Љубомира Драшкића. Издавач драме Ближи небу било је Народно позориште, директор Драган Радовић, познати лесковчаци песник.

⁷⁵³ Жељко Хубач, После шест година, Освиг, бр. 13/14, 1996, стр. 126-127. *Напомена:* Прилог преносимо у целини.

тај човек тежак за сарадњу, да не кажем досадан. То је, ваљда, једини могући начин да без икакве резерве заволите посао којим се бавите.

Данас, после шест година, текст живи на неколико сцена, кажу ми да ће заживети на још неким. Данас, после шест година, хоћу да га, помоћу већ остарелих достигнућа оне исте електронике која ми је повећала површину чела, наравно на уштрб косе, пренесу у многе домове. Данас, после шест година, ја завршавам своју четврту драму и знам да је „оно” још увек на оквирном репертоару једног позоришта у срцу Тимочке крајине. А дотакну ме те мајске сузе после пете слике. Шта ћете „сваки пут има своју логику”.⁷⁵⁴

IV

БЛИЖИ НЕБУ - Хубачева драма, намерно или захваљујући простоти и експлицитности времена у коме живимо, има врло јасно, реалистичко утемељење. Имена ликова, цигарета, градова и села, свима су нам добро позната. И сама болница није, рекло би се, никаква апстракција – зове се именом и презименом Доња Гопаоница, општина Ниш.

Од самог почетка бива јасно да проблем драме, упркос њеном метафоричном наслову, нису никакве метафизичке апстракције, општа места и параболе о души, смрти, репресији и (не)слободи. Њен проблем носе живи људи, људи од меса и костију, са својим сваковрсним, врло људским, и врло реалним судбинама.

Ти живи људи, опет, као група, представљају својеврстан попречни пресек друштвене структуре – један здравствени радник, један професионални војник, један омладинац и један шибицер.

Питање на које аутор покушава да нађе одговор у својој драми је шта то једног угледног лекара претвара у агресивца, доброћудног учу у алкохоличара, војничину у задушну бабу, припадника генерације на којој свет остаје у психотичара, а професионалног лажова натера да лане истину.⁷⁵⁵

Жена – каже Хубач и не оставља нам ни тренутка за недоумицу. Сваки од његових јунака понаособ, укључујући ту и начелника болнице и техничко особље, није у стању да разреши свој однос са женом. Када, због простора и конструкције приче, аутор не може детаљније да се позабави „историјом болести” појединих јунака, он нам бар оставља натукнице.

Проблем најмлађег „пацијента”, на пример, почиње управо са првим довођењем девојке у кућу, а из тих неколико реплика сина главног јунака, који се јавља само као сновиђење, сасвим се јасно разабире да и он не може да изађе на крај са женом, овог пута мајком.

⁷⁵⁴ На премијери у лесковачком Народном позоришту, 5. маја 1994. године, улоге су подељене овако: Чортаровић – Благоје Ивановић, Драгутин – Драган Димитријевић, Трајче – Драган Мићаловић, Прокић – Предраг Газибара Смиљковић, Бојан – Ђорђе Томић, Авдика – Мирјана Љубић, Маша – Зоран Станишић и Дара – Гордана Петковић.

⁷⁵⁵ Дубравка Кнежевић, All you need is love, Ближи небу, Лесковац 1994, стр. 55-56.

Код млађе генерације је евидентно, а неко склонији психоанализи би вероватно могао да нађе довољно елемената за сигурну дијагнозу, да су сви остали мушки ликови само варијације на тему балканског епидалца.

Хубачеве жене, ипак, иако се све уротило против њих, нису само курве, оштроконце и бабескере. Оне су, пре свега, искушење „моћним” мушкарцима вичних скалпелу, перу, власти, батинама или ваћарењу – свеједно. Зато се и жена главног јунака, не случајно, као и код његовог много старијег и сигурно најславнијег немачког колеге, зове Маргарета.

(...) Речи љубав и волети забрањене су речи мушких „пацијената”, оне су у њиховим главама на крају, овако или онако, трансформишу у поседовати. „Син се чува, татко се поштује, а жена се жени”, мушка је мудрост, коју искрено, управо као изјаву љубави, изговара неухватљиви Цига Трајче. Парадокс је реалности, а квалитет драме да љубав и непатворену емоцију налазимо управо у његовој причи, ту где су односи елементарни, огољени до примитивног.

Оно на шта Хубач не жели да одговори, него испушта свог читаоца и гледаоца у празан простор да се сналази како зна и уме, су последице тог архетипског, у овом случају балканског, неразрешеног мушко-женског односа – насиље, безумље, агресија, суицид, деградација, деструкција, негативна енергија, мрак и хаос, једном речи лудница.

V

БЛИЖИ ВАТРИ - СМРТ У 26 СЛИКА - Радња драме Жељка Хубача одвија се муњевитом брзином. Комплетне судбине осморо људи – драматичне, тешке и страшне, какво је било и само време у којем су морале да буду остварене, протутњаће кроз само двадесет и шест сценских слика, догодиће се на напуних педесет куцаних страница. Од осморо главних актера завесу на крају комада неће дочекати половина. Притом, нико од њих не умире природном смрћу, а ни за преостало четворо неће моћи да се каже да их у животу чека срећа. Као у античкој трагедији, и код Хубача ланац што повезује судбину људи са гресима њихових предака остаје нераскидив. Но, чини се да овог писца тој науци нису подучили Есхил и Софокле. Пре ће бити да је у питању заједничко искуство свих који настанују просторе где се, као и у драми „Ближи ватри”, живот, па и целокупна историја, одвијају уистину суманутом брзином. У том контексту застрашујуће звуче речи старог Сотира: „Цео живот вас животу учим, ама нешто да сам вас научио.” При одређеним брзинама којима се троши живот, преношење искуства нема више никаквог смисла.⁷⁵⁶

Јер, гледано из перспективе реалног времена, радња ове драме се дешава у интервалу између априла 1941. и лета 1945. године. Током те четири ратне, окупаторске године, ситуација коју је од самог почетка, и пре но што смо у драму уведени, било тешко дефинисати, неколико пута ће се

⁷⁵⁶ Александар Милосављевић, Смрт у 26 слика, белешка о драми Ближи ватри, Народно позориште Лесковац, 1995, стр. 45-46.

променити, да би у свакој фази рedefинисана, у основи компликована животна прича сваког лица, постала још сложенија. А Хубачеви јунаци, у својој личној потреби, да буду срећни, да се, по моделу света, којем припадају, у потпуности остваре, само следе унапред зацртане стазе своје судбине. Два јалова брата прижељкују потомство, њихов отац, удовац, се нада унучету, а његова снаха, не сасвим сигурна да ли је погрешила што је, још девојком, једног од браће заменила оним другим, напослетку би да постане мајка, али и да са себе скине тешко бреме сумње да је нероткиња. Специфичност „нашке” приче није у овој почетној ситуацији већ у рату који следи, јер када крене велика војна преко земље Србије све почиње намах да се мења. Како то већ бива, један брат бира комунисте, други четнике. Све што је годинама чучало у људима нагло избија на површину и сви би нешто да изаберу, да се за нешто одреде, да заузму неку страну. Као да није глава у питању. Или као да је она најјефтинији улог. И жена бира. Наравно, погрешно. Уосталом, као и сви остали. Но њен избор, за разлику од оног који чине мушкарци, може уместо смрти да донесе живот. Показаће се, међутим, да је код нас и то привид.

Наиме, на крају, кад Василије унук и Андреј, којима је усуд доделио да не буду синови својих законитих очева, почну међу собом да разговарају о смрти, у тим малишанима који слуте више но што знају, препознаћемо заправо једног другог дечака и једну сличну жудњу за смрћу.

(...) У његовој драми нема монолога. Напротив, овде једну за другом сустижу реплике, јер ће се драматне персоне у комаду, као петлови у арени, међусобно чекати и чаркати речима, да би се на концу кратких реченица, оштрим попут бритве, међусобно искасапили. Осуђени на сурово време, мрачно и опасно као мутан бунар, како ће то рећи један од актера драме, јунаци комада „Ближи ватри” као да немају кад много и друго да говоре. Но, Хубач, између осталог, зна и тајну која произилази из менталитета људи о којима пише. Или је то можда природа свих људи које је живот довео у шкрипац. Када се суоче са истином, када више немају куд и схвате да себе нема смисла више лагати, они почињу да се изражавају као у камену исклесаним, кратким реченицама које погађају директно у циљ.⁷⁵⁷

На крају треба констатовати оно што се, углавном зна: Жељко Хубач је, несумњиво, један од најбољих драмских писаца у Србији...⁷⁵⁸

---

⁷⁵⁷ На премијери у лесковачком Народном позоришту, 16. децембра 1995. године (52. сезона), играли су : Сотир – Благоје Ивановић, Рагомир – Нинослав Милићевић, Василије – Ђорђе Томић, Марија – Маја Јовановић, Ања – Гордана Петковић, Димитрије – Драган Мићаловић. Милијана Маја Михајловић, Унуци – Александар Тодоровић и Милан Китановић. Овај комад, како стоји на почетку драме, Хубач је посветио мајци и оцу Жижичи и Василију. Уредник овог издања био је Драган Радовић, директор Народного позоришта у Лесковцу. Улогом Сотира, Благоје Ивановић је обележио 30 година уметничког рада. О његовом уметничком раду надахнуто су писали Томислав Н. Цветковић, књижевник, дугогодишњи управник Народного позоришта у Лесковцу, Драган Радовић, директор Народного позоришта, Д. Путник, редитељ, Саша Стевановић, композитор и многи други. *Напомена: Видети прилог уз драму Ближи ватри, Народно позориште Лесковац, 1995, стр. 49-50.*

⁷⁵⁸ Хубач је исказао и као веома талентовани песник (видети део књиге о избору најбољих песама).

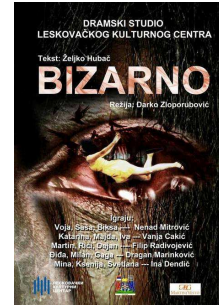
VI

БИЗАРНО - У Народном позоришту у Београду, на Сцени "Раша Плаовић" 12. октобра 2013. премијерно је изведен комад „Бизарно“ Жељка Хубача, у режији Снежане Тришић.

(...) После нешто више од сат и 40 минута надахнуте игре, београдска публика наградила је громогласним аплаузом глумачку екипу у којој су били Игор Ђорђевић (Мартин, Ричи, Дејан), Никола Вујовић (Ђиђа, Саша, Гага), Милош Ђорђевић (Воја, Милан, Бикса), Соња Милојевић (Катарина, Мајда, Светлана) и Сузана Лукић (Мина, Ксенија, Ива).

Овај црнохуморни комад, који има троделну структуру, у оквиру које глумци играју по три лика, је прича о трауматизованом друштву и појединцима који се лече кроз агресију, деструкцију и самодеструкцију.

Кроз три приче које се догађају истовремено једнога дана у неком солитеру из комшилука препознајемо оно што се дешава свакога дана у многим солитерима овога града. Прва прича догађа се на крову, друга у једном од станова вишеспратнице, а трећа у кафићу у сутерену. Кроз испреплитане судбине и бизарне случајности од крова до темеља обесмишљени су животи свих ликова, њихове судбине, али и смрти. Солитер постаје метафора хијерархије и структуре криминализованог и трауматизованог друштва, која до апсурда изоштрава узроке и последице које нас свакодневно доводе до ивице симса. У представи се на бизарно духовит начин преламају језиви злочини, смрт, насиље, убиства и самоубиства, трауме, зависности, сексуално злостављање и експлоатација жена, деструкција и самодеструкција, историјско и географско наслеђе и предодређење, кроз катаклизмично осећање безнађа у свакодневном животу и односима.⁷⁵⁹

⁷⁵⁹ Приказ пренет са званичног сајта Народног позоришта у Београду. *Напомена:* У Лесковачком културном центру априла 2013. промовисана је књигу драма “Бизарно”. Приказан је аудио-визуелни запис из представе Бизарно Зеничког позоришта, а о књизи су говорили Драган Радовић, књижевни критичар, Душан Благојевић, професор књижевности и Цветана Радивојевић, професор, уреднице у ЛКЦ. Делове из књиге читали су Јасна Радивојевић и Иван Јанковић, глумци Народног позоришта Лесковац. „Стално сам у Лесковцу. Постоје многи топоними у мом животу, а они су везани за овај град. Никада нисам заборавио порекло и стално проводим лета уз родбину. Моји први драмски кораци настали су у лесковачкој библиотеци Радоје Домановић, као промоција прве књиге, али и рок наступи које ћу заувек памтити. Свако слово ове књиге дугујем многим добрим Лесковчанима“, испричао је Жељко Хубач, драматург Народног позоришта у Београду. Хубач је подсетио да је пет драма, које се налазе у књизи, писао у различитом временском раздобљу. Путовао сам и дружио се са људима од којих сам много чуо и научно. „Имамо толико младих, талентованих људи који су отишли из нашег града а враћају се да своје културно стваралаштво поделе са нама. Овај програм и започет је како би подсетили на људе који нису заборавили свој град“, рекла је Цветана Радивојевић, уредница у ЛКЦ.

МИША ЦВЕТАНОВИЋ

I

Миша (Драгомира) Цветановића рођен је 1. маја 1947. године у Брестовцу, код Лесковца. Основну школу завршио је у родном месту, средњу у Лесковцу и Вишу педагошку (Група за српски језик и књижевност) у Нишу 1969. године. По завршетку школовања почео је да ради као наставник српског језика у Основној коли „Бранко Радичевић” у Брестовцу школске 1969/70. године. Од јануара 1971. године радио је у Дому културе у Брестовцу као директор ове установе.

(...) Школске 1989/90. враћа се у школу „Бранко Радичевић” у Брестовцу где остаје до 1995. године, када прелази у Основну школу „Јосиф Костић” у Лесковцу.

Миша Цветановић је и оснивач Клуба писаца „Сневања” и покретач и уредник истоименог листа при Дому културе у Брестовцу у периоду од 1970-1973. године. Био је члан Председништва Књижевне омладине Србије (1975-1978) и председник КК Глубочица у Лесковцу у два мандата. Бави се едукацијом младих литерараца. Руководио је литерарном радионицом при Дому културе у Лесковцу (1996-2000) и уређивао литерарни билтен „Стазе маште”. Члан је КК Глубочица од оснивања и Удружења писаца Лесковца.

II

КЊИЖЕВНИ РАД: Књиге поезије: „Врт безумља“ (1971), „Звездани спрудови“ (1981), „Самоуправи ток“ (1982), „Капирање стрица Јермена“ (2003, проза), „Дал су форе метафоре“, (2008, песме за децу) и „Балкан у трајању сања“ (Лесковац 2009, песме). Миша Цветановић написао је више хумористичко-сценских играка који су успешно приказивани. Представљен је у две збирке песама. Заступљен је у зборнику српских песника „Сан камен отварам“ (Краљево 1970), у „Песмопису“ (Лесковац 1975), Антологији песника јужне Србије“ (ТОК, Прокупље 1985), у годишњаку „Глубочица између обала“ (Лесковац 1988, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006. и 2007).⁷⁶⁰

Прозу, поезију и књижевно-теоријске радове Цветановић објављује у многим листовима и часописима, а највише у Нашој речи, Нашем стварању,

⁷⁶⁰ Миша Цветановић, Балкан у трајању сања, ауторско издање, Лесковац 2009. *Напомена:* О Цветановићевом раду објављени су прилози: Наше стварање, јануар/фебруар 1969; Вили Хубач, Врт безумља, Наше стварање 3/4 (1971), Драгољуб Трајковић, Преглед лесковачког књижевног стваралаштва, Лесковац 1973; Помак, бр. 15/16 (2000).

Пиониру, Трибини младих, Лесковачком дневнику, Тимоку (Књажевац), ТОК-у (Прокупље), Књижевним новинама, НИН-у, Војнику, Борби и Студентским новинама (Ниш).⁷⁶¹

III

ЗВЕЗДАНИ СПРУДОВИ - Поезија Мише Цветановића разоткрива свет песника, запажања и осећања о прекупацијама која са њим живе и трају. У једном слоју његове поезије, оном унутрашњем, скривено је трагање, али и разоткривање за које се сазнаје тек тада се поново вратимо читању и дружењу изнова...⁷⁶²

IV

САМУПРАВНИ ТОК - Миша Цветановић је покушао да стихом искаже песничку свакодневицу, налазећи у њој оне вредности о којима треба више и снажније рећи. Изабрао је песму као свој начин казивања. Лирик по сензибилитету, тражио је и у доброј мери налазио те лирске валере. Песме би по свом садржају, по ономе што кажу, требало сврстати у родољубиву лирику, по форми по оним препознатљивим, песничким говорњима, оне су интимистичка лирика.⁷⁶³

V

ВРТ БЕЗУМЉА - Миша Цветановић је млади песник из Брестовца, села недалеко од Лесковца. Огласио се после објављивања песама у часописима и првом збирком песама „*Врт безумља*”. И треба одмах рећи, не чакајући да се импресије сталожу после заклањања последње стране ове књижице стихова да је читање његове поезије угодан сусрет. Миша Цветановић је занимљив по начину казивања тема са села, он тражи неки дубљи смисао у свему, осећајући дамаре земље тражи и њихове изворе.

Песник се не задовољава само тим својим настојањем да свему свакодневном да нове димензије, да открива само његове скривене тајне. Он покушава да новим речима које навиру када се почне са трагањем за новим сазнањима, удахне живот, да оне постану живот сам. И мора се рећи да му то успева. Истина, понекад се оде у другу крајност, да се нова реч испречи да не схватимо шта је песник хтео да каже. Али, за срећу, њих је мало. Потребно је да Цветановић избегава кованице, да бруси своје стихове и остане непосредан и искрен... Прва зборка Мише Цветановића

---

⁷⁶¹ *Напомена:* У Пиониру, бр. 2 (16), мај 1981. годинем, између осталог, пише: Миша Цветановић је рођен у Брестовцу, крај Лесковца. Поезијом се бави још из ученичких дана. Објављивао је у многим листовима и часописима поезију и прозу међу којима су Борба, Тимок, Наше стварање, Трибина младих, Наша реч, Студентске новине, Војник, Младост и др. До сада је објавио заједничку збирку песама Младост Поморавља, 1970. године, у издању Клуба писаца Сневања и Врт безумља, у издању истог клуба 1971. године. У издању Дома ЈНА у Свилајнцу изашла му је збирка песама са Ранком Будимским „Између страже и сна поезије”, 1971. године. Миша Цветановић је оснивач и дугогодишњи председник Клуба писаца „Сневање” у Брестовцу.

⁷⁶² Љуба Стојановић, Звездани спрудови, Лексикон писаца, стр. 141.

⁷⁶³ Вили Хубач, Наша реч, 2. јун 1982.

„Врт безумља” открила је младог и даровитог песника. Док буде своје поетске сокове црпео из земље остаће снажан.⁷⁶⁴

Поезија Мише Цветановића је експеримент једног песничког сазревања. То је покушај да се још једном открије унутрашњи свет човековог живљења... Као песник свог поднебља појавио се изражајним поетским пулсирањем још као студент књижевности.⁷⁶⁵

VI

КАПИРАЊЕ СТРИЦА ЈЕРМАНА - Прозно стваралаштво – приче, објављиване у листовима и часописима, обједињене у књизи „Капирање стрица Јермана” нуде свакодневну тематику и личност у њиховим судбинама, завичајног поднебља.⁷⁶⁶

Збирка кратких прича Мише Цветановића, знаног песника и прозног ствараоца лесковачког краја је, у ствари, само делимичан одабир можда и најбољег што је у овој књижевној форми створио. Зато је и природно што су овде и оне приче које су не тако давно освајале значајна признања на општејугословенским анонимним конкурсима, али и друга такође врло успела приповедачка дела. Цветановић, који свим својим бићем осећа живот и људе око себе, природно, у причама понајвише говорио о јужносрбијанском поднебљу, свом родном Брестовцу, завичају... Зато и не чуди што је тако успешно властиту стварност преточио у сочне ликове и приче. Истина, која је у њему и око њега, остаје као истински облесак живота, али и монографија завичаја...

Изражајност прозе Мише Цветановића често је права лирика. Аутор је открио лепоту боја и арому као покретача људске мисли. Зато су и драмски сукоби у сфери емоционалног. Треба рећи да је писац готово увек на позицијама реализма, што и није мана, већ може бити предност, која је у служби главног тока радње... Језгровитост у изразу, мелодичност, динамичност, семантичка јасноћа, јасна језичка конструкција, поетичан и сликовит стил – све појединачно и у исти мах – само су неке од вредности Цветковићеве прозе... Изражајност прозе Мише Цветановића често је пука лирика. Аутор је открио лепоту боја и арому мириса као покретача људске мисли. Зато су и драмски сукоби у сфери емоционалног. И само због тога – дакле без даље дубље анализе – могло би се казати да је реч о аутору језгровитог говора и јасних порука, али и о писцу који је одавно доказао високу стваралачку обдареност што су ове приче само потврдиле.⁷⁶⁷

⁷⁶⁴ Вили Хубач, Наша реч, 1971.

⁷⁶⁵ Трајко Цветковић, Лексикон писца лесковачког краја, КК Глубочица, Лесковац 2003, стр. 141.

⁷⁶⁶ Станко Ђорђевић/ Данило Коцић, рецензија, Капирање стрица Јермана, Глубочица/ Лесковачки дневник, Лесковац 2004.

⁷⁶⁷ С. Ђорђевић, Д. Коцић, извод из рецензије, Капирање стрица Јермана, КК Глубочица, 2003.

VII

БАЛКАН У ТРАЈАЊУ САЊА – Ова идејна, мисаона и тематска поезија, по мојој оцени, са мотивом „*Моје српском народу*“, емотивним и изражајним стиховима оплемењује мишљење о Србима и представља лирско-аутентичан израз и изазов за боље схватање наше прошлости.⁷⁶⁸

*Карпат, праотац наш,
поклони се над хумком оца – рабу,
удахну ваздух и месечину
на крену ка новом будућем гробу.*

(Балкан у трајању сања)

Трагалачким искушењима Миша Цветановић дозвољава машти да гради, сагради историјске личности. Додуше, у мисаоној димензији, само је Карпат симболичан праотац нације. Пред рељефом тројице националних влeикана: Карпата, Саве и Лазара, сазнајемо како је текла стална трка кроз живот и историју, каква су била упадања у лавиринте са различитим загонеткама времена. То је поетско виђење које продубљује националну свест и одсликава изразите домороце, везане за судбину српског народа. Карпат је оригиналан лик, који проналази светлост на пространима ове данашње домовине Срба. То није „*обрачун*“ тројице са ожиљцима трагова табаним да се „*доврше жељени снови*“. У њима је стоицизам да се „*досања Баклан цео*“.

Миша Цветановић, као писац, уводи у књижевност митско и реално визионарском причом с једном намером да „*до хтења у будућност увиру*“. Сугестивним темама: долазак на Балкан, стварање живитних услова за опстанак, просвећивање, сазревање националне свести и борба са нестрпљивим непријатељем – мотивише родољубље.

Сва три циклуса: Карпат досања Балкан, Загонетку Савину тумачимо, Балкан у трајању сања, имају родољубиву енергију, осећања која јачају жељу за трајањем живота и поштовање сени оних који су нестали у трагици невремена. Ова родољубива поезија има радости и туге, и бола и среће! Трагика и лепота су у јединству. Креативан лирски језик препун је емоција. Стих је слободан.

---

⁷⁶⁸ Станко Ђорђевић, рецензија; Миша Цветановић, Балкан у трајању сања, ауторско издање, Лесковац 2009. *Напомена*: За литерарно стваралаштво награђиван је на многим сусретима и књижевним конкурсима. Најзначајнија признања и похвале: трећа награда за причу „Шињел једног ратника“ (конкурс ВПШ, Ниш 1967), друга награда за песму „На трагу“ (Студентске новине, Ниш 1967) и трећа награда за причу „Капирање стрица Јермана“ (Наша реч, Лесковац 1984)

КОСТАДИН ЦВЕТКОВИЋ

I

Костадин Цветковић рођен је 8. априла 1939. године у Лесковцу. Цветковић је провео детињство у Лесковцу и околини. Школовао се у Лесковцу, Власотинцу и Нишу. Након завршетка школовања, готово цео радни век провео је у архитектонско-грађевинском бироу као пројектант. Дечју поезију базира на искрености и једноставности, својственој деци, са уметнутим речима локалитета Лесковца. Издао је збирку песама „Сјај звезда“.⁷⁶⁹

Аутор је и збирке „Нераскидиве везе“ у издању Књижевног клуба „Глубочица“ из Лесковца, коју је започео песмот „Зашто киша пада“:

*Каже мени Влада,
Киша у град пада
Да цвеће полије
И прашину смије.*

*Киша пољу треба,
Зато пада с неба
Земљу да надоји
И стоку напоји.*

*Када кише има
Мило је баи свима,
Биће доста хране,
Можда и банане.*

II

НЕРАСКИДИВЕ ВЕЗЕ – Уколико је писац Костадин Цветковић омеђио свој „резерват“, стваралачки простор, можемо сасвим сигурно рећи да су у њему и девојчице и дечаци, и баке и деке, и маме и тате, шарено цвеће и све оно што их окружује.⁷⁷⁰

Његова поезија, свих 37 песама са загонеткама, егзистира на аутентичном искуству са сигурном поетском основом. Све почива на доживљеном, на појавама које јесу за најмлађе читаоце знатичељне и

⁷⁶⁹ Биљана Цветковић, Белешка о писци, Костадин Цветковић, *Нераскидиве везе*, Књижевни клуб Глубочица, Лесковац 2000.

⁷⁷⁰ Станко Ђорђевић, професор, рецензија (комплетно пренета), Костадин Цветковић, *Нераскидиве везе*, КК Глубочица, Лесковац 2000, стр. 57-58.

пожељне. У његовим песмама нема тајни. То су, заиста, нераскидиве везе писца и девојчица и дечака, писца и природних појава, писца и онога што за децу може бити од интереса. Писац Костадин успешно „претвара“ виђено и жељено у појаве, догађаје, дијалоге. Поетска визија носи идентификовани лирски свет. Он је увек на оним просторима којима и сам припада. Волети, желети, хтети, причати – то је оно што је у њему. С правом и поставља као основу свих ткива дечије доживљаје.

Ове песме јесу песме о љубави, срећи, лепоти једног детињства. Било је сувишно да их класификујемо или као емотивно-рефлексивне или као чисто дечје песме, песме о деци. Писац налази неискоришћене просторе и дозвољава да сама песма све каже. То је право осећање за лирске песме за децу. Речи које носи са собом и које су у њему поодавно сведоче да могу бити и у дечјем срцу. Ако бисмо тражили било који узор, а он га за сада нема, можемо констатовати да се само по вокацији приближава Змају.

Кад говори о комарцу, истиче његову крволочност. Он описује комарца. Дете дознаје његово понашање, његове намере и његова дела, за нас то су недела. Дао је уметнички портрет комарца (песма „Комарац“):

„Од људи се доста пазим
Убод дајем и одлазим“

Многе песме могу успешно да се користе у настави. Песма „Нераскидиве везе“ говори о родбинским односима, о генеологији једне фамилије. Такве песме су и „Словарица“, „Загонетке“, „Зашто киша пада“, „Змај“, „Небеска кола“ и друге.

Језик одговара јунацима ових песама. Друга збирка песама доказује да је поетско грађено на сигурним основама лирског израза. Поезија Костадина Цветковића јесте још једна бразда у развоју дечије књижевности. Садржина ових лирских песама износи пред децом, пред родитељима, пред васпитачима оно што је у деци о деци, и знано и незнано.⁷⁷¹

Љубав према деци јест простор аутора из којег избијају све жеље, чежње и све мале тајне. Писац увек пита: *Волите ли децу?* Његове лирске емоције недвосмислено говоре колико их он воли. Инспирација и надахнуће су радости деце и ту нема никаквих тајни. Он се повезује са најмлађима, путује са њима, разговара са њима. Тако јасно уочава хармонију дечјих осећања и снагом свог талента отвара те нежне вртове и мирисе дечијих душа и дозвољава и читаоцима да удишу ту лепоту. Језик је свеж и са овог поднебља. Слободан стил у већем случају дозвољава му и песничку слободу. Име писца се стално стиче. Писац Костадин Цветковић овом збирком дечјих песама приближује се том великом звању.⁷⁷²

⁷⁷¹ Бранка Ђорђевић, професор, рецензија, Нераскидиве везе, стр. 59.

⁷⁷² *Напомена:* На почетку књиге песник Цветковић се обраћа деци: Драга децо, обраћам се Вама молбом да љубав и поштовање узвратите љубављу и поштовањем.

МИЛОРАД ЦВЕТКОВИЋ

I

Милорад Цветковић је рођен 1951. године у Лесковцу. Новинарством се професионално бави од 1977. године. Прозу и поезију објављивао у крушевачкој „Победи“, лесковачкој „Нашој речи“, часописима „Књижевна реч“, „Освит“ и „Наше стварање“. Заступљен је у антологији социјалне лирике (др Тоде Чолака) а 1987. године објавио је збирку песама „Радничко срце“. Књига кратких прича Милорада Цветковића „Чоколадни зец“, у издању „Народне књиге“ из Београда, објављена је 2002. године. Живи у Лесковцу, пише и често одлази на реку.⁷⁷³

На првом конкурс у „Свитаку“ лесковачке Издавачке куће „Филекс“ за роман „Варљиво плаво“ освојио је 2005. године прву награду.

II

ВАРЉИВО ПЛАВО - Наслов овог романа, да будем искрен, асоцирао ме је на „Византијско плаво“ Милорада Павића јер се у неким елементима Цветковићевог писања осећа та Павићева поетика. Ја сам, да признам, аутора замишљао као неког старијег Београђанина, врло образованог, и на крају ми није било да писац романа „Варљиво плаво“ живи и ради у Лесковцу. Рекао сам – ево право „београдског“ романа, мистичног и тајанственог, јер у њему има и неке крими приче. Да, за мене је било потпуно изненађење када сам сазнао ко је аутор, али то је један добар знак да ваљана литература не успева више само у Београду!⁷⁷⁴

Овај роман, донекле, у једном свом слоју има помало и неке везе са оним што нам се догађало последњих година и раније, али чини ми се да то није у њему доминантно – овде је пресудна људска прича о судбини, страдању, о љубави и преживљавању... У роману је реч и о будућности као неизвесности која прати главног јунака и остале ликове. А шта је то

⁷⁷³ Милорада Цветковића Варљиво плаво, Филекс, Лесковац, 2005. године.

⁷⁷⁴ На крају романа Варљиво плаво дат је садржај у седам поглавља. 1) Професор Цветан постаје писац. Браца је умро у Питсбургу. Једино је Адам умео да свира „Изгубљено јагње“. Ништа без Исидоре. Заносна Ј.Ј.; 2) Трзање. Чудна падина по имену Кукавиште. Оловно зрно несносно струже у левој потколеници. „Кајне и хабе“; 3) Вишња, бубица моја. Кафана „Балкански котлет“. Жута ружа и коленице са реном. Мајка Сенка са душом светице; 4) Тумарање. Соба са бројем 311. Цигарета за Далиборку. Хладна вода у Кнез Даниловој. На билборду нема њеног смеха; 5) Сусрет на салашу. Лепа Руженка са младежом у облику срца. Вуковар, једна драма. Сликар Јан је створио чудо; 6) Ваздух је нов. Савке је рекао све. Бледо-плави дани истине теку, исто као река. Време необичних суочавања; 7) Бог Панон и бачки колач са јабукама. Над књигом кров, као над кућом. Призори из престонице. Ветар јесенац и риђокоса бубица;

варљиво у роману „Варљиво плаво” Милорада Цветковића, да ли нам се варљиво пише, и како нам се пише, најбоље је објаснио и описао аутор. Ја нисам пророк, ја сам, пре свега писац.⁷⁷⁵

III

СЕНТИМЕНТАЛНИ РОМАН - Почети од самог почетка, а завршити са самим крајем, није лако ни за Милорада Цветковића, писца сентименталног романа Варљиво плаво. Писац настоји да нас уведе у причу низом доследних поступака, како би се уједно склопили различити кругови више живота и судбина, који су повезани ћудљивом вољом случаја или, како писац верује, више сила.

(...) Сентиментални роман Варљиво плаво пружа слику судбинских понора пред којима застају јунаци да би се у последњи час пренули пред њима и избегли да се стропоштају у њих. Милорад Цветковић се овим романом придружује ауторима из Лесковца попут Станка Миљковића и Љубише Динчића, који пребиру по мотивима српског савременог живота, да би написали нешто што се често коси са законима вероватноће, али је у сагласности са жељама смртника који добро знају да у животу понекад има чудноватих заплета који доносе срећан крај после више година пропадања и несрећа. Радња Цветковићевог романа смештена је у Београд, највећи српски град, са његовим блоковима и солитерима или старим зградама начетих фасада, које Цветковић описује са сетом, пун сећања на неке минуле године.

(...) Роман Милорада Цветковића није ништа прекретничко ни епохално, али је пријатан и обојен једном богатом сентименталношћу, готово романтичном.⁷⁷⁶

IV

ПРАВИ БЕОГРАДСКИ РОМАН - Они који се први пут сусретну са овом књигом, и притом не знају ништа о аутору, помислиће да се ради о једном типичном градском роману и то вероватно насталом у нашој престоници, или чак негде северније. Па још ако неког наслов овог романа асоцира на наслов романа Милорада Павића „Византијско плаво” – дилеме више неће бити. „Ово је прави београдски роман” – помислиће неко. Изненађење ће бити тим веће ако се сазна да је аутор овог романа Милорад Цветковић рођен, да живи и ради у Лесковцу, те да је роман настао овде, на југу што би се најмање очекивало за дело тако звучног наслова. А Милорад Цветковић дели живот својих суграђана у Лесковцу. Поред новинарског заната, свој таленат преточио је и у писану реч.⁷⁷⁷

⁷⁷⁵ Милисав Савић, рецензент романа Варљиво плаво, председник комисије која је ово дело прогласила најбољим на анонимном првом књижевном конкурс Лесковачког Филекса 2005. године.

⁷⁷⁶ Д. Тасић, Чудна транскрипција, Завичајни круг и српске теме, 27-28. стр.

⁷⁷⁷ Марија Стојановић, Прави београдски роман (Милорад Цветковић, Варљиво плаво, Филекс, Лесковац 2005, Помак, бр .33. јануар – март 2006, стр. 22.

(...) Роман Варљиво плаво је људска прича о судбини и страдању, о љубави и исконској борби за преживљавање, а све то обавијено делом будућности као неизвесности која прати све јунаке у роману. Пратећи судбину главних ликова може се још једном потврдити оно што је свима знано и старо колико сам човек – да је искуство варљиво, а срећа променљива. Живот Цветана Црномарковића, танушног господина средњег раста, мало погрбљеног, кљунастог носа, са бршљаном косе на темену, једна је од судбина усамљеника у великом граду. Дани су му испуњени откривањем суштинске ствари о човеку и свету, слушању заборављених шансона и читању дела великана светске књижевности. Његовој усамљености доприносило је и сећање на вољену жену (од које је сада остала само плава хаљина са дубоким деколтеом) и старијег брата Вукашина – Црњу. Имао је Цветан и два добра пријатеља – Брацу, машинског инжењера, који је недавно умро у Питсбургу, у Америци, и Адема, трубача, друга из војничких дана. Нераздвојни део његовог живота била је Исидора, жена са волшебном моћи да развесели потиштеног и охрабри посрнулог и са којим је уживао у испијању чаја и грицкању бисквита, а што га је чинило ситим и сигурним у себе. И остао би његов живот незапажен да игра судбине није хтела да једнога дана нађе пред вратима позив да напише роман на основу приче са касете. Тиме би испунио свој давнашњи сан о писању романа, а истовремено би и се осветлио тежак живот и судбину човека са магнетофонске траке. Тај непознати човек наденуће му ново име – Црноцвет. Тако ће се у средишту романа наћи још једна несрећна људска судбина човека званог Румени, који се враћа из Немачке у жељи да пронађе вољену жену, другове из школе – Савицу, Страхину, Цуцу и коначно, после много година лутања и бежања, пронађе и оствари себе као човека, оца и сина.

(...) А његов роман остаће као још један доказ да је човек, од настанка до нестанка, саздан од сећања и успомена, од сличности и различитости, потискивања и ослобађања, незаборавних покретних слика, мириса и варљивих боја...

V

РАДНИЧКО СРЦЕ – Песник мора веровати да ће својом поезијом нешто променити у свету, оновременом, у животу који и сам троши. Отуда, чини ми се, и Цветковић узима писаћу машину и храбро прави песме које су сасвим од грубог, свакодневног битисања радничког, сасвим од наизглед бизарних чињеница саткане. Има много путева и странпутица којима се може лутати, трагајући за лепотом: лепота се неће стићи, јер лепоте нема, постоји само жудња и напор да се она досегне. Цветковић је изабрао опасан пут: он именом и презименом прозива учеснике ове авантуре, чинећи им

част да буду главни јунаци његове поезије. Има ту сатиричног набоја, има опорог подсмеха, има дирљиве искрености, па назад и неке почетничке неспретности у формулисању тематске грађе. Песма мора имати чвршћу драматургију, поготово ова врста песама, мора поседовати чврстину да би јој се веровало. Цветковић често, понесен темом, заборавља на то, предаје се новокомпонованом усхићењу, не тражећи од себе превише, не захтевајући ни од евентуалног будућег читаоца премного знања и напора да се проникне у оно „што је песник хтео да каже“.⁷⁷⁸

Ево примера из песме „Радничко срце“:

*Одмори мало радничко срце
Многе смо норме ударнички тукли
Одмори мало прејако срце
Много смо радили, много смо вукли.*

*Одмори мало поштено срце
Многе смо зоре сачекали плаве
Одмори мало уморно срце
Много нам тога прешло преко главе.*

*Ал неће срце, не слуша приче
Навикло јадно у грудима да бије
Ал неће срце, неће ни да чује
Никада досад застало није.*

*А кад једном престане да љуља
Кад спадне књига на задње слово
Престаће груди радничке да жуља
Тад нема трампе – старо за ново.*

Није тешко говорити о овом рукопису: језик је разумљив, готово коловизијални, риме су лаке, често исувише лаке, па се чини одлетеће из песме, ритам је променљив од песме до песме, ненаметљив, препознатљив. Тематски, песник се ограничио плавим радничким блузама, дакле нема неке раскошне лепезе емоција. Можда се у радничким душама могло наћи више горива, које би ову позију винило у неке васионске висине. Пошто песник остаје веран својој шалозбиљној игри, не усуђујем се да постављам пред његову поезију неке високе естетске циљеве и захтеве. Ово су песме које ће се читати и уз осмех коментарисати. Ако стигну до неке сцене позоришне, глумци ће их лако учити, и лако говорити публици, преносити песничку поруку директно, без сувишне артифицијелности. Има у њима живота, готово новинарски пренетог у текст, што можемо назвати основном одликом ове поезије.⁷⁷⁹

⁷⁷⁸ Љубивоје Ршумовић, Над рукописом песама Милорада Цветковића, Радничко срце, ауторско издање, Лесковац 1987, стр. 3-4.

⁷⁷⁹ Љубивоје Ршумовић, Радничко срце, стр. 4. *Напомена*: Збирка је штампана у 2.500 примерака.

МИОДРАГ ЦВЕТКОВИЋ

I

Миодраг Цветковић рођен је у Лесковцу, магистар Економских наука. Поред писања поезије, бави се и превођењем руске модерне поезије. Објављивао је поезију и преводе руских песника у часописима. Објавио збирку песама *Залудне справе*.⁷⁸⁰

II

ЗАЛУДНЕ СПРАВЕ – Огласивши се првим стиховима још пре двадесетак година, Миодраг Цветковић је нетом нестао са јавне песничке сцене. Али, како данас видимо, не и из своје песничке радионице или *пећине*, како би то наш песник могао да каже (као у песми Моја драга: *Понео сам/ са собом/ једну од пећина,/у коју се понекад повлачим*). Али у овој његовој *пећини* за разлику од других, како песник каже, *престаје сећање*, у овој *пећини-песничкој радионици* којом није овладао заборав света и живота већ су се у њој све време будила многа сећања – сећања су се, напротив, будила, сећања пролазног и вечитог трена, сећања од искони и из будућности, сећања ванвремена. Јер *она је постојала и пре мене*, каже песник. *Она – то би могла бити драга, можда сенка или јава; могуће све или ништа*, али понајпре и понајвише – *песма*, свеприсутна и невидљива.⁷⁸¹

Пробуђена сећања су, тако испунила књигу која је из *пећине* изашла на светло дана, књигу необичног наслова – *Залудне справе*.

У дослуху са себи блиским песницима, а које ће, попут Миљковића и његових *Седам мртвих песника*, опевати у своме циклусу *Пет песника*, а то су Лаза Костић, Владислав Петковић Дис, Милош Црњански, Стеван Раичковић и Бранко Миљковић – Миодраг Цветковић ће певати о рођењу, пролазности и променама света и вечном трену обнављања живота (*грумен жара нову ватру ствара...*), о завичају и лутању, о коренима и изласку у свет, мирној луци и даљинама; о губљењу и тражењу себе (*Ветрима разнесен, тек назирем себе*) и повратку себи (*Са песмом зацељен...*); о богатству и стварности сна и празнини и привиду стварности; о страху и нади; о трошном пртљагу свакодневног живљења и непролазној чежњи душе, о сусретима из личне и породичне историје (драга, син), митологије (Орфеј – Еуридика) и историје света (Исус – Пилат), о песми као предмету песме, о њеној неисцрпној тајни – тајни њеног рођења, њеног знања, значења и лепоте.

⁷⁸⁰ Миодраг Цветковић, *Залудне справе*, Чигоја Београд 2013.

⁷⁸¹ Димитрије Тасић, *Залуднице Миодрага Цветковића*, рецензија, *Залудне справе*, Чигоја Београд 2013, стр. 69.

Необичан, како рекосмо, наслов књиге – *Залудне справе*, позајмљен од наслова једног циклус књиге, односно једне песме, необичан је и по свом споју нечег одвећ стварног, конкуретног, опипљивога, опредмећеног (*справе*) и апстрактног (*залудно*), а такав спој (стварног и апстрактног) песнички је изазован, не мање и ризичан, али му се због његове моћи откривања новог, незнанога, неизрецивога, песници радо приклањају, а због његове необичности и заводљивости обилато је рабљен и од песника почетника (*комад наде, ивица сна...*). Међутим, неизвесна је то игра и само прави песници могу да уђу у њу, и да се у њој не заплету.

Наш песник ће, међутим, успети да „оправда“ свој наслов (који, иначе, крије кључ песме, циклуса, књиге), и то вишеструко, па и на парадоксалан, можда једино могући начин: песник пева о тајни живота и песме, али не без свести да је истина тајне у тајни, у њеној неизрецивости, напротив, те да *о ономе о чему се не може говорити, треба ћутати* (Витгенштајн), јер речи (те песникове *једине справе*) су *трошле и ломне* (Матић) и зато немоћне да кажу *тајну, битно, све* живота и песме, дакле – *залудне су*.

(...) Али Цветковићев наслов *Залудне справе* наводи нас не само на песницима преболан проблем певања него и на трагичну помисао или осећање о самом животу: једнако као и речи, (*песничке справе*) – трошна је и ломна је и наша кућа живота (*животне справе*) (*живим у храму чији се зидови руше*, каже песник у песми *Залудне справе*); и разлози нашег бивства у свету утрошени су (*Не да ми невидљива рана/ да усправим кичму душе*), а сва наша настојања, са свим *справама* које имамо (рука, длан, срце...) да одбранимо своје бивство, разлоге постојања, жеље, снове (*кичма душе*) узалудни су...

*Затечен усред јаве,
шта с руком, срцем, дланом?
И где да склоним чело главе
пред новим мраком, новим даном*

*Држећи залудне спрве,
одолевам ли претњи?*

(...) Цела једна Цветковићева песма из циклуса *Моја драга* има само један стих: *Ко ме смо све невидљиви?* Са том *невидљивом струном од самог звука* правио је наш песник и од свега невидљивога лепе песничке слике, акварелски прозрачне, треперење од речи.

Ако је она значајна стена са отиском песниковог лика под лесковачким поднебљем, онда је лесковчаки песнички круг постао богатији за једно вредно песничко име.⁷⁸²

---

⁷⁸² Димитрије Тасић, *Залуднице Миодрага Цветковића*, рецензија, Чигоја Београд 2013, стр. 73.

ТОМИСЛАВ Н. ЦВЕТКОВИЋ

I

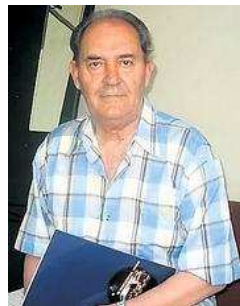
Томислав Н. Цветковић је рођен 18. јула 1933. године у Горњем Синковцу, селу надомак Лесковца. Основну школу је похађао у Турековцу, гимназију у Лесковцу, Филозофски факултет завршио у Скопљу, Високу школу друштвено политичких наука у Београду.

Објавио је пет књига поезије: „Отимања”, Наша реч, Лесковац, 1968, „Веку ветру”, Стражилово, Нови Сад, 1974, „Хисарски одзиви”, Слово љубве, Београд, 1979, „Земно бреме”, Градина, Ниш, 1984, „Увир”, Књижевна заједница Нови Сад, 1991. године.

Цветковић је објавио две збирке прича: „Пукотине”, Запис, УКС, Београд, 1979, „Фотографија изнад кревета”, Просвета, Београд, 1996. године; „Лесковац – црвени град”, романсирану монографију (у коауторство), Народни музеј, Лесковац, 1989. године, добитник награде „Драгојло Дудић” Републичког одбора СУБНОР-а.

Аутор је историјске драме „Војвода Никола Скобаљић”, која је доживела три издања: у Лесковцу (Народно позориште, 1972) у Београду (Издавачко предузеће Рад, 1994. и Завод за уџбенике и наставна средства, 2000. године). За драмски текст „Алигатори” – отужна комедија, добио је 1991. године награду „Исак Самоковлија”, Међународна заједница за културу Пљевља. Аутор је прве послератне драматизације култног романа „Нечиста крв” Борисава Станковића (Југословенска агенција, 1968) и нове верзије „Доживљаја Николетине Бурсаћа” Бранка Ћопића, 1971, која је извођена на сценама позоришта Лесковца, Приштине, Битоља, Скопља (Театар народности – на турском језику). Објавио је две поеме: „Бакља комуне букти”, 1979. и „Од преслице до посветнице”, 1984. Аутор је низа сценарија за ТВ Београд и радио (Београд, Лесковац): „Староградски бисери”, „У спомен Жака Конфина”, „Кад засвира златна труба” и др. „Нечиста крв” је три пута емитована преко Радио Београда, као и „Војвода Никола Скобаљић”, премијера и две репризе, а емитована је и преко Радио Лесковца и Радио 016, Лесковац.

Објављивао је на македонском, бугарском, италијанском и француском језику. Добитник је Октобарске награде и Медаље града Лесковца, Златне значке културе и Вукове награда Културно-просветне заједнице Србије. Амерички биографски институт (Северна Каролина) доделио му је престижну награду „Човек године 1997” и уврстио га је у енциклопедију „Миленијум славних”. Цветковић је члан Удружења књижевника Србије, Удружења драмских уметника Србије и Удружења новинара Србије.

Затупљен је у лексиконима: „Југословенски савременици – ко је ко у Југославији”, Хронометар, Београд, 1970, стр. 155, „Југословенски књижевни лексикон” (друго допуњени издање), Матица српска, Нови Сад, 1984, стр. 107, „Ко је ко – писци из Југославије”, Ошишани јеж, Београд, 1994, „Библиографски лексикон – 4700 личности – ко је ко у Србији”, Библиофон, Београд, 1996, стр. 76.⁷⁸³

II

СКИЦА ЗА ЈЕДАН ПОРТРЕТ - Природно је што се на крају века праве биланси достигнућа у разним сферама друштвеног живота. Оцењује се, преиспитује, вреднују минули догађаји и појаве, издвајају се личности које су дале највећи допринос развоју појединих делатности. Ако би покушали да један такав биланс направимо у области културе у Лесковцу, у њеном самом врху нашло би се несумњиво име Томислава Н. Цветковића, приповедача, драмског писца, публицисте и надаревог културног посленика. Његова биографија нуди богат материјал за грађење портрета, али ограничени простор листа условљава синтетички приказ Цветковићевог вишегодишњег свестраног деловања.⁷⁸⁴

Ван својих редовних обавеза обављао је и значајне функције у општини, срезу и Републици: председник Културно-просветне заједнице општине, а онда и среза лесковачког, потпредседник Скупштине Републичке заједнице културе, председник Организационог одбора Сусрета братских школа народа и народности СР Србије, председник Међурепубличког одбора заједнице за културно просветну дјелатност у Пљевљима, члан Председништва Културно просветне заједнице Србије, председник Одбора КПЗ Србије за доделу Златне значке културе, члан жирија за доделу Вукове награде... Учесвовао је на књижевним манифестацијама, колонијама, симпозијима (Кањижа, Извор Пиве, Книнска Крајина, Смедерево, Приштина, Прокупље, Београд, Гацин Хан, Куманово, Мостар, Врање, Франкфурт на Мајни...)

Одлазаском у пензију (март 1998) није престала креативна активност Томислава Н. Цветковића. Он је сада главни уредник „Помака”, листа за књижевност, уметност и културу, активан је у Удружењу писаца општине Лесковац, Председништву КПЗ Србије, Одбору Вуковог сабора... Цветковић је иначе члан Удружења књижевника, драмских писаца и новинара Србије.

⁷⁸³ Лексикон писаца лесковачког краја”, 2003, стр. 156-163.

⁷⁸⁴ Проф. др Душан Јањић, Скица за један портрет, Помак, бр. 14, јануар-март 2000. Ово је најцеловитија и најбоља до сада објављена анализа Цветковићевог стваралаштва; Приказ преносимо у целини.

Функције и задужења које је Цветковић обављао (овде је наведен тек мањи део) и његова вишедеценијска присутност на културној сцени Лесковца и Србије донели су импозантно. Но, још су импозантнији донели које је остварио. Иницијатор, покретач, врстан организатор и реализатор многих акција, Цветковић је неуморним деловањем оставио трајан белег у културном животу свога краја. За његово име везују се нека од највећих достигнућа која су у појединачним временским раздобљима (у послератној културној историји Лесковца) извлачила град из провинцијске учмалости и претварала га у један од проминентних културних центара Србије и Југославије.

Несумњив је његов удео у остваривању јединствене идеје о „позоришту без благајне” (1970). Захваљујући њему лесковачко „Позориште свих – позориште за све” постало је познато широм света. Не мања је његова заслуга у организацији „Смотре класика на југословенској сцени” (1971) у оквиру које је, док је Цветковић био управник Народног позоришта, учествовало преко 40 позоришта из Југославије и Мало позориште из Париза. У то време за Лесковац се говорило да је „најпозоришнији град у СФРЈ”. У Вуковој награди додељеној Народног позоришту Лесковца (1975), садржан је свакако стваралачки допринос његовог дугодишњег управника.

Цветковић је један од организатора значајних културних манифестација: Сабор изворног народног стваралаштва СР Србије (1972), Сусрет жена писаца Југославије (1976), Конфинови дани хумора и сатире (1981), Смотра хорова СР Србије (1983), Сусрети другарства Већа синдиката Србије, Салон књига (1996 и 1997)...

„Томислав Н. Цветковић не личи на чудотворца већ на човека препуног идеја који раасполаже енергијом да их спроведе у дело” – писала је својевремено „Литературнаја газета” – поводом остваривања идеје „позориште без благајне”.

Више поменутих манифестација у аналима Лесковца остаће забележено као блистави узлет једног прегнућа у коме је Цветковић уложио непресушну енергију.

Неспорна је његова улога као иницијатора значајних инвестиција у култури општине Лесковац: адаптацији Народног позоришта, Дома културе „Жика Илић Жути”, Шоп Ђокићеве куће, куће Боре Димитријевића Пиксле, домова културе у Грделици, Вучју, Брестовцу, Печењевцу, Манојловцу, Турековцу... Памти се његов слоган: „Без дома културе нема културе у сваком дому!”

Знатан је такође његов допринос у развоју периодике и издаваштва. Годинама је уређивао часопис „*Наше стварање*”, афирмисан ван локалних граница, награђен Октобарском наградом Лесковца док је он био главни и одговорни уредник. Као секретар Фонда за финансирање културе општине Лесковац – пружио је пуну подршку покретању часописа „*Освита*”, гласила које је за кратко време, под уредништво *Саше Хаџи*

Танчића и Михајла Дедића, стекло завидну репутацију. „Помак”, чији је главни уредник Цветковић, опстаје понајвише захваљујући његовој упорности и умећу да око листа окупи бројне сараднике.

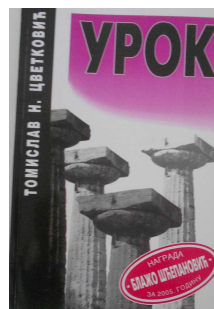
Цветковић је плодном и разноврсном делатношћу чинио доступним културу и уметност најширим корисницима. Неимар у стварању услова за богатији културни живот средине – за остваривање својих идеја, борио се речју на разним трибинама, саветовањима, на радију и ТВ, и пером, написима у штампи и прилозима и публикацијама.

Томислава Н. Цветковића нису, природно, мимоишла значајна друштвена признања. Поред повеља, плакета, захвалница, диплома... добио је и Октобарску награду и Медаљу града Лесковца „за изванредне заслуге у развоју града”, потом Златну значку културе Културно просветне заједнице Србије, Вукову награду „за изузетан допринос у развоју културе Србије”. Нису изостала ни одликовања: Орден рада са сребрним венцем, Орден заслуге за народ са сребрним зрацима... Добитник је и високог међународног признања: Амерички биографски институт (Северна Каролина) доделио му је престижну титулу „Човек године” и уврстио га у енциклопедију „Миленијум славних”.

Ш

ПЕСНИК, ПРИПОВЕДАЧ, ДРАМСКИ ПИСАЦ -

Томислав Н. Цветковић је пре свега писац 12 објављених књига. У књижевност је ушао као песник и остао је до данас превасходно песник. Пет збирки чине, у основи, његов песнички опус: „Отимања”, Наша реч, 1968, „Веку ветру”, Стражилово, Нови сад, 1974, „Хисарски одзиви”, Слово љубве, Београд, 1979, „Земно време”, Градина, Ниш, 1984, „Увир”, Књижевна заједница Нови Сад, Нови Сад, 1991. Многе његове песме расуте су по листовима, часописима, зборницима, антологијама, бивше и садање Југославије, али су и казиване на митинзима и вечерима поезије, сусретима песника и песничким колонијама. У песничком литерарно дело уписане су и две поеме „Бакља комуна букти” и „Од преслице до повеснице”.

Цветковићеве песничке збирке наишле су на топао пријем у нашој књижевној јавности. Више од 20 написа било је, тако, посвећено његовој првој књизи поезије, а и остале збирке имале су критичке приказе и осврте. Суд о њима, и уопште о Цветковићевом поетском стваралаштву, изрицали су угледни, па и најугледнији наши песници и критичари: Иван В. Лалић, Света Лукић, Чедомир Мирковић, Сава Пенчић, Војислав Максимовић (Сарајево), Драгомир Брајковић, Гојко Ђого, Ђоко Стојичић, Бранко Китановић, Бранко Јовановић, Саша Хаџи Танчић, Николај Тимченко, Милован Витезовић, Вили Хубач... У Цветковићу наша критика открива особену појаву у српској поезији, песника који стиховима

спаја архаично и модерно, *баитника Настасијевићеве поетске речи* али и нови глас чији је спецификум језик који, изражавајући необичне слике и визије, трага за оним што је аутентично у човеку. *Саша Хаџи Танчић* у предговору збирке „*Увир*”, чији је приређивач, о Цветковићевој поезији пише:

„Енергичност Цветковићеве песме је у сажетости као њеном поетском принципу. Реч, чак и слог, јесте поетска сила; стиховито моћна, чим се обликује у стих, а стихови у песму. Достигавши изванредан степен концентрације, његова поезија скрива мноштво таквих сила. Звук и смисао, ритам и значење су еквиваленти у свакој песми, узнесеној тајном језика, неизмерним могућностима његовим. Са страница Цветковићевих књига песме зачудо одјекују. Рекли бисмо, садрже се у сплету одјека, звукова који се репродукују, загрцнуте обиљем спонтаних, асоцијативних слика, звучно репродукованих.”

Томислав Н. Цветковић свој поетски гласаријум гради на настасијевићевским извориштима, тј. на поезији којој је страна наративност и дескрипција. У песмама овог песника субјективна песникова мотивација је из коштане сржи искуства, из онога што се често назива историјским памћењем.

(...) Поетска слика у поезији Томислава Н. Цветковића је у стилском и садржинском погледу посве модерна, чак и када је благо сенчи архаична патина. Овај песник итекако води рачуна о језику. Сажетост његовог поетског израза не спутава асоцијативни рој мисли. Не ретко бризне у његовој песми кованица или пак нека помало заборављена реч – тек толико да нас подсети на живо биће језика. Реч је о песмама богате и разноврсне имагинације, оригиналне метафоре, изузетне виспрености духа, лексички разуђеног израза, што је резултат не само дара, већ и вишегодишњег поетског искуства.⁷⁸⁵

Афирмисани песник се у књижевном раду огледао и у прози објавивши две збирке прича: „*Пукотине*”, Запис, Београд, 1979. и збирку „*Фотографија узнад кревета*”, Просвета, Београд, 1996. Обе ове књиге дочекане су са пажњом у нашој критици, нарочито друга.

„Од часа када се појавила прозна збирка „*Фотографија изнад кревета*” српска критика мора да рачуна са Цветковићем прповедачем” - вели у једном приказу *мр Јован Пејчић*, истичући „друго” равноправно Цветковићево књижевно лице.

Говорећи о карактеру и темама пишевог приповедања, угледни књижевник, рецензент и уредник „Просвете” *Милосав Савић*, слови:

„Призоре из свакодневног, породичног и интимног живота, Цветковић боји сетом, хумором и иронијом, стварајући ефектне *прозноесничке* медаљоне”.

---

⁷⁸⁵ Др Славољуб Обрадовић, Траг у времену, предговор, Зборник радова лесковачких писаца, Удружење писаца Лесковац 1998, стр. 10-11.

У Цветковићевом прозном делу, опште је мишљење, осећа се Цветковић песник. Кратке приче, минијатуре о човековој свакодевици, лирски су обојене и представљају, у ствари, песнички доживљај стварности који писац пред нама разоткрива.

Чини се да је *Николај Тимченко* најбоље означио суштину Цветковићевог приповедачког поступка: „Наиме, може се рећи да писац увек полази од података, од ситуације, од неког тајновитог, рекло би се драмског чвора, али то решава липидарним, поетским изразом, наговештајем који оставља у читаоцу утисак и могућност да доврши причу, сам учествује у разрешењу. У свакој прозној минијатури Томислава Н. Цветковића доминира песник.”

Цветковићу песнику и приповедачу придружује се и драмски стваралац. Томислав Н. Цветковић је аутор два оригинална драмска текста: историјске драме „*Војвода Никола Скобаљић*” и комедије („отужне”) „*Алигатори*”. Драма „*Војвода Никола Скобаљић*” премијерно је изведена 3. октобра 1971. године на сцени лесковачког Народног позоришта у редитељској поставци Душана Михајловића, а годину дана касније објављена је у едицији „Прво извођење” – Народно позориште Лесковац. Драма је доживела друго издање (што је неуобичајно за један драмски текст): штампала ју је издавачка кућа „Рад” у Београду, 1994. године. Ово друго издање Цветковићеве драме изазвало је интересовање наше културне јавности. Више наших критичара - др Петар Волк, Р. Јовановић, Ђ. Ђурђевић истакло је сценске и уметничке вредности драмског текста који „*кореспондира са историјом и митом*”, који је писан „надахнуто песничким језиком и поступком”.

За Сашу Хаџи Танчића „*Војвода Никола Скобаљић* је, тако, „пример поетског обликовања историјске грађе, односно поетске концепције историјског јунака”.

Готово сви критичари су уочили актуелне рефлексije овог драмског штива о легендарној личности лесковачког краја и борби народа против турских освајача. Драшко Ређеп зато прориче: „Цветковићева драма ће имати и дуг живот, и све учесталије лектире актуелности и свести о пореклу, народу, Србији, измаштаној као на некој давној слици порекла.”

Због своје актуелности али и уметничких домета, „*Војвода Никола Скобаљић*” доживео је, децембра 1997. извођење и на таласима Радио Београда, што је још једно признање нашем писцу.

Комедија „*Алигатори*” добила је награду „Исак Самоковлија” за најбољи необјављени драмски текст у 1991. години, а штампана је 1992. у едицији „Библиотека Мостови” Међурепубличке заједнице за културно просветну дјелатност у Пљевљима. „*Алигатори*” су изведени први пут 3. фебруара 1993. године у Народном позоришту у Лесковцу (редитељ је био Душан Михајловић). И овај Цветковићев драмски текст имао је одјека у нашим позоришним круговима. Према Петру Волку, комедија „изражава духовну атмосферу у којој препознајемо наше менталитете”, а њен аутор

је „озбиљан стваралац који на жив и непосредан начин одсликава живот и истовремено га преображава у сценску илузију и врло злокобну метафору”.

Томислав Н. Цветковић се показао и као врло успешан драматизатор. Он је аутор прве послератне драматизације романа Боре Станковића „*Нечиста крв*”. Драматизацију је објавила Југословенска ауторска агенција 1968. године а извођена је, поред Лесковца, још у Приштини, у Битољу (на македонском језику) и у Лебану. У Лесковцу је извођена у сезони 1967/68 (први пут) и 1974/75 (други пут). У овој сезони изведена је у 66 градова СФР Југославије, а у Врању представа је оцењена „*догађајем сезоне*”. На Сусретима професионалних позоришта Србије „Јоаким Вујић” у Ужицу, Јован Путник је награђен за режију „Нечисте крви”. Представа је, у два наврата, емитована преко Радио Београда.

Цветковић је аутор нове верзије „*Доживљаја Николетине Бурсаћ*” Бранка Ћопића. Извођена је на сцени Народног позоришта у Лесковцу (1971) и на сцени Театра народности у Скопљу, драма на турском језику, 1971, а приказана је и на Сусретима „Јоаким Вујић” у Приштини, 1971. године.

Цветковићев списатељски рад обогаћен је низом сценарија за ТВ и радио емисије („*Староградски бисери*”, „*У спомен Жака Конфина*”, „*Кад засвира Златна труба*”...) и сценаријима за бројне мултимедијалне програме. Треба напоменути да је Цветковић и коаутор романсиране монографије „*Лесковац – црвени град*” (Народни музеј, Лесковац, 1989) која је на југословенском конкурсима добила награду „*Драгојло Дудић*”.

Цветковић је *заступљен у више антологија* и избора поезије и прозе: „*Рукописи југословенских песника*”, 1972, „*Шекспир-инспирација песника*”, 1979, „*Проза јужне Србије*”, 1984, „*Поезија јужне Србије*”, 1985, „*Лелечу звона дечанска*”, 1989, „*Глас пријатеља „Бранку Миљковићу*”, 1991, „*Остати у вечности*”, 1995, „*Мостови*”, 1996; његова литерарна остварења превођена су на македонски, бугарски, италијански и француски језик.

Већ првом збирком песама „*Пукотине*”, коју је 1979. године објавио београдски издавач „*Запис*”, овај особени песник представио се и као занимљив прозни писац. Поетски топло говорио је у тим причама о свакодневици, боље рећи сновиђењима свакодневице: Све је у тим причама било и реално али и иреално – као и живот сам његових јунака који у свему што им се догађа, налазе себе у неком, ипак свом свету. То није бежање од стварности које је често неумољиво брутална. Једноставно: писац налази оне интимне чворове, рекло би се, интимна језгра индивидуе у судару са спољним светом и вешто све то преводи у причу у којој и читалац не само да саучествује већ и – учествује.

Неспорни је у тој збирци прича био утицај песника. Све је у њима, и када се говори о, на први поглед, свакодневним стварима, и у оним причама које нам казују како рат оставља у људима, у њиховој души,

неизбрисиве ожилке – топло поетско казивање о људима и времену у коме живе. Од те збирке прича песник Томислав Н. Цветковић оглашава се новим песничким збиркама, драмским текстовима али и – причама. Објављивао их је по часописима и листовима, и увек су изазивале пажњу: својом једноставношћу, лаганим ритмом казивања сижеа приче, атмосфером која је из њих избијала, порукама и поукама које нису биле децидне и директне, а које су се, у свим причама, у суштини сводиле на трагање за човечношћу.

После скоро двадесетак година таквог рада сазрела је ова, друга збирка прича „*Фотографија изнад кревета* – изабране и нове приче”. Из „Пукотине”, кратке приче „Трајање”, „Одјеци”, „Зид” и „Врата”, обједињене су у целину „*Фотографија изнад кревета*”, задржавајући своје особености, али склопљене у мозаичку целину са новим дејством. Из те збирке узете су и приче „На мрављој путањи”, „Путовање се наставља”, „Крпа”, „Планета шале ради”. Нове су „Граница” и „Удавача”. И у овој, новој збирци, аутор има два циклуса. Други циклус „Урез” приповести су о последицама које рат оставља на људима, не у буквалном смислу унесрећења и губљења живота, већ оним дуготрајним дејством на људску психу, на човекову душу у којој се стварају трајни ожилци, ма колико бледели временом, ипак – трајни. У том су циклусу, са таквом тематиком, из прве збирке „Пукотине” приче „Наугасли рат”, „Ваздух је мирисао на барут”, „Небо је личило на ласту”, а нове су „Урез”, „Споменик” и „Сподоба”.

Ово указивање на старе и нове приче у два збиркама није без разлога: време које је протекло од објављивања оних старих није им одузело од оних првих њихових исијавања даровитог приповедача о свакодневици нашег живљења, а нове приче не само што задржавају ту поетску топлину приповедања већ су, очито је, комплиментарне старим: и ново време и нови јунаци тих прича у основи су исти. Приповедач задржава свој особени начин казивања, остаје веран свом проседео. И оно што је издржало проверу времена и оно што тек треба то да доживи, остаје као документ не у смислу фактографије већ понирања у људску душу, у човеково трагање за сопственим светом.

На први поглед обични, дневни догађаји, прерастају у нашем интимном свету у праве драме које проживљавамо налазећи у њима и неку врсту свог причишћења и враћања, опет, свакодевици у којој смо, на тренутак, доживели њено сновиђење. То се осећа у свим причама, биле оне лирски интониране или чак горко-хуморне или трагичне, пре свега су испуњене унутрашњом драматиком. Томислав Н. Цветковић својом збирком прича „*Фотографија изнад кревета*” не само што се потврђује и као врсни приповедач већ исказује, у светлу најбољих традиција српске приповедачке прозе, један занимљив, савремен и садржајан део његовог мозаика.⁷⁸⁶

---

⁷⁸⁶ В. Хубач, разговор, *Фотографија изнад кревета*, Просвета, Београд 1996.

Веома ретко срећник-читалац, љубитељ оне праве исконске поезије, добија прилику да урони у овакве поетичности које надахњују, које оплемењују, које греју оном опијајућом топлином, једином што нас одржава у трајању будног духа, једном која нам битисање у овој „*долини плача*” испуњава смисао!⁷⁸⁷

Књига поетичности *Усуд* Томислава Н. Цветковића јесте у првом реду то садржајно, племенито испуњавање смислом наше све теже, све јадније егзистенције. Народ нам је већ деценијама нападнут од великосветских антисрпских расиста, наша духовност, пребогата традиција често извргнута чак руглу, самотник Серб, све очитије, брутално изопштен из тзв. међународне заједнице, самозваних округних „делилаца (не)правде”, то јест, делилаца пресуђене судбе клете за један народ који је, по јеврејском великану Енрику Јосифу – вазда загрљен народ. Много тога загрљеног има у овој књизи „Усуд” Томислава Н. Цветковића, она је и данас и сутра (и за векове засигурно!) мелем и лек за душу, Цветковић је и овом књигом, дакле, покренуо у нама оне најлепше трептаје. Како се то обично каже: и овде је песник великога мајсторства са малим – рекао много. Баш као што је Иво Андрић (чије Академија је Томислав Н. Цветковић уважени члан (рекао: „Ваља писати тако да речи буду тесне а мисли комотне...” У овој песми доживљавамо поетски нежни, дирљиви паноптикум: живот свануо а пун мириса, мио... И то је та порука, то је та снага Цветковићевог усуда, нека је тај наш живот – животић крхт, несталан, пролазан, али је он ипак вазда испуњен пуном (цветковићевском у овом случају) животношћу која нас призива да трајемо у лепом и племенитом. Позамашни песнички опус Томислава Н. Цветковића оригинално и сложено комуницира са нашим митским бићем, са језичком симболиком предсвесног, неисказивог, разбројничког, бајковитог света, у привидно неодређеном простору и времену. Посве је особено језичко осећање овог песника. (...)

*Ја земљу осећам
као немоћ
Ум од сна
безум
рађа
Црно до црног – нож
Црње од црног – крв
Свет постаје
несвест
онесвест
пресвест...
(Гробовијада)*

---

⁷⁸⁷ Радомир Смилјанић, Цветковићева поезија траје у нама и ми са њом, предговор, Улез, Нова Европа, Београд 2004.

Песник овакве вокације има увек на хоризонту једну нову визију помереног значења просањаног, симболичкога живота, има своја „*модра јутра/цик зоре*“; своја „*бела мора*“ и „*веље горе*“ – непрегледе којима веје његов зачарани живот, одољени, легендарни. Мада је тако самосвојан и посве издвојен на по свом свету снова и маште, песника Томислава Н. Цветковића не можемо потпуно сагледати изван његова етникума, као што је његов језик тешко различити од народнога.

(...) Стихови Томислава Н. Цветковића одиста су потврда мукотрпности песничкога заната.⁷⁸⁸

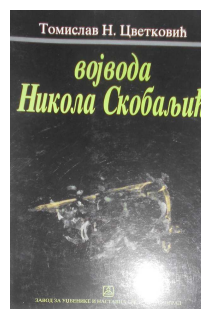
IV

ВОЈВОДА НИКОЛА СКОБАЉИЋ – О драми у два дела и осам слика „Никола Скобаљић“ (Лесковац, 1972) писао је *Д. Трајковић*, уз подсећање да је ово „дело издало Народно позориште у Лесковцу као прву књигу из едиције назване „Прво извођење“.⁷⁸⁹

У овој драми поред Николе Скобаљића⁷⁹⁰ на сцену су изведени: Скобаљићев стриц Дражун, мајка Милица, слуга Богоје, затим архимендрит Калистрот, Гвозденовић, Којадин и Миља и њихова мајка Круна, Плетикосићи Јанко и Драгош, па ћефлија града Копријана Петар и други – сви на страни Николе Скобаљића.

У супротном табору прво место заузима Којадинов отац, Витомир Гвозденовић, стегоноша топлички, уз кога су један властелинчић, један каматник, једна ухода, а нарочито султанов емисар, падишахов дворник Ибрахим-беј, Витомиров зао дух.

У драми су још: уз Николину мајку једна врачара, уз Миљу њена пратиља, затим један богаљ и један меропак. На позорницу излази и деспот Ђурађ (у позадини са светлосним акцентом), а у последњих слици,

⁷⁸⁸ Др Зоран Чановић, поговор, „Поезија јужне Србије“, Ток, Књижевно друштво „Раде Драинац“ Прокупље 1985, стр. 145-146.

⁷⁸⁹ Д. Трајковић, Преглед..., стр. 99. Напомена: Опширан приказ драме Војвода Никола Скобаљић објавио је и Саша Хаџи Танчић, Између легенде и историје, Помак, Лесковац, бр. 11/12, април-септембар 1999, стр. 8-9; У фусноти прилога стоји: Саша Хаџи Танчић: Томислав Н. Цветковић, Војвода Никола Скобаљић, драма, друго издање, Рад, Београд 1994.

⁷⁹⁰ У српској историјографији није много познато име Николе Скобаљића, који је, иначе, заузимао једно од најистакнутијих места међу оном српском властелом која се беше определила за рат против Турака, за одбрану земље од њихове инвазије. Све што знамо о Скобаљићу и његовим биткама против османлијских завојевача у јесен 1454. године потиче из *Сеченичког летописа* и из *Хронике Константина Јаничара*, који су настали на око пола века после догађаја. Стога је писац ове драме, поред историјске литературе коју наводи на крају своје књиге, имао у виду легенду да је Никола Скобаљић истакнута личност. Данас је несумњиво да је Никола Скобаљић био истакнута личност у једној од последњих трагичних година постојања средњовековне српске државе. Отуда и Цветковићева драма представља уметничко сведочанство о јунаку чије дело није само локалног и епизодног значаја, већ се јавља као подвиг коме се мора дати одговарајуће признање у историји српског народа, а свакако и у историји борбе коју су остали народи водили на Балкану против османлијског завојевача. (*Видети: Преглед..., стр. 99*). О Скобаљићу пише и Серије Димитријевић, Борба с Тирцима под Скобаљићем, историја и предања, Градски народни музеј Лесковац, 1951. година.

када оковане доводе Николу и стрица му Дражуна и натичу их на коље, јавља се и султан Мехмет II Освајач.

(...) Цветковићево дело је у знатној мери проткано поезијом, али која, ипак, није много успорила ток главне радње, тако да је читава драма до краја довољно вешто спроведена.

Уз ове оцене Д. Трајковић, који је *гледао премијеру* „Николе Скобаљића” и даје похвалну оцену, позива се и на приказ *Велимира Вили Хубача*, који, на питање какав је текст ове драме, одговора „врло чист, поетски надахнут, богатство језика је као водопад бистре планинске реке, има тај језик своју чврстоћу, као да је од камена, од искона, стихови се смењују са прозним текстовима и чине нераскидиви комплет. Негујући изворни језик, оплемењен наравно песничком визијом прошлости, Томислав Н. Цветковић постиже изванредну језгровитост и пластичног казивања”.

Напомињући даље како је писцу недостајало довољно историјске грађе о главном јунаку драме, Хубач каже да је овде „*песник надвладао историчара*” и да је „*поетика најјача страна овог текста*”.

Драма „Војвода Никола Скобаљић” чита се као песма о једном јунаку, једном хероју, романтично обојена, пуна дивљења за то јунаштво. И она је, из странице у страницу, намеће се утисак, превасходно то: поема па тек онда сценско дело.⁷⁹¹

%

Жанровско одређење Војводе Николе Скобаљића као историјске драме одговара овом књижевном делу Томислава Н. Цветковића у оној мери у којој је насловна личност, као и по другим значајним особинама, историјска личност или, боље, личност од стварног историјског значаја.

Разлози за веће наглашавање те везе доиста су неопходне за боље разумевање уметничког дела које за тематску основу има његов херојски подвиг и смрт, тим пре што је ова „*посве изузетна историјска личност* – какву нам је представио редитељ Душан Михајловић – у ствари више легендарна него историјска.”⁷⁹²

%

Да се о њему мало зна, али да о његовим подвизима има предања и легенде живе у народу из околине Лесковца, осећа се нарочити убедљиво управо у Цветковићевој драми, односно у избору и провери уметничке важности догађаја о којима се у њој говори. Зато је Цветковић пренео у драмску форму не оно што је противно историјском, колективном духу и колективном постојању српског народа у XV веку духовно клонуло и препуштеног самом себи, пошто је Деспот Ђурађ Бранковић прешао из

⁷⁹¹ Д. Трајковић, Преглед лесковачког књижевног стваралаштва, Лесковац 1973, стр. 100-102.

⁷⁹² Саша Хаџи Танчић, Између легенде и историје, Помак, Лесковац, бр. 11/12, април-септембар 1999, стр. 8-9; У фусноти прилога стоји: Саша Хаџи Танчић: Томислав Н. Цветковић, Војвода Никола Скобаљић, драма, друго издање, Рад, Београд 1994.

Смедерева у Угарску, а великаши остали да шурују са Турцима, већ оно што је био њихов најпотпунији, најидеалнији израз – патриотизам, буну и ослободи лачки рат као потврду заједничког постојања.

%

За предмет драме узео је општу психологију народа, али је на другој страни лику војводе Николе Скобаљића покушао да припише дилеме човека тога времена, у оба случаја драмски патетично интониране. Таквих момената је у његовом делу знатно више од оних решених стандардним књижевним изразом или уочљивих реалистичким средствима.

Моменти уједињења раздњених и завађених велможа постављени су у централно мотивационо језгро драме, нарочито у сценама пете слике, на двору Николе Скобаљића.

Тако је Цветковић у драми са историјском садржином показао колико су историјски преокрети српског народа и једне српске средине (негде између Дубочице и Врања) засновани на разноврсним спољашњим и унутрашњим чиниоцима, од психолошких и емотивних, који покрећу појединачне особине (на пример, потурчење топличког стегоноше Витомира Гвозденовића), националних, у којима се остварују и чувају успомене за колективно постојање (на пример, прва победа готово голоруког народа под Скобаљићевим вођством, крајем септембра 1454. године, као достојан реванш на Косову), до материјалних, економских и друштвених, које условљавају појединачни и колективни опстанак (на пример, одбрана и пад Новог Брда, златног града са рудницима драгоценог метала, чији је сувласник, изгледа, био и млади Скобаљић).

%

У два дела ове драме са осам слика згуснуто је разноврсно искуство народа као значајан и врло инспиративни предмет књижевног обликовања општијег уметничког значења.

Лик војводе Николе Скобаљића припада одређеном типу књижевног јунака какав је већ познат у српској књижевности, омеђен временским, садржинским и просторним специфичностима. Више је у општој идеји него у књижевном значењу, предање и легенда послужиле су аутору као погодан облик за настанак овог лика.

Зато општи изрази живота једне релативно затворене националне и друштвене средине постају конститутивни елемент уметничке изградње овог лика, коме је у садржинском и у изражајно-језичком смислу подређена цела драма.

%

Служење народним интересима и колективној егзистенцији народа суштинска су одредница овог представника народа издигнутог на ниво општег уметничког значења субјективним јунаковим гласом и одговарајућим изражајним средствима. Његова улога намерно је обликована тако да би се створила илузија да заиста говори из душе

народа, да је и као књижевни лик део народног бића чија се колективна судбина пред читаоцем драматично одвија са познатим исходом.

Начин на који је створена улога Николе Скобаљића у овој драми говори да Цветковић припада оној врсти писаца који књижевно дело посматрају као посебну форму колективног изражавања, у којој је избор књижевног јунака и типа његове мотивације једна од најзначајнијих одлука у драмском књижевном обликовању.

%

Друго значајно средство којим је Цветковић такође градио ову своју представу прошлости српског народа као извора за трагичну књижевну обраду свакако је појавни облик потурчења, односно уношење индивидуалних и појединачних елемената у драматичне колективне ситуације или ситуације кроз које су пролазили поједини представници колектива.

Изгледа да се тим средствима одржава веза између легенде и стварности, односно демитологизација легенда, на чијим основама, у историјским оквирима, почива ова драма.

(...) Драмске слике и сцене, поред реторичке и дијалогске основе, оживљене су чистим поетским средствима, сликовитошћу и непосредношћу поетског језика. Поетским језиком истакнута је узвишеност ситуација које представља. Цветковић је, иначе, аутор изграђеног индивидуалног књижевног израза који познајемо у његовој поезији. Искуства поетског обликовања живота и света овде су вешто уведена кроз вођење и спровођење драмског јединства дела. Стога је његово дело Војвода Никола Скобаљић пример поетског обликовања историјске грађе, односно поетске концепције историјских јунака. Драма и започиње лирским монолозима насловног јунака. Мелодијске и ритмијске особине говорног идиома доприносе јачању аутентичности доживљаја и начина мишљења ликова и драмског сукоба.

%

Томислав Н. Цветковић објавио је неколико збирки песама и приповедака. Са успехом се бави и драмом и позориштем. Он је аутор прве послератне драматизације Станковићевог романа „*Нечиста крв*“ и „*Дољивљаја Николетина Бурсаћ*“ Бранка Ћопића. Објавио је драмски текст „*Алигатори*“ – отужну комедију са којом је лесковачка позоришна публика имала прилике да се упозна.⁷⁹³

Овога пута је реч поновљеном издању његове драме Војвода Никола Скобаљић, која је 1971. године постављена на сцну и имала запажен успех код публике и код критике. То је повест о јунаку из доба деспота Ђурђа Бранковића, који је, у одбрани свога народа, трагично окончао свој живот. Никола Скобаљић је, као што је у историји познато, године 1454. код Трепања, са својим Дубочанима, силно поразио Турке, али убрзо, после четрдесет дана опсаде Новог Брда, седишта Скобаљићевог, Турци на

⁷⁹³ Проф. др Тихомир Петровић, Књижевни записи, Удружење писаца Лесковац 2000, стр. 74-75.

превару ухвате јунака и његовог стрица Дражуна, те их, као Радисава у Андрићевом роману „*На Дрини ћуприја*“, живе на колац набију. О знаменитом средњовековном јунаку писали су, узгред буди речено, Стојан Новаковић, Стеван Сремац, Константин Јиричек, Милан Ђ. Милићевић, Сретен Динић, Сергеј Димитријевић, Драгољуб Трајковић, Драгутин М. Ђорђевић и други.

Цветковићево дело, као историјска драма, повест је о војводи Скобаљићу и једном тренутку из наше бурне историје. Војвода је у средишту уметникове визије. Писац кумулативним поступком комплетира психолошки, морални и поетски јунаков лик. Он га не поставља с лица, да би се виделе све његове симетричне стране, као што народни певач описује све на јунаку: токе, одећу, снагу, па ипак га читалац доживљава насликаног у целокупној његовој датости.

У композицијском погледу Цветковићево дело удовољава јединству радње као идеалном захтеву који претпоставља сваки прави драмски текст; радња, као у добрим сценским остварењима, сталном усмереншћу на основни проблем, подстице и динамизира заплет, осветљава сваки лик понаособ.

Текст обилује осећањима и изванредним рефлексјама којима ретко кад недостаје сценичност, драматичност и све оно што покреће дешавања. Из уста главног јунака, у час очаја, чују се мудре, дубокомислене речи: „Земља ће се без рада обеземљити. Глас ће нас помором даровати. У својој немоћи богове ћемо проклињати за судбину злу, а сами је злом страном својом намамисмо!“

Цветковићева драма у књижевном и драматуршком погледу представља целовито дело. И сам текст, без сценске реализације, без живог људског гласа и мимике, декора и светлости – задовољава све уметничке захтеве. Судим да би читалац имао скоро исти естетски ужитак при његовом читању и сценском виђењу, јер се ради о драми подједнако и за читање и за гледање.

Оно што чини највишу вредност дела о витезу и мученику је стил.

%

Побуда београдског издавача да објави друго издање Цветковићеве поетске драме, најречитије је садржана у речима *Добривоја Илића*, рецензента: „Упуштајући се пре више од две деценије у неизвесно трагање између историје и мита, аутор вероватно ни сањао није да ће његово дело одједном изронити на површину актуелних збивања као готово пророчанско упозорење (...) а може се схватити и као потреба за попуњавањем празнина у рафовима српске драмске баштине.“⁷⁹⁴

---

⁷⁹⁴ Тихомир Петровић, „Драма о средњовековном српском јунаку“ (Томислав Н. Цветковић, Војвода Никола Собаљић, ИП Рад, Београд 1994), „Књижевни записи“, Удружење писаца Лесковац 2000, стр. 74-75. *Напомена аутора*: прилог написан 1995. године.

V

ЦВЕТКОВИЋ О ЛЕСКОВАЧКОМ ХУМОРУ - Томислав Н. Цветковић, каже да Лесковац није имао Стевана Сремца, ни Бору Станковића, али је имао *Симу Бунића*, писца, глумца, редитеља, управника лесковачке позоришне трупе „Заједница”, првог драматурга романа „Зона Замфирова”, која је први пут изведена 1910. године у Јагодини (последњи пут са нашла на сцени лесковачког Народног позоришта 1994/95. године), аутора комедије „Дочек краља Милана у Лесковцу (1912). Аутор је три драматизације 1910. и пет оригиналних драмских текстова 1912. године, а умро је 15. јуна 1914. године, у 32. години.

%

Поменимо и *Сретена Динића*, аутора комедије „Наша работа”, па Лесковчанина *др Жака Конфина*, аутора, поред осталих, комедије „Луда болест љубомора” те незаборавне комаде „Лесковчанин у Паризу” *Наталије Арсеновић Драгомировић*, прве жене комедиографа у српској књижевности, чији је комад стављен на репертоаре позоришта Скопља (1925), Сарајева (1926), Новог Сада (1926), Београда (1928) и Лесковца, први пут 1928, последњи пут 1966. године, на обележавању 70. годишњице позоришног живота у бриљантној режији редитеља Миодрага Гајића.

%

Значајна имена међу лесковачких писцима који су се бавили хумором су *Добривоје Каписазовић*, аутор књиге „Лесковачке чараламе и заврзламе”. Записивачи различитих згода и „незгода” Лесковчана били су Лесковчани свих професија: Драгомир С. Радовановић, Момчило М. Миленковић, Зоран Давинић, из Власотинца, Раде Јовић, Гордана Томић Радојевић, а ту су и Сава Димитријевић, Миодраг Стојановић Дунђер, Миодраг Величковић и други. Лесковац је протеклих деценија имао и врсне казиваче, а има их и данас.

Томислав Цветковић наводи Божидара Ђорђевића - Боце Кукара, адвоката Благоја Манића, Добривоја Каписазовића, Веља Ивановића, Драги Буре, а међу сјајним казивачима лесковачких шала је и сам Томислав Н. Цветковић.

%

Лесковац је надасве имао духа да уочи и уобличи духовите ситуације, да се подсмехне ономе што подсмех заслужују, да извргне руглу оно што је руглу потребније, све с намером да разгали и разведри, а не да повреди и позледи.

Шале, весела - све оно што прати живот лесковачки - незамисливи су без роштиља. О њему ће доста бити говора, али је, свакако, интересно одговорити на једноставно питање: шта је, заправо, лесковачки роштиљ! Лесковачки роштиљ је јединствен и препознатљив. Име је под заштитом,

мада се често злоупотребљава. Лесковачки роштиљ се не може приписати сваком цврчећем специјалитету.

%

Шале на рачун пријатеља, комшија, била су и остала стална карактеристика лесковачког краја.

Једну од најзанимљивијих згода, кажу исти ниту, прибележио је Зоран Давинић, књижевник и адвокат из Власотинца. У књизи „*То је Власотинце 2000*” пише, између осталог, овај познати организатор значајних културних дешавања, и сам хумориста:

„Власотиначки кмет Трајко Великић удавао своју ћерку Персу за Величка Златановића, трговца из Лесковца. Поручио је Славко свом пријатељу из Лесковца да на свадбу у Власотинце може да доведе највише двадесет гостију. У недељу стигну гости и почну да се „тискају” око девочине капије, чекајући да се појави домаћин.

Разлеже се блех музика, капија се отвори и кмет Трајко стаде испред улаза:

-Добродошли, пријатељу, Лесковчани, изволте у кућу - поздрави Трајко госте и поче да броји: „... осамнаест, деветнаест, дваест! Стоп! Затварај капију! - викну и додаде:

-Пријатељу, добио си абер, највише дваест гостију!

-Али кум остаде напољу! - завапи пријатељ из Лесковца.

-Ако је тако, отварај капију! - викну Трајко. - Један нек изађе, а кум нек уђе!!!⁷⁹⁵

VI

ТОМИСЛАВ ЦВЕТКОВИЋ - УРЕДНИК ПОМАКА – На последњој страни јубиларног 49-50 броја Помака (јануар–јун 2010) објављена су имена и фотографије свих главних и одговорних уредника „Помака“ у минулих петнаест година. Цветковић је најдуже уређивао ово гласило.

Томислав Н. Цветковић – главни уредник бројева 1-16, главни и одговорни уредник бројева 17-22;

Јосиф Стефановић – одговорни уредник бројева 1- 14;

Станко Миљковић – главни и одговорни уредник 23-24 броја;

Верица Баторевић – Божовић – главни уредник бројева 25-32;

Душан Јањић – одговорни уредник бројева 25-26, 31-32;

Драган Радовић – главни и одговорни уредник бројева 33-40;

Властимир Вељковић – главни и одговорни уредник бројева 41-50⁷⁹⁶

---

⁷⁹⁵ Од 18. фебруара до 6. марта 2005. године, у Политици је, у 17 наставака, био је објављен фелтон Д. Коцића под назнаком „*Хумор лесковачког краја*”. Поглавља фелтона носе следеће наслове: Стари Лесковчани, Велики штедљивци, Човек од реч, Ђувеч друштва, Мокра браћа, Општина части, Смешне породице, Само да је весело, Нешин царски ручак, Гозба у викендици, Радост и туга, Посне крменадле, Ђевап артиљерија, Цкара за најлуто, Једење и пијање, Вечити весељаци, Уговор с Турцима.

⁷⁹⁶ *Напомена*: Властимир Вељковић је до 2014. године (до броја 68) главни и одговорни уредник листа Помак.

VII

ПОВОДОМ СМРТИ ТОМИСЛАВА Н. ЦВЕТКОВИЋА - У 51/52. броју Помака (јул –децембар 2010) на насловној страни објављен је прилог Верице Баторевић Божовић „Омаж Томиславу Н. Цветковићу (1933 – 2010)“ поводом његове смрти.⁷⁹⁷

У том броју Помака о Цветковићу су писали и Срба Игњатовић, председник Удружења књижевника Србије (Прегалац Томислав Н. Цветковић), Ђоко Стојичић, из Београда (Тома Цветковић – значајно име наше књижевности и културе), Оливера Шијачки, Нови Сад („Успомене за сва времена“), Бранко Џидић, архивиста Историјског музеја у Београду („Томислав Н. Цветковић и Конфинови дани хумора“), Душан Јањић, Лесковац („Сарадња Томислава Н. Цветковића са удружењима из области културе“), Ненад Кражић, Лесковац („Свестраност Томислава Цветковића – човек акције“), Мира Коцић, Лесковац („Ја ово морам да изрекнем“), Властимир Вељковић, Лесковац („Култура не може све, али може више од свега“), Радивоје Пантић, Куршумлија („Сећање на пријатеља“), Благоје Ивановић, глумац, Лесковац („Тома – човек позоришта“), Саша Хаџи Танчић, Лесковац („Увир“). Објављено је и једанаест његових песама.⁷⁹⁸

VIII

ИЗ ЗАОСТАВШТИНЕ ТОМИСЛАВА Н. ЦВЕТКОВИЋА: У више бројева Помака објављени су прилози под назнаком „Из заоставштине Томислава Н. Цветковића – знамените личности из прошлости Лесковца.“

%

СИМА БУНИЋ (1882 – 1914) - Лесковчанин по рођењу (рођен 26. фебруара 1882. године), страсни поданик позоришта, глумац, редитељ, драмски писац, врстан организатор и управник позоришта, Сима Бунић слови за лучоношу српског глумишта. Учесник у раду лесковачког дилетанског позоришта „Југ Богдан“ из 1896. године, чији је, један од оснивача био професор Лесковачке гимназије Радоје Домановић.⁷⁹⁹

Године 1899. обрео се у Београду, наводно да, по налогу оца Јована Бунића, у већем граду сазна више о терзијском занату, за који га је отац спремао. Уместо тога, Сима се нашао у Народном позоришту у Београду где је био гардеробер, па помоћник позоришног сликара, те сликар декора. По повратку у Лесковац формира позоришну дружину „Заједница“, а нешто касније постаје указни управник Нишког повлашћеног позоришта „Коста Трифковић“, од оснивања 1912. до 1914. године, речју до Симине смрти, те 1914. године. Написао је седам оригиналних драмских дела:

⁷⁹⁷ *Напомена:* Објављено у Књижевним новинама бр. 1183, година LXII, Београд, новембар 2010.

⁷⁹⁸ Помак, бр. 51/52, јун – децембар 2010, стр. 1-11.

⁷⁹⁹ Томислав Н. Цветковић, Сима Бунић (1882 – 1914) – лучоноша српског глумишта, Помак, бр. 61/64, јанаур – децембар 1913. године, стр. 16.

„Ловци или нови Калча“ (1906), „Војвода Брана“ (1910), „Једна ноћ у харему“ (1912), према којој је Бранислав Нушић написао оперету „Харемска ноћ“, „Дочек краља Милана у Лесковац“ (1912), „Статус кво или Балкански рат“ (1912) и две једночинке: „Нишлике“ и „Незвани гост“. Бунић је драматизовао „Зону Замфирову“ Стевана Сремца, „Хајдук Станка“ Јанка Веселиновића, „Горски цар“ Светолика Ранковића. Три драматизације у 1910. години, поред бројних оригиналних представа у Лесковцу, Нишу, Пироту, Јагодини, Пожаревцу, Белој Паланци, Власотинцу, Врњцима... под управом Симе Бунића, била је то права грабеж од живота, стваралачка необузданост и беспопштедна оданост према сценској уметности. Сима Бунић је умро у 32. години живота, 1914. године.⁸⁰⁰

%

СЕТЕН ДИНИЋ (1875 – 1949) - Сретен Динић, школски надзорник, народни просветитељ, писац, публициста, културни посленик, аутор шест (6) драмских дела; најпознатије дело из лесковачког живота „Наша работа“, следе „Мића соколац“, „Ратно сироче“, „Косовски бој“, „Под маслином на Крфу“, „Проглас уједињења“. Издао је око 40 (четрдесет) књига.⁸⁰¹

Аутор је неколико уџбеника, читанки за народно просвећивање, као што су: „Народни будилник“, „Школа живота“, „Чаршија и култура“, потом две збирке прича, роман „Препород“ и збирке песама „Јеци и одјеци“. Уређивао је петнаест година лист „Лесковачки гласник“. Чланке је објављивао у „Политици“, „Правди“ и још двадесетак листова и часописа. После повлачења српске војске кроз Албанију, 1915. године, Динић је на Крфу учествовао у оснивању државне штампарије и „Српских новина“ и постао члан редакције и сарадник заједно са Бранком Лазаревићем, Милутином Бојићем, Драгољубом Филиповићем... Лист је био званични орган Српске владе на Крфу, најзначајнији српски лист у време окупације, од 1916. до 1918. године. Сретен Динић је био оснивач Народног универзитета у Лесковцу (1924), Народне књижнице и читаонице, Градског позоришта, првог професионалног позоришта у Лесковцу (1926 -1929) и био његов први управник; покренуо је часопис „Народни просветитељ“ (1928 – 1933) и био његов уредник. Био је један од оснивача и први управник Академског позоришта (1934). Родом је из Великог Шилевоца, а по налогу Министарства просвете, годин 1913.

---

⁸⁰⁰ *Напомена:* Прилог преносимо у целини објављен је у рубрици „Из заоставштине Томислава Н. Цветковића. Сима Бунић (1882 – 1914) – лучоноша српског глумишта, Помак, бр. 61/64, јануар – децембар 1913. године, стр. 16

⁸⁰¹ Томислав Н. Цветковић, Сретен Динић (1875 – 1949) – писац и просветитељ, Помак, бр. 61/64, јануар – децембар 2013. године, стр. 16.

упућен је у Лесковац за школског надзорника среза Лесковачког и Власотиначког.⁸⁰²

%

НАТАЛИЈА АРСЕНОВИЋ – ДРАГОМИРОВИЋ (1886 – 1978) - По рођењу Лесковчанка (3. јануара 1886. године), од оца Тасе Ђорђевића, познатог лесковачког јорганције. Прва жена комедиограф у српској књижевности. Аутор комада „*Лесковчанин у Паризу*“ игран на сценама у Скопљу, Новом Саду, Београду, Сарајеву, Лесковцу (1928).⁸⁰³

Аутор је још три драмска текста: „*Бисерна књезиња*“, „*Удај ми жену*“, „*Капетан Милан*“. Започела је, али није завршила лакрдију о Тодору Тонићу, познатом адвокату Лесковца, „*татко на народ*“, како се он најчешће представљао, народном посланику. Са супругом, санитарским официром, са српском војском, повлачи се преко Албаније, 1915. године. Из Солуна одлази у Италију, а одатле у Француску, где је радила у Централном одбору Међународног црвеног крста. Дружила се са члановима породице краља Милана Обреновића, са индустријалцима и министрима, њени чести гости у Паризу били су песник Раде Драинац, Моша Пијаде и многе друге личности Француске и Србије. Носилац је ордена Албанске споменице. Напомињемо: Комад „*Лесковчанин у Паризу*“, на сцени лесковачког позоришта извођен је први пут 1928. године, потом 1944/45 и 1966. обележавајући оснивање Дилетанског позоришта у Лесковцу 1896. године.⁸⁰⁴

%

ДР ЖАК КОНФИНО (1892 – 1975) - Др Жак Конфино (1892 – 1975), лекар по образовању, Лесковчанин по рођењу. У Лесковцу је завршио основну и Нижу гимназију, у Београду је завршио Вишу гимназију. Пуг га је водио у Беч, где је уз помоћ јеврејске хумантиарне организације „Потпора“ уписао Медицински факултет, а студије завршава у Берну 1918. године.⁸⁰⁵

Писац по вокацији, хуманиста, путописац, драмски писац, уредник хумористичког листа „*Жеж*“. Почетком 1921. године Одбор општине Лесковац га је изабрао за градског лекара. Већ 1924. године Конфино је имао своју приватну ординацију и приватну болницу (тзв. Санаторијум) године 1928. Лесковац је овековечен у делима др Жака Конфина, лекара и књижевника, редовног сарадника „*Лесковачког гласника*“, дописника

---

⁸⁰² *Напомена:* Прилог преносимо у целини, објављен је у рубрици „Из заоставштине Томислава Н. Цветковића. Сретен Динић (1875 – 1949) – писац и просветитељ, Помак, бр. 61/64, јануар – децембар 2013. године, стр. 16.

⁸⁰³ Из заоставштине Томислава Н. Цветковића, Знамените личности Лесковца: Наталија Арсенић Драгомировић (1886 – 1978), Помак, бр. 65/68, јануар -децембар 2014, стр. 9.

⁸⁰⁴ *Напомена:* Преносимо комплетан прилог: Из заоставштине Томислава Н. Цветковића, Знамените личности Лесковца: Наталија Арсенић Драгомировић (1886–1978), Помак, бр. 65/68, јануар - децембар 2014, стр. 9.

⁸⁰⁵ Из заоставштине Томислава Н. Цветковића: Знамените личности Лесковца : др Жак Конфино (1892-1975), Помак, бр. 65/68, јануар – децембар 2014, стр. 9.

„Политике“ из Лесковца. Књиге су му превођене на немачки, енглески, мађарски, пољски, португалски, турски и словачки језик.

Један је од оснивача Народног универзитета и мецена првог Професионалног позоришта у Лесковцу (1926). „Лесковац је својом историјом инспирисао Конфина и ушао у његово дело, а Конфиново дело постало је део културне историје Лесковца“ (*Иван Ивањи*).

Конфино је међу првим заслужним Лесковчанима одликован највишим одликовањем који град Лесковац додељује – Медаља града Лесковца за изванредне заслуге у развоју Лесковца, а на предлог Народног позоришта Лесковац, одликован је Орденом заслуге за народ са златном звездом.

Објавио је пет драмских текстова: „Сирото моје паметно дете“, „Крв није вода“, „Заклињем се“, „У среду се региструјем“, „Луда болест љубомора“; пет романа: „Мој Јоцко“, „Моје јединче“, „Мамин велики син“, „100 година 90 гроша“, „Јеси ли разапео Христа“. Конфинов роман „Мој Јоцко“, у издању Геца Кона (1937) ушао је у избор Славка Кораћа „Српски роман између два рата (1918 – 1941)“, објављен 1982. године. Објавио је девет књига кратке прозе („Моји општинари“, на пример).

Комади су му играни у Битољу, Скопљу, Лесковцу, Нишу, Зајечар, Крагујевцу, Београду, Новом Саду, Загребу, Птују, Трсту, Варшави, Сарајеву. Највише извођен комад у Југославији 1957. године била је комедија „Сирото моје паметно дете“, на репертоару лесковачког позоришта 1959/60. године.

Жак Конфино је аутор пет драма, комедија, четири радио драме, девет књига кратке прозе. Комади су му играни пре Другог светског рата; били су на репертоару бројних путујућих позоришних трупа и професионалних ансамбала, не само у Југославији: Битољ, Скопље, Лесковац, Ниш, Зајечар, Крагујевац, Београд, Нови Сад, Загреб, Птуј, Трст, Варшава.

Конфинов комад „Сирото моје паметно дете“ спада у четири највише извођена комада у Југославији 1957. године. На сцени лесковачког позоришта комад је игран у сезони 1959/60, а комедија „Луда болест љубомора“ играна је (премијерно) 1964. године и други пут била је на репертоару 1981. године приликом Прве манифестације у част Жака Конфина. Пре Другог светског рата скопско Народно позориште извело је у Лесковцу (премијерно) два Конфинова комада: „Плагијат пред Академијом“ (1935) и „Крв није вода“ (1936). У нешто измењеној верзији, под насловом „Плагијат“ – комад је изведен на сцени Народног позоришта у Сарајеву. Над лесковачкој сцени „Плагијат“ је изведен 1994. године у оквиру манифестације „Пети Конфинови дани хумора и сатире“, у режији Давида Путника.⁸⁰⁶

---

⁸⁰⁶ *Напомена:* Преносимо комплетан прилог Из заоставштине Томислава Н. Цветковића: Знамените личности Лесковца: др Жак Конфино (1892-1975), Помак, бр. 65/68, јануар – децембар 2014, стр. 9.

ВУКАШИН ЦОНИЋ

I

Вукашин М. Цонић (1935 – 1980) рођен је у црнотравском селу Брод, махала Белчине. После дипломирања на београдском Правном факултету, поред редовних послова у струци, интензивно се бавио књижевном и новинарском делатношћу. Његово најпознатије дело, романсирана хроника *Далеки бели путеви* (Лесковац, Наша реч 1969) је, у ствари, споменик свим логорашима фашистичких концентрационих логора у Норвешкој. Као да је и сам био логораш, успео је да сугестивно и живо наслика време фашистичког мрачњаштва, мучног логоровања, ноћних траума логораша.⁸⁰⁷

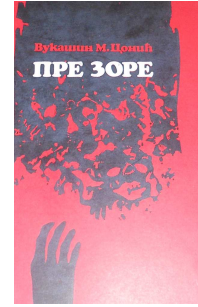
Вукашин Цонић је књижевним радом почео да се бави као средњошколац, односно гимназијалац и прве прилоге је објављивао у „Власини” а као студент у Београду је сарађивао у „Видицима”, „Студенту” и другим листовима. У Лексикону писаца Лесковачког краја заступљен је и Вукашин Цонић. Објавио је књиге: „*Далеки бели путеви*”, (хроника, 1969), „*Укус земље*” (приче, 1971) и роман „*Пре зоре*” (1980). Био је и председник Књижевног клуба „Глубочица”.

Томислав Н. Цветковић, познати лесковачки књижевник, укратко описује Цонићев живот и рад: „...По доласку у Лесковац одређује се за кратку причу, објављивао је у „Нашој речи”, сарајевском „Ослобођењу”, као и у часописима „Наше стварање”, „Кораци”, „Багдала” и „Живот”. Свој таленат је потврдио на многобројним конкурсима низом награда за кратку причу и драме. После прве награде лесковачког листа „Наша реч” за причу „Увод у аутобиографију” (1966) и „Споменик” (1973), уследила је и прва збирка прича „Укус земље” (Наша реч, Лесковац, 1971) у којој су се нашле све откупљене и награђене приче. На конкурс Радио Сарајева награђене су му, трећом наградом, радио драме „Заточеник” (1975) и „Стена” (1978), које су више пута извођене, а и објављене су у угледном сарајевском књижевном часопису „Живот”. Радио драму „Цветале су дивље крушке” објавило је „Наше стварање”, 1976. године. „Рат и револуција – закључује Т. Н. Цветковић – биле су узбудљиве преокупације Вукашина Цонића и он се тој тему, тој појави, с подједнаком пажњом и успехом посвећивао и када је реч о причи, драми или роману...”

⁸⁰⁷ Љуба Стојановић, о аутору, Пре зоре, КК Глубочица – Лесковац 1980. *Напомена*: Сваке године се у част Вукашина Цонића додељује награда за кратку причу под његовим именом, а манифестацију је покренула његова породица, која је и дародавац награде.

II

ПРЕ ЗОРЕ - Чувени професор Тоде Чолак за роман „Пре зоре“ констатује: „Писац је дао „слику” човекова постојања у заробљеничком логору где је смрт присутна даноноћно и где су животне извесности незнатне, готово непостојеће. „Пре зоре” је роман изузетног оптимизма, роман дубоких убеђења у исправност партизанског отпора и народноослободилачке борбе, роман вере у победу добра над злом. Загрљај живота и смрти, чврст и присутан од почетка у роману, исписао се и исповедио у трауматичним тренуцима човекова судбоносног бивствовања у коме се доказује и остаје човек, чист, усправан, непобеђен.”⁸⁰⁸

Монолошким, уметничким поступком, исповедио се Иван, главно и „везивно“ лице романа, са свим својим спознајама стања и ситуацијама, својим чешњама и надама, својом љубављу према Јеврејки Берти, не дозвољавајући да га патос трагике и трагичности понесе и однесе у празнословље и исхитрености, у филозофовање и мудровање о свету и животу, о тегобности постојања. С доста лирског, непатвореног тона и фона, који као нека fuga прате личност и струје романом од почетка до краја, исписала се судбина и живот неколицине револуционара, суочених са робијашницом и мучилиштем из којих не воде путеви у светлост и спасење. Револуционарност револуционара ни у једном тренутку није сломљена и никада није доведена у питање; отпор и пркос непријатељу, коме је све *стварно* подређено, у основи је сваке личности – Ивана и Берте, Песника и Политкома, и Видака. Све су то снажне и јаке личности које делују убедљиво и које уметничка конкретизација у роману Пре зоре није идеализовала; чистотом природности и непосредности те личности говоре и делују животно. Ниједна од личности романа не остаје у животу, али ниједна смрт овде не сугерише пораз, нити је изгубљеност потка романа. Пре зоре је роман изузетног оптимизма, роман дубоких убеђења и исправности партизанског отпора и народноослободилачке борбе, роман вере у победу добра над злом. Загрљај живота и смрти, чврст и присутан од почетка у роману, исписао се и исповедио у трауматичним тренуцима човекова судбоносног бивствовања у коме се доказује и остаје *човек*, чист, усправан, непобеђен.⁸⁰⁹

⁸⁰⁸ Када је 7. јуна 1980. године, у Земунској болници, у 45. години, умро Вукашин Ционић, оставивши у рукопису више песама, прича, романе „Благо у Румендолу” и „Пре зоре”, Т. Н. Цветковић је записао: „Један млади живот, један изворни таленат, диван лиричар, вешт козер, један писац који је сигурним стопама корачао литерарним стазама, једно перо које је тек било пред размахом – пресахнуло је.”

⁸⁰⁹ Проф. др Тоде Чолак, рецензија, Пре зоре, Књижевни клуб „Глубочица“ – Лесковац 1980.

Роман „Пре зоре“ је посмртна заоставштина на чијој доради би аутор сигурно још радио. Међутим, и овакав какав се презентира јавности, он носи пуно животних факата и истине о једном историјском чину.⁸¹⁰

III

ДАЛЕКИ БЕЛИ ПУТЕВИ - Лесковачки професор књижевности и песник Станко Ђорђевић, приређивач и рецензент многих књига, у оцени (рецензији) Цонићевих „Далеких белих путева“ пише: „Далеки бели путеви“ је романсирана хроника, која упечатљиво слика интересантне борце Кукавице, Јабланице и Бабичког партизанског одреда, као и окупационо време на Балкану и Скандинавском полуострву.

(...) Заробљени борци овог краја раде, граде путеве, извршавају сва наређења побеснелих есесоваца. Побеђују глад и зиму... Догађаји хронике постају део наше историје”.

Ђорђевић је посвети и значајну пажњу Цонићевим причама: „Кратке приче, њих шеснаест, обрађују различиту тематику. Ако би се тражила заједничка нит, то би, свакако, био мотив печалбарства. Седам прича је са ратном тематиком. Реалистичке по начину казивања, исувише оптерећене психологијом. Друга група прича је са мотивом печалбарства. У њима као да не препознајемо овог приповедача, он је под својим небом, регионалним или завичајним, и веома снажно исказује ту носталгичну љубав, неоплемењену или оплемењену, са угашеном или разбукталом еротиком... У свакој личности је и он сам.”

Верица Баторевић Божовић, између осталог, у својој познатој књизи „Живот пише приче”⁸¹¹ наводи Цонићеве речи: „Све награђене и откупљене приче сакупио сам у збирку „Укус земље”. Кратка прича је моја прва и највећа љубав, а у исто време књижевни рад у коме сам стекао прва искуства.”

Повод да Верица Баторевић Божовић напише у „Нашој речи”⁸¹² топлу, занимљиву репортажу о Вукашину Цонићу је награда коју је овај значајан лесковачки писац добио 1975. године. „Ове године Вукашин Цонић, аутор збирке прича „Укус земље” и хронике „Далеки бели путеви”, освојио је трећу награду за драму на конкурсима Радио - Сарајева. Награђена драма зове се „Заточеник” и освојена је у конкуренцији писаца са читавог српскохрватског подручја”.

%

Сад, дакако, верујемо да је роман о коме је Цонић говорио „Пре зоре”, бар по рецензији коју аутор помиње. Ако то знамо или са великом

⁸¹⁰ Љуба Стојановић, Пре зоре, КК Глубочица –Лесковац 1980.

⁸¹¹ Верица Баторевић Божовић, Живот пише приче, Удружење писаца, Лесковац 2001.

⁸¹² Наша реч, 29. децембар 1975. год.

сигурношћу можемо да тврдимо да је тако, још смо сигурнији у оцени аутора „Отимања”, „Хисарских одзива” и „Увира” - да поменимо само нека вредна остварења - да је „ Вукашин Цонић „једно перо које је тек било пред размахом – пресахнуло”.

%

Занимљиво је рећи да је Вукашин Цонић литерарно стварање започео пишући стихове, а да за живота није објавио ниједну песму. Имао је обичај да каже: „Кратка прича је моја права и највећа љубав, а у исто време књижевни рад у коме сам стекао прва искуства. Али, привлачи ме и радио - драма”.

Па ипак, прва књига коју је штампао је веома обима и романирана хроника „Далеки бели путеви”, на којој је радио четири године. Ова хроника, објављена 1969. бави се судбином наших људи који су током Другог светског рата интернирани у далеку Норвешку.

„Лепши и потреснији споменик, за све оне којих више нема а којих ће бити док је човека и његовог дела, Вукашин Цонић, аутор ове књиге „Далеки бели путеви” – није могао да подигне. Овде и свуда! За мртве и живе! За јуче и данас – за сутра! Споменик – за време сурово и пркосно, крваво и херојско; на године смрти у име живота и живота против свих облика уништења; Облесак истине о неуништивости духа и слуха човековог, духа и трајања његовог” – написаће, између осталог, књижевник Томислав Н. Цветковић, поводом појаве Цонићеве хронике.

Истим поводом, новинар и књижевни критичар Николај Тимченко је апострофирао: „Цонићева књига је химна људском достојанству и виталности човека.” Оно што привлачи пажњу и што ову књигу чини занимљивом и узбудљивом, што од ње чини штиво које се тешко испушта из руке јесте сам њен предмет, само страдање људи који су показали довољно чврстине и веру и идеале за које су се борили, који су остали људи и у данима највећих искушења.

IV

УКУС ЗЕМЉЕ - Збирка приповедака „Укус земље”, насловљена по истоименој причи, изашла је из штампе 1971. године. У њој је укоричено 16 Цонићевих кратких прича, махом награђених и откупљених на разним конкурсима. Већ прва прича „Увод у аутобиографију” наговештава да је читава збирка аутобиографског карактера. Већина прича испричана је у првом лицу, а готово све се односе на црнотравско поднебље и на горку судбину печалбара. У свакој причи главни јунак је сам приповедач, његова мајка и отац, брат или неки други блиски рођак. Поред ових шеснаест објављених приповедака, у рукопису је остало бар још толико, које заслужују пажњу издавача.

%

Што се тиче драма, Вукашин Цонић је написао више радио и ТВ драма, али су штампане само три. Прва је „Заточеник”, која је 1974. године, на конкурс РТВ Сарајево, награђена трећом наградом. Исте године, под насловом „Друго заточеништво” објављена је у Нашем стварању. Две године касније, у „Нашем стварању” (бр. 4-5 за 1976) излази радио - драма „Цветале су дивље крушке”. Трећа објављена драма је „Стена”, коју је РТВ Сарајево 1978. године наградио такође трећом наградом и која је исте године објављена у сарајевском часопису „Живот”. Награђене драме су више пута извођене на таласима Радио Сарајева. У рукопису, оставио је радио-драму „Шта ћемо са Озреном?”, ТВ драме „Човек није цигла” и „Колиба високо у брдима” и „Плави бисери”, затим монодраму „Изјава за историју” и радио - игру за децу у два чина „Једне вечери једног јутра”.

Крајем децембра 1975. године, у једном интервјуу, Вукашин Цонић је изјавио: „Сада радим на роману и у преговору сам са једним београдским издавачем. До сада сам се устручавао да објавим своје романсиране покушаје, јер је роман заиста крупан залогај и књижевна форма за коју је потребно велико књижевно искуство... Мој роман, на коме радим, има назив, „Зар неко може да не воли те очи” за који сам добио повољно мишљење од др Тоде Чолака...”

Ја, међутим, досад нисам могао да уђем у траг овог дела. Познато је да је 1980. године посмртно и захваљујући председнику Књижевног клуба „Глубочица” Љуби Стојановићу објављен Цонићев роман „Пре зоре” и да је у рукопису сачуван роман „Благо у румендолу”. Да ли је неки од њих првобитно назван „Зар неко не може да не воли те очи” или је то заиста посебно дело, тек треба одгонетнути.

V

ПРИСТУП ПРОЗНОМ ДЕЛУ В. ЦОНИЋА –

Вукашин М. Цонић је мало познат данашњој читалачкој јавности. За живота је објавио две књиге, док је трећа издата меморијално, а о њему се може говорити из неког дуга према неправедно заборављеном писци, него као аутору који је оставио за собом, ако не опсежно, а оно пажње вредно дело. Када се данас помене његово дело у Лесковцу оно много не казује. Тек старији ако се сећају њега и његових проза. За младе и млађе, Цонић је као писац готово непознат, а једва ако знају и у његовом ужем завичају, Црној Трави.⁸¹³

⁸¹³ Саша Хаџи Танчић, Далеким белим путевима од црних планина Чемерника до Норвешке (Пристап прозном делу Вукашина М. Цонића), Помак, 2008, бр. 41/42, стр. 6.

За приповедача Вукашина Цонића знало се, међутим, у Београду и Сарајеву. Његове кратке приче су објављене у листовима и часописима, награђиване су, о њему се говорило у више прилика. Исто тако знало се за његову новинарску делатност, а прави спој литературе и публицистике остварио је управо у романсираној хроници „Далеки бели путеви“;

Зашто је дело Вукашина Цонића остало недвољно познати и признато? Можда су њега сматрали као регионалног писца који је писао о својој најужој средини и затворио се у њу. Али нису ни у Црној Трави имали много више интересовања за њега, а и у Лесковцу је остало недовољно приказано и осветљено.

За Вукашина Цонића се може рећи да не обавезује само да се навраћамо на његово дело. Његове кратке приче могу да се нађу у једном критичком избору или антологији прозе лесковачких писаца или проза о Лесковцу у временском распону читавог двадесетог века. Цонић је био даровити стваралац, који је дубље проницао у душу свог црнотравског сељака и печалбара. По томе, он је био регионални писац, и готово сви његови мотиви окупљени су под заједничким насловом књиге „Укус земље“.

Цонић је млад умро и није имао времена да оствари пуну меру своје даровитости. Десетак прича из његовог необјављеног опуса, већ награђених на ондашњим конкурсима, дакле цела једна књига, може да издржи и строжији критеријум савремене читалачке јавности.

Но, наравно, уђемо ли у генезу те литературе, ако књижевно-историјски осветлимо његове започете и пређене путеве, не искључује се могућност увида да је један писац таквог карактера такође широк по тематском и жанровском испољењу, када продубљује своје мотиве и износи их на видело оно историјско и животно општељудско. „Далеки бели путеви“ и „Пре зоре“ нису оскудна проза фолклора и етнографских равни, попут „Укуса земље“, већ савремена проза, мање или више, попут оне каква се неговала после Другог светског рата. Вукашин Цонић се као млад прозни писац развијао под утицајем ратне литературе тога доба.

Појавом Вукашина Цонића, први пут у лесковачком књижевном миљеу посматра се живот из једног новог, сасвим реалистичког угла логораша, слично тадашњој херојици и неком готово митском прилажењу човеку који се, интерниран у далеку Норвешку, одупире далеко већим силама од себе. Тај човек се бори надчовечански за свој људски и национални опстанак, да би могао слободно да живи.

У то време објављени „Далеки бели путеви“ у многоме одударају и по стилу, и по мотивима, и по поступку обликовања, од дотадашње оскудне и архаичне прозе у Лесковцу, која је углавном приказивала обичаје и причала анегдоте. Цонићева романсирана хроника приказује трагичну судбину интернираца као да је, што је с правом примећено, и сам био логораш. Али са овим делом Вукашина Цонића као да се прекида и та танка традиција. Настаје опет дуго затишје које, за разлику од оног

ранијег, није плодно ни романсираним хроникама гледано у жанровском смислу. Проћиће равно деценија да се поново објави прозно казивање Вукашина Цонића о логорима, сада посве романсирано, под насловом „Пре зоре“. Као да је та понорница од „Далеких белих путева“ до „Пре зоре“ дуго текла и губила се, испред наслаганих година живота аутора да, најзад, потече новим млазом; али без аутора, посхумно.

Вукашин Цонић је био крвније повезан са својом средином, некако и аутобиографски тесно преплетен с њом. Рођен на селу, стално је живео у граду, али је непрестано био везан за своје село Брод, махалу Белчина, за своје порекло, постојбину, у коју је често и са сентименталношћу навраћао. Одлазећи тамо и гледајући често те своје сељаке на градским пијацама и у фабрикама, да се дивео тим „митским“ јунацима у борби за национални и људски опстанак. Са много осећања приступио је наш приповедач оскудној, негостољубивој природи црних планина Чемерника.

Вукашин Цонић књижевно је осмислио стварност црнотравског села какву је он видео и доживео у годинама пре и после Другог светског рата. Осим те његове оријентације, нарочито што се тиче тематике на једном савременијем плану, могао је да допринесе и његов љубавни роман, који је могао да га усмери у многоме новом ауторском правцу, али је остао у рукопису. Колико се добро сећам, љубавна поетика романа није нимало идилична.

Мотив љубави је присутан у више Цонићевих прича, без обзира на то у каквим се животним стешњеностима налазе његови јунаци. То су љубави једноставне, природне, под присмотром и стегом неумољивог патријархалног морала. И љубавна потка романа „Пре зоре“ је трагична. Биолошка осећања угрожениости и опстанка у човеку сукобљавају се са суровим законима живота у логору, без наде, без повратка. По овом роману, и још по романсираној хроници „Далеки бели путеви“, Вукашин Цонић је показао да се могао упустити у широке и обухватније жанрове. Жанровској разноврсности доприноси и податак да се огледао и у драми.

Несумљиво најуспешније Цонићево дело су „Далеки бели путеви“, једна шира мапа позадине ратних догађаја 1941–1945. године у Србији, уметнички документ, литерарни угао животних догађаја. У њему је верно, и непатетично, ухваћена слика времена, која је означила једно ратно раздобље. Основни проблем егзистенције, толико присутан код овог приповедача, највише је дошао до изражаја у делу „Далеки бели путеви“, али и у низу прича којима је испољио све лепе особине свог произног писма, а са њима неке основне проблеме јужносрбијанског топоса Црне Траве. Прерано је завршио свој живот (у 45. години), оставивши за собом празнину и тугу пријатељима, али уз сећање и књижевно дело, које остаје за књижевну историју Лесковца.⁸¹⁴

---

⁸¹⁴ Саша Хаџи Танчић, Далеким белим путевима од црних планина Чемерника до Норвешке (Приступ прозном делу Вукашина М. Цонића), Помак, 2008, бр. 41/42, стр. 6 -7.

VI

ЦОНИЋ У КУЛТУРНОЈ БАШТИНИ ЛЕСКОВЦА

Књижевни конкурс за кратку причу „Вукашин Цонић“ има посебну амбасадорску улогу за представљање Лесковца као града који зна да цени књижевне пориве нових па и осведочених стваралаца и преноси му славу афирмисаног културног центра. А како је већ рекао Брана Црнчевић: „И прозору је тешко кад је затворен“, породица Цонић је прозоре Лесковца широм отворила за све ствараоце из Србије, па и других земаља. Довољан је податак да је на конкурс пристигао и рад из Пољске и из других крајева нашег региона. Само у овој години око 240 стваралаца је мислило на Лесковац и било обузето такмичарским духом управо захваљујући породици Цонић и делу Вукашина Цонића.⁸¹⁵

Морам, међутим, да признам да ни по вокацији, ни по књижевним могућностима, нисам онај који би могао да процењује литерарне вредности дела Вукашина Цонића, што не значи да то не могу чинити као обичан њихов конзумент, а то није ни тема данашњег скупа. Зато је моје излагање насловљено „*Вукашин Цонић у културној баштини Лесковца*“ чиме сам му дао историографску димензију, привидно олакшавајући себи положај. Наравно, за такву одредницу било би добро да постоје релевантни критеријуми, који би били резултат озбиљније књижевне критике и позитивних оцена, што у овом конкретном случају, на пример, за роман „*Пре зоре*“ бива потврђено оценом познатог проф. др *Тоде Чолака*: „То је роман изузетног оптимизма, роман дубоких убеђења у исправност партизанског отпора и народноослободилачке борбе, роман вере у победу добра над злом. Загрљај живота и смрти, чврст и присутан од почетка у роману исписао се и исповедио у трауматичним тренуцима човекова судбоносног бивствовања у коме се доказује и остаје човек, усправан, непобеђен.“ За Вукашина Цонића, књижевник Томислав Цветковић је својевремено написао да је то изворни таленат, диван лиричар, вешт козер, један писац који је сигурним стопама корачао литерарним стазама, једно перо које тек што је било пред размахом - пресахнуло је јуна већ далеке 1980. године, а ја бих додао да би Вукашин Вуле Цонић, по ономе што је већ до тада изнедрио, данас био бард лесковачке књижевне баштине и да би заузимао видно место у хијерархији српских књижевних стваралаца.

(...) Иако по вокацији и образовању правник, врло успешно је развијао још из гимназијских дана списатељску способност и израз што је означено и у бројним наградама и признањима. Заинтригиран податком да је већ 1966. године добио прву награду листа „Наша реч“ у Лесковцу за причу

⁸¹⁵ Проф. др Живан Стојковић, Вукашин Цонић у културној баштини Лесковца, уводна реч на додели књижевне награде „Вукашин Цонић“ 21. октобра 2013. године у Народном музеју у Лесковцу.

„Увод у аутобиографију“, поново сам је прочитао и постало ми је јасно какав таленат поседује Вукашин и колико је томе допринео црнотравски рајски амбијент, горштакча традиција и природна бистрина.

Писац кратких прича, радио драма, закорачио је стазама романописца. И управо ту је ушао у област историографије, јер је у роману „Далеки бели путеви“ приказао потресну драму живота интернираца у логорима у Норвешкој и тако дао штиво које историчар не може да заобиђе при обради најцрњих страница људске историје када је земљом харао фашизам. И као писац, и као човек опредељен је Вукашин Цонић. Он је противник људског зла и патњи, али пун оптимизма да то мора бити искорењено из људских живота. Одлучила је зато породица Цонић да нам подари репринт издања његових дела, али и да посхумно објави збирку прича под називом „Споменик“ (2012) чиме је још једном потврдила да су сва дела Вукашина Цонића својеврсни споменик који мора да краси културни амбијент Лесковца и Србије.

VII

КЊИЖЕВНИ КОНКУРС „ВУКАШИН ЦОНИЋ“ - Интересовање за Књижевни конкурс „Вукашин Цонић“ од оснивања било је изузетно велико, јер су пристизали бројни радови из земље, али и из иностранства.

ПРВИ КЊИЖЕВНИ КОНКУРС – За први књижевни конкурс 114 аутора из 32 града пријавило је 134 приче. Симон Марић из Земуна победник је првог књижевног конкурса „Вукашин Цонић“, другу награду су поделили Зоран Јовановић из Лесковца и Александар Ђуришић са Новог Београда, а трећу је освојио Владимиру Булатовићу, из Београда. Жири: председник Удружења писаца Лесковца Верица Баторевић-Божовић, књижевник и главни уредник часописа „Помак“, Властимир Вељковић, новинар, професор књижевности и Татјана Цонић, кћи Вукашина Цонића, одлуке је донео је једногласно, а награде су уручене 25. октобра 2010. године у Народном музеју. О Цонићевом животу и делу говориле су Верица Баторевић-Божовић и Татјана Цонић, а уз читање неколико одломака из његових дела, представљени су и награђени аутори.

ДРУГИ КЊИЖЕВНИ КОНКУРС - Прва награда на другом Књижевном конкурс „Вукашин Цонић“ припала је Симону Марићу из Земуна, који је и прошле године био победник. Другу и трећу награду освојили су Тодор Шкоро из Београда и Александар М. Поповић из Обреновца, аутори прича „Аранжман“, „Аутобус који је закаснио“ и „Беле руже“. Поред новчаног износа од 20.000, 15.000 и 10.000 динара, ауторима је уручене и плакете, дар породице Вукашина Цонића. Свечано уручивање награда и повеља одржано је 18. октобра 2011. године, у свечаној сали Технолошког факултета у Лесковцу. Одлуку о наградама једногласно је донео жири у саставу Верица Баторевић Божовић, Татјана Цонић и Властимир Вељковић, који је прегледао 169 прича.

ТРЕЋИ КЊИЖЕВНИ КОНКУРС - У Лесковцу су 2. новембра 2012 године, у Народном музеју, у присуству великог броја љубитеља књижевности, уручене награде са трећег Књижевног конкурса „Вукашин Цонић“ и посхумно промовисана књига „Споменик“. Победник конкурса је Јелена Кујунџић, из Мајура, за причу „Крик“. Другу награду освојио је Раде Стојановић из Ниша, родом из Црне Траве, аутор приче „Ложица“, а трећу су равноправно поделили Срђан Аћимов из Товаришева за причу „Сахрана смрти“ и Александар Максим Поповић, из Обреновца, који је конкурисао причом „Песма из воћњака“. Награде у износу од 20.000, 15.000 и 10.000 динара доделила је породица Вукашина Цонића. На конкурс, који су заједно расписали породица Вукашина Цонића и Удружење писаца Лесковца, пристигле су 233 приче 193 аутора. Једногласну одлуку о наградама донео је жири у саставу Верица Баторовић-Божовић, проф. др Душан Јањић и Небојша Ђокић. О посхумно објављеној књизи кратких прича „Споменик“ Вукашина Цонића говорио је Драгослав Хаџи Танчић, књижевник из Београда, који се дружио са Цонићем, а неколико прича из те књиге прочитала је Мира Љубић, глумица Народног позоришта из Лесковца.

ЧЕТВРТИ КЊИЖЕВНИ КОНКУРС - Прича „Антипигмалион“ Мирка Јовановића из Старе Пазове проглашена је најбољом на четвртном конкурс у „Вукашин Цонић“, друга награда припала је Славки Кликовац из Голубоваца за причу „Дуго очекивана срећа“, а трећа Симону Марићу из Београда за причу „Дах“. На Конкурс за кратку причу 112 аутора послало је 230 прича. Жири је одлуке донео једногласно, а радио у саставу: мр Биљана Мичић, професор српског језика и књижевности, Цветана Радивојевић, професор југословенске и опште књижевности и Драган Радовић, професор опште књижевности. Награде су уручене у Народном музеју 21. октобра 2013. године, а о делу Вукашина Цонића говорио је проф. др Живан Стојковић.

ПЕТИ КЊИЖЕВНИ КОНКУРС – Године 2014. расписан је пети књижевни конкурс за кратку причу „Вукашин Цонић“. На конкурс се јавило 157 аутора из земље и иностранства са 253 рада. Жири у саставу магистар књижевности Биљана Мичић, Цветана Радивојевић, професор књижевности и Драган Радовић, професор књижевности и књижевник, донео је одлуку да се прва награда додели Милану Мицићу из Новог Сада за причу „Лет Манојла Неимара“, друга Предрагу Станковићу из Лесковца за причу „Бунило“, а трећа Милану Грбићу из Кикинде за причу „Изневерена“.⁸¹⁶

О стваралаштву Вукашина Цонића и његовом месту у књижевној баштини Лесковца на додели награда са петог књижевног конкурса говорио је проф. др Душан Јањић.

---

⁸¹⁶Оснивач Књижевног конкурса „Вукашин Цонић“ је породица писца, која додељује и новчане награде.

РАДОСЛАВ ШУШУЛИЋ

I

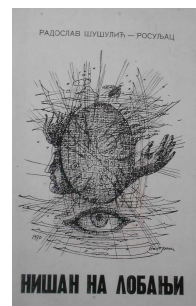
Радослав Шушулић је рођен 1938. године у Власотинцу. Студирао је на Правном факултету у Београду. Заступљен је у *Песмотису*, антологији песника лесковачког краја и збирци завичајних песника Власотинца. Живи и ради у Власотинцу.⁸¹⁷

Шушулић је дуго радио као новинар Радио Лесковца. Објавио је збирке песама: „*Нишан на лобањи*”, „*Зимско мировање*”, „*Старинска башта*“ и „*Молитва која плаче*“. Са власотиначком песникињом Снежаном Стаменковић, 2011. године Радослав Шушулић објавио је збирку песама „*Листопадна лепота*“.

II

НИШАН НА ЛОБАЊИ – Пред амном је прегрш песама и рој успомена на песника из млађих дана: задимљена крчма, празни џепови и поноћно казивање стихова. Не, то нису ови стихови, остала је само грозничава ватра и пепео илузија. Помало сам збуњен: шта се од тада до сада збило у песниковој души те му је овако тешка, погубна, ојађена, узбуњена поезија? Није ли ово српски експресионизам, нож заливен у мутне слојеве подсвести, у своје унутрашње дубоко интимно *Ja* да би се сагледале отровне и животворне боје сопствене крви, недокучив сјај сунца у лобањи, да би се опипао куршум долутао ко зна одкуд у песникову осамљеност, у песников, чини се, порушен свет?⁸¹⁸

Ово што је најприсутније у овој веома експресивној и тамној шуми сибола, то су крик и револт, немоћ и претња претказањем, у име човечности, против човекове усамљености и отуђености у веку атомске цивилизације. Црвоточност и распадање, овде је узнемирена опомена на овај живот, страх да не поједемо човека у себи на трпези аутоматизованог живота. Ова поезија захтева да се читалац и помучи, јер је рођена на муци.⁸¹⁹

⁸¹⁷ Белешка о аутору, збирка песама *Зимско мировање* Радослава Шушулића, Власина, Власотинце 2002. *Напомена*: Избор песама Р. Шушулића у посебном делу ове књиге. *Напомена*: Шушулић је премину у родном граду 21. децембра 2013. године.

⁸¹⁸ Борислав Здравковић, рецензија, Радослав Шушулић Росуљац, *Нишан на лобањи*, (без назнаке издавача), Прешево 1970, стр. 11.

⁸¹⁹ Б. Здравковић, *Нишан на лобањи*, комплетна рецензија, стр. 11.

Ево како пева Радослав Шушулић Росуљац у песми „*Можда*“, која је последња у овој збирци:

*И биље и змије и звери
Нека ме прате
Нека ме блато измени
Све што се запамти
Можда ће
Идуће јесени
Да позелени*

Колико се сећам и колико ме памет слуша, песме су ове дуго спавале на паучини, на неком нахереном плоту, где се таложи неинтересантна драгулија и ова септембарска месечина. Можда би у дубоком сну наишле на свој свршетак? Ко зна? Можда би и даље дремале?

Али онога дана, када ме тата и мама доведоше на овај свет, када ме именом и презименом обележише, када живот мој поче да личи на неке метафоре и разноврзне сенке, бога ми, тога дана, нека болна сила почне да се цеди низ моју површину. Не кријем. Крикнух. И уколико је крик бивао све дубљи, утолико су паучине, нахерени плотови постајали огољени, пусти. Нисам био свестан своје одговорности. Захваљујући мојој неопрезности, песме су биле пробужене, њихов стравичан изглед секао ме до изнемоглости. Оне су се расањивале, а ја сам избегавао њихов поглед. Човек сам, а остадох пред њим нем.⁸²⁰

III

ЗИМСКО МИРОВАЊЕ - Песник уроњен у себе дотиче саму срж природе трагајући за разлогом постојања. То силажење у дубине које није ништа друго до пењање у висине, лагано љушти са њега све оно што му отежава пут и тек у оном тренутку кад његова голотиња постане апсолутна, он приступа вратима постојања, пред којима Платонове сфере свирају музику небеса, која се одвајкада назива поезијом. Губећи име и постајући чисто осећање, како је у једној молитви певала Исидора Секулић, он постаје сличан свечовеку кога су најављивали Достојевски и епископ Николај. И тада, ма шта певао и ма о чему певао, све постаје песма.⁸²¹

Тим путем је пошао и Радослав Ж. Шушулић обликујући песме за своју збирку „Зимско мировање“. Изабрао је пут којим се данас ваистину ретко иде. Засновао је читав опус на мотивима који, пре свега, захтевају дескрипцију, дескрипцију природе и њених манифестација, да би у другом

---

⁸²⁰ Радослав Шушулић Росуљац, Нишан на лобањи, (аутово запажање стихова из ове књиге), Прешево 1970, стр. 57. *Напомена*: Насловну страну књиге урадио је чувени академски сликар Миодраг Нагорни, предговор Борислав Здравковић, коректор Лука Крстић, професор.

⁸²¹ Ђорђе Ј. Јанић, Снег и зов петлова, рецензија, Зимско мировање, Власина, Власотинце 2002.

плану, често скоро неприметно, покретао питања која тангирају и човекову егзистенцију. Горе поменух дескрипцију, и намах се уплаших, јер већ деценијама, она је прогнана из поезије.

Код нас, тек ту и тамо, тек малобројна група песника који пишу хаику поезију, њоме се покатад баве. И потом, баш у тој далекоисточној поезији, открих, можда и несвесну инспирацију Шушулићеву. Открих песничку методу која као да је позајмљена од јапанских и кинеских сликара који су белином слике и тек ту и тамо набаченом цртом или формом обликовали простор и фигуре, цизелирајући слику врхунске уметности. Тако ми се и објасни белина Шушулићевог снега, богатство зиме, многозначност петлове песме, и изнад свега бескрајне мелодије ћутања које покрива природа. Стварност и нестварност се сплићу у један мистични простор свакодневице, који наша поезија до данас није познавала.

И овде откривамо оно што је у овим песмама и у овој збирци, можда најзначајније. Овде је опеван значај малих ствари. Њихов значај сам по себи. А то значи не у односу према човеку. Човека овде, у неком експлицитном виду, скоро и нема. Песник пева химну снегу, пахуљама, хладноћи, птицама, путу поплочаном житом, како он рече, баштама које у себи анонимну траву и цвеће крију, где се „сунчани низ” разлива по „дворишној кутији”, а презрела реч ћути над неисказаном песмом. Занимљиве поетске слике се смењују несвакидашњим метонимијским прескоцима, а све то, колико је могао да отрпи ритмичко исцезилиран стих, ослобођено је свих оптерећујућих епитета. Притом, пренапети ритам често доводи песму до саме границе прскања.

Овде нећемо набрајати све занимљиве песме и врло успеле песничке слике. Поменућемо само песму „Вињага” која на модеран начин пева једно двориште изгубљено у магли времена чија функција надраста ограничени физички простор и претвара се у жалопој над свим оним сентиментима које закопавамо у прошлости. Такође ћемо, тек узгред, поменути стихове из песме „Поравнавање” снега у којој одзвања горка порука: „Ко пре дође/ до себе/ сопствени мир/ га самеле”. Тако ћемо указати на песму „Презреле речи” у којој се зацртавају обриси поетике Радослава Ж. Шушулића.

Шушулић је више због животних околности но својом вољом објавио само једну збирку песама до сада - „Нишан на лобањи”, давних седамдесетих година. И можемо рећи да свако ко буде читао „Зимско мировање” неће моћи да избегне закључак да је то штета јер пред собом имамо једног формираног и зрелог песника чији би стих требало да се чешће сусреће у савременој српској поезији.

Оцена Ђорђа Ј. Јанића, језгровита и довољно прегледна, јасно указује на снагу песничког умећа Радослава Шушулића, који је свој песнички таленат давно доказао, па није нимало чудно што су се неке његове песме нашле у „Песмопису”, најбољем одабиру лесковачког песништва од

Другог светског рата до 1975. године. Шушулић је и као песник, и као новинар, показао да на оригиналан начин доживљава „време и људе”, а то је оно што добре, одличне песнике, одваја од других каквих има доста и у лесковачком крају, а и другде. Збирка „*Зимско миривање*” разоткрива и другу, хуману страну Шушулићевог смисла живљења. Он записује на крају књиге: „Издак ових стихова на видело, у којима јесте покушај одмрзавати цветну слику на намућеном крику, преосталу руку и ногу и глас предалеко померен од говора му омогућише људи са пространим срцем, добротом и топлом речи... Таквим делатницима са хуманистичким живљењем и усмерењем, Радослав Шушулић заувек захвалан.”

IV

МОЛИТВА КОЈА ПЛАЧЕ – Друштво за очување културног наслеђа и традиционалних вредности власотиначког краја „Лоза“ и аутор објавили су 2010. године збирку „*Молитва која плаче*“ у којој се налази двадесетак песама, које су пуне бола, писане у препознатљивом стилу Радослава Шушулића. У једној од њих, коју је назвао „*Вољеној супрузи Славици и вољеном сину Владиславу*“, песник поручује:

Завеса пала

Али не и друм

И ум

Њиме

До небеског поља

Шум мој

Штитиће вас

Од вечите смрти

Ала

И бола

Ваши Радослав

Радослав Шушулић ствара такву поезију која на свој начин потврђује мисао Јосифа Бродског „да је поезија највиша форма људског начина изражавања, поезија није само најснажнији, већи најкондезованији начин преношења човековог искуства“. Истински песник, који зна шта је песма, не производи их, не прави их у песничкој радионици. Ваљда се зато и не јавља често. Радослав Шушулић је своју прву збирку песама објавио сада далеке 1970. године („*Нишан на лобањи*“), а другу тридесетак година касније - 2002. („*Зимско мировање*“). Ипак, он је *први песник Власотинца*, јер је свој непоновљив, суптилан и еруптиван, богатог мисаоног склопа, модеран у најбољем смислу те речи, како по изразу кога одликује експресивност, необична асоцијативност и симболика, тако и по тематици у коју уграђује један истанчани сензибилитет.⁸²²

⁸²² Мр Лука Крстић, Власотиначка песничка панорама, приказ „Кућа од расцветалих жеља“ (збирка песама чланова друштва завичајних песника Власотинца), Фондација даровитих „Христифор Црниловић – Кица“, Власотинце 2007, стр. 197-211.

V

ЛИСТОПАДНА ЛЕПОТА – „Пишем и док сањам!“ – рекао је не тако давно Радослав Шушулић на промоцији његове „Старинске баите“. Шушулићу треба веровати, јер прави песници тако и стварају, а он је, како је управо на промоцији те значајне књиге не само за Власотинце и југ Србије казао мр Лука Крстић, професор необичног слуха да осети изворје песничког дара „најоригиналнији поета“ нашег по много чему прелепог краја.

Необичност, а у исто време занимљивост овога догађа пружа прилику да се у истоме тренутку, на истоме месту, у заједничком оквиру наше сусретања, осврнем и на песнички, стваралашки, животни пут песникиње Снежане Стаменковић, која је, у то нема никакве сумње, одавно показала како се пишу добре песме, а све оно што јој се у животу дешавало само је у њој, даровитој песникињи, будило неку далеку, притајену наду да исказе сву суровост људског кретања кроз живот.⁸²³

О песникињи Снежани Стаменковић сам Шушулић пише баш луцидно: „За најновије стихове Снежане Стаменковић – представљене у збирци „Листопадна лепота“ можемо рећи ово: квалитетни су веома, до уметничке зрелости саме оформљени – готово. Јесу у циљу том, складни у ритму, дотерани у слику, тематски освежени, што се да приметити да све то одређује пуноћу и лепоту песме, ми би рекли, болне лепоте. Зато лирика ове истакнуте поетесе на јужном српском поетском поднебљу тера да је волимо и заволимо. И ово казати: Снежана Стаменковић је најновијом стихованом творбом још једном проширила углед поезије на југу Србије“.

После ове прецизне, тачне, како приметих, луцидне оцене Радослава Шушулића могли бисмо и да завршимо, јер ми се чини да би даље промишљање о песникињи Снежани Стаменковић било изван те добро исказане опсервације песника и новинара Радослава Шушулића. Ипак, можда више као узгредница, као напомена, белешка са маргине, нека буде речено да је Снежана Стаменковић успела да се и ранијим збиркама песама, а биле су две - „Чешња“ и „Тражим“ наметне као стваралац са осећањем за меру.

Њене песничке слике су јасне, каткад драматично осенчене, али писане не толико да би својом формом привукле читаоце, него да порукама исказу вечиту људску потребу да се воли и буде вољем, али и вечиту пратиљу човековог трајања у знаку бола, плача, несна и смрти! Већ у првој

⁸²³ Данило Коцић, уводно слово на промоцији збирке „Листопадна лепота“ заједничка збирка песама Снежане Стаменковић и Радослава Шушулића. Културном центру, Власотинце, 19. октобар 2011.

песми из ове збирке „Док те сањам”, песникиња даје ту оквирну слику њеног трајања:

*„Научи ме да не стретим
из живота ток прихвати
и сновима тихим, лепим
време ово бар да схватим”.*

И наставља у стилу њене драматургије живота:

*„Помогни ми да преболим
ране тешке и самоћу
да загрлим, љубим, волим
да се надам, желим, хоћи...”*

И затим долази врхунац њене песничке поруке:

*„Помогни ми да одгурнем
време бола, сне разрешим
да загрлим облак среће
да се смејем, играм, грешим...”*

Да је Снежана Стаменковић написала и објавила само ову песму, нема никакве сумње, било би довољно да се говори о талентованој списатељици, која зна шта је живот, шта је бол и шта је нада!

Снежана Стаменковић „не тражи разум у срцима других”, јер „из ока ни суза не навири више”. Песникиња наставља „ја сам дете у телу жене” и да јарафразирам не враћа се у време бола”, јер код ње „мисли лете без икакве наде”.

Песникиња Снежана Стаменковић, у једној од својих најбољих песама, којој није наденула име, али је можемо назвати по првом стиху „Да сам знала да ће доћи”, описује највећу драму свога живота:

*„Да сам знала да ће река
рану душу оставити,
молила бих да сачекаш
да можемо остарити”*

Песникиња покушава да сунце дохвати („Покушавам”), јер жели да песмом, игром земени тишину, са осмехом на уснама још се бори, јер је у њен живот „много бола донео је ветар” и закључује, што је и последњи стих њене песме из ове збирке „Однешено”:

*„Не кајем се што више не желим
да у живот поново се вратим,
све у души својој деци желим
и у нади престајем да патим”.*

То је чиста, јасна, разговетна старовремена, али и ововремена песничка струфа која ће нас увек пратити. У певању Снежане Стаменковић она је нашла правог тумача.

Радослав Раде Шушулић, новинар и песник, песник и новинар - то је у његовом животу било и остало неодвојиво. Ове године песник Шушулић је, усуђујем се да кажем, пријатно изненадио све, можда понајвише себе, па онда пријатеље и познанике! Јер кад неко у пуном животном добу своје биографије – објави за годину дана две песничке збирке, то је само по себи подвиг и пример за поштовање. Подсетио бих да је до сада Шушулић објавио књиге песама *„Нишан на лобањи”* – прва књига којом је напречац освојио песнички свет – а затим следе *„Зимско мировање”*, *„Старинска башта”*, *„Молитва која плаче”* и ево ове заједничке збирке песама *„Листопадна лепота”*.

Подаци из његове кратке биографије, која се налази у збирци песама *„Листопадна лепота”* су више него занимљиви, али наравно не говоре све, али буде знатижељу, рекло би се и молбу да се још понешто сазна и прхујалих дана песникове пролазности: Шушулић је студирао на Правном факултету, а радио је „као разносач млека, службеник, просветни радник, новинар”. Заступљен је у антологији песника лесковачког краја. Рођен је 1938. године у Власотинцу. Још живи и пише још.”

Више је него занимљив и сам поговор аутора који се налази у збирци крајње метафоричког назива *„Листопадна лепота”*. Кратак је, најкраћи поговор који сам икада прочитао. Уосталом, уверите се сами. Ево како гласи:

*„Пре ће несрећне среће живети
него срећне преживети”*
(Радослав Шушулић)

Поезија Радослава Радета Шушулића, мог врлог колеге по новинарском занату, није једнозначна и не чита се лако. Обилује свежином стихова, сјајним метафорама и препуна је слика које подсећају на пролазност људске постојаности. Као и у животу, Шушулић је заиста оригиналан песник. Могли бисмо у његовом песничком ходу да пронађемо сличности са неким великим песницима српске историје, јер је јасно да су и они, као и сам живот, утицали да песник буде каткад „сурово загонетан”, а опет довољно свеж у исказу да се читаоцу намах учини како је у лету пронашао слику која долази из неког другог колорита. Део одговора на своје схватање поезије даје сам песник. У песничкој збирци *„Старинска башта”*,

у рубрици, уместо поговора, Шушулић пише: „Очајање је пораз победе; то је када се утопљеник вади из поплављене воде, па се онда препусти сањарењу губећи тада и оно мало преостале слободе”.

Поговор друге збирке, „*Молитва која плаче*”, још је краћи и оригиналнији:

*О песмама
које пратите
Нисам знао ништа
Покривене су биле
Испод светлог налазишта.*

Једном - а та прича траје годинама – песник, колега Радослав Шушулић, гласно ми је дошапнуо: Пишем и док сањам и када се ненадано пробудим у „пола ноћи”, по сећању бележим стихове, трудећи се да будем колико је могуће у дослуху са самим собом!

Песник Шушулић живи, лако уочавамо, „између две туге”, у подземном чулу где црвено звоно бије, јер „на њеној покретној хаљини/ једва бол/ прича.

И сами наслови Шушулићевих песама из најновије збирке су занимљиви: Бежеће целивање, Одсутне руке, Зимске чаролије, Цветна хаљина, Без наслова (баш тако се зове песма - напомена Д.К), Неприступачно место, Бело небо, Пространа суза, Душа низ низрдицу, Златни плод, Зеленило жита, Праунично поподне, Иње, Разгледница, Цветно расипање, Мирна параболо, несигурна зима, детаљи са лета, Сам и неколико песам без наслова! Нека као илустрација оцена које сте чули ево почетка песме „*Сам*”, последње у овој збирци:

*Сам сам
И соба понека далека.
У њој сам
Од касне јесени
До почетка лелека!*

Овај мој делимице сређен приказ, дабоме, само су речи крај других речи, магленице налик на праву слику - јер када пријатељи беседе о пријатељима – никада праве речи! О песницима се само у оградама може и говорити. Не разуме се довољно људска тескоба и мисли које су се увукле у недођију. Песничка реч лековитија је од сваке речи. И зато је, мислим, вредело бити са нашим песницима, јер и сами пожелимо да будемо као они: да себе можемо наћи! А то је већ довољно да волимо песнике!⁸²⁴

---

⁸²⁴ Данило Коцић, уводно слово на промоцији „Листопадне лепоте“, заједничке збирке песама Снежане Стаменковић и Радослава Шушулића, Културни центар Власотинце, 19. октобар 2011. године.

КЊИЖЕВНА КРИТИКА

Станко Ђорђевић. – Јовица Ђорђевић. – Маре Каранфиловић, Мирослав Лукић. – Биљана Мичић. – Боркица Миловановић. – Душан Јањић. – Тихомир Петровић. – Јован Пејчић. – Јовица Стаменковић. – Јовица Стојановић. – Марија Стојановић. – Милена Стојановић. – Томислав Стевановић. – Димитрије Тасић. – Драган Тасић. – Живојин Тасић, - Николај Тимченко. – Велимир Хубач. – Никола Цветковић

ЛЕСКОВАЧКА КЊИЖЕВНА КРИТИКА

УМЕСТО УВОДА - Књижевном критиком у Лесковцу, поред неколико доктора наука (*проф. др Душан Јањић, проф. др Тихомир Петровић, проф. др Никола Цветковић*) успешно су се бавили и *Николај Тимченко, Станко Ђорђевић, Драган Тасић, мр Јован Пејчић, Јовица Ђорђевић, мр Димитрије Тасић, Јовица Стојановић, мр Биљана Мичић*, али и други аутори, који су се афирмисали као писци „завичајног лесковачког круга“.

Велики број запажених критика објавили су *Драгољуб Трајковић* (познат у културној јавности града као аутор изузетно значајне студије „Преглед лесковачког књижевног стваралаштва“, 1973), *Мирослав Миловановић* (приређивач најбоље и најпознатије збирке песама лесковачких аутора „Песмотис“, 1977), *Томислав Н. Цветковић, Сашиа Хаџи Танчић, Драган Радовић, Властимир Велковић, Станко Миљковић, Светолик Станковић, Љубиша Динчић, Сашиа Станковић, Верица Баторевић Божовић, проф. др Живан Стојковић, Данило Коџић* и други писци, а њихов рад представили смо у другим поглављима ове књиге (публицистика, књижевност).

%

Ево кратко приказа најприсутнијих књижевних критичара, који су дали значајан допринос афирмацији лесковачког стваралаштва.

ЈОВИЦА ЂОРЂЕВИЋ - Јовица Ђорђевић рођен је у Грделици, 1949. године. Дипломирани филолог. Био је главни и одговорни уредник лесковачког недељника „Наша реч“. Бавио се књижевном критиком и објавио неколико запажених прилога у лесковачким часописима и другој периодици. Посебну пажњу посветио делима Љубише Динчића („Бела земља“) и др Добривоја Бошковића („Сагореле сени“).

СТАНКО ЂОРЂЕВИЋ - Станко Ђорђевић је рођен 27. септембра 1925. године у Доњем Буниброду недалеко од Лесковца. Школовање: Учитељска школа, виша педагошка, филозофски факултет (група за српскохрватски језик и књижевност). Објављене књиге: *Звезде проходалих птица*, Литера, Ниш, 1979. године, *Књижевне критике и студије*, Литера, Ниш, 1979. године и *Зора у недрима срца*, КК Глубочица, Лесковац, 1982. године. Године 1979. у издњу нишке „Литере“ појавила се изузетно занимљива књига професора Станка Ђорђевића „*Књижевне критике и студије*“, једна од ретких такве врсте у Лесковцу. У њој је посебну пажњу посветио лесковачким ствараоцима: *Сретен Динић* као драмски писац, *Борислав Здравковић* („Тренуци лирике“), *Томислав Н. Цветковић* („Отимања“, „Веку, ветру“, „Војвода Никола Скобаљић“), *Јоца Михајловић* („Раскалашне кише“), *Љуба Стојановић* („Од пакла до сунца“,

„Глас из земље“, „Седми четвртак“), *Јосиф Стефановић* („Моји зелени токови“, „Партизанске приче“, „Горка земља“, „У строју револуције“), *Вукашин Цонић* („Далеки бели путеви“, „Укус земље“), *Михајло Дојчиновић* („Сунчеве реке, „Звездане кише“, „Шапат бреза“), *Бора Димитријевић* („Комад огледала“), *Божидар Митровић* („Свирало уз рало“), *Стојан Здравковић* („Кад зелене врбе плачу“, „Девојка из моје улице“), *Војислав Истатковић* („Љубилиште“), *Завичајни писци* – („Добродошлица за птице“ – *Лазар Миленковић*, *Станоје Станковић*, *Станмир Стојмировић*, *Бранимир Стаменковић*, *Божидар Митровић* и *Љубомир Живковић*), *Драган Здравковић* („Снопље“), *Станмир Стојмировић* („Другарско вече мртвих“), *Мирослав Миловановић* („Књижевно-критички фрагменти“).

МАРЕ С. КАРАНФИЛОВИЋ - Маре С Каранфиловић (девојачко Николовска), рођена је 11. априла 1968. године у Скопљу. Дипломирала је на Филолошком факултету у Скопљу и стекла звање професор књижевности и српског језика. Ради у Текстилној школи у Лесковцу. Објављивале песме у часопису „Поглед у будућност“ Пољопривредне школе, 2002. године, и у заједничкој збирци Глубочица између обала. Заједно са Ненадом Стаменковићем написала је рецензију романа Братислава Тодоровића „У сенци времена“, а опширно писала о делу проф. др Тихомира Петровића „Реторика“.

МИРОСЛАВ ЛУКИЋ - Мирослав Лукић је рођен 1937. године у Берилу, недалеко од Прокупља, где је завршио гимназију. Вишу педагошку школу завршава у Нишу, да би потом на Филолошком факултету у Скопљу дипломирао на Одсеку југословенске књижевности и српскохрватског језика. Године 1961. долази у Лесковац и ради као професор у ОШ „Васа Пелагић“. По оснивању Радио Лесковца најпре је ангажован као лектор – акцентолог, а затим изабран за директора и главног и одговорног уредника. Године 1976. постављен је за управника Народног позоришта у Лесковцу, где је допринео да Народно позориште доживи свој пуни уметнички процват, освајајући низ значајних републичких награда. Своје организаторске способности доказао је и у Народној библиотеци у Лесковцу, у којој је као директор радио од 1985-2001. године, понајпре на популарисању писане речи и ангажовањем низа значајних аутора из друштвених и егзактних наука. Добитник је многих друштвених признања, од којих је најзначајнија Октобарска награда Лесковца. Посебно писао о делу Жељка Хубача „Ближи небу“.

МИРОСЛАВ МИЛОВАНОВИЋ - Мирослав Миловановић, професор српског језика, препознатљив је у лесковачкој културној јавности по антологијској збирци песама „*Песмотис*“ (лесковачки песници 1945-1975), која се појавила 1977. године и сматра се најбољом збирком

песничког стваралаштва Лесковца. Аутор је и књиге „*Књижевнокритички фрагменти*“ (Обелиск, Београд, 1970) у којој је представио тридесетак аутора међу којима и познате лесковачке ствараоце – Бору Здравковића, Јоцу Михајловића и Љубу Стојановића.

БИЉАНА МИЧИЋ - Биљана Мичић (1978, Параћин) – студије српског језика и књижевности завршила је на Студијског групи за српски језик и књижевност Филозофског факултета у Нишу 2001. године. Магистарску тезу под насловом „*Поезима и поетика Милана Дединца*“ одбранила је 2012. године. Бави се књижевом критиком и есејистиком. Од 2009. до 2011. године била је у уредништву часописа *Наше стварање*. Године 2010. београдска Алтера објавила је у библиотеци „Калем“ њену књигу *Под језиком, над говором: Огледи о Настасијевићу и Џунићу*. Године 2012. са Владимиром Мичићем приредила је књигу изабраних радова Николаја Тимченка о Андрићу и Црњанском – „*Између стврности и егзистенције*.“

ВЛАДИМИР МИЧИЋ - Владимир Мичић (1975, Ниш) – књижевни критичар и есејист. Објављивао у књижевном магазину, Књижевном листу, Нашем стварању и Помаку. Написао запажене прилоге и Николају Тимченку.

БОРКИЦА МИЛОВАНОВИЋ - Боркица Миловановић је рођена 15. априла 1947. године у Свођу, општина Власотинце. Професор. Уредила више литерарних свезака поезије „*Глубочица између обала*“ и уредник је дванаест књига поезије у издању КК „Глубочица“. Била је члан редакције *Нашег стварања* и двадесет година секретар. Објављивала у заједничким збиркама и часописима. Објавила је и збирку песама „*У сенци чаровања*“. Од 2000. године председник је КК Глубочица. Написала више књижевних рецензија и монографију о Књижевном клубу Глубочица.

ПРОФ. ДР ДУШАН ЈАЊИЋ - Душан Јањић (Скопље, 3. децембар 1937). Дипломирао је на *Филолошком факултету* (романистика) у Београду (1961) и на *Правном факултету* у Нишу (1968). Магистарске студије завршио је на *Филолошком факултету* у Београду (1976), специјалистичке у Паризу на *Институту BELC* (1979/80); докторирао на *Филолошком факултету у Београду* (1986). Проф. др Душан Јањић носилац је француског одликовања *Витез рада Академских Палми*, добитник награде „*Златна франкороманистика*“, књижевне награде „*Николај Тимченко*“. Магистарски рад Душана А. Јањића „*Позориште Рожеа Мартела ди Гара*“, који је одбранио 1976. године (142 стране), а потом и докторска дисертација „*Југословенске књижевности у француским књижевним часописима после Другог светског рата*“, одбрањена 1986. године (550 страна), наишле су на изванредан пријем стручне јавности.

ПРОФ. ДР ТИХОМИР ПЕТРОВИЋ - Тихомир Петровић је рођен 1949. године у Бошњацу код Лесковца. Професор је на Педагошком факултету у Сомбору. Основну школу похађао у родном месту (1956-1964), гимназију у Лесковцу (1964-1968), вишу педагошку школу у Нишу (1969-1971). Филолошки факултет Универзитета у Београду похађао је као ванредни студент (1972-1976). Магистрирао је на Филолошком факултету у Београду, на смеру Наука о књижевности са темом „*Погледи Велибора Глигорића на књижевност реалистичке оријентације*” (1986). Докторску тезу под називом „Књижевна критика о српској књижевности за децу” одбранио је на истом факултету (1990). Професор Петровић пише књижевну критику и кратку прозу. Добио је награда за најбољи магистарски рад 1986. на Филолошком факултету у Београду; добитник Повеље Културно-просветне заједнице општине Лесковац за књижевни рад (1991); награда Змајевих дејих игара из Новог Сада за 2002. годину, Нови Сад, Међународни центар књижевности за децу, Змајеве дејје игре.

Објавио је, између остаог, следеће књиге: *Велибор Глигорић о реализму*, Београд 1993; *Огледи и критике из књижевности*, Врање 1994; *Народна књижевност за децу*, Нови Сад 1997; *Машта и игра*, Ниш 1998; *Школски писци*, Врање 1999; *Новосадски песнички круг писаца за децу*, Нови Сад 2001; *Историја књижевности за децу*, Врање 2001; *Библиографија Момчила Златановића*, Врање 2002, *Умеће говорења*, Врање 2003, *Основна школа у Бошњацу*, Лесковац 2003, *Књижевност за децу – Теорија*, Учитељски факултет Сомбор 2005; *Реторика*, Сомбор, Учитељски факултет 2006, *Антологија српске поезије за децу*, Учитељски факултет Собор 2006, *Увод у књижевност* 2006.

Професор др Тихомир Петровић објавио је и „*Књижевне записе I*“ и „*Књижевне записе II*“ у којима је знатну пажњу посветио и лесковачким ствараоцима. У првој књизи „*Књижевних записа*“ објављени су осврти или приказе дела неколико лесковачких писаца: Боре Здравковића, Томислава Н. Цветковића, Данила Коцића, Јована Пејчића и Душана Јањића. У другој књизи „*Књижевних записа*“ Петровић пише о у одељку „*Лесковачки књижевни круг*“ о Драгану Тасићу, Љиљани Јањић, Данилу Коцићу, Станку Миљковићу, Милану Божовићу, Груји Петковићу, Јосифу Стефановићу и Верици Баторовић Божовић.

ЈОВАН ПЕЈЧИЋ - Јован Пејчић је рођен 4. јануара 1951. године у Бошњацу код Лесковца. Гимназију је завршио у Лесковцу. Дипломирао је магистрирао на Филолошком факултету у Београду. Књижевни је критичар, историчар књижевности и есејист. На Филозофском факултету у Нишу предаје српску поезију и српску критику XX века. Живи у Београду. Објавио је књиге: *Тајна и крст* (Београд 1994), *Облик и реч критике* (Београд 1994), *Заснови Григорија Возаровића* (Београд 1995), *Култура и памћење*, (Београд 1998), *Милан Ракић на Косову* (Београд

1998) и *Простори књижевног духа* (Ниш 1998). Његов приређивачко – критичарски рад обухвата и *Књигу о Светом Сави* (заједно са С. Нешићем и Н. Тосићем, Београд 1996), *Историју нове српске књижевности* Јована Скерлића (Београд 1997) и кратке списе *Зеница трагизма Јустина Поповића* (Ниш 1998). Пејчић је, између осталог, добитник награде „Геца Кон“.

ЈОВИЦА СТАМЕНКОВИЋ - Јовица Стаменковић је рођен 1974. године у Пироту. Апсолвент је српског језика и књижевности на Филозофском факултету у Косовској Митровици. Аутор је бројних приповедака, прича, есеја, приказа и чланака објављених у лесковачким листовима и часописима: „Наша реч“, „Помак“ и „Наше стварање“. Секретар је Управног одбора Удружења писаца Лесковца. Живи у Лесковцу. Стаменковић је аутор веома запаженог књиге есеја „*Одбрана Црњанског*“, „*Ноћа вештица*“ и бројних приказа у српским часописима и лесковачким новинама „Тачка“ у којима је показао неспорни критичарски дар.

ТОМИСЛАВ СТЕВАНОВИЋ - Томислав Стевановић – Тома рођен је 1955. године у Орашцу. Основну школу је завршио у родном месту, Гимназију у Лесковцу, а студирао је у Београду и Нишу. Магистар - економиста маркетинга. Бави се новинарством. Рано је почео да пише. Радови су му објављивани у часопису Ми, Студенту, Књижевној речи, Нашој речи, Нашем стварању, Помаку и другим листовима. У Трећем оку објавио је серију кратких прича из Заплања. Године 1986. ужички лист Градина циклус његових песама Ноћ туге, у оквиру Сусрета радника Србије, проглашава за најбољи. Београдски Радио 2002, у култној емисији Индекс 202, у којој се такмиче студенти Београдског универзитета, додељује му 1978. године прву награду за песму Парком сновиђења. Уредио је пет књига од којих две на ромском језику Нас је много Цигана (*Amen sna but Roma*) и Путујем, путујем (*Đelem, đelem*). Члан је УНС, бави се књижевном критиком и публицистиком. Посебно је писао о раду Данила Коцић (*Изабрана тишина*) и Милану Божовића (*Сибирске приче*).

МАРИЈА СТОЈАНОВИЋ - Марија Стојановић је рођена у Лесковцу 1979. године. Живи у Вучју. После завршене Медицинске школе у Лесковцу, дипломирала је на Филозофском факултету у Нишу (Група за српски језик и књижевност). Бави се књижевном критиком. Радове објављује у лесковачком „Помаку“ и Српском југу“. Аутор је књиге *Постигнућа* у којој је обједињено 16 књижевнокритичких текстова посвећених савремереном српском прозном стваралаштву. Концепција књиге одређена је поднасловом (*Један писац, једна књига*) – сваки од текстова посвећен је конкретной књизи, или одређеном аспекту дела које се разматра. Различиту природу текста одредиле су различите интенције

са којима ауторка приступа одређеној књизи – једни имају форму осврта, други форму приказа, а неки се приближавају жанру есеја. Радови откривају духовне преокупације ауторке: предмет њеног интересовања јесу писци који представљају стожере српске књижевности и њене врхунске домете, затим аутори који су на неки начин постављали нове смернице у развојном току српске књижевности, или они ствараоци који су се наметнули актуелношћу свога стваралаштва.

МИЛЕНА СТОЈАНОВИЋ - Милена Стојановић је рођена 1974. године у Лесковцу. Филозофски факултет (Група за српски језик и књижевност) завршила је у Нишу, а магистрирала на Филолошком факултету у Београду. Од 1997. године била је стипендиста Министарства за науку и технологију и сарађивала на Институту за српски језик САНУ и Институту за књижевност и уметност, где је стално запослена на пројекту Теорија књижевности. Као добитник стипендије Сасакава фондације у току 2000. године, похађала је предавања на париском универзитету Sorbonne Nouvell (Paris III). Позију, есеје и критичке текстове објављивала у књижевним часописима (Стил, Наш језик, Књижевност, Свеске, Градина, Багдала, Помак, Наше стварање). Објавила књиге песама: „Дуга пред огледалом” (Гимназија, Лесковац 1993), студију „Књижевни врт Борислава Пекића” (Институт за књижевност и уметност - „Мали Немо”, Београд – Панчево 2004) и књигу есеја „Поглед на пишчев радни сто” („Мали Немо, Панчево). Бави се књижевном теоријом и критиком. Члан је Друштва књижевника Војводине. Уредник је часописа „Свеске”, ревије „Sveske-ArtTEch” и у Издавачкој кући „Mali Nemo”.

ЈОВИЦА СТОЈАНОВИЋ - Јовица Стојановић је књижевни критичар и антрополог, рођен у Бошњацу, а већ тридесет година живи и ради у Београду. Аутор је књига „Љубав и смрт“, „Анатомије живота“ (о самоубиству), „Одевена животиња“ (антропологја моде), „Силовање“, „Старост“, „Секс и култура“, „Култура и психијатрија“, „Женска агресивност“, „Речник антрополошких сумњи“, „Женска „љубав и сексуалност“. Учесник је свих важних симпозијам из области психологије, психијатрије, антропологије, културологије. Објавио је велики број ауторских радова у бројним стручним и другим публикацијама. Писао је о лесковачким ствараоцима, посебно о делу Радета Јовића (Ђефли тефтер), Станку Миљковићу (Рашки сликар), Новици Величковићу (Светла на моја сећања)

ДУШАН СТОШИЋ - Истакнути српски стваралац, аутор *осам књига* – три су из области физике, а остале из других области: филозофије и књижевне критике, углавном. А ту су и бројни радови (филозофски, књижевно-критички, научни) објављени у низу часописа и листова, већим делом из Београда. Као житељ Лесковца стекао је име истакнутог

филозофа, али и дисидента, што га је, претпостављам, и одвукло из Лесковца. Одселио се у Београд 1972. године, али са Лесковцем није прекидао везу до дана данашњег. Стошић је опширно писао о Саши Хаџи Танчићу и проф. др Душану Јањићу.

ДИМИТРИЈЕ ТАСИЋ - Димитрије Тасић, књижевни критичар. Рођен 1938. у Рашкој. Био уредник *Студента*, главни и одговорни уредник књижевног листа *Видици*, уредник ТВ емисија *Лектура* и *Културни додатак* ТВ Београд, главни и одговорни уредник БИГЗ-а. Уредник часописа *Наше стварање*. Живи и ради у Београду. Димитрије Тасић, дуго и врло успешно је уређивао лесковачко *Наше стварање*, али је у том мукотрпном послу имао и доста проблема, па је, коначно, са те дужности отишао – незадовољан! Опширно је писао о делу Првољуба Пејатовића и Николаја Тимченка, али и другим лесковачким ствараоцима.

ДРАГАН ТАСИЋ - Драган Тасић је рођен 1962. године у Грделици, школовао се у Лесковцу и Београду. Завршио је Општу књижевност са теоријом књижевности на Филолошком факултету у Београду. Објављивао песме, есеје и критике у београдским, лесковачким и другим часописима. Штампано књиге „*Зачарана кутија*”, 1990. и „*Престо поглава*”, 2000. године. Удружење писаца општине Лесковац објавило је Драгану Тасићу „*Књижевне акценатра*“ (2004), а две године касније појавила се у издању Филекса из Лесковца његова нова књига есеја „*Завичајни круг и српске теме*“. Збирку песама „*Силазак речним путем*“ објавио је у издању Филекса 2008. године. Добитник је награде „Николај Тимченко“ за студију *Књижевни акценати*.

ЖИВОЈИН ТАСИЋ - Живојин Тасић је рођен у Лесковцу 1956. године. Завршио Филолошки факултет у Београду (Група за општу књижевност) и специјализацију за редиговање и лекторисање. Радио је као лектор у *Нашој речи*, у којој је поред критичких осврта, објавио и више новинских прилога. Присутан у српској књижевној периодици. Опширно је писао о раду проф. др Тихомира Петровића (*Књижевни записи*), проф. др Живана Стојковића (*Криво огледало*).

НИКОЛАЈ ТИМЧЕНКО - Николај Тимченко је рођен 6. децембра 1934. године у Лесковцу и у Лесковцу је проживео цели свој век, посвећен до краја стварању – књижевном, филозофском, културном. После завршених студија у Београду, Тимченко је једну годину провео као професор у Пољопривредној школи у Лесковцу, а потом је, све до пензионисања, радио као лектор у градским народним новинама, у „*Нашој речи*”, у којима је више година, из недеље у недељу, објављивао књижевну и позоришну критику. Опширно је писао о позоришном животу у Лесковцу (*Лесковачко позориште до 1941*).

У Лесковцу је 19. маја 2006. године у Камерној сали Лесковачког културног центра представљена *Задужбина Николај Тимченко*. За живота, Николај Тимченко објавио је пет књига. То су: *Фрагменти из историје Лесковачког позоришта 1, 1896-1941* (Лесковац 1967), *Песник и завичај, Белешке о бивању човека у литератури* (Крушевац 1969), *Записи о песнику. О поезији Васка Попе* (Крушевац 1972), *Фрагменти из историје Лесковачког позоришта 2 1970-1980* (Лесковац 1981), *Народни музеј у Лесковцу 1948-1983* (Лесковац 1983). Библиографија штампаних радова Николаја Тимченка веома је обимна. То недвосмислено показује „Библиографија Николаја Тимченка“, књига Дејана Вукићевића, коју је почетком децембра 2008. године објавили Задужбина и Лесковчаки културни центар. У њој, Тимченко се као аутор појављује 1.161 пут, док су о њему и његовом делу до сада објављена 43 рада.

ВЕЛИМИР ВИЛИ ХУБАЧ - Велимир Вили Хубач је рођен у Винковцима 1934. Гимназију је завршио у Лесковцу и већ тада је почео да се бави новинарством као сарадник „Наше речи“, а од 1955. године је професионални новинар „Наше речи“. Хубач је објавио књиге: „Голоруки“ (са Милорадом Чејовићем), „Текстици лесковачког басена“, монографије о познатом глумцу Драгану Димитријевићу и Фејату Сејдићу и др. У „Гласу Истре“, у тридесет наставака објављен му је роман за децу „Дјечаци са риве“, а у Зеници, у Нашој ријечи, у 20 наставака појавио се његов *фелтон и тамошем позоришту*. Педантно је пратио дешавања у култури Лесковца и објавио велики број прилога у нашој речи, Помаку и другим часописима.

ПРОФ. ДР НИКОЛА ЦВЕТКОВИЋ - Никола Цветковић, есејист, песник, књижевни историчар, научни и педагошки радник, рођен је 21. јуна 1939. године у Лесковцу, где је завршио основну школу и гимназију. Дипломирао је на Филолошком факултету у Београду на Групи за југословенску и општу књижевност. На истом факултету редовно је похађао наставу на трећем степену (Група за историју књижевности), где је магистрирао 1973. године са тезом „Поетика Милана Дединца“; и докторирао 1981. године са тезом „Песничко стваралаштво и поетика Милоша Црњанског“. За више од четири деценије бављења књижевно-критичким, научним и списатељским радом *публиковао је више од 550 библиографских јединица*. (Библиографија радова наставника Универзитета“ (1990 - 1995), књ. IV, Крагујевац, 1996. године). Био је члан више редакција и програмских савета и *написао је 68 рецензија*. Цветковић је члан Удружења књижевника Србије, Удружења књижевника Косова и Метохије, Удружења универзитетских наставника и Књижевног клуба Учитељског факултета у Јагодини. Живи у Београду.

ЈОВИЦА ЂОРЂЕВИЋ

І
Јовица Ђорђевић је рођен у Грделици, 1949. године. Дипломирани филолог. Био је главни и одговорни уредник лесковачког недељника „Наша реч”. Бави се књижевном критиком. Објавио је неколико запажених прилога у лесковачким часописима и другој периодици.

ІІ
БЕЛА ЗЕМЉА - Љубиша Динчић, опчињен снагом писане речи и по вокацији човек који је заљубљен у писање, своју велику причу у књизи „Бела земља” казује полазећи од стварности, документа и традицијом сачуваних материјала, са жељом да од тога сачини „нову” стварност, истиниту, али и лепшу. Он пише књигу за памћење, али и за ново ишчитавање када се то осети, или подсећања ради. Авантуристички дух који Љубиша Динчић испољава и као човек и као писац – новинар – пејзажиста, определио га је, пре свега, на ближе упознавање са традицијом и стварношћу свега што битно карактерише и одређује животне средине, односно насеља у лесковачкој општини. Свако од њих је специфично, разнолико и тражи њихову душу. То је уједно и прва опасност на коју наилази и коју треба да премости писац – путник Љубиша Динчић. Свако нови име и следеће насеље има своју причу. Њу треба стрпљиво саслушати и од ње сачинити нову и другачију од претходне, а мора се разликовати и од оне будуће. Ова књига је једна велика прича, једно приповедање повезано бројним видљивим и невидљивим слојевима реалне стварности насиља у општини Лесковац и пишчеве маште да све то искаже на целовит начин. У исто време то је књига која има 55 посебних, одвојених прича. Зато се и може читати не само од почетка него и од случајно отворених страница.

(...) Љубиша Динчић је добар познавалац прилика и људских нарави на нашим просторима. Он то несумњиво потврђује и овим својим збирним казивањима. Његови саговорници – грађани упорно се труде да му открију нова сазнања. Тај однос уземајућег поверења пружа заједничку прилику да се искажу обострано – они са својим виђењем живота у окружењу некада и сада, он као човек – писац који разуме њихове „муке” али и жеље да им буде боље. Писац успева да од њих направи једну велику причу саткану од многих малих и самосталних, које треба заједно, као једна, а и свака појединачно, да буде једна велика порука. Суштина те поруке је да прича постоји, да је реална, да је материјални документ, документ стварности

једне општине на југу Србије која је по много чему специфична, самосвојна и као таква, узимајући све у обзир, позива на делање, на активност. Дакле, могу се увек наћи и одређене примедбе, али је општи утисак да књига „Бела земља” не може по многим својим деликатним вредностима да нас остави равнодушним – ако је већ тако, а тако је – шта нам треба чинити и како даље. Јер, стиче се утисак да ова прича није завршена, већ да је тек у самом зачетку.

(...) Тај оптимизам, снага да се савладају све препреке, почев од грађана, па до највиших истанци, препоручује ову занимљиву књигу за ишчитавање и тражење најбољег пута и начина како не стати.⁸²⁵

III

ТРАГИЧНОСТ УЗВИШЕНЕ ЉУБАВИ - Роман „Сагореле сени” писан је да га читалац доживи као панораму једне паланачке средине на југу Србије коју је писац дуго година, боравећи у туђини, носио дубоко у својој души и преживљавао је са искреном носталгијом. Без намере да прати и користи неки од начина романескног казивања, писац по свом опредељењу користи својеврсну форму, дух и осећајност којим ће на најбољи начин изразити своје намере.⁸²⁶

Циљ романа је да се, без посебне патетике и стилизације, прикажу и дочарају дух и богатство живота српске варошице у периоду између два светска рата. Зато је највећи део књиге тематски усредсређен на препознатљиве особености једног простора и ишчезлог времена, како колективног, тако и личног, односно аутобиографског.

Почетак романа ствара утисак да се ради о прози која нема довољну динамику и силу казивања која интригира и вуче напред. Међутим, озбиљније понирање у суштину и наговештај главне теме, епизода и атмосфера која доминира, указује да књига има свој унутрашњи потенцијал и интензитет који јој обезбеђује несумњиву књижевну вредност довољно изазовну за читаоце.

У роману „Сагореле сени” све је људски и књижевно дубоко доживљено и делује присно и препознатљиво. Трагичност узвишене љубави двоје младих, мноштво догађаја, прича, људских судбина и нарави, очараност природом и опијеност њеним мирисом, бојом и њеном лепотом, све то заједно оставља упечатљив утисак о роману – панорами једне конкретне животне средине као што је завичај.

Филозофске реминисценције и дигресије које користи разним поводом, писац интелигентно и есејистичким проступом размишљања о неминовној трагичности и неостварености савршене лепоте, о моралу, вредностима појединаца и породице, о суштини и смислу живота. Посебно се истиче његово виђење Бога и судбине, односа између добра и зла, што све заједно

⁸²⁵ Јовица Ђорђевић, Бела земља, Филекс, Лесковац 2004.

⁸²⁶ Јовица Д. Ђорђевић, Трагичност узвишене љубави, приказ романа Сагореле сени Добривоја Бошковића, Књиготека, Београд 2002, Помак, бр. 25/26, јануар - јун 2004, стр. 24.

употпуњује и испуњава атмосферу која својом искреношћу доминира романом.

У основи свих збивања је љубав, однос међу људима и породици, природи. Али, изнад свега, то је страсна и непоновљива љубав двоје младих. Бане и Љиљана – Лили својом младошћу, лепотом и искреношћу осећања представљају у свим елементима најсветлији део универзалне и савршене љубави. Љубав је највиша одредница којом се уређује свет и живот. Писац у то искрено верује. Он пише оду љубави, али не само која везује двоје младих. То је љубав свестрана која доминира у свему што чини живот, чак и онда када је душу притисла туга и боравак у туђини.

Међутим, и поред свих напора и борбе, таква страсна и узвишена љубав не може да опстане. Она никада не може бити извориште и предуслов стварне среће, већ само наговештај нестварног сна двоје младих о срећи. Без обзира на то сазнање, њих ништа није могло да спречи да се до последњег даха боре за своју љубав.

Изненадна болест их још јаче здружује и посвећују се искључиво себи. Несрећни младић напушта све што је до тада имао: породицу, најрођеније и најдраже, пријатеље и све који нуде помоћ. Бори се, жртвује и даје оно што сам поседује – свој већ изгубљени живот и своју љубав само за њено оздрављење и њен живот. Ништа није помогло, а он је умро на вест о њеној смрти. Последња жеља му је била да их сахране заједно.

И овога пута, аутор жели да потврди, иако је дубоко веровао у љубав, да је она у суштини увек погубна и трагична. Једини излаз из ње је смрт, јер тада остају сами, а свет коме су били нејасни и недокучиви за живота, остаје да приповеда о њима.

Први наговештају о трагичности и „проклетству” ове љубави потичу од мајке главног јунака. Све чини да га од ње одврати и одвоји на време, а потиче из само мајци познатог страха и бојазни да у тој љубави не изгуби најдражег сина. Знала је да, ако се то деси, неће моћи да преживи. И није успела. Зато је под тајанственим околностима постала трећа жртва ове трагичне љубави.

Лагано и на први поглед неповезано излагање је, у ствари, пишчева намера да све објасни до детаља и да ништа не препусти забораву или погрешном тумачењу. Рађајући приче за причом, као што то чине сликари широким потезима на платну, он од њих несумњиво ствара потпору за доживљавање романа као целине. Све, дакле, тече као што је текло време и живот у паланци, пун неизвесности и вођен невидљивом силом судбине. Притом, оно што је уочљиво и као специфичност и пишчева склоност је да сваку од својих прича коју растаче од стварности, започиње дијалогом његових личности и учесника у роману. И када осети да даља расправа надмашује његове могућности, писац наставља у улози наратора и тумача ношен осећањем своје одговорности да све учини разумљивим и доведе до краја.

Бројне епизоде о људима, њиховим односима, карактерима и судбинама конкретизују њихове породичне и личне историје. То су прозне слике које би могле да буду у целини исказане самостално и истргнуте из стварности у приповедачкој или романескној структури.

У том смислу посебно издвајамо доживљај и однос према Циганима, њиховом животу и музици. Разлози за такав приступ су очигледни. Пишчев главни јунак не само да је изванредан свирач на фрули и окарини и велики љубитељ музике Цигана трубача. Он довољно познаје и њих и њихову музику, у чему се види и осећај дужног поштовања према њима. Музика циганске трубе најбоље одражава однос према свом животу и другим људима. Свирају и када им душа крвари и пуна је туга, али и када су уживали у радости и весељу. У једном тренутку сопственог стања главни јунак ће рећи да се у музици циганских трубача једино може осетити сва лепота и радост живљења, али и најдубља носталгија и туга душе за оним што је ишчезло и одавно представља прошлост.

Најпоетичнији делови романа свакако су доживљај и опис природе и свих њених чари и лепоте који чине спољни оквир у коме се рађа, траје и умире љубав двоје младих. Сваки крајолик испуњен ливадама, воћњацима и мирисном шумом пресецају три реке које својим воденицама носе сећање на време наше србијанске прошлости. Са много лирског осећања описана је природа у роману као најзвишенији облик јединствене божје лепоте и хармоније.

(...) Писац, односно лекар Добривоје Ј. Бошковић, дуго је боравио далеко од места своје младости и домовине, и никада их се није одрекао, а још мање заборавио. У роману је развио слике које је дуго носио и доживео као ожиљак на души из младости и свог завичаја. Са дубоким и свестраним познавањем и разумевањем свога народа, посебно једне варошице на југу Србије, са нескривеном наклоношћу и узбудљиво, остварио је значајне књижевне домете. Уз велике напоре и знања, романом „Сагореле сени” писац је остварио и својеврсно олакшање душе.

Читаоцима, а посебно онима који су везани за крај који описује, пружио је ретку прилику да са садовољством сазнају све шта је претходило њиховом савременом животу. Да није све записано на овакав начин, то сигурно више не би била прошлост која се памти, а још мање историја коју треба бележити.

СТАНКО ЂОРЂЕВИЋ

И Станко Ђорђевић је рођен 27. септембра 1925. године у Доњем Буниброду недалеко од Лесковца. Школовање: Учитељска школа, виша педагошка, филозофски факултет (група за српскохрватски језик и књижевност). Једногодишња специјализација. Звање: професор.

Објављене књиге: *Звезде проходалих птица*, Литера, Ниш, 1979. године, *Књижевне критике и студије*, Литера, Ниш, 1979. године и *Зора у недрима срца*, КК Глубочица, Лесковац, 1982. године.

Објављивао у заједничким збиркама: *У духу, даху и размаху*, Нови Београд, 1979, *Сусрети другарства*, Горњи Милановац, 1980, *Жубори са Моравице*, Лозница (међу сто најбољих љубавних песама на конкурс), 1996, *Основац - Лесковац*, *Комбинат - Лесковац*, *Наше стварање - Лесковац*, *Глубочица између обала 86, 88*, 2000, 2001. и 2002. године, *Народне новине - Ниш*, *Топличке новине - Прокупље*, *Наша реч - Лесковац*. Објавио више од педесет књижевних рецензија о књигама разних аутора из Лесковца, Београда и Новог Сада. Ђорђевић је написао драмске текстове: *Дан без покајања (монодрама)*, *Кћери горских вила*, *Зачарани маглом*, *Расриће пред воденицом* и *Син кнежевог врача*, *На раскрићу*, *Близнакиње*, *Љубавно писмо* и *Милкин рођендан*, *Родбина и пријатељи*, *Естрадни гочобија Тоза Милевски* и *Миче*, шеф *МЗ Зора*. Објавио књигу са Храниславом Ракићем и Александром Соколовићем *Лесковац и околнина*, Београд, 1961. године.

Књижевне рецензије и приказе о делу Станка Ђорђевића писали мр Слободан А. Младеновић, Борислав Здравковић, Миша Цветановић, Света Ђорђевић, Боркица Миловановић, Вили Хубач, Милан Јоковић, Стојан Стојиљковић, Данило Коцић. Ч. Илић. Уређивао часопис Економске школе *Кораџи младих*. Члан КК Глубочица из Лесковца, члан КК Дервен из Грделице, од оснивања, 2000. године, члан КК Iris Poete Society – САД 1002, Magnolia West Virginia. Похваљиван за књижевни рад. Објављивао на енглеском језику.⁸²⁷

Станко Ђорђевић пише песме, приче, књижевне рецензије, књижевне критике и драме. Као писац осетио је огроман интерес младих за драмски аматеризам. Културни аматеризам обогаћује културни живот сваке средине, сваког насељеног места. На позорници младићи и девојке осете радост јавног наступа и уз то, наравно, добијају јавно признање. Писати

⁸²⁷ Станко Ђорђевић, Лексикон писача лесковачког краја, Лесковац 2003. године. Ђорђевић је аутор предговора и уредник тог издања.

драмски текст је изузетно напоран рад. Писац, аутор, мора да осети тему, измисли фабулу, забележи све дијалоге, да учествује у сукобима и, из мноштва догађаја, одмери свој дух и смири стваралачку машту.

Станко Ђорђевић је написао монодраму – *Дан без покајања* и дванаест драма. У свим својим драмама пружио је гледаоцима доживљај и могућност да критички оцене догађаје на сцени. Драмска радња у позоришној игри *На раскрићу* догађа се у једном одељењу VIII разреда. Овај позоришни комад гледало је око 2.000 посетилаца при Дому културе Лесковац.⁸²⁸

II

ЗОРА У НЕДРИМА СРЦА - Стихови Станка Ђорђевића у збирци *Зора у недрима срца* теку као бистра река чије дно нам је међу очима, а белуци међу прстима. То су питке, стиховане приче о ономе што представља најдрагоценију тековину наше слободне земље: револуција, човек-борац, најзад човек градитељ, онај прави неимар, радник на градилишту, на грађевини са лопатом и колицама у руци. Ту је аутор, заправо, делио залагаје и напитаке, мале радости и бриге.

У песми *Хајде време не стоји*, песник све те прегаоце позива на коло јединства, радничко коло које попут претходнице треба да буде на крми времена. У овим прегалачким песмама присутна је једна топлина и један животни оптимизам који утолико јаче на нас делује што су исказани једноставнијим језичким средствима. Та људска приврженост људима са жуљевитим рукама, са сунчаним погледом на свет и будућност, са унутрашњом снагом да нарасте изнад напора и једноличне свакидашњице, уствари, и представља лепу страну ове књиге, оно што може оправдати њено објављивање.⁸²⁹

III

КЊИЖЕВНЕ КРИТИКЕ И СТУДИЈЕ – Године 1979. у издњу нишке „Литере“ појавила се изузетно занимљива књига професора Станка Ђорђевића „*Књижевне критике и студије*“, једна од ретких такве врсте у Лесковцу.

У њој је Ђорђевић, који се увелико афирмисао као књижевни критичар, посебну пажњу посветио лесковачким ствараоцима: *Сретен Динић* као драмски писац, *Борислав Здравковић* („Тренуци лирике“), *Томислав Н. Цветковић* („Отимања“, „Веку, ветру“, „Војвода Никола Скобаљић“), *Јоца Михајловић* („Раскалашне кише“), *Љуба Стојановић* („Од пакла до сунца“, „Глас из земље“, „Седми четвртак“), *Јосиф Стефановић* („Моји зелени токови“, „Партизанске приче“, „Горка земља“, „У строју револуције“),

⁸²⁸ Боркица Миловановић, *Књижевни рад на драмској поезији професора и писца Станка Ђорђевића*, Лексикон писца лесковачког краја, Лесковац 2003.

⁸²⁹ Мир Слободан Младеновић, Бора Здравковић, рецензија, *Зора у недрима срца*, Књижевни клуб Глубочица Лесковац 1982.

Вукашин Цонић („Далеки бели путеви“, „Укус земље“), Михајло Дојчиновић („Сунчеве реке, „Звездане кише“, „Шапат бреза“), Бора Димитријевић („Комад огледала“), Божидар Митровић („Свирало уз рало“), Стојан Здравковић („Кад зелене врбе плачу“, „Девојка из моје улице“), Војислав Истатковић („Љубилиште“), Завичајни писци – („Добродошлица за птице“ – Лазар Миленковић, Станоје Станковић, Станимир Стојмировић, Бранимир Стаменковић, Божидар Митровић и Љубомир Живковић), Драган Здравковић („Снопље“), Станимир Стојмировић („Другарско вече мртвих“), Мирослав Миловановић („Књижевно-критички фрагменти“).

На самом почетку књиге, као мото, Ђорђевић наводи део из „Прегледа лесковачког књижевног стваралаштва“ Драгољуба Трајковића: „У Лесковцу ранијег времена дуго није било услова за право књижевно занимање и за стварање одговарајуће књижевне традиције. Духовне моћи његових житеља тароседелаца, културно и просветно заосталих услед вековног ропства под Турцима, били су за такве прославе тврдо успаване. Њихов град је био пивредни центар овога пространог подручја, и у њему се тада није обраћала никаква пажња на ове стране појединачног живота које нису имале чисто привредни карактер.“⁸³⁰

Подухват издавачког предузећа Наша реч (лист основан октобра 1944. године, примедба С. Ђ), долази као врхунац покушаја ранијих година да се издавачка делатност организује тако како стваралачке могућности наше средине допуштају. Значајне датуме у тим настојањима свакако представљају: покретање библиотеке Градског музеја Лесковац 1950. године, затим почетак излажења часописа „Наше стварање 1953. године, појава Лесковачког зборника 1961. године и пре неколико година омладинског листа Трибина младих. Не нводимо остале наслове који су се појављивали с времена на време и били последица више стицаја околности (разних јубилеја, пригодних свечаности, годишњица) него резултат свестране издавачке политике о чему може бити речи тек последњих година, нарочито од 1969. године.

Новопокренута библиотека Наше речи има неколико едиција: поезија (оригинална, народна, преведена), хронике и записи и стручна литература. У Лесковцу од 1958. године егзистира Клуб писаца при Радничком универзитету, па Клуб писаца при Народном унуверзитету у Вучју. Резултати у издавачкој делатности, појединачни продори стваралаца наше средине, разноврсни облици културног живота града, говоре о томе да се 1969. године (скратио поређење С. Ђ), може окарактерисати као година ретког узлета и евидентних достигнућа у области друштвеног живота наше средине.“⁸³¹

⁸³⁰ Станко Ђорђевић, Књижевне критике и студије, Литера, Ниш 197, стр. I

⁸³¹ Томислав Н. Цвековић, Наша реч, 16. јануар 1970. године. *Напомена*: Комплетан текст објављен у књизи С. Ђорђевића Књижевне критике и студије, стр. II

IV

СРЕТЕН ДИНИЋ КАО ДРАМСКИ ПИСАЦ – Период између два светска рата није обележен у Лесковцу великим литерарним именима, али се не може рећи да није било веома активних појединаца, који су несебично радили на културном просвећивању. Ниједно таково име није прешло оквира града иако је један број публикација штампан и у Академији наука у Београду.⁸³²

Сретен Динић, учитељ, солунац, преживели војник албанијаде, писац и новианр, заузима значајно место у културној историји Лесковца. Као уредник Лесковачког гланика, Народног просветитеља и као писац скоро четрдесет књига (пет књига је идала Академија наука), био је значајна личност Лесковца и околине. Ипак, за кратко време је заборављен.

(...) Све своје мисли и све своје идеје унео је у своја дела. Она, додуше, немају већи књижевни значај, али имају локалну вредност. Динић нам се представио као приповедач, драмски писац, као есејинс и као писац многобројних чланака различите садржине, као публициста.

Написао је и објавио следећа драмска дела: *Мића Соколац*, *Косовски бој*, *Наша работа*, *Ратно сироче*, *Под маслинама на Крфу* и *Проглас уједињења*. Сем дела *Наша работа*, ниједно друго нема значајнију уметничку вредност.

%

„*Мића Соколац*“ је позоришна игра у шест слика. Чини на се да је писац хтео да дело намени школском репертоару, који је у то време био јако оскудан. Замисао да намени садржину васпитању омладине није рђава. Међутим, садржином није захваћен тај васпитни проблем. Мића је дете без васпитања. Отац паланчанин, строг. Мајка је блага, мирна, право оличење добре жене тадашње паланке. Она схвата да јој је син размажен, непослушан и сматра да васпитање њеног јединца треба да преузме отац. (...) Комшиница Анка каже да је Мића „побеснео у сваком изобиљу“. Међутим, ми не видимо тај раскош. Напротив, писац даје собу са једним креветом, крчагом, простим чивилуком, а мајка крпи капут сину и каже му да се само о празницима носе нова и лепа одела.

%

„*Наша работа*“ је комад из лесковачког живота у пет чинова. Одмах, на почетку, већ у првом чину, сву пажњу посвећује Цилету. То је леп и статит младић. Свој ужарски точак за предење кудеље постаиво је на периферији Лесковца код места званог „Чапљино бресје“. Циле је добар певач. Писац користи прилику да нас упозна са животом лесковачких

---

⁸³² Станко Ђорђевић, Сретен Динић као драмски писац, Књижевне критике и студије, Литера, Ниш 1979, стр. 14.

ужара. Али Циле није овде само ради зараде. Он је рањен љубавном стрелом. Мисли на Ценку, кћер Ставре метлара.

(...) Циле пева:

*„Цено, мори, Ценко девојко,
иди си најку питај,
оће ли те дава за мене“*

(...) Комад се завршава песмом и лесковачком четворком.

(...) Динић није успео да Лесковац уведе у књижевност. Посебна вредност дела, која ће остати за сва времена, јесте језик. То је народни, староштокавски дијалект. Сви говоре тим језиком. Нема никаквих разлика. И занатлије, и Цигани, и интелектуалци знају само за лесковчаки жаргон.⁸³³

На крају можемо констатовати да је са шест драмских дела Динић најплоднији писац Лесковца између два светска рата.⁸³⁴

V

ТРЕНУЦИ ЛИРИКЕ – Седамдесет песама сам аутор (Борислав Здравковић) поделио је на четири групе: Земља и рат, Из ђачког споменара, Трагом палих звезда и Подребрица. Збирка је освежена сликарским радовима Мише Павићевића, који су веома квалитетни иако сетематски не укапају у лирску садржину песама.

Већ уводном песмом „Писмо“ песник настоји да разјасни своју стваралачку визију. Он је не жели ако није окићена људском, садржајем и зрелошћу.⁸³⁵

*„Ако си истина, буди порука несуђеном времену.
Ако си рођена у тами, буди звезда на пучини дана.
Ако си људска, иди усправно изуједаним путем.“*

И када се увери у своју и њену чистоту, каже:

„Остани на престолу, краљице мога сиромаштва“.

Свој занос реалистичког романтичара испољава снагом лирског доживљања и рођеног града, и завичаја, и целе домовине, као и ширином гледања чак до вода далеког Нила.

---

⁸³³ Станко Ђорђевић, Књижевне критике и студије, Литера, Ниш 1979. стр. 14-23.

⁸³⁴ Ст. Ђорђевић, Књижевне критике и студије, стр. 23.

⁸³⁵ Станко Ђорђевић, приказ, Борислав Здравковић, Тренуци лирике (Наша реч, Лесковац 1967), Књижевне критике и студије, Литера, Ниш 1979. стр. 29.

(...) Хомогеним синтагмама уводи нас у нови свет метафора. И та поезија родољубља је богатство песничке личности, то је у свари права стваралачка снага лирске идеологије. „*Да љубав сиђе међу људе*“ (Сан)

%

Поклич као лирска девиза. Јер после толико проливених суза „нове зоре смехом руде“, „да корак срећних буде тих“, (Сан).

Свака песма одише снагом и лепотом. Из песме у песму упознајемо један свет који ромори као и душа романтичар. Песник све своје ликове прати мишљу, погледом и осећањима. Нема еротике. Све слива у јасне слике користећи веома успешно поређења, супротности и језичку опсервацију.

*„Ти си тај слабић од богова јачи
бандит у срцу што плаћеи хара,
сјај мркле ноћи и хладнога жара,
суза у смеху, осмех на ломачи.“*

(Жени)

*„Аки си крадљивац, ући криомице
да те не чује себичност у мени.“*

(Трагом палих звезда)

%

Тај његов свет је наш. Он се не сукобљава ни са једним питањем. Ништа га не прогања. Одговара само без срџбе и лицемерја. Није чак ни у опсесији. Захвата широк круг, али не именује жену (моја љуба, незаборавна, љубав какву ја хоћу), ни човека, оставља све свом личном надахнућу. То његово виђење и нама је драго.

Нема устаљених форми. И доборо је што се није определио за један вид стваралаштва. Пише дахом и душом, реалистичког романтичара, дакле све оно што види и осећа, што дочара својом песничком јавом.

Чистота језика има посебну вредност.

Сигурно је да ће песник докорачити до врха свога таленованог стваралаштва.⁸³⁶

---

⁸³⁶ Станко Ђорђевић, критички приказ, Бора Здравковић, Тренуци лирике (Наша реч, Лесковац 1967), Књижевне критике и студије, Литера, Ниш 1979, стр. 29-31.

МАРЕ С. КАРАНФИЛОВИЋ

I

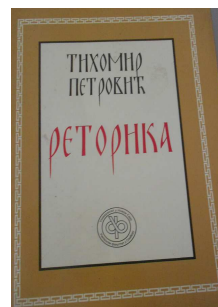
Маре С Каранфиловић (девојачко Николовска), рођена је 11. априла 1968. године у Скопљу. Дипломирала је на Филолошком факултету у Скопљу и стекла звање професор књижевности и српског језика. Ради у Текстилној школи у Лесковцу. Стални судски тумач за македонски језик при Окружном суду у Лесковцу. Уређивала је часопис ученика Пољопривредне школе у Лесковцу, док је радила у њој, и била руководилац драмске секције. Са ученицима, члановима ове секције, имала премијеру представе и више од десетак реприза 2001. године у Дому културе у Лесковцу. Текст „С оне стране свитања”, са актуелном поруком „Играј за живот – дрога не” написали су њени ученици. Објављивале песме у часопису „Поглед у будућност” Пољопривредне школе, 2002. године, и у заједничкој збирци Глубочица између обала. Заједно са колегом Ненадом Стаменковићем написала је рецензију романа Братислава Тодоровића „У сенци времена.” Члан је КК Глубочица.⁸³⁷

II

РЕТОРИКА ДР ТИХОМИРА ПЕТРОВИЋА -

Рстваралац неуморног духа, др Тихомир Петровић, непрестано доказује да је наука његово опредељење. Неуморно трагање по научним просторима резултирало је бројним издањима. Његова истраживања имају мултидисциплинарни карактер. Схватао је науку као бескрајно небо које отвара велике могућности и тражи пуну посвећеност. Досадашња издања др Тихомира Петровића обухватају проучавања из: теорије књижевности, историје књижевности, књижевне критике, али и проучавања из области језика. Једном речи, др Тихомир Петровић трага свуда где реч уметности постоји.

(...) У Историји реторике др Тихомир Петровић даје развојни пут реторике кроз три најзначајнија раздобља: реторика старе Грчке, римска и средњовековна реторика. Из грчке реторике издвојио је погледе Аристотела и Теофраста. Из римске истиче беседнике браћу Гах, Цицерона, Квинтилијана, Цезара, Брута... О хришћанским беседама аутор каже да „досежу до поетских висина” и издваја Исуса, апостола Павла, Јована Дамаскина, Марка Аурелија, Василија Великог и Августина Јована

⁸³⁷ Лексикон радова лесковачких писаца, стр. 58.

Златоустог. Након тога аутор представља најзначајније наше беседнике: „најпознатији српски беседници су св. Сава (1174 – 1235), св. Николај Велимировић (1888 – 1956) и Јустин Поповић (1874 – 1979). Из редова световних беседника издвајамо Проту Матеју Ненадовића (1777 – 1854), Марка Миљанова (1838 – 1901), Јована Скерића (1877 – 1914), Добрицу Ћосића (1921), Матију Бећковића (1939).” Др Тихомир Петровић даје кратак приказ и народне реторике, која је обликована на „реторичко – сценски начин”, а са тематиком је из народног живота (здравнице, хвале, ругалице, клетве). Дугу традицију усменог беседништва проналази у нашим епским песмама (Кнежева вечера, Женидба Душанова, Урош и Мрњавчевићи). Велики простор првог дела књиге аутор посвећује језику, стилу, комуникацији, говору, дикцији и публици, као важним реторичким појмовима. „Језик и стил су суштински састојци беседе.” Дobar беседник мора познавати отроепске, фонетске, морфолошке, синтаксичке, лексичке о ортиграфске норме, водити рачуна о естетским вредностима језика, једном речи стално усавршавати и оплемењивати свој реторички стил. Култура говора сагледава се као део човекове културе, што подразумева „образованост, посвећеност и оплемењеност”, богат лексички фонд и познавање граматичких и правописних норми. Језичка култура важна је за очување културног и националног идентитета. Аутор представља и основне карактеристике појединих функционалних стилова (научног, публицистичког, административног, књижевноуметничког), као и одлике облика изражавања (монолога, дијалога, дискусије...). посебну пажњу посвећује научно – стручним говорима истичући њихове одлике: недвосмисленост, усмереност на садржину, стручну терминологију, дефинисаност речи. Моћ речи од давнина је познат. Језик треба да служи светлости, истини – запажа аутор не изостављајући ни злоупотребу говора: „У функцију пропаганде и распаљивања мржње, он трује дух и делује деструктивно.” Још од библијских времена људи су међусобно комуницирали, у почетку димним сигнаlima, ватром, касније помоћу голуба писмоноше и гласника. Комуникација данас поприма много шире размере (телевизија, мобилна телефонија, интернет), па је утицај на формирање друштвених ставова огромна. Вредност ове књиге употпуњена је и добрим избором беседа из светског и српског беседништва од старог века до данашњих дана. Беседе старог доба обухватају беседе: Буде, Цицерона, Исуса, Аурелија, Стефана Немање, св. Саве, Арсенија Чарнојевића и Бајазита. Други део избора чине беседе од XVII – XIX века.

(...) Реторика др Тихомира Петровића плод је познавања граматике, стилистике, филозофије и историје реторике. Намењена је учитељима, наставницима, политичарима, правницима, новинарима, свештеницима и другима.⁸³⁸

⁸³⁸ М. Каранфиловић, Реторика др Тихомира Петровића, Наше стварање, 2007. Прилог објављен у књизи др Т. Петровића Одјек речи (О делу проф. др Тихомира Петровића), Лесковачки културни центар 2007.

МИРОСЛАВ ЛУКИЋ

И Мирослав Лукић је рођен 1937. године у Бериљу, недалеко од Прокупља, где је завршио гимназију. Вишу педагошку школу завршава у Нишу, да би потом на Филолошком факултету у Скопљу дипломирао на Одсеку југословенске књижевности и српскохрватског језика. Године 1961. долази у Лесковац и ради као професор у ОШ „Васа Пелагић”. По оснивању Радио Лесковца најпре је ангажован као лектор – акцентолог, а затим изабран за директора и главног и одговорног уредника.

Године 1976. постављен је за управника Народног позоришта у Лесковцу, где је допринео да Позориште доживи свој пуни уметнички процват, освајајући низ значајних републичких награда. Своје организаторске способности доказао је и у Народној библиотеци у Лесковцу, у којој је као директор радио од 1985 - 2001. године, понајпре на популарисању писане речи и ангажовањем низа значајних аутора из друштвених и егзактних наука. Добитник је многих друштвених признања, од којих је најзначајнија Октобарска награда Лесковца.⁸³⁹

Преминуо је у Београду 2015. године

И **ДРАМА О ДЕЗИНТЕГРАЦИЈИ ЧОВЕКА** - Лепо писана и добро замишљена драма – првенац „Ближи небу” младог драматичара Жељка Хубача, студента драматургије на Факултету драмских уметности у Београду, представља израз појачане дезинтеграције човека, и у вези с њом, постепене моралне инфлације друштва у коме живи и, у садашњем веку, прети му да ослободи најљудскије у њему – његов хуманизам.⁸⁴⁰

Драмска радња и ликови овог комада ситуирани су у неуро психијатријској клиници. Писац се бави и проблемима насиља и препуштености себи у свету људи померене савести и истовремено сумња: да ли је уопште могуће рационалном методом, голим одржавањем стварности, захватити на сцени толико ирационалних појава колики је људски живот? Други проблем који је сугестивно постављен представља питање: да ли је човек заиста то што мисли о себи да јесте, или је пак то што други мисле о њему да јесте, односно шта други хоће да јесте? Оба питања у темељу с правом негирају вредност рационалне психологије, тог највећег поноса класичне драматике и оба демонстрирају питање о

⁸³⁹ Монографија о Народној библиотеци - Лесковац, „Легат”, Лесковац 2004. године.

⁸⁴⁰ Мирослав Лукић, Драма о дезинтеграцији човека, (приказ преносимо уз незнатно скраћивање), Освиг, бр. 13/14, 1996, стр. 123-125.

поменутој дезинтеграцији људске личности, а тиме начињу проблеме нове цивилизације која човека нужно отуђује самоме себи и његовој сопственој човечности. Тако се у овој драми отвара питање о могућностима комуникације између људи, између личности и личности, живих додира међу њима, а тиме и смисла човекове егзистенције уопште.

У драматургији овакве врсте тражења унутрашњег одређења и тешења приклања се драмској радњи која није више одлучивање. У тој драматици личности су конструкције конфузних мисли и представа, без прецизних мисаоних пунктова и са наглашеном неподношљивошћу људске егзистенције у неправедном свету. Зато је и основни ефекат и тон овакве драматике њен крик за обнављањем човека, сазнање да се свет може и мора променити. Због тога се и доживљаји усамљеног модерног човека, његова дезоријентисаност, неспособност за живе међуљудске односе у њој дати у максималном и потпуно субјективном облику. Тако смо као крајњи драмски продукт добили текст „Ближи небу” са веома осетљивим сензорима на опште лудило савременог света, па су и његови ликови фрустрирани због помањкања међуљудске пажње, нежности и ишчезлог алтруизма. Да режира овакву драмску материју прихватио се у лесковачком Народном позоришту Давид Путник, двадесетједногодишњи студент друге године режије на Факултету драмских уметности у Београду. Овај талентовани театарски јуноша, син славног и широм наше земље прослављеног мага позоришне режије Јована Путника, наследио је од оца оне финије флуиде позоришне имагинације, па је са смислом за меру и уметнички такт пришао оживотворењу драматуршких координата драме „Ближи небу” Жељка Хубача, са којим је Народно позориште из Лесковца наступало на 30. јубиларним Сусретима професионалних позоришта Србије „Јоаким Вујић”, који су 1994. године одржавани у Крагујевцу, граду са најдужом позоришном традицијом у Србији. Згуснуту материју параболе о овом лудом свету редитељ Давид Путник усмеравао је и „везивао” за наше већ уздрмане међусобне нетрпељивости, мржње, пакости и белосветске нељудскости – чула. Иако је насиље оновременог света захватило и здраворазумске људе, дакле ако је „насиље са обе стране разума” и са оне светле и са оне тамне, куда онда може да се побегне? – пита се луцидно, вероватно најмлађи редитељ тридесетогодишњег трајања Српских позоришних сусрета „Јоаким Вујић”.

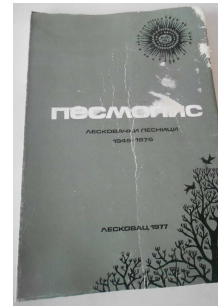
Сажета метафоричност комада често је исплилавала токовима драмске радње, али режијски поступак, с време на време пропуштао је да ту метафоричност обогати, развије и пробуди, но у тежишним тачкама комада гледаоци су разабирали један од његових основних еквивалената: апотеозу „о метафори слободе”. Тако се догодило да је списатељско – редитељски сензибилитет, који је током целе представе деловао као „уиграни тандем”, преточи у свежу и нову глумачку осећајност која нам је даровала углавном коректне и неколико завидне глумачке креације.

МИРОСЛАВ МИЛОВАНОВИЋ

I

Мирослав Миловановић, професор српског језика, препознатљив је у лесковачкој културној јавности по антологијској збирци песама „*Песмопис*“ (лесковачки песници 1945-1975), која се појавила 1977. године и сматра се најбољом збирком песничког стваралаштва Лесковца.

Аутор је и књиге „*Књижевно-критички фрагменти*“ (Обелиск, Београд, 1970) у којој је представио тридесетак аутора.⁸⁴¹

II

ПЕСМОПИС – Извршити избор поезије и песника у једном завичајном поднебљу одговоран је и ризичан посао из више разлога. У дечачким и младићким данима поезија је мање-више свакодневни вид пражњења доброг броја девојака и младића. Многи од њих у школским клупама, нарочито ако им је наставник књижевности и језика песник или заљубљеник литературе, прхну у поетске висине, окушају сласт и лепоту песничких сусрета, па наставе или клону раније или касније. Они најупорнији, талентовани и истрајни, настављају своју песничку авантуру и тек по неки од њих остане, као усамљени ждрал у генерацији, да траје у речи и стиху, да живи у азурним висинама или приземним чарима свог стваралачког чина.⁸⁴²

(...) У овој завичајној песничкој читанци приказаћемо поетско стваралаштво у Лесковцу и околини у поратном периоду (1945-1975). То не значи да се нећемо осврнути и на она имена која су се јављала 1900...1941. године.

(...) У Лесковцу је било песника и раније, али нису успели да оставе неко значајније поетско остварење, иако су познати културној историји града. Од 1887. до 1889. године у Лесковцу је излазио „*Црквени гласник*“ у коме је штампао песме *Димитрије Н. Алексић* и те песме су искључиво са библијским мотивима. Исто тако учитељ *Владимир К. Петровић* сакупио је једну збирчицу народних лирских песама. Његове радове објавила је Југословенска академија у Загребу 1900. и 1914. године. од 1905. до 1914. излазио је врло солидан ђачки лист „*Бачки напредак*“ у коме су

⁸⁴¹ Мирослав Миловановић, *Књижевно критички фрагменти*, Обелиск Београд 1970. *Напомена*: Опширније о књизи видети студију Станка Ђорђевића „Књижевне критике и студије“, *Литера Ниш* 1979, стр. 126-127.

⁸⁴² Мирослав Миловановић, Уместо на маргинама, почетак предговора, *Песмопис*, Лесковац 1977.

штампане, поред осталог, и песме. *Јован М. Маговчевић* оставио је неколико десетерачких песама о ратовима 1912-1918. Године.

Године 1920. покренут је лист „*Лесковачки гласник*“, чији је дугогодишњи уредник и сарадник био *Сретен Динић*. Ово гласило лесковачке оновременске средине излазило је све до 1941. и испуњено је углавном пригодним песамама *Сретена Динића* и других мање познатих сарадника. Од 1933. до 1935. године излазиле су „*Недељне новине*“, које су доносиле и песме које немају неку вћеу уметничку вредност. Поред ових било је и других јавних гласила.⁸⁴³

Између два светска рата песме су објављивали *Сретен Динић*, *Милут Милатовић*, *Фреди Фазловски*, *Добривоје Катисазовић*, *Спасоје Стојановић*, *Радослав М. Димитријевић*, *Григорије Гљебов*, *Драгутин М. Ђорђевић*, *Ратко Павловић* и други.

Сретен Динић је штампао збирку песама „*Јеци и одјеци*“ (Београд 1905). Ове песме немају скоро никакву књижевну вредност. Све су мање-више просветитељски наглашене. Спев „*Мајчин аманет*“ (Београд 1928) *Динић* је написао у деветерцу.⁸⁴⁴

Добривоје Катисазовић објавио је две збирке песама – „*Песме*“ (Лесковац 1927) и „*Алтана*“ (Скопље 1930). Ове песме су настале под видним утицајем народне лирике тога краја.⁸⁴⁵

Милут Милатовић је земљорадник без школе, али песник са великим даром. Рођен је у *Дамовићима* под *Острогом* (Црна Гора), у епиској средини надахнутој традиционалним јунаштвом. Из Црне Горе одлази у Америку први пут, а после три године и под други пут. Године 1911. населио се у место *Петровац* код *Лесковца*. Исписао је две велике свеске песама од којих су неке штампане у „*Недељним новинама*“. Штампао је збирчицу од 14 песама под насловом „*Пјесме*“ (Лесковац 1928). Предговор је написао *Драгољуб Трајковић*. То је искрена и прожимљена поезија неуједначених социјалних тонова.⁸⁴⁶

Фреди Фазловски, глумац и публициста, штампао је збирку песама „*Еротика моје психе*“ (Лесковац 1928) и „*Поеме*“ (Прокупље 1929). Друга збирка изражава тешко социјално стање.⁸⁴⁷

Драгутин М. Ђорђевић као богослов ушао је у збирку „*Песме будућих*“ (Књига за народ, Сарајево, год?); то су врло лепо љубавни стихови, младићки разнежени и елегично интонирани. Исто тако је заступљен у књизи „*Песме нових*“ (Сарајево 1929).

Радослав М. Димитријевић је као ученик четвртог разреда гимназије објавио збирчицу стихова под називом „*Песме*“ (Лесковац). Наивна, романтична поезија. Заслужује пажњу спев „*Али-пашина*“ љубав, који је

---

⁸⁴³ Исто, стр. 6. *Напомена*: Видети: *Драгољуб Трајковић*, *Наше стварање*, бр. 1-4 /1973.

⁸⁴⁴ Песмопис, стр. 6.

⁸⁴⁵ Песмопис, стр. 6.

⁸⁴⁶ Песмопис, стр. 7

⁸⁴⁷ Песмопис, стр. 7

подељен у четири стиховне сцене (На сабору, Код паше, Отмица и Проклетство).

Ратко Павловић учио је седми и осми разред гимназије у Лесковцу 1932. и 1933. и објавио је збирчицу револуционарних песама под називом „*Окови и без окова*“ (Лесковац 1933). (...) У Шпанији је Ратко Павловић написао неколико песама од којих „*Другови из Андалузије и Аустрије*“ (штампана у књизи „*Крв и живот за слободу*“, Барселона 1938 у издању Федералне уније шпанских студената, стр. 33. до 35) има и аутобиографских елемената.⁸⁴⁸

(...) Ратко Павловић није се афирмисао као песник мада је толико желео да буде примљен као песник. У његовим песмама има и осећања и лепих лирских момената. Политички рад и револуционарне активности потиснуле су Раткове поетске могућности. Међутим, ове песме су веома интересантне и треба их ближе и свестраније осветлити.⁸⁴⁹

III

У току НОБ-а Лесковац и читав југ Србије били су захваћени ослободилачком борбом народа. (...) До сада су објављене три збирке партизанских народних песама југа Србије, и то: *Добросав Туровић* „*Народне партизанске песме Јабланице*“ (Раднички универзитет Лесковац 1968), *Д. Недељковић – С. Димитријевић* „*Црнотравске и лесковачке народне песме ослободилачког рата*“ (САН, Београд 1967) и *Мирослав Миловановић* „*Народне песме ослободилачког рата јужне Србије* (Графика-прес Београд 1974).⁸⁵⁰

(...) Већ у октобру 1944. године на слободној територији појављује се лист „*Наша реч*“, који објављује и прве песме девојака и младића овога града. Овај лист ће бити све до појаве „*Нашег стварања*“ гласило младих песника. Те песме везане за доживљене тренутке борења и страдања, пуне су ведрине и оптимизма. *Верица Петровић* у „*Песми са Бањице*“, антиратно и хуманистички интонираној, оптужује злочињење окупаторских окрутника. *Јелена Радовановић* песмом „*Нови видици*“ обраћа се омладини и указује на ново време које долази: „*Долази наше време/ Ко олуј моћног неба/ у доба наше ново/ срећно и радосно/ живети и радити треба.*

Добривоје Каписазовић, представник предратне генерације песника појављује се песмом „*Граде мој*“. Искрено и разнежено пева свом порушеном родном Лесковцу. Песму је потписао псеудонимом „*Д. Катин*“. Ове три песме (Верице Петровић, Јелене Радовановић и Добривоја Каписазовића, напомена Д.К.) објављене су 1944-1945. у „*Нашој речи*“, а већ 1946. јавља се песмом „*Фабрика*“ *Драгиша Кнежевић*, напредни културни и јавни радник између два рата. Поетски

⁸⁴⁸ Песмопис, стр. 8.

⁸⁴⁹ Песмопис, стр. 10.

⁸⁵⁰ Песмопис, стр. 10.

указује на звук разбоја који је раднику, у условима ослобођења земље, и драг и мио.

Треба нагласити да су ови песници, као и многи други посустали и заборављени, израсли у литерарној дружини „С. Вуловић“, која је основана у Вишој гимназији у Лесковцу, непосредно после Првог светског рата. (...) За време рата није радила и обновљена је 1946. године. Међутим, песник *Јосиф Стефановић* је од ове дружине формирао *Књижевни клуб „Светислав Вуловић“*, који је интензивно радио на окупљању и афирмисању младих песника и списатеља све до оснивања „Глубочице“.⁸⁵¹

%

Прво књижевно вече на ниову града одржано је 1949. године. Том приликом су представљени млади песници, међу којима треба истаћи *Миодрага Митића* и *Борислава Здравковића*. У 1950. години рад литерарног клуба је видно интензивирао и континуирано живи до данас.⁸⁵²

Миодраг Митић, даровити млади песник, писао је врло ангажовану поезију, неколико година је објављивао у „Нашој речи“ и часописима Србије. После завршетка факултета, заћутао је. Међутим, распевани *Борислав Здравковић*, још од 1946. као гимназијалац, окупљао је младе песнике да би касније као професор гимназије и песник поетски озрачио готово све генерације песника на југу Србије. С правом можемо рећи да је био прва мала поетска школа и сматра се родоначелником лесковачких поета.⁸⁵³

То је време када се јавља неколико песничких имена (*Димитрије Тасић*, *Бранко Перошевић*, *Јован – Јоца Михајловић*, *Првољуб Пејатовић* и др.). Међутим, *Миодраг Митић* је још увек најактивнији и најпродуктивнији, али већ 1952. и 1953. године јављају се професори *Раде Марковић* и *Вељко Першић*, који пишу пригодне песме које немају значајнију уметничку вредност.

Од 1953. године књижевни живот у граду је присутнији. Организују се песничке вечери на којима наступају и старија и млађа песничка генерација. У овој години се појављује часопис „*Наше стварање*“, који је инцирао и окупио велики број сарадника разних година старости и то не само из овог града већ са читаве територије Србије, па и шире.

(...) У 1958. години при Радничком универзитету песник и професор *Томислав Н. Цветковић* формира *Клуб радника писаца* који је изузетно много допринео окупљању и афирмисању младих песника града и околине. Ова године се с правом може сматрати временом стваралачког изазова и подстрека свима онима који су тек покушавали или размишљали да се огледају у стваралаштву. Кроз ову школу песника *Цветковића* прошло је неколико литерарних генерација. Ту се формирао као песник земљорадник, већ зрелих година, *Божидар Митровић*, а паралелно са њим

⁸⁵¹ Песмопис, стр. 11. *Напомена*: Видети VI Лесковачки зборник

⁸⁵² Песмопис, стр. 12.

⁸⁵³ Песмопис, стр. 12.

*Бранимир Стаменковић, Лазар Миленковић, Ђорђе Цветковић, Љубомир Живковић, Станоје Станковић, Станимир Стојмировић Грицко и други.*⁸⁵⁴

(...) Године 1969. формиран је Градски књижевни клуб који је настао у тренутку када се запазило опадање јавних литерарних сусрета. (...) Овај клуб је врло успешно радио и постигао видне резултате у интензивирању књижевног живота Лесковца и његове околине. С обзиром на постојање двају клуба који су поделили стваралашке снаге, одлучено је 1972. године да се клубови уједине у нови клуб „Глубочица“.

(...) Народни музеј 1950. године, Раднички универзитет „Коста Стаменковић“ 1966, „Наша реч“ 1968. од скоро и Књижевни клуб „Глубочица“, покренули су своје библиотеке и објавили знатан број књига. Почетком 1968. године Раднички универзитет у Лесковцу покреће издавање листа „Трибина младих“ који се бави животом младих. У овом листу формирала се генерација млађих песника (*Ђокица Петковић, Мирјана Тасић, Михајло Дојчиновић, Миодрага Горановић* и други). Књижевни клуб „Светислав Вуловић“ (1966) издао је неколико књига. Савез омладине и Културно-просветна заједница у Лесковцу 1967. објавили су књигу „*Двадесет песника*“. Лесковачка гимназија „Станимир Вељковић Зелe“ (1971) покренула је ревију лесковачких гимназијалаца под насловом „*Ми*“ у којој штампају своје радове и ученици других школа.⁸⁵⁵

IV

Ово је први пут да се лесковачки песници удружено представе читаовим и покажу своје поетске белутке у којима су мисли окренуте унутрашњим трагичким немирима и вишењима. Неки од њих више нису лесковачки – Миодраг Митић, Добривоје Каписазовић, Првољуб Пејатовић, Димитрије Тасић, Бранко Перошевић, Ђокица Петковић, Мирјана Тасић, Јелена Дугалић, Љиљана Јанаћковић, отишли су из овог града и не чују се више.⁸⁵⁶

(...) У издању Књижевног клуба „Светислав Вуловић“ појавила се 1962. године збирка песама четворице песника под насловом „*Препознавања*“. То су *Борислав Здравковић, Јосиф Стефановић, Бранко Перошевић* и *Раде Јовић* – сви припадају првом поетском јату које је полетело из блиског генерацијског гнезда.

(...) Међу најстарије лесковачке поете убрајамо *Јоцу Михајловића, Првољуба Пејатовића, Борислава Здравковића, Јосифа Стефановића, Бранка Перошевића* и *Рада Јовића*, а за њим се јављају *Томислав Н.*

⁸⁵⁴ Песмопис, стр. 12.

⁸⁵⁵ Песмопис, стр. 14.

⁸⁵⁶ Мирослав Миловановић, Песмопис, стр. 15.

*Цветковић, Никола Цветковић, Војин Митровић, Владимир Красић, Јелена Дугалић.*⁸⁵⁷

После Томислава Н. Цветковића Клуб писаца прихват професор и књижевни китичар *Слободан А. Младеновић*. Из тог клуба потекло је његово прво јато које је објавило 1966. године збирку песама и прича под насловом „Добродошлица за птице“. Овом збирком предствила се млађа песничка генерација чије се вишегодишње литерарно присуство осећало у граду. Аутори ове збирке већ су се оглашавали у листовима и часописима (Лазар Миленковић, Станоје Станковић, Божидар Митровић и Љубомир Живковић).

(...) Раднички универзитет је објавио 1969. Године збирчицу стихова лесковачких гимназијалаца под насловом „Априлски жубори“. У овој књижици заступљени су *Мирјана Тасић, Ђокица Петковић, Љиљана Јашовић и Миодраг Горановић*.

(...) У Брестовцу код Лесковца врло активно ради Клуб писаца „Сневања“ који је формирао и водио Мирољуб – Миша Цветановић. Овај сеоски клуб је објавио збирку песама под насловом „Младост Поморавља“ (Брестовац 1970).

(...) Најмлађем клубу песничке генерације припадају *Драган Радовић, Војислав Истатковић, Љиљана Ристић, Љиљана Петровић, Душанка Крстић, Јасмина Богдановић, Зоран Младеновић, Милорад Додеровић, Слободанка Антић, Милан С. Димитријевић, Мирјана и Биљана Соколовић* и други.

Овај делимични преглед на лесковачке песнике и њихово стваралаштво нема претензије на студиозност и аналитичност, нити да оцењује или сугерише, већ је само намера да се задовољи конвенционалан облик успостављања контакта између читалаца и аутора представљених у књизи. Дакле, ни само приређивање овог скромног избора лесковачке поезије нема амбиције да буде антологија, већ један мали напор да се тренуци поетских светлутака не изгубе са неба поетизације, да се отргну од заборава и да се јавности, или бар својој ужој друштвеној средини, укаже на духовне и животне хоризонте неколиких генерација једног динамичног и прегалачког времена.⁸⁵⁸

---

⁸⁵⁷ Песмопис, стр. 15.

⁸⁵⁸ Мирослав Миловановић, Песмопис (завршни део предговора „Уместо на маргинама“), стр. 22. *Напомена:* У Песмопису су представљени следећи аутори: Слободанка Антић, Јасмина Богдановић, Миодраг Горановић, Милан С. Димитријевић, Сава Димитријевић, Милорад Додеровић, Михајло Дојчиновић, Јелена Дугоњић, Драгољуб Ђокић, Љубомир Живковић, Борислав Здравковић, Драган Здравковић, Војислав Истатковић, Љиљана Јанаковић, Радомир Јовић, Владимир Красић, Душанка Крстић, Лазар Миленковић, Зоран Љубичић, Миодраг Митић, Божидар Митровић, Војин Митровић, Јоца Михајловић, Зоран Младеновић, Слободан А. Младеновић, Братислав Николић, Првољуб Пејатовић, Бранко Перошевић, Ђокица Петковић, Љиљана Петровић, Вукосава Поповић, Невенка Поповић, Драган Радовић, Љиљана Ристић, Биљана Соколовић, Мирјана Соколовић, Бранимир Стаменковић, Станоје Станковић, Јосиф Стефановић, Димитрије Тасић, Мирјана Тасић, Миша Цветановић, Драгојла Цветковић, Ђорђе Цветковић, Никола Цветковић, Томислав Н. Цветковић и Радослав Шушулић.

БИЉАНА МИЧИЋ

I

Биљана Мичић (1978, Параћин) – студије српског језика и књижевности завршила је на Студијског групи за српски језик и књижевност Филозофског факултета у Нишу 2001. године. Магистарску тезу под насловом „Поезима и поетика Милана Дединца“ одбранила је 2012. године. Бави се књижевом критиком и есејистиком. Од 2009. до 2011. године била је у уредништву часописа *Наше стварање*. Радове је објављивала у стручним и научним публикацијама и у часописима и листовима:

Књижевна реч (Београд), *Књижевност и језик* (Београд), *Књижевни магазин* (Београд), *Књижевни лист* (Београд), *Књижевне новине* (Београд), *Летопис Матице српске* (Нови Сад), *Градина* (Ниш), *Наше стварање* (Лесковац), *Philogija Mediana* (Ниш), *Прича* (Београд), *Помак* (Лесковац), *Кораци* (Крагујевац), *Новине Београдског читалаштва* (Београд), *Hereticus* (Београд). Године 2010. београдска Алтера објавила је у библиотеци „Калем“ њену књигу „Под језиком, над говором: Огледи о Настасијевићу и Џунићу. Године 2012. са Владимиром Мичићем приредила је књигу изабраних радова Николаја Тимченка о Андрићу и Црњанском – „Између стврности и егзистенције.“ Учествовала је на научним скуповима „Књижевност на дијалекту“ (Лесковац 2006), „Дијалекат и дијалекатска књижевност“, (Лесковац 2008) и на 17. Конгресу Савеза славистичких друштава Србије (Сокобања 2009). Од 2001. до 2004. године радила је као професор српског језика и књижевности у Техничкој школи у Лесковцу. Од 2004. године ради у Гимназији у Лесковцу. Школске 2006/2007. године била је сарадник на Филозофском факултету у Нишу на предмету Савремени српски језик III⁸⁵⁹

II

ПОД ЈЕЗИКОМ, НАД ГОВОРОМ – Текстови објављени у књизи настали су у времену од 2001. до 2010. године. По тематском критеријуму сакупљени су у две целине. Једну чине огледи о Момчилу Настасијевићу, другу текстови о Слобдану Џунићу. Приликом распоређивања текстова о Настасијевићу, пошла сам од оних општијег карактера ка онима који се баве појединим сегментима Настасијевићевог дела. У свим анализама ишло се ка проналажењу извесних поетичних

⁸⁵⁹ Радна биографија мр Биљане Мичић. *Напомена:* Мичићева се радо одазвала молби аутора ове студије да уступи податке из њеног животописа. Мичићева је писала и о лесковачким писцима (видети део о Марији Стојановић).

константи у његовом стваралаштву. У књизи су се наша и два текста о Слободану Џунићу, о његовом најкомплекснијем и најбољем роману и његовој најзначајнијој збирци прича. Текстови су за ову прилику пажљиво прочитани и по потреби подвргнути престилизацији и извесним изменама.⁸⁶⁰

Ш

Књига огледа Биљане Мичић, насловљена бираном метафоричном и правозначном одредницом „*Под језиком, над говором*“, посвећена је неколиким аспектима дела Момчила Настасијевића и Слободана Џунића, двојице издвојених писаца чију уметност најајају дубине искона. То су они ретки уметници о чијим се књижевним дометима са поштовањем говори. Нажалост, њихово слојевито дело још увек није довољно истражено; још се због ових писаца поставља питање о задовољењу књижевноисторијске правде. Стога са великим поштовањем дочекујемо одважног, стручном апаратуром опремљеног аутора што је пажњу посветио двојци ретко (али од најугледнијих истраживача по врлетима књижевне баштине) изучаваних стваралаца. Биљана Мичић је млад књижевни посленик која је своја књижевнонаучна начела већ потврдила на неколико научних скупова и на страницама ауторитетних књижевних публикација. Иако је књига пред нама из скромности названа збирком есеја, њу заправо чине стручно утемељене, научно фундиране студије о делима ове двојице писаца.⁸⁶¹

(...) Биљана Мичић не изриче вредносне судове (или то чини ретко и суздржано). Она се у првом реду бави стручним научним анализама бројних слојева поетских и наративних аспеката двојице писаца. Тиме се представила као озбиљан књижевни посленик и истрајан истраживач. Она своје назоре формира на тековинама новијих књижевнотеоретских начела о науци о књижевности и уметности речи. Истичући језичке и филозофске димензије у делима ове двојице писаца, она задира у сферу поетичног димензионирања језика што је заправо потрага за оном златном жицом која води до мајдана стваралачке суштине.

Књига „*Под језиком, над говором*“ најављује будуће тематске оквире и методолошке поступке младог научника. Књига о двојци писаца који су обележили поезију почетка и прозе краја 20. века, писаца који су употреби језика у литератури померили димензије, представила је Биљану Мичић као истраживача по дубљим слојевима естетског, поетичног и књижевнотеоријског.⁸⁶²

---

⁸⁶⁰ Биљана Мичић, *Под језиком, над говором*, стр. 133, Алтера, Београд 2010.

⁸⁶¹ Драган Радовић, *О Настасијевићу и Џунићу*; Биљана Мичић: *Под језиком, над говором*, Алтера, Београд 2010, *Домети (Сомбор)*, пролеће-лето 2012. године, 39. двоброј 148-149

⁸⁶² Исто, *Домети (Сомбор)*, 2012, двоброј 148-149.

IV

ПОЕЗИЈА И ПОЕТИКА МИЛАНА ДЕДИНЦА

Слово о књизи „Песник окованих визија: Поезија и поезика Милана Дединца“ почињемо опаском Чеслава Милоша из осамдесетих година минулог века, данас актуелнијом него у време писања, да су „о поезији написане многе учене књиге и оне, бар у земљама Запада, налазе већи број читалаца него сама поезија“. Опаска не иде на руку поезији, али и те како иде у прилог књизи коју представљамо. Наиме, стваралаштво Милана Дединца одавно се закаменило у анале српске књижевности, иако се, с времена на време, понека песма нађе у избору антологичара, или се у академским круговима поведе реч о остварењима овог песника, есејисте, позоришног критичара и културног делатника чија вертикала траје готово читав век. Интелектуалац суптилних визија, отворен за новине у песничком исказу, свим бићем заокупљен промишљањем о сопственом изразу - носи, у својој раној поезији, обележја српске авангарде, доцније се повезује са надреалистима, да би, у ратном и послератном периоду, до изражаја дошла његова наклоњеност социјалним темама. Учени песник, упоредо са писањем стихова, артикулише своја поетичка начела, па се стиче утисак да се његов невелики опус налази на средокраћи између поетизовања и есејизације.⁸⁶³

Аутора ове књиге, Биљану Мичић, познаваоци савремених књижевних збивања знају као суптилног есејисту, ученог историчара књижевности и мудрог књижевног критичара чије су радове објављивали најзначајнији књижевни часописи у нас. Књигом есеја и студија „Под језиком, над говором“ (Београд, 2010) представила се као виспрен тумач поезије и поезике стваралаца особених израза, какви су, рецимо, Момчило Настасијевић или Слободан Џунић. У том правцу иде и остварење које препоручујемо читалачкој пажњи. Књига „Песник окованих визија – Поезија и поезика Милана Дединца“, представља за штампу прилагођен и прерађен магистарски рад, а заправо је прегледна, вишеслојна студија која, поред доминирајуће књижевнотеоријске анализе, значајну пажњу посвећује књижевноисторијском лоцирању писца у контексти српске (али не само српске) књижевности прве половине двадесетог века. Највећа део књиге посвећен је самој поезији Милана Дединца, чиме се Биљана Мичић представила као филигрански суптилан аналитичар који поезију осветљава како са значењског, тако и са аспеката асоцијативности, прозодије, стилистике и, напосе, лингвистике. Да се ради о озбиљној

⁸⁶³ Драган Радовић, Вишеслојна студија, Биљана Мичић, „Песник окованих визија: Поезија и поезика Милана Дединца“, „Altera Books“, Београд, 2014. „Књижевне новине“, 1233-1234, јануар - фебрур 2015. *Напомена:* Прилог је представљен на промоцији ове књиге у ЛКЦ 2. априла 2015. године.

мултидисциплинарној књижевнонаучној студији, сведочи и обиман регистар имена, потом информативна и богата библиографија коришћене литературе и, посебно истичемо, попис антологија у којима су заступљени рукописи Милана Дединца. Иако у закључном разматрању констатује да Милан Дединац „није највећи песник своје епохе“, Биљана Мичић истиче да је неправедно „маргинализовање његовог стваралаштва“. Подстакнута овим чињеницама, настала је ова прегледна књига пуна података из историје српске књижевности и аутентичних књижевнонаучних закључака. Подељена у три целине, књига најпре контекстуализује поезију нашег песника у оквиру српске поезије двадесетог века, наглашавајући почетну блискост са авангардним токовима и наклоност такозваној стражиловској струји у нашој поезији и прихватање песништва Бранка Радичевића. Иза тога се ауторка осврће на однос према надреализму, да би се у два поглавља која следе задржала на склоност песника према поетском реализму и интелектуалној лирици. Први део књиге завршава се прегледом критика о Милану Дединцу. Ради боље илустрације опсежности ових студија, навешћемо имена неколицине аутора из Дединчеве библиотеке: Рембо, Дис, Лаза Костић и помнути Бранко Радичевић и, посебно, Растко Петровић. Што се тиче приказа присуства Милана Дединца у критици, Мичићева у други план ставља оцене о Дединчевим остварењима, а истиче наслове Дединчевих књига и песама о којима су значајни критичари и историчари књижевности писали. А писали су Радомир Константиновић, Света Лукић, Петар Милосављевић, Милица Николић, Павле Зорић, Буца Мирковић, Светлана Велмар-Јанковић, Гојко Тешић, Марко Ристић, Зоран Мишић, Хатица Капицић-Османагић и бројни други... Централно поглавље посвећено поетици Милана Дединца сачињено је од неколико кратких и језгровитих студија о поетичким проблемима и феноменима који су заокупљали Дединца. Поменули смо да се наш песник у неколико есеја и биографских бележака освртао на своја остварења и своје поетско и поетичко вјерују. То су и својеврсни експлицитни записи кроз које се може реконструисати и значајна ветрикала стваралачких проблема што су заокупљали песнике. Побројаћемо, илустрације ради, поетичке феномене као што су сопствени израз (или оригиналност), инспирација, традиција, утицаји, положај песника у друштву... Посебно се акцентује сараднички и стваралачки однос овог песника и Растка Петровића пун интелектуалног поверења и списатељске сугестивности.

Пишући о поезији Милана Дединца, Биљана Мичић се кретала од књиге до књиге, од текста до текста, од песме до песме. И не само то. Она је регистровани и варијанте појединих песама објављиваних у различитим периодима, дотериваних, преправљаних и редигованих руком самог песника. У том настојању је ишла толико далеко да је указивала чак и на евидентне штампарске грешке у неким издањима. Као основа и корпус Дединчевих остварења Биљана је узела књигу „Од немила до недрага“ из

1957. године која је, уједно, послужила и као оријентир за податке о животу и као избор коначних верзија песама нашег песника.

У форми продубљених приказа, Биљана Мичић је обрађивала једну по једну књигу, које ћемо и овде тек побројати: „Зорило и Ноћило певају“, „Јавна птица“, „Пламен без смисла“, „Један човек на прозору“, „Песме из дневника заробљеника број 60211“, „Песнички огледи са путовања по Црној Гори“, „Ноћ дужа од снова: Окована визија“, „Мало воде на длану“ и горепоменута књига „Од немила до недрага“. О свакој од ових књига написана је мала студија. Осветљени су планови: значењски (социјални, психолошки, интелектуални...), приказивачки (описи пејсажа, нарочито црногорских, белешке о дневним и ноћним зрачењима, атмосфера у логору...), прозодијски, версификаторски (грађење стиха - опкорачење, строфа...) и лингвистички (истицање поједних морфолошких особености лексике, те синтаксичка организација песама...). Нису запостављени ни мелодија и ритам стихова, што у Дединца није наглашено, будући да је у највећем делу његових песама присутна доза есејизације и нарације.

Овде се намеће једна упитна мисао о смислу оваквог приступа и овакве врсте анализирања. Наиме, у намери да скрене пажњу на што већи број карактеристика и што шири спектар значења Дединчевих остварења, Биљана Мићић је, идући од строфе до строфе, од стиха до стиха, чини се, мало уморила читаоца и запоставила лепоту самих песама. Као да су песме остављене саме себи, удаљене од ових анализа. Мудре опаске о суштини певања и лепоти песама као да су намерно заклоњене пренаглашеним подцртавањем метра, мелодије, конструкција стихова и употребе лексике - оних елемената којима се песме граде и својстава и функције које та грађа има. То се, свакако, правда задатком да се одгонетне поетика Милана Дединца, али нам се, све време, наметала потреба да се, подстицани читањем студије, сусретнемо са самим песамама и есејима Дединца. А то је, заправо, и оно најбоље што оваква научна студија, посвећена уметничком делу, треба да учини и да на најбољи начин ублажи ону опаску Чеслава Милоша којом смо почели осврт.

Као посебну вредност и, рекли бисмо, научном озбиљношћу заклоњен зденац из кога на све стране прскају крупне и свеже поетске капи што крепе, истичемо Биљанине наслове. Онда где не мора да се служи устаљеном и испошњеном научном апаратуром, она осмишљава наслове поглавља пуне метафора и других поетских орнамената. Било да се ради о цитату или оригиналној конструкцији, поетичност не мања. Ево доказа: „Та реч која живи – копа по мени“, „Мелодија дисања, глас крвотока“, „Ја сам то око које гледа“, „Три смеха под сунцем, две стопе од ноћи“, „Ропска бденија“... И сам наслов књига „Песник окованих визија“ из домена је чисте поезије.⁸⁶⁴

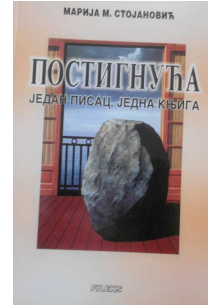
---

⁸⁶⁴ Напомена: Преносимо комплетан прилог песника и књижевног критичара Драгана Радовића. Драган Радовић („Књижевне новине“, 1233-1234, јануар-фебруар 2015)

V

ПОСТИГНУЋА - На страницама *Постигнућа*

Марије Стојановић обједињено је шеснаест књижевнокритичких текстова посвећених савременом српском прозном стваралаштву. Концепција књиге одређена је поднасловом (*Један писац, једна књига*) – сваки од текстова посвећен је конкретној књизи, или одређеном аспекту дела које се разматра. Различиту природу текстова одредиле су различите интенције са којима ауторка приступа одређеној књизи – једни имају форму осврта, други форму приказа, а неки се приближавају жанру есеја. Радови откривају духовне преокупације ауторке: предмет њеног интересовања јесу писци који представљају стожере српске књижевности и њене врхунске домете, затим аутори који су на неки начин постављали нове смернице у развојном току српске књижевности, или они ствараоци који су се наметнули актуелношћу свог стваралаштва.⁸⁶⁵

Поступак којим ауторка приступа одабраним ауторима и делима открива њену склоност ка бављењу конкретним проблемом који сагледава у контексту дела, или, шире, у контексту целине опуса одређеног ствараоца. У том смислу, ширином захвата издвајају се текстови посвећени Светлани Велмар Јанковић, Павлу Угринову и Саше Хаџи Танчићу. У њима се налази својеврсна скица за поетику ових књижевника, било да у случају Светлане Велмар Јанковић говори о њеној лектири, идејним изходиштима, изразу и односу према језику, било да образлаже однос локалног и универзалног у прозном изразу Саше Хаџи Танчића, или представља генезу стваралаштва Павла Угринова. Из шире предствљеног контекста, ауторка долази до конкретних тема – до присуства поднебља јужне Србије и Вучја у *Прозрацима* Светлане Велмар Јанковић, до митологије локалног која код Саше Хаџи Танчића прераста у универзалну митологију, до теме трагања за правом љубави као лајтмотивом стваралаштва Павла Угринова.

Текстови о Кишовој *Енциклопедији мртвих*, Пекићевом *Успењу и суноврату Икара Губелкијана*, Тишминој *Употреби човека* издвајају се чињеницом да они своје место проналазе у мозаику књижевноисторијских, књижевнокритичких и књижевнотеоријских монографија и студија посвећених стваралаштву ових писаца. Марија Стојановић и овде бира конкретну тему: мотив смрти код Киша, приповедачке поступке и симболичка значења простора код Пекића, док код Тишме трага за хуманистичким порукама дела о употреби човека у рату и у миру.

⁸⁶⁵ Биљана Мичић, Марија Стојановић, *Постигнућа: Један писац, једна књига*. Напомена: Опширније у поглављу о Марији Стојановић.

Трећу групу чине текстови којима је ауторка лесковачку културну јавност упознавала са појединим остварењима савремене српске прозе. Без обзира на то што је реч о писцима различитих оријентација и различитих наративних и стилских поступака, у свим приказима ауторка полази од одређења теме дела, његовог жанра и места у корпусу савремене српске прозе, затим преко представљања основних елемената дела долази до указивања на евентуалне новине које разматрано дело доноси, завршавајући приказ изрицањем критичког суда.

Окупљени на једном месту, ови текстови не откривају само тренутна интересовања ауторке – њену замишљеност над питањима, проблемима и уметничким поступцима присутним у савременој српској прози. Информативни, прегледни и јасни, они отварају врата једне ненаметљиве али богате критичке радионице, откривајући отворен, заинтересован, луцидан и јасан критички дух Марије Стојановић која осећа о чему треба проговорити и зна на који начин то треба учинити.

VI

САЗДАЊА - Књига *Саздања* Марије Стојановић сачињена је од књижевнокритичких текстова посвећених савременом српском песништву. Поднасловом *Десет књига – десет песника* одређена је њена концепција. На страницама *Саздања* нашли су се текстови о појединим песничким збиркама оних аутора који су прекретнички деловали на токове модерне српске поезије, или оних чије се песништво у мноштву струја које те токове прате издваја аутентичношћу поетског гласа.⁸⁶⁶

Одабраним збиркама ауторка приступа са утврђеног становишта: најпре у форми кратког резимеа предочава допринос песника развоју и многоликости нашег модерног песништва, указујући на кључна места његовог поетског идентитета, било да је реч о мотивској, композиционој, семантичкој, или језичко-стилској равни. Интерпретацију поткрепљују одабрани стихови, тако да се у овим текстовима смењују гласови песника о којима је реч и коментари ауторке.

Књигу отвара текст о *Дивном чуду* Миодрага Павловића. Након подсећања на Павловићев значај у развоју српског послератног песништва и ситуирања овог пева у контекст његовог стваралаштва, указује се на најзначајније елементе структуре и посвећује посебна пажња идејном слоју пева.

Слично је структурисан и текст о Јовану Христићу, с тим што је пажња посвећена и функцији цитата и алузија у Христићевом песништву, а учињен је и осврт на особености версификације.

---

⁸⁶⁶ Мр Биљана Мичић, Препорука за књигу *Саздања* Марије Стојановић. *Напомена*: Опширније у поглављу о Марији Стојановић.

Огледи о Ивану Лалићу и Бранку Миљковићу издвајају се по ширем постављању теме. У њима креће од поетичких начела која су одређујућа за њихову поезију и одабране збирке разматра у поетичком кључу. Најпре издваја мотивске кругове, потом их разматра у контексту збирке и целокупног стваралаштва, да би песмама које сматра најзначајнијим приступила интерпретативно.

Поезији Слободана Ракитића приступа из нешто другачије перспективе. Означивши централне теме његовог песништва, приступа тематско-мотивској анализи збирке *Земља на језику*.

И у песништву Петра Цветковића и Симона Симоновића трага за мотивским преокупацијама, истичући оно што је одређујуће за њихов поетски профил. Песништво Раше Ливаде привлачи пажњу не само мотивским склопом већ и визуелним изгледом песама, тако да у његовој поезији разматра удео интерпункције, ритмичку организацију и специфичан начин обликовања стихова.

У књизи су се нашла два текста посвећена песникињама – један о збирци *Гимназијски тренутак* Гордане Тодоровић, други о збирци *Девет ружа* Снежане Минић. Иако су у коментару уз књигу сви текстови одређени као огледи, поменута два ближа су форми осврта.

Књига *Сздања* представља један доживљај савременог српског песништва, без књижевноисторијских претензија. Из наслова текстова чита се оно што ауторка у значењском смислу сматра одређујућим за песничке збирке о којима пише. Сам избор открива оно за чим Марија Стојановић у поезији трага – пре свега, за универзалним вредностима песништва, али и за оним обележјима у којима се огледа аутентичност одабраних песника.

Поднаслов *Десет књига – десет песника* пандан је поднаслову претходне књиге Марије Стојановић (*Постигнућа: Један писац – једна књига*). Првом књигом представила је свој начин тумачења савремене српске прозе, овом, која представља продужетак претходне, и свој начин читања и разумевања савремене српске поезије.

VII

ПРИЧЕ СА ХИСАРА ДРАГАНА РАДОВАНОВИЋА

Збирку која је пред нама чине 42 кратке приче, повезане општом насловном синтагмом – *Приче са Хисара*. Изузев ове просторне одреднице, у причама није одређен хронотоп, ни место, ни време дешавања. Ипак, наслућујемо неколико временских равни. Овим причама успоставља се вертикална оса времена која повезује давно прошла времена са савременим светом и животом. Тематски, ови прозни записи распоређени су у три циклуса. Прва два имају семантичке наслове који

наговештавају идејну окосницу – *Одговори живота* и *Индекс црвен од стида*. Последњи циклус носи назив који сугерише намеру да се окупе различите цртице из живота – *Приче свакојаке*. Све приче из збирке постижу сагласност у домену поруке, истичући општу моралну хипокризију и позивајући на повратак основним моралним начелима, алтруизму, пожртвовању и саосећању, захваљујући којима је човечанство и опстало.

Приче из првог циклуса израстају из наталоженог искуства наше народне предаје. Оне одражавају морални кодекс заједнице, народна веровања, обичајне норме и табуе. Ове су приче израз колективне свести да се основе традиционално-моралног кодекса морају поштовати. Људске особине препознају се у ситуацијама које намећу искушење. Представљене ситуације нису свакодневне, оне су судбинске. Приче груписане око централне теме првог циклуса (зло у свету и зло у човеку) имају дводелну композицију: представљен је најпре грех, а потом казна. Традиционално-моралне норме не познају праштање за прекршиоца правде или забране. У неким причама се разрађује веровање у табуе, што је део колективне свести нашег народа. Забране се морају поштовати. Као део традиционалне културе јавиће се и клетва – посредно или непосредно изречена, која потврђује народно веровање у магијску моћ речи. Ове слике и представе упућују на књижевност насталу у народу, а насловом збирке успоставиће се веза између прича првог циклуса и наше завичајне збирке народног стваралаштва коју нам је прота Драгутин Ђорђевић оставио. Супротстављањем богатства и сиромаштва у спречи са моралом и неморалом, кршење забрана, непоштовање светиња, огрешење о племенитост и чистоту одражавају нашу патријархалну културу, а став заједнице потенциран је безличним глаголским формама – *прича се, говори се* и сл. Тај морал традиционалне културе и традиционалних веровања препознајемо у наслову чувене народне баладе: *Бог ником дужан не остаје*.

Десиће се у овим причама и сусрет са оностраним, више у домену народне фантастике, мање као психолошка пројекција због гриже савести услед начињеног греха. Заумно је ту да грешника казни, а заједницу опомене.

Део ових прича има тематику из рата. Не знамо о ком се рату конкретно говори, али на основу лексике можемо претпоставити да су то ратови који нам временски нису далеко. Убиства, отимања, разарања и уништавања указују (уз експликацију уводне максиме из прича *Телевизор* и *Гелер – Ко се лати мача, од мача ће страдати*, и *Што је отето, то је проклето*) и на дехуманизацију човека и деструкцију свих људских вредности у рату.

Други циклус укључује социјалне мотиве и временски нам је близак, препознатљив. Ове приче доводе у питање интелектуално поштење, професионалну етику, представљајући, крајње веристички, инцидентне ситуације из високог, академског света. Истина о свету никада није само

једна, али овде су укрштене две перспективе – оних који узимају, али и оних који дају. У овим причама правда није увек задовољена. Задовољни су поједини актери, спремни на све да до циља дођу. Она исконска, народна, бескомпромисна правда овде постаје римска богиња са повезом преко очију, која намерно жмури пред истином. Отуда неке од прича из другог циклуса добијају хумористичко-иронијску интонацију.

Приче из трећег круга су разнолике. Неке садржински кореспондирају са претходним причама, у неким, међутим, изостаје казна за почињене грехове, за разлику од оних из првог циклуса, где казна доследно стигне грешника. Неке од њих (о брачној превари, о судбини и грешкама младости) настају из проширене анегдоте. Из иницијалног мотива развија се кратак сиже са обртом и поентом на крају. Односи у породици, брачно неверство, похлепа, сиромаштво, несрећа, правда (људска и она судска) смењују се у последњем кругу прича попут исечака из наших живота. Неке слике из живота својом суровошћу делују готово надреално и сугеришу не само слику света, у којем зло одвајкада обитава у разним појавним формама, већ и трагичну слику друштва које не мари за егзистенцију обичног, малог човека. Мрачна визија друштвене стварности биће и домановићевски заоденута у форму сна у причи иронијски названој *Срећа*, а сам сан сажета је, упечатљива слика наше Страдије. И алегоријска, шаљиво-иронијска слика о разговору Булче и Тулче успоставља везу са чувеним *Размишљањем једног обичног српског вола*.

Збирку одликује традиционална форма приповедања. Мотивација је доследно спроведена. Нема задирања у психолошку димензију личности – ликови су супротстављени по доминантној црти карактера. У свакој од прича представљен је по један догађај и приче су упечатљиве управо по специфичној радњи. Нема развијених описа и рефлексива, али се често јави сажет коментар на крају. Успоставиће се и дијалог са читаоцем, чиме се ствара илузија усменог приповедања.

У *Причама са Хисара* нема новина у формалном, жанровском и мотивском смислу, већ у смислу јединствених, јасно, транспарентно исказаних порука – својеврсних савета за живот – и позива на повратак ризници искуства наших старих, коју смо давно почели да напуштамо, несвесни да напуштајући њу, напуштамо сами себе.⁸⁶⁷

---

⁸⁶⁷ Уводно излагање мр Биљане Мичић на промоцији књиге проф. др Драгана Радовановића у Лесковачком културном центру 7. априла 2015. године. *Напомена*: Мр Биљана Мичић говорила и на промоцији збирке песама Данијеле Радовановић 26. фебруара 2015. године у ЛКЦ. (Видети поглавље о Данијели Радовановић).

ВЛАДИМИР МИЧИЋ

I

Владимир Мичић (1975, Ниш) – књижевни критичар и есејист. Објављивао у књижевном магазину, Књижевном листу, Нашем стварању и Помаку. Живи и ради у Лесковцу. Дипломирао је на Групи за српски језик и књижевност Филозофског факултета у Нишу. Ради као наставник у Гимназији Лесковац.⁸⁶⁸

II

ПРИРЕЂИВАЧКИ РАД: Николај Тимченко, *Смисао приповедања*, приредио Владимир Мичић, Алтера, Београд 2013. Поговор у књизи: Владимир Мичић, „Континуитет, значења, уметност приповедања: Теме Николаја Тимченка“, стр. 317–322; Николај Тимченко, *Између стваралаштва и егзистенције: О Андрићу и Црњанском*, Задужбина Николај Тимченко, 2011, приредили: Биљана Мичић и Владимир Мичић. Поговор у књизи: Биљана Мичић, Владимир Мичић, „Николај Тимченко о Андрићу и Црњанском“, стр. 229–234.

СТУДИЈЕ, ОГЛЕДИ И ПРИКАЗИ: Владимир Мичић, „Пламен логоса: Недељко Богадановић, *Утва златокрила Бранка Миљковића*“, *Књижевност* (Београд) XLVII/1 (2012), 189–193; Владимир Мичић, „Портрет Лазе Костића, панорама једне епохе: Радивој Стоканов, *Траговима Лазе Костића*“, *Philologia mediana* (Ниш) IV/4 (2012), 361–364; Владимир Мичић, „Суспендован живот: Борислав Пекић, *Живот на леду*“, *Наше стварање* (Лесковац) LVII/3-4 (2010), 327–331; Владимир Мичић, „Српски Жан Кокто: Радован Поповић, *Разносач месечине*“, *Наше стварање* (Лесковац) LVII/1-2 (2010), 189–192; Владимир Мичић, „Кратка историја књижевног Београда: Јован Пејчић, *Ти, међутим*“, *Београдски књижевни часопис* (Београд), VI/18 (2010), 218–221; Владимир Мичић, „О пристајању и непристајању: Дејан Ђорђевић, *Непристајање*“, *Наше стварање* (Лесковац) LVI/1-2 (2009), 234–237; Владимир Мичић, „Частан изузетак: Миливој Ненин, *Слатка књига*“, *Књижевни магазин* (Београд) VIII/90 (2008), 62–64; Владимир Мичић, „Проблеми, контекст, главни књижевни актери 1952: Николај Тимченко, *Књижевност и догма*“, *Наше стварање* (Лесковац) LV/1-2 (2008), 123–125; Владимир Мичић, „Студија карактера, историјски спис, књижевна расправа: Јован Пејчић, *Милан Ракић на Косову*“, *Књижевни лист* (Београд) VI/57 (2007), 8–9; Владимир

⁸⁶⁸ Наше стварање, аутори, LVII/1/2, 2010, стр. 238

Мичић, „Богато духовно обзорје: Николај Тимченко, *Француске белешке*“, *Књижевни магазин* (Београд) VI/63 (2006), 46–47.

III

ТИМЧЕНКО И ЛЕСКОВАЦ – Следећи пример градова који су имали слуша да значајним књижевним и културним ствараоцима пониклим у њиховом окружењу одуже свој дуг, Лесковац је пронашао своје место на мапи књижевних и културних дешавања у Србији. Име Николаја Тимченка информисаним проучаваоцима књижевности и филозофије добро је познато, јер је обележио другу половину XX века и био присутан у свим значајним часописима и листовима који су се бавили уметношћу и науком. За оне који се у научну и истраживачку авантуру тек упуштају, научни скуп посвећен стваралаштву овог свестраног аутора представља прилику да се са њим ближе и непосредније упознају.⁸⁶⁹

Крајем 2009. године по други пут су се на Данима „Николај Тимченко“ у Лесковцу окупили поштоваоци рада несумљиво најзначајнијег лесковачког културног прегаоца, књижевника, књижевног критичара и есејисте. (...) Првог дана, у петак, 25. децембра, одржан је „округли сто“ на којем су говорили познаваоци Тимченковог научног рада. У својим излагањима указали су на његов значај који време све више потврђује и скренули пажњу на недовољно проучене сегменте Тимченкових интересовања. Након уводне речи Јована Пејчића, председника Задужбине „Николај Тимченко“, који је подсетио на Тимченков живот и рад, Саша Хаџи Танчић је говорио о Тимченковом критичком представљању лесковачких писаца, са посебним освртом на „*Књижевну баштину Лесковца*“, објављену из рукописних заоставштина. Душан Јањић говорио је о Тимченковом публицистичком раду и његовом ангажовању, а Срђан Марковић о ликовним критикама Николаја Тимченка, нарочито о есеју „*Гогољ у музеју Д“Орсеј и у мом оку*“, објављеном у „Француским белешкама“. Драган Радовић је указао на Тимченково интересовање за позориште, на његове позоришне критике, посебно на монографије „*Фрагменти из историје лесковачког позоришта I и II*“. У завршном

⁸⁶⁹ Владимир Мичић, Тимченко и Лесковац, промоције и награде, Наше стварање, LVIII/1/2, 2010, стр. 171. У оквиру Тимченкових дана представљено је и издање студије „*Софкин силазак*“ Новице Петковића, првог добитника награде Николај Тимченко. На промоцији књиге говорили су Петар Пијановић, Горан Максимовић и Александар Јовановић. Они су подсетили на значај који дело Новице Петковића има у српској науци о књижевности и указали на оне вредности које студију о Станковићевој „*Нечистој крви*“ чине незаобилазном и неправадијеном. Награда Николај Тимченко, која се додељује за најбољу књигу из области науке о књижевности, ове године је по мишљењу стручног жирија, који су чинили Миливој Николин, Горан Максимовић и Јован Пејчић, једногласном одлуком, додељена *Радовану Поповићу* за књигу „*Последњи српски бољшевик*“ (животопис драмског писца Александра Поповића) и „*Разносач месечине*“ (животопис Љубише Јоковића), обе у издању „Службеног гласника“ из Београда. Награда је уручена у недељу 27. децембра на затварању Тимченкових дана. Након образложења председника жирија Миливоја Ненина, добитник награде Радован Поповић обратио се пригодном беседом у којој је истакао значај и допринос Николаја Тимченка на пољу књижевности и науке о књижевности. Такође је говорио и о прошлогодишњем добитнику награде Новици Петковићу и његовој књизи „*Словенске пчеле у Грачаници*“.

излагању, о рукописној заоставштини Николаја Тимченка, Предраг Стајић представио га је досад необјављеним текстовима о Лесковцу и Лесковчанима, као тумача и критичара културног живота града на Ветерници. Другог дана, у суботу, 26. децембра 2009. године, на промоцији „*Нашег стварања*“, главни и одговорни уредник Јован Пејчић, након кратког представљања својих сарадника из редакције, изложио је нови концепт који би овај часопис требало да унапреди.

(...) Промоција најновије књиге Николаја Тимченка „*Меланхолија и херменеутика*“, коју је објавила Задужбина изазвала је велико интересовање. О књизи, својеврсном зборнику Тимченкових радова о Николи Милошевићу, говорили су Јован Пејчић, приређивач књиге, и Биљана Мичић. Јован Пејчић је најпре указао на место „Меланхолије и херменеутике“ у Тимченковом опусу, а потом на њен значај у контексту књига које се баве стваралаштвом Николе Милошевића. Биљана Мичић је у приказу књиге појединачно представила текстове који се у њој налазе.

(...) Николај Тимченко је посхумно постао живи предмет интересовања локалне средине. О значају његовог дела и о њему као Лесковчанину град у коме је провео животни и радни век сада много више зна но за његовог живота. Управо зато рад Задужбине која носи Тимченково име оправдано наилази на разумевање градских и културних институција. Чини се да у томе, поред правде, има и неког симболичног значења. Тимченко, миран и повучен трагалац за *Истином*, предан науци и уметности, сам је постао сибол науке и уметности у средини која га је за живота оспоравала. Дани Николај Тимченко то потврђују.⁸⁷⁰

IV

СМИСАО ПРИПОВЕДАЊА НИКОЛАЈА ТИМЧЕНКА - *Смисао*

Приповедања је најновија књига коју Задужбина Николај Тимченко објављује и којом се изнова скреће пажња научне јавности на рад Николаја Тимченка и његово истакнуто место међу српским критичарима прошлог века. Књигу чине одабрани Тимченкови радови о српској прози двадесетог века. Насловом су у први план истакнута два феномена прозног уметничког текста којима аутор придаје нарочити значај. На првом месту налази се феномен смисла, односно значења написаног, на другом феномен приповедања, који, поред осталог, разматра и настанак, то јест обликовање уметничког текста.⁸⁷¹

⁸⁷⁰ *Наше стварање*, LVII/1-2, 2010, стр. 171-175.

⁸⁷¹ Владимир Мичић, *Континуитет, значења, уметност приповедања* (теме Николаја Тимченка), *Уметност приповедања*, Алтера, Београд 2013, стр. 317. *Напомена*: О овој књизи говорио је на промоцији Владимир Мичић, 13. децембра 2005. године у ЛКЦ, на Данима „Николаја Тимченка“.

Поднасловом књиге *О српској прози 20. века: огледи, студије, портрети* одређена је и њена композиција. На самом почетку су три огледа општег карактера. У првом Тимчековом разматрању проблем аутономије уметности („Идејно у уметности у савременој српској књижевности“), у другом значај вредносног суда за књижевни текст („Амбивалентност појма вредности“), док трећи представља кратак преглед српске прозе друге половине двадесетог века („Регионално у делима савремених српских прозаиста“).

Студије нису распоређене хронолошки, како су објављиване, већ дају преглед епохе од њеног почетка на коме се налазе дела Боре Станковића („Антрополошка порука Боре Станковића“) и Григорија Божовића („Јужна Србија Григорија Божовића“) до последњих деценија двадесетог века и значајних романа Видосава Стевановића („Лик сочинитеља у прози Видосава Стевановића“), Миодрага Павловића („О прози Миодрага Павловића“), Милисава Савића („Писак воза који замире у ноћи“) и Данила Николића („Приповедачко умеће Данила Николића“).

Треба напоменути да се *Смисао приповедања* надовезује на претходну Тимченкову књигу *Између стваралаштва и егзистенције* у којој су прештампани радови о Андрићу и Црњанском. По важности ови радови формирају посебну целину у Тимченковом критичком сагледавању прозе 20. века, с обзиром на то да стваралаштво двојице књижевника чини центар око кога се истовремено и групишу и концентрично шире кругови мисли, идеја и поступака њихових савременика.

Предмет разматрања у Тимченковим студијама српске прозе 20. века истовремено су као друштвено ангажовани појединац, и његово дело егзистенцијално сведочанство универзалног карактера. На тај начин се употпуњује једном постављен тематски оквир о значајним естетским и друштвено-политичким проблемима са којима су се некада и Андрић у Црњански суочавали, обухватајући и репрезентативна дела осталих српских прозаиста. Тако се истовремено врло детаљно расветљавају и једна епоха, и књижевни род који је обележио.

Две студије посвећене су Меши Селимовићу. „Понор који зјапи“ сагледава исходишта људске егзистенције не нудећи наду; суморна визија света садржана у мотоу романа *Дервиш и смрт* попут еха одзвања ударајући о зидове времена и сеже до наших дана. Њој је сличан и закључак у студији „Коме смета песникова реч“ – размишљања о Селимовићевој *Тврђави* говоре о трагичној ситуацији човека који жели да се издигне изнад судбински му додељеног положаја. Проблем апсурда разматра студија о Пекићевом роману *Време чуда* („Лазар из Витаније и проблем мисије“), у којој Тимченко примећује да човек губи битку са идеологијом на сваком плану и закључује да библијско чудо – васкрсење Лазарево, у Пекићевој интерпретацији легенде – симбол стављања појединца у службу система, никоме добра није донело. У студији „Истина и прича“ Тимченко обраћа пажњу на Пекићев уметнички

поступак и однос идеологије и уметности у његовом делу. Тимченкова одбрана уметничког поступка Данила Киша у студији „Приповедање и документ“ изнад сваке документарности ставља приповедачко умеће писца *Гробнице за Бориса Давидовича*. Чини се да је Тимченко отишао најдаље у оцени Драгослава Михаиловића кога проглашава мајстором приповедања („Маргиналије о мајстору приповедачу“), систематично образлажући његов уметнички поступак на примеру неколико дела.

Трећу целину књиге чине портрети Бранка Ћопића („Писац који је страх претворио у смех али не за увек“) и Драгослава Михаиловића („Запис о Драгославу Махаиловићу“), писаца којима је Тимченко био фасциниран. Њихове несвакидашње појаве обележиле су храброшћу, слободоумљем и људскошћу једно време, а њихово стваралаштво и страдалаштво остали су прадигматични примери борбе за слободу мисли и слободу уметности.

У трагању за смислом књижевноуметничког дела Тимченко не полази са једног утврђеног естетичког и књижевнотеоријског становишта, јер се и сам изграђивао под различитим утицајима, еклектички обједињујући у критички исказ и традиционалне и савремене приступе. Уочљиви су у његовим радовима утицаји позитивизма, формализма, феноменологије, али и структуризма и теорије рецепције. У појединим радовима Тимченко књижевним делима приступа споља, разматра их у контексту времена у којем су настајали, приказује интимне драме писца, указује на њихов конкретан уметнички или идеолошки ангажман. На другој страни, често ћемо у његовим огледима и студијама уметничко дело видети као аутономни естетски феномен одвојен од уметника који га је створио. Комплексно разматрање књижевних феномена последица је Тимченковог дијалектичког сагледавања и уметности и света, али и потврда огромног знања и широке културе луцидног истраживача, заговорника плурализма метода, који често доводи у везу неспојиво. У анализи књижевно уметничког текста Тимченко приповедању приступа као конституентском елементу прозе. Разматрање приповедачког поступка за њега је у појединим студијама и основни критеријум који претходи изрицању вредносног суда о делу.⁸⁷²

---

⁸⁷² Владимир Мичић, *Континуитет, значења, уметност приповедања* (Теме Николаја Тимченка), Николај Тимченко, *Смисао приповедања*, Алтера, Београд 2013, стр. 317. *Напомена*: На крају приказа је и оцена приређивача: Сви текстови који су се нашли у књизи претходно су објављивани у књижевној периодици у распону од три деценије, што потврђује ауторитет Тимченкове критичке мисли и неопходност његовог превредновања. Изузев минималних правописних уједначавања и приређивачког истицања цитата које је Тимченко наводио без одговарајућих референци, у текстовима нису вршене накнадне интервенције како би се што доследније сачувала аутентичност ауторовог исказа и стила.

ПЛАМЕН ЛОГОСА - Недељко Богдановић, дугогодишњи професор Филозофског факултета у Нишу, дијалектолог, историчар језика, проучавалац народне књижевности, приповедач и песник, књигом *Реч и песма* додатно је проширио поље свог научног рада објединивши љубав према поезији са наталоженим лингвистичким искуством. У средишту његовог интересовања овај пут нашло се песништво Бранка Миљковића, расветљено са различитих аспеката: лексикографског, етнолошког, антрополошког, књижевнокритичког и филозофског. У промишљању о феномену речи основно полазиште аутора поклапа се са Миљковићевом фасцинацијом Logosom. Logos је реч која се рађа као идеја, материјализује у исказу и сталном променом траје у својој многозначности. Разумети Logos значи прекорачити појединачно и наћи опште у свим појединачностима. Ван Logosa ништа не постоји. Оно смо што мислимо и речима изражавамо или, како Богдановић каже у завршном коментару књиге, „оно смо што нас боли“, а оно над чим је замишљен, што га оптерећује и не даје му мира, управо је реч, прецизније Миљковићева песничка реч, њена недокучивост и магија којом га изнова себи враћа. С њоме се сусрео још у студентским данима, запалила га је својом комплексношћу и несмањеним жаром горео је читавог живота у настојању да је одгонетне.⁸⁷³

Овде би требало застати и прокоментарисати композицију књиге. Није се случајно у њеном представљању кренуло с краја, од последњег поглавља. Чини се да је коначан изглед књиге доведен у везу с помињаним феноменом речи. У вечитом кружењу, настајању и нестајању, речима је тешко одредити почетак и крај, завршетак једног, истовремено је рађање неког новог њеног значења. Тако се слојевито реч у себе затвара и собом отвара, баш као и Богдановићева књига, којој треба приступити од завршног поглавља, од „Додатка“ који објашњава побуде за бављење Миљковићевим стваралаштвом. Тек након тога може се схватити откуд у уводном поглављу („Речи на почетку“) толико истраживачке стрепње. Брига да се речи не изневере није одраз лажне скромности, већ искрене љубави посвећеника речи који Миљковићевом песништву као читалац приступа одушевљено, с дужним поштовањем и дивљењем, али и одмерено, пажљиво и прецизно, како то озбиљна научна студија и захтева.

Унутар оквира, сачињеног од ауторових коментара о књизи у „Речи на почетку“ и „Додатку“, успостављају се везе између студија „*Утва златокрила* Бранка Миљковића“ и „Бранко Миљковић између речи и песме“. Првом студијом „*Утва златокрила* Бранка Миљковића“

⁸⁷³ Недељко Богдановић, *Реч и песма: „Утва златокрила“ Бранка Миљковића*, Филозофски факултет у Нишу 2011.

Богдановић се представио као одличан познавалац критичке мисли о Миљковићевом песништву. Често полемишући с изреченим критичким судовима својих претходника, аргументовано образлаже тезу о врхунском домету Миљковићевог песничког циклуса. Миљковићево посезање за националним мотивима тумаче је одвело на две различите стране. Једни су у фолклорним елементима *Утве златокриле* препознали искључиво националне мотиве, док су је други видели као знак Миљковићевог удаљавања од појединачног (националног) и тежњу ка ономе што је опште. С тим у вези, Богдановић закључује да је управо вишезначност *Утве златокриле* њена највећа вредност: продор у срж националног бића до савременог читаоца истовремено доноси и наслаге националног (митског) и универзална значења.

Разматрање националних симбола *Утве златокриле* Богдановић започиње тумачењима наслова песама, њиховог упућивачког карактера који одређује даљу рецепцију. Присуство општих појмова (пословица и изрека), по његовом мишљењу, не умањује вредност песама, већ изграђује „поезију једне народне етике“, која сложено у себи обједињује колоквијалност свакодневног говора с архаичним изразом. Од средстава усмене предаје, као стилска карактеристика, истиче се честа употреба императива у функцији непосредне комуникације онога који дело ствара са оним коме је дело намењено. У другом делу студије разматра ритамску структуру песама, распоред и типове рима које посебно класификује према акцентуацији, затим учесталост појављивања речи у песмама, синтагматске спојеве и нетипичан редослед речи у Миљковићевим стиховима. И овде је уочљива намера да се полазећи од појединачног дође до општег, од речи, њеног звучања и значења, доспе до широких асоцијативних поља комплексног песничког израза.

Исти истраживачки поступак Богдановић примењује и у студији „Бранко Миљковић између речи и песме“ у којој се бави недовољно истраженим односом Миљковићеве имплицитне и експлицитне поетике. Ни овде се није задржавао на појединачном. Из целокупног стваралачког опуса Бранка Миљковића издвојени су фрагменти који представљају централни проблем коме се Миљковић у поезији и књижевнокритичким текстовима стално враћа: однос речи и песме. Значај овог проблема Богдановић додатно потенцира израдом регистра у коме пописује све Миљковићеве песме које у свом наслову садрже појмове књижевнотеоријске природе.

Повлашћено место у књизи дато је лексикографској студији „Речник *Утве златокриле*“. У средишту свега налази се реч. Из ње све потиче и у њој се сустиче. Почетак је и свршетак свега. Проблемско је језгро Миљковићевог песништва, уједно и полазна тачка и исходште Богдановићевог рада. Одгонетнути је значи егзистенцијално се потврдити и обзнанити пут њене спознаје који од појединачног и конкретног води до општег и апстрактног.

У „Речнику *Утве златокриле*“ Богдановић најпре објашњава наслове Миљковићевих песама, упућујући на значајну филолошку и етнологску литературу, потом пописује речи, њихове синтагматске спојеве у песмама, да би завршио изразом речника рима. Овако израђен, „Речник *Утве златокриле*“ допуњен студијама „Утва златокрила Бранка Миљковића“ и „Бранко Миљковић између речи и песме“ од велике је помоћи тумачима Миљковићевог стваралаштва, јер расветљава бројне проблеме с којима се суочавају у раслојавању сложене структуре његовог песничког израза.

Књига *Реч и песма* производ је дугогодишњег истраживачког рада Недељка Богдановића. Нарочит значај његовог подухвата не исцрпљује се само у закључцима до којих долази. Садржан је и у самом поступку који је примењен. Проучавање песничког дела из структуре његовог израза није непознат метод у књижевној науци, али је код нас, нажалост, мало студија које на овај начин третирају српско песništво. У продуктивном споју Богдановићевог лингвистичког и књижевнонаучног промишљања, бројним смерницама указано је на нове, неистражене делове Миљковићевог песничког лавиринта. Као таква, ова књига представља важан допринос нашој научној мисли, лингвистичкој и књижевнокритичкој.

VI

ПОРТРЕТ ЛАЗЕ КОСТИЋА, ПАНОРАМА ЈЕДНЕ ЕПОХЕ - Књига *Траговима Лазе Костића* дело је дугогодишњег стрпљивог истраживачког рада Радивоја Стоканова⁸⁷⁴ о најзначајнијем песнику српског романтизма. Петнаест радова, који су се у њој нашли, претходно објављивани у књижевној периодици, обједињени су ауторовом тежњом да се савременим тумачима укаже на важност недовољно запажених детаља из живота и стваралаштва Лазе Костића. Приметна је и намера да се оживи интересовање за неправедно скрајнуте Костићеве савременике и познаваоце његовог дела, што би умногоме помогло развејавању бројних митова и успостављању заснованих судова.⁸⁷⁵

Композиција књиге заслужује посебан коментар. Наизглед фрагментарна, своју компактност гради многоструким везама међу текстовима и доследним развијањем тезе о различитим фазама и менама кроз које је Костић као човек и стваралац пролазио. Чини се, штавише, да је у обликовању књиге Стоканов био поетски надахнут: на њеном почетку и крају налазе се Костићеве стихови који једну животну, стваралачку и

⁸⁷⁴ Радивој Стоканов (1949: Стапар) – историчар српске књижевности и културе, књижевни критичар, главни уредник часописа за културу *Домети*. Приредио је више књига: Радивоја Симоновића *Успомена на др Лазу Костића* (1986), фототипско издање *Устава Сомборске српске читаонице* (1998), са Миодрогом Суботиним *Вођ о обнови дома Српске читаонице „Лазе Костић“ у Сомбору* (2000), са Савом Стојковим књигу-каталог *Славни мужевци Сомборске српске читаонице* (2000), завичажну читанку *Стапарски памтвек* (2003), мемоаре Нике Максимовића *Гружани* (2006).

⁸⁷⁵ Владимир Мичић, *Портрет Лазе Костића, панорама једне епохе, ПОРТРЕТ, Радивој Стоканов, Траговима Лазе Костића*, Алтера, Београд 2011.

научну драму затварају у савршен уметнички круг ван кога ништа не постоји и у коме се све одвија. Распоред текстова у књизи, с друге стране, доказује ауторову систематичност и замишљеност над сваким детаљем. На кључним местима нашле су се три студије о значајним Костићевим делима (на почетку о *Спомену на Руварца*, у централном делу о *Књизи о Змају*, на крају о песми *Santa Maria della Salute*), чиме је представљен његов развојни лук омеђен крајностима: од „нечисте“ поезије која је, несавршеношћу уметничког израза, какофонијом, истрзаним ритмовима, колоквијализмима, досеткама и иронијом блиска свету прозе и реализму, до чисте поезије којом се Костић потврдио као врхунски мајстор форме и израза. Књигу отвара студија „Лазе Костића *Спомен на Руварца*“, заправо стихови инспирисани болом због губитка пријатеља. У оцењивању уметничких вредности песме полазна тачка је студија Роберта Пен Ворена „Чиста и нечиста поезија“. Стоканов поставља питање како се песма која прати концепт нечисте поезије нашла у чувеној *Антологији новије српске лирике* Богдана Поповића и проналази бројне елементе који суштински одударају од строгих естетичких критеријума по којима је *Антологија* конципирана. Приступ песми прати генезу њеног настајања: тема смрти обрађена у песми *Над Костом Руварцем* и наговештај дијалога у *Спомену Јовану Андрејевићу* коначно су обједињени у *Спомену на Руварца*. Уочени су утицаји које је Костић трпео из страних књижевности (Хајнеов спев *Немачка. Зимска бајка*, *Гавран* Едгара Алана Поа, Гетеов *Фауст* и *Библија*) и истакнуте најбитније студије о песми: Србе Игњатовића „Чудесни тренутак српске поезије – *Спомен на Руварца* Лазе Костића“, Драгољуба С. Игњатовића „*Спомен на Руварца* Лазе Костића“, Миодрага Поповића „Поезија Лазе Костића“, Миодрага Радовића „Лазе Костић и светска књижевност“ и Драгише Живковића „Поезија Лазе Костића“.

У интерпретацији песме *Спомен на Руварца* Стоканов креће од библијског контекста и закључује да је Костићево тумачење борбе супротстављених елемената, душе и тела, алфе и омеге, у суштини јеретичко, гностичко. Изражавање скепсе према званичној црквеној догми приближава га најзначајнијим европским интелектуалцима тога времена, Анатоли Франсу и Леконту де Лилу. Наведене особености песми дају нарочит значај. Поменута студија Роберта Пен Ворена својеврстан је кључ који отвара браву Костићеве стваралачке тајне. Умешно њиме рукујући, Стоканов примењује начело контрапункта и првој студији супротставља последње разматрање у књизи („Век песме Лазе Костића *Santa Maria della Salute*“). У свечарском слову поводом јубилеја српске читаонице у Сомбору истакнут је значај сомборске средине која је увек и у свему Костића несебично подржавала и пружила му заклон и уточиште. О значају песме *Santa Maria della Salute* Стоканов говори на више места у књизи, позивајући се на бројне критичке текстове – које подвргава строгом научном суду и указује на недоследности и грешке својих претходника. У огледу о најзначајнијој Костићевој песми најпре подсећа

на већ изречене судове Исидоре Секулић и Станислава Винавера. Потом, у средиште живог научног интересовања враћа неправедно скрајнуту биографску студију Милана Савића, ванредне документарне вредности, која демистификује општеприхваћену представу о дугогодишњем настајању последње Костићеве песме – уз закључак да она није у целости написана у Сомбору, њен завршни део допеван је у Будимпешти.

Расветљавању сложених односа Лазе Костића и Јована Јовановића Змаја Стоканов је у књизи посветио доста пажње. Уз честа позивања на књижевноисторијске и документарне изворе, из различитих углова детаљно је објашњен контекст друштвенополитичких дешавања који је довео да коначног размимоилажења истакнутих песника. Студија „Књига о Змају“, поред описа истоимене Костићеве књиге и представљања низа скандала које је изазвала, преиспитује ставове Богдана Поповића и Лазе Костића о Змајевој поезији. Стоканов упоређује њихове судове и закључује да је у оцени Костић био објективнији, чак и да је пре Поповића антиципирао и на Змајевој поезији применио теорију „реда-по-ред“, што је од ондашње критике неправедно осуђено као тенденциозно и непотребно цепидлачење.

Остали радови који су се нашли у књизи различите су тематике и тек се условно могу груписати. На основу документарних сведочења о Костићу издвајају се фрагменти „Око једне успомене Милеве Симићеве на Лазу Костића“ и „Из споменара Емилије Славнићеве“. Другу групу чине радови „Лаза Костић о Ђури Јакшићу“ и „Лаза Костић о Змајевој дечјој поезији“, у којима Стоканов проверава актуелност Костићевог критичког суда. Трећу чине анализе појединих Костићевих песама („Песма Лазе Костића ’Деца и старац’“, „О песми ’Иза Драгина порођаја’“).

У четвртој су радови у којима је указано на детаље непримећене у досадашњим истраживањима о Костићу: „Около књиге *Песама* Лазе Костића 1873. године“, „О поетици превођења“, „Два записа о Лази Костићу у Сомбору“, „Непозната песмица и писмо Лазе Костића“, „Лазе Костића пабирци и једно писмо“ и „Реч-две уз задњи новинарски чланак Лазе Костића“, који је у књизи и прештампан („Лаза Костић, *Смак света*“). Управо ова група радова има највећи документарно-истраживачки значај. На једном месту наша су се најзначајнија историографска открића аутора.

(...) Три деценије истраживачког рада обједињене су на страницама књиге *Траговима Лазе Костића*. Пратећи великог песника, Стоканов је стрпљиво склапао делове мозаика Костићевог портрета, у чијој је позадини представљена панорама читаве једне епохе. Расветљени детаљи из Костићевог приватног живота и стваралаштва показују да, када је о духовним великанима реч, ниједна ситница није сувишна и да су њихова дела увек отворена за даља истраживања.

БОРКИЦА МИЛОВАНОВИЋ

I

Боркица Миловановић је рођена 15. априла 1947. године у Свођу, општина Власотинце. Професор. Ради као уредник у Лесковачком културном центру. Уредила више литерарних свезака поезије „Глубочица између обала” и уредник је дванаест књига поезије у издању КК „Глубочица”. Била је члан редакције Нашег стварања и двадесет година секретар. Објављивала у заједничким збиркама и часописима. Објавила је и збирку песама „У сенци чаровања”. Од 2000. године председник је КК Глубочица.⁸⁷⁶

II

УСЕНЦИ ЧАРОВАЊА- Први чин литерарног стваралаштва поетесе Борице Миловановић почео је још у најранијим данима. И тада и сада, свака песма јесте тренутак једног догађаја. Њен песнички раст је завршен.⁸⁷⁷

Збирка лирских песама, љубавних и рефлексивних, јесте дозрела и вредна поезија. Она не трага и не експериментише. Улазак у своју заљубљену душу претвара у снажне стихове. Као сликар својих осећања истиче психолошке вирове. И даровито открива лирске рефлексije. Расположена поетеса у разним тренуцима свога живота, и ранијег и садашњег, све је прилагодила реалистичким-психолошким проблемима.

III

ПРЕГРШ КРИТИЧКИХ ОСВРТА - Боркица Миловановић се писања књижевне критике, чини нам се, прихватила више из потребе КК Глубочица, али је – и поред тога што то, сигурно, није увек критика по „мери струке”, показала да врло добро може да уочи и врлине, али и мане песника са „лесковачке књижевне стазе”. Уосталом, ево неколико примера, па просудите.⁸⁷⁸

%

Њен прозор је и даље отворен иако крила отварају само ветрови. То су они „кошмарни” ветрови емоција. Лична психологија је исказана наглашеном реалношћу.” (О поезији Јадранке Костић и њеној збирци *Пламени дозива ветра*.)

⁸⁷⁶ Лексикон писаца, стр. 75.

⁸⁷⁷ Станко Ђорђевић, из рецензије, Лексикон писаца лесковачког краја, стр. 76.

⁸⁷⁸ Лексикон писаца лесковачког краја, стр. 77.

%

Њен поетски мото је на зеленим огранцима завичајне планине ЦРНООК. Ту је њена младост почела и, вероватно, доживела прве чари живота. Даринка је дирљивим стиховима дала лирски рапорт о мајци и баки. Ветрови завичаја су донели срећу, они су је украли. Њена поезија је оригинална по мотивима. *(О песничкој збирци Даринке Крстић „Ветрови завичаја”)*

%

Драгана је долазеће поетеса, све своје лирске песме посветила је ОЦУ. Она записује снажним емоцијама, али не може да га разуме, нити може да схвати шта се десило тог „неког кобног дана”, после једне ноћи. Та поезија је плод њеног сетног размишљања о свему, а посебно о њеној кривици. *(О збирци песама Драгане Зоричић „Све на свету”)*

%

Вулкан страсти, покривен прозорном самоћом, сазрева у интими. Романтично понирање у себе, поетеса Беба поставља питање на која не очекује одговор. Најрадије би хтела да се све то заврши њеним ћутањем. Терет те субјективне кризе остаје у изворишту њеног бића. У њеном стваралаштву нема лирских порука. Поетеса остаје у својој лирској тишини без подсмеха, без осећања кривице и не дозвољава да се спомену издаје, ни њена, ни његова, јер је заиста лепо и присећање на ту прошлост. Иако је то само мали број песама, око двадесетак, поетеса Славица Блажић је понудила зрело песничко остварење. *(Из рецензије збирке „На обалама живота” Славице Бебе Блажић)*

%

О себи није рекла да је девојка неодољивог шарма. Ни њега није описала. Снежана је само заљубљена и због извесног неспоразума је узнемирена. Наравно, носи у себи неке тајне, бол, самосажалење. Одроста очекујући њега, мислећи на њега, тражећи пут да се реше неке несугласице. Није гневна, нити жели да избрише трагове своје прошлости. *(О песамама Снежане Јанковић „Скривена боја немира”)*

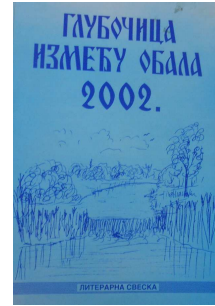
%

Лиричар Братислав Тодоровић остао је веран себи и свим понуђеним причама. Поступци главних јунака Тина, Милана, Баба Раде, извиру из унутрашње инспирације и то у обојена времена јаком и снажном лириком. У дијалозима има поезије. Жене су психолошки обојене и као такве ушле су у књижевност. Братислав има осећање мере и не тражи нове форме изражавања. Његова слика је пријатна и реална, иако понекад, искушава поетику. Свака прича је једна целина. Описни елементи су лирски обојени. Сва историја једног човека или једне жене може бити и друге жене и другог младића. *(О приповеткама Сан бесане ноћи Братислава Тодоровића).*

IV

КЊИЖЕВНИ КЛУБ „ГЛУБОЧИЦА“ – Председник Културно-просветне заједнице Лесковца Томислав Н. Цветковић заказао је 13. марта 1969. године састанак о формирању градског књижевног клуба. У то време у Лесковцу је постојао и радио Књижевни клуб „Светислав Вуловић“. Састанак је одржан у просторијама КПЗ, Масариков трг 9. и заказана је оснивачка скупштина. Позив за Оснивачку скупштину потписао је Николај Тимченко.⁸⁷⁹

Оснивачка скупштина одржана је 1. априла 1969. године у просторијама Градске библиотеке. Присуствовали су представници више генерација на челу са професорима Браном Митровићем и Босиљком Костић. Међу оснивачи су били: Томислав Н. Цветковић, Николај Тимченко, Борислав Здравковић, Слободан Младеновић, Раде Јовић, Вукашин Цонић, Мирослав Миловановић и други, међу њима и многи чланови литерарних секција средњих школа, посебно гимназије. Оснивачкој скупштини присуствовали су и гости, писци КК „Раде Драинац“ из Прокупља и то: Иван Ивановић, Војислав Крстић и Александар Чернов. Формиран је Управни одбор. За првог председника изабран је *Томислав Н. Цветковић*.

(...) Истога дана одржано је и прво Књижевно вече. Учествовали су нови чланови клуба: Томислав Н. Цветковић, Борислав Здравковић, Николај Тимченко, Вукашин Цонић и други, као и гости: Иван Ивановић, Војислав Крстић и Александар Чернов.

Што се тиче издавачке делатности Градски књижевни клуб није условљавао своје чланове да он буде искључиви издавач њихових литерарних дела. Тако је већ маја 1969. године у издању Радничког универзитета изашла збирка песама под насловом „*Априлски жубори*“, аутори: Мирјана Коцић, Ђокица Петровић, Љиљана Јашовић и Миодраг Горановић. Председник Градског књижевног клуба Томислав Н. Цветковић преузео је 1969. године и дужност главног и одговорног уредника часописа „Наше стварање“. У овом часопису многи чланови клуба објављују своје литерарне радове. Часопис је постао жариште културног и књижевног живота града. У културној историји града, та 1969. године, убраја се и значајна издавачка делатност. Добросав Туровић и Момчило Златановић објављују три збирке народне поезије, сакупљача из Лесковца и Врања. *Николај Тимченко*, у издању „Багдале“ из Крушевца објављује књигу „*Песник и завичај*“. Вукашин Цонић, у издању „Наше речи“ издаје књигу „*Далеки бели путеви*“. Др Сава Пенчић објављује књигу преведене поезије. Установљена је и републичка манифестација

⁸⁷⁹ Станко Ђорђевић, Боркица Миловановић, „Књижевни клуб „Глубочица“ – Лесковац“ (из монографије), Глубочица између обала 2000, стр. 84.

„Сусрети другарства“. Наредна, 1970. година, била је још плоднија. Градски књижевни клуб изводио је велики број акција. То су књижевни сусрети, књижевне вечери, књижевни разговори, гостовања у свим срединама – Вучју, Власотинцу, Грделици, Медвеђи, Бојнику, Печењевицу и Брестовцу. Успостављена је и сарадња са књижевним клубовима у Врању, Куршумлији, Прокупљу, Куманову, Бања Луци, Пироту, Београду и другим градовима.

Издавачка делатност чланова Градског књижевног клуба је такође значајна. Љуба Стојановић објављује роман „Од пакла до сунца“ (Прогрес, Прешево 1970). Станимир Стојмировић Грицко објављује приповетке „Другарско вече мртвих“ (Раднички универзитет Лесковац 1970), Јова Михајловић штампа збирку песама „Раскалашне кише“ (Бјеловар 1970), Борислав Здравковић објављује 1970. позоришне критике „Живот на даскама“, Мирослав Миловановић објављује 1970. године књигу „Књижевна критички фрагменти“, Миша Цветановић штампа заједничку збирку песама „Младост Поморавља“ у издању часописа „Сневања“ – Брестовац.

Почетком 1971. године остварује се сарадња Градског књижевног клуба са завичајним клубом Гимназије. У Лесковцу 16. априла 1971. године гостују: Добрица Ћосић, Антоније Исаковић и Радован Самарџић. У Јагодини 21. маја 1971. године гостују: Борислав Здравковић, Милорад Додеровић, Војислав Истатковић, Родољуб Стојковић и Зоран Ђорђевић.

На пољу издавачке делатности забележено је: Јосиф Стефановић, песме „Моји зелени токови“ (1971) и „Партизанске приче“, (1971. године). Вукашин Цонић објављује роман „Укус земље“ (Наша реч 1971), Бора Димитријевић штампа дело „Комад огледала“ (Прешево 1971), Радослав Шушулић штампа збирку песама „Нишан на лобањи“ (Наша реч 1971), Љуба Стојановић објављује роман „Глас из земље“ (Обелиск Београд 1972), Томислав Н. Цветковић објављује историјску драму „Војвода Никола Скобаљић“ (Народно позориште 1972), Брана Митровић штампа књигу приповедака (Наша реч Лесковац 1972), Јова Михајловић „Пословице и изреке“ (објавује их у Војводини 1972), а своје радове објављује и Сава Димитријевић, као и ученици Лесковачке гимназије и других школа.

Књижевни клуб „Светислав Вуловић“ радио је све до краја 1972. Године. Управни одбор донео је одлуку 24. јануара 1973. године којим се фузионишу са Градским књижевним клубом. Циљ је био идејно јачање стваралачких снага на лесковачком подручју и удруживање материјалних средстава. Књижевни клуб „Светислав Вуловић“ преноси се Гимназији „Станимир Вељковић Зеле“ где је поникао и формиран 1912/1913. године. Ова два књижевна клуба спојила су се под симболичним именом Књижевни клуб „Глубочица“.⁸⁸⁰

---

⁸⁸⁰ Станко Ђорђевић, Боркица Миловановић, „Књижевни клуб Глубочица - Лесковац, (из монографије), „Глубочица између обала 2000.“ Лесковац, стр. 84-90..

ДУШАН ЈАЊИЋ

I

Душан А. Јањић рођен је 3. децембра 1937. године у Скопљу. Романист, компаративист, историчар књижевности и културе, лингвист, публицист, оснивач и дугогодишњи уредник двојезичног часописа „Алијанса“. Био је професор универзитета у Нишу и Приштини. Објавио је неколико универзитетских уџбеника и више од 200 радова у периодици и научним зборницима. Носилац је француског одликовања „Витез Реда Академских Палми“, добитник награде „Златна франкоманистика“, књижевне награде „Николај Тимченко“.⁸⁸¹

%

Душан Јањић (Скопље, 3. децембар 1937). Отац *Александар* (из Лесковца), трговац гвожђем до 1948, после банкарски чиновник, мајка *Василија* (р. Ђермановић, из Лесковца), домаћица. Основну школу (1952) и гимназију (1956) завршио је у Лесковцу. Дипломирао је на *Филолошком факултету* (романистика) у Београду (1961) и на *Правном факултету* у Нишу (1968). Магистарске студије завршио је на Филолошком факултету у Београду (1976), специјалистичке у Паризу на Институту BELC (1979/80); докторирао на *Филолошком факултету* у Београду (1986).

Бави се књижевном историјом, преводилаштвом и примењеном лингвистиком. Пише књижевну критику. Објавио *пет књига из примењене лингвистике* (четири универзитетска уџбеника, 1993-1999, и једну књигу на француском језику, *Париз*, 1980); *око стотину научних и стручних радова и превода; већи број чланака из образовања и правне проблематике и из области филмске уметности. Дао „веома важан допринос проучавању југословенско-француских веза“* (Михајло Павловић). Потврдио се као „врло угледан проучавалац француске књижевности и један од најцењенијих стручњака за француско-српске књижевне везе“ (Радивоје Константиновић). Заступљен је у: Зборнику Филолошког факултета у Приштини (1996, 1998, 2000), Зборнику просветно-педагошке службе Ниш (1987), Страни језик струке (Београд, 1996), МСЦ: Научни састанак слависта у Вукове дане (Београд - Нови Сад, 1994).⁸⁸²

⁸⁸¹ Душан А. Јањић, *Видови француске књижевности*, Задужбина „Николај Тимченко“, Алтера – Београд 2013, стр. 193..

⁸⁸² Подаци о проф. др Душану Јањићу преузети из Лексикона писача просветних радника, Београд, 2005, стр. 114 -115.

II

Одличан, а покаткад и врло добар ђак, што у својој аутобиографији не крије, професор Јањић ће најпре на Филошком факултету у Београду, а потом и Правном факултету у Нишу показати не само огроман таленат, него и огромно знање. У Београду је ређао готово све саме – десетка (просечна оцена на студијама 9,25), али је и Нишу био веома, веома добар. Иако је ванредно стидирао, студије права завршава за одличним просеком (8,88).

Магистарски рад Душана А. Јањића „*Позориште Рожеа Мартела ди Гара*”, који је одбранио 1976. године (142 стране), а потом и докторска дисертација „*Југословенске књижевности у француским књижевним часописима после Другог светског рата*”, одбрањена 1986. године (550 страна), наишле су на изванредан пријем стручне јавности.

%

(...) Поред једне широке слике рецепције југословенских књижевности у Француској, дат је и низ посебних, заокружених слика које се односе на поједине писце или књижевне појаве. Судови о појединим нашим књижевницима, који су подробно коментарисани кад год о томе има места, нису само занимљиви као виђење странца; у случајевима практиковања озбиљне критике и књижевне историје у француској периодици, ти судови су допуна онога што је код нас речено о појединим писцима и делима, богаћење сазнања о њима.⁸⁸³

Значајна за наше и стране (пре свега, разуме се, француске проучаваоце и преводиоце дела наших књижевности), ова студија има изузетан значај и за проучавање француске књижевне периодике јер садржи обиље података о настанку, профилу, развоју и политици француских књижевних часописа, не само после Другог светског рата него и раније.⁸⁸⁴

Треба истаћи и одличну студију „*Андрићево књижевно дело у Француској*”. У њој аутор свестрано и систематично испитује пријем Андрићевог дела од стране француске критике и анализира преводе нашег Нобеловца на француски (преводу „*Моста на Жепи*” посветиће и посебан чланак). Крцата подацима, писана лепим стилем, ова студија приказује др Душана Јањића у најбољем светлу, као савесног истраживача и обдареног проучаваоца књижевности.⁸⁸⁵

⁸⁸³ Михаило Павловић: *Наша књижевност у Француској данас*, Душан Јањић: *Југословенске књижевности у француским књижевним часописима после Другог светског рата*, Мостови, бр. 68, Београд, 1986, стр. 352-357.

⁸⁸⁴ Исто; Ова дисертација је цитирана у више наврата у књигама Михаила Павловића, Миљивоја Сребра, Стојана Ђорђевића. Веома повољно је оцењена и у рефератима за избор у виша универзитетска звања.

⁸⁸⁵ Радивоје Константиновић, Изабела Константиновић, Живорад Ракић (реферат за избор у звање редовног професора за предмет „Француска књижевност” на Филошком факултету у Приштини (1998); *Андрићево књижевно дело у Француској*, Свеске Задужбине Иве Андрића, Београд, 8. октобар 1992, стр. 289-313.

III

ВИДОВИ ФРАНЦУСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ – У издању Задужбине Николај Тимченко и београдске куће Алтера, године 2013. изашла је књига *Видови француске књижевности*, која је представљена 13. децембра 2013. године на Данима „Николаја Тимченка“.⁸⁸⁶

Књига Видови француске књижевности представља, у извесном погледу, друго издање књиге *Књижевни поводи*, са поднасловом *Огледи и записи о француским писцима*, која је објављена 2002. године. Откуд онда промена наслова? Најпре зато што је ово издање, у односу на прво, знатно проширено и измењено. Изостављени су, тако, текстови о Онореу де Балзаку и Лују Арагону, који, и иначе, улазе у круг огледа о француско-српским књижевним везама. Уместо њих, у ово издање унети су чланци о Виктору Игоу (први део текста пренет је из Алијансе, бр. 8-9, 2002, а други део појављује се овде први пут) и Оскару Милошу (чланак објављен као предговор књиге *Песме љубави и гнева*, 2010, који је, пак, за ову прилику допуњен). Остали текстови из Књижевних повода доживели су крупније или ситније измене. Предговор је изостављен. Највећа новина је у томе што је у ову књигу уврштен, као додатак, повећи спис Николај Тимченко и француска књижевност у коме је приказана ширина интересовања нашег критичара и есејисте за француску литературу. Како три нова текста мењају унеколико концепцију Књижевних повода, књига састављена од огледа и записа писаних поводом јубилеја значајних француских писаца, наметнуо се као релевантан нови наслов овог издања.⁸⁸⁷

Критичар који тумачи Видове француске књижевности Душана Јањића треба најпре да истакне да ће ова значајна књига заузети завидно место у нашој литератури о француским писцима. Ово се наглашава на самом почетку, јер то није видљиво на први поглед, али не сме да поколеба читаоце да пођу у сусрет бриљантним текстовима.⁸⁸⁸

(...) Не може да изазове чуђење ни чињеница да је аутор *Видова француске књижевности* пронашао метафору којом се Монтењ осврће на своје дело: „Пчеле узимају од цвећа помало овде-онде, али оне затим из тога граде свој сопствени мед; није то више мајчина душица или мајоран.“ Тако поступа и Јањић: он чита класичне и модерне критичаре, добија од њих подстрек, али затим изграђује своје судове и закључке; свој аналитичко-синтетички метод троструког читања књижевних дела и њихових одјека у критици. Није то више ни Пиле, ни Старибински, ни

⁸⁸⁶ *Напомена*: О књизи Видови француске књижевности (Огледи и записи о француским писцима) говорили су Драган Радовић, уредник у Лесковачком културном центру, Драган Станковић, професор и аутор на Данима Николаја Тимченка, 13. децембра 2013. године.

⁸⁸⁷ Проф. др Душан Јањић, О књизи, Видови француске књижевности, Задужбина Николај Тимченко, Алтера Београд, 2003, стр. 193. *Напомена*: о књизи је говорио проф. Јањић на Данима Николаја Тимченка, 13. децембра 2013. године.

⁸⁸⁸ Душан Стошић, Троетапна читања француских писаца, поговор, Видови француске књижевности, стр. 195.

Михаило Павловић, већ је то наш Душан Јањић, окићен Академском палмом, том вредном наградом коју му је Фрацуска доделила. У савременој књижевној критици Јањић заузима, несумљиво, лепо место. Његов аналитичко-синтетички метод интерпретације је реткост. Он га у овој књизи није посебно изложио, али га је маестрално применио.⁸⁸⁹

Посебно поглавље књиге професора Душана Јањића „*Видови француске књижевности*“, под знаком „*У почаст*“, посвећено је делу Николаја Тимченка. У обимном делу Николаја Тимченка стране књижевности и културе заузимају значајно место. Заступљене су у више од 200 есеја, приказа, осврта у многобројним српским и југословенским листовима и часописима, а предмет су и неких монографских и есејистичких дела из пишчеве рукописне заоставштине. Интересовање за иностране теме код Тимченка протезало се, поред књижевности, и на друге феномене духовног стваралаштва: на филозофију, социологију, сликарство, позориште, филм и то говори о свестраности, широкој ерудицији и изузетном образовању нашег писца.⁸⁹⁰

(...) У целини гледано, највећи простор у Тимченковом делу окренутом страним темама добила је француска књижевност са педесетак објављених текстова у петнаестак листова и часописа. Ако се овоме додају још и необјављени радови из рукописне заоставштине, у првом реду о француским писцима 17. века, може се онда сагледати колики је француски удео у укупном Тимченковом опусу. Бавећи се француском књижевношћу, Николај Тимченко обухвата готово све епохе у њеном развоју – од средњег века и ренсансе, преко класицизма, доба просвећености, 19. века, до разних праваца у 20. веку.

(...) Ширина Тимченковог интересовања за француску књижевност показује да ју је он високо ценио. То потврђују његови критички судови о писцима и делима којима се бавио. Потврђују то и глобалне оцене о вредностима и величини ове литературе које провејавају у појединим његовим текстовима. Коментаришући књигу аутора ових редова о француским писцима различитих раздобља, Тимченко указује на „разноврсност и богатство француске књижевности која је у свим епохама давала врхунске писце и у свим епохама имала представнике који су означавали битне новине у преломима које је доживљавала не само француска него и светска књижевност“. Зато не чуди што ова велика европска литература заузима видно место у укупном делу Николаја Тимченка.⁸⁹¹

---

⁸⁸⁹ Душан Стошић, Троетапно читање француских писаца, Видови француске књижевности, Задужбина Николај Тимченко, Алтера – Београд, стр. 197.

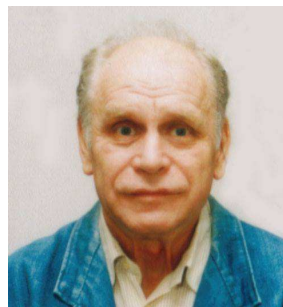
⁸⁹⁰ Душан Јањић, Николај Тимченко и француска књижевност, Видови француске књижевности, Задужбина Николај Тимченко, Алтера – Београд, 2013, стр. 131. *Напомена*: Прилог је објавен у посебном поглављу под знаком „У почаст“ на више од 30 страна књиге (од 131. до 160. стране).

⁸⁹¹ Душан Јањић, Николај Тимченко и француска књижевност, Видови француске књижевности, Задужбина Николај Тимченко, Алтера – Београд 2013, стр. 161.

IV

НАГРАДА ЗАДУЖБИНЕ „НИКОЛАЈ ТИМЧЕНКО“

– Проф. др Душан Јањић, једини је књижевни стваралац из Лесковца, добитник награде „Николај Тимченко“ за 2011. годину. На свечаности, 28. јуна 2011. године, награду је образложио *Јован Пејчић*, председник Задужбине „Николај Тимченко“.⁸⁹²

Жири Задужбине „Николај Тимченко“, који је радио у саставу: Јован Пејчић, председник Задужбине Николај Тимченко у Лесковцу – председник, Миливој Нинин, професор Филозофског факултета у Новом Саду – члан и Горан Максимовић, професор Филозофског факултета у Нишу – члан, једногласно је, на својој завршној седници одржаној 12. јуна 2011. године, одлучио да добитник Награде „Николај Тимченко“, намењене најбољим српским делима из области науке о књижевности – што значи: за критику, теорију, историју и упоредно проучавање литературе, којима се Николај Тимченко целог живота бавио – за 2011. годину буде Душан А. Јањић, романист, компаративист, лингвист, библиограф, за књигу „*Књижевна преплитања*“ (Огледи и записи о француско-српским књижевним везама), коју је почетком ове године објавила београдска издавачка кућа „Алтера“.

Уз *Књижевна преплитања* Душана А. Јањића, у најужем избору за награду биле су књиге: Мирослава Егерића *Скерлићев критички дух* (Матица српска, Нови Сад 2011) и Тање Поповић *Стратегија приповедања* (Службени гласник, Београд 2011).

Душан Јањић је српски компаративист романистичког опредељења. Србија и Француска одавно знају за његова проучавања француске књижевности и културе, као и француско-српских литерарних веза. Карактер Јањићевих проучавања по правилу је истраживачко-откривалачки. Опет, гледано тематски, обухват његових испитивања изузетно је широк – полази од епохе класицизма и достиже горњу границу духовних токова што одређује профил књижевнога 20. века.

%

У главним Јањићевим делима – међу којима спадају *Књижевни поводи* (2002) и *Позориште Рожеа Мартена ди Гара* (2006), а сада можемо рећи да је ту место и награђеним *Књижевним преплитањима* – на делу је срећно и доследно развијен спој проверене класичне методологије у историјскоме и упоредно-књижевном, превасходно рецепционом приступу изабраним темама, проблемима, писцима..., с једне, и модерних, најновијих аналитичко-теоријских сазнања у истим научним областима, с друге стране. Имајући у виду ту особину Јањићевих радова, слободно

⁸⁹² Јован Пејчић, Познато и ново у упоредним проучавањима (награда Задужбине „Николај Тимченко“ – образложење), Видови француске књижевности, 2013, стр. 179.

можемо рећи да он ствара у најбољој традицији својих учитеља (Миодраг Ибровац, Никола Банашевић) и истакнутих српских прегалаца на истом пољу (Михаило Б. Павловић, Љиљана Глумац, Радивоје Константиновић, Јелена Новаковић).

Књижевна преплитања представљају у овом смислу узоран пример научне свестраности и систематичности. Књига је троделна и по садржини хетерогена.

(...) Но, тематска хетерогеност књиге не нарушав њено јединство и самосвојност – они се огледају пре свега у оригиналности и дубини остварених научно-књижевних резултата. А ти резултати, и открића која их прате, чине *Књижевна преплитања* делом сасвим посебним у области савремене српске компаративистике.

Све ово представља, наравно, само неке од бројних аргумената којима се жири – имајући у рукама књигу *Књижевна преплитања*, али мислећи и на поједине само њој својствене одлике и вредности – руководио при доношењу једногласне одлуке да управо Душан А. Јањић буде четврти носилац награде са именом Николаја Тимченка.⁸⁹³

%

Велика је част добити награду која носи име једног од највећих српских књижевних критичара и есејиста, значајног историчара и теоретичара књижевности и филозофског писца, који је био доиста и интелектуална и морална величина. Годи ми помисао да је жири у мојим *Књижевним преплитањима* можда препознао неке вредности блиске поетици Николаја Тимченка. Између мог рада и Тимченковог стварања постоје, ипак, извесне додирне тачке, бар површински гледано. И он се, наиме, бавио француском књижевношћу и културом и мене, као романисту, радује сазнање да француски удео у укупном делу писца Француских бележака није безначајан. Неки пак његови текстови о Камију, Монтењу, Стендалу, Дидроу, Јонеску, спадају у врхунске странице наше есејистике. Много је мање познато да се Тимченко у својим есејима, приказима, освртима, дотицао и области која је првенствено предмет мог научног рада, дакле француско-српских књижевних веза, указујући не ретко на важност њихових проучавања, на потребу осветљавања дела једног писца у контексту не само националне књижевности већ и других, страних литература.⁸⁹⁴

---

⁸⁹³ *Напомена*: Задужбина Николај Тимченко основана је 2005. године, а од 2008. године одржавају се Дани Николаја Тимченка и додељује Награда Николај Тимченко. Први добитник је *Новица Петковић* за књигу *Словенске пчеле у Грачаници* (Београд 2008).

⁸⁹⁴ Душан А. Јањић, Српска књижевност у двоструком огледалу (беседа добитника Награде Николај Тимченко), Видови француске књижевности, стр. 183. *Напомена*: Обраћање на свечаности доделе Награде „Николај Тимченко, 30. јун 2012. године.

V
ФРАНЦУСКА БИБЛИОГРАФИЈА... - Један други (раније објављени) рад, „Француска библиографија о српској и хрватској народној поезији” у издању Српске академије наука и уметности, Београд, (1995), 180 страна, (заједно са Михаилом Павловићем), рецензенти: Мирослав Пантић и Нада Ђорђевоћ-Милошевић – извао је веома повољне реакције најстручније јавности. Овај изванредно користан рад резултат је дугог и мукотрпног истраживања не само преведених записа на француски језик, већ и њених помена... Ова библиографија спада у оне приручнике који су неопходни свакој култури, и могли бисмо да пожелимо да у нашој култури таквих буде за свако страно језичко подручје до кога је наша усмена поезија допрла”.⁸⁹⁵

Николај Тимченко, повом ове књиге, у лесковачкој „Нашој речи” (бр. 21, 2. јун 1995, стр. 9) пише: „Библиографски подаци, обрађени у овој књизи сведоче не само о акрибичности састављача и методолошкој зрелости њихових концепција, већ и о богатству француско-српских књижевних и културних веза које сежу дубоко у прошлост. Књига професора Јањића и проф. Павловића се из многих разлога, културних и социолошких, пре свега, може препоручити и широј читалачкој публици, али и онима који могу да осете поезију података, драж наизглед незаинтересоване чињенице која, међутим, говори о томе да су културне везе међу народима – трајне”. О угледном лесковачком професору, о његовом делу и књизи Француска библиографија о српској и хрватској народној поезији, САНУ, 1995. године, у више наврата огласио се и такође познати лесковачки проф. др Тихомир Петровић, сада редовни професор на Учитељском факултету у Сомбору.⁸⁹⁶

„Са смислом за меру, склад и одговорност, уз ослонац на претходне, не мале нити, аутори су прецизно и потпуно пописали јединице објављене у Француској и другим франкофонским земљама. (...) Библиографија о којој је реч, осмишљеном анализом пружа читаоцу дубинска сазнања упућујући на присуство наше књижевности у туђем свету. Она се квалитативно разликује од оних којима су се бавили ранији посленици књижевности попут Николе С. Петровића, Риста Одавића, Павла Павловића и Миодрага Ибровца. Разлика је, пре свега, у другачијем приступу и свеобухватности представљања евидентиране грађе.

---

⁸⁹⁵ Нада Ђорђевић-Милошевић: Михаило Павловић и Душан Јањић: Француска библиографија о српској и хрватској народној поезији, Зборник Матице српске за славистику, Нови Сад, бр. 48-49, 1995.

⁸⁹⁶ Прикази су објављени у нишкој Градини, Зборнику Учитељског факултета у Врању, у књизи Књижевни записи Т. Петровића. Краће осврте и белешке: Политика, Радио Београд, ТВ Београд, Књига је представљена и у Француском културном центру у Београду.

VI

КЊИЖЕВНИ ПОВОДИ - Књига проф. др Душана Јањића „*Књижевни поводи*” (Удружење писаца Лесковац 2002) такође није остала без одјека. О њој, рецензент Михаило Павловић, између осталог, пише: „...Оно што одликује све чланке у књизи „Књижевни поводи”, то је озбиљан приступ материји, солидна обавештеност у сваком погледу и критички став према делима о којима је реч. Писани с пуно акрибије али, у исто време, са лепим осећањем за књижевни феномен, ови текстови се одликују јасноћом тако да – корисни и за добро упућене стручњаке – представљају занимљиво штиво за свакога ко се интересује за књижевност, домаћу или страну, посебно француску... Рукопис је обогаћен и зналачки написаним био-библиографским додатком...”

У лесковачком „Нашем стварању”, 1-2, 2003, стр. 153-157, огласио се Душан Стошић: „Критичари који тумаче ову значајну књигу треба најпре да истакну да ће она заузети завидно место у нашој литератури о француским писцима.

(...) Душан Јањић је с много талента ушао у суштину француског духа... и сам испољио француску префињеност и стилски шарм...

(...) Текстови у књизи буне се и против наслова који би да сугеришу да су писани онако узгред, неким поводом. А реч је о студијама и есејима заснованим на јединственом књижевно-теоријском и методолошком приступу.”

У „Алијанси” (Лесковац, бр. 10, 2003, стр. 17) Николај Тимченко пише: „Бирајући писце из различитих епоха и, што је још важније, различитих поетика и схватања књижевног стваралаштва, проф. Јањић је заправо показао разноврсност и богатство француске књижевности... Проф. Јањић је умео да истакне ту различитост и да наговести како је величина француске књижевности баш у томе да говори у исто време или у кратком временском размаку изнедри такве различитости. Књига садржи обиље података, осврта на литературу о писцима, сопствених судова и дискусија са критичарима чије судове подвргава ревизији или их не прихвата. На тај начин Јањићева књига се у извесном смислу претвара и у педагошку инструкцију млађим колегама који ту могу наћи и подстицај за свој рад и помоћно средство да га што темељитије обаве”.⁸⁹⁷

Аутор Огледа и записа о француским писцима, како стоји у поднаслову књиге „*Књижевни поводи*”, коју посвећује (супрузи) Љиљани, даје у *Предговору* објашњење да су „сви текстови, сем једног (о Превеу), објављени у лесковачким часописима и листовима („Наше стварање”, „Освит”, „Помак”, „Лесковчанин” и „Алијанса”).

У књизи су прилози поређани овим редом: Есеји Мишела де Монтења, Жан Расин-сликар људских страсти, Српске теме у Балзаковом

---

⁸⁹⁷ Књига је имала афирмативне приказе и у Борби и Нашој речи, а изашао је и осврт у Политици. Промовисана је у Лесковцу, уз примерну пропраћеност у медијима.

књижевном делу, Лотреамонов радикалан песнички револт, Рембо или парабола о неминовности песничког краја, Трагична визија света у делима Рожеа Мартена ди Гара, О једном Арагоновом тексту из 1946. године, Песнички универзум Жака Превера; И друга лица Преверове поезије, Херојски хуманизам Антоана де Сент-Егзиперија, Андре Малро - акцијом против ништавила, Andre Malrauh. Une vie.

%

У даљој анализи радова професора Душана Јањића у Помаку, посматраћемо само оне који су изван овог видокруга, а њих није ни мало, и нису ни базначајни. Уосталом, својом присутношћу, занимљивошћу, али и значајем прилога, проф. Јањић је постао један од неколико најпожељнијих сарадника готово свих значајних лесковачких листова и часописа који су се појављивали последњих десетак година – од Нашег стварања, до Освита, Лесковчанина, Помака и Алијансе, у чијем поднаслову стоји више него скромно: „Bulletin de l'association Serbie-France de Leskovac”, где је проф. Јањић, природно, главни и одговорни уредник.

VII

КЛУБ ЉУБИТЕЉА ФИЛМА – Ово је књига сећања на давно минуло време, на шеседесете и седамдесете године прошлог века, тачније на период од 1967. До 1973. године. почело је септембра 1967. када сам постао председник Клуба љубитеља филма у Лесковцу, клуба чији је циљ био ширење филмске културе, приближавање естетике филма публици, посебно младима, прионуо сам одмах на посао и уложио много труда да мисија овога „*удружења грађана*“ буде делотворна и, мада напоран, рад у Клубу ми није тешко падао, дакако уз помоћ чланова управе, подстицаја Културно-просветне заједнице и благонаклон однос локалног листа Наша реч.⁸⁹⁸

(...) Једном заљубљенику у филмску уметност, какав сам ја био, са знањима стицаним у београдској „*Кинотеци*“ за студентских дана, продубљиваним после завршетка студија краткотрајним радом у „*Авала филму*“ и истрајним праћењем филмске литературе, наше и стране, прохтело се да се да се те 1967. године опроба и као филмски критичар и хроничар. Написао сам, тако, неколико текстова о филму као уметничком феномену, припремао сам редовно концепте, краће или дуже, за предавања која сам држао као и за уводне речи пре дебата о приказаним филмовима, а водио сам и неку врсту дневника о догађајима у Клубу.

Када се Клуб угасио, боље рећи утопио у Кино-клуб, наставио сам неко време да се на овај начин бавим филмом пишући, углавном чланке о аматерској филмској продукцији. А онда је, негде крајем 1973. филмска

---

⁸⁹⁸ Душан А. Јањић, Клуб љубитељ филма (чланици и записи о филму), ауторско издање, Лесковац 2011. 1919-1941“ (2006), „*Позориште Рожеа Мартена ди Гара*“ (2006). Живи и ради у Лесковцу.

уметност изишла из сфере мог интересовања. И све је полако пало у дубок заборав.⁸⁹⁹

%

Књига представља избор из ауторових радова посвећених филмској уметности. Текстови су груписани у четири целине, према тематских круговима. Неки су објављени, неки до сада нису. У готово свим текстовима вршене су углавном ситније измене, махом стилског карактера. Једино је чланак „Југословенски аматерски филм“ битније измењен.⁹⁰⁰

VIII

ЈЕЗИЧКИ ОГЛЕДИ – Књига „Језички огледи“ је књига о изучавању страних језика, француског језика у првом реду. Састоји се од текстова који су настајали током ауторовог вишегодишњег бављења лингвистиком (примењеном) и лингвометодиком.⁹⁰¹

Од првих шест текстова посвећених језику струке, односно научно-техничком језику, пет су радови саопштења на научним скуповима које је организовао Технолошки факултет у Лесковцу и штампани су у „Зборнику радова Техничког факултета“ (од 1990. до 2002) године, а рад „Место граматике у уџбенику страног језика струке“ саопштен је на саветовању наставника страног језика нефилолошких факултета, одржаног 3. и 4. јуна 1995. године у Удружењу универзитетских професора и научника Србије, и публикован је у зборнику „Страни језик струке“ (Београд 1995).

Од написа који се тичу наставе страних језика и превођења, текст „Један вид интерференције у настави страних језика“ објављен је у зборнику „Унапређење васпитања и образовања“ (Градина, Ниш 1987); запис „Почеци изучавања француског језика у Лесковцу“ налази се у „Лесковачком зборнику“ (Лесковац, бр. XLVI, 2006); рад „Проблеми превођења са дијалекта“ саопштен је на скупу одржаном у Лесковцу о књижевности на дијалекту и штампан је 2007 у књизи „Књижевност на дијалекту у издању Лесковачког културног центра.

Једини текст у овој књизи који до сада није објављен, Превођење у настави француског језика, јесте извод из ауторовог предавања одржаног

⁸⁹⁹ Душан А. Јањић, Клуб љубитеља филма, Уместо предговора, Лесковац 2011. *Напомена:* Књигу под насловом „Клуб љубитеља филма (чланици и записи о филму) јуна 2011. године у 300 примерака издао у Лесковцу сам аутор, а посветио је супруги Љиљани.

⁹⁰⁰ Душан А. Јањић, Клуб љубитеља филма, Поговор, стр. 89. *Напомена:* У књизи су објављени следећи прилози: ПРОВО поглавље: О природи филмске уметности, Уметничка позиција филма, У трагању за бићем правог филма; ДРУГО поглавље: Три филмска ствараоца, „Скупљачи перја“ Александра Петровића, „Јутро“ Пурише Ђорђевића, Уметност Ренеа Клера; ТРЕЋЕ поглавље: О аматерском филму, Фестивал континуитета, Високи просек селекције, Југословенски аматерски филм, Кад је Лесковац био метропола аматерског филма; ЧЕТВРТО поглавље: Клуб љубитеља филма у Лесковцу, Први покушаји оснивања, Звездани тренуци клуба, Знаци посустајања и крај.

⁹⁰¹ Душан А. Јањић, Језички огледи (огледи и записи о језику струке, превођењу и настави страних језика), ауторско издање, Лесковац 2012, стр. 93-94. *Напомена:* Проф. др Душан Јањић, у посвети је записао: Поштованом Данилу Кошићу, писцу и легенди лесковачког новинарства. Срдачно, април 2013. Д. Јањић

1989. године на саветовању са професорима и наставницима француског језика у организацији Завода за унапређење васпитања и образовања у Лесковцу.

%

Проф. др Душан Јањић је (уз проф. др Тихомира Петровића), ван сваке сумње, највестранији и најбољи познавалац књижевног стваралаштва Лесковца нашега доба. Никад наметљив, чак би се рекло превише скроман (поготово ако се има на уму његово свестрано образовање, завршена два факултета, доктор наука, универзитетски професор), увек се оглашавао када је то било важно и то онако како чине прави зналци литературе.⁹⁰²

IX

У ЕВРОПСКОМ ВИДОКРУГУ - У издању београдске куће „Алтера“ објављена је књига проф. др Душана Јањића „У европском видокругу“, огледи и записи о рецепцији српске књижевности у свету, коју су препоручили Изабела Константиновић, Душан Стошић и Радмила Обрадовић.

%

Развитак српске књижевности од њених зачетака до данас у великој мери је плод њених додировања и веза са страним књижевностима. Српски народ је одувек био отворен за пријем страних културних вредности и утицаја које је наша књижевност трпела, пре свега од такозваних великих култура, благотворно су деловали на њен развој.

Неспорно је, међутим, да кретање културних тековина није било само једносмерно, јер је и књижевност стварана на нашем тлу знала да пружи свету своје аутентичне вредности. Светао пример је наша народна поезија, која је у XIX веку имала жив одјек у Европи, изазивајући пажњу и таквих великана као што су Гете, Пушкин, Мицкјевич, Ламартин, Ватер Скот. Но, тек после II светског рата присуство српске књижевности у свету постаје видљивије и оно се огледа у бројним преводима дела наших писаца, у књижевнокритичким тумачењима, у студијама научника, махом слависта.⁹⁰³

---

⁹⁰² Душан А. Јањић, *Клуб љубитеља филма*, ауторско издање, Лесковац 2011, стр. 97. У књизи „Клуб љубитеља филма“, у „Белешкама о писцу“ пише: Душан А. Јањић је романист, компаративист, лингвист, историчар културе и књижевности, преводилац; оснивач је и главни уредник двојезичног часописа „Алијанса“. Аутор је неколико универзитетских уџбеника и приручника, као и једне студије из примењене лингвистике (на француском језику, у коауторству). Поред радова штампаних стручним и научним публикацијама, листовима и часописима, домаћим и страним, објавио је следеће књиге: „Француска библиографија у српској и хрватској периодици“ (1995; заједно са Михајлом Павловићем), „Књижевни поводи“ (огледи и записи о француским писцима (2002), „Француски клуб у Лесковцу“, „Позориште Рошеа Мартена ди Гара (2006).

⁹⁰³ Душан Јањић, *У Европском видокругу*, Алтера, Београд 2013. (корице). *Напомена*: Дела проф. Јањића наведена у књизи „У европском видокругу: Француска библиографија о српској и хрватској народној поезији (коаутор: Михајло Павловић), 1995; Књижевни поводи – Огледи и записи о француским писцима, 2002; Француски клуб у Лесковцу (1919-1941), 2006; Клуб љубитеља филма – Чланци о филму, 2011; Књижевна преплитања – Огледи и записи о француско-српским књижевним везама, 2011; Језички огледи, 2012.

Ова књига представља избор из ауторових радова посвећених рецепцији српске књижевности у свету, у првом реду у Француској. Неки од текстова су штампани у периодици, неки се први пут објављују. Они већ штампани доживели су за ову прилику, углавном, веће или мање измене или допуне.

Првих пет текстова (прва и друга скупина) писани су поводом годишњица великих српских и светских писаца. Три чланка из друге скупине потекли су, у ствари, из јавних предавања које је аутор одржао у Народној библиотеци у Лесковцу 1999. године под насловом „Српске теме у делима Гетеа, Пушкина и Балзака“ поводом 250 година од рођења Гетеа, као и 200 година од рођења Пушкина и Балзака.

Два наредна текста су из периода ауторове активности на Филолошком факултету у Приштини и оба се тичу српске народне поезије, односно њених одјека у делима француских аутора.

Три чланка из четврте скупине „Француска књижевна критика о савременим српским писцима“ (Булатовићу, Шћепановићу и Кишу) написани су, углавном, на основу грађе коју је аутор прикупио у париским библиотекама приликом студијских боравака у Француској 1979. и 1980. године. Последња три записа односе се на место и улогу француске књижевности у стваралаштву Десанке Максимовић, као и рецепцију њеног дела у Француској.⁹⁰⁴

Х

ПОЗОРИШТЕ РОЖЕА МАРТЕН ДИ ГАРА – Књига Душана Јањића под насловом „Позориште Рожеа Мартен ди Гара“ опсежна је студија и има осам поглавља: Позоришне активности Рожеа Мартен ди Гара, Сељачке фарсе, „Ћутљивац“ – психолошка драма, Општи поглед на драмско стваралаштво Рожеа Мартен ди Гара, Мартен ди Гарово позориште као интелектуални део његовог целокупног књижевног опуса, Место Рожеа Мартен ди Гара у француској драмској књижевности, Закључак. Општи утисак о књизи веома је повољан.⁹⁰⁵

Запажају се две битне карактеристике: писана је у најбољој традицији критике и теорије универзалистичке тенденције у западно-европској критици и књижевности. И у том оквиру она је у врху европске књижевне продукције. Друга карактеристика је Јањићев оригинални допринос француској и европској књижевности. Лако је образлагање ова два суда. Претходно треба да се каже да је ова књига једна од најбољих студија – монографија у савременој српској књижевности. Када се говори универзалистичкој тенденцији мисли се на то да се речи „француски писац“, „француски дух“, „француско друштво“, „француска буржоа“ мање помињу у књизи. Међутим, то није недостатак књиге. Тако пишу и други припадници ове универзалистичке тенденције. Њихов манир је да скоро

⁹⁰⁴ Д. А. Јањић, О књизи, У европском видокругу, 171-172, Алтера Београд 2013.

⁹⁰⁵ Душан Стошић, „Позориште Рожеа Мартен ди Гара“, Успена, бр. 4, март 2008, стр. 25.

увек испуштају говорећи о индивидуама и ликовима у књижевним делима и друштво оно посебно. А уствари, индивидуа је или Француз или Немац или Енглец итд.

(...) Поглавље о специфичностима Мартен ди Гарове фарсе његов је оригинални допринос тумачењу дела Рожеа Мартен ди Гара. Додуше, Јањић мало попустила када пише да је то француска критика видела. Но, то је он видео. Да су они то видели Јањићева књига о позоришту овог писца не би морала да буде написана и то сјајно написана.

(...) У преводу на француски језик књига Душана Јањића оставила би утисак и на врло захтевну француску критику.⁹⁰⁶

XI

ПРИЛОЗИ ПРОФЕСОРА ЈАЊИЋА У „ПОМАКУ“ - У првом броју листа за књижевност, уметност и културу „Помак“, гласила Удружења писаца Лесковца, који се појавио октобра 1996. године, (међу члановима редакције нема проф. Душана Јањића), наилазимо на веома запажен прилог аутора докторске дисертације „Југословенска књижевност у француским књижевним часописима после Другог светског рата“ (стр. 10) под довољно занимљивим и провокативним насловом: „Литерарна периодика и рецепција страних књижевности“ (уз цртеж Ненада Кражића).

„Литерарна периодика је веома важна компонента књижевног живота једне земље. Неоспорна је, пре свега, велика улога литерарних часописа и листова у развоју националне књижевности, јер у њима, као специфичним инструментима књижевне праксе, најчешће покрећу нове идеје и оваплоћују уметничке тежње одређених група, па чак и појединаца. Зато су ови с правом називани „моторима књижевности“. Квалитети једне литературе, нова естетска и идеолошка струјања, најделотворније се, доиста, изражавају у књижевној периодици. Књижевни часописи и листови представљају и реалну слику литерарног живота једне епохе. Преко њих се, заправо, најпотпуније и најконкретније могу пратити текућа збивања у књижевности и култури једне земље.

Но, књижевна периодика успоставља и мостове са другим културама средине. У њој добијају места преводи остварења истакнутих писаца других народа, третирају се компаративне теме или се објављују расправе и есеји о значајним страним књижевницима, региструју се појаве и кретања, прикази и осврти, прате се одједи на које су наишла преведена дела. Више пута се и први сусрет са одређеном страном литературом одвија преко књижевне периодике. Посредством књижевних часописа и листова врши се често утицај једне литературе на другу. Историја српске књижевности пружа обиље таквих примера. Нису ли, рецимо, Српски књижевни гласник или Страни преглед пре II светског рата омогућавали продоре утицаја великих европских књижевности у нас?”

⁹⁰⁶ Душан Стошић, Позориште Рожеа Мартен ди Гара, Успеха бр. 4, март 2008, стр. 25.

(...) Установили смо, рецимо, да се наша народна поезија јавља више од 200 пута у француским књижевним листовима и часописима XIX и XX века (преводи појединих песама, расправе, прикази, дуже или краће информације).

Професор Јањић, између осталог, на једном примеру, изводи занимљив закључак: „Као илустрацију улоге коју периодика има у рецепцији српске књижевности на франкофонском говорном подручју поменућемо само још податке да је белгијски књижевни лист „*Le Journal des poètes*” објавио преводе 35 српских песама и да су у угледном париском часопису „*Europe*” нашла места песничка и прозна остварења више од 50 наших књижевника.”

Професор Душан А. Јањић је посветио пажњу новим преводима Андрићевих дела у свету. „Један од феномена скорашње (и текуће) рецепције наше књижевности у свету је и ојужљавање интересовања за личност и дело Иве Андрића. После 30 и више година од доделе Нобелове награде за књижевност, 1961. године, међународна културна јавност „открива” нашег великог писца.”⁹⁰⁷

Одличан зналац француско-српских односа, професор Јањић напомиње да се најчешће преводе Андрићева дела: „На Дрини ћуприја” и „Травничка хроника”, „Песме” из 1920. или „Знакови поред пута”. Карактеристичан пример рецепције Андрићевог књижевног опуса у свету за последњих десет година представља његово присуство на франкофонском говорном подручју. Чак осам издања Андрићевих дела објављено је до фебруара ове године у Француској и Швајцарској...

(...) Са овим новим издањима, аутор романа На Дрини ћуприја остаје наш далеко најпревођенији писац у Француској.⁹⁰⁸

Колико је професор Јањић виспрен аналитичар, можда ће најбоље показати следећи пример. Анализирајући једну једину реченицу, направио је прилог на готово две стране „Помака”.⁹⁰⁹

У Личном фонду *Иве Андрића* у Архиву Српске академије наука и уметности, у делу заоставштине, који се односи на пишчеву преписку, налази се (под бројем 2582) писмо *Жака Конфина* Иви Андрићу. Реч је, у ствари, о позиву на сарадњу, односно о молби да Андрић пошаље прилог за Календар „Јежа” за 1949. годину. Писмо, упућено 30. јула 1948. године, има следећу садржину: „Драги друже, хтео бих да Вас овим подсетим да се редакција Календара „Јежа” за 1949. завршава крајем августа па Вас молим да то не изгубите из вида, јер је нама много стало да Календар ове године не изађе без Вашег прилога.” *Срдачан поздрав, уредник др Жак Конфино*”

⁹⁰⁷ Д. Јањић, Нови преводи Андрићевих дела у свету, Помак, бр. 3/4, април-септембар 1997, стр. 18.

⁹⁰⁸ Исто, стр. 18.

⁹⁰⁹ Др Душан Јањић, Трагом једног писма: О једном писму Жака Конфина Иви Андрићу, бр. 7/8, април-септембар 1998, стр. 4.

Ради се, дакле, о једном веома кратком писму (од једне једине реченице) које у име Уредништва Календара упућује познатом југословенском писцу његов главни уредник. Писмо, боље рећи допис, има, рекло би се, званичан, службени карактер, о чему сведочи и заглавље (утиснуто у левом горњем углу) Савеза удружења новинара ФНРЈ које је, иначе, било издавач Календара.

Из писма се види да је уредништву било „много стало” да се Андрићев текст нађе на страницама календара, да оно, готово не може замислити ново издање без Андрићевог прилога. Није нам позната предисторија овог писма. Може се претпоставити да је Иво Андрић обећао Конфину, или неком од чланова Уредништва, сарадњу; вероватније је да је дао неки неодређен одговор. То је сигурно протимачено као његов пристанак па, пошто прилог није слао, Конфино га „подсећа” да „не изгуби из вида да се приближава крајњи рок за достављање текста”.

Андрић на писмо, по свему судећи, није одговорио, или бар нема трага да је то учинио. Нема ни његовог прилога у Календару „Јежа” за 1949. годину. Поставља се, међутим, питање зашто је Андрићу, *писцу трагичног осећања живота*, понуђена сарадња у једној хумористичкој публикацији?

Календар је, почев од 1947. године, излазио једном годишње у колекцији хумористичке библиотеке „Јежа” и до шездесетих година био је веома популарно издање. Штампан је у тиражу од 40.000 примерака (фантастичном за формат књиге) и имао је до 150 страна. Намењен широком кругу читалаца, с циљем да их забави, био је проткан анегдотама, шалама, вицевама, пародијама, сатиричним освртима на актуелне теме, али су претежни део чинили хумористички текстови домаћих и страних писаца, међу њима и веома угледних. Календар за 1948. годину, штампан крајем 1947. био је испуњен, тако, и прилозима савремених југословенских аутора...

(...) Почетком 1948. године Жак Конфино је именован за уредника Календара за 1949. годину. Он очито није хтео да мења концепцију публикације, али желео је да је обогати новим садржајима, да је учини разноврснијом, да прошири круг аутора. Отуда његова настојања да за сарадњу придобије Иву Андрића, већ тада, уз Крлежу, водећег југословенског писца.

Увршћивањем Андрићевог текста, проценио је Конфино, Календар би добио на тежини и његова уметничка димензија била би у већој мери изражена. Полазио је од тога да је Андрић у разним приликама слао своје прилоге дневним листовима и другим публикацијама.

Жак Конфино је, чини се, познавао Андрићево стваралаштво. Морао је, дакако, у Андрићевим романима и у целини његовог приповедачког дела да препозна трагичну визију људске судбине и пишћев песимистички поглед на свет. Доживео је он Босну *Травничке хронике* као затворен свет, као пакао у коме царују зло, беда, суровост, у коме је човек препуштен искомским силама, нагонима, патњи. И њему се, зацело, живот у њој

учинио као парадигма човекове зле коби. Но, Конфино, писац и хуманиста, морао је у Андрићевим делима да разабере и светле тренутке који се пробијају кроз сумор и тмину, да на где којим страницама осети ведрину и радост треперевог живота. Могао је и у живописном пишчевом причању са радошћу да открије и елементе хумора који се преливају у разним нијансама.

Конфино, хумориста, рачунао је, свакако, на Андрићев текст проткан хумором, на приповетку или бар фрагмент у коме би ведри акценти превагнули над тамним. Имао је, сигурно, у виду и Андрићеву приповетку *Прича о везировом слону*, објављену неколико месеци раније (у часопису „Књижевност, Београд, год II, св. 7-8, 1947), која је, мада снажна студија страха и мржње, била натопљена хумором разних тонова, од благог осмеха, преко ироније до сатире и гротеске. Конфиново обраћање Андрићу није, дакле, било знак непознавања његовог књижевног дела већ, напротив, сазнање о његовој многоликој природи којој ни компонента хумора није била страна.

(...) Да је, пак, Андрић којим случајем послао тражени прилог, нашао би се, ипак, у добром друштву. У Календару „Јежа” за 1949. годину места су од познатих савремених југословенских писаца добили Бранко Ћопић, Мишко Крањец, Гојко Бановић, а својом причом из лесковачког живота *Салон госпа – Булисе* придружио им се и *Жак Конфино*.⁹¹⁰

Професор Јањић опширно пише о Бранку Миљковићу уз оцену да „дело Бранка Миљковића још увек, чини се, није довољно истражено”.⁹¹¹

Везаност Миљковића са француском поезијом је трострука. Он је најпре био плодни преводилац са француског језика. Преводио је стихове великог броја песника (тридесетак). (...) Бранка Миљковића доводе у везу са француском поезијом и бројни прикази, есеји и чланци, које је објављивао у разним нашим листовима и часописима, од 1955. до конца 1960. године. (...) Најважније је, дакако, трећа димензија односа Бранка Миљковића према француским песницима. Реч је о дубљој повезаности нашег песника са корифејима француске модерне поезије, о неспорној блискости њихових поетика и песничких остварења. Та трећа димензија претходи из претходне две, односно у најтешњој је вези са Миљковићевим препевима и књижевнокритичким текстовима.⁹¹²

%

„Један помен српске народне поезије из 1574. године” – назив је опширног текста професора Јањића, који се појавио у 10. броју „Помака” (јануар-март 1999). Међу првим најновијим сведочанствима о постојању српске народне поезије налази се и једна белешка, помен, из 1574. године из пера једног француског путописца. Реч је о приказу игре и песме девојке

⁹¹⁰ Исто, стр. 4-5.

⁹¹¹ Др Душан А. Јањић, Бранко Миљковић и француска поезија, Помак, бр. 9, октобар-децембар 1998, стр. 8-9.

⁹¹² Помак бр. 9, октобар-децембар 1998, стр. 8. и 9.

из једног српског села у путопису *Пјера Лескалопјеа* који је прошао кроз Србију на путу за Цариград, марта 1574. године.

(...) Свој пут криз нашу земљу Лескалопје завршава 27. марта када, на путу од Ниша према Софији, у селу Клисурице, недалеко од Беле Паланке у југоисточној Србији, присуствује призору који подробно приказује. После описа женске ношње и напомене о погребном обичају, француски путописац наставља: „Неке девојке дођоше да играју пред нама да добију новац и украсише се, као невесте, шеширима опточеним разнобојним перјем које су причврстиле на главу. Играле су по две заједно једна према другој, најзад ритам постаде бржи, па скакаху и удараху ногама у истом такту. Њихови свирачи беху четири њихове другарице које су стајале по две и две и једне другима одговарале истом песмом.”

(...) Интересантно је да овај помен нашег народног стваралаштва није наишао ни на какав одјек међу проучаваоцима старине српске народне поезије и, посебно, њене рецепције у свету, мада Лескалопјеов путопис није био непознат нашој науци.⁹¹³

Професор Јањић у наредном, 11/12. броју „Помака” (април-септембар 1999) опширно пише о преводилачком раду Жака Конфина (видети поглавље о том писцу) и у истом броју, у чланку „Поводом јубилеја „Помака”, даје осврт на тај лист.

%

Најбољи доказ да се професор Јањић није интересовао само за француске писце и француско-српске односе и литературу је његов чланак под назнаком „*Гете и српска народна поезија*” (Помак, бр. 13, октобар-децембар 1999), а повод је 250 година од рођења великог немачког песника. Највећа му је заслуга што је, бавећи се нашом народном поезијом, увео српску књижевност у Европу. Године 1775. превео је на немачки, на Хердеров подстицај, *Хасанагиницу* и, мада није познавао српски језик, остварио је прави преводилачки подвиг. Имајући пред собом, поред италијанског и немачког превода, и изворни текст наше баладе. Гете је осетио њене формалне вредности и препевао је у десетерцу, сасвим се приближивши облику и ритму оригинала. Његов конгенијални превод, „*чудо од превода*”, по речима *Владана Недића* широко је одјекнуо у европским књижевним круговима, обезбедивши *Хасанагиници* заслужену славу, а српској народној поезији продор у свет.⁹¹⁴

%

Професор Душан Јањић није се пречесто бавио писањем о делима лесковачких стваралаца, али када је то чинио, радио је – професорски; педантно, уз јасне ставове. Такав је случај са „*Скицом за један портрет*”, на готово три стране „Помака” (обрадио живот и рад Томислава Н.

⁹¹³ Помак бр. 10, јануар-март 1999, стр. 5.

⁹¹⁴ Опширније видети: Д. Јањић, Гете и српска народна поезија, Помак, бр. 13, октобар-децембар 1999, стр. 4.

Цветковића)⁹¹⁵ или о *Жаку Конфину* и његом преводаштву,⁹¹⁶ а представио је на занимљив, и привлачан начин *Михајла Дојчиновића* и његову најновију збирку песама „Уштапове шуме”⁹¹⁷.

У 15. броју „Помака” професор Јањић се враћа француској литетарури. Овога пута пише о *Балзаку* поводом 150. годишњице од његове смрти, али назив чланка понајвише говори о професоровом интересовању: „Српске теме у Балзаковом књижевном делу”

(...) Балзак у два своја романа говори о Србима и Црногорцима: у роману „*Један улазак у живот*”, који се појавио 1842. и у „*Сељацима*”, делу објављеном 1844. године.⁹¹⁸

У јавности је са великим интересовањем и занимљивим коментарима (у београдској Политици) примљен прилог професора Јањића о првим преводима поезије Десанке Максимовић на стране језике. У литератури о животу и делу Десанке Максимовић провлачи се годинама, из књиге у књигу, у много књига, погрешан податак о првом преводу њене поезије на неком од страних језика. Тврди се, наиме, да су песме Десанке Максимовић први пут преведене на немачки језик 1924. године. (...) Први превод из песничких дела Десанка Максимовић објављен је, међутим, на француском језику и то, четири године раније, 1920. У париском часопису „*Revue yougoslave*”, у броју 12 (децембар 1920), на страни 532. налази се превод песме *Састанак* (на француском „*Le revoir*”).⁹¹⁹

%

О Змају и француској књижевности, уз стогодишњицу смрти Јована Јовановића Змаја, Душан Јањић пише опширан приказ уз оцену да је „Змај био један од оних наших писаца који су били веома окренути светској књижевности”, да је „веома ценио француску књижевност и да је „уз Његоша, Змај најпревођенији песник XIX века”⁹²⁰.

Јањић пише о француским славистима и српској књижевности. И то је последњи његов прилог објављен од првог броја Помака, октобра 1996. и у наредних десет година.⁹²¹

%

Професор Душан Јањић веома је присутан и у наредним бројевима Помака, који су се појављивали, најчешће као двобројеви, до краја 2014. године.

⁹¹⁵ Помак, бр.14, јануар-март 2000. године; Видети поглавље о Т. Н. Цветковићу.

⁹¹⁶ Др Душан Јањић, Жак Конфино као преводац, Помак, бр. 19, јануар-март 2001, стр. 3; Видети опширније поглавље о Жаку Кофину.

⁹¹⁷ Душан Јањић, У знаку светлости и тајанства, Помак 29/30, јануар-јун 2005, стр. 24 -25.

⁹¹⁸ Д. Јањић, Српске теме у Балзаковом књижевном делу, Помак, бр. 15/16, 2000, стр. 4-5.

⁹¹⁹ Д. Јањић, Први превод поезије Десанке Максимовић на страном језику, Помак, бр. 20, 2001, стр. 7.

⁹²⁰ Д. Јањић, Змај и француска књижевност, Помак, бр. 27/28, јул-децембар 2004, стр. 14-15.

⁹²¹ Душан Јањић, Француски слависти и српска књижевност, Помак 31/32, јул-децембар 2005, стр. 3.

ТИХОМИР ПЕТРОВИЋ

I

Тихомир Петровић (Бошњаце код Лесковац, 12. новембар 1949). Отац Боривоје, радник, мајка Радослава, рођена Јовановић, домаћица. Основну школу похађао у родном месту (1956-1964), гимназију у Лесковац (1964-1968), Вишу педагошку школу у Нишу (1969-1971). Филолошки факултет Универзитета у Београду похађао као ванредни студент (1972 - 1976). Магистрирао на Филолошком факултету, на смеру Наука о књижевности са темом „Погледи Велибора Глигорића на књижевност реалистичке оријентације“ (1986). Докторску тезу под називом „Књижевна критика о српској књижевности за децу одбранио на истом факултету (1990). Радио је као професор Књижевности на Учитељском факултету у Врању (1992 - 2003); професор Књижевности и књижевности за децу и Културе говора с реториком на Учитељском факултету у Сомбору.⁹²²

Добио је награду за најбољи магистарски рад 1986. на Филолошком факултету у Београду.

II

БИБЛИОГРАФИЈА – НАЈВАЖНИЈА ДЕЛА: Историја српске књижевности за децу (2001), Увод у књижевност (2009), Теорија књижевности за децу (2003), Огледи и критике (2009), Говори и критике (2009), Велибор Глигорићо реализму (1993), Реторика (2003), Увод у књижевност за децу (2011), Срећа се стиче радом (Пословице о раду) (2012).

Први књижевни рад је прича „Излет“ објављена у Сусретима (1968). Заступљен у књигама: Воја Марјановић, Дечја књижевност у књижевној критици, Београд 1998; Воја Марјановић, Књижевност за децу и младе, Књижевна критика, Београд 1998; Драгутин Огњановић, Звезано јато, Књижевност за децу, Београд 1999; Лексикон писаца просветних радника, приредили Миливоје Трнавац и Миодраг Игњатовић, Београд 2001; Чедомир Мирковић, Лов на грешне мисли, Београд 2002. Пише књижевне критике и кратку прозу. Члан редакција књижевних часописа Освит (1993-1998), Наше стварање (од 1998), Помак (од 1996). Уредник је Учитељског весника (од 1997); члан Удружења књижевника Србије (од 1993), члан Удружења универзитетских професора и научних радника Србије (од 1997) и члан Задужбине Десанка Максимовић (од 1997).

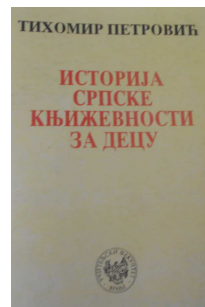
⁹²² Напомена: Видети сајт Педагошког факултета у Сомбору.

III

ИСТОРИЈА СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ ЗА ДЕЦУ

- Српска књижевност за децу имала је и свој дуги ток, и развој, и своје врхунце и падове; стварали су је многи српски писци, и они највећи, и имала је и своје критичаре и теоретичаре. Била је *сенка* „књижевности за одрасле”, али нико озбиљно није оспоравао њену аутентичност, јер је показивала и своју виталност и своју аутентичност; понекад је посустајала али никада није престајала да постоји још од времена Доситеја. Они најбољи и најозбиљнији критичари, који су пратили њен развој и размишљања о њеним дометима, особеностима и месту у општој књижевној ситуацији знали су да истакну и њене педагошке и њене естетске вредности. Од тих истраживача, којих није мали број, треба, свакако, поменути Милана Шевића, Симу Цуцића, Слободана Ж. Марковића, Милована Данојлића, Драгутина Огњановића, Милана Пражића, Зорицу Турјачанин и др. Ипак, изостало је систематско и свестрано изучавање књижевности за децу, тачније изостала је једна синтетичка књига која би обухватила целину те књижевности, од самих почетака до данашњих дана. Строги судија, чак, може поставити и овакво питање: „Како примити чињеницу да је, на данашњем развојном степену књижевноисторијске и критичке мисли, двовековна историја специфичног књижевног жанра измакла књижевној свести? То питање поставио је аутор те колико потребне и тражене синтетичке студије која се пре извесног времена појавила у књижевним изложима и скренула на себе нужну и, рекло би се, незаобилазну пажњу.”⁹²³

Све то на убедљив начин описује и валоризује у својој обимној и свеобухватној *Историји српске књижевности за децу* др Тихомир Петровић, професор Учитељског факултета у Врању. Солидно припремљен за овај, слободно се може рећи, пионирски посао историчара једне специфичне области књижевне уметности. Петровић је најпре објавио неколико књига у којима је обрадио нека кључна питања која треба да реши сваки истраживач који се прихватио овог сложеног задатка и међу којима се истиче она под насловом *Дете и књижевност – књижевна критика у српској књижевности за децу*, а онда приступио синтези свих увида у ову проблематику. Најочљивија особеност те синтезе су потпуности којом је обухваћена двовековна историја српске књижевности за децу и, нарочито, увек спретна примена више метода чији

⁹²³ Н. Тимченко, Искрпно о дечјој књижевности, *Наше стварање*, 1-2/2003, стр. 144; У обимној, зналачки писаној *Историји српске књижевности за децу*, професор Петровић наводи и име аутора ове студије: „По мотивима и изразу, степену допадљивости и снази представљања, поезија Данила Коџића (1949) подудар се са текућом продукцијом. Стих лесковачког писца и новинара прожет је ритмом и звуком, неапелативног израза и изазива код младог читаоца осећање задовољства, стр. 509. Напомена: Оцена је дата поводом збирке дечјих песама *Дневник на распусту*.

је циљ свестраност приказивања свих релевантних појава и писаца који чине ову историју.

Петровић с подједнаком компетенцијом примењује и социолошки, и књижевноисторијски и књижевнокритички метод када описује друштвено-економске околности у којима се рађала и егзистирала српска дечја књижевност да би у свакој прилици критички процењивао естетске домете дела и писаца који су писали за децу. Уз све то, Петровић ради потпуности приказа преузима и улогу хроничара који региструје све публикације, пре свега часописе и листове, који су се бавили објављивањем текстова из дечје књижевности, не заборављајући ни овде да критички процењује књижевну и културно-историјску вредност тих публикација. Тако је историчар, хроничар и критичар у истој личности, Петровић симултано пратио и развој књижевности за децу и њене највеће домете. Наравно, полазећи од народне књижевности, у првом реду од бајки и басана, задржавајући се колико је потребно на делатности оних књижевних посленика који су свој рад на књижевности повезивали са својом грађанском и стручном обавезом (поменимо Луку Милованова, Јована Сундечића, Јована Суботића, Ђорђа Нетошевића, Димитрија Нешковића и др), преко Доситејевих текстова посвећених деци, и још много других марљивих посленика на дечјој књижевности из доба романтизма (на пример Бранка Радичевића, Јована Грчића Миленка и др.), Тихомир Петровић долази до првог великог писца за децу, Јована Јовановића Змаја, који је неоспорни врхунац и путоказ у овој врсти српске књижевности. Поклањајући Змају пуно пажње и простора, Петровић критички приказује и Змајеву поезију и његово место, значај и утицај који траје, непомућен и неспоран, и до данас.

„Својим богатим и разноврсним делом” – каже Петровић, Змај је ушао у историју српске књижевности и, како је сразмерно дуго живео, постао цела једна књижевност. У нашој књижевности, дечјој превасходно, мало је примера чистијег, снажнијег и потпунијег песничког генија од њега”. Змај, констатује Петровић, одсликао је дечји свет „у свим његовим облицима, разноврсним значењима и зрачењима, подаривши му уметничку аутономност и рељефност, заденувши га у игру и чаролију”; тиме је овај велики песник „промовисао ново поглавље у националној књижевности”. Аутор је, сем приказа Змајеве поезије и његовог доприноса српској књижевности, посветио потребан простор оним писцима који су стварали под Змајевим утицајем, ишли, како Петровић каже, његовим трагом. Аутор је даље знао са одмереношћу зналаца да истакне и његове најбоље примере дечје књижевности. То су у XIX веку Змај, а у XX веку, наш старији савременик Душан Радовић. Али, он није заобишао ни остале значајне писце, рецимо Нушића као писца првог, и успелог српског романа за децу, ни Ћопића, чија су остварења била не само популарна школска лектира него и предлошци за радо гледане филмове; није заобишао ни Десанку Максимовић, а адекватно је оценио и

у потребним размерама приказао опус такозваних писаца за децу као што су Мирослав Антић, Љубивоје Ршумовић, Душко Трифуновић, Милован Данојлић, Драган Лукић и др., не заборављајући ни Вуча и Андрића.

Уопште узев, импонује та Петровићева, рекли бисмо, апсолутна обавештеност и спремност да сваком писцу и појави да места у свом тексту и тиме га препоручи читаочевој пажњи.

И најзад, врхунац дечје поезије XX века је Душан Радовић, творац дела које је сјајно отелотворило нови дечји сензибилитет у поезији коју су многи рецитовали и доживели као прави израз дечје душе и дечјег поимања живота. Треба опет нагласити да Петровић није испустио ниједну релевантну књижевну појаву или иоле значајнијег писца.

Историја српске књижевности Тихомира Петровића је *прва у свом жанру код нас* али је својим одликама – већ сада се може рећи – незаобилазна.

Наша наука о књижевности добила је још једно добро утемељено и са потпуношћу које импонује остварено научно дело.⁹²⁴

IV

Професор Тихомир Петровић, то се лако може уочити читајући оцене Николаја Тимченка и проф. др Душана Јањића, али и других критичара, есејиста, посебно стручњака за најужу Петровићеву област интересовања, поставио изузетно високе научне критеријуме у своме раду и већ сада створио дело неспорне научне поткованости.

Његов најзначајнији и најплоднији период рада је последња деценија минулог и године XXI века. У том временско оквиру, професор Петровић објављује и своја најзначајнија дела, којим је, нема никаквога спора, оправдано добио тако ласкаве оцене.

Тај стваралачки замах озбиљног историчара српске књижевности – не само дечије, иако је она у првом видокругу његовог рада – започео је књигом *„Дете и књижевност - књижевна критика о српској књижевности за децу“* (1991) - не без разлога помиње је најбољи лесковачки есејист и филозоф Николај Тимченко - који се помно бавио стваралаштвом Тихомира Петровића. Ту је, дабоме, и његова одлична књига *„Велибор Глигорић у реализму“* (1993). Мање је знано, и баш то треба нагласити, Петровић је магистарски рад на Филолошком факултету у Београду, управо посветио Глигорићу и његовом делу и тада је оцењено да је реч о *„најбољем магистарском раду Петровићеве генерације“*.

Аутор књиге *„Огледа о критици из књижевности и језика“* (1993), *„Цветника народне књижевности за децу“* (2000) и *„Књижевних записа“* (2000) – да поменемо само дела које су и наведена у његовој краткој биографију, у *„Историји српске књижевности за децу“*, свих ових година, ревносно, готово са једнаком посвећеношћу професорском послу,

---

⁹²⁴ *Напомена*, Опширније видети прилог Н. Тимченка, *Исцрпно о дечјој књижевности*, Наше стварање 1-2, 2003, стр. 144.

бавио се и праћењем завичајне, лесковачке литературе, и о томе писао не само у „Помаку”, „Нашем стварању” и „Нашој речи”, него и гласилима која излазе „ван завичајног круга”. У тим оценама, писаним препознатљивим, јасним језиком, Петровић је снажно подстицао младе, даровите писце, али се, и то треба рећи, није клонио да пише о „извештаченој књижевности”, о делима која не завређују пажњу, па је та анализа његовог гледања на завичајни „књижевни круг” објављивана на истакнутим местима, на пример, у листу за књижевност „Помак”.

%

Поводом промоције значајније књиге проф. др Тихомира Петровића, „Историје српске књижевности за децу”, написао сам краћи, информативни прилог, који је објављен у „Помаку”: „Тихомир Петровић, редовни професор Учитељског факултета у Врању, који живи и ствара у Лесковцу (1949, Бошњаце, код Лесковца) последњих месеци скренуо је пажњу најстручније, али и шире јавности својим капиталним делом „Историја српске књижевности за децу” у издању Учитељског факултета у Врању 2001. године.⁹²⁵

Недавно је у Лесковцу, у организацији Народне библиотеке и Дома културе организована изузетно успела промоција овог вредног дела. О самој књизи, њеном значају за српску књижевну мисао, опширно, изузетно стручно и нахнуто, говорили су Миодраг Матицки, директор и научни саветник Института за књижевност, проф. др Душан Јањић, професор на Технолошком факултету у Лесковцу и Филолошког факултета у Приштини, проф. др Миодраг Милинковић, професор Учитељског факултета у Ужицу и сам аутор.

Професори Матицки, Јањић и Милинковић сложили су се да је „Историја српске књижевности за децу” проф. др Тихомира Петровића писана изузетно студиозно и да је на продубљен начин представила два века српске литературе. Оцена Петровићевих колега је кристално јасна: овај научник је направио јасну паралелу, односно линију разграничења између главних и споредних токова српске литературе за децу. Наравно, неизбежне су биле навођене Петровићеве оцене о стваралаштву великана дечје литературе почев од Змаја до Десанке Максимовић и савремених аутора.

Чини се да је најделикатнији у оцењивању био проф. др Милинковић, који је констатовао да је ово, заправо, *прва права историја српске књижевности за децу* и да је утолико њена историјска и свака друга вредност већ сада јасно изражена.

Сам проф. Петровић сматра да је његова „Историја српске књижевности за децу” један од *пионирских подухвата* у нас али да је ова обимна, студиозна књига, вели проф. Петровић, писана, разумљиво, ослањајући се на искуство до којег су дошли ранији истраживачи у овој области, додајући да је „Историју...” писао највише у време када су

---

⁹²⁵ Д. Коцић, Помак, бр. 23/43, стр. 17.

претили пројектили НАТО, али да се тај огроман труд ипак, коначно, исплатио.

„Ако се могла поткрасти понека омашка која нас по људској слабости несумњиво прати, онда то, поред осталог, није знак пристрасности или мањкавости субјективне природе (разлози свакако леже и у томе и сваки изговор је слаб), него само потврда чињенице да је - на оваквом послу и неједном овако обрађеном пољу - тешко начинити дело у целини успело у својој замисли, чак и да су на располагању претходне предрадње и опширна истраживања” – оцењује професор Тихомир Петровић.

Наравно, овоме обимном и значајном делу, као и сваком другом, најважнији и трајнији суд даће време, али ако је судити по садашњим оценама стручњака, „Историја српске књижевности за децу” проф. др Тихомира Петровића већ сада заузима значајно место у српској критици, односно књижевној мисли.

У **МЕЋЕ ГОВОРЕЊА** - Означена као теорија (по Аристотелу, као способност проналажења свих могућих средстава за убеђивање), реторика подразумева скуп правила, форми и начина говорења, а беседништво праксу у којој се правила примењују, вештину уверавања (Платон) и умешност мишљења (Цицерон).⁹²⁶

У књизи проф. др Тихомира Петровића „Умеће говорења” (огледи о реторички са примерима, Учитељски факултет Врање, 2003), аутор је већ у уводном делу поставио питање: да ли ова област духа припада чистој или примењеној уметности? Следи и одговор: „Права се речитост - како би рекао Паскал – руга школској, научној, намештеној”.⁹²⁷

„По бјеседи се човек познаје” - записао је Вук Стефановић Караџић. Говор је, подсећа професор Петровић, грађевина од језичког материјала. Познавање језика се подразумева, а познавање граматике је азбука за држање говора. За сваку мисао, додаје угледни професор, ваља наћи најпрецизнију реч: бирати изразе који највише одговарају теми и говорној ситуацији, и који у слушаоцу изазивају тачне и јарке представе.

Беседништво је, примећује Петровић, виши ступањ наративног израза и зато „говорник нема право на часну осредњост своје беседе”. Професор Петровић подсећа да и Срби имају дугу традицију усменог беседништва. Оно започиње говорима Стефана Немање (1114 - 1200) на сабору у Расу, у коме се Немања одриче престола пре одласка у Свету Гору и говором његовог сина Саве, приликом помирења браће над моштима њиховог оца у манастиру Студеница. Велики беседник је био и краљ Милутин, а књижевну вредност има његов говор који је одржао поред одра своје мајке. У наше најпознатије црквене беседнике проф. Петровић убраја св. Саву, св. Николаја Велимировића и Јустина Поповића.

⁹²⁶ Д. Коцић, Лепота беседништва, Помак, јануар-јун 2004, стр. 26.

⁹²⁷ Видети др Тихомир Петровић, Умеће говорења, Учитељски факултет Врање 2003.

Професор Петровић посебну пажњу посвећује језику и стилу. Лингвисти су установили да људи у свету данас говоре са близу шест хиљада матерњих језика од којих је око 1.400 у фази ишчезавања. Језик беседе, као највиши ниво са сценским изразом, тежи одрђеном ефекту. Поетски употребљена реч увек изражава потпуније значење од комуникативног, уздиже говор изнад линије нормалног говора и делује јаче на слушаоце.

Понекад излагање из „главе” ствара утисак да је говорник приступио неспреман, да је предавач неспреман и да импровизује. Цицерон је од говорника очекивао да убеди, да се допадне и да узбуди. Говорников дар је моћно оружје. „Све се може речима изменити, брисати из живота и поново вратити у живот”. (Иво Андрић). Због тога се цени снага изговорене речи. („Господар си речи које ниси изговорио, а роб речи које си рекао” – арапска пословица). Мисао и осећање морају да претходе речима а не обротно: „Немој дозволити језику да грми ако ти снага шапуће.” (Сенека).

Беседник мора бити примерено обучен, а сам говор би требало да буде јасан и аналитичан. Употреба цитата је право беседника. „Све што је лепо и моја је мисао”, речи су једног грчког филозофа. Добро је речено, вели проф. Петровић: „Грам добрих примера вреди више него килограм добрих речи!”

У другом делу ове лепо уређене књиге (уредник проф. др *Момчило Златановић*, рецензент *Николај Тимченко*), проф. Петровић наводи више примера „антологијског беседништва” – од Буда и пророка Исаиља, Стевана Немање, Наполеона, Јована Скерлића, Николаја Велимировића и Иве Андрића до Матије Бећковића и других знаменитих људи садашњег доба, али и прохујалих векова.

VI

КЊИЖЕВНИ ЗАПИСИ – Професор др Тихомир Петровић објавио је *К*и „*Књижевне записе I*“ и „*Књижевне записе II*“ у којима је знатну пажњу посветио и лесковачким ствараоцима.⁹²⁸

У првој књизи „*Књижевних записа*“ објављени су осврти или приказе дела неколико лесковачких писаца: Боре Здравковића, Томислава Н. Цветковића, Данила Коцића, Јована Пејчића и Душана Јањића.

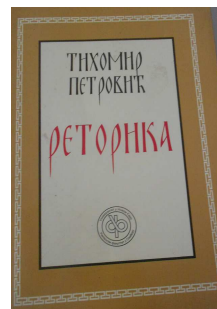
У другој књизи „*Књижевних записа*“ Петровић пише о у одељку „*Лесковачки књижевни круг*“ о Драгану Тасићу, Љиљани Јањић, Данилу Коцићу, Станку Миљковићу, Милану Божовићу, Груји Петковићу, Јосифу Стефановићу и Верици Баторовић Божовић.

---

⁹²⁸ Проф. др Тихомир Петровић, *Књижевни записи I*, Удружење писаца Лесковац 2000; „*Књижевни записи II*“, Удружење писаца Лесковац 2003. Уредник прве књиге био је Томислав Н. Цветковић, а рецензент друге књиге Николај Тимченко. *Напомена*: Опширније видети у деловима студије о писцима о којима Петровић пише.

VII

РЕТОРИКА - Тихомир Петровић објавио је и књигу *Реторика*, (Учитељски факултет Сомбор 2006) могло бисмо рећи допуњено издање „*Умећа говорења*“ у којој је, између осталог, у поглавље „Одабране беседе“, унео *беседу Саше Хаџи Танчић* приликом уручивања *Андрићеве награде*, 10. октобра 1991. године у Београду. Беседа је насловљена „*Ватромети простора*“: „Има једно време у животу уметниковом“, каже Андрић у тексту „*Уметник и његово дело*“, „када му се одједном укаже цела права, и тако ограничена, мера наше личности, када му свет дође као оскудан предео или ограђен и затворен врт. То осећање се може јавити у разним временима уметниковог живота, али као што је природно, то обично бива у прелазним периодима, понајчешће на граници зрелих година, када уметникова свест почиње да се оцртава и устаљује, као сума свих искустава, као коначна визија света.“ Андрић још каже да је то критичан тренутак у кратком уметниковом веку, када сва радост и сав јад живота морају да се преобразе у разумевање за које је човек способан.⁹²⁹

Ових зрелих година живота остварила ми се једна велика нада, толико велика да сам мислио да се никад неће испунити. Награђен сам најкњижевнијом и најлепшом од свих награда – *Андрићевом наградом*.

Па ипак, уза сву радост која ме свег испуњава и указане части да је поделим са вама, у овом часу свако слављеничко расположење затамњено је силином неразумног обрушавања зла на нас и свет у нама, које обезвређује и обесмишљава све што смо као народ постигли и чему тежимо. Обесхрабрани ратом, згранути пред мржњом чију смо потмулост ипак морали предосетити много раније испод крхких површи лажног братства, окружени смо, на жалост, задахом једне заморене државне организације која му се слепо починила. Последњих деценија многе су нам неправде нанесене, како да помогнемо једни другима? Историја нам се суновратила са свом својом трагичношћу, на начин како смо је вековима преживљавали, али и у Андрићевом делу препознавали.

Андрићево стваралачко искуство драгоцено је како за поимање наше судбине на овим ветрометним просторима, тако и за нашу новију књижевност, баш зато што је острашћено историцизмом, без чега нам не може бити сигурнијег разјашњења савремености. Уз сву обазровост која је неопходна када се користе преимућства стварног историјског сазнања, Андрићев поступак стваралачког имагинирања одликују најбоља својства једног у суштини модерног књижевног поступка. Пратећи развој модерне књижевне самосвести, могуће је установити да су се у његовом делу

⁹²⁹ Саша Хаџи Танчић, *Ватромети простора*, беседа великог писца поводом уручивања Андрићеве награде 10. октобра 1991. године у Београду. *Напомена*: прилог објављен у Реторици проф. др Тихомира Петровића.

укрстили и сустигли многи значајни стилски и обликовани поступци, по којима нам се указује као претеча. Овом пригодом то посебно издвајамо због тога што још увек има оних који Андрићево дело настоје временски да ограние на један, додуше, изузетан период књижевности.

Но не само да има оних који га као модерног књижевника негирају, него смо у последње време сведоци нецивизацијских насртаја на његову личност и споменичка обележја и то оних који су, изгледа, себе препознали у ликовима зле природе и душевне изопачености, које је као поуздан психолог Андрић у свом делу обликовао. Андрићево књижевно дело заслужује највећу пажњу и поштовање. Оно се најбоље само брани као трајна, савремена књижевна тековина.

У отварању наших духовних видика према Европи и свету, Андрићева дела су најпоузданији знакови поред пута.

Доказати се на трагу Андрићеве поетике то је за мене значило и у људском и стваралачком смислу више од једног књижевно естетског идеала. Стога награду која ми је данас уручена примам пре свега као потврду онога што сам следом таквог трага досегао на путу ка стваралачким настојањима да под слојевима свакодневице откривам, попут Андрића, понорне дубине универзума, човекову унутрашњу ствараност у свој њеној сложености, а посебно и сам феномен уметности.

VIII

ПРОФЕСОР Д. ЈАЊИЋ О Т. ПЕТРОВИЋУ -

Стваралаштво једног писца може се посматрати из више углова и на више начина. Оно се, тако, прати кроз осврте, приказе, краће или дуже радове у периодици, у зборницима, кроз критичке студије, монографије. Предмет разматрања може бити читав пишчев опус или само једно дело.⁹³⁰

Прилика је да се баци обухватнији поглед на дело писца јесте и обележавање округлих годишњица, животних или радних. Приређују се тада научни или други скупови, а потом се, у зборницима најчешће, објављују радови, односно саопштења са тих скупова. Могући су, дакако, и други поводи и прилике да се сагледа рад једног књижевног ствараоца.

У случају Тихомира Петровића, угледног српског књижевног критичара и историчара, нема неког посебног повода да се нашој културној јавности прикаже његов досадашњи пређени пут у домену науке о књижевности. Округле годишњице и друге стварне прилике, које се махом обележавају на заласку нечије пишћеве каријере, нису још на дневном реду када је у питању Тихомир Петровић. Има времена за њих, јер наш писац је, чини се, тек на пола пута свог стваралачког живота.

⁹³⁰ Предговор проф. др Душана Јањића, Осврти на рад проф. др Тихомира Петровића, редовног професора Учитељског факултета у Сомбору.

Једини повод или разлог за појаву ове књиге је жеља Петровићевих поштовалаца, али и њега самог, да се на једном месту, у једној публикацији, обзнани пишчев досадашњи учинак у областима којима се бави.

Начин на који се овде, у овој књизи, врши увид у рад Тихомира Петровића помало је неуобичајен. Не ради се о критичкој студији у којој се продубљено разматрају различити аспекти Петровићевог доприноса нашој науци о књижевности, доприноса који није нимало занемарљив. Наш аутор је, свакако, заслужио и она ће се, сва је прилика, временом наметнути. Није реч ни о простом библиографском прегледу пишчевих радова, брошури у којој су поређани, хронолошки или тематски, сви ауторови до сада објављени радови: монографије, студије, расправе, антологијски избори, хрестоматије, огледи, чланци. Таква брошура, у којој би било обухваћено око 300 библиографских јединица, добродошла је, наравно, али њен велики недостатак је што она ни приближно не даје могућности да се сагледају домети и вредности Петровићеве књижевно историјске, критичке и теоријске научне мисли.

Поступак који је у овој књизи примењен негде је на средини између ова два начина представљања Петровићевог дела, ближи је, ипак, првом него другом. У књизи су, наиме, сабрани радови о Тихомиру Петровићу о његовим до сада објављеним делима. Гама тих радова је широка: од кратких осврта, преко краћих или дужих приказа и чланака, интервјуа, до радова који имају карактер огледа и кратких студија. Овако конципирана књига превазилази, зато, оквире једне проширене резоноване библиографије која се састоји од изабраних карактеристичких коментара и оцена о појединим ауторовим делима; она, напротив, садржи радове у *целости*, онако како су објављени у периодици, дакле часописима и листовима.

При састављању ове књиге пошло се од уверења да се домети једног изишлог дела могу пратити и сагледавати и кроз одјеке на које је то дело наишло у јавности, кроз његову рецепцију. Књига свих сакупљених радова, дакле не оних бираних или скраћених, даје, чини се, потпуну слику интересовања критици за поједина дела и ауторово стваралаштво у целини. Овакви прегледи пружају могућност за разна закључивања почев од оног о ширини пријема, до тога које су пишчеве књиге изазвале већу пажњу критике а које су имале низак ниво рецепције. Долази се и до сазнања који су се критичари бавили пишћевим делима – дежурни чланкописци или угледна имена науке о књижевности. Или, у којим и каквим публикацијама су се појавиле критике. Најважније је, међутим, то што се из оваквих прегледа могу извлачити закључци, односно судови, о вредностима и домашајима ауторовог укупног дела, о његовом доприносу у областима којима се бавио.

И књига сабраних радова о стваралаштву Тихомира Петровића даје могућност да се потпуније осветли пишчев пређени пут, да се уоче кључне

тачке његове научне мисли. Оно што, најпре, пада у очи то је завидан број критичких прилога посвећеним Петровићевим делима. Њих је више од *седамдесет* и на том броју Петровићу могу позавидети и многи од етаблираних писаца. Када се има у виду да је у питању литература која, за разлику од белетристике, најчешће не наилази на веће занимање и прихватање у јавности, онда посег интересовања за дела писца о коме је реч у овој публикацији мора изазвати достојну пажњу.

Не могу се заобићи ни неки други видови присуства критичких радова о Тихомиру Петровићу у периодици. Лако се, тако, уочава да су текстови о Петровићевим књигама разасути у бројним часописима и листовима различитих оријентација и физиономија, и то не само из разних крајева Србије већ и из Црне Горе и Републике Српске. Написи су се, природно, појављивали у локалној штампи, али налазили су места и у престоничким листовима; десетак их је, на пример, објављено у Политици, листу са највећом репутацијом у нас. Штампани су, такође, у стручним и специјализованим публикацијама, као и у неким веома угледним часописима какав је, посебно, Књижевна историја. За рецепцију Петровићевих дела од велике важности је и то што су аутори објављених текстова највећим делом неки наши истакнути књижевни историчари, критичари и теоретичари, доказани познаваоци материје која је предмет Петровићевог истраживања.

Велики број написа произилази очито из чињенице да је Тихомир Петровић са својих *петнаестак дела* – монографија, студија, збирки књижевних огледа и критика и других публикација – *врло плодан писац*. Мада је дијапазон Петровићевих књижевних интересовања вишестран, у средишту његових интересовања налази се књижевност за децу. Дела из ове области највише су скренула пажњу књижевне критике и она су њиховог аутора и афирмисала као једног од најзначајнијих проучавалаца овог сегмента наше књижевности.

Осам Петровићевих студија припадају корпусу књижевне речи за децу и све су оне наишле на повољан пријем код наше критичке мисли. Већ својом првом студијом, *Дете и књижевност - критика о српској књижевности за децу*, Тихомир Петровић је на велика врата ушао у свет ове у нас недовољно истражене литературе. Подухвативши се посла да истражи критичко просуђивање наше дечје књижевности у дијахронијској и синхоронијској равни, он је обухватио и синтетички изложио фазе развоја ове врсте критике и испитао њена обележја и мерила, задржавши се, нарочито, на проблему вредновања уметничких остварења намењених деци и младима. Врло је аргументовано, притом, представио овај вид књижевне критике као посебан литерарни жанр који има своју аутономност, властиту традицију и теоријска начела. У кратким приказима овог Петровићевог дела униосоно је истакнут не само ауторов пионирски подухват у попуњавању крупне празнине у овој области, већ и

научни резултат којим се даје значајан допринос бољем познавању и целовитијем сагледавању српске књижевности.

После обимне монографије, уследиле су, у истој области пручавања, четири омање студије. Књига *Народна књижевност за децу код Срба* састоји се, у ствари, од уводне студије и избора, цветника, из разних врста народног стваралаштва примереног децем узрасту. У једном врло релевантном приказу, под насловом *Користан зборник радова за децу*, истиче се, посебно, Петровићев поуздан увид у оно најбоље што имамо у народној књижевности. Анализирајући свестрано Змајев опус, не мимоилазећи притом песникове претходнике и наследнике, аутор указује на Змајеву прекретничку улогу у формирању књижевности за децу као независне литературе чији су највреднији саставци имагинација, игра, осећање за лепо, хумор. Као и ова, и наредна Петровићева књига, *Машта и игра*, имала је лепе одјеке у критици. Бацајући поглед на српску књижевност на децу XX века, писац студије обраћа посебну пажњу на дело Десанке Максимовић сматрајући га једним од врхунаца ове врсте литературе. С правом је уочено да ова студија афирмише Петровића као критичара и историчара који књижевност за децу посматрају у светлу модерних књижевних стремљења. Аутор Маште и игре враћа се Десанки Максимовић и у монографији *Српске песникиње за децу* одсликавајући њен портрет дечјег песника заједно са још тридесетак поетеса које су целу своју уметност или један њен део намениле најмлађима. Тумачећи, први до сада, овај сегмент српске литературе за децу, и то у двовековном временском луку, од краја XVIII до краја XX века. Петровић се потврђује, како су то критичари студија приметили, као изузетан познавалац правих вредности дечје књижевности који је сериозном интерпретацијом, надахнуто и са несвакидашњим жаром, дао још један вредан прилог њеном проучавању.

Ова фаза научног рада Тихомира Петровића започета 1996. књигом *Народна књижевност за децу код Срба*, завршава се 2000. године објављивањем монографије *Школски писци* у којој је њен аутор дао портрете 30 српских писаца чије је стваралаштво усмерено према младима. Он је, пише у једном приказу, са немалим успехом синтетички дочарао њихов поетски опус и одредио њихово место у развоју наше књижевности.

Школски писци и четири претходне студије представљају, може се рећи, припрему за обимну монографију, фрагменте велике књижевноисторијске студије која ће се појавити 2002. године под насловом *Историја српске књижевности за децу* и која је, према свим до сада изреченим мишљењима, најбоље Петровићево дело. Оно је привукло и највећу пажњу наших критичара који су у својим написима истицали да је реч о капиталном делу, хвале вредној студији, пионирском пројекту, драгоцену књизи, незаобилазној литератури, значајном и озбиљном доприносу изучавању српске књижевности за децу. Овакве оцене, широко

образложене, заслужене су, јер Петровићева Историја је круна његовог досадашњег књижевног и научног рада. На скоро 600 страница књиге, овај неуморни истраживач је дао свеобухватни, целовити приказ наше дечје књижевности, од њених почетака до краја XX века, приказ који својим опсегом, дубином и домашајем импресионира читаоце. У књизи је, уз усмену књижевност, обрађено на стотине аутора којима је дато, по заслуги, више или мање места. Осврти на поједине фазе развоја, критичка сагледавања, релевантни закључци, дају Петровићевом делу неспорну вредност и оправдавају суд о његовом капиталном значају. Без претеривања се може рећи да је писац *Историје српске књижевности за децу* не само свестрано осветлио двовековни живот и ток овог виталног огранка наше литературе, већ да га је на најбољи начин афирмисао доказујући његову самосвојност и сваковрсну утемељеност.

Историја српске књижевности за децу донела је њеном аутору престижно признање, Змајеву награду, и то је био повод за неколико интервјуа у периодици са лауреатом, Тихомиром Петровићем. У њима је он, између осталог, изложио разлоге и мотиве који су га руководили да се посвети проучавању литерарне речи за децу и младе, оцртао је, укратко, њене карактеристике, а шире је објаснио и своја поетска начела. Наша штампа је уприличила још неке разговоре са Петровићем, али додела Змајеве награде био је повод да се на научним и стручним радом овог ствараоца баци више светлости.

Године 2005. Тихомир Петровић је објавио још једну књигу која се бави литературом за најмлађе *Књижевност за децу – теорија*, и то је његов нови прилог науци о књижевности. Мада и својим претходним студијама није мимоилазио књижевнотеоријска и естетска питања уметничког стварања за децу, Петровић их у овој књизи подробно и целовито разматра, утемељујући, тако, теорију дечје књижевности као посебну научну дисциплину. Проучавајући својства књижевности за децу, њене теме и облике, аутор *Теорије* се посебно задржао на особеностима овог вида литературе – на машти и фантастици, феноменима игре и хумора. Ни појава ове књиге није прошла незапажено; у једном осврту на њу истиче се да је то дело које спада у темељне вредности нашег критичарског просуђивања за децу у кругу литерарног бележења свега.

Свестрано и темељно проучавање књижевности за децу није омело Тихомира Петровића да се бави и другим видовима стварања, књижевном критиком у првом реду. Већ прва Петровићева написана студија, *Погледи Велибора Глигорића на књижевност реалистичке оријентације*, награђена је 1986. као најбољи магистарски рад на Филолошком факултету у Београду (објављена 1993. под насловом *Велибор Глигорић о реализму*), најавила је његове велике могућности књижевног критичара и есејисте. Огледи и прикази књижевних дела, континуирано објављивање више од две деценије у бројним часописима, зборницима и листовима, оправдавају оцену *Николаја Тимченка*, изнету поводом јубилеја лесковачког часописа

Наше стварање, да је *Петровић данас заузео позицију најмарљивијег и најплоднијег, најкомпетентнијег и најутицајнијег књижевног критичара.*

Тихомир Петровић је до сада објавио три књиге избора из свог плодног есејистичког и књижевнокритичког рада: *Огледи и критике о књижевности и језику* (1994), *Књижевни записи* (2000) и *Књижевни записи II* (2003). Све три књиге показују широк распон његовог интересовања. У огледима, посвећеним књижевним и језичким питањима, Петровић се исказао као истанчан зналац области које испитује, при чему теме које су предмет његовог занимања прелама кроз њему својствен угао гледања. Постојано пратећи и вреднујући нашу савремену књижевну продукцију, аутор *Књижевних записа* испољава особине савесног и поузданог тумача објављених литерарних дела, поетских, прозних, књижевнокри тичких. Његови прикази су пример како се аналитичким приступом, на лапидаран начин, уочава суштина посматраног дела. Ваља нагласити да ни Петровићеве књиге огледа и књижевних критика нису остале непримећене у нашој периодици.

Трећа шира област интересовања Тихомира Петровића јесте беседништво. Године 2003. објавио је књигу *Умеће говорења* а две године касније њено допуњено и проширено издање под називом *Реторика*. У књизи, намењеној првенствено студентима учитељских факултета, Петровић се на прегледан и систематичан начин, бави говором и вештином говорења, сагледавајући теоријске поставке и карактеристике реторике као научне дисциплине и указујући на правила беседништва као примерене реторике.

(...) Не може се, најзад, занемарити ни приређивачка делатност Тихомора Петровића. Приредио је књигу, односно брошуру *110 година Основне школе Радоје Домановић у Бошњацу* (издату 1990), хрестоматију *Сценске уметности* (1996) и *Библиографију радова Момчила Златановића*. Прва књига добила је, 2003. године, хвале вредан наставак у монографији *Основна школа у Бошњацу*. О овој монографији, као и о хрестоматији *Сценска уметност*, изашли су у штампи хвале вредни прикази. Овај кратак преглед делатности Тихомира Петровића заснован је, у највећој мери на оценама изнесеним у књизи састављеној од текстова посвећених његовом књижевном стваралаштву.

(...) Ова књига, наравно, не може заменити књижевнокритичку студију о писцу Историје књижевности за децу и његових других бројних дела, али она се може схватити и као грађа, увод или припрема, па и подстицај за једну такву студију коју Тихомор Петровић својим досадашњим радом већ заслужује.⁹³¹

---

⁹³¹ Проф. др Тихомир Петровић, Наш књижевни тренутак, Помак, Лесковац, бр. 1, октобар-децембар 1996. године..

ЈОВАН ПЕЈЧИЋ

I

Јован Пејчић је рођен 4. јануара 1951. године у Бошњацу код Лесковца. Гимназију је завршио у Лесковцу. Дипломирао је магистрирао на Филолошком факултету у Београду. Књижевни је критичар, историчар књижевности и есејист. Био је уредник Студента (1973-1975), Знака (1973), Библиотекара (1981-1984), Књижевне критике (1984-1988), Писма (1990-1991), Новина Београдског читалаштва (1991), Српског књижевног гласника, трећа серија (1992-1993) и Српског Југа (1995). Од 1986. године је један од уредника часописа Удружења књижевника Србије Релатионе (1987 преименован у Serbian Literary Quarterly, 1995. у Serbian Literary Magazine). На Филозофском факултету у Нишу предаје српску поезију и српску критику XX века. Живи у Београду.

Објавио је књиге: *Тајна и крст* (Београд 1994), *Облик и реч критике* (Београд 1994), *Заснови Григорија Возаровића* (Београд 1995), *Култура и памћење*, (Београд 1998), *Милан Ракић на Косову* (Београд 1998) и *Простори књижевног духа* (Ниш 1998). Његов приређивачко – критичарски рад обухвата и *Књигу о Светом Сави* (заједно са С. Нешићем и Н. Ћосићем, Београд 1996), *Историју нове српске књижевности* Јована Скерлића (Београд 1997) и кратке списе *Зеница трагизма Јустина Поповића* (Ниш 1998).⁹³²

Пејчић је, између осталог, добитник награде „Геца Кон“,⁹³³

II

ОБЛИК И РЕЧ КРИТИКЕ – Јован Пејчић (1951, Бошњаце код Лесковца) већ две и по деценије је познат широј читалачкој и културној јавности по својим написима о значајним књижевним појавама и писцима, али и као уредник часописа и листова међу којима „Студента“, „Књижевне критике“, „Писма“ и најновије серије „Српског књижевног гласника“. Сада је један од уредника часописа Удружења књижевника Србије „Relations (Serbian Literary Quarterly)“. Аутор је књига: *„Тајни крст“*, *„Појмови и поимање“* (1994), *„Повест о Глигорију Возаровићу“* (1994) и *„Свето Сава на Врачару“*.⁹³⁴

⁹³² Лесковчанин, бр.11, октобар 1999, стр. 14.

⁹³³ Награде „Геца Кон“ за књигу из области историје издаваштва и књижевства, коју додељује издавачка кућа „Просвета“ 1997. године припала је књижевнику Јовану Пејчићу за књигу „Заснови Глигорија Возаровића“ у издању „Дентала“.

⁹³⁴ Проф. др Тихомир Петровић, Књижевни записи, Удружење писаца Лесковац 2000, стр. 83, приказ дела Јована Пејчића „Облик и реч критике“, Књижевно друштво Свето Сава, Београд 1994.

Пејчићево дело „Облик и реч критике“ је „фрагмент мозаика“ наших песничких година, корпус критичких текстова који чине целину за себе. Предмет, заправо, Пејчићеве студије су књижевне критике и литерарна остварења писаца који, несумњиво, значе новину и узлазну линију наше књижевне уметности. Конкретније, аутор се бави пореклом модерне критике, термином и појмом, карактером и њеним језиком, критиком као белетристиком и природом књижевног приказа. Знатну пажњу је посветио затим књижевним теоретичарима као што су Предраг Палавестра, Никола Милошевић, Радомир Констатиновић, те ствараоцима и песницима: Стеван Раичковић, Баско Попа, Милован Данојлић, Борисав Радовић, Алек Вукадиновић, Рајко Петров Ного, Божидар Милидраговић, Зоран Милић, Коља Мићевић, Милорад Ђурић, Драгиња Урошевић и Предраг Богдановић Ци. Извесно, садржај чини књигу по себи занимљивом.

Пејчић је о основној дисциплини књижевне науке проговорио на прави и разумљиво рашчлањен начин. Из посебног угла је указао на критику као егзегезу и као својеврстан вид комуникације између писца и реципијента. Критика је, за њега, акт стваралашке слободе духа, креативна мисао о стваралаштву.

Познавалац чињеница, критичар, аутор „Облика речи критике“ полази од дела као исходишта и одлучујуће инстанце, усмерен је на откривање његових мисаоних, стилских и других вредности. У тежњи да обухвати текст у целини, његово естетско дејство и формалне елементе, и протумачи га на нов, промишљен и мерљив начин – он вреднује унутрашњу организацију његову, схвата га као аутономно уметничко остварење. Пејчић дело тумачи на раван саме белетристике, изван биографске зоне, непозитивистичке. Не испитује инструменталност дела, већ његову дубину и естетску страну. Својом методичношћу, теоријском заснованошћу, озбиљношћу и неолабављеним естетским критеријумима, аутор *Облика* је образложио вредност сваког појединачно размотреног дела и дао тачно његову меру. Осветљавајући остварење или опус стваралаца, од којих многи чине домет српске књижевне речи, осведочио се као несумњиви познавалац модерне књижевне продукције, критичар који, ширином и дубином увида у сложеност проблема, даје допринос заснивању критичке речи на новим погледима. Вредност књиге је у ставовима поткрепљеним доказима и луцидним анализама фундираним на савременим теоријским постулатима; она је у приступу заснованом на начелима естетске критичке валоризације, сериозног и аргументованог критичког суда. Несумњив значај Пејчићевог дела је у сажетости и лаконском суду, у подешеном језичком изразу са свим стилским врлинама. Својом првом књигом о феномену критике и о познатим српским књижевним ствараоцима, Ј. Пејчић учвршћује своје властито место у српској критикотеоријској мисли.⁹³⁵

---

⁹³⁵ Проф. др Тихомир Петровић, Књижевни записи, Удружење писаца Лесковац 200, стр. 84.

IV

МОЛИТВЕНО УЗНОШЕЊЕ - Јован Пејчић се подухватио састављања саборника српских молитава сећајући се своје бабе Цвете и деде Добросава, који су га научили молитви и страху божјем. Човек усамљен и изложен ударима зала, вековима већ диже свој глас ка Господу у нади да ће он услишити његове вапаје пред капијом вечности.⁹³⁶

Јустин Поповић, свети отац Српске православне цркве, тврдио је да молитва представља тихо пристаниште где време не ратује са вечношћу. У инструктивном предговору, Јован Пејчић указује на природу молитвеног узвишења која је обележена искреним заносом и одустајањем од властитог земаљског бића, човеку је потребан Бог и господње присуство, а не потврда његових људских жеља, које га могу опчињавати, али исто тако, које га могу заувек упропастити. Кроз векове, Срби су се молили за очување, а после њене пропасти, за очување свог имена, вере и части, да би у најновије доба молили за слогу и решење националног питања које се са променљивим успехом остваривало током последњих стотину година. Књига је зато подељена на три одељка: старо доба, прелазак и ново доба. Свети Сава је зачетник српске молитвене традиције. Оно што је отпочело са таквом силином и на таквом високом нивоу, никада доцније се није могло сасвим угасити и нестати.

У старо доба молитве су стварали Свети Сава, Доментијан, Теодосије, Јефрем монах или припадници династије Немањића, сам Немања, наречен у монаштву Свети Симеон, краљ Милутин и други. Посебно је занимљиво молитвено обраћање Господу Немање и његове жене Ане, у којем се они заветују да ће, ако добију још једно мушко чедо, да им буде потпора у старости и један од наследника државе коју су створили, старост провести замонашивши се, безгрешни телом и мишљу.

Јован Пејчић је ову књигу снабдео коментарима молитвених песама, у којима се најчешће тражи веза између молитве и оних места у Библији на којима се молитве ослањају.

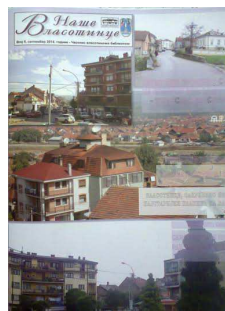
Прелазно доба је доба српских сеоба и националних буђења у којем се издвајају имена Божидара Вуковића, Атанасија Даскала Србина, Венцловића, Орфелина и других. Црквени оци, као Атанасије Јефтић, дали су свој допринос молитвеном жанру у савремено доба. Световна лица, као књижевници Бранислав Нушић, Светлана Велмар Јанковић и Исидора Секулић, поред многих молитава оца Јустина Поповића, дали су свој непроцењив допринос молитава код Срба.

Овај бривијар свете речи у избору Јована Пејчића заслужује да се нађе пред савременим српским читаоцима.

---

⁹³⁶ Драган Тасић, Молитвено узношење, критички осврт на Антологију српских молитава (XIII - XX), приредио Јован Пејчић, издавач Драслер партнер, 2003 Београд. *Напомена*: Прилог објављен у Помаку, бр. 34 – 35, март – децембар 2006, стр. 36.

КУЛТУРНА МИСИЈА ЧАСОПИСА - Година 1715, односно 1718. је година која се узима као почетна у стварању српске периодике. Ради се о једном „Календару” који је, поред низа текстова из етнографије, историје, предања и народне књижевности, донео и један број књижевних прилога. Ипак, „Славно-сербски књижевни магазин” Захарија Орфелина из 1768. године је она међа, онај камен од којег књижевна периодика, у смислу књижевних часописа, алманаха и календара, званично започиње ту историју.⁹³⁷

Не треба прегледавати и помињати све те наслове, али један никако не можемо заобићи. То је „Летопис матице српске”. Српска књижевна периодика, у савременом смислу те речи, отаџ заправо и почиње. А онда прескачемо XIX век, улазимо у XX и сусрећемо се са главним насловом најбољег нашег досадашњег часописа, а то је „Српски књижевни гласник”, основна серија 1901-1914. Реч је о часопису који је најпре уређивао Богдан Поповић, потом његов брат Павле, да би од 1905. до почетка Првог светског рата часопис водио Јован Скерлић. У међуратном добу неколико наслова је обележило савремену српску књижевност са те периодичне стране. Али, не толико нова серија „Српског књижевног гласника”, колико часопис „Мисао”, који су основали Велимир Живојиновић Масука и Сима Пандуровић, мада је зенит тог часописа 1922/23. године када је Пироћанац Ранко Младеновић, сав предат авангардним збивањима у Европи, свету и Србији, водио тај часопис на начин који импонује.

(...) Сви већи градови добијају часописе различитог профила. Лесковац добија „Наше стварање”, Зајечар „Развитак”, „Багдала” је позната у Крушевцу, „Кораци” у Крагујевцу, „Улазница” у Зрењанину, итд.

(...) Млађе генерације се не сећају „Дела”. „Савременик” је прелазео из руку у руку, од издавача до издавача, а затим се потпуно угасио. „Рад” је престао са издавањем „Књижевне критике”, која је у периоду од 1970-1985. године била веома важан часопис што се тиче теоријско – критичких и преводилачких прилога. Тај пад не значи да је пад на естетском и критички – теоријском плану. Пад је утолико, што је место на коме се може афирмисати млада књижевност све мање. То је пад културне, књижевне, па и духовне свести, не кривицом аутора, не зато што нема сарадника, већ зато што почињу да се формирају секташки часописи, часописи одређених струја, одређених ставова управо да би одбранили свој поглед на свет, свој поглед на културу и књижевност.

⁹³⁷ Јован Пејчић, Културна мисија часописа, Помак, бр 6, јануар-март 1998, стр. 5.

ЈОВИЦА СТАМЕНКОВИЋ

I

Јовица Стаменковић је рођен 1974. године у Пироту. Апсолвент је српског језика и књижевности на Филозофском факултету у Косовској Митровици. Аутор је бројних приповедака, прича, есеја, приказа и чланака објављених у лесковачким листовима и часописима: „Наша реч“, „Помак“ и „Наше стварање“.⁹³⁸

Стаменковић је аутор веома запаженог књиге есеја „Одбрана Црњанског“, „Ноћ вештица“ и бројних приказа у српским часописима и лесковачким новинама „Тачка“ у којима је показао неспорни критичарски дар.

II

НОЋ ВЕШТИЦА - Јовица Стаменковић резимира као у неком бривијару модернизма теме које су владале у у писању чланова омладинских покрета на почетку прошлог века.

(...) За разлику од посмодерниста, Јовица Стаменковић не ниподаштава и не детронизује стваралачки чин као врсту омашке која механичким рекомбинацијама чињеница долази до стварања уметничког дела и не налази мазохистичко задовољство у бласфемејама које банализују проблеме теорије стваралаштва. Као старински витез, Јовица Стаменковић налази да достојанство стваралачког чина није неповратно ишчилило. Иако разара мит о Северу или Суматри једног Црњанског, Стаменковић осећа ентузијазам пред позивом да се делује окружен фаустовским приказима валпургијске ноћи које му казују да ће окусити забрањену воћку сазнања, јер нико не може да буде рајски невин као Адам и Ева пре изгона из рајског врта, ако се одлучно не исушује мочвара, граде мостови, доживи љубав или пише песма..⁹³⁹

III

ОДБРАНА ЦРЊАНСКОГ - Јовица Стаменковић у есеју или брошури о нападима на дело и морални хабитус Милоша Црњанског развија аргументе који откривају право, нескривено биће овог великог српског писца. Поставља се питање од кога то Јовица Стаменковић брани Црњанског? И када се рашчисти са неким заблудама, они живе свој тајни живот и обнављају се са упорношћу којој нема равна тако да је увек

⁹³⁸ Јовица Стаменковић, Ноћ вештица, Филекс, Лесковац 2005.

⁹³⁹ Драган Тасић, Ноћ вештица Јовице Стаменковића, извод из рецензије, Филекс, 2005, стр. 40.

неоходно размислити како одговорити на њих. Јовица Стаменковић зато мисли и својим размишљањем тражи да достигне рефлексивни ниво на којем ће бити немогуће да се остане нем пред софизмима који су оплели своју густу наукову мрежу око лика истине.⁹⁴⁰

Са левице, Црњанског су оптуживали за десно скретање и симпатије према фашизму, пре свега часописом „Идеје” који је покренуо тражећи меру упуштања у друштвена питања која писац сме да дозволи себи. Са деснице, у емигрантским круговима у доба бивше СФРЈ, стављали су примедбу да се старији маг песничке речи продао комунистима. Црњански, тврди Јовица Стаменковић, није могао бити милитариста, јер је његово рано дело поникло на тлу отпора према бесмислу ратовања; сетимо се да је Црњански био регрутован и да се борио за Аустро-угарску на руском фронту, упркос својим најдубљим убеђењима. За Црњанског је битна апотеоза Словенства, али је он свестан и тога да Срби који нису хтели да буду сељаци него ратници, одласком у Русију, што је предмет или тема „Сеоба”, не само да су се узалуд још једанпут селили, него су изгубили своје етничко биће. Многи су се збуњивали шта је Црњанском важније. Српство или Словенство? Свестан низа ратничких подвига који су Срби остварили, Црњански је био на прагу сазнања, у свом дивљем, анархичном индивидуализму, да се тај славни низ мора бар мало демистификовати сликом ратних бруталности, какву налазимо у „Сеобама”, јер вечито дизање на оружје је имало за једну последицу крварење Србије и губитак снаге. Срби су се борили не само за себе, него и за Словенство, за једну домовину Јужних Словена, али данас нема много оних који би у суседима, осамостаљеним државама, признали Србима да су се борили, бар у некој мери, и за њих. Улога Србије као Пијемонта доведена је у питање следом позних историјских збивања, па тако писац који се лудо смеши цвету који се отвара на неком острву у океану, подстакнут идејом да је све са свим у некој невидљивој вези, и да далеки цвет изазива осмех овде, на овој страни света, увиђа бесмисао ратних кланица било где и било када – утврђује Јовица Стаменковић. Зар безазлени меланхолик – поставља питање Стаменковић – може да пожели зло било коме. Јовица Стаменковић се позива на Хајдегера, Николу Милошевића, Велека и Ворена у спецификацији рефлексивности код Милоша Црњанског. Милошевић тврди да универзални искази стичу делотворност у делу Милоша Црњанског само уклопљени у ткиво романа, у којем попут честице која резонира, одјекују сто пута већом снагом него узети само за себе. Велек и Ворен, како их наводи Јовица Стаменковић, сматрају да философске мисли у књижевном и уметничком делу доприносе сложености и кохеренцији оваквог дела.

---

⁹⁴⁰ Д. Тасић, Књижевни идентитет Милоша Црњанског, Помак бр. 34, март 2006, стр. 37. *Напомена:* Књига „Одбрана Црњанског“ Јовице Стаменковића промивисана је 6. јуна 2006. године у Народној библиотеци у Лесковцу. О аутору и књизи говорили су Дејан Ђорђевић, уредни издавачке куће Филекс и књижевни критичар и Драган Тасић, књижевни критичар (видети Тачку, 19. јун 2006).

IV

ВАРЉИВО ПЛАВО – Роман Милорада Цветковића „*Варљиво плаво*“, (Филекс, Лесковац 2005), који је добио „Филексову“ награду „Свитака“ за најбољи роман 2004. године, доноси прегрш новина у нашу књижевност. То је, пре свега, један слободнији стил у оном наративном погледу, а о дијалозима ликова да и не говоримо. Оно што је битно је свакако чињеница да у Цветковићевом роману налазимо нешто од поетике Милорада Павића, из неких његових ранијих остварења. Плава боја се у роману појављује као боја преваре и обмане, а није тешко закључити да смо ми дуги низ година варани и обмањивани од разних структура које креирају наш живот.

(...) Најпоетичније место у роману је представљање слике слепог сликара, слике на којој су варирани мотиви коришћени у самом роману. Да не бисмо много причали, најбоље ће бити да читаоцима топло препоручимо ово несвакидашње књижевно дело, па нека и они донесу свој суд, а пре свега нека уживају у романтичном свету Милорада Цветковића.⁹⁴¹

V

ПОВЛАШЋЕНА МЕСТА - О књизи Саше Хаџи Танчића „*Повлашћена места*“ (Филекс, Лесковац 2004) до сада у Лесковцу није писано, а то је, морамо признати, велики пропуст оних који се баве књижевном критиком. Ова књига огледа доноси написе о значајним делима српских писаца, како оних познатијих, попут Андрића и Црњанског, тако и оних скрајнутих и помало заборављених, попут Павла Угринова. „Повлашћена места“ јесу књига која једним савременим структуралистичким методом сагледава поједине секвенце из литерарних остварења многих писаца. Базира се на ставу Николе Милошевића да „универзални исказ достиже највећи степен структуралне, па тиме и највећи степен обухватности“. Саша Хаџи Танчић није сагледавао поједина књижевна дела у контексту историје књижевности, већ је минициозно засецао у болно ткиво сваког од посматраних дела. Тако смо добили на суштини проучаваних дела, дакле у оном иманентном смислу речи.

Овом књигом Хаџи Танчић се још једном потврђује и сврстава у ред најистакнутијих српских писаца. Са „Повлашћеним местима“, читаоци су са сваким новим прочитаним редом ближи књизи као културном феномену.⁹⁴²

⁹⁴¹ Јова Стаменковић, приказ, „Плава боја Србије“, лесковачке новине „Тачка“, бр. 1, 26. децембар 2005, стр. 11.

⁹⁴² Јовица Стаменковић, приказ, „Ближи књизи“ „Тачка“, бр. 4, 30. јануар 2006, стр. 13.

VI

БЕФЛИ ТЕФТЕР – Књига песама Радета Јовића „*Бефли тефтер*“ (КЗ „Борислав Станковић“, Врање 2005) је зборник слика из лесковачког живота различитих друштвених структура, кроз поезију писану у призренско-тимочком дијалекту, конкретно на лесковачком говору. То је, пре свега, слика једног менталитета, који има своје мане и врлине. То је менталитет који прихвата сународнике из других крајева, али истовремено има нешто ћифтинско у себи, и то је Раде Јовић лепо приметио и описао кроз своје песме. Раде Јовић пише одговорно, смислено, са љубављу за Лесковац и Лесковчане, такве какви јесу, али са надом да све може бити лепше, боље, светлије за све људе који овде живе, за Лесковац који дише пуним плућима.

Описани су у овој књизи и занатлије и трговци, и расипници, и шкртице, и ратници и кукавице, и кавгаџије и повучени људи, домаћини. Уз тугу што аутор више није физички са нама, јер духом и својим књигама јесте, морамо констатовати да ће њега, Радета Јовића, памтити многе генерације Лесковчана, а и други широм „белог света“. Таква је ова изванредна књига штампана „од стране Врањанаца“, а у издавачкој кући „Филекс“ у Лесковцу, што потврђује претходну констатацију.⁹⁴³

VII

ПРОМЕТЕЈ – Поема „*Прометеј*“ Јосифа Стефановића (Филекс, Лесковац 2006) састављена је од четири циклуса. „*Долазак*“, „*Љубав*“, „*Гнев*“ и „*Одлазак*“. У „*Долазку*“ се песнички субјект обраћа богињи сунца, громава и муња и прижељкује да се земаљска љубав претвори у „*ток бесконачни*“. У „*Љубави*“ тражи од принцезе богиње да буде „нежност у нежном додиру“. У циклусу „*Гнев*“ песнички субјект дозива из сна „моћног Прометеја“ и позива на борбу са неправдом. Последњи, четврти циклус, „*Одлазак*“, доноси смирење и успоставља ред, мир и правду, као после великог боја. Чини се да је песник у овој поеми на трагу митологије, али је то само варка. Песнички субјект у Прометеју куне злу судбину поробљених народа и позива на борбу у метафизичком, преносном смислу речи, и на успостављање реда, мира и слободних односа међу људима. Није чудно што за протагонису ове поеме Стефановић узима управо митског Прометеја, јер је управо овај даровао људима ватру украдену од богова. Али, Прометеј је мртво божанство – рекли би скептици и циници. Остаје прометејски пркос, рекли бисмо ми што верујемо у реч песника и у стих.⁹⁴⁴

⁹⁴³ Ј. Стаменковић, приказ, Опевани менталитет Лесковчана, Тачка, бр. 5, 13. фебруар 2006, стр. 13.

⁹⁴⁴ Ј. Стаменковић, приказ, „Прометејски пркос“, Тачка, бр. 11, 8. мај 2006, стр. 13.

ТОМИСЛАВ СТЕВАНОВИЋ

I

Томислав Стевановић – Тома рођен је 1955. године у Орашцу. Основну школу је завршио у родном месту, Гимназију у Лесковцу, а студирао је у Београду и Нишу. Дипломирани је економиста маркетинга. Бави се новинарством. Рано је почео да пише. Радови су му објављивани у часопису Ми, Студенту, Књижевној речи, Нашој речи, Нашем стварању, Помаку и другим листовима. У Трећем оку објавио је серију кратких прича из Запаља. Године 1986. ужички лист Градина циклус његових песама Ноћ туге, у оквиру Сусрета радника Србије, проглашава за најбољи. Београдски Радио 2002, у култној емисији Индекс 202, у којој се такмиче студенти Београдског универзитета, додељује му 1978. године прву награду за песму Парком сновиђења. Уредио је пет књига од којих две на ромском језику Нас је много Цигана (Amen sna but Roma) и Путујем, путујем (Đelem, đelem). Члан је УНС, бави се књижевном критиком и публицистиком.⁹⁴⁵

II

СИБИРСКА ПРИЧА - Лепота приповедања је једна од основних карактеристика путописа. Био он написан научним, књижевним или новинарским приступом. Божовић нас бајковито уводи у лепоту приповедања кроз лепоте Сибира и братске нам Русије, маниром Гетеа и Црњанског. Ј. В. Гете једном приликом пише: „Ја на ово чудесно путовање нисам кренуо себе да обмањујем, него да у додиру са природом упознам себе.“ Такав литерарни набој који собом носи Милан Божовић може срести једино раније код Тургењева, вођеног дискретном љубављу за егзотични Сибир.⁹⁴⁶

Путописна књижевност настаје из пишчеве једноставне потребе да се упознају друге земље и предели, други људи и обичаји... Обично се путописи деле на „научне“, „књижевне“ или „новинарске“, али ми разликујемо већи број подврста. Читајући „Сибирску причу“ мог уваженог пријатеља Мишка Божовића сусрећемо се са изванредним примером „књижевне репортаже“; утисак је са колико воље је она сачињена у односу на, рецимо, ТВ-репортажу... што је разлог више да топло препоручимо ову књигу нашим читаоцима. То је трилинг путописне прозе са три подналова: „Козачка застава“, „Споменик шатор“ и „Кад

⁹⁴⁵ Податке за ову студију љубазно нам је уступио Т. Стевановић.

⁹⁴⁶ Т. Стевановић, Сибирка прича Милана Рад. Божовића, Помак, бр. 31, јул, 2005, стр. 31.

беле брезе плачу”, а све се збива у срцу леденог Сибира у оквиру града Краснојарска. И заплакаше беле брезе у додиру са хладним сибирским ветром. Прича нам са много музикалности и нежности Милан Божовић нешто попут Црњанског који у једном путопису вели „љубав сам тражио, и само сам за њу питао, јер због ње сам путовао.” Тако и Божовић током целог пута негује љубав ка непролазној лепоти Сибира и непрегледне „бољшае Расије”... Можеш само да посматраш како ветар наилази у таласима и повија стабла белих, нежних и високих бреза. Пред твојим очима се одвија јуриш за јуришем. Бреза јеца, повија се и плаче...” са очима пуним лепоте – бележи Божовић.

%

Овај путопис је изванредна мисаона целина, на први поглед кратка, али изникла не само из природне лепоте тамошњих људи већ из луцидног сагледавања друштвено – економских збивања у „мајчици” Русији с краја протеклог столећа. Аутор са пуно смисла гради путописну композицију јер Божовић има изванредан дар за описе природе и ликова људи, а што су одлично приметили рецензенти ове књиге уважени професор Станко Ђорђевић и бард лесковачког новинарства Данило Коцић.

На крају ваља истаћи да је књига сасвим лепо илустрована руком маистра Слободана Поповића Попа, а одштампана у „Филексу”. Лектуру је извршила Тамара Николић, а слог уредили Бојан Божовић и Иван Станимировић. У име издавача – Удружења писаца општине Лесковац ову добру књигу потписује проф. др Душан Јањић, а надамо се да ће се наћи у вашој библиотеци.⁹⁴⁷

---

⁹⁴⁷ У Помаку (бр. 34-37, Лесковац, децембар 2006) Т. Стевановић даје занимљив приказ збирке „Опојни мирис тамјанике” (Ниш 2005) Живојина Јовановића, Лесковчанина, бившег универзитетског професора у Нишу. Он, примећује Стевановић, у неоромантичном стилу пева о не тако давној прошлости, о крају века који је за нама. Јовановић има крајње тужну дечачку причу из околине Лесковца коју као крст носи са собом у свет, у не баш ружичасту будућност. Он је докторску дисертацију одбранио у Варшави, а био је лични пријатељ Бранка Миљковића. Објавио је, између осталих, поему „Теретни воз хтења”, збирку песама „Орашац”, као и збирку песама „Љубав смо поклонили возовима” за коју је 1978. године добио сајамску награду београдских издавача. Томислав Стевановић је писао и о стваралаштву Д. Коцића. Одмах по проглашењу романа „Изабрани снови” за најбољи роман на анонимном књижевном конкурсесу лесковачког Филекса у Нашој речи написао следећи осврт: „Дугогодишњи дописник Политике, правник и професор књижевности Данило Коцић, добитник је прве награде на другом годишњем конкурсесу најмлађе издавачке куће Филекс из Лесковца. По оцени стручног жирија, његов роман „Изабрани снови” је освојио прво место, као што је и збирка песама „Записи о боли и слово о самоћи”, аутора Милета Петровића из Источног Сарајева. Жири је имао прилике да прегледа двадесетак рукописа и исто толико збирки песама приспелих на овогодишњи књижевни конкурс. Иначе, Данило Коцић је, по мишљењу критике, већ је објавио престижне збирке песама „Говор камена”, „Чудна лађа” и „Дневник на распусту”, као и сада већ трилогију романа „Изабрани живог”, „Изабрана тишина” и „Изабрани снови”. Коцић попут Стевана Јаковљевића и Добрила Ненадића прати спецификум српске породице и њено лагано раслојавање. Текст романа је изванредан, а приступ теми једноставан, и сигурни смо, биће врло прихватљив код најшире читалачке публике у нашем граду, као наставак већ објављене трилогије.

МАРИЈА СТОЈАНОВИЋ

I

Марија Стојановић рођена је у Лесковцу 1979. године. Живи у Вучју. Дипломирала је на Филозофском факултету у Нишу (Група за српски језик и књижевност). Бави се књижевном критиком. Радове објављује у лесковачком „Помаку” и Српском југу” (Ниш) и другим листовима.⁹⁴⁸

Марија Стојановић објавила је књиге: „Постигнућа“ (Филекс, Лесковац 2002), „Саздања – десет песника, десет књига“ (Центар за стручно усавшавање 2014).

II

ПОСТИГНУЋА – На страницама *Постигнућа* Марије Стојановић обједињено је 16 књижевнокритичких текстова посвећених савременом српском прозном стваралаштву. Концепција књиге одређена је поднасловом (*Један писац, једна књига*) – сваки од текстова посвећен је конкретној књизи, или одређеном аспекту дела које се разматра. Различиту природу текста одредиле су различите интенције са којима ауторка приступа одређеној књизи – једни имају форму осврта, други форму приказа, а неки се приближавају жанру есеја. Радови откривају духовне преокупације ауторке: предмет њеног интересовања јесу писци који представљају стожере српске књижевности и њене врхунске домете, затим аутори који су на неки начин постављали нове смернице у развојном току српске књижевности, или они ствараоци који су се наметнули актуелношћу свога стваралаштва.

Поступак којим ауторка приступа одабраним ауторима открива њену склоност ка бављењу конкретним проблемима које сагледава у контексту дела, или, шире, у контексту целине опуса одређеног ствараоца. У том смислу ширином захвата издвајају се текстови посвећени Светлани Велмар Јанковић, Павлу Угринову и Саше Хаџи Танчићу. У њима се налази својеврсна скица за поетику ових књижевника, била да је у случају Светлане Велмар Јанковић говори о њеној лектири, идејним изходштима, изразу и односу према језику, било да образлаже однос локалног и универзалног у прозном изразу Саше Хаџи Танчића или представља

⁹⁴⁸ *Напомена:* Марија Стојановић се љубазно одазвала аутору књиге „Лесковачки писци, трагови и трагања“ да саопшти податке из биографије.

генезу стваралаштва Павла Угринова. Из ширег представничког контекста, ауторка долази до конкретних тема – до присуства поднебља јужне Србије и Вучја у Прозрацима Светлане Велмар Јанковић, до митологије локалнога која код Саше Хаџи Танчића прераста у универзалну методологију, до теме трагања за првом љубави као лајмотивом стваралаштва Павла Угринова.

Текстови о Кишовој *Енциклопедији мртвих*, Пекићевом *Успењу и суноврату Икара Губелкијана*, Тишминој *Употреби човека* издвајају се чињеницом да она своје место проналази у мозаику књижевноисторијских, књижевнокритичких монографија и студија посвећених стваралаштву ових писаца. Марија Стојановић и овде бира конкретну тему: мотив смрти код Киша, приповедачке поступке и симболичка значења простора код Пекића, док ког Тишме трага за хуманистичким порукама дела о употреби човека у рату и миру.

Трећу групу чине текстови којима је ауторка лесковачку културну јавност упознала са појединим остварењима савремене српске прозе. Без обзира што је реч о писцима различитих оријентација и различитих наративних и стилских поступака, у свим приказима ауторка полази од одређење теме дела, њеног жанра и места у корпусу савремене српске прозе, затим преко представљања основних елемената дела долази до указивања на евентуалне новине које разматрано дело доноси, завршавајући приказ изрицањем критичког суда. Окупљени на једном месту, ови текстови не откривају само тренутна интересовања ауторке – њену замишљеност над питањима, проблемима и уметничким поступцима присутним у савременој српској прози. Информативни, прегледни и јасни, они отварају врата једне ненаметљиве, али богате критичке радионице, откривајући отворен, заинтересован, луцидан и јасан критички дух Марије Стојановић која осећа о чему треба проговорити и зна на који начин то треба учинити.⁹⁴⁹

III

САЗДАЊА - Књига „Саздања – десет песника, десет књига“ Марије М. Стојановић сачињена је од књижевнокритичких текстова посвећених савременом српском песништву. Поднасловом *Десет књига – десет песника* одређена је њена концепција. На страницама *Саздања* нашли су се текстови о појединим песничким збиркама оних аутора који су прекретнички деловали на токове модерне српске поезије, или оних чије се песништво у мноштву струја које те токове прате издваја аутентичношћу поетског гласа.

Одабраним збиркама ауторка приступа са утврђеног становишта: најпре у форми кратког резимеа предочава допринос песника развоју и многоликости нашег модерног песништва, указујући на кључна места

---

⁹⁴⁹ Биљана Мичић, Препорука, књига књижевних осврта Марије М. Стојановић, Постигнућа, Један писац, једна књига, Филекс –Лесковац, 2002, стр. 85-86.

његовог поетског идентитета, било да је реч о мотивској, композиционој, семантичкој, или језичко-стилској равни. Интерпретацију поткрепљују одабрани стихови, тако да се у овим текстовима смењују гласови песника о којима је реч и коментари ауторке.

Књигу отвара текст о *Дивном чуду* Миодрага Павловића. Након подсећања на Павловићев значај у развоју српског послератног песништва и ситуирања овог пева у контекст његовог стваралаштва, указује се на најзначајније елементе структуре и посвећује посебна пажња идејном слоју пева.

Слично је структурисан и текст о Јовану Христићу, с тим што је пажња посвећена и функцији цитата и алузија у Христићевом песништву, а учињен је и осврт на особености версификације.

Огледи о Ивану Лалићу и Бранку Миљковићу издвајају се по ширем постављању теме. У њима креће од поетичких начела која су одређујућа за њихову поезију и одабране збирке разматра у поетичком кључу. Најпре издваја мотивске кругове, потом их разматра у контексту збирке и целокупног стваралаштва, да би песмама које сматра најзначајнијим приступила интерпретативно.

Поезији Слободана Ракитића приступа из нешто другачије перспективе. Означивши централне теме његовог песништва, приступа тематско-мотивској анализи збирке *Земља на језику*.

И у песништву Петра Цветковића и Симона Симоновића трага за мотивским преокупацијама, истичући оно што је одређујуће за њихов поетски профил. Песништво Раше Ливаде привлачи пажњу не само мотивским склопом већ и визуелним изгледом песама, тако да у његовој поезији разматра удео интерпункције, ритмичку организацију и специфичан начин обликовања стихова.

У књизи су се наша два текста посвећена песникињама – један о збирци *Гимназијски тренутак* Гордане Тодоровић, други о збирци *Девет ружа* Снежане Минић. Иако су у коментару уз књигу сви текстови одређени као огледи, поменути два ближа су форми осврта. Књига *Саздања* представља један доживљај савременог српског песништва, без књижевноисторијских претензија. Из наслова текстова чита се оно што ауторка у значењском смислу сматра одређујућим за песничке збирке о којима пише. Сам избор открива оно за чим Марија Стојановић у поезији трага – пре свега, за универзалним вредностима песништва, али и за оним обележјима у којима се огледа аутентичност одабраних песника. Поднаслов *Десет књига – десет песника* пандан је поднаслову претходне књиге Марије Стојановић (*Постигнућа: Један писац – једна књига*). Првом књигом представила је свој начин тумачења савремене српске прозе, овом, која представља продужетак претходне, и свој начин читања и разумевања савремене српске поезије.⁹⁵⁰

---

⁹⁵⁰ Мр Биљана Мичић Препорука за књигу *Саздања* Марије Стојановић.

IV

МЕЛАНХОЛИЈА САШЕ ХАЦИ ТАНЧИЋА -

У плејади савремених српских приповедача значајно место припада истакнутом прозаисти југа Србије Саше Хаџи Танчићу. Многи га сматрају наследником великог Боре Станковића и то с правом: Хаџи Танчић је Бори близак не само по мотивима и стилу своје прозе, већ и по таленту, специфичном дару приповедања и неуморној стваралачкој енергији којом нам овај писац представља сваку своју нову књигу. Жеља за духовним богатством усађена је овом писцу још у старој грађанској породици у којој је Хаџи Танчић одрастао и зревао. Завршио је студије српског језика и југословенске књижевности. Рођени Лесковчанин, Хаџи Танчић је своју каријеру стварао, углавном, у Нишу.

(...) Своји приповедачки таленат Саша Хаџи Танчић потврђује и у својом најновијем биографском роману, објављеном ових дана, „Меланхолија”. Из самог наслова романа препознатљив је психолошки карактер, унутрашње стање, доживљај света, односа и разумевања уопште животне и уметничке судбине писца Стевана Сремца коме је иначе посвећен роман. Стеван Сремац је, поред Боре Станковића, још један од писаца – класика у историји српске књижевности који је духом и телом у великој мери био везан за просторе југа Србије, те не чуди што се и данашњи читаоци врло радо враћају Станковићевим и Сремчевим делима, поготово онима који су тематски везана за ове просторе. Вероватно је необична животна судбина Стевана Сремца подстакла Сашу Хаџи Танчића да на један потпуно другачији начин представи Сремчеву маланхоличну природу, друге, тамније стране његове личности, прекриване шалом и хумором којима је забављао себе и друге.⁹⁵¹

Роман почиње описом смрти главног јунака. Занимљиво је да сам Сремац, док у хладном ковчегу осећа како му језа и студен обузима тело, описује последње дане свога живота, борбу са суровом болешћу и долазак саме смрти једног лепог дана у Сокобањи. А онда нас писац подсећа на неке од најважнијих периода Сремчевог живота. Тако се читалац враћа с јунаком у свет његовог раног детињства у Сенти, упознаје његову мајку Катарину и оца Аврама, упознавање живота Народног позоришта и широких београдских улица, јунаково гимназијско школовање, тромесечни практикански рад у Министарству финансија и неодољиву жељу за одласком из Београда. „Смучиле су му се београдске госпе у монденским тоалетама, и београдска господа са професорским и бакаским наочарима, њихове тугаљиве осуде рата, да они нису учествовали, да они

⁹⁵¹ О „Меланхолији” Саше Хаџи Танчића, Рад, Београд 2006. година, М. Стојановић је говорила одмах после појаве романа и у специјалној емисији ТВ Лесковац.

нису ни за шта криви. Оптерећен таквим призорима усамљивао се, окружен звуцима пролећа у крошњама.”

(...) Овом романом Саша Хаџи Танчић је одао још једно признање великану српске књижевности. Учинио је то на један специфичан, посве другачији, оригинални начин, а знатижељним читаоцима понудио једну другу страну Сремчеве личности, можда мање познату, али не мање битну и интересантну за разумевање његове личности и стваралаштва. Роман је писан књижевним језиком, без дијалекатских израза како би се то очекивало с обзиром на главног јунака целе приче, а хумор, којим је прожета цела прича, показао се као једно од најефикаснијих средстава реалистичког представљања стварности.

V

ЦАРСКА КРУШКА ЉИЉАНЕ ЈАЊИЋ -

У савременом свету у коме доминира темпо живота и бесконачна трка са животом, ретко се сећањем враћамо у детињство и младост.

(...) Иако рођена у Јагодини, Љиљана Јањић се, као писац и професор француског језика, уосталом и као човек, формирала и сазрела у Лесковцу, па је можда и наша јужњачка сентименталност утицала да и њено стваралаштво буде прожето тако дубоким емоцијама.⁹⁵²

Оно што одликује ову збирку прича, то је њена тематска разноврсност, али и различитост тонова. Скала изражених осећања у причама протеже се од осећања дубоке туге са мрачним тамним тоновима болести и смрти до осећања ведрине изражене у лепоти и радости живљења. Овако широка скала осећања чини да проза Љиљане Јањић није једнолична и униформна. Приче у збирци се одликују великом тематском разноврсношћу зато што приказују призоре који се одвијају у урбаној, градској средини, али и у сеоској, на радној акцији, али и у школи, болници или на мору. Мада традиционална по форми и садржини, збирка на моменте има и један модеран дух, односно форму.

(...) Ако имамо у виду да свака проза носи у себи аутобиографско обележје које је уобличено и надограђено маштом и фикцијом писца, можемо рећи да проза Љиљане Јањић представља савремено укомпоновану машту са стварним догађајима, због чега су приче добиле на квалитету и занимљивости..⁹⁵³

⁹⁵² О збирци прича „Царска крушка” Љиљане Јањић говорила је Марија Стојановић на промоцији у Лесковачком културном центру, крајем фебруара 2006. године. О тој књизи беседио је исте вечери и аутор ове студије (видети опширније прилог о Љиљани Јањић).

⁹⁵³ Марија Стојановић написала и више занимљивих критичких осврта о познатим српским писцима. Пажњу је нарочито привукло њено излагање о „Прозрацима” Светлане Велмар Јанковић у лесковачкој Народној библиотеци. Промоцији је присуствовала и Светлана Велмар Јанковић. Стојановићева је то

VI

ВАРЉИВО ПЛАВО - Они који се први пут сусретну са овом књигом, и притом не знају ништа о аутору, помислиће да се ради о једном типичном градском роману и то вероватно насталом у нашој престоници, или чак негде северније. Па још ако неког наслов овог романа асоцира на наслов романа Милорада Павића „Византијско плаво” – дилеме више неће бити.

„Ово је прави београдски роман” – помислиће неко. Изненађење ће бити тим веће ако се сазна да је аутор овог романа Милорад Цветковић рођен, да живи и ради у Лесковцу, те да је роман настао овде, на југу што би се најмање очекивало за дело тако звучног наслова. А Милорад Цветковић дели живот својих суграђана у Лесковцу. Поред новинарског заната, свој таленат преточио је и у писану реч.⁹⁵⁴

(...) Роман Варљиво плаво је људска прича о судбини и страдању, о љубави и исконској борби за преживљавање, а све то обавијено делом будућности као неизвесности која прати све јунаке у роману. Пратећи судбину главних ликова може се још једном потврдити оно што је свима знано и старо колико сам човек – да је искуство варљиво, а срећа променљива.

Живот Цветана Црномарковића, танушног господина средњег раста, мало погрбљеног, кљунастог носа, са бршљаном косе на темену, једна је од судбина усамљеника у великом граду.

(...) Имао је Цветан и два добра пријатеља – Брацу, машинског инжењера, који је недавно умро у Питсбургу, у Америци, и Адема, трубача, друга из војничких дана. Нераздвојни део његовог живота била је Исидора, жена са волшебном моћи да развесели потиштеног и охрабри посрнулог и са којим је уживао у испијању чаја и грицкању бисквита, а што га је чинило ситим и сигурним у себе. И остао би његов живот незапажен да игра судбине није хтела да једнога дана нађе пред вратима позив да напише роман на основу приче са касете. Тиме би испунио свој давнашњи сан о писању романа, а истовремено би и се осветлио тежак живот и судбину човека са магнетофонске траке. Тај непознати човек наденуће му ново име – Црноцвет.

(...) А његов роман остаће као још један доказ да је човек, од настанка до нестанка, саздан од сећања и успомена, од сличности и различитости, потискивања и ослобађања, незаборавних покретних слика, мириса и варљивих боја...

излагање насловила „Снажно уметничко сведочанство о Лесковцу и Вучју и његовим знаменитим личностима.”. Тај осврт касније се, између осталог, појавио у часопису „Српски југ”.

⁹⁵⁴ Марија Стојановић, Прави београдски роман (Милорад Цветковић, Варљиво плаво, Филекс, Лесковац 2005, Помак, бр. 33. јануар – март 2006, стр. 22. *Напомена:* Опширније у прилогу о Милораду Цветковићу.

ЈОВИЦА СТОЈАНОВИЋ

I

Јовица Стојановић је књижевни критичар и антрополог, рођен у Бошњацу, а већ тридесет година живи и ради у Београду. Аутор је књига „Љубав и смрт“, „Анатомije живота“ (о самоубиству), „Одевена животиња“ (антропологја моде), „Силовање“, „Старост“, „Секс и култура“, „Култура и психијатрија“, „Женска агресивност“, „Речник антрополошких сумњи“, „Женска „љубав и сексуалност“. Његова биографија можда и није занимљива, али библиографија његових ауторских дела је више но занимљива, како по темама којима се бави, та копо начину како мисли и доводи у питање. А мисли увек другачије. Његови текстови никога не остављају равнодушним, што је за аутора најбитније. Хвале га и оспоравају!⁹⁵⁵

Стојановић је аутор „Женска агресивност“, обимне и по оценама критике, посебно проф. др Јована Марића, изузетно значајне студије, која је изазвала велико интересовање јавности⁹⁵⁶

II

ЋЕФЛИ ТЕФТЕР – Оно што је за Врање и околину велики бард Бора Станковић, то је за Лесковац и његову котлину Раде Јовић. Ову су два највећа песника страстеног јужњачког менталитета и ероса, јединственог на ободима Балкана, као географског и као менталног топонима. Када Раде Јовић пева звезде гасну од страсти и помаме; он је неспорно престолник Јужног Хеликона, где су миљеници муза ретки, а Јовић је један од њих. У стиховима Радета Јовића сусрећу се мудрост векова, страст и гнев богова, ситничавост и величина људске душе и све оно о чему „мудраци и заноси слуте“, како би рекао Лаза Костић.⁹⁵⁷

„Ћефли тефтер“ Јовићева је антологија стихова о антологијским местима у једном менталитету, али су и многи његови стихови антологијски, по достигнућу песничког умећа. Овај Јовићев менталитетски, карактеролошки ерос јединствен је у српској књижевности с почетка новог миленијума. У њему је много стихова које треба урезати у

⁹⁵⁵ Радисав Филиповић, Ј. Стојановић „Политика и човек“, интервју, Тачка, бр. 20, 11. септембар, стр. 2.

⁹⁵⁶ У Лесковачком културном центру 24. маја 2013. године одржана је трибина „Агресивност међу половина“ поводом књиге „Женска агресивност“ антрополога Јовице Стојановића. На трибину су учествовали др Јован Марић, неуропсихијатар, професор Медицинског факултета у Београду и антрополог Јовица Стојановић.

⁹⁵⁷ Јовица Стојановић, „Ерос у јужном менталитету“, Раде Јовић: Ћефли тефтер, Књижевна заједница Борислав Станковић, Врање 2006, (прилог објављен у Тачки 27. фебруара 2006, бр 6, стр. 13).

мермер и гранит. Јовић пева дечачки нежно, са свим врлинама сањара која оплемењују јаву, али уме он то и гвоздено да каже.

(...) Галерија ликова мајстора који дефилују кроз ову књигу, са свим њиховим психолошким профилима, представља карактерологију овог краја, менталитетску мапу, далеко сугестивнију но што би је психолози и психијатри сачинили и објаснили. Раде Јовић је сваком лику подигао трајан споменик, за памћење, и помен. А они који нису упамћени и које нико није поменуо, заправо, нису ни живели. Сви Јовићеви мајстори, а поред њих он сам, били су мајстори живљења, уметници живота. Кога песник није од ђефа утефтерисао у свој песнички рабош Ђефли тефтер, тај накнадно мора да посведочи, и да докаже, да је уопште постојао. На свету се, ипак, најсмисленије станује ако се, како би *Хајдегер* рекао, *песнички станује*. Све остало је необележена егзистенција. А људи без белега су људи без дела и мена, нишчи.

Критичари су листом истицали посебност Радета Јовића као песника, позивајући се на дијалекатску особеност његовог песничког предива. Међутим, то је формално-језичко обележје које о величини поезије не казује ништа. Песничка величина Радета Јовића, као обелиска поезије, огледа се у чињеници да је он умео да одреди дијалект у менталној матрици једног народа, што с југа Србије, пре њега нико није учинио. Раде Јовић јединствен је песник у градњи поетске слике менталитета Југа и њему је пошло за руком што другим песницима овог поднебља није пошло ни за руком ни за пером. За то је потребан не само таленат већи уметност проживљавања оног о чему се пева. Ове особине срећемо код Јовића који песмотвори и сонорно и громогласно и, понад свега, смислено. Јовић поезијом оплемењује живот и уме у поезију да удахне живот. Коначно, у томе је смисао поезије и живота. Дакле, Раде Јовић је песнички живео и свим домарима животности певао. Од тога се не може даље, ни у поезији, ни у животу.⁹⁵⁸

Ш

РАШКИ СЛИКАР – Књига Станка Миљковића „Рашки сликар“ по многим својим одликама потврђује један неспорни списатељски таленат са јужних обода Србије. Жанровски, то је срећна синтеза профилиране журналистике, путописа, строго селективне мемоарске прозе и историографског начина мишљења. Књижевнички дар овде моћно наткриљује разубуђену делту, на први поглед, тешко помирљивих прозних формација које су увелико савладали умеће казивања. Већ својом првом књигом Миљковић је уверљиво потврдио да је писац који уме да каже битно, чини он то надахнуто и сугестивно, са ретким умећем да читаоца наведе на умну

⁹⁵⁸ Јовица Стојановић, Ерос о јужном менталитету, Тачка, 27. фебруар 2006, стр. 13.

запитаност и учини га са ствараоцем својих приповести, у којима се одгонетају фундаменталне тајне света и живота. У овим кратким прозама суверено доминира дух јужносрбијанског поднебља: темперамент, лирски страствено узбудљив, у коме се преплићу словенско-паганска еруптивна снага, готово дионизијски разобручена, али, ипак, опасана хришћанским благим мазохизмом и једноставношћу.

И када говори о савремености и почесто худој судбини својих јунака, Миљковић стално има на уму њихову историју као судбину, која је важан фактор предестинације њихових животних путева и странпутица. Арома далеких минуваних времена која се осећа у овим судбоказима основна је психолошка матрица из које су израсли пишћеви јунаци: робусни, често неподношљиво сирови и сурови, али увек узвишено трагични јер свако од њих има свој магични животни круг и у њему чудесан хералички знак. Колико су Миљковићеви јунаци стварносни толико су и поетофантастични и под његовим пером постају уметничко дело, уверљиво индивидуализовано и психолошки прецизно мотивисано.

У фокусу стваралачке пажње Станка Миљковића налазе се хероји чудних, кат-кад мистериозних живних путева који храбро опробавају разгранату ружу ветрова живота и гордо одлазе у смрт, пркосећи усуду и спољашњим менама времена и нарави. То је добро уочљиво нарочито у причама „Балада о Доли Гардовић“, „Коледарски гроб“, „Пољубац Симон Сињоре“ и трагипоетичној причи о јединственој јужносрбијанској Пенелопи, са једноставним насловом „Српкиња“.

Миљковићева прича „Рашки сликар“, са свим одликама антологијског прозног остварења, снажне је драматичне тензије у којој доминира богато чвориште историјско-карактерног усуда. Рат, издајство, јаничарска магична везаност за родну груду, несвесна едиповска драма и трагично самоубиство као логичан увиђање грандиозне ефективне силе. Силан јунак и зулумџар, јаничар Ибрахим-паша, роби свој народ, али, на крају немоћно пада под удар злохуде судбине и страшне истине јер од моћи империје моћније је рука кратких земаљских дана. У овој, као и у поменутих причама, Миљковић је себе потврдио као писца од специфичног нерва за медитативнолирску прозу, са изразитим контеплативним пасажима који умногоме обогаћују његов стваралачки поступак.

Општи поглед на књигу „Рашки сликар“ води закључку да је реч о већ изграђеном приповедачу, од не малог казивачког умећа и убеђује да је Станко Миљковић озбиљан књижевни таленат с југа Србије који има шта да каже и чини то с примерном дозом имагинације и сугестивности. Међу ствараоцима овога поднебља Миљковић је утрђен и препознатљив глас и писац на кога ће, надамо се, српска књижевна критика да обрати адекватну пажњу.⁹⁵⁹

---

⁹⁵⁹ Јовица Стојановић, рецензија, „Станко Миљковић: Рашки сликар“, Станко Миљковић, „Рашки сликар (судбокази)“, Наша реч Лесковац 1998, стр. 115-116.

IV

СВЕТЛА НА МОЈА СЕЋАЊА - Песничка књига Новице Величковића Позног „Светла на моја сећања” већ својим основним мотивским избором представља вредност и освежење у савременом песништву. Његов средишњи мотив је и основни мотив живота, лајтмотив културе и света – љубав! Данас, када је свет опсесивно оптерећен свим небитним, прозаичним стварима живота, Новица Величковић се враћа темељном људском осећању, љубави, која је човека уобличила у највишу врсту на планети. Само онај ко уме да воли тај је човек подобан Богу, како су наумовали сви мудраци векова и света, и све свете књиге великих, објављених религија. Судаћи по његовим стиховима, Новица Величковић је човек љубави, и жали за прошлим, јер само човек може и уме садржајно да буде меланхоличан. То не може ни животиња, ни Бог. Само онај који може да воли и клечи због љубави у њему се управља Бог...⁹⁶⁰

%

У овој књизи Новице Величковића Позног има и песама социјалне, родољубиве и медитативне инспирације. Међу њима треба издвојити песму „Хиландарска тишина”, која је антологијска, и аутентична је химна највећем српском светилишту. То је песма која треба да буде урезана у мермер или гранит, као трајан споменик српству и традицији која нас чини оним што јесмо. Таква је и песма „Зејтинлик”, поема о страдалничкој младости остављеној изван међа отаџбине, осталој „тамо далеко”.

%

Књиге попут ове Новице Величковића Позног уверавају нас да упркос свој прозаичности и ефемерности живота вреди живети: с љубављу, због љубави, или у њено име. Од тог песничког благослова већи није могућ. Амин!

---

⁹⁶⁰ Јовица Стојановић, из рецензије збирке песама Новице Величковића Позног Светла на моја сећања, Филекс, Лесковац 2006. *Напомена:* Ј. Стојановић је изванредан говорник, одличан полемичар, занимљив саговорник. Због тога је чест гост у бројним ТВ емисијама. Неки његови ставови, изречени брито, јасно, убедљиво, засновани на научним сазнањима до којих је сам дошао после вишегодишњег истраживања, (нарочито ставови о жени) често су наилазили на отпоре појединих невладиних организација, које се залажу за другачије место и улогу у друштву!

ДУШАН СТОШИЋ

I
АУТОБИОГРАФСКА БЕЛЕШКА - У
Лесковачку Гимназију прешао сам из врањске Гимназије. То је било 1946. године када су се моји родитељи преселили из Прешева и купили кућу у Лесковцу, у Улици Страхињића Бана. То је била типична улица старог Лесковца са малим кућама. После је све то срушено и ми смо добили трособни стан у истој улици, а уз то и кућу са баштом у Горњем пољу.⁹⁶¹

Уписао сам се у шести разред лесковачке Гимназије. Одмах сам стекао нове другове: Косту Димитријевића, Богосава Васића, Југослава Рајковића и Звонка Марића, апотекарског сина. У то време је литерарна секција ове школе била врло активна и на мене је оставила дубок утисак дебата о приповетки, мислим да је њен наслов био „Шајкача” коју је написао и прочитао Тихомир Јовановић Тоћа. Ако се добро сећам, радило се о јунаку приче коме је окупаторски полицајац наредио да баци шајкачу, а овај је то и послушао, што је био кукавички поступак. Како је Звонко Марић у дискусији рекао да би тако учинио и сам аутор приче Тоћа, разговор је кренуо око питања односа писца и његових јунака. Гимназија је имала и школски лист који су уређивали Николај Тимченко, Миодраг Митић и Јован Букелић.

(...) Ако је Звонко, још тада, био најобразованији Лесковчанин и прави европски господин, Тоћа је представљао пролетерског и ренесансног генија свестраности. У исти мах и приповедач и сликар и вајар и научник, он је горео интензивним стваралашким пламеном. Његова друга активност је била организациони рад у школи. Био је високи омладински руководилац. Његова трећа особеност се састајала у мистичном ентузијазму којим је снажно ширио дух интелектуалних авантура на околину. Из мистичног ентузијазма родио се Кружок младих научника а састанци овог необичног кружока одржавали су се у Тоћиној соби у кући његових родитеља. Ја сам запамтио следеће чланове кружока: Југослава, Васића, Кулића, Крсту, Звонка... Било је и других, мање редовних. Тоћа је био творац, аниматор и мозак и душа кружока. Принципи оснивања и постојања кружока били су жеђ за неограниченом истином, борба за истину и неограничена слобода исказивања властитог мишљења.

Најпре се разговарало о природно-научним темама. Разна питања физике, неурологије (превасходно Тоћине теме), космологије, дарвинизма, марксистичке филозофије, питање дијалектике.

⁹⁶¹ Душан Стошић, Аутобиографска белешка, Помак, бр 33, јануар – март 2006, стр. 11.

Постепено се преко тумачења Стаљинових „Питања лењинизма” прешло и на друштвено – политичке теме. Да ли је Стаљин већи од Лењина? Било је то први јеретичко питање које нас је одвело у пределе опасне смелости.

(...) Кад из ове удаљености погледам тај Тоћин кружок чудим се интуицији и зрелости тих дечака. Храбри нисмо били. Уопште нисмо до краја били свесни у шта смо се упустили. Међутим, било је то прво истински демократско тело у нашој земљи. Касније су сви чланови кружока постали истакнути ствараоци. Кружок је престао да постоји одмах после Резолуције Информбироа.

II

ДУШАН ЈАЊИЋ О СТОШИЋУ - Имам част да први говорим на скупу посвећеном Душану Стошићу. Морам да кажем да сам се одувек дивио ширини Стошићевих интересовања, интересовања која претежу на физику, математику, филозофију и естетику, књижевну критику и теорију књижевности, романистику, такође. У свим или скоро свим овим областима, Стошић је дао зрела остварења у којима се исказао као особени проучавалац и велики познавалац проблема који су заокупљали његову стваралачку мисао.⁹⁶²

У сваком случају, реч је о једном истакнутом српском ствараоцу, интелектуалцу који заслужује пуно уважавање. Он је аутор *осам књига* – три су из области физике, а остале из других области: филозофије и књижевне критике, углавном. А ту су и бројни радови (филозофски, књижевно-критички, научни) објављени у низу часописа и листова, већим делом из Београда.

Не треба заборавити ни учешће на многим симпозијумима и скуповима, посебно на сесијама Корчуланске летње школе за филозофију и социологију.

Ови сумарни подаци о Стошићевом стваралаштву налазе се углавном у сажетку његове биографије, на крају неких његових књига. Оно што је мени пало у очи, то је да је у свима Лесковац поменут само у једној полуреченици – као професор који је радио у Економској школи. Наведена је, уз то, и његова сарадња у неким лесковачким часописима.

---

⁹⁶² Душан Јањић, Уводно слово на вечери посвећеној Душану Стошићу, децембар 2006. године, Културни центар Лесковац. На Технолошком факултету у Лесковцу, у организацији Друштва Србија - Француска, одржано је вече посвећено сећању на недавно преминулог академика Звонка Марића. О једном од највећих српских физичара говорио је Душан Стошић, професор у пензији, Марићев дугогодишњи пријатељ и сарадник. Смрћу Звонка Марића завршена је једна епоха српске физике, рекао је Душан Стошић који је део свог излагања посветио и периоду Марићевог школовања у Лесковцу.

Ваља, међутим, рећи да је Душан Стошић био један од најактивнијих судионика у друштвеном, културном и просветном животу Лесковца шездесетих година прошлог века и да је тај период, можда, најплоднији у лесковачкој култури до сада, добрано својим делом обележио.

Подсетимо се да је био врло агилни сарадник и члан редакције „Нашег стварања”, да је одржао низ јавних предавања, учествовао интензивно у културним и другим збивањима, доживљавајући и неприлике због свог слободоумног, у то доба неподобног наступања. Као житељ Лесковца стекао је име истакнутог филозофа, али и дисидента, што га је, претпостављам, и одвукло из Лесковца. Одселио се у Београд 1972. године, али са Лесковцем није прекидао везу до дана данашњег.

Вреди споменути да је био врло угледни професор француског језика. Основао је, тако, Актив професора француског језика свих школа лесковачког краја и био његов председник. Прелиставајући „Нашу реч” оног времена, приметио сам, између осталог, да је држао предавања о француским писцима, Преверу, на пример. Уопште, Стошићев рад као романисте, недовољно је познат. Чини се да га и сам Стошић не цени много, бар не у мери у којој он то заслужује. Још као студент, истицао се својим радовима о Дидроу, Камју, Мистралу. Посебно је интересантно његово занимање за провансалски језик, односно условно речено, дијалекат француског језика.

Касније, после дипломирања, као професор, објавио је већи број чланака, приказа, али и дужих радова из француске књижевности. Од француских писаца, највише га је, чини се, привукао Албер Ками. Овом писцу посветио је половину књиге „*Никола Милошевић и Албер Ками*”. Узгред, ту је, у тој књизи, и Стошићев чланак о Сартовим убијеним душама.

Најзад, када је реч о Стошићу као романисти, треба рећи да је као стипендиста француске владе био на усавршавању у Греноблу и Паризу. Душан Стошић се огледао и у преводилаштву; преводио је са француског на српски одломке из дела М. Пруста, Жида, Клера. Дакле, по мом мишљењу, Стошићев удео у романистици уопште није занемарљив и не би ме изненадила да објави и једну књигу на француске теме. Уосталом, Стошић не престаје да нас изненађује.

III

ТИМЧЕНКО О ДУШАНУ СТОШИЋУ – Дијапазон духовног интересовања и ангажмана Душана Стошића веома је широк. И креће се од филозофије, и то претежно марксистичке, с тежњом да се у први план ставе и аргументовано образложе њени хуманистички аспекти и домен, преко лингвистике, естетике, теорије књижевности, филозофије и књижевне критике, све до теоријске физике у којој је остварио резултате признате и позитивно коментарисане од наших најкомпетентнијих стручњака; теријски ангажман Душана Стошића остваривао се и преко

активног учешћа у сесијама чувене и својевремено веома утицајне Корчуланске летње школе, Сусрета филозофа, књижевника, политиколога, историчара, социолога, затим на Тари, Врњачкој Бањи, Аранђеловцу, Београду итд., у организацији Српског филозофског друштва, чији је био члан готово од самог његовог оснивања, као и састанака Отвореног универзитета који су били илегални, јер су били забрањени од Титовог режима.⁹⁶³

Али се Стошић није зауставио само на теоријском ангажману, већ је и практично деловао као председник Друштва за стране језике у Лесковцу, као и предавањима на Радичком универзитету у Лесковцу, као члан Управног одбора Народне библиотеке, чији је упрвник био марљиви и тихи лесковачки културни радник Ратмирко Петровић. Изгледа ми, круна његовог ангажмана, док је живео и радио у Лесковцу, било је учешће у раду редакције Нашег стварања; он је био душа редакције и време (то је друга половина шездесетих година) наглог успеха ове публикације; Стошић је у овом гласилу објавио више есеја, критика и чланака, који су због велике актуелности, смелог указивања на културне, политичке и идеолошке проблеме савремености били стално предмет пажње не само читалаца часописа него и идеолошких комисија и партијских дужебрижника, који су пратили рад у култури и контролисали делатност интелектуалаца, културних радника и писаца. Стошић је, такође, један од најистакнутијих учесника Састанка редакција провинцијских часописа, одржан у Лесковцу на иницијативу и у организацији редакције Нашег стварања и постао је прворазредни културни и политички догађај у Србији крајем 1967. године.

Одлазак Душана Стошића из Лесковца представљао је велики губитак за ову средину мада је он био под сталном присмотром не само партијских дужебрижника и правоверних идеолога, него и полиције. Нећу претерати ако кажем да је ниво дискусија о разним културним проблемима његовим изостанком знатно смањен, јер се више није чуо његов умни глас нити су учесници добијали подстицаје из његових аналитичких и садржајних говора, увек усмерених ка суштини проблема и подстицајних за даље разматрање. Стошић је, и поред препрека на које не наилазио, и даље, кад год је могао, учествовао и у културним акцијама Лесковчана, и објављивао прилоге у лесковачким публикацијама које су се појављивале нешто касније. Он је сарадник „Освета“, часописа који је оставио видан траг у лесковачкој периодици квалитетом објављених прилога и чињеницом да је на својим страницама окупио читав низ најугледнијих српских стваралаца: Стошић је сарадник листа Лесковчанин, као и часописа Наше стварање; појављивао се и на промоцијама књига, предавањима у Дому културе и Народном музеју. Сарадња Стошићева и у поменутих публикацијама и на поменутих приредбама знатно је повећавала њихов ниво и издвајала се својим особеностима.

---

⁹⁶³ Николај Тимченко, О Душану Стошићу и његовим књигама“, Успења, бр3, новембар 2007, стр. 25.

Док је боравио у Лесковцу Стошић се интензивно бавио филозофијом и писао есеје, студије и критике из те области, посвећујући видну пажњу и естетици, књижевној критици и есејистици. Већи део прилога у првој књизи – посвећеној књижевности – Стошић је написао у Лесковцу. Они су објављени не само у лесковачким публикацијама, него и у београдским, сарајевским и загребачким часописима, у којима је био радо виђен сарадник. Први утисак који се стиче поновним читавањем тих прилога јесте: они нису ништа изгубили од своје свежине, вредности и аутентичности. И ову последњу реч, у исто време и суд вредности, покушаћу да објасним. Она је заправо кључна реч, ако се жели да објасни специфичност појаве и значај свеколике духовне делатности Душана Стошића.

Својевремено, када сам имао срећу и интелектуално задовољство да га слушам у готово свакодневним разговорима које смо водили, чинило ми се да Стошић пише мало, и жалио сам због тога, јер је он имао шта да каже и у писаном облику саопшти јавности своје опсервације и увиде у сложене проблеме књижевности и филозофије. Сада видим да ће оно што је написао испунити најмање четири књиге. Али то не треба да изненађује или да битно коригује мој утисак. Наиме, Стошић интензивно ради већ близу педесет година, он је толико присутан у јавном и културном животу да је то морало дати овакав резултат када је у питању квантитет. Ствар је у томе да Стошић на спада у тзв. критичаре-хрончаре нити у писце којима је стало да имају што више библиографских јединица; он брижљиво бира ауторе и теме о којима ће писати и то на основу критеријума: први је да аутор јесте аутентични стваралац који је уз све то и на удару идеолошке критике, а други, да он сам, уз оцену вредности и указивања на специфичности претресане књиге или разматрање аналитичке теме, каже нешто битно и ново, а своје о проблему у обзорју књиге или аутора. А то Стошић чини опет из два разлога: прво, да укаже на аутентичног ствараоца који је због своје индивидуалности на удару идеолошке критике и да, друго, потврди сопствену чежњу за аутентичношћу. Јер, у време када је владала идеолошка критика, ваљало је размицати њене оквире и оградe и оспоравати њене догме; смисао критичког ангажмана у тим услова огледао се пре свега у афирмацији аутентичног стваралаштва и негацији хорског, колективног мишљења; афирмацији личног, индивидуалног мишљења а истовремено настојање да се изађе из оквира идеологије, били су *spiritus movens* теоријске и практичне делатности Душана Стошића.

Лако је приметити да је писац Добрица Ћосић у то време највише заокупљао пажњу критичара и теоретичара Душана Стошића. Стошић види у Ћосићу великог писца. Ћосић је по мом мишљењу значајан писац и то је, чини ми се, важна дистинкција. Ћосић је значајан писац, јер је у време борбе за аутентично стваралаштво без идеолошких стега – својом позицијом у ствари отварао врло занимљив проблем. Наиме, идеолошко опредељење Добрице Ћосића било је јасно: он је био комуниста,

недвосмислено опредељени борац за комунистичку идеологију – страствени афирматор југословенске социјалистичке револуције. То није крио, напротив. Али, истовремено, Ћосић је, бар декларативно, стављао у исти ред идеологију и стваралаштво, наглашавајући да стваралаштво мора да буде аутентично, да не сме да трпи од идеологије; два основна појма за Ћосића били су револуција и стваралаштво: једноставније речено, писац доказује аутентичност приказујући истинито револуцију. То је и сам Ћосић покушавао да оствари у свом делу инспирисаном револуцијом, али је несумњиво да су се у том покушају показали неки шавови који су целу ту конструкцију ипак демантовали. Значај овог писца, међутим, огледа се и у томе што је у свом белетристичком делу постављао и неке круцијалне проблеме епохе или времена у коме се развијала идеја и пракса социјалистичке револуције. У том смислу Ћосић је био занимљив и за Стошића који ипак, по мом мишљењу, мало пречује када овом писцу приписује врхунски естетски квалитет.

Друга Стошићева књига пред нама посвећа је у целости разноврсном (прозном, песничком, есејистичком, уређивачком) делу Саше Хаџи Танчића, који пореклом и тематиком неких својих дела припада лесковачкој средини. Ако би се могло једном речи да искаже утисак о овој књизи, рекло би се: критичар је нашао свог писца! И опет је по среди она чежња за аутентичношћу: Стошић у Хаџи Танчићу види аутентичног писца југа Србије, неку врсту наследника Боре Станковића и то кроз целу књигу настоји да образложи и докаже. Углавном успешно, рекло би се. Мора се још истаћи да је својим продорним погледом у Хаџи Танчићево дело, Стошић открио у њему слојеве и онтолошке продоре које нису запазили критичари који су писали о Хаџи Танчићевом делу, а тих критичара је заиста велики број. Стошић, такође оправдано, у овом писцу и ангажованом интелектуалцу види оваплоћење креативног духа, истичући Хаџи Танчићеву делатност у уређивању часописа „Градина“; међутим, ваља истаћи да је Хаџи Танчић уређивао и лесковачке публикације „Освит“ и „Лесковчанин“.

О Стошићу бих могао да говорим (да ли и адекватно, то је друго питање), јер му много дугујем, а он је задужио и Лесковац и српску књижевност и филозофију. Лесковац се овом ствараоцу и интелектуалцу, на жалост, није одужио: напротив, учинио му је и много неправди али, ипак, остају и Лесковац и Стошићево дело. Никад није касно.⁹⁶⁴

V

ПРОДУБЉЕНА АНАЛИЗА КЊИЖЕВНОГ ДЕЛА - Мало је у нас стваралаца који се, готово с подједнаким успехом, баве различитим подручјима духовног стварања. Један од њих је Душан Стошић. Није толико необична сама ширина његовог интересовања која се претеже на

---

⁹⁶⁴ Николај Тимченко, „О Душану Стошићу и његовим књигама“, Успења, бр. 3, новембар 2007, стр. 26. *Напомена:* Пренели смо комплетан прилог.

физику и математику, филозофију и естетику, књижевну критику и теорију књижевности. У свим, или скоро свим областима Стошић је остварио зрела остварења, бројне радове расуте у нашој периодици који су заокупљали његову стваралашку мисао. Најнеобичније је, међутим, то што се он тек сада, после безмало четрдесет година рада, јавља са две своје књиге, ако изузмемо једну, објављену 1996. године из области физике. Ваљда је ауторова скромност једино рационално објашњење за пропуштене прилике да се раније ситематизују његови радови у виду посебних публикација.⁹⁶⁵

Обе књиге које су сада пред нама, и Прозно књижевно дело и Апокрифи јеванђеља Саше Хаџи Танчића, из домена су књижевне критике и обе представљају, дакле, један сегмент његовог стварања. Прва се састоји од текстова, објављених у разним часописима и листовима, који се претежно односе на дела наших савремених писаца. Друга је у целости посвећена Саше Хаџи Танчићу. Мада су тематски различите, обе књиге имају подоста заједничких одлика. Душан Стошић је, најпре, аутор који се не задовољава импресионистичком критиком, лако сроченим заводљивим текстовима без правог аналитичког приступа и дубине. Није ни присталица лансоновски оријентисане ерудитне критике која се заснива на миницуозном истраживању докумената и чињеница. То не значи, међутим, да Стошић није ерудита и истраживач. Управо обрнуто! Импресионира његова блистава ерудиција, широка култура, велика обавештеност о предметима којима се бави, позивање у аргументацији на разне изворе: Библију, сазнања из филозофије, естетике, знаменита имена светске књижевности.

С друге стране, истраживање је у бити Стошићеве стваралашке поетике. Но, за разлику од представника тзв. универзалне критике, он у књижевном делу трага за оним што је скривено, што се не види на први поглед, а што чини, по њему, суштину дела. Притом, у тумачењу књижевног дела он се ослања на помоћ разних хуманистичких наука и дисциплина, на знања из филозофије, феноменологије, структуралне лингвистике, без којих се данас, уосталом, и не може замислити добра књижевна критика.

Ако би хтели да одредимо Стошићеву припадност овој или оној струји модерне критике, можда би он најближи био тематској критици која, идентификујући упоришне тачке у књижевном делу, открива тему или комплекс тема – носиоце одређених доминантних значења. Стошић је, међутим, близак и филозофској и феноменолошкој критици која не прихвата психолошки, „доживљајни” приступ и позитивистичко рашчлањивање дела на садржину, форму, мотиве, утицаје, већ дело као вишеслојну структуру тумачи објективним критичким приступом, редукцијом на оно што је битно у њему.

---

⁹⁶⁵ Душан А. Лањић, Продубљена анализа књижевног дела, Душан Стошић: Прозно књижевно дело; Апокрифна јеванђеља Саше Хаџи Танчића, Лаканпрес, Београд 2002.

Близу је, исто тако, и структуралној анализи, јер дело, које је предмет његовог испитивања, посматра у тоталитету као чврсто структурисану целину. Права истина је, у ствари, да не припада ниједној књижевној школи, да је, како би рекли Французи „inclassable”, и да је, акцептирајући и елементе напред наведених критичких приступа, изградио један самосвојни пут према књижевном делу који подразумева дубинско читање и на кохерентан начин дешифровање скривених значења. Такав приступ Стошић демонстрира у ранијим радовима сабраним у првој књизи, тумачећи Андрића, Селимовића, Ћосића (њему је посветио неколико текстова), Лалића и неке друге писце где трага за оним што је аутентично, суштински људско у делу, посматра однос појединаца и власт, појединац и историја, разматра и друге феномене и значења.

Но, чини се да је Стошић праву меру свог критичарског аналитичког приступа дао интерпретацијом стваралаштва Саше Хаџи Танчића. У књизи коју је посветио овом писцу, кога изузетно цени, увршћује га у врхове српске књижевности, Стошић је дошао до интересантних открића која Хаџи Танчића приказују у новом светлу.

Испитујући целокупно пишчево стваралаштво, аутор „Апокрифних јеванђеља” изналази доминантне, могло би се казати опсесивне Хаџи Танчићеве теме које се откривају у понављању мотива и митова, варирању архетипова, учесталости теме у којој се крије смисао дела. Одређујући као стожерну у читавом Хаџи Танчићевом делу тему смрти, он је развија, открива релевантне мотиве који прерастају у друге теме комплиментарне оној главној. Посебну пажњу обраћа на архетипове који су, по њему, „покретач стваралачке имагинације” Саше Хаџи Танчића. Како су, пак, архетипови „обрада фундаменталних тема”, Стошић прати њихово обликовање, премештање, кроз њих препознаје кључна места у делу која су и „кључне тачке људске судбине”. Но, ако је човек „трска коју дува ветар смрти”, ако су Свето место, Јеврем, сав у смрти и друга Танчићева остварења прожета трагичним осећањем живота, стваралаштво овог писца није, по Стошићу, обојено у целини црним песимизмом. У пишчевом делу води се непрестана борба између Ероса и Танатоса, свето се супротставља демонском, његове личности се опиру незнању. Хришћанско православно подлога песникове креативне имагинације, коју наш критичар уочава као битну компоненту пишчевог дела, указује на пут спасења у сукобу са ништавилом, отвара простор наде за човека. Одгонетајући смисао целине Хаџи Танчићевог дела, Стошић скреће пажњу и на његове стилске и друге одлике, на његову богату метафоричност и сликовитост, његову блискост посмодерној прози али и његову самосвојност и оригиналност. Књиге „Прозно књижевно дело” и „Апокрифна јеванђеља Саше Хаџи Танчића” вредан су прилог нашој књижевнокритичкој и књижевно теоријској мисли. Треба их схватити и као позив на нова читања писаца који су предмет Стошићеве оштроумне и продубљене анализе.

ДИМИТРИЈЕ ТАСИЋ

I

Поводом 50. годишњице излажења *Нашег стварања*, у Редакцији часописа, 27. фебруара (2004. године) одржан је „Округли сто” са темом „Књижевна периодика у Србији данас”. У разговору су учествовали Зоран Пешић Сигма, Стана Динић Скочајић и Горан Станковић (*Градина*, Ниш), Мирко Демић (*Кораћи*, Крагујевац), Милан Орлић и Милена Стојановић (*Свеске*, Панчево), Ана Авдић (*Повеља*, Краљево), Саша Хаџи Танчић (*Народна библиотека*, Лесковац) и Димитрије Тасић (*Наше стварање*, Лесковац).⁹⁶⁶

У том двоброју „*Нашег стварња*”, у рубрици *Белешке о ауторима* „*Нашег стварања*” дословце је записано: *Димитрије Тасић*, књижевни критичар. Рођен 1938. у Рашкој. Био уредник *Студента*, главни и одговорни уредник књижевног листа *Видици*, уредник ТВ емисија *Лектира* и *Културни додатак* ТВ Београд, главни и одговорни уредник БИГЗ-а. Уредник часописа *Наше стварање*. Живи и ради у Београду.

У књизи „*Живот пише приче*” (Удружење писаца, Лесковац, 2001) позната новинарка Верица Баторевић Божовић је објавила занимљив чланак „*Професија уредник*” (у ствари, то је прилог који се већ појавио у часопису „*Ми*”, децембра 2000). Ту понајвише дознајемо о животу и раду Димитрија Тасића: „Димитрије Тасић је рођен 1938. године у Рашкој, где је његов отац службовао, али су сви његови корени у Лесковцу. По очевој линији потомак је протојереја ставрофора Михајла Тасића, а по мајци, бакалске породице Нисе Јовановића. У Лесковцу је растао и завршио Основну школу „Вук Караџић”. По тадашњем систему школовања, гимназија је онда имала осам разреда. Он шести разред завршава у Лесковцу под разредним старешинством Азарија Баторевићем, а седми и осми разред у Нишу. Упоредо са похађањем гимназије у Лесковцу, завршава и Нижу музичку школу. По матурирању 1957. године, уписује у Београду и завршава југословенску и светску књижевност. Истовремено похађа средњу музичку школу у класи чувеног педагога Јеле Кршић. Дипломирао је на клавирском одсеку.

%

Димитрије Тасић, још док је студирао југословенску и светску књижевност, из „*Студента*” прелази у „*Видике*”, лист за књижевност, уметност и културу и то као главни и одговорни уредник. У „*Студенту*” је, наиме, био од 1958. године, а у „*Видицима*” од 1963. до 1965. По

⁹⁶⁶ *Наше стварање*, 1-2/2004, стр. 11

завршетку студија, следи војска у Загребу, а онда десетогодишњи рад на ТВ Београд, где је уредник емисије „ТВ лектира” и „Културни додатак”. То је време од 1967. до 1977. године. Потом прелази у БИГЗ где је 22 године године био уредник филозофских издања, а последњих 12 година и главни и одговорни уредник до пензионисања средином прошле (1999) године. (...) Последњих десет година, као уредник БИГЗ-а, био је уредник дела Милоша Црњанског, а од пре две године уредник је Задужбине Милош Црњански (критичко издање), што је један од највећих издавачких пројекта после (Другог светског) рата у нас.

Димитрије Тасић, дуго и врло успешно је уређивао лесковачко *Наше стварање*, али је у том мукотрпном послу имао и доста проблема, па је, коначно, са те дужности отишао – незадовољан!

II

ИЗМЕЂУ БЕЗДНА И ОГЛЕДАЛА - Дозволите ми, част ми је и задовољство, да вас поздравим у име Редакције часописа *Наше стварање*, часописа који је доживео 50. годишњицу свог излажења (1953-2003), што је за културни летопис Лесковца свакако значајан догађај. И зато, верујемо, вредан сваког помена. И зато смо га већ обележили јубиларним бројем, као и књижевном вечери прексиноћ, на којој је учествовало више значајних савремених писаца који су своје радова објављивали и у нашем часопису.⁹⁶⁷

Али смо, као нешто најприродније, пожелели и сусрет са вама, сусрет најмање свечарски, већ радни, да не кажем, већ по природи имена нашег часописа, стваралачки – дакле, преиспитивачки према минулом, упитни према данашњем и будућем времену. Јер ви, знамо, мучите исту муку или познајете исту радост, како хоћете, прављења часописа, те јединствене, а многолике, многозначне и многобитне књиге - у свакој појединачној свесци, од свееске до свеске истог часописа, да не говоримо о посебностима, у многим погледу, сасвим природним и пожељним, од часописа до часописа.

Наш велики претходник, родоначелник, *Орфелин*, који је још далеке 1768. године, у Венецији, издао *први српски часопис*, први и међу свим Јужним Словенима, наслову је свог часописа, који је гласио *Славено-сербски магазин*, додао је још и ово: *Собрание Разних Сачинениј и преводов к пољаи и увеселенију служсаићих*.

Ако је томе тако, могли смо, наравно, за овај наш сусрет, за овај разговор, да смислимо, *к поља и увеселенију*, и неку занимљивију и оригиналнију тему него ли што је ова која вас је дочекала на столу данас. „Књижевна периодика у Србији данас”.

Да ли нам је помањкало инвентивности, а преплавила пука инерција којој погодује да мимички преузима једну те исту разговорну штафетну палицу, тј. микрофон, што шета од једне до друге часописне редакције, а

---

⁹⁶⁷ Димитрије Тасић, *Између бездна и огледала*, *Наше стварање*, 1-2/2004, стр. 11.

за необавезно, ламентирајуће углавном, бављење собом? Само је, рецимо, Сићевачка књижевна колонија, у последњих неколико година, имала два округла стола посвећена периодици: године 1997 – под насловом *Бездно периодике*, и 2001 – под насловом: *Часописи – огледало новог света*. А готово да нема часописа који последњих година овој теми није отварао своје странице...

(...) Ипак бих рекао: биће да смо се за ову тему и данас везали не по навици, рутински или ритуално, већ по морању, по оној: пустили бисмо ми њу, али неће она нас. Јер: бити или не бити – дотле затеже уже.

Његове горуће засеке сви осећамо на кожи: књижевна периодика данас у Србији вишеструко је угрожена: материјално, финансијски, друштвено-статусно, тржишно, медијски, идеологијски; њена насушност - књижевна, уметничка, научна, културна - затајена је, све се више губи.

Неке статистике кажу да ми у Србији данас имамо стотинак часописа и других периодичних књижевних гласила! А у овом овдашњем часописном цртежу Србије данас шта је са линијом лесковачког Нашег стварања, који нас данас окупља, па је ред да се, бар са две-три посебне речи, представи?

III

ИСТОРИЈА НАШЕГ СТВАРАЊА - Покренуто у јесен 1953. године, *Наше стварање* је први, дакле и најстарији часопис у Лесковцу, и један од најстаријих у Србији - после (Другог светског) рата. Али с њим не започиње часописна историја града, јер њен корен је много дубљи, сеже у XIX век, када ће се, 40. година после првог српског часописа у Србији – *Подунавке* (1843-1848), у Лесковцу, 1887. године обелоданити *Црквени гласник*, захваљујући коме знамо за песме *Димитрија Алексића*, који је, иначе, био и власник и уредник часописа, па осим за песме знамо и за његове велике дугове које је после смрти своје оставио првом лесковачком штампару Димитрију Адамовићу, баш као што је, вероватно, и многи од нас данас дугујемо својим штампарима, а да не знамо када ћемо их и како намирити. Пише песник Адамовић у свом гласнику:

„За наш рад ми смо са свију страна не само добијали одобравања... већ смо потпомагани разноврсним лепим радовима... Но није довољно само одобравање и помоћ у раду, те да истрајемо и у будуће... За то је потребно материјалних средстава, а ми баш у томе оскудевамо, јер наш лист није уживао никакве потпоре ни од куда...”

Баш као што и ми, зар не, пишемо данас на многе адресе – као дужници штампарима, али и ауторима који нам своје „лепе и разноврсне радове” уступају, ни не питајући за хонораре, знајући, сигурно, да и ми сами радимо бесплатно или готово тако.

Дуговечније од *Црквеног гласника*, који се оглашавао само две године, били су у Лесковцу *Ђачки растанак* (1905-1914), којег помиње и *Скерлић* у свом Историјском прегледу српске штампе 1791-1911 и *Лесковачки*

гласник (1920-1941), у којем су штампани и књижевни радови, поменимо песме Јована Маговчевића и Сретена Динића.

И већ смо у послератном Лесковцу, када је почетком септембра 1953. године, неколико културних посленика, како се то и данас каже, објавило први број *Нашег стварања*, „часописа за друштвено-политичка питања, науку и књижевност”, и не сањајући сигурно да би он могао да доживи своју 50. годишњицу, а што се, ево, ипак, догодило, надживевши многе од њих, али и оживљавајући данас успомене на њих.

(...) А шта ће бити са *Нашим стварањем*, које, ево, обележава своју 50. годишњицу – неизвесно је, као и за многе, да не кажемо баш све, српске часописе данас? Зашто? Покрећући пре пола века Наше стварање, наши претходници су на првој страници првог броја записали: „Обично се мисли да унутрашњост не даје перспективе за развој, да не покрене на размишљање и на стварање, не буди у човеку амбиције да покуша и учини највише што може. Има у томе истине, али само с обзиром на материјалне услове. Ништа им друго не стоји на путу...”

(...) Наше стварање није замишљено као трибина с које се може чути само о ономе што је уско повезано са Лесковцем и његовом ближом и даљом околином, нити ограничено само на сараднике из места. То није природно и разумљиво”.

(...) Али било је и периода када је часопис сервисно, билтенски преносио „материјале” разних друштвено-политичких и партијских форума, плаћајући дугове времену.

(...) Али, у својим бољим тренуцима, и достојно одговарало изазовима. Најзначајнији један такав одговор часопис је дао године 1967. организујући скуп часописних радника уже Србије (тада веома актуелан појам, и стварности), дакле, редакције *Градине* (Ниш), *Багдале* (Крушевац), *Корака* (Крагујевац), *Октобра* (данас Повеље, Краљево) и *Тока* (Прокупље) са темом, тада, такође, вечно актуелном, али мало делотворном: „Културна политика и путеви и задаци развоја културе у провинцији”.

Али, ево чуда. Редакција је тада била позвала и неке од наших најпознатијих књижевника, филозофа, социолога, новинара, као што су: *Добрица Ћосић*, *Михајло Марковић*, *Никола Милошевић*, *Светозар Стојановић*, *Миладин Животић*, *Стеван Мајсторовић* и *Триво Инђић*, сви већ обележени као „унутрашњи дисиденти” и „критичари свега постојећег”. Па та критика није изостала ни том приликом – не само наспрам културне него и актуелне политике уопште. Реакције у највишим партијским форумима дигле су праву буру у јавности, која се месецима није смиривала. Ипак, материјали са састанка су објављени, али не без партијског надзора и консеквенци: двојица уредника – *Николај Тимченко* и *Душан Стошић* су поднели оставке, а за дуже време се у часописима није могло да појави ниједно ауторско име „опозиционарске”, „антисамоуправне”, „критике свега постојећег”.

ДРАГАН ТАСИЋ

I

Драган Тасић рођен је 1962. године у Грделици, школовао се у Лесковцу и Београду. Завршио је Општу књижевност са теоријом на Филолошком факултету у Београду. Објављивао песме, есеје, критике и преводе у свим значајнијим српским књижевним гласилима (*Летопис Матице српске, Књижевни лист, Песничке новине, Браничево, Савременик, Кораџи, Поља, градина, Наше стварање, Помак*). Добио је Златну плакету „Жак Конфино“. Умро је 2013. године.

КЊИЖЕВНИ РАД: ЗБИРКЕ ПЕСАМА: *Зачарана кутија* 1990; Престо псоглава 2000; *Пут до куће* (посхумно) 2014; ЕСЕЈИ: *Књижевни акценти* 2006; *Завичајни круг и српске теме* 2008. ПРЕПЕВ поезије Оскара Милоша 2011.⁹⁶⁸

II

ЗАЧАРАНА КУТИЈА - После више година оклевања и не баш тако млад, објавио сам 1990. године збирку песама „*Зачарана кутија*“, тако да сам, премда рођен 1962. године, покушао да сустигнем млађе писце који су се слободније препустили књижевном позиву.⁹⁶⁹

У недостатку тачних представа шта је то књижевност консултовао сам књиге које су ми могле доћи до руке. Нисам био убеђен да то што пишем као песник типичан одговор на питање постављено сплетом околности, тако да сам пожелео да забележим увид у тајну, али тајна је мамила све нагоне мога бића да буде кроз њих објашњена до степена неког макар и најмањег разумевања. Отуда – нешто песама, нешто мало критике.

Нема друге него да признам да потешкоће у схватању књижевне стварности, која је за мене више стварност, нешто већа него сама „стварна“ стварност, и даље искрсавају пред мојим очима иако је изгледало да сам их давно оставио за собом да поново означавају мрачни пролаз ходницима са овде - онде окаченим разнобојним фењерима и новим стварним чудесним Аладиновим лампама – како би се човек, вечни крадљивац ватре и блага, једноставно престашио, иако се дуго припремао

⁹⁶⁸ Драган Тасић, *Пут до куће*, Чигоја штампа, Београд 2014, стр. 57. *Напомена:* Излагање Данила Коцића на промоцији збирке *Пут до куће*, 11. Јула 2014. године

⁹⁶⁹ Прилог објављен под насловом *Награда Жак Конфино Драгану Тасићу*, Лесковачки дневник, број 30/31, јул-октобар 2005, стр. 17.

за злочиначки подвиг, хоће ли се та игра пламичака и тмине поновити још који пут?

(...) Украто, ја сам аматер, али сам заљубљен у професионалце и верујем и то да свако ко помисли да се лати пера, мора да има одговорности за то да досегне неке какве - такве професионалне стандарде. А, сад – шта је то стандард? Треба саобразити књижевност у Србији, где год да српски човек пише, и не бити попустљив, него разуман. Наравно, не бих могао тврдити да знам како то остварити на прави начин, без грубих грешака.

Веома сам захвалан Лесковчанима и Лесковачком сајму као организатору продајног салона књига што је моја књижица *Књижевни акценти* добила награду „Жак Конфино” за књижевно остварење, јер и есеј има додирне тачке са уметношћу. Колико то непопуларно звучало, одавно већ, и расправе су нека уметност, јер оглувело биће робова Новог светског поретка покушава да чује оно што се више нигде и никада не може чути.

III

ПРЕСТО ПСОГЛАВА – Драган Тасић је од уметника вибрантне концентрације духа и имагинације, који се не устручава да у исечцима могућег живота, у кошмарним визијама и празнини, у ономе што је недокучиво човековим могућностима перципирања, нађе мотив који одговара одређеној мери песничке истине.

Ваља рећи без околишења: Тасић је од песника који игнорише свакидашње и вулгарно, он је уметник за кога је околна стварност ишчезла. Потрага за новим садржајима и облицима, измишљања, удаљавања или примицања простора и времена, промена узрочно последичних закона, универзум у коме влада друкчији поредак, метафизички спој и игра видљивог и невидљивог, дају његовој поезији карактер творевине која не признаје границе и не прихвата самограничења.

Древна прошлост и египатски богови и фараони, измишљена имена, псеудоисторијска перспектива, слике фантастичне и сањане, блесак су песникове визије и његове неразјашњиве слутње. Поглед на стварност из помереног хоризонта, многострук и сиболанчан поредак, чини песму „*манифестацијом нечег сасвим другог, неке ралности која не припада реалности нашега света*“ (Мирче Елијаде). Његов стих нема ништа заједничког са искуственим и проверљивим. Песнички проседе је, не ретко, сведен на диспаратне појединости и случајности као изворе поетског, на предмете и бића доведене у мистичан однос са узроцима који егзистирају изван песме. Ауторов илизионистички хоризонт једног метафоричког бескраја, игра интелекта и маште, подвргавања речи и

њихов распоред, губе се у измишљеним егзистенцијама, речено донатовски. (Бранимир Донат), у вакуму интелектуалне комбинације.

Искорак у идеално и неименовано, у агностицизам и филозофију, у надреалистичке неосимболистичке слике, најпосле, празна нарација, воде у поезију чији је једини веродостојни јунак сама поезија. Све је речено терминологијом литерарне семантике, заробљено у самом језику – и референт и референца песме. Тасићева поезија асоцира на ташту жудњу француског песника да „*натпише*“ књигу ни о чему, књигу без спољашње везе која би се сама од себе држала, унутрашњом снагом свога стила.

Речи често завидне имагинације моћи и значењски мнолике, сложене у парадигме симбола, као и закони метафоре који невидљиво чине видљивим, безобличном дају обличје – у песмама као што су „*Чувар светилишта*“, „*Познаник*“, „*Ирина, жена деспотова*“, „*Небески двор*“ или „*Натприродна пченица*“, „*Претирка између сени*“, функционишу као реторика имагинарног и говор слика; исказују се као лудизам и слике као да су гледане у сферном огледалу.

Песник и сабеседник вечних тема не нуди лажне карте; његова поетика певања и мишљења се темељи на имагинацији и језику симбола који граде естетску илузију. Уметник, учини се, као да у подтексту има свет у коме нема много добра и на чијем хоризонту спаса, у крајњој линији, свако изађе на специфичан и болан начин. На читаочево изненађење, аутор додирује тоталитарни поредак, антиципира и политизује неке познате топосе и догађаје. А извесно је да су гени његове поезије у ономе што је у току његовог живота учио, акумулирао и трезорио у свом мозгу, у духовној и душевној структури свога бића.

Импровизација и слобода, али без списатељског хира и безобзирне експлоатације, песнички говор ослобођен гравитације социјалне и психолошке каузалности, исказивање неизрецивог, исто тако одсуство жеље за јасноћом, зацело су обележја ауторовог стваралачког метода. Строфично организоване песме дужег ритмички уобличеног исказа и чији је стих сачувао наивитет и лудизам, често срезане до краја, по свему, производ су дугог песничког зрења и филтрирања.

Тасићева атематска поезија, сачињена од језика, и од ћутања, од мотива и од одсуства мотива, речју од „*шуме симбола*“, изненађује необичношћу и отвореношћу у ековском смислу. У сваком случају, тумачење и решавање њеног система једначина, незамисливо је уколико се читање не схвати као интерпретација, увек као једно од могућих читања.⁹⁷⁰

---

⁹⁷⁰ Проф. др Тихомир Петровић, рецензија „Поетика сверног огледала“, Драган Тасић „Престо псоглава“, Удружење писаца Лесковац, 2000, стр. 5-6.

IV

КЊИЖЕВНИ АКЦЕНТИ - Први књижевни акценти који су се чули на лесковачкој књижевној сцени после Другог светског рата, а тако је свакако било и на широј, ондашњој југословенској, били су, наравно, песнички. Кажем, наравно, не само зато што се одувек у освиту новог доба чула најпре песма већ и зато што је песма и иначе првородна ствар. Првобитни човек, био је певајући човек.

Песма је претходила говору уопште, па теко и говору о њој самој, па су теко и у Лесковцу, на средини прошлог века и на почетку једног новог доба, најпре чули песници, а од младих – *Борислав Здравковић, Миодраг Митић, Јован Јоца Михајловић, Првољуб Пејатовић...* Али у овом песничком окружењу јавили су се и нови књижевно-критичарски акценти. Мислим на *Мирослава Миловановића* и на ондашње гимназијалце, на *Велимира Хубача*, а посебно на *Николаја Тимченка*, који ће постати најугледније књижевно-фолозофско име у Лесковцу, значајно и у нашим ширим културним просторима. А за њим се јавила и друга књижевно-критичка, есејистичка и истраживачка имена, каш што су *Душан Стошић, Никола Цветковић, Тихомир Петровић, Душан Јањић, Драган Радовић, Милена Стојановић*, а посебно *Саша Хаџи Танчић*, рођени Лесковчанин, који је књижевно израстао у Нишу и потврдио се као свестрана стваралачка личност.⁹⁷¹

И тако долазимо до новог, а једног од најдаровитијих књижевних гласова у Лесковцу – до гласа *Драгана Тасића*, који ће се, опет, најпре чути као песнички – књигама *Зачарана кутија* и *Престо псоглава*, а потом и као књижевно-критички, данас и књигом огледа, под насловом *Књижевни акценти*. Колико је сам наслов књиге једноставан, толико сама књига није! Она је више од строгих, јасних, прецизних, а штурих акцената – она је једна веома особена, елиптична и развијена, луцидна и „зачарана” – есејистичка књижевна мисао, све по страни од познатих књижевно – приказивачких или естетско – аналитичких образаца. Књижевно поље Тасићевог критичког интересовања и испитивања, интерпретације, промишљања и тумачења веома је широко – од наше традиционалне, класичне лектире (Његош, Војислав Илић) до савремене књижевности (од Попе и Павловића, преко Раичковића и Михајловића, те Киша, Лалића и Павића до Данојлића и Басаре, Горана Петровића и Љиљане Ђурђић). Истичем и Тасићеву брижљиву и одговорну пажњу према књижевном стваралаштву које настаје у средини у којој и сам живи (Борислав Здравковић, Саша Хаџи Танчић, Раде Јовић, Саша Стојановић). Из светске књижевности Тасићу је најближи француски симболизам (Бодлер, Маларме, Валери)... Али Тасић све своје текстове обогаћује многим занимљивим и вредним асоцијацијама из светске књижевности и културе уопште, од древних епоха, посебно Грчке, до нашег времена.

⁹⁷¹ Димитрије Тасић, *Задовољство у тексту*, приказ, Књижевни акценти Драгана Тасића, Удружење писаца Лесковац 2004, Наше стварање, Лесковац 4-1/2004-5.

(...) Поменути аутори такође откривају да Тасића подједнако интересују и поезија и проза, и певање и мишљење. Књига је тако структурисана: први део припада огледима о прози, а други о поезији; трећи, пак, о поетичким и књижевно-историјским питањима. Но ове три целине не виде се у књизи јасно одељене, као три посебна поглавља, што би књигу учинило прегледнијом и открило њену осмишљеност, већ текстови теку *in continuo*, па се читаоцу може учинити да су, рецимо, текстови о Раичковићу или Павловићу, о Малармеу или Валерију затурени негде у књизи, а у ствари су на уводним местима одређених поглавља. Указујемо на ово, некоме ће се можда учинити, *формалне моменте у књизи*, али они су, и за самог нашег аутора, много више: они су и непосредно вредновање. А то је, опет, карактеристично за Драгана Тасића: он, наиме, није склон непосредном изрицању вредности, јер је вредност, како би то рекао Тасићу веома близак песник Миодраг Павловић „*један несазнат појам*”, али истовремено и једнако или утолико још и више, један „*елементарни осећај у нашој егзистенцији*”.

(...) Оно што је Тасић рекао за Миодрага Павловића, могли бисмо и ми рећи за њега – да је „*пун поштовања за разноликост уметничких реализација*”. Драган Тасић, зна да се до истог врхунског циља, оног књижевног у књижевности, до уметничког у уметности, може доћи са различитих, па и дијаметрално супротних полазишта. Зато ће он са подједнаком пажњом испитивати дело Драгослава Михаиловића и Милорада Павића или Милована Данојлића, Светислава Басаре, Борислава Здравковића и Ненада Грујичића.

(...) Драган Тасић је самосвојни књижевни мислилац. Притом, нимало наметљив, а деликатан.

(...) Самосвојност текста Драгана Тасића видим као ткање, у смислу Бартовог из *Задовољства у тексту*, дакле ткање текста као што паук плете своју мрежу – из себе самог. У једном од својих најбољих текстова, оном о Саше Хаџи Танчићу, под насловом „*Благословен је живот сна и јаве*” обиље је таквих реченица које читаоцу нуде „*тајна уживања*”. Поменимо прву: „Саша Хаџи Танчић својим делом прави нацрт тамнице, понор смрти силне привлачне снаге.” И још једну: „Овај приповедач је каменом мудрости заградио зденац тајних уживања.” Сасвим у складу са естетским проседеом, Драган Тасић негује сентенцу, афоризам, парадокс, којима изражава властита књижевна, филозофска, животна и друга искуства и знања. Ево и понеког таквог примера из есеја о Ивану В. Лалићу: „Време пролази, иако је сваки час ненадокнадив”, или из есеја о Павићу: „Пророчанство ће тражити одговор од оног ко је питао”, или: „И без учених речника, господство, поред отмености значи господарење.”

ЗАВИЧАЈНИ КРУГ И СРПСКЕ ТЕМЕ - Чини ми се, можда се само делимице варам, Драган Тасић (Грделица, 1962), професор, песник, књижевни критичар и есејист, аутор збирке песама „*Зачаране кутије*” и „*Престо поглава*”, као и „*Књижевних акцената*”, за коју је добио Награду „Жак Конфино”, покушава својим делом – као и свако ко мисли да стваралаштво може да промени свет – да као сведок времена, као и сваки човек, буде на губитку исто онолико колико се осећа победником.

Знамо, о томе су многи писали, па и ја у „*Изабраној тишини*”, која је била делимице предмет Тасићевог интересовања, да се каткад више бојом гласа, него смисленошћу речи говори о нашем трајању и нашој вечитој пролазности. Зар нисмо примећивали да у очима које горе као плаве жеравице, које се окрећу и благо смеше, разоткривамо сву дубину наше сенке туге. Тасић својим делом, дакле, покушава да предвиди будућност, али, дабоме, предвиђа и стварност. У том привидном парадоксу његове процене тренутка крије се и одговор на његово поимање књижевности, његов став о себи, али поглед на туђе дело, туђе забране и туђа дворишта. Тасић неким својим оценама даје глас подмуклог певача, подулог од бесани и вечите неправде, али у исто време нежан од превелике љубави. Он, не без разлога, нека дела, посебно локалних стваралаца, иако посматра са нескривеном дозом симпатије, види делимице као неуредна дворишта, као сиротињски стан, као заразлу стазу, као нестрпљив живот који се приближава крају, као зимску таму, као живот у коме ни праве чињенице немају ни моћи ни духа да убедљиво испишу затетурано људско трајање.

Можда је више него било ко од лесковачких аналитичара књижевне сцене Драган Тасић тачније, односно прецизније уочио у књижевном исечку лесковачких писаца стару драж потуцања по друмовима Србије. Тасић је – иако свестан и своје недоречености – ипак покушао и умногоме успео да својим критичким судовима осветли све или готово све што овај наш живот крије: мисли, погледе, осмехе, речи, уздахе – све чиме се тежи ка другој обали, која је каткад обавијена тајнама или маглама, али пожељна као део прелепог сна.

Понекад ми се чинило – узимам и пример Тасићеве анализе мога романа „*Изабрана тишина*” - да му се журило, забринут што није посвршавао све што је тога дана планирао. Откривајући тајне везе у моме роману – а сличне оцене би се могле непогрешиво изнети и када су и питању судови о Цветковићевом, Динчићевом, Стефановићевом или Миљковићевом делу – да поменем само неке од писаца који су били предмет Тасићеве знатижеље – износио је каткад и погрешне оцене, које би у другим околностима, и када су у питању други посматрачи лесковачке сцене били, донекле разумљиви, али овога пута мање схватљиви.

Иако су Тасићеве оцене биле у дослуху са његовим схватањем литературе, могло би се рећи, дакле, да је било и погрешних судова, па би се – не без претеривања – аутор о коме се пише могао да осети као „претучено псето које лечи ране после уличне туче.”

Ова књига, више него успела панорама лесковачког стваралаштва, могла би се назначити другачије и природније неким другим именом. Јер, лако је открити, као на брисаном простору, да је више од половине од 120 страница (од 40 до 106) Тасић посветио делу Саше Хаџи Танчића, неспорно у Србији најпризнатијег живог писца са лесковачког поднебља. Осталим писцима, аутор даје скроман простор – тек по две до неколико страна и тако они, не својом кривицом, постају део једне велике сенке, а и сами остају испод тог великог круга. То је та мана, највећа од свих и зато је било боље написати посебну књигу о обимном, разноврсном, успешном и признатом делу Саше Хаџи Танчића. Ова моја, надам се одмерена и не без разлога изречена оцена није, дабоме, ни сасвим тачна, па можда ни сасвим добронамерна. Све зависи ко је и како доживљава, а мени остаје нада да ће бити протумачена на начин који је најближи визури мог критичког суда. У изјавама (и делима) писаца, мојих пријатеља – а подоста је њих заступљено у овој успелој књизи – све је паметно, али нешто фали. Не знам шта баш недостаје, али и то је довољно да се замислимо над својим делом. И то је опомена, коју изриче Тасић, довољно образован и довољно проницљив да уочи где је било неопходно ћутање, а где треба проговорити. Можда је сада време да и ја заћутим над књигом и делом мени драгог колеге, пријатеља и земљака Драгана Тасића што нам је овим есејима – а неки су буквално пренете са новинских страница и часописа - омогућио, како би говорио један шахиста, да „игром заобилазимо време”. Ето, то је крај, а овде би могао да буде и сам почетак.⁹⁷²

VI

СИЛАЗАК РЕЧНИМ ПУТЕМ – Драгану Тасићу није успутно, него му је пета књига песничког и књижевно-критичког рада, које би требало изједна вредновати. Тасић иначе радо развија своје теорије о животу и универзуму, но и о самој уметности и смислу уметничког стварања, чију судбину поистовећује са својом. Поезија Драгана Тасића узраста из природе његове ауторске личности, особитога двојства осећајности и уметовања. Таквих је момената и разлога за песму и у овој новој књизи. Она не проширује, но продубљује тематски и мотивски оптимум уметничке слике живота и света. Следом француских симболиста, највећма Рембоа, трага за могућношћу другачијег разрешења, штавише другчијег узбуђења поезијом затамњеног сјаја риме, пригушене опорим

---

⁹⁷² Д. Коцић, део излагања на промоцији књиге „Завичајни круг и српске теме“, Народна библиотека Лесковац, 15. новембар 2006.

животним искуством. Ове метричке структуре затамњене су игре духа, но и укроњене емоције.

(...) Значај и значење не исцрпљује се у самом примеру. Поступком такве симбилизације обликоване су и песме „Књига са чудним догађајима“ и „Човек сличан берби“, и та чињеница, и на примеру песничког рада Драгана Тасића актуелизује дух модернитета у увек другчијим људским и песничким видовима. Ако кажемо да је наш песник „Зарђалим бродом“ у томе успео, онда истовремено дајемо начелан суд о књизи, читавом његовом песништву.⁹⁷³

VII

ПУТ ДО КУЋЕ – Стваралаштво прерано преминулог песника, есејисте, књижевног критичара и преводиоца Драгана Тасића појава је од значаја у нашој књижевности која тек треба да буде релевантно процењена. Тасић је био рођени песник и својим делом је задужио књижевну културу, не само на југу Србије. Свестрано образован и зналац бића поезије највише је писао о песничким књигама које је књижевно-теоријски меродавно оцењивао. Његова реч је утемељена, и стога је његов суд са респектабилном тежином. (*Јовица Стојановић*, рецензија, Драган Тасић, Пут до куће, збирка, Чигоја штампа, Београд 2014).

Последња књига поезије Драгана Тасића „Пут до куће“ заслужује сву озбиљну пажњу књижевне критике. Његове песничке филозофеме утемељују се на Хајдегеровом путу питања *Чему песници у оскудним временима, Времену ослудном у чему?* Човек већ одавно песнички не живи нити станује, како би рекао велики немачки филозоф, па отуда и питање: има ли он смисла на планети? Тасићева резигнираност је из предела Бодлерове, Малармеове и Рубоове поезије, чији је био зналац и поклоник. Тасић је у овој својој књизи песник који поставља фундаментална питања људског бивствовања и његово песничко умствовање пита о првим стварима човековог егзистовања, али не даје експлицитне одговоре, јер они су вешто иманетно скривени у питањима. Мудро изабран наслов Пут до куће закровљује његову песничку књигу која је интонирана резигнацијом и надом да човек још увек има наде да се врати до куће где се и бивствује, а не напросто постоји. Наизглед наивни мотиви његове поезије заправо су варијације на тему *Чему постојимо ако се песнички не станује, или нема изгледа повратку кући*. Да ли је човек заиста обескућен у свој својој отужености и без метафизичких жеља је оно што овог песника интригира, али и иритира...

Овде је Тасић песник који пева освету чији су разлози за постојање све тањи. Ово није књига утеха већ уозбиљене забринутости над светом где се

⁹⁷³ Саша Хаџи Танчић, рецензија – реч пријатеља, „Силазак речним путем“, Филекс, 2008, стр. 51–52.

песнички ум и имагинација презиру, а самим тим и салдо живота постаје мање вредан. Да ли је све илузија, и погрешна представа о свету, то је део песничке патње Драгана Тасића који је песнички живео и делао, и туговао у свету где ни патња нема стваралачку тежину. Одгонетање сврхе и празнине егзистенције је збирни мотив свих његових песама овде, па и његовог целокупног песничког стваралаштва. Од тога се, чини се, даље не може ићи ни у песничком мошљењу ни у животу...⁹⁷⁴

VIII

У организацији Културног центра из Власотинца, 11. јула 2014. године промовисана посхумно објављена збирка песама „Пут до куће“ познатог лесковачког песника, есејисте и књижевног критичара Драгана Тасића. О збирци и стваралаштву Драгана Тасића, који је преминуо прошле године, говорили су Јовица Стојановић, рецензент књиге, Саша Стојановић,

књижевник из Лесковца, Предраг Станковић, професор Лесковачке гимназије и писац, Јурица Дикић, илустратор и Данило Коцић, новинар писац. Оцењено је да је Драган Тасић својим делом, посебно есејима и критикама, али и песничким гласом и преводилаштвом, оставио дубок траг у стваралаштву Лесковца.⁹⁷⁵

Године 2005. У Лесковачком дневнику, објавио сам (Данило Коцић) интервју са Драганом Тасићем (*Награда Жак Конфино Драгану Тасићу*, Лесковачки дневник, број 30/31, јул-октобар 2005, стр. 17). „После више година оклевања и не баш тако млад – казао је тада Драган Тасић - објавио сам 1990. године збирку песама „Зачарана кутија“, тако да сам, према рођен 1962. године, покушао да сустигнем млађе писце који су се слободније препустили књижевном позиву.⁹⁷⁶

%

О Драгану Тасићу, посебно његовом песничком и есејистичком раду писали су, између осталих, проф. др Тихомор Петровић, Димитрије Тасић, Јовица Стојановић, Саша Хаџи Танчић и други. Професор Петровић уочава да је Тасић „уметник вибрантне концентрације духа и имагинације, који се не устручава да у исечцима могућег живота, у кошмарним визијама и празнини, у ономе што је недокучиво човековим могућностима перципирања, нађе мотив који одговара одређеној мери песничке истине. (Проф. др Тихомир Петровић, рецензија „Поетика сверног огледала“, Драган Тасић „Престо псоглава“, Удружење писаца Лесковац, 2000).

⁹⁷⁴ Јовица Стојановић, комплетна рецензија, Драган Тасић, Пут до куће, Чигоја штампа, Београд 2014.

⁹⁷⁵ Драган Тасић, *Пут до куће*, Чигоја штампа, Београд 2014, стр. 57.

⁹⁷⁶ Прилог објављен под насловом *Награда Жак Конфино Драгану Тасићу*, Лесковачки дневник, број 30/31, јул-октобар 2005, стр. 17.

„Тасићева атематска поезија, сачињена од језика, и од ћутања, од мотива и од одсуства мотива, речју од „шуме симбола“, изненађује необичношћу и отвореношћу у ековском смислу. У сваком случају, тумачење и решавање њеног система једначина, незамисливо је уколико се читање не схвати као интерпретација, увек као једно од могућих читања.“⁹⁷⁷

Димитрије Тасић, познати ТВ новинар, али и уредник Нашег стварања, дао је више него тачну оцену есеја „Књижевни акценти“ Драгана Тасића. (*Д. Тасић, Задовољство у тексту, приказ, Књижевни акценти Драгана Тасића, Удружење писаца Лесковац 2004, Наше стварање, Лесковац 4-1/2004-5*). „Први књижевни акценти који су се чули на лесковачкој књижевној сцени после Другог светског рата, а тако је свакако било и на широј, ондашњој југословенској, били су, наравно, песнички. Кажем, наравно, не само зато што се одувек у освиту новог доба чула најпре песма већ и зато што је песма и иначе првородна ствар. Првобитни човек, био је певајући човек.

Песма је претходила говору уопште, па теко и говору о њој самој, па су теко и у Лесковцу, на средини прошлог века и на почетку једног новог доба, најпре чули песници, а од младих – *Борислав Здравковић, Миодраг Митић, Јован Јоца Михајловић, Првољуб Пејатовић...* Али у овом песничком окружењу јавили су се и нови књижевно-критичарски акценти. Мислим на *Мирослава Миловановића* и на ондашње гимназијалце, на *Велимира Хубача*, а посебно на *Николаја Тимченка*, који ће постати најугледније књижевно-фолозофско име у Лесковцу, значајно и у нашим ширим културним просторима. А за њим се јавила и друга књижевно-критичка, есејистичка и истраживачка имена, каш што су *Душан Стошић, Никола Цветковић, Тихомир Петровић, Душан Јањић, Драган Радовић, Милена Стојановић*, а посебно *Саша Хаџи Танчић*, рођени Лесковчанин, који је књижевно израстао у Нишу и потврдио се као свестрана стваралачка личност.⁹⁷⁸

И тако долазимо до новог, а једног од најдаровитијих књижевних гласова у Лесковцу – до гласа *Драгана Тасића*, који ће се, опет, најпре чути као песнички – књигама *Зачарана кутија* и *Престо псоглава*, а потом и као књижевно-критички, данас и књигом огледа, под насловом *Књижевни акценти*. Колико је сам наслов књиге једноставан, толико сама књига није! Она је више од строгих, јасних, прецизних, а штурних акцената – она је једна веома особена, елиптична и развијена, луцидна и „зачарана“ – есејистичка књижевна мисао, све по страни од познатих књижевно – приказивачких или естетско – аналитичких образаца.

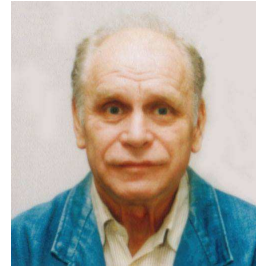
⁹⁷⁷ Проф. др Тихомир Петровић, рецензија „Поетика сверног огледала“, Драган Тасић „Престо псоглава“, Удружење писаца Лесковац, 2000, стр. 5-6.

⁹⁷⁸ Д. Тасић, *Задовољство у тексту*, приказ, Књижевни акценти Драгана Тасића, Удружење писаца Лесковац 2004, Наше стварање, Лесковац 4-1/2004-5.

НИКОЛАЈ ТИМЧЕНКО

I

Николај Тимченко (6. децембар 1934 - 29. децембар 2004) рођен је и умро у Лесковцу. Дипломирао је на Групи за југословенску књижевност Филозофског факултета у Београду. Радни век је провео као новинар и лектор листа *Наша реч* (Лесковац). Уредник лесковачког часописа за културу, књижевност и уметност *Наше стварање* у два наврата (1961-1968, 2002-2004). Књижевни критичар и историчар, есејист, филозофски писац.

Расправе, огледе и приказе објављивао је у свим значајнијим српским и југословенским листовима и часописима. Рукописна заоставштина Николаја Тимченка садржи више томова есејистичко-критичких и монографских радова.

Задужбина „Николај Тимченко“ и Лесковачки културни центар објавили су 2008. године *Библиографију Николаја Тимченка*, рад Дејана Вукићевића, која обухвата 1161 Тимченков рад и 62 текста о Тимченковој личности и његовом раду.⁹⁷⁹

Пред сам крај прошле године (29. децембра) само што је напунио седам деценија живота, умро је у Лесковцу *Николај Тимченко*, књижевни и филозофски мислилац, писац, познат и цењен и ван оквира средине у којој је живео и стварао.⁹⁸⁰

Од библиотеке до куће, 29. децембра одлазеће (2004) године, наш драги пријатељ и колега филозоф и књижевник *Николај Тимченко* је превалио последњу деоницу животног пута, зауставивши се тачно на половини. У библиотеку није могао да се врати, дома свог насушног није могао да се домогне. Смрт га је сустигла пренаглашено. Изгледало је да се враћа, а заправо је одлазио. Недостајало му је само неколико десетине корака. Предухитрен је нагло утихлим дамаром. Позајмљене књиге срунуле су се из његов вих руку и с њима тренем склонила и она врховна – Књига његовог живота. Заувек!⁹⁸¹

⁹⁷⁹ Николај Тимченко, Смисао приповедања, Алтера (О српској прози 20. века, огледи, студије, портрети), приредио Владимир Мичић, Београд 2013, стр. 313.

⁹⁸⁰ In memoriam; Д. Тасића, *Наше стварање*, 4-1/2004/5, стр. 520.

⁹⁸¹ Посмртно слово Саше Хаџи Танчића на сахрани Николаја Тимченка, на Светоилијском гробљу, 31. децембра 2004. године. Текст објављен у Помаку, бр. 29/30. јануар-јун 2005. године, под насловом Уписан у енциклопедију мртвих и наднасловом Сањана бесмртност Николаја Тимченка. *Напомена*: На комеморативном скупу у Београду, поводом смрти Николаја Тимченка, говорио је проф. др Никола Милошевић, *Човек од духа, Наше стварање*, 4-1 /2004-5

ТИМЧЕНКОВА ДЕЛА ОБЈАВЉЕНА ЗА ЖИВОТА: *Фрагменти из историје Лесковачког позоришта I: 1896-1941.* (Лесковац 1967), *Песник и завичај.* Белешке о бивању човека у литератури (Крушевац 1969), *Затис о песнику: О поезији Васка Попе* (Крушевац 1972), *Фрагменти из историје Лесковачког позоришта II: 1970-1980* (Лесковац 1981), *Народни музеј у Лесковцу 1948-1983.* (Лесковац 1983).

ПОСХУМНО ОБЈАВЉЕНЕ КЊИГЕ: *Француске белешке* (приредила Сунчица Денић), Врање/Лесковац 2006, *Књижевност и догма.* Година 1952 у српској књижевности (приредио Јован Пејчић), Београд/Лесковац 2006, *Књижевна баштина Лесковца* (приредио Предраг Стајић), Лесковац 2007, *Мисао, реч, судбина.* Античке теме (приредио Илија Марић), Београд/Лесковац 2008, *Меланхолија и хермеутика.* Мислилац и писац Никола Милошевић (приредио Јован Пејчић), Лесковац-Београд 2009, *О Андрићу и Црњанском* (приредили Биљана и Владимир Мичић), Лесковац 2011, *Смисао приповедања.* О српској поезији 20 века – огледи, студије, портрети, (приредио Владимир Мичић), Београд 2013.⁹⁸²

На Данима „Николаја Тимченка“ 2014. године представљена је књига његових прилога „Психологија књижевне логорологије“.

II

ЗАДУЖБИНА НИКОЛАЈ ТИМЧЕНКО - У Лесковцу је 19. маја 2006. године у Камерној сали Лесковачког културног центра представљена Задужбина Николај Тимченко.⁹⁸³

Од 2008. године се сваког децембра у години одржавају Дани Николаја Тимченка и додељује се Награда Николај Тимченко – за најбоље дело из науке о књижевности (критика, оглед, историја књижевности и културе). *Први добитник* награде „Николај Тимченко“ је Новица Петковић за књигу *Словенске пчеле у Грачаници* (Београд 2008). *Други добитник* је Радован Поповић за књиге *Разносач месечине* и *Последњи српски бошљевик* (Београд 2009). *Трећи добитник* је Драган Жунић за књигу *Причање смисла, Књижевност и сазнање* (Београд 2010). *Четврти добитник* је Душан А. Јањић за књигу *Књижевна преплитања* (Београд 2011). *Пети добитник* за 2013. годину је Ранко Поповић за књигу *Парадокси и молитве* (Ниш 2012). *Шести добитник* за 2014. годину је Небојша Васовић. који живи у Торонту, у Канади, за књигу „*Зар опет о Кишу?*“.

⁹⁸² Николај Тимченко, *Смисао приповедања*, Алтера, Београд 2013, стр. 314.

⁹⁸³ Колико нам је познато, ово је прва задужбина једног познатог критичара, есејисте и филозофа на југу Србије..

⁹⁸³ Јован Пејчић, излагање на промоцији о делу *Књижевност и догма* Николаја Тимченка одржаној 12. јануара 2007. године у ЛКЦ, Помак, бр. 37-38, стр. 4.

III

БИБЛИОГРАФИЈА НИКОЛАЈА ТИМЧЕНКА - У *Библиографији Николаја Тимченка*, коју је прередио Дејан Вукићевић, (обухвата 1161 рад и 62 текста о Тимченковој личности и његовом раду), има и прилога о лесковачким писцима, који су били у средишту његове пажње, али и наслова чланака лесковачких (и других аутора) о Николају Тимченку.⁹⁸⁴

Тимченка је, судећи по броју објављених радова, највише интересовало стварлаштво Саше Хаџи Танчића, Жака Конфина, Душана А. Јањића, Бране Митровића, Миливоја Перовића, Тихомира Петровића, Томислава Цветковића, Михајла Дојчиновића и Радета Јовића.

%

Прилози Николаја Тимченка о лесковачким ствараоцима наведени у „Библиографији...“ (по азбучном реду):

Бараћ-Хубач Живка: Наша реч, 16. августа 1996, стр. 5; Квартет лесковачког глумишта (о глумцима Лесковачког позоришта Живки Бараћ Хубач, Дари Апић, Радоману Кантићу и Радиши Грујићу), Наша реч, 23. август 1996, стр. 3. и Наша реч, 30. август 1996, стр. 5;

Бошковић Ј. Добривоје: Симбиоза лирског и епског, приказ, Добривоје Ј. Бошковић, Чежња, Помак, бр. 5, 1997, стр. 11;

Букелић Јован: Пут у предворје пакла, приказ, Јован Букелић, Деца пакла, Наша реч, 20. септембар 1996, стр. 5;

Величковић Миодраг: Хуморни свет малих људи Миодрага Величковића, уз награду Пјер за 1971, Наша реч, 31. децембар, стр. 15;

Грујић Радиша: Квартет лесковачког глумишта, О глумцима Лесковачког позориште Живки Бараћ Хубач, Дари Апић, Радоману Кантићу и Радиши Грујићу), Наша реч, 23. август 1996, део I, 23. август 1996, стр. 3. и 30. август 1996, стр. 5;

Давинић Зоран: Прилог једној историји, Мени се свађа, Зоран Давинић, Наша реч, 1996, стр. 83-85;

Димитријевић Бора: Фрагменти из историје Лесковачког позоришта, књ. I, Народни музеј Лесковац, 1967, књ. 14;

Динић Сретен: Фрагменти из историје Лесковачког позоришта, књ. I, Народни музеј Лесковац, 1967, књ. 14; Књижевна баштина Лесковца, Културни центар, Задужбина Николај Тимченко, 2007; Белешка о Сретену Динићу, одломак, Наше стварање, 1997, стр. 117-118;

⁹⁸⁴ Дејан Вукићевић, Библиографија Николаја Тимченка, Задужбина Николај Тимченко, Лесковачки културни центар 2008. Напомена: Дејан Вукићевић (Краљево, 1965), библиограф, приповедач, есејист –дипломирао је на Катедри за општу књижевност са теоријом књижевности и магистрирао на Катедри за библиотекарство и информатику Филолошког факултета у Београду. За библиографију часописа Дело добио је награду „Стојан Новаковић“. Водитељ је Фонда старе, ретке и минијатурне књиге у Народној библиотеци Србије, стр. 220. Напомена: У Библиографији, нажалост, нису објављене рецензије Никола Тимченка романа *Изабрани живот и Изабрана тишина* (видети поглавље о Данилу Коцићу).

Дојчиновић Михајло: Песниково сазвежђе, приказ, Сунчеве реке, Наша реч, 17. март 1972, стр. 9; О поезији за децу Михајла В. Дојчиновића, Љубав на мрављи поглед, Удружење писаца општине Лесковац, 1998, стр. 61; Уштапове шуме, рецензија, Филекс, 2004, стр. 69;

Ђорђевић Драгутин: Велико дело изузетне личности (на вест о смрти Драгутина Ђорђевића), Наша реч, 21. мај 1999, стр. 9;

Здравковић Борислав: Књижевна баштина Лесковца, Културни центар, Задужбина Николај Тимченко, 2007; Лирика нежних треперења, приказ, Борислав Здравковић, Тренуци лирике, Наша реч, 19. мај 1967, стр. 7; Поглед на лик Боре Здравковића, Наше стварање, 2004, стр. 239-242;

Златановић Нинослав: Вредан прилог у медицинском часопису, О Нинославу Златановићу, Наша реч, 12. јануар, 1996, стр. 6;

Илић Никола П: Студија Николе П. Илића, Свештенство јужне Србије у револуцији (1941-1945), Наша реч, 16. јун 1972, стр. 7;

Јанков Татјана: Мит о води Венеције, приказ, Јосип Бродски, Водени жиг, Наша реч, 30. август 1996, стр. 8;

Јањић Душан: Поезија података, приказ, Михајло Б. Павловић, Душан А. Јањић, Француска библиографија о српској и хрватској националној поезији, Наша реч, 2. јун 1995, стр. 10; Видови француске књижевности, приказ, Душан Јањић, Књижевни поводи, Алијанса, бр. 10, јун 2003, стр. 17; Књижевна судбина завичајног писца, Помак, 29-30, 2005, стр. 1;

Јовић Раде: Дечја поезија Рада Јовића, приказ, Мапе, песме за децу, Наша реч, 28. новембар 1969, стр.13; Трагање Рада Јовића, приказ, Наша чаршија, 2. обновљено издавање, Наше стварање, 1997, стр. 5-7; Трагање Рада Јовића, Лесковачко мајсторско писмо, Лесковац 2000, стр. 75;

Контић Радоман: Квартет лесковачког глумишта (О глумцима Лесковачког позоришта Живки Бараћ Хубач, Дари Апић, Радоману Контићу и Радишу Грујићу), део I, Наша реч, 23. август 1996, стр. 3, и део II, Наша реч, 30. август 1996, стр. 5;

Конфино Жак: Књижевна баштина Лесковца (приредио Предраг Стајић), Културни центар, Задужбина „Николај Тимченко“, 2007; „Народни покрет“ о комаду Жака Конфина, Лесковачки зборник, бр. 6, 1966, стр. 177-179; Нови роман Жака Конфина, приказ, Јеси ли ти разапео Христа, Наша реч, 17. јануар 1969, стр. 7; Конфино и његови лесковачки дани, Наша реч, 22. септембар 1995, стр. 4; Конфино и предратни Лесковац, бр. 19, Помак, јануар-март 2001, стр. 2-3; Жак Конфино и Миливоје Перовић – две различите судбине, Помак, бр. 25-26, јануар-јун 2004, стр. 3;

Красић Владимир: Још једна песничка књига, приказ, Мајска цветања, Наша реч, 1. јануар 1967, стр. 10;

Марић Предраг: Мит о хајдучкој трави (О роману пун месец над Власинским језером), Политика, 20. новембар 1999, стр. 30;

Марковић Срђан: Нови погледи на Медијалу и Шејку, приказ, Срђан Марковић, Леонид Шејка и Медијала, Наша реч, 30. јул 1993, стр. 5; Дело

вишеструке вредности, приказ, Александар Кадијевић, Срђан Марковић, Градитељство Лесковца и околине између два светска рата, *Наша реч*, 14. јун 1996, стр. 9;

Миленковић Димитрије: Цветник раскошних боја, приказ, Све што цвета, антологија поезије за децу, *Наша реч*, 22. новембар 1996, стр. 5;

Миљковић Миљковић: рецензија, Рашки сликар (Судбокази), рецензија, *Наша реч* 1998, стр. 114;

Митровић Брана: Књижевна баштина Лесковца (приредио Предраг Стајић), Лесковац, Културни центар, Задужбина „Николај Тимченко“, 2007; Пијетет и културне потребе, приказ, Брана Митровић, *Речник лесковачког говора*, *Наша реч*, 20. август 1993, стр. 4; Журналистика и бетристика Бране Митровића (део I), *Наш реч*, 27. август 1993, стр. 5, *Наша реч* 3. септембар 1993, стр. 5, *Наша реч*, 10. септембар 1993, стр. 5; Професор Брана Митровић, Помак, бр. 7-8, април-септембар 1998, стр. 3-4;

Михајловић Јоца: Поезија романтичног доживљаја света, приказ, Јоца Михајловић, Раскалашне кише, *Наша реч*, 18. јул 1969, стр. 7;

Момчиловић Милан: Новинарство и поезија, приказ, Милан Момчиловић, Вече над Лесковцем, *Наша реч*, 9. август 1996, стр. 6; Интимистичка поезија, приказ, М. Момчиловић, Вече над Лесковцем, 16. август 1996, стр. 9;

Пејчић Јован: Књижевност и догма: година 1952 у српској књижевности (приредио Јован Пејчић), Српска књижевна задруга, београд, Задужбина „Николај Тимченко“, Лесковац 2006; Живот посвећен култури, приказ, Јован Пејчић, Заснови Григорија Возаревића, *Наша реч*, 17. мај 1996, стр. 8;

Перовић Миливоје: Хроника о Пустој реци, приказ, Лесковачки средњошколац, бр. 5, 1. новембра 1952, стр. 3; Још један роман Миливоја Перовића, приказ, Град на Морави, *Наша реч*, 11. јун 1965, стр. 5; Судбина једног писца, приказ, Миливоје Перовић, *Наша реч*, 27. октобар 1995, стр. 11; Жак Конфино и Миливоје Перовић, две различите судбине, Помак, 25-26. број, јануар-јун 2004, стр. 3;

Петровић Тихомир: Змај и српска књижевност за децу, Нови Сад, Змајеве дечје игре, 1997, стр. 49-50; Српска књижевност за децу између два рата, Машта и игра, Тихомир Петровић, Ниш, Просвета, 1998, стр. 57-58; Исцрпно о дечјој књижевности, приказ, Тихомир Петровић, Историја српске књижевности за децу, *Наше стварање*, бр. 1-2, 2003, стр. 144-146;

Ракић Хранислав: Нови издање једне корисне књиге, приказ, Стојан Николић, Хранислав Ракић, Јосиф Стефановић, Хронологија народноослободилачког рата и револуције на југу Србије 1941, *Наша реч*, 1. јануар 1967, стр. 10; Аутентична историја, приказ, Стојан Николић, Хранислав Ракић, Јосиф Стефановић, Хронологија народно ослободилачког рата и револуције на југу Србије 1942, *Наша реч*, 18. август 1967, стр. 7; Хранислав Ракић у „*Нашој речи*“ и „*Нашем стварању*“,

Библиографија, Хранислав Ракић, историчар, Лесковац, Народни музеј, 1994, стр. 109-112;

Ристић Аристомен: Књижевна баштина Лесковца (приредио П. Стајић), Лесковац, Културни центар, Задужбина „Николај Тимченко“, 2007;

Стајић Предраг: Књижевна баштина Лесковца (приредио Предраг Стајић), Лесковац, Културни центар, Задужбина „Николај Тимченко“, 2007;

Стевановић Тодор: Чудесни свет Тодора Стевановића, О цртежима Т. Стевановића, Наша реч, 14. јануар 1994, стр. 6;

Стефановић Јосиф: Ново издање једне корисне књиге, приказ, Стојан Николић, Хранислав Ракић, Јосиф Стефановић, Хронологија народноослободилачког рата и револуције на југу Србије, 1. јануар 1967, стр. 10; Аутентична историја, приказ, Стојан Николић, Хранислав Ракић, Јосиф Стефановић, Хронологија народноослободилачког рата на југу Србије 1942, Наша реч, 18. август 1967, стр. 7; Потребна књига, приказ, Јосиф Стефановић, Жртве фашизма 1941 – 1945, Наша реч, 27. март 1970, стр. 7;

Стојановић Љуба: Роман о бурном времену, приказ, Љуба Стојановић, Глас из земље, Наша реч, 24. март 1972, стр. 7;

Стошић Душан: О Душану Стошићу и његовим књигама, Успења, бр. 3, 2007, стр. 25-26;

Такић Србољуб: Росуљски цветник, Стихови љубави, вере и сумњи, збирка песама чланова КК „Росуља“ (уредник издања Србољуб Такић), Власотинце, Власина, 1999, стр. 5-7; Росуљски цветник, Стихови љубави, вере и сумњи, збирка песама, Књижевни клуб Росуља, (уредник Срба Такић), Власина, Власотинце 2000, стр. 5-7;

Тимченко Ружица: Под рушилачким ветром (Богдан Шеклер, тј. Николај Тимченко), приказ, Мило Бошковић, Тривалски друмови, (Непоуздано ауторство одређено на основу рукописне библиографије Ружице Тимченко), Борба, 22. јун 1974, стр. 12;

Трајковић Верољуб: Ко је захтевао бомбе, приказ, Момчило Павловић, Верољуб Трајковић, Савезничко бомбардовање Лесковца 6. септембра 1944, Наша борба, 7. септембар 1995, стр. 9;

Трајковић Драгољуб: Књижевна баштина Лесковца, Лесковац, Културни центар, Задужбина „Николај Тимченко“, 2007;

Туровић Добросав: Књига о једној генерацији, приказ, Добросав Туровић, Споменица генерације Више мешовите гимназије, Наша реч, 28. јун 1996, стр. 5; Вредан прилог историографији, приказ, Добросав Туровић, Јабланички покрет 1916-1918, књ. I, Н. реч, 19. јун 1996, стр. 9;

Фазловски Фреди: Николај Тимченко, део 1, Наша реч, бр. 36. 20. септембар 1996, стр. 8; Део 2, Наша реч, бр. 37, 27. септембар 1996, стр. 8;

Хаџи Танчић Саша: Песник загледан у свет, приказ, Саша Хаџи Танчић, Записан свршиће се свет, Багдала, бр. 176, новембар 1973, стр. 17-18; Саша Хаџи Танчић, Јеврем сав у смрти, приказ, Поља, 220-221, бр. 8-9,

август-септембар 1977, стр. 193-194; У потрази за ликом света, приказ, Саша Хаџи Танчић, Савршен облик, Живот, књ. 66, бр. 11-12, новембар-децембар 1984, стр. 491 - 493; У потрази за ликом света, приказ, Саша Хаџи Танчић, Савршен облик, Књижевне новине, бр. 694, 15. септембар 1985, стр. 9; Саша Хаџи Танчић, Силазак у време, приказ, Књижевне новине, бр. 759, 1. септембар 1988; Реч о пријатељу и писцу, О књижевном делу Саше Хаџи Танчића, Градина, бр. 2-3, март-април 1991, стр. 75-78; Песник интимистичке лирике, Увир, Томислав Н. Цветковић, изабрао, приредио и предговор написао Саша Хаџи Танчић, Књижевна заједница Нови Сад, 1991, стр. 116-117; Реч о пријатељу и писци, Николај Тимченко о Саше Хаџи Танчићу, Багдала, бр. 410-411, април – јун 1994, стр. 16-17; Сјајан ритам Саше Хаџи Танчића, (поводом књига Галопирајући војник, Свето место и Скидање оклопа), Српски књижевни гласник бр. 5-8, мај – август 1994, стр. 165-169; Есејистика прозног писца, Николај Тимченко о Саше Хаџи Танчићу, Наше стварање, бр. 3, 2003, године, стр. 85-90;

Хубач Желько: У позоришту, опет нешто ново, приказ, Желько Хубач, Ближи небу, Наша реч, 13. мај 1994, стр. 6;

Цветковић Томислав: Библиотека Наше речи, приказ, приређивач Момчило Златановић, Мори бојо, бела бојо, Томислав Н. Цветковић, Отимања, Наша реч, 20. децембар 1968, стр. 7; О Цветковићевој драматизацији Нешисте крви, приказ, Бора Станковић, Томислав Н. Цветковић, Нечиста крв (напомена уз текст), Врањски гласник, књ. 20, 1987, стр. 249-255; Песник интимистичке лирике, Увир, Томислав Н. Цветковић: изабрао, приредио и преговор написао Саша Хаџи Танчић, Књижевна заједница Нови Сад, 1991, стр. 116-117; Нове приче једног песника, приказ, Томислав Н. Цветковић, Фотографија изнад кревета, Наша реч, 16. август 1996, стр. 9;

Цонић Вукашин: Далеки бели путеви, приказ, Вукашин Цонић, Наша реч, 4. април 1969, стр. 9;

IV

ТЕКСТОВИ О НИКОЛАЈУ ТИМЧЕНКУ: У посебном поглављу (II) Библиографије Николаја Тимченка објављен је и списак текстова, односно чланака, који су други написали о Николају Тимченку.

Букелић Јован: Николај Тимченко – мудрост у невреме, Наше стварање, бр. 1 (2004-2005), стр. 428-430;

Вуковић Владета: О поезији Васка Попе, приказ, Записи о песнику, Стремљења, бр. 2, март-април 1973, стр. 242-244;

Глушчевић Зоран: Еуфемистичка игра жмурке, Одговор Н. Тимченку, Политика, 7. септембар 1978, стр. IV; Догма и књижевна левица: излагање на промоцији организованој 12. јануара 2007 у Лесковачком културном центру (учествовали Јован Пејчић, Марко Недић, Горан Максимовић и Борђије Вуковић), Помак, бр. 37-38, јануар – јун 2007, стр. 4-9;

Дугалић Љиљана: Наслеђе: на вест о одласку Николаја Тимченка, Наше стварање, бр. 1 (2004-2005), стр. 427-428; Повратак у метафору, у сан, Приказ, Француске белешке, Књижевне новине, бр. 1146, октобар 2007, стр. 15;

Јањић Душан: Књижевне судбине завичајних писаца, Помак, бр. 29-30, 2005, стр. 1; Николај Тимченко (1934-2004), Алијанса, бр. 13, децембар 2004, стр. 2; Николај Тимченко и Удружење писаца Лесковца, Тимченкови мали есеји у Помаку, Наше стварање, бр. 1, 2004-2005, стр. 420-424;

Колунџија Драган: Велики цветносни поклоник, Песма, Наше стварање, бр. 1, 2004-2005, стр. 404-405;

Марић Илија: О књизи Мисао, реч – судбина, Наше стварање, бр. 1-2, 2008, стр. 120-123;

Миловановић Мирослав: Подухват достојан пажње, приказ, Фрагменти из историје Лесковачког позоришта I (1896-1941), Градина, бр. 10, октобар 1967, стр. 57-58;

Милошевић Никола: Човек од духа, Наше стварање, бр. 1, 2004-2005, стр. 402-404;

Миљковић Станко: Задужбина – дуг према умном човеку, О Н. Тимченку и оснивању његове задужбине, Наша реч, бр. 19, 26. мај 2006, стр. 11;

Мичић Биљана: Античке теме, приказ, Мисао, реч – судбина, Књижевни лист, бр. 71-72, јул – август 2008, стр. 7-8; Неуморни културни и књижевни прегалац, приказ, Књижевна баштина Лесковца, Наше стварање, бр. 1-2, 2008, стр. 125-129; Потрага за смислом, приказ, Француске белешке, Књижевни лист, бр. 47-48, јул – август 2006, стр. 8-9;

Мичић Владимир: Богато духовно обзоре, приказ, Француске белешке, Књижевни магазин, бр. 63, септембар 2006, стр. 46-47; Проблеми, контекст, главни књижевни актери 1952 (Николај Тимченко, Књижевност и догма: година 1952. у српској књижевности, Наше стварање, бр. 1-2, 2008, стр. 123-125; Песник и завичај, приказ, Наша реч, 19. септембар, стр. 7;

Петровић Тихомир: У спомен Николају Тимченку (1934-2004), Наша реч, 14. јануар 2005, стр. 3;

Радовић Драган: Античке теме Николаја Тимченка, приказ, Мисао, реч – судбина, Наша реч, 13. јун 2008, стр. 23; Париз је чиста мистика, приказ, Француске белешке, Српски југ, бр. 6, 2006, стр. 169-172;

Ристић Аристомен: Изневерена очекивања (поводом књиге Николаја Тимченка о лесковачком позоришту), приказ, Фрагменти из историје лесковачког позоришта I, Наше стварање, бр. 1, јануар – фебруар 1969, стр. 45-52;

Стаменковић Јовица: Разговор са Тимченком, Алијанса, бр. 14, јун 2005, стр. 9;

Стојановић Саша: Николај Тимченко (1934-2004), НИН, 20. јануар 2005, стр. 47;

Стошић Душан: За сабрана дела Николаја Тимченка (о објављеним и необјављеним радовима необичног усамљеника и истакнутог књижевног критичара, Наше стварање, бр. 1, 2004-2005, стр. 412-416; Прилог филозофски заснованој књижевној анализи, Песник и завичај Николаја Тимченка, Лесковчанин, 7. децембар 1998, стр. 12;

Тасић Димитрије: Дело – људски завичај Николаја Тимченка, Наша стварање, бр. 1, 2004-2005, стр. 405-412; Николај Тимченко (1934–2004): in memoriam, Лесковачки зборник, бр. 45, 2005, стр. 441–444; Николај Тимченко (1934-2004), in memoriam, Наше стварање, бр. 1, 2004-2005, стр. 520-521; Сан и служба Николаја Тимченка, Књижевни магазин, бр. 48-49, јун-јул 2005, стр. 60-61;

Тасић Драган: Град светлости у успомени, приказ, Француске белешке, Помак, бр. 34-36, 2006, стр. 38; Књижевност и слобода, приказ, Летопис Матице српске, књ. 481, св. 3, март 2008, стр. 448-450; Лесковачки дисидент – Николај Тимченко, Наше стварање, бр. 1, 2004-2005, стр. 424-427; La pensee de Nikolai Timceno, Алијанса (Alliance), бр. 14, јун 2005, стр. 9;

Тимченко Ружица: Notice sur Nikolai Timceno, Алијанса (Alliance), бр. 14, јун 2005, стр. 9;

Тосић Небојша: Књижевна баштина Лесковца, приказ, Новине Београдског читалишта, бр. 32, април-мај 2008, стр. 18-20;

Хаџи Танчић Саша: Једна песма Николај Тимченка, Наше стварање, бр. 1, 2004-2005, стр. 417-420; Николај Тимченко – непресушна енергија стварања, Алијанса, бр. 14, јун 2005, стр. 8; Студија о Васку Попи, Николај Тимченко, приказ, Записи о песнику, Свременик, бр. 1, јануар 1975, стр. 87-89; Уписан у енциклопедију мртвих: сањана бесмртност Николаја Тимченка, Саша Хаџи Танчић, реч са сахране, Светоилијско гробље, 31. 12. 2004, Помак бр. 29-30, 2005, стр. 3;

Шијаковић Миодраг: Из историје лесковачког позорипта, приказ, Фрагменти из историје лесковачког позоришта I (1896-1941), Позориште, бр. 1, јануар-фебруар 1969, стр. 95-96;

V

НИКОЛАЈ ТИМЧЕНКО КАО ИНТЕРВЈУЕР – У *Библиографији Николаја Тимченка*, коју је урадио Дејан Вукићевић, објављена су и два интервјуа (стр. 198):

Бокић Павле: Пред изложбу у Прагу: тренутак са Павлом Ђокићем, академским сликаром (разговор водио) Н.Т. (Николај Тимченко), Наш стварање, бр. 48-49, 26. новембар 1966, стр. 9;

Стојановић Миодраг: „Карикатурист је човек између Сциле и Харибде“ (разговор водио) Н.Т. (Николај Тимченко), Наша реч, бр. 51, 26. децембар 1969, стр. 11;

VI

ЛЕСКОВАЧКО ПОЗОРИШТЕ ДО 1941. ГОДИНЕ - Лесковчани гледају позоришне представе преко сто година али се, према расположивим документима, готово са сигурношћу може сматрати да су своје прво позориште, тачније дилетанску групу, *добили 1896. или почетком 1897. године.*⁹⁸⁵

Такође, историја лесковачког позоришта није досад написана, али је било покушаја да се то учини.⁹⁸⁶

Ово је нови покушај у том циљу с тим што се мора рећи да извесни новопронађени документи омогућују да се изведу закључци који се могу сматрати поузданим.⁹⁸⁷

Досад коришћени извори, у првом реду *приповетке Радоја Домановића „Позориште у паланци”*⁹⁸⁸ и *изјава Симе Бунића* коју је забележио Сергије Димитријевић, омогућавали су приближно датирање почетка лесковачког позоришта који падају у време општег националног полета у тек ослобођеним крајевима после руско-турског и српско-турског рата 1877-1878. године.⁹⁸⁹

(...) Пробудило се, ако се тако може рећи, и лесковачко грађанство, пре свега занатлијски и трговачки слој, као језгро привредног сегмента града, и истакло и неке своје културне потребе. Из тог споја родиле су се и иницијативе које су допринеле да се формира читаоница, а такође и да настане позориште које је заједничко дело локалне занатлијске омладине и интелигенције, тачније, наставника Ниже гимназије у Лесковцу, међу којима су били *Милутин Витковић* и – *Радоје Домановић*.

(...) Занимљиво је да је први покушај да се оснује позориште у Лесковцу учињен такорећи одмах по ослобођењу града од Турака, дакле 1878. године. О томе постоји документ на основу кога се могу извести

⁹⁸⁵ Николај Тимченко: Лесковачко позориште до 1941. године (грађа за монографију), Лесковачки зборник XL, 2000, стр. 241-279; Преносимо, укратко, најзанимљивије делове овог рада, уз напомену да је Николај Тимченко био апсолутно најбољи зналац историје Народног позоришта у Лесковцу.

⁹⁸⁶ *Напомена Н. Тимченка* - Сем незаобилазне Споменнице тридесетогодишњице позоришног живота Лесковца 1926-1956, Лесковац 1956, у редакцији Аристомена Ристића и са прилозима Атанасија Младеновића (Зачеци позоришног живота у Лесковцу и Дилетанске групе и гостовања), Фредрија Фазловског (Градско позориште - прво професионално позориште у Лесковцу), Аристомена Ристића (Академско позориште – дело напредне лесковачке омладине) и Бране Митровића (Народно позориште настављач богате позоришне традиције); *Видети* и Николај Тимченко: Фрагменти из историје лесковачког позоришта I, Лесковац 1967 (где је наведена важнија литература), Петар Волк: Позоришни живот у Србији 1944/1986, Београд 1990, стр. 471-487; Боривоје Стојковић: Историја српског позоришта од средњег века до модерног доба (драма и опера), Београд 1979, стр. 914-917; др Сергије Димитријевић, Историја Лесковца и околине 1918-1928, Лесковац 1983, стр. 399-415.

⁹⁸⁷ *Напомена Н. Тимченка*: За те нове податке захвалност дугујем труду и акрибитичности Станише Војиновића, који је објавио вест из Вечерњих новости: Правила лесковачког грађанског позоришта Југ Богдан и извештај Милутина Витковића министру просвете и црквених послова (в. Станиша Војиновић: Лесковац и Лесковчани у приповеткама Радоја Домновића, Лесковачки зборник, XVIII, 1978, стр. 275-278; Лесковачко грађанско позориште Југ Богдан, Лесковачки зборник, XXVIII, 1988, стр. 263-268.

⁹⁸⁸ Видети: Р. Домановић: Сабрана дела, књ II, приредио Димитрије Вученов, Просвета, Београд 1964.

⁹⁸⁹ Сергије Димитријевић, Лесковачка енциклопедија, стр. 9.

сасвим поуздани закључци како о карактеру и носиоцима те иницијативе, тако и о разлозима њеног неуспеха.⁹⁹⁰

(...) Међутим, ако овај покушај лесковачких чиновника, занатли ја и грађана није успео, то никако не значи да позоришних представа у Лесковцу, баш у то време, прецизније од 1878. до 1896. године, није било. На основу једног извора, коме се може поклонити поверење и са чињеничне тачке гледишта, иако је реч о белетристичком делу, стичемо прилично поуздану слику о позоришном животу у нашем граду, а посебно о односу према позоришту средине. Разуме се, закључци се морају изводити опрезно, уз пажљиву анализу текста и коришћења докумената какви су они на којима је својим цитираним прилогом указао Милорад Николић.

Реч је о Сремчевој приповетки „*Путујуће друштво*“.⁹⁹¹

Ако се зна како је Сремац радио, не измишљајући основне податке, можемо узети као чињеницу да је позоришна трупа Михаила Димића дошла у Лесковац и ту са доста материјалног и стварног успеха давала представе. Сремац изричито помиње Димића и Леско вац; Димића писац није измислио а помињање града коришћењем његовог пуног имена сигуран је знак да је писац узео стваран догађај за сиже своје приче. Михаило Димић је позоришни после ник, човек коме је позориште била професија, глумац, редитељ и управник путујуће позоришне трупе а касније и управник нишког сталног позоришта Синђелић.⁹⁹²

Сремац описује дочек те трупе у Лесковцу и даје неке појединости о самој трупи.

(...) Према сижеу Сремчеве приповетке, Димићева дружина дошла је у Лесковац, ту била добро дочекана и ту јој је пошло добро, чак „не може бити боље“ и зато се управник опирао молби главног јунака да дружина пређе у Власотинце и да ту почне давати представе. За нас је важан пишчев коментар који, сем основне чињенице, садржи и материјал за извесне социолошке и културолошке закључке о схватању феномена позоришта у средини која први пут види представе и које за њу представљају новину чији смисао не разуме. „*То је била прва српска позоришна дружина која је по ослобођењу дошла у Лесковац*“ - каже Сремац. Никада нису мештани ни чули, а камо ли видели позориште. Било је додуше и у турско време нечега на ово налик, нека, да тако кажем, забаве и душевне хране, као, на пример, кад прође мечкар са мечком, кад се задржи дан-два Талијан с мајмуном или кад се какав турски „карађол“ даје у кафани. Али, додаје писац, *све то није оно што је позориште*. Такође, социолози ма и културолозима, Сремац нуди још једну тему за

⁹⁹⁰ Милорад Т. Николић, Прва позоришна дружина у ослобођеном Лесковцу 1878, Лесковачки зборник, VIII, 1968, стр. 209-211.

⁹⁹¹ Видети: Стеван Сремац, Одабране приповетке, Ново поколење, Београд 1949.

⁹⁹² Напомена Н. Тимченка: О заслугама Михаила Димића за историју српског позоришта видети Б. Стојковић, Историја српског позоришта од средњег века до модерног доба (драма и опера), Београд 1979, стр. 341-342.

размишљање: с једне стране опијеност што је, изгледа нам, тачнија реч за раположење главног јунака од речи ентузијазам који позориште може изазвати у појединостима, а са друге стране, најпре равнодушност и одбијање средине која и кад се занима и када одбацује показује подједнако неразумевање феномена позориште.

Досад се о почецима лесковачког позоришта могло говорити на основу података које је дао *Михајло Бунџ* а забележио *Сергије Димитријевић* и приче „*Позориште у паланци*” *Радоја Домановића* у којој је наведено и име позоришта. Накнадна истраживања, која дугујемо марљивом и акрибичном Станиши Војиновићу, показују да у Домановићевом опису има неочекивано много више фактографије него што би се могло претпоставити због чињенице да је у питању белетристичко дело са очито хумористичким претензијама, а да се, са друге стране, и Михајло Бунџ добро сећа догађаја с краја 1896. и почетка 1897. године. Показује се, такође, да је *Атанасије Младеновић* с правом поклатио већу пажњу Домановићевој причи у којој је, може се слободно рећи, са доста тачности описана атмосфера како у позоришту тако и у граду поводом прве представе. Али, пођимо редом.

Радоје Домановић је дошао у Лесковац из Врања, где је радио као наставник, 26. новембра 1896. а отишао 19. јула 1898. године. Приповетку „*Позориште у паланци*” објавио је у Веселиновићево „*Звезде*” у бројевима 2-4 од 6. и 8. октобра 1898. године. У току свог боравка у Лесковцу, Домановић свој рад није ограничио на свој основни позив предавача у школи, већ се, како се може са сигурношћу претпоставити, активно бавио политиком и учествовао у јавном и културном животу града. Нема сумње да је тај боравак оставио трага и на његовом књижевном раду – своје кратке појмове о српској паланци и паланчанину овај писац изразито сатиричне вокације стекао је колико у Пироту и Врању толико и у Лесковцу, којима је био и тематски инспирисан. Позориште о коме пише у поменутој причи, нема сумње, позориште је које је постојало у Лесковцу и у чијем раду и он учествовао.

(...) Међутим, у Домановићевој причи постоји она тако често цитирана „*објава*” на основу које су се могли извлачити закључци о почетку лесковачког позоришта. И ја ћу ту „*објаву*” цитирати, уз напомену да, после упоређења са познатим аутентичним подацима из штампе, она изгледа као Домановићева персифлажа позоришног плаката који је стварно постојао. На такав закључак наводи форма ове објаве, али и њена садржина – у неку руку то је укратко саопштен читав програм позоришта у формирању. Та објава у целини гласи:

„*Чланови Л...чке читаонице* одлучили су да се старањем истих образује грађанско позориште под управитељством публици добро познатог извежбаног глумца г. *Гаврила Михајловића*, а уз суделовање чланова читаонице и приход од тог истог ставља се на руковање управи поменуте

читаонице за набавку новина и књига, а нарочито шаљивих представа за нашу публику, као и петриотских комада.

„Јављамо ово поштованом грађанству и молимо да нас обилато помогне, како би се ова наша племенита установа у лику нашег места могла одржати.

„Прва представа ће се давати код „Орача“, за коју ће грађанство добити за сада аутографисане плакате са именима лица, а доцније ће се и штампати у овд. штампарији.

Позориште ће се звати „Грађанско позориште Југ Богдан.“

Што се тиче података, сасвим је извесно да се мисли на Лескваци (Л...чка читаоница) и даје сасвим прецизно име позоришта. Остало се, *mutatis mutandis*, може прихватити као аутентично навођење чињеница.

(...) Домановић помиње и наслове комада који су играни и у првој фази овог позоришта, за време док је управник био Илић, и прву представу обновљеног позоришта, када је управу преузео професор Воја. Списак представа налазимо у поменутој белешки Сергија Димитријевића а потврду да је игран Бој на Косову у документима које ћемо размотрити у редовима који следе.

(...) Ови основни подаци оснажују се не само познатом изјавом Михајла Бунића коју је забележио Сергије Димитријевић, него и недавно објављеним аутентичним вестима које је саопштио Станиша Војиновић. Реч је о вестима у београдским Вечерњим новостима. Има их две. У првој, објављеној 29. јануара 1897. године, каже се да је у Лесковцу *основано позориште које има 40 чланова, углавном младих људи*, да је позориште добило „локал“ и „потребне ствари“, што би требало да значи да је добило просторије и опрему. Чак су подељене и улоге за увежбавање првих комада. Чланови су прионули на рад, пуни одушевљења, а када су у питању средства и стручни савети – обратиће се позоришту у Београду за помоћ. У вестима се каже да *установом руководи Бунић, „званичник суда“* као човек „мало вичнији у овом раду“. На крају, дописник обећава да ће пратити рад позоришта и да ће обавештавати читаоце о томе.

Нешто касније, одржавши обећање, дописник Вечерњих новости јавља да је *прва представа дилетанског позоришта* – чија је дружина „састављена из угледних грађана и чиновника - „испала... на опште задовољство многобројне публике“. Нажалост, *у вестима се не каже који је комад изведен*; каже се само да је „љубав господе дилетаната ка уметности... за сваку похвалу“ и да се посебно истакао „својом игром“ *Здравко Здравковић*: ово је, дакле, први истакнути лесковачки глумац, аматер, за чије име знамо. Ова *вест објављена је 23. фебруара 1897. године*. Према томе, може се извести закључак да је дилетанско позориште дало своју представу, како се у вестима каже *прву, представу између 29. јануара и 23. фебруара 1897. године*.

Ове вестима могу се проверити подацима *Михајла Бунића*. Овај је, нема сумње, био непосредни учесник и један од оснивача позоришта. Такође,

постоји извештај човека који се *потписао као управник позоришта*. Између документа који потичу од ове личности и казивања Михајла Бунића има извесних несагласности, али оне нису битне и лако их је отклонити.

Наиме, према Сергију Димитријевићу, али и према вестима Вечерњих новости, први управник позоришта био је Михајло Бунић. Правила позоришта упућена на одобрење начелнику среза, потписао је као управник професор лесковачке Ниже гимназије *Милутин Витковић*; *следи потпис Михајла Бунића као секретара, Р. Дунђервића као благајника, Мих. П. Младеновића (трговца) као економа и – Радоја Домановића (предавача) као – драматурга*. Потписали су се на примерку одобрених Правила (која носе датум 19. март 1897. године) и неки угледни грађани – свештеници, трговци и занатлије – који су ту фигурирали као чланови управе и надзорног одбора. Као да поново читамо ове редове из Домановићевог „Позоришта у паланци” и да се из овог документа уверавамо да је позориште у овој фази свог постојања било ствар целокупне јавности.

(...) Иначе, према Витковићевом извештају (министру просвете – примедба Д.К.), *управа је изабрана на збору 12. фебруара 1897. године*, и развила је широку, васпитну и административну делатност. (...) Уследила је и *претпремијера: Битка на Косову*, комад самог Витковића, која није поменута код Бунића и кога нема ни на списку изведених дела код Сергија Димитријевића, из разумљивих разлога – то је прва представа обновљеног позоришта.

(...) Витковић даје и ове значајне податке: представа је изведена у Шериф-беговом конаку који назива друштвеним станом (по својој прилици то је била напуштена кућа овог бега коју је општина или конфисковала или откупила), да је публице било много, да је била одушевљена представом и да је, најзад, без обзира што је стан био скучен, *донела 72 динара прихода* (сви подаци се углавном подудару са вешћу Вечерњих новости). Тачан датум представе коју назива премијером Влатковић није саопштио, али је написао да су представе отада давале редовно четири пута месечно, да су извођене искључиво српске драме са историјском садржином и да је просечан приход са представа био 30 динара. Набављено је нешто гардеробе и „техничких средстава” (кулиса) када су материјалне могућности то дозвољавале, а ускоро су ангажовани професионални глумци „који су помогли управи у извођењу представа”; према Влатковићу, реч је о два глумца и две глумице.

%

Дакле, да резимирам: изгледа несумњиво, протумачи ли се исправно Домановићева прича и прочитају доступни аутентични документи (извештај у Вечерњим новостима, Правила позоришта са потписима управе и извештај управника Витковића, да су *прво лесковачко позориште Југ Богдан основали омладинци, калфе и шегрти, 1896. године* и да су, по

свему судећи, извели онај репертоар који је навео М. Бунјић: *Бој на Косову* Матије Бана, *Злу жену* и *Женидбу и удадбу* Стерије Поповића, *Два цванџика* Милована Глишића и *Четири милиона рубаља* београдског професора Стеве Јефтића (прва два комада спомиње и Домановић); када је позориште запало у кризу, затражена је помоћ од лесковачке интелигенције, и онда су се у рад укључили професори лесковачке Гимназије Витковић и Домановић, трговци, свештеници итд. Вечерње новости су, у ствари, писале о том обновљеном позоришту, или о другој фази његовог рада, који је дописник погрешно схватио као почетак. Мислим да нема противуречности између података да је најпре изведен комад Матије Бана, а онда Косовски бој Милорада Витковића (код Домановића можемо прочитати да је поново изведен комад са тим именом). *Крај позоришта Југ Богдан није био онакав како је описано у Домановићевој причи, али је, на жалост, убрзо уследио.* Одушевљење је спласло, а изостала су и финансијска средства.⁹⁹³

Може се слободно и без претеривања рећи да Лесковчани у раздобљу које је следило престанку рада градског позоришта *Југ Богдан до оснивања Градског професионалног позоришта, средином двадесетих година, никада нису остајали без позоришне представе.* Гостовања позоришта из других места, нарочито после стварања нове државе, смењивала су се често и трајала доста дуго, а ђаци, студенти, чланови секција радничког културно-уметничког друштва *Абрашевић*, па и припадници спортских друштава основали су трупе и дружине да би дали често једну, понекад и више представа чиме су задовољавали и сопствену жељу за игром и потребе публике за позориштем. Најозбиљнији покушај да створи стално аматерско позориште припада спортском друштву *Момчило* које је оформило истоимено дилетанско позориште и живело своју прву представу, комад *Кад се сунце гаси*, 3. фебруара 1924. године. Ову дилетанску дружину помиње и Сретен Динић у једном свом чланку, констатујући са жаљењем да се она, после неколико премијера, угасила.

Игром случаја или, тачније, деловањем случаја - комедијанта, почетак и крај рада једног професионалног лесковачког позоришта уоквирен је двема другим гостовањима тада реномираних српских професионалних позоришта. Наиме, године 1925, у лето, тачно годину дана пре оснивања лесковачког позоришта, гостовала је трупа Битољског градског позоришта под вођством заслужног редитеља и позоришног човека *Радивоја Динуловића*; почетком 1929. године, тачно у данима када се лесковачко позориште гасило немогавши да реши своје материјалне проблеме, на

---

⁹⁹³ М.Тимченко, у Додатку (2) даје, између осталог, следеће објашњење. За сто година откако су гледали прву представу, Лесковчани су се неколико пута уверили да је лакше позориште основати него га одржавати. (...) Тако је било и са првим лесковачким дилетанским позориштем Југ Богдан са којим је започела историја позоришта у овом граду, тако је било и са Градским позориштем, јединим професионалним позориштем између два рата, које је радило 1926. да би се угасило већ почетком 1929. године, а то се поновило и са тзв. Академским позориштем; послератно позориште било је релативно стабилно, али му је бар два пута запретила опасност да нестане.

дуже време у овом граду гостовало је Нишко позориште које је и пре оснивања лесковачког позоришта давало представе за лесковачку публику.

Битољско градско позориште имало је веома добар ансамбл и било је веома добро организовано; у уметничком погледу, оно је било равноправно са Скопским и Нишким позориштем, чак је ово друго можда и превазилазило. На свом гостовању у Лесковцу 1925. године оно је припремило и извело, на опште задовољство публике, драма тизацију једне приповетке Боре Станковића под називом „Врела крв”. Аутор драматизације, припремљене за ту прилику, био је Радивоје Динуловић, који је представу режирао. Деса Марковић у улози Нушке просто је очарала публику, која јој је, према белешци анонимног извештача „Лесковачког гласника” „неуморно аплаудирала”.

(...) Гостујућа позоришта ставила су на репертоар и играла за лесковачку публику *Нашу работу* Сретена Динића.⁹⁹⁴

После много покушаја и деловања више ђачких и дилетанских дружина, о којима је било речи, давнашња жеља Лесковчана да имају своје позориште *остварена је 23. августа 1926. године оснивањем Градског позоришта*. Градско позориште је било професионално, окупило је већи број веома добрих глумаца и дало више добрих представа, остваривши и нека запажена гостовања, али убрзо је морало да обустави рад због недостатка материјалних средстава. (...) Већ почетком 1929. године позориште се угасило, ансамбл се једноставно распао а остали су дугови које је требало некако намирити.⁹⁹⁵

(...) И један летимични поглед на документа који илуструју да тако кажемо административне послове око остварења идеје о лесковачком градском позоришту... Наиме, одбор за оснивање лесковачког Градског позоришта обратио се надлежном министарству, тачније Уметничком одељењу Министарства просвете с молбом да одобри формирање позоришта, уз образложење да Лесковац доживљује и привредни и демографски напредак, да све већи број људи не само из земље него и из иностранства добија посао у све развијенијој индустрији града што је, несумњиво, знак израстања Лесковца у снажно градско средиште. Следи тврдња да такав *Лесковац „осећа велику потребу за стално позориште”* и несумњиво веома значајан податак да је та потреба повећана чињеницом да Нишко овлашћено позориште већ две године не гостује у Лесковцу и да нема изгледа да ће у догледно време доћи у Лесковац... (...) У истом акту

⁹⁹⁴ *Напомена* Н. Тимченка: Видети Фрагменте из историје лесковачког позоришта I, стр. 37- 45. и 66.

⁹⁹⁵ *Напомена* Н. Тимченка: О Градском позоришту видети и чланак Ф. Фазловског у Лесковачком зборнику II, 1962; корисне податке даје С. Димтријевић у Историји Лесковца 1918-1928, стр. 399-413; сажет приказ рада Градског позоришта, чиме се потврђује да је оно занимљива епизода у историји српског позоришта, а видети оцену Боровоја С. Стојковића, „Историји српског позоришта од средњег века до модерног доба (драма и опера)”, стр. 914-915. Најзад, видети и Николај Тимченко, Фрагменти из историје лесковачког позоришта I (1896-1941), стр. 17-36. Трудно сам се да не понављам поменуте текстове, поготово закључке, па заинтересовани читаоци који жели потпуније информације о раду Градског позоришта требало би да консултује наведене радове и наведену литературу.

се каже да је ангажовано већ осморо глумаца (четири брачна пара) и да ће остале глумце, како уредба о позоришту предвиђа, ангажовати у најскорије време. Овај акт је потписали су *Владимир Антоновић*, председник Привредног суда, *М. П. Димић*, председник општине, неизбежни *Сретен Динић* и још неколико угледних грађана. Треба уочити чињеницу да је сам председник општине у одбору и да својим потписом потврђује навод о позоришту као насушној потреби града...

(...) Уметничко одељење је инсистирало на гаранцијама квалитета, с једне стране, и упозоравало да средства за издржавање позоришта мора обезбедити сам град. То није умањило ентузијазам одбора који је послао правила и записник са седнице управног одбора, одржане 22. јула 1926. године, на којој је за *председника* изабран апотекар *Рад. С. Димитријевић*, за потпредседника трговац *Никола М. Стојиљковић*, за управника професор *Радивоје Ненадовић*, за секретара шеф књиговодства банке *Ђока Митровић* и за благајника индустријалац *Стира Коцић*. Овај записник потписали су још и *Влада Антоновић*, *Велизар Пијаде*, *Миле Стојиљковић*, *Сретен Динић* и *Јова Јовановић*. Ваља уочити чињеницу да је 22. јула за управника изабран професор Ненадовић и да су у најужем руководству били представници интелигенције и привреде, да се изразим савременим језиком, а у ствари ту су били представници ондашњег највишег слоја друштва, што ће рећи богатији и угледнији Лесковчани.

Друга по значају и уметничким донетима епизода у позоришном животу Лесковца између два светска рата била је егзистенција и делатност Академског позоришта. Било је опет плод рекао бих трајније и неугасиве жеље и жудње Лесковчана за позориштем а његови главни актери били су студенти, академци, један нови нараштај у друштвеном и културном развоју Лесковца, помогнути од неуморног и култури и посвећивању неизмерно оданог Сретена Динића и релативно танког слоја интелектуалаца града. *Постојало је неколико година (од 1933. до рата) и дало, поред 11 премијера, већи број културних приредби забавног карактера. У неку руку, то је био покушај заснивања кабареа.*

На прву премијеру се ипак релативно дуго чекало. Премијера је протекла у свечаном расположењу. Био је позван управник позоришта Моравске бановине, иначе познати историчар српског позоришта *Боривоје Стојковић* да одржи предавање о позоришној уметности а затим је изведен Нушићев *Обичан човек*. Можда избор овог Нушићевог комада може да нам открије интенције редитеља и водећег глумца Боре Димитријевића; позориште коме је он био моторна снага желело је да игра пре свега комаде без већих претензија, а радо гледане и лако изводљиве, како сам Нушић карактерише своје дело у предговору.

(...) Први управник Академског позоришта био је Сретен Динић, кога је, после прве годишње скупштине, 29. новембра 1935. године, заменио на дужности Бора Димитријевић Пиксла.⁹⁹⁶

---

⁹⁹⁶ Н. Тимченко, Лесковачко позориште до 1941, стр. 276.

VII

НИКОЛАЈ ТИМЧЕНКО И УДРУЖЕЊЕ ПИСАЦА - Николај Тимченко је био наугледнији члан Удружења писаца Лесковца. Удружењу је, дакако, чинила част да у својим редовима има писца који је у српској књижевности стекао име врсног књижевног критичара и есејисте и који је својим усправним животом, праводољубивошћу и доследношћу уживао велико поштовање у свом родном граду, и не само у њему.⁹⁹⁷

Могоа је Тимченко и да не „приступи” Удружењу (зна се да није писао молбу за учлањивање у много важније институције), али Удружење није могло без њега, његовог имена, знања, ауторитета. Са њим је ово, некако, добијало у значају. И као што је у сваком послу који је радио оставио неизбрисив траг, тако је и удео Тимченка у деветогодишњем животу удружења лесковачких писаца (основано је фебруара 1996) био драгоцен, незаобилазан. Није се истицао бучним иступима у јавности, и, уопште, ретко је, нажалост, учесновао у јавним манифестацијама, трибинама, књижевним вечерима. Тих, ненаметљив и надасве скроман, није се никада гурао у прве редове нити је тражио заслужена друштвена признања за која, уосталом, није ни марио. Али, када се у неким приликама „јавио за реч”, његова се увек помно и са уважавањем слушала. Подржавао је, међутим, сваку идеју која је означавала помак у књижевном и културном животу града у коме је живео. Тако је свестрано подржао идеју о гласилу Удружења, листу за књижевност, уметност и културу. И када говоримо о доприносу Николаја Тимченка раду удружења, он је *понајвише везан за лист „Помак”*.

У њему је редовно сарађивао и *није било броја (сем једног изузетка)* у коме се нису појављивали његови прилози, називани најчешће, не знам зашто, „*мали есеји*”, јер они су по својој вредности били најмање мали. Ти, његови „*мали есеји*” подизали су ниво „Помака” и, наравно, уз вредне прилоге других аутора и умешност уредника, оправдавали његово постојање.

У 19 до сада објављених свезака „Помака”, Тимченко је објавио 25 *текстова*, тематски врло различитих, што речито говори о широком дијапазону његових интересовања и показује, и на овом примеру, у овом сегменту његовог ангажовања, да је био свестрани проучавалац књижевног и других културних феномена. Све његове текстове објављене у „Помаку” можемо разврстати у неколико целина. Тимчено се у првом реду бави значајним српским писцима: Стеријом, Андрићем, Црњанским, Исидором Секулић, Десанком Максимовић, Слободаном Јовановићем, Богданом Поповићем, Драинцем, Растком Петровићем, Ађелком Крстићем. У ову групу се може убројити и текст о Милошу Ђурићу,

---

⁹⁹⁷ Душан А. Јањић, Николај Тимченко и Удружење писаца Лесковца (Тимченкови мали есеји у Помаку), Наше стварање, број 4/1 1004/05, стр. 420.

нашем највећем хеленисти. Другу целину чине прилози (таквих је пет) о страним писцима: Пушкину, Чехову, Камију. Три написа је посветио завичајној књижевности пишући о Жаку Конфину, Миливоју Перовићу и Брани Митровићу, пет је, пак, критичких приказа новонасталих књига и, најзад, два чланка се не односе директно на књижевност, један је из историје лесковачког позоришта (што је, иначе, био предмет вишегодишњег његовог занимања) и један је о књизи уопште, поводом Трећег салона књига у Лесковцу.

(...) У завичај Николаја Тимченка, његову духовну баштину, улазе и есеји објављени у „Помаку”; они су неодвојиви део пишевог укупног ствалашатва.

VIII

ЈЕДНА ПЕСМА НИКОЛАЈА ТИМЧЕНКА - Када је писац од угледа и опуса, попут *Николаја Тимченка*, критичар и књижевни есејист који је приказима, огледима и студијама делотворно учествовао у књижевно-критичким и књижевно-историјским (пре)вредновањима и тумачењима старије, новије и савремене литературе, у зборнику за друштвена питања, културу и књижевност „*Други лист*” (број 1, Врање, јун 1990) објавио песму, потом још једну (песму), није се могло очекивати веће изненађење од датог. Индикативног наслова „*Свет и ја*”, открила је и испољила дотад непознато ствалачко интересовање Николаја Тимченка да пише поезију, поготово пошто је афирмисан *дискурзивним* текстовима и књигама, нарочито оним његовим равнима које рачунају на антрополошке приступе и увиде као методолошки супстрат. Заправо, *новооткривени* Тимченков стваралачки простор доброно је при том рачунао са оним што је већ остварио и вредносно потврдио у датим областима књижевности.⁹⁹⁸

Песма „Свет и ја” несумљиво је наглашене антрополошке и поетичне самосвести. Рефлективна, бави се местом и улогом човека у бескрајном простору света у чије се дубине песник загледао као мистичну и неодгонетиву праслику бивствовања, исписану личним доживљајем и трагом. Ова релативно кратка, али смислом бременита и асоцијативна песма дословце гласи:

*Шта ћу ја овде,
на овом свету,
где нежне птице нестају
а и сродници ми раде о глави?*

*Али, шта ће ми глава
која не вреди ни по луле дована?
Жив сам још баи зато
што овај свет трпи само такве главе.*

⁹⁹⁸ Саша Хаџи Танчић, *Једна песма Николаја Тимченка*, *Наше стварање*, 4-1/ 2004-5, стр. 417.

*Тако се свет и ја добро слажемо
иако се не подносимо.
Свету нико није потребан.
Он може све сам, и без милости.*

*Свет је потребан мени
али да бих могао живети у њему
и он и ја треба да будемо бољи,
што, изгледа, није могуће.*

(...) Док читамо песму „Свет и ја”, ми стално, наине, учавачемо и сазнајемо аподиктичну поруку треће строфе да свету нико није потребан и да он може све сам, и без милости. У распону од иронијске деконструкције, до патоса интегралности, смењују се облици неспоразума човека са светом у коме живи. Објава поетских алузија о немогућности обнављања интегралности човека и света тријунфује, нажалост, на крају песме. Ужасна и коначна, завршница естатичног карактера заправо је нихилистичка самонегација модер ног субјекта.

(...) Наглашеним присуством личног, појединачног, сопственог, дакле, стављањем себе у егзистенцијални оквир чије су димензије одређене светом у коме живи, у којем се све одвија, песник је заправо открио да је његов опстанак несигуран и незаштићен без уземањег побољшавања.

(...) Осмисливши песму „Свет и ја”, открио нам је, иако ерудита и интелектуалац првога реда, да је умео и да машта и да се у маштању издигне од земље, да се поистовети са нежним птицама у нестајању и види себе како лети и летом надилази све непријатности са сродницима који му раде о глави. Николај Тимченко постао је песмом творац и маштар, и није више само тумач и аналитичар већ вечни радозналац неутољиве глади за другачијим, бољим светом, да би са њим уследило и боље осмишљење себе. Али на овом свету, на крају, све разочарава. У фрагменту дневничког записа, објављеног у листу „Лесковчанин”, јуна 1999. године, он ће дословце записати: „Дакле, једна тиха и ненаметљива потврда чињенице која ме све мање погађа – увек сам био страно тело које ова средина није признала за своје. То није никаква трагедија, а то не сматрам својом несрећом.” Јер је у родном граду налазио исту људску природу сродника који му раде о глави, исте људске односе и, што је набитније, опет оно исто своје биће опевано у песми „Свет и ја”.

(...) Песма је остала, а песник је отишао, оставиши за собом и своје дневнике, још један књижевни жанр који је такође потајице неговао до краја живота. А што се тиче почетка песме знаковитог питања „Шта ћу ја овде” и значаја одговора на њега повећава и чињеница да је имплицитних поетских начела и може да послужи за разумевање укупног његовог стваралачког мишљења, указује такође на ширину и распон његових жанровских огледања.

IX

КЊИЖЕВНОСТ И ДОГМА – Иза Николаја Тимченка остале су хиљаде страница необјављених рукописа – приказа, чланака, расправа и монографских радова, целих књига посвећених одређеним писцима и темама. Ја ћу бити слободан да у име Задужбине „Николај Тимченко“ поменем само неке од тема којима се Николај Тимченко бавио готово опседивно. Ви знате распон његових књижевних, историјских и филозофских интересовања, од древног доба, до старе Грчке и Рима, преко ренесансног раздобља, класицизма (нарочито га је француски привлачио)... Али бавио се исто тако и 19. и 20. веком. Колико националним, дакле српским књижевним и филозофским темама, толико и интернационалним, општесветским темама. И у томе своме бављењу, интересовању, истраживањима, Николај Тимченко је, готово по страни од јавности, формирао читав низ завршених или готово завршених рукописа.⁹⁹⁹

Две књиге су, као што рекох, објављене. Ове, 2007. године надамо се, планирамо да штампамо две књиге његових огледа и, преко тога, „Библиографију“ Николаја Тимченка, која обухвата преко 1.100 јединца, што значи да ће то бити посебна, трећа књига. Аутор библиографије мр Дејан Вукићевић приводи крају овај завршни посао.¹⁰⁰⁰

Николај Тимченко оставио нам је, заправо, идеалан поднаслов књиге. Допустио сам себи да га још и скратим, уверен да тиме нећу изневерити средишње пишчево настојање: осветлити књижевни живот у Србији (колико је неопходно: и у Југославији) у прекретној 1952. години. А суштину општекултурних, литерарно-естетских и идеолошких збивања битних за ову годину одредили су спорови на релацији друштво – уметност, партија – књижевност, значи питање слободе стваралаштва у новоуспостављеном комунистичком друштвеном поретку. Зато сам се определио да главни наслов буде *Књижевног и догма*. Дело је, по свему, настало почетком осамдесетих година. У поглављу „Година 1952“ у Народном студенту овај податак изричито се наводи. Можемо поћи даље па изнети да је рад завршен најкасније 1984. На то упућује чињеница да књиге, расправе, чланци, сећања, коментари на које се у напоменама указује на прекорачују 1983. годину као годину свог издања. (...) Склопивши једанпут рукопис своје „*хронике године 1952. у српској књижевности*“. Николај Тимченко му се, сви су изгледи, после 1984. није враћао.¹⁰⁰¹

⁹⁹⁹ Јован Пејчић, излагање на промоцији о делу Књижевност и догма Николаја Тимченка одржаној 12. јануара 2007. године у ЛКЦ, Помак, бр. 37-38, стр. 4. Књигу је приредио Јован Пејчић, а реч је о заједничко издању Српске књижевне задуге Београд и Задужбине „Николај Тимченко“.

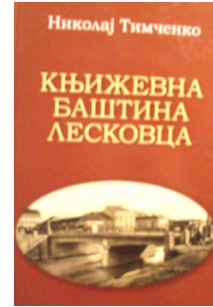
¹⁰⁰⁰ Јован Пејчић, Помак, бр.37/38, стр. 4.

¹⁰⁰¹ Јован Пејчић, Реч приређивача, Николај Тимченко, Књижевност и догма, 237-239. *Напомена приређивача*: Књига која је пред читаоцем представља део рукописа заоставштине Николаја Тимченка и чува се у задужбини његовог имена, основаној у Лесковцу септембра 2005. године.

X

КЊИЖЕВНА БАШТИНА ЛЕСКОВЦА –

Акрибичан, да употребимо термин који је он волео да користи, и марљив какав је био, увек живо заинтересован за многе облике културног стваралаштва, а нарочито у књижевности, Николај Тимченко је целога живота писао – али није све објавио и многе од својих књижевних замисли није стигао да заврши. Систематичан, понекад до перфекционизма, он је своје рукописе сврставао и распоређивао у засебне фасцикле, исписујући при томе радно-тематске наслове на њима.¹⁰⁰²

Међу овим бројним фасциклама с рукописима једна је носила назив „Лесковачке теме“. У њу је Тимченко одлагао своје текстове о лесковачком културном животу, о прошлим и савременим збивањима и приликама у књижевности и уметности, о позоришту и образовању, о старим и новим књигама лесковачких аутора. Одлагао их је тако да се, иако рукопис није заокружен, могла наслутити концепција планиране књиге. Преглед садржаја књиге „Књижевна баштина Лесковца“, њена унутрашња структура, као и избор тема које је аутор начинио, следе управо тај почетни наум Николаја Тимченка.

Замисао о којој је реч, темељну идеју о карактеру будуће књиге и ширини материје коју жели да обухвати, открива он, наиме, већ у уводном делу расправе о књижевном стваралаштву у Лесковцу између два светска рата. Његов циљ очито није био да читаоцу пружи једноставан историјски преглед књижевног стваралаштва у Лесковцу. Амбиције су му, нема сумње, биле сложеније и обухватније: дубоком анализом не само књижевног стваралаштва, већ укупног духовног напора у Лесковцу током стварања његове градске физиономије, показати њихов утицај на развој културног живота лесковачке чаршије, која се споро и тешко ослобађала свог паланачког духа.

(...) *Други део* Тимченкове књиге испуњава текст о часопису „Наше стварање“, по речима самог аутора – најзначајнијег и најдуговечнијег лесковачког књижевног часописа. То је сад културни и књижевни Лесковац после Другог светског рата. Тимченко „Нашем стварању“ прилази носталгично и са извесном присношћу, са уочљивом симпатијом. То не значи да је овај рад лишен критичких ставова, има их итекако (они су објективна констатација неких чињеница које су се одиграле и које он као поштени посматрач није могао да прећути), али – уопште – текст о Нашем стварању открива сву Тимченкову оданост, па и слободу према часопису.

¹⁰⁰² Предраг Стајић, *Поговор*, Књижевна баштина Лесковца, Лесковачки културни центар, Задужбина „Николај Тимченко“, Лесковац 2007. стр. 209-213.

Пишући о животу „*Нашег страдања*“ – како га је у шали, али из милоште, често звао – о његовом рађању; несигурном ходу и саплитању, али и уздизању и високом узлету па и слому, поновном усправљању, онда истрошеној снази, Николај Тимченко у ствари је прикривено исприповедао роман о сопственом мучном ходу по лесковачкој књиженој сцени.

Тиха и блага нарав, прескромност и стална нека сетна повученост од јавности, учинили су да Тимченко у свом тексту о часопису „Наше стварање, иако је био његов *spiritus movens* и његов животни сапутник, себе помене само једним неутралним одређењем – један новинар, као споредног и сасвим случајног учесника.¹⁰⁰³

XI

НИКОЛАЈ ТИМЧЕНКО КАО ПУБЛИЦИСТА – Николај Тимченко се, поред других области стваралаштва, бавио и публицистиком, и то сасвим разумљиво, јер провео је читав радни век као новинар, а новинарство, односно журналистика и публицистика су као две сестре рођене, као два дела једне исте делатности, с тим што се у публицистици, у дневним и периодичним листовима и часописима, као и у засебним публикацијама, актуелни политички, културни и други проблеми, теме и збивања разматрају дубље, свестраније, комплексније и амбициозније него у текућој журналистици.¹⁰⁰⁴

(...) Може се рећи да је Николај Тимченко био врло плодан публициста, посебно ако његову оријентацију проширимо и на текстове који се тичу тема и појава из прошлости, чије је штампање по схватању аутора било значајно у датом тренутку, дакле актуелно што је карактеристика публицистике. Неколико ствари падају одмах у очи када се посматра целина Тимченковог публицистичког рада: *Прво*, његова интересовања су усмерена искључиво или готово искључиво на културу, наравно уз асоцијације или алузије на друштвено политички живот; *Друго*, питања која разматра фокусирана су највећим делом на Лесковац у чему је основна разлика у односу на друге области његовог стваралаштва. *Треће*, публицистичке текстове објавио је углавном у *Нашој речи*, али покоји чланак нашао је места и у *Нашем стварању*, *Лесковачком зборнику*, *Помаку*, *Алијанси*; *Четврто*, Николајева публицистика јавља се у форми чланка или фелтона, гдегде као полемика, а наш аутор објавио је и три књиге које се могу, шире гледано, сврстати у публицистичка дела, мада су

¹⁰⁰³ Предраг Стајић, исто, стр. 213. *Напомена*: Садржај књиге *Књижевна баштина Лесковца*: I део: *Књижевни живот у Лесковцу између два светска рата* (Увод, Избори и литература, Периодизација; Сретен Динић – културни преглаца и писац; Жак Конфино – позоришни писац; Журналистика и белетристика Бране Митровића, Критика у Недељним новинама (делатност Народног универзитета, Аристомен Ристић као приказивач и критичар); Критичарске активности Јована Јовановића; критике Драгољуба Трајковића; Лист Народни покрет Јована В. Јовановића; II део: *Часопис Наше стварање и књижевно стваралаштво Лесковца*; *Додаци*: *Књижевни живот у Лесковцу*. Пресек; Главни сарадници *Нашег стварања*; Поглед на лик Боре Здравковића; *Песмопис* – антологија Мирослава Миловановића.

¹⁰⁰⁴ Душан А. Јањић, Николај Тимченко као публициста, *Наше стварање*, бр. 3-4, 2010, стр. 210.

то претежно монографије историографског карактера које припадају, дакле, домену историје културе. Мислим овде на две књиге из историје лесковачког позоришта и на монографију „Народни музеј Лесковац“.¹⁰⁰⁵

Бавећи се културном публицистиком, Тимченко културу анализира или целовито, као јединствен феномен, или кроз њене делове, сегменте, уметности у првом реду. Притом, уз књижевност, највише пажње поклања позоришту. Интересантно је колико је оно привлачило нашег публицисту. Поред две добро документоване књиге, штампао је на десетине и десетине чланака квалификујући их најчешће као грађу за историју лесковачког позоришта. Текст „Сто година позоришног живота у Лесковцу“ изашао је у „Нашој речи“ чак у 32 наставка, од јуна 1996. до јанаура 1997. године.

Николај Тимченко је, иначе, нарочиту пажњу придавао и проучавању лесковачке штампе и периодике и он је у више махова читаоцима нашег недељника упознао са садржајима и дометима ове врсте литературе. Спис *Из старих лесковачких књига и часописа* објавио је, примерице, у 20 наставака. Предмет његовог занимљања били су и послератни лесковачки часописи „Лесковачки зборник“, „Освит“, разуме се и „Наше стварање“ за које је поводом 40. годишњице излажења казао да је „ушао у ризницу лесковачке културе и у њој заузео једно од почасних места“.

Тимченко се интересовао и за друге сегменте културе у Лесковцу – за просветне прилике, за сликарство и друге уметности, филм, на пример. Као председник Клуба љубитеља филма крајем 60. година 20. века био сам пријатно изненађен Николајевим познавањем филмске уметности, њених изражајних специфичности и ту своју упућеност у филм штедро је доказивао у дискусијама које смо водили у Клубу и у написима у Нашој речи.

Ипак, најважнији део Тимченковог публицистичког рада представљају текстови на опште културолошке теме у којима наш аутор говори о стању у лесковачкој култури или у нашем друштву уопште при чему имплицитно своје ставове и оцене заснива на примеру Лесковца.

У Нашој речи је скоро две и по године, од јанаура 1966. до септембра 1967. водио сталну рубрику, колумну под називом *Разговори о култури у комуни* и у њој је из недеље у недељу, са извесним краћим прекидима, обрађивао питања која су се тичала културног живота у Лесковцу. (...) Но, Тимченкова колумна је, такорећи од самог старта, изазивала бурно реаговање појединаца. Николају је пребацивано да, између осталог, дели културу на елитну и масовну, потцењујући ову другу, да је присталица прокажене крилатице „*култура културним радницима, политика политичарима*“, спочитавајући му да је критизер. Наравно, није изостао

---

¹⁰⁰⁵ Исто, стр. 211. Напомена проф. Душана Јањића: Две књиге о позоришту су „Фрагменти из историје лесковачког позоришта 1896-1947“ (1967) и „Фрагменти из историје лесковачког позоришта II 1970-1980“ (1981). Необично је да на корицама књиге „Народни музеј Лесковац“ (1983) нема имена аутора. Има га тек у импресуму!

Тимченков одговор у коме је одбацио наводе својих опонената. Одговор је био одмерен, али понегде и оштар.¹⁰⁰⁶

(...) У сваком случају, наговештен је сукоб на лесковачкој културној сцени, сукоб који се временом распламсавао да би кулминацију доживео на састанку редакција локалних часописа уже Србије, одржаном крајем октобра 1967. године у Лесковцу. На том састанку уводно излагање под насловом „Криза духовних вредности“ поднео је управо Николај Тимченко; оно је штампано у Нашем стварању те исте 1967. године.¹⁰⁰⁷

И може се, ако се апстрахује идеолошки аспект, и данас читати као актуелни текст, публицистички текст *par ehelence*, бриљантан, убедљив есеј, као драматичан пледоаје за одбрану добрано нарушених моралних и духовних вредности у нашем друштву. Овај Тимченков опширан текст у ствари је највећим делом сажетак претходно објављених чланака из његове колумне.

Полазећи од теме састанка, положаја културе у провинцији, Тимченко поставља питање „где је и шта провинција у култури, да ли се њене границе могу једноставно одредити географским мерилима или за вредновање такозваног провинцијалног духа и менталитета и његово одређивање треба узети у обзир и неке друге елементе“, да би дао одговор да „као мерило за одређивање провинцијалности или културне уздигнутости једне средине треба узети, пре свега, културне иницијативе, њихове резултате и, наравно, однос средине према тим иницијативама и култури као друштвеном феномену“.

(...) Шта би се, најзад могло рећи о одликама Тимченкове публицистике! Она је, најпре плод једне беспримерне интелектуалне радозналости, истраживачког духа или духа побуне и немирења са постојећим стањем, споја интелигенције и ерудиције, као и моћи дубљег сагледавања стварности. Све то чини основу необично широког спектра пишчевих интересовања.

(...) Мислим да су његови публицистички радови помало скрајнути, да заслужују већу пажњу. Они су неодвојиви део његовог укупног стваралаштва.¹⁰⁰⁸

---

¹⁰⁰⁶ Исто, стр. 213. Напомена: Тимченко одговара на упућене му критике у оквиру његовог петог наставка *Разговора о култури у комуни*, као допуна, одн. напомена уз текст *О једној критици и још о којечему*.

¹⁰⁰⁷ Напомена проф. Душана Јањића: Пун назив теме био је „Културна политика и путеви и задаци развоја културе у провинцији“. Поред представника редакција локалних часописа, у раду састанка учествовали су српски културни ствараоци као што су Добрица Ћосић, Михаило Марковић, Никола Милошевић, Светозар Стојановић, Миладин Животић.

¹⁰⁰⁸ Проф. др Душана Јањића *Николај Тимченко као публициста*, Наше стварање, 3-4, 2010, стр. 210-215. Дани посвећени Николају Тимченку у 2013. години, пету годину заредом, одржани су у Лесковцу. Године 2008, када је и установљена, награду „Николај Тимченко“ добио Новица Петковић за књигу *Словенске пчеле у Грачаници*, 2009..

ХП

СМИСАО ПРИПОВЕДАЊА - Смисао приповедања је најновија књига Никоја Тимченка коју је објавила Задужбине која носи његово име. Поднасловом књиге *О српској прози 20 века: огледи, студије, портрети*, одређена је њена композиција. Књигу је приредио професор Владимир Мичић. Књига је промовисана на Данима Николаја Тимченка 2013. године у ЛКЦ.¹⁰⁰⁹

Поднасловом књиге *О српској прози 20. века: огледи, студије, портрети* одређена је и њена композиција. На самом почетку су три огледа општег карактера. У првом Тимчековом разматрању проблем аутономије уметности („Идејно у уметности у савременој српској књижевности“), у другом значај вредносног суда за књижевни текст („Амбивалентност појма вредности“), док трећи представља кратак преглед српске прозе друге половине двадесетог века („Регионално у делима савремених српских прозаиста“). У трагању за смислом књижевноуметничког дела Тимченко не полази са једног утврђеног естетичког и књижевнотеоријског становишта, јер се и сам израђивао под различитим утицајима, еклектички обједињујући у критички исказ и традиционалне и савремене приступе. Уочљиви су у његовим радовима утицаји позитивизма, формализма, феноменологије, али и структуризма и теорије рецепције. У појединим радовима Тимченко књижевним делима приступа споља, разматра их у контексту времена у којем су настајали, приказује интимне драме писаца, указује на њихов конкретан уметнички или идеолошки ангажман. На другој страни, често ћемо у његовим огледима и студијама уметничко дело видети као аутономни естетски феномен одвојен од уметника који га је створио. Комплексно разматрање књижевних феномена последица је Тимчековог дијалектичког сагледавања и уметности и света, али и потврда огромног знања и широке културе луцидног истраживача, заговорника плурализма метода, који често доводи у везу неспојиво. Треба напоменути да се *Смисао приповедања* надовезује на претходну Тимченкову књигу *Између стваралаштва и egzистенције* у којој су прештампани радови о Андрићу и Црњанском. По важности ови радови формирају посебну целину у Тимчековом критичком сагледавању прозе 20 века, с обзиром на то да стваралаштво двојице књижевника чини центар око кога се истовремено и групишу и концентрично шире кругови мисли, идеја и поступака њихових савременика.¹⁰¹⁰

¹⁰⁰⁹ Николај Тимченко, *Смисао приповедања*, Алтера, Београд 2013. године. *Напомена*: Опширније о књизи видети у поглављу посвећеном приређивачу Владимиру Мичићу.

¹⁰¹⁰ Владимир Мичић, *Континуитет, значења, уметност приповедања* (Теме Николаја Тимченка), Николај Тимченко, *Смисао приповедања*, Алтера, Београд 2013, стр. 317.

ВЕЛИМИР ВИЛИ ХУБАЧ

I

Велимир Вили Хубач је рођен у Винковцима 1934. Гимназију је завршио у Лесковцу и већ тада је почео да се бави новинарством као сарадник „Наше речи”, а од 1955. године је професионални новинар „Наше речи”. Када је седамдесетих година у Лесковцу основана Радио станица, Хубач постаје *први новинар* (директор у оснивању Радио Лесковца био је *Благоје Стојановић*, професор математике, касније директор и уредник Радио Лесковца и Наше речи). Хубач 1974. године прелази у редакцију Наше речи и

ту је до пензионисања, 1997. године. Бавио се и техничким уређивањем листа, а свих ових година био је изузетан учитељ млађим колегама.

Имао је непуну годину дана када су се његови родитељи вратили у лесковачки крај. Његов отац Емил, текстилни техничар, радио је код свог оца Густава Хубача, власника текстилне фабрике у селу Козару крај Власотинца. Велимир Хубач је детињство провео у Козару, основну школу је похађао у Грделици а гимназију у Лесковцу. Године 1955. (15. октобра), запошљава се у Нашој речи у Лесковцу као новинар, и у тој професији остаје до пензионисања најпре сарађујући, а затим и уређујући Културну рубрику. Бавио се позоришном, филмском, ликовном и културном критиком, активно учествовао у културном животу града. Крајем 60. година одлази у Истру и ради на Културној рубрици пулског недељника Глас Истре. Убрзо је постављен за директора и главног и одговорног уредника Радио Пуле у оснивању. Боравећи у Истри, учествује у покретању часописа, а у наставцима објављује роман за децу „*Дјечаци са риве*”. У Зеницу прелази 1965. године и ради на Културној рубрици листа „Наша ријеч”, а потом се почетком 1970. враћа у Лесковац и четири године ради у Радио Лесковцу. Из радија прелази у Нашу реч у којој је био технички уредник, а до пензионисања уредник Културне рубрике активно учествујући у културном животу града.

Историјском архиву из Лесковца доставио је на чување обимну грађу из које се може издвојити неколико целина – развој позоришне и филмске уметности и културног живота у Лесковцу са приложеним многобројним критичким чланцима. Легат садржи доста књига и брошура и породичних докумената. Хубач је одликован Орденом рада са сребрним венцем, Плакетом Савеза новинара Југославије за 25. годишњицу рада у новинарству, добитник је бројних плакета, повеља, захвалница установа, предузећа и асоцијација.

II

КЊИЖЕВНИ РАД - Хубач је објавио књиге: „Голоруки“ (са Милорадом Чејовићем), „Текстици лесковачког басена“, монографије о познатом глумцу Драгану Димитријевићу и Фејату Сејдићу и др. У „Гласу Истре“, у тридесет наставака објављен му је роман за децу „Дјечаџи са риве“, а у Зеници, у Нашој ријечи, у 20 наставака појавио се његов *фелтон и тамошем позоришту*.¹⁰¹¹

Вили Хубач преминуо је у Београду 2010. године.¹⁰¹²

III

ТИХИ ЧОВЕК – ГЛАСОВИТИ СТВАРАЛАЦ – У јулу ове године, у седамдесет и петог години, из живота је тихо отишао Велимир Вили Хубач, публициста и новинар. Умро је у Београду, где је и живео последње две године, а сахрањен је на Бежанијском гробљу. Информације о овом тужном догађају објавили су „Политика“ и „Вечерње новости“, јер је Велимир Вили Хубач, осим у Лесковцу, значајне новинарске и публицистичке трагове оставио и у Пули и Зеници.¹⁰¹³

Његово новинарско публицистичко путовање почиње у Лесковцу давне 1955. године – до Пуле 1960. преко Зенице 1965. да би поново дошао у Лесковац 1970. године, до новембарских дана 1995. године када као новинар – уредник „Наше речи“, након 40 година непрекидног и марљивог рада, одлази у пензију. Но, ни тада не оставља новинарско перо. Издаје монографију о Лесковачком културном центру, а у рукопису су остали монографија о Центру за економику домаћинства и о лесковачком професору, сликару и музикологу Вангелу Бадулију.

И на страницама „Помака“ је од 1996. године, када је основан овај лист за књижевност, уметност и културу. Последњи његов текст на страницама нашег листа био је „Белешка о поезији на радију“ објављен у броју 41/42 (јануар – јун 2008).

Чега год да се латио током радног века позлатило му се - од „Лесковачког средњошколца“ и „Омладинског гласа“, где је као ученик Више гимназије у Лесковцу био главни и одговорни уредник, до „Гласа Истре“ у Пули, од лесковачке „Наше речи“ до зеничке „Наше ријечи“, од Фото кино клуба „Аца Стојановић“ – Лесковац и Фестивала аматерског филма Југославије у Лесковцу до Филмског клуба „Јелен“ и Фестивала „Мала Пула“ и најзад до угледног лесковачког часописа „Освит“.

Скоро да нема тога што Велимир Вили Хубач није био у новинарско-публицистичкој делатности: од новинара-сарадника до новинара уредника,

¹⁰¹¹ Лесковачки дневник, бр 2/3, април-јул 1999. године, стр. 21; ратно издање.

¹⁰¹² У лесковачком Историјском архиву налази се *Легат Вили Хубача* (видети Преглед архивских фондова и збирки Историјског архива у Лесковцу, 2004, стр. 280).

¹⁰¹³ Прилог у рубрици Сведок времена листа Помак“ о Велимиру Вили Хубачу објављен је под називом „Тихи човек – гласовити стваралац“, јануар – јун 2010, стр. 25. У потпису текста стајало је – Редакција листа „Помак“.

а његова ужа специјалност, од првих новинарских дана, била је област културе и образовања.

Био је директор и главни уредник Радио Пуле у оснивању, потом заменик директора и главног и одговорног уредника на оснивању Радио Лесковца 1970. године.

Покретао је часописе („Истарски мозаик“), едиције (Зеница јуче, данас, сутра“), „Реч, звук, боја („Наше стварање“, Лесковац), писао је фељтоне. У „Гласу Истре“ објавио је у наставцима дечји роман „Дјечаци са риве“, коаутор је књиге „Голоруки“. У загребачком „Телеграму“ (под уредништвом Фадила Хаџића) имао је скоро у сваком броју свој стубац о културном животу Истре и Пуле. Писао је за листове и часописе: „Дело“ – Љубљана, „Српски књижевни гласник“ – Београд, „Наше стварање“ – Лесковац.

Поспешивао је аматере, те дивне опсенаре духа духовности, афирмишући их у свим областима и срединама у којима је деловао. Био је чак и секретар КУД „Ибрахим Первиз“ у Зеници. Оснивао је клубове, драмске студије, био је члан жирија на смотри аматера.

У Пули и Зеници, Велимир Вили Хубач, тај тихи дивни човек, еруптивне вокације, наметнуо се неуморним радом и ретком стваралачком разноврсношћу. Без његовог имена историја културе поменутих места била би непотпуна и штура.

Поглавље о новинарству Лесковца и Србије такође би било незамисливо без имена Велимира Вилија Хубача. Културни посленици га памте као узорног сабеседника, поузданог сарадника до фанатизма оданог стварима за које се залагао. Био је одлучно против полутанства, квази културе и уметности, али на начин који не спутава, већ снажи, не негира већ нуди правце могућег, поштујући личност и прегнућа из којих увек, како је Вили умео да каже може да ишчили нешто вредно, далекосежно.

Име велимира Вили Хубача можемо наћи и у записницима из СИЗ-а Фонда културе, у публицистикама „Смотра класике на југословенској сцени“, Сабора народног стваралаштва Србије, Позоришних сусрета „Јоаким Вујић“, Сусрета жена писаца Југославије, у акцијама и манифестацијама КУД „Абрашевић“... и где све не још где је био: покретач, саговорник, хроничар, примеран активиста.

Није било уметничких ансамбала, врских уметника – гостију Лесковца о којима у „Нашој речи“ Вили није писао... и нема организације и установе, акције и манифестације од месних заједница до Културно-просветне заједнице или о искрелим проблемима просвете и културе, а да се Вили Хубач није огласио. Често полемички, али аргументовано, непристрасно, зналачки и стваралачки.

И о Велимиру Хубачу су други писали. Када је отишао у пензију 1995. године у „Нашој речи“ од 17. 11. 1995. године, Томислав Н. Цветковић написао је текст какав је Вили заслужио: „Тихи човек еруптивне вокације“.

У књизи „Живот пише приче“ аутора Вериц Баторевић Божовић, његове колегенице и блиског пријатеља, објављен је запис о Велимиру Хубачу. На питање одакле то опредељење за новинарство, рекао је:

-Има то свој разлог. У гимназији смо онда издавали своје месечне новине, прво „Искру“, па „Лесковачки средњошколац“, касније је то прерасло у „Омладински глас“, гласило омладине Лесковца. Први уредник био је Радмило Требјешанин, потом Миодраг Митић, а онда су поставили мене. Када сам се разболео, главни уредник је постао Јован Букелић. И тако, другови су оценили да имам неко искуство, па су ме након оздрављења послали у „Нашу реч“. А школа, питао сам, положи ванредно, одговорили су ми. И тако, иако сам имао неке склоности, привлачиле су ме неке друге ствари, постао сам новинар, заволео професију, нашао себе у њој. Посао је све више „*хватао*“. Као млад новинар ангажовао сам се и на покретању „Гласа пионира“.

Велимир Вили Хубач, сасвим је извесно, незаобилазни је део културне баштине Лесковца. Писање културне историје града незамисливо је без текстова који су сачувани у комплетима – годишњицима „Наше речи“, али и лесковачким листовима и часописима.

Човек је оно што за њим остаје, по томе је неуништив, као камен, као вода, као небо. А за Вилијем Хубачем, остало је много текстова који су сведочанство о једном времену и генерацијама стваралаца и прегалаца који су у њему делали.¹⁰¹⁴

III

ВИЛИ ХУБАЧ - САРАДНИК „ПОМАКА“ - Већ у првом броју Помака, листа за књижевност, уметност и културу (октобар-децембар 1996) јавља се њему најдражом темом – причом о позоришту. Поводом стогодишњице позоришног живота у Лесковцу, објавио је чланак „*Критика (позоришна) – супарник или сарадник?*“¹⁰¹⁵

У бр. 2. Помака (јануар-март 1997), Велимир Вили Хубач примећује у подужем чланку да су „забележени неки продори који указују да овај град (Лесковац) има културни потенцијал“. „Шта сањамо, шта нам се догађа“ – назнака је његовог прилога у 3/4 броју Помака (април-септембар 1997) – и где Хубач указује на појаву „негативне кадровске селекције у култури“. Наредни број је без Хубачевог присуства, а у 6. броју „Помака“ чак има три прилога. Најпре је анализирао „Живот у позоришту“ Дајвида Мемета у адаптацији и режији Давида Путника уз закључак „да та прича коју су нам стари и млади глумци испричали... није оставила равнодушним“.

Кратко, ефектно, представио је „Ивицу и Марицу“ Добривоја Каписазовића у адаптацији и режији Драгана Радовића закључујући да представа „има своје чари за најмлађе гледаоце“. Хубач је у овом броју

¹⁰¹⁴ *Напомена:* Комплетан прилог из 49/50 броја Помака, јануар – јун 2010, стр. 25. У потпису прилога стоји: Редакција листа Помак“.

¹⁰¹⁵ Помак бр. 1, октобар-децембар 1996, стр.13.

дао занимљив „запис за сећање на глумца *Стојана Стојиљко вића* (1930-1987) уз јасан наслов: „*Неизбрисиви трагови*”.

Заљубљеник у позориште, али и неспорни зналац позоришне критике и историје, Велимир Вили Хубач у двоброју 7/8 Помака (април-септембар 1998 опширно пише од др *Петру Волку* (1931), театрологу, историчару филма и професору Факултета драмских уметности, писцу монографија о Раши Павловићу, Миливоју Живановићу, Добрици Милутиновићу, Пери Добриновићу и Жанки Стокић, али и аутору „Историје југословеског филма” (1986) и дела „Позоришни живот у Србији 1944-1986” (1990), „Позоришни живот у Србији 1835-1944” (1992) и „Српско позориште – илустрована историја српског позоришта” (1997). Хубач посебно истиче да су у књизи „Позоришни живот у Србији 1835-1994”, др Волк у „индексу аутора и индексу представа” од лесковачких списатеља представио: Наталију Арсеновић, Сретена Динића, Добривоја Каписазовић, Свету Кондића, Жака Конфина, Симу Бунића и Томислава Н. Цветковића.

Хубач се поново оглашава у 10. броју Помака (јануар-март 1998. године анализом две представе: „Љубинке и Десанке” Александра Поповића у режији познатог глумца *Радише Грујића* и „Пепељуге” Шарла Пероа, коју је поставио такође познати лесковачки глумац *Драган Димитријевић*. („Пепељуга” на лесковачкој сцени делује не као наменска игра за најмлађе гледаоце, већ као позоришни чин којим се поштује та најмлађа публика”, а у представи *Љубинка и Десанка*”, Хубач посебно хвали надахнуту игру „младих глумаца, студената Факултета уметности у Приштини, стипендисте лесковачког театра – *Станислава Грујића*, *Сузану Митић* и *Николау Пантовића*, који су, не тако лак глумачки задатак, свако на свој особен начин, успешно остварили”.

У рубрици „Змените личности”, (Помак, број 15/16, 2000), не без разлога, представио је Фреди Фазловског” О њему врло надахнуто пише Вили Хубач.¹⁰¹⁶

У истом броју Хубач даје критички осврт на роман Слободана Николића Травице „Павлина” (Просвета, Ниш, 2000). Подсећа да то Николићу није прва књига, јер су се претходно појавила три његова дела: „Река мисли моје домовине”, „Завичај” и „Пролећне кише”. „Овај Печењевчанин, који од 1964. живи и ради у Немачкој, чува своје корене враћајући се завичају и његовим људима кроз своје књиге”. Хубач закључује: Роман Павлина Слободана Николића Травице заслужује, очито је, читалач ку пажњу...”

Са неискрвеним сипатијама, али и зналачки Велимир Вили Хубач даје оцену најновије књиге песама Борислава Здравковића „*На падинама сна*” (Прес клуб, Удружење писаца, Лесковац 2000) у броју 19. Помака (јануар-мар 2001).

---

¹⁰¹⁶ Видето поглавље о Фазловском.

„Борислав Здравковић најновијом збирком песама „На падинама сна” (старе и новије песме), свом песничком опусу додао је још један поетски бисер – више од пет деценија на овим просторима одјекује његова песничка реч, изазива вибрације у онима који са поезијом другују. Песник од нерва, искрен до сржи у ономе што нам песмом казује он, превасходно лирик, и како сам себе назива романтичарем, дарује свима око себе, онима који поезију воле понајвише, најдубље емоције, претвара све чега се у песмама дотакне у амалгам лепог и када се о најтужнијим стварима говори.

(...) Борине песме треба читати, друговати са њима. Тек онда, у том дослуху са песником, оне у нама одзвањају, постају део нас. Јер, речима казивати о његовој поезији је само путоказ ка њима, неисцрп ним врелима емоција. Оне, његове песме, нису филозофски трактати о животу. Оне су одраз, обухваћен трен, сублимат нечега што се догодило или се догађа, живот, али све то заогрнуто у тиху, носталгичну, лирску копрену. Свака песма је изазов за песника било када је настала, за нас којима је намењена суочавање и са њом и са самим собом. А од тога, од првих емоција и треперења које изазива, до размишљања и промишљања, један је корак. И, то је то. Песник остаје са својим песмама у простору и времену – у онима којима је та поезија дарована, будући емотивне катарзе.”

Велимир Вили Хубач је у редакцији „Помака” од 1. до 22. броја, односно од 1996. до 2001. године. То је време када је главни и одговорни уредник Томислав Н. Цветковић, који изузетно цени Хубачев списатељски дар, његово познавање новинарског заната, литературе и позоришта. После краће паузе, уочен је Хубачев прилог у броју 33 (јануар-март 2006), који је уредила нова редакција (главни уредник *Драган Радовић*).

Овога пута Хубач пише о једној новој, али очигледно њему блиској теми – музичком животу Лесковца. Хубач подсећа да је „пред крај четрдесетих година основана Нижа музичка школа и смештена у зграду поред главне аутобуске станице. Уз звуке музичких инструмената мешали су се и звуци аутомобилских мотора. У оно време није било толико аутобуских полазака и долазака, па се користило затишје за ефикасније извођење наставе.”

Хубач је, дакле, и као хроничар једног времена, пре свега као новинар „Наше речи”, али и као стални, драгоцен сарадник готово комплетне лесковачке периодике, дао готово немерљив допринос историји културе Лесковца и уврстио се у ред најмарљивијих и најцењенијих зналаца ове области. Зато има много разлога да се шире, на некој од књижевних трибина, или за „оруглим столом” – уз његово учешће, али из учешће великог броја новинара, писаца, глумаца, професора - да даље не набрајамо – укаже на значај који је Велимир Вили Хубач имао у свеукупном животу, посебно култури, новинарству и публицистици лесковачког краја.

НИКОЛА ЦВЕТКОВИЋ

I
Никола (Чедомира) Цветковић, есејист, песник, књижевни историчар, научни и педагошки радник, рођен је 21. јуна 1939. године у Лесковцу, где је завршио основну школу и гимназију. Дипломирао је на Филолошком факултету у Београду на Групи за југословенску и општу књижевност. На истом факултету редовно је похађао наставу на трећем степену (Група за историју књижевности), где је магистрирао 1973. године са тезом „*Поетика Милана Дединца*”; и докторирао 1981. године са тезом „*Песничко стваралаштво и поетика Милоша Црњанског*”.¹⁰¹⁷

II
КЊИЖЕВНИ РАД - Књижевно-стваралачким и публицистичким радом Никола Цветковић бавио се од 1956. године, најпре као ученик Гимназије у Лесковцу, а потом као члан Књижевног клуба „Вуловић”. Прву песму „*Све за љубав*”, према којој је насловљена и прва књига песама, објављује у „Омладинском гласу” (Наша реч, Лесковац, 18. фебруар 1956), а први студијски рад „*Жак Превер – песник обичног и свакодневног*” у „Омладинском гласу”, 16. марта 1957. године. Раним песмама, есејистичким и критичким прилозима јавља се у освит неосимболизма (1956-57) о чему сведочи и књига песама „*Плаветно доба дечаштва*” и програмски текст „*Драган Кулунџија: Затвореник у ружји*” (Наше стварање, бр. 3-4, 1957).

Још као гимназијалац активно и непосредно учествује у раду литерарне секције са којом је гостовао у Приштини где је остварио први сусрет са књижевником *Вуком Филиповићем*, што је имало знатног утицаја. У исто време учествује у културном животу града, пише „*Пастелну поему*” и студијски прилог „*Увек нови Давичо*” – уз најновију збурку песама Оскара Давича „*Настањене очи*” (Омладински глас, бр. 8, 1. мај 1957). После скоро четири деценије, у новој верзији текста „*Увек нови Давичо*” – Поетско у збиркама НАСТАЊЕНЕ ОЧИ и КАИРОС, успоставио је дијалог своје свести са уметношћу модерног певања на граници сна и јаве, „*Нови и стари поводи*” (Јагодина, 1997). Тих година интензивно сарађује у листу „*Наша реч*” што му је судбински одредило живот. По неком унутрашњем императиву већ првим песмама у прози (Ноктурно, Хомо Сапиенс, Одисејада) укључио се у неосимболистички песнички ток, који

¹⁰¹⁷ Лекстикон писаца лесковачког краја, Лесковац 2003.

је захваљујући понајвише Бранку Миљковићу, Звездану Јовићу, Петру Пајићу, зрачио у тим јужним просторима.

За више од четири деценије бављења књижевно-критичким, научним и списатељским радом *публиковао је више од 550 библиографских јединица*. (Библиографија радова наставника Универзитета'' (1990 - 1995), књ. IV, Крагујевац, 1996. године). Био је члан више редакција и програмских савета и *написао је 68 рецензија*. Објављене књиге: *Ђулавка - борбени пут Борисава Станковића*, Лесковац, 1967, романирана биографија у коауторству са Благојем Глигоријевићем, *Све за љубав*, (поезија), КК Глубочица, Лесковац 1979, *Пламени одсеви револуције*, Слобода, Београд, 1984, *Песничка поетика Милоша Црњанског*, Јединство, Приштина – Просвета, Ниш, *Поетика Милана Дединца*, Inter Yu Pres, *Књижевно-поетичне студије*, Inter Yu, Београд, 1993, *Светлост земље*, (поезија), Inter Yu pres, Београд, 1992, *Поетика писаца – књижевно-поетичне студије III*, *Књижевно-поетично у делима првих српских социјалиста*, Књижевно друштво просветних радника Србије, Београд, 1994, *Књижевно-поетичне студије II*, НИП Нови свет, Приштина, Народна Универзитетска библиотека у Приштини, Учитељски факултет у Јагодина, 1995, *Стилско изражајне одлике народних песама ослободилачких ратова I*, Књижевно друштво просветних радника Србије, Учитељски факултет у Јагодина, Београд, 1995, *Плаветно доба дечаштва* (ране песме), Учитељски факултет у Јагодина, Књижевно друштво просветних радника Србије, НИП Токово, Београд, 1995, *Живети пуним животом (Животопис Сергеја Димитријевића)*, Народни музеј Лесковац, 1996, монографија; *Косовијада*, (песме), Матица Српска, Нови Сада, 1997, *Нови и стари поводи* (књижевно-поетске студије IV, Учитељски факултет, Јагодина, Студио „СЦ“ Јагодина, 1997; *Живот као делање (политичка делатност Сергеја Димитријевића)*, Народни музеј, Лесковац, 1997, године (монографија), *Чувидне мисли*, (поезија), Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2000, *Биље од замаме*, (поезија), Просвета, Београд, 2000, *У врту љиљана*, (поезија), Матица Српска, Нови Сад, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2000, *Српско мишљење: Чувидне мисли и пословички расковник*, (поезија), Освит (тематски број), Лесковац, 1993. године.

Цветковић је члан Удружења књижевника Србије, Удружења књижевника Косова и Метохије, Удружења универзитетских наставника и Књижевног клуба Учитељског факултета у Јагодина. Живи у Београду.

О раду Николе Цветковића писали су: Тихомир Петровић, Влада Вуковић, Миленко Каран, Јован Н. Ивановић, Момчило Златановић, Милутин Ђуричковић, др Мирољиб Васић, академик Милош Маџура, Добросав Бјелетић, Миле Пенков, Драшко Ређеп, Јованка Радић, Мирослав Стаменковић, Виолета Јовановић, Даница Андрејевић, Миодраг Игњатовић, Милица Лилић и други.

(...) Песништво Николе Цветковића (Лесковац, 1939) *није довољно затажено*, упркос чињеници да је овај песник до сада објавио преко стотину песама у разним листовима и часописима, да је антологисан и да је једним делом квалитетно презентован у збирци „*Све за љубав*” (1979).

Збирка песама „*Светлости земље*” је друга Цветковићева збирка, која долази тринаест година иза прве – она одражава песнички тематско-мотивски континуитет, али и то да је Цветковићево бављење књижевношћу (магистрирао 1973 а докторирао 1981) допринело да се у овој збирци изрази однеговано и, приметно, аутокритично.

III

СВЕ ЗА ЉУБАВ – Вредни и плодни књижевни стваралац Никола Цветковић¹⁰¹⁸, одувек одан поезији као чаровитој свежини света, до сада је у разним листовима и часописима, поред социјалних, рефлексивних и родољубивих песама, објавио и више љубавних песама. Поезија као најпресуднији извор духовног живота и најближи интелектуални сабеседник, посебно љубавна поезија као најкарактеристичнија врста лирике и најчистији израз осећања, трајна је његова преокупација. На то упућује и његова невелика збирка песама „*Све је љубав*”.¹⁰¹⁹

Љубав је симбол живота и лајтмотив готово свих песама из ове књиге. То већ сугестивно потврђују стихови његове прве објављене песме под симболичним насловом „*Све је љубав*”: *Згажену траву кад подигне роса,/ значи љубав./ Кад нам је у очима љубав/ и мрав је љубав/ и планина.../ Све је љубав...*

Песникова љубавна осећања, понекад осенчена дискретним сентименталним тоновима, остварују се на снажан и продуховљен начин.

Цветковић као припадник генерације рефлексивно-естрадних песника видно настоји да песничке мотиве изрази на оригиналан и посве модеран начин. Стилске ефекте остварује без изневеравања чистоте и лепоте језика, без стилских фигура и великих гестова. Песник прибегава личном тону и исповедној ноти, па се зато у песмама осећа наглашена окренутост себи. Форма њихова унеколико је уједначена, али то не умањује вредност стиха, будући да се песма цени по интензитету осећања и оригиналности израза.

О поезији Николе Цветковића у предговору антологије „*Лесковачки песници 1945-1975*” (1977), професор Мирослав Миловановић, између осталог, пише: „Љубавна лирика Н. Цветковића је инспирисана истинским животним догађајима, што на изванредан начин посведочавају и честе посвете. Код њега поезија љубави, која је живот, све више постаје искуство поезије, и то искуство поезије истовремено бива и свест о песми.

¹⁰¹⁸ Никола Цветковић, *Све за љубав*, Књижевни клуб „Глубочица“, Лесковац 1979.

¹⁰¹⁹ Проф. др Тихомир Петровић, „Књига завичајних писаца“, приказ, Огледи и критике из књижевности и језика, Нова просвета Београд 1994, стр. 133.

Управо, бавећи се поезијом значајних српских песника (М. Дединац, Р. Петровић, М. Црњански, С. Раичковић), он је непрестано дограђивао сопствену концепцију поезије, која се темељи на оном бранковском начелу: *да песма у себи налази свој начин исказивања и своје законе*“.

У жељи да осећањима да потпунији израз и да искаже јачину својих узбуђења, Цветковић напушта поетске конвенције везаног слога и прелази на ритмичку прозу, тј. поезију у прози. Са посебним ритмом, дикцијом и мелодијом, песник слика занимљиве пејзаже.

Песник који је са љубављу и упорношћу књижевног посленика и истраживача изучавао значајне српске песнике, особито Милоша Црњанског, морао је, по свему, да претрпи њихов утицај, што се осећа у овом стиховима.

И поред извесних слабости, Цветковићима стихове достојне ваљаних песника, етеричних стихова који имају моћ да испуне и озаре наш живот. „*Све је љубав*“ остаје занимљива књига.¹⁰²⁰

IV

НОВИ И СТАРИ ПОВОДИ – Проф. др Никола Цветковић је афирмисани студијски културно-просветни и универзитетски посленик, који се већ неколико деценија баави књижевно-поетским, критичким, есејистичким и научно истраживачким радом. Уз то је више од једне деценије укључен у наставно-научни и педагошки рад – најпре на Филолошком факултету Универзитета у Приштини, потом краће време предаје Општу књижевност на Филозофском факултету Универзитета у Нишу, док је сада редовни професор књижевности на Учитељском факултету у Јагодини. Објавио је 20 књига за различитом тематиком, што указује на његова широка интересовања и интердисциплинарност у прилазу поетичким, компаратистичким, књижевно-историјским, фолклорним, социо-културним, па и естетички питањима и проблемима.¹⁰²¹

Аутор неколико монографија и стручних књига из историје и теорије српске међуратне књижевности, историје социјалдемократског покрета Србије, историје Београдског универзитета и историје лесковачког краја и југа Србије – објавио је више кратких прича, путописа из Грчке, Шпаније и са источног Медитерана, као и неколико збирки песама (*Све је љубав* 1979; *Светлост земље* 1992, *Српко мишљења*, у оквиру Освита, 1993, *Плаветно доба дечаштва*, 1995, *Чувидне мисли*, 1997, *Косовијада*, 1997).

Видови поетике, програмске концепције, прогласи и манифести појединих значајних писаца између два светска рата и касније, основа су интересовања др Николе Цветковића. Писао је студије о међуратној авнгарди, пре свега о младалачким „путевима“ и „Сведочанствима“, о

¹⁰²⁰ Тихомир Петровић, „Огледи и критике из књижевности и језика“, Нова просвета Београд 1994. *Напомена*: Прената комплетна оцена проф. Петровића.

¹⁰²¹ Владимир Цветковић, „Рана и новија студијска активност“, поговор, „Нови и стари поводи“, Учитељски факултет Јагодина 1997, стр. 339.

Раску Петровићу, Станимиру Винаверу, Драгану Алексићу, Оскару Давичу, Матошу, Ујевићу и др., као и о експресионизму, надреализму, зенитизму, суматризму, а последњих година и о поезици српског дадаизма. Критички преиспитује књижевно-теоријске погледе писаца различитих усмерења, потврђује да му је, поред књижно-историјског виђења, поетика важна област студијског рада.

Осврнућемо се кратко на неке његове до сада објављене књиге, значајне студије и монографије.

Књига „*Песничка поетика Милоша Црњанског*“ (Приштина 1993) заснована је на темељном изучавању песничког дела и књижевно-теоријског погледа песника „Суматре“. У књизи се ваљано и спретно комбинују различите научне методе. Песничко стваралаштво Црњанског, који је својим делом означио читаву епоху, разматра се пре свега уз примену унутартекстовног аналитичког продора, али и спољњег, вантекстуалног. Студиозном обрадом ове сложене теме Цветковић је дао прилог увек занимљивом испитивању деликатне релације поезија – примењена и формулисана поетика.

У Цветковићевим оценама садржане су битне одлике и квалитети песничког дела Милоша Црњанског. Прегледно је изложио најбитније поетичне ставове Црњанског, а документовано је указао и на живо присуству његових теоријских схватања и поетичких представа које се и данас стваралачки настављају у делима нових књижевних генерација.

Крајем 1992. године, поред збирке песама „*Светлост земље*“, појавила се и књига „*Књижевно-поетичке студије I*“. Осим уводне студије о херојским годинама српског модернизма, где Цветковић даје преглед на књижевни живот с почетка двадесетих година, објављено је још девет аналитичко-поетичких разматрања стваралаштва, углавном, Милоша Црњанског, Његоша, Лазе Костића, као и Чарнојевићевска и сеоба. У другом делу књиге под насловом „*Стваралачка прожимања*“, аутор најпре пише о косовском миту и видовданском култу у „Видовданским песмама“ Црњанског, настојећи да одреди песником слојевит однос према традицији.

„Књижевно-поетичке студије“ Н. Цветковића наишле су на добар пријем код критике. Тако, на пример, професор Миленко Каран пише: „Ова је књига научна студија у правом значењу ове похвале, што значи да није суви академски рад који говори пуно и казује мало... Књига је сведочанство о времену у коме је Србија била уз раме Европи.“ („Јединство“, 19-20. јун 1993).

Монографија „*Поетика Милана Дединца*“ (Београд, 1993) први је целовити захват у књижевно стваралаштво овог српског песника у периоду између два рата. Поред уводне напомене у којој се одређује појам поетике, студија у првом поглављу доноси осврт на песничку младост генерације модерниста и на друштвено-историјске околности и прилике у којима они стварају. Потом испитује основе ране петике Милана Дединца.

У посебном поглављу приказује се однос песника према надреалистичкој групи, као и према изабраним сродницима (Бодлеру, Рамбоу, Лотреамону, затим Бранку Радичевићу, Црњанском и Растку Петровићу). Лирика Милана Дединца третира се као својеврсна драма живљења а посвећена је пажња и тајнама стваралачког процеса овог писца, потом инспирацији, па функцији песничког дела и улози песника у друштву.

„Поетика Милана Дединца“ представља допринос изучавању савремене српске поезије у контексту њеног развоја и стваралачке традиције, али и нараслих модернистичких и надреалистичких тежњи. Цветковићева истраживања и познавање српске међуратне књижевности и слојевитог песничког дела Милана Дединца довели су до значајних откритача, како за сагледавање теоријских парадигми, књижевне атмосфере и прилика, тако и за даља стваралачка преиспитивања и истраживања.

У књизи „Поетика писца – књижевно-поетичке студије III“ (Београд 1994), Цветковић је објавио књижевне огледе и студије о неким значајним видовима поетике Милутина Ускоковића, Меше Селимовима, Милана Дединца, Саше Хаџи Танчића, али и о темама и појавама о којима је релативно мало писано. Тако, на пример, аутор се осврће на фолклорно у путописима и репортерским прилозима Грогорија Божовића, као и на виђење Топличког устанка поетесе Данице Марковић.

Заинтересован за завичајне јужносрбијанске и косовско-метохијске просторе, пише о бици на Плочнику у романескним представама Душана Баранина, а бави се и лирском симболиком у прози Александра Војиновића, мало познатог писца из Прокупља. Нека од ових разматрања представљају и својеврсно враћање дуга завичајном југу Србије и стваралаштву у том крају о коме се недовољно пише.

Поред поменутих „Књижевно-поетичних студија I и III, штампао је и књигу „Књижевно - поетичних студија II“ (Нови свет, Народна и Универзитетска библиотека Приштина, 1995), која је једном делом посвећена раном Црњанском и Андрићу (етеризму и суматризму), а разматра и поетичко и фолклорно у експресионизму и надреализму, као и програмско у дадаистичким прилозима Драгана Алексића. Осим тога Цветковић се осврће на феномен етеризма у поезији Црњанског Радомира Андрића.

(...) Одељак књиге „Нови поводи“ обихвата новијија студијска остварења Николе Цветковића из 90. година. Поред ослањања на митско и везе са традицијом – Сима Милутиновић Сарајлија, Милош Црњански – аутор се бави видовима поезије и поетике наших савремених песника: Матије Бећковића, Љубомира Симовића, Стевана Раичковића и знатно млађег Слободана Костића, уз занимљив осврт на поетику разговора Милоша Јевтића који је и сам водио продубљени дијалог са поменутиим песничким корифејима.

(...) У младачкој, другој фази студијског рада Никола Цветковић је узимао поједине значајне књиге као п о в о д за шира разматрања,

књижевно-теоријска и историјска преиспитивања. Опредељивао се за књиге које су из различитих разлога будиле његова интересовања, или му је писање о њима представљало вид припрема за даља проучавања. Тако се, хронолошки гледано, најпре позабавио књигом Вука Филиповића „Приводачки стил Растка Петровића“, јер је након магистрирања намеравао да у докторској дисертацији темељно истражи Расткову поетику („Растко Петровић и послератна авангарда“, Наше стварање, 1973, XX, 6, стр. 28-47). То, поред осталог, потврђује и чињеница што је у то време дао осврт на књигу Марка Недића о Раску Петровићу, под насловом „Магија поетске прозе“.

(...) Изашле су и штампе Цветковићеве књиге: „*Стилско-изражајне одлике народних песама ослободилачког рата I и II*“ (Београд, 1995), збирка раних песама „*Плаветно доба дечаштва*“ (Београд, 1995), животопис Сергија Димитријевића „*Живети пуним животом*“ (1996), као и монографије „*Живот као делање*“ (1997) и „*Записи о Сергију Димитријевићу*“ (1997).¹⁰²²

V
О, ГРАДЕ МОЈ, ЗАВИЧАЈНА АНТИПОЕМА – Професор др Никола Цветковић је књижевник и публициста који се више од педесет година бави проучавањем књижевне и културне прошлости, нарочито простора јужне Србије (призренско-јужноморавски крајеви). Објавио је значајан број студија, књига и радова из области своје уже струке, из историје и теорије књижевности, из културне баштине српске и јужносрбијанске. Један од најбољих песника Лесковца и околине, Никола Цветковић објавио је неколико књига стихова: „Све за љубав“ 1997, „Светлост земље“ 1992, „Српско мишљење“ 1993, „Плаветно доба дечаштва“ 1995, „Косовијада“ 1997, „У врту љиљана“ и „Чувидне мисли“ 2000. године.¹⁰²³

(...) У овој обимом невеликој књизи налази се двадесетак песама подељених у пет циклуса: О, граде мој, Дуговечја (четири песме), Блешт отаца (седам песама), Хиљадуруки (две песме) и у последњем, петом циклусу под насловом Сажети сјај свестане су четири песме.

(...) На крају треба рећи да и ова књига песама афирмисаног књижевног делатника и песника Николе Цветковића, иако у њој има и језичког експериментисања, пре свега на фонетско-фонолошком лексеколошком нивоу, представља значајан прилог баштини савремене српске поезије.¹⁰²⁴

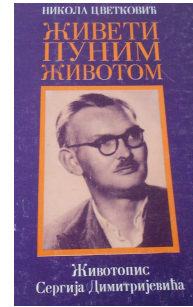
¹⁰²² Владимир Цветковић, „Рана и новија студијска активност“, поговор“, Никола Цветковић, „Нови и стари поводи“, Учитељски факултет Јагодина 1997. стр. 339-349. *Напомена*: Књига „Нови и стари поводи“ с поднасловом „Књижевно-поетичне студије“, састављена је од тринаест књижевнонаучних прилога.

¹⁰²³ Проф. др Голуб Јашовић, Неологизми у стихозбирци Николе Цветковића О, граде мој: завичајна антипоема“, предговор, „О, граде мој“, Свет књиге Београд 2011, стр. 5.

¹⁰²⁴ Проф. др Голуб Јашовић, предговор, „О, граде мој: завичајна антипоема“, Свет књиге Београд 2011, стр. 5-13.

VII

ДЕЛА ПРОФ. НИКОЛЕ ЦВЕТКОВИЋА – У збирци песама „О, граде мој: завичајна антипома“, наведена су следећа дела овог аутора: „*Песничка поетика Милоша Црњанског*“ (Јединство - Приштина, Просвета - Ниш, Дечје новине – Горњи Милановац 1993); „*Књижевно-поетичке студије*“ (Интервју прес, Београд 1993); „*Књижевно-поетичко у делима првих српских социјалиста*“ (Књижевно друштво просветних радника Србије, Београд 1994); „*Поетика писаца – књижевно-поетичке студије III*“ (Књижевно друштво просветних радника Србије, Београд 1994); „*Књижевно-поетичке студије II*“ (Нип Нови свет – Приштина, Народна и универзитетска библиотека у Приштини, Учитељски факултет у Јагодини 1995); „*Стилско-изражајне одлике народних песама ослободилачког рата I*“ (Књижевно друштво просветних радника Србије, Учитељски факултет у Јагодини, Београд 1995); „*Стилско-изражајне одлике народних песама ослободилачког рата II*“ (Књижевно друштво просветних радника Србије, Учитељски факултет у Јагодини, Београд 1995); „*Живети пуним животом – животопис Сергија Димитријевића*“ (Народни музеј Лесковац 1996); „*Записи о Сергију Димитријевићу*“ (Народни музеј Лесковац 1997); „*Живот као делање – политичка активност Сергија Димитријевића*“ (Народни музеј Лесковац 1997); „*Нови и стари поводи – књижевно-политичке студије IV*“ (Учитељски факултет у Јагодини, Београд 1997); „*Тумачење књижевности за децу - методичко-наставни аспекти I*“ (Филозофски факултет Косовска Митровица 2003); „*Тумачење књижевности за децу – методичко-наставни аспекти II*“ (Филозофски факултет Косовска Митровица 2003); ЗБИРКЕ ПЕСАМА – „*Све је љубав*“ (КК Глубочица, Лесковац 1979); „*Светлост земље*“ (Интервју прес, Београд 1992); „*Српско мишљење*“ („Освит“, Лесковац 1993); „*Плаветно доба дечаштва*“ (ране песме), (Учитељски факултет у Јагодини, Књижевно друштво просветних радника Србије, Београд 1995); „*Косовијада*“ (Матица српска, Нови Сад 1997); „*Чувидне мисли*“ (Завод за уџбенике и наставна средства“, Београд 2000); „*У врту љиљана*“ (Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 2000); „*Росија*“ („Папирграф“, Београд 2010); „*О, граде мој – завичајна антипоема*“ (Свет књиге, Београд 2011); У КОАУТОРСТВУ са Благојем Глигоријевићем „*Ђулавка – борбени пут Борисава Станковића*“ (Лесковац 1967); „*Пламени одсеви – монографија о Жики Илићу Жутом*“ (Слобода, Београд 1984).¹⁰²⁵

¹⁰²⁵Никола Цветковић, „О, граде мој – завичајна антипоема“, Свет књиге, Београд 2011, стр. 92-94. Напомена: Цветковић је прве радове објавио 1956. године у „Омладинском гласу“. Цветковић је заступљен у чувеном „Песмопису“ (Лесковачки песници 1945-1975“ Мирослава Миловановића, који је у предговору похвално говорио о његовим песама, истичући, између осталог, његов песнички првенац симболичног наслова „Све за љубав“.

ЛЕСКОВАЧКИ ИСТОРИЧАРИ И ПУБЛИЦИСТИ

Миодраг Андрејевић, Жарко Бјелетић, Иван Беџић, Драгутин Гроздановић, Михајло Дедић, Сергије Димитријевић, Јован Ђорђевић, Драгутин Ђорђевић, Нинослав Златановић, Небојша Ивановић, Никола Илић, Тихомир Јовановић, Драгиша Костић, Славко Крстић, Димитрије Кулић, Јован Миљковић, Милан Леви, Србољуб Миленковић, Благоје Младеновић, Бранислав Младеновић, Слободан А. Младеновић, Момчило Миленковић, Миодраг Митић, Петар Петровић, Хранислав Ракић, Вукадин Ристић, Предраг Стајић, Душан Стаменковић, Живан Стојковић, Верољуб Трајковић, Драгољуб Трајковић, Добросав Туровић

КРАТАК ПРЕГЛЕД

УМЕСТО УВОДА - Публицистика и историографија у XX веку, без обзира на бројне тешкоће с којима се суочавала (посебно због идеолошких ограничења), дала је значајан допринос у сагледавању „лесковачке реалности“. Неки од публициста и историчара припадају самом врху српске историографије и публицистике (у овом уводнику, представљамо их по годинама рођења).

ЈОВАН ЂОРЂЕВИЋ - (Лесковац, 1867) био је први Лесковчанин који се бавио испитивањем прошлости Лесковца и околине и први међу нашим историчарима који је написао комплетан уџбеник за историју српског народа. Објавио *Историју српског народа од најстаријег до најновијег доба за средње школе и за народ*. Написао је радове о *Николи Скобаљићу и Влајку Стојановићу*, расправу *Војвода Никола Скобаљић и његове борбе у Дубочици у половини XV века*. Јован Ђорђевић је умро у Београду 25. априла 1954. године.

ДРАГОЉУБ ТРАЈКОВИЋ - (Лесковац, 1904), правник, судија, публициста, бавио се новинарством и историјом. Оставивио је неизбрисив траг у култури и историји Лесковца и јужне Србије. Трајковићев стваралачки опус је богат, плодан и разноврстан. Од 1923. године до смрти 1992. године објавио је 11 књига и брошура и више од 250 радова у разним новинама, часописима и алманасима. Највише прилога објавио је у „Нашем стварању“ и „Лесковачком зборнику“. Био је оснивач и члан управе Народног универзитета, затим врстан сарадник Народног музеја, Народне библиотеке и других културних установа Лесковца. Народни музеј објавио му је неколико књига. Као студент права и публициста, Трајковић је 1927. године објавио прву књигу *Први весници слободе*, затим *Покрети за ослобођење 1877-78* (Лесковац, 1928), *Ми једемо патрике и зидамо фабрике* (Лесковац, 1930) и *Силуете из Финара* (Лесковац, 1932). Такође је штампао и две историјске расправе о аграрном питању и сељачким бунама у Јужном Поморављу (1927-1928). Касније је објавио још седам књига: *У чему је тајна појаве и развитка индустрије у Лесковцу – Историја једне првобитне акумулације* (Ужице, 1940), *Из нашег манчестерства* (Београд, 1953), затим *Историја лесковачке индустрије до Другог светског рата* (Београд, 1961), *Немањина Дубочица од најстаријих времена до ослобођења од Турака* (Београд, 1961), *Из прошлости Лесковца и околине* (Лесковац, 1977), потом *Јужно поморавље у гласу својих посланика 1903-1914* (Лесковац, 1981) и *Ладовинке и фотелке* (1985). Трајковић је само у „Нашем стварању“ и „Лесковачком зборнику“ објавио је близу 200 прилога на 1500 штампарских страна. Три,

за књижевност лесковачког краја, најпознатија Трајковићева дела: *Преглед лесковачког књижевног стваралаштва* (у едицији „Нашег стварања”, Лесковац, 1973. године), који обухвата литерарне наговештаје и остварења, од Милоша С. Милојевића и Симе Бунића, преко Сретена Динића, Жака Конфина, Миливоја Перовића, до савремених песника. Друго дело које завређује да га поменемо јесте *Ладовинке и фотелјке* (драма и приче, Београд, 1985. године). У књизи је још драмски текст: *Укочи си барјаче*. Драгољуб Трајковић објавио је као ауторско издање (Београду 1961) књигу *Немањина Дубочица од најстаријег времена до ослобађања од Турака* (120 страна). На самом крају књиге *Немањина Дубочица* наведени су и други до тада штампани радови Драгољуба Трајковића: *Први весници слободе*, Лесковац 1927; *Покрети за ослобођење у крајевима ослобођеним 1877-78. године*, Лесковац 1928; *Ми једемо напrike на зидамо фабрике, прилози за студију манчестерства*, Лесковац 1932. године; *Кратак преглед историје Лесковца и његове индустрије* (у књизи Лесковац јуче и данас, Лесковац 1935); *У чему је тајна појаве и развика индустрије у Лесковцу* (Историје једне првобитне акумулације), Ужице 1940. године; *Из нашег Манчестера*, Београд 1953. године; *Трагом народне епике у јужном Поморављу*, Лесковац, 1955. године; *Ново Брдо и његов пад 1454. године*, Лесковац, 1955. године; *Нишка буна 1831* (преглед извора и литературе), Лесковац 1955. године; *Историја лесковачке индустрије до Другог светског рата*, Београд 1961. године. Лесковачки Народни музеј (предник Хранислав Ракић) објавио је 1968. године у оквиру своје библиотеке (књига 15.) публикацију Драгољуба Трајковића *Глубочица у новијим историјским и другим радовима – критички осврти, прикази и белешке (1946-1966)*. Преминуо је у Београу 6. јануара 1992. године.

ДРАГУТИН ЂОРЂЕВИЋ - (Лесковац, 1906), свештеник, успео је да поред многобројних чланака, напише и три веома запажене књиге: *Живот и обичаји народни у Лесковачкој Морави*, *Српске народне приповетке из лесковачке области* и *Народне песме из лесковачке области*, које представљају нераздвојни део културне баштине српског народа, а које је објавила Српска академија наука. Први Ђорђевићев рад, *Народна умотворина*, објављен је у битолском „Гласу омладине с југа” 1928. године. Његов истраживачки рад нарочито ће доћи до изражаја од 1947. до 1953. године када успоставља контакт са др Миленком Филиповићем, нашим познатим етнологом, који га подстиче и даје савете како прикупљено етнографско благо треба средити. Најпознатије дело, које ће му САНУ објавити 1958. године под насловом *Живот и обичаји народни у лесковачкој Морави* (Српски етнографски зборник, књ. LXX Живот и обичаји народни, књ. 31, стр. 1-724). Умро је 1999. године у 93. години живота.

СЕРГИЈЕ ДИМИТРИЈЕВИЋ - (Лесковац, 1912), доктор правних наука. Године 1989. објављена је, у издању Народног музеја у Лесковцу, књига *Живот и дело Сергија Димитријевића*, која садржи 28 прилога припремљених за истоимени скуп, одржан новембра 1983. у Лесковцу поводом 70. годишњице живота и 50. годишњице научног рада Сергеја Димитријевића. На Правном факултету у Београду, 1957. године одбранио је докторску дисертацију *Страни капитал у привреди бивше Југославије* која је 1958. године објављена. Био је члан многих редакција, учесник у раду око 40 научних скупова у земљи и иностранству. Године 1966. у жељи да се посвети истраживањима, одлази у пензији. Умро је августа 1987. у Београду и сахрањен у *Алеји великана*. Библиографија његових радова износи 425 јединица, од чега је око 20 књига, обима око 6.000 страница и око 20 радова у рукопису, припремљених за објављивање. Године 1978. добио је НИН-ову награду „Димитрије Туцовић”. Сергије Димитријевић је свестрани истраживач, плодан писац, стваралац. Знао је у шали да каже: „Истражујем, изучавам све од Ноја до АВНОЈ-а”. Димитријевић је био пасионирани нумизматичар. За три деценије напорног, систематског рада, прегледао је и пописао око 300 нумизматичких збирки, како музејских, тако приватних, у Југославији и широм Европе, и том приликом прегледао преко 40 хиљада комада нашег средњовековног новца, направио више од 18.000 снимака и око 70.000 фотокопија, како нумизматичких чланака, тако и новца. Написао је око 30 радова, обима око 1.500 страница, посвећених нумизматици, а пре свега српском средњовековном новцу.

БЛАГОЈЕ Д. МЛАДЕНОВИЋ - рођен је 18. марта 1936. године у Лесковачком Прибоју. Основну школу завршио је у родном мету, гимназију у Лесковцу, а Правни факултет у Београду. Аутор је монографије „Лесковчаки прибој (Београд 2010).

БРАНИСЛАВ МЛАДЕНОВИЋ - (Београд, 1922), просветни радник. Године 1982. завршио радни век у ОШ „Петар Тасић”. Аутор књиге *Један живот*. Јануара ове 1993. године напунио сам седамдесет прву годину и тек сада први пут почињем да пишем о себи, једном обичном човеку, најобичнијег живота – записао је Младеновић.

ДИМИТРИЈЕ КУЛИЋ - (Лесковац, 1923), доктор правних наука, професор универзитета. Докторирао је на Правном факултету у Београду 1963. године. Био је председник Округног суда у Нишу од 1954. до 1964. године. Од 1963. године професор је на Правном факултету у Нишу за предмет Уставно право. Истовремено од 1967. до 1990. године био и професор Правног факултета у Приштини. Од 1971. до 1977. био је судија Уставног суда Србије. Професор Кулић је објавио више од 30 књига и

више од 300 научних радова из области уставног права, политичког система и историје ослободилачког устанка у Србији и Југославији. Његови значајнији радови *Народноослободилачки одбори и судови Србије*, 1964, *Уставно судство у свету*, 1969, *Бугарска окупација (1941-1944)*, 1970, *Коста (монографија)*, 1972, *Власинско језеро*, (1970), *Омбудсман и друштвени правобранилац самоуправљања*, 1982, *Уставно право*, 1985, *Федерализам и регионализам*, 1985, *Приватне радње и предузећа у Југославији*, 1990. Професор Кулић је написао и занимљиву, потресну књигу о животу своје мајке. Назвао је једноставно: *Баба Ленка*.

СРБОЉУБ МИЛЕНКОВИЋ - (Рудиње, Пирот, 1923), дипломирани правник. Године 1962. изабран је за председника Скупштине општине Лесковац. Приликом спајања општина, крајем 1965. године - Лесковац, Грделица, Вучје и Брестовац - напушта Лесковац и сели се за Баоград. Дело: *Разарање лесковачке индустрије (1941-1953)*.

НИКОЛА ИЛИЋ - (Газдаре, Медвеђа, 1926), дипломирани правник и историчар, један од најплоднијих публициста Лесковца. Објавио је двадесетак књига и учествовао на 12 научних скупова. Најпознатија су му дела: *Вера Пешић у вртлогу ипијунаже* и *Крвави фебруар*. Никола П. Илић аутор је, између осталог, и следећих дела: *Јужноморавци у октобарској револуцији* (1969), *Јабланичко-насјачки НОП одред* (три издања 1970-1971, 15.000 примерака), *Свеиштенство јужне Србије у револуцији* (1972), *Крвави фебруар* (три издања, 1976-1987, 15.000 примерака), *Ослобођење јужне Србије од Турака 1877-1878*. године (Слобода Београд 1977), *Народни херој Дренички* (1978), *Рудник Леце* (1984), *Народне песме јужне Србије о ослободилачком рату и револуцији* (у коауторству, 1985), *Хари и другови* (Војноиздавачки завод Београд 1986), *Јабланички НОП одред* (1986), *Јужна Србија у НОП и револуцији* (1988), *Четници у лесковачком крају 1941-1944* (у коауторству, 1983), *Окупација у лесковачком крају 1941-1944* (у коауторству, 1994), *Колаборација четника са окупаторима и квислинзима у Србији 1941-1944* (1996), *Народна власт у лесковачком крају 1941-1945*. (у коауторству 1996), *Немачко бомбардовање Лесковца и околине 1941-1944* (2000), *Лесковачки крај у НАТО агресији* (2000), *Војнопозадинска делатност у НОР на југу Србије 1941-1945* (2002) и *Руски емигранти у лесковачком крају после 1917*. (2003).

ТИХОМИР ЈОВАНОВИЋ - (Орловац, Црна Трава, 1927), доктор медицине. Године 2010. у Београду, као ауторско издање, објавио је књигу дневничких записа *Кад кукуруз зри*. То нису само дневничке белешке. То је студија о животу и размишљањима, то је прилог за историјска, социолошка, политиколошка, етнографска и друга проучавања. Лекар је Неуропсихијатријске болнице „Др Лаза Лазаревић“

у Београду од 1965. до пензионисања 1994. године. Активно се бавио писањем од 1944. године. Био је члан Литерарног клуба „Светислав Вуловић“ у Лесковцу. Објављивао је приповетке, есеје и песме.

ХРАНИСЛАВ РАКИЋ - (Печењевце, Лесковац, 1928), професор историје, дугогодишњи директор Народног музеја у Лесковцу. Објавио је 349 библиографских јединица од којих 28 књига (осам самостално) и 17 са другим ауторима и три књиге историјске грађе, 47 чланака у тематским зборницима, споменицима и збиркама, 43 рада и 4 сепарата, 131 чланак у периодици и 141 чланак у новинама и листовима и један шапилографски рукопис. Био је главни и одговорни уредник 64 књиге и 32 броја Лесковачког зборника и дао 25 стручних рецензија. Најважнији радови: *Револуционарни омладински покрет лесковачког краја 1941-1945* (Лесковац 1979), *Комунистичка патија Југославије у лесковачком крају 1941-1945* (Лесковац 1982), *Терор и злочини окупатора и домаћих издајника у лесковачком и врањском крају 1941-1945* (Лесковац 1986), *Четрдесет седма српска дивизија НОВЈ* (Београд 1992), а у коауторству: *Сто година Лесковачке гимназије* (Лесковац 1979), *Историја Лесковца* (Београд 1992), *Бомбардовање Лесковца 1944* (Лесковац 1994), *Три ослобођења Лесковца* (Лесковац 1995), *Лесковачки крај у Првом светском рату* (Лесковац 1996), *Народна власт у лесковачком крају 1941-1945* (Лесковац 1998), *НАТО агресија у лесковачком крају 1999* (Лесковац 2000).

СЛОБОДАН МЛАДЕНОВИЋ - (Лесковац, 1929), магистар књижевности, дугогодишњи директор Културног центра у Лесковцу, књижевни критичар и песник. У заједничкој збирци лесковачких песника „*Песмотис*“ објављене су му две песме „*Уклета авлија*“, посвета Иви Андрићу, и песма „*Црнориза Анђелка*“. Добитник је више захвалница и повеља, а међу значајним признањима је и Златна значка КПЗ Републике Србије.

ДРАГУТИН ГРОЗДАНОВИЋ - (Тетово, 1929), просветни радник и публициста. Написао је пет књига: *Просвета, школство и култура лесковачког краја 1941-1945*. (штампана 1973), *Просвета, школство и култура лесковачког краја 1944-1954*. (две књиге, штампане 1985), *Хроника села Вучја, Петнаест година рада Радничког универзитета „Коста Стаменковић“ у Лесковцу и Библиографија радова лесковачких аутора*. Гроздановић је објавио и више од 60 стручних прилога у новинама.

ВУКАДИН РИСТИЋ - (Лесковац, 1930) - Прим. др Вукадин Ристић, специјалиста ортопедске хирургије и трауматологије, дугогодишњи лекар Опште болнице у Лесковцу и Сијаринској Бањи. Објавио у стручним

часописима и зборницима 150 научно-стручних радова и аутор је 11 књига: *Деформитети кичменог стуба код школске деце* (1986), (у коауторству са др Ј. Камнаром, др К. Ветеровским), *Споменица – 50 година рада Подружнице СЛД у Лесковцу* (1997), *Сијаринска Бања извор здравља и живота* (два издања 1998. и 2002), *Библиографија радова чланова Подружнице СЛД у Лесковцу 1947-1997.* (у коауторству са др Н. Златановићем, 1998), *Развој здравствене службе у лесковачком крају 1978-2005* (2006), *Термоминаралне воде Сијаринске Бање* (2007), два издања, *Основи ортопедије и трауматологије* (2008), *Квалитет живота особа старијег животног доба* (2010) (у коауторству са др М. Левијем), *Оснивање и развој уролошке службе у Лесковцу* (у коауторству са др М. Петровићем) (2011), *Знаменити лекари на југу Србије* (у коауторству са др Славком Крстићем).

ЈОВАН МИЉКОВИЋ - (Лесковац, 1931), наставник – педагошки саветник. Радио је као наставник у Основној школи у Орашцу, а био и управитељ школе. У ОШ „Јосиф Костић“ радио од 1961. до пензионисања 1995. године. Добирник је бројних награда, а био је и председник Градског литерарног клуба „Светислав Вуловић“ (1955/56). Сарађивао је и у више новина и часописа. Дела: *Слово о мојој школи* и *Све ратне године лесковачких основних школа*.

МИОДРАГ МИТИЋ - (Оране, Лесковац, 1933), доктор правних наука. Од 1960. до 1996. године радио је у Савезном министарству за иностране послове, од почетника – аташеа до амбасадора и помоћника савезног министра за иностране послове. Био је генерални конзул у Бечу и Минхену, помоћник савезног министра за законодавство (сектор међународних односа и међународних уговора) и генерални секретар првог председника Савезне Републике Југославије (Добрице Тосића). Објавио је низ студија и радова из области међународног права и међународних односа. За време гимназије бавио се новинарством и писао песме; био је и главни уредник листа „Искра“ и „Лесковачки средњошколац“, редовни сарадник „Наше речи“ и дописник „Гласа“ и „Републике“ из Лесковца.

ДОБРОСАВ ТУРОВИЋ - (Гајтан, Медвеђа, 1935), професор историје, публициста и песник. Објавио је 22 књиге, 40 стручних радова и 350 новинских чланака, фелџона, прича, записа и песама. Најважнија дела: *Максим Ђуровић, истакнути борац из два светска рата* (1967); *Народне партизанске песме Јабланице* (1968); *Радован Ковачевић Максим* (1969); *Гајтанчани у Топличко-јабланичком устанку 1917-1918* (1974); *Гајтан у НОБ, хроника* (1975); *Славка Недић Милојевић* (1982); *Песме о Радовану Ковчевићу* (1986); *Лунаци гвозденог пука* (1990); *Ослободилачке борбе у јужној Србији* (1992); *Миладин Поповић, витез и песник* (1994);

Јабланички комитски покрет 1916-1918 (1996); 40 година матураната Лесковачке гимназије (1996); Прва споменца Гимназије Станимир Вељковић-Зеле (1996); Горња Јабланица кроз историју, монографија (2002); Горњојабланичани погинули 1912-1999. (2001); Топлички устанак (1997); Аламанак - Топлички устанак (1917). Позната му је збирка песама „Зебљиве зоре“. Добитник је угледних књижевно-публицистичких награда - прве награда Фондације „Драгојло Дудић“ – Београд, награде „Филип Вишњић“ – Београд.

МОМЧИЛО МИЛЕНКОВИЋ - (Лесковац, 1936), публициста и новинар. Завршио је Војну академију КОВ у Школи за усавршавање официра ЈНА. Пензионисан је у чину пуковника, а на дужности команданта бригаде. Миленковић се писањем бави од најраније младости. Објавио је књиге: *Приче лесковачких роштиљџија, Виц на роштиљу, Библиографија Добросава Ж. Туровића 1952-2002, Нас је много Рома. Пиротске чарламе и заврзламе.* Добитник је бројних признања и сарадник бројних листова.

ЖИВАН СТОЈКОВИЋ - (Велико Трњане, Лесковац, 1937), доктор историјских наука. Библиографија његових радова обухвата четрдесетак књига и неколико десетине чланака и расправа. Вредне су помена његове књиге, радови са којима је започео свој истраживачки рад: *Српска социјална демократија и македонско национално питање, Везе српског и македонског радничког покрета.* Др Живан Стојковић је својим радовима значајно присутан у лесковачкој периодици. Највише текстова објавио је у *Лесковачком зборнику* у коме је дао пуну меру свог научног и стручног рада. Важни библиографски радови – књиге, (укупно 31) проф. др Живана Стојковића: *Српска социјална демократија и македонско национално питање (1903-1919),* Лесковац 1979; др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, Зоран Панајотовић, *Грађа за историју револуционалног радничког покрета Лесковца и Врања* књига I 1895-1915, Лесковац 1982; Драгољуб Трајковић, др Живан Стојковић, Хранислав Ракић и др, *Сто година лесковачке текстилне индустрије (1884-1984),* Лесковац 1984; Хранислав Ракић, др Живан Стојковић, Миодраг Митровић, *Грађа за историју револуционалног радничког покрета Лесковца и Врања,* књ. II; др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, *Грађа за историју синдикалног покрета јужноморавског региона 1944-1985,* Лесковац 1986; Др Живан Стојковић, Ненад Кражић, *Лесковац – време прошло – време садашње,* Лесковац 1989; др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, Никола Илић, *Четнички покрет у лесковачком крају 941-1944,* Лесковац 1993; др Милан Миладиновић, др Живан Стојковић, *Социологија морала у делима Димитрија Туцовића,* Лесковац 1944; др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, Никола Илић, *Окупација у лесковачком крају 1941-1944;* Лесковац 1994; Хранислав Ракић, Живан Стојковић, *Бомбардовање Лесковца,*

Лесковац, 1994, др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, *Водосистем Барје*, Лесковац 1995; др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, *Монографија Водосистема Барје*, Лесковац, 1995; Хранислав Ракић, Живан Стојковић, *Три особаћања Лесковца*, Лесковац 1995; др Живан Стојковић, Ненад Кражић, *Занатство Лесковца I (од почетка до 1944)*, Лесковац 1995; др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, *Синдикални покрет Лесковца 1904-1954*, I књига, Лесковац 1995; Хранислав Ракић, Живан Стојковић, *Избори у лесковачком крају 1903-1938*, Лесковац 1996; др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, *Лесковачки крај у Првом светском рату 1915-1918*, Лесковац 1996; Хранислав Ракић, др Живан Стојковић, *Графичко предузеће Напредак Лесковац 1946-1996*, Лесковац 1996; др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, *Савез борца Лесковац 1947-1997*, Лесковац 1997, др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, *Доктрина насиља*, Лесковац 1999; др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, Никола Илић, *Лесковачки крај у време НАТО агресије*, Лесковац 2000; Хранислав Ракић, др Живан Стојковић, *Четрдесет година Навип плантаже у Лесковцу*, Лесковац 2000; Живан Стојковић, Хранислав Ракић, *Октобарски дани у Лесковцу 1945-2000*, Лесковац 2002; Живан Стојковић, *Езон у Лесковцу 2002*.

ПРЕДРАГ ПЕТРОВИЋ - (Делчево, Македонија, 1939), војно лице, пуковник. Аутор је неколико публикација у војним издаваштву, а најпознатије му је дело *Предејане и околина*, монографија (2007).

МИЛАН ЛЕВИ - (Злот, Бор, 1941), специјалиста медицине рада. Био је врло активан, пре свега у Српском лекарском друштву, у секцији за медицину рада, а посебно у Подружници СЛД у Лесковцу. Учесник је бројних конгреса, симпозијума и научних скупова. Објавио је 85 стручних радова. Дела: *Квалитет живота особа старијег животног доба*.

МИОМИР НЕШИЋ - (Лесковац), библиотекар и секретар Народне библиотеке у Лесковцу. Дужност директора Народне библиотеке обављао је у периоду од 1982 – 1985. године. Дело: *Монографија Народне библиотеке*.

ЖАРКО БЈЕЛЕТИЋ - (Ковачи, Никшић, 1942), професор хемије, педагошки саветник, директор Медицинске школе у Лесковцу, Аутор монографије *Пола века медицинске школе у Лесковцу*.

МИХАЈЛО ДЕДИЋ - (Сијарина, Медвеђа, 1943), наставник српског језика, новинари публициста, дугогодишњи директор и главни уредник *Наше речи*. Дедић је обновио издавачку делатност „Наше речи” и у више едиција уредио преко 50 издања. За 30 година рада у култури, посебно у издавачкој и графичкој делатности, уредио је језички и графички више

стотина књига, часописа и других публикација. Лист „Пионир”, у чијем је уредништву био, три пута је проглашаван за најбољи у земљи.

ДУШАН СТАМЕНКОВИЋ - (Лесковац, 1946), познати спортски новинар, репортер и публициста. Објавио више вредних публикација о историји спорта међу којима и дело *Вукови са Хисара*.

МИОДРАГ АНДРЕЈЕВИЋ - новинар и публициста, аутор и приређивач неколико веома запажених књига, рођен је у Лесковцу 1946. године. Андрејевић важи за доброг znalца укупних прилика у Лесковцу, што се огледало и у његовим бројним прилозима у београдској штампи, али и листовима који су излазили у Лесковцу. Његов првенац „*Срећно време*“ објављен је 2009. године, када је и представљен у Лесковцу. Посебно је запажен његов предговор књиге „*Кад кукуруз зри*“ др Тихомира Јовановића, коју је приредио за штампу. Крајем 2014. Андрејевић је објавио књигу „*Конструктор Мирослав Митић*“, прву у едицији „Лесковачке легенде“.

СЛАВКО КРСТИЋ - (Дадинце, Власотинце, 1948), доктор медицине, дугогодишњи лекар Опште болнице у Лесковцу. Коаутор књиге *Знаменити лекари на југу Србије*.

НИНОСЛАВ ЗЛАТАНОВИЋ - (Лесковац, 1954), доктор медицине. Специјалистички испит из опште хирургије положио 1987. године у Београду, ради у Општој болници у Лесковцу. У коауторству са др Вукадином Ристићем објавио 1998. године, поводом пет деценија постојања Подружнице СЛД, *Библиографију радова чланова Подружнице Српског лекарског друштва*. У Библиографији се налазе радови 113 лекара, од којих су 63 примаријуса и 2 доцента универзитета.

ВЕРОЉУБ ТРАЈКОВИЋ - (Губеревац, Лесковац, 1957), професор историје. Самостало или у коауторству објавио је више књига: *Савезничко бомбардовање Лесковца 6. септембра 1944.* (студије и документи); *Изборне борбе у лесковачком крају 1919-1939* (књ. I, 1919-1929); *Изборне борбе у лесковачком крају 1919-1939*, (књ. II 1929-1939); *120 година Црвеног крста Лесковац*; *Спомен обележја у лесковачком крају*; *100 година Основне школе у Орашцу*; *Туристичка карта јужне Србије*.

ПРЕДРАГ СТАЈИЋ - (Лесковац, 1955), есејист, публицист, од 2009. године секретар уредништва Нашег стварања. Објављивао у Нашем стварању. Из рукописа приредио књигу Николаја Тимченка „*Књижевна баштина Лесковца*“ (2007).

НЕБОЈША ИВАНОВИЋ - (Лесковац, 1960), социолог, публициста и архивиста. Живи и ради у Лесковцу. До сада је објавио десет књига, неке у коауторству, од којих издвајамо: *Лесковац и лесковачки крај 1914-1918*, (2006), *Издавачка делатност Историјског архива Лесковца* (2005), *Шест књига библиотеке* (2007), *Одузимање имовине у Лесковцу и околини* (2007), *Варање Србије* (2007), *Лева обала* (2009).

ДРАГИША КОСТИЋ - (Лесковац, 1965), професор историје, једно време директор Народног музеја у Лесковцу. Сарађивао у угледним српским часописима, а објављивао је прилоге у „*Лесковачком зборнику*“, гласилу Народног музеја у Лесковцу. Умро је изненада 2012, у 47. години живота.

ИВАН БЕЦИЋ - (Алексинац, 1967), доктор историјских наука, радио као професор у Медицинској школи у Лесковцу. Аутор је монографије *Финансијска политика Краљевине СХС (1918-1923)* и *Историје за II разред средњих стручних и уметничких школа*. Најважнији радови: *Финансијска политика Краљевине СХС (1918–1923)*, Стубови културе, Београд, 2003, 231., *Министарство финансија Краљевине Југославије 1918–1941*, Институт за савремену историју, Београд, 2012, 539. Студије на Одсеку за историју уписао је 1991. године на Филозофском факултету Универзитета у Београду, а дипломирао 1996. године са просечном оценом 9,45 и свим положеним испитима приликом првог изласка на испит. Дипломски рад *Новчани заводи и банкарство у Лесковцу између два светска рата* оцењен је - десетком. Последипломске студије уписао је 1997. године, а тезом *Финансијске прилике у Краљевини СХС (1918-1923)*, магистрирао 2002. године. Докторирао је 10. јула 2009. године на Катедри за Историју Југославије; дисертација гласи *Министарство финансија Краљевине Југославије 1918–1941*. Научна библиографија броји преко 15 радова објављиваних у Историји 20. века, Лесковачком зборнику и Баштини.

МИОДРАГ АНДРЕЈЕВИЋ

И Миодраг Андрејевић, новинар и публициста, аутор и приређивач неколико веома запажених књига, рођен је у Лесковцу 1946. године. Андрејевић важи за доброг znalца укупних прилика у Лесковцу, што се огледало и у његовим бројним прилозима у београдској штампи, али и листовима који су излазили у Лесковцу. Његов првенац „*Срећно време*“ објављен је 2009. године, када је и представљен у Лесковцу. Посебно је запажен његов предговор књиге „*Кад кукуруз зри*“ др Тихомира Јовановића, коју је приредио за штампу.¹⁰²⁶

Крајем 2014. Андрејевић је објавио књигу „*Конструктор Мирослав Митић*“, прву у едицији „Лесковачке легенде“. Дана 25. новембра, у сали СУБНОР-а на Новом Београду, одржана је промоција ове књиге, прве у едицији „Лесковачке легенде“. О књизи су говорили Миленко Ковачевић, политиколог и публициста, Коста Живић, историчар и аутор.

II **УРЕДНИК ЛИСТА „МЛАДИ БОРАЦ“** – Млади борац рођен је у селу Плавцу, у легендарној Пустој Реци, неправедно запостављеној у српској новијој историографији. Наставио је да живи у селу Ивању, а од октобра, после ослобођења Београда, постао месечник и најзад недељник. И треба посебно истаћи да су први уредници били Драги Стаменковић, Радован Пантовић и Вуксан Булатовић, а један од сталних сарадника Добрица Ћосић Геца. И поред свих тешкоћа и повремених прекида, лист опстаје и по имену и по значају.¹⁰²⁷

¹⁰²⁶ *Напомена:* На молбу аутора студије Лесковачки писци – трагови и трагања, Миодраг Андрејевић послао је кратку информацију о његовом новинарском раду: Када се ради о мом новинарском и публицистичком раду истичем да сам у новинарство закорачио 1967. године када су ме у придошлој мартовској класи војника изабрали да испред команде гарнизона у Огулину будем дописник листа „*За домовину*“, загребачке војне области, односно Пете армије. Почео сам да сарађујем у листу „Трибина младих“ захваљујући Слободану Младеновићу Ботку, директору Центра за културу при Радничком универзитету „Коста Стаменковић“ у Лесковцу. Први текст у „*Нашој речи*“ – репортажа о Мирославу Мијатовићу Грофу, глумцу Народног позоришта у Лесковцу – објављен је у свечаном броју октобра 1968. када је Тито боравио у Лесковцу.

¹⁰²⁷ Проф. др Живан Стојковић, уводничар на промоцији листа Млади борац, Народни музеј Лесковац, новембар 2011. и Дом културе Лебане. *Напомена Миодрага Андрејевића:* Пре Младог борца ја сам као секретар Окружног одбора СУБНОР Јабланичког округа 2001. покренуо лист Глас борца, а до 2006. године изашло је око 40 бројева. У једном од њих 2004. (излази у формату Борбе) објављен је текст о прослави 60. годишњице Младог борца. У јесен 1943. када је Драги Стаменковић боравио на црнотравском подручју покушано је да се покрене лист, али је тек у јануару 1944. године, у илегалној штампарији ОК КПЈ за Лесковац, у селу Плавцу, одштампан први број.

III

СРЕЋНО ВРЕМЕ – Пријатно сам изненађен што се на лесковачком, српском, историографском небу појавио Миодраг Андрејевић који се, са пуно храбрости и енергије, упустио у монографско приказивање животног пута Добривоја Аранђеловића, на посве неуобичајан начин. Миодраг Андрејевић је увек пун изазовних идеја. Упоран, енергичан и са великим емотивним набојем био је идејни зачетник многобројних пројекта о Лесковцу чије ауторство му је често оспоравано, али он није посустајао да оне не буду остварене до краја. Једна од таквих је управо идеја о историографској обради истакнутих партизанских породица и појединаца, што би се претворило у посебну издавачку едицију. Као поштовалац народноослободилачког рата, осећао је да му то дугује, али истовремено није био само његов глорификатор, већ и критичар чиме је историчарима остављао значајне дилеме и изазове за научно разјашњавање.

(...) Али оно чиме ће се читалац суочити је да ову књигу аутора Миодрага Андрејевића мора да прочита у једном даху и да притом буде врло задовољан оним што је сазнао. После тога наслов „Срећно време“; ма колико у почетку могао бити схваћен као неприкладан, постаје јаснији.¹⁰²⁸

IV

КАД КУКУРУЗ ЗРИ – Мој први сусрет са доктором Тихомиром Јовановићем десио се тако што је он дошао са предлогом да разменимо књиге; да он мени поклони своје дело „*Парасихологију – између мистике и науке*“, а ја њему мој најновији роман „*Срећно време*“. Годио ми је кваква трампа, јер сам помислио да је моја тек изашла књига већ на добром гласу. Неко време касније сазнао сам да су главни јунак моје књиге и доктор Тихомир ратни познаници. Онда ме копкало да ли се њему, можда, допао мој стил писања, па је зато одлучио да ми повери рукопис свог дневника из дечачких дана да га приредим за штампу!

(...) Детаљи у Тихомировим белешкама много говоре. Он примећује да власт у окупираном Лесковцу не функционише како треба, јер савезнички авиони-бомбардери налете и одлете, а тек се тада огласе сирене за опасност. Или данима и недељама после разорног бомбардовања рушевине се не рашчишћавају, па се градом шири смрад и зараза због неизвучених лешева страдалих људи...

У дневничким записима Тихомира Јовановића Тоће и историчари ће моћи да пронађу понешто за своје потребе.¹⁰²⁹

---

¹⁰²⁸ Проф. др Живан Стојковић, „Беседе о књигама“, Удружење писаца Лесковац 2012, стр. 93-98. Прилог објављен под насловом „Срећно време“ уз напомену да је реч о излагању на промоцији књиге „Срећно време“ 10. августа 2009. године.

¹⁰²⁹ Миодраг Ј. Андрејевић, „Уместо предговора – незаустављиви присталица истине“, Тихомир Јовановић „Кад кукуруз зри“, ауторско издање, Београд 2010, стр. 3-4. *Напомена*: Опширније у поглављу од др Јовановићу.

ЖАРКО БЈЕЛЕТИЋ

И Жарко (Обрада) Бјелетић рођен је 30. септембра 1942. године у Ковачима, општина Никшић, Република Црна Гора. После завршене гимназије у Никшићу, дипломирао је хемију на Природно-математичком факултету у Београду. Бјелетић је радио је у гимназији у Модричи, ОЦ „Милентије Поповић“ у Власотинцу и ОТЦ „Раде Металац“ у Лесковцу.

Професор је у Медицинској школи у Лесковцу од 1. јануара 1974. године.

Бјелетић је просветни саветник за хемију (спољни сарадник), од 1976. до 1990. године и члан Просветног савета Републике Србије – Комисија за хемију. За постигнуте резултате у образовању 1985. године добио је звање педагошки саветник.

За изванредне резултате у припреми ученика за такмичење из хемије (три пута I, четири пута II и четири пута III место у Србији) добио је Повељу Републичког одбора „Наука младима“, а 1987. године Златну медаљу и повељу Савезног одбора СФРЈ. Српско хемијско друштво доделило је „Годишњу награду – медаљу за 2004. годину за изванредне резултате у настави, као израз признања за унапређење квалитета наставе и ширење хемијских знања међу ученицима основних и средњих школа.“

За време Бјелетићевог директорског мандата (1. септембар 1987. до 3. јула 2001. године) дограђено је шест кабинета са припремним просторијама, библиотека, опремљена је гардероба у болници, ограђено је и осветљено школско двориште. У том периоду су отворени нови смерови за козметичке техничаре, гинеколошко-акушерске сестре и забораторијске техничаре и повећан је број са 16 на 24 одељења.

За постигнуте резултате школа је добила Октобарску награду Лесковца за 1998. годину и више других признања. Бјелетић је рецензент уџбеника хемије за I и II разред гимназије и здравствене струке, хемија II за II разред гимназије и здравствене струке и биохемије за IV разред здравствене струке. Објавио је четири рада из наставе хемије и у коауторству (са Јеленом Бјелетић) монографију „35 година – Нејбољи лесковачки хемичари у Покрету „Наука младима“. Председник је Подружнице Српског хемијског друштва у више мандата.¹⁰³⁰

---

¹⁰³⁰ Жарко О. Бјелетић, Јелена Ж. Бјелетић: Пола века Медицинске школе Лесковац, Медицинска школа, Лесковац 2008, стр. 95

II

ПОЛА ВЕКА МЕДИЦИНСКЕ ШКОЛЕ – Монографија је адекватан начин да се прикаже развојни пут и резултати полувековног рада Медицинске школе у Лесковцу. Ништа не одолева зубу времена, само записано остаје као драгоценост сведочанство прошлости. Монографијом освежавамо сећања и чувамо од заборава предходне генерације ученика и њихових професора, јер „само неразумни људи могу да сматрају да је прошлост мртва и непрелазним зидом одвојен од садашњости“, записао је Иво Андрић.

Већи део архиве школе изгорео је у пожару, маја 2005. године, па је било отежано прикупљање потребних података. (...) Имена свих ученика који су завршили Медицинску школу (7.460) и њихових професора (471) и чланова школских одбора протеклих 50 година налазе се у монографији.¹⁰³¹

(...) После ослобођења, у самом Лесковцу било је 12 лекара и 25 лекарских помоћника-болничара. На одељењима Опште болнице 1951. године радило је 8 лекара и само 2 медицинска техничара, док су остали били приучени болничари.¹⁰³²

Великим залагањем и ауторитетом др Живојина Поповића, уз писмену сагласност и одобрење општине Лесковац, отворена је једногодишња школа за болничаре. (...) Школа је почела са радом 1956/57. године.

(...) Управни одбор Опште болнице прихватио је предлог др Живојина Поповића и колегијума шефова одељења да се једногодишњег школовања болничара школују медицинске сестре.

(...) Схватајући важност школовања средњошколског кадра за рад у здравственим установама, Народни одбор среза Лесковац 30. септембра 1958. године под бројем 17830 донео је Решење о оснивању Средње медицинске школе за медицинске сестре у Лесковцу.¹⁰³³

(...) Школа је почела са радом 30. септембра 1958. године без својих просторија. Захваљујући Општој болници, која је, за почетак, уступила салу рачуноводства за ученике, настава је почела у учионици која је имала 20 клупа, таблу, сто и столицу за наставнике.¹⁰³⁴

(...) Директори Медицинске школе били су: прим. др Живојин Поповић, Љубомир Балић, професор географије, Љубиша Митић, професор физичког васпитања, Жарко Бјелетић, професор хемије, Јовица Маринковић, професор српског језика и књижевности и Зорица Кастратовић, професор српског језика.¹⁰³⁵

---

¹⁰³¹ Ж. Бјелетић, Ј. Бјелетић, Пола века медицинске школе Лесковац, Реч аутора, стр.7.

¹⁰³² Исто, стр. 12.

¹⁰³³ Исто, стр. 18.

¹⁰³⁴ Исто, стр. 53.

¹⁰³⁵ Исто, стр 93-97

ИВАН БЕЦИЋ

I

Иван Бечић рођен је 12. фебруара 1967. године у Алексинцу, а основну и средњу школу завршио је у Лесковцу. Студије на Одсеку за историју уписао је 1991. године на Филозофском факултету Универзитета у Београду. Дипломирао је 1996. године са просечном оценом 9,45 и свим положеним испитима приликом првог изласка на испит. Дипломски рад „Новчани заводи и банкарство у Лесковцу између два светска рата“ оцењен је оценом десет. Последипломске студије уписао је 1997. године, а са тезом „Финансијске прилике у Краљевини СХС (1918-1923)“, магистрирао 2002. године. Докторирао је на Катедри за Историју Југославије са дисертацијом „Министарство финансија Краљевине Југославије 1918–1941“ 10. јула 2009. године. Од 2001. године у Медицинској школи у Лесковцу био је професор историје, а био је промотер десетак књига објављених у Лесковцу и члан је Редакционог одбора „Лесковачког зборника“.

II

СТВАРАЛАШТВО - МОНОГРАФИЈЕ: Финансијска политика Краљевине СХС (1918–1923), Стубови културе, Београд, 2003, 231., Министарство финансија Краљевине Југославије 1918–1941, Институт за савремену историју, Београд, 2012.

ЧЛАНЦИ: Приватни новчани заводи и банкарство у Лесковцу између два светска рата, Историја 20. века, 1, Београд, 2002; Валутно питање у Краљевини СХС, Лесковачки зборник, Лесковац, 2005, 367–381; Привредна банка А.Д. – Лебане, Лесковачки зборник, Лесковац, 2006, 161–177; Власотиначка кредитна банка, Лесковачки зборник, Лесковац, 2007, 275–288; Скопска продуктна берза, Лесковачки зборник, XLVIII, Лесковац, 2008, 203–216; Берзе у Краљевини Југославији, Историја 20. века, 1, Београд, 2008, 27–40; Јабланичка кредитна штедионица – Лебане, Лесковачки зборник, Лесковац, 2009, 105–120; Кредитна политика Народне банке Краљевине Југославије, Историја 20. века, 1, Београд, 2010, 73–83; Лесковчани у министарској афери, Лесковачки зборник, Лесковац, 2010, 247–260; Ратни дугови Краљевине Србије у светлу политике, Историја 20. века, 3, Београд, 2010, 45–56; „Мала историја“ у „Лесковачком зборнику“, Лесковачки зборник, Лесковац, 2011, 361–370; Финансијска политика Милана Стојадиновића, Историја 20. века, 3, Бео-

град, 2011, 125–142; Утицај листа „Наша реч” на обликовање јавног мњења у Лесковцу и околини 1944–1945, Лесковачки зборник, 2012; Лист „Борба” у борби за овладавање јавним мњењем у Србији 1944–1945, Историја 20. века, 2, Београд, 2012; Приватни новчани заводи у Урошевцу, Баштина, 33, Приштина–Лепосавић, 2012, 145–162; Радови Сергија Димитријевића на пољу српске средњовековне нумизматике, Лесковачки зборник, Лесковац, 2013.

ПРИЛОЗИ: Никола П. Илић, Политичка убиства у лесковачком крају (1887–1941), Предговор, Филекс, Лесковац, 2007, 5–9; Мирослав Јовановић, Хришћанство у Немањиној Дубочици, Српска православна црквена општина, Предговор, Лесковац, 2013; Планови, програми и уџбеници историје у средњим стручним школама, Историја – додатак Просветног прегледа, 2262, Београд, 14. април 2005; Извештај Председништва 14. научног скупа Културно-историјска баштина југа Србије, Лесковачки зборник, Лесковац, 2013.

СТРУЧНИ РАДОВИ – ПОСЕБНА ИЗДАЊА: Историја за II разред средњих стручних и уметничких школа, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2006; Кратак историјат Холокауста, Приручник о Холокаусту, Платонеум – Савез јеврејских општина, Нови Сад – Београд, 2012.

ЧЛАНЦИ, ФЕЉТОНИ: У част јубилеја, Херодот, 5, Београд, 2004; Финансијска моћ Лесковца у међуратном периоду, Наша реч, Лесковац, 4. март 2005–15. април 2005; У очима суседа, Кратак поглед на један бугарски уџбеник, Наша реч, 44, Лесковац, 18. новембар 2005; Свети цар Константин – између вере и политике, Наша реч, 11–13, Лесковац, 24. март 2006–7. април 2006; Од снова предака до кошмара савременика, уједињење Србије и Црне Горе, Наша реч, 17–21, Лесковац, 12. мај 2006–9. јун 2006; Нове (старе) интеграције, Да ли је могућ заједнички приручник за наставу историје у Србији, Црној Гори, Хрватској и Босни и Херцеговини?, Наша реч, 45, 24. новембар 2006; У спомен сурдуличким жртвама 1915. године, Југмедиа, Лесковац, 20. новембар 2012; У част палим суграђанима, Парастос сурдуличким мученицима, Нова наша реч, 23. новембар 2012; У сусрет јубилеју, Милански едикт – историјски аспект, Помак, 57–60, Лесковац, 2012.

ПРИКАЗИ: Бранко Петрановић, Југославија на размеђу (1945–1950), Југословенски историјски часопис, 1–2, Београд, 1999; Драгољуб М. Михаиловић, Рат и мир ђенерала, Изабрани ратни списи, приредили: Милан Весовић, Коста Николић, Бојан Б. Димитријевић, Југословенски историјски часопис, 1–2, Београд, 2000; Борис Кршев, Банкарство у Дунавској бановини, Историја XX века, 2, Београд, 2000; Југословенска

држава 1918–1998, Историја XX века, 2, Београд, 2000; Ђорђе Станковић, Студенти и Универзитет 1914–1954, Историја XX века, 1, Београд, 2001; Живан Стојковић, Хранислав Ракић, Лесковачки крај у време Првог српског устанка 1804–1813, Лесковачки зборник, 2004; Слободан Н. Стојиљковић, Организација комерцијалног пословања у индустрији Југославије од 1945. до 1988. године, Наша реч, 51, Лесковац, 24. децембар 2004; Љубиша Динчић, Школа поред реке: Век трајања Основне школе „Светозар Марковић”, Наша реч, 4. фебруар 2005; Др Драган Тодоровић, Ивана Момић, Турековац кроз векове, Монографија, Наша реч, 17. фебруар 2006; Владимир Стојанчевић, Балканска политика Србије за ослобођење српског народа у Турској 1804–1878, Наше стварање, 1–2, 2006; Добросав Љ. Илић, Српски четнички покрет, Коста Пећанац, Дража Михаиловић, 1904–1944, Наша реч, 26, Лесковац, 14. јул 2006; Добросав Ж. Туровић, Небојша М. Ивановић, Лесковац и лесковачки крај 1915–1918, Наша реч, 27, Лесковац, 21. јул 2006; Бернар Баван, Вујадин Иванишевић, Јустинијана Прима – Царичин Град, Наша реч, 29, 4. август 2006; Добросав Туровић, Небојша Ивановић, Записи топличког четника др Божидара Поповића Божа 1916–1918, Наша реч, 49–50, Лесковац, 27. децембар 2006; Вукадин Ристић, Развој здравствене службе у лесковачком крају 1878–2005, Наше стварање, 3–4, Лесковац, 2006; Душан А. Јањић, Француски клуб у Лесковцу 1919–1941, Наша реч, 1, Лесковац, 12. јануар 2007; Др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, Верољуб Трајковић, Спомен обележја у општини Лесковац, Тачка, 3, Лесковац, 12. фебруар 2007; Герила на Бакану, борци за слободу, бунтовници или бандити, Истраживање гериле и парамилитарних формација на Балкану, зборник радова, Историја XX века, 2, Београд, 2007; Коста Николић, Бојан Б. Димитријевић, Данило Грегорић и 25. март 1941, Историја XX века, 2, Београд, 2007; Др Борис Кршев, Финансијска политика Југославије 1918–1941, Историја XX века, 1, Београд, 2008; Др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, 55 година Водовода Лесковац (1954–2009), Панорама, 9, Лесковац, 12. март 2009; Жарко О. Бјелетић, Јелена Ж. Бјелетић, Пола века Медицинске школе у Лесковцу 1958–2008, Лесковачки зборник, 2009; Др Момчило Павловић, За Тита или за краља, Избори за уставотворну скупштину 11. новембра 1945, Лесковачки зборник, Лесковац, 2009; Хранислав Ракић, др Живан Стојковић, Гимназија Лесковац (1979–2009), Помак, 45–48, Лесковац 2009; Небојша Ивановић, Лева обала, Лесковачки зборник, Лесковац, 2010; Мирослав Каранфиловић, 90 година Основне школе „Васа Пелагић”, Лесковачки зборник, 2010; Маре Каранфиловић, Мирослав Каранфиловић: „120 години од оснивањето на Ткачкиот училиште, Првото текстилно училиште на Балканиот и 15 години од оснивањето на уметничките образовни профили”, Македонска виделина, 40, Панчево, 2010; Др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, Висока струковна школа за текстил Лесковац, 50 година, Помак, 49–50, 2010; Добросав Ж. Туровић, Тужбалице Горње Јабланице, Помак, 51–52, 2010;

Перица Хаци-Јованчић, Европеизација српског Манчестера 1918–1941, Историја 20. века, 1, Београд, 2011; Морис Пенге, Добровољна смрт у Јапану, Лесковачки зборник, ЛИ, Лесковац, 2011; Михајло Дојчиновић, Мртвица, Помак, 53–54, Лесковац, 2011; Жарко Спасић, Квалитет гимназијског образовања: Алумни ГимЛес-2009, Помак, 55–56, Лесковац, 2011; Никола П. Илић, Време обрачуна, Лесковачки зборник, Лесковац, 2012; Никола П. Илић, Перфидне игре Драже Михиловића, Наше стваранье, 3–4, Лесковац, 2012; Историја 20. века, 3, Београд, 2012.

РЕЦЕНЗИЈЕ – МОНОГРАФИЈЕ: Живан Стојковић, Хранислав Ракић, Лесковачки крај у време Првог српског устанка 1804–1813, Историјски архив Лесковац, 2004; Хранислав Ракић, Живан Стојковић, Педесет година Историјског архива у Лесковцу (1954–2004), Историјски архив Лесковац, 2004; Драгољуб М. Кочић, Историја за први разред средњих стручних и уметничких школа, Завод за уџбенике и наставна средства Београд, 2005; Дејан Цветковић, Дедалови снови, кратка историја ваздухопловства, Завод за уџбенике и наставна средства Београд, 2006; Др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, Верољуб Трајковић, Спомен обележја у општини Лесковац, Општински одбор СУБНОР-а Лесковац – Народни музеј Лесковац, 2007; Др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, СУБНОР Лесковац, Деценија континуитета 1997–2007, Општински одбор СУБНОР-а Лесковац, 2007; Др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, 55 година Водовода Лесковац (1954–2009), Филекс, Лесковац, 2009; Хранислав Ракић, др Живан Стојковић, Гимназија Лесковац (1979–2009), Филекс, 2009; Др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, Висока струковна школа за текстил Лесковац, 50 година, Центар за проучавање и истраживање културно-историјске баштине југа Србије, Лесковац, 2009; Маре Каранфиловић, Мирослав Каранфиловић, Школа за текстил и дизајн, 120 година од оснивања Ткачке школе, Прве текстилне школе на Балкану: 15 година од оснивања уметничких образовних профила школе: 1890/2010, 1995/2010, Школа за текстил и дизајн, Лесковац, 2010; Никола П. Илић, Истините приче о хајдучима и качацима Удружење писаца Лесковац, 2011; Никола П. Илић, Перфидне игре Драже Михаиловића, Републички одбор СУБНОР-а Србије, Лесковац, 2012.

РАДОВИ У НАУЧНИМ ЧАСОПИСИМА: Др Борис Н. Кршев, Национализација Народне банке Краљевине Југославије, Токови историје, 3–4, Београд, 2008; Александар Павловић, Јавно налагање бадњака у северној Косовској Митровици, Баштина, 32, Приштина – Лепосавић, 2012; Милутин Живковић, Досије „Досије Смако Шкријељ” – Прилог проучавању рада Управе државне безбедности на простору Тутина и околине након Другог светског рата, Баштина, 33, Приштина – Лепосавић, 2012; Петар Ристановић, Добрица Ћосић и отварање Косовског питања 1968. године, Баштина, 33, Приштина – Лепосавић, 2012.

IV

СЕРГИЈЕ ДИМИТРИЈЕВИЋ - Сргије Димитријевић припада оним посленицима струке чији радови у појединим областима историје и појединим научним дисциплинама не губе од актуелности и значаја, без обзира на сазнања до којих се у међувремену дошло. Иако рођен пре једног века у Пироту, Димитријевић је знатан део свог научног рада посветио историји Лесковца, града у коме је завршио основну школу и гимназију.¹⁰³⁶

Дипломирао је на Правном факултету у Београду 1934. године, а потом, у Паризу, завршио студије на Институту високих међународних студија, као и Високе студије на Правном факултету. Похађао је двоструки курс Академије међународног права у Хагу. Због активног рада у КПЈ, ухапшен је 1939. године, а током Другог светског рата налазио се у концентрационим логорима у Француској и Немачкој. Боравио је чак у шест логора: Ролан Гарос, Верне, Лагиш, Рецебеде, Ное и Бухенвалд, одакле се по ослобођењу вратио у Југославију. По повратку у земљу био је професор политичке економије на Правном факултету у Београду од 1946. до 1952. године и директор Економског института Привредног савета владе ФНРЈ од 1946. до 1951. године. Докторирао је 1957. године са темом „Страни капитал у привреди бивше Југославије“, радом који је својевремено био од великог значаја за проучавање привредне историје Краљевине Југославије. Радио је као научни сарадник Економског института НР Србије, историјског одељења Института друштвених наука, Историјског института САНУ и Института за изучавање радничког покрета (данас Института за савремену историју). Умро је у Београду 1987. године.¹⁰³⁷

Иако правник по струци, највише трагова његове научне делатности остало је у историографији. У тој области Димитријевић своја изучавања није сводио на једну научну дисциплину и једно временско одређено подручје националне историје, па стога умногоме у себи носи обележја полихистора. Објавио је већи број научних радова чије тематике припадају историји српског и југословенског радничког покрета, привредној историји Југославије, локалној историји, односно историји Лесковца, социологији, етнологији, политичкој економији, економској географији, архивистици, нумизматици, а бавио се и прикупљањем и објављивањем историјске грађе. Оставио је иза себе велики број књига, студија, чланака, расправа и прилога, тако да опус његових научних и

¹⁰³⁶ Др Иван Бецић, „Радови Сергија Димитријевића на пољу српске средњовековне нумизматике“, Лесковачки зборник ЛШ, Народни музеј Лесковац 2013, стр. 49.

¹⁰³⁷ Никола Цветковић, Човек на звезданом прагу будућности, Прилог за биографију Сергија Димитријевића, Живот и дело др Сергиј Димитријевића, Лесковац 1989, стр. 113-125.

стручних радова броји око 430 библиографских јединица. Многи од његових радова носе обележје времена и система у којем су настали, те је неоходан озбиљан критички приступ приликом сагледавања датих тумачења, али су радови о нумизматици остали један од најпоузданијих ослонаца за сваког ко се бави овом научном дисциплином или користи њена сазнања за стварање потпуније слике о српском средњовековном друштву и држави. Димитријевић је нумизматиком почео да се бави, уз помоћ родитеља, још као дечак, а сакупљање српског средњовековног новца, његово проучавање и објављивање радова о њему, били су један од његових најважнијих научних послова.

(...) Димитријевић је био један од десеторице оснивача „Српског нумизматичког друштва“, јануара 1956. године. Био је и потпредседник друштва од 1966. до 1972. године. Учествовао је на међународном конгресу у Риму 1961. године и одржао велики број предавања о античкој и средњовековној нумизматици у Српском нумизматичком друштву, Музеју града Београда, на Коларчевом народном универзитету и у Хрватском нумизматичком друштву. Најзначајније дело које је припремио током свог бављења науком било је *“Corpus nummorum medievalorum Serbiae”*, са чак 18.000 снимака новчића и 72.000 копија документоване грађе.¹⁰³⁸

(...) Димитријевић је обавио више од 30 радова из нумизматике, готово искључиво везаних за српски средњи век. Сви су богато илустровани снимљеним примерцима новца и представљају праве мале каталоге. (...) Још за живота Димитријевић је планирао да објави каталог који би обухватио све до тада познате врсте српског средњовековног новца. Сачинио је збирку од 1800 примерака новчића, међу којима је и одређен број босанских новчића, које је одредио, определио и разврстао. (...) Да би прибавио потребан материјал за радове, обогатио своје знање о српском средњовековном новцу, Димитријевић је прегледао и пописао више од 300 музејских и приватних збирки, што је број који обухвата готово све релевантне савремене оставе.¹⁰³⁹

(...) Очито да је Димитријевић успео да уради оно за шта су најчешће потребни тимови стручњака и занесењака и да су његови радови допринели раветљавању неких момената српске националне прошлости и знатно су обогатили сазнања о њој.

(...) Све наведено јасну показује да је допринос рада Сергија Димитријевића на истраживању српске средњовековне нумизматике немерљив.¹⁰⁴⁰

---

¹⁰³⁸ Станиша Новаковић, Научни рад Сергија Димитријевића на подручју нумизматике, Нумизматичар, 2, Београд 1979, стр. 233-234.

¹⁰³⁹ С. Димитријевић, Каталог збирке српског средњовековног новца, Београд 2001, VII

¹⁰⁴⁰ Иван Бецић, „Радови Сергија Димитријевића на пољу српске средњовековне нумизматике“, Лесковачки зборник LIII, Народни музеј Лесковац 2013, стр. 49-64. *Напомена:* Рад је рађен у оквиру пројекта „Материјална и духовна култура Косова и Метохије (Ев. бр. 178028), који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

ДРАГУТИН ГРОЗДАНОВИЋ

I

Драгутин Гроздановић, познати просветни радник и публициста, рођен је 21. децембра 1912. године у Тетову као седмо дете *Андре Гроздановића*, учитеља и школског надзорника и *Султане* рођене Ристић. Основно образовање стекао је у Тетову, а Нижу гимназију учио у Призрену. Године 1927. уписао се у Учитељску школу у Скопљу. Током службовања, уз рад, завршио је вишу педагошку академију. Од 1932. до 1944. Гроздановић је био учитељ по разним местима на Косову.¹⁰⁴¹

%

После Другог светског рата Гроздановић је обављао разне одговорне дужности: био је окружни просветни повереник, начелник општег одељења Окружног НОО Лесковца, персонални референт предузећа „Зеле Вељковић”, секретар Градског народног одбора Лесковац, председник савета за просвету и културу, секретар Среског одбора, директор Осмогодишње школе „Петар Тасић”, директор Радничког универзитета, а пред пензионисање и управник Политичке школе. Пензионисан је 1966. године.

Као истакнутом просветном саветнику, Савет за просвету СР Србије доделио му је звање педагошки саветник. Драгутин Гроздановић је написао *пет књига и објавио више од 60 радова* о просвети, НОР-у, историји и култури лесковачког краја. Био је сарадник многих листова, часописа и зборника. Умро је 1993. године у Лесковцу у 81. години живота.

Красиле су га најлепше људске врлине. По тим особинама памтиће га наша средина. Иначе, прве године учитељевања Гроздановић је провео по забитим и сиромашним селима. После завршене учитељске школе постављен је 1932. године за учитеља у селу Бруту, где је провео прву годину, а онда је отишао на служење војног рока. После војске декретом је премештен за учитеља основне школе у Студеничану, крај Суве Реке, где су га физички напали Шиптари. Рат га је затекао у селу Очи Заградска, на Шар планини.

%

Као учитељ Гроздановић је између два светска рата припадао напредном Удружењу учитеља Србије. Почео је да пише као учитељ и да сарађује у листу „Народна просвета”. Објавио је два рада „Васпитни значај мајке у народној поезији” и „Учитељ и народни напредак”.

¹⁰⁴¹ Д. Туровић, Помак, бр. 13, октобар-децембар 1999, стр.7.

После априлског рата 1941. године италијански фашисти са шиптарским балистима окупирани су Косово и Метохију. Италијанска милиција протерала је из Призрена један број српских учитеља, међу којима и Драгутина Гроздановића. Као избеглица прешао је у Србију, у Прокупље, где је добио намештење за учитеља, 24. јуна 1941. године. Но, убрзо је премештен у село Орљево (Моравски срез), где је провео три месеца, а онда је постављен за учитеља основне школе у Бублици (Прокупачки срез).

II

СТВАРАЛАШТВО - Стваралаштво Драгутина Гроздановића дошло је до изражаја после Другог светског рата, нарочито у просвети, култури и завичајној историји. Био је хроничар свога времена. Његов стваралашки опус је обиман и по тематици разноврстан. Предано је радио у обнављању и организовању школа, установа за опште образовање и мреже културних установа. Допrineо је раду народних универзитета, читаоница и библиотека у лесковачком крају. Организовао је хорске, драмске и фолклорне групе и друштва. Као директор Радничког универзитета бавио се оснивањем општинских клубова, покренуо издавачку делатност и штампање листова и публикација за омладину.

%

Драгутин Гроздановић, као публициста, написао је пет књига: „Просвета, школство и култура лесковачког краја 1941-1945” (штампана 1973), „Просвета, школство и култура лесковачког краја 1944-1954” (две књиге, штампане 1985), „Хроника села Вучја”, „Петнаест година рада Радничког универзитета „Коста Стаменковић” у Лесковцу” и „Библиографија радова лесковачких аутора”.

%

Гроздановић је објавио и више од 60 стручних прилога у новинама: „Наша реч” (Лесковац), „Просветни преглед” (Београд), „Народне новине” (Ниш), „Трибина младих” (Лесковац) и часопису „Андрологија” (Загреб). Овде, свакако, треба навести и три подужа рада (у брошури) „Из прошлости мога краја”. Публиковани написи Гроздановићеви тематски су различити, али је већина завичајног миљеа.

МИХАЈЛО ДЕДИЋ

I

Михајло Дедић је рођен 17. јула 1943. године у Сијарини од оца Милоша и мајке Данице, рођене Ђукановић. Основну школу похађао је у завичају, Београду, Љубљани, и више места у Југославији, а завршио у Сијаринској Бањи. Средњу пољопривредну школу завршио је у Лесковцу, а Вишу педагошку, Одсек за српскохрватски језик и југословенску књижевност у Нишу. Завршио је и Школу интендантских резервних официра у Сарајеву. По чину је резервни капетан I класе.¹⁰⁴²

Вишеструки је ударник на савезним и локалним радним акцијама. Предавао је српски језик у основним школама „Вук Караџић” у Гњилану и „Вукајло Кукаљ” у Бувцу (Лебане), а од 1968. године радио је у штампарији „Наша реч” у Лесковцу као коректор, потом технички уредник, технички руководилац и управник штампарије. Од 1976. године постаје руководилац Службе за информисање СО Лесковац, а 1990. године изабран је за директора, главног и одговорног уредника „Наше речи” у Лесковцу и на овој дужности остао је преко 11 година, до пензионисања 2001. године.

Конкурс „Наше речи” за причу, песму и циклус песама издигао је на југословенски ниво. На иницијативу и под уредништвом Саше Хаџи Танчића, покренуо је „Освит”, часопис за књижевност, уметност и културу у издању „Наше речи”, који је већ после неколико бројева, увршћен у врх српске периодике. За десет година, у часопису је сарађивало преко 500 истакнутих књижевника, књижевних критичара, преводилаца, публициста и уметника из земље и иностранства. Дедић је обновио издавачку делатност „Наше речи” и у више едиција уредио преко 50 издања. За 30 година рада у култури, посебно у издавачкој и графичкој делатности, уредио је језички и графички више стотина књига, часописа и других публикација. Лист „Пионир”, у чијем је уредништву био, три пута је проглашаван за најбољи у земљи.

(...) Завичајној библиотеци у Медвеђи поклонио је више од 300 књига из своје библиотеке. Добитник је Октобарске награде општине Лесковац, златне значке Културно-просветне заједнице Србије, Децембарске награде Општинског савеза спортова Лесковац за животно дело, затим великог броја повеља, плакета, захвалница и похвала. Пензионисан је 2001. године. Дедић је умро у Лесковцу 2005. године.

¹⁰⁴² Добросава Туровића, Горња Јабланица, људи и време, стр. 403, СО Медвеђа, Културни центар Власотинце 2004. године.

II
УРЕДНИК НАШЕ РЕЧИ - Најплодније године Михајла Дедића су управо године проведене у Нашој речи. Велику пажњу поклањао је издавачкој делатности и у то време објављено је више од 50 књига песама, прича, романа, стручних књига, како лесковачких аутора, тако и стваралаца из дијаспоре. Скоро да нема лесковачког писца чију књигу није објавио у едицији „Наше речи”. Добитник је више награда, између осталих и Октобарске награде Лесковца.¹⁰⁴³

Није волео да пише рецензије, књижевне критике; није ни писао песме, а био би – да је хтео – један од најбољих рецензената и књижевних критичара! Имао је осећај за меру. У нашем завичајном окружењу важио је за одличног znalца српског језика. Због тога је многе књиге завичајних писаца и уређивао и био коректор. Уз његово оштро запажање, брижљиву коректуру, многа дела су добила нов изглед: личила су на умивене прозоре који се сликају на јутарњем мајском сунцу!

Веселио се успеху других; радовала га је и издавачка продукција Наше речи коју је – уз помоћ бројних сарадника – покренуо. Уз виспреног књижевника и уредника Сашу Хаџи Танчића, учествовао је у припремању и штампању свих бројева (24) „Освета”, који је словио за један од најбољих српских часописа.

Док смо се наш истински пријатељ Михајло Дедић, друштво и ја дружили, поготово у годинама када се полако „тањило живот“, шта нам је друго, сем горко-слатких прича, било преостало. Остала је нада! Нада да ће бити побеђено велико зло и да ће се и сутра, када сване ново ведро јутро, наставити живот из почетка и тако – у бескарај!

Да ли смо Михајло Дедић и наши заједнички пријатељи, како би прозборио Душан Матић, касно почели да „млатимо живот“. Јер, зар немамо утисак да су нам тако брзо прошле све ове деценије трајања. Знам, колико пута смо један другог цитирали – мислећи на неке велике, пролазне људске биографије – да је пролазност вечна, а да преостаје да се рвемо са њом и са тренутком који она поништава, иако је тај тренутак заправо све оно што имамо. (...) Михајло Дедић ме је при првом сусрету, далеке 1979. године, научио ономе што ме је стално пратило кроз живот, научио ме је да боље разумем дух малих средина. (...) Имали смо и своје слабости, али треба признати да смо покатакд заклањали душу у дубоку сенку варљивог ћутања. Иза те непрозирне, можда варљиве тишине, тражили смо неки други живот, који је остао недовољан, завејан у далеким пределима детињства и младости.¹⁰⁴⁴

---

¹⁰⁴³ Верица Баторевић – Божовић, Запис за сећање – Михајло Дедић: Значајан издавач, Помак, бр. 29/30, јануар - јун 2005, стр. 2.

¹⁰⁴⁴ Данило Кошић, део излагања на комеморацији поводом смрти Михајла Дедића, Народни музеј, 11. март 2005. године.

СЕРГИЈЕ ДИМИТРИЈЕВИЋ

И Сергије Димитријевић је део наше савремене историје, њеног стварања и њеног писања. О његовом животном путу и богатом стваралаштву недовољно се зна у јавности. Године 1989. објављена је, у издању Народног музеја у Лесковцу, књига *Живот и дело Сергија Димитријевића*, која садржи 28 прилога припремљених за истоимени скуп, одржан новембра 1983. у Лесковцу поводом 70. годишњице живота и 50. годишњице научног рада С. Димитријевића.¹⁰⁴⁵

(...) Сергије Димитријевић је рођен 1912. године. Основну школу и гимназију, као *ћак генерације*, завршио је у Лесковцу, а Правни факултет на Београдском универзитету. Крајем 1934. одлази у Париз на студијско усавршавање из економских наука, где ради на изради докторске дисертације - „*Савремена дијалектичка фаза објективне теорије вредности и цене*”, чији ће рукопис пропасти у Другом светском рату. Због комунистичке активности, француска полиција га крајем 1939. године интернира у своје логоре, где остаје до јула 1944. када бива заточен у немачки концентрациони логор *Бухенвалд*. У логорима ће провести 5 година и 10 месеци, одакле ће изаћи трајно нарушеног здравља.

%

После ослобођења, по повратку у земљу, он је, поред осталог, директор Економског института Привредног савета ФНРЈ, предавач и професор економије на Правном факултету у Београду, на коме ће 1957. године одбранили докторску дисертацију - „*Страни капитал у привреди бивше Југославије*” која је 1958. године објављена, а потом је научни саветник Историјског института САНУ, Института друштвених наука и Института за изучавање радничког покрета, држи предавања на Високој школи политичких наука и на постдипломским студијама историчарима на Филозофском факултету у Београду. Био је члан многих редакција, учесник у раду око 40 научних скупова у земљи и иностранству. Године 1966. у жељи да се посвети истраживањима, одлази у пензији.

Умро је августа 1987. у Београду и сахрањен у *Алеји великана*.

---

¹⁰⁴⁵ Др Миролуб Васић, Слово о Сергију Димитријевићу; из књиге Николе Цветковића „Живети пуним животом“, животопис Сергија Димитријевића, Народни музеј, Лесковац 1996. године.

II

БИБЛИОГРАФИЈА - Библиографија његових радова износи 425 јединица, од чега је око 20 књига, обима око 6.000 страница и око 20 радова у рукопису, припремљених за објављивање. Године 1978. добио је *НИН-ову* награду „*Димитрије Туцовић*”.

Други светски рат, који по величини разарања, патњама, насилној смрти људи и по значају за историјске токове представља највећи оружани сукоб у досадашњој историји, када су јахачи апокалипсе кренули у мрачни поход, сејући мржњу, неред и смрт, С. Димитријевић ће провести у логорима, прво у Француској. Ролан Гарос, Вернет, Лагиш, Рецембеда и Ное, где је један од организатора политичког рада међу логорашима, а јула 1944. године биће пребачен у немачки концентрациони логор Бухенвалд. Из француских логора, могао је бити ослобођен (до средине 1940) да је потпи сао изјаву да се неће бавити политичким радом, али то комунисти нису чинили. Сергије Димитријевић је свестрани истраживач, плодан писац, стваралац. Свој радни век, највећим делом је посветио историјској науци, која спада у најстарије друштвене науке (еманциповала се од филозофије), а за коју је још Цицерон (I век пре н.е.) рекао: *Историја је сведок времена, светлост истине, живот успомена, весник давнина, учитељица живота*. Његови радови тематски се крећу, обухватају од економије и историје, привреде, средњовековне, савремене, до нумизматике, социологије, географије, библиографије, етнографије, етнологије, филателије. Сакупљао је разгледнице, народне умотворине, вицеове. Знао је у шали да каже: „*Истражујем, изучавам све од Ноја до АВНОЈ-а*”.

Сергије Димитријевић по образовању није био историчар, али је историјски метод у потпуности савладао, усвојио и примењивао, а суштина тог метода је истраживање на мноштву извора, критичка провера аутентичности докумената (извора), стално унапређивање истраживања, висока стручност истраживача, аутора. Он је спознао и то умножавао, да историјска наука не зна за коначну, апсолутну истину, већ само за научну истину, а то је истина до које смо дошли истраживањем и која се, као таква, може допуњавати, да истражи вања никада нису до краја завршена а тиме ни историја написана, да је то процес који траје.

(...) Научна критика тек треба да вреднује богат, стваралачки опус С. Димитријевића. Осврнућемо се, укратко, на неке његове историографске резултате.

Значајан је његов рад на изучавању привредног развоја Краљевине Југославије. У својој књизи *Страни капитал у привреди бивше Југославије*, Београд, 1958. и *Привредни развој Југославије 1918-1941*, Београд, 1962. оптимално комбинујући методе квантитативне анализе, он је показао сложену структуру друштва, ток привредних збивања и промена у међуратној Југославији, њену привредну зависност од других земаља, што

је условљавало њен полуколонијални положај и слабило њену одбрамбену способност. Својим економским радовима, он је открио унутрашње противуречности капиталистичког начина производње у Југославији међуратног периода. Из српске средњовековне историје, а његов допринос је драгоцен, споменимо његову студију *Дубровачки каравани у јужној Србији у XVIII веку*, Историјски архив САНУ, књ. 304, Београд 1958. која представља капитално дело, којим су ударени научни темељи саобраћајне географије. Многобројни су радови С. Димитријевића о радничкој класи, социјалистичкој мисли, Српској социјалдемократској партији, радничком и комунистичком покрету у Србији и Југославији. Наводимо само три вредне књиге, једну библиографију: *Радован Драговић и стварање класног радничког покрета и Социјалдемократске странке*, Београд, 1978. (награђена НИИ-овом наградом за публицистику); *Стварање и развитак Комунистичке партије Југославије у легалном периоду њеног постојања (1919-1921)*, *Преглед историје КПЈ*, Београд, 1963; *Библиографија социјалистичког и радничког покрета у Србији*, Београд, 1953. године...

III

Посебно је вредан допринос С. Димитријевића изучавању и популарисању историје Лесковца и околине. Тај допринос је резултат не само његове везаности и љубави према завичају, већ и његове спознаје, вероватно међу првима код нас, значаја обраде локалне, регионалне историје за историјску науку. У такве радове, а има их десетак, спадају, пре свега: *Стари Лесковац као просветни и културни центар*, Лесковац, 1958, и капитално дело (од 700 страна) – *Историја Лесковца и околине од 1918-1928*, Лесковац, 1983. (нажалост није стигао да заврши другу књигу те историје, која обухвата период после 1928).

Велики је допринос С. Димитријевића стварању Народног музеја и Народне библиотеке у Лесковцу. Свестан улоге и значаја Музеја као чувара тековина ума и духа поднебља и народа, као установе која представља неку врсту времеплова, која делује у више културолошких праваца, он је одмах после Другог светског рата био један од најактивнијих покретача и организатора стварања Народног музеја и Градске библиотеке. Народни музеј у Лесковцу ће израсти у савремену и значајну културну установу, која не само чува, обрађује и излаже експонате од непроцењиве вредности из историје Лесковца и околине, од неолита до наших дана, већ и својом укупном активношћу игра значајну културну и просветно-образовну, а делом и научну улогу. Музеј је покренуо и издаје своју периодичну научну публикацију *Лесковачки зборник*, који већ 36 година својим разноврсним прилозима, богати и нашу историографију. Његов верни сарадник био је С. Димитријевић. С. Димитријевић је био пасионирани нумизматичар. За три деценије напорног, систематског рада, он је прегледао и пописао око 300

нумизматичких збирки, како музејских, тако приватних, у Југославији и широм Европе, и том приликом прегледао преко 40 хиљада комада нашег средњовековног новца, направио преко 18.000 снимака и око 70.000 фотокопија, како нумизматичких чланака, тако и новца. Написао је око 30 радова, обима око 1.500 страница, посвећених нумизматици, а пре свега српском средњовековном новцу...

(...) Његову драгоцену збирку српског средњовековног новца, збирку непроцењиве вредности (научне, културне, историјске, материјалне) његова супруга г. *Нада Димитријевић* поклонила је Српској академији наука и уметности.

IV

Сергије Димитријевић је био добар педагог. Сви са којима је сарађивао, које је подучавао истраживањима, био им ментор или рецензент, знају за његову строгост, принципијелност, добронамерност, критиковао је, али и подстицао, млађе колеге, веровао у њих и очекивао да не изневере његове наде, радовао се њиховим успесима, сакупљао њихове сепарате и књиге. Био је врстан и страстан полемичар. Страна му је била она арапска мудрост у *ћутању је сигурност*, већ је остваривао Аристотелову поруку *проговори да те видим*. Иако је радо говорио о савременим темама и историјским проблемима, био је поборник историјске дистанце, односно да се о томе не треба писати док актери не сиђу са историјске позорнице, док се не заврше процеси, а поготову они дугог трајања, док не буду доступни релевантни извори.

(...) Сергије Димитријевић је био частан човек и врстан истраживач, који је увек чувао морално и интелектуално достојанство свога деловања, позива научног радника. Он је знао да је историчар, научни радник, дужан не само да изучава прошлост и пише о њој, већ и да, као сведок времена и јавни делатник, кореспондира са јавношћу и оставља траг у свом времену.

(...) Он је био и остао морално доследан себи и друштвеним идеалима, који су се поклапали са оним прогресивним у овом времену. Он је знао и сматрао да живот нема неограничену цену, већ да је он у дубокој вези са достојанством човека и света у коме живимо.

Сергије Димитријевић био је у сталном дијалогу, не само са прошлошћу, већ и са будућношћу, он је увек и себи и друштвеној стварности, пракси, прилазио критички, свестан да критиком постојећег стања друштва ми му најбоље служимо да убрзава развитак и преокреће стање...

(...) Сергије Димитријевић је могао, мада вероватно није, да те 1987. године, када је смрт, та наша једина, стварна судбина, дошла по њега, буде задовољан оним што је за живота урадио, постигао.

ЈОВАН ЂОРЂЕВИЋ

I

Јован Ђорђевић је био први Лесковчанин који се бави испитивањем прошлости Лесковца и околине и први међу нашим историчарима који је написао комплетан уџбеник за историју српског народа.¹⁰⁴⁶

Јован Ђорђевић је рођен у Лесковцу 1868. године у породици која је носила и презиме *Ганчић*. Основну школу и нижу гимназију учио је у свом родном месту, а вишу гимназију са матуrom свршио је у Нишу. У Лесковцу, учитељ у основној школи био му је *Јосиф Костић*, а професор и директор у гимназији *Милош С. Милојевић*. Оба наставника извршили су на њега јак утицај, који је у Нишу појачао Ђорђевићев професор историје *Стеван Сремац*. Због тога се Ђорђевић и определио да студира историју. Професор тог предмета на факултету био му је за све време *Панта Срећковић*, чији је приврженик Ђорђевић остао и онда кад су основна схватања Срећковићева већ била одбачена.

Када је завршио историјско-филолошки факултет Велике школе и одслужио војску, Ђорђевић је добио место суплента параћинске Гимназије (1892. године), где је остао неколико година, 20. августа 1898. године постављен је за суплента врањске Гимназије, пошто је неко време био на располагању, а 11. априла 1899. године унапређен је за професора. Седмог септембра 1903. године Ђорђевић је премештен за професора лесковачке Гимназије, а 19. септембра 1909. године за професора чачанске Гимназије. Но, и после десет дана дошао му је, по молби, нови премештај у нишку Гимназију. У Нишу је Ђорђевића затекао Први светски рат. После тога рата, Ђорђевић је професор гимназије у Београду, до пензионисања 1930. године, а потом неко време и професор у војној академији. У гимназијама у којима је служио, Ђорђевић је у првом реду предавао историју српског народа, у нижим разредима, а потом општу историју, српски, француски и латински језик. Док није издао своју нову књигу, употребљавао је „*Историју Срба*”, у два дела, од Љ. Ковачевића и Љ. Јовановића и „*Лекције из српске историје*” од В. Радивојевића. У Врању је написао „*Историју српског народа од најстаријег до најновијег доба за средње школе и за народ*”. Ово дело објављено је у једној књизи средњег формата на 255 страна са I-VII страна садржаја, а штампана је у Београду 1900. године (на корицама 1901. г.) у штампарији С. Хоровица. Издавач му је био врањски књижевник Петар Јовановић, а цена 1,60 дин.

¹⁰⁴⁶ Д. Трајковић, Јован Ђорђевић, Лесковачки зборник бр. 3, 1963, стр. 186-190.

(...) У Врању је 1901. г. написао и своје радове о *Николи Скобаљићу и Влајку Стојановићу, расправу „Војвода Никола Скобаљић и његове борбе у Дубочици у половини XV века”* (објављена у Годишњици Николе Чупића, XXII, 1903 г., стр. 115-146 и већи чланак „*Два узорита примера родољуба и јунаштва – војвода Никола Скобаљић и Влајко Стојановић*” (објављени у Браству, књ. IX и X, 1902. г., стр. 106-118).

(...) У Нишу је објавио и друго издање своје „*Историје српског народа*”. У Београду је написао и објавио популарну књижицу „*Милош Обилић, војвода кнеза Лазара*” (Београд, 1924, стр. 3-32) и чланак „*Српски војвода Хреља, оснивач манастира св. Јована Рилског*” (Браство, књ. XXXI, 1940. г., стр. 103-111). Ту је приредио и објавио *четврто издање своје „Историје”*. Јован Ђорђевић је умро у Београду 25. априла 1954. године.

II

ИСТОРИЈА СРПСКОГ НАРОДА - Јован Ђорђевић је своју „*Историју српског народа*” вероватно дуже време припремао, можда још у Параћину. И потом се усудио да је објави. Чим је књига изашла из штампе, њен писац је покушао да се одобри за уџбеника у средњим школама. 21. фебруара 1905. године Ђорђевић је, сада из *Лесковца*, послао Министарству просвете рукопис своје *Историје српског народа* за III разред средњих школа и молио да га Просветни савет одобри као привремени уџбеник. Професори Антоновић и Мих. Ј. Ђорђевић поднели су представку „да им и стање здравље, а и заузетост другим пословима, не допушта да се могу примити реферисања о књизи” Ј. Ђорђевића и навели да је „трећи референт г. Ст. Сремац изјавио да ће се примити референтске дужности”. (...) Дакле, још једном понављам да сам мишљења да се књига *Ј. Ђорђевића „Историја српског народа” може употребити као уџбеник.*¹⁰⁴⁷

(...) У Нишу, 1911. године, Ђорђевић је *приредио друго издање своје „Историје српског народа”*, сада само за средње школе, и објавио га у два дела: први део до XV века, на 135 страна, други део од XV века до најновијег доба, на 147 страна.¹⁰⁴⁸

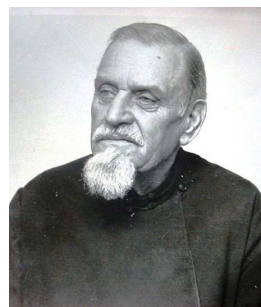
После Првог светског рата изашло је и *четврто издање Ђорђевићевог дела као „Историја Срба, Хрвата и Словенаца за средње школе”* (1922) и то у два дела: први део од XV века на 112 стране и други део од XV века до најновијег доба на 136 страна. На овом поновљеном издању сарађивао је Влад. Радојевић, професор, те се и његово име налази поред Ђорђевићевог.

¹⁰⁴⁷ У потпису је стајало: Стеван Сремац, проф. реалке, 5. јула 1906. (Видети Лесковачки зборник бр III, стр. 189)

¹⁰⁴⁸ Д. Трајковић напомиње да треће издање Ђорђевићевог *Историје српског народа* није нашао нити зна које се године појавило, Лесковачки зборник, бр. 3, стр. 190.

ДРАГУТИН М. ЂОРЂЕВИЋ

И Мало је градова у Србији који су имали среће да се њихови грађани баве историјском прошлошћу као Лесковац. Још почетком XX проф. Јован Ђорђевић је објавио неколико чланака из историјске прошлости лесковачког краја (Војвода Никола Скобаљић и његова борба у Дубочици XV века; Два узорита примера родољубља и јунаштва – Војвода Никола Скобаљић и Влајко Стојановић и др). Потом се појављује неколико истраживача лесковачке историјске прошлости углавном људи који су рођени почетком XX века (*Драгољуб Трајковић, др Сергије Димитријевић, Јован Јовановић, Драгутин Ђорђевић* и други) који су свој опус истраживачког рада изградили пре Другог светског рата и активно наставили са истраживањем и проучавањем историјске прошлости лесковачког краја и после Другог светског рата. После педесетих и шездесетих година овог века појављују се поред њих и млади истраживачи који дају значајне прилоге из наше, лесковачке прошлости.¹⁰⁴⁹

Несумњиво је да је једна од најинтересантнијих личности прота Драгутин Ђорђевић, свештеник са средњим богословским образовањем, који је успео да поред многобројних чланака напише и три веома запажене књиге (*„Живот и обичаји народни у Лесковачкој Морави“*, *Српске народне приповетке из лесковачке области* и *„Народне песме из лесковачке области“*), које представљају неразводни део културне баштине српског народа, а које је објавила Српска академија наука. Прота Драгутин М. Ђорђевић је рођен у Лесковцу у породици пекара Милана и домаћице Јулке 1907. године. Основну школу и четири разреда гимназије завршио је у Лесковцу, а Богословију у Битољу 1928. За свештеника је рукоположен 1930. године и поствљен за свештеника сиромашне црквничке парохије у којој се задржао шест година, а потом добија *Турековац* и ту је свештеничку дужност обављао *четрдесет и пет година*, све до пензионисања 1980. године. *Умро је 1999. године у 93. години живота*. Радећи преко педесет година на селу као свештеник, Драгутин М. Ђорђевић је упознао у лесковачкој Морави народни живот, фолклор, обичаје, говор, менталитет и друго. Он се интересовао за народно стваралаштво лесковачке Мораве још од 1931. године. Тада у Доњој Локошници бележи песме и обичаје.

¹⁰⁴⁹ Хранислав Ракић, Допринос прота Драгутина М. Ђорђевића културној баштини Лесковца, Лесковачки зборник, бр. ХLІ, стр. 323, 2001. године.

II

НАРОДНА УМОТВОРИНА – Први Ђорђевићев рад, „*Народна умотворина*”, објављен је у битољском „Гласу омладине с југа” 1928. године. Тридесетих година објавио је и монографију о Турековачкој цркви, као и више чланака у црквеној штампи.

Његов истраживачки рад нарочито ће доћи до изражаја од 1947. до 1953. године када успоставља контакт са др *Миленком Филиповићем*, нашим познатим етнологом, који га подстиче и даје савете како прикупљено етнографско благо треба средити.

Охрабрен подстицајем, он врло интензивно, осмишљено и зналачки прикупља фолклорно, етнографско, социолошко и друго благо у лесковачким насељима за своје најпознатије дело, које ће му САНУ објавити 1958. године под насловом „*Живот и обичаји народни у лесковачкој Морави*” (*Српски етнографски зборник, књ. LXX Живот и обичаји народни, књ. 31, стр. 1-724*).

Како каже др Момчило Златановић, „ова теренска монографија је својеврсна етничка и културна историја лесковачке области (становништва, привреде, становања, исхране, ношња, друштвеног живота итд). Она спада у неколико најбољих дела овакве врсте на српском језику”.

После објављивања ове значајне монографије, како каже Драгутин М. Ђорђевић, „са Ракићем сам се упознао 1958. године у књижари његовог брата, и то случајно. Један млад човек, плав, који те гледа право у очи кад с тобом говори, насмејан и добронамеран, упознао се са мном и честитао ми на мојој етнологској монографији, коју је те године издала САНУ... поводом које су неки људи из ондашњег комитета заузели негативан став, свакако из незнања. Отада па све до данас ми смо пријатељи и сарадници и никад нисмо дошли у ситуацију да се замеримо један другоме”.

Када сам постављен на место управника Народног музеја у Лесковцу, крајем 1959. године – пише проф. Хранислав Ракић – затекао сам проту Драгутина Ђорђевића, као члана Савета Народног музеја са којим сам успоставио већу сарадњу на остваривању неких идеја које су постојале пре мене.

Он о томе каже: „...Идеја о издавању зборника научних радова који би третирао проблематику историјске прошлости Лесковца и околине живела је и пре управника Хранислава Ракића. То је, уосталом, била и жеља оних који су се бавили историјом и другим сродним наукама. Покушало се са реализацијом за време управника Веље Ивановића, Љубомира Балића, али је она остварена тек доласком директора Хранислава Ракића. Међутим, то није ишло тако глатко и лако. Требало је да се преброде велике тешкоће и искушења. Најглавнија препрека су били неки људи из ОК СКС Лесковац. Људи из ове политичке организације сматрали су да не постоје сарадници који би могли да пишу чланке и расправе, а они који би то могли

политички су непожељни. Комитет је био мишљења да су сарадници били махом реакционари, па је излазак овог гласила био оспораван. Директор Ракић, као уредник основаног Зборника, доказивао је да се идеологија изузима када је у питању научни рад, да се не гледа личност него оно што је написано. Енергична интервенција и одбрана директора Ракића граничила се са отвореним сукобом између Музеја и тих чланова Комитета, али је све то превазиђено његовим недвосмисленим ставом да Зборник мора да се издаје.

И поред свих тешкоћа, *први број „Лесковачког зборника“ појавио се 1961. године*, а за његов излазак има заслугу и Стојан Николић, који је посредовао између ЦК СКС и редакције. Тако је Ракић успео да обједини све снаге и да стрпљивим налажењем нових сарадника обезбеди „Лесковачком зборнику“ континуирано излагање већ 33 године”.¹⁰⁵⁰

Поред „Лесковачког зборника“, био је сарадник многих часописа и листова („Наше стварање“, „Наша реч“, „Развитак“, „Новопазарски етнолошки зборник“, „Архив за историју здравствене културе Србије“ итд). Учесвовао је на многобројним конгресима Савеза фолкориста Југославије (Цетиње, Мостар, Требиње, Дорјан, Загреб, Вараждин, Зајечар, Неготин, Титово Ужице, Бјелашица, Пула, Скопље, Охрид и другим местима).

Његово присуство било је запажено и на когресима фолклориста у иностранству (Париз, Москва, Анкара, Минхен и други). Поред проблематике којом се бавио у лесковачкој Морави, његови радови су запажени и са других подручја. Тако је у „Развитку“ објавио рад „Влашки народни певач, свирач и приповедач Лазикију Бугариновић из Самариновца код Неготина“, „Музика у посмртном ритуалу у неким влашким селима око Неготина“ итд.

Ш

ЖИВОТ И ОБИЧАЈИ НАРОДА У ЛЕСКОВАЧКОЈ МОРАВИ – Поводом 75. годишњице живота и 50. годишњице рада Драгутина Ђорђевића, одлуком Удружења фолклориста Србије, 1981. године, одржана је свечаност са поздравима и приказима његове етнолошке и фолклорне истраживачке научне теорије. Наиме, ради се о књизи „*Живот и обичаји народни у лесковачкој Морави*“ о којој је говорила др Миљана Радовановић и том приликом истакла: „Драгутин Ђорђевић се најпре својим етнографском монографијом о лесковачкој Морави, објављеном 1958. године у Српском етнографском зборнику, уврстио у ред значајних етнографских писаца чије се дело, припадајући уједно серији монографија

---

¹⁰⁵⁰ *Напомена:* Зборник излази непрекидно од 1961. а 2006. године, појавио се нови број. Занимљиво је нагласити – како је на промоцији последњег броја, из 2006. године, рекао проф. др Живан Стојковић, Ракић је у сваком броју – од првог до последњег – имао макар по један прилог и по томе је својеврсни рекордер у Србији!

о народном животу и обичајима Србије, рађеном по јединственим упутствима, одликује и знатним особеностима”.

О збирци народних приповедака и предања из лесковачког краја које је сакупио Драгутин М. Ђорђевић из Лесковца, говорила је др *Нада Ђорђевић Милошевић*, која је, поред осталог, истакла да „... садржи 469 текстова бележених углавном „у перо” или снимљених магнетофоном у переоду од двадесетак година (1953-1971). Она обухвата све врсте усмене приповедачке прозе, почев од прича о животињама, басни, бајки, легендарних прича, новела, шaljивих приповедака и анегдота до етнолошких, демонолошких па и културно-историјских предања. Она је верни пресек приповедачке грађе у одређеном периоду, и то је њена велика вредност”.

На том скупу о лирским народним песмама у лесковачкој Морави, које је сакупио Драгутин Ђорђевић, говорио је др *Момчило Златановић*, који је, поред осталог, истакао: „...Највећи сакупљач народних песама, у првом реду лирских, у пространој лесковачкој области је Драгутин Ђорђевић, који је, уједно, о њима записао и највише радова... Фолклорист Драгутин Ђорђевић пет деценија сакупља и истражује поетско народно стваралаштво у свом родном крају – у лесковачкој области. Записао је најразноврсније народне умотворине, али у средишту његова рада на фолклору су народне песме и народне приче. Многе лирске народне песме које је Драгутин Ђорђевић сакупио у Лесковцу и лесковачким селима остаће као нераздвојни део културне баштине не само Лесковца већ и шире”.

(...) Његови научно-истраживачки радови почели су да се појављују од првог броја „Лесковачког зборника” и представљају значајан допринос научној обради прошлости Лесковца и околине. Велика вредност ових радова састоји се у томе што их Ђорђевић даје у изворном облику. Он материју записује на терену како је чује, без улепшавања и обликовања. На основу његових научно-истраживачких радова могу се правити многе синтезе и уочити колико је ово подручје интересантно за језичко-етимолошка, етнолошка и друга проучавања.”

(...) Протојереј Драгутин Ђорђевић стално је у покрету и истраживачком заносу. Стално изналази нове податке и као плод тога је и књига „*Живот и обичаји народни у лесковачком крају*”, изашла у библиотеци Народног музеја у Лесковцу, која је успела допуна монографије из 1958. године.

Рукопис о коме је др Нада Милошевић-Ђорђевић дала своје мишљење на прослави и обележавању 70. годишњице живота и 50. годишњици истраживачког рада Драгутина Ђорђевића угледао је свет, јер је Одељење друштвених наука САНУ објавило 1988. године под насловом „*Српске народне приповетке и предања из лесковачке области*”. Збирку је приредила др Нада Милошевић-Ђорђевић држећи се најновијих достигнућа европске фолкористике и науке о народној књижевности а она

је много учинила да ова књига има виши научни ниво и да буде узор многим. У предговору књиге је, поред осталог, указала, на изворност (аутентичност) приповедака и предања из лесковачке области и велики допринос Драгутина Ђорђевића у верном записивању онога што су исказивали усмени приповедачи. Он је дао кратке биографије свих приповедача – казивача које је познавао не само као приповедаче него и као људе са посебном топлином која свакако импонује. Др Нада Милошевић-Ђорђевић изричито каже: „... Фолклорист из Лесковца дао је боље и потпуније информације о приповедачима и казивачима него ико пре њега у српској фолкористици. А то није мали допринос.”

За народне песме, као што смо већ напоменули, Драгутин Ђорђевић се интересује од своје најраније младости. У свом дугогодишњем раду, а нарочито од 1953. до 1978. године записао је преко 400 песама. Због значаја и могућности за проучавање развитка и преображавања савременог певања *САНУ је 1990. године објавила рукопис Драгутина Ђорђевића под насловом „Народне песме из лесковачке области”*.

Драгутин Ђорђевић, прибирајући годинама усмене стихове на ширем простору, имао је прилике да слуша многе истакнуте певаче. Њега су највише импресионирале песмопојке *Наста Денић* из Бабичког, *Дарка Петровић* из Брзе, *Младенка Младеновић* из Драгашнице, *Буда Стојановић* из Пуковца и друге. Песме које је годинама сакупио нису само фолклорни метаријал, већ имају и књижевну вредност.

Протојереја Драгутина Ђорђевића сам познавао преко четрдесет година. У нашем опхођењу привлачило ме је његово стрпљење у раду, отменост духа и фино опхођење с људима. Био је тактичан и веома пријатан за сарадњу. Говорећи на свечаности поводом мог пензионсања, Драгутин Ђорђевић је закључио да је „... Хранислав Ракић научни радник, запажена аутентична личност историје XX века југа Србије, велики човек нашег града, културни, просветни и политички радник; иницијатор многих научних скупова, културних и просветних манифестација, исправан и честит човек, скроман и личним захтевима, поштен и добронамеран, незлобан али мудар, увек насмејан, чији се осмех орио тамо где је боравио; стварао атмосферу добре воље. По политичком уверењу је левичар, али правичан и објективан према свима који су доприносили бољем познавању српског народа.”

По нашем дубоком уверењу протојереј Драгутин М. Ђорђевић је потпуно одужио свој дуг према завичају али и друштвена заједница омогућавањем присуства на конгресима у земљи и иностранству и објављивањем значајних књига дала је допринос афирмацији његовог стваралаштва.¹⁰⁵¹

---

¹⁰⁵¹ Професор Хранислав Ракић уз овај прилог даје следећу литературу: Народно стваралаштво – Фолклор, год. XX св. 78-80, април-децембар 1981, Помак, лист за књижевност, уметност и културу, ратно издање, година IV, од априла-септембра 1999, Хранислав Ракић, историчар, Лесковац, 1994, Лесковачки зборник, XL, Лесковац, 2000, Лесковчанин, бр.IV 10, јун 1999. и Лесковачки зборник, XXXV, Лесковац, 1995.

IV

ОЦАКЛИЈА – СВЕТИ ДОМ - Ове године навршавају се два века старе лесковачке богомоље - цркве *Св. Богородице*, познате под именом „*Оцаклија*” због свог необичног изгледа.¹⁰⁵²

Прота Драгутин Ђорђевић, који је за собом оставио значајна дела проучавајући народне обичаје у лесковачкој Морави, објавио је велики број радова у којима је обрадио и цркве и манастире на овом подручју, што као посебна издања што у часописима и научним публикацијама.¹⁰⁵³

За живота је успео да обради и „*Оцаклију*” али, нажалост, није дочекао да то, једно од његових капиталних остварења, угледа светло дана. Обиман рукопис, који осим оног основног о цркви *Св. Богородице*, садржи и друга поглавља која говоре о оним временима, распоређен је протином руком на следећи начин:¹⁰⁵⁴

Прилог за историју Српске православне цркве – Лесковачке цркве: Кад је и како настала цркве *Св. Богородице*; Стара лесковачке црква споља и изнутра: Освећење цркве 1992; Зоографи и иконописци у Лесковцу; Црквени записи и натписи; Дуборез и дуборесци у лесковачкој цркви; Лесковачки свештеници; Црквено-школска установа СИНОД-а Митрополија; Школе код лесковачке старе цркве; Метоси у Лесковцу; Прослава литија у Лесковцу; Како су стари свештеници у црквеним протоколима записивали болести од којих је покојних умро; Лесковачка гробља; Лесковац после две велике сеобе под патријарсима; Велика епидемија куге у Лесковцу и околини; Цамије у Лесковцу по плану Авди Паше; Турци Баба Алића у Лесковцу; Како су набављана звона за стару лесковачку цркву; Помор српских војника у Лесковцу 1885. и 1886. године; Државни и црквени великодостојници у посети лесковачкој цркви; Имања старе лесковачке цркве; Етно белешке-цртице-присећања.¹⁰⁵⁵

Што се тиче времена постанка лесковачке цркве, уопште, има мало података, а и то што постоји није сигурно па се не може поуздано

¹⁰⁵² Драгутин Ђорђевић, *Оцаклија – свети дом*, Наше стварање, 1-2/2003, стр. 168.

¹⁰⁵³ Уз овај прилог, у *Нашем стварању* бр. 1-2/2003. година, стоји следећа белешка о аутору: Драгутин М. Ђорђевић, протојереј ставрофор, етнолог (1907-1999). Рођен у Лесковцу. Завршио Богословију у Битољу, 1928. Био парох у Црковници. Поред преданог обављања свештеничке дужности, посветио се етнографији. Аутор књига: *Живот и обичаји народа у лесковачкој Морави*, *Живот и обичај народни у лесковачком крају*, *Српске народне приповетке и предања из лесковачке области* и *Народне песме из лесковачке области*. Објавио је велики број етнографских радова у научним часописима.

¹⁰⁵⁴ Ову напомену о распореду грађе даје Зоран Д. Ђорђевић, син Драгутина Ђорђевића, који је приредио рукопис *Оцаклија – свети дом* за објављивање у *Нашем стварању*.

¹⁰⁵⁵ За ову прилику објављујемо само поглавље о настанку „*Оцаклије*”, онако како га је приредио З. Д. Ђорђевић.

утврдити права година постанка. Постоје неки подаци везани за годину, али они не могу издржати историјску критику.

(...) Чим су добили дозволу, Лесковчани су припремили све што је потребно за подизање грађевине, жељене своје цркве. Локација цркве је била на већ познатом месту, у ондашњој па и садашњој Црквеној мали, где су била и гробља и црква, а ово насеље се звало *Панађуриште*. Била је на имању лесковачког велетрговца и богатог грађанина, историји мало познатог кнеза лесковачке нахије *Марка Стојановића*. То велико имање које се простирало од житне пијаце и магаза Марка Стојановића и Шоп Ђокићевог имања, преко црквене мале, Дечанског и Хиландарског метоха до моста где су се одржавале чувени лесковачки вашари – панађури о Малој Госпојини, 8. септембра – туда овај део Лесковца, носи назив Панађуриште. Овај део насеља износио је око 160 дулума површине. Источно и југоисточно од цркве, даље од Панађуришта, пружале су се мочваре са рупама у којима је било воде и у којој се мрестила риба. Ту су касније израсле лесковачке шуме по којима је град добио име – *од леске – Лесковац*.

Пошто су Лесковчани припремили и остало што треба за градњу, они погодише мајсторе из Старе Србије и започеше подизање темеља, али се онда побунише месни Турци и стадоше на пут изградњи говорећи да они не дозвољавају подизање „ђаурске богомоље” где они живе. Због тога настаде жестока борба па паде и претња ако раја продужи да гради себи цркву.

Отом догађају има једна лепа прича, која се граничи са легендом. То је текст уметничке вредности, који је забележио у својој књизи *„Краљевина Србија”* Милан Ђ. Милићевић, наш познати етнолог и историчар.

„У Лесковцу има једна црква врло карактеристичког постања. За време велике турске силе, Лесковчани некако молбом и новцем добију од цара ферман да могу начинити у вароши цркву (дотле су ишли у околне цркве те се молили Богу). Међутим, Турци, охоли и силни, не гледајући на царски допуст, запрете да ће све хришћане исећи ако се Лесковчани усуде градити „ђаурску богомољу”. Лесковчани се не преплаше, не малакшу. Они заповеде неимару (јамачно опет Србину из Старе Србије) да на црквеним темељима заснује огњиште и димњак.

Турци се скупе на грађевину и упитају:

-А бре, рајо, шта то радите?

-Лепи ага, одговори старешина Лесковчана, градимо кућу своме попу.

-А шта ће му, море, толика?

-Лепи ага, ево је у нас много у царском здрављу, а сви треба да имамо места кад дођемо своме учитељу, своме попу.

Турци виде да толика грађевина није налик на кућу, али с друге стране, огњиште и димњак не граде се на црквеној згради. Слегну раменима и оставе Лесковчане на миру.

И данас у лесковачкој цркви постоје огњиште и димњак као сведоци времена у коме је настала црква.

%

Кад говоримо о лесковачкој цркви, треба рећи и подвући да се ту не ради само о једној обнови, било их је најмање две, а можда и више. Ми ћемо говорити о обнови храма Св. Богородице од 1806-1812. године о чему се није досада много говорило и о којој постоје подаци у виду написа на самој цркви.

У питању кад је црква у Лесковцу саграђена, ми ћемо се осврнути и на казивање једне личности - на старог Лесковчанина *М. Грбића* (1900) који је, док је био жив, долазио из Београда у Лесковац своме сину, интернисти лесковачке болнице „Моша Пијаде”. Он нам је у два-три наврата причао о старом Лесковцу, па и о лесковачкој цркви Св. Богородице. Оно што је испричао, слушао је од своје мајке *Персиде*, учитељице, и од бабе *Марије*. Саопштио је веома важне податке који се тичу године настанка лесковачке цркве. У ствари, то је предање које се чувало у кући Миодрага Грбића и које се преносило од старијих на млађе. Утолико нам је истинитија и прича која потиче са таквих извора.

Ево те приче.

Негде у првим годинама XVIII века из Неготина на Вардару дошао је у Лесковац његов чукундеда *Јован-Јоне Стојанов(ић)*, трговац. У Лесковцу је развио своју трговину увозом соли, тамњана, мануфактурне робе, а извозио је углавном кучину и њене прерађевине у многе градове па и у иностранство – Грчку, Блиски исток, Цариград, па и даље, чак до Абисиније. Када је он умро, наследи га син Марко, који још више унапређује посао и повећава углед и међу лесковачким чорбацијама и код месних турских управних власти. Он је седео у у меџлису и добио је титулу кнеза Лесковачке нахије. Ради трговине, држао је у својој ергели по 600 коња којима су разносили и доносили робу караванима његови људи, и по 100 у групи, који су имали оружје ради одбране од друмских разбојника и харамија. Сваки коњ је могао бити натоварен са 100/120 ока робе, па су караванције морали да их одмарају после пређених седам дана-осмога дана су били на одмору, али под пуним товаром. Марко је имао два сина: *Прокопија Константина-Копчу* (у Лесковцу је то била за време Турака позната фамилија) који је био кројач свештеничких мантија и риза за монахе, једини у читавом овом делу Србије. Радња је била у Лесковцу.

(...) Што се тиче цркве и њене изградње у Лесковцу, Грбић је сазнао од мајке да је вест о добијеном ферману за подизање цркве у Лесковцу, узбудила лесковачке Турке и да је изазвала негодовање. Лесковчани су покушали да умоле власти да могу подићи себи богомољу. Чинили су све да то постигну па су ангажовали главну хануму харема *Асан Бега* која је била јако добра и побожна жена, али ни то није помогло. Онда се појављује кнез Марко, угледна личност међу чорбацијама, те својим угледом, а посебно својим пешкешом (поклоном), који је износио 60

коњских товара робе (не сећа се које) главним личностима турске управне власти умекша револт месних Турака чиме је коначно дато одобрење за зидање цркве, односно за ОБНОВУ старе богомоље.

Прича се свршава податком да је „Црква Св. Богородице започета две године по Првом српском устанку а завршена шест година” – започета 1806. године а завршена је 1812. године.”

После свега овога што смо чули од нашег информатора, *инжењера Миодрага Грбића*, можемо прихватити тезу о години изградње лесковачке цркве Св. Богородице, јер су и наша истраживања показала да је породично предање тачно. Нишлије су размишљале о подизању своје цркве јер, ето, подиже се богомоља у Лесковцу. И они, по *Петру Гагулићу*, изграђују свој Мали саборни храм, посвећен *Архангелу Михаилу* 1819. године, а већ је било готово 15 икона које је припремао за нову цркву епископ нишки *Макарије*, што ће рећи убрзо пошто је у Лесковцу завршена црква. По писању Петра В. Гагулића и ту је изаткана прича да је црква подигнута, односно обновљена, као да се гради подрум.

V

ДА ЛИ ЈЕ БИЛО У ЛЕСКОВЦУ ЦРКВЕ ПРЕ 1839. ГОДИНЕ? – Ово је питање дискутабилно јер су подељена мишљења међу истраживачима историјата цркве у Лесковцу. Једна група историчара мишљења је да пре 1839. године није било хришћанске богомоље, јер да је било и да је постојала, зашто би Лесковчани одлазили у суседне сеоске богомоље ради задовољења својих верских потреба. Тако су Лесковчани одлазили у *Рударе*, у омиљену цркву Свете Петке Трновке, њоме управљали као да је њихова властита црква и старали се пред турским властима о њој. У *Доњем Стопању* је такође црква била под управом Лесковчана који су живели у северном делу града. И тамо је било гробље и тамо су сахрањивали Лесковчане. Ми смо пронашли у рударској непроколи комплетно очуване а запуштене и у коров обрасле целине старих надгробних споменика којих има широм гробља. Прво народно клесарство од великог уметничког и етнографског, историјског, антропографског, медицинског и социлошког значаја није довољно испитано. Ако би се детаљније проучило, било би јако добро и за нашу, српску хералдику.

То је мишљење које се узима као доказ о непостојању у Лесковцу цркве пре 1839. године. Друго је оно које се односи на детаљ о лесковачкој цркви који је донео у своме делу Европска Турска, штампаном 1854. Француз *Ами Буе*, географ, који је боравио у Србији две године, 1836-1838. године. Описујући географске планине око Лесковца, Лесковац као град са 3.000 кућа и 12.000 становника, са 6 џамија, са млиновима, баштама и другим. Говорећи о Лесковчанима, у једној јединој реченици каже и ово, што се тиче цркве: „*Њихова је црква у Кумареву, пола сата удаљена од вароши.*”

Реномирани историчари Влада Стојанчевић, Драгољуб Трајковић, Сергије Димитријевић и неки други, на основу ове две претпоставке, сматрају да заиста није у вароши постојала српска црква до 1839. године.

%

Ми заступамо супротно гледиште и мислимо да је било цркве у Лесковцу у далекој прошлости, да је постојала и служила народу као богомоља, али да су тешка времена учинила да се о томе не зна много. Па ипак да видимо прво шта пише у натпису обновљене цркве *Св. Богородице, зв „Оцаклија“* и друге аргументе који говоре нешто сасвим друго о лесковачком храму.

Над јужним вратима цркве лесковачке, у порталу, стојао је и опет ће бити успостављен и обновљен овај натпис:

„У славу вере и једнобитне Тројице

Оца и Сина и Светога духа ова црква Храм Рођења Пресвете Богородице обнови се по наредби и богослову архиепископа митрополита Светонишког господина Григорија а прилозима православних хришћана ктитора и приложника Богомочуваног града овог Лесковца, а настојањем, трудом и бригом Стојана Николајевића и Хаџи-Косте Хаџи Стојановића. Првомајстори беху Савко Миловановић, Здравко Николајевић и завршено беше обнављање године 1839.

Из цитираног натписа на цркви, која ће се, као што смо видели накнадно уписати, на *два места се помиње реч обнова: „обнови се“* и *„обнови црква“*, што буквално значи да се нешто обнавља што је раније постојало. Митрополит Григорије није наредио да се зида нова црква, него да се обнови. Јасно је да је пре овог обнављења постојала у Лесковцу хришћанска богомоља.

Кад свему овоме додамо сведочење инжењера Миодрага Грбића, који је испричао да је црква саграђена још 1812. године, дакле 27 година пре обнове 1839. онда не може бити прихваћена тврдња да у Лесковцу није до тада било цркве.

(...) У вези са расправом да ли је било цркве пре обнављања интересантан је и један запис *Сергија Димитријевића*, који је пристао уз групу оних који тврде да до обнове, богомоље за Србе у Лесковцу није уопште било. Говорећи о лесковачким еснафима, наводи белешку на икони Св. Илије, у својој књизи Градска привреда старог Лесковца: *„1917. икону курзивсију приложишају еснаф ђурчишки“*. Исти овај запис прихвата и *Влада Стојанчевић* који у књизи о Лесковцу заступа гледиште, као што смо напред видели, да није било храма раније, пре зидања садашње цркве Свете Богородице. Мислимо да су и Влада Стојанчевић и Сергије Димитријевић знали за ове белешке у црквеним богослужбеним књигама не би ово мишљење заступали.

МИРОСЛАВ ЗДРАВКОВИЋ

I

Мирослав Здравковић рођен је 1935. године у Каштавару, општина Лесковац. Завршио је гимназију, вишу педагошку школу-група српскохрватски језик и југословенска књижевност, вишу школу друштвено-политичких наука и правни факултет. Магистрирао је на правном факултету и стекао академско звање магистар правних наука. Положио је и правосудни испит.

Здравковић је радио у просвети на пословима наставника и директора школе 1956. до 1960. године и пословима професора за Привредно право на Вишој економској школи у Лесковцу од 1994. до 2001. године. Био је ангажован у органима државне управе као самостални референт и шеф одсека друштвених делатности од 1960. до 1962. године.

Мр Мирослав Здравковић био је судија Суда удруженог рада од 1984. до 1988. године, директор Међународног сајма у Лесковцу од 1988. до 1990. године и директор пословнице организације „Југопетрола“ у Лесковцу од 1995. до 2000. године.

Здравковић је био председник Школског одбора Лесковачке гимназије и председник Савета Технолошког факултета у Лесковцу у два мандата, члан Савета Филозофског и Правног факултета у Нишу, члан Савета Нишког универзитета и члан Савета Више техничке текстилне школе у Лесковцу, директор радио станице у оснивању у Лесковцу и председник Издавачког савета лесковачке „Наше речи“.¹⁰⁵⁶

II

ТУЖБАЛИЦЕ ГОРЊЕ ЈАБЛАНИЦЕ – У уводном делу књиге аутор описује простор, подручје Горње Јабланице, где су настале тужбалице; наводи имена њихових аутора, састав становништва, његово порекло, обичаје, ношњу и битне карактеристике сваке етничке популације. Разноликост становништва, њихове посебности и заједничке црте, представљају, по аутору, највеће богаство овог простора. У овом

---

¹⁰⁵⁶ *Напомена:* Ове податке из биографије, специјалну за ову студију, уступио нам је мр Мирослав Здравковић. Мр Мирослав Здравковић био је учесник бројних научних скупова и књижевних вечери на којима је, као уводичар, између осталог, говорио о раду професора Хранислава Ракића, проф. др Живана Стојковића, проф. др Драгомира Радовановића, професора Добросавића Туровића, публицисте и историчара Николе П. Илића и других познатих стваралаца југа Србије.

делу вредан пажње је запис Радивоје Денића Рашка из Медвеђе поводом обнављања српске цркве у Медвеђи 1887. године.¹⁰⁵⁷

Очаран лепотом народних ношњи, младошћу и веселошћу момака и девојака и племенитошћу обичаја становништва овог краја, Денић записује: „Таквог сабора ја више у животу нигде нисам видео. У оно време сваки завичај је имао своју ношњу, па и сабор постао шарен како се никада више не може видети, а никад се не може ни описати.“ Уводни део аутор завршава описивањем погребних обичаја.

У делу књиге који се односи на садржину тужбалица, аутор је навео тридесет и две тужбалице и један погребни говор са именима жена и мушкараца који туже и наричу за покојницима. О овом делу књиге дат је посебан осврт у рецензији проф. др Момчила Златановића, па се ја на то не бих задржавао. Уважавајући све што је о тужбалицама речено у рецензији, овом приликом бих поменуо неке тужбалице које су по својој садржини, по свом стилу, врхунски литерарни домет. Стога је дискутабилна генерална констатација у рецензији да су тужбалице импровизација.

(...) На основу онога што је рекао: „Горња Јабланица крајем XIX и у XX веку стално је била у жалости“, аутор сугерише да су тужбалице настале у том периоду, што није тачно. Јер, ако су тужбалице потресна поезија бола, инспирисана тугом, како то аутор с правом констатује, онда су оне директно везане за бол, за тугу као универзалне психолошке категорије својствене човеку и настају са настанком људског рода, далеко пре XIX века.

III

ТУЛЧА И БУЛЧА – Књига „Тулча и Булча“ има само педесет и девет страница, седамнаест поглавља, односно седамнаест делова, поднаслова или седамнаест врло значајних друштвено-економских државних и међународних актуелних тема. Свака за себе од ових тема представља бисер, есенцију, срж за разумевање не само волова Тулче и Булче, него и нас људи, под условима да нисмо Тулче и Булче.¹⁰⁵⁸

(...) Главне личности у овој књизи су два вола: Тулча и Булча и, нормално, аутор, али не као личност, него само као наратор... Сам аутор каже, а вама саветујем да му верујете, да је на идеју да напише ово дело дошао читајући књигу „Размишљање једног обичног српског вола“ од Радоја Домановића. Аутор даље портретише две личности овог дела, Тулчу и Булчу, који су, како он каже, два бикчића браон боје, од оца сименталца, увезеног у Србију, и мајке, наше обичне српске краве. Ја бих лично волео да је аутор направио другачију комбинацију: да је отац наш,

---

¹⁰⁵⁷ Мирослав Здравковић, уводно слово, Добросав Туровић, Тужбалице Горње Јабланице, Лесковац, 15. априла 2010. године.

¹⁰⁵⁸ Мирослав Здравковић, уводна реч, промоција књиге проф. др Драгомира Радовановића „Тулча и Булча“, 13. мај 2013. године.

обичан српски во, а мајка сименталка, увезена из Европе „чија мајка црну вуну преде“.

(...) У портретисању главних личности, мислим да аутор није био конзистентан, доследан, тако да ни литерарни ликови, Тулча и Булча, нису адекватно приказани. Њихове ликове аутор даје тако, како каже: „Тулча је био дебљи и лепши и није много размишљао, али Булча запажа ствари, размишља, иако за то није био задужен и често пута своја размишљања преносио Тулчи. По аутору, Тулча је више личио на наше српске, а Булча на проевропске волове.

Заитригиран оваквим приказом ликова Тулче и Булче, консултовао сам речник српскохрватскога књижевног језика из 1960. године. У том речнику постоји реч „булка“ (цвет у пшеници) и „булче“ (деминутив од булке). Из тога се јасно може извести закључак да је во Булча добио име по томе што је на челу имао белу боју длаке у виду цвета булке, што се из слике волова на насловној страници књиге, односно на корицама јасно види. Дакле, Булча добија име по урођеним, спољашним особинама. Зато и мислим да је Булча требало да буде више наш, више српски во. Шта је онда са именом Тулча! У поменутом речнику нема тог термина. Користећи знање из историје језика, дошао сам до закључка да је реч Тулча настала од глагола „тулити“. У речнику нема ни тог глагола, јер то није књижевни израз, већ провинцијализам, као карактеристичан за наше језичко подручје. Пошто није у питању књижевни израз, не постоји ни званично, мериторно тумачење тог израза „тулча“. Они који мање познају природу језика под изразом „тулча“ најчешће подразумевају човека будалу, глупака, неспретњаковића, шепртљу. Ја не мислим тако. Тулча је, у ствари, човек кога животно искуство, животне ситуације науце да се лако, некад и бескрупулозно прилагођава новонасталим ситуацијама и да се прави невешт, луд, да купус гледа, а месо вади и једе.

(...) Далеко сам од тога да мислим да је дело „Тулча и Булча“ сатира истог ранга, нивоа или квалитета као што су поменуте сатире Радоја Домановића и Петра Кочића, али се усуђујем да кажем да по смелости и храбрости аутора „Тулче и Булче“, по отвореној, оштрој, бескомпромисној мисији и снажној критици актуелних негативних појава и њихових носилаца у нашој држави Србији и по имену, презимену и функцији, ово дело надмашује обе поменуте сатире.

IV

КРИВО ОГЛЕДАЛО – На самом почетку, дозволите ми да кажем да аутор ове књиге спада у ред стваралаца са јаким интегритетом, ауторитетом и кредибилитетом у историографији и историјској науци уопште.

(...) Имао сам прилике да се ауторовим стваралаштвом у белетристици сретнем и раније, почев од књиге „Епистола о љубави“, преко три књиге из едиције „Криво огледало“ у прози, до данашње, четврте књиге Криво

огледала писане у десетерцу. Признајем: када сам служио садржину ове књиге у десетерцу слатко сам се смејао, јер ми се чинило да је „све потаман и да је свака ствар на своме месту.“¹⁰⁵⁹

(...) Књига је неуобичајне садржине, ма колико да су у њој портретисане, како то аутор обично каже, познате личности. Поставља се питање колико су и како су познате те личности у времену и простору и по чему познате – по добру или злу? Аутор је рекао шта је имао да каже; читаоци ће рећи када књигу прочитају.

(...) Са становишта историје теорије књижевности и књижевне критике, књига по својој форми, писана у десетерцу, спада у епско стваралаштво, у епску поезију, дакле у ону врсту поезије чију садржину чине значајни историјски догађаји или знаменити историјске личности.

Колико сам сигуран да по форми спада у епску, толико сам исто сигуран да по својој садржини, ова књига тамо не спада. Па где онда спада? Рекао бих да по садржи може, али не мора да спада у хумор, у иронију, у сарказам, у сатиру. Али, она није ни само хумор, ни само иронија, ни само сарказам, ни само сатира. Она је од свега тога помало. Ако би ми било дозвољено да сложеницом означим врсту ове књиге у погледу њене садржине, онда би она могла да се означи као хумористичко-иронично-саркастично-сатирично дело, или, пошто је по мом мишљењу сатирични део доминантан, онда би и прикладније било рећи да је ова књига хумористичко-иронична сатира.

(...) По мом мишљењу идеја писца, управо, садржана у делу реченице да је писац желео само да се нашали и да ли се он само шалио сваки читалац ће имати своје мишљење кад књигу прочита. И као читалац, као промотер, и као један од ликова у овој књизи, остајем убеђен да је пишчева идеја шала и то добронамерна, и да су пишчева идеја и идеја књиге, односно порука коју књига шаље у савршеном складу. Тиме не ускраћујем право читаоцима да о књизи и другачије мисле, као што могу другачије да мисле о пишчевој идеји, односно намери. У томе је суштина слободе уметничког стваралаштва и различитог доживљавања и поимања тог истог стваралаштва.

Ауто се у едицији „Криво огледало“ успешно представио читалачкој публици. Овом књигом, сличне садржине, као и у претходне три књиге, још више побуђује пажњу читалаца десетерачким стиховима. И раније књиге „Кривог огледала“ различито су схватане и кометарисане, хваљене и оспораване. Вероватно ће тако бити и са овом књигом.

(...) На крају бих рекао да је аутор врло успешно и литерарно зналачки укомпоновао осам ликова, укључујући и свој лик. Свима је дао звучне титуле – хајдуци, јатаци, бегови, велики везири, а мени је дао најзначајнију титулу – хајдучког цара – а за себе скромно задржао титулу – харамбаше!

---

¹⁰⁵⁹ Мирослав Здравковић, уводно слово, промоција књиге проф. др Живана Стојковића „Криво огледало“, 27. фебруар 2013.

Иако су ликови технички посебно портретисани и обрађени, они се садржински међусобно преплићу, налазе се у истим или сличним животним ситуацијама, међусобно се помажу и повремено и споре око неких питања, али их све повезује заједничка судбина – рад, тешкоће и препреке на путу личне и друштвене афирмације, успони и падови у животу. Оно што је посебно похвално за аутора јесте чињеница да су сви ликови остали, упркос тешкоћама, усправни, достојанствени и у успону.

Којим се критеријумима аутор руководио у одабиру ликова, може се закључити из садржине књиге. Ликови су из најближег ауторовог окружења. То су њему блиске и драге особе. Он лично познаје и њихове животне сапутнике и кад их помиње, помиње их са поштовањем и људском топлином. Скоро сви ликови су писци књига, само ја нисам. Зато завршавам ово излагање у десетерцу, у Његошевском стиху:

*„Бе улетех међ ове асове,
као врабац међу соколове.“*

Уз обраћање аутору:

*„Бе ме мећеш међ ове асове,
као вратца међу соколове.“*

V

БОРБА ЗА ИСТОРИЈСКУ ИСТИНУ – Ова књига садржи тридесет наслова, углавном критички интонираног садржаја у области историографије, укључујући ту и Предговор и Белешку о писци.¹⁰⁶⁰

На самом почетку, у Предговору, уредник и професор др Живан Стојковић врло садржајно представио је и самог аутора, и његово стваралаштво и садржину ове књиге. Истичем ово због тога што сви наслови у овој књизи могу да се подведу под заједнички именитељ ауторове борбе за историјску истину. О томе у Предговору стоји следеће: „Његова борба за историјску истину имала је две димензије. Прва су чинила његова истраживања и научни резултати и друга се односи на критички приступ према ономе што је објављено у сфери историјске науке“.

(...) Ако је икада борба за истину и правду била насушна потреба нашег народа и наше државе, онда је то данашњи тренутак, данашње време. Ова књига има инспиративну снагу баш у том смислу.

(...) Наслови у овој књизи односе се на различите временске, просторне и историјске околности, али их све прожима једна мисао, једна идеја, једна потреба – борба за истину! Аутор је насловио књигу „Борба за историјску

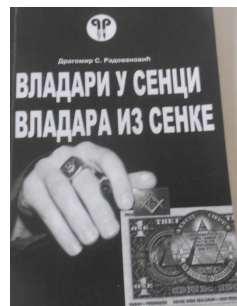

¹⁰⁶⁰ Мирослав Здравковић, уводно излагање, промоција књиге Хранислава Ракића „Борба за историјску истину“, Лесковац 2013.

истину“ . Немам ништа против таквог наслова, али је можда наслов могао да буде без овог додатка, атрибута, епитета – историјску? Јер, ако сви под истином подразумевамо врхунску, објективно дату вредност утемељену на уверљивим и непобитним аргументима у процесу научног доказивања, онда је истина једна, једина и јединствена. Сви други атрибути су сувишни.

VI

ВЛАДАРИ У СЕНЦИ, ВЛАДАРИ ИЗ СЕНКЕ – Књига „Владари у сенци, владари из сенке“ проф. др Драгомира Радовановића по својој тематици и садржини, представља изузетно актуелно дело у области стваралаштва и даје значајан допринос покушају да се одговори на бројне изазове актуелног политичког тренутка у свету.¹⁰⁶¹

(...) Аутор посебно наглашава да данас живимо у време у којем се не поштује и не примењују економске законитости и да светом управљају банкарски магнати, мултинационалне компаније, берзе и њихове агенције, а не националне владе. Ове наднационалне институције изазивају финансијске, економске, социјалне и политичке кризе у земљама чији им се режими не свиђају и под видом заштите људских права и развијања демократије доводе на власт оне кадрове који ће радити по њиховом диктату.

%

Аутор заслужује све похвале што се јасно одређује према свим кретањима сматрајући их за највеће зло и отворено тражи супродстављање том злу поруком „не одупрети се злу, још веће је зло.“

После ове кратке, али врло садржајне уводне речи, аутор даљу садржину ове књиге даје у виду пет животних прича и дешавања у САД.

(...) Оно што је посебно интересантно за нас је дугачак списак личности на одговорним дужностима у државама и међународним организацијама које су учествовале у разбијању Југославије.

%

У делу књиге под насловом „Циљеви тајних друштава“, аутор истиче да је историја човечанства углавном заснована на бројним покушајима насилног успостављања глобалне доминације почев од периода Александра Македонског, Наполеона и Хитлера, до данашњих дана.

(...) На крају књиге, аутор пише о потреби утврђивања националне стратегије за борбу против светског поретка.¹⁰⁶²

¹⁰⁶¹ Мирослав Здравковић, уводно излагање, промоција књиге проф. др Драгомира Радовановића *Владари у сенци, владари из сенке*, 5. октобар 2012. године.

¹⁰⁶² *Напомена*: Мр Мирослав Здравковић је говорио и о другим публикацијама лесковачких писаца. Посебно запажено било је његово излагање о књизи „55 година Водовода“ Лесковац (1954-2009) аутора др Живана Стојковића и Хранислава Ракића. Промоција је одржана 29. јануара 2009. године.

НИНОСЛАВ ЗЛАТАНОВИЋ

I

Нинослав Златановић рођен је 1954. године у Лесковцу где је завршио основну школу и гимназију, а Медицински факултет у Београду 1979. године. По завршетку лекарског стажа ради у Дому здравља у Вучју (1980-1983) као лекар опште праксе, а од маја 1983. године у Служби опште хирургије и трауматологије Здравственог центра у Лесковцу. Специјалистички испит из опште хирургије положио је 1987. године у Београду. Члан је уредништва часописа *Apollinem medicus et Aesculapium* и секретар Подружнице СЛД у Лесковцу од 1996. године. Добитник је захвалнице СЛД 1994. године. Од 1991. године професор је хирургије у Медицинској школи у Лесковцу. Примаријус је од 1997. године.¹⁰⁶³

II

БИБЛИОГРАФИЈА – Није било могуће на бољи начин обележити 50 година рада Подружнице Српског лекарског друштва у Лесковцу од издавања Библиографије радова њених чланова. Када сваки професионалац и човек ван струке погледа ову књигу, он је задивљен пред огромним интелектуалним и стваралачким напором, који су уложили лекари Подружнице СЛД у Лесковцу у жељи да изразе и за потомство оставе трагове свог рада који се некада одвијао под веома тешким условима.

Наше колеге у Лесковцу су на очигледан начин показале да данас не постоји медицинска провинција, ако су у служби здравља и народа ангажовани ентузијастички и ствараоци надахнути племенитом жељом да издигну себе у стручном, педагошком и научном сазнању, остваре своје племенито настојање да у границама могућег пруже болеснику најбољу здравствену заштиту, обједињујући превентивну, дијагностичку и терапијску делатност.

Мада бројке не морају да буду и убедљиви доказ вредности неког људског чина, у овом случају, срећом, бројке су потпуно у складу са садржајем и представљају мерило вредности. Кратка анализа садржаја Библиографије то најбоље показује.

У књизи је заступљено 25 специјалности медицинске струке, што показује ширину организовања здравствене службе и здравствене заштите

¹⁰⁶³ Вукашин Ристић, Нинослав Златановић, Библиографија радова чланова Подружнице Српског лекарског друштва у Лесковцу 1947-1997. године, Подружница СЛД, Лесковац 1998.

на подручју који покривају Подружница СЛД Лесковац и то како превентивне тако и куративне делатности. Напредак који је на овом плану начињен је неуобичајен, не само у условима развијености наше земље, већ и ширем опсегу, који прелази границе територије Србије. У Библиографији се налазе радови 113 лекара, од којих су 63 примаријуса и 2 доцента универзитета

(...) Колеге, чланови Подружнице СЛД Подружнице у Лесковцу и овом приликом показаше да „знање није знање знати, већ је знање, знање дати“. Импресивних 2.760 наслова ове Библиографије и по броју и по садржају радова представљају допринос нашој медицинској литератури и уводе медицинску службу Лесковац у ред значајних организација здравствене заштите народа.¹⁰⁶⁴

Прихватајући се да напишемо ову Библиографију желели смо да заокружимо рад чланова Подружнице СЛД у Лесковцу у протеклом педесетогодишњем периоду.

(...) За чланове Подружнице који нису доставили своје радове веома жалимо, јер би на тај начин ове Библиографија била потпунија. Уколико смо учинили неки пропуст, што није искључено, то није урађено у злој намери.¹⁰⁶⁵

---

¹⁰⁶⁴ Академик проф. др Војин Шуловић, Предговор, Библиографија, стр. 5

¹⁰⁶⁵ Вукадин Ристић, Нинослац Златановић, Реч аутора и уредника, Библиографија, стр. 7. Напомена - Заступљени су следећи аутори: др Драгослав Алексић, прим. др Драгомир Анрејевић, др Ђорђе Цекић, др Влдимир Цолић, прим. др Слободан Цветановић, др Томислав Д. Цветановић, прим. др Владимир Цветковић, др Миодраг Дамјановић, др Слободан Давинић, прим. др Душан Деклева, др Мирослава Димитријевић, прим. др Рада Димитријевић, прим. др Зоран А. Динић, прим. др Данило Б. Драшковић, прим. др Димитрије Гавриловић, др Жикица Гавриловић, др Стеван Глоговац, прим. др Саша Гргов, др Драгослав Игњаговић, др Александар Јанковић, др Димитрије Јовановић, др Драган Јовановић, др Светлана Јовановић, доц. др Томислав Д. Јовановић, др Драгослав Јовић, прим. др Оскар Киш, прим. др Мирослав Коцић, прим. др Илија Конић, прим. др Ђорђе Костић, прим. др Симка Краинчанић-Костић, др Драган Крстић, др Љубица Крстић, др Славко Крстић, др Светислав Крстић, др Радуле Лепојевић, прим. др Милан Леви, др Сузана Леви, прим. др Верица Леви, др Миломир Љубић, прим. др Милош Манић, прим. др Драгомир Марковић, прим. др Ђорђе М. Марковић, прим. др Љиљана Марковић, прим. др Зоран Марковић, прим. др Љубиша Матић, прим. др Владимир Михајловић, прим. др Трајко Миљковић, др Радомир Митић, прим. др Димитар Митов, др Душан Митровић, др Десимир Младеновић, др Слађана Мојашевић, прим. др Бећир Мустафић, прим. др Братислав Николић, прим. др Драгутин Николић, прим. др Миладин Николић, прим. др Олга Николић, доц. др Предраг Николић, др Јовица Павловић, прим. др Јовица М. Павловић, прим. др Миодраг Павловић, прим. др Станоје Пејић, прим. др Војислав Пејић, прим. др Властимир Перић, др Лидија Петровић, прим. др Веселин Петровић, прим. др Живојин Петровић, др Миливоје М. Поповић, др Живојин Поповић, др Миомир Прокоповић, др Миливоје Ранђеловић, прим. др Витомир А. Рангелов, прим. др Радмило Рашић, прим. др Вукадин Ристић, прим. др Бранислава Савић, прим. др Томислав Сибиновић, др Благоје Симић, прим. др Катарина Симић, др Мирослав Симоновић, прим. др Милорад Соколовић, др Зорица Стајић-Лепојевић, прим. др Драгољуб Стаменковић, прим. др Сениша Стаменковић, прим. др Јелена Станировић, прим. др Живка Сретић, прим. др Бисенија Станковић, др Драган Станковић, прим. др Миле Станковић, др Миливоје Станковић, прим. др Радомир Станковић, прим. др Велибор Станковић, прим. др Слободан Стевановић, др Драгослав Стојановић, др Миливоје Стојановић, прим. др Надежда Стојановић, др Нинослав Стојановић, др Радмила Стојановић, прим. др Слободан Стојановић, прим. др Слободан Стојичић, др Данило Стојиљковић, др Бранко Стојковић, прим. др Александар Стошић, прим. др Гордана Стошић, др Раде Свилар, прим. др Миодраг Тасић, прим. др Велибор Теокаревић, прим. др Љиљана Тричковић-Митровић, прим. др Јакша Ујевић, прим. др Иван Здравковић, прим. др Нинослав Златановић, др Снежана Златановић, др Душанка Живковић,

НЕБОЈША ИВАНОВИЋ

I
Небојша Ивановић (1960), социолог, публициста и архивиста. Живи и ради у Лесковцу. До сада је објавио десет књига, неке у коауторству.¹⁰⁶⁶

Небојша Ивановић рођен је 1. јануара 1960. године у Лебану. Основно образовање стекао у Лесковцу, где је завршио и гимназију, а Филозофски факултет у Нишу.

II
СПИСИ – Политичко-аналитичке *Списе* Небојше Ивановића одликује доследно инсистирање на хуманизму као политичком идеалу, што је у политичкој праксеологији модерних времена, на жалост, веома ретко. Политика би морала бити увек с људским лицем, како наш аутор мисли, јер, у супротном претвара се у наказу која гута људе, и на човека гледа само као на материјал сопственог метаболизма. Као умеће управљања јавним стварима од значаја за грађане и њихов живот политика има најнепосредније последице по квалитет живота, али она је, како искуство сведочи, управо узрок свих друштвених конфликата, па и оних с кобним крајем. Ивановић је против такве политике која је жрвањ за млевање људи и, по њему, без идеала љубави, толеранције и филантропије политика нема смисла и претвара се у практичну мизантропију.¹⁰⁶⁷

Ако неко заиста жели да разуме рад архивиста и архивистички посао, или чак жели да га побољша, тај најпре мора да га познаје, јер би иначе

¹⁰⁶⁶Небојша Ивановић, „Списи“, Белешка о аутору, сачинио Јовица Стојановић, антрополог, Историјски архив Лесковац 2010, стр. 130. *Напомена:* У књизи „Списи“ наведена је комплетна Библиотека, односно сва издања Историјског архива Лесковац до 2010. године, и то: Историјски архив Лесковац, монографија; др Живан Стојковић, Ненад Кражић, Занатство Лесковца I; Хранислав Ракић, др Живан Стојковић, Избори у лесковачком крају 1903-1938; Станимир Николић, Бошко Николић, Слишане (1878-1995), монографија; Раде Јовић, Прилози за монографију Фото-филмског клуба Лесковац (1950-2000); мр Горан Јовић, Лебане, монографија; др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, Лесковачки крај у време Првог српског устанка; Тихомир Петровић, Основна школа у Бошњацу; Хранислав Ракић, др Живан Стојковић, Историјски архив у Лесковцу 1954-2004; Зоран Цекић, Небојша Ивановић, Михајло Дедић, Преглед архивских фондова и збирки Историјског архива Лесковац; Небојша Ивановић, Издавачка делатност Историјског архива; др Живан Стојковић, Ненад Кражић, Занатство Лесковца II; Небојша Ивановић, Градски народни одбор Лесковац 1946-1950; Добросав Ж. Туровић, Небојша Ивановић, Записи топличког четнка др Божидара Поповића Божа 1916-1918; Небојша Ивановић, Одузимање имовине у Лесковцу и околини; Небојша Ивановић, Лева обала;

¹⁰⁶⁷ Јовица Стојановић, Белешка о аутору, Списи, Историјски архив Лесковац, стр. 130

говорио као слеп о сликарству. Наравно, ниједан наш архивиста неће моћи да пронађе једино исправно решење, нико неће моћи да све предвиди и све узме у обзир. Начело које говори о томе да нико не сме извући корист из незаконитог поступања и привилегованог положаја, такође важи. Противправна деловања морају бити санкционисана. Мала је утеха и не може оправдати да упутства за рад дају непотпуна разјашњења, да их нема дуго и да су сва због тога застарела. Зато се готово сви дају у потрагу да нађу сопствена решења. Тако тешко можемо знати шта се стварно дешава у току обраде грађе, ако је архивисти не надгледају, ако о томе нико ништа не каже и не објашњава поступање. Тражећи исправне одлуке и упутства, архивисти много чешће него што се мисли морају да читају фондове уместо што гледају књиге. Читаоци фондова су у предности. Али зашто? Зато што тако савршено испуњавају задатак посматрања и описивања, који као поступак садржи разлучивање и означавање, те тиме правилније расуђују.¹⁰⁶⁸

III

ИЗДАВАЧКА ДЕЛАТНОСТ ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА

- Издавање књига једна је од делатности архива, свакако не најважнија, али несумњиво драгоцена. Укупан број издања у оквиру библиотеке је десет публикација, што је негде преко 1.400 страна текста и илустрација. Библиотека Историјског архива (до 2005. године) садржи следеће књиге: Зоран Цекић, Историјски архив Лесковац, Лесковац 1994. година; Добросав Туровић, Солунци Јабланичког округа 1916-1918, Лесковац 1994; др Живан Стојковић и Ненад Кражић, Занатство Лесковца, Лесковац 1995; Хранислав Ракић, др Живан Стојковић, Избори у лесковачком крају 1903-1938, Лесковац 1996; мр Горан Јовић, „Лебане”, Лесковац 1997; Станимир Николић и Бошко Николић, „Слишане”, 1998; Раде Јовић и Ненад Кражић, Прилози за монографију Фото филмског клуба Лесковац, Лесковац 2000; др Тихомир Петровић, Основна школа у Бошњацу, Лесковац 2003; Живан Стојковић и Хранислав Ракић, Лесковачки крај у време Првог српског устанка, Лесковац 2004, Хранислав Ракић и др Живан Стојковић, Историјски архив у Лесковцу 1954-2004, Лесковац 2004; Небојша Ивановић, Преглед архивских фондова и збирки Историјског архива Лесковац, Лесковац 2004. Историјски архив је 2006. године објавио и заједничко дело Добросав Туровића и Небојше Ивановића „Записи топличког четника” др Божидара Поповића Божа 1916-1918”

¹⁰⁶⁸ Небојша Ивановић, Списи, Историјски архив Лесковац, стр. 121-122.

НИКОЛА П. ИЛИЋ

I

Никола П. Илић, публициста, историчар, Србин, рођен је 7. марта 1926. године у Газдару, у јабланичком округу. Завршио је Правни факултет у Скопљу. Добитник је више одликовања, признања и публицистичко-књижевних награда. Био је сарадник Политике, Борбе, Рудара, Радника, Наше речи, Четвртог јула, Трибине младих, Брањских новина, Гласа борца, сарађивао у часописима Наше стварање, и Ток, Лесковачком зборнику, Нишком зборнику; у Сећањима, Споменици погинулих учитеља, пали непобеђени, а прилоге су му објављивали и Радио Београд, Радио Ниш, Радио Приштина и Радио Лесковац. О четвороструком агенту, највећој Српкињи међу шпијунима, Вери Пешић, прикупљао документарну грађу од 1949. године.¹⁰⁶⁹

II

Никола П. Илић је индивидуалиста у научном раду. Ипак је схватио да понекад колективни рад има предност над индивидуалним. У то се уверио учешћем у коауторству у неколико објављених чланака и књига са Живаном Стојковићем, Храниславом Ракићем и Момчилом Златановићем. Поред сарадње у Лесковачком зборнику, Илић је сарадник и Народног музеја у Лесковцу који му је објавио осам књига. Сакупао је и историјску грађу и после коришћења предавао музеју документа, фотографије и оружја.¹⁰⁷⁰

Наш први тимски рад, укључујући ту и Хранислава Ракића, започео је пре десет година на књизи „Четнички покрет у лесковачком крају 1941-1944“, која је објављена 1993. године. (...) Ово прво искуство заједничког рада омогућило нам је да већ следеће године урадимо књигу „Окупација Лесковца 1941-1944. године“, а затим, после НАТО агресије на Југославију, и књигу „Лесковачки крај у време НАТО агресије“. (...) Када ми је Никола Илић понудио да рецензирам обиман рукопис о шпијунки Вери Пешић открио ми је да га је радио више од три деценије и да му управо он много значи. После ишчитавања рукописа био сам одушевљен драматиком шпијунског рада. Ради квалитета, сугерисао сам Илићу да више романсира рукопис, што је он са задовољством прихватио.¹⁰⁷¹

¹⁰⁶⁹ Подаци преузети из књиге Николе Илића *Вера Пешић у вртлогу шпијунске*, у издању аутора, Лесковац 2004.

¹⁰⁷⁰ Хранислав Ракић, прилог о Н. Илићу, „Живот и дело Николе П. Илића“, Филекс 2004, стр. 242-243.

¹⁰⁷¹ Живан Стојковић, прилог о Н. Илићу, „Живот и дело Николе П. Илића“, Филекс 2004, стр. 236-239.

III

ВЕРА ПЕШИЋ У ВРТЛОГУ ШПИЈУНАЖЕ

- Када је реч о најновијем рукопису Николе П. Илића, романсираној биографији Vere Пешић, условно можемо говорити о жанру шпијунског романа, у којем је поступак обликовања примерен неким законитостима грађења и обликовања литерарног штива.

Одмах ваља рећи да и овај рукопис испољава Илићеве афинитете: указује на објективност и поштовање чињеничне грађе, открива склоност аутора да портрет гради „*по живом моделу*“ и успоставља креативни мост између сензибилитета савремених чињеница и историјских мотива и тема. Избором шпијунске делатности за тему свог новог дела као да фиксира и одређује свој литерарни нормативни концепт биографизма, којим се одређена личност поистовећује с професијом којој је служила и која ју је судбински определила. Користећи се могућностима самог жанра, аутор интерпретирање развоја личности ове највеће шпијунке с наших простора започиње у аутентичном миљеу маловарошке средине из које би причу пренео у сасвим конкретне животне ситуације, али не литерарно конципиране, већ друштвено и политички контекстуиране. Од детињства па до погибије, нашавши се на путу без повратка, Вера Пешић је неумитном логиком животне судбине, а не вољом њеног литерарног „*творца*“, професионално сарађивати (колаборирати) са разним службама између два светска рата и у току Другог светског рата.

У овом рукопису се најкомплетније прати рад Vere Пешић „*почев од увођења у посао*“ и неких најделикатнијих ситуација, историјски знамим по учесницима и судбинама на овом нашем простору. Можемо рећи да је Никола П. Илић, пратећи шпијунску еволуцију Vere Пешић испричао целовиту причу о драми једне младе жене, као што нам је испричао и једну „историјску причу“ у просторима наше друштвене стварности.

Првенствено документаран, а жанровски јасно опредељен рукопис „У вртлогу шпијунаже – Вера Пешић“, осмишљен је са својеврсном експресивном и драматуршком сугестивношћу пишчевог поступка приповедања. Приповедни ефекти произилазе из саме драматургије јунакиње судбине, која се у рукопису одвија на принципу постепене акумулације, одређених догађаја и поступака.

(...) Вера Пешић може изнова да привуче пажњу, овога пута као лик једног литерарног штива – млада, образована, похлепна и нежна, пркосна али ломљива, између идеалне љубави и практичне користи и употребљивости – та је личност нашла у Николи П. Илићу прикладног портретисту, који своје дело поткрепљује обиљем фотографија из њеног живота и ближе историјске прошлости.

Захваљујући рукопису Николе П. Илића, знамо како се све десило у животу највеће шпијунке у овом делу Европе, *српске Мата Хари*, како су је називали, а пре свега да је млада девојка, пред стрељачким водом била исто оно дете што је из србијанске забити располућено опслуживало силе зла, мислећи да свету обећава добро, с обзиром на своје личне прилике и још више због тадање политичке ситуације код нас и у свету. Рукопис заслужује да буде објављен и ми га свесрдно препоручујемо.¹⁰⁷²

„...Име Николе П. Илића већ је познато у нашој историографији као аутора више самосталних и књига у коауторству које обухватају тематику ближе и даље прошлост лесковачког краја, али и важне историјске догађаје из српске историје. Иако по струци правник, врло успешно је савладао методологију историјског рада, а његова способност да буде упоран и темељит истраживач дошла је до пуног изражаја.

(...) Следећа важна одредница за оцену овог рукописа је чињеница да се до документације и извора првог реда о обавештајној, контраобавештајној и шпијунској делатности релативно тешко долази, а када се и до њих дође потребна је изузетна спремност и интуиција да се објективно обради и прикаже. И најзад, као мој субјективни допринос и евентуални доказ да је рукопис вредан пажње јесте и чињеница да сам га прочитао у једном даху, без обзира на његову обимност.¹⁰⁷³

---

¹⁰⁷² Рецензија књижевника Саше Хаџи Танчића објављена у роману Николе П. Илића *Вера Пешић у вртлогу шпијунаже*, Лесковац 2004. и делу „Живот и дело Николе П. Илића“, Филекс Лесковац 2004, стр. 232-233. *Напомена:* Аутор Н. Илић наводи да за писање књиге користио следеће изворе: досијеа Vere Пешић у Служби државне безбедности Министарства унутрашњих послова Београда и Лесковца; извештаје Војноисторијског института у Београду које је писала Гестапоу, Министарству унутрашњих послова Недићеве владе и Горском штабу 110 и њена саслушања у истражном затвору и на суђењу (1943); архив британске војне мисије при штабовима четничких корпуса Југословенске војске у отаџбини (1943-1944), писма и извештаје др Милана Шијачког, резидента британске обавештајне службе, записнике о саслушању пуковника Живојина Ђурића, агента Гестапоа и Абвера (1946, 1949 и 1960); судска и полицијска досијеа официра Гестапоа Антона Шварца, резидента Гестапоа др Владимира Доланца, агента и курира Гестапоа Мустафе Алијевића – Милорада, професора и резидента Живомира Јанежића (1945, 1955); више десетине извештаја, писама и радиograma вође четника генерала Драгољуба Драже Михајловића и команданта Горског штаба 110 потпуковника Радослава Ђурића (1943-1944), писмо пешадијског поручника Петра Јанковића, крунског сведока (1943), и извештај који је упутио др Милану Шијачком (1951) у САД; писмо потпоручника Владимира Владе Јанковића, команданта 4. (медвеђске) бригаде ЈВУО (који је заробио В. Пешић); писмо Vere Пешић сенатору Милутину Драговићу у 25 тачака (1942); службене белешке Државне безбедности о изјавама Петра Јанковића (од 8. и 9. септембра 1953) и Радета Станимировића (од 16. августа 1958); многобројне извештаје и писма обавештајних официра и команданата; изјаве у судском процесу Окружног суда у Врању двојице егзекутора; одговор др Миливоја Перовића, књижевника и адвоката у Сведочанству (1971); три фељтона сличне садржине – др Миливоја Левкова Највећа шпијунка на Балкану (Дуга, 1971), Миодрага Џуверовића Београдске године гестаповца Крауса (Политка експрес, 1972) и од истог аутора Југословенска Мата Хари (Вечерње новости, 1988), фрагменте из књиге Колаборација четника са окупаторима и квислинзима у Србији 1941-1944 Николе П. Илића, 1996, и Записе о људима и догађајима у лесковачком крају 1929-1945 (1946), Светозара Ђ. Крстића, изјаве пуковника Југословенске армије Радосава Ј. Поповића (1962), др Миливоја Перовића и др Мирка Перовића (1959, 1960. и 1971), дипломате Игњата – Ицка Миљковића (1950), Светозара Крстића (1966), генерал-потпуковника Милана О. Ковачевића Миливоја (1951, 1960)... Око 30 фотографија аутор је добио од Милоша А. Радовића и Ђорђа А. Поповића и по једну од Народног музеја Лесковца и Ниша и Љубице Дедић.

¹⁰⁷³ Проф. др Живан Стојковић, Извод из рецензије, *Вера Пешић у вртлогу шпијунаже*, Лесковац 2004.

IV

КРВАВИ ФЕБРУАР – Ова књига имала је два издања: прво, 1976. у тиражу од 2000 примерака, а друго 1977. године у тиражу од 5000 примерака. Оба су распродата, а књига се још тражи. То је основни разлог за њено поновно штампање. Књига о бојничкој трагедији је наишла на велико интересовање читалаца и јавних медија. Фебруара 1977. године у Бојнику снимљена су две документарне емисије у трајању од 35 минута: Радио ТВ Београд под насловом „Кад је Пуста Река опустела“ и Радио ТВ Скопље под насловом „Крвави фебруар“. Оба документарца су више пута приказана. Дневне и недељне новине („Политика“, „Борба“, „4. јул“, „Вечерње новости“, нишке „Народне новине“, лесковачка „Наша реч“, „Арена“ из Загреба итд.), затим радио станице из Београда, Загреба, Ниша, Лесковца, Скопља и Врања објављивале су фрагменте из књиге „Крва фебруар“. Многи песници, међу којима Драган Колунџија из Београда, Мато Ходак из Загреба, Томислав Н. Цветковић из Лесковца, Милосав Шуковић Рајко из Гајтана, Милорад Шћепановић из Лесковца, на основу књиге, спевали су песме о бојничкој трагедији. Томислав Н. Цветковић је написао неколико поетско-музичких казивања, од којих наводимо „Бојник на стражи вечној“, „И гробови памте“, „Пркосречани“ и „Батаљон слободе“. Све је то омогућило великом броју читалаца, слушалаца и гледалаца јавних медија да чују и доживе тешке злочине бугарске војске над родољубима и невино стрељаним у Бојнику и другде. Песник Мато Ходак, инспирисан књигом „Крвави фебруар“, написао је збирку песама под насловом „И једним срцем ће Бојник трајати“ (37 песама).¹⁰⁷⁴

Књига „Крвави фебруар“ инспирисала је председника Савезног одбора Савеза удружења бораца НОР-а Југославије генерал-пуковника Косту Нађа и председника Међуопштинског одбора јужноморавског региона генерал-мајора Јована Манасијевића да се у Влади Социјалистичке Републике Србије покрене акција за снимање филма и књига преведе на енглески, кинески, руски, француски и немачки језик. Републички одбор СУБНОР-а подржао је ту иницијативу. За снимање филма Влада је обезбедила новац, изабран је одбор, редитељ, написан сценарио, који је пирхваћен од свих републичких, регионалних органа и бојничке општинске структуре. Све је заустављено на почетку. Риста Антуновић Баја и Јован Манасијевић обавестили су Николу Илића: „Снимање филма спречио је Тодор Куртовић, председник Савезног одбора ССРНЈ да се не би нарушавали односи са Бугарском, а српско руководство није се томе успротивило“.¹⁰⁷⁵

¹⁰⁷⁴Никола П. Илић, предговор трећем измењеном и допуњеном издању, „Крвави фебруар“ (13-18. фебруар 1942), Међуопштински одбор СУБНОР-а, Лесковац 1987, стр. 9-11. *Напомена:* У другом издању објављен је списак 506 стрељаних лица. Међутим, накнадним истраживањем Никола П. Илић је утврдио да су фебруара 1942. године стрељано 523 лица.

¹⁰⁷⁵Живот и дело Николе П. Илића, Филекс Лесковац 2004, стр. 250-251. *Напомена:* Књига „Живот и дело Николе П. Илића“, коју је приредио његов син Столе П. Илић објављена је 2004. године.

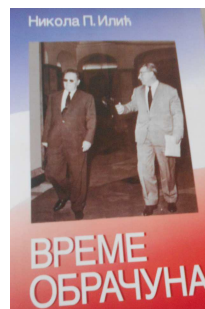
V

ВРЕМЕ ОБРАЧУНА – О Четвртог (Брионском) пленуму ЦК СКЈ написано је више књига, али ниједна од њих није довољно обрадила главне узроке сукоба и разлаза двојице водећих личности комунистичког покрета, руководиоца НОР-а 1941-1945. и послератне изградње Југославије, Ј. Б. Тита и А. Ранковића Марка.

Нисам ни ја покушавао да у мојој књизи „Време обрачуна“ понудим читаоцима таква објашњења већ да их упознам са кавим смо се све траумама суочавали у лесковачком и врањском крају захваљујући самовољи и бирократском понашању појединих партијских и државних моћника.¹⁰⁷⁶

(...) Највећа измишљотина била је, по којој је Ранковић са УДБ-ом поставио тајне прислушне уређаје у Титовој резиденцији, па чак и у његовим интимним одајама, потекла је, како је утврђено, од самог Тита, његове супруге, Едварда Кардеља, генерала Ивана Крајачића Стеве и браће Ивана и Милана Мишковића, из војних обавештајних служби. Обезбеђивање председника СФРЈ Ј. Б. Тита спадало је у надлежност ЈНА, па УДБ-а никада није ни имала приступ просторијама у којима је он службено или приватно боравио, нити је могла да предузима било какве радње без знања и одобрења Контраобавештајне службе (КОС) ЈНА.¹⁰⁷⁷

(...) Врло брзо после пленума показало се да се уклањањем А. Ранковића и других српских руководиоца и слабљењем Државне безбедности нису решени систематски проблеми у земљи. Напротив, још више су јачале снаге сепаратизма, национализма, антисамоуправљања, бирократизма и криминала, што је довело до коначног распада СКЈ, ЈНА и СФР Југославије, а стварање држава од република почетком 1990. завршено је крвавим грађанским ратом. И данас се, после више деценија, када на овим просторима Балкана међунационална криза не јењава, у народу се јављају сећања на Ранковића, ОЗН-у-УДБ-у и призивају та времена, јер се онда сигурније и боље живело.¹⁰⁷⁸

¹⁰⁷⁶ Никола П. Илић, *Време обрачуна* (Четврти пленум), Републички одбор СУБНОР-а Србије, Београд 2011. године, стр. 170; Предговор Миролуб Васић, рецензент проф. др Живан Стојковић, дизајн корица Ђорђе Васић Вађо; Пленум је одржан 1. јула 1966. године у сали хотела "Истра" на Брионима.

¹⁰⁷⁷ Исто, стр. 170-171. *Напомена:* Аутор Илић је књигу посветио кћери Славици Н. Илић-Стефановић (1.07.1950 – 23.12.2010); У Напоменама аутора такође стоји да када се Четврти пленум посматра са „ове временске дистанце и анализирају изворни документи, онда се намеће закључак да је Четврти пленум ЦК СКЈ био кључни тренутак у деценијски дугој и тајној фази разбијања заједнице јужних Словена званој Југославија.

¹⁰⁷⁸ Исто, стр. 172. *Напомена:* У предговору *Брионски пленум ЦК СКЈ – почетак краја Југославије* познати историчар др Миролуб Васић истича да „књига која је пред нама, коју је изнедрио уважени афирмисани истраживач Никола П. Илић таква је потребна свакој нашој средини, граду, јер је сведок једног времена у коме су почели да се губе многи идеали и изневеравају наде за које су положене огромне материјалне вредности и људски животи.

VI

НАЈВАЖНИЈА ДЕЛА - Никола П. Илић аутор је, између осталог, и следећих дела:

„Јужноморавци у октобарској револуцији“ (1969), „Јабланичко-пасјачки НОП одред“ (три издања 1970-1971, 15.000 примерака), „Свеиштенство јужне Србије у револуцији“ (1972), „Крвави фебруар“ (три издања, 1976-1987, 15.000 примерака), „Ослобођење јужне Србије од Турака 1877-1878“.

Године (Слобода Београд 1977), „Народни херој Дренички“ (1978), „Рудник Леце“ (1984), „Народне песме јужне Србије о ослободилачком рату и револуцији“ (у коауторству, 1985), „Хари и другови“ (Војноиздавачки завод београд 1986), „Јабланички НОП одред“ (1986), „Јужна Србија у НОП и револуцији“ (1988), „Четници у лесковачком крају 1941-1944“ (у коауторству, 1983), „Окупација у лесковачком крају 1941-1944“ (у коауторству, 1994), „Колаборација четника са окупаторима и квислинзима у Србији 1941-1944“ (1996), „Народна власт у лесковачком крају 1941-1945“ (у коауторству 1996), „Немачко бомбардовање Лесковца и околине 1941-1944“ (2000), „Лесковачки крај у НАТО агресији“ (2000), „Војнопозадинска делатност у НОР на југу Србије 1941-1945“ (2002) и „Руски емигранти у лесковачком крају после 1917“ (2003).¹⁰⁷⁹

%

У Лесковачком културном центру, 27. марта 2015. године, промовисана је најновија књига Николе Илића „Одметници на југу Србије 1945 – 1953“. О књизи су говорили мр Мирослав Здравковић, проф. др Живан Стојковић и аутор, који ускоро пуни девет деценија живота.

¹⁰⁷⁹ Николе П. Илића „Вера Пешић у вртлогу шпијунаше“, Лесковац 2004. и књиге „Живот и дело Николе П Илића“, Филекс Лесковац 2004, стр. 158-159. *Напомена:* Многи правници били су врсни историчари. За Лесковчанина Николу П. Илића историја је најважнија преокупација. Овај вредни хроничар лесковачког краја, који управо ове године слави пет деценија рада, до сада је објавио двадесетак књига и 400 научних радова и чланака у разним часописима и листовима широм земље. Илић је аутор десетак фељтона и многих новинских текстова. Непосредно после Другог светског рата био је стлани сарадник „Политике“, потом „Борбе“, али и низа радио-станица и овдашњег недељника „Наша реч“. Део биографије исписивао је као професор лесковачке Економске школе. (Данило Кошић, „Политика“, 15. фебруар 1997).

ТОМИСЛАВ ИЛИЋ

Томислав Илић рођен је 23. маја 1937. године у Јашуњи. У Лесковцу завршава основну школу и гимназију, а затим уписује студије права у Скопљу. На Правном факултету дипломира 23. јуна 1961. године. По дипломирању, долази у свој град и започиње рад најпре у Народном одбору среза Лесковац, у Бироу секретара, а касније у служби која се бави организацијом и методом рада среских и општинских органа управе. Маја 1966. године изабран је за судију Општинског суда у Лесковцу, а у лето 1971. године изабран је за судију Окружног суда у Лесковцу. Тако постаје најмлађи судија ове високе судске инстанце. У првој половини 1981. године Томислав Илић постаје председник Окружног суда у Лесковцу и октобра преузима дужност председника суда. У периоду од 1983. до 1984. године Томислав Илић је био председник лесковачке општине, а од 1984. до краја 1986. године посланик у Скупштини Србије. Почетком 1993. године, после избора у Србији, изабран је за члана Владе Републике Србије и министра правде, а крајем 1994. године враћа се на место председника Окружног суда у Лесковцу на коме остаје до почетка 2002. године када одлази у заслужену пензију. У периоду од 1994. до краја 2004. године професор је на Факултету за трговину и банкарство Универзитета БК у Београду.

Докторирао је са тезом „*Правне последице развода брака*“, која се састоја из Увода и закључка и шест одељака који третирају ову проблематику, а штампана је у Нишу 1987. године. Илић је написао више десетина научних и стручних радова објављених у разним југословенским часописима. Илић је објавио више монографија из области грађанског и породичног права, судског поступка, уџбеник Уговорно и пословно право, Пословно право. Заступљен је бројним прилозима у „Нашој речи“, „Нашем стварању“, београдској периодици „Правни живот“, „Социјално право“, „Социјална политика и социјални рад“. Илић је 1996. године основао лист за науку и књижевност „Лесковчанин“¹⁰⁸⁰

¹⁰⁸⁰ Трагови времена (књига о Томиславу Илићу, приредио новинар Властимир Вељковић), СВЕН, Ниш 2006. *Напомена:* Књига „Суд и правда“ проф. др Томислава Илића, некадашњег председника лесковачког Окружног суда, промовисана је 18. марта у Лесковачком културном центру. Поред аутора, о овом обимном делу говорили су Власотимир Вељковић, публициста, Људмила Марковић, судија Основног суда у Лесковцу, Милан Китановић, судија Окружног суда у Лесковцу, у пензији и Зоран Петрушић, председник Вишег (Окружног) суда у Лесковцу. Резензенти ове обимне студије (на око 630 страна великог формата) су Људмила Марковић, судија и Властимир Вељковић, публициста

II
СТРУЧНИ И НАУЧНИ РАДОВИ ТОМИСЛАВА ИЛИЋА – У
књизи Трагови времена објављен је списак стручних и научних
радова др Томислава Илића (више од педесет наслова).¹⁰⁸¹

1. Уз тридесетогодишњицу органа правосуђа у СР Србији: Сложена и одговорна дужност правосудних органа, Наша реч, бр. 4. од 31.01.1975. године;
2. Подруштвљавање судова, Наша реч, бр. 14. од 11.04.1975. године;
3. Праћење негативних друштвених појава, нова функција правосудних органа, Наша реч, бр. 27, 18.07.1975. године и наставак текста у бр. 28, 25.07.1975. године;
4. Одговорност у самоуправном друштву и друштвена самозаштита, Наша реч, бр. 7, 20.02.1976. године и наставак у броју 8, 27.02.1976. године;
5. У сусрет Закону о удруженом раду: Средства за производњу су под директном влашћу рандика, Наша реч, бр.19, 21.05.1976. године;
6. У сусрет Закону о удруженом раду: Ко може располагати друштвеним средствима, Наша реч, бр. 20, 28.05.1976. године;
7. У сусрет Закону о удруженом раду: Заштита друштвене својине, Наша реч, бр. 28, 23.07.1976. године;
8. У сусрет Закону о удруженом раду: Одговорност радника у удруженом раду, Наша реч, бр. 32, 20.08.1976. године;
9. Неподношљив заједнички живот као бракоразводни узрок у пракси Окружног суда у Лесковцу, Билтен Окружног суда у Лесковцу, 1976, бр. 1;
10. Бракоразводни систем у нашем праву, Билтен Окружног суда у Лесковцу, 1977, бр. 2;
11. Оживотворење Закона о удруженом раду: Ко је дужан да извршава одлуке Суда удруженог рада, Наша реч, бр. 42, 11.11.1977. године;
12. Треба ли изједначити ванбрачну са брачном заједницом, Наша реч, бр. 15, 20.04.1979. године;
13. Дискусија о Нацрту републичког закона о породици: Ванбрачна заједница, Наша реч, бр. 14, 13.04.1979. године;
14. Ванбрачна заједница у праву, Наше стварање, Лесковац, 1979, бр.3/4, стр.17-31;
15. Дискусија о Нацрту републичког закона о породици: Нова улога старатељства, Наша реч, бр. 16, 27.04.1979. године;
16. Дискусија о Нацрту републичког закона о породици: Какву породицу хоћемо, Наша реч, бр. 13, 06.04.1979. године;
17. Оживотворење Закона о мировним већима: Мировна већа – саставни део самоуправних судова, Наша реч, бр. 12, 18.03.1980. године;

---

¹⁰⁸¹ Трагови времена, СВЕН, Ниш, стр. 203-206.

18. Оживотворење Закона о мировним већима: Надлежност и одлучивање мировних већа, Наша реч, бр. 13, 25.03.1980. године;
19. Накнада штете и осигурање од одговорности за штету од моторних возила, Билтен Окружног суда у Лесковцу, 1980, бр. 7;
20. Ванбрачна заједница, монографија, Културни центар Лесковац, 1980, стр. 1-166;
21. Правне последице развода брака, докторска дисертација, Ниш, 1978. стр. 1-374;
22. Парнични поступак – Књига о грађанско-судском поступку, I том, Правни живот, Београд 1989. године. Судско поравнање, стр. 207-219;
23. Презумција ванбрачног патернитета по Закону о односима родитеља и деце СР Македоније, Наше стварање, Лесковац 1980, бр. 5/6, стр. 38-41;
24. Истраживање ванбрачног материнства, Наше стварање, Лесковац 1981, бр. 1/2, стр. 18-28;
25. Истраживање ванбрачне деце, Наше стварање, Лесковац 1982, бр. 3/4, стр. 30-53;
26. Враћање поклона између разведених брачних другова, Наше стварање, 1986, бр. 3/4, стр. 52-66;
27. Правна природа права на издржавање разведеног брачног друга, Наше стварање, Лесковац, 1988, бр. 1/2, стр. 55-59;
28. Развод и поверавање деце на чување и васпитање у републичком и покрајинском законодавству, Социјална политика, Београд, 1988, бр. 1, стр. 41-50;
29. Правосуђе у радовима Димитрија Кулића, Научно дело Димитрија Кулића, монографија, Културни центар Лесковац, 1988, стр. 131-136;
30. Оцена интереса деце у поступку за споразумни развод брака, Годишњак Института за социјалну политику, Београд, 1989. године, бр. 3, стр. 69-77;
31. Вршење родитељског права од стране разведених родитеља у упоредном праву, Наше стварање, Лесковац, 1989. године. бр. 1/2, стр. 44-50;
32. Судско поравнање, Правни живот, Београд, 1989. године, бр. 11/12, стр. 1651-1662;
33. Вршење родитељског права од стране разведених родитеља, Социјално право, Београд, 1989, бр. 11/12, стр. 53-60;
34. Појам заједничке имовине брачних другова у републичком и покрајинском законодавству, Наше стварање, Лесковац, 1990, бр. 1/2;
35. Облици вршења власти у држави Србији, Наше стварање, Лесковац, 1991, бр.1/2;
36. Споразумни развод брака, Социјално право, Београд, 1991, бр. 15, стр. 85-94;

37. Утицај породичних односа и активност појединаца у радној средини, Наше стварање, Лесковац, 1991, бр. 3/4, стр. 5-11;
38. Квалификациона структура радне снаге у индустрији Лесковца, Зборник радова Технолошког факултета у Лесковцу, 1991-92, бр. 9/10;
39. Професионална структура разведених брачних другова у пракси Окружног суда у Лесковцу, Социјална политика и социјални рад, Београд, 1992, бр. I, стр. 34-39;
40. Кривично законодавство Републике Србије, Наше стварање, Лесковац, 1993, бр. 1/2, стр. 27-32;
41. Имовински односи разведених супружника, монографија, Службени гласник РС, Београд, 1996, стр. 1-164;
42. Истраживање ванбрачног очинства, монографија, Службени гласник РС, Београд, 1998, стр. 1-237;
43. Људске судбине, монографија, Лесковчанин, Лесковац, 2001, стр. 1-127;
44. Беседа поводом 13. фебруара, Дана судства, Лесковчанин, 1997-98, бр. С/4-5;
45. Дириговани или тржишни односи у привреди, Лесковчанин, 1998, бр. С/6;
46. Рат као средство наметања туђих вредности, Лесковчанин, 1999, бр. С/10;
47. Светлост и сочиво (пред уметничким фотографијама Дејана Вељковића), Освит, 1998, стр. 132-134;
48. На прагу трећег миленијума, Лесковчанин, 2001, бр. С/13-14;
49. Уговорно и пословно право, уџбеник, Београд 1998, стр. 1-379;
50. Пословно право, уџбеник, Београд 1999, стр. 1-326;
51. Пословно право, измењено и допуњено издање, Београд 2005, стр. 1-523;

III

ТРАГОВИ ВРЕМЕНА - Монографију о доктору правних наука, стручњаку из области кривичног и породичног права, одговорном вршиоцу правосудних функција, посланику у Скупштини Србије и Савезној скупштини, члану Владе Републике Србије и министру правде, аутору стручних и научних дела, професору Томиславу Илићу, из пера публицисте Властимира Вељковића, по свему судећи, ауторски је и културно-историјски прилог од ширег значаја. Не колико својим карактеристикама (веродостојност извора, исцрпан приказ стваралачких планова, обухватност) ово дело не само да осветљава место и значај Илићевог послеништва, већ се, истовремено, нашој друштвеној јавности намеће Вељковићевом систематичношћу и акрибичношћу да у широком дијапазону његових активности види и реконструише један од најзанимљивијих периода у историји града на Ветерници после Другог

светског рата. Да би у томе у потпуности успео, Вељковић је дао исцрпан преглед Илићевих активности у свим областима у којима је делатворно учествовао. Рукопис његове књиге под насловом „Трагови времена” по думетима има и несумњиву аутономност у оквирима завичајне историографије и биографизма.¹⁰⁸²

%

Намера аутора била је двојака: да изнесе најбитније садржаје из доприносом богатог животног и радног века Томислава Илића и, једновремено, прикаже битне социолошко-економске, политичке и друге друштвене прилике, карактеристике и одлике тог времена апострофиране у његовим радовима и званично изреченим оценама.

Такво опредељење, веома осетљиво по свом бићу и основи, садржи незаобилазности које ненамерно могу нарушити целину уколико се пренебрегну, или измакну ауторовој пажњи и суптилној контроли.

Једна је да се личност, којој је текст посвећен, не прикаже у довољној мери и обиму и, следствено томе, не осветле сви релевантни токови и догађаји у којима је активно суделовао, имајући свој удео у њима и дајући непосредни стваралачки допринос.

Друга је да се тим токовима и догађајима, типичним по садржају, опсегу и динамици, чак драматичним у нашој новијој историји, посвети несразмерна пажња и простор.

Заправо, да једна, или друга буду нецеловите, недовољно повезане и непотпуно осенчене, једна другом буду окрњене, што би умањило значај и величину одређених догађаја и односа, засенило слику реалности и нарушило ауторов приступ. Књигом Трагови времена искрена су настојања да се избегну такве могућности, поштујући и придржавајући се узејамности релација и руководећи се принципом како је било. Заиста, тако је било.¹⁰⁸³

---

¹⁰⁸² Саша Хаџи Танчић, Време у траговима, Трагови времена, СВЕН, Ниш 2006. Средином марта 2006. године у Лесковачком културном центру одржана је промоција ове књиге. На промоцији су говорили књижевник Саша Хаџи Танчић и аутор Властимир Вељковић, а приказан је на видео биму филм о животу Томислава Илића.

¹⁰⁸³ Властимир Вељковић, Трагови времена, поговор, Свен, Ниш 2006, стр. 293. *Напомена:* Лесковац је маја 1966. године био центар српског и југословенског судства. Обележавало се 120 година постојања и рада судства у лесковачком округу и 100 година зграде Окружног суда у Лесковцу. Импазантни скуп најеминентнијих правника Југославије и Србије и других угледника из области друштвеног, економског, научног и културног живота, био је најзначајни догађај тога дана у Југославији. Присуствују представници југословенског и српског правосудја на највишем нивоу, професори универзитета, многи угледници лесковачког краја, председници свих окружних судова из Србије и све судије и тужиоци у лесковачком крају. Уводни реферат имао је Томислав Илић, а затим су о развоју и раду судства говорили: мр Часлав Игњатовић, председник Врховног суда Србије, мр Боривоје Вукићевић, председник Савезног суда Југославије, др Мирко Перовић, ранији председник Врховног суда Југославије, Драган Петковић, републички јавни тужилац, др Љубисав Марковић, професор универзитета у Београду и др Драгољуб Стојановић, професор Правног факултета у Крагујевцу. Догађај дана је премијерно приказивање инсерта из филма „Судство у Србији“, први пут у историји српског судства (Трагови времена, стр. 116).

IV

ОСНИВАЧ ЛИСТА „ЛЕСКОВЧАНИН“ - Непосредно после појаве првог броја листа „Лесковчанин“, 1996. године, културна јавност Лесковца исказала је велико интересовање. Један од разлога је сам оснивач овог обновљеног листа за науку и књижевност, угледни правник *др Томислав Илић*, који је у то време био председник Окружног суда. У импресуму се могло прочитати да је директор тога листа *др Димитрије Кулић*, Лесковчанин, који живи у Нишу, познати професор Уставног права, а место главног и одговорног уредника било је поверено књижевнику *Саши Хаџи Танчићу*, који се низ година, са великим успехом исказао на тим дужностима. Укратко, реч је о екипи која је – гарантовала успех.¹⁰⁸⁴

Из први број обновљеног „Лесковчанина“ (18. децембар 1996), у уводном тексту, на првој страни (уз слику Колета Рашића, ослободиоца Лесковца, 11. децембра 1877. године) читамо прилог уз потпис проф. др Димитрија Кулића, др Томислава Илића и Саше Хаџи Танчића: „Пред Вама је први приватни лист у Лесковцу после Друго светског рата Покрећемо га у име наших предака и у наше име.

(...) Поновна појава „Лесковчанина“ може се, уопште узев, схватити и као још једна, додуше лична активност у сусрет јубиларној 600. годишњици првих писаних помена града на Ветерници. И чином његовог обнављања, још једном, доказује се да је Лесковац, захваљујући благодарним појединцима, пре свега – град обнове.

(...) Страх оснивача, директора и главног и одговорног уредника „Лесковчанина“ да ће судбина тог листа бити краткотрајна, нажалост, била је оправдана. Лист је, истина, неколико година без тешкоћа излазио, али се фебруара 2001. године појавио последњи број, заправо двоброј 13/14 и тако је после пет година практично угашен, иако у том последњем двоброју није дато никакво објашњење, па би се могло закључити да је до престанка његовог појављивања дошло - ненадано!¹⁰⁸⁵

%

Поводом изласка десетог броја листа „Лесковчанин“, који се појавио 10. јуна 1999. године, Томислав Илић је дао кратку оцену: У ове три године потврдило се становиште редакције да лист буде лесковачки, а да „Лесковчанин“ буде југословенски, европски, светски. Досадашње критике дају нам за правода храбрије идемо у том правцу. Зато је излазак десетог броја добар повод за даље размишљање како афирмисати позитивно стваралаштво, а негирати све оно што наноси бол и патњу појединцу.¹⁰⁸⁶

¹⁰⁸⁴ *Напомена:* Опширније о листу Лесковчанин видети поглавље „Лесковачка периодика“.

¹⁰⁸⁵ „Лесковчанин“, лист политички, економски и књижевни, *одштампан је први пут 9. марта 1896. године* у Трговачкој штампарији Живојина Д. Обреновића у Лесковцу. Знатно раније него, данас, много познатији листови у Југославији.

¹⁰⁸⁶ Трагови времена, СВЕН, Ниш 2006, стр. 194.

ТИХОМИР ЈОВАНОВИЋ

I

Тихомир Јовановић Тоћа рођен је пре осамдесет и три године на врлетима црнотравске планине Орловац, крај Поличке реке, где је природа била дарожљива као мало где другде. Високо горе, на 1400 метара надморске висине, између раштраканих неколико домова махала Г. Струмичево, Тоћа проводи детињство у породици са много деце, препуштен самом себи да се суочава са многим изазовима лепог, али строгог окружења. Тада се у њему буди жеља да упозна небројне тајне живота. Томе је подредио све своје време, па и данас, као признати научник, несмањеним жаром наставља да допире до тог циља.¹⁰⁸⁷

Године 2010. у Београду, као ауторско издање, објавио је књигу дневничких записа „*Кад кукуруз зри*“.

II

КАД КУКУРУЗ ЗРИ – Дневнички записи су вечити изазов, основа сазнања, реминисценција стварних догађаја, сведочанство ума и сјај живота у свести актера. Тешко је било замислити да ће у завршним годинама бурних ратних догађања један млађани шеснаестогодишњак, пун енергије и знатижеље, патријалхалних назора и породичне дисциплине оставити записе о бурним догађајима пре завршетка Другог светског рата. Лесковац је био град његових сањарења, али и место које је морало да прокрвари за обележавање слободе и да вида ране фашистичке немани. И онда када су злокобни завијајући тонови сирена означавали опасност од смртоносног налета било којих авиона, њихове митраљеске ватре и бомби, у Лесковцу је млађани Тихомир Јовановић, попут Ане Франк, водио дневник о животу у страху, животу у рату, животу када се мора живети и поред свакодневне неизвесности. Дневнички записи Тихомира Јовановића из драматичне 1944. године под насловом „Кад кукуруз зри“ су, у ствари, симболика трагике и исхода најдраматичнијег периода у постојању града Лесковца. Симболика наслова је јасна. Кукуруз зри у наговештају слободе од фашистичке окупације, кукуруз зри да би се могло преживети у условима ужаса и патњи, кукуруз зри да значи крај патњи и прокрчи пут слободи и срећном животу. То је сведочанство о свакодневном животу, који је морао да тече. То је сведочанство о младости и ентзијазму, о маштању и стварности о свакодневним

¹⁰⁸⁷ Тихомир Јовановић, „Кад кукуруз зри“, дневнички записи, ауторско издање, Београд 2010.

догађајима у породици за преживљавање. Истовремено, то је и сведочанство о дилемама младих, о доживљавању рата, о страховима и надањима, о купању у реци Ветерници, чувању стада за преживљавање и оскудним оброцима у условима окупације. Али оно што посебно фасцинира је чињеница да је младић Тихомир Јовановић био опседнут читањем, сликањем, вајањем и маштањем о великим подухватима у животу, у слободи. То је био наговештај да се родио и расте у кризним временима младић који је знао за Гетеа и који је био опседнут писањем романа још када је Србије у мраку и неизвесности. То је био наговештај рађања врсног научника, респектабилног стручњака, плодног писца, великана психијатрије.¹⁰⁸⁸

Магична снага Лесковца још једном је потврђена данас када је пред нама доктор Тихомир Јовановић, један од најпознатијих стручњака из области психијатрије у Србији, човек великог формата чије је детињство и одрастање било у непосредној вези са градом на Ветерници, који вешто крије снагу своје привлачности. Пореклом из бајковитог црнотравског краја, младалачке дане је уткао у судбину Лесковца у најкритичнијим годинама његовог постојања, у време окупације, када се у граду чуо бат фашистичке чизме и када је царовало удворничко понашање оних који су јој служили.

(...) А наш драги доктор Тоћа је одлучио да своје дневничке белешке из историјске 1944. године подари Лесковцу и да тиме што су угледали светло дана управо у граду на Ветерници још једном потврди своју велику љубав према граду својих младалачких снова. Сваки читалац, а посебно историчар, који заплочи кроз текст млађаног Тихомира у овим дневничким белешкама суочава се са питањем која је то невиђена снага талента који је једног младића натерала да остави незаборавне редове као слику живота у последњим данима окупације Лесковца. Утисак је још снажнији када се зна да се тада једва преживљавало, да је требало опстати када су последице окупације биле видљиве на сваком кораку. Зато се и текст чита са стрепњом од непредвиђених догађаја, а његови описи свакодневног живота истовремено значе приводно нормалан ток живота, али и сталну неизвесност од сутрашњег дана.

(...) То нису само дневничке белешке. То је студија о животу и размишљањима, то је прилог за историјска, социолошка, политиколошка, етнографска и друга проучавања.

(...) За историчаре је од посебног значаја дневнички запис сачињем 6. септембра 1944. године када је Лесковац био бомбардован, који је Тихомир описао на једноставан и врло упечатљив начин.¹⁰⁸⁹

---

¹⁰⁸⁸ Проф. др Живан Стојковић, извод из рецензије, *Кад кукуруз зри*, Београд 2010, стр. 81.

¹⁰⁸⁹ Проф. др Живан Стојковић, „Беседе о књигама“, Лесковац 2012, Удружење писаца Лесковца, стр. 102-105. *Напомена*: Уводно слово на промоцији дневничких забележака „Кад кукуруз зри“, Народна библиотека Лесковац, 15. октобар 2010. године. *Напомена*: Текст књиге „Кад кукуруз зри“ приредно за штампу Миодраг Андрејевић, који је написао уводни прилог „Уместо предговора – Незаустављиви присталица истине“.

ДРАГИША КОСТИЋ

I

Драгиша Костић, историчар, радио је у Народном музеју у Лесковцу и једно време био директор те установе. Сарађивао је у угледним часописима, а објављивао је прилоге у „*Лесковачком зборнику*“, гласилу Народног музеја у Лесковцу. Нажалост, умро је изненада 2012, у 47. години живота.

II

МИЛОШ МИЛОЈЕВИЋ – Познати нишки мустаник за време ослободилачких ратова Србије Тодор Станковић своју прву књигу „*Путне белешке по Старој Србији*“ посветио је Милошу С. Милојевићу.¹⁰⁹⁰

Лесковчани су *Споменицу 1928. године* посветили такође Милошу С. Милојевићу, професору и књижевнику.¹⁰⁹¹

Др Јован Хаџи Васиљевић своју књигу „*Просветне и политичке прилике у јужним српским областима*“ посветио је „*успомени на Милоша С. Милојевића, великог пободника јединства и напретка нашега народа.*“¹⁰⁹²

Стално појављивање овог имена у нашој историографији прелазило је границу да је реч о личности која се налази на маргинама историје српског националног уједињења.

(...) Прву оцену књижевног рада Милоша С. Милојевића, индиректно дајући и његову активност на националној пропаганди, дало је Српско учено друштво, односно двојица истакнутих научника, чланови Главног одбора Српског ученог друштва и редакције Гласника, Стојан Новаковић и Милан Кујунџић.¹⁰⁹³

Критика, том приликом изречена оштрим, заједљивим тоном, пребачена је и на поље његовог националног рада. Стојан Новаковић је и после тога (1888) као државник и научник поновио: „*Ја сам свагда мислио да не само да није довољан него да је штетан Милојевићев фанатизам*

¹⁰⁹⁰ Драгиша Костић, Прилог биографији и библиографији Милоша С. Милојевића, Лесковачки зборник, бр. 39, 1999, стр. 325.

¹⁰⁹¹ Споменица на прославу педесетогодишњице ослобођења Лесковца 1877-1927. уредили Сретен Динић и Драгутин Тодоровић, 1928. *Напомена*: У посвети је написано „Највећем националном раднику у овим крајевима пре и после ослобођења, Милошу С. Милојевићу, професору и књижевнику.“

¹⁰⁹² Др Јован Хаџи Васиљевић, *Просветне и политичке прилике у јужним српским областима у XIX веку (до српско-турског ратова 1876-1878)*, Београд 1928.

¹⁰⁹³ Стојан Новаковић, Милан Кујунџић, „Седам стотина и четрдесет разних обедних песама са 2450 речи из Праве (Старе) Србије Милоша С. Милојевића“, Гласник Српског ученог друштва, Београд, XXXVIII, 1873.

(...)“: Међутим, њену оштрину треба сагледати у времену када је изречена, односно у склопу преображаја српске науке и историографије од романтичарског традиционализма и националног прагматизма ка методама блиским позитивизму, односно заснованим на критичком проучавању чињеница чији је представник и носилац ове борбе у Српском ученом друштву био Стојан Новаковић. У основи тачна оцена да збирке песама Милоша С. Милојевића немају научни карактер, у условима борбе две оштро супродстављене струје у Српском ученом друштву допринела је да и његова остала дела добију исту квалификацију и што је још важније да се тим делима без посебне анализе и критике анулира и било каква изворна вредност. Овај пропуст исправиће тек после сто година Владимир Бован.¹⁰⁹⁴

(...) Вредна је помена и монографија поводом 100. годишњице Лесковачке гимназије у којој је дато доста података везаних о Милојевићевом просветном и културном раду у Лесковцу.¹⁰⁹⁵

%

За годину рођења и смрти Милоша С. Милојевића досадашња литература даје различите податке. У некрологу Зарија Р. Поповића стоји да је рођен 16. октобра 1840. године, а да је умро на „Ивањ Дан“ (по старом календару 24. јун или по новом 7. јули) 1897. године.¹⁰⁹⁶ Те податке потврђује у свом чланку о Милојевићу у листу „Босанска вила“¹⁰⁹⁷, а прихватају их и Милан Ђ. Милићевић¹⁰⁹⁸ и Јован Хаџи Васиљевић.¹⁰⁹⁹ Никола Радојчић у *Енциклопедији* наводи податке 16.10.1840 – 24.6.1907.¹¹⁰⁰ У послератној литератури, Владимир Бован нам даје само годину рођења 1814. године.¹¹⁰¹ Радош Требјешанин нам за годину рођења даје 1842.¹¹⁰² (...) За једини поуздани податак можемо сматрати годину рођења и смрти уклесане на споменику Милоша Милојевића на београдском гробљу 16.10.1840 – 24.6.1897.

У наведеној литератури наведено је да је његово родно место Црна Бара у тадашњем срезу мачванском, округ подрински (садашња општина Богатић). Захваљујући посвети коју је Милош С. Милојевић написао у

¹⁰⁹⁴ Владимир Бован, *Косовско-метохијске народне песме у збирци Милоша С. Милојевића*, Приштина 1975. *Напомена*: Професор Бован био је и професор аутору књиге Лесковачки писци и њихово доба.

¹⁰⁹⁵ Радош Требјешанин, др Сергије Димитријевић, Хранислав Ракић, мр Слободан Младеновић, „*Сто година Лесковачке гимназије (1879-1979)*“, Лесковац 1979.

¹⁰⁹⁶ Зарије Р. Поповић, „Милош С. Милојевић“, *Браство* (Београд), VIII, 1899, стр. 379.

¹⁰⁹⁷ Зарије Р. Поповић, „Милош С. Милојевић“, *Босанска вила*, Сарајево, 31. март 1904. год. XIX, стр. 101-105.

¹⁰⁹⁸ Милан Ђ. Милићевић, *Додатак Поменику од 1888. године знаменитих људи у српскога народа који су преминули до 1900. године*, Београд 1901, стр. 90-91.

¹⁰⁹⁹ Др Јован Хаџи Васиљевић, *Просветне и политичке прилике у јужним српским областима у XIX. веку* (до српско турских ратова 1876-1878), београд 1928.

¹¹⁰⁰ Никола Радојчић, „Милош Милојевић“, *Енциклопедија СХС*, Београд 1928, II, стр. 776 (ћирилично издање).

¹¹⁰¹ Мада је ова година очигледан превид или штампарска грешка наводимо и овај податак (Владимир Бован, *Косовско-метохијске народне песме у збирци Милоша С. Милојевића*, Приштина 1975, стр. 15.

¹¹⁰² Радош Требјешанин и др. „*Сто година Лесковачке гимназије*“, стр. 479-480.

својој књизи, сазнајемо да му се отац звао Стефан, по занимању свештеник и мати Софија, која је преминула 1874. године у Ваљево.¹¹⁰³

(...) По завршетку средње школе уписао је београдски Лицеј (од 1863. године Велика школа).

(...) Како је са успехом завршио две године студија на београдском Лицеју (за школску 1861/62 од уписаних 78 студената дипломирао је 19 студената), био је изабран за државног питомца и наставио је студирање у Русији. У Кијеву и Москви слушао је две године упоредну филологију живих и изумрлих словенских племена с политичком и упоредном историјом књижевности.

(...) По повратку у Србију 1865. године професионалну каријеру је започео као писар III класе у Ваљевском окружном суду. У служби је врло брзо напредовао тако да је исте године постављен за писара II класе у Апелационом суду, а половином 1866. године ја писара I класе. Крајем 1866. године постао је секретар II класе у Трговачком суду.¹¹⁰⁴

(...) Национални рад је отпочео 1866. године серијом чланака у листу „Световид“ под насловом „Пропаганде у Турској“.

(...) На какав је одјек наишла серија његових чланака у јавности сазнајемо из његових сећања „(...) за шта ме у мало не отераше или на робију, или у лудницу (...)“.

(...) Као резултат путовања можемо навести и три Милојевићеве књиге путописа које је објавио 1871, 1872. и 1877. године. Те књиге, поред његових збирки песама, узбуркале су тадашњу интелектуалну јавност и српске научне кругове, тако да су следећих десетак година биле предмет критике, поготово што је Милојевић био један од првих српских интелектуалаца који су пропутовали кроз српске крајеве под Турском.

(...) Указом од 11. септембра 1881. године постављен је за професора и директора лесковачке ниже гимназије.¹¹⁰⁵

О томе Сретен Ј. Поповић, који критикује слаб рад владе на националној пропаганди у Македонији, каже: „(...) али, *нажалост, наши државници слабо се о томе старају, већи усталачког и вредног Милоша Милојевића, место да га на друге ствари које ће имати доброг плода употребе, отераше га, штоно рече, „где шева не пева“, и убише у њему клицу у његовим полетима и одужевљењу за тим народима које је, метув главу у торбу, обилазио и за српску ствар спремао* (...) Милојевић не припада највећој партији, он само живи за српску идеју. Ја то добро знам, па би желео да и други знају.“¹¹⁰⁶

(...) По доласку за старешину школе у Лесковцу имао је проблема са професорима Рувидићем и Јованом Николићем (због демократских идеја и

¹¹⁰³ Милош С. Милојевић, Народписани и земљописани преглед Средњег дела праве (старе) Србије (са етнографском мапом српских земаља у кнежевинама Србији, Црној Гори, Бугарској, Краљевини Румунији и Аустро-угарској и турској царевини), Београд, 1881.

¹¹⁰⁴ Зарије П. Поповић, „Милош С. Милојевић“

¹¹⁰⁵ Зарије П. Поповић, „Милош С. Милојевић“

¹¹⁰⁶ Сретен Ј. Поповић, Путовање по новој Србији (1878 и 1880), Београд, 1950, стр. 563

ширења комунизма), радикалним Милошем Гавриловићем и Светозаром Милосављевићем. Предавао је историју Срба у 3. и 4. разреду и српску синтаксу у 4. разреду. Као студент руског факултета примељивао је педагошке изворе „*московске педагошке школе*“ и иступао је против говорног језика Лесковчана. Милојевић је српску историју предавао врло опширно и романтичарски, а за матерњи језик је говорио да ученици више воле и боље уче немачки језик. Основао је *Ђачку дружину* да би помагао у савлађивању наставе матерњег језика (литерарни састави, рецитовање, књижевна критика) и дружину *Ђачку самопомоћ* (у јесен 1881.), односно фонд у који су прикупљана средства од професорских забава и прилога од ученичких приредби и добровољних прилога сакупљених од грађана. Од школске 1882/83. године лесковачка општина је уплаћивала у овај фонд по 600 динара годишње и то је била јединствена годишња помоћ у Србији. Од сакупљеног новца куповао је сиромашним ученицима одела и школски материјал, али и ученицима који су долазили из Турске давао је новац на име месечне помоћи; осим тога, он је обилазио ђачке домове и контролисао њихову исхрану. Ђачка самопомоћ у Лесковцу је истицана за пример старешинама српских гимназија од стране министра просвете.¹¹⁰⁷

Лесковчани су захваљујући њему добили и нову школску зграду. Милојевић се одмах по доласку ангажовао на овом послу.

(...) Милош Милојевић је поред Београда највећи део свог живота провео у Лесковцу, од 1881 – 1890. године, а можда и у периоду од 1892 – 1897. године, јер Зарије Поповић наводи да је последњих годинна живео у Лесковцу. Вероватно је због болести (1897) отишао у Београд где је врло брзо умро.

Радош Требјешанин наводи да је последица болести била сушење руке, а боловао је и од тешке астме.¹¹⁰⁸ Имао је имање у селу Бувцу код Лесковца. Женио се два пута. Прва жена била је кћи Петра Цукића, бившег саветника. Ни са првом, ни са другом женом није имао деце.¹¹⁰⁹

У Лесковцу је био један од оснивача стрељачке дружине „Краљ Милутин“. Активно је учествовао у организацији прославе петстогодишњице Косовске битке на којој је био главни говорник. Тада је на његов предлог градском парку дато име „*Парк Девет Југовића*“. Радио је још на одржавању певачког друштва „Бранко“ и црквено-књижевног листа „Црквени гласник“.

---

¹¹⁰⁷ Радош Требјешанин, др Сергије Димитријевић, Хранислав Ракић, мр Слободан Младеновић, Сто година Лесковачке гимназије, Лесковац 1979, стр. 24-34.

¹¹⁰⁸ Радош Требјешанин и др., Сто година Лесковачке гимназије, стр. 479-480.

¹¹⁰⁹ Милан Ђ. Милићевић, Додатак поменику од 1888. знаменитих људи у српском народу који су преминули до краја 1900. Године, Београд, 1979, стр. 91. (фототопско издање из 1901. Године)

III

БИБЛИОГРАФИЈА РАДОВА – Милош С. Милојевић објавио је следећа дела: „*Пропаганде у Турској*“, Световид, 1866. године; „*Маљута Скуртов*“, превод са руског језика у две књиге; „*Обичаји Вел. Руса*“, Београд 1871, превод са руског језика у 2 књиге; „*Песме и обичаји укупног народа српског – обредне песме*“, књ. 1, Београд 1869; „*Песме и обичаји укупног народа српског – сватовске песме*“, књ. 2, Београд 1870; „*Песме и обичаји укупног народа српског*“, књ. 3, Београд 1875; „*Битка косовопољска 1389. године*“, Београд, Државна штампарија, 1870, стр. 125 (у сарадњи са Данилом Живковићем); „*Путопис дела Праве – Старе Србије*“, књ. 1, Београд 1871; „*Путопис дела Праве – Старе Србије*“, књ. 2, Београд 1872; „*Путопис дела Праве – Старе Србије*“, књ. 3, Београд 1877; „*Педесет и једно правило службе Св. Симеуну Српском*“, Београд 1872. (прештампано са Гласника Српског ученог друштва, бр. 32); „*Служба Св. Петке Параскеве Српске*“, Београд 1872. (прештампано из Гласника Српског ученог друштва, бр. 31. или 34.); „*Општи лист из Патријаршије Пећке*“, Београд 1872 (прештампано из Гласника Српског ученог друштва, бр. 35); „*Одломци историје Срба и српских и југословенских земаља у Турској и у Аустрији*“, књ. 1. Београд 1872; „*Одломци историје Срба и српских и југословенских земаља у Турској и у Аустрији*“, књ. 2, Београд 1872; „*Историјско-етнографска географска мапа Срба и српских (југословенских) земаља у Турској и Аустрији*“, Београд, Коста А. Шуменковић 1873; „*Одговор на измишљотине у 10. и 12. броју „Будућности“ под именом „Наша агитација на Исток*“, Београд 1874; „*Дечанска хрисовуља*“, Гласник Српског ученог друштва, Београд 1880; „*Наши манастири и калуђерство*“, Београд 1881. (прештампано из „Истока“); „*Народописни и земљописни преглед Средњег дела праве (Старе) Србије (са етнографском мапом српских земаља у кнежевинама Србији, Црној Гори, Бугарској, Краљевини Румунији, Аустро-угарској и Турској царевини)*“, Београд 1881; „*Манастири*“, Београд 1881; „*Српско-турски рат 1877. и 1878*“, Шабац 1887. (прештампано из Шабачког гласника).¹¹¹⁰

Милојевић је сарађивао у књижевном листу „*Српство*“, који је излазио 1886-1888. године под уредништвом његовог пријатеља Милојка В. Веселиновића. Његове рубрике су биле: одељак историјско-етнографски; одељак путописни у коме је наставио штампање четврте књиге Путописа; одељак граматички и др. Сарађивао је и у црквено-књижевном листу „*Црквени гласник*“, који је излазио у Лесковцу 1887-1889. Писао је у наставцима у „*Православним српским манастирима посвећени Србима свецима и Српкињама светицама*“ где је дао житије Великомученице Ирине. Сарађивао је и у нишком листу „*Стара Србија*“, који је излазио од

¹¹¹⁰ Драгиша Костић, Прилог биографији и библиографији Милоша С. Милојевића, Лесковачки зборник XXXIX, 1999, стр. 350.

1.7.1889. до краја године и од 14.9.1892 до 23.9.1894. године. Вероватно је сарађивао у у листу „Исток“, гласилу Либералне странке као и у листу „Српска независност“ као органу Либералне странке. Сарађивао је у „Гласнику Српског ученог друштва“ чији је дописни члан био, а сарађивао је и у часопису „Годишњица Николе Чупића.“¹¹¹¹

Зарије Поповић наводи да је имао још 9 књига „Путописа“ у рукопису и 1 (четврту) књигу „Песамa и обичаја“ у којој је било 4.000 нигде нештампаних српских речи. Код себе је имао и повеће дело „Немањица“ и више стотине табака великог дела „Историја Срба“. Јован Х. Васиљевић наводи да је (по казивању) после ослобођења 1918. године нађен један сандук Милојевићевих рукописа на тавану Првостепеног суда за округ београдски. Милан Ђ. Милићевић наводи да је „*по свој прилици*“ старих Србуља и рукописа остало код њега после смрти и да је имао богату личну библиотеку старих записа.

(...) Као типичан представник националног препорода и романтичарских погледа на сваку активност коју је предузимао, поставља се питање колико је допринео да се на уједињење српског народа и уопште на проблем српског друштва гледа на један критичнији и реалнији начин.¹¹¹²

Све је било у циљу доказивања Срба као политичког народа и њиховог вођства у решавању Источног питања, а врхунац, или како то каже Јован Хаџи Васиљевић „(...) синтеза Милојевићевог научног убеђења(...)“, била је његова Историјско-етнографска и географска мапа. Сам Милојевић се дистанцирао од југословенске идеје за коју, у свом систему, никако није могао наћи места: „*за мене има само српско, руско итд. питање, а не некакво словенско итд. Ја хоћу на томе да радим, и то ми је крајњи циљ, да ми Срби живимо засебно и самостално у Србији вишеобележеној, под својим владаоцима, па тек као сасвим слободни, уједињени, уређени итд. Да живимо као засебна, самостална, цела и никим и ничим неприкосновена јединица, у савезу са осталим самосталним и сваким за себе неприкосновеним државо-народним јединицама у колу сада тако званом општесловенском, а некада само српском.*“¹¹¹³

¹¹¹¹ Радош Требјешанин, Наставници Лесковачке гимназије од 1879-1979. године, Лесковачки зборник, XXIV, Лесковац, 1984, стр. 479-480.

¹¹¹² Драгиша Костић, Прилози биографији и библиографији Милоша С. Милојевића, Лесковачки зборник 1999, стр. 352

¹¹¹³ Зарије Р. Поповић, „Милош С. Милојевић“, Братство, VIII, Београд, 1899. *Напомена*: О Милошу Милојевићу и његовом делу писали су: др Владан Ђорђевић „*На граници (успомене из Првог српско-турског рата год. 1876“)*, Отаџбина, Београд, св. 15, 1880, стр. 366-367; Величко Трпић (Иван Степанович Јастребов), „*Милош С. Милојевићу Призрену и његовој околини*“, Београд 1880, стр. 106; Зарије Р. Поповић, „*Милош С. Милојевић*“, Братство, Београд, VIII, 1899; Милан Ђ. Милићевић, *Додатак поменику од 1888, знаменитих људи у српскога народа који су преминули до краја 1900. године*, Београд 1979 (фототипско издање из 1901. Године); Никола Радојчић, „*Милош Милојевић*“, Енциклопедија СХС (Београд 1928), II, стр. 776 (ћирилично издање); Јован Х. Васиљевић, „*Милош С. Милојевић – његов национални рад*“, Братство, Београд, XXV, 1931.

СЛАВКО КРСТИЋ

И Славко Крстић рођен је 27. октобра 1948. године у селу Дадинцу, општина Власотинце, као најстарије дете оца Луке и мајке Олге. Основну школу завршио је у родном селу, а осмогодишњу и гимназију у Власотинцу са одличним успехом. У периоду школовања велики део времена проводио је радећи тешке пољопривредне послове.

Године 1967. уписује Медицински факултет у Нишу који је завршио 20. децембра 1972. године и као војни стипендиста стажирао је у нишкој Војној болници, а наредне године одлази у Санитетску војну школу у Београду. Године 1974. обавља стаж у Медицинском центру „Моше Пијаде“ у Лесковцу, а затим у Дому здравља у Вучју. После пар месеци примаријус др Томислав Стојичић препоручује му да се јави на конкурс за рад у цитодијагностици, а јуна 1976. године упућен је на клинику „Народни фронт“ у Београду код угледног професора др Драгомира Младеновића. Цитодијагностику је учио и усавршавао код прим. др Зоре Рајић. По завршетку курса наставља рад на Гинеколошком одељењу лесковачке Болнице и добија решење о специјализацији за гинекологију и акушерство. Захваљујући прим. др Томиславу Стојичићу готово свакодневно је радио операције уз његову и асистенцију других колега.

У последњој години специјализације др Крстић одлази у Београд, где га прихвата професор др Драгомир Младеновић. Одмах по доласку био је укључен у оперативни програм, а уз асистенцију професора радио је и хистеректомије. Специјалистички испит др Славко Крстић положио је децембра 1980. године са одличним успехом. Професор др Младеновић му је два пута нудио да буде део његовог тима, али Крстић то није прихватио и вратио се у лесковачку Болницу. У препоруци проф. Младеновића, 1980. године речено је да га са пуном одговорношћу препоручује као одличног, савесног и стручног радника, дисциплинованог, вредног и поузданог сарадника.

(...) Добитник је значајних диплома, сертификата и друштвених признања.¹¹¹⁴

---

¹¹¹⁴ Прим. др Вукадин Ристић, прим. др Славко Крстић, Знаменити лекари на југу Србије, Филекс Лесковац 2011, стр. 128-129.

II

ЗНАМЕНИТИ ЛЕКАРИ НА ЈУГУ СРБИЈЕ – Писањем ове монографије аутори су желели да не дозволе да падну у заборав важни догађаји из историје здравствене службе и здравствене заштите становништва југа Србије, а истовремено и да оставе траг о раду ентузијазиста из медицинске професије, коју су у тешким тренуцима успели да у границама могућег сачувају здравље народа, организацију здравствених служи и здравствену заштиту.¹¹¹⁵

У последњих осамдесет година југ Србије је дао велики број људи од знања и значаја у свим областима друштвеног, привредног и политичког живота, а пре свега у здравственој служби и здравственој заштити пре, за време и после Другог светског рата до данас.¹¹¹⁶

Као заљубљеници у свој позив и у историју медицине дарују нам књигу са сажетим биографијама лекара који су својим знањем, радом и стручношћу обезбедили себи место у златној књизи медицинских достигнућа. Фасцинира и чињеница да су то људи из поднебља југа Србије и још понеки који су том југу били одани. То су медицински стручњаци који су достигли зенит медицинске науке – специјалисти, примаријуси, доктори науке, професори и академици. То су стручњаци којима се дивила не само Европа него и цео свет. То су они који су доказали да и тзв. мале средине могу да дарују медицинској науци и човечанству лекаре вредне респекта. Њихова имена би морала бити исписана не само у овој књизи, већ и у свим споменицама и на свим спомен-плочама, што би било најскромније одавање признања.¹¹¹⁷

Књига је написана једноставним, али не и сиромашним стилем, доступним свакоме. Волумен књиге је незамарујући и не обесхрабрујући, чак и за оне којима читање није јача страна. Обогаћена је добрим избором изворних фотографија што доприноси њеној документованости. Своју верност здравственом позиву аутори су доказали навођењем текста Хипократове заклетве. На крају сматрам да можемо са дозом дубоке захвалности поздравити напоре аутора, да се сачува и у будућности пренесе један изузетно значајан сегмент наше прошлости.¹¹¹⁸

¹¹¹⁵ Др Милан Леви, Предговор, Знаменити лекари на југу Србије, Филекс Лесковац 2011, стр. 5.

¹¹¹⁶ Прим. др Вукадин Ристић, прим. др Славко Крстић, Знаменити лекари на југу Србије, Увод, стр. 7. *Напомена:* У књизи су представљени лекари: Цекић, проф. др Јован, интерниста, Деклева, примаријус др Душан, хирург, Ђукнић, проф. др Никола, хирург, Хаџи-Ђокић, академик проф. др Јован, уролог, Хаџи-Пешић, проф. др Љубомир, кардиолог, Илић, проф. др Стеван, кардиолог, Костић, проф. др Петар, гинеколог, Ковачевић, проф. др Александар, уролог, Младеновић, проф. др Драгомир, генеколог, Младеновић, проф. др Владимир, реуматолог, Михајловић, проф. др Владимир, пнеумофтизиолог, Миловановић, проф. др Димитрије, неуропсихијатар, Митковић, проф. др Милорад, ортопед, Паруновић, проф. др Александар, офталмолог, Петковић, академик проф. др Сава, уролог-хирург, Стојановић, проф. др Војислав, хирург, Страхњић, проф. др Спира, интерниста-нефролог, Шуловић, академик проф. др Војин, генеколог.

¹¹¹⁷ Проф. др Живан Стојковић, Извод из рецензије, Знаменити лекари југа Србије, Филекс Лесковац, стр. 120.

¹¹¹⁸ Прим. др Зоран Динић, Извод из рецензије, Знаменити лекари југа Србије, стр. 121.

ДИМИТРИЈЕ КУЛИЋ

И Професор Димитрије Кулић је рођен 1923. године у Лесковцу. Докторирао је на Правном факултету у Београду 1963. године. Био је председник Окружног суда у Нишу од 1954. до 1964. године. Од 1963. године професор је на Правном факултету у Нишу за предмет Уставно право. Истовремено од 1967. до 1990. године био и професор Правног факултета у Приштини. Од 1971. до 1977. био је судија Уставног суда Србије.

Професор Кулић је објавио више од 30 књига и више од 300 научних радова из области уставног права, политичког система и историје ослободилачког устанка у Србији и Југославији. Његови значајнији радови су: Народноослободилачки одбори и судови Србије, 1964, Уставно судство у свету, 1969, Бугарска окупација (1941-1944), 1970, Коста (монографија), 1972, Власинско језеро (1970), Омбудсман и друштвени правобранилац самоуправљања, 1982, Уставно право, 1985, Федерализам и регионализам, 1985, Приватне радње и предузећа у Југославији, 1990.¹¹¹⁹ У току последњих 40 година посебно се посветио научним истраживањима бугарске окупације у Југославији и Грчкој у Првом и Другом светском рату.¹¹²⁰

Професор Кулић је написао и занимљиву, потресну књигу о животу своје мајке. Назвао је једноставно: „Баба Лепка”. Мото те књиге (са потписом Д. Кулић): Кад мајка нестане, као да је умрло пола света.¹¹²¹

¹¹¹⁹ У Нашем стварању, 1/2, 2000. године, у рубрици „Белешке о ауторима”, уз име др Димитрије Кулић пише: Др Димитрије Кулић, професор Уставног права. Рођен 1923. године у Лесковцу. Био је декан Правног факултета у Нишу, председник Окружног суда у Нишу и судија Уставног суда Србије. Аутор је око 500 радова, педесетак књига. Главна дела: Уставно право, Парламентарни омбудсман, Уставно судство у свету, Заштита права грађана, Федерализам и регионализам, Монографија о Кости Стаменковићу, Од октобра до Сутјеске, Бугарска окупација Србије, I и II, Југословенски устав и уставност (на енглеском). Кулићи у Лесковцу. Окружни суд у Нишу 1878-2000. Живи и ради у Београду и Нишу.

¹¹²⁰ Проф. др Димитрије Кулић, Бугарска окупација Србије 1941-1944, Јустисија, Београд, 1992, двотомна књига, више од 1.500 страна.

¹¹²¹ Професор Кулић је написао занимљиву, топлу књигу „Баба Лепка”, о својој мајци, која је умрла у 102. години живота, (Јустисија, Београд 1999); На почетку књиге, (датирано 1. октобар 1999. са потписом - Мита), професор Кулић пише: „ У овом часу – када се навршила година дана од смрти моје вољене мајке Савке – не пишем њену монографију. За ову прилику, хтео сам да напишем неколико реченица, више као сећања на неке фрагменте и догађаје из њеног живота. Зато молим читаоце да ове речи приме само као „in memoriam” на Баба Лепку, пред чијим се сенима данас дубоко клањам”; На крају књиге, професор Кулић је уврстио и три моја прилога које сам објавио у Политици: Баба Лепкина два живота (14. фебруар 1997), Баба Лепкина сто друга зима (10. фебруар 1998) и Савка Кулић преминула у 102. години (28. октобра 1998)

II

Ове године се навршило пола века научног и публицистичког рада професора *Димитрија Кулића*, Лесковчанина, знаменитог професора Уставног права, а наредне професор Кулић пуни седам и по деценија живота. Био је то и непосредни повод за разговор.¹¹²²

-Мој отац је био столар, чврсто везан за Косту Стаменковића. Био је кум Косте Стаменковиће, то се не зна. Радња мога оца били је у строгом центру Лесковца. Она и данас постоји као један стари ћепенак, на Широкој чаршији. Сиротињска столарска радња са једним радником, била је застакљена отпацама од стакла. Отац је био вешт и те комаде, њих стотину, тако је вешто укројио да су затварали радионицу.

Преко пута радње мога оца, на седам метара од овог прозора, налазила се улазна врата једног од највећих индустријалаца, Тихомира Илића, који је држао фабрику кудељних тканина. Пред његовом капијом сиротиња. Деца га моле, боса и у нанулама, да их прими, а он гледа и бира лепше и одрасле девојчице, а ове друге шкартира. Гледао сам ту слику из очеве радње и одлучио да се борим против оних који експлоатишу друге. Тако сам изабрао ову леву опцију.

(...) Много сам волео да будем лекар. Била је то моја младалачка интуиција и аспирација. Лекар је био појам за мене, јер спасава људе. И док сам био гимназијалац, увек ми је било у глави: „Ако нешто будем студирао, то ће бити медицина!“ Међутим, када су оца стрељали као партизана, када је мајка остала сама, када нисам могао да одем на медицину, јер нисам имао пара и када сам остао да се у Лесковцу бавим друштвеним и културним радом, био сам приморан да се одређим за ону науку у којој нећу морати да дајем новац, јер га, казах, није било. Сматрао сам да то треба да буде право.

Морате да ми верујете, као студент права, нисам слушао ниједно предавање. Био сам ванредни студент. Истовремено сам и студирао и водио културни и идеолошки рад у Лесковцу. Била су то тешка времена. Не могу да заборавим – о томе до сада нисам говорио на овај начин – у структури Комунистичке партије онда се није позитивним очима гледало на људе који су били у политичком животу, а учили су школу. Тада је живело једно стаљинистичко и примитивно схватање да су интелектуалци људи којима у КП не треба много веровати. „Ителектуалштина“ је била синоним за све чланове комунистичког покрета који су се школовали. Чисти су били само радници и по правилу они који нису имали школе. Мене је то страшно пекло. И морам да признам да сам илегално студирао, јер нисам смео да говорим да полажем испите. Тај курс се негде 1947. године изменио. Када су ме били ухватили да дајем испите, био је одржан специјални састанак партијског биро са дневним редом: „*Случај друга Кулића*“. Извршен је темељан претрес са једним закључком: да немам потребе да се школујем, јер имам материјално обезбеђење које ми се даје.

¹¹²² Д. Коцић, Научник и публициста коме се верује, Помак, 3/4, април-септембар 1997, стр. 11.

Ш

БАБА ЛЕПКА – Поред многобројних активности као домаћица, од удаје, родивши четворо деце, главна брига наше мајке била је брига око деце.¹¹²³

Сама у кући преко дана водила је бригу о исхрани, облачењу, хигијени, лечењу и васпитању деце. Здравље деце био је задатак број један. „Деца док расту, говорио је мој отац, морају да једу месо и млеко. За њих то мора да се обезбеди.“

Шоља хлебом удробљеног млека била је обавезна за свако дете пре поласка у школу, али 25 пара (највише пола динара) свако дете добијало је за „алву“ и хлеб“ – за време школског одмора.

У 12 сати, знало се, отац је долазио из радње, ручак је морао бити готов. У току топлих дана ручало се испод дуда у хладовини – где је обедовала наша породица. Деца су морала бити за столом са родитељима за време ручка. Од 1932. године у нашој кући становала су још четири ђака из Власотинца о којима је моја мајка водила велику бригу као о својој деци. Хранила је, умивала и чувала укупно осморо деце.

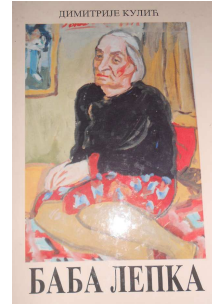
Хлеб са пекаре је био скуп. У то време за десеторо људи у кући мајка је месила у карлици са киселим квасцем хлеб, стављајући поред полубелог брашна знатну количину куваног кромпира и тако штедела брашно.

Субота увече било је време обавезног купања. Купатила није било. Сва деца су чекала ред. Корито „циганско“ на средини собе, поред њега две посуде са топлом и хладном водом и лејкама у њима. Мајка је посипала и купала свако дете посебно. Млађи су имали предност.

Веома честе прехладе и епидемије грипа биле су присутне и код нас. Свако од оболеле деце било је упућено на Баба Лепку. Ракијске и сирћетне облоге, сећам се, биле су први лек за скидање температуре. Велико олакшање било је када би мајка легла уз дете које је добило температуру. Њено присуство у кревету, њена нежна рука преко појаса и њено тело пријемчено уз мене, значило ми је много. То је мајка увек чинила у таквим приликама.

(...) Феномен комшилуја је између два светска рата био врло присутан у Лесковцу. Припремање зимнице, али и припремање свадбе, славе, рођендана, освећење куће, бербa грожђа, испраћај у војску, сахране и друго, није се могло замислити без сарадње комшилука. Удруже се комшике да помогну једној јер ће она, у другој прилици, њој узвратити. Стара је лесковачка изрека: „*Комшија је увек ту кад затребе.*“

У Лесковцу, нарочито у току прве половине XX века, често се чула узречица: „*Комшија је неки пут више него род.*“ Међутим, заједничка припрема зимнице – као што је туцање паприке, пржење кафе,

¹¹²³ Димитрије Кулић, Баба Лепка, Јустиција - Београд 1999, стр. 38-39.

припремање таране и друго – имало је обележје комшијског заједништва. То заједништво у припремању намирница за зиму понекад је изгледало као моба на селу: комшике би овај посао обављале уз разговор, ћаскајући најчешће пред кућом, испод дуда или ораха.

Баба Лепка је умела да окупи своје комшике (Агну учитељку, Јелку Брашнарку, Кеву и Бранку Столинску, Кају Ваљачкину и друге) које су долазиле у нашу кућу на пржење кафе или на туцање паприке и сл.

Поређале би се комшике испод црног дуда и тучковима туцале испржену кафу или осушену паприку у чутури, уз пријатан разговор и шалу.

Кафа је у то време била скуп напитака. Ретко је било Лесковчанки које су пржиле и пиле праву кафу. По правилу, кафа је била мешана ражом или јечмом, тако да је била најпре посебно пржена на шпорету „*сас далатче*“, а раж посебно. Тако испржена кафа се издвајала у посебне тепсије, поређане по авлији, да би се потом туцала у чутурама, а затим сејала кроз специјално сито за кафу.

За пролазнике туцање кафе у кући било је препознатљиво. Сваки пролазник на улици могао је да осети у којој се кући пржи кафа. Када је кафа била испржена, истуцана и просејана, коначно је сипана у чисте тепсије и свака је од комшика узимала ону количину кафе, измешану са јечмом, односно ражом, да пробају скувану кафу. У шали, када је кафа била испржена у авлији код моје мајке, понекад сам чуо како моја мајка пита:

„*Луцо, како ти се кафа допада?*“

„*Па, Лепо, много ти је убава кафа, турила си гу толко, колко да замирише на кафу.*“¹¹²⁴

(...) Баба Лепка је самоиницијативно пратила нарочито дневну па и периодичну штампу. Редовно, пре спавања по један сат и више читала је новине. По њеној оцени значајне чланке о догађајима у свету, о најновијим лековима и нарочито о чувању здравља, она је издвајала и остављала пресавијене стране. Упозоравала ме је на значајне наслове у штампани, скрећући ми пажњу. „*Слушај, ово мораш да прочиташ!*“

Већ од њене 97. године старости почела је да упозорава пријатеље који су ме тражили и остављали поруке: „*Добро, ја ћу да му кажем, али боље да га потражите довече кад дође, и да му то ви кажете. Много сам стара и могу да заборавим!*“¹¹²⁵

¹¹²⁴ Димитрије Кулић, Баба Лепка, Јустиција – Београд, стр. 45-46

¹¹²⁵ Д. Кулић, Баба Лепка, стр. 65-66. *Напомена:* Проф. Кулић је у књизи „Баба Лепка“ објавио више занимљивих изрека, које је често говорила његова мајка: - Рано пиле, рано поје! – Погледај му пред кућу, не питуј га за кућу. – Погледај га у обућу, па га пуштај у кућу! – Заноси се ко чеврљуга у облак! – Боље сиром у паре, него сиром у памет! – Човек се познаје и по тој какав гра руча! – Старога да слуша, ал по старога немој да идеш! – Малецко камење голема кола обрћа! – Кусо петле-пиле до век! – Воли га ко квачка црну врцу! – Ко вечера ракију, тј воду фруштукује! – Сас малецку тојагу у голем вир загазија! – Домаћин се и по куче познава! – Од убаво девојче има поубаво, од поубаво има најубаво. И од најубаво има поубаво и вика се девојче ци ци ми ци!

IV

НАУЧНИ СКУП О ДЕЛУ ПРОФ. КУЛИЋА – Правосуђе је друштвена функција којом се остварује заштита права која неком припадају и обезбеђују поступак према свакоме на законит начин. Ову функцију су у историјским епохама вршили различити органи, тела и појединци за које се претпостављало да ће право судити. Најчешће је то био суд.¹¹²⁶

Зато суд има двоструку улогу: да својим одлукама омогућује остваривање права и слобода грађана и да као орган власти штити друштвени и правни поредак у одређеној држави.

(...) Положај и устројство судова, актуелна проблематика њиховог развоја и рада су предмет сталне пажње професора Кулића. Њега не интересује само уставни положај правосудних органа у југословенском друштву, што јесте битно, већ у својим радовима покреће низ питања која су актуелна за правну науку уопште. Он зналачки образлаже друштвене предуслове који су били, или су од утицаја на организацију и положај правосудних органа, али и критички анализира шта је то што треба мењати и усавршавати да би правосуђе било способно да ауторитативно обезбеђује уставност и законитост.

При томе професор Кулић изучава све сегменте правосуђа, који су битни за његово успешно функционисање. Њега, пре свега, интересује ефикасност правосуђа. Колико је оно ефикасно у остваривању своје функције. Он не анализира само постојећу организацију. Напротив, њега интересује судија као носилац судске функције. Он истиче да се у остваривању судске функције мора поћи од судије као главног носиоца и реализатора судске функције. Он поставља питање да ли је судија у стању да одговори своме позиву и тако сложеним друштвеним односима. Залаже се за један дугорочни програм припремања приправничких кадрова за судове. Правници не треба да долазе у суд стихијно без обзира на квалитет и наклоности већ напротив треба стварати услове да судови буду привлачни за најбоље правничке кадрове. Зато се проф. Кулић залаже да стално јача судијска независност и самосталност, али и судијска одговорност. По њему, углед судијског позива још увек није на оној висини на којој треба да буде. Он истиче да се не може говорити о судијској функцији и законитом раду ако судија није стављен у одређене друштвене услове, ако му није створена и гарантована атмосфера и услови у којима он треба да примењује закон и изриче правду. Те услове проф. Кулић врло аргументовано излаже и убедљиво брани. Међутим, сматрамо да је правосуђе у досадашњем раду очувало свој углед и одговорило друштвеним обавезама. И професор Кулић то прихвата, али истиче:

---

¹¹²⁶ Др Томислав Илић, Судство у делима Димитрија Кулића, Трагови времена, СВЕН, Ниш, 2006, стр. 183-186. *Напомена:* Излагање др Илића на научном скупу о делу проф. др Димитрија Кулића одржаном 17. маја 1985. године у Лесковцу.

„Немогуће је говорити о законитом раду судије ако он живи у непрекидној неизвесности или у зебљи од појединих институција, или од појединаца и од евентуалних последица које би га снашле зато што је слободно, према својој свести и уверењу, применио законски пропис на одређен конкретан случај.“ Уставна одредба о самосталности и независности судија неће бити довољна ако у пракси не буде примењивана. Решење овог проблема проф. Кулић види у повећаној одговорности свих вршилаца јавних функција.

Поред устројства судства у свим фазама развоја, од социјалистичке револуције до данас, проф. Кулић анализира и ефикасност судског поступка и метод судског рада.

Ефикасност судске функције је значајна, пре свега, са становишта остваривања уставности и законитости. Постојећи друштвени односи у нас захтевају брзу, правовремену и ефикасну судску заштиту. Спорост у раду, закаснили поступак и закаснила примена санкција, имају утицаја на сам карактер судске функције. Проф. Кулић истиче једну стару истину да *„закаснила правда и није правда.“*

Ефикасност судског поступка се директно одржава на ауторитет суда и поверење у њега. Или, како проф. Кулић истиче, ефикасност није ништа друго до поверење у поступак и поверење у правну заштиту. Зато ће ауторитет расти или опадати како расте или опада ефикасност суда. Проф. Кулић се не бави ефикасношћу у вршењу судске функције само са становишта правне теорије. Напротив, ефикасност судског поступка треба да обезбеди ред у пружању судске заштите као прве основне гаранције личног и друштвеног интереса. На тај начин он спаја теорију и праксу. Али, да би се то постигло поставља питање метода судског рада, јер оцењује да је поступак углавном спор и да не задовољава потребе тренутка у коме живимо. По њему, постоје објективни разлози који утичу да поступак буде спор, као што су одређене одредбе материјалног и процесног права које захтевају одређену, гломазну, процедуру. Зато се залаже да се поступак прилагоди новим условима и потребама.

Међутим, значајно је и Кулићево залагање за отклањање субјективних разлога који доводе до спорости у раду. Он сматра да, пре свега, треба изменити организацију и методологију унутрашњег рада и повећати одговорност судија за неблаговремену израду и достављање одлука.

Према томе, интересовање проф. Кулића за правосуђе у југословенском систему је комплексно. Он се бави не само организацијом и устројством судова, већ и суштинским питањима функционисања правног система. У томе је његов допринос правној науци и судској пракси.¹¹²⁷

---

¹¹²⁷ Проф. др Димитрије Кулић предавао је Уставно право аутору ове студије.

МИЛАН ЛЕВИ

I

Милан Леви, специјалиста медицине рада у пензији, рођен је 1941 године у Злоту, општина Бор. Основну школу и гимназију завршио је у Београду, као и Медицински факултет (1965). Специјалистички испит из медицине рада положио је у Београду 1971. године. По завршеном лекарском стажу почео је да ради у Дому здравља у Медвеђи, амбуланта у Лецу све до 1975. године када прелази на рад у Хигијенски завод у Лесковцу. У једном периоду радио је на Одељењу за физикалну медицину и рехабилитацију, а потом са добијеном специјализацијом из медицине рада у Служби за медицину рада. После положене специјализације ради у оквиру медицине рада као лекар специјалиста, касније као шеф, а затим и управник ОЈ Медицина рада Здравственог центра у Лесковцу све до пензионисања. Као друштвени радник био је врло активан, пре свега у Српском лекарском друштву, у секцији за медицину рада, а посебно у Подружници СЛД у Лесковцу. Учесник је бројних конгреса, симпозијума и научних скупова. Објавио је 85 стручних радова. Добитник је Повеље СЛД (1989. и 1997). Примаријус је постао 1982. године.¹¹²⁸

II

КВАЛИТЕТ ЖИВОТА ОСОБА СТАРИЈЕГ ЖИВОТНОГ ДОБА – Старост и старење није питање судбине или среће, него последица општег социјално-економског развоја и достигнућа у здравственој заштити и медицинској пракси. Дужи живот почетком 20. века био је привилегија малог броја људи, да би у последњим деценијама то постало перспектива све већег броја становника широм света па и код нас. У овој књизи читалац ће први пут на једном месту наћи научна сазнања из области старости и старења, као и искуства за унапређење и очување здравља људи у циљу продужавања животног века, а пре свега квалитета живота. Сада се поуздано зна да почетак старења започиње врло рано и да почетак старости није исто што и почетак старења. Због тога што се календарска и биолошка старост не покапају, постоје „млади старци“ и „стари младићи“. Код нас је устаљено мишљење да старост почиње од 65. године.¹¹²⁹

¹¹²⁸ Викадин Ристић, Милан Леви, Квалитет живота особа старијег животног доба, Филекс Лесковац, 2010, стр. 252.

¹¹²⁹ Проф. др Мирослава Димитријевић, Предговор, Квалитет живота особа старијег животног доба, Филекс Лесковац 2010, стр. 5.

%

Требао је много храбрости, знања и упорности истраживачког рада да се на једном месту нађу сви аспекти квалитета живота старијих људи. Зато је то могло да се реализује само тимским радом, што су аутори и применили. Књига је јединствена и по 118 графичких приказа и 121 фотографијом, које својом документарношћу довољно говоре о питањима која се обрађују. Видљива је и ерудиција по избору одговарајућих мисли познатих људи, који су истовремено мото одређеног поглавља. Импазантна архивска грађа и литература још једна је гаранција изузетног квалитета ове студије, а истраживачки рад овакве врсте први је у Јабланичком округу. Књига је и ризница упоредних података како о медицинском аспекту старења и старости и квалитета живота, тако и о бројним другим показатељима који нам речито говоре о свој сложености и изузетном значају ове проблематике у друштву.¹¹³⁰

%

Квалитет живота као термин у стручној медицинској литератури се појавио пре три деценије. Од 1960-1970. године у свету су објављена само четири рада у којима је коришћен термин квалитет живота. До сада је објављено неколико хиљада радова и више посебних публикација које се баве питањима квалитета живота. Упркос томе, до сада није усвојена јединствена дефиниција квалитета живота.¹¹³¹

%

По просечној старости становништва од 45 година Србија је сада међу десет демографски најстаријих земаља света. На челу ове листе налази се Јапан с просечном старосћу 42,9 година. (...) У Србији је данас сваки шести становник старији од 65 година.¹¹³²

---

¹¹³⁰ Проф. др Живан Стојковић, Извод из рецензије, Квалитет живота особа старијег животног доба, стр. 251.

¹¹³¹ Вукадин Ристић, Милан Леви, Квалитет живота особа старијег животног доба, Филекс Лесковац 2010, стр. 9.

¹¹³² Исто, стр. 61. *Напомена:* У посебном делу књиге наведено је да су поред аутора, др Ристића и др Левија, сарадници у писању били др Светислав Крстић и др Душан Митровић и др Мирослава Димитријевић. Др Крстић, специјалиста социјалне медицине, примаријус, магистар медицинских наука, рођен је 1956. године у Ораовици Црковничкој, општина Лесковац. Основну школу завршио је у Мезграји и Доњој Трнави, општина Ниш, а гимназију и Медицински факултет у Нишу (1984). Специјалистички испит из социјалне медицине положио је на Медицинском факултету у Нишу (1994), а магистарске студије из Социјалне медицине завршио је 2006. године на Медицинском факултету у Нишу одбранивши тезу „Старост и старење као показатељ у социјално-медицинског процени здравственог стања становништва.“ Звање примаријуса добио је 2000. године; Др Душан Митровић, лекар специјалиста из социјалне медицине, примаријус, рођен је 1960. године у Лесковцу. Основну школу завршио је у Сурдулици, гимназију у Владичином Хану, Медицински факултет у Београду 1986. године. специјалистички испит из социјалне медицине положио је 1997. године у Нишу. Звање примаријуса добио је 2003. године, а добитник је многих награда; Прим. др Мирослава Димитријевић, специјалиста социјалне медицине, рођена је 1956. године у Лесковцу, где је завршила основну школу и гимназију. Медицински факултет у Београду (1985), а специјализацију из социјалне медицине у Нишу (1993). Примаријус је од 2001. године. Учесник је бројних научних скупова и објавила је већи број стручних радова.

ЈОВАН МИЉКОВИЋ

I

Јован С. Миљковић, наставник – педагошки саветник, рођен је у Лесковцу 18. децембра 1931. године. Основну школу и гимназију завршио је у Лесковцу (матурирао 1950). Вишу педагошку школу (биологија) завршио је у Београду. Радио је као наставник у Основној школи у Орашцу, а био и управитељ школе. У ОШ „Јосиф Костић“ радио је са децом од 1961. до пензионисања 1995. године. Добирник је бројних награда, а био је и председник Градског литерарног клуба „Светислав Вуловић“ (1955/56). Сарађивао је и у више новина и часописа, а аутор је више историјских текстова и монографије о Основној школи „Јосиф Костић“ („Слово о мојој школи“) у издању Народног музеја из Лесковца 1988. Године.¹¹³³

II

СВЕ РАТНЕ ГОДИНЕ ЛЕСКОВАЧКИХ ОСНОВНИХ ШКОЛА (1941-1945) – Студија Јована Миљковића о ратним данима лесковачких основних школа пружа документовану, али и литерарну историографију која иза чињеница тражи дух и „атмосферу“, ако та реч вишеодговара савременој, убедљивој слици и животу лесковачких ђака и вечног и брижног учитеља и родитеља у свим бојама и појавама.¹¹³⁴

Уочи Другог светског рата Лесковац је имао *четири* основне школе. Државна народна школа „Учитељ Јосиф“ наставила је традицију Ча Митине школе, чији су почеци дубоко у 19. веку. Стару школску зграду, која је постојала све до 1922. године направили су Лесковчани 1854. године у дворишту старе лесковачке цркве Свете Богородице. Садашња школска зграда саграђена је 1904. године у част стогодишњице Првог српског устанка. У раније периоду школе су биле увек у црквеним портама. Оваква коабитација цркве и школе у граду напуштена је управо те 1904. године. Тако су школе први пут изашле из црквеног дворишта.¹¹³⁵

¹¹³³ Јован С. Миљковић, Све ратне године лесковачких основних школа (1941-1944), Белешка о писцу, Народни музеј Лесковац, књига 26, Лесковац 2002. стр. 157.

¹¹³⁴ Драган Тасић, Предговор, исто, стр. 5.

¹¹³⁵ Јован С. Миљковић, исто, стр. 11.

Све три школске зграде су освештене 12. децембра 1904. године, мада су први ученици ушли у нове и чисте учионице нешто раније. Била су то красна партерна здања.

(...) Зграда Државне народне школе „*Јован Скерић*“ (раније основна школа трећег кварта) подигнута је 1912. године. Пошто није била сасвим завршена због балканских ратова и Првог светског рата, који су непосредно уследили, примила је своје ученике читавих осам година касније.

(...) Зграда новосаграђене Основне школе „*Штросмајер*“ још увек је мирисала на креч и боје. Лесковчани су је саградили 1940. године у радничком насељу „*Рупе*“, у улици Пере Велимировића, у троуглу три лесковачке текстилне фабрике, које су такође учествовале у финансирању – по закону.¹¹³⁶

Непосредно после Првог светског рата основне школе у Лесковцу су добиле називе по броју кварта у коме су се налазиле. Све до 1931. године школе су биле само бројеви. Те године први пут су добиле имена по најзаслужнијим људима из наше ближе и даље прошлости. Школе више нису биле безимене. Сада су већ имале имеана као људи. У свим градским основним школама радили су учитељи са приличним радним искуством. Само изузетно је било другачије. Да би затражили премештај у град учитељи су морали да имају најмање десет година службе на селу. Учитеље је постављало и премештало Министарство просвете Краљевине Југославије, Одељење за основне школе, а одлуке о постављењу доносио је и потписивао министар просвете.¹¹³⁷

(...) Неколико учитеља се огледало у литератури и новинарству. Они су били уредници локалних новина и часописа. Од стручне литературе читао се *Учитель*, који је имао своју педагошку традицију још од краја 19. века. Иначе, *Просветни гласник* Краљевине Југославије био је службени лист још у време Обреновића, а излазио је редовно једном месечно.¹¹³⁸

(...) Родитељи су уписивали своју децу у основну школу са навршених седам година (на селу и са осам). Школовање у основној школи било је обавезно и трајало је четири године, што је било први пут регулисано Законом о основној школи далеке 1882. године. (...) Ученици који су с најбољим успехом завршавали разред похваљивани су и традиционално награђивани књигама. Да би ђак добио књигу, морао је да постигне најмање врло добар успех и да има примерно владање. Одлични ученици су добијали најбоље књиге, понекад и две.

(...) Мало ученика је понављало разред, само они који нису редовно похађали наставу, они који су „*бежали*“ из школе.¹¹³⁹

---

¹¹³⁶ Јован С. Миљковић, Све ратне године лесковчких основних школа, стр. 12.

¹¹³⁷ Исто, стр. 17.

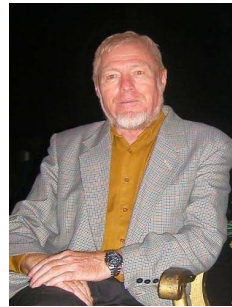
¹¹³⁸ Јован С. Миљковић, Све ратне године лесковчких основних школа, стр. 7-8.

¹¹³⁹ Исто, стр.25.

НИКОЛА МИЛИЋЕВИЋ

I
Никола Милићевић рођен је 1948. године у Лесковцу. Основну и Хемијско-техничку школу завршио је у Лесковцу. Од 1967. до 1973. године правио је лекове у Фармацеуско-хемијској индустрији „Здравље“. Потом, покретач и вишегодишњи главни и одговорни уредник фабричког листа „Здравље“. Сарађивао је листовима Наша реч и Панорама, Привредни прглед, Четврти јул, као и у Радио Лесковцу. Обављао дужност заменика главног и одговорног уредника Јужноморавских омладинских новина (ЈОН), подлистка Омладинских новина, гласила РК ССОС, а био је веома битан у настанку стрип магазина Арсенал. Пилотирајући разним типовима једрилица и авиона на небу провео око две хиљаде сати. Објављивао је репортаже, приказе и стручне текстове из области ваздухопловства у магазину Арсенал.¹¹⁴⁰

II
Добио сам домаћи задатак да, као хроничар неких догађаја важних за Лесковац, напишем коју о ономе што знам о „Лесковачкој школи стрипа“ (у даљем тексту ЛЕстрип) и њеним мајсторима, цртачима и сценаристима. Задатак сам добио од сувласника дела моје прошлости, па како немам чак ни курс неолибералног капитализма и припадајућег му понашања, ја такве људе видим као извор својих обавеза, а не пара и кеша, тј. соларног профита, свестан да због таквог става никада нећу бити примљен у експертске покрете и групе. Јасно је, дакле, да је захтев мојих акционара био обавезујући, што значи да је требало истрезнити главу и са свом потребном озбиљношћу познаваоца прилика, приступити анализи јединственог феномена познатог као ЛЕстрип, користећи све референтне аналитичке методе... и ја то чиним са особитим задовољством.¹¹⁴¹

¹¹⁴⁰ Марко Стојановић, Лесковачки стрип 1950-2010. године, Лесковац 2010.

¹¹⁴¹ Никола Милићевић, Лесковачка школа стрипа или стрип је цар, Лесковачки стрип, стр. 60. Напомена: Милићевић се успешно бавио и ликовном критиком. Поводом годишњице Салона Удружења ликовних уметника 2011. објавио је критику „Заробљена светлост“: (...) Судећи по томе да је ова изложба само једна у ланцу већег броја уметничких догађаја ове јесени, лако је закључити да је, за ликовне ствараоце, 2011. била родна година. На поставци, у истом кружном низу, своја најбоља овогодишња дела изложили су академски сликари и самоникли, ветерани лесковачке ликовне сцене и почетници, што је у знатној мери отежало и препознавање и одређивање заједничког у радовима, када већ простор за овај текст не омогућава појединачно појашњење сваког аутора. Ипак, доминантни утисак је да је већина аутора, без претходног међусобног договора, за шта није ни било прилике, одлучила да се на годишњем салону појави излажући своја експресионистичка дела. Ако је судити по томе, намеће се питање: – да ли то, и због чега, - лесковачки ликовни уметници праве заокрет ка експресионизму и какву то поруку шаљу својој потенцијалној публици? Да ли то значи да они,

(...) А у Лесковцу последњих година прошлог века, на стрипу почиње да ради сада већ *верификована легенда* – Никола Митровић Кокан, о коме ће бити и више и посебних речи на страницама овог, али и других монографија. Иза Кокана или поред њега рађа се и ради још још читав рој стрип цртача од којих су најупорнији постали мајстори, неки од њих интернационалног калибра, а који ће се у једном тренутку лесковачком и ширем публикуму представити као заједничка именица и појава – „*Седм величанствених*“. Њихова мисија, додуше, неће се завршити филмски: они нису побили лоше момке и одјахали из града кроз црвену прашину, у правцу заласка сунца. Лесковачка седморица величанствених ће формату Школе стрипа окупити око себе већ оправдане стрип цртаче и талентоване клинце, па ће кроз Школу стрипа проћи, сада већ глава боли од броја талентованих сценариста и цртача.

(...) Половином деведесетих година прошлог века, *Јован Поп Коцић*, новинар-ентузијаста, или беше, ентузијаста новинар покреће свој приватни лист – „*Бачки забавник*“ – намењен деци основних школа југа Србије, али у својој бити полигон за одликаше Лесковачке школе стрипа. У првобројном представљању „*Бачког забавника*“, уредник ће рећи да је његово постојање утемељено на потреби да се афирмишу све активности које обележавају рану младост, проширење знања, поређењу са друговима и корисној забави. У наредних пет година биће одштампана 33 броја ђачких новина на укупно 562 стране.

спонтано, у времену све озбиљнијег духовног хаоса и свакојаким криза, својим, само наоко беспредметним композицијама лишеним сваке референцијалне функције, заправо чврсто подупиру егзистенцијалним нужностима потиснуту уметничко-философску теорију о идеалном односу енергија – и на слици наравно - чији су носиоци чисте форме и чисте боје? Биће да овде има истине. Нарочито ако се има у виду различитост виђења реалности која постоји између хиперсензибилних стваралаца и, углавном, равнодушног популуса који очекује да му реалност дефинише неко други, макар и манипулативним методама. И нарочито ако се зна да уметници који нагињу експресионизму, основну композицију и организацију својих слика реалности постављају користећи контраст, и употребљавајући боју као *симбол људске судбине* и средство изражавања својих најдубљих осећања и доживљаја. Отуда симфонија која се чује са слика ако им се довољно приближите: од fine, пригушене светлости до агресивног колорита, а све настало као последица интимног доживљавања стварности, свакодневице, окружења, који индукују узнемиреност, страх, бунт... Експресионистички приступ, сам по себи, стварност приказује пренаглашено искривљеном и деформисаном, композицијама које својим, понекад, *сировим и сировим* изразом треба да пробуде и уздрмају посматрача. Поред ових „*истости*“ које се односе на већину слика, њихову различитост представља специфичан потпис аутора, стил којим преноси своја виђења и осећања: неки од аутора, као што су Влада Анђелковић Марс, Милан Жунић, Ратко Јанковић, Ана Ђокић, Јелена Димитријевић, Славиша Јовић – Коле, а њима се придружује и Јовић Ујкин, иначе прононсирани пејзажиста, користе језик романа, ако је у сликарству дозвољено да се користи терминологија књижевности. Други опет - Зоран Анђелковић, Раде Станојевић, Јасмина Машковић, Бранислав Миленковић, Богдан Димитријевић, нагињу језику драме. Љубиша Живадиновић је колоратурни приповедач, водич кроз помало заборављени, смирујући свет поетске нарације, једнако збуњујућ као и лирски приступ на акварелима Петра Караџића, неспојиво различит са његовом егзистенцијалном судбином. Бата Анђелковић је још једном упућен на фокусе, мање, али значајније детаље од суштине. На почетку, или на крају ове колоне, радове инспирисане духовним светом, представили су иконописци Весна Стојковић Тара и Александар Спасић, и Бата Маринковић Немац, фрескописац, апострофирајући став уметника да не постоји само једно виђење, један свет, један универзум, и један поредак ствари. Ако се као непоречива прихвати чињеница да су дела сликара само заробљена светлост, онда би овогодишњи Салон УЛИПУЛ-а могао да стане у изреку великана Достојевог: *Ходајте по светлости, док је још има.*

(...) Тако се, негде између, опет у издању „Ђаког забавника“, а из руке Мирка Васиљевића, појављује посебно издање – стрип свеска „Склавини“ – са надсловом – ово историја није записала, а можда је баш тако било“. Користећи право да буде личан, а сам прилично скон алтернативној историји, аутор овог текста препоручује ову свеску свима онима са дилемама и сумњама које се тичу мозаика прошлости, како све чешће називају историју. Подржавајући већ респектабилне мајсторе ЛЕстрипа, у причу се укључује (коначно) и институција – Дом културе Лесковац, под чијим покровитељством настају два (добро припремљена) броја стип свезака под инспиративним, истовремено и провакативним именом – *Арсенал!* Свесно или не, творци имена употребили су назив који у префиксу носи именицу ARS (уметност), свесно или не алудирајући на чињеницу да стрип јесте уметност. Истовремено, арсенал је уобичајно име за лагуме, барутане, војне магацине, у којима се, нарочито у морнарици, складишти разорна муниција за бродске и обалне топове. Провукли су аутори назнаку да је стрип, у комуниколошком погледу, изузетно снажно и громогласно оружје, како по брзини преноса и поимања информација, тако и по трајању и секундарном асоцијативном дејству на формирање става читаоца о догађајима и окружењу.

У уводнику из „*Арсенала*“ број 1, који се појавио априла 1997. године аутори наглашавају да је у питању „први покушај да се на једном месту сакупе и публикују радови лесковачких стрип аутора. Неки од њих објављивали су и раније, а за друге је ово, могло и се рећи – *test drive*... Ово издање Арсенала није први број. Он није ни нулти, нити пилот број, али без обзира како га назовемо, он је жив доказ да у овом крају постоји потенцијал, квалит и воља (три битне ствари). Овај број је зато можда најбоље назвати стрип магазин за популаризовање и презентацију лесковачког и југословенског стрипа – ванредно издање или краће... *Они су стигли!*“ У овом, дакле, по редоследу „*недефинисаном*“ броју, у посебном одељку под именом „*Kids*“ представљени су радови полазника „Лесковачке школе стрипа“, тј. табле које ауторски потписују Денис Дупановић, Мирослав Илић, Милан Ђорђевић, Иван Стаменковић, Марко Томашевић, Предраг Пешић, Игор и Иван Стојановић...

Други број Арсенала појавио се фебруара 1998. године, једнако добро попуњен и опремљен као и претходни, а његова основа опет су млади лесковачки аутори окупљени око „Лесковачке школе стрипа“ која сада носи име – „Никола Митровић Кокан“. Препоручујући издање, уредници кажу: „Општи је утисак (не наш, наравно!) да је показан завидан напредак и квалитет у овом броју, а прктиковаћемо то и убудуће; имамо пар гостију са стране, као и један велики интервју, с тужним поводом. Реч је, наравно, о интервју са Николом Митровићем Коканом који је недавно преминуо.“

Марко Стојановић, уз малу помоћ Игорa и Ивана Стојановића, објављује обиман, али вероватно последњи разговор са Коканом Митровићем, дајући

омаж великану, градећи интервју по узусима искусног новинара са респектом пред мајстором заната.

Прве две свеске *Арсенала*, које потписују Олгица Петровић, Срђан Пека Николић и Марко Стојановић, у својству уредника, пуне радове заиста неизбежног Кокана Митровића, Марка Стојановића, Миодрага Величковића, Зорана Ракића, Драгана Стокића Рајачког, Ивана Стојановића Фикија, Милисава Банковића, Срђана Пеке Николића, Тихомира Челановића, Дејана Станковића, Драгана Божилова, Јурице Дикића, Саше Станојковића, Игора Стојиљковића, Горана Тасића... Тешка борба да преживи, доводи 3. и 4. свеску *Арсенала* поново под покровитељством „Ђачког забавника“ и Јована Поп Коцића (никада га нисам питао како је успевао), са додуше одличним, али редукованим садржајем због општеважећег принципа нужде – колико пара толико музике. Ова два броја објављују први и други део стрипа „*Смртоносно наследство*“ из пера Срђана Николића Пеке.

Пету свеску *Арсенала* успева да доминантно финансира нико други до Лесковачка школа стрипа „Никола Митровић Кокан“, а овај број објављује стрипове „*Златокоса*“, „*Газиместан – сведок векова*“ и „*Обећање или дуг*“, које црта Срђан Пека Николић, „*Ипак се окреће*“ Марка Стојановића и Кокана Митровића и „*Осмех*“ Ивана Стаменковића.

Шести покрива Дом културе – Лесковац. Ту је *само један аутор* (што не умањује вредност нити аутора нити броја) Срђан Пека Николић и његов „*Робинсон Крусо*“... и крај. Иако (слутим) *Арсенал* није рекао своје.

(...) Намеће се закључак. 1. стрип раде талентовани и интелигентни за, у основи, лењи популус, који нема снаге, воље, времена, моћи нити стрпња да, превodeћи алузије, одређују карактер стрип-јунака или да предвиђа развој догађаја; 2. само стрип од фикције прави реалност! Сви остали медији од реалности праве фикцију! На овај или онај начин, из стрипа су настали штампа, филм, телевизија и интернет. Разлика је у томе што су штампа, филм, телевизија и интернет одлично направљени, али ипак, само сурогати. Јер, у овом гемишту од средстава јавног информисања, само је стрип креација. Све остало је индустрија. Речено би требало да објасни разлоге због којих су и стрип аутори и стрип читачи навучени на стрипове и пружа гаранију о опстанку ЛЕстрипа. Осим тога што су стрип јунаци готово увек у улози феномена понатог као *америчка коњица*. И, да не карикирамо. Карикатура је стрип! Стрип није карикатура! Уосталом, стрип је цар!

III

СМЕХ КАО ВРЛО ОЗБИЉНА СТВАР - После свега што су о Миодрагу Величковићу написали Марко Стојановић, преводаца, теоретичар и мајстор стрипа, Саша Стојановић, писац и мултипрактик интелектуалац, Предраг Станковић, преводаца и писац, проф. Срђан Марковић, историчар уметности и културолог, Александра Димитријевић и ини, забринуту примећујем да наши обједињени напори да објаснимо појаву МИВЕЛ не домашају њену величину, па, дајући овом приликом свој допринос, од срца препоручујем даља истраживања. У интересу свих нас.¹¹⁴²

Кад и ако светлост дана угледа какав алманах (није ли већ време?) са радним називом КО ЈЕ КО У ЛЕСКОВЦУ XX ВЕКА, очекујем да ће се у њему - поред имена индустријалаца и предузетника који су Лесковац увели у Европу пре равно сто година, академика и других лековачких величина који су стечени статус Малог Манчестера бранили снагом свог умећа и интелекта - наћи и зимзеленим словима исписано име Миодрага Величковића МИВЕЛ-а. За овај предлог постоји најмање сто непорецивих разлога, али ћу за ову прилику скромно изабрати два: Први се просто намеће због већ поменутих „сто непорецивих разлога“, који представља број награда које је Миодраг Величковић освојио у сфери карикатуре диљем света; други, јер се МИВЕЛ, вишеструко овенчан славом глобтротера, корумпирајући умом и талентом (јединим богатством које је имао) жирије – неке и више пута - на светским конкурсима за карикатуру, увек враћао својој једноставности, Лесковцу и његовом Шедрвану, градском кварту у коме је живео.

Капија за поље тријумфа... Разумети лик и дело Миодрага Величковића истовремено је и једноставно и компликовано. Баш као и посао којим се бавио. Једноставно, са стране популуса, јер се карикатуриста и афористичар, често поистовећује са каквим харлекином, ликом задуженим да у циркуској шатри (а зар одавно нисмо у њој) унапред наученим геговима засмеје народ. Компликовано, са стране комуникологије, односа са јавношћу, новинарства и облика новинарског изражавања, јер се карикатура и афоризми сврставају на сам врх, у категорију коментара, а њихови аутори међу посебну врсту новинара који чине шпиц комуниколошке пирамиде (новинари водитељи и интерпретатори информација су на самом дну вредносне лествице). МИВЕЛ је, дакле, по вокацији био новинар, интуитивни геније са способностима да друштвену појаву, догађај или за њих везане људе, унутар њихових неизбежних противуречности, доведе до огољене истине, након чега је логично следило

¹¹⁴² Никола Милишевић о стваралаштву Миодрага Величковића Мивела, познатог лесковачког карикатуристе.

апсурд. Истина, пак, доведена до апсурда је анегдота, виц, чијом се даљом сублимацијом, сажимањем, читава интерпретација своди на карикатуру, уколико је аутор попут МИВЕЛ-а на пример, представља графички, или афоризам уколико се творац определи за вербално саопштење речима. Крајњи исход ове хемије је тај да конзумент реагује на карикатуру тако што његов мисаони апарат производи хормоне који организам терају на смех голицајући га (ваљда) изнутра, или чине да се човек, макар неко време, осећа добро, позитивно. Уз стварање одређене врсте зависности, признајем. Током свог иначе веома плодног радног века, Миодраг Величковић је, на више хиљада примера, *par excellence* показао да поседује све особине потребне за звање великог мајстора карикатуре као врхунског коментара: располагао је перцепцијом која му је омогућавала да промптно реагује на дневне актуелне појаве у друштву; располагао је способношћу да те појаве кристалише до суштине хиперболишући црте апсурда у њиховом садржају; располагао је способношћу да свој коментар изрази ликовно, цртежом (због чега неки лексикони карикатуру, због њених изражајних средстава, сврставају и у ликовну уметност); располагао је способношћу да у, наоко једноставан цртеж карикатуре, угради све елементе којима се она дефинише, то јест да карикатуром разумљиво нешто објасни, протумачи, и да заузме и наметне став према теми карикатуре, да оцену и „жигосе“ парадоксе у друштву, политици, односима међу људима. Оно што је у том послу МИВЕЛ-а учинило великим јесте његова невероватно изражена мера којом је нијансирао своје критичке ставове. Та нужна „бриткост“, која карикатуру разликује од псовки, у случају Миодрага Величковића се кретала од добронамерног подсмеха до жестоког обрачуна, (без увреде, омаловажавања, подвргавања руглу) што га јесте светски прославило, али му и задавала муке са великанима домаћег терена који су у његовим карикатурама (ничим изазвани) препознавали себе. Иако их код МИВЕЛ-а није било ни у подсвести. Напротив: карикатуре Величковића у себи носе јаку дозу хуманости управо у тежњи да исмеју појаве које су усмерене на повреду достојанства људи, или указују на поступке, акције и дело одређене „функције“, а не на носиоца функције.

Што се занатских правила тиче, МИВЕЛ их је поштовао доследно, ма о каквој врсти карикатуре се радило. Карикатура, наиме, у основи садржи два елемента: цртеж и текст. Текст, уколико га има, у функцији је цртежа, даје му име и презиме, објашњава га, допуњује и локализује, и подређен је цртежу који спонтано, снагом уметничког израза, даје круну ономе што се њиме саопштава, истиче садржину, тему и – одмах је вреднује! Наравно да је МИВЕЛ радио и карикатуре без текста. Аутору ових редова није задатак да направи било какву статистику којом би изразио количину карикатура са и без текста, „потписа“, како се текст често у комуниколошкој назива, али постоји основано убеђење да су ове друге, непотписане карикатуре, биле најубојитије, не само по садржају већ и по томе што су биле

разумљиве планетарно. Отуда је вероватно да су оне Величковићу донеле и највећи број награда, како са простора старих цивилизација Евро-Азије и Африке, тако и са простора младих култура северне Америке.... Од Дон Кихота до Величанствених Седам...

Спонтано осећајући да није увек у стању да тему која му се наметала апсурдом представи само једним цртежом јер је њена структура била много сложенија, МИВЕЛ сасвим спонтано, почетком осамдесетих година прошлог века, почиње да карикатуру прави у форми каиша од једног до три цртежа. Величковић, додуше, фиксира лик који ће преносити његову идеју карикатуре, дајући му име „Боцко“, иако је белодано јасно да је овај Спартанац (или Дон Кихот, како вам драго) у свету карикатуре, најчистији ауторов алтер его. МИВЕЛ ће у једном интервјуу, готово тридесет година касније, дечачки искрено признати да није имао појма како је тим чином, стварањем „Боцка“ који ће (слатко или кисело) засмејавати људе, несвесно ушао у свет стрипа о коме није ни размишљао. Као што ће рећи да није имао појма (а камо ли предумишљај) да је троквадратним „Боцком“ несвесно задовољио строгу форму коментара, као облика новинарског изражавања, који неће бити то што јесте ако не садржи експозицију или увод, тело или заплет, закључак или поенту. Интуитивни геније МИВЕЛ-а је сва ова три супстрата, посебно поенту која је за карикатуру или „карикатурални“ стрип најважнија, фантастично рефлектовао на каишима „Боцка“ постављајући спонтано (али непогрешиво!) радњу или цртеже по поменутом захтеву и редоследу, поентирајући у последњем, наравно. Додуше, у време настајања „Боцка“ МИВЕЛ је већ у велико имао искуства са новинама и структуром новинских текстова, па је могуће да је нешто од тих сазнања оставило подсвесне трагове. Али...

Иако би за језичке сладокусце то био нонсенс, или бар *contradictio in adjecto*, МИВЕЛ је „Боцка“ правио по сопственом изуму модела савршено „тачне прогнозе“ од материјала и тема из бирократске праксе његове савремености трошећи њену прошлост (пракса = искуство из прошлости), покушавајући да својим уратком од ондашње бирократије отме будућност, коју су појеле данашње бирократе. Што значи да или ми Величковића нисмо разумели, па нам се бирократија (као историја за оне који је не науче) понавља, или је доказана ноторна истина да систему бирократије није дорастао ниједан други систем политичке или друштвене организованости људи. Каиши „Боцка“ из прошлог века једнако су актуелни (смешни) и данас, па ће бити да бирократија, кохабитирајући са системима власти, као бубашвабе или како год већ, опстаје у сваком систему на општу радост карикатуриста којима не пресушује теме, и нас које МИВЕЛ-ови коментари апсурда засмејавају. А што, коначно, јесте био услов и гаранција за појаву једног, али и неког новог МИВЕЛ-а.

„Боцко“ је, дакле, био протагонист доброг дела МИВЕЛ-ове међународне славе, али и јасан разлог да се Миодраг Величковић нађе у јединственој групи Величанствених Седам аутора стрипа, која је,

половином деведесетих година, основала Лесковачку школу стрипа, данас са међународним рејтингом. На славу, дику и понос лесковчана и њиховог културног дела и наслеђа, и бруку и резил ресорног републичког министарства култ-уре кроз чије двери још није прошла информација о Лесковцу у Европи. МИВЕЛ је направио (и објавио) неколико стотина каишева „Боцка“, и на овом стрипу је радио до своје смрти.

Опус карикатуристе МИВЕЛ је допуњавао успут, релаксирајући менталне мишиће, стварањем афоризама, који су, заправо, на корак до карикатуре: имају све елементе карикатуре осим цртежа, у основи су коментари, код Миодрага Величковића лаконски изречене духовите мисли, понекад до сентенције згуснута мудрост. Или је то била само још једна спонтана реакција Миодрага Величковића на изреку – СМЕХ ЈЕ ЛЕК, која га је асоцирала на чињеницу да реч – афоризам – носи порекло од имена збирке кратких медицинских савета (Aphorismoi) знаменитог античког лекара Хипократа... И излаз за случај нужде ... И, сада кад су апсолвирани сви параметри Миодрага Величковића, поставља се питање – а у чему је ту његова величина? Величина је у томе што у овом делу универзума не постоји систем нити начин образовања, обуке, едукације, учења заната или чега већ, који продукује карикатуристе! Ова ретка врста људи се рађа са сензибилитетом и способношћу да брзо разуме догађаје и реагује на њих духовитим коментаром и пером. Тај рецептор, тај нерв, добија се рођењем и немогуће га је стећи трудом кроз живот. Могућа је само надградња, дорада искуствима, али темељ – или га човек има, или га нема. Природа се ту чудно поиграла са кључевима и бравама. Тој врсти људи припадао је и Миодраг Величковић. Човек који је засмејавао људе. А сам се ретко смејао.¹¹⁴³

---

¹¹⁴³ *Напомена:* Аутобиографија Н. Милићева послата за ову студију написана у шаљивом тону: Рођен сам у Лесковац, на вечеру пред Светога Николу, 1948. (добра берба) у родитељску кућу, што значи да се све десило без мито и корупцију. На рођење нисам 'тео да заплачем, па ме баба по оца истепала, и то је био пр' од судбину. За тој време, све три Суђаје су пиле цигуру поред шпорет на дрва у кујну, и биле занесене са приповедачки дар на моју бабу по мајку, која гим је, из талог у шољу, прорицала судбину. Тако сам ја остао без запис. За детињство се слабо сећам. Само носталгично памтим слике из Политикин Забавник у велики формат, па из Плави Вјесник , и из дубоке ба'че у које сам урипувао због кајсије и дуње кад гим дође време. (...) Школовање намерно не спомињем, јер је за њега била задужена друга половина од моју поделену личност, која ме, додуше водила кроз живот и ранила ме с леб и с'леб, али је била и узрок на сви моји бељаји и невоље, тако да сам с њу посвађан доживотно. (...) Крв сам дао на двајестину непознати, и због тој сам двапут летовао на Јадранско море; прво са Синдикат, а после са Црвени Крст. Познати су ми крв узимали кад и кол'ко су 'тели. Мајка ме више пута похваљувала, ал' тој држим за себе. Врховни командант на војску у коју сам служио, одликовао ме с ретку Медаљу за војне заслуге, и тој посебно истицам. Учествовао сам у рат. Рат сам преживео, транзицију нисам. Признајем да сам био члан у библиотеку. К'о и сви дечаци, 'тео сам, а после и постао пилот, и придружио се на голем небески циркус. За четерес године, ко'лко сам активно радио, написао сам неколко иљаде текстови за новине, радио и телевизију. После Велику Октобарску Револуцију, цел тај мој труд је турен у транзицију. Живим у Лесковац, још увек боље него што би душмани 'тели.

НИКОЛА МИТРОВИЋ КОКАН

И Никола Митровић (1933-1997) био је лесковачки стрип цртач и илустратор. Завршио је Уметничку школу „Ђорђе Крстић“ у Нишу у њеној првој генерацији. Почео је да ради као наставник ликовног образовања, али је готово читав радни век провео као дизајнер у предузећу „Тома Костић“ у Лесковцу. Био је један од првих стрипских сарадника тек основаних Дечјих новина у Горњем Милановцу са стрипом „Бук и Вук“. Од тада му је штампан огроман број табли и каишева, а вероватно је најпознатији његов рад за едицију „Никад робом“. Био је коаутор вероватно најкомерцијалнијег и најпознатијег стрипа на овим просторима, „Марко и Славко“. Објавивао је у љубљанско-загребачком Нашем стрипу. Почетком деведесетих за Политикин забавник (Мали забавник) радио је бајке за децу у стрипу. У другој половини деведесетих преузео је ликовно обликовање и техничко уређивање часописа Ђачки забавник. Са Миомиром Мијом Кулићем покренуо је, потпуно волонтерски, Лесковачку школу стрипа 29. маја 1995. године (данас школа носи Коканово име). За живота је групно излагао на изложби „Седам величанствених“ у Лесковцу, на Другом салону стрипа у Зајечару и на изложби „60 година домаћег стипа у Србији“ у Суботици. На Првој балканској смотри младих стрип аутора 1998. приређена му је прва самостална, посхумна изложба. Од тада су његови радови излагани на групним изложбама у Шапцу, Крагујевцу, Зајечару и Зрењанину. Добитник је награде „Максим“ за животно дело Салона српског стипа у Зајечару и Октобарске награде града Лесковца 1997. године. На балканским смотрима младих стрип аутора од њихових почетака 1998. установљена је награда која носи име „Никола Митровић Кокан“ и додељује се најбољем младом балканском стрип цртачу, илустратору, сценаристи, теоретичару, а његово име носи и најдуговечнија награда за допринос стрпском стрипу која се додељује у Србији.¹¹⁴⁴

¹¹⁴⁴ *Напомена:* У позивници за најаву изложбе „Лесковачки стрип 1950-2012 (Крушевачко позориште, 29. март 2012), Марко Стојановић је записао: Шта Лсковац чини стрип центром? Је ли то чињеница да је у њему рођен и читав свој живот провео покојни Никола Митровић Кокан, један од свега неколико цртача који су после Другог светског рата, на себе преузели лавовски задатак да у СФРЈ тада прокажени стрип врате на киоске, тако и на његово заслужено место! Да ли је град у коме је бард свеколиког југословенског стрипа један од носећих стубова легендарне едиције „Никад Робом“, те члан строго одабраног тима који је радио на неверовтно популарним авантурама „Марка и Славка“, свакодневно испуњавао своју (данас нестварну) цртачку норму, вредан тога да понесе назив стрип центар? Можда то није довољно. Можда би онда у расправу требало укључити Миодрга Величковића Мивела, стрип цртача и карикатуристу, који је поред свог имена убележио 105 награда из целог света!

II
На снежног Светог Николу 1933. у сиромашној породици Митровић (ота лимар, мајка домаћица) рођено је здраво мушко дете. Дечак је добио име Никола, по свецу на чији је дан рођено.¹¹⁴⁵

Никола је још од малих ногу показивао несвакидашњи цртачки таленат. За надимак Кокан и сам није знао како га је добио, али је зато био савршено прецизан о тренутку у коме је заволео стрип. Било је то лето 1948. године када је сломио ногу и цело лето провео је у болници и дуге летње часове, испуњене миросом газе и лекова, кратко листајући стрипове које су му другови доносили – била је то његова прва љубав, она која заборавља нема.

Непосредно након окончања Другог светског рата власти су кројиле судбину не само одраслих, већ и деце. У теорији, на основу планираних потреба младе државе, а у пракси, вероватно, самовољом којекавог партијског шеф, декретима „одозго“ биране су средње школе за ученике основних школа, па се Кокану, који је после мале матуре лежао у болничком кревету, увелико смешила медицинска школа у Нишу... Све док није прочитао да се у Нишу те године отвара и уметничка школа. Уписао је Уметничку школу „Ђорђе Крстић“ у Нишу и био седми ђак прве генерације која је завршила школу која се данас дичи шездесетогодишњом славном традицијом. Постао је наставник ликовног васпитања и од школе до школе стигао је, најзад, до неочекиваног одредишта, места главног дизајнера у тадашњем прехрамбеном гиганту на југу Србије, лесковачком предузећу „Тома Костић“. Одласку из просвете кумовала је чињеница да се млади наставник није хтео одрећи слављења своје крсне славе, као и што га је неки дужебрижник, забринут зато што му „реакционарни елемент“ васпитава дете, због тога пријавио надлежним органима.

Неподобан за педагошки рад, како су га окарактерисали, Кокан је из просвете по краћом поступку прешао у прехрамбену индустрију где је и остао до пензије, свакодневно упуслен на дизајнирању и редизајнирању амбалаже за артикле „Тома Костић“, те ликовном осмишљавању логоа и амблема... Ускраћен за рад са стотинама малишана, парадоксално, афинитет према раду са децом и за њих, од тада надаље, задовољавао је тиме што је радио стипове (између осталог и за децу) у тиражима и од стотинак хиљада примерака.

Данашња ревалоризација улоге Николе Митровића Кокана у обнављању стрипа на просторима бивше Југославије, заслужено, иако свакако закаснела, његов деценијски дизајнерски рад неправедно ставља у други план. Истина је да су Коканова ликовна решења из домена примењеног дизајна увек била јако популарна код малишана (сетимо се само хавајске плесачице која је била заштитни знак Чоколита крема) јер су одисала једном, деци блиском лекоћом и лепршавошћу. Управо је та привидна

---

¹¹⁴⁵ М. Стојановић, Пионир, партијски непријатељ број један, Лесковачки стрип 1950-2000, стр. 7-23.

једноставност умела да незаслужено скрене пажњу са њихове функционалности у ширим круговима колега и професионалаца.

Иако се име Николе Митровића Кокана махом везује за једног од свакако најјачих издавача бивше СФРЈ, горњомилановачких *Дечјих новина*, у стрип је Кокан ушао и пре настанка овог издавачког гиганта. Према сопственим речима, Кокан је стрипом почео активно да се бави негде око 1949. године, за време школовања, и од тада никада није правио паузу у раду, стварајући активно у оквирима девете уметности до пред сам крај свога живота.

(...) Први стип који је за њих урадио урадио био је „*Бук и Вук*“, а одатле га је пут водио само навише. Носећи серијал *Дечјих новина* био је „*Мирко и Славко*“ и његова популарност је у том тренутку била заиста шокантна (нека као крунски доказ за ту тврдњу послужи податак да је то једини стрип на просторима бивше СФРЈ по коме је до дана данашњег снимљен дугометражни филм!), па је творац стипа и његов главни цртач, *Десимир Жижовић Буин*, све теже и теже постизао да подмири захтеве масовне продукције. Свесни ситуације, тадашњи челници *Дечјих новина* позивају мали, али одабрани тим аутора (који су чинили, између осталих, Жика Атанацковић, Бранко Плавшић и, наравно, Кокан) да му притекну у помоћ. Кокан је касније посведочио да су огромну већину посла (позадину, те све остале ликове у стрипу) радили управо ти „*споредни цртачи*“, а да је главни цртач Буин, само у кадрове доцртавао ликове Марка и Славка. Иронија која и њима самом није промакла, била је да је у наширом круговима, био и остао најпознатији по стрипу који је глорификовао партизански, иако је он сам од власти коју је тај исти партизански покрет, успоставио имао углавном само сметње и смутње...

Оно што је Кокана препоручило за рад на „*Марку и Славку*“, биле су основне карактеристике његовог ликовног израза. Мајстор цртежа, готово фотографског памћења, имао је око за детаље и био је у стању да их репродукује без икаквих референци – способност на коју се није много ослањао, пошто је у тежњи да буде што професионалнији нагомилавао огромне количине најразличитије документације. Кокану је увек ишло у прилог и то што је био јако брз цртач – позната је, на пример, анегдота о ситуацији у којој је дошло до грешке око правремене наружбине стрипа за 150. годишњицу Таковског устанка, и када је Кокан за мање од десет дана урадио 60 страна стрипа! Лакоћа његовог цртежа која је проистицала из готово непојмиве брзине којом је радио, понекад је захтевала жртве у виду детаљности његовог цртежа коју је Кокан нерадо, али често морао да поднесе. Наиме, у стрип је улазио споро, понекад га прочитавши и по неколико пута, али кад би једном са сигурношћу кренуо наметнуо је себи фуриозан темпо, нижући табле стрипа без паузе. У томе је Кокану пуно помагало доживљавање стрипа усмерено готово искључиво на његову ликовност, чињеница да је веома рано стекао велико цртачко искуство и сигурност, те што је у оловци радио тек скице које је затим, готово до

савршенства, уобличавао у тушу, у чему је био прави мајстор. Ту невероватно сигурну руку и јединствен инстинкт у брзом решавању цртачких проблема задржаће и у познијим годинама, пошто ће се цртањем бавити готово до последњег дана живота – сачувавши, рецимо, у седмој деценији свог живота способност да слободном руком извлачи праволинијске линије кадрова...

Популарност „*Мирка и Славка*“ довела је до настанка едиције „*Никад робом*“, у којој су били објављивани стрипови са историјско-родољубивом тематиком, што је Кокану савршено одговарало, будући да је увек истицао да је „*човек прошлости, не будућности*“. Урадио је пуно стрипова из српске историје за „Никад робом“, све то радећи у поподневним и ноћним сатима (зато је често говорио да су му викенди и празници омиљени дани пошто тада може да ради по цео дан) будући да је био стално запослен у фабрици, а истовремено је открио да је јако успешан и у стилизованом, карикатуралном стрипу. Овакав стип, са свим својим законитостима, веома је одговарао Кокану, јер је дозвољавао већу непосредност и слободу аутора – две ствари у којима је Кокан уживао и које је умео да искористи. Управо то његово мајсторство довело је до нечувене (и до средине деведесетих потпуно тајне) понуде Кокану да француском цртачу „*Морису*“ помогне у раду на легендарном „*Таличном Тому*“, наравно као непотписани и неименовани асистент много познатијег колеге! Једина препрека била је то што се од Кокана захтевало да се пресели у Француску, што он због болести своје мајке није прихватио и о чему је при крају свога живота са сетом говорио. Објављивао је, као у то време ретко који српски стрип цртач, у Хрватској и Словенији, а такође је требало да црта и лиценци лик Тарзана за новосадског издава – ситуација које се потом искомпликовала свакако не Кокановом кривицом. Кокан је до краја живота остао киван на ту издавачку кућу, како је он то видео, показане непрофесионалности – један од његових кључних принципа у животу и раду био је професионализам. Преузете обавезе и договорени рокови морали су бити по сваку цену испоштовани; то је за Кокана било питање части и интегритета, и ту није смело ни могло бити икаквих изговора ни оправдања.

Постојала су три пројекта која је веома желео да уради и спремао се да им се у потпуности посвети чим му одлазак у пензију буде оставио слободна преподнева, будући да су сва три пројекта била јако амбициозна. Желео је да у стрипу обради „*Софку*“ *Боре Станковића*, стрип који је према сведочанству друга из школе и академског сликара Драгана Јовића Лисца радио још за време школовања у Нишу крајем четрдесетих година прошлог века и стрип који је према сведочанству Срећка Јовановића и био заслужан за почетак његове каријере у Дечјим новинама. Привлачила га је и идеја да уради стрип о епопеји српске војске у повлачењу преко Албаније у Првом светском рату, под називом „*До пакла и назад*“, и већ је био унутар Школе стрипа коју је водио, одабрао асистента за тај пројекат.

На крају, хтео је да захвати дубље испод површине коју је осамдесетих загребао стрипом „*Краљица Хат*“ у хрватском „Нашем стрипу“ и уради један свеобухватни стрип посвеће својој давнашњој фасцинацији, старом Египту.

У предузимању првог корака ка реализацији тих пројеката донекле га је спречила идеја да своје нагомилано знање и искуство на пољу стрипа подели са другима – нешто што му је, као младом наставнику, било из идеолошких разлога ускраћено и за чиме је жалио. Не чуди, зато, младићка снага и ентузијазам којим је ту своју идеју спровео у дело одлучивши 1995. године да се врати својим педагошким почецима и помогне младим заинтересованим за стрип да начине своје прве, друге, и све следеће кораке у бављењу стрипом... Одлучио је да покрене Школу стрипа, другу на сцени тадашње Југославије. Био је то његов начин да у једно кризно и на сваки начин мрачно време помогне своме граду, и учинио је то на једини начин на који је знао – својим знањем, искуством, те оним чега никада није имао довољно, временом. Једини услов који је поставио спонзорима школе (новооснованој ТВ Лесковац, лесковачком недељнику *Наша реч* и *Дому културе*) био је да школа буде за сваког полазника апсолутно бесплатна, а да би олакша спровођење таквог револуционарног концепта, одрекао се и своје плате! Када су спонзори, у обавези да полазницима школе обезбеде цртаћи прибор и папир, и ту затајили, Кокан је исправа доносио свој сопствени папир, а потом и отворио врата свога стана и своје кућне библиотеке сваком заинтересованом за додатне лекције. Управо тамо смо сви ми, ученици Школе стрипа, од њега научили да се важне ствари не гурају на ивицу кадра, да свака нацртана ствар има своју дебљину, како се по потреби може попунити кадар шрафиром који не представља ништа конкретно „*а изгледа као нешто*“...

(...) Научили смо ште је скромност (Кокан за живота никада у Лесковцу није имао ниједну самосталну изложбу), шта је поштење према себи, али и према другима (*за себе стари мајстор никада није говорио да је уметник, већ пре свега занатлија*) како према себи тако и према другима, шта је посвећеност (и тешко болестан, Кокан је у крило стављао цртаћу таблу и постигао рокове које му нико при чистој савести не би замерио да их у том стању пробије)... Да ли некога уопште чуди то што је по његовој смрти лесковачка Школа стрипа добила име „Никола Митровић Кокан“ и што награда која се већ тринаест година додељује на најстаријем стрип фестивалу бивше СФРЈ, балканским смотрама младих стрип аутора, зове по њему?

Како другачије да се захвалимо некоме ко нас, сем несумњиво битним цртачким лекцијама, научио оним што је важније – животним?

III

Тренутак када излази монографија „Лесковачки стрип 1950-2010“ у себи носим три важне годишњице. Једна је 60. година од почетка бављења стрипом Николе Митровића Кокана (1933-1997) пошто по његовим изјавама знамо да се пресудна фасцинација стриповима десила у лето 1949. године, а по изјавама вршњака знамо да им је већ 1950. показао прве табле. Друга годишњица је пола века од првог Кокановог представљања на савезном нивоу, 1960. године. Трећа годишњица је десетлеће и по од оснивања Школе стрипа која данас носи Коканово име. Зато направимо један мали времеплов шетњи и погледајмо како се тај надимак „Кокан“ у јесен 1960. године одомаћио од Вардара па до Триглава.¹¹⁴⁶

Период од 1957. до 1960. је време прве успешне послератне обнове домаћег стрипа у до тада незгодной идеолошкој атмосфери. Поред Плавог вјесника, Кекеца, Дечјих новина и Малог јежа, постојала су и краткотрајна, данас заборављена издања, али са утицајем на стрипску историју. Једно такво је и београдско-љубљански магазин *Мајин стрип* који је излазио 1960. и 1961. године у 34 броја.

(...) Творац партизанских проповести „*Последњи непријатељ*“ био је Лудвиг Фишер, вестерна по сценарију Радомира Дуде Милосављевића (1930-1988). „*Обрачун у Сан Крику*“ Јован Стојановић (псеудоним (John Radley), авијатичара „*Плаве патроле*“ Мирослав Цветковић („Mike Flowers“), а „*Партизанских прича*“ Никола Митровић. То је било прво Коканово остварење које је видело публику у целој СФРЈ.

„*Партизанске приче*“ су излазиле у наставцима, већином на једној страни, у бројевима од 19. до 31. Мајиног стрипа, а укупно је изашло 15 табли. По потписима види се да су цртане 1960. (вероватно у другој половини године) и 1961. године (вероватно почетком). Коканов стрип је најављен моћно, преко целе последње стране у 18. броју. Имао је истакнуто, а понекад и ударно место у листу – можда као идеолошку заштиту од антисрпских комеса – а добио је и насловну најаву у 21. броју.

Радња стрипа је смештена близу Дервенте, у севернобосански, посавски крај. У српском селу Брезовица, старина *Дињар* и његова унука *Весна* угрожени су усташким и немачким погромима, тако да се прикључују партизанима у планинама. Али није то крај њиховим мукама, које ће се за неке ликове завршити у епској трагедији. Сама прича је вешто заснована и има све елементе потребне за емпатичност и узбуђено ишчековање разрешења. У финим мелодрамским нијансама и свакодневним детаљима осећамо и утицаје тадашње модерне прозе, нарочито Бранка Ћопића.

(...) Смемо претпоставити да је „Мајин стрип“ наставио да излази Кокан би сигурно био његов средишњи стваралац.

---

¹¹⁴⁶ Зоран Стефановић, Пола века од Коканових „Партизанских прича“, Лесковачки стрип 1950-2010, (приредио Марко Стојановић), стр. 24.

Лесковачка школа стрипа, која данас носи назив „Никола Митровић Кокан“, почела је са радом 29. маја 1995. године у тадашњем Дому културе „Жика Илић Жути“ (данашњи „Лесковачки културни центар“). Отварању школе претходила је изложба „*Седам величанствених*“ у којој су се лесковачкој публици представили афирмисани стрип цртачи града на Ветерници. Први предавачи у Школи стрипа били су познати лесковачки стрип аутори *Никола Митровић Кокан* и *Мија Кулић*, који су у почетку предавали групи од шездесетак полазника. Због несугласица са тадашњим руководством Дома културе, које није испуњавало предузете обавезе, прво Кокан а онда и Мија, напуштају школу стрипа. Већ на јесен 1995. године предавање у Школи стрипа, силом прилика, преузима бивши ученик школе, тада седамнаестогодишњи *Марко Стојановић*, који у њој предаје и данас. На позив Николе Митровића Кокана, који је до своје преране смрти октобра 1997. године, наставио да подржава ученике Школе стрипа и да их држи својеврсне консултације у свом стану, 1996. године Стојановићу се, као предавач у Школи стрипа, придружује млади, али већ доказани лесковачки стрип аутор *Срђан Николић Пека*. Николић је учествовао у свим најважнијим активностима Лесковачке школе стрипа у којој је, са четворогодишњом паузом, предавао до септембра 2011. године, када га је прво заменио Александар Љубић, а потом и академски графичар Милош Цветковић (обојица бивши ученици Лесковачке школе стрипа). Цветковић и данас, са Стојановићем, води Лесковачку школу стрипа, уз активну помоћ Ивана Стојановића Фикија и Александра Анђелковића.

У оквиру Лесковачке школе стрипа 1996. године настао је и стрип часопис „*Арсенал*“, у то време једини стрип часопис у тадашњој Југославији, који су покренули и уређивали *Марко Стојановић* и *Срђан Николић Пека*, да би убрзо, након другог броја, уредничку палицу часописа у потпуности преузео Николић. Изашло је шест бројева „Арсенала“.

На лето 1998. године, по Стојановићевој замисли, Лесковачка школа стрипа на челу са Стојановићем и Николићем, покреће „*Балканску смотру младих стрип аутора*“, данас најстарији и најмасовнији (654 учесника из 22 земља на 15. Балканској смотри младих стрип аутора 2013. године) стрип фестивал на простору бивше Југославије, од тридесетак данас постојећих.

У оквиру манифестације додељују се меморијалне плакете „Никола Митровић Кокан“ за најбољег младог балканског стрип цртача, сценаристу, илустратора и теоретичара стрипа, као и најстарија награда за допринос српском стрипу у Србији. На фестивалу се, сем тога, великом изложбом представља и нека од националних сцена Балкана, па су тако до сада Лесковчани имали јединствену прилику да у свом граду виде изложбе стрипа Републике Српске, Бугарске, Румуније, Хрватске, Црне Горе, Словеније, и Македоније. Фестивал и данас организују превасходно

Николић и Стојановић, уз сарадњу Милоша Цветковића и Ивана Стојановића Фикија, уз помоћ града Лесковца и компаније Актавис, а без готово икакве подршке Министарства културе и информисања Републике Србије.

Лесковачка школа стрипа је од свог настанка организовала преко око четрдесет изложби стрипа и карикатуре у Лесковачком културном центру, Народном музеју и Школи за текстил и дизајн, као и групно излагала у Чачку, Шапцу, Крагујевцу, Зрењанину, Београду, Нишу, Зајечару, Ваљево и Крушевцу.

У оквиру школе стрипа, покренута је и едиција „Лесковачки стрип“, јединствена на простору Европе будући да ни један други европски град нема стрип едицију посвећену стваралаштву његових грађана. Сама едиција данас броји три издања: „Лесковачки стрип 1950-2010“ *Марка Стојановића*, „Бест оф Боцко“ *Миодрага Величковића Мивела* и „*Кики Рот*“ *Николе Митровића Кокана*. У припреми су и издања Срђана Николића Пеке и Мије Кулића, за која, на жалост, ове године нису одобрена средства града Лесковца и Министарства културе и информисања Републике Србије, па је ова изузетно ретка едиција тиме принудно паузирана...

Лесковачка школа стрипа одржала је више јавних часова цртања за ученике и наставнике односно професоре бројних основних и средњих школа у Лесковцу, а узела је учешћа и у бројним манифестацијама намењеним младима... Лесковачка школа стрипа излагала је групно у Чачку, Шапцу, Крагујевцу, Зајечару, Београду, Нишу, Крушевцу, Ваљево, Зрењанину и, наравно, у Лесковцу. Ученици школе стрипа „Никола Митровић Кокан“ објављивали су своје стрипове, илустрације и текстове у бројним магацинима широм Србије, али и Македоније, Хрватске, Босне и Херцеговине, Румуније, Велике Британије и Француске. Ученици школе стрипа вишеструко су награђивани на разним конкурсима и фестивалима у Србији и Македонији. Сама Лесковачка школа стрипа групно је награђена на 11. Међународном салону стрипа у Велесу 2013. године.

У другој најстаријој школи стрипа на Балкану тренутно наставу, понедељком и петком, на 18 до 20 квадрата, у поткровљу Лесковачког културног центра похађа тридесетак полазника од 7 до 27 година, при чему је упис нових полазника стално у току.

(...) Многи од њих постали су дипломирани сликари и графичари, дизајнери, рестауратори, аниматори, илустратори, архитекте, мајстори тетоваже, стрип теоретичари, новинари као и објављивани и награђивани стрип цртачи – што је резултат на који би и сам преминули доајен српског стрипа, чије име школа стрипа носи, сасвим сигурно био поносан...¹¹⁴⁷

---

¹¹⁴⁷ Текст, који преносимо уз незнатна скраћења, објављен је 2013. у Новој Нашој реч и босанскохерцеговачком часопису Parabellum. Аутор је желео да буде потписан иницијалима М.М.

МИОДРАГ МИТИЋ

I

Др Миодраг Митић је рођен јануара 1933. године у Орану, близу Лесковца, где су му родитељи службовали као учитељи. Гимназију је завршио у Лесковцу 1952. године, а Правни факултет у Београду, 1956. године. Докторирао је на истом факултету из области међународног јавног права (дипломатско право), фебруара 1963. године.

Од 1960. до 1996. године радио је у Савезном министарству за иностране послове, од почетника – аташеа до амбасадора и помоћника савезног министра за иностране послове. Био је генерални конзул у Бечу и Минхену, затим помоћник савезног министра за законодавство (сектор међународних односа и међународних уговора), као и генерални секретар првог председника Савезне Републике Југославије (Добрице Ћосића).

За време гимназије бавио се новинарством и поезијом, као главни уредник листа „Искра” и „Лесковачки средњошколац”, редовни сарадник „Наше речи” и дописник „Гласа” и „Републике” из Лесковца.¹¹⁴⁸

%

Др Миодраг Митић (1933 – 2005) каријеру је започео 1960. године као приправник у (тадашњем) Државном секретаријату за иностране послове, где је, напредујући у дипломатско-конзуларној каријери од аташеа, преко амбасадора, стигао до помоћника савезног министра за иностране послове, када је, 1995. године, на сопствени захтев, отишао у превремену пензију.¹¹⁴⁹

II

НАПОЗНАТИЈА ДЕЛА: *Професија споразумевање*, (Службени лист СРЈ, 2000), *Дипломатија*, (Завод за уџбенике и наставна средства Београд 1999), *Проблеми југословенске дипломатије*, (Службени лист, 1997), *Законодавство о дипломатији и спољној политици Руске Федерације* (2002), *Дипломатско и конзуларно право* (Службени лист СРЈ, 2001, књига коју је писао са проф. др Стеваном Ђорђевићем), *Поете у фраку* (Филип Вишњић, Београд 2002), *Међународно право у*

¹¹⁴⁸ Лесковчанин, бр. 3, 15. август 1997. године. Повод да редакција пише о др Митићу су две његове књиге у издању Службеног гласника, Београд 1997: „Међународно право у југословенској кризи” и „Проблеми југословенске дипломатије”. Књигу „Проблеми југословенске дипломатије” приказао је др Стеван Ђорђевић. У истом броју, на истој, 7. страни Лесковчанина, објављен је и прилог др Миодрага Митића „Међународни трибунал”

¹¹⁴⁹ Обрад Рачић, In memoriam, Годишњак, Београд 2004-2005, Удружење за међународно право, стр. 14-17

југословенској кризи, (Службени лист СРЈ, 1996), *Немачки поглед на југословенску кризу* (М. Митић, 2005), *Како нам се догодио Рамбује*, (Филип Вишњић, 2003), *Националне мањине*, (Службени лист СРЈ, 1998).

III

Др Миодраг Митић је био један од полазника докторандског курса (тадашње последипломске студије) који је на Правном факултету Београдског универзитета крајем 1950. година водио проф. др Милош Радојковић. Решеност проф. Радојковића да наше семинарске радове бранимо пред својим колегама на часу – а под његовим строгим али пријатељским руковођењем – подстакла нас је да читамо више него што је то школским програмом било препоручено и да водимо расправе далеко жешће од оних које су у то време биле уобичајене. Једна од његових заслуга била је и та што су, доцније, многи имали успеха у професијама за које су се определили.

У току радног века био је, између осталог, генерални конзул СФРЈ у Минхену (1990–1995); учествовао је на многим међународним конференцијама; био је члан тима који је у првој фази заступао СР Југославију у спору који је против ње повела Босна и Херцеговина пред Међународним судом правде; а 1992. године генерални секретар првог председника СР Југославије. Последњих година свог, веома активног живота, био је професор на Привредној академији у Новом Саду и на Правном факултету у Бања Луци. Био је активни члан Удружења за међународно право.

Много више о животном путу, као и о личности др Митића, сазнајемо у његовој књизи *„Професија споразумевање“* (Службени лист СРЈ, 2000). Као што је то Годишњак 2004–2005. написао у уводној напомени (‘Уместо предговора’), „белешке“ у њој садржане „нису никакав дневник, нити имају претензију да буду аутобиографија аутора у његовој дипломатској каријери“. То су, каже др Митић, само сећања на догађаје и људе, као и утиске са многих путовања широм света – што све може да читаоцу пружи ширу слику о разноврсној и сложеној проблематици с којом може да се суочи човек у дипломатској каријери. Топао приказ његових почетака у Правном савету тадашњег ДСИП подсетиће припаднике старије генерације на неколико врских правника, а посебно на академика Милана Бартоша. Пропутовао је др Митић великим делом света, сусрео многе људе и доживео ствари које у овој књизи – тврди, и ја му верујем – описује без дотеривања и накнадне памети.¹¹⁵⁰

---

¹¹⁵⁰ Обрад Рачић, In memoriam, Годишњак, Београд 2004-2005, Удружење за међународно право, стр. 14-17.

СРБОЉУБ МИЛЕНКОВИЋ

I

Србољуб Миленковић рођен је 1923. године у селу Рудиње – Пирот. Основну школу завршио је у Лесковцу, радио у трговини и завршио нижу трговачку школу. У току рата повремено радио као физички и грађевински радник. Припадао је народнослободилачком покрету, а у НОВ ступио септембра 1944. године. По завршетку рата као официр НОВ стављен је на располагање Министарству унутрашњих послова и распоређен у Врање, касније у Пријепоље, одакле је демобилисан 1948. године. Одмах после рата похађао је течај гимназије за образовање официрског кадра и по повратку у Лесковац наставио је и завршио шест разреда гимназије, затим Вишу управну школу у Нишу, а након тога и Правни факултет у Београду на коме је дипломирао. Године 1962. изабран је за председника Скупштине општине Лесковац. Приликом спајања општина (крајем 1965. године) Лесковац, Грделица, Вучје и Брестовац, напушта Лесковац и сели се за Баоград. Најпре ради у привредној комори Београда као саветник, затим као помоћник директора „Комбинат трикотаже Београд“ и најзад као комерцијални директор и директор Сектора општих и правних послова Београдског сајма. У пензији је од 1982. године.¹¹⁵¹

II

РАЗАРАЊЕ ЛЕСКОВАЧКЕ ИНДУСТРИЈЕ (1941-1953) – Студија Србољуба Миленковића „Разарање лесковачке индустрије (1941-1953)“ је резултат вишегодишњег великог труда нашег угледног лесковачког привредника и једног од успешнијих послератних председника општине у Лесковцу. Нашој јавности презентирана је једна драгоцену књига, која не говори само о делу пута лесковачке индустрије у периоду непосредно после Другог светског рата. Ова публикација је један од најзначајнијих докумената савремене историје Лесковца, која ће, нема сумње, привући пажњу читалачке јавности, али посебно наше садашње и будуће научне јавности.¹¹⁵²

(...) Главна тема Србољуба Миленковића у овој књизи је разарање лесковачке индустрије непосредно после Другог светског рата. То је био

¹¹⁵¹ Србољуб Миленковић, Разарање лесковачке индустрије (1941-1953), Народни музеј, Лесковац, 2003.

¹¹⁵² Проф. Др Димитрије Кулић, Предговор, Разарање лесковачке индустрије (1941-1953), Народни музеј Лесковац, 2003. година, стр. 3.

период када су чињене крупне грешке у привреди, јер су, чини се, од свих градова у Југославији највише погодиле Лесковац. (...) Разарање лесковачке индустрије, по основу Генералне и Републичке дирекције, министарстава и планских комисија, како наводи аутор, почело је од првих дана немачке окупације и трајало је пуних 13 година, све до 1953. године, када се престало са разарањем лесковачких фабрика и њихових постројења.¹¹⁵³

Уочи Другог светског рата, Лесковац као град са 18.000 становника, имао је 45 већих имањих предузећа у разним привредним гранама: 8 текстилних фабрика, 3 трикотаже, 4 графичка предузећа, 1 фабрику зејтина, 3 фабрике керамичке производње (цигле, црепа, каљевих пећи), 3 аутоматска млина, плус један млин за млевење паприке, 2 фабрике за производњу гуме, 1 фабрику пива, слада и леда, 2 фабрике столица, 7 металских предузећа, 2 стругаре, 5 машинско-столарских радионица, 1 аутотранспортно предузеће, 1 електричну централу, 2 ливнице, радионице за производњу рубља и шајкача. Такође је било 375 трговачких радњи, 13 grosистичких фирми, од којих је 10 трговало са иностранством, 579 регистрованих занатских фирми и 200 нерегистрованих занатлија, 150 кафана и 2 солидна хотела... У индустрији, занатству, трговини и угоститељству, број запослених био је између четири и пет хиљада.¹¹⁵⁴

Расељавање лесковачких фабрика и машина покрива, сем Словеније, све остале републике бивше Југославије. Фабрике и машине лесковачке индустрије пресељене су у 23 града и мања места широм бивше СФРЈ. У Лесковцу су страдала или су из њега пресељена сва значајнија индустријска предузећа и фабрике или су из њих пресељене машине.

Из лесковачког индустријског басена је пресељено 13 комплетних мањих или већих индустријских и других предузећа: 2 фабрике гуме, 2 фабрике сапуна и козметике, 4 графичка предузећа, 1 фабрика зејтина, 1 металско предузеће, 1 грађевинско предузеће, 1 Секција за путеве и 1 електрична централа.

Извршено је пресељење машина из 4 текстилне фабрике и 1 електричне централе. Нарочито је велика сеоба извршена из текстилног предузећа „Коста Стаменковић“, 175 текстилних машина, и из фабрике вунених тканина у Вучју, 70 текстилних и разних других машина. (...) Одношењем привредних капацитета у Лесковцу је без посла остало 1.470 радника, од тога мушкараца 896 и 574 жене. (...) Лесковац је за кратко време доживео три катастрофе: бомбардовање, катастрофалну поплаву и одношење привредних капацитета, што је резултирало тешким друштвено-економским условима и привредно социјалним стањем. (...) Све скупа допринело је да Лесковац, бивши развијени привредни центар, постане неразвијен и проглашен неразвијеним подручјем.¹¹⁵⁵

---

¹¹⁵³ Исто, стр. 5.

¹¹⁵⁴ Србољуб Миленковић, Разарање лесковачке индустрије, стр. 5.

¹¹⁵⁵ Исто, стр. 53-54.

БЛАГОЈЕ МЛАДЕНОВИЋ

I

Благоје Д. Младеновић рођен је 18. марта 1936. године у Лесковачком Прибоју. Основну школу завршио је у родном мету, гимназију у Лесковцу, а Правни факултет у Београду.¹¹⁵⁶

После студија, 1964. године примљен је у Окружном суду у Лесковцу за приправника са звањем референта прве врсте. По положеном правосудном испиту изабран је за судију Општинског суда у Власотинцу где ради све до 1970. године када прелази у Београд. Најпре је правни заступник предузећа „Иво Лола Рибар“ у Железнику, а потом и београдске Електронске индустрије. Једно време је био судија Општинског суда у Обреновцу. У Београду 1988. године отвара адвокатску канцеларију и адвокатуром се бави све до пензионисања 1996. године.

II

ЛЕСКОВАЧКИ ПРИБОЈ – Рукопис хронике села Лесковачки прибој има осам поглавља са одговарајућим поднасловима и међунасловима. Текстови су писани према упутству Одбора за прочување села САНУ.¹¹⁵⁷

Аутор веома добро и убедљиво разматра историографију, привреду и традиционални друштвени живот села. Посебно се задржава на вредном поглављу „Родослови (генеалогичка)“. Крај текста је обogaћен прилозима и пописом коришћене литературе и других извора. Историографска поглавља садрже богатство чињеница и других информација о Лесковачком Прибоју у прошлости. Ослањајући се умећем на пробрану научну и стручну литературу, аутор користи податке службе СО Лесковац и усмена казивања мештана, не запостављајући личну архиву. Поглавље Родослови (генеалогичка) фамилија, дато описно и графичким приказом, представља право лице аутора који није штедео труд да осветли и представи своје суграђане у пуном сјају. Мноштво аутентичних фотографија и илустровног материјала хронику чине комплетном те је препоручујемо за штампање у едицији „Српско село“ Културно просветне заједнице Србије.

%

¹¹⁵⁶ Благоје Д. Младеновић, Лесковачки Прибој, Београд 2010, Библиотека „Хроника села“, Културно просветна заједница Србије, Белешке о аутору (на корицама књиге).

¹¹⁵⁷ Никола Владисављевић, члан Уредништва Библиотеке „Српско село“, Извод из рецензије, Благоје Д. Младеновић, Лесковачки Прибој, Београд 2010, КПЗ (на корицама књиге).

Одавно се у мени јавила жеља да напишем нешто о мом родном месту – Лесковчаком Прибоју. Време је пролазило, а пера се нисам прихватила. Мештани села, познијих година, у првом реду учесници отаџбинских ратова 1912-1918. године, који су много тога знали о минулим временима, један за другим нестајали су из живота. Крајем 80. година прошлог века умро је последњи од њих. Остали су њихови потомци у првом и више у другом колону, да буду посредници сведоци тог времена.¹¹⁵⁸

(...) При писању хронике у фуснотама сам указао на изворе и литературу од значаја за ово насеље. Но, без обзира на то, ја сам на крају књиге дао попис имена људи и указао на остале изворе и литературу. Тиме сам хтео да задовољим и евентуално повећано интересовање читалаца за ову област.¹¹⁵⁹

У Народној библиотеци "Десанка Максимовић" 2. децембра 2010. године промовисана је монографија "Лесковачки Прибој" аутора Благоја Д. Младеновића, адвоката, рођеног у овом селу, у издању Културно-просветне заједнице Србије. Поред аутора, о књизи су говорили проф. др Живан Стојковић, историчар, Стеван Јовановић, судија у пензији и Миодраг Андрејевић, публициста, члан редакције "Српско село". Професор Стојковић је посебно указао на вредност ове књиге, која је својеврсни споменик селу и баш зато би мештани Прибоја требало да буду захвални своме суграђанину, који је на сугестиван, систематичан начин, представио њихово насеље. Лесковачки Прибој се, иначе, налази седам километара од Лесковца, на ободу Лесковачке котлине. Насеље се први пут помиње у турском попису 1444-1446. године и тада је имало 22 домаћинства. По оцени Миодрага Андрејевића, од 336 села Јабланичког округа само седам имају своје монографије и зато је ово дело Благоја Младеновића веома важно као документ о прошлости, али и садашњости Прибоја.

---

¹¹⁵⁸ Благоје Д. Младеновић, Уводна реч аутора, Лесковачки Прибој, Београд 2010, стр. 13-14.

¹¹⁵⁹ Занимљиво је да о пореклу назива села већина мештана немају никаквог сазнања. Онај, мањи број, каже да је овде некада вођена битка – бој, па је тим поводом уследио назив – Прибој. Међутим, нико од присталица овог гледишта не даје објашњење између кога и када је вођен тај наводни бој, како је окончан, нити како се пре тога село евентуално звало. На другој страни стоје ставови науке по којима је реч прибој означава сточарске зимовнике – место где стока зимује. (Сретен Вукосављевић, Историја селачког друштва Србије, стр. 238). На крају треба навести да се поред званичног (географског) назива, ово село означава и као Прибој код Лесковца или Лесковачки Прибој (назив железничке постаје на прузи Београд-Скопље), чиме се на неки начин прави разлика од постојећих насеља са истим именом (Врањски Прибој, Прибој на Лиму), али и добија сазнање о његовој територијалној припадности Лесковца. *Напомена:* Као једно од насеља у Лесковачком пољу, Прибој се заселио на око 7 км. северно од Лесковца, на ободу Лесковачке котлине, са леве стране реке Јабланице... Само насеље захвата површину од 48 хектара. (стр- 14-17). *Напомена:* О бројном стању становништва први подаци потичу из 1878. године, непосредно по ослобађању од Турака. Према попису из 1878. године насеље је имало 35 домаћинстава и 326 становника; у 2001. години број домаћинстава износи 164, а број становника 670. То значи да се за 123 године број кућа у Прибоју повећао за 368 одсто, а број становника за 105 процената. (стр. 116).

БРАНИСЛАВ МЛАДЕНОВИЋ

I

Бранислав Младеновић је рођен 4. јануара 1922. године у Београду, од оца Уроша и мајке Десанке, обоје из Лесковца. По оцу је из породице Младини, а по мајци из зајачке фамилије. Живи у Лесковцу од 1923. године, у Улици цара Лазара 1. Основну школу и гимназију завршио је у Лесковцу, а учитељску у Јагодини почетком 1941. године. Као учитељ, службовао је у многим селима: Душаново, Мирошевце, Горњи Гајтан, Игриште, Тулово, Живково. На крају је премештен у Лесковац где је, дошколовавши се на ВПШ у Врању за наставника ОТО и физике, а 1982. године завршио радни век у ОШ „Петар Тасић”.

II

ЈЕДАН ЖИВОТ - Јака је била потреба и жеља Бранка Младеновића да отргне од заборава догађаје и људе из прошлости и да их опише у његовој књизи „Један живот”. Чини ми се да је у томе потпуно успео. Није то само дневник, нити су то мемоари или нека тамо сећања – то је нешто више од тога. Или нешто око тога.¹¹⁶⁰

Један уман човек давно рече „ваља писати само оно што знаш” – треба се клонити непознатих тема. Он је добар познавалац људи и догађаја. Бранко Младеновић је веома читко, питко и учитељски педантно описао многе догађаје и људе у његовом, нашем Лесковцу. Са задовољством и симпатијама читамо догађаје у Млациној кафани, о његовом двадесетогодишњем учитељевању у многим селима у околини Лесковца када је био организатор и реализатор подизања четири школе и два моста, о његовом школовању у Јагодини, о војевању. Преживљавамо судбине људи који су били гости и радници у кафани његовог оца Уроша, о људима лесковачке чаршије, обичним људима, занатлијама, трговцима, колпортерима...

(...) Топло препоручујем да ову књигу прочитате, макар пре спавања, јер је читка, питка и лако се вари.¹¹⁶¹

%

Јануара ове 1993. године напунио сам седамдесет прву годину и тек сада први пут почињем да пишем о себи, једном обичном човеку, најобичнијег живота. На први поглед, шта ту има да се пише! Да сам бар био председник једне општине у овој јадној земљи или бар секретар

¹¹⁶⁰ Бранислав Младеновић Млацин, Један живот, Филекс, Лесковац 2006, стр. 179.

¹¹⁶¹ Ненад Кражић, О књизи, рецензија, Један живот, стр. 178.

комитета или, на крају крајева, неки директорчић макар и основне школе, а ја – обичан учитељ двадесет година и још двадесет „новокомпоновани“ наставник физике у једној градској основној школи. На велико моје чуђење – има шта да се пише; много има да се пише. Зашто не би могла да пишу размишљања једног српског учитеља кад су већ написана „размишљања једног обичног српског вола“, па су ту и размишљања генерала, министара, чланова комитета и, најзад, размишљања једног ума чије токове не могу да повуку ни данашњи шлепери који нам довлаче помоћ из белог света. Када би могло ми њима томоу наших мемоара, а они нама полуготова јела, кекс, бекон, мармеладу, чоколаду, сафаладу... дивота! Неће они наше мемоаре, хоће да нас нема, заједно са нашим мемоарима, гробовима, манастирима... ама има да нас нема, тако су решили „културтрегери“ Европе (па и шире). „Културтрегери“ нам показаше како треба направити Дахау, Аушвиц, те сада и то знамо. Но, ја се много распричах о крупним стварима које знају само посвећени, а ја, ја треба само да гледам, слушам и да се дивим или да се плашим те културе коју, као један дивљак на Балкану, не могу да сварим. Доста. Имаћу прилике да ову свеску (рукопис) „удавим“ политиком чак и да то не желим – немогуће је потпуно се одвојити од збивања око нас.¹¹⁶²

Овог момента сетих се једног Циганина. Био је двометраш, босих стопала и лети и зими, јер није било толико великих ципела да их обује. Био је ментално заостао. Њега су Немци једног дана покупили са улице са осталима и водили на стрелиште. Случај је хтео да ја идем бициклом иза камиона којим су превожени, а он се мени, уз све то, блажено смешкао, као да вели: „Ето, ја се возим камионом, а ти се мучиш на бициклу.“ Да није било Немаца, и он би можда дочекао седамдесет година...

Зато ја тек сада почињем да пишем о себи? Што то нисам учинио раније? Орвеловштина је нестајала још пре најмање две деценије! Да, преостала је за оне које је свет већ знао и који нису могли да нестану тек тако, престала је за Дедијера, Ђиласа, Ћосића, ето, али за неког тамо у провинцији још и сада важи. Један мој друг и колега водио је дневник од школских дана. Када смо ослобођени, тек је прешао двадесету. У дневнику је на дан ослобођења написао: „Партизани ми се не свиђају.“ Пронашли су дневник и за дан – два нестао је са стотину грађана, а ни данас се не зна где су их сахранили... забога, доста! То је било 1944. године, а сада је 1993. Но, има времена, вратићу се на све то у неким другим сећањима поново (ако има времена). Нисам мислио да од овога почнем. Мислио сам да почнем од свог детињства, ђаковања, од најлепшег доба, срећних времена мира у „трулој“ Југославији, па нек буде тако. А ли може да буде тако?¹¹⁶³

---

¹¹⁶² Одломак из књиге Један живот Братислава Младеновића, Филекс, Лесковац 2006.

¹¹⁶³ Братислав Младеновић Млацин, Један живот, почетак књиге под знаком Кад деценије проговоре, Филекс, Лесковац 2006, стр. 7-8.

СЛОБОДАН А. МЛАДЕНОВИЋ

І Слободан А. Младеновић, син угледног лесковачког ствараоца Атанасија Младеновића, рођен је 1929. године у Лесковцу. При помену имена Слободана Младеновића навиру у сећању приче о дружењу, о уметницима и ствараоцима, о култури и манифестацијама културе у граду које је, захваљујући и његовој активности, служио за културни центар југа Србије. Умео је око себе да окупи ствараоце и да, заједно са њима, крене путевима просвећивања, али и уметничке надградње. Младеновић се активно бавио књижевношћу: у заједничкој збирци лесковачких песника „*Песмотис*” објављене су му две песме „*Уклета авлија*”, посвета Иви Андрићу, и песма „*Цнориза Анђелка*”.¹¹⁶⁴

У оквиру издавачке делатности Радничког универзитета, односно Културног центра „Милентије Поповић”, где је запослен као професор и као главни и одговорни уредник, потписује, поред осталог, следеће књиге: „*Тренуци лирике*” Боре Здравковића (1967), песме Божидара Митровића „*Свирало уз рало*” (1973), најзначајнијег песника са села из нашег краја (Богојевце).¹¹⁶⁵

Ту је и од књижевне критике високо рангирана збирка песама „*Рсцв'ене стрњике*” Гордане Томић Радојевић, писану на лесковачком дијалекту... Бавио се књижевном критиком и објављивао у „*Нашој речи*”, „*Нашем стварању*”, Радио Лесковцу, Радио Београду I и II. Поменимо неке запажене прилоге: „*Бели квадрати*” Миливоја Перовића, „*Тренуци лирике*” Борислава Здравковића, „*Велику ватру*” Томислава Н. Цветковића. Једно време био је главни и одговорни уредник часописа „*Наше стварање*” и оснивач, главни и одговорни уредник листа за младе „*Трибина младих*”.

Магистар је књижевности (са тезом о Јосипу Козарцу), аутор књиге „*Сусрети са делима савременика*” и „*Лековита својства Сијаринске Бање*”. Добитник је више захвалница и повеља, а међу значајним признањима је и Златна значка КПЗ Републике Србије. Умро је пред сам крај 2002. године.

¹¹⁶⁴ Д. Радовић, Т. Н. Цветковић, Слободан А. Младеновић, Лексикон писаца лесковачког краја, Лесковац, 2003. стр. 185-186.

¹¹⁶⁵ Слободан Младеновић је био и уредник моје прве збирке песама за децу Чудна лађе. Аутор ове студије (Д. Коцић) памти га као шармантног, истинског интелектуалца, који је пажљиво слушао своје саговорнике, али им није наметао своје ставове.

II
У предговору „Песмописа“ (лесковачки песници 1945-1975)”, професор и приређивач Мирослав Миловановић на једном месту пише: „После Томислава Н. Цветковића, Клуб писаца прихвата професор књижевности и књижевни критичар Слободан А. Младеновић. Из тог клуба полетело је његово прво јато које је објавило 1966. године збирку песама и прича под насловом „Добродошлица за птице”. Овом зборком се представила млађа песничка генерација чије је вишегодишњи литерарно присуство у овом граду осећало. У „Песмопису” Слободан Младеновић поручује у песми „Уклета авлија” (посвећену Иви Андрићу):

*„Играју шумом сабласне сенке,
Проснене војске љуби звезда сјај,
Језде ко некад коњице силне,
Смркнуто журе у стари крај...”*

А у другој, другој по реду, од две Младеновићеве песме, „Црнориза Анђелка” поручује:

*„Откинуто парче над сивим морем,
Суновраћен откос потамнелих звезда у маглама,
Утрнула колена на промрзлом бетону,
Усахнули жубор речи изломљене молитве.”¹¹⁶⁶*

III
КЊИЖЕВНИ КРИТИЧАР – Лесковац има своју поетску традицију већ равно сто година. Једноставно бављење било којим послом морало би да досегне перфекцију. Међутим, на овом пољу људске делатности она није у уметничком смислу могла да се постигне. Разлог је једностава, то није обичан, свакодневни посао. Срце не крвари у сваком тренутку и непрестано, већ само у одабраном. Показало се по ко зна који пут да су песници на ивици између онога што јесте и онога што није, али се може догодити, на границама између узлета са дна непознатог и пада на дно. Равномерност успона основна је карактеристика између почетног и данашњег стања песничког стваралаштва у нашој средини, уз неумитно стално присуство и равномерност пада и у квалитету. Број песника јесте импозантан, али га чини више генерација, од најмањих до најстаријих. Тврђом да се достигла кулминација, нисмо далеко од правог стања

¹¹⁶⁶ Мр Слободан Младеновић је био уредник моје прве збирке песама Чудна лађа, Културни центар, Лесковац 1987.

ствари. Сигурно је да до данашњег дана нисмо имали ни песника, ни прозаисту југословенског формата и значаја. Нисмо песимисти да поверујемо да се он неће појавити. То је такође питање тренутка. Поменута традиција несумљиво инклинира остварењу такве могуће претпоставке. Тиме би на неки начин била задовољена природна равнотежа и правда.¹¹⁶⁷

Велики број песника и песама у овој књизи илуструје тренутно стање овог вида стваралаштва у нашој средини. Прозаисти су заступљени са само три представника. Ипак, не би се могло рећи да је у ову збирку ушло све што дише и све што пише, али ни да би знатан број ових песама могао бити уклесан у камену. Претежан број песама у овој књизи је задржао форму која је давно изгубила свој сјај и значај, али им не треба занемарити сентименталну вредност. Оне имају непосредну изворност, а то је један од предуслова у уметничком стваралаштву.

Исконска је истина да песник људима око себе открива тајне живота. Време свемирских летилица, роботизације и компјутеризације учинило је своје. Дуг плаћају и песници. Све је мање изворне поезије настале из „срца“, све је више оне настале из знања из „мозга“. Сентиментално и рационално се сударају, супродстављају, али не ретко и садејствују у стваралачком чину. Добром делом је ова поезија писана вештином, а мање су у њој заступљене идеје. Почесто, метафоре, упоређења и епитети су измештени из епицентра и то ремети ток мирне песничке воде. То показује да је песник изгубио оптималну концентрацију. Познато је да се песник уздиже једино из самог себе, из својих лелујавих сањарења, трзаја свести, стварајући гипку поезију прилагодњиву лирским кретањима душе. У том песниковом истраживању своје душе, у постављању загонетке у својој поезији, између јаве, сна и заноса, чаролијом речи, изнедрило је песму. Она је репродукција свеукупног његовог расположења. Највећа срећа за песника је да оствари тачно оно што је наумио да уради. Стихови му могу бити разумљиви, могу бити неразумљиви, али морају бити добри, морају бити искрени. Свака песма је песникова тајна коју он казује тек након њеног потпуног сазревања. Он то чини стихом који има своје особености. Чезња, туга, радост, страс, мука, ужас, душа која крвари, изражавају сложеност песниковог унутрашњег живота и све то скупа чини песу многозначном. На читаоцу је да открије тајну, да би тек из тога могао да ужива у лепоти стихова. Исплатиће нам се напор и испунићемо се радосћу, кад год смо успели да пронађемо праву скривену мисао песме. Оне су ту пред нама. Покушајмо.¹¹⁶⁸

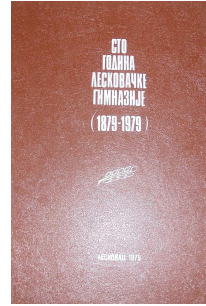
¹¹⁶⁷ Мр Слободан Младеновић, комплетан предговор, Глубочица између обала 86“, литерарна свеска, Књижевни клуб „Глубочица“ Лесковац, стр. 3-4. *Напомена*: Редакциони одбор: Борислав Здравковић, Миша Цветановић, Љуба Стојановић, Станко Ђорђевић, Војислав Истатковић.

¹¹⁶⁸ *Напомена*: У Глубочици између обала 86“, литерарна свеска, представљени су следећи аутори: ПОЕЗИЈА: Братислав Анђелковић, Слободанка Антић, Радунка Богдановић, Љубинка Гичић, Михајло Дојчиновић, Станко Ђорђевић, Гордана Ђорђевић, Борислав Здравковић, Војислав Истатковић, Љубомир Јовић, Данило Кошић, Мирјана Кошић, Вукица Марковић, Лаза Миленковић, Љиљана

IV

СТО ГОДИНА ЛЕСКОВАЧКЕ ГИМНАЗИЈЕ –

Поводом великог јубилеја, Гимназија „Станимир Вељковић Зеле“ – Лесковац објавила је 1979. године књигу „Сто година Лесковачке гимназије (1879 – 1979)“. Дело има 575 страна великог формата, а аутори публикације су *Радош Требјешанин* („Лесковачка гимназија од оснивања до 1918“), *др Сергије Димитријевић* („Лесковачка гимназија од 1918. до 1941“), *Хранислав А. Ракић* („Реална гимназија у Лесковцу 1941 – 1953. године“) и *мр Слободан Младеновић* („Рад Гимназије од 1953. до 1979. године“).¹¹⁶⁹

Гимназија је наставила своју просветно-културну и васпитно-образовну делатност. Од 1953 – 1979. године васпитавала је и образовала 25 младих генерација у духу племенитих идеала родољубља, хуманизма и слободе. Дала је граду и нашем самоуправном социјалистичком друштву неколико хиљада друштвених, културних, просветних, стручних и научних радника. Временом је, са новим и већим захтевима које јој је друштво постављало, наставни кадар Гимназије постајао стручнији. Од 1955. године у Гимназији су изабране заједнице ученика и Школски одбор што је означило увођење самоуправњања у школи и спостављени су квалитетно нови односи између ученика и наставника.

(...) У току школске 1951/52. године извршена је реорганизација школства. Законом о обавезном осмогодишњем школовању отпочело је сукцесивно укидање нижих разреда. То је довело до смањења броја ученика. Већ школске 1953/54. године у Гимназији је био само један нижи разред и четири разреда средње школе. Школске 1953/54. године у пети разред уводи се Нови наставни план и програм. Наредне и каснијих година Нови наставни план и програм поступно се уводи и у остале више разреде. Дефинитиван облик добија школске 1956/57. године.

(...) Виши течајни испит полагао се по Правилнику из 1949. године све до 1955. године када је примењен нови Правилник о полагању, који је те године донео Савет за просвету и културу НРС. По овом Правилнику на усменом испиту полагало се пет предмета: српскохрватски језик, страни језик, историја, математика и физика.¹¹⁷⁰

Миленковић-Такић, Зорица Митић, Драган Радовић, Миле Ристовић, Оливера Ристић, Светолик Станковић, Јосиф Стефановић, Милан Стојановић – Миланче, Станимир Стојмировић – Гричко, Стевица Спасић, Добросав Туровић, Томислав Н. Цветковић, Миша Цветановић и Светлана Цветановић; ПРОЗА: Тихомир Б. Петровић, Љуба Стојановић и Вили Хубач.

¹¹⁶⁹ Сто година Лесковачке гимназије (1879-1979), Лесковац 1979, стр. 5. *Напомена*: Редакциони одбор: Риста Антуновић, Милорад Вељковић, Братислав Гудурић, Светозар Крстић, Стојан Миленковић, Љубиша Митић, Стојан Николић, Живорад Петровић, Милија Радовановић, Хранислав Ракић и Живан Стојковић.

¹¹⁷⁰ Мр Слободан А. Младеновић, Сто година Лесковачке гимназије (1879-1979), Лесковац 1979, стр. 445-447.

МОМЧИЛО МИЛЕНКОВИЋ

I

Момчило (Мило) Миленковић, публициста и новинар, рођен је 27. новембра 1936. године у Лесковцу, где је завршио основну школу и Вишу мешовиту гимназију. Завршио је Војну академију КОВ у Школи за усавшавање официра ЈНА. Пензионисан је у чину пуковника, а на дужности команданта бригаде.

II

ОДАБРАНА ДЕЛА - Момчило Миленковић писањем се бави од најраније младости. Објавио је књиге: „Приче лесковачких роштиљџија”, „Виц на роштиљу”, „Библиографија Добросава Ж. Туровића 1952-2002”. Године 2003. појавила се књига „Пиротске чарламе и заврзламе”. Објавио књижевну рецензију „Саша Хаџи Танчић, књижевник и репортер о трубачу Ахмету”. Скоро све Миленковићеве књиге имају литерарни и забавни жанр. Миленковић је члан КК Глубочица – Лесковац, председник Завичајног удружења Лесковчана „Стефан Немања” у Новом Саду. Добитник је бројних признања. Као публициста и новинар, Миленковић је био сарадник у листовима: Народна армија, Политика експрес, Наша реч, Помак, Борац – Сарајево, Дневник – Нови Сад, Лесковачки дневник.

III

ВИЦ НА РОШТИЉУ – Миленковић се деценијама бавио сакупљањем (а и објављивањем) шала из лесковачког краја, једну од књига назвао је нимало случајно „Виц на роштиљу”. Дело је доживело неколико издања, а како сада ствари стоје, наредних година се може очекивати можда потпуно нова књига вицева и шала о овдашњим мајсторима кулинарства.

%

У једној од анегдота везаних за отпуштање радника, Миленковић је прибележио:

Михајла, старог лесковачког фабриканта, отпустили из фабрике под старе дане. Кренуо кући, љут и намрштен. Негде око општине, сретне га комшија Столе.

-Абре, Михајло, много лоше изгледаш, ко да ти је, да опростиш, јутрос било 40 дана!

-Мани ме, начисто ме саранише. Добија сам отказ у фабрику! - рече Михајло.

-Откуд пасг тој!

-Наљутија ме директор до коске па см му рекја да је много глуп!

-Бш би волеја да чујем које су ти написали у решење о отказу! - пита га забринуто Столе.

-Мајку гим га мангупску, написали су ми да см открија пословну тајну!

%

Занимљива прича везана је за комшије:

Комшија Пера улази у двориште комшији Арси и, онако љут, још на самом улазу поче да виче:

-Знаш које, Арсо, овој твоје куче цело јутро завија, па моја ћерка, која јутре има испит из виолину, не може да вежба!

-Комшијо, Перо, по туј жалбу ич ти не могу да помогнем. Твоја ћерка је прва почела! - рече Арса.

%

Много је занимљивих прича везано за „веселе” Лесковчане. У ситне сате иду два мокра брата из кафане и гласно расправљају:

-Кажем, ти, бре Милчо, овој што је сг на небо, тој је Месец! - примећује један.

-Море, сто пута јок. Тој ти је Сунце! - каже други, који више хода четвороношке.

-Месец!

-Сунце!

Тако би они до зоре, док из правца железничке станице не угледаше неког пролазника, заиставише га и замолише да пресуди. Кад чу питање, да ли је горе Месец или Сунце, после извесног размишљања, непознати рече:

-Извините, молим вас, не бих знао да вам кажем, ја... нисам одавде!

%

Ево и шале о једној љубоморној жени:

Долази жена у огласно одељење локалног листа и пита службеницу:

-Да ли се овде дају огласи!

-Јесте, госпођо, овде! – одговори службеница.

-Оћу да дам оглас. Кд она псина прочита новине ваљда ће се врне дома!

-Али, госпођо, пси не знају да читају!

-Онј, за кога см се ја одала зна! - одговори Лесковчанка.

IV

НАС ЈЕ МНОГО РОМА - Имао сам посебну част и задовољство да прочитам рукопис књиге *Амен сама бут Рома – Нас је много Рома* од уваженог новинара и публицисте Момчила Миленковића, родом из Лесковца. Рукопис поменуто књиге садржи око 100 страна посвећених веселој страни живота Рома Лесковца и шире. Оваква књига је реткост на нашим просторима и чини део културне баштине нашег краја и града.

Вредност ове књиге је у нечем посебном, до сада необрађеном и необјављеном: да се весели дух једног народа, распрострањеност по целом свету, преточи у анегдоту из свакодневног живота Рома, могућег и стварног али и духовито ироничног на свој сопствени рачун, без икаквих претензија на повреду личности и достојанства.¹¹⁷¹

Када би се правила ранг листа највећих подвига српских војника у ратовима српске војске XX века, подвиг војника трубача Амета за време Кумановске битке 1912. године, између српске и турске војске, заузео би једно од првих места. Као војник српске војске служио је у другој чети првог Моравског пука, на дужности четног трубача.¹¹⁷²

Био је родом из лесковачког насеља Подворце. Хроничари су забележили да је трубач Амет, за време чувене Кумановске битке 1912. године, неопажено успео да се ушуња у позадину турске војске и за време најжешће њихове офанзиве тако убедљиво затрубио турски знак „повлачење” да је тиме изазвао хаос и панику у њиховим редовима.

Мучио се, мучио. Мислио и смислио како ће помоћи својим борцима? Јавио се на рапорт командиру чете и тражио од њега да му одобри да пређе у непријатељску позадину, али не откривајући му свој план. Капетан га је изгрдио и вратио у вод. Сутрадан се Амет опет јавио са истим захтевом. Капетан га је и овога пута изгрдио и чак опсовао. Ваљда се бојао да ће издати другове. Та помисао га је страшно разљутила. Јавио се и трећи пут, упознавши капетана са комплетним планом његовог рада у турској позадини. Капетан овога пута одлучи да му одобри одлазак у турску позадину, али му запрети да за тај одлазак „ништа не зна” и да иде на своју одговорност.

Амет је сачекао ноћ. Чврсто је стегао трубу и кренуо непознатим стазама и богазама ка турској позадини. Успут је наишао на погинулог турског војника. Пресвукао се у његову униформу и без проблема стигао на циљ. Изабрао је највеће брдо. Попео се на врх. Следио се од страха када је у подножју угледао борбу на живот и смрт између српске и турске војске.

¹¹⁷¹ Добросав Туровић, *Амен сама бут Рома, Нас је много Рома*, Лексикон писаца, стр. 70.

¹¹⁷² М. Миленковић, *Подвиг трубача Амета, Нас је много Рома*, Дом културе Рома, Лесковац 2002, стр. 9. *Напомена:* М. Миленковић је књигу *Нас је много Рома* посветио Амету Аметовићу, војнику-трубачу друге чете, Првог моравског пука српске војске, учесника Кумановске битке 1912. године између српске и турске војске; Растему Зите Сејдићу, војнику трубачу, припаднику српског Гвозденог пука, који је својом трубом помогао да српска војска извојује победу над бугарском војском 1915. године на Солунском фронту.

Узео је трубу. Брзо се сетио какав је турбин знак за повлачење у турској војсци. Прикупио је снагу и затрубио повлачење турској војсци. Свирао је толико јако да је надјачао силину турских топова. На његово велико изненађење, Турци су у паничном страху почели да се повлаче. Турци су одступали и повлачили се у све већем нeredу, не осврћући се да виде шта их је то снашло.

Одлучност и силина јуриша српске војске брзо је одбацила Турке са својих положаја. Победом, без великих губитака, српски официри су били изненађени. Није им било јасно ко је наредио јуриш и зашти су се Турци повукли...

Када се Аметов командир чете прибрао, сетио се Амета и његовог боравка у турској позадини. О томе је обавестио команду пука. Чувши ту невероватну причу, пуковник нареди да се војник трубач Амет Аметовић одмах одликује Карађорђевоm звездом.

%

Жали се Мира мужу Амету:

-Ти ме више не волиш и више ме уопште не гледаш.

-Па, како могу да те волим и да те гледам! - пита муж.

%

Залутао неки Црнац у циганску махалу. Гледа га неки старији Ром, па каже:

-Ау, брате, колико је овај црн. Питам се колико ли су им онда црни Роми!

%

-Комшија, што си јуче онолко галамија на жену Санију!

-Потрошила иљаду и петсто динара, а никако да се сети за које их потроши.

-А што си данас викао на њу!

-Е, данас се сетила зашто их је потрошила!

%

Неки сељак купи коња од Бошка. Не прође ни два дана, доведе он коња натраг и рече:

-Враћам ти, куме, коња, јер има фалер на оку.

Бошко ошину коња и раздере се:

-Мајку ти, коњску, јесам ли те често опомињао да не читаш толико!

%

Љути и разочарани у своје жене, сусретну се на обали реке два Рома, који намеравају да се баце у реку. Пита један:

-Зашто!

Одговара други:

-Због жене! Оставила ме синоћ. А ти!

-И ја због жене. Вратила ми се!

%

Фајко, да ли знаш који се официрски чин означава са једном звездом!
 - пита водник Фајка на једном од првих часова обуке.
 -Потпоручник! - одговори Фајко.
 -А са две звезде!
 -Два потпоручника!
 %
 Сретне Мане комшију Максута, па му изненада рече:
 -Где, па ти си Максуте жив. Ко је онда умро! Ти или твој брат!
 -Изгледа да сам ја, јер сам мало пре разговарао са братом! - збуњено рече
 Максут.
 %
 Док очекују прве муштерије на пијаци, Саит листа новине, па ће рећи
 Фадилу:
 -Абре, Фадиле, неки лудак је убио жену и себе!
 -А кога је пре убио!
 -Не знам, то не пише у новине - рече Саит.
 %
 Шта ти је, зашто имаш повезану ногу! - пита Мане свог комшију Азира.
 -Чудо невиђено. Ноћас сам дошао први пут кући трезан, па ме није мој
 кер препознао! - одговори Асир.
 %
 Доктор: Зашто толико пијеш!
 Асио: Од жалости!
 Доктор: А зашто си толико жалостан!
 Асип: Зато што толико пијем!
 %
 Продавао коња Асип на вашару, а купац га пита:
 -Куме, много јефтино продајеш овог коња. Мора да има неку велику
 фалинку, па хоћеш да га некоме утрапиш!
 -Таман посла. Једина фалинка му је да кад певам док га јашем, он стане и
 од мерак ме слуша! - рече Асип.
 %
 Цига Дрнца каже:
 -Ја сам скроман човек. За доручак ми је довољно да имам флашицу
 ракије, бисквит и пса!
 -Зашто ће ти пас! - пита неко из гомиле.
 -Па да поједе бисквит!
 %
 Како си Шефете! - пита га исписник Саит.
 -Не питај! Ко псето!
 -Како то!
 -На своју жену Назу ни да залајем, а на туђе жене - ланац да покидам! -
 рече Шефкет.

V

ВЕСЕЛИ ЛОВЦИ (Фелтон, Нови Сад, 2004), невелика, али лековита књига посвећена смењу, дело је лесковачког публицисте *Момчила Миленковића*. Ту су објављена 222 вица и шала из лекарске ординације. Шале се не односе само на лесковачки крај, већ имају универзално значење, јер обрађују тему која је присутна свуда где има - ловаца!

%

Пита лекар лекара:

-Зашто је ова госпођа овако нељубазна према теби!

-Ма, пусти - каже овај - лечио сам јој зета.

-И ниси успео да га излечиш!

-Не, него сам успео!

%

У неком селу магарац копитом убио ташту доктора Матића. На сахрану дошло цело село.

-Ташта вам је докторе, изгледа, била много популарна! - рече учитељица.

-Ма, ђавола, популарна. Сви су дошли да купе магарца! - рече доктор Матић.

%

Говорећи о штетности алкохола, предавач др Савић се трудио да слушаоцима што јасније прикаже у каквој мери узимање алкохола штети организму:

-Ако пред магарца ставите две посуде, једну испуњену водом, а другу вином, из које ће пити? - пита предавач.

-Из оне са водом!

-А зашто?

-Зато што је магарац! - зачу се из публике.

%

Долази инспектор у психијатријску болницу. У разговору са једним пацијентом сазнаје да је боравак у овој болници супер. На крају му болесник каже:

-И тебе ће сигурно да излече овде!

-Али, човече, побуни се инспектор - ја сам инспектор министарства здравља!

А болесник ће:

-Па шта! И ја сам овде дошао као председник Владе!

%

И сами доктори на свој рачун у Лесковцу причају шале:

-Докторе, јесте ли чули шта се десило сиротом доктору Чубрићу! - каже доктор Петровић.

-А, шта, забога!

-Невероватно! До јуче човек пио, смејао се, а данас већ ожењен!

МИОМИР НЕШИЋ

I

Миомир Нешић је рођен у Лесковцу крајем четрдесетих година, као потомак лесковачког чорбације Нешка Митровића. Основну школу је завршио као најбољи ђак у генерацији. Гимназију је учио у Лесковцу. Истовремено, ванредно је завршио и средњу библиотекарску школу у Београду. Студирао је у Београду, да би се 1976. године запослио у Народној библиотеци „Радоје Домановић” у Лесковцу најпре као библиотекар, а од 1977. као секретар, правник Библиотеке. Дужност директора Народне библиотеке обављао је у периоду од 1982 – 1985. године. Више пута је био биран за члана разних тела Друштва библиотечких радника Србије и Заједнице библиотека, а у два мандата био је и делегат Републичке заједнице културе Србије.¹¹⁷³

II

БИБЛОТЕКАРСТВО ЛЕСКОВЦА - У Лесковац су средином XIX века почеле да стижу прве новине, лист „Призрен”, који је излазио у Призренском вилајету и који је поред турске имао и српску страну. Године 1868. у ослобођеној Србији створен је специјални одбор за просветни рад у јужним неослобођеним словенским крајевима. У њега су ушли архимандрит Дучић, Панта Срећковић и Милош Милојевић, касније директор лесковачке Гимназије. На иницијативу овог одбора, а уз помоћ богатих Лесковчана, 1869. године у Лесковцу је отворена прва читаоница, са веома скромним фондом, углавном верског садржаја, прикупљеним поклонима. Ова читаоница је прва установа ове врсте у Јужном поморављу, осам година пре ослобођења од Турака. Није позната судбина ове прве јавне библиотеке, нити докле је радила. У Државној архиви у Београду налази се годишњи извештај Народне читаонице у Лесковцу за 1880. годину, из кога се види да је одмах после ослобођења 1877 – 1878. године, идуће 1879. године основана у Лесковцу Народна читаоница под називом „Уједињење”. Њеним оснивачем сматра се наставник лесковачке Гимназије Лука Дожудић, који је био и први управитељ. За секретара је изабран Спира Здравковић, учитељ. Да ли је ова читаоница наставак оне из доба Турака није познато. Почетни фонд је износио само 12 књига, које је добила од чланова.¹¹⁷⁴

¹¹⁷³ Миомир Нешић, Монографија Народне библиотеке (посебно електронско издање Легата), Лесковац 2004.

¹¹⁷⁴ Део Монографије Народне библиотеке, Лесковац 2004.

(...) У то време било је 76 учлањених Лесковчана подељених у две класе, према висини чланарине. Чланови који су припадали првој класи плаћали су један динар, а остали педесет пара месечно. Других дотација није било. Сви су радили волонтерски осим плаћеног послужитеља. Управа Библиотеке била је по Статуту одговорна Збору и Министарству просвете. Почетком осамдесетих година је и прва Грађанска касина формирала Градску читаоницу, коју су водили наставници Гимназије. Даља историје библиотеке у Лесковцу везана је за Певачко друштво „Бранко” (основано 1887. године).

(...) Један од ретких података о библиотечкој делатности крајем XIX века односи се на полицијску наредбу, да се за унапређење наставе, под управу Гимназије стави Народна читаоница и Ђачка књижица. Од тада па до 30. година минулог века ова библиотека често се везује за лесковачку Гимназију. Бурне 1903. године основана је у Лесковцу Радничка књижица и читаоница, као одговор на идеје Светозара Марковића. Пре балканских ратова 1912 – 1914. године Удружење студената „Гундулић” имало је своју позајмну књижицу. Познато је тада да је при Грађанској касини и даље постојала Градска књижица и читаоница. Новембра 1915. године, бугарском окупацијом, потпуно је нестало и оно мало повољне климе за развој просвете и културе. Књижни фондови су уништени или разнети, па је престао рад свих књижница. Ослобођење Лесковца дочекано је са незнатним бројем књига, скривених по кућама. Ђачка дружина „Гундулић” мења име 1920. године у Студентски клуб „Гундулић” и оснива своју прву јавну библиотеку после Првог светског рата. Организовани су концерти и од тих прихода су набављене књиге. И апел за помоћ грађанству је уродио плодом, па су сакупљена значајна средства. Убрзо је почела и претплата за периодичку. Први набављени часопис је био „Мисао”. Грађанска касина је такође обновила рад 1921. године. Њени чланови су били индустријалци, књижари, адвокати, трговци, лекари, професори. Како није имала своје просторије, користила је кафану, у којој је била мала библиотека са дневном и периодичном штампом. Француско-српски клуб, који је поникао у Касини, одвојио се и почео самостални рад. Значајна је библиотека Клуба, која је располагала пристојним фондом књига на француском језику. У Лесковцу су у поратном периоду радиле и библиотека Лесковачке трговинске омладине, која је имала веома добар фонд, у Реалној гимназији библиотеке за ниже и више разреде, а Друштво за културно, просветно и економско развијање „Покрет” у срезу лесковачком, такође је имало књижицу са читаоником. Народне књижице и читаонице такође су отворане и у околним селима. Прва народна књижица формирана је у селу Бабичко 1919. године, а затим 1920. у селу Разгојна, али се она убрзо угасила. У Печењевцу књижица ради од 1921. године, у школи. Две године касније, за село Прибој и Загужане, са седиштем у Прибоју, основана је читаоница. Године 1929. године основана је Брестовачка народна књижица и читаоница. Народне године у

селу Градашница основана је Народна књижница и читаоница под називом „Лабуд”.

Почетком 30. година прошлог века већина библиотека престаје са радом. Економска и политичка криза и друштвена небрига условили су да само у некој школи постоји библиотека. Ипак, августа 1934. године, Удружење студената и Народни универзитет који је имао огромну улогу у просветном и културном раду, организовали су конференцију свих хуманих и културних удружења у Лесковцу за обједињавање књижног фонда и оснивање народне књижнице и читаонице. Она је била саставни део Народног универзитета. Прикупљено је 1.200 књига, а библиотека, која је почела са радом 1935. године добила је назив Лесковачка народна књижница и читаоница. Непосредно пре Другог светског рата настала је у Лесковцу добро снабдевена и организована књижница.

Бомбардовањем Лесковца и окупација уништили су ионако скроман библиотечки фонд. Библиотеке су током ратних година престале са радом. После Другог светског рата, када народне књижнице добијају значајан друштвени статус, већ идућег месеца после ослобођења, 29. новембра 1944. године, основана је Градска библиотека, која је почела са веома скромним фондом, углавном сачуваних књига које су грађани позајмили пре рата или поклонили. До августа 1952. године библиотека је без правих наменских просторија, често сељена и са неодговарајућим, често недовољно школованим упосленицима, због чега су биле честе промене. У том периоду књижничар је уједно био и руководиоца и благајника библиотеке.

Почетком педесетих формиран је библиотечки центар при Народној библиотеци Србије у Београду, чијом заслугом и подршком Народног одбора градске општине, Градска народна библиотека се усељава у нове просторије, у зграду чији је један део био приватно власништво (сада солитер преко пута библиотеке). Примљено је ново особље, три књижара и помоћни радник, а већ 1. септембра 1952. године постављен је први управник Библиотеке Антанасије Младеновић, наставник ВМГ у Лесковцу, који доприноси снажном развоју библиотекарства у Лесковцу. Библиотека нагло јача, повећава књижни фонд, отвара читаоницу, број читалаца расте, организован је велики број културно-просветних манифестација, а целокупни фонд је сређен по стандардима Међународне децималне класификације. Читаоница која је била у згради Дома синдиката (сада Културни центар), пресељена је 15. марта 1958. године у просторије ДОЗ-а (сада Технолошки факултет).

Поред завидног броја књига, читаоница је располагала и са више дневних листова и часописа. Интересантно је поменути да су читаоницу користили Клуб просветних и јавних радника, Клуб младих писаца, Друштво за српски језик и КУД Абрашевић за недељна матинеа. Активност вредног прегаоца Младеновића ту није стала.

Градска библиотека оснива Дечје одељење, које је налази у приватном локалу Глигорија Кражића (сада угао Шоп Ђокића комплекса), 7. априла 1956. године. Отварање одељења допринело је нагло повећању броја чланова. Док је 1952. године број уписаних био 1.163, већ 1956. тај број износи 3.234 корисника, који су прочитали 66.454 књиге. Број књига је такође знатно увећан од 5.439 у 1952. години на 31.103. у 1956. години.

У то време Библиотека је имала закључен уговор са 25 издавачких кућа, које су одмах по изласку из штампе достављале по два примерка књиге. Нестварно делује податак да је Градска библиотека педесетих година била претплаћена на 30 часописа и 32 листа. Читаоница је чувала и 33 годишта предратне периодике.

(...) Одлуком НОО Лесковац од 10. новембра 1959. године, Градска библиотека мења има у Народна библиотека „Радоје Домановић”, по захтеву библиотеке „из разлога што она даје књига на читање члановима који живе и ван подручја града и што се њеним фондом користе грађани са читаве територије среза.”

(...) Прикупљено је и сачувано више од 90 рукописа и објављених дела аутора лесковачког краја. Ускоро ће бити доступни путем Интернета. Данас Библиотека у својим фондовима располаже са више од 180.000 књига и више од 40.000 наслова новина и часописа.

(...) У Библиотеци (у свим одељењима) се годишње просечно упише више од 10.000 корисника, који прочитају око 90.000 библиотечких јединица.¹¹⁷⁵

---

¹¹⁷⁵ На челу Библиотеке били су: *Атанасије Младеновић* (чика Таса), један од најпознатијих интелектуалаца између два светска рата, рођен 9. августа 1899. године у Лесковцу. Био је, између осталог, професор Лесковачке гимназије, а 1952. године изабран је за управника Библиотеке, где остаје до пензије. Као врстан познавалац књижнице и читаонице, чика Таса је обновио библиотеку на савременим библиотечким основама. У пензију је отишао 1959. године; *Ратмирко Петковић* – био је управник библиотеке седамнаест година, а упамћен је по строгости, али и изванредним резултатима на ширењу библиотечке мреже. Рођен је у Винарцу 1914. године. Као најбољи ђак у основној школи у Богојевцу добија државну стипендију и завршава Нижу гимназију у Лесковцу, а потом Учитељску школу у Пироту. Уз рад завршио је и Вишу педагошку школу и Филозофски факултет, да би потом радио најпре као школски инспектор, наставник и директор ОШ Петар Тасић, затим као професор ВМГ, а од 1960. године до пензије био је директор Библиотеке; *Никола Цветковић* – је рођен 1939. године у Лесковцу, где је завршио основну школу и гимназију. Дипломирао је на Филолошком факултету у Београду, где је и магистрирао 1973. године („Поетика Милана Дединца”) и докторирао 1981. године („Песничко стваралаштво и поетика Милоша Црњанског”). Од 1971. године је у Народној библиотеци, где је 1977. биран за директора; *Миомир Нешић* – рођен је Лесковцу, а дужност директора библиотеке обављао је од 1982 – 1985. године; *Мирослав Лукић* - је рођен 1937. године у Бериљу. Од 1985 – 2001. године био је директор Народне библиотеке; *Небојша Крстић* - је рођен 1963. године у Лесковцу. Године 1985. дипломирао је на Филолошком факултету у Скопљу. За директора Народне библиотеке постављен је 7. фебруара 2001. године, а разрешен 4. децембра 2002. године; *Сашиа Хаџи Танчић* – изабран је за директора Народне библиотеке 4. децембра 2002. године. (*Напомена*: Године 2006. Хаџи Танчић одлази за Ниш, где је изабран за директора Народног позоришта, а дужност директора Народне библиотеке у Лесковцу поново преузима Небојша Крстић).

ХРАНИСЛАВ РАКИЋ

I

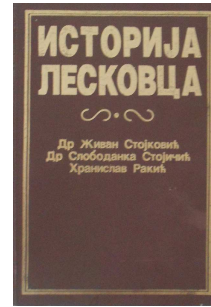
Хранислав Ракић рођен је 7. марта 1928. године у Печењевцу. основну школу завршио је у месту рођења, Вишу мешовиту гимназију у Лесковцу, Виши финансијски течај Министарства финансија ФНРЈ у Београду, Школу за резервне официре финансијске струке и Филозофски факултет, Група за историју, школске 1954/55. године у Скопљу. Био је професор у Сијаринској Бањи, Вишој мешовитој гимназији у Лесковцу, а од јануара 1960. године до пензионисања, 31. децембра 1993. године, директор Народног музеја у Лесковцу. Добио је сва звања од професора и кустоса до музејског и педагошког саветника. Поред педагошког и научног рада, истакао се као организатор научних скупова. Дао је допринос у изградњи и унутрашњем уређењу нове зграде Народног музеја у Лесковцу. Оснивач је „Лесковачког зборника“ и његов уредник од 1961. до 1994. године, као и посебних библиотека у Народном музеју чији је био уредник, као и уредник ванмузејских издања. При Градском одбору СУБНОР-а основао је Библиотеку за савремену историју и био уредник њених издања. Сарађивао је у Нишком зборнику, Нашем стварању, Зборнику Народног музеја у Нишу, Врањском гласнику, Мосту (на бугарском), Нашој речи, Власотиначком зборнику, Трибини младих, Комунисту, Новој Нашој речи, зборницима народних хероја Југославије, Енциклопедији српске историографије (Београд 1997) итд. Ракић је највише дао на истраживању нове историје југа Србије, углавном проучавајући XIX и XX век. Његов главни истраживачки рад био је усмерен на проучавање устаника и ратова против Турске, Првог светског рата, историје радничког покрета и НОР-а и окупације 1041-1945. чему је посветио највећи део својих радова. Писао је и прилоге о прошлости Лесковца, приручнике за основну школу и туристичке водиче. Ракић је члан СКОЈ-а и КПЈ од 1944. године и учесник НОР-а. За допринос издавачкој и музејској делатности добио је више признања: Орден заслуге за народ са сребрном петокраком звездом, Мадаљу за изванредне заслуге у развоју Лесковца, Орден рада са сребрним и златним венцем, Златну значку КПЗ Србије, Плакету Савезног одбора СУБНОР-а, Захвалницу Удружења ратника ослободилачких ратова Србије од 1912-1920. године и потомака.¹¹⁷⁶

¹¹⁷⁶ Хранислав Ракић, Борба за историјску истину, Белешка о аутору, Градски одбор СУБНОР-а Лесковац 2013, стр. 179-180.

II

БИБЛИОГРАФИЈА РАДОВА - Хранислав Ракић објавио је 349 библиографских јединица од којих 28 књига (осам самостално) и 17 са другим ауторима и три књиге историјске грађе, 47 чланака у тематским зборницима, споменицима и збиркама, 43 рада и 4 сепарата, 131 чланак у периодици и 141 чланак у новинама и листовима и један шапилографски рукопис. Био је главни и одговорни уредник 64 књиге и 32 броја Лесковачког зборника и дао 25 стручних рецензија.¹¹⁷⁷

%

У обимној библиографији радова професора Хранислава Ракића налазе се и следећа дела (углавном писана у коауторству са проф. др Живаном Стојковићем): *Хронологија радничког и народоослободилачког покрета у лесковачком крају 1903-1945*, Лесковац 1961, *Лесковац и околина*, Београд 1961, *Хронологија народноослободилачког рата и народне револуције на југу Србије 1941*, Лесковац 1966, *Хронологија народне револуције на југу Србије 1942*, Лесковац 1967, *Печењевце*, Печењевце 1975, *Младост у вихору револуције*, Лесковац 1977, *Хронологија радничког покрета и социјалистичке револуције Јужноморавског региона 1903-1945*, Лесковац 1979, *Револуционарни омладински покрет лесковачког краја 1941-1945*, Лесковац, 1982, *Лесковац – туристички водич*, Лесковац 1982, *Грађа за историју револуционарног радничког покрета Лесковца и Врања 1895-1915*, Лесковац 1982, *Грађа за историју синдикалног покрета Јужноморавског региона*, Лесковац 1985, *Терор и злочини окупатора и домаћих издајника у лесковачком и врањском крају 1941-1944*, Лесковац 1987, *У црвеном јату*, Лесковац 1988, *Универзитет у Нишу, Технолошки факултет у Лесковцу 1979-1989*, Лесковац 1989, *Виша техничка текстилна школа у Лесковцу 1959-1989*, Лесковац 1990, *Историја Лесковца*, Београд 1992, *Четници у лесковачком крају 1941.1944*, Лесковац 1993, *Водосистем Барје*, Лесковац 1944, *Бомбардовање Лесковца*, Лесковац 1995, *Три ослобођења Лесковца*, Лесковац 1995, *Синдикални покрет Лесковца 1904-1954*, Лесковац 1995, *Избори у лесковачком крају 1903-1938*, Лесковац 1996, *Лесковачки крај у Првом светском рату 1915-1918*, Лесковац 1996, *Савез бораца Лесковца 1947-1997*, Лесковац 1997, *Лесковачки крај у време НАТО агресије*, Лесковац 1999, *Доктрина насиља*, Лесковац 1999, *Четврдесет година Навип Пантаже*, Лесковац 2000, *Јулски празници у лесковачком крају 1945-2000*, Лесковац 2002, *Октобарски дани у Лесковцу 1945-2000*, Лесковац 2002.

%

У рубрици “Белешка о аутору” најновије књиге Хранислава Ракића „Борба за историјску истину“ (Лесковац 2013) наводи се да је објавио

¹¹⁷⁷ Хранислав Ракић, Лексикон писаца лесковачког краја, Лесковац 2003, стр. 97-99.

више десетине књига самостално и коауторству. Најважнији радови: *Револуционарни омладински покрет лесковачког краја 1941-1945* (Лесковац 1982); *Терор и злочини окупатора и домаћих издајника у лесковачком и врањском крају 1941-1945* (Лесковац 1986); *Четрдесет седма српска дивизија НОВЈ (Београд 1992)*; а у коауторству: *Сто година Лесковачке гимназије* (Лесковац 1979); *Историја Лесковца* (Београд 1992), *Бомбардовање Лесковца 1944.* (Лесковац 1994); *Три ослобођења Лесковца* (Лесковац 1995); *Лесковачки крај у Првом светском рату* (Лесковац 1996); *Народна власт у лесковачком крају 1941-1945* (Лесковац 1998); *НАТО агресија у лесковачком крају 1999.* (Лесковац 2000).

III

БОРБА ЗА ИСТОРИЈСКУ ИСТИНУ – Делатност Хранислава Ракића започела је у Лесковцу 1956. године. Тадашњи професор историје у средњој школи вероватно још није открио притајени унутрашњи немир историчара коме је настава била само почетак новог пута коме ће посветити читав живот. За оне који не поседују посебну енергију, рад у Народном музеју био би само алиби за привидни мир и задовољство просечношћу струке прилагођене овој делатности.

Лесковац зато није ни очекивао да ће се у том периоду управо у Народном музеју родити искра научног рада која ће резултирати обимним историографским импулсом. Заискрила је у младом професору историје жеља за научним радом, са свим непознаницама које је таква жеља носила. Покренуо је „Лесковачки зборник“. Савладао је све препреке и отпоре провинцијске психологије и управо у том моменту започео борбу за историјску истину на једино исправан начин, путем сучељавања штампане речи и саопшвања историјских истраживања. Његова борба за историјску истину имала је две димензије. Прву су чинила његова истраживања и научни резултати, а друга се односила на критички приступ према ономе што је објављивано у сфери историјске науке. Ова друга, међутим, имала је, опет, два сегмента. Први је обавезујућа критичност главног уредника „Зборника“, а друга је његов лични однос, као историчара, према објављеним чланцима или књигама.¹¹⁷⁸

Осврнућемо се на овај други сегмент. За његово разумевање потребно је истаћи да је Хранислав Ракић још на студијама стекао основе критичности како према историјским изворима, тако и према историографским делима и резултатима историјских истраживања. Тај квалитет, као резултат професионалног опредељења, омогућио му је да буде објективан у границама могућих сазнања. Определивши се да детаљније обрађује период наше историјске прошлост од 1941. до 1945.

¹¹⁷⁸ Проф. др Живан Стојковић, Предговор, Борба за историјску истину, Лесковац 2013, стр. 5.

године био је свестан чињенице да је основни услов за сазнавање историјске истине изворна грађа. Залажући се за њено сакупљање и лоцирање у Историјском архиву или Народном музеју, Ракић још 1967. године у „Нашем стварњу“ упозорава да онај који сакупља грађу мора најпре да елементарно познаје историју одређеног периода, затим архивске фондове у архивима, музејима и институтима и да упозна библиографију како би могао да прави селекцију докумената. Био је енергичан у захтеву да се и кривично гоне они који, злоупотребљавајући могућност сакупљања историјске грађе, праве своје приватне архиве, што је испод сваког критеријма морала и етике уопште. Јер, тиме се атакује на могућност сазнавања историјске истине и истовремено омогућује злоупотреба документа који није доступан за научну проверу. Свој став према могућностима сазнања историјске истине Ракић манифестује односом према мемоарској грађи коју назива најнесигурнијом, јер су учесници догађаја углавном субјективни и врло често износе нетачне податке. Овакав став према мемоарској грађи, у сваком случају, није нов и само Ракићу својствен, али је новина то што га Ракић примењује и када је у питању период НОР-а, на његове учеснике, што у овом периоду није била само храброст већи велики ризик. Његов генерални закључак у овом периоду био је да сва изворна грађа мора бити критички коришћена што је и основни предуслов за научност.¹¹⁷⁹

Овакав став према историјској грађи резултирао је три године касније још критичкијим односом према издавачкој делатности на тему НОР-а у Лесковцу. Иако потврђује задовољство обимом интересовања за овај период, он отворено устаје против квалитета објављених публикација, јер су његови аутори „неодговорно и без неопходне индивидуалне спреме“ писали о НОР-у, чиме су свесно или несвесно упадали у фалсификовање историје, јер нису задовољавали ни најминималније критеријуме историјске обраде материје. Неке од тих књига су писане и без икаквих стручних рецензија па Ракић с правом закључује да је такво стање анархично. Истовремено, у непосредној вези с тим, он најављује потребу адекватне критике издавачке делатности као основног услова за потврђивање историјске истине. Насупрот појави оштрог реаговања аутора на критике, он се залаже за нормалан и аргументован дијалог између аутора и критичара. Наглашавајући некритичност појединих аутора према материји коју обрађују, Ракић долази до закључка да неки од њих не праве разлику између своје личности и свога рада. Но, Ракић се на задржава само на констатовању овакве ситуације. Он предлаже и решења. Наиме, човек који се бави писањем мора бити, пре свега, квалификован, да има смисла за ту врсту посла. Он мора бити без икаквих предрасуда или идеолошких заблуда. Овај његов став је, у ствари, темељна одредница борбе за историјску истину. Међутим, пошто се оваква праксе не може

---

¹¹⁷⁹ Исто, стр. 6. *Напомена:* У Предговору проф. др Живана Стојковића наводе се конкретни примери дела и њихових аутора који су били предмет жестоких полемика (видети стр. 5-18).

брзо да промени, јер је била последица опште друштвено-политичке климе, Ракић подржава форму стварања редакцијских одбора који би, ако ништа више, увели ред у техничким припремама за штампање књига из периода НОР-а и револуције. То би подразумевало избор аутора, склапање уговора, организовање стручних рецензија и препоручивање рукописа за штампу. Редакционе одборе би чинили људи који познају овај период наше историје. То би онемогућило нестручним ауторима да наставе свој посао који више штети него што користи, а истовремено не би доводило до стварања политичких проблема који су били последица немарног и неодговорног рада.

Међутим, могао би се стећи погрешан утисак да се Ракићева борба за историјску истину у овом периоду односила на израчунавање само са онима који то нестручно раде, што би умногоме умањило њен значај. Напротив, његово залагање за историјску истину било је животно опредељење историчара Хранислава Ракића који је седамдесетих година већ увећало својим историографским радом показао да је један од оних историчара НОР-а и револуције који се придржавају захтева историјске науке. Зато је било логично очекивати да ће управо у овом периоду енергично реаговати када су се такве произвољности појавиле у делима оних чије су и формалне квалификације задовољиле неке од захтева научног поступка у историјској науци (мада је до краја остао при свом ставу да се историјом морају бавити историчари, односно да сваки стручњак, ако има наклоности према научном раду, може најбоље да се потврди само у својој струци).

(...) Друго поље деловања Хранислава Ракић, које је такође пружало широке могућности борбе за историјску истину, је организовање и рад научних скупова који су се, пре свега, бавили појединим темама из периода НОР-а. Такво опредељење није било формалног карактера. Свестан чињенице да је и то једна могућност елиминисања већ раширене појаве нестручне обраде историјске прошлости, он је сматрао да тек позната имена наше историографије могу својом стручношћу и ауторитетом да дају највећи допринос научној обради периода НОР-а и револуције. Наравно, врло брзо се показало да је био потпуно у праву, па је ангажовање научних радника проширио и на остале области које су биле заступљене у „Лесковачком зборнику“. Верификација научних резултата на научним скуповима не само што је подигла квалитет „Лесковачког зборника“ већ је била и брана већ наговештене појаве нестручности и неодговорности. Међутим, средином седамдесетих година морао се суочити са великим тешкоћама у политичкој клими, коју су створили неприкосновени ауторитети, на политичким функцијама или без њих, који су сматрали да је неходно вршити ригорозну контролу свега што је требало да буде објављено о периоду 1941-1945. па чак и онога што познати стручњаци на пољу историјске науке саопштавају или објављују. Тада је схватио да се Редакциони одбор за издавачку делатности из НОР-а

(постојао од 1970) почиње да претвара у своју супротност, па уместо да буде технички орган који ће се бринути о подстицању и организовању ове важне делатности, он се претварао у пресудитеља, чак и када се ради о саопштеним научним сазнањима или дилемама познатих научника из области историјске науке.

(...) Нажалост, порука за коју се деценијама борио Хранислав Ракић да историјска истина мора бити на првом месту и једина права одредница није била опште прихваћена ни у наредној деценији до данас. Догађало се да буду објављиване књиге које не само што нису имале стручну верификацију, већ нису доживеле ни најелементарнију критичку оцену, не ради политичког или другог обрачунавања, већ ради историјске истине.¹¹⁸⁰

ПОГОВОР - Србија је земља богате историјске прошлости, која је у историографији обрађивана са различитих аспеката уз покушаје да се поштују историјски императиви истинитости која се заснива на изворима првога реда.¹¹⁸¹

Нажалост, то одушевљење историјском прошлошћу Србије охрабрило је многе стручњаке који по вокацији нису историчари да се упусте у ризик

---

¹¹⁸⁰ Живан Стојковић, Предговор, Борба за историјску истину, Градски одбор СУБНОР-а Лесковац 2003, стр.5-18. *Напомена*: У књизи Борба за историјску истину објављени су следећи прилози: Предговор проф. др Живана Стојковића; Недопустиви пропусти у једној репрезентативној књизи (Србија – знаменитости лепоте, Београд 1965); Сакупљање изворне и мемоарске грађе за период 1941-1944. и њихова веродостојност; Споменици културе – њихово стање и заштита; Једна корисна књига и реализација; Још реч-две о једној књизи (др Димитрије Кулић, др Јосиф Трајковић, Документи о настанку и развоју народне власти на југу Србије 1941-1945. године); Поводом хронике о Лесковцу (Лесковац у рату и револуцији, Београд 1968); Издавачка делатност на тему НОР-а); Лесковац и околина (др Драгослав Танић, Лесковац и оклина, Лесковац 1972); Актуелна питања неговања и развијања револуционарних традиција НОБ (дискусија); Научни скуп - шездесет година КПЈ (СКЈ, СКОЈ-а и револуционарних синдиката (дискусија); Осврт на књигу Живојина Николића – Брке, Југоисточна Србија у револуцији 1941-1945 (дискусија); Напад II. српске народноослободилачке бригаде на немачки аеродром код Лесковца; Историографија и време садашње (како на то гледа историчар Хранислав Ракић); Историографија и време садашње II (има ли табу тема); Политика експрес и Вечерње новости у 1990. о НОР-у на југу Србије; Савезничко бомбардовање Лесковца 1944 (др Момчило Павловић и Верољуб Трајковић, Савезничко бомбардовање Лесковца 6. септембра 1944); Заблуде и фалсификати Александра Марковића – Туларског; Репринт Лесковачког гласника или збирка плаката (др Момчило Павловић, Мира Ниношевић, Верољуб Трајковић, Изборне борбе у лесковачком крају 1919-1939, књига I 1919-1929, Лесковац 1997); Погледи о датумима новије историје – погрешна тумачења; Реаговање – Књига о Кости Миловановићу Пећанцу – Чудна „хладнокрвност“ историчара (др Момчило Павловић, др Божица Младеновић, Коста Миловановић Пећанац 1879-1944 – биографија; Кривотвори ради функција (фелтон и књига Наше речи нису уздрамале јавност); Неки нови српски историчари кроје прошлост по задатку; Нроника са доста нејасноћа (Борисав Динић, Чекмин, Београд 2009); Рушења из незнања; Поговор; *НАПОМЕНА*: У Лесковачком културном центру 4. априла 2013. године промовисана је књига Хранислава А. Ракића “Борба за историјску истину”, а повод је 85. годишњица његовог живота. Говорили су: Слађана Младеновић, уредница у ЛКЦ, проф. др Живан Стојковић, историчар и мр Мирослав Здравковић, правник. Издавач је Градски одбор СУБНОР-а Лесковац, а појавила се као 18 књига у едицији Библиотека за савремену историју. Уредник књиге и аутор Предговора, проф. др Живан Стојковић, евоцирао је успомене на прве сусрете у Скопљу на Филозофском факултету и од тада до данашњих дана траје њихово дружење и заједнички рад. Хранислав Ракић је нагласио да његов рад на “пољу историје” није био да умањи значај других стваралаца са којима је деценијама полемисао, него да укаже на веродостојност чињеница и отвори путеве да се историјом баве – историчари.

¹¹⁸¹ Хранислав Ракић, Борба за историјску истину, Поговор, Лесковац 2013, стр. 177.

тумачења историјске прошлости без елементарног познавања научног метода историографије. Тако је често долазило до погрешних тумачења и произвољности, непотребног глорификовања и карактерисања појединих догађаја. Притом, уочљиво је био присутан и јак политички утицај, што је стварало услове за необјективност. Круг оних који су се осмелили да пишу био је последица њиховог учешћа у појединим догађајима или положаја који су заузимали у друштву. Чак су формиран и редакциони одбори од нестручних људи који су сматрали да треба да пресуђују о карактеру појединих догађаја и о начину писања, што је био тежак ударац за историјску науку. Такво профанисање нанело је велику штету историјској истини. Када се томе дода да није постојала права историјска критика или је она тумачена као атак на систем, онда је јасно да је ситуација била још тежа.

У новије време, нарочито после тзв. демократских промена у Србији, одвијао се процес транзиције, односно повратка капитализма у најгрубљем облику, па су се јавили они који су добили задатак да глорификују нови систем и у негативном светлу приказују све што је била недавна историјска прошлост српског народа. Нажалост, тај задатак су добили и неки историчари, доктори наука, који би, према томе морали да се одрекну свега што су писали, па можда и свог статуса научног звања. Као историчар осетио сам потребу, поред осталог, да се озбиљније позабавим критиком објављених књига из историографије, као и да реагујем на сумњиво тумачење појединих догађаја у многим часописима и дневним листовима. Такве интервенције утицале су на ауторе да се одричу књига свесни да су неправилно тумачили чињенице. Ако се зна да се та критика одвијала током постојања социјалистичког система, значи да је било дозвољено да се утврђује права историјска истина, без обзира на политичку климу и утицаје. Зато сам књигу насловио „Борба за историјску истину“, јер ми је то била звезда водила у име моје струке.¹¹⁸²

---

¹¹⁸² Хранислав Ракић, Борба за историјску истину, Лесковац 2013, стр.177-178. *Напомена:* пренет је комплетан Поговор. У Предгову проф. др Живана Стојковића детаљно су описани догађаји око штампања 15. броја Лесковачког зборника (крајем 1975. године). у коме је објављен критички приказ Николе П. Илића „Фалсификати и нетачности у хронике „Гајтан“ аутора Добросави Туровића. (издавач Републички одбор СУБНОР-а и ОО СУБНОР-а Медвеђе). Стојковић наводи да „и сам наслов критике, који је Ракић као главни уредник прихватио, наговештао је шесток и аргументован обрачун, не само са нетачностима, већ и са фалсификатима, што уноси једну нову димензију могуће намере аутора хронике да историју фалсификује.“ Општински одбор СУБНОР-а Медвеђе 23. фебруара 1976. године оцењује да хроника Гајтана има „извесне недостатке“, али је осуђен приказ Николе Илића „јер је унео немир и нејединство међу борце и грађане“. Епилог расправе на састанку ОО СУБНОР-а Медвеђе: забранити растурање 15. броја Лесковачког зборника и да се „најстроже казни Хранислав Ракић који је омогућио штампање овог приказа, као и да се предузму одговарајуће мере против Редакционог одбора Лесковачког зборника. Коначни епилог: Редакциони одбор Лесковачког зборника 20. марта 1976. године закључује: повлачи се приказ Николе Илића из 15. броја Лесковачког зборника, вратити послате примерке и из њих извући приказ Н. Илића. Уредник је поступио по закључцима „на тај начин што је из мањег преосталог контингента извукао поменути чланак, потражио од чланова Редакционог одбора да врате Зборник, а касније им је доставио онај без спорног чланка.“ (видети стр. 17).

IV

ХРАНИСЛАВ РАКИЋ - ИСТОРИЧАР – Хранислав Ракић је својим радом у Лесковцу обележио један богат период интелектуалних достигнућа, учинивши га препознатљивим, како снагом своје личности, ретком енергијом и упорношћу, тако и жељом да докаже да нема препреке која се не може савладати на пољу животног опредељења. Тако он остаје симбол оних који непрекидно дају, а не траже, који стварају и подстичу друге на стварање, који не посустају ни онда када се губи нада, који плене упорношћу у успех. И само такве личности могу да отварају нове путеве, ма о којој средини се радило, јер је оплемене својим присуством; само такви људи чине друге срећним што су их познавали и што су се уверили у њихову снагу.¹¹⁸³

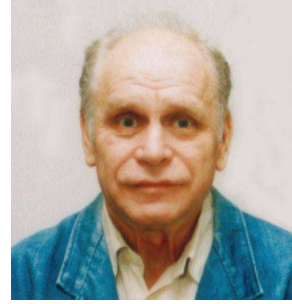
Непосредност и скромност красе лик Хранисалва Ракића, који је од почетка веровао у једну истину: да је човек постојао само ако иза себе остави видљив траг, који ће бити утолико вреднији уколико буде трајнији, не само по својој материјализацији већ и по духу. За младог професора историје, који је у Лесковац дошао средином педесетих, то постаје звезда водиља, како у краткотрајном педагошком раду, тако и у дуготрајном музеолошком и историографском опусу. Иако су тада ученици жалили што им одлази врстан професор, културни посленици нису слутили да на сцену ступа човек који ће управо култури подићи највећи споменик, уградивши целог себе у њега. Тај споменик је Народни музеј у чијем крилу почиње, тада, оно чиме Лесковац може да се поноси. Притајена жеља младог професора историје претворила се најпре у искру научног рада која врло брз нараста у неугасиви пламен који доноси само победе, не само у време његовог рада већ и после тога. Пожелео је млади професор и успео да покрене и *Лесковачки зборник*, подстакавши лесковачку интелигенцију, која је и у ранијим периодима знала да својим печатом оплемени средину. Приврженик традиције, али истовремено и неумољиви реалиста, Хранислав Ракић је знао да је услов опстанка уједињење духовне и интелектуалне снаге свих оних који су могли да помогну у проучавању и обогаћивању културне баштине. И у томе је успео. Међутим, он се није задржавао само на спољашњим манифестацијама способности да организује научни скуп, симпозијум, изда књигу или презентира модерну поставку музејских експоната. Његово интересовање је ишло даље. То је стваралаштво, то је историографски рад који га је сврстао у ред познатих историчара не само на југа Србије. Најпре храбро, на први поглед спонтано, затим смишљено и зналачки, до пуне зрелости, четвородеценијски радни век био је испуњен истраживањима, до значајних историографских достигнућа. Зато је за његово име довољно рећи Хранислав Ракић – историчар.

---

¹¹⁸³ Проф. др Живан Стојковић, Уводна реч, Хранислав Ракић – историчар, Народни музеј Лесковац 1994. стр. 5-6. *Напомена*: пренели смо комплетну Уводну реч.

НИКОЛАЈ ТИМЧЕНКО О РАКИЋУ -

Имао сам прилику и срећу да сарађујем са Храниславом Ракићем и да изблиза пратим начин његовог рада и поступања са сарадницима. Он је дугогодишњи уредник свих музејских издања и његовог најчувенијег гласила *Лесковачког зборника*; када се зна да је Ракић такође дугогодишњи директор Народног музеја, то би свакако било довољно да испуни не само цело радно него и све своје расположиво време. Па, ипак, ако желимо да дефинишемо рад и учинак Хранислава Ракића, чини ми се да би се морало рећи да је то човек и работник који је увек тамо где се нешто покреће, ради и ствара. Потврда за то је и чињеница да је Ракић један од сталних сарадника *Наше речи*, затим уредник и сарадник *Нашег стварања* и да је учесник многих научних скупова и симпозијума, не само оних које је сам организовао у оквиру Народног музеја у Лесковцу, него и оних које су организовали академија наука, разни институти и научна друштва буквално широм целе бивше Југославије.¹¹⁸⁴

Ракићево присуство у *Нашој речи* је дуготрајно и разноврсно, јер је он у том листу не само објављивао своје текстове посвећене народноослободилачкој борби него и давао интервјуе и у својству директора Народног музеја, и у својству историчара, и, касније, у својству председника Општинског одбора СУБНОР-а. Ракић је, једном речју, писао и говорио за *Нашу реч* а и она је често писала о његовим књигама и о његовим научним и организационим подухватима. Довољно је да загледамо у брижљиво уређену библиографију Хранислава Ракића коју је припремио нишки историчар Д. Мирчетић да бисмо се у ово уверили.

Овом приликом нећу се задржавати на тој заиста обимној материји. Поменућу само два примера. Први заправо говори о једном тешком неспоразуму, а реч је више о времену – самом почетку шездесетих година – него о самом Ракићу који је тада био почетник у научном раду. Наиме, *Наша реч* је, следећи инцијативу једног одговорног политичког радника, подвргла оштрој критици рукопис Ракића и Станка Ђорђевића, који се, највише захваљујући том нападу, никада није појавио из штампе.¹¹⁸⁵

Једино оправдање за *Нашу реч* видим у томе што је она, и не слутећи, ипак учинила услугу тада младом историчару јер је рукопис заиста још био недовољно припремљен за штампу и што би тиме више наудио него што би користио његовом угледу. Тај инцидент, међутим, највише

¹¹⁸⁴ Николај Тимченко, Хранислав Ракић у *Нашој речи* и *Нашем стварању*, Хранислав Ракић - историчар, Народни музеј Лесковац 1994, стр. 119-112. *Напомена*: пренели смо комплетан прилог.

¹¹⁸⁵ *Напомена* Н. Тимченка у фусноти прилога: Рукопис је објављен поводом двадесетогодишњице устанка под насловом *Лесковац и околина*, Београд 1961.

захваљујући толерантности самог Ракића и спремности Наше речи да буде отворена за политички исправне сараднике, није оставио трага и Ракић је постао и до данас остао радо помињано име на страницама овог листа.

Други пример односи се на један интервју Хранислава Ракића дат Нашој речи који је затим, са незнатним скраћивањем, објављен у *Борби*. Ракић је том приликом говорио о раду Народног музеја, интелектуалној клими у Лесковцу, организацији научног рада и издавачким плановима своје установе. Вреди се подсетити неких Ракићевим мисли и планова да би се видело не само какви су они били него у којој мери их је Ракић у своје музеју извршавао.

Одговарајући на питање о разлозима за покретање *Лесковачког зборника*, Ракић се позвао на уводну реч уз први број и једноставно рекао да је ова публикација покренута са циљем да се „лесковачки крај свестраније и са различитих аспеката научно проучи с обзиром на његову интересантну прошлост и врло динамична савремена кретања у њему“, оценивши да су претензије скромне а да је резултата већ било. Међутим, ми смо сведоци шта је све урађено преко Лесковачког зборника, колико је ту грађе, матријала и студија објављено и какав је углед у научном свету ова публикација стекла, окупивши велики број сарадника из готово свих научних центара бивше Југославије. Уосталом, и сам Ракић је у овом интервјуу рекао да је то један од циљева: наиме, Ракић је истакао као свој уметнички кредо окупљање свих оних који могу дати свој прилог познавању Лесковца – без обзира на евентуалне идеолошке и друге околности које су тада итекако узимане у обзир. Нарочита пажња поклониле се, рекао је Ракић, сарадницима из Лесковца, и тако је и било. На страницама Лесковачког зборника појавили су се сви они који су радили на науци и написали нешто од вредности. Та чињеница показује какав је Ракић уредник и којим се начелима руководио, а и објашњава успех не само Лесковачког зборника, него и свих осталих музејских издања.

Захваљујући оваквом односу према људима од пера, Народни музеј је постао установа која је подстицала на индивидуални рад и давала импулс за многе иницијативе. Зато слободно можемо рећи да је Ракић колико уредник, толико и аниматор и подстрекач научног живота у нашем граду.

Још боље потврђује тезу да је Ракић свуда тамо где се нешто покреће и ради његова ангажованост у *Нашем стварању*; он је ушао у редакцију тог часописа године 1961. када је на нешто другачијим основама обновљено његово излагање, и у тој редакцији остао петнаестак година, укључујући и најбољи период тог часописа, односно рад у редакцији 1967. године када је она имала само пет чланова и када је Наше стварање постало врло тражено и врло запажено. За тих петнаестак година Ракић је веома ревносно сарађивао у часопису тако да готово нема броја у коме није угледао светло дана макар један његов прилог. Писао је о разноврсним темама, највише наравно о историји Другог светског рата на лесковачком

подручју, али су драгоцени његови прилози о историји самог часописа које је писао у јубиларним бројевима. Пуни фактографског материјала, писани једноставним језиком чињеница, строго документарни али и са лапидарним оценама о улози и месту часописа у културној историји Лесковца, ови прилози, заједно са библиографјом радова објављених у Нашем стварању, чине оно што бих назвао историјом историографије о нашем граду. Тако је Ракић својим разноврсним радом, увек прилагођавајући своје прилоге природи публикације у којој сарађује, дао веома корисне радове чија је документарност трајне вредности.

Наравно, Ракић је налазио времена и да учествује и на научним скуповима и симпозијумима на којима се расправљало о догађајима у току рата. Ракић је специјалиста на Народноослободилачки рат у лесковачком крају и готово све његове књиге имају за тему ту област. Међутим, погрешно је рећи да је Ракић налазио времена да учествује на научним скуповима и ту проверава и фактографију и своје закључке јер је писање радова за те прилике, у ствари, основа његове делатности. Ракић је историчар који сматра фактографију за главни циљ свога рада и утврђивање истине о збивањима и личностима је његова главна преокупација. Тежећи проверавању и утврђивњу истине, он је сматрао научне скупове за погодну могућност да то и оствари. Објављујући прилоге са научних скупова у зборницима радова који су у тим приликама штампани, Ракић је, у ствари, исписао читаве томове о предмету којим се бави.

Најзад, ваља рећи да и Наша реч, и Наше стварање и научни скупови у Лесковцу и многим градовима бивше Југославије сведоче о огромном раду који је Ракић током своје плодне активности у трајању од близу четрдесет година уложио и тиме обележио најбоље токове и тенденције лесковачке науке, посебно историографије.¹¹⁸⁶

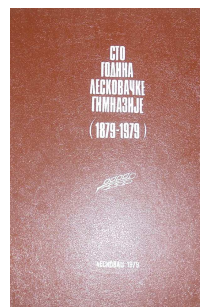
---

¹¹⁸⁶ Хранислав Ракић - историчар, Народни музеј Лесковац 1994. године. *Напомена*: Садржај књиге: др Живан Стојковић, Уводна реч; аладемик Владимир Сојанчевић, Стваралац и дело; др Милорад Васовић, Обележено време; Ђорђе Митровић, Прилог разматрању улоге Хранислава Ракића у музејској служби и музеологији Србије; др Петар Качавенда, Допринос дела Хранислава Ракића савременој историографији; др Миролуб Васић, Допринос изучавању историје омладинског покрета; др Вјенцислав Глишић, Хранислав Ракић као историчар терора и злочина окупатора и њихових сарадника у лесковачком и врањском крају; др Жарко Јовановић, Сељаштво југа Србије у делима Хранислава Ракића; др Јован Златић, Хранислав Ракић – историчар Комунистичке партије Југославије у народноослободилачком рату у јужној Србији; Драгољуб Ж. Мирчетић, Војноисторијски аспект Ракићевог опуса; др Милан Матић, Хранислав Ракић, уредник Лесковачког зборника, посебних издања и ванмузејских публикација; др Живан Стојковић, Борба за историјску истину; др Милан М. Миладиновић, Критичка мисао Хранислава А. Ракића; др Димитрије Кулић, О делу Хранислава Ракића; др Никола Цветковић, Ликови бораца у народним песмама и биографијској обради Хранислава Ракића; Драгутин Ђорђевић, Трагови једног историјског тренутка; Николај Тимченко, Хранислав Ракић у Нашој речи и Нашем стварању; Вили Хубач, Испољена спремност у свако доба за сарадњу, мр Срђан Марковић, Неколико кратких импресија о Храниславу Ракићу; Никола П. Илић, Неколико фрагмената из живота Хранислава Ракића;

VI

СТО ГОДИНА ЛЕСКОВАЧКЕ ГИМНАЗИЈЕ -

Најзначајније дело о Лесковачкој гимназији појавило се 1979. године поводом 100. годишњице од почетка њеног рада. Аутори књиге „Сто година лесковачке Гимназије” у издању саме школе, Гимназије „Станимир Вељковић Зеле”, су Радош Требјешанин, др Сергије Димитријевић, Хранислав Ракић (главни и одговорни уредник) и мр Слободан Младеновић.¹¹⁸⁷

Историјат Гимназије представљен је у четири поглавља: „Лесковачка Гимназија од оснивања до 1918”, аутор Радош Требјешанин, „Лесковачка Гимназија од 1918. до 1941” аутор др Сергије Димитријевић, треће поглавље „Реална гимназија у Лесковцу 1941 - 1945” написао Хранислав Ракић, а четврто „Рад Гимназије од 1953. до 1979. године” дело је мр Слободана Младеновића. Наводимо само кратак увод из књиге, уз напомену аутора, да су задржани датуми као у изворним документима.

(...) Ослобођена југоисточна Србија 1878. године имала је површину од 10.972 квадратна километра и 299.640 становника. Била је то пространа територија и једна од најнасељених у Кнежевини Србији. С много разлога названа је „трећа Србија”, уз ону прву из 1815. г. и ону другу из 1833. године када је Србија добила „шест отргнутих нахија.”

(...) Почетком августа 1879. године дошао је у Лесковац Милан Б. Милићевић, начелник Министарства просвете, да као министров специјални изасланик прегледа стање у лесковачкој нахији. Лесковац је био седиште округа и Милићевић је са окружним начелником пуних 20 дана остао у Лесковцу вршећи свој одговорни задатак.

У школској администрацији постоји молба лесковачке општине датирана 2. III 1879. године у којој се тражи од министарства да отвори у Лесковцу гимназију и изјављује да се прихватају сви издаци за одржавање школе, па и плаћање професора. Министар просвете је оклевао са отварањем гимназије у Лесковцу, али када су Лесковчани поново то тражили, министар просвете Стојан Бошковић се најзад одлучио на подношење предлога кнезу за отварање гимназије у Лесковцу и, када је указ потписан, министар га је 14. VII 1879, Пбр. 1603, упутио лесковачкој општини преко окружног начелника у Нишу. Нажалост, оригинал указа није нађен, као ни „званични извештај влада у Службеним новинама.”

¹¹⁸⁷ Радош Требјешанин, др Сергије Димитријевић, Хранислав Ракић, мр Слободан Младеновић, *Сто година лесковачке Гимназије (1879-1979)*, Гимназија Ст. Вељковић Зеле, Лесковац 1979; Редакцијски одбор су сачињавали: Риста Антуновић, Милорад Вељковић, Братислав Гудурић, Светозар Крстић, Стојан Миленковић, Љубиша Митић, Стојан Николић, Живорад Петровић, Милија Радовановић, Хранислав Ракић и Живан Стојковић. На крају ове опширне књиге (више од 570 страна), наводи се да је лектор био Радмило Митровић, а технички уредник и коректор Михајло Дедић, док је наслову страну урадио Ђорђе Васић.

Сачуван је спроводни акт. Ево како гласи: „*Начелнику Округа Нишком, Бр. 1603, у Београду, 14. јула 1879.*“

Влада Његовог Височанства кнеза са задовољством прихватила је жељу Лесковчана да се у њиховој вароши отвори виша школа. С тога је одлучила и већ у Званичним новинама објавила да се почетком школске године, која наступа, отвори тамо нижа гимназија. Мада је општина изјавила готовост да годину дана издржава ову школу са свим, плаћајући и саме професоре, опет је влада, желећи показати Лесковчанима оно признање, које су заслужили својим држањем и за време рата и после, радећи за ослобођење, одлучила и предложила законодавном телу да лесковачка нижа гимназија уђе одмах у ред државних гимназија. Општини остаје, дакле, да се постара само за стан и школски намештај.

(...) Први наставник кога је министар просвете именовано за предавача Гимназије у Лесковцу био је писар министарства финансија *Стеван Сремац*. О томе је обавестио окружног начелника актом Пбр 4442/1879. од 20. августа: „Постављам Стевана Сремца, практиканта министарства финансија за предавача и заступника директора реалне гимназије у Лесковцу са годишњом платом од 1250 динара.“ Из непознатих разлога, Сремац се није прихватио овог постављења. Након свега 35 дана, Сремац је постављен за предавача нишке Гимназије са годишњом платом 1248 динара.

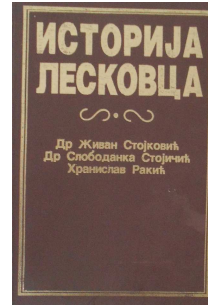
(...) Пријемни испит за упис у Гимназију почели су 15. септембра и трајали до 19. истог месеца. Обављени су у основној школи, званој „Школа учитеља Јосифа“. На испиту су кандидати полагали историју Срба, национални земљопис, рачуницу и српски језик са одређеним писменим радњама и све то само у границама наставног програма који је важио за IV разред основне школе. Испитну комисију чинили су Ранчић, лесковачки намесник, протојереј Јосиф и један месни учитељ. Од 27 пријављених кандидата, пријемни испит за упис у Гимназију положило је 25 ученика.

(...) Зидане нове школске зграде почело је 22. септембра 1891. године. Општина је порушила Шашин пашин конак и читав комплекс на 60 ари поклонила школи за гимназијско двориште. Том пиликом у темељ зграде узидана је и повеља коју су потписали сви предавачи Гимназије. Сазнавши да су се предавачи потписали на повељи као предавачи, иследни судија Герзић поднео је кривичну пријаву министру просвете против предавача Гимназије који су овим „учинили кривично дело за гоњење.“ На личну и енергичну интервенцију министра просвете, Герзић је оптужницу повукао. Зграда је довршена 1894. године. Према једном документу зграда је коштала 250.000 динара без плаца, цигле и других мањих улагања. Лесковачка Гимназија се уселила у нову, своју зграду, почетком јануара 1895. године.

(...) Лесковачка гимназијска зграда је била прва и једина гимназијска зграда подигнута у XIX веку у југоисточној Србији.

VII

ИСТОРИЈА ЛЕСКОВЦА – Ова књига, историјска синтеза, представља научно утемељену, лепо написану и лако читљиву историју Лесковца од праисторије до краја Другог светског рата.¹¹⁸⁸

Идеја о писању историје Лесковца настала је на симпозијуму одржаном 1967. године у Народном музеју у Лесковцу поводом 90. годишњице ослобођења од Турака. Тада је и формиран Редакциони одбор који је имао задатак да изради скицу за овај пројекат. Констатовано је да постоје и знатне тешкоће за писање историје Лесковца због недовољне истражености свих периода његове прошлости, као и недостатка историјских извора. Како је требало да историја Лесковца, као вишетомно издање, буде штампана поводом стогодишњице ослобођења од Турака, рачунало се да је период од једне деценије довољан да се попуне празнине у обради његове историјске прошлости. Зато је настављена интензивна издавачка делатност како посебних издања у оквиру, тако и у оквиру „Лесковачког зборника“. Убрзо је, међутим, било јасно да је овај период доста кратак за комплексније истраживање и публикавање грађе и монографских дела. Аутори су указивали на тешкоће па је прихваћено да се до тада истражена и обрађена грађа објави како би послужила за писање историје Лесковца. То је продужило рад на пројекту за још једну деценију. Најзад, деведесетих година стекли су се услови за њено обликовање, јер је било довољно обрађених монографија, чланака и расправа који су омогућили да се напише, не вишетомна, већ једнотомна историја Лесковца која представља покушај синтезе досада валоризованих научних чињеница. Тако је доведен до краја пројекат историје Лесковца који се ових година уклапа и у обележавање шестогодишњице његовог постојања као града.

Определили смо се да историју Лесковца обрадимо од најстаријих дана до 1944. године, јер сматрамо да послератни период тек треба истраживати и научно валоризовати. За поједине периоде, поготово за најстарији период, по природи ствари, обухватили смо шире подручје које гравитира Лесковцу, док се у већем делу текста обрада односи на Лесковац са најближом околином. При обради углавном смо се користили објављеном литературом и грађом, а делом истраживањем историјских извора. Сматрамо да писање историје не значи и завршну реч, поготово за богату историјску прошлост једног подручја, јер нова истраживања доносе и нова сазнања.¹¹⁸⁹

¹¹⁸⁸ Миролуб Васић, Допринос изучавању историје Другог светског рата у Србији 1941-1945, Научни рад Живана Стојковића, Технолошки факултет, Лесковац 2003, стр. 14. *Напомена:* Књига је објављена 1992. и написана у коауторству са Х. Ракићем и др С. Стојичић

¹¹⁸⁹ Др Живан Стојковић, др Слободанка Стојичић, Хранислав Ракић, Поговор, Историја Лесковца, Институт за савремену историју Београд 1992, стр. 356-357.

ВУКАДИН РИСТИЋ

I

Прим. др Вукадин Ристић, специјалиста ортопедске хирургије и трауматологије, рођен је 1930. године у Лесковцу. Основну школу и гимназију завршио је у Лесковцу, Медицински факултет у Београду, а специјализацију на Медицинском факултету у Скопљу. Стручно се усавршавао на клиникама и институтима медицинских факултета у Београду, Нишу, Скопљу и Загребу, код прим. др Душана Деклеве, прим. др Велибора Текаревића, проф. др Александра Ковачевића, проф. др Светислава Солдатовића и проф. др Љупчо Серафимова. Бавио се научно-истраживачким радом из области поремећаја развоја кичменог стуба, развојних телесних деформитета код деце и школске омладине и адбминалне хирургије. Бавио се и спортском и саобраћајном медицином и рехабилитацијом. Објавио је у стручним часописима и зборницима 150 научно-стручних радова и аутор је 11 књига: Деформитети кичменог стуба код школске деце (1986), (у коауторству са др Ј. Камнаром, др К. Ветеровским), Споменица – 50 година рада Подружнице СЛД у Лесковцу (1997), Сијаринска Бања извор здравља и живота (два издања 1998. и 2002), Библиографија радова чланова Подружнице СЛД у Лесковцу 1947-1997. (у коауторству са др Н. Златановићем, 1998), Развој здравствене службе у лесковачком крају 1978-2005 (2006), Термоминаралне воде Сијаринске Бање (2007), два издања, Основи ортопедије и трауматологије (2008), Квалитет живота особа старијег животног доба (2010) (у коауторству са др М. Левијем), Оснивање и развој уролошке службе у Лесковцу (у коауторству са др М. Петровићем) (2011).

(...) Био је ментор Медицинског факултета у Београду и Нишу из ортопедске хирургије и трауматологије. Примаријус је постао 1982. године. Професор анатомије и физиологије у Медицинској школи и уредник часописа Подружнице СЛД у Лесковцу.

Врло активан у СЛД, од самог почетка рада као лекар обављао је одговорне дужности потпредседника (1978-1982) и председника Подружнице СЛД у Лесковцу (1982-1989), члан Извршног одбора Председништва СЛД (1986-2001), члан комисије СЛД за доделу звања примаријус (1985-2004) (...) Добитник је многих признања.¹¹⁹⁰

¹¹⁹⁰ Прим. др Вукадин Ристић, прим. др Славко Крстић, Знаменити лекари на југу Србије, Филекс Лесковац 2001, стр. 126-127

II

МОЈ ЖИВОТНИ ПУТ – Када се буде писала новија историја Лесковца незаобилазно име биће и примаријуса др Вукадина Ристића. То је истакнути медицински струњак, наш суграђанин, друштвени радник и хуманиста пун животне енергије, неуморан радник, истраживач, заљубљеник у медицинску науку, благе нарави, притајене харизме, контроверзан, правичан и бескомпромисан, са израженим истриографским поривима, богатног животног искуства, аутор и коаутор запажених књига, поштовалац старости и старења, одан Лесковцу, граду његовом живота, друштвени и спортски активиста, поштован и пожељан у друштву, угледан учитељ младим колегама, уважаван од истакнутих српских ауторитета, успешан руководилац, добитник бројних признања, човек трећег доба, пун размевања према људима, посебно према пацијентима, добровољац и борац за права човека, организатор бројних стручних и научних скупова, окићен ореолом славе и поштовања, поверљив, али без длаке на језику, реалан и стабилан, пожељан пријатељ, приврженик породице, поносан Лесковчанин.

(...) Др Ристић се није определио да пише обимну аутобиографију, већ да нам укратко покаже свој животни пут поштујући Гетеову мисао: „Сувише сам стар да нешто кудим, али увек довољно млад на нешто урадим“.¹¹⁹¹

Рођен сам 21. фебруара 1930. године у Лесковцу у старој лесковачкој породици од мајке стане Цекић, домаћице и оца Тодора Хаци-Ристића, трговца, као њихово шесто дете. Очево порекло је из села Грдилнице од бабе Милке (рођене 1925), лепе и храбре жене која се борила против Турака и чије су особине, понашања и догађаји били инспирација за познату народну песму „*Море пуче пушка низ густе ораси*“. Порекло по мајци је из старе лесковачке породице, кожарско-ужарског трговца Костадина Цекића-Дине Вучковог из насеља Подворце. Рођен сам у кући у непосредној близини Хисара, у улици Милоша Обилића у којој и данас живим са супругом.¹¹⁹²

(...) По повратку са радне акције Панчевачки рит - Борча, уписам сам Медицински факултет у Београду. У почетку студија имао сам потешкоћа са обезбеђењем смештаја. Спавао сам на клупама у парку или на Железничкој станици. Срећа је била што тада ноћи нису биле хладне и што то дуго није трајало. У прва два месеца био сам илегални станар у студентским домовима „Иво Лола Рибар“ и „Ђилас“ код Железничке станице. Касније сам користио стан у улици Максима Горког на Каленићевој пијаци у коме сам остао до завршетка студија.¹¹⁹³

¹¹⁹¹ Проф. др Живан Стојковић, Предговор, прим. др Вукадин Ристић, „Мој животни пут“, стр. 5-7.

¹¹⁹² Прим. др Вукадин Ристић, Мој животни пут, Лесковац 2013, стр. 15.

¹¹⁹³ Исто, стр. 44.

III

ОЛЕСКОВЦУ МОГ ДЕТИЊСТВА – Био је леп, велики град, са великим бројем фабрика и трговачких радњи. Са тридесет фабричких димњака стекао је право да носи назив Српски Манчестер. Трговачке радње су се ређале од железничке станице до болнице, па и у бочним улицама, посебно у Нишкој и у насељима: Подворцу, Панађуришту, Дрвној пијаци, Чифлуку. Поред њих било је и бројних кафана и бифеа. Једна од зграда која је красила Лесковац био је познати хотел Костић, који је срушен у савезничком бомбардовању 1944. године, а затим хотел Плуг, Солун, Златан праг, Пролеће, Круна и други. На Дрвној пијаци било је пет кафана-јавних кућа. Лесковац је имао и два биоскопа, популарни биоскоп Славуј и биоском Корзо, а трећи је би у хотелу Костић. Постојала су два фудбалска игралишта Момчило и Јосиф и преко десет фудбалских тимова. Најпознатији су били Момчило, Јосиф, Дубочица, затим Гајрет, Омладинац, Графичар и други. Пре прославе Ускрса одржавала су се тзв. Коледа и карневал са поворком на чијем челу је на магарцу био Јоца-конобар. Човек ниског раста. Поворка се формирала на Панађуришту, код железничке станице и кретала се сваке године главном улицом до болнице.

(...) Лесковац је моја кућа, мој вољени град, јер сам у њему рођен, школовао се и одрастао, живео и данас живим. Одатле сам кренуо на школовање, у професионални рад и друштвени живот. Ту сам упознато све о животу, не само на улицама, него и у Народном позоришту, биоскопима, у друштвеним, политичким и спортским организацијама које су проносиле његову славу у великим и малим градовима Србије и ван ње. Лесковац је прошао кроз тешке периоде што се одражавало и на живот и здравље људи. Било је лепих дана у животу грађана Лесковца, који су били радни, поштени и породични људи. Али се дешавало и оно за шта нас други нису ни питали, радили по свом ћефу. Савременик сам ратова кроз које је пролазио Лесковац.

(...) Готово је преко пет деценија како сам стекао диплому Медицинског факултета и почео и завршио свој професионални рад у родном Лесковцу и Сијаринској Бањи. Последњих година сам, такође, много научио и још увек радим и учим. Закључио сам да је у животу најбитније да прво разумемо и слушамо једни друге, да смо толерантни и попустљиви, пажљиви и предрусетљиви, да поштујемо и старе и младе да бисмо били поштовани, да смо дружељубиви, да имамо пријатеље и другове.¹¹⁹⁴

---

¹¹⁹⁴ Вукадин Ристић, Мој животни пут, Филекс Лесковац, стр. 11-15. *Напомена:* У посебном поглављу књиге Мој животни пут „Изводи и мишљења о мом раду“, изузетно похвалне оцене изrekli су академик проф. др Војин Шуловић, проф. др Обрад Костић, прим. др Томислав Стојичић, прим. др Милан Леви, прим. др Велибор Станковић, проф. др Живан Стојковић, прим. др Зоран Динић, прим. др Мирослава Димитријевић

IV

РАЗВОЈ ЗДРАВСТВЕНЕ СЛУЖБЕ У ЛЕСКОВАЧКОМ КРАЈУ – Здравствена служба у Лесковцу и околини почела се убрзано развијати тек после ослобођења од Турака. Према одредбама Закона о уређењу санитарне службе и чувања народног здравља Кнежевине Србије већ 1882. године Лесковац добија првог средског лекара. Та година означена је као почетак организоване и званичне здравствене службе у Лесковцу и читавој његовој околини.

Декретом је постављен први средски лекар, др Ђорђе Даларопуловић, са задатком „да се бави здравственом проблематиком и организацијом здравствене службе у Срезу лесковачком, округа врањског, а 1885. године Лесковац је добио и првог општинског лекара др Ристу Михајловића.¹¹⁹⁵

Развој здравствене службе на подручју Лесковца и његове окрине није довољно истражен. Не постоји ниједна целовита публикација, која се на систематичан начин бави овом проблематиком. Побуђен том чњеницом прихватио сам се задатка да, на основу расположиве документације, сагледам развој ове значајне службе од њених задатака до наших дана.

(...) Сасвим се сигурно зна да наших лекара није било у Лесковцу непосредно после ослобођења од Турака, али се зна да су у доба турске владавине у Лесковцу и окрине, у неослобођеном граду уочи 1877. године била два школована лекара. Један је по националности био Турчин за кога си сигурно зна да је био лекар у Лесковцу чије је присуство забележио лесковачки учитељ Јосиф Костић, његов савременик и лични пријатељ и да је био образован човек. Чувени француски научник Ами Буе, који је боравио у Лесковцу 1837. године пише у свом капиталном делу *Европска Турска* да је у Лесковцу као лекар радио један Абанац. Други лекар је био хећим Панајот, по националности Грк, о коме знамо из казивања старих Лесковчана.¹¹⁹⁶

(...) Лесковачки лекари се нису бавили само својом струком већ су у појединим раздобљима врло активно суделовали у друштвеном животу Лесковца. То је нарочито случај са периодом између два светска рата.

(...) Др Жак Конфино је, на пример, био председник Француског клуба (Друштва пријатеља Француске), а велика његова улога била је у оснивању Градског позоришта 1926. године. Др Раде Свилар био је председник Певачког друштва „Бранко“, Спира Николић се налазио на челу Француског клуба, Душан Деклева је био председник друштва „Јадранска стража“, Јово Кашиковић, председник Народног универзитета, а Душан Радаковић је био председник Ротари клуба, основаног у Лесковцу 1936. године и последњи председник Француског клуба (1940-1941).

¹¹⁹⁵ Вукадин Ристић, Развој здравствене службе у лесковачком крају 1878-2005“, Народни музеј Лесковац 2006. године, стр. 13.

¹¹⁹⁶ Исто, стр. 34-35.

МИЛАН СИМОНОВИЋ

I

Милан Д. Симовић рођен је 1938. године у селу Грделица. Основну школу завршио је у Грделици, ВПШ у Нишу, а Филозофски факултет (група историја) у Скопљу. Свој педагошки рад започео је у Новом Пазару, наставио у Сурдулици, а завршио у Грделици. Живи и ради као пензионер у Грделици. За свој педагошки рад више пута је награђиван и носилац је престижне награде „Педагошки саветник“. Упоредо са радом у настави, бавио се научно-истраживачким радом из историографије грделичког краја и околних предеоних целина. До сада је штампао 14 књига.¹¹⁹⁷

II

ДЕЛА МИЛАНА Д. СИМОНОВИЋА - За десет година његовог публицистичког рада изашле су му из штампе књиге: Први српски устанак и Грделичка клисура (1999), Копашница – предеона целина (2000), Козаре (2002), Власина (2002), За скупштинском говорницом (2002), Како је Грделица добила име? (2003), Манастири и цркве на подручју Грделичке клисуре (2003), Море, пуче пушка! (2003), Грделичка клисура (2004), Предејане (2004), Грабовница – фрагментарна историја (2006). Нажалост, осим Предејана, све остале књиге немају каталогизацију, што је онемогућило њихову евиденцију у Народној библиотеци и Библиографском заводу у Београду.¹¹⁹⁸

Милан Д. Симовић је аутор и двотомне студије Трагови и трагања (Филекс, Лесковац 2006. и 2008. година).

¹¹⁹⁷ Милан С. Симовић, Трагови и трагања II, Белешка о писцу, Филекс, Лесковац, 2008, стр. 224. *Напомена:* ПРВА КЊИГА Трагови и трагања садржи, поред рецензије проф. др Живана Стојковића, следеће прилоге: Неолитско археолошко налазиште Прогон – чука у атару села Мала Грабовница; Предримски период; Римљани на Балкану; Античко налазиште Мала Копашница – Сасе; Енигма; У саставу Немањинског краљевства; Да ли су Дендра и Гл“бочица једна иста област; Како је Грделица добила име; Три исписа из књиге дубровачког трговца Михаила Лукаревића 1436-1438; Под туским игом; Османско царство; Турски катастарски пописи из 16. века (Гл“бочица); Дербенцијска села на подручју Грделичке клисуре; Да ли је Пределија старо име села Предејана; ДРУГА КЊИГА Трагови и трагања садржи, поред рецензије проф. др Живана Стојковића, следеће прилоге: Београдски пашалук 1804-1807. године; Из Шашин пашиног времена; Море, пуче пушка!; Весници слободе; Устаничке ватре; Погром; једно време агарјанско; Путеви слободе; Манастири и цркве на подручју Грделичке клисуре; Воденице ваљавице; За скупштинском говорницом; Како је Козаре постало индустријско село; додаток – Стеван Сремац у Великој Грабовници 1889. године, Прилози; Речник мање познатих речних израза, Белешка о писцу;

¹¹⁹⁸ Др Живан Стојковић, рецензија, Милан Д. Симовић, Трагови и трагања, књ. II, Филекс, Лесковац, стр. 5.

III

ТРАГОВИ И ТРАГАЊА – Професор Милан Д. Симоновић један је од ретких професора историје који је, поред великог ентузијазма у остваривању наставе историје у основној и средњој школи, показао интересовање за обогаћивање историографије и историјског памћења на подручју Грделичке клисуре и околних предеоних целина.¹¹⁹⁹

Карактеристика његовог рада је извесно познавање историјске литературе, што је основни услов за било какав историјски опус, а исказао је и велику способност да из ње издвоји и систематизује све што се односи на грделички крај, да га зналачки презентује и да покуша да реши појединачне дилеме у приказивању одређених историјских догађаја (*„Море, пуче пушка“*).

У његовим књигама сусрећемо се са уочљивом способношћу за историјску нарацију и стилем који је истовремено и популаран, лако читљив и разумљив, али и историјски фундиран. Ни у једном тренутку аутор се не одриче историјске стилистике и напора да она буде разумљива сваком читаоцу (*„Трагови и трагања“*).

Уз професионални осећај избора тема писац води читаоца кроз дугу временску дистанцу од неолита (*„Грабовница – фрагментарна историја“*), до савременог доба (*„За скупштинском говорницом“*). Писац приказује догађаје онаквих какви су били, могли бити и сачувани у народом памћењу (*„Како је Грделица добила име“*).

За њега су од основног значаја писани споменици и споменици материјалне културе, али не одбацује легенде, предања и мемоарску грађу коју назива предворјем историје (*„Први српски устанак у грделичкој клисури“*).

Његов животни интерес је да све што је од културно-историјске вредности на тлу Грделице и околине обради и забележи, а порука му је једноставна и јасана *„само онај који познаје прошлост свога народа може разумети његову будућност“*. Зато се након прве књиге којој се сучељавају различита мишљења о неуспелом власотиначком – грделичком устанку 1807. године, опредељујући се за она која су најближа истини, прихватио приказа античког налазишта *„Мала Копашница – Сасе“* као најистраженијег налазишта из времена Римског царства, показујући да може да савлада и археолошку проблематику и терминологију (*„Античко налазиште Мала Копашница – Сасе“*).

За село Копашницу каже да је било село воденичара и ваљавичара (*„Копашница – предеона целина“*). Козаре, друго индустријско село у лесковачком региону (*„Козаре“*), а о Власини каже да је поред сточарства, била рударски центар и раскрсница путева, али и област честих миграција

---

¹¹⁹⁹ Др Живан Стојковић, рецензија, историјско-публицистички опус Милана Д. Симоновића, Милан С. Симоновић, Трагови и трагања I-II, Филекс, Лесковац 2006. и 2008. стр. 5-8.

(„Власина“), док се Грабовница помиње у Душановој повељи 1348. године као метох српских манастира Хиландара са Свете Горе у Грчкој.

Подједнако су интересантни сепарати који су 2003. године штампани поводом 200. годишњице Првог српског устанка у којима научном аргументацијом полемише са Јованом Јовановићем око имена Грделица („Како је Грделица добила име?“), фотографијама и илустрацијама даје целовит приказ сакралних објеката на подручју Грделичке клисуре („Манастири и цркве на подручју Грделичке клисуре“), као и када са приметном симпатијом казује о начину на који је убијен врањски сахибија Абдул Ћерим-ага 1805. године („Море, пуче пушка“). Подједнако је успешан у избору политичке теме („За скупштинском говорницом“).

Књига „Предејане и Грделичка клисура“ и „Трагови и трагања“ представљају нови ауторов искорак, јер је кроз изборе тема из претходних књига сублимирао свој историографски опус, додајући теме које нису биле у претходним књигама, јер за њима није било потребе. Кроз сучељавање опште, националне и завичајне историје, аутор успешно води читаоца кроз огромну временску дистанцу (од око 7.000 година), а да не оптерети претрпаношћу догађајима, личностима и чињеницама. Са видном скромношћу аутор истиче да своје дело сматра ни завршеним, нити савршеним, већ полазиштем за нека нова истраживања и доказивања.

Свој историографски тестамент завршава реченицом „вредност човек се мери према онима што оставља на дар потомству“.

IV

МОРЕ, ПУЧЕ ПУШКА! – У чувеној народној песми „Море, пуче пушка из Густе Ораси!“ сачувано је предање о почецима борбе у Грделичкој клисури, које је везано за убиство Абдул Ћерим-аге.

По једним подацима, Абдул Ћерим-ага је био врањски сајбија који је имао пространо имање у Врањском дервену (Грделичка клисура).¹²⁰⁰

Према народној традицији, која се сачувала у грделичком пределу, Абдул Ћерим-ага је био Шашит-паша делија. Њега је, са момцима својим, ликвидирао у Густим Орасима Драгутин војвода родом из Дедине Баре. Драгутин се у овој илегалној акцији спомиње под надимком Сава Дедобарац. „Сава Дедобарац са својим „бећарима“ убио је у Густим Орасима Шериф агу. У потрази за убицом оделење турске војске доприло је до села Црне Траве.“

У селима Грделичке клисуре сачувано је и предање о акцији харамбаше Ранче: „Ранчина чета сачекала је турски карава код села Баћевице. Чета је опљачкала карава, а Абдул-ага је убијен. То место се данас зове Абдул-агин гроб.“¹²⁰¹

¹²⁰⁰ Милан Д. Симоновић, Трагови и трагања, књ. II, Флекс, Лесковац, стр. 26. *Напомена:* У фусноти стоје забележено: Момчило Златановић, Народна песма и традиција на југу Србије у време Првог српског устанка, Београд 1983, стр. 468.

¹²⁰¹ Момчило Златановић, Народна песма и традиција на југу Србије у време Првог српског устанка, Београд 1983, стр. 468

(...) Убиство је инспирисало народног певача да испева дивну народну песму која се, како каже др Момчило Златановић, само у врањском крају више од 150 година певала као најомиљенија песма.¹²⁰²

Песму је на изванредан начин промовисао књижевник Бора Станковић у „Коштани“. Хаџи Тома каже да се песма певала када се у његову кућу улазило. Једнако популарна у народу и међу устаницима, „лесковачким бећарима“, песма „Море, пуче пушка!“ је била песма војничких логоришта, корачница, песма свадбарских и славских весела. Песма је тако постала „химна“ народа југоисточне Србије.

(...) О песми „Море, пуче пушка из Гуси Ораси“ др Момчило Златановић даје следеће податке: „Песма је највероватније настала после погибије Абдул Ђерим-аге, а то је прва деценија XIX века. Абдул Ђерим-ага је чифлук-сахибџија из Врања, који је имао пространо имање у Дервену. Он је често долазио у хан лепе Стамене. Одатле је пошао у Ниш да би учествовао у борби против српских устаника. Године 1805. убио га је устаник из грделичког села Сејанице. Недалеко до Грделице, на самом улазу у Грделичку клисуру, у атару насеља Боћевице, постоји потес Гуси Ораси и топографски назив Абдул-агин гроб.“¹²⁰³

Врањска верзија песме је краћа и истанчанија и певала се у неколико варијанти.

(...) Ако се убиство догодило у хану у насељу Боћевица, онда врањску кулу треба тражити на улазу у Грделичку клисуру, коју спомиње *Феликс Каниц* у својој студији „Србија – земља и становништво“.¹²⁰⁴

Једну варијанту песме преузели смо од Сергија Димитријевића. Одлучили смо се за песму највише због њене поетичности:

*Јану коња Абдул момче младо
Јану коња низ тој равно поље.
Пуче пушка из гуси ораси.
Пуче пушка да ли га убише?
Пуче пушка мени усред срце,
Убише ме дервенски сејмени,
Нисоте ме у селске меане,
Тамо има млада крчмарица,
Она ће ми ране излекује.¹²⁰⁵*

¹²⁰² Момчило Златановић, Народна песма и традиција на југу Србије у време Првог српског устанка, Београд 1983, стр. 468.

¹²⁰³ Момчило Златановић, Народна песма и традиција на југу Србије у време Првог српског устанка, стр. 468.

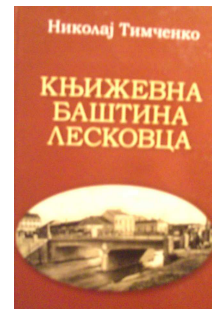
¹²⁰⁴ Феликс Каница, Србија – земља и становништво, књига II, стр.522. *Напомена*: видети Милан Д. Симоновић, Трагови и трагања, књ. II, стр. 34.

¹²⁰⁵ Сергије Димитријевић, Стрела, Лесковац 1954., стр. 74.

ПРЕДРАГ СТАЈИЋ

I

Предраг Стајић (1955: Лесковац) – есејист, публицист; од 2009. године секретар Уредништва Нашег стварања. Објављивао у Нашем стварању. Из рукописа приредио књигу Николаја Тимченка „Књижевна баштина Лесковца“ (2007). Живи и ради у Лесковцу.¹²⁰⁶

II

КЊИЖЕВНА БАШТИНА ЛЕСКОВЦА – Акрибичан, да употребимо термин који је он волео

да користи, и марљив какав је био, увек живо заинтересован за многе облике културног стваралаштва, а нарочито у књижевности, Николај Тимченко је целога живота писао – али није све објавио и многе од својих књижевних замисли није стигао да заврши. Систематичан, понекад до перфекционизма, он је своје рукописе сврставао и распоређивао у засебне фасцикле, исписујући при томе радно-тематске наслове на њима.¹²⁰⁷

Међу овим бројним фасциклама с рукописима једна је носила назив „Лесковачке теме“. У њу је Тимченко одлагао своје текстове о лесковачком културном животу, о прошлим и савременим збивањима и приликама у књижевности и уметности, о позоришту и образовању, о старим и новим књигама лесковачких аутора. Одлагао их је тако да се, иако рукопис није заокружен, могла наслутити концепција планиране књиге. Преглед садржаја књиге „Књижевна баштина Лесковца“, њена унутрашња структура, као и избор тема које је аутор начинио, следе управо тај почетни наум Николаја Тимченка. Замисао о којој је реч, темељну идеју о карактеру будуће књиге и ширини материје коју жели да обухвати, открива он, наиме, већ у уводном делу расправе о књижевном стваралаштву у Лесковцу између два светска рата. Његов циљ очито није био да читаоцу пружи једноставан историјски преглед књижевног стваралаштва у Лесковцу. Амбиције су му, нема сумње, биле сложеније и обухватније: дубоком анализом не само књижевног стваралаштва, већ укупног духовног напора у Лесковцу током стварања његове градске физиономије, показати њихов утицај на развој културног живота лесковачке чаршије, која се споро и тешко ослобађала свог паланачког духа.

¹²⁰⁶ Наше стварање, часопис за књижевност, уметност и културу, 3-4, 2004, стр. 385

¹²⁰⁷ Предраг Стајић, *Поговор*, Књижевна баштина Лесковца, Лесковачки културни центар, Задужбина „Николај Тимченко“, Лесковац 2007, стр. 209-213.

Николај Тимченко био је човек сав предан ствараштву, заљубљеник у писану реч. Са оптимизмом идеалисте и једном несвакидашњом радошћу прилазио је сваком покушају белетристичког и научног изражавања, поготово ако се то догађало у његовом родном граду. Просто је зрачио преданошћу умовању и писању, подстицао и храбрио своју околину да истраје у нимало лакој ходи по изазовним и несигурним подручјима поезије, прозе, драмског стваралаштва, есејистике и критике, историје, филозофије... Деловао је као нико од његових суграђана личним примером посвећеника и znalца. Управо ова Тимченкова особина дошла је до пуног изражаја у његовим радовима о завичајним темама. Најбољи доказ у овом смислу представља књига коју читалац држи у рукама. Као врстан историчар и теоретичар књижевности, Тимченко овде одмах на почетку истиче потребу појмовног одређења књижевне баштине. Пошто је дао почетне одреднице појма, прецизно одређује области које треба истраживати, односно указује на то шта је све потребно обрадити да би изабрана тема истраживања била целовито сагледана.

(...) Други део Тимченкове књиге испуњава текст о часопису „Наше стварање“, по речима самог аутора – најзначајнијег и најдуговечнијег лесковачког књижевног часописа. То је сад културни и књижевни Лесковац после Другог светског рата. Тимченко „Нашем стварању“ прилази носталгично и са извесном присношћу, са уочљивом симпатијом. То не значи да је овај рад лишен критичких ставова, има их итекако (они су објективна констатација неких чињеница које су се одиграле и које он као поштени посматрач није могао да прећути), али – уопште – текст о Нашем стварању открива сву Тимченкову оданост, па и слободу према часопису.

Пишући о животу „*Нашег страдања*“ – како га је у шали, али из милоште, често звао – о његовом рађању; несигурном ходу и саплитању, али и уздизању и високом узлету па и слому, поновном усправљању, онда истрошеној снази, Николај Тимченко у ствари је прикривено исприповедао роман о сопственом мучном ходу по лесковачкој књижевној сцени. Тиха и блага нарав, прескромност и стална нека сетна повученост од јавности, учинили су да Тимченко у свом тексту о часопису „Наше стварање, иако је био његов *spiritus movens* и његов животни сапутник, себе помене само једним неутралним одређењем – један новинар, као споредног и сасвим случајног учесника.¹²⁰⁸

---

¹²⁰⁸ Предраг Стајић, исто, стр. 213. *Напомена*: Садржај књиге Књижевна баштина Лесковца: I део: Књижевни живот у Лесковцу између два светска рата (Увод, Избори и литература, Периодизација; Сретен Динић – културни преглаца и писац; Жак Конфино – позоришни писац; Журналистика и белетристика Бране Митровића, Критика у Недељним новинама (делатност Народног универзитета, Аристомен Ристић као приказивач и критичар); Критичарске активности Јована Јовановића; критике Драгољуба Трајковића; Лист Народни покрет Јована В. Јовановића; II део: Часопис Наше стварање и књижевно стваралаштво Лесковца; *Додаци*: Књижевни живот у Лесковцу. Пресек; Главни сарадници Нашег стварања; Поглед на лик Боре Здравковића; Песмопис – антологија Мирослава Миловановића.

ДУШАН СТАМЕНКОВИЋ

I

Душан С. Стаменковић је рођен 1946. у Лесковцу где је почео да се бави спортом, постао спортски стручњак у мачевању, кошарци и фудбалу, а од 1971. године, после аудиције, и први спортски репортер не само у Радио Лесковцу (основан те године), већ и на југу Србије. Као свестрани спортиста највише је пружио у мачевању где је са генерацијом изванредних „сабљаша“ донео прву титулу првака државе свом родном граду.¹²⁰⁹

Захваљујући околностима да је за директора имао човека широких видока, Благоја Стојановића, а за учитеља колегу и пријатеља Марка Марковића, најбољег ЈУ радио репортера, Душан Стаменковић је постао први спортски новинар у електронским медијима који је читав радни век провео као професионалац пред микрофонима радија и ТВ камерама.

(...) Од 1970. године сарађује у новинама. Најпре у локалном листу *Наша реч*, спортским ревијама *Темпо* и *Седмецац*, као дугогодишњи дописник београдског спортског листа *Спорт* и данас као дописник *Спортског* журнала. Од 1976. године био је акредитовани извештач са бројних међународних такмичења.

(...) После изванредних резултата као први оперативац организационих одбора највећих међународних спортских приредби, утакмица и манифестација у Лесковцу, Лебану и Власотинцу постигао, основао је Агенцију за спортски маркетинг „СДС“, која јубиларну петнаесту годину дочекује као издавач књиге „Вукови са Хисара“. Радећи на организацији нејугледнијих спортских манифестација у Лесковцу, Душан Стаменковић је написао, припремио и уредио бројне брошуре из фудбала, стоног тениса, рукомета и кошарке, али се првим озбиљним послом и спортском публикацијом почео да бави као писац књига „*50 година рукомета на југу Србије*“, „*Пола века лесковачке кошарке – од снова до звезда*“ и „*Сви наши успеси*“. Радећи пуних десет година на књизи „Вукови са Хисара“, припремио је, обрадио документацију и фотографије које, нажалост, све нису могле међу корице ове последње књиге, што јесте потврда да овог доајена спортског новинарства, ентузијазам и енергија не напуштају и да се може очекивати да у изгледној будућности крене у нови књижевни подухват.¹²¹⁰

¹²⁰⁹ Срђан Д. Стаменковић, О аутору, Вукови са Хисара, стр. 227, Агенција СДС, Лесковац 2005.

¹²¹⁰ Исто, стр. 227.

II

СВИ НАШИ УСПЕСИ – Ово је књига о љубави и оданости спорту, а повод је двоструки јубилеј – медија који је био у служби спорта од самог свог оснивања и новинара који је ту службу разумео и прихватио не само као радну обавезу него и као извршавање своје животне вокације и свог поимања друштвене и хумане мисије спорта.¹²¹¹

Зато је ова књига хибридна у најбољем смислу те речи. Она је и студија о проблемима и развоју лесковачког спорта од почетка седамдесетих година па до краја 20. века, и хроника радија чија историја траје тридесет година, и нека врста професионалне аутобиографије писца књиге и уредника спортског програма радија, који је пуних тридесет година не само текао каријеру репортера и универзалног спортског новинара, сарадника свих значајних спортских гласила у земљи, него и представља живу историју лесковачког спорта коме је поклонио сву своју енергију, сав свој ентузијазам, све своје способности извештача, коментатора, репортера, аниматора многих спортских приредби, заљубљеника у спорт, покретача многих акција, учесника готово свих значајних и мање значајних спортских приредби, до праћења активности у месним заједницама, војним јединицама и школским установама.

Ова књига, у којој је марљиво забележено све што је било значајно у лесковачком спорту, показује боље и упечатљивије од сваке приче како се од једне несаломиве, бујне, индивидуалне и дубоке љубави може сачинити нешто што је опште и колективно, како се може повезати оно што је аутобиографско са оним што је строго документовано, на чињеницама и статистици проверено. Ово је текст који се доживљава и као исповест и као историја коју чине многи учесници. Посебно је занимљив и служи на част аутору књиге што се трудио да забележи сва имена учесника, да им одреди одговарајуће место у трдесетогодишњем приказу спорта и да, са посебном љубављу и симпатијама, прикаже удео оних, по његовом избору, најзаслужнијих спортиста града, попут Тање Манчић, Божидара Ђермановића, Слободана Митића, Божидара Стефановића, Станише Спасића, Саше Миљковића, Милене Миљковић и многих других.

На страницама ове књиге, речима и фотографијама, проплаћеним исцрпним легендама, налази се – може се слободно рећи - представљен прегледно и документовано најзанимљивији део тридесетогодишње историје лесковачког спорта који је са изузетном брижљивошћу и великом љубављу пратио аутор књиге и на овај начин презентовао јавности.¹²¹²

---

¹²¹¹ Благоје Стојановић, Уводна белешка, Сви наши успеси (тридесетогодишња хроника лесковачког спорта и радија), Агенција СДС, Лесковац 2001, стр. 5

¹²¹² *Напомена:* Комплетна Уводна белешка Благоја Стојановића, првог директора Радио Лесковца, Сви наши успеси, стр. 5.

%

Још од првих дана припрема за почетак експерименталног програма, у другој половини 1970. године, први уредник Радио Лесковца Велимир Вили Хубач, од кога се увек имало шта и могло доста да научи, говорио је младићима око себе: „Новинар мора све да види, све да чује.“ Брза и тачна информација је основ новинарства. Новинар, а посебно репортер, не може у својим извештајима да се правда „да са места на коме седи није имао могућности да види шта се збива на борилишту.“ Ову паролу да морам све да видим прихватио сам као додатну обавезу спортског репортера кога није могла да „спасе“ слика из периода када се телевизија, она „велика“ није бавила клубовима из овог дела Србије, а она „мала“ настала много година касније. Све што је пријатељ спорта крај радио пријемника могао да сазна пратећи устрептало игру и резултат својих љубимаца, морао сам речима – сам да насликам.

Дневна информација – кажу и тврде – живи, лепрша попут вилиног коњица, рађа се заправо изнова сваког јутра, када укључите ваш радио пријемник и траје до нове информативне емисије, нове утакмице, новог преноса или извештаја. Спортски програм Радио Лесковца ушао је у своју тридесету годину од дана када се први директор Благоје Г. Стојановић, визионарски определио да у новоформираној локалној радио станици, од самог старта свакодневно у програму има и спортску рубрику. Са наших спортских програма, ево нас данас у том свакодневном грчу позива: постићи, стићи и престићи. Спортски програм је, у ствари, знатно старији од јубилеја планираног за мај 2001. године, када ће бити 30. годишњица емитовања програма. Занат се учио, новинари, спикери, техничари, музички сарадници, учили и обучавали далеко раније, од средине 1970. године.

(...) Велика аудиција за спортске репортере, планирана и осмишљена према препорукама тада главног ментора, стручњака Радио Београда, завршена је и практичном демонстрацијом талента неколико стотине учесника нестрпљивих да крену стопама Радивоја и Марка Марковића, Милета Стојиљковића, Хрвоја Мацановића, Ивана Томића... За време „живе“ утакмице, 23. марта 1971. године, успостављена је професионална телефонска веза са стадионом Дубочице до тонске режије Радио Лесковца.

(...) Наш продор и успон међу позната и призната гласила почео је те давне 1970. и наставио се 1971. године уласком Радио Лесковца у велику радијску породицу, пословну заједницу радио дифузних организација Србије, под патронатом радио Београда.¹²¹³

---

¹²¹³ Душан Стаменковић, Сви наши успеси (тридесетогодишња хроника лесковачког спорта на радију), Агенција СДС, Лесковац 2001. стр. 9-11.

III

ВУКОВИ СА ХИСАРА – Рукомет у Лесковцу почео је да се игра од Октобра 1948. године када су у нашем граду одигране две пријатељске утакмице. Селекција рукометаша при СД „Коста Стаменковић“ победила је рукометаше из Прокупља, али изгубила утакмицу са гостима из Београда. Тадашњи велики рукомет играо се на фудбалским теренима, па не чуди што су се тада најбољи спортисти Лесковца појављивали и као фудбалери и као рукометаша. Средином 1949. године СД „Коста Стаменковић“ је по први пут пријавило екипу за учешће у Купу Србије. Лесковчани су само у једној сезони (1949/50) учествовали у првенству Србије у великом рукомету. Иако је освојио титулу јесењег првака, београдски Железничар је морао да се задовољи другим местом иза Динама из Панчева. Коначни пласман на крају те сезоне, која је претходила формирању Прве савезне лиге у великом фудбалу, био је следећи: Динамо (30), Железничар из Београда (29), Железничар из Ниша (27), Црвена звезда (24), ДИФ-Београд (20), Слога – Светозарево (19), Металац – Београд (15), Дубочица – Лесковац (8), Раднички – Крагујевац (4) и Пролетер – Зрењанин (4). Занимљиво је да је лесковачки клуб започео лигашко такмичење као екипа СД „Коста Стаменковић“, а завршила као екипа СД „Дубочица“.¹²¹⁴

%

Са неумитном снагом времена суочавамо се сви. Питање је само када ће и у ком тренутку појединачно свако од нас то доживети. Када доживоте животна доба са бројем година које су увек недовољне, тада вас ово сазнање о незауставивости силе времена која стално „тече“ још више и чвршће притиска. (...) Суочен са овим сазнањем и искуством, животним и новинарским, аутор се одлучио, не по први пут, да искористи моћ писане речи и заустави прошлост која се надвила и озбиљно припретила рукометном спорту у општини Лесковац. И не само то. Отргнуће од заборава нешто што је значајно за ову средину, представља њен понос и што је, најважније, бележи редак јубилеј – 50 година постојања и опстанка у непрестаној борби са спортским противницима, и тешкоћама и препрекама друге врсте. (...) Дакле, свако у овом рукометном временоплову од 50 година има своје место које му припада и које објективно заслужује.¹²¹⁵

---

¹²¹⁴ Душан Стаменковић, Вукови са Хисара, пола века рукомета у Лесковцу, стр. 7, Агенција СДС, Лесковац 2005

¹²¹⁵ Јовица Д. Ђорђевић, Уместо предговора, Вукови са Хисара, Лесковац, стр. 5, Агенција СДС, Лесковац 2005

МАРКО СТОЈАНОВИЋ

И Марко Стојановић рођен је 17. маја 1978. године у Лесковцу где и данас живи и ради као професор енглеског језика. Већ осамнаест година црта стрипове и преводи их („Hellboy“, „Hardboiled“, „Raptors“, „Sky Doll“). Сценариста је стрип албума „Maks Debris“, „Црне душе“, „Постеља од глога“, „Реквијум“, „Пасји живот“, „Прах“, „Пепео“, „Бајка и друге истине“, „Мртва стража“, „Духови у боци“, „Чудовиште“, „Зла крв“, „Le Dico des Hommes“ (Француска), „Le Dico des Femmes“ (Француска), „Les 69 secrets à savoir sur les Femmes“ (Француска), „Les 69 secrets à savoir sur les Hommes“ (Француска), „Tout obtenir de Lui“ (Француска), „Tout obtenir de Elle“ (Француска) и серијала „Вековници“ и „Бескрвни“. Пише за неколико часописа (колумниста је и администратор сајта UPPS – www.upps-sajt.com). Своје текстове и стрипове објављивао је у Политици, Књижевној речи, Политикином забавнику, Стрип вилајету, Градини, Нашем трагу, „Pressing-u“, „Pressing Movie-u“, „Арсеналу“, „Градцу“, „Трешу“, „Pressek-u“, „Багеру“, „Think Tank-u“, „Еону“, Панорами, Ђачком забавнику, „Strip Pressing-u“, Нашој речи, Киши, Правнику, „Bumerangu“, Новој нашој речи, „Стрипотечи“, „Витезу“, „Епнеа-и“, „Стрип креатору“ (Македонија), „Барским новинама“ (Црна Гора), „Стрип ревији“ (Хрватска), „Parabellumu“ (БиХ), „ВДС-у“ (Румунија), „Dentist Pro-u“ (Француска), часописима Нови српски стрип (Србија) и Balkan comics connections (Велика Британија).

Аутор је књиге есеја о стрипу под називом „*Јужњачка утеха*“ у издању Нишког културног центра у едицији „Елдорадо“. Приредио је и уредио монографију „*Лесковачки стрип 1950-2010*“, као и више стрип албума домаћих стрип аутора (Дејана Ненадова, Миодрага Величковића Мивела, Дарка Перовића, Николе Митровића Кокана и Рајка Милошевића Гере). Покретач је и уредни едиције „*Лесковачки стрип*“, која за сада броји три издања. Такође је главни и одговорни уредник нишког стрип часописа „Strip Pressing“, као и идејни творац и, са Срђаном Николићем Пеком, суорганизатор Балканске смотре младих стрип аутора, најстаријег и најмасовнијег стрип фестивала на просторима бивше СФРЈ.¹²¹⁶

¹²¹⁶ *Напомена:* Град у коме се одржава најстарији стрип фестивал на просторима бивше СФРЈ (од петнаест тренутно постојећих), Балканска смотра младих стрип аутора, свакако заслужује назив стрип центра, зар не?

Неколико година је обављао функцију стрип-уредника часописа „Think Tank“ из Лесковца. Води Лесковачку школу стрипа „Никола Митровић Кокан“ више од осамнаест година.

Добитник је шездесетак интернационалних награда, између осталих и „Grand Prix“, међународног салона стрипа у Велесу и Београду, награде Политикиног забавника, три награде „Стрипотеке“, три Октобарске награде града Лесковца, као и награде за допринос македонском стрипу.

Стрип албум „*Бајка и друге истине*“, који је писао и уредио, проглашен је 2010. године за најбоље домаће стрип издање у Србији, а исту награду добио је и часопис који уређује, „Strip Pressing“, 2013. године, на Међународном салону стрипа у Београду.

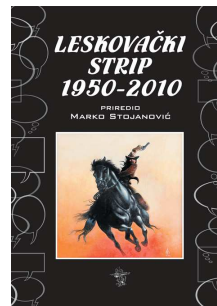
Недељник НИН је његов серијал „*Вековници*“ прогласио за стрип дешавање 2012. године у Србији, а најугледнији светски стрип теоретичар Britanac Pol Gravet је његов стрип албум „*Духови у боци*“ сврстао у најбоља стрип издања у свету за 2012. годину. Члан је Управног одбора Удружења стрип уметника Србије.¹²¹⁷

---

¹²¹⁷ *Напомена:* На молбу аутора студије Лесковачки писци и њихово доба, професор Стојановић је доставио најновије податке из његове радне биографије. У монографији „Лесковачки стрип 1950-2010, коју је приредио професор Марко Стојановић о њему пише: Марко Стојановић рођен је 17. маја 1978. године у Лесковцу где и данас живи и ради као професор енглеског језика. Без паузе са Срђаном Николићем Пеком води Лесковачку школу стрипа „Никола Митровић Кокан“ петнаест година. Црта стрипове и преводи их за издавачку кућу „System Comics“ (Hellboy, Harboiled, Raptors и Sky Doll). Сценариста је стрип албума Макс Дебрис, Црне душе и Постеља од глога, као и албума из серијала Вековници: Реквијем, Пасји живот, Прах, Пепео, Бајка и друге истине. Вековница је објављена у Политикином забавнику. Своје текстове и стрипове објављивао је у Књижевној речи, Политикином забавнику, Стрип вилајету, Градини, Нашем трагу, Pressing-у, Pressing Movie-у, Arsenalу, Трећу, Pressek-у, Политици, Bagerу, Think Tank-у, Eону, Барским новинама (Црна Гора) и Skripteci. За француску издавачку кућу „Septieme Choe“ објавио је шест стрип албума. Стојановић је заступљен у три стрипа у антологији Нови српски стрип 2009. новосадског издавача Комико. Један је од администратора националног стрип сајта Србије Удружења за промоцију и продукцију стрипа на коме се објављује његова недељна колумна са десетогодишњим недељним стажом, Јужњачка утеха, раније објављена у интернет недељнику Стрип вести. Такође је главни и одговорни уредник нишког стип часописа Pressing, уредник за стип часописа Think Tank из Лесковца, као и идејни творац и суорганизатор Балканске смотре младих стрип аутора, које се са свијих дванаест инкарнација и тринаест година постојања најдугочевнији стрип фестивал на просторима бивше СФРЈ. У издању Нишког културног центра у едицији Елдорадо, објавио је збирку есеја о стрипу Јужњачка утеха. Добитник је, са цртачем Јованом Укропином, специјалне награде System Comics-а на првом међународном салону стрипа у Београду 2003. године, друге награде на конкурсима Ниш 2003, прве награде Политикиног забавника на Трећем међународном салону стрипа у Београду 2005. године. Добитник је меморијалне плакете „Никола Митровић Кокан“ за најбољег младог стрип сценаристе Балкана 2000 и 2004, као и истоимене плакете за најбољег младог стрип теоретичара Балкана 2007. На Петом међународном салону стрипа у Велесу (Македонија), 2007. године освојио је награду за најбољи сценарио, као и другу и трећу награду салона са цртачима Денисом Дупановићем и Милорадом Вукосављевићем Мазом. На шестом међународном салону стрипа 2008. године освојио је осам награда, међу којима је и награду Стрипотеке, плакета салона за најбољег сценаристу, као и плакета за најбољи класичан стрип, освојену у сарадњи са цртачем Мијатом Мијатовићем. На Шестом међународном салону стрипа у Велесу (Македонија) освојио је са Срђаном Николићем Пеком „Grand Prix“ салона 2009. године. Стојановић је добитник две октобарске награде града Лесковца. Септембра 2010. године био је члан селекционе комисије Четвртог фестивала филма „Animania“, као и члан жирија Осмог међународног салона стрипа у Београду.

II ЛЕСКОВАЧКИ СТРИП 1950 – 2010 -

Публикација „Лесковачки стрип 1950-2010“ коју је приредио Марко Стојановић, професор, „настала је зато што су Земљом некада ходали дивови... И зато што сам имао ту част да макар један мали део свог земаљског пута кроз библијску долину суза корачам под заштитом благих сенки Николе Митровића Кокана, Миодрага Великовића и осталих лесковачких стрип великана. Због тога себе сматрам изузетно богатим, на начин који ће генерацијама које долазе, бојим се, бити вечно ускраћен. Дивова је у међувремену нестало, сене сенки немају, а и сама се земља понешто смањила – једино што је остало непромењено јесте људско памћење, будући да је од памтивека кратко да краће не може бити...

Управо зато, у знак вечног спомена, ове странице посвећујем свим преминулим лесковачким људима од стрипа, који су ову посвету давно заслужили, и граду Лесковцу, који то својим односом према стрипу и људима од стрипа у свом окриљу још увек није учинио.¹²¹⁸

У публикацији „Лесковачки стрип 1950-2010“, у издању самог аутора, професора Марка Стојановића и суиздавача Удружења љубитеља стрипа и писане речи „Никола Митровић Кокан“ (2010) објављени су следећи прилози:

Марко Стојановић: Белешка и посвета издавача; Зоран Стефановић: Место Лесковца у историји популарне балканске културе (предговор); Марко Стојановић: Пионир, партијски непријатељ број један (о Николи Митровићу); Зоран Стефановић: Пола века од Коканових „Партизанских прича“; Борис Лазић: Цртица о цртачу (о Миодрагу Величковићу); Зоран Стефановић: Миомир Кулић у немачком магазину „Gespenster-Geschichten“; Бојан М. Ђурић: Rest of the best (о Слободану Цветковићу); Марку Васиљевићу, Миомиру Кулићу, Зорану Ракићу и Слободану Николићу); Предраг Станковић: Златне деведесете, Никола Милићевић: Лесковачка школа стрипа (или: Стрип је цар); Дејан Стојиљковић: Red hot chilly comisc, Марко Шелић: Секте и лесковачки guru (не, није о роштиљу); Златибор Станковић: Лесковчани у земљи снова; Саша Стојановић: Ант(роп)ологија маломамачестерске мућкалице; Павле Зелић: Момци из Лесковца; Марко Стојановић: Departed; Бојан Стојановић: Реч лектора – рефлексја и задовољство, туга и опомена; Зоран Стефановић: Наставило се – Лесковац на француском тржишту;

У публикацији су објављени и следећи *стипови*: Никола Митровић: Таразан; Миодраг Величковић. избор стрипова; Слободан Костић: Малецко место, голем радос; Миомир Кулић: Бидграм; Миомир Кулић:

¹²¹⁸ Марко Стојановић, Лесковачки стрип 1950-2010, стр. 2 и стр.123.

Поп; Зоран Ракић: 2001; Зоран Ракић: по тексту састава „Прљаво казалиште – Ја сам одрастао (ја сам сретно дијете); Срђан Николић Пека и Марко Стојановић: Путовање; Сениша Тасић: Без наслова, Нинослав Миљковић: Без наслова; Јовица Дикић: Ноћ пуног месеца; Нинослав Миљковић: Новинарство кроз векове; Нинослав Миљковић: Глава; Нинослав Миљковић: Зелов; Сениша Тасић: Божа Бруцош; Иван Стојановић: Ванземаљац; Иван Стојановић: Дечја парализа; Иван Стојановић: Црвенкапа и вук; Милисав Банковић: Shortcut, Милисав Банковић: The XXI, files; Милисав Банковић: Јер смо слободни као птице; Марко Стојановић: Три смрти једног Малтежанина; Дејан Станковић: Без наслова (четири прилога); Игор Стојановић и Марко Стојановић: Ватра; Милош Цветковић: Пролеће; Марко Николић и Марко Стојановић: Тријунф у 12 слика; Александар Љубић: избор из стрипова; Игор Стојиљковић и Горан Тасић: Будућност; Дејан Цветковић: избор из стрипова; Александар Анђелковић и Марко Стојановић: Спаситељ; Данко Дикић и Марко Стојановић: Sumo Bunny; Данко Дикић и Марко Стојановић: Bear Blackbeauty; Саша Стојановић: Зози; Никола Матковић и Марко Стојановић: Кротитељ снова; Денис Дупановић и Марко Стојановић: избор из стрипова.¹²¹⁹

У публикацији „Лесковачки стрип 1950-2010“, коју је приредио професор Марко Стојановић, представљени су многи аутори (редослед, уз избор најважнијих податак о њима, према навођењу са последње странице публикације).¹²²⁰

НИКОЛА МИТРОВИЋ КОКАН (1933-1997) био је лесковачки стрип цртач и илустратор. Завршио је Уметничку школу „Ђорђе Крстић“ у Нишу у њеној првој генерацији. Са Миомиром Мијом Кулићем покренуо је, потпуно волонтерски, Лесковачку школу стрипа 29. маја 1995. године (данас школа носи Коканово име). На Првој балканској смотри младих стрип аутора 1998. приређена му је прва самостална, посхумна изложба. Добитник је награде „Максим“ за животно дело Салона српског стипа у Зајечару и Октобарске награде града Лесковца 1997. године. На балканским смотри младих стрип аутора од њихових почетака 1998. установљена је наград која носи име „Никола Митровић Кокан“ и додељује се најбољем младом балканском стрип цртачу, илустратору, сценаристи, теоретичару, а његово име носи и најдуговечнија награда за допринос стрпском стрипу која се додељује у Србији.

---

¹²¹⁹ Напомена:

¹²²⁰ Марко Стојановић, Лесковачки стрип 1950-2010“, Ауторско издање, суиздавач, Удружење љубитеља стрипа и писане речи „Никола Митровић Кокан“, Лесковац 2010. године.

МИОДРАГ ВЕЛИЧКОВИЋ (1943-2010) рођен је у Лесковцу. Завршио је средњу Уметничку школу „Богдан Шапут“ у Новом Саду. Радио је као технички уредник листа „Лескотекс“, до почетка осамдесетих година прошлог века, када прелази у недељник „Наша реч“, где је дуги низ година, до пензионисања, био новинар и карикатуриста. Урадио је више од 40.000 карикатура и стрип табли, које је објављивао у многобројним домаћим и страним листовима као што су *Paris Mach*, *Yumiuri Shimbun*, Политика, Вечерње новости, НИН... За своје карикатуре и стрипове добио је 105 награда широм света. Био је учесник групне изложбе „*Седам величанствених*“, маја 1995. године. У Лесковачкој школи стипа „Никола Митровић Кокан“ био је кртно време предавач, у јуну 1995. године. Добитник је специјалне, ванредне Октобарске награде 1996. године за допринос култури града Лесковца. Имао је велики број самосталних и групних изложби у земљи и иностранству. Преминуо је у Лесковцу 2010. године, а исте године *посхумно је награђен плакетом „Никола Митровић Кокан“* за допринос српском стипу. На Дванаестој балканској смотри стип аутора, јуна 2010. године, установљена је, по свом карактеру, јединствена на простору Балкана, *награда „Миодраг Величковић Мивел“*, која се годишње додељује за најбољи сатирични стрип. У склопу поменуте манифестације приређена му је меморијална изложба.

ДРАГАН ЈОВИЋ ЛИСАЦ рођен је 1938. у Лесковцу. Завршио је Уметничку школу „Ђорђе Васић“ у Нишу. Академски је сликар који је имао бројне самосталне и групне изложбе у Македонији, Хрватској, Црној Гори и широм Србије, а излагао је и на чувеном „*Галебу*“, броду Јосипа Броза Тита. Радио је на обнови бројних археолошких налазишта широм читаве бивше СФРЈ, од чега посебно истиче рад на археолошком налазишту „*Царичин град*“ у близини Лебана. Објављивао је богате, изузетно детаљне илустрације за часописе *Фронт* и *Политикин забавник*, а посебно су занимљива његови графички експерименти где је своје путописе које је објављивао у *Фронту* пратио експерименталним стрип вињетама.

ЈОВАН ПОП КОЦИЋ (1945-2007) био је лесковачки новинар и уредник. Половином седамдесетих година прошлог века био је оснивач и главни и одговори уредник предузетног листа *Текстил*. Сарађивао је са недељником *Наша реч* и био један од првих упосленика Радио Лесковца. Обављао је и дужност главног и одговорног уредника Јужноморавских омладинских новина (ЈОН) од оснивања, почетком осамдесетих до гашења основног издања Омладинских новина, крајем осамдесетих година. Био је инспиратор и покретач Фестивала југословенског акцијашког филма, као и истакнути и уважени активиста у удружењима новинара Југославије и Србије. Био је издавач и уредник *Ђачког забавника*, листа ученика основних школа Јабланичког округа, уређивао је и Дечији програм на ТВ К-1.

ВЕЛИМИР ВИЛИ ХУБАЧ (1934-2010) рођен је у Винковцима. Током скоро шест деценија професионалног бављења новинарским позивом, од којих је добар део провео у Лесковцу, био је усмерен на културу и просвету. Бавио се филмском, позоришном, књижевном и стрип критиком. Писао је у пуљанском Гласу Истре, у загребачком недељнику за културу Телеграм, у недељнику Наша реч и зеничком Наша ријеч. Био је један од оснивача часописа за књижевност и уметност „Истарски мозаик“ (касније Истра), а сарађивао је и у београдским листовима Позоришне новине, Лудус и Премијера плус. Аутор је романа „Голоруки“ (Зеница) и романа за децу „Дечаџи са риве“ (Пула) и низа монографија о институцијама културе и драмским уметницима у Лесковцу. Посебно је била запажена његова монографија о популарном музичару Фејату Сејдићу, као и монографија из домена лесковачке текстилне индустрије, за коју је посебно био везан пошто су Хубачеви преци били значајни текстилци, пореклом из Чешке.¹²²¹

СЛОБОДАН КОСТА КОСТИЋ – рођен је у Лесковцу. Завршио је Правни факултет у Београду и запослио се у Дрвном комбинату, а касније је прешао у филијалу РЗ ПИО и ту је дочекао пензију. Радио је манускрипте за књиге писаца Радета Јовића и Саве Димитријевића, као и илустрације за књигу Ненада Кражића „Зорка Мантина“. Радио је као илустратор у Нашој речи. Карикатуре, илустрације, илустрације и текстове објављивао је у Језу и Ошишаном језу. Аутор је пикарског романа „Гуте Ђубре“ (2005) и романа „Неписива направа споменичне дивоталности“ (2007) у издању Ошишаног јежа чији уредник Радивоје Бојичић наводи да му је Костића препоручио академик Драгослав Михајловић и да је он један од најважнијих сарадника Ошишаног јежа. У издању „Бициног клуба“ 2007. године објављена је и збирка новина „Само петком“, коју је у тиражу од једног до 50 примерака Костић радио сваког петка готово петнаест година.¹²²²

НИКОЛА МИЛИЋЕВИЋ рођен је 1948. године у Лесковцу. Основну и Хемијско-техничку школу завршио је у Лесковцу. Од 1967. до 1973. године правио је лекове у Фармацеуско-хемијској индустрији „Здравље“. Потом, покретач и вишегодишњи главни и одговорни уредник фабричког листа „Здравље“. Сарађивао је листовима Наша реч и Панорама, Привредни прглед, Четврти јул, као и у Радио Лесковцу. Обављао дужност заменика главног и одговорног уредника Јужноморавских оmlадинских новина (ЈОН), подлистка Омладинских новина, гласила РК ССОС, а био је

---

¹²²¹ *Напомена:* О књижевном раду Велимира Вили Хубача опширније у поглављу посвећеном лесковачкој књижевности после Другог светског рата.

¹²²² *Напомена:* О Слободану Костићу видети опширније у поглављу ове студије Лесковачки писци и њихово доба –део о стваралаштву после Другог светског рата.

веома битан у настанку стрип магазина Арсенал. Пилотирајући разним типовима једрилица и авиона на небу провео око две хиљаде сати. Објављивао је репортаже, приказе и стручне текстове из области ваздухопловства у магазину Арсенал.

МИОМИР МИЈА КУЛИЋ рођен је 9. јануара 1952. године у Лесковцу. Завршио је средњу машинску школу, али се позивом за који се школовао никада није бавио. Током осамдесетих година прошлог века радио је и објављивао стрипове хорор тематике за немачки часопис *Gespenster-Geschichten* и друге магazine издавача Baster-Verlag, као и Тома Џерија за Kondor-Verlag и белгијско тржиште. Са Николом Митровићем Коканом започео је маја 1995. године Школу стрипа у Лесковцу, у којој је неколико месеци радио као предавач. Излагао је на групним изложбама стрипа и карикатуре у Лесковцу (Студентски клуб и Дом културе), Шапцу, Крагујевцу и Зрењанину. Самосталну изложбу слика имао је у лесковачком Дому културе „Жика Илић Жути“ 19. маја 1997. године. Аутор је књиге „*Циркус М*“, објављене новембра 1999. године у издању „Графике Галеб“, Ниш. Аутор је монодрама „*Пегав*“, „*Желиш ли да ти вежем очи*“ (извођење Нинслав Милићевић, режија Радиша Грујић), „*Миласав*“, „*Ав, ав*“ (извођење Ђорђе Томић, режија Миомир Кулић) постављених у Народном позоришту у Лесковцу, као и монодраме „*Кучка*“ (извођење Ивана Ђокић), постављена у позоришту „*Дадов*“ (Београд). Био је аутор и водитељ емисија „*Мушки разговори*“ на ТВ Лесковац, 1995. године.¹²²³

СРЂАН МАРКОВИЋ рођен је 6. децембра 1951. године. Завршио је 1978. године историју уметности на Филозофском факултету у Београду, где је магистрирао 1993. године са тезом „*Медијала и сликарство Леонида Шејке*“ и докторирао 2002. године са тезом „*Децембарска група и њен допринос српском сликарству шесте деценије*“. Радио је у Народном музеју у Лесковцу као виши кустос историје уметности, а једно време и као директор музеја. На Изборном већу Филозофског факултета у Нишу изабран је 2003. године у звање доцента за ужу научну област Историја уметности. Ради на Факултету уметности универзитета у Нишу у звању ванредног професора као предавач за предмет „Историја уметности и ликовна поетика“ и на Филозофском факултету у Косовској Митровици за предмет „Историја модерне уметности“. Од 2008. године члан је Одбора за ликовне уметности Матице српске у Новом Саду. Објавио је осам књига из области историје уметности и велики број расправа, студија и ликовнокритичких написа.

---

¹²²³ *Напомена:* О Миомиру Кији Кулићу опширније видети поглавље о лесковачкој књижевности после Другог светског рата.

ЗОРАН РАКИЋ рођен је у Лесковцу. Студира журналистику на Факултету политичких наука у Београду и у том периоду објављује у престижним студентским гласилима Београдског универзитета. Као добар илустратор и цртач стрипа, успешно се опробава и у изради анимираног филма, а тада се бави и уметничком фотографијом. Радио је као новинар, уредник и директор ТВ Лесковац. Своје стрипове објављивао је у рубрици „Први старт“ *You stripa*, као и у магазину Арсенал. Излагао је 1995. године на изложби „Седам величанствених“ у Лесковцу, а сем тога, радови су му излагани на групним изложбама у Лесковцу, Шапцу, Крагујевцу, Зајечару и Зрењанину.

НИНОСЛАВ МИЉКОВИЋ рођен је 1957. године у Орашцу, селу удаљеном око двадесет километара од Лесковца. Завршио је школу Југословенског института за новинарство у Београду 1958. године, за новинара-техничког уредника дневних новина и часописа, а 1991. године на истом институту се усавршавао и за стоно новинарство, односи рад на рачунару у програму „Вентура“ за ДОС, који је био један од првих програма који се код нас користио за прелом новина и часописа. У првом студију за осветљивање филмова на југу Србије „Vesta Mah“, 1995. године, у Кумареву, усавршава се у RIP-технологији и post script-у, а 1996. године у штампарији Публикум у Београду, на интерном курсу са још 15 полазника у раду у програму „Quark“, Photochop Illustrator... Крајем осамдесетих година најпре ради извесно време у Дому културе у Лесковцу, као заменик уредника ликовног програма, а потом као технички уредник у Младом графичару у Власотинцу, штампарији Политика и штампарији Патријаршије Српске Православне цркве у Београду (где ликовно-графички уређује Православље, часопис Патријаршије)... У четвртој разреди основне школе ради свој први стрип „Сафарион и оази“, за који је сам урадио и сценарио. Осамдесетих година двадесетог века озбиљно почиње да се бави како стрипом (у омладинском подлистку Наша реч – Реч младих, неколико година објављује стрипове), тако и илустрацијом и карикатуром. Био је уредник овог омладинског подлистка. Своје радове објављивао је у Студентском збору у Скопљу, Језу, Политици експрес, Ђачком забавнику, Интервјуу из Београда и Think Tank-у. Учествовао је на Жежевом међународном конкурс за карикатуру у Аранђеловцу „Мој поглед на свет“. Од онога што је урадио у области дизајна, најзначајнијим сматра прелом и ликовно-графички изглед Православља (1991), израду идејног решења уа „Публикумов“ стони календар (1996) и предлог за измену заглавља Политике и израду фонта Политике по основу решења (2004). На Дванаестој балканској смотри младих стрип аутора 2010. године био је члан жирија за доделу плакете „Миодраг Величковић Мивел“ за сатирични стрип, за који је такође урадио и идејно решење.

ЈУРИЦА ДИКИЋ је рођен 18. фебруара 1959. године у Нишу. Завршио је гимназију у Лесковцу и студирао новинарство на Факултету политичких наука у Београду. Осамдесетих година XX века и надаље објављује илустрације и стрипове у омладинској штампи и другим познатим и мање познатим новинама. Од 1990. године сувласник је Агенције за дизајн, рекламу и компјутерску графику „*Футура*“ у Лесковцу. Сарадник је и дизајнер насловних страна часописа Think Tank који је у Лесковцу покренуо Саша Стојановић. Занимљиво је да је са Драганом Миловановићем почетком 1978. године направио први лесковачки анимирани филм „*К-3*“, за који, додуше, никада није направљена завршна монтажа, али чије секвенце још увек постоје на 8-мм филмској траци, као и цртежи. Имао је самосталну изложбу карикатура под називом „*На маргинама еротике и порнографије*“ у Клубу младих 1980. године. Излагао је карикатуре у оквору „Пјера“ у Београду (1987-88), на Међународном фестивалу FanoFunny у Трентеу (Италија, 1996-97), на Међународној изложби антиратних карикатура у Тренту (1999). Своје стрипове излагао је на групним изложбама у Лесковцу, Шапцу, Крагујевцу и Зајечару. Добитник је треће награде на Борбином конкурс у „Рад и одмор“ 1983. године и треће награде на конкурс у Наше речи. Био је члан жирија за доделу награде „Миодраг Величковић Мивел“ за сатирични стрип 2010.

СРЂАН НИКОЛИЋ ПЕКА рођен је 11. октобра 1966. у Мрвешу, општина Бојник. Као ученик ОШ „Станмир Вељковић Зеле“, из Бојника, на савезном ликовном конкурс у „Грожђе“ 1981. године освојио је прву награду на територији Србије и трећу на територији Југославије. Завршио је Уметничку школу „Ђорђе Крстић“ у Нишу, одсек графички дизајн. Запослио се 1987. године као главни дизајнер–оператер у предузећу „Сигнал Сервис“ у Лесковцу, где је радио до 31. децембра 2008. године, када му престаје радни однос због продаје фирме. Бави се цртањем стрипова од 1982. године. Објављивао је у Нашој речи, Тачком забавнику, Полетару, Невену, Тајнама нинџи, Арсеналу, Панорами, Think Tank-у, Strip Pressingu, Политикином забавнику, и Стрип Креатору (Македонија). Током своје плодне каријере урадио је више од 2.000 страна стрипа од којих је већина и публикована. Нацртао је први албум из серијала „*Вековници*“, *Реквијум, по сценарију Марка Стојановића*, који је након серијализације у Политикином забавнику, објављен и као албумско издање „System Comisc“. Тренутно са француским сценаристом Мишелом Дифраном ради на првом албуму серијала „*Одесса*“ за белгијског издавача „Casterman“. Аутор је насловних страна Дечјег забавника од броја 13. до броја 33. а био је задужен за илустровање комплетног Дечјег забавника у том периоду. Израдио је насловне стране часописа Арсенал (бројеви од 1-6), и његов главни и одговори уредник од другог броја до престанка излажења, закључно са шестим бројем 2000. године. По престанку рада Николе Митровића Кокана и Миомира Мије Кулића 1996.

године преузима, са Марком Стојановићем, функцију предавача у Лесковачкој школи стрипа „Никола Митровић Кокан“, коју са прекидом води више од петнаест година у оквиру Лесковачког културног центра. Стални члан жирија за доделу меморијалних плакета и диплома „Никола Митровић Кокан“ на балканским смотрама младих стрип аутора, где је два пута био и председник жирија. Излагао на бројним групним изложбама у Лесковцу, Зајечару, Чачку, Шапцу, Крагујевцу, Београду, Зрењанину и Велесу (Македонија). Једини је лесковачки стрип аутор који је имао самосталне изложбе стрипа у Лесковцу пре почетка рада Лесковачке школе стрипа „Никола Митровић Кокан“, и то у Бојнику, Мрвешу, Лебану (три изложбе, 1987-1989), Лесковцу (четири изложбе 1987-1992), а занимљиво је навести и изложбу стрипа коју је имао у касарни „Боро и Рамиз“ у Призрену 1987. године, за време служења војног рока. На Шестом међународном салону стрипа у Београду 2008. године у конкуренцији 210 радова из 32 земље света са свих седам континената, за стип „*Кобра*“ освојио је две спонзорске награде. На Седмом међународном салону стрипа у Велесу 2009. године у конкуренцији 150 радова из 23 земље широм света, са свих седам континената, заједно са сценаристом *Марком Стојановићем* освојио је „Grand Prix“ фестивала. Двоструки је добитник Октобарске награде (2006. и 2009), највишег годишњег признања града Лесковца и то за организацију балканских смотри младих стрип аутора и популаризацију стрипа уопште. Активно је помагао у изради монографије „Лесковачки стрип 1950-2010“. Са Марком Стојановићем у Лесковцу организује фестивал стрипа „Балканска смотра младих стрип аутора“ који постоји од јула 1998. године, а организовали су заједно и више десетина других стрип изложби у Лесковцу.

САША СТОЈАНОВИЋ – Рођен је 14. марта 1965. године, доктор ветеринарске медицине. Аутор је романа „*Крвоследници*“ (Филип Вишњић – Београд 2003), „*Manchester City Blues*“ (Филип Вишњић, Београд 2006), „*Var*“ (Филип Вишњић 2008, прво издање, Albatros Plus, друго издање). Своје приче и текстове објављивао је у Данасу, НИН-у, Вечерњим новостима, СПИН-у, 016 ревији, Политици, Блицу, Зарезу (Загреб), Одјеку, Корацима, Новом изразу (Сарајево), Прву (Праг), Anthropolis-у (Будимпешта), Градини, Think Tank-у, Улазници, Пољима, Нашем трагу, Pressing-у, Stirip Pressing, и Trush-у. О стрипу је писао за Данас, НИН, Think Tank и Strip Pressing. Сценариста је стрипа *Manchester City Blues* који црта Данијела Влаховић. Аутор је драма „*Крвоследници*“ (2006), „*Кубаре Коза ностра*“ (2007), „*Велико отварање*“ (2008), „*Ша*“ (2009) и „*Бог и Батина Блуз*“ (2010). Уредник је и издавач „часописа за Балкан“ Think Tank. Организатор је фестивала за књижевност Think Tank Town, Међународног филмског фестивала LIFFE, као и *rhythm and blues* фестивала „*ЈА или ВUес*“. Добитник је награда часописа Књижевна реч за 1983. годину, прве награде часописа Улазница 2005. за најбољу причу,

друге награде часописа Улазница 2008. за најбољу причу, друге награде „Милутин Ускоковић“ за најбољу причу 2006, треће награде „Милутин Ускоковић“ за најбољу причу у 2007. Био је председник жирија на конкурсима Улазница за 2008. и жирија за доделу награде „Миодраг Величковић“ за сатирични стрип, као и члан жирија на конкурсима Улазница.¹²²⁴

ПРЕДРАГ СТАНКОВИЋ рођен је 20. октобра 1963. године, где је завршио основну и средњу школу. Дипломирао је на Катедри романистике Филолошког факултета у Београду. Предаје латински и француски у Лесковачкој гимназији. Писао је, између осталог, за Think Tank и пише прозу.

МАРКО СТОЈАНОВИЋ рођен је 17. маја 1978. године у Лесковцу где и данас живи и ради као професор енглеског језика. Без паузе са Срђаном Николићем Пеком води Лесковачку школу стрипа „Никола Митровић Кокан“ петнаест година. Стојановић је заступљен у три стрипа у антологији Нови српски стрип 2009 новосадског издавача Комико. Један је од администратора националног стрип сајта Србије Удружења за промоцију и продукцију стрипа на коме се објављује његова недељна колумна са десетогодишњим недељним стажом, „*Јужњачка утеха*“, раније објављена у интернет недељнику Стрип вести. Такође је главни и одговорни уредник нишког стрип часописа Pressing, уредник за стрип часописа Think Tank из Лесковца, као и идејни творац и суорганизатор Балканске смотре младих стрип аутора. Добитник је меморијалне плакете „Никола Митровић Кокан“ за најбољег младог стрип сценаристе Балкана 2000 и 2004, као и истоимене плакете за најбољег младог стрип теоретичара Балкана 2007. Стојановић је добитник две октобарске награде града Лесковца. Септембра 2010. године био је члан селекционе комисије четвртог фестивала филма „Animania“, као и члан жирија Осмог међународног салона стрипа у Београду.

МИЛИСАВ БАНКОВИЋ рођен је 4. јуна 1980. године у Лесковцу где је завршио Школу за текстил и дизајн у њеној првој генерацији, одсек дизајн текстила. Дипломирао је 2009. године јапански језик и књижевност на Филолошком факултету у Београду. у Школи стрипа „Никола Митровић Кокан“ је од њеног почетка. Објављивао је своје стрипове у магацинима Арсенал, Батер, Strip Pressing, Pressing, Панорама, Наша реч, Дечји забавник, Think Tank и Lili. Својим илустрацијама и стриповима учествовао је у стрип албуму „*Постеља од глога*“ и првом албуму серијала „*Вековници*“ под називом „*Реквијум*“. Са Марком Стојановићем, као сценаристом, урадио је стрип албум „*Le dico des hommes*“ и „*Le dico*

---

¹²²⁴ *Напомена:* О Саши Стојановићу као књижевнику опширније у поглављу посвећеном лесковачкој књижевности после Другог светског рата.

des femmes“ за француског издавача „Septime Chos“. Учествовао је у првом и за сада једином лесковачком фанзину „Степениште“. Илустровао је приручник УНИЦЕФ-а „Шта је данас било у школи“, радио плакате и дизајн маскота за јапанску позоришну трупу „Нан Миме Кобо“. Са групом „Хајде да...“ један је од реализатора анимираног серијала „Уааа, неправда!“ чија је епизода освојила трећу награду за најбољи кратки видео у оквиру кампање „Доста!“ Савета Европе 2006. године. Добитник је две награде на Седмом међународном салону стрипа у Београду 2009. године. Двоструки је добитник дипломе за најбољег младог балканског илустратора на балканским смотрама младих стрип аутора. Добитник је награде за најбољег младог балканског сценаристу на Дванаестој балканској смотри младих стрип аутора 2010. у Лесковцу. Радио као аниматр и фазер на анимираном филму Алексе Гајића „Технотајз: Едит и ја“. Бавио се анимацијом и дизајном.

ДЕНИС ДУПАНОВИЋ рођен је 30. маја 1984. године у Бихаћу. Стрпом се кокретније бави од своје једанаесте године, када је похађао Лесковачку школу стрипа „Никола Митровић Кокан“ неколико година. Излагао је на групним изложбама у Зајечару, Лесковцу, Шапцу, Крагујевцу, Београду, Зрењанину, Лакташима (БиХ) и Велесу (Македонија). Објављивао је у Нашој речи, Арсеналу и Strip Pressing-у. Радио је на домаћем серијалу „Забава за целу породицу“, а објавио је и стрипове у нултом и другом албуму „Вековника“ са сценаристом Марком Стојановићем урадио је пет стрип албума за француског издавача Septime Chos. Са истим сценаристом ради месечни хумористички стрип за француски магазин Dentisipro. На Петом међународном салону стрипа у Велесу (Македонија), заједно са сценаристом Марком Стојановићем, освојио је другу награду. На Дванаестој балканској смотри младих стрип аутора, 2009. године, освојио је награду за најбољег младог балканског стрип цртача. Илустрово је и неколико књига.

ИГОР СТОЈАНОВИЋ рођен је 5. новембра 1984. године у Лесковцу где је завршио Школу за текстил и дизајн, смер дизајн графике и пропаганде. У Лесковачкој кли стрипа „Никола Митровић Кокан“ је од њеног оснивања. Излагао је на свим досадашњим балканским смотрама младих стрип аутора, као и у Шапцу, Чачку, Зајечару, Крагујевцу и Зрењанину. Објављивао је радове у Арсеналу, Нашој речи и Ђачком забавнику, Strip Pressing-у, Pressingu и Бијелој пчели. Са Марком Стојановићем урадио је стрип „Парастос“, који је објављен у албуму „Постеља од глога“. Један је од аутора илустрације књиге „Уранила Косовка девојка“ у издању Италијанског културног центра. Добитник је награде за најбољег дебитанта на Трћој балканској смотри младих стрип аутора у Лесковцу, 2001. године. Радио је као сарадник у осликовању већег броја цркава у земљи и иностранству.

ИВАН СТОЈАНОВИЋ рођен је 5. новембра 1984. године, где је завршио Школу за текстил и дизајн, смер дизајн графике и пропаганде. У Лесковачкој школи стрипа „Никола Митровић Кокан“ је од њеног оснивања. Излагао је на свим досадашњим балканским смотрема младих стрип аутора, као и у Шапцу и Крагујевцу. Објављивао је радове у Арсеналу, Нашој речи, Ђачком забавнику и Бијелој пчели. Један је од аутора илустрације књиге „Уранила Косовка дјевојка“ у издању Италијског културног центра. Радио је као сарадник у осликавању већег броја цркава у земљи и иностранству.

ЈОВАН КУЛИЋ рођен је 8. јануара 1988. године у Лесковцу. Завршио је Школу за текстил и дизајн у Лесковцу, смер графички дизајн. Школу стрипа „Никола Митровић Кокан“ почео је да похађа 1995. године, са свега седам година, да би јој се, након паузе од неколико година, вратио почетком 2000. година. На Петој балканској смотри младих стрип аутора 2003. године добио је награду за најбољег дебитанта. Објављивао је стрипове у Нашој речи и Панорами.

ДАНКО ДИКИЋ рођен је 20. марта 1989. године у Лесковцу. завршио је Лесковачку гимназију и уписао Интерационални факултет у Новом Пазару – факултет хуманитарних наука, смер дизајн. Од малена је био заинтересован за цртање, углавном због цртаних филмова, мада је имао утицаја на то одређење његов отац Јурица Дикић, који се такође бави стрипом и који се и данас бави карикатуром. Са 13 година почиње да похађа Школу стрипа „Никола Митровић Кокан“. Од тада и излаже радове на Балканској смотри младих стрип аутора. Излагао је на групним изложбама у Чачку, Шапцу, Крагујевцу, Зајечару и Зрењанину. Добио је награду за најбољег дебитанта на Шестој балканској смотри младих стрип аутора 2004. године. На Дванаесто балканској смотри младих стрип аутора 2010. године освојио је диплому (друга награда) за најбољег младог балканског илустратора. Објављивао је кратке стрипове, углавном хумористичке тематике, у Нашој речи, Панорами, Strip Pressing-у и Think Tank-у. Његова најпознатија креација је „*Sumo Bunny*“. Осим цртања у слободно време бави се и музиком, тако да је неколико година свирао бас-гитару у београдском death метал саставу „End of The Hunt“.

МИОДРАГ МИЛУТИНОВИЋ рођен је 23. јула 1989. у Београду. После завршене основне школе у Београду, похађао је Школу за текстил и дизајн у Лесковцу, коју је завршио 2008. године. У Београду се тренутно налази на студијама Академије за уметност и конзервацију, смер фрескопис. Током похађања средње школе почиње и да похађа Школу стрипа у Лесковцу са којом је редовно учествовао на балканским смотрема младих стрип аутора од 2005. године, те је тако учествовао на неколико

групних изложби у ЛКЦ. У Лесковцу је имао прву самосталну изложбу пастела 2008. године у организацији Народне библиотеке „Радоје Домановић“. Исте године учествовао је на групној изложби слика Фонда „Принцеца Оливера“ у Београду. Крајем јуна 2009. године, у оквиру Академије за уметност и конзервацију, био је учесник завршне годишње изложбе. На Десетој балканској смотри младих стрип аутора 2008. године добио је награду за најбољег дебитанта.

%

Време ће доћи да се истражи како је такозвана „унутрашњост“, провинција, након Другог светског рата, деценијама била мотор стрипске сцене у Србији и Југославији.¹²²⁵

(...) Данашњи успех треба разумети кроз један дужи развој стрипа у Лесковцу, граду који смо још 1998. године назвали „*наше јужно средиште*“. Темељ тог развоја су лични стваралачки опуси два нараштаја. Први нараштај је онај којем припадају како Лесковчани кажу, „*седам величанствених*“, док је други нарашта овај сада активни.

Поред мајстора Николе Митровића Кокана, имена вредна помена која су стварала прву фазу историје лесковачког стрипа јесу и *Јурица Дикић, Марко Васиљевић, Миодраг Величковић, Света Живковић Свежив, Миомир Мија Кулић, Нинослав Миљковић, Срђан Николић Пека, Синиша Тасић и Слободан Цветковић.*

Другу фазу чине имена која су скоро сва изникла из „Лесковачке школе стрипа“: *Денис Дупановић, Милисав Баковић, Драган Божилов, Иван Стаменковић, Дејан Станковић, Саша Станојковић, Иван Стојановић Фили, Игор Стојиљковић, Горан Тасић и, наравно, са Пеком, осовина данашњих дешавања, Марко Стојановић.*

(...) Уз то, Стојановићева дуговечна критичко-есејистичка колумна „*Јужњачка утеха*“ добила је и избор чланака у истоименом књишком издању Нишког културног центра. Поред тога, не смео заборавити ни лесковачко стипско преводилаштво, где је Стојановић, као професионални англиста, нашој публици представио и неке од бисера англоамеричког стрипа, укључујући и Мињолине радове. Из свега наведеног, обимног и живописног, данас се јасно види колико је наизглед једноставна одлука о оснивању „Лесковачке школе стрипа“ 1995. године била визионарска и културно плодотворна. А што је најлепше, лесковачки стрип улази у фазу која може бити још узбудљивија

---

¹²²⁵ Зоран Стефановић, Место Лесковца у историји популарне балканске културе, Лесковачки стип 1950- 2010, стр. 3.

ЖИВАН СТОЈКОВИЋ

И **Ж**иван Д. Стојковић је рођен 1. јануара 1937. године у Великом Трњану, општина Лесковац. Филозофски факултет, група историја, завршио је у Скопљу. Универзитетски професор и први декан Технолошког факултета у Лесковцу.¹²²⁶

На Филозофском факултету у Скопљу студирао је историју и био демонстратор за стари век и археологију код проф. др Петра Лисичара и један од најбољих студената Универзитета у Скопљу. Дипломирао је са просечном оценом 9,75. Каријеру професора историје започео је у Лесковачкој гимназији у којој је радио деценију и по. Цењен је као врстан педагог, предавач и омиљени професор.¹²²⁷

(...) Жељан знања, пун здраве амбиције, енергије и стваралачког заноса уписује се на Правни факултет у Нишу и са највишим оценама завршава прве две године. Затим, на сугестију пријатеља постаје последипломац на Филозофском факултету у Скопљу где је магистрирао 1978. године.

(...) Лесковац је 22. октобра 1979. године свечано обележио почетак наставе на Технолошком факултету, а студенти прве године, у присуству бројних угледних гостију и познатих научних радика, поздравили су свог првог декана Живана Стојковића. И поред тога што је рад на факултету захтевао велико ангажовање, то га није спречило да се даље стручно усавшава што је резултирало одбраном докторске дисертације на Филозофском факултету у Скопљу 1983. године.

(...) Своју наставну делатност, после 41 године рада и 65 година живота завршио је на факултету у коме је уложио све духовне и физичке способности.

(...) Добитник је бројних признања и неких одликовања од којих му је, према сопственом признању, једно од најдражих „Повеља“ Универзитета у Нишу.¹²²⁸

¹²²⁶ Видети опширније, Лексикон писаца лесковачког краја, Лесковац 2003.

¹²²⁷ Никола П. Илић, „Осврт на животни пут професора доктора Живана Стојковића“, Научни рад Живана Стојковића, Технолошки факултет Лесковац 2003, стр. 76.

¹²²⁸ Никола П. Илић, „Осврт на научни пут професора доктора Живана Стојковића“, Научни рад Живана Стојковића, Технолошки факултет Лесковац 2003, стр. 78.

II

Пре скоро пола века био сам на завршној години студија на историјској групи Филозофског факултета у Скопљу. У то време било је мало заинтересованих за ову групу, па ипак за време уписа бруцоша интересовао сам се да ли се неко из мог краја определио за студије историје. Био сам пријатно изненађен када су ми у одсеку за студентска питања рекли да се

уписао један студент из Лесковца. Показали су ми индекс, препознао сам слику и прочитао Живаново име и презиме. Познавао сам га само из виђења, иако смо у Лесковцу живели у истом делу града. Упознали смо се на предавањима и семинарима. Те школске године сам дипломирао, али је то познанство оставило дубок траг, што је показала иу наша дугогодишња сарадња после студија.¹²²⁹

Живан Стојковић био је запажен на предавањима и вежбама, а после фасцинантног успеха, када је већ у јуну положио све испите из пре године са просечном оценом 10, постао је демонстратор за Стари век и археологију код нашег омиљеног професора др Петра Лисичара. Ту дужност обављао је до краја студија. Поменуо бих и то да је Живан Стојковић, једном приликом, незадовољан оценом 9 тражио да се испит поништи, поново одговара и добио оцену 10.

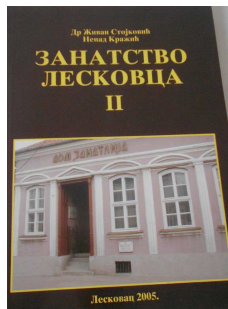
(...) Сусрели смо се поново 1958. Године када ми се као професор гимназије обратио да код мене обави хоспитовање што је био услов за дипломирање. Иако само нешто старији од ученика четвртог разреда, бриљантно је изложио методску јединицу „Француско-пруски рат“ и добио све похвале. Није ни слутио да ће управо у Лесковачкој гимназији започети професорску каријеру у 22. години живота. Тада сам био директор Народног музеја и упорно покушавао да младог професора убедим да дође у музеј за кустоса. Живан Стојковић то није прихватио, али је наша сарадња већ била присна и ево траје скоро пола века.

(...) Изузетан дар за бављење науком широм му је отворио пут ка докторату и тако је Јужноморавски регион добио свог првог доктора историјских наука. (...) Од 1982. године заједно смо објавили 15 књига, а са још једним аутором и других седам. (...) Срећан сам што сам имао прилику да сарађујем са човеком пуним енергије и знања, изузетне ведрине духа и великим заљубљеником у посао који ради.¹²³⁰

¹²²⁹ Хранислав Ракић, „Сећања“, Научни рад Живана Стојковића, Технолошки факултет, стр. 79.

¹²³⁰ Хранислав Ракић, „Сећања“, Научни рад Живана Стојковића, Лесковац, 2003, стр. 80-81.

Професора Живана Стојковића сам упознао крајем шездесетих година (20. века) када ме је као управника ангажовао за вођење културно-забавног живота у лесковачком феријалном летовалишту „Братство-јединство“ у Рогачи код Омиша. Не мало сам био изненађен када сам тамо наишао на документацију о добро и зналачки организованом културно-забавном животу који је управо он водио. Са изванредним смислом да процени квалитетне културне манифестације, знао је нешто још важније – да одмор било које врсте, па и на мору, може бити потпун само ако буде испуњен и разноврсним културним збивањима. То је резултатирало дугогодишњом сарадњом ове врсте, која је настављена у Лесковцу, али је имала сасвим другачије димензије.¹²³¹

Заинтересован да обрађујем културну историју Лесковца, поготово његовог урбаног изгледа, дуго сам радио на прикупљању документације и објављивао чланке у локалном листу „Наша реч“ упоређујући нови и стари изглед Лесковца. Уочивши вредности ових написа, Живан Стојковић ми је предложио да обавимо обимнија истраживања и да то преточимо у књигу. Тако је започео наш заједнички рад на писању књига. Морам признати да сам се са методологијом историографског приступа управо тада упознавао, пре свега захваљујући стрпљењу Живана Стојковића. Он је, међутим, прихватио сваку моју сугестију да текст буде обогаћен и неким детаљима из градског живота Лесковца. Изузетна упорност и дисциплиновани рад дали су резултат. Књига „Лесковац – време прошло, време садашње“ штампана је 1989. године у издању Туристичког савеза општине Лесковац.

(...) Следећа тема било је занатство лесковачког краја које ме је интересовало као инспирација за писање драмских текстова из живота лесковачке чаршије у којој су доминирали занатлије и трговци.

(...) Помоћ нам је пружило Удружење занатлија Лесковца, а књига је штампана у издању Историјског архива Лесковца 1995. године под насловом „Занатство Лесковца I (од почетка до 1944)“.

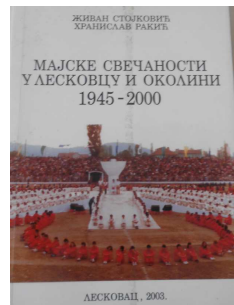
(...) И најзад, не мало сам пријатно био изненађен када сам открио да Живан Стојковић може бити и врло успешан литерарни приказивач. Наиме, он је написао уводне напомене за мој драмски текст „Димитријо, сине Митре“.¹²³²

¹²³¹ Ненад Кражић, „Сарадња са Живаном Стојковићем у писању књига“, Научни рад Живана Стојковића, Универзитет у Нишу, Технолошки факултет у Лесковцу, 2003, стр. 73.

¹²³² Исто, Лесковац 2003, стр. 73-75.

III

НАУЧНИ РАД - Др Живан Стојковић, професор универзитета, историчар, научни, културни и друштвени посленик, спада у оне људе који су дубоко забринуте за судбину, политичко и духовно јединство српског народа, за судбину његове (наше) државе, спада у људе који спајају прошлост и садашњост, који су исходиште научних и хуманистичких идеја и праксе, који неуморно раде на обједињавању духовне и културне енергије српског народа, који је у својим радовима, укупном активностима, увек био предано у служби свега што унапређује људско знање и разумевање.¹²³³

Његов научни и стручни опус је богат, а тематски разноврстан. Богат, јер библиографија његових радова обухвата око четрдесетак књига и неколико десетине чланака и расправа. Тематски разноврстан, јер је поље његовог истраживања наше савремене историје широко и углавном сконцентрисано на југу Србије, на Лесковац, од проблематике настанка радничког покрета и његовог политичког организовања с краја XIX и почетком XX века.

Зато су вредне помена његове књиге, радови са којима је започео свој истраживачки рад: „Српска социјална демократија и македонско национално питање“, „Везе српског и македонског радничког покрета“.

(...) Живан Стојковић је написао више научних и стручних радова из историје Другог светског рата на југу Србије. Задржавамо се само на четири: „Четници у лесковачком крају 1941-1944“, „Бомбардовање Лесковца“, „Три ослобађања Лесковца“.

„Четници у лесковачком крају 1941-1944“ (Лесковац 1993), коауторство са Х. Ракићем и Н. Илићем). Ова монографија је резултат истраживачке радозналост и напора аутора који су, на основи марљиво прикупљене историјске грађе (докумената, штампе), сећања и невелике литературе, понудили рационалну спознају четничког покрета на југу Србије.

„Бомбардовање Лесковца“ (Лесковац 1994, коауторство са Х. Ракићем) целовита је монографија настала поводом 50. годишњице бомбардовања Лесковца од стране западних савезника септембра 1944. која представља један од најтрагичнијих догађаја у његовој дугој и бурној историји.

Поред синтетичког осврта на историју Лесковца између два рата и приказа окупације града 1941-1944. са намером да се покаже слика града који ће задесити голема трагедија, обрађено је, на основу свих доступних извора, бомбардовање Лесковца 6. септембра 1944. које није имало

¹²³³ Др Мирољуб Васић, „Допринос изучавању историје Другог светског рата у Србији 1941-1945“, Научни рад Живана Стојковића, Технолошки факултет Лесковац 2005, стр.11.

статешко оправдање, а које је због начина извођења (са велике висине, тепих системом) и по трагичним ефектима (око 2.000 убијених цивила и масовног разарања кућа и инфраструктуре) имало терористички карактер. Аутори су објавили и списак погинулих (до тада утврђених) у бомбардовању, тако да ова књига представља и својеврсни споменик Лесковцу и његовим жртвама из септембра 1944. године.

„Три ослобађања Лесковца“ (Лесковац 1995, коаторство са Х. Ракићем). Садржај ове добро документовне, а лепо написане монографије је борба за ослобођење Лесковца: 1877. од Турака, 1918. од Бугара, Аустријанаца и Немаца и 1944. године од Немаца и Бугара. Аутори су настојали и у томе успели, да та три ослобођења свога града од окупатора, обједине и повежу у целину, да прикажу континуитет тих збивања, која, не само обавештавају читаоце о тим историјским процесима и догађајима већ их и надахњују.

„Историја Лесковца“ (Лесковац 1992. – коауторство са др С. Стојичић и Х. Ракић). Ова књига, историјска синтеза, представља научно утемељену, лепо написану и лако читљиву историју Лесковца од праисторије до краја Другог светског рата.

(...) Радови Живана Стојковића су „историографска прича“ о људима Лесковца, јужне Србије, о продукцији и репродукцији живота на овим просторима. Они су богати подацима, представљају својеврсни споменик актерима збивања, они сведоче да је на овим просторима стално тињала и распламсавала се ватра отпора и борбе за човеково ослобођење од експлоатације, поробљавање, борбе за слободу. Ти радови имају не само историјски већ и друштвени значај.¹²³⁴

IV

ТЕХНОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ И ЖИВАН СТОЈКОВИЋ – Као професор Технолошког факултета у Лесковцу Живан Стојковић сам имао прилике да доживим као: организатора, научног радника и човека хуманисту.¹²³⁵

(...) Крајем седамдесетих година, на историјској и политичкој сцени Лесковца појавио се магистар Живан Стојковић који је као потпредседник Извршног савета општине Лесковац добио задатак да ради на оснивању Технолошког факултета. И онда су дошле до изражаја све његове организаторске способности. После детаљног упознавања са дотадашњим

¹²³⁴ Др Мирољуб Васић, „Допринос изучавању историје Другог светског рата у Србији 1941-1945“, Научни рад Живана Стојковића, Универзитет у Нишу, Технолошки факултет, 2003, стр. 11-16.

¹²³⁵ Проф. др Срђко Димитријевић, „Развој Технолошког факултета и Живан Стојковић“, Научни рад Живана Стојковића, Технолошки факултет Лесковац 2003, стр. 66-67.

елаборатима приступио је изради новог и успео да окупи истакнуте стручњаке из Лесковца и познатих унверзитетских центара, ослањајући се управо на људе који су пореклом из Лесковца. Било је помало збуњујуће да професор друштвених наука може тако лако да савлада и проблематику природних наука, да одабере најбоља решења, отворено признајући да су она дело стручњака текстилне и технолошке струке. Слао је екипе у разне градове Србије, тражио решења за најбоље наставне планове, контактирао са професорима технолошких факултета у Београду, Новом Саду, Скопљу и Технолошко-металуршког факултета у Бору, организовао разговоре и успешно их завршавао. Било је и отпора, и то у врху просветних институција у Србији усмерених ка томе да се Технолошки факултет оснује у Крушевцу уместо у Лесковцу. Професор Стојковић обезбедио је подршку регионалних и општинских функционера и њихово активно укључивање у борбу за факултет и није се предавао. И када је после тродневног чекања у Београду био сведок доношења одлуке о оснивању Технолошког факултета у Лесковцу, крајем јуна 1979. године, поред велике радости, био је свестан огромних обавеза да прва високошколска установа у Лесковцу почне са радом већ у јесен исте године. Тада је дошла до изражаја његова невиђена енергија која је била усмерена на обезбеђењу простора, расписивању конкурса за студенте и наставнике, као и опремању анфитеатра, учионица и лабораторија. Неутрални посматрачи били су убеђени да је то немогуће остварити. Али он је успео. Ни сада после толико година не могу да сакријем и своје узбуђење када сам као наставник у првој екипи упосленика присуствовао почетку наставе 22. октобра 1979. године и могао да поздравим свог првог декана Живана Стојковића. То се догодило на свечаном отварању месец дана касније.

(...) За сараднике на Технолошком факултету ангажовао је истакнуте професоре и научнике из Београда, Ниша, Скопља, Љубљане уз пуно уважавање и уз најповољније услове за рад. А основна намера му је била да му они помогну у стварању домаћих кадрова који ће преузети наставу, у чему је у потпуности успео. Била ми је част да радим у екипи декана Стојковића као продекан.¹²³⁶

Име Технолошког факултета ће увек бити везано за име Живана Стојковића, као човека који је дао немерљив допринос како у његовом настајању тако и у развоју и напредовању. Сигуран сам да као што воли своју децу, воли и овај факултет као своје „*треће дете*“. Захваљујући великом ентузијазму, али и знању и искуству, професор Стојковић је свакога дана у овај факултет уграђивао део своје огромне енергије и истовремено своје знање и искуство несебично преносио на нас, његове млађе колеге.¹²³⁷

---

¹²³⁶ Проф. др Срећко Димитријевић, Развој технолошког факултета и Живан Стојковић, Научни рад Живана Стојковића, стр. 66-69.

¹²³⁷ Др Јаков Стаменковић, поздравна реч декана на представљању научног рада проф. др Живана Стојковића 23. децембра 2001. године, Научни рад Живана Стојковића, стр. 82. *Напомена*: Реч Живана Стојковића: „Постоје тренуци у животу који означавају и срећу и узбуђење и радост и тугу,

V
ЖИВАН СТОЈКОВИЋ И
ЛЕСКОВАЧКА ПЕРИОДИКА - Др

Живан Стојковић је својим радовима значајно присутан у лесковачкој периодици. Са највише текстова заступљен је, свакако, у „Лесковачком зборнику“ у коме је дао пуну меру свог научног и стручног рада.¹²³⁸

(...) Мислим да је нарочито значајна Стојковићева сарадња у старом и угледном српском часопису „*Наше стварање*“. У овом часопису за науку, књижевност, друштвена питања, културу и уметност, који с малим прекидима излази од 1954. године, Живан Стојковић је објавио шест радова, у времену од 1978. до 1984. године. Реч је о следећим прилозима: „Светозар Марковић о националном питању“ (бр. 5, 1978, стр. 24-28); „Српска Социјалдемократска партија и македонско национално питање у првим годинама Првог светског рата“ (бр. 6, 1978, стр. 16-29); „Српска социјална демократија и македонско национално питање“ (бр. 1-2, 1979, стр. 121-123); „Агитационо пропагандни рат среског комитета Комунистичке партије власотиначког среза“ (бр. 5-6, 1980, стр. 7-16); „Друштвена организованост и самозаштитне активности у великој поплаи 1976. године у Лебану и околини“ (бр. 1-2, 1982, стр. 55-73); „Став Живојина Жујовића о битним питањима положаја народна на Балкану 60-тих година 19. века“ (бр. 3-4, 1984, стр. 24-31). Као што се из овог прегледа види, радови су се претежно односили на области које су у јендом периоду изразито заокупљале пажњу професора Стојковића: на национално питање у делима првих српских социјалиста Живојина

носталгично сећање за минулим и надања да ће потрајати, да ће се продужити нит опстајања, храбро и достојанствено, без страха и клонућа, да ће нам се и даље показивати стазе успеха. Постоје дани када човек не препознаје себе, када живи да заустави време, да свој животни пут сабије у једну реч. Постоје људи који снагом своје љубави и оданости крунишу успехе и потврђују предестинацију, откривају видике и истичу вредности. Данас сте ми учинили част да дођем до тога сазнања присуством и топлим, па и куртуазним речима и вашим саопштењима о мом начном раду, да из бистрине ваших погледа осетим да сам део вас, али да вам још једном потврдим да без вас не бих био оно што јесам или бар што мислим да јесам. Личност се може афирмисати само у средини која је за то зрела, поред сарадника који су пуни ентузијазма и вере у успех, искрених и несебичних, реалних и стамених. За њих је повремени олујни ветар био само опомена још већи подстицај да корачају стопама успеха, академским стазама у име оних који су им веровали. И надам се да их нисмо изневерили. Нема веће среће за човека од сазнања да му дело опстаје, развија се и напредује, да породица научних радника расте, а број младих дипломирани студента достиже завидан ниво. Плодови нашега рада су будућност овога друштва као потврда знања и непревазиђене младости. Зато остаје трајна порука да верујемо у ту младост, а да наше искуство буде само подстицај за већа прегнућа и богатије резултате. Постизање научних резултата у провинцији је равно подвигу, а ми смо чинили све да нам тај подвиг буде доступан и надам се да смо у томе успели. Сада када завршавам свој радни век осећам неодољиву потребу да се најтоплије захвалим својој супрузи, професору Ратки Стојковић, на несебичној подршци и разумевању, на спремности да привремено заустави своје школовање да бих ја напредовао у научним звањима, да схвати моје одсуствовање из породице када сам време проводио у историјским архивима и за машином за куцање.“

¹²³⁸ Проф. др Душан Јањић, Живан Стојковић у лесковачкој периодици, Научни рад Живана Стојковића, Технолошки факултет Лесковац 2003, стр. 56-58.

Жујовића и Светозара Марковића и о ставову Српске социјалдемократске партије почетком 20. века о македонском националном питању.

(...) Оно што ми се чини важним да напоменем, то је да Стојковићеви напис у „Нашем стварању“ о Светозару Марковићу није пуко, исцрпно регистровање ставова првог, или једног од првих, српских социјалистичких теоретичара.

(...) Аналитички, али и синтетички приступ у третирању појединих питања, способност да се уочи и издвоји оно што је есенцијално од онога што је мање битно, карактеришу и Стојковићеви написи објављени у „Зборнику радова Технолошког факултета“ у Лесковцу. Узгред речено, излишно је и напоменути да је професор Живан Стојковић покретач или један од покретача Зборника. У њему је он заступљен такође са шест радова различите тематике. Три или четири можемо окарактерисати као радове социолошког карактера. То се, рецимо, односи на његове текстове о занатству у Лесковцу у којима баца поглед на развој ове привредне делатности, испитујући притом друштвени контекст, друштвене чињенице релевантне за процват занатства на овом простору. Стојковићева истраживања, базирана на архивској грађи, зацело не лако доступној, приказују нам овог истраживача као врсног аналитичара и познаваоца друштвених прилика у полувековној историји Лесковца (он захвата период од краја 19. века до Другог светског рата).¹²³⁹

VI

БЕСЕДЕ О КЊИГАМА – Поводом седамдесет и пете године живота проф. др Живана Стојковића, Удружење писаца Лесковац објавило је 2012. године његову књигу „Беседе о књигама“. У књизи су, поред уводне речи, наша 24 прилога – уводне речи са промоција дела лесковачких и београдских писаца или публикација које су последњих година представљене у Лесковцу.¹²⁴⁰

У књизи су објављени следећи прилози: Хранислав Ракић, „Четрдесет и седма дивизија НОВЈ“; академик Владимир Стојанчевић, „Из српске историје и историографије“; др Милан Миладиновић, Драган Божиловић, „Звонар слободе – Николај Динић“; др Момчило Златановић, „Први

¹²³⁹ Проф. др Душан Јањић, Живан Стојковић у лесковачкој периодици, Научни рад Живана Стојковића, стр. 56-59. *Напомена:* У књизи Научни рад Живана Стојковића (Технолошки факултет Лесковац 2003) објављени су радови др Миролубав Васић, Допринос истраживању историје Другог светског рата у Србији 1941-1945; проф. др Милан М. Миладиновић, Социолошка мисао у радовима проф. др Живана Стојковића; проф. др Никола Цветковић, Живан Стојковић – вишеслојна стваралачка личност; Хранислав Ракић, Историографски приказ неких радова др Живана Стојковића; проф. др Душан Јањић, Живан Стојковић у лесковачкој периодици; Драгољуб Ж. Мирчевић, Професор др Живан Стојковић у Нишком зборнику; проф. др Срећко Димитријевић, Развој Технолошког факултета и Живан Стојковић; Живојин Прокоповић, Допринос обради културне баштине лесковачког краја, Ненад Кражић, Сарадња са Живаном Стојковићем у писању књига; Никола П. Илић, Осврт на животни пут проф. др Живана Стојковића, Хранислав Ракић, Подсећања, Поздравна реч декана Технолошког факултета др Јакова Стаменковића; Поздравна реч др Драгољуба Живковића; реч Живана Стојковића.

¹²⁴⁰ Др Живан Стојковић, „Беседе о књигама“, Удружење писаца Лесковац 2012.

српски устанак на југу Србије у историји и традицији (1804-2004)“; Вукадин Ристић, „Развој здравствене службе у лесковачком крају 1878-2005“; Промоција „Лесковачког зборника XLVI“; Душан Јањић, „Француски клуб у Лесковцу“; Новица Пешић, Добросав Туровић, Предраг Павловић, „Устанак у Топлици и Јабланици 1917“; др Војислав Шешел, „Римокатолички злочиначки пројекат вештачке хрватске нације“; „Удружење „Слобода“, „Слобо, слободо“; Новица Пешић, „Војвода Крста Војиновић Косовац“; Небојша Ивановић, „Варање Србије“; Славољуб Ђера Петровић, „Сећање и записи једног борца и дипломате“; Стојан Пауновић, „Рафуна (Тумарце)“; Промоција „Лесковачког зборника XLIX“; Милан Трајковић, „Наталија Арсеновић Драгомировић“; Драгомир Радовановић, „Дилеме и Цилит“; Миодраг Андрејевић, „Срећно време“; Добросав Туровић, „Тужбалице Горње Јабланице“; Тихомир Јовановић, „Кад кукуруз зри“; Вукадин Ристић, Милан Леви, „Квалитет живота особа старијег животног доба“; др Живан Стојковић, „Легенда у анегдотама“; Данило Ж. Марковић, „Глобалистика и криза глобалне економије“; проф. др Живан Стојковић, „Човек велике имагинације“; прим. др Вукадин Ристић, прим. др Славко Крстић, „Знаменити лекари на југу Србије“.

VII

ЕПИСТОЛЕ О ЉУБАВИ – „Епистоле о љубави“, изворно, објављене су најпре под насловом „Једина моја и Мила моја Миљана“ и псеудонимом *Етјен Принц*, у ауторовом, властитом издању 1990. и 1996. године. Аутор их обелодањује као зрео породични човек, у пензији. У издању пред нама сачуване су све основне вредности изворног издања, као и љубави којој је дело посвећено.¹²⁴¹

Није без занимљивости да је аутор књиге и под псеудонимом, како изгледа, био познат његовим најближим пријатељима и најупућенијима, у чије је руке допала, у оно време чак и одабраном тиражу. Аутор Епистола је од младости наставио свој живот креативно, као средњошколски и универзитетски професор, објавивши више дела из стручних области којима се учено бавио, али је у потаји, а изгледа да ће тако бити догод је жив, остао веран и посвећен своме сакритом првенцу из младости.

(...) Све епистоле скупа, и свака напосе, ма колико по себи биле личне, осветљавају по неке стране ауторовог живота у то време и показују у којим су се све распонима испољавала његова осећања и шта је све закупљало његове мисли. Истодобно, његови узорци и учитељи у стварима писатељства, били су старији, а кудикамо искуснији наши и страни писци.

Рани Стојковићеви радови морали су бити литерни; у младости сви почињу литерарно, па ни он није могао бити никакав изузетак. Прилике у животу утичу на то да се најпре заљубимо па пропевамо или пак

¹²⁴¹ Саша Хаџи Танчић, рецензија, Живан Стојковић „Епистоле о љубави“, Удружење писаца општине Лесковац 2004, стр. 43-48.

пропевамо па се заљубимо, али је у Стојковићевом животу изгледа то почело упоредо: заљубљен је пропевао, певајући се заљубио, судећи према изложеним споменима.

(...) Једино што смо сада у стању да кажемо о епистолама Живана Стојковића јесте да их је обзнанио као своје, а не под измишљеним именом, бар када се сам на то одлучио. Ако се сме судити по читавој његовој „*филозофији љубави*“, од које изгледа није одступио, писац их је признао као што се признаје дете ван природне заједнице удвоје.

Стојковиће епистоле дате су на начин да би се учинило по вољи „*срцу тела свога*“, да чујемо само његов лирски узнесен глас иако су у љубави учествовали обоје, те да, према томе, опис љубави износи само „*једна страна*“; а за епистоле је, такође, као за љубав, потребно најмање двоје.

Пишчев лирски глас је затим присутан у свим описима њених стања и расположења, којима се у ту сврху једносмерно прибегава. Нема сумњи да се он у то доба, када се на заљубљеног обарало мало не све, захтевајући љубав узвртно по сваку цену, следећи сурове законе воље, држао се пуно обзира и више него благонаклоно према изабраници срца свога, а да је у том искушењу успео да сачува њену љубав и уважање у ствари поезије.

Пишући о „Епистолама о љубави“ Живана Стојковића не можемо а да не водимо бригу и о интересима саме књижевности. Убудуће књижевни миље Лесковца, у коме живи наш Ромео, будно пазећи на свој добар глас, мора рачунати на ово обимом невелико дело као прво те врсте у своме жанру. После дуготрајног чекања, као што је то иначе не редак случај у књижевности, можемо рећи да је ово прва проза у песмама у граду под Хисаром. И да завршимо подсећањем на то да господин Стојковић претходно, такође први у Лесковцу, огледао се у жанру басне, подстакнут свакако не мало својом духовитошћу и животним искуством, која су му прибавила одређене непријатности и сваковрсних замерања (видети: „*Езон у Лесковцу*“, Лесковац, приватно издање, 2002).¹²⁴²

VIII

КРИВО ОГЛЕДАЛО – Живан Стојковић је писац необичног профила, тенденција и резултата који не смеју да остану без адекватне књижевно-критичке, социолошке и филозофске оцене. Главна стилска карактеристика нашег писца је иронично-сатирични став који прожима и „*Езона у Лесковцу*“, „*Епистоле о љубави*“, сва „*Крива огледала*“ и „*Беседе о књигама*“.

Дело Живана Стојковића је смех кроз сузе над средином и људима које воли осећајношћу коју скрива, маскира и стилски вешто обликује. А иронично-сатирични став превреднује и идеологију Стојковићеву, па је његово беседничко приповедчко дело опис стварног и идеологизованог

¹²⁴²Саша Хаџи Танчић, извод из рецензије, Живан Стојковић, Епистоле о љубави, Удружење писаца општине Лесковац и аутор 2004. године. *Напомена*: Видети Лесковачки дневник, бр. 30-31, јун-октобар 2005. године, стр. 19.

живота. Морам да признам да ме је став мога пријатеља, који нам подметне и у обичним прилимама, мало преварио па да паднем у заблуду обичног читаоца који сматра да је све то Жикина чиста шала.

Не, драги читаоче, наш доктор наука, наш друштвено-политички радник и дипломата је озбиљан и талентован писац табличног жанра који је остварио. Клацкајући своје јунаке *персифлажом* (изругивањем на фин начин) и озбиљним третманом, час на страну увреде достојанства, час на страну суптилог ласкања похвалом позитивних вредности, овај вешти писац апсолутно зна да је таштина његових јунака сила јача одосећања достојанства па успешно и безбедни постиже потпуни и велики успех као таблоидно-сатирични писац.¹²⁴³

IX

ЕНИГМА ЖИВАН ЛЕСКОВАЧКИ – Поводом три деценије од докторирања Живана Стојковића, проф. др Драгомир Радовановић приредио је књигу „Енигма Живан Лесковачки“ у издању Књижевног клуба Лесковац (2013).

(...) Зашто енигма, па зато што је то загонетка. Реч потиче из древног грчког језика. То је у ствари вештина састављања питалица и загонетки и њиховог решавања. Ако решење неког задатак представља загонетку, јер су бројни начини на које се она може решити, онда је проф. др Живан Стојковић човек енигма јер и најтеже задатке решава са лакоћом изналазећи најефикаснији пут и проналази најповољнију одгонетку.

%

Његово животно дело то показује: од школовања, студирања, обављања професорског посла, до оснивања Технолошког факултета у Лесковцу, бављења политиком и дипломатијом. И не само да је решавао загонетке свога живота него је давао и одгонетке на загонетке својих пријатеља због чега је међу њима врло поштован и омиљен.¹²⁴⁴

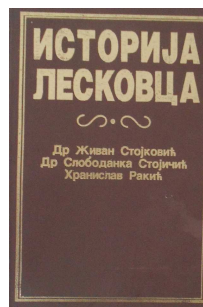

¹²⁴³ Душан Стошић, Уводна мисао, др Живан Стојковић, Криво огледало 4, Књижевни клуб Глубочица Лесковац, 2013, стр. 7. *Напомена:* Књига је др Стојковић посветио Храниславу Ракићу поводом 85. годишњице његовог живота. У једној од „Кривих огледала“, проф. др Живан Стојковић представио је и аутора ове студије Д. Коцића, а у Кривом огледалу 4^а, која је писана у стиху, о себи др Стојковић, између осталог, у одељку под називом *Белешка о тисцу* – Харамбаша, пева: Ој Лесковцу ти познати граде/ Да ли знадеш колико си срећан/ Што прихвати одојче малено/ Из Трњана великога села/ А од оца веселог Драгића/ И од мајке Загорке Јашуњске/ Дали су му Живан лепо име/ А Стојковић, чувено презиме/ Мален беше и остаде такав/ Кратких руку и кривога носа/ Јер је Тарзан желео да буде па од дуда пао је на груди!

¹²⁴⁴ Проф. др Драгомир С. Радовановић, Реч приређивача, Енигма Живан Лесковачки, Књижевни клуб Лесковац 2013, стр. 12.

X

ВАЖНИ БИБЛИОГРАФСКИ ПОДАЦИ – На Технолошком факултету у Лесковцу 24. децембра 2001. године одржан је разговор о научном раду проф. др Живана Стојковића. Сва саопштења су део посебне књиге – „*Научни рад Живана Стојковића*“. У књизи су објављени следећи важни библиографски радови – књиге, (укупно 31): *Српска социјална демократија и македонско национално питање (1903-1919)*, Лесковац 1979; др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, Зоран Панајотовић, *Грађа за историју револуционалног радничког покрета Лесковца и Врања књига I 1895-1915*, Лесковац 1982; Драгољуб Трајковић, др Живан Стојковић, Хранислав Ракић и др, *Сто година лесковачке текстилне индустрије (1884-1984)*, Лесковац 1984; Х. Ракић, др Ж. Стојковић, Миодраг Митровић, *Грађа за историју револуционалног радничког покрета Лесковца и Врања*, књ. II; др Ж. Стојковић, Х. Ракић, *Грађа за историју синдикалног покрета јужноморавског региона 1944-1985*, Лесковац 1986; Др Живан Стојковић, Ненад Кражић, *Лесковац – време прошло – време садашње*, Лесковац 1989; др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, Никола Илић, *Четнички покрет у лесковачком крају 1941-1944*, Лесковац 1993; др Милан Миладиновић, др Ж. Стојковић, *Социологија морала у делима Димитрија Туцовића*, Лесковац 1944; др Ж. Стојковић, Х. Ракић, Н. Илић, *Окупација у лесковачком крају 1941-1944*; Лесковац 1994; Хранислав Ракић, Живан Стојковић, *Бомбардовање Лесковца*, Лесковац, 1994, др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, *Водосистем Барје*, Лесковац 1995; др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, *Монографија Водосистема Барје*, Лесковац, 1995; Хранислав Ракић, Живан Стојковић, *Три особаћања Лесковца*, Лесковац 1995; др Живан Стојковић, Ненад Кражић, *Занатство Лесковца I (од почетка до 1944)*, Лесковац 1995; др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, *Синдикални покрет Лесковца 1904-1954*, I књига, Лесковац 1995; Хранислав Ракић, Живан Стојковић, *Избори у лесковачком крају 1903-1938*, Лесковац 1996; др Ж. Стојковић, Х. Ракић, *Лесковачки крај у Првом светском рату 1915-1918*, Лесковац 1996; Х. Ракић, др Ж. Стојковић, *Графичко предузеће Напредак Лесковац 1946-1996*, Лесковац 1996; др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, *Савез борца Лесковац 1947-1997*, Лесковац 1997, др Живан Стојковић, Хранислав Ракић, *Доктрина насиља*, Лесковац 1999; др Ж. Стојковић, Х. Ракић, Н. Илић, *Лесковачки крај у време НАТО агресије*, Лесковац 2000; Х. Ракић, др Ж. Стојковић, *Четрдесет година Навин плантаже у Лесковцу*, Лесковац 2000; Ж. Стојковић, Х. Ракић, *Октобарски дани у Лесковцу 1945-2000*, Лесковац 2002; Ж. Стојковић, *Езоп у Лесковцу 2002*;¹²⁴⁵

¹²⁴⁵ Научни рад Живана Стојковића, Универзитет у Нишу, Технолошки факултет у Лесковцу, стр. 91.

ВЕРОЉУБ ТРАЈКОВИЋ

I

Верољуб Трајковић је рођен 23. априла 1957. године у селу Губеревцу. Основну школу учио је у Губеревцу, а средњу у Лесковцу. Дипломирао је 1981. године на Филозофском факултету у Скопљу.

Године 1981. почиње да ради у Историјском архиву у Лесковцу најпре као архивиста на пословима сређивања архивске грађе, затим на пословима спољне службе, а од 1990. као директор ове институције. Решењем Скупштине општине Лесковац, децембра 1993. године именован је за директора Народног музеја у Лесковцу и ту дужност обављао је у два периода, од 1994. до 1998. и од 2003. до 2007. године. Руководећи Народним музејем доносио је одлучујуће одлуке у пословима заштите културних добара, тј. историјско-уметничких предмета. Истовремено био је главни и одговорни уредник „Лесковачког зборника“, као и многих других публикација и издања Народног музеја у Лесковцу, али и публикација које је објављивао Центар за истраживање и проучавање културно-историјске баштине југа Србије, који је и основао. Члан је редакцијског одбора „Власотиначког зборника“ и председник Општинског одбора Савеза потомака ратника Србије 1912/1920.

Самостало или у коауторству објавио је више књига: „Савезничко бомбардовање Лесковца 6. септембра 1944. (студије и документи); „Изборне борбе у лесковачком крају 1919-1939 (књ. I, 1919-1929); „Изборне борбе у лесковачком крају 1919-1939“, (књ. II 1929-1939); „120 година Црвеног крста Лесковац“; „Спомен обележја у лесковачком крају“; „100 године Основне школе у Орашцу“; „Туристичка карта јужне Србије“. Објављује у Лесковачком зборнику, Власотиначком зборнику, Лесковачком дневнику и другим публикацијама.¹²⁴⁶

II

ИЗБОРНЕ БОРБЕ У ЛЕСКОВАЧКОМ КРАЈУ 1919-1939 – Избори Србе увек додатно узрујавају и доводе готово у полуратно стање у коме је све дозвољено само да би се наружио и победио противник. Историјска искуства говоре о пословичном схватању опозиције као непријатеља, а не као политичке алтернативе. Такво схватање страначких првака и њихових следбеника, укључених у изборне борбе, на терену лесковачког краја било је обележено необузданим међусобним нападима и

¹²⁴⁶ Верољуб Трајковић, „Сто година Основне школе у Орашцу“, Центар за проучавање и истраживање културно-историјске баштине југа Србије и ОШ „Јосиф Панчић“ – Орашац, Лесковац 2008.

оптужбама које, опет по правилу, не оспоравају противнички програм или политичка убеђења појединаца већ директно настоје да компромитују и дискредитују политичког противника. Углавном, највећи број оптужби своди се на пљачке, лоповлуке, проневере итд.¹²⁴⁷

Посебна немилосредност исказивана је према дисидентима из сопствених странака. Тако су дојучерашњи страначки пријатељи постајали најогроченији противници. Подвајање у самим странкама и цепање на фракције, из разноразних, али највише личних разлога, било је и остало страначко искуство и бољка за коју су страначки лидери тешко налазили лека. Јер, како је то неко приметио „до стварања различитих фракција и партија међу Србима не долази због разлика у идеологији, него због сличности у менталитету“.

Поред тога, историјско искуство је показало да у Србији, по правилу, изборе добија она страна која их и организује. И док је владајућа странка увек желеле да оствари убедљиву победу и самостално саставља владу, што се није десило у посматраном периоду, користећи за остварње тог циља сва расположива средства, опозиција ју је унапред, а нарочито после избора, оптуживала за изборни терор, притисак на бираче, употребу органа власти за остваривање изборне победе и крађу гласова. Свака прва седница скупштине на којој је требало да се верификују мандати претварала се у међусобна оптуживање и изношење бројних примера изборних неправилности. И тако од избора до избора.

(...) Поред мноштва радова из историје Лесковца, сем монографије С. Димитријевића „Историја Лесковца и околине 1918-1929“ не постоји рад који се темељно и систематски бави политичким животом, односно изборним борбама у лесковачком крају. Поред тога, врло мало је писано о предатним тзв. грађанским политичким странкама, а и када је то чињено, чињено је на научно неозбиљан и недовољно утемељен и идеолошки оптерећујући начин. Зато смо одлучили да кренемо у систематска истраживања и обраду података. Направили смо један пројекат који је усвојен у Народном музеју у Лесковцу.

Уложили смо напор и знање да реконструишемо поменути период на подручју три ондашња среза (лесковачки, власотиначки и јабланички) које означавамо као лесковачки крај. Наравно, било би много лакше да је сачувана архива ондашње општине и среза. Међутим, пошто је она уништена покушали смо да оно што је сачувано само у фрагментима по архивама, библиотекама, а највише у приватним збиркама, идентификујемо, сакупимо, кодификујемо, обрадимо и сместимо у општи оквир политичких догађаја у земљи и лесковачком крају. Посао није био лак, а колико смо у томе успели показаће време.¹²⁴⁸

---

¹²⁴⁷ Др Момчило Павловић, Мира Ниношевић, Верољуб Трајковић, „Реч на почетку“, „Изборне борбе у лесковачком крају 1919-1939“, Народни музеј Лесковац, књ. 47, Лесковац 1997, стр. 7.

¹²⁴⁸ Др Момчило Павловић, Мира Ниношевић, Верољуб Трајковић, „Реч на почетку“, „Изборне борбе у лесковачком крају 1919-1939“, Народни музеј Лесковац 1997, стр. 10.

III 120 ГОДИНА ЦРВЕНОГ КРСТА ЛЕСКОВЦА

–Друштвено-историјска условљеност настанка и деловања организације Црвеног крста на лесковачком подручју део је борбе Кнежевине Србије за ослобођење и уједињење ових крајева и напора српског Друштва Црвеног крста да принципе организације прошири на средине које до тада нису имале лекаре, а још мање здравствене институције и елементарну здравствену културу. Настала у време ослобађања Лесковца 1878. године, организација је наставила да живи и дели судбину града и целог подручја. То је прва организација Кнежевине Србије која је представљала вид укључивања и изједначавања ове територије, у социјално-здравственом погледу, са Кнежевином и која континуирано делује практично до данашњих дана. О томе нам говори њено активно учешће у свим успонима и падовима града, као и њен значај на окупљању највећих националних радника са овог подручја, који су, кроз ову организацију, дали велики допринос његовом развоју. У досадашњој историографији о овом сегменту прошлости Лесковца и окрине није много писано, иако је материја приступачна и саткана од значајних појединости у области здравствених и културних прилика на овом подручју, поготово у првим данима после ослобођења од Турака 1877. године. Осим дела Видосаве Николић Стојанчевић¹²⁴⁹ у коме је само наговештено стање здравствених прилика за време ратних операција, као и и напор цивилне управе да их побољша, не постоји ниједан рад који се конкретно бави овом материјом. Изузетак је, наравно, *Споменица 100. годишњице Црвеног крста у Лесковцу*.¹²⁵⁰

О оснивању пододбора Црвеног крста у Лесковцу постоје противречни подаци (...) али је сигурно био пре 1. фебруара 1878. године, датума који се званично узима за оснивање пододбора Црвеног крста у Лесковцу.

(...) Иницијативу за формирање пододбора Црвеног крста дао је Панта Срећковић, а инструкције за рад Милан С. Марковић. То се, претпостављамо, догодило у другој половини јануара, можда око 24. јануара, када је почео да пристиже већи број рањеника са бојишта око Врања и када је комесар Црвеног крста Милан С. Марковић, посетивши војну болницу у Лесковцу, донео са собом и потребан материјал из нишких депоа за њене потребе.¹²⁵¹

¹²⁴⁹ Видосава Николић Стојанчевић, „Лесковац и ослобођени предели Србије 1877/78 (етничке, демографске, социјално-економске и културне прилике), Лесковац 1975, стр 264).

¹²⁵⁰ Мирољуб Трајковић, Драгиша Костић, „120 година Црвеног крста Лесковац“, Црвени крст Лесковац, књ. 2, Лесковац 1998, стр. 23-24.

¹²⁵¹ М. Трајковић, Д. Костић, „120 година Црвеног крста“, стр. 34.

IV

СТО ГОДИНА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ У ОРАШЦУ – Књига је написана првенствено на основу архивских извора првога реда (архива и школе), као и укупне постојеће не велике опште и локалне литературе. У рукопису је дата лична карта школе, њен развојни пут, од оснивања до данас и зато представља целовиту ауторску монографију о 100 годишњици постојања, развоју и укупном, плодном деловању школе.

(...) Основна школа „Јосиф Панчић“ у Орашцу има релативну дугу историју. Почети јој сежу у далеку 1907. годину када је покренута иницијатива за отварање школе у такозваној (политичкој) општини Орашац. Битка за отварање школе трајала је скоро две године, а онда је министар просвете и црквених дела, 4. октобра 1908. године донео одлуку о отварању привремене школе са седиштем у селу Орашац под називом Основна школа орашачка. Школа је прве ђаке примила 1909. године, а у њу су, поред деце из самог Орашца, ишла и она из околних села: Градашнице, Пискупова, Јарсенова, Горње Купиновице, а од 1950. и из Ступнице.

Овим је, у ствари, ударен темељ школи која је уз одређене прекиде у раду (балкански ратови, Први и Други светски рат, агресија НАТО алијанске) и нужне организационе промене, била непрестано у функцији образовно-васпитне делатности као: Основна школа орашачка, Основна школа у Орашцу, Продужена основна школа „Иво Лола Рибар“ у Орашцу и Основна школа „Јосиф Панчић“ у Орашцу.¹²⁵²

(...) Иницијативу за отварање школе покренули су Коста М. Стојановић, Димитрије Рајковић и Стоиљко Н. Станојевић, сељци из села Липовице, среза власотиначког, захтевом од 10. јануара 1907. године министру просвете и црквених дела Андри Николићу.¹²⁵³

(...) Нова орашачка школа почела је са радом 1. септембра 1909. године. За општину Орашац и њена села Јарсеново, Градашницу и Пискупово био је то прави народни празник. Школу је првих година похађало око 40 ученика.¹²⁵⁴

¹²⁵² Верољуб Трајковић, „Сто година Основне школе у Орашцу“, Лесковац 2008, стр. 9.

¹²⁵³ *Напомена у фусноти*: Проф. др Владета Тешћ, „Министри просвете Србије 1811-1918“, Бгд. 1994.

¹²⁵⁴ *Напомена*: Министар просвете и црквених дела за вршиоца дужности учитеља Основне школе у Орашцу поставио је *Станка Петровића*. Он је на тој дужности био само у школској 1909/1910, али ће остати запамћен у историји ове школе као њен први учитељ. (стр. 38). За сталног учитеља поставен је *Живојин П. Спирић*, свршени ђак учитељске школе. Спирић је рођен у Власотинцу, а отац му је био учитељ за време турске владавине и један од првих власотиначких учитеља. У борби око Београда учитељ Спирић погинуо је 21. новембра 1914. године. Пре тога, после трогодишњег учитељовања Спирић је дао оставку децембра 1913. године. За новог учитеља у Орашцу постављен је *Михајло Јефтановић*, али догађаји који су ишли у сусрет нису дозволили новом учитељу да се бави својим учитељским послом. *Напомена*: Орашац, село у залеђу реке Лужне Мораве, налази се 12 километара североисточно од Лесковца (стр. 27)

ДРАГОЉУБ ТРАЈКОВИЋ

И Међу личностима недавне прошлости града на Ветерници, посебно место заузима *Драгољуб Трајковић Мојсинче*, снажна и карактеристична личност, која заслужује пажњу као интелектуалац, правник, судија, новинар и историчар, и као прегалац културе.¹²⁵⁵

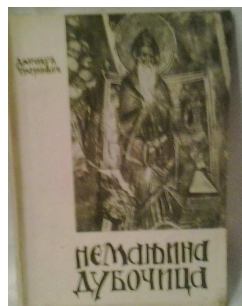
Припада истакнутим личностима града између два светска рата. Бавио се новинарством, историјом и публицистиком, оставивши неизбрисив траг у култури и историји Лесковца и јужне Србије. И као правник, судија и тужилац, уживао је посебну репутацију. Читав животни и стваралачки кредо и век Трајковић је даривао родном завичају и Лесковчанима. Добитник је Медаље града Лесковца за изванредне заслуге у развоју Лесковца. Преминуо је 6. јануара 1992. године у Београду.

Драгољуб Трајковић *рођен је 8. новембра 1904.* године у Лесковцу, у трговачкој породици, терзије *Михајла и Јулке Цекић Мојсинче*. Његов прадеда и деда и баба Васка су стари Лесковчани. Имали су више деце, која су рано поумирала. Једино им је остао син Михајло, који је са женом Јулијаном изродио кћери Мицу и Вику и синове Драгољуба Трајковића, познатог лесковачког летописца и Блашка Цекића Мојсинче.

Породица Мојсинче била је сиромашна. О сиромаштву своје породице, Трајковић је 1947. написао: „Моја мајка (домаћица) од имовине нема ништа, а отац (бивши терзија и трговац) има малу кућу и плац од порушене куће. Родитељи су ми стари и издржава их мој млађи брат, који има мању радњу.”

Породично сиромашно стање и ратна збивања 1912-1918. године определила су Драгољубову животну стазу, посуту трњем. Трајковић је у основну школу пошао школске 1911/12. године. У ратном вихору балкаских и Првог светског рата учио је наставно-васпитне области: науку хришћанства, српски језик, рачун, цртање, певање, земљопис познавање човека, јаственице, лепо писање-краснопис, српску историју, основи природних наука, рачуницу, геометријске облике и гимнастику.

После основне школе а на почетку Првог светског рата 1914. године наставио је школовање у Нижој лесковачкој гимназији. Бугарска окупација Србије 1915. донела је српском народу пропаст и велике невоље. Бугари су спроводили денационализацију и бугаризацију живља, масовна хепшења, убиства и интернацију Срба у њихове заробљеничке

¹²⁵⁵ Д. Туровић, Драгољуб Трајковић Мојсинче, правник, судија, новинар и историчар, Лесковчанин, бр. 13/14, стр.8.

логоре. Вршили су пљачку, батинање и силовање жена, девојака, па чак и девојчица. Побили су угледне српске прваке, попове, учитеље, професоре, правнике, судије и друге знане људе. Довели су из Бугарске своје учитеље, професоре, попове и чиновнике. Укинули су српске школе и гимназију. Забрањили су српске књиге и употребу српског говора. У Лесковцу су отворили две основне школе и нижу бугарску прогимназију. Тако је Драгољуб Трајковић школске 1917/18. године завршио први разред ниже бугарске гимназије, која је била смештена у основној школи код старе лесковачке цркве „Оцаклије“.

После ослобођења Србије и Лесковца 1918. године, Драгољуб Трајковић наставља гимназију и успешно завршава школске 1924/25. године. Још као гимназијалац, Трајковић је заорао прву старалачку бразду. Писао је песме у прози и био активан члан гимназијске литерарне дружине. Објавио је 1923. године песме у прози у листу „Бачка дружина“ у Крушевцу.

После велике матуре уписао је 1925. године права на Београдском универзитету. Једно време, због сиромашног стања, није редовно похађао студије већ је био привремени учитељ у Гајтану и другим забитим селима Горње Јабланице, где је замењивао учитеље. Агонија немаштине храбрила га је да настави и заврши студије. Студирао је уз рад и успешно полагао испите. Дипломски испит положио је 10. марта 1932. године на Правном факултету са оценом врло добар (7,80).

Правничку каријеру започео је 18. априла 1932. године. Декретом министра правде Краљевине Југославије постављен је за судију приправника у Среском суду у Лесковцу. Тадашња власт није му била наклоњена због његовог политичког деловања међу радницима и сељацима, као и због јавних иступања и писања новинских чланака и брошура политичког карактера. Премештен је 1933. године у Првостепени суд у Приштини за судијског приправника, где је остао неколико месеци. Већ 1934. године уследио је декрет о премештају у Првостепени суд у Призрену, где се убрзо оженио *Љубицом Остојић*, студеткињом права из Ваљева. И тамо се дуго није задржао већ је 1935. године премештен у Пирот, у Срески суд за судијског приправника.

Трајковић је 20. јуна 1935. године положио судијско-адвокатски испит у Београду и указом постављен 1936. године за судију Среског суда у Охриду, где се задржао до 27. марта 1940. године. Декретом министра правде премештен и постављен за старешину Среског суда у Ариљу. Тамо се разболео па га је команда пешадијског пука „Књаз Милоша Великог“ у Врању ослободила војних дужности у приправном, мобилном и ратном стању. У Ариљу га је затекла немачка окупација. Министар правде у Недићевој влади донео је декрет 30. октобра 1942. о премештају и постављењу Трајковића за судију Окружног суда у Ваљеву.

Треба поменути да је Драгољуб Трајковић као судија штампао у разним листовима већи број чланака и расправа. Као врстан интелектуалац, добро

се служио француским и немачким језиком. Од првих дана оружаног устанка 1941. године Трајковић је приступио НОП-у. По ослобођењу Београда, маја 1945. године, Трајковић је постављен за помоћника јавног тужиоца НР Србије, а јуна исте године за судију Врховног суда НР Србије у Београду. Пуних двадесет година, од 1951. до 30. новембра 1971. године био је на дужности помоћника – заменика републичког јавног тужиоца Србије. Са те дужности отишао је у пензију.

II

СТВАРАЛАШТВО - Трајковићев стваралачки опус је богат, плодан и разноврстан. Од када је као гимназијалац заорао стваралачку бразду, од 1923. године, па до смрти 1992. године, *објавио је 11 књига и брошура и преко 250 радова* у разним новинама, часописима и алманасима. Највише прилога објавио је у „Нашем стварању” и „Лесковачком зборнику”, затим у „Лесковачком гласнику”, „Лесковачком привреднику”, „Врањским новинама”, „Недељним новинама”, потом „Зети”, „Трибуну” (Алексинач), „Нашем листу”, „Браничеву” (Пожаревац), „Правди”, „Архиву”, „Аналима”, „Правном животу” (Београд), и др. Био је оснивач и члан управе Народног универзитета, затим врстан сарадник Народног музеја, Народне библиотеке и других културних установа Лесковца. Народни музеј објавио му је неколико књига.

Као студент права и публициста, Трајковић је 1927. године *објавио прву књигу „Први весници слободе”*, затим „*Покрети за ослобођење 1877-78”* (Лесковац, 1928), „*Ми једемо паприке и зидамо фабрике”* (Лесковац, 1930) и „*Силуete из Финара”* (Лесковац, 1932). Такође је штампао и две историјске расправе о аграрном питању и сељачким бунама у Јужном Поморављу (1927-1928).

Касније је објавио још седам књига: „У чему је тајна појаве и развика индустрије у Лесковцу – Историја једне првобитне акумулације” (Ужице, 1940), „Из нашег манчестерства” (Београд, 1953), затим „Историја лесковачке индустрије до Другог светског рата” (Београд, 1961), „Немањина Дубочица од најстаријих времена до ослобођења од Турака” (Београд, 1961), „Из прошлости Лесковца и околине” (Лесковац, 1977), потом „Јужно поморавље у гласу својих посланика 1903-1914” (Лесковац, 1981) и „Ладовинке и фотелке” (1985).

Треба истаћи да је историчар, публициста и социолог Драгољуб Трајковић скоро седам деценија истраживачки бдио над историјом Лесковца. Као *врстан познавалац Лесковца* и Лесковчана и лесковачког краја, бележио је све што се збивало, особено аутентично и литерарно. Свестрано је сагледавао прошлост Лесковца и Лесковчана и дао драгоцене студије.

Трајковић је *стисатељски рад почео поезијом*. Писао је чланке из књижевности: „*Критика идеалистичке концепције уметности”*, „*Бранислав Нушић”*, „*Анђелко Крстић”*, „*Македонски писци”*, затим

„Српски народни епос”, „Ладовинке и фотелџке”, „Преглед лесковачког стваралаштва” (Наше стварање, Лесковац, 1973) и друге.

О делима Драгољуба Трајковића објављене су ласкаве белешке и прикази у гласилима, часописима и зборницима. У заоставштини Драгољуба Трајковића остао је већи број необјављених рукописа, студија, приказа, есеја и радова, што представља драгоцену благо за садашње и будуће историчаре, филологе, публицисте и књижевнике.

III

Мало је таквих људи који тако дуго, а неодољиво, иако далеко од родног места, живе са њим, живе за њега посвећујући му ум и умење, огроман труд и неограничено трагалаштво: бележећи све мене и промене, догађаје и догодовштине, личности и локалитете, од првог помена Лесковца (1308), важног конопљарског центра Душановог царства, од турске касабе до „Српског Манчестера”, па све до наших дана.¹²⁵⁶

Ми бисмо желели свакој вароши на југу Србије по једног таквог критичара, наравно као што га је Лесковац добио у г. Трајковићу – закључује критичар скопског листа „Вардар” 1932. године, пишући поводом Трајковићеве књиге „Силуете из Фанара” (објављене у Лесковцу 1932. године). Занимљиво је да је поводом исте књиге, у листу „Фронт”, Раде Драинац, познати српски песник, писао: „После изврсне сатиричне студије о лесковачким индустријалцима „Ми једемо паприке, па зидамо фабрике” Лесковац, 1930, Д. М. Трајковић је написао још једну малу студију „Силуете из Фанаре”, студију о лесковачком менталитету индустријалаца... Ми ову књижицу срдечно препоручујемо свима који желе да уђу у психологију лесковачке банкрократије...”

%

Од *првог објављеног рада*, деветнаестогодишњака (Д. М. Трајковић је рођен у Лесковцу 1904. године), песме у прози, у „Бачкој друшини”, 1923. у Крушевцу, и *прве књиге* „Први весници слободе”, Лесковац, 1927, па до изузетно вредних књига: „Из прошлости Лесковца и околине”, „Из нашег Манчестера”, „Немањина Дубочица”... скоро седам деценија бдио је Трајковић над прошлошћу Лесковца, и бележио малтене све што се збивало, а било од ползе за свестрано сагледавање прошлости Лесковца, нарави Лесковчана, и то зналачки а не злобно, брижно, а не бојажљиво.

Трајковић је изузетно плодан стваралац: само у „Нашем стварању” и „Лесковачком зборнику” објавио је близу 200 прилога на преко 1500 штампарских страна.

%

---

¹²⁵⁶ Т. Н. Цветковић, Драгољуб М. Трајковић (1904 – 1992), Лексикон лесковачких писаца, стр. 194. (у напомени аутора стоји да је текст написан марта 2003). *Напомена*: О Прегледу лесковачког књижевног стваралаштва опширније у поглављу „Лесковачка књижевност 1877-1941”.

Не можемо а да не наведемо три, за књижевност лесковачког поднебља, дела Драгољуба М. Трајковића: „Преглед лесковачког књижевног стваралаштва” у едицији „Нашег стварања”, Лесковац, 1973. који обухвата литерарне наговештаје, и остварења, од Милоша С. Милојевића и Симе Бунића, преко Сретена Динића, Жака Конфина, Миливоја Перовића, до савремених песника.

Друго дело које завређује да га поменемо јесте „Ладовинке и фотелке” (драма и приче, Београд, 1985. године). У књизи је још драмски текст: „Укочи си барјаче”.

У богатој списатељској делатности, преваснодни историчар и социолог, врсни познавалац прошлости Лесковца и околине, Д. М. Трајковић се одлучио да своја сазнања о Лесковцу, богатој и драматичној историји његовој искаже у облику драмског текста да, ваљда, и мање упућеним у историографију, пружи прилику да се кроз драмско штиво упознају са историјом свога града и околине. И први и други драмски текст грађени су на аутентичним подацима, згодама, догађајима и личностима.

Поред истинитости догађаја – истините су скоро све личности. Већ и по томе оба Трајковићева текста представљају драгоцену полазиште за будуће историчаре, литерате, публицисте, у њиховом настојањима да очувају веродостојну слику прошлости Лесковца и околине са свим особеностима и локалитетима.

Драгољуб М. Трајковић, угледни Лесковчанин, добитник Медаље града Лесковца за изванредне заслуге у развоју Лесковца – заслужује да се један кутак посвети њему, његовом делу, јер је он, истински, духом и делом био присно везан за родни Лесковац и драге му Лесковчане.

%

У „Помаку”, бр. 5. (октобар-децембар 1997) Т. Н. Цветковић, главни и одговорни уредник тога гласила Удружења писаца Лесковца, објавио је чланак под насловом „Лесковчанин духом и телом”, који почиње овако: „У Београду, у Улици Драгослава Јовановића 13, на четвртом спрату, 6. јануара 1992. године престало је да куца плменито срце неумрног Драгољуба М. Трајковића”.

Тај чланак Цветковић завршава речима: „Он је током свог стваралачког живота истински био, духом и телом, везан за родни Лесковац и драге му Лесковчане.”¹²⁵⁷

---

¹²⁵⁷ У Лесковачком зборнику бр. XXXII за 1992. годину (стр. 244-245), поводом смрти Драгољуба Трајковића, Томислав Н. Цветковић пише да драму „Војвода Никола Скобаљић” никада не би написао да није било Драгољуба М. Трајковића. Цветковић бележи да му је Трајковић дуго причао о војводи Николи Скобаљићу и о томе да је покушао да сачини драму о њему и да му „аманетује да то ја урадим”. Дао ми је свежањ књига о личности Николе Скобаљића и времену његовом (средњи век). После скоро две године изучавања, дугих разговора са Трајковићем, сачинио сам прву књигу верзије драме, дао Драгољубу М. Трајковићу на увид, јер ја нисам историчар, и добио врло корисне примедбе и сугестије које сам уградио у текст. Цветковић такође подсећа да је Трајковић 1985. године (у издању аутора) објавио *Ладовинке и фотелке*. Ту су штампана два драмска текста *Ладовинке и фотелке* и *Укочи си барјаче*, као и девет прича из лесковачког живота.

IV

ПРЕГЛЕД КЊИЖЕВНОГ СТВАРАЛАШТВА - Године 1958.

Центар за опште образовање и културу Радничког универзитета у Лесковцу основао је Клуб писаца „са жељом да окупи све младе литерате у овом граду и пружи им организовану помоћ у књижевном стваралаштву.”¹²⁵⁸

Разлог постојања овог клуба његови чланови оправдали су својим учешћем на многобројним приредбама (књижевне вечери, сусрети и разговори) у Лесковцу и ван њега, у предузећима, школама и селима. Године 1966. овај Клуб издао је збирку песама и прича шесторице својих чланова под насловом „Добродошлица за птице”. Уредник ове књижице, Мирослав Миловановић, на уводном месту помиње разне факторе „који су константно разгарали и формирали многе стваралачке индивидуалности у Лесковцу”, међу које факторе спада и овај Клуб писаца:

„У овом скромном књижевном откосу, налази се и ова зборка поетских и прозних покушаја, која презентује млађу песничку генерацију чије се вишегодишње присуство у литерарној атмосфери овога града не само осећа већ и представљало у више махова нови импулс и нову поетску инспирацију”. И даље: „Аутори ове збирке су своје радове штампали у већини листова и часописа. Ти прилози су видно оцртавали контуре њихове песничке физиономије. Сви су окренути животу, младалачки му озарили лице својом непосредном топлином речи, која местимично муцаво и неуро огруби поетски говор и у махове му прекине ритам, али у акорду лирске устрепталости разазнају се дубоки људски откуцаји.”

За првог од шесторице, *Лазара Миленковића*, приређивач збирке, Мирослав Миловановић, каже да се „у његовој поезији наслућује поетичка индивидуалност кроз коју се приметно запажа видна поетска узлазна линија. Подсећа на Јевтушенка. Пун је животног оптимизма”. Његов песнички кредо садржан је и у овом речима: „Имам огромно срце у које може да стане пет светова па и више, али у њему је само један: свет љубави у миру”.

О песмама другог, *Станоја Станковића*, Миловановић пише: „Његова поезија је модерна, али је зато озбиљна; она не нуди празне језичке вратоломије, већ један однос према човеку и животу. Оно што је карактеристично за овог песника, то је реч, права и проста, једноставна, народна, али и зато виспрана и одмерена, складно укомпонована у истину, која се зове песмом.” Трећи по реду, *Станимир Стојмировић*, своје прозне саставе из ове збирке унео је у посебну књижицу. Песме четвртога,

¹²⁵⁸ Д. Трајковић, Преглед..., стр. 102

Бранимира Стаменковића, Миловановић овако карактерише: „Његова поезија је варница модерног израза, једно тражење најскривенијих дубина људске душе, једна љубав којој млади песник прилази као поклоник и тумач.” Бранимир Стаменковић – Бис је 1968. године објавио у Лесковцу посебну збирку својих песама под насловом „Плачу ли суботе петком”.

Што се тиче петог по реду и по годинама најстаријег из ове збирке, *Божидара Митровића*, коме се ове године појавила и посебна збирка песама за децу, о њему је Борислав Здравковић 1966. године писао: „Божидар Митровић, самоук и „наивац”, презентовао нам је прегршт стихова који носе собом све његове песничке одлике: сељака исконски везаног за њиву и Мораву. Ова рустикална поезија је врло мелодиозна, врло реалистична и увек са стереотипним римама. Слике су крцате сеоским детаљима који излазе из оквира дојучерашњег села: ту је телевизор, космос и сва узбуђења која они доносе. Његови стихови се најчешће рађају на њиви и ретко излазе из ње: „*Но срп, плуг ил коса, /ишак песма бива /док ме мије роса /Посред моје њиве.*”

Божидар Митровић је један од песника заступљених у антологији савремених сеоских поета „*Орфеј међу шљивама*”. О последњем из књиге, „Добродошлица за птицер” *Љубомиру Живковићу*, Б. Здравковић у већ цитираној рецензији, каже: „Више познат као дечји песник, овога пута нам открива своје немире и питања о човеку, жени, смислу и бесмислу пролажења реком живота, са горчином кад је не можемо проширити или јој изменити ток. „Бол је најјефтинија ствар на свету” и „једино се човек беспланто добија и губи на тржници цвећа”. Песник је сугестиван, без позе и дирљив у својој трагици. Нема наивности, али ни теких изражајних врлина у стилу који је у фази тражења”.¹²⁵⁹

%

Раднички универзитет у Лесковцу издао је још једну заједничку збирку песама младих. То је књижица „*Априлски жубори*” (Лесковац, 1969) коју је приредио Мирослав Миловановић и за сваког песника у њој рекао коју од одлика његовог певања.

Прво место у књижици дато је *Мирјани Тасић*. У њеној поезији, каже М. Миловановић, „присутан је фолклорни лексички израз кроз чије лаке, обичне и местимично зреле мисаоне одблеске се назире таленат у сазревању.” Друго место у овој збирци дато је *Ђокици Петковићу*. У његовој поезији, по оцени М. Миловановића, „присутна је ведрина младалачких осмеха, радости и љубави. За њега је вољена девојка „песма ходања и пролеће говорења”. О поезији *Љиљане Јашовић*, која је у збирци заузела треће место, М. Миловановић пише: „Интимна лирика Љиљане Јашовић је испреплетана од лирских немира и детињих осмеха у којима јутре обећања, наде и прибојавања. Њена песма је пролажење и сећање, погледи и наговештаји. Њен свет је босоного детињство, оно је предграђе праве среће и за њим она елегично шапуће. У збирци „Априлски жубори”

¹²⁵⁹ Наше стварање, септембар-децембар, 1966, стр. 152-153.

четврто место је дато *Миодрагу Горановићу*. За њега приређивач књижице, М. Миловановић, каже: „Горановићева поезија је изаткана од песимистичких жица и сва је у тражењу оригиналног поетског темпа. У њој је растргана елегична жеља чији акорди још увек дисонантно озвучују младалачка хтења, помирања и узлете. Видан је напор младог песника да проникне у животну окосницу проблема и да нађе његово аутентично разрешење: *Хоћу од пола до полутара /да раскопам својом жељом, /орак у центру да разбијем – /можда је ту.*”

Ове прве поетске искре нашег младог песника недвосмислено указују да у Горановићу стаса и развија се нова песничка нада која у себи носи мисаоне рубине поетске оригиналности.”

%

„Млади лесковачки новинар *Владимир Красић*, дописник београдских „Вечерњих новости”, објавио је (1967) збирку песама „Мајска цветања” у издању Клуба младих писаца Радничког универзитета. Збирка је продата за свега три дана и изазвала је прилично опречна мишљења.¹²⁶⁰ Иначе, он је своје стихове објављивао у „Пиониру”, „Кекецу”, „Студенту”, „Борби” и „Нашој речи”, а на фестивалу пољопривредних школа Југославије добио је прву награду за поезију.¹²⁶¹

%

У издању Радничког универзитета 1970. године објављена је збирка песама *Љубе Стојановића* „Немири”, са поговором Мирослава Миловановића о песнику и његовим стиховима, а са графикама Мише Певевића.

%

Године 1971. Раднички универзитет издаје збирку дечјих песама *Миле Борђевић* под насловом „Страшан ловац”, коју је приредио за штампу М. Миловановић, а вињетама их снабдео Методи Петров.

%

Са „песником поља и њива” *Божидаром Митровићем*, срели смо се у збирци „Добродошлица за птице”. Са посебном књигом својих песама, он се јавља тек ове (1973) године.¹²⁶² Она се зове „Свирала уз раме”, а издавач је Раднички универзитет у Лесковцу.

О Митровићевој позији Вили Хубач пише:¹²⁶³ „Искрено звуче песникове свирале уз рало, истиче из њих своја сећања и осећања, говоре нам из лудо заљубљени у моравска поља, у тихе сеоске ноћи, у шуме, у свице, у ужарени јул, у рало, у оне предахе када другује са књигом, у тај живот којим живи. Па те обичне, свакодневне ствари, преточене у његове стихове добијају нове димензије, постају у суштини оно што јесу: једна реалност и једна туга, једно сновиђење, један сан и – једна јава...”

---

¹²⁶⁰ Приказ из Наше речи, 26. јул 1968.

¹²⁶¹ Исто, стр. 106.

¹²⁶² Д. Трајковић, Преглед... стр. 113.

¹²⁶³ Наше стварање, септембар - децембар 1972.

Стихови овог сеоског песника су једноставни, песме су једноставне, али баш због тога плене срца читалаца дирајући у жице које затрепере на сваки прави песнички звук. Међутим, речи које употребљава, оне свакодневне, обичне, када се нађу у његовим стиховима, у његовим песмама, добијају нова зазвучја – постају топлије, људске, мелодичније.

Ова збирка песама у којој је штампано четрдесетак поетских остварења Божицара Митровића из села Богојевца код Лесковца, показује не само песника који жели нешто да нам каже, већ и зрелост стваралачку, указује на тренутак да је Божицар Митровић нашао себе, да све више постаје свој. Уосталом, он и сам у једној песми каже да му је Јесењин најближи, то се осећа и у фактури песме па и стихова понаособ. Али, ипак, Божицар Митровић није само пуки апологета великог песника, он је свој, самоникли на овим пољима моравским, која су му полазиште, и уточиште, којима се увек сваког тренутка враћа са сваком новом песмом”.

%

Митровићеви суседи, Брестовчани, објавили су збирку песама под насловом „Младост Поморавља” (Брестовац, 1970). О тој свешчици поезије младих Н. Тимченко пише:¹²⁶⁴ „Пред нама је књижица од свега два штампарска табака на чијим су страницама стихови завичајног клуба студента и књижевног клуба „Сневања” у Брестовцу. Појава која радује, која изазива симпатије и обавезује све оне којима је до литературе и културе стало да је поздраве и учине све да сличних књига буде више, и наравно бољих. Књига је снабдевена кратким предговором који је потписао М. Цветановић и из које видимо да су чланови овог клуба углавном студенти, ученици, радници и земљорадници и да је клуб „права једна мала песничка школа младих Брестовчана, школа наивних и самоуких песника; то је поезија вредна пажње и подршке. Можда је и то јединствен случај у овом делу Србије да једно село има клуб овакве врсте.”

Књига садржи стихове 11 стваралаца (ту је и 6 песника) и Мише Цветановића. Неки од песника познати су и ван овог клуба, објављивали су стихове и у лесковачким и нишким публикацијама, а неко од њих и у „Борби” и другим листовима.

Клуб писаца „Сневања” у Брестовцу, објавио је 1971. године (прву) књигу стихова „Врт безумља” Мише Цветановића. О Цветановићевим песмама Вили Хубач, између осталог, пише:¹²⁶⁵ „Миша Цветановић је занимљив по свом начину казивања тема са села, он тражи неки дубљи смисао у свему, осећајући дамаре земље, тражи и њихове изворе... Песник се не задовољава само својим настојањима да свему свакодневном да нове димензије, да открије његове скривене тајне. Он покушава да новим речима удахне живот, да оне постану живот сам. И мора се рећи да му то успева. Истина, понекад се оде у другу крајност, па се нова реч испречи да

---

¹²⁶⁴ Наша реч, 20, фебруар 1970.

¹²⁶⁵ Наше стварање, мај-август 1971.

не схватимо шта је песник хтео да каже. Али, за срећу, њих је мало. Више је оног правог поетског заноса који прелази и на читаоце. (...) Прва збирка Мише Цветановића „Врт безумља” открила је даровитог младог песника. Док буде своје поетске сокове црпео из земље остаће снажан.”

%

После рата у Лесковцу је објављено врло мало белетристичке прозе – приповедака, романа, драма, новела и есеја. Сем мале збирке приповедака *Бране Митровића*, која припада предратном периоду, овде имамо два романа *Љубе Стојановића*, по једну збирку прича *Станимира Стојмировића* и *Јосифа Стефановића*, две књиге прозе *Вукашина Цонића*, једну књигу прозних рецензија *Борислава Здравковића* и још једну књигу осврта *Мирослава Миловановића*. Прво је објављено дело Вукашина Цонића „Далеки бели путеви.”¹²⁶⁶

%

О књизи „Далеки бели путеви” Вукашина Цонића објавио је приказ Томислав Н. Цветковић.¹²⁶⁷ Књига је састављена од седам поглавља следећи хронологију догађаја на том тешком и за многе последњем путу од неизвесности до слободе. На путу на чијим ће међашима заувек остати имена: Коре, Нест, Тригве, Ексет, Јулије, Јансет, Ваксита... и имена обешених, закланих, живо закопаних, те наших суграђана, оних умрлих и ових мање од стотине преживелих. Ова изузетно занимљива и значајна публикација завршава описом тренутка преласка интернираца у домовину.¹²⁶⁸

%

„Другарско вече мртвих” Станимира Стојмировића – Грицка (Раднички универзитет, Лесковац, 1970) је књига прича, које су делом познате из колективне збирке „Добродошлица за птице”. „Један млади песник огледао се и у прози, осећајући, ипак, и у овом покушају да се изрази кроз кратке приче, веран поезији... И управо у његовим причама лирски пасажу су оно највредније. Чим пређе на терен прозног казивања о људима и догађајима, покушавајући да кроз чисто прозни израз искаже све што жели, долази у раскорак са самим собом, својом идејом која се назире у првим редовима.”¹²⁶⁹

%

Миодраг Стојановић, један од најбољих српских новинара, хумориста и карикатуриста, објавио је књигу карикатура „ЛСССТ” (Наша реч, Лесковац, 1971). Поговор тој књизи написао је Николај Тимченко: „Име

¹²⁶⁶ Д. Трајковић, Преглед, стр. 115.

¹²⁶⁷ Т. Н. Цветковић, Наше стварање, јануар-фебруар 1969, стр. 63/64.

¹²⁶⁸ Вукашин Цонић је 1971. године објавио у Лесковцу Укус земље, збирку краћих прича о којој, између осталог, Велимир Хубач пише у Нашем стварању, 1971 године: „Када се растанемо са последњом причом остаје у нама, као читаоцима, траг, одјек, остане забележено у нашој свести: земља, њен укус, наш живот. Талентовани приповедач Вукашин Цонић налази свој пут...” О Цонићу опширније у посебном одељку ове студије.

¹²⁶⁹ Вили Хубач, Наша реч, 26. децембар 1970.

Миодрага Стојановића, карикатуристе, хумористе и новинског репортера, често налазимо на страницама наших и страних листова. Он се заиста успешно труди да нам буде гост у кући, драг саговорник у часовима одмора, компетентан извештач о људским судбинама и догађајима кад посежемо за информацијама и збивањима око нас. Он је речит, духовит, штедар у испољавању себе, у свом саопштавању утисака о људима и стварима. (...) Тематика Стојановићевих преокупација било да се изражава карикатуром, хумористичким текстом или новинском репортажом јесте сам живот и његове различите и сложене манифестације. Оно што даје посебну драж Стојановићевим остварењима јесте баш та непресушна животност мотива, и њихова прикладна, духовита и често веома дубока обрада''. Разуме се, из укупног Стојановићевог стваралаштва избијају и ведрији тонови. Поготово када се бави тзв. друштвеним појавама које немају толико утицаја на човеков положај у свету колико на његов, често плитак цеп, Стојановић је веома инвентиван кад карикатурално уобличава теме из нашег савременог живота, кад говори о ценама, односима међу људима, кад се шали на рачун ситних људских слабости''.¹²⁷⁰

%

Под насловом „Живот на даскама’’ (Лесковац, 1970), Народно позориште у Лесковцу издало је књигу позоришних рецензија Борислава Здравковића. То је низ краћих састава писаних поводом представа одржаних у Лесковцу током последњих неколико година.

Приказујући Здравковићеву књигу, Вили Хубач пише: „Све критике скупљене у књизи „Живот на даскама’’ објављене су, својевремено, махом, у листу „Наша реч’’. Самим тим даје се и једна одредница која мора да се има у виду кад се о свему говори: писане су у највећем броју случајева под пресијом времена, са ограничењем простора и захтевима које новине постављају, а који мора да се поштује: сажето, конкретно и брзо реаговати на догађај. И често, док се утисци нису ни „слегли’’ у нама, мора да реагујемо писаном речју. Отуда је аутор књиге потпуно у праву када је ставио поднаслов – *позоришне импресије* – јер, оне су заиста то, али нека нам буде допуштено да урођену скромност аутора превазиђемо – и својеврстан документ о једном позоришном чину, а самим тим и његовом трајању, од премијере до премијере, од представе до представе. Позоришне критике Борислава Здравковића одликују се прегледношћу, писане су стилем који је разумљив и позоришном зналцу и ономе који долази први пут у контакт са сценском уметношћу.’’

%

Професор Мирослав Миловановић, који се успешно бавио критиком, објавио је у Београду, 1970. књигу „Књижевно-критички фрагменти’’. О

---

¹²⁷⁰ Н. Тимченко у поговору књизи ПСССТ, на крају, даје и следеће податке: Стојановић је сарађивао или сарађује: у Лежу, Павлихи, Борби, Политици, Остену, НИН-у, Књижевним новинама. Поред Лесковца, где је излагао самостално, учествовао је и на групним изложбама у Мађарској, Немачкој и Паризу „са запаженим успесима које су пратиле награде, на фестивалима у Бордигеру, Монтреалу, Скопљу, Љубљани и Будви’’.

том делу писала је и Наша реч:¹²⁷¹ „Мирослав Миловановић, професор Медицинске школе у Лесковцу и један од најугледнијих чланова Градског књижевног клуба у Лесковцу, последњих година се истиче веома прижељним праћењем књижевне продукције у нас, а посебно оне која је лоцирана у тзв. провинцији.

Поред Б. Здравковића, М. Миловановића и осталих, књижевне критике писали су и други, а највише Николај Тимченко и Велимир Хубач.¹²⁷²

П. Палавестра ставља Николаја Тимченка у групу критичара историјског смера, а П. Протић пише да је Тимченко критичар који је своје критичке приказе објављивао у многим листовима и часописима. Тимченко има и три посебно објављене књиге. Прва носи наслов „Фрагменти из историје лесковачког позоришта” (Лесковац, 1967), друга се зове „Песник и завичај” (Багдала, Крушевац, 1969) и у њој су есеји који су у наслову означени као „белешке о бивању човека у литератури”, док је трећа посвећена поезији Васка Попе и има наслов „Запис о песнику” (Багдала, Крушевац, 1972). Тимченко је у „Нашем стварању” објавио бројне књижевне рецензије и чланке.

Велимир Хубач је један од оних лесковачких литерата и критичара (бави се и филмском и позоришном и књижевном критиком) који се одликује изузетном радозналешћу и брижљивошћу у бележењу свега вредног у средини у којој дела, па и шире. Од уредниковања у средњошколским листовима: „Лесковачки средњошколац” и „Омладински глас” касније у „Нашој речи” и часопису „Наше стварање”, па преко „Гласа Истре” и „Истарског мозаика” (Пула) и зеничког листа „Наша ријеч”, до поновног повратка у Лесковац – то је животни и стваралачки пут Вилија Хубача на чијим међашима су: „Дечаџи са риве” (дечји роман), „Светлосит позорнице” (о зеничком позоришту), „Голеруки” (књига о логорашима – коауторство) и велики број есеја, коментара, бележака о актуелним питањима културе и ништа мање прикази позоришних и филмских представа, нових и значајних књига и периодике... Али то није све што Хубач може и што је до сада дао.¹²⁷³

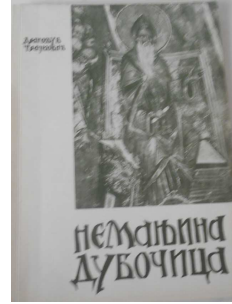
---

¹²⁷¹ Наша реч, 8. јануар 1971.

¹²⁷² Д. Трајковић, Преглед..., стр. 121.

¹²⁷³ Д. Трајковић, Преглед..., стр. 122-123; На крају Прегледа лесковачког књижевног стваралаштва, Д. Трајковић даје неколико занимљивих података: Први уредник Нашег стварања Велимир Каменовић објавио је у њему, у више наставака, дужу студију о Стевану Сремцу. У истом часопису угледали су свет и многобројни прикази и рецензије Душана Стошића, о појединим филозофским списима. За ово књижевно гласило и Никола Цветковић је написао читав низ књижевних приказа и чланака у којима се третирају питања из естетике. Радош Требјешанин је ту објавио више радова у којима се бавио извесним карактеристикама јужноморавског говора. У том гласилу и другде, књижевне рецензије штампао је и Слободан А. Младеновић. Он је објавио приручник за ученике Сусрет са књижевном делима наших савременика (1971). Поред раније поменутих песника и приповедача, у Нашем стварању су објављивали своје песме: Никола Цветковић, Првољуб Пејатовић, Димитрије Тасић и још неки који нису издали посебне збирке, а од приповедача Сава Димитријевић и други. Сава је недавно написао и драму Верглаши, која је прошле године приказана у лесковачком Народном позоришту.

НЕМАЊИНА ДУБОЧИЦА – Драгољуб Трајковић објавио је као ауторско издање (Београду 1961) књигу „Немањина Дубочица од најстаријег времена до ослобађања од Турака“ (120 страна). У напомени које је назначио рубриком „Реч унапред“, Д. Трајковић пише: „Због оскудне грађе која за ову тему стоји на расположењу, чак и за новије време, тешко је писати комплетну историју Лесковца и његове околине, старе Немањине Дубочице. Јер за време пре римског освајања лесковачког краја стоји на расположењу само археолошки материјал, а од историјских података само такви који за Лесковаако Поморавље нису директно везани; исто је стање и за доцније време све до насељавања Словена. За Средњи век до Немање такође нема података који се директно тичу нашега краја, чак ни довољно археолошког материјала о новом становништву; а за време од средине XII века до Турака има нешто података који се односе на Дубочицу и насеља у њој, али они су врло мршави. За турско време, до краја XVII века, исто тако, не располажемо великом грађом. Једино се издваја прошли, XIX век; али ни ту нема особитог обиља материјала које би задавало тешкоће у одабирању. Због оскудица у подацима, на сваком кораку искрсавала су искушења која није било лако избећи.¹²⁷⁴

Из материјала са наших археолошких налазишта закључује се да су Хисар, Градац код Закућана и друга места лесковачке области била насељена још крајем млађег каменог доба, отприлике око 2.000 година пре наше ере. Тадашњи становници овога краја занимали су се ловом и риболовом, а временом прешли на припитомљавање животиња и обраду земље.¹²⁷⁵

На самом крају књиге „Немањина Дубочица“ наведени су и други до тада штампани радови Драгољуба Трајковића: „Први весници слободе“, Лесковац 1927; „Покрети за ослобођење у крајевима ослобођеним 1877-78. године“, Лесковац 1928; „Ми једемо наприке па зидамо фабрике“, прилози за студију манчестерства“, Лесковац 1932. године; „Кратак преглед историје Лесковца и његове индустрије“ (у књизи „Лесковац јуче и данас“, Лесковац 1935); „У чему је тајна појаве и развитка индустрије у Лесковцу“ (Историје једне првобитне акумулације), Ужице 1940. године; „Из нашег Манчестера“, Београд 1953. године; „Трагом народне епике у јужном Поморављу“, Лесковац, 1955. године; „Ново Брдо и његов пад 1454. године“, Лесковац, 1955. године; „Нишка буна 1831“ (преглед

¹²⁷⁴ Драгољуб Трајковић, „Немањина Дубочица од најстаријег времена до ослобођења од Турака“, ауторско издање, Београд 1961, стр. 3.

¹²⁷⁵ Д. Трајковић, „Немањина Дубочица“, стр. 5. Напомена: Тако почиње оба студија (прва глава) „Праисторија, античко и рановизантијско доба Лесковца и околине“.

извора и литературе), Лесковац 1955. године; „Историја лесковачке индустрије до Другог светског рата“, Београд 1961. године;

VI

ГЛУБОЧИЦА – Лесковачки Народни музеј (предник Хранислав Ракић) објавио је 1968. године у оквиру своје библиотеке (књига 15.) публикацију Драгољуба Трајковића „Глубочица у новијим историјским и другим радовима – критички осврти, прикази и белешке (1946-1966)“.

На почетку саме студије, Трајковић у рубрици „Реч унапред“, пише: „Ова књига треба да пружи довољно опширан и јасан преглед свега што је последњих двадесет година објављено у Лесковцу и његовој околини, и да помогне даљем унапређењу лесковачке историографије и других научних грана које описују народни живот лесковачког краја. Својој намени ова публикација, међутим, не би одговорила потпуно ако би се састојала само из низа обичних приказа и белешака. Због тога су у њу унети и критички осврти на извештај број списа који имају историографски карактер. Они су унети једино у циљу да се у будућим чланцима и студијама о лесковачким темама не би поновиле слабости и грешке испољене у досадашњим радовима те врсте.“¹²⁷⁶

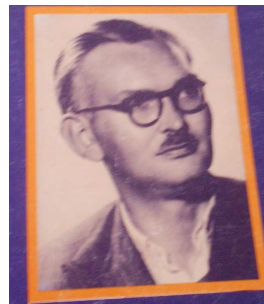
У I поглављу „Критички осврти“ Д. Трајковић је обрадио следећетеме: „Радови Сергија Димитријевића о лесковачком крају“ (9-26. стр); „Две монографије Миливоја Перовића“ (27-40. Стр.); „Исто то само мало другачије“ (41-42); У II поглављу објављује: „Остали историографски и други радови о Лесковцу и околини“ (45-55), „Породичне публикације“ („Наше стварање“, „Лесковачки зборник“, стр. 56-71), „Лесковачки споменици“ (72-76), „Посебна публикација о радничком покрету и ослободилачком рату“ (77-89), „Стари и нови град“ (90-92), „Остале публикације, билтени и каталози“ (93-95).¹²⁷⁷

¹²⁷⁶ Д. Трајковић, Реч унапред, „Глубочица“, Народни музеј Лесковац, 1968, стр. 5. У фусноти стоји напомена: Приказе и осврте на предратне публикације о Лесковцу и околини објавили смо раније у књизи „Из нашег Манчестера“ (Београд 1953) и у подужем чланку „Нишка буна у 1841. г.“ (у часопису Наше стварање, св. 4. за 1955. годину и посебно).

¹²⁷⁷ Напомена: Д. Трајковић у својој публикацији „Глубочица“ помиње (а о некима и опширно пише), између осталог, следећа публикације: М. Перовић „Лесковац – трговачки и индустријски град“ (Лесковац 1954), Ср. Динић и Д. Тодоровић, „Споменица“ (1928), Ч. Јокосимовић „Српски Манчестер“ (1930), А. Ристић и др. (уредник), „Лесковац јуче и данас“ (1935); Д. Трајковић „У чему је тајна појаве и развика индустрије у Лесковцу“, монографија (1940); Д. Трајковић „Из нашег Манчестера“, (1953); С. Димитријевић „Градска привреда старог Лесковца“ (1952), монографија; Миливоје Перовић, „Лесковац – трговачки и индустријски град“ (1954); М. Перовић, „Топлички устанак“, (Београд 1959); Р. Т. Дамјановић, „Појава и развој текстилне индустрије у Лесковцу“, Лесковац 1954; Милутин Гарашанин и Веља Ивановић, „Праисторија лесковачког краја“ (Лесковац 1958); Д. Трајковић, „Историја лесковачке индустрије до Другог светског рата“ (Београд 1961); Д. Трајковић, „Из нашег Манчестера“ (Београд 1953); И. Здравковић, С. Ненадовић, М. Ђоровић – Љубенковић и Н. Спрема, „Споменици културе у Лесковцу и околини“ (Лесковац, међу прве публикације Народног музеја); др Јован Трифуновић, „Грделичка клисура“ (Народни музеј Лесковац 1964, 182 странице); Драгутин М. Ђорђевић, „Живот и обичаји народни у Лесковачкој Морави“ (Српска академија наука и уметности Београд 1958, стр VIII, плус 724); Миодраг А. Васићевић, „Народне мелодије лесковачког краја“ (Српска академија наука Београд 1960, страна 350).

VII

РАДОВИ СЕРГИЈА ДИМИТРИЈЕВИЋА – У поратном периоду Сергије Димитријевић постао је неуморни истраживач прошлости Лесковца и његове околине. У почетку је објављивао саставе који су највећим делом понављали оно што је о истом предмету већ било објављено, али је временом у своје студије уносио све више новог, да у последњим својим радовима пређе и на обраду архивског материјала који још није био коришћен. Допринос С. Димитријевића лесковачкој историографији није мали. И поред тога, овај његов рад испољава и неке слабости и особине обичног дилентатизма.¹²⁷⁸

(...) Један од првих радова Сергија Димитријевића је брошура о Скобаљићевим биткама с Турцима. (*„Борба с Турцима под Скобаљићем“*, Лесковац 1951)¹²⁷⁹ Иако је њен писац сматра као покушај да се историјска стварност ондашње епохе осветли *„на нов начин“*, ова књижица је у ствари ексерпат из постојеће литературе о Скобаљићу и не даје одговор ни на једно од питања која се постављају у вези са овим јунаком нашега краја и његовим биткама. (...) Сергије Димитријевић је објавио опширну студију под насловом *„Дубровачка трговина у Лесковцу и околини и улога дубровачке колоније у Прокупљу“* (у часопису *„Наше стварање“*, бр. 2-3 за 1955. годину). Димитријевић је у Дубровачком архиву нашао 25 нових докумената у којима се помиње Лесковац и још пет других „који се очевидно односе на њега“.¹²⁸⁰ (...) Једна књижица С. Димитријевића садржи грађу за проучавање Лесковца и околине. (*„Грађа за проучавање Лесковца и околине“*, Лесковац 1954)¹²⁸¹ То је у првом реду збирка лесковачких пословица, већ објављених или од писца прикупљених, а потом збирка одломака из разних списа и забележака са подацима о прошлости нашега места и његове околине. (...) Друга књижица истог писца посвећена је питању настајања господарлука у нашем крају и покрету за укидањем овог аграрног система. (*„Аграрни односи за време Турака у лесковачком крају“*; Лесковац 1951).¹²⁸²

Она је рађена углавном на већ познатом и употребљеном или бар објављеном материјалу. (...) Окружни одбор Народног фронта у Лесковцу

¹²⁷⁸ Драгољуб Трајковић, „Радови Сергија Димитријевића о лесковачком крају, „Глубочица“, у најновијим историографским и другим подацима – критички осврти, прикази и белешке (1946-1966)“, Народни музеј Лесковац 1968, стр. 9.

¹²⁷⁹ У фусноти стоји напомена: Сергије Димитријевић: Борба с Турцима под Скобаљићем (Историја и предања), Лесковац 1951, стр. 5-4.

¹²⁸⁰ Д. Трајковић, Глубочица, стр. 14.

¹²⁸¹ У фусноти стоји: Сергије Димитријевић: Грађа за проучавање Лесковца и околине, свеска 1, Лесковац 1954, стр. 3-88.

¹²⁸² У фусноти стоји: Сергије Димитријевић, Аграрни односи за време Турака у лесковачком крају, Лесковац 1951, стр. 3-27.

издао је брошуру С. Димитријевића о стању земљишног поседа у околини Лесковца 1945. године и ликвидацији последњих остатака феудалних односа у нашем крају, тј. о одузимању земље од оних које је сами нису обрађивали и о давању онима који је раде. Ова књижица састоји се, у ствари, из три раније објављена чланка, унеколико измењена и допуњена новим материјалом. („Социјална структура и аграрна реформа у лесковачком округу“, Лесковац 1946).¹²⁸³ Једна брошура С. Димитријевића тиче се учешћа Лесковчана у Првом српском устанку. („Стреља – Лесковчани у Првом српском устанку“, Лесковац 1954.)¹²⁸⁴

(...) Брошура о градској привреди старог Лесковца, такође од истог писца, представља најопсежнији послератни прилог привредној историји овога места. („Градска привреда старог Лесковца“, Лесковац 1952.)¹²⁸⁵

(...) Један од првих радова С. Димитријевића говори о Лесковцу као културном и просветном центру у прошлости („Стари Лесковац као просветни и културни центар“, Лесковац 1950, стр. 5-21).¹²⁸⁶

(...) Једна свешчица С. Димитријевића има претенциозан наслов („Лесковачка енциклопедија“, Лесковац 1954, стр. 3-30).¹²⁸⁷

Све ове приказане радове С. Димитријевића, сем књижице „Социјалне структура и аграрна реформа“ и студије о Дубровчанима у Лесковцу, издао је Народни музеј у Лесковцу.¹²⁸⁸

---

¹²⁸³ *Напомена у фусноти*, Сергије Димитријевић: Социјална структура и аграрна реформа у лесковачком округу, Лесковац 1946, стр. 2-23.

¹²⁸⁴ *Напомена у фусноти*, Сергије Димитријевић: Стреља (Лесковчани у Првом српском устанку), Историја и предања, Лесковац 1954, стр. 3-75.

¹²⁸⁵ *Напомена у фусноти*, Сергије Димитријевић: Градска привреда старог Лесковца – изглед Лесковца за време Турака. – Лесковачки пашалук, Лесковац 1952, стр. 3-155. Брошура има увод и два дела. У првом делу је објављен период турске владавине и време непосредно после ослобођења (Еснафи, Лесковац као занатски центар, Бројност заната непосредно после ослобођења, Који су занати постојали за време Турака, Услови рада, Најамни рад, Грчко-цинцарски елементи у Лесковцу). У другом делу обрађен је период од ослобођења до Првог светског рата (Професионалне структура, Занимања по народностима, Развитак и пропадање појединих заната, Модернизовање ужара, Најамни радници, Трговина ужаријом, Значај локалног тржишта, Улога трговине у првобитној акумулацији, Бројност најамних радника, Мануфактура, Машинска индустрија, Подаци о фабрикама, Развитак еснафа), Напомене и Фусноте.

¹²⁸⁶ *Напомена у фусноти*, Сергије Димитријевић: Стари Лесковац као просветни и културни центар, Лесковац 1950, стр. 5-21. У брошури се на основу дела др Ј. Х. Васиљевића и др. износе подаци о школама и учитељима у Лесковцу и околини за време Турака, о писмености становништва и његовој националној опредељености, о библиотеци и читаоцима, о школама по ослобођењу, о школском музеју, о локалној штампи, о певачким дружинама, о књижарама, позоришту, народном универзитету, напредној омладини итд.

¹²⁸⁷ *Напомена у фусноти*, Сергије Димитријевић, „Лесковачка енциклопедија“, св. I, Лесковац, стр. 3-30. Књижица има следеће чланке: Сима Ј. Бунић, Радоје Домановић, Јосиф Костић, Свет М. Марић, Књиге штампане у Лесковцу до Првог светског рата: Глиша Костић, Крста Димитријевић, Димитрије Алексић, Станислав Ст. Бинички, Владимир К. Петровић, Први лесковачки књижевници и истраживачи нашега краја, „Социјалисте у општини“, Лесковачки часописи („Ђачки напредак“, „Школски покрет“, „Народни просветитељ“ и „Ревизија“), Јован Ђорђевић др.

¹²⁸⁸ Драгољуб Трајковић, Глубочица, Народни музеј Лесковац 1968, стр. 26.

ДОБРОСАВ Ж. ТУРОВИЋ

I

Добросав Туровић припада старијој генерацији писача и песника. Рођен је 1935. године подно планине Радан, у Гајтану. Основну школу учио је у завичају, Предејану и Лесковцу, где је завршио Вишу мешовиту гимназију, а Филозофски факултет у Скопљу. Песме, приче и записе почео је да пише у раној младости, као гимназијалац. Добитник је угледних књижевно-публицистичких награда - прве награда Фондације „Драгојло Дудић“ – Београд, награде „Филип Вишњић“ – Београд, Златне значке КПЗ, Октобарске награде Лесковца, Ордена рада са златним венцем и др. Професор-педгошки саветник Добросав Туровић живи и ствара у Лесковцу.¹²⁸⁹

II

БИБЛИОГРАФИЈА – За пет деценија Добросав Туровић је написао 30 књига. Објавио је и 324 библиографске јединице, велики број есеја, чланака, фелтона, осврта и сл. У зборницима, часописима, листовима и публикацијама. Аутор је и великог броја научних радова и есеја истраживачког, али и популарног карактера. Поред историографије бавио се новинарством и публицистиком, а пише и прозу и поезију.¹²⁹⁰

Међу важнијим делима су: *Максим Буровић, истакнути борац из два светска рата* (1967); *Народне партизанске песме Јабланице* (1968); *Радован Ковачевић Максим* (1969); *Гајтанчани у Топличко-јабланичком устанку 1917-1918* (1974); *Гајтан у НОБ, хроника* (1975); *Славка Недић Милојевић* (1982); *Песме о Радовану Ковчевићу* (1986); *Јунаци звезденог пука* (1990); *Ослободилачке борбе у јужној Србији* (1992); *Миладин Поповић, витез и песник* (1994); *Јабланички комитски покрет 1916-1918* (1996); *40 година матураната Лесковачке гимназије* (1996); *Прва споменца Гимназије Станимир Вељковић-Зеле* (1996); *Горња Јабланица кроз историју, монографија* (2002); *Горњојабланичани погинули 1912-1999*. (2001); *Топлички устанак* (1997); *Аламанах - Топлички устанак* (1917).¹²⁹¹

¹²⁸⁹ Добросав Ж. Туровић, „Земљиве зоре“, збирка песама, Удружење писача Лесковац 2010, стр. 71.

¹²⁹⁰ Војин Митровић, Предговор, Добросав Туровић историчар-публициста, Библиографија Добросав Ж. Туровића (1952-2002), Удружење писача Лесковац 2002, стр. 9-16.

¹²⁹¹ Момчило Миленковић, Библиографија Добросав Ж. Туровића 1952-2002, стр. 29-30. Приказе о Туровићу објавили су Миливоје Павловић, Војин Митровић, Властимир Вељковић, Миодраг Стојановић Дуњер, Николај Тимченко, Владимир Красић, Данило Коцић, Бранко Копривица, Миласав Савић, Велимир Хубач, Милан Момчиловић, Александар Давинић, Горан Булатовић, Миодраг Ђорђевић, Светомир Николић, Никола Илић, Трифун Дамјановић, Радош Требјешанин, Јован Михајловић Јоца, Илија Кнежевић Никац, Радослав Стојановић и многи други.

III

ГАЈТАН – Ова хроника је плод десетогодишњег истраживачког рада на завичајној историји. (...) Рођен сам у слободарском Гајтану где сам и одрастао у многољудној ратничкој породици, уз гусле и оружје, поред домаћег огњишта слушао сам песме и бајке о ратовима; ратницима и јунацима.

У Гајтану од 1941. до 1945. године као дечак доживео сам борбе, спаљивање села, збегове – ратне недаће и страхоте. Велика љубав прма селу и крају, његовим брђанима и слободарима, никада није престајала. Све се то јако одразило и дубоко утиснуло у моје сећање и инспирисало ме да напишем и објавим многобројне написе и репортаже о Гајтану и његовим горштакима. Љубав према завичају и моја велика жеља да напишем књигу о њему утицали су да сам дуго трагао за изворима из старије и новије историје.¹²⁹²

Пре деведесет година многи су се брђани из Црне Горе и Херцеговине населили у Гајтан. Настанили су се у крају где орлови гнездо свијају и курјаци с мразом другују. На великом простору 17 x 13 км, који се пружа између планина Радан – Мајдан – Расовица и Петрова гора има двеста педесет кућа, раштрканим и скривених зеленилом у врлетима. Гајтан је питома котлина у планини пуна извора, потока, зелених ливада, њива и шума.

(...) За назив Гајтана везују се три предања. Према *првом*, село је добило име по производњи гајтана, који је коришћен у изради одеће и обуће... *Друго предање* се везује за назив гај, за летовалиште неког велепоседника који је живео у старо време и после кога је овај предео био познат као богато и надалеко чувено ловиште... према *трећем предању*, у јужној Италији, близу Барија, постоји место које се зове Геатано, а пошто су рудник Леце експлоатисали Римљани – ту се може тражити веза с називом села.

(...) Гајтан је од Лесковца удаљен око 53 километра идући на запад, а од Лебана 20 км.¹²⁹³

¹²⁹² Добросав Туровић, Гајтан у НОБ, Републички одбор СУБНОР-а, Општински одбор СУБНОР-а Медвеђа, књ. 37, Београд 1975, стр. 513. *Напомена*: Ово је једна од првих Туровићева књига на 347 страна, која је после појављивања изазвати бројне полемике стручне јавности. Прву верзију под насловом „Гајтан и Гајтанчани у рату и револуцији“ Туровић је доставио на читање Редакционом одбору и главним сарадницима јуна 1969. године. После више од годину дана добио је писмене примедбе на део текста. (видети стр. 515).

¹²⁹³ Исто, стр. 14.

IV

ЗЕБЉИВЕ ЗОРЕ – У књизи песама Добросава Туровића „Зебљиве зоре“ сусрећемо песме посвећене завичају некада и сада, затим песме посвећене ратном детињству, у тешким данима рата и револуције. О том црном периоду песничког детињства песник је опевао суморно детињство. Песник пева о родољубљу и слободи, а песме су посвећене српским ратницима, Солунцима, топличком војводи Димитрију Беговићу, суровим бојиштима, затим изгону Крајишника („Ода Косову“, „Авет над Србијом 1999“, „Наша револуција“, „Над безименом гробу“). Песме говоре о људима - горштацима, јунацима који од памтивека нису трпели ропство и насиље, о ускраћеној радости детињства. Песник нам говори о гордости и храбрости Срба, људи у тешким данима, о планини која је увек била на удару разних туђинских хорди, о ратарима који су тешко у сиромашној долини долазили до горког комада хлеба, али на витешки начин и знали да бране тај „*црни и горки хлеб*“.

Песник је надахнут ратном тематиком из НОБ-а; његово виђење потресних ратних мотива и сопствених доживљаја пева о детињству без радости, без плавих зора. Њему су ратне зоре студене, црне, а ноћи без сна, ноћи пуне страха, пуне збогова по шумама и шпиљама које замељују безбрижну игру, о сусретима са крвавим целатима и разним убицама који иза себе остављају лешеве и згаришта. Све те слике дубоко су се урезале у памћење које нам песник на сликовит начин износи. Песник нам говори и о ослободиоцима који (како песник каже) доносе ново семе светлости за нове генерације.

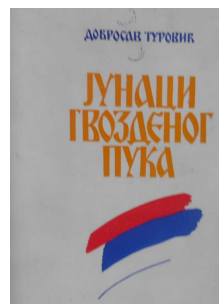
Део књиге песник је посветио „Љубави и жени“. То су љубавне песме о вољеној девојци и жени, о расанку и личној љубавној трагедији песника. Песник пева кроз лични доживљај („Прва љубав“, „Пролеће љубави“, „Жено мојих снова“, „Поклон“, „Твој одлазак“, „Наш расанак“, „Моја туга“, „Очи жала“, „Тугујемо“, „Наша јутра“, „Мон Ами“, „Точак живота“, „Неми сусрети“, „Мој сан“, „Сања“, „Лена несрећна жена“). Све те песме су лични доживљаји песника. Овај део је најобимнији. Наилазимо и на песме о љубави, о жени као синониму лепоте. Песник је отворена срца, искрен, на више места сетан због изгубљене драгане, али одмах потом пун оптимизма и вере у љубав и живот. Већина песама из овог дела књиге говори о немирима које доноси женска лепота, о узнемиренем младом човеку (песнику) који све то проживљава на песнички, људски начин, дајући све, а не тражећи да му се то по сваку цену врати. Приличан број песама песник је посветио расанцима, неминовним разилажењима, сетним сусретима са вољеном женом који су по неком правилу увек на неки начин тужни. Завршавајући

овај део књиге песмом „Поклон“ песник се пита шта треба да дарива вољеној жени и на то питање сам одговора дарујући јој једино и највеће – љубав. Великос рце!

(...) У књиги песама „Зебљиве зоре“ песник је на лирски, дирљив начин описао завичај, тешко време наше славне прошлости без патетике, са великом вером у слободарство, као и песме посвећене љубави и жени, деци и песничким размишљањима. За наук млађој генерацији ову књигу треба учинити приступном широј јавности.¹²⁹⁴

V

ЈУНАЦИ ГВОЗДЕНОГ ПУКА – Аутор је публициста Добросав Туровић из Лесковца. Он је до сада написао поприличан број књига, монографија и других сличних публикација. Поред тога, разуме се, и већи број других прилога објављених у разним средствима комуникација. Сем тога, Туровић је у том оквиру углавном усредсређен на блиску и недавну нашу историјску прошлост, а у првом реду на збивања у овом, 20. веку. Дакле, основни део његовог историографског ангажмана се односи на оно што се зове „лесковачки крај“, а пре свега на подручје Горње Јабланице (данашње општине Медвеђа). У том оквиру Туровић је заиста захватио и обимно обрађивао збивања током Првог светског рата, а нарочито Другог светског рата.

Рукопис о коме је овде реч обрађује, како већ и наслов каже, „Витезове Гвозденог пука“. То је, иначе, био један заиста славни пук – војна јединица, те је као такав остао забележен међу најзначајнијим јединицама српске војске у Првом светском рату. У ствари, Туровић овде приказује у основи ако не и искључиво борце овог пука, који су били одликовани Карађорђевоом звездом са мачевима. Опште је познато да је то био орден који се додељивао за изузетне јуначке подвиге и који се по правилу додељивао ономе кога су војници датог пука сматрали и изгласали као најхрабријег и заслужног да добије овај орден. (...) Вреди нагласити да је Туровић марљиви истраживач, који је успео да ствари сопствену збирку докумената (фотографија, мемоарских списа, песама и сл.). Она му је била од посебне користи при писању овог рада. (...) Књига је од посебног значаја за историју лесковачког краја, али и шире, за Србију.¹²⁹⁵

%

За Србију и српски народ била је претешка цена победе: у Првом светском рату је изгубила 1.180.000 становника и чак 58,5 одсто мушких

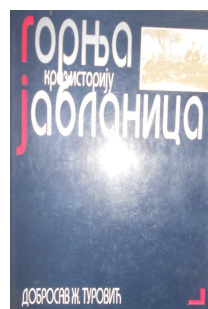
¹²⁹⁴ Милисав Крсмановић, књижевник, Добросав Туровић, „Зебљиве зоре“, Удружење писаца Лесковац 2010, стр. 69-70.

¹²⁹⁵ Др Радош Љушић, Предговор, Добросав Туровић, Јунаци гвозденог пука, Дом културе Лесковац 1990, стр. 9-11.

глава од 18 до 35 године старости. (...) Југ Србије може и да се поноси са 198 носилаца Карађорђевог звезде са мачевима и великим бројем јунака са златним Обилићевим медаљама за храборост. Са две карађорђевог звезде била су 23 хероја. Јунаци овога краја били су и носиоци и највиших савезничких одликовања. Њих 11 је одликовано француском Легијом части. (...) О српским војницима на Солунском фронту остали су историјски записи и изречене оцене савезничких команданата. У њима су истакнуте најлепше људске и војничке врлине српских бораца. О храбрим ратницима и њиховим јуначим подвизима, прослављеним француски маршал и командант савезничких снага на Солунском фронту у 1918. години Франше Д Епере, између осталог, пише: „Један народ може да буде поносан кад одаје почаст својим јунацима... Ко су ти јунаци који могу да се подиче да су заслужили једно од највећих војничких признања у свету? То су сељаци, скоро сви, то су Срби тврди на муци, трезвени и скромни, несаломиви, то су људи слободни, горди на своју расу и господари својих њива. Али дошао је рат. И ево како су намах окупљени око свога краља и своје заставе за слободу земље, ти сељаци без напора се претворили у војнике, најхрабрије, најбоље од свих.“¹²⁹⁶

VI

ГОРЊА ЈАБЛАНИЦА (ЉУДИ И ВРЕМЕ) – У намери да вас ослободим оне чувене уводне реченице „Драго ми је и велика ми је част што имам пријатну дужност да говорим о историчару и публицисти, пријатељу Добросаву Туровићу, започео бих ово казивање цитатом из Андрићевих „Стаза“: „На почетку свих стаза и путева, у основи саме мисли о њима, стоји оштро и неизбрисиво урезана стаза којом сам приви пут слободно проходао...“¹²⁹⁷

Тако је некако, попут великог писца, Нобеловца Иве Андрића, започела животна одисеја Добросав Ж. Туровића. Рођен је 9. септембра 1935. Године у Гајтану од оца Живојина и мајке Марице, рођене Савић (Драшковић), а потомак је – по властитом признању – јунака српске војске Матије Ж. Туровића, витеза Карађорђевог звезде с мачевима.

(...) После првих година живљења у Гајтану где је и свако ћутање било гласно говорење, Туровић наставља пут ка Предејану и Лесковцу. Ту завршава гимназију као припадник генерације која је била једна од најбољих и најугледнијих у лесковачкој школи.

Креће даље у живот Туровић као да је „покретна слика“ (И. Секулић, „Исток у приповеткама Ива Андрића“). Рађају се радне акције, наравно,

¹²⁹⁶ Добросав Ж. Туровић, Јунаци гвозденог пука, Дом културе Лесковац 1990, стр. 33-35.

¹²⁹⁷ Данило Коцић, Добросав Туровић историчар непролазног, део излагања на промоцији Туровићеве књиге Горња Јабланица (људи и време) у власотиначкој Народној библиотеци, 11. јуна 2004. године, Лесковачки дневник, бр. 28-29, 2004, стр. 20.

освајају ударничке значке, а потом одлази у Скопље на студије и тамо завршава Филозофско-историјски факултет (Група за историју).

Пуних шест година радио је докторску дисертацију „*Јабланица – мала војна крајина 1878-1912*“, али рад није одбранио! Зашто? Можда је баш овде прилика да се присетимо почетка Андрићеве приповетке „*Књига*“: „*Са осећањем сличним страху почињем да пишем кратку историју једног другог и великог страха.*“

Туровић, како је записано у књизи, „*Горња Јабланица (људи и време)*“ завршава пешадијску школу резервних војних официра у Билећи (сада је капетан прве класе) и у Београду похађа специјалистички курс за предавача Основи марксизма и самоуправног социјализма. Публициста и историчар Добросав Туровић, да се мало нашалимо, не боји се да све ово саопшти. Јер, како би лепо рекао Брана Црнчевић: *Не бој се, синовац, никога изузев себе и онога што је у теби.*“

Потом следи Туровићев рад. Мало је познато да је најпре био банкарски чиновник, али му је, да се опет нашалимо, дојадило да броји туђе паре, па започиње посао васпитача у интернату лесковачке Текстилне школе, затим је секретар Савета за културу и физичку културу Скупштине среза Лесковац, историчар у Народном музеју, дугогодишњи управник, потом и директор Дома ученика и студената „Славка Недић Милојевић“. Ту стиче звање педагошког саветника и са те дужности, по неумитности људског трајања, одлази у пензију 1995. године. Турови одлази у пензију – на реч! Јер, како честити Црногорци воле да кажу: „*Човеј је ријеч! Шта ти ваља, аки ти ријеч ништа не вриједи!*“ И тада, некако ненадано, обојица се сетисмо да је Вук умро са последњом жељом да се напије воде са ловћенских извора: „*Ех, да ми је воде са Иванових Корита! Чини ми се да бих одмах оздравио!*“

Талас лепоте стваралашког чина свих протеклих година носио је Добросава Туровића. Рекох, прве литерарне радове објављује као гимназијалац и у протеклих пет деценија написао је 18 књига од којих, по властитом признању, шест посебно вредних: „*Гајтан у НОБ*“ (хроника, 1975), „*Јунаци звезденог пука*“ (1990), „*Јабланички комитски покрет 1916-1918*“ (објављена 1996), „*Горњојабланичани погинули 1912-1999*“ (објављена 2001), монографија „*Горња Јабланица кроз историју*“ (2002).

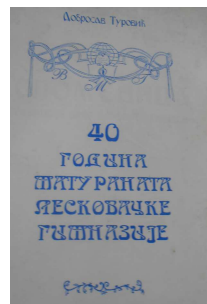
(...) У књизи „*Глубочица 88*“, која се у издању истоименог лесковачког клуба појавила пре равно шеснаест година, Туровић је представљен песмама „*Точак живота*“ и „*Солунци*“.¹²⁹⁸

---

¹²⁹⁸ Данило Коцић, Добросав Туровић историчар непролазног, део излагања на промоцији Туровићеве књиге *Горња Јабланица (људи и време)* у власотиначкој Народној библиотеци, 11. јуна 2004. године, Лесковачки дневник, бр. 28-29, 2004, стр. 20. *Напомена*: Видети поглавље Панорама лесковачког песништва где је Д. Туровић такође представљен, између осталог, и његовом најбољом песмом „Точак живота, коју је написао 30. јуна 1971. године.

VII

МАТУРАНТИ ЛЕСКОВАЧКЕ ГИМНАЗИЈЕ – Прошло је 40 година од велике матуре генерације која је Вишу мешовиту гимназију у Лесковцу започела далеке 1951. године.¹²⁹⁹ За нас, некадашње ученике Гимназије, управо навршене четири деценије од матуре представљају значајан јубилеј. Оне су и прилика да се, за тренутак, заустави време, јарко оживе сећања на ђачко доба и постави питање ко смо били и шта смо радили.¹³⁰⁰

Поводом 35. годишњице наше матуре, наш школски друг *Драгослав Костић Чарли* сачинио је хумористички прилог о генерацији и Вишој мешовитој гимназији – ВМГ:

Добро се сећате да се наша школа звала Виша мешовита гимназија или, скраћено, ВМГ. Сада, међутим, посматрајући нас тридесет и пет година старије, чини ми се да би скраћеница ВМГ могла да значи *врло матори гимназијалци*. С друге стране, сећајући се колико смо ми као гимназијалци морали да учимо и знамо и упоређујући нас са садашњим ђацима, њиховим учењем и условима, за разлику од нас, они уче, долазимо до уверења да би оно наше ВМГ могло да значи *велики мученици гимназијалци*. Најзад, с обзиром да је огромна већина нас успела у животу и налази се на добрим положајима и функцијама, ова скраћеница могла би да значи *велемајстори гимназијалци*.

(...) Наша генерација била је ратна (1941-1945). У једној, сусреле су се генерације рођених 1934, 1935, 1936, 1937. и 1938. године. (...) Међу нама је било и ђака избеглица из Македоније, Косова и Метохије, Хрватске, Словеније и Босне и Херцеговине... (...) Наставу смо похађали одвојено и мешовито...

(...) Учили смо 11 наставних предмета: српски језик, руски језик, француски језик, општу историју, географију, биологију, математику, физику, цртање, фискултуру и предвојничку обуку. Пети разред су успешно завршила 304 ученика (94 ученице и 210 ученика).

¹²⁹⁹ Д. Туровић, *Четрдесет година матураната Лесковачке гимназије – Споменница генерације Више мешовите гимназије у Лесковцу 1955/56*, Лесковац, јун 1996; Уместо неких других књига Д. Туровића, одлучили смо да укратко представимо ову, јер онајбоље одсликава какво је било школовање у Лесковцу шездесетих година XX века. Крајем јуна 2006. године генерација Лесковачке гимназије 1955/56. обележила је пола века матуре. У *Нашој речи*, 16. јуна, објављен је прилог Добросава Туровића и Момчила Миленковића - *Генерација у бројкама*. Наводи се да је на окупу било њих 70 још виталних и крепких старца и старица. Сви су се радовали јубилеју. Било је дирљивих сусрета и суза. Ова генерација је дала 150 интелектуалаца разних струка и занимања. Међу њима је и 9 доктора наука, 3 магиста и других стручњака.

¹³⁰⁰ Предговор, стр. 5. У редакцијском одобру били су: проф. др Томислав П. Илић, председник, проф. др Душан Јањић, Димитрије Миленковић, проф. и педагошки саветник, Драгослав Љ. Костић, проф. Никола И. Јовановић, проф. Насловну страну, цртеже и карикатуре урадио проф. Димитрије Миленковић.

(...) Наша генерација била је, у тим поратним годинама, готово једнака у свему. Највише у – сиромаштву. Није се много наглашавало које из града, а ко са села, ко варошанин („господин“) а ко сељак. (...) Временом, међу нама су се појавили и прави кицоши. У лепом облачењу, предњачили су Никола Јовановић Коце Глеђосија, Драгослав Маринковић Гоган, Зоран Јанковић Цане, Предраг Раденовић Пера, Петар Станковић Славуј... Из Београда је дошао Предраг Божовић (кога смо брзо прозвали Миле Пропаганда) и донео нешто ново у облачењу („нешто велеградско“).

(...) Било је појединаца, из богатијих породица, који су имали пенкало „пеликан“, ручни сат и понешто друго док смо остали „чезнули за хемијским оловкама“. За себе знам да сам за једну „златну“ хемијску оловку цео дан „кулучио“, ручно жео у Петровцу, код жене Вељка Јовановића Американца, а за другу оловку, такође, „кулучио“ сам цели дан код Стојана Петровића *Радничке класе*, оца наше школске другарице Бране Петровић (вадио сам песак из Ветернице и утоварао га у воловска кола). Чинио сам и друго - „све у служби науке“...

Ученици Више мешовите гимназије нашег времена били су нека врста „полувојске“. И наша генерација је била униформисана. Младићи су носили црне униформне качкете са златножутим гајтаном изнад сунцобрана (које данас носе „млађи пензионери“ да би били допадљивији). На качкетима носили смо велике месингане бројеве – ознаке разреда. И наше другарице су биле униформисане: имале су беретке (црне и тебет-плаве боје) са месинганом значком – ознаком разреда и плаве, или црне школске кецеље закопчане испод грла (као да су биле калуђерице а не гимназијалке). Временом, оне су кецеље оплениле белим крагницама и дугмадима...

Сећам се и строгог директора *Вељка Першића* који је често контролисао носимо ли ђачке капе са ознакама разреда и кецеље. Био се окомио посебно на нас мушкарце, па је своје контроле вршио на улазу (с дворишне зграде) и у учионицама. Враћао је оне који немају ђачке качкете, или ознаке разреда на качкетима. Но, ми смо знали да му доскочимо...

(...) Наша генерација се васпитавала на чврстим морално-политичким принципима. Још од првих разреда школовања у Гимназији, припремали су нас да будемо *маса за узвикивање парола*. Марширали смо градским улицама и трговима, ишли на митинге певајући маршалову успаванку и славили само једино партизанско-борачку генерацију – наших очева.

Сећам се да смо певали песме „*Болна лежи партизанка Мара*“, „*Друже Тито, љибичице бела*“, „*Партија се заталаса – ’оће Тита и Биласа*“ и да смо играли „*Лепо ти је друга Тита коло*“ и „*Козарачко коло*“. Иако смо сви крштени уз црквене обреде, васпитавани смо да заборавимо Бога, крсне славе и православне хришћанске обичаје. Уместо у Бога, веровали смо у Тита, а уместо у цркву – у КПЈ. (...) Књиге смо читали пасионирано. Готово сви смо били чланови Народне библиотеке у

Лесковцу чији је управник тада био веома познати лесковачки публициста, аутор школских уџбеника и некадашњи наставник Гимназије у Лесковцу *Атанасије Младеновић*. Књиге је позајмљивао и Цветко Луковић Муја, али их је касно враћао. Томислав Јовановић (школски друг) му је, једног лета, послао овакву поруку: „Ако књиге не вратиш одмах, милиционери ће доћи по њих и по тебе у Гајтан!”

Многе наше другарице и другови су били веома активни у КУД „Ратко Павловић Ћићко”. Активности овог нашег друштва одвијале су се у више секција (драмској, фолклорној, балетској, соло-певачкој, хорској, музичко-рецитаторској, литерарној, хуморис тичкој и др). Једна од најистакнутијих је била драмска секција. Наши другови, што је разумљиво, добили су главне улоге и истакли се веома добрим глумачким остварењима тек у VII и VIII разреду. Тако је *Душан Јањић*, у комедији „*Несуђени зетови*” Славомира Настасијевића (коју је режирао Будимир Пешић Буда, један од најбољих комичара Народног позоришта у Лесковцу), заблистао на сцени Народног позоришта школске 1954/55. године. У истој представи, своје глумачке предиспозиције испољили су, поред *Наде Фелдхамер* (ученице VI разреда), *Драган Тасић*, *Димитрије Мленковић* и други (истина, у мањим улогама).

(...) Следеће, 1956. године, појединачно и као драмска секција, били смо најбољи на традиционалном средњошколском фестивалу драмских секција: *Димитрије Мленковић* у насловној улози, најбоља мушка улога, и комедија Кир Јања Јована Стерије Поповића у маестралном извођењу наше драмске секције.

(...) Литерарна секција Гимназије у Лесковцу је окупљала више талентованих ученика из скоро свих разреда. Било је доста даровитих песника и прозаиста као што су Драгослав Хаци-Танчић, Илија Божовић, Радмило Митровић, Димитрије Мленковић, Александар Станисављевић, Зарије Ђокић, Душан Јањић, Иванка Прокоповић и др. Секцијом је руководио Љубомир Ивовић Парус, професор руског језика, а поред наведених, и многи други ученици присуствовали су састанцима наше секције и, каткад, читали своје литерарне радове (Чеда Раденовић, Михајло Дојчиновић, Добросав Туровић, Цветко Луковић и други).

Без Николе Јовановића Коцета и Миодрага Цветковића Гренџера није било могуће замислити наше матине игранке у пространим холловима и физкултурној сали лесковачке Гимназије. Свирали су хармонику, били у жижи интересовања и симпатија наших другарица. (...) Наша Гимназија се дичи и Средњошколским клубом Уједињених нација (председник *Душан Јањић*)...

Школске радне акције биле су саставни део нашег радног и друштвеног васпитања. Ретки су били они (и оне) у нашој генерацији који нису учествовали на акцијама као што су ОРА „Добој – Бања Лука – Грапска”, „Власина” и Аутопут „Братство-јединство”. Учесвовали смо и у градским и сеоским радним акцијама. Од малих ногу учествовали смо у

обнови ратом порушене земље и дали значајан допринос њеној обнови и изградњи. У Лесковцу, радили смо на рашчишћавању рушевина старе гимназијске зграде, изградњи пута око Хисара и његовом пошумљавању, уређењу калдрмисаних улица, одводњавању баруштина (насеље Рупе)...

(...) Гимназија је била „*велико сито*” за тријерисање и наше генерације. У завршни разред, уписан је 181 ученик а на виши течајни испит – велику матуру изашло је 115 кандидата. На великој матури чекало нас је „*ново сито*” и упућивање на „*поправак*”. Виши течајни испит је у јунском испитном року, од 115 кандидата, положило 66, а остали су упућени на поправни испит. Као што се види, „*није нам било лако*”.

(...) Наши директори, професори и наставници, као предавачи и разредне старешине, били су прави педагози, стручни и добри људи. Припадали су класичној гимназији. Били су врло строги и принципијелни. Волели су свој позив. Често, нежног срца и очинске љубави, они нису били само добри стручњаци (маестрални предавачи свога предмета), већ су, у сваком тренутку и на сваком месту, бринули о нама. (...) О многим нашим професорима и наставницима остала су занимљива сећања. Памтимо, тако, да су у нашој Гимназији радила деветорица Руса. Истицао се *Борис Непокупној*, наставник фискултуре и руског језика, некадашњи царски, козачки пуковник и светски и олимпијски шампион у бацању копља и диска, троскоку и мачевању. Причало се да је у Русији завршио курс за гимнастику (у Ташкенту), док је главну школу за мачевање и гимнастику завршио 1911. године у Петровграду... Памтимо и одличног математичара *Чернова* и бескрајно добродошлог *Азарија Баторевича Боцка* и све друге Русе, наше наставнике и васпитаче.

Мој омиљени професор математике *Иван Бјелетић* носио је, и на часовима, револвер дуге цеви, немачки „шмајсер”, који му је вирио испод столице. Имао је узречицу: „Ајде, главо!”

(...) Професор *Александар Гавриловић Гаши*, који је као и *Благота Ђуровић*, предавао француски језик, био је веома озбиљан. Никада се није смејао ни шалио са ученицима. Био је врло строг и принципијелан. Причало се како је (1915) са српском војском препешачио Албанију и да је после завршеног Првог светског рата, на Сорбони, завршио студије француског језика и књижевности. Није био бољећив као Благота, нити је дозвољавао да му се обраћамо на српском (морали смо да тражимо на француском да изађемо у санитарне просторије и „*куку и леле*” ако то неко није знао када је било најпотребније.

ЗАЈЕДНИЧКЕ ЗБИРКЕ ЛЕСКОВАЧКИХ ПЕСНИКА

Препознавања. – Добродошица за птице.- Априлски жубори. – Младост Поморавља. – Песмотис. – Зборник радова лесковачких писаца - Лексикон писаца лесковачког краја. – Глубочица између обала. - Шта све стане у једну љубав. – Белем, ђелем.- Баворикано суно (Дечји сан). - Слапо Вучјанке

УМЕСТО УВОДА

У Лесковцу су се повремено оглашавали песници у заједничким збиркама, што је било посебно важно за младе, недовољно афирмисане или потпуно непознате ствараоце. Неке од тих збирки песама спадају у ред најпознатијих литерарних остварења Лесковца и често су наилазиле на (не)подељене оцене критике и јавности.

ПРЕПОЗНАВАЊА - Збирку песама „*Препознавања*“ објавио је Књижевни клуб „Светислав Вуловић – Лесковац 1962. године и у њој су заступљени песници: *Борислав Здравковић, Јосиф Стефановић, Бранко Перошевић и Раде Јовић.*

ДОБРОДОШЛИЦА ЗА ПТИЦЕ - Лесковачки Раднички универзитет објавио је 1968. године заједничку збирку песама и прича „*Добродошлица за птице*“, која није остала незапажена у лесковачкој културној јавности. У књизи су представљени: *Лазар Миленковић, Станоје Станковић, Станимир Стојмировић, Бранимир Стаменковић, Божидар Митровић и Љубомир Живковић.* Збирку песама и прича „*Добродошлица за птице*“ помиње у *Песмопису* професор Мирослав Миловановић. „Овом збирком представила се млађа песничка генерација чије се вишегодишње литерарно присуство у овом граду (Лесковцу) осећало.

АПРИЛСКИ ЖУБОРИ - Поводом 90. годишњице Лесковачке гимназије, Раднички универзитет у Лесковцу објавио је 1969. године заједничку зборку песама „*Априлски жубори*“. Заступљени су: *Мирјана Тасић, Љиљана Јешовић, Ђокица Петковић и Миодраг Горановић.*

МЛАДОСТ ПОМОРАВЉА - У Брестовцу је 1970. године објављена збирка песама под насловом „*Младост Поморавља*“. Књига садржи стихове 11 имена. Неки од њих познати су и ван овога клуба, објављивали су стихове у лесковачким и нишким публикацијама, а неки од њих и у Борби и другим листовима. Реч је, дакле, о онима који воле поетску реч и који осећају потребу да се њом изразе. Међу њима има и песника од којих се могу очекивати и већи резултати; за сада треба појаву ове књиге примити као чињеницу која радује.

ПЕСМОПИС - За историју лесковачког песништва посебно је била значајна 1977. година. Тада је Културни центар (директор *Слободан А. Младеновић*, главни и одговорни уредник *Борислав Здравковић*) објавио „*Песмопис, лесковачки песници 1945 - 1975*“ који је уредио и предговор написао *Мирослав Миловановић.* Та песничка збирка се и данас, без обзира

на неспорне слабости, може сматрати за најбољу панораму песништва у граду на Ветерници.

ЗБОРНИК РАДОВА ЛЕСКОВАЧКИХ ПИСАЦА - Удружење писаца општине Лесковац објавило је 1998. године „Зборник радова лесковачких писаца”. Био је то после „Песмописа” први покушај да се на једном месту нађу најбољи ствараоци овога краја. Избор и предговор написао је др Славољуб Обрадовић, а уводник Томислав Н. Цветковић.

ЛЕКСИКОН ПИСАЦА ЛЕСКОВАЧКОГ КРАЈА - Књижевни клуб „Глубочица” објављивања је „Лексикон писаца лесковачког краја” 2003. године (уредник и аутор предговора Станко Ђорђевић) као књигу која ће бити прозивник писаца лесковачког краја за вечност.

ГЛУБОЧИЦА ИЗМЕЂУ ОБАЛА – Објављено је више заједничких књига под тим насловом, а заступљени су, углавном радова чланова КК Глубочица. Реалистички „цветови у врту муза”, чије су слатке ластике у мирисне и богате бојама, пробудиле стваралачке немире у срцима свих чланова сложне породице Књижевног клуба „Глубочица” и оплодили постојеће литерарне вредности.

ШТА СВЕ СТАНЕ У ЈЕДНУ ЉУБАВ - Сliku стваралаца лесковачког краја употпуњује, сигурно, и невелика, али значајна збирка грделичких песника. Књижевни клуб „Дервен” објавио је код лесковачког „Филекса” (2005) књигу „Шта све стане у једну љубав” (приредио Дејан Ђорђевић, професор књижевности)

БЕЛЕМ, БЕЛЕМ - Белем, ђелем („Белем Белем” - „Delem, delem”) - Књига изворних песама Рома јужне Србије - „Белем, ђелем...” већ при првом сусрету плени отменом једноставношћу и племенитошћу вековних порука које песме собом носе. То је књига коју је живот вековима ткао. То је књига туге и радости, књига у којој је са мало речи испричан читав један живот. Живот који чине и рађање и умирање, аргатовање и робијање, живот сав прожет љубављу превеликом, па и кад је неузвраће на.

СЛАПОВИ ВУЧЈАНКЕ - Слапови Вучјанке је збирка песама са конкурса Дома културе из Вучја, која су 2011. године објавили Дом културе из Вучја и Народна библиотека „Десанка Максимовић“ из Власотинца. Интересантан је био и начин расписивања конкурса – тема је разаслата у свет путем интернета, тог све присутнијег средства масовне комуникације.

ПРЕПОЗНАВАЊА

Збирку песама „Препознавања“ објавио је Књижевни клуб „Светислав Вуловић – Лесковац 1962. године и у њој су заступљени песници: Борислав Здравковић, Јосиф Стефановић, Бранко Перошевић и Раде Јовић.¹³⁰¹

Пред нама је једна збирка поетских покушаја која у ствари представља непотпуну панораму песничке ситуације Лесковца, града у коме су се смењивале песничке генерације које су певале, али нису успевале да оставе штампаних доказа о успелости или неуспелости својих песничких тражења. Ова књига је, дакле, вишеструко интересантна: и као слика песника који покушавају да стекну то име, и као документ о једној замисли која, остварена треба и мора да уђе у историју литерарних подухвата наших суграђана, даље, она је и нов подстрек на стваралаштво јер омогућује да тражења оних који се пењу трновитим и стрним путевима ка песничком Олимпу – постану доступна већем кругу читалаца. Тиме ови скромни поетски посленици предају своје стваралаштво суду јавности, дајући јој најдрагоценији део своје личности и очекујући оцену која не мора бити пресудна за њихов даљи пут, али која, у сваком случају, неће бити без утицаја на њега.

Шта нам људе ти млади људи који желе да им се призна статус песника? Пре свега, своје дело које је израз њихове младости, сензибилности, искуства, а затим и доживљај света у коме можда има и позе, али свакако много више искрене спонтаности душа створених за утиске. У књизи ћемо наћи и тежњу за модерним изразом, и борбу за израз, не увек изборену, и напоре да се оригинално казују осећања и мисао, као и да се пружи пуна мера своје личности у којој се прелама читава скала најразноврснијих утисака о разноврсним странама живота.

Једно од питања која се могу поставити јесте: како ће читаоци доживети дело песника које познаје из свакодневних сусрета, а које, опет, преко њихове књиге, препознају у стиховима?

Ако ни због чега другог, ова књига ће пажљивом читаоцу бити драгоцен као документ о песничком тражењу и психологији једне групе његових суграђана у одређеном тренутку.

---

¹³⁰¹ Препознавања, Књижевни клуб „Светислав Вуковић“ – Лесковац 1962. Уредник збирке Јосиф Стефановић, насловну страну и илустрације урадио Јован Поповић. Напомена: У збирци „Препознавања“ Борислав Здравковић је објавио 18 песама под називом „Трагом палих звезда“; Јосиф Стефановић је објавио песме под заједничким именом „Моји зелени токови“ и то у поглављима „Ратна лирика“ (9 песама), „За тебе“ (6 песама), „Акварели“ (11 песама); Бранко Перошевић заступљен је у збирци поглављем „Човеково рађање“, које има три посебне целине – Уморно детињство (8 песама), Пролазност (8 песама), Био је рат (3 песме) и Раде Јовић заступљен је песмама под називом „Ветрењача“ (19 песама).

Књига ће читаоцу представити четворицу песника: *Бору Здравковића, Јосифа Стефановића, Бранка Перошевића и Рада Јовића*. Иоле бољи познавалац литерарног живота имао је прилике да сву четворицу чује на литерарним вечерима којих је пре неколико година било много више него данас. Нема сумње да они, и неколико других, и чине најбољи део онога што у литератури Лесковац може да пружи.¹³⁰²

У збирци је, на пример, објављена песма Борислава Здравковића „*Варијације на тему: јесен*“, по каснијим оценама критике (и по моме суду) једне од неколико најбољих његових песама.

1.

*Није моја, туђа је ово јесен:
ја и живот мој још се нисмо срели.
И када ћутим над собом наднесен,
то неко други моје речи вели.*

*Сакриће тугу дрвореди свели
и лист у коси са звезда отресен:
проћиће младић пијан и занесен
што нема ништа и не зна шта жели.*

2.

*Никоме се толико не опирем
ко себи самом. Ето, око цвета
целу се јесен са собом препирем,
стално нешто зановетам.*

*Не знам како, тек, залутам у влати,
и тамо дуго о нечему ћутим...
Не, нисам пијан кад себе грлатим
отргнут лишћем жутиим.*

3.

*Није ми ништа,
само ме јесен растужила нечим.
Изустим нежност, кажем љубав, па одболујем речи
крвав и жут, као да долазим са бојишта.*

*И тражим неког. О, коме да се на конак понуди
свето обиље тела на којима спавам...
Треба ли да се стидим што у мени застуди
од сасушених трава?*

---

¹³⁰² Н(иколај) Т(имченко), Уводник (без наслова), Препознавања, Лесковац 1962, стр. 5-6.

ДОБРОДОШЛИЦА ЗА ПТИЦЕ

Лесковачки Раднички универзитет објавио је 1968. године заједничку збирку песама и прича „Добродошлица за птице“, која није остала незапажена у лесковачкој културној јавности. У књизи су представљени: *Лазар Миленковић, Станоје Станковић, Станимир Стојмировић, Бранимир Стаменковић, Божидар Митровић и Љубомир Живковић.*

%

Збирку песама и прича „Добродошлица за птице“ помиње у *Песмопису* професор Мирослав Миловановић. „Овом збирком представила се млађа песничка генерација чије се вишегодишње литерарно присуство у овом граду (Лесковцу) осећало. Аутори ове збирке су се оглашавали у листовима и часописима (Лазар Миленковић, Станоје Станковић, Божидар Митровић и Љубомир Живковић). Сем Божидара Митровића, сви остали су млади људи који су својом поетском речи окренути животу и озарили му лице непосредном топлином речи. Свакако, ова збирка је дошла не да представи пуну песничку зрелост њених аутора, већ је била репрезент нове песничке генерације која тражи свој песнички израз и проверава његову креативну особеност. Странице ове књиге испуњене су лирским уплетом разнобојних нити које стиху, строфи и реченици дају искрену спонтаност казивања“.¹³⁰³

%

О тој књизи писао је професор *Станко Ђорђевић* и тај приказ објављен је у његовој познатом делу *Књижевне критике и студије* (Литера, Ниш 1979).

%

Поезија и проза шесторице младих књижевних стваралаца може послужити за пример како се излази из анонимности. Њихови радови су пример подруштвљавања књижевне речи одабраном скромном стазом. Претенциозна је појава појединих почетника да штампају збирке и са више од 250 песама, невредних, слабих или просечних. Излазак књиге у јавност је друштвени чин. Стога је и тако много прихваћена ова збирка.¹³⁰⁴

%

Лазар Миленковић из Вучја, познаник многих књижевних часописа, одабрао је тринаест песама. Мирна и зрела емоција не може узбуркати чак ни младалачки жар. Схватања људских осећања и њихова трансформација између еротског (Љиља, Душка, Кети) и стварног представља оригинално изналажење мотива с родољубивим и рефлексивним песмама.

---

¹³⁰³ Мирослав Миловановић, Уместо на маргинама, Песмопис, Културни центар Лесковац, 1977, стр. 19.

¹³⁰⁴ Станко Ђорђевић, Добродошлица за птице, Раднички универзитет Лесковац 1968, приказ, Књижевне критике и студије, Литера, Ниш, 1979, стр. 103

*„Мени немојте аплаудирати
Ја сам ветеран у нади.“*

*„Ја сам само
једна велика љубав
према овом драгом човеку.“*
%

Станоје Станковић, дуго година читани песник, дао је неколико својих највреднијих песама: Излет до корења, Воз број 113, Моји стихови, Река је говорила, Безимена, Самоћа и још неколико песама. Представник је модерне лирике са филозофско-рефлексивним темама. Најбоље себе дефинише у стиху:

*„Једна песма почиње песмом, стихови граде разум“
(Моји стихови)*

Сплетом речи, синтагмама и новим језичким структурама лута од теме до теме с намером да нас вербално, интелектуално веже за своја размишљања. Нуди много, али то ново није стилизовано једном прихватљивом емоцијом без које лирика не може.

%

Станимир Стојмировић веома добро познат завичајним заљубљеницима прозе, представио се кратким причама: Истине, Последња крађа, Приче из Јеврејске улице, Априлске врбе. Није тешко препознати лиричара. Песник говори прозу срцем и сећањем дајући рељефне слике пуне колорита. Његови јунаци (Здравко, Шабан, Марко, Бранко, Ненад) чак и да се препознају крећу се у реалном и постојећем амбијенту. У тој средини и налази судбине које га преокупирају. Унутар те садржине морамо ослушнути глас чија арома даје поенту делу. Највећа вредност је у тој пратећој поруци. Ови емотивни медаљони сасвим су прихватљиви читљивошћу, објективношћу слике. Све приче су достојно обележје његовог књижевног талента.

%

Бранимир Стаменковић, Божидар Митровић и Љубомир Живковић, лиричари, својим почетничким песамама, немају друге претензије до да најаве свој наилазак. Видна је неуједначена реч, недовољно знање да се прати централна емоција, као и недоследност у версификацији. Њихове теме су симпатичне и сигурно је да у њима пулсира снага будућих лиричара.¹³⁰⁵

---

¹³⁰⁵ Станко Ђорђевић, приказ, Добродошлица за птице, Раднички универзитет Лесковац 1968. године, Књижевне критике и студије, Литера Ниш 1979. године. *Напомена*: Приказ је написан 1977. године.

АПРИЛСКИ ЖУБОРИ

Поводом 90. годишњице Лесковачке гимназије, Раднички универзитет у Лесковцу објавио је 1969. године заједничку зборку песама „Априлски жубори“. Заступљени су: *Мирјана Тасић, Љиљана Јашовић, Ђокица Петковић и Миодраг Горановић.*¹³⁰⁶

%

Мирјана Тасић (касније позната песникиња Мира Коцић) већ неколико година је позната поетеса најмлађе генерације у свом граду. Рођена је 1950 у Братимловцу крај Лесковца. Ученица је четвртог разреда гимназије. До сада је објављивала песме у Нашој речи, Трибини младих и Нашем стварању. У поезији Мирјане Тасић присутан је фолклорни лексички израз кроз чије лаке, обичне и местимично зреле мисаоне облеске се назире таленат у сазревању.

Човек и његово егзистенцијално пребивалиште и пренаглашени мотив њене поезије. У овој поезији се расцветавају праве људске вредности и у свакој стихованој лативи светлуца љубав и брижност за човека, одзвања истинска жеља „*да се према човеку оплемени*“. Она је везана за село и своје сељаке који се срцем диве свему ономе што је здружено у животу и људској делатности па ко птице „*што лет удвоје носе у небо*“ радује се свему ономе што се остварује на селу. Млада песникиња овај свет широки бескрајно воли, воли златоковаче који кују поверење, благ поглед људи и у тренуцима непријатних сазнања исказује своје виђење света.¹³⁰⁷

%

Ђокица Петковић – рођен је у Лесковцу 18. априла 1949. године, ученик је четвртог разреда гимназије у Лесковцу Један је од уредника *Трибине младих* и на добром је путу да постане солидан новинар. У поезији Ђокице Петковића присутна је ведрина младалачких осмеха, радост и љубав. За њега је вољена девојка „*песма ходања и пролеће говора*“. Његова самоћа је само азил за искрену љубав од које патетично очекује да надживи љубавнике. Наш млади песник, ведрином година, „*празни очи и срца пуни*“. Поезија Ђокице Петковића је аутентична рефлексивна осећања која су бистра и искрена. Овај млади песник нуди руке својих стихова кроз који се просула искреност и разгранала опролећена чежња.¹³⁰⁸

%

Љиљана Јашовић је рођена 1952. године у Битољу. Ученица је другог разреда гимназије у Лесковцу. Објављивала је у дечјим и омладинским листовима. Интимна лирика Љиљане Јашовић је исплетена од дискретних

¹³⁰⁶ Априлски жубори, песме, Раднички универзитет, Лесковац 1969, стр. 3. *Напомена:* Збирку је приредио за штампу професор Мирослав Миловановић, а одговорни уредник је био Слободан А. Младеновић.

¹³⁰⁷ Мирослав Миловановић, Априлски жубори, стр. 6.

¹³⁰⁸ Мирослав Миловановић, Априлски жубори, стр. 18.

немира и детињих осмеха у којима јутре обећања, наде и прибојавања. Њена песма је пролажење и сећање, погледи и наговештаји. Њен свет је босоног детињство, оно је предграђе праве среће и за њим она елегично шапуће

*„Јуче сам плакала
као ветар... као небо... јуче
загњурена у алеје сећања
постала сам опет дете.“*

Ова млада песникиња наговештава таленат у пупољку.¹³⁰⁹
%

Миодраг Горановић је рођен 1950. године у Београду. Ученик је трећег разреда гимназије у Лесковцу. Већ је две године члан Клуба писаца у Лесковцу и учествовао је на многим сусретима писаца Лесковца, Ниша, Врања и других градова. Своје радове је објављивао у Нашој речи, Трибини младих, Нашем стварању, Дневнику, Чику и другим омладинским и дечјим листовима.

Горановићева поезија је искана од песимистичких жица и сва је у тражењу оригиналног поетског темпа. У њој је расточена елегична жеља чији акорди још увек дисонантно озвучују младалачка хтења, понирања и узлете. Видан је напор младог песника да проникне у животну окосницу проблема и да нађе његово аутентично разрешење:

*„Хоћу земљу од пола до полутара
да раскопам својом жељом,
орах у центру да разбијем –
можда је ту.“*

У том мисаоном чвору сплелеле су се различите асоцијације у чијим мрежама егзистира самоћа, окрутна и тужна, из чијих сивила избија пелинаста резигнација и недефинисани револт, јер у песнику су „кренуле патње низ реку“ и он исповетно вели:

*„Дође мој сан,
поклони ми сунце
и заједно са душом га истрже.“*

Ове прве поетске искре нашег младог песник недвосмислено указују да у Горановићу стаса и развоја се нова поетска нада која у себи носи мисаоне рубине поетске оригиналности.¹³¹⁰

---

¹³⁰⁹ Мирослав Миловановић, Априлски жубори, стр. 35.

¹³¹⁰ Мирослав Миловановић, Априлски жубори, стр. 47-48.

МЛАДОСТ ПОМОРАВЉА

У Брестовцу је 1970. године објављена збирка песама под насловом „Младост Поморавља“. О овој свешчици поезије младих Н. Тимченко у Нашој речи, од 20. фебруара 1970. године, пише:

„Пред нама је књижица од свега два штампарска табака на чијим су страницама стихови чланова Завичајног клуба студента и Књижевног клуба „Сневања“ у Брестовцу. Појава која радује, која изазива симпатије и обавезује све оне којима је до литературе и културе стало да је поздраве и учине све да сличних књига биде више, и наравно бољих.

Књига је снабдевена кратких предговором који је потписао уредник Мирољуб Цветановић и из које видимо да су чланови овог клуба углавном студенти, ученици, радници и земљорадници, а да је клуб „права једна мала песничка школа младих Брестовчана, школа наивних и самоуких песника; то је поезија вредна пажње и подршке. Можда је и јединствен случај у овом делу Србије да једно село има свој клуб овакве врсте.“

Књига садржи стихове... (Д.Т. – ређа се 11 имена. Неки од њих познати су и ван овога клуба, објављивали су стихове у лесковачким и нишким публикацијама, а неки од њих и у Борби и другим листовима.

Реч је, дакле, о онима који воле поетску реч и који осећају потребу да се њом изразе. Међу њима има и песника од којих се могу очекивати и већи резултати; за сада треба појаву ове књиге примити као чињеницу која радује.“¹³¹¹

%

О уреднику издања *М. Цветановићу*, аутор „Прегледа лесковачког књижевног стваралаштва“ Драгољуб Трајковић, пише да му се 1971. године појавила његова збирка „*Врт безумља*“ (Брестовац 1971). Издавач је Клуб писаца „Сневања“ у Брестовцу. О Цветановићевим песмама из те збирке В. Хубач у Нашем стварању, у свесци за мај-август 1971. године, између осталог, каже:

„Миша Цветановић је занимљив по свом начину казивања тема са села, он тражи неки дубљи смисао у свему, осећајући дамаре земље, тражи и њихове изворе... Песник се не задовољава само својим настојањима да свему свакодневном да нове димензије, да открије његове скривене тајне. Он покушава да новим речима које навиру кад се почне са трагањима за новим сазнањима, да тим новим речима удахне живот, да оне постану живот сам. И мора се рећи да му то успева. Истина, понекад се оде у другу крајност, па се нова реч испречи да не схватимо шта је песник хтео да нам каже. Али, за срећу, њих је мало. Више је оног правог поетског заноса који прелази и на читаоце. Али, потребно је да Миша Цветановић бруси своје

---

¹³¹¹ Драгољуб Трајковић, Преглед лесковачког књижевног стваралаштва, Лесковац 1973, стр. 114.

стихове, да остане овако непосредан и искрен, да бежи од неких метафора које су помодне, које тренутно упале искру, али ватре од њих нема.

Прва збирка Мише Цветановића „*Врт безумља*“ открила је даровитог младог песника. Док буде своје поетске сокове црпео из земље остаће снажан.¹³¹²

%

Светолик Станковић, познати лесковачки песник, приповедач и књижевни критичар, чије су се песме нашле у овој зборци, записао је 2013. године.¹³¹³

„Октобра 1970. године појавила се танушна збирчица песама, скромне опреме, пуна муцавих стихова младе генерације, под једноставним насловом *Младост Поморавља*. На длановима носили смо најудаљеније звезде наше галаксије, пуни наде и снова, са Че Геваром, нашим *божанством*, у срцима. Кад се наше божанство појавило у Женеви на неком међународном скупу министара, у војничкој униформи, потпуно неонконформистички се понашајући, на опште згражавање светских дипломата, сви смо били у стању опште усхићености, тврдећи да ће баш наша генерација променити свет. Младост би била бескрајно досадна да не носи у себи велике заблуде.

Многи аутори песама, заступљени у овој збирчици, никада више нису написали ниједну строфу, отишавши путевима животне свакодневице, пуним прозаичности најприземнијег облика, у потрази за хлебом насушним. На питање да ли још пишу песме, одговарали су да их је то младалачко лудило, на срећу, оставило.

Тридесет година касније, пријатне мајске вечери, излазећи из Центра за економику домаћинства, са управо завршене књижевне вечери врсног приповедача и романијера Станка Миљковића, сасвим случајно повела се реч о времену активног деловања Завичајног клуба студената у Брестовцу, Миши Цветановићу и збирчици *Младост Поморавља*. Познати лесковачки песник и културни делатник, са гађењем је прокоментарисао:

-Селска работа!

-?!

Тек тада сам схватио са коликим ниподаштавањем се гледало, у лесковачким културним круговима, на наше активности у Брестовцу. Збирчица је потпуно прећутана. Свеједно, ми смо јој се радовали од срца, тим пре што су многи од нас први пут видели своје стихове између корица књиге, макар и овако мајушне. Тешко је описати осећања која преплаве човека у тренутку кад први пут држи у рукама књигу у којој се налазе и његови стихови. Без претеривања, био је то осећај раван оном кад сам први пут држао у рукама синове Игора и Ивана. Несрећни Бранко се опраштао од својих стихова као од сопствене деце, тужно наричући: у *траљама отац вас оставља!*

¹³¹² Драгољуб Трајковић, Преглед лесковачког књижевног стваалаштва, Лесковац 1973, стр. 114.

¹³¹³ Преузето из рукописа романа Светолика Станковића Гласови и сенке из Добре Главе.

ПЕСМОПИС

I

За историју лесковачког песништва посебно је била значајна 1977. година. Тада је Културни центар (директор *Слободан А. Младеновић*, главни и одговорни уредник *Борислав Здравковић*) објавио „*Песмопис, лесковачки песници 1945 - 1975*” који је уредио и предговор написао *Мирослав Миловановић*. Та песничка збирка се и данас, без обзира на неспорне слабости, може сматрати за најбољу панораму песништва у граду на Ветерници.

II

Извршити избор поезије песника у једном завичајном поднебљу одговоран је и ризичан посао из више разлога. У дечачким и младичким данима поезија је мање – више свакодневни вид прахњења доброг броја девојака и младића.

(...) И зато је сваки избор или антологија песама увек спорна, оспоравана или нападана. И ко је напада и ко је брани – углавном, у праву је. Песма је субјективни укусу сазнања и естетског доживљаја, извориште различитих поимања мисаоних симбола и као таква може да изазове различите судове. У тој омеђи крије се замка могућих неспоразума.

Но, без обзира на сву песничку хетерогеност, која је одувек била изазовна, настојаћемо да прикажемо неке од песника који су писали или покушали писати поезију у Лесковцу. Оне које нисмо поменули *сматрамо „изгубљеним”* у протеклом времену, остали су и окренули се животном позиву као трајној „*песми бивствовања*”.¹³¹⁴

Можемо с правом говорити о лесковачким песницима (1945-1975) који су у општем књижевном бујању у земљи дали свој скромни допринос. Огласили су се, афирмисали и трајно обележили у географско-књижевном обележју овога града. Међу њима је један број *зрелих песничких имена* који озбиљно трају и стварају.

У Лесковцу је било песника и раније, али нису успели да остваре нека значајнија поетска остварења, иако су познати културној историји овога града. Од 1887. до 1889. године у Лесковцу је излазио часопис „*Црквени гласник*” у коме је штампао песме *Димитрије Н. Алексић* и те песме су искључиво са библијским мотивима. Исто тако, учитељ *Владимир К. Петровић* сакупио је једну збирчицу народних лирских песама. Његове радове објавила је Југословенска академија у Загребу 1900. и 1904. године. Од 1905. до 1914. излазио је врло солидан дечји лист „*Бачки напредак*” у

¹³¹⁴ М. Миловановић, Уместо на маргинама, Песмопис, Културни центар, Лесковац 1977, стр. 5.

коме су штампане, поред осталог, и песме. *Јован В. Маговчевић* оставио је неколико десетерачких песама о ратовима 1912-1918. године.

Године 1920. покренут је недељни лист „*Лесковачки гласник*” чији је дугогодишњи уредник и сарадник био *Сретен Динић*. Ово гласило лесковачке оновремене средине излазило је све до 1941. године и испуњено је углавном пригодним песмама Сретена Динића и других мање познатих стваралаца.

Од 1933. до 1935. године излазиле су „*Недељне новине*” које су доносиле и песме које немају неку већу уметничку вредност. Поред ових било је и других јавних гласила.¹³¹⁵

Између два светска рата песме су објављивали Сретен Динић, Милут Милатовић, Фреди Фазловски, Добривоје Каписазовић, Григорије Гљебов, Драгутин М. Ђорђевић, Ратко Павловић и др.

Сретен Динић је штампао збирку песама „*Јеци и одјеци*” (Београд, 1905). Ове песме немају скоро никакву књижевну вредност. Све су мање-више просветитељски наглашене. Спев „*Мајчин аманет*” (Београд, 1928) Динић је написао у деветерцу.

Добривоје Каписазовић објавио је две збирке песама „*Песме*” (Лесковац, 1927) и „*Алтана*” (Скопље, 1930). Ове песме су настале под видним утицајем народне лирике овога краја.

Милут Милатовић је земљорадник, без школе, али песник са великим даром. Рођен је у Домановићима под Острогом (Црна Гора), у епској средини надахнутој традиционалним јунаштвом. Из Црне Горе 1904. године одлази у Америку први пут, а после три године и други пут, а 1911. доселио се у Петровац код Лесковца. Исписао је две велике свеске песама од којих су неке штампане у „*Недељним новинама*”. Штампано је збирчицу од 14 песама под насловом „*Пјесме*” (Лесковац, 1928). Предговор је написао Драгољуб Трајковић. То је искрена и проживљена поезија науједначених социјалних тонова.

Фреди Фазловски, глумац и публициста, штампао је збирку песама „*Еротика моје психе*” (Лесковац, 1928) и „*Поеме*” (Прокупље, 1929). Друга збирка изражава тешко социјално стање и „*Крваве руке у аргатима*”. У њој су снажно наглашени социјални акорди и патња пролетера.

Драгутин М. Ђорђевић, као богослов, ушао је у збирку „*Песме будућих*” (Књига за народ, Сарајево). То су врло лепо љубавни стихови, младићки разнежени и елегично интонирани. Исто тако, заступљен је у књизи „*Песме нових*” (Сарајево, 1929).

Радослав М. Димитријевић је као ученик четвртог разреда гимназије објавио збирчицу стихова под називом „*Песме*” (Лесковац). Наивна, романтичарска поезија. Заслужује пажњу спев „*Али-пашана љубав*” који је подељен у четири стиховне сцене (На сабору, Код паше, Отмица и Проклетство).

---

¹³¹⁵ Д. Трајковић, *Наше стварање*, 1-4, 1973.

Ратко Павловић, познати шпански борац и организатор устанка на југу Србије, учио је седми и осми разред гимназије у Лесковцу 1932. и 1933. године и објавио збирчицу револуционарних песама под називом „*Окови и без окова*” (Лесковац, 1933). Као комуниста, отишао је Шпанију и борио се у редовима интернационалних бригада против Франка и његових фалангиста. Из Шпаније је послао неколико револуционарних песама. Као ђак лесковачке гимназије Ратко Павловић био је тих и много је читао, нарочито Гетеа и Шилера. Студиозно је изучавао националну историју.

(...) Ратко саосећа са обесправљеним радницима. То најречитије говори његова песма „У фабрици”. У Шпанији је Ратко Павловић написао и неколико песама од којих „Друговима из Андалузије и Аустрије” (штампана у књизи „*Крв и живот за слободу*”, издатај у Барселони 1938. године у издању Федералне уније шпанских студената, стр. 33-35).

У истој књизи, под псеудонимом С. Станић, штампана је и Раткова песма „Мајка” у којој, између осталог, каже: Буди поносна, мајко!/ Крв коју си ми дала/ Нећу залуд пролити/ Она ће оплодити земљу из које ће нићи (Нови свет). Ратко Павловић се није афирмисао као песник мада је толико желео да буде примљен као песник. У његовим песмама има и осећања и лепих лирских момената.

У току НОБ-а, Лесковац и читав југ Србије били су захваћени ослободилачком борбом народа. (...) До сада су објављене три збирке партизанских народних песама југа Србије, и то: *Добросав Туровић: „Народне партизанске песме Јабланице”* (Раднички универзитет у Лесковцу, 1968), *Д. Недељковић и С. Димитријевић: „Црнотравске и лесковачке народне песме ослободилачког рата”* (САН, Београд, 1967) и *„Мирослав Миловановић: „Народне песме ослободилачког рата јужне Србије”* (Графика-прес, Београд, 1974).

Ш

У првим поратним данима 1945. године појавили су се и први стихови који су подређени друштвеним идеалима. (...) То је била поезија стандардизованог ритмичког обрасца и наглашеног римаријума, непосредна, са повишеним осећањем тона и сва у идејном ангажману тренутка. У том малобројном песничком кругу налазили су се представници двеју генерација: нешто старије која је пред сами рат почела са писањем, оне млађе, дечака-песника који су пропевали у школским клупама у првим данима слободе и обнове земље.

Прве песме у Нашој речи - Већ у октобру 1944. године на слободној територији појављује се лист „Наша реч” који објављује и прве песме девојака и младића овога града. Овај лист ће бити све до појаве „Нашег стварања” гласило младих песника. Те песме везане су за доживљене тренутке борења и страдања, пуне су ведрине и оптимизма.

Верица Петровић у „Песми са Бањице”, антиратно и хуманистички интонираној, оптужује злочине окупаторских окрутника. *Јелена*

Радовановић песмом „Нови видици” обраћа се омладини и указује на време које долази.

Добривоје Катисазовић, представник међуратне генерације песника, појављује се песмом „Граде мој”. Искрено и разнежено пева свом порушеном родном Лесковцу. Песму је потписао псеудонимом „Д. Катин”. Ове три песме су објављене 1944/45. године у „Нашој речи”, а већ 1946. године јавља се песмом „Фабрика”

Драгиша Кнежевић, напредни културни и јавни радник између два светска рата поетски указује на звук разбоја који је раднику, у условима ослобођења земље, и драг и мио.

Треба нагласити да су ови песници, као и многи посустали и заборављени, израсли у литерарној дружини „С. Вуловић”, која је основана у Вишој гимназији у Лесковцу, непосредно после Првог светског рата. У почетку је ова литерарна дружина имала романтичарски карактер и углавном се уклапала у дух литерарних традиција прве половине XIX века. Она је својим радом између два рата оставила видне трагове у духовном животу интелектуалаца на југу Србије. (...) *Ратко Павловић* као члан ове дружине штампа збирку „*Окови без окова*”, али као самостално издање.

За време рата није радила и обновљена је 1946. године. Међутим, песник *Јосиф Стефановић* је од ове дружине формирао Књижевни клуб „Светислав Вуковић” који је интензивно радио на окупљању и афирмисању младих песника и списатеља све до оснивања „Глубочице”.¹³¹⁶

IV

Прво књижевно вече - Прво књижевно вече „на ниво града” одржано је 1949. године. Том приликом су представљени млади песници, међу којима треба споменути Миодрага Митића и Борислава Здравковића. У 1950. години рад литерарног клуба је видно интензиван и континуирано живи до данас.

%

Миодраг Митић, даровити песник, писао је врло ангажовану поезију, неколико година и објављивао у „Нашој речи” и часописима по Србији. После завршетка факултета, заћутао је. Међутим, распевани Борислав Здравковић, још од 1946. године, као гимназијалац, окупљао је младе песнике да би касније као професор гимназије и песник поетски озрачио готово све генерације на југу Србије. С правом можемо рећи да је био *права мала поетска школа и сматра се родоначелником лесковачких поета*.

То је време када се јавља неколико песничких имена (*Димитрије Тасић*, *Бранко Перошевић*, *Јован – Јоца Михајловић*, *Првољуб Пејатовић* и др). Међутим, Миодраг Митић је још увек најактивнији и најпродуктивнији,

¹³¹⁶ Д. Трајковић, Лесковачки зборник, VI

али у 1952. и 1953. години јављају се професори *Раде Марковић* и *Вељко Перишић* који пишу пригодне песме које немају значајнију уметничку вредност.

Од 1953. године књижевни живот у граду је присутнији. Организују се песничке вечери на којима наступају и старија и млађа песничка генерација. У овој години се појављује часопис „*Наше стварање*” који је иницирао и окупио велики број сарадника разних година старости и то не само из овог града већ и са читаве територије Србије, па и шире.

Овај часопис је осетно утицао на „развијање стваралачке климе, потпомагао поједине вредне иницијативе и доприносио афирмацији истинских вредности наше средине”,¹³¹⁷

У ово време, у Лесковцу су излазили „*Омладински глас*” и „*Глас пионира*”, који су били замена „*Лесковачког средњошколца*” и „*Искре*”. У 1957. години Литерарни клуб Пољопривредне школе покреће часопис „*Будућност*”, који је неколико година окупљао средњошколску омладину Лесковца, умножаван је на шапилографу.

У 1958. години при Радничком универзитету песник и професор Томислав Н. Цветковић формира *Клуб радника писаца* који је изузетно много допринео оживљавању и афирмацији младих песника града и околине. Ова година се с правом може сматрати *временом стваралачког изазова* и подстрека свима онима који су тек покушавали или размишљали да се огледају у стваралаштву. Кроз ову школу песника Цветковића прошло је неколико литерарних генерација. Ту се формирао као песник земљорадник, већ зрелих година, *Божидар Митровић*, а паралело са њим *Бранимир Стаменковић*, *Лазар Миленковић*, *Ђорђе Цветковић*, *Љубомир Живковић*, *Станоје Станковић*, *Станимир Стојменовић* *Гричко* и *други*.¹³¹⁸

Треба напоменути да је у Вучју радио Клуб писаца при Народном универзитету, који је водио песник и новинар Лазар Миленковић. У Брестовцу је песник Миша Цветановић формирао Клуб младих списатеља „*Сневање*”,¹³¹⁹

%

Градски књижевни клуб - Године 1969. формиран је *Градски књижевни клуб* који је настао у тренутку кад се запазило опадање јавних литерарних сусрета. Овај клуб је врло успешно радио и постигао је видне резултате у интензивирању књижевног живота Лесковца и његове околине. С обзиром на постојање два клуба који су поделили стваралачке снаге, одлучено је 1972. године да се клубови уједине у нови „*Глубочица*”.¹³²⁰

Народни музеј 1950, Раднички универзитет „*Коста Стаменковић*” 1966, „*Наша реч*” 1968 од скоро и Књижевни клуб „*Глубочица*”,

¹³¹⁷ Т. Цветковић, *Наша реч*, 17. јануар 1970.

¹³¹⁸ Песмопис, стр. 12.

¹³¹⁹ *Наша реч*, 16. јануар 1970.

¹³²⁰ Песмопис, стр. 13.

покренули су своје библиотеке и објавили знатан број књига. Почетком 1968. године, Раднички универзитет у Лесковцу покреће издавање листа „Трибина младих“, који се бавио животом младих. У овом листу формирала се генерација младих песника (Ђокица Петковић, Мирјана Тасић, Михајло Дојчиновић, Миодраг Горановић и други).¹³²¹

Књижевни клуб „Светислав Вуловић“ (1966) је издао неколико књига. Савез омладине и Културно-просветна заједница у Лесковцу 1967. године објавили су књигу „Двадесет песника“. Лесковачка гимназија „Станимир Вељковић-Зеле“ (1971) покренула је ревију лесковачких гимназијала под насловом „Ми“ у којој штампају своје радове и ученици других школа.

Ово је први пут (у „Песмопису“ – напомена Д. К.) да се лесковачки песници удружено представе читаоцима и покажу своје поетске белутке у којима су мисли окренуте унутрашњим трагичким немирима и виђењима. Неки од њих нису више лесковачки. Миодраг Митић, Добровоје Каписазовић, Првољуб Пејатовић, Димитрије Тасић, Бранко Перошевић, Ђокица Петковић, Мирјана Тасић, Јелена Дугалић, Љиљана Јанаћковић, отишли су из овог града и не чују се више.¹³²²

%

Поетска физиономија - Сваки од представљених песника у овој књизи, почев од Борислава Здравковића и Томислава Н. Цветковића, па до оних најмлађих, има своју поетску физиономију.

Ова антологија је, у ствари, заједништво различитих песничких индивидуалности. И зато не желимо давати квалификоване критичке оцене, али ћемо критичким освртом указати на основне одлике ове поезије да бисмо је бар донекле ослободили провинцијског комплекса инфериорности.

Сигурно је да сви песници нису досегли до жељеног уметничког нивоа, али неки од њих су већ присутни у југословенским књижевним просторима, а то је успех који охрабрује. У издању Књижевног клуба „Светислав Вуловић“ појавила се 1962. године збирка песама четворице песника под насловом „Препознавања“. То су Борислав Здравковић, Јосиф Стефановић, Бранко Перошевић и Раде Јовић – сви припадају првом поетском јату које је полетело из блиског генерацијског гнезда.¹³²³

¹³²¹ Песмопис, стр. 19.

¹³²² Песмопис, стр. 15.

¹³²³ Мирослав Миловановић, Песмопис, Уместо на маргинама, Културни центар, 1977, стр. 5-22. Напомена: У збирци „Песмопис“ (лесковачки песници 1945-1975), заступљени су следећи аутори: Слободанка Антић, Јасмина Богдановић, Миодраг Горановић, Милан С. Димитријевић, Сава Димитријевић, Милорад Додеровић, Михајло Дојчиновић, Јелена Дугалић, Драгољуб Ђокић, Љубомир Живковић, Борислав Здравковић, Војислав Истатковић, Љиљана Јанаћковић, Радомир Јовић, Владимир Красић, Душанка Крстић, Лазар Миленковић, Зоран Љубичић, Миодраг Митић, Божидар Митровић, Војин Митровић, Јоца Михајловић, Зоран Младеновић, Слободан А. Младеновић, Братислав Николић, Првољуб Пејатовић, Бранко Перошевић, Ђокица Петковић, Љиљана Петровић, Вукосава Поповић, Невенка Поповић, Драган Радовић, Љиљана Ристић, Биљана Соколовић, Мирјана Соколовић, Бранимир Стаменковић, Станоје Станковић, Јосиф Стефановић, Димитрије Тасић, Мирјана Тасић, Миша Цветановић, Драгојла Цветковић, Ђорђе Цветковић, Никола Цветковић, Томислав Н. Цветковић и Радослав Шушулић.

ЗБОРНИК РАДОВА ЛЕСКОВАЧКИХ ПИСАЦА

Удружење писаца општине Лесковац објавило је 1998. године „Зборник радова лесковачких писаца”. Био је то после „Песмописа” први покушај да се на једном месту нађу најбољи ствараоци овога краја. Избор и предговор написао је др Славољуб Обрадовић, а уводник Томислав Н. Цветковић. Цветковић је прибележио: „Година 1996. вишеструко је значајна за штампарство и издаваштво у Лесковцу: обележена је 110. годишњица прва штампарије, 100. годишњица покретања листа „Лесковчанин” и 50. годишњица Графичког предузећа „Напредак”. Ова три датума обележени су радно и стваралачки, обновљен је „Лесковчанин”, покренут је нови лист за књижевност, уметност и културу „Помак”, а објављена је и монографија „50 година Графичког предузећа „Напредак”.

Почетком 1996. године, тачније 23. фебруара, одржана је оснивачка скупштина Удружења писаца општине Лесковац. Иницијативни одбор сачињавали су: Јосиф Стефановић, Томислав Н. Цветковић, Михајло Дојчиновић, Сава Димитријевић, Тихомир Петровић, Данило Коцић, Ненад Кражић, Мира Коцић, Раде Јовић.

Удружење треба да има своје гласило. И добило га је. Крајем децембра (27) 1996. године представљен је први број „Помака”. Од децембра 1996. до децембра 1997. године изашло је пет бројева. Јануара 1998. објављен је шести број. Са шестим бројем „Помака”, у издању Удружења писаца општине Лесковац, објављен је први Зборник радова лесковачких писаца у избору и са предговором др Славољуба Обрадовића, професора и писца из Ниша.

Памтимо 1950. по покретању библиотеке Градског музеја, 1953. по првом броју „Нашег стварања”, 1961. по „Лесковачком зборнику”, 1990. по часопису „Освит”.¹³²⁴

Пред нама је зборник поезије и прозе који објављује Удружење писаца општине Лесковац. Ништа се битно неће променити ако ову књигу назовемо *алманахом* или *годишњаком*. У питању су само синоними. Скоро је неминовно да је сваки избор за овакву врсту књига мањкав, непотпун и недоречен. Можда би најбоље било да се у оваквим књигама нађе све оно што су објавили, овом приликом лесковачки писци, у току једне календарске године. Тако бисмо и ми и будући истраживачи имали на једном месту годишњу књижевну продукцију, али шта са онима који су

¹³²⁴ Т. Н. Цветковић, Уз први Зборник, Зборник радова лесковачких писаца, Удружење писаца општине Лесковац, Лесковац 1998.

објавили збирке песама, прича или романа? Значи, не можемо избећи ни овакве књиге, без обзира на све њихове мањкавости.¹³²⁵

Сваки, па и овај зборник, нужно болује од хетерогености у естетском погледу. Од аутора се очекује да најпре они понуде оно што је, по њиховој процени, највредније. После аутора, на „*сцену*” ступа селектор и он врши избор по неким мање-више својим критеријумима. У питању су два субјективна „*укуса*”: ауторов и селекторов. Одговорност и једног и другог требало би да буде подједнако велика. За разлику од аутора, на селектору је обавеза да што објективније процени естетску страну понуђене му књижевне творевине и да, самим тим, што више потисне у други план субјективне наклоности и критеријуме. Познато је да су књижевни ствараоци, мада не само они, често болећиви према ономе што стварају. Покаткад се заборавља да је подједнако важно писати и брисати. Сваки покушај објективног вредновања искључује болећивост и сентименталност. Овом приликом мора се рећи да је *понуђа за избор била скромна, па је ова књига таква већ у зачећу*. Ово је само брз и летимичан, дакле непотпун, пресек онога шта су лесковачки писци, и то не сви, објавили током 1997. године и коју годину раније.

%

У збирци су представљени: Томислав Н. Цветковић, Раде Јовић, Јосиф Стефановић, Михајло В. Дојчиновић, Мира Коцић, Богољуб Т. Михајловић, Добрица Стевановић Љиљана Вучковић Ана, Милена Стојановић, Перица Пешић, Милан Момчиловић, Данило Коцић, Небојша Ђокић, Гордана Стојилковић и Предраг Јашовић.

Други део зборника посвећен је прози. У њему су од приповедача заступљени: Верица Баторевић-Божовић, Раде Јовић, Томислав Н. Цветковић, Ненад Кражић, Радунка Богдановић и Станко Миљковић.

Ова књига је само део онога што су лесковачки писци написали и објавили. И као честица мозаика, она има свој значај јер доприноси свеукупној лепоти целине.¹³²⁶

---

¹³²⁵ Др Славољуб Обрадовић, Траг у времену, део уводног приказа преузет из Зборника радова лесковачких писаца, Удружење писаца општине Лесковац 1998.

¹³²⁶ О Зборнику радова лесковачких писаца, без обзира на бројне мане (нису заступљени многи познати песници попут Боре Здравковића, Војкана Митровића, Војислава Истатковића и други) објављене су позитивне оцене у Нашој речи, нишким Народним новинама, приштинском Јединству и другим листовима и часописима.

ЛЕКСИКОН ПИСАЦА ЛЕСКОВАЧКОГ КРАЈА

Књижевни клуб „Глубочица“ прихватио се нимало једноставног посла, објављивању „Лексикона писаца лесковачког краја“ и тај наум је остварен 2003. године. У предговору под насловом „Прозивник писаца лесковачког краја за вечности“, Станко Ђорђевић, професор и књижевни критичар пише: „На иницијативу књижевника Јосифа Стефановића и свестрану подршку већег броја писаца прихватио сам се, у име Књижевног клуба „Глубочица“ - Лесковац, овог одговорног задатка да уредим „Лексикон писаца лесковачког краја“ као књигу која ће бити прозивник писаца лесковачког краја за вечност.

(...) Садржај је урађен по азбучном реду, по презименима писаца. Нисам мењао језик и стил прилога. Ако је било пропуста, верујем, нису били намерни. Прихватите „Лексикон писаца лесковачког краја као своју породичну књигу. Сачувајте Лексикон и за своје потомке.¹³²⁷

У „Лексикону писаца лесковачког краја“ представљени су следећи аутору;¹³²⁸

Братислав В. Анђелковић (1953, Лебане, сликар). Објављивао песме у заједничким збиркама, а излагао своје радове у многим местима;

Радмила В. Антанасијевић (1980, Лесковац). Објављивала песме у књижевним новинама „Свитац“;

Верица Азарија Баторевић-Божовић (1947, Лесковац, дипломирани правник, новинар). Објавила књигу Живот пише приче, присутна у Зборнику радова лесковачких стваралаца; објављује у Лесковчанину, Нашем стварању и другим часописима и листовима. Члан је Удружења новинара Србије и Удружења писаца Лесковца;

¹³²⁷ У Нашем стварању, бр. 4/2003. године, стр. 231-233, појавио се оштро интониран прилог проф. др Тихомира Петровића. На самом почетку тог чланка под насловом Књига/промашај каже: Исхотихо и полулегално, донета је одлука о штампању Лексикона лесковачких писаца – и кад су се догађаји стекли, прилика није пропуштена. (...) Лексикон лесковачких писаца не оставља утисак ваљано обрађеног посла. (...) Ако би се питало за разумна и умна мерила, Лесковац тек има писаца који би да „стану под један дуд“. (...) Са жаљењем се може констатовати да су, при изради књиге, недостајали јасан план и мерила при избору аутора. Немање критеријума условило је одсуство прозних писаца и научних прегалаца који, у најлепшем смислу речи, презентују српску реч и мисао. Песнички речено, звездана раздаљина дели неке писце који су се нашли у Лексикону од оних који су изван њега. У Лексикону нема *Душана Јањића, Драгана Радовановића, Драгана Радовића, Мире Коцић, Вили Хубача, Милана Момчиловића, Рада Јовића*; нема оних који су остали у „сећању“: *Жак Конфино, Јован Јовановић, Предраг Марић*. Како објаснити читаоцу да је Лексикон објављен без *Николаја Тимченка*? (...) Ово мало речи и неколико сасвим крњих констатација, изречених у клими подозривости која влада у вези са појавом Лексикона, казани су без намере да се ико затекне у погрешном кораку или исмеје, без икакве зависти или злурадости.

¹³²⁸ Подаци о ауторима и њиховом стваралаштву преузети из Лексикона писаца лесковачког краја, Лесковац 2003.

Славица-Беба Блажић (1948, Соко Бања). Објављивала у заједничкој збирци Глубочици између обала, члан Књижевног клуба Глубочица;

Радунка – Дуна С. Богдановић (село Ружић, СО Владичин Хан, учитељица). Објавила четири збирке песама: Домовино, да ти кажем, Из срца, Додир ћутања, Невполе; заступљена у књижевним часописима;

Милан Р. Божовић (1940, Ужице, дипломирани инжењер технологије). Објавио књигу Моравске приче, Члан је Удружења писаца Лесковца и Удружења инжењера и техничара Србије;

Светозар Веселиновић (1949, Кацабаћ, текстилни техничар). Објавио Песме и шале за одрасле и мале у Глубочици, 2001. Почасни је члан Глубочице;

Љиљана Ана Благоја Вучковић (1956, Лесковац). Објавила збирку песама Несаница, 1998, заступљена у многим часописима и зборницима;

Милан С. Димитријевић (1947, Лесковац, доктор физике) Објављивао песме у заједничким збиркама, објавио више научних радова, ради у Астрономској опсерваторији у Београду;

Надежда Нада Димитријевић (1924, Лесковац, дипломирани правник). Објавила више песама и других радова;

Михајло Дојчиновић (1934, Брод, Црна Трава, дипломирани правник). Објавио књиге: Сунчева река, Социјален борец, Звездане кише, Шапат бреза, Зауостављено време, Вертикале, Поноћни зов, Одбегле тишине, Љубав на мрављи поглед. Присутан у многим листовима и часописима и Зборнику радова лесковачких писаца. Члан је удружења писаца Лесковац;

Небојша Ђокић (1960, Бачевини, Лебане, завршио факултет одбране и заштите). Објавио књиге: Долазиш из ватре, Недосањани круг. Заступљен у Зборнику радова лесковачаких писаца. Присутан у бројним часописима;

Станко Ђорђевић (1925, Буниброд, Лесковац, професор књижевности). Објавио дела: Звезде проходилих птица, Књижевне критике и студије, Зора у недрима срца, присутан у бројним часописима и написао више од 50 рецензија. Бави се и писањем драма. Члан је Књижевног клуба Глубочица од оснивања;

Стојанка Станковић–Ђурић (1948, Горња Слатина, Лесковац, доктор медицинских наука) Објавила више научних радова и више књига;

Борислав Здравковић (1930, Брестовац, Лесковац, професор књижевности, новинар, дугогодишњи уредник Нашег стварања). Објавио збирке песама: Тренуци лирике, Лесковац, 1967, На падинама сна, Лесковац, 2000. Заједничке збирке: Препознавања, 1962, присутан у часописима. Члан је Књижевног клуба Глубочица и Удружења писаца. Добитник бројних награда за књижевност;

Саша Ж. Здравковић (1967, Лесковац, дипломирани инжењер). Објавио збирку афоризама Празна обећања, Ниш, 2002. године;

Драгана Зоричић (1984, Лесковац). Објавила збирку песама Све на свету, присутна у Глубочици између обала 2001. и 2002. године;

Никола (Павла) Илић (1926, Газдаре, Медвеђа, дипломирани правник). Пише од 1944. Објавио око 470 чланака и велики број књига из историографије. Добитник је награде за публицистички рад „Драгојло Дудић” за рукопис Народни херој Дренички (касније објавио као књигу). Књига Крвави фебруар доживела велики број издања;

Војислав Истатковић (1953, Власотинце, правник). Објавио књиге: Љубилиште, Сабрани делови, Пауза за кишу, Она између звезда и лишћа (са Бором Здравковићем);

Снежана Јанковић (Лесковац, 1970). Објавила збирку песама Скривена боја немира. Присутна у Глубочици између обала 2000, 2001 и 2002. године. Члан је Књижевног клуба Глубочица;

Љиљана Јањић (1937, Слатина, Јагодина, професор француског језика и наставник руског, педагошки саветник). Књижевни рад: Кућни праг, збирка песама, 2001. Објављивала у Глубочици између обала 2001. и 2002. године. Присутна у бројним листовима и часописима, Члан је Књижевног клуба Глубочица и Удружења писаца Лесковац. Члан је Друштва Југославија – Фрацуска. Добила је више награда и похвала за свој рад;

Јадранка С. Костић (1966, Лесковац). Објавила књиге: Мирис душе, 1997 и Пламени дозиви ветре, 2000. године. Присутна у заједничкој збирци Глубочица између обала, 2000, 2001. и 2002. године. Члан је Књижевног клуба Глубочица.

Маре С. Каранфиловић (1968, Скопље, професор књижевности). Присутна у заједничкој збирци Глубочица између обала 2002.

Данило Б. Коцић (1949, Дадинце, Власотинце, професор књижевности, дипломирани правник, новинар). Објавио збирке песама за децу Чудна лађа, 1987. и Дневник на распусту, 2002. и романе Изабрани живот, 1997 и Изабрана тишина, 2002. Објављује по часописима. Присутан у Нашем стварању, Глубочици између обала и Зборнику писаца општине Лесковац. Члан је Удружења писаца Лесковца;

Ненад Кражић (1941, Лесковац, завршио Позоришну академију у Београду). Објавио књиге: Буђење, монодрама и драмолет из лесковачког живота, 1981, Зорка Мантина, монодрама из старог Лесковца, 1989, Димитрије, сине Митре, драма из старог Врања, 1989, Лесковац, време прошло, време садашње, монографија о Лесковцу (коаутор др Живан Стојковић), Занатство Лесковца (коаутор др Живан Стојковић). Објављивао у бројним часописима и добио бројне награде;

Владимир Красић (1943, Ниш, новинар. Објавио више књига, прву у 16. години. Члан је Удружења књижевника Србије;

Даринка Костић (1952. Зли Дол, Босилеград, професор). Објавила књиге: Ветрови завичаја, присутна у збирци Глубочица између обала 2000, 2001. и 2002. Члан је КК Глубочица;

Небојша Крстић (1963, Лесковац, професор). Објављивао у часописима и у заједничкој збирци Глубочица између обала. Члан је Књижевног клуба Глубочица;

Момчило (Мило) Миленковић (1936, Лесковац, публициста и новинар). Објавио књиге: Виц на роштиљу, Пиротске чарламе и заврзламе, 2003 и Библиографију Добросава Туровића. Објављује у часописима;

Синиша Милић (1933, Лесковац, професор). Бавио се научним радом;

Радомир М. Милојковић – Бале (1925). Објавио је збирку песама Вечни цвет, 1980. Заступљен у једно броју заједничких збирки песама. Присутан у листовима и часописима. Добијао награде на конкурсима за поезију и крату новинску причу;

Борица Миловановић – Боркица (девојачко Голубовић), (1947, Свође, професор). Уредник Драмског програма у Културном центру – Лесковац, уредник литерарне свеске Глубочица између обала за 2000, 2001. и 2002. годину. Бави се књижевном рецензијом;

Станко Миљковић (1948, Велико Војловце, Лебане, професор, новинар). Објавио је две књиге: Рашки сликар, књига кратких прича, 1998. и зборник најбољих текстова Записи у времену, 2002. Освајао награде на књижевним конкурсима;

Зорица В. Митић (1932, Лесковац, ВПШ, библиотекар). Књиге: Узлетимо с ветровима, КК Глубочица, 1994, Женске приче, КК Глубочица, 1997, Женски разговори, КК Глубочица, 1997, Женске приче II, Женска казивања, КК Глубочица, 2000, Заједничке зборке: Глубочица између обала 86, 88, 2000, 2001. и 2002; присутна у бројним часописима. Добитник бројних награда;

Јована Г. Момчиловић (1987, Лесковац, техничар графичког дизајна). Збирка песама Даље од бескраја, 2002. Сарађује по часописима;

Др Драгутин Николић (1939, Грделица, интерниста). Књижевни рад: Снови на јастуку, 1998, Уста пуна смеха, 2000, Ратници у белом, 2000, Раздрагана планета, 2001. Песме објавио у Глубочица између обала 2000, 2001. и 2002, Нашем стварању, Помаку, Нашој речи. Члан је Књижевног клуба Глубочица и Удружења писаца општине Лесковац, члан Еколошког друштва Грделице. Добитник је више награда и признања;

Петар Д. Николић (1948, Печењевце, Лесковац, правник). Књижевни рад: До ушћа без краја, лирске песме, 1995. Члан Клуба песника при Дому културе у Печењевцу;

Драгана М. Нешић (1986, Лесковац, ученица). Књижевни рад: Кад облаци замиришу, збирка песама, 2001. Присутна у Глубочици између обала 2001. и 2002. године. Пише за Помак, Лесковачки дневник, Нашу реч, Бачки забавник и друге часописе. Члан је КК Глубочице од 2000. године;

Момчило (Николе) Павловић (1934, Лесковац, завршио графичку средњу школу). Књижевни рад: писао љубавне песме у часописима;

Груја Петковић (Лапотинце, Бојник, учитељ, наставник, професор књижевности). Објављује у најпознатијим дечјим листовима и часописима као што су Политика, Наше стварање, Освит, Помак, Просветна реч, Просветна преглед. Награђиван на конкурсима;

Марија Пешић (1987, Лесковац). Књижевни рад: Бићу као птица, збирка песама, КК Глубочица. Објављује у школском листу;

Мр Перица Ж. Пешић (1950, Лесковац, Мирошевце, магистар техничких наука). Присутан у часописима и многим заједничким књигама. Бави се научним радом;

Хранислав Н. Рајковић (1934, Газдаре, правник и социјални радник). Пише рефлексивне и родољубиве песме. Члан је КК Глубочица;

Хранислав А. Ракић (1928, Печењевце, Лесковац, професор). Објавио велики број радова из историографије. Међу којима је 28 књига (осам самосталних и 17 са другим ауторима) и 349 библиографских јединица;

Светолик (Илија) Станковић - објавио збирку песама Последња лука. Заступљен у заједничким збиркама. Члан Удружења писаца општине Лесковац;

Марина Т. Стевановић (1968, Лесковац, новинар). Збирке песама: Отац и мајка или о срећи, Мало јагње бело. Објављује у разним часописима;

Јосиф Стефановић (1931, Добра Вода, Бојник). Објавио велики број књига – збирке песама, романе и др. Присутан је још од познате збирке Препознавања, Лесковац, 1962. године. Један од најплоднијих писаца југа Србије. Један од иницијатора за оснивање Удружења писаца Лесковац и уредник часописа Помак. Члан је Удружења писаца Србије и Удружења писаца Лесковца;

Зорица Стојановић (1959, Лесковац). Књижевни рад: Сломљено срце, песме, КК Глубочица, присутна у заједничкој збирци Глубочица између обала, 2000. Члан је КК ГЛубочица;

Тамара Стојановић – Ђорђевић (1970, Лесковац, професор). Књижевни рад: Цвет из пепела, збирка песама, Лесковац, 2001. Објавила песме у Глубочици између обала 2000, 2001 и 2002. Присутна у часописима. Члан је КК Глубочица.

Звонко Ј. Стојиљковић (1963, Скрапеж, Власотинце). Књижевни рад: Наречене тајне љубави и Јужни ветрови са Нехаја, збирке прича. Заступљен је у антологијама власитиначких песника: Росуљци и Стихови љубави, вере и сумње;

Весна С. Стојковић – Тара (1961, Колашин, песник, сликар, иконописац). Књижевни рад: Очи анђела, збирка духовне поезије. Члан КК ДУбочица и Удружења Сокол Град у Нишу;

Живан Д. Стојковић (1937, Велико Трњане, Лесковац, доктор историјских наука, универзитетски професор). Главни уредник Зборника радова Технолошког факултета у Лесковцу, чији је први декан, дугогодишњи члан редакције Лесковачког зборника и редакције Врањског гласника. Објавио велики број књига, углавном из историографије, као о више саопштења и чланака у угледним листовима и часописима; Добитник је више награда за научни рад;

Братислав Тодоровић (1972, Лесковац). Књижевни рад: Рапсодија младости, песме, 1995, Сан бесане ноћи, приповетке, 1999, У сенци

времена, роман, 2002. Објављивао у Глубочици између обала 2000, 2001 и 2002. Члан КК Глубочица;

Мр Живојин Трајковић (1950, Секицол, Лебане, професор руског језика, магистрирао на Филолошком факултету у Београду). Аутор је књиге руског језика за студенте Технолошког факултета и Речника руско-српског језика математичких израза и Речника за текстилце. Учесник је на домаћим и међународним скуповима професора руског језика. Ради на Технолошком факултету у Лесковцу и Филозофском и Машинском у Нишу.

Добросав Ж. Туровић (1935, Гајтан, Медвеђа, историчар-књижевник). Објавио је 16 књига од којих 5 са књижевном тематиком. Добитник је бројних награда. Члан је КК Глубочица, Удружења писаца Лесковац и Удружења књижевника Југославије;

Вукица М. Марковић – Ђукаловић (1962, Славујевце, Лесковац, социјални радник). Књижевни рад: Варљиве стазе, збирка песама, 1995. Присутна у Глубочици између обала, пише за часописе. Члан КК Глубочица, члан Удружења писаца Лесковац;

Саша Хаџи Танчић (1948, Лесковац, професор књижевности, бавио се новинарством). Главни и одговорни уредник неколичко часописа, покретач и главни уредник Освита, књижевног и научног листа Лесковчанин и листа за духовитост и сатиру Лесковачка мућкалица. Члан је Удружења књижевника Србије и ПЕН клуба. За књигу *Звездама повезан* добио је 1991. године *Андрићеву награду*. Хаџи Танчић је приповедач, романсијер, песник, књижевни есејист и критичар, приређивач и антологичар;

Стојадин С. Цакић (1923, Прекодолце, историограф). Радио на оживљавању сеоског живота. Дело: Хроника села Прекопчелице;

Миша Цветановић (1947, Брестовац, Лесковац, наставник). Песник и приповедач. Најзначајније дело: Капирање стрица Јермана, приче. Присутан у бројним листовима и часописима и добитник више награда;

Костадин Цветковић (1939, Лесковац, грађевински инжењер). Књижевни рад: Бисери звезда, 1997, Нераскидиве везе, 2000 и Свет младости. Присутан у Глубочици између обала 2000, 2001 и 2002. Члан КК Глубочица;

Др Никола Цветковић (1939, Лесковац, есејист, песник, књижевни историчар, научни и педагошки радник, доктор књижевности, универзитетски професор). Објавио велики број књига, више од 550 библиографских јединица, присутан у бројним зборницима и часописима. Члан Удружења књижевника Србије, Удружења књижевника Косова и Метохије, Књижевног клуба Учитељског факултета у Јагодини и Удружења универзитетских наставника и добитник бројних награда;

Томислав Н. Цветковић (1933, Горње Синковце, Лесковац, завршио филозофски факултет и високу школу друштвено-политичких наука). Објавио пет књига поезије: Отимања, 1968, Веку ветру, 1974, Хисарски

одзиви, 1979, Земно бреме, 1984, Увир, 1991; две збирке прича: Пукотине, 1979, Фотографија изнад кревета, 1996, затим Лесковац – црвени град, романсирана монографија (у коауторству); аутор историјске драме Војвода Никола Скобаљић, три издања, драме Алигатори; драматизовао Нечисту крв Боре Станковића, 1968 и Доживљаје Николетине Бурсаћа Бранка Ћопића. Аутор је низа сценарија, заступљен у најпознатијим листовима и часописима и добитник бројних награда. Члан је удружења књижевника Србије, Удружења драмских писаца Србије, Удружења новинара Србије и Удружења писаца Лесковца и дугогодишњи главни и одговорни уредник Помака;

%

У Лексикону писаца лесковачког краја, у поглављу „У сећању су...” заступљени следећи аутори и њихове краће биографије:

Драгутин Гроздановић (1912, Тетово, учитељ, наставник, педагошки саветник). Књиге: Просвета, школство и култура лесковачког краја, 1973, Просвета, школство и култура лесковачког краја II део, 1985, Хроника села Вучја, Петнаест година рада Радничког универзитета у Лесковцу. Присутан у заједничким зборкама, добитник бројних награда;

Сергије Димитријевић, (1912-1987, докторирао на Правном факултету у Београду 1957). Објавио више од 20 књига и близу 500 научних радова, бавио се и поезијом. Присутан у најуглеђенијим научним часописима, добитник бројних признања;

Драгутин Ђорђевић (1907-1999), прота Драгутин Ђорђевић био је изузетно вредан аутор. Српска академија наука и уметности издала је његове три књиге: Живот и обичаји народа у Лесковачкој Морави, 1958, Српске народне приповетке и предања из лесковачке области, 1988 и Народне песме из лесковачке области, 1990. Био је цењени сарадник Народног музеја који му је и штампао монографију Живот и обичаји народа у лесковачком крају, 1985. Објавио велики број радова у најпрестижнијим часописима и говорио је за најбољег znalца народних обичаја;

Јелена Златковић (1973-2002), професор Прве текстилне школе у Лесковцу. Памтиће је ученици и колеге по ентузијазму, веселом духу, речитости и љубављу коју је несебично исказивала. Написала је рецензију за књигу Сан бесане ноћи Братислава Тодоровића. Трагично губи живот 28. јула 2002. године;

Смиља Илић (1949), наставник, Збирке песама: Хоћу још да певам; присутна у Глубочици између обала 2001. Члан КК Глубочица;

Божја Митровић (1913-1980), скроман сељак и писац о коме је посебно надахнуто писао др Зоран Чановић;

Брана Митровић (1908-1984), једна од најзанимљивих личности Лесковца. Његов Речник лесковачког говора доживео је два издања, бавио се и поезијом и писањем прича;

Јован Јоца Михајловић (1924-1988), присутан у бројним листовима и часописима, био је члан Друштва књижевника Војводине, Удружења новинара Србије, а 1977. године објавио студију Лесковачки говор. Добитник је више значајних награда;

Атанасије Младеновић (1899-1965), био је дугогодишњи управник Народне библиотеке. Као ученик Учитељске школе у Скопљу написао је драму Патња српског народа, која је доживела два издања;

Слободан А. Младеновић (1929-2002), магистар књижевности, бавио се књижевном критиком и објављивао у многим часописима. Био је и главни и одговорни уредник Нашег стварања. Аутор је књиге Сусрети са делима савременика и Лековита својства Сијаринске Бање;

Аристомен Л. Ристић, новинар, судија, писац. Први дописник Политике из Лесковца, 1929. Од 1933-1935. био је уредник Недељних новина. Сарадник је Лесковачког гласника, београдског Времена и Правде. Објавио је књигу Лесковац јуче и данас, 1935. Био је уредник Наше речи. После Друго светског рата објавио петместак разних публикација и књига;

Др Миодраг Стефановић (1928-1990), Добре Воде, Бојник, дугогодишњи професор лесковачке Гимназије. Био је 15 година члан редакције Нашег стварања. Објавио више радова у угледним листовима и часописима;

Станимир Стојмировић (1938-1996), село Брод, Црна Трава. Студирао права. Заступњен у бројним листовима и часописима. Дела: збирке кратких прича Другарско вече мртвих и Приче из несанице и роман Водени бик на Чемернику, збирка песама Порекло висина и књига афоризама Неомалтерисане мисли. Добитник је бројних награда на анонимним књижевним конкурсима;

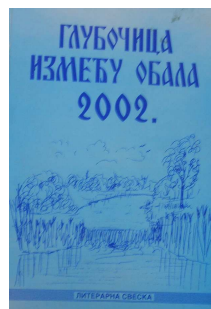
Гордана Томић-Радојевић (1939-2002), Лесковац. Била је члан КК Глубочица. Радила у Лесковцу и Београду. Прву збирку песама објавила на лесковачком дијалекту – Исцв'тена стрњика'', 1986. Писала хаику поезију;

Драгољуб М. Трајковић (1904-1992), Лесковац, правник, историчар, публициста, књижевник, врстан интелектуалац, пише од најраније младости. Изузетно плодан писац. Само у Нашем стварању и Лесковачком зборнику објавио близу 200 прилога на више од 1500 штампаних страна. Писао је драме, а изузетно му је вредно дело Преглед лесковачког књижевног ствараштва, 1973;

Вукашин Цонић (1935-1980), Брод, Црна Трава, сарадник угледних листова и часописа. Књижевни рад: Далеки бели путеви, хроника, 1969, Укус земље, приче 1971, и Пре зоре, роман. Био је председник КК Глубочица.

ГЛУБОЧИЦА ИЗМЕЂУ ОБАЛА

Књижевни клуб „Глубочица“ формиран је 1968. године и то је најстарији књижевни клуб у Лесковцу. Клуб „Глубочица“ годишње организује стотинак манифестација. Сваке године објављује Зборник радова „Глубочица између обала“ где су заступљени и сарадници из других градова, али и десетак наслова. Круна рада је Лексикон писаца лесковачког краја.¹³²⁹

Реалистички „цветови у врту муза“, чије су слатке ластице у мирисне и богате бојама, пробудиле стваралачке немире у срцима свих чланова сложне породице Књижевног клуба „Глубочица“ и оплодили постојеће литерарне вредности.¹³³⁰

Спектарне светлости, из топлих душа писаца, јесу наша надања и она ће искрити, жарити, обасјавати и остављати лирске поруке. Простор и време, у коме егзистира поезија и проза, није само свет од заноса. Она има своје визије, без обзира да ли су из сна, полусна или из унутрашњег императива. Истина је оно што је у песмама и причама писаца из ове заједничке збирке под насловом „литерарна свеска“.¹³³¹

%

Шеста заједничка збирка литерарних радова Глубочица између обала 2005/2006, слободно можемо рећи, нови је, зрелији подухват чланова Књижевног клуба Глубочица, људи који са неизмерном и неисцрпном љубављу стварају не штедећи притом ни своју машту, ни креативност, ни себе...¹³³²

%

Дакле, традиција је настављена, Глубочица између обала 2005/2006. припремљена је за штампање на време, као пета по реду. Из оправданих разлога, финансијских, штампа се са малим закашњењем. И у овој књизи завичајни писци су, према естетским мерилима, на свој лирски начин, своје исповести интерпретирали поезијом и прозом.

¹³²⁹ *Напомена:* Видети ФБ страницу КК Глубочица.

¹³³⁰ Боркица Миловановић, Глубочица између обала 2002, предговор, Лесковац 2002, стр. 3.

¹³³¹ У збирци Глубочица између обала 2002, заступљени су следећи аутори: Слободанка Антић, Славица Анђелковић, Славица Беба Блажић, Радунка Богдановић, Светозар Веселиновић, Дејан Ђорђевић, Мила Ђорђевић, Станко Ђорђевић, Драгана Здравковић, Миодрог Драган Здравковић, Драгана Зоричић, Ранко Илић, Љиљана Јањић, Снежана Јанковић, Маре Каранфиловић, Јадранка Костић, Даринка Крстић, Миљана Марјановић, Боркица Миловановић, Радомир Милојковић, Зорица Митић, Драгана Нешић, Драгутин Николић, Зорица Стојановић, Тамара Стојановић – Ђорђевић, Братислав Тодоровић, Снежана Јанковић, Костадин Цветковић, Небојша Крстић, Зоран Љубичић, Никола Угарковић, Прозне радове су објавили: Зорица Митић и Миша Цветановић, а Боркица Миловановић је написала приказ „Књижевни рад на драмској поезији професора и писца Станка Ђорђевића.“

¹³³² Тамара Стојановић Ђорђевић, предговор, Глубочица између обала, Лесковац 2006, стр. 6.

Вредност ове књиге, Глубочица између обала – 2005/2006. је у томе што су у њој заступљене све три генерације писца Књижевног клуба Глубочица.¹³³³

(...) Писање је дисање. Писање је доказ да постојиш и да знаш НЕШТО. Писање приближује писца свом времену. Писци се по литерарним прилозима препознају. Речи у стиховима, одређеним смислом, без међа, корачају на све стране. У језику већине писца препознајемо и ово текуће време. Писци су младост КЛУБА.¹³³⁴

ГЛУБОЧИЦА ИЗМЕЂУ ОБАЛА 2005/2006 - У Глубочици између обала 2005/2006 представљени су следећи аутори – уз кратке белешка о сваком понаособ.¹³³⁵

Александар Веселиновић, песник. Рођен 1987. године у Лесковцу. Ученик Пољопривредне школе. Члан Књижевног клуба Глубочица. Живи у Лесковцу.

Милан Вукашиновић, песник. Рођен 1989. године у Лесковцу. Ученик Гимназије. Члан Књижевног клуба Глубочица. Живи у Лесковцу.

Никола Вишковић, приповедач. Рођен 1971. године у Лесковцу. Члан Књижевног клуба Глубочица. Живи у Лесковцу.

Срђан Ђорђевић, песник. Запослен као службеник. Рођен 1961. године у Лесковцу. Живи у Лесковцу.

Станко Ђорђевић, професор, песник, приповедач, драмски писац и књижевни критичар. Рођен је 1925. године у Д. Буниброду код Лесковца. Потпредседник Књижевног клуба Глубочица. Збирке песама: *Драгуљи блаженства*, *Зоре у недрима срца*, *Звезде проходалих птица*. Књига: *Критике и студије*, и многа друга издања. Живи у Лесковцу.

Страхиња Бане Златковић, ученик. Рођен је 1990. године у Лесковцу. Ученик Школе за текстил и дизајн. Члан књижевног клуба Глубочица. Живи у Лесковцу.

Војислав Истатковић, песник. Рођен је 1953. године у Власотинцу. Збирке песама: *Љубишите*, *Сабрани делови*, *Пауза за кишу*, *Она између звезда и лиића* (са Борисавом Здравковићем). Добитник награде „Блажо

¹³³³ Станко Ђорђевић, професор и Боркица Миловановић, професор, Поговор, Глубочица између обала (издавачи Филекс и Књижевни клуб Глубочица 2006), одговорни уредник Боркица Миловановић, уредник едиције Маре Каранфиловић, а Редакциони одбор су сачињавали: Боркица Миловановић, Слађана Младеновић, Станко Ђорђевић, Миша Цветановић, Тамара Стојановић – Ђорђевић, Костадин Цветковић, Бранислав Тодоровић и Маре Каранфиловић. Збирка је промовисана 29. септембра 2006. године. Тада сам се као председник Удружења писца Лесковца обратио краћим говором, поздравио појаву ове песничке збирке и предложио да Књижевни клуб Глубочица и Удружење писца успоставе бољу сарадњу!

¹³³⁴ Уредница издања Маре Кафанфиловић је, између осталог, записала је у књизи Глубочица између обала: „У вашим је рукама дело ентузијаста, оних којима је писана реч више од стваралаштва, њима је књижевност љубав. Свака песма, сваки стих, свака реч упућени су вама, јер наше мисли, наша осећања, наше речи могу живети и бити срећни само ако буду и део ваших живота. Свако дело у овој књизи је чулни доживљај света. Како је свако дело производ надахнућа и емотивног заноса, тако и суд о њему може бити само субјективан. Надам се да ћете пронаћи „своју“ песму и причу у њој.”

¹³³⁵ Подаци о ауторима преузети из књиге, стр. 154-159.

Шћепановић’’, као и више првих награда на конкурсима Наше речи из Лесковца. Правник, текстилни инжењер, ради на Вишој текстилној - техничкој школи у Лесковцу. Живи у Лесковцу.

Сабрина Јакуповић, песник. Рођена је 1978. године у Приштини. Члан је књижевног клуба Глубочица. Живи у Манојловцу код Лесковца.

Љиљана Јанаковић, песник. Рођена је 1947. године у Лесковцу. Збирке: *Вода жедна меда, Мед, жедна воде, Обојене песме*. Живи и ради у Београду.

Снежана Јанковић, песник. Рођена је 1970. године у Лесковцу. Члан је књижевног клуба Глубочица. Збирка песама *Скривена боја немире*. Живи у Лесковцу.

Љиљана Јањић, професор француског језика, песник. Рођена је 1937. године у Слатини код Јагодине. Члан је Књижевног клуба Глубочица и Удружења писаца Лесковца. Члан је Друштва Србија – Француска. Збирке песама: *Кућни праг, Јавила са крова рода*. Живи у Лесковцу.

Маре Каранфиловић, професор књижевности и српског језика, књижевни критичар, песник. Рођена је 1968. године у Скопљу. Члан је Књижевног клуба Глубочица. Професор у Школи за текстил и дизајн. Живи у Лесковцу.

Немања Каранфиловић, песник. Рођен 1995. године у Лесковцу. Ученик Основне школе Васа Пелагић. Члан Књижевног клуба Глубочица. Живи у Лесковцу.

Милена Кнежевић. Рођена 1990. године у Лесковцу. Члан је Књижевног клуба Глубочица. Ученица Школе за текстил и дизајн. Живи у Вучју.

Даринка Крстић, професор руског језика, песник. Рођена 1952. године у селу Зли Дол код Босилеграда. Члан је Књижевног клуба Глубочица. Збирка песама: *Ветрови завичаја*. Живи у Лесковцу.

Небојша С. Крстић, професор, песник, директор Библиотеке Радоје Домановић у Лесковцу. Рођен је 1963. године у Лесковцу. Члан Књижевног клуба Глубочица. Живи у Великој Грабовници код Лесковца.

Боривоје Лукић, песник. Рођен је 1941. у Лесковцу. Члан Књижевног клуба Глубочица. Збирке песама: *Песме о Лесковцу*. Живи у Лесковцу.

Маја Лукић, песник, студент. Рођена 1986. године у Лесковцу. Члан Књижевног клуба Глубочица. Збирка песама: *Песме о Лесковцу*. Живи у Лесковцу.

Слободан Марковић, ученик Гимназије, песник. Рођен 1989. у Лесковцу. Члан је Књижевног клуба Глубочица. Живи у Лесковцу.

Миљана Марјановић, ученица, песник. Рођена 1990. у Лесковцу. Члан Књижевног клуба Глубочица. Живи у Лесковцу.

Боркица Миловановић, професор, песник. Рођена је 1947. године у Свођу. Председник Књижевног клуба Глубочица. Уредник Драмског програма Лесковачког културног центра. Главни и одговорни уредник у Књижевном клубу. Живи у Лесковцу.

Љубинка Младеновић, песник. Рођена је 1958. у Лесковцу. Члан Књижевног клуба Глубочица. Збирке песама: *Оловка пише срцем, На крилима песме, У пољу белог папира*. Живи у Лесковцу.

Слађана Младеновић, социолог, песник, директор Лесковачког културног центра.

Владица Петров, ученик Школе за текстил и дизајн. Рођен је 1988. године. Члан Књижевног клуба Глубочица. Пише текстове за ХИП – ХОП музику, снима албум, заједно са другом.

Марија Пешић, ученица Хемијске школе, песник. Рођена је 1987. године у Лесковцу. Збирка песама: *Бићу као птица*. Члан Књижевног клуба Глубочица. Живи у Лесковцу.

Јовица Стаменковић, апсолвент књижевности, песник, приповедач, есејиста. Рођен је 1974. године у Пироту. Члан је Књижевног клуба Глубочица и Удружења писаца Лесковца. Збирка песама: *Ноћ вештица*, есеји: *Одбрана Црњанског*. Живи у Лесковцу.

Радмила Станковић, учитељица. Рођена 1952. у Лапову. Члан је Књижевног клуба Глубочица. Живи у Лесковцу.

Живојин Станковић, песник. Рођен је 1935. године у Доњој Лакошници код Лесковца. Члан Књижевног клуба Глубочица. Збирке песама: *Бурне страсти, Небеске силе*. Живи у Лесковцу.

Јелена Станковић, студент, песник. Рођена је 1985. године у Лесковцу. Члан Књижевног клуба Глубочица. Новинарка „Тачке“ из Лесковца. Живи у Лесковцу.

Марина Т. Стевановић, социолог, песник. Рођена је 1968. у Лесковцу. Члан Књижевног клуба Глубочица. Живи у Лесковцу.

Тамара Стојановић – Ђорђевић, професор књижевности, песник и приповедач. Рођена је 1970. у Лесковцу. Члан Књижевног клуба Глубочица. Збирка песама: *Цвет из пепела*. Живи у Лесковцу.

Зоран Стојановић, 1955, село Прилепац код Власотинца. Члан Књижевног клуба Глубочица. Збирка песама: *Преplanци снова*. Живи у Лесковцу.

Весна Тара Стојковић, иконописац, песник. Рођена је 1961. године у Колашину. У припреми збирка песама: *Очи анђела*. Члан Књижевног клуба Глубочица и Удружења Сокол камен у Нишу. Живи у Лесковцу.

Братислав Тодоровић, песник, приповедач, романсијер. Рођен је 1972. године у Лесковцу. Члан је и секретар Књижевног клуба Глубочица. Збирке песама: *Расходија младости, Карта живота*; збирке приповедака: *Сан бесане ноћи*; збирка прича: *Убиство смисла* и роман *У сенци времена*. Живи у Лесковцу.

Радисав – Филекс Филтовић, песник, уметнички фотограф, власник Издавачке куће Филекс и лесковачких новина Тачка. Рођен је 1952. године у Лесковцу. Члан Књижевног клуба Глубочица. Живи у Лесковцу.

Бојана – Лебанац Цветковић, песник. Рођена је 1988. године у Лесковцу, ученица Школе за текстил и дизајн. Члан Књижевног клуба Глубочица и КК Карађорђевић. Збирка песама: *Нови акорди*. Живи у Лесковцу.

Костадин Цветковић, песник, пројектант. Рођен је 1939. у Лесковцу. Члан је и благајник Књижевног клуба Глубочица. Збирке песама: *Бисери звезда*, *Нераскидиве везе*, *Свет младости*, *Цвеће цвећу*. Живи у Лесковцу.

Миша Цветановић, наставник, песник. Рођен је 1947. године у Брестовцу код Лесковца. Члан је Књижевног клуба Глубочица. Збирка прича: *Капирање стрица Јермана*. Живи у Лесковцу.

Тамара Стојановић – Ђорђевић је рођена 10. јуна 1970. године. Основну и средњу школу завршила је у Лесковцу. Дипломирала је на Филолошком факултету у Скопљу, професор књижевности и матерњег језика. Књижевни рад: „*Цвет из пепела*”, збирка песама, КК Глубочица, 2001. Објављивала у заједничким збиркама песама: Глубочица између обала 2000, 2001, 2002. Објављивала и у часопису Лесковачки дневник. Главни је уредник часописа „*Основац*” у ОШ Вук Караџић у Лесковцу, сарадник Лесковачког дневника. Члан је КК Глубочица. Аматерски се бави режијом. „*Цвет из пепела*” - Прву збирку лирских песама поетеса Тамара понудила је као своје целокупно поетско стваралаштво, од далеких школских дана до повратка са свих путовања када је утврдила да су сентименталне везе вечите.¹³³⁶

Бојана Цветковић Лебанац рођена је 1988. године у Лесковцу. Члан је КК „Глубочица” и КК „Карађорђевић”. Збирка песама: „*Нови акорди*”. Живи у Лесковцу. Судећи по досадашњим Бојаниним песмама – песник је рођен. Да ли ће и даље звуке које чује и носи у себи „ослобађати” на овај начин, или преко гитаре – која је њена велика љубав и основно опредељење – остаје нам да видимо.¹³³⁷

(...) Већ са три године (преко писане машине, од које се не одваја ни данас), научила је да чита и пише. Лектиру за основну школу она данас само понавља, јер је одавно иза њених литерарних интересовања. Сада чита: Чехова, Пушкина, Толстоја, Орвела, Бронфилда, Киша, Ћосића, Андрића... Пише и прозу. Њене песме изненађују и збуњују само оне који је лично нису упознали. Познати лесковчаки песник Бора Здравковић написао је: „Бојанине песме су зреле за њен узраст”, а да би након блиског сусрета са њом, исправио: „Не песме, Бојана је зрела!” Данило Коцић, представљајући њене песме, у Ђачком забавнику 1998. године, каже: „Међутим, чак и међу овом талентованом децом, мала Бојана, ученица трећег разреда основне школе, представља изузетак!” Димитрије Тасић, главни и одговорни уредник Нашег стварања, на промоцији часописа (у којем објављује њену песму) – представља је као песничку

¹³³⁶ Станко Ђорђевић, рецензија, *Цвет из пепела*, Лесковац 2001.

¹³³⁷ Вукосава Вучковић, *Песме које изненађују и збуњују*, *Нови акорди*, Власотинце, библиотека Узлети, 2001, стр. 77. Видети и Глубочицу између обала 2005/2006, стр. 158.

будућност Лесковца. Досад јој је објављено преко двадесет песама, а осим у поменутих листовима, присутна је и у књижевном часопису Помак.

Своје учешће на првом књижевном конкурс у потписала је шифром „Лебанац” – што је надимак њеног деле Драгољуба. Под њим је и објављена прва песма, и све остале – те је одлучила да га задржи као псеудоним.

(...) Песме Бојане Цветковић су паметније и старије од њених година. Њен поетски свет је доста разгранат за њен узраст – од ђачких слова и љубави према мајци, до забринутости над злом судбином деце унесрећене ратом и суровошћу живота.¹³³⁸

Костадин Цветковић је рођен 8. априла 1939. године у Лесковцу. Инжењер – пројектант. Књижевни рад: „Бисери звезда” (Лесковац, КК Глубочица 1997), „Нераскидиве везе” (КК Глубочица, Лесковац 2000), „Свет младости” (КК Глубочица, Лесковац 2002). Објављивао у заједничким збиркама: Глубочица између обала 2000, 2001, 2003. године. Члан је КК Глубочица и члан Удружења инжењера и техничара. Похваљиван за књижевни рад.¹³³⁹ Објавио је и збирку песама „Цвеће цвећу.” Живи у Лесковцу.¹³⁴⁰

Весна С. Стојковић – *Тара* рођена је 9. априла 1961. године у Колашину. Преводилац је француског језика, сликар и иконописац. До сада је имала десет самосталних изложби и то у Подгорици, Новом Београду, Београду, Риму и Лесковцу. Књижевни рад: „*Очи анђела*”, збирка духовне поезије. Члан је КК Глубочица и члан Културног центра у Братмиловцу. Члан је Удружења Сокол камен у Нишу.¹³⁴¹

Радмила В. Антанасијевић је рођена 26. фебруара 1980. године у Лесковцу. По завршетку основне школе у Мирошевцу, завршава Економску у Лесковцу. Студент је књижевности у Нишу. Иза ње је збирка поезије под називом „*Замак за сенку*”, објављена у Пожеги, Свитац 2002. Заступљена је у књизи „Галаксија Миљковић” Горана М. Деспотовића (избор из поезије посвећене Бранку Миљковићу, 2002. године) песмом „Прејака реч убија”. Објављивала је песме у књижевним новинама „Свитац”. Године 1992. награђена је првом наградом на манифестацији „Колибри таленти” у Лесковцу. Пише поезију и прозу.¹³⁴²

Љубав је то, она младалачка „сенка разиграних лептира”, стални страх и нада да није све пролазно. Опирући се тој пролазности, ова поетеса у самотности собе види склониште највећег овоземаљског анђела.¹³⁴³

Марина Т. Стевановић је рођена 19. августа 1968. године у Лесковцу. Завршила је Филозофски факултет у Сарајеву. На последипломским је студијама у Нишу – социологија уметности. Новинар. Књижевни рад: Две

¹³³⁸ Бора Здравковић, рецензија, Нови акорди, Власина, Власотинце 2001.

¹³³⁹ Лексикон писаца лесковачког краја, стр. 143.

¹³⁴⁰ Глубочица између обала 2005/2006, Лесковац 2006, стр. 158.

¹³⁴¹ Лексикон писаца лесковачког краја, стр. 115.

¹³⁴² Лексикон писаца лесковачког краја, Књижевни клуб Глубочица, Лесковац 2003, стр. 11.

¹³⁴³ Милијан Деспотовић, извод из рецензије, Замка за сенку, Пожега, Свитац 2002.

зборке песама - „*Отац и мајка или о срећи*” и „*Мало јагње бело*”. Објављивала у заједничким збиркама песама. Две зборке лирских песама (27 и 26 песама) чак и са школским темама: Мајка, Мајка и отац, Љубав, Писмо, Говор, Песма, Тајна, Чекање, Познанство, Ева, Храброст и сличне, са изворишта немирне младости обележавају простор и време са свим субјективним целинама.¹³⁴⁴

Снежана Јанковић је рођена 23. октобра 1970. године у Лесковцу. Књижевни рад: „Скривена боја немира”, збирка лирских песама. Објављивала у заједничким збиркама: Глубочица између обала, учествовала на бројним књижевним сусретима. Члан је КК Глубочица. „Скривена боја немира” - Поетеса Снежана је остала у свом простору, пуног срца, месечине, ветрова, цвећа и зелених површина. И рекао бих егзистира само у једном времену. Лично песничко искуство дало је поезију с топлим ембрионалним бићем. Она смело отвара плодове девојачке душе. Ту су и слатки мириси и зачарани дани, чак и непослушни ветрови.¹³⁴⁵

Јадранка С. Костић (девојачко Савић), рођена је 18. јуна 1966. године у Лесковцу. Хемијски техничар. Књижевни рад: „Мирис душе”, збирка песама, 1997, „Пламени дозови ветра”, 2000. Објављивала у заједничким збиркама песама: Глубочица између обала. Члан је КК Глубочица. „*Мирис душе*” - (...) Пуна врелих осећања и богате стваралачке маште, „Мирис њене душе” и мирише и пати, радује се, доживљава пропуштене дане и ноћи. Јадранка нежним стиховима оживљава свој свет лепоте.¹³⁴⁶ Љубавна поезија Јадранке Костић тематски је веома богата. Језик чист, књижевни и то доприноси да се песме читају са лакоћом и задовољством.¹³⁴⁷ „*Пламени дозови ветра*” - Друга књига лирских песама под називом „Пламени дозови ветра” јесте, у ствари, наставак трагања за минулим успоменама, које су и рођене и остале под њеним небом.¹³⁴⁸

Небојша С. Крстић је рођен 27. октобра 1963. године у Лесковцу. Завршио је Филолошки факултет, професор је књижевности. Учествовао на бројним литерарним скуповима. Објављивао је часопису „Мугри” и многим заједничким збиркама као што је Глубочица између обала. Члан је КК Глубочица. Живи у Великој Грабовници код Лесковца.¹³⁴⁹

Живојин Станковић је рођен 8. септембра 1935. године у Д. Лакошници. Основну школу је завршио у родном селу, малу матуру у Печењевцу, а средњу школу у Бору, где је постао рударски техничар. Вишу машинску школу завршава у Нишу и постао је инжењер заштите на раду. Службовао је у Бујановцу, Врању, Косовској Каменици и Лесковцу. Добитник је више награда међу којима и Октобарске награде Лесковца. Члан је КК

¹³⁴⁴ Станко Ђорђевић, из рецензије, Лексикон писаца, стр. 102.

¹³⁴⁵ Станко Ђорђевић, Лексикон писаца, стр. 54.

¹³⁴⁶ Станко Ђорђевић, из рецензије, Лексикон писаца, стр. 56.

¹³⁴⁷ Миша Цветановић, из рецензије, Лексикон писаца, стр. 56.

¹³⁴⁸ Станко Ђорђевић, рецензија, Пламени дозови ветра, Лесковац 2000.

¹³⁴⁹ Лексикон радова лесковачких писаца, стр. 68.

Глубочица. КК Глубочица објавио је 2005. године његову збирку песама „Небеске силе”¹³⁵⁰.

Даринка Крстић је рођена 1952. године у селу Зли Дол, општина Босилеград. Ради као професор. Књижевни рад: „*Ветрови завичаја*” (КК Глубочица, Лесковац 2001). Објављивала у збирци „Глубочица између обала”. Објављивала песме у часописима Мост и Братство, на бугарском језику у Босилеграду. Члан је КК Глубочица – Лесковац. Добила је више похвала, књижевних награда и признања. „*Ветрови завичаја*” - У свим песмама је љубав. У тим песничким прокламацијама објединила је све симболе личног живота. Лирска открића судбински се повезују са временом девојачког поноса. Много тога је бујало у њој... Највећи део њених песама имају ново рухо, елегију и носталгију. Језик је граматички и синтетички исправан. Слободним стилем негује савремену поезију.¹³⁵¹

Јована Г. Момчиловић је рођена 12. јануара 1987. године у Лесковцу. Објавила је прву збирку песама „Даље од бескраја”, 2002. године. Сарађује и објављује своје песме у ђачким новинама и књижевним часописима.¹³⁵²

Марија Пешић је рођена 19. маја 1987. године у Лесковцу. Пише од најранијих дана. Објављивала песме у школским часописима ОШ „Коста Стаменковић” у Лесковцу. Учествовала на литерарним сусретима. Ученица Хемијске школе у Лесковцу. Књижевни рад: збирка лирских песама „Бићу као птица”, КК Глубочица, Лесковац. Члан је КК Глубочица. (...) Боје свога детињства у овом литерарном првенцу млада Марија је препознатљиво описала. Завичајно небо има четири циклуса. Иако између њих нема одређених међа, простор те поетике афирмише љубав. Прва поетска истина је у сновима. Марија је најчешће сама пред собом. Марија жели једноставно да штампа све што је написала. Језик раван њеној младости.¹³⁵³

Зорица Стојановић је рођена 18. децембра 1959. године у Лесковцу. Пензионер. Књижевни рад. Збирка песама „Сломљено срце”, КК Глубочица, Лесковац 1998. Објављивала у заједничким збиркама песама и Глубочици између обала 200, 2001, 2002. Члан је КК Глубочица. Учесник је књижевних конкурса и похваљивана.¹³⁵⁴ „Сломљено срце” - Она је, уопште, девојка своје интимае. Интима пуна немира, потреса, која задире у све поре младе особе. Њена властита истина је део унутрашњег психичког живота из којег се инспирише и ствара свој свет који је другачији од реалног. (...) Сва осећања ове поетесе проистичу из рефлексивне, рефлексивне која нуди део једног наговештеног садржаја. Баш и то и нуди радозналост.

¹³⁵⁰ Живојин Станковић, Небеске силе, КК Глубочица, Лесковац 2005.

¹³⁵¹ Станко Ђорђевић, извод из рецензије, Ветрови завичаја, КК Глубочица, Лесковац 2001.

¹³⁵² Боркица Миловановић, извод из рецензије, Лексикон писаца лесковачког краја, стр. 82.

¹³⁵³ Боркица Миловановић, Станко Ђорђевић, рецензија, Бићу као птица, КК Глубочица.

¹³⁵⁴ Лексикон писаца лесковачког краја, стр. 111.

Зорицу није завела жеља за формом. Понудила је оно што је права вредност једне поезије оваквог садржаја.¹³⁵⁵

Из најмлађе групе песникиња КК Глубочица издваја се *Драгана Зоричић* (Лесковац, 25. април 1984). Објавила је збирку „*Све на свету*” (2002). Професор Б. Ђорђевић примећује да је „њена љубав као девојачка плетеница”.¹³⁵⁶ Драгана је усамљена девојка, жељна пажње и љубави родитеља. Она јавно комуницира са оцем и мајком, и ненаметљиво упозорава како би читалац схватио баш онако како треба њу схватити. Има много заноса, много узнемирења и личне нестабилности.¹³⁵⁷

Смиља Илић - „Хоћу још да певам” – тако је некада певала Смиља Илић (1949, Доња Лакошница, код Лесковца). Ова наставница физике и хемије, која је радила у Грделици и ОШ „Коста Стаменковић”, а пензионисана 2000. године, због преране смрти, није до краја могла да исказе свој несумљиви песнички таленат.¹³⁵⁸

Јелена Златковић је рођена 11. јула 1973. године у Скопљу. Основну и Економску школу завршила је у Лесковцу. Дипломирала је на Филолошком факултету у Приштини, на Групи за српску књижевност и језик, 1997. године. Исте године почиње да ради као професор у Првој текстилној школи у Лесковцу. Радила је и у Средњој школи „Светозар Костић Тоза” у Вучју.¹³⁵⁹ Трагично губи живот 28. јула 2002. године. Прва текстилна школа дуго ће памтити представу „Свети Сава” коју је припремила са својим ученицима, члановима драмске секције. Ученици и колеге ће је памтити, пре свега, по ентузијазму, веселом духу, речитошћу, љубављу коју је несебично исказивала у раду. Написала је рецензију за књигу „Сан бесане ноћи” Братислава Тодоровића.

ГЛУБОЧИЦА ИЗМЕЂУ ОБАЛА 2007/2008. – Чланови Књижевног клуба „Глубочица“ настављају традицију да своје радове представљају читалачкој публици заједничком збирком. Председник клуба је Боркица Миловановић. Од оснивања клуба, она је прва жена председник. Професор Станко Ђорђевић о успешном вођењу каже: „... У једном периоду од шест година издала је шест књига *Глубочица између обала*, као и *Лексикон писаца лесковачког краја*. У историји клуба ниједан председник није имао такав издавачки подухват. Поред тога, организовала је низ књижевних сусрета, саарађивала са другим књижевним клубовима...“. Боркица Миловановић је добитник многих признања. Међу њима свакако треба издвојити Златну значку Културно-просветне јазеднице Србије, 1989. године, као признање за предан рад у развијању културних делатности, организовању културних акција, ширењу културе...

¹³⁵⁵ Станко Ђорђевић, Боркица Миловановић, *Лексикон писаца лесковачког краја*, стр.111.

¹³⁵⁶ Исто, стр. 50.

¹³⁵⁷ Бранко и Станко Ђорђевић, рецензија, *Све на свету*, КК Глубочица, Лесковац 2002.

¹³⁵⁸ Исто, стр. 176.

¹³⁵⁹ Маре Каранфиловић о Јелени Златковић, *Лексикон писаца лесковачког краја*, стр. 175.

Општина Лесковац јој је 11. октобра 2004. године доделила Повељу за допринос развоју културе града.¹³⁶⁰

(...)Уз машту, емоције, интуицију и страсти за стварањем, писац уноси у дело и вештину уметничког обликовања садржаја и форме. Оно што надолazi у виду бујице речи (мисли и осећања) мора се вајати док не добије савршени облик. При том, стваралац мора да изгради смисао за повезивање и меру. Мора да бира појединости, бира речи и изразе који дају најбољу слику. Стваралачки процес је врло сложен, а пут до коначног облика уме бити доста тежак и дуг. Познати стваралац *Флобер* рекао је: „Живети животом уметника и довршити уметничко дело, исто је што и пењати се на високу планину. Тежак је то пут који захтева несаломљиву вештину.“

Стварање пролази кроз више фаза до коначног облика. Аутори ове књиге поклањају вам своја дела у која су уградили љубав, и знање, и вештину (свако на свој начин). Нека вам читање открије тајну ко је колико успео у томе. Читаоцима претходне збирке познати су ставови уредника да разноликост мотива и стилова чини читање узбудљивим. Уредник није хтео да издваја и одређује шта је лепо. Трагајте за лепотом!¹³⁶¹

---

¹³⁶⁰ Маре Каранфиловић, Из пера уредника, Глубочица између обала 2007/2008, Филекс Лесковац, Књижевни клуб Глубочица, Лесковац 2008, стр. 5-6. *Напомена:* За издавача Радисав Филиповић, одговорни уредник издања Боркица Миловановић; Редакциони одбор: Весна Стојковић Тара, Снежана Јанковић, Миша Цветановић и Костадин Цветковић.

¹³⁶¹ *Напомена:* Маре Каранфиловић, Из пера уредника, Глубочица између обала 2007/2008, Филекс Лесковац, Књижевни клуб Глубочица, Лесковац 2008, стр. 5-6. *Напомена:* У књизи су представљени следећи аутори: Боркица Миловановић, Станко Ђорђевић, Весна Ђорђевић, Весна Стојковић Тара, Миша Цветановић, Љиљана Јањић, Братислав Тодровић, Љубинка Младеновић, Мира Коцић, Бојана Цветковић, Даринка Крстић, Тамара Стојановић – Ђорђевић, Снежана Јанковић, Небојша Крстић, Властимир вељковић, Душан Благојевић, Радислав Филиповић Филекс, Јовица Стаменковић, Мирослав Михајловић, Стево Симски, Маре Каранфиловић, Момчило Златановић, Сабрина Јакуповић, Слађана Младеновић, Војислав Истатковић, Срђан Ђорђевић, Славица Блажић – Беба, Мирослав Димитријевић, Драгомир С. Радовановић, Костадин Цветковић, Слађана тања Благојевић, Живко Васић – Цици, Зорица Митић, Ковиљка Миленковић, Боривоје Лукић, Јелена Станковић, Драгана Јовановић, Александар Веселиновић, Милош Соколовић, Љиљана Крстић, Радмила Илић, Миљана Марјановић, Уна Нушић, Страхиња Златковић, Валентина Талијан, Гордана Ђорђевић, Јелена Костадиновић, Сања Тодоровић, Ана Марковић, Андреа Милошевић, Данило Вуковић, Милица Петровић, Маја Лукић, Марија Вуксановић, Љубиша Красић (Прокупље), Драган Ј. Ристић (Ниш), Сузана Богдановић (Јагодина), Душан Бунјић (Ћуприја), Драган Петковић (Јабуга), Михајло Кнежевић (КК Лазаревац), Горан Петровић (КК Соколово перо, Данило Бунјић (Ћуприја), Вера Павић-Антић (Г. Милановац), Силвија Павић.

ШТА СВЕ СТАНЕ У ЈЕДНУ ЉУБАВ

Слику стваралаца лесковачког краја употпуњује, сигурно, и невелика, али значајна збирка грделичких песника. Књижевни клуб „Дервен”¹³⁶² објавио је код лесковачког „Филекса” (2005) књигу „Шта све стане у једну љубав” (приредио Дејан Ђорђевић, професор књижевности). Саша Хаџи Танчић, књижевник који је одавно стекао завидно месту у српској књижевности, у рецензији, некој врсти *уводне речи* уз ову књигу, записује: „Као и другде по овдашњим варошима и градовима, нарочито као на хеленском Олимпу, који се дичио заштитом муза и песничког надахнућа, и у маленој Грделици, као важан део њеног културног и духовног живота, има оних који се поезијом стваралачки испољавају.

(...) Поетски подухват, самим тим, део је и садашњег тренутка песничког српског југа. Овим избором приближен је да га боље упознамо и боље разумемо, а разумевши га подробније, можда ћемо и да ценимо више”.

Власотиначки адвокат и књижевник *Зоран Давинић*, аутор предговора ове књиге, уочава да „и мала варош Грделица има привилеговане људе, које је Бог одабрао да иза себе оставе доживљене или одсањане, а то је за песника исто, слике живота, те велике Божје тајне, која је вечити извор људске радозналости”.

У невеликој збирци (60 страна) „Шта све стане у једну љубав” читамо и рецензију професора *Станка Ђорђевића*: „Чланови КК „Дервен” из Грделице, њих тринаест, *први пут заједно*, објављују своје литерарне радове у књизи „Шта све стане у једну љубав”. Ови писци оригиналним стилем потврђују време у коме су живели и радили.”

(...) На самом почетку, у поглављу „*Море пуче пушка*” објављене су три народне песме: „Море пуче пушка”, „Турчин девојче врзано води” и „Што Морава мутна тече”.

%

Други део књиге насловљен „*Црно и бело*” тај танани песнички свет отвара недавно преминули, угледни лекар, интерниста и песник др Драгутин Николић: „*Уснуло јутро над Моравом,/ корито у ћилиму магле./ На обалама брзаци/ најављују буђење.*”

Ту се потом нижу и остале допадљиве песме, а Дејан Ђорђевић пева: „*Ех, кад бих/ Могao бити/ Па да нисам/ Оно што јесам./ Или да сам то/*

¹³⁶² Књижевни клуб Дервен формиран је при Дому културе Грделица 29. марта 2000. године. (*Шта све стане у једну љубав*, Филекс, Лесковац 2005).

*Што нисам./ Ех, да сам/ И да сам/ А да сам/ Као што нисам/ Или јесам/
Да јесам/ А да нисам/ Кад сам/ Што јесам/ И нисам/ Оно што сам''.*

Аутор романа „Сагореле сени” и поеме „Посланица” др Добривоје Бошковић поручује: *„И док врли човек ни не знаде/ Главу своју поносито
дићи/ Таит ће увек из поноса глупог/ Племенито чојство изумити/ Другог
лако тешко повредити/ Јер љубави у срцу му нема/ Отров чисти и у телу
прљав/ Не питаш га он ти одговара/ Брз на речи кратак на памети’’.*

%

На крају ове књиге дају се веома занимљиви, драгоцени библиографски подаци. Ево понешто о сваком аутору по редоследу из збирке:

%

Драгутин Николић (1939-2006, Грделица), доктор медицине, интерниста; објавио пет збирки песама: *Снови на јастуку*, *Ратници у белом*, *Уста пуна смеха*, *На крилима снова* и *Раздрагана планета*.

%

Светозар Веселиновић (1949, Кљајић), техничар; објавио збирку песама за децу *„Песме и шале за одрасле и мале’’*, живи у Грделици.

%

Петар Станковић (1942, село Грделица), ВКВ електричар, пензионер. Живи у Грделици.

%

Вера Стојиљковић (1954, Власотинце), завршила средњу економску школу, живи и ради у Грделици.

%

Дејан Ђорђевић (1970, Велика Сејаница), песник, професор. Живи и ради у Грделици.

%

Драган Величковић (1963, Велика Сејаница), живи и ради у Великој Сејаници, бави се сликарством.

Драган Миткић (1958, Грделица), завршио Филозофски факултет у Скопљу, група филозофија. Живи у Грделици.

%

Драган Стојановић (1976, Београд), завршио Педагошки факултет, одсек историја. Живи и ради у Новом Саду.

%

Добривоје Бошковић (1936, Грделица), дипломирао на Медицинском факултету у Београду, а последипломске студије и специјализацију завршио на Универзитету Гетинген у Келну. Аутор је књига: *поема „Посланица’’*, *„Чезња’’*, *„Суд и усуд’’*, *комедије „Грделички крос’’* и романа *„Сагореле сени’’*. Од 1963. живи у Немачкој.

%

Маја Хрман (1975, Лесковац), завршила Филолошки факултет у Београду и Филозофски факултет у Приштини. Живи и ради у Крагујевцу.

ЂЕЛЕМ, ЂЕЛЕМ

ЂЕЛЕМ, ЂЕЛЕМ („Ђелем Ђелем” - „*Đelem, đelem*”) - Не броје се дани, нит’ именују године, помињу се векови од часа тајновитог када су Роми из постојбине кренули. Многоходни их друмови водили на све стране света. Од зла и несреће се песмом бранили и сву своју муку и радост у корак ватрени уносили.

Песма им била једина звезда водиља којом су могли веровати да ће им смирај дати, од несреће их одбранили, млади живот од злих сила спасити. Песми њиховој, сва су врата била отворена, али не и њима. Они су једино могли негде, с краја, на рубу друма, шумској међи, покрај воде... Колико год звучало чудно, зар тај осећај ширине друма, воденог бескраја и тајновитости шуме није за узврат даровао осећај слободе, ватрености и живљења и да се никаквим канонима не повинује.¹³⁶³

%

Огромно, вековима акумулирано благо овог народа, и поред многобројних катедри за ромологију, до дана данашњег није добило свог правог тумача. Први писани траг о постојању Рома и ромских насеља у Србији забележен је 1348. године у време Цара Душана.

Колико гора прегазише, колико вода прејездише, памте олујне ноћи и дани врели, од како свој мир потражише на домаку обала реке Ветернице и града Стефана Немање – Лесковца. У време кобно, кад је туберкулоза, „јефтिका”, косила читаве градске породице, многи Лесковчани продадоше своје куће у граду и преселише се ближе махали из које се целе ноћи чула песма. А где се чује песма, ту је ноћ краћа и болест далека.

%

Година 1973. је година оснивања прве музичко-поетске групе друштва „Шефкет Ибраимовић” у Лесковцу. Нека буде дозвољено аутору ових редова да напомене, да је управо он био покретач, а окосница су били млади ентузијастички који су се окупљали и започињали својеврстан рад на плану неговања изворне народне песме и песништва, што је за узврат даровало многе радости и признања.

%

Требало је да прође више деценија па да поново оживи иницијатива и дође до објављивања књиге изворних народних песама Рома јужне Србије „Ђелем, ђелем...” чији је издавач Дом културе у Лесковцу.

---

¹³⁶³ Гордана Томић Радојевић, Песме душом ткане, вековима низане у колајну неба и земље, део уводника из књиге *Đelem, đelem* - Лутао сам, лутао (Дом културе Рома, Лесковац 2000), главни и одговорни уредник Александар Бакић, уредник Гордана Томић Радојевић. Упоредни текст збирке на ромском и српском језику.

%

Књига изворних песама Рома јужне Србије - „Ђелем, ђелем...” већ при првом сусрету плени отменом једноставношћу и племенитошћу вековних порука које песме собом носе.¹³⁶⁴

То је књига коју је живот вековима ткао. То је књига туге и радости, књига у којој је са мало речи испричан читав један живот. Живот који чине и рађање и умирање, аргатовање и робијање, живот сав прожет љубављу превеликом, па и кад је неузвраће на.

Поменули смо да књига има три руковети: Ђелем, ђелем (Љутао сам, лутао), Пхудиња балвал (Дува ветар) и Лесковачка чаја (Лесковачке моме). На крају је придодата и четврта руковет, ауторска, Мукхен ма (Пустите ме).

Свака песма ове књиге је својврстан чувар језика народног који је мимо свих вековних мука сачувао корен. Стаза прве руковети, „Ђелем, ђелем...” од насловне, неозваничене химне, па преко међу самим Ромима можда још омиљеније песме „Амен сама бут Рома”, препуна је лирске исповести једног мукотрпног живота, ничин прикривеног, али зато, не мање оптимистичког када се има у виду снага и моћ опстанка.

(...) Песма није само забава, она је и свест о себи – песма је прочишћење душе. Одатле, свака песма у књизи „Ђелем, ђелем...” емотивно има факто графски болна (...) у себи садржи дијалог са светом и самим собом.

(...) Песници циклуса „Мукхем ма” (Пустите ме) Џафер Шабановић, Драган Салковић, Дуна Бакић и Зоран Шабановић су зелена грана древног дрвета ромске лирике.

Писана душом, још увек незваничним писмом једног народа, изворна песма Рома је својврстан ален камен постојања и чврстине корена захваљујући којем он и данас отима од заборава све оно што га чини једним народом који предуго чека да би се народом и именовао. Много му дугују прохујали векови, мислим да је време, да му се као народу, макар део дуга врати.

Ако се сложимо да је свака песма понаособ једна дивна топла и лирске исповест душе, онако како само живот може да чини, онда је и наша

---

¹³⁶⁴ У збирци *Ђелем, дејем* (Ђелем, ђелем, изворне песме Рома јужне Србије), упоредо, на ромском и српском језику, нашле су се следеће песме: I поглавље Ђелем, Ђелем, Љутао сам лута: Ђелем, ђелем (Љутао сам, лутао), Нас је много рома, Ране, Велика киша пада, На робији, Гори лампа, Анђео чувар куће, Глава ме боли, нано, Што ме моји удадоше, Кад шибнем бичем, Учини миле, Алимова песма, Демо, Пошла, пошла Санија, Качурка, Ја у бању идем; II поглавље Ој, лепа снајо: Ој, лепа снајо, Љутао сам, лутао, На пут ја одлазим, Асипе, асипе, Дванаесторо браће граде мост, У армију ја полазим, Једна слатка кафа, Дај ми, Мире, Разболео се Мисефа, Девојка за прошење, Лепа, дивна циганка, Велика свадба, Прија Мере, Хуји ветар; III поглавље Лесковачке моме: Лесковачке моме, Дај ми, Боже, дај ми, Цвете, цвете, У башти нашој цвет, На Нишави, Тарапана, Оф, оф, умрећу, Фато, мори душманке, Простри, простри, Назо, Ено иду црвена кола, Поранила снаја моја, Е, сетро Фатимо, Остај, остај мужу, Око наше куће, Плаче Анка; IV поглавље Пустите ме: Овде су објављене песме Џефер А. Шабановића: Странац, Драгана Салковића: Отишла си, Зорана Шабановића: Пустите ме да се ноћас напијем.

покајничка спремност да га именујемо вредним пиједестала који му припада, сасвим оправдан.

За језикословце то није језик неметафоричан, то није језик неритмичан, то није језик који не би могао да отрпи сва версификаторска преиспитивања – то је језик који је заслужио своје право да се сврста, много пре других, међу праве песничке језике који се певају. Није далеко дан када ће изворна песма Рома бити верификована онако како заслужује, јер то је песма која је генетски везана за тло Хиндустана и Пенцаба по којем се све песме мере.

%

Ако се за песнике може да каже да су „глас народа”, онда се за изворне народне песме може рећи да су „бића народа”, дамар његов, чежња и стрепња његова, сан и слутња, радост и разочарање, надање и остварење, трагање и лутање...¹³⁶⁵

Народ пева и кад се радује и кад пати, кад воли и кад је разочаран, кад дарује или дарове прима, кад се бори или када посустаје, бунтовни или пркосни... Отуда, с правом, *Рајко Ђурић*, познати песник и научни радник, својевремено сарадник Балканолошког института Српске академије наука, истиче да ниједна студија, ма колико она била значајна, не може да замени и надокнади изворну књижевност и песничку реч, која има свој уметнички и историјски ток и самосвојни смисао.

Откуда то да се прва збирка песама Рома јужне Србије појави баш у Лесковцу? Десетак најактивнијих Рома (углавном из Подворца): Амет Куртић, Џафер Шабановић, Миле Кадрић, Суља Раимовић, Драган Салковић, Максут Јашаревић, Сабрија Салковић, Мевлида Демић, Дуна Бакић, Ашим Бакић, Александар Бакић и др. били су, поуздано се може рећи, зачетници и оснивачи секција (музичке, фолклорне, рецитаторске) Рома, а што је, истовремено, означавало почетак организованог рада Рома на афирмацији изворног ромског мелоса и подстицај оригиналном ствара лаштву даровитих Рома лесковачке општине.

%

Прву иницијативу за оснивање музичко-поетске групе као и први сценарио за сценски приказ изворне песме и песништва „Јага” (Ватра), одржаног је у Народном позоришту у Лесковцу дала је Гордана Томић Радојевић. Марта 1973. године, КПЗ Лесковац и Савез друштава Рома „Ром” из Ниша, приредили су саветовање на тему „Могућност организовања смотре културно-уметничких достигнућа Рома Србије”. Уводну реч дали су Гордана Томић Радојевић, секретар КПЗ Лесковац и инжењер Саит Балић, председник друштва „Ром” – Ниш. Овом приликом је затражено установљена Смотра културних достигнућа Рома Србије.

¹³⁶⁵ Томислав Н. Цветковић, Од „Јага” (ватре) до Ђелем, Ђелем, поговор у збирци Изворних песама Рома југа Србије Дом културе Рома Лесковац, КУД Шефкет Ибраимовић, музичко-поетска секција, Лесковац 2000). О раду Т. Н. Цветковићу видети опширније у посебном делу књиге. Иначе, Цветковић је одавно познат као одличан познавалац ромског стваралаштва, а међу пријатељима је познат и као зналац бројних „згода, незгода и шала” које одлично казује у „ромско-српској” варијанти.

%

У Лесковцу је 1980. године промовисана књига на ромском језику „ПО ТИТО ШЕЛБРЕШУТНИПЕ ПИНЦАРДОЛ”. У Лесковцу је припремљена (приредили Рајко Ђурић, Београд и Томислав Н. Цветковић, Лесковац) и објављена прва збирка песама аутора ромске националности, „Јага” – Ватра, 1984. године. У збирци су заступљени: Шафир Шабановић, Миле Кадрић, Драган Салковић, Дуна Бакић и Зоран Шабановић – Роми из Лесковца.

У књизи „Белем, ђелем”, у одељку „Мукхен ман” (Пустите ме) објављене су и оригиналне песме аутора Шефера Шабановића, Драгана Салковића, Дуне Бакић и Зорана Шабановића. (издавач Дом културе Рома).¹³⁶⁶

Песме опевају лесковачке конопљаре, трговце коњима, скитнице и домаћине, богаташе и сиромаше, брижне мајке и заљубљене кћери, говоре о обичајима и вери (Зијафет, веровање у кућног Бога – Духа), о свадбама и слављима. Поред старих изворних песама – има и неколико песама насталих у наше време: „Гори лампа” (о логорашима Нишког логора), „У армију ја полазим”, „Оф, оф, умрећу”, док је песма „Дванаесторо браће” настала, вероватно, под утицајем народне песме „Зидање Скадра на Бојани”, јер и у овој ромској песми говори се о зазидању најмлађе снаје, као што је то случај са младом Гојковицом.

Књига „Белем, ђелем”, без сумње, драгоцен је прилог изучавању културе Рома, мелоса и обичаја, белег културног достигнућа Рома код нас и све изразитијих настојања у погледу еманципације у свим областима живота у Републици Србији.¹³⁶⁷

---

¹³⁶⁶ Дом културе Рома спада у најмлађе издаваче у земљи. Основан је октобра 1997. године. До сада има низ запажених активности од којих издвајамо организовање ромских балова, квиз за децу лако ометеног у развоју, „Златног гласа Рома”, такмичење „Колибри” (музичко-поетска и спортска смотра основаца). Запажени су и семинари о здравој храни, правилној исхрани, нези одојчади, као и у уређењу животног и пословног простора и др. Дом културе Рома је организатор научног скупа на тему „Геноцид над Ромима у Другом светском рату и страдање неалбанског живља на Косову и Метихији”. Све ове активности, по многим веома успешне, са стручним тимом, осмислио је уредник ове збирке Александар Бакић, директор Дома културе Рома. (Т. Стевановић, Реч о издавачу, уз књигу Ђелем, Дом културе Рома, Лесковац 2000). *Напомена:* Вредан допринос у припремању ове књиге имала је рецензент Гордана Томић Радојевић.

¹³⁶⁷У Народној библиотеци „Радоје Домановић“ у Лесковцу 11. децембра 2013. године одржана је промоција репринт издања збирке лирских ромских песама са југа Србије „Белем Ђелем” – „Путујем, путујем”, у издању Дома културе Рома у Лесковцу. Прво издање ове књиге објављено је пре 13 година и у њему се налазе изворне ромске песме које говоре о животу, култури и обичајима Рома. Један од предавача, Душан Благојевић, професор књижевности и критичар, рекао је, на промоцији, да је ово изванредна збирка песама која на прави начин издваја централне теме и мотиве, који објашњавају духовну активност једног народа. О књизи су такође говорили Тане Куртић, директор Хемијско-Технолошке школе у Лесковцу и Томислав Стевановић, директор Радио Лесковца, а ученици Основне школе „Петар Тасић“ из Лесковца, уз пратњу наставника музике Васипа Бакића, певали су познате ромске мелодије инспирисане песмама из књиге.

ЋАВОРИКАНО СУНО – ДЕЧИЈИ САН

Група младих, амбициозних и талентованих песника окупљених око збирке по насловом „*Време је за дечју поезију*“ из Дома културе Рома у Лесковцу, током 2011. године приредила је неколико Литерарних радионица где исказују своја осећања према животу, њиховом одрастању, првим љубавима и све што живот носи собом.¹³⁶⁸

*Док смо мали, живимо у неком свом свету,
Све нам је лепо.
Волимо, смејемо се, радујемо
а онда одрастемо
и наши снови се сруше.*

Марија Куртић (Живот)

Њихов свет је углавном виђен очима детета, некада пре времена одраслог. Окружени сликама младости и љубави, отворених чула и богате маште, са ретким знацима најаве бола и незадовољства која до краја откривају њихова танана осећања према свету и према стварности; посебно осећања света они приказују преко дрхтавог учевања љубави, несклада између жеља и могућности.

*Моја љубав је школа
У њој нема бола
Имам безброј другара
И различитих игара.*

*Моја љубав су укућани
Које много волим
Они ми љубав пружају
И за њих се борим*

Емина Бакић (Моја љубав)

Из песме у песму, готово из реченице у реченицу, мешају се љубавни призори и кошмари, а истовремено хармонична стварност блажих снова доживљених или сањаних кроз њихове младалачке снове и надања. Постоји безброј начина да се до тог света и тих снова допре. То нераспознавање илузија о којима они маштају, пишу и говоре знак је да су они успели у свакој песничкој авантури и кренули ка писању и говоре што

---

¹³⁶⁸ Марика Коцић, професор српског језика и књижевности, предговор, Младалачко гледање на свет еминентно је и надахнуто љубављу, „Ћаворикано суно“ – „Дечји сан“, Дом културе Рома Лесковац 2013. *Напомена:* Одабир песама Д. Коцић.

је знак да су они успели у својој песничкој авантури и кренули ка том путу са успехом и циљем.

*У једном граду
На крају света,
Иза сто облака,
Где љубав вечно цвета...
Налази се краљевство маште
И велике цветне баште*

*Ту су сва деца мала
И никад не порасту,
Ту је добра шала
И за врапца и за ласту.*

*Сунцокрети велики,
Усијаних глава,
Певају на сунцу
Трала-ла-ла-ла-ла*

*У том граду на крају света има сто облака
Где љубав вечно цвета
Десило се чудо
Ана воли Данијела
И то лудо, лудо!
(Ана Идић, Машта)*

Њихов песнички „Замак“ је осветљен сунцем иако је некада меланхолично осенчен прозор, прозор јесени када почну ветрови који доносе њихова различита гледања на љубав.

Песме које су написали млади ствараоци дају наду да ће многи од њих кренути водама песништва и тиме обогатити свет песника у нашем крају.¹³⁶⁹

---

¹³⁶⁹ У збирци песама „Ћаворикано суно“ – „Дечији сан“ („Време је за дечју поезију“), Дом културе Рома Лесковац, 2013. године присутни су следећи аутори (по редоследу објављених прилога): Марија Куртић, Ана Идић, Анита Мустафић, Габријела Асановић, Елеонора Алимовић, Емина Бакић, Зоран Шабановић, Филип Камберовић, Мартина Милићевић, Оливера Саитовић, Филип Камберовић, Драган Бекташевић, Расим Куртић, Сабрина Саитовић, Сара Демировић, Зага Јашаревић, Стефан Асановић, Филип Камберовић, Симон Саитовић, Христина Алијевић, Душко Куртић, Армандо Куртић, Симон Саитовић, Нена Шабановић, Мартина Ајдаревић, Тасим Барјамовић, Јета Демировић, Роналда Аметовић, Снежана Тоскић, Сабрина Салијевић, Стана Ибраимовић, Маријола Аметовић, Јована Станковић, Марија Ђокић, Стана Ибраимовић, Јована Станковић, Катарина Стојичевић и Кристијан Елезовић. *Напомена*: аутори песама сз ученици ОШ Петар Тасић, Вожд Карађорђе и Светозар Марковић.

СЛАПОВИ ВУЧЈАНКЕ

На занимљиву и хвала вредну идеју дошли су људи из Дома културе „Вуче“ у Вучју када су се одлучили да организују песнички конкурс посвећен својој реци. И још више, сваки од песника, учесника конкурса, требало је да осим Вучјанки дарује песму и реци свога краја. Интересантан је био и начин расписивања конкурса – тема је разаслата у свет путем интернета, тог све присутнијег средства масовне комуникације. Била је поткрепљена и филмом који је песнике, и све друге, требало да упозна са лепотама природе подно Кукавице, са градићем поетског имена и његовом имењакињом, лепотицом-реком Вучјанком.¹³⁷⁰

Дакле, широм земљиног шара, путем етра је отишла идеја која је, ево, изнедрила књигу тако лепу да би се могла мерити са лепотом река о којима је певала. Рекло би се да књига у којој су заступљени песници из свих крајева Србије, и још даље – из више земаља нашег непосредног окруења (Република Српска, Македонија, Хрватска, Бугарска, чак и из Пољске) и није могла да буде другачија него бисерна ниска најлепших речи изниклих из љубави аутора према својим рекама.

(...) Песници су певајући о Вучјанки (а можда су именом Вучјанке опевали своје реке) успели да нађу речи тако лепе, какве нису нашли ни локални стихотворци, јер понекад од лепоте, или превелике жеље, мучећи нас да трагамо по себи, да ископавамо најтананије ћошкове својих осећања. Немају сви снагу да прозборе гласом муза, да извезу праве стихоплетенице срмом љубави и принесу их на олтар беспоговорне наклоности својој реци заштитници. Песници заступљени у овој књизи су је свакако имали, јер већ и летимичним ишчитавањем њихових песама могу се издвојити поједини стихови, који ће се, свакако памтитит, преписивати, говорити у разноврсним приликама. Када песма једном излети из пишћевог гнезда, она постаје општа својина. И што се више понавља, то је вреднија, то јој је трајање сигурније. Већ замишљај неке будуће каталоге, монографије, афише, зборнике, песничке збирке, туристичке водиче, и ко зна шта још, у којима као мото стоји неки од стихова са овог конкурса. као рецимо:

¹³⁷⁰ Срба Такић, Слапови Вучјанке, збирка песама са конкурса Дома културе из Вучја, поговор, Огледајмо се у слаповима Вучјанке, Народна библиотека Десанка Максимовић Власотинце и Дом културе Вучје, 2011, стр. 55. *Напомена:* Такић је познати власотиначки писац, дугогодишњи директор Народне библиотеке „Десанка Максимовић“ у Власотинцу.

„Из вучјег легла изнедрена
Од суза камених брујаш.“
(*Смиља Арсић, Слапови Вучјанке*)

„Пламен перо, хладна стено,
Од тебе је све створено“
(*Слободан Матић, Ода води*)

Учитељиц их могу давати дечици као наслове писмених радова, попут ових:

„Тако је Вучјанка настала,
Од сунчевих трептаја, од тајанства месечине.“
(*Светлана Пешић, Како је настала река Вучјанка*)

„Брује, брује надошле тишине!
Природа се буди од милине!“
(*Марина Живковић, Плес са Вујанком*)

Могу се користити у свакодневном говору као језгровите изреке које ваља цитирати, попут следећих:

„Јечи... ко сабља Николе Скобаљића“
(*Снежана Јањић, Вучјанка – бисер лепоте*)
„Моја Вучјанка са мном ће тећи.“
(*Дејан Ристић, Вучјанки*)

(...) Збирка песама Слапови Вучјанке обилује складним римама, успелим метафорама, лепим описима светрајућим порукама. Можемо слободно да закључимо да су срца песника, овим лирским предивом, уткана у повесмо Кукавице и Скобаљић града и да ће ово њихово дело бити незаобилазно штиво за све будуће Вучјанце. Овде треба нагласити још једну неспорну вредност ове књиге, за Вучјанце, можда, најважнију – овај конкурс, и песници који су се јавили, помогли су нам да још више заволимо своју реку (а сигуран сам да ће она утицати и повратно помоћи да и сами песници јојвише заволе и реке својих крајева).

У људској природи је да трага за новим, бољим, да сазнаје, надограђује себе. Можда је због тога у нас вечно запретена сумња да је туђе боље, да је наше свакодневно, обично. Тај је осећај добар ако нас нагони да радимо и стварамо, да доприносимо себи и својој заједници, ако свој живот и егзистенцију својих најближих чиномо успешнијим, берићетнијим. Из ове књиге сазнајемо да Вучје и Вучјанка и те како имају разлога да буду поносни на себе.¹³⁷¹

---

¹³⁷¹ Срба Такић, Слапови Вучјанке, поговор Огледајмо се у слаповима Вучјанке, Вучје 2011. *Напомена:* За издавача: Небојша Крстић, уредници издања: Братилав Анђелковић и Срба Такић. У овој збирци заступљене су поред песника из других крајева и Снежана Јањић (Лесковац) и власитиначке песникиње: Милица Шушулић, Невенка Д. Поповић и Светлана Пешић.

ЛЕСКОВАЧКА ПЕРИОДИКА

Периодика између два светска рата.- Наше стварање. - Лесковачки зборник. – Помак. – Лесковчанин. – Пионир. – Освита. -Успења – Ми. – Алијанса.- Ин магази. – Лесковачки забавник. – Лесковачки дневник

УМЕСТО УВОДА

Лесковац се може похвалити да је, посебно између два светска рата (1918-1941), имао бројне листове и часописе. Међу листовима тога доба најинтересантији и најзначајније је „Лесковачки гласник”, који је, као недељник, излазио пуних двадесет година, од 1921. до 1941. године. То је био лист за трговину, занате, пољопривреду, просвету и друштвени живот. Финансирала га је породица лесковачких индустријала Илића, а власник листа био је *Тихомир Илић*. Две године касније, лист постаје орган Лесковачке трговинске омладине уз подршку Трговинског и Индустријског удружења. Сарадник од првог броја и касније дугогодишњи уредник био је *Сретен Динић*.¹³⁷²

Од 1924. године „Лесковачки гласник” почиње да објављује и уметничку поезију, а о социјалним, комуналним и здравственим проблемима писао је др Жак Конфино.¹³⁷³

Лесковац је један од ретких градова у Србији који је између Првог и Другог светског рата, имао свој лист.

%

Од 1928. излазио је недељни лист „Лесковачки привредник”, али врло кратко, до марта 1929. Појавила су се укупно 52 броја. Власник и уредник био је *Драган Тодоровић*, а писао је о трговини, индустрији, занатству и уопште о привреди, а често је објављивао и проповетке локалних писаца.

Те, 1928. године, покренут је и лист „Село”, лист за заштиту интереса села и сељака. У име Лесковачког земљорадничког већа, власник је био *Љуба Митић*, а уредник *Богољуб Горуновић*, али су изашла само четири броја овог листа.

Такође 1928. године покренут је у Лесковцу и трећи лист - „Лесковачки спортиста”, који је излазио два пута месечно. Власник је био *Благоје Митић Жишка*, а одговорни уредник *Михајло Николић Сикичка*. Изашла су само четири броја и то сваки други у боји.

%

Новембра 1933. у Лесковцу је почео да излази лист „Недељне новине”, чији је власник био *Јован Јовановић*. У почетку, лист је штампан у пет хиљада примерака, да би се касније тираж смањио на три хиљаде. Лист је био власништво Графичког завода „Соко”, а престао је да излази

¹³⁷² *Напомена:* Биће посебно представљен рад Сретена Динића. Видети: Д. Трајковић: Народни просветитељ и писац Сретен Динић и његово време, Лесковац 1973; Н. Тимченко: Фрагменти из историје лесковачког позоришта I (1896-1941), Лесковац 1967; Д. Трајковић: Преглед лесковачког књижевног старалаштва, Лесковац 1973.

¹³⁷³ *Отишрије:* Д. Трајковић: Преглед лесковачког књижевног стваралаштва, Лесковац 1973.

септембра 1935. године. Године 1933. изашла су и два броја листа „Новости”.

Покренута су и три часописа, Интересантно је да је месечни педагошко-литерарни часопис „Нова школа” излазио у селу Манојловцу од 1921. године. Власник и један од уредника био је учитељ *Тодор Раденковић*, а други уредник био је студент филозофије из Ваљева *Драгољуб Обрадовић*. Излазио је само те године, штампан је у Нишу, а појавило се пет бројева.

%

Истраживање најновије историје лесковачке књижевности и публицистике немогуће је без најкраћег увида у овдашњу периодику, односно часописе који су краће или дуже, уз прекиде, излазили последњих деценија у Лесковцу.

%

У Лесковцу је последњих деценија излазило више листова и часописа. Најуспешније приватно књижевно гласило био је, свакако, „Лесковчанин“, а изузетно значајно место припада „*Нашем стварању*“, „Лесковачком зборнику“, „Помаку“, „Освету“ и „Алијанси“.

%

Посебно место припада недељнику „*Наша реч*“, који се појавио после Другог светског рата и, поред других догађаја, регистовао је, али и коментарисао актуелна дешавања у култури Лесковца и југа Србије.

%

Укратко ћемо представити следеће часописе:

- *Наше стварање*
- *Лесковачки зборник.*
- *Помак.*
- *Лесковчанин.*
- *Пионир.*
- *Освет*
- *Ми.*
- *Алијанса*
- *Ин магазин*
- *Лесковачки дневник*

НАШЕ СТВАРАЊЕ

I

Полола века часописа Наше стварање пуни се, ево, на међи два века, и два миленијума чак... Та међа, међутим, у историји нашег народа и земље није била само календарска: она је значила и прелом историјског тока који је са собом носио све: и народ и појединца, и друштвени живот и личне судбине. Али тај прелом није био, нити је могао бити, ни тренутачан, ни механички, ни апсолутан, а најмање безболан; напротив, био је драматичан и трагичан. Претходили су му ратови – произведени унутар граница наших земаља и споља, претећи да затру све. Сада сви лечимо ране, верујући, са разумном а можда и очајничком надом једнако, да *залог прелома* – демократске промене – неће бити изневерен. Томе ће допринети и све оне жиле куцавице које су се и у минулом времену, ма колико несигурно или самоуверено, муцаво или понесено, јављале у име живота и будућности, слободе и стварања. Препознајемо је, једну такву жилу куцавицу, и у речима лесковачких културних посленика који су пре пола века, септембра 1953. године, покренули „*Наше стварање*”, „*часопис за друштвено-политичка питања, науку и књижевност*”, *први ове врсте у Лесковцу*.¹³⁷⁴

„Обично се мисли да унутрашњост не даје перспективе за развој, да не покреће на размишљање и на стварање, не буди у човеку амбиције да покуша и учини што највише може. Има у томе истине, али само с обзиром на материјалне услове. Ништа нам друго не стоји на путу... Али смо уверени да и код нас има људи чије се перспективе, по завршеном школовању, нису затвориле, који хоће да раде и желе да дају више него што су до сада могли. Тим људима ми отварамо странице часописа и позивамо их на сарадњу. Наше стварање није замишљено као трибина с које се може чути само о ономе што је уско повезано с Лесковцем и његовом ближом и даљом околином, нити ограничено само на сараднике из места. То није ни природно ни разумљиво.”

Ове речи, којима се ни данас нема шта ни додати ни одузети – испуњавале су се у минулих пола века с много тешкоћа... Више пута у својој историји часопис је губио дах, престајао да излази – на годину две, па и три, био ућуткиван или занемариван, баш као што је у овој јубиларној години био занемарен од Министарства културе Србије. У досад најгрубљој сечи часописа у Србији – ускраћена му је свака финансијска

¹³⁷⁴ Наше стварање, 4/2003. (рубрика, Јубилеј, стр. 7-28) објављено је неколико прилога, уз краћи редакцијски уводни текст.

подршка!? Упркос свему, часопис се никада није угасио. Ни зачурио. Тако је Наша стварање својом дуговечношћу сведочио, свакако, о живом трајању и вредности стваралаштва лесковачке средине. Са друштвено политичких и економских питања, часопис се све више усмерава ка пољима књижевности, уметности, науке и културе. Сигурно да у минулих пола века није било у Лесковцу даровитог пера а да се није огледало на страницама Нашег стварања – првим стваралачким покушајима, али и својим највреднијим остварењима. Негујући и афирмишући вредно духовно стваралаштво данас, Наше стварање није занемаривало ни вредности свог историјског и културног наслеђа. Наше стварање је, дакле, било и остало инспиративна завичајна духовна ризница и жива стваралачка радионица. Али њене странице су увек биле, више или мање, отворене и за вредности других средина у земљи и свету, додирујући се и прожимајући се са њима. Часопис је био, како се то каже, „огледало времена”, плаћајући му дуг, али и одговарајући његовим изазовима. Најпознатији „одговор” часопис је дао крајем шесдесетих година када је организовао састанак редакција културних часописа уже Србије на тему „Културна политика и путеви и задаци развоја културе у провинцији” али на коју су били позвани и неки од наших најпознатијих књижевника, филозофа, социолога и културних посленика, као што су *Добрица Ћосић*, *Михајло Марковић*, *Никола Милошевић*, *Светозар Стојановић*, *Миладин Животић*, *Стеван Мајсторовић* и *Триво Инђић*, који су већ тада сви били обележени као „унутрашњи дисиденти”. Другог дана овог скупа, гости из Београда одговарали су јавно на питања културних, просветних и јавних радника Лесковца у оквиру теме „Актуелни проблеми наше културне политике”.

(...) Ондашња политичка сцена, која је пала на часопис и која је двојицу уредника избрисала из ондашње Редакције, данас је светла страница историје часописа, у коме су, и данас, међу најактивнијим и накреативнијим сарадницима и онда „сасечени” Николај Тимченко и Душан Стошић. Изабраним страницама из бројних свезака полувековног Нашег стварања подсећамо још на неке од многих вредности и заслужних стваралачких имена из Лесковца, наше земље и света – од анонимног народног песника до најмлађе лесковачке песникиње Бојане Цветковић Лебанац. Завршне радове овог записа испуњавамо, такође именима главних и одговорних уредника нашег стварања за његових пола века: Владимир Каменовић (1953-1957), Драган Ничић (1957-1958), Томислав Н. Цветковић (1961-1973), једно краће време заједно са Жарком Радовановићем, Бора Здравковић (1973-1979, а 1984-1993. одговорни уредник), Слободан А. Младеновић (1980-1984. а 1984-1993. главни уредник), Светислав Павићевић (1997) и Димитрије Тасић (1998-2003).

Пре педесет година у културном животу Лесковца догодило се нешто веома важно. Значај тог догађаја нису били свесни ни његови иницијатори, ни његови учесници и најмање културна јавност града. Наиме, првих дана септембра појавио се први број Нашег стварања, часописа за друштвено-политичка питања, науку и књижевност; његову појаву поздравили су потенцијални сарадници и локални лист Наша реч, али он није побудио већу пажњу јавности. Часопис је био замишљен као месечник и до краја прве календарске године изашла су четири броја у три свеске (трећи је био двоброј за новембар и децембар 1953. године). У тој чињеници, међутим, треба тражити разлоге за прве, готово непремостиве тешкоће у којима се редакција готово одмах нашла.¹³⁷⁵

(...) Према устаљеном обичају у нашој периодици, у првом броју објављена је, под насловом *На почетку*, реч Редакције¹³⁷⁶ у којој је дефинисан програм часописа и објашњени разлози за његово покретање; програм је, најпре, подразумевао успостављање континуитета са „традиционалном напредном штампом” у Лесковцу између два рата: та штампа је, према формулацији у овом тексту, „имала деликатан задатак не само да региструје савремене догађаје и да, у највећој мери, даје шире осврте на општи привредни, друштвени и културни развој града и околине. Нашим људима се пружала свестрана могућност да кажу шта мисле и осећају, да написаном речју допринесу бољем расветљавању онога на чему раде или што пручавају”. Пошто је на овај начин, помало индикативно, констатован програм часописа, уводник о коме је реч наставља:

„Покретањем овог часописа, првог ове врсте у историји Лесковца, ми нисмо мислили на задовољење оне често изражаване жеље људи из унутрашњости да се буде по сваку цену независним од „монопола” метро поле. Ми ниуколико *не рачунамо ни на „последњу реч”* у нашем часопису, ако уопште има смисла и говорити о томе. Напротив, намера је наша, као и ОО ССРН, који обезбеђује финансијска средства часопису, да пружимо шире могућности просветним и другим културним и јавним радницима Лесковца да раде на свом пољу и да то на чему раде могу да публикују. Не завравамо се да располажемо таквим снагама које би увек могле да се појаве у било ком листу или часопису центра, али исто тако нећемо, мислимо, бити неискрени, ако кажемо да исто тако имамо људе који могу да пишу и да се развијају.”

Са уверењем да има у овој средини људи којима треба пружити услове за рад и интелектуални развој, Редакција још напомиње: „Наше стварање

¹³⁷⁵ Н. Тимченко, *Наше стварање*, бр. 4/2003, стр. 9-27.

¹³⁷⁶ Главни и одговорни уредник од првог броја до краја 1955. године, дакле до прве паузе у излагању, био је Владимир Каменовић, професор Економске школе у Лесковцу; редакција гломазна (петнаест чланова). Издавач Клуб просветних и јавних радника Лесковца.

није замишљено као трибина с које се може чути само о ономе што је уско повезано са Лесковцем и његовом ближом и даљом околином, нити ограничено само на сараднике из места. То није ни природно, ни разумљиво. Али у првом реду ми рачунамо на људе из места. Због њих је и покренуто питање излагања једне овакве врсте часописа. Будемо ли окупили већи број наших културних и јавних радника на сарадњу – циљ ће бити постигнут. И више: јер ћемо на тај начин, сви ми више да дамо на оном пољу за које смо се спремали или за које имамо дара, а то је, управо, оно што од нас очекује друштво, наша нова социјалистичка Југославија.”

Тако је Редакција представила свој програм и најавила своје циљеве. Међутим, у свом дугом животу и деловању које покрива безмало читаво послератно раздобље и сведочи о степену и квалитету стваралачких потенцијала лесковачке средине, Наше стварање је прошло кроз многа искушења, промене и прекиде у излагању, али се ипак одржало јер се показало да је одлука о његовом покретању била заснована на реалности ма које су биле јаче од инертности и неразумевања средине; те реалности су се састојале, пре свега, у томе што су људи, истина не многобројни, који су се окупили око часописа били довољно упорни а редакција, која се често мењала, на прави начин заинтересована, са смислом за прилагођавање, за наставак рада. Тако се часопис одржавао као чинилац културног живота града.

Рекли смо да се часопис мењао и прилагођавао и да је пролазио кроз извесне фазе за које је карактеристична извесна промена у садршају и оријентацији. То нису биле изразите промене нити је, бар у првих десет година, часопис показивао тенденцију да се радикалније мења. Неки истраживачи сматрају да се *прва фаза* часописа завршава већ 1955. годи не када се догодио први, двогодишњи прекид у излагању; друга фаза би обухватала 1957. и 1958. годину, када је часопис престао да излази све до 1961. године. Мислимо да није оправдано видети ма какве резлике између часописа до 1955. и часописа, после паузе, у 1957. и 1958. години.¹³⁷⁷ Заправо, часопис је фактички имао не само две фазе него *два почетка*: онај прави или хронолошки, поменут 1953. године и други, 1961. са

---

¹³⁷⁷ Промењен је главни и одговорни уредник; сада је то Драган Ничић, професор филозофије у Гимназији; редакција је остала гломазна, са малим изменама (Јована Вукчевића из УДБЕ заменио је Владимир Митић, председник Среског народног одбора). Промењен је и издавач – сада је то Срески одбор ССРН и дуго словио у том својству док се није на корицама часописа појавио податак да је оснивач (?!) и издавач Дом културе у Лесковцу. То заиста није било могуће јер је часопис покренут пре него што је Дом културе основан. Податак о издавачу је тачан. Иначе, часопис је трећи пут обележио годишњицу излагања, сматрајући да су у питању јубилеји. Наиме, у двоброју 5-6 за 1968. пригодним текстом Хранислава Ракића и библиографијом прилога у часопису од 1953. до 1968. године обележена је петнаестогодишњица излагања. Ракић је урадио и библиографију прилога у часопису поводом обележавања двадесетогодишњице излагања. У Ракићевом чланку из 1968. године и уводном тексту у броју 1-4 за 1973. годину садржани су подаци о двадесет година постојања часописа и они се могу консултовати. Редакцију су 1968. године чинили Томислав Н. Цветковић (главни и одговорни уредник), Бора Здравковић, Добросав Бјелетић, Жарко Радовановић, Хранислав Ракић и Миодраг Стефановић, а 1973. Томислав Н. Цветковић (главни и одговорни уредник), Хранислав Ракић, Миодраг Стефановић, Жарко Радовановић, Бора Здравковић, Вили Хубач и Душан Јањић.

донекле измењеном физиономијом, изгледом и потпуно новом редакцијом.¹³⁷⁸

У *Речи редакције* у броју 1, једином за ту годину, напоменуто је ово: „Поново после двогодишње паузе, покрећемо часопис „Наше стварање”. Замишљен као трибина за изношење мишљења о различитим питањима нашег друштвеног, политичког, економског и културног живота, часопис ће, окупљајући све оне који пишу, активно учествовати у процесу нашег развитка и размишљању о његовим перспективама, покушати да у свему томе буде делотворан чинилац.”

Као што се види, акценат је умерен јер се имплицитно указује више поверење индивидуалном мишљењу о различитим питањима нашег развоја (ниједном речи се не помиње наша социјалистичка стварност). Ипак, даје се предност локалној проблематици и локалним снагама, а у том броју на првим страницама су чланци о спровођењу одлука Петог конгреса ССРН и мерама за унапређење пољопривреде (у ствари реферати који су подношени на седницама општинских и средњих комитета Партије).

Дакле, разлика у концепцији није велика чак ни лако уочљива: реч је о нијансама, тачније о скривеним интенцијама појединаца из редакције, али је битно за природу односа који су онда владали и из којих су настајали овакви подухвати. Каже се да су часопис покренули културни и јавни радници Лесковца, што би требало да значи да су они показали и неку самоиницијативу; истина је, међутим, нешто другачија: ти културни и други радници су добили налог да уређивањем и издавањем једног часописа, који има одрђену намену и идеолошке задатке, обаве како се тада сматрало један друштвено користан посао. Спонтаности је ту било премало, такође и слободе у избору и обради тема, као и личним иницијативама, а одушевљења у сваком случају још мање. Тиме се могу објаснити не само сивило часописа у првим годинама његовог излагања него и многобројне паузе у његовом излагању; уредници су морали пазити да сви објављени прилози воде ка испуњењу поменутог задатка и друштвено-политичког циља, а сарадници нису могли бити субјективни и слободни у избору тема ни њиховој обради; креација је била у другом плану и све је наткрилило настојање да се постигне онај узвишени циљ; с друге стране постојао је страх да се он не домаши, да се у његовом извршењу не погреша.

Приликом новог почетка часописа, Редакција је изрекла ону исту жељу да буде делотворан чинилац у нашем друштвеном и политичком, а наравно и културном животу. Још је тада било далеко од остварења такве жеље али је ипак указано на пут којим треба ићи.

---

¹³⁷⁸ Главни и одговорни уредник постао је Томислав Н. Цветковић, а у редакцији су били Миливоје Алексић, Миодраг Вељковић, Живојин Гребенаревић, Петко Димитријевић, Бора Илић, Милорад Жижич, Марко Милићевић, Хранислав Ракић, Миодраг Стефановић, Николај Тимченко и Томислав Н. Цветковић.

III

Наравно, сасвим је природно и близу памети да је часопис, бар у неким интелектуалним круговима Лесковца, изазивао пажњу и био повод за извесне разговоре и критичке примедбе којих је било више него похвала. И часопис, и први, углавном усмени одзиви о њему, добар су повод за размишљање о односу поменутих интелектуалних кругова Лесковца према културним подуватима у својој средини, што је произилазило из менталитета и културног нивоа. И судбина Нашег стварања, које је првих година свога постојања било у ствари још увек на почетку, говори о једној специфичности људи овога поднебља – они су лако покретали иницијативе и такође лако се одрицали онога што су већ имали и што су само створили. Пре рата, на пример, дуговечан је био само *Лесковачки гласник*, који је потрајао за све време међуратног раздобља, док су листови као што су били *Пољопривредник* и *Недељне новине* трајале по непуне две године; један лист ревијалног карактера који је покренуо и уређивао један од најзначајнијих лесковачких графичара Адам Илић појавио се само два пута; после рата, лесковачки средњошколци су покренули лист који је три пута променио име и после деветог броја се угасио; слично се догађало са више листова, од којих је један носио име *Трибина* и која се и данас тешко може наћи а који је по својој прилици доносио занимљив материјал који данас може да сведочи о развоју и проблемима послератног Лесковца; једини дуговечни лист Лесковца је *Наша реч* чије је редовно недељно изложење испунило целокупно послератно раздобље.

И различите књижевне едиције биле су краткорочне а издавачи су били и новинско предузеће *Наша реч*, и Раднички универзитет и Народни музеј, који је једини успео да како-тако одржава своје библиотеке, али и да редовно, од 1961. године, издаје обимни *Лесковачки зборник*. Што се тиче Нашег стварања, оно је мењало издаваче и поготово редакције, прекидало излажење, излазило у двоброју мењајући ритам излажења, али се ипак одржало. Овај часопис је ипак био плод једне потребе коју су стално имали на уму поменути интелектуални кругови и чудно, не баш претерано вољено али за имиц владајуће партијске структуре корисно и чак пожељно дело. Писци су имали где да објављују своје саставе а и партијски пропагатори да међу своја постигнућа на културном плану истичу и постојање једне публикације са књижевним и научним претензијама. Али часопис својим садржајем и квалитетом није могао да достигне жељени ниво и убрзо је незадовољство једноставно превазишло по себи радосну чињеницу да ли да и даље постоји гласило за које су се сложили нешто раније да је потребно да самим својим постојањем доприноси културној атмосфери средине. Чести прекиди у излажењу часописа и његов несигурни статус нису били последица само материјалних тешкоћа и немарности Лесковчана према културним добрима која су имали, него и једноставне а у тим разговорима неуочене чињенице да часопис није имао

једну личност, одлучну и предузимљиву, која би за свој животно правило и дело узело бригу о његовом излажењу и бивствовању; у Пожаревцу, на пример, Браничево је имало свог уредника и неуморног старатеља, иначе судију Округног суда, дакле, непрофесионалног књижевника Војислава Живковића, који је годинама држао тај часопис и поставио га на чврсте темеље; Браничево излази и после Живковићеве смрти. Али не треба ићи даље, ван Лесковца: и у нашој средини имамо позитиван пример те врсте. Поменути Лесковачки зборник који непрекидно излази, годинама, на Дан музеја, а темеље му је поставио и око њега се старао дугогодишњи управник Народног музеја у Лесковцу Хранислав Ракић.

IV

После првих усмених реакција на Наше стварање дошле су и прве писане критике. Најпре, реч је о тексту *Четири броја „Нашег стварања“*, који је потписан иницијалима Љ. Б. и Р. М. и објављен у *Нашој речи* од 18. јануара 1954. године. Аутори се у закључку надају да ће часопис развити и унапредити књижевну рубрику и да ће постати садржајнији, да ће третирати ширу проблематику и из других области, чиме ће „у још већој мери одговорити своме задатку; аутор, такође, констатује да је појава „Нашег стварања значајан догађај у културном животу града. Додају мишљење да је часопис „дошао као несумњива помоћ у деловању писане речи међу нашим људима“ али истичу и карактеристичан податак за лесковачку средину „да ова новина и сав њен значај нису одмах запажени“ и да је тек другим бројем и последњим двобројем Наше стварање „чвршће закорачило и стекло скроман број читалаца“.

Писци овог првог текста о Наше стварању напомињу да се одређени суд о часопису на основу првих бројева не може донети али истичу као добру страну његових покретача то што су се одрекли претензија да они имају завршну реч већ су испољили жељу „да практично помогну и културном животу у нашем граду даду нови импулс“, па је, закључују они, Наше стварање на најприкладнији начин потврдило себе.

(...) Ова оријентација, против које се није смела изговорити јавна критичка реч, и ипак танка и доста оскудна „књижевна рубрика“ у часопису, изазивали су тада познатог песника тзв. модернистичке струје, иначе студента књижевности из Лесковца, касније реномираног и у најширим југословенским оквирима новинара Борбе Првољуба Пејатовића да у *Нашој речи* од 17. јула 1954. године, поводом двоброја 5-6 за ту годину, постави најпре питање квалитета, пре свега литерарних прилога, а затим и оправданост саме егзистенције часописа таквог нивоа, без обзира о могућности „корених измена“, како се изразио.

Наравно, оваква питања и оцене нису могла проћи без реакције и не изазвати потресе; већ у следећем броју листа уредништво је одговорило најпре примедбом „да је итекако потребно водити дискусију, што

темељитију и конструктивнију” о садржају и оријентацији часописа чију су недостаци евидентни; уредништво даље напомиње једну веома важну чињеницу која се данас може сматрати податком од прворазредног интереса – да ти недостаци „*проистичу углавном из тога што је све до сада одзив на сардњу недовољан*” али истовремено истиче свој став и уверење „*да је погрешно дискутовати о једном листу или часопису, постављајући одмах питање да ли треба да излази или не*”.

V

Један од сарадника Нашег стварања је изнео одлучно мишљење да часопис треба да излази и даље; реч је о Драгољубу Трајковићу који је у Нашој речи од 7. августа рекао да часопис, како се он изразио, „треба одржати, али његово уредништво још одмах поставити на много ширу основу”; суштина Трајковићевог мишљења је у томе да часопис треба да уређују људи који би се у том послу морали држати принципа индивидуалне одговорности и креативности; другим речима Наше стварање би морало постати креација људи који га уређују и престати да буде нека врста билтена или сервиса друштвено-политичких и партијских форума.

Часопис ће и даље излазити, гласила је порука уредника Владимира Каменковића, објављена у Нашој речи 9. октобра 1954. године; чињеница је, међутим, да се до краја те године није појавио ниједан број него тек јануара 1955. године. После четири броја у тој 1955. години, уследила је прва пауза од године и по дана; нови уредник и редакција наставили су у фебруару 1957. године живот лесковачког часописа.

%

Иако необразложена, Пејатовићева негативна оцена вредности прилога у прве две године Нашег стварања, може се примити, прецизније речено, она је углавном тачна. Пејатовић је, нема сумње, оправдано, био иритиран насловима тих прилога и именима њихових потписника; као песник нове, модернистичке поезије и схватања, није могао да се посебно радује нити да прихвата песме лесковачких песника који су били привржени традиционалистичкој поезији. Међутим, ако се његов став према објављеној поезији може разумети, већ је теже прихватити његово очито неразумевање друге стране медаље у овом случају. Он није размишљао о културолошком или, боље речено, социолошком значају часописа за лесковачку средину; наиме, часопис је, *баш овакав какав је*, драгоцен сведочанство о педесетим годинама а посебно о нивоу интелектуалних снага, и посебно, о стању духа и особинама менталитета лесковачке средине. Утолико је, рецимо Трајковићев став оправдан а оријентација уредништва, дефинисана у поменутом одговору Пејатовића, разумљива. Извесна колизија, међутим, између покретача часописа (тачније оних који су одлучивали о његовој судбини) и природних тежњи културних радника и љубитеља писане речи који су желели да имају што више простора за

своје макар и ненаписане и вредносно нејаке саставе, несумњиво постаји и она видљива чак и онда када се човек задржи на површинском нивоу ствари.

Уредништво је *морало* да прихвати наслове и аутора које је наметала идеологија да би се задовољила политичка сврха егзистенције овакве публикације, али је истовремено обављала користан задатак и часопис је постао језгро око кога се окупљала стара и нова генерација културних радника и писаца. Тако се у прве две године на страницама *Нашег стварања* појављују имена предратних културних посленика Лесковца и писаца као што су Атанасије Младеновић, Драгутин М. Ђорђевић, Миливоје Перовић, Драгиша Кнежевић, Брана Митровић, Владимир Каменковић, Благоје Стојановић, Драгољуб Трајковић, а од млађих Бора Здравковић, Првољуб Пејатовић, Јоца Михајловић, Димитије Тасић. Велимир Хубач, Јован Букелић; међу сарадницима *Нашег стварања* су и Миодраг Митић, тада студент права и Радомир Марковић, професор књижевности у Гимназији. Побројани сарадници часописа били су веома млади, студенти или чак средњошколци и неки од њих су се афирмисали као новинари, уредници разних публикација и писци стручних књига (Миодраг Митић, Јован Букелић). Кад се погледа списак сарадника *Нашег стварања*, може се слободно закључити да нема лесковачког писца који је остао ван страница часописа или да није поменут, на овај или онај начин, преко приказа и сл. У томе је културолошки значак часописа просто рече но – огроман.

Већ у својим првим бројевима, *Наше стварање* је неговало поезију и прозу, онда и књижевну, позоришну, ликовну и филмску критику. Најплоднији песник је *Бора Здравковић* чије су се песме појављивале редовно, у готово сваком броју. Међу песницима се истицао *Јоца Михајловић*, који је касније објавио неколико збирки. Запажене песме објавили су и Букелић који је, уз успешне студије медицине, дуго био уредник и сарадник *Студента*, *Димитрије Тасић*, тада ученик Гимназије а после студија уредник *Видика*, угледни сарадник ТВ и главни и одговорни уредник књижевне редакције БИГЗ-а а у најбољој фази овог значајног издавачког предузећа. *Велимир Хубач* је писао књижевне и филмске критике а позоришном критиком бавили су се, додуше не баш систематски, *Радомир Марковић* и *Јоца Михајловић*.

(...) Међу сарадницима часописа био је *Жак Кофино*; занимљиво је да се *Миливоје Перовић* на страницама часописа појавио свега два пута – написом о Кости Војиновићу и причом награђеном на конкурс *Нашег стварања*, док је *Јован Јовановић*, тек знатно касније, седамдесетих година, примљен као сарадник коме је до тог времена, због неподобности, ускраћено гостопримство; марљив, пун радне енергије, Јовановић је искористио ту „доброходност” редакције и објавио неколико дужих текстова о разним темама.

Од послератних песника, уз Бору Здравковића, најбрижнији сарадник је *Томислав Н. Цветковић*; као и Бора Здравковић, био је дугогодишњи уредник часописа, а писао је и драме и публицистичке написе; Бора Здравковић је писао и позоришне рецензије и, спорадично, књижевне приказе.

Критичари Нашег стварања су *Велимир Хубач* и *Мирослав Миловановић*. Овај значајан учесник у књижевном стваралаштву, оставио је књигу критика и једну добру, свеобухватну, антологију лесковачке поезије пропраћену солидним информативним предговором, у коме има и вредносних судова; ова антологија је незаобилазна ако се жели да се стекне представа о лесковачким песницима и ономе што су и како су они стварали. Неоправдано заборављен, Миловановић очекује критичку валоризацију и својим делом представља полазну тачку у преиспитивању књижевног стваралаштва у Лесковцу.

Уз Хубача, који се бави позоришном критиком, треба поменути веома обилну сарадњу са часописом коју је остварио *др Никола Цветковић*; поред поезије, он је писао и књижевно критичке чланке, приказе и есеје, обухватајући сем књижевних, и теме из других области, на пример из историје, филозофије итд.

Познати писац Нашег стварања је рано преминули *Вукашин Цонић*, писац хроника, прича и романа, као и радиодрама награђиваних на конкурсима наших радио станица. Такође рана смрт онемогућила је талентованог прозног писца *Станимира Стојмировића Грицка* да уобличи своје дело. Занимљива је и појава *Саве Димитријевића* који је као врло млад, још у средњошколском узрасту, скретао на себе пажњу песмама и прозом (писао је и драме) да би се касније најпре посветио новинарству, а онда стекао признање као писац специфичног облика документарне прозе, приказујући лесковачке људе и стару чаршију. Прозу и прилоге из есејистике пише и *Станко Миљковић*. Међу сарадницима Нашег стварања је и писац *Данило Коцић*.

У Нашем стварању објављивао је есеје и *Сашиа Хаџи Танчић* који је, као рођени Лесковчанин, живећи у Нишу, остварио замашно књижевно дело, никад не заборављајући свој родни град и који је често навраћао и са чијим је гласилима успоставио присну сарадњу. Уосталом, он је и уредник *Освета* и листа *Лесковчанин*, па се може рећи да је део свог опуса остварио у Лесковцу.

Члан редакције у више мандата и сарадник који је објавио више запажених есеја и приказа, претежно из француске књижевности, је и *др Душан Јањић*. Знатно касније, јавио се као сарадник *Драган Тасић*, песник и есејиста; био је и члан редакције часописа *Есеји* и приказе из ликовне уметности објављује *Живојин Прокоповић*.

Своју *песничку антологију*, коју је назвао *Песмопис Мирослав Миловановић* је веома акрибично урадио; то је потпуна панорама песника који су живели и стварали у Лесковцу. На пример, он је у своју антологију

уneo песме *Миодрага Митића*, који је уз Бору Здравковића, био најцењенији и најплоднији песник у првим послератним годинама, и Првољуба Пејатовића, који је стекао лепо име међу раним послератним српским песницима, али је, нажалост, брзо напустио и поезију и Лесковац да би се посветио новинарству и живео и радио у Београду.

VI

Нови почетак Нашег стварања, како је већ речено, пада у годину 1964. Извршене су опсежне припреме, што значи да је одржано више састанака редакције, а брижљивије је него раније обављена селекција понуђеног материјала. (...) Главни и одговорни уредник постао је песник *Томислав Н. Цветковић*, а у редакцији су били и историчар *Хранислав Ракић*, професор филозофије *Миодраг Стефановић*, један новинар итд. (...) Часопис је престао да буде приоритет са гледишта друштвено-политичких потреба; сада се финансирао и из иначе танког буџета предвиђеног за културу. Тиме се може пртумачити податак да је нова редакција у 1961. години издала само један број, наредне, 1962. само два двоброја, а 1963. одустала од припремања нових бројева, а да 1964. године објави само једну свеску у виду четвороброја! Додуше, мора се истаћи да је 1966. године часопис најредовније излазио – објављена су четири појединачна броја и један двоброј.

(...) Године 1965. часопис опет чини једногодишњу паузу да би у 1966. години са поновно формираном гломазном редакцијом, готово редовно излазио. (...) *Године 1967. догодило се нешто изузетно битно у историји часописа*. Тада је повучен радикални потез, који се, нажалост, показао као мач са две оштрице, јер је заиста био веома амбициозан и претерано самосвојан у нашој општој идеологизованој друштвено-политичкој ситуацији у којој су се, између осталог, већ осетно примећивали симптоми економске кризе коју су партијске врхушке и пропаганда покушали да спрече реформом 1966. године и уобичајном лакировком. Потез о коме је реч односи се на *раздвајање издавачког савета од редакције*: практично, то је било раздвајање групе друштвено-политичких радника који су отишли у савет, од групе културних радника, односно амбициозних стваралаца који су чинили редакцију; то је био даљи корак ка радикалнијем осамостаљивању редакције и часописа. Редакција је постала бројчано мала, мобилна и састављена од људи који су прилежно и ентузијазмом прионули на рад јер им је писање, публикавање и књижевност била и „ужа специјалност” и припремна амбиција, што ће рећи часопис као делатна културна чињеница. То ће се најбоље видети ако се каже да је главни и одговорни уредник остао Томислав Н. Цветковић, песник, управник Народног позоришта, покретач многих културних иницијатива у граду, дакле човек који је развоју културе у овој средини посветио све своје радне године; чланови те бројчано мале редакције били су и историчар Хранислав Ракић, директор Народног музеја, један од

најплоднијих сарадника часописа и писац више историографских књига; Миодраг Стефановић, професор филозофије, поборник, како се тада говорило, стваралачког марксизма, сарадник часописа и члан Српског филозофског друштва; Душан Стошић, члан Друштва за стране језике, Друштва за српски језик и књижевност и Филозофског друштва Србије, сарадник Праксиса и Филозофије, часописа филозофских друштава Хрватске и Србије, писац запажених студија које је објавио у београдским и загребачким часописима, истакнути предавач на Народном и Радничком универзитету у Лесковцу, плодни сарадник и уредник Нашег стварања и писац неколико књига из филозофије, теорије књижевности и естетике.

(...) Циљ редакције је био да се ради без арбитраже спољашњег чиниоца у руху партијског цензора; ова концепција часописа рађала се у време када је ситуација у земљи постајала све сложенија и када је критички однос према свему што је ту ситуацију чинило актуелном био неопходан. Таква концепција, разуме се, није могла бити прихваћена јер је следио, како се убрзо показало, и неповољан стицај околности.

Први покушај да се провери не само оправданост него и могућност да се почне остваривати поменути концепција био је састанак редакција локалних часописа који је организовала редакција Нашег стварања и који је, после озбиљних припрема, био заказан за крај октобра те године. Дефинисана је и главна тема састанка које није била ни инвентивно смишљена ни на први поглед подстицајна за разговор који не био био један у низу тада уобичајних дискусија које су се завршавале без икаквог ефекта. Та тема је била *Културна политика и путеви и задаци развоја културе у провинцији*; тема, рекох, стереотипна али интенције су биле критичке а не афирмативне и апологетске. Тако су и бирани евнетуални учесници којима су упућени позиви: били су то ствараоци који су већ били познати по својим критичким ставовима према нашој социјалистичкој пракси иако су се углавном изјашњавали као марксисти и приврженици изворне комунистичке идеје.

Од већег броја позваних, одазвали су се Добрица Ћосић, Никола Милошевић, др Михаило Марковић, др Миладин Животић, др Светозар Стојановић, Триво Инђић и Стеван Мајсторовић; одазвала се и већина редакција провинцијских часописа чији су представници учествовали у генералној дискусији и на књижевној вечери приређеној за публику. Своје редакције представили су уредници др Сава Пенчић и Драгомир Јанковић (*Градина* – Ниш), Драгомир Лазаревић (*Багдала* – Крушевац), Милутин Милутиновић (*Кораци* – Крагујевац), Воја Красић (*Ток* – Прокупље), Петар Вулић и Миломир Краговић (*Октобар* – Краљево) и др Миодраг Николић (*Привредни гласник* – Ниш). У последњи час, службено спречени, отказали су учешће Војислав Живковић (*Браничево* – Пожаревац) и Томислав Мијовић (*Развитак* – Зајечар).

Програм састанка био је добро замишљен и садржајан. Првог дана вођена је опсежна, целодневна дискусија о поменутој теми у којој су

учествовали сви гости из Београда и сви уредници часописа; у сали Народног позоришта одржано је добро посећено књижевно вече на коме су радове читали уредници часописа. Другог дана гости из Београда одговарали су пред публиком на питања у оквиру теме *Актуелни проблеми наше културе данас*. Дискусију првог дана отворио је опсежним излагањем које је дало тон целој расправи *Никола Милошевић*; он је говорио о генези наше савременог економизма и улитаризма. *Завршну реч* дао је *Добрица Ћосић*. Целокупан материјал са састанка – и дискусија првог дана, и одговори на питања и актуелним проблемима у култури, као и литерарни радови са књижевних вечери и краћи текстови уредника часописа о условима у којима раде гласила која уређују објављени су у двоброју 5/6 за 1967. годину.

Међутим, сама концепција састанка и интенције редакције о којима је било говора, али у првом реду анализа изведена на састанку наишле су на жестоку осуду партијских форума; појавио се велики број написа у штампи и одржан је велики број састанака партијских активиста којима је присуствовало више високих руководилаца; осуда лесковачког састанка добила је шире размере и тај конфликт означен је као почетак сукоба између српске интелигенције и Партије.

Часопис је био поштеђен и мера и евентуалне забране: једино је захтевано да материјал са састанка буде достављен на увид партијским форумима који су задужени за то – пре него што број буде штампан. Часопис је наставио да излази, у прво време чак и појачаним темпом. Све што се десило у вези са редакцијом свело се на оставку припадника тзв. радикалног и опозиционог дела редакције, њену поуну новим поузданим члановима и појачани рад савета. У том смислу радикализација концепције часописа, о којој је било говора, показала се као мач са две оштрице јер је, поготово поменути број 5-6, учинио часопис познатим и траженим у читавој Србији и гласилом чије је учешће у општим културним и идеолошким токовима бар у једном тренутку било врло видљиво и утицајно, са једне, али је, са друге стране, изазвало жесток отпор партијских форума који су овакво деловање часописа оценили као антисамоуправно и политички неприхватљиво, угрозивши на тај начин и саму егзистенцију часописа.

Прва последица је била у томе што је јасно поручено да присуство антисамоуправних снага, а то значи „опозиционих” филозофа и писаца у часопису није дозвољено. Тако је, може се слободно рећи, ауторска и кртичка компонента оријентације часописа, о којој је било говора, „*играла само једно лето*” и онда под присилом уступила место некој врсти неутралне и лојалне оријентације која ће постојати али неће „мутити воду”. Треба такође приметити да оваква оријентација није наишла ни на какав отпор већег дела редакције, савета и шире јавности. Томислав Н. Цветковић је остао главни и одговорни уредник, а Хранислав Ракић и Миодраг Стефановић, чланови редакције.

VII

Године 1973. редакција у саставу Томислав Н. Цветковић (главни и одговорни уредник), Миодраг Стефановић, Хранислав Ракић, Жарко Радовановић, Бора Здравковић, Вили Хубач и Душан Јањић припремили су јубиларни број Нашег стварања и тим четворобројем обележили двадесетогодишњицу постојања часописа. Истовремено, то је био крај мандата ове редакције. Тим се, заправо, завршила још једна фаза у развоју овог лесковачког гласила.

У петом броју за ту годину, који носи ознаку септембар-октобар 1973. објављена је на уводном месту белешка *Уз опроштај* у којој се каже да је часопис добио *Октобарску награду града Лесковца*, али да овде није реч о награди „већ о људима који су радили у редакцији читаву деценију живота” и то „без икакве материјалне надокнаде или награде”. Био је то несебичан и заљубљенички рад, каже се даље у белешци. Ти људи су се „максимално ангажовали на његовом уређивању”, настојећи да се „не прекине једна лепа традиција и да се не разбије једно велико огледало културног живота и стваралачког чина нашег човека, понајпре човека у провинцији”. Уредништво у то име изражава захвалност досадашњим уредницима Т. Н. Цветковићу, Х. Ракићу, Ж. Радовановићу и В. Хубачу, свакако омашком изостављајући име Миодрага Стефановића.

Промена је била очигледна и читавала се пре свега у новом уредништву које је опет имало знатно више чланова и по томе подсећало на састав из првих година постојања. У њему готово и није било људи који су се непосредно бавили писањем али је главни и одговорни уредник постао песник *Бора Здравковић*; на месту коректора и техничког уредника *Радмила Митровића* заменио је *Михајло Дедић*, уредник великог броја издања штампаних у лесковачким штампаријама, потоњи главни и одговорни уредник „Наше речи”.

(...) После извесног броја година, када је часопис објављивао напise из позоришног живота, почеле су заузимати доминантно место радови из етичке проблематике и књижевне прошлости; међутим, оно што се лако може запазити, часопис је знатну пажњу почео посвећивати ликовном животу и уметности, тачније прилозима *Срђана Марковића*, историчара уметности и ликовног критичара који је, без икакве сумње, својим марљивим и стручним деловањем пресудно утицао, преко Наше речи и Нашег стварања, да се утемељи комплетна ликовна критика у нашем граду, и иначе богатом уметницима од вредности. Током осамдесетих и почетком деведесетих година, све до тихог гашења часописа, остварио је сарадњу *др Тихомир Петровић* који је онда наговештавао а данас заузео позицију најмарљивијег и најплоднијег, најкомпетентнијег и најутицајнијег књижевног критичара. Петровић је иначе стручњак чије је уже поље активности дечја књижевност. Он је писац прве целовите *Историје српске књижевности за децу*. Другим речима, ова фаза у

развоју нашег стварања – углавном мирна када је часопис тихо излазио, без потреса и активнијег учешћа јавности, није неинтересантна и занемарљива у погледу прилога који су објављивани.

Наше стварање *прстало је да излази* после броја 1-2 за 1994. годину, непосредно по обележавању 40. годишњице излажења. Није било притисака споља, часопис се, да тако кажем, истрошио изнутра и бар за тренутак изгубио свој разлог за постојање. Уместо Нашег стварања, на тај начин несталог, појавио се *Осврт* и попунио празнину која би настала у историји лесковачке периодике.

После паузе од неколико година, тадашњи директор Дома културе, садашњег Лесковачког културног центра, *Олгица Петровић*, се zaloжила за обнову часописа. Успела је да часопис обнови свој живот у 1997. години. За уредника је позвала др *Светислав Павићевић*, естетичара и социолога културе из Београда; који је припремио четири броја часописа. *Тако је година 1997. година поновног рађања Нашег стварања.*

Формирана је, разуме се, редакција али, што је занимљиво, *без иједног члана Удружења писаца* или ма ког од писаца из других области (историчара, професора књижевности итд.) из Лесковца.¹³⁷⁹ (Има се утисак да се ишло за тим да у редакцију уђу људи од извесног ауторитета у политици или некој од стручних области као што је, рецимо, медицина).

Уводни текст, како је уобичајно, објављен је под насловом *Уз први број нове серије Нашег стварања* али га није потписала редакција већ сам уредник Светислав Павићевић. Часопис треба да представља, каже ту уредник, „својеврсни допринос подстицању стваралаштва” а у том циљу на уводном месту штампан је чланак *мр Моме Денића* под насловом „Адитиви за дуван: арома и сокови; тиме је испуњена рубрика „Технологија” а следи рубрика „Правне науке” у којој *др Слободанка Стојичић* објављује чланак „Питање законодавства у Душановом законнику, а *мр Мирослав Здравковић* Закон о предузећима и разлози који су утицали на његово доношење; нижу се затим рубрике из области образовања, филологије, урбанизма, флористике, медицине... Рубрику *Поезија* прекидају прилози из медицине, а затим следи „песничка школа Нашег стварање”, теорија књижевности, сликарство, музичка уметност; између осталог и рубрика „Филмска уметност”, појављује се рубрика „Нови издавачи” итд. Посебну занимљивост представљају слогани штампани на последњих страни корица; на пример: „Ако вам је стварања, дођите у Наше стварање” или „Ако ви немате времена – пошаљите нам своје радове” и сл. Убрзо је, међутим, дошло до неспоразума између уредника часописа и издавача; Слободан Павићевић је одлучио да се повуче из редакције.

---

¹³⁷⁹ Редакцију су 1997. године чинили др Слободанка Стојичић, мр Мирослав Здравковић, др Добросав Бјелтић, Олгица Петровић, др Милорад Величковић, др Новица Ранђеловић и Миодраг Здравковић.

IX

Са доласком *Димитрија Тасића* на место главног и одговорног уредника, часопис улази у своју нову фазу и достиже у пракси врхунце који је некадашња редакција из 1967. године замишљала, тачније сневала. Сада су се на страницама Нашег стварања појавила врхунски књижевници као што су Стеван Раичковић, Драгослав Михаиловић, Љубомир Симовић, Миодраг Павловић, Матија Бећковић, као и Никола Милошевић, Звонко Марић, Светозар Стојановић и др. Ту су и преводи са страних језика дела писаца са свих континената. Редакција свесрдно настоји да успостави извешан баланс између стваралаца у Лесковцу и највећих наших и светских имена, тако да то буде у правом смислу европски часопис који излази у Лесковцу, дакле да тежи за врхунским квалитетом али да не занемарује чињеницу да потиче из града какав је Лесковац. Ипак, многобројни проблеми, пре свега материјалне природе, оптерећују часопис; било је неспоразума између издавача и уредништва, тако да је часопис направио нову паузу у излажењу у 2001. години, а за 2002. морао је да буде штампан као четвороброј.¹³⁸⁰

У „*Књижевној баштини Лесковца*“ Николаја Тимченка објављено је неколико веома занимљивих прилога о историјату „Нашег стварања“.¹³⁸¹

Тимченко подсећа да се почетком септембра 1953. године појавио први број Нашег стварања, часописа за друштвено-политичка питања, науку и књижевност, а главни уредник од првог броја до краја 1955. године, дакле до прве паузе у излажењу, био је *Владимир Каменовић*, професор Економске школе у Лесковцу; редакција је била гломазна (петнаест чланова), а издавач Клуб просветних и јавних радника Лесковца.

Часопис је био замишљен као месечник и до краја прве календарске године изашла су четири броја у три свеске (трећи је био двоброј за новембар и децембар 1953. године).

(...) Према устаљеном обичају у нашој периодици, у првом броју објављена је, под насловом „*На почетку*“, реч Редакције, у којој је дефинисам програм часописа и објашњени разлози за његово покретање; програм је најпре подразумевао успостављање континуитета са „*традицијом напредне штампе у Лесковцу*“ између два рата; та штампа је, према формулацији у овом тексту, „имала деликатан задатак не само да региструје савремене догађаје већ и да, у највећој мери, даје шире осврте на опште привредни, друштвени и културни развој града и околине.“¹³⁸²

¹³⁸⁰ Године 1998. редакција је потпуно измењена; у њој су били др Јован Букелић, Сава Димитријевић, др Душан Јањић, Владимир Красић, Вера Милићевић, Олгица Петровић, др Тихомир Петровић, Живојин Прокоповић и Драган Стојановић. И ова редакција се често мењала.

¹³⁸¹ Николај Тимченко, *Књижевна баштина Лесковца*, Лесковачки културни центар, Задужбина Николај Тимченко, Лесковац, 2007. стр. 153. *Напомена*: У фусноти је назначено да је ову студију о нашем стварању Н. Тимченко написао 2002-2003. године.

¹³⁸² Николај Тимченко, *Књижевна баштина Лесковца*, стр. 155.

ЛЕСКОВАЧКИ ЗБОРНИК

У Лесковцу је 10. маја 1985. године одржан скуп посвећен 25. годишњици излажења „Лесковачког зборника“. У целој 1960. години, рекао је на том састанку Хранислав Ракић, главни и одговорни уредник, саветовали смо се, разговарали, на крају 11. априла 1961. године на састанку Савета Народног музеја одлучили смо да покренемо „Лесковачки зборник“ и пошто смо већ имали неке припремљене радове одштампамо за 1961. годину први број „Лесковачког зборника“. Прилози за тај број били су сакупљени од наших еминентних научних радника, и то од академика Миленка Филиповића, др Владимира Стојанчевића и др. Било је и почетничких радова, али сви они су уливали снагу и поверење да се на томе неће стати.¹³⁸³

Прва редакција у саставу: *Хранислав Ракић*, уредник, *Драгутин Борђевић*, *Стојан Николић*, *Драгић Станковић*. *Радмила Стојановић* и *Миодраг Стефановић* урадила је 15 бројева Лесковачког зборника. Од 1976. до 1981. године састав редакције су чинили: *Хранислав Ракић*, уредник, *Десанка Костић*, *Милан Миладиновић*, *Живан Стојковић* и *Радмила Стојановић*, а од 1981-1985. године: *Хранислав Ракић*, *Десанка Костић*, *Радмила Стојановић*, *Живан Стојковић* и *Живојин Стојиљковић*.

(...) Велику и посебну помоћ у стручном погледу, стилском и техничком уређивању, пружили су *Николај Тимченко* и *Михајло Дедић*, као и штампарија Напредак.

(...) Лесковачки зборник излази непрекидно 25 година. У њему је објављено 686 библиографских јединица на 8.500 страница, а написало их је 156 сарадника – научних радника из готово свих научних дисциплина (историја, привреда, етика, етнологија, биологија, географија итд.).¹³⁸⁴

Настао неколико година после оснивања Народног музеја у Лесковцу и првих публикација – у виду мањих монографија и политичких брошура, „Лесковачки зборник“, почев од далеке 1961. године, значио је пун заокрет у стручном, научном и уопште интелектуалном стваралаштву не само у ужем, професионалном раду Народног музеја у Лесковцу – чији је орган био – већ и по ширем друштвеном значају за добар део јужно моравског региона. Лесковачки зборник настојао је већ од првог броја да – одлуком управе музеја и уређивачком политиком свог уредника – превазиђе уске и прагматичке околности локалне културно-историјске и

¹³⁸³ Видети опширније Лесковачки зборник бр. XXVI, 1986, стр. 489-506.

¹³⁸⁴ Исто, стр. 506.

текуће друштвено-политичке актуелности (што је била општа карактеристика за часописе и другу периодичку тога времена) и да са својом - могло би се рећи – *историјском мисијом*, улогом и делатношћу, много доприне се у области истраживачког рада научне, културне и друштвене прошлости лесковачко-јужноморавског подручја.¹³⁸⁵

У обимној истраживачкој делатности Народног музеја у Лесковцу, Лесковачки зборник остао је главни, најпознатији и најзначајнији вид његовог укупног рада и стварања. Његово уредно излагање - током протеклих 40 година – само потврђује горњу карактеристику о њему. (...) Писац ових редова, као један од првих и сталних сарадника у Зборнику, сигурно је, не би био тако истрајан у свом стваралаштву а такође и у бављењу „лесковачком” проблематиком да није био подстицан најљубазнијим и веома пријатељском позивима уредништва, а пре свега његовог главног уредника и директора музеја Хранислава Ракића.

(...) Ја сам се посебно познавао са четворицом Лесковчана, сарадника Зборника: *протом Драгутином Ђорђевићем, Драгољубом Трајковићем, адвокатом Јованом Јовановићем и Добривојем Каписазовићем*. Сви су они били пријатни и угледни људи своје лесковачке (и београдске) средине, личности широких, стручних и интелектуалних видика, одлични познаваоци завичајних прилика и (ближе) прошлости лесковачког подручја.

(...) Прота *Драгутин Ђорђевић*, свештено лице, представљао је редак изузетак међу својим дужносним колегама. Био је проучавалац верског живота и црквене историје лесковачког подручја, иако се, на врло широкој основи бавио и проучавањем етнографских питања, описивањем народног живота и обичаја... Био је познат и цењем и по томе што му је САНУ објавила обимну и документовану монографију из народног живота становништва лесковачког краја, а Народни музеј још једну књигу етнографског карактера.

(...) *Драгољуб Трајковић*, по струци правник, писац велике ерудиције и широких интелектуалних хоризоната, одликовао се одличним познавањем прошлости лесковачког краја. Релативно млад, још 1920. године огледао се у два научно-популарним публикацијама (1927, 1928) из новије лесковачке прошлости, о којој је иначе саопштавао у текућим локалним листовима и већем броју брошура и мањим научно - популарним монографијама, уз то веома занимљивим и са актуелном савременом проблематиком. После ослобођења 1944. године био је међу најревноснијим сарадницима музеја – где је објавио неколико књига посебно издања – и у Лесковачком зборнику већи број радова из друштвено-културне, правно-историјске и историјске проблематике. Био је личност темељног образовања и изражајног критичког посматрања и анализирања друштвено-историјске прошлости, али и неких савремених појава (позната

---

¹³⁸⁵ Владимир Стојанчевић, После четрдесет година, XL, 2000, стр. 5-12.

је његова духовита карикатура одређеног лесковачког амбијента под насловом *Ладвинке и фотељке* – која је сликовито приказивала пре свега менталитет и неке традиционалне навике послератних људи из одређених друштвених кругова).

(...) *Јован Јовановић*, предратни адвокат и угледни политичар земљорадничке левице (проф. др Драгољуба Јовановића), уредник *Недељних новина*, био је један од највећих сарадника у „Лесковачком зборнику”. Правник по струци дао је неколико занимљивих радова са социолошко-правном проблематиком, али је нарочито остао запажен по својим обимним социо-антропогеографским радовима о лесковачком Поречју, Пустој Реци, Заплању, Лесковачком пољу и Бабичкој гори и о Доњој Јабланици.

(...) Јована Јовановића (био ми је ујак) запамтио сам и по његовом ретком човекољубљу: за њега се говорило да је био редак лесковачки адвокат који је бесплатно водио сељачке парнице и био једини адвокат у вароши који није себи сазидао кућу већ је до краја живота (88 година) живео у очевом дому, изграђеном још крајем XIX века.

(...) *Добривоје Каписазовић*, Лесковчанин – Београђанин ређе се појављивао као сарадник музеја и зборника, али је био живо заинтересован за његов рад и успех. Познавао је одлично карактер и менталитет старих Лесковчана и, буквално, све старе лесковачке варошке фамилије. Народни музеј му је издао занимљиву књигу о надимцима у старих Лесковчана, са пуно података о њиховим, појединачно, особинама. Био је веома духовит, одличан козер, пун података и обавештења о старом Лесковцу.

(...) Када је реч о старијим (међу првима) сарадницима Народног музеја један од највећих је, без сумње, био и покојни *Сергије Димитријевић*. Без уочљиве сарадње у Лесковачком зборнику, он се нарочито истакао публикацијама у музеју – мањих или већих – посебних издања. Истовремено велике радне енергије и врло широког интересовања и научне ерудиције, он је неуморно истраживао прошлост лесковачког подручја, како је сам често говорио, не без извесног ризика, „од Ноја до Авноја”.

(...) Од осталих Лесковчана, старијих сарадника Народног музеја, и посебно „Лесковачког зборника”, сада покојних, помињем свештеника *Радосла Требјешанина*, *Добривоја Ранчића*, географа *Р. Миладиновића*, а од „спољних” неуморног и оданог сарадника музеја и Лесковачког зборника *Јована Трифуноског*, др *Видосаву Николић – Стојанчевић*, научног сарадника Етнографског института САНУ у Београду, уз то и учеснике на научним скуповима у организацији Народног музеја. Такође имена првих сарадника музеја, мојих познаника: *Ивана – Иве Здравковића*, знаменитог архитекте, проф. *Ђорђа Мано – Зизија*, неуморног истраживача знаменитости Царичиног града, проф. универзитета *Миленка Филиповића*, научног саветника Географског института САНУ *Михајла Костића*.

(...) Велика заслуга – вредна сваког признања – у овом погледу припада свакако управи музеја и уредништву зборника, а посебно вишедеценијском директору и главном уреднику Храниславу Ракићу.

%

Народни музеј у Лесковцу основан је 1948. године са основним задатком да прикупља, чува и обрађује музејске предмете у циљу потпунијег, свестранијег и научног изучавања културно-историјског наслеђа лесковачког краја. Издавачку делатност Народни музеј је покренуо 1950. године издавањем публикације *Сергија Димитријевића – „Стари Лесковац као просветни и културни центар”*.

Основна идеја којом се музеј руководио у покретању ове Библиотеке била је да на одабраним и заједничким пројектима окупи и ангажује што више сарадника – истраживача из свих научних дисциплина који живе и раде у Лесковцу, затим Лесковчане који раде у другим научним центрима и истраживаче који желе да проучавање лесковачког краја уврсте у сопствени програм научно-истраживачког рада.¹³⁸⁶

(...) Прве књиге Библиотеке Народног музеја (тада Градског народног музеја) биле су историографског карактера. Поред већ поменуте књиге С. Димитријевића о културним и просветним приликама у Лесковцу пре и после ослобођења од Турака, публиковано је још неколико књига овог истраживача прошлости лесковачког краја. То су студије о аграрним односима за време Турака, историјске чињенице и предања о борбама Николе Скобаљића са Турцима, о Лесковчанима у Првом српском устанку и градској привреди и занатима старог Лесковца. Поред тога што се бавио историјском и економском проблематиком развоја Лесковца, С. Димитријевић је прикупљао пословице и занимљивости о Лесковцу и Лесковчанима. То је објављено у публикацијама *„Грађа за проучавање Лесковца и околине”* св. 1 и *„Лесковачка енциклопедија”* св. 1. Феноменом развоја текстилне индустрије у Лесковцу бавио се и *др Миливоје Перовић*. Он је у књизи *„Лесковац трговачки и индустријски град”* указао на услове који су претходили развоју Лесковца, најпре као трговачког и занатског, а потом и индустријског центра.

%

У првим бројевима своје библиотеке, музеј је објавио и две публикације познатог истраживача историје и индустријског развоја лесковачког краја и развоја текстилне индустрије у Лесковцу – *Драгољуба Трајковића*. Прву, под насловом *„Из нашег Манчестера”* у којој говори о школским, културним и књижевним приликама у Лесковцу пре и после ослобођења од Турака. И другу, под насловом *„Трагом народне епике у јужном Поморављу”* у којој се анализирају узроци који су довели до изостанка епских народних песама о нашем крају.

---

¹³⁸⁶ Јулијана Пешић, 45 година издавачке делатности Народног музеја у Лесковцу, Лесковачки зборник 36, стр. 299-328.

Нову и врло значајну фазу на пољу истраживања музеј је започео 1961. године издавањем првог броја *Лесковачког зборника*.

У уводној речи редакција овако образлаже циљеве у име којих покреће зборник: „...Народни музеј у Лесковцу, руковођен искреном жељом да се лесковачки крај свестраније и с различитих аспеката научно проучи, покреће „Лесковачки зборник“ са намером да то буде редовна публикација која би се у првој фази односила на проблематику која је искључиво у вези са лесковачким крајем.

(...) Од 1986. године Народни музеј организује научне скупове на тему *Културно-историјска баштина Лесковца и околине од праисторије до 1918.*” (...) Скупови се одржавају сваке друге године, а саопштења се штампају у „Лесковачком зборнику“ На крају, као резултат свестраних истраживања и припрема, врхунац издавачке делатности Народног музеја био би издавање „*Историје Лесковца*” – опсежно, аргументовано и критички.¹³⁸⁷

%

Др Живан Стојковић био је уредник публикације – „*Хранислав Ракић, Историчар*”, која је објављена 1994. године. Посвећена је уреднику „Лесковачког зборника” од I до XXXV броја, дугогодишњем директору Народног музеја који је са својим сарадницима у музеју, и великим бројем сарадника из других центара, допринео да музеј постане центар свих активности на пољу проучавања прошлости лесковачког краја и да стекне веома значајно место међу сличним институцијама у земљи. (...) У редовној Библиотеци Народног музеја објављени су (...) „*Фонети ка и морфологија лесковачког говора*”, обрадио *Јован С. Михајловић*, а „*Речник лесковачког говора*” саставио је *Брана Митровић*. На крају, ево неколико статистичких података. У 35 бројева „Лесковачког зборника”, 1105 библиографских јединица публиковало је 275 сарадника. У Библиотеци Народног музеја објављено је 79 публикација од тога 42 у редовној библиотеци, 23 у библиотеци Посебних издања, 7 у библиотеци Раднички покрет и социјалистичка револуција, 3 у библиотеци Грађа за историју револуционарног радничког покрета и 2 у библиотеци Културно-историјске баштине. Две публикације немају обележје библиотечке теке у којој су објављене. На публиковању ових књига сарађивало је 50 аутора.¹³⁸⁸

%

Лесковачки Народни музеј објавио је следеће књиге из области просвете, културе, публицистике, филологије и књижевности: *Сергије Димитријевић*, „*Стари Лесковац као просветни и културни центар*”, Библиотека музеја, књ, 1, 1950, *Драгољуб Трајковић*, „*Из нашег*

¹³⁸⁷ Разговор о пројекту *Историја Лесковца* организован је 1970. године у Народног музеју у Лесковцу. Објављен је у *Лесковачком зборнику* XI, за 1971. годину

¹³⁸⁸ Видети опширније, Јулијана Пешић, 45 година издавачке делатности Народног музеја у Лесковцу, Библиографија (хронолошка, ауторска, предметна по областима: археологија, историја уметности, етнологија, историја, просвета, култура и публицистика, филологија, књижевност, географија и привреда), *Лесковачки зборник* 36. стр. 299-328, 1996. године.

Манчестера'', Библиотека музеја, књ. 6, 1953, Драгутин Гроздановић, „Просвета, школство и култура лесковачког краја 1941-1945'', Библиотека музеја, књ. 18, 1973, Јован Миљковић, „Слово о мојој школи'', књ. 8, 1988, Глиша Костић, „Ча Митина школа – наше школовање у Лесковцу до ослобођења (1877)'', Посебна издања, књ. 10, 1988, Драгољуб Трајковић, „Живот и рад Михаила М. Јовановића Мике Браде'', Посебна издања, књ. 1, 1970, Драгољуб Трајковић, „Народни просветитељ и писац Сретен Динић и његово време (1875-1949)'', Библиотека музеја, књ. 19, 1973; Јован С. Михајловић, „Лесковачки говор'', Библиотека музеја, књ. 24, 1977, Брана Митровић, „Речник лесковачког говора'', Библиотека музеја, књ. 32, 1984; Сава Димитријевић, „Камапен на памет – дан када је страдао Лесковац'', Народни музеј, 1994, Драгољуб Трајковић, „Трагом народне етике у јужном Поморављу'', Библиотека музеја, књ. 11, 1955. године.¹³⁸⁹

%

Лесковачки зборник је 1999. године објавио више прилога о Видосави Стојанчевић, супрузи академика Владимира Стојанчевића, угледним сарадницима овог гласила. Њено најзначајније дело са овог терена је студија „Лесковац и ослобођени предели 1877-1878. године“.¹³⁹⁰

Лесковачки зборник се својој сарадници одужује објављивањем саопштења њених сарадника, пријатеља и следбеника, који су стручно, са пажњом и пијететом писали о њеном животу и раду. Академик Владимир Стојанчевић, њен супруг, писао је о научним путовањима Видосаве Стојанчевић, проф. др Сребрица Кнежевић о Видосави – Види Стојанчевић као првој жени доктору етнологије у нас, Олга Кнежевић о географским елементима у радовима Видосаве Стојанчевић, Ненад Љубинковић о Видином етнолошком читању књижевности и Радмила Стојановић о етнолошким истраживањима др Видосаве Стојанчевић у Јужноморавском региону. Библиографију радова Видосаве Стојанчевић приредио је Милорад Радевић.¹³⁹¹

¹³⁸⁹ Чини се да се један од разлога дуговечности Лесковачког зборника крије и у особинама Лесковчана. О томе какви су Лесковчани писао је Драгољуб Трајковић (Лесковачки зборник 18, 1978, стр. 25). Он подсећа да је књижевник и политичар Мита Ракић, отац песника Милана Ракића, пропутовао наше крајеве одмах по њиховом ослобађању од Турака и о њима и њиховом становништву објавио врло занимљиве забелешке. О нашим прецима, поред осталог, рекао је и ово: Лесковчани су иначе врсни људи, добри радници и трговци, и одлични устаници за јавне, грађанске послове. Они су имали своју школу, и плаћали учитељима добру плату. Када је наша војска у децембру 1877. године опколила Ниш, родољубиви Лесковчани устали су на оружје и сами овладали својим градом и ослободили од Турака околину своју. Међутим, један човек који се родио на Ветерници, и у њему провео најбоље године свога живота и рада, није био тако одушевљен својим земљацима не зато што с њима није био исте вере или расе. Он каже: „Кад се о неком рекне да је „прави Лесковчанин'', то он сигурно није заслужио особинама које се стављају у први ред људских врлина.“ (Ж. Конфино, Лесковачки гласник, 5. октобар 1930).

¹³⁹⁰ Лесковачки зборник, XXXIX, 1999, стр. 242. *Напомена:* Студије на Филозофском факултету у Београду завшила је јуна 1950 са одличним успехом – 9,14. У Етнографском институту Српске академије наука, одмах после дипломирања, 1950. године, радила је 39 година, до пензионисања 1989. године. докторску дисертацију „Врањско Поморавље – етнолошка испитивања“, одбранила је маја 1964. године на Филозофском факултету у Београду.

¹³⁹¹ Лесковачки зборник XXXIX, 1999, стр. 243

ПОМАК

Потреба за једним гласилом наметнула се самим чином формирања Удружења писаца Лесковац, фебруара 1996. године. Ваља подсетити: Лесковац је, после Другог светског рата, имао: „*Наше стварање*”, најстарији часопис у унутрашњости Србије, покренут 1953. године, лист „*Средњошколац*”, „*Трибину младих*”, „*Реч младих*”, подлистак „*Наше речи*”, а има данас угледни годишњак „*Лесковачки зборник*” и часопис „*Освита*”, оснивач Општински фонд за финансирање културе Лесковац, покренут 1990. Отуда покретање листа „Помак” природан је и очекивани подухват; у Лесковцу и околини дела један број књижевника, уметника и културних радника.”¹³⁹²

У том уводнику, који би се могао назвати „*уређивачком одредницом Помака*”, даље је записано: На страницама „Помака” своје место имаће млади ствараоци и почетници, који завређују да буду подржани и подстицани у својим стваралачким напорима.” Зашто „Помак” издавачким приликама којима смо сведоци последњих година? Зато: да буде средиште оних који стварају у нашој средини, пре свега; да буде место узлета нових имена литературе, уметности, културе; да буде потврда стваралачког идентитета и афирмације стваралаштва наше средине, и других средина, да буде отворен и изазован за нове праве вредности – негдашње и садашње.

Први број „Помака”, наводи се даље у уводнику, Редакција је припремила брижљиво и са стрепњом, верујући да ће лист бити прихваћен код стваралаца и читалаца Лесковца и околних, развијенијих културних средина, и шире. На крају следи и закључак: „*Па нека „Помак” буде - нови корак! Срећно му било – корачање!*”

„Помак”, лист за књижевност, уметност и културу је тако почео своје (не)извесно трајање ево пуних десет година. Песимисти су му предвиђали *брзо потонуће*, али се он жилаво одупирао и, чак и у време НАТО агресије је излазио, истина уз тешкоће, што је био доказ више у решеност Удружења писаца и најдужег главног уредника „Помака” Томислава Н. Цветковића (припремио и уредио прва 22 броја листа!).

Прву редакцију листа „Помак”, чији је формални оснивач била Културно-просветна заједница општине Лесковац, а издавач Удружење писаца Лесковац, чинили су: *Томислав Н. Цветковић*, главни уредник, *Јосиф Стефановић*, одговорни уредник, *др Тихомир Петровић*, *Сава*

¹³⁹² Уводник на првој страни главног уредника Томислава Н. Цветковића, Уз први број Помака, октобар-децембар 1996. године

Димитријевић, Раде Јовић, Вили Хубач, Данило Коџић, Мира Коџић, секретар Редакције, Ненад Кражић, Миодраг Величковић, технички уредник, Стојна Марковић, коректор, Гмитар Обрадовић, ликовна решења корица, фотограф Душан Костић. Такође је на насловној страни писало да ће лист „Помак” изlazити једном у три месеца.

Тај први број „Помака”, који се појавио 27. децембра 1996. године¹³⁹³ (цена 5 динара и годишњом претплата 25 динара), штампан је у Графичком предузећу „Напредак” у Лесковцу, чија је порука „Увек са вама: Традицију штампарства у Лесковцу дугу 110 година успешно наставља графичко предузеће „Напредак”, објављена на целој последњој страни листа.¹³⁹⁴

Упркос извесним позитивним назнакама и тенденцијама, наш друштвени и културни живот у приметној мери карактерише негација репрезентативних вредности, симптоми саморазарања и нехај. Тако је, на првој страни првога броја „Помака” започео др Тихомир Петровић свој коментар „*Наши књижевни тренутак*”.

Професор Петровић оцењује да се „*поред угледних и признатих стваралаца* (тај прилог је илустрован фотографијом на којој се виде Добрица Ћосић и Томислав Н. Цветковић на Салону књига у Лесковцу, октобра 1996. године), данас се књижевним радом предају анонимни ствараоци – да избегнем термин књижевни уметници – без посебне претходне спреме и уз блажено неразумевање уметничког заната; и без дара, наравно. Неталентовани и неинвентивни, многи су од њих, осетивши опојан мирис књижевне славе, неумерно састављали и публиковали бледе и малокрвне текстове, збирке стихова или прича и постајали људи од „пера и књиге”. Некако у сличном тону, већ на другој страни „Помака”, главни уредник Т. Н. Цветковић у прилогу „*Белине културне мапе Србије*” подсећа: „У три четвртине насеља Србије – нема домовна културе; на 145 варошица долази осам професионалних позоришта (мање него што их само Београд има); у 60 одсто насеља Србије – још није дата позоришна представа, уприличен сусрет са познатим писцем, музичари ма, организована изложба слика...”

Већ у првом броју јављају се најзначајнији ауторитети лесковачке, али и не само лесковачког стваралаштва, проф. др Душан Јањић и Николај Тимченко, који је и ван Лесковца, па много више изван свог „завичајног окружења” био препознатљив као изванрдни зналац књижевности, филозофије и других области, Професор Јањић је свој први рад у „Помаку” наслови „Литерарна периодика и рецепција страних књижевности”, а Тимченко, под наднасловом „Уз стогодишњицу Лесковачког позоришта” и насловом „Врхунска представа” детаљно обрађује комад

¹³⁹³ Видети бр 11/12, април-септембар 1999, стр. 50. на којој су објављена и имена свих аутора дотадашњих прилога.

¹³⁹⁴ Ово је, иначе, део опсежне студије Д. Коџића о Помаку, листу за књижевност, уметност и културу, гласилу Удружења писаца Лесковац.

„Ха-Фаж” Милице Новковић. Истим поводом, стогодишњице позоришног живота, огласио се и *Вили Хубач* врло занимљивим написом „Критика (позоришна) – супарник или сарадник?”:

Жељко Хубач је објавио, поводом смрти Даре Апић, прилог „*Дара под облацима*” са поднасловом „око пет хиљада представа, више од 150 ликова и, као круна Госпођа министарка, Дара Апић је затворила свој позоришни и животни круг”:

„За Дару Апић кажу да је из свог родног Лазаревца понела леп глас и срце, а томе има већ седам деценија. Године 1951. отпевала је своју прву Кошану на сцени пиротског Народнoг позоришта. Била је ангажована и у позориштима у Врању, Зајечару, Зеници, Вршцу, а 1963. године долази у Лесковац и више од тридесет година посвећује театру овог града, и не само њега”.

У првом броју „Помака” јавиће се и *Драган Тасић*, који ће касније постати незаобилазно име у лесковачкој критици. Овога пута, што је, иначе, (не)обичајно за његово касније исказано интересовање, писао о сликарству Леонида Шејке. Опет је повод била смрт да се пише. Објављена је, како је најављено уз фотографију, једна од последњих прича недавно преминулог песника и приповедача *Станимира Стојмировића Грцка* (1938-1996) под насловом „С обе стране пута беле брезе, а поноћ празна”: У том првом, са великом стрепњом очекиваном броју „Помака”, објављене су и песме Борислава Здравковића, Драгана Радовића, Гордане Томић-Радојевић, Михајла Дојчиновића, Томислава Н. Цветковића, Војина Ј. Митровића, Данила Коцића, Николе Цветковића, Милене Стојановић, Мире Коцић, Милана Момчиловића, Небојше Ђокића, Вукице Ђукаловић, Радмиле Давидовић, Љиљане Вучковић и Јосифа Стефановића.

Значајно место заузели су и прозни састави: Слободана Костића – Косте („Пеле”), Саве Димитријевића („Гуте Мучин”), Данила Коцића („Колиба”), Рада Јовића („Made in D.”), Зорана Давинића („Унела га маса”), Верице Баторевић-Божовић („Метеори”), Ненада Кражића („Некад беше”), Миодрага Горановића („Питање среће”), Душана Јовановића Надина („Прича о хајдуку, одметнику и љубавнику”).

Овога пута су на готово две стране објављене карикатуре *Миодрага Стојановића*, уз напомену да је реч о некадашњем карикатуристи Наше речи, сада новинару Политике Експрес, добитнику великог броја домаћин и иностраних награда), *Новице Коцића*, (сада карикатуристе Политике) такође уз напомену да је прве карикатуре објавио у Нашој речи. Представљен је и *Миодраг Величковић* и две његове карикатуре уз објашњење: „Карикатура Миодрага Величковића која је освојила „Гран при” на овогодишњем Међународном фестивалу у Фолињу, Италија. Награда је освојена у конкуренцији више од 500 аутора из 42 земље.

%

Какве су биле реакције после појаве „Помака” објављено је у другом броју тога гласила за јануар-март 1997. годину. На првој страни у рубрици акценти, објављен је прилог *Оливере Шијачки* под насловом „Помак наговестио „Помак””: „Нови лист за књижевност, уметност и културу Помак већ од првог броја наговештава да има добру концепцију и да ће имати своје читаоце и право место у културном и књижевном животу”.

Ових дана, саопштава редакција на 2. страни 2. броја „Помака”, стижу писма читалаца, честитке за овај издавачки подухват, речи подршке и то врло конкретне, кроз сарадничке текстове. Међу првима јавила се *Смиљана Туровић*, члан Удружења књижевника Србије. Она је у писму главном уреднику Томиславу Н. Цветковићу каже: Честитам на покретању „Помака”. Надам се да ћете са њим истински да помакнете неке ствари у српској култури...” *Ана Дудаиш*, уз песму, у писму између осталог, каже: С радошћу се одазивам и шаљем Ти песме песника од Стига. За „Помак” - честитам!”

Сама редакција, њени најугеднији сарадници, огласили су се поводом првих десет бројева „Помака” у 11/12 броју, април-септембар 1999. године.¹³⁹⁵ У прилогу под назнаком „*Реч поводом десетог броја Помака*” др Тихомир Петровић пише: „Јавност је први број „Помака” дочекала са неверицом и са помешаним осећањем. То је могло бити с тога што се лист појавио у време наше друштвене хаварије, у атмосфери обмана, пијачне вике и галаме. И додао бих, са извесном слободом, наука оног незна лачког проповедника, по коме – нема ничег бољег човеку под сунцем него да једе, пије и весели се. Сада, читалачки свет сваки нови број дочекује с пријатним изненађењем. Читаоци су се, наиме, могли уверити да се ради о гласилу које задовољава књижевне и књижевнокритичарске критеријуме, и готово све оно чиме се хвале листови и часописи од традиције и угледа.

Редакција „Помака” објављује прилоге познатих аутора, али са благона клоношћу прихвата сараднике који кушају своје прве летове у освајању свог књижевног простора. Нарочито задовољство представљају ствараоци жељни афирмације и стваралашког идентитета. Лист је захваљујући својој вредности и динамици излагања, за релативно кратко време, скренуо пажњу широј читалачкој публици. – Помак неприметно постаје стожер креативних снага, бистар извор који утуњује жеђ за читањем, инте лектуалну радозналост и емотивни доживљај.

Извесно, са „Помаком”, који се придружује Нашем стварању, Освиту, Лесковачком зборнику и другим периодичним публикацијама, *Лесковац постаје српски и југословенски књижевни центар*. Можете, драги поклоници писане и песничке речи, претпоставити да излагање листа наилази на отежице, не ретко на непремостиве препреке и тешкоће. Само ентузијазам сарадника, писаца и песника, даје живот гласилу.

---

¹³⁹⁵ Јубиларни, десети број Помака, представљен је 12. фебруара 1999. године у Дому синдиката у Лесковцу.

Дугачка би била листа сарадника. Не мали је број афирмисаних стваралаца који својим радовима дају дигнитет гласилу. Надам се да ми неће бити замерено ако поменем име које се у књижевним круговима изговара са дужним поштовањем – *Николај Тимченко*.

Инспирисани осећањем дужности, да на најбољи начин служе култури свога народа, чланови редакције дају томе свој допринос, према снази свога дара, способности и моћи. Душа, међутим, листа, његова *моторна снага*, јесте уредник *Томислав Н. Цветковић*. – И ово није колегијално-галантна похвала. Чињеница је да је Цветковић на уређивању листа (што у данашњим приликама у сваком погледу неисплатив посао) – показао оданост и једно рударско прегнуће... Пожелимо да усмерења „Помака” буду на добром путу.”

%

Ево и оцене др *Душана Јањића*: „Помак” је, чини се, од првог броја имао изграђену, препознатљиву физиономију чије су главне одлике, по мени, разноврсност и обиље. Разноврсност у сваком погледу. Најпре, она жанровска. Мада у листу доминира поезија, заступљене су и друге књижевне врсте: приповетке, одломци из романа па и позоришних комада, есеји, књижевнокритички прикази, путописи, ликовна и позоришна критика... И није само књижевност испуњавала странице „Помака”. Лист је пратио актуелна културна збивања али се дотицао и минулих времена настојећи да сачува од заборава оно што је интересантно и вредно из наше прошлости. „Помак” је имао и има једну изузетну рубрику: „Портрет знаменитих Лесковчана.” Ја сам увек са великим занимањем читао животописе истакнутих суграђана, како оних који су се већ преселили у вечност, тако и наших савременика. Признајем да ме је увек привлачила и последња страница, посвећена хумору и испуњена, по правилу, карикатурама, афоризмима, досеткама. Разноврсност „Помака” огледа се у присуству различитих литерарних оријентација: од класичног, традиционалног казивања или певања до херметичке поезије и посмодерне прозе. Разноврсност, такође, и генерацијски: од текстова оних који долазе, најмлађих, до прилога оних који полако одлазе. Кад кажем обиље, мислим на мноштво аутора и текстова. „Помак” је окупио, доиста, велики број сарадника не само из Лесковца и околине. Он нам је предста вио, на пример, песнике из више крајева Србије и Југославије, па чак и из иностранства. Оно што ја лично посебно ценим, то је да „Помак” није и не жели да буде некакав уштогљени, елитистички лист, часопис, доступан само за тзв. проверене, потврђене вредности. Има у овом листу наравно и њих (на пример, прилози Албахарија, Павловића и других). Радује, међутим, то што он даје шансу и непознатима, отвара врата младима, и зато има важну културну мисију. Када се једном буде писала историја српске културне периодике с краја XX века, „Помак” се сигурно у њој не може заобићи. Овај лист, чији је главни уредник и *spiritus movens* овог

вредног културног подухвата, *Томислав Н. Цветковић*, добиће, уверен сам у то, истакнуто и заслужено високо место.”

Томислав Н. Цветковић и његови сарадници, чланови редакције Помака, уз уобичајне материјалне невоље које прате сваку периодику у Србији, успешно настављају да објављују „Помак”, али најчешће као – двоброј.

У Народном музеју представљен је и „јубиларни” 20 број (април–јун 2001. године), али у наредном двоброју (јул - децембар 2001. године) нема информација са те прославе, сем фотографије (на њој су др Душан Јањић, Живојин Прокоповић, Николај Тимченко и Томислав Н. Цветковић. Тај двоброј (21/22) је *последњи који је уредио Томислав Н. Цветковић*, јер се после тога, на лични захтев – иако су многи писци, чланови удружења, захтевали да и даље уређује лист – повукао са те дужности.

Тај последњи двоброј „Помака” (21/22, јули - децембар 2001. године) објавио је на насловној страни прилог познатог књижевника *Мира Вуксановића* „*За што пепељугају књигу*”. То је, у ствари, била његова прступна беседа на отварању Четвртог салона књиге у Лесковцу, 9. маја 2001. године. После добијања Нинове награде, Вуксановић ће се поново наћи у Лесковцу. Тада ће *опет отворити* Салон књига и присетити се првог доласка и речи које је изговорио, а које су се нашле у Помаку.

Редакцију последњег броја „Помака” на челу са Томиславом Н. Цветковићем чинили су: др Душан А. Јањић, Јосиф Стефановић, Велимир Хубач, Раде Јовић, Ненад Кражић, Михајло Дојчиновић, Слободан Костић - Коста, Милан Момчиловић, Миодраг Величковић (технички уредник), Стојна Марковић и Ана Марковић, коректори, и Гмитар Обрадо вић (ликовна решења насловне стране).

У том 21/22. броју „Помака” (јули - децембар 2001), поред већ поменутог прилога М. Вуксановића, Т. Н. Цветковић у рубрици „Знамени те личности” пише о Милошу С. Милојевићу, националном буднику Србије деветнаестог века, а неуморни др Душан А. Јањић о стогодишњи ци рођења Андреа Малроа, док је Николај Тимченко представио песника југа – Анђелка Крстића. Поред низа песама и приказа, пажњу је привукао прилог Т. Н. Цветковића: „*Сава Димитријевић – лесковачки Фелини*”, као и информација да је на Шестом интернационалном фестивалу репортажа „Интерфер”, у Сомбору, *Милан Момчиловић*, члан редакције „Помака” и дописник „Политике” из Лесковца, добио – диплому.

%

Без неког нарочитог потреса, дошло је до промене у листу. Број 23/24, који се појавио априла 2002. године, као главни уредник потписао је Станко Миљковић, новинар Наше речи, увелико афирмисан у лесковачком крају као критичар и писац неколико романа и књиге есеја.¹³⁹⁶

%

---

¹³⁹⁶ Живот и рад Станка Миљковића представљено је у посебном поглављу ове студије.

Једини број „Помака”, који се, рекосмо, појавио априла 2002. године, уредила је редакција у чијем су саставу, поред главног уредика, били: др Тихомир Петровић, др Душан Јањић, Данило Коцић, Драган Радовић, Раде Јовић, Слободан Костић - Коста, Миодраг Величковић (технички уредник), Гмитар Обрадовић (ликовно решење насловне стране), Мира Коцић (секретар редакције).

Шта је била главна Миљковићева преокупација можда се понајбоље може видети на првој страни, где је објављена „Реч уредника”, дакле не урендиства, него главног и одговорног уредника, који се на крају, дабоме, и потписао.¹³⁹⁷

„У последњих педесет година, вероватно си се често питао (кад одбациш наред из свог живота) куда иде Србија и српска култура. (...) Између два рата, у привреди Лесковца свакодневно је циркулисало око пет стотина милиона ондашњих динара. Преведено на једноставнији језик, сваки пунолетни Лесковчанин у оно време имао је улог у привреди Лесковца по 26.000 ондашњих динара или по једну двостратну кућу. (...) Онда је дошао рат и 6. септембар 1944. године. И ево деценијама Лесковац покушава да се усправи, да се дохвати статуса који је стицајем несрећних историјских околности некада изгубио. Кроз протекло време, могло би се рећи, да је духовно залепршао.”

У том 23/24. броју „Помака”, поред поменуте „Уводне речи”, пажњу су привукли прилози *Саше Хаџи Танчића* (Шехерезада хиљаду и једна ноћ, прича), *Николаја Тимченка* (Писац и мудрац Стерија), *проф. др Стане Смилковић* (Владимир Цветановић о књижевности Старе Србије), *Мила на Рад. Божовића* (Последња вожња, репортажни запис), *Томислава Н. Цветковића* (Алигатор, одломак из драме, награђене на конкурс у Међурепубличке заједнице културе у Пљевљима).¹³⁹⁸

Запажени су прилози *др Тихомира Петровића* (Песник ђачке љубави - Мирослав Антић; и приказ књиге Миодрага Матицког „О српској прози”, Просвета 2001), *Верице Баторевић* (Подсећање на људе из прошлости: Кумови), а о „Историји српске књижевности за децу пишу проф. др Тихомира Петровића, *др Душан Јањић* и *Данило Коцић*.

Ту је и потресно сведочанство Радета Јовића о песникињи Гордани Томић Радојевић и такође његов занимљив осврт под насловом „Београд се прави важан”, а о његовој књизи Грумен земље пишу *др Тихомир Петровић*, *Драган Тасић* и *Димитрије Тасић* а *Драган Радовић* се присећа свог пријатеља Нинослава Милићевића (1955-2002), великог глумца Народног позоришта у Лесковцу („За мог вршњака и пријатеља”). Коначно, у овом богатом, лепо уређеном броју „Помака”, има и низ

¹³⁹⁷ Видети поглавље о Станку Миљковићу.

¹³⁹⁸ Уз овај одломак из Алигатора Т. Н. Цветковић, стоји (антрфиле) следеће објашњење: Књижевник Томислав Н. Цветковић (1933), био је један од покретача Помака, и његов главни и одговорни уредник од првог (1996), до двадесет и другог броја (2001. године). На овај начин изражавамо сарадничку захвалност г. Цветковићу и бројним сарадницима које је окупио, а који ће, надамо се, наставити сарадњу са Помаком, попут Цветковићевог прилога који објављујемо.

другим вредних прилога из разних области. Због тога би се могло да констатује да је Станко Миљковић (уз скромну помоћ уредништва) успеш но обавио поверени посао.

%

Станко Миљковић, новинар, професор, романописац, нажалост, није могао (из здравствених разлога) да настави започети посао. Пауза у излажењу „Помака” постајала је све дужа и све опаснија. Поједини чланови редакције су му упућивали „другарске критике” и коначно је дошло до избора и новог уредништва.

У двоброју 25/26 (јануар –јуна) 2004. године, на насловној страни, под насловом „Повратак Помака”, нова уредница „Помака”, *Верица Баторевић-Божовић*, иначе директор и главни уред ник лесковачког недељника „Наша реч”, пише: „Априла 2002. године објављен је последњи број 23/24 листа за књижевност, уметност и културу „Помак”. Скоро шест година, од првог броја (октобар-децембар 1996. године) ово тромесечно гласило књижевних стваралаца не само Лес ковца већ и градова широм Србије, метрополе, па и оних у расејању, стицало је и стекло своју читалачку публику, али и одговарајући углед у књижевним круговима. А онда је наступио мук и „Помак” се после двогодишње паузе поново обраћа својим читаоцима и креће у освајање културних простора, који су, несумњиво, без њега били сиромашнији. Но, свакако, најбитније у целој овој ситуацији је чињеница да се смогло снаге за *повратак „Помака”*. На радост и стваралаца и читалаца... Надамо се да ће овај лист и надање излазити тромесечно.”

Ево и прилике за подсећање. Двадесет и два броја „Помака” уредио је писац *Томислав Н. Цветковић*. Настојао је и успео у томе да од првог броја „Помак” има што више сарадника и читалаца. Наравно, у уређива њу је имао меру па се није догађало да на страницама листа има више сарадника са стране, а мање из средине која лист издаје. Могло би се рећи да је то била основна карактеристика „Помака” и обележје које ће нова редакција, надамо се, и даље неговати. Број 23/24 уредио је Станко Миљковић, новинар и писац унесећи неке новине, али са настојањем да традиционално добро у листу задржи.

Из наредног, 25/26. броја листа, дознајемо да је *Верица Баторевић Божовић*, главни уредник, *др Душан Јањић*, одговорни уредник, а да су чланови редакције *Томислав Н. Цветковић*, *Мира Коцић*, *Светолик Станковић*, *Љиљана Ана Вучковић* и *Јовица Стаменковић*.

Помак је, на другој страни, објавио и информацију да је крајем јануара 2004. године (не наводи се тачан датум) одржана Изборна скупштина Удружења писаца општине Лесковац на којој је за председника изабран *др Душан Јањић*. Занимљиво је рећи, што је Помак и објавио, да је на седници Скупштине удружења писаца предложено да главни и одговорни уредник поново буде Томислав Н. Цветковић, али до тога није дошло. У том 25/26. броју најинтересантнији прилог објавио је Никлај Тимченко:

„Жак Конфино и Миливоје Перовић – две различите судбине” и наднасловом „Из књижевног живота Лесковца. Посебно је занимљив сам крај овог приказа: „За рехабилитацију, тачније адекватније вредновање дела Миливоја Перовића и његов повратак у круг интересовања за његове романе, а самим тим и за признања овог писца јако се заузео књижевник *Саши Хаџи Танчић* који је написао, у разним листовима, од „Политике” преко „Наше речи” до „Помака”, више чланака с намером да исправи неправду према писцу. Није помогло ни објављивање монографије „Романи Миливоја Перовића” о којој до сада није било говора ни у локалној штампи ни на књижевним приредбама у граду. Тако је овај рад Саше Хаџи Танчића, бар за сад, остао без одзива, брутално прећутан. Међутим, ни *Конфино*, ни *Перовић* нису нашли места у *Лексикону писаца лесковачког краја* који је уредио Станко Ђорђевић и у који су ушли чак и они љубитељи књижевности који нису написали ниједан чланак а камо ли књигу. Овај податак можда више од свега говори о судбини неких писаца и књижевности у нашем граду.¹³⁹⁹

Млади прозаиста и критичар *Јовица Стаменковић* понудио је добру причу *Крстаи и покојник*, а познати лесковачки новинар и публициста *Власимир Вељковић*, који се такође ретко јавља у Помаку, али увек понуди занимљив причу или репортажу, овога пута се огласио једном легендом - „*Власинско водострашило*”. У овом Помаку објављен је и приказ *Јовице Д. Ђорђевића* о Добривоју Бошковићу и његовом роману „*Сагореле сени*” (Књиготека, Београд, 2002). Писац, односно лекар Добривоје Бошковић, дуго је боравио у иностранству, далеко од места своје младости и домовине, и никада их се није одрекао, а још мање заборавио. У роману је развио слике које је дуго носио и доживео као ожиљак на души из младости и свог завичаја.

„*Умеће говорења*” (огледи о реторици) плодног лесковачког професора др Тихомира Петровића представио је *Д. Коцић*, а о првој збирци *Светолика Станковића „Последња лука”* (Удружење писаца Лесковац, 2003) писао је *Драган Радовић*: „Последња лука је људска, искрена и поштена стихована преписка са самим собом, али и са искуством – и књижевним и животним (а временом се нагомилало поприлично тога)... Упркос свему, Светолик Станковић је један од ретких због којих књижевност треба да постоји.

Коначно, из овог броја Помака треба издвојити и приказ *Драгана Тасића*: „Димитрије Миленковић Мита – Мој црнобели свет” (Лесковац, 2004): „После читања и разгледања ове књиге, осећамо се бољи, другачији, племенитији”.

%

---

¹³⁹⁹ У Нашем стварању, концепцију Лексикона писаца лесковачког краја оштро је критиковао, проф. др Тихомир Петровић, један од највећих зналаца историје лесковачке књижевности, наводећи као аргумент готово исте разлога као и Николај Тимченко.

Бројеве 27/28 (јул–децембар 2004), 29/30 (јануар–јун 2005), 31/32 (јул–децембар 2005) такође је уредила иста уредничка екипа и то врло добро. Напре је поводом доделе Повеље „Иво Андрић”, коју је добио *Томислав Н. Цветковић* за књигу збирку песама „Усуд”, пише све амбициознији критичар *Јовица Стаменковић*: „Језик Цветковићеве поезије је богат, особујан; све у њему ври, кипти од живота, боја, тонова, звукова и гласова.”

Неуморни *Николај Тимченко* се оглашава поводом стогодишњице смрти Антона Павловића Чехова (1860-1904), ту је и лепа прича *Љиљане Јањић* „Нарушени склад”: „Тог поподнева најлепша плажа на Халкидикију сањиво и лепо је подносила жарко августовско сунце”.

Опширан, занимљив прилог дао је проф. др *Душан Јањић*: „Змај и француска књижевност” (уз стогодишњицу смрти Јована Јовановића Змаја), а *Груја Петковић* је објавио причу „Запис са крстом”. *Милан Божовић* објављује интересантну причу „Дивљи голуб-гривнаш”, а *Зоран Стојановић* прегрт песама међу којима и *Самоћу*: „Сам у поноћи/ жеђ са тобом/ зора већ руди/ додирујем те./ Ветар те милује/ птице гласове носе/ снови долазе/ које сам шапутао”. Ту је у рубрици „За сећање”. *Томислав Н. Цветковић* пише о *Радећу Јовићу* (*Отишао песник остала дела*).

О роману Станка Миљковића „Тумач сопственог сећања” пише *Драган Тасић*, а *Дејан Ђорђевић*, професор књижевности, књижевни критичар, песник и уредник „Тачке” пише о роману „Уклето” *Љубише Динчића*. *Станко Ђорђевић*, професор и књижевни критичар је посебну пажњу посветио збирци песама за децу „Испод свода плавог” мр *Перице Пешића*. Лекар *Миодраг Горановић*, објављује прилог: „Не знам где сам! Да ли?” *Ненад Кражић* објављује комедију (*По Сими Бунјићу, а по сећању Атанасија Младеновића*). Коначно, занимљив, актуелан прилог *Миодрага Величковића* у „Културном перископу” о приликама у леско вачкој култури затвара 27/28 број Помака, који се може убројити међу неколико најуспешнијих.

У наредном 29/30. броју који је био у знаку обележавања смрти *Николаја Тимченка* и *Михајла Дедића* „Помак” објављује посмртно слово Саше Хаџи Танчића Николају Тимченку. О *Михајлу Дедићу* *Верица Баторевић* пише у „Помаку” у рубрици Запис за сећање: „Михајло Дедић значајан издавач”¹⁴⁰⁰.

Насловна страна броја посвећена је кратком, али ефектно написаном прилогу др *Душана Јањића* „Књижевна судбина завичајних писаца. Велики хроничар лесковачке културе, одличан зналац књижевности, врстан интелектуалац *Драгољуб Трајковић* заступљен је у бр. 29/30 прилогом: „С Конфином пре педесет година и доцније”. *Драган Радовић* објављује кратку причу, као и *Мил. Рад. Божовић*. Ту су и прилози *Рада Јовића*, *Љиљане Јањић*, одличан запис *Тамаре Николић* и, опет вредни др *Душан Јањић* који представља *Дојчиновићеву* збирку „Уштапове шуме”.

¹⁴⁰⁰ Видети посебно поглавље о Михајлу Дедићу.

док *Драган Радовић* пише о Књижевним акцентима *Драгана Тасића*, *Томислав Стевановић* о збирци *Данила Коџића* „Говор камена”, а о књизи „Изокренути снови”, вредног, упорног и веома плодног *Јосифа Стефановића* приказ даје *Драган Тасић*. *Слободан Стојилковић*, објављује запажени оцену у *Бори Димитријевићу Пиксли*, а *Станко Миљковић* пише о улози и значају Светог Саве.

Редакција са Верицом Баторевић Божовић, као главним и др Душаном Јањић као одгорним уредником, уредила је још само један двоброј – 31/32 (јула-децембар 2005). На првој страни, главна уредница пише о „Културном тренутку Лесковца” и већ на почетку каже: „Лесковац, несумњиво, има све атрибуте културног центра југа Србије.” И потом набраја бројне „институције културе”, а говорећи о листовима и часописима помиње да се од „недавно појавио и часопис „*Think Tank*”, чији је уредник *Саша Стојановић*, додајући да се прошле године „појавио велики број књига лесковачких аутора”, а највише наслова објавила је издвачка кућа „*Филекс*”, која има и наградни конкурс за најбољи роман и збирку песама и на који се јавља сваке године на стотине аутора из целе земље”.

У овом брју новинар *Милорад Цветковић* јавља се „Писмом из Париза”, а *Томислав Н. Цветковић* новом песмом. Добитник Вукове наг раде, пише о проти Драгутину Ђорђевићу, проф. др. Момчилу Златано вићу и Љубиши Рајковићу Кожаљцу. *Др Душан Јањић*, који заиста одушевљава вредноћом и сталном присутношћу у Помаку, овога пута је представен прилогом „Француски слависти и српска књижевност”.

Овај број ће, можда, пре свега, бити упамћен по једној причи *Миливоја Перовића* и одломку студије „Романи Миливоја Перовића” *Саше Хаџи Танчића*, најбољег znalца Перовићевог обимног стваралачког опуса. Ево само једног акцента:

„При изучавању романесног опуса Миливоја Перовића пошло се од уверења да не само да није још критички влаоризо ван, него да је посве занемарен и готово заборављен”.

Поред великог броја аутора, који су се представили стиховима, луцидно је запажање *Светолика Станковића*, песника, о роману *Станка Миљковића* „Тумач сопственог сећања” и такође занимљива оцена *Томислава Стевановића* о „Сибирској причи” Милана Рад. Божовића. *Професор др Тихомир Петровић*, најмарљивији књижевни критичар са наших простора, објављује „Бесендик”:

„Ниједан човек не може добро говорити ако сам није добар” – писао је знаменити Квинтилије. „Какав је човек, такав је и његов говор”, казао је Цицером, а на све њих подсетио професор Петровић.

Редакција која је припремала четири двоброја „Помака” (25/26, 27/28, 29/30 и 31/32) од јануара 2004. до децембра 2005. урадила је тај нимало лак задатак врло добро, најважније је да се лист појављивао и допринео афирмацији најмлађих писаца.

%

Почетком фебруара 2006. године, на Изборној скупштини је оцењено да је дотадашње руководство – Управни одбор, председник Скупштине проф. др Душан Јањић и уредништво Помака - „добро радили, али је могло и боље”. Ипак, најважнији задатак је остварен – Помак је опстао! Једногласно је за председника Удружења писаца Лесковац изабран *Данило Коцић*, новинар и писац, а за главног и одговорног уредника „Помака” *Драган Радовић*, професор и песник. Изабран је, такође, једногласно, Управни одбор, који је задужен за уређивање Помака: *Верица Баторевић Божовић*, *Светолик Станковић*, *Јовица Стаменковић*, *Томислав Н. Цветковић*, *Перица Пешић* и *Драган Радовић*. Неколико дана после конститусања, Управни одбор је за потпредседника, опет једногласно, изабрао *Светолика Станковића*, док ће комисијама за пријем нових чланова Удружења писаца и издавачке делатности руководити *Верица Баторевић Божовић* и *Томислав Н. Цветковић*, а секретарска дужност је поверена *Јовици Стаменковићу*, писцу и књижевном критичару.

%

За мање од два месеца, припремљен је 33. број Помака (јануар-март 2006) и почетком маја 2006. промовисан у Народној библиотеци. Насловна страна „Помака” је први пут штампана у боји. На првој страни је објављен у рубрици „Лични став” прилог *Николаја Тимченка*, који је заступљен и у рубрици „Моја француска лектира” прилогом „Стендалово осећање живота”. Такође је објављена информација о *Задужбини „Николај Тимченко”*. *Јован Пејчић* пише о Милану Ракићу, а *Димитрије Тасић* о Љиљани Дугалић, београдској песникињи. Можда је најзанимљивији, а свакако најпровокативнији прилог *Душана Стошића* „Аутобиографске белешке”. О акварелима Милана Врбића пише *Живојин Прокотић*, зналац његовог рада, док је *Раде Јовић* представљен комедијом „Турила Љиљана на нишан Душана”. О Јовићевом делу пишу *Мирослав Цера Михаиловић* („Мајсторско писмо Радета Јовића”) и *Радослав Златановић* („Лесковац - покретни празник мајсторски”). *Ксенија Катанић* се оглашава поводом *Усуда*, песама Томислава Н. Цветковића, а *Дејан Ђорђевић* се посвећује „Сливнику”, новом роману Зорана Ђирића. О роману „Уклето” новинара Љубише Динчића пише Јовица Стаменковић, а врло опсежну оцену романа *Милорада Цветковића* „Варљиво плаво” објавила је *Марија Стојановић*. Од више других занимљивих прозних прилога, поменимо „Сенке сећања” *Властимира Вељковића*, „Ђачку славу” *Добросаву Туровића* и причу „Награда” *Љиљане Јањић*. Коначно, о музичком животу пише *Велимир Вили Хубач*, а о једној косовској песми проф. др Момчило Златановић, док је Томислав Стевановић писао о стваралштву Рома који живе у Лесковцу.

Тако Помак – што је за лесковачке писце најважније – наставља свој живот!

%

Први пут од кад излази, појавио се крајем 2006. године Помак као троброј (34-36). Промовисан је почетком 2007. године у Народној библиотеци. На насловној страни је објављена песма *Николаја Тимченка* „Речи и песма”:

*„Ја нисам песник
И ово нису стихови
Исписујем речи што и како
Извиру из оне тмине и хаоса
Што их недостатку адекватнијих речи
Називамо душом.”*

Такође на првој страни објављен је у рубрици „Лично став”, прилог Рада Дацића „Страх од себе”: „... Из страха од себе човек хрли међу људе и, са њима заједно, сам убија људе и, са њима заједно, сам убија људе.”¹⁴⁰¹

У рубрици „Задужбина” објављене су три песме Томислава Н. Цветковића: *Говор биља*, *Сунцелист* и *Страноречје*.¹⁴⁰² О Григору Витезу, песнику за младе, општинско пише проф. др Тихомир Петровић, а из необјављене збирке Радета Јовића читамо „*Пекмез од шљива*”:

*„Васколика се јесен подсмева
Сентименту,
Под преговима пуца зора сива
Сињора Бела, напушта родну
Сенту
У воћњацима мојим
Спремаће пекмез од шљива.”*

Занимљива, нова робрика „Наша чаршија” у знаку је прилога Шћепана Туровића и Момчила Димитријевића „Брдо Хисар – светилиште из праисторије”, а Добросав Туровић пише о Драгољубу Трајковићу.

Посебно је занимљива изузетно кратка прича Дејана Ђорђевића, песника, књижевног критичара „Кратка прича о једном сликару који је прескакао ограду и неопрезно се насукао на шиљак”.

Помак је објавио и два одломка из романа Слободана Николића Травице „Путеви странпутице”¹⁴⁰³ и део првонаграђеног романа Данила Коцића „Изабрани снови” са анонимног књижевног конкурса „Филекса”, 2006. О

¹⁴⁰¹ Раде Дацић је рођен у Сијарини (општина Медвеђа). Основну школу је завршио у Сијаринској Бањи, Природно-математички факултет у Београду, где је докторирао 1965. Дацић је један од најуспешнијих научника, књижевника, филозофа, генерације матураната 1951/52. Лесковачке гимназије, и не само те генерације. *Напомена*: Видети Помак бр. 34-36, децембар 2006.

¹⁴⁰² На југословенском књижевном конкурс Међурејубличке заједнице из Пљеваља Томиславу Н. Цветковићу додељена је награда „Блажо Шћепановић” за најбољу необјављену књигу песама за 2005. годину.

¹⁴⁰³ Видети о Травици у поглављу о савременим писцима лесковачког краја.

„Француском клубу”, неуморног проф. др Душана Јањића, опширно пише Драгиша Костић. У овом броју огласио се Драган Тасић прилозима : „Молитвено узношење” („Антологија српских молитава”, приредио Јован Пејчић, „Драслер партнер”, Београд 2005) и освртом на „Француске белешке” Николаја Тимченка (Књижевна заједница „Бора Станковић”, Врање 2006):

„Покојни Николај Тимченко добио је посмртно издање белешки и успомена на свој боравак у Паризу. Николај Тимченко био је филозоф и књижевни критичар који је од значаја за српску културну сцену, тако да је прерастао локалне оквире. После смрти Тимченка основана је „Задужбина” чији је један од основних циљева да објави списе из ауторове заоставштине, будући да је за живота Николај објавио свега четири наслова: Философске есеје „Песник и завичај”, „Записе о песнику” – оглед о поезији Васка Попе, у издању крушевачке „Багдале” и две књиге позоришних хроника у издању лесковачког Народног музеја. Сваке године, Николај је са супругом Ружицом, уместо на летовање, путовао у Париз. То је био дар Ружице Тимченко свом супругу, будући да је она, као професор француског језика, више од свега, желела да летње дане, дане одмора, проведе у Паризу.”¹⁴⁰⁴

Овај, 34-36. број „Помака” биће посебно прибележен по „Библиографији” Јанка Н Ивановића. У њој су прибележена сва имена аутора „Помака” од 1. до 20. броја овог листа, што ће засигурно много значити за истраживаче лесковачке прошлости.¹⁴⁰⁵

%

Помак се наредних година појављивао уз велике тешкоће, јер није било довољно средстава. Године 2014. појавио се четвороброј (65 – 68). У импресуму пише - *Уреднички одбор*: Верица Баторовић-Божовић, председница Удружења писаца Лесковца, Томислав Н. Цветковић, Михајло Дојчиновић, Станко Миљковић, Љиљана Јањић, секретар, Живан Стојковић и Властимир Вељковић, главни и одговорни уредник.¹⁴⁰⁶

%

На насловној страни Помака 41/42 од јанаура-јуна 2008. године објављен је прилог Томислава Н. Цветковића „Лесковац – што некад бејаше“ и поднасловом „Седам векова од првог помена Лесковца (1308 – 2008). Потоњи Лесковац се, у историјским документима, као Дубочица, помиње у 11. веку, у даровници којој византијски цар Манојло дарује Дубочицу српском жупану Стефану Немањи 1165. године: „Теби буди и потомству твојем по теби!”¹⁴⁰⁷

%

---

¹⁴⁰⁴ Д. Тасић, Град светлости у успоменама, Француске белешке Николаја Тимченка, Помак, бр. 33-36, стр. 36.

¹⁴⁰⁵ Видети Библиографију, Помак бр. 34 - 36, децембар 2006.

¹⁴⁰⁶ У импресуму тога броја назначено је да су Томислав Н. Цветковић, Станко Миљковић и Гмитар Обрадовић, иначе аутор знака Помака – преминули.

¹⁴⁰⁷ Томислав Н. Цветковић, Помак, бр. 41/42, јануар - јун 2008. године, стр. 1.

ИЗБОРНА СКУПШТИНА УДРУЖЕЊА ПИСАЦА - У Помаку бр. 41/42. за 2008. годину објављен је извештај новинара Данила Коцића о Изборној скупштини Удружења писаца општине Лесковац под насловом „Афирмисати најбоље вредности.“ У извештају се наводи да је нова председница Удружења писаца Верица Баторевић – Божовић, позната новинарка Наше речи, а главни уредник „Помака“ Властимир Вељковић, такође познати новинар и писац. Одато је признање дотадашњем уреднику „Помака“ Драгану Радовићу, познатом песнику. Изабран је и Управни одбор: Верица Баторевић – Божовић, Властимир Вељковић, Томислав Н. Цветковић, Михајло Дојчиновић, Станко Миљковић, Мира Коцић и Јовица Стаменковић.¹⁴⁰⁸

%

У Помаку 41/42 за 2008. годину објављен је шири приказ збирке „Залудна молитва“ Светолика Станковића у издању Ама (Лесковац 2007), аутора Данила Коцића, новинара и писца.¹⁴⁰⁹

У том броју објављени су библиографски подаци о Верици Баторевић Божовић, дипломираном правнику, која се професионално определила за новинарство. Била је прва жена директор и главни и одговорни уредник Наше речи. Истиче се да је 2011. године објавила књигу записа о људима „Живот пише приче, а 2014. године књигу „Путописи“. У том броју Помака представљен је и члан Удружења писаца Михајло Дојчиновић, аутору више запажених песничких збирки. Песме су му објављене и у антологијској збирци „Песмопис“, Глубочици између обала 1986. и 1988. и Зборнику радова лесковачких писаца 1998. године.¹⁴¹⁰

%

У Помаку 2008. године објављен је прилог Томислава Н. Цветковића „Сећање на преминулог писца Раде Јовића: „Преминуо је Раде Јовић. Као да није: за њим је остало толико тога записаног од њега самог, и оних који су са њим, слушали његов сонорни глас како одушевљено говори своје стихове. (...) Памте га љубитељи поезије; сећа га се интелектуална чаршија по првој, јединој изашлој књизи у Лесковцу 1963. године „Препознавања“, у послератном периоду. Поред афирмисаних песника: Боре Здравковића, Јосифа Стефановића, Бранка Перошевића – заступљен је и Раде Јовић са 19 песама, међу којима је њему, и поклоницима поезије, веома драга песма „Дневник на Миљану“:

*„Ето, Миљана
на макар увек била ноћ
ја ћу волети дан
када је сунце личило на тањир
пун зрелих јагода“...*

¹⁴⁰⁸ *Напомена:* Видети опширније Помак, 2008. године, бр. 41/42, стр. 4.

¹⁴⁰⁹ Данило Коцић, Време пролазности (о збирци Светолика Станковића „Залудна молитва“, Ама, Лесковац 2007, стр. 28.

¹⁴¹⁰ Помак, бр. 43/44, 2008, стр. 2.

(...) Мајстор лесковачког говора, трибун лепе речи, великодужни казивач поезије на митинзима, књижевним вечерима, сусретима писаца у Лесковцу, Нишу, Прокупљу, Скопљу, Медвеђи, Лебану, Бојнику, Београду... и осталим непоменутих местима, школама, радним организацијама са мапе песничког бдења, п о е т а насмејаног лика, срдечног саговорника, страшног рецитатора и наратора – памти га лесковачка чаршија о којој је надахнуто писао.

Памти га и памтиће га аутор овог текста од дана када су се први пут срели априла 1957. године у Радничком универзитету „Коста Стаменковић“ у Лесковцу, док је Јовић радио као металац у предузећу Леминд. Незаборавао је наш сусрет и његове прве речи, уместо поздрава: „Ја сам неки вајни песник, може ли нешто да се учини у оквиру Радничког универзитета? Одговорих му: А ја сам неки вајни писац! Урадићемо нешто.“ Непосредно после тог разговора - формирали смо Клуб радника писаца (1958) и, наравно, за председника клуба изабрали смо „тог вајног песника“ Радета Јовића.

Никада нећу заборавити посвете које је исписивао у књигама које ми је касније поклањао. Навешћу само посвету у роману „Бесна кобила“: „Све је у нашим рукама, само што смо ми још увек на падинама сна!“

На почетку овог СПОМЕЊА исписао сам: „Преминуо је Раде Јовић, али као да није, јер Он живи у памћењу нашем свим оним што његово дело, и деловање, значи, и зрачи, за Лесковчане и Лесковац, који му је доделио престижну Октобарску награду за књижевно стваралаштво, њему, респективном члану Удружења књижевника Србије.¹⁴¹¹

%

У години када се тек помаљао „Помак“, без двоумљења, покретачи листа обратили су се угледном сликару Гмитру Обрадовићу да обликује прву страницу и графички реши наслов листа. И то његово решење опстојава, и опстојаваће док и лист истрајава. Али је, на велику жалост оних који су га познавали, дружили се са Гмитром, и оних чије домове красе Гмитрове слике, после радости изазване 35. самосталном изложбом (априла 2008) у Лесковачком културном центру, августа 2008. године грунула је вест да је Гмитар Обрадовић преминуо. А био је и јесте понос Лесковчана и Лесковца, Србије и бројних земаља у чијим галеријама и домовима зраче неодољивом лепотом његове слике (Француска, Белгија, Русија, немачка, Шведска, Италија, Румунија, Македонија).

(...) Од прве самосталне изложбе (1963), у Клубу Лесковачког позоришта (где је једно време радио као сценограф и костимограф), први пут је, сам и самостално, стао пред публику, изложивши сав свој немир и

---

¹⁴¹¹ Томислав Н. Цветковић, Сећања на преминулог писца: Раде Јовић, Помак, бр. 43/44, 2008, стр. 5.

занос, оваплоћен језиком боја, па до 35. самосталне (2008), учествовао је је шездесетак групних изложби.¹⁴¹²

%
У 43/44. броју Помака (2008) објављен је шири приказ Драгана Тасића „Четири круга о књизи Јована Пејчића „Основ, оквири, траг“ у изрању Браничева из Пожаревца 2008. године. Јован Пејчић пише прегледно и методично, вешто развија аргументацију и служи се јасним и рационалним језиком. Тај језик је заправо мета језик критике и, премда рационалан, он дубином разумевања без упрошћавања, омогућује приступ језику песника.¹⁴¹³

У опширном приказу збирке Данила Коцића „Песма жени“, у издању Фондације даровитих „Христифор Црниловић“ – Власотинце, 2007. године, проф. др Тихомир Петровић закључује: „Коцићево поетско дело започето из сразмерно високе ноте, од првих стихова „Дал ћеш мени опет доћи“ одражава ниво тонске писмености, склад мисли, значења и ритам.“¹⁴¹⁴

%
Имена великих владара и духовника средњовековне српске државе у насловима обимне књижевне трилогије Добровоја Ј. Бошковића непосредно нам указују на тему и садржај овог дела. Пажљив и непристрастан читалац ће се, удубивши се у ово крајње занимљиво штиво, међутин, заправо изненадити, а верујем и одушевити, јер се ове књиге, а то се мора с места рећи разликују од већине књига са националном темом које су у последње две деценије простро затрпале наше књижевно тржиште.¹⁴¹⁵

(...) Нашу пажњу је, пре свега, привукла битна литерарност ових чудних књига (Налазим да добре књиге морају бити чудне). Пре свега, сместа се учача потпуно неспутана, наизглед чак и неоправдана форма овог Бошковићевог рукописа. Постављене и декларисане као позоришна дела, ова дела уопште нису сценска у техничком смислу, нису сценична. Она су дијалашка, монолошка, речита, она су приповедања у првом лицу њихових учесника – једно течно, златно, дубоко, жуборно говорење, искази најчешће из дубине срца њихових јунака... (Постоји онај литерарни род, наравно; код Француза, рецимо, то је „драма за читање“).¹⁴¹⁶

%

¹⁴¹² Томислав Н. Цветковић, „Гмитар Обрадовић – сећање на преминулог сликара“, Помак, бр. 43/44, стр. 24.

¹⁴¹³ Драган Тасић, Четири круга, Помак, бр. 43/44, Лесковац, 2008. стр. 26.

¹⁴¹⁴ Проф. др Тихомир Петровић, „Песникова игра интелекта и маште“ (Данило Кошић: „Песма жени“; Фондација даровитих „Христифор Црниловић“ – Власотинце 2007), Помак, бр. 43/44, јул – децембар 2008, стр. 27.

¹⁴¹⁵ Лаза Лазић, Драма искушења великих личности српске историје (Добровоје Бошковић: „Растко“, „Српски краљеви Стефан Драгутини Стефан Урош II Милутин“, „Цар Душан Силни“, Арка, Смедерево 2008), Помак бр. 43/44, јул – децембар 2008. године, стр. 28.

¹⁴¹⁶ Лаза Лазић, Драма искушења великих личности српске историје (Добровоје Бошковић: „Растко“, „Српски краљеви Стефан Драгутини Стефан Урош II Милутин“, „Цар Душан Силни“, Арка, Смедерево 2008), Помак бр. 43/44, јул – децембар 2008. Године, стр. 29.

ПЕДЕСЕТИ „ПОМАК“ – РАЗЛОГ РАДОВАЊУ – Педесет бројева, полета, помака и домака, помпи и препрека – доспели смо тако до Дана за памћење, за дику и драговање за педесетим „Помаком“ брижно и брижљиво бираним, и богати садржајем сачињеним сроком словима слован!¹⁴¹⁷

Седморо уредника Помака: Томислав Н. Цветковић, Јосиф Стефановић, Станко Миљковић, Верица Баторевић Божовић, др Душан Јањић, Драган Радовић и Властимир Вељковић – данима су данили и ноћима ноћобдили над рукописима реномираних и ранореклих стваралаца наше и осталих средина Србије, ослушкујући ЕХО поетских и прозних творби бројних аутора.

%

За деценију и по „Помак“ је пројездио поетске трибине Лесковца, Врања, Ниша, Прокупља, Куршумлије, Београда... завирио у домове културе и зарадовао знатичељнике, од основаца до угледних стваралаца, пунио рубрике листова, часописа који га примаху као продор у скривене просторе духовитости духа надарених и лепоречјем омамљених!

Прилика је да подсетимо: од давне 1887. године, па до почетка Другог светског рата, тачније од „Црквеног гласника“ (1887), у Лесковцу је излазило петнаестак листова, часописа, ревија: „Глас народа“ (1887), „Лесковачки гласник“ (1921), „Народни просветитељ“ (1928), „Лесковачки привредник“ (1928), „Село“ (1928), „Спортиста“ (1928), „Недељне новине“ (1933), „Нови покрет“ (1936), „Југословенско село“ (1924), „Нова школа“ (1936), „Ривија“ (1939)...

Од завршетка Другог светског рата, па до педесетог броја Помака, ове 2010. године, у Лесковцу су излазили, неки излазе још: „Наша реч“ (1944), „Наше стварање“ (1953), „Лесковачки зборник“ (1961), „Освит“ (1991), потом „Ђачки забавник“, „Ми“, „Тачка“, „Успења“ (2006) и „Помак“ који поетски пламиња од 1996. године до овог јубиларног броја и, верујемо, даље још!

Са дужном пажњом поменимо и сараднике предратне периодике. Поред лесковачких стваралаца: Сретен Динић, др Жак Конфино, Добривоје Каписазовић, проф. Брана Митровић, Драгољуб Трајковић, били су и: Милош Црњански, Вукајло Кукаљ, Јован Ђорђевић...

(...) Пожелимо „Помаку“ даље домашаје: призовимо оне који омогућавају његово несметано објављивање; пожелимо још аутора из наше и осталих средина на сарадњу. Па кренимо самопрегорно, сараднички, здушно, ка с т о т о м „Помаку“.¹⁴¹⁸

%

---

¹⁴¹⁷ Томислав Н. Цветковић, Педесети „Помак“ – разлог радовању, Помак, година XV, бр. 49/50, јануар-јун 2010, стр. 1.

¹⁴¹⁸ *Напомена:* У овом прилогу објављена су имена свих сарадника Помака из Лесковца, али и других градова широм Србије.

СВИ ГЛАВНИ И ОДГОВОРНИ УРЕДНИЦИ ПОМАКА – На последњој страни јубиларног 49-50 броја Помака (јануар–јун 2010) објављена су имена и фотографије свих главних и одговорних уредника „Помака“ у минулих петнаест година.

Томислав Н. Цветковић – главни уредник бројева 1-16, главни и одговорни уредник бројева 17-22;

Јосиф Стефановић – одговорни уредник бројева 1- 14;

Станко Миљковић – главни и одговорни уредник 23-24 броја;

Верица Баторевић – Божовић – главни уредник бројева 25-32;

Душан Јањић – одговорни уредник бројева 25-26, 31-32;

Драган Радовић – главни и одговорни уредник бројева 33-40;

Властимир Вељковић – главни и одговорни уредник бројева 41-50¹⁴¹⁹

%

У 50. броју Помака представљени су чланови Удружења писаца Јосиф Стефановић, Душан Јањић и Властимир Вељковић.

%

ЈОСИФ СТЕФАНОВИЋ, књижевник (песник, приповедач, романсијер) и историограф. Рођен је 1931. године у селу Добра Вода у Пустој Реци. Живи у Лесковцу. Књижевним радом почео је да се бави као средњошколац. (...) Извесно време радио је као новинар листа Наша реч и био један од уредника листа Омладински глас. Иницијатор је формирања Књижевног клуба „Светислав Вуловић“ и био је његов вишегодишњи председник. При клубу покренуо је часопис за књижевност, културу и уметност „Сусрети“ и био је један од његових првих уредника и одговорни уредник неких публикација.

(...) Јосиф Стефановић био је један од инцијатора и организатора формирања Удружења писаца општине Лесковац и његов први председник, као и одговорни уредник листа за књижевност, уметност и културу „Помак“, које издаје Удружење писаца општине Лесковац. Јосиф Костић је члан Савеза књижевника СР Југославије и Удружења књижевника Србије. До сада је објавио књиге: „Жртве фашизма“ – спомен књига, Лесковац 1969; „Моји зелени токови“, песме, Лесковац, 1971; „Партизанске приче“, Лесковац, 1971; „Горка земља, роман, Просвета, Ниш, 1975; „У строју револуције“, песме, КК Глубочица – Лесковац, 1977; „Црвени батаљон“, роман, Нова просвета, Београд, 1988; „Усијани простори“, песме КК Глубочица, Лесковац, 1991; „Истргнути цветови“, песме, Глубочица, Лесковац, 1994; „Капија сунца“, песме, Наше стварање, Лесковац, 1997; „Лесковачки књижевни клуб Светислав Вуловић 1912-1973“, монографија, Наше стварање, Лесковац, 1997; „Прометеј“, поема, Филекс, Лесковац, 2006; „Пуста Река“ (прилог за проучавање њене прошлости), Филекс Лесковац, 2006; „Дечак Гаврило“, роман, Филекс, Лесковац, 2008;

---

¹⁴¹⁹ *Напомена:* Властимир Вељковић је до 2014. године (до броја 68) главни и одговорни уредник листа Помак

Стефановић је заједно са другима објавио: „Препознавања“, збирка песама, Лесковац, 1968; „Из прошлости мога краја“, Лесковац 1967; „Песничка штафета 77“, Заједница књижевних клубова Србије, Београд, 1978; „Песмопис“ – лесковачки песници 1945–1975“, Лесковац, 1977; „Глубочица 86-88“, зборник радова КК Глубочица, Лесковац, 1988; Зборник радова лесковачких писаца, Удружење писаца општине Лесковац, 1988. године.¹⁴²⁰

%

ДУШАН ЈАЊИЋ рођен је 1937. године у Скопљу. Завршио је Филолошки факултет у Београду, а потом и правни факултет. Магистар је филолошких наука стекао и докторат књижевних наука у Београду. Усавршавао се у иностранству; између осталог, школске 1979/80 провео је у Институту БЕЛЦ при Сорбони у Паризу. Радио је као професор у лесковачким средњим школама, као директор ЕШЦ и ППЗ, најзад као професор универзитета: на Технолошком факултету у Лесковцу и Економском факултету у Нишу предавао је француски језик, а на Филолошком факултету у Приштини држао је наставу француске књижевности.¹⁴²¹

(...) Објавио је више од 200 радова (огледи, критике, чланци) у домаћим и иностраним часописима, листовима и зборницима. Учесвовао је саопштењима на више научних и стручних скупова у земљи и ван ње. Одржао је велики број предавања из француске и упоредне књижевности на јавним трибинама у Лесковцу и другим градовима Србије. Поред неколико универзитетских уџбеника, штампане су му следеће књиге: „Француска библиографија о српској народној поезији“ (са М. Павловићем, у издању САНУ), „Књижевни поводи“, „Француски клуб у Лесковцу“ и „Позориште Рожеа Мартена ди Гара“. Књиге које је објавио наишле су на леп пријем у нашој стручној и културној јавности. Последња књига, преведена на француски језик, имала је повољан критички приказ у Француској (Шарлот Андреје у часопису „Ла Летр“).

Душан Јањић је активно учествовао, а учествује и даље у културном животу Лесковца и Србије. Био је председник Клуба љубитеља филма у Лесковцу, председник Издавачког савета часописа „Ревија образовања“ у Београду, председник Секције наставника страних језика при Удружењу универзитетских професора и наставника Србије, председник Друштва Србија – Француска у Лесковцу... У једном мандату, од 2004. до 2006. године, налазио се на челу Удружења писаца Лесковца. У том периоду вршио је дужност одговорног уредника часописа „Помак“. Био је сарадник Српске академије науке и уметности (у пројекту Српска народна поезија у свету), као и Матице српске у Новом Саду у Лексикону писаца Југославије (за преводе наше књижевности на француски језик).

¹⁴²⁰ *Напомена:* Видети опширније Помак брј 49/50, јануар – јун 2010, стр. 2.

¹⁴²¹ Помак бр. 49 – 50, јануар – јун 2010, стр. 3. *Напомена:* Прилог преносимо у незнатно скраћивање.

Сада је члан Удружења писаца Лесковца, члан редакције „Лесковачког зборника“, главни и одговорни уредник двојезичног издања „Алијанса“, а ван Лесковца члан је Удружења књижевника Србије, Друштва за примењену лингвистику Србије, а члан је и Међународног друштва пријатеља Рожеа Мартена ди Гара у Паризу. За свој рад добио је бројна домаћа и страна признања. Међу њима су: „Златна франкороманистика“ Фонда Маргарите Арнаутовић при Филолошком факултету у Београду, француско одликовање „Витез реда Академских палми“, Октобарска награда Лесковца. Заступљен је у националним енциклопедијама. Српска енциклопедија (т. 11, 2007) и Енциклопедија српског народа (2008).

%

ВЛАСТИМИР ВЕЉКОВИЋ (1934), Суково (Пирот), новинар и публициста. Завршио је Вишу педагошку школу (Ниш) и Филозофски факултет (Скопље). Живи у Лесковцу. Професионалну новинарску каријеру почео је у листу Наша реч у Лесковцу (1957). Вишегодишњи дописник дневног листа Борба, са којим је засновао стални радни однос 1966. године, као и Новинске агенције „Танјуг“ – Београд.

Покретач и уредник предузетничких и општинских листова („Летекс“, „Тома Костић“, „Црноотравске новине“...). Бавио се публицистичко-литерарним радом.

(...) Добитник је Октобарске медаље за изванредне заслуге у развоју Лесковца, Ордена рада са златним венцем, Златне значке КПЗ Србије и Савеза војних старешина Југославије, Плакете ЈНА, награде привредне коморе Лесковац, листа Борба, Агенције Танјуг, Удружења новинара југоисточне Србије (Ниш), као и захвалница, диплома, плакета и других признања.

(...) Објавио је две монографије о развоју здравства и здравствене културе у лесковачком крају, књиге „Трагови времена“ и „Бразде“ (коаутор), публикације о предузећима „Србијанка“ и „Невена“ (коаутор), две збирке приповедака „Иридино гласоносје“ и „Луди огањ“, романа „Камено звоно“ и ревијалне публикације „Лесковац“ (2000). Од 2008. године главни је и одговорни уредник листа за књижевност, уметност и културу „Помак“.¹⁴²²

%

У Помаку бр. 49/50 (јануар – јун 2010) Томислав Н. Цветковић објавио је занимљив прилог о Божидару Митровићу, једином сељаку – писци из лесковачког краја под занимљивим насловом „*Моравски орфеј*“.

*„Ја видим облаке пуне громава
И силни тресак муње и сјај
А ја сам скроман сељак писац
Митровић Божја, моравски крај.*

¹⁴²² Помак бр. 49/50, јануар – јун 2010. године, стр.3. *Напомена:* Објављено у рубрици Представљамо чланове Удружења писаца Лесковац.

Митровић Божа је једини сељак писац лесковачког краја. У Лексикону писаца Југославије Матице српске и пропратног писма др Радмила Димитријевића – преписујемо: да је Божа Митровић рођен 25. децембра 1913. године у селу Прибоју код Лесковца, да је од школе завршио четири разреда основне школе, земљорадник и печалбар, учесник НОБ-а, да је ноћни чувар у штампарији „Напредак“ у Лесковцу, да је прву песму написао, како сам изјављује, 1961. године, а прве песме објавио у школским листовима: „Кораца младих“, „Будућност“ у Лесковцу, касније је објављивао у „Расковнику“, „Раду“, „Задругару“, „Нашој речи“, Нашем стварању“, „Трибини младих“, „Зборнику са митинга поезије“ у Лесковцу.¹⁴²³

%

ВЕЛИМИР ВИЛИ ХУБАЧ – У јулу ове године, у седамдесет и петој години, из живота је тихо отишао Велимир Вили Хубач, публициста и новинар. Умро је у Београду, где је и живео последње две године, а сахрањен је на Бежанијском гробљу. Информације о овом тужном догађају објавили су „Политика“ и „Вечерње новости“, јер је Велимир Вили Хубач, осим у Лесковцу, значајне новинарске и публицистичке трагове оставио и у Пули и Зеници.¹⁴²⁴

Његово новинарско публицистичко путовање почиње у Лесковцу давне 1955. године – до Пуле 1960. преко Зенице 1965. да би поново дошао у Лесковац 1970. године, до новембарских дана 1995. године када као новинар – уредник „Наше речи“, након 40 година непрекидног и марљивог рада, одлази у пензију. Но, ни тада не оставља новинарско перо. Издаје монографију о Лесковачком културном центру, а у рукопису су остали монографија о Центру за економику домаћинства и о лесковачком професору, сликару и музикологу Вангелу Бадулију.

И на страницама „Помака“ је од 1996. године, када је основан овај лист за књижевност, уметност и културу. Последњи његов текст на страницама нашег листа био је „Белешка о поезији на радију“ објављен у броју 41/42 (јануар – јун 2008).

Чегга год да се латио током радног века позлатило му се - од „Лесковачког средњошколца“ и „Омладинског гласа“, где је као ученик Више гимназије у Лесковцу био главни и одговорни уредник, до „Гласа Истре“ у Пули, од лесковачке „Наше речи“ до зеничке „Наше ријечи“, од Фото кино клуба „Аца Стојановић“ – Лесковац и Фестивала аматерског филма Југославије у Лесковцу до Филмског клуба „Јелен“ и Фестивала „Мала Пула“ и најзад до угледног лесковачког часописа „Освит“.

¹⁴²³ Томислав Н. Цветковић, Божидар Митровић (1913 – 1980) – Моравски орфеј, Помак бр.49/50, јануар– јун 2010, стр.13. *Напомена:* Опширније о Митровићу о поглављу о његовом стваралаштву.

¹⁴²⁴ Прилог у рубрици Сведок времена листа Помак“ о Велимиру Вили Хубачу објављен је под називом „Тихи човек – гласовити стваралац“, јануар – јун 2010, стр. 25. У потпису текста стајало је – Редакција листа „Помак“.

Скоро да нема тога што Велимир Вили Хубач није био у новинарско-публицистичкој делатности: од новинара-сарадника до новинара уредника, а његова ужа специјалност, од првих новинарских дана, била је област културе и образовања.

Био је директор и главни уредник Радио Пуле у оснивању, потом заменик директора и главног и одговорног уредника на оснивању Радио Лесковца 1970. године.

Покретао је часописе („Истарски мозаик“), едиције (Зеница јуче, данас, сутра“), „Реч, звук, боја („Наше стварање“, Лесковац), писао је фељтоне. У „Гласу Истре“ објавио је у наставцима дечји роман „Дјечаци са риве“, коаутор је књиге „Голоруки“. У загребачком „Телеграму“ (под уредништвом Фадила Хаџића) имао је скоро у сваком броју свој стубац о културном животу Истре и Пуле. Писао је за листове и часописе: „Дело“ – Љубљана, „Српски књижевни гласник“ – Београд, „Наше стварање“ – Лесковац.

Поспешивао је аматере, те дивне опсенаре духа духовности, афирмишући их у свим областима и срединама у којима је деловао. Био је чак и секретар КУД „Ибрахим Первиз“ у Зеници. Оснивао је клубове, драмске студије, био је члан жирија на смотри аматера.

У Пули и Зеници, Велимир Вили Хубач, тај тихи дивни човек, еруптивне вокације, наметнуо се неуморним радом и ретком стваралачком разноврсношћу. Без његовог имена историја културе поменутих места била би непотпуна и штура.

Поглавље о новинарству Лесковца и Србије такође би било незамисливо без имена Велимира Вилија Хубача. Културни посленици га памте као узорног сабеседника, поузданог сарадника до фанатизма оданог стварима за које се залагао. Био је одлучно против полутанства, квази културе и уметности, али на начин који не спутава, већ снажи, не негира већ нуди правце могућег, поштујући личност и прегнућа из којих увек, како је Вили умео да каже може да ишчили нешто вредно, далекосежно.

Име велимира Вили Хубача можемо наћи и у записницима из СИЗ-а Фонда културе, у публицистикама „Смотра класике на југословенској сцени“, Сабора народног стваралаштва Србије, Позоришних сусрета „Јоаким Вујић“, Сусрета жена писаца Југославије, у акцијама и манифестацијама КУД „Абрашевић“... и где све не још где је био: покретач, саговорник, хроничар, примеран активиста.

Није било уметничких ансамбала, врсних уметника – гостију Лесковца о којима у „Нашој речи“ Вили није писао... и нема организације и установе, акције и манифестације од месних заједница до Културно-просветне заједнице или о искрелим проблемима просвете и културе, а да се Вили Хубач није огласио. Често полемички, али аргументовано, непристрасно, зналачки и стваралачки.

И о Велимиру Хубачу су други писали. Када је отишао у пензију 1995. године у „Нашој речи“ од 17. 11. 1995. године, Томислав Н. Цветковић

написао је текст какав је Вили заслужио: „Тихи човек еруптивне вокације“.

У књизи „Живот пише приче“ аутора Вериц Баторевић Божовић, његове колегенице и блиског пријатеља, објављен је запис о Велимиру Хубачу. На питање одакле то опредељење за новинарство, рекао је:

-Има то свој разлог. У гимназији смо онда издавали своје месечне новине, прво „Искру“, па „Лесковачки средњошколац“, касније је то прерасло у „Омладински глас“, гласило омладине Лесковца. Први уредник био је Радмило Требјешанин, потом Миодраг Митић, а онда су поставили мене. Када сам се разболео, главни уредник је постао Јован Букелић. И тако, другови су оценили да имам неко искуство, па су ме након оздрављења послали у „Нашу реч“. А школа, питао сам, положи ванредно, одговорили су ми. И тако, иако сам имао неке склоности, привлачиле су ме неке друге ствари, постао сам новинар, заволео професију, нашао себе у њој. Посао је све више „хватао“. Као млад новинар ангажовао сам се и на покретању „Гласа пионира“.

Велимир Вили Хубач, сасвим је извесно, незаобилазни је део културне баштине Лесковца. Писање културне историје града незамисливо је без текстова који су сачувани у комплетима – годишњицима „Наше речи“, али и лесковачким листовима и часописима.

Човек је оно што за њим остаје, по томе је неуништив, као камен, као вода, као небо. А за Вилијем Хубачем, остало је много текстова који су сведочанство о једном времену и генерацијама стваралаца и прегалаца који су у њему делали.¹⁴²⁵

%

МИОДРАГ ВЕЛИЧКОВИЋ (1943 – 2010) - Недавно је у 67. години живота преминуо Миодраг Величковић, значајно име у домену светске карикатуре. Био је вишегодишњи технички уредник Информативног гласила Наша реч, врстан илустратор и афористичар, али и технички уредник многобројних књига и публикација у лесковачком крају, између осталог и листа за књижевност, уметност и културу „Помак“.¹⁴²⁶

Завршио је Вишу школу за примењену уметност у Новом Саду, а карикатуром се бави од 1960. године. Добитник је стотине домаћих и међународних награда. Он сам био је вома поносан на другу и трећу награду Фестивала карикатуре „ПЈЕР“. Карикатуре Миодрага Величковића су препознатљиве, како по његовом уметничком рукопису, тако и по упечатљивости порука које жели да саопшти и то најчешће веома успешно и упечатљиво, карикатуром без речи. Као најплоднији период у свом раду Миодраг Величковић апострофирао је период од 1970.

¹⁴²⁵ *Напомена:* Комплетан прилог из 49/50 броја Помака, јануар – јун 2010, стр. 25. У потпису прилога стоји: Редакција листа Помак“.

¹⁴²⁶ Верица Баторевић Божовић, Запис за сећање – Миодраг Величковић (1943 – 2010), Помак бр. 49/50, јануар-јун 2010, стр. 28. *Напомена:* Ово је комплетан прилог. Уз текст је објављена и првонаграђена карикатура М. Величковића у Јапану.

до 2000. године. Најплоднија година у његовом раду била је 1996. када је освојио десет награда и то све међународне – прве. У Италији, Турској, Никозији, Крушевцу, Београду, Прокупљу, Љубљани, Минхену...

По Величковићевом мишљењу, које је саопштавао члановима редакције Наше речи највеће му је задовољство било када објави карикатуру која вреди, која погађа срж ствари и која никога не оставља равнодушним.

Карикатуре је правио црним тушем па су оне саме по себи носиле црну потку. Желео је да његова карикатура траје дуже од политичког или социјалног мотива који га је инспирисао, да буде универзална по својој поруци и да буде актуелна кроз десет-двадесет година, јер људске мане су универзалне. Бежао је од тривијалности и имао је нерв да уочи оно што се најбитније догађа у том тренутку и одреди му карикатуром одређену поруку. Као истакнуто име у области карикатуре, Миодраг Величковић је био члан жирија у Италији и Турској, као и на више домаћих фестивала и салона карикатуре. Имао је 14 самосталних изложби карикатура и то у Француској и Немачкој, а у југословенској селекцији излагао је у Паризу, Москви, Амстердаму, Риму, Варшави, Софији и Милану. Илустровао је и тридесетак књига децје поезије и многе листове тога жанра. Сваки значајан јубилеј Наше речи Величковић је обележио самосталном изложбом карикатура.

Добитник је Златне значке културе КПЗ и Октобарске награде Лесковца. Било би потребно много простора да се само поброје све награде које Миодраг Величковић добио у својој плодној стваралачкој каријери. Свакако, најкуриозитетније је награда – Медаљон са највећег светског салона карикатуре у Токију. Салон је организовао најтиражнији лист на свету „ЈОМЈУРИ ШИМБУН“; стигло је дванаест хиљада карикатура од преко 500 аутора из 72 земље. Миодраг Величковић био је најбољи, а тема је била „ВРЕМЕ“.¹⁴²⁷

[%]
У јубиларном 49/50. броју „Помака“ (јануар – јун 2010. године), објављени су шири прикази неколико књига лесковачких писаца. Милан Рад. Божовић пише о „Требежини“ Михајла В. Дојчиновића (Филекс, Лесковац 2008); Марија Стојановић се оглашава критиком збирке песама Љиљане Јањић „Изгубљени кључ“, Милија Деспотовић даје критички суд о збирци Дејана Ђорђевића „Непристајање“ (Филекс, Лесковац 2008), а Станко Ђорђевић пише о збирци Небојше Крстића „То код нас не може да буде“ (Филекс, Лесковац 2008).

---

¹⁴²⁷ Напомена: М. Величковић илустровао је и збирку децјих песама Д. Коцића Дневник на распусту.

О **МАЖ ТОМИСЛАВУ Н. ЦВЕТКОВИЋУ** – У 51/52. броју Помака (јул –децембар 2010) на насловној страни објављен је прилог Верице Баторевић Божовић „Омаж Томиславу Н. Цветковићу (1933 – 2010)“ поводом његове смрти.¹⁴²⁸

У том броју Помака о Цветковићу су писали и Срба Игњатовић, председник Удружења књижевника Србије (Прегалац Томислав Н. Цветковић), Ђоко Стојичић, из Београда (Тома Цветковић – значајно име наше књижевности и културе), Оливера Шијачки, Нови Сад („Успомене за сва времена“), Бранко Џидић, архивиста Историјског музеја у Београду („Томислав Н. Цветковић и Конфинови дани хумора“), Душан Јањић, Лесковац („Сарадња Томислава Н. Цветковића са удружењима из области културе“), Ненад Кражић, Лесковац („Свестраност Томислава Цветковића – човек акције“), Мира Коцић, Лесковац („Ја ово морам да изрекнем“), Властимир Вељковић, Лесковац („Култура не може све, али може више од свега“), Радивоје Пантић, Куршумлија („Сећање на пријатеља“), Благоје Ивановић, глумац, Лесковац („Тома – човек позоришта“), Саша Хаџи Танчић, Лесковац („Увир“). У том броју Помака објављен је и једанаест песама Томислава Н. Цветковића.¹⁴²⁹

%

У Помаку 51/52 (јул–децембар 2010) представљени су чланови удружења писаца Лесковца: Мира Коцић, Милан Рад. Божовић, Добросав Ж. Туровић и Славица Блажић Беба.¹⁴³⁰

У Помаку 51/52 (децембар 2010) објављени су и следећи прилози: Драган Тасић: Мисија критике (Огледи и критике, Тихомир Петровић, Сомбор, Градска библиотека Карло Бјелица 2009), стр. 24–25; Љиљана Ана Вучковић: приказ под насловом „Да је више љубави...“ (Снежана Јањић, песме за децу, У гнезду детињства, Филекс 2010), стр. 26; Данило Коцић, приказ под насловом Ново – стари свет (Брђанске приче Милана Рад. Божовића, Удружење писаца Лесковац 2009), стр. 26; Др Иван Беџић, приказ: Традиција у души (Добросав Ж. Туровић, Тужбалице Горње Јабланице, Филекс, Лесковац 2010), стр. 27;

%

В **ОЈИН МИТРОВИЋ** - Навршила се трећа година од смрти песника и писца *Војина Воје Митровића*. На дан 8. марта 2008. године престало је да куца племенито и песничко срце. Умро је познати човек и песник. Град на Ветрници остао је без једног реномираног ствараоца у култури. Иза њега остали су песнички и литерарни белези.¹⁴³¹

Но, оно што је највреднијеи што остаје да се памти су његове песме, приче и записи. Памтиће га лесковачки писци и песници, школски

¹⁴²⁸ *Напомена:* Објављено у Књижевним новинама бр. 1183, година LXII, Београд, новембар 2010.

¹⁴²⁹ Помак, бр. 51/52, јун – децембар 2010, стр. 1-11.

¹⁴³⁰ Помак, бр. 51/52, јул – децембар 2010, стр. 18.

¹⁴³¹ Добросав Ж.Туровић, „Војин Ј. Митровић“, Помак, бр. 51/52, јул –децембар 2010, стр. 22. *Напомена:* Опширније у Митровићу у делу студије о његовом рад.

другови, пријатељи и наша средина као скромног, поштеног, искреног и талентованог песника.¹⁴³²

%

У 53/54. броју Помака (јануар – јун 2011) посебну пажњу привлаче прилози Драгана Тасића (Иво Андрић: Разговор с Гојом), Душана Јањића (Доситеј Обрадовић и Европа), Биљане Мичић (Бранко Миљковић – принц песник), Саше Хаџи Танчић (Прозор за бескрајно читање – из живота наше библиотеке), Томислава Н. Цветковића (Било некад – последњи текст припремљен за Помак), Ненада Кражића (Дочек краља Милана у Лесковцу – одломак из комедије коју је према Сими Бунићу написао Ненад Кражић), Хранислава Ракића (О познатим Лесковчанима из другог угла – Криво огледало III Живана Стојковића). Представљен је Књижевни клуб Дервен – Грделица и чланови Удружења писаца Ненад Кражић, Драган Тасић и Станко Ђорђевић. У посебном одељку, у рубрици „Запис за сећање“ објављени су прилози о Јовану В. Стевановићу, професору и песнику (1938 – 2010), Слободану Костићу Кости (1941 – 2011) и Станку Миљковићу (1948 – 2010). Аутори ова три прилога су Перица Пешић, Властимир Вељковић и Светомир Николић.

%

ЈОВАН СТЕВАНОВИЋ – Јован Стевановић рођен је 12. маја 1938. године у Лесковцу где је завршио Вишу мешовиту гимназију. Дипломирао је на Филозофском факултету у Скопљу 1961. године на Групи за југословенску књижевност и српски језик.¹⁴³³

Радио је у ОШ „Иво Лола Рибар“ у Грделици, Гимназији „Станимир Вељковић Зеле“, истуреним одељењима у Грделици и Лебану (1966 – 1969), Пољопривредној и Економској школи у Лесковцу, у којој је био директор школе (1985 – 1989).

Осим што је књижевност била његова професија, писање поезије и књижевни рад су били његова опсесија. Стално читање, пре свега класика и модерниста, отворило му је видике за сталним сопственим усавршавањем. И поред тога, из скромности, са дугим паузама, појављивао се у студентским листовима, „Нашој речи“, „Нашем стварању“ и „Помаку“. Објављени опус му је мали у односу на обимно делу у рукопису, кој је, за живота, разврстао тематски у циклусима.

Животну сапутницу изгубио је рано (1996), када се суочио са коначношћу живота.

Епитафом на споменику:

„*Ни реч ни стих ни звук*

Тугу нашу не каза.“

---

¹⁴³² Исто, Помак, стр. 22.

¹⁴³³ Перица Пешић, Јован В. Стевановић, професор и песник (1938 – 2010), Помак, бр. 53/54, јануар – јун 2011, стр. 18. *Напомена*: Прилог објављен у рубрици „Запис за сећање“ преносимо у целини.

говори о неизрецивој тузи за највољенијим. Великој празнини у животу посветио је више елегичним песмама. Од сазнања да и сам болује од неумитне болести, суочава се са чињеницом да је крај живота на видуку и црне мисли се претачу у тегобне и суморне теме, у песмама и лирским записима. При крају живота имао је жељу да објави још нешто „док је жив“. Овај свет је напустио 11. новембра 2010. године. Јованови наследници и пријатељи верују да ће његово дело, једнога дана бити објављено у један или два тома.

[%]
СЛОБОДАН КОСТИЋ КОСТА (1941 – 2011) - Угасио се живот Слободана Костића, популарног Косте, једног од најплоднијих и најчитанијих сарадника београдског хумористичко-сатиричног листа „Јез“. Тихи стваралац, блистави хумориста и инвентивни сатиричар високих домета и, надасве, човек истанчаних хуманих вредности, утиснуо је трајне трагове у миљеу духовних садржаја ове и шире заједнице. Био је члан уредништва часописа за књижевност, уметност и културу „Наше стварање“ у Лесковцу. Рођен је 6. марта 1941. године у Крагујевцу, где су му родитељи службовали. Школовао се и одрастао у Лесковцу, а на Правном факултету Београдског универзитета стекао је диплому правника. Свој радни век провео је у стручној служби Фонда за инвалидско-пензионо осигурање у Лесковцу, где је стекао заслужену пензију. На велику жалост, мирне пензионерске дане прекинуо је његов одлазак у вечност и сећање, спомињање и незаборав 23. маја 2011. године.¹⁴³⁴

[%]
СТАНКО МИЉКОВИЋ - Прерано је умро Станко Миљковић (1948 – 2010), новинар, публициста и писац наше средине, поштовани саговорник и сапутник, био је пре свега велики читалац. Читао је опсежно, организовано, студиозно и аналитички, али и сасвим опуштено и информативно. Уколико је смисао литературе у томе „да доприноси отменијим и толерантнијим односима међу људима“, како је својевремено говорио истакнути француски писац и министар културе Анре Малро, литература Станка Миљковића, његов јурнализам и и псана реч у целини, одговорили су захтевима свог времена и уз извесну интригантност били су увек, рекли бисмо, тутанкамонски занимљиви и радо читани.¹⁴³⁵

Са уверењем да су прошлост и традиција једног народа и критеријум његовог духа, пропутовао је више европских земаља међу којима Енглеску и Француску, ношен жељом за сазнањем о положају Србије и српског народа у свету. Као радознали новинар и путник, посетио је за живота Лондон, Бедфорд и Париз где се у првом реду интересовао за живот

---

¹⁴³⁴ Властимир Вељковић (главни уредник листа Помак), Слободан Костић – Коста (1941 – 2011), Помак бр. 53/54, јануар – јун 2011, стр. 18 -19. *Напомена*: Опширније у одељку о Костићевом раду.

¹⁴³⁵ Светомир Николић, новинар, „Занимљив и плодан писац (О Станку Миљковићу 1948 – 2010), Помак бр. 53/54, јануар – јун 2011, стр.19.

припадника српске дијаспоре у овим земљама. Свој први сусрет са Лондоном, на пример, Станко Миљковић је према свом казивању, доживео као „занимљив пејзаж давно потонуле галије која је неким чудом изронила на светло дана из које је измилио неки шарени свет у коме нико нико ни на кога не личи“. Свим својим бићем, као човек „наше горе лист“, припадао је менталном амбијенту Сремчеве „Ивкове славе“ из које се ори враголаста музика пуног живота и хумора. Са поносом је истицао да је своју прву „врлетну“ читанку изучио из књиге професора Радмила Димитријевића и Димитрија Вученова, „која га је увела у свет литературе, али и много више од тога.“ Рођен је 28. маја 1948. године у лебанском селу Великом Војловцу где су се његови далеки преци крајем 14. века доселили из околине Пећи и основали ово село. Завршио је Филолошки факултет у Београду. Као професор књижевности службовао је кратко време у Неготину, а затим као новинар у Радио Лесковцу и редакцији „Наше речи“ одакле одлази у пензију. Објављивао је радове у београдском „Студенту“, „Омладинским новинама“, лесковачком „Зборнику“, у часописима „Освит“, „Српски југ“, „Наше стварање“, а био је главни и одговорни уредник листа за књижевност, уметност и културу „Помак“ из Лесковца у коме је редовно сарађивао. Објаво је четири књиге: књигу кратких прича „Рашки сликар“ (1998), у издању Наше речи, зборник одабраних текстова „Записи у времену“ (2002). У издању удружења писаца општине Лесковац објаво је романе „Тумач сопственог сећања“, а у издању Филекса роман „Опсада“ (2004). Припремио је две књиге за штампу које нису објављене. О Станку Миљковићу писали су проф. др Тихомир Петровић, Јовица Стојановић и Душан Стошић. За њим је остао малолетни син Матија.¹⁴³⁶

%

У броју Помака бр. 55/56, представљени су чланови Удружења писаца проф. др Живан Стојковић, Небојша Ђокић, Светолик Станковић и Братислав Тодоровић. Поводом годишњице смрти Томислава Н. Цветковића (1933 – 2010) објављен је прилог „Одгонетања смисла и корена“. Вукашин Цонић је представљен као песник, а пензионисани парох кутлешки Тихомир Н. Радивојевић објавио је прилог „Црквена библиотека у Кутлешу“. Властимир Вељковић објављује прилог „Огледало слободе“ о делу проф. др Томислава Илића „Судство и права човека у Југославији“, (СВЕН, Ниш 2008), а Хранислав Ракић пише о књизи др Живана Стојковића „Монографија дома ученика средњих школа Лесковац (Филекс, Лесковац 2011); Душан Јањић у прилогу Приче о старом Лесковцу износи оцене књиге Ненада Кражића „Кад су Ветерницом пловили чамци (Филекс, Лесковац 2007). Сибирске приче Милана Рад. Божовића представио је Станко Ђорђевић, а Данило Коцић у чланку „Мирис тишине у песмама Луке Крстића“ објављује оцену, односно део излагања са промоције нове песничке збирке „Кад липе замиришу“ овог познатог професора из Власотинца.

¹⁴³⁶ *Напомена:* Текст преносимо у целини.

%

МИЛИСАВ МАРИНКОВИЋ (1929 – 2011) – У Лесковцу је 22. септембра 2011. године у 83. години живота преминуо Милисав Маринковић, новинар у пензији и један од најуспешнијих директора и главних и одговорних уредника недељника *Наша реч*, човек који је у граду на Ветерници оживео издавачку делатност.¹⁴³⁷

Рођен је 1929. године у селу Гарињу, општина Владичин Хан, али је након завршене учитељске школе, читав радни век провео у Лесковцу и доприносио интелектуалном подизању града. Био је најпре председник општине Предејане, секретар ССРН општине Лесковац, а највећи део радног века провео је у *Нашој реч*, која је, уз редакцију листа, имала и своју штампарију. У време његовог уредниковања *Наша реч* је штампана и продавана у тиражу од седам и по хиљада примерака и петком ујутру лист је са нестрпљењем очекиван. Створио је јако интелектуално језгро у редакцији и око ње и о свим негативним појавама у друштву лист је имао свој став. Но, у периоду либерализма 1972. године, због текста „Црне наочари“, Милисав се нашао на удару партијских структура које су га одвојиле од *Наше речи*. До пензионисања био је новинар и уредник листа „Леминд“ и листа Агро-индустријског комбината. У време његовог директоровања у *Нашој речи* је покренута издавачка делатност и издато је више књига лесковачких аутора, али и Лесковчана из Београда и других градова Србије. Сахрањен је на Светоилијском гробљу.

%

ДИМИТРИЈЕ МИЛЕНКОВИЋ (1937 – 2011) - На Митровдан, 8. новембра, престало је да куца срце Димитрија Миленковића, професора српског језика и књижевности и дугогодишњег руководиоца најзначајнијих просветних служби у Лесковцу и региону. Својим преданим радом вишеструко је задужио област образовања и васпитања на овом подручју, али дао је и не мали допринос, пре свега својим ликовним стварањем, развоју културе у Лесковцу.¹⁴³⁸

Рођен је 5. августа 1937. године у Лесковцу у коме је завршио основну школу и гимназију. Дипломирао је на Филолошком факултету у Београду 1961. У родном граду предавао је српски језик и књижевност у основним школама „Јосиф Костић“ и „Васа Пелагић“ и у Машинско-техничкој школи, а већи део свог радног века налазио се на челу важних друштвених служби и установа; био је између осталог начелник Одељења за друштвене делатности општине, секретар СИЗ основног образовања, секретар СИЗ усмереног образовања Јужноморавског региона, директор Међуопштинског завода за унапређење васпитања и образовања.

---

¹⁴³⁷ Верица Беторевећ Божовић, Милисав Маринковић, уредник и издавач (1929 – 2011)“, Помак, бр. 55/56, јул – децембар 2011, стр. 22. *Напомена*: Прилог објављен у рубрици Запис за сећање.

¹⁴³⁸ Душан Јањић, Запис за сећање - Димитрије Миленковић (1937 – 2011), Помак, бр. 55/56, јул – децембар 2011, стр. 22.

Свој уметнички дар испољио је још за гимназијских дана. Остаће записано да је на средњошколском такмичењу драмских секција остварио најбољу мушку улогу у комедији Кир Јања Јована Стерије Поповића. Посебно се истицао у ликовном изражавању. Своје прве цртеже објавио је у лесковачком „Средњошколцу“ и у „Омладинском гласу“. За време студија и служења војног рока пунио је листове и часописе својим илустрацијама, вињетама, цртежима, карикатурама (Студентски збор у Скопљу, Студент, Гардист, Вечерње новости у Београду). По доласку у Лесковац наставио је да се бави ликовним стварањем. Илустровао је ђачке листове, које је, углавном, сам покретао и уређивао („Пионирски гласник“, „Искрице“, „Машинац“, „Свитања“, „Пионир“). Вињете и цртеже објављивао је, потом, и у листовима и часописима („Помак“, „Алијанса“). Илустровао је такође неколико књига лесковачких књижевних стваралаца.

Уметничку страну своје личности Димитрије Миленковић крунисао је 2004. године књигом „Мој црнобели свет“, која је наишла на топао пријем у нашој културној јавности. Ликовни критичар и историчар др Срђан Марковић пише, поводом те књиге, да је у цртежима и вињетама „садржан интимни цртачки дневник Димитрија Миленковића Мите саткан од љубави, снова, суровости живота и надања, реализован цртачки сигурно и са осећањем мере за однос између емоције, линије и поезије.“¹⁴³⁹

%

Из четвоброја Помака 57/60 издвајамо следеће прилоге: Др Иван Бецић (Милански едикт – историјски аспект), Душан А. Јањић (Прекретница у рецепцији дела Данила Киша), Драган Тасић (Осамдесет седам песама Миодрага Павловића), из заоставштине Томислава Н. Цветковића (Узорни подвижник – Милош С. Милојевић), Слободан Младеновић (Атанасије Младеновић – човек који је отварао школе, писао књиге и просвећивао народ), Светлана Велмар Јанковић (Племенита посвећеност служби – Николај Тимченко (1934 – 2004; беседа на отварању легата Николаја Тимченка при Народној библиотеци у Лесковцу), Живан Стојковић, Хранислав Ракић (Позоришни живот у Лесковцу до 1941), Верица Баторевић Божовић (Трагом старих фотографија - Кукар као глумац). У овом броју Помака објављена је и информација са промоције посхумно објављене књиге Вукашина Цонића „Споменик“ о којој је говорио Драгослав Хаџи Танчић. Опширан приказ најновије књиге проф. др Душана Јањића „Књижевна преплитања (у издању Алтере, Београд 2011) објавио је познати критичар Драган Тасић. У Помаку је објављена и информација да је проф. Јањић добио награду „Николај Тимченко“ за најбоље дело у области науке и књижевности за 2011. годину управо за књигу „Књижевна преплитања“. Награду му је уручио Јован Пејчић, а о књизи су на свечаности 30. јуна 2012. године у Културном центру у Лесковцу говорили аутор и Душан Стошић. Слађана Стојановић пише о првој књизи Марије М Стојановић „Постигнућа“ (Филекс – Лесковац), а

¹⁴³⁹ *Напомена:* Прилог преносимо у целини

мр Лука Крстић о збирци прича Зорана Стојановића „Бреза“ (Филекс“, Лесковац 2011). У овом броју Помака објављен је део излагања Данила Коцића са промоције (18. септембра 2011. у Културном центру Власотинца) заједничке збирке песама Радослава Шушулића и Снежане Стаменковић „Листопадна лепота“, песника из Власотинца.

%

У нашој средини, где се многе књиге и публикације пишу и објављују на брзину и „преко колена“, некритички и немарно, издањима видљив ауторске и уређивачке компетентности суђено је да штрче, буду изузимана и навођена по успелости и вредности као преседан. „Постигнућа“ Марије М. Стојановић су управо један такав редак примерак у новије време.¹⁴⁴⁰

У Помаку бр 61/64 (јануар – децембар) посебно су занимљиви прилози Марије Стојановић (Две стотине година од рођења Петра II Петровића Његоша), проф. др Душана Јањића (Његош и франкофонски свет) и опширан риказ Данила Коцића (Борислав Здравковић (1930 – 2012): Постао песничка легенда и за живота).¹⁴⁴¹

%

У овом броју Помака, у рубрици *In memoriam*, објављени су прилози о Драгану Тасићу (1962 – 2012), Снежани Јањић (1950 – 2012) и Милану Рад. Божовићу (1940 – 2013). Такође су објављени чланци о др Драгутину Николићу (1939 – 2006), песнику из Грделице и Слободану А. Младеновићу Ботку (1928 – 2002).

У 61/64 броју Помака представљени су и чланови Удружења писаца Лесковца Данило Коцић и др Миодраг Горановић, а из заоставштине Томислава Н. Цветковића објављени су прилози о Сими Бунићу (1882 – 1914) и Сретену Динићу (1875 – 1949), али опширан прилог Драги Тасића (Бор) о поезији Томислава Н. Цветковића. У овом броју Помака објављен је и занимљив прилог Драгана Тасића „Лирски јунак и пркос“ (Драган Радовић: Купен петл, Туристичка организација Лесковац, Филекс Лесковац 2012). Марија Стојановић пише о збирци Небојше Ђокића „Између сенки и камена“ (Удружење писаца Лесковац 2012), проф. др Живан Стојковић о Храниславу Ракићу (Борба за историјску истину, Градски одбор СУБНОР-а, Лесковац 2013), док се Станко Ђорђевић позабавио најновијим делом Михајла В. Дојчиновића „Преци и потомци – родослов“.

---

¹⁴⁴⁰ Слађана Сл. Стојановић, Убедљив допринос лесковачкој есејистици (Поводом прве књиге „Постигнућа“ Марије М. Стојановић), Помак, бр. 57/60, јануар – децембар 2012. године, стр. 38. *Напомена:* Опширније у одељку о Марији Стојановић.

¹⁴⁴¹ На Светоилијском гробљу у Лесковцу 22. децембра 2012. године сахрањен је професор и песник Борислав Бора Здравковић. О животу и раду професора и песника Здравковића говорио је Драган Радовић, главни и одговорни уредник часописа „Наше стварање“, који је рецитовао Борине песме. „Професор Здравковић је својим радом и делом задужио лесковачку књижевност. Био је не само изванредни педагог – предавао је и мојој генерацији четири године у Лесковачкој гимназији – него и изузетан уредник, песник, новинар, критичар и књижевни стваралац! – рекао је песник и професор Драган Радовић, уредник „Нашег стварања“, на чијем је челу био и велики песник Борислав Бора Здравковић.

%

ДРАГАН ТАСИЋ (Грделица, 1962, Лесковац, 2013), песник, преводац, књижевни критичар. Школовао се у Лесковцу и Београду. Дипломирао је на Катедри за општу књижевност и теорију књижевности Филолошког факултета у Београду. Сарађивао је са најзначајнијим књижевним публикацијама у земљи. Објавио књиге поезије „Зачарана кутија“ (1990), „Престо псоглава“ (2000), „Силазак речним путем“ (2008), књиге есеја „Књижевни акценти“ (2004, награда „Жак Конфино“), „Завичајни круг и српске теме“ (2006) и превод са француског књиге песама Оскара Милоша „Песме љубави и гнева“.¹⁴⁴²

Када нас остави неко уман, увек остане питање: зашто његова мудрост и доброта одлазе у неповрат? Све друго се може надокнадити. Што је знао, научићемо, што је оставио, користићемо, што је казивао и чинио, памтићемо. Мудрост и доброту не можемо ничим надоместити. За тим ваља туговати и чезнути. Те врлине се не могу оставити у аманет.

Смрт је у великом букету ових врлина однела Драгана Тасића. Остала су недопевана животна снарења, људска празнина, опора стварност, болно свакодневље... Онемели су умни разговори о вечним дилемама, о смислу стварања и постојања, о трајању и истрајности, о болу и излечењу, о раду и радовању.

Драган Тасић је био књижевни критичар што је на сваком кораку фасцинирао знањем и проницљивошћу. Био је предан и трпљив до фанатизма. Са подједнаком стваралашком акрибијом писао је и о делима најзначајнијих стваралаца, али и локалних поетских делатника у покушају. Објавио је тек неколико књига, али је зато његов суд о прочитаним остварењима (а он је прочитао као мало ко у последње време) био репер за многа потоња разматрања. Луцидан, добронамеран, са подједнаком пажњом је пратио поетска, прозна и књижевно-критичка остварења писаца различитих епоха, различитих меридијана и различитих генерација, а све са намером да књигу препоручи, да туђем делу да свој добронамерни и доброћудни удео.

Његова лична драма била је равна песничком усуду великана. Он је, можда зато, своје песме извлачио из пространих врела интима. Био је песник класичне прозодије, старинског стиха, али модерног сензибилитета, рефлексиван, дубоких мисли, цивилизацијског обухвата. Сав уроњен у контемплацију, у онострано, несвакидашње и универзално, залазио је у сфере реткима доступне, ишао је путевима којима се тешко и ретко пролази. То је био особен микрокосмос у којем се са задовољством улази, у коме се, захваљујући стваралачкој аскези и богатству валера радо борави, из кога се, због чудне поетске заумности, нерадо излази. Његова поезија представља уређен, али густ, сеновит честар мисаоности и духовности, у којима је остављено место за пробране, високим мерилима

---

¹⁴⁴² Драган Радовић, Драган Тасић / стваралаштво мисаоности и духовности“, Помак, бр. 61/64, јануар – децембар 2013, стр. 10.

опремљене поетске сладокусце. Полиглота и полихистор, ерудита и мудрац, предан и одан – своју ризницу мудрости и добротe поделио је на два дела. Један део је просуо пред нама, а други је својом смрћу заклатио.¹⁴⁴³

%

СНЕЖАНА ЈАЊИЋ (1950 – 2012) – У 63. години живота, 25. новембра 2012. године, угасила се животна нит песникиње Снежане Јањић. Рођена је 1950. године у Лесковцу. Почела је да пише у основној школи. Студирала је на Филолошком факултету у Београду. Радила је у просвети неколико година, а затим као референт у Општинском суду у Лесковцу. Пензионерске дане проводила је у друштвено-корисном раду и уз поезију проф. Боре Здравковића и Сергеја Јесењина.¹⁴⁴⁴

После објављивања прве збирке, 2000. године, активно се укључује у рад књижевних клубова широм Србије. Учествује на републичким и међународним конкурсима поезије.

Песме Снежане Јањић су објављиване у више од тридесет зборника, а 2003. године и у Антологији књижевног клуба из Инђије. Добитник је три златне и три сребрне повеље Књижевног клуба Војводине, прве награде на Геофексовом фестивалу у Параћину 2009. године. Похваљивана је на Фестивалу поезије у Ужицу, на фестивалу у Барајеву (2009, за дечју, а 2010. за мисаону поезију). На сусретима песника у Параћину освојила је другу награду публике и другу награду стручног жирија, а недавно и повељу на међународним сусретима песника Удружења књижевника „Бранко Миљковић“ у Нишу. Била је радо виђен гост у Ивањици, Бечеју, Сомбору, Горњем Милановцу и Оџацима. Била је члан Удружења писаца Лесковац, као и СКОР-а (Савеза књижевника у отаџбини и расејању) са седиштем у Београду. Објавила је четири збирке песама: „Кад јесен процвета“, „Споменик“, „У гнезду детињства“ и „Снопови живота“. Сахрањена је на Светоилијском гробљу у Лесковцу.

%

МИЛАН РАД. БОЖОВИЋ (1940 – 2013) -Утихнуо је тихо и ненадано 11. септембра 2013. године. У часу када је успешно обављао припреме рукописа за штампу шесте збирке прича, насловљене „Варшоке приче из Панађуришта“. Њен садржај испуњавају аутентичне приче са занимљивим животним темама из Лесковца, лесковачке чаршије, популарног Панађуришта. Нит те особене чаршије и дух њених људи, *Милан Рад. Божовић* је зналачки, њему својственим стилем, уобличио у блиставе приче. Приче – даровнице.¹⁴⁴⁵

¹⁴⁴³ Драган Радовић, Драган Тасић – стваралашто мисаоности и духовности, Помак 61/64, јануар – децембар 2013. године, стр. 10.

¹⁴⁴⁴ Помак, бр. 61/64, јануар – децембар 2013. године, стр. 10. *Напомена*: Преносимо комплетан прилог, име аутора није објављено у часопису.

¹⁴⁴⁵ Властимир Вељковић, приказ, Милан Рад. Божовић (1940 – 2013): Даровнице, Помак бр. 61/64, јануар – децембар 2013, стр. 11.

За живота је објавио пет ауторских књига прича: „Московске приче“ (2002), „Егејске приче“ (2003), „Јерменске приче“ (2004), „Сибирске приче“ (2005) и „Брђанске приче“ (2009). Овим збиркама, које су пригрљене у круговима читалаца, Милан – Мишко је на најбољи начин употпунио књижевни садржај у миљеу лесковачких литерарних стваралаца, неугасло бисерје интелекта, миље својременог обележја трајања и опстајања. Прераним одласком у вечност, Милан, популарни Мишко, затворио је свој частан животни круг обележен достојанством, круг испуњен богатим стваралачким чином и немерљивим садржајима.

%

Рођен је 11. новембра 1940. године у Ужицу. У Лесковцу је од најранијег детињства. У њему је растао и стасавао од 1942. године, стекавши на овим просторима бројне пријатеље. После завршене основне школе и гимназије, стекао је диплому на Технолошко-металуршком факултету Београдског универзитета. Први радни дан започео је у Рударско-енергетском комбинату „Косово“ у Обилићу, код Приштине.

Вративши се у Лесковац, радни век наставио је у Хемијско-козметичкој фабрици „Невена“, у којој је остао до стицања заслужене пензије. Један је од плејаде врских стручњака – технолога високо заслужних за брз, динамичан и осмишљен развој те фабрике и њено место у самом врху хемијско-козметичарске индустрије у земљи, у бившој заједници југословенских народа.

%

Милан је, надасве, био енергичан и истрајан. Познат по радном елану и ентузијазму, стручности и оданости послу. Такође, веома коректан у односима. Пуздан друг и драга особа. Дружељубив и истинољубив. Достојанствен, разборит, правичан. Једноставно, Човек човечности.

Уз све послове и обавезе, наглашено и са врло запаженим успехом огледао се и у области књижевног стваралаштва. Многобројне животне ситуације и истине преточио је у сјајне приче које плене садржајем и задивљују лепотом писане речи, својом језгровитошћу и упечатљивошћу. Нашле су своје место на страницама листова и часописа за књижевност, уметност и културу, као што су „Наше стварање“, „Помак“, „Лесковчанин“ и „Глубочица између обала“. Својим причама заступљен је и у Зборнику „Приче јужне Србије“ у издању издавачке куће „Свен“ у Нишу. Милан Рад. Божовић је за свој рад и резултате рада стекао бројна друштвена признања и одличја. Био је члан Удружења писаца Лесковца и један од најзапаженијих сарадника листа за књижевност, уметност и културу „Помак“.

%
СЛОБОДАН А. МЛАДЕНОВИЋ (1929-2002) – Слободан Младеновић, син угледног лесковачког ствараоца Атанасија Младеновића, рође је 25. јула 1929. године у Лесковцу. Основну школу и гимназију завршио је у Лесковцу, Филолошки факултет у Београду, где је магистрирао са тезом о Јосипу Козарцу.¹⁴⁴⁶

При помену имена Слободана А. Младеновића Ботка навиру у сећању приче о дружењу; уметницима и ствараоцима, о култури и манифестацијама културе у граду које је захваљујући његовој активности словио за центар југа Србије. Умео је око себе да окупи ствараоце и да заједно са њима, крене путевима просвећивања, али и уметничке надградње. Радио је као професор у Грађевинској школи у Црној Трави, затим у Пољопривредној школи, Медицинској школи, где је био и помоћник директора, као и у Лесковачкој гимназији. Биран је за професора Више техничке текстилне школе у Лесковцу. Део радног века провео је као управник Центра за културу лесковачког Радничког универзитета „Коста Стаменковић“. Био је дугогодишњи директор Лесковачког културног центра, оснивач, главни и одговорни уредник часописа „Наше стварање“. Један је од оснивача Књижевног клуба „Глубочица“. Као директор Дома културе (данас Лесковачког културног центра) радио је на ширењу и популарисању позоришне и музичке уметности. Организовао је и реализовао неколико стотине концерата народне, забавне и озбиљне музике, организовао је велики број гостовања опера, балета и позоришних представа из Београда. Најмање два пута годишње организовао је приредбе страних ансамбала из Француске, Шпаније, Бразила, Хаитија, Грчке, Кине, Албаније, Румуније, Бугарске, Пољске и других земаља. Настојао је, кад год је то било могуће, да у Лесковац доведе најеминентније групе из иностранства и врхунске уметнике и да они буду гости Лесковца и околних места.

Мр Слободан А. Младеновић Ботко био је велики заљубљеник у ликовну уметност. Један је од оснивача Колоније сликара која је радила у Копашници, Сијаринској Бањи и Власинском језеру. Од оснивања је непосредно организатор ове колоније. Захваљујући његовом упорном истраживању Лесковац има велики број вредних уметничких сликара створених у колонији. Као уредник издавачке делатности Културног центра обрадио је и објавио више од 50 књига аутора из Лесковца и околине. Све ове књиге је волонтерски припремао и помагао младим ауторима. Посебну бригу показивао је за ауторе – почетнике, песнике и прозаисте учећи их вештини писања. Упорним залагањем, ангажовањем Слободана Младеновића Ботка, Лесковац је постао отворен град за пласирање свих правих вредности у култури и уметности. Гости Лесковца

---

¹⁴⁴⁶ Слободан С. Младеновић, Слободан А. Младеновић (1928 – 2002) - свестрани културни радник, Помак, бр. 61/64, јануар –децембар 2013, стр. 11- 12. *Напомена:* Мр Слободан Младеновић био је уредник збирке Данила Коцића, „Чудна лађа“ у издању Дома културе у Лесковцу.

су били најпознатији књижевници, еминентни уметници, истакнути научници.

Бавио се књижевном критиком и објављивао је у „Нашој речи“, „Нашем стварању“, Радио Лесковцу, Радио Београду. Написао је две књиге: „Лековита својства Сијарињске Бање“, „Сусрет са књижевним делима савременика“, док је књигу „Сто година Лесковачке гимназије“ објавио са још три аутора 1979. године. Добитник је Златне значке КПЗ Србије. Објављивао је песме, песме у прози и стотинак новинских текстова. Након пензионисања био је организатор пет међународних колонија сликара. Умро је пред крај 2002. године у Лесковцу.¹⁴⁴⁷

%

ДРАГУТИН НИКОЛИЋ (1939-2006)- Најугледнији грделички песник ду другој половини XX века био је примаријус др Драгутин Николић, који је био један од оснивача Књижевног клуба „Дервен“ у Грделици и његов председник. Био је угледан специјалиста интерне медицине лесковачке болнице, а 1996. године стекао је звање примаријуса.

Поезијом се бавио од гимназијских дана, а од 1966. године пише интензивно. Објавио је књиге песама: „Снови на јастуку“ (1998), „Уста пуна смеха“ (дечја поезија, 2000), „Ратници у белом“ (2000), „Раздрагана планета“ (дечја поезија, 2001) и „На крилима маште“. Објављивао је у заједничким збиркама „Глубочица између обала“, 2000, 2001. и 2002. године, као и у „Нашем стварању“, „Помаку“ и „Нашој речи“. Био је члан Књижевног клуба „Глубочица“ у Лесковцу и члан Удружења писаца општине Лесковац. Међу колегама – лекарима и песницима Грделице и Лесковца, иако је од Николићеве смрти прошло седам година (умро је 5. априла 2006), остале су песме и лепе речи.¹⁴⁴⁸

%

МИОДРАГ ГОРАНОВИЋ је један од ретких лесковачких лекара, који поред своје хумане медицине, припада и списатељском свету. Рођен је 5. маја 1950. године у Београду. Рано детињство провео је у Војводини (Ратково), а од 1963. године прелази у Лесковац. Ту је завршио основну школу и гимназију, а касније Медицински факултет у Скопљу. После стажа, четири године ради у Дому здравља у Црној Трави, где је последње две године био и директор. Касније прелази у Службу за кућно лечење и медицинску негу у Лесковцу, а од 1989. године ради у Дому здравља у Хигијенско-епидемиолошкој служби, где је, после завршене специјализације из епидемиологије, био и начелник те службе, а скоро три године је и у Поливалентно-патронажној служби.¹⁴⁴⁹

¹⁴⁴⁷ *Напомена:* Пренели смо комплетан прилог, Помак 61/64, јануар – децембар 2013.

¹⁴⁴⁸ *Напомена:* Прилог објављен без потписа аутора под насловом „Песник љубави и дечјих радости – примаријус др Драгутин Николић (1939 – 2006), Помак, бр 61/64, јануар – децембар 2013. године, стр. 12. *Напомена:* Уз прилог објављена песма „Угасли снови“.

¹⁴⁴⁹ Помак, бр. 61/64, јануар – децембар 2013, стр. 15. Прилог под назнаком „Др мед. Миодраг Горановић“ објављен у рубрици Представљамо чланове Удружења писаца. Опширније у одељку о Горановићу.

%

На насловној страни Помака број 65/68, јануар – децембар 2014. године објављен је веома занимљив прилог проф. др Душана Јањића „Бранко Ћопић у европској преводилачкој књижевности“ (поводом тридесет година од смрти великог српског писца). Поводом смрти Саше Хаџи Танчића (1948- 2014) објављени су опширни прикази Драгана Радовића, уредника Нашег стварања и Данила Коџића (Саша Хаџи Танчић (не)прочитано дело). О раду рано преминулог песника Миодрага Драгана Здравковића (1950 – 2013) пише Властимир Вељковић.

Марко Стојановић објавио је занимљив прилог „Српски стрип. У овом броју Помака представљен је и познати власитиначки песник Срба Такић, а објављен је и занимљив чланак о Драгомиру Радовановићу и више његових афоризама. „Пола века оданости позоришту“ – назив је прилога Властимира Вељковића о барду лесковачког глумишта Благоју Ивановићу, а Станко Ђорђевић пише о роману Данила Коџића „Изабрана тишина“.¹⁴⁵⁰

%

МИОДРАГ ДРАГАН ЗДРАВКОВИЋ (1950 – 2013) - Скромног, мудрог и повученог песник и афористичара Миодрага Здравковића, у једним пероду техничког секретара редакције, испратили смо крајем лета. Ово сећање је хвала на допринос часопису – записала је Маре Каранфиловић у двоброју часописа за књижевност, уметност и култур „Наше стварање“ (2013).¹⁴⁵¹

Миодраг Драган Здравковић рођен је 1950. године у медвеђи, од оца Станојка и мајке Љубице. Од 1960. до 1970. године живео је у Тителу, где завршава средњу школу. Након тога долази у Лесковац. Мајстор је борилачких вештина. Бавио се спортским и тренерским радом. Држао је школу цудоа у Лесковцу, Лебану и Власотинцу. За рад у области културе и спорта освојио је бројне медаље, награде, плакете и одликовања. Добитник је Октобарске награде града Лесковца и Златне значке КПЗ Србије. Учествовао је на бројним књижевним манифестацијама широм бивше СФР Југославије и у низу градова Аустрије, Немачке и Бугарске, у оквиру програма КУД „Абрашевић“ и КУД „Лемид“ из Лесковца. Био је више година секретар КУД „Абрашевић“, а потом прешао у Културни центар у Лесковцу“ (текст преузет из ауторове књиге гнома „Привид за вид“, 2010).

Објављени радови: „Снопље“ (песме, 1977), „Изван вида дан“ (песме, 1996), „Свединар“ (поема, 1997), „Поклољеном људождеру зуби се не гледају (афоризми, 2004), „Дрво зна да од њега не видимо шуму“ (афоризми, 2007), „Звезде из тепсије“ (афоризми, 2007), „Невид погледа“ (песме, 2008), „Сан по сну или смрт међу речима“ (песме, 2008), „Депонија људи“ (гноме, 2009), „Привид за вид“ (гноме, 2010).

¹⁴⁵⁰ *Напомена:* Помак, бр. 65/68, јануар - децембар 2014.

¹⁴⁵¹ *Напомена:* Прилог под насловом „Миодраг Драган Здравковић (1950 – 2013)“ приредио Властимир Вељковић, главни и одговорни уредник, Помак, бр. 65/68, јануар – децембар 2014, стр. 28.

ЛЕСКОВЧАНИН

I

Непосредно после појаве првог броја листа „Лесковчанин”, 1996. године, културна јавност Лесковца исказала је велико интересовање. Један од разлога је сам оснивач овог обновљеног листа за науку и књижевност, угледни правник др Томислав Илић, који је у то време био председник Окружног суда. У импресуму се могло прочитати да је директор тога листа др Димитрије Кулић, Лесковчанин, који живи у Нишу, познати професор Уставног права, а место главног и одговорног уредника било је поверено књижевнику Саше Хаџи Танчићу, који се низ година, са великим успехом исказао на тим дужностима. Укратко, реч је о екипи која – гарантовала успех.

%

Из први број обновљеног „Лесковчанина” (18. децембар 1996), у уводном тексту, на првој страни (уз слику Колета Рашића, ослободиоца Лесковца, 11. децембра 1877. године) читамо прилог уз потпис проф. др Димитрија Кулића, др Томислава Илића и Саше Хаџи Танчића:

„Пред Вама је први приватни лист у Лесковцу после Друго светског рата Покрећемо га у име наших предака и у наше име. И у име наших породица. И следственика. У име науке и књижевности, како иначе стоји у заглављу „Лесковчанина”. Поновни сусрет са листом који је поносито назван родним именом свога читаоца, с много разлога, фиксиран је управо у дани тренутак после равно сто година од његовог покретања. Његови обновитељи, међутим, не обнављају и његово прошло време. „Лесковчанин” ће махом бити у знаку овога што се доживљава и осећа управо сада.

(...) Поновна појава „Лесковчанина” може се, уопште узев, схватити и као још једна, додуше лична активност у сусрет јубиларној 600. годишњици првих писаних помена града на Ветерници. И чином његовог обнављања, још једном, доказује се да је Лесковац, захваљујући благодарним појединцима, пре свега – град обнове.

Уколико не буде могао наставити да излази, и поред најбоље воље његових оснивача (наравно, из претпостављених разлога) овај нулти или први број пред Вама, господине читаоче, примите и прихватите као лични гест пажње и захвалности, као омаж тројице Лесковчана негдашњем „Лесковчанину” у знак сећања на стоту годишњицу од његовог покретања и – замирања.

Страх оснивача, директора и главног и одговорног уредника „Лесковчанина” да ће судбина тог листа бити краткотрајна, нажалост, била је, углавном, оправдана. Лист је, истина, неколико година без тешкоћа излазио, али се фебруара 2001. године појавио последњи број, заправо двоброј 13/14 и тако је после пет година практично угашен, иако у том последњем двоброју није дато никакво објашњење, па би се могло закључити да је до престанка његовог појављивања дошло - ненадано!

II
У првом броју обновљеног листа „Лесковчанин” јавља се главни уредник Саша Хаџи Танчић подсећањем на онај „Лесковчанин” који се појавио пре – сто година!

Наслов тога прилога више је него привлачан: „*Лесковчанин*”- како је изгледао и какви су му изгледи: „Да реткост не мора бити синоним вредности, то потврђује и „Лесковчанин”, лист политички, економски и књижевни, који је једанпут недељно, а по потреби и више пута, излазио 1896. године у Лесковцу. Дужни да то кажемо већ у свитку његовог обнављања после равно једног века, наглашавамо да је овај негдашњи повременик стварано извесна реткост, али он је то мање по свом медијском и информативном квалитету.

Ми, његови обновитељи, не кријемо задовољство да је један такав лист излазио у Србији, и то у Лесковцу, и да, углавном, испуњава стандардан захтев који се у ондашње доба постављао оснивачу и издавачу; у исти мах, он није испунио, такав какав јесте, неке претпоставке за продужено дејство свога трајања у потоњем времену и истом периоду.

Назив обећава читаоцу „слику и прилику” Лесковчанина. На жалост, овде ни у иком случају не би се могло рећи да је правоверна и чак на моменте и битна. Судаћи по прилозима у (засад) једино пронађеном примерку броја 6. аутори прилога мање засецају у антрополошку димензију Лесковчана и јужносрбијанаца, него највећма у његов политички и свакодневни живот. Утолико пре морало би се зажалити, ако је то био једини циљ „Лесковчанина”.

У првом броју, где су се појавили прилози Милорада Павића, Давида Албахарија, Зорана Ћирића, Светлане Велмар Јанковић, Антонија Исаковића, Чедомира Мирковића, проф. Димитрија Кулића, проф. Петра Марковића, ето и лесковачких стваралаца – *Мирославе Јоцић*, *Раде Јовић* је представљен прозом „Лесковачка работа” (из још необјављеног романа „Срећно царство”), а познати новинар „Политике” *Милан Момчиловић* (тада дописник из Лесковца, а сада из Ниша) пева у песми „*Зри истина: Свет прасвет/ Тамнује/ У ноћи без звезда/ Зри истина/ Ко види – не види/ Глас њен грми.*”

„Лесковчанин” подсећа, у прилогу „*Време је за антологију*”, да после „Песмописа” професора Мирослава Миловановића (Културни центар

1977), лесковачко стваралаштво нема ниједну антологију песништва после Другог светског рата.

После заиста лепог пријема првог, и други број „Лесковчанина”, који се појавио 15. маја 1997. године изавао је и интересовање и благонаклоност јавности. Овога пута прва страна је посвећена „Ходочашћу времена”, односно првим лесковачким индустријалцима:

(...) Део простора у овом листу посвећен је визионарима „Малог Манчестера”, како је из милошти, а с правом, назван Лесковац тога доба. Из другог чланка аутора Томислава Илића, оснивача Лесковчанина, дознајемо, између осталог, и следеће:

„Мало је градова било у Србији који су се, с крајем XIX века, могли похвалити својим листом. Као што је то могао Лесковац са „Лесковчанином”, захваљујући оснивачу, власнику Љубомиру Стојановићу и одговорном уреднику Тодору Војводићу, обојици из Лесковца.

„Лесковчанин”, лист политички, економски и књижевни, *одштампан је први пут 9. марта 1896. године* у Трговачкој штампарији Живојина Д. Обреновића у Лесковцу. Знатно раније него, данас, много познатији листови у Југославији.

(...) Поводом обнављања излагања листа, идеја оснивача је да буде лист свих грађана Лесковца, свих Лесковчана, а да афирмише све оно што је вредно у српској и југословенској науци и књижевности. Случајно проналажење једног броја листа, у Историјском архиву у Нишу, заголицило је пажњу тројице ентузијаста: проф. др Димитрија Кулића, књижевника Саше Хаџи Танчића и проф. др Томислава Илића, ранијег министра правде и председника Окружног суда у Лесковцу, да покрену нови лист под истим именом „Лесковчанин”.

(...) Нови лист „Лесковчанин”, са нешто измењеном концепцијом, тромесечни је лист за науку и књижевност. Тако је идеја некадашњег Лесковчанина настављена, с тим што нови лист афирмише све оно што је до сада створено, а што није јавности уопште или у довољној мери презентовано. У том погледу лист „Лесковчанин” није конкуренција ниједном од постојећих гласила у Лесковцу.

На страницама „Лесковчанина” покренута је (већ у бр. 2) иницијатива за припрему и штампање „Енциклопедије Лесковца”. Покретач је проф. др Димитрије Кулић („Пројекат за вечност”, стр. 19). Трећи број „Лесковчанина” (15. август 1997) био је у знаку „Поднебља духовности”.¹⁴⁵² У овом и неколико наредних бројева, угледни лесковачки новинар Властимир Вељковић, дописник Танјуга и Борбе, започео је серију текстова о историји лесковачког здравства и раду Српског лекарског друштва.

¹⁴⁵² На основу археолошких истраживања у општинама Лесковац, Лебане, Медвеђа и Власотинце, како би то стручњаци рекли, констатовано је 117 налазишта из средњег века, од којих је 28 насеобинског карактера, а за 10 се сматра да представљају средњовековна утврђења. Регистровано је и 27 цркава, а на 18 локалитета констатовано је постојање цркве са некрополом, док је 22 налазишта са знаковима гробног белега. (*Лесковчанин*, 15. август 1997, бр. 3, стр. 1)

Наредни, двоброј (4/5, децембар 1997-март 1998) започиње занимљивом причом о Сими Бунџићу (*Личност и дело* и *Дело огледало*, стр. 1. и 15.) аутора Саше Хаџи Танчића. У том броју *Србољуб Миленковић* опширно пише „*Како је разношена лесковачка индустрија*”:

У бр. 4/5 броју Лесковчанина, *Верица Баторевић Божовић* објављује веома надахнут текст „*Реквијем за стару железничку станицу*”, који је изашао и у њеној књизи „*Живот пише приче*”. У рубрици „Личности”, о академику *Звонку Марићу*, између осталог, пише: „Др Звонко Марић рођен је 1931. године у Бујановцу. Студирао је физику на Природно-математичком факултету у Београду, где је дипломирао 1955. године. Исте године се запослио у Институту за нуклеарне науке „Борис Кидрич” у Винчи. Докторску дисертацију под насловом „*Дисперзија светлости на атомским језгрима*” одбранио је 1960. године на Природно-математичком факултету у Београду. (...) До сада је објавио 80 научних радова од чега 50 у међународним научним часописима.¹⁴⁵³

У том броју Лесковчанина (стр. 10) објављен је и занимљив прилог о „*Лесковчаком незнаном јунаку*”, а повод је била „Споменица на прославу 50. ослобођења Лесковца 1887-1927”.

(...) Споменик који је подигнут на средини пијаце од црвеног гранита, боје крви, из бронзе, био је покривен српском трбојком. На гранитној пирамиди исписане су речи: „Палим за слободу – захвални Лесковчани”. (...) Споменик је израдио наш познати вајар г. Драг. Арамбашић.

(...) Одбор за подизање споменика палим ратницима лесковачким, који је основан децембра 1924. године, за три године рада прикупио је материјална средства и подигао споменик.

(...) У тешким данима повлачења 1915. године кад су многи гледали да спеше бар голу душу, *Владимир М. Лазаревић*, поручник петнаестог пешадијског пука, херојски је пао бранећи Лесковац од налета Бугара. Као заступник бригадира заштитнице, он је са својом малом али храбром четом и војводом Милојем Мишковићем чувао положај Хисар као некад Синђелић Чегар. Но, бесомучним нападима бројно надмоћнијег непријатеља се није могло одолети. У последњем часу, када је опкољен са свих страна, сем неколико бомби, остао без икакве муниције, Лазаревић је наредио Мишковићу да се с водом пробију кроз густе бугарске редове. Он се задржао на положају само са два ордонанса и, пошто је бацио последњу бомбу, погинуо је изрешетан и измрцварен бајонетима. Идентитет неустрашивог Лазаревића није могао да се утврди. Бугари су му с новцем однели све хартије. Тако се десило да овом хероју благодарни Лесковчани подигну споменик као незнаном јунаку. Међутим, тај храбри српски официр јесте *Владимир М. Лазаревић* - „*Мандић*” из Алексинца. Смели водник Мишковић, који се успешно пробио са својим војницима кроз бугарске редове, по ослобођењу, као поручник 27. пешадијског пука,

¹⁴⁵³ Академик Татомир Т. Анђелић, академик Стеван Коички, академик Миодраг Томић, Научник значајне репутације у нуклеарној и квантној физици, Лесковчанин, бр 4-5, стр 6.

исрпичао је догађај Влади мировом брату Драгољубу Николићу и потврдио да је он пао на Хисару.

У наредном броју Лесковчанина појашњење приче везане за „незнаног јунака” дала је *Бурђа Бурђевић*. Она је, између осталог, написала: „У Лесковцу се дуго сматрало да је лик на споменику, који представља војника у пуној ратној опреми, анонимни лик, створен по замисли вајара Драгомира Арамбашћа. Све је трајало док Лесковац није посетио Милош Марковић, из Прокупља, који је запањен застао крај споменика и узвикнуо: „Овај човек на споменику је мој ратни друг Алекса Симоновић из Свирче код Прокупља...”

(...) Када је 1957. године дошла *Јелена*, ћерка Александра Симоновића, у Лесковац да у једној лесковачкој школи предаје француски језик, не мало је била изненађена када је угледала фигуру војника на споменику у центру града, код Јужног блока, јер је у њој препознала лик свога оца. Међутим, убрзо је одагнала било какву мисао да би то био баш лик њеног оца, али би се увек тргла када би прошла поред споменика пошто је сличност сасвим убедљива.

Када је „Наша реч” 21. септембра 1984. године поново штампала чланак *Николе Булатовића*, који је већ раније био објављен (1967. године) под насловом „*Ко је човек са бронзе*” и у њему причу Милоша Марковића о Александру Симоновићу и фотографисану на Ташмајданском гробљу, за Јелену су, пошто је прочитала чланак, престале све дилеме. Била је сигурна да је на споменику лик њеног оца.¹⁴⁵⁴

%

Наредни 6. број Лесковчанина (септембар 1998) на насловој страни обележава друго ослобађање Лесковца – 7. октобра 1918. године. Ту је и слика Алексе Симоновића, српског наредника у Првом светском рату, припадника Другог гвозденог пука и учесника пробоја Солунског фронта 1918. године, а посебно је занимљив опширан прилог *Душана Стошића* „*Тражење излаза*” о књижевнику Саше Хаџи Танчићу.¹⁴⁵⁵

%

Навршило се осам деценија од ослобођења Лесковца, 7. октобра 1918. године. Датум ослобођења остаће у незабораву и у памћењу сваког Лесковчанина. У дугој и бурној историји, Лесковац је био више пута поробљаван и ослобађан. Било је више агресора и поробљивача. Од 1877. до 1944. године, Лесковац је три пута ослобађан: од Турака 9. децембра

---

¹⁴⁵⁴ Александар Симоновић је рођен 18. јула 1892. године у Сварчу код Прокупља. Био је ожењен Алексијом, родом из Прокупља. Имали су петоро деце - све девојчице: Десанку, Стојанку, Стојиславу, Јелену и Ану. Учествовао је у балканским ратовима, затим и у Првом светском рату, као припадник Другог гвозденог пука. По чину је био наредник. После Првог светског рата живео је са породицом једно време у Новом Пазару а затим у Београду. Имао је завршену гимназију, те је у Новом Пазару и Београду радио као рачуновођа у првостепеним судовима. Умро је 9. октобра 1927. године у Београду, само 14 дана пре откривања споменика у Лесковцу, не знајући да ће његов лик војника са Солунског фронта красити центар града на југу Србије.

¹⁴⁵⁵ Видети опирније, Лесковчанин, бр. 6, септембар 1998, стр. 9.

1877, од Бугара, Аустријанаца, Мађара и Немаца 7. октобра 1918. и од Немаца 11. октобра 1944. године.¹⁴⁵⁶

III

НЕНАД МИХАЈЛОВИЋ (1923 – 1998) – У Београду је 14. августа ове године (1998), на Новом гробљу, кремиран *Ненад Михајловић*, један од сарадника листа „Лесковчанин”. Красиле су га најузвишеније људске особине, бескрајна доброта, племенитост и човекољубље. Рођен је у Сврљигу 1923. године. Највећи и најлепши део свог живота, провео је у Лесковцу. Најпре као ученик Текстилне школе од јесени 1943. до пресељења у Београд у јесен 1975. године. Добровољац у рату, 1944. Акцијаш у послератним годинама, ударник, ваздухопловни официр...

Са изузетним ернтузијазмом и највишим успесима радио је у текстилним фабрикама лесковачког басена и био на најодговорнијим дужностима. Угледан наставник и уважени васпитач и педагог у лесковачкој Текстилној школи, подизао је генерације стручњака. Биран је за професора и директора Више текстилне техничке школе у Лесковцу и Београду, за посланика у Скупштини Србије и био у руководству бројних одбора, организација и стручних удружења.

Михајловић је аутор три средњошколска уџбеника од којих је један доживео 12 издања. Написао је 6 скрипата за студенте виших текстилних школа, приручника за текстилне техничаре и инжењере текстилце, три монографије и исто толико брошура, коаутор два пројекта и елабората за потребе текстилне индустрије наше земље...

Објавио је 60 стручних прилога у часописима и поднео безброј реферата и стручних саопштења на симпозијумима и сличним скуповима. Веомо успешно се огледао у карикатури и годинама сарађивао у лесковачком недељнику „Наша реч”. Бавио се фотографијом, сликарством, скулптуром, пројектовањем... Био је, речју, ретка и свестра на личност, неуморни трагалац и стваралац. Носилац је више диплома, повеља, ордена, награда и других признања за самопрегоран рад и врхунске резултате.¹⁴⁵⁷

%

„Немањина Дубочица” – тако је назначена рубрика са насловне стране (8-9. двоброја „Лесковчанина”, март 1999).

(...) Прошлост Лесковца – пише у Лесковчанину Ђурђа Ђурђевић (*Немањи на Дубочица*, бр. 8/9) не може се реконструисати јер нема сачуваних извора и стога је немогуће да се о овом граду добије потпунија историјска слика. Ово место се под називом „Лесковац” први пут појављује почетком XIV века, тачније 1308. године, у једној даровној повељу краља Милутина. Овако касна појава имена „Лесковац” може да укаже на то да је у средњем веку Лесковац носио назив *Дубочица*, како се

¹⁴⁵⁶ Добросав Туровић, Ослобођење Лесковца 1918, Лесковчанин, бр. 6, стр. 15.

¹⁴⁵⁷ Прилог В. Вељковића из Лесковчанина, бр. 7 од децембра 1998. године.

иначе звала читава већа област у долини Јужне Мораве, која се простирала од реке Топлице на северу, до Врања на југу и до Косова на југозападу.

Наш познати историчар Стојан Новаковић такође сматра да се Лесковац у прошлости звао Дубочица, али његово мишљење се заснива само на претпоставци, тако да га не можемо прихватити као научну истину. То питање остаје отворено за даља научна истраживања. Можда би некадашње насеље са називом Дубочица требало тражити на Хисару или не месту где је сада село Доња Копашница или у његовој непосредној близини. Међутим, о томе ће будућа археолошка и историјска истраживања највероватније нешто више да кажу.

Што се назива „Лесковац” тиче ни до данас није научно утврђено његово порекло, али је Милан Милићевић крајем прошлог (XIX века) забележио предање у Великом Трнову, које казује да је у равници између Стројковца и Лесковца било много плитких и „дубоких” (дубоких) бара, па је због тога та равница добила назив Дубочица. Касније је равницу прекрила лескова шума, те се град у њеној близини, по њој назвао Лесковац.¹⁴⁵⁸

%

У Лесковчанину (бр. 10, јун 1999) објављене су потресне слике (чак осам) рекетираног међународног путничког воза на мосту на Јужној Морави од Грделице – Лесковац, 12. априла 1999.¹⁴⁵⁹ Др Томислав Илић у чланку „*Рат као средство наметања туђих вредности*” констатује „да је војни напад на Југославију акт агресије”.

IV

Од 10. броја листа „Лесковчанин”, у заглављу се више не појављује име директора *др Димитрија Кулића*. У импресуму сада стоји: Оснивач и директор *др Томислав Илић*, главни и одговорни уредник књижевник *Саша Хаџи Танчић*. Читалаштво се обавештава да је формирано Издавачко предузеће „Лесковчанин” и да је директор проф. др Томислав Илић. Скромно је обележена и појава десетог броја листа уз најаву др Илића „за даље размишљање како афирмисати позитивно стваралаштву”. У том броју С. Х. Танчић пише о значајној нумизматичкој збирци *др Сергија Димитријевића* и његовој студији „*Српски средњовековни новац*”. Познати лесковачки историчар *Добросав Туровић* отвара занимљиву тему „*Лесковац кроз векове*” (у два наставка) и износи низ занимљивих података, које вреди прибележити: (...) О Лесковцу су писали бројни летописци, етнографи, историчари, путописци, или

¹⁴⁵⁸ Опширније видети Лесковчанин, бр. 8/9, март 1999, стр. 12-13.

¹⁴⁵⁹ Главни уредник листа Лесковчанин Саша Хаџи Танчић у Нашем стварању, бр. 1-2, 1999. године на вест о рекетирању међународног путничког воза на Јужној Морави код Грделице - Лесковац, 12. априла 1999. године, објављује песму (поново објављена у свечаном 4/2003 броју поводом пола века Нашег стварања: „*Воз, заустављен на мосту*”: „*Река је у сопственој води видела мост./ Воз, заустављен на мосту./ ускрсао из пепела./ Небо је и даље плаво, као живот./ Земља је и даље црста./ као душа.*”

напросто намерници, који су једном кроз њега прошли и од их је опсенио лепотом, историјом или људима. Написе су оставили Константин Михајловић Јаничар, Михајло Лукаревић, Феликс Петачић Дубровчанин, др Едуард Браун, надбискуп Петар, Длугаш, Јохан Георг Хан и Феликс Каниц, који га је овековечио и ликовним записима.

(...) Лесковчани су дочали коначно ослобођење од Турака 11. децембра 1877. године... По ослобођењу од Турака Лесковац постаје срез и округ и центар свеукупног развоја југа Србије, а индустријски раст Лесковца између два сведска рата је импресиван.

(...) Најновија археолошка ископавања на Хисару потврђују да је насеље старо око XIII века пре н.е. и потврђују тезу да је на њему било првобитно насеље. Хисар као узвишење које је доминирало над лесковачком котлином био је погодан за одбрану од разних непријатеља. (...) Лесковац је веће место у Византији, за време цара Јустинијана (527-565), који је изградио и Царичин град, седиште црквене архиепископије у овом делу јужне Србије. (...) Лесковац се помиње и 1347. и 1348. године у Хрисовуљи манастира Хиландар. Њу су издали цар Душан и царица Јелена. У посланици цара Душана Силног пише: „Лесковац варош с једне и друге стране реке Ветернице, са засеоцима и међама свим, буди покло њен манастиру Хиландару 1348.”

(...) У турском ропству био је пуна четири века и 23 године, од 1454. до 11. децембра 1877.

(...) Половином XIX века Лесковац броји око 15.000 становника, од тога 2.400 хришћанских, 500 турских и муслиманских, 10 јеврејских и 30 циганских домаћинстава.

У најновијем, 12. броју (фебруар 2000) редакција на насловној страни подсећа да је „Лесковчанин” овом бројем „ступио у трећи век”. Ту се подсећа да је „Лесковчанин” излазио 1896. године (сачуван само примерк бр. 6 (14. април), чија је насловна страна објављена као факсимил у првом броју. После сто година, 18. децембра 1996. године поново је обновљен, а са 12. бројем улази у – трећи век. У том, 12. броју *Марко Недић* пише о најновијем роману *Радета Јовића „Срећно царство”*, а пренето је и уводно слово *Саше Хаџи Танчића* са отварања изложбе познатог лесковачког сликара *Драгана Станковића „Чивија”*.

Фебуара 2001. године појавио се 13/14 број „Лесковчанина” и то по први пут са насловном страном у – боји! Нажалост, од тог тренутка – више га нема. Такав крај из тог последњег броја се није могао наслутити. Штавише, очекивало се, можда, и редовније излажење. Ето, баш у том броју обелодањена је да је у издању Издавачког предузећа „Лесковчанин” изашла – прва књига. Аутор је *Томислав Илић*, а књига је наденута насловом „*Људске судбине*”.

ПИОНИР

Март 1980. године - појављује се 1 (10) број „Пионира”. листа ученика основних школа општине Лесковац. У импресуму је писало: Издавач – Савез за социјалистичко васпитање и заштиту деце општине Лесковац. В.Д. главног и одговорног уредника Јован Јовановић. Лист уређује Редакциони одбор и редакција ученика: Дејан Пешић, ученик VIII/2, Јулијана Лазаревић, VIII/-3, Зорица Којић, VII/2, Саша Иванчевић, VII/3 и Маријола Ковинић, V/3. Лектор: Груја Петковић. Технички уредници: Михајло Дедић и Васил Миленов. Адреса редакције: Пионир, Дом пионира, Норвежанска 3, 16.000 Лесковац. Штампана: Напредак – Лесковац. Тираж: 6000 примерака

%

Број 2 (11) Пионира, који се појавио маја 1980. године био је посвећен - Титу. На првој страни је била објављена његова слика и у то време најкарактеристичнија порука: „Друже Тито, ми ти се кунемо да са твога пута не скренемо”. И друга: „Титово дело – наша завет.” У потпису - Пионери општине Лесковац.

Уредништво Пионира подсећа да је Тито боравио у Лесковцу два пута – 1953. и 1968. године.¹⁴⁶⁰

У наредном 3 (12) броју на насловној страни Пионира је прилог „Растемо под заставом Тита” и чланак „Уз 36. годишњицу слободног раста Лесковца.”

У 4 (13) броју Пионира, на првој страни је објављена фотографија - панорама Лесковца и песма „Растемо са домовином”, рад ученице трећег разреда Зорице Петковић, из Основне школе Светозар Марковић. „Док смо ми у колевци/ и домовина је са нама/ Ми растемо,/ а домовина већа од нас.” Ова песма је била посвећена Дану Република, јер ту, на првој страни, стоји и редакцијска порука: Свим пионирима и читаоцима честита мо Дан Републике!

Пионор је представио и „Искру”, лист ОШ Петар Тасић. Ево шта је у новембарском броју 1980. године о том листу записано: „Искра излази већ седанамаест година. Има информативно-литерарни карактер. У листу се

¹⁴⁶⁰ Први пут је Тито боравио у Лесковцу поводом јубилеја Јужноморавске бригаде. Пионир преноси сећања: „Већ више од месец дана Лесковац се свечано спремао да прослави десетогодишњицу формирања славне Јужноморавске бригаде и да дочека свог првог грађанина – маршала Тита. И тај дан је дошао. Овако је, наводи Пионир, извештај почео хроничар Наше речи октобра 1953. године. Петнаест година касније, 20. октобра 1968. године, Лесковац је поново дочекао Тита: Тито је опет међу нама. Прослављени ратници славе свој јубилеј...”

објављују написи о раду и животу ученика у школи и ван ње, као и литерарни покушаји ученика: песме и прозни састави. Лист издаје дописничка и литерарна секција. Уредништво броји 15 чланова. У писању састава сваког броја учествује више од стотину ученика од другог до осмог разреда. У сваком броју се објавио од 70 до 90 радова прозе и поезије. Лист излази четири пута годишње. Посвећује се значајним датумима наше историје. Издаје се у 500 до 700 примерака. Цена му је три динара. Због садржине, а и због цене, лист је веома омиљен код ученика и готово сви желе да га имају. За штампање сваког броја, у припреми, одржи се састанак уредништва које одабере теме о којима ће се писати. Чланови литерарне и дописничке секције прихвате, а често и прошире тематику састава. Онда се сви ученици школе упознају са одабраним темама и позову да пишу о њима... Лист се издржава самофинасирањем преко Пионирске организације школе. Секцијом годи нама руководи Миладин Бркић, проф. (*Новинарска секција*).

У том броју Пионира (1980. године) представљен је и *Ванђел Бадули*: „Рођен је у Елбасану 1910. године. У Битољу је учио гимназију као питомац Дома ратних сирочади. У Београду је студирао сликарство. Упоредо је похађао и Музичку школу „Станковић”. Из материјалних разлога, прихватио се просветне службе у Параћину и Краљеву. У Краљеву је припремао изложбу својих сликарских радова. Рат га је омео. Као мобилисан војник, заробљен је и депортован у Немачку. У заробљеничком логору, у заједници са још неким сликарима, међу којима је био и Петар Лубарда, организовао је једну скромну изложбу њихових радова. Један догађај из тог времена везао га је касније за Лесковац. У логору је владала глад. Свака помоћ је била драгоценост. Једнога дана 1942. године, добио је пакет са храном од њему непознате личности из Лесковца, града у коме пре рата никада није боравио. У ствари, пакет му је послао Велибор Цветковић, тадашњи ученик првог разреда гимназије. По повратку из заробљеништва 1945. године, Министарство просвете Србије распоређује Ванђела на рад у Лесковцу. Добио је разредно старешинство у четвртог разреда гимназије. Био је срећан што је опет међу ученицима. Прозивком је дошао до Велибора Цветковића и срце му је силно задрхтало. Игром судбине и случајношћу пред њим је стајао дивни хуманиста са којим га је блискост трајно повезала. У сликарству му је омиљена техника акварел. Много се посветио мотивима старог Лесковца. Поред ангажовања на музичком пољу, имао је и шест својих самосталних изложби сликарских радова. Више пута је групно излагао како у Лесковцу, тако и у неким другим градовима, једном у Вервијеу (Белгија).

За допринос у развоју културно-просветне делатности поседује многа друштвена признања: Октобарску награду града са медаљом за изванредне заслуге за развој Лесковца, Златну значку КПД „Абрашевић”, Орден рада

са златним венцем председника Републике, Златну значку КПЗ Србије, дипломе, захвалнице и др.”¹⁴⁶¹

У децембарском броју 1980. године, представљен је још један школски лист – Пионир, који припремају ученици основне школе „Божидар Стојановић Дренички”: „Лист излази од 1972. године, а издаје га новинарска и литерарна секција школе уз пуну сарадњу ликовне скеције. Ово гласило школе излази поводом значајних празника као што су Дан Републике, Нова година, осми март, Дан младости. Штампана се на гештетнеру, на осам страница. Посебна пажња се поклања насловној страници, која је повремено и у боји. Поред литерарно-новинарских радова, лист негује и друге области ученичког стваралаштва... Лист уређује редакција са одговорним уредником Аном Тирић.”¹⁴⁶²

%

Маја 1981. појавио се бр. 1 (15) Пионира, а у рубрици „Из збирке Народног музеја” представљен је стари Лесковац, односно Шоп-Ђокићева кућа: „За време владавине Турака, у нашем граду било је неколико веома лепих и пространих кућа, које су својим архитектонским изгледом веома импресивно деловале. Многе од тих старих, давних зграда су нестале током времена. Једна од њих, која се и данас може видети је некадашња кућа породице Шоп-Ђокић. Ова кућа је услед дотрајалости пре годину дана као културно-историјски споменик, обновљена и као таква заузима видно место у центру града, преко пута хотела Дубочица. То је типична зграда балканске архитектуре, грађена у другој половини 19. века. Њене карактеристике леже, углавном, у складним односима зидних маса и прозорских отвора. Доминантно место заузима истурена пространа диванана, резбарена таваница на соби, дрвени капци на прозорима и витки ошаци. Реконструкцијом ове зграде сачувани су сви њени карактеристички елементи, као сећања на једно давно прохујало време.”¹⁴⁶³

Новинарска секција ОШ „Маршал Тито” из Брестовца представила је у мартовском броју 1981. године лист своје школе „Распевана младост”: „Лист Распевана младост” покренут је 1. јануара 1970. године на иницијативу наставника матерњег језика. Распевана младост је лист за информативно и литерарно стваралаштво ученика ОШ „Маршал Тито” из Брестовца. У школској 1975/76. години, у акцији „Тражимо најбољи школски пионирски лист”, који су водили Савет за васпитање и бригу о деци СР Србије и дневни лист Политика, Распевана младост је у конкуренцији 85 школских листова из целе Југославије проглашен за најбољи лист из најудаљенијих школа, а школа је као награду добила ТВ пријемник. До 34 броја, главни и одговорни уредник била је наставница Љиљана Дамјановић, а сада Слободан Јовановић. Лист излази четири пута годишње.”

¹⁴⁶¹ Ванђел Бадули, Пионир, бр. 4 (13), 1980, стр. 10.

¹⁴⁶² Пионир, децембар 1980, бр. 5 (14), стр. 7.

¹⁴⁶³ Радмила Стојановић, кустос, Из старог Лесковца, Пионир, март 1981, стр. 7.

У Пиониру, марта 1981, бр. 1 (15) представљен је Петар Спасић: „Спасић је рођен 1947. године у Грделици, дипломирао је 1974. године на Факултету ликовних уметности у Београду, у класи професора Младена Србиновића. У класи истог професора 1979. године завршио је после дипломске студије и стекао звање магистра сликарства. Од 1976. године члан је Удружења ликовних уметника Србије.”

Маја 1981. појавио се 2 (16) број пионира, који је у знаку штафете младости. У Ковчежићу народног блага објављено је неколико песама које је прикупио лесковачки историчар и публициста Добросав Туровић. Пажњу привлачи представљање школског листа „Наш глас”, који издаје ОШ Радоје Романовић из Манојловца: „Већ 14 година ОШ Радоје Домановић у Манојловцу издаје лист Наш глас. Лист је почео да излази на иницијативу тадашњег наставника српског језика и заинтересованих ученика. Штампан је непрекидно, и најпре три пута, а сада четири пута годишње. На издавању листа највише ради Новинарска секција која броји око 30 чланова... Излази у тиражу од 150 – 200 примерака...”

Пионир (октобар 1981), бр 3 (17) био је посебно у знаку великог успеха. На трећој страни је објављена Диплома за освојено прво место на југословенском конкурс у „Тражимо најбољи школски пионирски лист”.

„У петак, 2. октобра 1981. године, представници листа Политика уручили су листу Пионир златну плакету са дипломом, као једну од освојених првих југословенских награда за најбољи дечји лист. Зато смо поносни да нешто ближе кажемо о листу Пионир као гласнику ученика основних школа општине Лесковац. Дом пинира у Лесковцу, уз захтев пионира наше општине, покренуо је иницијативу, па је почетком 1976. године почео да излази данас широм наше земље познат лист Пионир. Данас овај лист има Издавачки савет и Редакцијски одбор, а припрема се у Дому пионира у коме је и седиште његовог уредништва. Године 1976. појавила су се три броја у тиражу од по 6.000 примерака по сваком броју, у 1977. години четири броја, с тим што је један био двоброј. Због нерешеног питања финасирања лист Пинир је у 1978. години имао само један број, а 1979. године је престао да излази.

(...) Пионир је наставио своје излагање почетком 1980. године у истом тиражу, али сада много квалитетније, као литерарни, научни и забавни дечји лист, који на научно популаран начин васпитава и образује пионире..

У овом броју представљена је кућа Боре Димитријевића Пиксле – зграда старог музеја: „Грађена је за време турске владавине, у другој половини XIX века. У њој је становао турски паша Миралај. Зграда је балканске архитектуре... С озбиром да зграде из турског времена нестају, да старо уступа новом, ова зграда је до сада више пута обнављана. Међутим, ипак је задржала при реконструкцији све своје старе елементе.”¹⁴⁶⁴

---

¹⁴⁶⁴ Радмила Стојановић, кустос, Из старог Лесковца, Пинир, бр 3 (17), октобар 1981, стр. 7.

У том броју представљен је др Никола Цветковић: „Рођен је 1939. године у Лесковцу, дипломирао је на Филолошком факултету у Београду, група за југословенску и општу књижевност. На истом факултету је после редовних студија магистрирао, а јула 1981. године одбранио је докторску тезу „Песничко стваралаштво и поетика Милоша Црњанског”... Песник са поносом истиче да је ученик песника Боре Здравковића, у публицистичком раду Вили Хубача, а на његово целокупно формирање пресудан утицај је извршио познати научник др Сергије Димитријевић.¹⁴⁶⁵

Децембра 1981. године појавио се 4 (18) број Пионира, који је посвећен ЈНА. Марта 1982. године појавио се бр. 1 (19) посвећен теми „Жена у рату и револуцији”. У рубрици „Из збирке Народног музеја” предста вљена је грађанска ношња Лесковца: Етнолошко одељење Народног музеја у Лесковцу, располаже богатом збирком народне ношње. Међу њима налазе се и врло вредни примерци из друге половине 19. века. Посебну пажњу привлачи женска грађанска ношња, која је припадала старој грађанској породици Т. Здравковића. Овај део ношње познат је под именом – антерија, из 1850. године. То је дуга горња одећа од плаве памучне тканине. Проткана је сребрним нитима, а украшена цветним орнаментима. Поводом дана жена – Етнолошко одељење организује изложбу „Лик жене у народној ношњи”.¹⁴⁶⁶

У Пиониру (март 1982) представљени је примаријус др Миодраг Соколовић, који је рођен 1933. године у Лапотинцу, у општини Бојник: „У избору свог будућег занимања био сам подстакнут жељом оца... Лепо је бити дечји лекар...” Маја 1982. појавио се 2 (20) број, који је био у знаку „Титовог рођендана”. Наредни, 3 (21) број Пинира, који се појавио октобра 1982. године био је посвећен Тринаестим југословенским пионирским играма, а представљен је песник Драган Радовић¹⁴⁶⁷

%

У Пиониру, децембра 1982. године, бр. 4 (22) највише је прилога о 40. годишњици пионирске организације, а мартовски број 1 (23) из 1983. године био је посвећен Осмом марту. Ту је дато и саопштење да лист излази четири пута годишње: март, мај, октобар и децембар.

Тај мартовски број представља и двојицу лесковачких стваралаца – књижевника *Томислава Н. Цветковића* и сликара *Ђорђа Васића*. За Цветковића се каже да је „покретач и организатор многих манифестација културе од ширег значаја (Сабор народног стваралаштва Србије, Смотра класика на југословенској сцени, Сусрета жена писаца Југославије, Конфинових дана хумора)” Закључује се да је „захваљујући таквом прегалаштву и стваралаштву у култури, КПЗ доделила 1982. године

¹⁴⁶⁵ Пионир, бр 3 (17), октобар 1981. стр. 10.

¹⁴⁶⁶ Радмила Стојановић, кустос, Грађанска ношња Лесковца, Пионир, март 1982, бр. 1 (19), стр. 7.

¹⁴⁶⁷ Видети поглавље о Драгану Радовићу.

Вукову награду, најзначајнију у области културе) и тиме је он постао први грађанин Лесковца и ширег региона који носи то велико признање.¹⁴⁶⁸

Пионир бр. 3 (25), јула 1993. године био је посвећен тадашњим празницима. На две стране објављује прилоге о Титовом боравку у Лесковцу 1953. и 1968. године и списак: „Народни хероји Јужноморавског региона – Титови борци.

%

Октобарски број Пионира 1983. године је у знаку прославе. Наслов све говори: „Растимо заједно граде, ти и ја.” У том броју је представљен познати новинар Политике *Војислав Добријевић*: Војислав Добријевић је рођен 1914. године у Санском Мосту (Подгрмечје), Босна и Херцеговина. У Бачкој Тополи завршио је нижу гимназију. Са 15 година почео је да ради као практикант, а затим као дактилограф. После дошкалавања за административну струку, унапређен је у чиновника. Тада је почео и да се бави новинарством. Прво је писао за лист „Дан”, дневник који је излазио у Новом Саду, а готово истовремено и за „Политику”. Био је новинар-сарадник „Наше речи”, а 1959. године постављен је за главног и одговорног уредника и директора те новинске куће. Од 1964. године са „Политиком” је засновао стални радни однос. Пензионисан је крајем 1977. године. И после пензионисања његова сарадња са „Политиком” није престала. У „Политици” и „Експресу” објавио је око 10.000 разних написа. Сву ту списатељску – новинарску заоставштину поклатио је Народној библиотеци „Радоје Домановић” у Лесковцу. Радови су налепљени у специјално укоричене књиге формата листа „Политика”. То је својеврсна послератна историја југа Србије, а делом и нишког региона, као и Ср. Македоније.¹⁴⁶⁹

Уз илустрацију – Дипломе Политике у акцији „Тражимо најбољи пионирски школски лист” (Београд 1983), у октобарском броју 1983. године се подсећа: „Први број Пионира изашао је у мају 1976. године поводом Дана младости и рођендана друга Тита. Издавач је била СОУР основних школа града Лесковца „Црвени октобар”. Овај издавач је објавио осам бројева Пионира. Са престанком постојања СОУР „Црвени октобар” престао је да излази лист Пинир.

У 1978. години лист Пионир наставља да издаје Савез за социјалистичко васпитање и заштиту деце општине Лесковац. До сада је издао 17 бројева, што са претходним чини 25 бројева. Тај свој мали јубилеј Пионир је забележио у јулском броју који је изашао поводом централне републичке прославе Дана устанка СР Србије у Лесковцу.

Од свог постанка до сада, лист Пинир је учествовао у акцији Политике и Савеза за социјалистичко васпитање и заштиту деце СР Србије на конкурс у „Тражимо најбољи школски пинирски лист”. Само у последње три године учествовања добио је три велика признања. У шк. 1980/81.

¹⁴⁶⁸ Видети опирније Помак бр. 1 (23), марта 1983. године, стр. 10.

¹⁴⁶⁹ Пионир бр. 26, октобар 1983, стр. 10. Прилог о В. Добријевићу објављујемо у целини.

добио је од Политике златну плакету и диплому за освојено прво место са седмодневном наградном екскурзијом по Аустрији, Немачкој и Мађарској. У шк. 1981/82. добио је, такође од Политике, диплому и златну плакету за изузетан квалитет листа у тој години. И у пршлој шк. 1982/83. године, Савез за социјалистичко васпитање и заштиту деце СР Србије доделио је листу новчану награду од 5.000 динара за успешно праћење ЈПИ Растимо под заставом Тита „Да нам живи, живи рад”¹⁴⁷⁰.

Децембра 1983. године појавио се 27. број Пионира посвећен – Републици. У том броју читамо и прилог о Школи за младе новинаре: „Са почетком акције „Политике” – Школски час 83/84.” Од 17. октобра почела је да ради и Пионирска новинарска школа. У Дому пионира по Програму за младе новинаре сваког петка по два часа најмлађи полазници, ученици градских основних школа, њих четрдесетак, као чланови новинарске секције и редакције листа Пионир слушају предавања најпознатијих новинара Лесковца: Војислава Добријевића, Данила Коцића, Велимира Хубача, Милорада Цветковића, Јована Поп-Коцића, Милана Јоковића и Милорада Величковића. Будући млади новинари већ пишу прве вести, извештаје, интервјуе, коментаре, репорташе, хумореске...¹⁴⁷¹

%

У децембарском броју 1983. године представљен је чувени научник др *Сергије Димитријевић*: „Рођен је у Пироту 1912. године. Докторирао је 1957. године. Као научни саветник бавио се привредном историјом и историјом социјалистичког и комунистичког покрета Србије до 1918. године, историјом лесковачког краја и српске средњовековне нумизматике. Објавио је преко 90 научних радова... Добитник је НИИ-ове награде за монографију „Радован Драговић”, а био је учесник више од 35 научних скупова у земљи и на више симпозијума у иностранству.

Наредне године, марта 1984. појавио се 28 број Пионира, а главна тема била је – мајка. Посебну пашњу је привикао текст „Црнотравки-мајци, борцу и прегаоцу”: „У знак велике захвалности и признања свим женама Црне Траве, четвртог јула 1983. године на упћу Чемернице у Власину, у Црној Трави, забелео се велелепни споменик од белог мермера. Налази се у дворишту наше школе окружен боровима, јеламма и брезама да ту, у саставу двеју планинских река, уз жубор њихових таласа, прича будућим покољењима о томе како се некад борила Црна Трава и њена Црнотравка, пркосећи свим недаћама и патњама.”¹⁴⁷²

Мартовски број „Пионира” 1984. објавио је прилого о *Родољубу Стојковићу*, новинару Радио Лесковца: „Родољуб Стојковић је рођен 1940. године у Лесковцу. Основну школу започео је у Сврљигу, а завршио

¹⁴⁷⁰ Пионир, Мали јубијел Пионира, октобар 1983, бр. 26, с. 10.

¹⁴⁷¹ Пионир, Школа за младе таленте, децембар 1983, бр. 27, стр. 6.

¹⁴⁷² Пинир, Црнотравки – мајци, борцу и прегаоцу, март 1984, бр. 28, стр. 5. (одломак из рада Драгане Прокић, ученице седмог разреда ОШ А. Синадиновић – Црна Трава).

у Лесковцу, у ОШ „Јосиф Костић”. И средњу школу завршио је у Лесковцу, а 1966. године дипломирао је у Београду на Академији за позориште, филм, радио и телевизију. Тема дипломског рада била је: „Организација рада информативно-политичких редакција радија и телевизије”. Стојковић је младим члановима редакције (Ивана Драгановић, седми разред и Данијела Митић, шести разред) дао више занимљивих одговора.

-У другом разреду основне школе написао сам прву песму. Звала се „Црна марама”. Песма је објављена у листу „Полетарац” Љубав према новинарству настала је још у средњој школи, у листу Наша реч објавио сам хумореске и козерије. Постао сам новинар у Радио Лесковцу 1971. године, тј. од самог почетка рада Радио Лесковца и то новинар на Културној рубрици.

Из збирке дечјих песама „Пупољци” Родољуба Стојковића ево одломка из песме „Деца би требало да имају свој град”: Деца би требало да имају свој град/ у којима је строго забрањено одраслима улаз,/ сами да га граде и у њему организују свакојаки рад/ Пожељно је да велику ограду и капију има и прилаз,/ то је због тога што су одрасли несташни и желе све да виде,/ а деца су доста турства и разних придика у стилу:/ то не ваља, ово је боље, овако треба и то тако не иде...”

%

Пионир у марту 1984. године излази као двоброј 29-30. Објављује информацију да се по први пут један број основаца сусрео са – рачунаром у учионици! Међу 12 експерименталних школа у Србије је и ОШ „Светозар Марковић”. Предмет ће се изучавати у осмом један разреду са фондом од 70 часова. Одељење треба да прими два рачунара „Лола 8” и „Галаксија 5”, два телевизора, 2 касетофона и шеме програма. Настава ће се одвијати два пута недељно, а у тајне рачунара уводиће их наставник физике и ОТО Слободан Стојановић.¹⁴⁷³

%

Опет се Пионир октобра 1984. године појављује као двоброј 29-30. У њему је представљена тада релативно млада песникиња *Мира Коцић*. Рођена је 1950. године у Братмиловцу. Завршила је Факултет политичких наука у Београду и бави се поезијом.¹⁴⁷⁴

Мартовски број 1985. године био је посвећен – мајкама. Објављен је занимљив разговор са Миром Алечковић, а ту је и информација да ученици једног одељења Основне школе Светозар Марковић успешно улазе у свет – рачунарства.

У рубрици „Наши суграђани ствараоци” представена је песникиња *Слободанка Антић*: Рођена је 1952. године у Орану, општина Бојник. Основну школу завршила је у Блацу, а текстилну у Лебану. Награђивана на књижевним конкурсима. Маја 1985. појавио се 33. број Пионира.

¹⁴⁷³ Видети опширније Пионир бр. 29-30, стр. 6.

¹⁴⁷⁴ Видети опширније Пионир, октобар 1984, бр. 29-30, стр. 10.

Представљени су историчар и публициста *Добросав Туровић*, који је рођен 1935. године у селу Гајтану и *Павле Ђокић*, рођен 1930. године у Црнику (СР Македонија), који је дипломирао сликарство на Академији за примењену уметност у Београду 1957. године.

%

На насловној страни октобарског, 34. броја Пионира, читамо: „Опет први”. Пионир је други пут међу најбољим школским листовима у земљи. Ево, шта је „Политика за децу” пренела у броју 2173. од 5. септембра 1985. године: Лесковец, септембра - Још једно вредно признање стигло је Пиониру, листу ученика основних школа из Лесковца – прва награда у традиционалној Политикиној акцији „Тражимо најбољи школски лист”. Овде су је прижељкивали, потајно су се надали да ће је освојити и када су сазнали за одлуку Политикиног жирија били су веома обрадовани.

По други пут је Пионир освојио једну од четири прве награде у овом такмичењу. Овај лист је до сада освајао и друге награде на овом такмичењу – златну плакету за најуспешнији квалитет листа, диплому за најуспешнији квалитет листа, диплому за најуспешније праћење ЈПИ „Да нам живи, живи рад”, диплому за најуспешније неговање традиција НОР-а и многа друга признања. И све те вредне награде освојили су за само неколико година... Град на Ветерници може бити поносан на младе новинаре и на редакцију Пионира.¹⁴⁷⁵

%

Децембра 1985. појавио се број 35. Редакција саопштава тужну вест: *Умро је Јован Јовановић, главни и одговорни уредник листа Пионир*: „После краће и тешке болести изненада је умро, у 64. години живота, Јован Јовановић, главни и одговорни уредник Пионира. Смрћу друга Јована Јовановића изгубили смо вредног педагога и примереног радника са богатим радним и животним искуством. Његовим одласком Дом пинира је остао без директора, а лист Пионир без главног и одговорног уредника. Остаће нам дуго у сећању племенити лик и родитељске речи које нам је често упућивао.”

После 12. конкурса „Тражимо најбољи школски пинирски лист”, прву награду – седмодневно путовање по Југославији – освојиле су редакције школских листова „Малиша” из Тузле, „Пионир” из Лесковца, „Познанство” из Никшића и „Трате” из Шкофија Локе.

У том броју је представљен *Војислав Истатковић*: Рођен је 1953. године у Власотинцу. Основну и средњу школу завршио је у Лесковцу, студирао је право. Бави се књижевним радом. Поезију објављује од 1970. године у многим листовима и часописима. Сам је објавио 1976. године збирку песама „Љубилиште”. Добитник је бројних награда за поезију. На књижевном конкурсима Наше речи за 1983. годину добио је другу награду, а

---

¹⁴⁷⁵ Опширније видети: Д. Коцић, Политика за децу, Други пут међу најбољима, (прилог објављен и у Пиониру, бр. 34, октобра 1985, стр. 2);

ове, 1985. године, прву награду.¹⁴⁷⁶ Ево Истатковићеве првонаграђене песме „Предео” на конкурс Наше речи 1985. године:

„Киша/ Низ уздрхтале груди девице/ капље сок од кајсија./ Плач детета и помаман смех мајке./ Труле запреге на друму и старица без очију./ Киша./ Путујем последњи пут./ У ковчегу бело звоно и спржена рука./ И ништа./ И не додирујем вас децо/ и тебе жено која гориш бакарном ватром./ Јер путујем последњи пут./ Ледена ноћ./ Уз модри одсјај својих утроба/ бесни пси черече дан./ Топазне птице капљу низ зенице/ помешане с небом./ Ледена ноћ./ Ко је то ноћас преклао музику/ и бели предео остављен у нама.”

%

У рубрици „Из збирке Народног музеја”, објављен је занимљив напис о прослави Првог маја: (...) Прва првомајска прослава у Лесковцу одржана је 1879. године у Светоилијском парку. У њој је учесовало око 20 радника. Полиција је прогонила учеснике, многе затворила на неколико дана и тиме их застрашила...

У југословенској акцији, коју воде Политика, лист добија ново признање. То је десета награда коју је Пинир освојио за десет година излажења.

Поводом 200. годишњице Вуковог рођења, највећи део Пионира бр. 40, марта 1987. године био је посвећен управо овом великану српске културе: „Многе ствари у нашој култури почеле су од Вука. Јубилеј српске културе био је и повод да се представе три добитника Вукове награде – *Миодраг Стаменковић*, *Томислав Н. Цветковић* и *Драгутин Ђорђевић*.

%

Поводом десетогодишњице Пионира, на на словној страни мајског броја, 1986. године, објављен је чланак „Пионир у крилу младости”: „Маја 1976. изашао је први број Пионира, као лист пионирских одреда СОУР основних школа града Лесковца „Црвени октобар”. И већ за свој први рођендан добио је прву новчану награду... За све године излажења учествовао је на конкурс „Тражимо најбољи школски пионирски лист” у организацији Политике и Савеза за социјалистичко васпитање и заштиту деце СР Србије и освојио значајна признања: 1981. године прву награду Политике и златну плакету, 1982. године плакету Политике за изузетан квалитет листа у тој години, 1983. новчану награду Савеза за социјалистичко васпитање и заштиту деце СР Србије за најуспешније праћење ЈПИ Да нам живи, живи рад, 1984. новчану награду СУБНОР-а СР Србије за успешно неговање традиција НОР-а и 1985. године награду Политике и златну плакету. Маја 1986. године, за десети рођендан, изашао је 37. број Пионира...¹⁴⁷⁷

¹⁴⁷⁶ Пинир, децембра 1985, бр. 35, стр. 10. Од тог броја в.д. главног и одговорног уредника је Груја Петковић, професор.

¹⁴⁷⁷ Видети опширније Пионир, бр. 37, мај 1986, стр. 1.

ОСВИТ

Први број „Освета”, часописа за књижевност, уметност и културу Издавачке куће „Наша реч” из Лесковца појавио се јуна 1991. године.¹⁴⁷⁸

Главни уредник свих бројева часописа, до престанка излажења, био је познати лесковачки књижевник Саша Хаџи Танчић а одговорни уредник Михајло Дедић.¹⁴⁷⁹ У првом броју редакцијског текста „Олуја и дроздов пев” дато је објашњење појаве Освита. Ево шта је записано:

Почињемо олујом.

Наиме, песничким циклусом под насловом „Олуја” живог класика наше књижевности *Миодрага Павловића* отворили смо прве странице прве свеске првог годишта „Освета”. Под овим поетским знаком, који у природи има стварна дејства изненадног ваздушног кретања, а у друштвеном животу симболику силине промена, метафорично речено, обзнањује се уређивачка поетика ове нове публикације за књижевност, уметност и културу.

Један други песник (*Бранко Миљковић*) је рекао „ко не слуша песму, слушаће олују”. Песму чежње за светом као за родним крајем, која слави његову свеколикост, а чији брз и страсни ритам подсећа на бујицу тонова који сипа дрозд певајући на врху дрвета за време олује.

„Освит” жели да чује олују и дроздов пев као истовремени дозив века на помолу, чији се освит слугује у окриљу овог старог века на измаку.

Са носталгијом за прошлошћу (смето ли се не сећати), живећи у свом веку, а окренути будућем, следићемо духовни траг још једног нашег песника *Војислава Илића*, и његове антологијске песме „*Јутро над Хисаром*”, чија поетска сликовитост такође може имати симболичну вредност уређивачке транспарентности „Освета”. Јер, ова Илићева песма, иако припада надахнућу другачијем од онога које налазимо у стиховима савременика, понајбоље изражава *дух места* у коме се „Освит” појављује намеран да се трајно обележи својом присутношћу.

Један од посебних доприноса наше публикације, томе следствено, може бити испитивање односа центра према унутрашњости, при чему, наравно, мислимо на такав однос у култури. Очита је несталност и слабост центра

¹⁴⁷⁸ У импресуму првог броја писало је: Освит- књижевност, уметност, култура, година I, 1, мај – јун 1991. Издавач: Новинско-издавачка установа „Наша реч”. Уредништво: Михајло Дедић, одговорни уредник, Душан Јањић, Тихомир Петровић, Срђан Марковић, Саша Хаџи Танчић, главни уредник, лектор Николај Тимченко, технички уредник Гмитар Обрадовић, коректор Вили Хубач. Дозначено је да ће се Освит појављивати шест пута годишње у двомесечним свескама.

¹⁴⁷⁹ Михајло Дедић је у то време био директор и главни и одговорни уредник Наше речи. О његовом раду видети поглавље „Публицисти лесковачког краја”.

према унутрашњости, са њиховим опсесијама узејамне нетрпељивости, све тврђим артеријама за природан проток сарадње до потпуне искључивости. Иако у такозваној унутрашњости, „Освит” је на правој страни, на страни књижевности, уметности и културе, како иначе стоји у његовом заглављу. Снажно прожет духом ових креативних дисциплина, развијаће се, дакле, у правцу уравнотежене и хармоничне сарадње, а не резолутно искључивог просторног двојења и парцелације.

„Освит” жели, међутим, да доприноси историји своје родне провинције окренут свету, чијим вредностима, такође, широм отвара своје странице.

Таквих намера, „Освит” се радује узбудљивим годинама реafirмације српске књижевности, посебно прозе, широм Европе и света. Успех који културном постижемо обнавља занос који подсећа да Србија и припада Европи и свету.

На својим страницама „Освит” ће, целовитости ради, доносити и дела настала у страном свету, далеко од завичајних предела и светости родне матице, чији су аутори деценијама изоловани, сачували аутентичне призвучке српске књижевне речи.

Ово је век све популарнијих техничких и космичких достигнућа, процвата нових уметности и медија, а изнад свега, новог односа према традицији. Српски народ се поново заљубио у себе и своје обичаје, не окрећући леђа својим уметницима и интелектуалцима који покушавају да га науче да мисли. Окренутост свему новом и модерном, које јача народни дух, јесте још једна доминанта уређивачке концепцијности „Освита”.

„Освит” је савремена публикација за афирмацију и подстицај креативности. Али, као што знамо, добар часопис је једнако погодан за изражавање духовности колико и креативности. Ефекат који се часописом постиже непосредан је, више одговара текућем, али када прође одређено време, трајно му се враћамо и обраћамо као непресушној ризници и вредности.

„Освит” управо ширином своје отворености жели да стекне увид и углед, и развије најособеније и најсавременије одреднице своје уређивачке оријентације. Све то, дубоко смо уверени, подржаће читаоци и аутори, које свесредно позивамо на сарадњу.

Мада овде прихватамо гледиште, са свом романтичношћу схватања, по коме су Срби народ који своју духовну снагу црпе из својих пораза, уређивачки став „Освита” разликује се од става заговорника српских сумрака. Уместо безвољности и посустајања, природна су расположења његовог креативног духа: „Освит” хвата обресе благородних облика новог схватања. Другим речима, под дигнутим небом Србије „Освит” је још један нови источник.

%

Друга свеска Освита појавила се августа 1991. године. Овај број отвара песма Десанке Максимовић „Све пролази”, а посебну пажњу је привукао

студијски прилог Николаја Тимченка „Усуд или дужност интелектуалаца”.

У трећој свесци (октобар 1991) објављено је више прилога о збирци песама „Увир” Томислава Н. Цветковића, Душан Сточић пише „О мишљењу слободе”, а Драган Тасић је представљен прилогом „Форсирање романа – реке”. Ликовни прилози у броју дело су познатог сликара Годора Стевановића.

%

Четврта свеска Освита појавила се фебруара 1992. године. Присутни су бројни истакнути српски писци, а међу ауторима „завичајног круга” објављени су прилози Николаја Тимченка „Запис о „Лагуму”, Мирослава Лукића „Либертенска (ис)повест”, Војина Митровића „Стојбине”, Мила Ристовића „Апокалипса”, Драгана Радовића „Векови”, Мире Коцић „После мог оца”, Грује Петковића „Чудна браћа”, Добросава Туровића „Умир крви”, док Велимир Хубач пише о „Успешном почетку позориш не сезоне у Лесковцу”, а ликовни прилози су дело Миодрага Нагорног.¹⁴⁸⁰

%

Николај Тимченко пише (бр. 5 – 6, Лесковац 1992) о Братићу (Запис о Радославу Братићу), а ту су и прилози Радослава Стојановића, Мирослава Цере Михаиловића, Власте Ценића, Зорана Давинића. Душан Јањић објављује текст „Рамбо или параболо неминовности песничког краја”, Тихомир Петровић представља поезију Десанке Максимовић, а песмама су заступљени Јосиф Стефановић и Михајло Дојчиновић, о чијем стваралаштву су направљени посебни, веома занимљиви прикази.¹⁴⁸¹

%

Јосиф Стефановић, плодни и талентовани мајстор пера без загонетки и са осећањем одговорности према онима који су свој идеол обојили најчистијим моралом, може бити срећан писац. (...) Зналац ритма, културолог са срцем музичара, негује своју већ познату версификацију стиха. Зато се после сваке песме мора предахнути. Треба се припремити за нови сукоб са собом и пишчевом мисли.¹⁴⁸²

Јосифа Стефановића је у збирци „Усијани простори” изнад свега интересо вала снага љубави; људско биће које воли; испаштање због љубави. Љубав је основни мотив Стефановићевог певања било да у њему буди расположења снажне омамљености чула, било да доводи до очајања због њене неостварености.¹⁴⁸³

%

---

¹⁴⁸⁰ О стваралаштву Војина Митровића и Драгана Радовића видети поглавље о писцима после појаве Прегледа лесковачког стваралаштва.

¹⁴⁸¹ Освит бр. 5-6, 1992.

¹⁴⁸² Станко Ђорђевић, Истина усијане песничке душе (Јосиф Стефановић, Усијани простор, КК Глубочица, Лесковац 1991), Освит, бр. 5-6, стр. 187.

¹⁴⁸³ Милутин Рајић, У истом маниру (Усијани простори Јосифа Стефановића), Освит, бр. 5-6, 1992, стр. 191.

Пед амном је 66 песама шесте збирке Михајла Дојчиновића. Уочљиво је да су се појављивале у двадесетак протеклих година. То је сигуран знак постојане инспирације, а и добре среће за издавача. Наш песник из Брода код Црне Траве родом објављивао је и пре тих књига, широм земље, у разним листовима и часописима. А сада, пред нама је зрели песник који још има унутрашње снаге и јаку мотивацију да разоткрива, именује и варира своје мисли и снове, стрепње, заклоне и нагибе душе у овим синкретичким лирским целинама.¹⁴⁸⁴

Песник Михајло Дојчиновић има смисла за сажети исказ. Његове песме се могу схватити и као поруке и као судови о данашњици. (...) Лепота стиха овог песника лежи у вештини памћења и „прекомпоновања” онога што је доживљено, оног што је вековима чувано и што је преживело све недаће времена. Када писац каже стих „Поноћни зов/ јекну у души” онда се подразумева његов однос према времену и пробирљиво тумачење савременог тренутка.¹⁴⁸⁵

%

Више од тридесет страна Освита (бр. 7 – 8, Лесковац, 1992. године) посвећено је дело Жака Конфина. Најпре је објављена Конфинова прича „Не липши магаре”, а потом следе текстови Марка Недића „Проза Жака Конфина”, Саше Хаџи Танчића „Обликовне одлике дела „Пожури, докторе” Жака Конфина, Живојин Тасић пише о генези романа Жака Конфина „Јеси ли ти разапео Христа”, Давид Албахари о „Сличностима и разликама две духовне традиције”, а Томислав Цветковић обрађује „Два службена акта” Жака Конфина.

%

Прва књига Жака Конфина, приповедача, романсијера и драмског писца, збирка прича „Моји општинари”, објављена је 1934. године у издању Геце Кона, у познатој библиотеци Наша књига, коју је уређивао Живко Милићевић, песник, критичар и уредник Политике, листа у којем је Жак Конфино већ био објавио један број прича из поменуте збирке. Књигом Моји општинари Конфино се прикључио оној групи српских писаца који су писали такозвану регионалну прозу. Скерлићевски речено, захваљујући Жаку Конфину још један значајан град српског културног простора – Лесковац и његови становници – директно је ушао у српску књижевност. На тај начин су сва три већа града на југу Србије, Ниш преко Стевана Сремца, Врање преко Боре Станковића и најзад Лесковац преко Жака Конфина, и на плану књижевне географије потврдили идентитет српског егзистенцијалног простора као битан део аутентичног културног и историјског постојања.¹⁴⁸⁶

---

¹⁴⁸⁴ Зоран Чановић, Самоћа и лелек душе (Михајло Дојчиновић, Поноћни зов, КК Глубочица, Лесковац 1991), Освит, бр. 5-6, стр. 185.

¹⁴⁸⁵ Благоје Глозић, Поноћни зов Михајла Дојчиновића, Освит, бр. 5-6, 1992, стр. 189.

¹⁴⁸⁶ Марко Недић, Проза Жака Конфина, (објављујемо део прилога), Освит бр. 7-8, 1992, стр. 8.

Двострука тематика преокупација је у прози Жака Конфина, на једној страни као литерарног хроничара Лесковца, његовог богатств и живо писности, и на другој као хроничара јеврејског живота у Лесковцу, као и преплитање ових двеју преокупација у многим Конфиновим књигама, можда најуспешније оствареним у приповедачкој збирци „100 година – 90 гроша” и у роману „Јеси ли ти разапео Христа”, умногоме је одредила Конфиново место у међуратној и послератној српској књижевности. Истакнутије место добила је захваљујући свом специфичном хумору. Конфино је оживео хумор у нашој књижевности после Сремца и Нушића – каже аутор белешке на корицама приповедачке књиге „Лица и наличја” (то је вероватно уредник Наше књиге Живко Милићевић).

(...) Хуманистички доживљај света и човека основа је и за стваралачки однос Жака Конфина према становницима Лесковца било да је реч о Јеврејима или о Србима. (...) Његов хумор је стога најефикасније и најадекватније стваралачко средство које у исто време указује на неке од негативних особина људи и задржава негативан ауторски однос према људима. Малограђански однос према животу најдиректније је на тематском нивоу пројектован у роману „Мој Јоцко”, из 1936. године, односно у његовој другој верзији под насловом „Моје јединче”, из 1952. године...

(...) У међуратном периоду објавио је три приповедачке збирке „Моји општинари”, „Лица и наличја” и „Хумореске” и роман „Мој Јоцко”. Већ тада је неке од прича преносио из једне збирке у другу, некад са истим насловом и незнатним изменама или без измена, а некада са измењеним редоследом у причи и измењеним насловом. Међутим, прави обрт његове прозе је у жанровском смислу доживела у послератном периоду када су многе наративне ситуације из приповедака ушле у његове романе „Моје јединче”, „Мамин велики син” и „Јеси ли ти разапео Христа” или су пак ситуације из претходних романа са нешто измењеним чињеницама и односима у новом наративном контексту укључиване у доцније објављене романе. Тако су у роману Моје јединче, проширеном верзијом романа Мој Јоцко нашле укомпоноване и неке потпуно самосталне приповетке или неки мотиви из раније објављених приповедака. (...) Приповедачева збирка 100 година - 90 гроша, можда најбоља Конфинова збирка приповедака, у једном свом току готово у потпуности је послужила као фабрикативна основа за дечји роман „Мамин велики син”, а неки моменти из поменуте збирке чак су коришће ни и у роману „Јеси ли ти разапео Христа”. Овај роман је посебно значајан за Жака Конфина и у вредносном и жанровском смислу. У вредносном смислу зато што је реч о најбољем Конфиновом роману, у којем је наративно синтетисана трагична судбина Јевреја на нашем тлу у времену пред Други светски рат, са јасним наговештајима њихове апокалиптичне судбине у току самог рата. У жанровском смислу то је синтеза већине претходних Конфинових књига. У том роману, за који се с више разлога може речи да је лирски него

стандардни хумористички роман, иако је објављен у издању хумористичког листа „Јез“, налазе се у нешто измењеном облику и у измењеном наличју „Хумореске“, „100 година – 90 гроша“, „Лекарева прича“, као и из поменутог дечјег романа „Мамин велики син“. Неки делови романа „Јеси ли ти разапео Христа“, као и многи делови из раније објављених књига прича, односно поједине приче, послужили су Жаку Конфину за композицију једне жанровски потпуно хибридне књиге, књиге „Пожури, докторе“, неке врсте професионалне, лекарске, новелистичке аутобиографије Жака Конфина која се мотивски и садржајно највише ослања на књигу „Лекареве приче“ из 1952. године. Међутим, све ово наговештава једну посебну особину приповедачких збирки Жака Конфина. Његове приповедачке збирке, наиме, компоноване су не од сасвим засебних и међусобно неповезаних и неусловљених наративних целина, већ управо од прича које обухватају неколико заједничких структурних особина које их упућују према рома несмној композицији. Тако је у првој Конфиновој књизи, у „Мојим општинарима“ приметно јединство простора – то је Лесковац, донекле јединство времена – време тридесетих година, али много значајније је од тога јесте да се неки ликови појављују у већем броју прича књиге. На тај начин је ова збирка прича постала својеврсна најва бдућих Конфинових романа. Слично се десило и са збирком „100 година – 90 гроша“, која такође има наглашеније романескне особине – исте књижевне јунаке, исто време, исти простор и самосталне новелистичке композиционе јединице.

%

Конфинов живот и рад Лесковчанима звучи као легенда, што је, уста лом, сасвим природно, јер је личношћу и делом везан за ово поднебље, његове људе и њихове нарави. Зато је свако извођење Конфинових дела на сцени побуђивање интересовања, а с посенбом пажњом се помињу и читају његова књижевна дела.¹⁴⁸⁷

(...) Наслов књиге „Пожури, докторе“, као и њена структура, открива да је сва произашла из његове хуманистичке струке. Психолошка запажања и фактографске чињенице, тек обликоване у приповедачки текст, добили су праву фунцију и значење. (...) Дело је, заправо, организовано као „приручник за лекаре и медицинаре а, вала, и за све друге, болесне и здраве“, како иначе стоји у поднаслову. (...) Жак Конфино још тражи себи месот у српској књижевности.

%

Књижевно дело Жака Конфина чини осам збирки приповедака, односно хуморески, четири романа, шест драма, неколико радио драма, као и већи

---

¹⁴⁸⁷ Саша Хаџи Танчић, Обликовне одлике дела „Пожури, докторе“ Жака Конфина, Освиг, бр. 7 - 8, 1992, стр. 14.

број хуморески објављених по разним часописима и листовима, највише у „Језу” и „Политици”.¹⁴⁸⁸

%

Нажалост, јеврејски дух је, мимо своје воље, насилно заустављен у Лесковцу, у вртлогу недаћа и зла током Другог светског рата. Само захваљујући Жаку Конфину, он је наставио да живи; у његовим причама, хуморескама и драмским текстовима који танано спајају сличности и разлике две духовне традиције.¹⁴⁸⁹

%

Зашто Конфинови дани хумора у Лесковцу? Жак Конфино је рођен у Лесковцу 22. јуна 1892. године. Основну школу и нижу гимназију завршио је у Лесковцу, вишу гимназију у Београду, а медицину је завршио у Берну, у Швајцарској. „Кад се завршио рат (Први светски рат) докторирао сам и постао доктор у Лесковцу. Град је имао „Лесковчаки гласник” и ја у њему сталну рубрику. Писао сам, сећао се чика Жак, више да „убијем време” него да обезбедим своје место у историји књижевности.”¹⁴⁹⁰

%

У поглављу Освита бр. 7 - 8 посвећеном нашим писцима у дијаспори објављена је занимљива песма др Добривоја Бошковића „Песник и завичај” посвећена лесковчаком књижевнику Томиславу Н. Цветковићу.

%

Захваљујући издавачкој делатности „Наше речи”, лесковачки аутори су у прилици да, на ширем плану, потврде своју присутност у књижевности. Прве четири књиге објављене су захваљујући естетским захтевима и принципима којих се уредништво придржавало у одабиру рукописа и компоновању издавачког плана, како би се уздигло изнад провинцијалности на ниво издаваштва које има одређени концепт. Најпре су нам понуђене две збирке песама и две књиге прозе у целости посвећене људима и поднебљу Лесковца.¹⁴⁹¹

Одмах можемо нагласити да су обе књиге прозе написане на идиому лесковачког говора и да се у томе лако могу уочити њихове вредности и мане. *Сава Димитријевић* је аутор вредно бележених записа („*Свеће у снегу*”) о старим Лесковчанима. Претерано брижан да запише *све*, и сачува у сећању, он истовремено конзервира. Својим прозама у овој књизи и самом књигом, уосталом (која представља само део онога што је њен аутор годинама скупљао о лесковачким сокацима и људима који у њима живе), Сава Димитријевић је, сасвим сигурно, оправдао себе као хроничара, али не више од тога, и учинио да се све то нађе као

---

¹⁴⁸⁸ Живојин Тасић, Генеа романа Жака Конфина „Јели ли ти разапео Христа”, Освит, бр. 7-8, стр. 18. *Напомена*: Опширније о овом приказу у поглављу о Д. Тасићу.

¹⁴⁸⁹ Давид Албахари, Сличности и разлике две духовне традиције (Поздравна реч на Конфиновим данима хумора, 25. јуна 1991. године), Освит, бр. 7-8, стр. 31.

¹⁴⁹⁰ Томислав Н. Цветковић, „Два службена акта” Жака Конфина, Освит, бр. 7-8, стр. 32.

¹⁴⁹¹ Милутин Рајић, Четири књиге лесковачких аутора, Освит, 7-8, 1992, стр. 193-194.

литерализовани документ града на Ветерници. Пружио је непосредну прилику да се с његовим житељима добро дружимо и разгалимо.

И „Зорка Мантина” не пружа више од тога. Повесть *Ненада Кражићева* о овом необичном (и тако обичном) женском лику свим својим слојевима урасла у менталитет, атмосферу и амбијент Лесковца, створивши занимљиву и свежу литерарану транспозицију једног специфичног локалитета. То је остварено, пре свега, уз веома изражено осећање за локални говор који, сем лексичког, има и раскошну сликовитост и домишљатост.

Обе књиге поседују веристичку фактуру. Откривају бит реалне стварности, лице једног света чији се менталитет оцртава средствима максималне хуморности.

Све похвале заслужује *Слободан Костић Коста* као аутор скрипта Зорке Мантине, која своје поене постиже захваљујући изврсно пронађеној визуелизацији и сликовности.

Издавач је с правом указао поврење двојници лесковачких песника млађе генерације. Двојници у правом смислу речи песника модерног сензибилитета. Њихов стилски поступак је углавном близак и сродан, то је једна врста поетске нарације са елементима реторике. *Истатковићева* привидно алегорична, а *Тасићева* алегорична, у ствари, обе веома сложене.

Драгану Тасићу је („*Зачарана кутија*”) ово прва збирка песама, док се Истатковићева „*Пауза за кишу*” непосредно надовезује на књигу „*Сабрани делови*”. Рецензент Саша Хаџи Танчић с правом запажа да „модерност Тасићеве ауторске замисли при компоновању ове збирке почива, пре свега, на коришћењу симулантних слика и њима изазиване динамике и из више углова осветљене цивилизацијске ситуације лирског субјекта, као и на кондензовању песничких мотива обликованих из различитих медијских сфера (телевизија, филм, стрип).

Борислав Здравковић, пак, скреће пажњу на то да Војислав Истатковић „новим песма излази у свет око себе, у шире просторе живота, ослушкује тутањ долазећег времена које доноси осмех зоре на тле са кога се пружају у недоглед сви хоризонти.”

Поједине песме из ових збирки Драгана Тасића и Војислава Истатковића могу заузети место у сваком озбиљном избору или антологији млађег српског песништва, у сваком случају, заслужују да буду примећене и поштоване.

Изгледа да у Лесковцу сазрева свест да једино вредности обезбеђују једном поднебљу место у просторима културе. Књиге објављене у издању Наше речи су, уједно, потврда да је овај град однеговао два успешна песничка гласа, уз пуно уважавање говорног спецификаума који карактерише поменути књиге прозе.

%

У 9. броју Освита (новембар 1993. године) *Душан Стошић* објављује чланак „Мишљење слободе и Хајдегер”: „Слобода као темељна тема

мишљења слободе није род људских бића, па ипак се тиче сваког људског бића. Њену универзалност треба тражити у већој дубини и на већој висини.” Од аутора „лесковачког круга” веома је запажен прилог Николаја Тимченка „Запис о „преобиљу нула” Љиљане Ђурић, а Сава Димитријевић пише обиман текст „Како је настало гробље”, док је серијом песама представљен Никола Цветковић.

%

Пред књигом смо поезије која на необичан начин промишља мит Косова и сеоба, класичан и модеран поетски идиом на коме су многи српски песници, некад и сад, искушавали своја пера. Зашто уопште увек изнова проучавамо те доминантне мотиве књижевности и зашто се враћа мо варирајућим митовима које нам култура и цивилизација остављају на размишљање? Вероватно зато што у садржини мита увек остаје доза тајне архаичне или савремене, зато што су митови као египатске сфинге које ваља полифоно испитивати, поново естетизовати, сходно учењу Умберта Ека отвореном делу остављеном да га дописују читаоци. У томе и јесте лепота окушавања на вечним мотивима симбиозе личног и националног, које по природи својој припада и ова збирка Николе Цветковића „Светлост земље”, непрекидно се труди спознати на нов начин искуство минулог и дораси до елитовски схваћеног времена која јединства прошлости, садашњости и будућности. (...) Ово је поезија двогласних речи, из које се више чује глас из духовне сфере ауторовог промишљања земље и он носи јак код просвећеног и поетизованог српског земањског бола. (...) У неколико најбољих песама, Цветковићево певање је умно, емоцијом засићена молитва за спас свих сакрамената везаних за духовно и световно наслеђе земље која се зове српском. (...) Најуспелије Цветковићеве песме су оне које нису демистифи ковале до краја тему и лишиле је њених исконских светлости и оне које нису истицале безусловност мита, већ су у процесу синтезе историјског и поетског, архитипског и модерног, сажимале и промрежавале ове димензије.¹⁴⁹²

%

Никола Цветковић (1939), познатији је широј јавности као књижевни критичар и публициста, него као књижевни стваралац. До сада је објавио велики број студија, есеја, приказа, истраживачких радова из области фолклористике, социологије културе, методологије и историје књижевности. За свој богати стваралачки опус и научни рад добитник је неколико вредних друштвених признања и књижевних награда. Поетске радове објављује у Градини, Освиту, Стремљењу, Нашој речи и другим публикацијама. Године 1979. штампао је запажену стихозбирку „Све је љубав”.

Најновија, друга по реду Цветковићева књига песама „Светлост земље” (сто страница) компонована је од следећих тематских целина: „Недоба”, „Чарнојевићи”, „Светлост земље”, „Његош види”, Моравско бестрага”,

---

¹⁴⁹² Даница Андрејевић, Животна веза са традицијом (Никола Цветковић, Светлост земље”), Освит, бр. 9, 1993, стр. 115.

„Дом свој иштем’’, „Омаме’’, „Певање о смирајности’’, „Нада’’ и „Српско слово’’. Веома надахнут и опширан поговор, као и песникова библиографија потичу из пера Владимира Цветковића.¹⁴⁹³

%

Никола Цветковић је у лепом смислу те речи „учен’’ песник. (...) Он је опсесивно везан управо за земљу и Српску земљу. Можда је и то разлог што, иако „повратник’’, у ствари долазник (он је Лесковчанин и Београђанин) истрајава попут једног броја Срба и Црногораца у мисији „Српског универзитета’’ у Приштини.¹⁴⁹⁴

%

Цветовићева светлосна озарења кореспондирају с древним учењима о космичком, земаљском, еманаацији духа и душевности. (...) У већини песама Цветковић негује савремени модел певања који се ослања на племенито у српској песничкој традицији.¹⁴⁹⁵

%

Већ више од две деценије Филозофско-филолошки факултет је стедиште књижевно стваралачких мисли и појава. Најпре је покојни академик *Вук Филиповић* заживео једну посебну врсту стваралачког тумачења књижевности из перспективе сопственог приповедачко-романсијерског настојања. То исто важи и за академика *Владету Вуковића* који је не само изванредан професор и истраживач књижевности, већ и плодан песник што је са више књига песама обогатио нашу књижевност.¹⁴⁹⁶

%

Колико год читалац имао у виду хронологију и раст Цветковићевог поетског, књижевног и научног опуса, еволуирање и сазревање његовог метода и стила, тематско проширивање и богатство форме уметничког израза – не може се отети утиску да се линија његовог поетског лука, ипак, не пружа у равни духа традиције; његова песничка граматика само је у ретким сегментима подударна са граматиком традиционалних песничких облика. Стихови из најновије збирке *Светлости земље* савремени су по књижевном поступку, откривају новог, унутрашњег, психолошког и експресивног израза и поетизацији мисли.¹⁴⁹⁷

%

У овом броју је објављено више афоризама Драгомира Радовановића. Ево само неколико: *Сила је увек сила, макар и у праву била; Добро је кад*

---

¹⁴⁹³ Милутин Ђуричковић, Лирски канцонијер (Никола Цветковић, Светлост земље), Освит, бр. 9, 1993, стр. 119.

¹⁴⁹⁴ Миодраг Д. Игњатовић, Песма је морал сваког песника (Никола Цветковић, Светлост земље), Освит, бр. 9, 1993, стр. 121.

¹⁴⁹⁵ Владета Вуковић, Светлосна озарења, фрагмент из дужег огледа, (Никола Цветковић, Светлост земље), Освит, бр. 9, 1993, стр. 123.

¹⁴⁹⁶ Милица Лилић, Светлост која се мора запазити (Никола Цветковић, Светлост земље, Београд 1992), Освит, бр. 9, 1993, стр. 125.

¹⁴⁹⁷ Тихомир Петровић, Песничка реторичност (Н. Цветковић, Светлост земље), Освит, бр. 9, 1993, стр. 128.

није горе; Не трба журити у погрешном правцу; Кад су намере задње, вуку се задњи потези.¹⁴⁹⁸

%

Десету свеску Освита (мај, 1994. године) отвара серија веома занимљивих прилога о чувеном Вилијаму Фокнеру. Као и Шекспир, Фокнер је најбољи кад говори кроз гласове (Драган Р. Машовић).

Ту, у том 10. броју Помака, *Иван Ивановић* објављује прилог „Ко је тај Цека Власотинчанин¹⁴⁹⁹”, Драган Тасић надахнуто обрађује „Песнички свет Петра Цветковића”, Ненад Кражић објављује „Приче из живота”, Перица Пешић и Љиљана Такић Миленковић се обрађају стиховима.

%

Новембра 1994. године појавио се 11. број Освита уз уводну песму Љубомира Симовића „Среско место на прузи Београд-Бар”, док Слободан Костић Коста пише у прилогу „Кажњени вечношћу”: „Ви никада не питате ко тамо доле у Тартару гура стену, јер знате да сам то ја, Сисиф, Ајолов син. Замишљате ме онаквим каквим ме сликају на вазама и клешу у камену.”¹⁵⁰⁰

%

Овај темат бави се раном позоришном историјом Лесковца – оном с краја XIX и почетком XX века. Време је то лутајућег позоришта. На путевима тек ослобођеног југа Србије, по градовима и кафанама – појавили су се српски лутајући глумци. Сањари и луталице.

(...) Време је то првих бегунаца у глумце. Први Лесковчанин који је то учинио је Сима Бунић.¹⁵⁰¹

%

„Лесковац... варошица на обе стране реке Ветернице, 7 часова и 57 минута на југ од Ниша на путу који води од Ниша уз Мораву ка Врању. У Цариграду, у баштинским књигама, Лесковац се пише Дибочица, али у новије време већ га и сами Турци зову Лесковча. (...) Едуард Браун, лекар краља енглеског, пропутовао је 1667. године кроз Лесковац (он га пише Лескоа или Лесковија) и ту је, вели, видео нови градић, по изгледу на старински, али без икаквих натписа. За Лесковац каже да је варош затворена и многољудна. И реку Ветерницу погрешно пише Липерица.”¹⁵⁰²

%

Домановићева приповетка „*Позориште у паланци*” изашла је пре Сремчевог „Путујућег друштва” пуне три године – Домановићева 1898, а Сремчева 1901. али се Сремац може сматрати првим историчарем позоришта у Лесковцу, јер његово дело говори о години 1889. и

---

¹⁴⁹⁸ Драгомир С Радовановић, Рат и Хир, Освиг, бр. 9, 1993, стр. 131.

¹⁴⁹⁹ Иван Ивановић, Ко је тај Цека Власотинчанин, Освиг, бр. 11, стр. 95-99.

¹⁵⁰⁰ Слободан Костић Коста, Кажњени вечношћу (О Сизифу, О Одисеју, П Херкулесу који је био Херакло), Освиг, бр. 11, стр. 87-94.

¹⁵⁰¹ Мирослав Радисављевић, Сима Бунић – театропис, Освиг, бр. 11, стр. 95.

¹⁵⁰² Из старих извора – Лесковац, фрагмент 1, Освиг, бр. 11, 1994, стр. 96.

Димићевом гостовању у Лесковцу скоро читаву деценију пре догађаја који описује Домановић.¹⁵⁰³

%

Маја 1995. године појавио се 12. број Освита, који је био у знаку стваралаштва Десанке Максимовић. Од аутора са „лесковачке стазе”, објављен је циклус песама Станимира Стојмировића Грицка „Васкрс” и то „Повратак у Србију”, „Огњиште”, „Песма за почетак”, „Песма изгнаника” и „Портрет повратника”. Грицко пева на почетку песме „Повратак у Србију”:

Сигурно се враћам у Србију/ У своје срце./ Док ми син гугутан стане на ноге/ Узећу наук Његоша и Вука/ И инат Милоша/ Да ми огњиште има смисла.

%

У двоброју 13/14, фебруара 1996. године објављено је чак десет песама Милана Момчиловића из његове једине збирке Вече над Лесковцем.¹⁵⁰⁴

%

Мирослав Лукић се огласио занимљивим прилогом о првој драми Жељка Хубача „Ближи небу”.¹⁵⁰⁵ У том броју Никола Цветковић је представљен „Поетиком Милана Дединца”,¹⁵⁰⁶ док Тихомир Петровић и Драган Тасић пишу приказ књиге „У небо верујем” Мире Коцић.¹⁵⁰⁷ Драгојла Дуда Цветковић, Бора Ољачић и Миња Илијева представљају збирку „Принц Леско и принцеза Леска Радета Јовића у издању лесковачке Народне библиотеке (1994), а представљене су Љиљана Такић Миленковић „Птица љубави” и Зорица Митић „Женске приче и „Узлетимо с ветровима”, КК Глубочица, Лесковац 1994.¹⁵⁰⁸

Посебну вредност овога броја чине прилози о власитиначким ствараоцима. Представљени су Зоран Давинић и Јасмина Митровић, (прозним прилозима) а песничке радове су понудили: мр Лука Крстић, Невенка Д. Поповић, Олгица Димитрјевић, Марија М. Стојановић, Славица Шушулић, Светлана Пешић, Љубинка Крстић, Звонко Стојиљко вић, Славица Анђелковић и Срђан Милош.

%

У 16. свесци Освита, септембра 1996. године, објављене су три песме Лазара Миленковића Ларија: Змија, Дон Кихот и Тежак задатак. За историју лесковачког стваралаштва важан је и приказ Станка Миљковића „У потрази за коренима”.¹⁵⁰⁹

¹⁵⁰³ Освит, бр. 11, стр. 101. Видети опширно у поглављу о Сими Бунићу. О њему у Освиту, бр. 11, стр. 103. опширно пишу Сања Живановић, као и други аутори, Освит, стр. 103-110.

¹⁵⁰⁴ Освит, бр. 13-14, стр. 77-81. То су следеће песме. Вече над Лесковцем; Дође тако дан; Непокој, и даље; Враћам се; Ноћ самоће, тешка; Недоглед; Један давни јул; Ко зна; На растанку; Теку дани.

¹⁵⁰⁵ Видети стваралаштво Мирослава Лукића, поглавље о критичарима.

¹⁵⁰⁶ Освит, бр. 13/14, фебруар 1996, стр. 136-150.

¹⁵⁰⁷ Видети поглавље о Мири Коцић у посебном делу књиге.

¹⁵⁰⁸ Видети поглавље о Љиљани Такић – Миленковић и Зорици Митић.

¹⁵⁰⁹ Станко Миљковић, У потрази за коренима (Олга Луковић – Пјановић: Срби... народ најстарији., ИПА „Мирослав”, Београд 1994), Освит, бр. 16, стр. 87-98.

%

Децембра 1996. године појавио се 17/18. број у коме, бар када су у питању ствараоци из лесковачког краја, треба посебно споменути прилог Душана Стошића „Андрић и власт”.¹⁵¹⁰

У наредном, 19. броју Освита (октобар 1997) Саша Хаџи Танчић представља приповедаче из Републике Српске, док се Дејан Вељковић огласио занимљивом причом „Сунчево сноплје”.

Новембра 1997. у седмој години излагања, појавио се јубиларни 20. број Освита на „убијаних” 120 страница. Овога пута свеску отвара Живојин Павловић и разговор с њим који је водила Љиљана Костадиновић. Николај Тимченко пише опиран, занимљив, проницљив текст „О границама дијалога”¹⁵¹¹, а представљено је више песника Русије, док је Никола Цветковић представљен прилогом „Симболична представа о тамници у „Павиљону бр. 6” А. П. Чехова.

Саша Хаџи Танчић пише о „Америчким причама” Ларија Миленковића: „Синтагма која фигурира у поднаслову рукописа „Ко је убио Мери” (америчка прича) најбоље предочава врсту прозног исказа аутора Лазара Миленковића.” У том броју Освита објављене су и приче Лазара Миленковића: Ко је убио Мери; Блиски сусрет; Реке надлазе.¹⁵¹²

У Освиту ево поново вредног проф. др Тихомира Петровића. Овога пута се огласио прилогом „Андрићев деџи вилајет”: „Богато Андрићево дело није затворено за деџе несташлуке, игру, смех и све привилегије које има младост.”¹⁵¹³

Тема 21. свеске „Освита” (јануар - фебруар 1998) била је „Приповедач Саша Хаџи Танчић”. На самом почетку објављена су Хаџи Танчићева „Путовања у Лесковац”: „Сећања – тај усудни бегунац из живота – на које сам у старијих писаца гледао с презиром, обрмало ме је као да сам стогодишњак и усто преживео богзна шта. Прегршти још свежих успомена у откосима падају на белину папира. Летњи и зимски распуст проводио сам у Лесковцу. Пут из Ниша у Лесковац, локалним возом, изгледао ми је као бескрајно повесмо између два града; једног у коме сам рођен и другог у коме живим. У данима до путовања нарасле су моје жеље које су се вештом мајкином вољом преомишљавале у велики доживљај.” У том, дакле 21. броју „Освита”, објављени су опширни, проницљиви прикази Душана Стошића (25 страна) под називом „Апокрифна јеванђеља Саше Хаџи Танчића”¹⁵¹⁴. Ту је занимљива осврт Милутина Ђуричковића

¹⁵¹⁰ Д. Стошић, Андрић и власт, стр. 73-76.

¹⁵¹¹ Овај прилог Николај Тимченко писао је почетком 1979. за Осме филозофске сусрете посвећене теми Могућност и границе дијалога између филозофских становишта” и прочитан на скупу, који је организовао Институт за филозофију Филозофског факултета у Београду, у првој половини маја те године, Освита, стр. 124.

¹⁵¹² Саша Хаџи Танчић, Америчка прича Ларија Миленковића, Освита, бр. 20, стр. 80-81.

¹⁵¹³ Тихомир Петровић, Андрићев деџи врт, Освита, бр. 20, стр. 97-101.

¹⁵¹⁴ Стошић представља књигу приповедака Саше Хаџи Танчића „Кључ за чудну браву”, Просвета, Београд 1995. године; „Галопирајућег војника”, Српска књижевна задруга, Београд 1991. и „Небеску губернију”, Просвета, Београд 1997. године.

„Изабрана и нова проза Саше Хаџи Танчића, а повод су књиге изабраних приповедака „Повратак у Наис и нове приповедачке прозе „Небеска губернија”“.¹⁵¹⁵

Новембра 1998. године ево 22. свеске Освита, из које, поред песама Радета Јовића „Ђораво злато” издвајамо оцене о уметничкој фотографији коју су изrekli Саша Хаџи Танчић и Томислав Илић на отварању изложбе Дејана Велковића 6. марта 1998. године.

Уз поприлично кашњење, октобра 1999. године појавиће се последњи број (заправо двоброј 23/24 „Освита”). Овај двоброј, као и први, отварају радови Миодрага Павловића. Ту је и проказ *Саше Хаџи Танчића* (на 32 стране) стваралаштва Миливоја Перовића („Диференцирање тематских токова у романима Миливоја Перовића”). На југу Србије од Саше Хаџи Танчића нема бољег znalца Перовићевог обимног дела.¹⁵¹⁶

%

НЕСТАНАК ЧАСОПИСА „ОСВИТ”- *Директору, главном и одговорном уреднику „Наше речи” и одговорном уреднику „Освита”, поштовани господине Дедићу!*

„За нама је осам година од појаве „Освита” у локалној средини коју је надмашио. Од 1991. године југословенска културна јавност са уважавањем га је прихватала као свеже и аутентично часописно штиво. Није нам да вреднујемо, мада други кажу да је стварно рељефно и сугестивно допунио духовни, књижевни, уметнички и културни мозаик Лесковца и југа Србије, и југословенски часописни простор. Утолико ми је теже било да се одлучим да захвалим на досадашњој сарадњи и пожелим часопису и његовом издавачу успешан наставак рада; а сматрам да је то и моја дужност као главног уредника у два четворогодишња мандата. Бићу слободан да о овом личном гесту известим и оснивача, СО Лесковац, чија је потпора веома актуелна данас, као и у тренутку појаве „Освита”.

%

Поштовани господине Јовановићу! Часопис за књижевност, уметност и културу „Освит”, као што је врло познато, уређујем од његовог оснивања. С обзиром на велику упорност да се часопис сачува и развија уложен је знатан труд. Мера таквог труда изражена је кроз двадесет и два броја које сам потписао као главни уредник. Пошто је Општина оснивач „Освита”, достављам Вам писмо којим издавачу Новинско-издавачком предузећу „Наша реч” захваљујем на досадашњој сарадњи.¹⁵¹⁷

---

¹⁵¹⁵ Прва књига је била објављена у издању Гласа српског, Бања Лука, а друга у издању београдске Просвете, 1997.

¹⁵¹⁶ Видети поглавље о М. Перовићу.

¹⁵¹⁷ Писма Саше Хаџи Танчића, главног и одговорног уредника „Освита”, носи датум фебруар 1999. године, а објављена су у „Лесковчанину”, бр. 10., јуна 1999. године, стр. 14.

„МИ“, ЧАСОПИС ЛЕСКОВАЧКИХ ГИМНАЗИЈАЛАЦА

Овај број часописа „Ми“ садржајно је нешто другачије конципиран него ранији бројеви: наша школа слави редак јубилеј – 120 година постојања и деловања, а ми, њени ђаци и професори с дужним поштовањем ценимо више од века бивствовање ове просветне установе. И, наравно, кроз часопис лесковачких гимназијалаца „Ми“, желимо, као и увек до сада, да искражемо своја искрена осећања поноса што смо њени ђаци и професори, што настављамо традицију ранијих генерација, што и овом активносту негујемо дух лесковачке Гимназије „Станимир Вељко вић Зеле“.¹⁵¹⁸

Први број појавио се 14. априла 1971. године. „Ми“, ревија лесковачких гимназијалаца, на иницијативу професора српског језика и књижевности Радмила Митровића и Борислава Здравковића. Радмило Митровић је био душа ових активности све до преране смрти. Касније, после неколико бројева, часопис у наслову нема реч ревија, већ часопис. Задржавајући исту графичку опрему и уређивачку концепцију, часопис прераста у гласило лесковачких средњошколаца, а издавач је и даље Гимназија „Станимир Вељковић Зеле“. Круг сарадника шири се: објављују се радови средњошколаца из целе Југославије – Сарајева, Пазина, Штипа и других градова. Затим, како ту увек бива, беспарица чини своје и ова лепа и надасве корисна активност младих – гаси се. Ипак, лесковачки гимназијалци и њихови професори никад се нису мирили са таквим исходом и пре девет година покреће се нова серија часописа лесковачких гимназијалаца „Ми“. Задржан је његов имиц: иста насловна страна, формат, садржајно су унете, сходно времену у коме живимо, извесне иновације, али у суштини очуван је основни дух публикације и сачуване њене основне карактеристике од њеног настанка до данас.

Ваља овом приликом, када се о свему овоме говори, истаћи: није нимало случајно да се оваква публикација родила баш у лесковачкој Гимназији. Подсетимо се да је педесетих година овде поникао средњошколски лист „Искра“, па „Лесковачки средњошколац“, који касније постаје гласило омладине Лесковца и мења име у „Омладински глас“. Језгро уредничког и сарадничког састава чинили су лесковачки гимназијалци...

„Ми“, уствари, настављамо традицију бројних генерација ученика и професора лесковачке гимназије и негује њен имиц развијених, не само

¹⁵¹⁸ Ми, часопис лесковачких гимназијалаца, Уз јубилеј наше школе, нова серија, бр. 11, 1999, стр. 1. У овом броју објављен је делимичан репринт ранијих издања.

наставно-педагошких, већ и културних и других активности, у првом реду литерарних дружина и публицистичке активности. Оне су имале одјека и ван школских учионица, на градским и ширим просторима.

Овим бројем редакција и сарадници часописа „Ми” дају свој скромни прилог обележавању значајног јубилеја – 120. годишњице лесковачке Гимназије „Станимир Вељковић Зеле”.¹⁵¹⁹

Управо је у том свечаном броју објављен занимљив прилог о Звонку Марићу, једином члану Српске академије наука са југа Србије:¹⁵²⁰

Доктор физичких наука Звонко Марић рођен је у Лесковцу 1931. године и син је угледног предратног апотекара Благоја Марића. У Лесковцу је завршио основну школу и гимназију, а након одласка на студије у Београд, у родни град се није више враћао. Заправо, увек када су прилике дозвољавале долазио је у Лесковац, али због ангажмана који је имао ван земље, те су прилике биле веома ретке. У среду и четвртак, 18. и 19. новембра, био је гост града, гост Одбора за организовање сусрета са Лесковчанима света, гост ученика Гимназије на позив директора Зорице Стојковић, као и студената Технолошког факултета.

-Са Лесковцем сам на неки начин био у сталном контакту преко мајке, док је била жива и сестре и брата Пеђе и Тијане, који су у Лесковцу дуже живели од мене, а сада су у Београду. Лесковац од пре рата памтим у три главне и једној споредној варијанти. Споредна варијанта, то је моја баба по оцу која је носила стару ношњу, а у њеном понашању било је елемената остатака од Турака. У главним варијантама памтим предратно време, потом рат и свршетак рата и долазак партизана. У предратном времену град је имао три слоја становништва са којима смо се ступали у контакте грађански – интелигенцију у коме су били лекари, апотекари, адвокати, трговци. Овај слој показивао је велику тешњу да се копира Европа. Рецимо, ми смо као деца у кући морали да учимо француски, потом да свирамо на неком од инструмената и то смо приватно учили јер није било музичке школе. Овај слој становништва умногоме је допринео европизацији града. Када сам доцније посећивао енглеске градиће увидео сам да је лесковачко радничко насеље прављено по угледу на енглеска насеља за рударске раднике.

-Други слој: емигранти у Лесковцу, огромна руска колонија у којој су били, махом, наши професори и наравно слој радничко-сељачки и градске

---

¹⁵¹⁹ У потпису је писало: Редакција. Њу су сачињавали: Одговорни уредник: Зорица Стојковић, директор, главни уредник: Снежана Николић, професор, редактор: Верица Баторевић-Божовић, а у Редакцијском колегијуму су још били: Зденка Трбовић, Бојана Величковић, Драгана Цакић, Александра Костић, Маја Кошић, Ксенија Штевин, Драган Маринковић, Драган Павловић (ученици), Марија Поповић, професор. Технички уредник: Вили Хубач, уредник илустрација: Живојин Прокоповић, професор, илустратори: Наташа Николић, Драган Павловић (ученици), Коректор: Јасмина Пантовић, професор; Фотографије: Фото Јовић, насловна страна: Гмитар Обрадовић, академски сликар. Примерак бесплатан, тираж: 1.000 примерака. Број носи датум 11. октобар 1999. година.

¹⁵²⁰ Верица Баторевић-Божовић, Предавања на свим универзитетима света”, МИ, нова серија, 1999, бр. 11. (У напомени стоји да је прилог најпре објављен у *Нашој речи*, 21. новембра 1997).

сиротиње. Са свима њима сретао сам се јер сам још као дечак радио у очевој апотеци – присећа се др Звонко Марић.

Рата се добро сећам – каже. – Имао сам десет година, сећам се првих сусрета са немачким тенковима, огромна механизација није била у мом искуству. Немци су ме подсећали на механизоване роботе а не људе. Сећам се и великог броја људи који су се из Македоније и са Косова настањивали у Лесковцу. Сећам се свих видова отпора и свих видова колаборације са Немцима. Упечатљиво је сећање када се после полцијског часа на прозоре ставља ћебад или плави папир, а потом отац износи скривени радио апарат и слуша Радио Лондон на српском језику. Незаборавао је звук Биг бена, којим се оглашавала ова радио станица. Сећам се времена када је извршена општа мобилизација и Лесковац остао без аутентичне чаршије.

Гимназију и велику матуру, Звонко Марић је завршио 1949. године а 1955. године је дипломирао физику и запослио се у Институту за нуклеарне науке „Борис Кидрич” у Винчи. Овде је радио до 1971. године када прелази у Институт за физику, где и данас ради.

Докторску тезу радио је под менторством великог физичара Бора у Копенхагену у чувеном институту за теоријску физику. Аге Бор је син Нилса Бора, творца теорије атома.

-После распада „немачке физике”, Мека и Медина светске физике био је Копенхаген. Током боравка на Боровом институту упознао сам сва имена и творце модерне теорије физике, од Хајзенберга, Паулија, Опенхајмера (творца атомске бомбе), Фока, Пајелса, до многих других. Докторски рад бранио сам у Београду, закон није допуштао одбрану у Данској. То је било 1960. године – каже Звонко Марић.

Осим што је професор на Факултету за физику у Београду, др Звонко Марић држи курсеве у Институту за нуклеарну физику „Анри Поенкаре”, а и на многим универзитетима широм света. Предавања држи на енглеском, француском, немачком и руском језику, а са још неколико језика се служи.

Написао је много чланака и студија и објавио их у многим светским часописима за физику у свету из области атомске, нуклеарне, статистичке физике. Објавио је и књигу „Огледи о физичкој реалности”, чији је издавач београдски „Нолит”. Дописни члан САНУ Звонко Марић је од 1985. године, а редовни од 1991.

-Физика данас отворила је многа неслуђена питања о томе како изгледа материјални свет и притом, невероватно много смањила период од открића до промене. На пример, од открића електромагнетских таласа до радиофоније требало је да прође 50 година, од открића нуклеарних својстава до атомске бомбе – десет. Отворен је широк фронт не само фундаменталних истраживања већ и примене. То је од Другог светског рата до данас изменило слику света.

На питање да ли би, да је у прилици, поново студирао физику, Звонко Марић је рекао:

-Испитивање материјалног света који није дат нашим чулима није могућа другачије до експерименталним јединицама. А једини апстрактан и прецизан језик је математика. Врло је могуће да бих, имајући у виду искуство које данас имам, а да сам у прилици да се професионално одредим, изабрао математику – рекао нам је на крају разговора први академик са југа Србије Звонко Марић.

%

Професор књижевности Радмило Митровић оставио је дубоке трагове у лесковачкој Гимназији и у културном животу Лесковца.¹⁵²¹

Генерације садашњих ученика о њему мало знају, али генерације до 1983. године с поносом и данас причају о професору који их је учио књижевности, раду, стваралаштву.

У другој половини 1982/83. године отишао је на неизбежну операцију са које се није вратио. А био је у годинама када је још многим генерацијама могао да преноси знање из књижевности и љубав према лепој речи. Професор Радмило Митровић, као уредник часописа „Ми”, настојао је да у ученицима максимално подстакне њихове стваралачке могућности: литерарне, стручне, па и ликовне.

Резултат тога је петнаест бројева часописа „Ми”. Као заљубљеник позоришта, годинама је био успешан позоришни рецензент локалних гласила. Био је изузетан познавалац филма и човек који је не само волео већ и успешно радио уметничку фотографију. Објективном је мајсторски бележио детаље из свакодневног живота, бразде које на лицу људи оставља живот. Велики део слободног времена проводио је у Фото-кино клубу „Аца Стојановић”. Седамдесетих година био је стожер овог клуба. Ђаци га се сећају као веома обдареног предавача и врсног педагога. Литерати, од којих многи и данас успешно пишу, као сарадника који је знао да подстакне. Културни радници као културног посленика са којим је било задовољство радити и сарађивати. А за колеге био је човек који је своје обавезе и задатке темељно и савесно извршавао. Такав је био професор Радмило Митровић, уредник часописа „Ми”.

%

Друштво за српски језик и књижевност часопис „Ми“, који излази једном годишње, прогласило је за најбољи средњошколски часопис у Србији за 2014. годину. Ова престижна награда освојена је на републичком такмичењу у конкуренцији од 76 часописа. У редакцији часописа су ученици Дина Војиновић, Анастасија Пешић, Јагош Ристић и Андрија Павловић и професори Владимир Мичић, Милорад Милићевић и Саша Саничанин.

---

¹⁵²¹ Верица Баторевић - Божовић, Запис за сећање – Такав је био Радмило Митровић, Ми, нова серија, бр. 1, 1989, стр. 29.

ИН МАГАЗИН

У Лесковцу се августа 1995. године појавио први број часописа „ИН“, који је у заглављу носио ознаку бр. 1-3. То је једини број који је и изашао, а главни уредник био је *Милан Ђосић*, нажалост рано преминули познати лесковачки новинар, који је студирао новинарство на београдском Факултету политичких наука.

Оснивач и издавач часописа била је Агенција „Ин“ из Лесковца, а како је наведено у импресуму сарадници су били: Данило Коцић, Милан Јоковић, Вера Милићевић, Николај Тимченко, Мирослава Јоцић и Бојан Тончић, илустратор и карикатуриста био је Јовица Дикић, а технички уредник Драган Миловановић.

Уредник Ђосић је у рубрици „Уместо уводника“, између осталог, записао: „Двоумим се како да напишем уводник поводом изласка првог броја „Ин магазина“. Да ли да напишем обично конвенционално обавештење са позивом на сарадњу или да одмах на почетку посебно апострофирам информације да на овим просторима никада до сада није био покренут лист овога типа иза којег стоји једна приватна агенција. Онда ми је пала на памет мисао да би живот овог часописа могао започети неком особеном реченицом, која би се, наравно, памтила. Прва реченица из некада популарне књиге Емила Ажара „Псеудо“ учинила ми се изузетно zgodном управо за ову прилику: „Почетка нема. Рођен сам, свако долази на ред, а после тога све је само припадност.“

У чланку, који је изазвао велико интересовање „Јесен године културе-„Шта да се ради“, Николај Тимченко пише: „Бојим се да актуелна и бучна прича о години културе, као и све претходне није ништа друго до кампања кратког даха од које неће бити ни много користи нити остати видљивог трага и ефекта.“ У првом броју Ин магазина објављена је наградна игра, а задатак је био да читаоци погоде аутора песме, која почиње стиховима:

*Није моја, туђа је ово јесен:
Ја и живот мој још се нисмо срели,
И када ћутим над собом наднесем,
То неко други моје речи вели.*

*Сакриће тугу дрвореди свели
И лист у коси са звезда отресен:
Проћиће младић, тијан и занесен,
Што нема ништа и не зна шта жели.*

Редакција је дала додатно објашњење уз ово наградно питање: аутор песме је познати лесковачки песник и бoем, присутан у многим заједничким збиркама. Награда за тачан одговор била је претплата на Ин магазин годину дана и готовинска исплата од 100 динара!

%

У рубрици „Култура у дворишту“ објављен је занимљив прилог новинарке Радио Лесковца Верице Милићевић „Сликаp као надимак“ у којој је представљен Драган Јовић Лисац: „Рођен је 13. фебруара 1938. године. Дипломирао је на Академији за примењену уметност у Београду 1964. године. Авантуриста, путник, заљубљеник мора и бродова. Преко 200 слика нестало му је на просторима бивше Југославије...“

Највеће интересовање (и бројне касније расправе) изавао је чланак Николаја Тимченка „*Понешто о историографији НОР-а*“. Тимченко износи гледиште, које се у то време (1995. године) сматрало крајње радикалним: „Ризикуюћи да понешто поновим, морам на овом месту резимирати свој став о преовлађујућем духу у нашој историографији тзв. народноослободилачке борбе и социјалистичке револуције, историографија која, по мом дубоком уверењу, заслужује ревизију и непристрасно преиспитивање. Морам још додати да то чак и сами представници и заточеници те историографије, додуше само вербално, што значи не баш искрено, и сами истичу као научну неопходност.“

%

У првом броју Ин магазина објављено је и неколико прича међу којима и „*Живот и сагрешеније друга Лазе*“, новинара Милана Јоковића, који је међу својим колегама одавно стекао углед одличног новинара - репортера занимљивих и истинитих прича о „обичним људима“ са југа Србије.

%

Пажљу читалаца магазина Ин привукао је и виц „*Лесковачка граматика*“: Пошто је сазвао збор свих бригадира, шеф градилишта на савезној радној акцији свечаним гласом обраћа се свим потројенима:

-Изузетна ми је част што имам изузетну прилику да вам представим будућег шефа смене.

У том тренутку, један од бригадира из добровољне радне бригаде из Лесковца стидљиво је подигао руку са страхом се јављајући за реч.

-Шта је било? – са нестрпљењем упита шеф градилишта.

-Ништа - поче бригадир неодлучно. – Мислио сам, знате, да се не каже с мене него са мнош!

Због своје концепције (и начина уређивања), *Ин магазин* је брзо прихваћен међу читаоцима, али је штета што се више није појављивао, а у једном од бројних сусрета, Ћосић је признао да кључни разлог - беспарица!

ЂАЧКИ ЗАБАВНИК

I

Јован Поп Коцић (1945 - 2007) био је лесковачки новинар и уредник. Половином седамдесетих година прошлог века био је оснивач и главни и одговори уредник предузетног листа Текстил. Сарађивао је са недељником Наша реч и био један од првих упосленика Радио Лесковца. Обављао је и дужност главног и одговорног уредника Јужноморавских омладинских новина (ЈОН) од оснивања, почетком осамдесетих, до гашења основног издања. Омладинских новина, крајем осамдесетих година. Био је инспиратор и покретач Фестивала југословенског акцијашког филма, као и истакнути и уважени активиста у удружењима новинара Југославије и Србије.¹⁵²²

Јован Поп Коцић био је оснивач, главни и одговорни уредник Ђаког забавника, новина које су имале знатног одјека међу ученицима готово свих школа Јабланичког округа.

II

Половином деведесетих година прошлог века, *Јован Поп Коцић*, новинар-ентузијаста, или беше, ентузијаста новинар покреће свој приватни лист – „Ђачки забавник“ – намењен деци основних школа југа Србије, али у својој бити полигон за одликаше Лесковачке школе стрипа.

У првобројном представљању „Ђачког забавника“, уредник ће рећи да је његово постојање утемељено на потреби да се афирмишу све активности које обележавају рану младост, проширење знања, поређењу са друговима и корисној забави. У наредних пет година биће одштампана 33 броја ђачких новина на укупно 562 стране.

У складу са концепцијом саопштеном у претходном ставу, поред других врста стваралаштва, „Ђачки забавник“ већ у другом броју представља „Лесковачку школу стрипа“ и њене, у том тренутку, највредније експоненте: Милисава Банковића, Сашу Станојковића, Марка Стојановића и Ненада Пешића. Прелиставањем архивских примерака са мало труда добија се и податак да сви Ђачки забавници садрже 261 страну чистог стрипа, садржајем опредељеног узраста коме је Забавник и био намењен. Технички уредник и илустратор до 12. броја је Никола Митровић Кокан, који, уосталом, и остатак прелома листа прави по матрици којом се

¹⁵²²Марко Стојановић, Лесковачки стрип 1950-2010, Удружење љубитеља стрипа и писане речи „Никола Митровић Кокан“, Лесковац, 2010, стр. 99.

формира табла стрипа. Забавником дефилују и старији и млађи полазници Лесковачке школе стрипа – Кокан Митровић даје романтичарски бајковит тон, несташни Момир Кулић продире у СФ димензију, Срђан Пека Николић уноси сериозност, Марко Стојановић сценаристичку непредвидљивост, менталне мишице показују основци – Иван Стаменковић, Завиша и Света Живковић, Марко Васиљевић...

После смрти *Великог Мајстора* Кокана Митровића, Забавник од броја 13. технички преузима Срђан Пека Николић, који ни за јоту не мења концепцију свог претходника, па је промену готово немогуће приметити све до престанка изласка Ђачког забавника.

Иако је „Ђачки забавник“ био добар полигон за ране и друге радове мајстора ЛЕстрипа, његове оптималне могућности биле су далеко испод продукције коју су правили величанствени и они који су то у међувремену постали.¹⁵²³

III

Никола Митровић Кокан објавио је у Ђачком забавнику стриповану бајку „Камени цвет“ на 18 табли, бајку „Девојчица са шибицама“ на 30 табли и „Животопис Светога Саве“, на 13 табли; непознати и непотписани аутор објављује 28 табли стрипованих басни по Езопу; Миомир Мија Кулић, почев од првог броја, за Забавник ради 13 табли СФ стрипа „Силикса, краљица Аксе“; Марко Васиљевић Мики ради стрип „Боле и његове школе“, за шест бројева; Иван Стаменковић, талентовани полазник Школе стрипа, а осмак у матичној школи, почев од 12.броја, објављује 21 таблу стрипа „Доживљај Пеце Малера“; Завиша и Света Живковић, први као писац сценарија, а други као цртач, заједно објављују четири табле стрипа „Бобо“, а потом Света Живковић, на 16 табли, ради стрип „Наход Миломир“, по српској народној песми; Срђан Пека Николић, са сценаристом Зораном Марковићем, ради стрип „Скини Хед шампион“, потом стрип „Жића и Тића“, али ће Пека остати у архивама забавника забележен као амбициони реализатор стрипа „Робинзон Крусо“ (21 табла), по тексту романа Данијела Дефоа. Срђан је у Забавнику објавио стрип „Обећање или дуг“ (осам табли), а касније ће објавити стрип „Златокоса“, бајка по тексту Гроздане Олујић. Овај аутор је објавио и осам каишева стрипа „Маца и Миша“; Нинослав Миљковић за забавник смишља и црта каишеве стрипа „Мезимче“; осим ових крупних подухвата, Забавник објављује и стрип упутства о штедњи струје и воде, стрип-честитке, поводом већих празника, и симпатичне стрип бојанке, које углавном раде већ поменути аутор за најмлађи узраст свог читалачког популуса.¹⁵²⁴

¹⁵²³ Никола Милићевић, Лесковачка школа стрипа или стрип је цар, Лесковачки стрип, Удружење љубитеља стрипа и писане речи „Никола Митровић Кокан“, Лесковац, 2010, стр. 62.

¹⁵²⁴ *Напомена:* У више наврата, у Политици и другим листовима писао сам о Ђачком забавнику.

ЛЕСКОВАЧКИ ДНЕВНИК

Лесковачки дневник, школске новине Јабланичког округа, први пут су се појавиле на Савиндан 1999. године у тиражу од 1.000 примерака, а последњи 28-29. број изашао је септембра 2004. године. Главни уредник свих бројева био је *Данило Коцић*, новинар Политике. У првом броју листа, како је наведено у импресуму (по редоследу објављених прилога) сарађивали су Милисав Маринковић, Будимир Богдановић, Вучић Раковић, Драган Митровић, Живојин Прокоповић, Милорад Цветковић, Милан Момчиловић, Александар Давинић, Родољуб Стојковић, Раде Јовић, мр Лука Крстић, Добросав Туровић и Душан Стаменковић, а објављен је и прилог тада преминулог професора Драгише Костића. На насловној страни објављен је провонаграђени рад са Светосавског ликовног конкурса ученице Лесковачке гимназије Јулије Новаковић. Пажњу су привукли прилози о пола века Економске школе, ОШ Вожд Карађорђе, Медицинској школи („Пonos града на југу Србије“), представљен је Народни музеј, добитник Вукове награде и портрет студента генерације Технолошког факултета у Лесковцу Оливере Насеве. Објављен је и одломак романа Срећно царство Радета Јовића и занимљива репортажа мр Луке Крстића о Власотинцу („Зачуђујућа лепота сна“). У првом броју почео је и да излази фељтон Добросав Туровића „Прича о браћи Перовић“. Поводом изласка првог броја „Лесковачког дневника“ објављен је прилог у Нашој речи, а информације о новом листу пренеле су Политика, Борба, Новости, Глас, Радио 016, Радио Лесковац и ТВ Србије.

На насловној страни броја 2-3 Лесковачког дневника (април 1999), које су биле бесплатне школске новине Јабланичког округа, објављен је знак „target“, јер се – ратовало! У том броју листа посебну пажњу привукао је прилог о 50. годишњици научног рада Лесковчанина, проф. др Димитрија Кулића, који је деценијама са великим успехом предавао Уставно право. О Првој текстилној школи веома занимљив прилог написала је професорица Јелена Златковић, а представљена је и Фондација даровитих из Власотинца. Професор Драган Стојановић пише о ОШ Вука Караџић из Тегошнице („Лепотица у планини“), као посебан феномен представљено је истурено одељење у селу Добровишу (Власотинце), које има само једног ученика! У том броју, у рубрици „Омиљени педагози“, представљен је професор Власотиначке гимназије Божидар Спасић („Наставнички позив као судбина“).

У 4. броју Лесковачког дневника (септембар-новембар 1999) посебно су занимљиви прилози у прваку Народног позоришта из Лесковца Драгану

Димитријевићу („Мајстор сценских медаљона“), о ОШ Јосиф Костић (Прича о најстаријој школи) и прилог професора Драгослава Костића о Техничкој школи у Лесковцу (Највећа школа на југу Србије). У рубрици „Омиљени песник“ проф. др Тихомир Петровић пише о Миловану Данојлићу, а у рубрици „*Наши суграђани*“ Добросав Туровић представља Мирка Богдановића („Мирко Богдановић – човек прегалаштва“). У том броју појавио се и прилог „Педесета књига др Драгомира С. Радовановића и критички осврт Данила Коцића о најновијем роману Радета Јовића „Срећно царство“ у издању београдске „Просвете“ (Велика беседа одличног писца“).

Јануара 2000. године појавио се пети број „Лесковачког дневника“ и у рубрици „*Разговор посебне врсте*“ представљен познати професор др Тихомир Петровић („Желео сам да будем наставник“). Тих дана Музичка школе је обележила пола века постојања („Златни јубилеј највеселије школе“), а обележен је и велики празник лесковачког школства („Дванаест деценија Гимназије „Станимир Вељковић Зеле“). Уз подсећање на те дане објављена је чувена песма Борислава Здравковића, некадашњег ученика и професора те школе „*Матуранско вече*“:

На насловној страни 17. броја (децембар 2002. године) обављена је фотографија најполарније лесковачке и једне од најпопуларнијих српских глумица Слободе Мићаловић. У рубрици „Песник мога завичаја“ представљен је Радослав Шушулић („Зимско мировање новинара Радослава Шушулића“).

На насловној страни 18. броја Лесковачког дневника (фебруар 2003) објављена је чувена песма Војислава Илића „*Јутро на Хисару код Лесковца*.“ Иначе, сама насловна страна пренета је из школског листа „Хисар“ ОШ „Коста Стаменковић“ – Лесковац.

У наредним бројевима, до последњег, 28-29. броја, Лесковачки дневник имао је и назнаку „*Панорама – пословне новости* и у тим бројевима књижевно стваралаштво даровитих појединаца и активности школе довољно су заступљени и привлачили су пажњу читалаца.

%

У последњем броју представљени су и бројни аутори – Саша Хаџи Танчић („Велики ученик – великог писца), Поетске димензије Милана Димитријевића, Сликарство Јована Поповића, Ненад Кражић - сликар и писац. Груја Петковић, професор, објавио је „Књигу о Вуку“, а професор Бора Здравковић написао је приказ најновије збирке песама Данила Коцића „*Говор камена*“. У последњем броју Лесковачког дневника представљени су Раде Јовић („Бесна кобила Радета Јовића“), Томислав Н. Цветковић пише о путописима Верице и Милана Божовића. Представљена је и збирка професорице Љиљане Јањић „Јавила са крова рода“, осврт на дело Добросава Туровића – „Горња Јабланица (људи и време)“ и приказ књиге Николе П. Илића – „Вера Пешић у вртлогу шпијунаже.“

УСПЕЊА

Маја 2007. године лесковачка издавачка кућа „Филекс“ покренула је часопис „Успења“, који је излазио три године, до децембра 2009. и за то време објављено је десет бројева.

У првом броју, на насловној страни, у уводнику, пише: Винути се, најважније је! Са Земље, само се маше. Плавет је наша, атмосфера нам знана. Крећемо са полазне тачке. И у случају „Успења“ превазходи „Тачка“. То су два периодична издања истог издавача, приватне издавачке графичке куће „Филекс“.

Оснивач и власник „Филекса“, господин Радисав Филиповић, први је актер покретања „Успења“. Други актер, истини за вољу, несумљиво је главни уредник, господин Саша Хаџи Танчић; други актер, али прво лице пише књиге и уређује публикације.

Спојнице и сагласја „Успења“ заправо су уређивачке деонице (рубрике), подложне *Оку* које све чита и *Духу* који све саображава: знање, веровање, стварање, вредновање, како иначе стоји у заглављу.

Експанзија уздигнућа, пресудна у веку за нама, посве је све предодређена новом добу.

Све смо ставили у креативни покрет, успењем. Најподеснији правац свему што уздиже реалном колико и измишљеном и сањаном, колико спољној толико и унутрашњој; кроз пространства и векове, до данас и овде.¹⁵²⁵

У последњем, 10. броју (децембар 2009), пише: Знање, веровање, стварање и вредновање – доминантни су видови, развијени хоризонти часописног уређивања Успења, у граду развијене часописне периодике, као што је једна у основи недељива креативна акција духа која призива и афирмише, осмишљава и узвишава. На једном ужем плану, завичајном, од првог броја, испољене су могућности суштинског јединства са ширим, универзалним просторима стваралачког односа према животу и свету, и самом позиву и чину описа часа. Прво ново књижевно гласило у новом ХХИ веку у Лесковцу убаштињује се као засебан сегмент наше културне традиције да указује и доказује, већ називом, световно и духовно успење вредностима и остварењима која прилажу и самеравају старо и ново, садашње и будуће.¹⁵²⁶

¹⁵²⁵ У импресуму првог броја стоји: Издавач Филекс – Лесковац, оснивач Радисав Филиповић, главни и одговорни уредник Саша Хаџи Танчић, уредник Дејан Ђорђевић, дизајн Милан Филиповић, технички уредник Владимир Тасић.

¹⁵²⁶ Саша Хаџи Танчић, Десет бројева и три године излажења, „Успења“, децембар 2009, стр. 31.

На једном од уређивачких планова „Успења“ нашли су се и стваралачки домети лесковачких и, шире, јужносрбинаских аутора.

(...) Стваралачки напор и уметничко уобличавање испољени су код ових препоручених аутора: Томислав Н. Цветковић, Верица Баторовић Божовић, Ненад Кражић, Мира Коцић, Милорад Цветковић, Данило Коцић, Јовица Стојановић, Драган Тасић, Драган Радовић, Драгомир С. Радовановић, Љубиша Динчић, Предраг Митровић, Небојша Вељковић, Братислав Тодоровић, Миодраг Драган Здравковић, Срђан Димитријевић.

Ослушкујући било савремених актуелних кретања у завичајном књижевном простору, „Успења“ су препручила читаоцима прва јављања нових, млађих ауторских гласова, попут Ђорђија Контита, Саше Николића и Владимира Цветичанина (проза) и Марије Стојановић, Саше Станковића и Даринке Крстић (есејистика). Подсетили смо и на заборављену ауторку Веру Пешић, чије прозне текстове је приредио њен биграф, историчар Никола П. Илић и тиме додали карику више на књижевно стваралаштво у Лесковцу између два светска рата.¹⁵²⁷

%

Од првог до последњег, десетог броја часописа „Успења“, у рубрици „Из Филексових издавачких меридијана“ најављивана су нова дела. У ПРВОМ броју, то су следећа остварења: Др Велизар Баљозовић „Рим, велики мали град“, Сергеј Александрович Јесењин „На земљи се једном живи“ (изабране песме и превод са руског Љубомир Глигоријевић, Душан А. Јањић „Позориште Рожса Мартен ди Гара“; ДРУГИ број: Слађана Стојановић „Испуњење“, Властимир Вељковић „Иридино гласоносје“, Дејан Ђорђевић „Јесам и нисам“, ТРЕЋИ број: Ненад Кражић „Кад су Ветерници пловили чамци“, Братислав Тодоровић „Сан бесане ноћи“, Љиљана Јовановић „Нешто у мени“; ЧЕТВРТИ број: Милан Д. Симоновић „Море пуче пушка“, Снежана Јањић „Споменак“, Миодраг Драган Здравковић „Невид прогледа“; ПЕТИ број: Васа Д. Михајловић „Скитница и друге приче“, Љубинка Младеновић „Рођена земљо“, Љиљана Крстић „Витез Теодор, аждаја и пегава Маја“; ШЕСТО број: Дејан Ђорђевић „Непристајање“, Драган Тасић „Силазак речним путем“, Вукадин Ристић „Основи ортопедије и трауматологије“, СЕДМИ број: Јосиф Стефановић „Дечак Гаврило“, Михајло Дојчиновић „Требежина“, Љубинка Младеновић „Растимо заједно“, ОСМИ број: Верица Баторовић Божовић „Трагови опстајања у времену“, Бора Стефановић „Кд см бија малечак“, Аница Крстић „Мој свет“, ДЕВЕТИ број: Милан Д. Симоновић „Црква Успења Пресвете Богородице“, Васа Михаиловић „Границе немерљиве“, Новица Величковић Позни „Одјеци живота“; ДЕСЕТИ број: Милан Рад. Божовић „Брђанске приче“, Хранислав Ракић, др Живан Стојковић „Гимназија – Лесковац 1979-2009“, др Живан Стојковић, Хранислав Ракић „55 година Водовода Лесковац“.

¹⁵²⁷ Саша Хаџи Танчић, Успења, десет бројева и три године излања“, Успења бр. 10, 2009, стр. 31-33..

АЛИЈАНСА – ALLIANCE (1998-2008)

I
УЗ ПРВИ БРОЈ – Новембра 1998. године појавио се први број листа - билтена Алијанса – Alliance, гласила Друштва Југославија – Француска у Лесковцу. До краја 2008. године објављено је 20 бројева и на челу редакције као главни уредник био је проф. др Душан Јањић.

На насловној страни овог броја објављен је прилог „Уз први број“: Једно од основних права чланова Друштва Југославија-Француска јесте да буду обавештени о свим видовима деловања Друштва. То је и главни разлог што покрећемо билтен-гласило које ће у првом реду обавештавати о активностима које Друштво организује, о мерама које његови органи предузимају, о будућим акцијама његовим. Билтен ће излазити повремено, најмање два пута годишње, зависи то од многих околности. Зависи то пре свега од рада самог Друштва, од остваривања његових програма.

Уверени у будућу плодну активност Друштва, ми, међутим, не желимо да билтен буде само пуки регистратор протеклих догађаја и информатор о наредним активностима. Хтели бисмо да он, у складу са својим именом „Alliance“ – Алијанса, буде спона између двеју култура, српске и француске, истински израз њихове повезаности и блискости. Билтен ће зато редовно обележавати велике датуме, годишњице, јубилеје у француској историји, култури и науци, а посвећиваће пуно пажње и присуству наше науке и културе у Француској. У билтену ће наћи место и преводилачка остварења и други ауторски текстови чланова Друштва. Посебно ће радо бити објављивани прилози професора француског језика у којима се износе искуства из педгошке праксе или обрађују неки дидактички проблеми.

Надамо се да ће билтен живети колико и Друштво – ДУГО.¹⁵²⁸

%

ОСНИВАЧКА СКУПШТИНА - На иницијативу десетак грађана, углавном професора француског језика, у Лесковцу је основано Друштво Југославија – Француска. Оснивачка скупштина одржана је 11. марта 1998. године у сали Народног музеја. Скупштини је присуствовало 57 професора и наставника француског језика, инжењера, лекара, просветних радника, правника, економиста, студената и грађана других професија. Скупштина је усвојила Статут и Програм рада Друштва и изабрала је органе Друштва: председника, Извршни одбор и Надзорни

¹⁵²⁸ Уз први број, Алијанса, број 1, Лесковац, новембар 1998. стр. 1. *Напомена:* Пренет комплетан прилог „Уз први број“.

одбор. За председника је изабран др Душан Јањић, професор универзитета. У Друштво је, на самој скупштини, потписивањем приступница, учлањено 48 грађана (до краја октобра 1998. године број чланова је порастао на 70). Друштво је самостално у раду, али оно је огранак Алијанса Југославија – Француска у Београду.¹⁵²⁹

%

Фебруара 1999. године објављен је други број „Алијансе“. На насловној страни штампан је прилог „Спона између двеју култура“ (Друштво Југославија-Француска улази у другу годину свога постојања“).

„У марту се навршава годину дана од оснивања Друштва Југославија-Француска у Лесковцу. Прилика је то да се на измаку ове прве године постојања баци један поглед унатраг и одговори на питање да ли је Друштво оправдало наде које су у њега полагане, да ли ово остварује циљеве због којих је образовано.

Мада је наше Друштво још увек ново и младо, мада је годину дана кратак период да се потпуније оцени његов рад, неки се одговори ипак могу дати. У настојању да буде пре свега спона између двеју култура, српске и француске, Друштво је у протеклом периоду организовало бројне активности. Почев од априла ово је сваког месеца, изузев јула и августа, приређивало покоју културну манифестацију. Културна длатност започела је разговором о *Алберу Камју* поводом новог превода „*Мита о Сизифу*“, а у мају је обележена стогодишњица рођења велике српске песникиње *Десанке Максимовић*. Обележена је и стогодишњица смрти *Стефана Малармеа*, једног од највећих француских песника 19. века, а у децембру је приређено вече српских и француских симболиста. Но, нису само појаве у књижевности биле предмет рада Друштва. Одржано је и предавање о *Полу Гогену*, поводом 150 година од рођења великог сликара, организовано је, септембра, вече посвећено осамдесетогодишњици пробоја Солунског фронта, а непосредно пре почетка светског фудбалског првенства у Француској уприличен је, уз пројекцију филма, разговор о том великом медијском догађају.

%

Извршни одбор Друштва донео је одлуку о установљавању славе *Света Јелена*. Први пут, 12. новембра 2001. године, уз пригодна програм, обележена слава Друштва – Света Јелена. Домаћин славе био је Зоран Карапанџић, директор ОШ „Васа Пелагић“. У Народној библиотеци приређено је вече посвећено *Андре Малроу* поводом стогодишњице његовог рођења. О стваралаштву великог писца говорио је *Мирослав Стаменковић*, професор француског језика, а о малро и његовом односу према Србији и Србима *Душан Јањић*.¹⁵³⁰

¹⁵²⁹ Обновљена традиција, У Лесковцу основано Друштво Југославија – Француска“, Алијанса, бр. 1, новембар 1998, стр. 1. *Напомена:* Опширније о раду Друштва видети у одељку о проф. др Душану Јањићу.

¹⁵³⁰ Хроника (јул-децембар 2001), Алијанса, бр. 5-6, Лесковац, децембра 2001, стр. 2.

%

Друга редовна изборна скупштина Друштва одржана је 17. априла у просторијама ОШ „Васа Пелагић“ у Лесковцу. У раду Скупштине учествовало је 30 чланова, а присуствовали су као гости и Милорад Милићевић, начелник Јабланичког округа, Милун Динић, потпредседник Извршног одбора СО Лесковац и Горан Ристић, начелник Секретаријата за друштвене делатности СО Лесковац.

Председник Друштва (Душан Јањић) најпре је поднео Извештај раду Друштва у протеклом периоду. Он је оценио да су остварени солидни резултати о чему сведочи и велики број одржаних предавања, трибина, књижевних и музичких вечери. Истакао је да је поклоњена одређена пажња и стручном усавршавању професора француског језика, а као пример успешног рада навео је пример издавања листа „Алијанса“. Указао је и на проблеме с којима се Друштво сусреће (простор, недостатак финансијских средстава, присуство у медијима), као и на потребу да се Друштво у већој мери окрене младима. У свом извештају председник се посебно осврнуо на примерну сарадњу са Француским културним центром у Баограду, који је спреман да Друштву пружи још већу помоћ.

После извештаја Надзорног одбора, чији је закључак да је Друштво „радило у свему према Закону и Статуту“, прешло се на расправу. У расправи, у којој је учествовало неколико чланова, потврђени су наводи из извештаја и делатност Друштва је оцењена као успешна. Дати су корисни предлози и сугестије за будући рад. Поздрављена су иступања представника друштвене заједнице који су обећали знатнију помоћ Друштву. Скупштина је, на крају изабрала органе Друштва: председника, Извршни и Надзорни одбор. За председника је поново изабран *др Душан Јањић*, професор универзитета.¹⁵³¹

%

За представљање једног друштва, удружења или установе од велике је важности присуство у медијима (телевизија, радио, штампа). Друштво Југославија-Француска у Лесковцу се надало да ће његове активности бити редовно праћене у медијима, локалним у првом реду. За четири године свога постојања оно је организовало бројне манифестације и постало је незаобилазни чинилац у културном животу Лесковца, па се, с разлогом, рачунало да ће бити на адекватан начин представљено у јавности. Но, чини се, преварило се у својој рачуници. За локалне медије, Друштво као да не постоји. У ствари, у првој години свога рада (од марта 1998. до марта 1999. године) активности Друштва су наилазиле на

---

¹⁵³¹ Изборна скупштина Друштва, Алијанса 2002, бр. 7. стр. 2. *Напомена:* Органи Друштва: председник Душан Јањић, Технолошки факултет; ИЗВРШНИ ОДБОР: Светлана Наумовић, инжењер Здравље, др Мирослав Величковић, начелник ортопедије, Слободан Стојиљковић, приватни угоститељ, Јасна Хрвић, Лесковачка гимназија, Данијела Синадиновић, ОШ Власотинце, Тодор Јорданов, Лебанска гимназија, Зоран Карапанчић, директор ОШ Васа Пелагић – Лесковац; НАДЗОРНИ ОДБОР: Владимир Банковић, инжењер Здравље, Бобан Анђелковић, правник, Општински суд, Ивана Пауновић, ОШ Јосиф Костић – Лесковац.

благонаклон пријем и у локалном листу „Наша реч“ и на ТВ Лесковац и на појединим локалним радио станицама. Готово без изузетка бележени су, неретко и шире коментарисане, приредбе, предавања, трибине, књижевне вечери које је Друштво организовало. И када се, после октобарских догађаја 2000. године очекивало да ће наше Друштво добити још више места у медијима, настао је мук.

(...) У нашим средствима информисања није било ниједне једине речи о „Алијанси“, једином листу ове врсте у Југославији, листу који настоји да буде спона између српске и француске културе.¹⁵³²

%

„Алијанса“ је, пре свега, поносна на своје сараднике. Окупила их је доиста у великом броју, чак стотинак. Међу њима су, поред професора француског језика, и научни и културни радници, као и припадници других професија. И то не само из Лесковца, него и из Београда, Ниша и других градова у Србији, па чак и из Француске. Уз афирмисане ствараоце, много је оних који су у Алијанси објавили своје прве текстове, а то су, у првом реду, млади – ученици средњих школа и студенти француског језика и књижевности. Њихово учешће даје и посебну вредност нашем листу. Специфичност Алијансе је и њена двојезичност. У неколико последњих бројева отприлике пола текстова је на српском, пола на француском језику. Ова сразмера задовољава, чини се, потребе франкофоних читалаца, али и интересовање шире публике.¹⁵³³

%

Од марта 2003. године Друштво ради под називом *Друштво Србија-Француска*. Одлука опромени назива донета је прошле године на Скупштини Друштва са закључком да ће се променити када се промени назив државе. Како је до такве промене дошло почетком марта 2003. године, одлука скупштине ступила је на снагу.¹⁵³⁴

%

Децембар (2003) је Друштву Србија-Француска донео велику радост. Почев од овог месеца, оно је у Лесковачком културном центру почело да користи просторије у којима ће се одвијање његове бројне активности. Реч је о просторијама изнад Салона књиге, који је до сада повремено коришћен као Мала галерија. Захваљујући разумевању СО Лесковац и Културном центру створени су, дакле, повољнији услови да Друштво успешније остварује своје програмске циљеве. Друштво неизмерну захвалност дугује и Француском културном центру у Београду на знатним

---

¹⁵³² Однос медија према Друштву, Алијанса бр. 8-9, 2002. године, стр.2.

¹⁵³³ Јубилеј Алијансе, Алијанса бр. 10, јун 2003, стр. 1.

¹⁵³⁴ Промена назива Друштва, Алијанса бр. 10, јун 2003, стр. 2. *Напомена:* У рубрици Литерарна радионица – „Поезија у преводу“ представљено је осам лесковачких песника, чије су песме објављене на српском и француском језику: Борислав Здравковић (Потопљено море), Томислав Н. Цветковић (Балада о одјеку), Раде Јовић (Музика), Димитрије Тасић (Ноктурно), Војислав Истатковић (Суша), Драган Здравковић (песма без наслова) и Небојша Ђокић (Годови).

финансијским средствима издвојеним за опремање простора савременим намештајем и средствима за рад.¹⁵³⁵

%

На самом крају 2004. године, 29. децембра, умро је изненада у Лесковцу *Николај Тимченко*, истакнути српски књижевни критичар, есејист, филозоф. Врстан интелектуалац, стваралац ренесансне културе, Тимченко је иза себе оставио дело непроцењиве вредности. Његови есеји и књижевне критике у најпознатијим српским и југословенским часописима и студије „*Песник и заичај*“ и „*Запис о песнику*“, вредан су прилог нашој књижевној критичкој и теоријској мисли и чине част српској књижевности.

Задужио је Лесковац вишеструко, својим именом и местом у српској књижевности, својим ангажманом у култури родног града. Немерљив је његов допринос у развоју лесковачке периодике, драгоцен је његов удео у ширењу правих културних вредности и подстицању младих на стваралаштво, у истраживању културне прошлости Лесковца (о томе сведоче, посебно, његове монографије о историји лесковачког позоришта и о Народном музеју). Његова реч, писана и усмена, хуманистички усмерена и правдољубива, помно се читала и слушала, јер је носила у себи снагу истине, духа, мудрости. Ако има правде, његово ће име бити трајно уписано у историју српске књижевности и у најужи круг заслужних лесковачких стваралаца.

Видно је задужио и Друштво Србија-Француска у Лесковцу. Био је један од његових оснивача, првих и најугледнијих чланова. Прво јавно појављивање Друштва, трибина о новом преводу „*Мита о Сизифу*“ *Албера Камуја*, везано је увелико за његово име. Својим предлозима и сугестијама помогао је да Друштво, за ових неколико година постојања, постане незаобилазан чинилац културног живота Лесковца.

На његову иницијативу почела је да излази „Алијанса“ и он јој је својим знањем и позвањем, као члан редакције и незаменљиви сарадник, пружио велику помоћ. Није било броја у коме се нису нашли његови умни чланци и есеји о француској књижевности и српско-француским књижевним везама. Они су подизали ниво „Алијансе“ и чинили да буде боља и разноврснија. Његови прилози о Дидроу, Стендалу, Игоу, Флоберу, Јонеску приказали су га и као изванредног znalца француске литературе. Са пажњом и узбуђењем читамо у овом броју „Алијансе“ његов последњи текст, о роману „*Принцеза де Клев*“ госпође де Лафајет.¹⁵³⁶

%

Изборна скупштина Лесковачког Друштва Србија-Француска одржана је 7. маја 2006. у просторијама Друштва. Скупштини је присуствовало 35

---

¹⁵³⁵ Боље могућности за унапређење рада (Друштво Србија-Француска добило је на коришћење просторије у Лесковачком културном центру), Алијанса, бр. 11, децембар 2003, стр. 1.

¹⁵³⁶ Душан Јањић, In *тетогіаm*, Николај Тимченко (1934-2004). Алијанса, бр. 13, децембар 2004. године, стр. 2.

чланова. Уводно излагање је поднео председник Друштва др Душан Јањић. (...) После усвајања извештаја, Скупштина је изабрала органе Друштва: *председник* Душан Јањић, универзитетски професор; *Извршни одбор*: Светлана Наумовић, инжењер технологије, Предраг Јанковић, власник предузећа, Тодор Јордановић, професор француског језика, Јасна Хрвић, професор француског језика, Владимир Банковић, инжењер технологије, Тања Коцић, професор француског језика; *Нарзорни одбор*: Бобан Аранђеловић, дипломирани правник, Јелица Симоновић, економиста, Данијела Синадиновић, професор француског језика.¹⁵³⁷

%

У свечаној сали Лесковачке гимназије одржано је предавање „Међународна научна сарадња академика Звонка Марића“ (8. октобар). Предавачи: проф. др Мирјана Поповић-Божић и проф. др Марко Поповић, из Београда.

%

На самом почетку 2007. године, 3. јануара, умро је изненада др Томислав Цветановић. Био је члан Друштва Србија - Француска од његовом оснивања. Одличан лекар, оториноларинголог, добар зналац француског језика, др Томислав Цветановић „Манци“ је успоставио присне везе са својим француском колегама, учествовао је на многим скуповима у Француској. Важио је за једног од најревноснијих пратилаца активности Друштва. Остаће у тајном сећању чланова овог српско-француског удружења.¹⁵³⁸

%

Навршила се деценија постојања Друштва Србија-Француска у Лесковцу. У животу једне институције десет година није дуг временски период, али у врсти установе какво је ово наше удружење, односно друштво, то је ипак раздобље достојно поштовања. Превањени пут знак је постојаности, уласка у фазу зрелости и најава је дуговечности.

Темељи Друштва постављени су на Оснивачкој скупштини одржаној 11. марта 1998. године у сали лесковачког Народног музеја. Тада је усвојен Статут и изабрани су органи Друштва Југославија-Француска у Лесковцу. Пет година касније, у називу ће стајати Србија уместо Југославија.

Актом оснивања успостављена је веза са Друштвом пријатеља Француске које је у Лесковцу посотојало између два светска рата. Оно што представља основи и наставак традиције, то су истоветни циљеви који повезују ова два друштва: неговање и развијање пријатељских српско-француских веза, пре свега на духовном плану, и ширење франкофоније, пропагирање француског језика и упознавање са вредностима француске цивилизације и културе.

Новоосновано Друштво званично регистровано у МУП-у Лесковац 2. априла 1998. године започело је своју активност врло амбициозним

¹⁵³⁷ Изборна скупштина Друштва, Алијанса, бр. 16-17, децембар 2006, стр. 22.

¹⁵³⁸ In memoiam, Алијанса, бр. 18-19, децембар 2007, стр.2.

програмом. Од априла до краја године одржано је осам јавних предавања и трибина из разних области (литературе, ликовне уметности, српско-француских веза, спорта), два предавања организована су за професора француског језика, штампан је први број „Алијансе“. Успостављена је сарадња са Алијансом Југославија-Француска и Француским културним центром у Београду.

У наредним годинама настављена је плодна активност Друштва, проширена новим облицима рада: музичке приредбе, изложбе, екскурзије, филмске пројекције (Дани француског филма), курс француске конзервације, обележавање дана франкофоније, промоција књига, слава Друштва „Света Јелена“. Оснивањем Француског центра у Нишу продубљена је сарадња са француском страном.

(...) Добијањем и коришћењем просторија у Лесковачком културном центру отворена је нова страница у историји Друштва. Уз знатну материјалну помоћ амбасаде Француске у Београду у опремању просторија, створени су услови за рад француске библиотеке и медијатеке и, уопште, за садржајније и квалитетније деловање. Овај својеврсни дар општине и Културног центра у Лесковцу значи је признање Друштву за његов допринос богатијем културном животу града.¹⁵³⁹

%

Десет година излажења и 20 штампаних бројева листа Друштва Србија-Француска „Алијанса – Alliance“ јесте јубилеј вредан пажње. Покренута новембра 1998. године као билтен који би чланове Друштва обавештавао предузетим активностима, „Алијанса“ је, у ствари, од самог почетка била гласило са много већим амбицијама и све до сада остала је у правом смислу речи спона између српске и француске културе. Концепција и физиономија овог двојезичног листа, вероватно јединственог у земљи, није битно мењана. Дограђивана је и усавршавана је, али само да би се циљеви Друштва, и кроз штампану реч, потпуније остваривали.¹⁵⁴⁰

Концепцију „Алијансе“ смо изнели у првом броју, а у 20. броју њу смо шире објаснили. Овога пута нећемо помињати ни резултате, нећемо правити статистичке прегледе. Било би нам потребно много, много простора, Оно што је највредније у „Алијанси“ то су њени сарадници и млади и старији, и ученици, односно студенти, и професори и припадници других професија, и они из Лесковца, али и из других крајева земље, као и из Француске. У овом јубиларном броју поменућемо само можда највредније сараднике који су уз главног уредника (*др Душана Јањића*) чинили језгро листа:

Драган Тасић је од првог броја редовни сарадник. До сада је оставио бројне преводе француских песника (он је, иначе, председник

¹⁵³⁹ Јубилеј достојан поштовања (Друштво Србија-Француска обележава десет година постојања), Алијанса, бр. 20, јун 2008, стр. 1.

¹⁵⁴⁰ Двадесети број часописа „Алијанса“, Алијанса, бр. 20, јун 2008, стр. 3.

Преводилачке секције Друштва). Објавио је такође више текстова о француским писцима, као и књижевно-критичке чланке.

Ни *Љиљана Јањић* није пропустила ниједан број „Алијансе“. И она је преводила француске песнике, али је објављивала и своје песме на француском језику. Сарађивала је и у рубрици о настави француског језика.

Јасна Хрвић је двојачко била присутна у „Алијанси“: директно прилозима из методике француског језика и индиректно, припремајући рубрику радова ученика Лесковачке гимназије на разне теме.

Јован Тасић, најзаслужнији за рад Музичке секције Друштва, обогатио је наш лист низом текстова о француским шансоњерима.

О непроцењивом доприносу *Николаја Тимченка*, као лектора и аутора бројних радова већ смо писали (број 13).

Руџица Тимченко је сарађивала у скоро сваком броју „Алијансе“. Истицала се посебно преводима прозних, али и поетских остварења француских писаца.

Душанка Јановић је такође била драгоцен сарадник у нашем листу. Нарочиту пажњу заслуживали су њени текстови из области наставе француског језика.

Тодор Јорданов је, исто тако, оставио видан траг у „Алијанси“ како својим чланцима, тако и подршком овом нашем гласилу.

Тања Коцић је, до одласка у Београд, објавила више текстова у „Алијанси“ на француском језику.¹⁵⁴¹

%

Предавања, трибине, књижевне и друге вечери: Ово је била доминантна делатност Друштва са 40 догађаја од чега се 27 односило на књижевност. Говорило се о француским писцима, српско-француским књижевним везама, Паризу као извору инспирације писаца... Читали су се на француском или српском језику песме или одломци из дела књижевника. осим тога држана су предавања о француским сликарима, париској школи и Сави Шумановићу (4). Три предавања и вечери биле су посвећи академику Звонку Марићу (2) и Душану Стошићу. Биланс обухвата и друге теме (6): годишњица прбоја Солунског фронта, светско фудбалско првенство у Француској, Француска – земља парфема, француска кухиња, Србија у делима француских аутора, превођење.

Музичке приредбе: Одржано је 13 музичких приредби, највећим делом вечери шансоне. Ове су вечери биле најпосећеније.

Ликовне изложбе: Било је 10 ликовних изложби... У овој области остварена је лепа сарадња са француским културним центрима у Београду и Нишу.

Предавања и разговори са професорима француског језика: Овај облик рада (10) укључио је и госте из амбасаде Француске... госте из Београда, али и домаће предаваче.

---

¹⁵⁴¹ Двадест бројева часописа Алијанса, Алијанса, бр. 20, јун 2008, стр. 3.

Дани франкофоније: Обележавани су од 2003. године, у марту. Поред два предавања (о франкофоном свету и Сенгору), организована су и такмичења у знању француског језика и познавању франкофоне цивилизације.

Дани француског филма: Почев од 2005. године током лета приказивано је 18 савремених филмова у сарадњи са Лесковачким културним центром и компанијом Здравље.

Промоција књига: Одржане су промоције књига Д. Јанића (2), Михаила Павловића (о Аполинеру), превод Преверових песама, као и књиге Ламартинови списи о Србима. Редовно је представљен сваки број „Алијансе“.

Екскурзије: Леп одзив код чланова имали су екскурзије до манастира Градац и неких других српских манастира (2), до Тополе и, посебно, екскурзија до Париза организована јула 2004. године.

Курсеви француског језика: Било је неколико покушаја организовања курсева (неуспелих). Бележимо овде само курс француске конзервације у 2006. години. Иначе, у нашој Француској читаоници професори Лесковачке гимназије одржали су са својим ученицима више часова француског језика, уз ТВ материјале.

Слава Света Јелена: Од 2001. године редовно је прослављана слава Друштва „Света Јелена“ (8), уз обреде, послужења, каткад са пригодним програмом (три пута у школама, два пута у ресторанима, једном у просторијама Дома пензионера, два пута у просторијама Друштва).

Алијанса – Alliance: Изашло је до сада 20 бројева.¹⁵⁴²

%

Од првог броја Алијансе (новембар 1998), до последњег, (20. број, јун 2008), значајна пажња била је посвећена превођењу најзначајнијих дела француске књижевности, а овде ћемо се осврнути на преводе песама лесковачких стваралаца. Поред главног уредника, проф. др Душана Јањића, највећи допринос преводилаштву дали су Драган Тасић, Ружица Тимченко и Љиљана Јањић.¹⁵⁴³

Први лесковачки песник чије су две песме преведене на француски је Томислав Н. Цветковић. У другом броју Алијансе (фебруар 1999, стр. 12.) објављене су његове песме (на српском и француском језику) „*Носим те облаке*“ и „*Ода човеку*“ у преводу Ружице Тимченко.

У десетом броју Алијансе (јун 2003), у рубрици „*Осам песама савремених лесковачких песника*“, на српском и француском објављени су радови: Борислав Здравковић („*Потопљено море*“), Томислав Н. Цветковић („*Балада о одјеку*“), Раде Јовић („*Музика*“), Михајло Дојчиновић („*У новом сазвежђу*“), Димитрије Тасић („*Ноктурно*“),

¹⁵⁴² Друштво Србија-Француска у огледалу статистике, Алијанса, бр. 20, јун 2008, стр. 2.

¹⁵⁴³ У првом броју, у рубрици „Из стваралашке радионице чланова Друштва“ – Поезија у преводу, објављени су преводи Драгана Тасића, Тање Јовановић, Марије Марковић, Љиљане Јањић, Ружице Тимченко.

Драган Здравковић (*песма без наслова*), Небојша Ђокић („*Годови*“) и Војислав Истатковић (*Суша*).¹⁵⁴⁴

У Алијанси (бр. 12, јун 2004), у рубрици „Преводи“, објављена је песма Димитрија Миленковића („*Волим*“) и афоризми Перице Пешић у преводу Мирјане Михајловић, а у 14 броју (стр. 18, јун 2005) у преводу Ружице Тимченко објављена је песма Мире Коцић „*Ни прошлости нема*“.

Хаику песме Перице Пешић („*Хаику*“), у преводу Мирјане Михајловић, објављене су у Алијанси (бр. 15, децембра 2005), а у наредном (16-17. број, децембар 2006) у преводу Ружице Тимченко објављена је песма Николаја Тимченка „*Идеја*“.¹⁵⁴⁵

У Алијанси (бр. 18-19, децембар 2007) објављене су песме: Јовица Стаменковић („*Ноћ веитица*“) у преводу Душана Јањића, Перица Пешић („*Светлост смела*“) у преводу Владимира Банковића, Љиљана Јањић („*Изгубљени кључ*“) у њеном преводу, Драгана Тасића („*Натприродна пшеница*“), такође у праводу самог аутора.¹⁵⁴⁶

---

¹⁵⁴⁴ Избор песама Саша Хаџи Танчић; превод: Ружица Тимченко, Љиљана Јањић и Сунчица Милошевић, Алијанса, бр. 10, јун 2003, стр. 12-13.

¹⁵⁴⁵ Ово је једна од ретких песама Никола Тимченка. *Напомена*: У истом броју (стр. 8) објављен је и прилог Саше Хаџи Танчића „*Николај Тимченко – непресушна енергија стварања*.“

¹⁵⁴⁶ *Напомена*: У 20. броју Алијансе (јун 2008, стр. 12.) објављена су имена свих чланова Друштва Србија-Француска уз напомену редакције да је редослед начињен према времену учлањивања. У првом делу су професори француског језика, а у другом остале професије: Укупан број чланова уписаних током десет године је 141. Ео списка: ПРОФЕСОРИ ФРАНЦУСКОГ ЈЕЗИКА - Душан Јањић, Љиљана Јањић, Ружица Тимченко, Љубиша Митић, Мирослав Стаменковић, Славица Вукадиновић, Радивоје Данковић, Тодор Јорданов, Јелена Симоновић, Јулијана Гавриловић, Вида Васковић, Снежана Пауновић, Јован Тасић, Томислав Митић, Зоран Карапанџић, Љубинка Станковић, Мирјана Стојановић, Зорица Пејић, Душанка Јанковић, Предраг Јанковић, Сунчица Милошевић, Мирјана Спасић, Оливера Јовановић, Сузана Недељковић, Јасна Хрвић, Данијела Јовић, Тајјана Бањаревић, Данијела Синадиновић, Предраг Станковић, Ненад Стаменковић, Радмила Тодоровић, Вера Лазаревић, Марија Тричковић, Мирјана Ристић, Тања Коцић, Благица Николић, Ивана Пауновић, Драгана Стошић, Мирјана Ристић, Драган Ђорић, Тајјана Гавриловић, Наташа Стаменковић, Биљана Ђорђевић, Сузана Стојковић, Јелена Стаменковић, Александар Јанковић, Иван Ђорђевић, Драган Стојиљковић, Љубинка Јовановић, Мирјана Ђорђевић, Тамара Стојиљковић, Тајјана Јовановић, Јелена Тодровић, Сузана Костић, Драган Поповић, ОСТАЛЕ ПРОФЕСИЈЕ: Николај Тимченко, Видак Јовановић, Миодраг Цветковић, Томислав Цветановић, Слободан Станковић, Срђан Марковић, Владимир Банковић, Александар Јањић, Синиша Ђорђевић, Мирослав Богдановић, Миодраг Димитријевић, Драган Тасић, Владимир Пешић, Светлана Наумовић, Валентина Маринковић, Димитрије Миленковић, Милан Митић, Мишел Митић, Томислав Цветковић, Светлик Станковић, Слободан Стојиљковић Дале, Саша Ранчић, Драгиша Костић, Бобан Аранђеловић, Добрила Аранђеловић, Војислав Димитријевић, Часлав Тасић, Смиља Ђорђевић, Катарина Ђорђевић, Драгољуб Станковић, Мирослав Величковић, Душанка Стојановић, Станица Милошевић, Перица Пешић, Гордана Крстић, Панто Пауновић, Радивоје Радивојевић, Слободан Стојиљковић, Томислав Савић, Смиља Илић, Златко Лонг, Ана Митић, Миодраг Станковић, Живојин Тасић, Мирјана Анђелковић, Јелица Симоновић, Светлана Николић, Александра Стојановић, Раткица Стојановић, Пеја Станковић, Вера Милошевић, Александар Станковић, Катарина Стојиљковић, Горан Церовић, Марија Јовановић, Наташа Димитријевић, Игор Ђорђевић, Љубица Јовановић, Александар Николић, Видосава Цакић, Радмила Здравковић, Сузана Стефановић, Владимир Стефановић, Драган Нешковић, Драган Младеновић, Јелена Митић, Нада Коматиновић, Марина Аризановић, Јелена Ђорић, Раде Ђорић, Звонимир Стојановић, Бобан Крстић, Раде Стојановић, Душанка Стаменковић, Наталија Здравковић, Миодраг Андрејевић, Марија Здравковић, Предраг Поповић, Слободанка Николић, Зора Стојиљковић, Новица Ристић, Сретен Анђелковић, Весна Здравковић, Зорица Ђорђевић, Горан Милутиновић и Србислав Филиповић

ЛИТЕРАТУРА

- избор -

А

1. Андрејевић, Миодраг, Срећно време, Удружење писаца, Лесковац 2009.
2. Андрејевић, Миодраг, уместо предговора, Тихомир Јовановић, Кад кукуруз зри, ауторско издање, Београд 2010

Б

3. Баторевић-Божовић, Верица, Живот пише приче, Удружење писаца 2001
4. Баторевић-Божовић, Трагови опстајања у времену, Филекс, Лесковац 2009
5. Белић, Александар, Дијалекти источне и јужне Србије, Српски дијалектолошки зборник, књ. I, СК Београд 1905
6. Белић, Александар, Стил и језик, Београд 1935
7. Белић, Јован, Та наша дивна створења, Наша реч, Лесковац 1999
8. Бецић, Иван, предговор, Никола Илић, Политичка убиства у лесковачком крају, Филекс, Лесковац 2007
9. Бецић, Иван, предговор, Хришћанство у Немањиној Дубочици, Српска православна црква, Лесковац 2013
10. Бецић, Иван, рецензија, Хранислав Ракић, Живан Стојковић, Гимназија Лесковац (1979-2009), Филекс, Лесковац 2009
11. Бецић, Иван, рецензија, Хранислав Ракић, Живан Стојковић, Педесет година Историјског архива у Лесковцу (1954-2004), Историјски архив; Лесковац 2004
12. Бецић, Иван, Финансијска политика Краљевине СХС (1918-1923), Стубови културе, Београд 2003
13. Бјелетић, Жарко, Бјелетић, Јелена, Пола века Медицинске школе, у Лесковцу, Медицинска школа, Лесковац 2008
14. Блажић, Славица, Просуте, Филекс, Лесковац 2005
15. Бошковић, Добривоје, Антологија сујете и заблуде, Београд 2012
16. Бошковић, Добривоје, Бошковић, Дејан, Физиологија уметничког певања, уџбеник, Елит, Београд 2013
17. Бошковић, Добривоје, Валсоттино имепријал, Арка, Смедерево 2007
18. Бошковић, Добривоје, Грделички крос, Књиготека, Београд 1993
19. Бошковић, Добривоје, Грех, Македонски издавачки центар, Панчево 2013
20. Бошковић, Добривоје, Жена, Македонски издавачки центар, Панчево 2013
21. Бошковић, Добривоје, Крик понора, Мирослав, Београд 2012
22. Бошковић, Добривоје, Сагореле сени, Књиготека, Београд 2002
23. Бошковић, Добривоје, Сан и јава, Арка, Смедерево 2011
24. Бошковић, Добривоје, Смрт вилењака, Арка, Смедерево 2010
25. Бошковић, Добривоје, Српски краљеви Драгутин и Стефан Урош II Милутин, Београд 2010.
26. Бошковић, Добривоје, Цар Лазар, Арка, Смедерево, 2011
27. Бошковић, Добривоје, Чежња, Београд 2001
28. Букелић, Јован, Деца пакла, Веларта, Београд 1998

В

29. Величковић, Новица, Светла на моја сећања, Филекс, Лесковац 2006
30. Вељковић, Властимир, Иридино гласоносје, Филекс, Лесковац 2007
31. Вељковић, Властимир, Камено звоно, Филекс, Лесковац 2006
32. Вељковић, Властимир, Трагови времена, монографија о Томиславу Илићу, Свен, Ниш 2006
33. Веселиновић, Светозар, Осмех је песма нова, Филекс, Лесковац, КК Дервен, Грделица, 2013

Г

34. Горановић, Миодраг, Не знам где сам, ауторско издање, Лесковац 2006
35. Гроздановић, Драгутин, Просвета, школство и култура у лесковачком крају 1941-1945, Лесковац 1973

Д

36. Димитријевић, Милан, Космички цвет, Просвета, Београд 2003
37. Димитријевић, Сергије, Борба с Турцима под Скобаљићем, Лесковац 1951
38. Димитријевић, Сергије, Градска привреда старог Лесковца, Народни музеј Лесковац 1952
39. Димитријевић, Сергије, Грађа за проучавање Лесковца и околине, свеска I, Лесковац 1954
40. Димитријевић, Сергије, Историја Лесковца и околине (1918-1928), Лесковац 1983
41. Димитријевић, Сергије, Лесковачка енциклопедија, свеска I, Градски народни музеј Лесковац 1954
42. Димитријевић, Сергије, предговор, Добривоје Каписазовић, Тошке из Лесковац и његове говоранице, Културни центар Лесковац 1980
43. Димитријевић, Сергије, Стари Лесковац као просветни и културни центар, Лесковац 1951
44. Динић, Зоран рецензија, Вукадин Ристић, Славко Крстић, Знаменити лекари југа Србије, Филекс, Лесковац 2011
45. Динчић, Љубиша, Бела земља, Филекс, Лесковац 2004
46. Динчић, Љубиша, Живео народ, Наша реч, Лесковац, 2002
47. Динчић, Љубиша, рецензија, Светолик Станковић, Гласови и сенке из Добре главе, Медија центар, Удружење писаца, Лесковац 2013
48. Динчић, Љубиша, Уклето, Филекс, Лесковац 2004
49. Дојчиновић, Михајло, Венац од звезда, Удружење писаца, Лесковац 2004
50. Дојчиновић, Михајло, Вертикале, Нова просвета, Београд 1988
51. Дојчиновић, Михајло, Заустављено време, Литера, Ниш, 1979
52. Дојчиновић, Михајло, Звздане кише, Просвета, Ниш 1974
53. Дојчиновић, Михајло, Љубав на мрављи поглед, Удружење писаца, Лесковац 1998
54. Дојчиновић, Михајло, Мртвица, Филекс, Лесковац 2011
55. Дојчиновић, Михајло, Одбегле тишине, КК Глубочица, Лесковац 1994
56. Дојчиновић, Михајло, Сунчева река, Социјален борец, Битољ 1971
57. Дојчиновић, Михајло, Требежина, Филекс, Лесковац 2008
58. Дојчиновић, Михајло, Уштапове шуме, Филекс, Лесковац 2004
59. Дојчиновић, Михајло, Шапат бреза, Културни центар, Лесковац 1977

Ђ

60. Ђокић, Небојша, Долазиш из ветра, Хат, Београд 1994
61. Ђокић, Небојша, Између сенке и камена, Удружење писаца, Лесковац 2012
62. Ђокић, Небојша, Мапа времена, Дом културе Ивањица 2006
63. Ђокић, Небојша, Недосањани круг, Књижевна заједница Вељко Влаховић, Ниш 2000
64. Ђорђевић Стојановић, Тамара, поговор, Љиљана Крстић, Витез теодор аждаја и пегавица Маја, Филекс, Лесковац 2008
65. Ђорђевић Стојановић, Тамара, Цвет из пепела, КК Глубочица, Лесковац 2001
66. Ђорђевић, Дејан, (Не)пристајање, Филекс, Лесковац, 2008
67. Ђорђевић, Дејан, Јесам и нисам, Филекс, Лесковац 2007
68. Ђорђевић, Дејан, Крилате руке љубави, Београд 2006
69. Ђорђевић, Дејан, приказ, Хаџи Танчић Саша, Кафкин сан, Рад, Београд 2008
70. Ђорђевић, Дејан, рецензија, Саша Јовановић, Регент, Филекс, Лесковац 2004
71. Ђорђевић, Драгутин, Живот и обичаји народа у Лесковачкој Морави, Српски етнографски зборник, САНУ, Београд 1958
72. Ђорђевић, Драгутин, Живот и обичаји народа у лесковачком крају, Народни музеј, Лесковац 1958

73. Ђорђевић, Драгутин, Народне песме из лесковачке области, САНУ, Београд 1990
74. Ђорђевић, Јовица, предговор, Драгутин Николић, Уста пуна смеха, Наша реч, Лесковац 2000
75. Ђорђевић, Јовица, Трагичност узвишене љубави, Сагореле сени, Књиготека, Београд 2002
76. Ђорђевић, Јовица, уместо предговора, Вукови са Хисара, Агенција СДС, Лесковац 2005
77. Ђорђевић, Мирослав, Лесковачки надимци, Удружење писаца, Лесковац 2005
78. Ђорђевић, Станко, Данило Коцић, рецензија, Миша Цветановић, Капирање стрица Јермена, КК Глубочица, Лесковачки дневник, Лесковац 2004
79. Ђорђевић, Станко, Књижевне критике и студије, Литера, Ниш 1979
80. Ђорђевић, Станко, приређивач, Лексикон писаца лесковачког краја 2003
81. Ђорђевић, Станко, рецензија Станимир Стојмировић, Грицко, Приче из несанице, КК Глубочица, Лесковац 1996
82. Ђорђевић, Станко, рецензија, Вукица Ђукаловић, Варљиве стазе, КК Глубочица, Лесковац 1995
83. Ђорђевић, Станко, рецензија, Драгутин Николић, Уста пуна смеха, Наша реч, Лесковац 2000
84. Ђорђевић, Станко, рецензија, Зорица Митић, женска казивања, КК Глубочица, Лесковац 2000
85. Ђорђевић, Станко, рецензија, Костадин Цветковић, Нераскидива веза, КК Глубочица, Лесковац 2000
86. Ђорђевић, Станко, рецензија, Љиљана Такић Мкленковић, птице љубави, Лесковац 1994
87. Ђорђевић, Станко, рецензија, Љубинка Младеновић, Дечји свет, Филекс, Лесковац 2006
88. Ђорђевић, Станко, рецензија, Љубинка Младеновић, Мале а велике радости, Филекс, Лесковац 2006
89. Ђорђевић, Станко, рецензија, Љубинка Младеновић, Рођена земљо, Филекс, Лесковац 2008
90. Ђорђевић, Станко, рецензија, Станимир Стојмировић Грицко, Другарско вече мртвих, Раднички универзитет, Лесковац 1970
91. Ђорђевић, Станко, рецензија, Тамара Стојановић Ђорђевић, Цвет из пепела, КК Глубочица, Лесковац 2001

3

92. Здравковић, Борислав, Живот на даскама, Лесковац, Народно позориште 1970
93. Здравковић, Борислав, Момчило Златановић, рецензија, Данило Коцић, Чудна лађа, Културни центар Лесковац 2007
94. Здравковић, Борислав, Момчило Златановић, рецензија, Светислав Марјановић, С обе стране зида, Лесковац 1988
95. Здравковић, Борислав, На падинама сна, Удружење писаца, Лесковац 2000
96. Здравковић, Борислав, рецензија, Данило Коцић, Говор камен, ауторско издање, Удружење писаца, Лесковац 2004
97. Здравковић, Борислав, рецензија, Радослав Шушулић, Нишан на лобањи, Прешево 1970
98. Здравковић, Борислав, рецензија, Снежана Јањић, Кад јесен процвета, КК Глубочица, Лесковац 2000
99. Здравковић, Борислав, рецензија, Снежана Јањић, Споменак, Филекс, Лесковац 2007
100. Здравковић, Борислав, Тренуци лирике, Раднички универзитет, Лесковац 1967
101. Здравковић, Драган Миодраг, Свевиднар, Младост, Београд, Удружење бораца, Лесковац 1997

102. Златановић, Нинослав, Вукашин Ристић, Библиографија радова чланова Подружнице Српског лекарског друштва у Лесковцу 1947-1997, Подружница СЛД, Лесковац 1998
103. Златковић, Јелена, рецензија, Братислав Тодоровић, Сан бесане ноћи, Лесковац 1999. и 2008.

И

104. Ивановић, Небојша, Издавачка делатност Историјског архива, Лесковац 2005.
105. Ивановић, Небојша, Преглед архивских фондова и збирки Историјског архива, Историјски архив, Лесковац 2004.
106. Ивановић, Небојша, Списи, Историјски архив, Лесковац 2010.
107. Ивановић, Небојша, Шест књига библиотеке, Историјски архив, Лесковац 2007.
108. Илић, Никола, Вера Пешић у вртлогу шпијунаже, Лесковац 2004.
109. Илић, Никола, Време обрачуна, Филекс, Лесковац 2004.
110. Илић, Никола, Крвави фебруар, Лесковац 1987.
111. Илић, Никола, Немачко бомбардовање Лесковца и околине (1941-1944), Лесковац 2000
112. Илић, Никола, Руски емигранти у лесковачком крају после 1917 Лесковац 2003
113. Илић, Радомир, Јабланица, Вегерница и Пуста река, СГД, Београд 1978
114. Илић, Столе, Живот и дело Николе П. Илића, Лесковац 2004
115. Илић, Томислав, Пословно право, Београд 1999
116. Илић, Томислав, Трагови времена (монографија о Томиславу Илићу, приредио Властимир Вельковић), СВЕН, Ниш 2006
117. Илић, Томислав, Уговорно и пословно право, уџбеник, Београд 1998

Ј

118. Јанаћковић, Љиљана, Звездна преписка, Арка, Смедерево, Матица македонска, Скопље 2005
119. Јанаћковић, Љиљана, Македонија, земља добрих људи, Арка, Смедерево, Матица македонска, Скопље 2005
120. Јанић, Ђорђе, рецензија, Радослав Шушулић, Зимско мировање, Власина, Власотинце 2002
121. Јањић, Душан, Видови француске књижевности, Задужбина Николај Тимченко, Лесковац, Алтера, Београд 2013
122. Јањић, Душан, Језички огледи, ауторско издање, Лесковац 2012
123. Јањић, Душан, Клуб љубитеља филма, ауторско издање, Лесковац 2011
124. Јањић, Душан, Књижевни поводи, Удружење писаца, Лесковац 2002
125. Јањић, Душан, Милошевић-Ђорђевић, Нада, Павловић, Михајло, Француска библиографија о српској и хрватској народној поезији, Зборник Матице српске, Нови Сад 1995
126. Јањић, Душан, рецензија, Димитрије Миленковић, Мој црнобели свет, ауторско издање, Лесковац 2004
127. Јањић, Душан, У европском видокругу, Алера, Београд 2013
128. Јањић, Љиљана, Изгубљени кључ, Удружење писаца, Лесковац, 2010
129. Јањић, Љиљана, Јавила са крова рода, Удружење писаца, Лесковац 2004
130. Јањић, Љиљана, Кућни праг, Удружење писаца, Лесковац, 2001
131. Јањић, Љиљана, Царска крушка, Филекс, Лесковац 2006
132. Јањић, Снежана, Кад јесен процвета, КК Глубочица, Лесковац 2000
133. Јањић, Снежана, Споменац, Филекс, Лесковац 2007
134. Јовановић, Мирослава, Тежина идиличне младости, Филекс, Лесковац 2010
135. Јовановић, Саша, регент, Филекс, Лесковац 2004
136. Јовановић, Тихомир, Кад кукуруз зри, ауторско издање, Београд 2010
137. Јовић, Раде, Лесковачка њевап артиљерија, Филекс, Лесковац 2004
138. Јовић, Раде, Лесковачко мајсторско писмо, Лесковац 2004
139. Јовић, Раде, Наша чаршија, стихови старовремски, Лесковац
140. Јовић, Раде, Срећно царство, Просвета, Београд 1998

К

141. Калезић, Милорад, рецензија, Богдановић, Радунка, Додир ћутања, Стручна књига, Београд 1999
142. Каписазовић, Добривоје, Лесковачке заврзламе и чарламе, Лесковац 1975
143. Каписазовић, Добривоје, Тошке из Лесковац и његове говоранице, Културни центар Лесковац 1980
144. Каранфиловић, Маре, Миловановић, Боркица, рецензија, Срђан Ђорђевић, Залеђена река, Филекс, Лесковац 2006
145. Каранфиловић, Маре, рецензија, Горица Станковић, Сама, Филекс, Лесковац 2012
146. Каранфиловић, Маре, рецензија, Љубинка Младеновић, Дечји свет, Филекс, Лесковац 2007
147. Каранфиловић, Маре, рецензија, Љубинка Младеновић, Рођена земља, Филекс, Лесковац 2008
148. Конфино, Жак, Јеси ли ти разапео Христа, Јеж, Београд 1968
149. Костић, Глиша, 'Ча Митина школа, Београд, 1898
150. Костић, Нина, Сломљена крила, Филекс, Лесковац 2008
151. Костић, Слободан Коста, Гуте Ђубре, Ошишани јеж, Београд 2005
152. Коцић, Данило, Говор камена, ауторски издање, Лесковац 2004
153. Коцић, Данило, Дневник на распусту, Удружење писаца, Лесковац 2002
154. Коцић, Данило, Изабрана тишина, Удружење писаца, Лесковац 2000
155. Коцић, Данило, Изабрани дани, Народна библиотека Власотинце, ауторско издање, Удружење писаца, Лесковац 2012
156. Коцић, Данило, Изабрани живот, Наше реч, Лесковац 1997
157. Коцић, Данило, осврт, Борислав Здравковић, На падинама сна, Удружење писаца, Лесковац 2000
158. Коцић, Данило, Песма жени, Фондација даровитих „Христифор Црниловић“, Власотинце 2007
159. Коцић, Данило, рецензија, Божовић, Милан, Брђанске приче, Удружење писаца Лесковац 2009
160. Коцић, Данило, рецензија, Божовић, Милан, Варошке приче из Панађуришта, Лесковац 2012
161. Коцић, Данило, рецензија, Светолик Станковић, Гласови и сенке из Добре главе, Медија центар, Удружење писаца, Лесковац 2013
162. Коцић, Данило, Чудна лађа, Културни центар Лесковац 2007
163. Коцић, Мира, Змајева кћи, Чигоја штампа 2002
164. Коцић, Мира, У небо верујем, ауторско издање, Лесковац 1994
165. Кражић, Ненад, Будење, Лесковац 1981
166. Кражић, Ненад, Димитрије, сине Митре, Историјски архив, Туристички савез, Лесковац 1989
167. Кражић, Ненад, Зорка Мантина, Наша реч, Лесковац 1991
168. Кражић, Ненад, Кад су Ветерницом пловили чамци, Лесковац 2007
169. Кражић, Ненад, Стојковић, Живан, Занатство у Лесковцу, Народни архив, Лесковац 2005
170. Крстић, Аница, Први кораци, Филекс, Лесковац 2007
171. Крстић, Лука, Кућа од расветалих жеља, Фондација даровитих, Власотинце 2007
172. Крстић, Лука, рецензија, Зоран Стојановић, Пропланци снова, Филекс, Лесковац
173. Крстић, Љиљана, Витез Теодор аждаја и пегава Маја, Филекс, Лесковац 2008
174. Крстић, Ненад, То код нас не може да буде, Филекс, Лесковац 2008
175. Кулић, Димитије, Баба Лепка, Јустиција, Београд 1999
176. Кулић, Димитрије, предговор, Србољуб Миленковић, Разарање лесковачке индустрије (1941-1953), Народни музеј, Лесковац 2003
177. Кулић, Димитријећ, Бугарска окупација Србије 1941-1945, књ
178. Кулић, Миомир Мија, Ја те познајем, ауторско издање, Зограф, Ниш 2010

Л

179. Лазић, Лаза, рецензија, Бошковић, Добривоје Сан и јава, Арка Смедерево 2011
180. Лазић, Лаза, рецензија, Бошковић, Добривоје Цар Лазар, драма, Арка, Смедерево 2011
181. Лазић, Лаза, рецензија, Бошковић, Добривоје, Грех, поема, Македонски информативно издавачки центар, Панчево 2013
182. Лазић, Лаза, рецензија, Бошковић, Добривоје, Жена, поема, Македонски информативно издавачки центар, Панчево 2013
183. Лазић, Лаза, рецензија, Бошковић Добривоје, Смрт вилењака, Арка, Смедерево, 2010
184. Лукић, Боривоје, Лукић Маја, Песме о Лесковцу, ауторско издање, Лесковац 2005

М

185. Марић, Предраг, Пун месец над Власинским језером, Светлост књиге, Београд 1999
186. Марјановић, Светислав, С обе стране зида, Лесковац 1988
187. Марковић, Срђан, рецензија, Димитрије Миленковић, Мој црнобели свет, Лесковац 2004
188. Миленковић Такић, Љиљана Птице љубави, КК Глубочица, Лесковац 1994
189. Миленковић, Мита, Мој црнобели свет, ауторско издање, Лесковац 2004
190. Миленковић, Момчило, Библиографија Добросавица Ж Туровића, Лесковац, 2002
191. Миленковић, Момчило, Нас је много Рома, Дом културе Рома, Лесковац 2002
192. Миленковић, Србољуб, Разарање лесковачке индустрије (1941-1945), Народни музеј, Лесковац 2003
193. Милићевић, Никола, Лесковачка школа стрипа или стрип је цар, Лесковачки стрип 1950-2010, Лесковац 2010
194. Миловановић, Боркица, Ђорђевић, Станко, Књижевни клуб Глубочица, Лесковац 2000
195. Миловановић, Мирослав, Књижевно критички фрагменти, Обелиск, Београд 1970
196. Миловановић, Мирослав, Песмопис, Лесковац 1977
197. Миљковић, Јован, Све ратне године лесковачких основних школа (1941-1944), Народни музеј, Лесковац 2002
198. Миљковић, Јован, Слово о мојој школи, Лесковац 1988
199. Миљковић, Станко, Записи у времену, Удружење писаца Лесковац 2002
200. Миљковић, Станко, Опсада, Филекс, Лесковац 2004
201. Миљковић, Станко, поговор, Светолик Станковић, Залудна молитва, АМА; Лесковац 2007
202. Миљковић, Станко, Рашки сликар, Наша реч, Лесковац 1998
203. Миљковић, Станко, рецензија, Драгутин Николић, На крилима снова, КК Дервен, Грделица 2001
204. Миљковић, Станко, рецензија, Светолик Станковић, Последња лука, Удружење писаца, Лесковац, 2003
205. Миљковић, Станко, Тумач сопственог сећања, Филекс, Лесковац 2004
206. Митровић, Божидар, Свирало уз рало, Рднички универзитет Лесковац 1973
207. Митровић, Брана, Речник лесковачког говора, Народни музеј Лесковац 1984
208. Митровић, Војин, предговор, Добросав Туровић, Библиографија, историчар-публициста, Удружење писаца, Лесковац 2002
209. Митровић, Никола, Никад робом, Горњи Милановац
210. Мићковић, Петар, рецензија, Давинић, Александар, Врањски бисери
211. Михајловић, Богољуб, Свирало ветра, Књижевна заједница В 2007
212. Михајловић, Јован Јоца, Лесковачки говор, Народни музеј Лесковац 1977
213. Мичић, Биљана, Под језиком, над говором, Алтера, Београд 2010
214. Младеновић, Благоје, Лесковачки Прибој, КПЗ Београд, 2010
215. Младеновић, Бранислав, Један живот, Филекс, Лесковац 2006
216. Младеновић, Љубинка, Дечји свет, Филекс, Лесковац 2007

217. Младеновић, Љубинка, Мале а велике радости, Филекс, Лесковац 2006
 218. Младеновић, Љубинка, Рођена змљо, Филекс, Лесковац 2008
 219. Младеновић, Слободан и други, Сто година Лесковачке гимназије (1879-1979), Гимназија Станислав Вељковић Зеле, Лесковац 1979
 220. Младеновић, Слободан, предговор, Глубочица између обала 86, КК Глубочица, Лесковац 1989
 221. Момчиловић, Милан, Вече над Лесковцем, Градина, Ниш 1996

Н

222. Нешић, Драгана, Кад облаци замиришу, ауторско издање, Лесковац 2001
 223. Нешић, Миомир, Монографија Народне библиотеке, електронско издање, Легат, Лесковац 2004
 224. Николај, Тимченко, Смисао приповедања, Алтера, Београд 2013
 225. Николић, Драгутин, На крилима снова, КК Дервен, Грделица 2001
 226. Николић, Драгутин, Уста пуна смеха, НИП Наша реч, Лесковац 2000
 227. Николић, Нада, Не играј се ватре, Београд 1983

О

228. Обрадовић, Славољуб, Траг у времену, Зборник радова лесковачких писаца, Удружење писаца, Лесковац 1998

П

229. Павићевић, Миодраг, Ракић, Хранислав, Лесковачки и врањски крај – историјско-географски преглед, Лесковац 1986
 230. Павићевић, Светислав, предговор, Миодраг Драган Здравковић, Свединар, Младост, Београд, Удружење бораца, Лесковац 1997
 231. Пејчић, Јован, Молитвено узвишење, Драслер партнер, Београд 2003
 232. Пејчић, Јован, Облик и реч критике, Књижевно друштво Свети сава, Београд 1994
 233. Пејчић, Јован, реч приређивача, Николај Тимченко, Књижевност и догма, Београд, Лесковац 2006
 234. Перовић, Миливоје, Јужна Србија, Београд 1961
 235. Перовић, Миливоје, Лесковац у рату и револуцији, Београд 1968
 236. Перовић, Миливоје, Устанак на југу Србије 1917, Београд 1959
 237. Перовић, Миливоје, Хроника о Пустој Реци, Београд, 1951
 238. Петковић, Груја, Књига о Вуку, Удружење писаца, Лесковац, 2004
 239. Петковић, Груја, Свети Сава, први српски учитељ, Прес клуб, Лесковац 2000
 240. Петровић, Петар, Предејане и околина, Ласер, Краљево 2006
 241. Петровић, Тихомир, Антологија српске поезије за децу, Учитељски факултет Сомбор 2006
 242. Петровић, Тихомир, Велибор Глигорић о реализму, Београд 1993
 243. Петровић, Тихомир, Златановић, Момчило, рецензија, Јосиф Стефановић, Истргнути цветови, КК Глубочица, Лесковац 1994
 244. Петровић, Тихомир, Историја књижевности за децу, Учитељски факултет, Врање 2001
 245. Петровић, Тихомир, Књижевни записи I, Удружење писаца, Лесковац 2000
 246. Петровић, Тихомир, Књижевни записи II, Лесковац 2003
 247. Петровић, Тихомир, Машта и игра, Ниш 1998
 248. Петровић, Тихомир, Народна књижевност за децу, Нови Сад 1997
 249. Петровић, Тихомир, Огледи и критике из књижевности и језика, Нова Просвета, Београд 1994
 250. Петровић, Тихомир, Огледи и критике из књижевности, Учитељски факултет Врање 1994
 251. Петровић, Тихомир, предговор, Борислав Здравковић, На падинама сна, Удружење писаца, Лесковац 2000
 252. Петровић, Тихомир, Реторика, Учитељски факултет Сомбор 2006
 253. Петровић, Тихомир, рецензија, Груја Петковић, Књига о Вуку, Удружење писаца, Лесковац 2004

254. Петровић, Тихомир, рецензија, Груја Петковић, Свети Сава, први српски учитељ, Прес клуб, Лесковац 2000
255. Петровић, Тихомир, рецензија, Данило Коцић, Дневник на распусту, Удружење писаца, Лесковац 2002
256. Петровић, Тихомир, рецензија, Драган Тасић, Престо осоглава, Удружење писаца, Лесковац 2000
257. Петровић, Тихомир, рецензија, Љиљана Јањић, Јавила са крова рода, Удружење писаца, Лесковац 2004
258. Петровић, Тихомир, рецензија, Љиљана Јањић, Кућни праг, Удружење писаца, Лесковац 2001
259. Петровић, Тихомир, рецензија, Небојша Ђокић, Долазиш из ветра, Хат, Београд 1994
260. Петровић, Тихомир, рецензија, Небојша Ђокић, Долазиш из ветра, Хат, Београд 1994
261. Петровић, Тихомир, рецензија, Перица Пешић, Испод свога плавог, Удружење писаца, Лесковац 2004
262. Петровић, Тихомир, Увод у књижевност, Сомбор 2006
263. Петровић, Тихомир, Умеће говорења, Врање 2003
264. Петровић, Тихомир, Школски писци, Врање 1999
265. Петровић, Тихомир, Књижевни записи, Удружење писаца, Лесковац 2000
266. Петровић, Тихомир, рецензија, Данило Коцић, Песма жени, Фондација даровитих, Власотинце 2007
267. Пешић, Перица, Афоризми, ауторско издање, Лесковац
268. Пешић, Перица, Испод свода плавог, Удружење писаца, Лесковац 2004

Р

269. Радовановић, Драгомир, Афоризми и мисли за сва времена, КК Глубочица, Лесковац 2013
270. Радовановић, Драгомир, Моје време, КК Глубочица, Лесковац 2013
271. Радовановић, Драгомир, Човек велике имагинације, Лесковачки културни центар 2011
272. Радовановић, Драгомир, Шале из наше мале, Наша реч, Лесковац 1999
273. Радовић, Драган, Добра вода, КК Глубочица и Народна библиотека Радоје Домановић, Лесковац 1982
274. Радовић, Драган, Купен петл, Туристичка организација, Филекс, Лесковац 2013
275. Радојевић Томић, Гордана, Жедна Јефимија, Књижевно друштво Душко Радовић, Београд 1990
276. Радојевић Томић, Гордана, Исцвтана стрњика, Културни центар, Лесковац 1986
277. Ракић, Хранислав и др, Ракић, Хранислав, Борба за историјску истину, Градски одбор СУБНОР-а, Лесковац 2013
278. Ракић, Хранислав, НАТО агресија у лесковачком крају, Лесковац 200
279. Ракић, Хранислав, Требјешанин, Радош, Димитријевић, Сергије, Младеновић, Слободан, Сто година Лесковачке гимназије (1879-1979), Лесковачка гимназија, Лесковац 1979
280. Ракић, Хранислав, Три ослобођења Лесковца, Лесковац 1995
281. Ракић, Хранислав, Хранислав Ракић – историчар, Народни музеј, Лесковац 1994
282. Ристић, Аристомен, Четрдесет година Текстилене техничке школе у Лесковцу (1927-1967), Лесковац 1928
283. Ристић, Вукадин, Кристић, Славко, Знаменити лекари на југу Србије, Филекс, Лесковац 2001
284. Ристић, Вукадин, Леви, Милан, Квалитет живота особа старијег животног доба, Филекс, Лесковац 2010
285. Ристић, Вукадин, Мој животни пут, Филекс, Лесковац 2013
286. Ристић, Вукадин, Развој здравствене службе у лесковачком крају 1878-2005, Народни музеј, Лесковац 2006

С

287. Силомић, Самник, Доплет, ауторско издање, Лесковац 2006
288. Силомић, Самник, Плет, Филет, Лесковац 2004
289. Симоновић, Милан, Трагови и трагања I и II, Филекс, Лесковац 2006
290. Сојановић, Зоран, Мрежа, Филекс, Лесковац 2012
291. Стајић, Предраг, поговор, Николај Тимченко, Књижевна баштина, Задужбина Николај Тимченко, ЛКЦ, Лесковац 2007
292. Стаменковић, Душан, Вукови са Хисара, Агенција СДС; Лесковац 2005
293. Стаменковић, Душан, Сви наши успеси, тридесетогодишња хроника лесковачког спорта на радију, Агенција СДС, Лесковац 2001
294. Стаменковић, Јовица, Ноћ вештица, Филекс, Лесковац 2005
295. Стаменковић, Јовица, Одбрана Црњанског, Филекс, Лесковац 2005
296. Стаменковић, Срђан, о аутору, Душан Стаменковић, Вукови са Хисара, Агенција СДС, Лесковац 2005
297. Станковић, Горица, Сама, Филекс, Лесковац 2012
298. Станковић, Предраг, Игра с критицама, Фестивал књижевности Think Tank Town, Лесковац 2010
299. Станковић, Предраг, рецензија, Саша Стојановић, Последњи дан бога Сатурна, Албетрос плус, Београд 2011
300. Станковић, Саша, Двадесет жуљева, Књижевна омладина Србије, Београд 2010
301. Станковић, Светолик, Гласови и сенке из Добре главе, Удружење писаца, Медија центар, Лесковац 2013
302. Станковић, Светолик, Залудна молитва, АМА, Лесковац 2007
303. Станковић, Светолик, Последња лука, Удружење писаца, Лесковац 2003
304. Стефановић, Јосиф, Горка земља, Просвета, Ниш 1975
305. Стефановић, Јосиф, Истргнути цветови, КК Глубочица, Лесковац 1994
306. Стефановић, Јосиф, Лесковачки књижевни клуб Светислав Вуловић 1912-1973, Лесковац 1997
307. Стефановић, Јосиф, рецензија, Зоран Стојановић, Пропланци снова, Филекс, Лесковац, 2006
308. Стефановић, Јосиф, Црвени батаљон, Нова Просвета, Београд 1988
309. Стојановић, Благоје, уводна белешка, Сви наши успеси, Агенција СДС, Лесковац 2001
310. Стојановић, Зоран, Бреза, Филекс, Лесковац 2011
311. Стојановић, Зоран, Пропланци снова, Филекс, Лесковац 2006
312. Стојановић, Иванка, Видиште, Ресавска школа, Деспотовац 1997
313. Стојановић, Иванка, Грдна сам ти и нико, Стручна књига, Београд 1998
314. Стојановић, Иванка, Док ти живиш, Народна библиотека Ресавске школе, Београд 1996
315. Стојановић, Иванка, Оппростом благослови, Свентовид, Београд 2002
316. Стојановић, Иванка, Отђутна тајна, Народна библиотека Ресавска школа, Деспотовац 1997
317. Стојановић, Јовица, Женска агресивност, Београд 2012
318. Стојановић, Јовица, рецензија, Мирослава Јовановић, Тежина идиличне младост, Филекс, Лесковац 2010
319. Стојановић, Јовица, рецензија, Небојша Крстић, То код нас не можеда буде, Филекс, Лесковац 2008
320. Стојановић, Јовица, рецензија, Новица Величковић Позни, Светла на моја сећања, Филекс, Лесковац 2006
321. Стојановић, Јовица, рецензија, Станко Миљковић, Рашки сликар, Наша реч, Лесковац 1998
322. Стојановић, Јовица, Старост, Калеком, Београд 1996
323. Стојановић, Љуба, рецензија, Вукашин Цонић, Пре зоре, КК Глубочице, Лесковац 1980

324. Стојановић, Марија, Постигнућа, Филекс, Лесковац 2002
325. Стојановић, Марко, Лесковачка школа стрипа 1950-2010
326. Стојановић, Марко, Лесковачки стрип 1950-2010, Удружење љубитеља стрипа и писане речи „Никола Митровић Кокан“, Лесковац 2010
327. Стојановић, Милена, Дуга пред огледалом, Лесковац 1993
328. Стојановић, Милена, Књижевни врт Борислава Пекића, Институт за књижевност и уметност, Београд, Мали Немо, Панчево 2004
329. Стојановић, Милена, Поглед на пишчев сто, Мали Немо, Панчево 2006
330. Стојановић, Милена, рецензија, Снежана Јањић, Споменак, Филекс, Лесковац 2007
331. Стојановић, Радомир, Црнотравски речник, Српски дијалектолошки зборник, Београд 2010
332. Стојановић, Саша, Manchester Sity Blue, Филип Вишњић, Београд 2006
333. Стојановић, Саша, Вар, Филип Вишњић, Београд 2011
334. Стојановић, Саша, Крвоследници, Филип Вишњић, Београд 2003
335. Стојановић, Саша, Последњи дан бога Сатурна, Албертос плус, Београд 2013
336. Стојановић, Саша, рецензија, Предраг Станковић, Игра с кртицама, Фестивал књижевности Think Tank Town, Лесковац 2010
337. Стојанчевић-Николић, Видосава, Лесковац и ослобођени предели Србије 1877-1878, Народни музеј Лесковац 1975
338. Стојковић Живан (приредио Дргомир Радовановић), Енигма Живан Лесковачки, КК Глубочица, Лесковац 2013
339. Стојковић Живан, Научни рад Живана Стојковића, Универзитет у Нишу, Технолошки факултет, Лесковац 2000
340. Стојковић Живан, Хранислав Ракић, Лесковачки крај у Првом светском рату 1915-1918, Лесковац 1996
341. Стојковић, Жива, Кражић, Ненад, Лесковац – време прошло – време садашње, Лесковац 1989
342. Стојковић, Живан, Беседе о књигама, Удружење писаца, Лесковац 2012
343. Стојковић, Живан, Езоп у Лесковцу, КПЗ, Лесковац 2002
344. Стојковић, Живан, Епистоле о љубави, Лесковац 2004
345. Стојковић, Живан, Кражић Ненад, Лесковац, време прошло – време садашње, Лесковац 1989
346. Стојковић, Живан, Кражић, Ненад, Занатство Лесковца, Историјски архив Лесковца 2005
347. Стојковић, Живан, Криво огледало, Центар за истраживање и проучавање културно-историјске баштине југа Србије, Лесковац 2007
348. Стојковић, Живан, предговор, Боривоје и Маја Лукић, Песме о Лесковцу, Лесковац 2005
349. Стојковић, Живан, предговор, Вукадин Рисић, Мој животни пут, Лесковац Филекс, Лесковац 2013
350. Стојковић, Живан, предговор, Драгомир Радовановић, Моје време, КК Глубочица, Лесковац 2013
351. Стојковић, Живан, предговор, Нина Костић, Сломљена крила, Филекс, Лесковац 2008
352. Стојковић, Живан, предговор, Радовановић Драгомир, Човек велике имагинације, ЛКЦ 2011
353. Стојковић, Живан, предговор, Хранислав Ракић, Борба за историјску истину, Градски одбор СУБНОР-а, Лесковац 2013
354. Стојковић, Живан, Ракић, Хранислав, Јулски празници, Лесковац 2001
355. Стојковић, Живан, Ракић, Хранислав, Лесковачки крај у време Првог српског устанка, Лесковац 2004
356. Стојковић, Живан, Ракић, Хранислав, Мајске свечаности у Лесковцу и околини 1945-2000, Лесковац, 2003

357. Стојковић, Живан, рецензија, Вукадин Ристић, Славко Крстић, Знаменити лекари југа Србије, Филекс, Лесковац 2011
358. Стојковић, Живан, рецензија, Милан Симоновић, Трагови и трагања, I, II, Филекс, Лесковац 2006
359. Стојковић, Живан, рецензија, Тихомир Јовановић, Кад кукуруз зри, Београд 2010
360. Стојковић, Живан, Стојичић Слободанка, Ракић Хранислав, Историја Лесковца, Београд 1992
361. Стојковић, Живан, Стојичић, Слободанка, Ракић, Хранислав, Историја Лесковца, Београд 1992
362. Стојковић, Живан, уводна реч, Хранислав Ракић – историчар, Народни музеј, Лесковац 1994
363. Стојковић, Живан, хранислав Ракић, Бомбардовање Лесковца, Лесковац 1994
364. Стојковић, Живан, Хранислав Ракић, Октобарски дани у Лесковцу 1945-2002, Лесковац 2002
365. Стојковић, Живан, Хранислав Ракић, Три ослобађања Лесковца, Лесковац 2005
366. Стојмировић, Станимир Грицко, Другарско вече мртвих, Раднички универзитет, Лесковац 1970
367. Стојмировић, Станимир Грицко, Приче из несанице, КК Глубочица, Лесковац 1996
368. Стошић, Душан, Апокрифна јеванђеља Саше Хаџи Танчића, Лаканпрес, Београд 2002
369. Стошић, Душан, уводна мисао, Живан Стојковић, Криво огледало 4, КК Глубочица, Лесковац 2013

Т

370. Тасић, Димитрије, рецензија, Миодраг Цветковић, Залудне справе, Чигоја, Београд 2013
371. Тасић, Димитрије, рецензија, Мира Коџић, Змијарева кћи, Чигоја штампа 2002
372. Тасић, Драган, Завичајни круг и српске теме, Филекс, Лесковац 2006
373. Тасић, Драган, Зачарана кутија, Лесковац 1990
374. Тасић, Драган, Књижевни акценти, Лесковац 2004
375. Тасић, Драган, Престо псоглава, Удружење писаца, Лесковац 2000
376. Тасић, Драган, приказ, Раде Јовић – чињенице порекла, Књижевни акценти, Удружење писаца, Лесковац 2004
377. Тасић, Драган, приказ, Раде Јовић, Лесковачко мајсторско писмо, Лесковац 2004
378. Тасић, Драган, рецензија, Јовица Стаменковић, Ноћ вештица, Филекс, Лесковац 2005
379. Тасић, Драган, рецензија, Небојша Ђокић, Између сенке и камена, Удружење писаца, Лесковац 2012
380. Тасић, Драган, Силазак речним путем, Филекс, Лесковац 2008
381. Тасић, Живојин, реч унапред, Живан Стојковић, Криво огледало, Центар за истраживање и проучавање културне баштине на југу Србије, Лесковац 2007
382. Тимченко Николај, Књижевна баштина Лесковца (приредио Предраг Стајић), Лесковац 2007
383. Тимченко Николај, рецензија, Данило Коџић, Изабрана тишина, Удружење писаца, Лесковац 2000
384. Тимченко, Николај о Андрићу и Црњанском (приредили Биљана и Владимир Мичић), Лесковац 2011
385. Тимченко, Николај, Библиографија Николаја Тимченка (приредио Дејан Вукићевић), Задужбина Николај Тимченко, ЛКЦ, Лесковац 2008
386. Тимченко, Николај, Књижевност и догма (приредио Јован Пејчић), Лесковац 2006
387. Тимченко, Николај, Меланхолија и хермеутика (приредио Јован Пејчић), Лесковац, Београд 2009
388. Тимченко, Николај, Мисао, реч, судбина (прередил Илија Марић), Београд, Лесковац 2008

389. Тимченко, Николај, Народни музеј у Лесковцу 1948-1983, Лесковац 1983
390. Тимченко, Николај, О поезији Васка Попе, Кружевац 1972
391. Тимченко, Николај, Песник и завичај, Багдала, Крушевац 1969
392. Тимченко, Николај, рецензија, Данило Коцић, Изабрани живот, Наша реч, Лесковац 1997
393. Тимченко, Николај, рецензија, Љиљана Крстић, Витез Теодор аждаја и пегава Маја, Филекс, Лесковац 2008
394. Тимченко, Николај, рецензија, Михајло Дојчиновић, Уштапове шуме, Лесковац 2004
395. Тимченко, Николај, рецензија, Саша Стојановић, Крвоследници, Филип Вишњић, Београд 2003
396. Тимченко, Николај, рецензија, Станко Миљковић, Рашки слиакр, Наша реч, Лесковац 1998
397. Тимченко, Николај, Смисао приповедања (приредио Владимир Мичић), Београд 2013
398. Тимченко, Николај, Фрагменти из историје Лесковачког позоришта I (1896- 1941), Лесковац 1967
399. Тимченко, Николај, Фрагменти из историје Лесковачког позоришта II (1970-1980), Лесковац 1981
400. Тимченко, Николај, Француске белешке (приредила Сунчица Денић), Лесковац, Врање 2006
401. Годоровић, Братислав, Љубав у Лисабону, Мали Немо, Панчево 2012
402. Годоровић, Братислав, Убиство смисла, КК Глубочица, Лесковац 2004
403. Трајковић, Верољуб (у коауторству са Момчилом Павловићем и Миром Ниношевић), Изборне борбе у лесковачком крају 1919-1939, Народни музеј, Лесковац
404. Трајковић, Верољуб, Сто година Основне школе у Орашцу, Центар за проучавање и истраживање културно-историјске баштине југа Србије, ОШ Јосиф Панчић, Орашац, Лесковац 2008
405. Трајковић, Драгољуб, Глубочица у новијим историјским и другим радовима – критички осврти, прикази и белешке (1946-1966), Народни музеј, Лесковац 1968
406. Трајковић, Драгољуб, Глубочица, Народни музеј, Лесковац 1968
407. Трајковић, Драгољуб, Из нашег Манчестера, Београд 1953
408. Трајковић, Драгољуб, Из прошлости Лесковца и околине, Лесковац 1977
409. Трајковић, Драгољуб, Историја лесковачке индустрије до Другог светског рата, Београд 1961
410. Трајковић, Драгољуб, Ми једемо паприке и зидамо фабрике, Лесковац 1930
411. Трајковић, Драгољуб, Народни просветитељ Сретен Динић и његово време (1875-1949), Лесковац 1973
412. Трајковић, Драгољуб, Немањина Дубочица од најстаријих времена до ослобађања од Турака, Београд 1961
413. Трајковић, Драгољуб, Преглед лесковачког књижевног стваралаштва, Наше стварање, Лесковац 1973
414. Трајковић, Драгољуб, Радови Сергија Димитријевића, о лесковачком крају, Народну музеј, Лесковац 1968
415. Трајковић, Драгољуб, У чему је тајна појаве и развика индустрије у Лесковцу, Ужице 1940
416. Трајковић, Мирољуб, Костић, Драгиша, 120 година Црвеног крста у Лесковцу, Црвени крст, Лесковац 1998
417. Туровић, Добросав, Библиографија, Удружење писаца, Лесковац 2002
418. Туровић, Добросав, 40 година матираната Лесковачке гимназије, Лесковац 1996
419. Туровић, Добросав, Гајтан у НОБ-у, Републички одбор СУБНОР-а, Општински одбор СУБНОР-а Медвеђа, Београд 1975
420. Туровић, Добросав, Горња Јабланица, људи и време, Лесковац 2004

421. Туровић, Добросав, Зебљиве зоре, Удружење писаца, Лесковац 2010
 422. Туровић, Добросав, Јунаци гвозденог пука, Дом културе, Лесковац 1990
 423. Туровић, Добросав, Народне партизанске песме Јабланице, Лесковац 1968
 424. Туровић, Добросав, Топлички устанак, 1997

Ђ

425. Ђукаловић, Вукица, Варљиве стазе, КК Глубочица, Лесковац 1995

Х

426. Хаџи Танчић Саша, рецензија, Дејан Ђорђевић, Јесам и нисам, Филекс, Лесковац 2007
 427. Хаџи Танчић, Драгослав, Грчко слово, Рад, Београд 1999
 428. Хаџи Танчић, Саша, Свето место, Рад, Београд 1993
 429. Хаџи Танчић, Саша, Галопирајући војник, Српска књижевна задруга, Београд 1991
 430. Хаџи Танчић, Саша, Записан свршиће се свет, Градина, Ниш 1973
 431. Хаџи Танчић, Саша, Звездама повезани, Просвета, Књижевне новине, Београд 1990
 432. Хаџи Танчић, Саша, Ивицом, најлепши пут, Свјетлост, Сарајево 1990
 433. Хаџи Танчић, Саша, Јеврем сав у смрти, Просвета, Београд 1976
 434. Хаџи Танчић, Саша, Караван Светога Влаха, Просвета, Београд 2002
 435. Хаџи Танчић, Саша, Кључ за чудну браву, Просвета, Београд 1994
 436. Хаџи Танчић, Саша, Лична смрт, Графика Галџ, Ниш 2001
 437. Хаџи Танчић, Саша, Меланхолија, Рад, Београд 2006
 438. Хаџи Танчић, Саша, Пејзаж с душом, Наша реч, Лесковац 1975
 439. Хаџи Танчић, Саша, Повратак у Наис, Глас српски, Бања Лука 1997
 440. Хаџи Танчић, Саша, предговор, Небојша Ђокић, Мапа времена, Дом културе Ивањица, 2006
 441. Хаџи Танчић, Саша, рецензија, Драган Тасић, Силазак речним путем, Филекс, Лесковац 2008
 442. Хаџи Танчић, Саша, рецензија, Живан Стојковић, Епистола о љубави, Удружење писаца, Лесковац 2004
 443. Хаџи Танчић, Саша, рецензија, Милан Момчиловић, Вече над Лесковцем, Градина, Ниш 2007
 444. Хаџи Танчић, Саша, рецензија, Мира Коџић, Змијарева кћи, Чигоја штампа 2002
 445. Хаџи Танчић, Саша, рецензија, Никола П. Илић, Вера Пешић у вртлогу шпијунаже, ауторско издање, Лесковац 2004
 446. Хаџи Танчић, Саша, Савршен облик, Просвета, Београд 1984
 447. Хаџи Танчић, Саша, Храм у оклопу, Прометеј, Нови Сад 1995
 448. Хаџи Танчић, Саша, Црвенило, Просвета, Београд 1995
 449. Хубач Жељко, Ближи небу, Народно позориште, Лесковац 1994
 450. Хубач, Вили, поговор, Томислав Цветковић, Фотографија изнад кревета, Просвета, Београд 1996
 451. Хубач, Жељко, Бизарно, Народно позориште, Београд 2013
 452. Хубач, Жељко, Ближи ватри, Народно позориште, Лесковац 1995

Ц

453. Цветановић, Миша, Балкан у трајању сања, Лесковац 2009
 454. Цветановић, Миша, Врт безумља, Лесковац 1971
 455. Цветановић, Миша, Дал су форе метафоре, Лесковац 2009
 456. Цветановић, Миша, Ђорђевић, Станко, рецензија, Драгана Нешић, Кад облаци замиришу, Лесковац 2001
 457. Цветановић, Миша, Звездани спрудови, Лесковац 1981
 458. Цветановић, Миша, Капирање стрица Јермена, Глубочица, Лесковачки дневник, Лесковац 2004
 459. Цветковић, Костадин, Нераскидива веза, КК Глубочица, Лесковац 2000
 460. Цветковић, Милорад, Варљиво плаво, Филекс, Лесковац 2005

461. Цветковић, Милорад, Радничко срце, ауторско издање, Лесковац 1987
 462. Цветковић, Милорад, Чоколадни зец, Народна књига, Београд 2002
 463. Цветковић, Миодраг, Залудне справе, Чигоја, Београд 2013
 464. Цветковић, Никола, Књижевно-поетске студије, Интервју прес, Београд 1993
 465. Цветковић, Никола, Косовијада, Матица српска, Нови Сад 1997
 466. Цветковић, Никола, Нови и стари поводи, Учитељски факултет у Јагодини, Београд 1997
 467. Цветковић, Никола, О граде мој – завичајна антипоема, Свет књиге, Београд 2011
 468. Цветковић, Никола, Песничка поезика Милоша Црњанског, Јединство - Приштина, Просвета - Ниш, Дечје новине - Горњи Милановац 1993
 469. Цветковић, Никола, поговор, Светолик Станковић, Залудна молитва, АМА, Лесковац 2007
 470. Цветковић, Никола, рецензија, Иванка Стојановић, Отђутана тајна, Ресавска школа, Деспотовац 1997
 471. Цветковић, Никола, рецензија, Последња лука, Удружење писаца, Лесковац 2013
 472. Цветковић, Никола, Росија, Паприграф, Београд 2010
 473. Цветковић, Никола, Све је љубав, Књижевни клуб Глубочица, Лесковац 1979
 474. Цветковић, Никола, Тумачење књижевности за децу, Филозофски факултет Косовска Митровица 2003
 475. Цветковић, Томислав, Веку ветру, Стражилово, Нови Сад 1974
 476. Цветковић, Томислав, Војвода Никола Скобаљић, Београд, 2000
 477. Цветковић, Томислав, Војвода Никола Скобаљић, Народно позориште, Лесковац 1972
 478. Цветковић, Томислав, Земно бремене, Градина, Ниш 1984
 479. Цветковић, Томислав, Отимања, Наша реч, Лесковац 1968
 480. Цветковић, Томислав, приказ, Бора Здравковић, На падинама сна, Лесковац 2000
 481. Цветковић, Томислав, Пукотине, Запис, Београд 1979
 482. Цветковић, Томислав, Увир, Књижевна заједница Нови Сад 1991
 483. Цветковић, Томислав, Фотографија изнад кревета, Просвета, Београд 1996
 484. Цветковић, Томислав, Хисарски одзиви, Слово љубве, Београд 1979
 485. Цонић Вукашин, Пре зоре, КК Глубочица, Лесковац 1980
 486. Цонић, Вукашин, Далеки бели путеви, Лесковац 1969
 487. Цонић, Вукашин, Споменик, Лесковац 2012
 488. Цонић, Вукашин, Укус земље, Лесковац 1971

Ш

489. Шушулић, Радослав, Зимско мировање, Власина, Власотинце, 2002
 490. Шушулић, Радослав, Листопадна лепота, К центар, Власотинце 2012
 491. Шушулић, Радослав, Молитва која плаче, Лоза, Власотинце 2012
 492. Шушулић, Радослав, Нишан на лобањи, Прешево 1970
 493. Шушулић, Радослав, Старинска башта, Лесковац 2001¹⁵⁴⁷

---

¹⁵⁴⁷ ЛИТЕРАТУРА - ЛИСТОВИ, ЧАСОПИСИ И ЗАЈЕДНИЧКА ИЗДАЊА - Наша реч, Лесковац, Политика, Лесковачки зборник, Лесковац, Наше стварање, Лесковац, Помак, Лесковац, Осврт, Лесковац, Лесковчанин, Лесковац, Власотиначки зборник, Власотинце, Магазин Ин, Лесковац, Алијанса, Лесковац, Лесковачки дневник, Ћачке новине, Лесковац, Ми, часопис лесковачких гимназијалаца, Ћачки забавник, Ћачке новине, Лесковац, Think Tank Town, часопис, Лесковац, Српски јут, часопис, Прокупље, Глубочица између обала, збирка, Лесковац, Препознавања, збирка, Лесковац, Добродошлица за птице, збирка, Лесковац, Априлски жубори, збирка, Лесковац, Младост Поморавља, збирка, Лесковац, Шта све стане у једну љубав, збирка, Грделица, Ђелем, Ђелем, збирка, Лесковац, Слапови Вучјанке, збирка, Дом културе Вучје, Песмопис лесковачких песника 1944-1975, Лесковац, Преглед лесковачког књижевног стваралаштва, Лесковац, Лексикон писаца лесковачког краја, Лесковац, Зборник радова лесковачких писаца, Лесковац, Легат, сајт Народне библиотеке Лесковца, Кућа од расветалих жеља, Фондација даровитих Власотинце

САДРЖАЈ

I

УМЕСТО УВОДА (3)

II

КРАТКА ИСТОРИЈА ЛЕСКОВЦА (5)

III

ЛЕСКОВАЧКА КЊИЖЕВНОСТ ПРЕ II СВЕТСКОГ РАТА (39)

1. Уместо увода (41)
2. Арсеновић Драгомировић Наталија (47)
3. Динић Сретен (51)
4. Јовановић Јован (59)
5. Каписазовић Јован (65)
6. Конфино Жак (73)
7. Митровић Брана (97)
8. Младеновић Атанасије (110)
9. Митровић Божидар (115)
10. Перовић Миливоје (120)
11. Ристић Аристомен (131)
12. Фазлофски Фреди (135)

IV

ЛЕСКОВАЧКА КЊИЖЕВНОСТ ПОСЛЕ II СВЕТСКОГ РАТА

1. Уместо увода (141)
2. Баљозовић Белибор (143)
3. Боричић Сања (145)
4. Бошковић Добривоје (149)
5. Богдановић Радунка (163)
6. Божовић Милан (167)
7. Божовић Баторевић Верица (171)
8. Бранковић Драгутин Гиле (179)
9. Белић Јован (181)
10. Блажић Славица Беба (243)
11. Букелић Јован (183)
12. Величковић Новица Позни (259)
13. Вељковић Властимир (265)
14. Веселиновић Светозар (273)
15. Вучковић Љиљана (277)
16. Горановић Миодраг (279)
17. Грујић Радиша (283)
18. Давинић Александар (285)
19. Димитријевић Милан (287)
20. Димитријевић Сава (291)
21. Динчић Љубиша (299)
22. Дојчиновић Михајло (305)
23. Ђокић Небојша (313)
24. Ђорђевић Дејан (319)
25. Ђорђевић Миодраг (331)
26. Ђорђевић Срђан (335)
27. Здравковић Борислав (337)

28. Здравковић Миодраг Драган (347)
29. Истатковић Војислав (353)
30. Јанаћковић Љиљана (357)
31. Јањић Љиљана (359)
32. Јањић Снежана (365)
33. Јовановић Зоран (369)
34. Јовановић Мирослава (371)
35. Јовановић Саша (373)
36. Јовић Раде (375)
37. Јоковић Милан (385)
38. Костић Нина (387)
39. Костић Слободан (389)
40. Коцић Данило (393)
41. Коцић Мира (399)
42. Красић Владимир (405)
43. Кражић Ненад (409)
44. Крстић Аница (415)
45. Крстић Небојша (417)
46. Крстић Љиљана (423)
47. Кулић Мија (427)
48. Лукић Боривоје (435)
49. Марић Предраг (437)
50. Марјановић Светислав (441)
51. Миленковић Димитрије (445)
52. Миленковић Лазар (449)
53. Миленковић Такић Љиљана (451)
54. Миљковић Станко (453)
55. Митић Зорица (461)
56. Митровић Војин (463)
57. Милићевић Никола (465)
58. Михајловић Богољуб (481)
59. Михајловић Јован Јоца (483)
60. Момчиловић Милан (489)
61. Младеновић Љубинка (491)
62. Нешић Драгана (497)
63. Николић Драгутин (499)
64. Николић Нада (503)
65. Николић Слободан Травица (505)
66. Пејатовић Првољуб (507)
67. Петковић Груја (511)
68. Петковић Јелена (515)
69. Пешић Перица (517)
70. Радовић Драган (519)
71. Радовановић Данијела (523)
72. Радовановић Драгомир (525)
73. Самник Силомир (Ратомир Крстић) (533)
74. Станковић Горица (535)
75. Станковић Предраг (537)
76. Станковић Саша (541)
77. Станковић Светолик (553)
78. Стојановић Зоран (571)
79. Стојановић Иванка (573)
80. Стојановић Љуба (577)
81. Стојановић Саша (579)

82. Стојановић Ђорђевић Тамара (589)
83. Стефановић Јосиф (591)
84. Стојмировић Станимир Гричко (597)
85. Тодоровић Братислав (601)
86. Томић Радојевић Гордана (605)
87. Ђукаловић Вукица (609)
88. Хаџи Танчић Драгослав (611)
89. Хаџи Танчић Саша (615)
90. Хубач Жељко (629)
91. Цветановић Миша (637)
92. Цветковић Костадин (641)
93. Цветковић Милорад (643)
94. Цветковић Миодраг (647)
95. Цветковић Томислав (649)
96. Џонић Вукашин (665)
97. Шушулић Радослав (675)

V

ПАНОРАМА ЛЕСКОВАЧКЕ КЊИЖЕВНЕ КРИТИКЕ

1. Уместо увода (11)
2. Ђорђевић Јовица (23)
3. Ђорђевић Станко (27)
4. Каранфиловић С. Марс (33)
5. Лукић Мирослав (35)
6. Миловановић Мирослав (37)
7. Мичић Биљана (43)
8. Мичић Владимир (45)
9. Миловановић Боркица (49)
10. Јањић Душан (55)
11. Петровић Тихомир (87)
12. Пејчић Јован (103)
13. Стаменковић Јовица (109)
14. Стевановић Томислав (115)
15. Стојановић Марија (117)
16. Стојановић Милена (121)
17. Стојановић Јовица (123)
18. Стошић Душан (129)
19. Тасић Димитрије (139)
20. Тасић Драган (147)
21. Тасић Живојин (155)
22. Тимченко Николај (159)
23. Хубач Вили Велимир (193)
24. Цветковић Никола (199)

VI

ЛЕСКОВАЧКИ ИСТОРИЧАРИ И ПУБЛИЦИСТИ

1. Уместо увода (211)
2. Андрејевић Миодраг (221)
3. Бјелетић Жарко (223)
4. Беџић Иван (225)
5. Гроздановић Драгутин (233)
6. Димитријевић Сергије (237)
7. Ђорђевић Јован (243)
8. Ђорђевић Драгутин (245)

9. Здравковић Мирослав (255)
10. Златановић Нинослав (263)
11. Ивановић Небојша (265)
12. Илић П. Никола (267)
13. Илић Томислав (273)
14. Јовановић Тихомир (279)
15. Костић Драгиша (283)
16. Крстић Славко (289)
17. Кулић Димитрије (291)
18. Леви Милан (297)
19. Миљковић Јован (299)
20. Митић Миодраг (301)
21. Миленковић Србољуб (305)
22. Младеновић Благоје (307)
23. Младеновић Бранислав (309)
24. Младеновић А. Слободан (311)
25. Миленковић Момчило (315)
26. Нешић Миомир (321)
27. Петровић Петар (325)
28. Ракић Хранислав (327)
29. Ристић Вукадин (341)
30. Симоновић Милан (345)
31. Стајић Предраг (349)
32. Стаменковић Душан (351)
33. Стојановић Марко
34. Стојковић Живан (355)
35. Стојиљковић Слободан (367)
36. Трајковић Верољуб (369)
37. Трајковић Драгољуб (375)
38. Туровић Ж. Добросав (391)

VII

ЗАЈЕДНИЧКЕ ЗБИРКЕ ЛЕСКОВАЧКИХ ПИСАЦА

1. Уместо увода (685)
2. Препознавања (687)
3. Добродошлица за птице (689)
4. Априлски жубори (691)
5. Младост Поморавља (693)
6. Песмопис (695)
7. Зборник радова лесковачких писаца (701)
8. Лексикон писаца лесковачког краја (709)
9. Глубочица између обала (717)
10. Шта све стане у једну љубав (731)
11. Филекс и његова издања (733)
12. Ђелем, ђелем (737)
13. Ђаворикано суно – Дечији сан (741)
14. Слапови Вучјанке (743)

VIII

ПАНОРАМА ЛЕСКОВАЧКЕ ПЕРИОДИКЕ

1. Уместо увода (405)
2. Наше стварање (407)
3. Лесковачки зборник (423)
4. Помак (429)
5. Лесковчанин (443)
6. Пионир (455)
7. Освит (469)
8. „Ми“, часопис лесковачких гимназијалаца (487)
9. Ин магазин (491)
10. Лесковачки дневник (495)
11. Алијанса – Alliance (501)

IX

ЛИТЕРАТУРА (521)

X

БЕЛЕШКА О АУТОРУ (1178)

БЕЛЕШКА О АУТОРУ

Данило (од оца Благоја и мајке Маре) Коцић рођен је 4. септембра 1949. године у селу Дадинцу (Власотинце). Професор књижевности и дипломирани правник. Као стипендиста Косова и Метохије био је професор српског језика и Устава СФРЈ у Гимназији „Браћа Рибар“ (Исток) и Гимназији „Стеван Јаковљевић“ (Власотинце). Од 1976. до 1978. године радио је као новинар и уредник у приштинском листу „Јединство“, а од 1978. до 2007. године био је новинар - дописник „Политике“ из Лесковца. Оснивач је и главни и одговорни уредник електронских новина Медија центар Лесковац.

Објавио је збирке песама „Чудна лађа“, „Дневник на распусту“, „Говор камена“ и „Песма жени“. Аутор је романа „Изабрани живот“, „Изабрана тишина“ и „Изабрани дани“.

Коцић је један од оснивача Удружења писаца Лесковца и дугогодишњи сарадник листа „Помак“.

ХРЕСТОМАТИЈА
ЛЕСКОВАЧКЕ КЊИЖЕВНОСТИ
И ПУБЛИЦИСТИКЕ
(1914 – 2014)

(Друго, измењено и допуњено издање књиге
„Лесковачки писци – трагови и трагања“)

Издавачи:

Ауторско издање

Удружење писаца Лесковац

Народна библиотека „Десанка Максимовић“
Власотинце

Уредници

Србољуб Такић

Верица Баторевић Божовић

Рецензент

Дејан Ђорђевић, проф.

Техничко уређење, лектура
и компјутерска обрада
Данило Коцић

Међународни стандардни број књиге
International Standard Book Number

CIP – Каталогизација у публикацији
Народне библиотеке Србије – Београд

КОЦИЋ, Данило

Лесковац: „Хрестоматија лесковачке књижевности и
публицистике (1944 – 2014), I -II“:

1 / Данило Коцић – Лесковац: Д. Коцић, 1180 страна;
Удружење писаца Лесковац, Народна библиотека
„Десанка Максимовић“ – Власотинце, ауторско издање

ТИРАЖ: 500 е-примерака;

Напомене и библиографске референце уз текст.
Белешка о аутору: стр. 5062 /Хрестоматија лесковачке
књижевности и публицистике (1944 – 2014), I - II/ Дејан
Ђорђевић

- Напомене и библиографске референце уз текст.

ISBN 978-86-82997-62-7

а) Српска књижевност – 20в

б) Књижевници – Лесковац – 20в

ц) Лесковац – Културни живот – 1876-2006

COBISS. SR-ID 136181260

19. април 2015.
НАСТАВИ ПРОМЕНЕ

ЛИТЕРАТУРА

- избор -

А

494. Андрејевић, Миодраг, Срећно време, Удружење писаца, Лесковац 2009.
495. Андрејевић, Миодраг, уместо предговора, Тихомир Јовановић, Кад кукуруз зри, ауторско издање, Београд 2010

Б

496. Баторевић-Божовић, Верица, Живот пише приче, Удружење писаца 2001
497. Баторевић-Божовић, Трагови опстајања у времену, Филекс, Лесковац 2009
498. Белић, Александар, Дијалекти источне и јужне Србије, Српски дијалектолошки зборник, књ. I, СК Београд 1905
499. Белић, Александар, Стил и језик, Београд 1935
500. Белић, Јован, Та наша дивна створења, Наша реч, Лесковац 1999
501. Бецић, Иван, предговор, Никола Илић, Политичка убиства у лесковачком крају, Филекс, Лесковац 2007
502. Бецић, Иван, предговор, Хришћанство у Немањиној Дубочици, Српска православна црква, Лесковац 2013
503. Бецић, Иван, рецензија, Хранислав Ракић, Живан Стојковић, Гимназија Лесковац (1979-2009), Филекс, Лесковац 2009

504. Бецић, Иван, рецензија, Хранислав Ракић, Живан Стојковић, Педесет година Историјског архива у Лесковцу (1954-2004), Историјски архив, Лесковац 2004
505. Бецић, Иван, Финансијска политика Краљевине СХС (1918-1923), Стубови културе, Београд 2003
506. Бјелетић, Жарко, Бјелетић, Јелена, Пола века Медицинске школе, у Лесковцу, Медицинска школа, Лесковац 2008
507. Блажић, Славица, Просуте, Филекс, Лесковац 2005
508. Бошковић, Добривоје, Антологија сујете и заблуде, Београд 2012
509. Бошковић, Добривоје, Бошковић, Дејан, Физиологија уметничког певања, уџбеник, Елит, Београд 2013
510. Бошковић, Добривоје, Валсоттино имепријал, Арка, Смедерево 2007
511. Бошковић, Добривоје, Грделички крос, Књиготека, Београд 1993
512. Бошковић, Добривоје, Грех, Македонски издавачки центар, Панчево 2013
513. Бошковић, Добривоје, Жена, Македонски издавачки центар, Панчево 2013
514. Бошковић, Добривоје, Крик понора, Мирослав, Београд 2012
515. Бошковић, Добривоје, Сагореле сени, Књиготека, Београд 2002
516. Бошковић, Добривоје, Сан и јава, Арка, Смедерево 2011
517. Бошковић, Добривоје, Смрт вилењака, Арка, Смедерево 2010
518. Бошковић, Добривоје, Српски краљеви Драгутин и Стефан Урош II Милутин, Београд 2010.
519. Бошковић, Добривоје, Цар Лазар, Арка, Смедерево, 2011
520. Бошковић, Добривоје, Чежња, Београд 2001
521. Букелић, Јован, Деца пакла, Веларта, Београд 1998

В

522. Величковић, Новица, Светла на моја сећања, Филекс, Лесковац 2006
523. Вељковић, Властимир, Иридино гласоносје, Филекс, Лесковац 2007
524. Вељковић, Властимир, Камено звоно, Филекс, Лесковац 2006
525. Вељковић, Властимир, Трагови времена, монографија о Томиславу Илићу, Свен, Ниш 2006
526. Веселиновић, Светозар, Осмех је песма нова, Филекс, Лесковац, КК Дервен, Грделица, 2013

Г

527. Горановић, Миодраг, Не знам где сам, ауторско издање, Лесковац 2006
528. Гроздановић, Драгутин, Просвета, школство и култура у лесковачком крају 1941-1945, Лесковац 1973

Д

529. Димитријевић, Милан, Космички цвет, Просвета, Београд 2003
530. Димитријевић, Сергије, Борба с Турцима под Скобаљићем, Лесковац 1951
531. Димитријевић, Сергије, Градска привреда старог Лесковца, Народни музеј Лесковац 1952
532. Димитријевић, Сергије, Грађа за проучавање Лесковца и околине, свеска I, Лесковац 1954
533. Димитријевић, Сергије, Историја Лесковца и околине (1918-1928), Лесковац 1983
534. Димитријевић, Сергије, Лесковачка енциклопедија, свеска I, Градски народни музеј Лесковац 1954
535. Димитријевић, Сергије, предговор, Добривоје Каписазовић, Тошке из Лесковац и његове говоранције, Културни центар Лесковац 1980
536. Димитријевић, Сергије, Стари Лесковац као просветни и културни центар, Лесковац 1951
537. Динић, Зоран рецензија, Вукадин Ристић, Славко Крстић, Знаменити лекари југа Србије, Филекс, Лесковац 2011
538. Динчић, Љубиша, Бела земља, Филекс, Лесковац 2004
539. Динчић, Љубиша, Живео народ, Наша реч, Лесковац, 2002

540. Динчић, Љубиша, рецензија, Светолик Станковић, Гласови и сенке из Добре главе, Медија центар, Удружење писаца, Лесковац 2013
541. Динчић, Љубиша, Уклето, Филекс, Лесковац 2004
542. Дојчиновић, Михајло, Венац од звезда, Удружење писаца, Лесковац 2004
543. Дојчиновић, Михајло, Вертикале, Нова просвета, Београд 1988
544. Дојчиновић, Михајло, Зауостављено време, Литера, Ниш, 1979
545. Дојчиновић, Михајло, Звздане кише, Просвета, Ниш 1974
546. Дојчиновић, Михајло, Љубав на мрављи поглед, Удружење писаца, Лесковац 1998
547. Дојчиновић, Михајло, Мртвица, Филекс, Лесковац 2011
548. Дојчиновић, Михајло, Одбегле тишине, КК Глубочица, Лесковац 1994
549. Дојчиновић, Михајло, Сунчева река, Социјален борец, Битољ 1971
550. Дојчиновић, Михајло, Требежина, Филекс, Лесковац 2008
551. Дојчиновић, Михајло, Уштапове шуме, Филекс, Лесковац 2004
552. Дојчиновић, Михајло, Шапат бреза, Културни центар, Лесковац 1977

Ђ

553. Ђокић, Небојша, Долазиш из ветра, Хат, Београд 1994
554. Ђокић, Небојша, Између сенке и камена, Удружење писаца, Лесковац 2012
555. Ђокић, Небојша, Мапа времена, Дом културе Ивањица 2006
556. Ђокић, Небојша, Недосањани круг, Књижевна заједница Вељко Влаховић, Ниш 2000
557. Ђорђевић Стојановић, Тамара, поговор, Љиљана Крстић, Витез теодор аждаја и пегава Маја, Филекс, Лесковац 2008
558. Ђорђевић Стојановић, Тамара, Цвет из пепела, КК Глубочица, Лесковац 2001
559. Ђорђевић, Дејан, (Не)пристајање, Филекс, Лесковац, 2008
560. Ђорђевић, Дејан, Јесам и нисам, Филекс, Лесковац 2007
561. Ђорђевић, Дејан, Крилате руке љубави, Београд 2006
562. Ђорђевић, Дејан, приказ, Хаџи Танчић Саша, Кафкин сан, Рад, Београд 2008
563. Ђорђевић, Дејан, рецензија, Саша Јовановић, Регент, Филекс, Лесковац 2004
564. Ђорђевић, Драгутин, Живот и обичаји народа у Лесковачкој Морави, Српски етнографски зборник, САНУ, Београд 1958
565. Ђорђевић, Драгутин, Живот и обичаји народа у лесковачком крају, Народни музеј, Лесковац 1958
566. Ђорђевић, Драгутин, Народне песме из лесковачке области, САНУ, Београд 1990
567. Ђорђевић, Јовица, предговор, Драгутин Николић, Уста пуна смеха, Наша реч, Лесковац 2000
568. Ђорђевић, Јовица, Трагичност узвишене љубави, Сагореле сени, Књиготека, Београд 2002
569. Ђорђевић, Јовица, уместо предговора, Вукови са Хисара, Агенција СДС, Лесковац 2005
570. Ђорђевић, Мирослав, Лесковачки надимци, Удружење писаца, Лесковац 2005
571. Ђорђевић, Станко, Данило Коцић, рецензија, Миша Цветановић, Капирање стрица Јермена, КК Глубочица, Лесковачки дневник, Лесковац 2004
572. Ђорђевић, Станко, Књижевне критике и студије, Литера, Ниш 1979
573. Ђорђевић, Станко, приређивач, Лексикон писаца лесковачког краја 2003
574. Ђорђевић, Станко, рецензија Станимир Стојмировић, Гричко, Приче из несанице, КК Глубочица, Лесковац 1996
575. Ђорђевић, Станко, рецензија, Вукица Ђукаловић, Варљиве стазе, КК Глубочица, Лесковац 1995
576. Ђорђевић, Станко, рецензија, Драгутин Николић, Уста пуна смеха, Наша реч, Лесковац 2000
577. Ђорђевић, Станко, рецензија, Зорица Митић, женска казивања, КК Глубочица, Лесковац 2000
578. Ђорђевић, Станко, рецензија, Костадин Цветковић, Нераскидива веза, КК Глубочица, Лесковац 2000

579. Ђорђевић, Станко, рецензија, Љиљана Такић Мкленковић, птице љубави, Лесковац 1994
580. Ђорђевић, Станко, рецензија, Љубинка Младеновић, Дечји свет, Филекс, Лесковац 2006
581. Ђорђевић, Станко, рецензија, Љубинка Младеновић, Мале а велике радости, Филекс, Лесковац 2006
582. Ђорђевић, Станко, рецензија, Љубинка Младеновић, Рођена земља, Филекс, Лесковац 2008
583. Ђорђевић, Станко, рецензија, Станимир Стојмировић Грицко, Другарско вече мртвих, Раднички универзитет, Лесковац 1970
584. Ђорђевић, Станко, рецензија, Тамара Стојановић Ђорђевић, Цвет из пепела, КК Глубочица, Лесковац 2001

З

585. Здравковић, Борислав, Живот на даскама, Лесковац, Народно позориште 1970
586. Здравковић, Борислав, Момчило Златановић, рецензија, Данило Коцић, Чудна лађа, Културни центар Лесковац 2007
587. Здравковић, Борислав, Момчило Златановић, рецензија, Светислав Марјановић, С обе стране зида, Лесковац 1988
588. Здравковић, Борислав, На падинама сна, Удружење писаца, Лесковац 2000
589. Здравковић, Борислав, рецензија, Данило Коцић, Говор камен, ауторско издање, Удружење писаца, Лесковац 2004
590. Здравковић, Борислав, рецензија, Радослав Шушулић, Нишан на лобањи, Прешево 1970
591. Здравковић, Борислав, рецензија, Снежана Јањић, Кад јесен процвета, КК Глубочица, Лесковац 2000
592. Здравковић, Борислав, рецензија, Снежана Јањић, Споменак, Филекс, Лесковац 2007
593. Здравковић, Борислав, Тренуци лирике, Раднички универзитет, Лесковац 1967
594. Здравковић, Драган Миодраг, Свевиднар, Младост, Београд, Удружење бораца, Лесковац 1997
595. Златановић, Нинослав, Вукашин Ристић, Библиографија радова чланова Подружнице Српског лекарског друштва у Лесковцу 1947-1997, Подружница СЛД, Лесковац 1998
596. Златковић, Јелена, рецензија, Братислав Тодоровић, Сан бесане ноћи, Лесковац 1999. и 2008.

И

597. Ивановић, Небојша, Издавачка делатност Историјског архива, Лесковац 2005.
598. Ивановић, Небојша, Преглед архивских фондова и збирки Историјског архива, Историјски архив, Лесковац 2004.
599. Ивановић, Небојша, Списи, Историјски архив, Лесковац 2010.
600. Ивановић, Небојша, Шест књига библиотеке, Историјски архив, Лесковац 2007.
601. Илић, Никола, Вера Пешић у вртлогу шпијунаже, Лесковац 2004.
602. Илић, Никола, Време обрачуна, Филекс, Лесковац 2004.
603. Илић, Никола, Крвави фебруар, Лесковац 1987.
604. Илић, Никола, Немачко бомбардовање Лесковца и околине (1941-1944), Лесковац 2000
605. Илић, Никола, Руски емигранти у лесковачком крају после 1917 Лесковац 2003
606. Илић, Радомир, Јабланица, Ветерница и Пуста река, СГД, Београд 1978
607. Илић, Столе, Живот и дело Николе П. Илића, Лесковац 2004
608. Илић, Томислав, Пословно право, Београд 1999
609. Илић, Томислав, Трагови времена (монографија о Томиславу Илићу, приредио Властимир Вељковић), СВЕН, Ниш 2006
610. Илић, Томислав, Уговорно и пословно право, уџбеник, Београд 1998

Ј

611. Јанаћковић, Љиљана, Звездна преписка, Арка, Смедерево, Матица македонска, Скопље 2005
612. Јанаћковић, Љиљана, Македонија, земља добрих људи, Арка, Смедерево, Матица македонска, Скопље 2005
613. Јанић, Ђорђе, рецензија, Радослав Шушулић, Зимско мировање, Власина, Власотинце 2002
614. Јањић, Душан, Видови француске књижевности, Задужбина Николај Тимченко, Лесковац, Алтера, Београд 2013
615. Јањић, Душан, Језички огледи, ауторско издање, Лесковац 2012
616. Јањић, Душан, Клуб љубитеља филма, ауторско издање, Лесковац 2011
617. Јањић, Душан, Књижевни поводи, Удружење писаца, Лесковац 2002
618. Јањић, Душан, Милошевић-Ђорђевић, Нада, Павловић, Михајло, Француска библиографија о српској и хрватској народној поезији, Зборник Матице српске, Нови Сад 1995
619. Јањић, Душан, рецензија, Димитрије Миленковић, Мој црнобели свет, ауторско издање, Лесковац 2004
620. Јањић, Душан, У европском видокругу, Алера, Београд 2013
621. Јањић, Љиљана, Изгубљени кључ, Удружење писаца, Лесковац, 2010
622. Јањић, Љиљана, Јавила са крова рода, Удружење писаца, Лесковац 2004
623. Јањић, Љиљана, Кућни праг, Удружење писаца, Лесковац, 2001
624. Јањић, Љиљана, Царска крушка, Филекс, Лесковац 2006
625. Јањић, Снежана, Кад јесен процвета, КК Глубочица, Лесковац 2000
626. Јањић, Снежана, Споменак, Филекс, Лесковац 2007
627. Јовановић, Мирослава, Тежина идиличне младости, Филекс, Лесковац 2010
628. Јовановић, Саша, регент, Филекс, Лесковац 2004
629. Јовановић, Тихомир, Кад кукуруз зри, ауторско издање, Београд 2010
630. Јовић, Раде, Лесковачка њевап артиљерија, Филекс, Лесковац 2004
631. Јовић, Раде, Лесковачко мајсторско писмо, Лесковац 2004
632. Јовић, Раде, Наша чаршија, стихови старовремски, Лесковац
633. Јовић, Раде, Срећно царство, Просвета, Београд 1998

К

634. Калезић, Милорад, рецензија, Богдановић, Радунка, Додир ћутања, Стручна књига, Београд 1999
635. Каписазовић, Добривоје, Лесковачке заврзламе и чарламе, Лесковац 1975
636. Каписазовић, Добривоје, Тошке из Лесковац и његове говоранице, Културни центар Лесковац 1980
637. Каранфиловић, Маре, Миловановић, Боркица, рецензија, Срђан Ђорђевић, Залеђена река, Филекс, Лесковац 2006
638. Каранфиловић, Маре, рецензија, Горица Станковић, Сама, Филекс, Лесковац 2012
639. Каранфиловић, Маре, рецензија, Љубинка Младеновић, Дечји свет, Филекс, Лесковац 2007
640. Каранфиловић, Маре, рецензија, Љубинка Младеновић, Рођена земљо, Филекс, Лесковац 2008
641. Конфино, Жак, Јеси ли ти разапео Христа, Жеж, Београд 1968
642. Костић, Глиша, 'Ча Митина школа, Београд, 1898
643. Костић, Нина, Сломљена крила, Филекс, Лесковац 2008
644. Костић, Слободан Коста, Гуте Ђубре, Ошишани жеж, Београд 2005
645. Коцић, Данило, Говор камена, ауторски издање, Лесковац 2004
646. Коцић, Данило, Дневник на распусту, Удружење писаца, Лесковац 2002
647. Коцић, Данило, Изабрана тишина, Удружење писаца, Лесковац 2000
648. Коцић, Данило, Изабрани дани, Народна библиотека Власотинце, ауторско издање, Удружење писаца, Лесковац 2012
649. Коцић, Данило, Изабрани живот, Наше реч, Лесковац 1997

650. Коцић, Данило, осврт, Борислав Здравковић, На падинама сна, Удружење писаца, Лесковац 2000
651. Коцић, Данило, Песма жени, Фондација даровитих „Христифор Црниловић“, Власотинце 2007
652. Коцић, Данило, рецензија, Божовић, Милан, Брђанске приче, Удружење писаца Лесковац 2009
653. Коцић, Данило, рецензија, Божовић, Милан, Варошке приче из Панађуришта, Лесковац 2012
654. Коцић, Данило, рецензија, Светолик Станковић, Гласови и сенке из Добре главе, Медија центар, Удружење писаца, Лесковац 2013
655. Коцић, Данило, Чудна лађа, Културни центар Лесковац 2007
656. Коцић, Мира, Змајева кћи, Чигоја штампа 2002
657. Коцић, Мира, У небо верујем, ауторско издање, Лесковац 1994
658. Кражић, Ненад, Будиње, Лесковац 1981
659. Кражић, Ненад, Димитрије, сине Митре, Историјски архив, Туристички савез, Лесковац 1989
660. Кражић, Ненад, Зорка Мантина, Наша реч, Лесковац 1991
661. Кражић, Ненад, Кад су Ветерницом пловили чамци, Лесковац 2007
662. Кражић, Ненад, Стојковић, Живан, Занатство у Лесковцу, Народни архив, Лесковац 2005
663. Крстић, Аница, Први кораци, Филекс, Лесковац 2007
664. Крстић, Лука, Кућа од расветалих жеља, Фондација даровитих, Власотинце 2007
665. Крстић, Лука, рецензија, Зоран Стојановић, Проплани снова, Филекс, Лесковац
666. Крстић, Љиљана, Витез Теодор аждаја и пегава Маја, Филекс, Лесковац 2008
667. Крстић, Ненад, То код нас не може да буде, Филекс, Лесковац 2008
668. Кулић, Димитрије, Баба Лепка, Јустиција, Београд 1999
669. Кулић, Димитрије, предговор, Србољуб Миленковић, Разарање лесковачке индустрије (1941-1953), Народни музеј, Лесковац 2003
670. Кулић, Димитрије, Бугарска окупација Србије 1941-1945, књ
671. Кулић, Миомир Мија, Ја те познајем, ауторско издање, Зограф, Ниш 2010

Л

672. Лазић, Лаза, рецензија, Бошковић, Добривоје Сан и јава, Арка Смедерево 2011
673. Лазић, Лаза, рецензија, Бошковић, Добривоје Цар Лазар, драма, Арка, Смедерево 2011
674. Лазић, Лаза, рецензија, Бошковић, Добривоје, Грех, поема, Македонски информативно издавачки центар, Панчево 2013
675. Лазић, Лаза, рецензија, Бошковић, Добривоје, Жена, поема, Македонски информативно издавачки центар, Панчево 2013
676. Лазић, Лаза, рецензија, Бошковић, Добривоје, Смрт вилењака, Арка, Смедерево, 2010
677. Лукић, Боривоје, Лукић Маја, Песме о Лесковцу, ауторско издање, Лесковац 2005

М

678. Марић, Предраг, Пун месец над Власинским језером, Светлост књиге, Београд 1999
679. Марјановић, Светислав, С обе стране зида, Лесковац 1988
680. Марковић, Срђан, рецензија, Димитрије Миленковић, Мој црнобели свет, Лесковац 2004
681. Миленковић Такић, Љиљана Птице љубави, КК Глубочица, Лесковац 1994
682. Миленковић, Мита, Мој црнобели свет, ауторско издање, Лесковац 2004
683. Миленковић, Момчило, Библиографија Добросава Ж Туровића, Лесковац, 2002
684. Миленковић, Момчило, Нас је много Рома, Дом културе Рома, Лесковац 2002
685. Миленковић, Србољуб, Разарање лесковачке индустрије (1941-1945), Народни музеј, Лесковац 2003

686. Милићевић, Никола, Лесковачка школа стрипа или стрип је цар, Лесковачки стрип 1950-2010, Лесковац 2010
687. Миловановић, Боркица, Ђорђевић, Станко, Књижевни клуб Глубочица, Лесковац 2000
688. Миловановић, Мирослав, Књижевно критички фрагменти, Обелиск, Београд 1970
689. Миловановић, Мирослав, Песмопис, Лесковац 1977
690. Миљковић, Јован, Све ратне године лесковачких основних школа (1941-1944), Народни музеј, Лесковац 2002
691. Миљковић, Јован, Слово о мојој школи, Лесковац 1988
692. Миљковић, Станко, Записи у времену, Удружење писаца Лесковац 2002
693. Миљковић, Станко, Опсада, Филекс, Лесковац 2004
694. Миљковић, Станко, поговор, Светолик Станковић, Залудна молитва, АМА; Лесковац 2007
695. Миљковић, Станко, Рашки сликар, Наша реч, Лесковац 1998
696. Миљковић, Станко, рецензија, Драгутин Николић, На крилима снова, КК Дервен, Грделица 2001
697. Миљковић, Станко, рецензија, Светолик Станковић, Последња лука, Удружење писаца, Лесковац, 2003
698. Миљковић, Станко, Тумач сопственог сећања, Филекс, Лесковац 2004
699. Митровић, Божидар, Свирало уз рало, Раднички универзитет Лесковац 1973
700. Митровић, Брана, Речник лесковачког говора, Народни музеј Лесковац 1984
701. Митровић, Војин, предговор, Добросав Туровић, Библиографија, историчар-публициста, Удружење писаца, Лесковац 2002
702. Митровић, Никола, Никад робом, Горњи Милановац
703. Миљковић, Петар, рецензија, Давинић, Александар, Врањски бисери
704. Михајловић, Богољуб, Свирало ветра, Књижевна заједница В 2007
705. Михајловић, Јован Јоца, Лесковачки говор, Народни музеј Лесковац 1977
706. Мичић, Биљана, Под језиком, над говором, Алтера, Београд 2010
707. Младеновић, Благоје, Лесковачки Прибој, КПЗ Београд, 2010
708. Младеновић, Бранислав, Један живот, Филекс, Лесковац 2006
709. Младеновић, Љубинка, Дечји свет, Филекс, Лесковац 2007
710. Младеновић, Љубинка, Мале а велике радости, Филекс, Лесковац 2006
711. Младеновић, Љубинка, Рођена змљо, Филекс, Лесковац 2008
712. Младеновић, Слободан и други, Сто година Лесковачке гимназије (1879-1979), Гимназија Станимир Вељковић Зеле, Лесковац 1979
713. Младеновић, Слободан, предговор, Глубочица између обала 86, КК Глубочица, Лесковац 1989
714. Момчиловић, Милан, Вече над Лесковцем, Градина, Ниш 1996
- Н**
715. Нешић, Драгана, Кад облаци замиришу, ауторско издање, Лесковац 2001
716. Нешић, Миомир, Монографија Народне библиотеке, електронско издање, Легат, Лесковац 2004
717. Николај, Тимченко, Смисао приповедања, Алтера, Београд 2013
718. Николић, Драгутин, На крилима снова, КК Дервен, Грделица 2001
719. Николић, Драгутин, Уста пуна смеха, НИП Наша реч, Лесковац 2000
720. Николић, Нада, Не играј се ватре, Београд 1983
- О**
721. Обрадовић, Славољуб, Траг у времену, Зборник радова лесковачких писаца, Удружење писаца, Лесковац 1998
- П**
722. Павићевић, Миодраг, Ракић, Хранислав, Лесковачки и врањски крај – историјско-географски преглед, Лесковац 1986
723. Павићевић, Светислав, предговор, Миодраг Драган Здравковић, Свединар, Младост, Београд, Удружење бораца, Лесковац 1997

724. Пејчић, Јован, Молитвено узвишење, Драслер партнер, Београд 2003
725. Пејчић, Јован, Облик и реч критике, Књижевно друштво Свети сава, Београд 1994
726. Пејчић, Јован, реч приређивача, Николај Тимченко, Књижевност и догма, Београд, Лесковац 2006
727. Перовић, Миливоје, Јужна Србија, Београд 1961
728. Перовић, Миливоје, Лесковац у рату и револуцији, Београд 1968
729. Перовић, Миливоје, Устанак на југу Србије 1917, Београд 1959
730. Перовић, Миливоје, Хроника о Пустој Реци, Београд, 1951
731. Петковић, Груја, Књига о Вуку, Удружење писаца, Лесковац, 2004
732. Петковић, Груја, Свети Сава, први српски учитељ, Прес клуб, Лесковац 2000
733. Петровић, Петар, Предејане и околина, Ласер, Краљево 2006
734. Петровић, Тихомир, Антологија српске поезије за децу, Учитељски факултет Сомбор 2006
735. Петровић, Тихомир, Велибор Глигорић о реализму, Београд 1993
736. Петровић, Тихомир, Златановић, Момчило, рецензија, Јосиф Стефановић, Истргнути цветови, КК Глубочица, Лесковац 1994
737. Петровић, Тихомир, Историја књижевности за децу, Учитељски факултет, Врање 2001
738. Петровић, Тихомир, Књижевни записи I, Удружење писаца, Лесковац 2000
739. Петровић, Тихомир, Књижевни записи II, Лесковац 2003
740. Петровић, Тихомир, Машта и игра, Ниш 1998
741. Петровић, Тихомир, Народна књижевност за децу, Нови Сад 1997
742. Петровић, Тихомир, Огледи и критике из књижевности и језика, Нова Просвета, Београд 1994
743. Петровић, Тихомир, Огледи и критике из књижевности, Учитељски факултет Врање 1994
744. Петровић, Тихомир, предговор, Борислав Здравковић, На падинама сна, Удружење писаца, Лесковац 2000
745. Петровић, Тихомир, Реторика, Учитељски факултет Сомбор 2006
746. Петровић, Тихомир, рецензија, Груја Петковић, Књига о Вуку, Удружење писаца, Лесковац 2004
747. Петровић, Тихомир, рецензија, Груја Петковић, Свети Сава, први српски учитељ, Прес клуб, Лесковац 2000
748. Петровић, Тихомир, рецензија, Данило Коцић, Дневник на распусту, Удружење писаца, Лесковац 2002
749. Петровић, Тихомир, рецензија, Драган Тасић, Престо осоглава, Удружење писаца, Лесковац 2000
750. Петровић, Тихомир, рецензија, Љиљана Јањић, Јавила са крова рода, Удружење писаца, Лесковац 2004
751. Петровић, Тихомир, рецензија, Љиљана Јањић, Кућни праг, Удружење писаца, Лесковац 2001
752. Петровић, Тихомир, рецензија, Небојша Ђокић, Долазиш из ветра, Хат, Београд 1994
753. Петровић, Тихомир, рецензија, Небојша Ђокић, Долазиш из ветра, Хат, Београд 1994
754. Петровић, Тихомир, рецензија, Перица Пешић, Испод свога плавог, Удружење писаца, Лесковац 2004
755. Петровић, Тихомир, Увод у књижевност, Сомбор 2006
756. Петровић, Тихомир, Умеће говорења, Врање 2003
757. Петровић, Тихомир, Школски писци, Врање 1999
758. Петровић, Тихомир, Књижевни записи, Удружење писаца, Лесковац 2000
759. Петровић, Тихомир, рецензија, Данило Коцић, Песма жени, Фондација даровитих, Власотинце 2007
760. Пешић, Перица, Афоризми, ауторско издање, Лесковац

- Р
761. Пешић, Перица, Испод свода плавог, Удружење писаца, Лесковац 2004
762. Радовановић, Драгомир, Афоризми и мисли за сва времена, КК Глубочица, Лесковац 2013
763. Радовановић, Драгомир, Моје време, КК Глубочица, Лесковац 2013
764. Радовановић, Драгомир, Човек велике имагинације, Лесковачки културни центар 2011
765. Радовановић, Драгомир, Шале из наше мале, Наша реч, Лесковац 1999
766. Радовић, Драган, Добра вода, КК Глубочица и Народна библиотека Радоје Домановић, Лесковац 1982
767. Радовић, Драган, Купен петл, Туристичка организација, Филекс, Лесковац 2013
768. Радојевић Томић, Гордана, Жедна Јефимија, Књижевно друштво Душко Радовић, Београд 1990
769. Радојевић Томић, Гордана, Исцвтана стрњика, Културни центар, Лесковац 1986
770. Ракић, Хранислав и др, Ракић, Хранислав, Борба за историјску истину, Градски одбор СУБНОР-а, Лесковац 2013
771. Ракић, Хранислав, НАТО агресија у лесковачком крају, Лесковац 200
772. Ракић, Хранислав, Требјешанин, Радош, Димитријевић, Сергије, Младеновић, Слободан, Сто година Лесковачке гимназије (1879-1979), Лесковачка гимназија, Лесковац 1979
773. Ракић, Хранислав, Три ослобођења Лесковца, Лесковац 1995
774. Ракић, Хранислав, Хранислав Ракић – историчар, Народни музеј, Лесковац 1994
775. Ристић, Аристомен, Четврдесет година Текстилене техничке школе у Лесковцу (1927-1967), Лесковац 1928
776. Ристић, Вукадин, Крстић, Славко, Знаменити лекари на југу Србије, Филекс, Лесковац 2001
777. Ристић, Вукадин, Леви, Милан, Квалитет живота особа старијег животног доба, Филекс, Лесковац 2010
778. Ристић, Вукадин, Мој животни пут, Филекс, Лесковац 2013
779. Ристић, Вукадин, Развој здравствене службе у лесковачком крају 1878-2005, Народни музеј, Лесковац 2006
- С
780. Силомић, Самник, Доплет, ауторско издање, Лесковац 2006
781. Силомић, Самник, Плет, Филет, Лесковац 2004
782. Симоновић, Милан, Трагови и трагања I и II, Филекс, Лесковац 2006
783. Сојановић, Зоран, Мрежа, Филекс, Лесковац 2012
784. Стајић, Предраг, поговор, Николај Тимченко, Књижевна баштина, Задужбина Николај Тимченко, ЛКЦ, Лесковац 2007
785. Стаменковић, Душан, Вукови са Хисара, Агенција СДС; Лесковац 2005
786. Стаменковић, Душан, Сви наши успеси, тридесетогодишња хроника лесковачког спорта на радију, Агенција СДС, Лесковац 2001
787. Стаменковић, Јовица, Ноћ вештица, Филекс, Лесковац 2005
788. Стаменковић, Јовица, Одбрана Црњанског, Филекс, Лесковац 2005
789. Стаменковић, Срђан, о аутору, Душан Стаменковић, Вукови са Хисара, Агенција СДС, Лесковац 2005
790. Станковић, Горица, Сама, Филекс, Лесковац 2012
791. Станковић, Предраг, Игра с кртицама, Фестивал књижевности Think Tank Town, Лесковац 2010
792. Станковић, Предраг, рецензија, Саша Стојановић, Последњи дан бога Сатурна, Албетрос плус, Београд 2011
793. Станковић, Саша, Двадесет жуљева, Књижевна омладина Србије, Београд 2010
794. Станковић, Светолик, Гласови и сенке из Дobre главе, Удружење писаца, Медија центар, Лесковац 2013
795. Станковић, Светолик, Залудна молитва, АМА, Лесковац 2007

796. Станковић, Светолик, Последња лука, Удружење писаца, Лесковац 2003
797. Стефановић, Јосиф, Горка земља, Просвета, Ниш 1975
798. Стефановић, Јосиф, Истргнути цветови, КК Глубочица, Лесковац 1994
799. Стефановић, Јосиф, Лесковачки књижевни клуб Светислав Вуловић 1912-1973, Лесковац 1997
800. Стефановић, Јосиф, рецензија, Зоран Стојановић, Пропланци снова, Филекс, Лесковац, 2006
801. Стефановић, Јосиф, Црвени батаљон, Нова Просвета, Београд 1988
802. Стојановић, Благоје, уводна белешка, Сви наши успеси, Агенција СДС, Лесковац 2001
803. Стојановић, Зоран, Бреза, Филекс, Лесковац 2011
804. Стојановић, Зоран, Пропланци снова, Филекс, Лесковац 2006
805. Стојановић, Иванка, Видиште, Ресавска школа, Деспотовац 1997
806. Стојановић, Иванка, Грдна сам ти и нико, Стручна књига, Београд 1998
807. Стојановић, Иванка, Док ти живиш, Народна библиотека Ресавске школе, Београд 1996
808. Стојановић, Иванка, Опростом благослови, Свентовид, Београд 2002
809. Стојановић, Иванка, Отђутна тајна, Народна библиотека Ресавска школа, Деспотовац 1997
810. Стојановић, Јовица, Женска агресивност, Београд 2012
811. Стојановић, Јовица, рецензија, Мирослава Јовановић, Тежина идиличне младост, Филекс, Лесковац 2010
812. Стојановић, Јовица, рецензија, Небојша Крстић, То код нас не можеда буде, Филекс, Лесковац 2008
813. Стојановић, Јовица, рецензија, Новица Величковић Позни, Светла на моја сећања, Филекс, Лесковац 2006
814. Стојановић, Јовица, рецензија, Станко Миљковић, Рашки сликар, Наша реч, Лесковац 1998
815. Стојановић, Јовица, Старост, Калеком, Београд 1996
816. Стојановић, Љуба, рецензија, Вукашин Цонић, Пре зоре, КК Глубочице, Лесковац 1980
817. Стојановић, Марија, Постигнућа, Филекс, Лесковац 2002
818. Стојановић, Марко, Лесковачка школа стрипа 1950-2010
819. Стојановић, Марко, Лесковачки стрип 1950-2010, Удружење љубитеља стрипа и писане речи „Никола Митровић Кокан“, Лесковац 2010
820. Стојановић, Милена, Дуга пред огледалом, Лесковац 1993
821. Стојановић, Милена, Књижевни врт Борислава Пекића, Институт за књижевност и уметност, Београд, Мали Немо, Панчево 2004
822. Стојановић, Милена, Поглед на пишчев сто, Мали Немо, Панчево 2006
823. Стојановић, Милена, рецензија, Снежана Јањић, Споменак, Филекс, Лесковац 2007
824. Стојановић, Радомир, Црнотравски речник, Српски дијалектолошки зборник, Београд 2010
825. Стојановић, Саша, Manchester City Blue, Филип Вишњић, Београд 2006
826. Стојановић, Саша, Вар, Филип Вишњић, Београд 2011
827. Стојановић, Саша, Крвоследници, Филип Вишњић, Београд 2003
828. Стојановић, Саша, Последњи дан бога Сатурна, Албертос плус, Београд 2013
829. Стојановић, Саша, рецензија, Предраг Станковић, Игра с кртицама, Фестивал књижевности Think Tank Town, Лесковац 2010
830. Стојанчевић-Николић, Видосава, Лесковац и ослобођени предели Србије 1877-1878, Народни музеј Лесковац 1975
831. Стојковић Живан (приредио Дргомил Радовановић), Енигма Живан Лесковачки, КК Глубочица, Лесковац 2013

832. Стојковић Живан, Научни рад Живана Стојковића, Универзитет у Нишу, Технолошки факултет, Лесковац 2000
833. Стојковић Живан, Хранислав Ракић, Лесковачки крај у Првом светском рату 1915-1918, Лесковац 1996
834. Стојковић, Жива, Кражић, Ненад, Лесковац – време прошло – време садашње, Лесковац 1989
835. Стојковић, Живан, Беседе о књигама, Удружење писаца, Лесковац 2012
836. Стојковић, Живан, Езоп у Лесковцу, КПЗ, Лесковац 2002
837. Стојковић, Живан, Епистоле о љубави, Лесковац 2004
838. Стојковић, Живан, Кражић Ненад, Лесковац, време прошло – време садашње, Лесковац 1989
839. Стојковић, Живан, Кражић, Ненад, Занатство Лесковца, Историјски архив Лесковца 2005
840. Стојковић, Живан, Криво огледало, Центар за истраживање и проучавање културно-историјске баштине југа Србије, Лесковац 2007
841. Стојковић, Живан, предговор, Боривоје и Маја Лукић, Песме о Лесковцу, Лесковац 2005
842. Стојковић, Живан, предговор, Вукадин Рисић, Мој животни пут, Лесковац Филекс, Лесковац 2013
843. Стојковић, Живан, предговор, Драгомир Радовановић, Моје време, КК Глубочица, Лесковац 2013
844. Стојковић, Живан, предговор, Нина Костић, Сломљена крила, Филекс, Лесковац 2008
845. Стојковић, Живан, предговор, Радовановић Драгомир, Човек велике имагинације, ЛКЦ 2011
846. Стојковић, Живан, предговор, Хранислав Ракић, Борба за историјску истину, Градски одбор СУБНОР-а, Лесковац 2013
847. Стојковић, Живан, Ракић, Хранислав, Јулски празници, Лесковац 2001
848. Стојковић, Живан, Ракић, Хранислав, Лесковачки крај у време Првог српског устанка, Лесковац 2004
849. Стојковић, Живан, Ракић, Хранислав, Мајске свечаности у Лесковцу и околини 1945-2000, Лесковац, 2003
850. Стојковић, Живан, рецензија, Вукадин Ристић, Славко Крстић, Знаменити лекари југа Србије, Филекс, Лесковац 2011
851. Стојковић, Живан, рецензија, Милан Симоновић, Трагови и трагања, I, II, Филекс, Лесковац 2006
852. Стојковић, Живан, рецензија, Тихомир Јовановић, Кад кукуруз зри, Београд 2010
853. Стојковић, Живан, Стојичић Слободанка, Ракић Хранислав, Историја Лесковца, Београд 1992
854. Стојковић, Живан, Стојичић, Слободанка, Ракић, Хранислав, Историја Лесковца, Београд 1992
855. Стојковић, Живан, уводна реч, Хранислав Ракић – историчар, Народни музеј, Лесковац 1994
856. Стојковић, Живан, хранислав Ракић, Бомбардовање Лесковца, Лесковац 1994
857. Стојковић, Живан, Хранислав Ракић, Октобарски дани у Лесковцу 1945-2002, Лесковац 2002
858. Стојковић, Живан, Хранислав Ракић, Три ослобађања Лесковца, Лесковац 2005
859. Стојмировић, Станимир Грицко, Другарско вече мртвих, Раднички универзитет, Лесковац 1970
860. Стојмировић, Станимир Грицко, Приче из несанице, КК Глубочица, Лесковац 1996
861. Стошић, Душан, Апокрифна јеванђеља Саше Хаџи Танчића, Лаканпрес, Београд 2002

862. Стошић, Душан, уводна мисао, Живан Стојковић, Криво огледало 4, КК Глубочица, Лесковац 2013

T

863. Тасић, Димитрије, рецензија, Миодраг Цветковић, Залудне справе, Чигоја, Београд 2013
864. Тасић, Димитрије, рецензија, Мира Коцић, Змијарева кћи, Чигоја штампа 2002
865. Тасић, Драган, Завичајни круг и српске теме, Филекс, Лесковац 2006
866. Тасић, Драган, Зачарана кутија, Лесковац 1990
867. Тасић, Драган, Књижевни акценти, Лесковац 2004
868. Тасић, Драган, Престо поглава, Удружење писаца, Лесковац 2000
869. Тасић, Драган, приказ, Раде Јовић – чињенице порекла, Књижевни акценти, Удружење писаца, Лесковац 2004
870. Тасић, Драган, приказ, Раде Јовић, Лесковачко мајсторско писмо, Лесковац 2004
871. Тасић, Драган, рецензија, Јовица Стаменковић, Ноћ вештица, Филекс, Лесковац 2005
872. Тасић, Драган, рецензија, Небојша Ђокић, Између сенке и камена, Удружење писаца, Лесковац 2012
873. Тасић, Драган, Силазак речним путем, Филекс, Лесковац 2008
874. Тасић, Живојин, реч унапред, Живан Стојковић, Криво огледало, Центар за истраживање и проучавање културне баштине на југу Србије, Лесковац 2007
875. Тимченко Николај, Књижевна баштина Лесковца (приредио Предраг Стајић), Лесковац 2007
876. Тимченко Николај, рецензија, Данило Коцић, Изабрана тишина, Удружење писаца, Лесковац 2000
877. Тимченко, Николај о Андрићу и Црњанском (приредили Биљана и Владимир Мичић), Лесковац 2011
878. Тимченко, Николај, Библиографија Николаја Тимченка (приредио Дејан Вукићевић), Задужбина Николај Тимченко, ЛКЦ, Лесковац 2008
879. Тимченко, Николај, Књижевност и догма (приредио Јован Пејчић), Лесковац 2006
880. Тимченко, Николај, Меланхолија и хермеутика (приредио Јован Пејчић), Лесковац, Београд 2009
881. Тимченко, Николај, Мисао, реч, судбина (прередио Илија Марић), Београд, Лесковац 2008
882. Тимченко, Николај, Народни музеј у Лесковцу 1948-1983, Лесковац 1983
883. Тимченко, Николај, О поезији Васка Попе, Кружевац 1972
884. Тимченко, Николај, Песник и завичај, Багдала, Крушевац 1969
885. Тимченко, Николај, рецензија, Данило Коцић, Изабрани живот, Наша реч, Лесковац 1997
886. Тимченко, Николај, рецензија, Љиљана Крстић, Витез Теодор аждаја и пегава Маја, Филекс, Лесковац 2008
887. Тимченко, Николај, рецензија, Михајло Дојчиновић, Уштапове шуме, Лесковац 2004
888. Тимченко, Николај, рецензија, Саша Стојановић, Крвоследници, Филип Вишњић, Београд 2003
889. Тимченко, Николај, рецензија, Станко Миљковић, Рашки слиакр, Наша реч, Лесковац 1998
890. Тимченко, Николај, Смисао приповедања (приредио Владимир Мичић), Београд 2013
891. Тимченко, Николај, Фрагменти из историје Лесковачког позоришта I (1896- 1941), Лесковац 1967
892. Тимченко, Николај, Фрагменти из историје Лесковачког позоришта II (1970-1980), Лесковац 1981
893. Тимченко, Николај, Француске белешке (приредила Сунчица Денић), Лесковац, Врање 2006

894. Тодоровић, Братислав, Љубав у Лисабону, Мали Немо, Панчево 2012
895. Тодоровић, Братислав, Убиство смисла, КК Глубочица, Лесковац 2004
896. Трајковић, Верољуб (у коауторству са Момчилом Павловићем и Миром Ниношевић), Изборне борбе у лесковачком крају 1919-1939, Народни музеј, Лесковац
897. Трајковић, Верољуб, Сто година Основне школе у Орашцу, Центар за проучавање и истраживање културно-историјске баштине југа Србије, ОШ Јосиф Панчић, Орашац, Лесковац 2008
898. Трајковић, Драгољуб, Глубочица у новијим историјским и другим радовима – критички осврти, прикази и белешке (1946-1966), Народни музеј, Лесковац 1968
899. Трајковић, Драгољуб, Глубочица, Народни музеј, Лесковац 1968
900. Трајковић, Драгољуб, Из нашег Манчестера, Београд 1953
901. Трајковић, Драгољуб, Из прошлости Лесковца и околине, Лесковац 1977
902. Трајковић, Драгољуб, Историја лесковачке индустрије до Другог светског рата, Београд 1961
903. Трајковић, Драгољуб, Ми једемо паприке и зидамо фабрике, Лесковац 1930
904. Трајковић, Драгољуб, Народни просветитељ Сретен Динић и његово време (1875-1949), Лесковац 1973
905. Трајковић, Драгољуб, Немањина Дубочица од најстаријих времена до ослобађања од Турака, Београд 1961
906. Трајковић, Драгољуб, Преглед лесковачког књижевног стваралаштва, Наше стварање, Лесковац 1973
907. Трајковић, Драгољуб, Радови Сергија Димитријевића, о лесковачком крају, Народну музеј, Лесковац 1968
908. Трајковић, Драгољуб, У чему је тајна појаве и развика индустрије у Лесковцу, Ужице 1940
909. Трајковић, Мирољуб, Костић, Драгиша, 120 година Црвеног крста у Лесковцу, Црвени крст, Лесковац 1998
910. Туровић, Добросав, Библиографија, Удружење писаца, Лесковац 2002
911. Туровић, Добросав, 40 година матираната Лесковачке гимназије, Лесковац 1996
912. Туровић, Добросав, Гајтан у НОБ-у, Републички одбор СУБНОР-а, Општински одбор СУБНОР-а Медвеђа, Београд 1975
913. Туровић, Добросав, Горња Јабланица, људи и време, Лесковац 2004
914. Туровић, Добросав, Зебљиве зоре, Удружење писаца, Лесковац 2010
915. Туровић, Добросав, Јунаци гвозденог пука, Дом културе, Лесковац 1990
916. Туровић, Добросав, Народне партизанске песме Јабланице, Лесковац 1968
917. Туровић, Добросав, Топлички устанак, 1997
- Њ**
918. Њукаловић, Вукица, Варљиве стазе, КК Глубочица, Лесковац 1995
- Х**
919. Хаџи Танчић Саша, рецензија, Дејан Ђорђевић, Јесам и нисам, Филекс, Лесковац 2007
920. Хаџи Танчић, Драгослав, Грчко слово, Рад, Београд 1999
921. Хаџи Танчић, Саша, Свето место, Рад, Београд 1993
922. Хаџи Танчић, Саша, Галопирајући војник, Српска књижевна задруга, Београд 1991
923. Хаџи Танчић, Саша, Записан свршиће се свет, Градина, Ниш 1973
924. Хаџи Танчић, Саша, Звездама повезани, Просвета, Књижевне новине, Београд 1990
925. Хаџи Танчић, Саша, Ивицом, најлепши пут, Свјетлост, Сарајево 1990
926. Хаџи Танчић, Саша, Јеврем сав у смрти, Просвета, Београд 1976
927. Хаџи Танчић, Саша, Караван Светога Влаха, Просвета, Београд 2002
928. Хаџи Танчић, Саша, Кључ за чудну браву, Просвета, Београд 1994
929. Хаџи Танчић, Саша, Лична смрт, Графика Галеб, Ниш 2001

930. Хаџи Танчић, Саша, Меланхолија, Рад, Београд 2006
 931. Хаџи Танчић, Саша, Пејзаж с душом, Наша реч, Лесковац 1975
 932. Хаџи Танчић, Саша, Повратак у Наис, Глас српски, Бања Лука 1997
 933. Хаџи Танчић, Саша, предговор, Небојша Ђокић, Мапа времена, Дом културе Ивањица, 2006
 934. Хаџи Танчић, Саша, рецензија, Драган Тасић, Силазак речним путем, Филекс, Лесковац 2008
 935. Хаџи Танчић, Саша, рецензија, Живан Стојковић, Епистола о љубави, Удружење писаца, Лесковац 2004
 936. Хаџи Танчић, Саша, рецензија, Милан Момчиловић, Вече над Лесковцем, Градина, Ниш 2007
 937. Хаџи Танчић, Саша, рецензија, Мира Коџић, Змијарева кћи, Чигоја штампа 2002
 938. Хаџи Танчић, Саша, рецензија, Никола П. Илић, Вера Пешић у вртлогу шпијунаже, ауторско издање, Лесковац 2004
 939. Хаџи Танчић, Саша, Савршен облик, Просвета, Београд 1984
 940. Хаџи Танчић, Саша, Храм у оклопу, Прометеј, Нови Сад 1995
 941. Хаџи Танчић, Саша, Црвенило, Просвета, Београд 1995
 942. Хубач Жељко, Ближи небу, Народно позориште, Лесковац 1994
 943. Хубач, Вили, поговор, Томислав Цветковић, Фотографија изнад кревета, Просвета, Београд 1996
 944. Хубач, Жељко, Бизарно, Народно позориште, Београд 2013
 945. Хубач, Жељко, Ближи ватри, Народно позориште, Лесковац 1995

Ц

946. Цветановић, Миша, Балкан у трајању сања, Лесковац 2009
 947. Цветановић, Миша, Врт безумља, Лесковац 1971
 948. Цветановић, Миша, Дал су форе метафоре, Лесковац 2009
 949. Цветановић, Миша, Ђорђевић, Станко, рецензија, Драгана Нешић, Кад облаци замиришу, Лесковац 2001
 950. Цветановић, Миша, Звездани спрудови, Лесковац 1981
 951. Цветановић, Миша, Капирање стрица Јермена, Глубочица, Лесковачки дневник, Лесковац 2004
 952. Цветковић, Костадин, Нераскидива веза, КК Глубочица, Лесковац 2000
 953. Цветковић, Милорад, Варљиво плаво, Филекс, Лесковац 2005
 954. Цветковић, Милорад, Радничко срце, ауторско издање, Лесковац 1987
 955. Цветковић, Милорад, Чоколадни зец, Народна књига, Београд 2002
 956. Цветковић, Миодраг, Залудне справе, Чигоја, Београд 2013
 957. Цветковић, Никола, Књижевно-поетске студије, Интервју прес, Београд 1993
 958. Цветковић, Никола, Косовијада, Матица српска, Нови Сад 1997
 959. Цветковић, Никола, Нови и стари поводи, Учитељски факултет у Јагодини, Београд 1997
 960. Цветковић, Никола, О граде мој – завичајна антипоема, Свет књиге, Београд 2011
 961. Цветковић, Никола, Песничка поетика Милоша Црњанског, Јединство - Приштина, Просвета - Ниш, Дечје новине - Горњи Милановац 1993
 962. Цветковић, Никола, поговор, Светолик Станковић, Залудна молитва, АМА, Лесковац 2007
 963. Цветковић, Никола, рецензија, Иванка Стојановић, Отђутана тајна, Ресавска школа, Деспотовац 1997
 964. Цветковић, Никола, рецензија, Последња лука, Удружење писаца, Лесковац 2013
 965. Цветковић, Никола, Росија, Паприграф, Београд 2010
 966. Цветковић, Никола, Све је љубав, Књижевни клуб Глубочица, Лесковац 1979
 967. Цветковић, Никола, Тумачење књижевности за децу, Филозофски факултет Косовска Митровица 2003
 968. Цветковић, Томислав, Веку ветру, Стражилово, Нови Сад 1974
 969. Цветковић, Томислав, Војвода Никола Скобаљић, Београд, 2000

970. Цветковић, Томислав, Војвода Никола Скобаљић, Народно позориште, Лесковац 1972
971. Цветковић, Томислав, Земно бреме, Градина, Ниш 1984
972. Цветковић, Томислав, Отимања, Наша реч, Лесковац 1968
973. Цветковић, Томислав, приказ, Бора Здравковић, На падинама сна, Лесковац 2000
974. Цветковић, Томислав, Пукотине, Запис, Београд 1979
975. Цветковић, Томислав, Увир, Књижевна заједница Нови Сад 1991
976. Цветковић, Томислав, Фотографија изнад кревета, Просвета, Београд 1996
977. Цветковић, Томислав, Хисарски одзиви, Слово љубве, Београд 1979
978. Цонић Вукашин, Пре зоре, КК Глубочица, Лесковац 1980
979. Цонић, Вукашин, Далеки бели путеви, Лесковац 1969
980. Цонић, Вукашин, Споменик, Лесковац 2012
981. Цонић, Вукашин, Укус земље, Лесковац 1971

Ш

982. Шушулић, Радослав, Зимско мировање, Власина, Власотинце, 2002
983. Шушулић, Радослав, Листопадна лепота, К центар, Власотинце 2012
984. Шушулић, Радослав, Молитва која плаче, Лоза, Власотинце 2012
985. Шушулић, Радослав, Нишан на лобањи, Прешево 1970
986. Шушулић, Радослав, Старинска башта, Лесковац 2001¹⁵⁴⁸

---

¹⁵⁴⁸ ЛИТЕРАТУРА - ЛИСТОВИ, ЧАСОПИСИ И ЗАЈЕДНИЧКА ИЗДАЊА - Наша реч, Лесковац, Политика, Лесковачки зборник, Лесковац, Наше стварање, Лесковац, Помак, Лесковац, Освиг, Лесковац, Лесковчанин, Лесковац, Власотиначки зборник, Власотинце, Магазин Ин, Лесковац, Алијанса, Лесковац, Лесковачки дневник, ђачке новине, Лесковац, Ми, часопис лесковачких гимназијалаца, Ђачки забавник, ђачке новине, Лесковац, Think Tank Town, часопис, Лесковац, Српски јут, часопис, Прокупље, Глубочица између обала, збирка, Лесковац, Препознавања, збирка, Лесковац, Добродошлица за птице, збирка, Лесковац, Априлски жубори, збирка, Лесковац, Младост Поморавља, збирка, Лесковац, Шта све стане у једну љубав, збирка, Грделица, Ђелем, ђелем, збирка, Лесковац, Слапови Вучјанке, збирка, Дом културе Вучје, Песмопис лесковачких песника 1944-1975, Лесковац, Преглед лесковачког књижевног стваралаштва, Лесковац, Лексикон писаца лесковачког краја, Лесковац, Зборник радова лесковачких писаца, Лесковац, Легат, сајт Народне библиотеке Лесковца, Кућа од расветалих жеља, Фондација даровитих Власотинце

БЕЛЕШКА О АУТОРУ

Данило (од оца Благоја и мајке Маре) Коцић рођен је 4. септембра 1949. године у селу Дадинцу (Власотинце). Професор књижевности и дипломирани правник.

Као стипендиста Косова и Метохије био је професор српског језика и Устава СФРЈ у Гимназији „Браћа Рибар“ (Исток) и Гимназији „Стеван Јаковљевић“ (Власотинце). Од 1976. до 1978. године радио је као новинар и уредник у приштинском листу „Јединство“, а од 1978. до 2007. године био је новинар - дописник „Политике“ из Лесковца. Оснивач је и главни и одговорни уредник електронских новина Медија центар Лесковац.

Објавио је збирке песама „Чудна лађа“, „Дневник на распусту“, „Говор камена“ и „Песма жени“. Аутор је романа „Изабрани живот“, „Изабрана тишина“ и „Изабрани дани“.

Коцић је један од оснивача Удружења писаца Лесковца и дугогодишњи сарадник листа „Помак“.

**ХРЕСТОМАТИЈА
ЛЕСКОВАЧКЕ КЊИЖЕВНОСТИ
И ПУБЛИЦИСТИКЕ
(1914 – 2014)
I - II**

(Друго, измењено и допуњено издање књиге
„Лесковачки писци – трагови и трагања, I - II“)

Издавачи:

Ауторско издање

Удружење писаца Лесковац

Уредница

Верица Баторевић Божовић

Рецензент

Дејан Ђорђевић, проф.

**Техничко уређење, лектура
и компјутерска обрада**

Данило Коцић

